

To be had from

THE "GUJARATI" PRESS

SASSEON BUILDINGS, ELPHINSTONE CIRCLE, FORT, BOMBAY No. 1.

All Rights Reserved by the Publishers

Printed and Published by Natvarlal Itcharam Desai at

THE "GUJARATI" PRINTING PRESS

SASSEON BUILDINGS, ELPHINSTONE CIRCLE, FORT, BOMBAY No. 1

ભાટ વલ્લભ તથા ભાટ પ્રેમાનંદ અને સુંદર મેવાડા કૃત
પદબંધ શ્રીમદ્ભાગવત

અને

કવિ દયારામ કૃત

ભાગવતાનુક્રમણિકા

(દ્રિપદ્ય, સમજુતી તથા કઠણ શબ્દના અર્થ સહિત)

સંસ્કૃત શ્રીમદ્ભાગવત સાથે મેળવી તથા જૂની પ્રતોપરથી

સંશોધન કરનાર

ધન્યારામ સૂર્યરામ દેસાઈ

અનુર્થાવૃત્તિ

પ્રકાશક,

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

સાચુન પ્રિન્ટીંગ, કોટ, મુંબઈ નં. ૧.

પં. સ. ૧૯૨૭

સેવત્ ૧૯૮૩

પુસ્તકો મળવાનું ઠેકાણું—

મેનેજર “ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

સાસુન બિલ્ડિંગ, એલફીન્સ્ટન સર્કલ, ફોર્ટ, મુંબઈ નં. ૧.

આ ગ્રંથમાંના કોઈ પણ ભાગ છાપવા અથવા છપાવવાનો હક્ક
પ્રકાશકને સ્વાધીન રાખવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં

નટવરલાલ ધ્રુવરામ દેસાઈએ છાપી પ્રકટ કર્યું.
સાસુન બિલ્ડિંગ, એલફીન્સ્ટન સર્કલ, ફોર્ટ, મુંબઈ નં. ૧.

રાજા મરોહજી ૨૭-૫-૧૮૭૫

સુવર્ણમહોત્સવ ૧૧-૧-૨૬

ફર્નિટુર, દોરને ઈન્સ્ટિટ્યુટ, મહારાજા સર મયાજીવ ગાયકવાડ
સેનાપાત્રમેઝ, સમયોત્સવદાદર, છ સો આઈ ઈ, છ સો એપ્ર આઈ

TO
HIS HIGHNESS MAHARAJADHIRAJA
SHIYAJIRAO GAIKWAR,

Sena Khas Khel Shamsheer-Bahadur; G. C. S. I.,
BARODA.

MAY IT PLEASE YOUR HIGHNESS,

The glory of the noble policy adopted by Your Highness in conducting yourself in consonance with the grand Aryan faith assuming the sovereignty of Baroda, is sung in every place; the high proficiency, philanthropy and statesmanlike humility displayed by Your Highness in the management of state affairs is worthy of great regal strength; you have shown immense zeal in the progress of knowledge and the cultivation of vernacular literature; even after returning from your travels in foreign European countries you have preserved the Indian faith following Vedic doctrines, and are ever anxious to see that the same is preserved by others; in addition to all this, you are devoted to the happiness and welfare of your subjects.

Struck with admiration for all this, I submit with great respect and with Your Highness' kind permission this poetic translation in Gujarati of that excellent work **Srimad Bhagavate** universally revered by the Aryan people, which is the singing of two Gurjar poets, the tenth book whereof, describing the life of BRUJAJ and full of the nine *rasas*, is composed by the great Gurjar poet PREMANAND, a native of Your Highness' capital. May Your Highness accept it. Ever anxious to see the rise and prosperity of Your Highness and of Your State,

I BEG TO REMAIN
YOUR HIGHNESS' MOST OBEDIENT SERVANT
ICHHARAM SURYARAM DESAI.

રાત્રિવારોદન ૨૭-૫-૧૯૭૫.

સુવર્ણમહોત્સવ ૧૧-૧-૨૬.

ફર્નિટ્રાસ, હીતને ઈતિહાસ, મહારાજ સર સયાજીરાવ ગાયકવાડ
સેનાપાત્રવેત, સમયેરળકાદૂર, જી. સી. આર્. ઈ, જી સી. એચ આર્.

TO
HIS HIGHNESS MAHARAJADHIRAJA
SHIYAJIRAO GAIKWAR,

Sena Khas Khel Shamsher-Bahadur; G. C. S. I.,
BARODA.

MAY IT PLEASE YOUR HIGHNESS,

The glory of the noble policy adopted by Your Highness in conducting yourself in consonance with the grand Aryan faith assuming the sovereignty of Baroda, is sung in every place; the high proficiency, philanthropy and statesmanlike humility displayed by Your Highness in the management of state affairs is worthy of great regal strength; you have shown immense zeal in the progress of knowledge and the cultivation of vernacular literature; even after returning from your travels in foreign European countries you have preserved the Indian faith following Vedic doctrines, and are ever anxious to see that the same is preserved by others; in addition to all this, you are devoted to the happiness and welfare of your subjects.

Struck with admiration for all this, I submit with great respect and with Your Highness' kind permission this poetic translation in Gujarati of that excellent work **Srimad Bhagavate** universally revered by the Aryan people, which is the singing of two Gurjar poets, the tenth book whereof, describing the life of BRURAJ and full of the nine *rasas*, is composed by the great Gurjar poet PREMANAND, a native of Your Highness' capital. May Your Highness accept
I am anxious to see the rise and prosperity of Your Highness and of Your State,

I BEG TO REMAIN
YOUR HIGHNESS' MOST OBEDIENT SERVANT
ICHHARAM SURYARAM DESAI.

માહિતી

વિષય વિષ જળો જ્યાં, ઘુઘવારી કરે છે,
 મહમય બહુ મચ્છો, જોશથી જ્યાં ફરે છે;
 જગ જળધિ કિનારો, પામવા પ્રેમ જાવે,
 સુમતિ ધરિ વિવેકે, બેસજો લક્ષિત નાવે.
 હરિ ભજન કર્યાથી, જ્ઞાન વેરાગ્ય વાધે,
 અમર પદ અમાપી, સેજમાં હાથ લાધે;
 પરમ ધન ચિદાત્મા, ચિત્તમાં આપ થાપે,
 અચળ પદ બિરાજે, દુઃખ સર્વે ઉથાપે.

શ્રીમન્ત

મહારાજાધિરાજ શ્રી શિયાજીરાવ ગાયકવાડ

સેનાપાસપેલ, સમશેર બહાદુર, જી, સી. એસ. આઈ.

વડોદરા

મહારાજ,

વીરશ્વેત્રના રાજસિંહાસનપર બિરાજ્યા પછી, સનાતન આર્યધર્મને અનુસરી વર્તવાની જ રીતી આપે ધારણ કીધી છે, તેના જશ દરેક જગ્યાએ બહુ બહુ રીતે ગવાય છે; આપે રાજકાજમાં બહુ નિપુણતા દર્શાવી છે, ને તે મોટા રાજનીતિવેત્તાને શોભા આપે તેવી છે; વિદ્યાની વૃદ્ધિમાં ને સાહિત્ય ખીલવવામાં આપે યોગ્ય ઉત્સાહ દર્શાવ્યો છે; યૂરોપખંડમાં પ્રવાસ કરી આવ્યા પછી વેદાક્ત રીતિને અનુસરીને ધર્મનું સંરક્ષણ કીધું છે ને કરાવવાનો આગ્રહ ધરા છે; એ સર્વ સાથે રાજધર્મને અનુસરી પ્રજાના લાલનપાલન માટે ઉત્સાહ રાખે છે; વળી ઉદારવૃત્તિ, પરાર્થયુક્તિ ને રાજકૌશલ્યમાં નિરભિમાન દર્શાવ્યું છે.

આ સધળાથી મોહ પામી, આર્ય પ્રજાનો સર્વમાન્ય શ્રીમદ્ભાગવત નો સર્વોત્તમ ગ્રંથ, તેનું આ ગુજરાતી પદ્યબંધ કાવ્ય, જે ગુર્જર ભાષાના બે કવિનું રચેલું છે, ને જમાંનો નવરસમય શ્રિજરાજચરિત્રવાળો દશમસ્કંધ આપની રાજધાની નિવાસી ગુર્જર કવિશિરોમણિ એમાનંદલટનો રચેલા છે, તે આપ મહારાજની આજ્ઞાથી પરમ એમપૂર્વક નજર કરું છું તે આપ સ્વીકારશો.

હું છું

આપ મહારાજનો અને રાજ્યનો

ઉત્કર્ષ બેવાને સદા ઉત્સુક

ઈન્દ્રજિત સૂર્યરામ દેશાઈ

ધર્મઃ પ્રોઙ્ઙિતકૈતવોઽન પરમો નિર્ઘેસરાણાં સતાં
 વેદ્યં વાસ્તવમથ વસ્તુ શિવર્દં તાપવયોન્મૂલનમ્ ।
 શ્રીમદ્ભાગવતે મહામુનિકૃતે કિંવા પૈરૈશ્વરઃ
 સયો હ્યવરુપ્યતેઽન કૃતિભિઃ શુશ્રૂણુમિસ્તત્સનાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—આ શ્રીમદ્ભાગવત કે જે પ્રથમ મહામુનિ નારાયણે હંકારમાં કર્યું હતું અને પછી બ્યારે જે વિસ્તારથી
 કર્યું છે તે શ્રીભાગવતમાં પ્રાણિયો ઉપર દયા કરનારા અને મરસર વિનાના સત્યપુરુષોનો દ્રુગેન્દ્રારહિત કેવળ ઇશ્વર-
 સાધનરૂપ ધર્મ નિરૂપણ કર્યો છે; તથા આ ભાગવતમાં વળી છુવ, માયા અને જગત્ એવા ત્રણ લેઈરહિત સત્ય
 સ્વરૂપ, પરમ સુખકારી પરમાત્માના જાણવા યોગ્ય પરમાર્થ સ્વરૂપને વર્ણવેલું છે; તેમ જ વળી આ ભાગવત
 અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદેવ એ ત્રણ તાપને દાખનાર છે, કેવળ કર્મ અને ઉપાસનાને નિરૂપણ કરનારાં બીજાં
 શાસ્ત્રોથી અથવા તો તેમાં કહેલાં સાધનોથી ઇશ્વરને તત્કાળ હૃદયમાં સ્થિર કરી શકાય છે શું? ના, જરા વિલંબ
 લાગે છે, પરંતુ શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાની ઇચ્છાવાળા પુણ્યવંત પુરુષો તો આ ભાગવત શાસ્ત્ર સાંભળતાં વેત જ હૃદયમાં
 સહેલા પરમાત્માને એળાએ છે.

ચોથી આવૃત્તિ સંબંધી જે બોલ

૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦

આ પવિત્ર ગ્રન્થ શ્રીમદ્ભાગવતના ગુજરાતી પદનંધની ચોથી આવૃત્તિ કાઢવાનો શુભ પ્રસંગ, ગ્રન્થના અધિકારતા-ગુપ્ત દેવતા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની કૃપાથી આમારે માથે આવ્યો, તે માટે તે પરમ કૃપાળુ કે જેના એક કટાક્ષ માથથી કોટાનકોટી જીવોનો ઉદ્ધાર થઈ ન્ય છે, તેનો જ ઉપકાર માનવાનો છે. આ આવૃત્તિ સુદિત કરતી વખતે શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી અમારા હાથમાં બે પ્રાચીન હાથ પ્રતો જોવાને અમે લાગ્યશાળી થયા હતા. આ પ્રતો પ્રમાણે પાઠોદેશ નોંધવાનું કાર્ય અમે ગ્રન્થ વિસ્તારના ભયે કર્યું નથી, અને પૂજ્ય યોગેશ્વરજીના પિતાશ્રીએ કરેલા સંશોધન અને સારોહારના કાર્યમાં દખલ કરવાનું પણ અમને શોચ લાગ્યું નથી; તેનું કારણ એ છે કે વલ્લભના ભાગવતમાં એટલે જાણી પાઠોદેશ મળી આવે છે કે તે એ સર્વ નોંધવામાં આવે તો ગ્રન્થ ભેવડા થઈ ન્ય. પ્રેમાનંદના રચેલા ભાગવતના દશમસ્કંધની પ્રતો પણ જોઈએ તેવી સારી મળી નથી, પણ પ્રાપ્ત થયેલી પ્રતોમાં એક તો અમને અચ્ચાનક સુરતથી નવી જ પ્રત મળી છે, અને તે વાંચી જોતાં જણાય છે કે આ અસુદિત પદનંધ એ ઓપેલા પદનંધનું પૂર્વરૂપ હોયું જોઈએ અને છે પણ તેમ જ. આ હાથ પ્રતની બીજી નકલ પ્રાપ્ત કરવા માટે અમે ધૂણે પ્રયત્ન કર્યો પણ હજી સુધી મળી શકી નથી, એટલે અપૂર્ણ પ્રત ઉપર સંતોષ રાખ્યો છે, અને તેનું વાંચન કરતાં અમને કેહાંક નવકુલકલતા જણાઈ છે અને જે પતિહાસ સાંભળ્યો છે, તથા જે અનુમાન કરવાને અમે પ્રેરના છીએ તેનો સાર અન્યથ આપેલો છે; જે વાંચવાથી વાંચનારને જણાશે કે ગુરૂર મહાકવિ પ્રેમાનંદના જીવનપ્રસંગો ઉપર તે કંઈ નવીન અને નેરા પ્રકાશ પાડે છે; અને એ ઉપરથી એટલું પણ જણાય છે કે આ મહાકવિની જીવનકથા અત્યાર સુધીમાં જે પ્રકટ થઈ છે તેની સાંકળમાં ધણી અંધારાઓ હજી પ્રાપ્ત કરવાના બાકી રહેલા છે; અને કવિએ પોતાની ઉત્તરવસ્થા શ્રીકૃષ્ણ કથારસમાં તરબોળ થઈને ધુનિત કરી છે.

આ અવાપિ પૂર્વત અસુદિત રહેલા કવિ પ્રેમાનંદના ગ્રંથ-માથી જમર ગીતવાળો ભાગ અને દશમસ્કંધમાં યથારથે મરજીનોધમાં ઓપેલો છે, જે વાંચનારી ભાગમણ કરીએ છીએ. કવિ પ્રેમાનંદના ભાગવત સંબંધમાં અન્ય વિશેષ હકીકત અમે પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી, પણ જે કંઈ મળ્યું તે અમે વાંચનારાઓની સેવામાં ધર્યું છે.

ખેળું, આ આવૃત્તિમાં કવિ પ્રેમાનંદની રચેની ભાગવદ-ગીતાવાળો ભાગ અમે કાઢી નાંખ્યો છે; કારણ કે તેથી કંઈપણ મેળું થઈ ન્ય છે, અને કીમતમાં પણ વધી ન્ય છે; તેમ જ મૂળ ભાગવદગીતા જણવા માટે અન્ય સાધનો પુષ્કળ છે, એટલે આવા

સારરૂપ કાળ્ય કંથની હાથમાં જરૂરીયાત જણાતી પણ નથી. પણ અત્રે અમારે એટલું તો કહેવું જોઈએ કે ગુજરાતના કેટલાક ગોટા સાક્ષર, કવિ પ્રેમાનંદ ગીતાનો પદનંધ કંથ રચ્યો નથી, અને સુદિત ગ્રંથ તેના રચેલો નથી, પણ અન્ય કોઈ અજ્ઞાત ઉપકારી કવિએ પોતાનું નામ ઘુસાડી પ્રેમાનંદને નામે ચઢાવી દીધો છે, એવું માને છે. તેઓની આવા પ્રકારની અનુમાનશીલોને ઉત્તરે તે શી હોઈ શકે? તેઓ પોતાના અનુમાનના સમર્થનમાં કોઈ પુરાવા તો આપી શકતા નથી, પણ માન અમે 'કહીએ તે યાનો, એવો આમહ તેઓ ધરાવે છે. પણ આ પ્રમાણે સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં માન્યતા બાંધી દઈ બીજાઓ પાસે મનાવવી એ મોટી ભૂલ છે. કવિ પ્રેમાનંદે ગીતાનો પદનંધ અનુવાદ કરેલો છે જ, અને તેની પ્રાચીન વિશ્વાસ લાયક હાથ પ્રતો અમે જોઈ ખાતરી કરી છે; એટલે આવી અનારચારીલ શંકા અદાવાનોએ લાવવાની જરૂર નથી. ગીતાનો પદનંધ અનુવાદ ભૂતા કવિઓમાં ધણીઓએ કરેલો છે, અને તેમાં કવિ પ્રેમાનંદનો પ્રયત્ન પણ વખાણવા લાયક છે. અમે પ્રેમાનંદ કવિની ગીતા આ આગતમાં ઓપી નથી, તે ઉપરથી કેાઈએ એમ સમજવાનું નથી કે અમે પ્રેમાનંદ કવિની કૃતિઓ માટે હવે અજ્ઞાતાઓના વર્ગમાં ઘૂસ્યા છીએ. પ્રેમાનંદ કવિની સર્વ કૃતિઓ (નાટકો તેમજ કાવ્યો) માટે અમારા પૂજ્ય પિતાશ્રીને જેવી મના અને પ્રેમની લાગણી હતી તેવી અમારી પણ છે, અને આ ગ્રંથ ગુજરાતી પ્રજાને પૂર્વની સાફક પ્રેમ અને આનંદ આપે એવી પ્રાર્થનાપૂર્વક વિરખીએ છીએ.

પ્રથમાવૃત્તિમાં શ્રીમદ્ભાગવતીતા મૂળ, રામભક્ત વૃણસીદાસ-કૃત દોહા ચોપાઈ, હજાર પ્રાગજીવ ગુજરાતી પદનંધ અનુવાદ અને કવિ નર્મદાશરણ સરળ ગદ્ય લાખાંતર અને દીપ્તપા ઓપવામાં આવ્યો હતો, પછી આનંદ ભાગ છુટક પુસ્તકરૂપે ઓપવામાં આવવાથી પદનંધ ભાગવતની બીજી આવૃત્તિ વખતે તે ભાગ કાઢી નાંખવામાં આવ્યો હતો. ત્રીજી આવૃત્તિ વખતે મહાકવિ પ્રેમાનંદનો પદનંધ ગીતાનુવાદ મળી આવવાથી અમે તે દખલ કર્યો હતો. પણ મહાકવિના પ્રસિદ્ધ અને અમીસહ કાવ્યોદેશ ગ્રંથોની એક આવૃત્તિ ઉધરવાડાએ ગુરૂર પ્રજા આગળ મૂકવાના આચાર મનોરથ હોવાથી (જે પૂર્ણ કરવા માટે સાધન, સમય અને શક્તિ આપનાર તે સર્વથર શ્રીકૃષ્ણ જ છે) પદનંધ ભાગવતની આ ચોથી આવૃત્તિમાંથી પ્રસ્તુત ગીતા ઓપવાનું છોડી દીધું છે, તેથી વાંચનારાઓની જિજ્ઞાસાને ક્ષતિ નહિ આવે એવી આશા છે.

ધુનંધ
વિ. સં. ૧૯૮૭.
માસ પૂર્ણિમા

નવચરલાલ ઈશ્વરરામ દેસાઈ

આચાર્યવંની આચર્ય પ્રભામાં ત્રણ ધર્મમાર્ગો બહુ માન્ય છે-શૈવ, જ્યોત્સ્વ અને જૈન. તેમાં વૈષ્ણવમાર્ગમાં ત્રણ અંશ ધર્મ, અર્થ, મને ને મોક્ષ સંપાદન કરવા માટે ઘણા પ્રસિદ્ધ છે-રામાયણ, હાલારત અને શ્રીમદ્ભાગવત. આ ત્રણે માર્ગ ને ત્રણે ધર્મ-શૈવ, શુજરાતમાં બહુ પ્રસિદ્ધ છે ને, બહુમાન્ય છે; તેમાં પણ શ્રીમદ્ભાગવત અધિક માન્ય જણાય છે. શુજરાતમાં શૈવ સંપ્રદાય કરતાં વૈષ્ણવ સંપ્રદાય ઘણું પ્રસરેલો છે. વૈષ્ણવધર્મમાં રામાયણ, ભગ્વનીનારાયણ, નવનીતપ્રિયાણ, નટવરરાલજી, બાળકૃષ્ણજી-એમ સ્વરૂપો ઘણાં પૂજ્યા છે. રામ-ચંદ્રજીને માનનારાઓ પણ વૈષ્ણવસંપ્રદાયમાં જ ગયા જાય છે. શૈવસંપ્રદાયને અને જૈન સંપ્રદાયને યજુરસરતા ઘણા શુજરાતીઓ છે, તેપણ શુજરાતી વસ્તીનો મોટો ભાગ વૈષ્ણવસંપ્રદાયને માનનારા છે, ને તેઓના સુખ ઇષ્ટ તે બાળકૃષ્ણ, રામાયણ, બાળકૃષ્ણ વગેરે છે, અને તે અત્યાલંબીઓ પાતાનો સુખ અંધ શ્રીમદ્ભાગવતને જ ગણે છે.

વૈષ્ણવધર્મ શુજરાતમાં ક્યારે દાખલ થયો તે નક્કી પૂજારી કહી શકાય તેમ નથી. કેટલાક કહે છે કે સંવત્ રીકા તેરમાં વૈષ્ણવધર્મ શુજરાતમાં દાખલ થયો હતો, પણ ચરકારી પુસ્તક-સંક્રમમાં જે ને અન્યને સંબંધ જોવામાં આવે છે તેપરથી જણાય છે કે સંવત્ રીકા ૧૧ માં વૈષ્ણવ ધર્મ શુજરાતમાં હતો, ને માનહીલવાડ પાટણના સોલંકી વંશના સમર્પરી રાજા સિદ્ધરાજની માતા મીનલદેવીએ વૈષ્ણવધર્મ સ્વીકાર્યો તે વાત ઉપરની માવને પુષ્ટિ આપે છે. તેજુ શ્રાદ્ધ સંક્રમમાં માતૃપત્સલ રાજ્યે શીલુ હતું તે વખતે પ્રાદ્યક્ષેને, ૧૦૮ શ્રીમદ્ભાગવત દાનમાં આપ્યાં હતાં. એ વૈષ્ણવધર્મ શુજરાતમાં તે કાલે હોત નહિ તેા સિદ્ધરાજ, શિવને માનનારા પ્રાદ્યક્ષેને વિષ્ણુની ઉપાસનાથી ભરપૂર એજુ શ્રીમદ્ભાગવત દાનમાં આપનારી હીમંત કરત નહિ, ને પ્રાદ્યક્ષે પણ તેજુ દાન લેવાને તત્પર થાત નહિ. ધારી શક્તિએ છીએ કે તે વેળા કદાચ વૈષ્ણવધર્મ પ્રચલનપદે નહિ પણ ગૌણપદે હશે.

પંદરમા રીકામાં ભુનાગઢના નરસિંહ મેહેતે વૈષ્ણવધર્મ સ્વીકાર્યો હતો, ને સોળમા રીકામાં તેણે ભુનાગઢના હિંદુ માંસલિંક રાજાની સલામાં પ્રકટપણે જણાવ્યું કે તે વિષ્ણુને માનનારો છે. નરસિંહ-મેહેતાજી લોક પ્રસિદ્ધ ઇલાંત ઉપરની વાતને પુષ્ટિ આપે છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે તે વેળાએ શિવધર્મજુ બહુ જોર હતું, એ કે છુટક છુટક વૈષ્ણવધર્મમાર્ગ અચલિત હતો, તે

પણ શંકરની ઉપાસના બહુ હતી. પણ સંવત ૧૫૩૫ ના વૈશાખ સુદ ૧૧ ને હિંચે શ્રીમદ્ વહાલાચાર્ય જન્મ્યા. તેમણે ને તે પછી તેમના પુત્ર શ્રીવિદ્યાનાથજી નામંતર ગુણસંપૂર્ણએ, શુજરાતમાં છ વાર પ્રવાસ કરીને ઘણાક શુજરાતીઓને વૈષ્ણવધર્મની કંઠી બંધાવી. ઘણાક શિવધર્મીઓને, ને ઘણા જૈનને પણ વૈષ્ણવ ક્રીયા હતા. શ્રીમદ્ભાગવત શુજરાતમાં ક્યારથી પ્રસિદ્ધિને-નિશેષ પ્રસિદ્ધિને પામ્યું તેનો કાળ આ પરથી કંપી શકાય.

વૈષ્ણવધર્મમાર્ગમાં કેહાં પણ સર્વોપરી-સર્વમાન્ય અંધ હોય તેા તે શ્રીમદ્ભાગવત છે. શિવધર્મીઓ પણ શ્રીભાગવતને માનતા આવ્યા છે ને આને છે. ચંકરાચાર્ય ને તેમના શિષ્યોએ આ અંધપર લીકા કીધી છે. શિવપ્રભુને માનનારા પ્રાદ્યક્ષે એ જ અંધપર પોતાનું શુજરાત કરી શકે છે.

શ્રીમદ્ભાગવત અલોકિક કદાચોથી ભરપૂર છે, આત્મ-તત્ત્વ, સાત્ય, દયા, નીતિ, સદાચાર, લોકાન્યવહાર વગેરે કદાચો દ્વારા યુક્તિપૂર્વક દર્શાવેલા એ વ્યાસને સુખ ઉદેશ છે, અને ક્યારથી લોકોને તલ્લીન કરવામાં વ્યાસની પ્રાણી સફળ થઈ છે. તેના પ્રસંગે લોકોને-ભાવિકોને વધુ રુચિકર થઈ પડ્યાં છે. તેને કેટલાક પ્રાદ્યક્ષેને પોતાના ઉદરનિર્વાહાર્ય, કેટલાકોએ જન્મમાનો-શ્રોતાઓની ઉચ્ચ પૂર્ણ કરવાઈ, ને કેટલાકોએ ઈશ્વરની ભક્તિ કરવા માટે જ સંસ્કૃત અંશોની પ્રાકૃત કવિતામાં રચના કરવા માંડી. લોકોની બહુ રુચિ શ્રીકૃષ્ણની લીલા સાંભળવા તરફ દોરતી હોઈ તેથી કેટલાકોએ શ્રીમદ્ભાગવતનું કવિતામાં ભાષાંતર-ભાષાઈ સહિત કીધું. તેમાંના એકે જો કવિનું શ્રીમદ્ભાગવત બ્યારે હું શુજરાતી પ્રભં સમીપ મૂકું હું.

* અત્યાર સુધીના શ્રીમદ્ભાગવતની કાવ્યપ્રયાગ આ પ્રમાણે રચના થઈ છે. સિદ્ધપુરાના ભાલોદે દશમસ્કંધ સંવત ૧૫૭૦ સુધીમાં ને રોહિણી કારતીક ૧૭૩૬ માં એ મધ પ્રાણી કીધો હતો. ગજુરદાના વિષ્ણુપ્રસિદ્ધે સ. ૧૭૬૬ માં નવમસ્કંધ કીધો હતો ને બોધરાજ દાદરાં ૧૭૬૬ સુધીમાં પૂર્ણ કીધો હતો. વસોના લક્ષ્મીદાસ વાણીયાએ ૧૯૬૪ માં બાંદે રૂપ પૂર્ણ કીધો છે. પ્રેમાનંદે દશમસ્કંધના ૫૩ અંખ્યાલ ક્યારે પૂર્ણ કીધો તે જણ્યું નથી. પણ એના પાછલો ભાગ સ. ૧૯૦૬ માં મુંદરા મેળાદાએ પૂર્ણ કીધો છે. દલિરાબના બનાવેલા ૧૧-૧૨ માં રૂપ ભરી પાકો છે. નરસિંહ મેહેતા પછી પ્રેમાસ પાટળના કાવ્યપ્ર અંધે દેશવરાજ દલરાયે સ. ૧૯૨૯ માં શ્રીમદ્ભાગવતનો દશમસ્કંધ શુજરાતી ભાષામાં રચ્યો છે. તે જ પ્રમાણે કાલિયાપંડાના દી બંદારના રહેવાસી કવિ પુંગ સેવ પદ માનદે એ સ. ૧૯૦૮ માં ૧૨ સર્ગમાં "દલિરાસ" નામે ભાવવનો પદ્યપદ અનુક્રમ કર્યો છે. અને વાણજ કવિ ઇસર બારોદે ભગવત સંખ્યાને નરસિંહ મેહેતાના રચનાથી સુખાલી અંદે ચારણી ભાષાથી પ્રિય "દલિરાસ" નામે એ સ્તુતિપદ્ય આધારે વિ. સ. ૧૫૧૦ માં રચેલો છે. અન-

શ્રીમદ્ભાગવત લોકોને એટલું બધુ પ્રિય હોવાનું કારણ એ જ કે એમાં વર્ણવેલી વૈષ્ણવ ધર્મની ઘણી વાતો અતિ રમણીય છે. ઘણે ઘણે યત્રવધાયુષિ તદેવ રૂપ રમણીયતાવાઃ એ વસ્તુ ઘણે ઘણે નવી લાગે છે એ રમણીયતાનું રૂપ બધુંલું શ્રીમદ્ભાગવતમાં વૈષ્ણવધર્મના ઇષ્ટ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું શૃંગારાદિ રસોમાં બહુ ઉત્તમ રીતે વર્ણન કરેલું છે, ને તેથી તે સંસ્કૃત કે પ્રાકૃત, કરિતા કે ગદ્ય ગમે તેમાં હોય તે છવા પણ લોકોમાં એને માટે ઘણો ભાવ રહ્યો છે, તેથી એ સર્વોપરી ગ્રંથ પ્રકટ કરવાની ઘણી તરફથી મને લક્ષ્યાંશુ થઈ હતી *

સંપૂર્ણ શ્રીમદ્ભાગવત પ્રકટ કરવાનો વિચાર કયોં ત્યારે કયા કવિનું શ્રીમદ્ભાગવત બાહાર પાડવું તે માટે મેં ત્રણ કવિની કવિતા તપાસી, ને તેમાં મને કવિ વલ્લભની કવિતા યુગબલે વધારે સરસ લાગી કવિ વલ્લભની એક પ્રત મને પ્રથમ ભાઈ અગનતાલ કોરારદાસ મોદીએ આપી હતી આ પ્રતમાં માત્ર ભાગવતનો સાર હતો આવે અપૂર્ણ ગ્રંથ પ્રકટ કરવા મને ઉચિત લાગ્યો નહિ, તે સાથે વળી વલ્લભાવી પ્રતમાં દશમ જ ન મળે. મેં વિશેષ શોધખોળ બારી રાખી "શુજરાતી" પત્રના એક આહતે મને જાણીયું કે જીવે સુરત, મોજે માહડી, પર-ગણે બહુધાનમાં એક બ્રાહ્મણને ત્યાં વલ્લભનું મોટું ને સારુ ભાગવત છે. તેપરથી તપાસ કરીને તે મેં મંગાવ્યું. આ પ્રત પોંદેલી કરતા ઘણી સારી હતી, પણ સંપૂર્ણ તો નહિ જ. પાછી શોધ કરતાં એક ત્રીજા પ્રત હું મેળવી શક્યો પણ તેમાં કઈ અજબ વિચિત્રતા ભેઈ. કહવા સરખાં, રાગ સરખા, કવિનું નામ તેનું જે, સવત્ પણ તેનો તે જ, કવિતાનું બધારણ પણ તેવું જ, તે છતાં પોંદેલી બે પ્રતમાં જે વિષયનું વર્ણન નહિ તે આમાં હતું-પણ આમાં જે હતું તે પોંદેલી બેમાં નહિ છતાં આ બંને પ્રતમાં જે જે વલ્લભ હતા તે સઘળાં સંસ્કૃત શ્રીમદ્ભાગવતમાં તો ખંશ જ, પણ કેટલાક કથાપ્રસંગો વધારે વિસ્તારથી વર્ણવેલા, છતાં એકેમાં દશમ ન મળે.

આવી રીતનો ગ્રંથ કયા ધોરણે સંશોધન કરવો તે મોટા શુંચવાડાની વાત મને થઈ પડી. એ જ કવિની ચોથી પ્રત મેળવવાનો પ્રયત્ન કીધો. વલરાણ પાસે ભટેલી ગામના એક દેશાઈની

દાહાદાના કવિ દુલ્લભરામે જા ૧૭૬૫ માં દશમસ્કંધ રચ્યો ॥ કવિ બોમો [દહીલીલા પેઢારાખા] સ ૧૭૫૦ માં રચી છે સંવત ૧૭૮૦ માં આ પાસ સુરત-બરડવાના બીજા કાવરય કવિ માધવરામે દશમસ્કંધ કાવ્યરૂપે રચ્યો છે કવિ દશારામે પણ આજ બગવત રચેલું છે એવું સાંભળ્યું છે ન ઈ દેસાઈ]

* ઈ સ ૧૮૭૦ માં મેળાનાદેવ દશમસ્કંધ છાપવાને મેં બહેર અબર પ્રસિદ્ધ કીધી હતી ને સરોધપ્રત કામ પણ થોડુંક આરંભ્યું હતું, પણ તેવામાં સુરતના એક છાપવાનાભણેએ એ અથ દસમી સ્કંધના સાર કીધોના ભણે, ને તે કામ કવિ નરસિંહસાહે દાખવા લીધું જ એમ મેં નાણું કહેયું તે વેળાએ મેં તે વાત પાતી રચી હતી.

એકપ્રત મને મળી આવી તે ત્રીજા પ્રતને મળતી હતી. એટલે એક જ કવિની બે પ્રતમાં એક પ્રસંગ ને બીજા બેમાં બીજો જ પ્રસંગ, પણ તે બંને પ્રસંગો શ્રીમદ્ભાગવતમાં તો ખરા જ.

સંશોધનના જે નિયમો દિશજનોએ નક્કી કીધા છે તે ધોરણે આ ગ્રંથનું સંશોધન થવું મને ઘણું વિકટ જણાયું, ને તેથી મેં માત્ર આ જ ગ્રંથ નવા ધોરણપર શોધવાનું ઠરાવ્યું. પ્રથમ હું ચારે પ્રતો એક વાર વાંચી ગયો. પછી સંસ્કૃત બાણનાર ચાત્રી પાસેથી સંસ્કૃતમાં શું છે તે જાણી લીધું. મને એમ જણ્યું કે શ્રીમદ્ભાગવત પાંચે સળીને આ બે પ્રતને સચુકત કરીને શ્રીમદ્ભાગવતને અનુસરવું જ સંશોધન કીધુ હોય તો ગ્રંથ ઉત્તમ પ્રતિભો થાય.

આ સંશોધનની પદ્ધતિ તકન નવીન જ, તો પણ તેમ કરવાથી પુરાણસંદર્ભોને ઉદ્ધાર કરવા જેવું હતું, તેથી તેને માટે વિદ્વાનો મને કદાપિ હોય પણ કઈ શકે, તે પણ એ જ ધોરણ મને યોગ્ય દિસ્યું હતું, ને એક સંસ્કૃત બાણનાર વિદ્વાન શાસ્ત્રીએ મને જણાવ્યું કે એ ધોરણ વગર ખીલ ધોરણે કામ પાય તેમ નથી. તેથી આ નવા ધોરણે આ ગ્રંથ શોધાયો છે.*

આ ભાગવત, ગ્રંથનો કલ્પી કવિ વલ્લભ કથાવા ભટ

* મધ્યમ 'ગુણ જગુદેવી' કે જ્યાં કવિએ આ શ્રીમદ્ભાગવતની કથા કીધી હતી તે મત હું લખી ગયાં પછી મુજ સરકુત ભાગવતને સારે રાખીને બીજી બહેલીવાળી પ્રતનું સંસ્કૃત પ્રમાણે ઉમેરણ કીધું છે પછી બહુધાનવાળી પ્રતને સોંટે રાખીને સમગ્ર તપાસ ગયો છું ઉપર સંસ્કૃત બાણનાર શાસ્ત્રીને જે સમગ્ર તપાસવા બાબેમ હદ્દ, ને તેણે તપસીને જણાવ્યું કે આમાં કેટલાક પ્રસંગ થયું છે, કેટલાક બીજાકે છોડી દીધા ॥ આને છોડી દીધેનો પ્રસંગ વાચનારને જાણવાના વિશેષ અગત્ય ભેઈ, કારણકા નહિ આવેલી સઘળી બાત પ્રતેજામ જણાયું છે વળી તે સાથે જ કે સમગ્રથી પણ આવી છે નેકામ કેટલી રીતની મદદ વૈદવાલા ભાગવત બાણનારની લીધી છે કેટલું તો નવું જ છે.

આ નવા ધોરણે કાવ્યને રોલું છે તેની સામા ઘણા વિદ્વાનો વાંધો દહારી રાકે તેમ કે પ્રથમ મક્ક મને જ મોટે દહારી કે સુરવપત્રી વલ્લભમહર્ષી કૃષ્ણ કીધું ને આ મમાંણે જીવી જીવી પ્રવતા આટલો બધો પાણાર કેમ? ભારી પસેની ચાર પ્રવતા બે પ્રત તે ખુદ જાણેદેવીવાળી જ મેળવેલી છે કે જ્યાં આ કવિએ કથા કરેલી હતી. એક ચૈદિત્થિ બ્રાહ્મણે મને આ પ્રમાણે કવિ રમણી દંકોતર કહી છે ન બોનો કાવ્યની કવિ વલ્લભમહર્ષી જ પ્રથમ વલ્લભમદે માત્ર સારાશમાં રચના કીધેલી હતી, ને તે કામ મને પાસે છે, જે તે યદરથે મને દમગ. ભતરાગિને મેળવેલું છે પણ તે કાવ્ય લોકોને પસંદ નહીં પડવાની કવિએ બીજું કાવ્ય લખ્યું તેમણે પણ આપ્યું આપ્યું જણાયું ત્યારે એક ત્રીજા પ્રત લખી. આ બને પ્રત એકેકી કરીને કવિ ચીખીયાના ભાગવતની કથા વાચનાર દીધે, તેવામાં તે મણુલ પાગો એમ તેના વાચનારને કહ્યું છે, ને આ કાવ્ય ભવા ને તેના અપૂર્વ પ્રથમ કેમકોલે પડેલી પ્રતે ભવરાગિને રાખી છે, ને કેટલાકોને બીજા પ્રતે ભવરાગિને રાખી છે ॥ બીજા પ્રત, કે જે પાછળથી રચ્યો હતું જણાય છે, તેમાં પહેલી પ્રત પ્રમાણે કહવા, રાગ છે, ને પહેલી પ્રતની વધુ ચાર કંઠાઓ પણ છે ॥ આની ગોડાણ રાખાવત કાણુ એમ જણાય છે કે પાછળથી ઉમેરણ કરવાત કવિને પીતાને જ દીક પડે, અથવા તો પ્રત લખનારને તેમ કીધું રયો

૧૭ ભ્રમી શુભરાત્રી વાંચક વર્ગમાં આજીવનથી છે. એમાં બીજા
 ૬ પછી કાચે શુભરાત્રી પ્રજાની જાણમાં આવ્યાં નથી, તેથી
 ૧ કાચે જે પોતે કંઈક અંશે માટે જાણવાવાળી જરૂર છે.
 ૨ એક પ્રસંગે કેટલાક શ્રંપકારી પોતાના શ્રંપને સર્વોપરી
 સ્થાને અથવા પોતે જે પોતે કામ કરે છે તે જતાવવાને પોતાની
 સ્તાવનામાં બીજાના કાર્યને નિંદે છે, તેમાંથી ચૂક કાઢે છે,
 ૩ એ અવિવક્ષિત પ્રસંગ આજીવનના આ શ્રંપના રોધન કર-
 ૪વારનો હોતુ નથી, પણ એક નવા શ્રંપકારને પ્રજાની જાણમાં
 ૫ આવતાં તેના નિંદે તેના કાચે જિણે સંક્રિષ્ટ છે કાંઈક જાણવા
 ૬ અવશ્યમાં જાણાય છે.*

ભાગવતના ઠવિતામાં જાપાંતર થયેલા ત્રણ ધંધો મારા
જોવામાં આવ્યા છે. તેમાંથી દેટલાકા હોઈ વાસી રત્નેશ્વરના
ભાગવતના વખાણ દે છે, પણ જ્યારે મેં રત્નેશ્વરનું ભાગવત

● કવિ વલ્લભ અપના વલ્લભ બાકે જેવીકરત વલ્લભ નહી, પણ સુરતને
 નહીં દેતા, એ કાશ્મીર ભગ્યો, આરે મણુ પારે, જોયે શીખડાવતી
 સિમરણ ખીલ કવિતાનાં નવો, કાશી કીધા કીધા છે તેને, મારીની શીખ ધારી
 વસાવી ચાલુ જ છે. જે નું મેયરો રાક્ષસ કું છે એ આ મગલો છે નહીમ
 બદ એ કવિને મોહિત દુષ્ટાકીર્તિ પ્રાણસ દેતા, તે તે ભયારે આરારે જ
 વર્ણની વસતે દેતાં સારે તેણે આ ભાવત રાજુ છે, પ્રગમકષક
 કથારે પુરુષ કીધા તેના હૃદય નાથી દીલો આશ્વસિત વતે સુરતથી સાર
 અધારે લખ્યો કવિ જલકાના કાગળનાં કાંકે મત આપી હતી, તેના પછી
 આમાં ઉપયોગ કરનામાં આપેલા છે, તેમાં પ્રગમકષક જગતી વ
 સંવત ૧૭૫૪ નું આપેલું છે એકાદશ જે દ્વારકાવતનાં રમ્યા વ
 આપ્યા નથી પણ દિલીશચક્ર સંવત ૧૭૬૩ ના દેશાપ વતે પાડે તે
 મળુમજાઈ, પુત્રીકાલ સવત ૧૭૬૪ ને ભેગ કુંદ પાડે તે સુધારે
 સંવત્ ૧૭૬૬ ને ૧૭૬૭ માં સુદ ૧૦ ને રવિવારે પચમકષક સંવત ૧૭૬૮
 ને સેત્ર વતે પાંચમ ને મળવતારે, યકકષક સવત ૧૭૬૯ નેશાપ વ
 દિલીયા ને રવિવારે, સપ્તમકષક ૧૭૬૯ ને ભેગ વતે ૧૦ ને પુષ્યવતે
 અષ્ટમકષક ૬, ૧૭૬૯ ના આપ્યા સુદ ૯ ને સોમવારે, નવમકષક
 ૧૬૬૯ ને શાંદરવા (સં ૯ સુદ તે વતી) ૧૦ ને જુલવારે પૂર્ણ કીધા છે
 જેકાકસ ને દ્વાદશ કથારે પૂર્ણ કીધા તે સપ્તમી નહી પણ મહી સમીપે
 કષકે તે તે કો જ વસતમાં છે તે. ૧૭૬૯ માં પૂર્ણ કીધા હશે. કોઈક
 આ કવિને સારો આજ વસતમાં ૧૭૩૦-૮૦ વર્ષ થયા આપ્યાં છે, તે આ
 કવિને ત્રણવીંમાર વસતો તેણે કીધા નહી. છે. દરમ નેજા ઉત્તર ભારત
 નહિ નહી તે સમજાવે નથી—કાં તે તે ઉદ્ધિલ રમ્યા થાયો હશે
 કે કાં તે સ્થાને દોષ ને મદે માં નહી મયો હશે. કવિએ આ કવિતા
 પાતાલ પેઠ મણા મદે ને કોશીપતિ રંગન દેવા, પાંચે ખાનાની
 તેપણુ કોઈ કાંઈ રમણે કાળ્યની ચમત્કૃતિ કી જોવામાં આવે છે, તે
 બેચમપુત્રનાં બુદ્ધીમંતીની વાગ્યાં નેજાં દેતા, ને લાં પણ તેણે
 કવિની જાણુ છે, કોના પિતાનું નામ નાનાશ્વર, ને પિતામહનું ના
 કવિજગત હવે 'વલ્લભકવિ શીખડાવાવતની કલા સુરત ઉપરથી આપ
 'પરજાલના અગ્રદેશ, હાલેર, મેરગમ અને પાંચ ગીળીનાં પણ કાંઈ
 કોને પાતાલે બે કીધા ને કોઈ કીધી હતી. વલ્લભકવિને સંસ્કૃત સા
 જાન હતે તેણે રમાણુ પણ પાંજરે કીધું છે એમ ને પાંજરનું
 તે ને શીખડાવાવતે કરતાં વધારે છે. તેમજ લાંબવતે ને કહ્યું
 તેનાં રૂબેકાં તેના વસાવાળા કહે છે શીખડાવાવતનાં કવિને કહેલે
 સારી કાવ્યકલ્પિ બનાવી છે.

જેનું ને તેમાં વળી મેં તેને બાસતમાંના સ્વર્ગાદિશ્રેષ્ઠનું ભોજન ત્યારે મારી ખાતી થઈ કે રસ એ શી વસ્તુ છે તે રસનેશ્વરે તપાસ્યું નથી. રસનેશ્વરનું શ્રીમદ્ભાગવત સંસ્કૃતને ધર્મ અનુસરતું છે, પણ તેમાં જાનકની બેઠકદાર ને તમચ્છ કરતો રસ પરી વાંચનારને રંજન કરવા બેસું ધર્મ યોગે નબળા ય છે.

આ વહીશકૃત ભાગવત સંસ્કૃત ભાગવતને અનુસરતું બહુ થયું છે, પણ તેમાં વર્ણન વિસ્તાર સાથે ને શબ્દ રચના ધણી સારી રીતે કહેલી છે. વળી ભક્તિરસ-એ ભાગવતનો પ્રાધાન્ય વિષય છે તે ભક્તચેત્ર ગતાવવામાં કીક પ્રયત્ન કીધો છે. છતાં વર્ણનો એટલાં બધાં તો સરસ રીતે કહેલાં બન્યાં છે કે તે સાચા કવિને પણ શોભા આપે તેવાં છે. સદ્ગુરુચરણ વર્ણન, નારાયણકવચ, અદ્વૈતમાહા કત્યાદિ પ્રસંગોની કવિતા આ બાજતમાં બહુ લક્ષ્યપૂર્વક અવલોકન કરવા લેજ છે; અને એકાદશસ્કંધ-એમાં એવાંતો અતિદ્રઘો ગદ્યન વિષય છે, તેમાં પણ કવિએ પોતાની ચતુરાઈ અમર્યાદી રીતે ચલાવી છે, તે જ કવિની ઉચ્ચ કાવ્ય કલાની અતિતો શોધા દાખલો છે.

પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી મેં વહુભાનું કાળ્ય તપાસ્યું છે, ને તેમાં વહુનરસ બહુ સુંદર જણાયો છે. કનિકે મ્લોદિંમ્લોકીકું ભાષાંતર કીધું નથી, તે છતાં કેટલુંક તે જોવું સાર છે કે તે વખાણી શકીશું. એ કવિનું જ બનાવેલું દશમસ્કંધ મેળવવાને ધણેા અચલ ક્રિષ્ણ છતાં કેઈ પણ દયળેથી તેની એકે પ્રત હાથ લાગી નથી, તેમ તપાસ કરતાં એમ પણ જણાયું છે. વહુભાસે દશમસ્કંધ ક્રિષ્ણ જ નથી.*

વહાણહતેના દશમચરકં અને નહિ મળ્યા પશુ લાગવત
 તે માટે સંપૂર્ણ છપાવવાની ઈચ્છા હતી, તેથી કોઈ યીન
 કવિના દશમચરકં હાથત કવવાની આરી ઈચ્છા થઈ. ૧૮૭૦
 માં પ્રેમાનંદનું દશમચરકં છપાવવાની મેં નહિરખમર તે
 આપી હતી જ, ત્યારે તે જ વિચારને અમરણાં મુક્યું જોમ
 નક્કી કર્યું, ને તેવો સમય અગ્યો તે માટે મને અત્યાનંદ
 પ્રાપ્ત થયે છે.

પ્રેમાનંદ કવિનું નામ શુજરાતી ભાષા યોદ્ધાનર બોધેબોધે જાણી છે. આ કવિનાં ઘણાં કાવ્ય શુજરાતી પ્રગતની જાણમાં છે, તે તેમાંનાં ઘણાંક કાવ્યો તે એટલાં બધાં લોકપ્રસિદ્ધ છે કે તે ઘેર ઘેર અને ચોટેચોટે લોકોમાં આનંદથી ગાય છે. પ્રેમાનંદની વસ્તુતઃ કરવાની છટા, આલંકારિક રચના, પ્રતિભા, ચોલાને કવિત્વ કથવાનું કવિત્વ, કાવ્યકોશાયા ને વળું વિસ્તારવાની પુષ્પી-જો એટલી બધી તો, તેના પ્રત્યેક કાવ્યમાં અજુથ છે કે શુજરાતી કવિઓમાં તે સર્વાંપરિ પદને સર્વ રીતે પાત્ર

● જે પ્રજા સ્વયંથી જોમ કરવામાં આવ્યું છે તે દરમરદી કનિ-
વામાં કરવો. ભરવો કરવો હતો. પણ તેવામાં તે માણ પામ્યા હતા.

કરી જ સુધે છે. તેની વર્ણનશૈલીને ઉત્તમ રસનો પ્રવાહ પ્રત્યેક કાવ્યમાં જ્યાં ને ત્યાં ઉભારે તો માલમ પડે છે. અને વર્ણનની શૈલીથી મન ઉપર અસર કરવાની જે શક્તિ એ કવિ ધરાવે છે તેવી બીજી કોઈ શુભશક્તિ કવિ ધરાવતો નથી તેની કવિતા જેમ પ્રાસાદિક, તેમ જ ઓજસ્વતી છે. તેમણે જનસ્વભાવનાં ચિતરેલાં ચિત્રો તેની પ્રતિભાશક્તિનું એક પ્રમાણ છે. આ દશમસ્કંધમાં લોકોને રંજન કરવાનો જ હેતુ પ્રાધાન્ય હોવાથી, મૂળ ભાગવતની કોઈ કાંઈ બાબત સહેજે આંધી જણાય છે, ને ભક્તિરસ ભરપૂર હોવો ભેળે તે કોઈ કોઈ સ્થળે ઝાંખો જણાય છે; પણ કાવ્યના બીજા શુભ તો એટલા બધા બહાર; પછા છે કે તે આગળ બીજા બાબત આપણે ભૂલી જઈએ છીએ. પ્રેમાનંદે આ દશમસ્કંધ પૂણે ક્રીષ્ણ હોત તો એ માહાત્મ્યવાળા અથર્થી લોકો ઘણા રંજન થાત, પણ ૧૬૫ કડવાં જ પૂરાં કરવાં તેમને સર્જિત તેથી તેલમાં જ પૂરાં થયાં. પડ અધ્યાય પણ પૂરા ન થયા, કોટલે તેમનો કાળ આવી પહોંચ્યો ને દશમસ્કંધ અપૂર્ણ રહી છતાં પણ જેટલું પ્રેમાનંદે કીધું છે તે એવું છે કે કોઈ બીજા કવિ તેવું કાળાંતરે પહોંચી શકનાર નથી.

કવિએ નહાનાં નહાનાં કાવ્યો લખીને પોતાની ઉત્તર વયમાં આ કાવ્ય રચવાનું માથે લીધું, એટલે તે કામને એ યોગ્ય જ થઈ ચૂક્યો હોતો. દશમસ્કંધ એ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનો ચિત્રનવાળો ભાગ છે. શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર નવેરસથી ભરપૂર છે. નવ-વાસીઓ તે એને નવરસમગ્રિજાશબ્દરિત જ કહે છે. એનું બીજું નામ પ્રેમસાગર પણ કહેવાય છે. આવા સુંદર વિષય, સર્વ રસથી ભરપૂર હોય, તે વળી ઉત્તમ કવિને હાથે રચાય તેમાં પછી કયાંય શી રહે? એનું ને વળી સુગંધવાળું-પૂછવું જ શું? શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર ને પ્રેમાનંદ જેવો કવિ લખનાર-શું બાકી? કવિ નર્મદાસકર લખે છે કે—

“પ્રેમાનંદ, ભક્તિબોધના અને કવિત્વ આનુરીના નહાના નહાના શબ્દો લખી એ અવ્યસથી ઉત્તર વયમાં દશમસ્કંધ લખવાને બહુ પ્રકારે યોગ્ય થયો હોતો ને તેણે આ અન્ય ઉત્સાહથી જેવો ભેળે એવો સરળ ને રસમયો કીધો છે. જો કે વર્ણનરસની તેણમાં ભક્તિબોધ આખો સરળો દેખાયો તોપણ ઉદ્દેશ તથા ભાવાર્થ એ પર લક્ષ રાખતાં ને પ્રાધાન્યિકે જે જે સ્તુતિઓ કરેલી છે તેમના યથાસ્થિત અર્થ સમજતાં ભક્તિ-બોધ ગાઢો દર્શાવેલો છે એમ સ્પષ્ટ જણાયો.”

કવિનું આ લખવું વાસ્તવિક છે આટલું તો નહીં છે કે

શ્રીમદ્ભાગવત એ અન્ય જ અતિ યથો ઉત્તમ છે, તેમાં ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભરપૂર છે, તેમાં વળી દશમસ્કંધ એ તો સર્વોપરિ છે, ને તેમાં કાવ્યનો રચનાર વળી પ્રેમાનંદ છે, તો પછી એ કાવ્યમાં ક્રીયા પ્રકારની ન્યૂનતા રહે? સંસ્કૃતનું લોકોમાં જ્ઞાન નહિ હોવાથી પ્રાકૃત કાવ્ય ઘણું રુચિકર થઈ પડેલા છે. પ્રેમાનંદકૃત દશમસ્કંધ આપાસમાં લોકો ઘેરઘેર વાંચે છે, કથાભંડા દેવમંદિર ને મોહલામાં ઓકવાઈ જાય છે, ને કેટલાક પ્રસંગે(પર) સ્ત્રીઓ નિત્યનિયમ તરીકે પાઠ કરી જતી મેં ભેળે છે. પ્રેમાનંદ પડ અધ્યાય પણ પૂર્ણ કરી રાક્યો નહતો, તેથી બાકી રહેલું તેના કોઈ શિષ્ય સુંદર મેવાડાએ પૂર્ણ કીધું છે. તેમાં ભાવાર્થ જ રાખેલો છે. સુંદરની કવિતા બહુ અશે દોષવાળી છે, તેમાં રસાલંકાર કે બાનકની ભલક કંઈ જ નથી

આ રીતે આ શ્રીમદ્ભાગવત અન્ય ત્રણ કવિની કૃતિથી ભરેલો છે. ૧ થી ૬ ને ૧૧-૧૨ સ્કંધો કવિ વલ્લભકૃત છે, દશમસ્કંધમાં ૧૬૫ કડવાં શુભરકવિશિષ્ટામણિ પ્રેમાનંદકૃત છે, ને બાકીનાં કડવાં સુંદરમેવાડાકૃત છે.

પ્રેમાનંદવાળો દશમસ્કંધ મેં ન્યારથી છપાવવા ધાર્યો ત્યારથી મેં તેની કેટલીક પ્રતો એકઠી કરવા માંડી હતી. ત્રણ પ્રત મને સુરતમાંથી મળી, પણ તે ઘણી સારી નહોતી. વડોદરેથી એ પ્રત ચેળની શક્યે તે તો સુરતવાળીના મોઢામાં થુકે એવી અચુદ, ને તે છતાં તે પ્રતવાળાઓ ઘણું શુભન રાખે છે કે એના જેવી શુદ્ધ પ્રત બીજે ક્ષણેથી મળવાની નથી. આમ પાંચ પ્રત ચેળના છતાં પણ પ્રેમાનંદની શુદ્ધ પ્રત મળે ને જે સંતોષ થવો ભેળે એવો સંતોષ મધો નહિ. પછી હું નંદરબાર ગયો. ત્યાં કેટલીક પ્રતો મને મળી, પણ તેમાં એક વળ શાહ નામના વાળીયાની પ્રત ઘણી જ શુદ્ધ જણાઈ એ વળ શાહને ત્યાં પ્રેમાનંદનાં ઘણાં કાવ્યો છે, ને તે પ્રતો ઘણી શુદ્ધ છે. દશમસ્કંધ મહા મહેનતે હું તે શાહ પાસેથી લઈ આવ્યો. તે એક જ પ્રતપર મેં આધાર રાખ્યો, ને બીજા પ્રતને માત્ર સહાયતામાં

* વળ શાહને ત્યાંથી મને આ પ્રમણે લખેલાં જોયાં પ્રત થયાં છે—પ્રેમાનંદનું નવ્યાખાન, ગોપાલદાસ, સુભદ્રાદાસ, દશમસ્કંધ ભાગવત, રસમસ્કંધ (અપૂર્ણ), કવિલગ્ન (પદ્યમસ્કંધ), કલ્પચરિત્ર (અપૂર્ણ), અષ્ટાશ્વામીના, હરિશ (અપૂર્ણ), રમણ, વિરામસુગમિ (માત્ર છેડકા હતા નથી, પણ પ્રેમાનંદનું જણાય છે) અને સુખનામ્યાના બીજા કવિ-જોના અન્ય વિજયશીલાનું આખાન, કબીર રામદાસ નવાલ, હરિરામ હલ રીવારવંશવંશ, ગોપાલચંદ, હરદામલક, હરિસંતોષી ચેલાશ્યા, એક બીજા મિત્રનું નરસિંહ મહેતાના વિવાદ સાહ્ય, રસમજની (પાત્રી) અને કબીરના ને મીરાસાખનાં છુટા પ્રતો. શાહ મને અસહ મને ન આપવા માત્ર દશમસ્કંધ સિવાય સળ્યા પ્રતો ઉવરાવેને આપી છે

ખી, પણ તે પ્રતોમાંથી ઘણું જ થોડું મને સહાયતા જેવું લેવું પડ્યું છે. કંઈ વધારે સહાયતા લેવા જેગ કઠોદની એક પ્રત તી, જે બહુધા નંદરખારની પ્રતને મળતી હતી. આ નંદરખારની પ્રત લખાયાનું વરસ સં. ૧૮૬૪ નું છે.*

નંદરખારની પ્રત બાળબેઠા અશરે લખેલી છે. તેમાં મેહુલીના નિયમો ઘણા યોગ્ય સાચવેલા છે, પણ બાપા ચોક્ખી, માત્ર કેટલાક શબ્દો સ્થિતિ પાકેદર થયેલા છે, તે સર્વે મેં કાઢી નાંખ્યા છે. તેમાં જે કેટલીક ક્ષીએ વધારે છે તે મેં રહેવા જ કીધી છે. જે કે બીજી પ્રતોમાં મને મળી નથી તેઓજ, ધર્મીક તરફથી મને જાણવવામાં આવ્યું કે, આવો મોટો અંશ નું તૈયાર કરું છું, તો બીજે સ્થળે નહિ પણ પ્રેમાનંદમાં પાકંતરે આપું તો કીક, પણ આપણા લોકોની, અંશે ખરીદીને વાંચવાની ઉત્કંઠા તરફ જતાં તેટલા વધારે અશરમાં જવાની મેં હિંમત લીધી નહિ. વળી જે લોકોને માટે મેં આ અંશ તૈયાર કીધો છે તેઓને પાકંતર સાથે કંઈ ઝાંઝો સંબંધ નથી-માત્ર એ પાકંતરે તો થોડાક વિદ્વાનો માટે છે, જે વિદ્વાનો આજ કાલ અર્ધદંત્ય યોગજ્ઞા જેવા છે, ને તેમને લીધે જ ગુજરાતી સાહિત્યની પડતી દશા થઈ છે ને થાય છે. જૂના કાળ્ય અંશોને કેમ ઉત્તેજન આપવું, તેને માટે તેઓ ઘણા બેઠાકાર છે; અને તેટલા માટે આ અંશ શોધવામાં શાસ્ત્રીય રીત રાખ્યા છતાં, અંશ મકટ કરવામાં પુસ્તકનું માત્ર પૂરે વધારાને પંદિતાઈ બતાવવા માટે જ પાકંતરે આપવાની રીત રાખી નથી.

કવિ વલ્લભકૃત ને મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત બંને અંશો શોધવામાં એક વરસ સુધી ફેલા અમ લીધા છે, તે લખવું બિવે-

* આ નીજ અને લોખી આદિમાં પ્રેમાનંદકૃત દશમસ્કંધ ક્ષેપમાં બે વિશેષ પ્રતોના આધાર સંશોધનમાં લીધેલા છે, પણ ફેરફાર બધુ છે-ન. ઈ. દેશાઈ

† આ પ્રેમાનંદકૃત દશમસ્કંધ ક્ષેપમાં જ સર્વપ્રવાસી કવિ નર્મદાશંકર લખે છે કે:-આ મધને શુદ્ધ કરી ક્ષણવળગે કેટલાક જાણે વિચાર કરી લેતા, પણ મોટા અંશ મોટા આશય વિના ક્ષણવેરે કહિને, તેથી તે આશયો કાળ ક્ષણે ન હોતા. જ્યારે માત્ર દશમસ્કંધ વિષે આશય વિના ક્ષણવેરે કહિને પડે તેમ હોય, તો પણ આવડો મોટો-સંપૂર્ણ શ્રીમદ્ભાગવત અંશ તેટલી જ કિંમતમાં, કેટલાક પણ આશય વિના મકટ કરવામાં આવે તે કહિને પડે તેમાં નવાઈ શી કે એટલું જ નહિ. પણ તેની સાથે થોડાજ પરમાત્માથે સ્વરૂપે કહેલી શ્રીમદ્ભાગવતગીતા, નવીન રમે કામલ કામી છે-એ વિશેષ. [જેને અને આદિતિ વતી અહ તેમ તેમ યોગ્યમાં પાકાંડા કરેલા છે, બીજી આદિતિમાંથી સ્વપ્રણાયા લિપી, ગુજરાતી ભાષાંતર કહે ઉપલેક્ષ દોવાખી કીકો નાંખવું લઈ. આ નીજ આદિતિમાં શીખરી શ્રીમદ્ભાગવત કવિ પ્રેમાનંદે રેખી રાખ્યાં રહેલી પ્રાચીન ગીતા અને હુદા ચોપાલમાં રહેલું વિષ્ણુસહસ્રનામ, કામલ કર્ણી છે, જે સાધુ વૈષ્ણવોને આપવાકાર્યકર્તા થઈ પડશે.]

કની બહાર છે. છતાં આટલું કહેવું અવશ્યનું છે કે, મૂળ કવિના કાળ્યને જરા પણ અંશ નહિ આવે તેની પૂરતી કાળજી રાખી છે; તે છતાં કોઈ કોઈ મોટી ભૂલ જોઈને ગ્વાનિ પામું છું. બાર માસનો અમ લઈને પણ શ્રીમદ્ભાગવત જેવો અંશ સંપૂર્ણ રીતે શુદ્ધ, લોકોને આપી શકતો નથી, એ ખેદની વાતો છે. એ અંશ પૂર્ણ રીતે શુદ્ધ કરવામાં, લોકોને પ્રિય થઈ પડે તેમ કરવામાં ટન-મન-મન-વ્યયની કંઈ પણ કસ્યાસ રાખી નથી.

શ્રીમદ્ભાગવત અંશ જેટલી વૈષ્ણવધર્મમાર્ગવાળાને માન્ય છે, તેટલા જ બલકે તેથી પણ વધારે માન્ય એવો શ્રીમદ્ભાગવતગીતાનો અંશ છે. ઘણાંકોની યોવી ઉજા જાણ્યા કે, એ અંશ પણ જોડે જોડે આપવો. પ્રથમ તો શાસ્ત્રીઓથી સમજાવે એ અંશની નવીન રીકા આપવાનો મારો વિચાર હતો; પણ તે કામ તુરતને માટે મને ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડે તેમ હોવાથી તે વિચાર વેગળે રાખીને હાલ તો મૂળ સંસ્કૃત પાક, કા. પ્રયાગજ્ઞ કૃત દોહરા, મહાકવિ તુલસીદાસના હિંદુસ્થાની દોહરા, ને કેમિ નર્મદાશંકરનું ગદ્ય તથા વિશેષ સમજાવતી માટે કોઈ કોઈ સ્થળે રીકા પણ આપી છે.*

મારા સ્નેહી શાસ્ત્રી શ્યામજી વિ. વાલજીએ આ શ્રીમદ્ભાગવત સંપૂર્ણ શુદ્ધ થાય તેને માટે પૂરતી કાળજી બતાવી પ્રયત્નપાત્ર જે મહા કીધી છે, તેને માટે તેમના મોટા આભારી છું.

અને છેલ્લું આટલું જ કે-આ શ્રીમદ્ભાગવતનો શ્રી-વ્યાસકૃત સર્વોત્તમ રસમય-શ્રી ક્ષિત્તિજ્ઞાનચિન્તનવાળો રસધારો પવિત્ર અંશ, જે આધારવતના એકેએક આર્થને માન્ય છે તે, પરમજ્ઞા પરમાત્માનું ચિત્તવત કરવાં ગુજરાતી કવિતામાં પ્રાચીન કવિને રચેલી બહાર પાડું છું જેનાથી આર્થજનતા સંતોષતા મારે ને ત્રણ ત્રણ નિવારણ કરતાં બાર પદાર્થમાં ચિત્ત વિરામે-જે છંદો પૂર્ણ કરનાર તે પરમાત્મા સંપૂર્ણ શક્તિમાન છે-ને નિત્ય ભક્તજનનાં લોકકોક પૂર્ણ પાકવે ઉદાર ને અશરણું શરણુ આપનાર.

દેવસગની એકાદશી.

સેવક ૧૯૪૫.

૧૯૪૫-૪૬-૪૭-૪૮-૪૯-૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪-૫૫-૫૬-૫૭-૫૮-૫૯-૬૦-૬૧-૬૨-૬૩-૬૪-૬૫-૬૬-૬૭-૬૮-૬૯-૭૦-૭૧-૭૨-૭૩-૭૪-૭૫-૭૬-૭૭-૭૮-૭૯-૮૦-૮૧-૮૨-૮૩-૮૪-૮૫-૮૬-૮૭-૮૮-૮૯-૯૦-૯૧-૯૨-૯૩-૯૪-૯૫-૯૬-૯૭-૯૮-૯૯-૧૦૦

* આ નીજ "ગુજરાતી" પ્રેસના માસિક છપી ઉપલેક્ષી છે.

વિશેષ નોંધ-માના ૬ કા કવચની મેંપદ્મ મનુસંધાન. કાંઈક વાડ ગણવેલીના કવિ બ્રહ્મણે અને બીજાં એ રામકાંડ નામના કવિને બાળવતના કુટક કુટક સ્કેપી ગુજરાતી કવિતામાં રચેલા મળી આવે છે.

ન. ઈ. દેશાઈ

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

શ્રીમદ્ વેદવ્યાસ વિરચિત ભાગવતનાં ભાષાંતરે ગદ્યમાં અનેક થયા બધ છે. આ શ્રીમદ્ભાગવત કાવ્યરૂપે છે, અને પ્રભામાં બહુ પ્રિય થઈ પડ્યું છે. પ્રથમ આવૃત્તિ બહાર પડી ત્યારે સામાન્ય રીતે એવી સૂચના કરવામાં આવી હતી કે, રૂઢિ રૂઢિ ચિત્રો હોત તો તે બહુ પ્રિયકર થઈ પડત અને અક્ષર ભેદો નેપથિ તથા કિંમત ઓછી નેપથિ, કેમકે આવા અથો વાંચનારા ધાર્મિક બુદ્ધિના ગરીબ, વૃદ્ધો અને સ્ત્રીઓ છે. આ સૂચના પ્રમાણે આ આવૃત્તિમાં ૧૯* (અઠસર) શ્લોકો છે, અક્ષર ભેદો રાખ્યા છે ને કિંમત ઓછી રાખવામાં આવી છે. મને સંપૂર્ણ આશા છે કે સામાન્ય વર્ગ એનો સારી રીતે લાભ લઈ શકશે.

પ્રથમાવૃત્તિમાં જે કેટલાક કોષો રહી ગયા હતા, તે આ આવૃત્તિમાં શુદ્ધ કરીયા છે, છતાં પ્રમાણથી કોષો દૃષ્ટિગોચર થાય તો સુસવાચક થોડી લેશે. પ્રથમાવૃત્તિમાં શ્રીમદ્ભાગવદ્ગીતા હાખલ કરવામાં આવી હતી. એ ક્ષંધની જૂઠી આવૃત્તિ “ગુજરાતી પ્રેસ”ના માલીક તરફથી બહાર પડી છે, એટલે આ આવૃત્તિમાંથી તેટલો ભાગ કાઢી નાંખ્યો છે.

પ્રથમાવૃત્તિના ક્ષંધને શ્રીમત્ મહારાજાનંદિરાજ શ્રીચિંતાનંદ ગાયકવાડે તથા સ્વર્ગવાસી શેઠ ગોકુળદાસ તેજપાલ તરફથી શેઠા લક્ષ્મીદાસ ખીમજી તથા ગોવર્ધનદાસ ગોકુળદાસ તેજપાલે આશ્રય આપ્યો હતો, તેઓને આ પ્રસંગે સન્નિવેશ આભાર માનું છું.

અક્ષરવર્તીયા,
૧૯૫૪ }

ઈ. સૂ. ૨૫૪૪

શ્રીમદ્ભાગવત-પુરાણ-ધર્મ-દર્શન

મનુષ્યના મનને શાંતિ દેનાર ધર્મ છે; તેના તનને શાંતિ દેનાર ધર્મ છે; તેના દુઃખની નારિત કરનાર ને સુખની દદિ કરનાર ધર્મ છે; તેની વાસના-મનોહતિની વૃદ્ધિને સંકલ્પનાર, જ્ઞાન દેનાર, પ્રજ્ઞાનમય બ્રહ્મને યોધ કરનાર, સંસાર ભવહારમાં તેજવત કરનાર, હૃદયિક જગતમાંથી તારનાર, દુઃખિત ઇષિત-માંથી સુખમય ધામમાં પહોંચાડનાર, પુનર્જન્મમાંથી બચાવનાર, કર્મવાસનાને દાળનાર, આત્માનિધકારને નાશ કરનાર, ભાગ્યશક્તિમય નીતિએ દેવનાર, નિર્વાણપદપર પહોંચાડનાર, માયા મોહથી બચાવનાર, ક્ષમા-પ્રેમમાં મરત કરનાર, બ્રહ્મરબ્રહ્મને પમાડનાર, ધર્મમાર્ગમાં પ્રવેશ કરાવનાર, હકમીકર્મો સુખ આપનાર ને પરદોષમાં મોક્ષ આપનાર, સર્વોપરિ ઉદ્ધિયન-મજ્જાનથી પર, સંસ્કારી, હૃદયિક નિર્ધારિતો નરિ પશુ ઈશ્વર આપેલો તે-ધર્મ છે, જે મનુષ્ય-અથવા પ્રાણીને ઉત્તમ-સત્-અવિનાશી-અપૂર્વ ગતિ આપે છે; ધર્મથી સૃષ્ટિની રચના, સ્થિતિ ને સંદાર થાય છે; ધર્મથી મનુષ્યપ્રાણી સત્કર્મ-માર્ગ પ્રગટે છે. ધર્મને શોધવા જાણવાને માટે મોટા મોટા તપશ્ચિયા, પંડિતો, વિદ્વાનો ને શીશકોદાર મચન કરે છે, જતાં જાણે પશુ તે અહમ્મ ધર્મ સાંપકતો નથી, તે જતાં તે જોણવાને ફાંફાં મારે છે. ધર્મ છે-તે એક જ છે ને ઈશ્વરપ્રેરિત છે-તેમાં અસત નથી, પાખંડ નથી, દંભ નથી, અહંકાર નથી-પશુ તે સત્-ચિત્-અનંદમય છે-ને તેવો ધર્મ છે તે આપણે વૈદિક-આધીવર્તનો સનાતન સર્વોપરિ ધર્મ છે; તેવા ધર્મનું રહસ્ય સમજવાનાર કાંઈ પણ સાહચર્ય ઝંશે હોય તો તે આ આધીવર્તમાં જ છે; ને તેજોમાંનો એક ઝ્રેષ્ઠ ઝંથ તે આ શ્રીવેદવ્યાસપ્રણીત શ્રીમદ્ભાગવત ઝંથ છે.

જે એમ કહ્યું કે, ધર્મ ઝ્રેષ્ઠ, સર્વોપરિ અને ઉપાદેય વસ્તુ છે, અર્થાંશમાં આપેલા મનુષ્યો તેને મદ્યજ્ઞ કરવા માટે બહુ મચન કરે છે. ત્યારે ધર્મ એટલે શું? એવો પ્રશ્ન સદજ્ઞ ઉત્પન્ન થાય. આ વિષયમાં અનેક પ્રકારે વિચાર-સંગતિઓ-કર્મ-સંમતિઓ ચઢ છે ને થાય છે. અનેક ધર્મ, સંપ્રદાય, પંથ, ફાંટા થયા છે ને થશે; માંદાના જે ચાલે છે, અને ચાલશે; તે સમજા કેવળ ધર્મની પ્રજ્ઞાસિકાપર ચાલે છે-પણ ધર્મના પરમ રહસ્યને સમજને માલતું હોય તેમ કહેતું અશક્ય છે. ચૂર ધર્મનું પરમ રહસ્ય શું છે તે, એ સવ શોધ-જાણ કરીશું તો એ જ જણશે કે, તે પરતર છે, અધિકારમાં છે-કાંઈ તે સંધર્મી યથાર્થ

જ્ઞાન ધરાવતું નથી, જતાં સધળા ધર્મપ્રવર્તકો તે સમજાવવાને દાવો કરે છે; સધળાએ તે સમજાવ્યો છે ને અધાપિપર્થત સધળો તે સમજાવે છે-તથાપિ સનાતન પરમ ધાર્મ-તત્ત્વ-વિચાર ધણ શેઠા સમજે છે, ને બહુ શેઠા જ તેમાં પૂણ્યતાને પામ્યા છે. સવ ધર્મ ક્યાં છે, પૂણ્ય ધર્મ ક્યાં છે, તે શેઠા જે તે બહુ શેઠા જાણે છે, સમજે છે. એ બહુનાર પ્રભમાં મોટો ભાગ આપી-વર્તની વ્યર્થ પ્રબળો છે, જે કહો કે પ્રારબ્ધ-પ્રણીકૃપાએ બને નિશ્ચિનના પ્રસાદે સવ ધર્મ જોળી શકો છે.

ધર્મ શબ્દનો અર્થ-આપ્યા-રહસ્ય બહુ જ મહન છે. ભિન્ન ભિન્ન દેશના ભિન્ન ભિન્ન પંડિતો તેના સંધર્મમાં ભિન્ન ભિન્ન વિચાર દર્શાવી ગયા છે. તે બધાનું એક સ્વરૂપ બાંધીએ તોપણ સર્વમાન્ય ધર્મવિચારના આરંભનું સ્વરૂપ પશુ વાસ્તવિક રીતે આપણે યથાર્થપણે બાંધી શકીએ તેમ નથી; કારણ કે દરેક ભક્તિએ ધર્મ માટે ભૂલ જ તર્ક વિતર્કો કાપે છે, તેથી બોધી બધાના સંધર્મ કાંઈ પણ નિષ્પાત્તમક વિચાર આપવો, એ કેવળ હેતુબળપણાની અધમ નિદાન છે. તેથી મારાં આટલું જ પ્રારંભમાં માની લેવું કે, ધર્મ એ અનાદિ કાળથી રચાપિત ઘટેલો છે, ને તે વિશ્વરચનાની સાથે ઈશ્વરથી આપાવેલો છે-પણ જેવો જેવી જેવી પ્રતિભાની રચુરતા, તે તે પ્રમાણે તેણે ધર્મના રહસ્ય સંધર્મ વિચાર કર્યો છે. પાશ્ચાત્ય લોકોએ પોતાના સાહસને ધોરો વિશ્વરચના, મનુષ્યરચના, ધર્મરચના વિષે બનેક પ્રકારના વિચારો દર્શાવ્યા છે, ને આવા બાનિ ગૂઢ વિષયમાં એટલા બધા તો તેજો આગળ વધી ગયા છે કે બધાં તીવ્રહૃદિના જનને જવાની નબ્બા નથી, ત્યાં અદ્યપતિઓએ ઝોકાવ્યું છે. શી સમયની જસિદારી છે? જે અનાદિ કાળથી ચાલતું આવ્યું છે-જે મહન છે, જે સમન્વૃત નથી, જે કેમ ઉદય થયું, સ્થિતિને પામ્યું ને લય થયું તે જાણવાને માટે મનુષ્યહૃદિને પ્રભાવ કૃતિ છે, જતાં તેમાં મિથ્યા માયાકૃત કરવાને પણ હુલ્લેષ પ્રાણીઓ પ્રયાસ લે છે; ને જે નથી સમજતું, તેને સમજાવવાને કાઢકૃત કરી કહે છે કે 'એ તો આજ છે' પરંતુ એવા સાદસથી હાથ પણ પ્રકારનો લાભ થતો નથી. ધર્મ જેવા મહન વિષય ઉપર તર્કવિતર્ક કરવારૂપી મિથ્યા પ્રયાસ કરવો, એથી કંઈ લાજ નથી. ધર્મ સંધર્મી ઇતિહાસનારા કંઈ પણ નિષ્પાત્તમક કહી શકાશે નહિ-તે તો કાણે રચાવ્યો? ક્યાંથી આવ્યો? કેમ આવ્યો? એ જાણવું

મનુષ્યશક્તિની બહાર છે; ને તેથી જ આપણે માત્ર - એટલું જ કહી શકશું કે ધર્મ બનાવે છે અને તે વેદમાં પ્રતિપાદન કરેલા છે.

ધર્મની અનેક બ્યાખ્યા આ દેશના ને પરાધા દેશના વિદ્વાનોએ કીધી છે. નારદ મુનિ કહે છે કે, “ધર્મ તે જ નળયુવો કે, જેથી પરમાત્માનું ધર્માર્થ સાધ્ય.” પણ બીજે સ્થલે વળી એણે કહે છે કે, “આત્મા પરમાત્માની એકતા કરવી તે ધર્મ.” વસિષ્ઠ મુનિ કહે છે કે, “પિતૃ બ્રહ્માંડની એકતા સ્વીકૃતિ તે ધર્મનું મુખ્ય સ્વરૂપ.” મહાત્મા બૈતાલ્યાર્થે ઐતત્ત્વ જણાવે છે કે “જેથી-સર્વ દુઃખનો નાશ થાય અને આનંદમય નિર્વાણપણાને પામવું” તે ધર્મ. પણ એથી આગળ વધીને વેદવ્યાસ કહે છે કે “આત્મા પરમાત્માની એકતા તો ખરી, તે સાથે નિરંતરની માનવિતિ રહેવી, તે ધર્મ-મોક્ષ-સુખ.” શાંતિદેવ સુતકાર લખે છે કે, “ભક્તિસાધ્ય સાથે અનંતને પીછાણવો” તે ધર્મ. વલ્લભાચાર્ય કહે છે કે “ભક્તિમાં પૂર આપસકિતિ ધરી પરબ્રહ્મા પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણને જાણવી” તે ધર્મ. અને શંકરાચાર્ય કહે છે કે “આત્માને જગદ્ગતિમાંથી કાઢી ચેતન્યમાં આણવો” તે ધર્મ. આપ અનેક ભવિષ્યોક્તિ અને આધ્યાત્મિક અનેક પ્રકારે આપણું ધર્મનાં બિન શિલ સ્વરૂપ બતાવે છે. કોઈ પિંડ બ્રહ્માંડની એકતા, કોઈ આત્મા પરમાત્માની એકતા, કોઈ જીવાત્મા પરમાત્માની એકતા, કોઈ બ્રહ્માંડની લીનતા ને કોઈ સ્વસ્વરૂપાનુસંધાન, એમ ધર્મના બેઠ ધારે છે. પરંપરાશ્રુષ્માં એક રૂપો કહે છે કે, “ધર્મ તે જ જે ધર્માર્થ સાધ આપે”-અર્થાત્ જે ખર્ચ-સત્ય સાધ આપે તે ધર્મ. અને “ધર્મ ને સત્ય સાધ તે ભૂ જ, આત્મા પરમાત્માની ખરી ક્ષિપ્તિ જાણી એકતા કરવી.”

પૂર્વે મીમાંસા અને ઉત્તર મીમાંસા એ બે ળેશોમાં સનાતન ધર્મનું ધર્માર્થ સાધ આપવામાં આણ્ય છે. પૂર્વે મીમાંસામાં વેદમાંના કર્મમાર્ગને કેવા પ્રકારે અનુસરીને વર્તવું તે વિષય સંબંધી લખ્યું કરેલું છે. જૈમિનિ ળ્કષિ એમ સમજાવે છે કે, યજુર્વેદ અર્થે સાથે જાણવાથી પૂણ્ય રીતે પ્રશ્ન જાણવામાં આવે છે, તે પ્રશ્નને જાણવા એ જ ધર્મ જાણવા એજ છે. ઉત્તર મીમાંસાના કર્તા વેદવ્યાસમુનિ છે. તેમણે સાધધર્મ સમજાવવા માટે વિધિચર્યાના સંબંધમાં બહુ જ કઠિનતાથી - (શુદ્ધતાથી) લખ્યું કરેલું છે. વ્યાસ મુનિ વિધિની ઉત્પત્તિ માટે લખે છે કે, “જે પરમાત્મા સર્વવંત, સર્વઆપક, સર્વસંકલિતમાત્ર, નિત્ય, જ, અમર, ઉપાદાન અને અનાદિ કારણરૂપ છે. તેમણે આ આપ રમ્યું છે; આત્મા મૂળે તો એક જ છે, અને તે ચરના અંદા છે; જેમ અગ્નિને લંબુમાં મૂલના અગ્નિથી હો જતાં બૂંદ નથી, તેમ પ્રત્યેક આત્મા ધિચરના ચેતન્યના અંદા છે-ને પોતાના પૂર્વના સંકલ્પ પ્રમાણે કર્મમાં પ્રવૃત્ત તે સગર્ભ છે, પણ સ્વભાવે તે નિષ્કૃત છે. પંચગાનિન્દ્રિય, પંચ ઝેન્દ્રિય, મન, પ્રાણ ને શુદ્ધિ એ સઘળાથી આત્માનો વ્યક્ત રૂપો છે. એ દેહ સહિત તે (આત્મા) અન્દ લોકમાં જાય, હાં તેને વરાળરૂપ થઈ પડે છે; ત્યાંથી વર્ષાકરૂપે વનસ્પતિમાં વેશ કરી, અનેક જ-અમરણ ભોગથી અનેક પ્રકારના કર્મમાં

લેખાત્-અંધારાં ને તેમાંથી મુક્ત થતાં મોક્ષને પામે છે; અને એ મોક્ષને પામવો, એ મુખ્ય ધર્મ કહી છે. ત્યારે હવે મોક્ષ તે શું? આ મોક્ષ ત્રણ પ્રકારનો છે: આ લોકમાં રહેતી ધાર્મિક શક્તિઓ પ્રાપ્ત થાય, એ એક મોક્ષ-એમાં મનશક્તિ ધણી ધણા ઉપયોગ લેવાને પાત્ર થાય, પણ કર્મ કરવે અશકત રહે. બીજું સ્વરૂપ: ગોરાઇ પણ લોકમાં મોળવતી અને પછી ઇન્દ્રલોકમાં જવું ને ત્યાં સુખ-અંધાર્ય પ્રાપ્ત કરવાં એ બીજો મોક્ષ છે. એ અન્દ મોક્ષ છે. મુદ્રપ પ્રાપ્ત કરવાથી, ભક્તિ કરવાથી, સાધના-નિર્વાહ કે તત્કાલિ કરવાથી આ મોક્ષ મળે છે. ત્રીજો મોક્ષ તે બ્રહ્મલોકમાં જવાનો છે, તે યોગાદિક કર્મો કરવાથી મળે છે. શરીર, જગત્ શોધવાથી આત્મા પરમાત્મામાં એકતા ધારણ કરે છે અને સદ્ગતપરમાત્માનું ચિંતવન કરતાં કરતાં જીવ શિવની એકતા ધાય, તે પૂર્ણ મોક્ષ-એ જ સાચુત્ત્વ મુક્તિ. મોક્ષ કેમ પામવો તે જાણવું, એટલે જ ધર્મને યથાર્થ જાણવો એ નહીં છે.

મીમાંસાનો અને સાંખ્યવાળાનો મુળ એક મત છે-પણ સાંખ્ય મત મીમાંસાના મતથી થોડો વિપરીત છે. સાંખ્યના બે થોડા આચાર્ય છે-કપિલ ને પતંજલિ-કપિલે નિરંતર વાદ પ્રકટ કીધો છે ને તે આત્માને માનતા પરમાત્માને જાણી જાય છે. પતંજલિ કહે છે કે, સર્વ આત્માથી એક જાણે જ પુરુષ છે. જેને દુઃખ, સુખ, જન્મ, મરણ કંઈ હાથનું નથી, તે તેને પામવાનો જે યોગમાર્ગ તે જ ધર્મ, એ યોગદારા પ્રાણાયામથી* અને પ્રવાહારથી આત્મા પરમાત્માનું એકત્વ ધાય-એકત્વ થતાં જન્મ મરણ રહે છે ને બ્રહ્મકલ્પના થાય છે. ગોતમી ધર્મનું રહસ્ય સમજાવતાં કહે છે કે, આત્મા અનાન્ય; પ્રતિરહિત ને સ્વતંત્ર છે. પરમાત્મા-ધિચર અનાન્ય, સાનનિધિ, સર્વને નિર્ધાર ને સર્વે વસ્તુને ધિચર છે. તેને યથાર્થ જાણવામાં સર્વ ધર્મ સમાય છે.

આ તો આપણે ગ્રામીન વિદ્વાનોના મત વિશે તિચાર કીધો. પણ પાશ્ચાત્ય શિક્ષા કે જેઓ આને પ્રવૃત્તિના જીવ છે, જેઓ વિદ્યાભ્યાસે આધાર ધર્મમાં પણ, બાળક પેરે અનેક જાનના તર્કવિર્તા કરે છે, તેઓ શું કહે છે, તે તપાસીએ. શોરો નામનો એક વિદ્વાન કહે છે કે, ધર્મ તે શુભ સદ્ગુણ છે અને પ્રસિદ્ધમાં અદાનંત કહેવાયે તે છે; તે દરેક જનના સુખનું કારણ ને પ્રજાની આપાદી છે. આ વિચારમાં ધર્મ સંબંધે કશું પણ નથી. હોર્ન નામનો એક વિદ્વાન કહે છે કે, ધર્મ તે કહાપણનો વડાર-પૂણ્ય પવિત્ર માર્ગ સ્વપનાર, વિશ્વામનું મધુરે કળ છે. કાળ નામનો એક જર્મન વિદ્વાન કહે છે કે, ધર્મ એટલે નીતિ, અધોત્ત સુનીતિએ રહેલું, સુનીતિએ વર્તવું ને સુનીતિએ ધિચરના માર્ગે યદાવત, એટલે સમ ચક્ર. જેસેસન નામનો એક સાણ કહે છે કે, ધર્મ એટલે ધિચર થવું, ધિચરપણ પામવું. જેમાં ધિચર થવાના વિચાર નહિ હોય તે ધર્મ નહિ. ફિરેતે નામનો વિદ્વાન કહે છે કે ધર્મ એટલે સાન. રીટો કહે છે કે, ધર્મ એટલે ધિચરને સપૂર્ણ જાણવો, પણ કેવા પ્રકારે તેણે કંઈ પૂછ્યરણ તે કરતો નથી. આનાકસાનોરાસ કહે છે કે, એક ધિચર છે, ને તે સર્વત્ર છે, જેણે ચેતન્ય વિનાનાં જડ પરમાણુએને ગતિમાન કીધાં છે; તે સર્વમાં છે, પણ તેનામાં કંઈ

* આસ રૂપેના. † કપિલિય નિત્યતા. ‡ અપ્રાપ્યસાધ્યતા કર્તા

ગાળના સંબંધમાં તે જ બધાએ તે આર્ય પ્રજા માનવાને બંધાતી નથી. આપણે આટલું તો દત્તાનથી કહી ચકીએ કે ઇ. સ. ના પૂર્વે ૨૦૦ થી ૧૦૦ વર્ષ સુધીમાં આર્યવર્તમાં પુરાણધર્મ જલ્દ સાદી રીતે પ્રચરેલો હતો, તે સિવ સંકિર્તન પૂજન જેવે યત્ન હતું. આથી પુરાણધર્મ ઇ. સ. ૫ માં પ્રવર્તેલો હતો જ-અને જ્યારે ઇ. સ. ૫ માં તે સુદૃઢ હતો ત્યારે તેની રચાણના પછાત વર્ષ પૂર્વે થયેલી હોવી જોઈએ.

હવે વેદોક્ત ધર્મમાંથી કયારે પુરાણોક્ત ધર્મ નિકળે તે નહીં થઈ સુરક્ષિત નથી. વેદધર્મ તે જાનપ્રધાનધર્મ છે અને પુરાણધર્મ તે ભક્તિપ્રધાનધર્મ છે. વેદધર્મ કે ઉપનિષદ ધર્મ એ એટલા બધાં તો કદિનતાવાળા છે કે, સામાન્ય મનુષ્યથી તે વિચિત્ર વર્તણૂક તેવો બધો થોડો સંજન રહે છે. એ કે વેદ-વેદાંતના પતીય પદમ એક મેક્ષ છે, તેપણ તે જાનમાર્ગનો ધર્મ અધ્યયનિ

છ-પણ જગતના કોણે તે કહેવામાં આવતું નથી. એક બીએ વિદ્વાન કહે છે કે મનુષ્ય દાહની વિધિવિગત થયો છે. આ કૈવે તે દેહતી અથવા જેથી ત્યારે તે જાન છે કે જોઈને કહેવું બીએ જોઈ પાડે-એના પળ કાંપરો નહિ.

એક વિદ્વાન કહે છે કે એક કાળે મુખપ્રકળમાં ચક્રી હતી ને ભાં તાડ, નાભિચક્રી ને મનુષ્યો હતી સધા વસ્તી પણ પુષ્કળ હતી. શે કદાચના કદ કે

એક અંગેરીન વિદ્વાન કહે છે કે, કૃત્તવી તરફથી પાતકભામાં જન્મને માર્ગ છે, સારી થતી છે. આ વિદ્વાને અમેરીકાની ચાલસભામાં તેની શોધ કરવા મઠે એક મુકેલો મેક્ષવાનો ભલામણ કરી હતી. પછી તે કામ પૂર્ણ થાય તેજામાં તે પ્રજા પણ પાછો ઇ. સ. ૧૯૦૪ ના ડિસેમ્બરમાં તેની રીકાર્ડે થાલી તેજ દરબારજ તેજ રાજસભામાં આવી તે કડી કે મુક તરફથી પાતકભામાં જન્મને રજેલો છે. એ જુલુ પાતકભામાં કદાચ અતિ તોચ પલાયનિત પ્રકાર પડે છે. આ જાણી તેના મનમાં એટલી દલતા થઈ ગઈ હતી કે, તે જાણણ આપણે ગૃહીયત થઈ પડ્યો, પણ સભાએ તેને હામી કાઢ્યો.

આર્ય શોકોનાં પુરાણધર્મ લખ્યું છે કે જ્યાંના યુગ દેસે માનસી સુધિ થઈ, પણ એ પુષ્કળ વિરજ થઈને તપશ્ચર્યો કર્યા ચાલ્યાં જ્યાં દહાં મળવડિએ તેનાથી એક પાખી ઉત્કર્ષત આગમન કરી, તેની આકાશી પંજગન પ્રત્યક્ષિત કદાચ કારે હમ કરી મેક્ષનથી આ સુધિ લેવાય છે. મેક્ષની સુધિ કર્યાત પાછાં કાર્ય છે જ ને મનુષ્યો મોડે મોડીથી સંસ્કારમાં જળગ્યાં રહે. આ મેક્ષની સુધિ કહેવાય છે.

આ સર્વ અનુમાનમાં યજ્ઞ ક્રમ કે પાયાલ વિદ્યાને એમ આવે તેમ કહેવાઈ આવ્યું હોતો જ નથી. મોક્ષ મુલ્યને એક વિદ્યાને નજીવાન તરફ જોડા અર્થે આપીને ઉપાસના શોકોને એકજ સમજાવ્યું છે કે જે તો તેનીમંથ છે તેને જાણને માટે ચાલે તેને આપવા શોક પૂજા-ચીકારો બધે છે. દિવ્યે લેકર નામનાં મોક્ષમુલનાં આલેખ્યાર હવે લોકોને મોક્ષ નથી ને વિશ્વારો નથી.

* જ્ઞાતિ કલિદાસ વિકાસનાં ચરિત્રો, તેકાળમાં શિવચરિત્રનાં પૂજન કરી દતાં તેવરથી બધાએ છે કે પુરાણ ધર્મ પ્રવર્તેલો હતો. વેદોક્ત ધર્મનો મરતિ બળી ને દેવારથી, તેનો લોચ વળતી સમય આવેલો છે તે જાણે પુરાણધર્મ થયા છે. પુરાણમાં જાણે દેવાર છે તે પ્રકારે પણ જાણ છે, ખબા, રિજ્યુ ને રક્ષે. બહારમાં વપાસન નિસ્કેત થઈ ગયું છે, પણ તિલ ને નિલ્પનાં વપાસન તે આજીવ છે. પુરાણ ધર્મ કે ઇ. સ. પછી પ્રવર્તમાન થયો તે પુરાણના યજ્ઞ દેસાં છે. ઇ. સ. પૂર્વે ૨૦૦-૫૦ માં ક્યોથી મુલવા કે

મનુષ્યને જાણે જ સાનુકૂળ થઈ પડે, ને તેથી જ પુરાણોને જન્મ થયો છે. માર્ગીન કાળોને સનાતન ધર્મ એવો તેા ઉત્તમ હતો કે, તેમાં આવે પણ કાઈ દેવ કાઠી ચકતા નથી. મલપાવણ સમિતિએ જન્મસંકલ્પનું દિત નિચારી ઉત્કર્ષથી મેળવેલો પ્રજા શોધકર્તાઓ મટે વાપરવાને હેતુ રાખીને અનેક અન્યા રચ્યા છે, ને તેમાં આ પુરાણો પણ છે. આ પુરાણો રચાયાં, તેના સંબંધમાં આધુનિક સંધારણાના અથવા કદો કે પશ્ચિમની વિદ્યાથી મોઢ પાખી ગેલેલા જનો એમ કહેવા લાગ્યા છે કે, પુરાણોએ દેશમાં બધી અધમતા આણી છે, ને દેશને દુર્બળ કરનાર પણ પુરાણો જ છે. આ વિચાર કેવો અધ્યત્મવિનો છે તે કહેવાની કંઈ જરૂર નથી. કયારે પુરાણોએ શોકોની નીતિ, રીતિ, કૃતિ ને ધર્મરતિ જગતી રાખી છે-એ તે નહિ હોત તો આર્યોવર્તની પ્રમતી કાણુ જાણે કેવીએ અવસ્થા થઈ હોત. માર્ગીન કાળના મહાત્મા અર્થે સુનિર્મો, કે જેઓને હાલની વિતંકાપ્રતે પાંચ પણ નહેતાં લાગે, ને જેઓ મનુષ્ય આણી-સકળ આણીનું કદાચ કર્યું એ જરૂર દરપણ રાખી ગયા છે, તેઓ મનુષ્ય કદાચના અદિ-તરુપ પુરાણો રચે એવી કરપના કરવી એ રજીવકાંઈ સિવાય બીજું કંઈ પણ બતાવતું નથી. પ્રાકૃત પ્રમતી કદાચને ધર્મ આવુંકા

પડે, વળી પ્રાકૃત અવધતિવાળાએ વેદને ગૃહ વિષય સમજવાને અચકા હોવાથી તે નહિ સમજવાને કીધે નારિકતતાને પામશે, ધર્મપ્રકલ થશે, આર્યત્વ બૂધી જશે, કીનતરને પાખીને પરાધીન થતાં પોતાના આત્માનું અકલાયુક કાળે કરીને હોરશે, એ સધ-વાથી મુકત થવાને પુરાણોની રચના વેદવ્યાસ સુનિર્મો ઉત્કર્ષ આવાથી કીધી છે. ભક્તિમાર્ગ મનુષ્યના કદાચાણુરુપ છે, અને એ પ્રાચીન વેદાદિક ધર્મપ્રત્યેષમાં ચર્ચાતો આવ્યો છે. વેદ, વેદાંત ને ઉપનિષદમાં કર્મ, જ્ઞાન ને ઉપાસના એમ ત્રણ માર્ગ કાઢાવ્યા છે. પુરાણોએ ઉપાસનાપ્રક્રિતિને પ્રચલુ આપીને તે જ સામાન્ય ગણી તે ચર્ચે ફેલાવેલો ને શુદ્ધક આણીને તરવાનો માર્ગ સુતરો કીધો. વિદ્યાનોમાં થયો પછી વિચાર છે કે, જ્યારે પરમ કદાચા-કારક જાનધર્મ છે ત્યારે પછી ભક્તિ-ઉપાસનાધર્મથી લાભ થી ને પ્રથમ ભક્તિ કે પ્રથમ જ્ઞાન ને છેલ્લે શું કદાચાણુકતા છે. આ માનવમાં જિલ્લ જિલ્લ વિદ્યાનોના જિલ્લ જિલ્લ થત છે. કેટલાક સુનિ કહે છે કે, પ્રથમ ભક્તિ કરવી, ભક્તિ કરતાં કરતાં જ્ઞાનમાં જિલ્લ થવા છે ને પછી ઉત્કર્ષક્રિયામાં એકતાર માય, ને પછી જ ઉત્કર્ષ જ્ઞાન, તે ભક્તિપોષે મળે તે જ મોક્ષદાયક છે. કેટલાક વિદ્યાને કહે છે કે એમ નથી. પ્રથમ જ્ઞાન હોય તો પછી ભક્તિ થાય છે, પછી ચાહું ઉત્તાર જાને મેળવે છે ને તે જિતમ જ્ઞાન પછી છેલ્લી ઉત્તમ ભક્તિ કરતો આલોકતાને પામે છે, તે જ પરમ કદાચાણુકારક છે. આ પુરાણોની રચના કેવા હેતુથી થઈ છે તે આપરથી સમજાવું. છેલ્લે ભક્તિમાં લીન થયને પ્રજાતાને પામે એ જ પુરાણધર્મનો મોક્ષ છે ને તે જ હેતુથી તેણે નિર્મિતીની ઉપાસના કરાવી છે. પુરાણ રચનાર સુનિ જાણે શુદ્ધ રીતે એમ કહેતા હોય કે પ્રથમ ભક્તિ (ભક્ત્યાધીન ભગવાન-ને ભજવવાને ઉપાસના, ને તેનું સાધન તે પુરાણ) કરીને ધર્મમાં પ્રવેશ કરવો (સ્મૃતિએ ભજવી) ને પછી જ્ઞાનમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય (વેદને

જાન્યુનાથી કદ્યાણ થાય)ને તે જ્ઞાનમાર્ગમાં સત્વગુણપ્રધાનજનિએ પ્રવેશ કરીયાથી જે અંતે પ્રાપ્ત થશે તે ભક્તિ જ છે; ને તેમ થયા બાદ મુળથીજ ભક્તિ પ્રધાન હોય તે હિતરેાવર આત્મસુખની પ્રાપ્તિ થાય. વળા પરમાત્માને જેગવવામાં—તેની સાથે જોડતા કરી દેવામાં જતવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, ને તેથી કર્મ પશુ મળતું નથી; જેમકે કોઈ તુષાણુ મતુષ્ય નહીંમાં જન્મે પરંતુ તે યોતાની તુષા મટાડે, પશુ અંતે રૂપી થશે, તેના કરતાં તે જ તુષાણુ મતુષ્ય નહીંના તલપર ઉભો રહીને જોએ જોએ પાણી પીએ ને જેથી મજા ભોવે તેની મજા પહેલાને કદી પશુ આવે નહિ. જ્ઞાન સાથે પરબ્રહ્માં પ્રવેશ કરીને જોડતાને યામે તેને જે આનંદ પામ તેના કરતાં પરબ્રહ્મ સખીપ રહી તેની ભક્તિ કરતો હશે જે આનંદ યામે તે વિશેષ પ્રિય છે, ને તેની ભક્તિ—પરબ્રહ્મની ભક્તિમાં જોડતા કરાવવાના હેતુથી પુરાણની રચના થય છે.*

પુરાણોમા વેદનો જ્ઞાનભાગે તે પછી કે થોડે અંશે પણ સચવાયેલા છે, તે તેમાં સ્વતંત્ર રજા તમ-એમ નહોતું પૂરું ગણીતમા છે. પુરાણમાં મુખ્યત્વે કરીને ત્રણ કેવળી ઉપાસના છે, શિવ, વિષ્ણુ અને બ્રહ્મા. તે સંબંધે તેમના અવતારની ઉપાસના પણ છે. વળી તે ત્રણના સંબંધીઓની પણ ઉપાસના છે. વેદ પછી પુરાણ રચ્યામાં સૌ સધીના કાળમાં અનેક પ્રકારના પ્રસંગો બની ગયા, પછી તેનો કોઈ પછી પછી જ્ઞાનનો ઇતિહાસ આર્ય લોકો પાસે ન હતો. સારે પુરાણકૃતોએ તેવા ઇતિહાસ સાથે ત્રિપુતિમાં એકત્રી મુખ્ય ઉપાસના કરી, તે ભક્તિમાર્ગે પ્રાધાન્ય રાખી, તેની પાછળ જ્ઞાનનાં કેરું કરાવ્યું છે. પુરાણોમાં જે જે રચના થઈ છે તે એવી તો ગૂઢ છે કે, જેમાં હાલના વિદ્વાનોનું સહક પહોંચતું નથી, તે તેથી તેઓ એમ કહે છે કે, આ અર્થ પૂરાણમાં ગપાઈ છે. પુરાણના, રચનારાઓએ કષ્ટાકલ્પિત ગપાઈ જ સાર્થી હોય તે અર્થ સુનિર્માણી હુદિમાં દોષ કાઢી શકાય, ખરું તેમ નથી. પુરાણ રચનાર સુનિર્માણી પુરાણોની રચના વેદનું જે શ્રમ રહસ્ય, તેને વર્ણસરિને લીધેની જુલમ છે. વાસ્તવિક તપાસીએ તો વેદની કથાઓનું પુરાણમાં કપક બાધી છે. જે સમ-જવાને અર્હણદિશાઓને લીધે આપણે અસમ છીએ, પુરાણોની અસહકાર, તેમને વર્ણવેલી અદ્વલતા વાતો, સજીની ઉત્પત્તિ, દેવોનું કૌત્યકર્મ પ્રત્યાલિ પ્રકાર એવી તો શ્રુત છે કે તે આપણે સોદે-

શ્રી કવિની પદ્ય કવનાના કરવામાં આવે છે કે, ઇ. સ. પૂ. ૫૦૦ માં
ગૌતમજીને દેશવર્ધનને લોકોએ, સારે તેડું માણવું દીધું. કમળની આજ્ઞાને
ધર્મદા બ્રાહ્મણેથી આજ્ઞાવંતીનું મળ્તને વેતક કમળી આજ્ઞામાં આજ્ઞાને
મધ્યમ મુદાર ઝીમી પદ્ય તેમાં કમળા નહિ. વેતક કમળીને વેતક
કમળને લોકો શેત્ય નહોતા, સારે નવી કવના કહીને યુગાગ્રણી
પ્રવર્ધમાન કવિયા, કે જે સૌને સાચુરૂ થઈ પડે તેની કવિયાને જે ઇ-સ-પર
૪૮ મહા લખે છે. નિરાધાર જેને પૂર્ણાપર રાસ રહે તેનાથી સાધક
પર, અપ્ય લખે જઈ બાલ મળે, તે તેની રાસ કમળી પુરણી. બીજાં
હોવાથી ચોકોમાં માયે, તે દ્વરે વેતકમળી આજ્ઞા લોકો પાતા આવ્યા
ને નિર્દોષમાં દિક્ષિતામાંથી સદાને બદી ગયા.

† મૂળ એક વેદ ને તે જગદે, એમ વિદ્યોગોનું કહેતું છે. તેમાંથી બીજા ત્રણ થયા છે. જગદેનું મહાવાક્ય છે કે, પ્રજ્ઞાનમયનર્ત્ત જગ્નઃ, યદ્યોવેદનું જાઃ જગ્નઃસિઃ, સામવેદનું સત્ત્વમસિઃ અને અધર્વણુવેદનું અયમાત્મા જગ્નઃ એમ છે. આ ચારે વાક્યો માત્ર જ્ઞાનઆર્થનું બોધે છે.

જન્મા સમજ સજીએ તેમ નથી, ને તેથી જ, પુરાણોપર -
મુદવામાં આવે છે-ને દોષ વાત્સલિક નેતાં સત્ય નથી. રાજાઓ
વશીરણી, સહિની ઉપરિત, દેવ દેવીની ઉપાસના, -અવતારો
દેવતા, ભક્તોનાં કથાં પ્રસુએ કદા દાધાં, એ સર્વે પુરાણો
જ્ઞતાયું છે જ ને જ્ઞાનભક્તિને પ્રાધાન્ય આપી, તે દ્વારે એ
જ્ઞાનભક્તિની એકતા-અથવા ભક્તિજ્ઞાનની એકતા દર્શાવી છે. તે
જ્ઞાન સ્વરૂપી ભક્તિપ્રતિભાં પ્રવેશ કરાડીને, પરમ નબ
પાવવાનો માર્ગ સૂતરો કરી આપે છે. પુરાણોમાં એ ચમત્કારિ-
જ્ઞાનનો આપી છે ને જ્ઞાં સ્મી નહીં સમજવામાં આવે-નેહિ
કળાઓ આવે ત્યાં સુધી પુરાણ ને તેના કમીપર દોષ પ્રકાશ છે
તે નિર્મોલ્ય છે. પુરાણોમાં દોષ છે તેમ કહેવામાં વિદ્વાનોની
સદ્ગમ્યુદ્ધિ જન્મતી નથી. પુરાણમાં જે કંઈ, જે જ્ઞાન ને જે
કંઈ કંઈ છે તે પરમ સાધનરૂપ, પરમ સત્વરૂપ ને મોક્ષને
આપનારાં છે; ને તેથી પુરાણો આર્પિતર્તની સઘળ પ્રજાની માન્ય
છે તે તેને આપી વખ કરેડ પ્રજા માન આપે છે તથા તેના
કતીને પ્રેમ પૂરે છે.*

કાળનો વેગ હંમેશાં બધા જોરથી નળા છે. કાળ બધો દેરદાર કરે છે, તે તેથી ઉચ્ચ તે નીચ તે નીચ તે ઉચ્ચ-પણાને પામે છે. તેચ ને હમણાં પણ દેરદાર થાય છે. આપણાં વર્તણૂં સજાનાનિષ્ઠિત ધર્મને કાપ થયો ને બકિત પ્રધાન ધર્મનો પ્રવેશ થયો, તેપણુ કષ્ટિઓએ સજાનાનિષ્ઠિતનો પીતાનો ટેકે છે. આને નહિ ને વેલોત્થર્ષજી રૂઢવ સમગ્ર, લોકોને સમજવવા માટે પુરાણો સ્વાર્થ-ને તેને વેદનો ને ઉપદેશ માન્ય કરાઓ-ને અતર નિલ છે ને માલ અનિલ છે-મગ્રુ નિલ છે ને જગત અનિલ છે-આત્મા નિલ છે ને ચારી અનિલ છે; માટે નિલને કાલ સતેજ રાખવું; ને જ્યાં સ્થી નિલ વસ્તુ સમજવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી જન્મ મરણનો દેરો ઝલે તેમ નથી. પુરાણોમાં જે ધર્મ સમજાવે છે તે એ જ છે, કર્મ કરવાં, સુખદુઃખ ભોગવવાં, ને એજ કર્મ કરતાં કરતાં અચોત સુખ દુઃખ ભોગવતાં જાન પાળીને ચુક સત્વરથી ઉચ્ચ ક્ષિતિની જાનભકિત સહિત છેલ્લી દેહને છોડી, નિર્ગ-પરમાત્મા સ્વરૂપમાં બની જવું ને તેલા માટે જ નિત્યને નિરતજ થવા દેવું નહિ. આ સધળું પુરાણે સુંપી કોપી તે સુખીદાર રીતે બતાવ્યું છે કે, જો તે સમજનામાં આવે તે પુરાણે સ્વાર્થમાં કેલ્લી ઝીઠ-હિંડોને ઉપયોગ. સનાતનશ્રિવિદ્યાના કષ્ટિઓએ પરતિષ્ઠાવા

જે વેદમાં જે ધર્મ કહ્યો છે તે પુરાણમાં રૂપાંતરથી કહ્યો છે, અને વેદમાં ત્રણ દેવો મુખ્યત્વે રહીને માનવાં છે, તેમતુ કાશ્યપ પુરાણમાં છે, પશુ નહીં સ્થાનનારા, કૈટભાઈ તેના સંખ્યામાં પણ નહીં નહીં. અર્થો રહીને ગુણવત્તા લખ્ય છે જે વેદ એટલે ગદ્ય નિષ્પ છે કે સદ્-ગતી સંખ્યાથી નહીં, ને તેથી આ સ્થળે તે સર્વનું સ્થાપિત કહ્યું ગમે તેપણે લાગતું નથી હિંદુત્વાદનાની વસ્તી ૨૫ હોતી મુસ્લમાની છે. તેમાં ૪ કોટિ સંખ્યામાં નથી, ૪ કોટિમાં ઘણા પરદેશી આવે છે, બેથી ત્રણ કોટિ જેન છે, (જેના પાછા ઇસ્લામમાં ને યજ્ઞ વિગેરે) પુરાણોમાંથી લીધેલા છે. તેમાંમાં આત્મા, શામિકા, શામિકા વગેરે છે) પરંતુપર પાછી નેત્રોમાં ધર્મ નથી, ને છે તે વેદોક્ત કે પુરાણોક્ત નહિ આ વસ્તી બે કોટિની કહી છે. જુની નીતી કોળી વૈષ્ણવો પછી ધર્મ નહોતું છે. તે સર્વ વાદ' કહતા ૨૫ કોટિ જન વેદોક્ત થઈ માનવાના થાય છે.

મલ્લ મનુષ્યના કલ્યાણાર્થે પ્રીયો છે, તે જગ્યાપ આવશે. ગણદાસ પુરાણોમાં જુદી જુદી રીતે કૃષ્ણ ભોમી, રામ રાણી ને શુક યોગીની 'પ્રેમ-રાન-સમજણ' તથા ચૈતન્ય મગોજી ક્રમ્પ રાણી છે. મનુષ્ય માનવને સાંતિ દેનારા-સમજે તો-જે સુખ ધર્મ હોવો જોઈએ, તે પુરાણોક્ત ધર્મ છે-જેમાં ભક્તિપ્રધાન દસ સમાવેલો છે-જેથી મનુષ્યની જ્ઞતિ ઈશ્વરપ્રત્યે શ્રદ્ધાપુર્વક રસમાં છે. જગતમાનુષ્ય જીવન તે પ્રેમ છે. ઔકર્ષમાં પ્રેમ છે, નાદમાં પ્રેમ છે, હંકમાં પ્રેમ છે, પ્રુષ્ણમાં પ્રેમ છે, ક્રમમાં પ્રેમ છે, જડમાં પ્રેમ છે, ને ચેત-પમાં પ્રેમ છે. કલરવ કરતાં પશુ, પક્ષીમાં, ફૂલ ફૂલ કરતી ફાલમાં, કુંજ કુંજમાં, જાતજાતનાં જીવોનાં કુંડમાં, ખીલેલા ફૂલોના ચપ્પ ભાગમાંથી જેમ ઉડતી જગજીવી સુગંધી બ્યારી રી છે, તેમ જગતના સર્વ જાત-સ્થળમાં પ્રેમ બ્યાપ છે; ન એ પ્રેમ તે ભક્તિ. પ્રેમ-ભક્તિમાં જોડતા કરવાથી નિઃપુરુષને બરાબર જોળખી શકાય છે. તેના ધર્મ, કર્મ, જાન ને શક્તિનું-ઐશ્વર્યનું જાન થાય છે, ને તેની પરમાત્માની સંપૂર્ણતા જાણવામાં આવે છે. તેથી પ્રેમ-ભક્તિ-પ્રેમલક્ષણભક્તિ, જે જ જગતમાં શ્રેષ્ઠ પશુ જગ્યાપ છે, તો તે જ નાપે ઈશ્વરમાં પશુ ચૈતન્ય રીતે પ્રેમ-ભક્તિ આરોપ કરી શકાય ને તેથી વેદબ્રાહ્મણે ભક્તિ પ્રધાન રાખીને પુરાણો રચ્યાં છે. શ્રીવેદબ્રાહ્મણે પશુ એક સમયે નારદજીને પૂછ્યું હતું કે, મારા આત્માને સંતોષ પતો નથી તેનું કારણ શું? નારદજીએ કહ્યું કે, તમે ભગવદ્દશુ ગાયા નથી, ને મિથ્યા જાનને કૃત્યા પ્રાપ્ત છે, માટે ભગવદ્દશુ ગાઓ, જેથી આત્માને સંતોષ થશે. આ ઉપદેશને અનુસરીને ભગવદ્ભક્તિથી બરેલાં પુરાણો શ્રીવેદ-બ્રાહ્મણે રચ્યાં, જેમાં પરમ કલ્યાણદાયી ભોધ ને જ્ઞાતમાને સંતોષ-કારક ભગવાનનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે ને તેમ વર્ણવતાં જાનથી ભક્તિ શ્રેષ્ઠ કરાવી છે. ભક્તિથી જાનની પ્રાપ્તિ થાય છે-એમ ભક્તિ કરતાં કરતાં અંતે બહિઃમાંને પામે છે-અર્થાત્ સત્વિદ્યા-દાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપની 'ભક્તિ' કરતો ધર્મી આત્મા પુણ્ય મોહાને પામે છે. એકદં જાન સંતોષ ને સુખ નથી આપતું. એમ પશુ શ્રીવેદબ્રાહ્મણે મતાવ્યું છે.

પુરાણ સા હેતુથી ધર્મ, તેમાં કહ્યું રહસ્ય છે ને જાનની ઉપરવારી ચરિત્રે ભક્તિરસ વર્ણવેલો છે તેનું કારણ શું છે તે ઉપર કહી ગયા-જે કે જે સર્વનું યથાર્થ રહસ્ય લંગણથી સમજાવવાની જરૂર છે, પશુ તે કાર્યને માટે કોઈ જાહાન સહિત આવતરવો નોખે, કે તો માત્ર દિગ્દર્શન જ કરાવ્યું છે. બાર્ય પ્રગ્ભવો મોટો ભાગ એવો છે, જે જીવિતને, જન જીવનને, પુત્ર સંતતિ સર્વને અસ્થિર માંથી, માત્ર ધર્મને જ-દિશર માને છે. જોવા ધર્મ પાળવા પાળવામાં આર્ય પ્રગ્ભવે જેવા આમદ ધર્મો છે, તેવા કોઈ પ્રગ્ભવો નથી. ધર્મ એ જ પૈતાનું પરમ જીવન એવું છે, ને ધર્મને માટે તે જરૂરથી આમદ રાજે છે તેટલો બીજો પ્રગ્ભ રાખતી નથી-પણ તે ધર્મ શુદ્ધાત્કરણે પાળવામાં-રાખવા-માં અને તેથી વિવેક-શક્તિ હોય તો તે જુદી વાત છે; પશુ ને સ્વર્ગ જાણના-પામવાની અપેક્ષા આપીને ધણી છે. તે ને-જેવા માટે 'જી સાધન' તેજોના ધર્મચર્યાનાં છે-

શુનિ.* સ્મૃતિ ને પુરાણ. સ્મૃતિ તે વેદને સદામ કરનારી ને ઋષિ શુનિઓએ બ્યવહારમાર પાળવાને રચેલી છે, તે સ્મૃતિ ૨૮ છે. પુરાણ તે સ્મૃતિ સ્મૃતિને દટાવતી સમતિ આપનાર છે. શુનિ સ્મૃતિની જાણવતે કથાઓમાં મોઝાઈને પુરાણોમાં એવી મુદર રીતે દર્શાવી છે કે, તે પુરાણ રચનારાની શુદ્ધિસાત્વ્યનો અદ્વિજન નજીનો છે. ધણીક રીતે પુરાણો અલંકારમાં વર્ણવેલાં છે. તેમાં કૃતલીક ભાજતો તો એવી પશુ છે કે, જેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણની પશુ આવ-સ્મકતા નથી, આવી આપ સમજાઈ નય તેમ છે. વેદનો જે કાઈ દીપક હોય તો તે પુરાણ છે, ને પુરાણ સમજાવા બચર વેદ સમજના, એ કેવળ આકાશકુસુમને વેદવા જેવું છે-તેથી શુદ્ધક પ્રાણીને માટે પુરાણો ધણી અગત્યાં છે. પુરાણોમાં ધણી ધણી ઇતિહાસો છે, ને તેવા અદ્વિજન ઇતિહાસ જાણવા બચર વેદનો અર્થ કેમ સમજાય તેમ નથી. મગ્ગ પુરાણમાં જ વેદ-બ્રાહ્મણે કહ્યું છે કે:-

ઈતિહાસપુરાણય્યાં વેદે સમુપદ્ધયેત્.

વિમેત્સ્યવ્યુત્તાદ્વેદો વામયં મહરિવ્યતિ !!

કીર્તિસહ તથા પુરાણોવકે વેદનો અર્થ જાણવો. વેદો અદ્ય લાલેલા પુરાણી ૩૨ છે તે અર્થ ન સમજીને મારો નાશ કરશે, અર્થાત્ વેદનો અર્થ સમજનારો અધિકારી બદ્ધશ્રુત હોવો જોઈએ.

એમાં ૨૫૯ કહ્યું છે કે, ઇતિહાસ જાણવા બચર વેદના અર્થનો અનર્થ કરશે ને તેથી વેદ જાણવા પૂર્વે ઇતિહાસ જાણવા જરૂરના છે. તેમ નહિ થાય તો અર્થના અનર્થ કરતાં આપણા વિદ્યાનોને વાર શી? અને તેમાં પશુ શુદ્ધિવાદનું મિલણ, માં પ્રતિબોધી હોય સહિત? પુરાણોમાં વેદ જ રહેશે છે:- વેદાઃ પત્તિહિતાઃ તર્વેણાગ્નિન સંવાયઃ એનું પશુ વચન છે. 'પુરાણો સજ્જનાં મળીને ૧૮ છે-જે આ પ્રમાણે છે:-

પુરાણ.	શ્લોકસંખ્યા.	પુરાણ.	શ્લોકસંખ્યા.
બ્રહ્મ પુરાણ ...	૧૦૦૦	ભગવત પુરાણ ...	૧૮૦૦૦
પદ્મ પુરાણ ...	૫૫૦૦	લિપ પુરાણ ...	૧૧૦૦૦
નિલ પુરાણ ...	૨૩૦૦	ચૈત્ર પુરાણ ...	૨૪૦૦૦
શિવ પુરાણ ...	૨૪૦૦	વેદ પુરાણ ...	૮૧૦૦
શ્લોકાગ્નત પુરાણ ...	૧૮૦૦	વાગ્ન પુરાણ ...	૧૦૦૦૦
નારદીય પુરાણ ...	૨૫૦૦	કૃષ્ણ પુરાણ ...	૧૪૦૦૦
માર્કંડેય પુરાણ ...	૬૦૦૦	મારય પુરાણ ...	૧૪૦૦૦
અગ્નિ પુરાણ ...	૧૪૪૦૦	વગ્ન પુરાણ ...	૧૦૦૦૦
લગ્નિય પુરાણ ...	૧૪૫૦૦	શ્લોક પુરાણ ...	૧૨૦૦૦

આ પ્રમાણે ૪,૦૦,૦૦૦ શ્લોકોનાં આ ૧૮ પુરાણો શ્રી-વેદબ્રાહ્મણે કરેલાં છે. તેમ જ બીજા ઋષિ શુનિઓએ ૧૮ ઉપ-

* શુનિ એટલે વેદ-ઉપર-પરમાત્માની સાક્ષાત્ વાણી અથવા શબ્દસ્વરૂપ. વળી શુનિ એટલે સાત્ત્વગેય. એનો કોઈ નહિ જાણવાથી માત્ર સંભવવાથી સાત ચર્યેનું માટે શુનિ કહેવાય. વેદ ચાર છે; તેમાં ૩૬, વલુવ, જામ ને અર્ચવેં કૌ છે. ૬૨૨ વેદના મણ ભાગ છે; ઇતિહા, શ્રદ્ધાશ્રુત ને ઉપનિષદ. સંતિમાં સ્મૃતિ-પ્રાર્થના છે, બ્રાહ્મણમાં કર્મકાંડ અને ઉપનિષદમાં આત્મા-પરમાત્મા સંબંધી જ્ઞાન. વેદની સંતિમાં પ્રથમ રંગાપદી છે.

પુરાણ પછી બનાવેલાં છે. પુરાણનાં પાંચ વલ્લભે નહીં કરવામાં આવ્યાં છે.

સર્ગશ્ચ પ્રતિસર્ગશ્ચ વંશો મન્વન્તરારણિ ચ ।

વંશાનુચરિતં ચૈતિ પુરાણે પૈવકલ્પજન્મ ॥

સર્વ (સહિ ઉત્પત્તિ સંબંધી કથા), પ્રતિસર્ગ (પ્રમથની કથા), રાજાઓનાં વંશો, મનવંતરો (ચાર પ્રકારની ઐક્ય યોગદી, તેથી ૧,૦૦૦ વેદાદીપર્યંતે એમની રચિત રહે તેવુંજ વર્ણન), તે રાજાઈ, યજ્ઞપીઠોં ચરિતો જેમાં આવ્યાં હોય તે પુરાણ. શ્રીવેદ્યાસમપ્રણીત સર્વ પુરાણોમાં શ્રીવિષ્ણુ સંબંધી ધર્મ-દાન-કર્મ ધણી વર્ણવેલાં છે. સર્વ પુરાણોમાં અઘાનું સહિરચના સંબંધે વર્ણન કરી રીતે કરેલું છે. પણ તેનું ઉપાસન તો કોઈ અદ્ભુતનું કારણથી દૂર જ રહેલું છે. પુરાણોમાં પણ બાબત મુખ્યત્વે કરીને કરાંચે દર્શાવી છે-સહિરચના, તંત્રોક્તિ કર્મ-નિષ્કર્ષિતું ધર્મન, તે દાનધર્મ, અઘાના સંબંધમાં જે વર્ણન પુરાણમાં સમાવેલું છે, તે અદ્ભુત સહિરચનાના સંબંધમાં છે. અઘાને સહિરિત-પ્રમળની ઉત્પત્તિ કરનાર દર્શાવ્યા છે. પુરાણોમાં ધણે ભાગ અઘા સિવાય જે દેવ-વિષ્ણુ તે શિવની ઉપાસનાને છે, એમાં પણ વિષ્ણુનું ઉપાસન ધણું વર્ણવેલું છે. આપોત્તર્લમાં સમગ્રે રમણે તમાસવામાં આવે તો ધણે બાળે એમ જણાય છે કે, વિષ્ણુની ઉપાસના બહુ કાળથી જ શુદ્ધ મંત્રરથી છે. *

* દેશપરમ્પરા તે પુરાણપરમ્પરા બંને તપાસીને જ જણાય છે કે, આખા આર્યવર્ષમાં યજ્ઞો લાંબા વખતથી એ ધર્મ પ્રમાણે આવ્યાં છે, તે વૈષ્ણવી છે, તે એ છાંદ દેવ મનાયા છે કે વિષ્ણુ છે. વૈષ્ણવધર્મે વિષ્ણુ તે વિષ્ણુના અવતારનું માહત્તર છે. પણ પુરાણમાં પણ વિનાશી વિષ્ણુનું વર્ણન વર્ણવેલું છે-તેમજ દેશમાં સર્વપ્રાણ એ કાષ્ઠ પદ્મ દેવ હોય છે તે વિષ્ણુ છે. એ વિદ્યાનું કહે છે કે-^(૧) એકા સમ્રાટ્ય યથા છે તેમાં ચોટા ભાગ વિષ્ણુને માનનાર છે. ^(૨) વિષ્ણુનાજ અવતાર થયા છે. ^(૩) વિષ્ણુજ બ્રહ્મવત્, દેવ છે, તે તેજ-દેવીના સહાર કરનાર અણુય છે ^(૪) મહાપ્રભાવી પણ વિષ્ણુનાં અર્ચના છે: કૃષ્ણધર્મ, રામધર્મ, ગૌડાધર્મ, હરિધર્મ, હરિવાગ, ગોવર્ધન, સામલિક, રાજાના, જન-પ્રજાસહકાર, મનવાન, નારાયણ ગોવિંદ. ^(૫) શ્રીમાં અણુનામાં પણ વિષ્ણુ સંબધી છે: યદુવંશ, શૃંગેર, આપકાન, રામાયણ, બારહ, કૃષ્ણલિલ્લાસ, કૃષ્ણકૌમીય, ગોપાલનાથના, આનંદકુસુમન, જનલિંગન, કલેષનંક, હસિત-ધર્મય, સંલિધન, ઉદારાચન, પદસતપથ, અનંતરાધ, આરણ્યાયણ, ભમકીપરિણ, કલ્પનનાથ, સુદાસનપુર, નિઘાનપરમ, હંમ્મુલ, પદ્મકંઠ, હૃદયવદન, મહાવર, ગીતગોવિંદ વગેરે સંપ્રદાય. ^(૬) એ વગેરે જાતની, ઉપસીદત રામાયણ, જનલિસાર વગેરે મનવાલમાં અને નાસિકા મેદેતાની, રણરાણ સુપ્રદીપી સુવર્ણની કવિતા. ^(૭) રામચરિત, બારહ અને બાબવત એ ત્રણે પ્રમુખ મત પણ વિષ્ણુ સંબધી જ છે. ^(૮) મોટા પણ વિષ્ણુનાં પણી છે, પ્રમુખ મેદાસરથી. ^(૯) તોપણ તે પુરાણોમાં ધણું છે: અણુધર્મ, હરિધર્મ, શૃંગેર, ગૌડા, જનનાથ, રામાયણ, રાજાના, દર્શક, વર્ધકાંકાર. ^(૧૦) તેદેશરો પણ વિષ્ણુ સંબધી યજ્ઞો. ^(૧૧) ગયા, જનના વગેરે નદીઓનું માહત્તર પણ વિષ્ણુથી જ છે. ^(૧૨) એ પણ પ્રમુખ તથા સિદ્ધ-પુરાના યાત્રાનાં પિતરાણ પણ વિષ્ણુને નામે મ્હાલ છે. ^(૧૩) મરદી વેળામાં પણ ધણું કરીને સર્વ ધર્મમાં રાજા પણ બોલાય છે તે પણ વિષ્ણુજના નામ છે. ^(૧૪) પાપોત્તર્લ તે શરણીના ચાર છે, કાંઈ જીવન દેવની શીવા ધરી નથી ^(૧૫) વેદ વેદાંત વગેરે પ્રધર્મમાં આદિ તે અતમાં ધણુ જ કે હોતે જોડ. ^(૧૬) તદ્વધ કરીને તો પણ

૧૮ પુરાણમાં જે ચોટા બાગ છે તે વિષ્ણુની ઉપાસનાના, તેમનાં અવતારી ચરિતોના, તેમના સહાયભક્ત-દેવતાં ચરિતોનું વર્ણન-મળા પુરુષને-પુરાણપુરુષોત્તમને સંબોધીને કરવામાં આવ્યું છે. પણ વેદમાં, અઘા, વિષ્ણુ ને રુદ-શિવનાં નામો, પ્રાચીન કાળના તસમુત્તિએ દાખલ કરીયાં છે, તે તેમનાનું કર્તવ્ય પુરાણમાં વધારાં રીતે વર્ણવે પડ્યાં છે. ને કે કેટલાક પંડિતો એમ વાદવિવાદ ઉઠાવે છે કે, વિષ્ણુનાં નામો વેદમાં છે તે ખરું, પણ તેને અર્થ પુરાણમાં લખવામાં આવ્યો છે તેથી નથી. પુરાણના વિષ્ણુને ગણેલાંકમાં વાસ છે, ને શ્રીશેષશાંખીનારાયણ પ્રમુ અમલના પાંદડાંમાં શ્રીમદ્ધી સામે પાંદડા છે; તેમ જ અઘા શ્રીનારાયણના નામિકયજ્ઞમાંથી પ્રમદ્ભા છે ને ચાર મુખવાળા છે; તેમજ સિવજીને દેવાસમાં વાસ છે, ને રમણનાં વાસ કયો છતાં પાર્વતી સંગે વિદાર કરે છે, તેનું ચરિત વેદના નિષ્કર્ષમાંથી નિઃકર્ણ નથી. આ ધણે જ સ્પષ્ટ વાદ છે ને તેમાં મારા જેવાએ નહિ ઉતરવું, એ જ ઉતાર છે.

શ્રીવેદ્યાસમપ્રણીત ૧૮ પુરાણો છે, પણ તે સર્વમાં શ્રીમદ્-ભાગવત એ સર્વોપરી છે, ને તેને અચાર બીજા અધા કરતાં અધાના ભરતપરમાં વિશેષ છે. તેનું કારણ શું? એમ કેસકો કલ કરે છે. તેમને એમ પણ પૂરે છે કે, બીજા પુરાણોમાં શ્રીમદ્-ભાગવત જેવી મહત્તા નથી કે જે ત્રણે પુરાણો મારા જેવામાં આવ્યાં છે તે ઉપરથી આદર્શ તો કરી શકાય છે કે, શ્રીમદ્-

વિષ્ણુ વિષ્ણુ. ^(૧૮) આચરન કરીને તે પણ વિષ્ણુ. ^(૧૯) કાંઈ મદ્દે હોય તે પણ જા: સ્વતેરુજ્જરોકાંઈ ^(૨૦) ને શાં લાંછી હોય તે: આ તો રમણયજ્ઞ-આ તો ભારત એમ પણ વિષ્ણુ સંબધી બોલાય છે. ^(૨૧) બાળકને પણ બાળકેપાણ્ય કહે છે. ^(૨૨) પુત્રકોટી પણ બાળક છે તે વિષ્ણુ જાણકો વધારે પણ બાળકેપાણ્ય કહે છે. ^(૨૩) વિષ્ણુનાં પણી બાળક છે તે વિષ્ણુ જાણકો વધારે. ^(૨૪) એકાધારમાં રામ રામ, એકાધાર, ન્ય બીજુ. ^(૨૫) વિષ્ણુને માન આપવા યે વેર વિષ્ણુચિત્ત ઉત્સાહી કુંડા રાખે છે. ^(૨૬) ધણ પણ ભારત ભાગવત સમાચરની પછી થાય છે. ^(૨૭) તરહીમાં નામ પણ વિષ્ણુના નામથી છે. રામનરમ, રામપુર, મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૨૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૨૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૩૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૪૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૫૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૬૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૭૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૮૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૧) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૨) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૩) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૪) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૫) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૬) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૭) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૮) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૯૯) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર. ^(૧૦૦) મોલિયુરનાં નામ છે-મોલિયુર, મોલિયુર, મોલિયુર.

यदुपति.

આધોવત્તા સર્જન સમાજમાં, સંપ્રદાયમાં જે ગ્રંથ આદર્યા
અથા માન્ય છે, તેનું કારણ અદ્વૈત હોવું જ નોંધવું. બાસકૃત
વધુ પ્રથિમાં આવેા માન્ય ગ્રંથ-આ એક જ છે, એટલે તેમાં
વિશેષતા ધણી હોવાનો સંભવ રહે. બાજે સકલ પુરાણોનું તાત્પર્ય
કાઠીને આ ક્રમ રચ્યો છે. એમાં લગ્નવાનાનાં (વિગ્નમન) યથાર્થ
રીતે વર્ણન આપ્યું છે; એમાં મનવંતરાની રચના સંખ્યા વર્ણન
છે; એમાં ભૂગોળ* અગોળનું વર્ણન છે, એમાં પ્રજ્ઞાના પ્રયેક
અવતારનું ગૂંપલાખદ વર્ણન કરેલું છે; એમાં સંસાર ભવદ્વારનું
વર્ણન કર્યું છે, એમાં જ્ઞાન કરેલું છે, એમાં બલિતાની તો સદાશય
મૂર્તિ જ યોગસારી છે, એમાં વૈરાગ્ય વાણીનો પરમ યોધ છે,
એમાં બલકારનો ખળનો છે, એમાં દુષ્ટોત્તરી મોટી શોભા છે,
એમાંનો વર્ણન લાગ આલંકારિક ને રસમય છે, એમાં યુદ્ધની-
તિનો યોધ છે, એમાં શ્રીમલજાણાકિનું વિશુદ્ધ સ્વરૂપ ચિત્તરૂ
છે, એમાં ધર્મની મહત્તા-પરમ તાત્પર્ય સમજાવ્યું છે, એમાં
ધર્મવિહીન કેહની અનેક પ્રકારે કનિષ્ઠતા બતાવી છે, એમાં
જ્યને બલુ કરૂં ઉપદેશ આપ્યો છે, એમાં સંસારને અસાર
વર્ણવ્યો છે, એમાં માયાને મહાદુષ્ટકારક કહ્યો છે, એમાં ઉપ-
દેશ ચરિત્રા ધર્મ-નીતિ સાથે દૃષ્ટિએ પડે છે, એમાં મહાતુલાવ
પુરુષોમાં આદ્યનિ છે, એમાં જ્ઞાનનાં અર્થજોથી રાજનીતિ સિખ્યા
છે, એમાં સર્વશ્વર પરમ પરમાત્મા પુરાણપુરુષ પુરુષોત્તમનું

- ૨૧ શ્રીતિવલ્લો.
- ૨૨ સુલખર્ષ (નિર્ણય).
- ૨૩ યુદ્ધનું તોષણી.
- ૨૪ લઘુ તોષણી.
- ૨૫ સંહર્ષ તોષણી.
- ૨૬ અર્ચન.
- ૨૭ સારમાધ્યો.

શ્રીનિવાસ.

૨૫ ગોકુલાધિ. (રાધા વલ્લભીય
તમદાવવાળા)

અર્ચન.

- ૨૮ લામની.
- ૨૯ એકનાથી.
- ૩૦ પુરુષોત્તમી.
- ૩૧ બળશોધિની.
- ૩૨ શ્વ ભાદિની.
- ૩૩ અન્ય ભાદિની
- ૩૪ શ્વરૂપ ભાદિની
- ૩૫ સંસ્કાર્ય જાણીની.
- ૩૬ મધુસૂત્રની.

વામન-દક્ષણી. (વિગ્નમન ખડ
મહિદ છે.)

એકનાથ.

પુરુષોત્તમી. (તોષણી)

ગીરધરજ મહારાજ (મરીવાળા)

શ્રીમદ્ વલ્લભચાર્ય.

મધુસૂત્રનાચાર્ય

ચક્રપાણી. (આ દીકા નાપદ્મસાગર
સપૂત્ર છે.)

(જાનમરના વળાનમાં છે)

સ્વામી નારાયણ સમદાસના એક
આચાર્યની રચેલી છે.

- ૩૭ ચક્રપાણી.
- ૩૮ પરશુમલ્લી.
- ૩૯ બજારજની
- ૪૦ { બાજસાચાર્ય મકરજ-નિર્ણય. શ્રીવલ્લભચાર્ય.
(મકર-આવરણ ઝંઝ-ચોળના સહિત)
* વાજસત્રી ભૂગોળના સંખ્યામાં જે અલ્પ કથનામાં આપ્યો છે
જોય તે પીઠ કથની છે, એમ કથનાંતરો કૃષ્ણ પદી ગયો છે-ને તેથી
દાહમાં એપણું ચડ નથી, એમ વિદ્યોને કહે છે.

સંપૂર્ણ એકશ્વરનાં ચરિત્ર આપેલું છે-સારાંશ કે શ્રીમદ્ભાગવત
એવા કથનતર છે કે, તેમાં ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચારે
પદ્ધતિની કેમ પ્રાપ્તિ થાય ને વિવિધ તાપ કેમ ટળે, તેનું સંપૂર્ણ
રીતે જ્ઞાન આપેલું છે. શ્રીમદ્ભાગવતની ને રચના બાસક મુનિએ
કાળી છે તેમાં એવા તો દિવ્ય રસ ને યોધ પ્રકાશે છે કે, તેનું
વર્ણન કરતું અસકથ છે. એમાંનું પૂરુષનનું આખ્યાન ને તેનો
સાર-જડભારતના આખ્યાન, જન્મદત્તો મોક્ષ, સમુદમયન, મોહિની
સ્વરૂપ, કલિલગીતા, પ્રહ્લાદચરિત્ર, મુવચરિત્ર, ને સદાના સાથે
નવરસમય મનરાજચરિત્ર,* તેમાંની અતિ રહસ્યવાળી રાસ-
લીલા, કિલ્લ શ્રીકૃષ્ણને પરમ દત્તસ્વરૂપ જ્ઞાન ઝંઝાર, યાદવોને

* શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના સર્વપ્રકાર ને હુલીકમ પ્રસાદિજાણી નિઃ-
ભ્યાં છે તે તે કેવળ નાસ્તિકતા ને દેવ પ્રકૃષ્ટિ ને બરેમાં છે. શ્રીકૃષ્ણ
પરમાત્માનું ચરિત્ર ને રીતે છે, તે એટલું તો યોગ્ય છે કે તેનું કોઈનું
પણ નથી. ભોગ, રામી ને યોગી એનો તણ અવધારા સપૂર્ણપણથી
ભોળા અથેથી, એજો કૃષ્ણપણ યથા નથી, ને યથી પણ નહિ. તેમના ચરિ-
ત્રમાં ને રસ મુખમાં આપ્યો છે તે તરફ જોતાં-આમ પણ કાલેયે કે,
શ્રીકૃષ્ણનો આમ ચરો હોય કે નહિ. તેમણે એ સ્થિતિ ભોળી હોય કે
નહિ, જાનવત્તભાગવત હો જિય કેઈ પીઠનું કૃત પણ હો, તેમણે કીસા-
મવત, ભારત, કલિવત, કૃષ્ણજન્મકાંદ વગેરે ને પ્રાચી આપણા મોઢા
આમણ છે તેપણી આદ્યું કહી સવા બલિત્ત કરૂં કહે-શ્રીકૃષ્ણ નહિ
હોત તો મનુષ્ય પ્રાણીનું જીવવત્ત ન હઈ પ્રેમમય જગત, પ્રેમમય
મણ, ને પ્રેમથી સર્વવત્ત-એ પ્રેમનું, પ્રયેક આજતમાં સાક્ષાત્ત સ્વરૂપ
કોઈ પણ હોય તો તે શ્રીકૃષ્ણ પોતે જ હતા. એમના ચરિત્રમાંથી ને
આદ્ય માં થાય છે, તે આનંદ અલંકાર, પરમાનંદથી પણ પર છે.
શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રપરું એટલી બધી તો બાસકે ક્રુ છે, જે મારા મનમાં
એક પણ લીધું છે-તે તેમનું એક રસીલું ચરિત્ર (શ્કેનીને) લખતું-નહિ
તો મારે અવધાર એજે ગયા હું સમજતું હતું આ મતી કામઃ પૂર્ણ
મયનો તો, ત્યાંથી છતે રાગી, યોગી છતે મોડો એના શ્રીકૃષ્ણના પણ નોંધવું
કોમક વારસપ આ દેવતા કળવાણા વગેરે એકે કૃષ્ણે બાસ્યો

હોતા-કહેા કે જાત કારણી હતું કે, તેઓ આર્ય સંવાતન ધર્મના પ્રયેક
કાર્યને વિજિત હતા. માત્ર પશ્ચિમના વિચાર ભણીને તેઓ
જાતા હતા કે જે ઉપરશુવ નથી, પુરાણો કૃષ્ણાધિપતિ છે, જાનવત્તમાં
આજ કૃષ્ણ એના આચાર્યના જ વર્ણન છે, ને તે માનવા યોગ્ય નથી
આર્યધર્મના કહ નથી, ને દેરા તો એટલે બધા દુર્લભ છે કે તે સ્વર્ણ
જ વાજસત્રીમાં ગાયો છે; પુરાણોની ભૂગોળ તે ગમ્યામાં, ને તે નહિ
માનવો; મોક્ષ તું ને દેવ પુરુષાં પૂરુષ અર્ચન શાંતે આપડા પદેલી
વિરમીમાં જ એચેતીનું નેધને, તેમના તેમણી અપરાધ ગણેલા, થોડાનું
કંઈ પણ એવળું ભણેનું નહિ, ને કિરિતી પાકીમોના વિચારે દેવાના
ચલા તેઓ બુદ્ધ, તેમાં આશ્ચર્ય થું છે કે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના અલોકકે
અદ્વૈત સહિત કવનારા ચરિત્રને ભવ્યા પૂર્વ, કહેવાના સુધારવાણાઓ
અભિવિરોધિત વાજો મોહી પડેલા, તેમનો દેવે કું કહેવું દેવે
ધારી ધારી તેઓ કાણે આવવા ભય છે, ને ને દોડદોડ દત્તી તે દળા
ગઈ છે. તેઓનું વળા ભણ્યાર જાય છે. એકમાત્ર ને ખીજ કહેલાક
વિદ્યાનોના વિચારોનું કેદન ભેદન થરા મોંઘુ છે, ને મુલ્ય કહેવાન છે
કે તેઓ કહી સમજ્યાના વગર મોહી ગયા છે. સુધારવાણાઓ પાનુ દેવે
કાણે પકીને-તે ભોલોમાં નવ જગત મેળ મળી પારણ કીરી રહે-ને
તે કહી જ ને. ને મુજાપાદ (Bhaktapad) થયા મોઢો ને તેનું પરિણામ
જે આત્મી કે ૧૦ નવેપર આગણુ લોકો હતા તેવા યદી. એ કે ૧૦૦
નવપ્રમાની સમજીતમાં ને ૧૦ નવે પાળી સમજીતમાં આરભના પદો
નોના વલ્લવ પદી બચે.

ભાગવતમાં જે શિક્ષકતા આવી છે તેની બીજી પુરાણોમાં નથી અને તેનું કારણ એટલું જ છે. શ્રીવેદવ્યાસે પોતાના ગ્રંથપર્વને સર્વે પુરાણ, વેદ, વેદાંગ બતાવ્યાં, પણ પોતાના આત્માને સંતોષ થયો નહિ, ભારે ધીનારદ પ્રતિભા ઉપરથી શ્રીભગવાનના પ્રાપ્ત સ્વરૂપનું જેમાં વર્ણન છે, તેનું ભાગવત રચ્યું ને છુપાવે આવ્યું, ને તે ભાગવત, ગર્ભમાં રહેલા શુદ્ધગોપીએ સંભળ્યું; ને તે કાત દિગ્ગમમાં જ્યાં જતા પરીશિતને ધારા અને તે રેતુની સંભળાણું ને તે વળી પરમપદને પાછો-તેથી જ આ પુરાણની સર્વોપરી મહત્તા ગણાય છે.

શ્રીમદ્ભાગવત એટલું જ કે ભાગવત એટલે ભગવાન સંદર્ભ-વર્ણન-અર્થ-વર્ણ-સર્વે દેવ તેનું નામ ભગવાન, ભગવાન એટલે ભગવાનમત્સયાવાન. ભગ એટલે સંપૂર્ણ પરબ્રહ્મ; વાન એટલે ને જે રાખે છે તેવા ક્રોધ-અક્રોધ, આશ્રય સુદીનો તાતા; સમનાર, પાપનાર ને સંહારનાર. સમય એકપરિણે, વીર્યને, ઈશ્વરને, સંપતિને, જ્ઞાનને અને વિરામને ભગ કહે છે. અર્થાત્ જે સર્વે વસ્તુથી પરિપૂર્ણ-તેનાથી અથવા તેનાથી કંઈ પણ ઓછું નહિ, ને તેનું કામના નહિ, તેને જે ગાદી તે ભગવાન, ને તેનું જે સ્થિતિ-તેના ને સ્થિત, કીર્તિકરન, તેના ભોધિયા ઉપદેશ, તેના સુચકેશ જે જ્ઞાન ધર્મ કહેના નિયમ, એનું સર્વ જેમાં જગજીવું હોય તે ભગવાન.

શ્રીવેદવ્યાસએ ભાગવત રચવામાં મોટી ખુબી વાપરી છે, ને તે ખુબી શ્રીમદ્ભાગવતના પ્રારંભના મંથન સ્તોત્રમાં એવી તો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવી છે કે, ધર્મર્થ રીતે વર્ણવી સકાય તેમ નથી. પ્રારંભમાં જ શ્રીવેદવ્યાસએ કહે છે કે—

જન્માચરણ વતોઽવ્યાદિતરત્રાય્યેન્ધિમિશ્રઃ સ્વરાદ્

તેને પ્રણ હૃદાય આદિકવચે શ્રુતિતે વત્સરયઃ ।

જેનોવારિચ્છાં વચા શ્રિમિમયો વગ વિસર્ગો મુષા

પાત્રા સ્વેન સદા નિસ્તત્કુહર્કં સર્વં પ્તે ધોમદિ ॥ ૧ ॥
અર્થ—જેથી આ જગતની ઉત્પત્તિ આદિ (વિધિત અને નાશ) થાય છે-કારણ કે જે આ જગતનું ઉત્પાદનું અને નિર્મિત કારણ છે; વળી જે સર્વને અને સ્વપ્રકાશ છે; જેણે સર્વોપા પ્રારંભમાં ઉદઘોષારા ધધાને વેળા ઉપદેશ કર્યો; જેમાં શિદાને પશુ મોહ થાય છે; જેમ કેડું તેજ, પાણી અને પૃથ્વીના

* ભાગવત મહાપ્રભુએ મોઢા વરતુની સંપૂર્ણતા હોય પણ સર્વે વસ્તુ નહિ હોય ભારે દેવો તે એકદમ ન હોય, વધે દેવો તે વરાહ નહિ હોય, વરાહનું દેવ ન હોય, સર્વનું દેવ તે વરાહ ન હોય-તેથી તે સર્વથી સ્વ-સ્વ એકવચે જોવામાં લેવાયું છે ને ભગવાન

† આ મળતરુષ કાર્યનું ઉપકાન કારણ બલ છે, જેમ ધાતુનું ઉપકાન કારણ આત્મી છે નિમિત્ત કારણ ॥ આગને થાય છે, એક કાનને અને બીજું પરાનું નિમિત્ત કારણ છે. વધે (અગ્નિ) વગેરે નિમિત્ત પદાર્થ થવાના છે; અને કુદાર બે સ્વરૂપ નિમિત્ત છે, તેમ આ જગતનું નિમિત્ત કારણ ભગવાન કહેવાય છે

‡ તેજમાં પાત્રોની ઉત્પત્તિ થાય છે તે જ્ઞાતિ છે. જેનું જ્ઞાનપાત્રા છે તે જ્ઞાતિ છે, અપત્રી રક્તના પાત્રોને પત્રી કહેવાય છે તે પશુ પાત્ર છે. કેટલીકવાર કાષ્ઠના પાત્રો છે એમ જાણે થાય છે. એ વગેરે પાત્રના સમૂહને એકીકૃત

પદાર્થોમાં શક્તિ થાય છે તે જોડી છે તેમ જે (ભગવાન)માં પ્રકૃતિ પ્રણીત-તમ-રજ-સત્ત્વથી ઉપજેલાં પંચભૂત, ઈન્દ્રિય અને તેના રેવતા જોવામાં આવે છે તે મિથ્યા છે; જેણે પોતાના તેજથી કંઈ દૂર કહ્યું છે, વળી જે સત્ત્વર પે તે જ પરમશ્વર-પરમાત્મા-ભગવાનનું અમે જ્ઞાન કરીએ છીએ. ૧

શ્રીવેદવ્યાસએ આ મંથન સ્તોત્રમાં, પોતાના પૂર્વ જ્ઞાનમય સજ્જાનનિરુત્તિઆનંદ પ્રાપ્ત થાય, તેવા ઉદ્દેશ બતાવેને, સ્વયં તે જ પરમશ્વર, પરમ પ્રુષ્ઠ, પરમતત્ત્વ, ભગવાન, પરમ માન્ય, પૂર્ણ અર્થે તેના ક્ષેત્રનું બાદ દર્શાવતાં મંથન દર્શાવ્યાં છે કે જે કાંઈથી અત્યંત પ્રાણુઓનું તારણ થયું છે, થાય છે ને વશ. આ મંથન સ્તોત્રમાં ચાત્રી મંથન રહસ્ય સમગ્રનું છે, ને શ્રીવેદવ્યાસએ જાત્રી મંથનને અનુસરીને જ આ સ્તોત્રની રચના કરી છે. શ્રી આચર્ય મંથન જે પરમ રહસ્ય છે તે એ જ છે-તે તેજ તત્ત્વને અનુસરીને આ પરમ વિષ્ણુ તે જ પ્રકાર-પરમશ્વરનું જ્ઞાન દેતા મંથનકારા કરી છે-જે સર્વશક્તિ શ્રેષ્ઠ ધર્મસ્વરૂપ દર્શનાત્મા છે. તે ને વેદ વેદાન સર્વને જ્ઞાતી કે તેવા છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાં સંપૂર્ણતા એકી તેની ક્ષતિ એટલી જણી તો પ્રચલિત થઈ છે, આખા આવીવેતાના કોષિકા ખુલામાં-વૈષ્ણવોના મોટા સંપ્રદાયમાં તે ક્રમ માન્ય ગણાય છે, ને સંકરમતવાળા પણ તેના આનાદર કરતા નથી-પણ શ્રી સંકરસ્વામી તથા મુદ્દુલ્લ સ્વામીએ એ પ્રકાર દીકા કરી છે. કેરેક સંપ્રદાયવાળા પોતાને જોય એવી એ પ્રકાર દીકા કરે છે જ, ને ત્યાર પછી-સંપ્રદાયની સ્થાપના કરે છે-એટલી નથી. એ શ્રેય વૈષ્ણવોમાં પ્રચલ ગણાય છે. એ પ્રકાર અત્યાર સુધીમાં ૬૦ ઉપરાંત દીકાઓ સર્જી છે. જેટલી દીકા શ્રીમદ્ભગવાનપદની સિવાય બીજા કોઈ પણ પ્રકાર ધારી નથી, એ જ આ અતિપ્રથમ માન્ય મર્મમેયનું દૈવીપણું મિલક કરી દેખાડે છે.

* વૃદ્ધમાં વરમલ, ઘોડા ઉપનિષદમાં પરમાત્મા અને પુરાણમાં ભગવાન કહેવાય છે.

† કોમલ ભાવતત્ત્વ ૧૦ ઉપરાંત દીકાઓ થઈ કહેવાય છે, તેમાંથી આ.લી. દીકાનાં નામ અને અર્થ છે.—

૧ કલમતી.	કલમતમલ.
૨ મિતુભી.	મિતુભાગવાર્ધ, દીકાશાસ્ત્રના શિષ્ય
૩ સારતી.	સીમન્તોપાચાર્ય.
૪ ભાગવત તત્ત્વર્થ.	જગદીશ્વર.
૫ મુચિભી.	મીઠામણિયાર્.
૬ ત્રીર રામરીષ.	રામાનુજ.
૭ નિભાલિ.	નિભાલ.
૮ દરિ લીલા.	વેપરેશ (શ્રીમદ્ભાગવતના) ક્ષતી
૯ કુમારજી.	કેડાનું દેતી ભાગવતવાળા કહે છે તે
૧૦ જરામંદ સિખા.	
૧૧ ચિદ્દત્તમચરિત.	
૧૨ કલમચિતિ.	૧૩ વત્તરીપિણા
૧૪ કુલિખાપાશાલિકા.	૧૫ સુદર્શના.
૧૬ શીખી.	૧૭ મહાશિવ.
૧૮ નિમ્બકેવટ.	શીખર સ્વામિ.
૧૯ નિમ્બકેવટ.	વિભાગસ્વાર સ્વામિ.
૨૦ વદુપતિ.	વદુપતિ.

આપોલતના સકળ સમાજમાં, સંપ્રદાયમાં જે ક્રમ આટલો બધો માન્ય છે, તેનું કારણ અદ્વિત્ય હોતું જ નહોતું. બાસકુત વધુ મંડિયાં આવે માન્ય ક્રમ આ કોઈ જ છે, એટલે તેમાં વિશેષતા થયેલી હોવાનો સંભવ રહે. બાને સકલ પુરાણોનું તાત્પર્ય કાઢીને આ ક્રમ રચ્યો છે. એમાં ભગવાનનાં પરીચયનું ચચાર્ય રીતે વર્ણન આપ્યું છે; એમાં મન્વંતરની રચના સંબંધી વર્ણન છે; એમાં ભુવણ* જગતોનું વર્ણન છે, એમાં પ્રજાના પ્રત્યેક અવતારનું મૂળકાળક વર્ણન કરેલું છે; એમાં સંસાર વ્યવહારનું વર્ણન કર્યું છે, એમાં જ્ઞાન બરેલું છે, એમાં ભક્તિની તો સાક્ષાત્ પ્રતિ જ પેસારી છે, એમાં દેરાચ વાતોની પરમ બોધ છે, એમાં અશ્વકારનો ખબરનો છે, એમાં દૃષ્ટિનો મોટો શોભા છે, એમાંને વર્ણન ભાગ આસકારિક ને રસમય છે, એમાં સુહૃદનીતિ બોધ છે, એમાં પ્રેમસક્ષ્યાભક્તિનું વિશુદ્ધ સ્વરૂપ ચિત્તરૂપ છે, એમાં ધર્મની મહત્તા-પરમ તાત્પર્ય સમજાવ્યું છે,* એમાં ધર્મવિકાનું દેહની અંદર પ્રકારે 'કનિષ્ઠતા બતાવી છે, એમાં જીવને બહુ રસ છે પદેસ આપ્યો છે, એમાં સંસારને અસાર વર્ણવ્યો છે, એમાં માયાને મહાદેહકારક દર્શાવી છે, એમાં ઉપદેશ મરિયા ધર્મ-નીતિ સાથે દૃષ્ટિ પડે છે, એમાં મહાનુભાવ પુરુષોનાં આદર્શિક છે, એમાં દાવવા પ્રસંગીથી રાજનીતિ સિખરી છે, એમાં સર્વેશ્વર પરમ પરમાત્મા પુરાણપુરુષ પુરવાસમનું

૨૧ શ્રીવિજયી.	} શ્રીવિજય.	
૨૨ સત્સર્ગી નિર્મુખ.		
૨૩ શુદ્ધ તોયણી.	} ૩૫ શ્રેયસાગિ. (રાધા વજ્રીય સપ્રદાયવાળા)	
૨૪ સમ તોયણી.		
૨૫ સર્વ તોયણી.		
૨૬ અક્ષતી.	} અક્ષત.	
૨૭ સાધનાધી.		
૨૮ વામની.	} શામન-દશાણી. (એનાં અમર ખંડ મધિક છે.)	
૨૯ શ્રોનાથી.		
૩૦ પુરુષોત્તમી.	} કોનાય પુરુષોત્તમભ. (ગાસક)	
૩૧ ભાગ્યધિની.		
૩૨ રૂઢ ભોધિની.	} ગૌરમદ્ભ મહાજાન (કારીવાળા)	
૩૩ અવ ભોધિની.		
૩૪ રહસ્ય ભોધિની.		
૩૫ સુધર્મા ભોધિની.		
૩૬ સુધર્મની.		
૩૭ અપાણી	} શ્રીમદ્ વજ્રીભાષ્ય મહાપ્રદાનાધાર.	
૩૮ વદારવદલી.		
૩૯ ભક્તચરની	} અપાણી. (આ કીડા નાથદ્વારમાં રાજ્યું છે.)	
	} (ભાનવરના લગાભમાં છે)	
	} આપી નારાયણ સંપ્રદાયના એક આચાર્યની રચેલી છે.	

૪૦ * ભાગવતાર્ય પ્રકરણ-(નિબંધ) શ્રીવલ્લભાચાર્ય.
 ૪૧ * ભાગ-આચાર્ય બંગ-ચોળના સંવિદ્યો
 * ભાગવતની ભૂતોળના સંપર્કમાં જે આશ્રય કરનારો આશ્રય છે તે બોદા છે. કાવમાં એવતારક ૬૫ વાને છે, તે શ્રીભાગવતમાંથી મૂળીય તો બીજા કંઈની છે, એમ કંઈવારનો ફેર પડી બેલા છે-ને તેથી જ દાવમાં એકપણ વર્ત નથી, એમ વિદ્વાનો કહે છે.

સંપૂર્ણ એશ્વર્યવાન* ચરિત્ર આપેલું છે-સારાં છે શ્રીમદ્ભાગવત એવો કલ્પતરુ છે કે, તેમાં ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ જે ચાર પદાર્થનો કેમ પ્રાપ્તિ થાય તે ત્રિવિધ તાપ કેમ ટળે, તેનું સંપૂર્ણ રીતે જ્ઞાન આપેલું છે. શ્રીમદ્ભાગવતની જે રચના બાસ યુનિએ કરી છે તેમાં એવો તો દિવ્ય રસ ને બોધ મુક્યો છે કે, તેનું વર્ણન કરતુ અશક્ય છે. એમાંનું પુરુષનું આખ્યાન ને તેનો સાર-જડરતનું આખ્યાન, ગર્જનનો મોક્ષ, સમુદ્રમંથન, મોહિની સ્વરૂપ, કપિલગીતા, પ્રહ્લાદચરિત્ર, મુવચરિત્ર, અને સધળા સાથે નવરસમય મજરાજગરિત,* તેમાંની અતિ રહસ્યવાળી રાસ-લીલા, ઉદ્ધવ શ્રીકૃષ્ણને પરમ રહસ્યક્રમ જ્ઞાન ભંડાર, માદવેનો

* શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના સંપર્કમાં જે દુર્ગત્ય કલ્પદિગ્ગતો નિઃ-સ્વા છે તે તો કેળ નશ્વરતા ને દ્રેષ સુદિધી જ બરિયાં છે. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું ચરિત્ર જે રીતે છે, તે એટલું તો બોધક છે કે તેનું કલ્પત પણ નથી. કાળો, સ્થાન ને યોગી એવો જગત અવસ્થા સપૂર્ણપણથી કોમળી થયેલો, એવો કલ્પપણ થયો નથી, ને યદી પૂરું નહિ, તેમાંના ચરિત્રમાં ને રસ મુખવાન આશ્રય છે તે વસ્તુ જોતાં-આમ પૂરું કહીએ કે, એકપણને જગત મોલે કહે કે નહિ, તેમણે જે દિશાતે ભોળી કહે છે નહિ, ભાગવતવ્યાસકૃત હો જિયે શેષ બીજા કલ્પ પણ કહે, તોપણ શ્રીભાગવત, ભાર, હરિચરિત્ર, કૃષ્ણજન્મકથા બીજે ને ક્યાં આપણા મોલે આજ્ઞા છે તેપરથી આપણું કલ્પ શક્યા દિશવાં કરૂં કહે-શ્રીકૃષ્ણ નહિ હોત તો મનુષ્ય પ્રાણીનું કલ્પતરુ ન હોત. પ્રેમમય જ્ઞાત, પ્રેમમય મણ, ને પ્રેમથી સર્વજન-એ પ્રેમનું, પ્રત્યેક ભાવનામાં સ્થાપિત, જગતનાં કોઈ પણ કોણે તો તે શ્રીકૃષ્ણ પાતે જ કલા. એમના ચરિત્રમાંથી જે આનંદ માસ થાય છે, તે આનંદ અતીતિક, પરમાનંદથી વધુ પડે છે. શ્રીકૃષ્ણના ચરિત્રપર હું એટલો બધો તો આશ્ચર્ય કું કે, જો મારા મનમાં એક પણ હોય કે હું તેમનું એક સ્પર્શક ચરિત્ર (શરીરની) ભજવું-નહિ તો મારો અવતાર-એકે એકો પડે સમર્થ હું જો મારી છાણ પૂરું થયતો હો, ભાગી બને સમી, મેળો અને મેળો મેળા શ્રીકૃષ્ણ કૃપા એકેમ.

મોક્ષા વસતપ આ દેહના કેવલપ્રથા બંધને કહે કહી બાધા હોત-કહે છે જાત બરાણું કહે છે, તેમાં માર્ય સનાતન ધર્મના પ્રવેશ કાર્યને દિવા દાતા. માર પશ્ચિમના વિદ્વાનોના વિચાર બળીને તેમના લલવા કહે કે કલ્પિત નથી, પુરુષો! કમીપ્રાણિય છે, ભાગવતમાં માર કૃષ્ણ એવા ભાગ્યવાનીનું જ વર્ણન છે, ને તે માનવા યોગ્ય નથી; આવીધર્મમાં જ નથી, ને દેસ તે કહેલો અર્થ દુર્લભ છે કે તે સધળો જ ભાગ્યવાન નકામી છે; પુરાણોની ભૂતોળ તે ખપ્યાં છે, ને તે નહિ માનવી, અત્યંત કું ને દેવ (કિતાં) જનન અર્થને શોઈ ભાગ્યા પડેલી વિચીર્યાં જ ભવિષ્યનું એવું, તેમાંના તેમની અખ્યાત મેળના, પોતાનું કંઈ પણ એવજ નહિયું નહિ, ને જિરુદી પાઠરીઓના વિચાર દેરાન-ચલા તેઓ થશે, તેમાં આશ્ચર્ય હું છે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના અતીતિક અજુદાજ મહિત કમના ચરિત્રને નજરના પૂર્વે, કહેવાતા સુપ્રસાવાભામી અવિચરને નિહા વાચો બોલી પડેલા, તેમણેને દેવ શોઈ કહેવું દેવે ધારી ધારી તેઓ દેખેલું આવતા ભય છે, ને ને દેસાદેશ દલી તે શળી ગઈ છે. તેમાંનું વળુ જલદાઈ ગયું છે. મેળભૂત ને બીજા કહેલો વિદ્વાનોના વિચારોનું જેકન બેકન થવા માંડ્યું છે, ને યુગનું કહેવાય છે કે તેમને કંઈ સમજવા વગર બોલી ગયા છે. સુપ્રસાવાભામી પણ દેવે દેખેલું પદીનેન બેશ્વરમાં નવ કલ્પ તેમ બીજા પાસે કહી રહે છે-ને તે કીડ જ છે જે મનુષ્યવત (Reaction) થવા માંડી છે તેનું પશ્ચિમ્ય એ આસરી છે ૧૦ વર્ષપર આપણા લોકો દલા તેવા થશે. એ કે ૧૦૦ વર્ષપરની સમજાઈમાં ને ૧૦ વર્ષ પછીની સમજાઈમાં આસ્થાન ભરી-નોના વડવા પડી જશે.

સંદાર ને પ્રાણજ્યનું તપોજન, પરીક્ષિતનું જ્યન ને કલિએ ક્યુષ્ઠ દેખ એ સર્વ આપનાને, હંસારી તેમ જ પારમાર્થિક ગોપ સાથે સમાનવત્તામાં આપનાં છે. તેવ દાનવત્ત સુદર્શનમાં જી નીતિ રૂપો વાપરતા દના, ને આજીવી રાજકીય નીતિને વ્યર્થમાં લાગુ પડે છે; અને એવા અમલના પ્રસંગોનું વ્યર્થમાં અધ્યયન કરવામાં આવે તો, તેથી કંઈ થોડો લાભ થાય નહિ. વાનાનમ્બિત્ર ને બળિશાનનું દાન આપતું એ પ્રસંગ, એ વર્ણાવી તેથી સમજવામાં આવે તો, તેમાંથી આપના-જે કલ ઉદારતાનું એક ઉદાહરણ છે.†

શ્રીમદ્ભાગવત મુખ્યત્વે કરીને લોકોને અને મહત્ત્વ પ્રિય છે તેનું એ જ કારણ છે, તે તેમાં સમાયેલી ગ્રેષ્ઠમહાપ્રાકૃતિ-ને ગ્રેષ્ઠપ્રાકૃતિ-સાથાત પરાધર્મી પ્રયોગના પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણનું અતિ મહત્ત્વ રસિકે ચરિત્ર છે. આ રસિકે ચરિત્ર એટલું જણું તો તણી કરનાર જે-જનમનરમણ કરનાર હો, તેનું ચરિત્ર કાંઈ પુણ્ય દેવાના કન-મર્થાં હે મર્થમાં નથી. રાજવંશી હવે ગોવાળ સિંહિતામાં દલા, લાં બાળવપર્થમાં નહિ ઘણ સકે તેવાં, નહિ મનાવ સેતે કાષી, કાશી, પ્રીતીનગરે મોકલ પમાડી પ્રીતી દહ નહિ પારી, ઉત્તમ પ્રકૃતિનાં ડાંગરા ગેલ્યા, ઉત્તમ પ્રકૃતિનું બાહ્યગુણ દાખવું (જગદીશ, બાહ્યકેશ, નરકાકેશ, રાધ્ય કલાદિ પ્રસંગે), ને અતિ મહત્ત્વ ઉત્તમ મહેસાન દહોવું (કૃષ્ણને તથા અણુલેખે)-એ મહાના પરમાત્માના ચરિત્રની દિબ્બલીલા કાંઈથી પણ વચ્ચેથી લકાય તેવી નથી.

શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત્ર સ્વભાવોક્તિ-સુદિ રચનાના કુદરતી સર્વ બાવેથી ભરપૂર છે. શ્રીકૃષ્ણ જ્યેષ્ઠ પ્રેમી, પ્રેમ સામયિક જાનનીતિ બળગનાર, પૂર્ણ પ્રેમી, પ્રેમ માત્રી અને પ્રેમી રીમે પ્રકરવને જ અનુસરી વૃત્તનશ દત્તા. કારણકુદમાં જ-મી, સર્વ જીવને પોપણ દેનાર જે નો છે તે નો ચારનાર ગોવાળોના આધિપતિ નંદને લા ઉત્પન્ન. તેમની મહુરતીથી શ્રુત નીધને-સુદર મુખકું નિદાગાને

† શ્રીમાનવત્તામાં રાજાઓના પ્રસંગો પણ નજરમાં છે. કાશીકેશી કી ભયુનાના દેવતા દલા, ને દાનવો દાસ પણ પૂર્વ દતા. તેમની સાથે શ્રેષ્ઠ વર્તેલું તે કલ્પમયન વખતે એમણે બતાવ્યું. મહાપ્રાનનાનું તલ પ્રીત ને પ્રેમ જ દેવેલો મેલોના બાળ પદ્યનો, એ છે તે પદ્યમાંની મરણ ને દહી, તેપણ મૂર્ચ દેવો દેવશા માં હો કે અથે પ્રુદાનિયા બાળ નહિ પડાવે. ‡ અપતિત છે. દેવેલો કહી કે તમે કહો છે વારે છે મોઢે, પણ મેલોના બાળ દેવેલો મેલો દેવેલો મેલોના બાળેલો વાણુનીના કાળપ્રાપ્તિ ને નિશ્ચય ને દેવેલો બળા મળા. હવે એ મરણે દેવેલો મેલોની વાળ ન મીવી દેલો તમે દેવના દાહ ને દેવના યાવ. જાનપ્રાપ્તિ વાપરતે રાજાઓનાં પણ એમ વર્તવાનું છે. આવા તો યથા પ્રસંગે બતાવવામાં છે.

† વામન બળિશાય પારો ભચવા મળા, ને કાશીમાં શ્રુ છે, 'ભાસા મણ્ડલ, જે વામન નથી, પણ પ્રેમ છે, તારું સર્વજન પ્રીતની પ્રેરો, મરે સમાજને', એ બાળે બળિશાય. ‡ કાશી, જે પ્રેમ આજીવ સર્વને અપલવિતે, તે પ્રેમ માત્રી પારો મિલ્યા મળવા અથે ને દૂ ના શકે-ને તે પદ્ય નથી ને નિયમ લોલ છે કે જે તમે તે મરે તેને આપતું તો પણ આમાં શ્રુ છે. મહો! રામ આ ઉદાર દુર્ગમી પરીસીદા. અન્યે વામને દાન લખેને રાજાકેશ પડ્યું, ને ગોવું પદ્યનું ક્યાં મૂકે એમ પૂછ્યું તે વેળાએ બળિશાયે શ્રુ છે આ આંગપર-અન્ય પ્રકારેક લાલ છે; એ મોહાને શ્રુની ન બિહીતી ન.

શ્રીકૃષ્ણની ગોપાળગતિ એવાની જગા માત્રી. વધે આવતાં દના-વનમાં નો આવવા બતા. ભાંડી સિપતિ હુણે-મહુરતી પાસથી બનવી તેમણે મહો-અન ગોપીઓને પોતાને વધ કરી લીધી. વનવનમાંથી ગામે ચારણી, યમુના તટ નિઠે નવપલ્લવ બંસી-બંસી અતિ જોરેક હાથા તીથે કંતેમી કોડી કાપમાં પોરણી વધને મહુરતી સરોહ કાઢેલો, તે વેળાએ મહાનાની ને કૃષ્ણ તરફ મટકું ચરતી ગોપાળગતિને દર્શો, કૃષ્ણ, માંખણ અને સર્વેપરી જીવન વચ્ચેનાં રસમય પદ્ય મરે નવ દશ પર્વતો બળે ભળી જોવી, વડ-વડ મેર ભૂપતિનો કલસવ, વપતોલખન મોહીના તાનને માન આપતો સાંભળવો, આસપાસ બીજા ગોવાળિયાઓને કૃષ્ણની મારલીની પૂનામાં પ્રાંત દલાવતા ભેવા, ગામે ઉંચી ડાહ કરીને મારલી નાકે સમિથે ને તે વેળાએ વળી ઉપરથી અમર અમર મેહુરો વરસતો હોય, એ કુદરતી લીલાનું સાલિત્વ અનુભવી ચિત્તે કલ્પે નજીક હોય? અને નવ દશ પર્વતો બળે વપર્થાં મેલ-રીની મહુરતી કાઢેલો, દાન મરે રેષ્ઠ કરી, કાશી કાશી ચળેલો કલેષ ઉપાનવનો, પ્રુદી મહુરતીમાંથી પડતાં દર્શો, કૃષ્ણ, માંખણ ભળીને બતાવે, કૃષ્ણને શ્રુ મહુરતિ નહિ કરી સકે વારે ગોપીઓ કંતે તેમની મધ્યમી રાસ જોલ્યા, અને મનમળને પદ લેતોએ એ દિલ્લ સુમાર બળ; મહોરતિ જયુ બળાં મધ્યમાં બતાવનાં ને પાછી પ્રુદાનને બતાવતી તેની ને તેની જ રાખી એ સમાવળ; જ્યારે વડે અંદરની વધે મહુરતી કાઢ્યું, માંતંગને ગામાં, કંચને રાખ્યા, ને માતામળને રાખાસિદ્ધિસાધનાક કાષી એ પરાકમળ; મેરી વધે મહા માણાળોના મળા પોષાઓને નવારના, પાનાં એ તીરખળાં કોલસપાનાં વિષ્ટિ કરવા મળા તે વેળાએ કુજનીની મચિત દહિ નીધને વેરાદ સ્વરૂપ બતાવી બળ બતાવેલો એ વેરાદ બળ; કુરુક્ષેત્રમાં રથપત્રે રથપટ્ર મલાવી જીખને રથમાથા અને અણુનને રથ દારો સારથિ-દાસપણું કરી પાંચને પાંચ, એ કલ્યાણીની બળનામળા; અણુન-ઉદ-વને દિલ્લ તાલોપરો જીવી, એ યાનબળ; ચલેલો સંદાર રથેકાળથી કરાવી, એ નેલખળ; અને પૂર્ણ તેજસ્વી-પૂર્ણ બળે કાંતોના તીરમાં તીરજુતા મૂકીને રથેકે જ રથપાન મળા એ દેવતાઓને બતાવે પાસવનું બળ; એનું શ્રીકૃષ્ણનહી દિલ્લ લીલાનું કિંમતનું નિર્ભય મળુ વિના દહિગોચર માપ તેમ નથી. શ્રીકૃષ્ણ એ પૂર્ણ રાષ્ટ્રી હતાં ચિરાગી દતા; પૂર્ણ મેહુરતી હતાં જોડી દતા. તે એક સ્વરૂપે એકે ઓ કંતે વિદારબલવદાર કર-વાને રામર્થે દતા; હતાં કાંઈને પણ સંતાન ન આપવામાં સમર્થે દતા; તે હતાં પૂર્ણ એકેને દશ દશ પ્રુ ને એકેકે પ્રુથી આપ-વાને મહાકેશર્થે દતા; રજુમાં લગાવે ને-યુદ્ધરત દતા, તે હતાં રજુમાંથી નાસવામાં તે પાછા નહોતાં અનુભવતા બતાવવામાં ને દર્શ કરવામાં તે મરિચિમાર દતા, હતાં માન આપવામાં ને અતિ યથા નિર્લસિમાર દતા; તે સાપમાંથી મુકા કરવાને સમર્થે દતા, હતાં સાપમાંથી બચાવવાને અસમર્થે દતા; તે ઉંચેરત રામર્થે મહાતા દતા, તેમ વિવાસ એમવામાં મદા સેસરી દતા. શ્રીકૃષ્ણનું દનાવેલો સંદાર કરવા સમર્થ હતાં રજુમાંથી કાશી, દનવો ઓઝો સાથે વિલાસ જોવા હતાં એકેને મહાન આશુ નથી. ૧૬૧૦૮ સ્વાપતિને સર્વ વાતે મંત્રણ કાપી

છે, એ સમર્થ છતાં અક્રિય, ઝાંખી છતાં અચાની, વૈરાગી છતાં રાગી, પ્રેમી છતાં હર્ષિન હવના અને સુહૃદ છતાં કુળેળી દત્તા-એવું વિરુદ્ધધર્મીય શ્રીકૃષ્ણનું અવતારીયવિત પ્રજ્ઞતાનાં જીવ-કર્તા લક્ષણ આવતું સુલભ નથી. પૃથ્વી અંદરી પરબ્રહ્મથી ઉત્પન્ન થયોથી ક્રોધ પણ અતારક હોય તે તે આં શ્રીકૃષ્ણનો છે; ને તે અવતારમરિત્રની મત્રા એવી તે અલૌકિક છે કે, તે ભણુ વાને, તેની પુત્રી પિણ્દાનને આપોતરતો પ્રયોગ જન તપાણુ રહે છે. * મીકુબુના દિવ્ય ચરિત્રમ્નિ દિઠ કરતાં આ આશ્ચર્ય નથી. એ દિવ્ય સંન્યાસી છે, સાધે દિવ્ય સંસારી છે, અને સાધે અનૌકિક પરાક્રમી છે, જે પરાક્રમથી અનેક રાજ્યોએ એના પાદનું યુગ્મન કરતા છતાં ક્રોધ પણ વેળાએ સિદ્ધાસનાકાં યથા નથી. જ્યાં સુધી ગીતાનો પૃથ્વી અર્થ સમજવામાં આવે નહિ ત્યાં સુધી મહાપ્રભાશી કૃષ્ણને યથાર્થ રવરુપમાં ભણી શકે તેમ નથી; એ રજાત ઉપદેશની પ્રાપ્તિ જ છે, એ સાધુ જ કૃષ્ણ છે, ને એ જ સાહુકૃષ્ણ ગોપીઓનો વક્ષન છે. જ્યાં સુધી આ જીવ પૃથ્વી પવિત્ર, પૃથ્વી પ્રેમ, પૃથ્વી અદાનુ અને નિદિ ત્યાં સુધી વૃંદા-વનમાં રમી રાસલીલા ને અલ્પુને આપેલા ધાનનું તનમય કરતું રહસ્ય સમજ શકાશે નહિ, જેણે છલાછલ ઉભરાતો પ્રેમ-આશી ધીરો નથી, તે પ્રેમથી નથી તે કૃષ્ણના પૃથ્વી પવિત્ર રત્નરુપનું હૃદય દરી શકતો નથી. ગોપીઓના પ્રેમની મદતો ક્રોધ સમજ શકાશે? પ્રેમની સાક્ષાત પ્રાપ્તિ, જે પ્રેમ પ્રેમ વચ્ચે જાન્ય ક્રોધનું નથી. જે પ્રેમરશ્મિન સુખ વૃણ મણુ છે, આ લોકનાં સુખો તે પુણ્ય પરવેગનાં સુખો પછી એ પ્રેમ આગળ કંઈ નથી, તેવા પ્રેમી કૃષ્ણ ને પ્રેમથી ગોપીની ભાવનામાં જ નિરાકાર ને સારકારની ભાવનાઓનો બેઠ છે. પ્રેમમાં જ જેનું જીવન છે, પ્રેમ જ સત્ય છે એવો કૃષ્ણ પૃથ્વીમાં છે, રાજ્યોમાં, રાજા છે, કાળોને કાળ છે, તે તે આદ્યક જ ભણુ છે કે એ પ્રેમથી, ગોપાળ છે, માથાનો ચરધો છે, બેસીતો બન્યેયો છે, જશોદાને જોતો છે, પ્રેમપર ગોપી તેનાં અપહતાં સદન કરે છે, તેનાપરના પ્રેમથી સોહાવવા સમજે છે, સાક્ષ નહીં તથા પતિને તિરકાર સહે છે, પણ પ્રેમમાં કયમગની નથી, તે તેને ને તેને જ બને છે, તેને ને તેને જ ભણુ છે. ખાત્રીની, હસતાં ચેતતાં, સર્વ કાળે એ જ પ્રેમમૂર્તિનું એક સક્ષ છે. અમારી

* સીમદ્ભાગવતવાદા કદામક્રમની રાસપ્રત્યગાવી મદિ સુખારા ચાણોને વચર સખને, વચર ભણુે યથા અપ્રાપ્ત મુદ્ધ છે. પછી તેમાંનો છદ્મ સ્વાનનો ભાગ વાળે-સખને તે પછી એક બ્રહ્મા પણ બોલે તેમ નથી. કદાચાર્ય ને શાંતર પતવના. મુખ્યરૂપે જ્યા મહા મુદ્ધમે, એ આ પ્રત્ય વિષયવસ્થા બરપર હોય તે કીકને ચોખ્ખ ગણુ નહિ ને તેપર કીક કરે પછુ નહિ. મુખ્યરૂપે તો કહે છે કે, એ ભાગવત વૈરાગ્યની જ બરપર છે. શ્રીમદ્ભાગવતવાદ તો રાસપ્રત્યગાવી કળ સજ ને વેસાગ્યની બરપર બતાવે છે. આમ તો મહામાય્યા હૃદયને દિશવ દરી સમ્પ્રે નહિ છે, શ્રીમદ્ભાગવત રચનાર કદામાં વ્યાસ મુદ્ધને, લોકોની પતિ ગયા * કાળે તેમ નિષ્કરણ જીવો. લોકોના પછી એમાં નિતિભા-નિષ્કરણ રાસ કાળી અપ્રાપ્ત મુદ્ધો એક કીકારે છે અને રાસપ્રત્યગાવીપર રાસરૂપે જીવો દરી છે, અને ઉપે છે કે, મારુ બળો ભાગ્ય રાસરૂપે જીવો દરી છે, અને રાસરૂપે જીવો દરી છે, તેની કચના વચ્ચે ભરે દરી લે છે. રાસપ્રત્યગાવીમાં મુદ્ધ છે, તેની કચના વચ્ચે ભરે દરી લે છે.

નાથ છે, તેનાપર ક્રોધ પણ અપવાદને સાથગતી નથી, પણ અપવાદ દેનારને વિચારે છે. તેઓએ એને સર્વત્ર, સર્વ શક્તિમાન પરાક્રમાં ભજવવાની પણ તમા રાખી નથી, પણ માત્ર વૃંદાવન પિહારી, ગોપીજનનક્ષત્ર જ ભણુએ છે; ગોપાળીઓ જ મધ્યે છે, યશોદાવન જ ભણે છે. એ પ્રેમ તે પ્રેમે માટે જ દતો; પ્રેમમાં નેમ નહોતો, અન્ય ભાવ નહોતો, ફેત ન હોતું, ગાય અનન્યભાવ જ દતો, વિદ્યુત જ દતું, માત્ર અદ્યતે જ દતું. અદ્યતા પ્રેમ ! આ જગતથી વિરક્ત વૃણ જ આ પ્રેમનું રહસ્ય ભણી શકે, તે જ ગોપીઓના પ્રેમની મદતનું અનુભવી શકે, પ્રેમને માટે જ પ્રેમ છે, કર્મ માટે જ કર્મ છે, કર્મ માટે કર્મ છે, એ જ પ્રેમનું હૃદય છે, સ્વાર્થી જીવો આ પ્રેમની રહસ્ય-ભાવના ભણી શકતો નથી. જ્યાં સુધી સ્વાર્થીભાવના લય નથી ત્યાં સુધી ગોપીઓના પ્રેમ શુ તે સમજશે નહિ. એ સમજવા માટે જાણવું પડે છે, સ્વાર્થી જીવો પછી જેમણે, એ જ પ્રેમનું એક યુગ્મન સર્વ લય કરે છે. એ જ પ્રેમનું એક યુગ્મન એને જ હૃદયમાં વસાવે છે, એ જ પ્રેમનું યુગ્મન સર્વ કુટુંબનો ક્ષણમાત્રમાં નાશ કરે છે. એ જ પ્રેમનું યુગ્મન હૃદયભાવના મટાડી અદ્યતે ભાવનામાં લીન બતાવે છે. એકવાર કનક, કાન્તા ને કપિત-આ ત્રણ દમડીના ભજનનો ગોઠ મટાડી દે, આપાને પવિત્ર બનાવી, પછી ગોપિકાઓનો પ્રેમ જુઓ તમને દુલ્લભ જ અદ્યુલ્લભતા રેખાશે. જ્યાં સુધી સ્વાર્થીસંસારમાં પ્રેમ છે ત્યાં સુધી એમાંનું કશું દેખારી નહિ, એ સર્વનો નાશ એ જ અદ્યતે પ્રેમનું શુદ્ધ રત્નરુપ છે. આ પ્રેમ સમીપે, ગીતાનું મહા તત્ત્વ પણ વૃણ છે; ગીતા તો પમવે પમવે આપાને વિશુદ્ધ બનાવી વપારે છે, પણ અદ્યતે આ પ્રેમ સમીપ થતાં, ગાદપણુવા વા વાતાં, ક્ષણ માત્રમાં જીવને દિવ્યવર્ણ પહેંચાવે છે. સર્વ ઉપાધિ પછી ભગ્ય છે, અનિત્ય પદાર્થપરની રચના નાથ પામે છે. માત્ર એક ગોડા-પણુ નિર્બંધ-પ્રેમ જ રહે છે. એ પ્રેમથી જીવ જગતને કૃષ્ણભવ જીવે છે; અન્ય જીવે પણ કૃષ્ણભવ જીવે છે, તેનો ભાગ્ય છે. પણ કૃષ્ણથી થઈ જીવે છે. પ્રેમ તે પ્રેમ માટે જ, કર્મ તે કર્મ માટે જ, કર્મ તે કર્મ માટે જ એ વિચારનો દાન દાતા કૃષ્ણ જ છે. પરમાત્મા કૃષ્ણ જ છે. ગોપી જન-વક્ષસ કૃષ્ણને જોતા, ભજવતા માટે જ્યાં સુધી આ જીવ વૃંદાવનની મોપી અને નહિ ત્યાં સુધી તે પ્રેમનું ને ગોપીપ્રેમનું રવરુપનું પ્રેમનું સમજ શકાશે નહિ. ભણી શકાશે નહિ, ભોધ શકાશે નહિ, મુકત થઈ શકાશે નહિ. જ્યાં સુધી ગોપીજનનો પ્રેમ હૃદયમાં વસે નથી, જ્યાં સુધી પ્રેમ-રત્નરુપ વિચાર્યું નથી તો સુધી એને ગમે તેમ સમજને શોધશે, પણ તે ગોઠાણી નથી. પણ એ ગાંઠ પ્રેમ બાળ્યા પછી આવરીય કશું પણ રહેતું નહિ, સુક્રમદિષ્ટિ આ પ્રેમનું રત્નરુપ વિશેકતા ભણુશે કે, તે અનુપ મદા છે. આ મદાપ્રેમથી અમેદતા પમાળે છે. ગોપીઓ આવી અમેદતા પામી દતી, ને તેમાંથી માધારસિત શુદ્ધ નિત્ય એકકારક વૈરાગ્ય પરબળવે અમેદતાવધી પૂરતી દતી એ જ પ્રેમથી ગોપીઓએ નિત્ય પ્રેમની અમેદતા સંતાન દતી અમ્બરને પામી છે, એ જ પ્રેમથી ગોપીઓએ લોકકાળને ભાગ્ય કરી, લય, દેહ, ગોઠથી મુક્તિ મેળવી દતી. પ્રેમ તે ગોપીઓનો જ; અન્ય પ્રેમ તે શાત મોંઘરનો છે. આ પ્રેમનું શુદ્ધ

રક્તસંભારણ ઉદવે નેત્રી ત્યારે તેનું જ્ઞાન મોટું પરી થઈ; અને જોપીએને માનોપદેશ આપવા ગયા હતા, તે માનોપદેશ મદ્યજ કરી પાઠા કરતાં કહ્યું કે, 'એ આ પ્રેમનું સ્વરૂપ જાણે તે જોપીએના પગની રજ મસ્તકે મઢાવે,' તેમ જ ઉદવે જોપીએની પદ્મજ મરનારમાં મૂકી દત્તી; જોવેા વિશુદ્ધ પ્રેમ અવધેા-કનાર હવ જ, જોપીએના પ્રેમની દ્વનના કરવાનો અધિકારી છે. એ પ્રેમને પ્રજ્ઞામ છે. એ જ ભાગવતનું રક્તસ છે ને તે પવિત્ર આરો વહ્યું, શુદ્ધ યોગીના મુખમાં મૂક્યું છે.

જેમ જેમ શ્રીમદ્ભાગવતનો એ નવરસથી ભરેલો રસિક ભાગ વાંચનામાં આવે છે, તેમ તેમ તેમાં અર્થને ધ્રુવી જેવામાં આવે છે; અને યોધર રવાળીએ શ્રીમદ્ભાગવતને કષ્ટવતરનું રૂપક આપ્યું છે તે મધાર્થ રીતે સમજાવ આવે છે.

શ્રીવજ્રાગવતામિષ્ય મુરતસ્ત્વારહુરઃ સજાનિઃ

સ્કન્ધૈર્દ્વાદશમિસ્તતાઃ પ્રવિલસન્નવ્યાલકાલોદયપ્તઃ ।

દ્વાર્ત્રિશ્વરુદ્ધેદોડતિસુલ્ભો વર્વેતિ સર્વોપરી ॥ ૧ ॥

અર્થ-શ્રીમદ્ભાગવત નામનો કષ્ટપદ્ય સર્વોપરી છે. જેનો અંકુર એ ઘોડાર છે, જે બાર રુપોથી મળ્યૂત બેધાયલો છે, જેનો કપારો એ ઉત્તમ પ્રતિની ભક્તિ છે, જેની રૂર દાખા આસપાસ છે અને જેનાં પાંદડાં ૧૮૦૦૦ છે તે મ્લેહી છે, વળી તે (કષ્ટવતર) મજા સુલભ છે અને ઇંટ ફળને આપનાર છે.

કષ્ટપદ્ય ઇન્દ્રિય વસ્તુ પરી પાઠે છે-તેમ જ શ્રીમદ્ભાગવત સર્વ વસ્તુ પરી પાઠનાર છે. તેમથી કાઈ પણ વસ્તુ નહિ મજા તેમ નથી, એમાં કાઈ વસ્તુની આગી નથી. તેમાં પણ શ્રીમદ્ભાગવતમાં પાંતની સુખોપિની દીકમાં આ શ્રીમદ્ ભાગવતનું સજવરોપણ રૂપક કષ્ટી દલમરકપને મુખની ઉપમા આપી છે તે મધાર્થ છે. મુખ એ સંતોષની શોભાવાળો ભાગ છે. તેમાં ને કઈ પણ આપી હોય ને કઈ ડાખડીવાળો ભાગ હોય તે બીજાં બધાં અંગે તેવાં સંદર હોય તેવાં પુણ્ય કાષ્ટ તે તરફ આકર્ષિત નથી પણ નેય નહિ, તે મુખ સંદર હોય તે સર્વ આપીએ દેહકાળ જાણે. આ ભાગવત તો સર્વને સંપૂર્ણ છે, તેના મુખારવિન્દ્યાં એવી તે શોભા ભરેલી છે કે, જેથી આસ્તિક-ધર્મિક-રસિક હકત તે તેમાં થતી લીલાનું મધારિયત રીતે અવલોકન કરી શકે છે. મહાભાગ્ય હકાળન તો તેમના રસનું નિરતિ પાન કરીને તુલ્યા છે-ને તે જ કારણથી શ્રીમદ્ભાગવત આદરણ્ય બધુ જનપ્રિય મર્ધ પડેલું છે.

● શ્રીમદ્ભાગવતના અભ્યાસ કરાવ દાક્ષિણા જેવામાં આવે છે, પદો તેમાં અભ્યાસ ● પ્રસિદ્ધ હકનામાં આવે છે અને તેનું આ યોધારવતી પદ્ય પ્રમાણ આપે છે. તેમ શ્રીમદ્ભાગવત પદ્ય અભ્યાસ કરાવજીને જે અને દક્ષમરકપનાં ● પ્રસિદ્ધ જાણી છે. એ વલ્લ અભ્યાસનું આશાન સુખોપિની નાભની દીકમાં પણ તે કરવા નથી.

† શ્રીમદ્ભાગવતના અભ્યાસ શ્રીમદ્ ભાગવતરૂપ છે પુરુષ (પુરોગમ) કાગ છે, તેમના અગ્ર આ પ્રમાણે છે:-

શ્રીમદ્ભાગવત એ સર્વ યુગલોકારથી ભરેલો ભકિતરસ પ્રધાન-શુદ્ધસાત્વિક ભકિતરસથી યુગોત્તર મહાપુરુષનો શ્રેષ્ઠ ગ્રન્થ છે. એમાં જેથી તેા દિવ્ય લીલા, અગત્યો અને વહ્યોના વહ્યુ-વેશાં છે, કે જે તેનું મધાર્થ રક્તસ જનજુવામાં આવે તેા કાઈ વાતની ન્યૂનતા રહે નહિ. એમાં સત્તાન નિરતિને બોધ આપે છે, શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું ચમત્કારથી ભરેલું ચરિત્ર શોભેલું છે તે એમાં જે જે બોધ આપેશો છે તે એવા તેા ઉત્તમ, એવા તેા બોધક તે એવા તેા કમ્પાણકાર છે કે, એનું માન-ધર્મ ભકિત-હકિત બોડે જ રપશેથી મળી શકે. જ્ઞાન એ કમ્પાણ-નોડાનું સાધન કહેવાય છે, પણ ભકિત વિના જ્ઞાનની પ્રજ્ઞા જડસીખાઈ થઈ જાય છે. ભકિત હવને કામજન-પરર્થ સુધિવાળું કહે છે; જ્ઞાન રહ-જડસી જવાવે છે. તેના જ્ઞાનમાં કાંતી કામજનનાની જનાવવામાં આ શ્રીમદ્ભાગવત શ્રીવ્યાસદેવે રચ્યું છે-જે મહા-ભાના અપાર ઉપકારની તુમના કાઈ કરી શકશે નહિ.

એવા જીવર શ્રીવેદવ્યાસ-સાવલલીસુત-કે જેમજે શુદ્ધવ જેવા યોગીને જન આપે છે, તેમને પ્રેમપૂર્વક પ્રજ્ઞામ કરીને એટલી પ્રાર્થના કરે કું કે, આ અવધપતિ પ્રાણીને એવા પ્રકારની ભકિત આપી તુલ્યા મહાકોઈ જેમ કાઈક તપાણુ બળ્ય, પવિત્ર યંત્રના તટપર ઉમેરી દેશી, યંત્રનાં દેશન કરતાં નમ્ય, તરની શોભા નિરખતો જાય, આસપાસનું સુધિલોહ્ય નિકાળતો જાય, જ્ઞાનના પ્રતાપનું બંને મહાકર્તવ્ય હવમાં ચિત્તવન કરતો જાય તે જોતે જોતે પાણી પીતો જાય, તે સાથે જે અનંતરસ ભોજન તેવી જ જ્ઞાનકંથસ જ્ઞાન-ભકિત આપી, સજ્જ નિર્દ્યુષ્ટ રાત્રી વિરાળી પરકલનાં ચરણકમળ સેવતાં પરમાત્મ પદ આપેા અને આધિકોક્તિ વગેરે જણ તાપ દાખી મોક્ષપદે યાપેા પ્રજ્ઞાના જેવો રજા છે.

સંવત ૧૯૪૫
કેવલપત્રી

ઈસ્લામા સૂર્યશશ દેરાઈ

સ્વપને	ઉપાસનાનવે.
૧૬. અંગમથ	૨૫. અજગર.
૧૭. મરુત.	૨૬. મરુત.
૧૮. અમ્બાલ્ય-પેડેના બાળ.	૨૭. પાળ.
૧૯. ભોતીન સ્તવભાગે ભાગ.	૨૮. કુખ.
૨૦-૨૨. જાણ-પગાળી કેડી સુધીના બાળ.	૨૯. બે હાથ.
(કોમાં પ્રજ્ઞાના હાથ જમણે ને ઉવેા હેલપી	૩૦. હાથ.
૩૧. મો રાંધે ને રાંધે હાથ હાથનીર દો-વાળી સ્તમ્ભરકપ)	૩૧. હાથ.

૧-૫ ને સાળ. ૬-૧૦ ને સાળ. ૧૧-૧૫ ને સાળ. ૧૬-૨૦ ને સાળ. ૨૧-૨૫ ને સાળ. ૨૬-૩૦ ને સાળ. ૩૧-૩૫ ને સાળ. ૩૬-૪૦ ને સાળ. ૪૧-૪૫ ને સાળ. ૪૬-૫૦ ને સાળ. ૫૧-૫૫ ને સાળ. ૫૬-૬૦ ને સાળ. ૬૧-૬૫ ને સાળ. ૬૬-૭૦ ને સાળ. ૭૧-૭૫ ને સાળ. ૭૬-૮૦ ને સાળ. ૮૧-૮૫ ને સાળ. ૮૬-૯૦ ને સાળ. ૯૧-૯૫ ને સાળ. ૯૬-૧૦૦ ને સાળ. ૧૦૧-૧૦૫ ને સાળ. ૧૦૬-૧૧૦ ને સાળ. ૧૧૧-૧૧૫ ને સાળ. ૧૧૬-૧૨૦ ને સાળ. ૧૨૧-૧૨૫ ને સાળ. ૧૨૬-૧૩૦ ને સાળ. ૧૩૧-૧૩૫ ને સાળ. ૧૩૬-૧૪૦ ને સાળ. ૧૪૧-૧૪૫ ને સાળ. ૧૪૬-૧૫૦ ને સાળ. ૧૫૧-૧૫૫ ને સાળ. ૧૫૬-૧૬૦ ને સાળ. ૧૬૧-૧૬૫ ને સાળ. ૧૬૬-૧૭૦ ને સાળ. ૧૭૧-૧૭૫ ને સાળ. ૧૭૬-૧૮૦ ને સાળ. ૧૮૧-૧૮૫ ને સાળ. ૧૮૬-૧૯૦ ને સાળ. ૧૯૧-૧૯૫ ને સાળ. ૧૯૬-૨૦૦ ને સાળ. ૨૦૧-૨૦૫ ને સાળ. ૨૦૬-૨૧૦ ને સાળ. ૨૧૧-૨૧૫ ને સાળ. ૨૧૬-૨૨૦ ને સાળ. ૨૨૧-૨૨૫ ને સાળ. ૨૨૬-૨૩૦ ને સાળ. ૨૩૧-૨૩૫ ને સાળ. ૨૩૬-૨૪૦ ને સાળ. ૨૪૧-૨૪૫ ને સાળ. ૨૪૬-૨૫૦ ને સાળ. ૨૫૧-૨૫૫ ને સાળ. ૨૫૬-૨૬૦ ને સાળ. ૨૬૧-૨૬૫ ને સાળ. ૨૬૬-૨૭૦ ને સાળ. ૨૭૧-૨૭૫ ને સાળ. ૨૭૬-૨૮૦ ને સાળ. ૨૮૧-૨૮૫ ને સાળ. ૨૮૬-૨૯૦ ને સાળ. ૨૯૧-૨૯૫ ને સાળ. ૨૯૬-૩૦૦ ને સાળ. ૩૦૧-૩૦૫ ને સાળ. ૩૦૬-૩૧૦ ને સાળ. ૩૧૧-૩૧૫ ને સાળ. ૩૧૬-૩૨૦ ને સાળ. ૩૨૧-૩૨૫ ને સાળ. ૩૨૬-૩૩૦ ને સાળ. ૩૩૧-૩૩૫ ને સાળ. ૩૩૬-૩૪૦ ને સાળ. ૩૪૧-૩૪૫ ને સાળ. ૩૪૬-૩૫૦ ને સાળ. ૩૫૧-૩૫૫ ને સાળ. ૩૫૬-૩૬૦ ને સાળ. ૩૬૧-૩૬૫ ને સાળ. ૩૬૬-૩૭૦ ને સાળ. ૩૭૧-૩૭૫ ને સાળ. ૩૭૬-૩૮૦ ને સાળ. ૩૮૧-૩૮૫ ને સાળ. ૩૮૬-૩૯૦ ને સાળ. ૩૯૧-૩૯૫ ને સાળ. ૩૯૬-૪૦૦ ને સાળ. ૪૦૧-૪૦૫ ને સાળ. ૪૦૬-૪૧૦ ને સાળ. ૪૧૧-૪૧૫ ને સાળ. ૪૧૬-૪૨૦ ને સાળ. ૪૨૧-૪૨૫ ને સાળ. ૪૨૬-૪૩૦ ને સાળ. ૪૩૧-૪૩૫ ને સાળ. ૪૩૬-૪૪૦ ને સાળ. ૪૪૧-૪૪૫ ને સાળ. ૪૪૬-૪૫૦ ને સાળ. ૪૫૧-૪૫૫ ને સાળ. ૪૫૬-૪૬૦ ને સાળ. ૪૬૧-૪૬૫ ને સાળ. ૪૬૬-૪૭૦ ને સાળ. ૪૭૧-૪૭૫ ને સાળ. ૪૭૬-૪૮૦ ને સાળ. ૪૮૧-૪૮૫ ને સાળ. ૪૮૬-૪૯૦ ને સાળ. ૪૯૧-૪૯૫ ને સાળ. ૪૯૬-૫૦૦ ને સાળ. ૫૦૧-૫૦૫ ને સાળ. ૫૦૬-૫૧૦ ને સાળ. ૫૧૧-૫૧૫ ને સાળ. ૫૧૬-૫૨૦ ને સાળ. ૫૨૧-૫૨૫ ને સાળ. ૫૨૬-૫૩૦ ને સાળ. ૫૩૧-૫૩૫ ને સાળ. ૫૩૬-૫૪૦ ને સાળ. ૫૪૧-૫૪૫ ને સાળ. ૫૪૬-૫૫૦ ને સાળ. ૫૫૧-૫૫૫ ને સાળ. ૫૫૬-૫૬૦ ને સાળ. ૫૬૧-૫૬૫ ને સાળ. ૫૬૬-૫૭૦ ને સાળ. ૫૭૧-૫૭૫ ને સાળ. ૫૭૬-૫૮૦ ને સાળ. ૫૮૧-૫૮૫ ને સાળ. ૫૮૬-૫૯૦ ને સાળ. ૫૯૧-૫૯૫ ને સાળ. ૫૯૬-૬૦૦ ને સાળ. ૬૦૧-૬૦૫ ને સાળ. ૬૦૬-૬૧૦ ને સાળ. ૬૧૧-૬૧૫ ને સાળ. ૬૧૬-૬૨૦ ને સાળ. ૬૨૧-૬૨૫ ને સાળ. ૬૨૬-૬૩૦ ને સાળ. ૬૩૧-૬૩૫ ને સાળ. ૬૩૬-૬૪૦ ને સાળ. ૬૪૧-૬૪૫ ને સાળ. ૬૪૬-૬૫૦ ને સાળ. ૬૫૧-૬૫૫ ને સાળ. ૬૫૬-૬૬૦ ને સાળ. ૬૬૧-૬૬૫ ને સાળ. ૬૬૬-૬૭૦ ને સાળ. ૬૭૧-૬૭૫ ને સાળ. ૬૭૬-૬૮૦ ને સાળ. ૬૮૧-૬૮૫ ને સાળ. ૬૮૬-૬૯૦ ને સાળ. ૬૯૧-૬૯૫ ને સાળ. ૬૯૬-૭૦૦ ને સાળ. ૭૦૧-૭૦૫ ને સાળ. ૭૦૬-૭૧૦ ને સાળ. ૭૧૧-૭૧૫ ને સાળ. ૭૧૬-૭૨૦ ને સાળ. ૭૨૧-૭૨૫ ને સાળ. ૭૨૬-૭૩૦ ને સાળ. ૭૩૧-૭૩૫ ને સાળ. ૭૩૬-૭૪૦ ને સાળ. ૭૪૧-૭૪૫ ને સાળ. ૭૪૬-૭૫૦ ને સાળ. ૭૫૧-૭૫૫ ને સાળ. ૭૫૬-૭૬૦ ને સાળ. ૭૬૧-૭૬૫ ને સાળ. ૭૬૬-૭૭૦ ને સાળ. ૭૭૧-૭૭૫ ને સાળ. ૭૭૬-૭૮૦ ને સાળ. ૭૮૧-૭૮૫ ને સાળ. ૭૮૬-૭૯૦ ને સાળ. ૭૯૧-૭૯૫ ને સાળ. ૭૯૬-૮૦૦ ને સાળ. ૮૦૧-૮૦૫ ને સાળ. ૮૦૬-૮૧૦ ને સાળ. ૮૧૧-૮૧૫ ને સાળ. ૮૧૬-૮૨૦ ને સાળ. ૮૨૧-૮૨૫ ને સાળ. ૮૨૬-૮૩૦ ને સાળ. ૮૩૧-૮૩૫ ને સાળ. ૮૩૬-૮૪૦ ને સાળ. ૮૪૧-૮૪૫ ને સાળ. ૮૪૬-૮૫૦ ને સાળ. ૮૫૧-૮૫૫ ને સાળ. ૮૫૬-૮૬૦ ને સાળ. ૮૬૧-૮૬૫ ને સાળ. ૮૬૬-૮૭૦ ને સાળ. ૮૭૧-૮૭૫ ને સાળ. ૮૭૬-૮૮૦ ને સાળ. ૮૮૧-૮૮૫ ને સાળ. ૮૮૬-૮૯૦ ને સાળ. ૮૯૧-૮૯૫ ને સાળ. ૮૯૬-૯૦૦ ને સાળ. ૯૦૧-૯૦૫ ને સાળ. ૯૦૬-૯૧૦ ને સાળ. ૯૧૧-૯૧૫ ને સાળ. ૯૧૬-૯૨૦ ને સાળ. ૯૨૧-૯૨૫ ને સાળ. ૯૨૬-૯૩૦ ને સાળ. ૯૩૧-૯૩૫ ને સાળ. ૯૩૬-૯૪૦ ને સાળ. ૯૪૧-૯૪૫ ને સાળ. ૯૪૬-૯૫૦ ને સાળ. ૯૫૧-૯૫૫ ને સાળ. ૯૫૬-૯૬૦ ને સાળ. ૯૬૧-૯૬૫ ને સાળ. ૯૬૬-૯૭૦ ને સાળ. ૯૭૧-૯૭૫ ને સાળ. ૯૭૬-૯૮૦ ને સાળ. ૯૮૧-૯૮૫ ને સાળ. ૯૮૬-૯૯૦ ને સાળ. ૯૯૧-૯૯૫ ને સાળ. ૯૯૬-૧૦૦૦ ને સાળ.

અનુપૂર્તિ

આ શ્રીમદ્ભાગવતના સમ્પ્રદાય એક મોગી તકરાર એ ઉત્પન્ન થઈ છે કે, એ પ્રમથ શ્રીવેદવ્યસનનું નથી, અને એ અઘાર પુરાણમાં પશુ નથી પણ ૧૮ પુરાણમાં એ ભાગવત છે, તે દલીલાગત છે. આ બાબતમાં મધ્ય કલ્પા વિદ્વાનોના વાદ થયો છે, છતાં આવાપિપર્યંત ચર્ચા પણ જનતોના નિર્ણય થયો નથી કે દેવીભાગવત જ્યેષ્ઠ છે અને ભાગવતની સકલતાની, રચનાની, અર્થ ગાંભીર્યની, પદનાવિલની, રિતારત વિન્યાસની, ભાષાની અને પુરાણના જે હેતુ છે તેની, બહુ સૂક્ષ્મતાથી નિરીક્ષા કરી છે તે તે પછી આ નિર્ણયપર આગોડા છે કે, દેવીભાગવત કરતાં આ શ્રીમદ્ભાગવત અતિ થતું શ્રેષ્ઠ છે-આ શ્રીમદ્ભાગવતને પુરાણને દેવીભાગવત કંઈજ નથી અઘાર પુરાણમાં શ્રીમદ્ભાગવત ઉદ્ભવ્યામય છે, ને વ્યાસવૈષ્ણવી રૂઢ થયા પછીની આ પ્રત્યક્ષતા છે

૧ દેવીભાગવતના કથા ૪૬ છે, વ્યાસે ૧૮ પુરાણ પ્રથમ રચ્યાં, પશુ સતોત્ર ન થયો સારે મહાભારત રચ્યું, તેથી પશુ સતોત્ર ન થયો સારે શ્રીમદ્ભાગવત તારદહના કહેવાથી ધર્મસાધનનું પ્રતિપાદન કરવાને રચ્યું ને ત્યારે તેને જનને સતોત્રના પ્રાપ્ત થયો * અર્થાત્ શ્રીમદ્ભાગવત એ ૧૮ પુરાણની બહાર છે

૨ વળી શ્રીધર પંડિત, કે જેણે શ્રીમદ્ભાગવતપર દીઠા કરી છે તે જણે ચબ્દથી એમ જણાવ્યું છે, આ પુરાણનીજ છે એમ મા જાણુશો-અમીત સોહાના અનન્ત શ્રીધર પંડિતના સમયમાં પશુ આ શ્રીમદ્ભાગવત ૧૮ પુરાણમાં નથી એવી શકા હતી, જેથી શ્રીમદ્ભાગવતનો અર્થાત્ કરવાને શ્રીધરે એ પ્રમાણે લખ્યું છે

ક શીલ શકા એવી ભાવનામાં આવે છે કે, અત્યંત પુરાણમાં એક એવો શ્લોક જો કે -

યજ્ઞચિકિત્સુ ગાયત્રીં વર્ણયે યમીવિસ્તરઃ ।

હવાસુરવધોવેત્ સજ્ઞાગવતમિત્યેવ ॥

અર્થાત્ જે (ભાગવત) આદેશ ભગવાની થાય તે તથા જેમાં દુરાસુર વધની કથા છે, તેને ભાગવત જાણ્યું વેદભાષના આ વચન પ્રમાણે દેવીભાગવત ભાગવાનીન જાણનાર છે. દેવીભાગવતનો અર્થ શ્લોક આ પ્રમાણે છે -

સર્વચિકિત્સુરૂપાનામાર્ચાં વિદ્યાં ચ યોમદિ

હૃદિ યા માઃ પ્રવોદયાત્ ।

ભાગવાની ૨૪ અઘાર છે, તેમ જ આ દેવીભાગવતના અર્થના પાઠનો પણ ૨૪ અઘાર છે ।

૩ શ્રીમદ્ભાગવત ભોપદેવ નામના સતત ૧૨૦૦ ની લક્ષણે ધરેલા એક વિદ્વાનનું રચેલું છે અને મૂળ પુરાણ તો દેવીપુરાણ છે દેવીભાગવતવાજાની આ કથાઓનું શ્રીમદ્ભાગવત વ્યાસ પ્રણીત છે, એમ કહેનારોએ આવી રીતે વિવારણ કરે છે

* જો આઠવી જ માવડી દેવીભાગવતવાળી પોતાના જાન્યની ઝળના યુગાદ્યમાં કાર્યમાં જઈના હોય તો આપણી આજ સિદ્ધ થશે કે, ભાષાને પુરાણ ને ભાષણી સતોત્ર નહિ થશે, પણ જાન્યની સતોત્ર થશે-એટલે પુરાણની પણ શ્રીમદ્ભાગવત માઠ હતી ગૂઢ

૪

૧ પદપુરાણનો જે શ્લોક દેવીભાગવતવાળો કહે છે તેમાં કલ્પનો અર્થ જ જોડા કરે છે.

૨ વ્યાસે અઘાર પુરાણ કર્યાં, પશુ તેમાંના ૧૮ પુરાણ સોદામાં આપ્યા (શિષ્યોને બહુઆવા ને તે કારણ સોદામાં પ્રવર્તમાન થયા) પણ શ્રીમદ્ભાગવત સોદાને આપ્યું ન હોતું, તેથી ઉચ્ચાટ થયો હતો, ને તે સોદાને આપ્યું સારે ઉચ્ચાટ મધ્યો હતો

૩ એ ૧૮ પુરાણ પછી મહાભારત રચાયુ હોય તો પદપુરાણમાં ગીતાપ્રકાશન કરાવી દાખલ થયું

૪ શ્રીધર સામંતે દુર્યોધન સંબંધી બીજા ભાગવતને બતાવ્યું. તે દેવીભાગવત નહિ પણ દેવીપુરાણ છે એ દેવીપુરાણ પ્રાચીન મત્ય છે, પશુ તે ૧૮,૦૦૦ શ્લોકવાળો નથી, માત્ર ૫૦૦૦-૬૦૦૦ શ્લોકનો છે દેવીપુરાણ તે ઉપપુરાણ છે ને તેથી જ તેને પુરાણ ગણવાવાળા એક સમકલ્પિતમતવાળા ધરાવતા હતા જે દેવીપુરાણ નાશકૃત દરે તો શ્રીમદ્ભાગવતને બદલે વર્તવાના થાયે શોધના મળે દેવીપુરાણનો આદેશ આ પ્રમાણે છે, ને તેથી જ તકરાર થી હતી

મણિપત્ર સિવા દેવીં શિવં ભાગવતં તથા ।

પુરાણં સંપ્રવક્ષ્યામિ ॥

એમાં ભાગવત શબ્દ આવેશો છે તેથી વાદ થયો હતો સકલના સત્તાએ કહે છે કે, એ શબ્દનો અર્થ ભાગવત નહિ, પણ ભાગવત જનની એવો છે, ને ॥ શિવજને કાણ પડેશો છે

૫ ભાગવતનો પ્રારંભ ભાગવાની મંત્રથી થાય છે, ને દેવી-ભાગવતનો પ્રથમ શ્લોક ભાગવાની જેવો છે ખરો, પણ ને શ્લોક દેવીભાગવતમાંથી આવે છે તેવો એક પણ શ્લોક વ્યાસકૃત ૫૦૦૦૦ શ્લોકમાંથી મળશે નહિ વળી દેવીભાગવતના મંગળ શ્લોક સાથે મૂકાવશે કરતા ને ભાગવાની મત હેઠળ * આવેશો છે તે ખરથી શ્રીમદ્ભાગવતનો અર્થ શ્લોક વધારે બધેમેરેતો ભાગવાની જન-સાર છે કે દેવીભાગવતનો છે, ને રચક જાણ્યું આવશે

૬ શ્રીમદ્ભાગવત જે ભોપદેવકૃત છે, એમ ને કહે છે તે તો કેવળ કલ્પના છે ગોપદેવના જે મધો અઘાર પડેશો છે, તેમાંથી જુદી જ ભાષામાં શ્રીમદ્ભાગવત છે ૧ વળી ભોપદેવને થયાને ૭૫૦ વર્ષ થઈ ગયા છે, તો ભોપદેવની અગાઉ પશુ વર્ષ પૂર્વે થઈ ગયેલા શ્રીધર સામંતે શ્રીમદ્ભાગવતપર કેમ કરીને દીઠા કરી દીધે તેમ જ તેમનો સમજાવીને અધુરહાન કરવાના છે, તેણે પણ દી રીતે નીકા કરી ૧ શીલકારાયે રચ્યું કોઈકાક્રમમાં લખ્યું છે કે સ્વામુરભણેવિ ગયોશા ॥ એ વાક્ય શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના અઘારમાં આવ્યાના કલ્પાસદવાતોના મત મનાઈ અંતિવાજુ હર આ શ્લોકનું કેવળ અનુકરણ છે શ્રીધરસામંતે થયાને કાલના વિદ્વાનો

* શ્રીધરસામંતે આ પ્રણેત્ર છે -

ભોમુ સ્વલ્પજીવેન્નમ્યુઃ । મળોં દેવલ યોમદિ । મિતો યો ન પ્રવોદયાત્ ।
 ૧ મે એ વિદ્વાન પાસેથી સાચાણુ હતું કે, ભોપદેવ ભાગવતની દીઠા વાળા મહિની હતી ને તેથી તેના સમયદાયી ભાગવતને વલ્લ્ય સમજવે તેમાં મારે દીઠા કરીને આપી આવી ॥ દેવીભાગવતવાળા એમ લઈ પડેશો છે કે તે દીઠા નહિ, પણ રૂપાપાકારમાં આ ભાગવત લખતો હતો, તેનું પ્રમથની આપણે તે રૂપક લઈ

૧૦૦૦-૧૨૦૦ ને ૧૭૦૦ વર્ષ કહે છે તે બાપવત્કૃત શ્રીમદ્ભાગવતમાંથી તેઓ આ વાક્ય શી રીતે અનુકરણ કરી શકે ?

૭ વર્ષી શ્રીમદ્ભાગવતનાં પ્રમાણે પણ પ્રયોગો લેવામાં છે.* પણ દેવીભાગવતનાં પ્રમાણે કમળી લેવામાં નથી. દેવીભાગવત તેા દમણીની કૃતિ છે; ને મૂળ તકરાર દેવીપુરાણ માટે છે. દેવી-પુરાણ, પુરાણના સદાગુણી બહાર છે,* એટલે ઉપપુરાણ જ ગણાય છે.†

૮ અંધર પડિત ૧૨૦૦ ની સાલમાં થઈ ગયો તેણે પણ

* શ્રીમદ્ભાગવત એ સર્વમાન્ય પુરાણ છે નીતિના પ્રવાસોએ એ ભાગનાં પ્રમાણ તરીકે વચનો લીધાં છે, તે બાપથી એ સિદ્ધ થાય છે

૧ નારીય પુરાણ.	૩૨ કાળનિર્લેપ.
૨ બીરીતર (મદારિયકૃત)	૩૩ કાળનિર્લેપકવિષા
૩ કાલપુરાણ	૩૪ વિષ્ણુસદસ નામ ગાથ (કાશ્યાપ)
૪ પદપુરાણનાં ભગવત	૩૫ અદિત્યભવવિષ્ણુ
૫ કાલપુરાણ	૩૬ મોવિતર
૬ બલસદ બાપ (મધાચાર્ય)	૩૭ રામાયણઅદિત્ય
૭ રામપ્રસાદિકા.	૩૮ રામાયણી વ્યાખ્યા
૮ તાપસ્યવેદિકા	૩૯ ગિયમ (વૃદ્ધભાગ્ય)
૯ વિનયમનીર્માસા	૪૦ ભલસદનામ (પુષ્પોત્તમજી

૧૦ કીરતિનિધિ.	૪૧ શુદ્ધસિદ્ધિમાર્ગ (બીરપદજી
૧૧ સત્યાચાર્યકૃત વ્યાખ્યા.	૪૨ વિદ્યાર્થન. (ગાસાઈ)
૧૨ કૃષ્ણમીલન	૪૩ કૃષ્ણસૂત્ર (પુષ્પોત્તમજી)
૧૩ રમણીયસંગ.	૪૪ ભવમતિનિર્લેપસિંધુ (નિર્માણ)
૧૪ નિર્લેપચન્ન.	૪૫ દરિદ્રાકિર્તિવ્યાખ્યા
૧૫ જ્ઞાનયુક્તિ પ્રકરણ	૪૬ રામાયણી વ્યાખ્યા.
(વિદ્યાપત્ય કરામિત્ત	(રામાઈન)
- સુધર્મા છે.)	૪૭ સમસ્યસૂત્ર
૧૬ નવખંડ, દાનખંડ (દેવાદિ)	૪૮ સિદ્ધિવિષય (અપ્રખ
૧૭ નિર્લેપસિંધુ	સિંધુ)
૧૮ આદિ (મટ્ટોલ દીક્ષિત)	૪૯ બાહ્યમાસા (વચસ્પતિ).
૧૯ આદિરોપણ (નાગીજી	૫૦ બહારસાધન (મધુસૂદન)
સિંહ).	૫૧ ભગવદ્ગીતા વ્યાખ્યાન

૨૦ સમસ્યન	૫૨ ભગવતનાં કોણી (લક્ષ્મીપદ)
૨૧ રામાયણ વ્યાખ્યા	૫૩ સ્વચરિત્રમાસા (વિદ્યા
૨૨ સમસ્યની વ્યાખ્યા	નિવાસ ભદ્રાચાર્ય)
૨૩ સમસ્ય	૫૪ ભારતીયનાણી (વિષ્ણુપુરી)
૨૪ સમસ્યન	૫૫ રમેશ્વરસૂત્ર (સિમેડ)
૨૫ ભગવતમાયુષ્ય	૫૬ સર્વભાગદર્શન નામ દીક્ષા
૨૬ ભગવતમાયુષ્ય	(ભારતીય)
૨૭ હિન્દુભાવ	૫૭ દેવીભાગવત દીક્ષા (નીલકંઠ)
૨૮ નિધાનમાનવત	૫૮ બાહ્યસૂત્ર બાપ (સ્વામીચાર્ય)
૨૯ મેઘાધારીભવત	
૩૦ આચાર્યન	
૩૧ સંતભાગવત	

૧ શ્રીમદ્ભાગવત ને દેવીપુરાણ મઠે બધી તકરાર કરવા પ્રયોગ થઈ છે તે મદેની તકરાર માટે દુર્ગાસ્થાનપદ્ધતિ, ભાગવત-જ્યુષ્ટ વગેરે મળેલાં છે.

શ્રીભાગવતપર દીક્ષા કીધી છે,* પણ દેવીભાગવતપર દીક્ષા કીધી નથી, એટલે દેવીભાગવત તે કાલે હતું એમ ધારી રહ્યાં નથી-એ હેતુ તે અચાર સૂત્રીમાં કાઈ પણ પ્રાચીન વિદ્વાન તેનાપર દીક્ષા કરવા તૈયાર થયો જણાત.

આ સપ્તમી તકરારપર પુણ્ય લખાયું બોલાયું છે, ને મતમતવર્તના આપણને લીધે, વિદ્વાને માત્ર શોધ કરવાને બદલે, મતપ્રતિન યજ્ઞ નહીં, સ્વતંત્રી વેગના જઈ, સ્વગત પ્રતિપાદન કરવા દુઃખાવડવય છે. હું જે નિર્ણયપર આવું છું તે આ પ્રમાણે છે-દેવીભાગવત બહુ માન્ય નથી ને પ્રાચીન પણ નથી, ભાગવત એટલે બગદદ્દ હંમતી, ને દેવીભાગવતમાં બગદદ્દ સંમતી બીલકૃષ્ટ નથી, પણ સજ્જો બાગ પ્રાચીન ક્રિતદામને છે. જો બાગ સક્રિત ઉપાસનાનો છે. ભાગવતને પ્રાધાન્ય હેતુ બાહ્ય-ઉપાસનાનો છે. દેવીભાગવતમાં બાહ્ય પ્રાધાન્યપણ નેવાથી, પણ સક્રિત પ્રાધાન્યપણ હોવાથી તેને લોકોએ માન્યું નથી. વ્યાસની વાણીને પ્રાધાન્ય હેતુ બાહ્ય-ઉપાસનાનો છે, તે શ્રીમદ્ભાગવત પૂર્ણ કરે છે. દેવીભાગવત ને વ્યાસની વાણીથી ફરે છે. દેવીભાગવત એ દમણીની કૃતિ જણાય છે ને સંસ્કૃતના શાતા માને પણ છે. દેવીભાગવતની લખેલી કાઈ પ્રાચીન મત પણ મળતી નથી.

એ બધાં કારણો લઈને એવાં દેવીભાગવતને બાસકૃત માન્ય કરાય તેમ નથી. દેવીભાગવતમાં પુરાણનાં જે લક્ષણ કહેવાં છે, તે પણ નથી. દેવીભાગવત એ આધુનિક કથ છે, ને તે બહુ માન્ય પણ નથી, તેા પછી સર્વ માન્યના કથ તેા કાંથી જ કરેથી ? પંડિત શ્રીમદ્દાવાણ પોતાના અનુભવથી કહે છે કે, દેવીભાગવત ને દમણીની કૃતિ છે. પંડિતજી પોતાના ભવિ અનુભવથી જે બીન જણાવે છે, તે બહુ રીતે વળન આપવા એમ છે ને તેના વિરુદ્ધ સમજૂત પુરાવા મળે નહિ ત્યાં સુધી દેવીભાગવત એ બાસકૃતજીત માનવતે કાઈ પણ રીતે પંડિત તૈયાર થશે નહિ પંડિત મદ્દસાણા કહે છે કે-

આ દેવીભાગવત મધ્ય આસંદે ૧૬૫ થી ૧૫૦ વર્ષ ઉપર બનેદા છે તે પહેલાંની નથી દેવીભાગવતને ૧૫૦ વર્ષની પૂર્વે લખાઈને એ બહુ પુરાવા મળેથી નહિ, અને કાપિ તેની પહેલાંની કથ લખેથી એટલું પુરવડ મળે, તેપણ તેના કાળ, કાલી વગેરેની વાતલ કલત કપલ થશે કે, એ કથ પાછળથી કલેસા પ્રવૃત્તમાં જોતા લખવામાં આવી છે-દેવીભાગવતપર ને નીલકંઠી દીક્ષા મળે છે, એ દીક્ષા કરનાર નીલકંઠ પ્રાચીન નીલકંઠ નહિ, પણ આજની ૫૦ વર્ષ ઉપર બાગવત, કાલી વગેરે કાળે હતો ને નીલકંઠ નામની બીને સંભારી કાલજી હોતો, એને નેનારા ૫૦૦ ઉપર માણસો તેા હલ્લુ હવાલ દરી. એ દીક્ષા તેણે રવનજી

"ખજર કલતાં એમ જણાવી આવેલ કે સંવત ૧૧૫૦ માં લખાઈને એ સિદ્ધપ્રતિના કદમકાલવના સ્થાનત વખતે પોતાની માત્ર મિનલજેથી આજ નિષિત પાટણના મદારાન સિદ્ધનામ જયસિંહે ૧૦૮ ભાગવત દાનમાં આપેલા તેમાંનું એક ભાગવત, સમ્પાદના પુણના બેદાર્થ આવેલ છે હવે ભાગવત કયારે થશે તેનું નહીંપણ, ને આવા વિષય મનની પ્રસિદ્ધિ, એક રાત્ર દાનમાં આપે તેના વિચાર ને કાલજી તે સ્મરે તેનું કારણ, એ સર્વ વધે મેલો ખાતી થશે કે દેવીભાગવતને બાસકૃત કહેનારથી ચિથા દુરામતી છે અને આસપડે સાચ કતાનો વિના પ્રેમજને થય છે.

નાનાં શતબંધના કહેવાથી બતાવી છે. કારણેથી દેવીબાગવતના પ્રવતકમાં એ રતનહનું નામ પણ મળે છે. એ રતનહનને જેણે જોયો, એણે કાણુએ જુએ નતે મળે એ બંને કહ્યું છે. દેવીબાગવત ગુણના બતાવનાર બાકસરાય નામના વિદ્વાન છે. એ પરંપરાસિદ્ધાન્તના કદાચ એ કાલકરણથી સુરસતી (સંપ્રદાય) પર કરેલી કુચરણી નામની કદાચ વગેરે ગ્રંથો પણ મળે છે. બાકસરાયના બતાવેલા અને ગ્રંથોમાં દેવીબાગવત એ ઉલ્લેખ ગ્રંથ છે. એ પૂરા થતાં ગયાકે બાકસરાયનો કહેવત વચાવી તે મળ્યું આપૂરો ન મળ્યો હતો. તે પછળથી કર્ણનાત્મક નામના એક સાધુએ પદારાધી પાસેથી પૂછી કહ્યું કે આગાધરામ સંપ્રદાય કર્ણનાત્મકની કૃતિ માટેમ છે. કર્ણનાત્મકને પોતાના કામનાજ્ઞાના સારાસખા ગદ્ય સારામ રહેતો તેણે એ લખેલા ગ્રંથનો કહ્યું ને પૂછ્યુંએ કહ્યું કર્ણનાત્મકની કીર્તિથી વિખેરેલ મહાપંતી સ્વામીના પણ તે તેના કહેવતના માલુમી કહ્યુંના નામથી જોયેઆવ છે? પણ શોધના ખાતે આપણ કદાચ એ કદ વચના સખારામ કહેવત મેં જાણે નથી છે. એ સખારામ કહેવત કદાચ કર્ણનાત્મકને કહે પોતાની વનવિદ્યા દેવીબાગવતનો પાઠો બાજુ જોયા બાપા કહી એ જોયા બાપાના કામનાજ્ઞાના પદ્યો સખારામ કહેવત નાં મેં જોયલા છે અને હું જાં જોયા જાણે તમા પોતા અને કુલ વચનામ કહ્યુંકહ્યુંકહ્યું દેવાની તેમણે તે ખાસ મેળા પામ્યા બધા બધા છે એમ નામ નોતિ પછુ જોયા તમાજ્ઞાના બધેકા દેવીબાગવતના પાઠો પાસે મળે નહિ પછાલને પછુ એ મહાકવિ કુચરણીના પદ્યો છે. એ મહાકવિ જોયલા બધે પછાલ મળ કહ્યો, પરંતુ તેમણે અમને બાપા નથી, તમાજ્ઞા કહ્યું પછુ તે કહેવા મળ્યા કહી ગયા.

આ પ્રમાણેના પ્રતક્ષ પુરાવા પછી બદાર પુરાવામાં દેવીબાગવત છે તે શ્રીમદ્દેવાગવત બદાર પુરાણી બદાર છે. એ પાનાનું વિદાનને જોયું નુકસે મળે છે. શ્રીમદ્દેવાગવત કમું નિષ્કલ સ્વરૂપ છે. જેણે નિષ્કલ પદમાધાના બંધિત સુધારસથી બદલખેનેજ નહિ, પરંતુ અન્ય હોયને પણ મોદિત થયા છે. અને પ્રેમચાહનું પવિત્ર દર્શન કરાવી, મગવાન શ્રીકૃષ્ણ-ચર્ય, જે પદમાધાનું શુભ ગ્રંથ છે તેની કથા, જે પરમ રહસ્ય-રૂપ સદિત આ જગતમાં અનેક પરિમાણોથી પ્રચલિત છે અને જેણે રાસ કરી, ગોપીઓના પ્રેમનું શાક રસરૂપ દર્શાવી, અનેક રૂપક અંકકારથી સુવિ રચિત સદિત શાક, વેરામ, પ્રેમકલિતથી જોય કરી, અંતરંગ ઉપાકરને તે પ્રેમદર્શક કહેવા છે તે દર્શનું છે ને જેનું રહસ્ય અન્ય ગ્રંથોમાં કહ્યું છે, અને તે બ્યાસપાણી ગર્ભશાની છુટ્ટ સુખે જગતમાં પ્રચલિત થીથી છે, તેજ બાગવત, પુરાણમાં છે, અન્ય નહિ? તો દેવીપુરાણને દેવીબાગવતને માનવાને તેવાં કારણે કહેવાં બેઠાં. જે નથી, તેથી આ બાગવત બ્યાસકૃત નથી, એમ કહેવું એ સ્વાભાવે ન જોવાપડતુંનું પરિ-શુભ હું કહું છું.

કુંજારામ સૂર્યરામ કેશાઈ

મહાકવિ પ્રેમાનંદ અને બાગવતનો પદબંધ દશમસ્કંધ

શ્રીમદ્દેવાગવતની શ્રીમદ્દેવાગવત એ અલૌકિક ગ્રંથ છે, એમાં જરાએ કોઈને સ્થાન નથી. શ્રીમદ્દેવાગવતનાં પદ્યો તે બેચાસછની સમાધિ બાપા કહે છે, તે જોય છે, અને તેમણે તેથી તેના ઉપર સર્વોત્તમ કીકા લખી છે. જે “સુવેદિયિની” ને નામે પ્રખ્યાત છે. ગુજરાતમાં સિકદારજી અલકિદે, પોતાની પવિત્ર માના મિત્રસેથી પાછળ કાઢ સાધું પાડે તેણે, બાગવતની ૧૦૮ નામ કરાવી લાકેણીને દાનમાં તે બ્યાપાઈ દતાં, તમારી તેની પ્રખ્યાત ગુજરાતમાં પ્રસેદથી જળાય છે, અને તે પછી શ્રીમદ્દેવાગવતનાં અપરંપર પાછાતોમાં અને નરસિંહ મેદેતાની મારીને બાગવતની કવિ નુરામ વગેરે સુધી મણુ કવિઓએ બાગવતની રસિક કથાઓ ઉપરથી આખ્યાનો, આખા ને આખા સંધિઓ મળ અને પદમાં અનુવાદ કરીને લોકોને લાગવતનાં શાલથી દર્શવા પરિચિત રાખ્યા છે.

આ પ્રકારના સર્વ પ્રવેશમાં મહાકવિ પ્રેમાનંદે કરેલી દશમ-સ્કંધનો અનુવાદ થયો. લોકપ્રિય મર્ષપ્રભો છે. પણ તેનાની વાત એ છે, આ કવિની, અંતઃકાળ સમીપ આવનાથી, આખા દશમસ્કંધનો, તેમની રસિક બાપામાં અનુવાદ કરી કસકા નહિ. તેવન અખ્યાલ સુધારી તેમની કૃતિ મળે છે અને પછળનો બાગવતના એક સિંધુએ કુંડર નેવાલને પૂરું કહ્યું છે. પ્રેમાનંદ કવિના આખ્યાનો ગ્રંથ આ ગાળાએ અપૂર્ણ કેમ રહેવા પામ્યા, તેનાં લોકરૂપ કારણે જળ્યામાં નથી, એટલે મોટાં બાગે વસપરંપરા બદલી આનેની દંતવણ ઉપર જ લખાણને આપાદર રાખવા પર છે. મહાકવિ પ્રેમાનંદના પ્રત કસક કવિ વક્ત્રો પોતાના પિતાનું રસિક કૃતન ચર્ચિત લખેછું કહેવાય છે.

પછુ તેમાંનાં જે ચાર ઉત્તરાર સિવાય કહ્યું કહ્યું બ્યાપું કાલ્ય પ્રકટ થયું નથી, એટલે એમાં કવિ વક્ત્રો આ વિષયમાં શો પુણ્યા કરેલા છે તે જળ્યવતે અપરંપર પાસે રાધેનો નથી, જેઓ આકાશ પછુ ઉતારાયા છે. જગત ચરિતનામાં કાલ્યમાંથી આવી કથા છે, તેમણે પછુ ને કંઈ પુણ્યસી કરે અથવા તો બ્યાપું જગતચરિત પ્રકટ કરે, તો સાદિતસિંધુ ગુજર્જસમાજ ઉપર તેથી ઉત્કાર થાય. પછુ આ વસ્તુ કંઈ અમારા કામની નથી. દરપ્રાન આમારી શોધના પરિણામે આપે કામીક કવિ પ્રેમાનંદ સેવેમમાં અને આજ કવિને તેના દશમસ્કંધ સંપદમાં ગળી છે, તે અગ્રે ગુજરાતી પ્રત બાગવત રણુ કરતી ગળી ભાગે છે. તે વિષય ઉપરથી અનુપ્રાનને બધે કરેલાં છે તેકરવા અગ્રે જોવા છે. તેનું માપ કામનાનું કામ અગ્રે વિદાનનું છે, અને તેને અગ્રે કંઈ વિશેષ શોધ આમારી વક પ્રમાણ પાવાનું કામ શાધરસિક સાદિતજળનું છે.

કવિ પ્રેમાનંદનો દશમસ્કંધ સા પાર અપૂર્ણ રહ્યો, તેના સંપદમાં નીચે પ્રમાણે લોકવાચકા સંભાગ છે. પ્રેમાનંદના રિધિયા મળ્યા હતા, કેમ કહે છે કે (પર) બાગવત હતા. તેમાં ચાર રિધિયા મળ્યા હતા. પરંતુ રિધિયા તેને પ્રત વચન (કસ) -તેણે દિની ભાગની કસકમ જેવી કવિતા સુવતની બતાવામાં રચી છે. બીજી એણે રાગેર કવિ, તેને મરાઠી ભાષા જેવી કવિતા કરવાનું પ્રેમાનંદ જળ્યવેલું, પછુ તેણે પદ ન કરતાં મોટાં બાગે પુરાણમાંથી વિષયો પસંદ કરીને પ્રેમાનંદની માધ્યમ કામના રચેલાં છે. મરાઠી ભાષા જેવી કવિતા કરવાનું પ્રેમાનંદ રાગેરને કહેલું

એવી જે દંતકથા ચાલે છે, તે રત્નેશ્વરની કાવ્યપ્રશંસા બેતા
સાધાર લાગતી નથી. જુઓતી બાણમાં સુમિલ્લ યુતો-છેડા
વાપરનાર આ પહેલો જ કવિ છે, એમ કહીએ તો ચાલે. ત્રીજી
શિખા વિરહની કવિતા હતો. તેણે શ્રામજીવનની કવિતા-નાની જેવી
ઉદય કવિતાઓ રચી છે; અને એથી ધનદાસ સવ સુંદર મેવાડો
હતો. આ ચારે શિષ્યોમાં ધનદાસ ઉત્તરની પદ્ધતિને કવિ હતો, છતાં
દશમ જેવા સાંચીત કાવ્યને પૂર કરવાનું કામ પ્રેમાનંદે તેને કેમ
સોંપ્યું, એ એક મોટા પ્રશ્ન છે. તેનો જવાબો નીચે પ્રમાણે
કહેવામાં આવે છે. પ્રેમાનંદને પુરાણની કથા કરનારાઓ સાથે
અપેક્ષા ચામતો હતો અને તે વાદમાં માર્કંડેય પુરાણ (વિ. સં.
૧૭૧ માં) રચી પુરાણીએ તેણે જુદા જુદા પાસી હતી, અને
રત્નેશ્વરને પાળનારા પુરાણીઓ, એની કવિતા આગળ દારીને કાવતે પછી
કરતા હતા. આ પ્રમાણે મહાદેવ કરવા માટે પાળની કવિતાને પછી
પ્રતાપી થયો હતો, અને માર્કંડેય પુરાણમાં જેમ રચેલ રચેલ પુરા-
ણીઓના કાદીઓ કહેવા છે, તેમ આ ભાગવત-દશમસ્કંધની પદ-
વંશ કથામાં કાદયો નથી, પણ પોતાની પદ્માવતી બંદેર કહ્યો
છે. તે માટે આપણે લે-૧-૧-૩-૩૫-૪૫ ના સમાપ્તિ ભાગો
અને પદ માં આપ્યાનું કહ્યું ૧૬ ચુવાંચા વાંચનારને વિનંતિ
છે. એમાં કવિએ ખાસભાર દઈને જણાવ્યું છે કે “એક આત્મજી
કથાકાર વ્યાસજીનું મૂળ કરૂંત ભાગવત રાખી વાંચો અને
બીજી આત્મજી માટે પ્રાપ્ત પદવંશ રાખી વાંચો, એમાં કોઈ ફેર
જણાશે નહિ. તેમ જ આ કવિતામાં જે કાદ પછુ પ્રકારનો વાદ ધીધો
નથી, કે પાંચિત્રનું ગદ્યને કરાવ્યું નથી. પણ જેવળ સંપૂર્ણ ભક્તિ-
ભાવથી શ્રીકૃષ્ણના ચુલ પ્રાપ્ત છે,” એવે, પુરાણીએ સાધના યજ્ઞ-
માં પ્રકરણ સમજવા માટે માર્કંડેય પુરાણના પછી કહવાના પ્રક્રિ-
યાના ભાગો અને દશમસ્કંધના ઉપમા આખાના સમાપ્તિના ભાગો
સાથે રાખી સરખાવીને વાંચવા જેવા છે. દશમસ્કંધના પદવંશમાં
પ્રેમાનંદે નયતો દહોરી, ચર્મ એવાના અદ્વિતીય એક રીતે રાખિત
કરી અંતકાળ પવિત્ર કર્યો છે. આ દશમસ્કંધ સુરતમાં કવિ રચતા
તેવામાં તેમને અંતકાળ સમીપમાં આવ્યો. કવિને વિચાર થયો
કે આ કામ હોતે સોપનું તેણે પોતાના ચાર પંથ શિષ્યોને નમુના
તરીકે કહી ભાગ રચવાનું જણાવ્યું. આ નમુના આપ્યા પછી
કવિએ નીચે પ્રમાણે નિર્ણય કરેલો કહેવાય છે. રત્નેશ્વરે તે
૧૫૪૦-૪૫ સુધીમાં ભાગવત રચેલું હતું; અને તેની કથા કરતી
પદવંશ તેને પુરાણીએ વરધથી મળું સરવું પેલું હતું. જેનો ખંખ
માર્કંડેય પુરાણ ૧૭૧-૫-૫૬ માં રચીને પ્રેમાનંદે વાળ્યો હતો.
રત્નેશ્વરનું ભાગવતનું પદવંશ આપ્યું છે કે જુલને અનુસરવું
પ્રેમાનંદ કરતાં વિશેષ છે, પણ એવું પ્રેમાનંદનું પદવંશ રસમય
છે, એવા પ્રેમાનંદે પોતાનો આત્મજી શ્રીકૃષ્ણની લીલા ગાવા માટે
પદવંશ દશમસ્કંધે દેખે છે, તેમાં તેના નમ ભક્તિરાસ જેવા કહ્યો
છે છે, તેવું રત્નેશ્વરના ભાગવતમાં કહ્યું નથી; તે માત્ર કવિનું કાવ્ય
છે, તેમાં ભક્તિરાસ પૂરક રચના કરતાં કાવ્યકથા વિશેષ છે.
એટલે રત્નેશ્વરે તે પદવંશ ભાગવત પૂરું કરવા માટે પ્રેમાનંદ પસંદ
કર્યો નહિ. કદાચ વલ્લભની વાણીમાં જરૂરપણું વિશેષ તેને લાગ્યું,
અને તેનું કવિ તરીકેનું અભિમાન વિશેષ જણાયું, તેથી તેની રચના
પછી નથી નહિ. કથા કરતી વખતે સાથે જોતી ગાતાં

વિરહ તેને સાહે લાગ્યો અને તેને પણ પોતાને પોતાની રચ-
નામાં કવિ તરીકે જાણખાઓ તેથી તેને પણ પ્રેમાનંદે નાખાસ
કર્યો. ઉત્તરે ધનદાસ સુત સુંદરને પોતાનો અધુરા રહેલો મેષ પૂરો
કરવાની પ્રેમાનંદે સચવા આપી, તેનું કારણ એ છે કે સુંદરે
પોતાને કદી પણ કવિ તરીકે જાણખાઓ નથી; કારણ કે પ્રેમા-
નંદને પોતાને કવિ નામની ગીડ હતી, તે તે સારી રીતે જાણતો
હતો. પ્રેમાનંદે પોતાને પણ બદ પ્રેમાનંદ તરીકે જ ન્યાય
કાળોમાં જાણખાઓ છે, પણ કવિ પ્રેમાનંદ તરીકે પોતાની
નામ-યુદ્ધ આપી નથી. સુંદર મેવાડો કવિના રચના જનજનો
હોવાથી તેને જનુનાની કવિતા કરી ગતાવી, તેમાં પોતાને
જેવળ ધનદાસસુત સુંદર મેવાડ તરીકે જ જાણખાઓ
છે, એ કે સુંદરની કવિતા સુંદર રસમય નથી છતાં પાળ-
કવિજ્ઞાના અભિમાનથી યુક્ત હોવાને લીધે તેની કાવ્ય-
પદકવિ કવિ પ્રેમાનંદને પસંદ પડી માટે તે જ દશમસ્કંધ પૂરો
પદકવિ જણાવ્યું. કવિના બીજા શિષ્યો વલ્લભ વરધેએ, દશમ-
સ્કંધની ચૈત્રીક કવિતા કરી ગતાવી હતી, પણ તેમાં કોઈ
કોઈ કરવાને છે તેનું પણ દેર કરવાને છે પોતાને કવિ
કોઈ કરવાને છે નહિ પણ દેર કરવાને છે પોતાને કવિ
અથવા કવીરજી એવું પદ આપ્યું હતું. કવિને આવી જાણખ
આપવા રીત પસંદ પડી નહિ, અને દશમ પૂરો કરવાની પરીકા
નથી તેણે સુંદરને જ આપી, અને પછી આખાના કવો તરીકે
તેનું નામ વાપરવાની આજ્ઞા આપી; અને સુંદરે કવિ, પ્રેમાનંદને
પોતાના પ્રજુ જેવા જણતા હતા, તેથી પોતે રચેલા દશમના પદવંશ
આમવતના કરવાને અંતે, પ્રેમાનંદે વાપરેલી “દશમસ્કંધ કમળમકરં”
નામની જાળને બદલે “પ્રજુના ચરણ કમળ મકરં” એવી ણપ-
વાપરીને દશમના પદવંશ વિ. સં. ૧૭૪૬ માં પૂરો કર્યો.

પ્રેમાનંદે કવિના દશમસ્કંધના પદવંશ અનુવાદ અંતમાં
પણ બીજી પણ એક વાત અને અમને રાખેલોગના
પરિચયો જે જણાય છે તે નોંધવા જેવી લાગી છે. પ્રેમા-
નંદે કવિ; તે વહેરદાસી અરે, પણ એક ઠેકાણે જન. સાક્ષર
સુરતના સહેલાણી સીકાએ વધારે ઝીંકે છે; અને આ
વાત ખરી લાગે છે, કારણ કે અમે પ્રેમાનંદના ભાગ-
વત-દશમ પદવંશની જે માત્ર પાંચ હસ્તશિખા પ્રતો બોધ છે,
તેમજ તેની બીજી કાવ્યોની હાથપ્રતો પણ બોધ છે, તે બધી
સુરત છાંસમાં અને સુરતમાં લખાવલી જણાય છે. સુરતના
હરિપશમાં નદાખાસીમાં પ્રેમાનંદે જે જનુવાર કથા કરી હતી એમ
ત્યાંસ લેલોએ અમારા રા. પિતા ઇંગ્લેન્ડમાં મોકલ્યું હતું, અને
તે વાતની નોંધ રા. રા. જનનામાસ હરિપશમાં મોકલે પોતાના
સહીક જળાખ્યાનની પ્રસ્થાવનામાં લીધી છે. સુરતમાં પ્રેમાનંદ
કવિ કથા કરવા આવેલા ત્યારે જનુવરીનો વલ્લભ ભાગવતની
પદવંશ કથા કરતો હતો અને એમમપુરાને મહાદેવસુત દરેવ-
રામ સિવપુરાણી અને સિવ મહાદેવની પદવંશ કથા કરતો હતો.
પણ આમને મહાકવિ પ્રેમાનંદે સુરતમાં પદાપી ત્યારે ત્યાં કાવ્ય
રસિક લોકોએ તેમને ભાગવતની પદવંશ કથા રચવાને આમંત્ર
કર્યો. આ વખતે માર્કંડેય પુરાણના પદવંશમાં કવિએ પુરાણીએનો
જે ઉપદાસ કર્યો હતો, તેથી રીતે મહાદેવ નહિ કરવાની પણ

સૂરતના બાહ્યોલ્લેખ અને અન્ય સુદરશોભી વિનિત કરી હતી, અને કેવળ હરિરસ કથા કરવાની યાગ્યી કરી. જ્યાં સમયે સૂરતમાં રહેતા અને વેળુવા વચ્ચે પણ વાદ માથા કરતા હતા ગણુદેવીના વદનભ ભાગવતનો પદઅથ અનુવાદ કરી નિષ્પન્ના ઝણુ માંતો હતો અને હરદેવરામ શિવપુરાણ સુજવાતી લાખામા ઉતારી શિવ માહાત્મ્ય, કેસાવતો હતો આ બેકપદ ભેષ્મને કવિ પ્રેમાનંદ બને સતવાળાઓ રાજ થાવ એવી રીતે પદઅથ કથા રચવાનું કહ્યું હતું. અને તે પ્રમાણે તેમણે એક કાવ્ય રચ્યું છે, જેની એક પદ્ધતિ પ્રત અમને સૂરતમાંથી મહામહેતવે મળી છે આ પદઅથ કથાની કાવ્યપ્રતના આગના કેટલાક પંના કહી ગયાં છે, અને વચ્ચે ઉપાધ સાંગવાણી કેટલાક અશોક વચ્ચાતા નથી, પણ જેટલા ભાગ વાચી રહ્યા છે તે ઉપરથી જણાય છે કે, કવિએ હરિ અને હર વચ્ચે અજોડ છે એ બતાવવા અર્થે સાધારણ કથાં છે કવિએ શ્રીકૃષ્ણ કથાના આ કાવ્યના આરંભમાં શ્રીમદ્ભાગવતના ચોથા સ્કંધમાંથી હમ્પ્રભવપતિના રસવાળી કથા ઉપાધી છે, અને પછી કિસાલયને ત્યાં પાર્વતી જન્મ્યા થયે શિવજીને રચવા, તેના પછીપરિણય વિષય બહુ બપ રમુછપણે વર્ણવે છે તેમાં સુજવાતી પ્રાચીની જન કાક વાતી પદ્ધતિ સમવિધિ અને સાધના વગેરેના વર્ણનોમાં તેની હારસય કેવળવાળી હતા જણાયે આવે છે. તે પછી સુમદમયન વૈજાવતરણ અને કામદેવના ભરમ થવાની કથામાં થોડો વિષયોત્તર કવિએ વર્ણવે જણાય છે, પણ સર્વ વિષય કુકમાં પણ બહુ ભરવાડી રીતે વર્ણવ્યા છે, થકાવિ કાલિદાસ વગેરેએ કુમાર સભવ મહાકાવ્યમાં કામદેવના ભરમ થવાની કથા બન્ય રીતે વર્ણવી છે, જ્યારે પ્રેમાનંદ એ યીનો-ભૂતી પ્રમુખાકા છેડી રી પ્રમુખાનિકા બાંધી છે. પ્રેમાનંદ પોતાના આ કાવ્યમાં પાર્વતીજીને પરણ્યા પછી મહાદેવજીને વનમાં તપ કરવા મોકલે છે, એમને કુલકમિષ અને દેવો તથા કાળજીને આપસમાં પાડી પાનારા નારદજી પોતાનું વેર સંધારી પાર્વતીજીને ઉદ્ધરે છે કે મહાદેવજી તે ગયાજીને સંધને વનમાં શાળ જમક કરે છે. પાર્વતીજી આ વાત માનતા નથી, પણ મહાદેવજીની પરીક્ષા કરવા માટે કામદેવને સહાવામાં લઈ બીલવારાજીમારીની આંત્ર મનોહર રહે થારણ કરી શિવજીને વિદ્યક કરે છે શિવજી ભીડી ખોડે પાર્વતી અને બેળા બંનેને વરહોડી તેની કથા પરજવા તપર થાય છે ભીડકા માની ના પાડે છે, ભારે શિવજી ભોરજનથી વાપ જાવું જણાયે છે, એટલે પાર્વતીજી પોતાના જૂળ રવરૂપમાં પ્રકટ થાય છે અને શિવજીને આતુ અધિચર મન રાખવા માટે કંપી આપે છે મિત્રજીને વિચાર થાય છે કે મારા ભોજ તપરથી અને પેશીતું મન પણ ચલિત થય ભાય છે, તો આમ થવાનું ગરજુ છે અને જાનમકુણી જીવો એને જણાય છે કે તેના મનનું મયન કરી પાખતના કામદેવ છે, તેથી કવિ ભારણ કેને ભરવા કરી નાંખે છે પાર્વતીજી તેમને કંપી આપે છે, અને સહિકાર્ય કાદર જન્વાથી સર્વ રહે અને ખાસ કરીને નિષ્ણ જન્વાતા, મહાદેવજી પાર્વતીના કંપે છે કે કામદેવને સજ્જન કરે કામદેવની સર્વ રીતે ટીકીપીટી અને અન્યત્ર વિવાપ કરે છે આખરે નિષ્ણ કહે છે કે લક્ષ્મીને પરજવા હતા મારે કંઈ સતાત નથી માટે પુત્રમાર્ગનું વરદાન

આપો આ સર્વની પ્રાપ્તિના ઉપરથી મહાદેવજી વરદાન આપે છે કામદેવ ભરમ થયે જણુ અનન્યરૂપે રહિમા વિચરતે અને સહિકાર્ય પૂરેની માફક થાયુ રહેશે, અને જનવાપ નિષ્ણને જણુઓ કે તમે અનન્યના જનક થશો, અને તમારું વંશીવા પ્રેમજી દગશે, અને રતિને જણુઓ કે કામદેવ કુષુપુત્ર પ્રમુખરૂપે અવતરી તેને પરજશે અહિંયા આ રીતે શિવ તથા નિષ્ણની કોકતા કરી પ્રમુખને જન્મ થવા માટે પ્રેમાનંદે ભાગવતના દશમસ્કંધની કથા ઉપાધી છે અને કુષુ ચરિત્રનો રસિક ભાગ વિસ્તારથી વર્ણવી, રસિકથી પરિણય, પ્રમુખને જન્મ અને રાજસાસને ત્યાં રતિની ધારે પ્રમુખરૂપે કામદેવ હાને ઉછરે છે ત્યાં લ્હીની કથા રચેલી છે પણ સત્તાની વાત એ છે કે અહિંયાથી પાછળનો ભાગ અમને મળ્યા નથી, એટલે પ્રમુખ-રતિવિધાસ આગળ કવિ કથા સમાપ્ત કરે છે લાગવતના દશમ પ્રમાણે કુષુની મગજ પવિત્ર કથા આગળ થવાય છે તે સમજ શકાય છે. કવિની કાવ્ય રચવાની કદાપના ભય છે, અને આ વિષયકકમના એ કેક સુદિનના કવિએ ખતિથી હેલ્ય તે એક સુંદર મહા-કાવ્ય સુજવાતી ભાષામાં બને પણ પ્રમુત કાવ્ય સાધા રચે, ભાગ અને વલજુમાં રચાયું છે, તેમાં કેક પણ સ્થળે પ્રેમાનંદ પોતાની મુદ્રા આપી નથી, પણ માત્ર અમરગીતનાં પદોમાં તેનું નામ જણાય છે, તે ઉપરથી આપણી ખામી થાય છે કે આ કાવ્ય કવિ, પ્રેમાનંદનું જ રચેલું છે તે ઉપરથી તેની વાજીને પ્રતાપ, પ્રસાદ, એજાસ વગેરે પણ ભીનું કવચોમાં, વદન જણુવે છે તેમ કુપાયો જણાયે નથી. એ અમરગીતનાં પ્રેમાનંદના નામની મુદ્રા હેતુ નહિ તો એ કાવ્યનો રચનાર કેણુ છે તે જણી સકાત નહિ

સૂરતના લોકોમાં વાત થાય છે કે પ્રેમાનંદ આ પ્રમાણે કાવ્ય રચ્યું અને લોકો આગળ માર્ક ભજનગાનુ, પણ તેથી સૂરતના શોખીન કવિો પ્રમુખ ન થયા તેમને તે સાદા કવચમાં શામ, ભાગ-વચણુ નોષતા નહતા પણ કાવ્ય અને રાગ રાગણી વગેરે નોષતા હતા અને પ્રેમાનંદ કવિને પાડી વિનિત કરી કે ભાગવત પ્રમાણે પદઅથ કરી આપો, અને તેમાં રાગ રાગણી કાપત કરા, તો પ્રમુખ આપે અને સંગેય થાય સૂરની સહેવાણી શેલઅનેતો આગ્રહ નોષને કવિએ હરિથી દશમ રચવાનું કાર હતું અને તેનું પરિણય લોકો આગળ રાજી છે પ્રેમાનંદને દશમ કવિએ કાવ્યોમાં સત્તામજુત છે, તે અતિરસની સહિતા છે, કવિએ અને શેલતો આગળ નમ્રતાનાં દરિયા છે, નિર નિમાનપણુએ અને જકદેર કથોના પશ્ચાતતો ઉભારે છે, એમાં સુગારસનો રાહજીવો દરિયા ચાંત બન્યા છે, અને અમર-ગીત તેમજ અમર પદ્મીયોના સુદાર આઠો પદ્ધ દશમસ્કંધમાં પેદાતા કાત રચાં એને યાનોપદેશથી ગર્વાંતિ થાય છે, અને કાવ્ય રચના તથા તેમાં દર્શાવતો ભાવ આપજીને કહી આપે છે કે આ દશમસ્કંધ, એ પ્રેમાનંદની પરિણય મનોહરનું ફળ છે, અને ભજનવાપ શ્રીકૃષ્ણ મનિના ભક્તિભાવ તથા તદ થશો અને ગોપ ગોપીઓનાં ચરિત્રોના વર્ણુથી જ સુજવાતી પ્રમુખમાં દેખાતા વાતસ્ય રસની અને દશ્યુ રસની એમાં રવજ છેલ કાવ્યની કદા નાંખી છે, અને ભાવ-વર્ણુને ભોડા ઉત્તરકાળમાં જ આ મન્ય લખાનો દોરો નોષે, એ

આપણને સદાજ લાગે છે. પણ પરોપચાર શીકીશ્યમની શી અકલિત ગતિ હશે કે એનો પ્રથમ વારનો દશમ અને બીજા વારનો દશમ, બન્નેમ લગભગ સુક્રિષ્ણી દરજ્જા અમદા પશ્ચિમ આગળ જ આવેલું રહે છે. ત્યારે કવિએ સુંદર ગેવાડાને બાકીનો મન્ય પૂછી કહવા માટે નમુનાની કવિતા રચી લાવી બતાવવાનું કહ્યું, અને સુંદર જે ભત્રીની કવિતા રચી પ્રેમાનંદને બતાવી હશે અને જે ભત્રીની કવિતા આપણને આજે દશમસ્કંધના ઉત્તરાર્ધમાં મળે છે, તે ભત્રી એમ લાગે છે કે, સુંદર પ્રેમાનંદના પહેલીવારના ભાગવતમાં અનુવાદનું જ સાદાધર્મી અનુસરજી કરેલું છે, એટલે કે વિનિષ્ણ રામદાસી ડોરી દઈ કેવળ દાખ અને વલ્લભમાં જ કવિતા રચી કાઢી છે. માત્ર ભેની કૃતિમાં ફેર એટલેથી જ કે પ્રેમાનંદની કવિતામાં એની મળા અને પ્રાસદ સાદાધર્મી પણ હતા રહેતા નથી, ત્યારે સુંદર ગેવાડાની કવિતા ગેળી અને તદ્દન સાદી વર્ણનપૂર્ણ છે. પ્રેમાનંદે પહેલીવારના ભાગવતમાં કવિ તરીકે પોતાને જાણાવ્યાએ નથી. સુંદર પણ તેમ જ કહી છે. એટલે સુંદરની કવિતાના વર્ણનની સાદાઈ અને નિરશિયાની વાળે નેમળે જ, પ્રેમાનંદે પોતાના બીજા સિંધોને દશમસ્કંધ પૂરા કરવાનું કામ નહિ લીધેલા કાદા સુંદરને કોણે એવી જે દેવતા પ્રમલિત છે, તેને અત્યાર સુધી અમુકિત રહેવા પ્રેમાનંદના પહેલીવારના ભાગવતથી ટેકા મળે છે, અને પ્રેમાનંદની જીવન કળાની કાળકળમાં અહીંતો એક અરેડો પાયા છે આ અમુકિત કાવ્ય-મન્ય શીકીશ્યની કૃષિએ લલમ અને સામનની અમુકીતા પ્રાપ્ત થતાં 'શુભરાત્રી' પ્રેમાનાં કાવ્યના માત્રીકો અને અસાદા, પ્રેમાનંદે કવિના તમામ પ્રસિદ્ધ અને અપ્રસિદ્ધ મનો' અકટ કરવાનો જે અત્યાર સુધી છે પણ પકડે ત્યારે અકટ થશે.

મહાકવિ પ્રેમાનંદે દશમસ્કંધ કાવ્ય ક્યારે રચવા માંડ્યું અને ક્યારે અમુકું છેલ્લું, અને તે પછી સુંદરે ક્યારે તે અમુકું મહાવલ્લ કાઢી ચકા કર્યું, તેના કાળનો પતો કાઢતો નથી. માત્ર સુંદરે લલત ૧૭૮૬ થયે દશમસ્કંધ પૂર્ણ કર્યો એટલું તેણે કહ્યું કાવ્ય ઉપરથી જ જાણ્યું છે. કવિ નર્મદાસરક અને બીજા વિદ્વાનોએ તે ઉપરથી એવું અનુમાન કર્યું છે કે સુંદરને અવરજી રહેલા દશમ પૂરા કરતાં આશરે ૭ વર્ષે લાગ્યા હશે એટલે કે કવિના અવસાદના - કાળ વિ સ ૧૭૮૦ માં થયેા રૂબો નેપથ્ય, એટલે કંઈ નહિ તો તેની આગક આર પાંચ વર્ષ પહેલાં કવિએ ભાગવતનાં દશમને આરંભ કરેલા હોવા નેપથ્ય એટલે શ્રુતિ, દશમને આરંભ કાળ વિ. સ. ૧૭૮૫ નજીકે તો વારા જેવું નહિ કહી શકાય અને કાવ્યમાં છપાવેલા દશમ સર કરતા પહેલાં ચોર્યાં વર્ષ આગક હોવામાં, પાંચતીના પૂર્વ જન્મદી કથાવાળા અને દરિ તથા દર વચ્ચે અંગેદ દરોડાનારે ભાગવતની સારા કાવ્યગ્રન્ય સાર ક્યાં હશે એમ માનવને પણ કંઈ પ્રત્યક્ષ જણતો નથી આ પ્રમાણે સાંકળની કડી મેળવના આપણે પ્રેમાનંદે પ્રથમ કેમ લલમકાલે હુ રાધાન રસિયાનામકાન અને વાતપ્રકોતરના આપ્તમાન, સુધી આવી પુગીએ છાએ. આ આપણને વિ. સ ૧૭૮૦ અને ૧૭૮૧ માં રચાયા છે અને તેમાં વિતા પ્રથમ કેમ શુભરાત્રી સાદિત્વની રચિત મનોની અવાદ છે, અને તે વખતે પ્રેમાનંદે, વલ્લભના કાંચેલી થયેને, શુભરાત્રી ભાષામાં સર્વોચ્ચ કથા રચાય અને એ

ભાષા આપોતરની બીજા ભાષાઓ સાથે સમાવરી થાય તેજ માથે પાયરી બાંધી, એની જે પ્રતિભા લીધી હતી તે પણ થયેલી નેપથ્ય, વલ્લભના કહેવાથી વિરજા પાયરી આપે છે અને કવિ બાપે છે. આ પ્રમાણે આપણે સ. ૧૭૮૧ થી ૯૦ સુધી પ્રેમાનંદના એવાનું અંદિત આપણે હકી રી રચીએ છીએ. બીજા બાળ્યને મેલના પ્રેમાનંદના અત્યાર સુધી પ્રથમ ચર્ચા કાવ્યો, આપ્તમાન વગેરે વિષયથી જાણ્યું છે કે વિ. સ. ૧૭૬૫-૬૬ સુધી તેની કાવ્યપ્રવૃત્તિ હતી. વિ સ ૧૭૬૫-૬૬ થી તે ૧૭૮૧ સુધીના વર્ષોમાં રચાયેલું અને રચન સંવત સંગ્રહી રચત ઉદ્દેશનાપણા સિવું કાંઈ પણ કાવ્ય મન્યુ નથી. તેના રચન વર્તના ઉદ્દેશ વિનાની કાવ્યકાંડ કાવ્યો છપાયાં છે, પણ તે કયા વર્ષનાં હશે તેનું અનુમાન થઈ શકતું નથી. કદાચ તેમાંના કેટલાક આ વર્ષમાંના કાળના હોય પણ અરો. તે ઉપરાંત મારૂ માનવું છે કે પ્રેમાનંદે પોતાનાં બીજાના નાટકો તેણે આ વચ્ચેના કાળમાં રચ્યાં હોવાં નેપથ્ય. એમાંનાં નજીક તો રા. રા. દરગોવિંદાસ કા. કાંઠાવાળાએ છપાવેલાં છે. ચોર્યું 'દુહ ભાષી' નામનું નાટક, જે માર્કેશ્વર પુરાણના એક ભાગ ઉપરથી રચેલું કહેવાય છે તે પણ ૧૭૬૫ પછીના કાળમાં રચાયેલું હોતું નેપથ્ય. જે સિવાય બીજાં નાટકો, અગ્રુ વગેરે તેણે આ સમયમાં જ રચ્યાં હોવાં નેપથ્ય એમ અમને લાગે છે, કારણ કે માર્કેશ્વર પુરાણમાં કવિની ભાષા ભેર દાર અને છે અને તે ઉજળતી મેળવતી નાટકોમાં વહે છે અને ઉવટે આ મેળવતી શીલાચરના દશમસ્કંધના શીકીશ્ય ચરિત્રના રસ સમજમાં ભગી નમના પામી ચાંત થાય છે. અમારી શૈલીના પરિણામે ઉપર પ્રમાણેનાં અનુમાનો ઉપર અવાપ છે, પણ તે કેટલે દરબને સ્વીકારવા જેવાં છે તે તો શુભરાત્રીના વિદ્વાનો કરે છે. આ વિષયમાં કાંઈ વધુ પ્રમાણ પાડશે અને જાણવશે તો તેનો મેરિસ ઉપાસ થશે. તેમ જ પ્રેમાનંદના પ્રથમ વલ્લભ રચેલું 'પ્રેમાનેર કયા' નાગરું પ્રુસ્તક કાંઈ પૂર્ણ રીતે પ્રકટ થાય અથવા તો તેના વાંચન ઉપરથી રા જે કા. કાંઠાવાળા કંઈ પુરાણથી જાણ્યું તે તો શુભરાત્રીના એક મહાકવિની જીવનકળા ઉપર પડેલા આવરણનો ભય થાય અને પ્રાપ્ત પડે.

પ્રેમાનંદના દશમસ્કંધ બીજા એક ભાગત તરફ આપણું વિશ્લેષ થાવન બંધે છે. તે એની પર્વવિષયક માન્યતા, કવિ પોતે પરમ વૈભવ્ય છે, પણ અમુક જ મતના આમદી નથી. તે પોતે રામાનંદી સંપ્રદાયના હોય એમ લાગે છે, અને રા. કાંઠાવાળા કહે છે તેમ મતના સર પાટશ્ય તરફના પુત્રિમના કાંઈ નામર રામચરણ દરિદર હતી એમ લાગે છે, કારણ કે દશમસ્કંધમાં ૬-૧૦-૧૩-૧૪-૧૫ અધ્યાયની સમાધિવાળા ભાગમાં આસ દિગ્ધર્ષા ઉદ્દેશના વાદ્યાર કરે છે. આવેલા ઉદ્દેશ તેનાં બીજાં કાવ્યોમાં મળતો નથી, પણ કૃત વિ સ ૧૭૪૦ માં રચેલા રામચરણનાં વિવાદમાં મળે છે કવિ પોતે કૃષ્ણ કથા કરતી વખતે અને શ્રીમદ્ભગવત પુરાણના અનુવાદના અંતમાં પણ 'રામચરણના રામ'નું ભાવન ચૂકતા નથી, અને પોતામાંને પણ તેનું નામ લેવા આમકરે છે. આ સર્વ બતાવી આપે છે કે તેઓ શ્રીકૃષ્ણાપિલ્લના આદર્શમાં લખ્યા પ્રમાણે, શ્રીરામચન્દ્રજીએ કવિ શુનિએને શ્રી

કુષ્ણવતારમાં અંગેસમ કરવાનું જે વચન આપ્યું હતું તે પાળવાને શ્રીકૃષ્ણે અવતર્યો એ માનવતામાં આનંદનારા હતાં; આનંદનારાઓમાં શ્રીનરસિંહ એટલા પશુ એક હતા. તેથી ભાગવતની શ્રીકૃષ્ણ કથામાં પશુ પ્રેમાનંદ રાજપદોચ્ચ રામનું નામ હમેશાં લે છે, તે તેમની રામાનંદ સમ્રાજ્યની સમજણ દર્શાવે છે. વળી તેઓ જેમ શ્રીરામજી અને કૃષ્ણજી વચ્ચે બેઠાં પાનતાં નહેતા તેમ નરસિંહ એટલાની માફક હરિ અને હર વચ્ચે પશુ બેઠાં માનતા નહેતા. તેની સાક્ષી તેનું પ્રથમ વાનું ભાગવત પૂરે છે. આ સર્વ હકીકતો દર્શાવે છે કે કવિ પ્રેમાનંદ ઉદાર મતવાદી વૈષ્ણવ હતા. ને તેમને અને કવિ રત્નેશ્વર, વલ્લભ સંપ્રદાયના કાઈ આચાર્ય સાથે દયારામની માફક સંપર્ક થયેા હોત તે તેનાં કાવ્યો જુદું જ પશુ અપૂર્વ વલ્લભ હેત. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે તેના વખતમાં વલ્લભ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયે એટલું નેટલું પ્રચાર કર્યું પડેદારા, સુરત, નંદરમાર વગેરે સ્થળોએ કરેલું નહોતું એવું, અથવા પ્રેમાનંદના કાન સુધી તેમની ખ્યાતિ આવીતી નહિ.

આ આશ્વિતી અંદર પ્રેમાનંદનું ગીતા છપાવેલી નથી. આ કાળ ને કે બ્લૂટી કાલપત ઉપરથી કોટ આશ્વિતીમાં છપાયેલું છે, છતાં કેટલાક વિદ્વાનો તેને પ્રેમાનંદની કૃતિ માનતા નથી. જેની દાખાતો આજે વિદ્યમાન નથી તેવા પ્રેમાનંદનાં આખ્યાનો, કાવ્યો, નાટકો વગેરે પ્રેમાનંદના રચિતો મનાય છે અને જેની હાથપ્રતો આજે હેવાતિમાં છે, છતાં તે કૃતિઓ પ્રેમાનંદની નહિ, એવું કાલના કેટલાક યુજ્જરાતી સાક્ષરો આ આધારે માને છે, તે સમજવું મુશ્કેલ છે. આ ગીતા પ્રેમાનંદની રચિતી છે એમાં નજર પશુ ફરેહતું કારણ નથી. પશુ આ ગીતા અર્પે આ આશ્વિતીમાંથી કેટલાક કારણોને લીધે કાઢી નાંખી છે. તે ઉપરથી કાંઈએ એમ સમજવું નહિ કે અમે પ્રમણેત ગીતા પ્રેમાનંદની નથી એવું માનીએ છીએ. તે જ પ્રમાણે કવિ પ્રેમાનંદનાં પ્રકટ થયેલાં નવ્ય નાટકો પશુ તેની જ કૃતિ છે એવું અમે માનીએ છીએ.

પ્રેમાનંદ કવિના રચેલા ભાગવતના પ્રથમ-પદ્યબદ્ધ અને બીજા પદ્યબદ્ધમાં અમરગીતોનાં ભાગ એક સરખો નથી. આમ બે ત્રણ પદ્યો જ કવિએ જુનામાંથી એમનાં એમ રચીકારી બીએ ભાગ નોંધે જ રમી ઉમેર્યો છે, જે બન્ને કાવ્યો સાથે રાખી વાંચવાથી ખ્યાતી થશે. પ્રેમાનંદ આ પ્રમાણે શામલે કહ્યું હતું કે અમરના નિર્ણય આપવાને રહે છે. તે જ પ્રમાણે રશ્મિધી દરજ સંપદમાં પશુ એ જ પ્રમાણે કવિએ પદ્યો જણાય છે. પ્રથમના પ્રયત્નોમાં કવિની જુવનતાના કાળનાં પડકાર જણાય છે; જુવાનીનાં તનખાનદ શૂંચારનો વિલાસ, કાવ્યો કાવ્યપરસ, નામક નાવિકાનું વાસુકાવ્યું વગેરે પ્રથમવારના કાંચાદિમાં જણાય છે, બપોરે આ સર્વ વિષયો ભાગવતની કથામાં શાંત બની ગયેર થાય છે, ઉછળતાં શૂંચારને સ્થાન મળ્યુંપરિય અને વૈરાગ્ય લે છે. ભાગવતના પ્રથમ પદ્યબદ્ધમાં આલેસા અમરગીતમાં આપરે ૧૮ પદ્ધિ હતાં તે ૨૬ કરી બપોરે

કવિએ દશમસ્કંધ બીજીવાર રચવાને મનોરથ કર્યો સારે તેણે ૧૮ પદ્યોમાં જ અમરગીત લેઈ પાડી તેમાં ૭ નવીન પદો ઉમેરી અમર પદ્યોથી એનું નામ તે પછી તેણે આપેલું જણાય છે. આ નવીન અમર પદ્યોથીમાં જુના પશુ પ્રથમવારના ભાગવતના પદ્યબદ્ધની હાથા એટલા ઉપરથી જણાય છે કે અમર પદ્યોથીના પદ્યમાં ત્રણ પદો પછી વલ્લભની જેમે કીમી આવે તે વાગવતના પ્રથમ પદ્યબદ્ધમાંથી કવિએ ઉતારી છે, અને આ વલ્લભની કીમી પ્રથમવારના પદ્યબદ્ધ ભાગવતમાં કરવાંઓના સંકેપ ભાગવવા માટે છે, અને એમ લાગે છે કે આ ૧૮ ઉપરથી ૨૫ પદ્યવાળું અમરગીત પશુ ચક્રત રસિક ચોતાજોતેની માંગણી ઉપરથી જ મહાકવિ પ્રેમાનંદે પાઠગણી જુદું કરેલું હોતું એમ. અને પછી શૂંચારનો વિશેષ આગળ પડતો ભાગ દશમસ્કંધના બીજીવારના પદ્યબદ્ધમાંથી કોઈ કંઈ કવિએ કેટલીક નવીન રચના કરી છે, જેમાં એની ઉપર આવેલા રદલની હાથા જણાય છે, તેમ સાંતિ અને વૈરાગ્ય રસ પશુ સારે જણાય છે. આ વિષય ભારા જર સમજવા માટે અમે વાંચનારને અર્ધરંગીતના ત્રણ અવતાર સાથે રાખી વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ, અમર પદ્યોથી જુદલ કાવ્યબદ્ધનાં ત્રણ ભાગમાં છપાયું છે, અને બીજા બે પ્રયત્નો આ પદ્યબદ્ધમાં છપેલા છે, તે વાંચી સરખાવી જોવા જેવા છે. અમરગીતની રચનામાં પહેલીવારના પ્રયત્નોમાં કવિએ થોડું પશુ રાખ્યું છે, પશુ રૂમિખી હરજવાળા પદ્યબદ્ધ ભાગવતના ભાગમાં કવિએ પહેલીવારના આખ્યાનમાંથી કંઈ અટકા કરેલું જણાતું નથી; પશુ ઉપર આ આખ્યાન દશમસ્કંધમાં અપૂર્ણ રહેલું છે. જે સુધેર પાઠગણી પૂર્ણ કરેલું છે. આમાં મહાકવિને લીધે ભાગવત કવિએ ચક્રત હોત તે યુજ્જરાતી ભાષા માટે કંઈ મજા રહેતે નહિ એવું જોવાને આનંદનું સાધન થઈ પડતે.

જેમ અમે પદ્યબદ્ધ ભાગવતની આ આશ્વિતીમાંથી ગીતાજનો ભાગ કાઢી નાંખ્યા છે તેમ તેના બદલા કવિર દયારામની રચિતી “ભાગવતપ્રકાશિકા” આવી વાંચવા છે. આ અતુલમણિકા કવિ દયારામ, ભીમદ વલ્લભાચાર્યના “ભાગવતાર્થ પ્રકરણ” નામના ગ્રન્થ ઉપરથી તજભાષામાં રચી છે, જે રસિક હોવાથી અમે તે પહેલાં આપી છે. આ વિષયનાં અમે યુજ્જરાતી ભાષામાં રચાયેલાં કેટલાંક પદો એમાં છે, પશુ તે અશુદ્ધ રચનામાં હોવાથી તે સ્વીકારી નથી, પશુ કવિર દયારામની રચના સ્વીકારી છે, જે વાચનારાઓને આનંદ આપે તેવી છે.

કવિ પ્રેમાનંદ અને તેમના સહાયક માયક વિરજના કાવ્યનિક ચિત્રના ખેતક લખવા આરંભ રા. કનેવાનાં વાણેકનાં મુનરામી રત્ન આપી છે તે માટે તેમને ઉપકાર માનું છું.

આ કાળ યુજ્જરાતી પ્રબલે આનંદકારી નીરડે, એની પ્રાપ્તિ સદિત વિરત છું.

સુભદ્રા

સ. ૧૯૮૩ કૃષ્ણજી
સુદ અષાઢી

નંદવરલાલ ઈન્દોરના દેશાઈ

—2106-01-01-01-01-01—

નિર્ધારિત વિષયોની આવક સંમિલિત		પૃષ્ઠ	અંકસાથ	વિષય	પૃષ્ઠ
અર્થજ્ઞ પત્રિકા (અધિકારી અને ગ્રાહકોની માટે)	1-3	3	અકરણ-કાગર	...
શ્રીમદ્ભાગવતની કથાનું ફળ	4	4	10 મો અમલવાળાની કોષ્ટકોની કથાનું મારણ
ગોપી આવક સંબંધી વિષયો	5	5	6 મો અમલવાળાના મહાપ્રતી પરીક્ષિત રક્ષણ
મરેનાના	6	6	7 મો કુલની માર્ગના વાળા દરિયાના પુરુષનું સામ્ય યુધિર
પોષ્ટ આવક સંબંધી	7	7	8 મો કથાનું વર્ણન
શ્રીમદ્ભાગવત-પુરાણ-ધર્મ-દર્શન	8	8	9 મો કુલિરિતે લોકપુત્ર અથવા
શ્રીમદ્ભાગવત-પુરાણ, વ્યાસ, અને નિર્ધાર (નિર્ધાર)	9	9	10 મો લોકપુત્ર દારૂના મને કથા તેનું વર્ણન
શ્રીમદ્ભાગવતના દર્શનનો ગ્રાહકોની પદ્ધતિ અને મહાભારત	10	10	11 મો પરીક્ષિતો ન્યાય વાળા માર્ગનાના રોડનું સામ્ય
પ્રેમાર્થ	11	11	12 મો વિદ્યાર્થી કાળેપરિતે વાળા કુલરકુલનું સર્વગમન
વિષયોત્ક્રમ સંમિલિત	12	12	13 મો શ્રીકૃષ્ણનું સ્વભાવ ન્યાય વાળા પાર્થ પ્રતિ કુલિરિ
શ્રીમદ્ભાગવતના દર્શનનો ગ્રાહકોની પદ્ધતિ અને મહાભારત	13	13	14 મો પુરોહિત મત
વિદ્યાના આવક સંમિલિત	14	14	15 મો અર્જુન કુલિરિ સંવાદ-દિમાને મળતું
ગ્રાહકોના આવક સંમિલિત	15	15	16 મો પરીક્ષિત ધર્મની સામ્ય ભાવનું વાળા/કલિને લીધે,
શ્રીમદ્ભાગવતના દર્શનનો ગ્રાહકોની પદ્ધતિ અને મહાભારત	16	16	ધર્મનો મળવાના
પ્રવાચકો				કલિની ધર્મનું સામ્ય
મહાભારત (મને વર્ણના ભાગ)	17	17	18 મો પરીક્ષિતો સામ્યમતિ
શ્રીમદ્ભારત	18	18	19 મો પરીક્ષિતો સામ્ય મતિ
વૃત્તિભારત	19	19	20 મો પરીક્ષિતો સામ્ય મતિ
મહાભારત	20	20	દિત્તિયસ્કંધ-સાધન (શ્રીમદ્ભાગવતના સામ્ય મરણક્રમ)	
વૃત્તિભારત	21	21	1 મહાભારત-સાધન
મહાભારત	22	22	2 મો સામ્યના અવગુણે મારણ-મરણના વૈરાગ્ય કેવલ
મહાભારત	23	23	3 મો સ્વપ્ના મેલ
મહાભારત	24	24	4 મો મહાભારતના સ્વભાવનું વર્ણન
મહાભારત	25	25	5 મહાભારત-દર્શન
મહાભારત	26	26	6 મો કથા રેવના અનન્યની કથા માર્ગ સામ્ય તેનું વર્ણન
મહાભારત	27	27	7 મો ઉપાન મળેલું દર્શન વાળા ફળ માતિ-અર્જુનના
મહાભારત	28	28	8 મો કથાનું રેવના ઉ
મહાભારત	29	29	9 મહાભારત-મનન (1 ભાગ)
મહાભારત	30	30	10 મો કુલિ રેવના વાળા વૈરાગ્ય કેવલનું મહાભારત
મહાભારત	31	31	11 મો વૈરાગ્ય સ્વરૂપની વિમિતિ
મહાભારત	32	32	12 મો અમુના મોલિતે અરવો થવાના માર્ગ મળેલું વર્ણન
મહાભારત	33	33	13 મહાભારત-મનન (2 ભાગ)
મહાભારત	34	34	14 મો અમુકાલિત
મહાભારત	35	35	15 મો અમુકાલિત વાળા મહાપ્રતી સામ્યવત્તું અવગુણ
મહાભારત	36	36	16 મો સામ્યવત્તું દર્શન ભાગ
મહાભારત	37	37	ત્રીતીયસ્કંધ-સર્વો (શ્રીમદ્ભાગવતના જમણા પાક)	
મહાભારત	38	38	1 મહાભારત-અધિકાર
મહાભારત	39	39	2 મો ઉદય મને નિદ્રાના મત
મહાભારત	40	40	3 મો ઉદય આરોહી ઉત્તર
મહાભારત	41	41	4 મો શ્રીકૃષ્ણના વાળા દર્શનનો સામ્ય
મહાભારત	42	42	5 મો વાદનો સંવાદ, શ્રીકૃષ્ણનું સ્વભાવ ન્યાય, વિદ્યાર્થી
મહાભારત	43	43	મેલેવ સંવાદ
મહાભારત	44	44	6 મહાભારત-સુધારાતીત
મહાભારત	45	45	7 મો વિદ્યાર્થી મેલેવ સંવાદ-સુધારાતીત વિશે મનેનાર
મહાભારત	46	46	8 મો વિદ્યાર્થી મેલેવ સંવાદ-સુધારાતીત વિશે મનેનાર
મહાભારત	47	47	9 મો વિદ્યાર્થી મેલેવ સંવાદ-સુધારાતીત વિશે મનેનાર
મહાભારત	48	48	10 મો વિદ્યાર્થી મેલેવ સંવાદ-સુધારાતીત વિશે મનેનાર

3 ਅੰਕਰਘ-ਦੀਪੁਘ

५ मे। वि. मे. सं-भाषणकार्याला येथील सर्व अध्यापक
८ मे। वि. मे. सं-समीक्षाकार्याला येथील सर्व अध्यापक
सभासद व कार्यकर्त्या यांच्यासमवेत येथील सर्व अध्यापक
११ मे। वि. मे. सं-प्रशासकीय कार्याला येथील सर्व अध्यापक
अध्यक्ष, कार्यकर्त्या, कार्यकर्त्या, कार्यकर्त्या

୪ ଅନ୍ତରାୟ-ଶିଳା

१० मे। वि. भे. स-भाषादिनी कल्पति तथा इत्य भ्रमानी सृष्टि
२१ मे। वि. भे. सं-भाषणा भ्रमभङ्गानु चरुण ...

୫ ଅନ୍ତରାଳ-୧୨

१३	श्री	वि. नं. सं-युद्धिनि रश्मिनां प्रभार
१४	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य केष्वपि पक्षे	यस्यैव	वर्षा युद्धं नृसंग
१५	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नो द्विष्यते तद्वत्	नृसंग	...
१६	श्री	वि. मै. सं-विषयनां शाप माय	राशौ शरीरी स्तुति	...
१७	श्री	वि. मै. सं-राक्षसे वपशी मेगनेतु	वदहता	वप दित्
		विषयान् यत्न		
१८	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
१९	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२०	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२१	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२२	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२३	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२४	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२५	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२६	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२७	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२८	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
२९	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		
३०	श्री	वि. मै. सं-विषयस्य नृसंगे	यस्यैव	वर्षा युद्धं
		विषयान् यत्न		

5 3480000-0150

૨૨ મેં વિ. જી. સનિષ્ઠાએ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પુરતી લેખકશ્રીના
વિવાદ સંબંધી કહેલા વિચારોનું વર્ણન ...
૨૩ મેં વિ. જી. સનિષ્ઠાએનું મતુલિ વિષયસંબંધી ધોરણ
પુત્રો કહેવાને પાયાની ...
૨૩ મેં વિ. જી. સનિષ્ઠાએનું મતુલિ ધારણા વાસ્તે વિમાન કૃતિ
૨૪ મેં કવિશ્રીના સંવિનિત જ્ઞાન, વૃત્તિ, આલિંગ્ય કહેવા તથા
બ્રહ્માને આધારી ધરપરના હૃદય ...
૨૫ મેં કવિનિર્મલા-જ્યોત્સ્નાશ્રીનાને પદ ...
૨૬ મેં કવિશ્રીના-પ્રકૃતિ પુરુષની ચિત્રતાનું વર્ણન ...
૨૭ મેં કવિનિર્મલા-પ્રકૃતિ પુરુષના વિવેકની ચોક્કસાસિત
માર્ગ ...

१ मे ऋषिगोदा-वचनं पदा ज्ञानं वक्ष्ये
 २ मे ऋषिगोदा-विनिर्माणं, कालान्तरं च विनाशं वक्ष्ये ...
 ३ मे ऋषिगोदा-आयुः, कालं आदि व्याप्तं वक्ष्ये ...
 ४ मे ऋषिगोदा-पुत्रपुत्रायाश्च वचनं वक्ष्ये ...
 ५ मे ऋषिगोदा-यत्नं वक्ष्ये ...
 ६ मे ऋषिगोदा-हेतुवत्तुल्यं वक्ष्ये ...
 ७ मे ऋषिगोदा-हेतुवत्तुल्यं वक्ष्ये ...

9. **ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ**

१ ठो बि. गै. सं-लू. गै. लू. अमुक-पाना वैश ठावा यत्त
बगवान-ना अमपदिउत वल्लुन ...

२ लो बि. गै. सं-हथ यत्त-भद्री-ओ तो ठावे विनाम ...

३ लो बि. गै. सं-पद-लवा सगि-गै. विसाद जथा भद्री-पय
ना पालनी ...

४ यो बि. गै. सं-सगि-ना अमपमान ठावा देउलख ...

५ यो बि. गै. सं-गिर-भद्री दहन्तु मल्लु ...

६ ठो बि. गै. सं-गिर-भद्री देवोन्म सगि-पय थाला दरी दहन्तु
ज्येद भायु ...

७ मे। नि. गै. सं-अनुनुं अष्ट यत्तुं; इष्टे ने सिव करेली
स्मृति, पुनः यत्तारण... .. ५५

2 388

૨૬	૮	ગા	મુનાપયાન-મુરને	કોણપ્રમીસ	તથા	વતીગમન-તરને	
			વીધે મણ મસજદા...	૫૪૭
૩૦	૬	ગા	મુનાપયાન-મુરના	મણરુતી	તથા	વરમીસ	૫૬૯
૧૦	ગા		મુનાપયાન-મણોના	તરા	૬૦
૩૩	૧૧	ગા	મુનાપયાન-તરને	ડપટલ	૬૦
૩૧	૩	ગા	મુનાપયાન-મણી	મણપુતલ	૬૧

8 348

[illegible]

२३ मे ५३

[illegible]

장르	장르
----	----

४२	१	अक्षय-हेश	
४३			
४४	१	हानी मिथलने। राण्य क्षयने। क्षम ..	८१
४५	२	हो। क्षीयने। क्षयमान ..	८२
४६	३	हो। क्षयने। क्षयमान ..	८३

2 348

૪૯	૪ મો	મજબૂતદેવ અગિય-સાચ કહ્યું તથા મો પુત્રની કાબજી	૮૪
૫૦	૫ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૮૫
૪૯	૬ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૮૬
૫૦	૭ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૮૭
૪૯	૮ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૮૮
૫૦	૯ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૮૯
૪૯	૧૦ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૦
૫૦	૧૧ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૧
૪૯	૧૨ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૨
૫૦	૧૩ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૩
૪૯	૧૪ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૪
૫૦	૧૫ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૫
૪૯	૧૬ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૬
૫૦	૧૭ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૭
૪૯	૧૮ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૮
૫૦	૧૯ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૯૯
૪૯	૨૦ મો	જયમહેવળ અગિય-મોડા અગિય મોડા ઉપદેશની મુજબ	૧૦૦

[illegible]

2. ଅନ୍ତରାଳ-ସଂଗ୍ରହ

१५	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	निशर्नित यकऱ	नेथी	स्वर्न
		मासि	तथा देउमोले	नारी	वर्न
१६	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुस्वरी	तथा	तेलीने पथि-
		भ्नेवादेस
१७	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	अमवान	पुनऱनी	असि
१८	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	अमिवा	यकऱ	अमवान
		पुनऱ	तथा	अमिवा	यकऱ
१९	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
		पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
२०	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
		पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
२१	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
		पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
२२	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
		पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
२३	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
		पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
२४	मै।	वाभनऱप्यान-अजिने	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी
		पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी	पुनऱनी

नवमस्कंध-धशाष्टकथा (श्रीचामरुतं काष्ठं स्तन)

૧ અઠરણ-સૂર્યવંશ નિરૂપણ

१ सो मंदारानी बसति, सुमुखने श्रीरविकृष्णनी भासि...
 २ गे वैचञ्चलनी जे पुननी वैराग्यवति पाव पुननी परस-
 रजित, लीन
 ३ गे सुखायनी जस दैत भाषावन
 ४ गे नम, नामाज तथा अमलीननी शमनते लीन
 ५ सो बभने प्रथम करी, कुशीननी रक्षा करी नेते वरु
 ६ श्री अमलीपनी वस तथा सराहयती ते भिषातो वरुदी
 छरीकरुनी वस तथा सोकरी अम्यावत
 ७ गे पुत्रकुल तथा हरिचन्द्रते लीन
 ८ गे शैवित तथा लीन
 ९ सो अशमाननी वसते लीन, तथा भिषाते पुष्पी पर
 भावतु
 १० सो अर्जुननी वस, श्रीशारदापुत्रु
 ११ सो श्रीशारदापुत्रु-रागे साक्षिष करी
 १२ सो कृष वस तथा साक्षी वस

६ अंशरत्न-सामुद्रिक निरूपण

१३	गो	निमिषं
१४	गो	पुनरापि	अपराधो	७	पुनर्नि	प्राप्ति
१५	गो	परं	प्राप्तं	न	सहस्रं	लब्धं
१६	गो	महासिद्धिं	पुनः	तथा	सिद्धिरपि	प्राप्ति
१७	गो	प्राप्तिं	पुनः	पुनः	पुनः	पुनः
१८	गो	प्राप्तिं	पुनः	पुनः	पुनः	पुनः

१६ मे	साधनाप्रतिष्ठा वयाविने मेळुणुप्रति	२१६
२० मे	बाराव्या वयाची कथा	२२०
२१ मे	विद्येचे तथा अन्वयप्रतिष्ठा प्रतिष्ठा	२२०
२२ मे	विद्येप्रतिष्ठा वया	२२४
२३ मे	अन्वय, दुष्ट वया वया वया वया	२२४
२४ मे	वयाव्या वया वया वया वया वया वया	२२४

દશમસ્કંધ-પૂર્ણિમ-નિરોધ (શ્રીચંદ્ર ૭૬૫)

१. ३६४२६४-०४०३

૧	શ્રીકૃષ્ણપ્રતાપનો	૭૫૬૫	૧૩૩
૨	શ્રીકૃષ્ણનો	અધવાસ અને રેવણને મ્હાન...	૧૪૦
૩	શ્રીકૃષ્ણ	નમ્ર	૧૪૦
૪	નર	કપાલી કરાણુરને હાથે ૭૭૩૧ ભરે	૧૪૨
૬ અકલ્મુષ-લામકલ-અમાળુ (૧)					
૫	શ્રીકૃષ્ણનો	અધવાસ, નર, કૃષ્ણરેવણે મેળાય	૧૪૫
૬	કૃષ્ણ	પ્રતાપન પૂરે મેળુ...	૧૪૫
૭	શ્રીકૃષ્ણ, રાઘવ	ને રણપ્રતિનો મધ	૧૪૬
૮	મી	નાયકરુ અને અણવારિય	૧૪૬
૯	કૃષ્ણ	બળવરિય-કૃષ્ણબંધન શીલ	૧૪૬
૧૦	યમહાવરિય	શ્રીકૃષ્ણનો હવાર	૧૪૭
૧૧	નરને	કૃષ્ણરેવણ વાસ, વાસ	૧૪૮

લામસ-મમીય (૨)

[illegible]

લાભરે-સાધના (૩)

૧૯	મે	દાવાનગરના	૨૭૫
૨૦	મે	વર્ધા કોશ્વરના વર્ણન...	૨૭૬
૨૧	મે	નેચુલી અને ગેણીએનો પ્રેમ...	૨૭૭
૨૨	મે	ગીરના નૃસીની	૨૭૮
૨૩	મે	અગ્રધાનના, કાપિ ને નાવિપત્નીને મરન	૨૭૯
૨૪	મે	ગેવર્ધનના નૃસીની	૨૮૦
૨૫	મે	કુદરતને મેગધનના મેગધનના	૨૮૧

ਲਾਮਰੂ-੬੭ (੪)

२१	गो	मन्मथसोमिनि केने श्रीमन्मथी स्तुति	२८५
२२	गो	छंदे इत्यथ श्रीमन्मथी स्तुति	२८५
२८	गो	मन्मथ इत्यथ नंदने मन्मथेन मन्मथ नन्दे मन्मथेन	२८६
२८	गो	रससुधीया-रससुधिरा, बेलुनाह, गोपीशुद्धी निदधना	२८८
३०	गो	रससुधीया-मन्मथीन मन्मथे श्रीमन्मथो गोपीशुद्धी	२८९
३१	गो	रससुधीया-गोपीशुद्धी	२९१
३२	गो	रससुधीया-श्रीमन्मथो मन्मथेन, गोपीशुद्धी एवं मन्मथे	२९२

૩ અકરણ-રાજસ-અમાળ (૧)

૩૩ મે	સાસવીલા-શીખળ સાસ રચા ...	૨૬૩
૩૪ મે	બાળાની ચાસ, અભયગેશોડા ને રાખચુકલ ...	૨૬૫
૩૫ મે	વનવિદાર, શીખળ અને ગેપીનું માન ...	૨૬૭
૩૬ મે	તુલ્યાસુરવધ અને કસમદારે નારનું આજ્ઞાનમ ...	૨૬૮
૩૭ મે	કેરવીપ, શીખળનાદરે જોવા અને વ્યોમાસુરે વધ ...	૨૬૯
૩૮ મે	આરુનું પુલકન જવં ...	૩૭૦
૩૯ મે	આરુ નેનો સમાનમ, ગોપીબાનો ઉત્સાહ અને શીખળનું મવાણ ...	૩૭૨

શાન્સ-અમેય (૨)

૪૦ મે	આરુ કેસી શીખળની સ્તુતિ ...	૩૭૫
૪૧ મે	શીખળના મધુસૂત્રી મેલ, રવ્ય (મીઠાની) વધ અને કીટ (કાચ) તથા આળેનો અલ્પકલ ...	૩૭૬
૪૨ મે	કુળનનો અલ્પકલ, ધનુષયામ બાજન અને કસને વધેલું કુલ રત્ન ...	૩૭૮
૪૩ મે	કુલવધાવલક દાવીનો વધ ...	૩૮૦
૪૪ મે	માયુકાદિ મલેનો અને કસાસુત્રનો વધ ...	૩૮૨
૪૫ મે	કલસેનેને રાખાકિયેક, નારને વિદાય ને પાંચ જાળેનો વધ ...	૩૮૪
૪૬ મે	કલવગીતા-શીખળે મેલનેલા કલવનો નાં જાણે અને વાંચ ...	૩૮૬

શાન્સ-સાધન (૩)

૪૭ મે	કલવગીતા-કલવગીતી સવાલ ને જામગીતા ...	૩૮૯
૪૮ મે	શીખળનું કુળ તથા આરુને ઘેર પધારત ...	૩૯૨
૪૯ મે	આરુનો પુલકાન ને પાંચ જાળી વધ ...	૩૯૩

કશામરકલ્પ-ઉત્તરાર્ધ

૫૦ મે	જાસપત્ર યુદ્ધ અને દ્રાવિડ નગરીની રચાપના ...	૩૯૬
૫૧ મે	કાળવન અને સુસુત્રનો પ્રસંગ ...	૩૯૮
૫૨ મે	શીખળનું ન્દારી આપણું, લલકરનાં લગ્ન અને કેર મિત્રો રહેશે ...	૩૯૯
૫૩ મે	કામિળી હાજર ...	૪૦૦

રાજસ-કેળ (૪)

૫૪ મે	કામિળી દશમ, સિંધુપાલ તથા સાથેનાં યુદ્ધ અને કામિળીની લગ્ન ...	૪૦૪
૫૫ મે	મધુસૂત્રનો જન્મ અને રાજાસુરવધ ...	૪૦૫
૫૬ મે	કસમદારમણિ-અણુતરી તથા રાજાસામાની લગ્ન ...	૪૦૬
૫૭ મે	કસામિલનું મારણ, કાંધક-વાનો સંધ અને આરુ પાસે મળિ રહો તે પ્રસંગ ...	૪૦૮
૫૮ મે	કામિલ, કલ્યા, લગ્નગુણ, મિત્રાલ, કલ્પા કોળેનો સાથે શીખળનું લગ્ન ...	૪૧૦
૫૯ મે	નરસાસુત્રો વધ, પાલિભત્રનું ઉદ્ગ્રાવનથી રક્ષા આપણું અને ૧૦૦૦ રાખક-વાનો સંધ લગ્ન ...	૪૧૧
૬૦ મે	કામિળી શીખળનો મિત્રાર્ધ ...	૪૧૨

અકરણ-સાધન-અમેય (૧)

૬૧ મે	શીખળનો પતિવાર, પ્રમુદ તથા અનિરુદ્ધનાં લગ્ન અને કામિળીનો વધ ...	૪૧૬
૬૨ મે	સોનામણ-કોળા ને અનિરુદ્ધનો ગોપર્ધ મિત્રાર્ધ ...	૪૧૫
૬૩ મે	સોનામણ-માયુસુર ને સારવનું યુદ્ધ અને જોવા અનિરુદ્ધનો લગ્ન ...	૪૧૭

૬૪ મે	નરસામાની ઉદ્ધાર અને સાધનને વાંચ ...	૪૧૮
૬૫ મે	જાસપત્રને મેલગોપીને સમાનમ તથા વધનને ખેંચાં ...	૪૧૯
૬૬ મે	પોદુનું મરણ ...	૪૨૦
૬૭ મે	જાસપત્રની વનવિદાર અને દ્વિવિદ વાનરનો વધ ...	૪૨૧

સાધન-સાધન (૨)

૬૮ મે	સોનોના લગ્નમસન ...	૪૨૧
૬૯ મે	નાર શીખળનો ચુદરસાશન જેવા અભ્યાસ તે મદન શીખળનું નિત્ય કર્મ અને જરાસંધના બરીશાભેલ ...	૪૨૩
૭૦ મે	તથા રાજસુરવધને મદિ મુલિધરનું નિમગ્ન ...	૪૨૪
૭૧ મે	ઉદ્ગ્રાવનમાં શીખળ પાંચરનો સમાનમ ...	૪૨૮
૭૨ મે	રાજસુર વધનો લગ્નમ અને જરાસંધનો વધ ...	૪૨૯
૭૩ મે	રાજસેને શીખળની સ્તુતિ કાળી તે ...	૪૩૧
૭૪ મે	સિંધુપાળનો વધ અને શીખળનું પૂર્ણ ...	૪૩૨

સાધન-કેળ (૩)

૭૫ મે	વધની સમાપ્તિ અને કુલેશવરનું વેળું માનવન ...	૪૩૪
૭૬ મે	રાજા મધુસૂત્રનું યુદ્ધ ...	૪૩૬
૭૭ મે	સાધનના પ્રસંગ ...	૪૩૮
૭૮ મે	લવકર તથા વિદુરવધને મદિ મુલિધરનું નિમગ્ન ...	૪૩૯
૭૯ મે	કલવગીતા પુત્ર જલવન જેલેના જાસપત્રે વધ કર્યા તે પ્રસંગ અને તીર્થાટન ...	૪૪૦
૮૦ મે	સુભાગચરિત્ર-સુભાગનું દ્રાવિડ મણ અને તેનો વિશવ વધો તે પ્રસંગ ...	૪૪૩
૮૧ મે	સુભાગચરિત્ર-સુભાગનું દ્રાવિડ મણ અને તેનો વિશવ વધો તે પ્રસંગ ...	૪૪૩

અકરણ-કેળ

૮૨ મે	કલસેનની વાતમાં ગોપીબા, કુલવગન તથા જાસ જાળેનો સમાનમ ...	૪૪૫
૮૩ મે	કામિળી અને શીખળની કામિળીનો મેલાપ ...	૪૪૬
૮૪ મે	વધુરે વધ કર્યા તે પ્રસંગ ...	૪૪૭
૮૫ મે	વધુરે શીખળની પ્રસંગ કરી અને શીખળે દેવગીતા ઇ પુત્ર આણી કાળાપા તે પ્રસંગ ...	૪૪૮
૮૬ મે	સુભાગચરિત્ર-શીખળનું મિલિપાસીમા જનુ અને નરસાસુત્રે નારાને લગ્ન આપણું તે પ્રસંગ અને વેરસ્તુતિ ...	૪૪૯

અકરણ-સાધન

૮૮ મે	જાસપત્રનું મરણ ...	૪૫૦
૮૯ મે	જાસપત્રે ત્રણ દેવની પરીક્ષા કરી અને આણેને વિશ્વાનં બાળ આણી કાળાપા તે પ્રસંગ ...	૪૫૧
૯૦ મે	પુત્ર સુભાગનું જાણીલા તથા વધુરેના વિસ્તારને વધન તથા કાસાપાસિ મદિ સાધનકલ્પનું વધન ...	૪૫૨

મેલકાદારકલ્પ-સુત્રિ (શ્રીઅંગનું મરતક)

અકરણ-કેળ-સુત્રિ

૧	સાપના વિષયી વધુરના સુપનો આરમ ને વેરામ ...	૪૫૩
૨	નવ યોગેશ્વરનું ચરિત્ર-નિનામ ને યોગેશ્વરનો સવાલ ...	૪૫૪
૩	નવ યોગેશ્વરનું ચરિત્ર-માપા, પૂજા તથા કર્મ વિશે યોગેશ્વરે આપેલો હતાર ...	૪૫૫
૪	નવ યોગેશ્વરનું ચરિત્ર-જાળવાનની લીલા વિશે કહેલો પ્રસંગ ...	૪૫૬
૫	નવ યોગેશ્વરનું ચરિત્ર-જાણી રહિતની શી ગતિ પ્રતિયુગે પૂલ કેમ કરેલો તેનો હતાર ...	૪૫૭

ચિત્રોની અનુક્રમણિકા

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ બીનાયટનું મંચાસરસ્વ (સંપીન)	૧૫	૨૫ શીરોચસાધી મદાવિષ્ણુ ..	૨૪૪
૨ શીરમન્દાપાલ સિયાછાપ આચરવાડ	૧૬	૨૬ બાળ સ્વરુપ દર્શન ...	૨૪૦
૩ મદાવિ પ્રેમાનંદ...	૧૭	૨૭ કૃષ્ણજ્ઞાન અને ચમુના કિતાર	૨૪૧
૪ કવિવર દયારામ ...	૩૬	૨૮ આશ્ચર્ય યજિત હસ અને ભક્તિ ભાષા	૨૪૬
શ્રીમદ્ભગવત માહાત્મ્ય		૨૯ પત્તાના વધ ...	૨૪૭
૫ નિઝમ કલ્પવૃક્ષ ...	૨૨૫	૩૦ શ્રીભાગવત્ત્વ અને સારકથન	૨૪૦
૬ ગોકર્ણ અને પ્રેત...	૨૨૬	૩૧ વૃણાવર્ત વધ ...	૨૪૬
પ્રથમસ્કંધ		૩૨ શ્રીકૃષ્ણ કમ્પન બંધન	૨૪૦
૭ અર્જુન અને ભીષ્મપિતામહ	૧	૩૩ શ્રીકૃષ્ણની ગૌ વ્રજાના મહિ ન્યાની દેવાડી	૨૪૦
૮ રામિષ્ઠ કપિના આશ્રમમાં પરીક્ષિત શબ્દ	૧૪	૩૪ વલ્લભાચાર્ય વધ ...	૨૪૧
૯ યોદ્ધાદેવ અને પરીક્ષિત ...	૧૫	૩૫ ભાષાચાર્ય સુખમનેશ	૨૪૨
દ્વિતીયસ્કંધ		૩૬ ભાષાચાર્ય વધ ...	૨૪૩
૧૦ કોનારીશ અવતાર...	૨૫	૩૭ ભાષાચાર્ય શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ કરે છે	૨૪૩
૧૧ " " " " " " " "	૨૫	૩૮ ભાષાચાર્ય મોહનિરજિત	૨૪૮
તૃતીયસ્કંધ		૩૯ મેનુસુત્રવધ ...	૨૪૬
૧૨ વરાહ અને દિગ્વિષાદ	૫૬	૪૦ નામકથન ...	૨૪૬
ચતુર્થસ્કંધ		૪૧ દાનકથન 'પાન' ...	૨૪૭
૧૩ કૃષ્ણાચાર્ય-કૃષ્ણ અને નારદ	૫૭	૪૨ કાન્યાચાર્ય નવ ...	૨૪૭
૧૪ કૃષ્ણ અને નારાયણ	૫૭	૪૩ ગોપી વલ્લભાચાર્ય ...	૨૪૭
પંચમસ્કંધ		૪૪ શ્રીગાંધારી મહાસત્વ	૨૪૭
૧૫ ભટ્ટશર્મા અને શુક્રાચાર્ય શબ્દ	૮૬	૪૫ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન	૨૪૭
ષષ્ઠસ્કંધ		૪૬ ગોપીચાર્યની રાજકીય મહિ આર્થના	૨૪૮
૧૬ અભિયન આચાર્ય-અભિયન રાજા અને ગુપ્ત	૧૦૬	૪૭ શ્રીકૃષ્ણની શોભામાં ગોપીચાર્ય	૨૪૮
૧૭ ઉદ્ધવચાર્ય રાજા	૮૬	૪૮ ગોપીચાર્યની વિરહાવસ્થા	૨૪૮
સપ્તમસ્કંધ		૪૯ શાસતીયા	૨૪૯
૧૮ પૃથ્વિ અને વૃષભ અને દિગ્વિષાદિય વધ	૧૪૪	૫૦ નરસિંહની અભિયન સુખમની મિત્ર	૨૪૯
અષ્ટમસ્કંધ		૫૧ શ્રીકૃષ્ણ અને ભગવાનની નિષ્કામતા	૨૪૯
૧૯ વિરાટ સ્વરુપ શ્રીનારાયણ અને અભિ રાજા	૧૪૫	૫૨ ચમુનામાં અભિયન વધ	૨૪૯
નવમસ્કંધ		૫૩ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯
૨૦ કપિષ્ઠ પ્રિતી આશ્રમ આગળ ભગવાન રાજા...	૨૦૨	૫૪ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯
૨૧ ગાંધારીચાર્ય, ભગવાન અને દેવો	૨૦૨	૫૫ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯
૨૨ શીશમ વચાવતન	૨૦૨	૫૬ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯
૨૩ શ્રીવલ્લભાચાર્ય	૨૦૨	૫૭ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯
દશમસ્કંધ-પૂર્ણાવધિ		દશમસ્કંધ-ઉત્તરાર્ધ	
૨૪ અરુણાચાર્ય શ્રીગોપાલ કૃષ્ણ	૨૩૩	૫૮ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯
		૫૯ કૃષ્ણ અને શ્રીકૃષ્ણ	૨૪૯

મહાકવિ પ્રેમાનંદ જાને સહાયક ભાષક વીરજી.

ચિત્ર-વિ. સં. ૧૧૬૦ થી ૧૭૬૦.

ભટ પ્રેમાનંદ! જોની પ્રાણમાંથી ઉત્સાહ અને વીરતા રલ્લકે છે; જોની વાણીમાંથી શુભરાતીનું માધુર્ય ઝળી કવે છે, જોની મહત્વપૂર્ણ ભગવાન વ્યાસ થવાની છે-શુભરાતીને સંસ્કૃતની સહેલી બનાવવાની છે. દર રાતે, શિષ્યોમાં ને જોકે ચિત્તે સાંભળી રહેલા લોકવૃંદમાં તેના પ્રચંદ અવાજ ગર્જે છે; ને નલ ને દુવ જોની વાણીના અમૃતથી સજીવન બની શુભરાતને વેકાં બનાવે છે.

(ક. આ. મુનશી).

১৯৩৩ খ্রিঃ ১০/১১

১৯৩৩ খ্রিঃ ১০/১১

১৯৩৩ খ্রিঃ ১০/১১

১৯৩৩ খ্রিঃ ১০/১১

શ્રીમદ્ભાગવતની અનુક્રમણિકા

(કવિવર દયારામકૃત)

કોહા-મંગલાચરણ

શ્રીગુરુ શ્રીવલ્લભ પ્રભુ, શ્રીનિરૂપ ચક્રિત,
યુગલપદપદમંદર કંઠે, અભિવાદન અગ્રનિત,
કમલચરણ કમલદ બરન, વેંડે કમલકાંત
મંગલ મોહ નિધાન સખ, કલુષ કલેસ કૃતાંત.
શામાવશ વલ્લભ સદા, અષ્ટ સખા કવિ ભૂષ,
નમન ચરન તિનકે કેરૂં, મેરે જીવનરૂપ.
શ્રુતિ સ્મૃતિ સંશોધ સખ, અપર રૂપ ભગવંત;
દાદશાંગ શ્રીભાગવત, પ્રિય સત્તમ સખ સંત.
નિત્ય શ્રવન યહ સંધકો, સકલ અવશ્યક આદિ;
અતિ વ્યવસાયી જીવ જો, નાહિ બનત છે તાહિ.
એક ભેર પુરન શ્રવન, અપર રૂપ ભગવંત;
સ્મૃતિ નીતિ સખ ચરિત રહિ, તો ભલ યહ મન દાવ.
તિન કિત હેતુ બરનિ હો, શ્રેયન શરૂ વિસ્તાર
પકત સુનતહી કહે હયો, સૂચન હોઇ સખ સાર.
રકંધ જ્યુ પ્રકરણમેં કહી, જ્યો અધ્યાય જ્યુ વાર;
સો સખ બની બંધન, અનાયાસ ભલભાત.
રૂપ કલો શ્રીકૃષ્ણકો, શ્રીભાગવત અલોક;
શ્રી મહાપ્રભુ નિર્ગંધમેં, સો વિષિ કષ્ટ હરજેક.

છંદ શૈલી-શ્રીભાગવતનાં કાવ્યનાં અંગ
પ્રથમ રૂ દ્વિતીય રકંધ, અ્યાન લીલા છે ભાખી,
શ્રીગુરુપાદમ પાય ઉઝાય, ચિંતન કર હિય રાખી.
દ્વિતીય પદ અધિકાર, પ્રથમ લીલા છે ગાઈ;
દ્વિતીયસુ લીલા અ્યાન, છંદ અંગેસુ ભાગઈ.
તૃતીયસુ લીલા સર્ગ, એક બાહુ બનવારી;
ચતુરથ લીલા વિસર્ગ, બાહુ દ્વિતીય ગિરિધારી.
પંચમ લીલા સ્થાનસુ, ઠટિપટ્ટાઈ ભાગ હરિ;
પાંચમ પદ રકંધ, ઉઠર અગિનારી ધ્યાન કરિ.
ઊત્તી લીલા રાત્રમ, હરિ ઈક હસ્ત બામહે;
મનવંતર આદમ એક, સ્તન ધરયામહે.
નવમ રકંધ ઇશાન, સ્તન દુસરો ગિરિધરકો,
દશમ રકંધ નિરોધ, હૃદય ગીરધારવંકો.
એકાદશ યુક્તિ લીલા, મસતક મન મોહન;
અશ્વત્થ લીલા દ્વાદશ, દામોદર, કર દહન.

કોહા

- ૧ ચક્ર બિંધિ ચિંતન કીર્તિયે, શ્રીભાગવત જગદીશ;
અખ પ્રકરનકે નામ કેહું, સખ મિતિ ત્રેયાળીશ. ૮
- ૨ ચોપાઈ-૪૩ પ્રકરણો
- ૩ (૧) પ્રથમ રકંધ ઉત્તિસ અધ્યાય, તાકે પ્રકરન તીન કહાય;
હીન રૂ મધ્યમ ઉત્તમ દેર, તીન તીન અધ્યાય પુનિ તેર. ૧
- ૪ (૨) દશ અધ્યાયકો દ્વિતીય રકંધ, તામે પ્રકરન તીન સંબંધ,
દે અધ્યાયકે તત્ત્વ ધ્યાન, હૃદય પ્રસાદહુ દેકો માન. ૨
- ૫ (૩) તૃતીય મનન યદ્ અધ્યાય લહે, તામે દે પ્રકરન દ્વિર કહે;
ઉત્પત્તિ અરૂ ઉપપત્તિદે નામ, સખ મિતિ પંચમ અંબિરામ. ૩
- ૬ (૪) તેતિસ અધ્યાય તૃતીય રકંધ, પ્રકરન તામે વધ સંધ,
ચતુરથા પ્રકરન અધિકારી, જુનાતીત અરૂ હો ગિયારી. ૪
- ૭ (૫) તૃતીય સંજનકે તિન અધ્યાય, ચતુરથ કાલકાંધા હો ગાયા;
પંચમ પ્રકરણ જીવ કહિયે, તાકા અધ્યાય તો લહિયે. ૫
- ૮ (૬) વધમ તત્ત્વ હી પ્રકરન કહી, સો તેરે અધ્યાયકે લહેયો;
શ્રીમદ્ભાગવત તત્ત્વ વિચાર, નિર્જુલ ભકિત પામે પાર. ૬
- ૯ (૭) ઇકતિસ અધ્યાય ચતુરથ માનો, તાકે ચો પ્રકરન પરમનો;
પ્રથમ પરમ પ્રકરન સત્ત્વ ધ્યાન, દુસરો અશ્વત્થ સુ અધ્યાય પાંચ. ૭
- ૧૦ ગયાર હિકો તિસરો જો કામ, ચોર અધ્યાયકો ત્રીસ જ્યુ નામ;
અક્ષ તત્ત્વ વદ વીર્યયો પૂજ્ય, પુનિ ઇકતિસ ભગ હરિ સાયુજ્ય. ૮
- ૧ (૮) યત્ત્વીસ અધ્યાય પંચમ કીન, તાકે પ્રકરન સસુજો તીન;
તીન અધ્યાયકો પ્રકરન દેશ, ઇકતિસ પ્રકરન કાલ અશ્વત્થ. ૯
- ૨ તિસરો સ્વમ સુઅધ્યાય દોષ, ચોળીસ લહો જીવાતમા સોય;
પરમાતમા દ્વિર ભગ છળીસ, (૯) અરૂ વધમ અધ્યાય ઉત્તિસ. ૧૦
- ૩ પ્રકરન તાકે તીન જુખ પામ, તીન અધ્યાયકો પ્રકરન નામ;
પ્રકરન ધ્યાન ચોટકો ચોર, હેકો અશ્વત્થ પ્રકરન ચોર. ૧૧
- ૪ (૧૦) સસમસે પંચ અધ્યાય, પ્રકરન તીનસુ સુન લે રામ;
અસદાસના અધ્યાય પાંચ, સદાસના પાંચ, દ્વિર સોય. ૧૨
- ૫ (૧૧) તૃતીય સસદાસના અધ્યાય, સોહુ પાંચ ન્યૂનાધિક નાહિ;
(૮) અધ્યય અધ્યાય ચોઈસ સાર, તાકે પ્રકરન ભાખે ચાર. ૧૩
- ૬ (૧૨) તામસે ચો અધ્યાય પરિમાન, સાતિક પ્રકરન દશકો આન;
તિસરો રાજસ દ્વિર નો જુક્તિ, ઇક અધ્યાયકો પ્રકરન સક્રિત. ૧૪

(૯) નવમસુ અધ્યા ચોઇસ જોય, તાકે પ્રકરન પૂરે હોય;
સૂચ્યંય મર્યાદા પ્રકરન, ચંદ્રખંડા ઉદિ પ્રકરન અન. ૧૫

(૧૦) બાર બાર હુલુકે અધ્યાય, દશમ પ્રકરન પંચ કહાય;
સત્યાસી અધ્યા હે ભાષે, તીન મતાંતરકે કહે રાષે. ૧૬
સો મિલિ નિર્ણે અધ્યા ગિનો, પ્રકરન જન્મ આર ધર બન્નેય;
તામસ પ્રકરન આદિવિસ લયે, કોપક તિન સહ ઇકતિસ ભયે. ૧૭
તિસરા રાજસ પ્રકરન ભાંચેયો, સહુ અધ્યાય અધ્યાકો સાંચેયો;
ઇકઇસકોં અતુરથ સાતિવક, શુન પ્રકરન પંચમ પદ નીક. ૧૮

(૧૧) ક્રોધાદસકે ઇકતિસ ધાય, તાકે પ્રકરન દોન બનાયે;
પ્રકરન જીવનસુકિત ધર સાર, ઉનતિસ અધ્યાલોકો વિસ્તાર. ૧૯
તામી હોય લોક હે સાંચ, બ્રહ્મભાવ ઇક અધ્યા પાંચ;
હિર ચોઇસ અધ્યા સાચુનય, બ્રહ્મસુકિત દે અધ્યા પૂન્ય. ૨૦
તામે લોક હોય હિર લાગ, મમતા ક્રોધ અહંતા ત્યાગ;

(૧૨) દોશ્ય ત્રિદશ અધ્યાગાયે, તાકે પ્રકરન પાંચ બનાયે. ૨૧
લોકાશ્રમ પ્રકરન ઇક મિતિયે, ભેદાશ્રમ પ્રકરન હિર ચોઇસયે;
દે હુ દે દે અધ્યાય કે, ભગવદ આશ્રમ ત્રય કહી સકે. ૨૨
શુભાશ્રમ હિર તિન અધ્યાય, અધ્યાશ્રમ હુ ત્રય સુખકાંચ;
ત્રેયાશિસ પ્રકરન અહંબુત, તામે દસ લઘુ અંતરસૂત. ૨૩
ત્રિશત બનીસ સળ અધ્યાય, જોર મતાંતર તીન કહાય;
સ્ત્રોક સળે દસ આઠ હબાર, રૂકંધ બાર તામે નિસ્તાર. ૨૪
છહુતર સહસ્ર અશ્વલપ પચ, બરન સકલ મિતિ બીચન રંચ,
શ્રીભાગવત સળ બસતુ અનુપ, ધ્યાનાય શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ. ૨૫

દોહો

કહે ઇકકું નામ સળ, અળ ઇનકોં ફેલાય,
જહાં બહીકો ઠોર હે, વહાં વાહીકો બાવ. ૨૬

પ્રથમ સરૂકંધ-અધિકાર લીલા

મુનો પ્રથમ રૂકંધ હે, કનિસ અધ્યાય વિસ્તાર,
કહિયત લીલા અધિકાર, પ્રકરણ તીન પ્રકાર. ૧

છંદ રોહા

અળ કહું પ્રથમ રૂકંધ, અનુક્રમ સુત રસ સ્વાદી,
હું ઉનિસ અધ્યાય, લીન પ્રકરન હે આદિ. ૨
૧ પ્રથમ પ્રથમ અધ્યાય, પ્રથમ ચીનક વધિ કીનો;
૨ પ્રથમ અપરમે સત પુરાનિ, શુભ ઉત્તર કીનો;
ભક્તિયોગ ઉત્કર્ષ, કહો સળ તે હરિ રાણ,
૩ પ્રથમ તુલીય આતાર, કહે ચોઇસ ભેં શ્રીલ.
૪ પ્રથમ તીનકો લીન, તીનકો અધ્યય આની;
૫ પ્રથમ સતુર અધ્યાય, વ્યાસ મિતાવર બની.
પ્રેરે પારગાને, વહાં નારદ સુનિ આવે;
૫ પ્રથમ પંચ સુનિ વ્યાસ, વિગત ઉપદેસ ખતાવે. ૬

શ્રીભાગવત કહે સુમ, પ્રગટ તાપ છુડી નાઈ;
વ્યાસે હોન પ્રતીતિ, અપનિ ગાથા ગાઈ. ૬
૬ પ્રથમ વખટે નારદ, નિજ વૃત્તાંત સુનાયે;
પૂર્વે ત્યાગી તતુ અપર, જન્મ હો હરિપદ પાયો. ૮
૭ પ્રથમ સાથે અર્ધધ્યામા પીટે હરિજન. ૯
૮ પ્રથમ અષ્ટમે ગર્ભ, ઉત્તાર રચન ભાષ્યો. ૧૦
કુંતાબૂ શુભ સ્તવન, રિચાયે શેલધરનંક;
૯ પ્રથમ સુ નવમે રાય, સુધિધિર મોક હરિવૃક. ૧૧
લીખખિતાગહ સુખ દારા, ઉપદેશ કરાયે;
ધર્મે બનેક પ્રકાર, કૃષ્ણ જનતાપ નકાયે. ૧૨
૧૦ પ્રથમસુ દશમે રાય, સુધિધિર રાજ બકારે;
આપ દારિકાપીથ, દારિકાપુરી પધારે. ૧૩
૧૧ પ્રથમ આરમે સગે સુહૃદ, મિલિકે સુખ કીને;
જથા ભેગ જગતપથ, સળન રાન રંજન કીને. ૧૪
૧૨ પ્રથમ બારમે ભગવતભક્ત, પરીચિત ભૂપા;
જન્મસુ વરનન કીયે, પવિત્ર ચરિત અવૃપા. ૧૫
૧૩ પ્રથમ તેરમે સકલ તીરથ કરી, વિદુર પધારે;
આયે હસ્તિનાપુર મિલિ, સળ જન તાપ નિવારે. ૧૬
કીયે ચોગ અઘાસા હંપતી પાયે શાકપદ. ૧૭
૧૪ પ્રથમ ચોદમે રામ સુધિધિર, પાય ખેદ અતિ;
ભયે બહુત ઉત્પાત, રેગિરે બ્રમિત ભયી મનિ. ૧૮
ક્રોક સુચે અભુન, દારિકા પુરિતે આવે,
રૂંગો રૂપ હુણ છયો, કહયું બોલન નહિ પાયે. ૧૯
પૂટે બહુતક પ્રસ, કરી કિતનિક આઝીકા;
૧૫ પ્રથમ પંચદશ પારય, બચન કહે હુણ અંકા. ૨૦
ભયો સકલ પાદવકુલો ક્ષય, સુનિ વૃત્તાંત યહા;
પરીચિતકો રાજ્યાસનપે, ભેદામ તળયો ગ્રહ. ૨૧
ગયે ઉત્તાર પંચ મિલિ, પાંડવ પાંચહુ સળ;
૧૬ પ્રથમ ચોલમે કથા ભઈ, કા સો બરતું અળ. ૨૨
ભૂપ પરીસિત કરન, દિગિજય નિકસે જેબહી;
ધર્મેસય સુગ કવિ, લખ્યે તીનો તહાં તળહી. ૨૩
૧૭ પ્રથમ સપ્તમમે નૃપ, કલિકા શિશ્યા કીની;
કીયો દૂર દે ઓન, પદમકી રક્ષા કીની. ૨૪
૧૮ પ્રથમ અષ્ટદશમે, ભગવતઉચ્ચા સળ લેગો;
બ્રહ્મપુત્રે આપ, ભયો ભૂપતિકા રેગો. ૨૫
૧૯ પ્રથમસુતિસમે રાજ, સમસ્ત ત્યાગ કરીકે ગદ;
ગદિ વિષ્ણુસત, ભય શ્રીગંગાલ તદ. ૨૬

વહાં આયે સભ ઝળિ, રૂ શ્રીયુકદેવ પધારે,
પૂજ્યો નિઝ કથ્યાન, રાજ ઝળિપદ ચિર ધારે. ૨૭

દોહા

પુરન બર્ષ અનુક્રમનિકા, પ્રથમ સ્કંધ પ્રકાશ,
દયા દયા પર દયાનિધિ, કીની લહિ નિઝ કાસ. ૨૮

દ્વિતીયસ્કંધ-(સાધન અથવા) જ્ઞાન-ધ્યાન લીલા

દોહા

જુનો દ્વિતીય સ્કંધ હે, દસ અધ્યા વિસ્તાર,
કહિયત લીલા જ્ઞાન યહ, પ્રકરન તીન પ્રકાર. ૧

છંદ રોહા

પ્રકરન તત્ત્વજ્ઞાન, પ્રથમ અધ્યા હે કહિયે,
કેપુનિ કૃદ્ધ્ય પ્રસાદ, સનન પદ કયોલે લહિયે. ૨

૧ દ્વિતીય પ્રથમ મેં સાંખ્ય, યોગ જ્ઞાનસુ હે ગાયે,
સ્વરૂપ, ભાગવંત, વિશ્વમય ધ્યાન જાતયો. ૩

૨ દ્વિતીયમેં બુદ્ધ - ધ્યાન, કહ્યો ભાગવંત,
પ્રકરન કૃદ્ધ્ય પ્રસાદ, દોષકો સુન અજ સંતા. ૪

૩ દ્વિતીય તૃતીયમેં ઉત્પત્ત, દેવની કાષ્ઠી,
સકલ સકામિક આહિ, વાત સળ્યુ હુ કે' દાખી. ૫

પુનિ યહ નિસે કહ્યો, ઊઠી સળ કૃષ્ણ ઉપાસે,
સકળ કામતા પૂજે, હોય-સળ સંકટ નામે. ૬

૪ દ્વિતીય ચારમેં કીયો, મંગલાચરન અનુષ્ઠા,
શ્રીયુક્તુનિ કિય સ્તવન સુ, શ્રીપુરૂષોત્તમ કૃપા. ૭

પદકો તિસરો સનન, વિભાગ કોય હે તામે,
ઉત્પત્તિ ઉપપત્તિ, વરનન બનિહે જામે. ૮

૫ દ્વિતીય પંચમમેં નારદ, વિધિ સોં પ્રજા જી કીને,
સો ચણકે પ્રતિઉત્તર, વિધિને વિધિવત કીને. ૯

અધ્યાત્મ પંચીકરન, જ્ઞાન સ્વલ સુષુમ્બકો,
પ્રહારેવ સળ કહ્યો, ન અંસ રહે સુનિ જામકો. ૧૦

૬ દ્વિતીય પદમેં અર્ષ, રૂપ મેઝાન્ય જાતાયે,
સળ ઉત્પત્તિ શ્રીહરે, બર્ષ સો સળ ગાયે. ૧૧

૭ દ્વિતીય સપ્તમેં ચતુરવિંશ, અવતાર સહેતુ,
સકર્મ જાનન કિયે, કૃષ્ણકે ભવ દધિ સેતુ. ૧૨

૮ દ્વિતીય આઠમેં અજ, ઉપપત્તિ પ્રકરન કહ્યો,
સુરચુનિ જો ને પ્રજા, કિયે સળ જોષા ગાયે. ૧૩

૯ દ્વિતીયય નવમેં શ્રીમણ, નાગિનલિનતે ધાતા,
આપની ઉત્પત્તિ કહી, જ્યોર કથા સુળહાતા. ૧૪

ચતુર ષ્ઠેકી શ્રીભાગવત લીલા ઉપદેશ,
ફિરનગલી લહ નારદ, સુનકો કહ્યો અશ્વેશ. ૧૫

નારદ બ્યાસે કહ્યો, બ્યાસતે શુકજી જાન્યો,
શ્રીયુક્તે સો વિષ્ણુસત લહિ પાત વખાન્યો. ૧૬

૧૦ દ્વિતીયસુ દસમેં આધિભૌતિક સુરૂપ જાતાયો,
અધ્યાત્મક આધિદેવિક, આલે સમુજાયો. ૧૭

દોહા

પુરન દ્વિતીય સ્કંધકી, અનુક્રમનિકા જખાની,
શ્રીગિરિધર કરી કૃપા, દર્ષ દયાકો જાની. ૧૮

તૃતીયસ્કંધ-સર્ગલીલા

દોહા

અજ કહુ તૃતીય સ્કંધકે, હે તેતિસ અધ્યાય,
લીલા સરજ પ્રકરન પદ, પુર અધિકાર સુગાય. ૧

છંદ રોહા

૧ તૃતીય પૂરવમેં વિદુર, તિરથ યાત્રા કરિ આયે,
શ્રીયુનાતત મિલત બધે, ઉદવ જુઝ પાયે. ૨

૨ તૃતીય દ્વિતીયમેં કાવે, વિદુર જુઝો સુખ દીને,
શ્રીકૃષ્ણજીકે જાલચરિત સુવરન કીને. ૩

૩ તૃતીયમેં શ્રીકૃષ્ણ રાસલીલા કહે દીની,
૪ તૃતીય ચતુર પ્રજા પ્રભાસ લીલા જાનન કીની. ૪

પાછે ઉદવજી ઉત્તરાપય પાયે પાદે,
જુનાતીત અજ અપર, દોષા અધ્યા સુનુ ખ્યારે. ૫

૫ તૃતીય પંચમેં વિદુરજી, ગંગાહાર સધાયે,
માંજુભાવ મૈત્રેય, સુનિનસો મિલવો પાયે. ૬

૬ તૃતીય કિય કહ્યો, કૃષ્ણ માયાકો કૃપા,
૭ તૃતીય લદ જુનિ સો, પ્રતિઉત્તર કથો અનુપા. ૭

તિસરે પ્રકરન સુગુન, તીન અધ્યાય જાતાયો,
૮ તૃતીય સપ્તમેં વિદુર, પ્રજા ફિર જ્યોર જોષાયો. ૮

હરિ ઓતાર ચરિત કથા, પૂછી સુઝ ધરી મન,
૯ તૃતીય અકબૂજ પુરુષતે, ઉત્પત્ત વિષિકહિ સુનિનન. ૯

૯ તૃતીય નેત્રે પદ્માને, શ્રીજીકે સ્તુતિ કીની,
દરસ દિયે પરમેશી, 'સચિકૃષ્' આતો સુદીની. ૧૦

૧૦ જોષો પ્રકરન કોહક દોષકો તૃતી દસમેં લહી,
૧૧ કાલારાકી બહુ પ્રકારકી પશુ સધે કહી. ૧૧

૧૧ તૃતીય ઘોરમેં કાલ પ્રમાતુકી ગતિ ભોખી,
૧૨ પ્રથમ પ્રકરન જીવ અજ નેકો સુનિ અભિલાખી. ૧૨

૧૨ તૃતીય જ્યારમેં પ્રહ્લાંગ અપ્તિ સુળખાની,
૧૩ કાલારાકી મહાદેવ મરિચ્યાદિક દયા જની. ૧૩

સરસ્વતી કેન્યા સ્વાયંભૂ મનુ શતરૂપા,
૧૪ તૃતીય તેર જાણહયુકો પ્રાકટય અનુપા. ૧૪

૧૪ તૃતીય ચતુર્દશ જાવિય સુરતિરસ દીલી કીની,
૧૫ નિજપતિયે વિન સમયકું રતિ પ્રારથના કીની. ૧૫

૧૫ તૃતીય પચ્ચદશ બૈષ્ણવ ચતુરસન આયે,
૧૬ હરિ દર્શન જય વિજય શાપ વિનહીતે પાયે. ૧૬

૧૬ તૃતીય યોગશ સનકાદિક પામે હરિ દરશન; ૧૭
૧૭ તૃતીય સમઘટા હિરણ્યાક્ષ વારહજી સુધ ધન. ૧૭
૧૮ તૃતીય અખ્તાદશામે ચરિત વેદી છે ગાયે; ૧૮
૧૯ તૃતીય ઉત્તિસ હરિ હિરણ્યાક્ષ હુતિ શિતિ છે આયે. ૧૮
૨૦ તૃતીય ખીસમે શ્રીવાસાહજી દિવ્ય સુરૂપ; ૧૯
શુદ્ધ યસમય કહ્યો સ્તવન સુનિ કિયો અનુપા.
અવ ખુટ્યો પ્રકરન, તત્ત્વ અધ્યાય તેરકો;
તામે છે દે લોક પ્રકટ કહીદે ન ગેરકો. ૨૦
૨૧ તૃતીય એકવિંસમે, મનુ સ્વાયંભુવ ને અપની; ૨૧
દેવહુતી કન્યાય, સુરૂપ કળા મનુ તંપની.
દેવેકો અધિ કહેમકી, પ્રારથના કીની, ૨૧
૨૨ તૃતીય બાઈસમે ફિર, પ્રભવતિ હુકિતા ટીની. ૨૨
૨૩ તૃતીય તેરફ કહેમ અપને યોગાભ્યાસ ભવ, ૨૩
પ્રકટ કિયો બેસવ વિમાન કિયત અતિ ક્ષુભ નિરમલ.
દેવહૂનિ દરસાય પ્રજા ફિર ઉપજી ધન્યક; ૨૩
પ્રચુર પ્રભાકો મૂલ પ્રથમ પ્રકટી નોં કન્યા. ૨૪
૨૪ તૃતીય બાઈસ શ્રીકપિલદેવ જી ન્યમ સુગમી; ૨૪
નોં કન્યા ઉદબાહુ યથા ગિષ સોહુ સુનોયો.
તા પાછે સુનિ કહેમ સ્વપ્ન તજિ બનમે આવે; ૨૪
ફિર સાધન કિય શુદ્ધ ચિત્તજી પરમગતિ પાયે. ૨૬
૨૫ તૃતીય પંચદશ શ્રીકાપલદેવ જનની સુખ દીને; ૨૫
સાંખ્યયોગ અધ્યાત્મ જ્ઞાન ઉપદેશજી કીનો. ૨૫
૨૬ તૃતીય ષટ્દશ સત્તાઈસ ભગ, તત્ત્વ સાંખ્ય બરનન; ૨૬
૨૭ કપિલ સુનિ કિયો સુ અપની અંબાકે સન. ૨૮
૨૮ તૃતીય અઠ્ઠદશ સુનિ યોગધ્યાન ને સ્વરૂપ કહ્યો છે; ૨૮
સો સ્વરૂપ કહે દિયો, નામ આતાજી લઘો છે. ૨૯
૨૯ તૃતીય ઉત્તિસારો ભક્તિ, યોગ ભલ બરનન કીનો, ૨૯
૩૦ તૃતીય ત્રિશમે કર્મવિપાકહુ વરની લીનો. ૩૦
૩૧ તૃતીય એકવિંસમે જી અવસ્થા અભર્મે, આયે; ૩૧
તામે સખ બરતાંત જી જ્ઞાન મરન લો ગાયો. ૩૧
૩૨ તૃતીય બત્તિસમે ગ્યાન ભક્તિ ભલ પદ્ધતિ ગાર્હ; ૩૨
૩૩ તૃતીય તેતિસ તાસો, દેવહુતી સિદ્ધપદ પાર્થ. ૩૨
કપિલદેવતાં પાછે ઉત્તરપંથ પમારે;
પૂરન તત્ત્વ પ્રકરન ત્રિસકો વરન્ધો ખ્યારે;
ચારમે છે દે લોક સ્યાર અધ્યા જી આદે;
સુરૂપસુક્રિાકો છે પ્રકાર સુનિ લે રસ સ્વાદી. ૩૪
તદુપરાત અધ્યાય જી નેસો વિધિ રસી સુક્રિા;
કહી ગયા સંજોય કૃષ્ણ જન સગુણો સુકિત. ૩૫
દોહડો
અતિ સુંદર અનુક્રમણિકા, પૂરન તૃતીયકૃદ્ય;
પકટ સુનાત જનકહે દ્યો, રહે ન આધિ અણ ગંધ. ૩૬

અનુર્થ સ્કંધ-નિસર્ગવીલા
દોહડો

સુનો અનુરથ સ્કંધકે, ઉકતિય છે અધ્યાય; ૧
બિચરગ લીલા નાનિયે, પ્રકરન સ્યાર કહાય. ૧
છંદ રોડા
ધર્મ અર્થ અરૂ કામ ચોડા પ્રકરન ચો નામ; ૨
પરિહો પ્રકરન ધર્મ સારકો આત અભિરામ. ૨
દક્ષપ્રભવતિ નાની, લેહુ યાદે અધિકારી. ૩
૧ અનુર પ્રથમ મનુ કન્યા, વંશ કહ્યો નિસારી. ૩
તામે સોમ રૂ હતાગેય, હુરવાસા નારદ;
નારાયણ ઇલાદિક જન્મ કહે સુખચારદ. ૪
૨ અનુર અપરમે વિચિત્રજ્યા દો વણ હુતો જ્યો; ૫
દક્ષપ્રભવતિ નાની કળી, ગર્ભભરે આયે યાં.
સકલ સમા રાધતને, વહાં ભડી આદર કીનો; ૫
ભડે નહિ શ્રીમહાદેવ લખી રીસ રસ બીનો. ૬
તામે ભયો પરદપર વિરૂદ્ધ શ્યાપ જીની; ૬
૩ અનુર્થ તૃતીયમે દક્ષ યજ્ઞ સમે સખ ચીને. ૭
દેખી જનકકે જઈએ ભી, સતીજીવી મરજી;
નાય નિવેદન કરી વાત રીકર તબ બરજી. ૮
૪ અનુર આદેશ ઉત્તરી જી પિતુ કે દોરી; ૮
પાર્થ એહ તામે ભલ હી, સતીને રહે ઇચી. ૮
૫ અનુરપંચમે નારદ સુનિ, ચંચુ દિગ આવે;
સમાચાર સખ સતી સંબંધી સમ્યક કરી ગાયે. ૧૦
સુનાત કોપી શિવ ગાનસમૂહ પંડવાઈ રિયોડે; ૧૦
દ્રવ દારહી દક્ષયર વિધર્સ કિયો છે. ૧૧
૬ અનુરથ ષટ્તમે પ્રસાદિક સખ સુન મિતિ આવે; ૧૨
સ્તવન નામન કિય સમાધાન, મહાદેવ મનાયે. ૧૨
૭ અનુરથ સતમે દન્ય યસ પૂરન કરવાયો; ૧૩
પાછે સખ મિતિ સ્તવન કૃષ્ણકો ગુનગન ગાયો. ૧૩
અળ દુસરો પ્રકરસ અર્થે અધ્યાય પાંચકો;
ફુલચરિત ભમે સુની અંસ ન રહે આંચકો. ૧૪
૮ અનુરથ આઠ ઉત્તમપાદકો, વંશ જનુ ગાયો; ૧૫
અપરમાત હુવેયન સુન ફુલજીવ નહિ પાયો. ૧૫
શ્રીયજુનાતડ ભય, અરથ મહાતપ કીનો; ૧૫
૯ અનુરથ નો શ્રીકૃષ્ણ કૃપા કરી દરશન કીનો. ૧૬
ઇન્જા તે બર અધિક દિયો ફુલ ફુલવદ પાયે;
નાથનિદેશ ચઢાય શીશ ફુલજી ઘર આવે. ૧૭
૧૦ અનુરથ દસમે ફુલગંધુ, ઉકે ઉત્તમ નામા; ૧૮
બન મુગયાકો ગયો, હન્યો કોઈ યજ્ઞ જી ગાયા. ૧૮
ભાતબેર નિખિત આપ, ફુલજી અભિરામ;
અધિપતિ યજ્ઞ કુબેર, કીયો તાજી સંઘાસા. ૧૯

- ૧૧ ચાર વ્યારમેં આપ, મનુષ્ય કુવપેં આયે,
દીપો મુદ્ધ તે સમાપાન, સ્વત સદન પહાયે. ૨૦
- ૧૨ ચતુર બારમેં કુવ, પરિપૂરન રાજહુ પ્રીતે;
સો સમ સુતકો સોપી, આપ અચરિત પદ લીતો. ૨૧
- ૧૩ તથા જુ કુવકી જનની, સોહુ પરમપદ પાધે.
તૃતીય કામ પ્રકરન, અગ આરેકો સુતિ ભાઈ. ૨૨
- ૧૪ પ્રથુરામ તામેં, અધિકારી ચરિત સુધારન;
ચતુરથ ત્રિદશ કુવકો, બંધ સુરભન્વો પાવન. ૨૩
- ૧૫ ચતુર્ચતુર્દશ મહાદુષ્ઠ, નૃપ બેનસુ ગાયે;
સો ફિર દુસ્તર ધ્રુવ શોપતે, નાસહુ પાષો. ૨૪
- ૧૬ ચતુરથ પંચર પૃથ્વી, જનમ ચરિત લખાને;
ભગવદ્ભક્ત મહાહરિઅંસ, સવે કાઉ જાને. ૨૫
- ૧૬ ચતુર સોહતે ઈકપ્રકાર ભગ, શુભ ચૌર ન આયે,
૨૧ પુષ્કરાલ પંચમ પવિત્ર, ચરિતકી ગાયે. ૨૬
- ૨૨ ચતુરથ દાશિશમેં, સદન સનકાદિક આયે;
સનતકુમારસુ આભયોગ, પુષ્કરાલ પાયે. ૨૭
- ૨૩ ચતુર્થ તેઈસ ચોગાઘાસ રાજ જુ કોને;
દેહ ત્યાગ તાસોં કર, પુષ્ક જુ પરમપદ લીના. ૨૮
- ૨૪ અમ ચોયો પ્રકરન, મોહિ અધ્યાય આઠ હેડ
ચારેં હે દે ભેડ, પુરય હે પર્મ પાઠ હે. ૨૯
- ૨૫ ચતુર ચતુરભિશમેં, બંધ પૃથુકો મિસ્તાયો,
મિલે પ્રયેતકો શિય હૃદ ગીત લિયાયો. ૩૦
- ૨૬ ચતુર પચીસ નૃપ પ્રાચીન, અહિકષો મિત્રિ નારદ,
કથા કથિયો આપ્યાન, પુરંજનકો ભગવારદ. ૩૧
- ૨૭ અપવિશાસી જોહી કયા, બરની નૃપ ચાંહી;
૨૮ સુતિ નિઃસંશો ભયો, ચતુર ઉત્તિસકે માંહી. ૩૨
- ૨૯ સુરભપિકો ઉપદેશ, ચતુર અંતરત્રેં ભાયે;
કલિાધ્રમરોં ગયે ભપ વાં સિદ્ધિ પાયે. ૩૩
- ૩૦ ચતુર ત્રીસ બારલિયો પ્રસન્ન પ્રયેતા શીજ,
કપો રાજ અમુતાળ જોર શામન હિન રીટો. ૩૪
- ૩૧ ચતુર્થ ઈકતિસ નાય પચો નારી મિતાયે,
ભગવત વાત સુનાપ કયો અમૃતપદ પાયે
ઈતની કયા સુતિ મેરીતે બિદુર અવજુ કરી;
આયે હરિતાનપુરમેં ભગવત રમ દૃઢયા ભરી. ૩૫

દોહડા

પંચમ સ્કંધ-ચાંપાલીલા
દોહડા

પંચમ સ્કંધ સુનિયે અમે, જો હે લીલાસ્થાન;
હે પદ્મીસ અધ્યાયકો, પ્રકરન તીન ભપાન. ૧

છંદ રેટાલા

- દેશ કાલ અરે સુખન ગય પ્રકરન લલિયે;
પૂર્વે દેશ પ્રકરન અધ્યાય તીનેં સો કહિયે. ૨
- ૧ પંચમ પ્રથમ બંધ ત્રિપથતકો શુક સુતિ ભાષે,
સંસ સમુદ્ર રૂપ સમ દીપ નિરને કહી દાષે. ૩
- ૨ પંચ અપર આશિષપુત્ર નો ભયે અનૂપાં,
વિષ્ણુરાત સુતિ નો બંડકે ભયે હે ભૂપા. ૪
- ૩ પંચ તીન નૃપ નામિ પર મગુ પ્રસન્ન ભયે હે;
પરમ કૃપા કરી પ્રમદીકો વરદાન કિયો હે. ૫
- ૪ અમ દુસરો પ્રકરન ઈકપ્રકે અધ્યાય કોહકો;
ભમેં જનમ જનમ જનમ અગ દીપાલોકો. ૬
- ૫ પંચ ચતુર્થ શ્રીકૃષ્ણસ દેવ પ્રાકૃત્ય કહે હે;
સોપી નૃપાસન ઈનકું નામિ નૃપ મોક્ષ લોકે હે. ૭
- ૬ અપઅવે શતપુત્ર ભયે તીનકે કહુ કાલ,
જોકાસી બ્રાહ્મણ, ચોયોસ્વર નો, કમ શામ. ૮
- ૫-૬ પંચમ પંચ રૂ પદ દે અપઅચરિત કહે હે;
૭ પંચ સમ નૃપ ભતે પુત્ર ભાષે જુ ભયે હે. ૯
- ૮ પંચમ અદર્મે ભરતપુષ્પ શુભ ચરિત સુ ગાયે,
મુગકે મંગ ભયે મુગ જનમ સોહુ લય પાયે. ૧૦
- ૯ પંચમ નો જડભરત ચરિત સુ વરનન ભાઈ
૧૦ બંધમ દશ રુદ્રગર રિગર જડભરત ચરદાઈ. ૧૧
- ૧૧ પંચમ અગ જડભરતે ભૂપન પૂજી આપ્યા
૧૨-૧૩ બાર તેર કુહુ ભવાતપાદિકે ભરને બિધાના. ૧૨
- ૧૪ પંચ ચોદ નૃપ આતમવિચા સુનિત પાયે,
રુદ્રગન જડભરતકે પ્રતાપ પદ ચોક્ષ મપાયે. ૧૩
- ૧૫ પંચ પંચદસ સુમતિકો ભરન્વો શુભ બંધા;
તાકે બંધા ભયે નૃપ ગય ભયે પુત્ર પ્રદેશ. ૧૪
- ૧૬ પંચ મેલમેં જુગોલ ભરનન બંધ ભયે હે,
જંબુદીપ નવબંધ સુયેર પ્રભાવ કયો હે. ૧૫
- ૧૭ પંચ સમદશ મેલ ૩ સેવક કહે બંડ સમ,
૧૮ ૧૯ આદ્યદશ ઉત્તિસ ભગ વરનન જોહી ચરિત અમ. ૧૬
- ૨૦ પંચમ વિષ્ણમેં સમ સમુદ્ર પ્રમાનનુ ભાષ્યો;
૨૧ પંચમ ઈકપ્રકે જ્યોતિષયક સુ ભરની દાખ્યો. ૧૭
- ૨૨-૨૩ ભાષિત અરુ તેઈમ લગ જોહી ચરિત દે ગાયે;
૨૪ પંચમ નેપૈય શકોકો પરમાન ભાષ્યો. ૧૮
- અમ તીસરો પ્રકરન સ્વયં દે અધ્યાયસુ સુતિ
તામેં હે દે ભેડ લખાતમા પરમાતમા સુતિ. ૧૯

૨૫ પંચ પંચવિંશતો શ્વસ પાતાલ ક્ષિપ કથન; ૨૦
૨૬ પંચ છપ્તસર્ગે અધ્યાયો નરકકો ભરનન. ૨૦
દોહડા

પંચમકી અનુક્રમણિકા, પૂર્વ ભર્ષ સુઅનુપ,
દયા પદન રૂપિ ધવનતે, પ્રસન્ન દોષ ભવનુપ. ૨૧

પદ્ય રકથ-ચોપલુલીલા

દોહડા

અખ મુનિ પદ્ય રકથકે, કડે ઉત્તિસ આધ્યાય,
ચોપન લીલા નનિયે, પ્રકરન લીન કહાય. ૧
છંદ શેક્ષા

નામ ધ્યાન અરચન યદ્ય, નિ પ્રકરન નિ નામ;
પદિલા પ્રકરન નામ લીનકો અતિ અભિરામ;

૧ પદ પૂરવર્ગે અભવેલ, આધ્યાયન લખાન્યો; ૨

૨ પદ દ્વયે જમદત ભેર હરિગનને બાન્યો. ૩

ભગવત નામ પ્રતાપ લખ્યો સહજર્ષ સુખ આર્યો;
મહાદુષ્ટ આચરન કિયો તલુ પ્રભુપદ પાયો;

૩ પદ લીસરે બક નામ આહાર્યે ફલ તાગ ન લાગે;
ધર્મરાય ભરનન કીના નિજ જીતન આગે;

ન્યો ધીબુલ હરિ નામ ધવન કીર્તનારિ હોધ;
બરજતલુ આજતે વહાં મત જપ્યો કોપ;

૪ અગ દુસરો પ્રકરન ચોદ અધ્યાય કથાનકો, ૫

૫ પદ ચોથમે ભરન્યો ગંધા ભુ પ્રયેતાનકો. ૬

કહ્યો દશકો જનમ, કહ્યો મહતપ જે કીને; ૭

શીહરિ ભયે પ્રસન્ન રૂ. સંવતિકા બર કીને. ૮

૫ પદ પંચમે દશલુકે જિતનકે પુન ભયે; ૯

નારકકો ઉપદેશ પાય સગ ગોસ પાય ગોયો,
તપ કોપી દહાને, શાપ નારકકો કીને;

૬ પદ ૫૮ કન્યા સાક સજી સુત પ્રકટ ન કીને. ૧૦

હિરન્યો, નાકો કંઈ નામ તિનહુકે બાજે, ૧૧

ન્યો ભ્યાપુ સંતાન ભયે સોહુ કહી દાખે. ૧૨

૭ પદ સતમે ઇન્દ્રને આપ શરૂ બુદ્ધરપતિ તલુ; ૧૩

વિચરૂપ શરૂ મનિ શિષ્ય ભયો અંધિ ભજ. ૧૪

૮ પદ અઠ વિનતે મિષ્ટા નમ નરાચન પાયે; ૧૫

૯ પદ નો સુરપતિ વિચરૂપકો આયો ભયો. ૧૬

પ્રહ્લાસુરકો જનમ ભયો ભવ્યતે બાજે, ૧૭

૧૦ પદસુ દમ સુર અરિય દરિયે અવિકે ભજે. ૧૮

દેહ તલુ સુનિ કીએ, જન તલો બનવાયે; ૧૯

સો સુરેન્દ્ર તે બુનાસુરતે સુદુષ્ટ આયો. ૨૦

૧૧ પદ ચોકાદશમે ભુ પરસ્પર, સમયલી સુદં કો; ૨૧

ભયન મયોસા ભયે બુવ, અરૂ નાયક બુધકે. ૨૨

૧૨ પદ દાદશમે સચિપતિ, બુનાસુરકો માયો; ૧૩

બિજ્ય દિયો બુજરાજ, દાસ લહિ તાસ નિવાયો. ૧૪

૧૩ પદ ત્રિદશમે હલ્યા પ્રદા, ઇન્દ્રકો લાગી; ૧૫

સો ફિર ભય કરી, મહાપુરૂષ પૂરે જળ ભાગી. ૧૬

૧૪ પદ ચોદે બુનાસુર, પૂર્વજનમ સો ભાજે, ૧૭

ચિત્તેનુ હરિદાસ દતે, સોહુ કહે દાખે. ૧૮

૧૫ પદ પંચે સુતમરનચોક, સો સો કહી કીને; ૨૦

નારદ આયે સમાધાન, નરપતિકો કીને. ૨૧

૧૬ પદ ચોદસ સુત ભયન સુની બેરાચ બરો હે; ૨૨

સાધન કીને શુદ્ધ ચિત્ત હરિ દરસ દિયો હે. ૨૩

૧૭ પદ સત્તર ચિત્તેનુ મેરી ગિમાન સધાયે; ૨૪

તપ પહોંચે કેલાસ શાપ ઉમયાને પાયે. ૨૫

તિસરો અરચન પ્રકરન ટે અધ્યાય લહ્યો હે, ૨૬

૧૮ પદ અષ્ટાદશ પુત્ર અદિતિ વંશ કહ્યો હે. ૨૭

અરૂ દિતિ સુતકોહુ અંધ ફિર ભયે મરૂતગન; ૨૮

ઉત પંચાસલુ દિયે ઇન્દ્રકો ભયો સુભરનન. ૨૯

૧૯ પદ ઉત્તિસમે કયો પુનબુતકો ગિધાન સગ; ૩૦

હરિ પ્રસન્ન તબ સહજ લાભ આતિષા તબકા ભવ. ૩૧

દોહડા

યદ્ય પદ્ય અનુક્રમણિકા, ભર્ષ પૂરન શરૂ ચોજ; ૩૨

પદત દયકો પ્રિય ભયે, બુજપતિચરન સરોજ. ૩૩

સપ્તમ રકથ-ઉતિ લીલા

દોહડા

સપ્તમ લીલા ભિતિ યદ્ય, દમ રૂ પંચ અધ્યાય; ૩૪

પ્રકરન પૂરે લીન હે, દેહલુ નામ ભતાય. ૩૫

છંદ શેક્ષા

અસદ્દાસના ચોક રૂતિય સદાસન બાહી, ૩૬

સદાસના તુલીય, પ્રથમ પંચકો કહાહી. ૩૭

૧ સપ્ત પ્રથમ જય બિજ્ય શાપ કારન ઉચાયો; ૩૮

૨ સપ્ત દુસરમે ભુચો હિરપશાક્ક હરિ ભાયો. ૩૯

સો સુનિકે ગક શોક ભયો માતા ભે દિતિ; ૪૦

સમાધાન કિય પુતોખ્યાનસુ યજ પ્રતિતિ. ૪૧

૩ સપ્ત ત્રીનેમ ગંધુ વેર, હેવેકે કારન; ૪૨

હિરપશાક્કયુ તપ કીને અસિત મપદાન; ૪૩

ગિધાતા ભયે પ્રસન્ન માગી કહિ હમ બરદાતા; ૪૪

ન્યો ન્યો ગિધિ વર આગે સો સગ દિયે વિધાતા. ૪૫

૪ સપ્ત તુર્થમે હિરપશાક્કયુ રાજ્ય કિયો હે; ૪૬

સપ્ત બુંદારકે બુંદ તુર ભાન્ય દિયો હે. ૪૭

પુન ભયે ફિર આર, લીનકો કામ કહા હે. ૪૮

તુર્થ પ્રકટ પ્રહ્લાદસુ ભગવદ્દશકત મહા હે. ૪૯

૫ સસ પંચ પ્રહ્લાદ શુરકે પાઠન પદ્યોઃ
શુરસુત પદ્યે યોર આપ મન ઝોક ન લાયે. ૯
પંડે પ્રહત પ્રહ્લાદ કૃષ્ણ હવિ બિન ન રંચયે;
સદ્દાસના દુતિય પ્રકરણ અધ્યાય પંચ હે. ૧૦
૬ સસમ પદ્યમે શુરધર છતવે જાલકે આવે;
તિનકા કહિ પ્રહ્લાદ તવ હમ ગુમે સિખાવે. ૧૧
સળહી આલચંપાલ યદો કાં યહ દેહુ ડારી
રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ સુપાલ પદો સુખકારી. ૧૨
૭ સમ સપતમે લરિકન સળ પૂછયો પ્રહ્લાદાઃ
ગુમ કાંતે પાયે કહુ શ્રીકૃષ્ણામૃત સ્વાદા. ૧૩
તળ જાલે પ્રહ્લાદ સુનો હમ એસે પાયે;
મ માતકે જહર હુતો જળ નારદ આવે. ૧૪
બિન મો અંબાદો ઉપદેસવ તવ બખાન્યો;
હા સમીપ અતિ ગર્ભ બિજે તાતે ને જાન્યો. ૧૫
૮ સમ આઠમે પરમ ભજા પ્રહ્લાદે દેખી
દુહ જનક અતિ ક્રોધ ક્રિયો ભય ક્રિયો મિસેખી. ૧૬
શ્રીનંદિહલ પ્રગટે ખંભાહિત તતપિયો;
કનકકરપયુ નેપાતે બિહારી શ્વે સ્તુતિ સળ દેખા. ૧૭
૯ સમ નવ પ્રહ્લાદ હરિ સ્તુતિ પ્રેમશુ બીજી
લીધો ભજતે ઉત્તેગ પ્રસન્ન બયે અતિ શીજી. ૧૮
૧૦ સમ દસ ભરદ્વાજ ભક્તિ ઇક સ્તોત્ર ક્રિયો ભર;
રાજમાસન બેઠાયો આપ, પ્રસાદ કૃપા કર.
અરૂ મયનામા અશુર વિપુર લાયો સુરનાયે;
તુતીય સદ્દાસના પંચ અધ્યાયસુ અયે. ૨૦
૧૧ સસ આરમે ચારો વર ન કહે બે કરમા,
૧૨ સસ આરમે પ્રહ્લાદારી જાનપ્રસન્ન ધરમા. ૨૧
૧૩ સસ તેરમે પતિ ધરમ ભલભાવિ ભતાયો;
અરૂ અજગર પ્રહ્લાદ બયો સંસાદ સુગમો. ૨૨
૧૪ સસ ચતુર્થેશ ગુહસ્તામ્રમંદો ધર્મ બખાન્યો;
સો પાયે કથ્યાત ભાહિને ફેડ કરિ કાન્યો. ૨૩
સસ પંચમશ ઉત્તમ મધ્યમ જ્યોર કનિકાઃ
સળ પ્રકરકે ધરમ કહે ખાનત નહિ બ્રહ્મા. ૨૪

દોહા

સમમદી સંપૂર્ણ ભઈ અનુક્રમણિકા અનુપ,
દયારામ કેળી સુને સો ન પરે ભવકૃપ. -૨૫

અષ્ટમ સ્કંધ-મ-વંતર લીલા

દોહા

અષ્ટમ સ્કંધ સુને, ચોરસ અધ્યા સાર,
મનભંતર લીલા લહે, પ્રકરન ભયે ચાર. ૧

છંદ દોહા

તામસ સાલિક રોજસ, અગ્નિ હે યહ વ્યારા;
પહિલો પ્રકરન તારવસ વ્યો અધ્યાય બિચારા. ૨
૧ અઠ પૂરવમે રવાચંચુ રવાચાચિય કહિયે,
ઉત્તમ તામસ યહ સળ નામ મનુકે લહિયે. ૩
૨ અઠ અપરમે ગર્જેદ્ર પૂરવકે જનમ કહેલે;
૩ અઠ તીજે હરિસ્તુતિ કરી જળ દીન બયોલે. ૪
સો સુનકે પ્રભુ દીનભંચુ દોરેહી બાયો;
તુરત આહકો મારી કૃપાલ ગર્જેદ્ર છુડાયે. ૫
૪ અઠ વ્યો આહ ગર્જેદ્ર પૂરવકે જનમ કહેલે;
શ્રીહરિ પરસ પ્રતાપ દોહુ જન મોહા લહેલે. ૬
અળ દુસરો સ્માલિક પ્રકરન અધ્યાય દસ લેલે;
૫ અઠ પંચમમે રેવત મહુ વાસુપમહુ કહે. ૭
ભર્મે અમૃત મયન નિમિત્ત અમર સંભડી ભુરિ,
શિરસાગર તટ ભય સ્તુતિ કીની હે શ્રીહરિ. ૮
૬ અઠ પદ્મ શ્રીપ્રભુ પ્રસન્ન બયે ભરદ્વાજ ક્રિયો હે,
મિલે સુરાસુર મદ્રાચલ જાહ્યો ન ગયો હે. ૯
દુષિલ તુષિ આતનાશુ લુપિત મરુદાક્રંદ બાયે,
મહર પરન સુપરન પરી સાગરતટ લાયે. ૧૦
૭ અઠ સતમે કૃષ્ણવતાર પરી મયન કષયો;
પ્રથમ મહાવિષ નિકપાં સો શિવજીકુ પાપો. ૧૧
૮ અઠ અષ્ટમે રત્ન ચીદ નિકસે ન ડગે હે;
સુધાપાનકે સમય સુરાસુર હરન લગે હે. ૧૨
તણ પ્રભુ માયા અધિપ, મોહની રૂપકી લીનો,
અસુર બૃહ સળ આપ, અતિશય મોહિત કીનો. ૧૩
૯ અઠ નો અમૃત અમર, અગ્નિ કરાયો પાનાઃ
દેવ પદોશન સમય બયે, હરિ અંતરમાના. ૧૪
૧૦ અષ્ટમ દશમે દેવાસુર સંઘામ કહ્યો હે;
૧૧ અષ્ટ આરમે મોહાન દિર સુખ બયો હે. ૧૫
૧૨ અષ્ટમાર મોહની શ્વરૂપભિય શિવ મોહિત બયે;
૧૩ અષ્ટ તેર અધ્યાય વિષે વેવસ્વત મનુ કહે
ગિનકે રાજ્યમે શ્રીખામનજી પ્રગટે બાયે;
ભવિષ્ય મનભંતર અયે હોને કહે કાખે. ૧૭
કોન કીનચે તાકે નામ કહતહો ભરની,
સાગરની અરૂ દક્ષસાગરની બ્રહ્માસાગરની. ૧૮
ધર્મસાગરની રૂદ્રસાગરની હે અભિરામ,
દેવસાગરની ઇન્દ્રસાગરની સાતો નામો. ૧૯
૧૪ અષ્ટ ચતુર્થેશ મનવાહિક મનુજન વુ આંદો,
જાણે ભગવદ્ અંશ સળે કણ સેશય નાહો. ૨૦
અળ તીસશે રાજ્ય પ્રકરન અધ્યાય સુનવકો,
લોકો સુનતહિ માન હોત નિસ્તાર ભવનકો. ૨૧

- ૧૫ અષ્ટ પચદશ કલ્પો રાજ્ય ભલિનૃપને કીના,
અરૂ અશ્વમેધ યજ્ઞ ક્રિયો સોદ્ધ કે' કીના. ૨૨
- ૧૬ અષ્ટમ સોલ અદિતિ પુત્ર, કામના કારન,
વિસારિ નિજનાથ કરી કુરે તાપ નિવારન. ૨૩
- કરો પયોજત પુત્ર લોપગો પતિ ચો બાળી,
ને કાંડ તારી બિધિ ચચારથ સદ્ધ કે' દાળી. ૨૪
- ૧૭ અષ્ટ સપ્તદશ ક્રિયો મુખ્યત હરિ પ્રસન્ન ભયે હે,
આય આપ ગ્રહ વિષે સ્વતંત્ર પ્રશ્નાદિ કહે હે. ૨૫
- ૧૮ અઠ અઠદશ શ્રીભગનનંદ પ્રાગમન સુ ગાયે,
ભલિનૃપ યજ્ઞ પધારે વા ચત્રમાન ભુ પાયે. ૨૬
- ૧૯ અઠ ઉત્તિસ ત્રિપેઠ પૃથ્વી સ્વરૂપ ક્રિયો હે,
એક ચરન ભૂ, દ્વિતીય સ્વર્ગ, સળ માપ વિશે હે. ૨૭
- ૨૦ અઠ ગિરિએ તૃતીય પાદકો ઠોર ન પાયે,
તાતે બચન ગિરિદા પરસ્પર ભયે સુ ગાયે. ૨૮
- ૨૧ અઠ ઇકાદશ સ્વર્ગમે શ્રીમશુ પદારૂપે લખી,
શ્વસદેવ અલિપેક ક્રિયો મન બહુત ભયે મુખી. ૨૯
- સો પ્રવાહ પૃથ્વી આયો ગગાલ ભયે હે,
પાષે ભલિનૃપ બંડનપારા બાળો કહે હે. ૩૦
- ૨૨ અઠ બાઇસ બલિરામ બચનહુ બર્ષે ન બાળ્યો,
આત્મનિવેદન કરી હરિ આગે ગસ્તકે રાખ્યો. ૩૧
- તબ પ્રસન્ન પ્રભુ ભયે શુભવકો રાજ્ય ક્રિયો હે,
ભયે ભક્ત આધીન બલિ નિજ દાસ ક્રિયો હે. ૩૨
- ૨૩ અઠ તેષક બલિ છતી રાજમાની મુર દીની,
તબ દેવનકેદેવ દેવકી સ્તુતિ જાતિ કીની. ૩૩
- અથ ચોથો પ્રકરન બલિન આખ્યાય સદ્વત્કે,
૨૪ અષ્ટ ચતુરવિંશ મેં સદ્ધ ભાષ્ય સત્ મતકો. ૩૪
- વૈવસ્વત મનુજાજ વિષે સો ચરિત સુ જાન્યો,
શ્રીકૃષ્ણકો ભવતાર શરથ આકૃતિ બાળાન્યો. ૩૫
- કોડા
- અષ્ટમકી અનુક્રમણિકા, પૂરન દયા હરિ કીન,
પઠત સુનત સદ્બુદ્ધિ બર્ષે, હરિજસ રસ મન ગીન. ૩૬
- નવમસ્કંધ-ઈશાન, લીલા
કોડા
- નવમ સંધકી સુનો, અનુક્રમણ, રાજ કોય,
ઈશાન લીલા એહી હે, પ્રકરન બર્ષે કોય. ૧
- છંદ શૈલા
- સૂર્યબંશ પ્રકરન મયોદકો ધુર લહિયે,
ચંદ્રબંશ પુષ્ટિ પ્રકરન સો દુસરો કહિયે. ૨
- ગાર ગાર અખ્યાય કોડકે જાની, લીને,
પ્રથમ ગારકો વાનુ, બચ અગ સુનો જાનીને. ૩

- ૧ નવ પૂરવ વૈવસ્વતમનુ દશ પુત્ર સુધન્યા,
ઈશ્વાકુ આદિક અરૂ એક બર્ષે હે કન્યા. ૪
- ૨ નવમ અવર કહે વ્યાર પુત્ર બર્ષે નહિ ગંતાના,
તીન મુનક બંસ ભયે બરતાંત બખાન. ૫
- ૩ નૃમ નાભાગ રૂ નરિષ્યત તિનેકે નાભા,
અબ આગે નૃપ સુનો કહત શ્રીકૃષ્ણ મુનમામા. ૬
- ૪ નવ તિસરે શર્ષાતિ બંસ કલ્પો બિરતાર,
શ્રીવેત્તી ન્યા બંસ પ્રગટ શ્રીકૃતધર દાસ. ૭
- ૫ નવમ તુર્થમે નૃમ નૃપ બસ મુગરની ગયે હે,
છનકે બસમે અગરીપ હરિભક્ત ભયે હે. ૮
- અચરન બલિત કરી દ્વારિકાધિશ રિજાયે,
ન્યાકે શાપ હે દુરવાચામુનિસે કુ બ પાયે. ૯
- ૬ નવ પંચમ કુબીણ ચારન સખનકે ધાયે,
પ્રભુ પયેત ન રજો, હારી અંબરીપકે આયે. ૧૦
- તાપ સુદંથન તબહી શય્યો ભલ પાયે શિક્ષા;
ધન્ય કહે હરિભક્ત હીન વે' લીની નિક્ષા. ૧૧
- ૭ નવ ષષ્ઠ બરનન બંમ, શય અંબરીપ ભયે હે,
તા પાષે ઈશ્વાકુ રાય, સુમથ કલ્પો હે. ૧૨
- જાકે બંસ બિલે માધાતા ભૂપ ભયે હે,
તાકે ભયે મુસુકુલે જાકે પ્રભુ દરશ હયે હે. ૧૩
- ૮ નવ સતમે માધાતામુત પુરુકુલ કહે હે,
બરન્યો તાકો બંસ ન્યામે હરિચંદ્ર ભયે હે. ૧૪
- ૯ નો અઠ હરિચંદ્રકો બંશ પ્રમંસ બખાન્યે,
જાકો બંસમે રાજ્ય સગર ભયે સખ જાન્યે. ૧૫
- ૧૦ નવ નવમે બરન્યો નૃપ સગર બંશ બકે મમરથ,
જાકે બંશમે હેત ભયે શુધિ ભૂપ અગરીથ. ૧૬
- જાને શ્રીગંગાજાકે ભૂતલ પધરાયે,
તિનકે બંશ બરનમે નૃપ બરવાંમ જનુ ગાયે. ૧૭
- ૧૦ નો દસમે ખડ્ગબાગ બંસ બરન્યો બકે ઉત્તમ,
ન્યાકે બંસમે પ્રગટે ધીરધુવર પુરોહિતમ. ૧૮
- ૧૧ તિનકે પ્રથમ પવિત શરિત કહે અઘપ્રતિ,
૧૨ નો દ્વાદશ શ્રીરામ પુત્ર કૃષ્ણાય સુ ગાયે,
અબ પુષ્ટિ પ્રકરન ગાર અખ્યાય આયે. ૨૦
- ૧૩ નો ત્રિદશ ઈશ્વાકુ પુત્ર ને નિમિ કહે હે,
તિનકે બંશ બરન્યો જાકે નૃપ જનક ભયે હે. ૨૧
- ૧૪ નો ચૌદમે ચંદ્રમકે ચંદ્રકેતુ બુધ ભયે હે,
તિનકે અથ પુરુષાય પુત્ર ભયે સુ કહે હે. ૨૨
- ૧૫ નો પંચમે બંસ પુરુષવા કથ શુભ ધામા,
જાકે બંસ બિલે પ્રગટે શ્રીપરશુરામા. ૨૩
- ૧૬ નો ચોક્કશ શ્રીપરશુરામકે ચરિત સુગાયે,
અરૂ શ્યામિનકો જનમ સદ્ધ યામે કાયો. ૨૪

૧૭ નો સત્તર પુરુષના બનીયું સુત નહુપ બંસા,
૧૮ રાય જનવિકિ કેહુ બંસકી કરી પ્રચંસા, ૨૫
૧૯ નો ઉન્નિસમં રાય ચયાતિ પરમગતિ પાયે,
૨૦ ને બિસમં ગોરુદ બંસ પુરુષના ગાયે ૨૬
બંકે બંસ વિષે શબ્દ દુબ્યંત બાયે હે,
તાકે ભરત બાયે તાકે ફિર બંસ કહે હે, ૨૭
૨૧ બંકે બંસમં રતિદેવ રામ' બંકે બાળે;
પુનિ ગરગાચારજકો બંસસો હુ કહી કાળે, ૨૮
નૃપ પાંચાલ કુપાચારજ, કહે ક્રોનાચારજ,
યુદ્ધકલા પુર ન બને, બિયા સળ આરજ, ૨૯
૨૨ નો બાધસમં રાજ, દુપદ કહે સુ જાને;
તા પાછે અજગીદ, ભૂપકો' બંસ બાળને, ૩૦
બંકે બંસમં જરાસંધ બુપાલ બાયે હે,
તા પાછે શાલ શંતલકો બંસ કહો હે, ૩૧
પાંડવ આરુ કોરવકો બંસ સુ આછે ગાયે,
જરાસંધકો બંસ બિધિબલ બાંસ સુનાયો, ૩૨
૨૩ નો તેણસ ચયાતિપુત્ર રહે જો આરા,
તાકે બંસ કહો જાગે યદુબંસ કુકાર, ૩૩
જામંતે મેધાતિધિ યદિ બાયે બરનન પ્રકોત;
નહિ બંસયો બિસતાર મૂલે માગતકી કે' કીનો, ૩૪
૨૪ નો ચોણસમં જામદગ્નિકો બંસ કહો હે,
તા પાછે આરુ બંસ બરનન રહ્યો હે, ૩૫
ઉમસેન દેવકંકો બંસ બાળા-ચો પાછે,
કંસ જામ સુરસેન બંસ ફિર બંસયો આછે, ૩૬
બંકે પુત્ર બાયે જમરુદેવસુ અતિ અભિરામ,
જનકે પ્રગટ બાયે શ્રીકૃષ્ણચંદ સુખપાયા, ૩૭
કાહા,
અનુક્રમનાંકો અતિ જાણી, પૂરજી નવમરકંધ,
પાપ તાપ 'મટલે' રેખા, રંગક હોત અબંધ. ૩૮
દશમસ્કંધ—નીરોપલીલા
કાહા
સુની અબ દશમસ્કંધ હે, સત્યાસી અધ્યાય,
તિન મતાંતરકે ભિલી, ગિરે પૂરજી કહાયા, ૧
નિરોપ લીલા નિરૂપન, પ્રકરન લગે પાંચ,
જામ રૂપામસ રાજસ કે, સાલિકે શુનાપ્ય બાંચ, ૨
છંદ રોલા
પ્રથમસુ પ્રકરન જામ અબે અધ્યાય ચારકો,
અનાયાસ ઉપચાર કુનો સચાર પારકો, ૩
૧ દશમ પ્રથમે પૂજી પ્રશ પરીશિત ભૂપ,
અપરચો શ્રીકૃષ્ણ સુનિ, ઉત્તર દિશે અનુપ, ૪

દેવકે હંહિતા દેવકી, બસુદેવજકો કીની,
ગહુત દામજ સહિત, કંસ ચારથી કૃતિ કીની, ૫
૨ દશ દુલી દેવકી પદ સુત, નીચ કંસતે પાયે,
સંકેરન દેવકી તે, રાહિની ઉદર પધારે, ૬
તલનંતર શ્રીકૃષ્ણ દેવકી ગર્ભ પધારે,
બ્રહ્મદિકે સુરસુતિ કીની તન તાપ નિવારે, ૭
૩ દશ 'નિર્મ' શ્રીકૃષ્ણ જામ મધુસુરી બાયે હે,
કીની સુતિ વસુદેવ દેવકી તાપ ગયો હે, ૮
શ્રીગોપુજામે યજોદ્ધા ગેહ પુત્ર પધારે,
જે તે માયા પુત્રી જે અપને ધર માયે, ૯
૪ દશમ ચારમે માયા ઉત્રી કે ગર્ભ બાકાસા,
કિથો કંસ પચાતાપ બદ્ધ બ્યાન મકાસા, ૧૦
સંપામન માણકો કીન ફિર દેલ ભુલાયે,
કે આસર સજ્જન પીસે, સળ તુને પકાયે, ૧૧
અકૂપક અધ્યાય કૃતિય તામસ પ્રકરન હે,
તારો હે ફિર લેહ ચાર મહાપ્રભુ બચન હે, ૧૨
પ્રથમ પ્રમાદ પ્રથે રૂ સાધન કંસ શા નામા,
પૂર્વ સત અધ્યાય કહે સેા અતિ અકિારાયે, ૧૩
૫ દશમ પંચમમે શીલ જાગ' મકો સો' જાયે,
નંદ મહોત્સવ સળપ્રગરન સુખ ભલ કહી કાળે, ૧૪
નંદ ગયે મધુરા કંસકર દેન સુગાયે,
મીઠે ચીલ મધુદેવ જોર દુત ગોકુલ બાયે, ૧૫
૬ દશમ ખંડ પૂતના પ્રમુન પપયાન કાયે,
દઈ માતકી ગતિ દયાનિધિ ચરિત સુગાયો, ૧૬
૭ દશમ સપ્તમે શકટ જાણ તુણાપ્રવ મપ્યો,
બિષ્ણુપુત્ર દુર્યાય માય સુકે દિશી સુકે કાપો, ૧૭
૮ દશમ અષ્ટમે ગર્ભસુનિ નામ કરન કીનો,
પાછે ચીર ચરિત કરી ગોપીજન સુખ કીનો, ૧૮
તલનંતર મુલિકા સળન ગિય જાન વિખાયે,
વિષ્ણુપ્રકો દશન ગિય ફિરી પ્રચાયો, ૧૯
૯ દશ નોમો દધિમાજન બાંચ્યો નિશાધકારન,
ઉલૂપક બંધે ગયે કૃષ્ણજન તાપનિવારન, ૨૦
૧૦ ઉલૂપકે ચમતારુન દુગ ઉદાર કિયો હે,
કિતે સનન સુની પ્રેમ બિન્દીકો દાન રિયે હે, ૨૧
૧૧ દશ આદે મહાબલ દિપી વિધન'સુને જ્યુ વિધાયો,
શ્રીપુંદ્રાબન નંદગામ અસારેકો માયો, ૨૨
નહો પધારે પ્રભુ પ્રથમ અસાધુર માયો,
જિલે ચંચ પકરી દરિ બંકે દુદકો નિશાયો, ૨૩
અબ પદોત્તર ૩-પદો અધ્યાય તીન હે,
લેપક બાકય વિરૂદ મહાપ્રભુ માયે (હે) કીન હે, ૨૪
૧૨ દશ કોણ મહાજાની આપસુર કિનો માયો,
અનંત ગેપજન જરગત ગાન નાય નિશાયો, ૨૫

૧૩ દશમ ત્રયોદશમે શુભ લોચન શિલા ગિરિએ,
જાત મંડલી રચી મધ્ય મન માહન બાળે. ૨૬
છાક અરોગત હે ભક્તનસહ કૃપા કરે હે;
વાહિ સમય બિધિ બાજુ બાલ સળ હરન કરે હે. ૨૭
૧૪ દશમ ચૌદ ક્રિય સ્તવન ગિધાતા તાત તાતકે;
અબ દુસરે પ્રકરન પ્રમેય અધ્યાય સાતકે; ૨૮
૧૫ દશમ પંચ દશ ગાય અશવન હરિ ણન આર્યે;
બાનકીશ સહ સખ્ય હન્યો ધીનુક સો ગાયે. ૨૯
ગિયજલ પાન ક્રિયો ગે ગોપન ચતુરુદિ પાયે;
કરી કરૂના અમિદિહ બુદિ હરિ સકલ જીવાયે. ૩૦
૧૬ દશ ષટ દશમે કાલિકામન કરી દ્વર ક્રિયો ગિય;
નાગપત્નીકે સ્તવન કૃષ્ણ પુનિ પતંગ હે શિખ. ૩૧
૧૭ દશમ સપ્તદશ કાલિ આગમન હેતુ કહ્યો બાલ;
નિશિ દાવાનલ પાન ક્રિયો શરનાગત વત્સલ. ૩૨
૧૮ દશ અષ્ટાદસ બાલ અરિત ચરાવત યેથા;
શ્રીભરિતુ બારનન પ્રલંબ માર્યો ભલ જયા. ૩૩
૧૯ દશકલિસમે દાવાનિ કિરપાન ક્રિયો હરિ;
બાતે ઘર આય ગેપાલ સો ગિધિ બરનન કરી. ૩૪
૨૦ દશમ ગિરિસમે વરધારિતુ શરિરિતુ બરનન;
૨૧ દશમ એકબીસ ગિરુગીત બરનન મન એકબન.
અબ તિસરો સ્ત્રાધન પ્રકરન અધ્યાય સાતકે;
ને વક્ષ પિંચે મન હે, સ્તન સુત પીચે માતકે. ૩૬
૨૨ દશ બાર્ણસમે હિંમંતવિરુકો બરનન કીને;
ક્ષત કાવ્યાધી પ્રજ બક્ષતન પ્રજાપતિ બર દીને. ૩૭
૨૩ દશ તેષ્ય પ્રભુ કમિપત્નીકે લોચન કીને,
દિયો દ્વિજનકે કૃષ્ણ જનુ ક્રિયા બર્વે સો કીને. ૩૮
૨૪ દશ સૌખીસમે ઈંદ્રસો પ્રભુ સકલ મિથ્યો;
સો સ્ત્રીગોવર્દનજીકે લોગ ભરાયો. ૩૯
પ્રજગણકીકે અન્યાશય યાચે ન સહયો;
અનન્યાધર્મ કૃપત હરકો હરિ સખ સમુજાયો. ૪૦
૨૫ દશ પરીસ સુરપતિ રૂકી મેઘ બુદિ બલ દાખ્યો;
શ્રીગિરિધર ગિરિધારી નિજબનનન નિરૂપાયો. ૪૧
૨૬ દશ પદવીશ સખ અચરજ કૃષ્ણ અનુલબલ દાખ્યો,
નંદરાય તબ સળકો, ગર્ભમુનિ, બચ ભાખ્યો. ૪૨
૨૭ દશ સપ્તબીસ મધવા બુરી કર પાય પયો હે;
સ્તુતિ કરી કરી ગોહિન નામ અભિષેક, કયો હે. ૪૩
૨૮ દશ અષ્ટસ પ્રભુનંદ ગરુડપાસેતે કુરુચે;
મોન અહલદ પ્રજબનકીય નિજધામ દીખાયે. ૪૪
અબ ચોથો ફેલ પ્રકરન સુગી અધ્યાય સાતકો;
બમે રાચરમનચરિત આનંદ ગાત હે. ૪૫
૨૯ દશ ઉનલિસ ભેતુ બળમ, પ્રજબક્ષત બુલાયે;
રાચરમન ક્રિયો હરિ અંતરધાન હે પાયે. ૪૬

૩૦ દશમ ત્રીંશ પ્રજબક્ષત કરવ લીલા સમરનકે;
ગિલ બુધસો બુધવ કિરે નાય ગોજનકે. ૪૭
૩૧ દશ ચત્તિસ પ્રજબક્ષત ગોપિકા ગીત સુગાયે;
૩૨ દશ બત્તીશ કિર રાય દિયો પ્રભુ દરસ દિખાયો. ૪૮
૩૩ દશ તેલીસમે રાસમંડલ રચી બહુ સુખ દિને;
જલ ચલ કીકા ફાલુ બક્ષતમન રંજન કિને. ૪૯
૩૪ દશ બત્તીસમે નંદ બર્વે નિહતે સર્પ હસાયે,
ખેડાર રાસ બલરામ સહિત હરિ ચરિત સુગાયે. ૫૦
ચંપનુક ઈકે હટ બક્ષત ફાપ દેનહિ આપો;
મનિ રીસંતે કાદિ વિધો કિરી ચારી સુગાયે. ૫૧
૩૫ દશ બત્તીસ પ્રજબક્ષત વિચોડા દિવસ વ્યાપત મન;
પરમ પ્રેમમય કિને ભુગલ ગીતકો બરનન. ૫૨
અબ વીસરો રાજસ પ્રકરન અષ્ટાદસ ગાઇએ;
યામે હુ કિર ચાર ભેદહે નામ સુનાઇએ. ૫૩
ઈકે પ્રમાન અરૂ પ્રમેય, સાધન ફેલો નામા;
ધુર પ્રમાન અધ્યાય સાતકે હેલે અભિરામા. ૫૪
૩૬ દશ છતિસમે બૃષભાસુરકે બધ પ્રભુ કિને;
નાંદે કંચ ઉપદેશ ક્રિયો સો સબ કહી દિને. ૫૫
૩૭ દશમ સપ્તત્રિંશમે કેશી કેશવને માર્યો;
નાંદે નંદયર આપ ભવિષ્ય પ્રભુ સો કહી હાંચી. ૫૬
તા પિંથે વ્યોમાસુરકે બધ ગિરિધર કીને;
મહાબલ તે કારી ગોપમનકે સુખ દીને. ૫૭
૩૮ અષ્ટવીસમે અરૂરે કંસને પકવાયે;
કુચલ મલ પૂરે પ્રભુ નિરખી મહાસુખ પાયે. ૫૮
૩૯ દશ ઉનચાલીસ અરૂર સંગ કૃષ્ણ બલરામા;
શ્ય બેકી કો પધાર્યો મયરાપુરી સુખધામા. ૫૯
મધ્યમ પંથ જલમે અરૂરકે દરશન દીને,
ચેપરાધીકે ફપ દિખાયો મિલ લય દીને. ૬૦
૪૦ દશ ચાલિસમે અરૂરસુત સ્તુતિ બહુ બિધી કીની;
પરિરન પરમેશ્વર લલી મતિ અતિ રતિ લીની. ૬૧
૪૧ દશ ઈકતાલીસ શ્રીપ્રભુ-મધુપુરી પ્રમેય કીને;
બલરાવે અરૂ ગોપ સખાગન હુ સંગ લીને. ૬૨
ચેતલ માર્યો રજક સુકિત કિર તાકુ દીની;
બાલી સિદ્ધામાકે અકિત ફેર કરૂના કીની. ૬૩
૪૨ હસે હુકુમાલીસ કુબલ રૂપો મનોહર કીને;
શીહરિ હરકો હંકે તોરિ દે દેક કર દીને. ૬૪
કંસે બંચે દુસ્વપન રંગમંડપ પ્રભુ આયે;
અબ અધ્યાય સાતકે પ્રમેય પ્રકરન ગાયે. ૬૫
૪૩ દશ ત્રિચાલીસ કુવલયાપીકે બધ કીને;
ભવ તુલ્ય હરિ દરશ ગિચિત સખનકે દીને. ૬૬
ગિયા કંસે કૃષ્ણસમ ભુગ સળકો ભાયે;
બક લાગી બે જન પરકપર માહાત્મ્ય સરાંહે. ૬૭

- ૪૪ દશ ચૌથાલીસ મહત્ત સુદ હતી કંસહુ માર્યો; જનની જનક બંધન છુટાય હૃદય તાપ નિવાર્યો. ૬૮
- ૪૫ દશ પૈતાલીસ સમાધાન વિતુ માત કિયેહે; ઉત્તસેનકુ રાખ્યાસન નિકાઈ કિયે ૬૯
- નંદાદિકેકો ધ્રજ પશાય દીને ધ્રજ રાઈ; જન સમય ગો સંકલ્પી વચ્ચેવ કિયાઈ. ૭૦
- જ્ઞાનચયેમત ધારી અવંતી રૂર ઘર આવ્યે; બિધા પદી સેવિનન ચુરૂ કરી દહલ સીંગરે. ૭૧
- કાલાદિકેકો છતી પુત ચર લાઈ કિયે હે; બિદ્યા માગી મધુપુરી પાયે પાવે રવજન જિયે હે. ૭૨
- ૪૬ દશ ઉચાલીસ ઉદવકે ધ્રજ પ્રભુ પાયે; સાંજી સમય રથ ભેરી, નેદ જયું હે ઘર આવ્યે. ૭૩
- ભગવત બાત કરત મિતી નિશિ હે છતુ લેજે; પ્રાતસમયે ઉદવકુ ધ્રજજાતનને રેજે. ૭૪
- ૪૭ દશ શતચાલીસ ઉદવ કાતુપદેશન આવ્યે; શ્રેનાસકલવચન ગોપીનકે સુનત લગ્યે. ૭૫
- પ્રેમ સત ઉપજ્યો કિયમે મહ આન ગમાયે; અસિદ્ધશાંત ઉપાલંબન સખ કહી સુનાયે. ૭૬
- ૪૮ દશ અઠાલીસ કુબળકે ધર કૃષ્ણ સધાયે; સકલ મનોરથ સિદ્ધ કિયે અકૂરકે આવ્યે. ૭૭
- મહત પ્રિયે ભગવંત પ્રશંસા ભજત સુનાયે; અકૂર કે ફિર પાંડવકી શુદ્ધિ લેન પકાયે. ૭૮
- ૪૯ દશમ ઉનપંચાસ અકૂર હસ્તિનાપુર આવ્યે; પાંડવસો હિલમિલે કુશલ ભયન સુને સુનાયે. ૭૯
- મૃતરાષ્ટ્રકુ દિલ શિક્ષા કુંવા દુવ દુષ્યભ ભીછુ; સમુપુરી આવ્ય કહી સખ પીર પધારી શીછુ. ૮૦
- પ્રતિ પૂરવાર્જ સમાપત અખ ઉતારાઈ કહીએ; વૃત્તીય પ્રકરન સ્થાપન આશ્રાય સાતકો લલિયે. ૮૧
- ૫૦ દશ પંચામ ભયો સુદ આગધ સત્તર ભેરી; જુરી સેના આવ્યો અકારંદિ ભેરહુ ફેરી. ૮૨
- તાહી સમય ફિર કાલયવન હુ આપ્યો લાઈ; તણ સમુદ્રને પ્રભુ હારિકાપુરી રચવાઈ. ૮૩
- નિંદ્રા અપની ઈશ્વરતા સજ કાઈ વહાં પહોંચે; નિકળી આવ્ય ફિરી ભજે યવન પીછે બેઠી ધાયે. ૮૪
- સોવત હે સુસુકંદ દરીમે વહાં હરિ આવ્યે; વાંહી બોધય પીતાંબર આપ અદ્યતા પાયે. ૮૫
- ૫૧ દશ એકાવન યવન ભૂપ દગ ભરમ કરાયો; રિયે દરસ સુસુકંદ કિયો ભર રુદ્ધિ મન ગાયે. ૮૬
- ૫૨ દશ ભાવન સુસુકંદ ભરિકાશ્રમ બેઠી પાયો; રામ વરે રેવતી રૂકિમની સંદેશ આવ્યો. ૮૭
- ૫૩ દશ ત્રેપન રૂકિમનીછોકો પ્રભુ હરન કિયો હે; ૫૪ દશ ચૌપન બલભદ્ર ભૂપગન છત કિયો હે. ૮૮
- મુકન અર્ધ કરી રૂકિમયાકુ તણ દીને; ફિર દાસાવતી પ્રભુ બિધિપૂરક બિવાહ કીતો. ૮૯
- ૫૫ દશ પંચાન ભયે (પુન) પ્રમુદ્ધ હરિ ગયો શંભર; વા હે મારી સહનારી કૃષ્ણસુત આવ્યે નિજર. ૯૦
- ૫૬ દશ છપન મનિ પ્રસંગ સત્યસામ કર બાહે; સત્યાજીત ભીત ધરી સત્યસામ કર બાહે. ૯૧
- અખ ચોથો ફેલ પ્રકરન સુની અધ્યાય સાતકેક; બસુ ભય જરી ત્રિભિધિ તાપ અધ આર ભતકો. ૯૨
- ૫૭ દશ સતવન શ્રીછ પાંડવ શુદ્ધિ લેન પકાયે; ઇતનેમે સત્યાજીતકુ સતપનવા મારે. ૯૩
- મનિ લે ગયો બહુત દુઃખ સતમામા પાયે; પદશની આશરહતે પ્રભુ દાસવતી આવ્યે. ૯૪
- સતપનવા તણ ભયો ભાત સહ પિછે ધાયે; શ્રીહરિને ફિર હુલ્યો મનિ વાંતે નહિ પાયે. ૯૫
- આયો પ્રભુ અપવાહ રામ હુ કહી તવ લાભો; મનિ આકૂરછુ લાવે મન સંદેહ ભાભો. ૯૬
- ૫૮ દશ અઠવનમે શ્રીછ ફિર ઇંદ્રમય આવ્યે; કાલિદીછ બ્યાહિ પાંડવ ભન હુ જરાયે. ૯૭
- બે મિત્રબિહારો પુનિ ભદ્રાકુ બ્યાહિ; બ્યાહી ભદ્યના શ્રીહરિચન સજ આનંદ પાયે. ૯૮
- ૫૯ દશમ ઉનસાઠમે કુદ ભોમાસુર મારી; બ્યાહિ સોલ હનર, કચકા કૃષ્ણ મેસારી. ૯૯
- ૬૦ દશમ સાઠ્ય રૂકિમનીસે હાસ્યકૃત્ત બય ભેલે; પદશળી પ્રતિઉત્તર હે સજ હારત બેસી. ૧૦૦
- ૬૧ દશ ઈકસક સજ સીકે દશ દશ પુત્ર ભૂયે હે; લીનમે મુખ્ય આઈ બી સુતકે નામ કહે હે. ૧૦૧
- પ્રમુદ્ધનેકે અનિરુદ્ધ જી નામ ભયે હે; સો માતુલકન્યા લાયે વહાં સુદ કહે હે. ૧૦૨
- ૬૨ દશ ભસક અનિરુદ્ધ બસુ ભાનાસુરકી કન્યા; ઉષા બ્રહ્મા નામ હરન કિરી હે ધન્યા. ૧૦૩
- ચતુર પરાક્રમ કિયો અસુર સખ મારી ભાભો; નાગપાશ બંધનમે ભની છુટકે આયે. ૧૦૪
- ૬૩ દશ ત્રીકક ભાનાસુર યાદવ સુદ સુ ગામે; અનિરુદ્ધ ઉષા બ્યાહી કૃષ્ણસુત પરકો લાયે. ૧૦૫
- અથ ચોથો પ્રકરન સાલિવકે એકસક ભયે હે; તાપે પહિલો પ્રમેથ સન અધ્યાય તણે હે. ૧૦૬
- ૬૪ દશ ચોસક કૃષ્ણમે પયો કૃકતાય ઉષાવો; પૂર્વજન્મકાર્મને સજ નૃમ નૃપ કહી લાયો. ૧૦૭
- તનક કોપ ભેડોપદેનુ, બક બજિન સુદીન હે; અંબે અખિત શિશુએ નો કસરત કહિન હે. ૧૦૮

૬૫ દશ ચૈત્ર શ્રીગણેશ ભૂયઃ પ્રજા બેઠાર પધારે,
ગીતે સખન હિમ વચન બુજીન કરવે હવ પારે ૧૦૯

૬૬ દશ છાસઠ પોતકે દાનો આરૂ કાસી રાજ,
કાસી ભરમ કરી હરિ મહા સખ દુષ્ટ મગાજ ૧૧૦

૬૭ દશ ગતસઠ દુર્ગોપનદી લગમના ભૂયઃ કન્યા,
શ્રીનંદાવલી પુત્ર હરી હતી કે બહુ મન્યા ૧૧૧

૬૮ ગદ્ધ ગયે મુની સગે બરજી હલપર વદા આયે,
કીરવ કલોન માન્યો, બચન કટુક સુનાયે ૧૧૨

૬૯ કાપે પુર ઝોપો મારવ, હિર નયે બાથાયે,
બર બપૂ સપારિબદ્ધન રામ દારિકા આયે ૧૧૩

૬૯ દશ ઇકિનશ્વરતિ નારદ દારિકા પધારે,
શ્રીજીકો ગુહરધાથમ દેખત દેખત હારે ૧૧૪

૭૦ નસી નધી લીલા દેખી કિત ભયે સદન મદન પ્રતિ,
પુનિ પ્રજીકે પગ પરે નાથ હો નાથ અકલ મનિ ૧૧૫

૭૦ દશ સીતર આહનિક કૃષ્ણ કરતે મો ગાયો,
બંધ પરને ભૂપ પધારો ફૂલ સુ આયો ૧૧૬

૭૧ નારદ આથ કહે પાડવકો રાથસુકો ગન,
અબ અધ્યાય સાતકો તિસરો આધ્યન પ્રકરન ૧૧૭

૭૧ દશમ ઐક સમિતિમે ઉદ્ભવજી સુ સંખત કરી,
હુત ઓર નારદ કોટુકો મિત્ર કિયો હરિ ૧૧૮

૭૨ પિંઠે શ્રીમદ્ભુ આપ ઇંદ્રપ્રસ્થમે પધારે,
પાડવારિ સખકો દિલીમિલી કે મોહ બધારે ૧૧૯

૭૨ દશ દ્રુતવર રામભૂનિમિત્ર દિશા સખ જીતી,
જ્વાસમ્ હતી રાજ મિશાયો તરજુત નીતિ ૧૨૦

૭૩ દશ દ્રુતવર ભૂપ સખ શીહરિ આતિ સુખ પાયે,
દિશે છુકામ ભૂપ સખ શીહરિ આતિ સુખ પાયે ૧૨૧

૭૩ દશ દ્રુતવર ચોખા સહ સખકો સદન પધારે,
અસમ્પાદન જે આપ ઇંદ્રપ્રસ્થમે સધારે ૧૨૨

૭૪ કૃપાસિંહ શ્રીકૃષ્ણચર નિજજન અતિ આરે ૧૨૨

૭૪ દશમ સુમોતર રાથસુધા સુધિહિર કીમો,
આદિ પૂજ્ય પ્રભુ માન હઠ સિયુપાલે લીમો ૧૨૩

૭૫ દશ પચોતર જલથવ બમકારન સો ગાયો,
હુમ ગવિંદ દુર્ગોધન માનભા બલ પાયો ૧૨૪

૭૬ દશમ ઉદ્ધવતર શાંત દાસવતી ચઢી આયો,
તાસુ દારેન કુદ પ્રજુન કિયો સુ ગાયો ૧૨૫

૭૭ દશ ત્રીનીતર ગદા ધાવ કરી હરિ તલ્લિ માયો,
ચે શો ફેલ પ્રકેત અધ્યાય સાત ઉચ્ચાયો ૧૨૬

૭૮ દશમ અહુતર દંતવક્રકો બખન કરી રાધો,
વાયો નિદુરધકો હુ કૃષ્ણચંદ્રને માયો ૧૨૭

૭૮ પુનિ મહાભારત સુદ પધારે સુવરચામ ભૂયઃ,
તીર્થવાત કરન પધારે શ્રીબલરામ ભૂયઃ ૧૨૮

૫૯ દશ અગનાશી સહ સીરથ કરી આયે હલમર,
ઇન ભારનકો ચુદ પૂરન કરવાયો નંદવર ૧૨૯

૮૦ દશમ ઐતી તિથ ટ્રેલો વિમ મુદામા માયુ,
દાસવની આયો પ્રભુ મિલી દિય માન અમાયુ ૧૩૦

૮૧ દશમ ઇંદ્રાની પ્રસલ લેાય જનજીવન કૃપા કર,
બેભાવ અતુલ પદાય દિયો બિન કહે વિમ વર ૧૩૧

૮૨ દશ બ્યાગીમે ચુર્યમદન મિય બહુ હિતુ પારે,
કુરુસેત સમુદૃગ દારિકાપીઠ પધારે ૧૩૨

૮૩ વર્દા આયે જ્ઞાનમ્ત્ર ગીતે મગકો મુખ લીને,
ગોપીનકે ગોપીશ મનોરથ પૂરન, કીને ૧૩૩

૮૩ દશ બ્યાગીમે પાડવકો પ્રભુ દરશન લીને,
કુશલ વારતા કરી પરસ્પર આનંદ બીને ૧૩૪

૮૪ શ્રીજીકી પટરાની કોપલી બિલત ભલે હે,
પાથાગી પુટે જુનાંત સો રાકલ કહે હે ૧૩૫

૮૪ દશ ચોરાગીમે પ્રભુ ધરિમુનિ પૂજન કીની,
નારદ સુખ બમુદવ ગાન મપતિ લીની ૧૩૬

૮૫ પુનિ વન હુ કરવાયો મગકો ગિા કરાયે,
સમ પનિકર મહ કૃષ્ણ દારિકાપુરીમે આયે ૧૩૭

૮૫ ગુન પ્રકરન અબ વટ અધ્યાય મુને બદંમાગી,
સુનત માત્ર શુચિ હેાય ચિત્ત હરિપદ અનુરાગી ૧૩૮

૮૫ દશ પચાસી દેવકી પુત્ર કેસ વટ મારે,
સો લેવેકુ હરિ બનિકે પાતાલ પધારે ૧૩૯

૮૬ લાય દિયે દેવકી માત ભાન પાન કરાયો,
હિર સખ સ્વર્ગ ગયે પ્રસાદ પપ પ્રજીકો પાયો ૧૪૦

૮૬ દશ છાસી ગત અર્જુન હલ્લુ સુમત્રકો કરી,
પુનિ પધારે કુલદેવ બનક નુપકે વર શીહરિ ૧૪૧

૮૭ દશ સત્યાચી સુનિ પરમે વિષ્ણુ ત્રિલેખગર,
બેહ સ્તુતિ શ્રીનારાયન ભર્તી મુ તત્ત્વપર ૧૪૨

૮૮ દશ ઈંદ્રાગી વરમાસુર વધ શ્રીપ્રભુ કીનો,
શ્રીમહાદેવ જુ હલોયો, વર ઉચામ લીનો ૧૪૩

૮૯ દશ નબાસી લગ બજન શ્રેષ્ઠ કીનકો ત્રિદેવા,
નિશ્રે દિયો પ્રસંગ બુધસુર બર મહારેવા ૧૪૪

૯૦ તા પિંઠે લેલોલેલ ચલ પાર ભથકે,
અરે પુત્ર ક્ષાહનકે શ્રી પ્રભુ દિયે લાયકો ૧૪૫

૯૦ દશ નેકમે રાજનીતિ ગુહરચાથમ ગાયે,
ચાલવકુલ તિસ્તાર અમિતકો પર ન પાયે ૧૪૬

દોહા

પૂરન બધ અનુક્રમિકા, નિરોપ દશપરકંધ,
મુને સુનાવે કે' હ્યો છૂટે માયા બંધ ૧૪૭

એકાદશ સ્કંધ-સુકિત લીલા

દોહા

અબ એકાદશ સ્કંધકે, હે ઇકતીસ અધ્યાય,
સુકિત લીલા બનિયે, પ્રકરન દેલ કહાય ૧

છંદ શેષા

- ૧ ૭૫-સુદિત અર્થ પ્રાપ્ત સુદિત દે નામ કહે છે; પ્રથમ ૭૫ સુદિત ઉત્તિસ અધ્યાય રહે છે. ૨
૨૫ વેદ તા વીથ પ્રાપ્ત મધુસૂત્ર સાંચકે; પ્રાપ્તિય તુ સુદિત સુદિત અધ્યાય પાંચ છે. ૩
૧ ૭૬-પ્રાપ્તિય સુદિત પ્રાપ્તિય ભવકુળ પામે, ૪
૨ ૭૭-અર્થ અર્થ વસુદેવે નારદ ગ્યાન સુનાયો, ૫
૩ ૭૮-તેને 'નર' શેષી 'સંવાદ જનકકે' લાગે, ૬
૪ ૭૯-હરિ હરિ હરિ જનકે, ભવન ભયે કહી દાખે ૭
૫ ૮૦-એકાદશા ત્રિ અંતરિક્ષે પ્રભુ પિપ્પલાયન, ૮
૬ ૮૧-આવિર્ભાવ ચક્ર ચાર ભવન બલ ક્રિયે સુભરનન, ૯
૭ ૮૨-એકાદશ ચો ચપસ રૂ કરે ભાજન કહ વાચક, ૧૦
૮ ૮૩-અર્થ સાધુન્ય સુદિત મેકરને જોગિય કો લાયક, ૧૧
૯ ૮૪-એકાદશ પદ દેવ સ્તુતિ શ્રીજીકી કીની, ૧૨
૧૦ ૮૫-પિછે સખ યાદવકું નાથ અસ આજ્ઞા દીવી, ૧૩
૧૧ ૮૬-ભય પ્રભાસ કરે સખ યત યાગ બર સાધન; અસ બિચાર સુની હરિ ઉદ્ધવ પ્રભ ક્રિયે હરિકે સન, ૧૪
૧૨ ૮૭-એકાદશ સત અવધૂતકો ઇતિહાસ સુભાષ્યો, ૧૫
૧૩ ૮૮-યદુરામસો સો સંબાદ સકલ કહી દાખ્યો, ૧૬
૧૪ ૮૯-ચોવીસ શુર કીને જ્ઞાતી સો કહી કીને; કહાકી કૃતિ તંત્ર બજ સખતે યુન લીને, ૧૭
૧૫ ૯૦-એકાદશ અઠનો હુંલે ચોઇસ શુરકો હેતુ, ૧૮
૧૬ ૯૧-એકાદશ દશ ઉદ્ધવગ્યાન હરિ દિય ભવસેતુ, ૧૯
૧૭ ૯૨-એકાદશ એકાદશ કરે ભક્તિ સહ સેવક, ૨૦
૧૮ ૯૩-માયા બાધ કરે નરે શક કહી હરિ દેવા, ૨૧
૧૯ ૯૪-એકાદશ દ્વાદશ દે કલક સાધુ સંગકો સાધમા, ૨૨
૨૦ ૯૫-કૃષ્ણવંદરે વે કો સાધન ચાતે સીમા, ૨૩
૨૧ ૯૬-એકાદશ ત્રિદશમે તત્ત્વગાન કહી રીતિ, ૨૪
૨૨ ૯૭-સપ્તમે સમદહિ રામે એકાદશા નીતિ, ૨૫
૨૩ ૯૮-બાર ઔદ ભક્તિયોગ અતિ ઉત્કર્ષ બતાયો; પિછે બ્યાન સ્વરૂપ પ્રભુ જનકો સમુગાયો, ૨૬
૨૪ ૯૯-એકાદશ પંચમે આઠાદશ એ સિદ્ધિ, ૨૭
૨૫ ૧૦૦-બ્યા બિધિ પ્રાપ્ત હોય કૃષ્ણ ભાખી સો વિધિ ૨૮
૨૬ ૧૦૧-બાર સોલમે રૂપ બિમુતિ કૃષ્ણ લીપાયો; ૨૯
૨૭ ૧૦૨-ઈકદશ સત્તર બરનાશ્રમકો ધર્મ સુ ગયો, ૩૦
૨૮ ૧૦૩-આઠાદશમે વેલી ઈકદશ ઉત્તિસમે સુની, ૩૧
૨૯ ૧૦૪-ભક્તિયોગે યમ નિમ ક્રીયે બરનન નરસે સુનિ, ૩૨
૩૦ ૧૦૫-એકાદશ ગિમમે આન કર્મ યોગ કરાયો; ૩૩
૩૧ ૧૦૬-ભક્તિયોગ મિતિ લાજન શ્રીગિરિવરધર ગાયો, ૩૪
૩૨ ૧૦૭-એકાદશ ઈકદશ મિતિ ત્રિવેપ કરતગ વાખ્યો, ૩૫
૩૩ ૧૦૮-એકાદશ બાઈસ તાલ નિજે સો દાખ્યો, ૩૬

- ૨૩ એકાદશ તેઈસમે બિહુ ગીત સુનાયો; ૩૭
૨૪-૨૫ એકાદશ ચોવીસ સાંખ્યયોગ લખન ગાયો, ૩૮
૨૬ એકાદશ છબીસ જોડેપાખ્યાન બાખ્યાયો; ૩૯
૨૭ ઈકદશ સત્તરથી પુરુષારથન બિધિ કહી જાણો, ૪૦
૨૮ એકાદશ અઠવીસમે યોગસર્વો કહે છે; ૪૧
૨૯ શ્રીગુપ્ત બૃથન સુને સશય શૂન કપલું ન રહે છે, ૪૨
૩૦ ઈકદશ ઉનવીસ યોગમાંડો ઉપદેશી કરી, ૪૩
૩૧ બિહા ક્રિયે ઉદ્ધવકે ભદ્રિકાશ્રમ શીહરિ, ૪૪
૩૨ અર્થ પ્રાપ્ત સુદિત પ્રકરન બરનન સોઈ હોય છે; ૪૫
૩૩ તાળીય મમતા અહુત્યાગ અસ બેદ હોય છે, ૪૬
૩૪ એકાદશ ત્રીસમે ત્યાગ મમતાકો દેખો; ૪૭
૩૫ નિકરો દ્વારિકાતે પ્રભાસ લીલા કરી લેખો, ૪૮
૩૬ એકાદશ ઈકવીસમે ત્યાગ અઠકો ભાખી, ૪૯
૩૭ પ્રદાહિક સ્તુતિ કીની કૃષ્ણ પ્રસન્ના દાખી, ૫૦
૩૮ અસુદેહો વ્યાપોલ કરન અસ લીલા કીની પ્રભુ, ૫૧
૩૯ સદા દ્વારિકાધીય દ્વારિકા ચાલત મહાબિહુ, ૫૨
- શેષા
૫૦ ઈકદશ સ્કંધકી, અનુક્રમનિકા અનુપ, ૫૩
સુનત પઠત શ્રીકૃષ્ણ રતિ, ભાવે તો લદૂપ, ૫૪

દ્વાદશ સ્કંધ-આખ્ય લીલા

શેષા

- ૫૫ અર્થ સુની દાંડગ કંપકે છે નિદશ અધ્યાય; ૫૬
આશ્રય લીલા કહત છે, પ્રકરન પાંચ કહાય, ૫૭
- છંદ શેષા
૫૮ લોકાશ્રય અર્થ બેદાશ્રય ભગવદાશ્રય હું પુનિ, ૫૮
શાખાશ્રય અપ્રોશ્રય નામ પાંચહુકે સુની, ૫૯
લોકાશ્રય પ્રકરન પુર, સોલે છે અધ્યાયકો, ૬૦
૧ બાર પ્રથમમે બરનન છે જો બધે સમકો, ૬૧
૨ બાર અપરમે હોનહાર રાગગન ગાયો, ૬૨
૩ બાર તીસરમે અધ્યાય દોષકો ગાયો, ૬૩
૪ બાર તીસરમે સખ યુગ યુગકે ધર્મ કહે છે, ૬૪
૫ બાર ચારમે પ્રમાન યુગ યુગકે સુ રહે છે, ૬૫
૬ પ્રલયકલેકો બરનન ઔર ચાહીમે કીને; ૬૬
ભગવદ યાક્રમ પ્રકરન તીસરો સોલે નીકો, ૬૭
૭ બાર પંચમે પ્રમાન લખન કથન રહ્યો છે; ૬૮
પતીજનયુકો તસકંથ ક્રિયો સુ કહ્યો છે, ૬૯
૮ દ્વાદશ પદે પરીણત યોગ બધો કહી કહી દાખ્યો; ૭૦
સર્વવંસ પુનિ શાખા બરનન વેદ સુભાષ્યો, ૭૧
ચોથો પ્રકરન શકટાશ્રમ અધ્યાય તીન સહી; ૭૨
૭ શ્રીભાગવત શાંકમય આશ્રય કૃષ્ણરૂપ લહી, ૭૩

- ૮-૧૦ મારકંડ આખ્યાન બાર અઠ નો દસ લો ગીન;
અથાથ્ય પ્રકરત પંચમ અધ્યાયયુ છે તીન. ૧૦
- ૧૧ દાદશ ઇકદશ દાદશ સૂર્ય પ્રમાન અનુયા. ૧૧
- ૧૨ દાદશ દાદશમે પૂર્વોક્ત કથા સળ ગાર્ધ;
આદિ અંત લો. એકે દી અધ્યાયમે સુનાઈ. ૧૨
- ૧૩ પારતેરમે પુરાન, સંખ્યા કૃતયુતિ ભાષી;
શ્રીભાગવત, કૃષ્ણમય શ્રીહરિજન લેહુ ઉર રાંખી. ૧૩
- છંદઃ હરિગીત
યહ અનુક્રમ શ્રીભાગવતકો યુને ઐર સુનાવહી;
શ્રીકૃષ્ણકી દહ પ્રેમભક્તિ લહે હરિ મન ભાવહી. ૧૪
- સળ થાપે મહાસંતાપભાજે જનની જહર ન અવાહી;
નુંત લહે અભિમત કામભાયા કાલગ્રાસ મીઠાવહી. ૧૫

સળધર્મ સાધનતે રહિત ઇક એદી દહ રતિ ગાવહી;
યહ લોક જરા પરલોક સુખ કોહુ કહા ન ચતાવહી. ૧૬

આનંદમંગલ હસો દિસ સુખ અશુભ કણુ ન દોખાવહી;
દિય બસે પરમાનંદ છાંબી શ્રીકૃષ્ણ ગોઠ બઠાવહી. ૧૭

શ્રીનર્મદાતટ ચંદ્રિપુરી શ્રીશેષસાગીમણુ ભયહી;
સહોદર નાગર સુસાતિ નિમકનિ બસિયત વહાં. ૧૮

જન હયાદામ જ્યુનામ ભેજો બહુલી રચના રચી;
શ્રીગુરૂ મિત્રવધરન વહાબા યહિ વચી રસના નચી. ૧૯

રાહા

પૂર્ન ભયી અનુક્રમનિકા, શ્રીભાગવત પુરાન;
હયાશમકે દિય બસો, ઐર હરે જે ગાન. ૨૦

શક અકુર અગનાસી શુભ, કાચુન કિતિય કૃષ્ણ;
શ્રેય સમાપત વાહિ દિન, પૂરન કરી પ્રણુ તૃષ્ણ. ૨૧

* કવિશ્રી હવારામે આ અનુક્રમણિકા શ્રીમદ્ભાગવતના નિર્ણયના બાવવત્તર્થ મારણુ અને શ્રીસુખિયોગીનીછને આધારે રચેલી છે. તેથી તેમણે સંપાદનના ૧૨-૧૩-૧૪ એ રણુ અધ્યાયો યેષત માન્યા છે, અને મારણેલી યોગના તે મથણે રણુ રણુ અધ્યાયોના ફેરવાલી છે. આ રણુ અધ્યાયો, એ કે મદામણુએ સેષક અલ્યા છે, તેા રણુ તેના ઉપર આપણેએ સુખિયોગીની કીમ લખી છે. શ્રીકૃષ્ણભાર્ગવના હાર ઓડપાદાર્ય આ અધ્યાયો સેષક માનવા નહોતા; કારણ કે ભગવાની કૃતી સ્તુતિમાંથી એક ઉવાસો તેમણે ઉત્તરપ્રાનાની કીમમાં કર્યો છે. પહેલી બીજી અધ્યાયોની અનુક્રમણિકામાં, આ સંખ્યાએ સેષક નજી એમ આની, મારણેલી યોગના કૃતી છે. ન. ય. દેસાઈ

શ્રીમદ્ભાગવત માહાત્મ્ય

અધ્યાય ૧ લો

યં મવ્રજન્તવપુરેતમપેતકૃત્યં
દ્વૈપાયનો વિરહકાતર આજુહાવ ।
પુત્રેતિ સમ્પત્તવા તત્ત્વોપિનેદુ-
સ્ત્વે સર્વપૂતહૃદય મુનિમાનતોઽસ્મિ ॥

જેને ઉપવીતનો સરકાર હજી થયો ન હોય તેણે જેને
કંઈ પણ કર્તવ્ય ન હતું એવા શ્રીકૃષ્ણેજી, વૈરાગ્યને લીધે
ભ્રમર પેતાના પિતાની પાસેથી વનમાં આવી નિસર્ગો તે વખતે,
વિરહને લીધે બ્યાકુળ થયેના વેદનાથ 'હે પુત્ર' એવી રીતે તેને
બોલાવવા લાગ્યા તત્કાલે જ્યોત્ષ્ણે તદ્વપયુષી જ્વાળા આપી
કે, 'તે તો સાક્ષાત્ પ્રહમમ્' એ એણે સર્વ પ્રાણીના હૃદયરૂપ
શ્રીકૃષ્ણેજી મુનિને હું નમસ્કાર કરું છું

એક વખતે ક્યારૂપ અમૃત રસનું પાન કરવામાં યજ્ઞ
કૃષ્ણ એવા શીતલ (કાપિ) નૈમિષારણ્યમાં ભેટલા મહા
સુદિશાળી સુતપુરાણિક પાસે જઈને પૂછવા લાગ્યા -

શીતલ પૂછે છે- મહારાજ સુત! આપ આવાનરૂપ
અધકાર રાજવામાં કાઠિ સૂઈ એવા છા, માટે મને કાનને આનં-
ભાવનારી ઉત્તમ કથા કહી બતાવો ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની
ઝોળખાણ કેમ થાય? વૈજ્યવે આવાના મોઢને કેવી રીતે ટાળે
કે આ બાલિ બપરકર કલિયુગ આવવાથી રાત્રીમાં આવે
પામેલા બાલિ પીગેતા જીવને શુદ્ધ-પવિત્ર કરવામાં મુખ્ય શું
સાધન છે? કલ્યાણમાં પણ જે મુખ્ય કલ્યાણરૂપ પવિત્રમાં
પવિત્ર, અને નિવ શ્રીકૃષ્ણની પ્રાપ્ત કરાવનાર જીવ સાધન કેમણું
મને કહી બતાવો? હે મહારાજ, મિતામણિ રત્ન પ્રસન્ન થાય
છે, તો મોઢને સુખ આપે છે, ઈદ પ્રસન્ન થાય છે તો સ્વર્ગની
સપત્તિ આપે છે, પરંતુ જીવને પ્રસન્ન થાય છે તો તે મોહીગીને
પણ દુઃખ એવી વેડુંકની ગતિ આપે છે.

સુત કહે છે- શીતલ! તમને કથા શ્રવણ કરવામાં યજ્ઞ
પ્રીતિ છે તો હું વિચારીને સર્વ સિદ્ધાન્તને સિદ્ધ કરેલું, સંસાર
રમ્યા નાના પ્રકારનાં ભયને દરનાક, ભક્તિને અત્યંત વધારનાર
અને શ્રીકૃષ્ણને બાલિ સતેષ આવાનાર એવું જાણે તમને
કહી બતાવું છું, તે તમ સાધવાન યજ્ઞ શ્રવણ કરે કલિ
યુગમાં કાળકરૂપી સર્પ રૂપને ગળી જાય છે, તે ત્રાસ ટાળવા
માટે શ્રીકૃષ્ણેજીએ શ્રીમદ્ભાગવત નામનું સાધન કહ્યું છે
મનને નિર્મળ-રેખાવહિત કરવામાં શ્રીમદ્ભાગવત સાચું
જેવું બીજું એક પણ નથી જે પૂર્વ જન્મમાં પ્રવૃત્ત કર્યો હોય તો
શ્રીમદ્ભાગવત સાચું સાધનવામાં આવે છે પૂર્વ જન્મને ગમા

નદીના કિનારા ઉપર જલિઓના સમાજમાં શ્રીકૃષ્ણેજી પરીક્ષિત
રાખીને શ્રીમદ્ભાગવત રીઝગણવામાં લાગ્યા, ત્યારે પેતાનું કથન
કરવામાં બાલિ કુલમાં એવા દેવતાઓ અમૃતના ઘડા ભરી, તે
સભામાં ભ્રમ, શ્રીકૃષ્ણને નમસ્કાર કરી મેલ્યા કે, આ અમૃતને
નહી અમને ક્યારૂપ અમૃત આપેલા આમ અદલપદલ કરી રાખ
મને અમૃતનું પાન કરો અને અમે સર્વ શ્રીમદ્ભાગવતરૂપ અમૃત
નું પાન કરીશું તે સામગી શુદ્ધક મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા
કે, કય કયને મેટો મણિ કયા? અધીત તે કઈ સમાન
મણાતા નથી તેમ આ અમૃતની, (શ્રીમદ્ભાગવતની) ક્યારૂપ
અમૃત આગળ કયી પણ ગણતરી નથી આમ વિચારી, તેણે
દેવતાની મરહરી કરી અને આ ભગવાનના ભક્ત નથી,
આમ ઝોળખી કાઢી, તેને ક્યારૂપ અમૃત આપ્યું નહીં
આવી રીતે શ્રીમદ્ભાગવતની કથા દેવતાઓને પણ દુઃખ છે
વળી પૂર્વ જન્મને બદલાયે પરીક્ષિતને પ્રોક્ષ થયેલા જ્યોત્ષ્ણે કાદે
તે યજ્ઞ વિરમ્ય થવા પહોં તેણે પેતાના શીશમાં એક ત્રાજવું
ગાધી એક પક્ષમાં સથળા તીર્થ સાચા મત વગેરે સાધનો મુક્યા
અને બીજા પક્ષમાં શ્રીમદ્ભાગવત મુક્યું, તો સાધનો માત્ર
હલકા થયા અને શ્રીમદ્ભાગવત કાદે થયું તે જોઈ સર્વે કાપિ
મણ અતિશય આશ્ચર્ય પામ્યા તે દિવસથી પૃથ્વી ઉપર રહેલા
શ્રીમદ્ભાગવત સાચીને સાક્ષિત ભગવાનનું રૂપ માનવા લાગ્યા
આ પુરાણ બવણ કરવાથી કે બજ્યવાથી સત્વર વેડુંક લોક મળે
છે પૂર્વે કર્મજીવાળી જનક આદિ કુમારોએ નારદને કહ્યું હતું,
અને નારદે બ્રહ્માની સાથે એકતા કરવા માટે આ પુરાણ
સાધનનું હતું તે વખતે કુમારોએ નારદને સમાધ-સત્ત્વ દિવસનું
પારામણ્ય સાધનવાનો વિધિ કહી બતાવ્યો હતો

શીતલ પૂછે છે- શીતલ! તમને કથા શ્રવણ કરવામાં યજ્ઞ
પ્રીતિ છે તો હું વિચારીને સર્વ સિદ્ધાન્તને સિદ્ધ કરેલું, સંસાર
રમ્યા નાના પ્રકારનાં ભયને દરનાક, ભક્તિને અત્યંત વધારનાર
અને શ્રીકૃષ્ણને બાલિ સતેષ આવાનાર એવું જાણે તમને
કહી બતાવું છું, તે તમ સાધવાન યજ્ઞ શ્રવણ કરે કલિ
યુગમાં કાળકરૂપી સર્પ રૂપને ગળી જાય છે, તે ત્રાસ ટાળવા
માટે શ્રીકૃષ્ણેજીએ શ્રીમદ્ભાગવત નામનું સાધન કહ્યું છે
મનને નિર્મળ-રેખાવહિત કરવામાં શ્રીમદ્ભાગવત સાચું
જેવું બીજું એક પણ નથી જે પૂર્વ જન્મમાં પ્રવૃત્ત કર્યો હોય તો
શ્રીમદ્ભાગવત સાચું સાધનવામાં આવે છે પૂર્વ જન્મને ગમા

સુત કહે છે- શીતલ! શુદ્ધેવ મને પેતાના સિધ્ધિ ભણી
જોઈતામાં ભક્તિરસથી ખૂબ ભરેલી જે કથા બતાવી છે, તે
તને કહીશ એક વખતે તે ચાર (સનકાદિક) પવિત્ર જલિઓ
સત્ત્વ કરવા માટે દ્વિવિદારમાં આગ્યા એવામાં તેને નારદ મુનિના
ઈશન થયા એટલે તે મોતનું

કુમારો કહે છે- હે બ્રહ્મા! ઉદાસ કેમ છો? તમે ચિંતા-
પરામણ્ય છો, તેનું શું કારણ? કથાથી આવે છે? અને લતાના
કથા ભજો છો? જેમ ધનનાથ ત્રાવથી મનુષ્ય બેભાન હોય,

એમ તમે પણ દ્રવ્યજ્ઞાનેલાન જેવા જાણવ છો. સંસારથી વિરક્ત એવા તમને આ ઉચિત જણાય નહીં; મરે તેનું કારણ આમને કહી બતાવો—

નારદ કૃપાધ્યા-પૃથ્વી, સર્વ કરતાં ઉત્તમ છે, એમ ધારી હું ત્યાં ગયો અને પુષ્કર, પ્રપાત, કાશી, શોભાવરી, દરિદાર, કુરુ, રોષ, શીરડ, મેતળખ વગેરે તીર્થોમાં આમ તેમ ભટકવા લાગ્યો. તે કાશીમાં પાણી ગળને કંતેણે પમાડાને સુખ મારા જેવામાં આનંદ મળી નહીં. દ્રવ્યજ્ઞાન અધર્મના વિગત કહ્યો આવી પૃથ્વીને પીડેલી છે; સવ્ય, તપ, પવિત્રતા, દયા અને દાન કમળ પંથુ આનેવામાં આવતાં નથી, છતાં વિચારા પેદ કરવામાં ઝીણાંકણાં. જોહું બોધનારો, દુર્ગા, સિદ્ધાધિવાળા, અભાગિયા અને ધણુ કુળી જેવામાં આવ્યા; સત્યુચ્ચે પાપેથી જેવામાં આવ્યા, વિવક્ત-અસાર તદ્દત મારા થયેલા બાપડી ડોકરકાણા જેવામાં આવ્યા; દેરક ધરમાં જીનું આપનામપણું છે, પુરુષો પોતાના સાળાની સુધિ પ્રમાણે માને છે, સેવકો સોજાને લીધે કન્યાને વેચે છે, કાશી પુરોમાં કહ્યો આદે છે; વળી આગેમાં ચરનો આવીને રહ્યા છે; કુષ્ટ પુરોએ ધણું તોચેતા, નહીંએતા, અને દેવમંદિરોમાં નાશ કર્યો, કાષ્ટ મેળવે કે સિક નથી. તેમ જાની કે સત્તમે કરનારા પશુ કહ્યું નથી. કશિકપ દવાનસરે સુખમાધન બળાને બારમ થઈ ગયાં છે. કેશ માત્ર શમ્યું બાન વેચે તેવા થઈ ગયો છે. બ્રાહ્મણો વેશ પશુ થયેલા લાગ્યા છે, જેટલે તે ઉપર પોતાની વેપાર મારી છે તે અને કશીએ માત્ર વેશા મારે એભિચાર કરે છે; આવી રીતે કલિયુગમાં ચાલે છે. આવી રીતના કલિના દોષોને જોતો જોતો બધા શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ પોતે લીલા કરી હતી, તે ચક્રના નહીના કલિના ઉપર ગયો. હે યુગીયશેઠ, ત્યાં મેં જે આમર્થ્ય દીધું તે સાંભળો.

યક્ષના નવીના કિનારા ઉપર એક ઉદાસ મનવાળી તરણ કીને પડ્યો, બેલાન પડેલા, નિશ્ચય મૂક્યા, બે કાષ્ટ દુઃખ મુક્યા હતા, તેને તે વારંવાર જગાડતી, તેની સેવા કરતી અને તેની પાસે રહન કરતી તે જી બેલી હતી. તે કદી દિલા તરસ નેક નેન્યારી ભોતી હતી કે, મારા સરીવની કાષ્ટ રક્ષા કરે. તે કીની આસપાસ ભેડેલી પીછી લીધી કીએ તે કીને વાલવાર પંખાવરી પવન લાગતી હતી અને સમજી આપતી હતી છેડેથી આ સર્વ ભેદ અને ધણું આમર્થ્ય થયું, તેથી હું તેની પાસે ગયો, જેટલે મને ભેદ તે પશુની રિહળ બનેલી બાસા કી ઉભી થયને કહેવા લાગી—

પાછા કહે છે—કે સત્યુચ્ચે શણગાર ઉભા રહી, મારી ચિત્તની નારા કરે આપના દેહન કરવાની પથ, મનુષ્યના સર્વ પાતક અવરણ દૂર થાય છે, વળા તમારી વાણીથી, પણ મારા કુ ખુની માનિ થયો. બ્યારે મોટા ભાગવતો ઉચ્ચ થાય છે ત્યારે તમારી દેહન થાય છે.

નારદ પૂછે છે—હે દેવ! હું કાંઈ છે કે આ બે નીચે પડેલા છે તે કાંઈ છે કે આ કાંઈ જેવો તેમનાની કીએ કાણ છે કે અને તેને યું કુખ છે કે સર્વ વિસ્તારથી કહે.

આવા કહે છે—મને બલિત જોડુ નામ છે. આ બે જાન મને વેરાગ નીમના મારા પ્રેત છે, પરંતુ તે કાલકાળના મેળને

લીધે જ દુઃખ થાય છે. આ જના આદિ નહીએ મારી મેલા કરવા મરે આનેલી છે, તોપણ દેવનારે મેલાની બેની હું તેને શાંતિરૂપ થતી નથી. હે તપાધન! તમારા મનમાં પશુ મિત્રા છે તો દમજાં મારી વાતો સાંભળો. મારી કથા તો પશુ મેલી છે, તે સ્વધર્મ સાંભળી લાંત થાઓ. હું (બલિત) દરિડ દેહમાં ઉત્પન્ન થઈ, કષ્ટોક્તમાં ઉછરી અને કાંઈ કાંઈ જગ્યાએ મદારણ અને ગુપ્તતામાં રહ થઈ. ત્યાં લોકર કલિયુગના સંપંદથી પાપથી મેલોએ મારા સરીવને ખંડિત કરી નાખ્યું. તેથી હું પશુ જ કુર્મન થઈ થઈ બધે મારા જાન બંધે દેશાવર નામના બે પુત્ર પશુ થયા જ કુર્મન થઈ થઈ ગયા. પછી ગુપ્તતામાંથી ફરીને હે દવાવન નામના તોમાં આવી, જેટલે નેવેલા આ બેની રૂપાળી, મોરાર લુલાન ઓઢામમાં થઈ થઈ; પરંતુ આ બે સુનેત મારા પુત્ર પરિચયને લીધે બલિ કહેવને પામે છે; મરે આ રથાનને લ્યાગ કરી હું પરિચયમાં બલિ. આ મારા બે રૂપાર દુઃખ થયા, તે કુપ્તથી હું અલિ પીઝાઈ છું હું નવવેપાર રહી તેનું સું કારણ છે અને આ બે સંતાન દુઃખ થઈ ગયા, તેનું સું કારણ છે અને પ્રણય જીવ સાથે જ ફરીએ છીએ, તોપણ આમ વિપરીત પળ્ય થયું, તેનું સું કારણ છે માત્ર તો દુઃખ દોરી, ભેદ્યોએ અને પુત્રો યોનવાળા દેવા ભેદ્યોએ; પરંતુ આ તો તેથી કમલ છે, મરે મને ધણું જ બ્યારસાથ થાય છે; અને મારા અન્યમ બલિ આમર્થ્ય લાગે છે. હે મેગ્રેમિષિ! આપ સુધિયાળી છો, મરે આમાં સું કારણ છે કે કીની જનાવો.

નારદ કહે છે—હે પાપાદિતે! તારું સર્વ ચરિત્ર હું જાનવરે મારા આનમરૂપાએ જોઈ છું. તોરે એવ કવો નહીં, કારણ કે વિષય તારું કંવાણ કરે.

સત્તિ કહે છે—હે સૌત્ર, હું તે પછી મુતીયર નારદ કશુ-વાર એત કંરણથી તેનાં ચરિત્ર વિષે વિચાર કરીને બોધ્યા:—

નારદ કહે છે—હે બાસે! આ વિચારન મનથી સાંભળ. આ કલિયુગ પશુ જ કારણ છે, તેને લીધે સદાચાર, યોગમાર્ગ અને તપ એ સર્વનો નાશ થયો. અમતા અને કુષ્ટ કર્મ કરનારા ખાજીસી અધાતુરજી આવરણ છે, ઈ. આ યુગમાં સત્યુચ્ચે બેદ પામે છે, અને અસત્યુચ્ચે મારા કરે છે, મરે ને કુદિવાર પીરજ રાખે છે, તેને પીર અથવા પેલિત ભણુવો. તેથી હું પીરજ રાખ. આ પૃથ્વી કમ પ્રમાણે વર્ષે વર્ષે ન, અપરજા ભાષક, ન જોવા લાયક અને રોષ નામને વપારે મારા કરેનારી થાય છે. પરંતુ ક્યાંક પશુ શુન જેવામાં આવતું નથી. વળી તોયે પશુ મનુષ્ય તોરા પુત્ર સદિત તારાં દેહન કરતું નથી, કિન્તુ પ્રેમમાં અંધ બનેલાં મનુષ્યોએ તારાં લાગે કાંઈ, તેથી જ પશુ ઇચ્છે અનુભા ભોમવળા લોપી પછી હું દેવાનમાં આવીને રહી, તેથી ફરી નથી કીની બેની થઈ છે. મરે આ દેવાવનને હું પ-વનાદ આપું છું. મારજે છે ત્યાં બલિત (તું) રુચ કરે છે. પરંતુ આ બે યુનેને બલો કાષ્ટ પણ મોકલ નથી, તેથી તે બે કુપ્તરની દવાવરમાં મટતી નથી. કિન્તુ અદા તેને જરા સરીસપ મનવાળી તે બંને નિદ્રાવર થયા છે.

ભલિત કહે છે—કલિયુગ અપવિત્ર છે ત્યારે પરીક્ષિત રાખેએ તેને આમરે પૃથ્વીમાં પ્રવસ કરવા દોષા જ અને કલિયુગ આનંદ

પણી ધર્મનું મદતત્વ સર્વે કર્યા બનું રહ્યું કે ઉપર પોતે દયાળુ યજ્ઞને અધર્મ કેમ સ્થાપે છે કે આ મારા સંસ્કરણે મટાડો. કારણ કે હું તમારી વાણીથી અતિ પ્રસન્ન થઈ છું.

નારદ કહે છે-હે બાલો ! હે બાલો ! તું મને પ્રેમથી પૂછે છે તો સાભળ, તેને તે સર્વે બાલો માન્યું છું. જે અચ્છ વસ્તુથી તારા કુખને નાશ થશે. જે દિવસથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન આ પૃથ્વીને ત્યાગ કરી રવધામણી પધારી છે, તે દિવસથી પૃથ્વી ઉપર સર્વ ધર્મમાં જ્ઞાન કરનારો કલિયુગી આગ્યો છે. તે કલિયુગ દિવિચ્છન્ન કરના બહાનુચિત રાખતી નબરે ખસે. એટલે કલિ દીનની પેઠે રાખને યાચે ગમે, તે ઉપરથી પરીક્ષિતના ખનમાં થયું કે, આ મારે મારવા યોગ્ય નથી, કારણકે મારે ચરણે આગ્યો છે. મારે તે પૃથ્વી પેઠે બને સાર વસ્તુનો ઉપયોગ કરે. તપથી, યોગથી અને સમાધિથી જે રૂળ મળતું નથી, તે રૂળ કલિયુગમાં કેવળ ભગવાનના હિતને કરવાથી જારી રહે તે યોગ છે. આવી અસાર કલિયુગની સાધનાથી રીત નેષ્ટ પરીક્ષિત રાખને જગતમાં પ્રાણીઓના સુખને મારે કલિયુગનું રક્ષાપન કર્યું છે. પરંતુ હવેજી કંઈપણ કરવાથી, યોગેર ધર્મ માત્ર નાશ પામ્યાં અને બી વગરના જેમ હેતારા રહે, તેમ સાર વગરના પદાર્થો બિન ઉપર રહી ગયા છે. આઠણી, વેર વેર માણસ દીઠે દાણોના સોભળી શ્રીમદ્ભગવતની કથા વાચવા ખસા, તેને લીધે કથામાથી સાર માત્ર નાશ પામ્યાં. બધા નીચ, બેવડેર કંઈ કરનારા, નાસ્તિક, ફેર યોગી તીર્થમાં જઈને રહેલા સામાન, તેથી તીર્થમાંથી પણ સાર જતો રહ્યો. કામ, ક્રોધ, મહા ભોજન અને તુષ્ટાથી બાકુળ મનવાળો મોઢો તપ કરવા સામાન, તેને લીધે તપમાંથી પણ સાર જતો રહ્યો. મનને ન જિતવાથી, સોભળી, દશથી, પાખંડનો આધાર કરવાથી અને નાચ ન ભણવાથી ખાનનું અને યોગનું ફળ નાશ પામ્યું. વૈદિકો પાડાની સાફકે બીએ. સાથે વિદાર કરવા સામાન અને યુવ ઉત્પન્ન કરવામાં કાલા ધન્ય, પશુ યુક્તિને મેળવવામાં વૈષ્ણવ ધ્યાન, તેને વૈષ્ણવો, બધો ધર્મ, પશુ મંદેશ્ય પુરસ્કર વૈષ્ણવો કથાકો ભિલાસો આગત નથી. આખી રીતે પ્રવેશ રૂળમાંથી સાર વાતરના નાશ થયો. આ કલિયુગનો ધર્મ છે, એમાં કાંઈપણ પશુ વાક નથી, એટલા માટે પાંચ રહેલા પુત્રીકાઈ-કમળમયલ ભગવાન. સદન કરે છે, પશુ પછે બોલતા નથી.

સ્વતઃ કહે છે-હે યોનક ! ભક્તિ, નારદનું આત્મ વચન સ્વાંસથી, પરમ આચર્ય પાથી ફરીને જે કહેવા સાચી, તે તમને સદું છુ તે સંમિશે.

ભક્તિ કહે છે-હે નારદ ! મારા સદ્ભાગ્યને લીધે તમે બહો પધારી છો, તેથી હે મદરાજ ! તમને હવે છે. સત્ચર પોનાં દરેન જગતમાં બધા ઉત્તમ અને સર્વે સદિક આપનારા છે. મળી આપની કેવળ એક વચનરચનાને. ગરાગર કિચા. કરવાથી આત્મા આપને જિતે છે, ધ્રુવ પણ જેની કૃપાથી અચળ પદને પામ્યો, એવા સકળ કુલળ પાત્ર જગતના યુવ નારદને હું નમ્ર છું.

જયંતિ જગતિ માર્યાં વસ્ય કાપાપરલે વચનરચનમેકે વેદલે ચાકસર્ય.

ધ્રુવપદપિ યાતો યત્કૃપાતો ધ્રુવોયં
સકલકુલભણનાં જ્ઞાનપુનં નતોર્મિ ॥

હતિ શ્રીમદ્ભગવત ગોડાલય વિરે શ્રીમદ્ભગવત ગોડાલયમાં
ભક્તિ નારદ સમાગમ એ નામનો પ્રવચનમાળા ૧૧૬

અધ્યાય ૨ નો

નારદ ઉવાચ-દયા સંદયસે વલિ અરો ચિંતાતુરા કથમ્ ॥

શ્રીકૃષ્ણચરણમોજં સ્મર દુઃખં ત્વં ગમિષ્યસિ ॥

નારદ કહે છે-હે બાલો ! તું દયા બેદર કરે છે. બધે તેમાં તું ચિંતાતુર કેમ થઈ ગઈ છે ? શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણમંજળું રમણ કર, એટલે તારા દુઃખો દૂર થઈ જશે જે શ્રીકૃષ્ણ કૌરવના કાળકેરમાંથી કૌપકીનું સરસણ કર્યું હતું, જેણે ગોપીઓની રક્ષા કરી હતી, તે શ્રીકૃષ્ણ ક્યાંપણ મૃગ ગયા નથી. હે બકતે ! તું તો તેની, પ્રાણ કરતા પણ અધિક વદાવી બી છે. તારા બોલવાથી તો તે જાગવાનું નીચને ઘેર પણ આવે છે. ન્યારે સત્યપણ હતો ત્યારે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય મોસ આપનારા હતા, પણ કલિયુગમાં તો કેવળ ભક્તિ જ જાગતી સાધુઓ મળીને આપે છે. આમ મનમાં ચિચારી પરમાત્મ, મિહાને, મુક્તિ શ્રી ભગવાને શ્રીકૃષ્ણને અતિ વદાવી, સંસ્કર, પોતાના સમયન તને ઉત્પન્ન કરી પછી એક વખતે બે દામ નેત્રી શ્રીકૃષ્ણ પાસે તે માર્યાના કરી કે, હે અહારાજ ! હું કરું ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ તને આશા કરી કે, મારા બકતનું હું પાપણ કર. તે વાતી તે અગ્રીકાર કરી એટલે ભગવાન પ્રસન્ન થયા અને તને સુખિ નામની એક દારી આપી અને જ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય નામના બે પુત્ર આપ્યા. હું પોતાના સ્વરૂપથી વૈકુંઠમાં રહી, સર્વનું પાપણ કરવા ભાગી અને પુત્રી ઉપર ભક્તિનું પાપણ કરવા મારે તું હાંખાયે પ્રમદ થઈ. મુક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય તે નજીને સાથે સર્વ, પુત્રી ઉપર આપી. રૂઢીમાં સત્યપુરુષથી દાપરકર પર્વનું દું બધા આનંદમાં રહી. ન્યારે ઘેર કલિયુગ વ્યાપી ત્યારે પાપકીઓથી પીડામળી મુક્તિ દૂર પામવા ભાગી, એટલે તારી આંદા સર્વ તે પછી યદ્યેકે મુક્તિ મળે છે, પરંતુ તું તેનું ન્યારે રમણ કરે છે ત્યારે તે બહો આવે છે અને પાકી ભવ છે. આ બે કુમારને તે યુવ કરીને પાસે રાખ્યા છે. કલિયુગમાં તારા પુત્રની રાષ્ટ્ર પણ ખતર નેતું નથી. તેને લીધે તે બન્ને મંદેશ્યનું અને દુઃકપણને પામ્યા છે, તથાપિ તારે કઈ પણ ચિદા કરતી નહીં, હું તેનો ઉપાય શોધું. હે વતનને ! કલિયુગ જેવો બીને શ્રેષ્ઠ પુત્ર ગયો નથી, મારે તે કુમારો ઘેર ઘેર પ્રત્યેક મનુષ્યમાં અન્ન પર્વને નાશ કરી મહોત્સવ પુરસ્કર તારું રક્ષાપન કરીશ. વધારે હું કું જે બે અજનામાં તારું રક્ષાપન ન કરું તો હું ભગવાનનો દાસ નહીં. આ કથિમાં તારું રક્ષાપન થવાથી મનુષ્યો ભક્તિવાળાં થશે અને તે મક્તિના પ્રતાપથી પાપીએ પણ નિર્જન થઈને શ્રીકૃષ્ણના હાથમાં જશે. કારણ કે જેના મનમાં દંભેશ પ્રેમતદ્ભુજ ભક્તિ રહેલી છે. તે નિર્જન થતોએ સરમમાં પણ મશરાળને દેખતા નથી.

ભક્તિસાગી મનુષ્યને પ્રેત, પિશાચ, રાક્ષસ કે અસુર કેટલે પણ આપી ચકાડી નથી. ભક્તિવરે ભગવાન આપીને મળીને રહે છે પણ પાત્ર, ગત, વેદ, કે જ્ઞાન કેટલે પણ વરતણી વધ થતાં નથી. ભક્તિને આપીને પરમાત્મા છે—એમાં ગોપિકાઓનું દર્શન નોઈ લેવું. મનુષ્યના હૃદયને જન્મ થઈ ન્યાય છે ત્યારે ઉત્તરે તેને ભક્તિ, એ કલિયુગમાં ઉપરામિનું મુખ્ય સાધન છે. કારણ કે ભક્તિથી શ્રીકૃષ્ણ આગળ આપીને ઉભા રહે છે, માટે એ આવી વિલક્ષણ સ્ત્રીઓને દેખ કરે છે તે, જેની રીતે પૂરે ભક્તિની નિદા કરવાથી કુવરેયા કુખને પામ્યા હતા, તેમ તે પણ ત્રણ લોકમાં આપતે કુખને પામે છે. જન કરવાથી, તીર્થ સેવવાથી, યોગ સાધવાથી, યજ્ઞ કરવાથી, જ્ઞાન સંપાદન કરવાથી, કથા સાંભળવાથી કે ચંદ્રનાવવાથી કંઈ કુતિ મળતી નથી, પણ કેવળ એક ભક્તિથી કુતિ મળે છે.

અતઃ કહે છે—હૈ રોહન! તે પછી નારદે વર્ણવેલું પોતાનું આકાંક્ષ સાંભળ્યા ભક્તિ ધણી રાજ થઈ કહેવા લાગી—

ભક્તિ કહે છે—હે નારદ! તમને કંઈ. તમારી મારા ઉપર ઘણી પ્રીતિ છે, માટે હું પણ હૃદયે તમારા અંતઃકરણમાં જ રહીશ; તમારો નામ કરીશ નહીં. મહારાજ, આપ કૃપાળુએ મારી પીડાને તો તલ્લભમાં નાશ કરાઈ, પણ જ્ઞા મારા પ્રત્યે બેભાન થઈને પડ્યા છે, તેને કાચ જમાડો.

અતઃ કહે છે—ભક્તિનાં વચન સાંભળી નારદને મનમાં ધણી જ હવા આપવાથી પોતે પોતાના હાથનાં આંખ બાજવે તે બન્ને કુમારને કાચથી જગાડવાનો આદેશ કરવા લાગ્યા અને તે કુમારના કાનમાં પોતાનું મુખ લગાડી ઉચે રવરે નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા; હે જ્ઞાન! હે વૈરાગ્ય! હર જોડો. તો પણ તેની નિદા ઉઠી નહીં. તેની પ્રમાણ વેડ, એકિતિદક્ષતા ઓળાના પાક કરી તેને જમાડવા લાગ્યા ત્યારે ધણી કષ્ટથી ઓઠ માંડ તેને જગાડવા, તોપણ તેણે પોતાની આંખ ઉઘાડીને જરા પણ ન જોતા, વરંચાર ભગવાન પાવા મામાં અને આજ્ઞા મરજવા લાગ્યા. થોડી વાર પછી તરત સ્કાચમાં લાકડાં જેવા કુખળા, તે બન્ને જગ્યા જગ્યાની મારફત નીચે પડી ગયા. જુલમથી ધણી દુર્લભ થઈ ગયેલા તેમણે જરા નેમ ઉઘાડી નોંટુંડ નોંટુંડ કરી તરત પાછા રુદ્ધ થયા. તેની આવી કુખળા અવસ્થા નોઈ સંધિના મનમાં ચિંતા થઈ કે, હવે મારે શું કરવું? આવી કાચ નિદા અને અતિદય જડપણું કેમ દૂર કરી લઇશો, આવા વિચારમાં તે, ગ્રીવદ ભગવાનનું રમણ કરવા લાગ્યા, તે વખતે આકાશ-વાણી મળે કે, 'હે કલિ! એ કરે જા. તમારો ઉવચ સફળ થશે. આ કુમાર મારે તમે સહર્ષ કરો. તેમાં જો કંઈ સહર્ષ કરવાં નોંટવે, તે તમને મહારામણે બતાવશે. સાકુષ્ણક સહ-ઓમે બતાવેલા સહર્ષ તમે કરશો કે, તરત જ આ કુમારની નિદા નેમ જડપણું દૂર થશે અને એકે દાસમાં ભક્તિ યોગેરે ફેલાવ પામશે.' આજ આકાશવાણીનું રમણ બોલતું સર્વ જગ્યાએ સાંભળ્યું. પછી નારદ અતિ આનંદ પામી બોલ્યા કે, 'એ જ્ઞાન! અવડું ન હતું કે, આવી રીતે મારે કાંઈ સિદ્ધ થશે.

નારદે કહે છે—હૈ ભક્તિ! આકાશ વાણીએ સહર્ષ કરવાનું પણ સફળ પાડીને ન કહ્યું મારે એવું તમે સહર્ષ કરવું કે

જે કરવાથી જ્ઞાન અને વૈરાગ્યને સુખ મળે. મને આકાશ વાણીએ કહેલા સહર્ષ મુરોડી કયાં જાય તે સમુપરો મને કેવી રીતે ઉત્તમ સાધન મનાવશે? તે મારે હવે મારે શું કરવું?

અતઃ કહે છે—પછી નારદ મુનિ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યને દ્વન્દ્વવર્તમાં મૂકી, માર્ગમાં મુનીધરોને પ્રથમ કરતા કરતા પ્રદેશ તીર્થમાં ફરવા લાગ્યા. એમ ધણી મુનિએને નારદે પૂછ્યું, પણ તેના કાંઈએ વર્થાઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં. કેટલાએક મુનીધરોએ ઉત્તર આપ્યો કે, તે વાત બનવી ધણી મુશ્કેલ છે. બીજા મુનિધરોએ જવાબ આપ્યો કે, તે ભરામર નણી ચકાડી નથી. કેટલાએક તો નારદના પ્રથમ સાંભળનાં મોન નહીં ગયા. કેટલાએક પલાયન કરી ગયા અને નારદના પ્રથમ ઉપરથી ત્રણ લોકમાં આશ્ચર્યજનક મોટો હાહાકાર મચી રહ્યો. માણસોએ એક બીજાના કાનમાં કહેવા લાગ્યા કે, વેડ, ઉપનિષદ અને ગીતાના પાઠ કયાં તોપણ ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની નિદા ઉઠી નહીં, તેમ તેની વ્યર્થિતા નાશ થશે નહીં, ત્યારે હવે શીને એક પણ ઉપાય નથી. તે વિષે યોગી નારદ પોતે પણ અજ્ઞાત નથી, તેમ તેણે બીજા સંધિએને પૂછ્યું ત્યારે તેણે પણ નિર્ણય કરીને કહ્યું કે, આ પ્રથમ ઉત્તર ધણી જ મુશ્કેલ છે. કારણ કે વૈરાદે ભગવાનથી ત્યારે ભક્તિ વધેરેની નિદા નાશ થઈ નહીં ત્યારે હવે બીજી તેની શો ઉપાય? એક પણ નહીં. આથી ઉત્તર ત્યારે નારદને અભેદ ત્યારે અમાથ ચિન્તાવર નારદ મનમાં તપ કરવાને નિષ્પ્રક કરી બરહિશમમાં ગયા. જીવામાં કેટલી સૂરે જેવા કલિવાળા સત્યાધિક મુનીધરોને ઠીકા, એટલે નારદ કહેવા લાગ્યા.

નારદે કહે છે—હે કુમારો! હવણું તમારી સાથે મારે પ્રેમાલ થયે, મારે મારા અંદોહાણ સમજું છું. મારી ઉપર હવા આપણી મને કંઈ જવાબ આપો. આપ પ્રેમાળ, સુદિન્ય, બહુશ્રુત, પાંચ વર્ણની અવસ્થાવાળા છતાં પૂરેનોના પણ પૂરેનો, હૃદયેશ વૈકાંતમાં નિવાસ કરનારા, હરિકીર્તન કરવામાં પ્રેમી, શ્રી-કૃષ્ણની પૈશ્વર્ય અપદરશના પાત કરવામાં પ્રેમાળ, અને કેવળ હરિકથા મરજ કરવા ઉપર જ જીવનારા છે. આપના મુખમાં હૃદયેશ વિષ્ણુનું જ નામ છે; એ ઉપરથી આપને જહાવસ્થા પણ બાધ કરી શકતી નથી. પૂર્વે આપની જુકેડીના પાત માંતમાં ભગવાનના દારપાળ પુત્રુ લોકમાં પડ્યા હતા અને આપની કૃપાથી પાછા વેકુંડી અતિને પણ પામ્યા હતા. જ્યારે મારાં મોઢાં ભાગ્ય કે, મને આપનાં અર્દો દર્શન થયાં. આપ કપાળુએ મને મરીજ ઉપર અનુમત કરવો જોઇએ. મહારાજ, આકાશવાણીએ કહ્યું કે, સહર્ષ કરશો તો ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય ભગત થશે. મારે તે સહર્ષ કેવી રીતે કરવું? ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યને સુખ કેમ થાય? અને પ્રેમપૂરક પ્રવલતી વર્ણનાવમાં તેનું સ્થાપન કેમ કરવું? તે વિચારણી કહી બતાવો.

કુમારો કહે છે—હે કરવું? ચિંતા કરે મા; મનમાં આંદે રાજા. આને ઉપાય તો પ્રમથથી પછો સહેશે અને સદજ ને. હે નારદ! તમને કંઈ નથી, કારણ કે તમે વિરહ માનમાં સિદ્ધિ મળી છે. શ્રીકૃષ્ણના દાસમાં મુખ્ય દાસ છે તમા મહાપોગી છે.

માટે તમે ભક્તિનું સ્થાપન કરો, તેમાં કંઈ પણ આશ્ચર્ય નથી શ્રીકૃષ્ણના ભક્તોએ તેા હમિશા ભક્તિનું સ્થાપન જ કરવું જોઈએ સમારમાં યજ્ઞોદ્યાએ પણ માર્ગો સ્થાપન કર્યા છે, તદ્વિ તે પણ શ્રમસાધ્ય અને ધર્મ કરી સર્વે મોક્ષ આપનારા છે પરંતુ વેદકુ આપનારા માર્ગે તો શુભ છે તે સમર્થ જતાવનારો પ્રુચ્છ ભાગ્યે જ કવચિત્ મળે છે.

આકાશવાણીએ તમને પૂર્વે જે સત્ત્વ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, તે અમે ભતાભીએ છીએ, માટે સ્થિર અને સાર પાન મન કરીને તમે સાલગો આ શસારમા કલ્પયત, (ધનવડે બની ચક્રે એવા ધર્મો), તપયત, યોગયત, સ્વાધ્યાયયત, (શાન્ત વેદાધ્યાયન), અને જ્ઞાનયત, એ સર્વે, કર્યો જતાવનારા છે તે સમજામાં સત્ત્વે જતાવનારો કેવળ જ્ઞાનયત જ એમ પડિંદો કહે છે, તે જ્ઞાનયત શ્રીમદ્ભાગવતની કથાને કહ્યો છે તે શ્રીમદ્ ભાગવતરૂપ જ્ઞાનયત શ્રીકૃષ્ણવચ્ચએ મળેલા છે તેના લક્ષણથી ભક્તિ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્યનું બધું બહુ વધશે તેવાથી જ્ઞાન અને વૈરાગ્યના કર્ણે દર મને અને ભક્તિને શુભ યશો જેમ સિદ્ધની મર્જાતાથી નાહાર નાસી જાય છે, તેમ શ્રીમદ્ભાગવતનો બનિ-શબ્દ સમિષ્ણા કલ્પિયમના સમજા હોયો નાસી જશે, એટલે શ્રીમદ્ભાગવતે બંદરૂ ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય સાથે ઘેર ઘેર મલેક મનુષ્યમાં વિહાર કરશે.

નારદ કહે છે-વેદ ઉપનિષદ, ગીતા આદિ સાહ્યો. પાંચ કથો, તોપણ ભક્તિ પ્રવેશોની નિશા ઉઠી નહીં, ત્યારે તે શ્રીમદ્ ભાગવતનો પાઠ કરવાથી કેમ જ્ઞાત થશે ? વળી મારા સાંભળવામાં એમ આવ્યું છે કે, શ્રીમદ્ભાગવતમાં દરેક મોઠકમાં પદે પદે વેદનો અર્થ છે, આ મારો સત્ત્વ આપ મહાકો, કારણ કે અપ્પનું અમીધ જ્ઞાન છે-હું શરણાગતરૂપ છું. હવે કહે, તાર લગ્નકો મારું કુમારો કહે છે-હે નારદ ! વેદ અને ઉપનિષદમાંથી સાર લઈ શ્રીમદ્ભાગવત જતાવ્યું છે. એવામાં માટે તે ભક્તિ લેતા શોધા આપે છે, અને તેનાં કથા તો વળી વિચિત્ર જ છે. જેમ મુળથી સામા પર્વત દક્ષના રક્ષા કર્યો હોય તોપણ તે બરાબર સ્વાદ આપેતો નથી, પણ જ્યારે તેમાંથી બહાર નિકળી જાય જ દુલ્કણે રહે છે ત્યારે તે આખા વિષયે સ્વાદ લેખે છે જેમ કૃષ્ણમાંથી રસું છે, પરંતુ તે સ્વાદ આપતું નથી, પણ તેમાંથી જ્યારે તે બહાર નિકળે છે ત્યારે તે દેવતાઓને પણ અતિ રીંચ સ્વાદ લેખજનારો થઈ પડે છે વળી શેરડીમાં મુળથી માંદી દોષ થવી નરના સાકર (રસ) જવાથી રહેતી-હોય છે, પણ તે શેરડીમાંથી જ્યારે જુદી પડે છે ત્યારે જ પોતાની ખરી મીઠાસ આપે છે એવી રીતે વેદાદિમાંથી સ્વાદરૂપે બહાર નીકળેલી આ ભાગવતની કથા પણ અતિશય સ્વાદલય છે શ્રીકૃષ્ણએ ભક્તિ અને વૈરાગ્યની સ્થાપના કરવા માટે નેતૃત્વ લે ચીમદ્ભાગવતને પ્રગટ કર્યું છે પૂર્વે વેદમાંએ વેદ ઉપનિષદને લક્ષી મીના બનાવી તોપણ તે જ્ઞાનસાગરમાં ફળી જઈ અલવત ધર્માતોષ કરવા લાગ્યા આ વખતે તમે તેને યત્ન મોડી જામવત સમજાવો તે સમજાવ પછી તેને યાતિ થઈ પડી માટે તે વિરામો તમને શો સ સ્વચ મયો કે, તમારે પ્રથમ પૂછવું પડતું શ્રીમદ્ભાગવત અરજ કરવાથી તે શોષ અને દુઃખ અરણ્યજ નાશ પામે છે.

નારદ કહે છે-હે શેષના શુભ યગી સમય ક્યાનું પાન કરનારા પ્રગણો ! આપના દર્શન કરવાથી સસારના દુઃખરૂપ દયાવળમાં બળતા પ્રાણીનાં દુઃખનો નાશ થાય છે અને તે સુખને પામે છે એવા આપ પાસે ભક્તિમાર્ગે પ્રવૃત્ત કરવા માટે હું શરણ આપ્યો છું નારદેશને મળ્યા જ્ઞાનના પ્રુચ્છને લીધે મેળવેલા ભાગ્યના ઉદયથી સત્પુરુષનો સમ ગમ થાય છે ત્યારે અજ્ઞાનને લીધે બાધેથી મોઠ અને મદરૂપી અધાક દૂર થઈ જાય છે અને સારાસાર જીવ્યુતનારો જ્ઞાનનો તારક ઉદય થાય છે.

માયાર્પદેયન ચક્રુજન્મસમર્જિતેન
સત્સંમર્પં ચ છત્રેતે પ્રુચ્છો યદ્વાં વૈ ।
અજ્ઞાનહેતુકુળમોદમદાંપકાર-
નાર્ચં વિવાપ દિ તદ્દોદયને વિવેકઃ ॥

છતિ શ્રીપ્રુચ્છાજ્ઞાન ઉત્તરપદ વિશે શ્રીમદ્ભાગવત માહાત્મ્યમાં કથારે નાશ સ્વાદ એ નામનો દ્વિતીય અધ્યાય ૩૩ ॥

અરધ્યાય ૩ નો
નારદ વગાચ-જ્ઞાનપર્ણ કરિષ્યામિ શુકરાચ્છક્રયોજ્જ્વલં ।
મત્તિક્ષ્ણનવિરામણા સ્થાપનાર્થે મયજતઃ ॥

નારદ કહે છે-હું ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યને સ્થાપવા માટે શુદ્ધિએ કરી જતાવેના, ઉત્તમ શાસ્ત્રની કથાપડે ઉત્તમ દેખાતો જ્ઞાનયત પ્રવળથી કરીશ પણ મારે કિયા સ્થાનમાં જ્ઞાનયતને આપલ કરવે કે નર્મ વેદો મારે પારકા સાલગો શ્રીમદ્ભાગવતનો મદિયા આવ ? શ્રીમદ્ભાગવતની, કથા કેકલા વિવસ પર્વન અરજ કરતી, તે કેવી રીતે સામગરી, તે જ્ઞાનને કરી જતાવે.

કુમારો કહે છે-હે નારદ ! તમે નમ્ર અને વિવેક છો, માટે તમને અમે કરી જતાવેના છીએ તે સૌખ્યો દર્શાવતી ઉપર 'આનેક' એવા નામનો વેદક નિર્ણય છે આ કિનારા પાસે નાના મોકરોના યજ્ઞોદ્યા, વેદકોમાં અને શિક્ષક પ્રુચ્છો વસે છે તે સ્થાન જુદી જુદી લતાઓથી ઢાંકાયેલું, નવી સુંવાળી વેણુવાડી, રમ્પ, એકાત અને સુવંચુલા કમળથી શોભિતું છે, આ સ્થાનમાં રહેવાથી સ્વભાવે ફરીને વેરાના મુગ સિંહ પશુ પોતાનું વેર છેડી બનાવેથી એકબીજા સાથે રમણ કરે છે તે ગ્રેહશૂન તમારે જ્ઞાનવર્ધનો આર્દસ કરેથી કારણ કે ત્યાં વનરે અને શ્રીમદ્ ભાગવતની કથામાં અપૂર્વ રસ આપશે અને અકિન પણ નિર્દગ અને દક્ષારથનો લીધે બળભાગ્યે ચોરેલા સ્ત્રીરતના પોતાના એ કુમારને સાથે લઈ ત્યાં આવશે કારણ કે જ્યાં શ્રીમદ્ભાગવતની કથા પચાતી હોય ત્યાં ભક્તિ વગેરે ત્રણે જન્મ અર્પ છે ત્યાં કથાની શબ્દ સામગ્રી, તે ત્રણે જન્મ મોવતને પાને છે.

સુત કહે છે-હે યોગકર્તા ! એવી રીતે કરી સનકુમાર વગેરે કયા સમજાવવા માટે નારદની સાથે હવે મયા નવીના કિનારા ઉપર આવ્યા તે વખતે દેવતાકર્મા, મુદ્દાનોકર્મા અને બ્રૂતોકર્મા મોડા કાલદલ થવા લાગેલા પ્રથમ બ્રૂતુલા અને પરી જીવ

ભૂય, વસિષ્ઠ, વ્યવન, ગૌતમ મેધાનિધિ, દેવસ, દેવરાન, રામ, શાકસ, માર્કેય, અનિયુત, વિષ્ણુસાહ આદિ યોગેશ્વરો, બ્રાહ્મ, પરાશર, હાપા, કુષ્ઠ, નાભમ્ અને બદ્ધન વગેરે મુનિમણ્ણુ યોતાના પુત્ર, શિષ્ય અને સ્ત્રી સહિત અનિ પ્રેમથી શ્રીમદ્ ભાગવતરૂપ અચ્યુતનું પાન કરતા મોટે દેહતા આલ્ખા પ્રતિમાન વેદ, ઉપનિષદ મૈત્ર્ય, તત્ત્વ, અદાર પ્રકાશ અને જ્ઞાણ પશુ ખાન્યા ગંગા આદિ તીર્થ પશુ આપ્યા પુત્રર આદિ મોટા પાવના તળાવે પશુ આપ્યાં. શ્વેન, દિશાએ, દંકારદેવ આદિ વનો, પર્વત, દેવ, ગાયત્રી અને કિન્નર વગેરે સર્વ ત્યાં કથારૂપી અચ્યુત પાન કરતા આપ્યા બીજા દેહતાએક મોટાપુત્રે લેધે આવતા ન હતા, તેને ભૂય સંમળનીને કાર્દ આપ્યા પછી મોટે સનાતનમાર વગેરે માર કુમારને દીક્ષા આપી ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાવ્યાં, એટલે કાર્દ દેવતાએ, કુમારને નમસ્કાર કરી મુખ્ય આસન ઉપર બેસવા માટે કહ્યું, એટલે શ્રીકૃષ્ણનું મન કરનારા કુમારો આસન ઉપર બેઠાં જ્યાં કથા-સાનપદાર્થ થવાનો હતો, તે રથાનમાં વૈષ્ણવો, વિરઠા અન્યાસી, ક્રમચારી વગેરે સર્વથી ભાગળ બેઠાં અને તેમની ભાગળ મુખ્ય (શિવા)માં નારદ બેઠા પછી એક તરફ અગ્નિમા બેઠા, એક તરફ દેવતાઓ બેઠા, એક તરફ વેદ બેઠાં ઉપનિષદ બેઠા, એક તરફ તીર્થે બેઠાં, અને બીજી તરફ જોખો બેઠાં તે વખતે ત્યાં જ્યનપુત્રાર ચક્ર ફર્યો, સર્વ નમસ્કાર નમસ્કાર બેઠાં સખ પુકારવા લાગ્યાં, સુખી વાગવા માંડ્યા અને જ્યનીસ, શિખા તથા પ્રજ્વળે મોટા વર્ષાદ વર્ષા માંડો કેટલાએક મોટા દેવતાઓ વિરાનમાં બેઠી તે દેહતા અંચી કંઈપણના પ્રુપ્તની શ્રુતિ કરવા લાગ્યા

સુત કહે છે—હે યોગી! આવી રીતે ઉત્સવ ચક્ર રચા પછી ત્યાં સર્વે એક વિષ્ણુ સર્વ ગયા, તે દેહતા સનહુમારિ સહાધારા નારદને શ્રીમદ્ભાગવતનું માહાત્મ્ય કહેવા લાગ્યા.

કુમારે કહે છે—હે નારદ! હવે તમને શ્રીમદ્ભાગવતનું માહાત્મ્ય કહી બતાવીએ, કે જે અવશ્ય કરવાથી મુક્તિ હામ્યમા રહે છે શ્રીમદ્ભાગવતની કથાનું દેહતા લેવન કરવું કારણ કે જે અવશ્ય કરવાથી બનમા વિશ્ણુ (લોક)ને વાસ થાય છે જેમા બાર રકવ-વિભાગ છે, અદાર હમ્બરે સ્તોત્ર છે અને પરીશિત તથા શુકલનો સંગ્રહ છે, એવું શ્રીમદ્ભાગવત તમને કહી બતાવીએ છીએ તે સાબળો કારણ જ્યારૂંપી આણીએકે શ્રીમદ્ભાગવતની કથા સાંભળી નથી, ત્યારૂંપી તે અદારની અંધ સમાધારી જનમરણ પામતા કરે છે, બુદ્ધા સાંભળે અને પ્રુણી સાંભળવાથી મન ઉવડુ અમિદ ચર્ચ જન્ય છે, પશુ તેથી મોક્ષ અમલો નથી માટે તે સાંમિગત નહીં, પશુ મોક્ષ આપનાર શ્રીમદ્ ભાગવત સાંભળે સાંમિગત જે મરમા રોજ શ્રીમદ્ભાગવતની કથા થતી હોય, તે પર તીર્થ જેવું મહાશય છે અને તેમાં વસવાતા પાત્રોત્રા પદ્ય દ્રવ્ય છે હમ્બરે અપ્રમેય કરો, સેવા અપ્રમેય દ્રવ્ય કરો, પશુ તે સર્વ, ભાગવત સાંભળે તે જગમા ભાગ પ્રમાણે પશુ મળ્યાં નથી

અન્યારી અપ્રમા શ્રીમદ્ભાગવત સાંભળતા નથી, ત્યારૂંપી તે (મનુષ્ય) ના દેહમા પાપ કરે છે પશુ શ્રીમદ્ભાગવત સાંભળના

પછી તે મોક્ષને પામે છે. જ્યાં, જ્યાં, કાશી, પુષ્કર અને પ્રયાગ એ તીર્થો શ્રીમદ્ભાગવતના જેવું હજ આપી સકતાં નથી માટે તમારે તે મોક્ષની ઇચ્છા હોય તો તમે શ્રીમદ્ભાગવતને પાઠ કરો એ, શાખાઓ, પ્રુપ્તસૂત્ર, વેદ, શ્રીમદ્ભાગવત, કાર્દવાસર, મંત્ર, સૂત્ર, પ્રવાસ, વર્ષ, કાલજ્યો, અમિદોત્ત, કાષિપુત્ર, હાદીશી, પ્રિયરકથા, દ્વાસી, વલ્કનસ્ટુ, પ્રુણેતા વાસ, આ સખગા એક જ રૂપ છે તેમા તારવતાએ જરા પશુ એક અણના નથી, એમાં માટે જે મુખ્ય દેહતાં શ્રીમદ્ભાગવતને, અર્થે સહિત પાઠ કરે તો તેનાં પાપ તરત નાશ પામે છે. જે મનુષ્ય શ્રીમદ્ભાગવતના એક પાઠને કે અર્ધો પાઠને પાઠ કરે છે, તેને રણસુવ અને અધમેય યદ્યત્ત પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, જેણે શ્રીમદ્ભાગવતને પાઠ કર્યો હોય, વિશ્ણુનું જ્ઞાન ધર્મ હોય, તુળીની જળ વગેરે જેવું હોય, ચોગીની સેવા કરી હોય, મરજી વખતે શ્રીમદ્ભાગવતને પાઠ કર્યો હોય, તેના ઉપર શ્રીકૃષ્ણ જગતનાં અલત પ્રસન્ન થાય છે અને તેને પ્રેમથી વૈકુંઠમા લઈ જઈ, તેને સુરજીતાં સિદ્ધાંત ઉપર બેસાડે છે—અને વૈકુંઠમા જનનારા પ્રાણી શ્રીકૃષ્ણની સામુખ્યમતિ પામે છે—જે મનુષ્યે જનમથી સારી કાર્દ વિવેક પશુ શ્રીકૃષ્ણની કથારૂપ/અચ્યુતનું પાન ન કર્યું હોય તેવા યદ્યત્ત બુદ્ધા, યદ્યત્ત અને પ્રેમથી સાદક યોતાને જનમ પ્રથા મળતાં અને તેની મતાને કેવળ એવા પુત્રને જનમ આપવાનું આવડુ થાય સહન કરવું પડ્યું આમ સમજવું. વળી તેવા સાધુએ છત્રતા/હોય, તોપણ તેને જન જેવા અપવિત્ર જનજીવે, પુત્રી ઉપર લારકાર્ય એવા નરપશુએને પિત્તાર છે, આમ અદ્યા આદિ દેવતાઓ કહે છે. કારણ કે શ્રીમદ્ભાગવતની કથા/તો કોટિ જનમનાં પ્રુણ એકકં થાય તો જ સાંભળવામાં આવે છે, નહિતર તે સાંભળવામા આવતી નથી. માટે હે ધૈર્યનિધિ! તે કથા અવશ્ય અવશ્ય કરવી. તે કંઈ અશુભ ફિરકે જ સાંભળવી, આમ નિવમ નથી. અદ્યથી સાંભળે વા-મદ્યા અનિધારી સાંભળે જે કંઈ ફામ છે તેજ ફગ સમાદ-પારામણ્ય સાંભળવાથી મળે છે, આમ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું છે વય, વત, તપ, ધૌય, ધ્યાન અને જ્ઞાન, એ સર્વ કરતાં શ્રીમદ્ભાગવતની સમાદ-પારામણ્ય ઉત્તમ કહેવાય છે અને તે અધિક હજ અર્થ છે, માટે સમાદ-પારામણ્ય સાંભળવી અને સંમળવાથી શોભન કહે છે—હે સુત! તમે જ્ઞાન/આદિ ધર્મ કરતાં પશુ શ્રીમદ્ભાગવતને ઉત્તમ કહ્યું, કારણ કે તે જોડાં આપ છે, ત્યારે આ આશ્ચર્યજનક પ્રુણ કથાથી ઉત્તમ ધર્મ તે કહી બતાવે

સુત કહે છે—અરે શ્રીકૃષ્ણ આ પુસ્તીને ત્યાગ કરી રાધામાં પધારા તેપર થયો, તે વખતે તેણે ઉદવલે એકાદશ રકમ સંમળાએ ત્યારે શ્રીમદ્ભાગવતને એકાદશરૂપ સાંભળવા પછી ઉદવલે એકાદશ કે -

ઉદવલે કહે છે—હે મહારાજ ગોવિંદ! આપે તેના કાલના કાર્દ કરતાં જલ્ય વૈકુંઠમા પધારાં હતા, તે કાર્દ કરીને હવે રવધામમાં પધારાશી, પશુ મારા મનમા એક મોટી ચિંતા થઈ છે, તે શ્રવણ કથી પછી પધારા મહારાજ! આ બધે કર કવિ અભ્યાં, તેમાં યજ્ઞા ખળ પેદા થશે, તે ખળગા

સગવડે સત્પુરુષો પશુ દંમેશાં પળ થઈ જશે. ત્યારે અતિ-
થય ભારથી પીડાતી ઝીંકપ આ પુત્રી કોને આપ્યો કરશે ?
હે કમળસીમાન ! તેના તમારા વગર બીજા કોઈ પણ રક્ષા
કરનાર નથી. હે ભક્તવત્સલ ! એટલા માટે હમણું આપ પધારો
મા, પશુ સત્પુરુષ ઉપર દયા આણી કંઈક વિચાર કરો. આપ
નિરાધાર હતા, નોપણ કેવળ ભક્તને માટે, સાકાર થયા, હવે
આપ તો પાછા રત્નાગ્રમાં પધારો છો તારે ભક્તને આપ નિવા
પુત્રી ઉપર કેમ રહી શકશે ? તેમ આપની વિધિયુ ઉપાસના-
સેવા કરામણી અમને, યહુ કષ્ટ પકશે, માટે, કંઈક ઉત્તમ સાધન
હોય, તે કહેવા જઓ. આવાં ઉદ્ધવનાં વચન સાંભળી પ્રભાસ
તીર્થમાં બીરાજમાન શ્રીકૃષ્ણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે,
હવે મારે મારા ભક્તોના આશય, માટે શું કરવું ? આમ વિચાર
કરી પોતે તે જ સ્વરૂપે શ્રીમદ્ભાગવતમાં પ્રવેશ, કર્યો. તે દિવસથી
શ્રીમદ્ભાગવત વાંચે વાપ્તિકૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણની સાક્ષાત્ મુદ્ધિ છે. તે
સેવા કરવાથી, સાંભળવાથી, પાઠ કરવાથી અને જ્ઞાન કરવાથી
સર્વનાં પાતિનો નાશ કરે છે. તેમાં પશુ સમાહ-પારાયણ
સાંભળથી, તે સર્વ કરતાં અધિક છે, કનિયુગમાં સર્વ સુખદાયક
સાધન કરતાં હુપ્પ ધર્મસાધન ભાગવતનું અવશ્ય ગુણ્ય છે.
કારણકે સમાહ-પારાયણ સાંભળ્યા, વગર પ્રુરુષો રેવથી પશુ ન
તથ શક્યા એવી માયાને છતી મક્કતા નથી, એટલા માટે
સમાહ-પારાયણને ગુપ્ત ધર્મ ગણેલા છે.

સ્વતઃ કહે છે-હે શીતની ! આવી રીતે, સમાહ-પારાયણ
શ્રવણ કરવાથી યહુ જ્ઞાન મળે છે. એમ સંભારાં નવિઓ
નિકુપ્ત કરતા હતા, એવામાં ભાં જીકે જોડું આચર્યે છે હવે
કે, પ્રેમથી પરિપૂર્ણ એવી ભક્તિ, હે શ્રીકૃષ્ણ, હે ગોવિંદ, હે
હરે, હે યુગાર, હે નાથ, એવા, નામ વારંવાર જોવાથી યજી
પોતાનાં જ્ઞાન અને વેદાય નામની તરુણ કુપારને સાથે લઈ
જ્ઞાન-ઉગટ ધર્મ.

ભાગવતના અર્થરૂપ, અનકારવડે અનકુત, મુંદર વેષ પારણ
કરનારી એવી ભક્તિને આવેશો નેષ સમળા સમાસેના વિચાર
કરવા લાગ્યા હો. આ જી મુનિઓની, વચમાં યદ્દ અહીં શા
માટે આવી રહ્યા ?

સનકુમારે ઉત્તર આપ્યો કે, હમણું શ્રીમદ્ભાગવત અહીં
વચાય છે, માટે આ ભક્તિ આવેલી છે. તે જાણી તરત જ્ઞાન
અને વેદાય સદિત, આવેશી ભક્તિ પ્રણામ કરી સનકુમારને
કહેવા લાગી.

ભક્તિ, કહે છે-હે, સનકુમાર ! હું કનિયુગને લીધે ક્ષમ
પામી હતી, પરંતુ આપ ક્યારસવડે પાછી અને પુષ્ટ કરી સજ-
વન કરી તો હવે મારે કયાં રહેવું તે કહે.

કુમારો, કહે છે-હે ભક્તની ! તું ભક્તનાં અંતઃકરણમાં
ભગવાનનું રસરૂપ રૂપાવન કરનારી છે, વળી ગુપ્તધમ પ્રેમભાવને
અંતર કરનારી છે, અને સંસારના રોગ ગાત્રને કરનારી છે, માટે,
તું ધીરજથી વૈષ્ણવના અંતઃકરણમાં દમેશાં, વાજ કર-
કારણ કે તારા વાસ કરનાથી કળિના મહાન રોગોનું તને દહીન
પણ થશે નહીં.

એવી રીતની કુમારોની આજ્ઞા ધર્મ, એટલે ભક્તિએ ભક્તના
મનમાં વાસ કર્યો. સકળ વેદોગ્રાંથે મનુષ્યના મનમાં શ્રીકૃષ્ણની
ભક્તિ જ કેવળ હોય છે એના નિર્ધન મનુષ્યોને પશુ મન્ય છે;
કારણ કે ભગવાન પશુ ભક્તિરૂપ રમણમાં બધાને પોતાના
વેદક લોકોના ત્યાગ કરી ભક્ત બનના મનમાં નિવાસ કરે છે.
આ સંસારમાં પરચરણના ભગદ્ભક્તને મદિમા તને દેવતા
કહીએ છીએ પરંતુ એ ભગવદ્ભક્તને સજા કરે તો એટલા અને
વક્તા બાને જાણી શ્રીકૃષ્ણની સાધુજન ગતિને પામે છે, માટે પ્રીત્ય
ધર્મની ત્યાગ કરી કેવળ શ્રીકૃષ્ણ ઉપર ભક્તિ-પ્રેમ ધરવો.

મુદ્ધોગ્ય તે કિમધિકં મદિમાનમેવં
દ્રષ્ટાસ્મકસ્ય મુનિ ભાગવતામિયસ્ય ।
યત્સંપ્રયાગિગદિતે કમતે મુનક્તા
શ્રોતાપિ કૃષ્ણસમ્પાદનમ્પર્યયઃ ॥

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવત ઉત્તરભાગે શ્રિ શ્રીમદ્ભાગવત માહાત્મ્યમા
અક્ષિ કષ્ટ નિવર્તન છે નામનો તુલ્યોપાધ્યાય ૩ ૩૩

અધ્યાય ૪ થો

સ્ત ઉવાચ-અય વૈષ્ણવાચેરુષ્ટ દુષ્ટા મક્તિમલૌકિકીં ।
નિજલોકં પરિત્યજ્ય ભગવાન્ મક્તવત્સલઃ ॥

સ્વતઃ કહે છે-હે શીતની ! તે પત્ની વનમાળાને પારણ કરે
નારા, રેષ જેના રૂપમાં, પીના વસ્ત્ર પહેરનારા, કડિયેખલા
પારણ કરતા, ગજગદાવળી, સુકંટ અને કુંજવડે અંકુસ,
પરમાનંદ અને જ્ઞાનમુદ્ધિ, મુદ્ધરીસી પુત્રની ધારણ કરનારા,
ભગવત્સલ ભગવાન, વૈષ્ણવોના મનમાં અતીકં ભક્તિ ભેદ,
પોતાના લોકોના ત્યાગ કરી, ભક્તોના નિર્ભય અંતઃકરણમાં
આવીને રક્ષા અને વેદકનારી વૈષ્ણવો અને હૃદય આદિ શીમદ્
ભાગવતની કથા સાંભળવા માટે ગુપ્ત કરીને બ્રહ્માસમાં
ઉભા રહ્યા બ્યારે કથાનો આરંભ થવાનો વખત થશે ત્યારે
ન્ય જગદાશના શબ્દો થવા લાગ્યાં રસમાં અલૌકિક-વધારો
થવા ઝાંઝો, અગિલ (અને) પુષ્પની જટિલ થવા શાંડી તથા
વાદવાદ ધીખનાર થવા લાગ્યાં. આ વખતે તે સંભારાં ને જ
દેવ, મનુષ્ય વગેરે મોહા હતા તેને દેહનું, ધરતું અને પોતાના
આત્માનું નરા પશુ જ્ઞાન રણ નહીં. આવી અવસ્થા નેષ
નારદ જોવાનું.

નારદ કહે છે-હે કુમારો ! આને શ્રીમદ્ભાગવતના પારા-
યણને મદિમા યજ્ઞો જ અલૌકિક મારા જેવામાં આળ્યો. આ
જ્ઞાનપ્રત્યા શૂર્ય, કંઠ અને બીજાં પદ તથા પદોમાં ને જોઈ
છે, તેનાં પશુ પાપ માર નાશ થઈ જાય માટે મનુષ્યોનાંકમાં
કનિયુગ ભિને અને પવિત્ર કરનાર અને પાપોનો નાશ કરનાર
શ્રીમદ્ભાગવત વગર બીજું એક પશુ પવિત્ર શાસ્ત્ર નથી. આપ
કૃપાળુએએ લોકો ઉપર દયા કરી, તેનું દિલ વિચારી, અવશ્ય
આ નવીન માર્ગ પ્રગટ કર્યો છે, માટે શ્રીમદ્ભાગવતનું પારાયણ
સાંભળવાથી કોણ કોણ પવિત્ર થાય છે, તે કહે.

કુમરો કહે છે-જે મનુષ્ય પાપ કરનારા છે, દેવોમાં કુરામણી છે, અવળે ગમે જનારા છે, મણુ કાપી છે, કુદીસ છે અને કાગી છે, તે કમિયુમાં શ્રીમદ્ભાગવતનું પારામણુ સંભળે તો પાપપરિત્ત થાય છે. એકું ગોવતારા, માતા અને પિતાની નિદા કરનારા, મણુ તમાગુ, આશ્રમધર્મથી બહાર દેશી, મંદિરની, પાતશી વગેરે મણુ સમાદ-પરામણુ સાંભળવાથી પવિત્ર થાય છે. પંચ મહા પાપ કરનારા, છગાકપટ કરનારા, દુર પિંચાણ જેવા નિર્દય, બાળભણ પેસાના ખતારા, ભગિની-મારી વગેરે કમિયુમાં શ્રીમદ્ભાગવતની સામાદ સાંભળવાથી પવિત્ર થાય છે. જે સંકેત પ્રગટી દેહવડે કાયા, વાણી અને મનથી દેવોમાં પાપ કરે છે, જે નેરદભણથી પોતાનું પોષણ મલાવે છે, જે મનિન અને કુર્વ વર્તારણના છે, તે પંચ કમિયુમાંથી મદ-ભાગવતનું પારામણુ સંભળે કરવાથી શુદ્ધ થાય છે. આદિ તમને એક પ્રચારી પ્રતિદાસ સંભળાવીએ, જે જે ધન્ય કરવાથી પાપ માન્ય ની નાશ થાય.

પરે તુંગવદા નદીના કિનારા ઉપર એક શોભીતું શહેર હતું. તેમાં આશ્વજી, સુમિત્ર, વૈષ્ણવ અને સદ્ પાતપતિના ધર્મમાં જગાવર રીતે વર્તતા હતા. ત્યાં એક આતરવે નામનો આશ્વજી રહેતા હતા. તે વેદમાં નિપુણ હતા, ઓત કરે અને દુઝાતે કરેમાં ઘણું કરે કુંજન હતા, કાશિમાં બીજાં સુધે નારાયણ જેવા દીપતે હતાં. આ આશ્વજી નિશાનેમાં ધરા કરતા હતા, તે પાપજી સમાદર હતા. તેની સ્ત્રીના પુત્રીમાં પુત્રી હતી, તે જો કે સારા કુળમાં જન્મેલી હતી, તોપણ પોતાનું વચન કરવા રેલી નહીં. આશ્વજી દુઝામી; મમતી, કષ્ટમાણ, ને દેશી સ્ત્રી હતી. જે શોભતી તે જ કરતી, દેવેશી સ્ત્રીના કોપિની વાતો કરી કરતી અને બહુ બોલનારી હતી. સારી, કામ કરવામાં ચરતી, શોભી અને કષ્ટમાણી હતી, તેને નીચે તે સ્ત્રી પુત્રને અર્ધ, કામ અને પદ્મ આપીશી. કમ્પ પછુ સુખ મળ્યું નહીં. જ્યારે કેપતની-કુદારવાયા યાત્રાવારે તે જાને જગજી પુત્રને માટે ગાય, સુવર્ણ, મુષ્ટી અને વસ્ત્રોનાં દાન આશ્વજીને આપવા ગયાં. આશ્વજી મેલે પોતાના અર્ધી ધનની ખચ કરી, નીચો, તોપણ પુત્ર કે પ્રગી એક પછુ સંતાન તેમને આપકું નહીં. તેથી તે બાલજીને બહુ બહુ ચિતા, યવા લાગી. એક વખતે તે આશ્વજી ચિતામાં દુગ્ધી જવાથી, કુખમાં આમ્મં થરતા ત્યાં, કરીને વનમાં ગયા. મધ્યાહ્નનાં વખતે ગયા, ક્રોડાયે તે આશ્વજીને અત્યંત ત્યાં સાંભળવાથી પાણી પીવા માટે એક તળાવ ઉપર ગયા. તળાવમાં ઉતરી, પાણી પીને વાંકીવંપણના કુખથી અતિ દુઃખે યત્ર ગયેલા તે આશ્વજી ત્યાં બેઠા; એવામાં બે ધરી પછી એક કાંઈ સંભારી તે તળાવમાં પાણી પીવા માટે જાયો. તે પાણી પીને એક તરફ બેઠો કે, તરત આ આશ્વજી તે સંભારીને જોઈ તેથી પસે મરે અને તેને પ્રણામ કરી, નિસાસો મૂકી, તેની આંખે બેઠો તે જોઈ સંભારી પૂછવા લાગ્યા.

સંભારી પૂછે છે-આશ્વજી તું સાંભારે રડે છે કે વારે એવડી ગેરી શી ચિતા આવી પડી છે કે તારા કુખમાં કારણ ગમે નેટ કરી બતાવ.

આશ્વજી કહે છે-મહારાજ, પુત્ર જન્મનાં પાપને લીધે કુખ ઉપરથી છે, હું પુત્ર કહું મારા પિતૃનાં પુત્રે પુત્રમાં છે જગ

આપું છું તે, તેમને કારણ પીતૃ પડે છે; કારણ કે મારા પુત્રા પછી દને તેને કાઈ પછુ જન્મભાવ કરી નહીં. હું જો કંઈ વસ્તુ પ્રેમપૂર્વક દેવ અને આશ્વજીને અર્પણ કરું છું તો તે સિતા નથી, માટે આ વાંકીમાણજીના કુખમાં પોતાની પ્રત્યક્ષતા કરવા માટે હું અટકી આવ્યો છું. જે વાંકીમાણ, તેના હવતરમાં અને તેના પરમાં પછુ પડી; તેના પાંચને ચિતાર છે, અને તેના કુળને પછુ ચિતાર છે. અધુરામાં પુત્ર વળી જો છે કે હું જે આવને પાછું છું તે પછુ વાંકીમાણ પાપ છે. હું જે જાડ/વાડું છું તેમાં ફળ પછુ મતાં મળી; મારે યે કાઈ પછુ ફળ/આવડું હોય તો તે આવતાં મેં જ સુકાઈ જાય છે, માટે મારે બિશાગિયો વાંકીમાણ છતાં મેં લાભ છે.

આટલું કરી કુખ વડે અંતર પીડાવાથી તે કંઈને કરવા લાગ્યો. આ વખતે તે સંભારીને મનમાં અતિશય કંઈક હતું. જગ પછી શોભદિધી તે સંભારીને આશ્વજી લલાટમાં અશ્વરે લાંબી; તેનું નસીજ તપાસી લઈ ચિતારથી કહેવા લાગ્યો.

સંભારી કહે છે-હું આશ્વજી પ્રભુરૂપ અંતરનાં લોચન કર. કારણ કે મારમાં જેનું લગ્નજી હોય તેનું થાય છે; આવી કંઈની ગતિ ઘણી બળવાન છે. માટે ગેનમાં અંતરનાં દૂર કરી સંભારવાવાળોનાં લોચન કર. હું આશ્વજી હું કહે છું તે સંભારી. મેં તારું નસીજ તો જોઈ લીધું; તેમાં તો તને સાત જન્મ પડીને પુત્રપ્રાપ્તિ થાય તેમ નથી. વળી સંતાનમાં કંઈ પછુ સુખ નથી. અચર રાજા મુનંદી ઘણું કુખ પામી. અંતરના પંચુ પ્રજના કુખથી ઘણું પીડાયો હતા, માટે કુકુળ સંભારી, કુલોસના તણ લઈ ઇચ્છા પ્રમાણે સંભાર સંભળે કરે કારણ કે તેમાં સર્વથા મુખ રહેલું છે.

આશ્વજી કહે છે-હું મહારાજ, આપ વિવેક-સાન રાખવાનું કહે છે, પણ તેમાં અને મોં લાભી માટે ગમે તેમ કરીને પણ મને પુત્ર આપી. મેં પુત્ર આપશે નહીં તો રોડવડે મેં જીવે હું આપની આંખે પ્રાણપાત કરી દઈશ. સંભારે એક દેવામાં હું રોડવડું, પછુ પુત્ર વગેરે સંભાર સર્વો, તે કુખ સંભાર કહેવાય છે. પછુ પુત્ર તમા તેને યેર પુત્ર હોય અને પછી સંભાર સર્વો, તે સંભાર સરસ-સારવાળી કુખવા છે. આવી રીતે આશ્વજી પુત્ર વિરે આપ્યું જેવું સંભારી મોરો.

સંભારી કહે છે-અરે વિમ્, પુત્ર મિત્રોત્તમ નસીજમાં પુત્ર ન હતા, તોપણ તેવો બળોસારી પુત્ર મારો તો તેને કુખી થવું પડ્યું. માટે હવેજ મનુષ્યની મારફતે કીડકારી સુખી થઈશ નહીં. મેં આ વખતે મેળો આપ્યું છે. માટે તું ગરબને છું કહે.

આમ તે આશ્વજીનાં જ્યારે બહુ જ આમદ દીડા ત્યારે તે સંભારીને તે આશ્વજીને એક ફળ આપીને કહ્યું કે, આ ફળ તું અને તારી સ્ત્રી બંને જગ્યા પ્રાપ્ત કરજો. તેના પ્રત્યક્ષથી તે પુત્ર આવશે. તારી સ્ત્રીએ એક ભૂરે સુધી સમ, પવિત્રતા, પંચ, દાન અને એક વર્ષનું ભોજન કરવું-એટલી નિમણ પામશે, કે જેથી નિર્ભય પુત્ર આવે. આટલું કહી, તે આશ્વજીને ફળ આપી,

* સાદા ભારે પ્રગે કમિત મુનિના આપનામાં મરણ પામવાથી, † નેનસાન પછો પાતશી સુધી, બીજાશ્વજીને વિરેલી મળી તેથી.

વનમાં જઈને શું કરવું? તે તું વિસ્તારથી કહી જાણવું. હે પુત્ર,
હે. દ્યાનિધિ, ગુણ એવો હું. મારા કર્મને લીધે આ આશનરૂપ
દેવામાં સ્વદેવપ્રાણી બંધાઈને, પગે છું, માટે તું મારો ઉદાર
કર, હું પોતાની જેનું તરવાર યજ્ઞગતિમાં નથી.”

ગોઠણું કહે છે—દે પિતાહી દાહકાં, માસ અને વૌદીધી
લરવા દેહનું અભિમાન મુખા, આ પ્રુતારિમાંથી ગમતા મુખા,
આ. સંસાર ક્ષણ ક્ષણમાં નાશ પામતો ન્યૂ છે એમ જાણી,
વેદાભ્યાસના જે એક રાખી મધ્દ શ્રીકૃષ્ણમાં ભક્તિ રાખો, મરતી
સેવા કરો અને, સંસારના ભવદાર માટેના ત્યાગ કરો. સત્યજ-
વાની સેવા કરો. પશુ કામની વૃષ્ટાનો ત્યાગ કરો અને બીજાના
દેહ તથા શુભના વિચાર. અટ દોડી મધ્દ શ્રીકૃષ્ણની સેવા અને
તેના અનિશ્ચની કથાઓનું ચેતન કરો.

આવી રીતે પિતાના પુત્રની વચ્ચેના સંબંધની સાદ વર્તી
વધે પદ્મમેષા. આભેદવ પિતાત્વ, મન દદ કરી વનમાં જઈ,
ત્યાં શ્રીકૃષ્ણની સેવા કરવા, લાગ્યો અને શ્રીમદ્ભાગવતના
દશમસ્કંધને પાઠ કરવા લાગ્યો. છેવટે તે શ્રીકૃષ્ણના અશર-
મામમાં ગયો.

પર્વ કૃતોક્તિવચનોર્વિપ્ત યુદ્ધં વિદ્યાય

યોતો પર્વે સ્વિરમતિગૌતમપુત્રપઃ ।

શુકો દરેકદુહિનં પરિવરવાંસી

શ્રીકૃષ્ણમાપ નિપતં દશમસ્ય પાઠાવ ॥

હતિ ધીમધ્યાસલના ગંધાર્યે વિષે શ્રીમદ્ભાગવત માહાત્મ્યમાં
નિમ્નમેષા એ નામનો અંતરંગીયકાવ્ય પદ્ય

અર્ચ્યસ્ય પં એ

સુત સ્વાવ-વિતયુરસે તેન જનનો તાદેતા મુશ્વય ।

ક વિતં તિષ્ઠે દુઃધિ દનિયે હસ્યાં ન વેત ॥

સુત કહે છે—હે યોગી ! આપે કૃષ્ણકારીને આપ મરી
ગયો ત્યારે તેણે પોતાની માતાને ખૂબ મારીને કહ્યું કે, ‘ભણ્યું
મેલ, મારા પિતાએ મને ક્યાં રાખવું? હું ને જાતીયતા નહીં
તેમ એક લાલ મારીય’, આવી રીતે પ્રવૃત્તિ ધમકાથી અને
તેના અતિશય દુઃખથી તેની મા રાજિતો વખત થયો એટલે
કુવામાં મરી પડ્યું પાછો. પછી ગોઠણે વૈરાગ્યગંગા આશ્રય
કરી તીર્થયાત્રા કરવા માંડી નિસમાં. તેને સુખ કે દુઃખ કંઈ
પ્રજ ન હતું. તેમ કાંઈ, સુત કે મિત્ર, પશુ ન હતો, તે પોતે
દેવોએ ઉપાસનામાં પોતાને કાળ કાળવા કરતો. ગોઠણે પશુ
તીર્થયાત્રા કરવા ગયો એટલે પામળ કૃષ્ણકારી એકેમ પદમાં
રહેવા લાગ્યું. દેણે પોતાના પુરમાં પાણી ગરમા રાખી હતી.
તેના વૈરાગ્ય માટે તે પશુ જ દેવમાં કામ કરવા લાગ્યો. એક
દિવસ તે વેશજને કૃષ્ણકારીને કહ્યું કે, અમર તો પોણાં એકએ
છોએ માટે યજ્ઞની માગી. તે સંભળી કામમાં આપણે ગયેલા
કૃષ્ણકારી યજ્ઞને નિષાર કર્યા વગર ધરણું લેવા મારે નિહળ્યો
અને શરદમાંથી બાહ્ય ભવ્યું કાઢવું પડે, પહેલાં અને વસ

ગોરી કરીને યેર આંગે અને વેશ્યાઓને સારાં વસ્ત્રો, કેટલાક
ધરણીઓ અને ધન વગેરે આપ્યું. આશરે રાત્રિ પડી ત્યારે તે
કૃષ્ણકારી સુષ્ઠ ગયો, એટલે વેશ્યાઓ તેના ધરમાં પાણી નાણું
નોઈ વિચાર કરવા લાગી કે, આ દેવેશાં થોરી કરે છે, માટે
રાત્રિ એને ભવ્યવસ્ત્ર કદ કરી, તેનું સ્વપ્ન થવા છૂટી લઈ, તેને
મારશે. તેથી તે ધનને છાનું રાખવા માટે આપણે જ અને
યા માટે મારીએ નહીં. આટે માટે મારી તેના હાથ લાઈને,
દરેકને જગ્યાએ આપણે નાસી જઈએ. આવો કરાવ કરી તે
વેશ્યાઓ રાત્રિમાં સુતેલા કૃષ્ણકારીને દોરડીથી મજબૂત બાંધી,
તેના કંઠમાં કુંડી નાખીને મારવા લાગી. તેપણ તે જવકીથી
મરી ગયો નહીં, એટલે તે સ્ત્રીએ જલરાધ. પછી તે વેશ્યાઓએ
કૃષ્ણકારીના સુખમાં ધનગમતા અંધારાઓ બપો, એટલે તે
અગ્નિની ગાગની અતિશય બળતરા થવાથી બાહ્યજન બાહ્યજન ધર્મ
મરણ પામ્યા. સાદસ કરે કરનારી વેશ્યાઓએ તે કૃષ્ણકારીના
શરીરને એક ઉડા કાઢમાં નાંખી કીધું. આ જાની બાબત
કાંઈના પશુ જાણવામાં આવી નહીં. પછી બે જણ દિવસ થયા,
તેપણ કૃષ્ણકારી કેમ પાડોસીના જેવામાં આંગે નહીં ત્યારે
તેણે જણવું કે: કૃષ્ણકારી ક્યાં ગયો છે? એટલે તે વેશ્યાઓએ
જવાબ આપ્યો કે તે તો ધન કમાવાના, દોષથી ધણા દરે
દેશમાં ગયા છે, પશુ પાંજા આજ વર્ષમાં આશરે. વિદ્વાન
માણસે મરી ગયેલી પાંજા પશુ વિચાસ કરેલા નહીં. જ્યેષ્ઠી સીના
ઉપર વિચાસ રાખ્યો, તેને આવસ કુખ્ય ભોગવવું પડે છે. અનુન
વચન દર્શેશ અત્યંતય દેહન છે કે જે કાળીને અતિશય મીઠાસ
ઉપજાવે છે, પશુ તેનું હલવ તો લંભારની ધાર માફક તીકણ
દેખ છે, કે ને અતિ કુખ્ય આપે છે. મારે આને કાંઈ પશુ
વહાણે છે, એ જાણવું નહીં.

આવી રીતે ધણા પતિવાળા તે વેશ્યાઓ કૃષ્ણકારીનું ધન
લઈને આશી ગઈ અને કૃષ્ણકારી પોતાના કુકર્મથી મહા પ્રેત
કાળે. પછી તે પ્રાણનું રૂપ મારણ કરી દાહ અને તડકામાં
અતિ પીડાઈ જીવ્યો અને તરંગી દશે દિશામાં દેવા લાગ્યો;
પશુ ક્યાં તેને આશ્રય મળ્યા નહીં ત્યારે તે ‘દા દેવ’ એમ
જોલી વારંવાર બોલે કરવા લાગ્યો. આમ થયા કાળ તેણે
કુખ્ય ભોગવ્યું. પછી કેદીએમ કાળ ગયા કે ગોઠણે લોકો
પાસેથી કૃષ્ણકારી મરી ગયાની ખબર સંભળી, એટલે તેને
ન્યાય જાણી, મવામાં તેનું શાક કર્યું. અને તે પછી જે ને
તીર્થમાં પોતે ગયો તે તે તીર્થમાં તેનું શાક કરવા લાગ્યો.
જેના તીર્થયાત્રા કરતો ગોઠણે પોતાના શરદમાં આંગે, રાત્રિને
વખતે પોતાના ધરના અંધારામાં સુવં માટે આંગે, એવામાં
આંધારીપાડોસીએ તેને ઝોળખ્યો. તે પોતાના ધરનાં આંગણમાં
સુતો હતો, એવામાં એમ રાત્રિએ કૃષ્ણકારી આંગે ન તેણે
પોતાના બાહ્યને સુતેલા કાંઈ કે તેને પોતાનું બંધનરૂપ ગતાવ્યું.
પછીમાં તેનું રૂપ ગતાવ્યું, પછીમાં કાળીનું રૂપ ગતાવ્યું,
પછીમાં કિન્નર રૂપ ગતાવ્યું. પછીમાં અગ્નિ ને પછીમાં પ્રવૃત્તિ રૂપ
ગતાવ્યું. આનું વિપરીત રૂપ નેમ ગોઠણે જણવું કે, આ
કાંઈ કુદર્શિને પામ્યાને જાણ્યો છે. આમ નિષ્વં કરી પોતાના
મનમાં પીરજ રાખી, પોતે કહેવા લાગ્યો.

ગોકર્ણ કહે છે-તું બપોર પ્રેત છે। વિચાર છે, તારૂંસ છે કે કોણ છે? આવી દશાને કેમ પામ્યો? તે અને કહી બતાવે। સૂત કહે છે-મારી રીતે ગોક્ષેત્રે બપોરે પૂજ્યું ત્યારે પુત્ર કરી ખૂબ સદન કરવા લાગ્યો। પશુ તે બોલી રહેલો નહીં તેથી મારા સારા કામો લાગ્યો એટલે ગોક્ષેત્ર પોતાના દાસ્યમાં પાણી લઈ તેના સરીર ઉપર ઝાટ્યું, ક્રોધે તે પાષપદિત થઈ તરત બોલવા લાગ્યો।

પ્રેત કહે છે-અદારજ, હું તમારો બાઈ પુત્રકારી છું જે મારા પોતાના દોષે કરીને કામલગ્નપૂર્ણ બોલુ છે, હું બ્રાહ્મણ હતો। મારે મારા કુલ કર્તોને કઈ છેડા નથી હું પોતે લોકોની દિક્ષા કરતો, તે દુષ્ટ મારે અને મારી શ્રીગણે મારી નાખ્યો તેથી પ્રેતના અવતારને બ્રાહ્મણ કરીને જીવ્યું છે છું જે બાઈ! તમે તો કમ્પસાગર છે, મારે અને આ કુ બ્રાહ્મણી યુક્ત કરે।

ગોક્ષેત્ર કહે છે-તારે મારે તો એ ગુણમાં વિધિ પ્રમાણે પિંક મૂક્યા હતા, તોપણ મારી સદ્ગતિ થઈ નહીં, એ અને મોક્ષ બ્રાહ્મણે સારે છે કારણ કે અમર્યાદ કરવાથી ને સુકિત ન થાય તો પછી બીજો કોય ઉપાય? એક પશુ નહીં હવે પ્રેત! હવે મારે કંઈ કરવું તે તું મને વિસ્તારથી કહી બતાવે।

પ્રેત કહે છે-જે બપો! તો ગણાશાહી કરે। તોપણ મારી યુક્તિ થશે નહીં, મારે તમે ગાંધ બીજે ઉપલક્ષિ વિચારીને શોધી કરો। તે સામળી ગોક્ષેત્રે અતિ આશ્ચર્ય પામી બોલેથી કે, તો શાહ કરીશ તોપણ તારો મોક્ષ થશે નહીં, મારે દમણી તો તું નિર્ભય થઈ તોપણ નગામા રહે હું તારા મોક્ષ મારે કઈ વિચાર કરીશ પછી તેની આઠાથી યુક્તકારી પોતાને સ્થાનકે ગમે।

ગોક્ષેત્રે તે રાત્રિમાં વિચાર કર્યો, તોપણ તેને કંઈ સૂચ પડી નહીં। શ્રીકૃષ્ણમાં પ્રગટ થઈ, એટલે આસપાસના કાકા ગોક્ષેત્રેને સ્વપ્ન પ્રેમથી તેને મળવા મારે બાળ્યા ગોક્ષેત્રે મળવા આવેના માણસોને રાત્રિના સર્વે કાલેત કહી સમજાવ્યો। પછી મોઠા મોઠા પતિની, માનીઓ અને ક્ષણવાટીઓ શાસિમા બોલા લાગ્યા, તોપણ તેની કંઈ સુગિત થાય તે તેમના બોલવા આવ્યું નહીં એટલે સુષળાએ એવો દુઃખ કહ્યો કે, બ્રાહ્મણ મોક્ષ મારે સૂચ કહે તે અરુ એટલે ગોક્ષેત્રે તરત સૂર્યનાં લેખ બધે કરી તેને બતાવે। અટકાવી સ્થિત માર્યા મહી, 'હે જગતના સાક્ષી! તમાને નમસ્કાર હો! મને મોક્ષ મળવાની વિધિ બતાવે।' તે સાંભળી ઊંટે ઉભા। સૂર્યનારાયણ ઉઘે સ્વરે બોલ્યા કે, 'શ્રીમદ્ભગવાતની સમગ્ર સામળી તો યુક્તિ માર્યા આતું સૂર્યનારાયણનું ધર્મરૂપ મયન સામળી સમગ્રા બિની ઉલ્કામાં, આપણે તેના કહેના પ્રમાણે કરવું, કારણ કે તે કરવામાં કંઈ મહેનત નથી। પછી ગોક્ષેત્રે પોતે જ શ્રીમદ્ભગવાતનું પાઠચક્ર કરવા લાગ્યો, એટલે આસપાસનાં માનમાં અને તે પાછાના માણસો જેવા કે આશ્રમ, લુના, પગિયા, મરઠાં વગેરે કયા સામળગવા મારે ત્યા આવ્યા। આ એટલાં બધા માણસો તેના થવા હતા કે, તે સમાને જોઈ દેવતાઓ પશુ આશ્ચર્ય પામ્યા પછી ભગવતે ગોક્ષેત્ર પોતાના બ્રાહ્મણાસન ઉપર બેસી કયા કરવાને આજ્ઞા કર્યો, ત્યારે પેલી

પ્રેત પશુ પોતાનું સરીર વાગ્યું હતું, તેથી તે એક જગ્યાએ રહી શકે નહીં એટલાં મારે આજ તે સ્થાનને યોગ્યતા બોલતો ત્યા આવ્યો। એવામાં ત્યા સાત માઠાવાળી એક વાંસની લાકડી ઉભી ઉભી હતી, તેના મૂળમાં એક કાણું હતું તે દારા લાકડીની અંદર પડી ગયો અને પોતાની સ-યુગ એક વૈષ્ણવ ધ્યાજી બોલે હતો, તેને જોતા કલ્પાને પોતે અંદર કયા સાંભળવા મારે બોલે।

ગોક્ષેત્રે પ્રથમસ્કંધથી ૨૫૦૨ કથા વાચતી થઈ કરી પહોં બપોરે સાંજ પડી ત્યારે કયા વાંસની બધ રાખી, તત્કાલે સવંતી નગર આજણ પેલી વાંસની લાકડી ઉંચી ઉભી હતી, તેની એક ગાંઠ ફાગી અ બીજે દિવસે સામળગ થશે। એટલે બીજી ગાંઠ ફાગી મર્ષ, કીજે દિવસે સામળગી ત્રીજી, એમ સાન દિવસ પૂરા થયા એટલે લાકડીની સતિ મારે। ફાગી મર્ષ બ્રાહ્મણી રીતે તે પ્રેત 'શ્રીમદ્ભગવાત'ના વાર રક્ષ સામળી પ્રેત બની ગયો અને શુભસીની। માળાવકે અચકત, પ્રેમ જેવા સ્વામ, સ્કંદ અને કડાવને પારસ કરી, કિંચ રક્તરૂપ પારણ કરી, પોતાની બાઈ ગોક્ષેત્રની વાસ બાળી, પ્રજામ કરી કહેવા લાગ્યો -

પુત્રકારી કહે છે-હે બપો! તમે મારા ઉપર દયા બાળી અને પ્રેતના કુ બ્રાહ્મણી છોડાઓ બન્ધ છે, શ્રીમદ્ભગવાતની કથાને, કે જે પ્રેતના કુ બ્રાહ્મણ નાશ કરે છે અને બન્ધ શ્રીમદ્ભગવાતનથી સમાદ-પરામણને કે જે શીશ્યના મારામાં સર્વ બન્ધ છે સમાદ-પરામણ સામળગવાથી પાપ માર કંઈ છે આ કથાએ મારાં નાના મોઠાં, ઊનાં હપનાં મન વચન કર્યે મરે કરવા પાત્રીને હત્તવ વધી મર્યા મોઠાં મોઠા મોગ પડિનાએ પશુ કાણે છે કે મરુપબ 'શ્રીમદ્ભગવાત'ની કથા સામળગત નથી તેના જન્મ થયા છે જે માણસ બ્રાહ્મણના સરીરને ખૂબ પુણ કરે છે પશુ શીશ્યના કાલ મેલજ કરતો નથી, તો તે જન્મ થયા બાંધે। આ સરીરકુપી એક તરિર છે, તેમાં હાકાકાપી થાકનામો છે, તેને તાલથી શિખર બાધવામાં આવ્યું છે, માસાં મોઠાં શોધી નીચેર લીધેલ છે, માથામાં મહેલું છે, ખૂન અને નરનાં કંઈ સ્વાન દોષવાળી અતિ કુર્મપિવાસું છે પશુજીને હડપણ અને શોકને લીધે અતિ થય હું ખી છે તેનું પાપણું પશુ મોઠાથી મર્ષ થઈ નથી, તેમ દહોળી પશુ યકનું નથી તે મળું દોષવાળું સજ્જ માંચના નાથ પાખનાં અને છેવટે કોડામય વિશમય, કે ભામ વનાક છે, મારે એવા અભિપ્રાય સરીરને વિષર રૂમ કર્યે શા મારે સાધવા નહીં? સવારના રાખેલ બનામ સામેને જમડી બળ છે, ભરે એવા કણ્ઠકારના મારે પાખનાર અદામના સચી પૂર કરે। સરીરે દેહથી વપત કોં જરા પશુ હતી શકે નહીં કે દોષની નિષ્કર્ષ કરવા સત્ શ્રીમદ્ભગવાતની સત્કથા સામળગ કયા ગણ્ય ન કરે। શા લીલા પાણું? પોતાની માઠાં અને પાણીમાં થયેલાં મરુરેદી નાચને મારે જન્મતાં છે એમ સમજવું સ્કંદમેલી લાંબી લાકડીની ગંઠ ફાગી કરે। સમજ મરુરેદી ગંઠ નાચ પાણે તેમાં જન્મતાં સામળગનારાં જન્મ્યાં બ્રાહ્મણ નામ

માય છે અને કર્મ માન્યો, ક્ષય, માય છે. વળી મન, બ્યારે સંસારરૂપ માન્યો તેપ, પોષ નોખવામાં અતિશય ચતુર એવા કયાત્મી તીર્થમાં વાસ કરે છે ત્યારે જ સુખિત મળે છે, એમ વિદ્વાનોનું કહેવું છે.

આમ પુષ્કણી વાત કરે છે, એવામાં જેની અંદર વૈકુંઠનામીએ બેઠા હતા તેનું ચોષર પ્રમાણ કરતું એક વિમાન આવ્યું, એટલે સર્વ મનુષ્યોની સમક્ષમાં પુષ્કણી વિમાનમાં બેઠા. એવામાં વિમાનમાં વિષ્ણુના દ્વો બેઠા હતા, તેમને ગોઠવે એવાંથી તે કહેવા લાગ્યો.

ગોઠવે પડે છે-હે વિષ્ણુના પાપરો, આ સભામાં નિર્ભય અંતઃકરણવાળા યોગી થાતા જ્યારે કયા સાંભળવા બેઠા હતા, તે સમજાવે એક સરખું સાંભળ્યું છે, ત્યારે તે સુધળાને મારે એક કાચે જી, વિમાન, કેમ આવવાનું નહીં? આમ કહ્યોને બેઠા મરાનું, કારણ છે, તે અને કહી ખતાવે, કારણ કે તમે ભગવાનનાં પ્રિય છે.

-હરિદાસી, બોલ્યા-હે માનવ સાંભળવાના પ્રમાણમાં તેનું કળ મળે છે, મારે સુધળાએ સાંભળ્યું તો સરખી જ રીતે, પણ તેથી રીતે, યાજું તેનું મનન કર્યું નહીં. મારે જેનું જેણે મનન કર્યું હતું, તેનું તેને કળ મળ્યું. આ પ્રિતે સાત રાત્રી સુધી ઉપવાસ કરી, કયા સાંભળી અને, સાંભળ્યા, મરાણે યાજું રિયર મન કરીને તેનું મનન કર્યું તો તેને બાહ્ય ઉપાય કળ મળ્યું. જે સાધુધને, ખરે સાન. નથી, તેનું યાન પણ કયા સમજ્યું. પ્રમાદ સહિત, કયા કુવચ કરવી, કયા મજા ન. સાંભળ્યા, મરાણે છે. જે ભેતમાં કંઈ પણ કંઈક રહ્યો હોય તો, તે મન મજા કયા છે. ચંચળ મને, ભગવાનના નામનો, જપ કરવો, તે જપ પણ કયા મળ્યો. વૈષ્ણવ વગરનાં દેશને દેશ જાન્યોલા નહીં. સુધાન વગરનું આદ, આદ સમજ્યું નહીં. જેને વેદ ન. આવડતો હોય, એવા બ્રહ્મજ્ઞને દાન-આપવામાં પણ કળ તથી. આનાચરવાળા કુળને પણ કળ મળ્યું નહીં. મરાણે એટલી વરત કંઈ પણ કળ આવતી નથી. સાતાનન જે શરૂના પાઠ્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખે, સાતામાં કીનત્વની આવના રાખે, મનના દોષ, માનને ક્ષી કરી કાઢ્યામાં પ્રેમપૂર્વક મન રાખે, ધર્મવાળે કો કરે તો, તેને વૈકુંઠજીની, કયા સાંભળવાનું કળ મળે છે. મારે કરી આ સમજા, બ્યારે કયા સાંભળ્યો, ત્યારે તેમને વૈકુંઠ અને તમને ગોસાક-ગોસાક પેતે આપ્યો, એમાં જરાપ કળ કંઈક નથી. આમ કહી ભગવાનના પાપરો, સર્વ વૈકુંઠમાં ગયા.

પછી બ્યારે જાતજુ માસ આવ્યો ત્યારે ગોઠવે કરીને સાત દિવસ સુધી કયા કરી કરીને સંભળાવી. સર્વે સાતાનનેમી પણ મરાણે ગેમપૂર્વક તેનું ચરણ કર્યું. બ્યારે કયા પૂર્વે ચંઈ ત્યારે પોતાના પાપરો મરાણે બ્યારે વિમાનને લઈ ભગવાન વિષ્ણુ જીને પ્રગટ થયા, તે પગેત રાખે જાન્યોલા સમક્ષ સર્વે નમઃ નમઃ સજી. ચલા લેવામાં. ભગવાન પેતે પણ આનંદથી નાંખજા નામનો કાંઈ વિષાડના નેમા, પછી ભગવાને ગોઠવેને આંહિતન કરી પોતાની સારુ બુધિ આપી અને બીજા જે સાતામાં કહા તેમને બરપામ,

પીઠા રેશી વજ ધારણ કરનારા, મુચટ અને કુંઠક ધારણ કરનારા, પોતાના પાપરો બતાવ્યા. હવે તે ગામમાં મેળા પડેત તે જ ક્ષવ રહેતા હતા, તે સમયાને ગોઠવે ઉપર કુપા કરીને વિમાનમાં બેસારી, યોગીએને જવા ગેમજ એવા વૈકુંઠમાં યોગી દીધા અને કયા થવયુ કરી પ્રસન્ન થયેલા ભગવાન ગોવિંદ ગોઠવેને ગોલામાં લઈ ગયા, પૂર્વે જેમ રામ બ્યારેખવા તારીને વૈકુંઠમાં લઈ ગયા હતા, એથી રીતે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પણ બ્યાં મંદ અને સુખી, અતિ નથી એવા વૈકુંઠમાં સર્વને લઈ ગયા. તે કળ, શ્રીમદ્ભગવત પદ્ય કરવાથી મજા મળ્યું, આપરો સમાદ સાંભળવાથી, ઉત્તરનાત્રાય જે કળ સર્વને મળ્યું, તેમાં કેટલાં વખાણ કરીયા જે ગોઠવેની કપાને, એક પણ અસર સાંભળ્યો હતો, તેને કરીને, મરાણે જમવાના વખત, આપરો નહીં. જે અતિ શ્રીમદ્ભગવતની સમાદ-પારાયણ સાંભળવાથી મળે છે તે અતિ વાજ, જળ, અને પાંદડાં વગેરે બસણ કરવાથી, મજા, કળ સુધી બંધકર વાત કરવાથી અને ચોગસાગેથી (પણ) મળતી નથી. સહિત સુનિ પથ બ્રહ્માનેદમાં અમ લઈ ચિત્રકેદ પર્વત, ઉપર, આ ઇતિહાસનું મનન કરવા કરે છે. આ અતિશય પવિત્ર આખ્યાનને કો કહેવાર, સંભળે તો પ્રાપ માત્ર બળી જાય છે. આદમાં સાંભળવાથી, વિનુદી તમિ પામે કો અને દેખ્યાં એ તેને પાઠ કરે તો, કરીને જન્મ આવતો નથી.

આહવાનમેત્તવાર્મ્ય પવિત્ર શ્રુત સકુદૃ વિદ્યદેવોપીમ્ય.

આદે મયુક્તં વિરુદ્ધમાથેરેનિયં સુપાદાદુનર્ભવં ચ ॥

અતિ શ્રીમદ્ભગવતના ઉત્તરમાં વિષે શ્રીમદ્ભગવાને મોહાનેમમાં

સાદુ, મુક્તિને નામનો પદ્યમેવિવાય: ૧૧ ૫

અદ્યકથા કે કુલે

કુપારાં કુજા:—

સર્વે સંપત્તિવાળા: સત્તાશ્વર્યો વિધિ: સ્મૃત: ॥

કુમારો કહે છે-હે નારદ કહે બ્યારે તમને સમાદ-પારાયણ

સાંભળવાની વિધિ કહી બતાવીધું: આં કાર્યમાં નાજીને સંકોપ

અવશ્ય જેમકે નાણુ વગર જરા પણ માલે નહીં. બ્યારે સમાદ

ગોસાકનાં દોષ ત્યારે આચરમથી બેસાને, તેણી શુભ સુદર્

ભેતવાનું અને નેટકું નાણું વિપદમાં ખરવતું જેમકે તેટલું જ નાણું

આ કાર્યમાં પણ ખરવતું. કયાનાં આરંભ કાણ, ભોલરવા, આપિન,

કાંઈક, આચરિયો અને બ્યારે આટલા માસમાં જ કરવા,

કે જેથી કયા ચરણ કરનારાઓ મોહા, પ્રતિને પામે, જે મહિ

નામાં કયા વિષાડવાન વિષેમ કામો ઉ, તે મહિતામાં કયા

નેસકંઈ નહીં, આ કાર્યમાં ઉભવી દોષ, તેવાને સંકોપ તરીકે

રાખવો. દેશ પરદેશમાં કામજલ લખીને કુંડળીઓને જાણવતું કે

બહી શ્રીમદ્ભગવતની કયા થવાની છે મારે ધારવતે. જેનાથી

કાંઈ દિવસ કયા સાંભળવામાં ન આવતો હોય, જેનાથી ભગ

વાનનું ભગ્ન પણ ન જાનતું હોય તેવાને, શીતે, શુભને તથા

ભગવાનના કીર્તનમાં પ્રેમ, ધરાવનારા જેઓવા ઉપર પત્ર લખાને

જણાવતુ કે 'અહીં સાત રાત્રિ સુધી યોદી સમા થવાની છે અને તેમાં લગવાની અપૂર્વ રસવાળી કથા વચરશે. આપ શ્રીમદ્ભાગવતરૂપ અધ્યતનું પાત્ર કરવામાં થયેા ત્રીમાણુ છે, માટે આપે ઝટા પધારતું. કદી આપને અવકાશ ન હોય, તેપણુ એક રિતસ લી અવરણ આવી નરતુ. કારણ કે અહીં કથાસમાજમાં કાણુ એક પણ એસતુ તે મહા દુર્લભ છે.' આવી રીતે ખત લખી સર્વને વિનયથી યોગાલવવા અને પરદેશથી આવેલા વૈષ્ણવો માટે ઉત્તરાની ગોણવણુ બરાબર કરવી.

તીર્થમાં વનમાં કે ધરમાં, બધા પવિત્ર અને વિશાળ ભૂમિ હોય ભાં કયાતું સ્વયં રાખીને કથા શ્રવણુ કરવી. કથા શ્રવણુ કરવાના રથાનને શુદ્ધ કરી, વણી, તે ઉપર બાણથી લીધી, તેમાં જુદા જુદા રંગવડે ચિત્રણ પાડવાં ને જગેમાં ધરનેા જરા પણ સાધાન રાખવે નહીં, પણ તે સમયેા સામાન ધરના એક ખૂણમાં મૂકી રાખવેા. કથા બેસાડવાની પહેલાં પાંચ વિવસ આગળથી પ્રમતવડે બેસવાનાં પાસરાણુઓ ઝોળવી રાખવાં. પછી શુદ્ધ કરેલી જામમાં એક ઉલો કળના યોગસાને મહા કરવેા. તે ઝીડપની ચોમેર ફળ, ફૂલ અને પોદાંડિાં લટકાવી દેવાં. તેની ચારે દિશામાં ઝોનેરી ફળન ખનાડાંચિાં ચડાવી દેવી. આ ઝીડપના ઉપરના ભાગમાં સાત લોકની કલ્પના કરી, તેમાં મણતો ઉતરતાં આસનેાની ગોણવણુ કરી, તે આસનોમાં વિરક્ત અને દાની એવા બ્રાહ્મણોને બેસાડવા. પછી કથા વાંચનારા બ્રાહ્મણનું આસન ગોણવડું. એ કથા કહેનાર ઉત્તરાભિયુએ બેઠા હોય તેા શ્રોતાઓએ પૂર્વાભિયુએ બેસતું અને એ કથા કહેનાર પૂર્વ તરફ યુગ્મ કરીને બેમે તેા શ્રોતાઓએ ઉત્તર તરફ યુગ્મ કરીને બેસતું અથવા પૂજ્ય પૂજકની વચમાં પૂર્વ દિશા હોવી જોઈએ. પૂજ્ય અને પૂજક પોતાનાં અધિકાર પ્રમાણે બેસતુ, આમ રેશ અને કાળને જાણનારા પંડિતોએ સાચમાં કહ્યું છે.

વિરક્ત, વૈષ્ણવ, વેદ અને સાન્ન જ્ઞાણનારા, વૃદ્ધાત્માં થયેા જ કુશળ, ધીર અને ઉદાર ઝિવા બ્રાહ્મણને વક્તા (કથા વાચનાર) કરાવવેા. પરંતુ અનુક્રમ કરીને અમ પામેથી. સીમા લંપટ અને પાષંપ મતને અનુસરનારી સાંશુલ કદી પડિત હોય, તેાજણ તેને બ્રાહ્મની માદીએ બેસાડવેા નહીં. વક્તાની પાસે તેને કહાવ કરવા માટે સંજય દળનારા, ભોધ કરવામાં થયેા કુશળ, એવા એક પંડિત બેસાડવેા. જો દિવસે કાર્યદંધ થવાના હોય, તે દિવસે વક્તાએ મનસ્કોમાં લઈ, પ્રથમ પોતાના વાળ ઉતારાવવા અને ત્યાર પછી દિશાએ જતું. એટલામાં અરજીદાય થીય એટલે નાદાઈ પેઠી તૈયાર થઈ, સંખા વગેરે નિલ કળે કુંકામાં આટીધી, કથામાં ન આવે, એટલા માટે પ્રારંભમાં જણપતિનું પૂજન કરતુ ત્યાર પછી તર્પણ કરી તર્પણવતી પિતૃઓને તૃપ્ત કરી, પ્રાયશ્ચિત કરી, પોતાના દેહની શુદ્ધ કરવી. પછી એક મેડગ કરી તેમાં ચીકણનું રથાનન કરી, મન લગવીને તેની પૂજા કરવી. પછી પછી પ્રારંભિકા ને ત્યાર પછી નમસ્કાર કરવા. પૂજા થઈ રવા પછી નીચે પ્રમાણે ભગવાનીની રજીત કરવી:-

“દે વજ્રાનિષે બા સત્તારકપ મહાસાગરમાં કું કરી ગયો પ, મારાં પરીને કર્મરૂપી દુષ્ટ મઢી ગયા છે, માટે મારો તેજાંથી દ્યદાર નવો.”

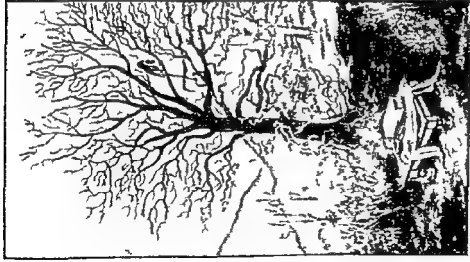
આવી રીતે પરમાતાની રજીત કર્યા પછી વિધિ પ્રમાણે વણુ પ્રેમથી શ્રીમદ્ભાગવતની ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય આદિથી પૂજા કરવી. પછી હાથમાં એક નાળીયેર રાખી, શ્રીમદ્ભાગવતની સન્નુષ ઉભા રહી નમસ્કાર કરવા અને ત્યાર પછી કેવળ પ્રસન્ન મનથી ભગવાનીની રજીત કરવી -

“દે મહારાજા! દે નાથ! મેં બા સત્તારકપ સાગરમાંથી ઉત્તરા માટે સીમદ્રાગવત નામથી પ્રત્યષ્ણ દરા થાપને પઢ્ય જવાં છે. દે કેવલ! થાપે મારા મનોરથને નિર્મિત સજ્જ વરડો જોઈપ, વત્તણ કે દુ થાપને દાસ છું.”

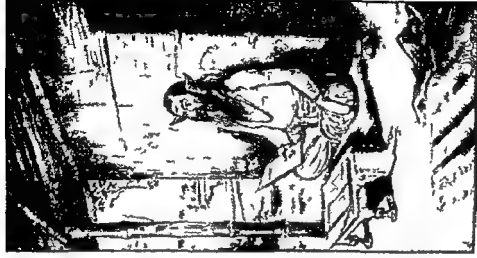
આવી રીતે દીપ વચન બોલ્યા પછી વક્તાની એટલે કથા વાચનારા બ્રાહ્મની પૂજા કરી તેને ઉત્તમ વચ, બ્રાહ્મણુ વગેરે પહેરાવી, ઉપરે, લેવી રજીત કરવી, “દે બ્રાહ્મણ! આપ શુદ્ધ-કેવલ છે. ઝાનપ્રતિ છે, સર્વ સાધનાં નિપુણ છે. આપ બ્રાહ્મણ સંમળનારી મારા બ્રહ્માનેના નાદ કહેા.”

પછી તે બ્રાહ્મણ પાસે શુભ ફળ માટે નિવમ મહાજ કરવેા અને તે નિવમ સાત દિવસ બરાબર પાળવેા. કથામાં વર્ણ પણ વિશ્વ આવે નહીં, એવા હેતુથી પાંચ બ્રાહ્મણને વરણીમાં કરાવવા અને તેની પાસે જ બધો ભાવતે વાળુવેવાયે એટલે જ્વ કરાવવેા. પછી બ્રાહ્મણે, વૈષ્ણવ અને શીખ જે કીર્તન કરનારા હોય, તેમને નમસ્કાર કરી, તેમની પૂજા કરી, સર્વની આગે માગી શ્રોતાએ કથા સંત્રગવા માટે પોતાના બ્રાહ્મણ ઉપર બેસવું. એ વખતે લોભા, ધનમાં, ધરમાં અને યુવમાં મન રાખતુ નહીં, પણ શુદ્ધ મન કરી કથામાં કેવળ મન આરાપવડે કે જેથી તેને ઉત્તમ ફળ મળે. શુદ્ધિમાન વક્તાએ સંપ્રદાયથી માંડી સાપ્તાગ પર્વત સાપ્તાજ્ય પાંદેર લખી સારી રીતે ધીર ધીર કથા વાચવી. વચમાં જ્યારે મધ્યાહ ધાય સારે ને ધરી કથા બંધ કરવી. આ વખતે વૈષ્ણવોએ કથાને અતુલ-સરતા કીર્તિત કરવાં. વક્તાએ અને શ્રોતાએ દલિબ્યાન ખાતું, તે પણ એસવાન-મણુ થોડું ખાતુ કે જેથી કીર્તિ કારક રહે ને બંધ મળ અને મુઠ થય નહીં. એ ઉપવચસ કરવાની શક્તિ હોય તેા સાત દિવસ સુધી ઉપવાસ કરીને કથા સામ-જની, અથવા ઘેરે કે દુષ પીને રૂપે કથા સામજની; અથવા દળાદાર કે એક દાણુ બોળન કરીને મધણુ કરવામાં અડચણ ન આવે અને બારાં ઉપરે એવી રીતે કરતુ. એ ઉપવાસ કરાવી કથામાં વિશ્વ આવે એમ હોય તેા તે ઉપવાસ સારે નહીં, પણ જોળન કરતું તે થણુ ઉત્તમ છે.

હું મારે! હવે તમે સમાહ શ્રવણુ કરનારા મનપ્રારી પુરોહિતા નિયમેા સાંભલેા. પ્રથમ તેા મનપ્રારીએ વૈષ્ણવી દીશા મદલુ કરવી કારણુ દીશા વચર કથા અવરજોડી અધિકાર નથી. અઢચરે મન પાળતું. નીચે સુતું! પનાવળીમાં જમતું અને કથા વચારક પછી ભોળા કરતુ મનાજીની પુરેરે પ્રમાર (માગની એક બ્વાર), અર, તેા, બારે બનાર, દેખાવેા અઢચ જણતાં પડેામાં વગેરે અને ટાડું બનામ એટલી વસ્તુ ખાવી નહીં. કપ, કોર, મદ, માન, મત્સર, લોભ, ઇમ, શિદ અને દેવ અટલાને ટોટથી સાન કરવેા વેદ, વૈષ્ણવ, બ્રાહ્મણ, ગુરુ, ગાય,

ପ୍ରକାଶନ

ପ୍ରକାଶନ ପ୍ରକାଶନ ପ୍ରକାଶନ

PRABHURAM ANANT PHARMACY.

પ્રભુરામ અનંત ઔપધાલય,

મુલેશ્વર, હંપર્દ.

અસરકારક અને ઉત્તમ દેશી દવાઓના મોટો સંગ્રહ.

જેને માટે પુના, મુંબઈ, અમદાવાદ, રાજકોટ વિગેરે એકઠીબીશનોમાંથી
સોનાના ચાંદ તથા ફર્ટ કલામ્પ સર્ટિફિકેટો મળેલાં છે.

KANAK

કનક.

સપ, ઉપરસ, કમ અને ચાલુ નખળાઇને માટે
ધણી જ અસરકારક શુદ્ધ સોનાની ખનાવટની દવા.

આના-પાંચ ટીપાં કાચના વાસણમાં એક ઓંસ
પાણી સાથે, દિવસમાં જમ્યા પછી ત્રણ વખત, પાંચથી
દશ વરસની ઉમરનાં બાળકને માટે ૩ ટીપા, પાંચ વર-
સની અંદરનાને ૨ ટીપા.

કીમત ૧ ઓંસની ખાટલીના રૂ. ૫, અરધા
ઓંસના રૂ. ૩, પા ઓંસના રૂ. ૨.

સ્વંચક

કુચ્છતા અર્શને માટે ધણી જ ઉત્તમ ઉપાય. ગમે
તેવી ભંતનું લોહી પડતું હોય, તે આ દવા ફક્ત ત્રણ જ
વખત લેવાથી બંધ થઇ જાય છે.

કીમત (૮ ભાગવાળી) ઓંસ ૧ ની ખાટલીનો રૂ. ૧.

અમૃત.

સપ, ઉપરસ, શ્રીણી તાવ, નખળાઈ અને કબજ-
યતમાં એક ઉત્તમ ઔષધ તરિકે વાજકરણ, સારક,
અને લોહી સુધારનાર એક પ્રયોગ તરિકે, તથા રોગી
અને નિરોગી બન્નેને માટે એક પ્રુષ્ટિદાયક ખોરાક તરિકે
આ આટણુ અમૃત્ય છે.

કિંમત ઠળી ૧ ના રૂ. ૨.

અવાસ પેટી.

આની અંદર મુસાફરીમાં વારંવાર જણાતાં દરેક
માટે અતુલની અને અસરકારક ઉપાયોના સમાવેશ કર્યો
છે. આ સર્વ ઉપાયો સાદા કંઈ પણ ગેરકાયદો ન કરે
તેવા હેઠળે કાઢ પલુ માણસ વગર હરકતે વાપરી શકે
તેવા જ છે.

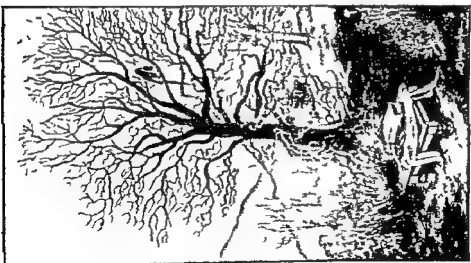
અજણત લોકોની પેટી કી. રૂ. ૨.

પ્રમખવહાર:-

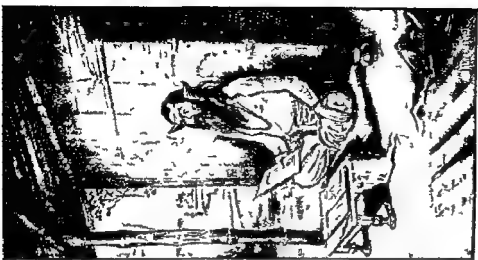
મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર, પ્રભુરામ અનંત ફાર્મસી.

કેથીફૂલ સ્ટ્રીટ, મુલેશ્વર, મુંબઈ નં. ૨, એ સીરનામે કરવો.

ସମୀକ୍ଷା

ସାମାଜିକ-ସମୀକ୍ଷା

ଏ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍ ପୁରାଣ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍ ପୁରାଣ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍ ପୁରାଣ

શ્રીમદ્ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત-પદબંધ)

પ્રથમસ્કંધ

ચરોક—નારાયણં નમરૂદ્ધ્ય નરં ચૈવ નરોત્તમ ॥

દર્શો સરસ્વતીં વ્યાસ તનો જયજીતીવેદ ॥ ૧ ॥

અધ્યાય ૧ લો*

રાગ કેકારી

શ્રીશુક અંબા સરસ્વતી, શુદિ આપો, ટાળો દુર્ભતી;
દાસ હું સ્તવું તુજનેરે.
વિમહર ભંધાદર મનસુદાયે સ્તવું, ઓંકારને સહાય કરજો સહી;
લક્ષ્મીવર કૃપા કરજો સુખનેરે.

આલ

શ્રીશુક કમળાપતિને ચરણે નમું, સ્તવું આધ નિર્દનનામ;
રમરણુ કરતાં સારંગધરજી, સારે સધળાં કામ.
સ્વામિજી સુખને ડિજે કરણુ, જાણી સેવક બંન;
સંસાર સાગર હુસ્તર તરવા, કરે ગોવિંદ શુભ વર્ણન.
વિમહરણુ શુભરાય પૂરણુ, મહા તેજસે અંબાર;
મન સુદાયે સ્તવું તુજને, પ્રથમ કર નમસ્કાર.
સિંહર લીપન અંગ શેખે, ચોક્ક ઉત્તવળાં દંત;
શુધ શુધ નારી અક્ષય ભંડારી, કૃપા કરજો શ્રીભગવંત.
બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી તું, કરજો મારી સાય;
તુજ સેવકના કળિ દોષ તે, લતખેવ દૂર પળાય.
સાલગાર સેળે અંગ ઉત્તમ, પૂર્ણ વંદન પ્રસન્ન;
માત સુખને મયા કરજો, જાણી ગેતાને બંન.

* આ પ્રથમ અંખાધારી કવિ રચીત કરે છે. પણ શ્રીભગવતની શુભ પ્રસંસા કરે છે. પણ નિમિષામય બિંબે શ્રીગોપાલ જુલિ સ્તવપુરાણિને શ્રીભગવતચરિત સંજ્ઞાવવાની પ્રાર્થના કરે છે અને પછે છે કે, કલિકાળમાં મયા પામી રહેશે તે જ્ઞાન.

હંસવાહની હાસ્યવદની, ચેત અંગર સોહિ;
તું કમળભૂતી કમળનવની, કૃપા હણે જોએ.
ચાર છુજ છે શેલતા, સુખઅંત બિંબ પ્રમાણ;
અંગે આપ્યણુ શેલતાં, વૈશ્વોક્ષ્ય ગોહિની જાણ.
ચોક્ક હરતે સુધા કળાશને, અર્થો ॥ નિરુદ્ધાર;
ચોક્ક હરતે અક્ષયમાળા, રક્તિક મણિની સાર.
ચોક્ક હરતે વિણા સુંદર, સુશોભિત અહિ માત;
કર ચતુર્થ વર હેતથી, હે ભાગને સાક્ષાત.
જન્મ ગોહિની માતજીએ, ધર્મ્ય રૂપ એ રીત;
સુખ મહા જડમતિ હતા, તે કિધા તે પંહિત.
તું સાહે મારી કરે માતા, રંક જાણી દાસ;
હંમતિ ટાળો દેહની, ને હૃદય પૂરો વાસ.
હું કાલો પેસો કાંઈ ન જાણુ, શુદિ દીન છું જાણ;
અપુદિયાનુ જે અંગ હોય તે, માત ટાળ તું તકલા.
શ્રીબાસજી શ્રીશુકજીને, હું કર નમસ્કાર;
જેની કૃપાથી કંથ શ્રીભગવત, સાગર ઉતરી પામું પાર.
મહાં ગણપતિ ઇશ ઉત્તમ, કરજો મારી સાહે;
તમ કૃપાથી પ્રભુજી આ, વિષ્ય અંધ પૂરણુ થાય.
મોદ હામ મેં તમ કૃપાએ, કિંથી હૃદયા માંહે;
સહસ્ર અઠવાળી તપિ આદે, કૃપા કરજો ત્વડિ.
લણુ દીર્ઘે અક્ષર કાંઈ ન જાણુ, હું છું મહા મનિમંદ;
હું કથા શ્રીભગવતની, વિસ્તાર દાદશ સ્કંધ.
શેષ કહેવા સમર્થ નથી, બધા લહે નહિ પાર;
તો અગ્નાની અપ શુદિએ, કેમ થાય એ વિસ્તાર.
પણુ શુદિમાને પ્રભુજીનું, કર હર્ષ વર્ણન;
જેમ સાગરમાંથી અંધ જળની, ભરે પડી બંન.
વળી કૃપા શ્રીલક્ષ્મીપતિની, ચર્ષ છે ગારે દેહ;
તેથી અંશ માને કંદુ કથા, શ્રીપ્રભુજીની જેહ.

પ્રથમસ્કંધ પ્રથમ અધ્યાયે, ક્રોદશતું પરિણામઃ
 યોગલ્પીશ અધ્યાય પ્રથમસ્કંધના, કીધા છે નિરવાણુ.
 દ્વિતીયસ્કંધ અધ્યાય દશ, મહા સાનના છે સાર;
 તૃતીયસ્કંધ તેત્રિશ અધ્યાય, ભાગવત તે શ્રીકાર.
 ચતુર્થસ્કંધના શ્રીભાગવતે, અધ્યાય છે યોગનીય;
 પંચમના છે છવિશ અધ્યાય, પદમના યોગલ્પીશ.
 સપ્તમના અધ્યાય પંદર, આલિંશ અષ્ટમસ્કંધ;
 નવમસના બાવીશ છે, નેઉથી છે દશમની અવધ.

યોગદશમા સ્કંધના, અધ્યાય ત્રિશ પર યોગ;
 ક્રોદશના છે તેર અધ્યાય, વળ્યો ત્યાંથી છેક.
 હવે પ્રથમસ્કંધ શ્રીભાગવત વિષે, ત્યાંહાંકડું મંડાણુક
 શ્રીવેદવ્યાસે ઇંટને નમી, ભાગવત કીધું નાણુ.
 યોગવારને સમો શ્રી, વિષ્ણુએ વિમાસું મન;
 ભૂતોએ સુજ શુણ વિસ્તરે તો, શાય સહુ પાવન.
 યોગ વિચારી પ્રાક્ષાના મનમાં, પ્રેક્ષું શ્રીભાગવત;
 શ્રીપ્રહલાણુએ નારદજીને, કહ્યું આદિથી અંત.
 શ્રીનારદજીએ વ્યાસને કહ્યું, ગૌરવિદજીણુ વર્ણન
 વેદવ્યાસે શુક પુત્રને કહ્યું, શુક શરવ ઉત્તરના.

ત્યાં ગંગા કાંઠે વિષ્ર સાથે, ગયા પરીક્ષિત રાય;
 ત્યારે શુકદેવે રાયજીને, કહ્યો સહુ ગાહિમાય.
 નિમીશવારણ અવની વિષે, પરમ પૂણત પાવન ધામ;
 ત્યાં સહજ અઘાસી કાળિજન, કહે હરીતું નામ.

કળિયુગ આવશે તે માટે, ત્યાં સુનિ ધરે છે ધ્યાન;
 તે સમો ત્યાં સુતપુરાણી, આળ્યા નવિ ભગવાન.
 ત્યારે યોગેસુનિને સાપ્તંગ કરીને, આપીયું ણહુ ગાન;
 ભાદ્રા અપિરાય કૃપા કરીને, કરાવો હરિરસ પાન.
 તે સર્વે નવિએ મન વિષે, આણ્યો આતિશે પ્રેમ;
 શીનક સુનિ પુછતા હવા, ત્યાં કુશસતા ને શેમ.
 પાછી દેવગતા કીધી ઘણી, આપ્યું તે દલોસન;
 અર્ધપાદ એમ વિવિધ રહે, કરે છે પૂજન.

પ્રણામ કરી પૂછતા હવા, શીનક નવિ તે વાર;
 તમે શાસ્ત્ર સરવે સાંભળા, તે કહેા અમને શાર.
 વિસ્તારિને કહેા તે પ્રભુ, હું પૂછું નામી શીય;
 વસુદેવ દેવકી ઉદરે, અવતર્યો નેથી ભુગદીશ.
 શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે ચરિત્ર કીધાં, તેનેા કહેા વિસ્તાર;
 ભક્ત પાવન લીલાકારણ, અસુર કુળ સંહાર.
 પાછી કળિયુગ આવશે ત્યારે, ધર્મે રહેશે કયાંકિ;
 તે કયા વિસ્તારી કહેા, શ્રીસુતપુરાણી આદિ.
 તે કહેા અમને નાવિણ, શુભ કયા સુણના મન
 એવી શીનકની વાણી સુણીને, બોલ્યા સુત સુનિજન.

વક્ત્રજી

હવે પ્રથમસ્કંધના, એક હવેા અધ્યાયરે;
 વડે વિષ્ર વહાળ વરુણી, શ્રીભાગવતની કથાયરે.
 જાતે ધીમહીમાનતે મયમકમે તિમિરાવચરતે
 ઓમસુપતિભિઃ પ્રાણો નત્ય પ્રવ્યોભાષયઃ ॥ ૧ ॥

આધ્યાય ૨ નો*

કંતુર ૨ વૃન્-રાગ રામઝી

શ્રીસુત બોલ્યા સુણો નવિ રાયજી;
 કહું હવે માંકીને કથા મહિમાયજી.
 વાવે સુણુએ સંહુ ગુની બાલ;
 એક ચિતે ધરને મનજી.

ચાલ

હવે એક ચિતે શ્રવણુ ધરને, કયા કહું વિસ્તાર;
 જે સુણતાં સંસાર દુસ્તર, ઉતરિયે ભવ પાર.
 ધન્ય સાધુ સુત કહે, તમેા પ્રથ પૂછ્યું નેકે;
 વિધિપૂર્વક કહું તમને, નિવર્તે તમ મન સંકેક.
 શ્રીભાગજી શુકદેવને, હું કરે હંઠ પ્રણામ;
 જેની કૃપા માટે કહું તમને, શ્રીકૃષ્ણના શુણ્યામ.
 બ્યારે વિષ્ર સાથે ગંગા કાંઠે, ગયા શ્રીપરીક્ષિતરાય;
 ત્યારે શુકદેવજી ત્યાં પધાર્યાં, આનંદ અંગ ન માય.
 રાય પરીક્ષિત તમો થયરજી, આનંદજી નિરધાર;
 પૂજા કીધી પ્રેમજી, આરતી મંગલોચાર.
 પાછી વિનય કરી રાત્રીએ કહ્યું, સાત દિન જીવિત છે આદિ;
 કંઈ ધર્મ થય્યા સાંભળ્યું, સુજ હૃદય ઇચ્છા યાયે.
 ત્યારે શુકદેવજીએ રાયને, કહ્યું ત્યાં શ્રીભાગવત;
 કયા શ્રીભાગવતની તે, કહી માદિ ને અનત.
 જે પ્રભુ બ્યાપી રહ્યો ઘટઘટ મધ્યે, વળી જગત મધ્યે ભણુ;
 શુણ્યામ તેના બોલવા, આનંદજી નિરવાણુ.
 પ્રેમે પૂલ ધ્યાન જપ ને, લક્ષ્મ કરે અતુલીન;
 તેને કૃપાનિધિ કરુણા કરે, ને ધાય એકે મન.
 એવા અંતર્યામી શ્રીકૃષ્ણજીને, કે ન પામે પાર;
 ને કેવે તેા જીવવત કરે, સર્વે તુઠે ભરે ભંડાર.
 તે પ્રભુ રવેચળાયકી, ભક્તાનાં કરવા કાજ;
 અવતર્યો અભિનાશજી, સંસારનાં મહોદાજ.
 હવે ચતુર્થિશ અવતારે લઈ, ભક્તાનાં પાળ્યાં લોક;
 દુષ્ટ પાપી અધર્મીનાં, ભાંચ્યાં પ્રભુએ હાંક.
 જેણે જેવું ચિતવ્યું, તેવું તેણે દીધું રૂપ;
 લક્ષ્મ કારજ કરે ચોતે, સદા વૈકુંઠ ભૂપ.

વક્ત્રજી

સદા એ વૈકુંઠ ભૂપરે, તેમાં કંઈ સંકેક નહિ;
 હવે પ્રથમ સ્કંધના, અધ્યાય દ્વિતીય સયો સહી.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પ્રથમસ્કંધે દ્વિતીયાધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

* આ બીજા અધ્યાયમાં પરીક્ષિતરાય મંત્રાતે ગયા અને ત્યાં જન્મને
 જે ધર્મેન્યાં કર્યા પ્રથમ કીધી તેવું વર્ણન છે.

અધ્યાય ૩ ને*

કર્તૃ ૩ ભુ-રાગ ગોરી

સુતપુરાણિક વાણી વટે, સર્વ યશિ તમે ધરજો હુંદે;
કયા પ્રથમરૂઢધની જેહ, કહું જ્યારથ તમને તેહ;
સુણતાં પ્રભુજીની કયા અહીં, અથ સંચારનાં લેખે નહીં;
તે માટે સુણો કહું વિસ્તાર, શીલાગવતલણે કયા સાર.
બુદ્ધિમાને કહું તમને જ્યા, પરિપ્રજ્ઞાવણી જે કયા;
સંસારમાંહે શ્યામણિયો સાર, ચતુર્વિંશ ધર્મો અવતાર.
તે કયા કહું તમને આજ, જે અવતરિયા શ્રીમહારાજ;
પાપી હુણવા પ્રગટ્યા હરી, સાધુ સંતની રક્ષા કરી.
બોવિસ અવતાર પ્રભુનાં ભણ, અનુક્રમથી કહું નિરવાણ;
અંતરયાત્રીની જે હીરાય, સુણતાં પાતક પ્રત્યથ ધાય.
પ્રથમે વૈરાટ રૂપ એકવાર, સહસ્રશીર્ષાં વેદે સાર;
જે સુખે વેદ વર્ણવ્યા સહી, આદિનારાયણજી પ્રસન્નપ્રધર્ષ.
પ્રભુનો પ્રથમાવતાર જે એક, જેણે બાળ્યા નિગમમાં શેષ;
વળી સાંભળજો મહિમા અવતાર, સનકસંતાન કુમાર જે ચાર.[†]
બીજો અવતાર પ્રભુનો જેહ, જે પ્રજ્ઞા યકી પ્રગટ્યા તેહ;
રૂપ વશહ ધર્મ્ય જગદીશ, હુણ્યો હિરણ્યકશ હથ અસુરેશ.
અમર સાત્રનાં પાળ્યાં લોક, પૃથ્વી રાણી અથે દાહ;
જેયનો વધ ક્રીધો મોસાર, અવનિ તત્સણ કાઠી બહાર.
જળ મધ્યે ધરા હુટી જેહ, સુકર ધર્ષને વાળી તેહ;
સુરિનર સહુ આનંદ સાથ, યજ્ઞ પ્રવર્તે કર્યા શ્રીનાથ.
વીજો અવતાર નારદ સાર, દેવર્ષી તે પ્રજ્ઞાકમાર;
શીપરમેશ્વરના શુભ ગાય, વીણા ધરિને ક્રીતવિરયા.
ચોથો અવતાર પ્રભુનો ભણ, જે નારાયણનો અમાણ;
તે બદ્રિકાશ્રમને વિષે, તપ આચરે અહુરંગીશી.
કપિસ બુદ્ધિ પાંચમા પરપ્રજ્ઞ, આચર્યો પોતે શુભધર્મ;
જ્ઞાન કહું દેવહૂતિને જ્યાહિ, પ્રગટ્યું બિંદુ સરાવર ત્યાહિ.
છઠ્ઠું દત્તાત્રેયાવતાર, ચતુર્વિંશ શુરજીહિ અજાર;
રાજા અલકને ગેસી પાસ, યોગ જ્ઞાન કહું એ અવિનાશ.
સાતમે યજ્ઞ નારાયણ અવતાર, અમરિષિની રક્ષા કરી તેવાર;
પ્રગટ્યા આઠમે શ્રીકૃષ્ણવંદ, અવનીએ અવતરીયા અહંબ.
નવમે અવતાર પૃથુનો સહી, યોરૂપે રોહન ક્રીધું મહી;
સર્વ પ્રભાનાં સાચાં કાજ, પ્રભુ સ્વરૂપે શ્રીમહારાજ.
દશમે મત્સ્યાવતારજ ભણ, રસાંતળ જગા વેદ શમ્યા નિરવાણ;
પૃથ્વી બાંધી નાવને સંગ, રાણી છે પોતે ધીરંગ;
વેદ વાળ્યા નિશ્વાધાર, શંખાસુરો ક્રીધો સંહાર.
એકાદશ કરથપ અવતાર, જેણે સુમુદ્ર ગચ્છો નિરધાર.

મંદરાજા પ્રભુએ પૃથ્વી ધર્મો, ત્રિભુવનમાં યજ્ઞશીનો વિરત્યો;
સુમુદ્ર મથિને સારોહાર, રત્ન કાઢ્યાં ચતુર્દશ બહાર.
બારમે ધનંતરી અવતર્યો, અમૃત લાવી સહુ સુખી કર્યો;
તેરમે અવતાર ધરિને ત્યાહિ, મૌહિની પોતે યજ્ઞ શણ મહિ.
અમૃત પાન કરાવી તેહ, અમર દેવતાની કરી છે દેહ;
વઢ્યા વાચા પમાડીને દૈત્ય, અમર માત્રની ક્રીધી જીત.
ચતુર્દશમે મૃતિહાવતાર, સ્વતઃ અવતર્યો નિશ્વાધાર;
ક્રીધો પ્રવહાને ઉદાર, હિરણ્યકશિપુને હુણ્યો શ્રીમાર.
પંદરમે વામન અવતરી, બળિરાયને કરુણા કરી;
ત્યાં ઈન્દ્રની પ્રતિપાળ, મંકપ યજ્ઞ વિષે નિશાળ.
ત્રણપાદે મહી ચાંપી દયાળ, ત્યાંથી બગી ચાંખ્યો પાતાળ;
ચર્ધ પ્રતિહાર જેહિકા પ્રહી, બગીને ઠારે રહ્યા છે સહી.
નિપજે ત્રિભુવન લીધું સાર, જે કહ્યો વામન અવતાર;
સોળમે પ્રભુ પરશુરામ, ક્ષિત્ર સાત્રનાં સાચાં કામ.
એકવીસાવાર પૃથ્વી નક્ષત્રી કરી, પિતા વચન માટે શ્રીહરી;
કામયેતુ માટે જગદીશ, સહસ્રાર્જુનનું હુણ્યું શીશ.
માતૃને કીધું જીવતદાન, બ્રાહ્મણને કીધાં બહુ માન;
સત્તરમે શ્રીવેદવ્યાસ, ક્રીધો નિગમતણે અવધાર.
જેણે કીધાં ચાર પ્રણાલ, પર્વ આઠાદશ તે ભણ;
આઠાદશમે અવતર્યા શ્રીરામ, ક્રીધો શ્રીરાવણનું સંભા.
દશે શીશ હુણ્યાં તેતણું, બીજા રાક્ષસ હુણ્યા ધણ;
રામ અવતાર લઈ મહારાજ, ભક્ત માત્રનાં સાચાં કાજ.
સુરિનર મુનિવર સુમિષા કર્યો, રામ શુભ સમયે નિરત્યો;
ચૌગાદશમે બળિસદ્રાવતાર, જેણે ઉતાવળે બહાર.
વીસમે શ્રીકૃષ્ણ પૂરણપ્રભુ કયાળ, સેવકની ક્રીધી પ્રતિપાળ;
યાદવકુળ વિષે અવતર્યો, મહાપાર્થીને પાવન કર્યો.
ઉતાવળે અવનીનો ભાર, રાખ્યો સર્વ પ્રભુએ તે વાર;
દેહ ધારીને ચાચો સહી, સાધુ પંત ઉઘાડ્યો તહી.
સ્વયં બ્રહ્મ પૂરણ અવિનાશ, ભક્તજનની પૂરી આશ;
એકવિસમે બુદ્ધાવતાર, યોગધ્યાન આચરે સાર.
એવા બુદ્ધરૂપે શ્રીહરી, બાવીશમે દેહ કંઠી કરી;
કેરુકપ ધર્યો બ્યારે નાય, હુણ્યો મહેશ્વરજી સો નાય.
પછી બ્રાહ્મણનાં યજ્ઞે પૂજન, યજ્ઞે ધર્મે ભૂમિ ઉત્તમ
ટળશે અધર્મે સહુ નિરધાર, યજ્ઞે ત્રિભુવનમાં જ્યજ્ઞધાર.
ત્રેનિશમે જાણ અવતાર ભણ, મોરિયો પ્રમપતિ નિરવાણ;
જે અવતાર પ્રભુના સાર, ચતુર્વિંશ કયા નિરધાર.
અવતારીકનું કહું જ્ઞાન, બોવિસ અવતારનું આપધાન;
સ્વયંબ્રહ્મ એ નિશ્વાધાર, તે એથી અણગો નિરધાર.
નિરાકાર નિરંજન જેહ, ચતુર્વિંશથી અણગો તેહ;
ભાવે ભજ્યો સેવક જેહ, પ્રભુના પદને પામશે તેહ.
સુણે સુત્રી ચોતક ધરિ કહું, અધ્યાય ત્રીનો એ યજ્ઞે પૂર્વ.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પ્રથમરૂઢ પુનિવિધ્યઃ ૧૩ ૩ ૩

* ગ્રીમ અધ્યાયમાં શ્રીપ્રભુના બૌદ્ધીય અવતારનું વર્ણન કરેલ છે.

† ૧) મહાત્મી-રૂઢિમાં પ્રથમ એ ચાર પદ્યક ઉલ્લેખ કરીને તે (૨) સનક (૩) સનંદન, (૪) સંદન અને (૫) સનકગમાર એ ઉલ્લેખ.

અધ્યાય ૪ મો*

કપલું ૪ યું-રાગ પરજિયાની દેરી

શીયુત કહે વચનરે, શીનક ત્રપિ ધરજો મનરે;
કહું શ્રીકથા ભાગવત તણીરે.

સાલ

શ્રીભગવાનની કથા સુલતાં, દેહ નિર્મળ થાય;
ચેચ પાતક દેહનાં, અથ માત્ર દૂર જગાય.
શીવેદ્યપાસે શુકલને, ભણ્યું છે જોહ;
હવે જોક ચિત્તે સાંભળો, કહું કથા તમને તેહ.
નાગભયથી રાય પરીક્ષિત, ગયા ગંગા બચાઈ;
સમહિનમાં મળું આવ્યું, વિમાસે મનમોહિ.
નિન્દ્યાસ મૂંડી રાય કહે, દંધ યથે નહિ સાધન;
મળું આવી પહોંચું માહરું, ચિતા કરે જોમ મન.
જોવું જાણી શુકલનિ, ત્યાં પધાર્યાં તે વાર;
વિવિધકંઠ હરી પૂજ, રાયે ત્યાં નિરધાર.
શુકલનિએ કથા કહી, દિન જ્ઞાત મધ્યે જાણું;
તે ગોના હું હતાં પાસે, મેં સુલ્લી ત્યાં યુનિની વાણું.
આદિથી તે અંત લગી, જુગતે સુલ્લી છે જોહ;
વૃષ્ટાંત સમણું વિદિપૂરેક, કહું તમને તેહ.
જોવી વાણી સાંભળી, શીનક ત્રપિ કહે ધન્ય;
કર જોડીને સુતપુરાણિકે, વહે પરમ વચન.
જોક પ્રશ્ન ઉદય હવું, ગુણ હૃદય મધ્ય જોહ;
શ્રીભગવત કેમ નીપજું, તે નિવારે સંદેહ.
કેલું પૂછું કેલું કહું, ને કયાં થયી ઉત્પન્ન;
જન્મ થાતાં વાર તે, શુકલ ગયાંતા વન.
સુદર્શી શીબાસણ, ખાણ ગયા વનમંથિ;
ત્યાં કીરી રવળીની અપસરા, જોક સંવાર છે બચાઈ.
તે સંવારમાં નમ થઇને, ઝીઝતી રંભાય;
મમ થઇને જ્ઞાન કરતી, ઉલટ અંગ ન માય.
તે સમે તે સંવારની, શોભાને નહીં પાર;
ચક્રી, સારસ, હંસકીંક, કરે વિવિધ મહાર.
કમળ, પેલણ, ઉપર થાયે, લમરના શુંવર;
ઈન્દ્રની અપસરા પેશી, નાહ જાજ મોઝાર.
વચ કહે મૂંડી, નહાવા, પરી હતી તત્તજેવ;
દેહતા તે સમે આવ્યા, વ્યાસ ને શુકલેવ.
મેમદાયે વ્યાસ પેળી, વચ, પહેયાં અંગ;
ત્યારે વ્યારે મન વિભાણું, શું કયાં મેં નીતિ ભંગ.
આગળ માંદા પુત્ર જાય છે, કામગો આવતાર;
તે દેખી મન વિષે લગમ, ન પાળી તે નાર.
ત્યારે વ્યાસે રહેવાણું નહીં, જોવું વિચાણું મનમોહિ;
ત્યારે પેઠી અપસરા, જાને પૂછું ત્યાંહિ.

* ગોના ન્યાયમાં શ્રીમદ્ભગવાનની કલ્પિત કહેલી છે.

હું વૃહ દેખી શીબ્યાસ કહે, તમે વચ પહેયાં નાર;
શુકલેવ દેખી તમે લાજ, ન ધરી કેમ લગાર.
પૂર્ણીવન દેહ કમળી, પુત્ર માંદા જેહ;
હવે તમારી દૃષ્ટિ, આગળથી ગયો છે જોહ.
તે દેખી તમે વચ ન પહેયાં, યુને અચરજ થાય;
હું વૃહ દેખી અંગ દાંડણું, ધારણું શું કહેવાય.
જોવું અવડું દેખતાં, જાહ વિચારું છું મન;
શું આવ્યું તમ મન વિષે, જો કહે સત્ય વચન.
વ્યાસ મત્તે વડે વાળી, અપસરા નિરધાર;
સાંભળો તમને કહું, પ્રથમે ઉત્તર સાર.
શુકલેવની દૃષ્ટિમાં કાંઈ, લેહ નહિ નિરવાણું;
જોવું લઘુવચમાં થયી, મન તપ વિષે છે જાણું.
શુકલેવ જો મહા શોભેશ્વર છે, દીગંગર આવતાર;
પ્રહલાદની ગર્ભશોભી, નહિ જો વિપત્તિ લગાર.
સંદેહ ભાગ્યે મનતલ્લો, વ્યાસજી હરખા મનં;
અપસરા તે રવળે ગાર, શુકલેવ થાલ્યા વન.
કેમ શુકલનિ વનમાં ગયા, કેમ ભાવ્યા શ્રીભગવત;
વળી પરીક્ષિતને કેમ મળ્યા, કહે સાચી મત.
જેવે સુતપુરાણીકે જોડીયા, સાંભળો શીનક વાત;
ચથારથ તમને કહું, શ્રીભગવત સાક્ષાત.
જોકવાર શીવેદ્યવાસણ, આવ્યા યદ્રિકામ્રમ;
સરસ્વતી તીર રહીને, ઉપજાવિયા જાહુ ધર્મ.
અપારશ પુરાણ કીધાં, વેદ તરી જો ભાગ;
અપરમિત ઇતિહાસ કીધાં, કરીને માયા ત્યાગ.
અપારશ વળી પૂર્વ કીધાં, વ્યાસજીએ સાર;
જ્ઞાન ચરિત્ર પ્રગંધને, કહેતાં ન આવે પાર.
તે શિષ્યને સહુ ભણાવ્યું, સરસ્વતી તીરે ત્યાંહિ;
તે જોમહવેલું બસીબદ્ધ, મારીયા કણમંથિ.
પછી સવાલસ ભારત કહું, પળ સમે નહિ પસિતાપ;
કેમ પ્રગટિત અંગ છે, પસિતાપ બેઠું અધ્યાપ.
તેલું સમે અંત્રીકાથી, શ્રીપ્રહ્લાદેશ જાણ;
ત્રપિ નારદ ચથારથ, અંતરહું તત્તજા.
તપ પરસ્પર લેઝા સહી, વ્યારને નારદ સુચ;
ભાવ સહિત પૂજન કરીને, આપીયું વ્યાસન.
વતાર

આસન આપું ત્રપિને, પ્રેમ અંગ ન માયરે;
હવે અધ્યાય વ્યાર પૂરા થયા, સુણે શ્રીમદ્વિશયરે.
કીત ભીમદ્ભાગવતે પ્રથમકંઠે અવધોધાય: ૫૪ ॥

અધ્યાય ૫ મો*

કહું ૫ યું-રાગ દોહરી, જોડી
શ્રીયુતપુરાણીકે જોડીયા, સાંભળો શીનક વાત;
ચથારથ તમને કહું માંડી, અંતરયાત્રીની ખાત.

* પાંચમા અધ્યાયમાં શ્રીવરિ નારદજીએ વ્યાસને દક્ષિગીર્વનની મોઝાઈ કહી છે.

નારદ આઘ્યા સ્વર્ગથી તત્ત્વ, વ્યાસ વિભાસે મન; હશે આસન આગીયું, પ્રેમે કર્યું તેનું પૂજન. ત્યારે વ્યાસને પરિતાપ દેખી, પુછે નારદ સુન્ય; શી ધરી અંતર કલ્પના, તે કહેને કારણ. વ્યાસ વળતા યોલીયા, સુનિ નારદને શિર નાગી; આદ્ય મારું પૂર્વનું, તે પ્રજા થયું હવે સ્વાગી. આપનાં દર્શન થકી, દુઃખ મારૂ દૂર પાપાય; વીણાધારી ઘડાતન તમે, તમ કૃપાથી અથ બાપ. પરિતાપ અંગેના સમાધા, કાંઈ કહે એક કલાય; એ તમ વાણી વિસ્તરે, પાપી તે પાવન થાય. ત્યારે નારદ એણી પેર યોત્યા, વ્યાસનું વચન; અતિ આનંદ સુને હરો, એ પ્રશ્ન કર્યું તમે ધન્ય. વળી તમે ભારત કર્યું છે, સવાલકા જે નિરધાર; તેમાં ત્રણ પદાર્થ છે, જેને કહેતાં ન આવે પાર. ધર્મ, અર્થ તે મોક્ષ પદારથ, વળી દેહનું સાધન; તે જ્ઞાન સહુ તમ હૃદયે વસ્યું, તે જીવો વિચારી મન. પરિતાપ નારદ દુઃખ શોષક, પ્રભુ સુણુ વર્ણન; શ્રીમદ્ભાગવત નામે શ્રુત ગ્રંથ, કરે તમે સુનિર્જન. એવું કહી શ્રીનારદ ઋષિએ, વેદ વ્યાસને ત્યાંકે; કથા કહી શ્રીભાગવતની, બહુ દુરખ ધરી મન માંકે. સંધિએ સુનિ વ્યાસને, નારદ કહે નિરધાર; મોમ ગ્રંથ શ્રીભાગવતનો, કીધા આદિ સહુ પાર. શ્રીકૃષ્ણના શુભ્રામ માતાં, પાતક પ્રલપ શાપ; હૃદય ધરી સેવે હરીને, દુઃખ અથ સુધર્મા બાપ. શાસલીલા અખંડ કીડા, શ્રીકૃષ્ણ કેરાં ચરિત્ર; ગોવિંદના શુભ્રામ માતાં, હૃદય પળુ શાપ પવિત્ર. શ્રીકૃષ્ણજીએ કૃપા કરીને, કહ્યું સુભને જેહ; વિધિપૂર્વક વિસ્તારી હું, કહ્યુંહ તમને તેહ. તે માટે ચિત્ત એમાં રાખી, કરે પ્રભુનું કથાન; પરિતાપ સમશે સર્વથા, સંતુષ્ટ થશે શ્રીભાગવાન. વળી તમને હું કહ્યું તે, સાંભળો નિરધાર; માહરા પૂર્વ જન્મનું, વૃત્તાંત સાદાદાર. પ્રથમ હાસી પુત્રને, અવતાર મારી કાથ; ભાવ સહિત મેં પ્રદાપિની, કરી બહુ સેવાથ. આસન પૂજન વિવિધ પેરે, કરું કર્મના ઉપચાર; સુખ ચંદન વિવિધ પેરે, આણું કુળાદિક સાર. એમ સેવા કીધી ઘણી, આનંદ આણી મન; પછી નીજ સેવક બાણી, ઋષિએ કીધા સુને પાવન. વર માગ તુજને કૃપા કરી, એમ વાક્ય કહ્યું દિગ્દશય; ત્યારે તત્કણ હું નમ્યો, સહુ ધણદર્શિને પાય. સ્વામિ મજ્જર કરજી કરી, તો આપીએ વરદાન; કૃપાનિધિ તમ વચનથી, હું પાશું કીસતવાન. ત્યારે મહાસુનિએ દયા કરી, એક મંત્ર આપ્યો સાર; ચતુરવેદના તે મંત્ર હોતો, જે થકી ઉત્તરીયે ભવપાર.

ઝપિતભ્રુ અનુચ્છદ થયો, સુચ દેહપર તે વાર; પછી મહાવન વિષે બઈ, તપ ઉચ માંક્યું સાર. ધ્યાન ધરતાં પ્રભુ પ્રગટ્યા, તપ સ્થળની માંકે; પ્રભુ ફેરી કૃપાથી જન્મે, હું બ્રહ્મ કુળની માંકે. જન્મ સુજ્ઞો ધણથી, નારદ છું હું ઉપન; હરિ ફેરી દયાથી કહ્યું છું, આ સત્ય વચન. તે માટે તમે વ્યાસજી, મન માંકે ધરવું હરિનું ધ્યાન; પ્રભુ કૃપા ભળવાન છે, જેથી ઉપગમે મન જ્ઞાન. પરિતાપ બંધે અંગેના, સહુ થશે નિર્મળો દેહ; કૃપા કરશે કૃષ્ણજી, તેમાં નહિ સંકેહ.

વડલજી

તેમાં નહીં સંકેહ રે, હું કહ્યું હું તમને સર્વથા; હવે પ્રથમસ્કંધના પાંચ અધ્યાય, થઈ ભાગવતની કથા.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પ્રથમસ્કંધે પંચમોઃપાઃ ૧૫૫

અધ્યાય ૬ કો*

કર્ણુ ૬ કુંડાગ આશાવરી

સુત પુરાણીક યોલીયા, આનંદ અંતરમાં આણીરે; વાણી શોનક પ્રત્યે વહે સહીરે.

ચાલ

વાણી શોનક ઝરિ પ્રત્યે, વહે વળતા ત્યાંકે; એકાક્ર ચિત્તે સાંભળો, સાંધ સુનિવર આંકે. કથા શ્રીકૃષ્ણ તણી સુભૂતાં, પાપ પ્રલપ થાય; તે વિધિપૂર્વક કહ્યું તમને, કાકતરસ મહિમાય. નારદ ઝરિની સુણી વાણી, વહે વેદ વ્યાસ; પૂછતા પ્રેમે કરી, ઉરમાં અતિ ઉલ્કાસ.

વ્યાસ વચન-

પ્રથમ અવતાર નારદજી તમે, કર્યું શું આચર્યું; ને વળી તમ માતા તણું, થયું કેઈ પેર મહું. પછી તમે ઉત્તર દિશાએ, કર્યું કેમ પ્રયાણ; વીણાધારી ધધારથ, અમને કહે નિરવાણ.

નારદ વચન-

વ્યાસ પ્રત્યે વહે વાણી, નારદ તેણીનાર; વ્યાસજી તમને કહ્યું તે, સાંભળો નિરધાર. પૂર્વ જન્મે મહા સુનિએ, મને મંત્ર આપ્યો જેહ; તે મંત્ર સુભૂતાં પાપ નાંધ, પવિત્ર થઈ સુચ દેહ. પછી મહા વનમાં ગયો, ત્યાં નદી સુંદર તીર; તે જગે એક પીપ્પળો, મહા મનેહર ગંભીર. તે થડે બેસી પછી, આરાધિયા જીગદીશ; તે મંત્રમાં જે કહ્યું હું, તે વિધિયે પૂજ્યા ઈશ. મંત્ર તે દિગ્દશ જાણે, મેં, મન વિષે નિરધાર; ધ્યાન થયું ધરણીધરનું, તમને મેં યોચાર.

* કુંડા આશાવમા નારદનું પૂર્વજન્મનું વૃત્તાંત ક્રમ છે.

મગધ મેં ત્યાં મેં જાણીયા, પછી કીધું કપાન;
ત્યાં મુજને કૃપા કીધી, મગધા શીભાવવાન.
ત્યાં મેં ત્યાં માણ્યું, મુજને મુદ્દિનની છે આશ;
તે મહા તપાળા ત્યાં, વાળી ચર્ષ આકાશ.
મ્યાનમાં વાગવાનને, મેં સ્તવ્યા રુદ્રી પેરે;
ત્યાં વિપુલો કર્ણ, વર માગ તું આ ઉરે.
મેં પછી વર માંગિયો, આણી વ્યતીશે પ્રેમ;
વાળી મેં આકાશની, પ્રકાશ સાંભળી તેમ.
હાલ તું જે વાહે છે તે, બીજે દેહ પાગીય;
પછી તે દેહ પડ્યો મારો, સ્મરતાં શ્રીજગદીશ.
પછી વિષ્ણુ ઠમળ નાભથી, ઘસા હુવા ઉત્પલ,
તન અમિ ઘસાતણુ, નારદ સત્ય વચન.
આ નારદે શ્રીકૃષ્ણજીના, વળેલ્યા શુભામ,
ત્રેલોક્ય અધ્યે રહ્યું કરતા, ફેરે ઠામે ઠામ.
તે નારદે વ્યાસજીને, કહ્યું સહુ નિરધાર;
પછી વ્યંતરધ્યાન થયા સહી, તે ગયા સ્વર્ગ ગોઝાર.
તવ વ્યાસ મનમાં હરજીયા, કંઈએક શ્રમો પરિતાપ,
સરસ્વતી ઉપકંઠે બેસી, આશાયા નિઃશ્યાપ.

૧૪૭૭

વ્યાસે પાંડવ કેરી વિદી, કરવા ગયાના શ્રીકૃષ્ણ;
પ્રતિજ્ઞાપ દઈને પ્રીછવ્યો, પણ કાંઈ ન સમજ્યો પ્રજ.
સુદ્ધ વિષ્ણુ પૃથ્વી કેમ આણું, પાંડવને નિરધાર;
પછી શ્રીકૃષ્ણ રીતાર્ધ વાદ્યા, મનમાં ક્રોધ અપાર.
પાંડવ પ્રત્યે કૃષ્ણ કહે, હવે ઉઠો યજ્ઞીયા ભેધ;
શત કૌરવને હુણિયે રણમાં, ચડજો વ્યાળી ક્રોધ.
પછી કૌરવ પાંડવ ત્યાંથી વાલ્યા, કીધા સુદારભ,
કુરુક્ષેત્રમાં જઈ ઉતર્ધા ત્યાં, રોષે રણને સ્થભ.
પછી પાંડવ કૌરવ અધ્યે, હાલ્યુ લાગ્યું સુદ;
સામસામા અરુ ફેરે, નાનાવિધનાં આયુદ્ધ.
હથથે દિવસે બાણ શર્યા, પોદ્યા બીજમ બાળવંત;
દ્રોણ કહ્યું ને શલ્યતણુ, રણ અધ્યે વ્યારથો અંત.
પછી રોના પરાજય પામી, ભેતામાં નિરધાર;
કુરુક્ષેત્રે બહુ બહુ બાળિયા, રાય થયા મંહાર.
પછી બીમ બદા લઈ આવ્યો, ભેતાં પોતે ખીરજી ધણું,
હુયોધન સહુ કૌરવ સાથે, ત્યાં પમાડ્યો મણું.
ત્યાં હાહાકાર હવો તેણી રોળ, ભૂમધ્યે નિરવાળ;
ક્રોધે ચડીયો મહા ણદીયો, અશ્વતથામા ભંજુ.
દ્રોણપુત્રને ક્રોધ થયો, રણ પાંડવને હું માજ;
કોપે કૌરવન રહત થયાં છે, હવડાં જઈ સંહાર.

કૃષ્ણ કહે સુણ દ્રોણ તન, એ અર્જુન મહાભળધારી;
 દે દુષ્ટ, તે બાળક હવ્યાં, તુને હવ્યાં નાણું મારી.
 પછી પાચે કરવા માંડ્યો, દ્રોણસુતનો જવ નાશ;
 ત્યારે ત્યાં બંધને છોડાવ્યો, તેને શ્રીઅવિનાશ.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે શુરપુત્રને, નવ મારીએ દે ભાય;
 વચન શુભ કહી શાંત પમાડ્યો, અર્જુનને ચક્રરાય.
 તમને ક્રોધ ધટે નહીં, અંતર ભુજોને વિચારી;
 શુર પુત્રને કેમ હણીયે, યાપ પ્રજ્ઞાહત્યા હારી.
 અર્જુન કહે શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે, વચન મિથ્યા કેમ યાય;
 પંચાળી મન દુઃખ ધરે, તેને સખભને ચક્રરાય.
 વચન સત્ય કરવાને અર્થે, યોદ્ધા શ્રીયોગસાર;
 એના ક્રોધ વિષે મહી છે, તે હેને આ વાર.
 એણે સુણતાં અર્જુન ધાયો, રોયે ચારીર શૂન્ય;
 પછી શિખા સહિત મણિ કાઢી લીધી, નગરનું પાપ ને યુન્ય.
 તે ઉપર દ્રોપદીએ બેસી, સ્નાન કર્યું તે કામ;
 પાંડવને શ્રીપ્રભુએ રાખ્યા, સેવક માટે જાણુ.

વલણ

સેવકની કરી સહાય, તેમાં સંદેહ નવ ગવયો;
 અધ્યાય સાત પૂરા થયા, શ્રોતા શ્રીકેરિકરે કાણો.
 જાત શ્રીમદ્ભગવત પ્રથમરૂપે સમર્પાધ્યાય ૧૧ ॥

અધ્યાય ૮ મો*

કહ્યું ૮ શુ-રામ વેરાહી

સુતપુરાણી વટે છે વચન, સાંભળો શૌનક આનજન;
 ત્યાર પછી કથા ધઈ જેઠ, કહું વિસ્તારીને તેઠ.
 મથ્ત્રસ્થાનોના મણિ જેઠ, અર્જુન લાભ્યો સીમળી તેઠ.
 દ્રોપદીએ સંભારી વચન, ઉપર બેસીને ક્રીડું સ્નાન.
 પછી સૌ કુટુંબ પરિવાર, બાળ્યાં ગંગા કાંઠે સાર;
 કૃષ્ણ સહિત સર્વ સાથે વાંકે, સ્નાન ક્રીડું ગંગાજી માંડે.
 સુધિર વિચારે ચેત, ને સૌ કુળનો આપ્યો અંત;
 હવે પિંદ્રે પિંદ્રે આ સંસાર, મેં સ્વવચનો કહ્યો સંહાર.
 સહોદર વધનો અધ્યાપ, તે સર્વે નહીં તનથી તાપ;
 એ જીવ્યાથી મરણું સારે, નથી ફિર મન રહેતું મારે.
 હું તો વિષ ખાઈને પહોંડું, શું દેખાડું પ્રમને મેહડું.
 અથવા ગીરિશિખર પર ચઢું, અવવડતો હેકો પડું.
 કંઠે શીતા ખાંધી જાણુ, કૃપમાં પડી કાઢું પ્રાણુ;
 અથવા સિતા પાવકની કરે, મરે પ્રવેશ પડીને મરે.
 મેં કુટુંબનો કીધો સંહાર, એ રાજને વચ્ચે પિત્તર;
 મારે મન ઉપનયો વેરાગ, ક્રીડું સર્વે જગત ને ત્યાગ.
 અથવા વન મધ્યે સાંચરું, તપ ઉગ તહાં બંધ કરું
 અથવા તીરથ સર્વે નહાઉં, જેણે પાપ સંગળી મૂકાઉં.

કુટુંબ નિકંદન મારું નામ, ચેર ચેરવ નહીં ન હામ;
 સુણો સર્વે મારી વીનતિ, આ સત્યનો મારે ખાપ નથી.
 પછી એમ માંડ્યા ચક્રરાય, કાં રાજ તું થેકો ભાય;
 એ દેવગત છે સહુ સંસાર, સ્વીરરૂપ કે નહીં તગાર.
 કેવા કેવા ધરાપર થયા, જેના મહિમા ન બધે કદામ;
 વળી બહુ પૃથ્વીપર થયો, નેટકાળ તે સૌને ગળશે.
 સ્વચ્છન સુત કુટુંબ પરિવાર, દેવગત બનિત્ય સંસાર;
 અંતે કોણેનું નહિ ખર્મ, ભુજો રાયજી વિચારી ધર્મ.
 એણે કુળને વેડુંકાયા, જાણ્યો સુધિરિને હાથ;
 સુધિરિને પ્રભુ તતખેવ, તેડી ગયા નહાં ગણિવ.
 બાણ શય્યાયે પોડ્યા ભિખરાય, ધર્મપુત્ર લાભ્યો જઈ પાયા;
 લીધા આશીરવાદ મહારાજ, કરી શોક હૃદયનો તાજ.
 ગદગદ કંઠ સુધિરિ રામ, ગ્રંથ શોષ સહી નવ ભય;
 હંધા બહુ હૃદયમાં ધરે, એવે લીધા વાણી ઉચર;
 ધર્મપુરંધર સાંભળ વીર, તુજ મેરે વટે કયમ નીર;
 તુજને કૃપા કરી અવિનાશ, તોય મન હેલ કયમ ઉઠાસ.
 ત્યારે સુધિરે ભિખને કહ્યું, હું તો દુઃખસાગરમાં રહ્યું
 મારુ ધર્મ નામ તે પિત્તર, જે મેં કુટુંબ કહ્યું સંહાર.
 ભિખપિતામહ વધા વચન, ન વહ ન વહ એવાં વચન.
 ખેસ પુત્ર સાંભળ કહું વાત, તું કરે કેમ હવે અશુભાત;
 શય કહે હું ચરીર શાને ધરે, ગોઝારી દેહને પરહર;
 એવાં ધર્મનાં સુણી વચન, વળતા લીધા વટે છે ધન્ય.
 એ ગતિ તો સોને હોય, જેણે ધરી અપરિપત કાંધ;
 રાજા રાય ને જનપતિ, કાળથી કોઈ જીગ્યા નથી.
 દેવ દેવ્ય યજ્ઞ ને નામ, મહારાજા શોડા સૌદામ્ય;
 મહાભળિયા ઝોઘ ભૂપાળ, સૌનો મૃતકે આપ્યો કાળ.
 કોરવે જેવાં ક્રીડાં કામ, તેણું પાખ્યા આજી હામ;
 તે માટે કહું તમને સહી, તેણું દુઃખજી ધરવું કામ.
 ક્રીષ્ણ તણું ભોગભું આપ, તેમાં તુજને શો અપમાપ;
 હું કહું તે હવે આચરે કાજ, હસ્તિનાપુરનું કેશ મુખે રાજ.
 ભગ્યો દેશ મૂળેને ઉઠાડે, પ્રભુ સરવે જોતી હશે નાડ;
 ધર્માધર્મનું કહી જાન, લીધો સંતાપનો રાજન.
 પટમાસ લગી મહારાજ, ધર્માધર્મનું લીધે કહું સંવેદાજ;
 લીધો પ્રજાતણા હીતકાજ, સમનથી મિસાલ્યો રાજ.
 ઉત્તરાયણ ચયું ફરી, લીધા ગયા શ્રીનેકું પૂરી;
 પાંડવને ક્રીઅશરણસરણ, રૂઝ યજ્ઞ કરાવ્યો તણ.
 દારિકાં શ્રીકૃષ્ણજી ભય, તવ દ્રોણસુતને કહ્યો મહિમાય;
 સાંભળો સર્વે પાંડુ કુમાર, પ્રજ્ઞાશનિને મહિમા અપાર.
 અશ્વસામાએ મૂક્યું જે બાણ, પાંડવના લેવાને પ્રાણ;
 મૂક્યું પ્રજ્ઞાશયકે દેવે, રાખ્યો ગર્ભ ઉત્તરાને એવે.
 બાણ આગ્યું બધારે તે કાર, પરીક્ષિતનો કરવા સંહાર;
 સુદ્યોતન ચક્રે મેં મૂક્યું તે વિષે, ઉત્તરાને ગર્ભે રહ્યો મુખે.
 અશુભ માને શ્રીકૃષ્ણ તહીં, ઉત્તરાનો ગર્ભ રાખ્યો સહી;
 કુંતાએ સ્તુતિ તવ કરી યાણી, પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર તણી.

* આઠમા અધ્યાયમાં ક્રીષ્ણે પરીક્ષિત રાજનું અશ્વસામાનો ભગ્નો-
 અથો કેમ સંવેદાજ કીધું, તે વચન કીધું છે.

પદ્યજી

પરમેશ્વરની રત્નિ કરીને, કુંતાણ લાભ્યાં પાયરે;
હવે અણાધ્યાય પૂરા થયા, શ્રીકૃષ્ણજીવનની કૃપાયરે.
ઉતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મયમરણ્યે આશ્રયપાયઃ ૫૮ ॥

આધ્યાય ૯ મો*

કટ્વં હે રુન્દરાગ ધન્યશ્રી

સુતપુરાણીક વાણી યોગ્યરે, શૌનક અહિ તે ધ્રુવજી ધરે;
કુંતાએ કૃષ્ણની રત્નિ કરી, જેના નામે જન્મ મરણ ટળે.

આશ

નિસ્તરે તુજ નામ લેતાં, જન્મ ને વળી મળે;
તું સાક્ષ મેવકની કરે, ભક્તને રાખે શરૂ.
તું સરવે પાળે ને સંહારે, કો ન લહે તારા પાર;
આધાર સૌને છે તમારો, પ્રભુ ત્રિલુપ્ત જોગાર.
લેવકને સુખીયા કરે, તું ધર્મતલે પ્રતિપાણ;
અનાથારી અધર્મી, તને તું આશ્રિ કાળ.
મહુદેશ પ્રાદ્યકર્મા, શીતાયા તારા વાર;
તું આહિ અંત્ય ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યો શ્રીઅવિનાશ.
તુજ પાર કો પામે નહીં, પ્રભુ અકલ રૂપ અલેહ;
દિદિ પ્રાદ્યા અમર સાથે, સતત સેવે વેદ.
વરદાન આપે ભક્તને, કરણા કરી ભગવાન;
કોપે તે વૃણવત કરે, વ્રાધથી ભેરુ સમાન.
એવી વિનિત કરી અપરમીત, જેનો મૂર્ખ ન લહે પાત્ર;
ગ્રેમ સાથે પ્રભુજીને, વળી કયો નમસ્કાર.
તમ કૃપા માટે છે પ્રભુજી, પાંડવ સયા સનાય;
શત્રુરૂપી સહુદ્રમાંથી તમે, ધક્કી કાઢ્યા હાથ.
એવી રત્નિ બહુ બહુ કરી, પ્રભુની શ્રી જગજીવનક
પણ યુધિષ્ઠિર રાજનો, નવ શોક શગીયો મન.
ધર્મોપાતું જ્ઞાન કહ્યું, કુરુક્ષેત્રમાં ગંગોત્તર
પ્રભુ સ્મરણ થિતે ધરી, વૈકુંઠ ગયા તતખેવ.
પદ માસ લાગી પાસે રહ્યા, પાંડવ જુગજીવનક
હસ્તિનાપુરમાં રાજ્ય કરતા, યુધિષ્ઠિર રાજન.
પાંડવોને સાથ આપ્યો, હસ્તિનાપુર મહાંક
રાજને સહુ પાપ લાગે, દેશ દેગના રામ.
ધર્મના પગ ચારે ચાલે, બહુ વિપ્રનાં પૂજન.
જાત ચારણ ગંદીજન, કહે યુધિષ્ઠિરને ધન્ય.
યુધિષ્ઠિરના રાજમાં, દુઃખી દેશકો નવ હોય;
ધર્મ અર્થ ને કામ મોક્ષ જે, ચાર પદારથ સૌ.
સાક્ષાત સહુ આપતા, ને સુખી સરવે લોક;
સાચવાણી લોક મોક્ષતા સૌ, સ્વપ્નમાં નહીં શોક.
પ્રદ્ય શનિ વણિક શૂદ્રો, પાળતા કુળ ધર્મ;
એમ હસ્તિનાપુરમાં કરે છે, રાજ્ય સભા ધર્મ.

* નવમા અધ્યાયમાં કાવ્યે શ્રીકૃષ્ણની પ્રત્યેક શીર્ષી તે અંતે ધર્મરક્ષા
રાજ્ય દેમ કીર્તિ તેમ વર્ણન છે.

પદ્યજી

રાજ્ય કરે ભ્યાં ધર્મ રાજા, કંઈ અધર્મ ચાલે નહીં;
હવે કૃષ્ણ દયાતલિ, એ અધ્યાય નવમો થયો સહી.
ઉતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મયમરણ્યે નવગોપાય ૫૯ ॥

આધ્યાય ૧૦ મો*

કટ્વં હે રુન્દરાગ રાકંગ

સુતપુરાણીક એણીપેરે જોત્યાં, સાંભળ શૌનક વાતજી;
ત્યાર પછી શ્રીકૃષ્ણ ચંદ્રની, હું તમને કહું પચાતજી.
હસ્તિનાપુરમાં રાજ્ય કરે, જે ધર્મ પુત્ર કહેપાયજી;
પ્રજા સર્વને ભુગતે પાળે, ધર્મવંત તે રાખજી.
દુર્યોધનના વાક્યથી જે, ભક્ત વિદુર નિરધારજી;
આજા ભગી તીર્થ કરવા, આભ્યા નગરથી બહારજી.
તેણે તીર્થ પૃથિવનાં કર્યાં, ધરી મન ઉઘાસજી;
જેને સાહે સદા રથભળીયો, સ્વામી શ્રીઅવિનાશજી.
હવે યુધિષ્ઠિરની પાસ રહ્યા છે, સ્વામી શ્રીમહારાજજી;
કુંડુભવના શોક મનમાં, ધરતો રામ ચપારજી.
ત્યારે આસનાવાસના દળે, સમજાવે શ્રીમગવાનજી;
વિદોપાત જ કરશે નહીં ને, મનમાં ધરો કાંઈ જ્ઞાનજી.
પ્રભુજી પાસે બેસીને કહે છે, જ્ઞાન અશરણશરણજી;
યુધિષ્ઠિરનો શોક ચામવવા, પદ કરાવ્યા વડવજી.
પાંડવ સંતોષી પછી પ્રભુયે, માગી ત્યાંથી વિદાયજી;
આજા લઇને જ્ઞાન આપીને, દારિકા ભણી જાયજી.
વળાવા શ્રીવિક્રમે આપ્યો, પાંડુના પરિધારજી.
મુખપાત હરતીપર બેઠા કો, કો હુવપર અરધારજી.
દારકા એ સમાચાર વાવવને પોઠોઆ, સાથ સરવે આભ્યોજી;
આજ મળીયું માધવને એમ, મનમાં દુરખ ન સમાયોજી.
સમસ્ત ચાલવ મનમાં વાસી, વૃદ્ધ યૌવન ને ભગજી;
ઉમરે ને બળભેદ સંગાથે, સહુ આભ્યા તાકાળજી.
શત્રુપ્રભ આવી સર્વે લેખ્યા, આનંદે નિરધારજી;
કૃષ્ણ કૃપા કરી સર્વને, વરસો જય જયકારજી.
યાત્રક ભાટ ચારણ ગંદીજન, સૌની પુરી આશજી;
એ શોભાથી દારિકામાં, આભ્યા શ્રી અવિનાશજી.
વળાવી વાટેથી પાછા વળીયા, યુધિષ્ઠિર રાજનજી;
દારિકામાં કૃષ્ણ પધાર્યો, સાથે છે અચળનજી.
હસ્તિનાપુરમાં પાંડવ આભ્યા, વળાવીને શ્રીમગવાનજી;
કૃષ્ણચંદ્ર અચળ સંગાથે, અભ્યા ઉમરે ને રાજનજી.
સમજ લોક સંગાથે મળી, લેખ્યા શ્રીગોપાળજી;
દુરખ સરનાં દૂર કર્યો, કરણ કૃષ્ણા કૃપાળજી.
પુર મધ્યે આભ્યા જગજીવન, પ્રજા સરવે સાધજી;
અવનન સહુ પાથે લાગે, જયજય શ્રીયદુનાથજી.

* એ દશમા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણ પરમહંસા અને યુધિષ્ઠિરના
વિશેષના કથાપરંતર કહ્યો છે.

યાદવ સહુ મન આનંદ પામ્યા, વરલો જયજયકારણ;
સ્તુતિ કરે સહુ સારિગધરની, નખલોક નર નારણ.

વસંત

નરનાર સહુ સ્તુતિ કરે, ગાયે પ્રભુના બહુ યશસે;
સુતપુરાણીક કહે ચીનકને, ધયા અધ્યાય એમ દશરે.

હાનિ શોભદ્વાજને પ્રવચનપે દસગોષ્ઠાવ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૨ મો*

કહ્યું ૧૨ મું-રાગ મારની, ચાલે દુકડી
બોલ્યા સુતપુરાણીક સુખે, સાંભળો શોભકાદિક સુખે;
પ્રભુ દ્વારિકામાં આવિયા, પ્રજા સરવેને મન ભાવિયા.
નથ દાદે આવ્યા પ્રભુ જેવે, સાંભનાદ કયો લલજેવે;
સાંભનાદ સાંભળનાં વાર, હરખ્યા યાદવ મનમાં અપાર.
સામા આવ્યા સરવે જન, વાગે હુંભી મેધની યુગ;
હસ્તી હથ રથ પર ઉત્તર, હેઠા ઉતરી કરે શો નમસ્કાર.
પ્રજા સરવેને હેતા માન, આવ્યા સભા વિષે શીભગવાન;
સાથે અવજન ઉ નિરધાર, જળને બેઠા સમાની મોઝાર.
સિંહાસને બેઠા શીરબુદ્ધ, સ્તુતિ કરે જાદવ ઇષ્વર કોક;
ભાટ ચારણ બંદીજન જેઠ, સમામાં યથા બોલે તેઠ.
જાણી નાથ કરે અપારગ લાલે દામ્ય ને લાગર

વિધિયે રાજ્ય કરે મહારાજ, મન સકળનાં સાર્યા કાજ;
જે હા ધ્યાન પ્રભુનું ધરે, તેને ગિરિધર કીધા કરે.
જે માણી પ્રભુમાં છે લીન, રવામળો સદા તેને આધીન;
જે હા સમરે વેકુંડરાય, તે જન પ્રભુને વિગે લીન ધાય.
વિધિયે રાજ્ય કરે શ્રી મોરાર, પ્રજાનું દુઃખ ન પામે ભાર;
એવા એ શ્રીઅવિનાશી દેવ, પ્રજા માગ કરે છે સેવ.
વળી સભા વિસર્જન કરે, માધવ મંદિરમાં સાંચરે;
પટરાણી ચી લાગે પાધ, જય જય શીદારિકારાધ.
નિત્ય નવીન થાયે પકવાન, અર્જુનનું જગતા ભગવાન;
હરિના મહિમા ન જાયે કદા, અર્જુન પ્રભુની પામે રદા.

વસંત

અર્જુન પ્રભુની પાસે રદા, હરિ શણ વર્ણવ્યા જાયે નહીં
પ્રથમ રકંધના અધ્યાય, એકાદશ સમાપ્ત થયા સહી.
હાનિ શોભદ્વાજને પ્રવચનપે બોલગોષ્ઠાવ ॥ ૧૧ ॥

અધ્યાય ૧૨ મો*

કહ્યું ૧૨ મું-રાગ રામમાં
શીસુલજ બોલ્યા હરજે વાણીજ,
સુભા ચીનકે આનંદ આણીજ
કહ્યું પધાર્યા ચીતને દાસજ

સુધિષ્ટિની આજ્ઞા માર્ગી, ભક્ત વિદુર નિરધાર; રાય પુતરાશ્રુ ને ગાંધારી ભ્યાં છે, આભ્યા તેણે કાર. પુતરાશ્રુ ને ગાંધારીએ, ઉઠીને આગત કીધી; નિશા વિષે એકાંતે બેસી, ઘણિ ઘણિ વારતા કીધી. હંપતીને વેરાય ઉપજાવ્યો, વિદુરે તેણી વાર; પુતરાશ્રુ મન નિરચય કીધો, હવે જાતું વન મોઝાર. પાંડવ પ્રાતઃકાળ થયો ભ્યારે, વિદુર પધાર્યો ત્યાં; કુંભા દ્રૌપદી પાંડવ સાથે, સુધિષ્ટિ ધી ભ્યાંડિ. વિદુરને હેખીને રાત, ધરતા હવા ચોક અપાર; ધિક્ક ઉરભય આ માહુકે કાકા, કીધો નેં કુટુંબ સંહાર. તેણે સમે જ્યેમ વિદુર વહે છે, પાંડવ પ્રત્યે વચન; તેમને તેમનું પાપ નડયું તેમાં, કાં આણે દુઃખ મન. કીધું તેણે જોગણું ને, મનમાં આણ્યો ગર્વ; હવે શોક મૂઢીને પાંડવો, તમે પ્રજા ખજો સર્વ. વિદુરે ત્યાં આવી સંતોષ્યો, મળ કહેા સાય; આસનાવાસના સોને કીધી, મસ્તક મૂક્યો કાથ. તે સમે શીતકંઠમી કહે, સુવલ પ્રત્યે વચન; પૂર્વ જન્મ વિદુર કાણ હતો, તેનું કહેને વર્ણન. સુતપુરાણીક શીતકને કહે, અરણ્ય ધરને વાત; માહિ અંત એ ભક્ત વિદુરની, કહું છું તમને ખત. પૂર્વે વિદુરજ દેવ કહીએ, ધર્મતણા અવતાર; માંડવ્ય ઋષિના શાપથી, આભ્યા પૃથ્વીપર નિરધાર. માંડવ્ય ઋષિના શાપે, વિદુરજ દાસી ઉદર અવતાર. ત્રવય અવતાર પૂરા ધયા, હવે ભયે સ્વર્ગે મોઝાર. તે દાસી તન થઈ અવતરી, શત વર્ષનું આયુષ્ય હેાપ; જ્યેમ પૃથ્વીમાં અવતાર ધયો, કહી માંડીને તે કથાય. તે વિદુર નિશાયે આભ્યા, પુતરાશ્રુ છે ભ્યાંડિ; ગાંધારી પુતરાશ્રુને, વેરાજ ઉપજાવ્યો ત્યાંડિ. વિદુરે પુતરાશ્રુને કહું, કાંઈ મોક્ષ સાધન કહેા જઈ આપ; પછી કળિયુગ આવશે, તેા ત્રવી વળશે પાપ. બહુ બહુ જ્ઞાન પુતરાશ્રુને કહી, વેરાજ મલો ઉપજાવ્યો; પછી ગાંધારી સહુ પુતરાશ્રુને, ઉત્તર દિશા ભણી લાવ્યો. પ્રાતઃકાળે પાંડવે, પુતરાશ્રુ ગયા દીઠા ત્યાંડિ; અતિ દુઃખ મન ધરતા હવા, સહુ નિચાર કહે મનમાંડિ. ચારે ભાત આડું કરે ને, સુધિષ્ટિ થયા ચય; આકાર માત્ર ઉઘોત થયો, ત્યાં આભ્યા નારદ મૂન્ય. પાંડવ પાંચે ધારે લાગ્યા, આશ્રુનું ગુણ આસન; અર્ધે પાયે વિજુભાણીનું, ભાવે કહું પૂજન. સુધિષ્ટિ પ્રભાત કરી, જઈ ચરણે નાચું ચીસ; નારદ જોત્યા તે મને, કેમ ચોક કરે છે નરેશ. આ અનિલ સંસાર દેવગતિ, તેમાં કાંઈ ન પાયે પાર; પુત્ર પિતા સ્વજન બંધુ ધન, મિથ્યા સહુ સંસાર.

તે માટે હું તમને કહું છું, કળિયુગ આવ્યો ત્યાંડિ; શ્રીકૃષ્ણ પૃથિવ્યપર રહે, ત્યાં લગી તમે રહેતો આંડિ. તે સ્વર્ગ વિચરો પાછી, તમે ન સુખ કહી પામશો; વેરાજ જ્ઞાન હૃદયે ધરે, નવ સ્વર્ગનું સુખ ભણ્યો. જ્ઞાન કથી વિજુભારીયે શોક સમાવ્યો, હરખાં મન રાજન; સહુને જ્ઞાન દઈ સમજાવી, ઋષિ થયા અંતરધ્યાન. હવે પુતરાશ્રુની કથા કહું, સાંભળો શીતક તેહ; નિશા મધ્યે નરનારીને, વિદુર લઈ ગયા જેહ. ઉત્તર પંથે સસ ઋષિનું, સ્થાનક શુભ છે ભ્યાંડિ; ગાંધારી પુતરાશ્રુ રાખને, વિદુર લાભ્યા ત્યાંડિ. ત્યાં ગંગાના મવાહ સાત વેળે, સુંદર શોભાસાર; સસ ઋષિના વાસ સદા ત્યાં, તિર્થે જ્યે રમ્ય અપાર. ત્યાં જઈ રાત્ર પુતરાશ્રુ બેઠા, ધરી પ્રભુનું અંતરધ્યાન; જ્યેક આસને બેસી તપ સાધે, આરાધ્યા શ્રીભગવાન. ગાંધારી સાથે તપ કીધું, વિદુર ભક્ત છે પાસ; પાંચથે દિવસે વેકુંક પાખ્યાં, કૃપા કરી અવિનાશ. શોભાભાસે કરી રાજએ, કાયા કીધી ત્યાગ; તે વેમાન બેસી વેકુંક પેહોત્યાં, સાધ્યાં પોતાનાં કાજ. સુતપુરાણીક કહે શીતકને, સાંભળતો ઋષિ રાય; હસ્તિનાપૂરમાં સી પેર ધઈ, તે કહું છું હવે કથાય.

વલજ

તેની કહું કથાય ઋષિ, હવે કવલે ધરે; અધ્યાય ત્રયોદશ પૂરા હવા, યોતાજન શ્રીહરિ ભજો.

હતિ શોષરભાવસે પ્રભાતે જોશોશોધાસે ॥૧૩॥

અધ્યાય ૧૪ મો*

કવું ૧૪—જું રાય વેરાડી

સુતપુરાણીક વાણી બેલ્યા, સાંભળો શીતક વચન; હસ્તિનાપૂર ઉપાત મંડારો, કળિયુગ થયો ઉત્પત. પ્રાતઃકાળે સૂર્ય સાનિધ નહિ, દીશે રહે સીયાગ; ગર્ધન પૂરમાં ભોકે રાયને, કામ કરે કુકવાળ. પૂજા ભયાનક ઉડતી ને, અપરાધન બહુ થાય; પાંડવ સાથ મળી સો બેઠા, પૂઠે માંહોમાંપ. તે સમે સુનિ શીતક જોત્યા, સુન પ્રત્યે યુવિચાર; શ્રેય કુણ્યન્ત્ર વેકુંક ગયા કેમ, તેનો કહેા રિસ્તાર. સુતપુરાણીક વાણી બેલ્યા, સુણતો શીતક આપ; પૂર્વે ઋષિ દુર્વાસા કહેા, વાદવ પાખ્યા રાય. ગ્રેમ કરી સહુ યદવ ભત્યા, તીર્થે કરતા સપ; પ્રભાસ તીર્થે જઈ વટયા માંહોમાંડિ, સૌનો આભ્યા અંત. કૃષ્ણ સંગારે માલવ સરવે, પેહોત્યા સ્વર્ગે નેહાર; તેણે કરી ઉત્પાત થાય છે, હસ્તિનાપૂરમાં દાર.

* આ અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણ પારખ્યાના રવામ નવા તેને જોઈ અર્જુનને સુધિષ્ટિ વચે પ્રમ કહેા, તેના કથામંત્ર કહો ઇ.

ને આગ્રા તમે કરવા ઉપહાસ્ય, તો એથી યાને સર્વેનો નાશ; દુર્લાસા ઋષિનો શાપ સુણી, યાદવને ચિંતા થઈ વણી. મનમાં વિમાસનું વિચારધાર, યાદવ સૌનો યરો સંહાર; મહાસુનિનો શાપ નહીં ટળે, વિચાર્યું મનમાં શ્યામળે. પછી પ્રભુ ઉઠ્યા તેણીવાર, યાદવ યહુ કથી દોશીઆર; મનમાં વિચારી શીઝવિનાશ, યાદવને લાગ્યા ધામ પ્રભાસ. ત્યાં જઈ યાદવાસ્થળી કરી, યાદવ સંગ રવળે ગયા હરી; આપણને કહ્યું છે ત્યાંહિ, તમેા નવ રહેશે અવની મહિ. ને કહી રહેશે પૃથિવિ માંહિ, તો સુણે ન રહેવાયે ત્યાંહિ; સુજને કીધું છે કમળાકંથ, માટે તમે આવજો હિમાચળ પંથ. એવું કહી રાધેા પાંડુ કુમાર, સુધિશિર કરે મનમાં વિચાર; ચારે બ્રાત સુધિશિર રાય, સતી દ્રોપદી કુંતા માય. વનકુળ સર્વે ધર્મો નીજ કાય, ધરી વેરાય ને વનમાં જાય; ઉપે સંકષ્ટ થયું કુંતા દેહ, વેગે વેકુંડ પામી તેહ. સુધિશિર વિચાર્યું મન માંહિ, પરીક્ષિતને તેણે ત્યાંહિ; નીતિ શાશ્વ ભણાવી મનેક, વેદ મને ક્રીધા અલીપેક. પછી વનકુળ પેઢિયાં દેહ, હિમાચળ ભણી ચાલ્યા તેહ; પાંચે પાંડવ ને સી જન, સુનિતલ લીધું મૂળ પાવન. અંતઃકરણે પ્રભુનું ધ્યાન, પછી મહાવન ગયા રાજન; હસ્તિનાપૂરમાં પરીક્ષિત રાય, હિરે કહું દાંવિકા મહિમાય. રાજ્ય આપીને પાંડવ જેહ, હિમાચળ ભણી ચાલ્યા તેહ; ચાર ભાઈ પાંચાળી નાર, તેને દીપે ગાળ્યાં નિરધાર. સુધિશિર સત્યવાદી કુંતા જેહ, સ્વદેહે સ્વર્ગ પામ્યા તેહ; હસ્તિનાપૂરમાં પરીક્ષિત રાય, ધર્મેવંતલણે મહિમાય. તેના પુત્ર જન્મેજય સહી, પ્રગટ્યો પરીક્ષિતને ઘેર વહી; સુતપુરાણુ કહે નિવારણ, થયા અધ્યાય પંદર પૂર્ણ. તેમાં કહી પાંડવની કથાય, તેનું મનન કરે જનિરાય, વનજી

અધ્યાય પંદર થયા પુરણ, મનુની પરમ કૃપાયરે;
શ્રોતામન શ્રીહરિ ભણી, જેથી જન્માનું સાર્યક યાયરે.
કલિ શીખરાગરને પ્રથમરૂપે પંચલોવાય ૩૩૫ ॥

અધ્યાય ૧૬ ઓ*

કડવું ૧૬ મું-રાગ આશાવરી
સુતપુરાણીક ઝોયરે, શોકક જલિ શ્રવણે ધરે;
કહું રે કયા રાયપરીક્ષિત તણીરે.
બહુ ધર્મે શીળ રાજન, તે પુરયવંતે ને પાવન;
વિખ્યાત જેની ત્રિભુવનમાં ઘણીરે.

ચાલ

ત્રિભુવન વિખ્યાત જય, જેની ભેડ કેા નપ યાય;
હસ્તિનાપૂરની હરખ સાથે, ખજા પાળે રાય.

* આ અંકમાં પરીક્ષિતરાયે હસ્તિનાપુરનું સર્વજન રાજ્ય જતાર્યું
તેના ને કલિપુત્રને લીરે ધર્મે રાજવાજ કરે છે તેના કથાપ્રસંગ કથો ૫

બ્રહ્મ શની વેશ્ય શૂદ્ર, સહુ ધર્મ પાળે તેહ;
ચિંતા ચોક કેને નહીં, ને બ્યાંવિ વર્જિત દેહ.
ભુવન રચ્ય છે રાયનાં, ભોતામાં મન બહુ હરખે;
સ્વાક્રિત મણિના સ્થંભ છળકે, નાવે કંઈ તે સરખે.
શેણે બ્રહ્મણ સજ્જ ને ગેરી, અટલી ને બારી;
જડિત કહેરા બારી ગંગકે, કામ બહુ મીનાડારી.
સમ લોમિ ત્યાં બ્યેમતણી છે, ભોતાં ભોત અવાચ;
હસ્તિનાપૂરની રચના જોવાને, અમર કરે સહુ આચ.
વિચકર્મો ભૂલ્યા બમે ભોઈ, હસ્તિનાપૂરનાં ભુવનક
અણિ માણેકી ભોત અવેર, ત્યાં રાજ્ય કરે અનિમન્યુ તન.
પાંડવથી વિશેષે વધાર્યો, પરીક્ષિતે પૂરમાં ધર્મ;
વિષ્ણુને સહુ વિશ્ય બળે, જેમ પોતાને કુળ ધર્મે.
રાય પરીક્ષિતના પૂર વિષે, દુઃખીએ દીમે નહિ કૈય;
ધર ધર ધર્મતણી ધનભને છે, અકાળ મૃત્યુ ન હોય.
કંપાવંતે ધનભને વંતે, મમને પવને પ્રદાર;
કંડોને નહિ પ્રદાર પૂરમાં, ને કુમકુમ હાથાપૂરમાં નિધાર.
ઉચાટ તો એક અધર્મીને, જેને દુર્લભે અગાન;
હરિદ્ર વિટે પૂરમાં તેને, જે ન બળે શીભગવાન.
એ વિધ રાજ કરે મહારાજન, પરીક્ષિત ધાવન;
એક દિવસ દિગ્વિજય અર્થે, કરી ચામ રાજન.
સુરજ ને ચંદ્રવંશી રાજન, દેશો દેશના જેહ;
પરીક્ષિતની સાથે ચડીયા, મહા બળીયા છે તેહ.
ધજ રથ અથા સેન સંગાથે, ચલ્યા ત્યાં નરેશ;
મહા મોટા મહીપતિ છલ્યા, ભૂડકળના ઈશ.
સર્વે સેનવંશી જે રાજન, પરીક્ષિતે છલ્યા સર્વ;
નરપતિ સર્વે આવી મળ્યા, મૂઢી મનને ગર્વ.
સર્વે પોતાને વરય કીધા પછી, અવનીમાં ફરી બાણ;
બપત સઘળા પરીક્ષિતની, હાક માને ભણ.
દેશ શ્રામ ને પૃથ્વી ઉપર, પરીક્ષિત અ્યાં અ્યાં જાય;
ત્યાં પાંડવ ને પૃથ્વીચંદ્રને, યથો સુણે મહિમાય.
ભાટ ચારણ બંદી જન, તે ભણે તેડના ઇંદ;
તે સુણીને રાય પરીક્ષિત, આણે મન આનંદ.
કૃષ્ણ પાંડવને યથ સુણનાં, પરીક્ષિત રાજ જેહ;
પૂર્વજ કેરાં સુણી પરાક્રમ, હરખ પામે તેહ.
પછી દિગ્વિજય કરી ઘેર આબો, અ્યાં પોતાનું રાજ;
ખજા સોને પ્રેમે પાળે, સાધ્યાં સહુનાં કાજ.
એક દિવસ મનમાં વિમાસી, મુગયા રમવા જાય;
મહા વનમાં મહીપતિ આબો, હસ્તિનાપૂરના રાય.
ગાયતલણે વેશે છે પૃથ્વી, કલિયુગ આબો માટે;
તેથી રાય પરીક્ષિતે તે, આશ્ચર્ય દીઠું ત્યાં.
વૃષભ ને એક સુરભિ સુંદર, દીઠી
ગેને વેરે પૃથ્વી યઈ છે, ક

પરીક્ષા રાત્રી સંધ્યા આ બેલા ગણમાં સુષ્પ બહેનને છે

‘મળાતી’ યા, યા, મળાતી-૧

એ ચારજ સ્થાનકપર રહેજે, અવનીમાં નિરવાણુ;
એમ કહીને મુકયો છવતો, કળિયુગને ત્યાં બાણુ.
પછી ધર્મના પાપ માધ્યા, રાત્રેયે તેણી વાર;
ધર્મ ચાલતો કીધો અવનીમાં, વર્ત્યો જયજયકાર.
પરીક્ષિતે ચાર પાદે ધર્મ ચલાવ્યો પૂર માંહે;
કળિયુગ ત્યાંથી વિદાય થયો, તે ગયો સ્થાનક ભ્યાંડે.
સ્થાનક પોતાને જઈ બેઠો, હૃષી ધરીને તેહ;
ચાર હામમાં વાસ કર્યો, પરીક્ષિતે આખ્યાં બેહ.
પરીક્ષિતના રાજમાં ચારે પાદે, ધર્મ ચાલતો નિરધાર;
મૂળ સરવે ધર્મને પાળે, સુખી થયાં નરનાર.

વસણ

સુખી થયાં નરનાર પછી, કળિયુગ તો વ્યાપ્યો નહીં;
કૃષ્ણ કથા અધ્યાય સત્તર, હવે પૂણે થયા સહી.

ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે પ્રથમકર્યે સમર્પણપાઞ્ચ - ૧૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૮ ચૌ*

કંઠ્યું ૧૮ ચું-રાગ મસાર

રાત્રી કંઠે સુણી શૌનક વાતણ, હવે તમને કહું રાયની ખ્યાતણ;
કળિયુગ કીધો ત્યાંથી વિદાયણ, આસા માગી સ્થાનક બળણ.

માલ દેરાની

આસા માગી રાયની તો, ચાલ્યો તેણી વાર;
મંદરામાં તે પરવાયો, જઈ રહ્યો સ્થાનક ચાર.
ત્યારે શૌનક ઋષિ યોદ્ધાયા, મુનિ સુત મતે વચન
પુરાણી એક પ્રશ્ન તે, સુજ દુરથે થયું ઉપજ.
ને કળિયુગ ગાળુ અધમ ને, પાપનો અવતાર;
રાય કેળવતાં અધ્યાય કીધો, તેણે તે વન યોગાર.
ધર્મ પગ એણે હવણ, ભેતાં પરીક્ષિત રાય;
તેને વસવા હામ આપ્યો, એ કારણ હું કહેવાય.
મારી તેને કેમ ન કહ્યો, અવની કેરે છેહા
ઉઠડો વસવા હામ આપ્યો, કંઠો ઋષિણ તેહ.
સુનપુરાણીક તવ યોદ્ધાયા, સાંભળો શૌનક સાર;
મશ ને પુછ્યું તમો, તેનો કંઠુ હું વિસ્તાર.
રાય પરીક્ષિતે કોપણ, ત્યારે થયો પાપી ભ્યાંડે
ત્યારે ચણે નમીને યોદ્ધાયા, તે રાયનું વનમાંહે.
સ્વામી પછી મુને મારજો, માર સાંભળો અચર્યું
શુણુ અવગણુ વર્ણવ્યા, જે પ્રવર્ત્યા છે થવું.
દયા ઉપણ શુણુમકી, રાયણના મનમાંહે
હવણ નહિ તે પાપી, વસવા હામ દીધો મહીમાંએ.
ત્યારે શૌનક યોદ્ધાયા જે, કોણ શુણુ ઉપજ;
કૃતાંતે મારતાં કેમ, દયા ઉપની મન.
ત્યારે સૂત કંઠે કળિયુગમાં, ભાવે ધ્યાન ધરે હરિનું
તો વટમાસે ઇજા ગળે ને, દર્શન પામે તેનું.

સત્ય, ત્રેતા દ્વાપરમાં, રાત વર્ષ તાપસ તપે,
તોયે હરિહર પ્રદાશ નવ ગળે, દર્શન કોઈએને નવ આપે.
ધર્મ ચિતભેય થાય પ્રભુને, નામે યત ક્ષણ કોય;
એવા શુણુ દેખી મહારાજે, સ્થાનક આપ્યાં સોય.
શૌનકજી વાણી એમ યોદ્ધાયા, સ્વામીજી અવિધારે;
દ્રવ્ય વિષે કેમ કળિયુગ મુકયો, તેહ કથા વિસ્તારે.
ધન ન હોય તો ગુહ્યરતણું, કંઠો કંઈપરે ચાલે ધર્મ;
દ્રવ્યહીન જે પુરણ છે, તેથી નવ રાય વ્યવહાર કર્મ.
દ્રવ્ય વિના કેમ ચલાવે, તેનું કામ ગુહ્યકથાધારમન;
તો દ્રવ્યમાં કેમ વાસ કળિનો, કહીએ તેહ મહંત.
સુનપુરાણીક એણીપરે યોદ્ધાયા, સાંભળો શૌનક મૂલ્ય;
પૂર્વે વસિષ્ઠ રામને કીધો, ધર્મ તેમાં નહીં નૂન્ય.
એક ધર્મ તે ધર્મ રૂપી છે, વગી વિદ્યા ધન ધર્મ;
વગી તવજય પ્રભુની પૂજાને, વગી બીતાં શુભ કર્મ.
એ વિણુ બીજાં દ્રવ્ય છે, તે અનર્થ કેરાં મૂળ;
તે સિદ્ધ નહીં ગયા પડે, જેમ લીંપણુ ઉપર મૂળ.
ગયા પછી તો શોષ ઉપજે, શરીરે મહુ અપાર;
કળિયુગ મુકયો તે માટે જે, સ્થિર નહીં યસાર.
પુરુષ વિવેકી ધન નહીં પામે, કળિયુગમાં નિરધાર;
કૃપણ પુરુષો ખર્ચે નહીં, માટે વાસ કળિનો સાર.
સુનપુરાણીક વાણી યોદ્ધાયા, સાંભળજો ઋષિરાય;
પછી પરીક્ષિત ત્યાંથી વળ્યા, તે મુનિના મહામણી ભય.
વાટે તૃણ ઉપની તેથી, જળાનણી થઈ ઇચ્છાય;
અંગિરા ઋષિ પાસે ભળીને, માર્યું જળ તવ રાય.
મમાધિરથ તે મુનિજન હુતા, નવ દીધો ત્યાં જળાપ,
રાત્રને બહુ કોષ બ્યાપ્યો, ભર્યું ન પાપ નિષ્પાપ.
કળિમળ લાગ્યો રાયને, તેને ન તરયો ધર્મ અધર્મ;
ઋષિપર કોષ કીધો, તપયો વિવેક જે ધર્મ.
રામજે બહુ માદ કર્યો, પણ ઋષિનું તપમાં મન;
તે નહીં યોદ્ધાયા ત્યારે, રાયને કોષ થયો ઉપજ.
રામજે હવે બેઠાં બેઠાં, એક હારજ કર્યું તે વાર;
પ્રભુપમાં સર્પ જરાબેય, મણી પામેતો નિર્ધો.
અંગીરા ઋષિ કેરે કંઠે, આદિરાયો તે વાર;
વિદ્યાળ્યો ઋષિને કંઠે જઈ, હોનારું કંઈ નિરધાર.
તત્ત્વજી શવ્ત વગીયો ત્યાંથી, નીજ પૂર ભળી તે તપ;
તેરામાં વનને વિષેથી, ઋષિ-પુત્ર આપ્યો ત્યાં.
સર્પ પિતાને કંઠે પેખી, દાવાના પ્રકર્યો આપ;
સુજ પિતાને પરભવ્યા જેણે, તેને હવે સુજ શાપ.
દીન સાતની અવધિ કીધી, તત્કર આવજો પાસ;
તેના કોં એ મહા પાપીને, શપિ વાળે નાશ.
ઋષિજી ત્યારે તપથી વળ્યા, ત્યારે અવર્ણુ દીડું સુજ,
રહન કરે છે શા માટે, તમે માર્યું કંઠો મુજ પુત્ર.

* આ અધ્યાયમાં પરીક્ષિત રાયને અગિરા ઋષિના પુત્રે જે શાપ
રખ્યા હતાં, તેને ક્ષમાપ્રદન કર્યો છે.

ત્રિમુર્તિ અને બ્રહ્મા

આર સત્ગુરુશિવ

શ્રી હનુમાન

હનુમાન અને નારાયણ

શ્રી વસિષ્ઠાવતાર

શ્રી હયગ્રીવ

શ્રી ગરુડ

શ્રી વાહન અવતાર

શ્રી ભુવિંશતી

શ્રી-વિષ્ણુ

અન્તર્યામી

શ્રી અવતાર

શ્રી મદ્ ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

દ્વિતીયસ્કંધ

અઠસ્રાચ ૧ લો*

રાગ કેદારી

દુષ્ટ મતિ સહ હારો મારી, આસ્થા પૂરો માય;
શીશંજી સુતને લાગુ પાએ, માત સરસ્વતી કરી કૃપાય.
અથ દુશ્મતિ કેહથી હરો, એ માણું છું માત;
હવે તમ કૃપાથી હું કરું, ભાગવતલથી જ ખ્યાલ.
મેં મુરખાએ ઇચ્છા કરી, આતુરી વિવિધ પ્રકાર;
તુજ કૃપા લીધે ગ્રંથ, દુસ્તર વિષે પામું પાર.
હંસવાહિની હસિતવદની, વીણા પુસ્તક સાર;
શણગાર સોલે અંગ ઉપર, શોભતા શ્રીકાર.
સોમ હટે જુઓ માતલ, તો મહા મૂર્ખ પંડિત યાગ;
નેજ દાસ નાણી દયા આણી, કરો માતા કરુણાથ.
હવે દ્વિતીયસ્કંધની કરું કથા, અંસાર માંડિ જે સાર,
જે સુણવાં પામિયે, પદારથ શોધા આર.
હવે સાર કથા નિમિષારથ, વિષે સુન કરે વર્ણન;
તોને સનકાદિક સુનિ સુણવા, બાળ્ય તોહનાં ધન્ય.
પછે સુતપુરાણિક બોલિયા, શૌનક ઋષિ અવિધાર,
હવે દ્વિતીયસ્કંધ શ્રીહરિ, કથાનો સાંભળો વિસ્તાર.
પરીક્ષિતને વન વિષે બધારે, સચો સુનિનો આપ,
મહીપતિએ મરણ આગમજ, જાણું છે ત્યાં આપ
પછે જન્મેજન્મને તોડી કરી, પૂરતું સમર્પું રાજ,
ગજ વધ હથ ભંગાર આપી, રાયે સંવરજ કીડું ત્યાજ.
પછી રાય પરીક્ષિતે વિમાસિયું, હવે સાત દિનમાં અંત;
ગંગા કાંઠે ગયા પરીક્ષિત, મળ્યા સુનિ મહા મહંત.
પછે કરયો કુશનો સાથે, આસપિયા શ્રીઅવિનાથ,
ઉત્તર ગુપ્ત કરી બેઠા તેપર, ધરી મન બોહોલ્લાસ.
સાત દિનમાં જાણું છે રાયે, રીષ્ટ ત્યાં અવશ્યમેવ;
ત્યાં પરીક્ષિતના હેત અર્થે, આબ્યા શ્રીશુકરવ.
શ્રીઆસ સુતને દેખી રાજા, ઘણું હરખ્યો મન;
અર્થ પાલ ત્યાં બહિત ભાવે, કરયું છે પૂર્જન.

આરતી મંગળ આર કરીને, રાય લાગ્યો ચર્ણ;
સુજ દીનને કરુણા કરો, ધન ધન અશક્ષિણ.
તમો અહિ પ્રભુ પધારિયા, તેથી બાળ્ય મારુ ધન;
હું રંક જાણી દયા આણી, પધાર્યો સુનિ જન.
સુજ સાત દિનમાં રીષ્ટ છે, સાંભળો શ્રીભવિરાજ;
સુને મહા સુનિનો આપ છે, તે મિથ્યા દેશે ન થાય.
તે આટે સુજને કહો કાંઈ, રાત્ર અંધ કથાય;
શુભ મારો સુજને દેખાયા, જેણે મળે વૈકુંઠરાય.
અતુલજનાં ચર્ણ પાશ્યાં તણી, સુજને છે ઘણી આશ;
આટે રીષ્ટ કાળે કાણુ ક્યાને, મળે શ્રીઅવિનાથ.
એમ કહીને પાયે લાગ્યો, પરીક્ષિત રાજન;
હવે રીષ્ટ કાળે શું કરવું, સુજને કહો સ્વામિન.
એવું પ્રશ્ન પરીક્ષિતે કહ્યું, મહા સુનિ પ્રત્યે તરણેવ;
સુણી વાક્ય રાયનાં પછે, બોલ્યા શુકલ દેવ.
શ્રીઆસસુત વાણી વટે, શુકરેવ જે શુણવાન;
ઉત્તમ પ્રજા તમો પુષ્ટિયું જે, ભડો પરીક્ષિત રાજન.
તે વિચિત્રા હિતની વાત પછી, સુજ પ્રત્યે આ વાર;
મનુષ્યને એ સાંભળજું, એમ વેદે કહ્યું નિર્ધાર.
શુભ વિચારી જાણું તે પુણ્યું, કોણું જે સાધન;
હવે હર્ષ સાથે સાંભળો, તમને કરું રાજન.
ધન્ય ધન્ય સાધુ શુક કહે, તમોએ વિચાર્યું ચંત;
તુજ સમોવક અવર રાત્ર, નથી થયા શુણવંત.
ભીષ્ટ કથા તે સભા મધ્યે, સુણી હરી અનંત;
અહોરાત્ર સાત દિવસ લગી, હું કરું ચરિત્ર શ્રીભગવંત.
વિષ્ણુ શુણને શ્રવણે પરાંત, જન્મનાં અથ ભય,
પરિગ્રહા કેરી કથા સુણવાં, જન્મ સાધિક રાય.
પૂર્વે એક રાત્ર હવે, ખટવાંગ જે કહેતાય;
તેણે ઘડી બેમાં રીષ્ટ જાણું, સુદૃઢ માનમાં રાય.
પછે વિમાસ્યું સુજ રીષ્ટ આબ્યા, તેમાં નહિ સંદેહ;
આતમ સાધન કયું જઈ, વૈકુંઠ પામ્યો તંહ.
તેણે જે ઘટિકા મહિ કરિયું, સાધન રાય અવિધાર;
તારે તો દિન સાત છે, એ કરીયા મન વિચાર.
મમતા છેદો મનતાણી, માયા તમે રાજન;
પરમેશ્વરતું ભજન કરીને, સ્વાયે શ્રીભગવાન.
એકાગ્ર ચિત્તે આસને બેસી, ભલે સારંગપાણ;
વેરાગ મન મધ્યે ધરીને, પ્રભુને ગિતયો નિર્વાણ.

* આ અધ્યાયમાં શ્રીશુકેવચ્યે પરીક્ષિત રાયને જાગૃત સખ
ગાવવાનો માર્ગ બોલ્યા તે, અને મનુષ્ય વૈશ્વરૂપ વધા તેનો ભેદ કહ્યો છે.

ચાલ

હૃદે માંહી રાખ્યું યુનિજન, તમે કહ્યું ને ધ્યાનઃ
અંતઃકરણમાં ચિત્તવું છું, એ ધનરથમાં શ્રીભગવાન.
તમેા ને રથળા ધ્યાન કહ્યું, તથા સુદઢ ધ્યાન સાધનઃ
યોગ ધ્યાને અનુભવું છું, ને તમે કહ્યું યુનિ જન.
વિચાર છું હૃદે અનુભવું, વંદુ છઉ દીન દયાળઃ
સુજ અંગમાં હરિ રક્ષા વ્યાપી, પૂર્વે શ્રીકૃષ્ણાળ.
આપ કયા કહેા સંસારની, ઉત્પત્ત્ય ને કહેવાયઃ
એ વિશ ઉપચું રી પેરે, ને પ્રલય શી વિધે થાય.
પછી શ્રીયુક્તળ કહે સાંભળો, રાજ કયા હરિરસ એકઃ
શ્રવણે સુભૂતાં પાન કરતાં (ધ્યાન ધરતાં), થાય નિર્મળ દેહ.
મેં પિતાભાતા સુખધકી, સાંભળ્યું છે વર્ણનઃ
તે ઉદરમાં મળેને વિષે, મેં અનુભવ્યું સાધન.
તેમાં તવજ્ઞાન મેં સાંભળ્યું છે, સાંભળને તું નેહઃ
યથાર્થ કહ્યું તુજને વળી, જાકયા પ્રકારે તેહ.
પ્રજ્ઞ તેજની ઇચ્છાવાળે, પ્રજ્ઞાતું કરવું યજન,
ઇન્દ્રિય સુખની ઇચ્છાવાળે, ભજવા ઇન્દ્ર ભગવન.
અમ્ભતવાળે ઇચ્છાવાળે, દશાદિકેને ભજવા,
દુઃશીદેવીનું ભજન કરેથી, લક્ષ્મી સદનમાં ભજવા.
અસિતલું પૂજન કરેથી, તેજ આવે અપારઃ
વસુભજન કરવાથી, ધર્માપ્રાપ્તિને નહિ પાર.
વિત્ત દેવતા ભજવાથી, મહારાજ પ્રાપ્તિ થાયઃ
પૃથ્વીનું યજન કરેથી, પુષ્ટ મહીપર તે કહેવાય.
સીની ઇચ્છા કરનારે, ઉર્ધ્વશીને ઉપાસવાઃ
યથા પ્રથતીવનારે, યજ્ઞ યુરુપને ભાવવા.
શિવ ભજન કરેથી સહેળે, વિદ્યાવાન કહેવાયઃ
પાર્વતીનું ભજન ક્રીધેથી, ઉપતિ સુખિયાં થાય.
પિતૃ સેવન કરવાથી, વંશ વૃદ્ધિ સુખ પામે,
યજ્ઞ યજન કરવાથી, દુકૃષ્ટ સધળા વામે.
મકૃતિરહિત યુરુપ ને છે, (તેનું) ભજન કહે વૈરાગ્યહોયઃ
મોક્ષની દિપ્ત ઇચ્છનારે, ભક્તિ કરવી સ્હેય.
એમ ભગવાનની હોયે ભેવા, થાયે મનુનિષ્પાપ.
સર્વ શાંતિનું મૂળ ને કહેાય, તે તો મૂળ વૈરાગ્ય.
હરિ કયા ને ભક્તિ મારગ, સર્વ સુખનું ધામ
નિવૃત્તિ ને સુખ્ય સાધન, ભણે શ્રીભગવાન.
શ્રીકૃષ્ણના નામ વિના, મિથ્યા સર્વ સંસારઃ
એ નામ વિના આવે, ગમેછા કુર્તાં અવતારઃ
ગમે તેટલી શોભાવાળે, ન કરે કૃષ્ણ ભજનઃ
જનુની જકરે મિથ્યા આળે, બાંહેડી તે પાપાણ.
નેત્ર કહ્યું ને શ્રવણ ઇન્દ્રી, પ્રભુ ભજનમાં રહે નિશ્ચિનઃ
ભગવદ્ભક્તમાં શ્રેષ્ઠ જકરેથી, અનિચ્છા રહે તે જન.
સકળ વાતનું તત્ત્વ એક કહેાય, સાંભળો યોગક શૂન્ય,
એ કયા રસનેા મહિમા મોટી, જાણે જુગજીવન.

વડાણ

કહ્યું કયા રસ તેહરે, સાંભળો પરીક્ષિત રામઃ
શ્રીભાગવત દ્વિતીયસ્કંધના, સંપૂર્ણ તૃતીયાધ્યાય.
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વિતીયસ્કંધે તૃતીયાધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

અધ્યાય ૪ થોડો

કહ્યું ૪ સું-રાજ દેવગંધાર-ચાલ ટુકડી

શ્રીયુક્તળ વડે વચનરે, સાંભળો પરીક્ષિત રાજનરેઃ
જેવી કામનાએ વેર શોધ્યાં નરેરે, તેને તત્ત્વ અળશે ભગવાનરે.
જે જન જેવી ઇચ્છા મન ધરેરે, તેને તો તેવી સેવા કૃણેરે;
જે જેવે ભાવે કરી પ્રભુ સેવરે, તેને તેવી કૃપા કરે દેવરે.
જન ધરે ધ્યાન જેવે જાણેરે, તે તો તેવી કામના પામેરે;
એ અનિત્ય છે સંસારરે, તેમાં દુર્લભ મનુષ્ય અવતારરે.
આચાર્યમન રહે ધટ ધટ માનરે, વારવાર મરણ ગતિ જાણરે;
જેણે મનુષ્ય જન્મે સાધન કહ્યું રે, તેણે જોખન માતાનું હૃદયરે.
નહિતર મિથ્યા લોભિ ચઢાણે ભારરે, અવતાર એવા ભારવારરે,
પરમેશ્વરનું ને ચિંતન કરશે રે, તે તો ભગસાગરને તરશેરે.
જેકા પરિપ્રજ્ઞથી પરાંગમુખ થાશેરે, તેનાં આયુષ ઉત્તાવળાં જાશેરે;
જે કો પ્રભુનું ચિંતન કરશેરે, તેનાં આયુષ સર્વ રહેશેરે.
માણી લાખીલાંબો લેખ આયુરે, દુષ્ટ કર્મ તેમાંથી બોઝાં થાયરે;
જે જન જીવતા યજ્ઞ સ્વયંભૂ બનેરે, જેનાં નેત્ર ચતુર્ભુજ ન ત્રશેરે.
ધનભાગ્ય તે તેનું જાણેરે, જીમિ મિથ્યા વેલખ મન આજોરે,
જેવાં અંકજ વૃક્ષ કહેવાયરે, તેવી અજ્ઞાની નરની કાયરે.
તેના સમણા સરળો ન્યાસરે, જેણે ન બોળાખ્યા અવિનાશરે;
તેનું મસ્તક કહ્યું તુભીકૃણરે, જે જન ન નમે નેત્ર કમળા દળરે.
જેણે ન સાંભળ્યું પ્રજ્ઞ વેદાંતનું જ્ઞાનરે, તેના શ્રવણ વૃક્ષના કાચરે
પ્રમાણરે;
જીભા દાદુરના સરળી જાણરે, જે સુખે ન બોલ્યરે શિવની વાણરે.
જેણે લોચને નહિ જોયા જાકરવાયરે, તેનાં લોચન ચારવીપીઠ
ગણાયરે;
કર અંકજ કાષ્ઠતા જોડેરે, જેણે ન પૂજ્યા શીરણોડેરે.
જેણે ચાલી ન ક્રીધી જાણરે, તે તો અવતર્થો કૃપાળરે;
નાસાયે નિર્મેળ નહિ લીધેા સુગંધી વાસરે, તે તો પડ્યા સંસાર
બંધન પાશરે.
જેણે પ્રીતે ન લીધા હરી પ્રસાદરે, તે શું જાણે પ્રજ્ઞ રસનેા સ્વાદરે.
એવો કણુદિક નર જોડેરે, કદીયે મોક્ષ ન પામેરે તેહરે.
જે ન ચેત્તો મનુષ્ય અવતારરે, તે જન્મ જન્મની પામેથી હારરે;
છે સંસારનું સાધન એક કર્મ રે, બોળાખી લેતો શી પરિપ્રજ્ઞરે.
ભક્તિ ભાવે બુધર મળશેરે, જન્મ મરણની ખટપટ ટળશેરે;
કરી આત્મજ્ઞાન અભ્યાસરે, હૃદે ને ને રૂપ અવિનાશરે.

• જોધા અપાયાગ ઉદર સંગીની જેવી જની ઇચ્છા હોય છે તેડ
તેન કોઈ નાથ છે, ન છળા પ્રમાણે કળ આપે છે, તેમ અજ્ઞાની
યોગીનું છવું રથા છે ધણીક કલામસ્રેમ છે.

એ પરમેશ્વર પરિબ્રહ્મનો, હું નથી બાળતો પાર;
નારદ તું પણ નહિ જાણે, કરી એ મન વિચાર.
તે આદિ અનાદિ નાથનું, એણે એ અખંડિત સ્વરૂપ;
શ્રીશુકદેવ વાણી વહે, તું સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ.

વલ્લભ

સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપતિ, શ્રીભગવત દ્વિતીયસ્કંધ કથાયદે;
કેર જેડી કહે વિષે વલ્લભ, થયો પૂર્વે છુટો અધ્યાયદે.

ઘતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વિતીયસ્કંધે પચોધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥

અધ્યાય ૭ મો*

કર્ણ ૭ પ્ર-રાગ-સારંગ-આશ હકી

એમ જોલે સૂત વચન, સાંભળ શીતક શ્રુતિજન;
પરીક્ષિતને કહે સૂત રક્ષ, નારદને કહે પ્રહ્લા સુક્.
પરમેશ્વરના જે અવતાર, કર્યું અનુક્રમે ચોવિસ વિસ્તાર;
જે અવતારે જે કર્યાં ચરિત્ર, તે સર્વે વર્ણવી કહ્યાં પવિત્ર.
ચોવીસ અવતારનું પ્રહ્લાને જ્ઞાન, નારદને વર્ણવી કહ્યું જ્ઞાન;
પૂર્વે કૃપા નારદપર કરી, હરિ શુભ જરા કહ્યા વિસ્તરી.
શુભ હે પુત્ર, પરમ પવિત્ર, વશદ સ્વરૂપનું સુખ તું ચરિત્ર;
હિરણ્યાક્ષ રાક્ષસ મહા સમર્થ, ચીરી નાંખ્યો ક્ષણમાં તતી.
સુયસ પ્રભુ થીભગવાન, રૂપી આકૃતી માતાપિતા નામ;
ત્રિલોકનાં નાનાં કુઃખ ટાળિયાં, એ હરિ અલેષદ આલિયું.
દેવદૃષ્ટિ સૂત કપિસદેવ, જ્ઞાન કર્યું છે પરમ શ્રેષ્ઠ;
માતાને આપ્યું મોક્ષનું જ્ઞાન, સ્વસ્વરૂપે પહોંતી પ્રાણ ધામ.
અત્રિપુત્ર શ્રીકૃતાર્જય, ચોરિયા શુભની કીધી છે સેવ;
જ્ઞાન શક્તિ જે પરમ યુનિત, થકુ સહજાંભુન થયા પવિત્ર.
સનત સનક સુનંદન રૂપી, સનાતાન એ શુજ પુત્ર યુષી;
આત્મજ્ઞાનની કીધો ઉપદેશ, ત્રિપુત્રો પામ્યા નિજ દેશ.
નરનારાયણ શુદ્ધ સ્વરૂપ, ન ચાખા અપ્રસરાથી એ શ્રીભૂપ;
મુનિશ્રેણે દીધું અવિચળ ધામ, એ થીભગવાનને કરે પ્રભુમય.
નંદીચિકારી મહા પાપી ભૂમ, વેન રાજ એ દુષ્ટ સ્વરૂપ.
પૃથુ ભગવાને આપ્યો મોક્ષ, ગો દોહી ભૂમિનો ટાળ્યો દોષ.
ઋષભદેવજી સમર્થ ભગવાન, મેગ સમગ્રે વિચર્યો શ્રુતિજન;
પરમહંસ એ પૂર્ણાંદ, નામ દીધાથી થાય પાવન.
એક સમે કીધો મે મહાધાર, હયગ્રીવ યુનિ થયા ત્યાં સુર;
વેલવાળી જન્મી એ શકી, કાંતિવાન યજ્ઞમૂર્તિ વળી.
પ્રહલ્ય સમયે મુન્યને દીધું દર્શન, મત્રયાવતાર થીભગવન;
હીર સમુદ્રનું દોહન કરવા, પ્રભુ કાચખરસરૂપે અવતર્યો.
હિરણ્યકેશને વલ્લો ભાર, સમુદ્રથી કાઢવાં રન દસ ચાર;
મંદરાચલપથ લેવા કાચ, મહા ભયંકર ત્રીક્ષ્ણ મહાસજ.

ઉત્તાર્યો ભૂમિનો ભાર, પ્રહ્લાદનું રક્ષણ કીધું સાર;
આદિપુત્ર થીઅવિનાશ, વામન સ્વરૂપનો પૂર્વે પ્રકાશ.
વિષ્ણુવેલ દીધું દર્શન રાજ, ચાંપ્યો પાતાળે એ ભક્તરાજ;
વચન પાળ્યું ખતિ ભાત ધરી, દારપાળો ઉભા થીહરી.
હંસ ભગવાન એ શ્રી નાથ, ધનવંતરી ભગવાન એ મહારાજ;
આશુવંદની ઉત્પત્તિ કરી, જીવ માતની પીડા હરી.
ક્ષત્રી સંહારવા એકવિસ વાર, પ્રભુ પરશુરામ શ્રીકાર;
પિતા આસા પાળવે સુપુત્ર, શ્રીરામચંદ્ર છે અદ્વિત સ્વરૂપ.
રાવણ આદિ દુષ્ટને હણ્યા, ભક્ત માત્ર તે વેલું કથા;
પાપી અસુરને હણ્યા કેટલીકવાર, પવપ્રદ સાક્ષાત સુરાર.
કૃષ્ણ કંથાણું કરનારા નાથ, કેસ શિશુપાળ હણી કીધાં કાજ;
ગોપી ગોવાળ આય વિચાર્યો, લીલા જશ બહુ બહુ વિસ્તર્યા,
રથા ગોપી આગ કરી મદન, વરા મેળવ્યા શ્રીભગવાન;
ઉર્ધ્વ દેવે ગોવર્ધન ધર્યો, અનેક અસુર તારી જશ કહ્યો;
વેદવ્યાસ ઋષિવર સુખ ધામ, બ્રહ્માવતારી અધનાશક વિશ્રામ;
હુળાહુળ કળી વ્યાપરો બધારે, કહિક પ્રભુ પ્રકટરો ત્યારે.
એવાં અનેક સ્વરૂપ હરિ ધરે, મનવાંછિત એ કીડા કરે;
એ સ્વરૂપને કાંઈ જાણે નહિ, મોટા શ્રુતિજન જોળાળે સહિ.
એ પરમેશ્વરની માયાએ, તેહનો પાર કાવે નવ થાગ્યે;
આપાપી સહુ ભમતા કરે, ત્રિલોકનામાંથી જન સહુ અનુસરે.
આપાને પાર કા જાણે નહિ, પ્રહ્લાએ એમ વાણી કહી;
એ સદ્ધિ ત્રિલોકનો વિસ્તાર, તેમાં જીવનું જ્ઞાન અનેક અવતાર.
તેમાં પરમેશ્વરના જે મોટા દાસ, એને હરિભગવનમાં દદ વિશ્વાસ;
તેમાં મોટા દાસ હરિના જે, નિર્જીવ સજીવ અંશ જાણે તેહ.
માયા શુભને જાણે મોટા સાધ, જે સેવે નિત્ય સ્વરૂપ અનાદ;
તેજા જન કાંઈ જાણતા હશે, જેહનું ચિત્ત હરિ ચરણે વશે.
બીજા અન્યને ગતિ નહિ, પ્રમપતિએ એમ વાણી કહી;
અભિનાશને એસ કહે પ્રકાશ, એ પ્રકા ઉતર મેં કહ્યો મહિમાય.
તે પુણ્ય મેં તુજને કહ્યું, થયા બુદ્ધિજ્ઞાન મેં જાણ્યું;
ભાગવત રસ હરિ મહિમા ધણે, હું પાર નહિ પામું તેતણું.
પૂર્વે તુજને કહ્યું શીપરિમહા, તે તુજને કહ્યું છે અનુક્રમે;
સંસારી હરિજન કાંઈ જેહ, જેને નિર્જીવ સાધે નેક.
એવા ભક્ત હનિના કહેવાય, તેને સંભાળવાને એહ કથાય;
વળી કા જન પૂછે ભાવે કરી, તેને કથા શુભ કેને હરી.
ભક્તિ ભાવ રાણે જે મન, જેને બહાલા ભુગજીવન;
જેને હરિ નામનો દદ વિશ્વાસ, જે જને જોળાળ્યા અવિનાશ.
તેને કથા સુણવા અધિકાર, અનુપુરુષ અવતર્યો ભૂમિભાર;
જે મેં તુજને કહ્યું સાધન, તે અનુભવે તું અનુદિન.
એનો અનુભવ જે જન કરે, તે લક્ષ ચોરાશી

* આ અધ્યાયના પ્રભુના ચોવીસ અવતાર મવાના કાર્યભરતી
કથામંત્રણ કહો છે.

વળી વળી હું તુજને કહું છું, પ્રહાર તું યોગાળી લેને સુખનેજ,
ને સુખથી બીજી અન્યલેખવશે, તો મંધન ઉપજશે તુજનેજ
સુખથી બીજી તું તે ભણે, અનિત્ય એ શરીરજ,
આત્મજ્ઞાન કહ્યું પ્રહારને, ઝકળ સ્વરૂપ અવતારજ
પ્રે પ્રહારને આસા આપી, જે વિત્ત કરે ઉપત્તજ,
સસાર સ્થિતિ નિપત્તયે, સમગ્રી સુધિની ભુગતજ
પૂર્ણ પ્રહો એવી આસા કરી, હરિ હવા અતરધ્યાનજ,
ઘટ ઘટ બ્યાષક શ્રીવિષ્ણુથી, પ્રહાર થયા મગનજ
ચતુરશૈલી ભાગવત વિષ્ણુએ, પ્રહારને અભાણવ્ય જેહજ,
તે પ્રહારને પુન નારદને, વૃત્તાત કહ્યું સર્વે તેહજ
નારદજીએ વેદવ્યાસ મતે, વર્ણવી કહી કથાણજ,
ઉદરમહી શુકદેવજીને વ્યાસે, સભાળવ્યો હરિ મહિમાણજ
ચતુરશૈલી ભાગવતનો કીધો, વ્યાસજીએ વિસ્તારજ,
દોહદામ્બક કહ્યો વર્ણવી, સુકૃષ્ટ મતે તેવી વારજ
તે શુકજ પરીક્ષિત રાખે, કહે છે આત્મજ્ઞાન સાધનજ,
કોષાક્રમ ચિત્તે અવલ્ય પાન કરે, ધરી ધ્યાન આસનજ
શુકજ એક સભા વિરે, ભાગવતે પ્રહારનાજ,
તે રસ પ્રીતે અમે પાન કરીએ, જ્ઞાન ધરીએ મુખ નિધાનજ,
વયજી

મુનિજન મોગ નિધાન કરે, અમૃત પાન અધ્યાયરે,
કર જીરી કહે વિમ વહો, દ્વિતીયસ્કંધ પંચાચરે
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વિતીયસ્કંધ નવમેધ્યાય ॥ ૮ ॥

અધ્યાય ૧૦ મો*

કંઠ ૧૦ મું-રામ ધન્યાશ્રી

સુતપુરાણિક જોયરે, શોનિક સુણો રે,
જે પવિત્રકથા ભાગવત, હરિમહિમા ધણો રે,
શુદ્ધ એક મને જે સાળો, નરનારી રે,
તેને કરજી કહે કૃષ્ણ, દેવ ગોવરી રે
ચાલ

શ્રીમોદારી કરજી કરે, શુકદેવ વાણી વદે રે,
એક ચિત્તે સશામહિ પરીક્ષિત, ચિત્તમહિ તે ધરે રે,
એ ચતુરશૈલી ભાગવત કહ્યું, પ્રહારજીએ નિરધાર રે,
તે નારદ વચને વ્યાસજી, કરતા હવા વિસ્તાર રે
અર્જ એક વિસર્ગ બીજે, સ્થાનક મણુ કદખા સહી રે,
પોષણ ચાર ઉતિ પાયામું, એવી રાધિએ વાણી કહી રે

* આ અધ્યાયમાં સુકૃષ્ટ પરી શ્રીમદ્ભાગવતનાં ત્રીતીયસ્કંધથી તે દ્વિતીય
સ્કંધ સુધી આવીને કથાનો અર્થ કહેવામાં આવે છે; તેમજ વધુ સ્કંધ
એક, (વચન) બીજી એ કથાથી દસ સ્કંધનાં ભવ્ય છે એટલે ત્રીતીયના
અર્થ સર્વ, ચતુર્થનાં અર્થ વિષાં વચનનો અર્થ સ્થાન કરાવેલો અર્થ
પોષણ, સપ્તમનો અર્થ ઉતિ (લીલા) આઠમો અર્થ મનવચારી કથા,
નવમનો અર્થ શાન્તી વચાણના, દસમનો અર્થ નિરોધ મોહકરનો
અર્થ મુક્તિ અને ભાગ્યનો અર્થ આચર્ય આ પ્રમાણે દસ સ્કંધ કર-
વામાં આવ્યા છે તથા એકે લખવાનો અર્થ વિસ્તારથી દેવામાં આવ્યો છે

મનવતર પદ આઠ નિરોધ, સાત કથાનુ કથા રે,
મુક્તિ* આશર્ય સર્વે, વિચારેણ સુધિ થયા રે
હવા અધ્યાત્મિક આદિ ભૂત, આદિ દેવ અસિરામ રે,
એ તાપ ત્રણ અષ્ટ એ કહિયે, સર્વ કરે રચના કામ રે
ત્યાર પછી પ્રહારની રચના, અનોપમ જે થઈ રે,
તે માહે છવાયા પ્રભુજી, અકળ રમી રહ્યો સહી રે
તે જીવામાં કર્મ વશે, વરતી રહ્યો સસારમાં રે,
અલણ વલણ તે કરે છે, જઈ નિરાકાર સાકારમાં રે
તે આદ્યથી આ મહિમા સહુ, તુજને કહું માડી કથા રે,
સાભાળતા અધ્યાયના નામે, વળી મરણનો ભય જાને થયા રે
હવે વિદુર મેંવેયનો સવાદ, માહે કથા કહેવાઈ સહી રે,
શુભ જ્ઞાનરસ તેહમાં, શુકજીએ વાણી કહી રે
તવ રત્ન પરીક્ષિત મક્ક વૃત્તે, શુ કર મુ અવિધારિયે રે,
વિદુર શબ્દ મુકી તપે મયા કેમ, એ કથામુનિ વિસ્તારિયે રે
તપ તીર્થ કરી પૃથિવી ક્યો, એ વિદુરે ધરી મનધારણ રે,
પૃથિવિ પ્રદક્ષિણ કરી વિદુરજી, પાછા આવ્યા હાણુ કારણ રે
તે કથા વિસ્તારી કહે, શુકજી સુને કરજી કરી રે,
હવે દ્વિતીયસ્કંધ પૂર્ણ થયો, કૃષ્ણ કરી રે શ્રીહરિ રે
શ્રીમદ્ભાગવત દ્વિતીયસ્કંધ, એ પ્રાકૃત બધા સહી રે,
સુખપ્રાપ્ત પૂર્ણ અલણ ધરતા, ધર્મક્રિકર પીઠે નહી રે,
એ ભણે બાવે સાળો જન, એ અધ્યાય દશતીકી કથા રે,
તે ચાર પાંચ પદારથ, નરનારીની બાજે વધા રે
સવત સત્તરસે મેસક્રમાં, ઉત્તમ માસ વૈશાખ રે,
કૃષ્ણપક્ષ લક્ષ્મી દિવસે, શુભ હતો મગળવાર રે
તે દિવસે અથ પૂર્ણ થયો, એ અથ ઉત્તમ સાર રે,
સહિ કથા શ્રીકૃષ્ણજી, કરી કૃષ્ણ નિશ્ચયાર રે
તાપી તટે શીલસૃપુર, જગમપરામા વાસ રે,
અદિત્ય શાંતિ રત્રિ પામે, કૃષ્ણ કીધી અવિનાશ રે
જાદ શુકદેવ સુત નાહાના જા, વહો નામ નિધાન રે,
સાધુ સમાગમ શુર કૃપાથી, શુભ વર્ણવ્યા શ્રીભગવાન રે,
અથ શુદ્ધ બધેના નથી, જી સુધિ મારી અજાણ રે,
સાધુ જને મને કૃષ્ણ કીધી, બાણી પોતાનો જાન રે,
વયજી

શ્રીહરિ મુખ ભવેણ જેણે, જનમ મરણનુ દુખ ભય રે,
દ્વિતીયસ્કંધ શ્રીભાગવત તણે, થયો પૂણુ દશમેધ્યાય રે
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વિતીયસ્કંધ દસમેધ્યાય ॥ ૧૦ ॥

ક્રિતિ દ્વિતીયસ્કંધ સમાપ્ત ॥

* નવ ૧ દશ ૧ આ સ્કંધમાં દસ અધ્યાય અવાચને તેમાં
અષ્ટપદી ભાગવત સમાગમનર તથા મગનદુષ્ટકૃત સાધન કેલેવામાં આવ્યું
છે હવે સાધનના ત્રણ પ્રકાર ૧ પદેલા ધ્યાન, ૨ પદે વાણી અને ૩ પદે
અનન્ય અધ્યાય વિષાં તેમાં ધ્યાન તરતે ભગવતનું સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું
છે ૪ પદે શ્રી તેમજ પદેત્ર અધ્યાયમાં અણુ વિચાર કરવાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું
અને બીજા અધ્યાયમાં શુભ સ્વરૂપના અધ્યાયનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું
છે બીજા પ્રકરણમાં જોતા એ અધ્યાયના અર્થમાં ૧૦ ૮ માં આત્મા આતિ જી
અને તીલક પ્રકરણમાં ૬ અધ્યાયથી ૫ માં ૮ માં ૬ માં પ્રહાર
નારદનો સમાગમ, ૭ માં અવતાર કર્યા ૮ માં ભાગભાગના પ્રતિન,
૯ માં સુખપ્રાપ્ત, ૧૦ માં અધ્યાયનવર્તન દસ લક્ષણો અને ત્રીતીય
સ્કંધનો અર્થ કહેવામાં આવ્યો છે

તૈયાર છે.

તૈયાર છે.

તૈયાર છે.

શ્રીમદ્ ભાગવત

શ્રીકૃષ્ણોપનિષત્ સહિત

શ્રીધરી, શ્રીભાલપ્રભાધિની અને શ્રીસુખાધિની ટીકાનુસાર
શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતીમાં શ્લોકે શ્લોકના ભાષાંતર સાથે

આ ભાગવત ભાષાંતરમાં મૂળ ભાગવતમાંથી એક શ્લોક પણ કંપી કર્યા વિના
સંપૂર્ણ વિસ્તારથી આપુ ભાગવત આપવામાં આવ્યું છે. ટીકાકાર મહાત્મા શ્રીવર સ્વામીનું
અદ્ભુત જીવન ચરિત્ર એક સત મહાત્માના કથન સુજળ આપેલું છે જે ઘણું રહસ્યમય
છે. દશમસ્કંધના તાર્કિક અર્થોની સમજ અને ભગવાનની અદ્ભુત લીલાઓ સમજવાની
દ્વિતીય શ્રીકૃષ્ણોપનિષત્ અર્થ અને સમજૂતિ સાથે આપેલા છે.

શ્રીનાથજીની અલૌકિક છબી,

શ્રીનાથજીના દિલકાયત મહારાજશ્રીની છબી,

ખીનું અદ્ભુત ઉત્તમ (૫૧), એકાવન ચિત્રો આપેલાં છે.

શ્રીનાથજીના દિલકાયત મહારાજને અર્પણ થયેલું

અને અનેક વિદ્વાનોએ માન્ય કરેલું છે.

ગુજરાતીમાં કોઈ પણ પુસ્તકમાં નહિ વપરાયેલા ઉપદેશો ખાસ મંગાવેલા
દેવનેક કાગળ પર છપેલું છે

ચોથી આવૃત્તિ-ઉત્તમ ચિત્રો, છપાઈ અને ટકાઉ

મજબૂત ઉત્તમ સોનેરી પુઠાની બાંધણીવાળું

આ એક જ ભાગવત છે.

ફિમત રૂ. ૧૦-૦-૦; ટપાલ ખર્ચ રૂ. ૧-૪-૦

વેચનાર-“ગુજરાતી” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,

શુક્રવેલ્લે અને પાંચીશર્ગ

સામુન બિન્દીગ, બાનરગે, રફોટ

એલફીરટત સર્કલ, કોટ, ગુનાઈ નં ૧

શ્રી મદ્ ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યમંથ)

તૃતીયસ્કંધ

અધ્યાય ૧ શ્લોક

રાગ કેદારી

શ્રીશુર ગોવિંદ ગણરાય, સ્તવું સદા સરસ્વતી માધ;
જેથી માય મનકામના પૂર્ણ સંહાર. ૧

મનકામના સહુ પૂર્ણ કરતા, સિનસુત ગણપતિસ્વામી;
ગમનન પાવન લેણેદર, વિમહરણ બહુ નામી. ૨
મૂષકાંતે ક્રેસી અંદે પાણે, સિદ્ધર વરચિત અંગ;
સુખસુખ નારી સૌ સુખકારી, લક્ષ્મણસુત સંગ. ૩
નીલાંબર આભુસણ ઉપમા, મુગમદ તિલક વિશાળ;
શુભ સેવતાં કુસુમ વિરાળે, અણિ શુક્રાક્ષિ માળ. ૪
એકદંત ઉન્નવળ મુખ શેણે, ઉન્નવળ મોઢક આહાર;
અવિચળ વરદાતાં તું સ્વામી, મધ્યમ કરુ નમરકાર. ૫
વાગ્વાહિની ક્ષણકુમારી, મહાસરસ્વતી માતા;
કમળાસની ને કમળામુખી, તુજ નિભુવનમાં વાસ. ૬
ચેત વસત ને ચેત ભરણ, ચેત સો શબ્દગાર;
અતુલ્યું અંબુજનલમાં શેણે, વીણા પુસ્તક ધાર. ૭
શુક્રામણામણિ રુદ્રાટિકની, માતા નિવિધતાપહરણી;
સેવક જનપર ને સીન નરપર, ગાત એ ઉપકાર કાળ. ૮
અનેક ભક્ત આભ્યા તુજ શરણે, તેને મયા તમે કીધી;
સંસાર લાથી પાર ઉતાથી, અવિચળ શુદ્ધિ કીધી. ૯
માત શુભને કરણા કીરે, ભાણી કીન કંગાળ;
સરસ્વતી મા શુભ મતિ ડેળે, હું છું તમારો બાળ. ૧૦
ગ્રીહ હામ એ મનમાં કીધી, મને ભાણી તારી કૃપાય;
આભ ઉડળમાં ભરે જેમ કીધી, તે કયેમ ભરણ. ૧૧
સાધુ સમાગમ સંત કૃપાથી, કરણા હરિજન સર્વ;
દયા કરી દેવશ ધ્યાણે, તો ન તત્કયે મન ગર્વ. ૧૨

સૂત પુરાણિક ચોનકને કહે, શ્રીભાગવત કથાય;
તૃતીયસ્કંધ કથા પાવન, સાંભળતાં અધ ભય. ૧૩
શ્રીશુકલ કહે પરીક્ષિતને, સાંભળ હે શુભંત;
હવે હહું વિસ્તારી જે તમે, પૂછ્યાં પ્રશ્ન અનંત. ૧૪
આ તૃતીયસ્કંધની કથા પાવન, અધ્યાય છે તેવીશ;
તે સંશેષે હું કહું ભે, કરણા શ્રી જગદીશ. ૧૫
તે આધ અર્થ કથા સાંભળતાં, મહા પાપી અધ વામિ;
ધર્મ અર્થ ને કામ ચેણે, એ ચાર પદારથ પામે. ૧૬
સષ્ટે પ્રશ્ન પૂછ્યાં વિદુરનાં તે, શુક કહે મહિમાય;
એક સમે શીકૃષ્ણ પધાર્યાં, ઇંદ્રપ્રસ્થ* ભણી નય. ૧૭
કેળે કહે કહે જે પાંડવ પાંચે, લાખાગુહમાં પર્જનીયા;
તે લોકિક ધર્મ રાખવા અર્થે, પ્રભુજી પંચે પગીયા. ૧૮
શ્રીપદી સતીને સંભામાં આણી, મળની હુયોધન;
લાખાગુહમાં કુંતા કુંવરે, પાંચે કીધા હંહન. ૧૯
પાંચાળીના કેશ અહીં, દુઃખ દીધું કાંઠ્યાં ચીર;
અંતરિક્ષથી અવિનાશ પધારી, પેટને ક્ષામ શરીર. ૨૦
વળી કોરવે નૃહું યોડીને, રાજ્યરીષ સહુ લીધું;
અતિદ્રેષ ધરીને હુયોધને, દુષ્ટ કર્મે ત્યાંહાં કીધું. ૨૧
કોરવ વિદુર એકંતે બેઠા, પાંડવની કરી વાત;
હરેકંઠ ઉપરે કરી સર્વથા, કીરોએ એના ઘાત. ૨૨
વિદુર મંત્રી કહે, પાંડવ મટે, નેદએ અર્પું રાજ્ય;
કહું ન માને મહા અહંકારી, એ મૂર્ખ કેરો તાજ. ૨૩
પ્રતિયોધ વિદુરે બહુ કયો, પણ માને ન કોરવ એક;
પછી કોરવે રીસ કહી કાંઠ્યા, વિદુરને રાજ્યથી છેડ. ૨૪
પણ કરે અહીં પાંડવનું, એમ ભણ્યો રાય વર્ચન;
રીસ કરીને રાય હુયોધને, કાંઠ્યા વિદુરને વંત. ૨૫
રાજ્ય કેરો કેપ દેખીને, વિદુરે તમ્યાં હુધિયાર;
શરણ અંત મૂકી વન આલ્યા, તપ તીરથ ને સાર. ૨૬
જ્ઞાન દાન દેવાર્ચન પૂજન, દેહી કાપડીની કીધી,
અવનીપરનાં તીર્થો સહુની, પ્રદક્ષિણા પોતે કીધી. ૨૭
સર્વ તીર્થ કરીને પ્રભાસે, આભ્યા વિદુર મહાજ્ઞાની;
ત્યાં કહેવત્તું શુદ્ધ સાંભળ્યું, જે કોરવ પડ્યા અભિમાની. ૨૮
સરસ્વતીમાં સ્નાન કરી, આગળ સાંચ્યાં વિદુર પાવન;
ત્યારે યજુનાં ઉપકંઠે, મળિયા ઉદવ હરિજન ૨૯

* આ પદેલા અધ્યાયમાં વિદુરજીએ હજારને સવળાં મક્કા પૂજ્યાં
એને કોરવના પોતે ત્યાં કયાં તે વળી દેખાયા. દ્વારકામાં શ્રીકૃષ્ણ,
બલરામ, વસુદેવજી, પ્રભુ, સાંભળ, સુપ્રધાન, અર્જુન, અંબરજી, ચાકરજી,
એને ગદ વગેરે સવળાં પ્રસન્ન અને કારણ છે, એ મક્કા પૂજ્યો. અને
યુધિષ્ઠિર, ભીષ્મ, અર્જુનાદિ પાંચેના પુત્રી અનેર પૂજ્યા.

૧ કમલ સરજ.

* દાણમાં આપા કટેવાય છે,

અન્યોઅન્ય મળ્યા અતિ હર્ષે, લેખ્યા કરીને પ્રણામ;
આસન કરી એકાંતે બેઠા, સુંદર સીતળ કામ. ૩૦
તેણે સમે ઉદવને વિદુરે, પૂછ્યો દારિકા સમાચાર;
શ્રીકૃષ્ણ બસભદ્ર યાદવ સર્વે, કુશળ કુટુંબ પરિવાર. ૩૧
એવાં વચન વિદુરનાં, ગંઘાદ ઉદવે લેખ્યા વાણી;
સમાચાર કહી કૃષ્ણ સંઘર્ષી, એવી વાત પ્રમાણી. ૩૨

વલ્લભ

વાત માંડી કહે ઉદવણ, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
કરુણેડી કહે વિગ્ર વલ્લભ, તૃતીયતણે પ્રયત્નધ્યાયરે. ૩૩
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયકંધે મયનેપાથ ॥ ૧ ॥

અધ્યાય ૨ એ*

કહું ૨ જુનું-રાગ મારી-આલ હંકરી

શ્રીસૂતપુરાણી કથા રસ કહે, જેને હરિચુલ હૃદયામાં રહે,
નિઃશ ત્રિભુવને કહ્યું ને વ્યાસ, ગર્ભમાં શુકે કીધી અવશાસ. ૧
તે શુકદેવ પરીક્ષિતને કહે, ને વિષ્ણુ બ્રહ્મ મહિમા લોકે;
ગદગદ કંઠે ઉદવ થયા, સમાચાર પ્રભુના પુછિયા. ૨
શ્રીકૃષ્ણ ઉપર પૂરણ પ્રીત, રમ્ભરુષમાત્રે થાય પવિત્ર;
બાલપણથી ભજતા ભગવાન, વૃદ્ધપણે પણ તેજ સમાન. ૩
ચંરબુરવિંદમાં સદા મદ્ર, સાધુ ગદગદ થયા સુણી પ્રશ્ન,
પ્રશ્નમાં થયુલી ઇતિહાસીવૃત્ત, પાછી સાધી ઉદવે સત્વ. ૪
વેહેતે નેરે કદા સમાચાર, વિદુરે પૂછ્યો ને પ્રકાર;
નથી કુશળ મારા ભાત, કૃષ્ણ સૂર્ય અસ્ત થયા સાક્ષાત. ૫
યાદવ આત્મનું છે હૃદયીય, નહિ ભણ્યા પરબ્રહ્મ સાક્ષાત;
આત્મા કૃષ્ણને યાદવ એક, અંતર્ધર્મી ન ભણ્યા કી વિવેક. ૬
સંપૂર્ણ એ શૈલાવાન, રાજસુયત્રમાં દેહિત્રમભાન;
મનુષ્ય લીલા કરતા એ તેજસ્વ, પ્રશ્નપૂર્ણ એ ત્રિભુવન ભૂષ. ૭
મજ્જવનિતાના જીવનહાર, અદૃશ્ય થયા શ્રીસુતાર;
ઋષિ માત્રને શાંતિ દેનાર, દેવઆદિના પ્રાણધાર. ૮
આજન્મા વસુદેવના પુત્ર, વીર્યવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ;
ખીંદીને કંઠથી તે વચ્ચા મગ, કાળવચનથી ભાગ્યા તર્ક. ૯
પૂર્વમાં માતપિતાને સ્તુતિ કરી, શાંતિ ન પરી થોથા હરિ;
ચિયુપાળનેા કીધી નામ, થોપી છતાં એ પ્રેમ પ્રકાશ. ૧૦
દીધી રણમાં ઘોર સંહાર, યતુમાને પાડ્યા પાર;
ભક્ષાને આનંદના દેનાર, ગયા વેકુંઠે પ્રાણધાર. ૧૧
ઉગસેનાના સમાવ્યા તાપ, પ્રાર્થના કીધી શ્રીમહારાજ;
નમ્રપણે યાચના કીધી, કંઈક યદન સેવા કીધી. ૧૨
પુત્રનાને આપી સુક્તિ, યથોક્ત જેવી કીધી સક્તિ;
એના પરમ પુરુષ દયાળ, વેરભાવે સુક્તિ દીધી તાલકાળ. ૧૩
અગિયાર વર્ષ વચ્ચા મજ્જવન, લાડ લહાવ્યા ગોપીને તાંડે;
વિષ વિષ મકાર કીડા કરતા, પ્રેમ ગોપીનાં મનહાં હરતા. ૧૪

* આ બીજા અધ્યાયમાં ત્રિદાસ પ્રગટે ઉત્તર ઉદવ આપે છે, તેમાં
શ્રીકૃષ્ણની બાલકીલોપી તે મજ્જવન સંપૂર્ણ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

ધેન ચરાવતાં ઝંડી જાળવી, રાસલીલાએ કીડા કરાવી;
જન્મનાનું જળ નિર્વિંધ કીધું, નાળથીને* સુખકુંદ દીધું. ૧૫
ગોપધન પધોં ટપલીએ, ઇંદ્ર ગર્વે હૃદયો તે ઘડીએ;
શદ્માં મધુરી ચેલું ગાઈ, થેઈ થેઈકાર નાચ્યા બળભાઈ. ૧૬
એવા શ્રીકૃષ્ણ પરમપવિત્ર, ગાઈ તેનાં શાં શાં ચરિત્ર;
ઉદવ વિદુર અત્યે નિરધાર, કહે એમ કૃષ્ણ તણે સમાચાર. ૧૭
છપ્પન કોડ યાદવ સંગાય, શેખનાગ રૂપ એ બળ ભાંત;
પ્રભુશાંદિ કેવરે સહુ નામ, હરિ સો સાચે પહોંચ્યા સ્વધામ. ૧૮
શ્રીકૃષ્ણની કરી એ વાત, ઉદવજીને હવે અચુપાત;
કહેતા વાત નયણે જળ ભરે, મહા ચિંતા મનમાં પદર. ૧૯
હરિ ચરિત્ર સંભારે સહી, કહે વિદુર પ્રત્યે ત્યાં રહી;
શ્રીગોવિંદ તણા શુભશ્રામ, ઉદવ કહે વલ્લુડી તે કામ. ૨૦
સંભારી શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર, સાંભળતાં અંગ થાય પવિત્ર;
ને લીલા દારિકામાં કરી, અકળ સ્વરૂપ અનિનાશી હરિ. ૨૧
ઉદવ વિદુર તણા સંવાદ, બેઠું વાત કરે રે વિવાદ;
હરિને જે ગમે તે ખર, પ્રભુના મનમાં ભાળ્યું તે કંથુ. ૨૨

વલ્લભ

મનમાં ભાળ્યું તે ખર, હરિ ઇન્દ્રાએ સહુ થાયરે;
શ્રીભાગવત કંધ તૃતીયને, હવે દ્વિતીયાધ્યાયરે. ૨૩
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયકંધે દ્વિતીયાધ્યાય ॥ ૨ ॥

અધ્યાય ૩ એ†

કહું ૩ જુનું-રાગ સામેરી-આલ મોડી

ઉદવ કહે સુખ વિદુર, કૃષ્ણ ચરિત્ર પાવન રે;
માતપિતાને સુખ કરવા, મધુરાં પધાર્યો ભુગજવન રે. ૧
કંઠ પછાડી પંચજન્ય મારી, રૂઢમણિ પરવશ રે;
સાત વૃષભ નાથી હરિ, નામજીવી વધો રે. ૨
કોળયવન યાદવ રાત, ભીમાસુરને આયો રે;
સેવક સહુર કન્યા વરી, કંઠપેદાર ત્યાં હાથો રે. ૩
ભારતનું ઘોર શુદ્ધ કીધું, સુપિંદિરે રાજ કીધું રે;
અનુગ્રેષ કરાવ્યો પાંડવને, રાજ્ય સુખ બહુ દીધું રે. ૪
એમ શુકદેવ વાણી બીચરે, સાંભળ પરીક્ષિત રાય રે;
સત કહે શૌનકની પ્રત્યે, પાવન કૃષ્ણ કથાય રે. ૫
વિદુર ઉદવ બંને બેઠા, યતુના કેરે તીર રે;
નટ બ્રહ્મ જળ તે સદા પાવન, કરે શુદ્ધ શરીર રે. ૬
ઉદવજીને વિદુર કહે, સાંભળેા સ્વામી વાત રે;
સો કુટુંબ યાદવ સાથ લડને, પધાર્યો ભુગતાત રે. ૭
પ્રતાસમાં કેમ આવિયા, સુને તે ટહોને વિસ્તાર રે;
સચુદાય યાદવતણે તેને, કેમ થયો વળી સંહાર રે. ૮

* નલકુવર અને મહાશ્વેત નામના કુમેરના એ પુત્ર, જે કે વમતા
નું નામ હતા તેઓને રૂપચંદ્રિનીમણી એવું કહ્યું.

† આ ત્રીજા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણની મધુરાંની લીલા તથા દારિકામાં
રાસલીલા કરી તે અને દુવોલા મુદિના માપની કથા વર્ણન કરવામાં આવી છે.

તેહ કથા સાંભળવાની, યુને અતિ ઈચ્છા થાય કે
શ્રીકૃષ્ણકેસરો ચરિત સુભૂતાં, પાતિક સવળાં ભય દે. ૬
ત્યારે શ્રીમભુજનાં ચરિત તે, ઉદ્ભવ કહે મુળ આપ દે;
પૂર્વે અભિ હુવોસા કેરી, હવેના યાદવને શાપ દે. ૧૦
દ્રાવિકામાં યાદવોને, શાપ હવે ઉત્પત્ત દે;
તે કારણથી યાદવ સઘળા, હવા વળી પાનંતે. ૧૧
તવ રાય પરીક્ષિત ઉચ્ચારે, શ્રીકૃષ્ણથી અવિધારી દે
શાપ કહી કેમ હુવોસાએ, તેહ કહેા નિસ્વારી દે. ૧૨
બ્યાસનંદન વદે વાળી, સાંભળેા પરીક્ષિત ભૂપ દે
એક સમે યાદવ કુંવરોએ, બિચારું મન અનુપ દે. ૧૩
હુતાશનીનાં દિવસ આગે, જાણક રમતાં ઉભંગ દે;
હોરી રમે હરખે ભયો, વાગે ત્યાં રંગ મૂઠંગ દે. ૧૪
ભંભવતી કેરી પુત્ર સાંભ, જ્યેષ્ઠ કુંવર જે કહેવાય દે;
તેને વેશ આંભે લેવડાઓ, એ કોતિક કેરી કયાસ દે. ૧૫
શબુગાર એવે અંગ ચોભે, ચીર યોળી ગાત દે;
જન કરીને ઉદરપર, એક બાધું લોહનું પાન દે. ૧૬
આગળ કરી સાંભ પુત્રને, પાછળ કુંવર ચાલે સર્વ દે;
રંગે રમતાં ભય પંથે, હુતાશનીનું પવે દે. ૧૭
તેમી સમે ત્યાં આવ્યા હુતા, અપિ હુવોસા હારકા પાસદે;
જહિ સમીપે કુંવર રૂતા, આવ્યા ધરીને ઉઠકાસ દે. ૧૮
જઈ મહાભુજિને પાગે નમ્યા, કરી મદક્ષિણા ને પ્રણામદે;
પણ ભવિષ્ય વાત જોનાર છે, તેથી ભુજિ ન રહી ઠામ દે. ૧૯
યદી અન્નિનંદન મત્સ્યે, અલેક વડે સર્વ વચનંતે,
નિકાળ જાની છેા મજુ, તમને સજે ત્રણ ભુવનંતે. ૨૦
આ અભળાને ગલ્લ ઉદરમાં, થયા આસ અનિયાર દે;
એને પુત્ર કે પુત્રી પ્રસવશે, અનિહ કહેા નિધાર દે. ૨૧
ત્યારે હુવોસા કેવે ચલ્યા, શું કરવા આવ્યા હાસ્ય દે ?
વાલકાળ શાપ દીધેા કુંવર, સહુને પમાડ્યા તાસ દે. ૨૨
મહા કોષથી શુનિ વચન બોલે, શાપ યુગ ઉચ્ચાર દે;
સકથા મૂશળ એહ જાણશે, કારણ વળકાર દે. ૨૩
તે છાપન કોટિ યાદવ માત્રને, કરશે ક્ષણમાં એત દે;
શાપ સુભી સી થયા આંખા, કુંવર એ શુભવેત દે. ૨૪
તે હુવોસાને શાપ સાગે, કરતા કૃષ્ણ મહારાજ દે;
પુત્રે સર્વ કહું હવા અનરત, થયું નમજી બહુ આજ દે. ૨૫
તે શાપ અભિના સત્ય કરવા, ઉત્તરવા ભુજિ ભાર દે;
શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં પ્રેરક થયા, માદવ સોમાં તેણીવાર દે. ૨૬
હરિ કહે હવનાં આપણને આહિ, થયેા હુવોસાને શાપ દે;
વળી દ્રાવિકામાં ઉત્પાત થાય છે, અપશુકન એ આપ દે. ૨૭
તે માટે શ્રીસરસ્વતીવડે, પરમજ્ઞે પ્રભાસ દે;
ત્યાં જઈ તીરથ યજ્ઞ કરીએ, એમ વડે શ્રીઅવિનાસ દે. ૨૮
તો પુણ્યકળ કાંઈ ઉદય થાયે, ભાગે સર્વ વિધન દે;
ત્યારે સોને મન વરજું, સત્ય કહે ભુગદ્ગવન દે. ૨૯

મંતર્યાગિ થયા પ્રેરક, સાવધાન સહુ થાય દે;
સો કુટુંબ યાદવ સાથ લઈને, પ્રભાસ પાટણ ભય દે. ૩૦
શણગ્રાથી હણકરિત ઉત્તમ, ભેતયાં રથ સાર દે;
મતુરંગ સેન માર્ગે ચાલે, અપરિમિત અસ્તાર દે. ૩૧
સુખપાલ આચન છત્ર ચામર, ખલનું દુરુહિ નાદ દે;
પંચમ શબ્દ વાદિત વાગે, ચામ ઘણા શુભ સાદ દે. ૩૨
મનુષ્ય ભાયા ચોભતા, કટિ કટારી તલવાર દે;
સાંભ ભાતા ત્રિશુલ કરચી, વળી પરિધ વાંકી ધાર દે. ૩૩
જરકરીકેરા વાઘા મુંદર, જળાકુળે વિચિત્ર વિચાળ દે;
યાદવ સરવે સજ્જ થઈ, સાંચથો બાલ કોપાળ દે. ૩૪
વસભુ

જાલોપાળ સમસ્ત યાદવ, પ્રભાસ પહોંચતા થાય દે;
શ્રોતા બોલેા શ્રીહરિ, થયેા તુતીયનો તુતીયધ્યત્ય દે. ૩૫
ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે તુતીયસ્કથે તુતીયધ્યાય ॥ ૩ ॥

અધ્યાય ૪ થો*

કંવલું ૪ છું-રાગ ગોરી

શ્રીકૃષ્ણ ભાગે સાંભળ રાયલ, પ્રભાસ જોતમાં યાદવ ભયલ,
શ્રીભાગજ સહુકુટુંબ પરિવારલ, યત ન કરે પૂન્ય અપારલ. ૧
ચાલ

સહુ પુત્ર્ય મારગ આચરે જન, ધર્મ મત ને દાન;
અતપાન શુભ પલ્લવત કરીને, ભાગે શીલગવાન. ૨
જોજન વિમને કરાવી, તાંબુલ દક્ષિણા સાર;
અક્ષત ચંદન ને પૂજન, નાના ભાતિ રુકુમહાર. ૩
પછી ઝેરય મહીરા પાન કીધાં, યાદવે રહીને ત્યંહિ;
મહિમાએ ઉત્તમ થયા, સરસ્વતીના ત્રટ મંહિ. ૪
અપિ હુવોસાના શાપનું, લોહ વજ્ર હતું જેહ;
સસુદ સંગમ ત્રે જોડીને, સર્વ મળી ઘણું તેહ. ૫
જળલેરેવથી તેનેા અંચ આવ્યે, પ્રભાસ જોત મોભાર;
તે પાન નામે છેડ શાઈ ઉચ્ચ, સોડાને આકાર. ૬
શેષ નાખ્યું સસુદમાં તે, મત્સ્યે ગાળ્યા તેના અંચ;
તે એક વ્યાધે ભાલીક કરીને, કીધું તેને શરંચ. ૭
મહિમાએ વિવાહ કરીને, યાદવે કપોં સંક્રામ;
યાતને સોટે વહિયા, તેજેા કાષ્ઠ આવી તે ઠામ. ૮
મહાસુદ ઘણુક હતું તે સ્થળ, પરપર યદુરંગ;
યાતને સોટે લજ્યા તે, શત્રુ યઈ ભાયાં અંગ. ૯
યાદવત્સળી યઈ ભેતયાં, સર્વે હવા સંકાર;
છપતકોટ નાથ પામ્યા, એક ઉગરો વળનાભ ગુમાર. ૧૦
પછી શ્રીકૃષ્ણ અંચત્યનેાં યઈ, જઈ જોડા ભગવાન;
એવે દ્રાવિકાથી ઉદ્ભવ અપાયા, સારિગધર નિધાન. ૧૧

* એ થોથા અભિજ્ઞાણે યાદવનેા સદા તથા શ્રીકૃષ્ણને સ્વધામ
પધારનું અને ઉદ્ધવના કલપરત્ન દરિદ્રાપાત્ર વિદુર મેરવનો સમાગમ
થયેા, તે અનુકરેા છે. † દાતામાં તે પોષવને મોસ પોષકા કહે છે.

જન્મા સમે અર્જુનનું પ્રભુઓ, હરી લીધું તેજઃ
પછી કહ્યું હીમ પંથે આવવો, વૈકુંઠ મળીશું યોજ. ૧૨
ત્યાં ઉદ્ધવ સાથે આવ્યા છે, મૈત્રેય ઋષીશ્વર સંતઃ
તમો જ્ઞાન કહેજો વિદુરને, એમ કહેતા ગયા ભગવંત. ૧૩
એણું કહીને આજ્ઞા આપી, મૈત્રેય ઋષિને મોસારઃ
શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું તે જ્ઞાન કહેશે, વિદુરને નિરધાર. ૧૪
વિદુર બહાલા નાથને, ઘણું ભક્તવદ્ધ ભાણુ;
સંભારે ઘણું તે સમે, સાક્ષાત્ પુરુષપુરાણ. ૧૫
શીથીલ સ્થલ અશ્વત્થનું, ત્યાં પોદ્યા શ્રીમોસારઃ
તેવે એક પારથી આવ્યો, ત્યાં વન ઘડી નિરધાર. ૧૬
શ્રીકૃષ્ણ કેસં ચરણમંતું, પક્ષ કરે ચળકારઃ
તે વ્યાપે તેને છવ્ઝ નાણી, શર સંકોષે તેણીવાર. ૧૭
કણું પવેત ધનુષ તાણું, તે છટકું શરથી બાણુ;
ભાસીક ઋષિના શાપનું તે, બાણું પ્રભુના પંથે નાણુ. ૧૮
ત્યારે નેન ઉપાધી નિહાળ્યું, સાક્ષાત્ શ્રીઅવિનાશઃ
પરધક્ષા દેખી પારથી, તત્કાળ આવ્યો યાગ્ય. ૧૯
અરે સ્વામી હું મહાપાપી છું, મેં કીધું અધરિત કર્મ;
અનજાણે મેં બાણુ મેચ્યું, નવ નાણિયા પરધક્ષઃ ૨૦
મા અપરાધ મારા ક્ષમા કરો, હે હીનાનાથ દયાળઃ
હું કુલ પાપી આત્યાચારીને, મમા કીજે કૃપાળ. ૨૧
ત્યારે વિચિત્ર વાણી વહે, તું સંભળ સાચું વ્યાધ;
એ પૂર્વની ભાવીક વાત છે, નહિ નહિ તુજ અપરાધ. ૨૨
એ જોષ તુજને છે નાણુ, એમ વહે કરુણાસિંધ.
પ્રતિષેધ અન્યાય નથી તારો, પૂર્વ વૈર સંબંધ. ૨૩
એણું કહીને સંતોષો વ્યાધ, પછી સ્થાનક બંધ;
વૈકુંઠ પદ તને મળ્યું, હરિ મળ્યાનો મહિમાય. ૨૪
શરુકને* દારિકાં મોકલ્યો, રથ લઈ તેણીવાસઃ
જગન્નાથ પાતાળ ગયા, સાંનિધ્ય વિશ્વાધાર ૨૫
ઉદ્ધવને આજ્ઞા કરી, શ્રીકૃષ્ણે તેણીવાસઃ
પછી અંતર્ધ્યાન પ્રભુહવત, ગયા સ્વધામ વિશ્વાધાર. ૨૬
વૈકુંઠપુરી હરિ પધાર્યો, સૌ ભક્ષાને કરી ઉદારઃ
વિદુરને ઉદ્ધવ કહે, તમો, શીખ નાજો હરિદ્વાર. ૨૭
મૈત્રેય ઋષિ ત્યાં છે તે વળી, તમને કહેશે જ્ઞાન
ઉદ્ધવજી વાત્યા બદ્રિકાશ્રમ, સમયો શ્રીભગવાન. ૨૮
ત્યારે શુકદેવજીને પ્રશ્ન પૂછે, પ્રેમે પરિણિત રાયઃ
સર્વ યાદવ મધ્યે ઉદ્ધવ, રાખ્યા કવલ ઉપાય? ૨૯
એ વિસ્તારી મુજને કહે, ત્યારે વહે વેદવ્યાસનો વનઃ
ઉદ્ધવ યોને જ્ઞાન કહે, માટે રાખ્યા ભુજાજીવન. ૩૦
વિષમો બ્યાં સાધુ રામાગમ, અપિ નુંદ અનંતઃ
કળિયુગ અવધારો તે માટે, બદ્રિકાશ્રમ ગયા સહુ સંત. ૩૧
તેથી બદ્રિકાશ્રમ વિષે, ઉદ્ધવ ગયા નિરધાર,
સત કહે યોનિગત પ્રયો, કૃષ્ણ કથાનો વિસ્તાર. ૩૨

* કૃષ્ણ નામનો શ્રીભક્ષા ૧૫ દારિકાન સારવિ હોય

પદાણુ

હરિકથાનો વિસ્તાર, યોનક સાંભળો મન સ્થિર કરી;
હવા અધ્યાય ચાર પૂરા, કરી કૃપા કરુણા શ્રીહરિ. ૩૩
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે ચતુર્થોધ્યાય ॥ ૪ ॥

અધ્યાય ૪ મો*

કહ્યું ૪ ઈ-રાગ સારંગ

શ્રીગુકળ ચુખ વહે કથાય, અવજી મરે પરીણિત રાય;
પછી વિદુર હરિદ્વાર ગયા, અપિ ત્રૈત્રયને ત્યાં આવિયા. ૧
અન્યો અન્ય મળ્યા ધરી પ્રેમ, સમંચાર પદ્યા સહુ શ્રેમ;
વિદુર કીધા દંડ પ્રભુમ, તમ શરણે હું આવ્યો સ્વામ. ૨
શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું તમને જ્ઞાન, કહે મુજને તે અપિ ભગવાન;
ત્યારે મૈત્રેય કહે ધન્ય ધન્ય, ઘણું નિર્મળ છે તુંજ મન. ૩
સાધુ ભક્ત તું સમકો નહીં, હરિ રાજ્ય મુખવા સમર્થ તું સહી;
તવ વિદુર ચુખ વહે વચન, કીજે કરુણા શ્રીમુનિજન. ૪
સ્વામી ઉત્પતિ વિમની જેઠ, મુને વિસ્તારી કહે તેઠા;
યદિ સ્થિતિ વ્યાપક સંસાર, મુનિવર તે કહે વિસ્તાર. ૫
પ્રભુતણું જે પરમ ચરિત, તે મુને કહેજો અપિ પુણ્ય પવિત;
પુણ્ય કીર્તિવાળા ભગવંત, તેના લીધે પામે અનંત. ૬
વિશ્વ મુજનાર નારાયણ નામ, નામ લીધે પામે સુખ ધામ;
આ તનના કંઈ ભરોસો નથી, કથા વિસ્તારો હો અખી. ૭
પછી મૈત્રેય વહે વચન, સાંભળ ભક્ત વિદુર પાવન;
વિશ્વ નાભથી કમલ દર્શન, તે પંકજથી પ્રજ્ઞા ઉત્પત. ૮
શ્રીશંત વરાહ જે સાર, તે કહીએ પહેલો અવતાર;
સદસરીથી પુરુષ જ સહી, પ્રથમે ઉત્પત્ય તેની કહી. ૯
સોપીશ તલ એકત જ કરી, પંચવીશમે જીવાત્મા ધરી;
એ પ્રકારે નિપાળ્યો એક પિંડ, જે પિંડ તેજ પદ્યું પ્રજ્ઞાંક. ૧૦
પિંડ પ્રજ્ઞાંક ઉત્પતિ એ કહી, મૈત્રેયે વાણી વિદુરને તહી;
શુકજી કહે મુખ પરીણિતાર, એ પવિત પાવન હરિ કથાય. ૧૧

વચન

પવિત્ર પાવન કથા કૃષ્ણની, સાંભળ પરીણિત રાયજ;
ભાગવત તૃતીયસ્કંધ કેરો, થયો પંચમોધ્યાય ૬. ૧૨
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે પંચમોધ્યાય ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૬ મો*

કહ્યું ૬ ઈ-રાગ રામઝી

શ્રીગુકળ વાણી વહે, સાંભળ પરીણિત રાયજ;
સત પુરાણિક કહે યોનકને, હરિકથા મહિમાયળ. ૧

* આ પાંચમા અધ્યાયના વિદુર અને મૈત્રેય મુનિનો સવાદ હરિ-
દ્વારમાં થયે તે વર્ણનને વિદુરે યદિપી ઉત્પતિ પછી તેનો ઉત્તર સનિ-
સ્તર કીધો, તેની કથા કહેવી છે. મહાવત્સર્ગની ઉત્પતિ કરીને દેવતાએ
અન્યાનની સ્તુતિ કરી છે, તે દેખાડવામાં આવી છે. મુજ અપવત્તો
આ અપવત્તો વધારે વિસ્તાર કર્યો છે.

† આ છઠ્ઠા અધ્યાયમાં તુરની ઉત્પતિ પછી, આધિવેધથી બે
વર્ષન કહ્યું છે; અને વિરાટનું નામનું કહ્યું છે; તે પછી ચોવીસ તર જણા

ગ્રીવેય ઋષિ વિદુરને કહે, જોશી શ્રદ્ધાશ્રમભણ; શ્રીતાજન શુદ્ધ મને સાંભળજો, વર્ણન શુભ પરબ્રહ્મણ. ૨
 એ રીતે બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, વર્ણની સંશ્લેષ પ્રકારણ; સહસ્રશ્રીધોકાર પુરુષ તે, આદિદેવ અવતારણ. ૩
 તેમાં વ્યાપક દર્શોદ્રિય, વળી અગ્નીઆરણું મનણ; તે સહુ વશ વર્તે પ્રભુને, સાંભળ હવે સૂચનણ. ૪
 પ્રગટ ચારે વર્ણ કહી, તે પ્રભુથી ઉત્પત્તણ; શ્રીગુણથી બ્રાહ્મણ ઉત્તમ, પરથમ હવા પાવનણ. ૫
 બાહ્યથી જન દારિત્ર ઉપન્યા, હરિ કેરા અંશયણ; ઉચ્ચ મંદગ્રમાંથી ઉપન્યા, વર્ણ ભીમ વૈશ્યણ. ૬
 ભૂર્ણમાંથી શૂદ્ર નીપન્યા, વર્ણ પ્રગટયા ચારણ; એ ચતુર્વર્ણ શ્રીપરબ્રહ્મથી, પ્રગટી ત્રિઆધારણ. ૭
 એ ચારે વર્ણ અનાદિ છે, એથી ચતુર્દશ વિસ્તારણ; અનુક્રમે એ ધાય એકઠી, કહિયે વર્ણ અઠારણ. ૮
 એ ચતુર્વર્ણ પ્રભુધર્મી, ઉત્પત્ત થઈ છે નેહણ; તે સાથે સૌ ધર્મ પ્રગટયા, તેમાં નહિ સંદેહણ. ૯
 ચારે વર્ણ ને ધર્મ જુજવા, કહ્યા છે તે ખાળેણ; પાતાની સાંનિધ્ય રાખ્યા, કરી કરુણા દીનદયાળેણ. ૧૦
 તે ચારે ને કર્મ કરે છે, ઈર્ષ્યાના વ્યાપારણ; તે સમર્પે બ્રહ્મને તો, દુષ્કાર કરે શ્રીમોહારણ. ૧૧
 મટિ હરકેહાં ઉપાયેથી, ભજવા શ્રીભગવાનણ; કર્મ પ્રભુને અપણુ કરવાં, સાંભળો હે રાજાનણ. ૧૨

સાંભળો પરીક્ષિત વહે શુકેણ, એ તુલ્યવરકંધ કથાયદે; શ્રીહરિ હરિ સુખથી ભળી, આ થયો છહો અધ્યાયદે. ૧૩
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વાવીપરશ્વે મહોપાધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

અધ્યાય ૭ ત્રીય

કહ્યું જી ગુ-રાગ દેશખ-આશ કુકી

એમ બોલ્યા સુતપુરાણી, ઋષિ શીતેક સાંભળો બાળી; શુભ કહે પરીક્ષિત રાજન, સાંભળ હરિશુભર્ત વર્ણન. ૧

૭, તેજનાં નામ (૧) મદન, (૨) અન્દકા, (૩) આકાશ, (૪) વાયુ, (૫) અગ્નિ, (૬) પાર્થી, (૭) પૃથ્વી, (૮) ચાન્દ્ર, (૯) સ્વર્ગ, (૧૦) સૂર્ય, (૧૧) સ્થ, (૧૨) ગંધ, (૧૩) મણુ (૧૪) નાભ, (૧૫) કાન, (૧૬) યજ્ઞ, (૧૭) આત્મી, (૧૮) દોષ, (૧૯) પાણુ, (૨૦) પાણુ, (૨૧) ઉપરવ, (૨૨) નાળી, (૨૩) મન, (૨૪) કાળ, આવી ઉત્પત્તિ પછી તે સખાં મનવાથી વિશાદ પુરુષ એકાગ્રમાં બાળુ સમય સુધી રજાઃ પછી તે આંદાન પુરુ પ્રકારે ભાગ થયા, તેમાં પાણુ એક સૂર્ય, ગ્રહ ચપ્પે અને દસ સૂર્ય મળીને ગ્રહ પ્રકારે ભળ્યા. પછી ચતુર્વર્ણી ઉત્પત્તિ કહેવામાં આવી છે.

આ સાતમા અધ્યાયમાં વિદુરભણે સત્ય વસ્તુ ભજુવાની કળાથી સંતોષમાં બોલવતમઃ આવેલી સખાં કર્યા ભાગવતમાં મધ્ય પૂજામાં છે. આત્માના ભંધ અને ધાતુ થી રીતે ભજુવા છે તે વિશદના રહેનારા, ભગવાનની વિરક્તિ સંતોષી તથા મુક્તિના માર્ગ સંતોષી, મનુના રહે સંતોષી; ભજુવા વગેરે થોડા સંતોષી; તમા પ્રકારના આગી સંતોષી; રહે

ગ્રીવેય ઋષિ પ્રત્યે નિરધાર, વિદુર પ્રશ્ન પૂછે તેલીવાર; ચિત્તન્ય રૂપ નિર્ણય ભગવાન, લીલા કારણ છે પુરુષપુરાણ. ૨
 ઉત્પાદક પાણ સંહારક એ, તેનું કારણ શું શું છે? ૩
 અખંડ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, છવ્ય અવિદ્યા કારણ શું છે શિવ? ૩
 આનંદ આદિ ને જે નાશ, કર્મ જનન કદોશ કેમ પ્રકાર? ૪
 દેહને અનુસરે મનુષ્ય, આ કારણથી પામે સુખ કે: ખ? ૪
 કહે ગ્રીવેય વિદુર અવિધાર, આ શરીરના ગુણ અપાર; તે પરમેશ્વરને લાગે નહીં, માયાને તે અનુસરે સહી. ૫
 માયાને લાગે છે શુભ સર્વ, દેહાવસ્થાએ સુખદુઃખ પાર્મ; વિદુર પ્રશ્ન પૂછે છે વળી, સ્વામી વાત કહી તમા ભતી. ૬
 જે ઉચ્ચ લોક રહે છે આકાશ, ગગને કરી રહ્યા છે નિવાસ; વળી લોક કહે છે પાતાળ, સ્વર્ગે મુલ્ય ભુવન ને વિશાળ. ૭
 કહેા ઉત્પત્તિ તેની ઋષિરાય, જેથી કામના નિર્મળ ધાય; સંસારની ઉત્પત્તિ તે નેહ, સુનિવર વિસ્તારી કહેા તેહ. ૮

વિસ્તારી કહેા સુખ પ્રત્યે, પૂછે વિદુર વિખ્યાતદે; મોત્ય બોલો શ્રી હરિ, હવે હવા અધ્યાય સાતદે. ૯
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વાવીપરશ્વે મહોપાધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૮ ત્રીય

કહ્યું જી ગુ-રાગ આશાપરી

શુક ઋષિ એમ બોલ્યે, સાંભળો પરીક્ષિતરાય; વિદુર પ્રત્યે ગ્રીવેય કહે છે, કથા હરિ મહિમાય. ૧
 એકે સ્થમે પાતાળ વિષે, શેષ નાગને સ્વસ્થાન ત્યાં બ્રહ્મના પુત્ર આબ્યા, યોગેશ્વર શુભવાન. ૨
 પુત્ર પ્રજાપતિતણા, સનકાદિક મહા શુનિવન; પાતાળ અંધિ આવીયા, શેષનાથને સુખન. ૩
 પરસ્પર એ મળ્યા પ્રેમે, હવે હવે એવેત; પછી પરમેશ્વરની કથા પૂછે, સનાધિ ચંદ. ૪
 શેષનાગે સનકાદિકને, કહી ભાગવત કથાય; સાંખ્ય યોગ કહેા સહી, સાધન તહેા મહિમાય. ૫
 પછી સનકાદિકે ધરણી, સર્વને કહ્યું નિરધાર; ૧૬
 ધરણીએ અગર ગુરુ ભૂદરજીને, કર્યું ભાગવતસાર. ૨૦
 ભુદરપતિએ ગ્રેવને કહે, આદિથી એ જન્મ; તે ગ્રીવેય ઋષિ વિદુરને કહેતા હવા ૨૦

સંતોષી; ભગવાનના આગર સંતોષી; આગર, સખાં, વેદવિદ્ય, વગેરે વિવેક આદિ સંતોષે, રહે તેને પ્રતિગ ધાર્યાં ગુણુ કાર્ય, ધર્મ, અર્થ, કામ ચોરસ, એ રહેતો જન્મન રજવ થાય, કેવલ ૩૦

જન્મ રજવ અધ્યાયમાં જેનું કહેા પ્રાણુ, તેનેા સંતોષી રહે તે સખાં.

એક સમે કષ્ટપાત હુંહુ, સૌ યુદ્ધિનો ઘરો નાશ; ૮
રહ્યા એક પરપ્રદા તે, સાક્ષાત શ્રીઅવિનાશ. ૯
શેષશાસ્ત્રી સ્વરૂપ સુંદર, પોતાયા શેષ ઉછંગ;
અનંત વર્ષ લગી પોતાવાં, નિદ્રા કરી શીરંગ. ૯
જળ ઉપર પોતાયા હરિ, પરપ્રદા શ્રીમહારાજ;
નિદ્રાપરા થઈ રહ્યા પોતે, સેસાર સંગેથી સાજ. ૧૦
અનંત વર્ષ પ્રભુની નાભિમધી, કમળ થયું ઉત્પત્ત;
ઉદક ચોદને પ્રદાઠે છે, ત્યાં પ્રગટ હવું દર્શન. ૧૧
તે કમલદલ વાપું વિકાસી, કનકદલ શોભાય;
પત્ર જળહણે સુવર્ણમય, તેની શોભા કહી નવ જાય. ૧૨
તે કમળમાંથી હવા ભેતાં, પ્રહસાલ ઉત્પત્ત;
પંકજ મધ્યે સિદ્ધાસનપદી, બેસા કરી આસન. ૧૩
ચતુર્ભુજ શોભતાં સુંદર, દષ્ટિ સધળે સમાન;
ચતુર્દિશ અવલોકતા, પ્રદક્ષા રહી તે રચન. ૧૪
ઉદક સધળે જુએ છે, જળ સઘળ રચણે વિસ્તાર;
નિરંતર કૌખતાં બ્યાપક, નીરનો નહિ પાર. ૧૫
પછી વિચારી ગમન કીધું, નજર કમળ તેતુપાર;
ધણું વર્ષ કાળ પ્રદક્ષા રહ્યા, ગતિ કમળદાંડી ગોચાર. ૧૬
તોએ પાર ન આલિયો, તે કમળ નળ જળ અંત;
ચાકયા થયા પછી પદ પતે, આવ્યા તે શુભવંત. ૧૭
પછી કમળાસન કરી કમળભૂએ, ધણું શ્રીહરિનું ધ્યાન;
પછી શેષશાસ્ત્રી સ્વરૂપ હીડું, પૂર્ણ શ્રીભગવાન. ૧૮

હ્રુકંટ મસ્તક પરમ સુંદર, ચતુરભુજ પરપ્રદક્ષ
ગદા પદ્મ ને ચંપ સારંગ, શોભે પીતાંબર પરમ. ૧૯
સથળે કુંડળ શોભતાં, મણિ રત્ન સુકાન્તાદિ;
શ્રીવત્સાભિન વિવચ્યમાદા, મણિ હરે યગકાર. ૨૦
ચાણું સેવા કરે લક્ષ્મી, શેષશાસ્ત્રી સ્વરૂપ;
એણું પ્રત્યક્ષ પ્રદક્ષાએ હીડું, ધન્ય ધન્ય સદૃશભુપ. ૨૧
સ્તુતિ દીપી અપરમિત, મનોધામી પ્રદક્ષાએ;
પ્રભુ પાર કા પામે નહીં, એમ કહી નમિયા પાયે. ૨૨
એ સ્તુતિ બાલે સંતોષ આપ્યા, પ્રભુ વિશ્વાધાર;
પછી પ્રદક્ષા હું પ્રત્યક્ષ બોલ્યાં, હરિ સુખ ઉચ્ચાર. ૨૩

વલ્લભ

વચન બોલ્યા શ્રીસુએ, સાંભળ પરીક્ષિત રાય જે;
તૃતીયકંઠ ભાગવતનો, હવે યથા અષ્ટમેધ્યાય. ૨૪
પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયકંઠે અષ્ટમેધ્યાય. ૧૮ ॥

અષ્ટમેધ્યાય ૯ મો*

કંડલું ૯ સું-રાગ મારુ-દીર્ઘ ચાલની ગત
શ્રીકૃષ્ણે વાણી વડે, સાંભળો અભિમન્યુ તન;
ત્યાં શેષશાસ્ત્રી સ્વરૂપ હરે, પ્રદક્ષા કરે સત્વન. ૧

આ નવમા અધ્યાયમાં પ્રદક્ષા ભગવાની સ્તુતિ કરી તે કહેલી છે અને તેથી મગન થઈ ભગવાને આજ્ઞા આપી કે, સૂઈ જો અને એ

તે શેષશાસ્ત્રી સ્વરૂપ દર્શન, પ્રદક્ષાને થઈ કૃપાય;
પછી પ્રજાપતિએ સ્તુતિ દીધી, ધ્યાનપંકજ માંય. ૨
પછી આકાશમાંથી વાણી હવી, તપ કરે તમે અવ્યયસ;
કમળભૂએ ધ્યાન ધરી, નિરૂપ્યા હૃદે શ્રીઅવિનાશ. ૩
એમ ઘણા કાળ પચેત કીધું, પ્રદક્ષાએ ત્યાં તપ;
એક આસને બેસી કમળમાં, કીધા પ્રભુનામનો જપ. ૪
તે તપ સમે પરપ્રદા આવ્યા, કરી મહા કરુણાય;
પ્રદક્ષા પ્રત્યે હવી આજ્ઞા, કરે સુદ્ધિની રચનાય. ૫
માયાનું ભળ પ્રવર્તે કીધું, વળી યુદ્ધિનું મંકાણુ;
તે સઘળું પદમેશ્વરની, આજ્ઞા થકી નિર્ભાજ. ૬
પછી પ્રજા ઉજ્જવલી ઘણી, માયા થકી સંસાર;
અવિનાશની આજ્ઞા થકી, કરે સુદ્ધિ પ્રદક્ષા સાર. ૭

વલ્લભ

કરે સુદ્ધિ પ્રદક્ષા પોતે, અવિનાશતણી આજ્ઞાથરે;
ઓત્તા બોલ્યા શ્રીહરિ, હવે યથા નવમેધ્યાય. ૮
પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયકંઠે નવમેધ્યાય. ૧૮ ॥

અષ્ટમેધ્યાય ૧૦ મો*

કંડલું ૧૦ સું-રાગ રામત્રી

બોલે સુતપુત્રાણિક ઋષિરે, તમે સંભળો શ્રીનક મૂખરે;
વડે શુકલ હરિકથારે, તે સાંભળ પરીક્ષિત રાય જે. ૧
મેનેય નિહરુને કહે વચનરે, જે ગોવિંદ ધ્યાય વર્ણન જે;
કીધું પ્રદક્ષાએ કમળાસનરે, તપ ધ્યાન ધણું દૃઢ મન જે. ૨

સુતિમાં ને ભેષણે તે મે પહેલેથી તૈયાર કર્યું છે. વળી કું તપ કર અને
આત્મ જ્ઞાન મેળવ, તેથી જ તારા હૃદયમાં સંપન્ના લોહને પ્રદક્ષા ભેષણ
અને તે શોભાં અંતર્ધારીરૂપે કીધું છે. તે પશુ કું ભેષણ. ભયરે
સાધમાં જેમ અગ્નિ વરે જે એમ ભૂતપ્રાણીમાં અને જુદે ભારે ન
તેના અંત કણને પ્રેમ દૂર ગય. સુદ્ધિ પુલિપાદિ પેશવળી, મજા વગેરે
છડિયાળી, જુવાદિ જુલોપી અને અંતઃકણથી અને અંતઃકણથી ભયે ભયે
જ્ઞાની કહેવાય. એ કે કું અને પ્રારાત્રી પ્રભુ કરી અને તે કરે પ્રમાણે
રહેતે તોપશુ તારા અંતઃકણમાં વિવચ્ય ભયારે નહીં, મારુ કે તારાપર
ભરિ અનુગ્રહ છે. એ કે રમેશુ પાણી છે તો પશુ તને બંધન નહીં
કરે કારણ કે મન કરતાં પશુ તારે મન મારામાં બંધાયું છે. એમ
અનેક વચનો કાં પાતાનું સ્વરૂપ જેમાંથી ભગવાન અંતર્ધારી થયા,
આ વગેરે કયા વર્ણન છે.

આ દશમ અધ્યાયમાં કથારિક ઉત્પત્ત થયા પછી કંટા પ્રારાત્રી
સુદ્ધિ વર્ણન છે. (૧) મદત્તાત્રી સુદ્ધિ, (૨) અદ્ધારાત્રી સુદ્ધિ, (૩)
પ્રતી, વાણ, તેમ વગેરે ધન્યવદ્ભૂતની સુદ્ધિ, (૪) આંખ, કાન વગેરે
હૃદિયાત્રી સુદ્ધિ, (૫) વેગારિક વેગાત્રી સુદ્ધિ, (૬) ધૃમપત્ર અવિના-
શ નામની સુદ્ધિ, આ ૭ પ્રારાત્રી સુદ્ધિને પ્રકૃત સુધિ પશુ કહે છે.
અને બીજી સુદ્ધિ વેગારિક કરી (૭) સ્વાધારાત્રી સુદ્ધિ, વનરપતિ વગેરે ૯
પ્રારાત્રી છે. તેમાં કટક કહેવું છે અને તે પોતાનું પ્રમાણ છે. (૮) પદ્ય,
પદ્ધી, સર્વ, વીજ વગેરે તિર્થે પ્રાણીની સુદ્ધિ કરી છે, તેના પશુ અંદર-
આને એક તપસાએ તો ૧૮ છે. (૯) રાધાની સુદ્ધિ અને (૧૦) દેવ-
વાની સુદ્ધિ, તેમાં દેવતા, ધિત, અસુર, ગર્ગ, અપ્સરા, રિક્ષ, આશુપ,
જન, પ્રેત વગેરે, આ પ્રમાણે સંપન્ના સુદ્ધિ ૧૦ પ્રારાત્રી છે.

સહસ્રલોક અમરનાં વર્ષે, બ્રહ્માએ જાણ્યો મહા પુર્વે;
એવું ઉત્ત તપ ત્યાં કીધું, ત્યારે કાર્યે બ્રહ્માનું સીધું રે. ૩
અચળ ધ્યાન અજે ત્યાં ધરીયું, પછી વાચું અવલોકન

કરીયું રે;

પછી વાચુ બ્યાપ્યો પ્રયંકરે, સૌંપે પહોંચ્યો સકળ બ્રહ્માંડે. ૪
મારતે જાળ સો સોપી લીધું, બ્રહ્માંડ એતાંમાં ખાલી કીધું;
એક કમળાસન અજે સ્થાપે, લોક એક સ્થા તેને કામરે. ૫
નવ સ્વર્ગની કરી રચનાયરે, વિશ્વ નિખલવે બ્રહ્માય રે;
પછી બ્રહ્માંડ હવું ઉત્પત્તરે, નાના વિધ રચના દર્શન રે. ૬
ત્યાં વનરપતિ બાર અઢાર રે, મરૂ પક્ષી જાત અપાર રે;
ધણાં ફેલેજ ઉદ્ભિજ જંતરે, જરાયુ ને અંકજ અનંત રે. ૭
સર્વ સૃષ્ટિના માણી જેહ રે, બ્રહ્માજીથી પ્રગટ્યા તેહ રે;
હવા સ્થાવર જંગમ પિંડરે, તેથી ભરાયું આયું બ્રહ્માંડ રે. ૮
ઉપજી જીવતણી સહુ જાતરે, પછી પાતાળ સભ વિખ્યાતરે;
દેવ દાનવ યક્ષ કિનર નાગરે, બ્રહ્માથી સૃષ્ટિ સોદાગરે. ૯
માયા કર્તા કહેવાય બ્રહ્માય રે, કીધું વિશ્વ પ્રભુ આસાય રે;
તે સ્વર્ગ પરબ્રહ્મ કરતા હરતા રે, આખા વિશ્વ બ્રહ્માંડ ભરતા. ૧૦
વક્ષણ

હરિ વિશ્વ બ્રહ્માંડમાં બ્યાપક, સાંભળ પરીક્ષિતરાયરે;
એ તુલીયકંઠ ભાગવતનો, કયો દશમેશ્વર. ૧૧
ધતિ શ્રીમદ્ભગવતે તુલીયકંઠે દશમેશ્વર : ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૨ એ*

કડું ૧૧ મું-રાગ વેરાવળ

શુકદેવજી વાણી વહે, સાંભળ પરીક્ષિત રાજાન,
મેત્રેય કહે વિદુરને, તે કાળનું જે માણુ. ૧
નિત્ય મને કાર્યના, એ દ્વિ પદાર્થ આ લોક;
આત્મા એ છે સત્ય મૂળે, જાણી તત્ત્વ નિઃશંક. ૨
પછે પ્રમાણ સહુ માંડી કહી, નિમિષ પ્રહર ને ઘડિકાય;
દિન, રાત્ર, માસ ને વર્ષનું અનુક્રમ કરી સંખ્યાય. ૩
પ્રભોપતિનું આયુષ જે, થત વર્ષનું નિરધાર;
તે કેટલું ને કેમ તેનો, કહું છું હું વિસ્તાર. ૪

૦ આ અનિષદના અંધાવામાં પ્રથમ વિદુરને મેત્રેય કાળનું પ્રમાણ
કહે છે, તેમાં પ્રખ્યાત આયુષ કહે છે તે કહ્યું છે. સુવં શ્રીકૃષ્ણજીને
પૂજના સંબંધી આજ્ઞા કરી છે. દેવતાના ચાર દબાર વર્ષના સવયુષ,
મરૂ દબારનો વેદો એ દબારનો દ્વાપર અને એક દબારનો કલિયુગ, એમ
ચુક પ્રમાણ કર્યાં છે. ત્રિશોભી જંકાર અઢોશોથી બ્રહ્માના ચોક્ષર્વદ
ચાર દબાર મુગે બ્રહ્માને એ દિવસ માણ છે. બ્રહ્મા રાત્રિના ત્રિદ્વાર
છે ત્યારે અર્ધપ્રભવ, તે ૧૦૦ વર્ષ આયુષ નામ પામે ત્યારે અઢામણ
માણ છે. પણ માત્ર પદ્મકલ એક રહે છે. પણ અનંતર સંબંધી સુવાસા
કીધા છે. શ્રીમદ્ભગવતે દ્વાપરને કહ્યું ત્યારે બ્રહ્માનાં ૫૦ વર્ષ પૂર્ણ થતાં
દત્તાં આ બીજાં ૫૦ વર્ષના પાંચાં આવે છે. આ બ્રહ્માણી ૧૦૦ રહે
એવા જગતના સર્વના કારણસ્વરૂપ છે, તેઓનાં દિવ્ય તેજ એટલું રહે
તેમાં આનાં દબારો બ્રહ્માંડ સમાઈ ભવ, તે તે કાળમયે કલ્પે

પદ ધરીકા પ્રહર દિન મળી, થત વર્ષ બ્રહ્માજીનાં જેહ;
અનુમાન તેહનું વિસ્તારી, સુનિવર વહે છે તેહ. ૫
વળી મુગેભુગ અનુમાન, વરતી બ્રહ્મદિનનું માન;
અષ્ટ રાત્રનું પદિમાણુ વર્ણન, વિદુર સાંભળ સાન. ૬
ચાર મુગે એક ચોકડી, એમ વેદમાં જોવાય.
તેથી ચાતસો ચોગાંરી, ચોકડો પૂરી થાય. ૭
તવ કિવસ બ્રહ્માતલ્યે, કાચ એક દે રાત્રન,
દિવસ તેટલી રાત્ર સંખ્યા, એમ વદે વેદવર્ગન. ૮
એવા રાત્ર દિન મળિ ગીચ થાયે, સાંભળ રાજા ઉકે;
ત્યારે નિઃશય જાણું, પદિમાણુ માસ જ એક. ૯
તેવા દ્વાદશ માસના, દિન ત્રણેને ને સાકે;
તવ વર્ષ એક જ પૂર થાયે, બ્રહ્માનું સાક્ષાત. ૧૦
પદ ધટિકા પ્રહર રાત્રો, દિવસને અનુસાર;
એમ દિવસને વર્ણવ્યો, તેમ રાત્રિને કેરો પ્રકાર. ૧૧
એવાં એક સો વર્ષ પૂરાં, સર્વથા જવ થાય;
આવરણ બ્રહ્માતલ્ય, પરીપૂર્ણ એ કહેવાય. ૧૨
થત વર્ષ બ્રહ્માનાં પ્રભુને, નિમિષમાં વહી જાય;
તે આદિ પ્રભુ અવિનાશને, નથી જન્મમરણ જરાય. ૧૩
વળી બ્રહ્માના દિન એક માંહે, ચોક મનવંતર પડે;
તે બ્રહ્મા ને પરબ્રહ્માને, તે પાર કેઈ ચેરે જરૂ ? ૧૪
એનું અવિમલ અકળરૂપ, કોટિકે બ્રહ્માંડનાં સ્વામી સહી;
પાર તેનો પામવાને, કેઈ સમર્થ હવા નહીં. ૧૫
ક્રિયતિ સૃષ્ટિ અચળરૂપ, બ્રહ્માંડ અંકજરૂપ શોભા ધરે;
તે મધ્યે પંચાસ કોટિ, યોજન પૃથિવિ નિતરે. ૧૬
શોભતા ધીમી સમ છે ને, લીપ છે સુર સત્ત;
અઢ કુળ પદતની રચના, વિવિધ ચેર દિખાયા. ૧૭
નવસે નવલલ્લ સરીતા, વન બાર બાર અઢાર;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ સાતે, રચના વિવિધ પ્રકાર. ૧૮
એવું આ બ્રહ્માંડનું, સંસાર વર્ણન એક;
વેરાટ સ્વરૂપ અનાદિ, અગમ ને અગોચરહરિ જેહ. ૧૯
તે અવિનાશી રૂપનાં શેષ, દુલ્લ એટલું છે જે શય;
તે સર્વ એકેક પ્રલયે, અનંત કોટિ બ્રહ્માંડી રચનાય. ૨૦
તેવા કીર્તિપરબ્રહ્મને, જરૂર કેટલે નવ થાય
બ્રહ્મા સરખા ભરૂં જુદાં, એક માયા મંડ
તેમ અનર્થ શું મળ્યું એમ, સાંભળ પરીક્ષિત
હરિના પર જ. મને વહી, મોટો છે હરિ

વક્ષણ

હરિ એક એપર મોટો, તેને ૧૦૦
જે સંખ્યા પૂરી થાય, તે
જે સંખ્યાએને વર્ષવરને

* એ એક સુધ

અધ્યાય ૧૨ ભો*

કહ્યું ૧૨ યુ—રાગ મેવારો

શ્રીકૃષ્ણ કથા કહે છે, પરીક્ષિત પ્રત્યે પાવનજી;
 વિદુરને મૈત્રેય સુણાવે, હરિના શુભ વર્ણનજી. ૧
 પ્રથમ પ્રગતપતિએ વિશ્વની, ઉત્પત્ત કરવા માંડીજી;
 ત્યાર પહેલી ચંદ્રા અવિદ્યા, ઉપની તેહ તત્ત્વજી છાંડીજી. ૨
 બ્રહ્માથી સનકાદિકાં ચારે, યુનિ ઉપન્યા તેની વારજી;
 પછી રુદ્ર અંશની શોભિ વિપેથી, ક્રોધ ઉપન્યો અપારજી. ૩
 તેની પ્રજા તામસી ઉદય હવી, એ તામસજી બહિમાયજી;
 ભૂત પ્રેત પિશાચ ભૈરવ, એ અંશ તામસી કહેવાયજી. ૪
 બ્રહ્માને દશ પુત્ર હવા, એક નારદ ને નવ તંત્રજી;
 નવ યોગેશ્વર યોગદયાન ધરી, તપ મારે અર્ધાં વંત્રજી. ૫
 નારદ મયિ બ્રહ્માના ઉત્સવ, યદી હવા ઉત્પત્તજી;
 ધર્મનું દક્ષિણ પાસારાંથી, સદ્ય કહ્યું દયેનજી. ૬
 અનેક ભૂતિ તે પૂઠેથી ઉપની, સાંભળ શાય વિખ્યાતજી;
 શ્રીબ્રહ્મા શુભથી ઉપન્યાં, વાગ્યાહિની વિખ્યાતજી. ૭
 વળી બીજી પ્રજા ઘણી ઉદય થઈ, બંનતે અપરમપારજી;
 સરસ્વતીપર દન્તિ કીધી, બ્રહ્માએ એક નારજી. ૮
 ત્યારે સનકાદિકે પુત્રે ચાર્થો, પ્રગતપતિ એ વાતજી;
 તેથી વિરંચીને જ્ઞાનના હવી, મનમાં તે અસંખ્યાતજી. ૯
 પછી યોગસાધનથી કરીને, તબ્યું બ્રહ્માએ શરીરજી;
 અન્ય સ્વરૂપ ધણું વિરંચીયે, મનમાંકે પરી ધીરજી. ૧૦
 તેહ શરીરે યેક બરણ, પવિત્રપણે શુભ ચારજી;
 અગ્ર યજુ સામ ને અથર્વ, વેદ એમ વગરો સારજી. ૧૧
 ચતુર શુભે ચારે વરણનાં, ઉપાન્યાં સહુ કર્મજી;
 વળી બીજી પ્રજા ઘણી ઉપાન્યાં, ને ઉદય કર્યો બહુ ધર્મજી. ૧૨

* જારમા અપાયામાં બ્રહ્માએ સહુ રચવા માંડે તેને પ્રમાર કહ્યો
 • એમાં સિદ્ધિ કે નામ સારી પડતી તે કહ્યું છે. બ્રહ્માના કૃપણી
 ભક્ત મહત્ત થયા અને રાવે પાતાની પાસે રાતાં રાતાં માથી તોપી
 કે કોઈ નામ પડતું છે, અને દલ્ય, કંદિયા, માણ, આકાશ, વાયુ,
 મિત્ર, પાણી, પર્ણ, સૂર્ય, ચંદ્ર ને તપ, એ સ્થાનક વસવા આપ્યાં
 એ તેના મનુષ્ય, ગદા, મહિનસ, મહાન, રાવ, કુલ્લ, ઉગરેલા,
 ૧૧, મળ, વાગટેવ ને મૃતવત એમાં અવિચાર નામ પાડ્યું તેમ જ
 ની, રતિ, ઉપના, લગ્ન, નિયુત, સર્પ, ઇલા, અંબિકા, ઉપાવતી, સુખા
 અને દીસા એ કદાચી થઈ. એ રહે ભૂત, ભૈરવ વિગેરે મળ ઉત્પત્ત
 નથી છે, મરે એ વામની પ્રજા છે. પછી દોહસુદી રતી, તેમાં મરીમિ,
 મતિ, અનિરા, પ્રલય, પ્રલય, પ્રલય, કંદ, ભૂયઃ, વસિષ્ઠ; દસ અને
 નામ ઉત્પત્ત કીધા. એ કાંઈથી ઉત્પત્ત સદ્ય તે કહ્યું છે. અને છેલ્લા કર્મ
 મળ અપાયાંથી ઉત્પત્ત થયા તે કહ્યું છે. બ્રહ્માના, હંદ વિગેરે પ્રમાર
 જ્યોતે તેમ જ્યોતે પરી ગુરિત રવી તોપ્યું હતું એ વાચ લગી નહિ ત્યારે
 મળ તેમ જ્યોતે પરી ગુરિત રવી તોપ્યું હતું એ વાચ લગી નહિ ત્યારે
 મળ તેમ જ્યોતે પરી ગુરિત રવી તોપ્યું હતું એ વાચ લગી નહિ ત્યારે

૧૩ અનિરા-વામ, મોદ, મહિનસ, વામિરા, અને અંબિકાવિસ.
 એ રાજ અનિરા-વામ, મોદ, મહિનસ, વામિરા, અને અંબિકાવિસ.
 એ રાજ અનિરા-વામ, મોદ, મહિનસ, વામિરા, અને અંબિકાવિસ.
 એ રાજ અનિરા-વામ, મોદ, મહિનસ, વામિરા, અને અંબિકાવિસ.

બ્રહ્માના શરીરથી પ્રગટયાં, પ્રત્યક્ષ યુગમ સ્વરૂપજી;
 એક યુગ ને એકજ નારી, સુંદરરૂપ સ્વરૂપજી. ૧૩
 સ્વાયંભુવ મનુ તે પુરુષ કહીયો, શતરૂપા સી સારજી;
 તેને પંચ સંતાન હવંત, સાંભળ અભિમન્યુ કીમારજી. ૧૪
 યુગમ યુગ ને ત્રય યુગી, મહાસ્વરૂપ નિધાનજી;
 મિયમત રાજ બ્યેષ યુગ, બીજે ઉત્તાનપાદ રાગનજી. ૧૫
 પછી દક્ષ પ્રગતપતિને, પચ્છાવી એક કન્યાયજી;
 દેવહુતિને કર્મ યુનિ વરીયા, મંડપ ધરમ શોભાયજી. ૧૬
 અસુતિના દક્ષ પ્રગતપતિ સાથે, પ્રેમે મીઠી કીપાજી;
 વરકન્યા પરણ્યાં શુભ રીતે, અર્ધ સરવેને સીધેયજી. ૧૭

વસજી

એ બર્ધ સીધો કન્યાને, સાંભળ પરીક્ષિત રાયજી;
 તૃતીયસ્કંધ ભાગવતના થયા, પૂર્ણ દાંદશ અધ્યાયજી. ૧૮
 હતિ ભોમહાગવતે તૃતીયસ્કંધ દાંદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૩ ભો*

કહ્યું ૧૩ યુ—રાગ મારો

મૈત્રેય કહે છે વિદુર સાંભળ, હરિ કથા મહિમાય;
 સ્વયંભુ મનુ કરી પ્રત્યે, વાણી વદે બ્રહ્મા. ૧
 સ્વયંભુ તમે ઉપાવેને, પ્રજા ઘણી રહી આંહિ;
 તર બ્રહ્મા વિમાસે પૃથ્વી વિના, બાઈ રહેયો સહુકા કયાહિ. ૨
 હિરણ્યકશ ને હિરણ્યકશિપુ, એ રાક્ષસ મહા ઉન્મત્ત;
 અવિકેરા યુગ છે તે, વીર મહા બળવંત. ૩
 તેહ પૃથ્વીની લઈ ગયા, પાતાળ મધ્યે ભળ્ય;
 હવે એ પૃથ્વિ વિના, વસશે કો ક્યાં નિત્યો ? ૪
 એમ વિચારે એટલામાં, અજનાસાથી તે વાર;
 મંજુષ્ટ માત્રના સ્વરૂપથી, ત્યાં હુવે વરાહ અવતાર. ૫
 પછી સ્વરૂપ વાઘનું દેખતામાં, ઝોહ હવું અતિ અંધ;
 શુભ નેષ નાસાં દંત દારુણ, સ્વરૂપ કથામળ રંગ. ૬
 તે પ્રભુને અવતાર છે, સાક્ષાત પૂજ્યોનંદ;
 બ્રહ્માજીએ ભાણ્યા સહી, જગદીશ આનંદ દંડ. ૭
 ત્યારે સ્તુતિ અપરિમિત ઉગર્યો, બ્રહ્મા કરે સતવંત;
 શોધી અવની જળ વિપેથી, આપીએ સ્વામીન. ૮
 સુણી વાણી વરાહે ક્યાં, ઉદક મધ્યે પ્રવેશ;
 ઉદક હાલ્યું ડોળથી, જળ મહીં ગયા પરમેશ. ૯
 નિહાળ્યું તે નીરમાં, શોધ્યાં સહુ પાતાળ;
 પૃથ્વિ પો શોધી જો નહીં, ત્યારે મન વિમાસે દયાળ. ૧૦
 પછી આપ કરી ઝોળી ધરા, સસ પાતાળ જેહ અનંત;
 યોધીને દાદ અગ્ર ધરા લઈ, નિસડો અગવંત. ૧૧

* તેમજ અપાયામાં પ્રભુના વરાહ સ્વરૂપ વર્ણન અને હિરણ્યકાશ
 રાક્ષસ સંપત્તિ બહુ દેવતાં કહ્યો છે. એમાં અપારે દિવ્યપ્રમાણે વરાહ
 સુધ્યે માર્યા ભારે ઉત્પત્તિ અને પ્રમારે સ્તુતિ મીઠી છે, એ ભાગ
 મળ ભાગવતમાં વિસ્તારેલો છે.

એટલે આવી મળ્યો, હિરણ્યાશ દાનવ જેઠક
ગદા ઘડી છે હાથમાં, કોપથી બોલ્યો તેહ. ૧૨
મહા ધોર જ શખ્ત કરતો, વહે દીધે વચન;
અવની લાવતાં અટકાવ્યા, અવિનાશને વલણ. ૧૩
એમ કેલેવા લાગ્યો કુપ્ત દાનવ, ધરા પાત્રી એક;
તું હાણ છે ? કહે શા માટે, લઈ વળે પૃથ્વી તેહ ? ૧૪
અહિં મૂકે પુત્રિય માહરી, દાનવ નથે અજ આમ;
તણ અવની સર્વથા, મુજ સાધ કર સંગ્રામ. ૧૫
મોઠામોઠ પછી બાહુ કુંડ કીધું, કેરે ગદાના પ્રહાર;
શ્રીહરિને હિરણ્યાશ દાનવ, સંગ્રામ કરતા અપાર. ૧૬
હજાર વર્ષ સંગ્રામે ધાગ્યા, મારે મુછી પાટુ શીશ;
તનવ હેવાતો બાહુ સ્તુતિ કરીને, સ્તબ્ધા શ્રીજગદીશ. ૧૭
જય જય શખ્ત વાણી ગગન મધ્યે, હવી છે ઉચ્ચાર;
સ્વામી એને મારને, રમે છાવે એ આ વાર. ૧૮
એવી વાણી સાંભળી, ઠોપીઆ શુકર નથ;
કેરણ્યાશના ચાલે ઘડીને, ધણલ્યો ભૂ સાથ. ૧૯
વરાહ તે હોપે યગ્ના, સાક્ષાત શ્રીઅવિનાશ;
એ દેવ પાપી હુદ્યેના, તણાળ કીધો નાર. ૨૦
તે અસુર પાપી અંગતું, ત્યાં મેઠ હુતું જેઠ;
ધરા ઉપર મણુએ, સ્થાપન કીધું છે તેહ. ૨૧
તે માટે એ મેઠિની, પુત્રિય તણું છે નામ;
અચળ અવની સ્થાપન કરી, અદૃઢ હવા પૂરણ કામ. ૨૨
વલણ

શુકર સ્વરૂપ અદૃઢ હવા, મણુ સ્થાને પોતાને બાયરે.
શ્રીભગવત તૃતીયસ્કંધના, ત્રયોત્તેશ અધ્યાય. ૨૩
હનિ શ્રીમદ્ભગવતે તૃતીયસ્કંધે ત્રયોત્તેશધ્યાય ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ૧૪ એ*

કહ્યું ૧૪ મું-રામ ગોરી-આસ કુકડી

શુકલ કહે પરીક્ષિત મુણે, શ્રીભગવતને મહિમા ઘણે;
વિદુર ભક્તા મુણે વહે વચન, મંત્રેય પ્રશ્ન એકકો પાવન. ૧
સ્વામી અગોષે સાંભળ્યું એહ, વરાહ આવતાર ચલિત જેઠ;
પરશ્વશ પેશીને પાતાળ, હિરણ્યાશ દેવનો આવેશ કાળ. ૨
મને કહે તે વિસ્તારી કરી, જે એટ ભક્ત દેહી ઉગરી;
હવી ઉતપત તેની કથમ વળી, દેવ કયા પ્રાકૃત સાંભળી. ૩
શા કારણસર હિરણ્યાશ હણ્યો, હણવામાં કેમ દેવ ન ગણ્યો;
વિદુરને ગેયે કહે સાર, પ્રહારે એ દેવ પ્રત્યે કનું એકવાર. ૪
આ પ્રશ્ન છે પરમ પાવન, સંશેષે કર તેનું વર્ણન;
જે દસ પ્રતપતિની દીકરી, સોલે મુખ લશણ મહા મુંદરી. ૫
હિતિ આદે પોડશ કન્યા જેઠ, કશય મળિને પરણવી તેડ;
તેમાં હિતિ છે અહુની વડી, અનુર વચંગ ને બહુ કુટી. ૬

તે મુંદરી એક સંધ્યાકાળને સમે, અધિ કશયપને પાસે રમે;
મુંદર અંગ ધરી શણગાર, આવી ન્યાં બેઠા બરથાર. ૭
ત્યાંકાં જઈને કીધો રે પ્રણામ, નિજ સ્વામી પ્રત્યે યાચ્યો કામ;
કશયપ મુનિવર વાણી કહે, સુહૃદ એક અણુમોડી તું રહે. ૮
હવડાં હવે છે સંધ્યાકાળ, સમય નથી આ મનમાં સંભાળ;
ઓંકે પુત્ર અર્ધે એકી કાંધ, મર્મ લહી પ્રારથિયા નાથ. ૯
સ્વામી તુજને આપોને સંતાન, નિજ કંથ પાડે માગ્યું વરદાન;
તવ કશયપ મુનિ વહે વચન, સાંભળ તું સાધુ સી જન. ૧૦
આણે સમે હેમે છે દેવ, સમય શંભુતલો અદ્ભવ;
છે મહા કર્દને મહિમા ઘણે, સી હવડાં સમય શંકરતણે. ૧૧
એક સુહૃદ પછી તુજ કામ, કશયપ કહે પૂરીશ આણે કામ;
કરી અર્ધે ને સંધ્યા વંદન, મનવંચિત આપીશ વરદાન. ૧૨
પણુ જિયે કહ્યું માન્યું ન તેહ, કામાસક્ત ઘણું છે જેઠ;
કયાં આગ્રહ મુનિની સાથ, મુનિએ વિચાર્યું મન સાથ. ૧૩
કોષ કરીને કહ્યાં કશણ વચન, પણ ન સમજી તે પાપીજન;
હિતિ આર્જવ કીધો જઈ, કશયપને : અણી યાલવ તહી. ૧૪
કશયપ કહે તુજને પૂત જ હશે, પળે તે સોધી મહા પાત્રી થશે;
ત્યારે મનમાં વિમાસે નાર, અન્યાય અધર્મ ક્યાં મેં અપાર. ૧૫
કશયપવાગી કહે તારા મુત જેઠ, ત્રિભુવન જનને હમશે તેહ;
મળુને પડશે લેવો અવતાર, તારા પુત્રને : કરશે સંહાર. ૧૬
સળે આજી તુજ સુતની ફેર, પણ પરશ્વશતલો કર તે મરે;
તેનો ફુંવર મહા રાપી થશે, તે તેના પિતાને ઉદારશે. ૧૭
પોતરે પરમ ભગવદ્ભક્ત બાણી, હિતિ મનમાં આનંદ પામી;
તુજ પુત્ર લોકશે શ્રીમણુસાથ, (પણ) કીર્તિ થશે જગ વિખ્યાત. ૧૮
એવું સાંભળતાં સી જન, ઘણું સંતોષ પામી મન;
પામી મુખ કશયપની નાર, તે હરણે આવી ભુવન મોઝાર. ૧૯
વરાણ

હરણે વર લઈ આવી ભુવનમાં, આનંદ અંગ ન માધરે;
શ્રીભગવત તૃતીયસ્કંધના, હવા અનુદેશ અધ્યાયરે.
હનિ શ્રીમદ્ભગવતે તૃતીયસ્કંધે ચતુર્થોધ્યાય ॥ ૧૪ ॥

અધ્યાય ૧૫ એ*

કહ્યું ૧૫ મું-રામ રવગંધાર-આસ કુકડી

ગર્ભ ચોખી શુક મુનિ વહે, સાંભળો પરીક્ષિત રાયરે;
હિનિકે ગર્ભ ધણી ઘડી, તેની વાણી અંગ શોભાયરે. ૧
તે ગર્ભ રહો હિતિ ઉદરમાં, વરે શવ પયંવરે;
અવધ પૂરણ સમય અવતર્યા, પૂત્ર બે મહા ભળવંતરે. ૨
હિરણ્યાશ ને હિરણ્યકશિપુ, ધર્મા અધિકે નામદે;
સાથે સુમર ફુંવર પરાકાંશ, ઉર્ધ્વના મહા ભગવંતરે. ૩
મહા કુપ્ત પાપી હવા બને, એણે જઈદગ્યા સવળા દેવરે;
પેર કીધું અમર મુંદરીવર, પાસે કરાવી સેવરે. ૪

* એકમા આવાયમા હિરણ્યાશ રાક્ષસની કલ્પનાને સ્થાપનનું કાલ છે.

* સારથ્ય બનાવમાં હિરણ્યાશ અને હિરણ્યકશિપુનો જન્મ, અને જનવિજયને વર્ણન આપેલા કથાસંગ્રહ કલો છે.

વેદ શાસ્ત્ર ને યજ્ઞ લીધેનવત, બંધ ક્રીધા સહુ પર્મદે; દેવ ને મનિયાં આસન ઉઠાં, એમ લેખ્યાં સહુ કર્મદે. ત્રિભુવનમાં તેહ પરવશી, મહા પાપી હૃદય બનરે; દુરાશા દાનવે દુષ્ટી ક્રીધા, અવની માનના બનરે. તપ અમર માત્ર તેણે વળ્યા, જઈ તપ ક્રીધું મહા વનરે; એકાધ ચિત્તે સહુએ આસને બેસી, કહ્યું પ્રાણાનું સ્તવનરે. ત્યારે પ્રભપતિ એમ વાણી વડે, તમે સાંભળો સુરાર સાધરે; સુગ ચાર તન સનકાદિક તેની, હું તમને કહું વાતરે. સનકાદિકે ઇચ્છા ધરી દુતી, ભવા સ્વર્ગભુવનરે; ભતા હતા એ કુમાર આરે, વૈકુંઠનાથને દર્શનરે. વૈકુંઠકેરી શેભા બહુ, વર્ણન વિવિધ પ્રકારરે; વર્ણન તેનું અહીં કરીએ તો, સાચ બહુ પ્રિસ્તારરે. છત્ર કટેરા રાત્રી, ને દ્વારિ જરુખા માખરે; કનક કળ્યા મણિ રાત્રી હીરા, જડિત બાકઅમારરે. ક્ષવન પતાકા રમ્ય શેભા, દંડુભિના સ્વર સાયરે; રમ્ય રંગ ભુવન મણિમય છે, હું કહીએ રચનાયરે. વૈકુંઠ રચના નિર્જાતા, મહા સુનિર્ગમ મન લગિ જાયરે; ભ્યાં અતુલ્યજનાં અર્ધે સેવે, આદિ લક્ષ્મી માયરે. સ્ફટિક મણિના ભુવન મધ્યે, લક્ષ્મી કરે વિલાસરે; હુલસીલદે ભગવાનની પૂજા, કરે સમીપી સાધરે. તે વૈકુંઠ પુષ્પી ભેળા કાળે, સનકાદિક ગાથા બધારેરે; પ્રવિરામ રચના બહુ નીરખતાં, આભા મણુને દાદરે. રચના મનેહર પર્મ મેહર, રચ ચોળ વિશાળરે; છેલ્લે દ્વારે પોળીઆ બેઠા, જય વિજય હઠિદારરે. છેઠા પોળે આવીયા ત્યાં, સનકાદિક અપિ દેવરે; તે દેવો જય વિજય છડી સહીને, બેઠા થયા તતમેવરે. છડી આડી કરી સેવક વહે, સુખથી હાસ્ય વર્ચનરે; કયાં ભળ્યો અપિ રાખલ, અંતરે પાંદ્યા છે જ્ઞાપીતરે. તેથી અંતરપૂર મધ્યે, ભવાને નથી અધિકારરે; જય વિજય કહે મહારાજ તમે, સિધર રહેઠા આ કારરે. તંત્ર સનકાદિક કૅપિત થયા, યથા શક્ત નેન વિશાળરે; જય વિજયનું રોકતું ભેળને, ઉઠી અગ્નિ જગજીરે. મહા કૅપિવંત સુનિ દેખિયે ભણે, સદાંક કરશે હર્દનરે; જોતું ભેળ જય વિજય ઝંને પાપરે, થયા કૅપાયમાનરે. કૅપ વચને શાપ દીધા, સુનિએ તારણ તરણરે; આડી છડી કરી તમે પ્રાદાણુને, તો પછા પાપી ધરણરે. રૂઢ દેહી કુદાત્મા તમે, થાઓ રાક્ષસો અવતારરે; સ્વર્ગમાં તેણે સર્વે સર્વે રહ્યો હાંકાકારરે. ને વિપત દહિ કરી તમે ? વૈકુંઠ છુટું સદાયરે; સ્વામિ સેવા એમ ન થાયે, પ્રાદાણુને કાં હસાયરે ? મેવ અન્ય સહુ નાસી બધા, જન સર્વ પાગ્યા ત્રાસરે; ત્યારે જયવિજય દાન પાગનીયલ, ને લાગી મનની આયરે. હવે છા કીરુ દીનને, ઉદારો આમને સ્વામીનરે.

અમે મહા મૂળે જાણ્યું નહીં, અજ્ઞાનથી મહારાજરે; અપરાધ કૅપિ છે અમારા, સુનિ ક્ષમા કરેને આજરે. ત્યારે સનકાદિક વાણી વડે, જય વિજય સુણએ વાતરે. ને મણિ બાપે જાજીરે, તો જન્મ ઘાશે સાતરે. વેર ભાવ હરિનું આશ્રયો, જન્મ તણુ હેઠા ધણરે; ઉદાર યાચે તમતણુ, મળશે અશરુચાણુરે. પછી વેર ભાવ ધરી કરી, જેડ પડ્યા પૃથ્વી તેહરે; શીમે પામવા પૂર્વે રથળ, તે હુષા રાસસ દેહરે. જગદીશે ભવનું પછી, ને નિર્ણય છે દારરે; લક્ષ્મી સહિત પ્રભુ આચિયા, શીમે ભૂવનથી મહારરે. પ્રણામ કરી હરિ અભ્યા, હરણે દીધાં આભિગનરે; પાપ અર્ધ સ્તવન પૂજન કર્યું, ભડે પધાર્યાં સુનિર્જનરે. પછી સનકાદિકને પધરાવિયા, મણુએ રંગ ભુવન મેઘારરે; વૈકુંઠ રચના દેખાડી સહુ, જીવન ભુગદાધારરે. પત્રાસ નાના રમ્ય શેભા, પંચાનૃત રસાળરે; ભાવતાં લોભન મણુ કમિને, કરાયે તેણી વારરે. ભેટરે આહર ક્રીધા પ્રેમશું, પરપ્રમદ દીન દયાળરે; સનકાદિક આનંદ પામ્યા, એ પ્રભપતિનાં ચારે બાજરે. કર જીરિને કમળાવરનું, કહ્યું સુખથી સ્તવનરે; ભગવન અમને મણિ તમારી, હવે પ્રભુ અનુદીનરે. હે ભગવાન ને દિનથી, પ્રકાશી જાણ્યું મહારમ્યરે; તે દિનથી એક શણું પણ, દૂર નથી રહ્યો અત્યારરે. એમ શુણુ આમ ગાયા તણુ માયા, કાયા યજ્ઞ શુભ પર્મદે; સનકાદિકે સ્તુતિ ઘણી કીધી, સાનિધ્ય કીપ્રમદારરે. હે અનંત સહિમાવાન પ્રભુ, મેવના શેષ સુનિર્જનરે; નવખા બહિતએ અમે ભળીએ, બાઈએ યજ્ઞ શુણુ કીર્તનરે. યજ્ઞપદ્મ પ્રકાશે જગવિરો, સચરાચર બ્યાપક રામરે; તુજ કીર્તિ ગાવા ઇચ્છા ઘણી, તુજ બહુ નામીને પ્રણામરે.

વસણુ

પંચ દશ અધ્યાય પૂરા થયા, કૅપાથી જગદાધારરે; કવભોડી કહે વિમ વહમ, યોગી હરિ હરિ એકવારરે.

અર્ધ બીમરભાવને તત્ત્વરપિ પંચદશાધ્યાયઃ ૩૧ ॥

અર્ધધ્યાય ૧૬ વી*

કંઠું ૧૬ યું-રમ રામયો-મનરંગ યાગો
શ્રી શુકલ વાણી વડે, સુણ પરીક્ષિતરાય;
ત્રેતય કહે છે વિહરને, માંડી હરિ મહિમાય.
મોનક પ્રત્યે કયા કહે, અપિ સુતપરાણી;
નિર્થમર વૈકુંઠ માંડે, વડે સારિગપાસી.
પછી સાદ કરી નહુ સેવક, તેડિયા પરચકો પાસ;
સ્તુતિ કીધી વૈકુંઠનાથે, ત્યાં યમિની તેણે અવાસ.

* સોભા અંબાવામી શ્રીવરપાને યપિયા શાપ માંવ શાપ
અપિયોની સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ અને જય વિજય પાપની પૃથ્વીનર પડ
તેના કયામસન કહો છે.

પાર્વદને ને દંડ દીધા, તે ચોગ્ય મેં છે માથેં
દીધાં દંડ નવ દૂરે પાછો, આપે ને ઉચાચો. ૪
હું સદા હું તમ દાસ્ય સુનિ, મને છે તમારા આધાર;
આ લક્ષ્મી વૈભવ સર્વ છે, એ તમ પુણ્યે નિધાર. ૫
પ્રાદાણુ આપેત અન્નપ્રાસન કરુ, સુને છે તેનેા વિશ્વાસ;
પછી સર્વ ભક્તજન મધ્યે, બોલ્યા શ્રીઅવનાશ. ૬
તમે કારખે અવિને દ્વલતા, પ્રાદાણુને પાવેનત્રીએ;
ને કાંટિ અપશય કરે અહિં, તેઓ ચણુ તે મગીએ. ૭
ને કો પ્રાદાણુને દ્વલશે, તેનાં સુહૃત સહુ ભયે;
તેને સ્થાનક ત્રિભુવનમાં, જ્ય વિજયની પેર ચારો. ૮
પછી દ્વારપાળ પ્રત્યે પ્રભુ કહે, આગત ભરમીએ વાચો તમને;
દિશ શાપ દેતા હતા સહુ, એકલા મર્યાદાં અમને. ૯
તમને સતકાંકિને શાપ છે, અવનિ માંહે અવતરને,
વેર ભાવ મુજશું કરી, જન્મ મણુ ધરને. ૧૦
તીએ જન્મે તમેા અહીં આવજો, એમ કહ્યું અવિનાશો;
નિશ્ચય સ્થાનક પૂર્વ પામશે, અવિને દંડ વિનાશો. ૧૧
પાર્વદે કોળી વાણી સાંભળી, પછી પચ્છા પુચ્ચિ નેડે;
તે અવતરીયા અવની વિષે, કિતિ કૃર પેટ. ૧૨
હવે કરચપ સુનિએ કૃપા કરી, વર દિવિને દીધા;
જ્ય વિજય ત્યાં આવીયા, અવતાર ભેટએ લીધો. ૧૩
પછી પ્રહ્લા કહે દેવને, એ તે ને અવતરીયા;
એમણે ધર્મે મારમ ભાંગીયા, અન્નપ્રાણુ બહુ કરીયા. ૧૪
યદા યજન ભાંગે છે ઋષિ, સાધુ જનને એ પીડે;
નૈર વિશ્વંભશું કરી, પુત્રિપર ઉન્નમી કાડે. ૧૫
માટે માધવજી એમને મારશે, પોતે શ્રીહરિ કાડે;
વૈર ભાવે એ અવતરિયા, ભેટ ભાંધવ સાથે. ૧૬
એવું કહી પ્રહ્લા ગયા, તે હજા અંતર ધ્યાન;
અમર માત્ર ટોળે મળીને, સ્તબ્ધા શીભગવાન. ૧૭

સ્તબ્ધા શીભગવાન હવે, દેવનું હુન્ન ટાળો સહી;
એ સોગમો અધ્યાપ મયો પૂરો, તુલીપરકંપ કયા કહી. ૧૮

હતિ શીમદ્ભાગવતે તુલીપરકંપે પેઠરડીયાવ: ૫ ૨૧ ૧

—૦૦૦૦૦૦૦—
અધ્યાય ૧૭ એ*

કંડલું ૧૭ મું-રાજા ગાંડી-આલ મોટી
શુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળ પરીક્ષિત રાજ,
હિરણ્યકશ્યપને હિરણ્યપાશ જન્નયા, ઉપાતદાંકરણ થય. ૧
ઓષિતની વૃદ્ધિ હજી છે, ગગનથી તેણી વાર;
બહુ તારામણ તુટી પડે, ત્યાં હવેા હાહાકાર. ૨

* સમસ્ત અધ્યાયમાં રાક્ષસના વર્ણનો તથા ભક્ષાના વર્ણનોનો પ્રસંગ નથી છે. એ અધ્યાયમાં હિરણ્યપાશ પ્રક્ષાના દિવિનિજ્યના માતા કહી છે.

દિશાચી કંપાયમાન થઈ, પર્વત ઉડી નાંચ;
સાધુ સંતો મણુ ઝીડેત, થયા તે ન વણીય. ૩
સૂર્ય મંદ્ર જાંખા થયા, પશુ પંખી અતિ રુએ;
દેવ મૂર્તિ રાવા ગાંડી, અહ નક્ષત્ર નહિ ભુએ. ૪
લણુપણીથી ભાત બેઠું, ભય રમવા વત;
બ્રહ્મા સાહીને લાવતા, વેર કરીને બંધન. ૫
સુનિ માત્ર પીડ્યા અપરિમિત, હુન્ન મમાડ્યા સહુ દેવ;
બહુ ધર્મે મારીને કયાં છેડન, કુદ દેવો કોવ. ૬
એકા થયા પછી ભાત બેઠું, કરે મન વિચાર;
તપ કરવાને ગયા ભુવનથી, ત્રિપદ વન મોઝાર. ૭
અંગુષ્ઠ કોર ઉઠ્યા રહી, પ્રદાનું ધરે છે ધ્યાન;
નિરાહાર રહેતા હવા, તપ ઉઠ કરતા તે સ્થાન. ૮
એવું ઉઠ તપ દેખીને, પ્રહ્લા હવા ભુવનમાં;
સમીપ આવી અજ વદે, મારો મારો કંઈ વરદાન. ૯
તપ ભાત બેઠે શીમ નમિમા, પ્રત્યાપતિને પાપ;
ધન્ય ધન્ય દેવાગી અનુગ્રહ કરીને, અમપર કીધી કૃપાય. ૧૦
હવે વરદાન અમને આપીએ, હુન્ન કાપીએ મહારાજ;
તમે અમારો મૃત્યુ ભય વિવાશ, કૃપા કરીને આજ. ૧૧
વજ્ર લોક પાપાણુ કાઢ, તે શસ્ત્ર કાંકરુ વણું,
લીધે મુકે દિનરાત્રે આ નરથી, ન હોય અમ મણું. ૧૨
ખમ મુંગ ભતિ પદ્ય વનથર, થય કિલર ને હોય;
મણુ ગાંધર્વે ને અમર અપસરા, અમને ન મારે કોય. ૧૩
આનવ દાનવ દેવતાથી, મણું અમાર ન હોય;
વિષધર જળસ્તું જન અમને, મારી ન શકે કોય. ૧૪
આસન અથવા અવની ઉપર, નવ મરીએ સ્વામીન;
વજ્રપદ્ય હૃદયમાર ને સઘળા, તેથી અમને ન ચાય વિધન. ૧૫
અંતરિક્ષ ને અરિયે ન ભુવનમાં, વાહને મૃત્યુ ન હોય;
ત્રિભુવનની જન મરે સહુ પણ, અમને ન મારે કોય. ૧૬
એ વર અમને આપીએ, કરુણા કરીને તાત;
તવ અસ્તુ* કરીને ગયા પ્રહ્લા, દેવોને સાક્ષાત. ૧૭
પછી હિરણ્યપાશ ને હિરણ્યકશિપુ, ગયા સ્વર્ગભુવન;
જઈ કુલ કીધું રવગમાં, ગયાં ઈશું આસન ૧૮
તેનિય કોટી દેવતા, તે દેવો મમાડ્યા હાર;
સહસ્રાક્ષ નાકો રણુ તણ, તપ હવેા હાહાકાર. ૧૯
પછી પાદા આબ્યા રાક્ષસ, મૃત્યુ લોકની મહિ;
કર ગદા અહીને ચોધવા, મુરને જળની માંડે. ૨૦
પાતાળ અહિં જોળતાં, જડચું વરુણ કેર કામ;
તે વરુણ આગળ જઈ અને, ત્યાં માંગીયે સંક્રામ. ૨૧
ત્યારે વરુણ વાણી બોલિયા, તું સુભને રાક્ષસ વીર;
તમ સરખા બળીયા પરાકર્મી, નથી મહા રણુવીર. ૨૨
પણુ તમારા મદને ટાળનાર પ્રભુ, મળશે સહી નિરધાર;
સરખો જળામાં જોળતા સુણી, ચાલે દિવિનો કમાર. ૨૩
ગદા અહીં હિરણ્યપાશ દાનવ, જળ ત્રિપે બળવંત;
વરુણ વચને વિશ્વંભારને, શોધી વચને જળ ભંત. ૨૪

पक्षधर

જળા ગંત મધ્યે વલ્લભે શોધી, હિતપ્રયાસે જે કહેવાયદે;
તૃતીયસ્થંધે : ભાગવત તણે, થયે સમસ્તશોધ્યાયદે. ૨૫
ક્રિત શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્થંધે સમસ્તશોધ્યાય ॥ ૧૭ ॥

અદ્યાય ૧૮ મો*

કચ્છ ૧૮ મું-રાગ રામઝી

કર્યુ ૧૮ મુ- તમીસા રાજા

શ્રીગુકદેવલજ વાણી ઝોઘરે, પરીક્ષિત રાજા અવલે ધરે; હિરણ્યાક્ષ દાનવ છે જેલે, વરુણ વચન સાંભળતાં તેલે. કાછી કાછ ગાઠા કરે મહી, તે ઉઠકમાં ચોધે છે સહી; ધંધેણે જળ ધાવું ઉછળે, તેનું બાળ અમર નવ કળે. ઝોખતાં હૈયને તપાળેવ, સંચુપ ગળિયા નારદ દેવ, રેખી હૈયે કળીં ત્યાં પ્રભુભ, ધણી સ્તુતિ કીધી તે કામ. ત્યારે હૈય કહે નારદ સુણે, બળ પરાક્રમ પીડે મને ઘણે; સંગ્રામ મુજને આપે ભડ જેલે, અપિલ દેખાડો મને તેલે. વીણા પાણી તવ દે વચન, સાંભળેરે દિતિકેરા તન, તારા મઠ તણો દાળનાર, તેનો હુરો છે અવતાર. શુકર ત્વે તે મહા વિકરાળ, તે તુજને ચોધે છે પાતાળ; અત્યુ તાહરે છે જળ વિષે, નિશ્ચિંતાપણે તું રહેતો રખે. એવું વચનું અપિતું સાંભળી, ઉછળ્યો તેલે દાનવ મહાભળી, તેણે શોધ્યા સમ, પાતાળ, હું વરાહનો આણું કાળ. અચુરને પ્રભુ વરાહરૂપે મળ્યા, અકાળતપ નવ ભયે કળ્યા; દાદ બંધે અવનિને ધરી, આવે છે રવામી શ્રીહરિ. સનમુખ દાનવ ઉભો રહી, પ્રભુને એમ વાણી કહી; એ ધરા માહરી છે સહી, તું ક્યાં લઈશ દાદમાં મહી ? પછી હવોલજ માલ્યો અનન, તે સાંભળવા લાગ્યા ભગવંત, તરકર કમ કરી નારધાર, કેમ અવનિ કાઢે છે બહાર ? પશુ ભતિ શુકર અજ્ઞાન, હવડાં અંત આપીશ તું માન; જા ધરા છૂટી આવ્યો કામ, અથવાં મુજશું કરે સંગ્રામ. પછી ઉછળી તે અવનિને વળગ્યો, તે હૈય કેમ ન થાયે આગળો, જાહુ વિધ પ્રીછગ્યો શ્રીભગવાન, તેણે કુદન સમજે અજ્ઞાન. કીધો પ્રહાર પ્રભુએ કરવલ, રાક્ષસ ઉડીને જળમાં પડે, પૃથ્વી જળપર કરી સ્થાપન, તેપર ઉભા શ્રીજગજીવન. તવ ધમરી હૈય આગ્યો તે કામ, માંહો માંહો માંહો સંગ્રામ, પછી પૃથ્વી ઉપર સુદ કહે, મારે ગદા ધરણુ થરથરે. શુકરને મસ્તકમાં તદા, હૈલો ઉછળી પારી એક; તે પ્રભુએ જળગી ઘાત, તે ગદાવડે ઝીલી સ વળી સુદ માંડયું અતિ ઘણું, મહાભળ છે એ દાન; સુદ માંડયું અતિ ઘણું તેલે, ત્યાં પ્રહમ સુરિનર ગગન વિચોથી આવ્યા સૌ, સુરિનર સુનિવર આદિ બ્રહ્મા યુરપતિ સાથે દેવ, તે સ્તુતિ કરી માલ્યા એ હિરણ્યાક્ષ મારો આ કામ, અમર મારો માલે સુણ આ

* આ અધ્યાયમાં દિશ્વકાસ અને વશદ ભુમવાનત સુધે
વશા આદિ દેનાની સ્તુતિનો કથાસંપ્રદ છે.

444

અમર માત્ર ગુણ આમ જોલે, પછી સ્વસ્થાને પ્રદાા ગયા;
 તૃતીયસ્કંધ લાગવતના, અધ્યાય અપ્રાદશ થયા.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે અષ્ટાદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥

આધ્યાય ૧૯ એ

કચ્છ ૧૮ મું-રાગ મારો

ગાંધીજી શુકલ કથા સ્વયં વાણી, મુખે પરિશિત તે પ્રીત આણી,
 દાનવ હિરણ્યશા પાતાળે વેણી, જોણે જગદીશને જળમાં બેસી.
 સંધ્યાના નાથ વરહાદ મળીયા, ભયંકર રૂપ નવ જન્ય કળીયા,
 થહી અવની ગદા હાથ ગાંધી, યંચે આવીયા સનમુખ આદી.
 દેખી રૂપ શશસ બહુ બીધે, અવની ખર્ચે ધણે વાદ કીધે;
 માટેયો દુષ્ટવચન એ પાપી, પ્રભુને પુશ્વીને જળમહી સ્થાપી.
 પછી ઉપનયો દાનવ કાંઈલીકી, આંચેયો અવિનાશ પાસે હાંકી;
 પછે ગર્જના ગગને ઉડે, પેસે પાતાળમાં જઈ બૂટે.
 કાંપતો આવતો દોડ દોડે, શ્રીકૃષ્ણની સાથ સંગ્રામ દરતે;
 ગડગડો શબ્દ ગગનગાં બિલે, એના આગળ નર કાન થોલે.
 સાંભે સાંભા રહ્યા બીર ભારી, હિરણ્યશ ને દેવ શુરારી;
 પછી પુશ્વી ઉપર યુદ્ધ કીધું, પડછંદાએ પાતાળ જ ખીધું.
 દેવ હાંકીયો ગદા થહી હાથે, આવી મારતો ગુરુને માથે;
 આજ નાળવે પરપ્રજા સ્વામી, એમ પ્રભુએ ઘાતો બહુ વામી.
 શ્રીપ્રભુ ગદા થહી ભુદ્ધ કરતા, દેવને માટે છે સાચ દેવતા;
 એમ સંગ્રામ અતિશે માંચ્યો, સ્થળ પાતાળે દોષએ ન છાંચ્યો.
 મહા ક્રોધે ગદા શું જ મારે, સંગ્રામે દોષએ નવ હાંધે;
 એવા આકાશથી દેવ આવ્યા, પ્રજા ઇત્ર સમેત સુહાવ્યા.
 બહુ પ્રભુને સ્તવ્યા પાંચે નામી, એનેા વધ કરે પરપ્રજા સ્વામી.
 પ્રજા કરે પ્રભુ એકને મારે, એને આ વાર રખે ઉગારે.
 ભુવશે તો વચી દુઃખ દેશે, ત્રિભુવન જનનેા માથા બેશે.
 સુણી પ્રજા વચન શ્રીકૃષ્ણની, દેવ બ્યાકુળ કીધા ગદા મારી
 લણ લાધવી કરી દેવ પાપી, પ્રભુરૂપ સનમુખ રહ્યો બ્યાપી
 મંડળ કરી કીધું, મંડળ પાછું નવ કીધું
 કર્યું વજ્રના ગદાવિણ
 શરૂ આશ્વ
 મોહન
 મથ
 રીજ

વાણી ભેરથી તે પછ્યો ધરણ, હિરણ્યાક્ષ પાગ્યો તુલે મળ્યું;
જય શબ્દ અમર આકાશ કરે, ત્યાંહાં દુંદુભિ તો ગડગડે.
કરે પુષ્પની ઘટિ ત્યાં દેવ, મહા મંગલ થાય છે એવ;
પ્રભુએ ધરાપર હેલને માથો, અવનિ વીચે પાચરીને વીદાર્યો.
એમ પ્રભુએ હણ્યો દેવ્ય પાપી, પછી પ્રત્યક્ સ્થિર કરી સ્થાપિ;
એવા પરમ કૃપાળુ પ્રભુ, ગો બ્રહ્મણ દુઃખનાસક વિભુ;
ભૂપર દેવ્ય મેઢ સ્થાપન કર્યું, તેથી મેદિની એલું નામ ધણું;
સ્વહુરતે અચળ ધરાપીક કીધું, દુઃખ જન સહુનું દૂર કીધું.

પદ્યભૂ

ભૂસ્થાપી આજ્ઞા કરી પ્રભુએ, બ્રહ્માને તેણી વારદે;
એમ તુતીકંથ લાગવતના, થયા ઓગળીશઅચ્યસારદે.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તુતીયસ્કંધે ઓકાનચિંત્યાધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૨૦ એ*

કહ્યું ૨૦ સું-રાગા ભાનાપલી

અધિ શોનકંદે, સૂતપુરાણીને પૂછતા;
અમ રત્નાનીરે, તમે તે વેળા પારો હતા; ૧
તમા શ્રીગુકલનારે, મુખથી કથા જે સાંભળી;
પરીક્ષિતનેરે, ઊપલવી બેઠે મન રણી. ૨
મેરેયે વિદુરનેરે, કથા કહી હોયે તે કહેડ;
પ્રભુ સુખ પૂજ્ય હોરે, સહુ ભેદ તમે હોડો. ૩
સત્ય સાંભળોરે, શ્રીબ્રહ્મ નિરૂપણ એહ છે;
શારે વેદનુંરે, સારજ સહુ એહ છે. ૪
હેહ પાવનરે, સાંભળતાં સાધન સહી;
સુક્ષિત પામીએરે, તેમાં કંઈ સંકેહ નહિ. ૫
એણું સાંભળીરે, સૂતપુરાણિક ઉચર;
એ કથા પરબ્રહ્મનીરે, સહુને પાવન કરે. ૬
અધિ તમને ધન્ય છેરે, એવી મણુઆ આદરી;
એમે હરિ વસરે, પાન જ કરે ઉદર ભરી. ૭
તમે શુભગ્રામરે, નારાયણના સાંભળો;
તમારાં પાતકરે, જન્મેજન્મનાં યોગો. ૮
એક, સમેરે, વિચારે મન પ્રગતપતિ;
બ્રહ્માણ્યેરે, કીધી વિશ્વત્ર ઉત્પત્તિ. ૯

* આ વીડયા આવાવામાં મનુના વંશ કહેવા માટે સંજીવની ઉત્પત્તિને કાપપરણ કહો ॥

† માયાના વણુ શુભવી મહાવન થાય છે તથા રમેશુણે કુસુખ એમાં એવાં મહત્વભરી સાત્ત્વ, રાજસ તથા તામસ, એવી રીતે ત્રણ મહાત્મે અકારક ઉત્પન્ન થયે, અકારકથી પાંચ વસ્તુઓ, પાંચ ભૂતો, પાંચ ભૂતદેવો, પાંચ કર્મદેવો, પાંચ સાનેદ્રિયાના દેવતાઓ તથા પાંચ કર્મદેવના દેવતાઓ, એવી રીતે પાંચ પાંચ વસ્તુના સમુદાયો સન્મન, તેમાં એક બીજાની મુદ્દા રીતેને બ્રહ્માંડ રચાયને અરુણ દોહાથી તેમણે એકલા થયેને દેવેન્દ્રનાથી ચોતારું આ બ્રહ્માંડરૂપ તે ભૂત રણે તે આના વગરને બ્રહ્માંડે ગોળ સમુદ્રના પાણીપર રહ્યો. ને તેમ જીવે એક હબર પર્વ ઉપરત રહ્યા નહિયાપણી કમળ ચણુ, તેમાંથી બ્રહ્મા થયા, ને તેજુ નજસાથી બચવાનની આનાથી રૂરૂ રૂપ મગણે વિકસે નું.

ત્યાર પહેલીરે, પંચ અવિદા* જે ઊપની;
બ્રહ્માણ્યેરે, બ્રહ્મા રાત્રિ નીપની. ૧૦
તેના ઉપન્યાસે, ચક્ષુ રાક્ષસ બળિયા બહુ;
બહુ કિતરેરે, ભેરવ ભૂત આદે સહુ. ૧૧
વળી રાત્રિયેરે, ઉત્પત્ત થઈ છે તેહની;
મહિમા ગુણ ભોગિનેરે, તામસ હેહની. ૧૨
તે તો ચરીર બ્રહ્માણ્યેરે, મુખનું તક્કં.
વળી અન્ય રૂપજરે, તેએમય ધણું સજ્જમાં. ૧૩
તે રૂપ દેવનેરે, પ્રતપતિએ આખું હિત કરી;
તેથી ઉપન્યાસે, કીધો દીવસે દેહી ધરી. ૧૪
બ્રહ્મા કેરીકરી ચક્રીરે, † પ્રગત ઉપની અતિ ઘણી;
તે ઉપરાવજરે, પ્રભ કીધી મેધુનતલથી. ૧૫
પછી કમળભૂએરે, રૂપ મોહિનીનું ધણું,
તે સજ્જમાંરે, રાત્રિ અંધાર કર્યું. ૧૬
તવ ભેતારે, સંધ્યા પળમાં થઈ;
હરિ કરણાથીરે, સુખ સાતા હવી સહી. ૧૭
આગળ તેમોહિની ચક્રીરે, અતુર મોહ પામરો;
સુરિનર સુનિવરે, સોકોને આનંદ થયો. ૧૮
પછી આમળાથીરે, વિવંચી બ્રહ્મરૂપ ધરે તણ;
તેથી ભૂતક પ્રેતનારે, બ્રહ્મ ઉપન્યાસે જદા. ૧૯
વળી અદ્રવ્યરે, રૂપ ધણું મન પ્રીતણું
તેથી પૂર્વજ ભેકરે, હવા પેદા રીતણું. ૨૦
વળી અપરિમિતરે, પ્રગતે ઉદય કરી;
સ્થિતિ સમળીરે, અવનિ ઉપર તે ધરી. ૨૧
વળી સ્વેદજ અંકજરે, જસ ઉદ્ભવિત સહી;
સંસારનીરે, ઉત્પત્ત આદે કહી. ૨૨
વળી વિપધરે, સર્પાદિ† ઉપમવીધા;
છવજનું બીજરે, નાનાવિધ શોભાવીધા. ૨૩
વળી ચેરથીરે, વીછે પ્રભ ધણી થયે;
લક્ષ ચોપારીરે, છવ યોગિ ઉત્પત્ત થયો. ૨૪
વળી બ્રહ્માણ્યેરે, સ્વાયંભુ મનુ પ્રગટ કર્યો;
ઉપલવીનેરે, તેમના પ્રત્યે ઉચાર્યો. ૨૫
તમે પ્રમદે, ઉપન્યાસે સ્વયંભુ સહી;
એવી આજ્ઞારે, કમળભુએ તમને કહી. ૨૬
તે રત્નાવંશ ચક્રીરે, પ્રગત ઉપજ ધણી;
મુણ પરીક્ષિતરે, રાકલએ વાણી ભણી. ૨૭

* તમ, મોહ, મદમોહ, વર્ધવચ તથા અંધતામિષ એ પાંચ અવિદ્યા કાયા (અત્યાન) ને રેની.

† કડના નીચેના બ્રહ્મણથી સ્તોત્રક દેવા પદા કર્યાં.
‡ સમસો સોત્રક દોહાથી, વિવશી પુત્ર જેવી કાળથી સોની વાસે હોરે, તેવી કાળનાથી બ્રહ્મા પાળે દોહા, તેથી બ્રહ્માએ વિષ્ણુને સ્વાસ્થ્ય કર્યું ને વિષ્ણુને ને ટીનું રૂપ કીધું.

§ બ્રહ્માના આગમથી જન્મ્યા ॥ આમાં મોહ ભવના રાપ બ્રહ્મના લાગ હેમ રાત્રિમાંથી થયા છે, એમ લખે છે.

પદ્યબ્ધ

શુકલ કહે પરીક્ષિત પ્રત્યે, ચોત્રસ સુણા મન સ્થિર કરી,
વીશ અધ્યાય પૂરા થયા તે, કૃપા શ્રીગિરિધર હરી.

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે સિંહધર્મશ્લોક ૨૦ ॥

અધ્યાય ૨૧ મો*

કડું ૨૧ મું-રામ શમશ્રી

પરીક્ષિત રાજ પછે વાતણ, કહેા ગર્ભ યોગી પૂર્વની ખ્યાતણ,
સ્વયંભૂમનુની મળ છે જેહણ, ઉપત્ત વિસ્તારી કહેા મુને તેહણ
ચાલ

વિસ્તારપૂર્વક કહેા મુનને, વટે પરીક્ષિત રાજ,
શુકલ વહે સામળને રાજ, કહું તે મહિમાય
એક સમે કર્દમ નમિ મેહા, શુકલ શ્રેત તપનુ મન,
પછી દૃઢ કથાન ધારણુ ધણું હૃદયા, એક ચિત્ત આસન
તે સહજાં વર્ષ પર્વેત યેહા, તપ વિષે નમિ જેહ,
મહા ઉચ તપ આચરે છે, વન વિષે રહીને તેહ
પરિપૂર્ણ તપ હણું સહી, વિચાર રથા પ્રસન્ન,
વર આપવા સંખૂમ આવિયા, મણુ જગજીવન
વળી તે સ્વરૂપે અતિ સુહર, વિચાર નિરધાર,
આકાશમા ઉભા રીહા, સુનિ નમ્યાં તેણીવાર
તપ નમિ કર્દમની પ્રત્યે, વાણી વહે પરચક્ષા,
મણુ કહે મુનિવર તમે, કરજે યુદ્ધસાધ્યમ
રાજ સ્વાયંભૂમનુ કન્યા, લઈ આવશે આણે હામ,
નમિ તમે વરજો એને, એમ કહુ સુહર રથામ
તે સ્વભાવે કન્યા થકી, મળ ઉપજાવે અનન્ત,
નમિ કર્દમના સત્ય તપથી, હૃદયમા શ્રીભગવત
અનન્ત હર્ષ ઉદેહવેા, આનન્દ પામિયા જીમતાત,
ત્યા હર્ષ આસુ અણુ હરિને, હણુ પૃથ્વી પાત
તે બિહુ એક પકથુ સહી, અવની વિષે તે વાર,
રેનું બિહુ સરોવર ઉપસી, મહાવનનુવી મોઝાર
પકજ પ્રકૃષ્ઠિત શોભતા, હલ સહજ શોભાયમાન,
કુસુમિની આદે પ્રુપ શોભા, રથ વન ઉઠાવ
અનેક જગચર મન્થ કણ, સારસ અગમ્ય હસ,
શુક શાપ્ત મનુ કોઠિલા યોલે, નાના વિહ સ્વર અશ

અનેક મુનિવરે નિવાસ રીધા, કરવા તપ અભ્યાસ,
પૂર્ણ પ્રાપ્તને ભજે ભાવે, બિહુ સરોવરની પાસ. ૧૩
એક સમે સ્વાયંભૂ મનુ, કન્યા લઈ આળ્યા તે હામ,
કર્દમ નમિને સમિપ આવી, વિનવી કર્યો પ્રણામ ૧૪
કર્દમ નમિ વાણી વહે, તમે પ્રવ્રતા પ્રતિપાળ,
અહિ ય કારણ કેમ આવીયા, મૂઢી પ્રજની સમાજ? ૧૫

પદ્યબ્ધ

શા કારણુ તમે અહિયા આળ્યા, કહે કર્દમ મુનીધર,
તૃતીયસ્કંધ ભાગવતના થયા, અધ્યાય પૂર્ણ, એકવીસરે
ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે એપરિવોધશ્લોક ૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૨ મો*

કડું ૨૨ મું-રામ ગોડી-ચાલ હંકરી

શુકલ કહે મુનુ પરીક્ષિતરાજ, કર્દમ નમિવરને મહિમાય,
શુકલ શ્રેત બિહુ સરોવર પાસ, ત્યા કરતા મુનિ તપ અભ્યાસ
સ્વાયંભૂ મનુ ત્યા આવીયા, કન્યા લેવહૃતિને લાવીયા,
પછી મુનિવરને નમ્યા પાય, વહે વચન સ્વયંભૂરાય
આ કન્યા મારી નમિણ જેહ, તમ યોગ્ય છે સ્વામીણ એહ,
આગળ નારેહે કહુ છે મને, મારે કન્યા લાગ્યેા તમ કને
આમને પાવન કરવા કાજ, પાણિ મહુલ્ય કહે મહારાજ,
કેા પ્રતિષ્ઠ કન્યાને તમે, આપવા તમને આળ્યા છો અમે
કર્દમ નમિ વિમાસે મન, શ્રીહરિયે કહા તા વચન,
મહા મુનિએ મન ચિચાર કરી, કન્યા દેવહૃતિને વણીવરી
સ્વાયંભૂમનુની કન્યા જેહ, નમિ કર્દમ પરચમા તેહ,
પિંડેરામણી રાજ્યે કરી, વિવિધ વસ્તુ આપી છે ભવી
મણિ માણેક મુકતાકળહાર, વસ્તુ અમુલ્યપ્રેના નહિ પાર,
રાજ આળેા પાછે નિજ દેય, જેને સાહિ સહા દેવેશ
વસ્તુ નગર એક સુહર સાર, પ્રભ વરી ત્યા વણે આદાર,
પછી રાજ રીતે સન, પ્રભને પાળે તે અનુદિન
પ્રભ સર્વની સપ્તે, વિસ્તારે,

* એકવિંશતમા અધ્યાયમાં તપોભગની નિધારી પ્રસન્ન થયેલા વિષ્ણુ
સ્વાયંભૂમનુની પુત્રી દેવહૃતિને કર્દમ નમિ સાથે વિવાહ કરવા સંખ્યા
કયા પ્રસન્ન છે † સ્વયંભૂને કાંઈ કંઈ હાજર થઈ તપ કર્યું હતું

‡ મુનિએ નમી રહીને કરી, તેની સાથે સ્વોની ઈન્દ્રના નવચુકી
§ સ્વયંભૂમનુ તેની યવરૂપા નામની સ્ત્રીની સાથે પરમ દિવસે
તમારા કરીને આવશે, એમ પ્રણયે કહ્યું

॥ દેવહૃતિને તમારા પીઠેથી નવ કન્યા થયે, ને તે સ્વાયંભૂમિથી
બીજા નમપમા પ્રય લખત કરશે, ને દેવજી તમારી સ્ત્રી દેવહૃતિ પ્રત્યે
અસાધ્યારથી તમારા પીઠેથી આવતી સમિપ શાશ્વતી સંહિતા બના
વીશ, એમ પ્રણયે કહ્યું

તવ પ્રસન્ન થયા બારદાર તે, કહેમ ઋષિ તેણીવાર;
 પછી તપભૂજ થકી આપ્યું, વિમાન એક નિરધાર;
 તે માંહે થોભા થણી છે, સુવર્ણમય રચનાય;
 મણિ રતન હીરા ઝળહળે, ઉપમા કહી નવ ભય.
 વિશ્વકર્મા બંધે બૂધ્યા, વિમાનને ભેષે દેખાવ;
 માણિક મૂક્યા પ્રવાણ ને, એવે નેત જડાવ;
 રવિ કીર્ણ સમાન કાંતિ, કરી રહે ચાળકાર;
 ધુપુરી ઝાંઝરી વિવિધ આસન, તેજનો નહિ પાર.
 દશ સહસ્ર દાસી સંગ છે, મહા મનોહર વૈમાન;
 તવ દેવકૃતિએ કીધું સહી, ણિદુ સરોવરમાં સ્નાન.
 અપિ પત્નીએ એંગે ધર્યો, થોભતા સદુ શલુમાર;
 દશ સહસ્ર દાસી છે સંગે, એવા કરવાને નિરધાર.
 દેવકૃતિની આજ્ઞાપર, સર્વે કો તાપર હોય;
 આજ્ઞા દેવકૃતિ તણી, લોષે ન દાસી હોય.
 કહેમ ઋષિ થોભે ધણું, જેમ અનંગનો અવતાર;
 સુખ ભેટું થોભે મુંદર, કહેમ ઋષિને દેવકૃતિ નાર.
 તે વૈમાનમાં ભેસી ધણું, જેમ રંગે ઋષિપાદ;
 એકવાર હિમાચળ ગયા, ત્રીસંગેત તે ઋષિપાદ.
 પછી નંદન વન કુજેરતું, રંગે રખા ઋષિ ભાંડિ;
 વળી ફેસાસ રચના સર્વ નિરખી, ભેસી વૈમાન મંડિ.
 વૈકુંઠ રચના રખા હીકી, ભેટું ઇંદ્રસહન;
 એમ સ્વર્ગ રચના ભેટું કરી, આબ્યા પાછા યુનિઝન.
 વળી ઇન્દ્રા સરવ ત્રીતાલી, પુરતા કહેમ ઋષિ;
 દેવકૃતિ કોઈક સમયપર, એક વચન ભોલ્યાં હસી.
 સ્વામી તમારા તોષાભળતી, માયા કળી નવ ભય;
 બહુ કાળ વીત્યાસુખ વિરે તે, નિમિષ માત્ર કહેલાય.
 પછી કહેમઆત આબ્યા કરી, ણિદુ સરોવર તીર;
 ઉપ તપ માંડયું વળી, મહા તપસ્વી નવ હીર.
 જે સમ્રે ઋષિ જવા લાભ્યા હુતા, કરવા પ્રભુનું ધ્યાન;
 ભ્યારે દેવકૃતિ આવીને ઉભાં, સ્વામી સમીપ યુગવાન.
 મહારાજ સુખ સ્વામી સુભો, હું છે છું તમ નાર;
 સ્વામી આપ તા બાબા છે, મહા વનવિષમ મોઝાર.
 સંતાન કંઈ મારે નથી, સાંભળે મારા નાથ;
 એવું સાંભળી કૃપા કરીને, યુનિએ મરતક મૂક્યા હોય.
 પુત્ર એક છે નહી, પ્રત્યક્ષ નવ કન્યાય;
 તેમને કયાં પરભુવશે, મને ચિંતા બહુરી થાય.
 પછી કહેમ ઋષિએ દેવકૃતિને, એક મંત્ર આપ્યો સાર;
 કહ્યું પુત્ર એક થશે તારે, સત્ય માનજે નાર. ૨૦

પદ્યજી

નિહત સર્વ સંપત્તિનાજી, અને અજ્ઞામાં આતે ભાં ગતિ કાલે કાલે વિમાન
 કૃતિની કામવાસના વારતે બનાવ્યું, ઇન્દ્રાદિ કામસંય છે.
 • કહેમ યુનિએ નહાં નહાં નવ રૂપ કરી તે ગર્ભની ભવતિ સ્ત્રી,
 ને દેવકૃતિને એક ન દિવસમાં નવ મીઠી આપી.

સત્ય માનજે હું નાર મનમાં, પુત્ર એક થાશે સહી;
 ત્રેવીશ અધ્યાય થયા પુરા, તૃતીયસ્કંધ કથા કહી. ૨૧
 ઇતિ શ્રીમદ્ભગવતે તૃતીયસ્કંધે ત્રોતિશીષ્યાયાઃ ॥ ૨૩ ॥

અધ્યાય ૨૪ મો*

કટકું ૨૪ મું-રાગ ધન્યાસી

કહેમ ઋષિએ સ્ત્રીનું કહેલું, સાચું માની નિરધારણ;
 પછે દેવકૃતિ પ્રત્યે વાણી યુનિવર, બોલ્યા તેણી વારણ. ૧
 જે મંત્ર ને આપ્યો છે તે, દહ રાખી અંતઃકરણ;
 શુદ્ધ દહમન શાષીને વનિતા, કર શુકર અવતારનું સ્મરણ. ૨
 તે તારે વિષે અવતાર ધરશે, સત્ય માનજે વાતણ;
 તે તુજને સાધન સદુ કહેશે, સાન શુભ વિખ્યાતણ. ૩
 એવાં વચન ઋષિનાં સાંભળતાં, આનંદ અંગ ન માયણ;
 પર્મ હૃદય પાશ્યું ઋષિ પત્ની, કીધી યુનિએ કૃપાણ. ૪
 પછી એકાંતે જઈ અખળા બેઠી, કીધી પવિત્ર આરાધન;
 સ્મરણ કરવા તરફ રૂપનું, અભિલાષ ધરીને મનણ. ૫
 સ્મરણ માત્રથી દેવકૃતિને, તેજ ઉઘય થયું અંગણ;
 વિદુતભય શરીર થોભતું, કનક કાયાને રંગણ. ૬
 સુખ કળા થણી થોભા વધી, પ્રવેશ પ્રભુનો અંશણ;
 કહેમ ઋષિ મન આનંદ પામ્યા, વૃદ્ધિ પામ્યો પ્રજ્ઞાનો વંશણ. ૭
 પછી કહેમ ઋષિએ સાચું બોલ્યું, નિરખ્યું સ્ત્રી સુખ ચંદ્રણ;
 અંગ તેજસ્વી હીકું, મધારશે પ્રભુ આનંદ કંદણ. ૮
 તેણે સંગે હવે દેવકૃતિ કૃષિ, કપિસેના અવતારણ;
 પર્મ મુંદર થોભતું સુખ, તેજ તણી નહીં પારણ. ૯
 પ્રત્યક્ષ પ્રભુજ અવતર્યા, પોતે શ્રીપુરુષ પ્રજ્ઞણ;
 કહેવા જ્ઞાન મહા દેવકૃતિને, ને સાચવવા સદુ ધર્મણ. ૧૦
 પપપર્મજ અમરે વરસાઓ, પુષ્પશુદિ થાય ગગનણ;
 હુંદભિ નાદ હવા ભાંડાં, ને હરપયા સુનિર મનણ. ૧૧
 ભાતિ ભાતિનાં વાલિજ વાગે, કૃપા કછણીપીશણ;
 વિમુલગમાં આનંદ ઉપાવે, જન્મ્યા શ્રીજગદીશણ. ૧૨
 દેવકૃતિના ગર્ભ વિરેથી, અવતર્યા કપિત દેવણ;
 વરાહ મંત્ર સફળ હવે, હરિ પ્રગટ હવા તતખેવણ. ૧૩
 બ્રહ્મા આદે સદુ આલિયા, છે સર્વ સંનિધાનણ;
 દેવકૃતિ કહેમ અપિદાર, જ્યાં પ્રગટ હવા શ્રીરાગવાનણ. ૧૪
 વિરેથી સાથે મરીબિ આદે, આદે પુત્ર છે જેહણ;
 પ્રજાપતિની સંગાથે, આબ્યા છે ઋષિણ તેહણ. ૧૫
 પછી તેમને કહેમની નવ, પુત્રી પરભુવીની તેવરણ;
 પ્રસતિ. તે દક્ષને પરભુવીને, છે શુભ શુભી નારણ. ૧૬

* આ અધ્યાયમાં કપિસેના જન્મ, તેના વંશી આવેલા બ્રહ્માદિ
 દેવ, બ્રહ્માએ આપેલા દેવકૃતિને ઉપદેશ, તથા નારને સનહુવાર સમ્રે
 બ્રહ્માનું મારું સર્વમાં ભૂંડ, વગેરે કથામંત્ર છે. ૧ (૧) મરીબિને
 હવા, (૨) અર્ચિને બ્રહ્મસુખ, (૩) અગિરાને બ્રહ્મા, (૪) પુલસ્તને હવિર્મુ,
 (૫) પુલસ્તને મતિ, (૬) કટુને ક્રિપા, (૭) શુકરને પાતિ, (૮) વસિષ્ઠને
 અર્ધમતિ, (૯) વધા અગ્નિને ચોતિ પર

વસણ

શુકલ કહે પરીક્ષિત પ્રત્યે, સોનક સુણે મન સ્થિર કરી;
વીરા અધ્યાય પૂરા થયા તે, કૃપા શ્રીગિરિધર હરી.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તુલ્યસ્થપે દ્વિતિયોધ્યાયઃ ॥ ૨૦ ॥

અધ્યાય ૨૧ મો*

કહ્યું ૨૧ મું-રાગ રામચી

પરીક્ષિત રામ પૂછે વાતલ, કહો ગર્ભ થોળી પૂર્વની ખ્યાતલ;
સ્વાયંભુ મનુની પ્રભ છે જેહલ, ઉત્પત્ત વિસ્તારી કહો સુને તેહલ.

આલ

વિસ્તારપૂર્વક કહો સુજને, વહે પરીક્ષિત રાય;

શુકલ વહે સાંભળને રામ, કહું તે મહિમાય.

એક સમે કદંમ ઋષિ મેઠા, શુદ્ધ શેત્ર તપનું મન,

પછી દૃઢધાન ધારણ થયું હૃદયા, એક ચિત્ત આસન.

તે સહસ્રાં વર્ષ પર્યંત મેઠા, તપ વિષે ઋષિ જેહ;

મહા, ઉપ તપ આશરે છે, વન વિષે રહીને તેહ.

પરિપૂર્ણ તપ કહું સહી, વિશ્વેશ્વર થયા પ્રસન્ન;

વર આપવા સમ્મુખ આવિયા, મણુ જગજીવન.

વળી તે સ્વરૂપે ભતિ સુંદર, વિશ્વેશ્વર નિરધાર;

આકાશમાં ઉભા દીકા, સુનિ નમ્યાનું તેણીયાર.

તવ ઋષિ કદંમની પ્રત્યે, વાણી વહે પરબ્રહ્મ,

મણુ કહે મૂનિવર તમે, કરને ગૃહસ્થાશ્રમ.

રામ સ્વાયંભુમનું કન્યા, લાઈ આવશે આણે હામ;

ઋષિ તમે વરને એને, એમ કહું સુંદર રથામ.

તે દેવહૃતિ કન્યા થકી, મન ઉપજાવશે અનંત;

ઋષિ કદંમના સત્ત્વ તપથી, હરખ્યા શ્રીભગવંત.

અનંત હૃપ ઉદેહ્યો, આનંદ પામિયા ભુગતાત;

ત્યાં હૃપ આસુ થયું હરિને, કહું પૃથ્વી પાત.

એણે એક પદયું સહી, અવળી વિષે તે વાર;

તેનું જિહ સરોવર ઉપન્યું, મહાવનગણી મોઝાર.

પંકજ મૃદુહિત શોભતાં, હલ સહસ્ર શોભાપંગમ;

કુચુદિની આંદે પુષ્પ શોભા, રમ્ય મન ઉદ્યાન.

અનેક જગત્યર મેહક શેઠા, સારસ ખગમજ હુંસ;

શુદ્ધ શાપ્દ મચુર કોટિલા ખેલે, નાના વિદ્ય સ્વર અંશ.

૧

૨

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

અનેક યુનિવરે નિવાસ કીધા, કરવા તપ અભ્યાસ;
પૂર્ણ બ્રહ્મને લાગે લાગે, જિહ સરોવરની પાસ. ૧૩
એક સમે સ્વાયંભુ મનુ, કન્યા લઈ આવ્યા તે હામ;
કદંમ ઋષિને સમિપ આવી, ચિત્તની કયો પ્રણામ. ૧૪
કદંમ ઋષિ વાણી વહે, તમે પ્રભના પ્રતિપાળ;
અહિં યું કારણ કેમ આવીયા, મૂડી પ્રભની સંભાળ? ૧૫

વસણ

શા કારણ તમે અહિંમાં આવ્યાં, કહે કદંમ મુનીયરે;
તુલ્યસ્થપ ભાગવતના થયા, અધ્યાય પૂર્ણ, એકવીસરે.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તુલ્યસ્થપે એકવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૨ મો*

કહ્યું ૨૨ મું-રાગ મોડી-આલ હુકડી

શુકલ કહે સુણ પરીક્ષિતરાય, કદંમ ઋષિવરને મહિમાય;

શુભ શેત્ર જિહસરોવર પાસ, ત્યાં કરતાં યુનિ તપ અભ્યાસ.

સ્વાયંભુ મનુ ત્યાં આવીયા, કન્યા દેવહૃતિને લાવીયા;

પછી યુનિવરને નમ્યા પાય, વહે વથન સ્વયંભુરાય.

આ કન્યા મારી ઋષિજ જેહ, તમે ચોગ્ય છે સ્વામીજ એહ;

આગળ નારદે કહું છે મને, આંદે કન્યા લાવ્યો તમ કને.

અમને પાવન કરવા કાળ, પાણિ ઘડહુલ કરે મહારાજ;

કરે પ્રતિમહ કન્યાને તમે, આપવા તમને આવ્યા છીં અમે.

કદંમ ઋષિ વિચારે મન, સ્ત્રીહરિયે કહાંતાં વથન;

મહા યુનિયે મન વિચાર કરી, કન્યા દેવહૃતિને પછીવરી.

સ્વાયંભુમનુની કન્યા જેહ, ઋષિ કદંમ પરથ્યા તેહ;

પેહેરામણી રામજે કરી, વિવિધ વસ્તુ આપી છે ભલી.

મણિ આણેક ચુક્રતાજગહાર, વસ્તુ અમુલ્યમને નહિ પાર;

રામ આવ્યો પાછો નિજ દેશ, જેને સહિ સહા દેવેશ.

વસ્તું નગરી એક સુંદર સાર, પ્રભ વરી ત્યાં વર્ણ અદાર;

પછી રાજ રીતે યેસી રાજ્યાસન, પ્રભને પાળે તે અનુદિન.

પ્રભ સર્વની રક્ષા કરે, સદળ મહિમા થશે વિસ્તર;

ધર્મરાજ પાળે તે હવાળ, સોને સુખ આપે છે ભૂપાળ.

વસણ

પ્રભ સહુ સુખ પામવી, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;

શ્રીભાગવત તુલ્યસ્થપનાં, પૂર્ણ ખાવીશ અધ્યાયરે.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તુલ્યસ્થપે દ્વિતિયોધ્યાયઃ ॥ ૨૨ ॥

અધ્યાય ૨૩ મો*

કહ્યું ૨૩ મું-રાગ મારુ

શુકલેવળ વાણી વહે, સાંભળો પરીક્ષિત રાય;

દેવહૃતિ નિજ સ્વામિ કરી, કરે યથાવિધ સેવાય. ૧

* આ બાવીસમા અધ્યાયમાં સ્વાયંભુમનુ વિષ્ણુના કક્ષા પ્રમાણે પોતાની રીઝી દેવહૃતિ કદંમ યુનિને આપી, જે કામાસંપત્તિ,

† સાક્ષીવરે દેશમાં બાહ્યપ્રતિ નામનું નગર છે.

‡ આ વરીશમાં અધ્યાયમાં કદંમ ઋષિને તપના યોગથી

* એકવિંશમા અધ્યાયમાં તપાજની વિધાથી પ્રસન્ન થયેલા વિષ્ણુએ સ્વાયંભુમનુની પુત્રી દેવહૃતિને કદંમ ઋષિ સાથે વિવાહ કરવા સંબંધી કક્ષા પ્રસન્ન છે.

† સરણવતીને કહે દેશ તમજ વર્ષ તપ કર્યું હતાં.

‡ મનિયે નવી સ્તુતિ કરી, તેની સાથે ચોની હંજીરા નમુનવી

§ સ્વયંભુમનુ તેની ગરુડના નામની સોની સાથે પામ વિવેકે તમારાં હરિને આપી, એમ પ્રશ્નમે કહ્યું.

|| દેવહૃતિને તમારા બીજીની નવ કન્યા થયે, જે તે કન્યાઓમાંથી ખીલ સંપન્ન થયે ઉત્પન્ન કરે, તે દં.ખ્ય તમારી જેવહૃતિ પ્રત્યે અંશાતમારથી તમારા બીજીદ્વારા જાણરી સાંખ્ય સાંજની સંકિરતા જના-

વીમા, એમ પ્રશ્નમે કહ્યું

તવ પ્રસન્ન થયા બરચાર તે, કદંમ સધિ લેણીચાર,
પછી તપભજ યકી આબુ, વિમાન એક નિરધાર,
તે માહે શોભા ઘણી છે, સુવર્ણમય રચનાય,
મણિ રત્ન હીરા ઝગડ્યો, ઉપમા કહી નવ નવ
વિશ્વકર્મા હોમ બૂઝ્યા, વિમાનનો એજ દેખાવ,
માણિક મુકા પ્રવાણ ને, ઝવેર રહે જડાવ
રવિ કીર્ણ સમાન કાંતિ, કરી નેત્ર ચળકાર,
ધુધુરી આજરી વિવિધ આસન, તેજનો નહિ પાર
દશ સહસ્ર હાંસી સગ છે, મહા મનોહર વૈભાન,
તવ દેવકૃતિએ ગ્રીધુ સહી, બિંદુ સરોવરમા સ્નાન
સધિ પત્નીએ અંગે ધર્મી, શોભતા સહુ શણકાર,
દશ સહસ્ર હાંસી છે સંગે, સેવા કરવાને નિરધાર
દેવકૃતિની આજ્ઞાપર, સર્વ કો તરપર હોય,
આજ્ઞા દેવકૃતિ તણી, લોપે ન હાંસી કોય
કદંમ સધિ શોભે ધણુ, જેમ અનમોને અવતાર
સુગમ ભેડુ શોભે સુંદર, કદંમ સધિ દેવકૃતિ નાર
તે વૈભાનમા બેસી ધણુ, રમે રમે સધિશય,
એકવાર હિમાચલ ગયા, જીસમેત તે સધિશય
પછી નહન વન કુમેરન, રમે રમ્યા સધિ ત્યહી,
વગી દેવાસ રચના સર્વે નિરખી, બેસી વૈભાન માહે
વૈકુઠ રચના રમ્ય હીરી, ભેડુ ધંડસહન,
એમ સ્વારી રચના ભેડુ કરી, આબ્યા યાજ્ઞ યુનિજન
વગી ધંડા સરવ સીતપત્ની, પૂરતા કદંમ સધિ,
દેવકૃતિ કોઈક સમયપર, એક વચન બોલ્યા હસી
સ્વામી તમારા તપોભાગીની, માયા કમી નવ નામ,
ખહુ કાગ વીંટાયા સુખ વિષે તે, નિમિષ માત્ર કહેવાય
પછી કદંમપ્રતિ આબ્યા કરી, બિંદુ સરોવર લીર,
ઉગ તપ માહુડ વગી, મહા તપસ્વી સુનિ વીર
જે મમે સધિ જવા લાખ્યા હુતા, કરવા પ્રભુનું ધ્યાન,
ત્યારે દેવકૃતિ આગીને ઉભા, સ્વામી સમીપ શુભવાન
મહારાજ સુખ સ્વામી સુબો, હું રક છુ તમ નાર,
સ્વામી આપ તા બાંઓ ઊં, મહા વનવિષમ મોગાર
સનાન કઈ માટે નથી, સાળગે મારા નાથ,
એણે સાભગી કૃપા કરીને, સુનિએ મરતક મૂક્યો હોય
પુત્ર એકે જ નહી, પ્રત્યક્ષ નવ કન્યાવત્,
તેમને કયા પરણવશે, મને ચિંતા બહુરી થાય
પછી કદંમ સધિએ દેવકૃતિને, એક મત્ર આપ્યો સાર,
હહુ પુત્ર એક થશે તારે, સત્ય માનને નાર

વનણ

પાન્ય સર્વ સપતિનાનું અને ઉપભોગ માણે ત્યા અતિ કનાક વિમાન
દેવકૃતિની કામવાસના વાસ્તે બનાવ્યું થયેલું કામધર્મનું છે

* કદંમ સુનિએ નહીં નહીં નવ રૂપ કરી તે ગર્ભની ઉપવિત્તી કરી
અને દેવકૃતિને એક નવ વિવસત્ર નવ દીકરી આપી

સત્ય માનને તું નાર મનમા, પુત્ર એક થાશે સહી,
ત્રેવીશ અધ્યાય થયા પૂરા, તુલીયરકથ કથા કહી ૨૧
જવિ શ્રીમદ્ભગવતે સ્તુતિ વચસે ત્રયવિંશોધ્યાય ॥ ૨૩ ॥

અધ્યાય ૨૪ મો

કડનું ૨૪ મુ-રાગ ધન્યાશ્રી

- કદંમ સધિએ સીનું કહેણ, સાચુ માની નિરધારણ,
પરે દેવકૃતિ પ્રતે વાણી સુનિવર, બોલ્યા તેણી વારણ,
મેં મત્ર ને આપ્યો છે, હલ રાખી અત કરણણ,
શુદ્ધ દહ મન રાખીને વનિતા, કર શુકર અવતારનું રમરણણ,
તે તારે વિષે અવતાર ધરશે, મત્ય માનને વાતણ,
તે તુજને સાધન સહુ કહેશે, જ્ઞાન શુભ વિષય તણ
એમ વચન સુનિએ સાંભળતા, આનંદ અમ ન પામણ,
પરં હવે પાંચા સધિ પત્ની, કીધી સુનિએ કૃપાણ,
પછી એકાંતે જઈ અગળા બેઠી, કરી પવિત્ર આસનણ,
રમરણ કરવા વરાહ રૂપનું, અભિયાય ધરીને મનણ,
રમરણ માત્રથી દેવકૃતિને, તેજ ઉદય થયુ અગણ,
વિદ્યુતવર્ણ સરી રોમણું, કનક કાંચાનો રગણ,
સુખ કળા પહો શોભા વાધી, પ્રવેશ પ્રભુનો અશણ,
કદંમ સધિ મન આનંદ પામ્યા, વૃદ્ધિ પામ્યે બ્રહ્માને વશણ,
પછી કદંમ સધિએ સામુ ભેડુ, નિરખ્યુ સી સુખ ચત્રણ,
અગ તેજસ્વી દીઠું, પધારશે પ્રભુ આનંદ હણણ,
તેણે સમે હુવે દેવકૃતિ કુમે, કપિવેનો અવતારણ,
પરં સુંદર શોભતું સુખ, તેજ તણી નહીં પારણ,
પ્રત્યક્ષ પ્રભુએ અવતર્યા, પાતે કીપૂરણ બદાણ,
કહેવા જ્ઞાન માતા દેવકૃતિને, ને સાચવવા સહુ ધર્મણ,
યયપત્રનંદ અમરે વરસાવ્યો, સુષુપ્તિ થાય ગગનણ,
હૃદયે નાદ હવા ત્યાહો, ને હરખ્યા સુનિર મનણ,
બાળિ બાળિના વાળિ વાગે, કૃપા દેખ્યુધીશણ,
નિયુવનમા આનંદ ઉપનંદ, બન્નેના કીજગદીશણ,
દેવકૃતિના બલ વિષેથી, અવતર્યા કપિત દેવણ,
વરાહ મત્ર સફળ હવા, હરિ મગન હવા તતપેવણ,
બ્રહ્મા આદે સહુ આદિમા, છે સર્વ સન્નિધાનણ,
દેવકૃતિ કદંમ સધિદારે, જ્યા પ્રગટ હવા શ્રીભગવાનણ,
વિરચી સાથે મરીવિ આદે, આદે પુત્ર જ નેહણ,
પ્રભવપતિની સગાયે, આબ્યા છે સધિએ તેહણ,
પછી તેમને કદંમની નવ, પુત્રી પરણવી તેવાણ,
પ્રસન્નિ તે દશને પરણવી છે સુમ શુભી નારણ ૨૬

* આ આ રાગના કાવ્યનો જન્મ તેના દરીને આનંદના મહાદિ
રવે, બ્રહ્માને આપીને દેવકૃતિને વરદાર તથા નારને સનકનાર સાથે
બ્રહ્માનું પાત્રે સ્વર્ગમાં જવું વારે કથામય છે + (૧) મરીવિને
હવા, (૨) અવિને અનસૂયા, (૩) અતિરિને અહાં (૪) પુલહને દલિનું,
(૫) પુલહને બલિ (૬) કવને કિયા, (૭) કુવને ખ્યાલિ, (૮) વસિષ્ઠને
અરધતિ, (૯) તથા અવરોને સાતિ પર

દેવહૃતિને ઉદરથી, હવે કપિલસુનિ મહંતણ,
તેમની સ્તુતિ કરી કમલમ્, પૃથ્વીસ્થાને ગયા સહુ ઋષિસંતાળ ૧૭
પછે પિતા માતાને ચાલું, નમ્યા કપિલ મહારાજણ,
ભગવાન કહે જ્ઞાન કહેવાને, અવતાર ધર્મો આગે આજણ. ૧૮
મંસારની દુષ્ટ વાસના તજવવા, ભક્તનેા કરવા ઉદારણ,
પ્રહ્લાદિયા જ્ઞાન માતાને દેવા, આગે આ સંસારણ ૧૯
કેટલેક કાળે કર્મ મુનિ, સંન્યસ્ત લઈ મુનિરાયણ,
તપાશ્રમ તપ કરવા ચાલ્યા, હવે ધરીને કાપણ ૨૦
નમસ્કાર કરી ઋષિ ભય છે, કરવા હેલ સાધનણ,
ધર્મ ધ્યાન આરાધના કરતાં, પરબ્રહ્મ મણુ સ્તવનણ. ૨૧

વસંત

સ્તવન* કરે ઋષિ કર્મ પોતે, જ્યાં શીશુમતીશરે,
તૃતીયસ્કંધ ભાગવતના હવે, અધ્યાય ચોવીશરે. ૨૨
હવે શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે શુદ્ધિયોગવાય ૧૨૪૫

અધ્યાય ૨૫ ચૌત્થ

કહ્યું રૂપ મું-રાગ વેરાડી-આલ કુકી

વદે વ્યાસ સુત સાંભળ રામ, સુત શીનકને કહે છે કથાય,
મેત્રેયે વિદુર મત્રેય કહી સહી, મંભાળાખ્યા હરિ શુણ તહિ રહી
કપિલજીએ બિંદુ સંદાવર ખાસ, તથા કાળ કયાં ત્યાં નિરાસ;
સુનિ પોતે સ્વયં ભગવાન, આત દેવહૃતિને કહે છે જ્ઞાન
મહુ શીન એમ વહીને ભય, એક સગે કુંવર ને માય,
કહે જ્ઞાન અતિ હવે સહી, તવ માતાએ વાણી કહી.
દેવહૃતિ કહે સાંભળ તંન, પિતા તારે ને કહ્યાં વર્ચન;
તારો પુત્ર ઘણે એક જેલ, જ્ઞાન માર્ગે સુને કહેશે તેલ.
સાધન જીવ હેલતણું ને સાર, તે તુજને કહેશે એ કુમાર,
આજ્ઞા ઋષિએ વળી તમને કરી, કહેને જ્ઞાન કથા નિસ્તરી.
મે બહુ સુખ નિરપૂર્ણ સંસાર, રૂઝં યોજન વિવિધ શબ્દગાર,
સંસાર સ્વાદ ને ભોળેા ધણી, પાર આલે નહીં તે તણે.
હવે તે સુખથી હું વિષ્ણુપદ્મધર્મ આગમતામાં મુજ મન નહીં;
તણું સંસાર શુદ્ધ થાય મન, પુત્ર કહે હવે શુભ સાધન.
જેથી જોડાની પ્રાપ્તિ થાય, કાયાનાં મહુ ક્રિતિમય ભય;
જોવા સુણી જતુનીના વચન, કહે કપિલજી માતા ધન્ય ધન્ય
ને રૂડી મતિ તમેા આગળી, આ મંસાર માર્ગને પરહુંરી,
અતિ રુડું તે પૂછું માત, તુજને વિસ્તારી કહું વાત.
ને કથા મેત્રેય વિદુરને કહે, ને આમર શુરુ કરજુભી લહે,

કપિલ ભગવાન વચન

પ્રથમ મંસાર તજ્યો અનિત્ય, સાસાધુથી કરવી પ્રીત.
જેમ વૃક્ષ પત્ર કહે પરહુંર, તે રીતે તજ્યો મંસાર;
માધુ મંગ તણે મહિમાય, જેથી મોક્ષ પદારથ થાય.
દુષ્ટ સંગ કરે ન જેલ, અપોર નરકનેા અપિકારી તેલ;
સાધુ સેવન ને હરિની કથા, જેણે ભય મંસારની બચા.
ઔકપિલ કહે માતા સુણે, સાધુ સંગનેા મહિમા ધણે;
માધુ સંગ મળે દરશન, મહા પાપી ધાય પાવન.
લોક નિંદા પરદેશી પડ, તેને જન્મ મરણના દંડ;
ને પુર્વજન્મનું પુન્ય કાંઈ હરે, તેા સાધુ વૈષ્ણવ વહાલા લાગશે.
વૈષ્ણવ જનની જે નિંદા કરે, તે લક્ષ યોધાંશી ફેરા દેર,
કપિલજી કહે આભયે માય, જ્ઞાન મારગ કહે કથાય.
ચોવિશ તત્ત્વના ને કથા લેલ, સાક્ષી યોગ વર્ણવેા વેલ;
મથમ સઘના આદિક ને કર્મ, તે થકી સાચવેા ધર્મ.
દશે દ્રધિય ધર્મ ને કથા, વેગાગાદિ વિભાગ તેમાં રણા;
વિગયથી બળગું વહેલું એમ, સર્વે કુંડુકી તણે છે જેમ.
સતસંગ કરેા મહાપુરુષે કહી જેલ, દંડ મન કરીને
આશરેા લેલ,
સાધુ સંગ કુપાનું ધ્યાન, ચિત્ત પવિત્ર હૃદયમાં જ્ઞાન.
વાણુ સૂયં વરણુ ને જેલ, પૃથ્વી મેધ આલે સહુ તેલ;
તે પરમેશ્વરનાં સહુ રૂપ, સહુમાં તેજ શીલેકુક ભેપ.
તે ભજતાં સાંખ્યયોગ કહેવાય, હવે ભક્તિયોગના કહું
મહિમાય;

વસંત

માત દેવહૃતિ સાંભળે, ભક્તિયોગ તણી સુકથાયરે;
તૃતીયસ્કંધ ભાગવતના, થયા પૂર્ણ પૃથ્વીયા અધ્યાયરે.
હવે શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે પદ્મવિદ્યાયોગવાય ૧૨૪૫

અધ્યાય ૨૬ ત્રીજો

કહ્યું રૂપ મું-રાગ આશાવરી

શ્રીમુકલ વાણી વદે, સાંભળ પરીક્ષિત રાજન;
કપિલસુનિ માતુ પ્રત્યે કહે છે, ભક્તિ યોગનું સાધન. ૧

આ આ આ
દેખાવે છે
કારણ વગર
શુભય છે
પોતાની રક્ષે
પાંચ કર્મો
મુશ્કળ અને
મલ અને
મળે છે.

મનુષ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

પુણ્ય

* તે મમાને ભક્તિ કરતા કર્મને મેત્રેયે પામવા હતા
૧ આ પ વિષય અધ્યાયમાં કપિલજીએ માતાને કહ્યું છે,
આ જ્ઞાન વાત આપનાર તેમ જ શુભિ આપનાર છે. મારે
નિરાસનું કારણ તેમ ને પ્રમત્રેયે કથા મળે છે, આમત્રેયમાં તાવડા
મત્રેયે કથાનાં વાવવળી લેપન પામે છે એમ ખાસીક અર્થને
કથા કી નીન પ્ર મન મન, કિયતીરેના હવ કરે છે કીલાદિ
કથા કરે છે.

તે પ્રથમ તામને કહું વિરતાની, કળ રૂપ મળે બેસી હરી; ૫
ત્રિવિધ ભક્તિયોગના ભાવ, સંસાર સાગર તરવાનું નાવ.
રાજસ તામસ સાત્વિક શુભ, એકંતું મનમાં ભણુ; ૬
ઇગલા પીંગલા ને રક્ષમણુ, એ નાડીઓના તોલ છે ઘણુ.
યોગ સુક્તિએ જોશે પરબ્રહ્મ, તેને અંગ ન લેવે કર્મ; ૭
સાંભળને અભિમન્યુ કુમાર, તે સુક્તિ છે સુતર પ્રકાર.
સાલોક્ય સામ્યજ્ય જગમાં કહેવાય, સામિધ્ય ને ૮
સાનિધ્ય છે માધ્ય;

એ સુક્તિતણાં નામ છે આર; તેના ભિન્ન ભિન્ન છે પ્રકાર. ૮
પણુ આંતે સહુ પ્રજાને મળે, જેની ભાષા કો નવ કળે; ૯
એ આરે સુક્તિ કહી છે જેહ, પરમેશ્વરની સેવામાં તેહ. ૯
પરબ્રહ્મને ચારણે રહે, સુત યોગક ઝલિને કહે; ૧૦
સુક્તિ પ્રજાની સેવા વિષે, સંસારાળ રહે છે સુખે.
જે કો યુરુષ સંસારી સરે, ઇચ્છા સુક્તિ માર્ગ આચરે. ૧૧
જોને હરિ દશનનું છે મન, ઉપાય એક કરું તે જન. ૧૧
પ્રાણી સૌને સમાન લેખવે, રાણ રહે પર રહે દેખવે; ૧૨
કોને ફલે નહિ જગમાંય, તે યુગ્ય ભક્તિ માર્ગ કહેવાય. ૧૨
કોનાં શ્રોહ ન કરવો સહી, જીવજંતુ આદિ સહુ મહી; ૧૩
પ્રતિમાને જે ન માને જન, સદા સચિત રહે તેનું મન. ૧૩
જીવ્ય ધૃત જેમ રાખમાં દેશ્ય, રાખમાં તે રાખ જેવું થાય; ૧૪
જીવજંતુ શ્રોહ કરશે જે જન, ભરમ ધૃતવત તે સાધન. ૧૪
પ્રતિમા દેવ ભાવે છે જેહ, ભાવ રાખવો હૃદયે તેહ; ૧૫
જે પણ ચેતન્ય રૂપ છે જન, તેને પ્રભુ તેથી થાય પ્રસન્ન. ૧૫
જીવ શ્રોહ એ મહા અન્યાય, તેથી મૂળમન અતિ દુઃખાય;
જીવાત્માની કથા જે કહી, તે યદી પ્રભુ બળવો નહી. ૧૬
વદાણુ

આળગે નહિ એ સકળ વ્યાપક, પૂર્ણ બ્રહ્મ જગદીયારે;
તૃતીયકથા ભાગવતના, ચથમા અધ્યાય આગળગીયારે. ૧૭
ઇતિ ભગવદ્ગીતાંતે તૃતીયકથા ચોત્તરોધ્યાયઃ ॥ ૨૬ ॥

અધ્યાય ૩૦ મો *

કહુંડું ડૉ મું-રાગ સોરઠી

સૂતપુરાણિક ઉચરે, સાંભળો યોગક સુનિ જનરે;
શ્રીશુકજી કહે પરીક્ષિતને, ભાગવત કથા પાવનરે. ૧

* આ ગીરમા અભ્યાસમાં શીકવિત જગના પોતાની માતા દેવ-
દૂતિને માન આપે છે કે, કથા અને કથા આદિને લાઠ લક્ષણમાં
આજુ ચિત્તવોળા કાપીનેની, કાપણી વાણસી બેળવિતે ચણે છે. કળ
સર્વેને નષ્ટ કરે છે, છતાં કેટલાકે કાળના પરાક્રમે નવતા નથી; નરકમાં
પરિણત નષ્ટ બ્રહ્માવતની માયાથી નરકના આહારના સુખથી ચરી જવા
છાડશે. આથી પાત્ર યમદૂતને નવાજીવું બહાર જોવાનું વરતે એ માણસે
છ ના વાર પહોંચી ગયાલે છે; એ રીતે કુલેખના પાત્ર પાણીમાં કાળનો
બ્યવ કરનાર પાત્રી અંધગામિસ નામના નરકમાં પડે છે. પત્રી પાત્ર પત્રીથી
પાત્રી કુટામાં ગૂંચી ગૂંચમાં અવતારી લેવળ્યા પછી પાત્રો પત્રિય થાય
છે, ત્યારે મુખ્યદેહ મળે છે. ઇત્યાદિ જ્ઞાનકથાને પ્રસંગ કહ્યો છે.

મેવેય નિદુર પ્રતિ વદે, અધિ બેસી સત્સાધનરે;
દેવકૃતિ માતા પ્રત્યે, સુનિ કવિલજ કહે જ્ઞાનરે. ૨
કવિત કહેવા સાંભળો, ધરે જીવ સંસારમાં અવતારરે;
જીવ-યોની ઉદય સર્ધ, અવતાર ધરે નિરધારરે. ૩
મનુષ્ય પશુ પક્ષી વળી, જળચર દેહી વિશ્વચારરે;
સર્વને સુખ સમાન છે, સત્ય માનને મારી મારરે. ૪
જીવ મોહ માયામાં પડ્યા, આશા પાશથી બંધાયરે;
મમતા તૃષ્ણા ઉપને પછી, માયામાં હોવાયરે. ૫
તેવા જીવ સંસારમાં સહુ, માયામાં થાય પતનરે;
આ માયારૂપી સંસારમાંહે, બૂદે ચર્ધ બંધનરે. ૬
કુટુંબકેરે પાવણ કરવા, કરે બહુ છળ પાપરે;
તેમાં વિસાગી થાય નહી કો, લોગવે એકલો આપરે. ૭
ધન લાવે અધર્મે કરી, તે કુટુંબ પોતાનું ખાપરે;
અધર્મ કરતાં પાપ લાગે તેમાં, ભાગી કો નવ થાયરે. ૮
વળી જુદાવસ્થા પામે બધારે, કો ન કરે સંભારરે;
સી સૌને રંગે ભમે, આ ડોસાનું મો ભાળરે. ૯
પછી પામે કો આવે નહી, સી પુત્ર કુટુંબી જનરે;
શ્વન કેરી બરોળર પણ, કોઈ ગણે નહીં મનરે. ૧૦
તિરકારે ખમાય નહીં, મોત બંધે આજને આજરે;
કહું કો માને નહીં, કો ન કરે તેહનું કાળરે. ૧૧
લોકમાંહિ લજ્જા વિના, તેને દે છે સહુ માળરે;
એમ વિપતિ પડે અતિ થણી, બધારે મરણુ આંતુર બાળરે. ૧૨
તોપણ તૃષ્ણા નય નહીં, માયાને બાંધે પ્રાણરે;
આશા મનમાં અતિ થણી, તોએ રાખે એક અનજીવરે. ૧૩
બધારે અંતકાળ આજેનો નજીક, ત્યારે પડ્યો પામર ધૂંધરે;
યમદૂત લેવા આવિયા, ઘડી જીવ તવ ચર્ધ મળીરે. ૧૪
કામાથી અળગે કરી, યમદૂતે બાંધ્યાં વિષમ બંધનરે;
લઈ ચાલ્યા બાંધી કરી, યમદૂતવિત્તિ લેવનરે. ૧૫
પાશ નાંખે કંઠમાં તાણી, ધસતીને લઈ જાપરે;
ચલાવે કંઠક માર્ગમાં તેણે, કષ્ટ અપરિમિત થાયરે. ૧૬
મહા તમ વેળામાં તાણતાં, ઉપર મારે અતિશે મારરે;
કૂરતા ઘણી દાખની, ચલાવે કુઃખ પંથ મોઝારરે. ૧૭
અંધતામિસ શીરષ આહિ, સત્તાનીસ નર્ક સંખ્યાયરે;
જનને શિક્ષા આપતા, યમપુરીમાં લઈ જાયરે. ૧૮
કાળા કરે જિહામણા, લોહ સુદગર છે હથિયારરે;
મહા કુઃખ દેતાં જંતુને, તેથી જીવ કરે જીભારરે. ૧૯
પછી લેવાં કર્મ ક્યાં હાય, સંસારમાં તેવા ફંદગ થાયરે;
માર મારે બહુ ભાવનો, ત્યાં તેની નહિ સંખ્યાયરે. ૨૦
શુદ્ધ કાળે નીડીને, કરે ચમ પ્રાણીને બંધનરે;
અધિક કરે જોષાસમાં, માત્રાળી કરતા નહનરે. ૨૧
તોનાજ સરીરનું માંસ તોડીને, તેને કરાવે ચમ આહારરે;
સર્પ વિઘ્નથી દંથા દેવાડે, વળી મારે વિવિધના મારરે. ૨૨
અંધ કાપી કરે જીવજંતુ, મૂંડેમ કહડા થાયરે;

પારદ* જેરે એકડું કરી, પૂછે તેને ન્યાયરે. ૨૩
 વળી વિષમ માર મારે સહી, તબ ધુએ ચરધર તંબરે;
 વળી માર મારે લોગમથી, વળી શણમાં કરતાં પતંગને. ૨૪
 વળી તથા અળગી કરી તાણે, થાયે દુઃખ આપારે;
 તેલ કદામાં ઉકાળતા, દુઃખ હારણું હેતા મારે. ૨૫
 નર્ક ચોસરી ભાતિનાં, મહા દુર્ધર કુંક કહેવાયરે,
 પ્રયક પ્રયક પછી તેમાં હોયે, નાંખે એ આણીની કાયરે. ૨૬
 પાપ કરતાં હરે નહીં તેને, એવા થાયે હંડરે;
 શસ્ત્રવડે તે જીવની કાયાને, મારી કરે શત ખંડરે. ૨૭
 જેવાં કર્મ કીધાં હુરો પ્રાણી, તેવાં લોગવરો કુળરે,
 પાપ પુણ્ય કર્યાં હુરો, તે આવે સાય સકળરે. ૨૮
 યમપુરીથી નીચી કહીયે, અધર્મપુરી કહેવાયરે,
 પ્રાણી ત્યાંના લોગને ભોગવે, સાંભળ પરીક્ષિતવાયરે. ૨૯

વલજી

ત્રીશ અધ્યાય થયા પુરા, તૃતીયસ્કંધ કથાયરે;
 શ્રોતાજન એકવાર ખોસે, જ્ય જ્ય વૈકુંઠરાયરે. ૩૦
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે ત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૦॥

અધ્યાય ૩૧ મોર્

કંડુડું હરે મું-રાગ વેરાડી

શીશુકણ કહે સાંભળ રાગન, એકે પવિત્ર કથાય;
 સતપુશશ્વિક શૌનકને કહે, પરમ કથા મહિમાય. ૧
 કપિલજ માતૃ પ્રત્યે ભોથા, સાંભળે માત્ર વયંન;
 એ અધમપુરીના લોગ લોગવતા, કૃત્ય પ્રમાણે જન. ૨
 પ્રવૃત્તિને ત્યાગ થયા પછી, નિવૃત્તિ આવે પાસ,
 નિર્જ્ઞાને મન વિચારે પ્રાણી, તે પામે શ્રીઅવિનાશ. ૩
 ફરી તે પ્રાણી મૃત્યુ લોકમાં, પામે છે અવતાર,
 જે ઉદર અવરધા સધળી, સાંભળે મા નિરધાર. ૪
 મધમ અસધકી પ્રાણીના, વીર્યની ઉત્પત્તિ થાય,
 તે ગિહ્નુરૂપે નિર્જ માત ઉદરે, રહે ગર્ભ કમળાની માંચ. ૫

* પદો ૧ આ કોગીરમા અધ્યાયમાં શ્રીકપિલ ભગવાન પોતાની માતા રેવતીને હાન આપે છે કે, પુત્રવ અને પાપ નિવિધિ થવાથી શ્વેતકર્મા મનુષ્ય અવતારરૂપે રજેગુણીભવિને જન્મ થાય છે. જ્યદારમા પદ્મવાસી 'આ માતૃ' તથા 'આ ખીનનુ' એ પ્રમાણે માથાના પાસથી મમતા બળાય છે. પુત્રને નેટયે સીતા સગથી મેલ થાય છે, તેથી મેલ કાંઈના મચંચથી થતા નથી. જેવાના સગથી સંબંધ, પવિત્રતા, દયા, મોત, નુકસાન, દર્શી, ભણ, સદા, શામ, દમ અને સામર્થ્યને દાય થાય છે, એવા એ અર્થાત, મૃદ, રેલને આત્મા માન નરા અને સોમની પાસે બાજીરમા વાનરો જેવા મૃદેવતાવાળા નીચ પુત્રોને સગ ન કરાવે. સોમીના સંખર્ષી જેવા મેલ અને બપ થાય છે, તેથી મેલ અને બપ બીજાના મસમગી થતો નથી. પ્રજા પણ પોતાની શીવિને જેલ કામદાર થયા હતા, અને ચક્રીરૂપ રહેલી પોતાની પુત્રી વંશો મુશ્કેલી દોષા હતા, તારે યજ્ઞના પૈત્રિકે હપત

વસે તે ગર્ભ વિષે ગિહ્નુ, નરનારી કેરે સંગે;
 એક રાત રહે તે સ્થાનક, એ ઉદક કસીલને રંગે. ૬
 પંચરાત ગિહ્નુ ઇંદવત, દરમે થાય બહરી કળ આકાર,
 પંદરમે દીવસે કોશીટા, થાય ઉદર ગોઝાર. ૭
 માસ એકે ઉપને શિર સુખ, શ્રવણ, નાસા, નેત્ર;
 દ્વિતીય માસે ઉપને પગ, હાથ જહર તત્ર. ૮
 તૃતીય માસે સર્વ પૂરએ, ચોથે રીશ રતિ ઉપત્ર;
 તથા ધાતુ સમ પંચમ, માસે થાય દર્શન. ૯
 પછી તે મધ્ય કૃતિ પ્રમાણે, નિવાસ કરે છે પ્રાણ;
 મૃત્યુ લોકે યમપુરીથી આવે, માત ઉદર નિવૃણ. ૧૦
 પછી છઠ્ઠા માસે ક્રીધા, ઉપને પ્રાણીને નિરધાર,
 તૃપા ભાવ તે ઉપને, ગર્ભ કમળમાં તે વાર. ૧૧
 પછી માતની જમણી કુપે રહી, જીવ પોતે હાલે;
 માતા બાળ ખારા સ્વાદ કરે, તે અંબકને બહુ સાલે. ૧૨
 તે કામે મળમૂત્ર વિદ્યામાં, દુઃખ પામે ઘણું નંદ;
 માતાનાં લોગન તિક્ત ક્ષારથી, પ્રાણીટળવળે અનંત. ૧૩
 મળ મૂત્ર માંહે પચી રહે ને, વિષ્ટા લેપન અંગ,
 અતિશે ત્યાં દુઃખ સહે પ્રાણી, પૂર્વ પાપ પ્રસંગ. ૧૪
 ઘણું સંકટ ગર્ભ વિષે રહી, લોગવતો અજ્ઞાન,
 એટલે તેને જ્ઞાન ઉપણે, ત્યાં સ્મરે શ્રીભગવાન. ૧૫
 પછી પાછલા જન્મ સંભારે, ભવભવાના અવતાર;
 પાપ સંભારે પૂર્વનાં પ્રાણી, જેકા જહર મોઝાર. ૧૬
 મળમૂત્રમાં તે ટળવળે જંતુ, દુઃખ ખમે બહુ સંન;
 ત્યારે તે સમે પરપ્રજા પ્રજીડું, કરી રહીને સ્તવં. ૧૭
 સ્વામી છોડેને આ મહાદુઃખથી, જંતુ કહે તે કામ;
 એકવાર અહીંથી મુકાયો તો, ન કરે એવાં કામ. ૧૮
 એવાં રુઝાં કર્મ આયર અવનીએ, ફરી આ થાનકનવ આણું;
 સ્વાગીલ મળમૂત્ર કષ્ટ મેં, સહેવાયે નહીં આણું. ૧૯
 ઘણી સ્તુતિ ત્યાં કરતો પ્રાણી, પામે દુઃખનો પાર;
 પૂર્વ પ્રજા કૃપાવિધિ પામવ, એકવાર કોઈ બહાર. ૨૦

રેવા પ્રાણીમાં એક શ્રીતાણજી કપિ વિના સીરૂપ માથાથી બધ નિત વગરનો કળ હોયી સીરૂપ મારી ભાવાદિગતથી વીર લોકોને ફેન બમર હલાવેને ન પમ વળે દખારી કે ઉ ચેરના પામ પારને પહેલવા હાજરી, તે મારી ચેરથી જેને અભાજન મળુ હોય, એવા પુત્રો કરી પણ સીતો સગ ન કરાવે, કેમકે સિંચી યોગને નેકતું દાર છે. ઉધરે નાનલેથી સીરૂપ માથાને બડપી હામણા કાનાની વરડ પોતાના મુશ્કેલુ બળી સીમે પણ પતિરૂપ મારી માથા કે જેને મેલથી પોતાને મન, સંતાન અને થા અપનાર માને છે તેને, પામીનું જાયન નેમ મૂત્રને મુશ્કેલુ છે, તેમ ઉધરે પ્રાપ્ત રેતા પોતાના મુશ્કેલુપ માનવી, કે જે મુશ્કેલિ, સંતાન અને ધારુને છે નવારે મૂત્ર સરીર કેમ કરવેને અપના થાય છે. તેમ જિતારીર પણ સમાપ્ત થાય છે; નાં મ ને છાત્રી મમ્મુ છે. છાત્રી ખર સ્વરૂપ બળી, મેલમાથાના લાય કરી સમાપ્ત કરું છલાદિ સ્વાનકયા કહેલી છે.

દશમે માસે વાયુના, ત્રિયાં થકી તે પ્રાણી,
 યોનિ વંધ વિષેથી યોગિતા, કહે કર ગ્રહી તાણી ૨૧
 અધોમુખે દુઃખ અતિશે પામે, પૃથ્વી પડતાં જેવ,
 શોભાતી મળમૂઝમાં ખરકાયે, અચેત સ્થાય અનંત. ૨૨
 પછી ચતુર પ્રેમા પાસે આવી, કયેત સુશુભા તારી,
 મળ સ્નાન કરાયે સુખ ઉપનયે, દૂર કરે દુઃખ ભારી. ૨૩
 પછી નાનાં વિધના ઔપધ તારી, યોગ યોગ જળ પાય,
 પછી સુગંધે વર પાયરી, રમ્ય મચિકા માંચ. ૨૪
 જ્યારે બહાર આવે પ્રાણી, વાયુ સંસારનો ખય,
 ગર્ભ વિષે જે જ્ઞાન થયેલું, તે સર્વ વિસરી ભય ૨૫
 મંથક્રમાં પડ્યો મસકાદિક, દરો જીવ અનંત,
 સંસાર કેસે માર્ગ પ્રાણી, કાંપ ન બલે ચંત. ૨૬
 અદ્ય તથા ઉપરતે પ્રાણી, કરે કારીશું વાત,
 કામી પ્રુરુષની સંગત કરતો, હોંડે તે સાશ્વત. ૨૭
 એમ કરતાં પછી યોનન આવે, વર્ષ સોળનો શાય,
 કારી જોનાની કુસંગતથી, તે કામ મોહી લેશાય. ૨૮
 વિગયાસ્વાહ સંસારી સધળા, પ્રાણી રહ્યો વખાણે,
 મોહ માયા તૃણા વશ થઈ તે, પ્રભુજીને નવ બાણે. ૨૯
 સંત સાધુ હરિ જનની સંગત, ન કરે એ લગાર,
 દુર્મતિ વધ્ય પ્રાણીને ચાહુ, ભય ધર્મ તે વાર ૩૦
 જમી ત્રી યુગ કુટુંબની, કરવા લાગ્યો તે પ્રતિપાળ,
 મોહ માયા તૃણા મંહિ, પડ્યો બહુ જજળ. ૩૧
 અન્યાય ને અધર્મ કરે તે, અસત્ય વાણી ભોલે,
 અહંકાર મનમાં છે અધિકે, બાણે નહીંકા મારે તોલે. ૩૨
 પછી સંધુ કાળ અમય તેમજ રીતે, પ્રાણીને પૂર્વની
 ક્ષતિ થાય,
 નહં વિષે નામે યમ ગ્રાહી, પીકા અટકી શાય ૩૩
 એવું બાણી સંસાર વિશે જન, સ્ત્રી સંગત નવ કર્યો,
 તે પ્રાણી સંસાર રૂપી દુઃખ, સાગરમાંથી તર્યો. ૩૪
 ઉદ્રિહ્યત થઈ પ્રાણી, પત્તકસ તણા શુણ ગાથી,
 તેહતણું પાતક હશે તે, સધળાં દૂર થઈ જાયે. ૩૫
 સ્ત્રી વિગયા સંસારથી અળગા, થઈ ધરવો વૈરાગ્ય,
 જેમ પ્રજા વનયા સરસ્વતીએ, સંસાર થયો પરિત્યાગ. ૩૬
 તે માટે સંકીરત સંગત, કરતા છે નર જેહ,
 અવનિ મહાં છુટા ભયે ને, મોહ ન પાયે તેહ ૩૭
 એવું બાણીને સૌ પ્રાણી, સ્ત્રીથી અતિ પ્રીત વજ્રમે,
 અકળ રૂપ અવિનાશ્ય ઈશ્વર, શ્રદ્ધા રૂપને ભજમે ૩૮
 માયાના સહુ ગ્રાસથી, સંસાર તન્યો જેહ,
 સાર એમાં કંપ નથી, સદા દુઃખ અનિલ્ય રૂપ જેહ. ૩૯
 જ્યારે જન મરણ તુલી અહિયાં, મરણથી નવ કંઈત,
 જીવનની આશા ત્યાગવી, હરિ ઈન્દ્રે તેમ વિચારુ ૪૦

યોગ અને વૈરાગ્ય ધરીને, સંસાર કરવો ત્યાગ,
 બુદ્ધિથી વિચાર કરીને, તીવ ધરવો વૈરાગ્ય. ૪૧
 પરબ્રહ્મ ચિતવતો હૃદયમાં, કરીને સાધુ સંગ,
 વિશ્વવર વૈકુંઠ પગડે, કુપા કરે શ્રીરંગ ૪૨
 વનજી

શ્રીરંગ કહેણ કરે માણ, એમાં નહિ સદેહ લગારે,
 શ્રોતા ભેલે શ્રીહરિ, માન એ જ ગુરાદનો ચારે ૪૩
 ઇતિ શ્રીમદ્વાલ્મીકેયી વૈવસ્વતી યોગોપન્યાસ ૥ ૩૩ ॥

અધ્યાય ૩૨ નો

કરતું ૩૨ મું-રાગ વેગડી

કહે કપિલજી સાંભળે માય, વળી કહું જ્ઞાનતણી એક કથાય,
 જે શુદ્ધ ધર્મ સાચવે નહીં, તે ચંદ્રમાની પેઢે થાયે સારી.

* આ જોડિયા અવધાનમાં કાવિવિગ્ન અવધાન દેવકૃતિ મારું
 કહે છે કે, સત્યગ્રામી ધર્મી પાલણથી ઉપરના લોકમાં જતિ અને પ્રજા
 જ્ઞાન ન બાળપણથી તે યોગમાંથી પાડુ આવતુ થાય છે તે પુરુષ મુદ્
 ક્યામનામાં કામ અને અર્પણ પૂજા લીધા કરે, તે પાછો ધર્મ પળુ કરે,
 તે અવધાનમાં આશાન કરસાત્ત ધર્મથી વિગુણ થઈ જાયે મરિ
 મુદ્ કહેણથી બ્રહ્મ રાખીને દેવતા ને વિગ્, જે તે પ્રાણુ તે દેશને પૂરે
 છે વિગ્ અને દેવતા ઉપરની બ્રહ્મથી બદલે થયે તેમને વાસ્તે ન
 નિવસ પાળનાર પુરુષ, અદ્યમાના લોકમાં નહીં અમળ પાન કરી પાછો
 પુરુષાર નબ ધરે છે યદુક્ષાધર્મીને પુરુષથી મોડો લોપ થય વિષર
 રહેતા નથી, કામ્ય કે અવધાન જ્યારે શોભાનપર સંપન કરે છે, ભારે
 એ યોગીને વધ થાય છે જે શ્રીર પુરુષ વિગ્ પાળનારી અને પાનના
 કુળની આશા ન રાખતા ધર્મ કરે છે, તેમાં અદના-અમલાદિત દોષથી
 રાપરૂપ સત્યગ્રામી વિનયી શુદ્ધિને ધીરે સુતિગ્ દારમાં થતી
 પરમધર્મને પામે છે પુરુષારૂપ પ્રજાને બની તેની ઉપાસના કરનાર
 થોડા બસનાં સૌ નોં અદ્યામય થાય છે ભા શુદ્ધી બ્રહ્મલોકમાં રહે
 છે વિગુણ સરીરાના બ્રહ્મ પોતાના સૌ વર્તન આશુભ્ય ભેદથી, બળ,
 તેજ અને પુરો આદિથી અને માણુભિયો વિરાધ્યા બ્રહ્મના મહા
 મલયની કન્ધારી ઉપરના પ્રવેશ છે, ભારે આદિથી દૂર જઈને
 બ્રહ્માના પેડેના અર્ચન કરાવી બનીને બ્રહ્મલોકમાં મૈત્રી મૈત્રીયા
 ચલાવી સાથે જ પરમાત્માને પામે છે, પળ પેડેના પામી રાના નથી,
 કામ્ય કે ભા શુદ્ધી તેમોહ દેહાનિમાન નહીં નથી. બ્રહ્મા તથા સન
 કુમાર વગેરે યોગેશ્વરી પત્મ, સેત્યદિથી ઉપરની ઉપાસના કરે નો પ્રલવ
 પછી સત્યગ્રામી પરમાર શુદ્ધ દેહાનિમાન અને કાવિગ્ન રાદેશની ઉપર
 રૂપ કાળની ગતિયો પાછી રાદે કામ્ય ભારે જન્મે છે, પળ નિગમ
 ક્રમો કરાવે છે પ્રજા દોષ ભારે જન્મે જન્મે છે આ પુરુષાર સમાપ
 નિત કરે કામ્ય, વિગ્તોયે પુરનાર, જે પ્રભુના પના શ્રદ્ધા, વર્તન
 કામ્ય વૈભવ છે તથા જેટું કામ્ય સહાયને દરના છે, તેથી કામ્યા
 વિગુણ દેહને ધર્મ, આર્ય તે કામ્યે આપના છે તેમોહ, બ્રહ્મ, જેમ
 નરને ન આવે તેમ બળવરની કરમ્ય અમલને મુશી નરે શોભી
 નિગમ અમલના છે તે તેમોહે કરે નર નર નર નર નર નર નર નર નર
 ગર્ભાનિગમની ને માણુ રાદીની અમલ કિયા કામ્યાના છે થોડા શુદ્ધી
 કામે થઈ રહે ને પુરુષામાં નવ નવ, ભવ તારી પાછા પાળનાર
 નરમાં મલત્યને અમલને જે ભારે વિગ્તોયે પુરવ પુરુ વધ ભારે
 દેવાલોક તેનાં સુખપ્રાપ્તિને શુદ્ધી નામે છે, તેથી પદમ પદમ
 રમેશ પાળ આ શોભી અવરત છે પરમેશ્વરી અર્ચન, દેવ અને વધ
 પ્રકરણનું જ્ઞાન બળુને છે સુખના વિરાધે પ્રમલ પદમ

અનંતકાળે અધમ મતિ પામે, સુખ સકળ તે શબ્દમાં વામે;
 શુદ્ધ ધર્મ આગરશે જેહ, કર્મવાસના છોડે દેહ.
 તે જન સર્વ લોકને ભેદી કરી, પ્રજા લોક પામે શ્રીહરી;
 ભયરે સુધિપાત પ્રથાનો ચાય, ત્યારે પ્રભુમાં લય તે ચાય.
 નારાયણ કેરુ પામે રૂપ, કૃપા કરે તેને વેકું ભૂપ;
 જન્મ મરણના ભય વામશે, અંતે અવિનાશીમાં લય પામશે.
 જે જન કર્મ મળેને તમે, સંસારણ હરિને ભજે;
 માયામાં ફેલાવે નહીં કામ, અંતે સચરાચર મળશે શ્રીરામ.
 તેને પહેલી સમજના ન થાય, કપિલજી કહે સાંભળો માય;
 સર્વથા એક ચિત્તે અનુદિન, પરમેશ્વરનું કરવું ભજન.
 તંસાર છૂટાનો એક ઉપાય, નેથી આત્મા વેકું ભય;
 કહે જ્ઞાન અભુવયો જેહ, પ્રભુનું સ્મરણ પામશે તેહ.
 આ આગ્યાન કપિલજીએ કહી, દેવહૃતિને સુલાભ્યું સહી;
 એ સાધન સારને મહિમાય, સાંભળતાં કલિમય સહુ ભય.
 શુક કહે સાંભળ પરીક્ષિત રાય, એ સાધુજનને કહેતી કયાય;
 હુદ્દ શુદ્ધાત્મા પ્રાણી ને સહી, તેને કહેલા લાયક એ નહી.
 જે પરમેશ્વરના હોમે હાસ, જેને પ્રભુને સાચી વિશ્વાસ;
 જે નિરંતર સેવે શ્રીહરિ, તેને આ જ્ઞાન કહેવું વિશ્તરિ.
 જે સાંભળતાં રીઝે દુઃખ વામિયે, ચણું શણું પ્રભુનું પામીયે;
 ભટ વણસ કહે કર ભેદી કરી, વૈષ્ણવજન ભાવે ભણી શ્રીહરી.

પદ્યજી

શ્રીહરિ મુખથી ભણે વૈષ્ણવ, જેથી જન્મ મરણ ભય ભયરે;
 તૃતીયસ્કંધ ભાગવત તંબા હવા, પૂર્ણ ભગીશ અધ્યાયરે.

પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે તૃતીયસ્કંધે દ્વિતીયોધ્યાયઃ ॥ ૩૨ ॥

અમર્યુજીવતે તૃતીયસ્કંધે

અમર્યુજીવતે તૃતીયસ્કંધે

કહ્યું ૩૩ તું આ ધન્યાશ્રી

શ્રીશુકજી વાણી જોયરે, પરીક્ષિત મુજોરે;
 એ તૃતીયસ્કંધ ભાગવતનો, મહિમા છે યહોરે. ૧
 કપિલજી સાધન કહે, માતા પ્રત્યેરે;
 કેવળ હરિ રસ ધાન, મુજોળી પ્રીતેરે. ૨

માનવ છે, ઉદિયોળી જ્ઞાતિની 'સાત નાસુ' એવી વિપત્તા બાજના
 વિનામ ને ગાયે તે પાપાનેર સ્વરૂપ આત્ર યવના નિશ્ચય યાય છે.
 જે સત્ત્વ ઉપાધિ સદિત પદ્મજા પદ્મમાતા છે તે ઇન્દ્રિયાર્થિ રૂપે
 મિત્ર ભિત દેખાય છે. પ્રવેશી દિલિત થઈ, એજ યોગીને યોગનું વર્ણિત
 કરે છે. ઉપર જ્ઞાતિની પદ્મારૂપે ભળાય છે. અલસા વનેરમાંથી
 યુગના સારીરૂપ આ બહાંક થઈ છે. એજમિત્તાત્મા પ્રુષ્ઠ આ વાત
 ભગવાન ભણી રાંધે છે; જેમ દુન્યો પદાર્થ નુદી નુદી મદિગદ્ગદારા
 (ભાગી) સંકેત, આપણી મીઠાઈ) નહીં નહીં રૂપે દેખાય છે, તેમ
 એજ ને ભગવાન, સાંભળતા માણેથી મિત્ર મિત્ર દેખાય છે ઇત્યાદિ
 અભિમાનના ભાષાનેર છે.

* આ સૌક્યમા અધ્યાયમાં દેહલોકે કપિલ દેવની રેલી સ્તુતિ
 નવા જ્ઞાન પદાર્થો તે હવજીવિને પાપો, તે ક્યામરે છે.

ચાલ

પુત્ર પ્રત્યે હરિ જ્ઞાન મારગ, દેવહૃતિ સાંભળે;
 અમૃતવાણી કપિલજીની સાંભળતાં, પાપ ચળાતાં પરજળે. ૩
 ત્યાં દેવહૃતિએ કપિલજીને, નમસ્કાર કીધો સહી;
 આજ્ઞાત શ્રી શ્રીજગદીશ ભવથા, તેમાં કાંઈ સંદેહ નહીં. ૪
 દેવહૃતિ આત્ર કપિલજીને, પ્રજામાં પ્રતી ર્જુતિ ભાયરે;
 તુજ ઇશ્વરને પ્રદાંક મગરે, સઘળે મણુ તું વિશ્તરે. ૫
 સ્થાવર જંગમ રહ્યો વ્યાપી, સકળ સ્થાનક તું રહે;
 સર્વ ભૂતમાં નિવાસ તારો, એમ વેદ વાણી કહે. ૬
 તું તારણ તું મારણ હરિ, સુક્રિત તે તુજથી પામીયે;
 તારી કૃપાથી સંસારનાં દુઃખ, એક ક્ષણમાં વારીએ. ૭
 તારા બદ્ધ નદાન મંડળ, જે ત્રિભુવન રચના કહી;
 હું સર્વત્ર તમને દેખું છું, હરિ તુજ વિશ્વ ધીનું કે નહીં. ૮
 તું મારે પેટે અવતર્યો, આજ્ઞાત દેહી પ્રગટ કરી;
 પુત્ર ભાવ હું લેખું તુને, અજ્ઞાન મારું એ હરિ. ૯
 મહાપ્રભવ કાળ સમયે મણુ, વટ પદ્મ* ઉપર શયન કર્યું;
 યુને આત્મજ્ઞાન સંભળાવવાને, કપિલજીનું રૂપ થયું. ૧૦
 તું ભક્તના ઉદ્ધાર અર્થે, અવતાર નાના વિધ થયે;
 એ સાધુ જનને કૃપા કરવા, પ્રભુ અંશે અવતરે. ૧૧
 શ્રદ્ધાએ નામ ને લેણે પ્રાણી, સુક્રિત કૃણ તેને હરે;
 જન્મ મરણ સંસારમાં, અવતરયાનું સાધર્ય થયે. ૧૨
 મનુષ્ય જન્મ દેહેલો પામી, ભક્તિ તારી નહીં કહે;
 એણે જન્મ જોયો સહી, પથરો ઉદર અવતરે. ૧૩
 તુજ નામથી સંસાર બંધન, માયા છૂટે સર્વથા;
 પરમ પદની શાય પ્રાપ્તિ, ત્યાં તારી સામ કહિ યથા. ૧૪
 મંદાળ થઈ તુજને ભજે તે, ઉત્તમ નર સહી ભણુયો.
 ઉત્તમ થઈ તુંને ભણું નહીં, તે સૌથી અધમ પ્રભાણુયો. ૧૫
 સંસાર સમુદ્રમાં ફેરે ફેરા, માયાના વાઘા સહુ;
 આશય તુજથી મેહ મમતા, વિષે જન ખૂડે બહુ. ૧૬
 નીચ થઈને પ્રીતિ તુજને, તેના સંગ કરવો સહી;
 ઉચ થઈને તુજને નવ સેવે, તેની નિકટમાં રહેવું સહી. ૧૭
 અનેક પ્રાણી પામરના, ઉદ્ધાર તે કીધા સહી;
 મહાપ્રાણી અધર્મો ને શરણ આપ્યા, તેને કૃપા કીધીતહીં. ૧૮
 ને તારેલિયે ચિત્ર જ્ઞાતીને, ભક્તિ ભાવે ભજન કરે;
 જે જન તુજને રક્ષા વળગી, તેને તું કેમ નીસરે. ૧૯
 ગંધર્વ વાણીથી સ્તુતિ કરી, પુત્રરૂપ પરમેશ્વરી;
 કપિલ વહે માત્ર પ્રત્યે, ઇત્થન સુક્રિત પામશે ઇશ્વરી. ૨૦
 સૈવ્ય કહે વિદુરને, એ પરમ કથા પાવને;
 ગાહ પામવાને માર્ગે મોટો, એ રાજે ચિત્ર અનુદન. ૨૧
 કપિલ યુનિએ સ્વ માતુને, જ્ઞાન ગોષ્ઠ ને ને કહી;
 ધ્યાન કરતાં સંસાર તજશે નિરંતર, માયાથી અળગો રહી. ૨૨

* ભગવાન પદનો અંકોરો ધાવના પાંદડામાં સૂતા શ્વત.

સુદિત કળ તે પામશે, તેનાં સંસાર દુઃખ સધળાં જશે; ૨૩
હરિજન સંગત સાધુ કૃપાથી, સ્વર્ગ સુખ પ્રાપ્તિ થશે. ૨૩
માતાને શોન કહી આદા માગી, કવિલલ વન સંચરે;
દેવહુતિ નિજ હૃદયમાં, ધ્યાન શીપરક્ષણતણું ધરે. ૨૪
પછી કર્મ જાપિએ વૈભાન તે, લેવા મોકલ્યાં સતી;
ધર્મશ્રેય ગંગા ત્યાં, સન્નિધ તપ કરે રહી શુભવતી. ૨૫
ત્યાં દેવહુતિ નિજ હૃદયમાં, પરમેશ્વરને શીતવે;
શરીરની એકા વિસારી, સંસાર તણવત લેખવે. ૨૬
ધ્યાન ધારણુ કર્યું સાધન, પ્રભુમાં લય પામી સહી;
બિંદુ સદૌવર વિષે તેમનું, પવિત્ર અંજ છૂટ્યું સહી. ૨૭
તેનાં શરીર વિષે થકી, ત્યાં નદી એક ઉત્પત્તિ હવી;
દેવહુતિ નામ સરીતા, પ્રત્યક્ષ જેવી ભાહુનવી. ૨૮
ત્યાં કર્મ જાપિ તપ કરે બ્રહ્મ, તે રથાનક સરીતા ગઈ;
જઈ અભયો પ્રવાહ ગંગા વિષે, અપિનાશીની કૃપા થઈ. ૨૯
તેણે સમે ત્યાં પુણ્ય વૃષ્ટિ, ગગનથી દેવે કરી;
પ્રભુ કરી કૃપા એવી એ, વિપ્લુ ભક્ત કથા હરી. ૩૦
જેવેય અપરે અનેક જાપિઓ, પ્રજા કલ્યાણને કારણે;
તપ કરે જ ત્યાં બેસી, દૃઢ ધ્યાન હૃદય ધારણે. ૩૧
હવે અંતર્યામી થયા કવિલલ, પ્રભુલ સ્વસ્થાનક ગયા;
કણમાં અવનિ તણને, વેદક પુરમાં આવિયા. ૩૨
સ્મૃતપુશ્તિક વટે વાણી, સાંભળી શોનક સહી;
તૃતીયસ્કંધ આગવત અધ્યાય, તેત્રીશ પૂર્ણ કથા કહી. ૩૩
મૈત્રેય વિદુર પ્રત્યે વટે, શુકદેવ પરીક્ષિતકું કથા;
સાંભળતાં સો પાપ જાશે, બાગે જન્મ મરણુ વ્યથા. ૩૪

એ તેત્રીશ અધ્યાયે અંત પૂરણ, રસિકની રાખ્યા યજ્ઞી;
સાતરો ને પચાસ ઉપર છે, એકવીસ પૂરા અથણી. ૩૫
સંવત સતરસે ત્રેસકમાં, જ્યેષ્ઠ માસ નિધાન;
પૂર્ણ માસી છુદવારે, સંપૂર્ણ હનું આખ્યાન. ૩૬
આદિત્ય સાતિ ટોળકિયા, ત્રિજ સૂર્યપુરમાં વાસ; *
ગણદેવી પાસ કાચેર જામમાં, વર્ણવ્યા શુભ પ્રકાર. ૩૭
જાદ શુકદેવ સુતને સુત, વિમ વલ્લભ નામ;
સાધુ કૃપાથી વર્ણવ્યા એ, હરિના શુભ જામ. ૩૮
એક અને એ સાંભળે જન, કથા નર ને નાર;
સરે પ્રકારે કૃપા તેને, કરે શ્રીવિશ્વાધાર. ૩૯
અનકામના સહુ પૂર્ણ થાયે, સહુ જન્મનાં પાતકરંજ;
પ્રભુ કેરુ ચરિત્ર સુભૂતાં, શ્રીરંગ સ્વામી સેહેને મળે. ૪૦
આ સંસાર હૃસ્તર સમુદ્રમાં, શ્રીરામના છે નાવ;
તે જન પારે ઉતરે, રાખે પ્રભુ પર દ્રઢ લાવ. ૪૧
શ્રીરામ નામ પરબ્રહ્મ નામે, જન્મ સાર્થક થાય; †
હવા તૃતીયસ્કંધના, તેત્રીશ પૂર્ણ અધ્યાય. ૪૨

વક્ષણુ

જ્ય હરિ જ્ય શીહરિ જ્ય, ગિરિવરધર પ્રભુ હરી;
શ્રોતાજન એકવાર મેલે, હરિ હરિ શીહરિ હરી. ૪૩

પદ્યાર્થ:-

* સુભદ્રાપીઠા ક્રોધ ગળે કયા ગીરી, શુભ વર્ણવ્યા શ્રીઅપિનાશ.

અહ શ્રીરંગના સુવ નાના બદ, તેના સુત વલ્લભ નામ.

† દૃઢ ભાવ જે રાખે માણી, તે તે સુખે વેદક તરફર.

હર નેત્રી વિમ વલ્લભ કંઠે, પૂર્ણ હવી તૃતીયસ્કંધ કથાપર.

(આ પછી વલ્લભ નથી.)

ઈતિ તૃતીયસ્કંધઃ સમાપ્તઃ

શ્રીમદ્ મહાભારત

હરિવંશ અથવા ઉત્તર મહાભારત

મહાભારત ભાગ ૧ હો સચિત્ર

૨. આ પા.

૧૬-૦-૦

(૧) આદિ પર્વ	૪-૮-૦
(૨) રામા પર્વ	૨-૦-૦
(૩) વન પર્વ	૬-૦-૦
(૪) વિરાટ પર્વ	૧-૮-૦
(૫) ઉદ્યોગ પર્વ	૪-૦-૦

મહાભારત ભાગ ૨ જો સચિત્ર

૧૫-૦-૦

(૬) બીષ્મ પર્વ	૫-૮-૦
(૭) દ્રોણ પર્વ	૫-૮-૦
(૮) કર્ણ પર્વ	...
(૯) શલ્ય પર્વ	
(૧૦) સૌમિક પર્વ	
(૧૧) શ્રી પર્વ	૫-૮-૦

મહાભારત ભાગ ૩ જો સચિત્ર

૨૦-૦-૦

(૧૨) શાંતિ પર્વ	...
કાળધર્મ પર્વ	
આપદધર્મ પર્વ	
ક્રોધ પર્વ	૧૨-૦-૦

શાંતિ પર્વ ભાગ ૧ હો

કાળધર્મ પર્વ	...
આપદધર્મ પર્વ	

શાંતિ પર્વ ભાગ ૨ હો

ક્રોધધર્મ પર્વ	૧૦-૦-૦
----------------	--------

(૧૩) અનુશાસન પર્વ

(૧૪) આયોધ્યિક પર્વ

(૧૫) વ્યાક્રમવાસિક પર્વ

(૧૬) મહાપ્રસ્થાનિક પર્વ

(૧૭) મૌરશ પર્વ

(૧૮) સ્વયંગિહણ પર્વ

મહાભારત ભાગ ૪ થો

..

હરિવંશ પર્વ

વિષ્ણુ પર્વ... ..

ભવિષ્ય પર્વ

હરિવંશ વગર પણ મહાભારત અપૂર્ણ ગણાય, શુદ્ધ, મરણ શ્લેષ શ્લોકોને કિતમ અનુસદ કરવામાં આવ્યો છે

આઈ ભોગેના આ હરિવંશનું વાચન પ્રુષ્પદાથી ગણાય છે અને વધુ શક્તિ કરવામાં મળાય છે

આમાં લગવાન ઠીકૃષ્ણની અસુતન કથા છે.

આ મહાભારતમાં અતિ સુદર ચિત્રો આપેના છે. વિદ્યારૂપે અસ્થાવના લખાયેલી છે શ્લોકે શ્લોકનું શુદ્ધ અને સરળ રૂપરતી ભાષાનરવાળું આ મહાભારત છે. આ મહાભારત વિસ્તારવાળું સંપૂર્ણ છે. ખૂબ સરસ મહાભારત સાથે સરખાવવા માટે મૂળ સરસ શ્લોકોના આંકિકા (figures) પથ આપેનાં છે આ મહાભારત બીજા મહાભારતની ત્રણ સારસ નથી.

અતિ સુદર અને દઢાઉ મળતુત પુકારાં આ પુસ્તકે ભાષવાળા આપ્યા છે

બીજા નમાના ભાષાનરવાળા અને અશુદ્ધ લખાઈવાળા મહાભારત ખરીદતા પહેલાં આ મહાભારત જોવા અને આંકિકોને આભારે ખાસ આપદ છે. માન પ્રમાણે તેની કિંમત છે અને કિંમત પ્રમાણે વસ્તુ પથ છે

શ્રીમદ્ભગવાદગીતા

શ્રીમદ્ ભગવદગીતાના અભ્યાસીઓએ અને રસીકોએ આ ગ્રંથ અવરણ વાચવો જોઈએ. ૨-૦-૦

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

ગ્રેનજર-“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

પ્રિન્ટર્સ ગ્રેનજર છુકાપાન્ટર્સ; છુકાસેલર્સ, ૧૦૦ડીશર્સ ગ્રેનજર કમીશન ગ્રેનજર, સાગુન બિલ્ડીંગ્સ, બજારગ્રે ગ્રીડ; ગ્રેલ્ડી-રેન રાઈલ, ફ્રી

શ્રી મદ્ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

ચતુર્થસ્કંધ

અધ્યાય ૧ લો*

રાગ કેદારે

પ્રથમે પ્રભુમું ગણપતિ, હંસવાહની શ્રીસરસ્વતી;
શુભ મતિ દેને, સદા કૃપા કરીરે.

આલે

સદા કૃપા કરી શુભમતિ દેને, વિદ્યહરણ સુખકારી;
ગમનન પાવન મુખ ઉપમા, કર આશુષ કરશી પારી.
સુપકારુઢ સ્થૂલેષ્ટ સુદર, ઉત્તમ મોહિક પ્રસે;
શ્મરણ માત્રે વિદ્ય સધળાં, એકે સણમાં નાસે.

સુધ યુધ નારી લક્ષ લાભ સુત, પરિવાર મંગળ સ્વામી,
નિજ સેવકને કરણ કરને, શુભ સાગર શુભ નામી.
શ્રીપ્રદા તનયા કમળ વદની, શુભ વર્ણ કમળાસન;
સુકતાને રહસ્યિકમણિની માળા, ઉત્તમ ઉત્તરણ હંસવાહન.

વીણા પુસ્તક કરમાં શેલે, વરદાસિની વિષયાત;
જેના યશ વિભુવનમાં વ્યાપક, કૌકો નાણે વાત.
અનેક ભક્તને કૃપા કરીને, અવિચળ છુદ્ધિ દીધી;
તુલ્ય ચણે આપ્યા જે સેવક, સંહાય તે સોની કીધી.
તેમ યુને કરણ કરને, બાળી પામર માણી રીકે;
આ પૂર્ણ ગ્રંથ કરને માછ, હું નાણું ન એકે અંક.

આ શ્રીભાગવત કથા, મનોહર ચતુર્થસ્કંધ વર્ણન;
અધ્યાય એકત્રીશ છે તે, સુગમે શ્રોતા જન.
એક પદ્ય કો કથાનું સુણતાં, જન દેહિત અથ વાસે;
ધર્મ અર્થ ને કામ મોક્ષ જન, શ્રવણ માત્રથી પાસે.

સૂતપુરાણિક શૌનક ઝપિને, કથા કહે વિસ્તારી;
વિદુર મેત્રેય સંવાદ અનુપમ, ચરિત્ર હેવ સુરારી.
શ્રીશુકસુનિ પરીક્ષિતની પ્રત્યે, કહે છે હિત વચન;

તે શુણ્યામ પ્રમુલના પ્રત્યે, સાંભળને રાજન.
શ્રીશુક કહે સાંભળ રાજા, કપિલ ગયા નિજ ધાર;

સુનિ નયિ તો આકૃતિ પરણ્યા, રહીને તેણે કામ. ૧૩

* આ પદ્યેદા અધ્યાયમાં બુદ્ધા બુદ્ધા મુનિ કથાઓનાં રંગો વચા
પતાદિ ભગવાનના અવનાર કવચકિરો કથાપ્રકર કહો ઉ.
† સ્વાયંભુવ મુનિ સવરૂપા રાણી દત્તે, તેમ જેટ આકૃતિ, દેવકિતિ
અને પ્રસવિ એવા નામની ત્રણ કન્યા અવતરી દત્તી

તેને જે સંતાન હવાં, એક પુત્ર પુત્રી અવતાર;
યજ્ઞાવતાર તે પુત્ર જ કહીએ, પુત્રી દક્ષિણા સાર. ૧૪
યજ્ઞાવતાર* કંતો તે લઈ ગમે, સ્વાયંભુવ મનુરાય;
ત્યાં રહીને પરણાવી પછી, તતશણ તે કન્યાધર્મ. ૧૫
તે વહુના બારા પુત્ર હવા, છે તેના કુમાર;
તે ગારે આદિત નાણે, જે યશ વિષે અવતાર. ૧૬
પ્રસૂતિ દક્ષ પ્રમથપતિને, પરણાવી છે કન્યાધર્મ;
વળી દેવકુતિની કથાને, સહુ સંભળાવેા મહિમાય. ૧૭
દેવકુતિની નવ પુત્રી, મરિચ્યાદિક પરણાવી છે જેહ;
વળી સુદિર્ઘ તે વાપી છે, સાંભળ રાજા તેહ. ૧૮
વળી વિદુર એક પ્રથ જ પુણ્ય, ત્રીત્રયને તેવાર;
સ્વામિ અગ્નિ ઝપિની શુભ પત્ની, જે અનસૂયા નિરધાર. ૧૯
તેને ગર્ભ એક જ રૂપે, ધ્રુવ વિષ્ણુ મહેત્ય;
એ ત્રણે અવતાર ઉદરે લઈ, ઉદય હવા દેવેશ. ૨૦
તેણે શ્રા માટે ગર્ભ વિષે જઈ, અવતાર ધર્મો મહારાજ;
તે કથા કહેને વિસ્તારી, મહામુનિવર તમે આજ. ૨૧
વિદુરનાં એ વચન સુણીને, મેત્રેય વદે છે વાણી;
એક સમે અગ્નિ ઝપિયે, તપી મોંકણું કંઠ મન આપી. ૨૨
એક તપ દેખી અકળાયા, સુનર સુનિગન દેવ;
તે તપથી ત્યાં શીઘ્ર અપાયા, હાલિહર ધ્રુવ એવ. ૨૩
ધ્રુવ વિષ્ણુ રૂદ્ર મરાજ ધયા, મોહી સુનિ વરદાન;
અગ્નિ ઝપિ વાણી એમ મેલયા, પરમેશ્વર સંનિધાન. ૨૪

* આકૃતિને જે પુત્ર આપશે તે અમે શમ્ભુ, એવી મામળી સત-
રૂપા રાણીના કહેવાથી સ્વાયંભુવ મનુને પાતાને પુત્ર જવાં પણ જગી
હવી તેથી તે યોને પુત્ર લાગ્યાને પુત્રો નમિ નમિને રાખી

† તે કન્યાને કામના ઉત્પલ થરાણી વક્ષ ભગવાન તેને પરણા દવલ.
‡ તેમ, પ્રતેષ, સંતેષ, ભદ્ર, શાંતિ, ધારપતિ, કામ, કવિ, વિદ્ય,
નયક, સુદેવ અને રાજન, જે પ્રમણે નાર પુત્રો અવતરી. સ્વાયંભુવના
મનવતારમાં એવા ઉપવિ નામના દેવતા કહેવાયા, મરીચિ વગેરે સમર્પિ
થયા અને વક્ષ ભગવાને ક્રમ્ભની પત્ની ભોમતી એ મનુના પુત્રનાં નામ
પ્રિયવન અને ઉતાનપદાં દવો.

§ મગધિની સ્ત્રી (કેંગરી ઉ લી પુત્રી) કલાને કસપ અને પુનિમ
નામના બે પુત્ર થયા. પુનિમ નમિને નિરજ અને વિજય નામના બે
પુત્ર થયા અને દેવહૃત્વા નામની કન્યા ભગવાનનાં મશ્નુભારિરે કિનાશી
જન્મભારિરે ગંગા વધ દત્તી.

|| અગ્નિયે કમ્ભ કામના પર્વતપર નિતિયા નરીના વદે ચો વર્ મુખી
એક વદે દયા રહી તપ કરું તે વધ કંઈર એવા જ પુત્રની પ્રાપ્તિ
માટે દવ

મં એક દેવ આરાધન કીધું, તો ત્રણે તમે કેમ આવ્યા; અકલ જ્ય ને અનંત જ્ય, એ સૌને કેણે બોલાવ્યા. ૨૫ તેણે સમે સુખ હાસ્ય વચન, હરિહર પ્રદ્યાજ બોલે; ત્રણે મૂર્તિ અમ એકરૂપ છો, અચક્રો નહિ અમ તોલે. ૨૬ એવાં વચન સાંભળતાં સુનિવર, બોલ્યા તોણીવાર; ને આવ્યા ત્રણે કૃપા કરી તો, પુત્ર ચક્ર પદે અવતાર. ૨૭ અંશ પ્રદાનથી સોમ અવતર્યો, જેણે કરી વ્યોમ પ્રકાશ; વિષ્ણુ* અંશે હવા દત્તાત્રેય, પ્રગટ રૂપ અવિનાશ. ૨૮ રૂદ્ર અંશ હવોસા સુનિવર, મહા તાપસ સુનિવર; અગ્નિ અનસૂયાથી પ્રગટ્યા, ત્રણે રૂપ રતન. ૨૯ શ્રીવિષ્ણુ દત્તાત્રેય કહીયે, અવધૂત વેશ શ્રીપરબ્રહ્મ; તેમણે શાવીય શુક કરી, લીધા સહ શુણ્ઘ મર્મ. ૩૦ તપપુત્ર એક પ્રતપતિ ઉપવ્યો, જેથી સ્પૃષ્ટ ધણી ઉત્પન્ન; એકામ ચિત્તે કથા તેની, હવે સુણો શ્રોતાજન. ૩૧ દક્ષ અને પ્રસતિ નારીથી, ઉદય હની સોભાં કન્યાય;

* આ વર્ણનથી આ પ્રમાણે વંશ વંશ:-અગ્નિની સ્ત્રી (કર્મની ૨ છ પુત્રી) અનસૂયને ત્રણ દેવ અવતર્યો. અગ્નિના કાગ્નિની સ્ત્રી (કર્મની ૩ છ પુત્રી) વ્રજને સિત્તિસાક્ષી (જે અમાવાસ્યામાં ચંદ્રમા થોડા દેખા, તે સિત્તિવાલી), કુંક (જે અમાવાસ્યામાં બીજકુર ન દેખાય તે કુંક), રાખા (જે પૂર્ણિમામાં ચંદ્રમા પૂર્ણ દેખાય તે રાખા), અને અનુમતિ (જે પૂર્ણિમામાં ચંદ્રમા નવાઠા થોડો દેખાય તે અનુમતિ), એવાં નામની ચાર કન્યા હતી, અને સ્વાશ્રાયિન અનંતરમાં પ્રખ્યાત, ઉપાય અને વૃદ્ધસતિ નામના બીભે ભે પુત્ર પ્રણુ યથા. પુત્રસ્ત્રાની સ્ત્રી (કર્મની ૪ થી પુત્રી) દલિર્ગુને અગ્રસલ અને વિશ્વા નામના બે પુત્ર થયા. પૂર્વે અગ્રસલ નગરાકેશ હતા. વિશ્વનામે હાલિવા નામની સૌથી કૌશલ અને બીજી કીર્તી શાવન, કુંકપ્રજ્ઞ, વિશ્વશાળ નામે પુત્ર થયા. પુલહની સ્ત્રી (કર્મની ૫ થી પુત્રી) અતિને કર્મકેશ, વરીયસ અને સુદિશ્ન નામે ત્રણ પુત્ર થયા. હનુની સ્ત્રી (કર્મની ૬ થી પુત્રી) કિયને ૧૦ હનલ વાલકિયસ નામના પુત્ર થયા. નિલધનાં સ્ત્રી (કર્મની ૭ થી પુત્રી) લન્નેને વિનયેશ, સુરેશિ, વિરભ, મિત્ર, ઉભયજ, વસુબુદ્ધાન અને કુમાન એવા નામના સાત પુત્રો થયા. અને બીજી સ્ત્રીમાં શક્તિ વગેરે બીજી પુત્રો થયા. અપ્સલોની સ્ત્રી (કર્મની ૮ થી પુત્રી) લિદિને કંધય નામે પુત્ર થયો, જેને પાછળથી પોતાનું માથું ચોલાસું હદ. ભુગુની સ્ત્રી (કર્મની ૯ થી પુત્રી) પાતિને માતા અને વિષાતા નામના બે પુત્ર અને લક્ષ્મી નામની એક કન્યા, જે પ્રમાણે ત્રણ સંતાન થયાં, જે લક્ષ્મી ભગવાનપરાયણ છે. પાતા વિષાતા અને નરિપુત્રોને મેકેસ આશિષ અને નિષાદિ નામની બે પુત્રીઓ આપી હતી; તેમાં પાતા અપિને યુદ્ધ અને વિષાતા અપિને પ્રાણ નામે પુત્ર થયા. મહેકના આક્રેય થયા તેને પ્રાણના વેદાંશ થયા; ભૂયઃ કાગ્નિના કવિ નામે ત્રીજા પુત્ર હતા, અને પ્રાણ સુદાર્શી થયા. જે પ્રમાણે કર્મની પુત્રીઓને વિવિધ વર્ણો છે.

૧ શેણ પુત્રીઓમાંથી ધર્મને તેર, અગ્નિને એક, સમરત વિરુદ્ધોને સા, અને દિવને એક આપી હતી. હલ્કા, દેવ, દયા, શાંતિ, દુષ્ટિ, પુષ્ટિ, ક્રિયા, જ્ઞાતિ, બુદ્ધિ, શેષા, તિલિયા, ભી અને મુદ્ધિ એ તેર ધર્મને આપી હતી. હલ્કાને શુભ, મેત્રોને પ્રસાદ, દયને જ્ઞાન, સંતિને સુખ, સુષ્ટિને સ્વ, સુષ્ટિને સ્વમ, કિયને શેષ, જગતિને દૈવ, પાંદિને ભર્વ, મેષાને શ્વલિ, નિલિયાને શેષ, અને મુદ્ધિને પ્રધન પુત્ર થયો.

વળી નર નારાયણ* દેશે, જન્મ થયો વળી ત્યાં. ૩૨ તે તપ કરે છે એકાંતે બેશી, બદ્રીકાશ્રમ મોઝાર; સર્વ જગતનું તારણ કરવા, અવતત્ય શ્રીમુરાર. ૩૩ દક્ષપ્રતપતિ ફેરી પુત્રી, કનિષ્ઠ દૂતી નેક; સ્વયંવર કરી શ્રીમહાદેવને, પરણાવી સતી તેક. ૩૪ સતીના નામ કન્યાતણ, મહા રૂદ્ર પરણ્યા નેક; પ્રથમ અધ્યાય થયો પૂરો, ચતુર્થસ્કંધને એક. ૩૫

અધ્યાય ૨ નેમું
કહ્યું ૨ છું-રામ ગોડી
શ્રીશુકર કહે સુણ પરીક્ષિતરાય, શ્રીભાગવતની એક કથાય.
વિદુર જોયેને પછે વાત, સ્વામી સુજને કહેા વિખ્યાત.
દક્ષપ્રતપતિ ને શિવસહી, વિરોધ થયો મહિમા મહી;
ત્યારે મૈત્રેય કહે વિદુર સુણો, શ્રીસહાયવને મહિમા ધણી;
એક સમે પ્રતપતિએ નેક, યજ્ઞ આરંભ કરે છે તેક.
હુતું દ્રવ્ય વેદી રચના માંય, ત્યાં અપરિમિત અભ્યા અપિરાય;
સહુએ અઠકાશી નામિયણુ સર્વ, અભ્યા અમર ગણુ ગાંધિય.
છત્રીશ કુળીના દે રાય, તે સૌ આવ્યા અગ્નિને મહિમાય;
સણે મોકડીની કંકાતરી, તેણા સર્વ જનને નોતારી.
ત્યાં સજા કરી બેઠા છે દેવ, સુરિનર જન સાથે એક;
વેદની દગ્ગિના સ્વર થાય, સાચક જન યજ્ઞ શુણુગાય.
દેશ દેશના રાજા નેક, સજા લેપે બેઠા છે તેક;
શ્રીશંકરજી બેઠા છે સહી, સુખ્ય સહામાં પોતે ચર્ષ.

* ધર્મની સુણવતી સીને નરનારાયણ પુત્ર આવ્યા. ધર્મના આ બંને પુત્રોની દેવતાયે સ્તુતિ કરી પછી તે ગેમપ્રાદન પર્વપર ગયા. એ નરનારાયણ પુત્રોની બાર દલારણ યજ્ઞગામી ક્રમસ્થળે અને કુંકમાં અર્ચન કરાવે અવતર્યો હતા. અગ્નિની સ્ત્રી રાદાદિને પાવક, પવનના અને શુભિ એવા નામના ત્રણ પુત્રો થયા. એ ત્રણના વધી ૪૫ પુત્રો થયા; એટલે તેઓ દાદા તથા બપા સાથે મળી ૪૯ કહેવાય છે. જેઓના નામથી યજ્ઞમાં 'આગ્નેવોર' નામે કહિલેા થાય છે, અને તે સખાના અગ્નિ કહેવાય છે. અગ્નિવોર, અગ્નિવોર, સૌમ્ય એ આત્મય એ નામના વાર પિત્ર છે. જેઓને 'આગ્નોમ' કહેવામાં આવે છે, તેઓ અગ્નિ અને બીજા અનગ્નિ કહેવાય છે; તે સખાના વચ્ચે ફક્તની પુત્રી એક ને દત્તી; અગ્નોતિ અને પિલ્લોને એક ને રાદા નામની સ્ત્રી હતી; તેને વણના અને પદ્મિની નામની બે દીકરી આપી, તે બંને સતીની હતી.

૧ સતીને કઈ પણ સંતાન નહોતું, તેમ ને સતીના પિતા દેવે, મહાદેવના કઈ પણ અપ્રત્યાય વચર તેનાની ડહોડા આવી વિરોધ ધરીયો તેથી કેમપ્રાદન થઈ સતીએ પોતાનો દેવ પોડી દીધો.
૨ આ બીજા અધ્યાયમાં અપરંપિતા યજ્ઞની અંદર મહાદેવ તથા દક્ષ વચ્ચે થયેલા વિરોધનું વર્ણન છે.

તેવે દક્ષપ્રબળપતિ ત્યાં આવ્યા, સહુકેળા મનમાં લાભ્યા; મહા પુરુષ બાણીને સહુ જોવ, ઉઠી ઉભા થયા તતપેવ. અજ રૂદ્ર બેસી ત્યાં રહ્યા, સમસ્ત જને પ્રણામ જ કર્યા; પ્રભુત્વ સભાએ કીધી સહી, પશુ મહાદેવજી ઉભા નહીં. તે માટે શિવ સાથે વિરોધ, દક્ષ પ્રબળપતિને યલ્યો ક્રોધ; તેથી હુરંચન બોલે ત્યાં, રાજસલા અમર સૌ માટે. એને અહિંઆં તેજી છે શાને, શું થાયે એને માન્યે. મહા યોગી એ વરવી દેહ, ભૂત પ્રેત સાથે એને રનેહ. ગજ ચર્મ લીધું છે બોલવા, બાધાંશર આસન છે બેસવા; ચિતા ભરમાંજ લેખન કરે, સર્પાયુષણ કંઠે ધરે. કનક અર્ધ કુખે કહુહાર, તે શેસે એણે શણગાર; એ વૃષભ બેસીને ફેરે, ન્યાં મસાણુ આવે ત્યાં દરે. વાદિત કરમાં છે ડાક ને ડમર, શરૂ પિનાક કામરું ભરું; મસ્તકે જટા ઉટે ધણી રાખ, મહા ઉન્મત્ત દહિ રકતાશ. અંજે સર્પ વિરોધે ઘણુ, શિરે નાગ માંડી રહે કણુ; ભૂત પ્રેત ભેરવ વૈતાળ, તે સાથે છે પ્રીત વિશાળ. એ સરખા એને સેવક સહી, જે મારગ એના રહે અહીં; સઘળે મિકા ભણુ કરે, સઘળે નાગડાં નેવે ફેરે. દક્ષ એમ બોલે તે કામ, અહિંઆં એનું હરું છું કામ; આવ્યા યદ વિધે નિરધાર, એને તેકવા નહીં એ સાર. આવી સલામાં એ કુણ માન, અહિં તેકવા બેઠએ છાપ્રજ; આજથી હવે એને સહી, યશમાં ભાગ આપવો નહિ. જે તેડી કાં આપરી ભાગ, દક્ષ કહે તેનો કરછું ત્યાગ; ત્યારે સલામાં સૌ નોઈ રહ્યા, પાછા ઉત્તર કોઈપણ ન કહ્યા. દક્ષ* સાથે કોઈએ ન બોલાય, સાંભળી રહી છે સર્વ સભાય; ત્યારે જરૂનો સેવક જેહ, વચન કોપથી બોલ્યો તેહ. નિદિશ્વરે દીધો શાપ, દક્ષ પ્રબળપતિને આપો આપ; એના ફાળી જન ને હોખ, મણુથી વિરુધ્ધ પાછો ફોપ. નંદી વચન મોકલે છે સુખ, દીધો દિનમાં તું પામશે દુઃખ, દક્ષને શાપ દીધો ને વાર, અલ્યો બુધને* કોષ અપાર. જેણે સુજ ધર્મમાં આવી કરી, દીધો શાપ જ વિધ્વંસ કરી; પછે મહા કોષ બાણી મન, બુધ શાપનું વદે વચન. એનાં સંગી હોયે જન નેહ, હુલો પાખંડી સધળા તેહ; પાખંડ ચરિત ભૂમિપર કરી, એમ સૌ કાણ રહેને અનુસરી. દક્ષ સભાથી ઉઠી ગયા, સ્વસ્થાને આવીને રહ્યા; શિવજીએ* તરૂં આસન, કેલાસ પધારી પંચવદન.

* એ પ્રમણે શાપ આપી પાણી મહુડ કે, આજથી કોઈએ મહા-દેવને બાળ આપવો નહીં

† નંદીએ બ્રાહ્મણને આવે શાપ આપે. કે-આનું ન પણ તેનો વિચાર વરના, ને વર નિમિત્તે જ નિધા વધા મતેને પાસલ કરનાર, મન, દેહ તમા ઉપરિયામો જ મોજ મનનારા બાણીથી વાળાથી અઈ અનામાં ફરજે; એ પ્રમણે બ્રાહ્મણના કુળને શાપ વધેલો સંભળા બુધને કાપ નવો; ‡ એ પ્રમણે બુધના શાપથી મહાદેવ કોઈ કથનાવા એવા ઘણે દીન થવા.

લાજ સ્થિત સુખ બોલ્યા નહિ, સલા સર્વ તે નોઈ રહી; બુધ મનિનાં ભય યકી યત્, પૂરો કીધો દેવ સર્વજ. અમર માત્ર આસા લઈ લય, બુધ યશની કરતા વાર્તાય; નિજસ્થાનક સહુ ગયા સહી, શુક સુનિયે એ વાણી કહી. શુકજી કહે સાંભળો રાય, થયો દ્વિતીય પુણું અધ્યાય; ભાવે ધનવલ્લ ધરતી સહી, તેને પાપ જ પીડે નહીં.

વસંત

પાપ તેને પીડે નહિ, સાંભળતાં અથ નવરે; શ્રોતા બેઠો શ્રીહરિ, જેના નામથી મોક્ષ જ થાયરે. ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્વિંશતિ દ્વિતીયાધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

અધ્યાય ૩ નોં

કહ્યું હા લું-રાગ મોડી-ચાક્ષ મોડી
શુકદેવ વાણી ઉચરે ને, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
સુતપુરાણુક ચીનક પ્રત્યે, કહે શ્રીહરિની કથાય. ૧
ઋષિ કૈતેય શાળી વહે છે, સાંભળો વિદુરજી બેઠાં;
એક સમે દક્ષા પ્રજાપતિએ, યજ્ઞ માંલ્યો જેહ. ૨
બુધ ઋષિનેય યજ્ઞ વિધી, ને આવીયા સ્વસ્થાન,
દક્ષ પ્રબળપતિએ યજ્ઞનો આરંભ, કીધો નિજ ભુવન. ૩
પછી કંકાતરી લખી લખીને, તેડાવ્યા સહુ રાય;
વળી સહજ અકયાસી સાથે, અમર જે કહેવાય. ૪
રજેન ચતુલ પાતાળેથી, તેડ્યા સહુ રાજન;
હૃતદ્રવ્ય હેમન્યો વિનિધરે, તેનો મુજ રજો ગર્જન. ૫
વેદ ઇતિ ઋષિ ઉચરે, અભિષેક આશિર્વચન;
યજ્ઞ જોવા આવીયા, કેલોકથ કેશ જન. ૬
પ્રબળપતિએ નિર્મત્રણ ચોકડી, સૌ તેડાવ્યા તતપેવ;
કંકાતરી સહુને લખી યજ્ઞ, તેડ્યા નહીં મહાદેવ. ૭
યજ્ઞમાં આપે દેવતા સૌ, વિમાને ઘઈ આસુહ;
ગગનથી સૌ સાંચરે, કેલોક આગળ ગુહ. ૮
કેલાસમાં ઉપવન કરી, એક વાદિક કહેવાય;
આંધરસાર વતરપતિ સહુ, અતિ પ્રકુક્ષિત ભોલયા. ૯
ન્યાં સતીડુ બેઠાં હતાં ત્યાંથી, ભતાં દીકાં વૈમાન;
ત્યારે તલકાળ પૂછવાને, આવીયા શંકુ નિધાન. ૧૦
સ્વામીજી આ વૈમાનામાં બેસી, દેવ ભાય ॥ કથાહિ;
અમરેજી આદે સુરસુનિ મેં, નીરપીયા સહુ આંદ. ૧૧

* હમ્બર વર્ષે તે વર પૂરા કરી, પ્રયાગમાં અગ્નિજ્વલના કરી પોતાને કેમણે બુધ ગયા † નીન અંબવાયમાં સતીએ યજ્ઞના હલકમાં જવાની ઇચ્છા કરી, ત્યારે મહાદેવ કેલાસ કામણી તેમ કરવાને ના પાડી, તેના કથામયજ્ઞ છે ‡ દક્ષને સખ્યા પ્રબળપતિના અધિપતિને પટ્ટાભિષેક બદલે જાણે ત્યારે તેને જરૂર નવડો ને તેથી બ્રહ્માદત્તિએ સિદ્ધસાર કી વાળવેવે વધ કીને 'બુદ્ધપતિસ'નાં પામને યજ્ઞ આરંભ. § દેવ લોભા વાત કરવા હતા તેથી પોતાના પિતા દક્ષને પેર યજ્ઞનો મહોત્સવ વાચ છે તે યજ્ઞવલ્લ સુધે સાંભળ્યું. ॥ અતીથી માંડે માર કી રૂપી પ્રવૃત્તીજી મહાદેવે પૂછે છે કે આ કથાં નય છે. ને તેના મહાદેવ દેવજી આવે છે, જે પ્રસન્ન ખૂલ બાળવતરમાં નથી.

ત્યારે શંકર બોલીયા, ત્યાં સતી પ્રત્યે વાત;
મેં સાંભળ્યું જે યસ અશ્વમેધ, કરે છે તારો તાત; ૧૨
તેણે સહુ તેજ્યા હશે, મન મમ થઈ તે અસ; ૧૩
તે માટે એ બધે છે, સૌ દક્ષ કેરે જરા.
સુરિતર સુનિજન વેમાને બેસી, સૌ જતા હશે ત્યાંય;
દક્ષ પ્રભાપતિ કેરા ચણી, રચના રચી છે ભ્યાંય. ૧૪
ત્યારે* સતી સુખ વાણી વહે, સાંભળે બારી નાથ;
આજ્ઞા હોય તો જઈએ ભેવાને, યજ્ઞ કરે સુજ તાત. ૧૫
માટે સુજને મેકલો, કરેણા કરી ભગવન;
શિવ કહે તેજ્યા વિના, નવ જઈએ કેને કુવન.
મતા પિતાને કુવંત બાત, સ્વજન કુવંત સમથે;
વિના તેડે ભ્યાં જઈએ ત્યાં, ઉપજે બારી અનર્થ. ૧૬
સતી કહે નિજ તાતને ત્યાં, તેજ્યાની જેવી ન વાત;
એમ કહે ને જનન કરે વળી, કરતાં મન ઉચાટ. ૧૭
સ્વામિજી સુજ બેનો સથળી, મળી હોય તે કામ;
તે સૌને મળ્યા તણે, અભિલાષ છે મન સ્વામ. ૧૮
સ્વજન સૌ ભગિની મળે, ને મળે મારી માત;
સુજ પિતાનું હેત જ અતિ, સુજ પર છે પ્રાણનાથ. ૧૯
તે યજ્ઞ ભેવાની સુજને દખણ, થઇ છે ચર્ચાત મનમાંય;
માટે કૃપા કરીને મેકલો, એમ કહી લાખ્યાં પાથ. ૨૦
ઉશ્વર સુખ વાણી વહે, એ હુકમ છે પાપી દક્ષ;
તું માન ત્યાં નહિ પામશે, નૂર ઉતરશે વસા લક્ષ. ૨૧
અતિ અહંકારી દક્ષ એ છે, ગર્વિત મદ ભંડોય;
વિના તેડે કહી ન બહું, એવા અધર્મીને દાર. ૨૨
શુદ્ધાંતઃકરણ વાહુદેવ કહીએ, કરિયે તેને પ્રભામ;
સાક્ષાત શ્રીભગવાનને, હું નહું કમોક્ષમ. ૨૩
પણ દક્ષ હુકમ સુજ થાતુ છે, અનકને ન અહંકાર;
મતિવદા તુજ હરણ કરશે, માને ગુહાર પ્યારી. ૨૪
એમ રૂટે સતીને વારયાં ઘણું, સમભળ્યાં વારંવાર;
તો પણ તે ત્યાં સાંભળી, વિન આજ્ઞાયે નિરધાર. ૨૫
વણુ કહે વણુ આરાધી, તે સતી આજ્ઞા પસાય;
આજ્ઞા વિણુ એ નિસર્થ, તેથી મન બહું ચિતા થાય. ૨૬

વલણુ

ચિતા થઈ પછી અતિ ઘણી, ભુવનથી તો હવે નીસરી;
તૃતીય અધ્યાય ચતુર્થસ્કંધને, શ્રોતા બોલી શ્રીહરી. ૨૮
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસ્કંધે તૃતીયોવાચઃ ॥ ૩ ॥

અધ્યાય ૪ થોઈ

કહ્યું ૪ શું-રામ મારા સૌકી

કહે શકેછ સુણ રાજન, કથાની શુભ કહિમાય;
તે સાંભળ્યાં જ-મ કદિનાં, કારણુ અથ દુર થાય. ૧

* સતી કથાને કહે છે, આપણે બંને જાણીએ. ૧ આ વૈષ્ણવ
અધર્મમાં પતિના આજ્ઞા વિના પિત્રને ગેર બનાવી શકીને અપમાન થતું
તેથી કથાવી વતમાં રહીને વિચારણ કરી દેવલય બંધ, તે કથાપદન છે.

વણુ કહે સતી* કૈલાસથી ચાલ્યાં, ભેવા પિતાનો યજ્ઞ;
તેણે† સતે નિજ હૃદયમાં, પછી વિચારે પ્રભુ સર્વસ. ૨
મહાદેવે બાણ્યું જે સતીને, રિપ્ટ ઉપજશે સદી;
વિષ્ણુ ઉપજશે યજ્ઞ વિષે, માટે શિવે પેહેલી ના કહી. ૩
બોલ્યા નહીં શંકર તે માટે, સતી રૈરા બરી ચાલી;
નિજ પિતાનો યજ્ઞ નિરપવા, હૃદયમાં બહુ માહાલી. ૪
શિવે પાછળથી મોકલ્યો નિધી, સતીની રક્ષાકાળ;
સુર કુલક સંગથી બળિયા, સ્વામિયા મણરાજ. ૫
અનેક વ્યાસુધ કુલ સામગ્રી, ભૂત પ્રેત વૈતાળ;
સતીનું રક્ષણ કરવા ચાલ્યા, શરવીર મહાકાળ. ૬
સતી પછી યજ્ઞશાળામાં આવ્યાં, ભ્યાં હુતદ્રવ્ય હોમાય;
સુનિ સહસ્ર અઘ્યાસી અમર સાથે, બેઠી સહુ સભાય. ૭
અધ્યયન મંડપ રચના સુંદર, દીસે આસન હારીદાર;
ભેવા ત્રિભુવનતા જન સૌ અગ્રણ્ય, દક્ષ પ્રભાપતિને દાર. ૮
પંચ શબ્દ વાદીત હુંડલિ, વિવિધ પ્રકારે વાજે;
પારાયણ મુખિ વેદની કરે, વેદ મનના શબ્દ ગાજે. ૯
ફરે દેવ સરવ તેજ્યા છે, કરીને આવાહન;
નવ કુંડુ તે યજ્ઞ વિષે, મહારૂઢ કળાસ સ્થાપન. ૧૦
નિમંત્રણ પણ નથી મેકલ્યું, ભ્રાત્રા શિવને ઘેર;
લોપાઓ ભાગ યજ્ઞમાં શિવનો, સ્વસુરે દીધા છે દેર. ૧૧
ત્યાં સતી જઈ લુહો સર્વને, (પણ) બોલ્યાં ન ભગિની ભાતાર; ૧૨
પિતાએ માન ન દીધું, જે રીઝે ભૂખી તાત. ૧૩
દક્ષ પ્રભાપતિની લક્ષ્મણ, સભામાં કે સુખથી ન બેસે;
અહંકાર મદ ભાઈ દક્ષ બેઠો, બાણુ નહિ કે મારે તોલે. ૧૪
પછી સતી પિતાને કહે, શિવ વિના યજ્ઞ કરે તમે આજ;
તો કલ્યાણ થાય નહિ તમને, દુઃખથી શ્રીમહારાજ. ૧૫
અંત વિષે યજ્ઞ નહીં આ, પિતા પૂછું જ યજ્ઞ;
માંડ્યો થાસે સદાશિવ પાખે, હુલસાં થાયો વિષ્ણુ. ૧૬
શિવ એ કલ્યાણકર્તા, ન કરે કે અપરાધ;
તેના તમે અપરાધ કરીને, ન પામશે કંઈ આશ. ૧૭

* સતી જે વખતે એકાંત થાવો, તે વખતે મહિમાન અને મહા
વિગેરે મહાદેવના દબરો અલગ નીતીને આગળ કરી પાવેરો અને યજ્ઞ
સહિત તેમની પગખડો ગયા હવા અને સતીને નીતી પણ બેસાડી એનાં,
દક્ષ, અરીસા, કમળ, પાણી છત અને માળા વિગેરેથી શોભતા મહા-
દેવના અલગરે હુંડલિ, રાજ અને ચેલુ વગરના સતીને તેમ ગયા હવા.

† અર્થથી મોટી સાતમા કહી સતીમાં મહાદેવ સતીની પાછળ નીતી
વિગેરેને મેકલ્યા એમ જણાવે છે. પણ મુળમાં તેઓ તેની મેળે જ
ગયા એમ છે.

‡ આમાં આ તથા બેમાં ન બેઠાં એમ લખે છે પણ મુળમાં
‘બોલારી’ છે એમ લખ્યું છે, તે આ તથા મનમોહીએ સતીને પૂલ તથા
આસન આપવા માંડ્યું, પણ પિતાના ન બોલાવથી તે ભેળે પ્રભુ
કહ્યું નહિ, અને તે વખતે સતી કોપાવમાન થયાં ત્યારે ભૂત પ્રેતદિગે
દક્ષને મારવાને વિચાર થયો; પણ તેઓને પિતાની આજ્ઞાની રાધવા એમ છે.

પછી સતીએ યજ્ઞ સમીપ રહી, ક્રીધા મનમાં વિચાર
એ દુષ્ટ પિતાથી હવે હું ચક્રિત, કરું ચારી પચિહાર. ૧૭
પાપી અધર્મી દુષ્ટ પિતા, સુખ એવા નહિ અધિકાર;
અતિશે દુઃખ પામી સતી મનમાં, નયણે બંધે જળની ધાર. ૧૮
હવે પાછાં કરી સ્વામી ભુવને, સુજથી કેમ જવાય;
રવામીની આજ્ઞા લીધી નહિ, તેથી ઉત્તર થા દેવાય. ૧૯
ચિન્તા કહે હું આવી વલીને, માન્યું ન સ્વામિ વચન;
પિતાજીએ તો આ હેત કીધું, કેમ નહિ કરી હું ભુવન. ૨૦
એવું ધારીને સતી* આખ્યાં, યજ્ઞ હું સમીપ વિખ્યાત;
ઉત્તર સુખે* પવિત્ર દેહ આસન, કરી બેઠાં સાક્ષાત. ૨૧
બેસી ધ્યાન ધરું શંકરનું, ક્રીધુ એકત્ર મન;
ગંધાપાત કર્યો જઈ હુંકમાં, શરીર તનયું તલજી. ૨૨
ત્યારે હાહાકાર હવે જનમાં, જન કંથ્યા ત્યાં સર્વ;
દશ દિવ્ષાણ સુનિ સહજ અઘાસી, બીના યજ્ઞ ગાંધર્વ. ૨૩
મહીપતિ ને અમર સહુનાં, યરયર ધુવે ગાત્ર;
પણ દહ પ્રભાવતિના મનમાં, જે શું કરશે એ ભગના. ૨૪
પછી ઇચ્છના એ ગણ હતા, તેમણે યજ્ઞ ભાંગ્યા માંઓ;
દશ પ્રભાવતિથી સુદ ક્રીધું, પૂર્વ કામ નવ છાંચો. ૨૫
નંદી ભંગી મહા ક્રોધ કરી, સુદ બહુ કરે મારામાર;
યજ્ઞ ભંગ થયો સુવદ સૌ નાહ, વરત્યો હાહાકાર. ૨૬
એવું હેખીને બુદ્ધ મજિએ, જહુઈ ત્યાં ઉપગળ્યા;
મહા ભયંકર રૂપ ધરીને, શિવગણ સન્નુખ આભ્યા. ૨૭
રક્ત તેમ ને વદન વિકાસી, કારણ કરડે દંત;
વિશાળ આહુ અતિશે ઉષ્ણ, બાણે જગતને આણું અંત. ૨૮
તેમણે મહારત્નના ગણ સાથે, જળિને કર્યો સંસાર;
સર્વે ગણ જિત્યા રણ સુદ, નાહા મૂર્છ મામ. ૨૯
મારી કાંઠા કત્ર ગણને, દશે શય આવલે ક્રીધિ;
સપાળે રક્ષણે સેવક મેલ્યા, બુદ્ધ મજિએ યજ્ઞ લીધો. ૩૦
પછી નાહા ગણ કેલાસે, આભ્યા શંકર પાસ;
હે શંકર ત્યાં દેહ સતીને, યજ્ઞ મહિ શિવે નાશ. ૩૧
તે સમાચાર રૂઝને પહોંચ્યા, સાંભળ પરીશ્રિત રાય;
પછી શંભુએ શું કીધું, તેની કહું તુજને કથામ. ૩૨

પંચજલ

કથા શિવની મુણી હરિ જન, સાંભળતાં અધ ભય રે;
હવે ચતુર્થકંધનો હવે, પૂછું ચતુર્થોધ્યાયરે. ૩૩
ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે ચતુર્થકંધે અવધીયમ ॥ ૪ ॥

અધ્યાય ૫ મેા*

કહું ૫ મું-રાગ મારુ

શ્રીશુક સુનિ ગોલે વાણીરે, પ્રીત પરીક્ષિત પ્રત્યે વાણીરે;
સત્ત રોનકને કહે વાતરે, ક્રોધે વિદુર પ્રત્યે વિખ્યાતરે. ૧
દશ પ્રભાવતિ કહે યજ્ઞરે, બપ્પા સતિયે ક્રીધુ મરે;
મહાદેવજીએ ઘણું વારીરે, પણ વણ કહે ચાલી નારીરે;
સ્વામી કેરું કહ્યું નવ ક્રીધુરે, માન પિતાજીએ નવ લીધુરે;
ક્રીધા તાતે ત્યાં તિસ્કારરે, સતી પામી દુઃખ અપારરે. ૨
તવ ક્રોધ હવે ઉત્પન્નરે, નેત્રથી પ્રગલ્યો હુતાશનરે;
સતીએ ક્રીધા યજ્ઞમાં ગંધાપાતરે, ત્યાંહાં વત્યો મહા ઉત્પાતરે.
યોગ ધ્યાને તનયું શરીરરે, વામા જઈ પોહ્યોલ્યાં હીમગિરરે;
ત્યારે વત્યો હાહાકારરે, શિવ ગણે દશને ક્રીધા મારરે. ૩
અગ્નિ બુદ્ધએ જણ ઉપગળ્યારે, તે સુદ કરવા ત્યાં આખ્યારે;
શિવના ગજને જાલી પાછાદેરે, શહી ચાલુંને ગગને ઉઠારે.
મણકને એમણે કરડી બાધારે, તેથી નાહા શિવ ગણ બાધારે;
વાહન નંદી નહો અતિ ગંદરે, ગણ કેલાસે આખ્યા સર્વરે.
અગ્નિ નારદે જાણી તે વાતરે, જઈ શિવને સંસળાવી ખ્યાતરે;
લીલાધારી આખ્યા કેલાસરે, ત્યાં બેઠા નિ અવિનાશરે.
અગ્નિ નારદ બોલે વચનરે, તેમ સાંભળો પંચવદનરે;
દશ યજ્ઞમાં હુણે ઉત્પાતરે, સતિયે યજ્ઞમાં ક્રીધા દેહ પાતરે.
એતાં ત્રિભુવનના જન ધીરરે, ત્યાં સતિયે મૂક્યું શરીરરે;
ત્યાં યજ્ઞરેથી એ હાહાકારરે, જ્વામિહું આખ્યા કહેવા સમખ્યારે.
એવાં વચન સુણી મહાદેવરે, જહુ કેરે ચર્યા તત્તેએવરે;
શ્યાં ભોલ્યન લાલ વિકાસરે, બાણે પાત્ર નાંખે જળાળરે.
ઉમ શી રેખામળી દેહરે, સ્વરૂપ વાધ્યું ક્ષણમાં તેહરે;
શિવ કનકાગ્રયવત યોગેરે, દૃષ્ટિ આગળ કે નવ યોગેરે;
મહાદીર્ઘ બાહુ વિશાળરે, કંઠ શોભે છે રુદ માળરે;
વિષમર સર્પ કરે કુત્કારરે, અઘાં શિવજીએ સહુ હધિઆરે.
કાકકમરપિનાકપંચાણરે, પશુપતિએ ત્રિશૂળ અણું પાણરે;
ઘણું કેપ્યા તે દેવ ત્રિપુરાસીરે, બાણે પ્રહારે નાંખે પ્રભાળીરે.
પંચ વદને ગર્જના ક્રીધીરે, ત્યારે અવની સધળી બીધીરે;
નાહા જન સૌ પામી નાસરે, કે ન આવે સદાશિવ પાસરે.
ઘણું કેપ્યા કેલાસને નાધરે, ઈંદ ને યસતા હાથરે;
શિવે જટા અડી કરે ત્રાહીરે, ગિરિ કેલાસ સાથ પછાડીરે.
યથો શબ્દ ભયંકર ભારીરે, તેથી ઉદય હવે એક વીરરે;
મહા લીધું પ્રવેશ તેનું રૂપરે, જટા તાજ વરણ અનૂપરે.

* આ પાંચજા અધ્યાયમાં સતીના દેહારવુની વાત સાંભળી ક્રોધથી
મહાદેવે નીરવરૂને ઉત્તર કરી દશને મત્યો, તે અધ્યાયસંખ છે. આ
અધ્યાયમાં મહાદેવના અવધરૂપનું વર્ણન વર્ણન નવું છે,
ભાવ પુનરાવર્તનનો છે.

* ગંધાપાત કરવા મઠ સતીએ પાંચ વજ્ર પટેલી.
† સતી સમાધિના અગ્નિથી ઘરવ બહુ ક્રોધ મુજમાં છે.
‡ ત્રણ નામના દનનો દેવતાઓ એકોએ તપ કરીને સોમપદ
મેળડે છે, તેએને ચતુર્થના ગંધર્વી દોષ કરી પ્રાર કર્યા.

તેના પ્રયત્ન બાદ* વિશાળદે, નેત્ર ભણે અગિરી જવાણદે;
અતિ દીર્ઘ ને દારુણ દંતરે, બહુ વિશ્વના કરશે અંતરે.
વિશાળ ભાજ બટા છે માથેરે, તીવ્ર આયુધ ધરીમાં હાથેરે;
અતિ કોપ્યા તે આણી રીસરે, ગમને જઈ પહોંચ્યું શીયરે.
કરી ક્રોધ ગર્જના વેગરે, ભણે આપ અપાસે મેધરે;
આખી શિવને ક્રીધા પ્રણામરે, રવાની હું સરખું કાંઈ કામરે.
તેનું વીરભદ્ર અભિપાનરે, તવ ગોલ્યા શ્રીભગવાનરે;
જળને ભાગિને બળવંતરે, દક્ષ પ્રભપતિનો કરે અંતરે;
એવા વચન કહ્યાં મહાદેવરે, ચાલ્યો ગણ લઈ અપાસે એવરે.
પ્રોહ પર્વત સરખી કાયરે, વાયુ વેગે ચાલ્યો ભયરે;
ભૂ કંપાવતો ક્રોધે આપરે, કેને મનમાં નવ લાવેરે.
ભણે પર્વત શિખરનું શૃંગરે, એણે દ્રશ્યો દીસે અંગરે;
આલ્યા દક્ષ યશની પાસરે, ભેષ જનાં સો પાખ્યા ત્રાસરે.
શિવ સેવકે ઋણને મારવારે, જન નાસે ને નેત્રે જળધારારે;
મંદપના સ્વેદ પાણી નાખ્યારે, ઋણ ચણે શ્રીદેને પછાડ્યારે.
સુનિ માનને ધીધા મારરે, સહુ નાકા તેણી વારરે;
જત્રીશ રાજ કુળના જન સર્વે, નાકા તલને મનમાં ગર્વરે.
દેવતા સહુ નાકા ભયરે, પુત્ર શિવગણ સહાવા ધાયરે;
હુંદભિ આદિ વાન્ત્રિ સો દેહધારે, ઉપવીત ઋષિ દેશં તોડ્યારે.
કુટી ભાંગી લેરી નહેરીરે, ઉપસકર નાખ્યાં સર્વ વેરીરે;
કરી ધૂતળી ધારા ખાંડીરે, યશ પાવકે જવાળા છાંડીરે.
સ્વરૂપું ભુલું ધરીને હણીરે, નાકા અગ્નિ થલાવી ચણીરે;
ધાર્મણે વાયસ ધરી દેહરે, યજ્ઞ સદન નાકા તેહરે.
કાકીડો યઈ જળને કુચેરે, ભાજદાજ પહિ યઈ આલ્યા યેરરે;
કોઈ મોર કે હંસનું રૂપરે, ખગભગ ચાતક યઈરૂપા ચૂપરે.
હુંત દ્રવ્યનાં ભાવ્યાં પાત્રરે, કે રહી ન શકયો કાણ માત્રરે;
મંદપ નાખ્યો ઉઠાડી આકાશરે, ત્યાં સો કરે નાસાનાસરે.
શુચિ સ્વ કરથી ખેંચી લીધીરે, અતિએ માર સોને લીધીરે;
ઋષિ ભૂગુની મુખ ને ડાંડીરે, વીરભદ્રે ઝાલી ઉપાડીરે.
શુરુ આચાર્ય પ્રસેહિત દુઃખ પામેરે, દુઃખી કીધા નરને નામેરે;
પૂષપનું મુખ મળી પાડ્યા દંતરે, ડાણુ સુભટનો અપયો અંતરે.
ભગદેવનાં કાઠ્યાં લોચનરે, સુકેતનાંઈ અવળુ કીધાં છેવંતરે;
કોના પગ ને કોના હાથરે, ઝાલી પછાડ્યા પૃથિવ સાથરે.

* તેને એક દબર હાથ હતા કે પ્રાચીનજાતિ રાજા હતા જે તેણી
માનવી તે બાકી નથી, તેમ ક્યાં આ વચન કાઢી રહે છે, જે પ્રમાણે
સો માનવો અનેક તરીકે છે કે જે અગિરી અંતરે કોઈ સુદીર્ઘ લખે
કે જે નહીં નહીં રૂપ લઈ કેવલ નાકા, તે બધાં બધાં રૂપ પરવાની
પૂર્ણતા વાન.
કે જે ભૂગુની કે ભૂગુને દાઢી અને ભૂગુપર હાથ નાખી હાથ કરી
લેતી રાત્રી તેની દાઢી પહેને નાચ કાપી જે પૂષપદે મહાદેવને એક દક્ષની
અપાસ કરી તે પૂષપદે દક્ષને તેણી તેના દાંત પાસે નાખ્યા. જે દક્ષ
અપાસ કરી તેણી તેણી સારે આપના આયુષ્યારાણી બાજે સુખતા કરી
દત્તી કે યોગના કાલ બાળવાના વાન મુદ્ધાઈ નથી.

જાએ પાછા કરી સો નાસેરે, આળ્યો વીરભદ્ર પ્રભપતિ પાસેરે;
દક્ષનું મસ્તક* સુંદરી આગળું કીધુંરે, દેશ પકડી હાથમાં લીધુંરે.
ચિર નાંખ્યું અગ્નિકુંડ મહિરે, તવ હાહાકાર સર્વત્ર યાયરે;
એવો વીરભદ્ર શિવનો અંધાર, સદા ક્રીધા યત્ર વિધંયરે.
વીરભદ્રે ક્રીધા એમ ધાનુરે, સતી નારા ક્રોધથી ભળુરે;
અતિ કરતો એ ત્યાંહિ અનર્થરે, વારવાને ન કોઈ સમર્થરે.

પસંજી

વારવાને સમર્થ કો નહીં, સાંભળો પરીક્ષિતરાયરે;
એકવાર જોલો શ્રીહરિ, હવે પૂર્ણ પંચમોધ્યાયરે.

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થકંઠે પચમોધ્યાયઃ ૫૫ ॥

અધ્યાય ૬ કોઈ

કર્ણુ કે કુંડરાગ વેરાડી

વેદવ્યાસ સુત વદતા વાણી, સાંભળો પરીક્ષિતરાય,
વીરભદ્રે યજ્ઞ ભાંગ્યો, હાહાકાર ત્યાં થાય. ૧
અમર માન ને સુનિ સર્વ, નાકા શુભ ગાંધર્વ;
સોમ સૂર્યવંશી રાજ નાકા, મૂંઝી મનના ગર્વ. ૨
સહસ્ત્ર અલ્યાસી યુનિવર સાથે, અમર સહુ કેા જન;
દેળે મળીને સર્વકો આલ્યા, શીમે બ્રહ્મસદન. ૩
બ્રહ્મા ચરણે નગીને દેવો, સ્તુતિ કરે છે અપાર;
દક્ષ યજ્ઞ સતીનું વૃત્તંત, જેથી દુશ્માના નિપુરાર. ૪
પિતામહ શરણે રાણો હવે, આળ્યો અમાદાર અંત;
ત્રેલોકય સમગ્ર પ્રલય કરશે, કોપ્યા શ્રીભગવંત. ૫
તવ પ્રહલાદો આસનથી ઉઠ્યા, સાથે દેવ સભાય;
સુનિવર યુનિવર સાથે લઈને, ગિરિ કેલાસે ભય. ૬
મનોહર રચના યુંવર શોભે, મહિમય ગિરિ કેલાસ;
મિત્રભુવન ગોપરાત્નંભ ભાગીયાં, રતનજડિત અવાસ. ૭
અડિત કેટલે અગ્નિ સુખતાદા, દીસે ઝાંકઝામળ.
શ્વેતિકે અગ્નિ હીસા સુખતાદા, દીસે ઝાંકઝામળ. ૮
પંચરંગી ક્ષત્રવ પતાકા, કનક કળશ ચાકાકાર;
પંચ શબ્દ હુંદલિ ગર્જના, શંકરછને દાર. ૯
વન ઉપવન વારિકા સુંદર, વૃક્ષ અપરિમિત સાર;
પ્રક્રિય કુસુમિની ને, ભ્રમર કરે યુંવર. ૧૦
વાણી દૃપ સરોવર મનોહર, ભરીયાં ખાણે લેહર;
પ્રક્રિય પુષ્પ ને કળ કૃણેલાં, મધુરજ મારતે વાર. ૧૧
મધુર કેલિકા શબ્દ સેહાણે, ખગબગ સારસ હંસ;
શીતળ વન શોભા છે સપળે, દીસે શંકર અંધ. ૧૨

* દક્ષનું મસ્તક એ અગ્નિ કાપ્યું નહિ, તેમ તેની મામતી પશુ
કાપ્યું નહિ લાંબે વક્ષમાં જઈ દાખી પડ્યું એમ મારવામાં આવે છે,
તેમ તેને મારી નાંખી કે આ હજી અંતવાયમાં રહેતા સદિત પ્રજાપતિ
સેકર પાસે જઈ દક્ષાકિના છવંતરી આદરથી સાંભળા કરવાને કથા-
પ્રસંગ છે. જે બ્રહ્મા અને અનંતના આત્મા નારાયણ આપા
નગી મયમયી ન નહોતા થયા.

અમર માત્ર ઈન્દ્રે નિત વસવા, એવી સુંદર વાંદી; ૧૩
 ધનદ કુબેર વક્ષગણુ શિવતા, રમતા દહાડી દહાડી.
 અનેક પાર્થિવ સેવા કરતા, શ્રીશંકરની પાસ; ૧૪
 જેના નામથી જન્મ કોટિનાં, દારુણ અધનો નાસ.
 ત્રિશુળ ધારી શ્રીનિપુરાની, બ્યાધાંબર આસન; ૧૫
 જટા જૂટ ગંગા અધોગે, બેઠા પંચવદન.
 શંકર પોતે બેઠા સુંદર, શીતળ વલને* છાય; ૧૬
 ચંગ મૃદંગ ઉપંગ નાદ, મણુ આમળ તાંડવ થાય.
 ઋષિ નારદજી ગાન કરે છે, વીણા લઈને હાથ; ૧૭
 બેઠા છે ત્યાં સ્વામિ સદાશિવ, ઉમિયા કેરા નાથ.
 તેણે સમે ત્યાં પ્રહ્લા આબ્યા, સાથ સુરિનર સર્વ; ૧૮
 શ્રીશંકર પોતે ચરણે નમિયા, મૂંઠી મનના ગર્વ.
 ઋષિ દેવતાઓ વંદિત, વહે વચન પ્રહ્લાય; ૧૯
 આ અમર માત્ર આદે ઋષિ, સોની કરવી શિવ રક્ષાય.
 સ્તુતિ અપરિમિત બોલે પ્રહ્લા, વહે સુખે ઉચ્ચાર; ૨૦
 કર્પૂર ગૌર કૃપાનિધિ શંકર, કેા નવ પામે પાર.
 પંચવદન પાવન ઉપમા, બોલવાને તે ગજ ચામે; ૨૧
 રૂઢ માળ ને ચંદ્ર બોલે, એવા શિવ પરપ્રહ્લા.
 ઠાક ડમરુ પિનાક પાણી, સ્નાનાથ રક્ષક શયે; ૨૨
 કૃપાનિધિની હયાધકી, સૌ વિગ્રહ નયે આવલે.
 દક્ષ પ્રભપતિ યત્ર સતીની, મણુ તમે બણે વાત; ૨૩
 વીરભદ્ર ગણે આવીને ત્યાં, કીધા મહા ઉત્પાત.
 કવંચ યશનો કરીને પછી, છેડું બહાનું શિશ; ૨૪
 કૃપાનિધિ અમ વિનતિ સુબોધે, આજ ઉતારો રીશ.
 તમે ત્યાં પધારો સ્વામી તો, યત્ર સંપૂર્ણ થાય; ૨૫
 દક્ષ પ્રભપતિ ઉઠે તમથી, સ્વામિ બીજે ન ઉપાય.
 લોખા હા મણુ હયાણુ છે, અતિશે રીશ ન ધરવી; ૨૬
 યત્ર દક્ષને પૂર્ણ કીજે, મણુ સાર અમારી કરવી.
 મહાનૌભવી અવગણુના કરી, તે તેણું પાછો કળી; ૨૭
 ઉઠા હવે અવિનાશ, ત્યાં છે ભાગ તમારા સકળ.
 એવી અપરિમિત સ્તુતિ કરીને, સુર અજ નમિયા પાય; ૨૮
 તવ શિવજીએ કોધ તાજ્યો ત્યાં, જયજય ચંબુસાય.

વહાણુ

જયજય શ્રીશિવજીતણી, સૌ અમર સુનિ શુભ ગાયકે; ૨૯
 શ્રોતા બોલે શ્રીહરિ, યયા ચતુર્થના જ અધ્યાયકે.
 હવિ શ્રીમદ્ભાગવતે સ્તુતિરક્ષિ પદોપાય: ૩૦ ॥

અધ્યાય ૭ ચો*

કરું ૭ સું-રાગ સામેરી

બ્યાસ નંદન ઉચરે તે, સાંભળો અભિમન્યુ તંતરે; ૧
 પ્રહ્લા પ્રત્યે વાણી વહે, પરિપ્રહ્લા પંગ વહનરે.
 મહાદેવ કહે તમે આબ્યા, માટે હું આણું ત્યાહિરે; ૨
 નિયે બણે તમ વચનની, કોષ તાજ્યો મેં આહિરે.
 લોખા શંકર વહે વાણી, દયા આણી ઈશરે; ૩
 હવે અશુર દક્ષના ઉપરથી, ઉતરી મારી રીશરે.
 ચોખ્ય દંડ મેં દીધો સર્વને, હવે કરશું કોઈ ઉપાયરે; ૪
 દક્ષ સ્વયંરતું હવે, બેઠાકાનું શિર થાયરે.
 અન્ય દેવોને દેવ વેદાણુ, કરશે સારાં અંગરે; ૫
 ભુશને બેઠાકાની દાદી મુછ, તેથી શોભતો સંગરે.
 પછી શિવજી ઊઠિયા, ત્યાંથી પ્રહ્લા સાથે દેવરે; ૬
 દક્ષ પ્રભપતિના યત્ર સમીપે, આંવયા મહાદેવરે.
 તવ દક્ષ પ્રભપતિની ચોપીતા, સાગી આવી સ્ત્રીજનરે; ૭
 આથી આરવી સ્તુતિ પૂજન, કરે ભાવે સ્તવનરે.
 સકળ સુંદરી સાથ મનમાં, ધરી અતિ ઊર્મગરે; ૮
 પંચામૃતથી પ્રહ્લાભન કરીને, પૂજ્યું શિવલિંગરે.
 મહારાજ તમે વહાલા સગા છે, અમારા સુપાતરે; ૯
 કૃપા કરે મુજ સ્વામીઉઠે, મહિમા રહે ભમાતરે.
 તવ કૃપા કીધી ચંબુયે, તૂજ્યા દયાનિધિ ઈશરે; ૧૦
 દક્ષ પ્રભપતિને જીવાણ્યો, થોડી અજાનું શિવરે.
 અમૃતનો આભિષેક દેતાં, ઉઠ્યો તેણી વારરે; ૧૧
 તેણે સમે તે યત્ર સાંનિધ્ય, હવે જય જયકારરે.
 ભુજ ઋષિને અભ કરી, આવી દાદી મૂઢરે; ૧૨
 શોભા રાખી સર્વની, શંકરે કીધી ઊચરે.
 વાગદેવને અજા નેત્ર આપ્યાં, પૂપાને અજાં દંતરે; ૧૩
 આણી માત્ર સર્વ કેા ઉઠાડીને, કર્યા કરી ભગવંતરે.
 દક્ષ પ્રભપતિ ઉઠાડ્યા ત્યાં, જય જય શબ્દે બોલાયરે; ૧૪
 નિકા તાળને લગીયે તેમ, સૌ જન બેઠા થાયરે.
 મહાદેવને ચણે નમ્યા સૌ, તાણ મનનો ગર્વરે; ૧૫
 સ્તુતિ ઘણી મુજ ઊચરે, સંનુબ રહીને સર્વરે.
 દક્ષ પ્રભપતિએ સ્તુતિ કીધી, સંતોષ્યા સ્વ ભામાતરે; ૧૬
 અપરાધ ક્ષમા કર્યાસ્વામી અપારાધ્યારે શિવ રીશ તાવરે.

* આ સાંભળ્યા અપવાયા જગવાનું મગદ પત્તું દક્ષ અને સદાશિવ, નવેએ તેમની સ્તુતિ કરી અને તેમણે દસ પાસે યત્ર ચડે કરાવ્યો. તે કથામંથન છે. ૧ જગદેવના પોતાના યત્ર ભાવે મિત્ર દેવ-વાની આપણી દેખતો, એજ મુળમાં છે.

૨ લોક દક્ષના પૂત્રાદેવ જગવાનના દાસીથી બાધે; અને દેવતાઓ કે તેણે અને ઉપરના આપણી તેમનાં બંધ સંધાન કરતા, પણ તેમનાં અસ્ત્રો નાશ થઈ ગયે છે, તેમણી બાદેતું કામ અધિપતિ-કમારની બાદેતી થયતો; અને દારૂનું મગ પૂજા દેવનાં દારૂથી માધ્યમે; એ પ્રભુને તે સુને સારા કરવાનાં વર્ધન તો પગ ભાગવનમાં દેવાસર્ગમાં દીવેલું છે, એજ લખેતું છે.

પછી શિવભને બુધ પ્રપિ, સ્તુતિ કરી નચ્યા ચલ્લે; તમ પાર કે પામે નહીં, ધન્ય પ્રભુ અશર્વશર્વે. ૧૭
બુધ વરસે તહિ અંતરિક્ષથી, વિચિત્ર વૃષા ધારે; પછી યસ્ય ક્રીધા ચાલતો, પ્રભુ તુલ્યા શ્રીવિષ્ણુરારે. ૧૮
બુધએ હોમ કર્યો શ્રુતિ મંત્રે, કુંડ વેદી માંહેરે; ધ્યાન ધર્યું પરબ્રહ્મનું, એકાદ્ય ચિતે ત્યાંયરે. ૧૯
શ્રીહરિ પૂજાદિતિ સંગે, કુંકમાં પ્રગટ્યા એવરે; બુધ વૃષ્ટિ હવે ગગનથી, હરખ્યા સુવિનર દેવરે. ૨૦
ગંધ ચક્ર ગદા પદ્મ, દિસે દેહ પરમ નિધાનરે; ચંદ્ર જેવી કાંતિવાળા, ચોસે શ્રીભગવાનરે. ૨૧
વક્ત્રરથાનમાં લક્ષ્મી મોહો, વનમાળા ઉર ધારિ; સ્વર્ણ જેવો કિરિટ મોહો, પદાઓ દેવ મોસારીરે. ૨૨
ત્યાં શિવ પ્રહ્લા દક્ષ અમરે, સ્તુતિ ક્રીધી અનંતરે; દક્ષ પ્રભુ સંતોષિયા, સાક્ષાત શ્રીપરબ્રહ્મે. ૨૩

દક્ષ વચન:—

શુભ અવસ્થા રહિત પ્રભુ શ્રી, માયાથી સ્વતંત્રરે; ત્રણ દેવાદિકથી સાક્ષાત, નમું એવા શ્રીભગવંતરે. ૨૪

મહાવિજય વચન:—

ઉપાધિ માયા રહિત હે પ્રભો, ન બાળીએતુજ તત્ત્વરે; ધર્મ વેદના પાલન કર્તા, એવા નમું શ્રીભગવંતરે. ૨૫

મહાદેવ વચન:—

હે વરહાવેશ્યવાન છતાં, સુખને કહે આ લોક બ્રહ્મરે; અનુબ્રહ્મ તું કરે સદા, હું નમું શ્રીભગવંતરે. ૨૬

બૃહુ વચન:—

ગહન ગતિ છે તુજની, કોઈ માણી ન પ્રીછનારરે; ભક્તના પ્રિય હે સાખા, કર કૃપા તું આ વારરે. ૨૭

પ્રહ્લા વચન:—

મામાથી વિરક્ત પ્રભુ તું, જક જંગમથી દૂરરે; શર્વ પદાર્થોના તું અધિકારતા, તું સુરનો પલ્લ સુરરે. ૨૮

ઈદ વચન:—

જગત પાળક દેવ નાશક, ગ્રીહ આધુષ ધારીરે; અષ્ટ ભુલવાળા હે અત્યુત, નમું તુંને દેવ મોસારીરે. ૨૯

શ્રી વચન:—

તુજ પૂજનાર્થી પ્રહ્લાભક્તે, યજ્ઞ ક્રીધા ઉત્પન્નરે; કર્મજા જેવો દુષ્ટિથી કર કૃપા, શિવે ક્રીધા યજ્ઞ મનંરે. ૩૦

મહા વચન:—

નિર્લપ કર્મ રહિત પ્રભુ, તમે છે લક્ષ્મીના નાયરે; માદર કરી કૃપા કરે, અહો અનાયનો હાથરે. ૩૧

સિદ્ધ વચન:—

માયાના દાવાનળથી, બળતો આ ભવ ઉગારરે; અધાર ગંડાસર સાગર માદિથી, પ્રભુ તું ભવપાર ઉતારરે. ૩૨

દક્ષ શ્રી વચન:—

કૃપા કરે લગ્નીપતિ, તુજ શોભાને નવ પારરે; મરણ વિના નવ અંત સોલો, સોલો ન ચડા આ વારરે. ૩૩

* વચ કપાલમ્બક કપાલેષા પુરેવાન વિષ્ણુના ઉપરચળી દેખાય

સર્વે સજાસદ ભાલિયા, તું યાજ્ય કલેશ કંકાસરે; આ મામિક શરીર પ્રાપ્ત્યું, કર અજ્ઞાનનો નાશરે. ૩૪
પછે વિદ્યાધર ગંધર્વ સર્વે, ભોલે સ્તુતિ વચનરે; વેદ અર્ચિ દેવ યોગેશ્વર, કરે હરિતલું કીર્તનરે. ૩૫
એમ સર્વ સજાજને ક્રીધી, સ્તુતિ તેહીવારરે;* નેતિ નેતિ વચન કહ્યાં, ગાયા શુભ ભુગદાધારરે. ૩૬
યજ્ઞ કૃપા સૌએ પરમેશ્વરને, આપું તેહી વારરે; હરિ હર પ્રહ્લા ત્રણે એક છે, અંતર નથી લગારરે. ૩૭
દ્વિર્ભાવ આણી લેખરે, મન વિશે અંતર જેહરે; સ્વર્ગ સુખા વેકુંક પદવી, ઝાસ ન પામે તેહરે. ૩૮
તીર્થ ત્રત ને યજ્ઞ જપ તપ, આચર્યું જે ધર્મરે; તે સમર્પણ સૌ કરે પ્રભુને, સાધન સેવા કર્મરે. ૩૯
દર્શા યજ્ઞ પરિપૂર્ણ હવે, સહુ પોહારી મનની આશરે; વરદાન આપી દક્ષને, હવા અંતર્ધાન અવિનાશરે. ૪૦
અમર સુનિ સૌ આજ્ઞા આગી, સ્વસ્થાનકપર ભયરે; શબ્દ રાજકુલ છત્રિશ તે, નિજ નગરે પોહોગ્યાયરે. ૪૧
દક્ષ ચતુર્ની વાર્તા કરતા, પ્હોચ્યા સહુ નિજ દેશરે; વિષ્ણુ ચંકર દેવતા સૌ, પ્રભાપતિ અમરેશ્વરે. ૪૨
તવ શય પરીક્ષિત પ્રશ્ન પૂછે છે, કહે શુકસુનિજનરે; દક્ષ પ્રભાપતિ રાજા યજ્ઞમાં, સતીએ જંખાણું તંનરે. ૪૩
ચારીર તણ પછી શ્રીસતીએ, કયાં ધર્મો અવતારરે; તવ શુકદેવણ વાણી વહે છે, શય સુષો વિસ્તારરે. ૪૪
સતીનું શીપ સુણી ચંકર, કૈલાસ વનને સેવરે; જંગા સાંનિધ્ય ઉગ્ર તપશ્ચ, ઘેઘા શ્રીમહાદેવરે. ૪૫
હિમાચળગિરીકેરે બુવને, સતીએ લીધો અવતારરે; તેઓ તપ કરે છે હિમાગિરિ વિષે, ગાળતાં શ્રીવિષ્ણુરારે. ૪૬
શિવજીએ નિજ મન વિષે, કંદર્પ ક્રીધા ઉત્કનરે; ત્યાં રતિને વરદાન આપ્યું, પ્રભુ પંચાવનરે. ૪૭
હિમાચળે સ્વયંવર કરીને, માંડ્યો સતીના વિહવાયરે; નારદ ઋષિએ જઈ શિવને, ક્રીધા સૌ મહિમાયરે. ૪૮
હિમાગિરિ ઘેર જઈ નારરે, શુભવૃષ્ઠી શિવના અનેકરે; મહાદેવજીએ ભનમાં લેવા, સુસુનિ કરીને વિવેરે. ૪૯
સભા કરીને ભેદા ચંકર, પ્રભુ પોતે ભગવાનરે; જેને જેવી યોગ્યતા છે, તેને તેણું કીધું માનરે. ૫૦

* દક્ષ સુખામ્બ, બુધ, ઇદ, મદારેવ, મહાવિજય, પ્રહ્લાસુની સૌએ, ઋષિઓ, ચિદ્દ લોકો, દક્ષની સ્ત્રી, શેકપાલ, યોગેશ્વર, વેદ, અન્નિ, નર્મદા, વિભાલક, આદિઓ અને મેરેવ આદિ સર્વેએ વિસ્તારપૂર્વક નવી નવી રીતે પ્રજ્ઞાના સુગુની સ્તુતિ કરી છે.

† વિષ્ણુએ દક્ષને કહ્યું કે આજે તમે દેવ સ્વર્ગ છો, જેમ માંડ્યો ચારીરની નહરે નથી તેમ આજે તમે નહોતો નથી, અતઃ લોકો નહોતો માને છે.

‡ એ પ્રમાણે દક્ષે વિષ્ણુ આદિ વમામનું પૂજન કરી સર્વને વિદાય કીધા.

§ મુખ બાવનમાં આ પ્રલંબ સંપ્રેષમાં છે.

હિરણ્યાક્ષનો વરાહ ભગવાન વધ કરે છે

कर्मिक प्रतीक प्रतीक

पुत्र प्रतीक प्रतीक

મહાદેવ વરશેઠે ચલ્યા, શોભા કહી નવ બાથરે;
ગિરિહિમને મંડપે આપ્યા, શોભા સહિત શિવરાયરે. ૫૧
મેનકા આવી પોંખવા, તે હિમગિરિની નારરે;
ભામાત દીકા રૂપે ચોળી, રૂપાવર અસવારે. ૫૨
લગ્ન પામી સુંદરી તવ, શિવ દિવ્ય થયું રૂપરે;
તવ આનંદ આણી પોખિયા, કૃપાનિધિ રોકર ભૂપરે. ૫૩
મંડપમાં ગિરિના પધરાવી, મળિયા હાથે હાથરે;
અમર ઋષિ ગણવુંદ સર્વ, હર્યા તે મન સાથરે. ૫૪
ત્યાં હિમાચળે હર્ષ ધરીને, આપ્યું કન્યાદાનરે;
ચંદેરામણી અતિ કરીને, સંતોષ્યા ભગવાનરે. ૫૫
અધીગે પાર્વતી ધરીને, શિવે યાગી આજ્ઞાથરે;
ગિરિહિમ વળાવી વળ્યા, પછી શિવ કેલાસે બાથરે. ૫૬
નિવાહ હવે નિધિયે કરી, શિવજી આપ્યા નિજ પામરે;
સુરિનર સુનિને આજ્ઞા હવી, સોગયા પોતાને કામરે. ૫૭
ચાતક કાલ સંતોષિયા, સર્વની પૂરી આશરે;
જયજય યાજ્ઞક્રમ વૃદ્ધિ ધાય, શોભે ગિરિ કેલાસરે. ૫૮
શુકદેવ વાણી બોલરે, સાંભળે પરીક્ષિત રાયરે;
નરનારી અવલે ધરે, પવિત્ર દક્ષની કથાયરે. ૫૯
અજપતિને યત્ર અને, રૂદ્રને વિહવાયરે;
ક્રોધાગ્ર ચિત્તે સાંભળે જીવ, તેમાં પાતક બાથરે. ૬૦
ધર્મોર્થ કામ ને મોક્ષ પામે, વૈકુંઠ માંસિ યાચરે;
નવસે નવાહું તીર્થ નિજ, જીવનમાં બેઠા નહાયરે. ૬૧
તવ શ્રીસતપુરાણી પ્રત્યે, પાઉ શીતક મુન્યરે;
સુભે પ્રભુ હું પ્રહું તમને, વાટે રહી સુખ મેનરે. ૬૨
શિવની પત્ની સતી જેણે, ભળળી યત્રમાં કાથરે;
ગરિલ પાર્વતી નામ એમનાં, કારણ શું કહેવાયરે. ૬૩
સૂત પુરાણિક યોદ્ધાયા, સાંભળે શીતક સુનિરાયરે;
પર્વત કેરી કન્યા માટે, પાર્વતી નામ ધરાયરે. ૬૪
વળી પર્વતનું નામ અવર છે, ગિરિ જેવું નામ અધારારે;
ગિરિની પત્ની સતી જેણે, ભળળી યત્રમાં કાથરે. ૬૫
વક્ત્રુ

શોભ તણે અનુસાર નામ છે, ગિરિતનયા આદિ સહી;
ચતુર્વસ્કંધ શ્રીભાગવતની, સમાધેયોય કથા કહી. ૬૬
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્વસ્કંધે સહાયોધાય: ૬૬

આધ્યાય ૮ મો*

કડવું ૮ મું-રાગ આજ્ઞાવરી

સૂત પુરાણિક વહે વાણી, સાંભળે શીતક ઋષિ;
પરીક્ષિતને કથા કહેવા, શુક સુનિ મન દવા વરી. ૧

* આ આશ્રમા અવધારમાં સ્વાણી માતા વચનથી કુવર કામ
નહોતો, તેથી નવમાં અર્ધ તપ કરી જળવાને પ્રસન્ન થઈ તે કથા છે.

પ્રબલપતિના સૂત સનકાદિક,* રક્ષા ભોગી બેહુ;
વળી અધર્મથી ઉપન્યાં બે, દંભ માયા દેહ. ૨
તેના પરિવાર હવે જાહુ, તું સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
સ્વાયંભુવ મનુના સૂત બે બે, તેની કહુરે કથાય. ૩
જ્યેષ્ઠ તન કેરે શુભ કહીએ, મિથવત રામા નામ;
કનિક ઉતાનપાદ નૃપ, સહાય બેને પુરુષકામ. ૪
ઉતાનપાદ રાયને સુંદર, શોભિત છે બે નાર;
એક સુરુચી, બીજી સુનીત, કરે સ્વામીની બહિત આપાર. ૫
સુરુચિ ઉપર પ્રેમ મણે વળિ, રાજનું જાહુ માન;
સુનીત અજાપામણી, તેનું કહું ન સાંભળે કાન. ૬
ઉચ્ચ જી સેવે સ્વામીને, આનંદ અનુદિન;
શ્રીજગદીશ કૃપાથી બેઠેને, હવે એકેકે તન. ૭
રૂપે સુંદર મહા મનોહર, જેવા શોભે કામ;
એકે મુગનાં રાયે કુવલર, ઉતામ ધરિયાં નામ. ૮
બેકે સમયે શયને બોળે બેઠે, અપરમાતાનોઈ તન;
તેણે સમે કુવ પ્રત્યે વહે, સુનીતિ માત વચન. ૯
વજ્ર અનુપમ અંજ ધરાવી, પેંદેરાંબે શયગાર;
કુવર સજ કરીને માતાયે, ચોકડોય રાજસભા મોનાર. ૧૦
તેણે સમે મહીપતિને બોળે, બેકે રમે જાણ;
કુવલર આવી તેની પાસે, બેઠા વર્ષે તલાણ. ૧૧
ભૂપતિને મન બેઠું સરજા, લીધા ઉછંગે તાત;
એવું ભેતાં આવી સુરુચિ, જ્યેષ્ઠ મુગની માત. ૧૨
કોપથી તિરસ્કાર કરીને, બાલ્યો કુવનેા હાક;
ઉછંગથી અજાણે કર્યાં, રેળે સભા સહુ સાથ. ૧૩
સુરુચિ વચન:

મહીપતિને ઉછંગે બેસવા, ચોથા તું ક્યાંથી કુમાર;

કમળ બે મેઠલાગિણી માતાના, ઉદરે પામ્યો અવતાર. ૧૪

તે માટે અધિકાર નહિ, કેમ બેઠો રાયને બોળે;

એમ અપરમાતા કુવલર પ્રમે, વાક્ય વાંકાં બોલે. ૧૫

બે તું ઘમ્મ ઉછંગ બેસવું, તો તપ કર જઈ મહાવન;

ઉચ્ચ ધ્યાન ધરતાં ત્યાં તુજને, પ્રભુજી ધાય પ્રસન્ન. ૧૬

તુજને પ્રભુ વરદાન આપ્યો, કરુણા કરી શ્રીચેારાર;

તેને સમે તું મારે ઉદરે, માગને અવતાર. ૧૭

* સનકાદિક, નારદ, વસિષ્ઠ, હરિ, અરુણ અને શતિ એકલા ભગવાના

પુત્રો નેહિકાશ્રી રક્ષા, એટલે તેઓએ શુદ્ધસાધ્યમ કર્યાં નહિ.

† અધર્મથી સી મુષાળી દેહ અને માયા જી જી સંતાન થયાં, તેને

સંતાન વચનમાં નિવૃત્તિને રાખ્યાં એ દેહ અને માયામાંથી લેલ અને

ચક્રવા લગ્ન થયાં, અને તે બેમાંથી કોષ અને દિસા ઉત્પન્ન થયાં. કોષ

અને દિસામાંથી કલિ અને દુષ્ટિ નામનાં બાઈ બેઠેન ઉત્પન્ન થયાં;

કલિએ દુષ્ટિમાં ભય અને શત્રુ ગણા નામનાં બે સંતાન હવેન કર્યાં.

તે બેમાંથી નરક અને દીવ્યરૂપના એ બે સંતાન ઉત્પન્ન થયાં. † સનકા

મા. ‡ કુવળમાં કુવને રામએ જ બોળે બેસવા દીધા નથી એમ છે.

|| કુવળા દામ ગાદી બોળેથી સુરુચિએ અજાણે કર્યો, એકથા મુળમાં નથી

પ્રવચને નામદેવી ગણાય

જ્ઞાન લીલગવાન,
અવિચળ પદ માગીશ મનુજી, મનવાંછિત વરદાન,
જો જનમમાં ન રીકું, ન હોય તેવું આશન,
અવિચળ મુવ હું કહું છું, આતાને થયી કાળા,
તન હવે વયમા તપ કયમ ભયે, તું છે નાનું બાળ,
સાંભળ મુવ હું કહું છું, છુજને, છુજને કું અપાર,
તુજ મુખ ભેળને છડું છું સુત, તારા મુને આધાર,
મેં છુજને વન ભાવા કુંવરછ, આજા કેમ અપાર,
શત્રુ સહ આનંદે મહાલે, તે મુને મહા કુંભ ધાર,
લમુવય હંગવાં ભેળન આવશે, પરણી રાજ લીલા કરશે,
મતિ પાકી થયે સુત વહાલા, ત્યારે તપ આચરશે,
કુંવર તેહ માને નહીં, કહે નિશ્ચે મારે વન ભલું,
ધ્યાન ધર અવિનાશનું, એ નવ રહેવાયે આવું,
એવું કહીને આજા માગી, પાયે લાગ્યો જાળ,
મય ઝલ્યો વનવલ્લે, તપ માંડવા તલોળ,
નવ વંચવર્ષ મહાવન ચાલ્યો, મુવ વેરાગ્ય મન આણી,
એ તેજે સમે મળ્યા ત્યાં, માર્ગમાં વીજાપાણી,
જોઈ જઈ સમભલી, પાછો
માન્યું, જોનાર મંથ ઝલ

હે દેવકાંત નારાયણ,
કૃપાભર કુંવરને વન કાઢ્યો, ખીક ખીક શુભ,
કુંવર નારદ કહે કૃપાળ આવશે, કરીને દેહ સાધન,
જેહ આસન કોયે ન ભોગમું, તેહ પામશે છુજ તન,
એવું વચન માંભ પતાં રાત્રી, મુખે અપાર,
મુખીને માતા આનંદ પામી,
મન પામવા
શોક
કુવને
કેવળે

૪૭
૪૮

૨૭
૨૮
૨૯
૩૦
૩૧
૩૨
૩૩
૩૪
૩૫

માન હું, તે આજા
ચોપી સાંભળે ન

મહાદેવ વરપોદે ચડ્યા, શોભા કહી નવ ભયરે;
ગિરિદિગ્ગે મેડપે આબ્યા, શોભા સહિત શિવરાત્રે; ૫૧
મેનકા આવી પોંખવા, તે હિમગિરિની નારે;
ભામત દીઠા રૂપે ચોગી, વૃષભપર અસવારે; ૫૨
લગ્ન પાગી સુંદરી તવ, શિવ દિવ્ય ધર્મ રૂપરે;
તવ આનંદ આઘી પોંખિયા, કૃપાનિધિ શંકરભૂપરે; ૫૩
સંકપમાં ગિરિના પદાસી, મળિયા હાથે હાથરે;
આમર ત્રિપિ ગણવુંદ સાવે, હર્યા તે મન સાથરે; ૫૪
ત્યાં હિમચર્યે હરે ધરીને, આપું કન્યાદાનરે;
પેહેરામણી અતિ કરીને, સંતોખ્યા ભગવાનરે; ૫૫
આથંગે પાવેલી ધરીને, શિવે માગી આજ્ઞાથરે;
ગિરિદિગ્ગે વળાવી લગ્યા, પછી શિવ કેલાસે ભયરે; ૫૬
વિવાહ હવે વિધિયે કરી, શિવજી આબ્યા નિજ ધામરે;
સુમિતર સુનિને આપ્યા હવી, સો ગયા પોતાને કામરે; ૫૭
સાચકે ભક્ત સંતોખિયા, સર્વની પૂરી આશરે;
જયજય શબ્દ કુસુમ વૃદ્ધિ સાથ, શોભે દિગ્ગેડાચરે; ૫૮
શુકદેવ વાણી ગાયરે, સાંભળે પરીશિત રામરે;
નરનારી શ્રવણે ધરે, પવિત્ર દક્ષની કથાચરે; ૫૯
પ્રભપતિના યત્ન અને, રતને

એકાદશ ચિત્તે મહું વૃન્દાવનમાં, પદાર્થ ભગવાન;
ગરુડે સહી ગોવિંદજી આભ્યા, મુવતણે સમિધાન; ૧
હિ સુકુટ સુંદર મસ્તકે, શોભિત પિતાંબર અંગ;
ચતુર્ભુજે આઘુધ શોભે, શંખ ચક્ર ગદા સારંગ; ૨
વિજયમણી અણિ હુકકાં, અણિ વિદ્યુત આભાર;
શ્રીવત્સલાંછન હારમુકાં, મનોહર શ્રીસુરાર; ૩
ગણક પછી રમ્ય વાહન, બેઠા શ્રીવેંકુળનાથ;
અનેક સેવક સેવામાં, ઘણા ભક્ત છે હરિ સાથ; ૪
તે મુવે પ્રગટ સ્વરૂપ ભેળું, તવ ક્યાં નળીને પ્રભુમંગ;
પછી સ્તુતિ મુવકે ઉચારી, ગુણ ગણી હરિગુણગ્રામ; ૫
માત તાત ને બંધુ સખા, પ્રભુ તમે સગાને વહાલા;
કૃપાળુ કયાળ કેશવ દયાનિધિ, સ્વામી છે દીનદયાળા; ૬
હરિ સચરાચર તુજને રહેણું, તુજ સ્થાવર જંગમ વાસ;
અચળપદ તુજ વિભુવનમાં, સમયે વ્યાપક અનિનાશ; ૭

રથ કયો તેણી સર્વના પ્રાણ કેધાવને લીધે લોપણ સહિત સર્વે કોલે
ભગવાનની પાસે ગયા.

† આ લીધીની નીચેના ત્રણ કાંઈમાં જે હાન્દ અપરાધ આદિ કૃપ
પાસે મોકાયા, તે મુળ ભાવવર્તમાં નથી.

† આ નવમી અધ્યાયમાં મુવે ભગવાનની સ્તુતિ કરી, ભગવાન
પરોચી વેર પાપી ધેર આભ્યા, ને પિતાએ આપેલું સન્નિધિ મોગવું,
તે કયા છે.

† મુવે સ્તુતિ કરવાને મનમાં વિચાર કરીયે, પણ કમ કરી તે
ભણતો નથી, એમ પાત્રી શ્રીમત્તમને મુવના કાળમાં દયાથી પોતાની
ચરણ સંજ આગ્યો, તેણી તેની કાંઈ વાતી.

પ્રભપતિના સુત સનકાદિક,* વદ્યા ભોગી નેહુ;
વળી અધર્મથી† ઉપચ્યાં ને, દંભ માયા દેહ; ૨
તેનો પરિવાર હવે બહુ, તું સાંભળ પરીશિત રામ;
સ્વાર્થભુવ મનુના સુત ને બે, તેની કહુંરે કથાચ; ૩
બેઠક તન કેરું શુભ કહીએ, પ્રિયપાત્ર રાજા નામ;
કનિક ઉત્તમપાદ નૃપ, સહાય જેને પરચક્રામ; ૪
ઉત્તાનપાદ રામને સુંદર, શોભિત છે બે નાર;
એકે સુરુચી, બીજી સુનીપત, કરે સ્વામીની ભક્તિ આપાર; ૫
સુરુચિ ઉપર પ્રેમ ઘણું વળિ, રાજાનું બંધુ માન;
સુનીપત અણપામણી, તેનું કહું ન સાંભળે કાન; ૬
ઉભય શી સેવે સ્વભીને, આનંદે અનુદિન;
શ્રીજગદીશ કૃપાથી ભેળે, હવે એકેકાં તન; ૭
રૂપે સુંદર મહા મનોહર, જેવા શોભે કામ;
અને પુત્રનાં રામે મુવજી ને, ઉત્તમ ધરિયાં નામ; ૮
એક સમયે રામને પાળે બેઠા, અપરમાતને બીડે તન;
તેણે રામે શુભ પ્રત્યે વેઠે, સુનીપત માત વર્ચન; ૯
વચ્ચ અનુપમ અંગ ધરાવી, પેહેરાઓ શણગાર;
કુંવર સજ કરીને આવણે, ચોક્કસ રાજસભા મોગર; ૧૦

રમ્ય સંનકાદિક સ્થિતે- એણે બેઠા રમે છે બાળ;
જે પાછળ મહુકંઠણ તારા, નેકર-જ-ન-નામ; ૧૧
સમ અપિ સુનિ સહસ્ર અઘ્યાસી, અમર દેવ ગણરાય;
તેહ અનુદિનિય તુજ પાસે ફરશે, એ તારો મહિમાય; ૧૮
પછી† ગરુડ ઉપર પોતાની વાંસે, બેસાડમો મુવને અવિનાશી;
શ્રીવિષ્ણુનાથનાં દર્શન અર્થે, આભ્યા માધવ કાશી; ૧૬
ગંગામાં શુદ્ધ સ્નાન કરાવું, કરી વિદેહેશ્વરનું પૂજન;
હરિહરમાં એતર નહિ, સાધુ, સુભેષા વિચારી મન; ૨૦
ઘણું નયો મુવ વિશ્વાનાથને, તવ કરુણા પ્રભુએ કીધી;
અવિવાર વર આપી શિવજીએ, શુભ મતિ મુવને કીધી; ૨૧
ત્યાં હરિહર આસન મુવ બેઠા, શોભિત રમ્યાસન;
તેણે સમ મુવભક્ત પ્રત્યે, બોલ્યા સ્વગણવન; ૨૨
હે મુવ તુંથી એતર નહિ મારે, એમ વદે જગતાત;
ભક્ત પ્રત્યે હું બેઠ ન આપું, તું સાચી માનરે વાત; ૨૩
હવે મુવ તું બધે કરીને, એકવાર નિજભવન;
ત્યાં માત તાત તારે વિધેએ, હુ-બ આજો છે મન; ૨૪
સંતોષને તું માતને બધે, લોકાવને પિતુ રાજ;
છત્રીશ સહસ્રવર્ષે તું રાજ કરશે, એમ બેડવા શ્રીમહારાજ; ૨૫
માત સહિત તુને અવિચળ પદવી, હું આપીશ શુભ વચને;
ત્યાં નિત્ય મને સંભારે મુવજી, ને રમે વિસારે મુજને; ૨૬

* મુવ ભગવતમાં ભગવાન અંતર્યામી દોષાદી ભણી ગયા છે,
અર્થાત મુવને કહેવું પડ્યું નથી, ને પોતે પ્રમદ થઈ તાવ વરાતન નથી
અણે છે એમ મન.

† આ લીધીની આરંભને તનેની ૭ લીધીનું વર્ણન મુવ ભગવતમાં નથી.

એવો* સંગ્રામ કર્યો મળ્યુ જનન, સુદ લુભ્યે કિ દેવ ગગનઃ
ત્યાં અમર સ્તુતિ પ્રચલી કરે, આકાશથી વાણી ઉચરે.
એ વંક પામર ચહુ યક્ષ, ક્રુવળ એને, નથી કેની પક્ષઃ
હવે એને ઉગારે રણ આજ, ક્ષમા અપરાધ કરે મહારાજ.

વસંત

અન્યાય એમનો ક્ષમા કરે પ્રજા, અમરે એમ વાણી કહી;
હવે ચતુર્થ સંકષ્ઠ શ્રીભાગવતનો, અધ્યાય દશમો થયો સહી.
ઘડિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસંકષ્ઠ દશમોધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૨ ગોાં

કરુણું ૧૧ સું-રાગ વેરાડી

શુકલ કહે પરીક્ષિત સુભે, હરિકથાનો મહિમા ઘણે;
સ્વત શૌનક પ્રત્યે ઉચરે, રીતેય વચન વિદુર ચિત્ત ધરે. ૧
પછી ક્રુવળએ કહે કીધું ધણું, વાણું સૈન્ય હજુયં યક્ષતણું;
સ્વાયંભુવ મનુર્ ત્યાં આનિયા, રાય પ્રવને મન ભાવિયા. ૨
ક્રુવળ પ્રત્યે એમ વાણી કહી, મળ્યુ ભક્ત સુત સાંભળ સહી;
એ યક્ષ રંક પ્રાણી અગ્રાન, તેને તું કાં હણે શુભવાન. ૩
એ પૂર્વ કર્મની ભાવિક વાત, મૃત્યુ પામ્યો જે તુજ ભાત;
એમાં યક્ષનો નથી કંઈ વાંક, એ પ્રાણી પામર મહા રાંક. ૪
મારે વચન તું ક્રુવ ન ઊપાય, યક્ષ મારીને નવ હો પાય;
કુબેરના સેવક ॥ એહ, યક્ષ કુબેર ગણ કહિમે તેહ. ૫
તું હણે યક્ષને કૃપા અહીં, તેથી કુબેર હુભાશે અહીં;
તે ધણા યક્ષનાં છેલ્યાં રીશ, સુભુતાં કુબેર ધરશે અતિ રીશ. ૬
સ્વાયંભુવ મેલ્યો કહ્યું સોન, ત્યાં સૌભાગ્યે ક્રુવ રાખન;

* આ કરી પછાની વાત અગિયારમા અધ્યાયની છે.

† આ અગિયારમા અધ્યાયમાં યજ્ઞોના નારા યજ્ઞે જોઈ સ્વાયંભુવ મનુષ્યે ક્રુવને વારના ઉપદેશ કર્યો તે કથા છે.

‡ એ મુજબ કહાં થાય.

કે સ્વાયંભુવ મનુષ્યે કહ્યું કે, હું ક્રુવ ॥ નરકનાં દ્વારરૂપ કંબને બેઠે
હર, જેને આમા માની પશુની પેઠે પ્રાણીઓના સંહાર કરેય, એ કંબને
અભયકંપના સણુ પુરુષને ધોય નથી. મોહાઓનું સંહન કરવાથી, હલ-
કાએ ઉપર થયા સાવધાની, બરેભરિયા. સહિ મેનો રાજધાની અને સર્વ
પ્રાણીઓમાં માનનારા રાજધાની બનવાનું પ્રસન્ન થાય છે. જે બ્રહ્મવત્
પ્રસન્ન થાયથી પરમ સુખની પ્રાપ્ત થાય છે, વળી બ્રહ્મવત્ની કાળરૂપ
શક્તિ વિચારમાં અને એવી એવી છે. અભિનવશી અને ભગવાનની સહિ-
રૂપ એ કાળ પેલે બનેલ છે. એ સર્વનો જાત આણે છે. વળી તે એક
પદાર્થમાંથી બીજને ઉત્પન્ન કરે છે, અર્થે બીજમાંથી નીબંધ તેમ એક
પદાર્થની બીજ પદાર્થની નાશ કરે છે તે બીજને ત્રીભંડો નાશ કરે છે.
એ સમુદરરૂપ કાળને કોઈ પેલાને કે પાકે નથી. વાણુવા વેગની
પરબરે એમ રજ દોડે છે તેમ દોડવા કાળની પબરે અચરમ્ પ્રાણીઓ
પેલાઓનાં કરી મરણી દોડી નય છે. ભણવામાં ન આવી શકે એવા
તે ઉપર, પોતે કું કહ્યું મારે છે, તે કોઈ ભણી રાહત નથી. વારા ભાગે
માનવા માં થાય નથી. દેવ ન (ઉપર) છે. હર સુખે છે, પાણે ॥ તે
મારે છે, તમારે નિરંદકાર દેવાથી તેના સંબંધના શણુની ને કરીથી
તેપાત નથી. મદિ નાલિયા બગરની પેઠે અભાવિત પશુ તેણે કરવિત્તું જ કરે
છે. મદિ કંબને શાંત કરી કરેને પ્રસન્ન કરે. ઘડાઈ વેશાંકમા છે.

શિક્ષા વચન સુણી નિરધાર, મુવે સઘ તન્યાં હથિયાર. ૭
યક્ષ સુદહી કુબેરે જાણી વાત, વાણું સૈન્ય ક્રુવળએ કીધું પાત;
ખનદ કુંવર મળીને ચો સાથ, ક્રુવ સાંનિધ્ય આપ્યા યક્ષ નાથ. ૮

વસંત

ક્રુવ સાંનિધ્ય ત્યાં આનિયા, યક્ષનાથ તેણી વારે;
ચતુર્થસંકષ્ઠ ભાગવત કથાના, હવે અધ્યાય અગિયારે. ૯
ઘડિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસંકષ્ઠ દશમોધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥

કરુણું ૧૨ સું-રાગ મેવાડો

અધ્યાય ૧૨ ગોાં

કરુણું ૧૨ સું-રાગ મેવાડો

સૂતપુરાણિક વાણી બેલે, શૌનક પ્રત્યે કથાયણ;
શ્રીશુકલ પરીક્ષિતને કહે છે, સાંભળ સાચું રામણ. ૧
પછી કુબેર ધનને સર્વ યક્ષ મળી, આપ્યા ક્રુવ સાંનિધાનણ;
તે ક્રુવળ પ્રત્યે કહે માંગે, મન વાંચિત વરદાનણ. ૨
એ રંક જતુ પરાશરન કરીએ, હણતાં મહાગ્રધ યાચણ;
કુબેરે હરિભક્તિના વર આપ્યો, ક્રુવને હેડે હવે ન માયણ. ૩
ક્રુવતાણી આગ્રા મારીને, યક્ષરાજ ગયા ક્વચ્છાનણ;
પછી ક્રુવતા મુક્યા ક્રુવળએ, દયા કરી ભગવાનણ. ૪
પછી ક્રુવળ આપ્યા ત્યાંથી, નિર્ગ પિતાને ગામણ;
રાત્ર્યાસને યેકા ક્રુવળ, અધિ પધાર્થી શહુ તે કામણ. ૫
સાધુ સંત સિદ્ધ યોગી આરે, આપ્યા ત્રપિ અનેકણ;
વેદવિધિએ મંત્ર જાણીને, કીધા ક્રુવને અભિષેકણ. ૬
ક્રુવે મિશ્રુક મળુ સંતોષ્યા, હીમાં કાનું અપારણ;
કુલેશ વૃદ્ધિ અમરે કીધી, વર્ણો જ્યજ્ઞયજારણ. ૭
પંચ શબ્દ જેડહિ ગર્જના, ત્યાં જ્ય જ્ય પ્રોહામણ;
પુત્રની જેડ પ્રભા પાળે પ્રીતે, સુહાની ક્રુવ રાંતણ. ૮
સમગ્ર લોકને આનંદ ઉપન્યો, સુખ પાપ્યા સાધુ રાંતણ;
એણું રાત્ર્ય ક્રુવળએ કીધું, વર્ષ છત્રીશ સહસ્ત્ર પયંતણ. ૯

અપરમાર્થા ક્રુવળની તો, સુત શીક ઉપન્યો મનણ;
સુવ વિશેષે કાવાસિ માંહે, વેશી કીધું સહગમનણ. ૧૦
વિષ્ણુ ભક્તિ ક્રુવ મહિમાથી, તે પામી વેનુંક વાસણ;
માત પિતા મુજનાં ઉદરિયાં, કૃપા કરી અભિનાશણ. ૧૧
એના કુળમાં હેય એક વૈશવ, સાધુ હરિના જનણ;
તેના અષ્ટીતર સહસ્ત્ર પૂર્વજ, રસડી વસે ધન્ય બનણ. ૧૨
પોતે ઉદરે કુટુંબ વરે એવો, વિષ્ણુ ભક્ત મહિમાયણ;
જન્મ મરણના લથ સો વારો, મહા દારુણ અથ જાપણ. ૧૩
તે કરી ગર્ભવાસ નવ વારો, સાંભળ પરીક્ષિત રાયણ;
અવિચળ પદ પામે તે અંતે, સુખ પ્રાપ્ત પૂણ્ય થાયણ. ૧૪

■ આ બારમા અધ્યાયમાં કુબેરની સત્તા પામેલા કુબે પેલાના નવવામાં આવી યેણેથી ભગવાનનું પૂજન કર્યું. પછી પેલાવા સ્થાન વિષ્ણુવર્ધને પામ્યા તે કથા છે.

† યાજ્ઞક દાન કીધાં, વધા યજ્ઞી દક્ષિણાઓ યજ્ઞોની બનવાની પૂજ કરી.

‡ આ બે લીટીની વાતની સંબંધ દશમા અધ્યાયમાં આવી ગયા છે.

પાછી યુવલ્યએ પોતાના તનને, આપું રાજ્યાસનનું;
 નેકું પતિનું આશયન કરવા, પોતે ચાલ્યા વનનું. ૧૫
 બદિકાશ્રમને ગિરિદ્વીપ માસિધ, કીધું પ્રભુનું ધ્યાનનું;
 યુવને પાર્યદ પ્રત્યક્ષ થઈને, આખ્યા સન્નિધાનનું. ૧૬
 વિભુપદ આપું નિઃ શાન્ત વલ્લભી, કૃપા કરી ભોજારણ;
 અવિચળ પદ આપું સદા ભેટાં, અયજ્ય ભુગદાધાનનું. ૧૭
 પાછી પ્રભુના પાર્યદ બોલ્યા, સુનંદ નંદ જેહ નામનું;
 યુવ ને માતા બંને વેમાને બેસી, ગયાં અવિચળ ધામનું. ૧૮
 શ્રીહરિ કૃપાથી અચળ પદ પામે, માતાસહિત યુવ પાળનું;
 અવિચળ પદ આપું મહારાજ, દુષ્ટ્યા દીન દયાળનું. ૧૯
 હવે એક મને જે સાંભળે યુવની, વિષ્ણુ ભક્ત કથાયનું;
 તે નર નારીને ગલવાસ ન આવે, અંતે વેકું જાયનું. ૨૦
 રોહિ ધરી જે જન સાંભળશે, પૂર્ણ યુવ આપ્યાનનું;
 તેને કરજી કરશે શ્રીહરિ, સ્વામી શ્રીભગવાનનું. ૨૧
 કોટિ યસ કૃણ પામે પ્રાણી, કૃણ ચો તીર્થ સાધનનું;
 રંક વિમ કહે કરે ભેદી, હરી જોડો સાધુ જનનું. ૨૨

વંદાયુ

શ્રી હરિ ગુપ્તથી ભણો સાધુ, જન્ય સાર્થક સાયરે;
 ચતુર્થકંધ ભાગવાતને, હવે પૂર્ણ દ્વાદશોધ્યાયરે. ૨૩
 કવિ શ્રીમદ્ભાગવતે અર્ધભરે દ્વાદશોધ્યાય: ॥ ૧૨ ॥

૧૩૩૭૭૭૭૭૭૭૭

અધ્યાય ૧૩ ભોઈ

કરણ ૧૩ ચું-રામ રામમી

શ્રીશુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળે અમિતમ્યુ તનરે;
 સુતપુરાણિક સીતક પ્રત્યે, વહે પરમ વચનરે. ૧
 અરિ મૈત્રેય કહે છે વિદુરને, હરિ કથાના મહિમાયરે;
 પરીક્ષિત રાજા શ્રીશુક સુનિને, પ્રેમે નમિયા સાયરે. ૨
 મણિપત્ય કરીને પ્રશ્ન પડે છે, પરીક્ષિત રાજનરે;
 યુવનું થયરિ કહ્યું મહારાજે, તે મેં સાંભળ્યું સ્વામિનરે. ૩
 હવે મણુ પ્રાણીન બહોં રાજ્યે, યસ કીધા જેહરે;
 કથા કથા યસ કીધા સદી તે, સુને વિરહારી કહે તહરે. ૪
 વળી યુવના સુને શાં શાં કીધાં, પરાક્રમ મહારાજરે;
 તે કથા સાંભળવાતણી સુજને, ઈચ્છા છે બહુ આજરે. ૫
 પ્રશ્ન એવું પરીક્ષિતનું સાંભળી, શુકદેવ કહે સુણ;
 તે પ્રશ્ન તમાએ બહુ ભટું પૂછ્યું, તેના કહું મહિમં. ૬
 યુવલ ભક્તને બે પુત્ર સુદર, હવા સુગમ કુમાર;
 ન્યેષ્ઠ પુત્ર તે ઉત્કલ વલ્લભ, બીજો વત્સર નિરધાર. ૭

ન્યેષ્ઠ પુત્ર ઉત્કલ યુવનો તે, રાજ્ય કરી વળી ત્યાગરે;
 વેરાશ્યધરી મહાવન વિપે ગયો, કીધા સર્વસંગ પરિભાગરે. ૮
 એકાશ ચિતે પરમેશ્વરનું, વન વિપે ધમું ધ્યાનરે;
 શેશેશ્વર તે હવે સદી, નિત્ય ભગે શ્રીભગવાનરે. ૯
 બીજો વત્સર* પુત્ર હતો, તેણે કીધું પાણી ચંદ્રભુરે;
 ધણી મન તેની હતી પાછી, કૃપા અણધાર્યુંરે. ૧૦
 તેના વંશમાં એક રાજા, અંગ હવે ઉત્પત્તરે;
 તેણે યસ કીધા અપરિમિત, હુત હોમ બ્રહ્મ યજનરે. ૧૧
 તેના યજમાં હુત દેવતાએ, નવ દીપાં નિરધારરે;
 એવું ભણી અંગ રાજા, હુઃખ ધરે મનમાં અપારરે. ૧૨
 દેવતા આકાસથી વહે, સાંભળ હે રાજનરે;
 સંતતિ તારે નથી કંઈ, પુત્ર કૃણ ચંતાનરે. ૧૩
 અપુત્રવંતેનાં યસ ભાગ લેવા, અમને નહિ અધિકારરે;
 એમ ગગનથી અમર સર્વ, વહે વચન ઉચ્ચારરે. ૧૪
 પાછી પુત્ર અર્ચે રાયલોક, માંદીયે એક યજરે;
 પુરાશાનને ચર કીધા સદી, હુત દ્રૌપ માંહે હનરે. ૧૫
 પાછી પૂર્ણહુતિ સમે ન્યાં, યસ કુંડં વિશાળરે;
 મરાત ધર્ધ યસ પુરુષ પ્રગટ હવા, કહે ભાગ વર ભૂપાળરે. ૧૬
 પછી વસ યુરુરે આરિયે વર, રાજને કરી કરજીભરે;
 યસ યુરુષ કહે પુત્રનું સુખ, ભુજને હશે હુણ રાયરે. ૧૭
 પાછી યસ યુરુષની કૃપાથી, હવે રાયને કુમારરે;
 તે માસાળને સુણ ઉપન્યા, અન્ય માગે ચલાવે અપારરે. ૧૮

* એ વતારની વડાલી સી રતરવિને પુષ્પાણી, લિમકાત, દીપ, હનરે;
 વસુ અને ન્ય ન્યા નામના ૭ પુત્રો. થયા દંતા પુષ્પાણીને પ્રમા અને. ૧
 દેવતા નામની ૭ સદી હતી, તેમાં પ્રભાને માતર, અધ્યક્ષિન અને સાધે. ૨
 બેયા વાતના અગ્રા અને દોપાને પ્રેરા, નિશીય અને શુષ્ક એવા નામના. ૩
 વણુ પુત્ર આખા. સુરુને પુષ્પવિભી નામની સીમાં સર્વેતને નામના. ૪
 યુવ કયા અને સર્વેતને આશરિ સીધી અણુ યુવ પયો. ૫
 યુવની પદાર એ નમુની નામનાને યુક, કલ, વિદ, ૬
 યુવન, સહ અમિરે મહુત, યિલિ અને. ૭
 હેલુક નામ યુવરે પુષ્પવિભી નામની. ૮
 સીધી ન્યા યુવે એ નામના ૭. ૯
 યુવો વળા કા. ૧૦
 આખી હોને કા. ૧૧
 ની એ. ૧૨
 વાસ્તે. ૧૩

* એ વખતે પાર્ણસા સાથે વિમાનમાં બેઠા હતા, તે વખતે
 મનમાં યુગે કે, હું મારી માને મૂળ ભટું છું, હવે પાર્ણસાને કહું કે. ૧
 આ આજના વિમાનમાં બેસીને ન્યા છે તે બુદ્ધિ.

† એ યુવના મદિગાના મ્થોકા નારહલકે પ્રચિત્તજોભા
 ન્યાં બીજા વખતે ગયા છે.

‡ આ તેરમા અધ્યાયમાં યુવનો વેસ તથા વનનો પિવા વ.
 યુવના દુઃખ કૃષ્ણી વપુર્ણ અપાલી કથા છે.

તેહ કુંવરના મોસાળ કેરો, મૂળ હતો સો સાયરે;
તેના સંગથી પામિછ રાજા, હવે તે વિખ્યાતરે. ૧૮
તેથી અન્ય માર્ગ તેણે ચલાવ્યો, ને લોપ કીધા સદુધર્મરે;
દુર્મત વ્યાપી રાયને તે, મહા દુષ્ટ કરતો કર્મરે. ૨૦
તે અંગ રાજા* રાજ્ય મૂકી, ગયો વન મોઝારરે;
તપ કર્યુ જઈ બદ્રિકાશ્રમમાં, સ્તવ્યા શ્રીવિશ્વાધારરે. ૨૧

વલ્લભ

સર્વ દિવેક તનયો તેને પુત્રે, અન્ય માર્ગ ચલાવિયા;
અતુર્થસ્કંધ શ્રીહર કથાના, અધ્યાય તેર પૂરા થયા ૨૨
હતિ શોખદુભાવતે અતુર્થસ્કંધ ત્રયોદશોધાવ ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ૧૪ મોર્

કલ્પ ૧૪ મું-રાગ આસાવરી

શ્રીશુકલ એમ બોલે, સાંભળ પરીક્ષિતરાય;
શૂતપુરાણિક શૌનકની, પ્રત્યે કહેતા હવા કથાય. ૧
ભયુ આદિ મુનિએ મળીને, કીધો સથળો સાજા;
અંત્રિયોને ગમ્યો નહિ પશુ, વેન કયો સુવરાજ. ૨
વેનરાયે અધર્મ માંડ્યો, અવનિ મહિ અપાર;

તલ્લણ તે દુષ્ટ મૃત્યુ* પામ્યો, વેનરાય નિરધાર;
તેણે સમે અવની મહાજમાં, લપ્યા જગજગકાર. ૮
પછી રાય વિના ત્યાં પ્રજા સોએ, કો કોને નવ માને;
એવો અવનિષર ઉપાત માંડ્યો, એકાકાર કયો ભણે. ૯
વાટ પાકુ તસ્કર જાગ્યા, કમતલો નહિ પાર,
લૂટે પ્રજાને ઘલુ દુઃખ દેતા, સમળે ત્રાસ પોકાર.
રાય વિના અન્યાયિયોને, કો સમર્થ નહો તે વાર.
કદ પ્રજાને દેખી કમિ, મનમાં સર્વે વાત વિચાર.
સર્વે કમિ મળીને વેન રાયનું, શરીર હતું ત્યાં જોયું;
તેના ઉત્તરે ગયવા લાગ્યા, સકળ સંયોગે જોયું.
મથતાં મથતાં દેહના ઉરથી, એક પુરુષ કોને જોયું;
તેની પરીક્ષા ભેઈ કમિ કહે, એથી કમળો મળ્યો.
એ કંઈ રાજ્યને યોગ્ય નહો, નિષેધ મળ્યો વિષય.
તેને વનની સામિ આપી મોટો મિલકતો, મારે.
તેનાથી લીધે મોટો મિલકતો, મારે.
પણ નવિન મોટો મિલકતો, મારે.

પછી

રાય વેનના બાહુ જેહ, ઋષિએ મથવા માંથા તેહક
બહુ થતે ઋષિ મથન કરે, અતિ આશિલાખ મનમાં ધરે.
બહુ મથન થકી નિરધાર, બેહું એક પ્રગટયું તેવાર
મહા તેજસ્વી શોભિત અંગ, અવતરયાં બાળે લક્ષ્મી શ્રીરંગ
ઉદય વેનના બાહુથી સાર, પરમેશ્વર અરિે અવતાર;
પૃથ્વરાય કહીએ તેનું નામ, પ્રગટ હયા હરિે એણે ઠામ.
કન્યા પ્રગટ હુવી અતિસાર, કહતે સંગે લક્ષ્મી અવતાર;
તેનું નામ જ પારડ્યું અર્ચિ, પૃથ્વને વરિ પોતે અર્ચિ.
પદ્મી દેવ સર્વે રહી આકાશ, સ્તુતિ ઉચરે સાન્નિધ્ય અવિનાશ;
ઉત્તમ જળ લાવીને અનેક, વેહ ઇન્દ્રે કીધો અશિષેક.*
આશિનંદન સુતિ ઉચરે, પુણ્ણિદ અમર જન કરે;
પંચ શબ્દ હુંહિ ત્યાં વાળે, શબ્દ મનોહર રમ્ય ત્યાં ગાળે.
બાટ બંદીજનાં યથા ઘોડે બહુ, ચાચન જન સંતોષ્યા સહુ;
પૃથ્વી રાવળના મહિમા અપાર, વત્સોં નિબુલનમાં જ્યકાર.
પૃથ્વેકે ધર્મ માંઈ અનુસરી, સાધુ સતની રહ્યા કરી
વેહ માર્ગે ચાલ્યાં ધર્મે, યજ્ઞં વ્રત જપ તપ સહુ કર્મે.
સર્વ ધર્મના મારગ જેહ, પૃથ્વેકે ચાલતા કીધા તેહક
કીર્તિ પૃથ્વની સમળે વિસ્તરી, કરે સુધર્મ ધર્મોપકારી
શકેળ કહે સુબુદ્ધિસત્રાય, એ હરિ કથાનો મહિમાય.
સત યોગદક્ષની સંગાથ, ઐત્રેય વિદુર પ્રત્યે કહે વાત

૧૮૫૧ યોગેશ્વરજી સળંગી, બનવે રાજકુમારજી સળંગી રાણીની સાથે
 ૧૮૫૨ બે પુત્રાશ્વર અધિકારક બનવે સમુદાયોથી અગ્નિ રાણીની સાથે
 અમિની પેરે માથાવા લાખ્યા ત્યાં કુનિશ્ચ સાંતાનું સિદ્ધાન્ત લખ્યા,
 વરજીએ બ્રહ્મવા નેતું ધોણું અને પાણી ગરમાઈ જાય ત્યાં, વાણુ મગર
 લખ્યા, ધરે કંઈપણ માણા આપી, ઉદે તતમ પુત્રકે આપ્યો, ધમાન
 શિક્ષા કરવાનો કેટ લાખ્યા, છકાએ વેગમથ જાવરા આપું, સારજીતએ
 કિતમ દાર આપ્યો, વિજીએ સુદીની મક અને લકમીએ અગિનથી
 સંપતિ આપી, રૂકે અને પાર્વતીને કશાપ્રકારથી તરવા આપી, બાદ-
 માએ આશ્વત નેના પાંચા પાંચા, ત્થાએ અર્ચત સુંદર રથ, અગ્નિએ
 માએ આશ્વત નેના સામા આપી અનેતું મંત્રય અને સુવે પોતાની
 બાસા તરવા જાળદના રાણાઓની અનેતું મંત્રય અને સુવે પોતાની
 રાણીને નેના વાણુ આપ્યાં. પુત્રકેને કમિષ્ચત રથને લઈ નનારી અગ્નિ
 આપી, આકારી નિરા પ્રહ્લાદ દાર આપવા માંલ્યા આકારથી કરવા કશા
 સિદ્ધ હોતેએ માય, માયન, વાન વગાડ્યાં અને અંતર્ધાન વગાડી કશા
 આપી અગ્નિએ સામા આપીની કશા દીપા, સમુદે પોતાના પેદા થયેલા
 દીપ દીપા. સમુદ. પત્તે વયને નહીએને રથને ચાલવાના માં આપ્યા.

[illegible]

पञ्च

મૈત્રેય વિદુર પ્રત્યે કહે છે, સુભો હરિજન સર્વથા;
 પંચદશ અધ્યાય થયા, જાગવત ચતુર્થસ્કંધતાણી કથા.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભગવતે સ્વપૂર્વસ્કંધે પંચદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૫ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો*

કડવું ૧૬ મું-રાગ સામેરી

ગર્લ યોગી કહે સુખ રાયલ, શ્રીભાગવતભૂલ મહિમાયલ,
 પુષ્પરાધનાં ચરિત્રા નેહલ, અપિ વિસ્તારી કહે તેહલ.
 હેવ અપિ મળી વાળી ભાવેલ, કાંકવા ના હશે પુષ્પરાધ તેહલ.
 સર્વ મળીને કહે છે વિચારીલ, પુષ્પની કીર્તિ સુખે વિતારીલ.
 આ રાત્ર મહાભાગિણીએ ઘરોલ, અમનીનાં સુખે અધર્મ નશોલ;
 મહાકાંત્રાની આ યદાવરો ધમલ, તીર્થ વ્રતજપતપ સર્વકર્મલ.
 પુષ્પી હોહીને લેશે સારલ, અમનીનાં તેજ તપ અપારલ.
 ન્યાં ન્યાં ચંદ્ર રવિ ગતિ કરેલ, તેટલે આણુ પુષ્પની દૃશલ.
 પંચાસ કાંટા પુષ્પી પ્રમાણુલ, સધળે પુષ્પની દૃશશે આણુલ;
 સંધુ સંતનુ રક્ષણ કરશેલ, દેવમાર્ગે એ સદ્ય કર્મ કરશેલ.
 લોપી અધર્મ, ધર્મને ધરશેલ, મહિમા નિહવન રિતરશેલ.
 દુઃખ કરશે સહજ સંસારલ, વરણુ પારે જંબીર રહે મનલ;
 શત્રુ મિત્ર સમાન એ ગણશેલ, રાણુ દેશી રાત્ર બાણુશેલ;
 નિયમધારી પ્રિતાવાળાલ, શરણે આવેલોને માન દેનારાલ.

મહા પુત્ર તુમ્હાં મનેહુ, ચરશી માત સમાન પ્રમાણેહુ;
 વેરાગવવાન ને મહા જાનીહુ, ભગવત ઝંઝાં જે પ્રમાણેહુ;
 રાકળ રાજકો નમહુ આપશેહુ, ચક્રવર્તી રાજપદ ધાપશેહુ;
 કોર્વાં વચન કોઈયા ત્રિવેદેહુ, સર્વિય ઝાંકી રાકહું ત્યાં જેવેહુ;
 નેનાં બલિષ્ઠ બાઝ્યા નેમકેહુ, રાય પ્રથુને કીપી અભિયેહુ.

ପ୍ରଶ୍ନ

अभिषेकं क्षीणं रायं पृथुने, सांभजं पदीक्षितं रायदे,
अतुर्थस्त्र्यं भागवतनो, हवे। पोडशमे। अहयायदे.
इति श्रीभट्टभाष्ये अतुर्थस्त्र्यं पोडशेऽध्यायः ॥ १६ ॥

1270-1285

● આ તોળના અધ્યક્ષશ્રી સાર્વ લોભાણ દેવતાંકીએ સાતમર
કેટલાની જ સહિત પૂજારીશ્રી પુનિમ્બીની આચારીની સુત, આગમ ખરે
કેટલાની જ સહિત શ્રી છે. વળી તે ગાયત્રી (પાનન) પાનન જેવાં વાગ્ય બને
કે છે કે, કે શબ્દ, પુનિમ્બીએ શોભાળની આપના ઉત્તમ કર્તવ્ય તે
જાન અમને આપ્યું છે, તેમણે અમે વર્ણન કરીશું. તેમ પ્રધે જલાન
આ છે, પર્વનાં રૂપને દિશ્યા કરનારા છે. વળી સાર્વ જેમ આકાશ
અન્યને શોભણ કરી રૂપનાં પાણી પાણી રંગે છે, તેમ જ જેના સમગ્રમાં
અન્યની કુશળ સમગ્રે પાણી આપ્યા છે. પૂજી જેમ સર્વને સહન કરે
છે, તેમ દુઃખી માણી વધારાપર પગ મૂકે તે. પણ તેને તમે સહન કરો
છો. કલાકરે સ્તુતિ કરી છે.

જે કૌ મનમાં ચિંતવશે જન, સમગ્ર ઇચ્છા સર્વથા;
મન કામના હું સર્વ આપીશ, વેદ વાણી એ મયા. ૬
પૃથુરાનં એણે સાંભળી, આનંદ મનમાં પામિયા; ૭
તાલણ મન* અવનીની સામે, સ્વરૂપ વાહરડા થયા.
વચ્ચ થઈ પૃથ્વી સુરભિ પ્રત્યે, પય પાન મનુ રાજ કરે;
તવ પાને પૃથ્વી થરે તે, હેળી રાજ હર્ષ મનમાં ધરે. ૮
ત્રિભુવનના જન પાસે આવ્યા, જે સુષિના પ્રાણી હતા;
મનસા વાચા તત્ત લેવા, આપી સર્વ થયા છતા. ૯
નગ નાગ માનવ દેવ દાંતવ, ગુણી ગાંધર્વ આવ્યા બહુ;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ વારી, ઊભા ગો વત્સ સાનિધ્ય સહુ. ૧૦
પર્વતોએ હિમાલય રૂપી, વાહડાથી હોહન કરી;
શિખર રૂપી પાત્રમાં વળી, પાતુ રૂપે દોહી ખરી. ૧૧
દેવતાઓ અમૃત હોણું, પાન કરવા કારણે;
કુધા કળશ સંપૂર્ણ ભરી, લઈ ગયા શકને બારણે. ૧૨
માનવીઓએ અન્ન હોણું, તે બક્ષ બોજન નિત્ય કરે;
ખટકા અન્ન પકવાસ બોજન, કરી આનંદ દેર. ૧૩
સુરભિ વચ્ચથી દૂધ હોલાં, સ્વાદ અમૃત નાભુએ;
પય પવિત્ર કીધું દેવે પીધું, ચોનક અમિ પ્રમાણુએ. ૧૪
સર્પે હોહન કરી મણિ લીધાં, વિખની શી સંખ્યા કહું;
ગાંધર્વે દોઢે શાગરંગ, વાદિત સર્પે હોહન કયું. ૧૫
રાક્ષસોએ મધ, દોણું, ઉદર મગ પાને ભર્યા;
એક પ્રમાણે પ્રાણી સૌએ, પોતાનાં કારણ કથ્યાં. ૧૬
જેને જેવી ઇચ્છા હતી બહુ, તેણે દોહીને લીધું સહુ;
અવનીએ એમ રસ સહુ આપ્યો, નિમુંખ કોઈ નવ રહ્યું. ૧૭
પક્ષાં પૃથ્વીએ પૃથ્વીને, પુત્રીકને પુત્રીકે;
પુત્રી થવાથી તે જ પૃથ્વી, લોકમાં શુભકારી થઈ. ૧૮
પૃથુરાનંએ ધનુષ આંચે, પર્વત એકલા કીધા સહી;
સોમિ સહુ સરખી કરી, રાય પૃથ્વીએ ધનુષને કરમહી. ૧૯
પછી દેશ નકે ને ગામ રચના, ધવળ વાસ તેણે હેવી;
વન સીમની મર્યાદા કીધી, એકત્રી તેમ જ સૌ નવી. ૨૦

વસંતઃ

કીર્તિ વાપી અતિ ઘણી, સાંભળા પરીક્ષિત રાયરે;
અષ્ટાદશ અધ્યાય થયા પૂરા, મહાગૃહસ્થ કથાયરે. ૨૧
પતિ શ્રીમદ્બાળનને મહાગૃહસ્થ અષ્ટાદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥

* પૃથુરાનંએ સ્વાર્ણકુવ અતિ વાહરડા બનાવી પેનાના દ્વાપરુપ પાવર્ત્તે બોલમ દોહી હતી

† દેવને વાહરડા કરી સેનાના કલશમાં પુશ્કોને દોહી

‡ આ કહી પ્રભાત નથી.

§ નાભર્વ અને અપરણને ત્રિશાલકુ આધરને વાહરડા કરી ભળના પાવર્ત્તે પુશ્કોને દોહી

|| રાયનોએ પ્રદાનને વાહરડા કરી શેઠાના પાવર્ત્તમાં અદિશ દેવો દહી.

અધ્યાય ૧૯ મો*

કંટકું ૧૯ સું-રાગ સામેરી

શ્રીકુલ વાણી વહે, સાંભળા પરીક્ષિત રાયરે;
હવે પૃથુરાય મન યત્ન કરવા, ધરે ઘણી ઇચ્છાયરે. ૧
સરસ્વતી† લીરે પદારથા, પછી રાય પૃથુ મહાધીર;
અતિશય યત્નને પ્રારંભ માંડ્યો, સરસ્વતી સરિતાતીર. ૨
ક્ષિતિ શુદ્ધ કરી યત્ન કુંડ વેદી, રચના રચી અંગક;
નવરંગ મંડપ નિચિત્ર અપસન, સૌ સામર્થ વિવેક. ૩
કંકાત્રી સહુને લખીને, તેમાંવ્યા સૌ રાય;
રાય કુસી છત્રીથી આવ્યા, રાય પૃથુને ત્યાં. ૪
ગાય રૂપે યદ્ધ પૃથ્વી, સાચા પદારથ આપે;
હઠી દૂધની નદીઓ વહે, (તેમ) વૃક્ષ ફળ ત્યાં આપે. ૫
સહુને અઠવાસી રૂપી પૂજ્યા, પછી કંટુ અન્ન પૂજન;
મુશ્કેલી તુરી રક્ષા અર્થે, સૈન્ય સાથે વિનિતાઈ તન. ૬
તવણી અન્નમેષ કીધા એમ, રહ્યો છેડાએ એક;
નવ ઇન્દ્રે ચિંતા થઈ, (નિચાર) મન વિવેક. ૭
એ શુદ્ધે જીતાયે નહીં, કાંઈ કરું વિમ્ન ઉપાય;
એર થઈ પૃથુના યત્નાય સમર્પિ, આપ્યો મધવાય. ૮
તે અન્નને† ચોરી ગયો, સુર પતિ સ્વર્ગ ભૂવન;
ત્યાંકે હોહકાર થઈ પુત્રી, સૈન્યમાં તાલણ. ૯
ત્યારે રાજા પૃથુને તન, વિનિતાઈ જે કહેવાય;
ક્ષિતિ સવળી શોધી વજરે, સાથે સૈન્ય બહુ સંખ્યાય. ૧૦
પગ શોધતામાં ઇન્દ્રને ઘેર, અન્નની જડી જાણ;
તન કંઈને શોધી અન્નઅર્થે, યુદ્ધ માંડ્યું પૃથુસુતે તાલણ. ૧૧
મહા શુદ્ધ અમરે આદરણ, ને યઝ્ઞા વહવા દેવ;
પૃથુ પુત્ર સાથે શુદ્ધ કરવા, દોષધું તત્તમેવ. ૧૨
અંદકે સામા આવીને, તે કહે બાણુની વૃધ્ઃ
દરો દેશથી બાણુ છૂટે, કે નહીં હીસે દષ્ટ. ૧૩

* આ કોણુની સાથે અધવામાં ઉદ્ધ, અન્નમેષના પેટા કરી ગયા તેથી પૃથુ તેને મારવા તૈયાર થયા. પરંતુ પ્રજાએ ના પાડી, એ કથા વર્ણવી છે.

† પ્રજાદર્શનો સરસ્વતી તીર.

‡ ઉદ્ધ અદરય પેટાને લઈ આકાશમાં માર્યાં જતો હતો, તે અતિના જોવામાં આવ્યો. એ સમયે ઉદ્ધે અધર્મની ક્ષાંતિ કાનારા પાવર્ત્તોને નેશ લીધો હતો. તે ઉદ્ધની પછાડે અતિના કહેવાની પૃથુપુત્ર દોહાને ને બાળ માર્, બાળ માર્." એમ લોકોએ, પશુ તેને ન્યાયારી જોવાની બાજુએ કરનાં અભકારી. વધ કરતાં અદેશના પ્રયુક્તને નેહિ અતિ કલિએ ફરીથી આજ્ઞા કરી કે, ચક્ષમાં નિસ પાંદના અન્નમ દેવને માર. એવી આજ્ઞા સાંભળી, અત્રનામાં ઉદ્ધ પાણુ દોહાને એટલે ઉદ્ધ પાંદનાં નેપ લઈ વધ પેટાને પડતો મૂકી અલેપ મર્યા અર્થ, એને પૃથુપુત્ર પેટા લઈ વધ આપે.

§ આ લીંદીથી આરણીને નીચેની નવ કક્ષીમાંની શુદ્ધની તથા દેવને પક્ષી લાવવાની વાવ પૂજા આચરવામાં નથી. પશુ ઉપલી નેપમાં ને લખ્યું છે, તે પ્રમાણે છે.

ખડ્ગ બાણ ત્રિશુલ ભાતા, વજ્રના મારે ધાય; ૧૪
 પૃથુ પુત્રને મધવા તણું, ત્યાં યુદ્ધ દાટણુ યાય.
 મંત્રાસાચે બાણ છૂટે, અખંડ મેઢની ધાર; ૧૫
 બિજા પોદા પરાકર્ષી તે, તણે પ્રાણ તે વાર.
 વિજિતાશ પેતે ક્રોધે ઝગ્યો, તે પાઠે બાણ અનેક; ૧૬
 પછી ઇંદ્ર સાથે મલ્લ યુદ્ધ કરતો, હવે તે ચીર વિવેક.
 પૃથુ પુત્રના મહાર થકી, ઇંદ્રની હવી ગતિ ભંગ; ૧૭
 લયુભાવની કરી સહસ્રાંશ નંદો, તણુ અન્ધપ્રસંગ.
 પ્રયુરાથ પુત્રે ખંધ બાદ્યા, દેવના નિરધાર; ૧૮
 દિવિજન્ય કરી અન્ધ લાવ્યો, પિતા કને તે વાર.
 હવે પૃથુએ છોડી મેઢેલ્યા, કરી માઠું યગર્જુ કામ; ૧૯
 કરી પાછો અન્ધ મુક્યો, રામ પૃથુએ તેણુ કામ.
 વળી ઇંદ્ર પાખંડીવેશ ધરીને, અન્ધ હરયો કરી તેહ; ૨૦
 વિજિતાશુકવરે બાણ તાકડું, મૂઠી હય નાઠે તોહ.
 પ્રયુષે તબ બાણ મહીયું, કરણુ ઇંદ્રને મારવા લાજ; ૨૧
 કત્તિનેએ શાંત કીધો, કરણુ કરી ઇંદ્ર મહારાજ.
 અમે એને નાશ કરણું, તમે રહેા નિર્જિત; ૨૨
 એણું કરતાં કૌપે અપ્રમા, આધાર્ય અપેશ્વર સંત.
 કમિએ ક્રોધે ઇંદ્રનું, આવાહન કરણું તે વાર; ૨૩
 જેમને તાણ્યા આપ્યો, તે શુભિ શુવ મોઝાર.
 ઇંદ્રને શુભમાં ભિસાદીને, છોડે છે કષિરાય; ૨૪
 તેણુ સમે તો સ્વર્ગ મધ્યે, હાહા શબ્દ જ થાય.
 તબ પ્રહ્લા આપ્યા પ્રહ્લાસદનથી, સાંભળી છુંબાપાત; ૨૫
 તે કષિવર પ્રયે વાણીવદે, એમ તિણુ નિષ્કસુખ વાત.
 વિનય વચન અનેક કહી, પ્રહ્લાએ મુકાવ્યો સુરરાય; ૨૬
 સહસ્રાંશ નયેા તેણુ સમે ત્યાં, પ્રભાવતિને ધવ્યો પાય.
 મધીશ્વરને વિનતિ કરીને, મધવા ગમેા સ્વસ્થાય; ૨૭
 પછી યશનું કર્યું પૂરું કીધું, પશિમ પૃથુ રાજાન.
 પ્રહ્લા વાક્યથી પૂર્ણ માન્યો, યજ્ઞ પૃથુ રાજાન; ૨૮
 પ્રહ્લા અઘ્યાસી ઝાવિ, પ્રહ્લા વદે આશિર્વચન.

* ઇંદ્રે ભયંશ અધરા કૈવર કરી તેમી અદર શણે સહી, સેનામી
 ધારી સહિત એ મોડાને ખીલેલી છોડી આસામાં પડતોયે નામી નામી
 પુત્ર: ગમિયો મોડી છે, તરત પૃથુપુત્રને પાળળ મોડવા. આ વખતે ઇંદ્રે
 માણસનાં ઘાંઘીની ધોપડી અને ઇંદ્ર વખાં પડેલ્યાં દર્વાં તેથી કાઠ
 નતનો લેખ પ્રદણુ કર્યો છે એમ ધારી પૃથુનાં પુત્રે મહાર ભયો નહો,
 પણ અર્ચિ સંપિના કહેવાથી પૃથુનાં પુત્રે જેવું બાણ તાકડું તે તે ન
 વખતે ઇંદ્ર પાખડુપનો લાગ કરી તથા ઘોડાને પડતોયે મૂઠી ગતવર્ધન
 પેદા લગાવી ઇંદ્રે કરેલાં પાખડ, શૂકમાં પ્રસિદ્ધિને પાખી વાકના
 ધાર્યા છે. આ મોડે પાખડે અને પા એવે નિરાની અથવા કદેકે
 મેવો. પાખડનાં શાખડું છે. એ પ્રમાણે ઇંદ્રે ને એ રૂપ તર્ક મૂકી દીધાં,
 તે પાખડી જેન, બીધ, કાપલિક વગેરે પાખડી મેવો આ પૃથ્વીમાં મન-
 વમાન થાય છે.

† બ્રહ્માને કહ્યું કે બળવાન અમે સ્વાર્થથી કંઈ શાસ્ત્રો નથી,
 પૃથુનાં સેા યજ્ઞમાં એક એટલા રહ્યો તેની ચી ડીક છે, હવે વધ બધે કરો.

જય જય શબ્દવાણી ઝાવિ વદે, અભિયેક આશિરવાદ;
 કુરુમ' વૃષ્ટિ હવી ગમન, પંચ શબ્દ હુંદલિ નાદ. ૨૯
 રાજ્ય પૃથુએ ઇંદ્ર સાથે સંતોષ્યા સહુ દેવ;
 જય શબ્દ જન સાચક વદે, તે યજ્ઞમાં તતખેવ. ૩૦

વલણ

જય શબ્દ વાણી વદે સુરમુનિ, સુણ સત્ય પરીક્ષિતરાયર;
 શ્રાતાજન બોલો શીહરિ, હવે ઓગણીયાને અધ્યાયર, ૩૧

ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે ચતુર્વિંશતે ઓનનવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૧૬ ॥

અધ્યાય ૨૦ મો*

કર્ણુ ૨૦ મું-રામ ગાદી

શ્રીશુક કહે સુણ પરીક્ષિતવાણી, શીક પ્રત્યે વદે સૂત પુરાણી;
 સ્કેમો યજ્ઞ આણ્યો પૂરો થવા, તબ મરમેશ્વર પ્રત્યક્ષ હવા;
 હરિ પૃથુને કહે તું માન્ય, ઇંદ્ર ઉપર ઘ્યા હવે આરણ;
 ઇંદ્રે યજ્ઞો કીધો ભંગ, માણે છે ક્ષમા ધરિ ઉભંગ.
 તુંને શક છે આરાં રૂપ, એમ જાણું તું નિશ્ચે બૂપ;
 દીધો અનેક રીતે સહીયોષ, આપામાંથી કરાવ્યો શાપ.
 શ્રી સંતાન ન કોઈ તારાં, એ તો સવે છે છેતરનાશ;
 તું તો છે રાણુ નિર્વિદ્ય, પ્રતાપાધિક અધમ ઉદાર.
 માગ માગ કંઈ વરદાન, હવેા તું પર હું તુષ્ઠમાન;
 એમ પૃથુ રાધને વખણુ કરી, યજ્ઞ ઉપદેશ કીધો શીહરી.
 એમ કૃપા કીધી ભગવાન, પૃથુ રાધને કહું બહુ રાનેર;
 કીધું ઇંદ્રને દ્રવ આલિંગન, તબ પ્રણુ શુધા મરણ.
 પૃથુએ પ્રણુલને કયાં પ્રણુભ, સ્તુતિ સુણે ઉઘ્યો શત નામ;
 અભુની પૂજા આર્ચો કીધી ઘણી, ધરણકા પરમેશ્વર તણી.

* આ નીકમ આજ્ઞાપત્રાં ભગવાને પૃથુને હપદેશ થયો, તે કયા
 વર્ણવેલી છે.

† નિયમને પથને કહ્યું છે, સુલક્ષિણા માણસો કોઈ માણસો
 કોઈ કયા નથી, તેમ તેમો દેવને આપના માનવા પણ નથી કાવો
 પુરુષ દેહ પ્રયે અસંકલિત રજાનો નથી, તેમતે દેવદેવે ધરેલાં સંવાનર્ધ
 પ્રયે મમતા ધનુ રાજેતા નથી. આપના દેહથી ભિન્ન છે, એક છે, શુદ્ધ
 છે, જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, નિર્ગુણ છે, રણેનો આપ્ય છે, અપાતો નથી,
 હાલો, નથી, એનાશી આપે રાજા સિદ્ધ છે; પરત દેહ એ અવરણથી
 ભિન્ન છે. તે ગલિન છે, નર છે, રણુ છે, શરેના આમયધા રહેલો
 છે, માપી સામય છે, વણેથી દેહાવ છે, દુષ્ટ છે, એ આપનાને લઈ
 સિદ્ધ થાય છે. આ પ્રમાણે ને વૈષ્ણવો રહેતા આપનાને ભણે તે, શરી
 રધારી ભતાં પણ રહેના વિશારી લેખા ન નહિ. કારણ કે તે મારામ
 ન રહ્યો છે. આ અર્ચવળ આપના ઇંદ્રિયથી નિરાણે છે, છતાં તેમના
 સ્વર્ગસ્વરૂપણી રહ્યો છે, એમ ભણે અનુભવે તેમો મોડા થાય છે, મન
 કરેલા પુરવચણથી છોડી બામ રાખને પરીક્રમમાં ભણે છે, પણ પ્ર
 પારિણી કરેલે ને રણુલ ન કરે તેમું પુરુષ મનને નહ્ય છે.
 મનનું પાપ રાખ થે છે. હું શુદ્ધ, તપ છે, મોડાથી મનનું
 પણ સમર્થિણાના પુરુષ પાતો ન રહ્યો, માટે મારી પા

હરિ કથા શ્રવણી પ્રીતિ હજો, હુમેતિ મારી સહુ જન્મે
કથા સહસ્ર કહી તો દીછએ, પ્રભુ કૃપા એટલી દીછએ.
હરિ શ્રવણ ઈચ્છું મહારાજ, તમે કરુણા કરી પ્રભુ આજ;
સફળ જન્મ હવા મુજ યાગ, તમ દર્શનથી મહા ભાગ.
ધન્ય ભાગ્ય મારો અવતાર, કૃપા કરી મને* વિશ્વાધાર;
નવ માણું મોશ ને જ્ઞાન, માણું એકહું તુજનું ધ્યાન.
આપના સ્વરૂપમાં સદાય રહું, એટલું જ હું અહિંયાં માગું.
પૃથુને કૃપા કરી શ્રીભગવાન, મનવાંછિત આપું વરદાન.
જ્ઞાન ધર્મ કહ્યો હરિયે વિવેક, પ્રભુએ પૃથુને કીધો અભિષેક.
પૃથુ રાયને આજ્ઞા કરી, પછી વેડુંક પધાર્યો શ્રીહરી.
પ્રભુ પાંચદશ કિન્નર નાર, અપ્સરા ઝમિ પિતૃ સાર,
ઋષિ અમર સહુ સ્થાનક લય, કરતાં વાત હરખ મન ન માય;
આવ્યો પૃથુ પછી નગર મોઝાર, પ્રભુ પ્રેમથી પાળે સાર.

બદણ

વિનેહ વાત હર્ષણું કરતા, સ્વસ્થાને સૌ ભયરે;
પરીક્ષિત પ્રત્યે વડે શુકલ, હવે થયા વીશ અધ્યાયરે.

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસ્કંધે નિર્ણયઃ ૧૧ ૨૦ ॥

અધ્યાય ૨૧ મો*

કંઠનું ૨૧ મું-રામ કેડારે

શ્રીશુકલ વાણી ઉચરે, રાય પરીક્ષિત શ્રવણે ધરે;
હવે પૃથુ રાજ શું કરે, તે કથા તુજને કહુંરે.

આજ

તે તુજને કહું પરીક્ષિત રાજ, શ્રીશુકલ કહે શુભ વાણી,
ત્રેત્રય વિહર પ્રત્યે સંભળાવે, સીનકને સતપુરાણી.
શત યત્ર કરીને રાય પૃથુ, પોતે નમ્રમાં પાંચ આંગ્યો;
સર્વ લોક ત્યાં પ્રસન્ન હવા છે, પ્રભ તણે મન ભાંગ્યો.
પૃથુરાજને કરુણા કરી ત્યાં, યશ વિષે ભગવંત,
એણે સામગી પ્રભએ પૂર્ણ કરી, આપી સેટ અનંત.
પછી પ્રતિષ્ઠાતન પ્રભનું કરવે, રૂડી પેરે રાય;
ધર્મ રાજ્ય પાળે પૃથુરાજ, પ્રભ સૌ મુખાણી થાય.
ધર્મ રાજ્ય પાળે પૃથુરાજ, પ્રભ સૌ મુખાણી થાય.
પછી વેડુંક જવા અધિકાર થયો, પૃથુરાય વિચારે ગન;
સર્વથા આ સંસાર તણે, જઈએ પ્રણેને સહન.
વળી યશ કરી પૃથુરાય કહે, પ્રભ પ્રત્યે શુભ વાણી,
તમે સૌ, પરબ્રહ્મ પરચરે, પૂજે સારિંગપાણી.
ધ્યાન જપ તપ ધર્મ કરે કંઈ, હેહ હમન સાધન;
આનંદ હાન દેવતા અર્ચન, પૂર્ણ તીર્થ તપ યસ.
પૃથુરાજને પ્રત્યે નથી, કહું અપરિમિત ગદ્ય;
સદા નિરંતર સદગાવેશી, ભાગેને શ્રીભગવાન.

* મહાસાન આપે ભાગ્ય કરનારને વરદાન મનવાન કહેડો, એ વાળી વાત જ્ઞાનને, ભાગ્યદાતા છે, એમ કહું માનું છું. કેમકે આપની નામવિદ્યા દોહી શકો બધાવાળા છે.

૧ આ સામગીમાં વધવામાં પૃથુ રાજને શહેરના આવી, સખા બંધીને તેમાં મળે અને સારા વર્ણવે આવી, તે કથા છે.

આદિ આનાદિ એક પરબ્રહ્મ, છે મુજને વહાલો;
સચ્ચત્વર બધાપક પ્રભુ, નથી કોઈ કામ દાલો. ૧૦
ધર્મ કાંડ નથી કૃપાલાત, કીધા મુનિએ સિદ્ધાંત;
હરિ કથા હરિનું સેવન, એ સાધન* ભળવંત. ૧૧
પ્રહલાદ પ્રાણી મુને વહાલા, ભગવત અને ગાય;
હરિ ભક્ત અતિ છે વહાલા, મુજ ભક્તિ કરે જ સદાય. ૧૨
સખા સર્વ રાણ હવી, કીધા, બહુ સકાર;
રાયતણે વળી ત્યાં સર્વ, ભોલે જ્યજ્ઞયાકાર. ૧૩
પૃથુરાજ પ્રીતિ ત્યાં કરે, વહાલી ઘણી પ્રત્યય;
પ્રભ રાયને વખાણે છે, ધન્ય ધન્ય પૃથુ મહિમાય. ૧૪
રાજ ધર્મિષ્ઠ તેણે કરીને, પ્રભ ધર્મને ભણે;
પૃથુરાયને મહિમા સૌકા, ત્રિશુવનમાં વખાણે. ૧૫
ધર્મ પાળતાં સર્વ મુખી છે, પ્રભ મન હર્ષિત ફગ;
મનવાંછિત સધઈ મુખ પામે, રાય પૃથુને પ્રસંગ. ૧૬
ઈન્દ્ર ભક્તિ સદાયસ્થર, પ્રભુતણું ધ્યાન ધરનાર;
પૃથુરાજને ધર્મ અતિશય, વતીવ્યો નિર્દોષ. ૧૭
ધન્ય ધન્ય એ પ્રભપાળો, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
ધર્મ મારું ચલાવ્યો સધળે, ક્ષિતિ તણમાં મહિમાય. ૧૮

વસણ

સીતિ તણમાં મહિમાય સધળે, શ્રીહરિની કરુણાધરે;
ચતુર્થસ્કંધ ભાગવતના, હવા એકવીશ અધ્યાયરે. ૧૯
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસ્કંધે આનિર્ણયઃ ૧૧ ૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૨ મો*

કંઠનું ૨૨ મું-રામ આસાવરી

શ્રીશુકલ કહે સાંભળ રાય, પરીક્ષિત મુન્ય પવિત્ર;
ત્રેત્રય ત્રણ વિહરને સંભળાવે, પૃથુ રાજનું ચક્રિત. ૧
પૃથુરાજને અંતર વેદ, ગંગા યમુના મધ્યે વાસ,
પૃથુરાજ ત્યાં આસન કરીને, સમરે શ્રીઆવિનાશ. ૨
એક સગે સનકાદિક ચારે, પ્રહ્લાદ કેસ કુમાર;
પૃથુરાજ ભણી તે આગળ છે, કરુણા કરી એકવાર. ૩
દેખી રાય ત્રિયાલ થયો, ને આપ્યાં પવિત્ર આસન;
ત્રેત્રે આવિગન કઈ લેખ્યા, પછી કીધું વિધિયે પૂજન. ૪
મુજ કિયાં ગુણ્યે પદારથા, તમે ઋષીન્દ્ર આ કામ;
તમ મુજ તણી પાર ન લાયે, તમે પૂજું પ્રહ્મ હોરવામ. ૫

* આ જાતીસામાં અસવારી સનકાદિક પૃથુ રાજને બ્રહ્મસાન આપું લખા પૃથુએ સનકપ્રધાની શુક્રપા કરી, તે કથા છે.
૧ પૃથુરાયે વિશેષ ઈડે છે, જેને પાર વેળાએ આવડું ન થાય તેટલું ભર કરી સધળીયે ભાષર હોય તે પલ સર્વના મર સરખું સમજું છું આપ કે જેમો ભક્તમય છે, વળી જેને શ્રેય વા અભિમતો બેદ નથી, તેમને અમરે શ્રેય મળે છે જેમણે શું ૧ પણ અમ સોડો વિષયવસ્તુઓને સ્વાચ્છત્વ ગમણીને બિંદે અને દુસ્તર સસારમાં આપાર કંઈને લીધે નળેલા હિરે, તેનું તે શ્રેય પછડે ન જાય. આપને મારે એટલું જ પુણ્યનું છે કે, આ કંસાસને વિશે કિયા કરવામાં મારા કલ્યાણ થાય, તે મને કહે.

સનકાદિકે રાગનું દીઠું, ધર્મ પવિત્ર આચરણ,
સાધુ સતતા સગ કરે, મન ધરે પ્રભુત્વ રમણુ ૬
એવુ દેખતા સનકાદિકે, આનંદ પામ્યા મન,
સનકાદિકે* પ્રતિબોધ લીધા, જેવુ વેદ વચન ૭
સ્તુતિ કરી પૃથુરાયોં અતિ, પછી ગયા યુનિરાય,
અન્યોઅન્ય હુવે મળી, પછી સ્થાન પોતાને બંધ ૮

* પૃથુરાયનું ઉપર પ્રમાણે વચન સાંભળી કવિએએ એ હાન કહ્યું,
તે કવિએ આ અધ્યાયમાં આપેલું નોંધે, પણ આ હાન ઉત્તમ હોવાથી
અને દીપવંશમાં દાંડીએ એ કવિએ કહ્યું કે, શુભ વચનના આત્મા વિષે દેહ
પ્રાપ્તિ રાખી અને આત્મા વિના બન્યું વસ્તુમાં વેપાવ્ય ગણ્યું કર્ત્વે,
એમ મોઢ વિચાર યુગ સાંચેમાં નિર્ણય કરેલા કે બહા રાખવી, ધર્મ
પાળવે, હાન બાળવના નવા નવા વિષયની ઈએ રાખવી, બ્રહ્મસાનના
સાધનમાં નિરા રાખવી થોમી સેલોની સેવા કરવી, બલવત્ કલા થવણ
કાવી, ધન અને કામનામાં ઉપયોગ પુરોગાની સમવેગે લાગ કરવે, ધન
અને વિષયોને છોડ દેવા, બ્રહ્મલક્ષણમાં રહેવાની પ્રીતિ રાખવી, પોતામાં
જ સતેષિવે વેદો, ભગવત્ અતુલા આશ્રિત રાખવી, કોઈને પીડા
કરવી, શાંતિ આદિ શુભ શાસ્ત્રપાત્રી વ્રતિ રાખવી, સ્વદેશને વિષાદ કરવો
ભગવાનની શીવાનુ સમરણ કરવ, કામના શક્તિ વચ નિયમ પાળવે,
અનિર્ણિતપણે વર્તવ, કામનેમને સાથ ઉત્તમ કીધે દેવો, સુખ ડ ખાદિ
દિવસો સહન કરવાની આવરે રાખવે, એટલું બહુલ કરવાની સમજના
૨૮ પદાર્થોમાં વૈષામ્ય અને નિર્ણય સ્વરૂપમાં એકાગ્રતા કરવી થાય છે
અકેસવનથી પરમાત્મા શુદ્ધ પ્રીતિ થવને લીધે (આશુભી ઉત્પત્ત થવા
અર્થાત્ પેર) , અશુભી પેર હાન, રોગાવના મળવાથી તેવું પરબલરૂપ
આવેલા વરોધ પાછું હટાવરૂપ (૧ લી અર્થાત્) એટલે સ્વરૂપનું વિરમણ
થવું તે, ૨ છ અર્થાત્ એટલે દેહને દેહનું દેહું એમ માનવું, ૩ જુ રાગ
એટલે દેહાભિમાનથી દેહને અનુકૂળ વસ્તુમાં પ્રીતિ છે, ૪ હુ દેવ એટલે
મહાશક્તિ વસ્તુ ઉપર અપ્રીતિ છે, ૫ યુ અભિનિરેર એટલે અનુદય
પદાર્થોની નાશ થવા પોતાની નાશ થવાની મિથ્યાનું અભિમાન તે)
વિગ રાહિયે પાછા કંઈને ન કહે એ રીતે બળી નબ છે દેહા દરખા
એ અત કરવને લીધે થાય છે, ભયુત સ્વપ્નમાં અન કરવું હોવાથી તે
જેનાર, જેનાર પદાર્થ અને તેજોને સમય રનારી અદ્યારે ભેગવા
માટે છે, પણ સુષુપ્તમાં અત કરવું નહિ હોવાથી કંઈ પણ જોવામાં આવત
નધા વિખાનું પ્રીતિથી રમણજ કનારાની ઉદિયને વિષાદ એમ છે
ઉદિયી અને એમ છે, અને ધન વિષય ર કરવાની શક્તિને અનેની નદરથી
અથી છે છે કુશિની માલીથી વિચાર શક્તિ એવાઈ બાળી તેને આગળ
પાળવું વિરમણ થવાથી હાન થવું કહે છે આવા ઉપદેશ પ્રેમથી એ
બીજું સમજી થાય હામ છે, તે અવલોકે એવેની બારબી કરવાથી એ
સ્વાર્મને તુરંગાન થાય છે, તેના એટ બજવામાં રવાર્મને તુરંગાનકાર કહી
પણ નથી ઉભુ રાખવાથી રાજા હાન અને સ્વરૂપને અનુભવ નાશ
થવું બતાવે સ્વપ્નપદ્ધતિ થાય છે સુસુપ્તના અગ્રાધારથી પાર પામવાની
ઉપદેશના પુરે પૂર્વે, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ત્રણ રૂપકારેને
અચલ તુરંગાનકાર એ સમ છે તે તવની એ આરમ્ભે મોક્ષ સંપાદન
રૂપકારે કહેવાય છે બાજેના વજ્રમાં નિવરત કાળને બાધ છે સુષુપ્તી
અથ અપાણુને તે પ્રકારી છે ઉત્પત્ત દેવેર્વ છે, તેમને ખોલાય કળ
લી નાંખે છે આત્મા (આત્મા વચરની) વસ્તુમાં આશ્રિત રાખવાથી
આત્મ થાય છે, એટલા માટે દેહ ઉદિય, પ્રાણ, બુદ્ધિ અને અનકારથી
વિરમણ પામવાર બજવામાં અર્થાત્મીરૂપે પ્રવસ્ય એ દેહ, કામ તથા
કરવાના આશ્રી શક્તિ એ પ્રકારે છે અને આત્મીરૂપે એ બાળવ છે, તે
જ આત્મા છે એમ જાણે એ પ્રમાણે હાન કહ્યું છે

† ૪૫ રાગ તે અરિ મરે કહે છે માણસ પોતાનું જ નમે છે,

પૃથુ રાગનો યસ છે મોટો, ત્રિભુવનમાં વિસ્તાર,
સુરિનર સુનિવર સર્વે જાણે, ભૂમંડળ ચોગાર ૯
દેવ દાનવ ચક્ષ કિરર, સમળે વિસ્તર્યો મહિમાય,
પ્રજા સર્વને ભુગતે પાળે, ધર્મવત્ત એ રાય ૧૦
ચતુર્ધેદે પૃથુએ ધર્મચક્રાવર્તી, સદા કર્મ માર્ગે આચર્યું,
પરમ હુવે અતમાં ધરી, બહુ કરે પ્રભુત્વ રમણું ૧૧

વલણુ

રમણુ પ્રજા પ્રભુત્વ કરે, તિલ્લ રમરે જગદીશરે,
ચતુર્ધેકથ ભાગવતના, હવા અધ્યાય બાવીશરે ૧૨

કવિ શીમ-આવરે ચતુર્ધેકથ દ્વાવિંશતિયા ૧૨ ૧

અધ્યાય ૨૩ મોટું

કહ્યું ૨૩ સુ-રાગ સારંગ-માલ હકી

શ્રી શુક કહે પરીક્ષિત અવિધાર, હવા પૃથુરાયને પય કુમાર,
ભયેશુ યુન વિજિતાશ સહી, બીમ ચાર દેખાડુ કહી ૧
પુકકેસરી, હૃદયેશ, દ્રવિણ, વૃક નામને પાચમે તન,
ભયેશુ યુન વિજિતાશ જેહ, પૃથુને થાય વલ્લભ તેહ ૨
સારે કથો પટે મન વિચાર, ભયેશુને આપ્યો રાજ્યાધિકાર,
પછી વલ્લભ પોદેચાં પૃથુ રાગન, સીસાયે તપસ્યાત ગયા વન ૩
બદ્રિકાશ્રમે ગંગા છે ભવાહે, અહા તીવ તપ માકડુ ત્યાહે,
અશુભ ભેર રવા ઉભા રહી, પરબહાનું આરાધન કરતા લહી ૪
સુશ પાકડાને કરે આહાર, જપે બપ શ્રીવિશ્વાધાર,
પછી વાસુ આહાર કરે રાજન, વરય ક્રીપાએમ “મન” પવન ૫
એમ તપકરતા હતા પૃથુરાયન, મનમાં પરચેશ્વરનું કરે સ્તાવન,
સાને વેશબથી પરબાધમાં રહી, દેવત્વ માધે પાચમે તેહ ૬
સીએ રમણ ઉછરે લીધો સહી, સહગમન ક્રીકુ વનમાં રહી,
તલ કુસુમ વૃદ્ધિ કરતા સો દેવ, પૃથુ સાનંદ્ય આભ્યા તત્તવેષ ૭
રાયસમીપ હાઆહિભ્યવિમાનડું, સીસહિભ્યેદેષિડ રાગન,
તલ હુદહિ નાહ હવા આકાશ, રમ પૃથુ ગયા પેકું વાસ ૮

પોતાનું પ હેરે છે, અને પોતાનું જ આપે છે, એકે સમયે બ્રહ્મણે
જે બીજા સુવર્નાકે તે બાળજની દયાથી લેખેને આપેડ અને
ખાલ છે તેથી આવી દેવમાં રવાન નથી આપે મુને ઉત્તમ બ્રહ્મજાન
આપુ તેજા બીડા દાપ જેડવા સિયવ બીજે કરી આપી રાજ એમ નથી

* જારે પળે કમૈના માર પળ છે એવી કમના કીધી છે
† અત રવિરામ અંબશયમાં ૪૫ રાગ કેવલ મેશ પાળી પેકું
નવા તથા તેની એ સહી વર્ધે હાનકી ક્યા છે

‡ આ પુરોન નામ મૂળ બાજવામાં બાવીશમાં અંબશયમાં
આવેલા છે ૪૫ રાગને વિમાન અથુ આ બાજાનું લખાણ મૂળ
બાજવમાં નથી, પરતુ શ્રીધરે ૨૩ આ અંબશયના ઉપરના સારની
મ્યાકમાં લખ્યું છે

પ્રજુ ધ્યાવ્યા સ્વર્ગ સહન મોઝાર, વરતી રહ્યો ત્યાં જયજયકાર;
એ શુકે કથા પરીક્ષિતને કહી, જે જન એકયને સુણે સહી. ૯
ખાણ વૃદ્ધ યોવન નર નાર, તેને પુનરપિ નહિ અવતાર;
ધર્મ, અર્થ, શોક્ષ ને કામ, આર પદાર્થ આપે તેને સીતા રામ. ૧૦

સવલુ

આર પદાર્થની પ્રાપ્તિ થયો, જન્મ મરણ ભય બંધયે;
શ્રીતા શ્રીતા શ્રીહરિ, હવે ત્રયવિશમે અધ્યાયે. ૧૧
ઇતિ શ્રીમદ્ભગવતે અઘર્ષરૂપે ત્રયવિદ્યોપાચ: || ૨૩ ||

અરકંઘાર રજ રો*

કંઠ્યું રજ ખું-રાગ ભાનાવળી

શીશુકંઠ્યે, પરીક્ષિત પ્રત્યે ઉચરે;
સંત સભામંદિ, શાન્ત શ્રવણે ધરે. ૧
પછી વિનિતાશ્વરે, રાજ્યાશક્તિ મેઘા સહી;
વારે બાતનેરે, પાસે તેડાવ્યા તહી. ૨
વારે કીશારે, બાતને, આપી વેહેંચી કરી;
પોતે વિનિતાશ્વરે, મહારાજ હવે ચક્રેચરી. ૩
તેને ઘરેરે, એકુ વનિતા રાણી હવ્ય;
પતિનત ધર્મ પાળેરે, કીર્તિ નિય નવી નવી. ૪
તે બેઠને સંતાનરે, હવાં સોહામણ્ય;
મહા મુંકરે, રૂપે કોણે અતિ ઘણ્ય. ૫
વિનિતાશ્વરે, રાજાએરે, યજ્ઞ મસ કીધાં સહી;
ધરા મહિમારે, રાજાને વ્યાપી તહી. ૬
પછી રાજા વિનિતાશ્વરે, યુગને રાજ્ય આપ્યું ત્યાંકે;
સર્વે રાજ્ય સોંપીરે, પોતે ગયા વન મંદિ. ૭

* આ યોગીશ્વરા અધ્યાયમાં પ્રજુના મનોર માચીનવર્તિ રાખને
મ્બેલા નમે કુલે સપાસ તેમને ધારે કદમીવગ્નિ ઉપરજ ક્યો, તે
અપ્રમંદન છે.

† હર્યોતે પૂરે, મૂર્યોતે દિગ્ગજ, ઇમે પશિમ, અને દક્ષિણે
ઉત્તર દિશાની ગાદી આપી.

‡ પ્રજુ રાજના અધ્યમેય યજ્ઞની બંદર વિનિતાશ્વરે દેદ પાસેથી
ગોઝા કાચો દત્તે, તેથી દેદે તેને અંતર્ધાન ધણી પ્રતિ આપી હતી,
તેથી તેને નામ 'અંતર્ધાન' મળ્યું છે.

§ એ મિત્રાંત્રિ દિગ્ગજની નામની રત્નપીઠી પાત્ર, પવનના અને
શુભિ એ નામના રત્ન પુરો મથા. પૂર્વે ત્રણે અત્રિએને વહિઉં છાપ
છાપે દત્તે, તેથી તે વિનિતાશ્વરે ત્યાં અવધારી દત્ત, પશુ પાળ અત્રિના
પતને પામ્યા છે. નજરવડી નામની સ્ત્રી કીને પણ દર્શિધાન નામના
પુત્ર થયા દત્તે. તેણે, ૪૨, ૪૩ અને ૪૪૫ એરે લેવાથી રામપીઠી
માલિકા બીનેને પોતા કન્યાકે એમ ધારી, કોના કાગ સુધી વરને
પિત્ર કરી તે આલંકાર પૂર્ણ સીધી હતી હરિશ્ચોન રામને હરિશ્ચોન
નગી બંદિત, ગર, છાંચ, કાળ, રુપ, અને છત્રવત નામના કુપુત્ર
પા, એ અપોથી સર્વથી મેટા બંદિત રાજા બાગેશ્વરથી અને કમોડી
ના રાજાવત્રીમાં સદાગ દત્તે. તેણે કહે રાજા વજ્ર ક્યો વગરડું રાજ્યું
તો, પૂરે દિશા તેના અધિપતિનાં દંબોળી આશક ગઈ હતી, તેથી તેનું
પાત્રનવર્તિ એડું નામ પડ્યું છે.

|| આ વાર કહીને પાત્ર મૂક્યાં નથી.

ભિષ્મ તપ કીધું, આરાધન હરિનું કરી;
તપ કૃપા કરીરે, વૈકુંઠથી આવ્યા હરી. ૮
વર આપીરે, વૈકુંઠપુરીમાં લઈ ગયા;
વિનિતાશ્વરે એમ ઉદ્યોરે, ચો વોતે નિર્ભય થયા. ૯
રાય વિનિતાશ્વરે, અંધેશ પુત્ર હરિધાન બંધે;
તે ધર્મ ચલાવેરે, જેવો વેદમાં તર્જીયો. ૧૦
હવે હરિધાનનેરે, છ સુત મુંકરે ક્યા સહી;
તેમાં અંધેશ રે, માચીનવર્તી તહી. ૧૧
તે સમુદ્રનીરે, કન્યા પરવરે તહા,
જેણે સઘળે પૃથ્વીમારે, યજ્ઞ બહુ કીધા યદા. ૧૨
માચીન બહીરેરે, યજ્ઞના પ્રારંભ માંડીયા;
મન મહિથીરે, હૃદય સઘળાં છાંડીયા. ૧૩
રાય અવળીપરે, યજ્ઞ કરે છે ધણ્ય;
નહી પારજરે, ગણતી આવે તે ધણ. ૧૪
પ્રયોતા નામેરે, દયા તન હવા તહી;
મહારાણી તેરે, કીસે રૂપે મુંકર સહી. ૧૫
જેહ પુત્રેરે, પ્રયોતાથી દયા કહ્યા;
તે સમુદ્રનેરે, વડે તપ કરવા ગયા. ૧૬
યંથે ચાલવાંરે, એક શુભ સર આવિયું;
રચના રજીરે, નેધને મન આવિયું. ૧૭
તદ સમુદ્રનેરે, બણે પદમ ખાણુ બારી;
ત્યાં તપાં કીધું, શિવલ કેરે ધ્યાન ધરી. ૧૮
તપ કીધું, અતિ ઉચ્ચ એક આસને;
કરણા કીધીરે, શિવલએ ત્યાં ઠાસને. ૧૯
શિવલ પ્રકંઠ થયારે, સરોવર મહિથી;
પ્રયોતા નેધરે, જાન કીધું ભાવેથી. ૨૦
શિવલ કહે છે રે, સાંભળો પુત્ર તમે;
તમ અનુકર્ય મારેરે, દર્શન દીધું અમે. ૨૧
પુરુષ પુરાણનેરે, બાજન અને પ્રિય છે;
તમે છે હરિ બજનારે, હરિ કરુણાકર છે. ૨૨
સ્વર્ધર્મે પાળીનેરે, સો જન્મે પ્રાપ્તને મળે;
એથી પુરુષ અદકુરે, દેખ તે સુખમાં ભળે. ૨૩
પણુ હરિ બજતનેરે, અંત સ્વમય થાય;
શ્રીહરિ પદ પામેરે, પ્રણામ શુભ ગાય. ૨૪
તે હરિ કેરેરે, સ્તવન જે ઉત્તમ છે;
સદાશિવે કહ્યારે, હરિ પુરુષોત્તમ છે. ૨૫

* સમુદ્રિત નામે સમુદ્રની કન્યાને પારવરે દત્તે.

† વપ કથાની પાત્ર મૂક્યાં નથી.

‡ કદાચિતે પ્રયોતાએને નીચે પ્રમાણે કદમીગડું સોન મ્બે-
દે વિજ્યા આપ્યું મદપણું ચઢાવે આમનેતાએને સ્વર્ગ પણ
આનંદ આપે છે, મારે અને એ આનંદ મજાજ નેત્રકે, વળી
પરમર્થક એવજ સર્વત્ર એવા; નાનિમાં કામ ધરનાર; પંચસ્ર,

જ્ઞાન દાન દેવારે, યુદ્ધમાન યંકર થયા; ૨૧
 કૃપા શિવની દેરે, સેતાપ સધળા ગયા. ૨૧
 હવું શિવ દર્શનરે, સેવક સ્તુતિ ઉચરે; ૨૨
 કર ભેડીનેરે, પ્રભાત ત્યાં દશે કરે. ૨૩
 અબુ ધન્ય ધન્યરે, અમ રંકને કૃપા કરી; ૨૪
 આજ દાસનીરે, આશા પુરી હવે ભરી. ૨૮
 મહાદેવનીરે, સાથે માંધવે છે ઘણુ; ૨૯
 લેખા યંકરરે, પ્રાણનાથ પાવેલી તણા. ૨૯
 એવા મહારુદ્રનેરે, અણે નમ્યા પ્રીતશું; ૩૦
 સ્તવન ઉચર્યોરે, વંધા રૂડી રીતશું. ૩૦
 તેમને મહાદેવજીએરે, જ્ઞાન ઉપદેશ બહુ કહ્યો; ૩૧
 પ્રહસાન સાંભળ્યા થકીરે, શોક મોહ સધળા ગયો. ૩૧
 ત્યાં શિવજીએરે, પ્રહસનની કથા કહી; ૩૨
 તેથી પાવનરે, દેહી દશે સુતની થઈ. ૩૨
 તે નારાયણ સરોવરેરે, ભેસી જ્ઞાન મહિમા કહ્યા; ૩૩
 પછી શિવજીરે, તે સરોવર મધ્યે અદ્વૈત થયા. ૩૩

વિષયો વધા છંદોએના નિર્વંધા એવા; વાસુદેવરૂપે ચિત્તના નિર્વંધા, સાંત
 અને સ્વરૂપકાર એવા; સર્ગરૂપે અનંદરૂપા નિર્વંધા, સુરમ, અનંત
 અને મોહનાં આશિષી પ્રથમ વિષે જનનને ભાગનારા, પ્રકૃતગતરૂપે
 છુદ્ધિના નિર્વંધા, જનનને બોધ આપનારા; અનિરુદ્ધરૂપે અનંતા નિર્વંધા;
 સર્વરૂપ એવા, ક્ષય, રજિ રહિતા; વર્ણ, મોહના દાસરૂપ, રહિત અંતઃ-
 કામનાં રહેનારે અગ્નિરૂપ એવા; મોહના સામન્યરૂપ; મોહને નિસ્તાર
 કરનારે અદ્વૈતરૂપ વિવું વધા રહેતાના અત્યંતરૂપ; વશુ વેદના પાતાં પાત-
 રૂપ; વૈવેચાણા જાતરૂપ એવા; છાત્રને વૃત્તિ આપનારા; સર્વ સ્વરૂપ
 એવા; પૃથ્વીરૂપ એવા; સર્વ પ્રાણિઓના રહેલરૂપ અને નિરાદ સતીર-
 વાણ; વસુદેવપ્રવાણ; વૈદ્યાધ્યને પાળનારા; મન, ઉદ્વિગ્ધ લગ્ન રહેના
 બળરૂપ એવા; આત્મારૂપ એવા; શાન્ત્યુદયથી સર્વને નાથ આપનારા; અંતઃ-
 મર્દિયોર્વેદના આચરૂપ; પ્રાણિકર્મથી વિવેકીય દેનારા; નિર્મિત કર્મથી
 છુદ્ધિ દેનારા; સુચરૂપે અધર્મનાં ફળરૂપ અને કૃપાળીની એવા; વિનિષ્ઠ
 પ્રકારની વાળીને અનંતા; અદકારમય એવા; યુગ્મેથી સર્વ ઉદ્વિગ્ધને
 કાઢ કરનાર અને વૈષ્ણવોએ પુલકે એવા આપના સ્વરૂપનું દેહન આપે.
 (આમ શિવજીએ આત્માના કરાવ કૃપા પછી કહ્યું) જરાયુગ્મ, આત્મ, રવેદન
 અને લઘુભિન્ન, એ પ્રમાણે ચાર પ્રકારનું આ જનત માયાથી જનવર્તુ
 છે, તે જનતરૂપે પુર વિશે ચોતાના અંતઃ (જનરૂપ)થી તેમાં રહેલા છે,
 એવામાં મટે છે જન (પુરુષ) એવી સંજ્ઞાથી ઓળખાયા છે. જન હૃદય
 વિષયનું કૃષ્ણ હૃદયદ્વારા સોવરે છે, કાચરૂપ એવા તમે દેહના પશુ
 પાસનામાં આપતા નથી. હું આ કામ 'આત્મ' કરીશ એવા વિચારમાં ખમ
 રહેલા અને સ્વાર્થદ્રિષ્ટનાં લાલચ પુરોગે તે તુજ અભય જ્ઞાતી પશુ વળગી
 ન રખાયી તમે હવેથી થી છે. હે રાજકુમારે, આ પ્રમાણે આ 'મયોત્ત-
 રાદ' નામનું સ્તોત્ર તે તમને મળે તે પ્રમાણે બાધત થઈને. પ્રભવંદનાના
 પતિ બ્રહ્માને અને વૃહુ વગેરે અમને સુદિ રચવાથી જ્ઞાન થઈ સ્વરે
 બ્રહ્માએ આ સ્તોત્ર અમને સિપાણું, અને એમાં આ સ્તોત્રથી જ્ઞાન
 મળી એક પ્રમાણની જન ઉપવર્તી છે. કહેલી આ સ્તુતિનો ભવ કરી
 વખતે એકાગ્ર છુદ્ધિ રાખને, તેથી તમને મનપાંચિત ફળ મળશે.

વસણ

અંતઃકર્મો હયા શિવજી, તમે સુણો પરીક્ષિત રાયરે;
 જય શ્રી ગિરિવરધર પ્રભુ, હવા પૂર્ણ ચોનિરા અધ્યાયરે. ૩૪
 ઈતિ શ્રીમદ્વાયનતે અત્તર્વચ્ચે અતિશોભાયઃ ॥ ૨૪ ॥

અધ્યાય ૨૫ મો*

કરકું ૨૫ મું-રામ મારો

શુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળો અશિમન્શુ તંન;
 સુતપુરાણિક રોનક પ્રત્યે, વડે રમ્ય વચ્ચન. ૧
 પ્રાચીનજીવી રાય કેરા, યજ્ઞને નહિ પાર; ૨
 શમશામ વન વિષે સવેન, કથો યજ્ઞ નિરધાર. ૨
 પ્રાચીનજીવી રાય પોતે, ભેક્ષ કરે છે યજ્ઞ; ૩
 એવે સમે ત્યાં પધાયો, સાક્ષાત નારદ મુન્ય. ૩
 પ્રાચીનજીવી રાય હરખ્યે, પશુ પવિત્ર આસન; ૪
 અર્ધ પાદે પૂજન કીધું, વળી રૂડી પ્રકારે સ્તવન. ૪
 પ્રાચીનજીવી રાય પ્રત્યે, પછી વડે નારદ દેવ; ૫
 તમે યજ્ઞમાં પશુ હોઅિયાં, અનંત અવશ્યમેવ. ૫
 તે સઘળાં વળી વાટ બાંધી, રહ્યા છે મારગમાંહિ;
 વાટે ચિતવન કરે છે રાય, કયારે આવશે અંધિ. ૬
 તે પંથ મધ્યે વાટ ભેઈ, રહ્યાં છે નિરધાર; ૭
 ભે રાજન અહિ આવશે તો, લોકદર્શિની કરીયે પ્રકાર. ૭
 તવ રાજ્યે પરીક્ષા ભેઈ, તો પ્રત્યક્ષ દીઠું તેહ;
 વિરમ્ભ પાળી અન્યામાં પીધો, પ્રાચીનજીવી જેહ. ૮
 નારદ સુનિના ચર્ણ પ્રચુર્મી, વડે વાણી રાય; ૯
 હવે શું કરવું થયે તુજને, પ્રભુ જેથી પ્રાયશ્ચિત નાપ. ૯
 ત્યારે નારદ વડે વાણી, સાંભળિયે જાનન; ૧૦
 એકાગ્ર ચિતે કહું તુજને, તે સાંભળવા આપ્યાન. ૧૦
 રાય એક પૂરેઈનાં યજ્ઞો, ઉદ્વિગ્ધ અમ્મે નિધાર; ૧૧
 નિવાસ અર્થ નમકું ભેવા, આલેખે તેણીવાર. ૧૧
 દેશ વિદેશ બધે ક્યો, ભેઈ ગિરિ શુદ્ધ અનેક;
 ફરી ફરી રાય ચાકિયો, નવ અગ્નું નમ્યાં ત્યાં એક. - ૧૨

* આ પરીક્ષાના અધ્યાયમાં નારદજીએ આત્માને છુદ્ધિના સંગથી થતાં અનેક જન્મ મરણોના ઇતિહાસરૂપે કથામંચકર્યો છે.

† લેહાના દિવિષારથી વને પાડે.

‡ પુરોજન એટલે જન. ચોતાના કર્મથી વ્રત અર્થોન સારી ને જન. અર્થોત્ત જનન કરનાર છે; વળી જનું કર્તવ્ય પશુ મેઈ જાણી રાજનું નથી અને જેના કર્મથી જનને જનન નથી એવે એક પુરોજનના સખા (પિતર) હોતા.

§ વિષય નોંઘનાનાં સ્થાનરૂપ સતીર.

॥ પુરંજનને મનુષ્યદીર (વચર) વચરનું બીજું પશુ અને પંક્ષીનું સતીર (વચર) મળું નહી, કારણ કે તે સતીર અનુભવી અણી સુખ સાવની થકાતાં નથી, તેથી તેના અસ્તવાર અથવા નહિ.

હિંમત્તાયના દક્ષિણ શિખરમાં, નમઃ દીઠું સાગઃ
નવદ્વારં છે પ્રત્યક્ષ જેને, જેમાં વધારું છે અપાર. ૧૩
એકેત્વમાં એક અવાસમાં છે, મહા મહિમયર્થ ઓતકાર;
તે મધ્ય બેઠી સિંહાસને, એક પર્વ સુંદર નાર. ૧૪
પદચ્છાદીત આવી નિકળી, સ્નેહ પુરજન રાત્રતઃ
તેને દાસ** દાસીની શબ્દમાર શોભા, શી કરું રચનાવ. ૧૫
ત્યાં પંચસુખીની એક સર્પ છે, તેની અપરિમિત શોભાથ;
તે સુંદર નારી તણી, એ કરે બહુ રહ્યાવ. ૧૬
શય પુરજન તે અવારને વિશે, ઇચ્છા કરે પાણી શ્રદ્ધથ;
ત્રી અવનવી સાથે વીહિવા, લગ્ન થીબ આચરણ. ૧૭
નાક હાંત કપોલ શોભા, વર્ણવી ન શકાય;
શ્યામવર્ણી સુંદરી, કંઠે સુંદર હરિમેખલાય. ૧૮
સુંદર અતિશે રીસતી, બાજી રંસાને અવતાર;
તેને પુષ્ટિય સાય પુરજન, કોણ છે તું નાર. ૧૯
કર્ણ કંઈ આવી અહિંયા, અહિં સું કરવા ઇચ્છેય;
તુજ દુકર્મમાં રહે, હા અગિધારકરેકો સંકેય. ૨૦
બીજા અબળાઓ કોણ છે, વળી કોણ છે એ સંકેય;
શું ધર્મની લગ્નમાં તમે, કે પ્રાણ ત્રી કંઈયે? ૨૧

* પુરજનને તો મહાપ્રસારી (નમઃ) પ્રસન્ન આણું.

† મેઠું, જે કાન, જે આંખ, જે નાક, સિંહ અને છંદા જે નવ
દાર છે. વળી સુંદર અવયવે સંપૂર્ણ છે. તે નગરી દિશાભવની દક્ષિણે
આવેલી છે, બધાને દિશાભવની દક્ષિણ તરફ આગવન છે, અને તે
કર્ણબીજ છે એટલે તેમાં લેખન યથા મહાપ્રસારી કર્યું કરવા લાગ્યું છે.
‡ સારીમાં ૬ વક છે તે માને કેમકે બહુલ નિબંધન. § પેદેલની જગ્યા
એટલે દાસ. || રાત્રત સામ્ય વગેરે સ્વભાષા શ્રેયોગી (અવાસો) ને
કેમકે સ્થપના.

¶ સિત્ત સિત્ત વિષેયની વાતના તે અધિરૂપ સમજાવી, ત્રીજી એ
મુગ્ધાની બદાર કોઈ કુચારી, હોવા અર્થાત્ વિષય વર્ણનાના યોગથી
છાંતે દેહના સંબંધ થયો છે, એવા વાગ્યોને લીધે નિર્વાણા નિર્માણને
ખાતે બળેલી કારણે છે, તે દેવી રહેઃ અને લલાચોળી અચર છે,
તેમાં માળા, કંદન વગેરે પાવનો રક્ત તથા લલ્પરૂપ આવનાં ફેલિત
જિત્ત જિત્ત લેખન કરનારી મુદ્ધિ.

• જ્યાં હુદિને સંબંધ થા માણથી અને જેમ થયો તે શ્રીકૃષ્ણ
મ્હી સમર્થ મંત્રી મદિ યદગ્રાવી અતી એમ કહ્યું છે.

** ઉદિપરની ફરા દાસ હતા.

†† તે મોઢા સાથે બીજા અનેક દાસીઓ ગણી રહિતો દલી છે.

‡‡ ગ્રાહ્ય, અપાન, સમાન, વ્યાધ અને હલાલ, એ રીતે પાંચ
રહિતોના માણ છે, તેને હુદિથી રક્ષા કરવેલો સર્વ સમજાવે.

|| સંબંધ જાનારિક.

|| મન અગ્રાવી બને છે અને અગ્રાવી રૂપ સમાન છે, એમ નેવમાં
કહે છે. તેથી આદિ હુદિને કેમ સમાન હોય છે.

|| આ કેમકે જ્યાં અને હુદિએ કદ સંબંધ જેવાકા થાતે તેને
તેના ત્રણે વાલીતમાવ વર્ણવેલો.

કેક એ અધિવાસને મેટા યોગી તે અન સમજાવે. આર્ણ ન જુદો
દુષ્ટ ને સાધુ અલગ આગ્રાવી. આ કેમકે મનને હુદિથી નિભળી
અગ્રાવી કાણુ ને ન છે. હુદિના સેષા કાગરી કદિયેને તે અદ
આવે છે, તેથી તે અગ્રાવી સેષા કાગર કરે છે.

છે વિષ્ણુ નિલિ લક્ષિમણ, કે ઇન્દ્રતણી છે નાર; કે
કે ક્રયાંગના પતિ તમે, દેશન દુર્લભ આ વાર. ૨૨
અહો ભાગ્ય તુજ પતિનું જે, છે મહા પુણ્યવાન;
(પણ) તમે નિચે નથી દેવાંગના, પચો ન ભૂમિદાન. ૨૩
લક્ષ્મી નથી કો દેવી તમે, કમળ કલગી ન હાથ;
નિચે મુને ભાસે છે, નથી તમ તણે કા નાથ. ૨૪
તો પાણી શ્રદ્ધથ કર સુંદરી, શુદ્ધ લુપ્ત ગયો વિસરીય. ૨૫
નિધાયો છું કાગ કલો, શુદ્ધ લુપ્ત ગયો વિસરીય. ૨૫
પચો છું તુજ પ્રેમ પાત્રે, દેવો કુટ કામ;
સુજા કર હે મુગ્ધાશી, કે મુને બહુ આશા. ૨૬
દેશન દુર્લભ દેવને, યદ્ર દેખાડી કે સુખદુઃ. ૨૭
નમ્ર વચન આવાં સુણી, યોલી ત્યાં તે સુંદરી. ૨૮
ન બાણી તપતિ નામ મારું, વંશની ખબર નથી. ૨૮
ન બાણી તુજને બાધ, નથી લાણી તુજ નમરી; આ
ત્રી પુણ્ય સપ્થ સજના, બાણ તું નિચે કરી. ૨૯
નિદા સજે ચોરી કરે છે, આ નામ સુજનો માણ; રક્ષા
કરે સપ્થ સજે મારા, માને સુજની આણ. ૩૦
વિવાહ કયે સુજ સંગે તમે, હર્ષણ સુખ નિશાદિન; સપ્થ
સર્વ સહાય થાશે, ને કરશે કદી વીર મિત્ર. ૩૧
નમદાર કરી નમરીમાં, લઈ જાશે માણધાર; શત
વર્ષ પંથત વિષય સુખ, આપીશું હું નિર્ધાર. ૩૨
દુઃખ છું તમ વીરને, અન્યને ન હું આહુ; વિષયસુખમાં
મસ્ત થઈ, રંગે રમાડું ન રિસાડું. ૩૩
ગુહ્યસાધ્યમનું સુખ મેઠું, બાજી પ્રેમ હે નાથ; હાથે
માવેલું બોગવો, પાત્રો સુખને સાધ. ૩૪
વિષય સુખ કદી બાજી નહિ, કંઈને શારદી છેલવ્યું; કંઈ
પરલોકનું નહીં કદી, કંઈને આ લોક છે તમારું. ૩૫
કંઈ પશુ પેરે વતે છે, પશુ ન બાજી સંસાર; ગુહ્યસાધ્યમ
એ મેઠ સર્વમાં, બાજી માણધાર. ૩૬
આર પદાર્થ છે તેમાં, પામે ન કદિ અન્ય; ગુહ્યસાધ્યમથી
સર્વ પામે, જે ન પામે સુન્ધવ. ૩૭
આપ જેવો પતિ મારે, કરે હું પાણીશ્રદ્ધથ; ઇચ્છા
જાણવી આપની, કરે પાણીમાં રમાણ. ૩૮
તે સ્ત્રી કહે બહુ કાળની, તમને ઇચ્છું મહારાજ; કોની
વાણી સાંભળી, થયો અતિ ઘણો મુરારી રાજ. ૩૯
પાણીશ્રદ્ધથ કહ્યું પુરજન, વરી ત્યાંમાં તત્કાળ; તે
રાજને રાણીએ, પછી, આપ્યો નમ્ર અધિકાર. ૪૦
પાણીશ્રદ્ધથ કહ્યું પછી, ત્યાં રક્ષા કરીને નિવાસ;
સુસૌચન** રાણીતણી ત્યાં, ધણી પૂરી આહાર્ણ. ૪૧

* સ્ત્રીએ નહિ કરે. † સદાપતિઓ. ‡ કાગરીઓ. § સંસારી
વિષય સ્વાધિકાર. || પેશાગવાન. || મનિ થેક. § દેવતા. ** સારાં
જેવાળો. †† જાણવતઃ વિશેષ આગ્રાવી નારદ કહે છે કે-પુરજન
સાગ્રી કામદાસ એવા લોકે જાત થતા અર્થાત્ તે બધા

ત્યાં વર્ષ સો પચૈત રહે છે, પુરંજન જે વાયઃ
અતઃપુર અવાસમાં, નિત્યચેવ રાજા ભવ્ય. ૪૨
વળી તે સ્ત્રીને ગમે તેવું, આકલેતા સુખનં;
સ્ત્રીને વશ રાજા હવે, તે રજે રાત્ર તે દંન. ૪૩
સ્ત્રીનાં વચનથી ઉલટું, તે કરે નહીં લગાર;
સ્ત્રી વચન જે ઉચરે તે, કરે અંગીકાર. ૪૪
એક ચિતે હયાં બેઠાં જાય, જીવનમાં નરનાય;
રજે રજે તે બેઠાં આનંદજી, અવાસ અધે સાર. ૪૫

વલણ

અવાસ અધે રજે રંગે, સુખ આચીનબહીં ધીસાર;
શ્રોતા બાજને શ્રીહરિ, થયા પૂણ અધ્યાય પચ્ચીસાર. ૪૬
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસ્કથે પંચવિંશ્યાયઃ ॥ ૨૫ ॥

રહેતા હતા. ધણી આંખથી પિંડાવયા કોડા કાઠો તે, જીલ્લ કાળમાં
તળામાં પેસતા હતા, અપીત સુપ્રતિ અવશ્યા પામતા હતા. એ
નગરીમાં ઉપર નજા વાસેતે સાત દરવાજા જે નામે જાના જે દરવાજા
છે, અપીત તે જોવા બેઠા અવશ્યક વિચારવાઈ વળ્યું છે. તેમાં જે
ખરો આત્મા છે તે બહુવામાં આવાને નથી, અપીત આત્મા બરાબર
ભણી રાહતો નથી અને આના પાસેથી આત્મા માને છે. વળી તે
નગરીના પાંચ દરવાજા એક પૂર્વ તરફ, એક ઉદિગ્ય તરફ, એક ઉત્તર
તરફ અને એક પશ્ચિમ તરફ હતાં એનાં નામ વારી પાંચે કહું છું. ખલેતા
પાંચે કહું નામ. કાણેક જે તેનાં ખલેતા (પંચમિતિ) પાંચે રહેતા
મકાસ પટે છે. આવીરૂપી બધાં જ નમજી આંખ કારણ કે તેના મકાસ
હાલ છે. એ દરવાજા પૂર્વ તરફ હારાંય છે તેમે દરવાજાથી પુરંજન
રાજા વિશ્વામિત્ર (જુગપ) નામના દેરામાં જતા હતા. તે વખતે તેની સાથે
સુમાન (અશુ ઇદ્રેય) નામે એક મિત્ર સાથે રહેતા હતા. નલિની (રાજા
નાક) અને નાલિની (નમજી નાક) જે નામે બીજા પક્ષ જે દરવાજા
હારિયા હતા તેમે દરવાજાથી પુરંજન રાજા લોકેશ (અધ) નામે દેરામાં
જતા હતા અને તે વખતે અવશ્યક પ્રમાણ ઉદિગ્ય નામનો એ મિત્ર સાથે
રહેતા હતા. એ નગરીના કુખ્યા (મિત્ર) જે નામનો પશ્ચિમો
કુખ્ય દરવાજા પૂર્વ તરફ હતો; તે દરવાજાથી જે પુરંજન રાજા આપણ
(બાજણ) અને બહુદન (અનેક મકાસમાં જતા) નામના દેરામાં જતા હતા.
આપણ દેરામાં જતી વખતે નિપણ (રાણી દેરામાં) નામનો મિત્ર સાથે
રહેતા હતા; અને જહનુ દેરામાં જતી વખતે રણક (મિત્રા ઉદિગ્ય)
નામનો મિત્ર સાથે રહેતા હતા. એ નગરીમાં ઉદિગ્ય તરફનો દરવાજો
પિત્ત (અશુભા કાન) હતો. એ દરવાજાથી પુરંજન રાજા હારિય પેચાળ
(મકતિ માર્ગનું કામ કંઈ કોઈને રાજા તેમાં નય છે, કોઈને તે નિષ્પ
સાંભળે છે) નામે દેરામાં જતી વખતે કુલિપર (અંધે દેરામાં) નામે મિત્ર
સાથે રહેતા હતા. એ નગરીમાં ઉત્તર તરફનો દેવક (કલ્પિ કાન) નામે
દરવાજો હતો. તે દરવાજાથી પુરંજન રાજા ઉત્તર પેચાળ (નિવિતિ સર્વેના
રાજા) નામના દેરામાં જતી વખતે કુલિપર નામે મિત્ર સાથે રહેતા
હતા. એ નગરીમાં પશ્ચિમ દિશા તરફ રામચી (મિત્રદાર) નામનો
દરવાજો હતો. તે દરવાજાથી પુરંજન રાજા આશ્રમ (આશ્રમ) રહેનારા
કોઈનું (અશુભ કુખ) નામના દેરામાં જતા વખતે કુલિપર (મિત્ર) નામે મિત્ર
સાથે રહેતા હતા. એ નગરીમાં પશ્ચિમ દિશા તરફ રામચી (મિત્રદાર)
દિશા તરફ નિર્જેતિ (અશુ) નામનો એક બીજો દરવાજો હતો. તે દરવાજાથી
પુરંજન રાજા વૈસાસ (મન લાગે) નામના દેરામાં જતા વખતે કુલિપર
(એ માર્ગનું નામ છે અને અહામનું પશુ ઉદિગ્ય પણ પાસેથી જેવું છે,

અધ્યાય ૨૬ મો*

કહતું ૨૬ મું-સારંગ-ચાલ દુકંડી

શુકલ કહે સુખ પરીક્ષિતરાય, આગવત ચતુર્થ મુગધ કથાય;
પુરંજન રાજા એક સમ, વન વિષે જઈ મુગધ રમે.
પહેરતું સુવર્ણનું બળતરાર સાર, સુવર્ણ રથનો અમઝમકાર;
અખૂટ ભાથાનો પીંડીયા બેઠાર, પંચમસ્થે વાઈ વને ગયો તેવાર.
રથનો પેગ અતિ છે જારી, પંચઅશ્વનીકે છે અસ્વારી;
જો/કાંડી મે/પૈશંએકમધરી, ત્રણ ઘળો***બંધન પંચદોરી+.
એક રાચો+ અશ્વને હાકે, રાસચિફ્ફ રોસારો વધને યાચે;
રોકને બેસવાને એક સ્થળ+,, પૌસરી બંધનનાં જગનિરથળ.
પંચ ભતનો કોઈ સામાન ભયો, સમ પકડા+XXVએ તે ફરફર્યો,
પંચ રીતે*** હાલે ચાલે રથ, જોવા મળે લોકોની કહ.
જારી ધનુષ્ય+ પુરંજનને હાથે, સિપાઈ પાંચપાંચ+ છે
આસપાસ.

જામાદારફફ્ફ છે સાથે એક બળિયો, તેતા કોનો ન બાપે કમિયો.
અભિમાનથી ધરી લીધું બાણ+,, લ્લાગી રાણીએ શુદ્ધિમાન;
મુગધા જેવે અતિ ઉત્સાહથી, મારે મુગધો સમળો બાણીથી.

કારણ કે લાંબી મરણ વેળાએ અલવટ દુઃખ વાય છે) નામે એક મિત્ર
તે સાથે રહેતા હતા. એ નવ દરવાજા ઉપરાંત નિર્મલ (પમ) અને
પેરાસ્ક (દાથ) જે નામના બીજા જે દરવાજા કિલેશ (દાથ પગમાં
કિડ નથી તેવી તેને કમ્પા કિલેશ ન બંધ દરવાજા) રહેતા હતા. બિંમો
પહેલા દરવાજાથી પુરંજન રાજા આકલેતા હતા અને બીજા દરવાજાથી કામ
કારતા હતા. એ રાજા વિશ્વચીન (મન) નામે નામને સાથે ભય ભયરે
પાતાના બનાવનાર જતાં વ્યારે જો (અશુ) અને પુત્રો (ઉદિગ્યનાં
પરિણામ)ના સંબંધમાં માલ (લગા અશુનું કામ), મકાસ (સત્યશુનું
કામ) અને દરમ (અશુનું કામ) તેને વાંદા હતા. એ પ્રમાણે કામનાં
કુલિયા, વિષય બાજનાવળા મૂર્ખ પુરંજન રાજા (અધ) પાતાની સ્ત્રી
(અશુ)ની મરણ પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યો. એ વ્યારે મહિસાપાન કરતી
સારી વાંદે જોઈ આણુ વાણુ વાંદો હતો. એ જ ની સાથે જાતો
અને આવી (દાથ બાજનું ભયનું અને દાણિયા વગેરેનું માલ) સાથે પાતા.
એ વાણુ વાંદો, રાતી વાંદો રાત્રે એ પ્રમાણે જે ને, એ કરી,
તે ન પ્રમાણે વર્તતા સ્ત્રીથી ઉત્તરાયે, પાતાના સારા સ્વાખા- (નિર્ભયપણ,
શુદ્ધપણ, અને નિર્ભયપણ વગેરે) ને પાઈ વેડેડો બાજનાવળા વાંદાની
પેઠે સ્ત્રીની અશુભા વર્તતા હતા.

* આ લિપિમાં અધ્યાયમાં સુમત્રાની વાત કહેવાના યોગથી સ્વયં
અવશ્યા તથા બહુત અધ્યાયમાં વર્ણન મારી સદુક્તિના લાગણી અને
અસદુક્તિના યોગથી પુરંજનની સંસારસ્થિતિના વિન વર્ણનનું છે.

† મુખ્ય ભગવત રમેણુક ‡ કુમ્ભાર-રમેણુકના પદાથી.

§ અજુદ બાણ-અર્જવ વાસનાવળાની અર્ધમાર.

|| પંચ પગ-પશ્ચિમ વિષયવાળી અર્ધમાર.

¶ અશ્વમર્યાદા. બહુત કરાર અશ્વમર્યાદા ધણી કહે છે મહિ.

‡ પંચે સારંગદ્રિષ / અંદાડા ને મમતા. x પુષ્પ ને ||

x મારા અથવા મન. *સત્, રત્ન ને દમ. †પપ્યા ને

‡ નાસનામણ મન. || અશુ. || તપ. ‡ પા. ||

મહિ. કુડ રાજ, રૂપાઈ, રૂપાઈ, રૂપાઈ ને તપ x તપા, યેદ, અશુ, હાસા ને રૂપાઈ. *રૂપાઈ, રૂપાઈ, રૂપાઈ.

††† કરો મોમાના બાર ‡‡‡ દમ ઉદિગ્ય.

§§§ સંકલ્પ નિવરણનુ મન. ||| જા

[illegible]

● વિશેષમાં નારદજી આ પ્રમાણે કહ્યું છે:- જનનાર મારવામાં
અતિ પ્રીતિ હોય તો વ્યાઢ વશેજમાં ન મારવાં. તેમાં પણ મરિદ્ધ શબ્દમાં
મારવાં ખજુ નિલ્ય શાક્ટમાં નહિ. તે પછુ રાજાએ ન મારવાં, ખજુ ધીનએ
નહિ. વળી જે જનનારમાં મારા પ્રયે સાચામાં પવિત્ર ગરુડે તે હરવાને
નહિ. જો મારવાં, બીજાને નહિ; વળી તે વગદારમાં ન મારવાં બીજા રક્ષી નહિ.
આથી કીલના નિયમેથી રાજામાં હરવાં હિંસાના સંકોચ થવો છે. વળી
લાકોને રીવાઝ દિવાણી અઢવાને તો અઢારથી સઘાય નહિ, તેથી રાજાને
આ પ્રમાણે નિયમેથી જામ આપી છે. તેમ ન વણા નિયમથી સી પ્રલે
પણ લાઢ પાડી રાચાય છે, જેની રીતે છે. નેનુનમાં જુડુ પ્રીતિ હોય તો
કોઈના ન વેનુન કરવું, તેમાં ખજુ અઢાર હિરેજ ન કરવું, અઢાર વધાર
વશેરે વિશેષમાં તો કરવું નહિ; તે પણ મુદરનામગ્રીએ, ખજુ સંચામગ્રીએ
નહિ. સોમાં કરવું તે પણ પહેલેથીજ ન જીત થયે નહિ; તે પછુ
રાજીએ, હિરેજી કરવું; તેમાં પણ પ્રતેજ્ઞત થાય લાં રક્ષી પણ હતાવું
મુશ્કી નહિ. એ પ્રમાણે રાજાના નિયમો જિએ જાનુડું. નિયમોડું હતાવતા
કરિને કર્મે કરવાથી અનાઃકરજ શંક થવું નથી, તે શંક નહિ થવાથી
"કતો હું" જેવું અગિનામ થવાથી જુદી નારા થાય છે, અને જન-
મજુના પ્રવાઢમાં પી અલેયોનિમાં અવરતરો નય છે હે પ્રાનીનાર્જી,
તે પુરેજને વનમાં નિવિન આગેલામા પ્રામીનિએ. હવાનામા હદયથી
સદન ન થઈ શકે. સો રીતે નારા કરવું. હરવાં (વધવ પ્રામીનિએ
તરતો મારતો. આપરે પુરેજન થવાથી ગયો. પછી પછર પ્રમાણે સઘાય-
મરતાડું વર્ધન કહ્યું. હવે જયત થયથી જુદી રમજી કરવાં પુત્ર વર્ધ-
વેતરિડું વર્ધન તમા તે મુરંજનમાં રાહી રીસાપાત્રે અને હવાનામા કર-
નામગ્રીડું વર્ધન નાવને શાહનામા વારતે આપવામાં આવતું છે.) જુલ્યે
વરશેડી અને વાપાથી પાકમા પાન થય આપ્યો. ધેર જઈ આઈ પંડે સુતે
પછી મા વતવો નય હરવો તે રાહીના ગદેકમાં ગયે; ખજુ રાહી
જેડ નહિ, લયરે સઘીમોને પુરુંડું છે તમરી શહી કર્મે જઈ છે. લ-
સઘીમોને કી છે, ખજુ પાપરેલી પસરી તપર સુતેલી છે તે બંને
પછિને જાની ન મેડાડી.

ત્યાં ભેટ લેવાના જન હોય છે, સુદ્ધ અપરિમિત થાય; અન્યો અન્ય સંઘામ કરે, મુજબે રહ્યું નવ બાધ. ૧૧
તવ પંચ શીરવાળા સર્પે, કીધું ઘરણુ સુદ્ધ; શત વર્ષ પર્વત તે લગ્યો એકસો, અંતે ચાકયો અમુદ. ૧૨
પણુ ચેત્તી નવ પુરંજન, ક્રીધો ન વિષયનો ત્યાગ; વિચારું નવ કાળબંધ, તવ કોતક બીજું સુખ આગ. ૧૩
મૃત્યુ કાળની એક પુત્રી, કરે વિશ્વ ઓઝાર; ન જાય તરણુ વૃદ્ધ બાળક, કરે સર્વેનો સંહાર. ૧૪
દેખાવે તે કન્યા સુંદર, જરાઈ રાક્ષસી છે નામ; તેને એકસો અઘ સહીયર છે, સર્વ સાથે કરે સંઘામ. ૧૫
તેણે એક સમે મૂજ મત્તે, કહ્યું હૃદય નયન; મુજને કરણુ કરે સ્વામિ, મુજ સાથે કરે કાગન. ૧૬
મારા મનમાં ગમ્યા મટે, તમને પરણું સ્વામિ; અંગીકાર કરે તમે મુજને, ઉરુપ વિષે બહુ નામી ૧૭
તાર નારહ કહે સાંભળ કન્યા, હું મુજને નહિ પરણું; ધાદામની યોગેશ્વર હું કું, તુજ આગળ હું વરણું. ૧૮
મેં માર મન વરણ કીધું છે, હું નહિ મેલું આપડું; પછી તેણીએ નારહ જાણિને, વાણ્યુ દીધો શાપ. ૧૯

કાળકન્યા વચન—

એક ક્યાનન નહિ રહ્યો બેસી, બેસી તો શરીર શત ઘા થાય, એક સુહૃદની અધિક કથાય રહ્યો તે, પ્રાણ તમારા બંધ. ૨૦

શુક વચન—

તેણે સર્પે ત્રિભુવન અધે, થઈ રહ્યો હાહાકાર; નારહ મુનિ એવો શાપ સાંભળી, પાખ્યા દુઃખ અપાર. ૨૧
નારહ જાણે સાંપ દીધી, રું રહેને સંક કુમારી, તવ તેણે જાણિ નારહ મત્તે, વિનય કર્યો અતિ બારી. ૨૨
તવ નારહ કહે જે કન્યા, યવનરાજક ભય જેહ; તેને જઈ મળ, તે કહેશે કંઈ, ચિંતા દીધી એહ. ૨૩
યવનરાજ અયનેન મળી, પછે પરિવારને મળી તાર,

• આખ્યાન ૧ પૂર્વે તેને પદ શબ્દ વર્ણ હોય (નમ્યા રૂપમા ભેતુ) ૧ આ લીંગની વાત મુજમાં નથી ૨ ટક ૩ આ અર્થની લીધી તે તેની એક લીંગ મતે દેહ લીંગની વાત મુજમાં નથી ૪ આ લીંગની વાત મુજમાં નથી ૫ બનેક પ્રમાણ રોગેલ

• તેણી યવનરાજ-અવ (પ્રયુ) ને મળ્યા. પછી તેણે યવનરાજને કહ્યું કે તારી સહાવતારી જે મોઝાય બાવે છે. તે પાર પડે છે, અર્થાત્ લેખમાં સહાવતારી હોય છે તે કદ દિવસ પણ પૂર્વે થાય છે. શેક તથા સામ્રાટી રીતે પ્રમાણે જે કદ વરતુ મતે તે ને આપવી નહિ, તે કદાચ આપવા માગે તે તે લેવા નહિ, જે બને બહુ મુંઝવેલું થાય છે. તે પ્રમાણે કદાચ નયન સંતોષી યવનરાજ રાજા, અથવા જે દેવતાના પાણુ ભૂજાંગના ન આવે એવી વાત (મરણ) કરવા ધારેના દેવી, તે હાસ્ય કરી કાળ કન્યા ગણે બોલ્યા છે, ૨ આનુદિપી તારે વસ્ત્રે પતિ કાશી કાળે છે, ૩ આખ્યાનકાવ્ય અને સુદી છે, તેથી તે આવીને માગ્યની કરવા બોલ્યા તે વને કદાચ સ્ત્રીરૂપે નહિ મટે તારે ઝામ રીતે તે કાળી આવી છે.

શ્રીમં ૧ રાજ પુરંજનનું, નજમમાં પેકી તે વાર. ૨૪
પંચ કૃણાનો સર્વ હોય તે, નેતામાં સંહારી; મહા પરાક્રમ કરતો પ્રભવાર, રાયને તેણે માયો. ૨૫
તે નજ સર્વે ભેળ પાકયું, નવ દારે નિરધાર; પ્રભા સોકો મહાદુઃખ પામી, વત્યો હાહાકાર. ૨૬

વક્તવ્ય

હાહાકાર વરતી રહી, ને નજ ભેળ પાકયું સદી; સત્તાવીસ અધ્યાય પૂરણ થયા, અત્યુર્ધરંધ્ર કથા કહી.

હિત યોગદુષ્કારને મરુર્ધસયે કાલવિરોધાય ૧૨૭ ૧

૭૩૨૨૭૭૭૭૭૭

અધ્યાય ૨૮ મોર્ત

કવ્યું ૨૮ ચું-રામ વેશાડી

શુકલ વાણી મુજ બોલે, સાંભળ પરીક્ષિત રાય, તેણે નમ આવાસ સર્વે ભાંખ્યા, પુરંજન દુઃખીઓ થાય. ૧
રાય પુરંજનને કન્યા કાળે, ચેત્યો સહી નિરધાર; મુન રોહિત ભ્રમણ સર્વે, માને નહીં પરિવાર. ૨

તે પણ સપના લેક (સરીર) ભળી રાકે નહિ તેમ, જેઠા કપોથી બનેલા છે તેવાને બલકારથી ભોળવને, આ પ્રમાણે વર્તવાથી વાસા સર્વે પતિ થશે તારી જોલ (અનેક પ્રકારના) જોવા જે સર્વે ક્ષેત્રી ભ, ને મુળમાં નાશ કરે, આ પ્રભવાર (કહેવણી) મારી બાઈ છે, અને તે મારી બેન આ આ ભવમત કોઈ પણ પ્રયત્નથી ન આવે, કોઈ વડે તમતરી પાછળ પછે પણ આપ ક પ્રયત્ન ફેલેને નરા જોલે, પછી રોમો આવે છે તે પછી વતારાકિથી છપનું નહિ, પણ શરીરું મરણ થાય છે.

• આ લીંગ પછીની બની કદીએ સુખમ અધ્યાય આદ્ય બોલ્યા છે. ૧ આ આખ્યાનમાં અધ્યાયમાં વેદર્થીનું આખ્યાન કહેવાથી પુરંજન શબ્દને સ્ત્રીની વિનાયી સ્ત્રીના અવતાર પ્રાપ્ત થયો અને પ્રારબ્ધ થોળી તેને મુક્તિ મળે છે, તે કથાપ્રસંગ છે.

૨ કાળાખ્યાના વેશાડી દુઃખ માણી (હાવા માણી) ન રાજાથી માણી (કહેવણી) અને કારભારીયા (કહેવણીના દેવતાઓ) કદાચ (જે વસ્તુ લેખમાં તે ન આપવાથી તે જે ન મેળવે તે આપવાથી) થયને અનાદર (સ્વામીન ન રહેવાથી) કરવા લાગ્યા. શાસ્ત્રીએ પણ કહેલ (અનુચિત લુકિત વધારી) (રાયને) પાસ દીધા અને પંચાલ (વિષયો) દેરા સુત્રો (વર્ણો)એ પાશમાપ કરી નાખ્યા. જે પ્રમાણે પાશમાપ થયેલી નગરીને પાશા મરણ નહોતી છતાં પણ પુરંજન મૂકે દેવા દેવાય થયો. એવામાં બાહ્યનું પ્રિય વસ્ત્રોને ધમનવાર અર્પા પદોર્ધ્વ, તેણે આવી નગરી વસ્ત્ર કરી નાંખી એવી રીતે પાતાનાં રાજાકો સાધ્ય થયો છે એવો પંચ અધ્યાયનો નામ પણ મુજાણીની જેમ બળવા ઝડપના કર-માણી સર્વે ભાગે તેમ તેણે નગરીમાંથી બાજવાની ઘમ્મ કરી પુરંજન રાજાના નયન પ્રિયજન નિષ્કળ થાય થયા અર્ધવર્તે તેણે પાશમાપ કરી લીધી, દુઃખભોગે અર્ધો દુઃખ દીધા ત્યારે રોવા (કહેવણી) સુદી ભળીને લીધે ધરપાશ થયા) લાંબા મરણ સમયે વિચાર કરવા લાગ્યા ૩ ૪ અર્ધો ત્યારે અર્ધી સર્વે, મુન વધા પુત્રીનું શાણુ રણુ કરશે ૧ મારી કો વિવેક કદ સદન કરી સહેશે ૨ જે મળાવે પાતે રોવા કરવા લાગ્યું નહીં જાનું (પરવશ રૂપ છે તેથી) કાળ લુપ્તિથી ચોક મરેલો દેવો, તેવામાં તેને પાશમા વધન થયે (મુનુ) માણ્યો તે પુરં-જનને દેશ મરણ વસ્ત્ર લઈ ચામું લાવે તેના સર્વો તેની નજી

કુટુંબી મળી જોને તત્ત્વો, કોઇ ભૂપતિને નહીં માને;
મહા હુગ પાચો પુરંજન, બાદ થયો જપ ધ્યાને.
તોપણ સવથી કુટુંબ સ્ત્રીની, માયા નથી મૂકાતી;
શીલું ક્રિયા પૂર્વ પ્રકૃતિ, ખીત રીત નથી ભાતી.
કાળજીવર સમીપ છે માટે, માયા કેમ મૂકાય;
પછી કાળજીવરે તે નયનાં, બાળક હણ્યાં દાહુમાં.
પુરંજન રાય સ્વ શ્રી કેરા શુભ, સંભારે મન બેઠો;
અતિ વલ્લભ શ્રી સુને હતી ત્યાં, પ્રાણ વિચારમાં પેઠો.
શ્રીનો વિરહ સંભારતી, હુગે મૃત્યુ પાચેો શરૂન;
ભારે યમના દૂત આવ્યા છે, રાયને લઇ જવા યમસદન.
પછી વિષમ બંધન કરી રાયને, યમ આહી લઇ બંધ;
મહા હુગ જેતા દૂત યમના, સાંભળ પરીક્ષિત રાય.
રાય પુરંજને યશ ક્રીધા છે, અપરિમિત નિરધાર
યશમાં સુવેલ પશુ હણવા, ઉભાં માર્ગ જોગાર.
પશુ સર્વ કો ટોળે મળીને, ક્રીધો લોક શુંમ પ્રહાર;
તે શાન મૃત્યુ પામીયો, તેણે સજો નિરધાર.
રગદોહ્યો શૈલ્યો શૈલ્યો, ધૂળમાં મળી ચો પશુ બંધ
વિષમ પ્રહારથી પુરંજન, રાય પાચેો ક્ષણમાં અંત.
મહા પાંચવી પુરંજન રાય, શ્રીનો હવેો અવતાર;
તે વિહર્લ રાજતણે ઘેર, પુત્રી થઇ અવતર્યાં નિરધાર.
વિહર્લ* રાયે પાંચ્યાં રાયને પરણ્યા પી તે બાળ;
પુત્રીથી નાના સાતડ પુત્ર હવા, પૃથિવિપતિ ભૂપાળ.
તેને રુચિ પુત્રી હતી, પરિવાર પનેતો રાય;
એમજ ઘણો પરિવાર થયો છે, ગણવામાં પારન ધાય.

૩

૪

૫

૬

૭

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

૧૩

૧૪

પછી રાય આવ્યો વન વિષે, પાચેો પરમશ્વરનું સુખ.
પ્રભુએ દરીન આપીયું, કૃપા કરી વૈકુંઠભૂપ.
વિવેકથી જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધરીને, બાવા માંડયું વન;
તેની શ્રી ભરતાર સાથે, બાવા દીધું મન.
તેણે મંત્ર પૂર્યો નિસર્ગમાં હતો, તે તેને સાંભળ્યાં સદી;
પછી કાળતપે તે વનિતા, પ્રભુ પદ પમાડે સુક્તિ ધર્મ.
ઘણા દરગ તપ કરતાં યથા, તવ પ્રસન્ન થયા ભગવાન;
વર આપેો વિચંબરે, ત્યાં કહ્યું સાધન જ્ઞાન.
તે મંત્રે જોમ કહ્યું ને, પરમશ્વર તે મુજને બાળ;
નિશ્ચય મનમાં ભણજો, હું શૈકંટ પુરંજન રાજન.
નિયુવનમાં જો સર્વત્ર દીસે, મારી માયા ભણ;
સઘળે આપક હું સહી, નિશ્ચે જોડ્યા સાદિગપાણ.
ને મુજને સર્વત્ર ચિંતવશે, તેનો વૈકુંઠવાસ;
સદા જોની આશ હું પૂરું, જોમ કહે અભિનાસ.
એવું* હતીને કમળનેત્ર, હરિ હવા અંતઃકીન;
માટે સર્વે જન જોખણી લેતો, કેવળ શ્રીભગવાન.
જોમ પ્રભુની અકળમાયાથી, મોહ પામે છે જન;
સમજે તે તો પાર ઉતરે, નહિતર યાય બંધન.

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

૨૨

૨૩

દેશમાં, યમનેામી દશતથી નામ પશુ તેની નમરી ઉઠી બમી ગમે,
ભારે એ નમરી નાગજા પંચભૂતરૂપ થઇ. બળવાન, વનવતી બેંગાવા
પુરંજન શામને પોતાને પટેલોના સખા (બહા) પશુ યાદ આપ્યો નહિ
ને તેથી પશુાં વર્ગો પદ્યે તેણે નમરી નામી બેંગાવી.

* વિહર્લ એટલે બહા દબેનો ઉપેચીત કરનાર.

† સુક્રિમાન.

૧. અવ્યય, શીતલ, રમાશુ, વાશુ શૈવન, પૂજન, વંદન અને કાસપણ
એ સત્ત ભક્તિના પ્રકાર હતા છે; પરંતુ ભક્તિના કારણ નવ છે. પશુ
તેનાથી અપાણ્ય* અને આત્મનિવેદન* એ ને પ્રકાર આત્મા દેહો-
વિષયો ભિન્ન છે, એવું શંક જ્ઞાન યથા પછી થાય; તેથી અત્રે સત્ત કહ્યા છે.

૨. એ પ્રમાણે મેનો મણી પરિવાર થયો, ને તેના દ્વિવિદ દેશમાં
પરો છે, (અર્થાત્ દક્ષિણમાં ભક્તિને વારસ કર્યો છે) એ સત્ત પુત્રમાંના
પરોએ અર્પુદ અર્પુદ પુત્રો (અર્થાત્ એને ભક્તિના સાલ્વિક, શાસ્ત્ર, શાસ્ત્ર
નામસ નોરે અનંત પ્રકાર) થયા. જેના રહેણે (જોને પ્રકારના સંપ્રદાય)
આ પુત્રો મંવંતર કરતાં પશુ નવારે કળ રૂપી પાલન કરશે. (અર્થાત્
વૈષ્ણવો જીનારવો) પાંચ રાજની, રીસરી (અર્થાત્ સેવામાં રહ્યા) એ
સાત નિવામ (શાદરમાદિ) ધરનારી હતી, તેને ભાસ્ત્ર (અર્થ) મુનિ
પાવના એ મીને આસ્વાપી દેહપુત્ર (વૈષ્ણવ) નામને પુત્ર થયો.
૩. દેહપુત્રને ઉપનામ (અર્થાત્ પુત્રને સજી નહ) નામે પુત્ર આપ્યો.
૪. પછી પાંચ રાજને પોતાના પુત્રને રાજની બેટીયણ કરી આપી. ઉપરા-
જી પાંચ રાજને પોતાના પુત્રને રાજની બેટીયણ કરી આપી. ઉપરા-

રથના કાચ નતાં તેની રાણી (હીપાળને) પામિયો પુરંજન સખા
નિવર્તમાં વેરાય પામી પરિતરૂપ શુક્રેશ્વરા બે છે.) વેશ્યાં પતિ પાછળ
મદ. પછી પાંચ રાજને દેશના નિયમે પાછા બાદ સો વર્ષ જો પગે
રહેો રહી ભરવામાં ન વિત રાજ્યો. તેથી દેહાદિ ગાન ભૂલી જ્ઞાની
થયો. જ્ઞાના દેહના પ્રકાર કરવાથી તે રહેથી ભિન્ન છે; અને અંતઃ-
કરણની રચિતો પશુ પ્રભસ કરવાથી તેથી પશુ નહો. છે. એમ વ્યવસ્થા
એમ મનિત્રે હોય છે આ માર્તે મણી કપાઈ ગયું છે, તે વખત જેના
આત્મા દેહથી ભિન્ન રહે છે, તેમ ભિન્ન ન બહુવા. ને બહુ છે તે હું
હું અને જે હું હું તે ન બહુ છે. (બહુમાં હું હું મોરો નિશ્ચય કર-
વાથી શોભા વેરેની નિશ્ચિત ને હું હું તે ન બહુ છે એવા નિશ્ચયથી
બહુમાં પેરોપાણ્ય મે છે.) એ પ્રમાણે જ્ઞાન થયા પછી તેને વિરહ
મુક્તિ પ્રપ્ત થઇ. વળી વપાયા દીન થયેથી તેની શ્રીને તો પતિ મુવાની
પશુ ખજાર પદી નહી, તેથી આપણ માણે પાછો સેવા કરવા લાગી.
પશુ ભયરે પતિના પાર સિતળ જોયા ભારે તે બહુ ન જો પામી.
પછી વિદા બહુરી તેમાં પોતાવા પછીનું રાય મુજી પોતે પકવા બધ
છે, તેવામાં તેના બુદ્ધા સાખાએ (અનાદિ ધરે) ક્ષણભેર રહે તેની
પાસે આવી પ્રિય વચનથી સંવરના કરી પહુડ છે:—તું કૈણ છે? આ
વિદ્યામાં સુનેયો કૈણ છે? હું તારો સખા છું. સુત્રિ છે પૂર્વે ભમાં રહી
તે મુખ ભોળ્યું હતું તેને હું તોણે છે? હું મિત્ર, તું મને તો નહિ
ભણ્યો હતો ધરે પશુ વરો? નહિ ભણ્યોથી સખા છું એટલે તો યાદ
છે કે નહિ? હવે ભાને ભામ કરી તું વિષયવાચનમાં હુણ થઇ હતી.
હું* હું ભને આનન્દોભવમાં રહેનાર હંસ છિયે. બાણે હમરો વર્ષ
ભણ્ય કર વગર ન રહા છિયે. મારો ભામ કરી નતાં શ્રીથી સ્વાયંત્ર
સફર વાસા જોગ્યાં બાણે, જેની રમ રમનામાં તું દસાઇ છે તું વિ-
ર્ગની પુત્રી તથી ને પાંચવી દીધી નહી, પરંતુ પુરંજન રાજન છે. એ
પ્રમાણે સિત્તરાર પૂરેનો દરિદ્રાદી પાછો કર્યો, અને કહ્યું, કે જે હું છે
તે ન હું છે માત્ર દેહથી ભિન્ન છિયે, મને માયા અંતે અવિભાવી
દવાનિને દીધી આપણમાં પમીને દીધે ભુગપણ મયું છે, સ્વલપમાં
નદાર નથી. (મળ આનન્દવર્તી દરિદ્રા)

પરમેશ્વર કહે તમે પારી, અકલ્પ* કરને કુમારજી;
દશ વચ્ચે એક જ સ્ત્રી મરે, એમ જોવા ચિંત્યાધારજી. ૧
કંડુ યપિને પ્રગ્લેયના અપસર, તેની પરજીએ કુમારજી;
એવું કહી અદરય થયા, જગતાત લુપ્તધારજી. ૭
પછી તે પુત્રીએ કીર્ણ પુષ્પિમાં, વૃક્ષતલોર્ધ નદિ પારજી;
ભ્યાં ભુજે ભ્યાં વૃક્ષ સચરાચર, વનસ્પતિ શારદાધારજી. ૮
દુષ્પ્રભય પુત્રી કીટી તવ, કષ્ટ્યા તવિરધારજી;
કળિ કરી વન ભાળતા હના, મુકી અમિ તિરેધારજી. ૯
અમિથી ભળતાં જ વન ને, થાય હાહાકારજી;
ત્યારે હાહા શબ્દ હુલે, સચરાચર ભેગાં કાળજી. ૧૦
વૃક્ષ ભાપડાં સર્વે બિહીનાં, પ્રથેના પુત્રને શર પાતજી;
ત્યારે પ્રહલ્યે ભાપીને વાયો, તમે આ શો કયાં ઉપાતજી. ૧૧
પછી વૃક્ષે કંડુ યપિની પુત્રી, પ્રકટ કરીને આપીજી;
વળી અન્યકાષાધળી ઉપનરી, વિનયવચને વર્ણસોપીજી. ૧૨
કંડુ યપિની પુત્રિમી હશે, હજુ પ્રભાપતિ અવતારજી;
તે કહા દેરી અતિ પ્રેમ હથી, શેષ કુટુંબ પરિચારજી. ૧૩
પુત્ર-પિત્ર શોદિત રીકરો, સંધ્યા કહી નવ આયજી;
પરિમાર પનોતો દક્ષ પ્રભાપતિ, સાંભળ પરીશિતરામજી. ૧૪

વલ્લભ

સાંભળ પરીશિત રામજી, હરિ શાસ્ત્રી વર્ણનરે;
ત્રીશ અધ્યાય થયા પૂરા, હરિ જોલો સાપુ બંનરે. ૧૫
પતિ શોભનભાવને શુભરસી વિદ્યાભાષા* ૩૩ ૫

અધ્યાય ૩૧ એક

કંડુડ ૩૧ પુ-રાગ મધ્યમી

ગર્ભ યોગી વાણી વરે, પરીશિત યવજે ધરે;
આ ચતુર્થ કંઠધની, કથા શુભો નિવૃત્તિ ભરે. ૧

* કહિના વપને બંધ કાપી પુરે ઉરે કામજના વાને અપુષ્પ
પાણી કહી, તેમ કાપે તિહારી કર્ણા ક્યા કાપ વર્ષ કહી, તેને
વને વાળુમે, તેમ મરેએ બેઠા પ્રગ્લેયનાએ તે અજાને વટ કીધી
કહી, તેને રોકામે રાખી. એ કથા બુધની દુર્ભય થઈ દેવી દત્તી ત્યારે
શ્રેષ્ઠભવે પોતાની અજર કરી વર્ણની તેના મોહમાં આપવાથી તે
વિષય કથા ચી દત્તી. તે એ કથાને વને કહી શર્ણ શાને, એ પ્રમળે
વધાન પ્રમળે આપી ત્યારે વાદ પ્રવેશિએ પાણી અપાણી અન્યા-
નરી સ્વતિ કી માંગુ કે, અમને અન્યાપરિવર્તી છોડા ડેને આ સંસાર-
રમાં અમેને તમારા બંધનને જ સમાપ્ત થવે, એ પ્રમળે અપાણ
રત્નને સમિલન વનમાનું કહી પ્રમુ સમાપ્ત કર્યા, દત્ત વચ્ચે એક કો
પરમાવાદ શરણ ચેલઈ ને, સર્વે કો પર્ષે ને સમાપ્ત થતા.

[મુળ ભગવતપરથી સંક્રિષ્ટ]

૧ પ્રાચીનબ્રહ્મ જાનના વનમાં ભવતી કોઈ શબ પુષ્પિપર ન
દેવાને લીધે કદ વગેરે બંધ પાડાથી સર્વ પુત્રી કાઢાથી કાઢી ચર્ણકહી.
૧ એ રાત્રી પૂર્વે ભગવતપર દત્તે, તેને ત્યાંસ મનંતરમાં
અનેક વન ઉપાવી. મને કરનાયા મનુષ્ય દત્તો તેથી એકો તેને દક્ષ
અમાર દત્તો અને તેથી પ્રકામે તેને કહેલો અર્ધનક હરી સર્વ પ્રમળ-
વિદો ઉપરી નીચો દત્તો.

૧ આ એકીશમાં અધ્યાયમાં સુભાષાશ્રી દક્ષને સોપી વનમાં
ત્રણે પ્રવેશિએ નારદજીએ કહેલા માર્ગથી યુક્તિ મળી, તે પ્રમણેન ઉ.

ત્રેવેધ્યા અમૃત વચન, વિદુરે મન ભાવતારે;
સુખપુરાણિ ચોનકને, સંભળાવતારે. ૨

યાદ

વિદુર મનમાં ભાવતાં, કાપિ વચન અમૃતસમ વળી;
શ્રોત્વિનાશીનાં ચલિત સુલુતાં, સર્વ પાપ ભયે ભળી. ૩
ગુરુએ કહે સુક રામજી, પ્રવેતાના પુત્રતલ્લી કથા;
તેણે બાંધવ યોગ પારજી, જાન માર્ગ માર્યા બધા. ૪
તેણે પુત્ર પુત્રી ચેલિતા તણ, દરો બાંધવ તમે ગયા;
કુટુંબ પરિચારની માયા તણને, વન વિષે નિર્ભય થયા. ૫
ભગ્વતી કાપિ તપ કરે, તે સ્થળ દરો આવ્યા સહી;
એકાગ્ર ચિત્તેધ્યાન જપતપ, હરિનું આરાધન કરતા સહી. ૬
તેણે સર્વે તે વનવિષે શ્રી, વીલુધારી અવિધા;
પ્રથેનાના દરો પુત્રને, અતઃકલુષમાં ભાવિયા. ૭
પછી દરો પુત્ર ત્યાં પ્રકટ પૂઠે, નારદ કાપિને વારતા,
સંસારસર્વે આપા તણું, ત્યાં સર્વે કુટુંબ નીવારતા. ૮
મહાસુમિને કહે જપનપ કીપિ, કિયાં કિયાં કૂળ પામિયે,
બીન્નસરમે કીધાવિધપુરુષામિ, સંસારભયકલમિયે. ૯
નારદ કાપિ* કહે પરમેશ્વરનું, ભજન ભાવે ને કરે;
સર્વથા સંસાર સાગર વિષે, મનુષ્ય પ્રાણી તે તરે. ૧૦
ચિત્ત મત તપને એ કહે તે, પરમેશ્વરને પામવા;
નિવરત સાતમે કહે તે, સંસાર ભયને વામવા. ૧૧
દેડ કપ થતે પણ સહર્મ કરીયે, તો પ્રમળે પામિયે;
અન્યાધિમિત્રી કૃપાથી પછી, આયાજાને કાપિયે. ૧૨
પરોન્દિયવશ રાજીને પ્રમુત્ત, સમરણ ભજન કરે જર્ણ;
સર્વથા સાતમે કૂળ, પત્તાનાં કોયે સહી. ૧૩

* સ્વપરમી બચવાની રીતો અને તેમનું જ્ઞાન ન બને તો
સીમા (શબ્દ માત્ર વિચારી એ જન્મ થાય તે), સાવિત્ર (એકો રીધા
પણ એ બીજે જન્મ પામ્યા ઉ તે) અને વાલ્મી (વત્રી રીધા કીધા
પણ એ રીધે જન્મ મનાવ ૩ તે) એ ત્રણ પ્રકારના જન્મથી પછ
હોઈ તેમ જ સાતમળય. તપ, વાળીના વિદ્યાત, પળી લોકોમાં પાન
રાખવાની રાજી, શુભારી ભેરેલી મુલિ, બળ, દરિદ્રતા, સાધના, માન-
સાતકા યોગ, સાધના, જ્ઞાન (જે પદાર્થોથી અધ્યાય નરો ૩૧ એમ
સમજવું), અધ્યાસ, વેરાવેવન વિરોધે સાતરો રાત્રી કોઈ પણ
જન નહીં સ્વપાં કોમાં અને એને દેવડું જન અમળ ને, સપના
પદાર્થો આપતને વાસો જ દેવાથી વિર ભવે કે કરે પ્રભુમાં અપા
ન હે, ભગવાન હે, એ ભગવાન કાપિ, પ્રાણને સંસ્કરણે પ્રાણત
રે હે, તથા પરીમાનંતરપ દેવરને દેવે વિવ રે. તેટલા વાળે
વાળની રેયા તથા તેડું જન થયલ હો તે સર્વથી કોઈ જન
સર્વથી ઉપાત જે સુધર્મ જ દેવ પાવે, તેમ રજાના
ઉપરાંતથી ઉપાત જે કોઈનાં જ દેવ જન, એ જન્મ
તેડું નરદ કોઈ વાળે ને દેવ હે, તેમ પામવા મળે
અમાર દેવ નહીં હોઈ જન હે સર્વ પ્રભુરો
અમ શબ્દ, તેડું તેડું માનવાથી ભગવાન
વેળ જાનને કહે ને નરદજી દેવે

સચરાચર હરિ રક્ષો બ્રાહ્મી, સ્થાવર જંગમ સર્વથા;
અવિચળ પદની થાય પ્રાપ્તિ, મંગલગતાં વિજી કથા. ૧૪
મંસાર સમુદ્ર ગાથા વિરે પ્રાણી, પાર તાર લાગે નહીં,
થોતે તે હરિ નામ નાવે, પ્રાણી પાર પામે સહી ૧૫
નારદ કોયું જ્ઞાન કહીને, અંતર્ધ્યાન અધિ થયા;
પ્રહર્ષપદેશ સાધન કહીને, નારદ પેઠુંકમાં ગયા. ૧૬
નારદ અધિથી જ્ઞાન પામ્યા, સંસાર તજ્યો પછી કરી,
એકાક્ષન દુઃદ ધ્યાન કરતાં, કૃપા કીધી શ્રીહરી. ૧૭
શુકજી કહે સુગુ રાયજી, એ ઉત્તમપાદનો વંશ કહ્યો,
પ્રિયમત રાયનો વંશસુત્રો, જેણે કેવળ હરિમાર્ગ મળ્યો. ૧૮
પ્રિયમત રાયના વંશની, હવે કથા કરું વિસ્તારશું;
તે એક ચિત્તે ધરા થયણે, ચિત્ત રાખી ભણે મોરારજી. ૧૯
પણી કાંત્રેય વિદુર ને સંતની, ગોષ્ઠિ ત્યાં કીધી ઘણી;
કોત્રેયઅગ્નિને પ્રણામ કરીને, વિદુરગાયાહસ્તના પુરુષભણી. ૨૦
કોત્રેય અધિએ કીધું, વળમાં રહી એક આસને;
દૃઢ હૃદયામાં જ્ઞાન ધરીને, આરાધે અવિનાશને. ૨૧
શુકદેવ કહે સુભ જૂપતિ, એ શ્રીભાગવત કથા કહી;
ચતુર્થસ્કંધ ભાગવતના, એકનીશ અધ્યાય થયા સહી. ૨૨
બુદ્ધ યોવન ને યાગ સીજન, પુરુષ થયણે સાંભળે;
ચતુર્થજનાં ચરિત્ર સુણતાં, કેટલે પાતક પર્જી. ૨૩
સંવત સત્તર શોસક માસ, અષાઢ કીધું છે કળી;
શુકદેવ પક્ષ હરમી સૂર્ય વારે, કથા આ પૂરણ હવી. ૨૪
ઐકિચ્છ જ્ઞાતિ વિમ, વંશે, કૃપા શ્રીહરિયે કરી;
ભદ્ર શુકદેવ સુત, નાનાભટનાં, સુતે કથા કહી વિસ્તરી. ૨૫

સૂર્યપુર તાપી ગરે, બેગમપુરામાં વાસ;
શુદ્ધાશુદ્ધ જાણું નહીં, એ શુભ વર્ણબધા અવિનાશ. ૨૬
શ્યામ પુરાણ ને વેદ માર્ગ, તેનું જ્ઞાન મુગ્ધને કંઈ નહીં;
સર્વ કવિની લેઈ આશિષ, કથા પદ્યરૂપે કહી. ૨૭
સાધુ જન્મે તમે કૃપા કરી, સુને દોષ ખોડ દેતા રખે;
રંક ભણી દાસ વદતબને, આપને વાણી અશયે. ૨૮
આ ભણે ભણાવે સાંભળે, વળી લખાવે પુસ્તક થયા;
તેને જન્મ મરણ સંસારના, દુઃખની ભયે સર્વ બધા. ૨૯
એ ચતુર્થસ્કંધ હરિ કથા, કેવળ ભક્તિ મારગ કહ્યો;
હવે પંચમ સ્કંધમાં કથા કહી, તે વંશ પ્રિયમતનો રહ્યો. ૩૦
હરિ કથા થયણે પાન કરતાં, પાપ સવળાં બાંધિયે;
ધર્મ અર્થ ને મોક્ષ કામ, પદાર્થ આદે પામિયે. ૩૧
કેવળ હરિનો આશ્રય જેને, તેને જોત કાશી નહીં;
પણ પાપી પુરુષને જ્ઞાન સુણતાં, હૃદયામાં ઉતરે નહીં. ૩૨
પ્રભુનું નામ લેતાં કામ ન થેસે, તે કામ મૂર્ખ કરે નહીં;
પરહાસ પરધન સંઘડવા, મન તેનું આકે સહી. ૩૩
એ પાપી દુષ્કર્મ કરતાં, જરા પ્રભુથી રૂંદે નહીં;
પાપ થકી લીંપાયો તે, નરક મહિ પડે સહી. ૩૪

વલણ

નરકમાંહિ પડે તે નિશ્ચ, નર ને પાપી થાયરે;
મોટે ઓલા વક્તા હરિ ભને, એવા પાપથી દૂર રહેવાધરે. ૩૫
શ્રવિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચતુર્થસ્કંધ આગિશ્યાયઃ ૩૩ ॥

ઈતિ ચતુર્થસ્કંધઃ સમાપ્તઃ

શુજરાતી પ્રેસનું શ્રીમદ્ભાગવત શ્રીકૃષ્ણોપનિષદ સહિત (મધ્યમ અક્ષરનું) ગ્રંથધરી અને શ્રીભાગવતોપનિષદ
શ્રીકૃષ્ણસાર સ્કેડેમ્લોકનું શુદ્ધ સરળ શુજરાતી ભાષાંતરવાળું પુસ્તક જિનેશ અને
ઉત્તમ, શુદ્ધ છપાઈ અને મન્યજી બાંધણીમાં બાંધેલું આ એક જ ભાગવત છે
અને તે વિસ્તારવાળું સંપૂર્ણ છે.

શ્રીમદ્ભાગવતનો એકાદશસ્કંધ—મૂળ સહિત શુજરાતી ભાષાંતર.

મળવાનું ઠેકાણું:—જેનેજર, “શુજરાતી” મિન્ટોંગ પ્રેસ, ફોર્ટ, મુંબઈ. નં. ૧.

કિંમત રૂ. ૮-૦-૦

કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

શ્રી મદ્ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

પંચમસ્કંધ

અધ્યાય ૧ લો*

રાગ રાગમી

પ્રથમે નમુ શ્રીભગવતિ દેવજી, અમર ચુનિવર કરે તેની સેવજી;
ગજવહન તે ગંધારીજી, કરે દેવસીમાર ભગિઓ વીરજી.

ચાલે

મહાવીર ભગિઓ પરાક્રમી, ત્રિભુવન વિષે ભયુરાય;
સ્તવન પૂજન સો શુભ કાર્યે, પ્રથમ તારક ધાય. ૧
આશુક દેવસી કરે મંદી, મિદ્ધર ચચિત યાય;
મૂષક વાહન શ્વેત આનુપમ, મધુ ગજપતિ શુભપાન. ૨
અનેક ભક્તને કૃપા કરીને, અવિચાર વાણી આપી;
મહા મૂર્ખ દુર્ભતિ હતા, તેમની સો દુર્ભતિ કાપી. ૩
હંસવાહિની સસ્વતી, મા કંઠુણા મુજને કરમે;
પામર પ્રાણી જાણી રંકને, કાચ મસ્કે ધરમે. ૪
શ્વેન વજ્ર ને શ્વેત ભૂષણ, શ્વેત હંસવાહિની;
શ્દાસિક મણિની માળા કરમાં, વીણા પુસ્તક પારિણી. ૫
શુભભુષ આવી અનેક ભક્તને, એ કરુણા વારીભણી;
શાસ્ત્ર પુરાણ પારાયણ ગ્રંથે, મહિમા સુંગ વખાણ્યે. ૬
મુજને સાહે થયો માતાજી, જાણી રંક નિજ હાથ;
તુજ કરુણાથી ક્રીડુણ કથા કહું, જાણે કરમે વાસ. ૭
શ્રીશુક ગોવિંદને ચર્ચુ હાથું, માયું અવિચાર વાણી;
હયા કરીને સૌ વિમ્બ કરમે, સ્વામી સારંગપાણી. ૮
ઝોડ હામ મનમાં કીધી છે, તે પશું કરમે સ્વામી;
શ્રીભાગવત પંચમસ્કંધ કહું, હરિ ચરણે શિર નામી. ૯
અંકેક અશ્વર કાલજી ધરતી, કાંઈ જગા અથ જાય;
સકળ પદાર્થમાં જે છે રિશ્તિભણી, તેની મલપ્રાપ્તિ ધાય. ૧૦
પંચમસ્કંધ અધ્યાય છવિસ, કથા કહું વિસ્તારી;
ચતુષ્ ભાગથી સદા કૃપા કરે, સ્વામી શ્રીગોવંદરી. ૧૧
સુતપુરાણિક નૈમિષારણ્યમાં, કથા વર્ણવે એક;
ગીતક આદિ ક્રમિઓ સન્મુખ, ભેટી સાંભળે તેહ. ૧૨
શુક મુનિના ચરણ પદ્મથી, પરીક્ષિત રાજા પુરુષ;
પ્રિયમતરાય વનપદી પાછા, વળિયા તે કારણ ગું છે. ૧૩

મં એવું મુવંતું જે કમિ નારદ, જઈ મન્યા એને વન;
છાહ સુતાનાં ચરણ સેવ્યાં, પ્રિયમત જે રાગન. ૧૪
ઉપદેશ સાંભળ્યો છદ્ધમનને, તવ જઈ વક્ષ્યા વનપાસ;
તો વળી પાછા ઘર કેમ આવ્યા, અપુરી શી રહી આસ. ૧૫
સુત દ્વારા વર કુટુંબ ગોત્રી, પ્રિયમત રાગન;
અર્ધાંકિત પ્રેમે પ્રમુ ભગ્યા, એ અઘડત મહો મુન. ૧૬
સ્વામી કથા કહે તે વિસ્તારી, સાંભળવા મુજ મન;
એવું મશ પરીક્ષિતનું સાંભળી, વહે વ્યાસનો તન. ૧૭
એક સમે સ્વાયંભુવ મનુ આવ્યા, તપ કરે ત્યાં પ્રિયમત ખાળ;
નિજ પુત્ર પ્રત્યે સમભળી કહે છે, પિતા વચન તકાળ. ૧૮
સ્વાયંભુવ મનુ કહે ધર આવી, પાછો પ્રતા ને કુમાર;
પણ પિતાનું કનું નવ માને, પ્રિયમત વન મોઝાર. ૧૯
મગન થકી તવ છાહ આવ્યા, સાથે કેવ સંસાર;
ગંધમાદવ પરંતની શુદ્ધમાં, તપે બેઠો છે જ્યાં રાય. ૨૦
અર્ધપતિએ કહું સમભળી,* પાછો જા ઘેર તન;

* ક્રમમાદવની શુદ્ધમાં નારદજી, સ્વાયંભુવમનુ અને પ્રિયમત વિદ્યા
દયા, તેવામાં વક્ષ્યા આવ્યા, તેની નારદે પૂજ તપઃ સ્તુતિ થી. ૧૪
સર્વ જનના અધિપતિએ બહુવાસા બ્રહ્મદેવે પાતાના સર્વ વેદ અને
મરીચિ વગેરે દેવગિરો સાથે લાં આવી રામજ કરવાની બનાવજી કર-
નાસા પિતાની વાતને નહિ માનતા અને વનમાં રહીને બ્રહ્મવિષાદ
કરવાની આત્મિકા રાખનાર પ્રિયમતને કહું કે 'તે મુજ / સંભળ, અધ્યાય
૭ (એકે પાસ જ ન પમાણ) એવા પાનેરજી, કે જેમની આજ્ઞા મારાથી
એને શિરથી પણ કર્શનને વળી નથી, એવા પ્રમુને જે પાછું કે તેમથી,
નિવાળી, ચાલના ઝોળી, ધણીથી, અથવા એવા હરોણ જાતવર સાંભ-
નથી તેડવાને કેઈ પણ પ્રાણી સમર્થ નથી. કર્મે કરવાને વાસ્તે તથા
મુજ દુઃખારિ મારામ્બ ગોપતનાને માટે હંધાર જેવા દેવ આપે છે, તેવા
જ્યારે મારણ કરતા પટે છે. તે દેવમાં રહીને કર્મે કરવાને પણ આપણે
પરંતન ઊભે એને નાંધવા જ્યારે જોડતની મારુ પ્રમાણે જ કામ કરી
શકે છે, તેમ હંધારી માત્ર પ્રમાણે કામ કરીને ઊભે. તેમ ગોપમાં
પણ પરંતન ઊભે. વળી આ સંપત્તિ આજ્ઞાદીને જ વાસ્તે છે, બસનેવાને
માટે નથી એમ જમજાવું નહિ; કેમકે જાન્યુષા પુરુષને પણ મારજી
કર્મે દોષ લાં સુધી દેહ ધરી રાખેવા પટે છે, ધરના લાજ કરી વનમાં
જરૂરી જ મોડા મુજ છે એમ પણ સમજાવું નહી. કેમકે ગાદુવ મહુષ
વનમાં ભળ્યો દોષ તો પણ તેને ઇડિયાના થોળી છ રાજુઓના જય
મલ્લ થાય છે. અને વિદ્વાન જ્યોતિષ થાને ૧૧ રહે છે તોપણ તેનું
કર્મ શુદ્ધભાગ્ય ઘડુ કરના નથી, ઇડિયાલ્સી રાજુઓ જિતવા દોષ તેવું
એમ કે કિલિના આશવથી રહેનાર મોડા રાજુઓને પણ જિતી શકાય છે
તેમ, પ્રથમ જ રહી મન કરતાં એમકે. માટે પામ્યાં નહીં ઇડિયાને
ધીરે ધીરે નિયમમાં રાખતી, એટલે તે પરિપૂર્ણ વય થઈ નહીં જેવા

* આ પ્રથમ અધ્યાયમાં પ્રિયમત રાગને સ્મૃતી દેખીને રાગજ કહું
અને ફરી રાગમાં જો મનનિષા પરી રજા તેવા મોડા કથાપરંક છે.

તું સુખેથી પ્રભા પાળજે, બેસી રાજ્યાસન. ૨૧
 ઘણું વચન પ્રતિબોધ દઈને, પાછો આવશે થેર રાય;
 અધિ નારદ પાસેથી લીધી, રાજ્યતાલણી આજ્ઞાય. ૨૨
 પછી પ્રિયવ્રત રાયે ફરી રીતે, ચલાવ્યું રાજ્યાસન;
 યુગ કન્યા સાથે પરપુષા તે, પ્રિયવ્રત રાજન. ૨૩
 પહેલી બહિષ્કર્તીને પેટે, દશ તન તનયા* એક;
 બીજીના ત્રણ સુત એ સોનો, રાયે કરચો નિવેક. ૨૪
 એમ વર્ષ એકાદશ આજુંદ, દીધું રાયે રાજ્ય;
 બાકેશ સંસારી પોતે પણ, અંતરમાં ચો તાલ્ય. ૨૫
 રવિ પેટે એક પ્રદક્ષિણા, કીધી પ્રિયવ્રત રાય;
 પૃથ્વી અર્ધા રહે અંધારી, એ જિજ્ઞને ન ખમાય. ૨૬
 સાત વાર ફરિ સાત દીપતી, રચના રાયે કીધી;
 દીપ ગામ ને નંદ વસાવ્યા, તે કથા પ્રમાણે સીધી. ૨૭
 ત્રણેય પુત્ર તેા તાપસ ધધને, તપે બાલ્યા વન;
 સાત પુત્રને સાતે દીપનું, આપ્યું રાજ્યાસન. ૨૮
 બીજી બીજા ત્રણ પુત્ર તે હવા, મહા તાપસ જ્ઞાની;
 ઉત્ત તપે જઈ બેઠા વનમાં, તે કેવળ પ્રદક્ષિણા. ૨૯
 પ્રિયવ્રત રાજા પુત્રની પેરે, પ્રભા પાળે સર્વ;
 આનંદ ઉત્સવ કદાલ મરે, સર્વને સુખ પર્મ. ૩૦

જેણ વાતને બાજ આવશે નહિ, આ ઘરુષ્ઠી ઠિલિને આશ્રય કરવાઈ
 હતું તે તો ખામરને મરે જ છે, તરે મરે નથી; કેમકે તે તો હરિની
 આજ્ઞાના આશ્રયથી જ સુખેને નિતેલા છે પરંતુ હમણાં ધરુષ્ઠી દેવન
 બાજની, પછી સુખમાય જાય કરી નિજ રજુરુપમાં રિપતિ કરે.

[મુખ ભાગવતમાંથી સારો]

જે આશ્રિત, ઉપશ્રિત, ધણાદ, મહાત્મા, હિરણ્યવર્મા, પુલષ્ટક,
 'સવન', પ્રેમાશ્રિત, નીતિદાન, અને કવિ નિર્મા આદિ જેવાં નામવાળા
 દશ પ્રેમા તથા ઉત્તરવતી નામની કન્યા યજ્ઞ. એ કન્યા કુશલાર્યને પર-
 ભાગી હતી તે હનુજીવતીને દેવાની નામની દીત્રી થઈ હતી.
 † બીજી સ્ત્રી થતા, વામક, અને દેવત કિવા ત્રણ પુત્રો ગયા
 હતા, જેમાં અનંતરના આધિપતિઓમાં અગ્રણી છે.

‡ મેક પર્વતને પ્રદક્ષિણા કરના સર્વ નારાયણ પૃથ્વીમાં લેણીક
 પર્વત સંધી અગ્રવાણુ ફરે છે પણ તેમાં વારાધરાતી બધીમાં અગ્રવાણુ
 અને અગ્રીમાં અંધાર રહે છે તે વાત પ્રિયવ્રતને નહિ ખતારા હરિની
 ઉપશ્રવણથી પ્રિયવ્રત રાજા સર્વેના રસ સુખના નેવણના તેજસવ રથમાં
 બેસી સર્વેના પળારે, બીજા સર્વેની પેરે પુલષ્ટક સાલવરા ફર્યા હતા
 તે રથના પેડાની ધારથી ને ખાસા ધણા, તે સમ સમુદ્રન મથા છે કે
 એ સમુદ્રને પેરે પુલષ્ટકના સમ દીપના થયા છે. એ સમ સમુદ્રના
 નામ-સુરોદ (આપા પાણીને) ઇલુરોદ (સેરોદના રસ જેવો), સુરોદ
 (પરિવરે), મુલોદ (બીરો), સુરોદ (જૂનો), દર્ભમરોદ (દહિના રસનો)
 અને સુરોદ (લીડા પાણીને)

§ જનકીય, વસુદેવી, રામભક્તીય, કૃષ્ણદીપ, કૌંતલદીપ, રામદીપ
 અને ઉપરાદીપ. આ દરેક દીપમાંથી પહેલા પુત્રને પહેલા દીપનું બીજને
 બીજનું કૌંતલ અગ્રણી રાજ્ય આપ્યું હતું.
 ¶ કવિ, મહાત્મા, અને સવન જેવો જનકીય બ્રહ્મર્ષી પાણી
 પામવડવાઈને રાખી મણન કરુણામાં જ મગ જણા કરાવે.

પછી રાજા મૂર્છી વન વિષે ગયા,* પ્રિયવ્રત ધર્મ રાજન;
 સાતે પુત્રને રાયે વહેંચીને, આપ્યું ત્યાં રાજ્યાસન. ૩૧
 પ્રદા પદે પાગ્રા પછી પોતે, કૃપા કરી ભગવાન;
 સ્વર્ગે મૃત્યુ પાતાળતણી સુખ, ગણિયાં નરક સમાન. ૩૨

વલણ
 ગણિયાં નરક સમાન સુખ શી, સાંભળ પરીક્ષિતરાયરે;
 યોત્તા બોલો હવે શીહરિ, હવે પ્રથમોધ્યાયરે. ૩૩
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધે પ્રથમોધ્યાયઃ ૥ ૧ ॥

અધ્યાય ૨ નો

કડવું ૨ લું-રાગ સાનેરી

શ્રીયુક્તેષ્ઠ વાણી ઉચરે, રાયજી સાંભળ વાત;
 સુતપુરાણિક શીતક ઝપિને, વર્ણવી કહે છે ખ્યાત. ૧
 પ્રિયવ્રત રાયને જ્યેષ્ઠ પુત્ર, આશ્રિત એ નિરધાર;
 જંબુદ્વીપના રાજ્યને, તેને હુતો અધિકાર. ૨
 તેણે નિજપુત્રની પેટે ગણી, પાળી પ્રભા કરી મન;
 પછી પુત્ર અર્ધે રાજ્યે, તપ્યું કહ્યું જઈ વન. ૩
 મહા ઉચ તપ હ.આસને, તે માંડ્યું વનમાં રાય;
 ત્યારે પ્રદક્ષાની યોગ્ય શી એક, અસરા આવી ત્યાં ૪
 પૂર્વેજિને આપસ નામ તેણે, આશ્રિતને આશ્રમ;
 આશ્રિતને તે ગોહિત કરવા, બેઠા ફરે અનુપમ. ૫
 કાંત તેની દિવ્ય શોધે, વળી વાણી પરમ અનુપ.
 થનથન નૂતય ફરે તે રંધા, શોભવે મોઢા ભૂપ. ૬
 રાજની ભયાં કુંજ વેલી, ફરે ફરતી તે ચોપાસ;
 આતિ રજભૂષિ શોધે વાડી, ગાયે તાલસુર અવાસ. ૭
 વૃક્ષ લતા ને વેલી નાન, પછી ફરે છે કસોલ;
 જાણાશયમાં હંસ કારંડન, ધૂન કરી ફરે ગોળા. ૮

● નારદના આજ્ઞાની સેવાથી પ્રાપ્ત થયેલા અમરદરુપના ચિત્રન
 કરવાની વચમાં પછી આ જદરવાયરુપની મોટું રંગ બાળી પશુ
 એમ માની, વેરાયુ આજ્ઞાને લીધે મનમાં બહુ તાપ કરીને પ્રિયવ્રત
 મુકે કે-નજરે! એ બાડ કહ્યું. હવે પ્રિયવ્રતે આજ્ઞાણી વિષયરુપ ખાડામાં પડી જઈ
 અને ચિત્કાર છે કે, હ આજ્ઞાના આજ્ઞાણી વિષયરુપ ખાડામાં પડી જઈ
 છું. એમ આજ્ઞાણી કરી પવિત્ર સમૃદ્ધિ સી તપ સસારને લાગ કરી,
 પુત્ર નવમાં ગયા

† દીપાની રચનાથી પૃથ્વીની વ્યવસ્થા કરી, લોકમાં તે સાત
 ભાગમાં ભાગર ન હે, મરે સર્વ દીપોમાં નહીએ તથા પર્વતોના
 વર્ણથી સૌમ્યા બાળી આપ્યા હતા.

‡ આ બીજા અધ્યાયમાં સી લેપક જોનેને મિષ કોણે આશ્રિત
 રાજનું આપવાન કહ્યું છે. એ આશ્રિતે પૂર્વજિને આપસા સુધે સંજ
 કરીને નાજી આદિ નવ પુત્રો ઉલ્લેખ કર્યા હતા, તે અપ્રમલને છે.

§ તેણે પુત્રની ઇચ્છા થતા રંધાએને રમણ રસનું સુખ સ્વજ
 એ મંદારાવલ ફરે, તેની સુખમાં જઈએકામચિતે બાણનું આરામન કીધું
 ‥ ગોળ-ફરે ફરે.

નખરાં કરતી પગવા ધરતી, કરે અંઝર રણકાર,
રામાપિથી આશ્રિત ઉભ્યે, શુક્રું તપ કુમાર ૯
સંભવ દૃષ્ટ્યે ભાગ્યે રભા, વિદ્યુત અગ્નિ છે મન,
ચાલ વેધ અને નખરાં નિખળી, થયો છે તે તપભંગ ૧૦
પૂર્વમિતિતુ યંગ સુદર, મોઢે દાનવ દેવ,
સુખમાંથી અમૃત મને, સુગમે ભ્રમર મોઢે જોવ ૧૧
સ્તન સુધી કળશ દિયો, કટિમેખવા ડેશ પાસ,
ચપલ ચરેલું હિંદે રખા, મોઢ પમાડી કરે દામ ૧૨
આશ્રિત રાત્ર કાંચે પીડિત, બનિ ગયો મહા યુધ્ધ,
નારી પ્રત્યે જોયો જડમતિ, લગી ગયો તે પુર્ણ ૧૩
છે સુનિદ નારી ખ્યારી, ઈચ્છે શુ કરવાય,
પરમ ભગવાનની માયા તુ છે, મોઢા સુનિતન રાય ૧૪
ભગમ સુધી ધનુર પરિયા શા તે, કારણ શુ કહેવાય,
વિષે શુ કાલજડા અમારાં, ન જોમે તુજ સદાય ૧૫
કમળાસુધી પુખર્ વિનાના, છે અવિચાળ લેખન,
નિધવા ધારા છે કેને નારી, કરી કરી આ વંદ ૧૬
ભમરાઓ ચોભાનુઓ, કરે છે મહા શ્રવર,
રોવે છે શિખામાથી યદતાઈ, પુષ સુગધ આપાર. ૧૭
ઝાઝના શબ્દ તેતર જેવા, રૂણકો કરી મોઢે મંન,
નિતલ સારી કટિમેખવા વારી, કાંતિ અનુપમ તુજ તન ૧૮
સુંડી શા તુજ પાને આ શિંગડાં, કટિ પનગી પરમનિધાન,
અનુવ ભવાળા એ શિંગડાં, ઉઘચકાય કેમ આ કામ ૧૯
કરી કન્નૂરી અંગે ચર્ચિત, મોઢા છે મુજ મંન,
લોકે લોકે આ આશ્રમ થાયો, હું માનું કાચ ધન ધન ૨૦
છા વિષુ અશની આપ માયા, કાને ચળકે છે બે મીન,
મદિવર સમ સુખડું શોઢિ, મરડું બે તરે છે આખી ૨૧
પક્ષી પક્ષિ|| આ શી શોઢિ, નાભળી શો એ ભાવ,
યક જડા સમળ્યો નારી, જેનો મોઢિણી શો પ્રભાવ ૨૨
આ નિર્વંત્ર પદન વસે તુજ વચે, ન રાખે તારી લાજ,
મોઢો છુ હું તારે લેલેકે, લે મનમા સુને આજ. ૨૩
હું છું તારી હું છું તારી, દાસગણી હું દાસ,
સુદર શિંગડાવાળી સુદરી, લે દાસ કરી તુજ પાસ ૨૪
શીલ શુભરૂપ ચાતુરી સુધરે, તેનું રભાએ કીધું કામ,
મોઢો આશ્રિત પડ્યો પાને, ભૂતી ગયો રામ નામ ૨૫
પડે તપ સૂકી આશ્રિત કીધા, અપસારાનું સગ,
ધણા દિવસનું તપ હતું તે, થઈ ગયું ત્યા ભગ. ૨૬
પૂર્વમિતિની રાયને છે, નર હવા કુમાર, મોઢા
મહા તેજસ્વી શોભતા ત્યે, સ્વસ્ત્રેના ભાગર ૨૭

* પુરૂષ ભગવાન ઈ બાળને પુષ દેવ છે, પુષ આ નેતરની બાળ
તેા પુષ વિનાના છે : વળીનાં શ્વેતા કુપો પડે છે તેજા સુગમ.
ઈ નેમ ઈ શબ્દ જ નાભ નિરુત્તર, હવિર્ના ઉત્તરત રૂપક,
દિગંધ, કુર, બદ્ધાય અને દેહમાક એ નવ પુરોનાં નામ છે.

નવ વર્ષ નવ સુત જાણી પછી, અપ્સરા સ્વર્ગે ગઈ,
નિજ જનનીના અનુચ્છદથી, દેહ પુરોનાં દહ થઈ. ૨૮
ધર્મ માંગેને ચત્રાઓ રાયે, કરી પ્રમાની રક્ષાય,
જ્ય જ્ય રાજ વરતી રહ્યો, તે ક્રૂપા લેકું રાય ૨૯
પછી* જુદ થયા રાયછ પોતે, વન જવાનું કહ્યું મન,
સંભાર મારગ તણ હવે, કહ્યું દેહનું સાધન ૩૦
નવે પુત્રને સગીપ તેડી, વહે વાણી રાય,
તમે પ્રાપ્તને મીતે પાળમે, અર્ધે છું હું વનમાય. ૩૧
જંજીડીયાને ખર્તે ભાગ કરી, નવ પુત્રને આપ્યો અધિકાર,
તે નવે ચકવર્તી હવા જે, આશ્રિધના કુમાર ૩૨
મોઢિમાઢે સપ થકી પ્રીતે, ચત્રાયે છે નિજ રાજ,
આશ્રિધારાનું વનમા ગયા, સૌંપું પુત્રને રાજકાજ. ૩૩
એકાદ્યિત્તે વન હિરે વર્ષ, ધરું પ્રભુ ધ્યાન,
સ્વર્ગ નિવાસ ગતને હવે, કરુણા કરી શીભગવાન. ૩૪

વસજી

ક્રૂપા કરી ભગવાને તેને, શૌનંદ સુભા નમ સ્થિર કરી,
દિતીય અધ્યાય પૂરો થયો, મોઢે સાધુ જોડો શ્રીહરી ૩૫
હતિ શ્રીમદ્ભગવદે પચમરણ્ય દિતીતેભાવ ૥૨ ॥

અધ્યાય ૩ નેહું

કહું ૩ ભું-રામ મોડી

શુક્રે શ્વે સુણ પરીશિત રાયે, સુત શૌનકને કેક થાય,
નાભિ રામ જે ભ્યેક કહેવાય, તેને ભરતખડ આપ્યો છે રાય.
તે પરમેશ્વરને ભરત હવે, જેનો મહિમા ધરા નિત્યે નવે,
તેણે કુક કરીને અનત|| સતોષ્યા પ્રભુ શ્રીભગવંત
થકાં ઢુંક મધ્યે નિરધાર, પ્રકટ હવા છે વિશ્યાધાર,
પ્રત્યક્ષ શાયને સનિધાન, પ્રભુ કહે માગઈ માગ વરદાન.

• આ બે શ્લોકોનાં ભાષ્યે અનુભાં નથી
ઈ પુરોનાં નામો પ્રમણે ન તે ગોશાં પલ્લ અનુભો નામ પચ્ચ
ઈ આ દેહ યદોઃ ભાવર્થ મુખમાં નથી પલ્લ એમ છે કે, એ
આશ્રિત રામને અપસારાનાં ન પ્રીતિ દેવાથી અને કામગીરી દુષ ન
વાળી તે ગેદિકા કરી કરીને બની અપ્રકષ્યોનાં યાત્ર (સ્થાન) ને ન
પાપો પછી તેના નવે પુરો મેકે પર્વતની નવ કન્યાઓને અનુકરે
પાપ્યા તેમનાં નામ-ગેરેષ્ટી, પ્રદિરૂપા, લેમ્બી, લતા, રથા,
રવામા નારી, બદ્ધા અને દેવગીતિ
ઈ આ વીલ અપાધવા નાભિરામને ચવાન પ્રાપ્ત્યે વધ કરવાથી
સક્ષાત્ ચતુનારાયણ પ્રથમ વચા પછી પોતે ન જાહેર એ નામે
વિરૂપાએ અવતર્યા છે, એ કથાપ્રસંગ છે.
• નાભિ ન અર્થે પુત્રની ઉંઝળી વધ કરવા માંઓ હતો તે તેમા
પ્રત્યે નામનાં કર્મો આદ્ય કર્મો હતાં
ઈ એ પ્રશ્નનું સ્પષ્ટરૂપ આપુ હર્ષ-અથ જાનવાળા, રામ, ચક્ર, મદા,
પન, કીરીક, કુશ આદિ સર્વે રૂપા અનુકરણ એવા હરીન દેવા પ્રશ્નને
એવેને સર્ગ કામિઓ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે દે પ્રશ્ન, આપ પવિત્ર
છા, તેપણુ અમે મહાવાયોનાં કિષ્કાંધથી આપને વારવાર નમસ્કાર
અને સ્તુતિપૂર્વક જ્ઞાન હીમે બીજે બાકી આપના બ્રહ્મસ્વરૂપનું
નિરૂપણ તો કાંનાથી થઈ શકે ઈ આપ મહાત્મે અને પુરુષના પલ્લ કારણુ.

તું સુપ્રેથી પ્રભા પાળજે, યેસી રાજ્યાસન. ૨૧
 ઘણું વચન પ્રતિજોષ દઈને, પાછો આપ્યો ચેર રાય;
 ખમી નારદ પાસેથી લીધી, રાજ્યતણી આસાય. ૨૨
 પછી પ્રિયવ્રત રાયે રૂઢી રીતે, ચલાણું રાજ્યાસન;
 સુગમ કન્યા સાથે પરદયા તે, પ્રિયવ્રત રાજન. ૨૩
 પહેલી બહિષ્કલતીને પેરે, દયા તન તનયા* યોક;
 બીજીના ત્રણ સુત એ સોનો, રાયે કરવો નિવેર. ૨૪
 એમ વર્ષે યોકદાશ અણુંદ, કીડું રાયે રાજ્ય;
 બાહર સંસારી પોતે પછ, તનરમાં સૌ તાલ્ય. ૨૫
 રવિ પેઠે ગોર પ્રદક્ષિણા, કીડી પ્રિયવ્રત રાય;
 પૃથ્વી અર્ધા રહે અંધારી, એ નિજને ન ખખાય. ૨૬
 સાત વાર ફરિ સાત દીપની, રાજ્યા રાયે કીધી;
 દીપ ગામ ને નમ વસાણું, તે કથા પ્રમાણે સીધી. ૨૭
 ત્રણે પુત્ર તેા તાપસ થઈને, તપે ચાલ્યા વન;
 સાત પુત્રને સાતે કીપડું, આપું રાજ્યાસન. ૨૮
 બીજી સોના ત્રણ પુત્ર તે હયા, મહા તાપસ સારી;
 ઉચ તપે જઈ બેઠા વનમાં, તે કથા પ્રમાણે સારી. ૨૯
 પ્રિયવ્રત રાજા પુત્રની ચેર, પ્રભા પાળે સર્વ;
 આનંદ ઉત્સવ કલેસ મહિ, સર્વને મુખ પર્મ. ૩૦

કેમ વાતને બાપ આવરી નહિ. આ ધરતીની કિશોરો આમય કરવાનું કહ્યું તે તે પામરોને મહેલ છે, વારે મહેલ નથી; કેમકે તે તેા હરિના આશુના આશ્રયથી ઉ સુખિને ભિલેલા છે પરંતુ હમણાં ઉપરશત નેવન જોખની, પછી સંગમત્ર લાગ કરી નિજ સ્વરૂપમાં ફિલત કરે.”

[મુજા ભાવવર્ધમાં સંક્રિસ]

* આશ્રિત, કીમનિર્લક, ધમાણ, કલારી, દિશરવેત, કૃતવણ, સાવન, ચેપાવિધિ, વીતિહોન, અને કવિ લેખા અમિ જેવાં નામવાળા ઇરા પુત્રો તથા કલ્પવૃક્ષની નામની કન્યા થઈ. એ કન્યા કલ્પાવૃક્ષને પર બાપી હતા. તે કલ્પવૃક્ષની રેખાની નામની કન્યા કીચી વધ હતા
 † બીજી કીચી ઉત્તમ, લામસ, અને રેવત ત્રણ પુત્રો વધા હતા, જેઓ ભવવર્ધના આશ્રપતિઓમાં આગળા છે.

‡ એ કીચી કોયે કોયે અણુંદ.

§ એ પર્વતને પ્રદક્ષિણા કરના સારાં નામવાળુ પુત્રનોમાં કોયકોયે પર્વત સુધી અજગણુ કરે છે પણ તેમાં પાકાકતી અર્ધોમાં અજગણુ અને અર્ધોમાં અંધારે રહે છે તે વાત પ્રિયવ્રતને નહિ ગમતાં હતાને કથાસંભારી પ્રિયવ્રત રાજા સુર્યના રથ સારંગા વેગવાળા તેએમય રથમાં મેસી સુર્યની પગમાં, બીજા સુર્યની ચેરે પુત્રોવાર સાલવાર કરવા હતા તે રથના પૈદાની ધારની ને ખાકા પથ્થર, તે સાર સમુદ્ર થયા છે કે તે સુર્યને લીધે પ્રવૃત્તના રાજા દીપા વધા છે. એ સાર સમુદ્રના નામ-સારસ (ખારા પાણીનો) ઇરાવતીસ (ચેરદીના રસ લેવો), સુરેત (પરિસરનો), કૃતસ (પીનો), શરસાં (દાખનો), કામિયંદ (દલિલા સરને) અને સુરેત (પીકા પાણીનો)

|| અગ્રદીપ, પશુદીપ, રાજનંદીદીપ, કુશદીપ, કીમદીપ, રાકદીપ અને રુપદીપ આ ફરિ દીપોમાંથી પહેલા પુત્રને પહેલા દીપનું નામને બીજાને એમ અથવા રામ અણુંદ

¶ કારી, મતારી, અને સારન કોમો નામની ભક્તવર્ધ પાળી પામરદેવતાને રાખી પ્રવૃત્તના સ્વરૂપનો બે ગ્રહ રહા હતા.

પછી રાજા મૂઢી વન વિષે ગયા, * પ્રિયવ્રત ધર્મ રાજન;
 સાતે પુત્રને રાયે વહેંચીને,† આપું ત્યાં રાજ્યાસન. ૩૧
 પ્રકા પદ પાગ્રા પછી પોતે, કૃપા કરી ભગવાન;
 સ્વર્ગે સૃષ્ટ પાતાળતણું મુખ, ગણિયાં નરક સમાન. ૩૨
 વસણ

ગણિયાં નરક સમાન મુખ એ, સાંભળી પરીસીરાયરે;
 શ્રોતા બોલે હુવે શીહરિ, હુવો પ્રભાભ્યાયરે. ૩૩
 હવે શ્રીમદ્ભાગવતે પચમસ્કંધે પ્રથમોધ્યાય ૥ ૧ ॥

અધ્યાય ૨ નોં

કહ્યું વે વૃન્-રાગ સાગરી

શીકુકરેવણ વાણી ઉચરે, રાયણ સાંભળ વાત;
 સુવપુરાલિક સૌનક ઝરિને, વર્ણવી હંદે છે ખ્યાત. ૧
 પ્રિયવ્રત રાયનો ભયેષ પુત્ર, આશ્રિત જે નિરધાર;
 જંબુદીપના રાજ્યનો, તેને હુતો અધિકાર. ૨
 તેણે નિજપુત્રની પેઠે ગણી, પાળી પ્રભા કરી મન;
 પછી ઉપ અર્ધે રાજ્યે, તપડું કહ્યું જઇ વન. ૩
 મહા ઉચ તપ હંદ બાસને, તે માંડણું વનમાં રાય;
 ત્યારે પ્રકાશની કોકી યોક, અપસરા આપી ત્યાં ૪
 પુરેચિતિ અપસરા નામ તેનું, આશ્રિતને આશ્રમ;
 આશ્રિતને તે મોહિત કરવા, મોહા કરે અનુપમ. ૫
 કાંત તેની હિલ્ચ શોહિ, વજી વાણી પરમ અનુપ;
 ચંદનન નૃત્ય કરે તે રૂંધા, લોણવે મોટા ભૂષ. ૬
 રાયની ત્યાં કુંજ વેલી, ફરે ફરતી તે ભૂષાસ
 અતિ રમણીય શોહિ વાડી, ગાયે વાલપુર અવાસ. ૭
 વૃક્ષ લલા ને વેલી નવન, પક્ષી કરે છે કલેસ;
 જલકામાં હુંસ કારંકર, પૂનિ કરી ફરે ગણા. ૮

* નારદના ભણુની રીસથી પ્રભા રથેના ભાગવર્ધનાના મિત્રન કરવાની વચમાં વગી આ શરદરામમત્સરી ગોક દંબ આવી પહોં જોમ સાગી, વૈરાગ્ય આવજાને લીધે મનમાં બહુ વાપ કરીને પ્રિયવ્રતે કહ્યું કે-અરે! જે બાક કહ્યું, હવે વિષયોના દોષોના બસ છે, બસ ને, અને પિકાર છે કે, હું અસાનના આસનથી વિષયરૂપ આસનમાં પડી રહ્યું છું.” મેસી અર્ધસાંસ કરી પવિતર સમૃદ્ધિ સૌ વજ સંસારોના લાગ થઈ, પુત્ર: વનમાં ગયા

‡ દીપોની રચનાથી પુત્રોની વ્યવસ્થા રી, લેખમાં તે સાત ભાષ્યોમાં ઉલ્લેખ ન હો, અરે સર્વ દીપોમાં નહીંકા નથા પર્વતોના વર્ણી સંખ્યામાં બોધી આપવા હતા.

§ આ બીજા અધ્યાયમાં શ્રી વેપક જોનેને પ્રિય એવું આશ્રિત રાજનું આપવાનું કહ્યું છે. એ આશ્રિતે પર્વતોના અપસરા સાથે સંગ કરીને બાકિ બાકિ ત્રણ પુત્રો કલ્પત કીપા હતા, તે કથાસંગ છે. § તેણે પુત્રની કળા થઈને રંભકોને રમણ કરાવું સુખસ્વજ ને મંદરાચલ પર્વત, તેની સુધારાં જંબુકોમલવિતે પ્રકાશાં આસન કીડું ને ગો-ફરે કહ્યું.

નખમાં કરતી પગમાં ધરતી, કરે જાંઝર જુગાર; ૯
સમાધિથી આશિષ ઉઠ્યો, મુઠ્ઠું તપ કુમાર.
સૌમ્ય દષ્ટિએ ભાગે રંગા, વિદ્યુત થયું છે મન; ૧૦
ચાલ વેધ અને નાખડે નિરખી, થયો છે તે તપભંગ.
પૂર્વસિત્તિનું ખંડ સુંદર, મોઢે દાનવ દેવ; ૧૧
મુખમાંથી અગ્નિ રાવે, મુગંધે ભરમ મોઢે જોવ.
સ્નન રૂપી કળાશ દિયો, કટિમેખલા કેશ પાસ; ૧૨
થાપલ ચરણે હિંદે રંગા, મોઢ પમાડી કરે દાસ.
આશિષ રાત્ર કામે પીડિત, બનિ ગયો મહા મુગ્ધ; ૧૩
નારી પ્રત્યે ગયોરો જગમતિ, લગી ગયો તે પુર્ણ.*
હિ મુર્તિ નારી ખારી, ઇચ્છે શું કરવાય; ૧૪
પરમ ભગવાનની આપા તું છે, મોઢા મુનિજન રાખ.
ભરમ રૂપી ધનુષ ધરિયાં શાં તે, કારણ તું દેહેવાય; ૧૫
વિધે શું કાલજમાં અમારાં, ન ચોલે તુજ સહાય.
કમળરૂપી પુષ્પ વિનાના, છે અવિષાયાં ચોર્યના; ૧૬
વિધવા ધારા છે કોને નારી, ફરી ફરી આ વં. ૧૬
ભરમાયો મોઢાનુજે, કરે છે મહા શુંભર;
સેવે છે શિખામાંથી પડતા, પુષ્પ મુગંધ અપાર. ૧૭
અંશના શુદ્ધ તેતર જોવા, રુગકા કરી મોઢે મન;
નિતંબ ભારી કટિમેખલા વાળી, કાંતિ અનુપમ તુજ તં. ૧૮
શુંફરી શાં તુજ પાસે આ શિખમાં, કટિ પતળી પરમનિધાન;
અનુભવ ભાગવાળો એ શિંગડાં, ઊંચકાય કેમ આ કામ. ૧૯
કરી કનકારી ગંગે અર્ચિત, મોઢે છે મુગ્ધ મન;
ચિહ્ન કોઢેક આ આશ્રમ માથે, હું માનુ ભાગ્ય ધન ધન. ૨૦
છા વિષ્ણુ અંશની આપ માયા, કોને અગ્રકે છે જે મીન;
ચારણ સમ મુખ કું મોઢે, મચકું જે તરે છે આપીન. ૨૧
મક્કી જેલિયાં આ શી મોઢે, નાગભી શો એ ભાવ;
વંશ જદો સંભળે નારી, જેમો મોઢેકાંતે એ સ્થાવ. ૨૨
આ નિલંબ પવન મુસે તુજ વચ્ચે, ન રાખે તારી લાગ;
મોઢી છું હું તારે દેહકે, લે મનમાં મુને આજ. ૨૩
હું છું તારા હું છું તારા, દાસાગો હું દાસ;
ગુંદર શિંગડાંવાળી મુંદરી, લે દાસ કરી તુજ પાસ. ૨૪
શીલ શુભ્રુષ્ણ આતુરી પુષ્પે, તેનું રંગાએ કીધું કામ;
મોઢી આશિષ પડ્યો પાસે, ભૂલી ગયો રામ નામ. ૨૫
પછે તપ ચૂકી આશિષે પ્રીધો, અપસરાનું સંગમ
પણા દિવસનું તપ હતું તે, યદ્ય હવે ત્યાં લંગ. ૨૬
પૂર્વસિત્તિથી રાયને ત્યાં, નવ હવા કુમારનું
મહા તેજસ્વી શોભતા છે, સ્વરૂપના અંશર. ૨૭

* પુરુષ જપવાન. † બાળને પુષ્પ દેવા છે. પશુ આ નેવરૂપી બાળુ
તે પુષ્પ વિનાના છે. ‡ નેવરૂપી સ્થેમાં પુષ્પ પડે છે તેને મુગંધ
કે નેમ. § દાંત. ¶ નાભિ કિષ્કર, દરિયાર, કંઠાચર, સ્પષ્ટ,
દિશમય, કુર, બદ્ધાશ અને કંઠાસા, એ નવ પ્રેતાનાં નામ છે.

નવ વર્ષ નવ સુત જણી પછી, અપસર સ્વર્ગે ગઈ;
નિજ જાનનીત્ર અનુમદથી, દેહ પ્રેતાની દૃઢ રાપ. ૨૮
ધર્મ માર્ગને અવાળ્યો રાય, કરી પ્રમતી રક્ષાય;
જ્ય જ્ય શબ્દ વરતી રહ્યો, તં કૃપા વેકુંક રાય. ૨૯
પછી* વદ થયા રાયણ પોતે, વન જવાનું કહ્યું મન;
સંસાર મારગ તણ હવે, કહ્યું દેહનું સાધન. ૩૦
નવે પુત્રને સમીપ તેડી, વરે વાણી રાય;
તણે પ્રત્રને પ્રીતે પાળ્યો, બાઈ છું હું વનમાંથી. ૩૧
જંબુદીપના નર્વા લાગ કરી, નવ પુત્રને આપી અધિકાર;
તે નવે ચક્રવર્તી હવા જે, આશિષના કુમાર. ૩૨
મોઢામોઢે સંપ થઈ પ્રીતે, ચક્રાવે છે નિજ રાજ;
આશિષરાયનું વનમાં ગયા, સોપું પુત્રને રાજકાજ. ૩૩
લોકાશ્રયિતે વન વિષે જઈ, ધણું પ્રભુનું ધ્યાન;
સ્વર્ગે નિવાસ રાજને હવે, કલ્યાણ કરી શીભગવાન. ૩૪

વસંત

કૃપા કરી ભગવાને તેને, શીતક મુણે મન સ્થિર કરી;
દિલીપ અધ્યાય પૂરે થયો, આટ સાધુ મોઢા શીહરી. ૩૫
હતિ જોમશુભવરતે વચચરથી દિલીપે પાયા: ૥ ૨ ૪

અધ્યાય ૩ તેડું

કહતું ૩ ગું-રામ ગોડી

શુકલ કહે સુલ પરીક્ષિત રાય, સુત શીતકને કહે કથાય;
નાભિ રાત્ર જે જ્યેષ્ઠ કહેવાય, તેને ભરત પંક આપ્યો છે રાય.
તે પરમેશ્વરને ભક્ત હવે, જેનો મહિમા ધરા નિતે નવે;
તેણે જા કરીને અનંત છે સંતોષા પ્રભુ શીભગવંત.
મક્કું કુંક મધે નિરધાર, પ્રકટ હવા છે નિશાધાર;
પ્રત્યક્ષ રાયને સંનિધાન, પ્રભુ કહે આગળ માગ વરદાન.

* આ બે શ્લોકોને ભાવાર્થ મુજબ નથી.

† પ્રેતાનાં નામ પ્રમથજે ન તે બેતાનાં પશુ જાતકને નામ પશુ.
‡ આ દેહ કહ્યો ભાવાર્થ મુજબ નથી. પશુ લેખ છે કે, જે
આશિષ રાયને અપસરામાં ન પ્રીતિ પામી અને ભગવાનની ન
વળાણ તે વેદાન્ત કર્ય કરીને અતિ અપસરાઓના દેહ (પ્રેતા)ને ન
પાળ્યો. પછે તેનાં નવે પુત્રો મેક પર્વતની નવ જન્મ્યાંને અનુક્રમે
પરચવા. તેમનાં નામ-મેરદેરી, પ્રતિસ્પા, કમકોરી, લંબા રમ્બ,
સ્વામા, નારી, બદ્ધા અને રેવતિવિ.

§ આ ત્રીન જન્મવામાં નાભિરાયને સંતાન પ્રાપ્ત્યે જગતનાં
સાક્ષાત્ વરદાશયજ્ઞ પ્રકટ થયા પછી જેને ન જપજોઈ મે નવે
પુત્રસ્વે આત્મચારા છે, એ કથારચેન છે.

¶ નાભિ રાજ્યને પુત્રની ઈચ્છાથી મુજ કરતા માંએ દોતે ને તેમાં
પ્રારમ્ભ નામનાં કર્મો આદિ કર્યા હતાં.

‡ જે પ્રભુનું સ્વરૂપ આદિ દર્શન કર્યું સુખવાળા, શાં, મક, પેદા,
જવ, પ્રીત, કષ્ટ આદિ સર્વ સુખ અર્થસાધન જેવા રીતે દેતાં પ્રભુને
જેમને સર્વ અર્થોનાં સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે દે પ્રક, આપ પતિવ્રત
છા, તેપણુ જ્યો મહાભાગ્યોની કિશોરણી આપને વારંવાર નમસ્કાર
અને સ્તુતિસ્તવ પૂજન કરીએ છીએ ભાગી આપના અપ્રસન્નસ્વરૂપ
નિરુપણુ તે કૌનાથી થઈ શકે † આપ પ્રકારે અને પુરુષના પશુ માણસ

શ્રીહરિએ કહ્યું બહુ કરી, વાણી રાય પ્રત્યે ઉચરી; તું ને નેપુણ્યે તે માંગે આજ, કૃપા કરી બોલ્યા મહારાજ. ત્યારે નાભિરાવળ ચણું નમે, માથે છે વર જે મન ગમે; કૃપા કરી ગુજને ભગવાન, મનવાંચિત આપો વરદાન. પરમેશ્વરને કહે તેણીવાર, સુને તમ સરખો આપો કુમાર; તપહેત કરી હરિ કહે એમ* હવે, સંતાન પુત્ર કૃણતુજને યજ્ઞે. પારી રાયને હવે કુમાર, તે નયનદેવ પ્રભુ ભવતાર; સાક્ષાત પ્રભુ અંશે આવતરી, નાભિરાવળને કર્યુ કરી. ગુપ્તશૃતિ મગનથી હુધી, હુંહિમિની ધ્વનિ નવ નવી; ત્યાં સ્તુતિ દેવ આવીને કરે, જય જય શબ્દ વાણી ઉચરે.

બસણ

જય જય વાણી ઉચરે, અમર હરિ શુભ ગાયરે;
શ્રીભાગવત પંચમસ્કંધનાં, હવે ત્રણ અધ્યાયરે.
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધ તૃતીયોધ્યાયઃ ૩૩ ॥

અધ્યાય ૪ થોડો

કંઈક ય ઈ-રામ કેહારે

શ્રીશુકલ વાણી ઉચરે, પરીક્ષિત શ્રવણે પડે;
વિસ્તારે કથા, નયન કેવળી રે. ૧

આસ

નયન દેવ પ્રભુતણે, ત્યાં હવે છે ભવતાર;
તેણે સમિ નિશુવનમાં, વલ્યો. જય જયકાર. ૨
નયનદેવતુંડે તેજ બળ થલું, હીકું સોએ ભ્યારે;
જય જય શબ્દ હવે મહીપર, જન્મ ધર્મો તેવારે. ૩

સ્વપ ઇ. ભાગના શુભ અપાર છે, મટ સને સ્વનાં દુષ્ટને મહાનર
એવા અર્ધપ્ર ભરિતમોશીમાં કૌશલ ચરિતું મીઠા મધ રીતે. આપને મન
વાણી પદોશી રાહતી નથી, પણ કૃપા કહેતા તમને સદેવ રીતે છે, કેમકે
આપ કયાગુપ્તપાને લીધે એક કહ્યું બળના લાણી અને તુલસી
પત્ર મહાભાષી પણ મહાન વાણી છે. એવા આપની, જેમ કોઈ એક
દિવસી પુરુષ કોઈની ઇન્દ્રાણી કુરેશી ઉપાસના કરે તેમ પ્રભુની જ
શુકરાઈ માનનારા અને મૂર્ખો લોકો આ નાભિરાવળને જુવની પ્રાપ્તિને
મને આપનું સ્વપન કરીએ છીએ. નાભિરાવળ આપ એવા જુવની ઇન્દ્રાણી
આપનું જનન કરે તો ભાગવાન એવા તેને પુત્ર થાય, એ વરદાન આપ.

* મૂર્ખમાં ભગવાને કહ્યું કે, મારા જેવા તે એક અને અદિતીય
દેવતા પોતા પોતાના પુત્રોમાંથી જનન મિથ્યા ન થવું તેમજ એક માટે
તે પોતાની પત્નીની રીતે જનન લઈ આવતરીશ.

૧ મેરેશ્વરે પેટ નયનદેવ ભગવાન, નાભિરાવળ પ્રિય કરવા,
તમા લોભના વરસીએના, જાતીએ તમા નેમિક ભજવારીએના ધર્મે
દેખાવા સામે શુદ્ધ સતગુણમય પ્રતિષ્ઠી ભવતરવા.

૨ આ થીમા અભાવામાં નયનદેવ પ્રભુએ રાગવ કહ્યું. તેમને
સો કોશ થવા અને તેમના રાગમાંથી પ્રલંભે પરામ પુત્ર અને સતગુણ
પ્રદાન થી, એ, આપમક્ષત છે.

૩ એ લીલાભાવના જુવની નવન થવાં તેમનામાં નવન, સુવર
નરે સુવર્ણ ભવરાનાનાં ન પીકો નિષર્ણાં આગતી હતાં. સને શુભ
નેની સાથે તેને પ્રમાણ મહિમન વખતો ભતો હતો. માટે તેને

સદુએ સ્તુતિ કીધી આનંદે, પ્રભુમાં શ્રીનયનદેવ;
સુરિનર સુનિવર માનવમાં, હુધે થયો તતમેવ. ૪
નયન દેવનો પૃથ્વી માંહે, પ્રકટ હવે ભવતાર;
ઇંદ્રે મનમાં ઈર્ષા કીધી, પરીક્ષા જેવા તેણીવાર. ૫
નયનદેવના રાગવમહિ, નવ વરસાઓ પર્વત;
એવણે નયન દેવ કેમ પ્રભાને, લીલામળી આપે આદ. ૬
ભાનપ્રીતિ હાલી ભૂ ઉપર, વલ્યો તપ હાહાકાર;
તપ પરમેશ્વર ગ્રેષ્ઠ સ્વરૂપે, વરસ્યા મૂળાધાર. ૭
અવનિ ઉપર શ્રુતિ કીધી, હરિ માયાએ ગુપ્તકારી;
ત્યારે* ઇંદ્રે સ્તુતિ કીધી, જોગાખ્યા શ્રીમોહારી. ૮
નાભિરાવળે નયનદેવને, નિજ રાજ્યમાંને ફીણું;
પાતે બદરિકાશ્રમ જળને, ઓસકિત અતિ તપ કીધું. ૯
સમાધિએ જાળી નરનારાયણ, હવન્સુક્રિત પામ્યા;
કૃપા કરી શ્રીહરિએ તેથી, ભવસાગર દુઃખ વાગ્યા. ૧૦
નયનદેવે પ્રભુ સર્વતં, પાલન કર્યું જેની રીતે;
રાજનીતિ સર્વ ધર્મોં ચલાવ્યો, રહી પ્રભુ સો ક્ષુભ પ્રીતે. ૧૧
ઇંદ્રની કન્યા જયંતીને, પરપયા શ્રીનયનદેવ;
તાન એકેસો પુત્ર હવા, ગહા બાળીયા નિજ સમ એવ. ૧૨
બ્યેષ્ઠ પુત્રનું નયનદેવે, ભરતજી ધરિણું નામ;
ભરતપાંડુનું રાગવ દિણું તેને, પ્રભુ પુરણ કામ. ૧૩
ભરત યદી નાના નવડું પુત્રેણી હતા મહાગળ ધારી,
તેહ યદી નાના નવ પુત્રે, હવા અતિ શુભ કરી. ૧૪
એકાદશી પુત્રો ને બીજા, તે બહીને સંચારાસ;
નયનદેવને પ્રહારા કરી, તપ કાગ ગયા વનવાસ. ૧૫
નયનદેવે પ્રભાને પાણે, આનંદે રિન જય;
એક સમિ પછી આપ પદાધી, પ્રદાસવર્તની માધ. ૧૬

ભલમ સરીવ, બળ, તેજ, ભરી, યસ, પદમ અને કાસાદ જેણે,
નાભિરાવળે તેનું નામ નયન એકોરે શિરોમણી એવું પાડ્યું.

[પુત્ર ભાગવતમાંથી સારિત]

* મૂર્ખમાં જે લીધી નથી ૧ નયન દેવને પ્રભાને શિખરપુત્ર
સાકે કહેને યર રહી અમર કરી દેવાઓ, તેમ જ શરદશક્તિના ધર્મ
ભાગવાના સાકે વિરાદ પલુ થવો અને સર્વ વેદોના કર્મ પલુ થવો
હતાં. ૨ એના નામ ઉપરથીજ આ દેહનું નામ ભવતારનું થયું. એમ
શ્રીમદ્ભાગવતમાં લખ્યું છે. ભારતમાં એમ છે કે દુષ્ટત રાજાને સુદત-
વારી પેલો પુત્ર ભવત, તેના નામપાત્રી ભરતમાં આ દેહનું નામ
આપ્યું છે. ૩ કુલ્યવત, ઉકલન બહાવન. મનપેટ, ઉદરદાસ, લિખે
અને કોષ, એ નવ પુત્રો તેણી પેલા હતા. ૪ કવિ, દર્શિ, નેનરિસ,
પ્રભુદ, વિષ્ણુવાચન, આનિદોષ, દુષ્ટિલ, ચમસ અને ભગવાનની.
એકાદશી ઉપરના નવ થોડો કહેવાય. એમાંનું ભગવાનના મહિમાથી
બેરુત નામિક એકાદશપદમાં કહ્યું છે કે ને બીજા એકાદશી પુત્રો રવા,
તે પાસણ થવા હતા ૫ એ મૂળ ભાગવતમાં નથી.

૬ રવતાર એ સમદેહિયાના નયનદેવના એ કે આનંદ પુત્રન-
સ્વપ મૂર્ખમાં કરવા હતાં તે એકવા સાકે ૭ મહાન પુરોગાં દુષ્ટિને
મન અતુલે છે એ કે એમાં સર્વ ધર્મનું નિતરુણ કહ્યું છે એવા વાતું
રહાય પોતે નેમ્યા હતા, જ્યાં રાજકાર્યમાં કાસાદગ્રેની અતમતે લઈ

વલણુ

પ્રદાપવર્તમાં પ્રભુ પધારયા, શિખા પુત્રને દીધી તહાં,
એ મિત્રે પ્રભને યોધ કર્યો, ત્રપિ સવેની સજા જહાં ૧૭
શ્રીમદ્ભગવતે પંચમસ્કથે ચતુર્થોવાય ૥ ૪ ॥

અધ્યાય ૫ એ*

કંઠ્યું ૫ મું-રોગ આસાવરી

શ્રીશુકદેવેલુ વહે છે વાણી, સાંભળ પરીક્ષિત રાય,
ત્રપભદેવ છે અંશ પ્રભુનો, અવતારી કહેવાય ૧
અશ્વિત તેમના શ્રવણે સુણતાં, બહુ જન્મનાં અથ બાય,
સદા નિરતર હરિશુણ ગાતાં, દેહ નિર્મેણા ચાય ૨
કય સમય સરસ્વતી તીરે, ત્રપિ સહુ બળી નિરધાર,
યજ્ઞ કે જે પ્રાણધુ સંધળા, સાનિધ્ય શ્રીસંધાર ૩
ત્રપભદેવ તે સ્થાનક આઘ્યા, ત્રપિ વૃન્દ છે બપાહે,
સર્વ ત્રપિ આનંદ્યા અનમો, પ્રભુને દેખી ત્યાંહે ૪
પૂજા અર્ચા પ્રેમે કરીને, આપ્યું પવિત્ર આસન,
ત્રપભદેવની સાનિધ્ય આવીને, બેઠા સૌ ત્રપિ જન ૫
મહાં અપિલર અધ્યક્ષ થઇને, લઈ મેઠા દીક્ષાય,
નિજ તનયોને ત્રપભદેવે, દીધી રૂઢી રિયાય ૬

વર્તતા હતા તેમજ દરેક યજ્ઞ સૌ સા વાર કર્યો આ પદમાં બધા સુધી
ત્રપભદેવે રાગ્ય બહુ ત્યાં સુધી મનુષ્ય પણ સમર્થિયાળા, પરબનની
પ્રજાથી રહિત અને પ્રભુને જ વિષે પ્રતિવાદી હતા, એ જ ત્રપભદેવના
જન લોકોના તીર્થસ્થાન સુખ્ય મનાય છે

* આ પાસમાં અધ્યાયમાં ત્રપભદેવે મેઘાધર્મનો ઉપદેશ કરી
પેતાના પુત્રને શિખામણ આપી અને પોતે સુખ દુઃખ આદિ બેરી પરમ
હસ મતિને ધારવા, એ કથાપ્રસંગ છે ॥ બસાવર્તમાં

૬ ત્રપભદેવજીએ કહ્યું છે, -હે પુત્રો! આ મનુષ્ય દેહ પામીને તો
તપ કરે એ સેવે છે, કેમકે તપથી અતઃકણ્યુ દુઃખ વર્ષ પરજાણ
સમજી અનંત સુખ મળે છે આત્મા સુધીનો સેવા ભેદકર્તા હોય અને
શ્રી લોકોના સમ એ નિર્ણય દ્વારા છે ઉદ્ધારીને શાંત રાખવા સાત કર્મ
પણ કર્મ કરીએ તેના મુક્તવર્તી આપ થયા નગર રહેતુ નથી, કે ને
પાપને લીધે ખેટા હતા આ કહેવા આપનાર દેહ ઉપર થયો છે, બેઠા
મોટ મોટા કર્મ કર્યા કરવા, એ વાતને હું ચેતવ્ય ખાતો નથી ન્યા
સંધી દુઃખ કે ને પરમેશ્વર સુ તેમા પ્રીતિ ન થાય ત્યાં સુધી દેહનુ
બંધન કરી પણ હરે નહિ ઉદ્ધારીના મરત રહેવાથી, દેહાભિમાન યજ્ઞ
સહ કરી પુત્રાદિ સંબંધની ગાંઠ બંધાય છે, પણ તે માંડ ન્યારે પાની
પરે ત્યારે કાળકાળ મુઠી દરને મેળીને પમાય છે તે અહેસાર લ્યાગ
કરાવાનાં પરીણ સાધન છે-ઉદરનિશ્ચિત, ગુરુસેવા, વૃજાભિમાન યજ્ઞ
શોધતા, સર્વવં દુઃખ નાશુતર છે, સાન મેળનાથી છુટા, તપ, સમય
કર્મનાં લ્યાગ, ઉદરને જ કર્મ અપવા, મારી (ઉપનિષદ) કયા સામગ્રી,
મારા સુધુ મારા બકરોને સ્વ, સમગ્રાકલિત સમિત, હું અને માર-
પણનો વ્યાય, વેદાંત શિક્ષાનો અવધાર, ગેરજાતી સહેવ પ્રાણ, દરિદ્રા
ને મનને વિવતા, મજા, પ્રાણ્યર્થ, કર્તવ્યપદ્ધતિ, સત્યવાદીધર્મ, પ્રભુની
સર્વ વ્યાપકતા એટલે જ્ઞાન, સમાધિ, પીરજ, પ્રયત્ન અને વિકલે બેઠા
વાનાં ને મને પામવાની છુટા હોય છે સુક્રોનેએ એમને કોરો ન
ઉપદેશ કરીને સમસારમાં પડેલા સુધુ, રિયા, સૌ, સમજી જન નગેરે

આ સંસારને અનિત્ય બાળીને, વૃક્ષપા ન્યાયે તળીએ,
એકપુલ્ક પ્રદા કુપાનિધિને, હૃદયે રાખીને બળીએ ૭
સાધુની સંગતિ નિત્ય કરીએ, અસાધુને નવ મળીએ,
વેદાંત માર્ગને પ્રેમે અહીંને, નીતિ ધર્મથી નવ ચાગીએ ૮
સિદ્ધ સાધુની સંગત કરતાં, સંસારસાગર તરીએ,
ધર્મ દયા મત સર્વ ખાળીએ, જપ તપ તીરથ કરીએ ૯
સાધુની સંગત દેવાવ્યંન, પ્રાણજનુતણા પૂજન,
પવિત્રપણે સર્વ ધર્મે પાળાવે, આત્મસાર સાધન ૧૦
એવી શિખામણ સર્વ પુત્રને, કરી ત્રપભદેવ મહત,
એકાગ્ર ચિત્તે નિર્મેણ વૃત્તિએ, બળને સદા ભગવંત ૧૧
ત્રપિ આદે એમ સર્વ પુત્રને, શિક્ષા દીધી બનેક,
પ્રજા સર્વને જ્ઞાન ઉપનયન, આપી ધર્મ નિવેક ૧૨
મૂલી શ્રીમદ્ભદેવે સ્તોત્રાણી, સ્વરૂપ અવધુતનુ દીધું,
અવધુતવેશી ત્રપભદેવે, પુરવી અટણુ સંપન્ને દીધુ ૧૩

તેમણી છદા કરી સાચાવી ચલિત ન હોય તેમણે પિતા, ભુજ, પત્નિ
આદિ વરિષ્ઠ જન ન જ સહ એમણે આ મનુષ્ય શરીર ને મારી ઉપા
ધી ન ધારણ પ્રાપ્ત છે અને તેમનાં ધર્મ સ્વપ સાવ સુધુ માન
તલ છે, અને મારાથી અધર્મ માત્ર દુર દેવાથી આવો અને 'ત્રપભદ'
કહે છે હે પુત્રો! તમે મારાથી ઉત્પન્ન થયા છે, મોટ માસર મુઠી હઈ
આ તમારા મેઘા બાઈ અરવતે અનુસરીને રહેજે, જડ પદાંથીથી
સ્થાવરો કે ને જો છે તે મેઘ છે, સ્થાવરો રૂટે માલનાં સખોદિ
મેઘ છે, સર્પોદિથી પડ્યો, પડ્યો મનુષ્યો, મનુષ્યો બુદ્ધાદિ, બુદ્ધ
પ્રેતાદિકથી બધરો, બધાંથી શિક્ષો તેમણી કિતર, કિતરથી અનુરો,
અનુરોથી દેવાઓ, દેવાથી ઇન્દ્ર, ઇન્દ્રથી મનપદિયો, મનપદિયોથી
શિવ, શિવથી બ્રહ્મા, બ્રહ્માથી હું મેઘ છું અને મારાથી પણ બ્રહ્મણી
મેઘ છે, એમ તેમને હું પણ વલુ છું પણ બ્રહ્મણને વનેથી કહી-
ત્રપિનાં કંઈ પ્રાણીએ સમાન બીજાં જોઈ મારાને જોતા નથી મારુ છે
એજો મારા દેહરૂપ વેદનું કણુ કર છે ને એમા પામ પરમ પવિત્ર સત
જ્ઞાન, સાધ દમી સહ દવા, તપ સતનાસનિ રૂટે માલનાં સખોદિ
આક મેઘ છુટો છે, તેમણી દેને હું મેઘ છું! હે પુત્રો! મારીવાંત
જ્ઞાનનાં કર્મ કોઈ મારુ પૂજન છે અને સર્વ કર્મ અર્પણ કરતે એજ
મન, વાણી અને કર્મનુ કણુ છે કેમકે સર્વ કર્મ અર્પણ કર્યા વિના કુકર્મ
કાળપાસમાંથી મુક્ત થતો નથી [પૂજા બાજવનમાંથી સક્ષિત]

* પેતાના જ્ઞેષ્ઠ પુત્ર બનેલને રાજ્ય સોંપીને પરમદુષ્ટપુત્રોના
ધર્મે લોકોને દેખાવવાને દુષ્ટ જન ત્રપભદેવે સારાર લ્યાગ કર્યો અત્રિ
હોવાનો લ્યાગ કરી, કેસ છદ્મ મુઠી, નિગમર નેશ ધારણ કરી નિજ
શરીરને જ પેતાથીથી સાચી રાખી બ્રહ્માર્તમાંથી સ્વેચ્છથી મારી ના
કરવા નળીને બહેરા અને નેશ એવા થઈ મોનવત ધરી કરે
સ્વયે કૃષ્ણ લાવા આ બેઈ અજ્ઞાની યોદ્ધા તેમને અનેક
વરોહા અપનાવ આપતા છતાં તે પોતે જડ ગમગામી નહેતા, તેમનુ
સ્વરૂપ યાતુ ન સુદર દેહ છતાં બ્યાર અધનપાત્રીને લીધે, બાળુ કરે
મીતિ અને શન વખતેનુ હોય તેવા સાધના હતા એમણે નળી
એ સ્વચ્છતા હોતી તેથી સમ્યક કોરારી નહિ અને લોહસામાન્ય એ
ચેતવેલુ યજ્ઞ છે મોટ અજ્ઞાનર મત ધારણ કર્યું ખડ પીડ, મગધાજ,
મૃતસર, તે સારા જ કરવા બાળુ સારીરે નિહા, ચોળના મારી એમ
પ્રયુષ્ઠા કરતા હતા

પાતે પ્રભુનુ ધ્યાન* ધરે, યદ ચક્ર યોગ સાધન,
અપ્ત યોગ ને અપ્ત સિદ્ધિ, યોગની ઉપાત ૧૪
મહાપદ્ય હતા એમ અવધૂત, સદિશા અપરચપાર,
શ્રીમદ્ ભાગવત પ્રદાનિરૂપણ, વેદતણુ અનુસાર. ૧૫
વસણુ

વેદગાર ઉત્તમ કથા, સાંભળ મરીક્ષિત રાધરે,
નિવિવરધરનુ દમરણુ કરતાં, હવા પચમાધાર. ૧૬
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પચમસ્કંધે પચમેભ્યાય ૫૫ ॥

અધ્યાય ૬ દ્વોર્

કરુણું કુ રું-રાગ આરુ-ચાલ હંમની

શુકલ કહે સાંભળ પરીક્ષિત, શ્રીઋષભદેવ ચરિત કથાય,
ઘણા દેશોં ક્યોં નયનલહેવ, પુત્રની અટણ પ્રસિદ્ધિયા ૧
કુટકાચળમા પાતે આભ્યા, સુખમા શિલા રાખી,
દિગણ સ્વરૂપ ધરી પાતે, અસિમાં દેહ ગાળી નાખી ૨
કોંક વેંક કણીદિક કશિમર, અનંત દેશ શુભ માન,
તદગ્ર દ્રવિંડ દેશ હક્ષિણમાં, ફેરતા હવા ભગવાન ૩
અવધૂત વેદ આચરણુ કર્યું, કશિયુગમકે પાતે,
નિભાવ દેઈ મારોં છાકીને, પાગડ કાઢે ન દોટે. ૪
કોંક વેંક ને કુટક દેશનો, શુદ્ધ અર્હત રામ,
અપભદેવ અવધૂત ધર્મની, સાંભળશે તે કથાય ૫
અધર્મ સધાયા અહણુ કરશે, તાજશે દેહનો ધર્મ,
પાગડ ધર્મ પાતી પાતે, માનશે નિજનો ધર્મ. ૬
તેહ ગાંગીની પ્રભ થશે, તે જૈન ધર્મોં કહેવાશે,
કશિયુગમા દુષ્ટ પ્રજાવાથી, સતિન અધર્મોં બહુ થાશે ૭
ઋષભદેવ તો પ્રભુ હતાં, યોગ મારોં તાણુ ઉપદેશી,
પણુ તેથી અવધુ કશિયુગમા, જૈન થશે હરિદોષી. ૮
પ્રભ સહુ શ્રીઋષભદેવનાં, ચરિત વર્ણુવ કરી ગાયુ,કે
પરમેશ્વરની બહિત કરી સી, ધ્યાન ધર્મને યાચ ૯

* એ ઋષભદેવનુ પાતે તે માણના પતિ અને પરામાત્મ સ્વરૂપ
ભગવાન ન હતા, પણ યોગીને સમજાવ કરવાને પરામાત્મ પામવને
પોતીગણિ આમ વર્તેડ નેકશો, કશિમર દેખાવાને આમ વર્તી હતા

† આ હજી અપાવમા ઋષભદેવનુ દેહધારા મરી ચલણી દાવા
નખમાં દેહ બળી ગીતોતપણુ કઈ દુઃખ થયુ નહિ, એ વાચકસર ઉ

‡ આપદેવે રા. ૧૦૦ને દેહ વ્યાન કરોં સાધવા મહે સારી તળવા
સાક દેહનુ ધ્યાનમાન સોં તણુ કઈ આભાને કાલ વિચારમા દેહ કરી
વિષ (સર) સરીને ત્યાગ કરી. અને રમુપ સરીર હરિત છગાળી
નિર્મલેડ વિના ન થાયડુ ભુ પાણુ પુટાવણુ પર્વતના વનમાં સામસમા
સાક પસાદ કાનાવણુ સારીને દેશોં તેથી તે બળત મોજા વન સાથે ન

અપરેશ્વરોં સરીર પછુ બળી પડે હઈ
કે તે કાળની મનનાં કાલદેવની આ પ્રમાણે સ્તુતિ થતી હતી -
અહીં યાચ સુમુદ્રના પુત્રીને સાધવા તો પાતે એ અંદામાં આ
આપદેવના અધિમ પર્વતના ઉપર ને અંદામાં લોકોભગવાન ને
અપરેશ્વરના સુખ ચરિતને (નિવરત) આ કરે છે. માથે છે ભિન્નવત રાજીને
કે, જેના વચમાં સામસમા વાચકસર અવતરતા હતાં [જિજ્ઞાસુભવત]

વડાણ

ધ્યાન ધર્મોં ઋષભદેવનાં, ચરિત પ્રભ સી ગાયરે,
શ્રીભાગવત પચમસ્કંધનાં, હવા યદ્ અધ્યાધાર. ૧૦
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પચમસ્કંધે વડાણ્યાય ૫૬ ॥

અધ્યાય ૭ ત્રોર્

કરુણું કુ રું-રાગ આરુ-ચાલ હંમની

શુકલ કહે સાંભળ રાધરે, રામ ભરતની મહિમાપરે,
જેહ ભરત રાજ્યાસનરે, ઘણે ધર્મ કરયો ઉપજારે.
પ્રભ સર્વે મહા સુખ પાતીરે, ભરત મકરત્તોં મહાં નામીરે,
ક્રીતિ વધારી મહિમા કીધારે, છતિ રાજકુળી યથા લીધારે.
વિશ્વેશ્વરતણી કન્યાપરે, પચમની ને નામે કહેવાયરે,
ભરત પચમનીને પરણાયરે, જેના યદો તે પુરાણુ વવવાંદે.
રામ ભરતે કર્યું વરસુતરે, તેથી પંચ હવા છે પુત્રદેઈ
રાજા શાસ્ત્રનીત રાજ્ય પાળેરે, વેદ વચન મારોં ચાલેરે.
રાજાએ કીધાં યદોં અનંતરે, ભગવા પતિવ્રતણુ ભગવંતરે,
પછી પ્રભ રણુને કાજરે, પુત્રનેં જોઈથી આપ્યું રાજરે
તત્તિ સંપતિ ધર ને ગારે, ચાલ્યા ભરત તે વન મોઝારે,
નદી ગંડકી બ્યા હરિશેનરે, તણુ કરવા માંડ્યું તત્તરે
પુત્ર તુલસીના ઉપચારે, તેણે પૂજતા વિશ્વધારે,
હરિ ભક્તિતણુ ને ઉમંગરે, હૃદ અધુપાશ ચાલે અંગરે
સર્વ ઉદય સમે હરિ પૂજેરે, સ્તુતિ કરે ને હરિ એ ભક્તરે,
મૃતિથી પર પરમ કળ હાતારે, છુદ્ધિ હતાં બળના ત્રાતારે,
અતર્થોગી શ્રીભગવાનરે, સર્વસમ તોજતરી અસરસારને,
એ રમુપ મુખ હૃદયે લસતેરે, બીજાં શત્રુઅરંપમાં ખસતેરે,
એમ નિત્ય કરે સ્તુતિ ત્યાગરે, પરબ્રહ્મનો સાક્ષાતકાર થાય રે,

વડાણ

આશપે પરબ્રહ્મને, ભરત ગંડકી તરે રક્ષા,
પચમસ્કંધ ભાગવત તણુ, અધ્યાય સમ પૂરા થયાં.
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પચમસ્કંધે ત્રયમેભ્યાય ૫૭ ॥

* આ સાતમા અધ્યાયમા યજ્ઞ કાળથી યજ્ઞારે ભગવાનુ પૂજન
કરતાં ભરતએ સ્મિત કર્યું હતાં સ્વામી દરિયારમાં જઈ બળવાન
અભ્યા એ કાચકસર જે ડુગાતિ, શહેનુ, મુલ્કેન, આરણુ અને
મુખકે એ ભરતપુત્રીનાં નામે છે જેથી પૂર્વે અત્રાવન 'અપાવ' નામથી
બાળપણે હતાં પણ ભરત રાજ પોતે તે પછીની આ ખડ કહેવાય છે

† ભરતએ સમયે સમયે આતુરોં જેમાં માર પ્રકારના કર્યો
થાય છે) કહેલી કી, ભગવાનુ કી રીતે વર્ણ કરણુ હતું અંતિદોષ,
કરી, પૂજનામા, માતુર્મારણ, પશુચાર અને સોભાષા એ સધનાં વડો
વારનાર કથાથી ને એ કળ ઉપજા પા, તે ભરત રાજા કીભગવાનને ન
અપૂર્ણ કહતા હતા એમ સર્વે કર્યો દરિયે અપૂર્ણ કરવાથી તેમાનાથી
રાખડેડ કળી બધા હતા તેથી સર્વે જાણેને હરિમય ભેતા હતા ભગવાન
પોતાના સર્વે અપાવનાં સંકટ મેજમા હૃદયમા દુરસર મેજમા જૈન
આપતા હતા

‡ પ્રતિષ્ઠી પર, કાળોમા કળી આપનાર, પ્રતિષ્ઠે ગતિ આપનાર,
મનથી ન જાણેને રાજનાર અને રાજના બળમાં અત્યોગી રુપે
પ્રવેશ કરી જોણે પાળનાર મોજા સુરોં દેવના આત્મરૂપ ભગવાનુ સારણુ
લઈએ છીએ જે રીતે સ્તુતિ સુદીર્ઘ સમયે તેમો કરતા હતા

અધ્યાય ૮ મો*

કડવું ૮ મું-રાગ વેરાડી-ચાલ મોડી

શીશુકણ વાણી એમ બોલે, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
શ્રીભાગવત હરિકથા શ્રવણુચી, મહા અથ ઘણી ભય. ૧
રાગ્યાસાન મોડી વન ગયા, ભરત રૂડા શર્જન;
વનમાં જઈ તપ સાધિયું, ને કીછું દેહ સાધન ૨
એક મને ત્યાં ગંડકી તીરે, સ્નાન કીછું છે રાય;
સંધ્યા લંઠન કરીને પછી, મણવ બાપ જપાય. ૩
જપ કરતામાં પૂર્વદિશાથી, જળનેા ખળકે આવ્યો;
અથ સસતીએક મુગ પશુ તે, તેમાં તણાયા આવ્યો. ૪
એક મુગથી જળ પીવા આવિતી, ગર્ભવતી તે વાર;
તેલું લાગે એ ગર્ભ તણાતો, દીકો રૂપલ કુમાર. ૫
રાજને મન હયા ઉપની, જળથી કાંઠાએ બહાર;
અતિ શુશ્રુષા કરી તે મુગની, રાય તેણી વાર. ૬
દયા કરી નિજ આશ્રમ લાવ્યા, રાય કરે પ્રતિપાળ; ૭
એમ કરતાં દેવલેએક દિવસે, ભરતનો પદ્મોત્તે કાળ. ૮
મણુ સમય એ મુગ બાળક, સુતપેરે અતિ વિલાપ;
ભરત તણું મન મુગપર તેથી, અંન સમે દુઃખી થાય. ૯
મુગનું ધ્યાન કરું હૃદયે, ને ભરતનો થયો નાર્ય;
મણુ ચૂકી મન પશુમાં ગયું, તેથી થયો તે નિરાશ. ૧૦

* આ આશ્રમ અધ્યાયમાં ભરતને ભગવદ્ભક્તિ કરતાં પ્રારબ્ધ
યોગથી મુશ્કસા કરવામાં લેલ દાસ, એથી પોતાને મુશ્કયાનિર્મા અવતરણ
પશુ, એ અવતર કથામંડલ છે.

† એમ બાળ્ય કે એક મુગથી બહુ ન વારસી લેવાથી નદીપર
એકથી ન આપીને વાણી પીતી હતી. મેઠલામાં તથા ન જાણ સિંદે લોકોને
મહા બા પૂર્વવતે એવી અર્જન કરી, આજે સાંભળેને બને ન
બીજુ આ મુગથી આજ સમ જિંદોને એવા લાગી એવો અતિ વ્યવહાર
સ્વાધી પાણી પીવું છોડી દહ નદીને શામે વિનારે કરીને નાદી એ મુગથી
મર્જવતી હતી તેથી દેકરી વખતે અતિ બચાવક લેવાથી તેણીને ગર્ભ
બદલેને નદીમાં પડી ગયો. અંતેજ મુગથી, વળી અતિબચ વ્યાધી, વળી
મુગનું દુઃખી પડેડું, અને રાગાથી જિભી પડી એને લીધે પર્વતની બીજમાં
પડીને મણુ પામી. એને ગર્ભ-મુગ ને પાળીમાં પડયો હતો, તેને ભર-
તએ જોવડી ઘણી દયા લાવી લેવાથી લીધો અને પોતાને આશ્રમે તેને
લઈ રસા કરાવ્યો.

‡ એ મુગ બાળ પોતાનું ન છે, એનું હૃદય અભિમાન બંધાવાથી તેને
ધાર, કારણ એણે લાગી અવારતા, બળને વખત પછી પીધ, સિંદે,
નદારે વહે પશુઓ તેને મોટી નાંખે માટે તેને પોતાથી દૂર ન પડવા
દેવા યોગીને હૃદય કાળજ ભરતએકે રાખવા માંડી કુલ, રાય, હંદમુજ,
સામિય, જળ નદીરે લેવાને બધારે નિષ્કાર બધા ભારે તેને પોતાની
સાથે લઈ લવા દેતા. વખતે એ મુગનું બચ્ચું હૃદય અત્યંત બળ
તો, પછાવડેથી એને તોરવાને વિલાપ કરેલા હતા, અને ઘણા વારસ
પડે જતા હતા.

§ વરસે માટે આ દર્શન અતિ અદ્ભુત છે. માયામાં નદિ
બાપના માટે મુગએકે રાજને સંપ્રીયોને આ મળાને દેવાય આપ્યું છે
તે સંસારી મનને પહું રિશિયો છે. ભરતએ એ પ્રમથાને માયા વન-
વણી આશ્રમ પડી, લેવાના આશ્રમી બેઠુ થયેલા ભરત મુગપર
ભણી થયા અને એમાં મુગ નજીક આવ્યું. એટલે એથી આશ્રમે મતિ
તેથી મતિ થય.

તે ધ્યાન થકી ભરત મહીપતિ, પામ્યો મુગ અવતાર;
પણ પૂર્વ કેવ તપ બળ માટે, જ્ઞાન* હૃદયમાં સાર. ૧૦
મુગ અવતારે કરતા હૃદિ, અરણ્ય નદીમાં ગઈ;
પાછળના અવતાર ગંધારે, સદા નિવરત હઈ. ૧૧
તે માટે તેણે માયા તણ, ગંડકી નદી તટમાંય;
એકતો રહે છે હરિશ્ચિતમાં, સ્મરતા વેડુંકરાય. ૧૨
એમ કરતાં મુગ ચરીર તળ્યું, ગંડકી ત્રિપે તેણીવાર;
પૂર્વમાં પુનઃ થકી તે પામ્યો, મુણુ લોક અવતાર. ૧૩

વડાણ

મુણુ લોક અવતાર પામ્યો, સાંભળ પરીક્ષિતરાયર;
હરિકથા પંચમ સંધના, હવા પૂર્ણ અષ્ટાધ્યાયર. ૧૪
પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પચમસ્કથે આશ્રમેધાય: ૧૧ ૮ ૧૧

અર્થાથ ૯ મો†

કડવું ૯ મું-રાગ વેરાડી-ચાલ દુકડી

શીશુકણ વટે છે વચન, સાંભળ કથા અભિમન્યુ તેન;
તે મુગ વાણી મળું અતિ, પૂર્વ જન્મની ખમર તેને હતી. ૧
પૂર્વ સુકુતથી નિરધાર, પ્રાણણને ઘેર હવેા અવતાર;
અંગિશાં ઋષિ જેતુ નામ, નિત્ય આરાધે કેવળ શમ. ૨
તેમને ઘેર અવતાર ન થયો, તે મુગ પ્રાદાણદેહ અવતરયો;
ઋષિને સંદેશ આપ્યું સંતાન, જડભરત ધરણુ આશિધાન. ૩
કહા સાથે તે યોદ્ધે નહીં, રડું બુઢું તેને મરણું સદી;
સણમાં હસે ને સણમાં રુએ, એ સામે રહી દગડગ લુએ. ૪
લક્ષ સાદ કરે કે પ્રાણી, તોયે મુગથી ન બોલે વાણી;
પછી ભણવા મૂક્યો તેને સદી, વિદ્યાશુરને ઘેરે જઈ. ૫

* જન્મરે બીજે જન્મ થયો ભારે પાને નિભાજીની દવા તેથી પૂર્વ
જન્મને યાદ કરીને ભરતએકે બહુ કે અર્જરે। બહુ મુડું મુડું દુઃખાની
એના અત્યંતી પ્રથ થયો. સર્વ સંમ લાખ કરીનિર્મ નવનમાં શ્રી યોગ
અર્જથી હરિનું સ્થાપન કરતા દેવો, પણ એ સપ્ત મહી મુગોળી
મુગના બળકાને પગનારે પૂર્ણમાં મળી ગયું। એમ બીજા અવતારમાં
ભરતને જ્ઞાન થઈ આગુ પછી પોતાની મર મરવીને કાલજર પડતામાં
મુગી દહ લાવી દરિયેમાં આવ્યા તે લેવાના પ્રવરણ, પ્રવદ પુનિનાં
આશ્રમેકે, અને રાગના દરવાજાથી તે નળવાના ગામનું નામ "શાવમાર"
પડ્યું છે તે લેવામાં જોવાની રાદ એવા પાને "માર પ્રારબ્ધ ભરે
પુર મશે" તેને વિચાર કરતા ને કેઈ પણ પ્રાણીને સમજ કરાવ ન
લેતા, અને શુભ વજ લાગીવિરેડું બણુ કરી કાળ નિર્નમ કરતા દવા

† એ વખતે આધ્યાયમાં બાળનો જડ ભાગ્યેળી અવતાર થયો
અને તે નમને પણ રાય દેવ નિંદે દોષથી દોષ આપ્યો તેમને માત્રા
લઈ જવાં પણ કંઈ વિચાર વળગે નહિ, એ કથાપ્રસંગ છે.

‡ મુગમાં અંજિયાના કુળને કોઈ કામણુ દોષે તેને મોગી એમાં
પોતાના સમાજ ને સાસરવાસ કરવા, યોદ્ધા, કંઠાર અને ને-૫ સંપ્ર
ન-૫ દીકરા જન્મ્યા હતા બીજા નામી સીમાં એકડું જન્મ્યું ને એકલામાં
પુત્ર દેવો તે ભરતજ દવા

ચુરુચેતન ક્રીધુ ત્યાં અપાર, (પણ) મુખે શબ્દનકરે ઉચ્ચાર; ૬
પછી નમિ અંગિરાએ વિચારી પેર*, ઘણાંદરહતાં નિગ્ધેર.
તે ચારવાને મૂક્યો એને, મહા અચ્ચાર લુહિ છે જેને;
કરમાં ભ્યેષ્ટિકા આપી સાર, કહ્યું ડોર આપણું તું ચાર.
દીર્ઘ ભ્યેષ્ટિકા કરમાં ધરે, પશુઓની પાછળ ફેરા ફરે;
એક ચોર લોકોના વૃક્ષસેન રાય,† વિજયપુત્ર તેના કહેવાય.
તેણે દેવીને મહિષ માન્યો એક, ગળિમાં આપવાને જિવેક;
તે મહિષ ચરતો નિરધાર, આન્યો ભ્યાં ચરે ડોર તેવાર.
ભરત જડ ભ્યેષ્ટિકા લઈ ધાય, આર્થાં મહિષ તે નાહો ભય;
વિજયપુત્રવરને મહિષ તેક, દેવીને દાર આન્યો તેક. ૧૦
રાજપુત્રેક્રીધાએ વિચાર, ભારીમહિષક્રીપિકાએ આહાર;
કો પંથીની કૃષ્ટે તે પડ્યો, તે કલંક જડભરતે ચડ્યો. ૧૧
રાજકુંવરના સેવક જેક, મહિષને સોધવા નિસર્થો તેક;
સેવકે જડભરત લીધો સહી, મારી આંખીને લાભો તરહી. ૧૨

■ એ વાર ભૂતન નથી પણ ભેગ ઠેક, તે અંજિનાના કુળના
બાણજી ભરતના પિતા દેવસેષ માયાવાધી તેમની મા સતી થઇ, અને
ભરતને તેની શોકને સોપતી થઇ. ભરતના બીજા બાળકોને પિતા ગુજરી
જ્યા પછી ભરતને ભણવવાને યતન દેખાવેને મૂકી દીધો. અને ભરતને
ભ્યાં ત્યાં કાઢ લોકમાંથી દેખાડા ફરતા, મહીન રહેતા અને આવવાને મહે
મઠ્ઠરી કરતા અમવા બીજા ખામના જોઇને તેમણે લોકપાળથી ચોતાના
આજ્ઞાના બેતારાં દયારાઓનાં પાણી વાળવાને તથા ચિતર ભજવવાને
શાખ્યા. તેઓ ભરતને એ કઈ ખાક, ખાકું, વાગી, કાસડું, કૃષ્ટ એવું
અન આપે, તે પણ ભરત અમત સામન ભૂખી આરોગ્યને આનંદમાં
રહેતા હતા.

† મૂળમાં આ વારતાં ફેર ઉ-કોઈ ચોર લોકોના રામચી પોતાને
પુત્રની ઉપગામી બ્રહ્મણી દેવતા બળિરામાંથી એક મનુષ્યને એમ
આવાવની માનતા માનેથી દીધી. તેણે એ મનુષ્યને માણસે દીધો તે
બ્રહ્મમાતાના પેળી નામી થશે. કાતાના દુતો તેને સોયપત્રને નિભયા
હવા બંધારી રાતે તે સોયમાં ફરતા તેમણે ભરતને બેતારાં જોયા.
ભરતનું ચારીર કષ્ટકૃષ્ટ તથા નિરોધ માલમ પડવાથી પોતાના મળીનું કામ
ડીક થશે એમ જાણી તેમણે તેને ભ્યાંની તેમના રાજ આગળ લઇ ગયા
ત્યાં આગળ તેમને સ્નાન કરાવી ઉભા વસે તંજા આગ્રપણે, પુષ્પની
માળાઓ નગેરથી સળગારી સ્પર્શિષ્ઠ બોળન કરાવી દેવીની આગળ બળિ
આપવા મટ ઉભા ક્રીધા તે રાજના પુરોહિતને તેને દાયે દેવીનું પૂજન
કરાવી અનેક ઉપદેશ મૂકે, ડોલ, રણદુર પોરે વાલ્મીકીની મળેના
સાથ રાજને બદલ વાણરવાની આજ્ઞા આપી અનુર ઉતાર્યું. એ એમ
બ્રહ્મણી દેવી ભરતના બ્રહ્મજન્મડે પોતાના અગ્રમાં મહા તાપ વધારી
આગ આગળ થઈ અને તાપ ન સહન થવાથી એકમત તે અર્ધિમાંથી
પેળે મદા પિશાચ રુપે પ્રગટ થઈ અને અર્ધલંક કામથી રાજનાં દરવાજાંનું
અગ્નિ બળી શઈ રાજ તથા તેના અનુચરનાં તેવડે મસ્તકને બુદ્ધાં કરી
દાખ. પછી વામાની સહચરી નગેર શેનિભિલેના મળ સંલિલ તે દેવીએ
સાથ દરબી તે કુટીરાં બોળાનું ઉચ્ચ કિચ પીછું ને આનંદથી ગમ્યા
તથા નાચવા માંડ્યું એ મમલુકે પરાદરમ વેણુન ભરતને કઈ પણ આજ
આવી નહીં. એવા વેણુનાનું પદમાલ્યા પોતાના આગ્રપણે સદા રણુ
કરે છે; તેમને દેવાભિમત તત્ત્વને બીજે કદાચ નથ નથી.

તેની દેવી આગળ લઈ ભય, રાય હુષ્ટ બેઠો છે ભ્યાંય; ૧૩
રાજપુત્રે ધર્મ સદુ ઝાંઝિયો, ભરતને ભ્યાં મારવા માંડિયો. ૧૩
કરમાં નમ્ર થરી વલવાર, હુષ્ટે તે પર ક્રીધા પ્રહાર;
કોપી દેવી ભરત તેજ વડે, રે રે ભક્તનું શિર હુષ્ટ વાડે. ૧૪
છેડું હુષ્ટનું શિર આ ક્ષણમાં, કોપી કાળિકા દેવસ્થળમાં;
દેહ માંયા મમતા તત્ત્વ્યા, આત્મા રૂપ હરિને ભાવ્યા. ૧૫
શિર ઉઠન સમે જડ મનરિધાર, એમાં આશ્ચર્ય નથી છે વીર;
ક્ષણમાં અદ્ભુત છિનવી રાયમસ્તક જેક, દેવીએ ઉલટું ૧૬

ઉઠાડ્યું તેક. ૧૬

સાધુ સાધુ તેને સૌ કહે, બીજા અનુચર દુષ્ટી યઈ રહે; ૧૭
જડભરતને ઇચ્છા તે વાર, આન્યા ડોર પાસે નિરધાર. ૧૭
પોતે પામવા આત્મારામ, કાળથી પઠ્યો હતો ક્રકામ;
એક* સમે રાય રહુગણ જેક, સિધુપતિ મહાસાધુ તેક. ૧૮
તે કપિલ મુનિ યાસ ભણવા જાન, નન જાતો હતો રાજન;
મુખપાલે બેઠો છે રાય, સાચે ગાહુ એક સેવક ભૂય. ૧૯
આલંકાર વિધન વંધ ચોંઝાર, યાકયા અનુચર લાગ્યો ભાર;
ચોપાસે સેવક રાયના ચાંદે, પંથી સર્વને વેઠે ઝાંદે. ૨૦
એક હાસે જડભરતને સહી, મુખાસન પાસ આપ્યો ચઢી;
જડભરતને ચઢી લાવ્યા જન, તે પાસે ઉચકાવ્યું વાહન.† ૨૧
ભરતે ઉચકી રૂપે મુખપાલ, તેમાં બેઠો રહુગણ ભૂપતિ;
તેણે પાલખી ઉચકાય નહિ, ભાર અતિથિ રૂપે સહી. ૨૨
મુખાસન સમું નહિ ઉચકાય, કંડ ખાથ ન દુખિયા ધાય;
તવ રાયે દુર્વચને કહી વાત, પલુલ કંઈનવ બોલ્યા તે સાથ. ૨૩
પૂર્વવત ભરતણ માર્ગે ચાલે, એથી રાયની પાલખી હાલે;
રાય ક્રીધે ભરણે તે વાર, કહે શિષ્યા કરીશ આ કાર;
તવ ભરતે કહ્યું મહા જ્ઞાન, સાંભળ રહુગણ રાજન. ૨૪

વડાણ

રાજા રહુગણ સાંભળ્યો, તે ભરતે જ્ઞાન કહ્યું ધયા;
વહન કહે હરિ ભણે સાધુ, જનમ મરણુ થાયે યથા. ૨૫

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધે નવમોધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥

■ આ ક્રીધા તે અગ્રાને અપામ થશે. ચતો રહીની સપતી વા
મૂળમાં હેમ્યા અપામમાં છે.

† એ ભરત પાકળી ઉપાધ્યા પછી ચાવનાં કોઈ છવ પત્ર તથે
ન ચાંપાઈ ભય, મદિ એમ બાણુ નેકરી જગ્યા ભેઈ જાળને ચાલતા હતા
તેથી બીજે બેઠાંબેળી વાગ સરખી આવી નહીં મટ પાકળી ખંચી
થઈ, તે એમ કૃષ્ણ રાજનું કપાસ બેઠેં પાવડું બીજે બેળ
લોકોને વિનવિ કરી કે, રાજલક અને માણુ નથી પમ્મ આ નરો માણસ
કે જેને દગમળું ન પડડેડો છે તે હલ જાવતો નથી. આ સાંભળે રાજલક
કે જડ મહાભાગ્યોની સેવા કરનાર ફોતે, તે પળ રજેડાણુ અને રાજાણુ
વેળાને લીરે કેલમાં આવી નઈ ભરત પ્રણે પાણી નિરસામુખ
જવ્યો હેમ્યા.

ଏକଜଣକ ଗୋରୁ ଓ ଏକଜଣକ ମାଈ

ଏକଜଣକ ଗୋରୁ ଓ ଏକଜଣକ ମାଈ

- ୧୯
- ୨୦
- ୨୧
- ୨୨
- ୨୩
- ୨୪
- ୨୫
- ୨୬
- ୨୭
- ୨୮
- ୨୯
- ୩୦
- ୩୧

ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ

જહારત રાજા પ્રત્યે કહે, તે સત્ય માન્યો સંસાર; ૨
તે માટે તું ચતુર નથી રે, નથી સત્ય લગાર.
લોક વ્યવહાર ને કર્યાવ્યવહાર, એ બંને ગિર્યા બાજુ;
તત્ત્વજ્ઞાન તો છે નિરાણું, કર્મ હિસાતું અજ્ઞાન. ૩
પરશ્વક્ષેનો રાગ દેવાદિક, ન હમે સજ્જ વાર;
ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વમ પેરે, ગિર્યા બાજુ આ વાર. ૪
સત્વ રજ ને તેમો ગુણ વશ, રહે મનુષ્યનું મન;
નિરેકુશલ કર્મ આદરે, રહે વિષયમાં પ્રવીણ. ૫
દશ ઇન્દ્રિ છે દેહ વિષે, તેમાં કોકાદશનું મન;
તે સર્વ વિષે જાણું મન, કરી જાનું દેહ આસન. ૬
દશ ઇન્દ્રિયો જીતવા અર્થે, મન પાતાનું લેહ;
પ્રભુના ચરણરવિન્દમાં, આરાધણ કર ધરી સ્નેહ. ૭
માયાથી છે મન કો, મોટી ખવરાવે છે જીવ;
અગાધ સંસાર સર્વમાં, ક્ષકાવી કોણે ધૂળ. ૮
સાર નરનું સર્વ છે, મનતણું મૂળ કારણ;
પણ આદમારામ છે નિરાળો, કો સર્વનું તારણ. ૯
દેહાભિમાને જાય નીચ છે, વળી સ્વામિને સેવક;
જીવન મરણનાં સર્વ કારણ, વિષય વાણી વિવેક. ૧૦
કો મનતણી જી કલ્પના, નહિ કંઈ તેનું કામ;
વિષયથી અલગ રહે મન તેમ, પામે પૂરણ કામ. ૧૧
કોકાદશ ઇન્દ્રિ મન તણી, પંચક્રિયા* પંચમો જ્ઞાન;
સર્વેથી હોયકારક તું જાણ, કોકાદશનું અભિમાન. ૧૨
વળી કો મનતણી વૃત્તિનાં, હનિયો છે ચંતાન;
નિત્ય ઉપને નિત્યે રહે, ન પામે કાંઈ કામ. ૧૩
જે અનિત્ય કો વૃત્તિઓ સર્વે, આ જીવ છે નિવિંધક;
શુદ્ધ કરે કો વૃત્તિને, તો ન આવે આ સંસાર. ૧૪
શ્રેષ્ઠ સર્વમાં આત્મા છે, પોતે પૂરણ પરમાત્મ,
પુરાણ પુરુષ અજન્મા, સ્વયંવરપ્રકાશ શ્રીધામ. ૧૫
કો વસુદેવ કો નારાયણ, વળી પૂણું કૃષ્ણ સંદેહ;
ભજ લગવાન તજ અભિમાન, જીત યાનું ઇન્દ્રિયા. ૧૬
મન પાતાનું વશ થયું, તો દશ ઇન્દ્રિ જીતાય;
કુંદન દેહ સરગેના પ્રાણી, સંસારથી મુક્ત થાય. ૧૭
કરુણા કરે પછી સવ કૃપાનિધિ, મુદ્રિતની પ્રાપ્તિ હોય;
અમર યુનિ જોતાં જે પ્રાણી, વૈમાને વૈકુંઠ જોય. ૧૮
તે માટે કરનું નિરંતર, પ્રભુજી હેરુ સ્મરણ;
સદ્ગુણ કૃપાથી પામીએ, વૈકુંઠપતિનાં ચરણ. ૧૯

પદ્યજ

* સંનિદ્રિય પાંચ તે આ-ચાણ, કણ્ઠ, રુપ, રસ ને અંધ.
† સંનિદ્રિય પાંચ તે આ-નયન, શ્રોત્ર, સ્પર્શ, ગંધ, ચાવનું ને
૧૬ રાત્રી તે. ‡ ભરી પ્રદાન દેહ છે.

અધ્યાય ૧૨ મો*
કર્ણ ૧૨ મું-રાગ મહારાર
શ્રીગુરુજી વાણી ઉચરે, સત્ય સાંભળ પરીક્ષિતરાય;
રહુગણને જ્ઞાન કહે છે સહી, યુનિ જહારત જે કહેવાય. ૧
જહારત પ્રત્યે પુણેતો હવે, રહુગણ રાજા જેહ;
પ્રભુપદ પામ્યાનું દેહા ગાધન, જેથી પવિત્ર થાય આ દેહ. ૨
જહારત કહે રાજા પ્રત્યે જે, આત્મજ્ઞાન સાધન;
પુજ સુખપાલ મેં જાણ્યો, સ્કંધે પાસી નર વાહન. ૩
તે મધ્યે તું કોમ કહી, કો સુખાસન મોઝાર;
તારા મનમાં એમ હશે જે, મેં જાણ્યાવી કયો પ્રકાર. ૪
જોનો અમને માર લાગતો નથી, તિલકમાત્ર આ વાર;
પાલખીનો ભાર હોટે થઈ, હાકાને રક્ષકપર ભાર. ૫
રક્ષકનો ભાર ઉરને સહી, જારને કહિતું આવવું;
કહિને ભાર છે બંધા ઉપર, બંધાને ઉગલે ચર્ણ. ૬
ચર્ણનો ભાર પૃથિવ વિષે, સપ્તમે આવે નિરધાર;
તે પૃથિવ રોષ નાગે ધરી, જેવો સર્પ કણ આકાર. ૭
તે રોષ નાગ ફૂર્નની* પકિ, કરી બેઠા આસન;
તે ફૂર્નનો ભાર જીવે શ્રવણે, સત્ય સાંભળ તું રાજન. ૮
તે જીવને વાયુએ સ્વંચરું, વાયુ શક્તિ આધાર;
શક્તિને આધાર અવિનાશીને, ગુણસાગર દેવ મોરાર. ૯
કો ભાર સપ્તમે પ્રભુને, જળાશયે શ્રીભગવાન;
ભરતની વાણી એવી સાંભળ, રાધને આપ્યું જ્ઞાન. ૧૦
સુખપાલથી તવ ઉત્તરો, સવ રહુગણ જે રાય;
મદસિણુ કર જોરી કરી, જહારતને લાગ્યો પાય. ૧૧
દંકવત પ્રભામ કરી ભુપતિ, ત્યાં કરતો સ્તુતિ સ્તવન;
હું અન્યાથી અધર્મને, સ્વામી કીધો તમે પાવન. ૧૨
વળી રાજાને પુણું જહુ ત્યાં, આત્મસાધનનું જ્ઞાન;
તે જહારત કહેતા હવે, સુણો રહુગણ રાજન. ૧૩
પૂર્વે મુગનો આધર્યે લાગિયો, સંગતિ હોય અપાર;
તે મુગ માયા કોહથી, મારો મુગનો ધર્યો અવતાર. ૧૪
ત્યાં પૂર્વેનું વ્રતપત સધળું, કહ્યું અથ ઉતિ પયંત;
મુગને અન્યાથી મુગ થયો, એવો સંગતિ હોય અનંત. ૧૫
તે માટે રુચે સહી, સત સાધુની સંગત કરવી;
ગર્વ અસ્તર કોષ કામ, ગોહ માયા મન નવ ધરવી. ૧૬
જેમ સુગંધે કાઠ રાગરે સહી, પુષ્પે સમરે તેલ;
તેમ સાધુ સંગતિ જન, જ્ઞાનનો પામો જોલ. ૧૭
સિદ્ધ સાધુ સત્યંગતિ તજ, અન્યાધા સંગ કરે લેહ;
સંસારરૂપી સયુદ્ધ મોહથી, મોહા ન પામે તેહ. ૧૮
જેણું નાજી ચેતરો, સંસારમાં જે નિરધાર;
જ્ઞાન નાવે સયુદ્ધ તરી જન, શીરે પામરો પાર. ૧૯

* આ જારમા અધર્મમાં રહુગણ રાજાને સંકેતને લીધે કરી પાંચ
પદ્યો બહારથી જહારતે તેના સપ્તમે મહાત્મા તે કામાધર્મનું.
† કાલો-મનુષ્યે કામપાવતાર ધરીને પુરવીને પાસણે રાખી દલી.

એ કયા ભરતની સુણી રહ્યુય, પાચો જ્ઞાન ઉપદેશ;
તે પાછો વળ્યો ત્યાં થકી, વળી પુછે જ્ઞાન નરેશ. ૨૦
રાય રહ્યુય કહે સ્વામી, સુણે એક હું પૂછું વાત;
મહાપુરુષના અપરાધથી પ્રભુ, હું કરું છું દિન રાત. ૨૧
કાય* કર્મ જેમ વરણ વહિયી, તમ હું મન પામું બીક;
પણ માનુષાવની અવગણના તણી, ભય મને અધિક. ૨૨
એવું કહીને સ્તુતિ કરી, જડભરત ધર્મ વખાણે;

જડભરત પચન:-

જીની શરીરને આશય હોય તે, મન અપમાન ન લાગે. ૨૩
હું આત્મવંતને વિષે છડું અંતે, મન આત્મને શબ્દ લાય;
જેવી મનને સંગતિ તેવી, પછી પ્રાપ્તિ થાય. ૨૪
શિક્ષા દઈ જ્ઞાન કહું સહી, ને દશીએ આજ સાર;
જડભરતે જ્ઞાન પ્રત્યે ક્ષીણું, કહું જ્ઞાન અપાર. ૨૫

વસણ

શ્રીભાગવત પંચમસ્કંધના, દ્વાદશ પૂર્વ અધ્યાયરે,
ભટપ્રજ્ઞ કહે હરિ બોલે, જેમી જન્મનું સાર્થક થાયરે. ૨૬
ઉત્તિ શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધે દ્વાદશીઅધ્યાય* ૧૨ ૧૧

અધ્યાય ૧૩ મોર્

કહું ૧૩ મું-નરાધ ધન્યાઓ

શ્રોશુકલ વાણી ઉઘરે, પરીક્ષિત સુણીરે;
આ પંચમસ્કંધ શ્રીભાગવત, મહિમા ઘણીરે. ૧
જાવિ શૈનક પ્રત્યે કથા કહે, સુતપુરાણીરે;
તે મુણે મુનિના સાથ, આનંદ આણીરે. ૨

ચાલે

આનંદ આણી સાંભળે, જાવિ કથા પડેજેશ્વર તણી;
આ પ્રાકૃત સીંધેપમાં ઉં, વિતારતાં વાણે ઘણી. ૩
જ્ઞાન રહ્યુયળી પ્રત્યે જોમ, જડ ભરત વાણી કહે;
સંસાર મહા દુસ્તર છે તેની, ગતિ કોઈ નવ લીધે. ૪
પ્રારમ્ભનું સ્થાન પવિત્ર છે, જીવ છે એક દાસ;
જેવા ઇષ્ટે પ્રભુ કૃતિ, પછુ કાય એ નિસાસ. ૫
સત્વરજી તમે ગુણ ભર્યાં, સુખ ઇચ્છાથી જીવડું વિચરે;
સંસારજન વગડા વિષે એ, નિર્લય થઈ ફરતા ફરે. ૬

* કર્મ છે તે કાળથી અને અર્થ છે તે પાણીથી હોય છે, તેમ હું
બીક પાણુ છું. આ તરમા અવાચમાં રેભાવ લીધે માણુએ
બ્રહ્મવતને ઉપદેશ દેવા એ દયા ॥ એમ બાણી રહ્યુયને દર
રેભાવ ઉપર કરવા વારંતે જડભરતે આ સંસારનું વગડાના રુપકથી
સૂચ કરું, તેના કષ્ટમય છે.

* આ દેહાર છે વનવાળો છે, તેમાં ગુણુ એ એક રેશમી છે,
જે સત્વ પરચકને પીળાવવા વિનાશ કરવા નિયત છે, ને તેથી વગડાના
નેત્ર મકાનનાં રાહડોનાં (માયનાં) કથા વર્ષ પડે છે. એવી રીતે એમા
વપના પ્રાપ્તિ છે. વિષય ધણેા મહ દોષાથી મટ કળ્યામાં આવે તેવા
પી ૩ નાથ.

સુખને દેખે સ્વપ્ન જેવે, ભાડે ભવ થઈ વીર;
જેમ વણિક નિકળે મન કમાવા, વિચરે થઈ ધીર. ૭
છ* જોર હુટે જીવ નાયકને, કર્મ શિયાળવાઈ ત્યાંય;
કંઈક અચર કહે પીડા, બદ જાગરાની માય. ૮
ભૂલે નાયકો ગંધવ નગરું બેઠું, ભૂત સુવણું ॥ લેવા ધાય;
ધન ભૂમિ ને કીર્તિ લેવા, દોષો દોષો ભાય. ૯
રજેજ ભરાયલી આંખો બંને, વા વંટોળથીયે ઘેરાઈ;
ન સુષ્ટ દિશા એકે જોને, ન જુવે ભવની ભવાઈ. ૧૦
તમ તમ શુર તમરા તણુ, પીડા આપે કાન;
કુડાઈ સ્વરે જોધ પામી, જુણે સેવે ધર્મી જનમ. ૧૧
ભાંજવાઈયું જગ પીડા દોડે, પછુ રીપું ભૂત પાર નહિ;
અજ માટે કરે ધાસના, કણુ એક ડો આપે નહિ. ૧૨
નાયકો રવડે રાનમાં, શાવાળા ॥ પીડે ઘણું,
પક્ષકર્ષ હરે પ્રાણનેકેડે ને, પિંદાર ધન હરે ઘણું. ૧૩
ચોક કરે જુગાય મનમાં, મૂર્છિત થઈ અવની પડે;
વળી મેધવપૂરમાંજ રહે પેસે, આનંદ વિના એ રહવડે. ૧૪
અરણ્યમાં રજી નાયકો, કાંદા કંકર ખેંચે સહી;
પીડે આજી**ગણેઅજગરતાઈ, થાતકડાઈ માણી પીડેલી. ૧૫
મપુડડડ પ્રેમી નાયક મધ લેવા ધસે, મણિકા ॥ ૬ ॥ રંગે ઘણું;
અધર્મ પામે મહા મહાશયે, તવ ગીતે હુરજુ કરે તે તણું. ૧૬
દાઢ તડકો વૃષા. વાણ, પીડે તેના અંગને;
ધન કારણ પ્રત્યે પડે, પછુ ન કાને ભગવંતને. ૧૭
અરણ્ય વિષે મહિ આસન વાહન, ઇચ્છા ધરે પર તણી;
અપમાન પામે મનજુણે છતે, ઇચ્છા ઘરની બાંત ઘણી. ૧૮
કષ્ટ મોડું સુખ ઇષ્ટું છતાં, ઇષ્ટ ન વળને સેરડો;
મૂળ રથગેકેડક વળે ન નાયકો, અર્થે રહવડે આ ફેરડો. ૧૯
કંઈ હડે પુથવી કારણે, પછુ નહિ તે તેની મારી;
સંત ક્યાનકે કોઈ ન ભણે, (નિ કે) સહે અંગે પીડા તણી. ૨૦
ચોહક લતામાં યેમે પેસે, પાવે સુખ લતા વિષે,
ખગ કાગ નહારીને કરે સંગ, અને કળાયે અનેક વિષે. ૨૧
ભય ભાંધી હુંડ પાસે, મને ન રીતે તે તણી;
(પછી) વાંદર ટોળે યેમે પેસે, કરે ચણા ત્યાં ઘણી ઘણી. ૨૨

* ગમ, કેલ, લોભ, મેહ, મદ ને અશર ॥ ૧ જો શુર વિ.

† જન્મનું કાલિક વસ્તુ ને વિષય દેહરૂપી નર. ॥ ભવના
ગડાં જેવું સેવું ધનકલે કંઈ જ નહિ ॥ રમેયણું કંઈ સી.
x હંધર મેજાવના માટે. ** મુક પાછળ નિજા મનમાં ॥ મોટે જ
જુડું ભોળાન ॥ ૧ મુળમાં વજ છે. એ નાયક-વિષય અધર્મી લોકો
પાસથી વાચના કરે, પછુ તે કું આવી ॥ ૩ ॥ કળી નર
જીવ રાત કંઈ એક ૩૬ ધન મમ ભાવ દિશા કરીને સમાપનમાં
આને એકલે પેતે બેઠામાં મરત થાય. *** બદાસિ ॥ ૧ નિદા
†† જન્મ લોકો ૩૬૬ પરથી બોલી ॥ ૩ ॥ તે પાસીના પતિ.
૧૧ ૧૧ સો તો મને, પછુ તે કોણની વર્ષ નહિ, એસે બીજે તેને થે
એમ ૩૬૬ ધનકા પાસે.

વૃક્ષ સેવે વગડા તણાં, ઓ પુત્ર પ્રાણુ સમાન;
કીડા કારણુ દીન દુર્બલો, ધીક ધીક એ બંધાન. ૨૩
શુકાગિરિ ગિરિવરમાં પડે, દુઃખ ધરે તે અનંત;
કદાચિ સેરડે પડે તે, પ્રવૃત્તિ ભેડે જ વિષયાંધ. ૨૪
હે રાય સુણુ તુજ હીત તણી, આ પ્રવૃત્તિની કથાય;
ધર નિવૃત્તિ હું મન વિષે, સંસાર સાગર તરાય. ૨૫
જેમ મહા ગંભીર ધૂમને, નીચે પડી નિશ્રામ કરે;
પ્રભાત હવે તવ સર્વ પડી, દશે દિશાયે પરવરે. ૨૬
જેમ ભુવન પંકજનું કરીને, જમર રહેવા ન રહે;
પર્વતમાં હસતી રહે પવ, સ્થાનક પેતાનું નવ લહે. ૨૭
પશુ નિર્બળ વિષે સાવજ, આવીને ઝેસે બહુ;
શુકા કાકુર મત્સ્ય કરપજ, જેમ જળમાં રહે કહુ. ૨૮
તેમ આ સંસાર સાથે, સગપણુ એવું જણવું
સ્વજન કુટુંબ સી સ્વાર્થનાં છે, રાય મનમાં આણવું. ૨૯
તેલ હોયે ત્યાં હશે, ભયોતિ દીપકમાં બળે સહી;
તેમ જુદ થયા પછી કોઈ, કુટુંબમાં માને નહી. ૩૦
આ સંસાર છે સ્વારથનાં રાય, આશા પાશ આયા તણે;
તે છેલ્લા કા સમર્થ નથી, તેમાં જીવ લેવાયે ધણે. ૩૧
એવી વાણી સાંભળી, રાય રહુગણ પૂછે કથા;
સમરથામાં તમે કહું એ, મુજને તે પ્રિયું નવ થયા. ૩૨
વળી વિસ્તારી મને કહેા કંઈ, જ્ઞાન-સાધનની ગતિ;
એમ ભરતજી પ્રત્યે વહે છે, રહુગણુ જે ભૂપતિ. ૩૩

વક્ત્રજી

રાય રહુગણુ પ્રશ્ન પૂછે, અધ્યાય તેર પૂરા થયા;
એ પંચમસ્કંધ હરિકથા જન, સાંભળતાં જાયે વ્યથા. ૩૪
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધ રચેદોશીય: || ૧૩ ||

અધ્યાય ૧૪ ભો*

કહ્યું ૧૪ મું-રાગ વધ્યાક્રી

પછી જન્મરત રહુગણુ મત્સ્યે વાણી કહેવે;
પૂર્વનાં સાર્થક બહુ, તેથી સર્વ જ્ઞાન હોવે.
દશ ઇન્દ્રિયા વ્યાપાર તે, સૌ પંચી સહીરે;
તેને આત્મા સાથે રનેહ, અંતે છે નહીર. ૧

આસ

રનેહ અંતે છે નહી, સૌ સ્વાર્થનું સગપણુ જાણે;
કાશ મેલી નીસરે ત્યારે, જાણ આપી આપણે.
અનેક વ્યાપાર ગૃહસ્થના, સંસાર સુખપાત્ર બેહક
માયા મહે અંધ થઈ અંતે, કષ્ટ આત પામે તેહ.
મુગ મરે નાદશી ગોદમાં, રાગે મધમાખી મરે;
પંકજમાં જમરા સહી, જન માયાવી તેમ જ મરે. ૨

* આ ગોપા અવાવમાં સ્થાપિત વનદાનું રૂપક કાણું છે તેનું
રૂપકીય કથામાં આપ્યું છે, તેના વ્યાખ્યાન છે.

જે મદથી અંધ હરતી, આતુર પડે છે ખાડમાં;
દેહ ઇન્દ્રિયનો વ્યાપાર સોયે, અનર્થ જાયે લાડમાં. ૬
માયાકૃપી કણ્ણુ સાંકળ, છેદી હરિ ભજન રહે;
તે સર્વથા સંસાર તણ, પરથાદને પાસે રહે. ૭
સંસાર આતુરી રહેી ધરી, પ્રાણી આતમસાર સમજે નહી;
તે ખર જ્ઞાન શુકર માળેર, એવાં પશુસમ પ્રાણી સહી. ૮
જીવતણુ વ્યાપાર સૌ રાય, હું તને વર્ણવી કહું;
ઘષ્ટદેવની કૃપાથી જે, જ્ઞાન છુદોયે લહું. ૯
પછી શુક કહે પરીક્ષિત સુણ, એ ભરતનાં વચન;
સંસાર અપરણ રૂપે કટખેા, કર તેનું હું વર્ણન. ૧૦
અનેક કર્મનાં ફળ થકી, અવતાર નાનાં જાત;
અપરણ રૂપ સંસારે આવી, જીવ કેરી જાત. ૧૧
વશિક બહુ મળિ ધન કમાવ્યું, જ્યમ વિદેશે જાય;
માર્ગમાં કૌ અપરણ આવે, તેમાં અતિ અદલાય. ૧૨
તેમ જ આ સંસાર વન, અતિ અમંગળ સ્થાન;
જીવ કેરો સંધ તેમાં, આદ્યો જાય અજાણ. ૧૩
નિજ કર્મોને લોભવે, બહુ કાર્ય જાયે વ્યર્થ;
વિજા આવી પડે પણ, નવ સાધે સાધી અર્થ.* ૧૪
એ મહાવનના ઘોર જે, તે નિજ ઇન્દ્રિય પ્રમાણુ;
જીવતણું ધન અતિ ઉપયોગી, હરી જાયે નિર્વાણ. ૧૫
પ્રભુ સેવારૂપ પરમ ધર્મને, પ્રમાય જે ધનવતે;
તે ધન ઇન્દ્રિયતણુ સ્વાદથી, અવળે મારગ આપડે.† ૧૬
એ વન કેરાં નાહર જંબુક, સી પુત્રાદિક જાણ;
નિજ ધનને મેદાની પેરે, ખેંચી જાય અજાણ. ૧૭
જ્યમ ભોતર ખેડી વાવેલાં, બીજોને નાશ ન થાય;
ખડ ભોતર વેણા મૂળથી, તે ફેર અગોચર થાય. ૧૮
ગૃહસ્થાશ્રમ પણુ એ સમ, જેનાં બીજ કર્મરૂપ હોય;
તે બીજો નાશ થયા વિણ, નવ શુદ્ધ રહે તે સોય. ૧૯
એ વનમાં છે ડાંસ મચ્છી, તે નીચ મનુષ્યો રેહ;
પછી કીટ પતંગ લીડ રૂપ, કરે ઉપાધી તેહ. ૨૦
આ સંસાર નગર ગાંધર્વની, રેણે નિશી ફેાક;
તોપણુ સાચો માને તેને, કર્મથી આપિત લેાક. ૨૧
અમિ માટે આતુરજન, જ્યમ ભૂત ભક્ષકપર દોડે;
રણેશ્વરેથી ઘેરયા જન જ્યમ, સુવર્ણુ હડપે ફોડે. ૨૨
વનમાં જ્યમ નિશ્ચામને સાર, પંથી સ્થાનક ખોલે;
જ્યમ સંસારી નિર્વાહ ગ્રાધન, જ્યાં ત્યાં શોધતો રહે. ૨૩

* અર્થ: જે સંસારના તાપને મટાડનારા બન ભગવદ્વેપ
ગ્રહનાં ગણુપાવિં સેવન રૂપ જે પરમ યાત્રોને માર્ગ છે, તેને બે
જીવ પામીને-પદોનેનો નથી.

† દેખડું, રૂપક કર્મ, સ્વાદ લેવો. વગેરે પરસસાર સંબંધી ઉપક
સુખો ભોગવવામાં તે ધનનો ઉપયોગ ઇન્દ્રિયો કરાય છે.

‡ વનમાંના જેમ સિંચાણ, વડ વગેરે મેદાન (મેદાં) જેમ નિર્ણય છે
તેમ જ પુણ્ય પુણ્ય (નિર્ણય) થકી ભવ છે, તેમ સી પુત્રાદિક સંબંધીમાં
તે જીવની મરત વગર તેનાં ધનનો ઉપયોગ ને છે.

વનમાં જ્યમ વેળા થકી, ધૂળ ઉઠી જ્ય અધકાર;
તે માંહે મુંઝાઈ રહે પંથી, નવ લાગે વાર. ૨૪
તે રીતે સંસારી જન, સી વેળાળને જોઈ,
વિષયરૂપ ધૂળથી અંધો થઈ, પ્રભુને નાંખે જોઈ. ૨૫
'વિષય વ્યર્થ છે' એ કદિ મનમાં, જાણે પણ ફરી ભૂલે;
મૃગ જાળ જ્યમ મહાવનમાં, એ આશાઓથી ધૂલે. ૨૬
વનમાં તમરાં યુવકતણા, શબ્દોથી ઉપજે તાસ;
સંસારે નૃપ તથા શત્રુનાં, ફર વચન રૂપ પાસ. ૨૭
પૂર્વે યુવક સો પૂરાં ધવાથી, થાય અતિશે નિરાશ;
નિર્ધન થઈ નિજ તાત, બ્રાતનાં દ્રવ્યની કદે આશ. ૨૮
ધર રૂપી હાવાનળ જેમાં, ન મળે પ્રિયકર કોઈ;
રોકરૂપ અગ્નિથી બળતો, જીવ રહે તે પછે રોઈ. ૨૯
વનમાં જ્યમ કો રાક્ષસ આવી, કદે પ્રાણુનું હરણ;
પ્રતિકૂલ સમયે રાખેક દેવક, હરે ધન રૂપી પ્રાણ. ૩૦
તે સમયે અતિ ખેદચુક્રત એ, જીવ શબવત્ થઈ જાય;
કોઈ સમે નિજ કુટુંબ પાસે, હરખ ધરીને રહે છે. ૩૧
ગુહકથાશ્રમના કાવ્યરૂપી જે, ચઢવેા મોટો પહાડ;
લોકરૂપી કંટક કંકરથી, ઉછાયે બહુ વાર. ૩૨
નિદ્રારૂપ અજગરે ગળ્યાથી, ન રહે કોઈ ભાન;
વગડામાંના શય પેટે કંઈ, જાણે નહિ તે માન. ૩૩
દુર્જનરૂપ ઘાતકી પ્રાણી, કદે માનનો લંગમ;
બધા થકી ક્ષમતાન પામતાં, થાયે મોટો બંગમ. ૩૪
વનમાં મધ આરો ફરતાં, જ્યમ મણિકા મારે ઠંક;
સંસાર મણિકા પરદાશ ના, વાળે આટો અંક. ૩૫
ધન દારાના પતિ વા રાજા, મારે દે વળી દંડ;
એતે નરકે જાણે પ્રાણી, હોયે લંપટ લંક. ૩૬
કદી છુટે એ માર થકી તો, અવર જ્યો હરી જાય;
તે શાયે વલગડ કરે તો, રીએ લેવા પાય. ૩૭
એમ જ આ પ્રવૃત્તિ મારે તો, દુઃખ મૂળ છે જાણુ;
રાગ દ્રેષ જાય રોક મોહ, મત્સર ઈર્ષ્યા અભિમાન. ૩૮
જન્મ જરા અતિ રોગ બ્યાધિ, મરણ તણા બધા માયે;
પણ માયારૂપ સ્ત્રીથી લોભી, પડે નરકમાં હોયે. ૩૯
તન તનમાં ન મધુર વચનથી, ભૂલે આત્મારાગ;
કાળ ચક્ર ધારી હરિ ચક્રી, ધરે પાખંડે આગ. ૪૦
પાખંડી જન તણા કલેશથી, ભરમાયે તે જાણુ;
દ્રિષ્ટ આદે જન પવિત્ર પાસે, ભયે તે નિરવાણ. ૪૧
ઉચ્ચ જ્યોની રીત કહિયું, ગમે નહિ જન જોગે;
વેદ ધર્મ નવ ગમે પાળવો, તમે પછી એ તેને. ૪૨
ત્યાંથી વનરવત્ શુદ્રમાં, ભળે આવી જન તેહ;
માત વિષય વાનર રસ લોભી, રાજ થાયે એક. ૪૩
વનમાં મરતા પડ્યા મેલી, આગળ પંથી ચાલે;
મુઆં જનેને મૂકી નિસારી, જન્મે તે સંગ મહાલે. ૪૪

વને ઉપાડી ભાર પંથી જ્યમ, અહો નિરંતર ચાલે;
પણ જ્યારથી ચાલ્યો ત્યાં પાછો, નવ આવે કો કાળે. ૪૫
ત્યાં સંસારી પંથી જીવ્યા, દિનનિશ ચાલ્યા જાય;
જ્યારથી ઉપન્યા ત્યાં પાછા, કેમે કરી લીન ન થાય. ૪૬
એનું કારણ એક જ નિયત, સુણ તું ચિત્ત દઈ રાય;
રોગ્ય માર્ગને કો નવ જાણુ, તેથી જીવ દુઃખી થાય. ૪૭
સત્વજીવી ચંચળન સીના, એવા નવિ ને પર્મ;
યોગ માર્ગની શિક્ષા જાણુ, રાજે રહેા ધર્મ. ૪૮
યોગ માર્ગ નિયમે રહી, પૂજે પ્રભુ પરાતપર ઈશ;
દુઃખી જન પર કુપા કરે, લક્ષ્મીપતિ શ્રીજગદીશ. ૪૯
એવા વૈષ્ણવ ભરતણ, જે પરમહંસ પવિત્ર;
જ્ઞાન માર્ગે હરિને પારખા, કહ્યું એક ચરિત્ર. ૫૦
મણિકા જ્યમ મરુડ કેરા, માર્ગને નવ જાણુ;
જ્યવ દેવતણા સુત ભરતન, ગુણને પાર કઃ જાણુ. ૫૧
શય રહુજાણ પાયે પડિયા, નમન કીડું અતિ ભારી;
સાધુ સાધુ જ્ય વાણી કરી, નિજ કાયા યોગદારી. ૫૨
ભરતણનાં ચરિત્ર દેર, કથન જે કો ગાય;
શીખે શિખવે સાંભળે, સો દોષ દૂર પળાય. ૫૩
તેનાં ચર્ચણે સેવતાં સુખ, યોજાની પ્રાપ્તિ થયો;
પરિણમને સધળે દેખયે, ત્યારે દોષ માયાનાં જયો. ૫૪
વલણ
દોષ સર્વે દૂર જાયે, અધ્યાય ચોદ પૂરા થયા;
કરનેડી વહાલ કહે હરિ બ્રહ્મા, સી હરિ સાંનિધ્ય ગયા. ૫૫
ઇતિ શીખબ્રહ્માવન પંચમકપ્યે ચતુર્થાધ્યાય ॥ ૧૪ ॥

અધ્યાય ૧૫ મોઈ

કંઠનું ૧૫ મું-રાગ રામઘો

પ્રશ્ન એક પૂછે પરીક્ષિત રાજા, શ્રીકૃષ્ણજીને નમિયા પાપણ,
રહુજાણ રાધનું વર્ણન જેહણ, સમ્યક્ પ્રકારે મે પ્રિછયું તેહણ. ૧

યાસ

સમ્યક્ પ્રકારે મેં સર્વ પ્રિછયું, રહુજાણનું આખ્યાન;
વળી સંસાર માયાની ગતિ, સાંભળિયું તે જ્ઞાન. ૨

○ એ ભરતણુ ચરિત્ર રાક્ષસા એમ ગણાય છે કે જેમ માખી
મરુડળી ગતિનો અનર્થ વિચાર પણ ન કરી શકે; તેમ ભરતણુ જેવા
મહાન પરમહંસ વૈષ્ણવનું અદ્વિતરૂપ મોટા રસિયોથી પણ થઈ શકે
નહિ. સૌ યુગાદિક સંપત્તિ તથા રાજ્ય વગેરે સમૃદ્ધિ કે ને કાંઈનાથી
તણ રાગ નહિ તેને તેમજે તેને પદાર્થો જે ત્યાંથી રાપાં દુર્લભ જેને
દેવતાઓ પણ દ્રષ્ટે એ એની લઈપડીયે પણ તેમજે ત્યાગ કરી દેતા.
એ મહાત્યાગીનું વર્ણણ છે, કેમે બ્રહ્માવાનનાં સિવામાં જેનું ચિત્ત લાગ્યું
હોય, તે મોઢને પણ દુઃખ આને કે “યસ્યસ્મિન્, ચેતસ્ય, ધર્મેત્સ્ય
વપા એ કર્ત્ત્વ્ય કૃત્ત્વ્ય માયાના નિવેદા સંવર્તયોમી ભગવાનને દુઃ
નમસ્કાર કરુ છું” એમ વેળાનાં શુભરે વળી પળે ભરતણુ બોલ્યા
દેતા એમ કોનાથી થઈ શકે ?

† આ અભ્યાસમાં શીખરત યુનિના વંશનો કથામંત્ર

મેરુ ઉચા છે લક્ષ્ય યોજનનરે, થડે સોલ/સહસ/ છે ધનરે;
મૂળે યોજન સહસ પાત્રીશરે, તેની સંગ શાખા. ઘસોલીશરે.
સોલ સહસ લુમિમિહરે, જ્યા પાતાળની રચના બ્યાહરે;
તેને પર્વતનો છે આધારરે, ફરતાં શિખર છે વ્યારરે.
એ ૩ દશ સહસ યોજનરે, પરિમાણ છે. ઉચા ગગનરે;
તે ઉપર છે પર્વત રમ્યરે, સ્થિરતાએ અચળ રહ્યો રચ્ચરે.
તેના ઉપર વૃક્ષ છે વ્યારરે, આગિ* બંધુ કંઠજ અટ સારરે;
તે વૃક્ષ થારે પર્વતપર હારરે, તેથી ઉચા છે યોજન બચારરે.
તે શત શત યોજન ફરતાં ગંધારરે, શુભરચના રીતત સગીરરે;
છે શુભ ચાર વાટિકા વનરે, છે પશુ પંખી ભગ હંસ જનરે.
નંદન વૈષ્ણવ વૈજ્ઞાન નામરે, સર્વેતોલદ્ર વાટિકાને કામરે;
દેવગંગા પિંધુ સોય કંઠે વિહારરે, મહિમા ગાંધર્વે નાવ અપારરે.
મેરુ પર્વતની શોભા અપારરે, વર્ણવેલાં ન આવે પારરે;
વાસી ત્યાંનાને ન આવે જરા શોગરે, લોગયે અનેક
વિધિના શોગરે.†

હજાર યોજન પહોળા છે. એ પર્વતોથી કેટલાય અને બધાય ખંડની
હલ યાવ છે. મંદર, મેઘમંદર, સુપાર્વ અને કુટુબ એ નામના દસ દસ
હજાર યોજન પહોળા અને ઉચા પર્વત ચાર દિશાએ કેટલુકે કલ્પા-
યલા છે. [પ. બા.]

* આ વાચકે જ્ઞાન પર્વતની જગલ માફક દીરે છે તે એ હજાર
યોજનથી ઠંક થયારે વૃક્ષ છે, શાખાખાંચો વિસ્તાર પશુ તેના ન છે.
એ પર્વતપર દ્રુમ, મધ, શેરોના રસ અને મીઠાં પાણી એ પ્રમાણે
અનુક્રમે ચાર મો છે; તેના રુપડી કરનારા લખેવે શોભા એ તરફ
સ્વામીએ સિદ્ધિ થી રહા છે.

† મંદર પર્વતની ઉપરના કેવલાઈ આંખામાંથી પર્વતનાં શિખર
તેનાં નર્દાં અને અશ્વત સમ કુળ પડે છે. એ કુળ નિર્વેત પડી ફાટી
બમ્પીની રચના અરુણિહા નામની નદી મેરુના શિખરપરથી પડી
પૂર્વે વરુના ઘાટાવત ખંડને ભીંજ્યા દે છે. એની જ નિર્વેત કાશીના નેવડાં
ભંડુ પશુ પહાડથી ફાટી જતાં તેમાંથી જગલ એ નામે નદી મેરુના
શિખરથી પડી દક્ષિણ તરફ આપા ઘાટાવતમાં ફેલાયે વહે છે, તે તે
નદીના બન્ને કાશીના માદી વચ્ચે અને સુવર્ણ સંગમથી પાસારે તેમાંથી
ભગવત નામે સેતુનું પાકે છે. એ કેવલાઈ ધરણી વાસ્તે ને વપરાશમાં
આવે છે. મંદર વૃક્ષ સુપાર્વ પર્વતપર ઉગેતું છે. તેની ભૂખાસોપાંથી
પાંચ પાંચ વાંજની પહોળી પાંચ મધની પ્રમાણે વિકળે છે, તે સુપા
મંદના શિખરપરથી પડી પેતાના પશ્ચિમ તરફ નંદાવત ખંડને આંદ
આવે છે. એ મધની ધારાને ઉપયોગ કરનારી સૌના સુવાસથી મુખથી
પામેણ વાણુ રો રો યોજન ચાંડી ફેલાય છે. એ પ્રમાણે જ સવલ્લસ
નામે વડ કુટુબ પર્વતપર ઉગેણ છે. તેના યદમંદરો દ્રુમ, દર્દી, મધ, શી,
ગોળ, અપ્તાદિક, શય્યા, આસન અને આગચલુ વગેરેનાં મો નોખે પડે
છે. એણે કામનાને પરિપૂર્ણ કરનારા સપ્તમા મો કુટુબ પર્વતનાં શિખર
ઉપરથી ઉતાર તરફના ઘાટાવતના ઉપયોગમાં આવે છે. એ મોને ઉપ
યોગ કરનારી ખલને યોગા વાળ, યાત્ર, પસીના, દુર્ગ્ગપશુ, જરા, રેળ,
મરખ, કાક, ગરખી, રવના ફેરફાર, અને વિષા મેખાઈ કંઈ પણ વધ
નથી. વળી કુરંગ, કુરાર, કુટુબ, નેકાં, ત્રિકાં, શિકર, વચન, રુચક,
નિરધ, સિનીચી, કવિલ, રાંધ, મેરુઈ, અરુધિ, દંચ, તખાળ, વાગ,
કાલવર, તેના નદારે વગેરે નીરા પર્વતો યોગીના કેસરખોની પડે મેરુ
પર્વતના મૂળ ભાગમાં આવે કાર કલ્પાયલા છે.

છે ચિદિશે પર્વત આહરે, ત્યાં નવી નવી ઘાટની વાટરે;
પૂર્વમાં જર ને દેવકુટ પર્વતરે, મેળે હજાર યોજન ઉચા
મર્ગનરે.

પશ્ચિમે પરિચાર પવનરે, દક્ષિણ કલાસ કરવીરનાં મુંગરે;
ઉત્તરે ત્રિમુંગને મકર કહાવેરે, એ અદ્ર વચ્ચે મેરુરાજ સોહારે.
મેરુપર પ્રહા નગર છે અનુપરે, શોભા વર્ણિ નશકેલુમિ *ભુપરે;
એમ ખંડની કીધી છે મર્ગોદાયરે, સ્થાપી છે સમગ્રી દિશાયરે.
પ્રભુઓ વાનનનું ધણું રૂપરે, છાંયે દાનવ ખળિરાય ભુપરે;
તે પાસ દાન યાનું પરપ્રહારે, અપનિ નામી સાકાવતુ કદમરે.
હવા વામન વૈરાટ રૂપરે, નોઈ રહ્યો ખળિરાય ભુપરે;
પરિમાણ ભરવા ધણુરે, પરપ્રહો ઊચર્યો કાળો અણુરે.
ત્યારે અંજુષ્ટે પ્રહાંક કૃત્યુરે, તેણે ગંગાજનું જળ છુટ્યુરે;
સ્વેત ચંદન હતું પ્રભુને શરીરરે, તેથી ઉબળવ ગંગાનું નીરરે.
પ્રવાહ ગંગાજા ત્યાંથી સાંધારે, તેણે ઊનલ લોક પાવન કાંધેરે;
પ્રવાહ ગંગાકે પડને સાધેરે, ત્યાંથી આન્યા મેરુને માધેરે.
તેના હવા છે પ્રવાહુરે, તેઓ ચારે દિશાએ ભયરે;
તેણે પવિત્ર કીધો સંસારરે, ગંગા મહિમા છે અપરમપારરે.
છે પર્વત સોલ મોટા ખ્યાતરે, પૂર્વે આઠ કહા તેની ભતરે;
મેરુ મસ્તક છે શુભગામરે, પ્રહાનું પ્રહાનગર તેનું નામરે.
તે હસ સહસ યોજન વિસ્તારરે, ત્યાં વસે ૩ પ્રહસ પરિવારરે;
મેરુ પાછળ દસ દિશાયરે, દિક્ષિપાળ નગર કહેવાયરે.
આપ આપણાં લોકની સાધેરે, વસે મેરુ પર્વતને માધેરે;
ધણું વ્રીભન મેરુનું નેહરે, તુને કહું વિસ્તારી તેહરે.
આ શીભાગવત રમ્ય કથાયરે, અસંખ્યાં ભવ દુઃખા સી ભયરે;
કેવળ પ્રહાનિરૂપણ સારરે, નેથી ઉતરીયે ભવ પારરે.
કરુણા કરે દેવ મેરારરે, અંતે વસીયે દેવ સ્વર્ગ મોહારરે;
વસીજી

સ્વર્ગ મહી પ્રભુ વસે અંતે, સુણ પરીક્ષિત શાનનરે;
શીભાગવત પંચમસ્કધ, અધ્યાય શોકપત્તું શાનરે.
હિત ભીમદ્વાગવતે પંચમસ્કધે શાસ્ત્રધ્યાન ॥ ૧૬ ॥

અધ્યાય ૧૭ મો†

કહું ૧૭ મું-રાગ મેવાડો

શ્રીકૃષ્ણેવ એમ વહે વાણી, સાંભળ પરીક્ષિત રાધણ,
શ્રીમંગાના મહિમા મોટો, મેં મુખે કહ્યો નવ ભવણ.
શ્રીગંગાજા મુલવહ આગળ, સહસ ભુગે ત્યાં આવીજા;
ત્યાં મુલવજી ઘણી મેળી છે, તાપસને મન આવીજા.
ભાગવત્કી છે નામ પ્રથમનું, કહે સોને પાવનજા;
મેરુકેરે મસ્તક મોહે, કરે પાપી પવિત્ર તનજા.

* રોનાગ.

† અહિંથી નીચેની વાત ૧૭ રા અધ્યાયના ૩
આ સત્તરમા અધ્યાયમાં ચાર દિશાએ ગંગાજના નવભો અને
ઘાટાવત ખંડમાં સદાશીવે સંકલ્પનું સેવન કરવાનો કલ્પાસંગ છે.

પૂજનિક ગતિ ભક્તિ સારી, પ્રજા સમસ્તને સુખકારી,
ત્રીજી ઉત્તર ખંડ કહેવાય, તેનો મહિમા સંભળ સય.
દેતુમાલ ખંડનું છે નામ, ત્યાં પ્રભુ કામદેવનો વિરામ,
ત્યા લક્ષ્મીજી હરિ પાસે, અહોરાત્ર એ ચર્ચા તપાસે
ત્યાં ખંડમાં ચી* છે આશર, ત્યાં કામદેવ આધાર,
પણ નેટલી ત્યાં છે નાર, તેટલા પણ છે ભરથાર.
જો યોગિતા સ્વામિ સમાન, કૃપા કામદેવ ભાગવાન,
તે પુરુષ સ્ત્રી સાથે રમતા, કરે વિહાર મનમાં ગમતા.
તાપ કરી કામદેવને આરાધે, દેહ હમન કરે મંત્ર સાધે,
ત્યાં શ્રીવર્ણી પ્રદે છે ધ્યાન, જે અપુસુહન શીલગવાન
સાધુ ખંડ રમ્ય કદીએ, જે અવસોકતમા અથ દહીએ,
ત્યાં મત્સ્યાવતારે સ્વામિ, હરિ રક્ષા છે અતરથામિ
સેવક મનુ રાત્રી નેહ, નિત્યમેવ આરાધે છે તેહ,
દક્ષિણે બીજો ખંડ શુભકારી, સુખ સય કહું વિરતારી

પ્રકટ થાઓ અમતી મુદ્ધિ નિમ્નજા જા બચવાનમાં મનેસ કરે અપને
સગા વચનાન જામને, ને કદાચ સુખ થાય તેા થાર, સો, પુત્ર થાન અને
સમર્પિયોમિત થાને મા, પણ ભવચલનેનેને થાને દે સોઈઃ વંચુ,
રામ, ખેડ, કેષ અભિમાન, રજકા, ભય અને દીનતા બને મનની
પીડામિત મુજ ને પાર છે, નેને લીરે જામ આજુ ચાલ્યા ને છે છે,
તેના લ્યાન કરી નિર્ભય નુંદિલ્લના વશજાઈવરે ન બને

(પૂર્ણ વાચક)

■ દેતુમાલ ખંડમાં પણ લક્ષ્મીનું તથા સુવલ્લર રૂપ મંલપતિની
શીલકીએ અને કોઈકાં મિષ્ટ જવાની છબીથી ભજવાન કામદેવ રૂપે
રક્ષા છે મંલપતિના પુરોસે તે ખાત્રી સ્વામી છે સો વર્ષના અદોરાત્રની
નેટલી સખ્યા છે તેથીજ સખ્યા એ મંલપતિની પુત્રીએ તથા પુત્રીની
છે અમતી છત્રીસ દભર છે બચવાના ચક્રના તેનેથી દેવેન પામતા
મંલપતિની પુત્રીએના મર્ગો નેને ઉટે આવી દહાણ પાસ રહિત પડે
પદે ભય છે તેથી તેઓ દોષાત્તે રૂપમાં વધારી નથી

૧ લક્ષ્મી આ પ્રમાણે સ્વવન કરે છે-ઉદ્દેશના સ્વામી, મુગોમિત
તથા સૌચ્યુથા સિયા આપ કામદેવને આસો વારાધી આ શોક તથા
પરશકામાં પ્રાપ્તમાં હોને સપગ્ય મેવ વસ્તુમાં જરૂરી આપ સિયાપામો.
હા કિયા, હાન, કષ્ટપાદક અને તેજના નિરુપાના અભિપ્રતિ છે અર્થ
માર ઉદ્દેશ અને પાપ દિવસી વમારા અસ છે વેરોજ કાંઈથી તમારી માંત્રિ
થાય છે આત્મી દેવ પામતા પામતાતરુપ અને સર્વ નિષ્કારુપ
તમે હા દે અભિતા નેએગન અને વિષય મુખમાં ને લાગી રજુ છે,
મેજા ભક્ષા, સિય, રજ અને અસુર અને વેરો દોઢો અને પામતા મેવ બારે
તપ કરે છે, પાત્ર વમારા વશનું દાણ લીધા વિના તેઓ અને પદોની
ચાલતા નથી, કેમકે મારુ દેવ તમારાની ન રજુ છે. આપ અને શી
અમમાં પાત્રજ કરે છે વારાધિ બ્રહ્મ લોટા કરતાં વાસ તથા બેળી
કપા છે પૂલ તેનું ખરુ કારણજે નભુવરે (મલ મલકવરે)

૨ અનુ આ પ્રમાણે આપનામ કરે છે-સત્ત્વ સુભુલના, સર્વમ
મુખ્ય, માનુષરૂપ મેજા, અને રાત્રી, મન થાય દરિયાના ભવરૂપ
મેજા મત્સ્ય આપ છે, તેમને કું નમન કરે છું. મત્સ્યરૂપ નવને
લીપે તપાસે ત્યાર કરી શોધપાત દેવતાઓ ભરો નારા રહીને અને
મેજા મરિચે પણ જગતની રક્ષા કરીને ચાલ જાય કાંઈયા દેવા, તે
પણ મુખ્ય, ૫૪ સાંપોતિવા કરે સ્વામર ને કાઈ આપ નવતમા દેવાપ
છે, તેમાંના મોટીના પુત્ર રજા કરી ન રાજ્યા આટે સર્વ જગતના માળ્યા
નિષ્કાર આપને નું પ્રમાણ કરે છું [પૂજ આજવરે]

હિરણ્યમય* ખંડનું છે નામ, કૃમિ રૂપે હરિ તેણે કામ;
ત્યા સેવક અર્થમાં કરે ધ્યાન, સ્તુતિ કરે છે મહાશયુવાન.
ત્રીજી ઉત્તર પુરુ ખંડ, તેનો મહિમા જો લીધે પ્રથક;
હરિ યજ્ઞ પૂર્વ વચક રૂપ, સાધુ રક્ષક વેલુંક બુપ.
સેવક છે પૃથ્વી દેવીજી નેહ, નિત્ય ધ્યાન સ્તુતિ કરે તેહ;
છે દેવીનુ પૃથ્વી નામ, કરે મન જપ ધ્યાન તે કામ.

વલ્લજ

ધ્યાન જપ ને મત્ર સાધન, કરે સર્વ પૂજાવરે,
શ્રોતાંઉચરે શ્રીહરિ, થયો અષ્ટાદશો અધ્યાયરે.

હસિ શોભાવારતે પથમરૂપે અષ્ટોપાંશ ૥૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો]

કંડનું ૧૬ મું-રાગ દેશાખ-મહાહાર

શ્રીશુકલરે પરીક્ષિત પ્રત્યે ઉચરે, નવખંડની કથા અનુપમ
વિસ્તરે, ત્યાં દેવીરે સીના સતી નામજી.

આવ

સેવક હનુમાનજી રે, મંત્ર જપ સેવા કરે સહી;
કર જેડે ભેટીરે, રુપનંદનને પ્રભુમે સહી. ૧

• હિરણ્યમય ખંડમાં કોઈપાવતારમાં સ્વરૂપથી અજવાન રક્ષા છે
જે ભજવાના અત્યન પાસા સ્વરૂપને પિરમિતો અર્થિત અર્થમાં
તે ખડના પુરોસે સાથે બને છે

૧ અર્ચમાં આપ બેરે છે-સત્ત્વસુ સુખા નેહુ સવાન નભુવર
નથી મેજા, કષ્ટપ રસરૂપી આપને વચકારે કરુપ નજાણ, સ્વેદમ,
આસ, લુકનિમ, સ્વાયર, ભવમ દેવ બોર, પિત્ર ભત, ઉદિગાની
મુદ્ધિ, રજો, આપા, પૃથ્વી પર્વતદેવે મેજા મેજા નામવરે આપ ક્રીક
ન છે. નેમા અષ્ટપાત દેવતા નામ સ્વામ, ભતિ છે, મેજા આપની
સ્વરૂપથી વિદ્યોમે કરી વામ તલની સખ્યા ને તલજાની
મી ભવ છે, મેજા તલજાની આપને નમન કરે છું [પૂજ ભાગવન,
૨ વચર કુકે ખંડમાં થા પુરુક ભવમ, વારાદરુપ પરી રક્ષા,
તેથી વચકારવાને આ પુત્રી રે છે ભવ્યા કોમળી સાથે અનિષય
ભક્તિથી બને છે

૩ પૃથ્વી સ્વતન આમ કરે છે-મર્ચી ભરાવ નભુવામાં બદલે
મેજા, સર્વ પ્રકારના વનરૂપ, વનરૂપી આવરવાનો મહાપુરુષ, થતના
કરના આપને વચર કરુ છું કમ્પી કમ્પી કમ્પી ને પ્રમોદ્યા અજવાન
સ્વરૂપને મેજા છખ્યા વિદ્યો મેજા વિરોધા સાનનરૂપ મનવર,
દેવ અને ઈદિય વચરે કારે પદોમાંથી થોડી કાં છે, અને મોટીરે
રોજ કરતા, અને એ પ્રમાણે સોય વચ પળી વગે વમારા સ્વરૂપને
પ્રકટ કરે છે, તે કું નમન કરે છું માસના, ડોંગના અને છા
કોમળા અદુષ્ટના સાક્ષી આપ છે, તેને નમન કરે છું હાંસી નેરા
દિશ્વરના દેવને કુદમ્પી રમતા રમતા ને મત્રી નાખ્યા દેવા, તે સર્વ
સ્વામી વચરેજ આપને વચુ છું [પૂજ ભાગવત

૪ આ ભેલ તરિયા અર્ચવાર્થાં હિપુર, અને ભરતરુપના સ્વામી,
સેવક નિરુપણ તથા ભક્તપાનાં પ્રેમપૂર્વક કથાપ્રમ છે.

૫ હનુમાનજી સ્વતન કરે છે-દે જમન શીલકાના ઉત્તમ શીલ,
વન અને સુભુલગા, મનને મિત્રના, સોય રીડિને અનુસરના,
સુખમલપજુવી કરીસીલપ, અદ્વૈત દેવ, મદા પુકર મેજા રામવન

અપર* ખંડેરે, પારસનાથ મ્હુ અરિહંત સહી;
અરિ વૃક્ષરે અરિ વૃક્ષરે, રાત તપ કરે છે તહી. ૨
ભરતખંડમાંરે, અદ્રિકાશ્રમ કહેવાય છે;
અતિ ઉત્તમરે, રમણ ભટ્ટી રચનાય છે. ૩
નર નારાયણરે, બંને તપ કરે ભ્યાનહંડ;
સેવક નારદરે, પ્રભુનું ધરે ધ્યાન ત્યાંડ. ૪
ઈલાવૃત્ત પેરેરે, ભરતખંડ શોભે બહુ;
તહી પર્વતરે, આવીને ઉભા સહુ. ૫
મલય મંગલપ્રસ્થરે, ચૈતાક ચિદ્રૂત મધ્ય કૂટક;
કોઈક સહા હેવગિરિરે, શેલ લેકટ મરુદ નમ્યમૂક. ૬
વારિધારવિંધ્યશુક્લિતમાનરે, પારિધામગૌપર્ધનચિત્રકૂટ;
દેવતાક દ્રોણ નીલરે, કકુભ ઇન્દ્રનીલ ગોકા મૂખ. ૭
કામગીરી આદિરે, ખીન સહુએ પર્વત શોભે;
અસંખ્ય નહ નદીઓરે, પર્વત પુષ્પી વહે. ૮

ભગવાને વારંવાર નમસ્કાર કરે છું. શુભ ક્રિયા, અનુશ્રવ સ્વરૂપ, સાંત
સ્વરૂપ, પ્રમાણી ભગવત વગેરે અનુશ્રવક્રિયાને પાકાનાર, હવે પદાર્થથી
બહુ, નામરૂપ રહિત, શુદ્ધ બંધારણવાળા, અનુભવી અને ક્રિયા
અને અદેહકાર રહિત આપને પ્રણામ કરું છું. હે મુખ કામ! આપે જે
મનુષ્યમનદાર લીધો છે, તે કેવળ શાસ્ત્રસિદ્ધિ માટેના નહિ, પણ મનુષ્યોને સી
સંપ્રદાયથી વધુત્તુ ગુણિવારી શક્તિ નથી, એમ દેખાડવા વાસ્તે લીધો હતો.

ભગવાન શમશ્રદ્ધ રેણુકાધર્મા કોઈ દેહાંશે આસક્ત ન હતા તેથી
એને કોને મેષેછું કુત્રપ તેમણે નહિ ભોગવતું જોઈએ અને વશનજીના
ત્યાલ પણ ન કરવો જોઈએ. પણ તે પ્રમાણે ને યજુ તે શોષિતરેસ
વાસ્તે ન સંભવતું. મહાત્મા પિપ્પાસી જન્મ, લાભક્રય કુલક, સારી વાળી,
કરી છુલિ અને સારી બલિથી ભગવાન પ્રસન્ન થતા નથી. કાણકે જે શુદ્ધ
વચનના વાગ્દેશોને યજુ રાખયેછેછે મિત્ર કથી દત્તા. મિત્ર ભગવત.
* અદ્રિકી ત્રાસ કીર્તીના વાત મુળભાગવતમાં આ મ્હવેલપર્વમાં નથી.
† નારદજી કાલ ધરે છે:-નવાબધી ન સંતિવાળા, અદેહકાર
રહિત, વૈરાગ્યવાન પ્રકૃષ્ઠાના ધત સ્વપ્ન, મુલિંગમાં કાલ, પરામ દ્રશ્ય
શોધોના મિત્ર શુભ, અને જ્ઞાતીનાં અધિપતે નર નારાયણ ભગવાનને
વર્ણવતા નમસ્કાર કરે છું. એ પ્રમાણે જે વેદી પણ આ પ્રમાણે સ્થિત
કરે છે:- જે થોડો આ ભગવતના કાંઈ છે, છતાં હંઈપણ અધિકાન પાસવતા
નથી; દેહમાં છતાં પણ ક્રુધા છવાઈ દેહના ધર્મથી પરાભવ પામતા
નાથી; દ્રશ્ય છતાં પણ જેની દૃષ્ટિને દૂર કરાશે વિકાર પથથી શક્તા
નાથી. તે આશક્તિ રહિત, અને સર્વ સાકારરૂપ પ્રભુને નમન કરે છું.
હે વૈરાગ્ય! મરણાણે આ દુષ્ટ દેહથી નિર્ગમિત્વાય ચા, નિરુદ્ધસ્વરૂપમાં
ભક્તિપૂર્વક લીન થઈ, જે ન જાણતું વચન છે. દુષ્ટલોક તે પારલોકના
મુખમાં લેપક અને સુત સીધાનને સંદિહત જેમ મૂર્ખ માણસ
દેહના મરણથી બીડે છે, તેમ તે વિદ્વાન યજુ દેહના મરણથી
બીડે તેા, તેણે ને વિલા વગેરેના યત્ન કર્યાં હોય તે કેવળ પવિત્રમજ
વધા એમ ભણતું. એટલા અર્થે પ્રભો! અમને તેમાં તમારે વિષે
સદન વાસના રહેવા સ્વપ્ન વગર આપો; જેથી અમે આ પરાલોક દેહમાં
વમરી મરણે કાચી રીધેલી અલ્પવત મનુષ્યતા ભૂતવામનતાનાં દુષ્ટત
માં નહીં.

[મુખ ભાગવત]

નંદીવર્ધન બીન આડ ઉપધીય છે. સવર સંગીતના ઉપકાર મોટા
રોગના મધ્ય પાસે તેમણે પાણી પીતી નાંખવાથી બીન આડ ઉપધી
યજુ છે. મરણપર, ચંદ્રપ્રભ, આવર્તન, રમણક, મંદક, હરિષ્ક, પાંચ-
જન્મ, પિંડલ, (સા) એ આડ ઉપધીનાં નામ છે.

ચંદ્રવશ તામ્રમંજિરે, અવટોદા કૃતમાલા કાવેરી;
વૈદ્યાશ્રી વેળીરે, શાકરસવતી તુંગભદ્રા નદી. ૯
તાપી રેના નર્મદારે, ગોદાવરી સિંધુ આદિ;
ગોમતી ચંદ્રભાગરે, મુલિકુટ્ટયા ગંગા અનાદિ. ૧૦
ચમુના ને સરસ્વતીરે, વિશ્યા યદ્વા નદી મોટી;
કૃષ્ણા વેણારે, સુરસા ત્રિશામા નદી છોટી. ૧૧
એ આદિ નદીઓરે, સ્મરણથી અથ દૂર નાથે;
અંધ શ્રોણ જે નદરે, રનાને માત્ર પાવન થાયે. ૧૨
વળુધમ ધર્મારે, ભરતખંડ પળાયે;
મોક્ષ સાધનરે, નિચ્છે પ્રાપ્તિ થાયે. ૧૩
નિષ્કામ ભક્તિરે, મોક્ષનું સાપન થયા;
દેવતા છનડેરે, ભરતખંડમાં રહેલા તથા. ૧૪
નિચ્છે સારવેરે, દેવતા સ્તુતિ સુનિજન
ભગવદ સેવારે, કરી મનુષ્ય થાય પાવન. ૧૫
આ યુગે આભારે, ભરતખંડમાં સો પ્રાણી;
યજ્ઞ મતાદિકરે, કૃદેથી ન મળે બહુ નામી. ૧૬
ચર્યોનાં મુખકારે, સર્વે અમને જોળાં;
નહિ નારાયણ નામરે, ઇન્દ્રિયશ વતેં ટોળાં. ૧૭
સ્વર્ગ સુખથીરે, અંતે જન્મ થરવા પડે;
પણ ભરતખંડથીરે, જન્મ મરણ દેસાં. ૧૮
ધન ભરતવાસીરે, ભગવદ્ ભક્તિ દિલ ચોટી;
અહોભાગ્ય તમારેરે, તણ પ્રપંચ કસોટી. ૧૯
એમ હિન સારિરે, દેવતા સ્તુતિ કરે છે;
એવું ભરતખંડરે, સર્વનાં ચિત્ત હેરે છે. ૨૦
ભરતખંડકરે, સધળાથી શ્રેષ્ઠ જ સહી;
શ્રીહરિઓરે, અવતાર સધળા લીધા અહીં. ૨૧
યજ્ઞ શ્રેષ્ઠ કરેરે, મનમાં જેવી છુપા કરે;
તે પરિપૂર્ણ પોષેરે, નારાયણ સહ કૃપા કરે. ૨૨
ભરતમાં પર્વતરે, તેની કંઈ સંખ્યા નહીં
ત્યાં નવસો નવાલુરે, મોટી મોટી નહી કહી. ૨૩
મહા સુનિવરરે, સાધુ સંત અતિધણુક
સહુ સ્તુતિજનરે, સેવક નારાયણ તણુક. ૨૪
ભરતખંડનીરે, ખીછ રચના ધણી;
તેનું વલ્લનરે, જાણે સધળું સરસ્વતી. ૨૫
આ જોગાણીઓરે, અધ્યાય પંચમ કથા;
શ્રવણે સુલલિરે, જાણે ભવોભવની વ્યથા. ૨૬

વલણ

વ્યથા ભાગે ભવતલ્લી, શ્રેયસ્પ્રદા કૃપા કરેરે;
ઓતા ગોતા શીહરિ, હરિ સર્વે અથ હરેરે. ૨૭

હરિ શ્રીમદ્ભગવતે પચમસ્કંધે જોગાણીઓવાય: ॥ ૧૬ ॥

અનુભવલિપિ

અધ્યાય ૨૦ મો*

કડતું ૨૦ સુ-રાગ મારુ

શુકલ કહે સાંભળ રાયરે, બીજા દીપાની જેક કયાયરે,
જન્મદીપલક્ષ્ય યોજન પ્રમાણુરે, સાગર કટિમેખલા તેટલી ભણુરે.
પક્ષ દીપ દિગ્ધણ પ્રમાણુરે, સી શી રચના કહું વર્ણવણુરે,
ધનુરચનો સમુદ્ર છે સારરે, દીપ રચના વિવિધ પ્રકારરે,
તે સમુદ્ર તણુ મહા તીરરે, છે એક પીપાળા તણુ વૃક્ષ ગંભીરરે;
તેની એક લક્ષ યોજન ડાળરે, છે કનકમય વૃક્ષ વિશાળરે,
તે દીપના સાતડું કરીને ભાગરે, સાત પુત્રને વહેંચી દેક કીધા

ત્યાગરે;
છે નદી સાત શુભ તેનાં નામરે, સાત પર્વત છે તે ઠામરે,
અરુણા નૃમ્બા સાચિત્રી સુપ્રભાતારે, આંગીરસી ઝતંભરા

સત્યંભરા;||
ગિરિ ઇંદ્રસેન ને મણિકુટરે, જ્યોતિષમાન સુપણે વજ્રકુટરે,
હિરણ્યકશીપુ અને મેઘવાલરે, એ સમ પર્વત છે વિશાળરે;
ત્યાં ઇંદ્રજિત રાયરે, સેનાં ઇંદ્રની દુર્ય યાચરે,
વર્ણાશ્રમ ધર્મ ત્યાં છે ચારેજ, સહે છે અમર સુતિ ત્યાં આપારરે;
ત્રીન્તે શાકમલ દીપક જેકરે, બીજાથી બમણા છે તેકરે,
કોથી દિગ્ધણ કયા છે તેનીરે, વિખ્યાતિ અપરિચિત કહીયે જેનીરે;
કરતો સમુદ્ર મહિનાના સારરે, શમળીનું વૃક્ષ ચોલાનો ન પારરે,
પક્ષીરાજ ગરુડ કહેવાયરે, તેનું શરીર વૃક્ષમાં ધામ ધાયરે;
સાત** બાળે વેહેંચ્યા એ દીપરે, તેને પર્વત સાતાં સમીપરે.

* આ વીરામા અધ્યાયમાં સમુદ્ર સહિત ૧૬૨ નિગેરે ૭ દીપની
અને લોકલોક પર્વતની રિવાજો કથાપરંપર છે.

† રોશની રસવાળી સમુદ્ર. ‡ એ વૃક્ષમાં સાત છત્રવાળાં
અગ્નિ રહો છે અને દીપને શાભ પિષ્તવતને પુત્ર કપાલિક છે.

§ નિલ, ચાવક, સુમર, રાંત, ક્રેમ, અમૃત અને અમ્બ એ
સાત ખંડ એજ નામવાળા પુત્રને વહેંચી દીપમાં આપ્યા છે.

|| સત્યંભરા કહીને છે.

¶ દેવ, પર્વત, ઉદ્ધાતન અને સહ્યાં નામે ચાર પર્વ છે, એ
લોનાં રહેણાણ અને લેણાણ તે નદીમાં જોઈપડેથી નાથ પાયે છે.
સમગ્રા લોકનું આયુષ્ય એક દાનર વર્ણ છે, અને પ્રભવી
હવેલિ અને દેવાર દેવ લોક જેવા છે. તે લોકો નીચના
મંત્રથી ભગવાન સર્વ નાશવળનું જનન કરે છે. “પ્રતલપ વિળો રૂપં વ
સત્યસ્ય શ્રાનસ્ય પ્રથમ ભૂતત્વ વ મુલ્લાંક જ્યંતમાનમીમિદં” એવી-
માલતી ધર્મ, અનુમાન કરવામાં આવતો ધર્મ, વેદ શુભાશુભ કૃતના
અપિહારો પુરાણ પુરાજ નિષ્કૃંત રૂપ એ સર્વનાશવળ છે, અને તેમને
શરણુ જાણ્યે હિયે.

§ સામંત દીપ છે, તે તેના અધિપતિ ચત્રગણ શાભ છે.
x જે ૧૨૭ ૭૫૨ લગેલા પીપળાના ઝાડ જેવું જ નજરે.

** સુરેણ, સોમનર, રમણ, દેવર, પાંડિત્ય, આપાણ
અને અગ્નિમાન એ નામે સાત ખંડ, પંચદાં નામ પ્રમાણે નામવાળા
પુત્રને વહેંચી આપ્યા છે. †† સ્વપ્ન, સત્યંક, ચામદેક, કુંડ, યુક્ત,
પુષ્પ વર્ષ અને સદમ સુતિ એ નામના સત પર્વત છે.

છે નદી તેને સાત* ગંભીરરે, ત્યાં સાત રાજા છે વીરરે.
વળે ચારાં સહે ત્યાં નિત્યરે, ધર્મ ધ્યાન સાત પુત્ર પ્રિયરે
વેદમય ચંદ્રરૂપી ભગવાનરે, ભાગે પ્રેમે અતિ દયાવાનરે;
ચોથા કુશદીપતણી કથાયરે, એકથી દિગ્ધણી રચનાયરે.
છે સમુદ્ર ધ્રુવવત નીરરે, સાત પર્વત તેને તીરરે;
ત્યાં સરિતા શુભસાતડું કહીયેરે, ત્યાં કુચનું વૃક્ષશુભનું લહીયેરે.
હિરણ્યથેતા રાજા વિષ્ણુયરે, તેને પુત્ર પતેના સાતરે;
તે દીપ સાત ભાગે વહેંચી લીધારે, ત્યાં દીપ ચાર સધળે કીધારે.
ચારક વર્ણની પ્રજા છે ત્યાહિરે, તેક દીપની રચના બધાહિરે.
અમિરૂપ દેવતાને ભાગે પ્રાણીરે, કરે ધ્યાન મંત્ર વેદ વાણીરે;
પાંચમો કૌચદીપક કહેવાયરે, તે બમણા ચોથાથી ધાયરે.
મહા સમુદ્ર ત્યાં પધમે સારરે, તેની રચના અપરમપારરે;
છે પર્વતસાત** ને નદીસાતરે, †† તેને સાતાં ‡ ભાગે વેંચ્યાપ્રચારરે;
દેવ વરુણ બીજાં બધાહિરે, ધ્રુવશુક રાજા છે ત્યાહિરે.
ત્યાંકાં છે ચારેજ શુભ વર્ણરે, નિત્યે આશપે અશરણુશર્ણરે;
સાક દીપ ગમીરા લક્ષ યોજનરે, માન રાય તું નિલે મનરે.

* ભુવનગી, કિન્નિવાલી, સારકટી, કુંડ, રાજવી, નદા અને સાક એ
નામની સાત નદી છે.

† ધ્રુવધર, વરુધર, નર્મધર, અને ઇરાધર નામે ચત્ર વર્ણ છે;
તેમો ચંદ્રમાનવને બળતી વળતે આ પ્રમાણે થતે ભાગે છે. “લગ્નોમિ
પિતૃવેદ્યો વિગત્ત્વ કુળ્યુત્ત્વલ્લો: પ્રજાનાં નામો દાનવલોનાં ન શાશુ.
અર્ધ:-શુભ કૃષ્ણ પદ્માં દેવતાઓને અને પિતૃઓને સ્ત્રીઓથી અને
વહેંચી આપનાર સર્વ પ્રજના સાભ ચંદ્રમા અમરો સમુદ્ર રહેલો ‡ મહા-
શય, કુન્દ, કપિલ, ચિત્રકૂટ, દેવમીક, ભંડીશા અને ડ્રાવિણ એ નામના
સાત પર્વત છે. § રહસ્ય, અધુક્યા, ચિત્રવિહા, કુલવિહા, દેવમહા,
ધ્રુવશુભા અને પંચમળા એ નામની સાત નદી છે. || કુશાં લગ્ના
કાંનાં વચના ઉપરથી તે કુશદીપ કહેવાય છે. કુશ કહે છે દેવ. ¶ સુષુ,
વર્ણદાન, દરકલિ, નાગિયમ, સ્તવપવત, તિરિત અને વામદેવ એ નામે
સાત પુત્રને પુત્રનાં નામ પ્રમાણે નામવાળા સાત દીપ વહેંચી દીધા.
§ કુલક, મેલિક, અભિયુક્ત અને કુશ નામે ચાર પર્વ અને અગ્નિ
ભગવાનને પૂજતી વળતે નીચેનો મંત્ર બોલે છે. રાજ્ય તમગા લાગતગા-
વેરોક્તિમિ હવ્યવળદ્. દેવતાં પુરુષોત્તમો જ્યોત સુરર વજ્ર અર્ધ:-દે વેદકાં
તં સાદાત્ પરામજ્ઞ અમરો દેવ્ય પદ્મોવાદનાર ઇ, બાદ ભગવાનના
અનુરૂપ દેવતાના નામથી રેલી પુત્ર ભગવાનને પદોવાદિને. x એ
દીપ દોષમાં કૌચ નામનો પર્વત છે, તેથી તેનું નામ પર્વત છે. † સિંહ
સ્વામિને દક્ષિણથી દીપપર્વતના નિતેજ અને કુંજ બંધી નામના
દેવતાં પછુ દુષ્ટને સાગર સિંધાવાથી વરુણેરે રાજ્ય કરું, તેથી
તે નિર્ભય છે.

** શુભ, વર્ધમાન, ભોજન, ઉપજદિણ, નંદ, નંદન અને સરિત-
અન્ન એ નામે સાત સીપાકાના પર્વતો છે.

†† અમલ, અશ્વદોષ, આર્ધા, તીર્થવદી, રતિ, સ્વપ્નવદી, પર્વત-
વદી અને શુભા એ નામની સાત નદી છે.

‡ આમ, અમુકટ, કિષ્કિંધ, સુધામા, બલિદા, રોહિતાણ અને
વનરપતિ એ નામે સાત પુત્રને પુત્રનાં નામ પ્રમાણે સાત દીપ
વહેંચી દીધા.

§ પુષ્પ, કાષ્ઠા, ડ્રાવિણ અને દેવ નામે ચાર વર્ણો ભગવી
અંશલિથી ભગ્નરૂપ ભગવાનનું જન્મ કરી નંદિને મંત્ર બોલે છે.

શાક કેન્દ્ર વૃક્ષ છે ત્યાંહિં, ઘણી શોભા છે તે દ્રોણ *મહિરે;
 મેધાતલિ રાષ છે વિખ્યાતરે, તેને યુગ રુઝ છે ચાતરે;
 સાત ભાગે વર્ણુચી આપ્યા દેશરે, કરે રાજ્ય ઝવડે એ નરેશરે;
 તર્કપણસરિતાસાતં સંખ્યાયરે, છે પર્વતપાણસાતં શોભાયરે.
 છે ત્યાં વાણુ દેવ મહારાજરે, જેથી ભાગે દુઃખની દાંડરે;
 પછી વણુ તે ચારણ પ્રગળરે, તે જાપાસકં એના કહેવાયરે.
 સાતમો ફળે દ્રોણ છે જેહરે, પૂર્વનાથી દિગ્ગુણ છે તેહરે
 છે ઉપકર નામ એનું સત્યરે, તેના સમુદ્રનું ઉત્કં અમૃતરે.
 ત્યાં હીર્ય પ્રગટે છે કમળરે, તેને સહસ્ર કાંટિ પત્તિકા દળરે;
 તેમાં પ્રહલાનું છે આસનરે, મધ્યે બેઠા ચતુરાનનરે.
 માનસોત્તર પર્વત સુંદર એકરે, છે સંઘરવર્ણ રાગ વિવેકરે;
 નારાયણ સ્વરોવર તેનું નામરે, ઘણી રચના છે તેણે કામરે.
 પંકજ પ્રકુલિત તેમાં સારરે, પુષ્પ બીતંત્રી રચના અપારરે;
 ત્યાંકાં યુગમ્દ રાતા ભૂવંતિરે, જન અમર સુનિની અતિરે.
 પર્વતકેરી શોભા ફળી હોાયરે, તે ઉપર નમ્ર ચાર જ શોયરે;
 તે ચારે વસે છે સુવેશરે, ઇન્દ્રાદિકં ત્યાંના નરેશરે.
 તેને હવા છે યુગમ્દક્રમારે, તેને તાવતું હેત અપારરે;
 તે બે ભાગે યુગે વર્ણુઆં ગામરે, કરે રાજ એટ તેણે કામરે.

‘આવઃ પુરવર્તોઃ સ્વ પુર્વગીર્ધુવઃ સ્તુવઃ । તાનુ પુત્રીગાત્રીભાગીઃ સ્વસ-
 તામાત્રાગચુવઃ’ અર્થઃ- જન, અને ઉપર પાસથી સામર્થ્ય ભોગ છે
 તેથી પાપને કાળનારાં એવાં ને વધે, તેનાં અંગે કપરી કવિયે બિન્ને, તેથી
 અપારાં સારી રહ્યાં વાચો. * રાજ દ્રોણને દેશને કદિવા રચના
 સદ્ય છે. તેને દિશ જાણર કહે છે.

† પુરોહતઃ, ધર્માત્મ, પવમાન, પ્રમાનિક, મિત્રેષુ, બહુરૂપ અને
 વિશ્વામાત્રે જે નામે સાવ યુગને પ્રેરના નામનાના દ્રોણ વર્ણુ થીવા.
 ‡ અનંધા, આશુરી, ઉપશયરૂપિ, અપરાધિતા, ધમપત્રી, સહસ્રકૃતિ
 અને નિભૂષિત જે નામે સાધા નરી છે.

§ ધર્માન, ઉકૃષ્ટાન, જ્ઞાનમ્, સદૈશ્વર, ચાલક રોવ, દેવપાત્ર અને
 મહાનરુ જે નામે સદા સીમાકાંતા પર્વતા છે.

|| અતઃ, અનન, સત્યવત, અને અનુવન નરનાના ચાર વર્ણો પ્રાણુ-
 થામર્થી રૂપ દાવા વખતે મહાદી બેઠાકાળે યાત્રીક બહાવવાની બન્દક કરતાં
 નીચેના મત બુદ્ધિ છે. “અતઃ પ્રવિશ્ય મુણિના વૈ વિમર્ચોત્સવ્વમ્નિઃ ।
 ભવંતર્થગીધરઃ સાશ્વતપાતુ નો યદ્યન્તે સ્કુલ્યમ્ ”

અર્થ-સાક્ષાત્ ભવંતર્થગી એવા ઉચિરરૂપ વણુ, જે, સર્વની બંદર પેઠી
 મળ, અપાન વંદરે જલિભોગી યાત્રીકોનાં રણુણ કરે છે અને જેને તલ
 આ સમણુ જાનું છે, તે અમરી રહ્યા કરે.

¶ સદેશવ તથા તેમાં ગાંડની વાત બુધમાં નથી. છે વીરિહોણ
 રાખે સુધર અને યાત્રીકો જેને જુવને બે પશુનું જાણુ આપુ.
 જે પાના રહેનારી લોકો બ્રાહ્મરૂપ બળવાનું સામા કૌથી પુષ્પા કરી
 નીચે મળણુ મત બુદ્ધિ છે. “નત્તરકર્મવર્ણુ કિંવ મજ્જાતિંય જનોર્વચ્ચેલા
 ભવંતર્થગીર્થ વર્ણુ સુમે મળવન્તે તત્ત્વ.” અર્થ- જે કૌર્મી જાણુરૂપ પામકાને
 અનુભવ, પામકામાં રસાધીરજા અદ્વૈત અને સાંતરવસ્તુને
 લોકો પુરે છે તેને નમ્ર કરીય જાણુ

પંચાશકાટિ* પૃથ્વીનું માનરે, તેમાં તપે સવિતા બાનરે;
 માનસોત્તરોત્તરવિશ્વાયેરે, મેરુથી પૃથ્વી બારકોટ કહેવાયરે.
 તેમાં અદિ કોડ અવનિ જેહરે, ભૂપર વસ્તિ તેટલી તેહરે;
 બીજા દશકોટિ ઉચ્ચકો હોયરે, ત્યાં વસતું નથી જન કોયરે.
 પૃથ્વી પાછળ ઘણા વિવેકરે, લોકાલોક પર્વત એકરે;
 સાડી બાર કોડ પૃથ્વી જેહરે, એણે પ્રકારે વર્ણુવી એહરે.
 મેરુ પર્વતની ચારે કિશાયરે, સાડા બાર કોડ પૃથ્વી કહેવાયરે;
 ચારે મગી ચર્ધ કોટિ પંચાશરે, તે મધ્યે મેરુના વાસરે.
 ત્યાં ચોદ લોક વિખ્યાતરે, છે પ્રહાંડ સાવ ને સાતરે;
 ત્યાં દેવ મુનિવર સાધરે, વસે કોટિ પ્રહાંડના નાધરે;
 એ પરાતપી રચના કહીરે, પાછળ હસ્તી આરઃ ૬ સહીરે.
 તેણે સુદ અધુ આકારરે, ત્યાં સહસ્ર પુરુષ નિવાસરે.
 તે આદિ વિષ્ણુ અકલ પ્રહાંડરે, તેણે બહુ ભુજે ધણું પ્રહાંડરે;
 પ્રગ્લ સર્વની કડવા રહાયરે, ઘડી શમ્બું છે વર્ણુકાશરે;
 પંચવીરકોડ પૃથ્વીને માંહિરે, સવિતા કીર્ણુ તેને તપે ત્યાંહિરે;
 પંચવીરકોડ પૃથ્વી અંધકારરે, તેમાં મણિતલુઃ ઉત્તમજાશરે.
 અષ્ટ મણિનાં તેજ છે અતિરે, ચંદ્ર સૂર્યની ત્યાં નથી અતિરે;
 એમ મુન્યુષ્યમ પ્રકાશરે, પિંડ પ્રહાંડનું પરિણામ આકારરે.
 ભૂગોળાનિચાર લીધો એથીરે, સર્વ સંખ્યા બાળીએ તેથીરે;
 એ ભૂગોળાની કીધી સંખ્યારે, સત્ય સાંભળ પરીક્ષિત શયરે.
 મધ્યમાં સૂર્ય બીરાજેરે, તેથી પ્રહાંડ બરમના લાસેરે;
 દિશા દર્શક મૃત્યુ પાતાળરે, સૂર્યથી યથેલા લેહ લાળરે.
 દેવ પશુ પક્ષી સર્પ ને અનુરે, સૂર્ય કારણુ એ સર્વનું ગણુરે;
 આ ભાગવત કહ્યા રસ સારરે, પંચમસ્કંધતણે વિચારરે;
 હવા અધ્યાય પૂરા વીશરે, સુને કીધી કૃપા જગદીશરે.
 વસણુ

શ્રીજગદીશે કૃપા કીધી, સુને દાસ બાળી સહી;

કર બેડી વિમ કહે વરલભ, યુગ ભવની ભાવડ ધર્મ.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધે વિશેષાધ્યાયઃ ॥ ૨૦ ॥

* મીકા સમુદ્ર પછી લોકલોક પર્વત છે. કોડ શેડ અને સાદા
 સાત લાખ થોળાની બુનિ મીકા સમુદ્રની પછી છે, તે પછી સોનાની
 ઘણી આવે છે, તે આદ શેડ અને મોગમયલીસ લાખ થોળાની છે.
 તેમાં ૫૬ પંડેલી પર્ણવં દાખ ન લાગવાથી સર્વ પ્રાણુઓને તલ રીધે
 છે. તે પછી લોકાલોક પર્વત આવે છે, તે સાડા બાર કોડ થોળાનો છે.
 † આ સાધવાર કહીનું પર્વત મૂળ બાવવત પ્રમાણુ નથી.

‡ કૃષ્ણમ, ઉચ્ચરણ, વામાન અને અપરાન્ત નામના આ ક્રમને
 વિશ્વાના-વિશ્વાસ્વ દાહીના કહેવે છે. આ ક્રમને પુરુષરૂપી ચોપડાને
 સામસામા કહે છે ને તેથી બે ચોપડા ઉપચાર પડેતા નથી.

§ થોળાના કહેવાના ઉપરનો કોડ બજવાન લોકાલોક પર્વતમાં
 રલા છે. વિષ્ણુની ગરેડે મીકા પાંચવીર કિંવણ છે, અનેક મારાને
 થોળાની મલીકાને રણુણ કરવા કહેવે પડે. થાનાં સૂર્યી એની જ લીકા છે
 છે. એના અંધકારમાં રાંધે રહે છે. વરદ કૃષ્ણથી સૂર્ય તેમાં પેડા હતા
 તેથી તેનું ‘વર્ણુકો’ પણ નામ છે. દિશાઓ, અવસ્થા, ઉપરના લોકો
 પૃથ્વી સ્વચોદિતી જગ્યા, તેમ જ દેવ, પશુ, પક્ષી આદિ સર્વની જ યાવ છે.

અધ્યાય ૨૧ મો*

ક્રમકું ૨૧ મું-રાગ સામેરી

શુક્રજ વાણી ઉચરે, સાંભળે પરીક્ષિત રાય; ૧
સંખ્યા કહી બુદ્ધોગની, પ્રજ્ઞાંતની રચનાય.
છાંકાર પ્રજ્ઞાંતની, સુખમાં પદ ક્યાં છે અભેદ; ૨
તેને સદસશીમાં વણિયે, સુર અમર સુનિવર વેદ.
હવે સૂર્યની ગતિ સાંભળે, બે વરસ સંખ્યા સંકર; ૩
નિમિષ પલ ઘડી દિવસ રાત્રી, ઝટ સંક્રાંત વિસ્તાર.
ઝટ ઝટ સંક્રાંતથી ફરે છે, સૂર્ય સંવિતાતું પાન; ૪
ઉત્તરાયણ ને દક્ષિણાયન, એ બંને કોથી ભાવ.
માનસેતાર પર્વત પાછળ, ફરતા સુરજ નિલય; ૫
નવ ક્રોડ એકાન્ત લક્ષ, એકન વાપે રૂઢી રીત.
મેરુધરી પછી પૂર્વ દિશાયે, ધરના નથોનો વાસ; ૬
રાય ધર્મનું નક દક્ષિણે, સંયમની નામ પ્રકાશ.
પશ્ચિમ બાણ મેરુ કોથી, વરણનું શુભ પાખા; ૭
ઉત્તરે નક છે ચેદ્રમાનું, મહા મનોહર પાખા.
એ નગરમાં સૂર્ય વેસતાં, કમ પ્રમાણે ભણે; ૮
ઉદય મધ્યાહ્ન અસ્ત અમે, તેમ મધ્ય રાત્રિ થાય.
વળી ઉદયાદિક કમ કર્ણ, તે સાંભળો તમે રાય; ૯
મેરુ દક્ષિણ વાસીઆને, ઉદ્ગપુરીથી ઉદય થાય.
પશ્ચિમ વાસી જગતને, યમપુરીથી ઉદય પ્રમાણે; ૧૦
વરણપુરીથી ઉદય થાય છે, ઉત્તર વાસિનો ભણે.
તેમ જ પૂર્વ વાસિનો ઉદય, સોમ પુર નિધારે; ૧૧
એ રીતે ઉદય કહી તુંને, દ્રઢ કરી મને ધારે.
મધ્યાહ્ન આત સૂર્ય તમે, મેરુ કપિ રહે લોક; ૧૨
એ વાપ તેઓ નવ ખમ, કરે તે ટાંચે શોક.
વળી નક્ષત્ર સંખ્યા કરે ગતિ, રહે મેરુને વામભાગ; ૧૩
પ્રમાણ નામના વાણુને લીધે, મેરુ રહે દક્ષિણ ભાગ.
એ રીતે જ્યોતિશક્રીની ભણિય, વહુ ક્રમધાર; ૧૪
ગતિ એવી જ્યોતિષીની છે, કર્ણ છું વિસ્તાર.

* આ એકવિંશતી અધ્યાયમાં કમ્યકર્મો નિર્વહ કરનાર સૂર્ય નારાયણની તે તે ગતિઓમાં ગતિથી જગતની મર્યાદા ક્યામસત્ત છે.

† શ્રીરાગ અને ગંગોગ.

ફ એ સૂર્ય ઉત્તરાયણ, દક્ષિણાયન અને વૈશાખ નામની ત્રી, શીખ અને સમાન ગતિથી બેગે ચક્રવાન, નીચે ઉત્તરવાના અને સમાન રહે વાના રચનામાં સમાન પ્રમાણે આવી મધ્યાહ્ન સમિતમાં દિવસ રાત્રિએને લંગાઈ ફૂગઈ અને સમાનતા આવે છે. એ અને તુલાસિમાં આવે છે ત્યારે રશ્મિ રશ્મિ સરમાં થાય છે. ગય. ધિગ્ન. કહી, સિદ્ધ અને કયા એ પાંચ ગતિઓ સૂર્ય હોય છે ત્યારે દિવસો વધે છે અને રૂંચ મારે માટે એ માટે ધર્મ થી સોળ થી ભવ્ય છે. ગયિક, ધન, ધાર, ગુન અને મીન એ ધર્મ શાસ્ત્રમાં ફરે છે ત્યારે દિવસ દુષ્ટ અને રાત્રિ કાળક વાય છે. દક્ષિણાયન થતા સૂર્યો દિવસો લાંબા અને ઉત્તરાયણ થતાં સૂર્યો રાત્રિઓ વધે છે. † રવિનામી નમરી છે. ‡ નિર્ગતીવની નમરી છે. § વિભાવની નમરી છે.

એ સ્થાને તે ઉદય પામે, તેની તળે અસ્ત ભણે; ૧૫
ભયાં વળી મધ્યાહ્ન થાયે, તેની તળે મધ્યાહ્ન મણે. ૧૫
ઉદર નથીયે યમના નક તક, સૂર્યને ભતાં રાય;
મધ્યાહ્નથી સંચરે રરિ તે, પંદર ઘટિકા થાય. ૧૬
ક્રોડ સવા બે બાળીયે, જે વૃષ્ટ તે લસ ચોખાય;
પંદર ઘટિકાં એટલું અંતર, ભાય કરયપ તન. ૧૭
એક પ્રહર સાક સાત ઘડીયો, ઘડીતણી પલ સાક;
એક પલના સાઠ નિમિષ છે, રાજમમાં વિખ્યાત. ૧૮
તે નિમિષના અર્ધમાં સુલુ, સૂર્ય ગતિ સંખ્યાય;
આઠ સહસ્ર ને આઠસે ચોખા, તેટલામાં રવિ ભય. ૧૯
સૂર્યનો રથ એક ચક્રિ, † બાર આરા સાર;
પણું ડુંગળી ઝટુ પટ્ટો, અર્ધ એક મુખ સાતું વિસ્તાર. ૨૦
તે રથ મરેશે ‡ સિદ્ધિઅનર, જ્ય શોભા હેલ્ય;
મધ્યે વિશને નારાયણ પ્રણ, કળી ન થકે કાંચ. ૨૧
મનમાં હીત કારણે રવિ, સહસ્ર કીલું પ્રકાશ;
રકત વજ ને રકત રથના, ચરણ સારવિ પાસ. ૨૨
પ્રભવપતિના ચક્રની પેરે, ભાનુ ફેરા ફરે અપાર;
વાણીની પેરે સૂર્યનો રથ, મેરુપર ફરે નિધાર. ૨૩
ત્રીસૂર્ય સાગે અરણ્ય બેઠો, મહી કરમાં રાશ;
વાલખિલ્ય નારો સાક સહસ્ર રાત્રિ, નિગમ મંત્ર અપ્રમાસ. ૨૪
વળી ધિગ્નિ સાત છે, વિષેકમાંથી અધિક કહેવાય;
વાણુ રથની પાછળ પાત, તેઓ આશ્વા ભાય. ૨૫
નામ સાત ગાંધિયે સાત, અપ્સરા સાત વિખ્યાત;
વાદિત ચંગ મુદંગે ગાંઠર, નિર્વેતર ધામ નાથ. ૨૬
વળી વાણસ સાત બળીયા, સૂર્યના છે નેડુક;
કર શરત ગ્રહી સેવા વિષે, નિલ્ય સાંચરે છે તેક. ૨૭
ઓત્સર્ગ સાગે અરણ્ય બેસી, પ્રજા પુષ્ટે વાત;
મત્યુતાર ત્યાં થાય છે, આનંદમાં હિત રાત. ૨૮
એ કાલ આવે છે નિલે, સંપ્રમાન કરના હુદ અપાર;
ત્યાં નિગમ મંત્રી સમ સ્થિત, તેઓ કરે સંકાર. ૨૯
એ સુક્ષિત સર્વ સત્વાઈ સામે, સૂર્યનો રથ બેઠક;
નિલે ફેરા ફરે છે સહી, મેરુ પાછળ તેક. ૩૦
સાક નવ કોટિ એક લક્ષ, ચોખા ભૂ પ્રમાણ;
હાથે હિસહસ ને બે ગાઉ, સૂર્ય આવે નિઝે ભણ. ૩૧
એક ચક્ર વધનુ આવતું, તેની કહી એ કયામ;
સૂર્યના રથનું સ્થાન કર્ણ, સાંભળો પરીક્ષિતરાય. ૩૨

વરણ

સાંભળ પરીક્ષિતરાય, અધ્યાય કોઠીયા વિસ્તરી;
કર બેઠી વણખ કહે, શ્રીત્રાજન મણે શ્રીહરી. ૩૩
હવે શીખજાણતે વંચમકરે કોવિંદીઆય. ‡ ૩૩ ‡

* એક વર્ષ. † બાર માસ ‡ ક પાદ. § મરણ્ય નેટલા કરે નામના સાત પાદ છે. ‡ રથમાં પેસવાની સાંધો અને તેનો વાંચો ભાગ પહેળો છે. અણ્વી નું એ મૂળ બારપદમાં નથી.

અધ્યાય ૨૨ મો*

કંકુ ૨૨ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

રાજ પરીક્ષિત પૂછે, પ્રથમ શુકલ કહેવે;
તમો સર્વજ્ઞ ઇંદ્ર મહારાજ, સ્થાનિ બહુ લોકોરે.
રવિ મંડળનું પ્રમાણ, કહ્યું વિસ્તારીરે;
હવે સવિતાનું જે આલયું, ગતિ કહેા હેત કરીરે.

આલ

સ્થાનિ ઉત કરી વિસ્તાર પૂર્વક, સૂર્યની ગતિ કહેા કોઠક;
રાત્ર શશિનું આલયું તે, તે સમ્યક્ પ્રિછયું ન તેઠક.
પ્રથમ સાંભળી પરીક્ષિતસ, બ્રહ્મા સૂત વાણી થવે;
ધન્ય ધન્યરે તું રાય પરીક્ષિત, હરિ કયા વહાલી દુરે.
દશાંત કંકુ સાંભળ જે તું માતે, સૂર્યમંડળ ને શશિતલય;
આતમભુદ્વિએ પ્રીછજે રાય, નિગમ શાસ્ત્ર હું જે ભણ્યું.
કુલાલ જે કુંભારનો, જેમ થકે મારકે દેશ કરે;
તે સમિે ઇયેળ આલે, ચંચળતા ચિત્ત પાણી ફેરે.
તે ચક્રનો ધણી વેગ છે, તેથી પાછી વળી દીસે નહીં;
ખણું પ્રમાણ ઇયેળ કદે પણ, ચક્ર ગતિ પાપે નહીં.
તેમ માયાચક્ર કુમેક પાછળ, સદા કાળ દેશ કરે;
રવિ શશી સર્વ નક્ષત્ર તારા, ઇયેળ ગતિએ સાંચરે.
ગંઢોની ગતિ અતિ ઝોટી, પણ સૂર્યથી છે ભિન્ન;
સૂર્યનારાયણ કીધા છે, બાર ભાગાં તે સ્થાપિન.
શશિ સાથે દ્વદશ માસે, વર્ષ અપયન રૂપે ભોગવે;
દે પદ્મે માસ ગણાય પૂણે, ચંદ્ર માસ જે ભોગવે.
સવા બે નક્ષત્ર સૂર્ય ભોગવે, સૂર્ય માસ ભણે પૂણે;
એકે માસ તે ભણવેા, પિતૃ બ્રહ્માંશ સંપૂર્ણ.
મનુ માસ અને વર્ષ સર્વ, સૂર્ય ગતિનું મૂળ કારણ;
વર્ષ અનુક્રમે ગણેા રાયછ, તેા પાંચાં કોઠ કરે ધારણ.
મંદ શશિ ને સમાન ગતિ, સૂર્ય ફેરે દિન રાત્ર;
ચંદ્ર પણ એમ જ ફેરે, પણ કોઠ છે કહેવા માત્ર.
સૂર્ય જેટલું માસે ફેરે, તેટલું ચંદ્ર સવા ભે દિનમાં;
કૃષ્ણ શુકલ એ કળા ચંદ્રની, ગણાય છે તે આધિનમાં.
અમૃત સમ એ તુલિ આપે, માટે ગણાય છે 'સર્વભાર';
પદ્મ પાણી છવે એથી, વનસ્પતિ કદે તત્ત્વમય.
અગ્નિધીરી એ સૂર્યમંડળ, એક લક્ષ યોજન ઉંચું સહી;
દ્વ લક્ષ યોજન સુધાકર, એવી નિગમ મયોદા કહી.
ત્રિલક્ષ યોજન સુધાધીર ઉંચું, તારામંડળ ભણ્યો.
નવ ગંઢા વળી તેથી ઊંચા, માસ માન્યો આલ્યો.
નક્ષત્રાણી બે લાખ યોજન, શુક ઉંચો આદિત્યો;
શુકથી બે લક્ષ યોજન ઉંચો, છુપ ગદ્ધ મન આદિત્યો.

છુપથી બે લાખ યોજને, મંગળ ચોલે માનમાં;
અશુભ ને દુઃખકારી એ છે, ભય તું મનમાં આજુમાં. ૧૯
છુપથી બે લાખ યોજને, ગુદરૂપિત ચોળી રહી;
ગુદરૂપિતથી બે લાખ યોજને, શનિસ્કર આવી રહી. ૨૦
ચંતિત લક્ષ યોજન તે ઊંચા, ભૂમી સપ્તઋષિ રહ્યા;
મહા તાપસ તપોનિધિ મહિમા, તે ભયે નવ કહ્યા. ૨૧
તે ચો પર જોઈ શિખર સરપું, ધ્રુવમંડળ શુભા ધરે;
નક્ષત્ર તારા જોઈ સપ્ત સો, એ પાછળ દેશ ફેરે. ૨૨
એ માયાચક્રનો વેગ અધિક, ને ગતિ ચાલવા સમર્થ નહીં;
તે માટે મગનની મધ્યે, રવિ શશિ એમ દીસે સહી. ૨૩
બાવીશ અધ્યાય થયા પૂરા, સંભળેા હરિજન કથક;
પ્રભુ કથા સુણતાર પાપ નામે, પ્રભુ કૃપા પામિયે યથા. ૨૪

વલ્લભ

પ્રભુપદ પામિયે એમ યથાર્થ, શ્રીભાગવત મહા પવિતરે;
અધ્યાય બાવીશ હવા પૂરા, મોદયા બ્રાહ્મણા પુત્રરે. ૨૫
શ્રી શ્રીમદ્ભાગવતે પંચમસ્કંધે દ્વાવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૨૨ ॥

અધ્યાય ૨૩ મો*

કંકુ ૨૩ મું-રાગ ઝોરી-આલ દુકરી

શ્રીશુકલ વાણી ઉચરે, રાય પરીક્ષિત શ્રવણે ધરે;
ધ્રુવમંડળ ચોથી જાણું સહી, આધારી લક્ષ યોજન માર્ગો કહી.
તેમાં પંદર લક્ષ યોજન, વસે છે સુણ અભિમન્યુ તનાં;
જારી તેર યોજન જાણું કહેવાયે, ત્યાં ગતિ ડોની નવ થાયે. ૧૦
મેક પાછળ છે વાયુનું ધામ, સમીર શુભ વહે તે કામ;
માયા ફેરે ચક્રનું છે સાર, નિત્યે ફેરે છે દેશ અપાર.
તે ચક્ર ફેરે વાયુ આધાર, ભમે સદા ત્રિભુવન મોહાર;
તે વાયુની પુઠે સુણ રાય, આકાશ ગંગા જે કહેવાય.
એ ભૌતિકશ્વક્ર પ્રભુ રૂપ, વૃષભ આકારે શોભે અનુપ;
પૂંછ અણીમાં મુવલ જોક, પ્રભવતિ અગ્નિ છંદ્ર ધર્મ અણી હોક.
પૂંછ મૂળે છે ધાતાવિષ્ણુ, કેડમાં સપ્તઋષિ શોભે શાતા;
જમણું વૃષભનું પડયું ને ફેરે, ચીદ નક્ષત્ર ત્યાં જઈ રહે.
કાળા પડખે બીમાં ચોદ નક્ષત્ર, શેલી રહે છે ભૌતિકશ્વક્ર.
અજનિથી આદિ નક્ષત્ર છે પીઠે, ઉદરે આકાશ ગંગા ફેર ફેરે.
પુનર્વસુ ને જુવ વસે નિતંબે, આદી અન્ટેલા વસે ચણે;
નાસિકામાં અગ્નિજિલ ઉત્તરાવાદ, નેત્રમાં શ્રવણ ને પૂર્વાવાદ.
ધનિષ્ઠા અને મૂળ કળે વસે, મયાઆદિ અષ્ટ નક્ષત્ર પડખે ધરે;
શતભિષા ભૈષજ બે રહ્યે, અગ્નિ સમ વસે બે ઝોપરે.

* આ રેવિસમા અધ્યાયમાં ભૌતિકશ્વક્ર આપયત્તુ ધ્રુવનું સ્થાન
અને ભગવાન સ્વરૂપથી અપરબી રિષિવિનોદ મધ્યસ્કંધે.
† જે લીટીની કશી સમજૂ પડતી નથી. ‡ જે તેર લક્ષ
યોજન, તે સ્પષ્ટરૂપિના વારાની મુખેના છે, તેથી જાણુ વિષ્ણુપદભાવે
તેમ નાં મુખના વાહ છે અર્થાત્ સપ્તઋષિના વાસની મુખેના તારો તેર
લક્ષ યોજન લેવાઈકો છે. § ભૌતિકશ્વક્ર.

* આ બાવીશમા અધ્યાયમાં ચંદ્ર અને સૂર્ય ચરેદ્રાની ઉત્તરોત્તર
ચાન અને તે નેત્રોની ગતિ ઉપરથી યનુષ્ઠાની સુધાધીર કથાપ્રસંગ
જ. † જામ માર ૨ સપ્તરશ. ‡ હરિવલ્લભ, હરિવલ્લભ, અનુવલ્લભ અને
૧૦૨ ‡ વાગમખાન.

મુખમાં ગંગાપતલો વાસ, ઉપસ્થમાં શનૈશ્વર દાસ;
કંઠમાં બુદ્ધસ્પતિ મૂલ્ય, વક્ત્રસ્થે નારાયણ સૂર્ય;
દુર્યો સાધના નાશપલ્લ મૂર્તિ, મનમાં ચંદ્રવર્ણી છે સૂર્ય;
નાભિયે શુક્ર સ્તનમાં કુમાર,* પ્રાણ અધાનના શુષ્ક આધાર.
ગળે રાહુ સર્પાંગે કેતુ, સ્પષ્ટે તારા વસે મુખ હેતુ;
આ ચક્રનું કરતું નિત્ય પૂજન, વળી આરાધવા ભગવન.
અથ નાશ સત્વરે થાય, સક્રિત માર્ગે સધ પદાય;
કંધ્યા સમયે જે ચક્રને બાજે, અથા મરતા તે મનની તબે.
નિત્યે વૃદ્ધચક્ર ચિત્તવે નર જેઠ, શરણુ હરિનું પાથે તેઠ;
યોગા ધ્યાન મંત્રે જપ કરે, સદા નિગમ મંત્ર ઉચરે.
વૃદ્ધ ચક્ર આત્મા જે જોયે જન, યોગધ્યાન કરી હેઠુ સાધન;
તે પરશૈશ્વરને પામશે, જન્મ મર્ણના બય વામશે;
સર્વ પદોચ્ચશે મનની આરા, પૂર્ણ કૃપા કરે અવિનાશ.

વક્ત્રમુ

શ્રીઅવિનાશી કૃપા કરે, અધ્યાય ત્રેવિંશતો યથો;
શ્રી હરિ હરિ મુખ ભણી સાધુ, પંથમસ્કંધ મહિમા કહો.
હતિ શ્રીમદ્ભગવતે પંચમસ્કંધે તત્ત્વત્રિંશોગાવ ॥ ૨૩ ॥

અધ્યાય ૨૪ મોડું

કહ્યું ૨૪ મું-રામ રામશ્રી

શુકલભામે સાંભળ રાખલ, હરિજન સુભવતાં દુઃખ ભયલ;
ભૂગોળખગોળની એકકથાચલ, તેવિસ્તારી કહું મહિમાચલ. ૧

આસ

વિસ્તારી તુજને કહું, હરિ કથા ઉત્તમ સાર;
શબ્દ નક્ષત્ર ને તારાના, મંડળ તણે સો વિસ્તાર. ૨
પૃથ્વી થકી જેવું લક્ષ યોજન, રાહુનું મંડળ જેઠ;
સૂર્યની લક્ષ દશ યોજન, નીચું છે ત્યાં તેઠ. ૩
તે તેર સહસ્રનું મંડળ છે, જે સિદ્ધિકાચુરનું મામ;
શ્રીસૂર્ય મંડળ ગણિત છે, દશ સહસ્ર સંખ્યા તામ. ૪
બૈદ્ર મંડળતણી સંખ્યા, ભાર સહસ્ર કહેવાય;
નવે શબ્દ નેત્રસુ તારા, સહસ્રથી છે અનુક્રમે સંખ્યાય. ૫
રવિ થયિ ને રાહુ બ્યારે, એકી રારિયે એકકા થાય;
તે દિવસે નિશ્ચે ઉપજે તે, અહલુ ધળ ગણાય. ૬
રાહુ મંડળ ઘણું જાણું, રચામ વર્ણન મગન;
છાયા પદે તેથી ન દોયે, રવિ કે થયિનું દેશન. ૭
સર્વથકી હેઠા વસે છે, ભૂત પ્રેત નર યક્ષ;
તે થકી નીચી થોલે છે, પૃથ્વી ને આ પ્રત્યક્ષ. ૮

* અવિનિપ્રમાર.

† આ નેત્રવિદ્યાર્થ આ મગણે સ્વતન કરતે મનો ચચોતિભંગાય
માયામાગનિનિવાંતરે મદાડવાય પોષકી-તેજના આપસ્તમ્ય, કાવ-
ચાસ્ત્ર અને રેવતા રામી મહાપુરુષને નમશે જિને.

‡ આ ચારિત્રના અધ્યયમાં સર્વની તબે કમ મગણે રાહુ વને-
રની રિપતિ અને અતન વગેરે સાત પાતાળની મર્માકાનું વર્ણન છે.

મેષમેડળ સર્વથી, અંતરિક્ષ નીચું હોય;
પૃથ્વી કરે નિમગ્ની, તેથી પ્રાત્ન મુખી રહેલ. ૯
વૃધ્વીથી તે મંડળ ઉચું, સંખ્યા દશ યોજન;
એ પૃથ્વીપર આવે ગરુડ પક્ષી, ગતિ તેની ગદન. ૧૦
ભૂ તણે નીચાં નિમગ્નમાં, વર્ણુપાં છે પાતાળ;
સાત નામ તેનાં કહ્યાં, સત્ય સાંભળે ભૂપાળ. ૧૧
અતલ નિતલ સુતલ, તણાતલ શુભ મામ;
મહાતલ રચાતલ ને, સાપનું પાતાલ નામ. ૧૨
એ પાતાલ સાતતણી રચના, બધાં બધાં રહે છે જન;
અંશેષ માને વર્ણુગું, સાંભળો અભિમન્યુ તન. ૧૩
શુક્રરૂપ એ પાતાલોમાં, કામ લોગ એતથ આનંદ;
સ્વર્ગ કરતાં વિશેષ ત્યાં છે, ભણું ન મૂઠમતિનંદ. ૧૪
પ્રમ વાણી છવ જળચર, સર્પ હાંદુર મત્સ્ય;
જળ સ્થળ રચના સર્વ કહીએ, ગ્રાહ મકર ને કમ્પ. ૧૫
વાટિકાને કુંજ સદન છે, વિહાર કરે સર્વ જન;
થળ થળ પ્રત્યે હાનવ દેવો, નાગ દેશાં વૃંદ. ૧૬
એ પાતાળ મહિ મયદાનવે*, રચ્યાં છે અનુપમ મામ;
ગૃહ ગદ સભા વિશ્રામ સ્થળ, મણિમય સ્થળ કામકામ. ૧૭
વિહાર વેલવ વિલાસભુવન, તણી શોભા કહી નવ નાવ;
અપેક્ષાનંદભાષે શુભશુભ, દુઃખરોગથી મુક્તજન યાવ. ૧૮
મણુ ચક્ર પાતાળે પેસે, તવ મૂલનેા પરજન્ય;
નહિતર મૂલ કોયે ન દેશે, સદા માને સર્વ આનંદ. ૧૯
તે પાતાલ સૌના અધિપતિ, જૂજના છે રાજન;
પાતાળમાં દશ સહસ્રનું મંડળ, વસે જ્યોત્સનાસુરરાજન. ૨૦
એ પાતાલે સ્વર્ગે સમ, શોભતા છે સો લોગ;
વળી સ્વર્ગની રચના ઘણી, ત્યાં વસે છે ખણી લોક. ૨૧
ત્યાં સરોવર વાકી મનોહર, કમળ રચના સાર;
પંખી સારસ હંસ વિદુર્ગમ, મધુર શબ્દ જીવાવ. ૨૨
સસ ભૂમિ અવાસ સુદર, જડિત ઝાંકજમાળ;
બસાવર ત્યાં રાત્ય કરે છે, દેવેના કુમાર. ૨૩
એ બસાવરનામુખધરી, સ્વૈરિણીકામિનીપુંજશ્રીજન્મ;
મોહ પમાડે થયેગમ્થી, કરે ગતિ માનવ ભંગ. ૨૪
(ભૂ)મુખર્ણસુરનું પાનકરતાં, માવેદ્યસપ્તસદાચીનું જોડ;
દુઃખિયર દુઃસિદ્ધ ગણી, મદાંધ કરતા કરે તોર. ૨૫
એ તણુ મી અધિકારી થઈ, લોભાવે રાજનાધિકાર;
હાટક હેમની ઘણી શોભા, અતળ રમ્ય અપાર. ૨૬
નિતાળ મણે હાટકેશ્વર, મહાદેવ છદ્ધ સ્વરૂપ;
ત્યાંપર્વતીસાંનિધિ રચ્યા છે, સાક્ષાતગિરિમલપતિ ભૂપ. ૨૭
ત્યાં હાટકી નદી વહે છે, ચાંચુ સાંનિધિ નીર;
તેના જળમાં નિપજે છે, કનકે તેડુને તીર. ૨૮
તે સુવર્ણનું નિત્ય નિપને, એ દેવનાં આમનન;
એ હાટકી સરિતા, સાક્ષાત ચંકર થયું. ૨૯

* એ આ લક્ષ્યો ક્રો કહેવાય છે.

સુતણ પાનાળને વિષે, બળિરાય દાનવ જેહ;
 ત્યાં વામન અવતાર સાંનિધ્ય, વસે છે પ્રભુજી તેહ. ૩૦
 ત્રણ કદમ અવનિ ભરી, વેકુંડને ભૂપાળ;
 ચાલે કરી બળિરાય ચાંચો, ગાપું નિભામ પાતાળ. ૩૧
 વચન બંધન હવા પ્રભુ, પોગીયા ઘડી રહ્યા નાય;
 ત્યાં સેવા ભક્તિ કરે છે, બળિરાય બેઠો હાથ. ૩૨
 ભક્ત સધાગામી અધિક, બળિરાય દાનવ જેહ;
 વેકુંડ પદ તેને આપ્યું અબુલ, તેમાં નહીં સંદેહ. ૩૩
 લોક કહે પ્રભુએ બલિને, બાંધ્યા પોતાને પાય;
 પશુ એ મિથ્યા ભણુ રાજન, પ્રભુ બંધાયા ભક્તિ પાય. ૩૪
 છળ કરી હરિ લીધું તેનું, ત્રિલોકનું જે સજ;
 વરુણ પાંચે બંધન કરીને, નાંખ્યા પાતાલ આજ. ૩૫
 પશુ નિભય થકે બલિરાયજી, સત્તે છે અતુલિય;

બલિરાયના:—

પીછ પીછ હે ઉદ્ધ તુને, તે ન ભવવા પરણસ. ૩૬
 દેવતા છે સાથી તારા, બુદ્ધરપતિ શુરરાજ;
 પ્રભુ થયજી ત્યાગી રાજ સુખ, માંગી વલુસાકયું તેકાજ. ૩૭
 મનંતર પૂરે રાજ તારું, જ્યો એ નિધાર;
 કાળ આવે રાજ ભયો, પછે શા થયો તું હાલ ૩૮
 ધન્ય છે મુજના પ્રવિતામહ, મહાદેવ મહારાજ;
 નૃસિંહ ભગવાનને ના કહી, નિર્દેશ લેવા રાજ. ૩૯
 છે અનિત્ય વળી સિત પ્રભુથી, અધિક દુઃખનું કારણ;
 ન ધન્યનું કીધું જુદું, એક રાગ દેખનું કારણ. ૪૦
 એ રાય બળિ તણે કારે, કારપાળ હરિ બલુ;
 શંખ થકે ગદા પથ ધારી, ઉભા પુરુષ પુરાણ. ૪૧
 શોધું તાપાતલ પાતાળ નામે, ઘણી છે શોભાપ;
 મહા દેવ માયો છત્રિયે, તે નાથા વસે છે ત્યાં. ૪૨
 મયદાનવ છે રાજ સર્વનો, ન ખરે સુદેશન ભય;
 સદાશિવ રક્ષા કરે સદાશિવ, તેથી રાજી છે રાજા મય. ૪૩
 પાંચમું મહાતાળ નામે છે, પાતાલ રચના બળાંક;
 કહુંના જે પુત્ર સર્પ તે, સર્પ વસે છે ત્યાંકે. ૪૪
 તે ગરુડના ભય થકી, નાચી રહ્યા છે ત્યાંકે;
 ત્યાં ગરુડની ગતિ નહી, પાંચમું મહાતાલ બળાંક. ૪૫
 રસાતાલ પાતાલ છત્રી, શોળાવી રચનાય;
 ત્યાં દેવ દાનવ રહ્યા નાચી, તણ માન મલે ત્યાં. ૪૬
 ચર્મલુના માયો નિવાતકવચાદિ, ધરી તાસ અપાર;
 તે છત્ર પાતાલ અંગે, વસે છે નિરધાર. ૪૭
 સોગી નિમે અતિ ગદન, પાતાલ જે કહેવાય;
 નાગ લોકો વસે સદા ત્યાં, વલુન ન તેનું કસાય. ૪૮
 એ દોષી અતિ બળિયા, વળી પ્રમદ છે વેગ;
 વાસુદે છે મહારાજ, જેના બહુ છે તંગ. ૪૯

* નાથ

નાથુ દિગ્વિજય કરતા અત્યંત હીન, તેને બચાવે ને બંધેલા લગાડી
 યે. ચોળ ૨૧ દેખી દેખી દેખી.

ત્યાં ચેષ કાલી તકશ, પુંડરીક, કુતરામ્ નાગ;
 મહા મોટા મણિપર સહુ, વસે છે સોહાગ. ૫૦
 ચેષ કુત્રિક મહારાંખ, ચેષ ધનંજય આદિ નામ;
 પાંચ સાવંદશ શત સહસ્ર ફેલાધારિ, નાગનો વિશ્રામ. ૫૧
 મણિ શોભે ફેલાપરનાં, થાય છે ઝાતકાર;
 અંધકાર ચલે ઝટ નાસે છે, એવા મણિનો ચળકાર. ૫૨
 ત્યાં ઘણું મહાળ પામ શોભિત, જુજવા અધિકાર;
 એ પાતાલ સાતે કલાં તેની, રચના વિવિધ પ્રકાર. ૫૩
 આ કથા પંચમતણી, અધ્યાય હવા શોચિય;
 ભાગવત કથા થયણે પાન કરતાં, કૃપા કરે જગદીશ. ૫૪

વખુલ

કૃપા કરે જગદીશ તે પર, જેહ સુલે એકે મન કરી;
 કરનેડી કહે વિમ વલ્લભ, સંત ભણે મુખે હરિ હરી. ૫૫
 કલિ બીમહામવતે પંચમયે અદારોભ્યાપ ॥૨૨॥

અધ્યાય ૨૫ શો*

કહનું ૨૫ સું-રાગ મેવાડો

શ્રીશુકલ વાણી એણીપેર મોહ્યા, સાંભળ પરીક્ષિત રાયજી;
 હવે ચેવનાગના મંડાળને, તુજને કહું મહિમાવજી.
 ચેવનાગનું મંડાળ પાતાળેથી હેહું, ચીશ સહસ્ર ચેવનાગજી;
 તેને પુષ્ટે જ્ઞાન અવતાર, એકાદશ ચિવંધય વદનજી.
 અર્ધકરના અધિષ્ઠાતા ચેવ, વળી અર્ધકારણુ હેહજી;
 સંકર્ષણ નામ ગણે છે સિદ્ધી, ચેવના સાચો નેહજી.
 પ્રભય કરવા ઇન્દ્રે ચેવજી, કરે કોપમય ભમરજી;
 ત્રિનેત્રમયી સંકર્ષણ પ્રકટે, અગિયાર રુદ્રરૂપ અમરજી.
 (છતાં) સોત્ર દુષ્ટિ સદા ધરે છે, પરમ શુણુ નિધારજી.
 નાગ નાગણી નમન કરે છે, માને સર્વે આણજી.
 રેનેહ આનંદ ને વિધાર રહિત તે, નાગણી કરે કલોકજી;
 અનંતનામી અનંતશુભી છે, કેપી કરે બહોલજી.
 આદિ દેવ ચેવનાગ કહાવે, સર્વના ચંબે ભારજી;
 નિદ્રા રહિત અસંખ્ય કેપી, ભેડા છે નિરાહારજી.
 સુરઅસુર ને નાગ અંધર્વે, સર્વે કરે છે સતવનજી;
 મુનિ વિદ્યાધર શુણુ ગાય છે, એ કરે સોને પાવનજી.
 નીલાંબર ને કુદળ ધારી, વૈભવની કંઠે પહેરેજી;
 ભાષણુ અમૃતસમ વલતા, દુઃખ શોક એ હરેજી.
 કંકાબલુનાં પરાણથી, ભમર કરે ચેવનાગજી;
 ચેવનાગનું સતવન કરતા, આનંદ બ્યાપે અપારજી.
 આદિ દેવતા ચેવજીનું, નારદ તુંબક કરે ગાનજી;
 પ્રહાસભાષામાં આનંદ બ્યાપે, થાયે થઈ થઈ તાનજી.

* આ પંચીસમા અધ્યાયમા સાતમા પાતાળની વળે ને કહેલું
 ચેવનાગની વિષાદી છે, તે કહેલું અગ્ર-નાથ ચળેલા આ ભગવતે નાથ
 કરનેડી યેવનાગી સદા દેખત વધા છે, તેના કાપાસનું છે.

જગતની ઉત્પત્તિ રિયતિ પ્રલય, કાલજી એ કહેવાયજી;
અનંત અનાદિ એક છે તેપણ, તેને કળ્યો કેમ બયજી.
બહતનાં ગિતિ વચ કરનારો, લીલાતણે બંધારજી.
ઉદાર પરાક્રમી કાર્યકારણ, સર્વ મૂર્તિ નિરધારજી.
તેની ફેણાપર પૃથ્વી છે, એક સર્વે વળુ* આકારજી;
શર્વવ કણુના જેટલો, તેનો શેખર લાગે બારજી.
ગોળાકાર પૃથ્વીની રચના, શું કર વર્ણનજી,
તે શેષે શીશ ઉપર ઘડી, પોતે કીધું છે કૂર્મ આસનજી.
તે શેષ નાગના પુચ્છ વિષે, એકાદશ રજ છે જેહજી;
તેનું નામ છેતાં પાંતીક નામે, પવિત્ર યાથે હેહજી.
તે પ્રભુની કૃપાથી ખામીએ, વધુંકે કેરા વાસજી;
સ્મરણ માને શુભ પદ આપે, કૃપા કરી અવિનાશજી.
શેષનું ધ્યાન ધરતાં સત્કર્મ આચરતાં, વેડુંકે પ્રાપ્તિ યાચજી.
'ભાગવત પંચમ સ્કંધનો ચત્થો, પૃથ્વીશેષો અધ્યાયજી.

યશો

પચ્ચિશ અધ્યાય પૂરા હવા, કૃપા સ્તીહરિની હવી;
કર જોડી જિમ વલ્લભ કહે, હરિ લીલા છે નનનવી.
હતિ શીમજીભવતે પંચમસ્કંધે પચ્ચિશોધાય. ૨૬૫ ॥

અધ્યાય ૨૬ મોર્

કહ્યું રૈફ મું-રાગ પાનારી

રાત્ર પરીક્ષિત પુછતા, ગણું નમીરિ;
સ્વામિ કહે એ કથા, મારે અન ગમીરિ.
વળી પ્રશ્ન એક વિસ્તારી, કહે શુક સ્વામીરિ;
તમથી ભાગે સંદેહ, સૌ અંતર્ધામીરિ.

યાસ

અંતર્ધામી કહેા ઝુને, તમ વચન અમૃત જેહરે;
આ છવાતમા સંસાર વિષે, કોણુ કહેં અવતરે.
સંસાર માંહે સર્વ અવતરે છે, કર્મ ચિકર્મ આચરી,
પ્રાણી કોણુ કર્મ નરકે પડે, શુક ઝુનિ કહેા વિસ્તરી.
કોણુ કોણુ પાપે અધમ પ્રાણી, સ્વર્ગથી નરકે પડે,
કોણુ અપથી કરે ભુલિ છે, સ્વર્ગ માર્ગે નહીં જડે.
વળી યમપુરી મેરુ યદી, સ્વામિ દર્શિણુ આવે ભણી;
દી કહ્યું ત્યાં પિતૃ વસે છે, શોભા તેની છે વણી.
નરક કુંડ એકવીસ છે, તથા સામ ધીભ બણેા સહી;
નરકના અધિકારી ક્રિપા, ઝવિ કહેા કથા ઝુને સહી.
શુકજી વાણી ઉચરે, તું રાજ સાંભળે કથાં
પુત્રી નરકે વસ્યા પ્રાણી, તે કહ્યું તુજને સર્વથા.
રાય સર્વને દે છે શિશા, સિનશીમ વળી જે દોષ,
ધણુ લોગવે પ્રાણી, યમનો સહી શકે ના રોષ.

વામિસ અંધતામિસ રોરવ, મહા રોરવ ને મુંડલીપાક;
કાલ સુત અસિપત્ર વન, સૂકર અંધકૂપ નાપાક. ૧૦
કૃમિ લોચન સંદેશ, વળી તપ્ત સુભિ નામ;
વળકંઠક સાદ્યમલી, વૈતરણી પૂગોદ અથ ધામ. ૧૧
પ્રાણરોષ વિશાસ લુંડા, લાલોશક સામેયોદન;
અવિચિ અને અવગાન, એ એકરિશ અથ સદન. ૧૨
ક્ષાર કદંમ રહો ગણુ લોચન, ચૂલ પ્રોત દુઃખકારી;
દંદશુક અવટનિરોધન, પર્વાવર્તન સૂચીયુગ પ્રાણ હારી ૧૩
એ અકાંથી નરકમાં પડે, લુંડા કર્મના પ્રાણી;
ગચે તેવાં પુરુષ દોષ તોપણ, ન શકે કોઈ તાણી. ૧૪
જેણે પરાઈ ઝીને હરણુ કીધી, વળી પરાયું ધન જે હરે;
છળ લેદ પ્રાણી જે કરે તે, વાસ નરકે સંચરે. ૧૫
તેને યમના દૂત મારે, લોક દંડ કરે ઘડી;
વામિસ નામે નરકમાં પડે, સાહે તેની કે નહી. ૧૬
એ પુરુષ પુરુષને વાહી, તેની યોચિતા સંગ ગમન કરે;
તેને અંધતામિસ નરકે નાંખે, યમ કિંકર કરમાં ધરે. ૧૭
તેનું બળ કુહાડે છેદન કરે, કડકો તેનો નહીં જડે;
અંધતામિસ નરકમાં તે પ્રાણી, બહુ વર્ષ લગી રહવડે. ૧૮
જે પત્રોહ પ્રાણી કરે, અંધકારી હું માર ધણુ;
જે પોતાનાં વખણુ કરે, એ અધિકારી રોરવ* નરકતણુ. ૧૯
તેને લોકાનાં શીંગડે મારે, પશુ* યમકિંકરના બહુ;
આપદા અનેક પ્રાણીને, એના કાટની શી વાત જ કહું. ૨૦
જે કો હેલ પોતાનો પાપીને, સ્વજન કુટુંબ સંભાળે નહીં;
વળી પંક્તિ લોક રહે રહી, છેતરે વળુને એકલો સહી. ૨૧
અચાર નરક નિવાસ તેને, અહારોરવ નરકે તે પડે;
મહા દુઃખી ત્યાં થાય પ્રાણી, નરક કીચકમાં રહવડે. ૨૨
તેના જ શરીરનું માંસ કાઢી, ભક્ષવા* આપે સહી;
સર્વ અભિવનું ભર કરે, પ્રાણી દુર્ગંધ નરક વિષે રહી. ૨૩
જે છળની હિંસા કરે નિત્ય, દયા મન આણી નહીં;
તેને કુભિપાક નરકમાં નાંખે, યમદૂત તેના કેશ ઘડી. ૨૪
તેજ કેરી કલા યોદી, તે તણે અમિ પ્રત્યજે,
તે જનને તે માંહે નાંખે, શરીર તેવથી તેનું તણે. ૨૫
કુભિપાક નરક નામ તેનું, અવસ્થા જંતુને ધણુ;
કર્મ કોઈ તેવાં જોગવે ત્યાં, સહાય કરે નહીં હા. તેતણી. ૨૬
પિતા બ્રાહ્મણ સી બાળધારી, દીર્ઘકલ્યા શિરપર ચડે,
જેને દયા મન હોયે નહીં, તે પ્રાણી કાલમૃત્યુ નરકે પડે. ૨૭

* રજકુ. ૧ આ દરિદ્રતા અપાવણ પૃથ્વીની નીચના નરકોમાં
કેના પાપીનેને કદ દુઃખ આપે છે, તેના કથામય છે.

ચાંખાની ત્યાં લોભિય છે, વળી લોહની અવની ભલી; ૨૮
અતિ તપ તેને કરે યમદ્રત, અગ્નિ બહુ ત્યાં પ્રભવલી.
એકીવીસ વાર તે તપાવીને, માંહે નાંખે બંતને;
ત્યાં સહાય કે ન થાયે, પછી સ્મરે શ્રીભાગવંતને. ૨૯
જે કે પશુનો હણનાર પ્રાણી, જેને દયાભાવ મનમાં નહીં;
શસ્ત્ર ધાત તેને કરે છે, યમદ્રત કોષ વાણી કહી. ૩૦
પછી નાંખે નરકમાં, લોક ધારી તે કષ્ટ સહે; ૩૧
શસ્ત્ર માંહે ભરાઈ કષ્ટ આપે, પીડાતા પ્રાણી ત્યાં રહે.
જેણે કરી એવી પ્રોઠ હત્યા, તેને કહી સ્વર્ગ જટ નહીં;
જેટલાં શામ અંગે છે તેટલાં વર્ષ, દષ્ટભવાળમાં રહે સહી. ૩૨
જે જન વેદ માર્ગ છાંડીને, અન્ય માર્ગ આચરે;
તેને અસિપત્રવન નરકમાં નાંખે, (યમને) કરગરતાં હયા ૩૩

તીવ્ર ખડગની ધાર સરખાં, પાંદેર* કોટા ઘણું;
જનમાં ફૂલ છેલે કરવતારી પેટે, શરીર પ્રાણી તેતણા. ૩૪
જે અધિકારી થઈ ભય, પ્રભને અન્યાયે દુઃખ દેતો સહા;
જેને દંડ દેવો થટે નહીં, તેને દંડ દે દુઃખ થઈ વડા. ૩૫
તો તે સફરજુખ નરકે પડે, પ્રાણી રુધિર પિયેજ કુંડે સહી;
તેને ધીનતા દાંડાની રુદ્ધ, છેલે છુરીકાચે લંદી. ૩૬
જેમ નિરોધાને દુઃખ વીધું પોતે, તેથી અહીં બહુ બહુ રજો;
જે છવને મન થયા નહીં ને, દષ્ટિ માંડી અન્યને જુઓ. ૩૭
તેને સાવજ ધર્મી મસ્તક માંહે, લોહની ચાંચે ચણે
નેત્ર કોડે તે તણાં, જન્મ દયા મનમાં નવ ગણે. ૩૮
સાંભળ હે શાળ પાપી નરને, અંધકૃપા* નરકમાં યમ નાંખે;
ન દિશા ન, કુખ ભોમ, બહુ પીડા તે લોગવે. ૩૯
જે ગૌમાસ કાગવાસ આદિ પિતૃ, તે અતિચિત્તે પોતે નહીં
જોડાઈ અમશ્ય જન્મે તે જન, દુઃખિલોનમાં નરકે પડે સહી. ૪૦
પ્રાણસુખી ધન તણાં, તથા દેવની જે ધન કરે
દંડ એ જે સંદેશ* નરકમાં, પોતે પ્રાણી આચરે. ૪૧
અગત્યા સ્ત્રીને ગમન કરતાં, જે પુરુષ હર્ષ મન ધરે,
વળી અગત્ય પુરુષથી જે સ્ત્રી, ગમનનાંક મનમાં ધરે. ૪૨
ધર ધર હીંદે ભટકતો ને, પરસ્પરી સંગ ગમન કરે;
આલિંગન યુગ્મન કરે, કોડા હાસ્યવાણી બાંધે ભરે. ૪૩
તેથી જ રીતે નારી પ્રમાણે, જે ધર ધર મૃત્યે ફરતી હિંદે
ગમનમાં સંકા કરી ન આણે, તામસિક મનમાં ધરે. ૪૪
તેને અર્ધ લોહના સ્તંભો, અગ્નિ પ્રગળી રક્ત કરે ત્યાંહાં;
તે સાથે તેને બાધ મિઠાવે, સાંકળથી બાંધી રાખે સ્વેભમાં. ૪૫

* જે નરમાં પ્રાણીને લાવવાનાં બન્ને વસ્તુ પાશુવળા પાંદડાથી
માર મારે છે, હાં તે હાથ ચાચે, હાથ ધારે મરી આવે, ભોમ આક્રં
જે છે, પણ દયા જોયે થયે તે માંડ નેત્રે પ્રાણી મહત્ત્વનાં પડે છે
પેના મટે ન કરવામાં આવ્યાં છે, તેને માનસી અપહરણ પડે છે
જે કો વાળ નરમાંના વિસ્તારાણે છે, તે તેમાં પ્રાણીને અજાણ કરે
જે કો સ્ત્રીને ગમનમાં તપાસેલા લોહના પાપોળથી પ્રભુભોજી આપદો
કરે કરે છે. જે નરમાં સુખને પામતેલી લોહાતી સી સાથે અને
તેને લોહના પેના સાથે બાધ કરાવે છે.

જે કે પશુમાં ગમન કરે, વજ્રકંટક શાકમલી નરકે પડે,
વળી શેમળા વૃક્ષે ચડાવીને, હોઠા પછાટે બાળવડે. ૪૬
જે ધર્મ * લાંગી અધર્મ આચરે, ચાંત પિતાને દુઃખ દે;
અધકાર અતિ મનમાં જે આણે, પરમતુલ્યને ગણો વડે. ૪૭
તેને વેતરણી નદીમાં નાંખે, યમદ્રત દુઃખ દેતા ઘણું;
ત્યાં રુધિર પીયે દુર્ગંધ વિષા, કદંભ મળામૃત જ તણું. ૪૮
નખ હેરા અરિય રુધિરની ત્યાં, નદી દારુજ રહે સહી;
તેમાં નાંખે પ્રાણીને યમદ્રત, ઘણા કાળ રહે તારી. ૪૯
નીચ વેશ્યા ગમન કરે, કોવે અઘટિત અન્યાય આચરે;
પ્રચોદ નરકમાં તે પ્રાણી, મહા દુઃખે દહાડા ભરે. ૫૦
જેઈ કે મૃત્યા વન રમીને, છવહત્યા ઘણી કરે;
પ્રાણુરોધ નરકમાં નાંખે તે મૂંઢને, અવયવ કાપી કુંડા કરે. ૫૧
જેઈ કે મેલા મંત્ર સાથે, યત્ર ભાવ ભક્તિ મન રાખે નહીં;
તે વિશસન નરકે પડે, સત્કર્મ જે નરક દેખાટે સહી. ૫૨
સહુ સહુ મહા દુઃખ તેને, યમના ફૂલ દે છે હણી. ૫૩
જેઈ કે પ્રહ્લ્લ પ્રહ્લ્લપત્નીને વીધે પારે, તેને વીધે જ પામ છે;
લાલાસન નરકમાં પડી, વીધે નદીમાં તણાય છે. ૫૪
ચાર કુદારા રાત્ર આલિ, ગામ બાણે કે સંધને હોટે;
ઝર દે કે અધર્મ જ્વે, સારેચ્યાદન નરકે પડે. ૫૫
સાતસોપર જોગણુત્રીયા છે, અતિ વિકરાળ ત્યાં આન;
શાકા કોષથી કાઢે પ્રાણીને, એવું એ પાપનું સ્થાન. ૫૬
તેને અતિચિત્તે જ્યુડે જોલે, સાક્ષી પરશ્વ જ્યુડી ભરે;
તેને કાવીય નરકમાં નાંખે, યમદ્રત ચણી કરમાં ધરે. ૫૭
તેને અપોયુગે પર્વતથી દુઃખે, વળી રાઈ સમા દુકંદા કરે;
છરીવડે છેડે સહી, જે પ્રાણી અવીચી સાંચરે. ૫૮
જે કે લંચ થઈ મધ પીએ, સોમપાન માંસ ભરી રહી;
તેને લોહાને યરચો ઉણુ જાળી, પાથ રસ જેવો થયો. ૫૯
તેને અશ્વપાન નરકે કહીએ સહી, જેમાં ઉણુરસ લોક તણી;
યમના ફૂલ રેડે મુખમાં ત્યારે, આત્મા દુભાયે બહુ તેતણી. ૬૦
જે જન ધર્મે કરે યુગ આચરે, પ્રાણી રુમ મોમ બહું;
પણ ધર્મ જે કયાં હોય તે, કદી દેખાડે એને સહુ. ૬૧

* રાત્ર અગત્યા શબનાં મૃત્યુ સનાતન ધર્મને સંકે કરે, તેને
મટે એ નાચ છે. † જાકા પ્રમાણે વર્તનારા મૃત્યુને પરીણ
નરકે જે પડે, વિષા, મૃત, વીર જેવેનું બળું છે. તેમાં પડાને તે જ
પાપર્ષ અણુ દુઃખ ભોમવડે પડે છે. ‡ કરોડ તથા ગણેકો આદિ
વાળનાર પ્રાણીઓ પરીણે લોકો મૃત્યુને સ્મરતી પડે ભણી, સાસમાં
વર્તિત સમયે મારનારાને વખતે નિશાસ્ત્ર પડી બાણી તિરે છે.

§ દોળી લોકો જોયા યજ્ઞમાં પશુને કાપે, તેના ચમડાં કુંડા
કરીને નરકમાં નાંખે છે. || જે ભાણુક અન્ય પ્રાણીની રીતે સાથે મળ્યા
કરે છે તેને લીધે જ પાથ છે. ¶ જો રોગન લોકો પર્વતના શિખર
પરથી નાંખે છે. પડતી વખતે પ્રાણીને પશુની તે નજ્યા પાણી મારુક
દેવાય છે. બાંધી પડતાં તેના તલ તલ નેટાઠા કાઢ્યા છે તે તે
જો નથી પડતો તો ફરીથી ઉપર ચડાવીને ધકેલી પાડે છે.

તેને ક્ષાર-કર્કશ નરક મध्ये, લેખે મટતક નાંખે ધરી,
અતિ કષ્ટ પામે અશ્વિમાની, જેણે પોતાની કીર્તિ ઉચરી. ૬૨
જે કો નર બલિથી પૂજન કરે, સીએ મારેલા મનુષ્ય ખાય;
તેઓ* નિઘે દુઃખ પામે, રક્ષામણ ભોજન નરકે ભાયે. ૬૩
જે કો જીવને શુભી પરાધ કરે છેલ્લ, હયા મનમાં નવગણે;
જમવાયના બહુ કરે પ્રાણી, (પણ) પ્રહાર ચમ તેને કરે. ૬૪
હોહ આંખે મારે ચો મળી, શલ્યમૈત નરકે પચ્ચો તલી;
જેવાં કર્મ ક્રીધાં પ્રાણીએ, તે ભોગવે એ પ્રાણી સહી. ૬૫
સર્પ જેવો સ્વભાવ ધરી, છળભેદ કરી હરે ધન કૌંતાલું;
તેને દેકશુક નરકમાં નાંખે, કાશે સાપજા* અંગ તેતલું. ૬૬
બીડી ખીણમાંથી નાંખે, હમે પ્રાણીને જે અતિ;
તે પટે અવતરિરોધન નરકે, દુઃખ પામે શરીરે અતિ. ૬૭
જે થેર અતિથિ શિક્ષક વૈજુલ્ય, નિર્જુષ કાઠે હુર્વચન કહી;
તેનાં નેત્ર કાકપક્ષી કાઢે, પર્થીવર્તન નરકે પટે સહી. ૬૮
જે કુ કૌ છતું ધન ધરમાં હોય, પણુ ધર્મ આગે ખચે નહી;
અજાને કોષી નિર્વંતર જે, સૂચીસુખનો અધિકારી સહી. ૬૯
અધારા* નરક ને વિષમ નરક, દુઃખીય નરક વિકલ સહી;
ચટ નરક ને ગલીત નરક, વળી બીજી ઘણી નરકે ભાતિ કહી. ૭૦
હીંચ નરક સૂક્ષ્મ નરક, વળી ઉર્ધ્વ નરકે અતિ દારુણુ થયા;
અશોષ નરક અવિગતિ નરક, એવાં બીજાં અનેક સંખ્યા તથા. ૭૧

* એવા પ્રાણી નરકમાં પડે છે જ્યાં તેના માસને રાક્ષસો ખાઈને નાચે કહે છે. † જીવનને પ્રખ્યાત પ્રાણીને વિષાસ ગેસાડી પણ મારે છે. એવા યુગ્મને એ શિક્ષા છે.

‡ પાંચ વા સાત મોહવાળા સર્પો, જેમ ઉદારને હાંપી મળી નાચે છે, તેમ એવા પાપીને મળી નાચે છે.

§ ધનને અવિમાની, પોતાને જ કોઈ માનનારો, અહીં નેનારો, સર્વનો ચોખ રાખનાર, પદ ખરી નરો એવો મનમાં પાતલો રાખનાર પાપીને ધમકાવે તેવાથી સર્વ અંગો સ્થિતિ લેષ દુઃખ કહે છે.

વર્ણુ ચારે શુભ ધર્મ મૂકી, કર્મ જેવાં આચરે;
તેવે નરકે પડે જંતુ, અસદ્ ગતિએ સાંચરે. ૭૨
એકનીશ ને અઠવીશ, વળી ચોથાંશી નરક યમપુર ન્યાં;
તે નરકના અધિકારી ગુંડા, નિવાસ કરે દુષ્ટ પ્રાણી ત્યાં. ૭૩
સંસાર સસુદ્ર મહા વિકટ ત્યાં, જે પ્રાણી એવા સહી;
ગોવિંદ નામની નાવે ઘેડો, તેને એ નરકે નડે નહી. ૭૪
સદ્ગુરુ સત્સંગ થવાથી, વૈકુંઠનો મારગ જરે,
શ્રીવિષ્ણુનું ધ્યાન ધરતાં, અંગે યમમૂલ નહીં મારે. ૭૫
પરીક્ષિતને શુકલ કહે એ, પંચમરકંધ તણી કથા;
સંપૂર્ણ શ્રવણે સાંભળે, તેની બાંધ સંસારી બધા. ૭૬
સ્વર્ગ ચરણુ પાતાળ ને, અહાંકનું વર્ણન કહ્યું
મમ માતાજીના જઠરમાં, મેં બ્યાસ કરણુથી લહ્યું. ૭૭
એ પ્રમાણે શુકલ ગોવે, સુણે પરીક્ષિત રામજી;
એક મને નરનારી સાંભળે, પાતક સમૂળાં નાચજી. ૭૮
સંવત સંતર ચોસક ને, વળી માસ જૈત્ર શુભ સહી,
વદી પંચમી શુભ વાર મંગલ, પંચમરકંધ પૂર્ણ થયો સહી. ૭૯
શ્રીસૂર્યપુત્રી તાપી તરે, યોગમપુરામાં વાસ;
જેગામમાં કથા કીધી, રતબ્યા શ્રીઅવિનાશ. ૮૦
મૌહિમ્ય જ્ઞાતિ વિમ્બ વલ્લભ, તાતાનું નાનાભટ નામ;
કથા કહી શ્રીપ્રભુની, વર્ણુબ્યા શ્રીહરિ સુખધામ. ૮૧
સંસારી પ્રાણીનાં શ્રવણથી, કોટિ અથ મૂકાય છે,
તે અંતકાળે વેમાને યેસી, વૈકુંઠસર્કને નાચ છે. ૮૨

વસણુ

પ્રાણી વૈકુંઠસર્કને નિવાસ પામે, ગલીવાસ ન આપે ફરી,
કર ભેડી ભટ વલ્લભ કહ્યું છે, એવા ભળે શ્રી હરિ ફરી. ૮૩
હતિ શ્રીમદ્ભગવતે પચમરકંધે વર્ણુદોષ્યાય. ॥૨૧॥

इति पंचमस्कंधः समाप्तः

“ગુજરાતી” પ્રેસનાં પુસ્તક ખરીદનારને ઉપયોગી

ખબર

“ગુજરાતી” પ્રેસનાં પુસ્તકો ગંગાવનાર આદેશ અને “ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ સાથે પુસ્તકોનું છાપકામ, બાંધકામ વગેરે સંબંધી વ્યવહાર રાખનારા આદેશ મહાશયોને નમ્ર સૂચના છે કે, બજાતા નામધારી છાપખાનાવાળાઓથી ટપાલની ચેરબ્યવસ્થા ન થાય તેટલા મટિ સર્વ પ્રકારનો પત્રવહેવાર તથા પુસ્તકોને જોરકર વગેરે નીચે દર્શાવેલા અસલના સરનામે જ ચોક્કસ કરવો.

આમાર ઠેકાણુની ફેરબદલી થઈ નથી, તેમ જ “ગુજરાતી” પ્રેસ અસલ ઠેકાણુથી કાઠી પણ બીજા ઠેકાણુ ખસેડવામાં આવ્યું નથી, એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા વિનંતિ છે.

ભૂલાવામાં નાંખે એવા અને બજાતા નામધારી પ્રેસ સાથે આ સંસ્થાને સંબંધ નથી માટે બજાતા નામ અને ઠેકાણુ અને જાહેર ખબરથી ભૂલાવામાં પડતા નહિ.

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

ચોપડી છાપવાનું કામ, જોળકામ

દરેક પ્રકારનું છાપવાનું નાનું મોટું કામ જેવાં કે બીલો, મેમોરેન્ડમ, લેટર પેપર, હીસાબી ચોપડાઓ વગેરે તથા મોટાં જગદાર પુસ્તકો શુદ્ધ લાખામાં અને સુવાચ્ય અક્ષરોમાં કાળજીપૂર્વક ધણી સ્વચ્છતાથી તથા વખતસર ખર્ચવામાં આવે છે. લક્ષ્મણ મટિની સીટીંગો તથા કાર્ડો ગ્રંથથી છાપી આપવામાં આવે છે.

ચોપડી બાંધવાનું કામ

અમારા પ્રેસમાં ચોપડીઓ બાંધવાની અખ દુ ડેટ મશીનરી છે. પાડી ચોપડીઓ તેમ જ કાચી ચોપડીઓ બાંધીએ છીએ; એન્ગ્રોસીંગ અને મુનરીકામ (ગીલ્ડીંગ) પણ સફાઈદાર કરીએ છીએ. અમારા પ્રેસનાં પુસ્તકો બાંધકામના નમુના છે.

ચોપડીઓ બાંધવાનું લાલ કીરમજી કાપડ, તથા બીજા રંગોનું કાપડ, સ્ટ્રોબોર્ડ, કાગળો, લુક-એન્ડ-પેપરો વગેરે અગારે ભાં વેચાતાં મળે છે.

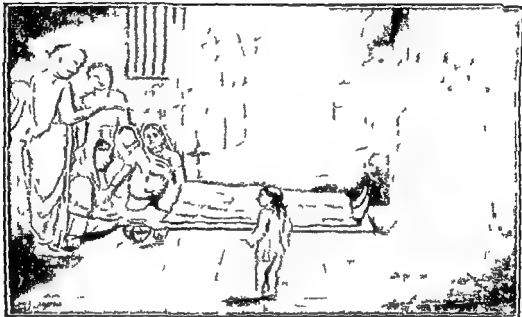
લાવતાલ મટિ અસલના જુના સરનામે પત્રવહેવાર કરો.

પત્રવહેવાર કરવાનું સરનામું:—

મેનેજર “ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

લુકસેલર્સ, પબ્લીશર્સ એન્ડ કમીશન એજન્ટસ

સાસુન બિલ્ડીંગ, એલફીન્સ્ટન સર્કલ, ફ્રાઈ-અંબાઈ નં. ૧.

શ્રીવિષ્ણુના જાને યજ્ઞના દુતો અન્તર્ગતને ચેવા આવેલા છે

શ્રી મદ્ ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

પૃષ્ઠ સ્કંધ

અષ્ટમાય ૧ લોક*

રાગ ગોરી

શ્રીગણનાયકને નમું પામ, રોકરે સુત સુને કથા કરણાચાર,
જગ વૈદન દેરસી મહે પાણ, જેને સહાય અમૃત વાણ.
સુધધુધ નારીના સ્તનું કંથ, કૃપા કરે સુને યશવંત;
જના પુત્ર છે લાભ ને લક્ષ, ઉત્તમ ગોદિકનું કરે ભય.
શુભકારું મહુ મૌક પ્રતાપ, અવિચળ વાણી સુજને આપ;
સ્વામિ રંક ભક્તને કરને હયા, અત્તાની મુઠ ભલ્લીને મયા.
શુદ્ધ વાણી અક્ષર તવ લઘુ, તમ કૃપાથી હરિચર્ય કહું;
શ્રીસરસ્વતી માતા કરને સાર, મારે છે તારો આધાર.
અવિચળ પ્રબંધ વાણી આપને, અથ હુલ મતિ કાપને;
સ્વેત શુષ્ક સ્વેતવાહન, હંસાસની માતા ધન્ય ધન્ય.
વીણા ને પુસ્તક ધારિણી, સદા ભક્તને સુખ કારિણી;
વેદ શાસ્ત્રમધે આધની, કૃપા કરને સુને વાગવાદિની.
ક્રીડારસવતી કરે કૃપામ, તમધક્રી ગ્રંથ પુરણ થાય;
પદસ્કંધનું વર્ણન જેહ, શ્રીમદ્ભાગવત મધ્યે એહ.
સુતપુરાણિક ઓનકને કહે, હરિસુણ જેને હૃદયમાં રહે;
એક મને સુણે નરનાર, કૃપા કરશે શ્રીવિશ્વાધાર.
ગોપાલવીર અધ્યાપની એ કથા, હરિજન સાંભળને સર્વથા;
શ્રીશુકલના પ્રણવી પામ, પ્રશ્ન પૂછે પરીક્ષિત રામ.
રામ ઉત્તમવાદનો વંશ, સુણી કથા મેં સર્વ મહુ અંશ;
વળી પ્રિયતન વંશવિસ્તાર, તે મેં સાંભળ્યો આદેશાર.
ભૂભેળા ખગેળા નહીં કથા, તે સૌ મેં ભણી સર્વથા;
કદા નરકમિત્રાંકી જન જેહ, સ્વામિજી મેં સાંભળ્યું તેહ.
નરક કામ તમે કદાં સહુ, તે મધ્યે પડે છે પ્રાણી શત્રુ;
તેને હૃદવાની વિધિ કહે, સુત સ્વામિ તમે સહુ લોકો.
જે કર્મ કીધાં સંભળવી, તે શા પ્રકારે છૂટે ભોગવી,

શુકાધ્યાય:—

માનસિક વાચિક કાચિક પાપ થાય, પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યેથી દૂર પલાય.
ન કરે પ્રાયશ્ચિત્ત તે નરકે ભાય, તે કહી ગયો હું જ કથાય;
એમ શુક કહે સાંભળ રામ, એ પ્રશ્ન વણે ઉત્તર થાય.
અમાણ્યો ને કર્મ આચરે, તેના યોગમાં છુટકો કરે;
ભણી ભોળને કરે ને પાપ, તે ભોગવશે આપેઆપ.

* અષ્ટમાધ્યાયના વિષયના દ્વાલે જાણીને યોગ્યાપણી તેવું પાપ
કેવળે મરે યમદૂતોએ ધમોડનું વશણ કહ્યું, તેના આપસંગ છે.

ભણી ભોળ કરે પરામ અગ સહી, તેના કહીએ છુટકો નહી;
રુકું કર્મ કરે જન જેહ, પરમેશ્વરને સમર્પે તેહ.
તે છૂટે બંધન સંસાર, સમર્પે સકર્મ વિશ્વાધાર;
પરમેશ્વરને નામે છૂટીયે, એ હરિનામ રૂપી ધન વહીયે.
વળતો પૂછે અભિમન્યુ તન, સ્વામિ આગે કાઢીયો છે જન;
જે હરિ નામનું સ્મરણ કરતાં, પાપથી છૂટ્યો તે મરતાં.
તે કથા સુજને સંભળાવો આજ, કૃપા કરી ક્રીડાનિ મહારાજ;
વદે બ્યાસ સુત શુભવાન, સાંભળ પરીક્ષિત એક આપવાન.
અવભિલક્ષ્ એક પ્રાશ્નણ હતો, સ્વપર્મ માંડ મિદેતો;
પ્રશ્ન કર્યું તેણે તત્ત્વાં તે સહુ, રામ સાંભળ કયા તેની કહું.
તેનાં છૂટ્યાં છે દારણ પાપ, 'શ્રી નારાયણ' નામ પ્રતાપ;
દાસી એક હતી તે નમ્ર શોભાર, રૂપ તેજ તણે બંધાર.
સોલ શણગાર શરીરે ધરે, યુરુષો કેરાં વંધણ ચિત્ત હરે;
ઇર્દની અપસુરા પૂરે માન, ધણી દાસી તેને સંનિધાન.
જે કા તેને અંદર ભય, મોહ બાણે તેનાં મન વધ થાય;
જે જન તેની દૃષ્ટિએ પડે, તેના પ્રાણુ રહે દાસી વડે.
એમ કહે તેનાં તન મન ધન, મોહ પાથી સૌ થાય બંધન;
એ અભિલક્ષ દિગ્ગમે અવતાર, સતી સાધવો તે ઘેર નાર.
હવા તેને સાત-અણુ બાળ, શિક્ષા માંગી કરે પ્રતિપાળ;
એક સરે દિગ્ધ શિક્ષાને પળે, તેની દાસી સાથે દૃષ્ટિ મળે.
મોઠો દિગ્ધ વાણ્યો મોહબાણ, થયો અભિમન્યુને વિદ્વલ પ્રાણુ;
તે વેશ્યા સાથે આસક્ત થયો, પછા કર્મ ક્રિયા છાંડીયો.
તે સૌ કર્મ વેદને તણે, વેશ્યા તણું નામ પ્રાશ્નણ ભણે;
નિત્ય અન્યાય કરે અપાર, હુડોને મળી કૂટે ધન ચંદાર.

* નિરોપમાં શ્રીશુકે પરીક્ષિતને મળે ભાગવતમાં છડી છે કે-કુદ્ધ
અને મેદાણાદિકે પ્રાયશ્ચિત્તથી પાપ સમૂળ નાશ પામે છે એમ છે જ
નહિ. અજ્ઞાની માણસ જ પ્રાયશ્ચિત્તનો અધિકારી છે, પ્રાયશ્ચિત્તથી પાપનો
નાશ થાય છે, છતાં જ્ઞાન દોષાથી પુનઃ પાપ છે જે અરૂપાયશ્ચિત્ત
તો અજ્ઞાન જ છે. પૃથ્વ અજ્ઞાનનાર માણસને જેમ વ્યાધિ ન થતી
શરીર સ્વસ્થ રહે છે, તેમ નિયમથી વેદનારને રાગ દ્વેષાદિકની દરાન
ન થતાં પાપો તપાસ મેળવવામાં સમર્થ થાય છે તે સારે રાત્રિ પામે છે.
સાનમર્ગથી પણ ભરિયામાં રહે છે. [મૃગ ભાગવતમાંથી સંક્ષિપ્ત;

† કોનામાં એનો જન્મ થયો હતો.
‡ એ અભિલક્ષ એક દિવસે પિતાની આજ્ઞાથી વનમાં ફરે, દુઃખ
વધેરે થવા ગયો હતો, ભણી પાપને વળતો કાઢી કાપી શુદ્ધ મનથી સાધે
આવી. આજ્ઞા દોલે તે તેના હોશમાં આવીને, આજ્ઞાથી તપાસ પડિશવા
મનને હોય નેવે વસ્ત્રનું પાણી ભાત નથી એવી તે વાંદરે જોઇ અભિલક્ષ
પૂર્વ કમને વિચારી તેની સાથે તેને ઘરે ગયો ને પછી તેના ચેતનપ્રદયમાં
બંધાઇ પ્રગેથી છાદ થયાં.

પરબ્રોહ કરી લાવે બહુ ધન, વેશ્યાનું સંતોષે મન;
પંથીનું ધન લૂટી દીધું, આવી વેશ્યાને કર દીધે.
દિવસે રિદ્ધ સિદ્ધ હુતી જેહ, વેશ્યાને સૌ આપી તેહ;
રાત દિવસ વેશ્યાને ઘેર, કળ ન પટે તેને બીજુ પેર.
નાત જાત તત્ત્વો પવિત્રાર, નિત્ય આવે. વેશ્યાને દ્વાર;
વેશ્યા સંગે રંગે રમે, ધર્મ વાત યોજા નહીં ગમે.
અકાયાશી વર્ષેના અજામિત થયો, તોએ વેશ્યા ધરજાતા ન રહ્યો;
નિજ પરિવાર શું માયા નહીં, વેશ્યાનું પોપણ કરે જઈ.
બહુ હૃદ હર્યો દિજ તેહ, જરા વચ ચઈ વ્યાકુલ હેહ;
ઉદમ કરતાં ભાવી અટકયો, પછી વેશ્યાને મંદિરે ગયો.
ધન હતું ત્યારે ભાવતી હઠકી, નિર્ધન જેણીને સુક્રિયે કઠકી
પછી આપી પછી તેને ઘેર, કુટુંબ સર્વને લાગી મેહર.
શુશ્રુષા સહુ તેની કરે, દયા ભાવ મન અહિં ધરે;
એમ કરતાં તેને આળ્યો કાળ, અરવા નાંખ્યો ઇ પરસાળ.
યમદ્રુત ધર્મે રાજના જેહ, પ્રાણ લેવાને આળ્યો તેહ;
શ્યામ વર્ણ કરમાં લેહક દંડ, બિહુમણી દીસે પ્રયંઠ.
કૂર ભયંકર મહા વિકરાળ, દીર્ઘ નેત્ર પાવકની જ્વાળ;
વન વિહાસી કરેહંત, લાવે અધર્મીનો સહુમાં અંત.
દીકા થય બ્યારે આળ્યા પાસ, અજામિલ પાછો મહા પાસ;
અતિમથ પામી અનમાં રહ્યો, વધુ મૂળે ને કળમજ જૂઝ્યો.
દશે પુત્ર હતા તેણે કામ, તેમાં કનિષ્ઠનું 'નારાયણ' નામ;
લાળ્યો ભય જેવી યમને પ્રસાદ, ત્યારે 'નારાયણ' સુતને કર્યો સાદ.
અરે 'નારાયણ' ક્યોરો આવ, આ યમદ્રુતથી સુજને સુકાવ;
તવ હૃદયરિયે ભાણી વાંત, તેણે હરિજન પુરુષાત્તાવ.
મણુ કંટે, પાપેદોને સહી, તરો જાણો પુધીપર ભાઈ;
હાથ જાણો તરો દિવ્ય વૈભાવ, અજામિલ દિજ સંનિધાન.
તેને યમક્રિહર કુપાવ દેશે ધણું, (પણ) હવે ભળ નહીં ચાલે તે તણું;
તેણે 'નારાયણ' નામ અક્ષર બોલ્યો, મેઠા અધિકારી વેકુંડ તણી.
જઈ યમભાવનાથી મૂકાયો, વેસાન બેસાડી વેકુંડ લાવેહ;
પાંદરોએ કરયા પ્રજ્ઞામ, આલિયા અજામિલને ધામ.
અતિ શોભા સહિત વેરાન, રત્ન મણિરચના મંગળ કામ;
યમદ્રુતને તો ફર કરી, તવ પાપેદ પ્રત્યે ભય પાદેણા કરી.
ત્યાં યમદ્રુત કરે દો પ્રશ્ન, કોણ તરો શું ઇચ્છે છે મન ?

† ભાસરતું નામ નારાયણ હઈ. એ પુત્રને યજ્ઞ પ્રેમથી તે વિલાસ
વતે દત્તો નારાયણ એ મહાનું નામ છે. તેથી એ નામ પણ અતિ-
વધુ છે, એમ તાપર્ય કહ્યો છે.

† યમદ્રુત હઈ એ યમની આજ્ઞાને અજામિલનારા તમે કોણુ જોરેક
કાનુ કૃત છે? કયાંથી આજ્ઞા છે? આ પાપીને વધુ અજ્ઞામાં છે
પાસે એમણે. ઇતિ તમે જો છે કે જરવે જો, કે મેણે સિદ્ધ છે? ઇ
અને બીજો વિચારણ નથી તેવી દીસ કરીને નહિ, પણ હવે સજ્જા
પોતા અજ્ઞાપર, ક્રોધાદિ વણુ પ્રારૂપ કરતાં ભાવે કોણુ ઇતિ ધર્મનું
સજ્જ કરનારા યમભાવના બીજા દિગ્ધિ, તેને શા મટે અજામિલ છે? ઇ
સંજાળતા અજ્ઞાનના પારિણી કહી છે, 'તમે જો ધર્મવૈભાવના પારિણી

હરિજન* કહે સાંભળો દ્રુત, કો તો વાત દીસે અદ્ભુત.
સમણે તપાસ કરવાં અતિ, હરિજિએ કરી મેલ્યા અધિપતિ;
પોતાનું ઘર ઉઘારી કરી, કાં પ્રભાને પીટા છે કરી.
પ્રભાને કષ્ટ કરા છે તરો ધણું, અહિં ભળ ચાલે નહિ તમવણું;

છા તે ધર્મનું એ તત્ત્વ અને વશ્યનું, તે અમને કહાર. શિશુ કિય
નિયમથી કહી? શિશુનું સ્થાન કિયું? કે કહ કરી દીસ, કે તે
સર્વ શિશુને વાપ છે કે તેમાં માણસો? ન શિશુ કયા લાભ છે તે
માણસનાં પણ સર્વ કે થોડાક? કે વાપ સાબળી ધમ્મતોએ કહી કે-
'એ કરવાની વેગમાં ગયાહ છે, તે ધર્મ અને ને કરવાની વેગમાં મના છે
તે અધર્મ. શેદ નારાયણના નિઃકાસથી પોતાની મેળે વપવ કયા છે,
તેણા મટે તે નારાયણ સ્વરૂપ છે એમ બોલેને સમજવું છે. બ્રહ્મ-
ણાદિ ચાર વર્ણોને નહીં પામ્યા, તે નારાયણ વેદ ન છે. સૂર્ય, અગ્નિ,
આકાશ, વાયુ, જી, વેદ, સંખ્યા, રશ્મિ, દિવસ, જળ, પૃથ્વી, મગ્ર અને
ધર્મ જેવાં હવનવે વેદવા અધર્મીદાના સાદાંચેલા દુરા નિયમો આધર્મી,
શિશુ કરવાનું સ્થાન છે. સુખનાં માણી કર્મ પ્રમાણે શિશુને પાપ છે.
કર્મ કરવાની પુણ્ય અને પાપ બંને વાપ છે, કામજ કે તેમને
ચલુનાં લેગે લોકો છે. ભૌતદિતિ પાપ ધર્મ નથી, પણ દેહધારી
કર્મ કરવા વધર દીસ સત્તા નથી, મટે કરી કરારાથી અધર્મ પાપ
વાપ છે. મટે સર્વ પ્રાણી શિશુને લાભ છે, ને માણી વેદવાને જન્મમાં
પદ, કુપાળ અને અપાર્મિક છે તે પુલ જન્મમાં તેણે ન દત્તો વર્તેને
અધિવ જન્મમાં તેણે ન થયે, એમ અજામિલ વાપ છે. અર્જન
જન્મ ઉપરથી પણ ભૂત, અધિવ જન્મની પરીણા વાપ છે. અજ્ઞાન
તે તેની નરીમાં બેઠા બેઠા હવના પૂર્વ જન્મની કિયતિને મનથી
પરખાવે ભણે છે, અધિવની કિયતિને વાપ રીતે ભણે છે; કામજ કે
તે ઈશ્વરોદિમાં અવિભારૂપ કાર્યપ્રવિણો હોય તો કેવળ વર્તમાન
દેહને ન ભણે છે, પણ ભૂત અધિવ દેહને ભણી રાખે નથી. કયે કર-
વાની પાંચ કર્મોદિધ, પાંચ જાનેદિધ, જાનેદિધથી ભણવાના પાંચ વિષયો
અને મન એ કોણ ઉપાધિ કુંડલ પેતે સત્તરને એક ન છા જાનેદિધ,
કર્મોદિધ, અને મનના વિષયને પાપ છે. ઉપર કહેલા સૌમ બાળવાળો
એ જણુ યજ્ઞથી બનેશો કિંમ કે હવે જ્ઞાને વાંચના જન્મ બોરે
સંસારમાં આપ્યા કરે છે, એથી હવે, જાણ, ભય અને પીડા વાપ છે. ઇ
ઉદ્ધિયા નહિ વિચારના આજ્ઞાની હવે તો તેની બાજુ ન જતાં પણ
કિંમ સરીર કરી કરાવે છે. કાર્થ માણી સાહ માન પણ કરી કરવા વધર
કરી રહેતો નથી. જ્ઞાને આ સજ્જા પદપદ દેહાભિવશી વધેથી છે.
તે દેહાભિવશન પાપેશ્વરના ભવનની રહે છે. આ અજામિલ પૂર્વે તો
રાસના અવશ્યાસાળી દત્તો, તેમ સર્વ સદ્ગુણ સંપન્ન દત્તો, પણ વૈભાવના
હેતુથી સાધવાનું હવેલન કરી કૂર કરી કરતો દત્તો, તેમ તેવું પ્રાપ-
શિત પણ કરવું નથી, તેથી અધે યજ પાસે હવે અજામિલ, ભર્મ શિશુ વધારી
એ માણી પાપવાન યરો. [મં. બા. ધ.]

* આદિથી બીજા અજ્ઞાવની વાત સારૂ વાપ છે.

† પ્રજ્ઞાના પાપેરિયે ધમ્મતોનાં ઉપર પ્રમાણોના વચન સાંભળીને
અધ પ્રમાણે પ્રતિદત્તર ભાવે છે-અર્થાઃ। ન્યાયની સમજ અને અજ-
હાણ છે. એ સજ્જાર્થ શિશુને લાભ નહિ લેવા નિયમના લોકોને વધા
શિશુ કરવાનાં અધ છે. ન્યાયપરીણી મનનાં માદા વિદ્યા ઉપવ જણાય
છે, તેથી તેમણે જાપ દિસ રાજની નિષેધ. ન્યાયે ન્યાયપરીણી નિષેધપરીણી
શિશુ કરવા લાગે સરે મનને કોને રાણે ભૂત? ન્યાયપરીણી એ અધર્મથી
વર્તે તો બીજાએ પણ તે પ્રમાણે વર્તે. એના બીજામાં માર્યું માર્યું લોકો
સારૂ કરે છે, તે ન માણસ ને પણ નહિ. બની પાપીમાં ભણતો ન
દોષ તો તેને નિશ્વાસપ્રત્યનું વાપ લાગે છે. અજામિલ કરેટો જન્મના
પાપનું પ્રાપ્તિવત્તિ કરી મૂક્યો છે. કામજ કે પાવસ અનરવામાં તેણે

એણે નારાયણનું લીધું નામ, એણે સ્વર્ગમાં કીધા કામ.
તમારો અહિં દાગળ નથી, સંબંધ વિના વિચારો કથી;
અનોખા એમ વાદળ કરે, સુતો અન્નમિલ શ્રવણે ધરે.
તબ અન્નમિલ સાવધાન થાય, મનમાં બહુ બહુ તે પસંદાય.
મેં શુભ કર્મ કંઈ કીધાં નહીં, મિથ્યા જન્મ ખાણે આહીં રહી.
હવે કંઈ કર મારે સાધના, બે કંચળા કરે ભુગ્જાલવંદન;
અન્નમિલે શુભ મતિ આપરી, ભજવા માંડિવા તરત કીહરી.

વલ્લભ

કીહરિને તુલે ભજવા માંડિયો, અન્નમિલ પાપી કહેવાયરે;
કર નોકી હોં વિષ્ર વશભ, થયો મમનો પ્રયત્નોધ્યાયરે.

હસિ શ્રીમદ્ભગવતે ૫૪૨૫ પ્રવચેશ્વાસ: ૥ ૧ ૥

અધ્યાય ૨ નો*

કંઈ ૨ ભુ-રામ સામેરી

કીશુકલ યાત્રા સાંભળાયછ, અન્નમિલની જેહ કથાયછ;
ગાતાં સુણતાં હુમતિ નમયછ, દેહીના સહુ ંધ મૂકાયછ.

આલ

મુકયો ંધ સર્વયા પ્રાણી, અવળે સુણતાં એહ;
ક્રોધ મને જન સાંભળે, તો પવિત્ર થાયે દેહ. ૧
સુતપુરાણિક શોનક અપિ, અત્યે કહે છે કથાય;
પછી અન્નમિલ તેણે સમે, હરિગણને લાગ્યો પામ. ૨

અન્યત્રુપ અનવાનનું નામ લીધું છે. જે નારાયણ, અન્ન જે વાતમના માત્ર આજ અક્ષરનું અનવાનનું નામ છે તદવિધે તેના પાપનું તેથી નિવારણ થયું છે. ચોત, મજાપતી, મિત્રદ્રોહી, ભણ્હલયરો, સાવજી માનો સગ કરનાર, ક્રોધલયરો, શાન્હલયરો, પિત્રહંસરો, ક્રોધલયરો અને નીલ સર્વે પાપીએ બિલે અનવાનનું નામ, શિવાય, ક્રોધ ઉત્તમ પ્રાપ્તિ છે પ્રાપ્તિએ પાપોનાં મૂલને મહાનન નથી, ક્રોધ પ્રાપ્તિએ કરવા પછી પછુ મન પાપમાં દોરે છે મટે પાપોનાં નામ કરનારી ક્રોધા મહાનનારા કુરુને તે અનવાનનાં પાપોનું વર્ણન પ્રાપ્તિએ છે મટે સમળા પાપનું પ્રાપ્તિએ કરનાર અન્નમિલને તમારે લાજ બના નહિ, કાશુકલ જે અંતઃકાળ ભગવતે આ માણુએ પૂર્ણ અપરોધી ભગવાનનું નામ લીધું છે. કુરુ-દિલ્લા નામ ઉપરથી, મરુદિલી, ગારાના આપણ પૂરવા મટે અજવા માળ કહને પછુ અનવાનનું નામ લેવાય છે તેનાં પાપનાં પાપોનાં નામ થાય છે, પડતો, દેહ વગરવા, સર્વ કર્મવાં, વાપ વગેરેની પીડા થવાં અજવા લાકડી વગેરે વગરનાં જે માણુસ પરમાત્માણી અનવાનનું નામ છે. તે વાતપણી હાં ભોગવવા બોલે નથી. મેઝા મેઝા પશુઓએ નાનાં પાપ મટે નાનાં અને મેઝાં પાપ મટે મેઝાં પ્રાપ્તિએ મેઝાં છે; પછુ અનવાનના નામને જે વ્યવસ્થા લાણ પછી નથી એમ જિહ મન મરિશ પીનાથી અગેર માપ થાય છે, તેમ ભગવદ્ સ્મરણથી સમનાં પાપ નામ પામે છે. એમ અનુભવ આપણ મહા વજર ખગર ગરો દોષ તેમણે તે શાવનો શુભ કરી વજર રહેલું નથી, તેમ અનવાનના નામ જીવી એન કેળનાં કહી વજર વા મહા વજર મોતાય, તો પછુ તે પાપનાં કાર્ય કરે છે. [આ ભા. ૨]

* આ લીલ અધ્યાયમાં નિહાળના પાપોનાં અનવાનનું નામને અદ્ભુત મરિશ સંભળાયાં (જે વાત વધેકે પ્રયમા-અનવામાં લીધી છે પછુ મુખનાં પીળનાં છે) પછી કાપાલ દિવસે અન્નમિલને વિષ્ણુ લાકડા લઈ ગય, એ કથાપ્રસંગ છે.

યમનાં ફૂત આલ્યા હતા ત્યાં, પ્રાણુ લેવા જેહ;
હરિજને તેમને પ્રીહવ્યા તેથી, પાછા વળીયા તેહ. ૩
તે ફૂત યમ અત્યે વટે, સાંભળેને મહારાજ;
પ્રણુ પાપદ આવિયા તેણે, કહિયા અમને આજ. ૪
લઈ ગયે વેઠુંક મધે, પાપી અન્નમિલ જેહ;
પાપદ અમને નહિ માન આપે, કાઢી મૂકે છે તેહ. ૫
અન્નમિલને* પાપદ કહે, વેમાને મેસો આજ;
વેઠુંકમાં શ્રીનાથજી, તમને તેરે છે મહારાજ. ૬
અન્નમિલ વાણી વટે, સાંભળે હરિજન વાત;
એકવાર હું સાવધાન થઈને, આરણુ ભુગતાત. ૭
સ્વામિ તમારાં દર્શનથી, પવિત્ર થયું મુજ અંધ;
તમ કૃપાથી સંવધ થઈને, આરાણુ શીર્ષગ. ૮
પછી સુખપર કૃપા કરશે, કીહરિ ધરશે ખાંહ;
ચલું હરિનાં પામવા, મુને છંપા ઘણી છે મનમાંહ. ૯
તમે હમણાં પાછા પધારો, નમો સ્વર્ગસાદન મોસાર;
આજા માગી સાંચ્યો પાપદ, આલ્યા મહાકૃપે દાર. ૧૦
જુતાંત રો માંડી કહું ત્યારે, રીશિયા શ્રીમહારાજ;
અન્નમિલને શાંતિ આવી, વિમાસે મન સાધ. ૧૧
વાતાં કહીને બળ્યા વેગે, હરિજન તેણી વાર;
અન્નમિલને સાતા હમી, સાવધાન હવે તો વાર. ૧૨
પાપદને નેહ પ્રણામ કીધા, છંપા કીધી મન મંહે;
તુરત અંતઃકાળ હવા હરિ ગણ, વેઠુંક ગયા પ્રણુ બંધા. ૧૩
મન વિમાસે તે પાતકી, ધિક્ક પિક્ક મુને આ વાર;
પ્રભુને મેં ભજવા નહિ, કેમ થાય સુખ આદાર. ૧૪
(પતે) યમદૂત પાસથી સાંભળ્યા હશે, વેદમતિપાદિત પર્ગ;
નિર્દુષ્ણ ધર્મને આપીન હશે તે, ભગવા શ્રીપરબ્રહ્મ. ૧૫
તે યોલ્યો નિજ આત્મા મલ્યે, એ પાપી દુહ પ્રાણિયા;
શ્રીપરબ્રહ્મ પરમાત્મા, તે શા માટે નવ ભણિયા. ૧૬
ધિક્કાર છે સુઝ કાલેને, ધિક્કાર છે શ્રાદ્ધજી નાંત;
પતિવ્રતા નારીને ત્યજ મેં, નિસ નારીને અપિ જાત. ૧૭
મધુપાન કરતી નિચ દુશ્મને, પ્રેમે નેહ તેહને;
સંતપુરુષે નિંદેલો હું, ધિક્કાર કાળજીરૂપ આ દેહને. ૧૮
કુલાંગાર અમમ પાતકી, વળી અંતિ અનારાથી હુંય;
નારકી ને વળી પાતકી ને, હરિ મગશે શેય. ૧૯
મ બોલું સ્વપ્ન કે સાચું શું, નથી સમજતી કંઈ વાત;
અદ્ભુતત આગલો છે શું કુલ્યો, નથી અનુભવો દિન કે રાત. ૨૦
કયાં ગયા યમનાં ફૂત પેલા, જે ખેસતાં કંઈ માઢી;
છોકાલ્યો જે સુંદર સ્વરૂપે, તે સિદ્ધ ગયા કયાં યાઢી. ૨૧
મંદ ભગવત્પરી હું આજન્મમાં, યજુ પૂર્વનાં યુરય કંઈ કીધાંય;
એ પુરુષે પ્રણુ ગુરુને, આજન્મે નિજે આવી મળિયા. ૨૨

* કીહરિ ૧૩ લીધીના વાત મૂળ ભગવાનનું નથી.

† પાછા ફરી અન્નમિલ પાસે પ્રણુના પાપદ આપ્યા.

હું ભુગારી મહિરા પિનાથે, કીધે બહુ વ્યભિચાર;
તે નારાયણને ક્યાં જોળાયું, નથી સમજિયો હું આચાર. ૨૩
નહિ જોળાઈ હવે આ નિઃસંગમમાં, નથી ગમતે સંસાર;
મણનામ સ્મરી છતિશ બાણ, ઉતરીશ ભવપાર. ૨૪
જોમ ક્ષણવારમાં ત્યજ માયા, કાયાને ન ધર્મો મોહ;
શુદ્ધ કરે પરીક્ષિતરાયને, સસંગનું કુળ એ દેવ. ૨૫
મરિતાપ કરતાં વૈરાગ્ય ઉપન્યો, દમવાને લાગ્યો કાય;
ધારણા કુટુંબ ત્રી તણને, ગહા વિષમ વનમાં ભાય. ૨૬
લીધાંદન કીધું ધાતુ એક, આવિયું વન ગંભીર;
શ્વમ સ્થાનક શોભતું, સાક્ષાત ગંગા તીર. ૨૭
અઢાર ભાર વનરપતિ, ખગ હંસ સારથ સાચ
પુખ પ્રિમલ રમ્ય મારુત, ભમર કરે શૂનર. ૨૮
અનેક અગિયો યોગ, કરવા દેહતાણું સાધન;
અત્તમિલ ગંગા તટે આવી, મારંધુ તપ આસન. ૨૯
અધિ વૃન્દ યોગ ન્યાં, ગંગાજીમાં વહે નિર્ભજ અલ્પ;
અત્તમિલે તપ ધ્યાન મારંધુ, ચતુર્ભુજનું કરિ સ્મભ. ૩૦
સાધુ સમાગમ સંત સેવા, ઉત્તમ જે કહેવાય;
બક્તિ ધરી ઈન્દ્રિય સ્વાદ મૂકી, ભણે શ્રીવેદકુંઠરાય. ૩૧
દ્વદશાસ્ત્ર* સંત અપિચો ત્યાં, આપીચો નિરધાર;
અહનિશ દ્વિજ આરાધે, સાક્ષાત દેવ મોરાર. ૩૨
વૃષા શીત ને શીખ કંઈ, અતિ તીવ્ર મારિયું તપ;
આજા ન મૂકે થતી ન ચૂકે, જાણે હરિનામ જપ. ૩૩
મનકામના ધરી પ્રભુ મળવાની, આરાધે અત્તમિલ;
દ્વદશ રાખે રાખ્યો હૃદયમાં, બહુ પાળે ઉત્તમ શીલ. ૩૪
આત્મા પરમાત્માની બહિ, લય પમાઓ પ્રાણ;
ગંગાતટે શરીર છાંડયું, ધનું તે હરિને ભજન. ૩૫
મોહજ્યા હરિજન હરિએ, વૈભાન લઈ તે વાર;
પુનઃવૃદ્ધિ ગેશન કરતા, હવા તે નિરધાર. ૩૬
અત્તમિલને મેસાડિયો, અલ્પ રતનજડિત વૈભાન;
હરિજન સરગો કરી લાવ્યા, ન્યાં યોગ શીભજવાન. ૩૭
વૈકુંઠનાથે કૃપા કીધી, આપ્યું વૈકુંઠ ધામ;
હરિ નામ કરા અતાપથી, તે યાગ્યો ઉત્તમ કામ. ૩૮
અત્તમિલે કૃતપુત્રભાવે, હરિ નામનો કયાં ઉચ્ચાર;
તે તે ઉદાર થયો દ્વિજનો, કૃપા કરી મોરાર. ૩૯
નારાયણ પુત્રનું નામ લેતાં, કૃત્યા શ્રીઅવિનાશ;
ચમ દ્વતરી મૂંઠાવીને તેને, હરિયે આપ્યો વૈકુંઠરાસ. ૪૦
તે શ્રદ્ધાપૂર્વક ભાવથી જે, સદા ભણે હરિનામ;
એને કેમ વિચારશે, સાક્ષાત પૂરણ કામ. ૪૧

હરિ નામના આધારનો છે, મોટો મહિમા બાણ;
પ્રાણી ભવસાગર તરે, કૃપા કરે સારંગપાણ. ૪૨
શીશમ કૃષ્ણ મોહવિંદ નામે, છટિયે આ સંસાર;
નિર્લેપ રાખે ભક્તને, ભગવંત વિચારધાર. ૪૩
મોટે રાય પરીક્ષિત સર્વધા, હૃદયે બળિયે રામ;
સંસાર છે સો સ્વાર્થનો, (પણ) અંતે હરિ આવે કામ. ૪૪
દ્વિજ અત્તમિલની કયા જે, સાંભળે નરને નાર;
કૃપા કરે તેને શ્રીવિભુ, પ્રભુ જીવન જગદાધાર. ૪૫
એ કયા શ્રવણે પાન કરતાં, સાધન દેહનું થાય;
દેહ ભાવે ભગવાન બાળે, જેણે દોષ્ટ અધ મૂકાય. ૪૬
વસણ

કોટિ અધ મૂકાય પ્રાણી, શ્રીગોવિંદ નામ લેતાં સહી;
દ્વિતીય અધ્યાય થયો પૂરણ, પદ્યકથ કયા કહી. ૪૭
શ્રીમદ્ભાગવતે વચ્ચેયે દ્વિતીયોધ્યાય ૫૨ ૫

અદ્યયન ઉત્તમ*

કર્ણુ ઉત્તમ-રાગ સાધેરી

શ્રીશુકદેવ વાણી ઉચ્ચે, સાંભળે પરીક્ષિત ભુપદે;
ગોવિંદ નામનો મહિમા મોટો, પરિપૂર્ણ પ્રદાનપદે. ૧
અત્તમિલે પુત્ર ભાવે, લાગ્યાઓ શ્રીગંગાપારે;
વૈકુંઠ વાસ તેનો હવે, ઉદાર્યો હરિયે તલકાળે. ૨
સદા નિત્યે રાત્રિ દિવસ જે, ભણે સારંગપાણે;
હરિભજન ભાવે જે કરે, રસના અપુરી વાણે. ૩
વૈકુંઠ પામે તેમાં આદ્યેવ કરું નમી, વિસરે ન દયાપાણે;
ભજન ભાવે દેહ ધીરજ રહે, હરિ લે સદા સંભાળે. ૪
અનેક ભક્ત ઉદારીયા, કરણા કરી મહારાજને;
નિજ કાસનાં હરિ લાક પાળે, અવસરે આવે કાજને. ૫
મોટે સર્વધા ગોવિંદ ભણ્યો, દિન પ્રત્યે વ્યકવારે;
આ સ્થિર કાયા છે નહિ, અનિત્ય ગતિ સંસારે. ૬
હવે સાંભળ રાય કયા કરું, ચમદૂત બાવ્યા જે હૃદયે;
અત્તમિલને ભવનથી, ચમસદન પહોંચ્યા તેહરે. ૭
ચમદૂત પાછા વળી આવ્યા, ધર્મ રાધને ભુવનરે;
પ્રભુભ કરી ચમરાયને, પદી જોલિયા મુખ વચનરે. ૮
સ્વામિજી અયો ગયાતા, અત્તમિલ કેરે દારે
તમ આજ્ઞા લેખી હરિજને, તેને મૂંઠાવ્યો તે વારે. ૯
અમને સુરત કલવિયા ત્યાં, હરિજન હતા આરે;
તે આગળ ભાષ અમારે, આટું નહીં લગારે. ૧૦
હરિજને તેને મૂંઠાવ્યો, અમ સવને અખળા કરીરે;
ધાતુ પ્રયત્ન કરું પણ તેને, અમ સ્પર્શી શક્યા નવ કરીરે. ૧૧

* આ ત્રીમ અધ્યાયમાં ચમરાયને વેણુવેળા ઉપરનું વર્ણન કરી, મોટાના દેવને ચોંટ કરી, મેણુવેળા કાસ બનાવ્યા, તેને કયાપ્રયં છે.

* આ લીલિત સમય મૂળ ભાગવતમાં નથી.
† અર્થે ભગવાનના સ્વરૂપમાં તેની પ્રકૃતિ નિશ્ચય વર્ણવે ભગવાન પાસે તેની પતિ અધ્યાયા. તે પાસેથી મળ્યામાં મોં પછી તેના દેહ ગંગામાં ધ્રુવે, ને તેને તૃપ્ત ભગવાનના પાર્વતે સ્વરૂપમાં મોં પછી, એ મોં નારાયણ નામનું ગાદાલય.

અધિકારી છે સ્વર્ગ તથા, તેણે કહી એવી ધેરે;
માનસંગ હવા અંગે પછી, આવ્યા પાછા ધેરે ૧૨
એની વાણી સાંભળી, વહે ધર્મરાય* એહાગરે;
હરિજન ન્યાં આવ્યા હશે ત્યાં, આપણા નહીં લાગરે. ૧૩
ન્યાં નારાયણની ભક્તિ હશે, ત્યાં આપણુ ચાલે નહિરે;
તેને દારે મા જશે, રાય ધર્મ એમ વાણી કહીરે. ૧૪
અનમિલ પુત્ર તે પરમેશ્વર, સાક્ષાત શ્રીઅવિનાશરે;
મારો ભય એને નહીં, જેને સદા શ્રીહરિ પાસરે. ૧૫
હુંએ નિત્ય કરું છું અહિં, જનન શ્રીઅવિનાશરે;
અહોરાત્ર હરિને ચિંતવું, મુને હરિ મળ્યાની આશરે. ૧૬
અંગે મૂકેલા તેના ઊંચે, તેનાં ચરણના દાસરે;
એ નિરાકાર સ્વામિ, અખંડ શ્રીઅવિનાશરે. ૧૭
એ પરમેશ્વરથી સર્વે સુદ્ધિ, ઉત્પત્ત ચર્ધ કહેવાયરે;
સ્વર્ગે મેલુ પાતાળ ને, સદ્ગતિની રથનાયરે. ૧૮
રૂઢ પ્રજા રવિ રશ્મિ તારા, ઈદ્ર હું ને કુચેરેરે;
વરણ વહિ તેજ વાયુ, - દિગ્માળ પર્વત ચેરે. ૧૯
હેવ કાનવ માનવી, અપ્સરા શુભી ગાંધર્વરે;
સુનિ આત્ર મોટા સિદ્ધ તાપસ, તે પ્રભુને વશ સર્વરે. ૨૦
યક્ષ કિત્તર વિદ્યાધર ને, જૂત પ્રેત વૈતાળરે;
નગ નાગ અજીવ દ્રોપ રથના, શેગ વ્યાધિ વહાલરે. ૨૧
હ્રીનગદીશની આસાથી, સૌને ભુજબા અધિકારરે;
કોરિ આસાથી કાર્ય સધાવું, અંગે કરીએ નિરધારરે. ૨૨
નારાયણની કથા કીર્તન, ગોપિત હોયે ન્યાંહેરે;
ગોવિંદના શુભ ગાન ગાયે, રમે જાઓ તમે તાહિરે. ૨૩

* મૂળ સમુદ્ર ભાગવતમાં યશસ્વન આ મગણી પાતાના દુલ પ્રત્યે કહે છે, - હે દુતા! સ્વાયર નેમવાના અધિપતિ મારાથી બૂદા ન ઇ. હું તો નેમવેતો, તેમાં પણ પ્રાણીઓ અને વિદિય કરી પાપી-ઓને ને સ્વામી થો, ને પદમ પ્રજા પ્રમાણને વાણે હી વર્તું છું હું. હો, તોમિતિ, વરણ, ચંદ્રમા, અગ્નિ, રિત, વન, સૂર્ય, હવા, અદિતિના પુત્ર, વિવેકદાતા, વસુ, સાધુ, મહદેવ, સિદ્ધ શેઠા અને જીમ ભૂષ કોરે મનપ્રતિષ્ઠા અને દેવતાના સ્વામીઓ કે નેમીને વેગેગુણ વગે તમેગુણને રખડી નથી, અર્થાત્ નેમીમાં સર્વકુલ પ્રધાન છે, એવા સર્વે મહાત્માઓ. પણ ઇકદેવજીને નજી સહવા નથી, તો બીજાને હં વળું હ એ ભવાનના પાર્શ્વે ભગવદ્ભક્તિ કરનારઓનું આશીર્વાદ, સંતુષ્ટાશી અને અગ્નિ આદિ ઉપદેશથી રક્ષણ કરે છે. બ્રહ્મા, નારદ, સદાશિવ, સનતકુમાર, હરિષ્ઠ સુનિ, મંદુ, મહાદેવ, નનકરકાં, લીંગ પિતામહ, ભવિશ્ય, કાલિય અને હું એ ભાવ નજી ન ભવાનના પદમ ધર્મને ભળવેથી જાણે, ને ધર્મ ભજવાથી સુક્તિ થાય છે, ઉપર કહેલા બાર નજી સિવાય બીજા કયોએ ભગવાનના નામને અર્ચવે કોમ પ્રગાવ ન ભજવાથી બીજા મહાત્માપ્રત્યેકો ભવારે છે, અથવા સર્વે શેઠા સ્તુતિ વધેલાઓને વેદમાં ને અગાધી બળને નડ ચલેલા, વસ નેમી શેઠા કરો કરે છે, તેથી તેને ભગવત્ ભક્તિથી નાનાં પ્રાણિક-માં મહા બેસતી નથી, તેથી તેઓ શેઠાં શેઠાં પ્રાણિકો કરે છે. વગે ભગવતનું નામ ભજવાથી સુક્તિ એ છે સારું નહિ, એમ ખતી તેઓએ શેઠાં શેઠાં પ્રાણિકો બતાવ્યા હશે. પણ એ તો ભગવાનનું નામ ન છે.

[યુ. મા. સં.]

મણુ યદી એ પરાક્રમુષ હોય, હુંત મતિ પાપિદેરે;
જેને દયા લવલેશ નહીં, વળી દુરાતમા મહા દુષ્ટરે. ૨૪
તેને તમે અહિં લાવજો, તતપેવ કાઢી પ્રાણરે;
બહુ માર દેલે મર્મના, તમેા છોડો તે મારી આણરે. ૨૫
શુકદેવ પરિસિતને કહે, આખ્યાન અનમિલનું જેહરે;
મલયાવ્યખમાં અગરત્ત અમિતે, કહું હહું મુને તેહરે. ૨૬
એક અને જે સાંભળે તેતું, પાપ પ્રલય થાયરે;
મળે ફળ વૈકુંઠ તાલું, કરે કૃપા વૈકુંઠ રાયરે. ૨૭

વસણ

વૈકુંઠરાય કૃપા કરે તેને, ભવબંધન ભય બળી;
હરિ કેરુ એક નામ સ્મરતાં, સર્વ પાપ ભયે ટળી. ૨૮
શ્રીત્રીમદ્ભાગવતે પદ્યંચે નૃત્યાધ્યાયઃ ૫૪ ॥

અધ્યાય ૪ થો*

કંડનું ૪ છે-નામ આશાવરી

સુત પુરાણિક હરિ કથા, મુપિ શીનકને સંભળાવે;
નેમિષારવ્ય વિષે મુપિ બેઠા, સો કોને મન ભાવે. ૧
રાય પરીક્ષિત શુકલ પ્રત્યે, વચન કહે શિર નાભી;
પ્રાચીનબહીં રાયતણી, તમે કથા કહી ને સ્વામી. ૨
પ્રાચીનબહીં રાય નારતને, ઉપદેશો નિરધારે;
વૈકુંઠ ગતિને પામ્યો વૃષ્ટિ, શુક્યા વિદ્યાધારે. ૩
તેક પછી ને સુદિ વાપી, તેક કથા વિરતારે;
એ અમૃતપાન કથાથી સ્વામિ, કરો નમન દુતારરે મારે. ૪
શુકલ વાણી એણીધેરે ભાલ્યા, સાંભળા પરીક્ષિત રાય;
અચેતાના હથ પુત્ર હવા, તેના કહું મહિમાય. ૫
તપ કરવાને સમુદ્ર વીરે, મથા હતા તે બાળ. ૬
તે કરીને યાજા આવ્યા, અવનીપત્ર તેણે કાળ. ૬
ઘોરિશાએ એલા લાગ્યા, અચેતાના કુમાર. ૭
પૃથ્વીપર બહુ વૃક્ષનીસે વધી પડ્યાં છે, તેના નહિપાર. ૭
ન્યાં ભુવે ત્યાં વૃક્ષ ન હીસે, દિનઅંધ પત્ર ગેલીરે. ૮
વનરપતિ સધળે દેખીને, આશ્ચર્ય પામ્યા વીર. ૮
સાં સઘણે ક્રોધન ક્રોધે, વૃક્ષ અપરિમિતલોક. ૯
ઘાટ ઘાટ સો વિષમ થયાં, પંથે આવી ન શકે કોય. ૯
તે દેખી અચેતાના પુત્રને ક્રોધ, અજ્યો છે અપાર; ૧૦
વાયુને અગ્નિ ઉપજાવ્યાં સુખથી, નેત્ર થયાં રક્તતેવાર. ૧૦
તપ બળથી બહુ અગ્નિ પ્રગટયો, પાવક નાંધે ભવાળ. ૧૦
દશે દિશા તેણે બળ્યા લાગી, વૃક્ષલોકો કાંચે કાળ. ૧૧

* આ યાજા અંધવાળા પ્રભવી સુદિ વારતે દક્ષે તપથી અને હંસશુભ સ્તોત્રથી ભગવાનનું આરાધન કર્યું, તે કથામંત્ર છે. ૧ વૃષ્ટિપરમી ઉપર ને ૩૧ મા અંધાપમાં અપહ્વે કથા રહેલી છે, તે સાંભી પૂર્ણ કરવામાં આવી છે ને પ્રચેતાનું આશીર્વાદનરૂપ અને કંડનું છે.

પાવક સયળે દુઝને બાળે, વર્તો હાહાકાર; ૧૨
 પનન અકિને સળળા ઝાંટકે, બલ્ય આરિપાર. ૧૨
 અલપ કાળ સમ જેમ પાવક, ત્રિભુવનને પ્રગળે; ૧૩
 તેમ પ્રયેતાના પુત્ર કૈલશી, વૃક્ષ સર્વને બાળે. ૧૩
 વૃક્ષ બાળી ધણું પ્રતય ધણું છે, ચર્યો વૃક્ષનો પાત; ૧૪
 વનસ્પતિ સ્વામિ ચંદ્રમાં, તેણે સાંભળી એ વાત. ૧૪
 નાકાં વૃક્ષ તે ઇંડુને કહે, સાખ પ્રભુછ શરૂ; ૧૫
 પ્રયેતાના પુત્ર કૌપ્યા, અમને પમાડે મર્યુ. ૧૫
 આદર ભાર વનસ્પતિ આદિ, સરવ કીધું હૃદય; ૧૬
 આદે કૃપા કરી બીજાઉગારે, એમ વિનયનાં કદાંબચન. ૧૬
 જોરી વાણી મુણી ચંદ્રમા, વૈભાન થયા અત્યાર. ૧૭
 શિષ્ય પ્રયેતાના પુત્રની આગળ, આલ્યા અત્રિ કુમાર. ૧૭
 પ્રયેતાના પુત્રની શરિયે, સ્તુતિ* અપરિતત કીધી; ૧૮
 વિનય વાક્ય બહુ ચંદે લાખ્યાં, કાર્ય પામયા સિદ્ધિ. ૧૮
 સ્તુતિ સ્તવન આતિ વિનય કરીને, બળતાં વન રખાવ્યાં; ૧૯
 તરવર મણે નમ્યા તાપસને, બળતાં સર્વ મૂકાવ્યાં. ૧૯
 વનસ્પતિ બળતી રખાવીને, ચંદ્ર રવાનક બલ્ય; ૨૦
 હવે સાંભળ પરીક્ષિત કહું, દક્ષ કેરી કથાથ. ૨૦
 પ્રયેતાવનની પુત્રી હતી, શરીરે ગોરે વાન; ૨૧
 પ્રયેતા દમ પ્રુતેની વચ્ચે, પરણાવી તેણીવાન. ૨૧
 અયેતાના દમ પ્રુતથી તેને, હવે એક કુમાર; ૨૨
 દક્ષ એવું નામ તેનું, ધણું છે નિરધાર. ૨૨
 તેદક્ષ પ્રભાપતિને સાક પુત્રી, હતી પદમ નિધાન; ૨૩
 ત્રેણીકથ ગોહન રૂપ હૈર, આપુરી શુભવાન. ૨૩
 જેહુ ચક્રી ત્રેણીકથમાં સુદિ, વૃદ્ધિ પામી અનંત; ૨૪
 તેણે મન માન્યું નહીં, સંપૂર્ણ દક્ષનું ચંદન. ૨૪
 વિશેષ સુદિ વાધતી તેણે, ન દીધી નિરધાર; ૨૫
 પત્રી સુદિ વધારવા આર્ય, કરે મન બહુ વિચાર. ૨૫
 રેવાલત વિક્રમભા પારે, જઈ કહ્યો તથ અભ્યાસ; ૨૬
 આર્ય તરી અરિ મુખે જઈ, આસરકા અભિનાસ. ૨૬

* પ્રદક્ષ પ્રયેતાવની તનુલિ છે; જે પ્રયેતાવની, આમ રાંધે
 કાંદિપર અતિ કૌશ કરે. તમને યોગ્ય નથી. સ્વાપર છન, નમ્ય છપાં
 બન છે. કાપચાવનારું કાપ વગરના છન બન છે, અને એ પગવાન
 છપાંનું નાર પગવાળા છવાં બન છે. તમારા પિતા અને ક્ષત્રવે તમને
 સુદિ લખન કરવાની આજ્ઞા કરી છે, એટલે રજક પાંચજી છે,
 કરા નદિ. બાળનાં રજક માતા પિતા છે, નારતી રજક પાંચજી છે,
 સ્ત્રીના રજક સ્વામી છે, બિદ્યુદેના રજક ચંદ્રવચાગ્રવી છે, અજ્ઞાનના
 રજક જ્ઞાની છે તે પ્રતિના રજક પ્રભાપતિ છે; માટે તે પ્રયેતાવની તનુલિ
 પ્રત્યે સ્ત્રીના કાંદને આગવિનામી સાર કરેલી તે જ સંસારબંધનથી
 મક્ક વગર છે. બળી રહેના રજકનું અને તમારું ક્ષત્રવજી કાંદને; અને
 આ કરે પત્રીની કાંદને પાણી. એ પ્રમણે કરી ચંદ્રવચાગ્રવી તેમજે સાર કાંદને.

મિથ બાળવત્રમાંથી સ્ત્રીના
 તે અપરિતત મને રશી. તે પ્રત્યે આ નામે મૂળ બાળી ગઈ હતી, તે પુત્રી.

વેદ માર્ગે સ્તવ્યા વિશ્વેશ્વર, સદા દુષા તુદ્ધમાન; ૨૭
 ગરુડે ચક્રી ગોવિંદ આલ્યા, દશને અનિધાન. ૨૭
 પરમાત્મા તુદ્ધમાન હવા, હરિ ચતુર્ભુજ અવતાર; ૨૮
 વર મામ દક્ષ નું શિષ્યાથી, એમ વહે ભુગદાધાર. ૨૮
 પ્રભાપતિએ* વિષ્ણુ કેરી, સ્તુતિ કરી છે અનેક; ૨૯
 હસિત વદને હરિયે વર, આપિયો સુવિદેક. ૨૯
 પ્રભુ કહે અવતાર મેં, લક્ષ્મી સંતતિ પરિવાર; ૩૦
 પ્રભાપતિની પુત્રી સાધે, પાણિયહણ જે લીધા. ૩૦
 તેદુષકી તારે પ્રજા થયો, વણી સંતતિ પરિવાર; ૩૧
 એવું કહી આદ્ય હવા, હરિ પૂર્ણ ધદા મોરાર. ૩૧
 વરદાન હવું એમ દશને, કરજા કરી શ્રી દયાળ; ૩૨
 સેવક કેરુ પ્રતિપાદન, કરે છે એમ દયાળ. ૩૨
 એવું માથું તેવું આપી, હરિ હવા અંતર્ધ્યાન; ૩૩
 દક્ષ પ્રભાપતિ ઘેર આલ્યો, વર લાવ્યો શુભ સંતાન. ૩૩
 જેને જેની છમ્મકા કરે તેને, તેવી પદ્મોદિ આસ; ૩૪
 ભક્તનાં સ્વામિ સદા કૃપાનિધિ, કદા વસે સેવક પાસ. ૩૪
 વદણ

સદા સેવક પારે વસે પ્રભુછ, સત્ય સાંભળ પરીક્ષિતારથરે; ૩૫
 આ વધારકા હરિ કથાના, હવે ચતુર્ભુજધારરે. ૩૫
 હવે શ્રીમદ્ભાગવતે વચ્ચે ચતુર્ભુજધાર ૪૪ ॥

અમર્યાસ પ મો ॥

કહ્યું રી મું-નગા વેરાકી

શુકલ વેદ શુભ વાણી, સાંભળ પરીક્ષિતારથરે; ૩૫
 દક્ષ પ્રભાપતિને દક્ષ સહસ્ત્ર, પુત્ર થયા હરિએ કરી કૃપાથ. ૩૫

* પ્રભાપતિએ આ પ્રમણે સ્તુતિ કરી છે:-છવ તવા આવાનર
 નિધવા, સ્વયેમાસા, દેહાદિએ સલ મનતાવર છવા નેના સ્વરુપને
 ભણી સાતા નથી એવા આપને પ્રમુખ કરે છે. સ્વપાકિ વિષયો અસુ
 વનેરે દરિયાની સદાપતિએ અને પ્રકાશપણે ભણુવા નથી, તેમ જ
 આ છવ સરીરમાં સથે રહા છતાં મોઢે કહેલા પ્રવેશના દક્ષ અને
 વિનયપ્રવેશવળીઓની શ્રેણીને ભણુવો નથી, તે પરીધવને હું નમકારક
 કરું છું. દેહાદિ વિષયો પાતાને, પાતાને ભણાવનારી દરિયાને અને
 તેજાના નિયંત્રે દેવતાદિને ભણુવા નથી. પણ એ વજ્રને છવ તે ભણુ
 છે; છતાં પિતાનું સ્વપ સર્વસ અનંદ છે, તેને ભણી સાતા નથી, તે
 સ્વરુપની હું સ્તુતિ કરું છું એની અપરાધભાવનું અનં વા અસદ્ વ્યવર્ત
 માનેને સાચી કહેવાય સમય નહિ કે જોડી દેવા તે દેખાઈ ને ને
 નેજાએ, કોટલા માટે કમળી તે ચાસસ પદ કાઢું નથી (યોગ વર્તાવના
 સિદ્ધાંત છે) એવા તે મન અપર અમન ધરને. એ રીતે પણ પ્રકાર
 સ્તુતિ કરી છે. મુ બા ૦ સં ૦

જીવજાત દશાની સ્તુતિ સાંભળી કરે છે-કે દક્ષા બાળન મારું
 દંદપ છે, મંત્રેના મન આસા દેહરુપ છે, ક્રિયા આત્મી અક્રિય છે, ધર્મ
 આસા અન્યરુપ છે, પૂર્વે મારા ચરણરુપ છે, અને દેવતાઓ મારા માણ-
 રુપ છે. સુદિ પૂર્વે હું જ છતાં, અર્ધે વાપા પડેશર બીજું કંઈ પણ
 નહોતું. પૂર્વે આની સંકટથી વધવા તે કમ્પાસે તપન પ્રમાણથી તર
 પ્રભાપતિને કૌપત્ર કયા. તે નવ પ્રભાપતિ મરિયા વધવાન પ્રભાપતિની
 પુત્રની સાથે તે વિવાહ કરે અને તેની સંતાન થયો. [મુ બા ૦ સં ૦]

જીવજાત પ્રભાપતિ. ૬ અક્ષિત્રની નામની પુત્રી.
 જી આ પાંચમા અવધારમાં દક્ષપુત્રોને નારાછમે જાનવનની મુજ-
 બાનમાં પ્રેસા, તે સાંભળી કંઈ નારાદે શાપ દીધો, એ કપાસેત્ર છે.

પંચમ પ્રભપતિની પુત્રી, નામે અસિકની કહેવાય; હૃદયે નામે પુત્રો થયા, શુણુ તેના ન વળ્યોય. ૨
તે નારાયણસર* ત્રટ વિષે, તપ કામ ગયા વન; ચિત્ત ચતુર્ભુજ ચણે ધયો, દ્રઢ ધ્યાન એક આસન.
એવે નારદ ઋષિ અંતરિક્ષથી, આવીયા એકવાર; ૩
ન્યાં દક્ષ પ્રભપતિ કેસ, પુત્રો તપ કરે આપાર. ૪
નારદ ઋષિને આલ્યા દેખી, સર્વને હૃદયે ન માય; વિણાપાણીની કરી પૂજા, પ્રભુમી લાલ્યા પાય. ૫
નારદ ઋષિએ દક્ષના પુત્રને, કહ્યું સિદ્ધાંતનું સંગ; દેહ સંગા સર્વ*માર્ગ દેવના, સંભળાવ્યું ભગવાન. ૬
પછી પોતાની છુદ્ધિથી, હૃદયેથી કરે વિચાર; નારદે જે વાક્ય કહ્યાં, તે વિચારિયાં હૃદયા મોહાર. ૭

નારદપંચતન:—

લિંગ શરીર પુઠ્ઠી બલ્યથી, બીજે પુરુષ તે ઈશ્વર હોય; મનબુદ્ધિ ઈશ્વરની કૃતિ, છવ નામે લિંગ શરીર હોય. ૮
તત્ત્વ તે પંચમું સહી, શુભ પંથ પંચ તે પંચ; વંદુ વ્યક ને કાળ છડું, સાતમે છવતામ છે સંચ. ૯
શારૂ તે પિતા સહી, તેની પાળીએ આજ્ઞાય; સ્વજન કુટુંબ પરિવાર માયા, સર્વ તે મિથ્યાય. ૧૦
ગહન ગતિ સંસારની, મહિ સ્થિર નથી કેા રૂપ; ઈશ્વરના આત્મારામ અક્ષર, પૂણું ધ્યાસ સ્વરૂપ. ૧૧
માત પિતા કેનાં નહીં, સૌ સ્વાર્થે કુટુંબ પરિવાર; બ્રાહ્મ સંકેહર સર્ગા બંધવ, પુત્ર કલત્ર કુમ્ભર. ૧૨
સગપણ છે સૌ સ્વાર્થનું, જેમ અગ કરે વૃક્ષ વિશ્રામ; પ્રાતઃકાળે ઊઠી આવે, સૌ પોતપોતાને કામ. ૧૩
સંપત્તિ વિપત્તિ એ દેહનંતને, સર્વ માયાના હોય; માયા ભેદી છવને ત્યાં, અંત્યે થાયે થોય. ૧૪
મટે નિરંજન નિરાકાર હરિ, અકળ અક્ષર નાય; ચણું હરિ શણું રહીએ, ન મૂડીએ તેને સાથ. ૧૫
એવું જ્ઞાન વિચારું હૃદયમે, મન કરે મહિા મહિ; વિચાર કરતાં ઘાગક સીને, વૈરાગ્ય સર્ગો ત્યાહિ. ૧૬
ઋષિ નારદને ચણું નમી, વૈકુંઠ ગયા પછી તેહ; દક્ષ પ્રભપતિના પુત્ર તાપસ, દશ સહસ્ર હતા જેહ. ૧૭
દક્ષ પિતાએ સાંભળ્યું જે, પુત્ર સર્વગયા સર્વ સંહન; નારદ ઉપર દક્ષને તેથી, ક્રોધ હૃદયે ઉત્પત્ત. ૧૮
દક્ષ દહે તપ બળથકી કરે, ધણપુત્રનો નાય; અગ્નિ એવું દેખતાં અરુ, રહિા આલ્યા પાસ. ૧૯
ક્રોધ સમાલ્યો ધણાએ, (પંડે)દશે ઊપજાળ્યા સહસ્રતન; સજગ્યાંય તેમનાં નામ પાડ્યાં, રાણુ થયા ધક્ષતન. ૨૦
તે વળી નારાયણસરને વિષે, તપે તપેએકા યાગ; દૃઢ ધ્યાનથી જગદીશનું, તપ ઉગ કીણું તે કાળ. ૨૧

વળી નારદે ત્યાં પધારીને, પૂર્વવત કહ્યું જ્ઞાન; તેઓ સર્વ વૈકુંઠ ગયા, લય ખામ્યા મધ્ય ભગવાન. ૨૨
એવું અગ્નિ દેખી અદ્ભુત, દક્ષ મન દુઃખ સહ્યું ન બાય; નારદને તેથી શાપ દીધો, ક્રોધ અંગ ન માય. ૨૩
શાપ વચન શુણ દક્ષ ભાલ્યા, નારદ સાંભળ વાત; ઉપાધિ સઘળે કરે છે તું, અન્યાય બહુ દિને રાત. ૨૪
એક સુહૃદથી ને તું મુ અપિકો, ઊસે કાની પાસ; તેા ચરીર તુજ શતભંડ*આમે, પામને શણુમાં નાશ. ૨૫
નિબુવનમાં બ્રમણ કરજે, રખે રહેતો એક કામ; સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, વણુવળે હરિ શુણુ શામ. ૨૬
એવો શાપ દીધો ઋષિ, નારદને દશે તે કાળ; નિબુવનમાં સાંચરે નારદ, શુણુ ગાય શુભે ગોપાળ. ૨૭
વડાણુ

શુણુ ગાય ગોવિંદજીના નારદ, અધ્યાય પાંચ પૂરી કથા; શાપગત પદકર્ષક સુણુતાં, ભય સી દુઃખ સર્વથા ૨૮
પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પદકર્ષકે ૬૫મે પાઘ ૧૫૫

અધ્યાય ૬ દ્વેષ

કહ્યું ૬ કું-રાગ દેશખ-મહાદાર

શ્રીગુકહેવળ, પરીક્ષિત પ્રત્યે ઊચરે; કથા ભાગવતનીરે, નિબુવન પાલન કરુ. ૧
દશે દીપારે, શાપ નારદ ઋષિને સહી; એક સુહૃદથીરે, અધિક શણુ રહેવાય નહી. ૨
ત્રણુ લોકમારે, વીણાપાણિ સાંચરે; કથા હુરિનીરે, ગોવિંદ શુણુ વિસ્તરે. ૩
ઋષિ નારદરે, શાપ સુણું કાંખા થયા; નિબુવનમારે, હરિ શુણુ વણુંવી રહ્યા. ૪
અસિકનીથીરે, દક્ષને સાક હુવી દીકરી; પ્રમા તેનીરે, સુણુ રાય કહું વિસ્તરી. ૫
ધર્મરાધ્યનેરે, દશ પુત્રો પરણીની સહી; કન્યાના શુણુરે, વર્ણવ્યા ભય નહી. ૬
એ કન્યાનાં નામરે, કહું તુને સર્વથા; બાતુ લંબા કકુભરે, ભમિ વિજ્યા સાધ્યા. ૭
મગ્ગલવી વણુરે, શુદૃતી અને સંકલ્યા; જે દશ ધર્મેનીરે, નારી હુવી પતિનાર. ૮
દશે નારીનેરે, પુત્રો રુડા થયા તહી; બાતુને દેવરૂપભરે, તેને ઈન્દ્રેસન સહી. ૯

* આ લીંચી નાવ મૂળ આચરતાં નથી.

† આ છુડા અધ્યાયમાં દશે વપત્ત મરેલી સાડ દીકરીઓના જુદા જુદા મન રહેતાં, તેમાં અદિતિના પુત્રથી વિષરૂપના નામનો કથા-મયંત્ર કુલો છે.

લંગાને વિદ્યોતરે, સ્તનચિલ્લ તેનો પુત્ર;
કુકુબનો સંકટરે, તેનો કીકટ ને હુમ્મપુત્ર.
ભાગિનો સ્વર્ગરે, નંદિપુત્ર તેનો કહાવે;
વિશ્વાનો વિશ્વદેવારે, યુવો સંતતિ અલાવે;
સાધ્યાનો સાધ્યોરે, પુત્રો તેના રુદ્ર હવા;
તેમના અર્ધ સિદ્ધરે, જગમાં નાખી થયા.
મરુત્વતિનેરે, મરુત્વાન ને જ્યંત બાઈ;
જ્યંત પ્રભુ અરોરે, ઉપેન્દ્ર પદે સરસાર્ધ.
વસુના શ્રોણ માણુરે, કુ અગ્નિ ને અર્ક;
વસુ વિભાવસુરે, દોષ એ અદ્ય વસુ બંકત.
શ્રોણને ત્રણરે, પુત્ર હર્ષ શોક ને ભય;
માણુને એમજરે, સહ આસુ ને પુરોજવ.
કુવ જી ધરણીરે, અનેક પુત્રની માતા;
તર્ષ આદિ પુત્રનોરે, અર્ક વસુ થયો ત્રાતા.
આગ્નિ નારીરે, વસોધોરા પતિભાત;
દ્રવિલક આહિનીરે, યદ્ય તે સાધવી માતા.
કાર્તિક સ્વામિરે, કૃત્તિકાના ઉપરેલા;
આગ્નિપુત્ર કહેવાયરે, આગ્નિપુત્ર પ્રીષ્ઠા.
પ્રભુ અંશીરે, યિયુમાર દોષ પુત્ર;
વસુના પુત્રરે, વિશ્વકર્માના જન્મ ભત્ર.
વિશ્વકર્માનીરે, નારી કૃતિ ને આશુપ મત્ત;
તેના વિશ્વ સાહકરે, એ પુત્ર રુદ્ર ગણ.
વિભાવસુનેરે, સંતાન ત્રણ હુવા ઉપજત
બ્યુધ, યૌધિયરે, આતપ મહા ભાગ્યવાન.
આતપનો એકજરે, પંચમાથ પશુકર્મી;
સુહૃતા વસુનેરે, મૌહૂતિક બહુ નાખી.
સંકલ્પનોરે, સંકલ્પ મહા માધ્યાની;
કામદેવ તેનોરે, સદિમા બહુ ભાવી.
દશ વંશરે, એ મમાણુ ગવાય આદિ;
બીજ અષ્ટિ કશ્યપનેરે, તેર આપી કન્યા સહી.
અદિતિ દિતિરે, દત્ત સુરસા કાશ્ય;
ઇલા યુનિ તામ્રારે, કૌપવશા અરિષ્ટ.
સુભિ સરમા તિમિરે, એ તેર કશ્યપ નારી;
તેનો વંશ વેદોરે, કહું હવે ચિરતારી.
અદિતિથી વિવશ્વનરે, અર્ધમા સવિતા પૃથ્વી;
ભગ ને પાતારે, વિધાતા મિત્ર ત્વષ્ટા.
વરુણ ને શુક્રરે, ઉરુકમ તે વામનજી;
એ બાર સંતાનરે, અદિતિ મહા ભાગ્યવલી.
વિવશ્વનની સંસારે, હવતી મહા સાધવી;
તેને યંત્રે મનુરે, જેને યમયજુના ભેડી આવી.

* વેવસ્ત્રપાત્ર.

એક સમયરે, સંસાર, અગ્નિની રૂપ પરી;
ભૂમિ વિષે આવિનેરે, વિવશ્વનનો સંગ કરી. ૧૦
અગ્નિનિપુમારે, સંતાન ત્યાં તેને હવા;
દેવ વેદ કહાવેરે, ભોગ ભોગયે નવ નવા. ૩૧
વિવશ્વનની* નારીરે, ધ્યાયા સૂર્ય પાસ પરી;
એ ધ્યાયાથીરે, ત્રણની ઉત્પત્તિ કરી. ૩૨
શનૈશ્વર એટીરે, સાવણી નામે મત્ત;
એ તપતી કન્યારે, સંતાતે તેની ગણ. ૩૩
તપતી કન્યારે, સંવરણ રાખને વરી;
એની કથારે, સુણતાં પ્રેમ વ્યાપે ફરી. ૩૪
બીજો પુત્રરે, અર્ધમાનને અર્ધણી કયો;
આતમજાનીરે, શુભ તેનો ન બધ કહો. ૩૫
પૃથા નિર્વશરે, ત્વષ્ટા દેવ ભગિનીને વધો;
સવિતેવશ્વિત્વરુપનેરે, રચનાએ* જન્મ કયો. ૩૬
એક સમયરે, બુહલ્પતિ રીસાઈ ગયા;
વિશ્વરુપનેરે, કેવેએ શુર કયો. ૩૭
મહા ભાગ્યશાળીરે, શત્રુ દોહિત હતા;
કાશ્ય સમયરે, દેવ વેરે પૂજતા. ૩૮
બીજી હતુનેરે, (તેથી) એકસહી જાનવ થયા;
એ મહા પરાકર્મીરે, શુભ તેના ન જયે કહા. ૩૯
અરિષ્ટા નારીથીરે, ગંધર્વોના જન્મ થયા;
સુરસાથી શક્તિરે, ઇલાથી વૃદ્ધો વધ્યા. ૪૦
સુનિથી રંભારે, કૌપવશાના દંદકુલ સખો;
તામ્રા પતિવતારે, તેનાથી બાળ ને ગરજો. ૪૧
સુરલી નારીનારે, પાસા ભગદો આદિ પૂજે;
દ્વિખરીવાળારે, સર્વે જનાવર તેના કહીશું. ૪૨
સરમા નારીનારે, વિક્રાણા સર્વે માણી;
તિમિ તેરગીરે, જલ જનુ આદિ ગણી. ૪૩

* એકેય સૂર્ય. † એ સંવરણ પ્રેમમાં તપતી લીન વર્ધી મઈ
હતી, તેથી ગ્રીવમ જાતિએ એને ભાવ આપ્યો. દંતે. એની કન્યા
મણી રચિક છે. ‡ ત્વષ્ટાની પત્ની ને દેવોના ભવેન. § એમાં
ગુપ્ત અદાર આ છે-દિપાદી, સીમર, અરિષ્ટ, હયગ્રીવ, વિભાવસુ, અપો-
મુજ, સંકલ્પિત, રસરણ, કલ્પિક, બ્રહ્મણ, પુલોમા, વૃષપત્ર, એકમક,
અનુવાપન, પ્રપ્રસા, વિરુપાક્ષ, વિમલિતિ અને દુર્લભ એ અદાર ગુપ્ત
છે. સ્વર્ણોક્તી દીપ્તી સુપ્રભા નમુનિને વરણી; વૃષપત્રની દીપ્તી સમિષ્ટા,
નદુપ રામના દીપ્તી સર્વજિને વરણી. વૈષાનવ, એને કીમકાર શીખરે
કલ્પપત્રી સી હતુના પુત્ર કહા છે, તેને ઉપશાનવી, હયગ્રીવ, પુલોમા
અને અમક નામે ચાર પુત્રી હતી; તેમાં ઉપશાનવી દિવરજાણને વરણી,
હયગ્રીવ ક્રતુને વરણી, અને વૃષપત્રની આશાથી કલ્પવ પુલોમા વધા
કાલકાને વરણી. એ પુલોમા અને કાલકાને પ્રીયશા અને કાલકેય નામે
સાક હનવ ભળવાન. કાનવાય વધા; વધમાં વિષા કનરા ના કાનકોને
અહોને સ્વર્ગમાં વર્ધી ઉદ્ધર્ત્રી ધિવ કયા વાસે એકાએક ન માસા હતા.
વિમલિતિ નામના કાનવથી સિદ્ધિમા નામની સ્ત્રી શત્રુ અને રો. કેદ
નામે પુત્રો ઉત્પન્ન થયા એ શત્રુ પાત્રથી મદની પદવી પામે છે.

એમ કશ્યપનેરે, વાઘો જગમાં વંશ;
તેની આ સુહિરે, બાણ રાય તું તેનો વંશ.
પછે સત્તાવીશરે,* ચંદ્રને પરજ્વાળી ખરી;
એક જુલોરે, પરજ્વાળી દશે રીકરી.
ઋષિ અંગીરસેરે, † જે આખી છે બાળકી;
યુગ્મનું કુશાશ્વ વર્ગેરે, કન્યા દક્ષ ભૂષાળની.
(તાક્ષ્ય) કશ્યપનેરે, પરજ્વાળી આરો કુમારીકા;
ગન ગોહિનેરે, સ્વરૂપ ત્રેલોક્ય તારીકા.
તે કન્યાઓનીરે, પ્રભા ઉત્પન્ન થઈ ઘણી;
સુણે સંખ્યારે, નહી કહેવાય તે તણી.
દેવ દાનવરે, યક્ષ કિસરે ને આનવી;
નદી સાગરે, પવન ઘોરા રાનવી.
અરુણ ગરુડરે, વિષધર સર્પ સર્વ કદા;
આકાશના તારારે, છવજન્ત ને પૃથ્વી રદા.
અકાશી સહસ્રસુરે, બીજા તાપસ વળી;
સુનિ પુંદરે, સિદ્ધ સૌની મંડળી.
નવ દ્રોણસુરે, બારે ગ્રેહ વહિ વળી;
મારુતને ગણેરે, છત્રીશો રાજ્ય કુળી.
દશે દિગ્ગપાળસુરે, બાર અઘાઘશ વનરપતિ;
દશ કન્યાધીરે, સદગી સુદિ ઉત્પત્તિ.
તે સંતાનથીરે, સંતાતિ પ્રભા વાંધી બહુ;
પ્રભા ઘણી પ્રગટીરે, ત્રેલોક્ય ભરાયું સહુ.
ઋષિ કશ્યપનેરે, અદિતિથી બાર કુમાર હવા;
તપાંધીરે, વેવસ્વાન વંશ શેષે અભિનવા.
તેના પુત્રનુરે, નામ ધર્મશાન ધણું;
ઋષિ સૌ મળીરે, ભતિ કરે તેને કહું.
તે તો અધિકારીરે, યમપુર રાજ્ય કરે રહી;
વેવસ્વાનનીપત્નીરે, તાપ ન સહ્ય અતિસીંચ થઈ.

* કૃતિમદ્ધિ સત્તાવીશ નક્ષત્ર (દશનુ યુતિઓ) વંદનની જોડો.
૭. તેમાં વંદનને ત્રેલોક્યપર અતિ ખ્યાલ હશે, તેથી બીજાના આનાર
કશ્યપી દશે રાપ દેવાથી તેને કાષ્ટકર થશે કહેવાય છે. બંદે દશને
પ્રસન્ન થશે, તેથી કશ્યપી નામ પામશે કયા પ્રાણ થઈ, ખજ સતાન
થઈ નથી.

† જુલોરે એ સી હવી, તેમાં સુરૂપાં સીથી જોરો કરે થયા, તેમાં
દેવ, અશ્વ, બળ, લીમ, વામ, લગ્ન, વધા, ઋષિ, અન્યેષાદ, અદિત્યેન્દ્ર,
ભદ્રરૂપ અને મહાન્દ્ર એ અગિયાર સુખ્ય રહે. તેઓના પામેસ્વરૂપ નક્ષત્ર
છે. જુલની બીજી સીથી અર્ધર શત અને નિનાદોષ ઉત્પન્ન થયા છે.
‡ અંગિરસે રચ્યા અને સતી નામે બે સી હવી, તેમાં રચ્યાથી પિતૃઓ
થયા અને સતીએ અર્ધર વેળે પાતાના પુત્ર કશ્યપે. † કુશાશ્વને અર્ધ
અને પિષ્કળા નામે બે સી હલી. તેમાં અર્ધી મુશ્કેલી અને વિષજ્વાળી
સંદિગ્ધ, દેવસ, પુત્ર અને મંત્ર નામે ચાર પુત્રો થયા છે.

|| તારવેને નિનતા, કહું, પતંગી અને યાગિની નામે ચાર સી હલી
તેમાં નિનતાથી અરક અને સુર્યસારિષ વાજક થયા છે. કહુડી અનેક
નામ થયા. પતંગીથી પદાંગી થઈ અને યાગિનીથી રીક થયા.
† સુર્યને તેજ દમ સંકાપી તે વાગીરૂપ લઈ બાળી, તેની વંશો
વાહા રૂપે માયાવુરે થવા વેવસ્વાન બન્યા ને ત્યાં ને અર્ચ રહી તે

તેથી પુનઃકથોરે, અશ્વિનીકુમાર કાયા ધરી;
કાંચા* કોરોરે, તન સનિ પ્રગળ્યો કરી.
વિશ્વરૂપરે, ત્વંષ્ટા પ્રજાપતિનું તેજ છે;
સર્વ દેસનેરે, વિશ્વરૂપ બાણુજ છે.
દેવતાઓરે, શુર કરી તેના પાગ પૂજ્યા;
નયે ચરણેરે, આનંદે અતિ રીઝ્યા.
તે તો શુર બૃહસ્પતિરે, રીસાળ્ય માટે સહી;
વિશ્વરૂપનેરે, દેવે શુર કરી માન્યો રહી.
વીસાઈનરે, બૃહસ્પતિ સ્વર્ગ મૂકી ગયા;
આઘ્યા ભૂય જોરેરે, નર્મદા ત્રે તે રદ્યા.
સુતપુરાણિકરે, કયા ચૌનક પ્રભે ઊંચરે;
સલામાં જાણ બેઠારે, સર્વ સાથ યવજી ધરે.

વસણ

શ્રવણપાન કયા કરે જાણ, વજીન પશુકંપરે;
પદાધ્યાય યથોપદેય, કીર્તિભગવતપુરાણપ્રબંધરે.
શતિ શ્લોકપ્રમાણને વશસ્થાયે વરોધવાય: || ૬ ||

અધ્યાય ૭ મો†

કહું ૭ મું-રામ રામચી

પરીક્ષિત કહે પછે શુક સ્વામિજી;
તમે સર્વ પ્રીછો અંતર્યામિજી.
શુર અમરના બૃહસ્પતિ નેહજી;
રીસાયા કેમ સુર પ્રભે તેહજી.

આસ

કેમ રીસાયા સહસ્રાલ ઉપર, બૃહસ્પતિ મહાનાજ;
નિસ્વારપૂર્વક ને હડું તે, કહેા યુગને આજ.
આસ નેહન વહે વાણી, સાંભળો પરીક્ષિત રાય;
એક સમે બેઠો પુરંદર ત્યાં, રચી રમ્ય સભાય.
જુલકી સુખ નાની કીધી છે, રમ્ય આસન ધામ;
તેનીય કાઠિ દેવતાઓ, આવી કયાં પ્રભુભ.
ગ્રેહ મારુત વરુણ વિહિ, નવ દ્રોણ દશે દિગ્ગપાળ;
ઇક સાંનિધ્ય સર્વ ઉભા, રદ્યા તેણે કાળ.
સલા બેસવા યોગ્ય હતા તે, મેણ નમાવી રીશ;
ઇક્રાસનપર . બેઠો છે, સાક્ષાત મહવાધીરા.
જુલો ગાંધર્વ ગાન કરે, ગ્રહી વાહીન વંશ મુદંગ.
છત્રીશ ભતિ વાળ વાગે, સલામાં તે રંગ.
સર્વોપરી અપ્સરાનું લાં, પુંદર કહે છે નૃત્ય;
તાલ તાને છેદમાં ને, કલા કાન મુદંગ.

નર્મદાથી અશ્વિનીકુમાર થયા. * કંચાનું બીજ નામ કાંચા છે. † આ
સત્તવા અવ્યયમાં ગુરોથી લ્યાન થયેલા દેવતાઓએ વિશ્વરૂપની પ્રાર્થના
કીધી, તેથી તે પ્રેરાહિત વણ, તે કયા પ્રસન્ન છે. ‡ ઉદા.

અનેક સેવક ઉભા સાંનિધ્ય, કરચઢી હથિવાર; ૧૦
 ટોપ ટાટર સકે ઝખતર, ઝખારના અચાર,
 જરકસી જળકુળે છે, સુવંકિરણ સમાન; ૧૧
 અનેક પાર્વદ રક્ષા ઉભા, શોભતા ઝખવાન,
 આભયજી મહિર રત્ન હીરા, જડિત ઝકંકરમાળ; ૧૨
 દેખી શત્રુ નાશ પામે, અસિદ્ધતા કાળ,
 પ્રુપ પ્રેમલ કૃષ્ણાગર, સુગંધ વાયુ વાય; ૧૩
 ઇશ્વરી અર્ધાંગ મધયા, પ્રેરે રાજ સજ્જાથ,
 વાજન વાગે અવનવ, હોય પુષ્પને પર્જન્ય; ૧૪
 સુરપતિ સમા ત્રેલોક્યમાં, તે સમે નહિ કેા અન્ય,
 એવી સભા ભરી સુરરાય, બેઠા કરી ગર્વ અપાર; ૧૫
 ઉદ્ઘાસ પાગી આભિયા, શુર બુદ્ધરપતિ તેણીવાર,
 ત્યારે કેા ઉભા નહીં, મધવાએ ન દીધું માન; ૧૬
 અકેકર ઈંદ્ર ઘણું ભયો, બેસી રહ્યો યજ્ઞમાન,
 માન શુર પામ્યા નહીં, તવ મલ્લો કેાધ અપાર; ૧૭
 આ સભા સાથે શકને, શાપ દઈ કરું સંહાર,
 રહત નેત્ર દીસે ભયાનક, કેાધથી ધ્રુવે કાથ; ૧૮
 છેલ્લો વિષધર સર્વની પેરે, તેમ શુર બ્યાકુળ થાય,
 કેાધ દેખી બુદ્ધરપતિના, સભા ધ્રુવે સર્વ; ૧૯
 જો નાશ ક્રમણાં સર્વ અમરનો, ગળ્યો જોના ગર્વ,
 સભા તણને નીસધી, ત્રપિ રીસાની પેર ભાવ; ૨૦
 વિનય પાકેથી જોલતા, સુર શક* પડે ધાવ,
 સુર સ્તુતિ સ્તવન કરે ઘણું, ક્ષમા કરે બુદ્ધ; ૨૧
 શુરએ જ્યેષ્ઠિકા પ્રહારથી, સોને નસાડ્યા તતખેવ,
 ગળતો પાવક ઘુટે સીમિયો, તેમ શુર કોપે મહિયા; ૨૨
 તેનીશ કાઠિને નાશ કરુ, કોમ જ રીસે નકકહિયા,
 ઇશ્વરેનાં ત્રાસથી સી, અમર નાકા ભય; ૨૩
 દિષ્ટિ આગળ કેા ન થોસે, પડે આખરે બેઠા થાય,
 પાછા વળી સી આભિયા, ભયાં ઇંદ્રનું આસન; ૨૪
 શુર કેાધનું કંઠપાંત દેખી, ધ્રુવેથી મધવા મન,
 રીસાલી શુર આભિયા, બુદ્ધરેય દેવા ધાસ; ૨૫
 તપે જઈ બેઠા ત્રપિ ત્યાં, આરાધે અવિનાશ,
 ગુકડાવાયે દેવ હંકાર્યો, હુને જઈ હો ઇંદ્રાસન; ૨૬
 અમર શુર રીસાલી આભ્યા, મધવા હુવે જળહીન,
 ઘણા દેવનું કંઠક ચડ્યું, રણ સુભાટ ચડ્યો અચવાર; ૨૭
 રવર્ષ ત્રિપે જઈ શુદ્ધ મહંત્યું, વલ્યું હાકાકર,
 ચોતાવલ્યું ને પારકા, રણ માથે નવ જોગખય; ૨૮
 દેવ કાનવલ્યું રણુયાં, જુદું દારુણ થાય.

વાજન વાગે ઉભય સૈન્યમાં, ગર્જના બહુ હોય;
 મહા શુદ્ધ દારુણ પ્રવલ્યું, તેને કળી ન શકે કોય. ૨૯
 શુર શુક્રની વિદ્યાથી, ત્યાં બેઠે અચુર સર્વ;
 ભયે ઈંદ્ર નાઠો સંગ્રામ મૂકી, તણ મનનો ગર્વ. ૩૦
 સુરપતિ આદે અમર સૌકો, ગયા નાસી વન;
 રાક્ષસે સિસિધિ સર્વે લીધી, વળી હુદ્યું ઇંદ્રાસન. ૩૧
 બંધ બાંધી દેવતાને, વિષમ દીધા માર;
 એક શુરબુદ્ધરપતિવિના કોમ, બાંધ્યો સુરને અકુદ્ધાર. ૩૨
 ઈંદ્ર આદે અમર સી કો, આભ્યા પ્રહલા પાસ;
 સ્વામીરાણે રાખો અમરને; અચુર ભયથી પામ્યા ત્રાસ. ૩૩
 શુરજી રીસાલી ગયા, નથી આશ રહેતી ભગવંત;
 અચુર કામ્યા સર્વ કેા હવે, આભ્યો અમારી અંત. ૩૪
 ત્યારે પિતામહ સાંધી વડે, સમીપી સર્વ ક્રુમાર;
 શુર વિના રહેવા તણે, તમને નહિ અધિકાર. ૩૫
 શુર વિણ્યા જ્ઞાન સૂત્રે નહીં, ને શુર વિજી જ્ય નવ હોય;
 શુર વિના નશુર સહી, તમને ન માને કોય.* ૩૬
 પ્રહ્લ આસાથી દેવ સર્વ મળી, શુર કર્યો વિશ્વરૂપ;
 ફેરી કંઠક સજ* કીધું સહી, રણ ચલ્યો મધવા ભૂપ. ૩૭
 ઘણું શુદ્ધ વાસવે, રાક્ષસ કર્યો સંહાર;
 ઇંદ્રાસન મૂકી રાક્ષસ જો, નાસી ગયા તણાળ. ૩૮
 ઇંદ્રાસન પાછું મૂકાવ્યું ને, ઇંદ્રની ફેરી આભ્યા;
 મહુએ ઇંદ્રને કલ્પ આપ્યું, ત્રુણા કારંગવાણ. ૩૯
 કલ્પ પહેરી દેવ જીત્યા, ફેરી બેઠો ઇંદ્રાસન;
 પશુ શુર બુદ્ધરપતિ વિના, દેખીયે સુનું સ્વર્ગસુવન. ૪૦
 પ્રહ્લવચનથી વિશ્વરૂપને, શુર લીધા દેવે;
 શુરકૃપાથી ઇંદ્રાસન તે, પાછું લીધું જોવે. ૪૧

વસંત

પાછું લીધું તતખેવરે, રણમાં મધવા જીત્યો સહી;
 સમાધાયા મધા પૂરણ, જો કેા સાગવતની કહી. ૪૨
 ક્ષતિ કીમ દ્વાવતને પદ્યરસે રાખોપાયા: ॥ ૭ ॥

* પછી બહાલે કહ્યું કે, તમે ત્વજાના દીકરા વિશ્વરૂપને શું કરો એ રીતે બજાવે વાચક સાંભળી ઉંદ્રે વિશ્વરૂપ પાસે બળને કહ્યું કે, આત્મકે બજાવતી મૂર્તિ છે, વહીવ મનપતિની મૂર્તિ છે, માઈ ઇંદ્રી મૂર્તિ છે, આ સમગ્રદેવ પુત્રની મૂર્તિ છે; મેન દેવાની મૂર્તિ છે અને અતિવિ પીતે મધ્યપ્રી મૂળ છે, માઈ પીઠા પામેલા અંગે તારા વહીવ અને અતિવિ હિમે, માઈ રણુથી વહીવે અમારી પીઠાને તપથી મહાદેવ તારે અમરની આનાં બાળની બેઠેમો. હું કે જે વેદે અજુનરિ છે, તેને જાણે શુરે વધાની મારતી બેઠેમો હીએ. પછી વિશ્વરૂપે મરાત વર્મ દેવાદિ દેવતાને કહ્યું કે, એ કે પુરોહિતવણું મળીવળા પુરોહિતે પિકલેતું કે મને જલનેજ દાપ કરનાર છે, તથાપિ તમેજી માગણી કરી, તેથી તે કામ હું કરીશ છું. કેવલે વહીવેતું કહી માન્યું, એ ન એક ધર્મ છે.

* આરિયા નામે વાર કરીને તાત મૂલ ભવવલ્લભી નથી.
 ૧ પછી ઉંદ્રે મનમાં પછી પદ્યતાપ પ્રીયા કંતો તેણે શુને પારને
 નિઃજા રોધ્યા, પણ તે અણેય મઈ ગયા જાણ્યા દેવા.

અધ્યાય ૮ મો*

કડવું ૮ મું-રાગ વેરાડી

શુકલ કહે સુભ રાગન, આ પદ્યકંધનું આખ્યાન;
વિશ્વરૂપ શુર ક્રીપા દેવ, દેવ સર્વ નાહા તત્ત્વેન.
નારાયણાત્મક મંત્ર જ જેહ, શુરને મધવાને આપ્યો તેહ;
જપે આ પ મંત્ર અષ્ટાક્ષર તણે, સહસ્રાક્ષ મન હુરપ્યો ઘણે.
તે મંત્રથી હરિ હવા તુષ્ટમાન, આભ્યા ઇદ્ર-પાસે ભગવાન
કૃપા કરી આપ્યું વરાહન, ક્યાનિધિ ઉભા સંનિધાન.
કવચ નારાયણ આપ્યું હરિ, નખસિખ અંગે રક્ષા કરી;
અંગન્યાસ ક્રીધા મહારાજ, સુરપતિના સર્પો શુભ કાજ.
શકને કૃપા કરી કરણાલ, અંતર્ધાન હવા ગોપાલ;
નિલે જપ અષ્ટાક્ષર સોય, નારાયણ નામે જય હોય.
તવ પ્રશ્ન કરે પરીશિતરાય, નારાયણ કવચ કેવું કહેવાય.
વિતારપૂર્વક કહેા તે કવચ, જેથી ઇદ્ર રક્ષણ પામેા સત્ય.

શુકદેવઉવાચ:—

સુભ એકામચિત્તથી ભૂપ, વિશ્વરૂપે કહેલું કવચ અનૂપ;
વિશ્વરૂપ ઇદ્ર પ્રત્યે જોવારે, જે કવચ સદ્ય ભય ત્રાસ હરે.
કોઈ ત્રાસ આવ્યો હોય ત્યારે, નારાયણ કવચ કરે કાર્ય સિધરે;
હાથ પગ ધોઈ આશ્રમન કરવું, ઉત્તરે મુખ કરી જનોઈ ધરવું.
અષ્ટાક્ષર હાદય મંત્ર ઉચારી, અંગન્યાસ કર-આસ કરી;
વાણી નિયમ મન રાખી રહેવું, નારાયણ કવચ પેરી લેવું.

કેં નમો નાતાવળાય મંત્ર કથી, ન્યાસ કરવો સર્વોગે પ્રથમથી;
પાંગ ઇંદ્રજી સાધજ તે પેઠે, હૃદય વક્ષસ્થળ મસ્તક સપ્રે.
વણીતુકમે ન્યાસ કરવું, કવચ ખેડી સર્વોગે ઉગરવું;
પછી ભણવું કેં નમો માનવે વાહુદેવાય, દ્વાદશાક્ષર મંત્ર એ કહેવાય.
એ મંત્રથી અંગુળી આદિ હસ્ત, ન્યાસ કરવો હસ્ત સમસ્ત;
પછી ઈંચિળે નમઃ મંત્ર ભણવો, ઓંકાર હૃદયને સ્વામિ ગણવો.
ધિકાર મસ્તકે, વ્રજકૃટીમંધ્યે, જ શિખાએ, ને મેઝા ન સર્વ સંધિયે,
મકારને મઃ અઘ્યાયકદ એમ કંઠી, દિગંધમાં જોડવો સહી.
પછે નારાયણનું ધ્યાન ધરવું, પછે નારાયણ કવચ ઉચારવું;
ઔ શાબ્દને પ્રથમ કરવો ઉચાર, કરવી સ્તુતિ તે નિર્વિઘ્ન.
પ્રભુ ગરુડગામી અષ્ટ સિદ્ધિવાળા, અષ્ટબાહુ ચંપક ચક્રચરનારાં
ગદા બાણ ધનુષ પાશ ધારી, હરિ ભગવાન રક્ષા કરને મારી.
જળાન્તે આ દિવસે જેઓ વારી, મત્સ્યાવતાર રક્ષા કરને મારી;
સ્થળમાળાનુક્રમ વામન રક્ષને, ત્રિવિક્રમ અંતરિક્ષમાં રક્ષા કરને.
વનસંઘામાદિ સંકટસ્થળમાં, નૃસિંહભગવાન રક્ષા કરને હરણમાં;
વરાહ ભગવાન માર્ગમાં રક્ષા કરને, શિખરે મથુરામાં શિવતા
કર ધરને.

* આ અઘ્યાય અધ્યાયમા નારાયણકવચથી રક્ષા થયેલી છે એની કોવા
છટે દેવાને ગિરિ, તે નારાયણકવચ વિશ્વરૂપે છટ્ટે કવે રીતે કહ્યું. તે
કથામાં છે.

† જે મંત્રથી હાથની સર્વ અંગુળી, હથેલી ને હાથનો ન્યાસ કરવો.

પ્રવાસમાં રામહણમણ બંને બ્રાત, રક્ષા કરને લવકુશના તાત;
અશિચાર આદિ ઉશ્મર્ય જેહ, નારાયણ રક્ષા કરને નિજ જેહ.
નર ભગવાન ગર્વ મારને, યોગબ્રંધથી દમતોય તારને;
કર્ણબંધથી કપિલદેવ રાખને, સનતકુમાર કામથી રક્ષા કરને.
માગે જતાં દેવ નમન ન હોય, હૃયથીવ પ્રભુ રક્ષા કરને સોય;
ભગવત સેવામાં વિદ્યા જો થાય, નારદ મુનિ રક્ષા કરને ત્યાય.
પાપ કર્ય કરે યાદિ નર્કાધિકારી, કચ્છાવતાર રક્ષા કરને ત્યાં મારી;
કુચકથી ધનવંતરી રક્ષા કરને, કામ ક્રોધ મુખભેદ રક્ષને.
લોકાપવાદ આવે કહે અંગે, સદાવતાર રક્ષા કરને તત્ત્વસંગે;
લોક ઉપધાત સમે બળભદ્ર યજ્ઞે સહાય, ક્રોધ વચે ચેષણ
થકને માંદા.

વેદન્યાસ મુકાવને ગરાન, પાખંડ તબવી છુદાવતાર જેને શાન
કાલના મેલરૂપ કળિયુગથી સ્વામિ, રક્ષા કરને કંઠી બાહુ નારી.
પ્રાતઃકાળમાં ગદાવડે માર, દેશવ ભગવાન રક્ષા કરને ચારુ
સંગ્રહકાળે રક્ષા કરને નાય, વેલુધારી ગોવિંદ ધરને હાય.
પૂર્વીકાળમાં રક્ષા કરને મારી, સારંગધારી નારાયણ સુસારી;
મધ્યાહ્નકાળે સંકટ આવે ધણું, રક્ષા કરને શ્વકધારી વિષ્ણુ.
અપરાહ્નકાળમાં સહાય કરને, ધનુષધારી મધુહાદુ હાંપ હરને;
સાંધ્યાંકે રક્ષા કરને આવી, ત્રિમૂર્તિ માધવ અનંતનાગી.
ઈન્દ્રિયોના સ્વામિ શ્રીભગવાન, પ્રહોષકાળે રક્ષા કરને રાખું ધ્યાન;
અપરાત અપરાત રક્ષા કરને પ્રભુ, પદનાભ પરાક્રમિ વિભુ.
પાછલી રાત્રિના રક્ષને ભગવાન, શ્રીવત્સધામા સંનિધાન;
પરોઢિયે રક્ષા કરને મારી, જનાર્દન પ્રભુ શમશેવ ધારી.
પ્રભાતે રક્ષને હામોદર દક્ષ, સઘળી સંધિયે વિશ્વેશ્વર પ્રત્યક્ષ;
રક્ષાએ આવતો સર્વદેવ, સચરાચર બ્યાપક પ્રભુ અવશ્યધેવ.
પ્રલયકાળ-અગ્નિ જેવાં તિલ્લુ ચક્રે, બાળ શત્રુ સૈન્ય પ્રત્યક્ષ;
બજામળી પ્રભુ ભૂગે ગદા, ભૂત યક્ષ રાક્ષસના કર ચૂરા.
જ્યોતી ગદા છે પ્રભુને પાશ, રક્ષા કરને મારી કર તું સ્ફુલ્લ;
પ્રભુના ખ્યારા પવિત્ર ચંપ, પિચાચ બ્રહ્મ શક્તિને હે તું કંપ.
નસાડ પ્રથમ ગ્રેત રાક્ષસ આદિ, કુષ્ટ મારીને હે તું પ્રસાદી;
અરુઢ કાષ શત્રુ જે સુજ હોય, નેત્ર ઢાંકે ઢાળ કુષ્ટ ન ભેય.
કુષ્ટની દૃષ્ટિ હરિ લઈ રક્ષા કરને, ભગવત નામ અસે જેનું
લય થને;

ગરુડ ભક્ષાનકંઠસર્વ કાપો, વિષ્વકસેન નામથી અમરપદ આપો.
નામ રૂપ વાહન પ્રભુનાં જેહ, રક્ષા કરને અમારી સર્વ તેહ;
યુદ્ધ હિંદ્રિ મન અને ગ્રાણ, પ્રભુ પાર્વદ રક્ષા કરને નિર્વિલ્-
સર્વ જગત છે પ્રભુ રક્ષક, નારી કરને ઉપદ્રવ ત્રિવલ્લભપુપ;
સર્વ સ્વરૂપે ને સર્વ કાળે, માયા મુકાંબી મુદ્રિત તું આવે.
દિશા પુણી ઉચ અને નિચે, બહાર અંદર અને સર્વ દિસે;
રક્ષા કરને પ્રહ્લાદ હરિશ્ચંદ્ર, નીસહ ભયથી મુદ્ધાન્તે જગત.
જેવું કવચ વિશ્વરૂપે દીધું, છદ્દે પડેવું કારણ તેનું સિધ્ધું;
ધરી કવચ નારાયણુત્તમું, છાતે જગત રક્ષા નડે ન અણુ-

પદ્યજુ

કરે તેહ ઉપાય અમર સો, વર પાત્રી પાછા વળ્યારે;
ચોતા જન સુખ હરિ વાળે, હરિ સુખ જાણે નવ કળ્યારે.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે વરકથા નવનૃપાય: ૧૯ ॥

અઠ્યાય ૧૦ મો

કલ્પ ૧૦ મું-રાગ વેરાડી

ગુકલ વાણી જોણીપરે જોલે, સાંભળેા ખરીસિત રાય;
આમર સોઠા દેણે મળીને, દહીંધિ ત્રપિ કને જાણે.
સ્તુતિ સ્તવન પ્રભુઅ કરી, જઈ અંદે નગાભ્યાં સીયા;
જ્ઞાપિત્ર અપિએ દેવ સર્વને, રીધી છે આશીષ.
અહરમાન કીધાં અમરને, આપિયાં આસન;
અમર પ્રતે જોલિયા ત્યાં, દહીંધિ અપિ વચન.
આ અર્થે આભ્યા આ ક્ષાનક, અમર સરવૃં કંઈ કામ;
તોણે ક્ષમે ત્યાં કંન્ટે આપી, કથોં હંડ પ્રભુઅ.
સ્વામી વૃત્તાસુર શાસક પ્રગટ્યો, મહાભાગિયો અંદારી;
દેવ અપિ જન માનવ પીઠ્યા, ઘણી પ્રત સેહારી.
તેના ભયથી અમેા નાકા, તમમાં પામ્યા તાસ;
વન વિષે અમેા જઈ રહ્યા, તવ વાણી હતી આકાશ.
વૃત્તાસુર મહા બળી છે, કોથી નહીં છુતાય;
કો પાપીને હજુવા અર્થે, કરજો એક ઉપાય.
દહીંધિ અપી કનેથી અરથી, જાતી લાવેા દેહનું;
પિયકર્મ પાસે જઈને, વજ્ર ધડાવેા તેહનું;
કો આયુષ કરગાં કરી, જ્યારે વડશે વજ્રાધીશ;
તે વજ્ર થેગે વૃત્તાસુરનું, સીધા છેદાશે સીધા.
તે માટે અમેા અહિ આભ્યા સો, અસીયાવચ્ચાસ્વામિ;
ત્રિભુવન જન સર્વ ઉતારે, તમથી અંતર્યામિ.
કોવાં વચન સુણી અમરનાં, અપિ દહીંધિ વિભાસે માન;
સો દેવ મળી યાચે સુખ અરથી, રહ્યાં ત્રિભુવન જન.
અથા દેહી અમરને અર્થે, પ્રાણ તણું તત્તજેવ;
પછી રૂંદિનર પ્રતે વાણી, જોલિયા ત્રપિ દેવ.
તમેા સો મળી ગાહશં, અરથી યાચે છે આજ;
પણ દેહી તજતાં છે દોડિહું, અપાર સુરનાં રાજ.
પણ તમ અર્થે આ મિથ્યા દેહી, કૃતારય થાય મારી;
જન સાર્થક થયો મારો, એમ ને વાત વિચારી.
તે સમે ઉત્તર સુમે બેઠા, અપિ કરી દહીંસન;
પરણીપરનું ધ્યાન મધું, આરાધ્યા જગજીવન.
દહીંધિ અપિએ જિત આરેખું, સ્તુતુંજને ચાલું;
કર ગાયે જમમાળા શીડીને, કરે હરિનું રમણ.
જોવી રીતે ગેગ ધ્યાને, હેહ તમચેા વાકાથ;
પણી સુખ સાચે પહોંચા, પેહુંકે અપિ તે દયાળ.

૧૯. રેવા રાજ્યા અપવચન દહીંધિનાં વાકાથી પહોંચું વજ્ર લઈ
દેહ દેવા રાજ્ય રાજા અને તેના સંભળી દેવી સાચે સુખ કેજી,
એના પાપાન છે.

પછી ઇટે અરથી અપિ શરીરનાં, કહાભ્યાં તે વાર;
વિશ્વકર્મને તેકાથી આપિયાં, તે વજ્ર કરવા નિધાર. ૧૯
વિશ્વકર્મએ વજ્ર ધરીયું, વિષ્ણુ કલ્પકાર;
જગદ્ગે જ્યોતિ તેજ અદ્ભુત, તીવ દારણુ પાર. ૧૯
વિશ્વકર્મએ કળા ચોતાની, સો વાપરી તે કાગ;
તે ઇંદ્રને આપિયું સહી, હરગિયેા મુર ભૂપાળ. ૨૦
ઇંદ્ર ઝોરાવતે અહિયો, કર વજ્ર ધર્યું તહાળ;
સંખ નાદે દયો દિશથી, આવી અભ્યા સુર બાળ. ૨૧
અંતરિશ મારી સુદ કરતે, આપિયો સુર રાય;
તેરીય કોટિ સાથ ચેાડા, અમરની ચેાડાથ. ૨૨
હજારું સર્વે સાથે આભ્યા વૃત્તાસુર, ચેપિયો રણસંજ;
અન્યોન્ય રાંધનાદ થયા, ને સુદનો કયો આરંભ. ૨૩
અજા એડાં બળહુળા ફરતી, ચક્રમવી તલવાર;
સેળસેળા દેવાનવ, કરે મારો માર. ૨૪
તેરલામાં વૃત્તાસુરનું, સેન્ય નાહું જાણ;
વૃત્તાસુરે તેનાને, કહ્યો આ ઉપાય. ૨૫

વૃત્તાસુર વચન:—

જન્મે તેને જાણું છે, નહિ મૂકેા મામ;
પિછ પિછ સર્વેથી શુરો, જોણું જનનાં નામ. ૨૬
ગરુડી યથા બહુ મળે, પરદેહિ સુખાસન;
સ્વર્ગતણી અપસરા સર્વે, પ્રેમે સેટે તંન. ૨૭
ગેગ યાગથી સુદે મરણું, ભણું બહુ કહેવાય;
સુદે પાછી પાત્રી કરે, તેના પૂર્વજ નરકે જાય. ૨૮
પછે ધણા કાળ સુદ કીધું સહી, કેમે ના અણે અંત;
ત્રેતાયુગે નર્મદા તીરે, વત્યા તે બળવંત. ૨૯

વસંતુ

વત્યા એ બળવંત રણમાં, સુદ અપવિમિત યાદ્યરે;
ભાગવત વરકથા કથાનાં, પૂણું હશ્યાધ્યાપરે. ૩૦
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે વરકથા નવનૃપાય: ૧૦ ॥

અઠ્યાય ૧૧ મો

કલ્પ ૧૧ મું-રાગ માર

ગુકલ જોલિયા સુખ પરીસિત રાય, વણું દેવદાનવને સુદ યાચ;
તીમ આયુષ કરગાંદે ધરતા, હોકારના રાજ પાંખાર કરતા.

૧૫. ૭. વસુ, અહિવ, અન્દરીમાર, વિદ, અનિષદ, વાયુ, કાષ્ઠ, સાય અને વિશ્વેશ્વરનામાં તે ગેગામાં સુખ દતા.
૧૬. † નાગ્નિ, સંહાર, જનવો, દિપદ્વી, કપાળ, અંજલ, દયમોર, શશિરા, વિષ્ણુવિષ્ણુ, મણિપ્રજા, પુણિપા, વરપત્રો, મહેતિ, હેતિ, ઉત્તવ, સુમાશી અને માલી વગેરે દમરો રાણીયો તેની રોનામાં દતા. ‡ તે દેવો પણા પછા મકાનાં અસીધી લેખા. ઉદે દતાસુર વરપત્રો દેવો આભ્યા દતા.
૧૭. † અનિવાર્યા અર્થવામાં ઇંદ્ર સાથે સુદ કરતા દતાસુરે બંધિજને જાન-સુખ કેજીયો વાનો કીધો, તેની કથા છે. ‡ અહિની માંદી નામની ૩૩ લીધી સહીની તમામ વાત મૂળ ભાગવતમાં દરાખ આવાચર્થ છે.

સજીટોપ ટાટર બળતર ભાલા, ઘણા સ્વાર ને છે ઘણા માંહે ખાળા; લયબધ ઉન્મત્ત સમર્થ શૂરા, પડે ઘાય છેઘાય ને ઘાય પૂરા. મહાયુદ્ધ આયુધ રણ માંહે માટે, પડે શીશ પૃથ્વી ઉપર ખડક પ્રહારે; ળંગળ ને સાંગ તલવાર ખાણુ, વાને અંગ અભંગ ને બાય પ્રાણુ. મુઘલ તોમર અટ્ટી ચુર્ચ હાથે, અન્ય માટે કરી રીસ માથે; ભીંડિમાલ ખગુવા ખંજર ધારી, અખંડ લોહહંડ પ્રચંડ ધારી. છુટે ચઢ બંદૂક ને નાળ ગોળા, દેખી નાસતાં દેવતાં દેખીડોળા; સજીસુલક કરતાં શર બાણ છુટે, લેસતા છુટે લોણ કપોલ છુટે. બહાં પંચ શખી વાછળ વાળે, ધન ગર્જના ઘોર ગંભીર ગાળે; નાકા દેવ્ય દરોહિણ મામ મૂંડી, પડે આખડે માટે ધસી દેવ હુંડી. ઘણા દૈત્યનો નાશ સજી માંહે લીધો, છાલે સંશામ યશ રાકે લીધો; વૃત્રાસુર તે નાસતો સૈન્ય દેખી, અધવા પ્રત્યે બોલતો ભર્મ દેખી. વૃત્રાસુર વચન:-

જે નાસતા ચુરખ સંશામ હારી, તેને રણમાંનું હુલે વજ્રધારી ? રણ નાસતા પુકે સુસટે ન જવાય, વીર હોય તો સેહેજ બળ-હાંક ધાય.

એવું કહીને બાળવો ઇંદ્ર સામે, દેખી દેવનો સાથ સો ત્રાસ ખામો; કહે ઇંદ્રને બળ હોય તુજ હાથે, તો યુદ્ધ કરી યાકરો તું મુજ સાથે. શુકવચન:-

વૃત્રાસુર ઇંદ્ર સંશામ માંડી, રણ લોભ્યનો કામ કોણે ન છાંડો; વાહનથી ઉતરીયા વીર બળીયા, વજ્રના મલ યુદ્ધ નય બધે કળીયા. પાદી ચીસ વીરો અંગ ગાંઠે, મહા પ્રોહું આયુધ અંગે પહાડે; શરીરે શરધાત શોભીત ધાર, શોભે દેવીના કુંભ પાછળ ભવાર. મારે વૃક્ષ મોટાં સમૂખાં ઉપાડી, કરે પાપાળુના પ્રહાર પર્વત કાડી; એવો દેવદાનવ સંશામ ધાય, લંગાણુ ળંગાણુ સહસ્ર કપાય. મહા મોટ ભેદા બેહુ વિદારે, શરીરે નહિ શુદ્ધ ને ઘાય મારે; દેશ વૃક્ષ સમાન શરીરે બાસે, દેખી છુદ્ધ દારુણ સુખદ ત્રાસે. મુખે દૈત્ય ગર્જતો છેશ્યામ કાળો, આવી ઇંદ્ર સામે દંસીદંત પાળો; હિનેત દાવાળા અધિ ભવાળ, કેવે સુહ ફરકે જેમ સર્પ કાળ. દોડી શક સામે આવ્યો દોટ દોતો, વાગે દેવનાં શલ સંશામ લેતો, ઉમ આયુધ ઇંદ્ર ઉપર નાંખે, મુખે ગવ વાણી ઘણી દુદ્ધ બાળે. વૃત્રાસુર વચન:-

બળ હોય એ સુરપતિ અંગ તારે, તો આવ ભજ્જ સાથ ભાય મારે; રણ સુદ મૂંડી રમે બળ નાસી, સંશામ તવ માં કરે દેવ હાંડી. ઘણા દૈત્ય અમારા પૂર્વે સંહાર્યા, કદી કપટ સર્વે છેવરીને માર્યા; આજ ભેડે બળ સર્વે હું તારું, ન મૂંડું મથવા તુજને હું મારું. અડધા પ્રહસદાવારા શુર હવારા, મૂંડા બંધુને મારલુહારા; યતુ તું સહાનો થયો મારો, હવે ઉગરાયો નથી તુજને અપાર. મારીશ તુજને પ્રચંડ યુદ્ધ કરીશ, દીર્ઘિને સહજમાં હણીશ; રાક્ષસ પેરે કરે તું દૈત્ય, વિષ્ણુ તારી ધિક્ષા અધર્મી ઓ ઇંદ્ર.

આવ હાથ ભેરે હવે મારો, સદ્ય લઈયા હું મારણ હવે તારો; કદાપિ તું મુજને મારશે, કર્મ બંધનથી છુટી તારશે. નાંખ નાંખ અગોષ અત્ર તારું, જટ શીર કાપ હવે તું મારું; બર્થ ભરો ન તારું એ વજ્ર, નિરો સુજ શિર છેદશે એ વજ્ર. બન્યું અત્ર એ દમીચિના તેજનું, અત્ર વજ્ર થયું એ હું બળું; વળી બન્યાં પ્રભુ પોતે હોય, વિજય લક્ષ્મી ને શુભ સર્વ સ્થેય. થશે તારો વિજય એ બળું, પણ ભય હું મને નવ આલું; કરશે નાશ મારો તું સહેજે, તેથી અમર થશે મારી દેહ ભે. એ પ્રભુ કૃપા માળવી ન સહેલ, માર માર કરે શક તું પહેલ; કરે વજ્ર પ્રભુનું રતનનું, કરે પાપીને એ પ્રભુ પાવન. નથી ભેઈંટી રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ, નથી ભેઈંટી મુને નવનિધિ; ઇચ્છતો નધિચર્ગ પાતાળનું રાજ, નથી પ્રાસંગિક ભેઈંટી આજ. હું માયામાં લોળાવ્યો, તેથી થયો છું બહુ બહુ હરાયો; તેને તારો પ્રભુ ચેતવ્યો, દેહ વાસના કાંતે બહુ નાગી. મથવાને એમ કોતાઓ બહુ, પછે લકવાને લાગ્યા સહુ.

મથવા પ્રત્યે એવી રીતે, કહે વૃત્રાસુર રાયરે; એકાદશ અધ્યાય હવા પૂરણ, પદરકંથ તણી કથાયરે. હલિ શીમહારણે પદરકંથે ચોદાસોધ્યાન: ૫ ૧૧ ૧૧

અધ્યાય ૧૨ ભાગ

કનુ ૧૨ શુ-રાગ સામેરી

શુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળો પરીક્ષિતરાય; વૃત્રાસુર ને ઇંદ્રના યુધનો, કહું મહિમાય. ૧
બાણ વૃદ્ધિ કરે ઘણી ત્યાં, થઈ રક્ષો અધકાર; ગદા અગ્ર પરિપ ફરશે, તીવ્ર દારુણ માર. ૨
આપાર ગ્રહકે જગન મહામણી, રત્ન હીરા ભયોત; શોભે ધનવાદળ વિષે જેમ, ચાગકતી વિધોત. ૩
સામ સામા આવિયા રણ, વૃત્રાસુર ને શક; શબ્દ બંદે વાણી છુટે, મદગદે રથ ચક્ર. ૪
વીર હુંજે ધણું મુજે, ન સુરે રવિ તેજ; સભાગ બળ કર્તાત કરતા, પરાક્રમી શ્વરેજ. ૫
જેમ વડે દંતી કોપયું, મઠ બપોં મહા નિકાળ; એમ વૃત્રાસુર ને ઇંદ્રનું, યુદ્ધ થયું તેણે કાળ. ૬
પૂંછે ગ્રહી ગજ ફરે રણ, કરે બળિયા પ્રહાર; પોપાણુ શિખર શિવા પર્વત, કરે વૃદ્ધિ અપાર. ૭
વૃત્રાસુર કોષે યાગ્યો, મહા યુદ્ધ કીપું એક; તે સમે રણમાં યદી, નાચી ગયા સો દેવ. ૮
પછી ઇંદ્ર ઉપર ધસ્યો રાક્ષસ, કરે ત્યાં બહુ માર; તેણે સમે શકના જગમાં, હવે હાહાકાર. ૯

* આજના અધ્યાયમાં ઇંદ્રે મહા યુદ્ધમાં રથાગ્રમે મારો, તેમ જાપાનં જ.

પછી વૃત્તસુરે એક શીલા, મારી દીસતી પ્રયંક; ૧૦
 વળ પ્રહારે સુરપતિયે, આવતી કીધી શત ખંડ. ૧૦
 પછી કોપથી ત્યાં વૃત્તસુરે, માર્ય ઉપાદી ઝાડ; ૧૧
 ઇંદને વાણ્યું સહી, તેણે પડ્યો ઝગે ખાડ. ૧૧
 પછી સાંગ અહીં કર વાસવે, ઘેરા વિશ્વસિત દેશ; ૧૨
 ઘૂઘરીતા સ્વર રણજી, એવા સુસટ જળીયા જોય. ૧૨
 પછટ્ટી કરમાં થકી અણિ, અગ્ર અગ્નિ જ્વાળા; ૧૩
 ત્રિભુવન ઉત્પાત થયો, ખગળભયમાં સ્વર્ગ પાતાળ. ૧૩
 ભમવા લાગી દયો દિશા, શોભી અગ્નિ આકાશ; ૧૪
 અંત પ્રયોજન શીઘ્રે આવી, વૃત્તસુરને પાસ. ૧૪
 અનંક આપ્યો રાક્ષસે, પાશ્વમાં કરવા ઉંડ; ૧૫
 વેદમંત્ર વાસવથકી, કેમે ન પામે ઉત્કે. ૧૫
 શીઘ્રે શબ્દ કરતી આવી, બેઠી દક્ષિણ કર માંડે; ૧૬
 છુગ ભેદી અંગ ઉઠી, કયોં વ્યાકુળ ત્યાંડે. ૧૬
 વૃત્તસુરને શરીરે, પ્રગટયો ઘણો પરિતાપ; ૧૭
 અગ્નિ જ્વાળા અંગ લાગી, મળાણ સાંગ પ્રતાપ. ૧૭
 એણે જેખી ઉત્તરો, ગળપાદી મધવા દેવ; ૧૮
 વૃત્તસુરના છુગ વિષે જઈ, વળ માણ્યું જોવ. ૧૮
 તલકાળ છુગ* જાગી પડ્યો, કણુમંદિ ભેતાં ધણે. ૧૯
 વૃત્તસુર મનમાં વિશ્વારે, હવે આણ્યું નિશ્ચે મણ. ૧૯
 સ્થિર વહેતું નવ રહે જેમ, પર્વતથી નીર ઝણે; ૨૦
 ગભસ્તદ મધવા હવે, કરી સ્મરણ અશરણશણે. ૨૦

* હાય કપાલથી વૃત્તસુરે ઇંદને લગભગમાં પ્રહાર કર્યો, તેમ તેના ઘાતને પણ પ્રહાર કર્યો. તેથી ઉદાના હાથમાંથી જળ હેલું પડી ગયું. એ વૃત્તસુરે અત્યંત શેડું અને ભદ્રદૃષ્ટ પરામ કહ્યું, તેથી ઇંદ રાક્ષાસ નહિ. શબ્દની સમજ સ્વદહસ્તથી પડી ગયુંજ વળ ન્યારે ઇંદે લીધું નહિ. ભારે જગાડાર હંદવા લાગ્યો કે, હે ઇંદ! તું મને લઈને અને માર, માં બખતે યુગલે ન લેજાય, દલિયાર મારી શબ્દ કરવાની ઇચ્છાના લેવા દેવાઈતી થોડી નિદર મનથી જ એમ થોડ નહિ. કયાંય વિષય પછ વાય ને કયાંય પરાભય પછ વાય. સર્વત્ર નય તેો નારાયણની ન વાય છે. શરીરની સક્રિય, મનની સક્રિય, ઉદિગ્રીની સક્રિય, માણ, અમરપણ અને ગરુડ જેવોડાં કારણ ન કાળ છે, પણ તેને કોઈને ન ભણવાથી નહીં રહેને તેના કારણપુત્ર માને છે. લાક્ષ્મીની પૂજાની અને વંદના મુગ, નયનવંદના વંદનામાં રહે છે, તેમ સખામાં પ્રાણુઓના ઇષ્ટવંદના વંદનામાં રહે છે જેમ ભણુએ, જેટલા મટ્ટ વરા, અપયસી, નય, પરાભય, ક્રુપ, ક્રુપ અને હંદિય તથા મણ, હર્ષ કે શોભ રાજાને જોઈએ નહિ સત્, જા અને તમ પ્રક્રિયા ગુણ છે, પણ આકાશના નથી. આત્મા તેો કૃત્ર સહી છે, એમ ને ભણે, તે હર્ષ શોભિતી બખતો નથી. હે ઇંદ! હું રાહી ગયો છું, મારા હાથ તથા દલિયાર કપાલે મયાં છે, હવે તારા પશ્ચ લેવાની જલ્મણી હું ને વખાસિત પરામ કહું છું તેને આ સુદૃશથી જાણાર છે, આમાં આણુરૂપી પાણી છે, વાતનરૂપી સોજાડાં છે અને આણુરૂપી મટ્ટ હું છે, અને આ સુદૃશમાં જલ નિતરી તથા કણુ દોષયો, તે ન્યારાઈં શામલ નથી. એવાં જગાસમાં વણુ સળભો, ઇંદે દિગપટ રીને મળાં વધારી હતું છે, હે કાલત, તું ભરપાત છે. કાણ કે મોક્ષના સ્થાનો ભગવાનમાં નેના અગ્નિ દોષ, તેને સ્થાનથી શબ્દ પામ્યું હઈ પ્રયોજન નથી. [અ. ભા. સં.]

વૃત્તસુરે કોપે ચલ્યો, એક જાદી પરિવ વિશાળ; ૨૧
 ફેરવી મારી ઇંદને, પછી ગાળયો ભૂપાળ. ૨૧
 અન્યોન્ય યુદ્ધ સળભું, વિશેષ વાધ્યું ત્યાંડે; ૨૨
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ વાસી, બુધે યુદ્ધ સૌ ત્યાંડે. ૨૨
 ઘોર શાષ્ટ્ર પ્રયંક ફરી, ઉત્પત્તેો રાક્ષસ રાધ; ૨૩
 ઇંદ સામે આવિયો, મન મંદિ દોષ ન માય. ૨૩
 એરાવતને ત્રિશુળ મારી, જાયક્યો તે વાર; ૨૪
 ગજ સહિત ઇંદને ગળતો, હવે તે નિરધાર. ૨૪
 ગળ્યો મધવા સાંભળ્યો, સુર સર્વ પાગ્યા પ્રાસ; ૨૫
 ત્યારે દિશ નાક સહી, જય તણી મૂઠી આશ. ૨૫
 ભારે હાંહાકાર હવે સહી, દળ સર્વ નાકું ભાય; ૨૬
 રાક્ષસે ઇંદને ગળ્યો, ઉત્પાત કારણ થાય. ૨૬
 ચોપ સળક્યો ધરા ધુણ, બીહીના સુનિર સર્વ; ૨૭
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળવાસી, દેવ ગાત્ર ગાંધર્વ. ૨૭
 સુરપતિએ દેવ ઉદરમાં, વળનો કીધા પ્રહાર; ૨૮
 ગજ સહિત તલશ્વ નિસર્થોં ફરી, જેટ ફરી મહાર. ૨૮
 જયજયકાર વર્તી રહ્યો, ફરી મંડાયો સંગ્રામ; ૨૯
 દેવ સહુ નાકા હતા તે, આવી મળ્યા તેણે હામ. ૨૯
 દળ ગાંધર્વ રાખ્યો વૃત્તસુરને, કયોં સળખો માત્ર; ૩૦
 રાધોજ લેમ કયોં સહી, વધુ વળ જેટ પ્રહાર. ૩૦
 તોએ વૃત્તસુર યુદ્ધ કરે, મન ધીક નહીં લવલેય; ૩૧
 સંગ્રામ કરતાં કરતાં વ્યાકુળ, અર્ધ ગયો સુદેશ. ૩૧
 ગદા જાદી હાથમાં હાવત, ઇંદ સામે કાપ્યો કાપ્યો; ૩૨
 એરાવતના કુંભરચળમાં, માર્યો ગદાનો થાય. ૩૨
 વળી ગદા એક ગજ સુંદ સામી, છૂટી મારી ત્યાંડે; ૩૩
 ગળે સુંદની જાપટથી તે, ઉઠાડી ફાણ માંડે. ૩૩
 પછી ખડગ લીધું કોપમું, વણ પડ્યો દાનવ રાધ; ૩૪
 ક્રોધ માર્યો મધવા ચેતવે, હવે છુપતો નહિ ભય. ૩૪
 લણુ લાઘવી ઉઠી કરી ને, કરી વળની ધાત; ૩૫
 તેણે ખડગ સોતો કર કાપી, કયોં પૂથીપાત. ૩૫
 હસ્ત વંદોલ્યો હાક દઈને, આવિયો કરી રીશ; ૩૬
 ફેકતલેખન કોપ કારણ, ઉદવાને શીશ. ૩૬
 ગળ્યા શબ્દ પ્રયંક કીધો, મડગડ્યો જેમ ચોપ; ૩૭
 વળી ઇંદની સામે ધર્યો દાનવ, કરી સળખો વેગ. ૩૭
 આવતો જેખી સુરપતિએ, સાંગ મારી ત્યાંડે; ૩૮
 તલકાળ જઈ ભેદી હવે, તે દેવના ઉર માંડે. ૩૮
 વળપારી મંત્ર પ્રયોજ્યત, સળખ મૂકે ખાણ; ૩૯
 વૃત્તસુર ભેલો સહી, તેના હવા બ્યાકુળ પ્રાણ. ૩૯
 વૃત્તસુરે મહો કોપથી, કયોં ચણ્યું કયો પ્રહાર; ૪૦
 ગજસહિત મધવા પડ્યો ઉંડે, તવ થયો હાંહાકાર. ૪૦
 ઇંદ ઉઠ્યો કોપથી જઈ, વળ માણ્યું શીશ; ૪૧
 તલકાળ પૂથવી પડ્યો રાક્ષસ, વૃત્તસુર ને ધીશ. ૪૧

શ્રીહરિ વારંવાર કહે છે ને, બ્રાહ્મણ માહર્ સૂપરે;
કહું અંતર તેમાં નહીં, સત્ય સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપરે;
એવું બાણી છે જન હસશે, બ્રાહ્મણને સંસારરે;
રાય નાનુપત્ની ગતિ પામશે, નહિ નવ થાય તેનો દારરે.
હવે સાંભળો ઇન્દ્રની કથા, જે બેઠો કામળ મોગારરે;
ત્યાં બ્રહ્મા આઘ્યા છે સહી, સાથે છે વિશ્વાધારરે.
અસ જઈ બોલાયે સરસ્વતી, તવ દિગ્દે કહે છે વચનરે;
એને બ્રહ્મહત્યાનો ભય ધણે, કેમ નિકળું ત્યામિનરે.
પછી બ્રહ્મહત્યાને બ્રહ્માજીએ, આપ્યો વસવા કામરે;
યજ્ઞથી નાશ પમાડી, તે ગઈ કરીને પ્રણામરે.
અગ્નિ ત્યોતિ મિદિ સહી, જળ પૃથ્વી સી વૃક્ષવાસરે;
બ્રહ્મહત્યા ત્યાં જઈ રહી, ઇન્દ્ર મૂકાજીએ અવિનાશરે.
ઇન્દ્ર ધન કીધો સહી, જે વિલુ યાગ કહેવાયરે;
વેદ મંત્રની વિધિ રુતિએ, સંતોષ્યા વૈકુંઠધારરે.
ઈન્દ્રાસન બેઠો સહી, સુરરાયણ હરખું મનરે;
અમર સી આનંદ પામ્યા, અગ્નિ સુનિ માનવ જનરે;
ઈન્દ્રાણી હરખી ધણું, મધવાને લાગી પાયરે;
જય રાજ વર્તી રહી સ્વર્ગમાં, આનંદ ઉત્સવ થાયરે.
પુત્રાસુર ઇન્દ્રે હરખે, તે પામ્યો સ્વર્ગ નિવાસરે;
કૃપા કરી કેમગાપતિએ, રાખ્યો પોતાની પાસરે.

વલણ

મણએ રાખ્યો પાસ તેને, કરણા કીધી કીહરી;
થયા તેર અકયાય પૂરં, કયા વહસ્કંધ વિસ્તરી.

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પદ્યરૂપે ત્રયોદશોધ્યાયઃ ૧૩ ॥

આધ્યાય ૧૪ મો*

કનું ૧૪ મું-રામ વેરાડી

શ્રીગૃહદેવ વાણી વહે, સાંભળ પરીક્ષિત રાયજી;
શ્રીભાગવતની કથા સુણતાં, પાપી પાવન થાયજી.
ઈન્દ્રે વૃત્રાસુર હરખે, પછી ઉતારી હૃત્યાયજી;
સ્વર્ગે સદન પામ્યો પુત્રાસુર, મુક્યા વૈકુંઠ રાયજી.
ભારે પરીક્ષિત પ્રશ્ન પૂછે, સુને કહે વળી બ્યાસ-કુમારજી;
પુત્રાસુરે તો અમર સાથે, કીધું વેર અપારજી.
કેવ સર્વ દુઃખ કીધું તે, સી બાણું લુગતાયજી;
તો પુત્રાસુર કેમ વૈકુંઠ પામ્યો, અસંભવિત એ વાતજી.
પરીક્ષિતના જે મગ સાંભળી, બોલિયા શુકદેવજી.
એક પુરાતન ઇતિહાસ સુને, સંભળાવું અવશ્યમેવજી.
ચત્રેતુ એક રાય હતો, તેના વેશવનો નહીં પારજી;
હીરા રત્ન મણિ સુત્રાકળ, અણુર ભર્યાં ભંડારજી.

અનેક વાહન અતિ સામગ્રી, બુવન મનોહર દીસેજી;
વિધસિંહની સંખ્યા નહીં, સંપત્તિ ભેતાં મન દીસેજી.
વાપી કૃપ તળાવ મનોહર, મુગંધ વાણી વનજી;
અનેક વિધિ કોટા સ્થાનક, યું કંઈ મુખે વર્ણનજી.
તે રાયને કોટ સી હતી, જેનાં રૂપ મનોહર ચારજી;
અનેક આતુરી ગંઢા વિચિરાણ, તેજવળો નહીં પારજી.
પણ તે રાજા હતો વાંઝીયો, એકે સીને નહીં બાળજી;
પુત્ર વિના ધણું દુઃખ પામે, મનમાં તે ભૂખાળજી.
રાત દિવસ ભૂરે ગઈપતિ, અંતર શોક અપારજી;
તે રાજાને થેર પધાર્યો, અંગિરા ઋષિ એક વારજી;
કુરાળ પ્રશ્ન ઋષિએ પૂછ્યા, રાજાને તે દામજી;
આદરમાન રીધું રાજાએ, કીધા વિનય પ્રણામજી.
રાયે ઋષિની આગળ કીધી, દુઃખ ફેરી વાતજી;
સ્વામી અર્થે ગઈ બંદાર રામચંદ્ર, છે સંપત્તિ અસંખ્યાતજી.
એક કોટ સી પરચેલું સ્વપ્ના, કીધા મેં કોટિ ઉપાયજી;
પણ પુત્ર એકે નહીં સુનિ મારે, મહા થિતા મન થાયજી;
પુત્ર વિના આ સર્વ સુનું, ધન વૈભવ રામચંદ્ર ચારજી;
એવું કહી ચિત્રકેતુ રાજાએ, નિજ નયણ ભર્યાં નીરજી.
તે દેખી ઋષિને હયા ઉપની, અર* કીધા તે વારજી;
પટરાણી કૃત્યુતિને પાસે તેડી, પવિત્રપણે નિરધારજી.
આશિષ હઈ તેક ઋષિએ, આપ્યા ચર કહેલા જેકજી;
અંતર્ધન થયા ઋષિ ત્યાંથી, વર આપીને એકજી.
મહા ઋષિની કૃપા થકી, એક હવે કૃત્યુતિને બાળજી;
મળ કુટુંબ સેડેએ આનંદું, હરખેથી મન ભૂખાળજી.
વધામણી વેલેચી મહીપતિએ, સંતોષ્યા સી જનજી;
પુણ્ય જ્ઞાન કરીને જ્ઞાન સમર્પ્યા, વાહન વચ્ચે મન ધનજી.
હાથી તોરણ દારે મંગળ, મિત્ર સાથીઆ ચોરીજી;
મંચસાગર વાજિત મનોહર, વાગે મુકુંડ નંદરીજી.
દામદાસથી લેઈ જ આવે, રાયને તેણી વારજી;
રાજદ્વારમાં સો આનંદું, ઉદયમાં ધર્મેનાં દારજી.
પછી રાજકુવરને વિશ્વ હણું, સાંભળ પરીક્ષિત રાયજી;
પટરાણીને પુત્ર મર્યો ભેઈ, શોક દુઃખ ન સમાવજી.
હવે તે ઉપર પ્રેમ ધણો ધરશે રાજા, પટરાણી માની મોટીજી;
એને પ્રભુ પ્રતાપે પુત્ર હવેા ને, આપણુ રહી સી ભેટીજી.
એવું વિખાસી કપટ કરી સુત, ભેતા આવી નારીજી;
વિષ કીધું કુવરને તાલણ, રાણીએએ નાંખ્યો મારીજી.

* તથા હેવનો મરુ રાખી, તથા હેવનું પૂજન કરી કૃત્યુતિ નામે
પટરાણીને તે અવશેષ આપવાનું. તેને ચર દેહ છે. રાજાને વળી
ઋષિએ કહ્યું કે, આપા વને પુત્ર મરે અને એનાં શેષ બચે નરો.

૧ જે પુત્રની એવમાન મહા દેર રહને ગયો, તે પછી મણી કૃતી
કૃતી પુત્રની પાસે ગઈ ત્યારે પુત્રને કૃતેડો બેઠો, તેથી નળયું કે મુખ
મરે છે. પરંતુ પુત્ર વળત રહી તે કથા જ નહિ થાયે ધનવ નય
રાજાના મહત મેહથી ધાવ નબળે જ્યે છે, તો પુત્રને મૂલેથી દાઢો કે

* આ બોધના અપાવમાં મહા કમળી મારા કથેડો પુત્ર તાવ
પત્રી નતાં વિસ્તરે રાજાને થયો સ્વેદન કોયે લગે શોક થયો, એ
કથા કહેલી છે.

ત્યારે હાડકાકાર હવે મંદિરમાં, ઉત્પાત બહુ થયા; પુત્રનું મરણ સાંભળતાં તુરત જ, સુઈગત હવે રાયજી. રહે પડે આઈદ કહે ને, પિંડ પછાટે ધણેજી. બિચકેતુ રાજાએ શોક કર્યો બહુ, યાગ્યે હુપ અપારજી. પુત્ર પુત્ર કહી દુઃખ આણે ને, નયણે વડે જળ ધારજી. અચેત યજ્ઞને પડ્યો અવનિ, ભૂષણને નહિ લાનજી. હા હા શબ્દ હવે મંદિરમાં, સો આવ્યા સંનિધાનજી. ઘણું ચલત કરે રાજા, બહુ વેદનાં ઝીવધ થાયજી. એવો ઉત્પાત સંનિધી ત્યાં, આવ્યા નારદ અગિરાયજી. અન્ય ભયિ સાથે છે તેમની, નારદ વીણાપાણીજી. ચિત્રકેતુ રાજાને ભુવને, આવતાં વાર ન આણીજી.

વસણ

નારદ ભયિ ત્યાં પધાયો, સાંભળ પરીક્ષિતરાયરે;
બીદ અધ્યાય હવા પૂરણ, પછરકર કથાયરે.

.ધતિ શ્રીમદ્ભગવતે પછરકરે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪ ॥

અધ્યાય ૧૫ કો*

કલ્પ ૧૫ મું-રામ સોરઠ

શુકજી કહે સુણ પરીક્ષિતરાય, ચિત્રકેતુને મહા દુઃખ થાય;
પુત્રનો શોક સહી ન જાય, પુત્રીપર રાય પડી હુસાય.
એવી વાત સાંભળતાં ત્યાંજે, નારદ અગિરા આવ્યા લાજ મહિ;
અધિ અગિરા ચિત્રકેતુને દ્વાર, નારદ સાથે આબ્યા તેણી વાર.
ઉદક અંજલિ* ભયિએ કહી, છાંટી રાજ યોલાઓ સહી;
ચિત્રકેતુ હવે સાવધાન, દીકા નારદ અગિરા ભગવાન.
કર જોડી કયો છે પ્રભુભ, અગિરા નારદને તેણે કામ;
ભૂપતિ આસન એકા થાય, વજ્ર મૂળે વામના ન યોલાય.

તાર આઈદ કરવા લાગી. તે આઈદ સંનિધી રાજા પાસુ ધાણે આવ્યો, ને મૂક્યો ખાલ* દેહો પઓ. તે વખતે રાણી નીચે પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગી.-અરે દેવકા, કંઈ અર્થવ મૂળે દેખાય છે, કેમકે તારી સુખિને નહીં મરે કોતુ કામ સુખયે કરે છે. એકા છવતાં નાનકું મરણ કર્યું, એ બહુ કલકે છે, અને તે તારી એમ ન કરવાની કામ્યા હોય તો હા અરેખર પ્રાણી માનેા રાજુ છે પણ કયાણ નથી. ને પ્રાણીએને પેત-પોતાનાં કર્મોને કીચે અર્ધા જન્મ મરણને બીજાપર અવકુલ ન રહેતાં હોય તો પછી તાર મું કામ છે? આ પ્રમાણે વિપતિ લેખને ક્રેણ પાસુ પ્રાણી પુત્રપર દેવેદ કરો નહિ, તેણી તારી સુખિને લેખને પડે. કે દીકા, કે રાંક એને અનાથ છા તેણે તાર ત્યાજ કર્યો નેપ્રોત્ત નયો. સોમમાં રહી ગયવા આ વારા વિના સુખે તેને કે કુમાર, એકા યા વાસ ગોડીઆ તેને રમવા બિલાવે છે. તેને ભુજ ન જાણ લાગી દરો, અરે સ્વતંત્રતા કર ને એને પેતાનાં રિતે રોમેપિત શોક થયક. કે પુત્ર! આનંદથી બરેશી હરિષુકત તારા સુખકમળને હું જોઈ રાકતી નથી. એ પ્રમાણે બહુ મકરે વિલાપ કર્યો.

* આ વેદરામ અધ્યાયમાં અગિરા અને નારદજીને વર્તનો ઉપદેશ કરી ચિત્રકેતુના શોક પ્રમાણે તેને કથાપ્રકર છે.

† આ વાત મળી ભગવતમાં નથી.

આતિ શોક ભયો છે હૃદે, તવ મુનિવર વળતા વહે;
સાંભળ ચિત્રકેતુ રાજાન, નારદ અગિરા દે છે જાન.
અનિત્ય આ દેહ બંધુલ્લી સહી, એની આશા ધરિએ નહીં;
આ સ્વપવત બૃહો સંસાર, મિથ્યા મોહ માયા અહંકાર.
કોની માત ને દેખીને તાત, કેનું કુટુંબ દેખા બ્રાત;
સગવણ સંબંધ કોનો નથી, રાય તુજને શું કહીએ કથી.
કાંકા ભાતુલ એ ને પુત્ર, માયાપારી બાંધું ઘરસૂત;
એક હુતો કોનો કુમાર, તું છે કોનો તે મનમાં વિચાર.
એ સૌ માથાના કો લેદ, ધક્કા લાણે ચતુર્મુખ વેદ;
એ સંસારમાં અવતર્યો સહી, મારાએ કો મૂક્યો નહીં.
પ્રાણજી સુત્રિય વૈશ્ય ઉદાર, શૂદ્ર સાથે છે વળે અદાર;
સાની ધ્યાની યોગી ને યતિ, ચોટા તાપસ ને મહાગતિ.
એ સર્વ કર્મ છે સંસાર, ચિત્રકેતુ તું મનથી વિચાર;
પક્ષી વૃક્ષો વિશ્રામ જ કરે, પ્રભાતે ફરો દિશ સાંચરે.
તેમ સંસાર કારણે લાજુ, ચિત્રકેતુ મન શોક ને બાણ;
સુણી એવાં અવિનાં વચન, તવ રાય થયો સાવધાન;
અંકો જ્ઞાનિ મુનિ અવધૂત, કોણના તરો કહાવો પૂત;
નારદ સનકુમાર અગિરા રુષી, દેવકા અક્ષિત બ્યાસ એ સુષી.
પરશુરામ વસિષ્ઠ ગૌતમ, કેપિલ શુક હુર્વાસા અચન;
ચારવૈકથ્ય અહિ બરખાન, કૃષ્ણ આપે છે સર્વને જ્ઞાન.
એ સર્વગાંથી કોણ તરો કહાવો, મુજ મૂંડેનો ભય ટળાવો;
શાકા અંધકારે કૂપમાં હુંય, જ્ઞાન કીપથી જળાવો છે શુભ.
તવ યોગ્યા અગિરા રુષી, સુષે કં માને દુઃખી ને સુખી;
પુત્ર ઇચ્છા હવે બ્યારે તુને, યાચના કીધી હતી તે મુને.
તે અગિરા માર નામ, આ ધક્કાપુત્ર નારદ અભિલાન;
તે કરવા તારો એકદાર, આવ્યા છિયે તુજને દ્વાર.
તમ શોક ને ભજ ભગવાન, ભગવદ્ભક્તને ન શોક છે જ્ઞાન;
મધ્યમ ઇચ્છા કે જ્ઞાન કયલું, પુત્ર હુપ્ધને કહેવું વૃથા મયલું;
આવ્યો પુત્ર ને દીપા ઉપદેશ, પુત્રવાનનાં હેલ થાય વેશ;
મમતા માધાના વિષયો દુઃખદાયી, શાંતિના વિષયો ઉચિરસ્થાયી.
જેમ ઘટગાળ કૂપને માંય, એક ભરાય એક કંઠવાસ;
તેમ આવાગમન સંસાર સહી, કોનો શોક મન ધરવો નહીં.
દેવ જ્ઞાનવ ને માનવ રાય, અહિ સૂર્ય રાશી ને વાય;
વરણ ધર્મ દિગ્માણ કુમેજ, અષ્ટકુળ પર્વત ને ચેર.
અદારબાર વનસ્પતિ સહુ, કો કાળે નાશ પડે સહુ;
એમ સ્થિર ગતિ નહિ છે કોય, અસ્થિર ગતિ સર્વને હોય.
નિરાકાર હરિ તિરંગન ભેદ, મારાથી અખણો છે તેકડ
તેકડ પ્રણુની ને ઇન્દ્રાય, તે નિષાળ્યો સાંભળ નહીં.
અક્ષર રૂપ અવિનાશી સહી, તે વિના કો પીળે નાઈ;
નારદ અગિરાએ કહ્યું એ જ્ઞાન, સુણી શોક ટળ્યો રાજાન.
નારદ અગિરાએ કરણી કરી, મંત્ર એક આપ્યો અસુરકી.

આ મંત્રથી તુજ મોઢ વામથી, તું યુક્તિ અને પામશે;
અંગિરા નારદે વાણી ઉચરી, હરિજન હવે ભણી શીહરિ.

પદ્યછ

શ્રીહરિના નામથી, વિષ્ણુ ચર્ણની પ્રાપ્તિ થાયરે;
પદરૂપ ભાગવતના, થયા પંદર પૂણ્ણ અધ્યાયરે.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પદરૂપે પવરથેપાથ: ૫ ૧૫ ૥

આકાશ ૧૬ મો*

કંથુ ૧૬ મું-રાગ આશાવરી

શ્રીયુક્ત જોલે મુખ વચનરે, તું સાંભળ પરીક્ષિત રાજનરે;
જેહ ચિત્રકેતુ ભૂપાળરે, તેહ વનમાં આળે તલકાળરે.
અપિ નારદ મંત્ર આપે જોહરે, એકાંતે બેસી જાએ તેહરે;
તે વન ઘર વાડી મહિરે, છે રાવતું મંદિર જ્યાંહરે;
જાએ મંત્ર શુદ્ધ ભપ યુક્તિ, રાય ચિત્રકેતુને હવી યુક્તિરે;
તોષે ભૂખે મોઢ ન ભયરે, ચિત્રકેતુને ચોક ન માયરે.
પછી નારદ અપિ નિરખારે, રાય સાંનિધ્ય તેણી વારરે;
જે મુચ પાળે હુતે કુમારરે, તેને જોલાળે તેણી વારરે.
અપિએ મંત્રિને છાંયું નીરરે, શુવતું સલબન કીધું ચીચારરે;
નારદ જોલાળે તેણી વારરે, જોઈ હરખ્યા મન ભૂપાળરે.
તવ પિતા પુત્રને મળિયોરે, રાય ચિત્રકેતુને મોઢ ટળિયોરે;
પિતાએ આલિંગન કીધુરે, તેણે શીર્ષ અહણુ કીધુરે.
તવ પુત્રે જોલાળે તાતરે, હલી જ્ઞાન માર્ગની વાતરે;
આ નિજ છે સંસાર, નિઃશ્યા મોઢ માયા પરિવારરે.
તમા સુજ શોક મિથ્યા આણુરે, પિતા અસ્થિર ગતિ સૌ ભણુરે;
એવાં વદે વચન કુમારરે, નિરજળ હવે તેણી વારરે.
નિજ પિતાની ટાળી શોકરે, સુત પાળે ઉત્તમ લોકરે;
ચિત્રકેતુની જેહ કપાયરે, તું સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે.
નિજ પીધું હતું જે માયરે, તેહ ઘર મૂકી મહા વન જાયરે;
ગાળ હલાનેડું દોષ કીધોરે, જઈ ઉચ નિયમ તેણે લીધોરે.

* આ સોગમ અધ્યાયમાં નારદએ ચિત્રકેતુના મેય પામેલા પુત્રને જોલાળી રાતને ચોક રહિત કરી, શેષનામને પ્રસન્ન કરવાની વિલાસે ઉપદેશ કર્યો, તે કથામંત્ર છે.

† તે મેય દેવ જોલાળે-એ મરી ગયેલા જોલાળી દોષ કરે છે. ભયરે રાત મોઢે આ સાર કરવા નથી કરાણ કે સંભળી, સંધિ, યજ્ઞ, અધ્યયન, મિત્ર, હારાણ અને દુરોચિત દંપતિય સર્વે અવકાશથી થાય છે, તેથી યુગાદિકા સંભળ કર તેને તે કાશ્ય રહે એવા નિયમ નથી, માટે આ દેહ મરે નથી. અને એવિનર્મ ફરજતે કાશ્ય એવા એ જ રહે છે. પોતાની માતાના યજ્ઞથી પોતાને જગત્પત્તિ બનાવવાના પશુ એ જ છે. છતાં કોઈ પોતાના તથા પાકાં જાતે માટે મારે કોની સામે રહેવું જોઈએ. કાર્ય કરવાને સાધી છે, પશુ જોડતા નથી માટે મારે સંભળ માનવે કાશ્યે શોક કરતા નેહમે નહિ.

‡ અંગિરાકવિનંત વચનકવિતા સંભળવાથી તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે હતું. † તે સાવળમે અંગિરા કરવા પ્રમાણે યમુના નિભરે નર માનવનાં મયપિત્ત કાણું

પછી ચિત્રકેતુ રાતનરે, મનમાંહિ વિચારું જ્ઞાનરે;
ભૂપતિ આળે યમુના તીરરે, તમે જોડા ધરીને ધીરરે.
નારદ મંત્ર* આપે છે જેહરે, મહારાજાએ જાણે તેહરે;
મંત્ર ઉચાર છે કયા વેદરે, તેને નહિ દો પામે હોરે.
જાએ મંત્ર ભપ દિન સાતરે, કીધી કરણા વેદુનમથરે;
ત્યાં આવીને શ્રીભગવાનરે, રાતને આપું વરદાનરે.
નિજુવનમાં કરવા કાજરે, વૈમાન આપિયું મહારાજરે;
તે વૈમાન જોડા રાતનરે, હવા હરિ અંતર ધ્યાનરે.
વૈમાનાશુદ્ધ ઘઈ ભૂપાળરે, પછે ચિત્રકેતુ પાસ આળે પાતાળરે;
શેષનામને લાળે પામરે, ઘણી સ્તુતિ કરી ત્યાં રાયરે.
કરજોનીને ધરિયું ધ્યાનરે, શેષનામે કહ્યું જ્ઞાનરે.

* નારદ નીચે પ્રમાણે મનોપદેશ આપે છે:-નામુદેવ, પ્રભુજી, અનિરુદ્ધ, અને સંપૂર્ણરૂપ આપ ભગવાનને મનથી નમસ્કાર કરીશી જીએ. અનુભવરૂપ, પરમાત્મ અર્થ, આત્માના, શાંત અને દેવદહિથી રહિત આપને નમસ્કાર કરીશી જીએ. આ જગત્તે નેમાં દેવ છે, નેમાં લય પામે છે અને નેથી ઉત્પન્ન થાય છે, તે પરશ્વસ્ત્રુપ આપને નમસ્કાર કરીશી જીએ. મન, સુદ્ધિ અને દિગ્દિશ જેને જાણી નથી અને આકાશ પ્રકાશ જે અંદર તથા બહાર આપની રહે છે, તેને હું મહામંત્ર કહું. પ્રિ. આસં.

† રાત સાત દિવસ જગત્તે રાત્રી રહી, તેથી તેને વિભાવરૂપે અપિવિદિપ્યું અર્થ, પછી કેરેકેક દિવસે મન પડેથી જ્યાં પડેથીવાની અપિવચાવી ચિત્રકેતુ શેષનામ પાસે ગયા. પછી તેણે ભગવાનનાં દર્શન કરી તેને પડે લાગી નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરી તેણી હતી.

‡ એ સ્તુતિ આ પ્રમાણે કરે છે. તમે અજીત હવાં પશુ સમગ્ર દેશિવાણી નિવાસકા છે તેમ જગતની ઉપતિ, સિદ્ધિ અને લુપ્ત આપના ન પ્રજાણી થાય છે. વિષયવાંછના પશુ એ તમારામાં મરેલું નથી, તેમ તેઓ બીજા દેહને ઉત્પન્ન કરી શકતાં નથી. એ વાસનાથી નિર્જીલ સ્વરૂપનું આત્મ પડું દોષ તો પારી કીરે નિર્જીલપણ માત્ર થાય છે. પોતા પાકાંના પ્રિયજાતિવાળા પડે પાળવાથી પોતાનું તથા પાકાનું કું અર્થ થાય છે અને કું કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. † ધર્મેશ્વરી પ્રમાણે પોતાને પડેથીવાથી આત્મરૂપ ભગવાનને પાકાં બને થાય છે. ‡ ભગવાન આપનાં વચાવી અધરે અને આત્માનું પીડન બને થાય છે. ‡ ભગવાન આપનાં દર્શનથી અમારું મિત્રને દેવ તારા પામ્યા છે. તેના આસ લેવા પછી પ્રભવતિવેશ થાય છે, જેને ભાસા પછી જ્ઞાનેદિશી ભગી થાય છે અને તેના માથાપર પુરવીનું મોઢ સર્વવંશ દાણા જેવું છે, તે હવે મરતપ્રાણથી શરીરપાનને હું નમસ્કાર કરું છું. પ્રિ. બા. સં.

§ કોશિજબલચને કહ્યું કે-નારદ તથા અંગિરાએ મારા સંભળમાં વને ને ઉપદેશ કર્યો, તે વિચારી અને મારાં દર્શનથી ઉં દેવતાં થયા છે. તે અને પરશ્વત્રુપ એ મારાં જ સ્વરૂપ છે. ભગ્ન, રજા અને સુપુત્રિ, એ ત્રણે અવસ્થાએ અનુભવ કરનાર એ જ આત્મા છે. એ આ મારું જ્ઞાન સ્વરૂપ બહી જગત્તે તો પોતાની ભલે પડી નય છે અને નહીં જગત્તે પડા પછી છતાં વાંચવા જગત્તે રૂપ સંસાર થાય છે. શ્રી પુત્રનાં જોડાં મુખની પ્રાપ્તિ થઈ અને દુઃખના નાશને મળે કિયા કરે છે, પણ તે કિયાણી દુઃખ મળતું થઈ અને મુખ મળતું નથી. ઉપરાંત તથા પરમાત્મા એ જ છે, એમ જાણું એ જ ખરો સવાઈ છે. એમ થેભામાં પડેથીથી પુરિષાણાણી સમજતું ર્દ સાક્ષાત્કારની તથા અપરેકા સંતોષી સંપત્ત રહી, આ મારાં વચનને સાચાનાપજુવી નિશ્ચિન્ન થઈ તો તવ મોક્ષ મળશે. પ્રિ. બા. સં.

ને નવધા ભક્તિ કહેવાયરે, તેનો ચેતનયો કહ્યો મહિમાયરે.
કહ્યું આત્મજ્ઞાન સાધનરે, સુભી રીતયો મન રાજનરે.
સાન ઘડી પામ્યો શુભવાનરે, શેખનગ હવા અંતર્ધ્યાનરે.
હરે સાંભળી હરિજન સંતરે, લણ્ણો શ્રીગોવિંદ ભગવંતરે;
હરિ નામથી સુખિ થાયરે, સંસાર તેલને છુવ મોક્ષે બંધરે.

વસણ

શ્રીગોવિંદ હરિ પ્રભુ, નામથી કોટિ પાતિક બંધરે;
શ્રીમદ્ભગવત પદપરકેપનો, હવો ચોકષમે અધ્યાયરે.

શ્રુતિ શ્રીમદ્ભગવતે ધરકર્યે ચોખ્ખોપાધ્યય: ૧૧૧૬ ॥

૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭

અધ્યાય ૧૭ મો*

કેવળ ૧૭ મું-રાગ કેઠારો

શ્રીકૃષ્ણ કથા ઉચરે, રાય પરીક્ષિત શ્રવણે ધરે;
પાવન પ્રશ્ન કરે, કથા શ્રી હરિની સહીરે. ૧

થાલ

પાવન પ્રશ્ન મનોહર સ્વામી, વાણી સાંભળતે હરિજન;
રાય ચિત્રકેતુને શેષ નાગે કહ્યું, આત્મજ્ઞાન સાધન. ૨
અંતર્ધ્યાન હવા ત્યાંથી ને, શેષ નાગ કહેવાય;
તવ ચિત્રકેતુ રાગ, લેખાને યેસી કેલસે ભવ. ૩
તેણે સમે શુનિ સહિત, બેઠા છે મહેશ
ગિરિભને એક બેસાડી, આર્તિગન કરે વિશેષ. ૪

વિશ્વ જનની પાર્વતી માતા, આય શક્તિ કહેવાય;
શિવ અર્ધોગે યેસી કરે હાસ્ય, વિલાસ શ્રી ઉભિયાથ. ૫
એવું દેખીને ચિત્રકેતુએ, હાસ્ય કર્યું તેણીવાર;
તેણે સમે મન આય શક્તિને, ચરિયા કોષ અધાર. ૬

ચિત્રકેતુ મહેશ પ્રત્યે, બોલ્યો હાસ્ય વચન;
ધર્મ ઉપદેશક મહારેષ, હરિ સાક્ષાત વસે છે મન. ૭

બ્રહ્મજ્ઞાનની વાતો બહુ, કરવામાં છે કુશળ;
સભા અધ્યક્ષ સ્વામી શુકલ, તેણે તણ લગભ કહેવાય. ૮

લગભ મૂઠી નીતિ ચુકી, પ્રત્યક્ષ કરે વિહાર;
ભામર જનને કર્યું મોક્ષ, તે શિવજી કરે પ્રકાર. ૯

સભા મધ્યે અર્ધોગે બેઠા, ઉભિયા સહિત મહેશ;
લગભ મન ધરે નાંક કાળી, એ શું છે વિવેચ. ૧૦

કોષ સડ્યો ઉભિયાળને, કેળ્યાં ગિરિભ માતા;
શાપ દેવાને હોહા હાંસ્ય, કોથ્યા લુગના વાતા. ૧૧
રીસે લેવાન રક્ત હવાં, તવ ક્રીડા શાપ ઉચ્ચાર
હું અસુર થોતિ પામજે, મર રાક્ષસ કુળ આવતાર. ૧૨

* આ સપ્તમી અધ્યાયમાં અગેલ સિદ્ધિ પામ્યા, આકાશ મળે
તો ચિત્રકેતુ રાક્ષસી મમરી કરાવે લીધે પાર્વતીના શાપ સ્વપ્ની
પ્રાસુર રાક્ષસના અવતારને પામ્યો, તેના કાપડસેવે છે,

ચિત્રકેતુ સુશુભાં દુઃખ પામ્યો, જઈ નમ્યો દેવીને ચર્ચ્ય;
વિનય વચને ઘણી સ્તુતિ* કરે, સાંનિધ્ય શંકરશર્ચ. ૧૩

કાલાપાલો કરવા લાગ્યો, કરગરતો ભૂખા;
હું અગામી મહા અપરાધી, કરો માત સંભાળ. ૧૪

કરુણા કરવી રૂંકેને મા, આપો આજ ઉદાર;
ક્ષમા કરીએ અપરાધ ગાયે, મા મુને ઉતારો પાર. ૧૫

તાલકાળ પાર્વતી માતને, હયા ઉપની લલિત;
શાપનો ઉદાર ક્રીડા ભૂપતિને, આદિ શક્તિએ શણ મહિ. ૧૬

સુખ લાયા બિચારા નહીં થાયે, હું રાક્ષસ ઘટશ અવતાર;
યસ કુંક વિપેથી પ્રગટીશ, કરીશ મૈર દેવસુ અપાર. ૧૭

સુદ્ધ કરી તુને મધવા મારશે, વળે છેરશે શીયા;
તારે સુખ ઉદાર થાયો, કૃપા કરશે શ્રીભુવમીશ. ૧૮

શ્રીનારાયણનાં દર્શનથી હું, પામશે વૈકુંઠ પાસ;
એવું શાપ વચન સાંભળી, રાય પામ્યો મનમાં પ્રાસ. ૧૯

શાપ લઈ ત્યાંથી પાછો વળિયો, ચિત્રકેતુ મહિપાળ;
અતિશે મનમાં દુઃખ પામ્યો, મારા યાશે કાણુ હુવાન. ૨૦

પછી શંકર પાર્વતી પ્રત્યે, બોલે વચન તેણીવાર;
એ ભક્ત છે ભગવાનનો, એને ન ઘટે શાપનો માર. ૨૧

એવા રૂંકેને શાપ ન લીજે, એ તો આપણા કહાયો;
હરિહરમાં અંતર નહીં નિગમે, તમ ચિત્તમાં ॥ આવ્યો. ૨૨

બહાં વચન એમ કીધાં શિવજીએ, પાર્વતીને લલિત;
જગજીના સાંભળી રહ્યાં ત્યાં, વિચારી મનપ્રસિ. ૨૩

શ્રીકૃષ્ણે કહે પરીક્ષિત રાજા, શ્રવણે ધરમે એક;
તે ચિત્રકેતુ રાજા વૃત્રાસુર, રાક્ષસનો પામ્યો દેહ. ૨૪

એ યસકું વિપેથી પ્રગટ્યો, મહા બળીયો કહેવાય;
અમાર સાથે મૈર કંચુ તે, પૂર્વશાપ મહિમાય. ૨૫

વૃત્રાસુર ઘટ અવતર્યો રાક્ષસ, ચિત્રકેતુ પામ્યાળ;
વૈકુંઠવાસ હવે તે માટે, પામ્યો પ્રભુજી કૃપાળ. ૨૬

હવે એ કો એક યુગલનું, આખ્યાન સુણે નરનાર;
તેને કરુણા કરે શ્રીનાથજી, જગજીવન જગદાધાર. ૨૭

* ચિત્રકેતુને આ પ્રમણે વિનવણી કરી છે-દે મહારાજ, તમારા
શાપને હું મારો વચનું છું. આત્મજ્ઞાન મોક્ષ પામ્યો. છતાં આ સંસારરૂપી
મહામાં સર્વ કાળ અને સર્વ દેશમાં સુખ દુઃખ બાદિ સોમયાત્ર છે. જે
મર્મ દોષ છે તે જ પાતાને અથવા બીજાને કરી માને છે. આ સંસાર-
રૂપી શણેના મર્યાદામાં શાપ, અત્યુદ્ધ, સર્ગ, નરક, સુખ અને દુઃખ
શું છે? કઈ પણ નથી. સર્વમાં સમાન અને નિર્લેપ છે કંઈના ભિન્ન.
અર્થે, સદ્વિદ્યા, કામ, પાપાદિ કે પોતાને કામ પણ નથી. એમને દુઃખમાં
પ્રીતિ નથી લાગે મોતિથી થતો રાપ તો કરાવી જ દોષ? ૧ વચન
ઉઠતી માયાથી સુખિરૂપ પાપ પુણ્યનોરે કર્યું જ માણીએને ભગવાન
સંસાર આપવાને સમર્થ થાય છે. મટે આ ને હું ક્ષમા માંગુ છું. તે
સામ્યી મારે દ્રશ્યોદય થયને વાસ્તે નહિ, પણ મારે મોક્ષનું યોગ્ય છતાં
તમે આશંકા થાઓ છો, તેથી ક્ષમા માંગું છું.

† અતિહાસી વાત પ્રત્યક્ષે તેના મહેસાના મહેસમાં વિષ-
રૂપ અને રત્નાકુરનું અખ્યાન કર્યું છે, તે એવું.

સાકલ તીર્થતલુ દળ પામે, પહોંચે મનની આશ; ૨૮
 ઘણહવાદિક પાપ નામે, કૃપા કરે શ્રીઅવિનાશ.
 શુદ્ધિ પદાર્થ તે ઝંતે પામે, સંસારથી મુક્તિ; ૨૯
 સાધુ હરિજન દરિ ભણે ગુણ, જન્મનું સાર્યક થાય.

જન સાર્યક થાય સર્વથા, અધ્યાય સમદશ સહી;
 કર જોડી ભટ વણેએ આ, પદ્યકંપની કથા કહી. ૩૦
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે પદ્યકંપી સામયોપમાયઃ ॥ ૧૭ ॥

અધ્યાય ૧૮ મો*

કનુ ૧૮-૬૧ (૧)-રુદ્ર-રાગ સામગ્રી

શુકલ કહે સાંભળે શાયલ, હરિશુભ ક્ષેત્રમાં ભવદુઃખ નબળલ;
 પ્રોટા મહિમા હરિચય વળીયલ, ભાષ્ય હોયતો અનુભવયાયલ.

માલ

ભાષ્ય હોય તો સાંભળે એ, કથા ભાગવત સાર; ૧
 કથયથી ઘણી સદ્ધિ વાળી, તેને કહું વિસ્તાર.
 ખરણકાથી ક્રોક પદ્ય મગરું, તેથી ક્રાંધા હવા ઉત્પન્ન; ૨
 પ્રભાપતિના મરીચિ, તેના કથય પામે તન.
 વળી અદિતિના પુત્ર પાંચમા, સવિતા જેનું નામ; ૩
 વંશ વાંધે તો તલો, ભગ પાચે પૂરણ ધામ.
 એ છઠો પુત્ર અદિતિનો છે, સિદ્ધિ નામી પરમ શુભવાન; ૪
 તેનાથી મહિમા વિભુપ્રભુ પુત્રહવા, પુત્રી આશિષ અભિધાન.
 સમમ પુત્ર ધાતા હંતો, ચાર નારિને સ્વામિ; ૫
 ક્રેડું સિનિવાલી શકા અનુભવિ, વંશ વૃદ્ધિને પાળી.
 અદ્યમ પુત્ર વિદ્યાતાને, ક્રિયા સીધી જન્મ્યા; ૬
 પુરિધ પામે અગ્નિ પ્રગટ્યા, સ્ત્રીને દુહવે ગમ્યા.
 નવમાં વરુણ પુત્રની સ્ત્રી, સર્વભૂમીથી ગ્રજ ઉત્પન્ન; ૭
 વળી વાલમીકિ સ્વામી પળુ તેના, વરુણ પુત્ર શુભવંત.
 મિત્રકું પુત્રને રેવતિ નારથી, અરિહ ઉત્સર્ગ ને પિપ્પળી; ૮
 ક્રોધાદ્યમા યક્રકાય ને, પોદીમીથી જન્મેટ પ્રબળ.
 સીત્ત ક્રમભ ને મિત્રુ નામે, ખરાકમી કહાયે તેય; ૯
 દાદશમા ઉત્કમ પુત્રથી, મુદ્ગધ્વલોક પુત્ર હેય.
 એ રીતે વંશ અદિતિનો, પુરો હવે રાજન; ૧૦
 દિતિ પેટે હિરણ્યકશિપુ, અને હિરણ્યકશ યે સંતાન.
 હિરણ્યકશિપુની ભારત, કયાણી દાનવી નામ; ૧૧
 તેને પ્રહ્લદ પુત્ર હવે, તે ભણે નિરંતર રામ.

તેણે આત્મસાધન કર્યું, પોતે ક્રેવ્યા વિનાધાર;
 શણુ ભદ્રિથી ચૂક્યો નહીં, કૃપા દીધી શ્રીમાસાર. ૧૨
 પ્રહ્લદ દેસ બાંધવ બીજ, તણુ* છે ને કુમાર;
 ચાર પુત્ર ને એક પુત્રી, હવી ઇ નિરધાર. ૧૩
 સિદ્ધિકર્તા જેવું બળુએ, તે કન્યાનું અભિધાન;
 તેયદી બળિ રાજા હવા, સાંભળ કથા શુભવાન. ૧૪
 પ્રહ્લદને વિદાયન હવે છે, તેનેા મુત બળિરાયક;
 તેને અથના નામે શ્રી હવી, તેનેા મુવળાણું મહિમાય. ૧૫
 એ પુત્રે તેને હવા સહી, તેમાં જેઠ પુત્ર રાયબાણ;
 બળ વીધે અધિક પ્રતાપો, વાગન મુત બાણુ નિરવાણ. ૧૬
 પવન પુત્ર દિતિને હવા, ચંપ્યા બોગણુપચાસ;
 ભારત ગણુ સર્વે થયા તે, દિતિ ઉર ગર્ભવાસ. ૧૭
 તવ શાય પરીક્ષિત બેઠયે, મુનિ તલે લાગી પામ;
 સ્વામી એકેવારે ઉદરમાં, બોગણુપચાસ કેમ થાય. ૧૮
 શુક કહે મુણુ રાય ડું, દિતિને પુત્ર હવા બે બેઠ;
 તે ઇન્દ્રે રણ આગળ મથને, નાશ ક્રીપા તેહ. ૧૯
 તે પુત્ર ચોકે માત દિતિ, ધરે દુઃખ અપાર;
 ઇન્દ્ર ઉપર શય અતિશે, શપ્તે દિતિ નાર. ૨૦
 દિતિ કથય કને નિત્યે, શુશ્રૂષા કરે મર્ધ હીન;
 હું રંકને કરજી કહે જાણિ, દિન બાળી સ્વામિન. ૨૧
 શુશ્રૂષા તેની દેખીને, ઝવિ કથય હવા તુષ્ઠમાન;
 માગે દિતિ આપું તુજને, મનવાંછિત વેદદાન. ૨૨
 નિજ પતિ પ્રત્યે વેદ દિતિ, સ્વામિ આપે એક બાળ;
 રણ મથે મયવાને હલે, ઉડે દુષ્ટ મહા લેડાળ. ૨૩
 અભિલાષ છે એહ મુજને, સ્વામિ પુરો મારી માથ;
 પુત્ર એવો આપિયે ને, ઇન્દ્રનો કરે નાશ. ૨૪
 એવાં વચન મુણી દિતિનાં, મન ખેડું કથા અપાર;
 પળુ વચન મિથ્યા થાય નહિ, તેથી વધા તેણી વાર. ૨૫
 કથય કહે મુણુ મુંદરી, એ ઇન્દ્ર નહિ મથાય;
 દેવતા સાચે મળ્યો, તેનેા કર પરાજય થાય. ૨૬

* તેનાં નામ-સંદ્રહ, અનુદ્રહ અને દ્રાહ.

† સિદ્ધિમાં નિષ્ક્રિયિત દાનને પરબાવી દત્તી, તેનેા શત્રુ પુત્ર થયો; એ શત્રુ બળત પીના દત્તો, તે વખતે મહારી ભવતને તેનેા પિત્ર-એકે કહોં દત્તો, સંદ્રહને દિતિ સ્ત્રીથી પંચનન પુત્ર થયો. દ્રાહને ધર્મની સ્ત્રીથી વાતાવિ અને ઉપરવ નામે પુત્ર થયા. ઉપરવે અતિવિશ્વેશ્વર અતસ્ત્ર મુનિને નમ્રાણ્ય સાક વાતાવિને પેડાં બનાવી કીમ્બો દત્તો. અનુદ્રહને સુખો સ્ત્રીથી ભાણવ અને મદિય નામે બે પુત્ર થયા હતા.

‡ બળિશાનને પ્રથમ અપમરકમાં કહેવામાં ગયો છે.

§ કથય કરે ઇ, અદો! બાળ મને લેતો અપરે પ્રાણ થયો છે. સ્ત્રીસ્વ મારવાથી કુસાવરો; § જન્મ નારક પરીણ. એ તે પાતાના સ્વભાવ પ્રમાણે કરે છે, તેમાં તેનો કીમ્બો દત્તો. સ્ત્રીનાં વચનેાં દાનને અમુત્ત ઉપ્પ લાગે છે, પળુ દત્તો. વધુ તે ચકું સંવિધાન કોળને પડયુ બળર પાલી નથી. મેં વચન તો કાત્યું, માટે મારું વચન પળ ન બળે એવો ને ઉદ્ગોષ થય પળ ન થયો નેઈએ, એથી કહું મુનિ રચ ને તે મયમ્બે વરાણ અમુત્ત.

* આ અંકના અધ્યાયમાં અદિતિના બાળી રહેલા પુત્રોના વંશની કથા અને ઉદ્દે દિતિના ગર્ભમાં મરતને તેની નાંખી, તેના કામપચંબે છે. † ચંતિતને પુત્રિ નામની સ્ત્રીથી ગલવરે, વ્યાદિતિ, તણુ વેદ, અગ્નિજન, પદ્યપાન, સોમપાન, ચાતુર્મસ્ય, અને વંશ મહા ચ્ચેનાં રેવતિનો થયા. ‡ કનને સાપ, સિનિવાલીને દેવ, રાકાને પ્રાતર અને અનુભવિને જન્મીમાલ પુત્રો હતા. § ચર્ચ. || એ બંધાનવની વીકરી હતી.

નાશ સુરપતિનો નથી, પણ કરે એક ઉપાય; ૨૭
મુજ કહ્યા પ્રમાણે મત કરે, તો કામ વારુ થાય. ૨૭
જે પ્રમાણે હું કહું છું, તે પ્રમાણે જો કરીય; ૨૮
તેથી પુત્ર એક તારે થશે, સિતા સર્વ હરીય. ૨૮
તે મત આચરે વહેલાં વહેલાં, પહોંચશે મનની હામ; ૨૯
પુત્ર એવો ઉપજશે, સિદ્ધિ પામશે સૌ કામ. ૨૯
પણ ઇંદ્ર આવશે વિદ્ય કરવા, એતણે તું નાર; ૩૦
પછે વિષ્ણુ વ્રતનો મંત્ર આપે, કંથરે તેણીવાર. ૩૦
હિતિ સ્થાપિ પ્રત્યે બોલી, મત પાત્રી પૂર્ણ રીતે; ૩૧
કર્યપસુનિ તવ વક્તા હવા, સુષો સતી નારી; ૩૧
હિંસા તજવી, ગાળ ન વઢવી, સત્ય બોલવું પ્યારી. ૩૨
નખ રેવાનું છેદન તજવું, તજવું અર્ચંગાળ કાર્ય; ૩૨
પાણીએ પેસી સ્નાત કરવું, ક્રોધ તે નિત્ય વાર્ય. ૩૩
પાયેલું જ વસ્ત્ર ધારણ કરવું, નવિન માળા ધાર; ૩૩
ઉચિત્, ભક્ષાળી નેવેય, માંસનો ન કરીશ આહાર. ૩૪
રજસ્વળાએ નિરજેલું ને, શરૂ આણેલું અન્ન; ૩૪
બોળે બોળે પાણી ન પીવું, જો સર્વ પદાર્થ અપસન્ન. ૩૫
એકે સુખે આચરમ વિના, કદી ન કરતી નાર; ૩૫
સંધ્યાકાળે છૂટે કેયે, કદિ ન નિકળીય બહાર. ૩૬
શબ્દગાર ધરવા મુખ તારે, શરીરે વસ્ત્ર ધાર; ૩૬
વિષ્ણુ વ્રતનો મહિમા મોટો, સુણ મતાપી નાર. ૩૭
પગ પાવા સાવધ થઇને, ઉતરે શાખીશ ન રીંશ; ૩૮
નમ શરીરે સંધ્યાકાળે, અન્ય સાથે ન સુઇશ. ૩૮
પાયેલાં વસ્ત્રો પવિત્રપણથી, મંગળ પદાર્થ સહિત; ૩૯
માતાકાળે જમ્યા પૂર્વે, ક્રાદાણુ ગાય પૂજીશ. ૩૯
માળા ચંદન આદિ પદાર્થ, પૂજને સોમાઅવતી; ૪૦
પતિનું ધ્યાન હૃદયે ધરને, પ્રભુ પ્રસન્ન થશે હે સતી. ૪૦
જો મત એક વર્ષ સુધી, આચરને પૂર્ણ પ્રેમ; ૪૧
અથવા નિયમ મનમાં ધરને, ન તણ્યો એકે નેમ. ૪૧

સુકવચન-

જો વિષ્ણુ વ્રત આચર્યું અગળા, પવિત્રપણે નિબધામ; ૪૨
ગર્ભ રહ્યાં દિતિના ઉદરમાં, કૃપા કીધી સ્વામ. ૪૨

વડાણુ

કૃપા કીધી કર્યપે, મત કરાણું ઋષિ રાયરે; ૪૩
અધારશ અધ્યાય હવા પૂરો, આ પશરકંધ કયાસરે. ૪૩

કરવું ૧૮-(૨) મું-દાગ ધન્યાશી

શ્રીકૃષ્ણ વાણી ઉચરે સુણ સમયે;

શ્રીમદ્ ભાગવત પૂર્ણ પવિત્ર કથાચરે.

૧

ઋષિ પત્નીએ શુભ દિવસે મંત્ર લીધુરે.*

દિતિએ એક વર્ષ પૂર્યત વિષ્ણુ વ્રત કીધુરે.

૨

ચાલો

વિષ્ણુ વ્રત આચર્યું અગળા, નિજ મંદિરમાં પવિત્રપણે; ૩
વેદ માંગે કીધું તેવું, કહ્યું મત આનંદે ઘણે. ૩
નાના વિધના નિયમ રાખ્યા, વળી આપણી બાધા ધરે; ૪
નિગમ મંત્રનો બાપ જપતાં, વિષ્ણુ વ્રત દિતિ કરે. ૪
કર્મે સારણાં સાચવે, આચરે મત દિતિ સહી; ૫
નિજ રાયન કરતી સાથરે, તે પવિત્ર કૃપા શાખ્યા સહી. ૫
તે ઇન્દ્રે સૌ વૃત્તાં જાણવું, કારણ મત દિતિતણું; ૬
વરદાનની વારવા સુણી તવ, શક પામેયે ભય ઘણું. ૬
વિમાસે મન સુરપતિ, ગર્ભ દિતિનો બળિયો હશે; ૭
જો આજથી કંઈ ન થેતું તે, નિકે સુજને મારશે. ૭
મોટે વિદ્યા કંઈ કરવું સહી, કપટ પાપે જપ નહીં; ૮
એકે વિચારી ઇન્દ્ર આખો, દિતિ માસી ભયાં રહી. ૮
રાય ક્રાદાણુ કેરું રૂપ ધરી, કપટ કરી આખો તાંકી; ૯
વિષ્ણુવ્રત વન આચરે છે, ઋષિપત્ની દિતિ જહાં. ૯
મત ઇન્દ્ર ભેતો હોય છે પણ, લાગ કહી પામે નહીં; ૧૦
એક સમે દિતિ સુવાં છે ત્યાં, એક ગતિ વિપરીત ઘર્ષ. ૧૦
પાદ પ્રહાસન કર્યાં વિના, એમની એમ ઘરમાં ગઈ; ૧૧
અણહું મોઝું ધોયા વિના, તે સુવાને તપસ ઘર્ષ. ૧૧
તેમ સંધ્યાએ જઈ સુધી, દિતિ નિજ સ્થાનક જહાં; ૧૨
સૂક્ષ્મરૂપે ઇન્દ્ર પેઠા ઉદરમાં, વજ્ર કરમાં ભઈ તહાં. ૧૨
ભર નિદ્રાવશ દિતિ હલી, તવ ઇન્દ્ર મન કોપજ ધરે; ૧૩
વજ્રથી ગર્ભના સાત કટક કપ્યાં, મોરડા તવ મોરડા. ૧૩
તોએ તે કટકો બેસા થયા, મન ઇન્દ્રના શય નહીં ગણે; ૧૪
વળી વજ્ર પ્રહારે ચક્ર સાતે, કટકોને રીધ હણે. ૧૪
પછી મોટેકના સાત સાત, કટકો કર્યાં છે સુરપતિ; ૧૫
તે વજ્ર પ્રહારે થયા છેદન, નવ ચાહે અન્ય ચામની ગતિ. ૧૫
તોએ તે કોમળપચાશ કટકો, હાલવા લાખ્યા સહી. ૧૬
વળી હણવા ઇન્દ્ર ઉઠ્યો, વજ્ર કર માટે થાડી. ૧૬
ત્યારે તે બોલ્યા વિનય કરી, અમેા બાવ યઇવું દેવના; ૧૭
તું આજ અમને કાં હણે, અમે કરવું તમારી સેવના. ૧૭
એવી રીત વાણી સાંભળીને, ઇન્દ્ર મેલ્યા છવતણ; ૧૮
ઝોગણપચાશ વાણુ થયા તે, રણા દેવને સેવના. ૧૮
આરુતમણુ એમ ઉઘડ પામ્યા, ઝોગણપચાશો રહ ધરી; ૧૯
ઇન્દ્રનો ભય નિવાર્યો એમ. કરણા કીધી શીકરી. ૧૯

* અદિતી ગ્રાહી તે રહે અગ્નિપ્રસ્થને જ નન સમીલે તેને, દોણ સ્વર્ગલેણી પડે, તે લીલીની વાત મૂળે મૂળે બાપવત્તમ ૧૮ મા અધ્યાયમાં છે, તે તેથી આ અધ્યાયમાંથી તોડ્યો બાપ અને ૧૮ મા અધ્યાયમાં જ લીધી છે. એ કે અગ્નિ પ્રસ્થમાં ૧૯ મા અધ્યાયમાં કે. વાતો કરી છે, અને અગ્નિ કારણથી, નીચેના ૧૯ અધ્યાયમાં માંત્રની નાર લીધી નથી

* અર્થાત્ મેઘ બાજ સાથે પણ નહિ.

નિદ્રા ધરી તવ દિતિ લગ્યાં, પુત્ર સર્વ દીક્ષા તહાં;
ત્યારે ઈન્દ્રને પૂછ્યું દિતિએ, આ પુત્ર કયાથી આવ્યા હ્યાં. ૨૦
તે તો પુત્ર એક અગ્નિએ, ને આ તો દેવું હું ધણુક;
નિલભાતાને ચરણે નમિ થકે, વિનવવામાં રાણી ન મણુક. ૨૧
ત્યારે ઈન્દ્ર નમી બોલિયો, એ કાર્ય કર્યું મેં પાપીએ;
પછી તેણે વાત સર્વે, કહી દિતિને માંડીને. ૨૨

ઈન્દ્રવચન:-

સ્વાર્થ દષ્ટિ સદા કરનારી મા, ભણ્યો અભિપ્રાય તમારો;
ગુપ્ત વેશે આવી રહ્યો, ગર્ભને આવેશો આરો. ૨૩
ગર્ભના કટકા સાત કીધા, સાત કુમાર જવતયો;
તેના વળી સાત સાત હવા, તો પશુ તેઓ નવ ગુપ્તા. ૨૪
પ્રભુ પ્રતાપી આ કામ છે, એવું ધારું મેં હે માતા;
મૂર્ખાં મેં અપરાધ કીધો, હમા કરી ધરો શ્રાતા. ૨૫
ગર્ભ સર્વે અમર થયા છે, કીધો અપરાધ બહુ એટલો;
વિષયકુપ્ત મેં તમ્યાં છે, હું કયો કરું બહુ એટલો. ૨૬
પછી દિતિ માતને નમ્યો, ચરણે સુરપતિ વેગે કરી;
પછી વળગ્યો ન રહે આગળો, તવ આત્મજે પ્રીતિ ધરી. ૨૭
તવ ઈન્દ્રને માથે હાથ મૂકી, માત દિતિ કયા ધરે;
આપા માંગી સુરપતિ, તે સ્વર્ગસકને સર્ચરે. ૨૮
દિવિના ને પુત્ર બળિયા, ઓગણુ પથ્યાસ બાહુ કઠાં;
નિજભાતાને ચરણે નમીને, સુરપતિ સર્વે ગયા. ૨૯
એમ પવનગણ શ્રી ઉદય પામ્યા, શુક કહે સુણ બુધતિ;
આખ્યાન એ જન સંભળે તેને, હોયે સ્વગતપતી ગતિ.* ૩૦
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ૫૪૨૬ અધ્યાયોર્નવામઃ ॥ ૨૮ ॥

અધ્યાય ૧૯ મો

કર્યું ૧૬ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

વણ પરીક્ષિત પ્રમ કરે, કહેા પુલ્કવન સતનો વિધિ;
પુત્રપ્રાપ્તિ થાય વાંચિયો, થાય તેની કાલે સિદ્ધિ. ૧
શુકઉવાચ:-
મર્ત્યશિર્ષે શુકલ પ્રતિપદાયે, આરંભ વતનો સી કરે;
પતિ આશા લઈ મત કરવે, એવા શાસ્ત્ર જ દેખ ધરે. ૨
મરત જન્મની કથા સુણવી, પ્રાણજ્વલ્યને કરે આરંભ;
સ્નાન કરી સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરી, શબ્દગાર થઈ કરવો આરંભ. ૩
પ્રસ્તાવે લોચન પેહેતાં, લક્ષ્મી ભગવાનને પૂજવા;
પ્રાર્થના કરવી પ્રેમ ભાવે, સ્નેહ સહિત મેન ભાવના. ૪
હે પુણ્ય કામી લક્ષ્મીપતે! સર્વ સિદ્ધિ નિવાસરૂપ;
જે પદ્મ રહિત આપને, નમસ્કાર કર હે ભૂપ. ૫

કૃપા વૈભવ તેજ મહિમા, સામર્થ્યવાન્ છે હે મુખ;
સર્વ ઉત્તમ ગુણે ચોભ્યો, સચરાચર ત્રિલુપ્ત ત્રિલુ. ૬
હે વિષ્ણુ પત્ની યોગગમ્યા, પ્રભુ પ્યારી યોગરાણી;
હે લક્ષ્મીભૂ હું પ્રેમે વંદું, પ્રસન્ન થાઓ માતા મારી. ૭
નિત્ય પ્રત્યે આવાહન, અર્ધ પાદ આયમન કરતા;
સ્નાન વસ્ત્ર જ્યોત્ષ્ણ બુધજી, ચંદન ધૂપ ધરતાં. ૮
વળી ધૂપ દીપ નેવેલ આદિ, કરવા ઉપચાર પ્રેમ ધરી;
સર્વે ત્રિલુપ્તે અર્ધજી કરીને, સ્તુતિ કરવી ફરી ફરી. ૯
“ઓમ મહત્ત્વા ભાગવાન તમને, નમું હું વારંવાર;
પ્રભાવમય વિભૂતિ, પતિ આપું, બળિ પ્રેમે હું તાર.” ૧૦
પછે બાર આહુતિ હોમતાં, નિજ મંત્રને કરવો ઉચ્ચાર;
અગ્નિમાં આહુતિ કરેથી, પ્રેમે ઉતરે જન પાર. ૧૧
અ નમો મગવે મહાપુરુષાય, મહાશિશુષિ વે સ્વાહા;
એ મંત્રને ઉચ્ચાર કરીને, આહુતિ હોમવી ત્યાંહા. ૧૨
સર્વ સંપત્તિ ઇચ્છાવાને તો, લક્ષ્મીભગવાનતું પૂજન કરી;
ચિત્ત ભક્તિથી શુદ્ધ રાણી, હંસવત પ્રણામ પ્રેમે કરી. ૧૩
ઇચ્છામ મેન જપ કરી, પછે સ્તુતિ કરવી નાચની;
એ ભક્તિ પ્રેમપૂર્વક હોય તો, પૂરે ઈચ્છા સર્વે સાચની. ૧૪
“નારાયણ હે લક્ષ્મીભૂ, જગત સ્વામિ મેં કારણરૂપ છે;
લક્ષ્મીભૂ સ્ફુટ પ્રકૃતિમય, માયા શક્તિના ભૂપ છે. ૧૫
લક્ષ્મીનાયક સાક્ષાત તમે, પરમ મુરુષ અવતારી;
સર્વે યસરૂપ તમે પ્રભો, લક્ષ્મી યસ ભાવાનાવાળી. ૧૬
લક્ષ્મીભૂ ક્રિયારૂપ છે, વળી તમે કૃપાના લોકપ્રાપ્તા;
લક્ષ્મીભૂ શુણ્ય પ્રકટ્યારૂપ, અને તમે શુભેશી ચોભતા. ૧૭
તમે પ્રાણી માનવા આત્મા, શ્રી હૃદિય અંતરૂપ છે;
શ્રી નામરૂપાંતરૂપ છે, તમે પ્રકાશ-આધાર ભૂપ છે.” ૧૮
હે માટી કીર્તિવાળા પ્રભો, વર આપો હીનાનાથ;
સંકેશ કરો મનોરથ સર્વે, બહો સુખ વંકનું હાથ. ૧૯
એ સ્તુતિ કરી પછે, નેવેલ પ્રેમે પ્રારાન કરે;
આ શ્રોત વડે પૂજું પ્રેમે, તેમાં અંધ દુઃખ મણુ કરે. ૨૦
વારંવાર પૂજન કરતાં, પ્રેમે ગદગદિત થાય;
શ્રીમ્ પતિને પ્રભુ ગણ્યો, સેવા કરી પતિ શુણ ગાય. ૨૧
ભક્તિપૂર્વક પતિ સેવા, કરતાં સુખ પામે ધણું;
પતિનું પ્રિય સર્વ રીતે કરે, હરજે નવ દુઃખ ગણે આણું. ૨૨
પતિએ પણ પ્રેમપૂર્વક, સર્વ કાર્યે કરવી સહાય;
અન્યો-અને કેંઈ કરે, તેથી મણુલ પ્રસન્ન થાય. ૨૩
સ્વસ્તકાર્તિક પ્રસંગ પ્રત્યે, પતિએ કરવી સેવા સર્વ;
વિષ્ણુ સતનો નેમ લીધા પછે, અંધવેશ ન ધરવો સર્વ. ૨૪
ન તોડવું એ મત લીધું, ન કરવું આજ્ઞા કદી;
સર્વ કાર્યે સિદ્ધ થાયે, ભગવાન પ્રસન્ન થશે યદી. ૨૫
પ્રાણજ્વલિ પતિપૂજન સધવાનું, પૂજન કરવું પ્રેમ કરી;
પ્રારાન કરવો પ્રસાદ સર્વ, પ્રથમ ધરવો શ્રીહૃદિ. ૨૬

* અહિં ઉતરે વનજ નથી તેમ કાણુ જ ન જ, કવિ “વરુણ”ની આપણે તે આશ્રીનામ અર્ધવાચમાં વાત છે.

† આ આશ્રીનામ અર્ધવાચમાં દિતિને ગણુને પ્રસન્ન કરવા પુલ્કવન નવ ગાય, તેના નિધિ સતિવદન કહ્યો છે.

‡ ૧૫૫૫ અર્ધવાચમાં ને દીક્ષા લખી છે, તે ગ્રેહી.

ગાર મારા પયેત મંત આચરી, મત સમાપ્ત કરવું સહી;
કાર્તિક અમાવાસ્યાએ, ઉપવાસ એક ધરતો તહી. ૨૭
ખાતઃકોટે પ્રેમથી, દૂધ સંપેલા ચોળા હેઠમવા;
બ્રાહ્મણનો આશિર્વાદ લઈ, પછે સર્વે કાર્ય સાધવા. ૨૮
ચેષ રહેલા ચરુમાંથી, જે સી પ્રસાદ આરોગ્યે;
સી પુરુષ સર્વનાં, કાર્ય સધળાં ત્યાં થશે. ૨૯
આ મત વિધિયુક્ત પુરુષ, પ્રેમ ધરીને આચરે;
મનવાંચિત પદાર્થ પામે, સર્વ આશા તેની કૃષ્ણે. ૩૦
સી આચરે યથા પુત્ર પામે, ઘર મળે લાભ પામશે;
સૌભાગ્યવતી શોભશે નારી, ચિરંજીવી સ્વામી થશે. ૩૧
કન્યા આચરે એ મત વિધિયે, વર રહને વરશે;
વિધવા આચરે મત તે, ઉત્તમ ગતિ તેની હશે. ૩૨
સંતાન જેના મૃત્યુ વધ હોય, તે દુઃખ મશુલ દાળશે;
નિર્ધન ધનવંતો થશે, કરુણવાન સરુપને પામશે. ૩૩
રોગીયાના રોગ ભરે, દુઃખીયાનાં દુઃખ જશે;
એ મત અતિ ઉત્તમ છે, સર્વે કાર્ય સિદ્ધિ થશે. ૩૪
હોમ પૂરું યથા પછી, શ્રી મશુ યાય મસત;
કાર્ય સર્વે સિદ્ધ પામે, ને પામે સંતતિ જન. ૩૫
આ સંતાન ઉત્પત્તિ મત તુજને, સંભળાવું સુણ રાયજી;
ગર્ભ ચોળીને પ્રેમથી, પરીક્ષિત લાળો પાપજી. ૩૬
જે માણી મનજી મહાએ કરે, શુદ્ધ ભાવથી જામવત કયા;
સુક્તિ પદાર્થની યાય મામિ, જન્મ મરણ ભરે વધ્યા. ૩૭

નરનાર બાળક જુદા માણી, કથા હરિની સાંભળે;
કરુણ કરે શ્રીકૃષ્ણ સ્વામી, સાક્ષાત હરિ તેને મળે. ૩૮
સુતાં જોઈ કાર્ય કરતાં, નામ હરિનું લીજીએ;
મર્મે પદ પામશે હરજનિ, કથા કીર્તન કીજીએ. ૩૯
સંવત સત્તર ચોરસમાં, વૈશાખ શુદ્ધ દ્વિતીયા સહી;
રવિવારે કથા સુની, ચંદ્રદર્શનને સમે કહી. ૪૦
ઔદિય જ્ઞાતિ ટોણકિયા, દ્વિજ વંશને વાણી-હવી;
નાનાભટ સુત વણિએ, આ કથા હરિ સુણી કવી. ૪૧
અદ્યજીવિ હું પામર પ્રાણીને, કરી કરુણા શ્રીહરી;
પદભંધની ગતિ મુને નથી, પણ કૃપા પરબ્રહ્મે કરી. ૪૨
આ કથા શ્રવણે પાન કરતાં, શ્રીવિષ્ણુ કૃપા કરે;
સર્વથા નરનાર પ્રાણી, સંસાર સાગરથી તરે. ૪૩
વહરકંઠ પૂરે હવે એમ, વ્યાસ સુતે વાણી કહી;
સસમરકંઠ વિષે કથા, હરિ કૃપાથી કહીશું સહી. ૪૪
શ્રીરામ કૃષ્ણ ગોવિંદ નામને, ઓટો છે મહિમાય;
ઝોગણીયા અધ્યાય હવા પૂરા, કથા વૈકુંઠરાય. ૪૫

વસજી

કૃપા વૈકુંઠરાયની હવી, કથા આ પૂરજી ચઈ;
કર જોડી ભટ વહન કહે, હવે ભવતણી ભાવટ ગઈ. ૪૬
અતિ શ્રોમદ્ભાગવતે વહર-મે ભોજનવિરોધ્યાયઃ ॥ ૧૯ ॥

इति पण्डितैः समाप्तः

“ગુજરાતી” પ્રેસનું શ્રી વાલ્મીકિ રામાયણ

ભાષાંતર કર્તા
દુષ્કારામ સૂર્યરામ દેસાઈ.

અતિ શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં, પ્રત્યેક સંખ્યાના આંકડા સહિત,
મૂળ સંસ્કૃત સાથે સરખાવીને અતિ ઉત્તમ ભાષાંતર કરેલું છે.
સાતે કાણ્ડ સંપૂર્ણ આપેલાં છે.

૨૦ થી વધુ ચિત્રો સારા ઉંચા આર્ટ પેપર પર અત્યંત આકર્ષક રીતે છાપેલા છે
અને તે ધણું ભાવવાહી અને મનોહર છે. મજબૂત બાંધણીમાં બાંધેલું છે.
બીજા ઠાણપણ રામાયણ કરતાં આ વાલ્મીકિ રામાયણ ઉત્તમ છે એમ આપને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ.

કિંમત રૂ. ૧૦-૦-૦ ટપાલ ખર્ચ અલગ.

અન્ય પુસ્તકોનું છેલ્લામાં છેલ્લું સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

મળવાનું ઠેકાણું:-

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

પ્રિન્ટર્સ એન્ડ બુક બાઇન્ડર્સ;

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

સામુન બિલ્ડીંગ, બજારગેટ સ્ટ્રીટને નાકે,
એલફીન્સ્ટન સર્કલ, ફોર્ટ-સુબર્બ નં. ૧.

અને

મેસર્સ એન. એમ. ત્રીપાઠીની કુંાં-

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ.

કાલકાદેવી રોડ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબર્બ નં. ૨-

શ્રી મદ્ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

સ રત મ રકં ધ

અધ્યાય ૧ લો*

રાગ સામેરી

શ્રીકૃષ્ણભૂપતિ સ્વામિ, સ્તુતું શીશ વર્ણુ નામી;
સરસ્વતી માત કરુણા કીરે, સુભુદિ સેવકને દીછયેરે.

આસ

સુભુદિ દીને રંકને, કરુણા કરેા તમેા માત;
દયા કરમે વિગ હરમે, દેમે મસ્તક હાય.
કાલો ઘેલો કાંઈ ન બાળુ, હું ભુદિ હીન છું બાળ;
અજ્ઞાતા મમ દેહની, હુમેતિ સધળી ટાળ.
સતપુરાણિક નિત્ય કથા કહે, નિમિષારવયમોહાર;
શૌનક ઋષિ શ્રવણે ધરે, ગૌવિંદ શુંલુ વિસ્તાર.
શ્રીભાગવતની કથા ઉત્તમ, સત્સમરેકંધ વર્ણન;
શ્રોતાજન સૌ સાંભળેા, દેહી ઘરો પાવન.
સત્સમરેકંધના દશપંચ અધ્યાય, બ્રાહ્મણાણી સાર;
હરિજન હરમે શ્રવણ કરતાં, ઉતરે ભવ પાર.
શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે ભેઉ કર ભેડી, પરીક્ષિત રાય ઉચરે;
સ્વામી તમારી નિર્મળ વાણી, ત્રેલોક્યને પાવન કરે.
સ્વામી પ્રશ્ન સેરેક સાંભળે, સુભ હૃદયે બેઘડ.હંતું
પુત્રાંત સર્વ કીધું સુક્તિપૂર્વક, હવે સાંભળાવેા નહું.
પરમેશ્વરને દેવ દેવગાં, અંતર નથી લગાર;
આ સૌ રચના પ્રભુજીની, નિર્મિત સકલ સંસાર.
બાધક બ્રોહ્મા કો નહીં, ભેઉ વામ દક્ષિણ ચક્ષુ
તોય અસુરને કેમ સંહાર્યા, કરી-ઈન્દ્રની પક્ષ.
એઉ વિરવંશરને આરાધે, ભેઉના પ્રભુ કહેવાય;
ઇન્દ્ર રાખેા દેવ માયો, કારણ કંઈ ન કળાય.
એની વાણી સાંભળીને, બ્રાહ્મણ વડે સંહી;
રાય પરીક્ષિત સાંભળે, કારણ સૌ સમન્તવું અહિ.
એ પરમેશ્વરને તણુ શુભ છે, તેના બુદ્ધિ પ્રકાર;
સાત્ત્વિક રાજસ ને તામસ, એ ત્રણે શુભ નિરધાર.
એ તણુ શુભગાં ઇશ્વરી, ઇશ્વર્યે રમે છે નાય;
પ્રત્યંક ભુદિ લેદ કળા બ્યાં, હોય જેવા સાથ.

ને ને શુભથી ને ઉપન્યાં, તે તે શુભ તેના નાશ;
અકળ અહુતુત પ્રહ્લ્લભ્યેતિ, અમર એક અવિનાશ. ૧૫
વિષમ ભાવ પ્રહુને નથી, પ્રહુને નથી કરે કોઈની પક્ષ;
કારણથી દિતિપુત્ર હિરણ્યકશ્યપુને હણ્યો હિરણ્યપક્ષ. ૧૬
સનકાદિકના શાપથી, એ પડ્યા ભૂમિ મોઝાર;
અનુકુલ કરવા કારણે, મારી આપિયો બ્રોધાર. ૧૭
પ્રભુએ રાગ દેવાદિક તણ, દેવ માયો કારણ સહિત;
નારદજીએ સુધિશિર પ્રત્યે, કહ્યું છે ઉત્તમ અરિત. ૧૮
તે અરિત કહ્યું હું તુજ પ્રત્યે, સાંભળ રાય ભુગણ;
આ અરિત સુણતાં યાચ પ્રાણી, નિષ્પાપ તે નિર્વાણ. ૧૯
પૂર્વે રાજા સુધિશિરે, રાજસૂય માંડ્યો યજ્ઞ;
દેશ દેશના મહિપતિ તેણ, બાબ્યા સૌ ત્યાં સુજ. ૨૦
બહુ સેવ્ય સાથે આવિયો, તે યજ્ઞ સમિપ શિશુપાલ;
શ્રીકૃષ્ણ દીકા પાપીએ તવ, ચલ્યો ક્રોધ તાલંગ. ૨૧
પ્રથમ પૂલ શ્રીકૃષ્ણની કહે, સુધિશિર ભૂપાળ;
તે દેખી શિશુપાળ યથા બેઠો, મૂખે હેતો ગાળ. ૨૨
સો ગાળ સાંભળી રથામણે, પછે મૂક્યું ચક્ર જગદીશ;
સુદર્શન વાળ્યું જઈ શિશુપાળને, છેડાણું દુહૃદનું રીશ. ૨૩
તે ધામથી પ્રગટ્યું તેજ સુદર, તથા પાઝ્યું હરિશુભમંદિ;
રાય સુધિશિરે મન વિચાર્યું, અહુતુત દેખી લાંબિ. ૨૪
ત્યારે નારદ ઋષિને પૂછ્યું, શિષિ સુધિશિર રાય;
આ અહુતુત દેખી હરે સુનિ, ધણું આશ્ચર્ય થાય. ૨૫
નિહા સ્તુતિ સત્કાર તિરસ્કાર, ઇશ્વરને ન સંભરે કૌશ;
એ સર્વ આ દેહને વળગે, ઇશ્વર નિરંજન વેશ. ૨૬
ગાળ પીકા પ્રભુજીને, આપે ન કદિ બ્રા સંગ;
પ્રભુ નિરંજન નિરાકાર છે, તે નવ બંધાયે દેા રંગ. ૨૭

* આ સ્થળે શ્રમ પરીક્ષિતને વિસ્તારપૂર્વક કહે છે કે-તે કે અપવાન
પોતે પ્રકૃતિથી પર, નિર્જેલ, અજન્મ અને રાગ દ્વેષાદિકના કારણરૂપ
દેહદ્વિષથી રહિત છે, તેણેજ પોતાની કલ્પેથી માણના અપિવા
સંભવથી ચક્રદાર, ચારનાશ બને રૂપ બળાય છે. એ શુભો તે ભગ-
વાનના પોતાના દેવ તેા પ્રકૃત પુરુષની જે તેમાં વિષમપણુ થાય,
પણુ તેમ નથી; કેમકે સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ શુભો પ્રકૃતિના જ
છે. એ શુભોના યકાદો વખતેા એજ વખતે પડેા નથી, પણ કાળના કમ
પ્રમાણે થાય છે. વિદ્યોના સ્વભાવના, કાળના અને કર્મવાદનો તિરેધ
કરી કાળોના દેવાદો પાછો પોતાના છવાવાને વિચાર રાખીથી બુદ્ધો એજ
છે. એ અજન્મ, ઈશ્વર, ભગ, પ્રધાન કે પુરુષને પછી તોમે નથી.

* આ પ્રથમાધ્યાયમાં હિરણ્યકશ્યપુએ હિરણ્યપક્ષ રાક્ષસ કેમ
ઉત્પન્ન થયા તેનું કારણ દર્શાવ્યું છે, તેના કથાપ્રસંગ છે.

દેહને વધ ને ગાળ અકેહ, એ દેહાભિમાનનો ધર્મ;
 નારદવચનઃ—
 રૂપને કદે નાશ પ્રભુ, તે અનુચ્છેદ કારણ છેવડે;
 ભૂંડું ન ઈચ્છે પ્રાણી જ્યારે, (તો) પરદાશ્રયે ઇચ્છેય ૨૯
 પ્રભુને ન પીડા સંભવે, નવ ગણે નિંદા કામની;
 ભેભાને નિરંજન નાથને તો, નવ ભુજ્યે બાત તે તણી. ૩૦
 ભેભા સ્નેહે ભય, કેહી શરણુથી ભક્તિ કરે
 ધૃત્યર નિવૃત્ત નવુંએ અન્ય તો, નિચે તે સ્વસાગર તરે. ૩૧
 વેરથી તનન્ય થાય પ્રાણી, તેવો નવ થાય ભક્તિપત્રી;
 વેર ભક્તિ યેહ તેથી, પરાણી કહે છે મથી મથી. ૩૨
 વેરભાવે પ્રભુ સ્મરણ, થાય દિનને રાત;
 પ્રભુ પ્રભુ ને પ્રભુ ભરે, તેથી તરે દુઃખ પ્રાણી માત્ર. ૩૩
 ભક્તિથી પ્રાણી સ્વર્ગ પામે, તેમ દેવ* સ્નેહ* ભય* કામ,*
 તર્કા પ્રાણી અધર્મશો, ને પાપના પ્રહા ધામ. ૩૪
 વેન આદિ રાય પૂર્વે, પટ્યા નહીં ઝાઝાર;
 ધૃતરાષ્ટ્રા વેરી નહીં વળી, નાસ્તિકના અવતાર. ૩૫
 તે કારણથી રાયછ, તે પટ્યા પાપી નહીં;
 પશુ શિશુપાળ તો દેવભાવે, ભક્તિ કરતો અત્યક્ષ. ૩૬
 શિશુપાળ ને દંતવદ્ધ, હતા પ્રભુના પાવેદ;
 પ્રહાશપથી પટ્યા ભોમિ, તેનું કહું તને હાદે. ૩૭
 તવ રાય સુષિર પ્રશ્ન કરે, કહેા નિષ્કારી એ વૃત્તાંત;
 વૈકુંઠથી પટ્યા પ્રાણી, એ કારણ હોય કૃતાંત. ૩૮
 વૈકુંઠવાસીને પ્રાકૃત દેહ, એ અસંભવિત છે વાત;
 વીણાપ્રાણી કૃપા કરી, કહેા પાવેદોની અર્જુન ગાથ. ૩૯
 એ ભય વધ થકી શિશુપાલ, વેર અણુતો પ્રભુ સ્વાય;
 ધર્મે ભાંડ્યા દેવ પીડ્યા, દુઃખી થયો સાધુ આન. ૪૦
 તેને સાશુજ્ય સુક્તિ પમાળ્યો, કરી કરણ્ય વૈકુંઠરાય;
 એ દેવને સદગતિ ધર્મ, સુખ હવેને આશ્વસ થાય. ૪૧
 તે વૃત્તાંત વિસ્તારી કહેા સુને, વીણાપ્રાણી દેવ;
 ત્યારે નારદજીએ ભગવદે, સાંભળો રાજા તમેવ. ૪૨
 એક સમે પ્રભુ પોદ્યા હતા, વૈકુંઠ સહન ગોઝાર;
 દારપાળક પોળિયો, જય વિજય સાથે દાર. ૪૩
 તે સમે પદાસિયા, સનકાદિક મહા ગુરુય;
 મરીચિ આદિથી યેહ તે, અવતાર કહું ધનધન્ય. ૪૪
 છ વર્ષના બાળક, વળી દિગંધર જે અંગ;
 પ્રભુતા તેની નવ પિણાણી, ગવિષ્ઠ થયા એ જન. ૪૫
 અદકાળ્યા દારે પેસતા, તવ કૌપિય તે સુનિ;
 શાપ દોષ સહજમાર્ગ, વાત એકે નવ સુણી. ૪૬
 સનકાદિક રથાપવી તે, આવીને પટ્યા ધર્મ;
 કહું તને પૂર્વે સ્થળ આવળે, અવતાર ભોગવી તણે. ૪૭

* વિષ્ણુના દેવતા, પાવેદા એવર, કંઈ ભવથી એ ગોળિયા
 નવત પ્રજાપતિ પામે છે.

આસુર્યોનિ અવતરી, નિત્ય વેર ધરતે પ્રભુ સાય;
 તો પૂર્વનું સ્થળ પામશે, કૃપા કરશે વૈકુંઠરાય. ૪૮
 ત્યારે તે દેહા પટ્યા, આવી અવતારો સંસાર;
 તે આસુરી યોનિ પામિયા, દિતિ ઉદર અવતાર. ૪૯
 હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યાશ્રયથરે, બીજોરાવણ ને હુંભકરણ;
 દંતવદ્ધ ને શિશુપાળ ત્રીજે, અવતાર તાર એમ ત્રણ. ૫૦
 દિતિ પુત્ર હિરણ્યકશ્યપુ, ને હિરણ્યાશ્ર પરાક્રમ બહુ;
 ઉત્પાદ માંડ્યો ભૂમિધર, બળભયો પાતાળ સહુ. ૫૧
 હિરણ્યાશ્ર ભયેહ ગંધુના, વરાહે કહી પ્રાણ;
 હિરણ્યકશ્યપને હુણ્યે, નૃસિંહ અવતારે નિર્બાણ. ૫૨
 તે બીજે જન્મે અવતારો, હુંભકરણ રાયણ રાય;
 રામચંદ્રે હવ્યા બંનેને કારણ, સીતા હરણ હેભાળ. ૫૩
 એ રામચંદ્રને હે રાયણ, સંભળાવશે માર્કંડ;
 પાતિક સર્વ નાશયે, તારણ પામશે તુંજ પંદ. ૫૪
 ત્રીજે જન્મે તે પાર્શ્વદે, થયા શિશુપાળ દંતવદ્ધ;
 હવ્યા કૃષ્ણે સુદર્શને, રાજસુ થયે અત્ર. ૫૫
 તે શિશુપાળ સાયુજ્યસુક્તિ પામ્યો, એમાં અચરજ શું હોય;
 કરણ કરી શ્રીકૃષ્ણજીએ, નિજ કાંસ ભણી સોય. ૫૬
 તવ રાય સુષિરિ પ્રશ્ન કરે, કહેા પ્રકૃષ્ઠ પિતા અરિન;
 ભક્ત પ્રકૃષ્ઠનું અરિન સુદર, કહેા સુનિ અહો પવિત્ર. ૫૭

વક્રણ

પવિત્ર કથા નારદ કહે, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
 કર ભેડી વહ્ન કરે, હરિજન ભગ્નને શ્રીયદુરાધરે. ૫૮
 હિંદી શ્રીમદ્ભાગવતે સપ્તમસ્કંધે પ્રવચનપાઠા ॥ ૨ ॥

અકેશયા ૨ ભે*

કહું ૨ જીવનના રામમી

શુકલ યોલે સાંભળ રાયણ, સપ્તમસ્કંધની એ કથાયણ;
 શ્રવણે સુણતાં પાતિકભયણ, કર્યોએક મનસા નિર્મળ થાયણ. ૧

સાય નિર્મળ આત્મ ભુદિ, કૃપા કરે અવિનાશ;
 નિજ ભક્તિ ભણી દયા આણી, હરિ સદા રહે પાસ. ૨

નારદવચનઃ—

હવે કથા સાંભળો ધર્મસામ, હિરણ્યાશ્ર દાનવ ભેહ;
 વરાહે રૂપે પ્રથમ પ્રભુએ, સંહાર્યોતો તેહ. ૩
 તે સુણી હિરણ્યકશિપુએ, કર્યું પ્રભુ સાથે વાહું વેર;
 સર્વ ધર્મ હેહદ કીધા, વતનોના માંડ્યો કેર. ૪
 તેણે ચેતાના સર્વ સેવક, તેણા તેણી વાર;
 લોક પાસે હંકે સુદગલ મુદ્રિને, આગળ ઉભા તેવાર. ૫

* આ બીજે અધ્યાયમાં હિરણ્યકશિપુએ વિભુના દેવને લીધે
 દાનલેખી થયે લોકને પીડા આપી ચેતાના ગાઈ હિરણ્યાશ્રના પુત્ર-
 વિની સંભવના કાળી, તેના કથાવચન છે.

સર્વે હૃત* પ્રત્યે વહે વાણી, હિરણ્યકશિપુ ભુષ; ૬
 દશે દિશા તેના પરવરો, કરો વિજ્ઞાન્યાં યજ્ઞ રૂપ.
 તેનો બ્રાહ્મણને પીડા કરો, કરો સાકુ સંતનો નારા; ૭
 સીમાળક સુરભિને કંટો, જઈ પગથો ત્રાસ.
 જે કોઈ જન ધર્મ વર્તાવે, તેનો કરો સંહાર; ૮
 ગામ ભાંગી દગ્ધ કરજો, મારો સંતને કાર.
 કૃપ વાપી તાપાવ લાંબો, ધર્મની સો ભત; ૯
 તીર્થ માત્ર યજ્ઞ યજ્ઞન, સિવાલય કરો નિપાત.
 દેવને ક્ષત્રી દંડ કરજો, સુનિ માત્ર કરજો ભક્ત; ૧૦
 જો કોઈ ઘટે તે સુને ભણુ કરજો, હું કરીશ તમારી પક્ષ.
 ધર્મ મૂળ વિષય કહાવે, સુજને તેણું વેર; ૧૧
 તપ યજ્ઞ વેદાધ્યયન, નાશ કરો આ ફેર.
 નવ ભજો કે વિષ્ણુને, એ આરા કરજો પ્રીય; ૧૨
 વિષ્ણુ ભજો તે પ્રાણીનું, સાથ છેલ્લે રીય.
 ઐવી વાણી સાંભળીને, ધરુષા સેવક સર્વ; ૧૩
 દશે દિશા તે પરવરો, અભિમાન કરતા ગર્વ.
 અધર્મ વતીવે સેવક સર્વે, અન્યાય કરતા હુરિ; ૧૪
 ધર્મનાં સ્થાનક સમળે ભાંચાં, સાકુ સંતને પીડ.
 પરામાં તે સ્વકુટુંબને, શિક્ષા અવળી તે તેય; ૧૫
 અધર્મ વર્તાવ્યો અવનિર્મા, અપયશ સમળે લેય.
 હિરણ્યકશિપુના ભય ત્રાસે, કોણે નહિ રહેવાય; ૧૬
 રાય આસાથી એ પ્રમાણે, પીડે શક્તિ સાંધ.
 પછી મૃતક્રિયા કરી બ્રાહ્મણી, કરવા બેઠો સાંતનાયક; ૧૭
 સગાં કુટુંબ સર્વને તેડી, બાલ્યો હુલ્લે લ્યાં.
 સુભો માત મારી ભાલ્યી પ્યારી, પુત્ર મિત્ર સર્વને કુટુંબ; ૧૮
 રણમાં મૃત્યુ પામે તેનું, નવ કશું શોક રહેન.
 રણે મરવું શૂર પુરુષને, અતિ ઉમંગી વાત; ૧૯
 આ જીવ તો મરતો નથી, તું બાણ ચેરી માત.
 જીવ મરે નહિ ઘટે નહિ, તે શુદ્ધ ને સર્વત્ર; ૨૦
 સર્વત્ર અને અનાદિ છે, તે બાણ પરમ પવિત્ર.
 તો સુભો તેને ધારવો, એ મહા અધર્મીનું વેણ; ૨૧
 શોક કરવો ન રહેનો, તે બાણ તું નિર્વાણ.
 જન્મ મૃત્યુ હર્ષ શોક, વૃથા સર્વે વાત; ૨૨
 પ્રિય અપ્રિય પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ, કરો અકર્મ નિશ્ચા ઉચાટ.
 એ સંગમે એક આખ્યાન કરું, તું સુખ દિતિ માય; ૨૩
 તુજ પ્રત્યે કહું તે એ ઉત્તિસાધ, સાંભળજો ધર્મચાર.
 સુચર રાજા ઉત્તિનર નગરમાં, પામ્યો સુદૃઢી નાશ; ૨૪
 તેનું કુટુંબ રાણીને અતિ દુઃખ ધરે, વિંદી બેઠો ચોપાસ.

કોઈ વેરીએ તેને માયો, પચો સુચરાય ધણ; ૨૫
 રાણી સી આક્રંદ* કરે છે, ભૂપતિ પામ્યો મથ; ૨૬
 ત્યારે યમ રાજાએ બ્રાહ્મણ, સ્વરૂપ લીધું ત્યાંહિ; ૨૭
 તત્કાલ પોતે આવિયા, તે રાજકુંવર ન્યાહિ; ૨૮
 તેના કુટુંબને જાનું શિખામણ, કે છે યમ નરેય; ૨૯
 વળી કુલિંગપદ્ધતી કર્યા, સંભળાવે છે બાળક વેદા; ૩૦
 એક સમે એક વ્યાધ કેરું, હુણવાનું છે મન; ૩૧
 તે બળ નાંખી બેઠો છે, મહા અગોચર ન્યાં વન; ૩૨
 એક કલિંગગી સોનું પડી તે, મહા બળ કેરે પાસ; ૩૩
 ત્યારે કલિંગ આંખો ચોગિતા, પાસે દેખી હવે નિરાશ; ૩૪
 સોનું દુઃખ દેખી સ્વામીએ, નિજ મેરે ભયો નીર; ૩૫
 વિલાપ ક્રીધા આંસુએ કરી, ભીનું સમર્થ શરીર; ૩૬
 પક્ષી આંખે હવે થકે, આંખો તે સુંદરી પાસ; ૩૭
 ત્યારે વ્યાધે એક બાણ મૂકી, કલિંગ ક્રીધા નાશ; ૩૮
 જી માયા સગપણ થકી તે, ગથા કપોતના પ્રાણ; ૩૯
 નારી તે માટે સર્વથા, દુઃખકારક સુખ્ય છે ભણ; ૪૦
 એ સગપણ છે દેવાઈનું, ન્યાં લગી માયા મોહ; ૪૧
 અવધિ આવે પત્ર સર્વને, તાજે તરુષર સોય; ૪૨
 તે માટે માયા સ્નેહ પ્રીતિ છે, ભણવી દુઃખનું મુજ; ૪૩
 અથમ પ્રીતિ મીઠી લાગે, પછી ઉપજે ન શૂન; ૪૪
 યમ કહે જે મૂર્ખ હોય તે, કરે શોક ને હર્ષ; ૪૫
 પછુ તત્ત્વ તે કઈ પામે નહિ, નવ થાય કોઈ હર્ષ; ૪૬
 આ પત્ર વિચારે આ જન્મે, નવ ઉઠે પાપવાર; ૪૭
 મિથ્યા સુખ તણુ ભજો હુરિ, ઉતરે ભવપાર; ૪૮

* રાણીના આક્રંદ કરે કે કેન્દ્ર સ્થાપિત। અમારી ઉપર કુ-
 પણીથી વધેનારા વિચારોને વખને ખાસર દિશતિ આપી છે. જેણે વખને
 મુખ્ય ઉદ્દેશન રેયના રાણાકર્તા કર્યો હતા, તેણે આ આજે શોધના વખ-
 નના કર્યો છે. જેણે ઉપમારને ભણનાર વખ વિના અણે શો રીતે જીવી
 શાખી છે મરે તેણે ન્યાં લગાના કો લાં અમને લઈ ભજો। એ પ્રમાણે
 મરુ પામ્યા પછિને જઈ વિલાપ કરતી અને આજ દેવાની છાના ન કોતી
 કરતી લાં સુચર થયો, તેણે તેણે વિશેષ વિલાપ કરવા લાગ્યો.

† યમ કહે કેન્દ્ર-અર્થે। આ માણસ અમારાથી મોટી અવસ્થાવાળો
 છે અને ભગવાનું જ્ઞાન મણુલકિના મારાને ભણનારાં કર્યાં અતિ થઈ।
 મોહ દેખાડે છે. માણસ તો ન્યાંથી આપ્યો દેતો લાં ન થયો, અને પોતાની
 પાણુ તેની જ સ્થિતિ યજો તે ભણુપણ કર્યો શોક કરે છે. અર્થે। તમારાથી અમને
 અલ્પ થયો છે મળાપે અમને તણુ રીતે છે, અમે બાળક બીજે
 તોપણ કરી વિતા દીધો, મરે અનાપ અને વખારમાં રહેતો હોય પણ
 જો તેના ઉપર ધરવરી દુખા દોષ તો તે જીવે અને પામ્યાં સારી
 રીતે રક્ષણ કર્યો હોય પણ તેનાપર ઉંધરી ક્યા ન દોષ તો તે જીવે
 નથી. એ કે આજના પદમાં રહેલો છે, તપસિ તે દેવથી નરો છે. સુખ-
 દુઃખનિ સર્વો છે, એમ જાનવું અને મોહવું એ ન ખેડો આખર છે.
 એટલા અતિ કામી બીજાને અપામે નિજા અને દેહાદિને અનિય ભણી
 તેણે શોક કરવા નથી ને ભણુના કર્યાં શોક કરતાં દોષ તો એમ સમ-
 જવું કે, સારીથી દેહના ન દોષને ધીમે તેને પોતી રેવ મી નથી.

[૫. આ. સં.

* હૃતનાં નામ છે-દિગ્ધર્મી, પક્ષી, સંભત, સતબ્રહ્મ, હવર્ષ્ય,
 મુષિ, પાક, હવલ, વિપ્રવિત અને ચક્રન.

† પારથીના લલચનારની ભજમાં ક્ષણ મરે દત્તી.

અનિત્ય આ સંસાર છે, સુખ દુઃખ પથરી આ દેહઃ
જ્ઞાન આત્મ સાંભળીને, શોક રહિત હવા તેહ-
તર હિરણ્યકશિપુએ મેમ વદે, કં પથો માતા શોક
જગત અનિત્ય ને આરાધ્ય છે, બલિયા સર્વ આ દેહઃ
જો સુણી પ્રભુ ખ્યાન કરવા, દિતિએ કથો વિચાર
તે કહે છે ધ્યાન જગદીશનું, તત્ત્વો પુત્રશોક તેવાર
જોવિદ્વદ્ધના ક્યાનથી હવો, તેનો વેદક વાકઃ
સદ્ગતિ પ્રાપ્તિ હવી, કરુણા કીર્ણી શ્રીઅવિનાશ-
વલ્લભ

કુપા હવી અવિનાશની, આ સપ્તમસ્કંધ કથાયથે;
બીજો અધ્યાય હવો પૂરો, કરી હરિએ કરુણાથે.
ઈતીશ્રીમદ્ધર્મસમ્પત્ત દ્વિતીયોધ્યાયઃ ૮૨ ॥

કરુણાકરકવચકવચ

અધ્યાય ૩ ને*

કરુણં ક ભુ-રોગે કેસરે

શ્રીકૃષ્ણ વાણી ઉચ્ચે, રામ પરીક્ષિત યજ્ઞે ધરે;
વિસ્તારે કથા સપ્તમસ્કંધનીરે.

આલ

સપ્તમસ્કંધ કથા સાંભળતાં, મહા પાતિક અપ ભયઃ
સતપુરાણિક કથા કહે છે, સુણે શોકનં ભયિ રામ-
નારદમુનિ યુધિષ્ઠિર પ્રત્યે, જોલ્યા અચૂત વેણુઃ
હિરણ્યકશિપુએ ગર્જના માંડી, કીધો દુષ્ટનાં ચેદન-
કથે સમ અસુર મહાભળી, હિરણ્યકશિપુ જેહઃ
નણ લૌકિક આણુ ફેરવું મારી, તપ નિચારે તેહ-
પ્રથમ નિજપુર રાજ્ય પ્રેક્ષી, તપ કાજ આલ્યા વનઃ
મંદરાચલની શુક્ર વિષે જઈ, જોહા કરી આસન-
વૃષા શીત ઝલુ શીખન વેદંતો, વિષ વિષ કષ્ટ પ્રહાર
શુક્રા તુષા નિહા તણને, કરે પવન કેસરે આહાર-
નિષ્કાશ ધ્યાન થરે ધાતીલું, મનમાં મોટી આશઃ
જેનું ભયંતપ દેવનું દેખી, ત્રિભુવનમાં પડ્યો ત્રાસ-
પુરવી પવેત સમુદ્ર સરિતા, સર્વ ડોલવા લોચનું;
સ્વાયર ગંગમ સર્વે પીના, નિહંમનનું શણ લાગું;
અતિશે દેહ હમી તે દાનવે, જેનું ઉચ તથા કીધું;
ઈન્દ્રતાનું ઈન્દ્રાસન ડોહું, મધવા કુળ મન ધીધું-
ત્યારે ઈન્દ્રને સાથ લઇને, નાની ગયા સૌ દેવઃ
ગન્ધાર્વાન વિચારી શીમે, આળ્યા પ્રહાસકન તત્ત્વમેવ-
કુતોત્તં સઘણું કરું પ્રહારને, સુરપતિ લાગી પાયઃ
સ્વામી કો રાક્ષસના તપગુપ્તથી, અમેએ નહિ સહેવાય. ૧૧

* આ તો ન અધ્યાયના હિરણ્યકશિપુના તપથી જ્ઞાનને તપી મેળું
જોઈ જણા અગાધ, ને તપ નોઈ વિરમય પાચઃ પત્તિ હિરણ્યકશિપુએ
સ્થિત કરી અને પ્રહારે પ દેહી તે ક્યાપસંધ છે. † ઉદાર દેવતા,
જ્ઞાને દિગ્દર્શકપદ પદે પાચ, તે યદ્દ જોઈ સમભવના નિવે પ્રમાણે

આસનાવાસના કરી પ્રહારો, આસન તમનું તેણીવાર;
જુગુ દ્યુષ્ટિ સાચે લઈ, પ્રહાર આળ્યા તે કાર. ૧૨
હિરણ્યકશિપુને તપથી જગાડ્યો, પ્રહાર હવા તુષ્ટમાન; ૧૩
દેવ પ્રત્યે કમળભૂ જોલ્યા, માગ માગ વરદાન. ૧૪
આત્મ ઉચ તપ તું જાને કરે છે, તું ને માગે તે આપું;
સુજવાયા સંત્યાગી જાણુએ, સ્નાનક સ્થિર કરી રથાપું.* ૧૫
પ્રહારો કેમકડ કરમાં આંધી, પ્રહારજી નિરધારી;
ગંગેહરે અભિષેક. કયો, ત્યારે વત્યો જનન્યકાર. ૧૬
આસનાવાસના કરી સંતોષ પમાડ્યો, પ્રમપતિએ તેણીવાર;
વર માગ સુત શીમે આપું તુજને, વાહવાહ તપપરનાર. ૧૭
એવાં વચન સુણી સ્તુતિ કરી દેવે, નમિયા પ્રહારને પાયઃ;
સ્વામિ વર આપી, કે કંરણે મુલ્ય મુજનું નવ ધાય. ૧૮
પશુ પક્ષી અજ પવેત મને, ન મારે વિપથર પ્રાણી;
આયુષ શરણી પાત ન થાઉં, વણી સાંભળી વાણી. ૧૯
દેવદાનવ ને યક્ષકનિર, સુદે સુજથી હારે;
પ્રહારણુ ધામી વૈષ્ણ સૂદ, કો રણમાં મુજને ન મારે. ૨૦
જોઈતર શત વ્યાધિ નંધાયે, મુને રહે સહા ચીવન;
સધળે ગતિ જવાની મુને, હું ભામું તણુ ભુવન. ૨૧
સંનયેત્ર ભૂત પ્રેત પિશાચ, તેનહીં પ્રસવે મુજ અંગ;
અનેક વિધિના પ્રહાર ન વાગે, કરે વધુ મારું અભંગ. ૨૨

કહે છે- તે પ્રહાર! આ સર્વ જગતને તપ અને શોભની નિષ્કામી કરી સર્વ
દેહા કરતાં વતમ સલ્ય લોકમાં વમે મેકા છે, તે પ્રમાણે હું તપ અને
વેળમાં વધુ ઈષ્ટા રાખી મારે વાસ્તે કરીશ. જો કે શરીર તો અરેવાણી
છે. તેથી તારા વધારા સંનય કરે, તોણજ કાળ અને આત્મા અવિનાશી
છે. મારે વધુ અવધારણી વધુ મારે કો કામ કિલ્લ કરીશ. હું સાર-
થથી દેવતા દેવો અને દેવતાના દેવો વાચા યુવધર્મ પાપ અને પાપનું
યુવધ કરી જનવને કલકાષક કરી નોખીશ. કમળે ઉપ કમળ અતિશી
નાશ થાનનાં ધીમં પુત્ર પદ વિગેરેનું મારે કંઈ પણ મેળાવન નથી
મારે તો પ્રહારી વધી શો છે. † આ પ્રમાણે હિરણ્યકશિપુએ આજ્ઞા
સાંભળ્યા છે, મારે આપને હવે ને યોગ્ય જાણુએ તે કો. જો આપ
સ્થાનક્રમ કરો તો બીનમોનું પણ અનિષ્ઠ થશે. † પૂ. બા. સં.

‡ નિષેધમાં પ્રહારને હિરણ્યકશિપુને કહ્યું છે-હું તપથી કિલ્લ થશે
છે, તારા હૃદયની યજ્ઞભુવ પીરમ ને જોઈ. તારા દેહને મારી મરેરે ખાઈ
કઈ, તમામિ અભિષેકમાં પ્રાણ રહેશે છે. અમર કોઈ પણ કલ્પિતોને
આ પ્રમાણે તપ કરું નથી દેવતાઓનાં સૌ વર્ષ રહી પાત્રી વગર પ્રાણ
સાળ્યા, એ કેમણી બની શો? હિરણ્યકશિપુની પણ ન બની શકે.
એવા તારા નિષેધથી હું વચ થયો છું. મારે હું વાચા સર્વ મોહાર પૂરીશ.
† હિરણ્યકશિપુ સ્તુતિ કરી કહે છે કા-કર્પાતકાગે લવન મેના
પાઠા તમેજાણી દેશપતા આ જગતને એ સંધ્યમહારાત્મ આપે
સ્વપ્રકાશી પ્રગટ થશે. ‡ તથા ત્રિભુવણક સ્વરૂપના આ જગતને
સન્ને છે. પાણે છે તથા સંકટોનાં છે. તે જ, સલ અને તમેજાણુના
તમને પ્રમાણ કરે હું આપાદારે વૈષ્ણવ, રાધાદિ નિવો અને નાસ-
નાજોને સંભારના પશુ આપ ન જી. સધળી વિષા અને કા આપનાં ન
સરીતર છે. દે અંતડાં વિષા અને અવિનાશી સમિતવાળો એ આપ,
તેને મન વચનથી ન પડેવાય કિર્ણ સ્પષ્ટરે આ સધળા જ્ઞાતમાં વ્યાપી
છે, તેમને હું પ્રમાણ કરે છું. † પૂ. બા. સં.

દિવસ રાત્રે સૂકે લીલે, ન હોય મારો નાશ;
ગાંધર્વે વિદ્યાધર યજ્ઞ કિન્નર, સત્તુ સૌ પામે નાશ. ૨૨
લોભિયે ન મરું અંતરિક્ષે ન મરું, ધરમાં ન મરું બહાર;
લોક કાષ્ટ પાવકથી ન મરું, વશ વરતે સકળ સંસાર.
ક્રોધ પતંગ આદિ ચુટિમાં, નિરમ્યાં તમે જે સ્વામી;
તે કોણી મુજ નાશ ન થાય, એ વર આપો અંતર્યામી.
સૃષ્ટિ તમારીમાં નિપન્યા, સુભટ ભુવન જે ત્રણ;
તમ પ્રતાપે કોઈ વડે કરી, ન હોયે મારું મણ.
સર્વ લોકપાળનો મહિમા, વળી મહિમાવંત આપ;
એ પ્રતાપ મુજને આપો સ્વામિ, ચિરંજીવ કરી સ્થાપ.
તપ થોડા પ્રભાવવાળી, અણિમાદિ સિદ્ધ જેહા
આપો આપ કૃપા કરી, કાર્ય થાય મુજ સર્વે.
જે તમેા સુપ્રમાન હવા તો, એ વર આપો સ્વામી;
મારું વાકય સકળ જ કરશે, કરુણામય અંતર્યામી.
અસ્તુ વચન કહીને ધાતાએ, આપ્યું ત્યાં વરદાન;
અવિચળ વર આપીને બ્રહ્મા, હવા અંતર્યામી.
વસાણુ

અંતર્યામી હવા બ્રહ્મા, સ્વસ્થાને સુર સૌ નયરે;
સમમરકંધ શ્રીહરિ કથાને, હવે વૃત્તિયોધ્યાયરે.
હતિ શીમદ્વાજને સપ્તમરકંધે વૃત્તિયોધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

અધ્યાય ૪ થોડો*

કહ્યું ૪ થું-રાજા કાર્ણવ-આસે ઢુકડી

રાજક કહે મુણુ યુધિષ્ઠિરાય, મહા વર પામેા દાનવ સાય;
રાજાન લઈ અસુર ઘેર આવેા, અણિમાતીએ પ્રકાંચે વધાવિયો.
ખાલી બેઠો નિજ આસન, પાસે તેડિયા સેવક જન;
રાધમ દમરણુ બાંધવ વધ કરી, દેવ વધાર્યાં શેમ શેમ ફરી.
વેળાનો ઉઠેતે મન નાશ, તેથી આખલા લોકો ત્રાસ;
હમણ્યો તે ત્રિભુવન, કરવા લાગ્યો સર્વને પતન.
જેતી દિશા દેવ અસુર ત્રણ લોક, મહુચ રાજપર કીપી કોપ,
મરુક સર્પે સિદ્ધ ચારણુ વિદ્યાધર, અણિ પિતૃ યજ્ઞ મન ગંધર્વ.
જેત્યા ભૂત પ્રેત ને પિશાચ, મુજ તેને નવ આપી આંચ;
ગંધર્વ સ્વર્ગતંત્રુ લેવાને રાજ, રણી તપશ્વ થયો મહારાજ.
પુત્રી પંચશણ્ડ વાળ્યાં નિશાન, સર્વદેવને હતું તે બાણ;
બાણુ કવચ ધરી સંન્યાય, આળ્યા રાક્ષસ રાજસનાય.
ગ્રેસે બળતર પાખર ટોપ, અસુર દીસે અતિ પાંચી કોપ;
ખનેક સૈન્ય સાથે લઈ સાય, સર્જે સુર્યું વહવા ગાય.
ગાળી ગર્જના કીધી ત્યાંહિ, સુરપતિનું સ્થાનક છે જ્યાંહિ;
એતું દેવનું દેખી બળ, શકે સાજ કીધું નિજ દળ.

* આ થોડા અધ્યાયમાં હિરણ્યકશિપુએ વરદાન મેળવી, સપ્તમ
રકપાલને નિતી વિજ્ઞાને દેવ દી સર્વ દેવતાઓને દુઃખ દીધું, તેમ
પામસન છે.

હુંહુભિ શબ્દ વાણુ મગડે, શબ્દ થહીને સુર રણુ ચડે;
તેનીશ ક્રોધિ દેવનો સાથ, સર્વ આયુષ શ્યાં છે હાથ.
મધવા કોપ કરી મગડાઓ, ઐરાવત હરિતપર ચડ્યો;
શંખ નાદ કર્યો તત્કાળ, ગર્જના લાગ્યાં સમ પાતાળ.
અંતરિક્ષ ગાઈ મુદ્દ કરતા સહી, રાક્ષસોને મારું રોક્યો જઈ;
લોકદંત દારણુ કકકરે, દેવ દૈત્ય મહિમાએ વડે.
દેવ દાનવની વાળી હાંક, જેમ અમર ક્ષિતિ થાયા થાક;
અનેક વિધિનાં મુદ્દે બાણુ, બલા સુભટ તને રણુ માણુ.
તીવ્ર આયુષ કરમાં ધરે, માંહિમાંહિ મારે ને મરે;
લચ્ચગચ્ચ હવા તે કામ, મહા દારણુ વરત્યો સંઘામ.
અનેક દૈત્ય રણુ મુદ્દે મરે, તેને માર્ગવ જીવતા કચે;
શીયા ગાત્ર પડે રણુ થાણું, શબ્દ ઘાટ ધકી કર ધણું.
તીવ્ર આયુષ કરમાં સાર, વરતે રણમાં હાહાકાર;
વાહન બાંગી પડે રણુ છત્ર, શૂરશું મહા વડે સર્વત્ર.
દુષ્ટ દૈત્યનો વસગો માર, અમર સૈન્ય ખાખા ચોસાર;
નાંકો છંદ્ર તણુ સંઘામ, નાંકા દેવ મૂઢીને મામ.
દૈત્યે સ્વર્ગમાં હુંહુભિ લીધું, આવીને છંદ્રાસન લીધું;
રાક્ષસ સ્વર્ગ માંહિ પડ્યા તૂટી, વૈભવ સહુ લીધા લૂટી.
સ્વર્ગમાંથી સુર કાઢિયા બહાર, બંધનકરીને માથાં બહુ માર;
નાસી છંદ્ર જોઈ બન તો, છંદ્રપદ લીધું હિરણ્યકશિપુ.
સ્વર્ગથી દેવતા કાઢ્યા મારી, હવેા ત્રૈલોક્યનો અધિકારી;
સણુમાં છંદ્રને માથો કાઢી, સ્વર્ગમાં રાજ માંડ્યું હલાડી.
વિચર્યાં રહિત એ સ્વર્ગ, તેની ચોસા અનુપમ અપૂર્વ;
સર્વ સ્થળે લક્ષ્મીનો લાસ, ખરકત અણિમય સર્વ ભવાસ.
વિદુમમણિનાં આસન, સ્ફટિકમણિની ભતિ; અનુપમ;
વૈદુર્યમણિના સ્થાન ચળકે, પદ્મરાગ ને શેખરણિ જાગે.
સ્વચ્છ સદેવ શરણા શોલે, ચારદોરનાં માતી મન એલે;
રુમરુમ શબ્દને રણુકાર, દેવગના કહે મુદ્દે થોડા.
રતનમય હર્ષણમાં ભૂવે મુજ, સુંદર દંતવાળી મામે મુજ;
એતું છંદ્રનું ભાવન લીધું, રાજ મુજે કરવા મન કીધું.
સર્વ દેવો કહે તેની સેવ, ધરધર મુજે અસુર બળી એવા;
વિશ્વાસુ સુંગર ને હું, ગાયન કરીયે કટીએ દુઃખ શું.
ગંધર્વ અણિ ને વિદ્યાધર, આસરા સ્તવે વારંવાર;
મહુચ અને દેવતા સર્વ, તેને એછને તને ગર્વ.
આપે દાન આદિ સર્વ ભાગ, એવો તેનો ઉપનો તાગ;
વશ વતે સુક્રાગિરિ વૃક્ષ, વશ વતે રતનાકર પ્રત્યક્ષ.
વશ વતે ત્રિભુવનના ભૂષ, વશ વતે દેવ સ્વરુપ;
વશ વતે અણિ સુનિર્જન, વશ વતે કારણુરુપ ન પ્રત્ય.
કીપી લોકમાં મહા ઉત્પાત, સર્વત્ર ચડાવી પોતાની ખ્યાત;
અમર સદન મુજ પાતાળ, સધળે આણુ ફરી તત્કાળ.

દેવ સર્વે ટોણે મળિયા વન, અમર સર્વે વિચારે મન;
તેનીશ ક્રોડ દેવ સુરરાય, સર્વે મળી વેઠું લય.
મિશ્ર છે નારાયણ જ્યાંહિ, દેવ સર્વેકાં આલ્યા ત્યાંહિ;
અમર સર્વે સ્તુતિ કરે વણી, પૂર્ણે છાણ પરમેશ્વરવણી.
અગમ અગોચર હરિ આદિ અંત, ભક્તને કૃપા કરે ભગવંત;
એમ અમરે સ્તુતિ કરી, અનુભવી તપ આકારી વાણી હવી.
ને કો સંત ઉપર દ્રવ્ય કરશે, તે ચાપી શીર્ષે ત્યાં મરશે;
તમો પીરજ રાજાને મન, આકાશ શબ્દ હશે ઉત્પત્ત.
પુત્ર પ્રહ્લાદપર એ દ્રોહ કરશે, ત્યારે એનું મૃત્યુ થશે;
વરદાનથી વધશે છે નૃપ, પતન યારો પદીમાં ભૂપ.
એવાં વચન સાંભળતાં દેવ, મનમાં આનંદ્યા એજ;
વાયા વશ હઈ જ્ઞાનક આલ્યા, હરિએ હર્ષ સૌને ઉપજાવ્યા.
કેટલેક દિવસે નિરંધાર, હૈયને પુન હ્રવા છે ચાર;
તેમાં જ્યેષ્ઠનું પ્રહ્લાદ નામ, તે ભક્તિભાવે બને શીરામ.
તે ભક્તને આનંદકારી, બ્રાહ્મણ મરિચા દુષખંદારી.
નિરંદ્રિ ને સારો સ્વભાવ, પ્રાણી માનવ પરમાત્મા.
મહાત્મા ગણે નમે હાથપેરે, રંકપર પિતાપેરે પ્રેમ થયે;
સંભાવિયા સાથે બંધુ ભાવ કરતો, સુરને પંચર સમ તે ગણતો.
અભિમાન ને નહિ અહંકાર, કુષંગ ઉદ્દેગનેા હતો પિત્રકાર;
છિદ્રિ પ્રાણ દેહ છુદિ વશ, વિધયસુખનેા કરતો ધ્વંસ.
અમુર છતે તે હતો સુર, કામના રહિત મહા પીર;
ગાયો શુણ અધાપિ પર્યંત સર્વ, અન્ય ભક્તના ગળ્યા ગર્વ.
હજી ભજે સર્વે પ્રહ્લાદ, એના નામથી યાચે આપ્તાદ;
વાયુદેવ ભગવાન પ્રત્યે પ્રીત, નવધા ભક્તિ પરમ પુત્રીત.
હરતાં હરતાં આદ્ય ભમ, નય ગૂઠે હરિનું નામ;
ખાતાં પીતાં હરતાં હરતાં, સુતાં ઘેસતાં હરિને ભજતાં.
ભગવાન રૂપી વળગ્યું હતું ભૂત, યથો હતો તેમાં એકરૂપ;
મણુ ચિંતન કરતાં કરી શતો, તનમય થતાં કરી કરી હસતો.
ઉચે સ્વરે કરી કરે ગાન, હરિ ગજ એવ સમાન;
ભજન કરતાં કરે કહિ નૃત્ય, મેદા કરે મણુ મત્વશ.
કરી જ્ઞાન ધરી રહે અગોલ, ગાતો તાણી ઈર્ષ્ય રંગ તોળ,
શાયે મંત્ર શાંત પમડે શાંત, પ્રહ્લાદ હતો મહા ભગ્યવાન.
સુવર્ણ એવાં પુત્રનાં ચંદન, હિરણ્યકશિપુથી ન થયું સંદેહ;
ક્રીડા તેના રંગે આવશ્યક, ક્રીડા નિજ પુત્રપર ક્રોધ.
પ્રહ્લાદ પરમેશ્વરની ભક્તિ કરે, તપ યુષ્કિર નારદ પ્રત્યે ઉચરે,
યુષ્કિરિવચન:-

પ્રહ્લાદ નિલે બને શ્રીહરિ, એવા પુત્રપર પિતાએ ઈર્ષ્યા કરી.
શા મારે પિતાને રીશ, જ્યે પ્રહ્લાદ શ્રી જગદીશ;
તે સુજને હજીને ચિરતાવી, તપ ગેલ્યા શ્રી શ્રીલુધાધારી.

વૃક્ષણ

વૃક્ષણથી રહે યુષ્કિરને, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
સમમરકંઠ શ્રીહરિ કથાના, હવા અધ્યાય થાયરે.
અતિ શાપમાનને સમમરકંઠ નવવૃક્ષણ: ૧૧ ૫૫

અધ્યાય ૫ જો*

કહ્યું ૫ મું-રાગ સામેરી

શ્રીયુક્ત વાણી ઉચરે, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
પ્રહ્લાદને નિશાળે મેલ્યો, પિતાએ ભણવાર. ૧
નળે શુક્રાચાર મહાયોગી છે, સૌ અયુરના શુર જેહ;
તપે તે પ્રહ્લાદે ભણાવે, કૃપા કરીને એણે. ૨
તેને પુત્રો ભેષ છે, રંક અને અમર્ક નામ;
રાજગૃહ પાસે રહે છે, નીતિ ભણાવે શુભ કામ. ૩
ભારંગવે શિક્ષા કરી વણી, યતનતો: નહિ પાર;
ભણે એક શ્રીરામ કૃષ્ણ, સુખે બીજે નહિ ઉચાર. ૪
એકવાર પિતાએ પુત્રને, પૂછ્યું સાંભળ બાળ;
સંસારમાં તો શું તાર છે, તે કહે યુને તું આ કાળ. ૫
પ્રહ્લાદ વાણી ઉચરે, તાતને કરીને પ્રણામ;
“હું મારું” અભિમાન તજવું, વતંમાં કરવો વિશામ. ૬
પ્રભુને આરાધવા, એ સુખ્ય છે પિતા કર્મ;
સુખ સંપત્ત તેમાં વસે, એ આપણો છે ધર્મ. ૭
એવી વાણી સાંભળીને, ચઢિયો તાતને કાળ;
એ શુક્ર શુક્રએ શુક્ર મિત્રે, વણસાલ્યો ગુણબાળ. ૮
પછી શુક્રપુત્રની પામે, મૃત્યો તે વિચિક્ષણ તન;
એ સાથે જઈ ભણો નિત્યે, નૈતિ વિદ્યાધ્યયન. ૯
શિક્ષા દીપી તેહને, એને રાજ્ય કરીને ભણવે;
શુર પુત્રો તેને પૂછે, તને આનું કેણે ભણાવ્યો. ૧૦
પ્રહ્લાદ તવ વાણી વહે, તમે સુણો નિષિશય;
આ પારકે. પિતાતલે, એ મર્યા સી કહેવાય. ૧૧
પણ નિવંકારી ભલ્યા ત્યાગી, મણુ પૂર્ણ થામ;
જુલિવંતે ને મહા બલી, તે પ્રભુને કહે પ્રભામ. ૧૨
તે પ્રભુને પામે ને જન, તે યાચ નિવંકાર;
વિધય જુદિ તેથી ઘટે, તરે સંકળ સંસાર. ૧૩
અજ્ઞાન ને જુદિ હીણ ને, વળી અવિવેકી મૂર્ખ;
પ્રભુને પરાયો પિતાતલે, ગણે અધર્મી પૂર્ણ. ૧૪
પરમાત્મા જુદિ સુવર્ણ, કરે છે બહુ પવિત્ર;
શું ગાઈ સ્થામિ તે તણું, સાધુ ને ચરિત. ૧૫

* આ પાંચમા અધ્યાયમાં વૃક્ષણે ને ભણે દત્તો, તે ભણુતરને
જ્ઞાન કરી, નિષ્કલ્પિત કરતા એવ પ્રહ્લાદને, તેના પિતાએ દાસી
સર્પાદિથી તાદન ક્યો, તેપણુ તે મળો નહિ તેના કષાપ્રદેશ છે.

૧ જો એક શુક્રને કહ્યું કે, અરે ! ઉપરાંતી જુદિ પાસા વિચારી
કરી નય છે. હવે પુરાહિતે તેને ધર્મમાં રાખીને જ ભણાવ્યો, નિકર
નિષ્ક પશુગણા ક્ષમ કરે તેને ભરદવા દેશે.

૨ પછી દેવના પુરાહિતેને પ્રહ્લાદને પતલને પર લાવી, સારાં
નવાણી ની પીરવી જણુ, કે પુત્ર પ્રહ્લાદ, નાર બને યાને તું સબ
ગાલને, અતલ-વાલીસ થા. આ અન્ય બાળાની જુદિમાં ફરફાર ન
હતો તારી જુદિમાં કેમ ફરફાર થશે ? તે અનો સંજગના ઇર્ષાને
બંધે, તે કહે.

સુણી વચન મણુ ભક્તાનાં, કૌપિયો દૈવદાસ;
મહાદેવે શિક્ષા દેવા, માંગી છડી શિખ્યા પાસ. ૧૬
અરે દૈવ કુલોગાર મૂર્ખ, કરે શું એ કામ;
આપણે જેનું વેર છે, તે ભાગ્યો કેમ રામ ? ૧૭
એમ બહુ બિહાન્યોપ્રાદાણે, પણ નવ જિતે તે બાળ;
શુરુ ભણાવે શ્રેય સર્વે, પણ તલે તે તલકાળ. ૧૮
એમ ઘણું દિવસ વહી ગયા, એક દિવસ પૂછે વાત;
અરે પુત્ર તું શું ભરવો, એને ધયાચર્ય કહે વાત. ૧૯
મહાદેવળીએ એમ વહે, હું ભણું નામ શ્રી ભગવંત;
શીશમ કૃષ્ણ ગોવિંદ તારક, નારાયણનો મંત્ર. ૨૦
વિષ્ણુ ભક્તિ શબ્દો દીર્ઘતન, સ્મરણ વંદન પૂજન;
ચરણસેવન કામલ, સખાપણું દેહાર્પણ. ૨૧
એ નવધા ભક્તિ સુખને, લાગે વહાલી તાત;
એક ભણતર એ ભરવો, ખીજી વહાલી ન વાત. ૨૨
શુરુ ભણાવે તે નવ ભણું, ભાવે ન ખીજી વાત;
સુખને વહાલા રામજી, રામજીની વહાલી ગાય. ૨૩
સુણી વચન કુમારનાં, કૌપિયો તે દૈવ;
પ્રાણજી ત્રણે વચન કહે, સાંભળ કુદૃત સત્ય. ૨૪
હે પ્રાણજી હૃદયેદિયા, નિય માતૃપ્ય જનન;
શત્રુ મિત્રતા શિખી, બગાડવો સુખ તેન. ૨૫
તવ શુક્રાર્થ વહે વાણી, સાંભળો મહાસજ;
શિખણું તે નવ શિખે, નવ શિખણું તે શિખે કુમાર. ૨૬
કૌપ કરી બોલ્યો રાક્ષસ, સુણી શુરુ વચન;
શિખ્યો ક્યાંથી મૂર્ખ, આ કુદૃત દારણ તેન. ૨૭
મહાદેવ તવ બોચારે, સુણો* દેવ મહારાજ;
પરમાત્માની વાતોને હું, બાળું છું સાક્ષાત. ૨૮
કુદૃત પાપી નવ જોળાઉં, આ જગતભર્યા આધાર;
સ્વામસ મુદ્ધિએ હું પિછાળું, સ્વચારચર જીવદાધાર. ૨૯
ત્યારે દિરૂપચક્રશિખી બોલ્યો, સાંભળ કુદૃત કુમાર;
હું એ સામે આવ્યો છું, મૂખ વેર અપાર. ૩૦
તેને ભરો છે તે માટે હું, મારો વેરી અપાર;
એમ વહી જુવર ફેડીયો, ભણું ન લાગી વાર. ૩૧
પૃથ્વી ઉપર તે પડ્યો, ઈશ્વરે કરી રક્ષણ;
તુને હું શતપાંક કરાવું, ભેટ કૈણ કરે છે સહસ્ર. ૩૨

* મહાદેવે એ વચન કહ્યો તે આ છે. -પરથી ન બિંદા કરનાર, ભણેલા વિષયને ન ભોજનનાર, અને અનિરોદિયપણથી જનમ મરણ માં દર્તા પુરોગતી સુદ્ધિ પોતાની, કાળના ઉપદેશથી કે પરસ્પરની તોષી અજવાબને માતા યતી નથી. પ્રાણજીવિક નામેવિષય દેહવસ્ત્રીરુપ ધરતી દેવીનાં બંધાવણ, વિષય વાસનાપ્રભા, તેજએને ન શુક્ર કરી નાનારા લોકો ગમવાને ભણવા નથી, એટલું ન નહિ પણ અંધગણે રેલા આંખનાની પો ખાદ્ય પાંડે છે. સર્વ પ્રકારના અન્યકારથી રહિત કાળમા પુરોગતી ચરણતવિનિતી રત્નમાં નમન ન કરે લો સુધી એ કોની મુદ્ધિ બેગદરજીભા પડાવતી નથી, તેથી સસારનાથી અનર્પ દર્તા નથી. [મ. ભા. ૨૬]

પાસે સેવક તેડીયા પછી, રાધ કરી બોલ્યો રીથ;
આ પુત્ર મારો વેરી છે, એનું શીખે છેડો શીશ. ૩૩
એને મારવામાં મન શંકા, રખે ધરતા લંગાર;
જેમ તેમ કરી પાપિષ્ઠો, શીખે કરે સંકાર. ૩૪
શિખામણુ રીધી બહુ, શૂચીએ ઘાલએ નિરધાર;
પર્વત શિખરથી હેડો પછાડી, દેને દારણ માર. ૩૫
શકે અગ્નિ પ્રજાળી, કાઠ બાળી નાંખને તેમ;
કે શિલા બાંધી ગેળો હુદે, અસંખ્ય જળ હોય જેમાં. ૩૬
કે મરોનમ્ત્ર હસ્તી આગળ એને, પાંધી નાંખે અંગ;
બધ શસ્ત્ર પ્રહારે શીશ છેડે, કરે કાપા લંગ. ૩૭
કે વિષ પાણે કુળાહુળ થોળી, જેરના ને અંશ;
સર્પ પીછે મોટા વિષધર, દેવકાલો તેના દંશ. ૩૮
શૂંગી નખી પશુ વ્યાધ મોટા, તે આગળ નાંખે બાળ;
સર્વથા અરે સેવકો તમે, આણો એનો કાળ. ૩૯
દૈવ લઈ હુંવરને સાંચમાં, મારવા અર્થ ભય;
મહાદેવ સ્મરણ કરું હૃદયમાં, પરમાત્મા વૈદ્યકાય. ૪૦
બહુ શસ્ત્ર લાખ્યાં મારતાં, ઉપે દીપી દારણ માર;
પિતા વારું કેળું ન કરે, વર્ત્યા હાહાકાર. ૪૧
કુદૃતને મન દયા નહીં, લવકેશ માત્ર લંગાર;
સુતને દૈવ વળગ્યા સામટા, તે કરે અસહ્ય પ્રહાર. ૪૨
હુધિયાર ભાંગે સામદાં, સુતને નહિ વાળે અંગ;
તે કરુણા શ્રીમણની, સહાય થાય શ્રીરંગ. ૪૩
શૂંગી નખી ને વ્યાધ હસ્તી, આગળ નાંખે બાળ;
હસ્ત અર્થે બંધન કરી, અકળવતા તલકાળ. ૪૪
મહાદેવ અંગ વ્યાધ લાટે, હસ્તિ ફેરવે શુંદ શરીર;
ખીજી સેવક પશુને, તે પણ દુઃખ દેતાં ન ખીર. ૪૫
પછી વિષમ બંધને કરી નાંખે, હુદે અગોચર ભય;
શિલા કંઠની વણ્ટી ગઈ, આવીશે સ્થળ તત ત્યહિ. ૪૬
પર્વતને શિખરે ચડાવી, નાંખિયો હેડો ધણું
મર્જ્યથી ત્યાં ઉગયો, કરી કૃપા અચરણશૃંગ. ૪૭
અગ્નિ સંવિધી પાવક પ્રગટ્યો, અગ્નિમાં નાંખે બાળ;
મિત્ર સ્થાનક હણું શીતળ, એને ઉગાયાં ગેલાળ. ૪૮
ખીજ્યાં વિવધર જનાવર, દેતાં ઈશ અપાર;
પણ વિષ ફુંવરને ચડે. નહિ, તે કૃપા વિશ્વાધાર. ૪૯
એમ કંઈ લોક ઉપાય હણવા, પ્રપંચ કીધા અનેક;
પણ કૃપા ક્રોધગદીની, દીક્રી ન લાગી એક. ૫૦
પછી રાધ આગળ સેવક વહે, અનેક કીધા ઉપાય;
ભયાં ભાંધી એને ઉગારે છે, સ્વામી શ્રીવૈકુંઠ રાય. ૫૧
વળી શુરુ પુત્રને કહ્યું, એને રાખ્યોતી ભણાવે;
ત્વે શિક્ષા સુણુદિ દઈને, સુખ ભણી શીખે લાવે. ૫૨
નિશાળે શુરુ લઈ ગયા વળી, બહુ શ્રીરામનું નામ;
ગોવિંદ કૃષ્ણ શુકુંદ માધવ, હરિ કૈશવ વનસ્થાન. ૫૩

શુરુ ઘર કામે ગયા ત્યારે, સુની હતી નિશાળ; ૫૪
ત્યારે સૌ નિશાળીઆને, કહેતા હશે તે બાળ.
એ* સર્વ બાળ ધપાળ એલી, બાળા શુણુ ગોવિંદ; ૫૫
ગાઓ શુણુ ગોવિંદના, હરિ પૂર્ણ પ્રેમાનંદ.
શ્રીપરમેશ્વરને સેવતાં, ચેકુંદની પ્રાપ્તિ થાય; ૫૬
નારાયણનો સંત્ર ભણુઓ, આનંદ અંગ ન માય.
તે દેવ્ય પુત્ર નિશાળીઆ, સૌ આપ સરખા કીધા; ૫૭
તિલક છાપા માળ તુલસી, ગોવિંદ શુણુ હુંદે લીધા.
મદ્દાદ નિલે જે ભણુતા તે, સર્વ ભણુ નિશાળ; ૫૮
હરિ રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ માધવ, ભગવંત શ્રીગોવિંદ.
તે નિશાળીઆને જ્ઞાન કહે છે, મદ્દાદ હરિનો દાસ; ૫૯
સાધુ જનો શ્રી હરિ કહેા, જેથી કૃપા કરે અવિનાશ.
વસણુ
કૃપા કરે અવિનાશજી, પ્રભુ ચર્ણની પ્રાપ્તિ થાયરે;
સમ્પ્રદાય શ્રીહરિ કયાનો, હશે ચંચળોથાયરે. ૬૦
હતિ શ્રીમદ્ભગવત સમ્પ્રદાય પચ્ચોથાયા: ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૬ કોઈ

કહેવું ૧ હું-રાગ રામમી

કયા શુકદેવ એલે રાયજી, હરિ જાતનો કહું મહિમાયજી;
મદ્દાદ નિશાળીઆને કહું જ્ઞાનજી, ભાવે ભળે શ્રીભગવાનજી.
ચાલે

મદ્દાદવચન:-

શ્રીભગવાનને ભળે નિલે, જય કૃપા સારંગનાથ;
એક વૃત્તાંત તમને કહું તે, સાંભળેા સૌ સાથ. ૧
તમે મનમાં ભણુતા હશે, વૃદ્ધ યદુ બળજી રામ;
વય વીટી જશે વાતમાં ત્યારે, સર્વ મિથ્યા કામ. ૨
વૃદ્ધ વયે પરમેશ્વર ભજજી, એવું મન ઉપભવે;
ને લાધુ વયથી અભ્યાસ હોય તો, વૃદ્ધપણે મન આવે.
અન્નિવેદ્યિય પુરુષનું, સૌ વર્ષ આયુષ્ય સાર;
તેમાં અર્ધ નિષ્કળ નવોજી, કરી જુઓ મન વિચાર. ૩
નિદ્રા રૂપી મહા મોકલજી, પડે છે પ્રાણી તે વારે;
તેથી અર્ધોયુષ્ય બર્ધાં જાતાં, ગતિ ન જણાયે ક્યારે. ૪
વીશ વર્ષે તો બાળકપણનાં, અજ્ઞાન ને કુમારવસ્થાવ;
કહું વિષય રમતાં જાયે આયુષ્ય, જેથી વનવાસ સંધાય. ૫
વીશ વર્ષે વૃદ્ધાવસ્થાનાં, બાકી જાય છે આયુષ્ય રોગ;
તોય પ્રાણીને તુણ્યા ન ટોળે, ભોગવે સવળા ભોગ. ૭

પછી સ્વાર્થ ઉપર જાય દુષ્ટિ, બ્યારે દેહી વૃદ્ધ થાય;
પછી પરમેશ્વરને ભળે ક્યારે, વિમારો મન માંય. ૮
આ જીવ સૌ સંસારમાં, જેવાં કર્મ કરે અતુસાર;
તેથી ચોનિ ભોગવે, તે પામે તેવો અવતાર. ૯
સ્વર્ગે મૃત્યુ પાતાળ લોકે, ગતિ જતા થાય;
પણ પરમેશ્વરના નામ વિના, સંસારથી નવ મુક્તાય. ૧૦
એ ગહન ગતિ ગોવિંદની તેમાં, દોષ ન પામે પાર;
જેતશે તે જીવને, સંસાર નર ને નાર. ૧૧
માયા બળગી મૃત્યુ યદુને, તેને જીટે નહિ અંગ;
શ્રીગોવિંદ નામે જીટીએ, માટે લાવે ભળે શ્રીરંગ. ૧૨
માત તાત ને પુત્ર બાંધવ, સર્ગાં સંબંધી જેહ;
સગપણ છે સૌ સ્વાર્થનું, પણ સર્વ મિથ્યા તેહ. ૧૩
સર્વથા તમેા પરમેશ્વરને, ભળે લાવે મિત્ર;
હરિ ગોવિંદ નામે યશે સુનિ, ગાઓ પ્રભુનું ચરિત્ર. ૧૪
વારક મંત્ર બલસિંધુ વારે, નારાયણનું નામ;
સુકંદ માધવ મધુસૂદન, પૂરે મનોરથ કામ. ૧૫
આ પારકું આ માહેર, એથી તુણ્યા ન થાય શાંત;
પુત્ર મિત્ર સર્ગાં સહેાદર, એ સૌ કાઠી જાંત. ૧૬
છોડી રૂપ ને કાળ રૂપ, વળી કરાવે ધર્મ કંઈશ;
તળે દેવ્ય રૂપ ભળે ભગવંત, યાઓ શુદ્ધ અંશ. ૧૭
નારાયણને પ્રસન્ન કરે, મહેનત નથી તલ ભાર;
સર્વ સ્થાનક બ્યાપક એ, સચરાચર અવતાર. ૧૮
પ્રભુ દયાળુ અને કરુણાળુ, વળી સુજિત દેવલોકાર;
ધર્મે આર્થ કામ મોક્ષ, સર્વ પ્રભુના એ વિકાર. ૧૯
એ સર્વ કર્તવ્ય કરવા, પ્રભુને સમર્પણ;
નિર્મળ યદુ માયા તણ, કરવું ભગવદ્ સમરણ. ૨૦
એમ જ્ઞાન સહુ નિશાળિયાને, કહું ભજત મદ્દાદ;
સાંભળી સર્વ આનંદ પામ્યા, હશે મન ઉદ્ધાસ. ૨૧
ત્યારે તે નિશાળીયાઓને, હૃદય ઉપનું જ્ઞાન;
શ્રીરામ કૃષ્ણ જી રંગ લાભેા, ભળે મન ભગવાન. ૨૨
તિલક છાપા કંઠ તુણસી, ધરણીધરનું ક્યાન;
કીર્તન ભજન ભગવાનનું, ગોવિંદ ગુણવચ જ્ઞાન. ૨૩
મદ્દાદ પ્રણે ઉચરે, નિશાળિયા સૌ સાથ;
મિત્ર એક સંદેહ અમ મનમાં, કહેવું સાચી વાત. ૨૪
આપણુ એકલ જણું છઉં, નિશાળમાં આ સ્થાન;
પણ યદુ યદી તું પામિયો, એ સુજિત મારગ જ્ઞાન. ૨૫
એ સાધન તુજને કહું કોણે, પ્રભુ યશ જ્ઞાન નિધાન;
કયાં પામ્યો ને કર્યે સમય, ટુને કૃપા કરી ભગવાન. ૨૬
આ નિગમ માર્ગ ને સંત્ર, નારાયણનો આરોગ સાર;
તે કહે જામને ચચારથ, એ વાતનો વિસ્તાર. ૨૭
મદ્દાદ વળતો ઉચરે, સાંભળો સાચું બાળ;
મિત્ર મારા કહું તમને, જેથી કૃપા દીન દયાળ. ૨૮

* આ વીડીયા છકા અધ્યાયની વાત છે.

૧ આ છકા અધ્યાયમાં મદ્દાદ પેલે જે નારદ પતેણી જ્ઞાન મેળ-
વે કહ્યું, તે જ્ઞાનને દેવાના બાળકને કૃપા કરી ઉપરેસ કર્યો, તેમ
જાણવું છે.

નારદ ઋષિએ કહ્યું મુજને, મંત્ર સાધન જ્ઞાન;
તે વિસ્તારપૂર્વક કહું તમને, સાંભળો આખ્યાન. ૨૬
સ્તુતપુરાણિક ઉચરે, સાંભળો ચૌનક સાથ;
કથા સમય રંકધની, અરિન વેકું નાથ. ૩૦

વલણુ

અરિન વેકું નાથનાં, સાંભળતાં અથ જાયરે;
શ્રોતા મોહો શ્રીહરિ, હવે ધણે વર્ણવ્યાથરે. ૩૧
ઈતિ શ્રીમદ્વાયવતે સમપ્રકર્યે પદ્યોત્થાપાઃ ૧૧ ૫૫

અધ્યાય ૭ મો*

કંઠકું ૭ સું-રાગ મારુ

૫ પરીક્ષિત ખેલું વાતરે, દેવાગી પ્રજા કહો સાક્ષાતરે;
મ પ્રજ્ઞાને મોહું જ્ઞાનરે, કેમ કૃપા કરી શ્રીભગવાનરે.
૬ શુક શુનિ મોહ્યા વચનરે, સાંભળ અભિમન્યુ વનરે;
ને નારદે ક્રિષ્ણાણ્યું જેહરે, તુને કહું વિસ્તારીને તેહરે.
પ્રસંગ પ્રજ્ઞાણુ બહોરે, સર્વે નિશાળિયા ચિત્ત ઈઈ સુભોરે;
કેરવધકશિષ્યુ પિતાએ એકવારે, મનમાંકે ક્યોં વિચારે.
ચેલુવન/કે આજ્ઞાકારીરે, સઘળે આણુ દેરડું મારીરે;
મેલું નિચારીને મનરે, તપ કાળ આંધ્યા મહાવનરે.
૭ ધા તુષા તણ આસન કહ્યોરે, ત્યાં ક્યાન છાણનું ધણ્યોરે;
૧૫ કરે, હિરવધકશિષ્યુ વીરે, ધણું કષ્ટ વેઠે છે શરીરે.
૮ જાણી વાત પછી અમરેશરે, હવે જઈ જાણુંં એનો દેશરે;
કે કંઠકું કીધું સો સમજરે, ફરેછે હૃય ગજ રથપરે ક્ષવજરે.
૯ પ્રિયે અણીયો શયુને કામરે, જઈ નિષ્ણુ શ્રીલિતપુર ગામરે;
માળ્યા મુદે દેવ ગણવંતરે, એના પરાક્રમને નહીં અંતરે.
૧૦ ઈશાં દારણુ આણુ હાથરે, જઈ ઇંદ્રજી ગારે બાથરે;
૧૧ ઈશાં મહા સંઘામરે, રણવીર ન મૂકે મામરે.
૧૨ પાપુઆ દોમર આણુરે, ભણા શુભ તમે ત્યાં પ્રાણુરે;
૧૩ મર ત્રિશુળ ગદા સિંહીમાલરે, છૂટે તોપ તે હડગીનાથરે.
૧૪ મર ગજાતર કથય તે ટોપરે, બંદે શક્તિ લાગ્યા કેપરે;
૧૫ જ્યુહુ હડું અપારરે, ત્યાં વતણું હાહાકારરે.
૧૬ શક્તિ માયાં સર્વરે, તે તો નાહા તણ મન ગર્વરે;
૧૭ નેત્ર લંગ હડું તે કામરે, દેવે લીધું હેલનું ગામરે.
૧૮ દાનવ નાહા વદયરે, તેને મનમાં શોક ન માયરે;
૧૯ પ્રહીને કીધા ગંધનરે, લૂટ્યાં માલ ભંડાર ને ધનરે.
૨૦ રિધ વિભવો નહિ પારરે, હિરવધકશિષ્યુ કેરી નારરે;
૨૧ તત્ત્વે લીધી તેણી વારરે, વળી ક્યોં દેલને દે મારરે.
૨૨ આ દેવ અંકેષ્ય અપારરે, ઇંદ્રે વાળ્યા ત્યાં હાહારરે;
૨૩ દેવને જાંધી લીધારે, કરી પ્રજ્ઞા ને આગળ કીધારે.

એશવત ઉપર તેવારે, શોભે સુરેંદ્ર રૂઝે અસ્વારરે;
માર્ગે ચાલેતા કીધા મધવાથરે, ત્યાં હુંદુભિના શબ્દ ચાલરે.
૨૪ શકટ ઊંટ પોઠીની હારરે, ધન ભરી ગદાળ્યા ભારરે;
૨૫ ધ્વજ પંચશબ્દ વાણરે, મધવા શીર શોભે છતરે.
૨૬ ચોતુરંગી સેન્યા સાથરે, ધણું શોભે સુરને નાથરે;
૨૭ જમ શબ્દ ચાચક જન મોહીરે, જન કો નહિ મધવા તોહીરે.
૨૮ નારી રાચની માતા મારીરે, લઈ ચાલ્યા રાઈ અધિકારીરે;
૨૯ ઇંદ્ર મારગ ચાલ્યો જાયરે, એવે મળ્યા નારદ ઋષિ રાધરે.
૩૦ ત્યાં ઇંદ્રે ક્યોં પ્રણામરે, વીજાપાણિને તેણે કામરે;
૩૧ આ હિરવધકશિષ્યુની નારરે, મહી ભઈ હું સ્વર્ગ મોહારરે;
૩૨ કહે નારદ સુણુ સુર સાથરે, એવો નવ દીને અન્યાથરે;
૩૩ સ્ત્રી ગંધનનું ધણું છે પાથરે, જો તું જ્ઞાન વિચારી આપરે.
૩૪ એ અખળા કહેવાયે ચંકરે, કોમાં કોનો શો છે વાંકરે;
૩૫ કહું ઇંદ્રને ઋષિએ સમભવીરે, માતા મારીને સદ્ય મુહાવીરે.

શુકવચન:-

તું સાંભળ અભિમન્યુ કુમારરે, ગર્ભે હતો તેને ઉદર મોહારરે;
તે પ્રજ્ઞા હરિનો જાણરે, તેણે કીધા છે ત્યાં વાથરે.
૩૬ કહે નારદ સુણુ વચનરે, એ જે ગર્ભ થયો ઉત્પત્તરે;
૩૭ એ પરમેશ્વરને દાસરે, એપર કૃપા પ્રભુ અવિનાશરે.
૩૮ એથી કાંઈ વચન શરેરે, દેવ્ય ભય ધરી તું મુશરે;
૩૯ એવાં વચન સુવર્ણ મધવાથરે, અપિણને નગ્યો પછી પાથરે.
૪૦ ઋષિ નારદની કરી પૂજાથરે, પછી ઇંદ્ર સ્વસ્થાનક જાયરે;
૪૧ પ્રજ્ઞાની માતા જેહરે, વીજાધારી કહેતા તેને એહરે.
૪૨ તમારો દેવાગી છે વનવાસરે, માટે તમારો રહો મારી પાસરે;
૪૩ તપ કરી આવે તમા નાથરે, ત્યાં લગી રહો મમ સાથરે;
૪૪ તમને કો ન કરે અન્ય વિષરે, ભય મધવાનો ન રાજો મનરે;
૪૫ તમારો પતિમતલો ન ધારે, તમારો રહો મારે આશ્રમરે;
૪૬ અખળા સત્ય તમા છો દીનરે, તાપ રૂપે જાણો શુન્યરે;
૪૭ પ્રજ્ઞાવચન:-

એવી દીનવાણી થણી ભાખીરે, ત્યારે માતા મારી મધ શણરે.
૪૮ પછે તેને ઋષિ નારદે સહીરે, પરમેશ્વરની લીલા કહીરે;
૪૯ તારક મંત્ર નારાયણુ જેહરે, કાથ તાને સંભાળ્યા તોહરે.
૫૦ ગોવિંદ ગુણુ ચામ વિસ્તારરે, શિષ્યો માત ઉદર મોહારરે;
૫૧ ઋષિ જ્ઞાન વિચારે મનરે, એથી વિષ્ણુ ભદ્ર થયો ઉત્પત્તરે.
૫૨ પ્રજ્ઞા કહે સુજો મુજ જાતરે, સોમ જ્ઞાન હું પાપો પમાનરે;
૫૩ ઋષિ નારદે કરુણા કીધી રે, એવી અમને રજુદિ લીધીરે.
૫૪ એ તારકમંત્ર* ગણીધો આપરે, ઋષિ નારદ યજ્ઞપ્રતાપરે;
૫૫ ગર્ભ ઉત્પત્તે ગોણ્યું મેં જેહરે, ક્યોં જ્ઞાન કામને તોહરે.

* આ સત્તમ અધ્યાયમાં પ્રજ્ઞાહરિને નારદદાસ ગર્ભમાં જે જ્ઞાન
મળ્યું હતું, તેનો ઉપાસખાને વિષાક વિજાવા સાથે કહી દેખાણુ
કથાપ્રસંગ છે.

* પ્રજ્ઞાને નિશાળિયા મળ્યું હતું, ત્યારે મારી માતાને આ મળાણે
જ્ઞાન હતું હવે-ત્યારે અર્ચન જાણે છે, અતિ અર્ચન જાણે પછી જો
સર્વે અર્ચન વને છે, ત્યારે અર્ચન જાણે છે, અર્ચન જાણે છે, અર્ચન જાણે છે,
અર્ચન જાણે છે, અર્ચન જાણે છે, અર્ચન જાણે છે, અર્ચન જાણે છે, અર્ચન જાણે છે.

ગર્ભમાં શીખ્યો હતું એ વિવાધરે, કરી કરુણા શ્રીવેદક્રમયરે;
(૫૬) હિરણ્યકશિપુની નારી જેહરે, નારનેરે થરે હતી તેહરે;
શુક* કેહુણુ પરીક્ષિતરાયરે, હિરણ્યકશિપુ હઈ બુવનનાથરે;
હઈ ચાલેરા રાય નિજ દેશરે, એ હિરણ્યકશિપુ નરેશરે;
ત્યાં ત્યાં જ્યજ્યકારરે, મળ્યા દેવ કુટુંબ પતિવારરે;
ત્યાં હુંહિના નાહ ચાયરે, મહા મંગળ સખં જોલાયરે.

વલણુ

જ્ય શખ ગંગળ વરતી રહ્યો, સય સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
કર જોડી વહન કહે છે, હવેા રામગો પુણું અધ્યાયરે.

ઘટિ શ્રીમદ્ભાગવતે સમસ્કરણે સમગ્રોપાધ્ય: ૩૭ ૥

અધ્યાય ૮ એામું

કરતું ૮ મું-રાગ માટે

શુકજી કહે સાંભળ રાયરે, એ સમસ્કરણ કયાયરે;
શુભ એક અને નરનારે, કરી નહિ તેને અવતારરે.

હેને ન રાય છે, આત્માને થતા નથી, રૂપ હોવાથી એમ કુને
વિહાર થાય છે, તેમ આત્મા હોવાથી હેને વિહાર થાય છે. આત્મા નિલ
છે, ક્ષણ પતી નથી, રૂપ છે, કોષ છે, હેરાદિને નહિ છે, સર્વને
આત્મય છે, નિર્નિકાર છે, સ્વયંમાત્ર છે, સર્વનું કાણુ છે, વ્યાપક છે,
અચળ છે અને હેણી દંભોતા નથી. હેઠ અનિલ છે, ક્ષણ થાય છે,
અચળ છે, અને છે, નહ છે, આત્માના આકાશથી છે, સવિકાર છે, પરમ-
માત્ર છે, માર્વ પદાર્થ છે, અમુક રૂપમાં ન હે છે, સંસાર છે, નહાના
વસ્ત્રથી પાત્ર ઠાપ છે. એ પ્રમાણે બારે વસ્ત્રોથી બારે વસ્ત્રોથી આત્માને
વચારાં જોળવી હેરાદિકમાં થયેથી અનંતતા અમલરૂપે પામી સમજાવુના
ત્યામ કરેલાં માયા અદ્વત્ત, અહેકાર, રૂપ, રૂપરી, રૂપ, રૂપ અને
ગંધ એ આઠ પ્રકૃતિઓ ગણાય છે. રાત્ર, રૂપ અને તમ એ ત્રણ માયાના
શુભ છે, મદિ માયમી નહા મજાતા નથી. અનિવાર્ય હરિદ્રિયો અને વંચ મહા-
બાળથી સેાળ વિહાર ગણાય છે, જેટલે આઠ પ્રકૃતિ ને સેાળ વિહાર મળી
બોલ્યા ત્યજ છે. તેમાંથી સર્વના સાદી આત્મા છે, એ થોડીસ લક્ષ્મીને સંચાલ
તે હેઠ હેરાદાય છે. તે હેઠ અચાર નંતમ એ પ્રકારનો છે. આ હેરાદની
અંદર આત્માને રોપવા જોઈએ, અને તે રૂપે જઈ એક મને; જેમો
‘આ આત્મા નહિ’, એમ કહી નહ પદાર્થને બહા સમજતાં એ પોતકની
એ રૂપી ગણાય છે. અચલ, રૂપ અને સુક્ષ્મ એ હૃદયની રચિતો
છે. એ યતિઓને ને જાણવા છે, તે સર્વો રાક્ષી અને સર્વથી પર
આત્મા છે. ખરી રીતે જોતાં સંસારનું દાર જુલિ છે, જેમ જુલિનાં શુભ
અને કમોળી સંસાર રચાયે છે, જેનું મૂળ જ્ઞાન છે, તેથી જોતા
છતાં પાત્ર કેમય છે. નિતેન્દ્રિય પ્રમાણે એ પ્રમાણે ન બનવાની લક્ષિ
કરે છે. બચવાની અપી સર્વથી રાય, એ ન અલિન મનવાળા પ્રાણીના
ગમના પ્રમાણ હોયને જાનનાર છે, એ ન જોણવાર છે, એવા પદિ-
રૂપી નિમય છે. જેટલા મદે દુષ્ટમાં અંતરથી બચવાને બને. વિદાનું
અભિમાન મારવાન માણુએ ને જાણ પાત્રીને કમી કરે છે, તેથી તેને હેરાદ ન
કુળ મળે છે. એ અવધર છે. કમી કરવાથી નિરંતર હૃદયની માત્રિ થાય છે,
પણ કમ નાહ કરવાથી ન સુખ રહ્યા કરે છે. કમી લીધે વળું અંદર થિયતિ
એમાં કહેવા મળે છે. કમી માગીએને દુષ્ટ રચિતા પદાર્થોથી કીડા અને
કેટલું સુખ અને છે તે લક્ષમાં લીધે આવી પોતરૂપ મળી રહેલાં હેરાદી
કમ કરવા કરે છે તે લક્ષમાં પાત્રી હેઠ મર્યા કરે છે. મદે સુખ
જોવાપાત્રનો તો અવધાર આવતો નથી. વાસ્તવિક રીતે જોતાં કમ
અને હેરા, એ બંને આત્માની ન થાય છે. મિ. ભા. સં.

* આ લીધેની વાત મૂળ ભગવતમાં નથી.

† આ આત્મામાં અપાવતમાં પાત્ર કેમથી પુત્રને મારી નાંખતાં હિરણ્યકશિપુને રહિત્તેજ્યો પોતે મહા પદે માર્યા અને અહાદિ દેવાએ સ્થિતિ કરી, તેના કથાપરંત છે.

પ્રહ્લાદ નિત્યે જાય નિશાળરે, અહર્નિશ ભણાવે બાળરે;
તેમને પ્રહ્લાદનું કણું કીપુરે, નામ નારાયણનું હુંદે લીપુરે.
પછાડી પાટી પાટલા થવુંરે, બાજુ લાવે અચરણુથાવુંરે;
સહુ નામ હરિનું લેવા લાગ્યારે, તેમના જન્મ પાપ ભય ભાગ્યારે;
સૌને અંતર થતા લાગ્યું રાનરે, કરે ભાવે ભક્તિ ભગવાનરે;
તિલક છાપાં તુગસી બાળરે, જોડા કીતન સુખે ગોપાળરે.
એવે આત્મા શુરુજી ત્યાહિરે, છે નિશાળિયા સહુ જ્યાહિરે;
શુરુએ ભણતા દીક્ષા બાળરે, કરે સ્મરણ હુંદય ગોપાળરે.
દેખી શુરુને ચલ્યો કૌંધ અપારરે, માળક સર્વને દીપી મારરે;
સય હિરણ્યકશિપુને કારરે, લઈ આગ્યે રામકુમારરે;
આ તમારા લેખી બાળરે, એજી વણુસાંકી મારી નિશાળરે;
નિશાળિયાને દીપી ઉપદેશરે, એ આરાધે છે દેવેશરે.
હવે મહા હૃષિયો હતું થયોરે, મારે ઉપદેશ વ્યર્થ નયોરે;
હું હવે ઉપદેશ કેમ જ હઈશરે, હું કોણ જુપાય કરીશરે.
સુગ્રી હિરણ્યકશિપુને ચલ્યો કાળરે, લાલચોળ નેત્ર વિશાળરે;
હજી કાદી વરત તલવારરે, પ્રહ્લાદ ભક્તને દેવા મારરે
પુત્રપર પાછો કરી રીશરે, હેલા નિજકુંવરનું શીશરે;
એવે આવી પ્રહ્લાદની માયરે,* રાયને અંતરશઈ થાયરે.
કરતું અડગ સુંડીને લીપુરે, રાનને બહુ ક્ષણ લીપુરે
ધન્ય ધન્ય મતિ ભૂખાળરે, તમા હાથે હજીએ નિજ બાળરે-
એમ કહી સમજાવ્યું રાનરે, કાણુ ચાંત થયો રાનનરે;
પણ કૌંધ રાયને મનરે, નથી શાગતો તે હુંતાશનરે.
પછી હિરણ્યકશિપુએ કુમારરે, નિજ પાસે તેજ્યો નિરધારરે;

હિરણ્યકશિપુપુત્રન:-

હું માન્યે સાહુ બાળરે, હું આલોચી વારો કાળરે.
હું માન્યે ન કીપું મારરે, હવે જુગને હું સંહારરે;
તે તો વાહું ન કીપું મારરે, હવે જુગને હેરાદ હું તેહરે.
તુને રાખનારા હોય જેહરે, સુરને દેખાડ હું તેહરે.
આવિયું હવે તારે મહેરે, કર શ્રમિ ઈર્ષનું સંમહેરે;
હે વિનય વગરના અતિ મંદરે, હે મૂંઝમતિ કુલંગાર પાખંરે.
શોકલીય તને સય થમપુરરે, ત્યારે શાંત થશે મુજ ભરેરે;
લોકપાળને પ્રહ્લાદ રૂંધેરે, મારા ત્રાસથી જેઓને નવજંપરે.
તે માને મારી આવુરે, હું શું કહે મારે અપમાનરે;
હૃદીય સય તારે શીશરે, ત્યારે હેરાદવાયે સુખ રીશરે.
ધરે કોણુ તણે આપય તુમરે, જાણુ જોરે તરે હુંથરે;
પ્રહ્લાદ વડે સુખ વાતરે, તમે સાંભળો મારા તાતરે
હું લવે છે આ ગોપાળરે, રાન ઘેલા થયા છે ભૂખાળરે
છે પરાકામ ઝોંઘ નરેશરે, તમે જિત્યા સધળા દેશરે
છત્રીયા કુળી રામકુમારરે, તે સૌ તમથી પાત્રયા હારરે;
તણુ જુવન છતી વશ કીધારે, તમે હંડ સર્વના લીધારે
અહંકાર અતિ મન હોયરે, નજી હું સરગો નહીં કોયરે;
પણ છે ઇદિ છતી લાણુરે, તે છતી તમારો માણરે.

* અહિની માર લીધેની વાત મૂળ ભગવતમાં નથી.

શ્રી જીવિલ ભગવાન હિરણ્યકશિપુનો વન કરે છે

વિશાલ રવિચંદ્ર નારાયણ અને બાળી શાળા

એ જાણે પોતાનું મનદે, તે જાણે ત્રણ ભુવનદે;
એવડું દેખાડે આપદે, જુઓ જ્ઞાન વિચારી આપદે.
સર્વસ્વ રહે છે અહીં પ્રતાપદે, સાથે આવે પુણ્ય ને પાપદે;
માટે મૂકી સર્વ ઉપાયદે, ભલે લાવે શ્રીવૃંદાસદે.
તમો ભણી છે મન ગોઝારદે, કે હું જાણે સઘન સંસારદે;
તો એક નારાયણનું નામદે, જે અંતે આપે કામદે.
ક્રીષ્ણ બ્રહ્મા કદ્ર ને વશદે, બાળના ભજનરૂપ ઈશ્વર સમર્થદે;
કાળરૂપ પરાક્રમી એ પુણેદે, તેને ન ભણી એ કે ગુણેદે.
દેહ સંપત્તિ મન સંપત્તિ પારીદે, ધૈર્ય ભળ ઈદ્રિ નિર્વંતાકારીદે;
ત્રણ શુભને જ્ઞામી ભૂષાણદે, સજે પાળે ને કરે સંહારદે.
ભલે તેને હો પુન્ય તાતદે, તો ભયે તમારો ઉચ્ચાતદે;
રક્ષણ કરે એ દેવમોરારદે, તેને ભજ્યાથી ઉત્તરો પારદે.
તવ હિરણ્યકશિપુ કહે વચનદે, તું સાંભળ દુષ્ટ મતિ તનદે;
અથવા તારો પદમેશ્વર છે ક્યાંકદે, દેખાડે શીમિ યુગને આંકિદે.
કેવું છે તેવું સ્વરૂપદે, એમ વદે હિરણ્યકશિપુ ભૂપદે;
તારો રક્ષણ કરી નેહરે, જુગને દેખાડે તું શીમે તેહરે.
વદે પ્રહ્લાદ સાંભળો તાતદે, તમો શે નથી ભણતા વાતદે;
હરિ સત્યાચર બ્યાપક રામદે, સઘળે છે ઈંમેકામદે.
સ્થાવર જંગમ બ્યાપક નામદે, જુઓ જ્ઞાન વિચારી તાતદે;
ત્યારે પતા કહે તુજને માંદે, અથવા હવે હું નહિ ઉગારદે.
તેડ તારો પ્રભુ એ ભણુદે, જ્ઞાપી ઉગારે માણુદે;
પુત્ર હણવા ક્રીષ્ણ પ્રાર્થકદે, રામે દીર્ઘ શાપાભ્યો* સ્થંભદે.
શોક વળમથ સ્થંભ નિરધારદે, વાલું ધીકાભ્યો અંગારદે;
ખડું સેવક તેજ્યા પાસદે, રાજાએ દેવા આશદે.
તમો કર નમ શકી હુમિયાદે, પ્રહ્લાદને દેવા માંડે મારદે;
(સ્થંભો)ની પ્રત્યક્ષ છે અક્ષિન્નાવાળે, જઈ પહોંચી ગગને તે કાળદે.
પથને પાલક હુમહુમ થાયદે, તેને પાસે નહીં રહેવાયદે;
રક્તવર્ણ સ્થંભ તે દીસેદે, ત્યારે રાજા જાણે રીસેદે.
જા પ્રહ્લાદ પુત્ર નું નેહરે, આ સ્થંભને જઈ તું લેતરે;
એ યોગસારને એથી વીરદે, તો શતાર્થક કરાવું શરીરદે.
ત્યારે પ્રહ્લાદ સમર્થો રામદે, પ્રભુ આવે આવશરે કામદે;
હરિ સાહે થાળે આ વારદે, માને છે તારો આધારદે.
પાપી બાપ કરે ઈ થાતદે, અગે મૂકાવે જગતાતદે;
હરિ હાસ તમારો યાત્રીદે, લોકતવત્સલ બદ તાર જાત્રીદે;
કરો કરુણા પૈકુંકવાસીદે, હો નારાયણ અગ્નિનાશીદે;
હરિ તમ થાણું હું વળગ્યોદે, રણે જુગને કરતા ભાગ્યોદે.

* અહીંથી માત્ર સાદી બાજીના લીધીની અંદર ને નાવ છે, તે પ્રમાણે પણ ભાગવતમાં નથી પણ તેથી ઉઠી વાત છે. પણ ભાગવતમાં દિગ્વિષ્ણુપિયુષે પ્રગટ કરે, ઈશ્વર ક્યાં છે, હારે પ્રગટે કહી કે સર્વન છે. દિગ્વિષ્ણુપિયુષ-આ સ્થંભમાં ઈ પ્રગટ-હા દિગ્વિષ્ણુપિયુષ-વર્ણના પ્રગટ-જુઓ છે તે. પણ તે શબ્દોને વચ્ચેથી મૂકી કે તરવ તેમણી નહિતે સંપદે થાવું, તમારો ઉપાસને બધા નહિ ત્યારે તે પાળેથી ક્રીષ્ણ મહિયા રક્ષિત ભગવાન નિગળ્યા.

મુને મરવાની તો નથી બીકદે, હરિ વધારે મહિમા અધિકદે;
મારે આ વેળા નથી કોયદે, આધાર એક તારો હોયદે.
એમ પ્રહ્લાદે થયું ધ્યાનદે, જાળ્યા વાહારે શ્રીભગવાનદે;
પ્રહ્લાદને યુદ્ધિ દીધીદે, સ્થંભ સાગી દદિ દીધીદે.
સ્થંભે ક્રીડી ચડતી દીડી ત્રણદે, ત્યારે હરખડું ડુંવરનું મનદે;
હરિશિષ્ટિ હૃદયમાં મહાત્મ્યદે, પછી સ્થંભને લેટલા ચાડીદે;
હવે શીતળ સ્થંભ તે સોયદે, પ્રહ્લાદ વિના ન દેખે કોયદે;
દેખી ભક્તને સ્થંભ તે ક્રાંત્યોદે, ત્યારે રાક્ષસ સાથે સો નાકીદે.
ધન ગર્જ તેમ હવે નાહદે, પ્રભુ દેખે છે ભક્ત પ્રહ્લાદદે;
શંખ શરદી કમર મહારાજદે, ત્યાં પ્રગટ હવા ક્ષણમાંજદે.
અર્થ નર અર્થ સિંહસ્તરૂપદે, ધણું નિકાળ રૂપ વેઠું ભૂપદે;
એ મહાનાદથી ખળભળી ધણુદે, એવું બ્રહ્માએ સાંભળ્યું કંઈદે.
ગુણ દીર્ઘ વહન વિક્રાણદે, એક નેત્ર અગ્નિ જ્વાળાદે;
નખ દીર્ઘ વળગી અખિદે, ભણી બળકે ઉત્તળણ મણિદે.
હવું મહા ભયંકર રૂપદે, દેખી ધરધર જુગ્યો ભૂપદે;
સત્ય કરવા બ્રહ્મા વચનદે, વળી કરવા ભક્તનું તારણદે.
ધર્મો અમાત્યુક દેહુદે, ભેતાં કંપે સર્વ તેહુદે;
હિરણ્યકશિપુએ ભણ્યું મનદે, જુગને નહીં પમાડશે પતનદે.
નથી ભનવન નથી મનુષ્યદે, નથી જગજગમ કો રૂપદે;
સુણું સમ અપકે નેત્રદે, જગ કૈશાને આંકે ભગદે વકે.
વિકરાળ દાહ ભયંકર ભટકેદે, જામ તરવાર સમ ત્યાં ભટકેદે;
બટ્ટી કપાળ સો ભયંકરદે, કાન ઉઠ્યા મને વળી અચ્છંદે.
કાનું ગુણ યશ જેવું નાકેદે, કાંટ દુહી પીક મોટી વાંકેદે;
છાતિ વિકાળ પેટ પડખુદે, શરીર સ્વર્ગ પહોંચે તેહુદે;
નખ ધરત ભેળા છે ભારીદે, શંખ ચક્ર ગદા પક્ષ પારીદે;
ભેળે બાળ્યા દેવદાનવ જનદે, વિષ્ણુ પ્રકટ હવા પેટ કરવા પતનદે.
આભ્યું મણી વિચારે રાયદે, હવે જાણ્યોને નહિ ઉપાયદે;
હરિએ ક્રીડી ગર્જના કરી કોપદે, હવા ભાગ સમળા શોપદે.
નદીસાગર જળ ઊછળીયારે, પાતાળ સાતે ત્યાં ખળભળીયારે;
ભૂથ્યા વિધિ લખતાં લેખદે, મહા રાખથી સરખ્યા ચોપદે.
ડાઘ્યા દિગ્વિષાળ ને કુખેદે, ડાઘ્યા પવેત સઘન સુમેરુદે;
એવું નિકાળ નૃસિંહરૂપદે, ચાલી આવ્યા ભ્યાં છે ભૂપદે;
સુભી જોનિંદ શબ્દ ગંધારીદે, ન રહું દેહના મનની પીરદે;
શ્રીનૃસિંહે ક્રોધ મન ક્રીપાદે, હિરણ્યકશિપુને ઝડપી લીધાદે.
પ્રભુએ ભણ્યું ભણ્યું એવેદે, દિગ્ધી દિવસ* બાકી દેવેદે;
પ્રભુએ પાછો કોટ્યો તેલુળીવારદે, દેખી દેવ કરે, વિચારદે.
સર્વ દેવતા એમ જ જાણેદે, રણે દુષ્ટને જાણેદે જાણેદે.
એકે સ્મત કરી રચનાયદે, સત્ય સાંભળ પરીશિત રાયદે.

* નરા દિવસ જોયા, તેથી પછીને થઈ દીવો એમ વહેલે લખ્યું છે, પણ મૂળ ભાગવતમાં તે નરા રમન કરા સાડ પડી મૂળ દીવો એમ છે.

દેવને મારવાની છે વારે, એવું વિચારે વિશ્વાધારે;
કરે સુદ દાનવ સામે, ગદા જિજ્ઞાસી પ્રભુએ હાથે.
તવ દોરિયો દાનવ દુષ્ટદે, વા કીધો પ્રભુને પૂછદે;
અકાળી નૃસિંહ દેવ રાયદે, છટકો લલુવાધર્મી ત્યાંયદે.
ચરથપી દશ દિગ્ગજાળદે, રમે છવતો રહે ભૂપાળદે;
બાણી દેવતણી ચિતાયદે, નૃસિંહને અદ્ધાસ રાયદે.
પછે સર્પ ઉદરને પકડે જેમરે, પકડ્યો રાક્ષસ પ્રભુએ તેમરે;
સૂચ અસ્તાચળ પહોંચતો ધામરે, ઘણું સંધ્યાની વેળાયદે.
અર્ધ અસ્ત હવા રાય રેવરે, હરિએ અઘ્રો દેવ્ય એવરે;
ઘસડી ગયા ઉભરની અંધરે, સાથળપર લીધો સઘરે.
નથી દિવસ ને નથી રેણીરે, સંકથા વેળા પ્રભુએ ગણીરે;
નહિ શશુ નહિ આયુષરે, નજે ચિયો દાનવ મૂઢરે.
કોયે શોભે રક્ત નેત્રરે, તેજ ન સહેવાય સર્વત્રરે;
ગ્રેમ સહિત ચાટે પછી પેરે, ધરા ધ્રુવે ને યજ્ઞકે શેષરે.
તેનાં આતરકાંની માળરે, સૌહાર્દી ઠે દયાગરે;
તેના અંગથી તેજ હવું ત્યાંહરે, લય પાર્યું હરિ સુખ માંહરે.
તેનું તેજ હરિએ હરી કીધીરે, પછી ગાત્રશિથિલ જ કીધુરે;
હરિ રૂપને દેખી સર્વ જાનરે, ભય પામ્યાં નહુ ભુવનરે.
ત્યાં બીધી સર્વ પ્રભાવરે, કોણે પસે નહિ રહેવાયરે;
સહુ નાહા પાગી ગાસરે, એક પ્રહ્લાદ રહ્યો છે પાસરે.
દેખી દેવ હવા સંતુષ્ટરે, કીધી ગગનથી ગુપ્તની વૃષ્ટરે;
તપોહં વલ્યો જયજયકારરે, રણગી ધન્ય ધન્ય જગદાધારરે.
ત્યાં આવ્યા દેવ સહુ કૌપરે, અજ ઇદ્રાદિક શિવ હોયરે;
સર્વ સ્તુતિ કરે તે કામરે, સ્વામીએ જુડું કીધું કામરે.
પ્રાણી સર્વની પીડા દાળીરે, ધન્ય ધન્ય વિભુ વનમાળીરે;
એ ત્રિલોકને દમતો પાપીરે, એણે સર્વ શુદ્ધિ સંતાપીરે.
તમે હણ્યો દેવ્ય ગળવંતરે, સુખી હવા અમર કવિ સંતરે;
ધ્રાસુ મોલે દીન વચનરે, આનંદ શક્તિવાળા ભગવંતરે.
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કરનારરે, નમું તુને હે ભુવદાધારરે;
સદાસિદ્ધિઃ—
કૌપ આપને પ્રલયકારીરે, માયો દેવ્ય અવ્ય આયુષ ધારીરે.
સંતવ ચાએ કીન દવાળરે, નમું ભક્ત વત્સલ ભૂપાળરે;
ઈન્દ્રઃ—
રક્ષા કીધી દેવસુરારે, હૃદયકમળ ક્યાન આપનું સારરે;
નવ ઇન્દ્ર સુભગેશ્વર રાજરે, સુતિ આચારી નથી પ્રભુ આજરે.
સ્મરિઃ—
આદિ પુરુષ શરણાગત રક્ષકરે, રક્ષા કારણ અવતર્યો પ્રલયકરે;
આવતર્યો અમ સુખ માટેરે, નમ્રે નમ્રે સકળસિદ્ધિ સાથેરે.
વિષુ પિન્દ વિદ્યાધર વિનયેરે, નાગ મનુ સ્તુતિ કરી બળેરે;
અપ્પનિ ગંધર્વ શુભ ગાયરે, પ્રભુ શુભ તે નહિ વળીયેરે.
જેમ સ્તુતિ કરી પળ સાંત ન થયારે, નૃસિંહ કીધી નવ હંડ દયારે;
ત્યાં હંડનિના સ્વર રાયરે, જય શબ્દ ગંગળ વરદાયરે.

શુક કહે સુભ પરીક્ષિત રાયરે, હવો અપંગો પૂર્ણ અધ્યાયરે;
શ્રોતાજન મોહી શ્રોહરિરે, જેથી જન ન આવે દુરીરે.
જેથી જન દુરી ન આવે, એવો હરિ નામ મહિમાયરે;
કરે ભેટી વિપ્ર વહ્ન કહે, હવો પૂર્ણ અપંગોધ્યાયરે
ધતિ શ્રીમદ્ભગવતે સકમરૂપે અપંગોધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥

અનુધ્યાય ૮ મો*

કકણ્ડ લ યુ-રાગ વેદાડી

શુકદેવ વટે છે વાણી, સંભળ પરીક્ષિત રાયણ;
પછી પરચેશ્વરના પાપદ આભા, નંદ સુનંદ કહેવાયણ.
અમર ગરુડ આદે સર્વ મળી, સ્તુતિ કરે તેણીવારણ;
તોએ પ્રભુજી સાંત ન થાયે, મનમાં કોધ અપારણ.
નૃસિંહ રૂપ વિકાળ દેખી, સૌ બિહીવા લાગ્યા ત્યાંયણ;
સર્વ જન નાસે ત્યાંથી, ભય પામે મનની માંધણ.
દષ્ટિએ કોણે ઉઠ્યું રહેવાય નહિ, સૌ નાસે પાગી ત્રારણ;
જગદીશ ઠેરી કૃપાથી એક, અગળ ઉભો પ્રહ્લાદ દાસણ.
બેઠ કર ભેટી આગળ ઉભો છે, તેને હણ્યો હરિનું ધ્યાનણ;
સ્તુતિ ઉચરે મન શારિંગધરની, જનન શ્રીભાગવાણ.
તન્મય હેલ હરિ ધ્યાનમાં, લેહ હરિની લાગીણ;
પ્રહસાન અપરોક્ષ થઈ છે, બમણા સર્વ ભાગીણ.
પછી સમશ્વ દેવ ટોળે મળી આવ્યા, લક્ષ્મીને લગ્યા પાયણ;
તમે જઈ સ્તુતિ કરે પ્રભુની, કોષ સમાયો વૈદું કાયણ.
એ વિકટ રૂપ હરિ સમાયે, તમે સંતોષે જઈ સ્વામિણ;
તમને કરચ્છા કરચે માધવ, નિષ્ઠા અંતરઅમિણ.
લક્ષ્મી કહે સર્વે સર્વ રૂપ કાર્ય, સુજની નહીં નેવવાણ;
એ વિકાળ રૂપ સરાવા કારણ, તમે કરો એક ઉપાયણ.
સર્વ મળી તમે કહે પ્રહ્લાદને, એથી શમશે રૂપણ;
જેને અર્ધ રૂપ થયું છે, સ્વામી વૈદું ભૂપણ.
સર્વ મળી પછી બિહીતા બિહીતા, આવ્યા પ્રહ્લાદ પાસણ;
ધણે વિનય પ્રહ્લાદને કીધે, તે દેખે અનિવારણ.
તમે સ્તુતિ કરિ હરિ રૂપ શમાયે, નહિ તો થયે ઉત્પાતણ;
એ અસદ્ધ કોષરૂપ કરણો નિવારણ, રીઝવે વૈદું કંઠાપણ.
અમર સર્વનાં વિનય વચન સુણી, ભક્ત નમ્રો પ્રભુને અર્ચણ;
પ્રહ્લાદ હંડ ગણમ કયો, ધન્ય સ્વામી અચરણ શુભણ.
પછી પાસે જઈને ચાલું લાગ્યો, જન તાપ ભય ભાગીણ;
નૃસિંહજીએ મસક કોષ મૂક્યો, કહ્યું પુત્ર વર ભાગીણ.
હરીએ હસત મસક થયો ત્રા, નિર્ભય હર્યું અંતઃકર્ણણ;
પછી પ્રહ્લાદ સ્તુતિ કરી કીધી, સાનિધ્ય રહ્યાન વર્ણણ.

* આ નવમા અનુધ્યાયમાં બીજા લીધે પ્રસાદે ગ્રેસલા પ્રહ્લાદે કૌપ-
સાલ્યે વદા બંધન નસિદ્ધાની સ્તુતિ કરી, તેના કપાલધન ૦.

† વિશેષમાં ભાગવતમાં આ પ્રમાણે ૦-૬ કે ને અપાર નભિને
છે, તેના ઉપર પ્રસન્ન કેમ થાયે ૧ પર્વત હું માંતે છું કે, મન, કંથમ

સાંભળેા સ્વામી ગરુડકાગામી, અંતર્યામી ઈવાજ;
તું મારે ને તું ઉગારે, તારે તું શ્રીજગદીશજી.
દીનગંધુ ઇયાસિધુ તુમ ભક્તિ, રાજે અનાથને શરૂજી;
આ નિશ છે તમારે આપારે, રક્ષાં ભુવન ત્રણજી.
સુખકર્તા હુઃખહર્તા માધવ, ભગવાંશ્રી ભુવન પ્રકાશજી;
આકે અનિનાશી તું વેદકૃતાશ્રી, નિગ્ધભક્તની પૂરે આશજી.
સાંખ ચક્ર ને ગદા પદ્મ, ને પીતામ્બર પરિધાનજી;
સાધુ સંતનેા રક્ષણકારી, ભક્તવત્સલ ભગવાનજી.
નિશ્ચયાલીન પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમેશ્વર, પ્રભુ શ્રીઅંતર્યામિજી;
સદ્સંસ્તીથી તુંને વેદ વર્ણવે, નારાયણ બહુ નામિજી.
તું સંપૂર્ણ વૈરાટ છે સ્વામી, ચોથાટ આદ છે તારાજી;
અનેક ભક્ત તારો હૈય માયો, થયો જન્મ કૃતાર્થી મારાજી.
હે પરમેશ્વર હે નૌસંદજી, હુક પિતાને આપે માયોજી;
કૌણ સમાવે તાપ મિટાવો, એ હુકને હયાએ તાયોજી.
હિરણ્યકશિપુ હૈતને માયો, સાધુ થયા પ્રસન્નજી;
કોથ સમાવે નૌસંદજી, કરા પ્રસન્ન વદનજી.
હે પ્રભો આ રૂપ ભયંકર, નખ મોહું ને છત્તજી;
કેય તમારા છે રક્તવાળા, એથી ન તારો બીકજી.
પણ હે દીનવત્સલ મહા પ્રભો, હુક સંસારથી બિહુજી;
તારા નાથ કાંઈ મુજ હુક, તો કાંઈ મારું ચિયુંજી.
હે મહા પ્રભુ હું નવ ઈશ્વર, અક્ષાનું મુજ કોણજી;
તે સર્વ મુજ પિતા માંબીન, લક્ષ્મી મુજ કંઈ નહીજી.

કુળમાં જન્મ, રૂપ, વય, ચંદ્રિતપણ, ઇન્દ્રિયોની નિપુણતા, કાંતિ, પ્રાપ્ત-
બળ, ઉદમ, હૃદય અને અધાર્મિક, એવાંભાષી કોઈ પણ ઉપાધ ભવ-
જાનને પ્રસન્ન કરવા માટે પરિવૃર્ણ નથી. ભગવાન તો નરેન્દ્રની ઉપર
જાગૃતિ ભક્તિથી જ પ્રમદન થયા હતા. હે તો "શ્રી યાંત્રલ અભિને દેખ
તે પાપ મન, વદન, કર્મ, ધન અને માણસે ભગવાનનાં આર્જુ કરી
રચી હોય" તેને કોઈ માત્ર હું કાણુ કે એવા કાલાજી સર્વ કૃપાને પવિત્ર
કરે છે અને શાશ્વત નરનાં ભાગ્યજી તો પોતાને પણ અવિત્ર કરી કાઢે
નથી. ભક્તિાર્થક માણસને ઉપર કહેલા કૃતિ ક્રમ નરને આ છે. જે
ભગવાનની પૂજા કરે છે, તે પૂજના કૃતિની જાણે વારે તે માટે કરે છે.
હે નૌસંદ! લોકો પોતાના ભગવાન માથેને વારને જ આપના રૂપરૂ
આશુ કરે છે, તે રૂપનાં સ્મારણથી જ વય મરી નથી, માટે હે કૌણ જાન-
વાનું પ્રયાજન નથી. હે દીનવત્સલ, અહલ અને ઉચ સંસારરૂપી ચક્રના
હુકથી હે બીજુ છે. હે પરમેશ્વર! રમેજીવણી રાજાચક્ર સતીરવાજો, અને
સતીરવાજીના વધારવાના અર્થદેલના કુળમાં જન્મેકા હે ક્યાં અને ચાપની કૃપા
સારી જે કૃપાથી પરમ પુરુષાર્થરૂપ આપના હરતમજી કે જે ભક્તા, સદાસિવ
કે હરમીશના મરતકપર મારાતે નથી, તે મારા મરતકપર પાસા છે.
હે અનંતા મારા પ્રાગુર્ત રક્ષણ અને મારા વિવાનો થય એ આપે કવો, તે
પોતાના દાસ અને અવિવચન નિશા ન થવા માટે કરો છે, એમ હું
માત્રું છું. તેને દમ્ભીનેના અવધારથી, વેરનો ચાંદ કાઢવાના મહા ભગ-
વાન અને તમારોજી તમા રમેજીવણીથી મહુદેવજી નામના દેસીને મારી
બચાવે પાછો વેદ લાવી આપ્યા હતાવ કાણુ કે સત્વરુપ જ તમારાં દિવ
સતીરવાજી પ્રણય છે. મોનવન, સાંસનવજી, તપ, અખનન, સ્વભાવ,
આપના, મોહાંતમજી, જન્મ અને સમાપ્તિ એ હાં મોક્ષના કાળ છે, એ
જરી વાત છે, માંત્રુ જે કૃપાથી અભિતંદ્રિય પુરુષોને પેટ ભગવાન છે.
સર્વથી લેક તો વધારી પ્રેમભક્તિ છે.

[૪. બા. સં.]

નથી ઈશ્વરો કોઈ દેવ સિદ્ધિ, નથી ઈશ્વરો ચન્ન ભોગજી;
ભોગ ભોગ તો ચોગકારક, તેવા નરો સંતોગજી.
આપના ભક્તના દાસ તરીકે, સેવા ઇશ્વરું મનજી;
કૃપા કરે છે સ્વામી મારા, તો ચાહો પત્ર પત્રજી.
રમેજીવણી દેવ પિતા હોતો, વળી અસુર ધર્મી કુળજી;
એ સર્વ ક્યાં ને કૃપા ક્યાં, સ્વામીસેવાનું મૂળજી.
પ્રભુહરત ઈશ્વર શિવ ને શક્તિ, તે ન પામે પણ મોકજી;
તે હરતકમળ મુજ ચિરો ધર્મો, રાખ્યો રંકનો ટેકજી.
કૃપા તમારી પૂર્ણ હવી છે, નહિ તેને હું પાત્રજી;
પૂર્વ નારદે રક્ષણ કીધું તું, જેથી મર્યું આ ગાત્રજી.
હવે તારી નૌસંદ સ્વામિ, ગમ્મ ન બીજી વાતજી.
દાસ તણે હું દાસ નિરંતર, યોશી રંકનો હુકથજી.
નવ ભાતું હો નાથ તમારું, અચરાચર જે રૂપજી;
નથી ચોટતું પ્રભુ અરણ્યમં, મન મારું હો ભૂપજી.
નવ ઈશ્વરું કંઈ વિવચ ભોગને, નવ ઈશ્વરું અન્ય ભાવજી;
અરણ્યમંજીને મોટો મહિમા, તેનો મોક હુકાવજી.
શુકરચાશ્રમનું દુઃખ છે ભારે, એક કાલતાં બીજું ચાલજી;
મુખ ભોગવે તુમિ નથી કંઈ, અનેક રંગને પમાયજી.
પિંકે મુખ શુકરચાશ્રમનું, હમે કામ વિકારજી;
અનેક છળ પ્રપંચ કરે ને, પીટે સફળ સંસારજી.
મોન વત ચાર અવલુ તપ, અધ્યયન ને સ્વધર્મજી;
બ્યાખ્યાન મોકત વાસ ને, જન્મ સમાપ્તિ પર્મજી.
એ નરો મોક્ષ સિદ્ધિલાભ, ગણી લોક અજ્ઞાનજી;
અભિતંદ્રિયને કામે ભક્તિ, દંબીને પેટ સાધનજી.
પણ મુજને દાસ ક્યોતે થાવે, બીજી ન વારી રમેજી.
નૌસંદ પ્રભુ શરૂ રાખો, એ જ જિહ્વા આ વહેજી.
દાસલ ભક્તિ મુજને આપો, રહું તમારે ચરણજી;
નૌસંદ ભગવાન થાઓ કૃપાજી, લી તમારે ચરણજી.
હે મહા પ્રભો નૌસંદ સ્વામી, શુકાધો આ વારજી;
સેવા તમારી અપો મુજને, તરું આ હુક સંસારજી.
એથી સ્તુતિ કરીને ચલું લાઓ, મહાક હરિનો દાસજી;
નિર્મળ વાણી સ્તવન સાંભળી, મન રચિયા અવિનાશજી.
મહાકવી એ સ્તુતિ સાંભળી, હવે નૌસંદ પ્રસન્નજી;
કોથ ચાંત કરીને જોડ્યા, પ્રભુ મહા ભગવંતજી.
હે દેવ કુળમાં ચિરામણિ, પ્રસન્ન મુજપર હોયજી;
મનગમતો વર માંગી હે તું, પૂર્ણ કામ હું તેવેજી.
પ્રસન્ન કરયા જેણે મુજને, તેને હું આપીનાજી;
દયોન પામ્યો મુજનું જે જન, તાપ ન રહે કંઈ મનજી.
હે વૈધવાન સાધુ ચિરામણિ, તું છે મહા ભાગવાનજી;
સર્વ ભાષાથી પ્રસન્ન હોય તુંપર, કીધો મુજ સમાનજી.
કોથ સમાઓ શ્રીનૌસંદ, ભક્તને કરજી કીધીજી;
આધિગન હઈ હુકમ ચોઓ, અવિચળ શુદ્ધિ કીધીજી.

દિવ્ય સ્વરૂપે હુવા પરમેશ્વર, વર્ત્યો જ્યજ્ઞચક્રરણ,
અજ્ઞ પ્રહ્લાદને કૃપા કીધી, સ્વામી વિશ્વાધારણ.

મહાભુ

વિશ્વાધારે કૃપા કીધી, એ કથા સપ્તમસ્કંધ વિસ્તરી;
નવમે આધ્યાય પૂર્ણ હવે, સાધુજન જોડા શ્રીહરિ.

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે સપ્તમસ્કંધ નવમાધ્યાયઃ ૫૯ ॥

અઠ્યાય ૧૦ ચો*

કડવું ૧૦-(૧) સું-રાગ પામ્યાથી

શ્રી શુકલ વાણી ઉચરે, પરીક્ષિત સુભોરે;

આ સપ્તમસ્કંધ કથાય, મહિમા ૬ ધણોરે.

એ કથા પરમેશ્વરતણી, તુને વહાલીરે;

તારા આત્મા છે અતિ શુદ્ધ, પૂછે લલચાવીરે.

ચાલે

પૂછે લલચાવી આત્મા, એ કથા પરમેશ્વર તણી;
પછી પ્રહ્લાદ વાણી ઉચરે, સાંભળો તમા ત્રિભુવન ધણી.

તમા એમ કહેા હો પ્રભુ જે, વરદાન આગે મુજ કને;

વરદાન ભક્તિ તમારી, એ કૃપા કરી આપો મૂને.

સદા તમારા ચણેની ભક્તિ, હરિ કું માણું સહી;

ચાલું રાખે સદા મૂને, કું જ્યન્ય કંઈ છુલું નહીં.

આપે વરદાન જોઈશું, નમ ચામે કામના મુજને;

કામના તમણી શુદ્ધિ હો, વળી યાણું છું કું તમ કને.

કામનાથી રાખ્ય લક્ષ્મી, વળી દેહના ધર્મ લોગવું;

એ નથી છુલ્યોતો હે સ્વામિ, શુદ્ધિપદ ને લોગવું.

તાવ પરમેશ્વરે વરદાન આપ્યું, કૃપા હરિકે કીધી ધણી;

એક મનવતરનું રાખ્ય કરજે, શ્રીગોવિંદજીએ વાણીભણી.

સાચા ભક્તો કોઈ ન છાડે, આ લોક પરલોક મુખને;

તે છાડે બલે પદને, યાચિક મુખને ગણે તુલ્ય તે.

શ્રીનૃસિંહ કહે તું મારે વિષે, પ્રીતિ ભાવજ રાખજે;

વિષ્ણુ ભક્તિ અચળ મનસા, પ્રીતે હરિરસ આપજે.

પ્રહ્લાદ કહે મારે પિતાએ, તમશું ચેર કીધું ધણું;

અપરાધ અવગણના ને પાતક, તમા ભણે છો તે વણું.

દેવના દ્રવ્ય હર્ષી જોણે, સુનિ માત્ર પીડ્યા બહુ;

તારી યાત્રા યત્ર ભાંગ્યા, અવર પાપ કીધું સહુ.

એ અધર્મી પિતાને ગેરુ આપો, તો મારો મહિમા રહે;

એવાં વચન ભક્તનાં સાંભળી, શ્રીનૃસિંહજી વાણી કહે.

પરણ્યા કહે તે સાધુ સુભજે, જે મુજે નેમજીવ અવતરે;

તેની એકલિયા પેઠી નિજે, સર્વ તેથી ઉદ્ધરે.

વરદાન આપી દાસને, ત્યાં સર્વ આશ પૂરી કરી;

અમરમણ સર્વ મળિ જોતાં, વળી વચન જોડ્યા શ્રીહરી. ૧૫

વિષ્ણુ ભક્તને મોટો મહિમા, કહેતાં પાર ન પામિયે;
વિષ્ણુ ભક્તના સંગથી, સંસાર અથ ચો વામિયે. ૧૬

સંસારનાં મહા દુષ્ટ પ્રાણી, વિષ્ણુ ભક્તાની દષ્ટે પડે;

ભૂત પ્રેત પિશાચ બ્યાધિ, યમચાતના તેને નહીં નડે. ૧૭

વિષ્ણુ ભક્તપર દેવ આણી, અભિમાન પાળી જે પડે;

નકમાં નહિ કામ તેના, જોવું શ્રીહરિ ઉચરે. ૧૮

પછી પ્રદાન એ અતિ ધણી, સ્તુતિ કીધી સુગિયા થયા;

સ્તુતિ કરીને રૂપ સમાવ્યું, પરિણ્યા સ્વરચાનક ગયા. ૧૯

અંતર્ધર્મીએ જાતાં કણું, તમે સુભે અમર ચો સર્વથા;

હવે વરદાન જોવું દેવને આપશે, તો પામશે પાછી બધા. ૨૦

૧ પ્રહ્લાદને રત્નચાસને બેસાડ્યો, અભિષેક કીધો શ્રીહરિ;

સ્વરચાનક ગયા નાથજી, એમ ભક્તને કરણ્ય કરી. ૨૧

૨ એ નૃસિંહનું સ્તોત્ર પ્રાણી, નર નાર પ્રીતિ સાંભળે;

અડસક વીર્યનું ફળ મળે, નિજે કોટી પાતક પ્રત્યજી. ૨૨

૩ વૈકુંઠ પ્રાપ્તિ થાય તેને, કૃપા દેશવલ્ય કરે;

સંસાર ચારાર વિષે પ્રાણી, જ્યજ્ઞ ભક્તિએ તરે. ૨૩

૪ એ આખ્યાન એક ચિત્તે સુવર્તા, સકળ શુભ પ્રાપ્તિ સહી;

ચાર પદાર્થની પ્રાપ્તિ થાયે, યમ ડિંકર પીડે નહીં. ૨૪

૫ એમ જ્ય વિજ્ય પાર્થવ પ્રભુના, હવવા દેવે તે તણિક;

૫ પીએ જન્મે રાવણ કુબકરવણ, યાદ પડ્યા અહિ. ૨૫

૬ રામનું ચિત્તવન પૂર્વે પેરે, તુલ્યમાં બ્યાપી રણી;

૬ દેવ ભાવે પ્રભુ સ્તવિયા, તદ્દરૂપ તેઓનું થયું. ૨૬

૭ સુતાં ઉકતાં બેસતાં, હે સર્વને કુદ બહુ હૈં;

૭ અધર્મ ચલાવ્યો પાચીએ, પીડે સકળ પ્રદાન. ૨૭

૮ નાથ કહ્યો તે પાપીને, પછી આપી શ્રીકૃષ્ણ સુનિ;

૮ તે ચિત્તપાણ દંતવક્ત્ર થયા, ભક્તિ ગયા પ્રભુ ભક્તિ. ૨૮

૯ હે રાય સુધિર તમ પ્રભુ, એમ સમપદન હવું અહિં;

૯ પ્રહ્લાદ ચરિત્ર પ્રભુપસાકમ, આખ્યાન એ પૂરું સહિ. ૨૯

૧૦ ભગવાનનું પસાકમ ભણું, નવ વળીય મારી થકી;

૧૦ ભાગ્ય મોટું રાયજી, પરપ્રદાં તુંથી ફર નથી. ૩૦

૧૧ આ શ્રીકૃષ્ણ પરપ્રદાં છે, જે સુનિજનને નવ મળે;

૧૧ તે વસે તુજ ચરણ સંગીષે, એ ભાગ્ય તારુ દેખુ જ કળે. ૩૧

૧૨ સદાચિત્ત ને પ્રદાણ, જેને નવ જોળણે કદા;

૧૨ પ્રસન્ન થાય તે તુજપર, મટાપી તુજની આપદા. ૩૨

૧૩ પ્રણામ્યો પાર ભાઈ, કોપથી નવ વળીયજી. ૩૩

૧૪ દયમો અઠ્યાય પૂર્ણ હવે, એ કથા સપ્તમસ્કંધની;

૧૪ શ્રી ભાગવત સાંભળો હરિજન, લીલા શ્રીગોવિંદની. ૩૪

વડાણ

લીલા શ્રીગોવિંદની, સાંભળો હરિજન હેત કરી;

કરે ભેડી વિમ વહલ કહે, સાધુ જન જોડા શ્રીહરી. ૩૫

* આ દશમ અધ્યાયમાં મહાપ્રભુ અણ્વચક્ર કી ભાગવત અંતર્ધર્મી ન થયા, અને મહાભાગવત વિષ્ણુએ કદપર અણ્વચક્ર કહ્યો, તેના કથામયંક છે.

કહતું ૧૦-(૨) મું-નગ ગોડીની ચાલ-ટુકડી*

શ્રીશુકલ યુધ વરે વચન, સાંભળારે અભિમન્યુના તન; કહે સુતપુરાણી ચીનક સુણે, મહિમા શ્રીમણ્જીતલેખા. શીનારહજને લાગી પાંચ, પ્રથમ પૂછે સુમિહિરરાય; મથ દેત્યે સાથે મહાદેવ, મહા સુદ્ધ ચેલું ત્યાં જોવ. માંહિમણિ શાશી થયો સંગમ, તે વિસ્તારીને કહીયે સ્વામ; શ્રીચંકરનો મહિમા જેહ, વહિક પમાડીને કહેા તેહ. તાવ નારદ વરે વચન, જાહું પ્રથમ પૂછું રાજન; જોકે સમે દેત્ય સર્વ કોય, અમર સાથે-દારણ્યુ યુદ્ધ હોય. બ્રહ્મા ઈંદ્ર અને હરિ સાંચ, રાક્ષસ જળિને ચારે ભાથ; અકળાળ્યા અમર સૌ ત્યાહિ, દેત્યે સુદ્ધ ઈછું રણુમાહિ. અમર સર્વ બળી તેણીવાર, યુદ્ધે દેત્ય કયાં બહું સંહાર; દારણ્યુ દેવતલેખા સંગમ, નાશ દેત્ય મૂડીને સામ. રાક્ષસ સર્વ નારીને ગયા, મથ દેત્યને શરણુ આવીયા; સાંભે અંગ પ્રહાર આયુધતલેખા, રાક્ષસ જન કરે અતિ ઘણા. આસના વાસના મથ દાનવ કદે, એક પ્રપંચ સુદને અનુસરે; ત્રણ નથ ઉપનયન શોભાય, તેના ત્રિપુરાસુર કીધા રાય. તે નમ ગમનમાં સાંચરે, સસ પાતાળમાં પરવરે; મૂલ્યલોકેશું ત્રિભુવન બને, ત્રિપુરાસુર જોમ રંગે રમે. પછી આન્યો દેત્ય ગિરિ કેલાસ, જ્યાં એકા શિવ અભિનાશ; દેત્ય કહેને સર્વે લ્યારણુરાજ, હવે આપસુદ્ધ ઠું યુજને આજ. તે તવ મહાદેવના સુદ્ધ ઈછું ધણું, વર્ણન થાય નહીં તે તણું; મહા બળીયા દાનવ ત્રિપુરા, શ્રીમહાદેવ મનાવ્યા હાંગ. પછી વિષ્ણુ તેને વસિ થાય, રાક્ષસને હણવાને બંધ્ય શ્રીહરિએ દેત્ય સંકલ્યાં ત્યાંય, મહા કોષ કરી મનમાંય સારિંગ ધનુષનાં ઉત્તમ બાણ, વહે દેત્ય તજે રણુ માણ; તાવ મથ દેત્યની આયા હવળી, વાપિ અમૃતની યજ્ઞ-જેક નવી. જે કો દેત્ય મરે છે ત્યાહિ, તાણી નાંચે વાપી માંહિ; દેત્ય અમર થાયે તે બહુ, મહા બળીયા નવ ચીનક સહુ. તાવ પ્રણયે સ્વરૂપ ધર્યું ત્યાં ગાય, બ્રહ્માણ વાષરેકા થાય; સુરિયે વસે રમત કીધી, વાપિ અમૃતની શેણી લીધી. સ્વરૂપ ધેતુનું પ્રમુલ્યે લીધું, બારે વાપિનું અમૃત ચીધું; પછી દેત્યાં કો નહીં ઉઠારે, રણુ સંગમ કરતાં મરે.

* આ કહતું અભિમાનના અર્થવાનું સુતપ્રતાનું છે કવિ પદ્મશેખરે એકદમ અનુકરે કહ્યું, તે કાપાલિક અભિમાનમાં ઈશીક છે, પણ ભારતમાં અભિમાનમાંની અર મનુષ્ય મતાના સાધારણ ધર્મો, તાર વળીના વિશેષ તથા સામાન્ય ધર્મો અને સૌજાના ધર્મોને કમપરુષ છે. ને વહીરે રસ્તામાં ઈશીક છે, પણ સામાન્ય પ્રમાણે મેળવતા મરે એ કહતું અને ૧૦માં દાખલ થીયું છે.

† 'વૈદમ' કૃતમાં ત્રિપુરે સુદની વાચના કરી છે, પણ મૂળમાં તે નથી પણ તેવાની રૂપરેખા કરી, કરના રીતજ થયા એવું છે. કે પછી અમૃત પીને બળકારે પોતાની મર્યાદા મહાદેવને રણ, યોદ્ધાદિ નવા આપીને તેમાં વિચારી લગ્યા મેલકલા.

જે દેત્ય હુતા ત્રિપુરાસુર પાસ, મહાદેવે વહુ કીધા નાશ; હુતો દેત્ય ત્રિપુરાસુર જેહ, શિવે ત્રિશૂલે માયો તેહ. જ્યજ્ઞ્ય શબ્દ હવે તોણીવાર, હુંદીય વાચ્યાં ગમને સાર; દેવે સ્તુતિ કીધી અતિ ઘણી, યોગા ચક્ર ત્રિશૂળ કર તણી. જ્ય મંગળ વાણી જોભાય, અપ્પા માગી સૌ સ્થાનક બંધ; શ્રીચંકરનો અતિ મહિમાય, બ્રહ્મા વેદે ચતુર્થુપ ગાય.

વલજી

વેદે ચતુર્થુપે ગાય બ્રહ્મા, સત્ય સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે; શ્રીભગવત સુસમસ્કંધનો, હવે દશમે* અધ્યાયરે.

ઉતિ શ્રોમદ્ભાષ્યને સમપરકરે દશમેપાઃ ૧૧ ૧ ૦

અધ્યાય ૧૧ મો†

કહતું ૧૧-મું-નગ દશામ

યુદ્ધદેવ વાણી ઉઘરે, સાંભળો પરીક્ષિતરાય; સુત પુરાણીક ચીનકને, સંભળાવે એક કથાય. ૧ રાય સુમિહિરે નારદ પ્રત્યે, ચતુર્થવું પૂછ્યા ધર્મ; વિસ્તારપૂર્વક કહેા ત્રપિણ, આચરવાં હેણુ કર્મ. ૨ ત્યારે વીણાણાણી ઉઘરે, સાંભળો ચિત્ત ઘઈ રાય; બદ્ધિકંઠાશ્રમે નિષે કો, યુને કહું છે અસંકેપ. ૩ નારાયણે યુજને કહ્યું છે, તે સાંભળો રામન; વળું ચારેતલેખા ધર્મનું, જ્ઞાનનું શુદ્ધ આપ્પ્યાન. ૪ જે વિસ્તારી તમને કહું, સાંભળો સાસું ધર્મ; આધાર ધર્મ વળીને, જે સાંભળે રૂપ ધર્મ. ૫ સત્ય દયા જત પવિત્રતાદિ, ત્રીશ લક્ષણુ જેહા ચારે વળુંને ધર્મ ચરખા,† થાલવા સૌ તેહ. ૬

* મૂળમાં ૧૧ મો છે. † આ અભિમાનના અર્થવાનું મનુષ્ય મતાના સાધારણ ધર્મો, તાર વળીના વિશેષ તથા સામાન્ય ધર્મો અને સૌજાના ધર્મોને કમપરુષ છે.

‡ એક મતેથી મને અભિમાન આદિ સંસ્કારો પૂર્વ રીતે થયા તેવું તે દિગ્દેહવાચ છે, ને સરસા બ્રહ્માએ જેને કથા કહેશે કથા દેવે ન થાય છે. જે દિગ્દે અમરનાં ભારણુ, શાંચ અને વેરો કુલથી અને અત્યારથી શુદ્ધ દેત્ય તેજોને વર, વેદાંધવન અને કાન મે ત્રણ કર્મો તથા જાલમના સંબંધથી કિયાએ કરવાની આદા છે. ઉપર આતરેવાં ત્રણ કર્મો, ભણતરું, સસ કરાવવા અને પ્રતિષ્ઠા દેવો, એ કર્મો ભારણુને વાતે છે. તેમાંનાં ઉર્ધ્વ નમ્મ પાતાળની આલચિત્તરૂપ છે. સ્ત્રિ-ધર્મે નિષ્કરિત નમ્મે એક પ્રતિષ્ઠા કિયાય ચર કરાવવાની અને ભણતરૂપ કર્મો કરાવની ઇષ્ટ છે. જે સુચિય રાજ દાય તેને કાર, દર અને જાલ આદિ આલચિત્તરૂપ છે. એ કર પમ્મ પાતાળ પારેથી નેવા-નદિ. વેરે જેડ અને વેવાથી પોતાની આલચિત્તરૂપ કલાવની એ નિર્મર બાલજીવે અનુસરીને રહેવું શુદ્ધે દિગ્દેને અનુસરી રહેવું. ને તેને પોતાના બળી પારેથી પચાર શકે તેમાંથી આલચિત્તરૂપ કલાવની. જેડ આદિ પ્રમા, અલ્પા વજર મને તે વરુ, ધાન ચાપરું અને શિલ્પોન મે તાર પ્રકારની કારણની રૂપિયા પદ્મી યુગેમાં દલી અને તેમાંથી લગભગ શેષ અગ્નિ દલી. લગભગ વેડે કરના સમય વજર પોતાની ઉપમ વર્તી આલચિત્તરૂપ મહણ કરવું નહીં, તેમાં સુચિય મે પ્રતિષ્ઠા કિયાય નાણી સજ્યા દિગ્દેની આલચિત્તરૂપ મહણ કરવાની ઇષ્ટ છે. કાવથી

સહનશીળપણું રાખણું, યોગ્યયોગ્ય વિવેક; ૭
આત્મસંયમ ઇન્દ્રિનિઘ્રહ, આહિંસા પ્રાદાયક છેક.
દાન જપ ચરણતા, સંતોષ મહાત્મા સેવન;
નિવૃત્તિ ને મનુષ્ય કર્તવ્ય, નિષ્કૃણતાનું અધ્યયન. ૮
વૃથા ભાષણ ત્યાગણું, દેહ આત્માનો લોહ;
ધીભૂ પ્રાપ્તિને વિભાગ દેતા, નવ ધરવેા કદિ ખેદ. ૯
મનુષ્ય આત્માને સદા, દેવરૂપ જાણ નિર્ધાર;
શ્રવણ કીર્તન સ્મરણ સેવા, પૂજા ને નમસ્કાર. ૧૦
દાસપણું ને સાખાપણું, એ લક્ષણ છે ત્રીશ;
સાધારણ એ ધર્મ છે, તું જાણ રાય એ ઈશ. ૧૧
એ સર્વ ધર્મ કરે થકી, સાચ પ્રસન્ન ભગવાન;
વિશેષ કહું જે ધર્મ તેપર, રાખ તું સર્વ તું ધ્યાન. ૧૨
પ્રથમ ધર્મ પ્રાદાયણતણ, સાંભળો ધર્મ કુમાર;
મન ઇન્દ્રિય નિઘ્રહ કરવેા, મત પવિત્રાદિ સાર. ૧૩
સંતોષ ક્ષમા ને સરણતા, જ્ઞાન દયા નિર્ધાર;
મણુ પરાણુપણે વર્તે, પ્રાદાયણ સાક્ષાત્કાર. ૧૪
ધર્મ કહું ક્ષમીતણે, પ્રભા પાપથી સોદાગમ;
સહણે ક્ષમાપણું રાખણું, ને હૃદયમાં ઉત્સાહ. ૧૫
પ્રભાવ ઈર્ષ્ય તેજવાણે, દાન ને મનના બ્યથ;
પ્રાદસેવા પ્રસન્ન થયું, ક્ષમિ ધર્મ છે જોમ. ૧૬
વૈરય ધર્મ જે વણુજ કરવા, ધનતણેા કરે સંગઠ;
હેવ ભક્તિમાં મન જોડે, શુર ભક્તિ કરે જેહ. ૧૭
ધર્મ વહિ સંસાર સુણે, આતિક્રમણું નિરધાર;
ઉદ્યોગ ઉદાપણુ રાખણું, એ વૈરયા આચાર. ૧૮
શુદ્ધ દેશ ધર્મ એ જે, ઉચ વર્ણને કરે પ્રણામ;
પવિત્રતા તેણે રાખવી, એ પ્રાદાયણું ઇષ્ટે ક્ષેમ*. ૧૯
સિનેા ધર્મ ભરથાર સેવા, કરે હીન ને રાવ;
પતિવ્રતા ધર્મને પાળે, સાધવી તે સાક્ષાત્કાર. ૨૦
પતિ સેવા સદા કરવી, પતિ અનુકૂલ નિજ દેહક
પતિ બંધુપર પ્રેમ ધરવેા, પતિવ્રતા નિયમ પાળે તેહ. ૨૧
બાળવું લીપણું કામ કરવું, નમ્ર ઘટ કરે કાળ;
જિતેન્દ્રિય રહી પતિ પ્રત્યે, વચન બોલે સુખસાગર. ૨૨
રાણુગાર સદા અંગે ધરી, રહેવું પરમ પુનિત;
સ્વચ્છ રહી સંતોષ ધરવેા, પતિ ભણે તે નિત્ય. ૨૩

ગણતો ખેતર કે હાથ ખેડેમાં પડતા મુશ્કા કણેલી, અજીવથી અચોત
માયના વગર ભગવાની, ચલથી અચોત રાજ બીજા માનવાની, પ્રગલ્ભથી
અચોત એ કરવાની અને સ્વચલતા અચોત વેપાર કરવાની આગવિની
અવાળી, પણ કુદરતી દુષ્ટિના અચોત રાજા કરવાની વાચની સેવા કરવાની
વિનિતો લાભ કરવેા. એ કુદરતી દુષ્ટિના પ્રાદાયણ તથા માનને અચર્ય
આનંદ કરવા. મારજ કે પ્રાદાયણ સર્વ વેદમય છે અને રાજ સર્વ દેવમય છે.
* પવિત્રતા રાખવી, નિષ્ક્રમણુપણે અતિક્રમી સેવા કરવી, મંત્ર બળેા
બળ ને મુશ્કેલી વચવડો કરવા, પોતી ને કરવી અને સ્વલ બોલવું, એ
ચલના પર્વ છે.

પ્રમાદ તણુ સત્ય વદણું, બોલણું પ્રિય વચન;
ભોગ પદાર્થ ભલો ન ગણવતાં, તણુ ધરે મન આનંદ. ૨૪
આકૂલત સર્વ તજવી, ભક્તિ કરવી પતિ નેહ;
લક્ષી પૂજે ભગવાનને, તેમ પતિ હેત સંમેત. ૨૫
ભગવાન પેરે પૂજે પતિ, આનંદ પામે અનૂપ;
વિષ્ણુ ગતિને તે પામે, સાચ લક્ષિમ રૂપ. ૨૬
વળી જિયે સ્વામિ સંતોષવેા, ધરનાં કરે સર્વ કામ;
ભરથાર મત જે આચરે તે, આચરણું નિજધામ. ૨૭
માતાપિતાની સેવા કરે, એ પુત્રને અપિકાર;
સાધુ સંત વિદ્યાર્થી, શુર સેવાથી પામે પાર. ૨૮
દેવતા અર્થ ને પૂજા સામગ્રી, સાચવવા સૌ ધર્મ;
જોમ સૌ વર્ણ આચરવાં, આપણાં કાયાં ધર્મ. ૨૯
વળી મધ્યમાન કરવું નહીં, નહિ શેષવા આચાર;
અભણ દેશને તે ભક્ષ ન કરવું, જ્વાન ને અભિચાર. ૩૦
વર્ણ સર્વ સત્કર્મ કરે, ને સુદૃઢ મારગ જેહ;
આ પરમધર્મને સમર્પણે, સાંભળો રાજ તેહ. ૩૧
વિકર્મ આચરીને નહીં, અધ્યધર્મી મહા દુષ્ટા યાપ;
અકર્મ મારગધર્મી પ્રાણી, નહિ માંહે પદાણ. ૩૨
વિકર્મ થકી જે વેગળે તે, સુક્તિના સાધી હોય;
વક્રકે તેને દૂકકું, સત્ય માનને સહુ કામ. ૩૩
વક્ષણ

સત્ય માનને સર્વ કે પ્રાણી, કયા શ્રીભાગવતતણી
જોકાદયથો અધ્યાય સપ્તમકંઠને, કૃપા શીર્વકુંઠ ધણી.
કદિ શ્રીમદ્ભાગવતે સપ્તમકંઠે બોલારીયાપાઃ ૧૧ ૧૧

અધ્યાય ૧૨ ચો*

કંઠનું ૧૨ મું-રાગ આશાવરી

શુકદેવ કહે સુણ પરીક્ષિત, એ કથાતણે વિસ્તારે;
નારદ ક્ષમિ ધર્મ ચારે વર્ણના, કહે સુણો ધર્મ કુમાર. ૧
પ્રાદાયણે શુર બરે, શ્રીહરની સેવા કરવીર;
સ્નાનદાન દેવતાચેન પૂજા, પછી વિધિએ આચારવીર. ૨
જિતેન્દ્રિય થઈ શુરતણું હિત, ઇચ્છણું બહુ પ્રેમેર;
દેહ પ્રેમે સેવા કરવી, નિકાળે ઉત્તમ નેમેર. ૩
નિકાળ સંધ્યા આચરવી, દિકાળે† મોન પારીર;
વેદાધ્યયન શુર પાસથી કરવું, પ્રણામ કરી આનંદકારીર. ૪
એખતા દેહ કરંકણ જતા, વસ મુગધર્મ જોદીર;
યોહું જમણું શ્રદ્ધા રાખી, ઇન્દ્રિયે રાખવી મોહીર. ૫
સૌંશું મીતિ ન કરવી ભાગી, પ્રાદાયણ મત પાળેર;
શુરજીને ચર્ણ રહેવું પ્રથમે, આપ વાતનું સાંભળેર. ૬

* આ બારમા અધ્યાયમાં પ્રકાશારી તથા વાતપ્રચરના ધર્મનો કથા-
મય છે. † દિકાળે એટલે સાંધાએ તથા પ્રાતઃકાળે. ‡ ગાંડડ
એટલે અંકુશથી રાખવું.

દાપટ પુરુષોના ત્યાગ કરવો, સ્ત્રીની વાત ન ઉચરવીરે;
એ નેમ ચૂકે તો ઇંદ્રિયા સર્વે, વિકરી ભવ પહેલીરે. ૭
ચુરપત્ની તરણ હાથ તો, કેશમઠેન ન કરાવેરે;
સ્ત્રી અધિ પુરુષ પૂતરૂપ, મળતાં મત મૂકવેરે. ૮
જાન વ્યવહાર સંપાદન કરવા, ઈશ્વર ઉપાસન કરવુંરે;
દેહાદિકેને મિથ્યા માની, લાવે મત આચરવુંરે. ૯
એ લિશ્યા લાવે માગીને તે, ચુરની આગળ મૂકેરે;
શત દિવસ ચુર શુક્રવા કરવી, સેરાથી નથ ચૂકેરે. ૧૦
પછી ચુર આપે એ લિશ્યા, તેડસી કરવી આહારરે;
જેટલાં વર્ષે ખાળી શકે તેટલાં, વર્ષે ખાળે પ્રજ્ઞાચારરે. ૧૧
જેભન ન કરવું મર્દન ન કરવું, તેલાદિક કરે ત્યાગરે;
સ્ત્રી, જો મિત્ર* નથ જોવા, જુએ તો મતમાં ખાપરે. ૧૨
મધ માંસ માંજા સુગંધ કેપન, ત્યાગવાં મનથી સ્વત્તરે;
યેહ વેદાંતના અભ્યાસ કરવો, કરો ન થવું આસક્તરે. ૧૩
ચુર હશિલ્યા આપી પ્રેમે, આચરવા સવ ધર્મરે;
શ્રાદ્ધ ધર્મના નિષમ કદાચ, વેદ પુરણ ધર્મરે. ૧૪
પછી ગૃહસ્થાશ્રમ ધર્મે આચરવો, પવિત્રપણે નિત્ય રહીએરે;
સંન્યસ્ત થકી પછી વનમાં જવું, વાનપ્રસ્થ થઈ રહીએરે. ૧૫
સાથે સ્ત્રી અમિહોત્ર લાગે, સ્વામી સાથે ભપરે;
પતિમત્તનાં ધર્મે આચરવો, સાંભળ પરીક્ષિત રામરે. ૧૬
વનમાં પશુંકુટી કરીને રહેવું, તોઈ રચણ હાથ અચાંઉરે;
અથવા જઈને નિવાસ કરવો, પશૈતની શુક્રમંથિરે. ૧૭
જેહ સૂઈને કીલું પાકે, તેહ લાવવું અન્નરે;
અમિહોત્રમાં તે હોમનું, નીપજાવવું લેવુંનરે. ૧૮
વન ઉપની નાનવીઈ રાંધી, હોમથી પુરેહાશરે;
નર્વિન અન્ન નિત્યે જમવું, તાંદ વડકા સેવવો ખાસરે. ૧૯
વઠકલ ધારણ કરવાં યોગે, જરા સીધે હોમરે;
તપ આચરવું ભક્તિ કરવી, હોરિ વૈષ્ણવ ન જોયરે. ૨૦
વનકુલ પહેરી વનકુંઠ ખાવાં, અન્ન અહાર નિત્ય કરવોરે;
નરનારીએ તપ આચરવાં, આશય હુરિનાં પાવોરે. ૨૦
ત્રિકાળ સંપાદ કરવોરે નિત્ય, પવિત્રપણે મત પાળેરે;
સ્વામી સેવા કરે યજ્ઞેચિત, નિત્ય જાન દહિએ લાગેરે. ૨૧
તેહ મત આચરવું દિગ્ગજ, વર્ષે પુરણ આરરે;
યુગમ જાણું-પતિ પત્નીને, એમ કરવો એહ પ્રકારરે. ૨૨
તથા યથા સંપતે ચાલવું, પાળવો અગ્નિ હોત્રની ધર્મરે;
નિત્યે ભણવા વેદ યજ્ઞાચર, એ પ્રાદણ્ય કુળ વર્ગરે. ૨૩
પછી અમિહોત્રી પતિના પાદ, સ્ત્રીએ પોત્રને પીવારે;
યથા સંપત ન્યય પાળવો, આચરવાં કર્યે એવારે. ૨૪
તે સોવિશતવોદૌમન વિષે, પાણં અંતઃકરણમાં આણીરે;
આત્મા પરમાત્મા સમજીને, સત્ત્વા સારંગચણીરે. ૨૫

* જો મિત્ર-જેટલે કોઈ સાથે રહેત નહિ કરવો. † એક ભવતે
અનાથ ‡ જો ચીવૈસ વલ સંબંધી ચીવ રાધના છકા અવધાની
૬ લી નેહમાં જુલો.

અસમર્થ ક્યે અનશન મત, હેતું ધરી હુલસારે;
આહતા મમતા ત્યાગવી, દેહ ધર્મના કરવો નાશરે. ૨૬
ઇંદ્રિય સર્વેન દરબન કરવું, આચરવાં ઉત્તમ મતરે.
પરમાત્માને જોખાળી હેવો, અદૈત સ્વપ થયું તત્તરે. ૨૭
વિરામ પામવું મન થકી, દેહનેા કરવો ત્યાગરે;
એ ઉત્તમ ધર્મે વાનપ્રસ્થના, સાંભળ પરી પૂણે રાગરે. ૨૮
તેવાં કર્મથી પરજ્ઞાને પામે, સાંભળ પરીક્ષિતરાયરે;
શ્રીસાગવત સમમર્કધના, હવા દાહદા અધ્યાયરે. ૨૯
વલણ

શ્રીસાગવત સમમર્કધના, દાહદા અધ્યાય હવા પવિત્રરે;
શ્રોતાવક્તા પ્રેમે સુલે, સંહુ કેશં ચરિત્રરે.
ઉત્તિ શીષ્યભાગવતે સમમર્કને દાહદોષવાયઃ ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૩ ઝો*

કરવું ૧૩ થું-રાગ સારંગ

વ્યાસ નંદન વાણી ઉચરે, સાંભળ અમિન-યુગાળ;
કરે ચારે વણને સરખી દયા તો, સમર્થ દીનધાળ. ૧
એ સમર્થ હોય તો સદા આચરે, સંન્યાસના જે ધર્મ;
વેહ આગેમાં જેમ કહ્યું છે, તેવું કરે પદ્ધત્તે. ૨
ત્રિકાળ જ્ઞાન સંધ્યા કરે, કીપીને ને આસન;
હંક કરાંડળ ગ્રહે હુરિ, એ સંન્યસ્તાનાં ચિન્હ. ૩
એક રાત્રી અધિક ન કરે, આમ મહિ નિવાસ;
વાદ વિવાદ તણ રહે, સદા પ્રણવ મન ઉજાસ. ૪
મન વોવિંદને ચણું શાખવું, સદા હરિચિત્ત રમેહ;
સમ દેહન જ સર્વેત રાત્રિ, સંચરત આરાજ તેહ. ૫
પ્રણવ જપ જપવો સહી, નિત્ય અનુદિન એ જાન;
પ્રજ્ઞા હંક કાણુ નથ મેલવો, બાવે ભાગ્ય શ્રીમગવાન. ૬
લેગોથી ચિવાય કાંઈ, વજ્ર ન મરવું સાધ;
પરજ્ઞાને પિણહણ, અહણ કરવો તેનેા હાથ. ૭
આત્મા પ્રત્યે પ્રીતિ ધરવી, ફરવું એકાંત;
કાર્ય કારણથી પર, પરજ્ઞા વસે પ્રજ્ઞાંત. ૮
આત્મ આપકતા નિર્જની, આત્મા લક્ષમાં લઈ;
આત્મ સ્વરૂપ નિહાળી ચિત્તમાં, એ સંચરત મત સહી. ૯
મણું ન ઇષ્ટવું લવિત ન ઇષ્ટવું, જેવી કાળની વાડ;
જનાત્મ પ્રતિપાદિત યાચમાં, કરવો સદા ઉચાટ. ૧૦
જેશ તાંક વિશદ સર્વે, ઉદ્યોગ અભ્યાસના ત્યાગ;
જ્ઞાન. પૂણે મેળવવું, એ શુદ્ધ છે વૈરાગ્ય. ૧૧
ગદ આશ્રમ ત્યાગવા, ભાળા જેવડા આચાર;
જડભરત વૃત્તિ સાચવી, કરવો જ્ઞાનનો આહાર. ૧૨

* જો તેમજ અધ્યાયમાં સાધક સંન્યાસીના ધર્મ અને અપ્રજ્ઞાના
ઇતિહાસરૂપે લિખીત અચરણો કથામયં છે.

મહાત્મા સેવી દંભ જીતવો, હિંસા જીતવી પ્રમાણ;
 ચમપિંચે દેવ દુઃખી જીતીયોગ યાજ જીત નિર્વાણ.
 સત્ય શુભ રાખી નિદ્રા, સત્યથી તમે ન હોય;
 શાંતિથી દયાદિ શુભ જીતી, હરિ સ્વરૂપ દુરદે ભ્રમ.
 ચત્ર લક્ષિત કહે સર્વથી, પ્રભુ સ્વરૂપ છે શુભ;
 જાનરૂપી શીવે દેનારા, ચત્ર છે શુદ્ધ પ્રભુ.
 સંન્યાસીને આશ્મ સેવા, ન કરવી નિત્યે રહી;
 પ્રભાતે ઉઠી વાલગું વનમાંડે, જાન મારગ મન ગ્રહી.
 પ્રાદાણ અતિથિ ને યતિ ધર્મ, પંથેન્દ્રિય લાલચ કરે;
 સંન્યાસી ધર્મ સ્વાદ છુટે, તે મહા નરદે સાંચરે.
 કેંકરૂપી રથે યેસી જન, સૌ દેશ પર્યટ ભ્રમ;
 એક પુરંજન તે જીવ કહીએ, સાંભળ પરીક્ષિત રામ.
 તે દેહીનાં સેવક દોષ લોભ મોહ, મદ મત્સર સેવા કરે;
 એવે રથે યેસી વિકર્મ કરેતો, સંસાર સધળે સાંચરે.
 (પશુ) એવે રથે યેસીને ભે, મહા પુરુષની સેવા કરે;
 તે સ્વર્ગ તેને દુકુંડ, મહા સુખની પ્રાપ્તિ ખરે.
 લશ ચોરાશી અવતાર ધર્મતાં, મનુષ્ય દેહને પામીએ;
 શ્રીવિષ્ણુનું ધ્યાન ધરતી, જન્મ મરણ વામીએ.
 મરુતિ કર્મ ને આચરે, લઈ ત્રણ ભેદ કહાવે;
 એ મરુતિ કર્મથી પશુ માણી, સ્વર્ગ શેષિ સિધાવે.
 નિવૃત્તિ કર્મ હવે કર્તુ, શુભ રામ છે સુખણુ
 સંકલ્પ ચિંતન ઇંદ્રી હોએ, મનમાંડે નિર્વાણ.
 વાણીને અક્ષર સમુદયે હોએ, અક્ષરને આક્ષર સધ;
 આંકડાને બિંદુમાં હોએ, ગિંદુને નાદ નાદને પ્રાણ મધ્ય.
 પ્રાણ હોએ પરબ્રહ્મ મધ્ય, એ નિવૃત્તિ કર્મ શી રીત;
 એવા જ્ઞાની પ્રથમ આસિ પામે, પછે સૂર્ય પામે ભય;
 શુકલ ઉત્તરાયણ પાસ જઈ, પછે બ્રહ્મા પામે પલાય.
 શ્રાદ્ધ લેકે લોભ ભોગથી, તેજસ પામે ધરીર;
 સૂક્ષ્મ દેહને લય કરી, પછે પ્રાણ શ્યામ તે વીર.
 દેહાદિકને મિથ્યા ગણવું, સાર, એમાં એકે નથી;
 પરમાત્મા એ સત્ય છે, પુરાણ વારંવાર કહે મથી.
 અવિદ્યા મટે નહિ, ત્યાં લગણુ જીવ જીંદે બહી;
 નિત્ય વસ્તુ કોઈ નથી, એ નિર્લેશ માનવું સહી.
 અવિદ્યા મટે જીવની ત્યારે, સર્વ પ્રાંતિ સેવેને દળે;
 ભદ્રેત ક્ષિતિ પામે પ્રાણી, રાંચય તેના સવ ગળે.
 આગે કંઈ છે નહિ, બ્રહ્મા વિના વસ્તુ એક;
 અપાદેત દયા ત્યજે, તે ભણે સકળ વિવેક.
 કિષ્કિંદ્ર ને દ્રવ્યદેત, એ ભણે પૂર્ણ જે જન;
 આત્માવાસને ચોપે પામી, પૂર્ણ પરતગા પરબ્રહ્મ.
 વળી વેદમાં મારગ કહ્યા છે, મુગ્ધ સાંભળ તે કર્તુ;

એક મરુતિ ને નિવૃત્તિ, તેણે વિચે વ્યાખ્યું છે સહુ. ૩૫
 મરુતિથી જે કર્મ કરે, તે કરીને જન અવતરે;
 નિવૃત્તિ આચરી રહ્યો તે, સ્વર્ગસદને સાંચરે. ૩૬
 મરુતિ નિવૃત્તિ બુદ્ધિ, ક્રિતેન્દ્રિય સ્વામી આત્મા સહી;
 જેવી સ્ત્રીને રહે વળગી, તેણે કળ પામે અહીં. ૩૭
 મરુતિ સંસાર માર્ગ દેખાડે, ને વળી માયા બહુ;
 હાસ્યવિનોદ વ્યાપાર કીધા, કરે સંસારના વિષે સહુ. ૩૮
 મરુતિ સંજો ગ્રીતરી તે, મૂળપર લીપણુ યુધ્ધ;
 શુકદેવ પરીક્ષિતને કહે, રામ નિવૃત્તિની સુણો કથા. ૩૯
 નિત્ય જ્ઞાન મારગ જ્ઞાન સેવા, નિવૃત્તિ ઉપભવતી;
 સંસાર સાગર વિષેથી, તારીને યમથી મુક્તિવતી. ૪૦
 તે મારે એ નિવૃત્તિ મારગ, આચરવો હરિજનને;
 જ્ઞાનબુદ્ધિએ રાખવું, નિત્ય ધ્યાન દંડ રાખી મનને. ૪૧
 તપિ નારદ રામ સુચિહિરને, જ્ઞાન બુદ્ધિ કથા કહે;
 એ કાળને માયા ધણી, સંપત્ત વિપત્ત સમજી સહે. ૪૨
 વીણાપણી કહે સુભ રાવન, શુભ જન્મનું દુર્ગાત બહે;
 પ્રથમ જન્મે હું તેા ઉપલવું, ગાંધર્વ ભતિ દેહ. ૪૩
 લંકાપ કામી હું હોતો, એક સંજો અમર સમાય;
 જાન નાટક નૃત્ય માંડવું, તયે ગાવા ત્યાંય. ૪૪
 હું અપ્સરાને હવે સંગી, તયે દેવે કીધા શાપ;
 કામી દષ્ટિ કરી તેા શુને, સધ લાગવું પાપ. ૪૫
 શાપ ઉત્તર કીધા શુને, દેવતાએ વાણી કહી;
 દાસી પુત્ર તું થયે પાપી, ને અવિદ્યા કીધી અહીં. ૪૬
 તે શાપથી દાસી પુત્ર ધર્મ, અવતાર ને લીધા ત્યારે;
 પાછી બ્રાહ્મણની મેં કરી સેવા, શાપ ધરી મન મહીં. ૪૭
 ત્યાં બ્રાહ્મણે શુને મંત્ર આપ્યો, નારાયણનો સાર;
 તે મંત્ર સાધન ધ્યાન યોગે, હવે દિગ્ધ અવતાર. ૪૮
 અતિ ઉગ્ર લક્ષિત મેં કરી, તપ કરી હરિનું ધ્યાન;
 ત્યાં લય પામ્યો લીલા દયો, પરમ પવિત્ર તુમ મિત્ર. ૪૯
 પાછી બ્રાહ્મણો પુત્ર ધર્મ, હું અવતર્યો નારદ નામ;
 તે સર્વે બ્રાહ્મણ કૃપાથી, પાપથી અતિ ઉત્તમ પામ. ૫૦
 હે રામ, તું છે ભાગ્યરાણી, શીરાળે પરબ્રહ્મ કૃષ્ણ;
 ત્રવેકય તોરણ મહામયો, પરમ પવિત્ર તુમ મિત્ર. ૫૧
 જેને શોષે મોટા શુનિ, શિવ બ્રહ્માદિક નવ પામે;
 જેનું સ્વરૂપ કોઈ ન ભણે, તે વડે પુત્ર પામે. ૫૨
 મૌન લક્ષિત ઉપરામાદિક, મળવાને પૂત્ર કરું;
 સુભ્રાત્ર ધાય કૃષ્ણ અળાપ, દુઃખ ધીજીને કો નવ ધર્મ. ૫૩
 એવું કહી આશીર્વાદ કર્ત, તપિ નારદ ત્યાંથી ગયા;
 રામ સુચિહિર નિત્ય ભણે કૃષ્ણ, કથા સાંભળી તુરં યયા. ૫૪

• એ જે સી આત્માની કષ્ટેથી છે, તેથી જેની બુદ્ધિ આત્માને
 વાણ, તેના ખતિને પામે.

બ્રહ્મપદની સેવા કરે નિત્ય, સુલ્ભી નારદનું જ્ઞાન;
 નિશેષ ભક્તિ રાજ્યે માંડી, શ્રીકૃષ્ણ લહી ભગવાન. ૫૫
 સંસારમાં જન અવતરી, દ્વિજની ભાવથી પૂજા કરે;
 વિષ્ણુનું પૂજન તે થયું, એમ સતપુરાણી જીવરે. ૫૬
 શુક કહે સુભુ રામ પરીક્ષિત, કથા પૂરણ તો હવી;
 શ્રીભાગવત સમમરકંધની, લીલા પ્રાકૃત નવી નવી. ૫૭
 સંવત સત્તર ઘોસઠ વર્ષે, ઉત્તર અયન કહેવાય;
 માસ ત્રયેક ને કૃષ્ણ પક્ષે, દશમી દિવસે લગ્નયાય. ૫૮
 સૌભાગ્ય યોગ બુધવાસરે, પરિપૂર્ણ હવી આ કથાય;
 નર નાર અવલે સાંભળે તો, સંપત્તિ અલ મૂકાય. ૫૯
 અઘોરિય જ્ઞાતિ વિમ ઉત્તમ, નાનાભટ સુત રંક;
 શ્રીગોવિંદે આ કથા કીધી, હું ન જાણું એકે અંક. ૬૦

શ્રીસૂર્યપુર તાપી તરે, યોગમયુરાર્માં વાસ;
 શ્રી શુરુ ચર્ચુ કૃષ્ણચક્રી, હવું એવું જ્ઞાન પ્રકાશ. ૬૧
 જનમ મરણની નાથ ભાવટ, પવિત્ર થાયે અંગ;
 ધર્મીયે કામ ને ગોશ્વ એ ચારે, પામે રહી સત્સંગ. ૬૨
 શ્રીવિષ્ણુ કરુણા કરે, જન તરે ભવ સંસાર;
 અધ્યાય પંદર થયા પૂરણ, યથાભતિ વિસ્તાર. ૬૩
 વસણ
 યથાભતિ વિસ્તાર શ્રોતા, કથા હરિ પૂરણ કરી;
 કર જોડી વિમ વસેલ કહે, શ્રોતાજન જોડે શ્રીહરી. ૬૪
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે સમમરકંધે પંચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૫॥

૧૫૫

इति सप्तमस्कंधः समाप्तः

“ગુજરાતી” પ્રેસના પુસ્તકોની કિંમત જાણવા માટે છેલ્લામાં
 છેલ્લું પ્રકટ થયેલું સૂચીપત્ર મંગાવો.

મેનેજર:—

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

જુકસેલ્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ.

સાચુન બિલ્ડીંગ, બાબરગેટ રોડેટને નાકે,

એક્ટ્રીન્ટ સર્કલ, ફોર્ટ, મુંબઈ નં. ૧.

“ગુજરાતી” પ્રેસનાં સર્વોત્તમ ધાર્મિક પુસ્તકો

- શ્રીઅધ્યાત્મ રામાયણ-મૂળ શ્લોકના આંકડા અને પુષ્કળ વાવવાહી ચિત્રો સહિત ૩-૦-૦
- શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ-ભાગ ૧ લો (૧) વૈરાગ્ય, (૨) સુમુદ્ધ, (૩) ઉત્પત્તિ, (૪) સ્થિતિ, અને (૫) ઉપશમ પ્રકરણો. ૫-૦-૦
- શ્રીયોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ-ભાગ ૨ જો.... (૬) નિર્વાણ પ્રકરણ ૪-૦-૦
- શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણ-(સચિન) મૂળ શ્લોકના આંકડા સહિત સાતે કાણ્ડનું સંપૂર્ણ ભાષાંતર. ૧૦-૦-૦
- શ્રીધંવદશી શ્રીવિદ્યારણ્ય સ્વામિનિરચિત વેદાંતપ્રક્રિયાનો આ ગુપ્ત ગ્રંથ છે. (૧) મૂળ શ્લોક, (૨) અવતરણિકા, (૩) ટીકા અને (૪) ચંદ્રકાન્ત વિવરણ સહિત, સરળ સુબોધ ગુજરાતી ભાષાંતર કર્તા-ધન્યદાસ સૂર્યદાસ દેસાઈ ૬-૦-૦
- શ્રીજ્ઞાનેશ્વરી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૫ ફર્ગીન અલીકિક ચિત્રો સહિત, શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર; હંચા કાગળ અને મજબુત-ટેકાઉ બાંધણીવાળું. ૬-૦-૦
- (૧) અમૃતાનુભવ, (૨) હરિપાઠ અને (૩) આંગદેવ પાસણિ-આ ત્રણે ગ્રંથો શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજના રચેલા છે. સરળ શુદ્ધ અર્થ અને વિવરણ સહિત ભાષાંતર છે. જ્ઞાનેશ્વરી ગીતાના અભ્યાસકો અને પ્રશંસકોને આ ત્રણે ગ્રંથો અવશ્ય વાંચવા જેવા છે. ૨-૦-૦
- અનન્તાનુભૂતિ અથવા અનંતજીવન આવો વેદાંત જ્ઞાનથી ભરપૂર ગ્રંથ અન્ય કોઈ પણ રચણે મળવો દુર્લભ છે. સરળ ગુજરાતી ભાષામાં રચેલો છે. ૨-૦-૦
- શ્રીયોગસૂત્ર-પાતંજલ યોગદર્શનપ્રકાશ (૧) આ ગ્રંથમાં પતંજલ મુનિએ રચેલા યોગશાસ્ત્રનાં સૂત્ર સૂત્રો, (૨) તેના ગુજરાતી ભાષામાં સરળ અર્થ (૩) તેના ઉપર બ્યાસ ભગવાનનાં ભાષ્ય પ્રમાણે ટીકા, અને (૪) વાચસ્પતિ મિશ્રની ટીકા પ્રમાણે સમજૂતી આપેલી છે. યોગસૂત્રના અભ્યાસીઓ માટે આ ગ્રંથ અત્યુત્તમ છે. ૩-૦-૦
- શ્રીસિદ્ધધનાનંદી શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા-૫ અલીકિક ફર્ગીન ચિત્રો સહિત, શુદ્ધ અને સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર, હંચા કાગળ, શુદ્ધ છપાઈ, અને મજબુત-ટેકાઉ બાંધણીવાળું. ૬-૦-૦

પુસ્તકો મળવાનું હેઠાનું:—“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ એન્ડ કમીશન એજન્ટસ,
આસુન બિહારોંગ, બાબરગેટ સ્ટ્રીટને નાકે, એલફીન્ટન સર્કલ, ફોર્ટ-સુબર્બ નં. ૨
અને

મેસર્સ એન. એમ. ત્રીપાઠીની કંપની,

કાલકાદેવી રોડ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબર્બ, નં. ૨.

શ્રી મદ્ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

અ પ્ર મ સ્કંધ

અધ્યાય ૧ લો*

રામ કેશરિ

શ્રીશેઠકમુત ચણી ચિત્તધર, સરસ્વતિને પ્રભાત જ કરડ
આદર કથા શ્રી અપ્રમ સ્કંધની રે.

ચાલ

અપ્રમસ્કંધની કથા વિષે હરિ, આપણે અવિચળ ચાલી;
ભણી સાંભળે ભાષ સહિત, ધન્ય ધન્ય કહીએ તે પ્રાણી.
હરિ કથારસ પ્રેમ ન પીધો, તે દેહ ધર્મો છું કરવડ
એળે જન્મ ધર્મો અપરાધી, આખા જગતીનું જોર હરના.
નારાયણ નામનો મોટો મહિમા, જન સંકટો સમર્થોભય;
તારક મંત્ર તારે ભવસિંહુ, મહિમા વેદ ભણાય.
યોગ યજ્ઞ તપ આદિ લઈને, જ્ઞાન જ્ઞાન માધન;
સકળ પકારથી વિશ્વ નામે, હરિ ભાવે ભક્તિ હરિજન.
ભારદ્વાજ સનકાદિક શંકર, શેષ ખરીક્ષિત રામ;
શૌનક જપિ જન્મેજયે રસ લીધો, શ્રવણભક્તિ સુખદાય.
કંલિયુગ મહિ સચક્રણ ધામ, જે ભક્તિ કરે દંડ ભાવે
જે જન વૈકુંઠનાથને કથાએ, જગતી જઠર ન આવે.
મહાર પુરાણમાં ઘણી કથા છે, કહી કવિ વલ્લભ વિસ્તાર;
તે માંહે શ્રી ભાગવાત તે, પ્રકાશ નિરૂપણ સાર.
નિગમ ચારે તણું તત્ત્વ છે, સાંભળતાં અથ નાથ;
શ્રોતા વક્તાને જન પુચ્છક, સર્વ પાવન થાય.
અપ્રમસ્કંધ કથારસ પાવન, પ્રાકૃત કર્તુ વિસ્તારી
જે સાંભળતાં હોદિ જન્મનાં, અથ છૂટે નરનારી.
અકસંક રીર્ષતણું કળ પામે, કૃષ્ણ કરે અવિનાશ;
એ ચોવીસ અધ્યાય શ્રવણપાનથી, પઢોએ મનની આરા.
અપિ શૌનકને સંભળાવે, આ કથા શ્રીસુતપુરાણી
ખરીક્ષિત રાજા વ્યાસપુત્રને, પ્રેમ પૂછે રુણ વાણી.
સ્વામિ મેં સ્વાયંભૂત મનુની કથા સુણી, તમે વર્ણવી બેહ;
નાર મન્વંતરની કથા કહો, સુને તેમના છે સંદેહ.
વળતું શ્રીશુકદેવ કહે છે, સાંભળ રામ વિસ્તાર;
સ્વાયંભૂત મનુને કહા છે, રુકા યુગ કુમાર.

ત્રણ કન્યા ઉદય હવી, સ્વાયંભૂત મનુને કુવન;
તે રામ ભણુ કાળ રાજ્ય ભોગથી, તપકાજ પધાર્થ વન. ૧૫
મુનંદ નહીતર એક બ્રહ્મા, એક પગે હ્રમ તપારંભ ક્રિયો;
જન્મણી* પગતણી અંચકો, પૃથ્વી ઉપર દીધો. ૧૬
પ્રભાત સર્વને શિક્ષા લીધી, રામે તપે જતી વાર;
જે રમે તમે દુઃખ દેતા, કેઈ પ્રાણીને મંગે હગાર. ૧૭
શુર કુરકે પ્રાણી વૈજ્ય, સાધુની સેવા કરીએ;
કયા દાન દંડ ભક્તિ ભાવથી, હુરતર શીખે તરીએ. ૧૮
એવી શિક્ષા કહી વળાવ્યા, સર્વે સ્વાયંભૂત ભય;
પરે જઈને સમાધિમાં, બેઠા સ્વાયંભૂત રાય. ૧૯
પરવશ નવલી તે રામને, રાક્ષસો ખાવા ધાય;
હેતેવ્થ નવલી ચક્ષાવતારે, વધ ઇચ્છાએ મનમાં. ૨૦
પ્રકટ પુરુષોત્તમ હવા ત્યાં, શોભા કહી નવ ભય;
શ્રીવત્સલોચને શોભે પ્રભુ, વર્ણન તેનું નવ ધાય. ૨૧
યામ નામે સ્વાતાર લઈ, શ્રીહરિએ દેવ કર્મ પતન;
યસાવતાર મન્વંતરમાં, એક જ ઈંદ્રને ભગવન. ૨૨
અમિ પુત્ર અદરેશ્વરિયને, દ્વિતીય મુત્ર અભિક્ષિ
દુષ્માન યુધિશ્ઠિરે યોજીને, રાવિમાન મુત્ર પ્રમાણે. ૨૩

* સ્વાયંભૂત મનુ કષ્ટ કરતાં આ પ્રમણી વાંકે છે - જેથી જગતને
ચેતના મળે છે, પણ જગત જેને ચેતના આપત નથી, જગત સુઈ રહે
છે, વધાવિ ને સાક્ષીપણથી નહીં છે, એવા ઉદ્યોગને કોઈ જોઈ નાણતા
નથી, પણ તે ઉદ્યોગ સર્વ જોઈને નહીં છે સુધિમાં ને ને વરત ઉપન
મથ છે, તે સર્વમાં ઉદ્યોગ છે, મટે તે ઉદ્યોગ ને આપો, તેથી સતેત
માનવે, પણ કોઈમાં પન થઈ સેવાની છંદા કરવી નહીં નહીં જે સર્વને જુદે
છે, પણ જેને કોઈ જોઈ સંકટ નથી ને સર્વ જ્ઞાન હી પણ અથ પદ
નથી, તે સર્વ પ્રાણીમાના અતરોમી અચળ પ્રભુને ભક્તિ ને ઉદ્યોગને
ભાદિ, અત, અંધ, પોતાનો, પરાનો, અદર કે બહાર કોઈ પણ નથી
અને જગતના આદિ, અન, સર્વ, પોતાના કે પાપો, અદર અને બહાર
ને છે તથા જગત ને સ્વપ છે, તે સર્વ પરિપૂર્ણ પરમાત્મા છે. ધર્મ
નામવાળા, સર્વ, સ્વપમકાર, અજ્ઞાન, નિર્વિકાર અને જગતસ્વપ જેનો
દેહ છે, એના તે ઉદ્યોગ સ્વસંક્રિય માયાથી આ જગતની સુધિ,
ચિત્તિ અને પ્રવચ કરે છે અને વિગ્રાથી માયાને સાગ કરી નિર્ગિય
યતિ રહે છે, એટલા માટે જગતને પણ મોટા પામવા વાસ્તે મયમથી
કર્મ કરે છે, કેમકે કર્મ કરનાર આજ્ઞાસ બહુમા અતે કરે રહિત થાય છે,
સ્વસ્તસ્વપના ભાગથી જ પૂર્ણ કામ રહેનાર ઉદ્યોગ ભગવાન કર્મ કરે છે,
તેણજ તેમાં ભગવાત નથી. એટલા માટે જેઓ ઉદ્યોગને અનુસરે છે,
તેઓ પણ કર્મથી નીકળતા નથી. કર્મ કરનાં છતાં પણ નિરકાર રહે-
નાર, સર્વજ્ઞ માનના રહિત, પરિપૂર્ણ, બીજાને નહીં જોયેલા, સ્વ ભાવ-
જ્ઞથી યોજીને રિષાભણુ દેતા, મનુષ્ય અપનારને ધર્મ એવા માર્ગમાં
રહેનાર ઉદ્યોગને રાજા હું નહીં છું. મિ. ભા. રા.

* આ પહેલા અધ્યાયમાં સ્વાયંભૂત, સર્વોચ્ચ, ઉત્તમ અને
વાગ્દેવો એ ચાર મનુષ્યોનું નિરૂપણ કરવાની કથામય છે.

† આ અગ્રી કહીની વાત મૂક બાજવતમાં નથી.

શાયન નામે ઇંદ્ર હતા, તુષિતોદિક દેવતાય;
 ઉર્જંતભ જે પ્રહાવાદીઓ, તેઓ સમર્થિ કહેવાય. ૨૪
 વેદશિરા અગ્નિની સ્ત્રી, પાળે પતિવતા ધર્મ;
 તુષિતા ઉદરથી પ્રભુ પ્રગટયા, વિભુ નામે પૂરણ પ્રદા. ૨૫
 અઠવાસી સહસ્રમતધારી અગ્નિ, સુત્રોત્તારવધાથી પ્રહાવાયારી;
 તે સર્વ વિભુ ઇન્દ્ર પાસથી, નિયમ શિષ્યા છે ભારી. ૨૬
 પ્રિયવત પુત્ર ઉત્તમને, ત્રીજો મહા પ્રમાણે;
 પવન સુંગ્ય ધરાહોત તે, તેના પુત્રો મનો. ૨૭
 પ્રમહાદિ પુત્રો વસિષ્ઠના, સમર્થિ કહેવાણુ;
 સ્વયં, ભદ્ર અને વેદશ્રુત, દેવતા એ યથાણુ. ૨૮
 સત્યજિત નામે ઇંદ્ર હતા, પરાક્રમે અતિ શૂર;
 ધર્મની સુનતા સ્ત્રીયથી, સત્યસેન પ્રભુ મહાપુર. ૨૯
 સત્યસેન પ્રભુએ ઇંદ્રની રક્ષા, યજ્ઞ સાધકથી ક્રીધી;
 તે સર્વના નાશ કરીને, વ્યભાષપદવી ઇંદ્રને દીધી. ૩૦
 યોધા મન્વંતર જે તામસ,* તેને છે દશ ગુપ્ત;
 સત્ય હરિ વીર દેવતાઓ, થયા પુરમ પવિત્ર. ૩૧
 નિશિખ નામે ઇંદ્ર થયો, ભ્યોતિર્ધામદિ સામ અગ્નિ;
 વિષતિના પુત્ર ધીમ, વૈષુતિ નામે સુખિ. ૩૨
 તેણે કાળ ગતિથી નષ્ટ થયેલા, વૈદ્ય પ્રતિપાલન કીધું;
 એ મન્વંતરમાં પ્રભુ પ્રગટયા, ધારણા સોને દીધું. ૩૩
 હરિચેદાની હરિણી સ્ત્રીથી, હરિ અગ્નિથી નિરધાર;
 'હરિ' નામે પ્રભુ પ્રગટ હવા તે, પરમેશ્વર અવતાર. ૩૪
 એણે અવતારે શ્રીહરિએ, ગજેન્દ્રને મૂકાવ્યો;
 કીર્તિ યશ મહારાજે, ભાત હેત ઉપભવ્યો. ૩૫

વસણુ

ભાતહિતે મહારાજ પ્રગટયા, સાંભળ પરીક્ષિત રાયદે,
 શ્રોતા ગોઘોઃ શ્રીહરિ, હવે અષ્ટમનો પ્રથમોધ્યાયદે.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધ પ્રથમોધ્યાયઃ ૫૧ ॥

અધ્યાય ૨ નો ૩

કર્ણુ ૨-ભુ-રાગ શામશી

શય પરીક્ષિત પૃથે એહલ, હરિએ ગજેન્દ્ર સુકાવ્યો જેહલ;
 તે વિસ્તારી કહેા અગ્નિરાયલ, હરિ ગુણ સુભતાં મહાસુખ યાયલ.

વાસ

સુખ યાય ને દુઃખ જાય, સાંભળો ગોવિંદ ચરિત્ર;
 વિસ્તારપૂર્વક કહેા સુજને, વ્યાસ પુત્ર પવિત્ર. ૧
 એવી વાણી સાંભળી, શુકદેવ કહે સુખ રાય;
 તે ભલું પ્રસન્ન એ પૃથિવિ, તેને કરું મહિમાય. ૨

* એ ભિયનનો દીસો ને વતનનો આજ યાય. ૧ પુણ્ય જ્ઞાતિ,
 નર અને કૌ પમાતિ. ૨ આ બીજા અધ્યાયમાં દાક્ષિણીમીની સાથે
 કીર્તિ કરના અને ઉપરનાથી કૃતે પડેલા અગ્નિદેવે દર્શનું સ્મરણ કર્યું.
 તેના કાપાપરન છે.

હરિગુણ સુભતાં સાધુને, ઉદ્ધાસ મનમાં હોય;
 ધન્ય ધન્ય તું રાય પરીક્ષિત, એ પ્રથમ કીધું સોય. ૩
 મેરુથી દક્ષિણ દિશાએ, ત્રિકુટ પર્વત નામ;
 હીર સમુદ્ર તટ સાંનિધ્ય છે, વન મનોહર તે કામ. ૪
 તણુ શિખર છે ત્રિકુટને, ચોભાતણેા નહિ પાર;
 કમકમ્ય શોભા ઘણી, કદે શુંગ તે ભાંડાર. ૫
 ઉચ્ચાધમાં દયાહબર યોજન, પર્વત જ તે અતિ સ્થોય;
 પંદોળાઈ પણ છે તેટલી, વર્ણવી ન શકે કોય. ૬
 તણુ શુંગમાં એક સુવર્ણનું, એહું રુપું અકેક;
 રત્નભય જુદા લતા ત્યાં છે, પુષ્પ શુભ વિજેત. ૭
 નિર્મળ ગરુડ ત્યાં વહે છે, ઘુમુ કદે મનહર નાક;
 દુષેલ મોભાએ મૂળ ધોવાયે, ભોતાં વધે બ્યાલકાક. ૮
 અરવલ મહિમી ભૂમિ શોભે, સિંહ ચારણ ગંધર્વ;
 ગિરિ ગેહિલેર મધ્યે વસે, કીકા કરે તે સર્વ. ૯
 અપ્સરાઓ વેણુકાર કરતી, કિન્નર સ્વરે હાકે ગાજેત;
 સિંહ નાક પેરે પ્રતિપદ્મી, ગિરિ કરે તે વાજંત. ૧૦
 મહા મનોહર એવી રચના, શું વર્ણવું મહિપાળ;
 અભિ રત્ન હીરા અંબેર માણુક, જડિત કાકતમાળ. ૧૧
 વનસ્પતિ પુષ્પ સુગંધી, શોભા કહી નવ ભય;
 ગોગરા માલતી કેતકી, રમ્ય ભારત વાય. ૧૨
 અંધક યોગેલી લુપ્ત, સુભાગની શોભાય;
 દેવતરુવર દ્રાક્ષ કાંકીમ, આમ્રની રચનાય. ૧૩
 સિંહ બ્યાલ શુકર ગે અમરી, ગુગ અને મરંતગ;
 અનેક પશુ પક્ષી વસે ત્યાં, શોભિત નાના રંગ. ૧૪
 ખગબગ સારસ મયૂર કેલક, હંસ વનમાં હોય;
 કીર કોકિલ શબ્દ સુંદર, વર્ણવી શકે ન કોય. ૧૫
 એક* શુંગે રવિનું સ્થાનક, શોભા કહી નવ ભય;
 બીજું સેતું ચંદ્રમાએ, તપ કર્યું જઈ ત્યાંય. ૧૬
 શુંગ ત્રીજું પ્રાક્ષસહન મત, પ્રકાશનું આસન;
 નાના પુષ્પ સુગંધ શીતલ, પવન ગતિ પાવન. ૧૭
 અનેક તાપસ અગ્નિજને, ત્યાં કર્યો છે નિવાસ;
 પરપ્રવ્રને આરાધતાં જન, ત્રિકુટ પર્વત પાસ. ૧૮
 તે પર્વત પાસે સરોવર છે, કાંચન પંકજ* નામ;
 સરની પાસે દુમ લતા, વન શોભતું તે કામ. ૧૯
 ગોચલ પ્રકુલિત ચર્ધ છે, કમળોના નહિ પાર;
 શુભોપીકચ વેલુ શોભા, પુષ્પ ભાર અઢાર. ૨૦
 દશ યોજન વિસ્તીર્ણ છે, તે સરોવર વનસાર;
 અનેક શોભા તે વનમાં, ચાતુ યોજન ગોઝાર. ૨૧
 ત્યાં દેવ અગ્નિએ નિવાસ કીધા, કરવા તપ સાધન;
 ભોતાં ભોતાં શુકા સુંદર, શુભ મલીન પંકજ વન. ૨૨

* એ ગણુ લીધીની વાત મૂળ અષ્ટમસ્કંધમાં નથી.

† મૂળ અષ્ટમસ્કંધમાં એ નામ નથી.

એ ત્રિકૃતના એક ભાગમાં ક્રતુમત નામે કૃષ્ણ; ૨૩
 વરુણ સ્વામિ તે તલ્લે, ત્યાં પુષ્પના બહુ ગુચ્છ.
 એ વરુણનું મંદિર ત્યાં છે, એ સરોવર સંનિધાન;
 તે વનમાં હરિતાનાં ગુચ્છ છે, અતિ ઉત્તમ ઉદ્યાન.
 તે સર્વ ગળેન્દ્ર અધિપતિ, ગળેન્દ્ર મહાજનવંત;
 લલિત પાંચ વન નિવાસી, જાળતલ્લે નહિ અંત. ૨૪
 મદે જરતો અંગે ઉત્તમ, ઉત્તમજ છે ચોભાય;
 આરક્ષત લોચન પ્રચંડ દેહી, પ્રવેત છે કાયાય. ૨૬
 અનેક ગળેન્દ્ર પરવરે, ચોભા તલ્લે નહિ પાર;
 ઐરાવત સમ ગળે છે જેનું, સાંભળ રાજકુમાર.
 એક વાર શીખનતુ સમે, હસ્તિ રંગે રમે કીડાય;
 ત્યાં તુષા ગળેને ઉપની, સર* લણી ચાલ્યાં જાય.
 માર્ગ મધ્યે વ્યાલતાં, ભાંગે વૃક્ષ કાંટા જાળ;
 સિંહ સર્પ મુગ ગેડા, કાળિયાર મૂકે લાળ. ૨૬
 ગુહર પાડા રીછડાં, બાનર કુતરાં તુંડે;
 ગળેન્દ્રના કમકાશથી, બહુ કરે દોડા દોડ.
 વળી હમામથી ફૂલવેતો, પર્વતને ચોપાસ;
 હાથિણીઓ સહિત ગળેન્દ્ર પોતે, હરે કરી ઉદ્ધાસ.
 ભમરથી ચેરાચલો એ, મદ વિહ્વાલ છે નેત્ર;
 કમળ સુધી સર તટે આંબો, કુટુંબ જન સમેત.
 ગજ પંકજ સરમાં પેડા, પીવા જળ સરોવર સમેત.
 ગળેન્દ્ર શું કરી લીધું, અમૃત જળ તે લાંકે.
 શરીરપર ઉડાવ્યું વળી, ફેરવ્યું ચોપાસ;
 હાથિણીપર ફેંકિયું, કીડા અમૃત નિલાસ.
 નહિ નહવાડે પીયે પાયે, જેમ કરે હાસ્ય તે લાંકે;
 તે હાલતું જળ એક ગ્રાહી કીડું, આંબો ગળેન્દ્ર છે ન્યાંકે. ૩૫
 ગળેન્દ્રના પગ થકી સુખમાં, જળ વિષે નિરધાર;
 તાલપોતા ગળેને જળ વિષે, સર્વ દેવતાં તેણીવાર.
 હરતી તાલે સ્થળ લણી, વળી આહ જળમાં સેય;
 વણુ મેઠ સરખા પરાકેમી, બળે હાડે ન જીતે કોય.
 વહારે અનેક હરતી અવિધા, કયાં કેટલિ ઉપાય;
 વણુ સર્વ આહ મૂકે નહિ, જે થકો છે સુખભાંધ.
 એમ અન્યોન્ય સંગ્રામ હલે, વર્ષ સહસ પૃથ્વેત;
 લયભય મેઠ યાયે સહી વણુ, કોય ન પાયે અંત.
 પ્રહાર પડયાથી જળ સો, હાલે ગળન ઉડે નીર;
 ગળેન્દ્ર હાપ પારંગે ઘણું કેમ ન પામે તડ તીર. ૪૦
 બહુકાળ સુદમાં વહી ગયો, ગળેન્દ્ર હવે શક્તિહીણ;
 આહ શક્તિ વધી ગઈ, છૂટવા ન સુગયાં ચિહ્ન.
 ગળેન્દ્ર વિચારે મન વિષે, ન છોડવે સુખ જાત;
 હાથી ન છોડવે સુખને, તે હાથિણીની સી વાત.
 આ આહ છે કોઈ દેવીજન, તેથી મહા સમર્થ;
 રતનું પ્રભુને સંકેતમાં તો, તારે હું જે અસમર્થ. ૪૩

* સરોવર.

આહ ગળપદને ન મૂકે, તવ ધૃત્યું હરિનું ધ્યાન;
 હરતીએ ત્યાં રતવન મંડંડું, વહાર કરે ભગવાન. ૪૪
 વસણ
 શ્રી ભગવાન પધારીએ, કરવા રંકની રક્ષાયરે;
 શ્રી ભાગવત અષ્ટમસ્કંધનો, હવે ત્રિતીયોધ્યાયરે. ૪૫
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધે ત્રિતીયોધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

આધ્યાય ૩ નો*

કર્તુડું ૩ ભૂં-રાગ વેરાકી

શુકજી કહે સાંભળ રાય, શ્રીહરિનો કર્ડું મહિમાય;
 આહિ થયું ગ્રહો ગજ જેઠું, સુખમાંથી ન મૂકે તેઠું.
 વર્ષ સહસ હવે સંગ્રામ, થાક ગળેનો મૂકે કામ;
 બીજ બહુ ગળે બાળ કીધું તલ્લી, પળ થાકે મૂખથી મૂકે નહીં.
 તવ અકળાયો હસ્તની પ્રાણ, ગળેન્દ્ર પામેયે હાપ નિવાલુ;
 તવ શ્રીહરિનું મંડંડું ધ્યાન, સ્તુતિ કરી સમયો ભગવાન.
 પ્રથમ માનસી પૂજા કરી, એક ચિત્તે આરાધ્યા હરી;
 સંધ્યાનિયમ માર્ગન આચરે, મન સાધુ હરિ આગળ ધરે.
 જાન રૂપી કરી વિષક પ્રકાશ, જે માનસી પૂજા શ્રી અવિનાશ;
 મનસા કુસુમતલ્પા ઉપહાર, ભૂખલ નશા ધરાવે સાર.
 પંચેન્દ્રિય વશ નેવેય કરે, એમ ધ્યાન હરિનું ધરે;
 એ ધ્યાન ધૃત્યું હૃદયાય, સમયો શીકે શ્રી વૈકુંઠરાય.
 ગળેન્દ્રસ્તુતિ:-

જેના ચેતનથી થયું આ જગત, જેના વડે છે આ સર્વત્ર;
 પરમ પ્રભુ પરાતમા સ્વામી, નમસ્કાર કર અંતર્યામી.
 પુરુષ આદિ કારણ સ્વરૂપ, ધરુ ધ્યાન ત્રિભુવન ભૂપ;
 જેમાં જગત સર્વ સમાયું, જગત જેમાંથી ઉત્પત્ત થાયું.
 જેથી જગત છે વળી જે જગત રૂપ, કાંઈ કારણ જુદો અનૂપ;
 સ્વતઃ સિદ્ધ પ્રભુ ભગવાન સર્વથા, આણું તુજ સંનિધાન.
 અખંડ જ્ઞાનમય સ્વચંદ્રકાશ, ઇંદ્રી પ્રકાશક શ્રી અવિનાશ;
 કદિ થાઓ સ્વરૂપે પ્રત્યક્ષ, કદિ આપ થાઓ અવ્યક્ષ.
 કદિ ભુજો માયા તમારી, એ હરિ રક્ષા કરે હવે મારી;
 સર્વ લોક અને લોકપાળ, સર્વ કારણો નાશ પામે અંતકાળ.
 તે સમયે ગહન ને અનંત, અંધકાર વ્યાપે છે અંતઃ
 તે અંધકારમાં વ્યાપક ગિરાળે, રક્ષા કરે તે પ્રભુ આજે.
 નંદ પેરે લીલા કરનાર, રૂપ તે ન જાણે ત્રપિ કો વાર;
 તે અન્ય જીવથી કેમ કળાય, રક્ષા કરે જે ત્રિભુવનરાય.
 મહા મંગળ સ્વરૂપ છંદે જેમ, સંગ માત્ર સુનિ તારે તેમ;
 આત્મા દષ્ટિ ગિજિત્વા રાખે, અખંડ હાલ્યર્થ જે દાખે.
 મંગળમય પ્રભુનું જે નામ, ગતિ આપો તે શ્રી ભગવાન;
 જન્મ કર્મ નામ રૂપ સુખ, દોષમાંનું નથી કંઈ પણ.

* આ ત્રીજા અધ્યાયના ગળેન્દ્રની સ્તુતિથી જગવાને ગળેન્દ્રને
 આશીર્વાદ દેવે તેજ મુનિના શાપથી આદેશ ઉદ્ધાર કર્યો, એ કથાપ્રસંગ છે.

છતાં જન્મ પદે માયાએ કરી, તારણ કરેા જોવા શ્રીહરિ
પરશદા અનંત શક્તિવાળા, રૂપ રહિત ઘણા રૂપાળા
અનેક અદ્ભુત કર્મ કરનાર, તે પરમેશ્વર સુજને તાર,
અથ પ્રકાશી ન પરપાય, પરમાત્મા વાણીથી નવ પહોંચાય;
સાક્ષી મન ચિત્ત વ્રતિ રૂપે, પહોંચી નવ શકે કેમેય;
મોક્ષના સ્વામી મોક્ષાનંદ, જાતા પામે છેડે સર્વ દુઃખ,
સાચાસથી હરિને જે પામે, પ્રણામ કર હું તે પ્રભુને આ કામે,
સાંત ચોર મૂઢશૂનું ધારણ કરે, સાત્વાદિક શુભને જે મ્મનુસરે
લેઈ રહિત સમજાનમય પ્રભુ, પ્રણામ કરીને હું આરાણુ,
હવ રૂપ અને હવ મૂળ રૂપ, સર્વ સ્વામી માયા કારણ બૂપ,
સર્વના સાક્ષીનું ક્યાન ધર, એ મહા પ્રભુને પ્રણામ કર,
સર્વ હરિ વિપથ જાણુહાર, પદાર્થ માત્ર સત્ રૂપ વિસ્તાર
હરિએ વ્રતિથી સર્વ જણામ, પ્રણામ કરે તે ત્રિભુવન રાય,
કારણરૂપ છતે કારણ રહિત, કારણ રૂપ છતે નિવિકાર રીત.
શરૂં ને વેદના છે સાગર, મોક્ષરૂપ ને આશ્રમના ઘર,
જોવા અનંત પ્રભુ જાહુ નારી, પ્રણામ કર હું ત્રિભુવન સ્વામી
અનંત શુભી શાનાશિરુષ*, ધરમ જ્ઞાનવાન પ્રભુ બૂપ,
આત્મસ્વરૂપની ભાવનાવાળા, વિધિવિનિષેધના ત્યાગ કરનારા.
જાની છે સ્વયં પ્રકાશી, નમું તે પ્રભુને સુહિત આરો,
સુજ જેવા શરણાગત હવ, અવિધ્યા પાશથી તારે એ સિવ.
સુજ દયાળુ આળસ નથી, પરિવેદ રહિત પૂર્ણ સર્વથી,
ઔતર્યામી રૂપે સર્વ વ્યાપી, પ્રણામ કર હું મૂકાવે પાપી
દેહ પુત્ર સર્ગા ધર ધન, આસક્તિવાન ન પામે તુજ ચર્ચે
શુભ સંગત રહિત હે બૂપ, આસક્તિ રહિત ચિત્તે અનુપ
શાન સ્વરૂપ વિદ્યાધાર, અપારક અવિનાશી સુજને તાર,
ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષ ઇચ્છાવાળા, મનવાચિત કૂળ દેનારા.
વળી આપે અમર સુખ દેહ, છૂટકો કરે સુજને પ્રભુ તેહ,
પદપદ્મ પરમેશ્વર આપકસ્વરૂપ, અગર્ય સુદમ અત્યંત દ્રવ,
પરિપૂર્ણ આદ્ય અનંત, સર્વ રીતે સેવે હરિ જન,
જેનાં ગાનમાં યાય ચક્રચર, જોવા પ્રભુ સહ્યાથ થયે છે શરૂ,
વેદ સ્થાવર જંગમ પ્રજા દેવ, બન્યા સ્વચ્છંદમાંથી જોવા,
એ ઇશ્વર પામે જય સદા, સ્તુતિ કર પ્રભુ હરો આપદા.
સ્તુતિ મન હરિ ને આ શરીર, નિકળે સ્વયંપ્રકાશ શરીર;
સ્વયંપ્રકાશરૂપમાં પુન કરે પ્રવેશ, જય આપામે ત્રિભુવનેશ્વર.
પણ પછી મનુ દેવ દેવ, સી પુરુષ નપુંસકન જોવા,
શુભ કરે કાંઈ કારણ, કાંઈ રૂપ નથી ધારણ,
સર્વથી પર નેતિ નેતિ કહેવે, સર્વ સ્વરૂપ પ્રભુ જય પાવે,
કરો છૂટકો મારો હે હરિ, અગ્રાધ મારો મારો જે અરી.

છૂટકો થયે ન છાંયું હવન, કર પ્રભુ પછી તાર સેવન;
અજ્ઞાનમય હાવિસ્વરૂપ, અજોગન શું છે તેનું જોા બૂપ.
અજ્ઞાન હું ન બાળું આત્મા, છૂટી ઇચ્છા બાળવા પરમાત્મા;
હે ભગવાન જગત્સર્જનાર, જગત્સૂપ જગત્પાધાર;
જગત્થી પર જગતે રમનાર, જગતના આત્મા વિદ્યાધાર;
અજન્મા ધરમ પદ્મરૂપ હરિ, નમું મોક્ષની ઇચ્છા કરી.
યોગથી કર્મને દાંડે જે યોગી, શુદ્ધ થયેલા એ જે જોગી,
ભુજો દુઃખ સમીપ તુજ આસન, નમું ચોક્ષેશ્વર ભગવન.
સર્વ ઇદિરૂપ છે પ્રત્યક્ષ, શરણાગતનું કરો છે રક્ષ.
અનંત શક્તિવાળા હે પ્રભુ, ન પામે દુઃખ જન તુને ત્રિભુ.
તથુ શક્તિના નિયંતા નાથ; પ્રણામ કર હું નેત્રી હાથ,
માયા વ્યાપી છે જેને પ્રભાવે, દેહાભિમાને ભુજો આત્મા અભાવે.
જેનું આહાત્ય છે અપરંપાર, એ ભગવાનને કર નમસ્કાર,
હરિ અંતરયામી અવિનાશ, હરિ છેાકાવે વંધન પાસ.
શંખ ચક્ર મદાધર દેવ, અમર સુનિવર કરે તુજ સેવ;
ભગવાતસલ હે ધનરંધામ, પરમેશ્વર પ્રભુ અંતરયામી.
પીતાંગર પારી શ્રીમદ્ધારજ, મારી સહાય કરો હરિ આજ,
ગરુડચર્ય ગોવિંદ ગોપાળ, તું અનાદિના નાથ દયાળ.
પ્રભુજ આ મેં નહિ સહેવાય, રયામળિણીકરો હવ તુજ સહાય.
અનેક લક્ષને કરજી કરી, સમજ દેશન દીધું છે હરી.
મરણકાળ હવે મારો હરો, કૃપા કરો મુને અવિનાશ.
ભક્તવત્સલ શ્રીમદ્ધારજ, મુને આ હ.પથી મૂકાવો આજ.
શ્રોમ અનેક સ્તુતિ હસ્તિ ઉચરે, ગજસ્તોત્ર કુંજર ત્યાં કરે;
એતુ હસ્તીએ ધર્યું ક્યાન, ગજ વહારે આભાન.
શ્રીહરિ અવતાર પ્રભુને નેહ, ગરુડ થકી પદાધી તેહ;
ચતુર્ભુજ છે ચોભિત અંગ, આયુષ શંખ ચક્ર ગદા સારંગ.
પીતાંગર ળળેકે કંઠે કોસ્તુભ મયિ, જડિત સુકુટની શોભા ઘણી,
આવતા દીકા જગજીવન, તવ હરપ્રયુજું કુંજરનું મન.
તવ ગળે કુંડં પાછળી ભરી, પરમેશ્વરની પૂજા કરી,
તવ આંઠે કોષ્ટ કમળ ભરાયું, હરપે શ્રીહરિને ચકાવ્યું.
પછી મદક્ષિણા મનસા દીધી, માનરી પૂજા હરિની કીધી,
દીનચચન સામે ગજરાય, ધન્ય હરિ મુનિ કીધી કૃપાય.
હે નારાયણ હે ભગવાન, સર્વના શુર તમને પ્રણામ
ઘણી ઘણી સ્તુતિ કરી કૃપે ધ્યાન, ગળે સંતોષ્યા શ્રીભગવાન
પ્રભુએ ગજેશ્વરને કરજી કરી, ચક્ર મેચું સુદર્શન હરી,
જગમાં જઈ રહે તે તાલજી, આહનું સુખ કીધું છેદન.
કાપ્યું સુખ પડ્યું જગમાય, મૂકાવ્યો હરહીના ત્યાં પાય,
દુઃખિ રાખે આકાશે યાય, જય ગજ તારક ચેકુકાશ.
ઇંદ્ર અમર સૌ રહ્યા આકાશ, કુસુમે વધાવ્યા અવિનાશ,
ધન્ય ધન્ય ભક્ત હિતેષુ કરી, ગજને પ્રભુ તમે કરજી કરી.
આહનું મસ્તક નાપ્યું કાપી, ભક્ત પત્ની તેને નાપ્યું,
જોયો જય મહિમા અવિનાશ, લાક્ષ જનની પૂરે અશ.

* જેમ આપણી કામગીરી અતિ તોચ તેણે શાનાશિરુષ છે
† તેમ જ મોક્ષના પ્રમાણ નિકળે સમાચ છે - જેમ અતિની
આત્મા અવિનાશી નિકળે ન પાપી તેમ જ સમાચ જેમ સુવર્ણ કિણી
સર્વમાયા નિષે ને પાપી ચર્ચા સમાચ તેમ જ

વસતુ

આશ પૂરે અવિનાશજી, નિજ ભક્તપર કરુણા કરી;
તૃતીય અધ્યાય હવે પૂરો, સાધુજન ગોઠી થી કરી.

હવે શ્રીમદ્ભગવતે અપ્રમથધે તૃતીયાધ્યાય: ૫૩ ૫૫

અધ્યાય ૪ થો*

કડવું ૪ શું-રાજા ધન્યાશી

શુકજી વાણી ઉચ્ચે, સાંભળો પરીક્ષિતરાય;
ગળે થણી મન હિતથી, કરી હરિ તણી સેવાય. ૧
સ્તુતિ સ્તવન કરી સંતોષ્યા, અવિનાશ વૈકુંઠનાથ;
શ્રાહ વિકાસો ચક્રંતું, સુક્ષિપ્ત હૃદી તે સાથ. ૨
ગળેદ્રને ત્યાં છોડાવિયે, શ્રીહરિએ નિરધાર;
આશા પૂરી ઠાસની, કરી કૃપા દેવ મોસર. ૩
તે યથા વિસ્તર્યો ત્રેલોકધમાં, હરિ ભક્તવત્સલ નામ;
ગજ આહરથી મુકાવીયે, એવે અબળ જન વિશ્રામ. ૪
શાન્દને જ્યારે વિદાઓ ત્યારે, પ્રગટ હતું એક રૂપ
તેહ પૂર્વે હતો ગાંધર્વ, પ્રકટયું રૂપ અનૂપ. ૫
દેવલ ઋષિના શ્રાપથી, હુંહું નામ ગાંધર્વ એવ;
શ્રાહ યદ્યપત્યો હતો તે, પ્રકટ હવે તાતમેવ. ૬
અવિનાશી યથાના સ્થાન રૂપ, અબુનું કરતો ગાન;
શુણ કીર્તન કથવા દાનિયે, પ્રશુભ્યો શ્રી ભગવાન. ૭
પ્રદક્ષિણા પ્રેમે કરી, સ્વસ્થાનકે ગમેા તેય;
પ્રભુ સ્વયંથી હૃદિયે ત્યાં, ગળેદ્ર રાજા જેય. ૮
પીળાં વજ્ર પરિધાન કરેલાં, શુજ હવા ત્યાં આર;
હિન્ધે દેહમય થયો પ્રભુથી, વૈકુંઠ પાચીયે તે વાર. ૯
તવ રાય પરીક્ષિત પ્રમ પ્રે, કહો શુક અચરિત;
દેમ શાપ હવેા ગાંધર્વને, તે કહો સર્વ કથાય. ૧૦
કહે શુક દેવલ ઋષિ એક વાર, બિઠા ઈંદ્રસભા મોઝાર;
હાહા ગાનર્ કીધું ગાંધર્વ, હાહા હુંહું નિશ્ચિતે ઠાર. ૧૧
તપથી મુકયો શુનિવર ક્રોધે, કહતો તેણે ધમ;
શાપ વાણી-વદે દેવલ, તું શ્રાહ થેાનિ પામ. ૧૨
નિશ્ચિતપણે તું ગાન કરે છે, ધરે ન યોગ લગાર;
તું શ્રાહજી પાગલે માપી, જળમાં મધર અવતાર. ૧૩

* આ ત્રીયા અધ્યાયના શુક પાત્રે ગર્વ થયો અને ગળેદ્રને ભગવાન, પોતાની પાપદંભ બનાવી પોતાના પાપમાં ભળી ગયા, તેને કરામત થઈ.

† ગાંધર્વ ગાન થયો, તેથી ઋષિ ક્રોધિત થયા એમ વ્યક્તિએ પોતાની કવિતામાં લખ્યું છે, પણ તે મૂળ ભગવતમાં વલ નથી. ભગવતમાં તે ગામ છે કે 'હુંહું' ગાંધર્વ સી સદા વળગમા ક્રોડ કરતો હતો, તે વખતે દેવલ ઋષિ નાદવા આજ્ઞા દતા, તેના પગ ખેંચ્યા તેથી તેણે શાપ દીધો કે, 'તું શ્રાહ બને.' પણ ગાંધર્વે હુમ્મ માપી ત્યારે ઋષિયે કહ્યું કે, હાલ તે નેત્ર નેમ પગ યાથી ખેંચે, તેમ હું ગન્ધર્વને પાકીયા ત્યારે તેથી નાગ કહાર થશે.

દેવલ ઋષિના શ્રાપથી તે, મધર હવે જળમાંકે;
શ્રીહરિનાં દર્શન થકી તેને, હૃદી સુક્ષિપ્ત ત્યાંકે. ૧૪
એ ગજ પૂર્વે ઈંદ્રપુત્ર, રાજાતણા હતો અવતાર;
પંકુ દેશનેા રાજા હતો, તેનેા કહું વિસ્તાર. ૧૫
એક સમે ભૂપતિ સાંચયો, ઈંદ્રપુત્ર જે કહેવાય;
ગૃહસ્થધર્મ મેલી કરીને, તપ કરવા વન ગાય. ૧૬
ગિરિમલયાચળ મેલી આવી, ધર્યું નારાયણનું ધ્યાન;
ઉપ તપ આરાધતો મન, ભજન શ્રીભગવાન. ૧૭
રાય પુરય તત આચરી યોગે, બોલે નહિ દેા સાધ;
એવે સમે ત્યાં આવીયા, અગસ્ત્ય ઋષિ સાક્ષાત. ૧૮
તે અગ્નિને તત ધર્યું માટે, ઉઠ્યો નહિ તેણીજાર;
આદર ઋષિને નવ કર્યો માટે, ચરિયો કોષ અપાર. ૧૯
પૂજા ન કીધી ઋષિની, કીધેા નહિ નમસ્કાર;
એમ શુનિ તત આચરી યોગે, ભૂપતિ તે ઠાર. ૨૦
માતુલાવની પૂજા ન કીધી, નમી ન કહું સ્તવન;
આવકાર અગસ્ત્ય પામ્યા નહો, તપ કોષ હવે ઉત્પત. ૨૧
અગસ્ત્ય ઋષિએ શાપ દીધો, રાય મર્યે નિરધાર;
તું હરિતયોનિ પામને, મહા દુષ્ટ પશુ અવતાર. ૨૨
તે અગસ્ત્ય ઋષિને શાપ રાયને, હવે તેણે ઠામ;
તવ સ્તુતિ કરતો રાય બોલ્યો, ઋષિને કરી પ્રભુમ. ૨૩
મહારાજ તમ વચન નિષ્ય, કેસે નિશ્ચા ન થાય;
ઉદાર સુજને આપીએ, કરુણા કરી ઋષિ રાય. ૨૪
અગસ્ત્ય ઋષિ વાણી વદે, કુંહુ રાય સત્ય વચન;
તું ત્રિકુટરાચળ સાંનિધ્ય વસને, જાહું છે પંથક વન. ૨૫
તૃપા તુજને લાગશે, જળ પીવા આવીશ ત્યાંકે;
તવ એક શ્રાહ તુજ ત્યાં પ્રકશે, સરતણા જળમથિ. ૨૬
ત્યારે તું ગળ* સ્તોત્રે કરશે, નારાયણ વહુંન;
કૃપા કરી ત્યાં આવશે, પરબ્રહ્મ જગદ્દેવન. ૨૭
પ્રભુ શ્રાહ હણી મુકાયે, તુંને આપશે વૈકુંઠનાસ;
સ્તુતિ કરતાં શ્રી વિષ્ણુજી, પૂરશે મનની આશ. ૨૮
તે માટે એ ગજ દેહ રાજા, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
શ્રીહરિએ તેને મુકાવિયે, તે ગજ નરયે પ્રભુને પાય. ૨૯
પ્રભુએ ત્યારે પ્રસન્ન થઈ, કહ્યાં વચનર્ જે તેને;
સર્વ લોકે તું સુરયા, હુંધ થયો મન એને. ૩૦

* હવે "વક્ત્રી" નજીવું કે, ઈન્દ્રપુત્રે દાપીને શાપ પામતાં કવિની રીતિ ગણી, પણ ખજ ભગવતમાં સ્તુતિ નથી, પણ શાપના નિમિત્તભૂત ઋષિએ કહ્યું કે હું તે વખતે જે સ્તોત્રની સ્તુતિ કરીશ, તે ગન્ધર્વ સ્તોત્ર કહેવાય. પણ ભગવતમાં એમ લખ્યું છે કે, જ્યારે તે રાજા હતો ત્યારે તેણે ભગવાનની ભક્તિ કરી હતી, તેથી પૂર્વના પુરવણી અંત વખતે ઈન્દ્રેન્દ્ર સમજી ગયા આજીવ.

† ભગવાન જે છે-ઉં, હું, આ તથાવ, આ પર્વત, સૂર્ય, વન, અનેક ભવતાં વસતાં ગડ, કંપકંચ, શ્વદા, સહસ્રિવતા સ્વાનાવસન આ સિખી, શીસજ્વર, મેલદીપ, થી વલ, કેલ્પગુમ્ફા, વનમાલા, મીના

ગજશાહ ગણે શાપથી છૂટયા, બ્રહ્મા બ્રહ્મ વિમાન;
તે દિવ્ય રૂપ હવા ચતુર્ભુજ, કરી કૃપા શ્રીભગવાન. ૩૧
પ્રભુએ પોતાના કયાં પાવંદ, ગજ સેવકને નિરુધાર,
સ્વે દેવે તવ કરી પૂજા, મન ધરી પ્રેમ અપાર. ૩૨
સ્તુતિ સ્તવન પૂજન કર્યું, આનંદ પાચ્યા મન;
શ્રીગણે વિદ્યુત ગુણ આમ ગાતાં, ગયાં સ્વર્ગ સદન. ૩૩
નર નાર જે કો સાંભળે, ગજેન્દ્રમાસ આપયાન,
સકળ પદાર્થ પામે સહી, કૃપા કરે શ્રીભગવાન. ૩૪
સંસારનો લાય નહિ તેને, પાપ પ્રલય થાય;
વૈકુંઠના સ્થ અવિનાશ આપે, માયા યદી મૂકાય. ૩૫
શ્રીભાગવત અષ્ટમસ્કંધનો, એ ચતુર્થોધ્યાય;
બાણે સાંભળે સાધુ જન, તેનાં સર્વ પાતિક બાપ. ૩૬

પંચમ
સ્વર્વ પાતિક થાય પ્રલય, શ્રીહરિ નામ જ ઉચરે;
કર ભેડી વિષ વૃક્ષ કહે, તેને શ્રીહરિ કરચુક કહે. ૩૭
ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધ ચતુર્થોધ્યાય. ૪૪

અઠધ્યાય ૫મો*

કલ્પે પ મું-રાગ ગોડી ચાસે ઢુકડી

શુકલ કહે સાંભળ રાય, પાંચમા મન્વંતરની કથાય;
પાંચમા મન્વંતર દેવત નામ, જેણે કર્યો છે ઉત્તમ કામ. ૧
વિષ્ણુ બલિ અર્જુન, તેને હવા છે પુત્રો ત્રણ;
વિષ્ણુ નામે ત્યાં ઇન્દ્ર હતા, થયા જીતરથાદિ દેવતા. ૨
હિરણ્યવશા તે વેદશિરા, ઉર્વે બાહુ સસ સપિ દુવા;
શુકલ કી વિદ્યુંકંઠી સાર, હવા વૈદ્ય પ્રભુ અતાર. ૩
વૈદ્ય નામે કંઈ દેવ હવા, દશીનથી નાચ થાય અંધ એવા;
લક્ષ્મી સાથે રમવા કાજ, અવતાર થયાં મહારાજ. ૪
ઓ વૈકુંઠનાથ વિષ્ણુ નામ, લક્ષ્મીભને રમવાનું કામ;
પ્રભુએ વૈદ્ય રવત્યું ધરી, સાધુ સંતને કરણી કરી. ૫
છક્રે મન્વંતર ચાણુપ નામ, મંત્રદ્રુમ નામે ઇન્દ્ર તે કામ;
કુરુ કુરુ સુવૃક્ષ કુમાર, આપ્યાદિ દેવગણ અપાર. ૬
હિરણ્યમન વીરકાકિક જેહ, સમયિયો કહેવાયે તેહ;
વેરાજ સ્ત્રી સંભૂતિ ઉદર, અણત પરમેશ્વરને અવતાર. ૭
નેણુ શીરસાગરને મધી, ચોદ રત્ન કાઢ્યાં તે માંહેથી;
અણત અણુઅણુ વિસ્તાર, ગેર રવેઈ કીધો તેણીવાર. ૮

૧ નેત્ર સુદૃશીય અઠ, પાંચમાય મામ, ગેહ, લેપનામ, લક્ષ્મીદેવી,
નારદગણ, સારદામ, પ્રદાહ, મલ્લય મામ કમળ મતારાણી કરેઈ મારા
પરિવર કામ, રાય, વંદનામ, અગ્નિ, (ઝેનામ), (સલ્ય), માયા, ગાયો,
ભાસ્કરો, ધર્મો, ગરુ, મલ્લય, ધર્મની સીમા, ગુણ, અસ્તવતી, નદા,
ચમુલ, મોતર દારી, મુર, સમકર્મિય અને પાંચ કલિવાળા મનુષ્યો
કે જે અણના મની વિભવતરુષ છે, તેઓનું પાણી રાત્રે ઉઠી રમણ
કમળની ગર્ભ સંપન્ના પાપ નાશ રાત્રે છે, તે તે કરેઈ સ્ત્રીતરી જે
અરી સ્તુતિ મારે, તેઓને બ્રહ્માસ્વામ્યે દુર્ગાનેજ સુદિ આપીર.

* આ પાંચમા અધ્યાયમાં પાંચેના હવા છક્રે અવતાર અને બહા-
નગરી લક્ષ્મીનાદ પદેના દેવતાઓને કીધી અનન્યની સ્તુતિના કથા-
ના. ૧ રવાઈ

કચ્છપરુષ પરમેશ્વર ધરી, મેઠ તણે રહ્યા આસન કરી;
મંદરાચળ મહા ગિરિવર જેહ, શ્રી હરિએ તોટે ધર્યો તેહ. ૯
સમુદ્ર મંથન કરીને ગોસર, રત્ન ચતુર્થેશ કાઢ્યાં બહાર;
રાય પરીક્ષિત પૂછે થયા, શુકલ વિસ્તારી કહે એ કથા. ૧૦
મંદરાચળ મથન કહે કથાય, જેથી હુકિત દૂર પગાય;
કચ્છપ રૂપ ધર્યું કેમ હરી, અમૃત મેળ્યું કેમ કરી. ૧૧
બન્યા હોય જે અણુપ્રમ કામ, કહે સુને સુનિ ધરી ઉમંગ;
ચાથ દંડુ સુણી પ્રભુ ચરિત, તાપ સમવાથી થાઈ પવિત. ૧૨
દેવ અમર સંગાયે રહી, કેમ મથન કર્યું કહે સહી;
ચોદ રત્ન પ્રભુએ કાઢ્યાં જેહ, યુગને વિસ્તારી કહે તેહ. ૧૩
તવ શુકદેવ કહે સુણુ રાય, સમુદ્રમથનની જેહ કથાય;
એક સમે અણુપ્રમ કામ, દેવ દેવને હવે સંશ્રામ. ૧૪
દેવે દેવ ઘણા મારીયા, શુદ્ધમાં બહુ સંકારીયા;
દારણુ દેવતણી સંશ્રામ, નાશ દેવ તણને મામ. ૧૫
દુર્વાસા આપથી લક્ષ્મી* બાપ, મનમાં તેમને શોક ન માપ;
રાક્ષસ પટ્ટા હતા વણુ જેહ, ભાઈએ જીવતા કીધા તેહ. ૧૬
રાક્ષસથી ભય પાડ્યા મન, અમર માત્ર જઈ વસ્યા વન;
ત્યાં અમર સર્વ કો ટાળે મળી, વિચારી વાત દેવ મંકળી. ૧૭
વાત વિમ્બસી દુઃખીયા થયા, પછી ભૂલોકભણી તે ગયા;
પ્રદાની ત્યાં સ્તુતિ કરી ઘણી, દુર્ગાની વાત કીધી આપણી. ૧૮
દેવને દુરમે આંસુમાં જરે, તવ પ્રસાદ વાણી ઉચરે;
કમળણુ કહે હું આણુ સાથ, ચાલો જઈએ ભ્યાં વૃક્ષનાથ. ૧૯
પ્રસાદ ઇન્દ્ર દેવ સર્વ કૌરવ, વિષ્ણુ ભણી ચાલ્યા સૌ સૌવા;
ત્યાં પરમેશ્વરનું માંડણું ધ્યાન, સ્તુતિ કરીઈ સમઘી ભગવાન. ૨૦

* કુલ્લકાએ બેલ વિવેરે મારીઈ ભતાં છાંદે કલ્પની માળા પહેસી,
જે તે માળા લક્ષ્મીના મહતી અનિત પધેલા છાંદે ગોસર દારીની ડેખાર
દેવી, ગોસરને મહેનતપણથી જે ભાળેને પમતયે હૃદી નાખી, રાંપી
કેપ પામેલા કુલ્લકાએ રાય કીરે, કે 'નણુ લેખ સદિત લક્ષ્મી રહિત
થશે.' ૧ મેકે પરવાર આલેથી બ્રહ્મારભાગ, ૨ બ્રહ્મા આ પ્રેમણી
સ્તુતિ કરે છે -વેવાઈ ઉત્તમ એવા, સલ્ય, વિકિરારદિત, અનંત, બનાદિ,
સર્વાધાર, લપાધિરદિત, અત્તરજ, મન કરતાં પછા અણના વધનાર,
વાણીના અલિય, અને ઉદાર એવા આપને મણુપ કરે છે પ્રભુ, મન,
ભુજિ ને બાહ્યારના બહુવાર, વિષ અને ઇન્દ્રિયરૂપની ભજુતા, અજ્ઞાન-
રહિત, દેવરહિત, અણના, આકારની જે વ્યાપક, તણુ યુગમાં પ્રગટે
ચનાર, નિલા આ અલિયા જે અજ્ઞાન પ્રણમાં રહેનાર છે, તેથી રહિત
આપને રાણુ છે માયાએ પ્રેશતા, મોહમા, દસ ઇન્દ્રિયએ પાંચ પ્રણ
માળા પદર આચારના, રીધ આચનાર, તણુ (ગુણ) નાભિવાળા, વિન-
ભીની જેટ મંચલ અને આદિ (મટ્ટિ) પાદામના આ અજ્ઞાન અણુપ્ર-
દેહાદિની કીરીસુ જે સલ્ય પરમાણુના, તેને રાણુ છે. તણુ લેખ
અને અણના લેખાણી જે અણથી દુષ્પત થાય છે, એને છે અને વધે છે.
તે મોટી સક્તિવાળું બળ એના વીર્યરૂપ છે. તે મોટી વિભવિત્વા પર-
નામના અમરની તપર દુષા કરે. ધર્મને દેવત્ર બનાર, ચામદિત પ્રતી-
મટ્ટિને વાતને જીવત ધરેલા અને પેઠની અદર અત્ર વગેરે પદાઓને
રાષ્ટ્રી નામનાર અગ્નિ જેનું ગુણ કહેવાય છે, તે મોટી વિભવિત્વા પર-
નામના અમરદીપર કૃપા કરે. દેવવાચ નામના મારીને રેતા, વેદમજ,

તવ શ્રીહરિ ત્યાં પ્રકટ થાય, દેવ સર્વને હર્ષ ન માય,
હરિનું પૂજન સ્તવન દેવ કરે, અતિ આનંદ હૃદયમાં ધરે. ૨૧
પછી પરમેશ્વરની સ્તુતિ સહી, વેરાટ સ્વરૂપથી ઉત્પતિ કહેડી;
પ્રણામ દેવ સૌ સાથ, સ્તુતિ કરીને વિનયના નાથ. ૨૨
કમળજીએ ધણું હરિનું ધ્યાન, હવે પ્રકટોત્થામી ભગવાન,
પીડા પ્રભાને જાહુ થાય છે, તમે સર્વને સાથે સહાય છે. ૨૩
મઠે દુપા કરે ભગવાન, અને ઉભા તવ સંનિધાન;
વસજી

સહાય સર્વની કરે સ્વામી, જેમ અજ પ્રદાદિક ઉચરે;
પાંચમો અધ્યાય હવે પૂરજી, કથા ભાગવત વિસ્તરે. ૨૪
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ભાગવતઃ પંચમોઽધ્યાયઃ ॥૫॥

અધ્યાય ૬ શ્લોક

કંઠુર્વં વં હું-રાગ આશાવરી

શ્રીશુકદેવ લાલી વદે, સાંભળે પરીક્ષિતરાય;
દેવ સર્વ સંગાયે હરિનું, સ્તવન કરે પ્રણાય. ૧
તેજપૂર્વ પ્રભુ પ્રકટ હવા, જેને પ્રણા શિવભગવાન;
મહા તેભેમય છે સ્વરૂપ, હરિ શેષા સ્વય નિશાન. ૨
પ્રભુ સ્વરૂપસ્વરૂપ શેષાજી, મરકત મણિ સમ સ્યામ;
કમળગર્ભ સમ રક્ત નેત્ર છે, પીછું વચ્ચે કંઠુ પરિધાન. ૩
સર્વ અંગ સુંદર હીસે, સુખ જકુદી કાંતિધાન;
કિરીટ ઘણજીવં છળજીવ, પ્રસન્ન વદન ભગવાન. ૪
સુખ કમળાની શેષા ઉત્તમ, કોપાજી છળજીવે તેજ;
હરે મેળવે કંઠજીવ નેપુર, કૌસુમ ધણું સહેજ. ૫
વક્ષ સ્થળમાં લક્ષ્મી બેઠાં, સૌ અંગમાં વનમાળ;
સુંદરીનાંદિક અશ્વ શશ્વ, દેહ ધરી સ્તવે દયાળ. ૬

પરમજીની ઉપાસનાનાં ર્ધાન કરવાય, યુક્તિના દ્વારજી, પવિત્ર શેષરૂપ અને
શરૂરૂપ શરૂ નેના નેતરૂપ સ્વરૂપ ॥ તે મોટી વિશ્વવિનાશ પરામા-
ત્મા આમરી હપરે દુપા કરે । નેના વૃક્ષસ્થળમાંથી લેખી, હાથપાથી
પિત્ત, સ્તનમાંથી ખમ્, પીઠમાંથી અમ્બી, મરકતમાંથી સ્પર્શ અને નિલક-
માંથી અપસરગાં મકરી છે, તે મોટી વિશ્વવિનાશ પરામાત્મા અમારાપર
દુપા કરે. ૫ થ મહાસૂત્ર, કાળ, કર્મ, યજ્ઞ અને શેષરૂપ વગેરે ને નિરુ-
પણ કરવાને આશય અને વિદ્યાવિષય ત્રિયાં ભણી તથા ક્રીષા છે, તે
સપણ નેની ચેતનામાંથી ભવાનેરૂં કહેવાય ॥ તે મોટી વિશ્વવિનાશ
પરામાત્મા અમારાપર દુપા કરીને વિષયમાં શેષ સહેનારા પ્રણીભેના
કામ પણી કહીશાળના, શેષા સાચાળજી, અને ખરી રીતે ભવે ભવ છે
પણ આપને આશય અને વિદ્યાવિષય ત્રિયાં ભણી તથા ક્રીષા છે, તે
આમાત્મરૂપ કર્મ પણ ઉકારને આશય કરવામાં આવે તે તથા ભવ
નહી. કેમકે હરેત માણસોના પાપા અને કિલ અજાતારૂપ છે ગરના
સુભમા પ્રણીત રૂકડ નેમ સર્વ કષ્ટ અને રાગાળેષને દહિતરૂપ છે,
તેમ ભવવંતરું આરાધન કરીના અને પાતાનાં પણ આપનારૂપ છે,
એના આપને પ્રણામ કરે હું.

[મુ. ભા. ૩]

* આ કંઠા અધ્યાયમાં વિષ્ણુ પ્રકટ થતાં દેવતાઓને તેમની કૃતી
સ્તુતિ કરે, તે વિષ્ણુએ આપેની સલાહ પ્રમાણે દેવોની સાથે અમૃત
મેળવવાની મોટી તેવણી કરી, તેના કથામંસન

શિવ પ્રણામી સ્વરૂપ નિરજ્યુ, ક્રીષા દંડવત પ્રભુજી;
સ્તુતિ ક્રીષી સર્વે ત્યાં, સ્તવિયા પાતરયામ. ૭
જન્મ કિયતિ નારા રહિત, નિયંત્રુ મોક્ષા સુખરૂપ;
સુદમથી પણ અતિ સુદમ, આમાપ નિયુતન ભૂષ. ૮
અભાવ નેના અતિ ભારે, મહા તેજના અંગાર;
પણામ તુજીને પ્રેમે કર, ઉતાર તું ભવ પાર. ૯
હે પુરુષોત્તમ હે મહા પ્રભુ, કલ્યાણ ઉચ્ચક જેય;
જન વેદોક્ત હે વંદોક્તથી, પૂજન કરે અવશરે જેય. ૧૦
જે સ્વરૂપને નિત્ય સેવે, તે આ સાક્ષાત્ ભૂષ,
આ જગત્ત્રય સ્વરૂપમાં, ભેજે હું પ્રદા સ્વરૂપ. ૧૧
હે નાથ હે પદનાભ પ્રભો, ઉચ્છા કરી બહુ કાળ;
પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાતણી ઉચ્છા, તે દર્શન થયા હાલ. ૧૨
દાવાગિથી પીડિત હસતી* ગંભીરક નિર્ભિ સુખિ થાયે;
જેમ સુખિયા અને હવા, એ પૂર્ણ દુપા કહેવાય. ૧૩
શાળી આભ્યાં આપેનાં, હે અંતર્યામી ભૂષ;
અણું લઈ લેજાના રાગે, સચરેશ્વર સ્વરૂપ. ૧૪
ઘટઘટ બ્યાપક આપ છે, નહીં સૌ મન વાત,
સુખ ઉપાય પ્રભુ સૂચયે, તારા નિયુતન તાત. ૧૫
જેમ પ્રણા આદે દેવ મળીને, બહુ સ્તુતિ ત્યાં ક્રીષી,
સોને દયાળે કરજી ક્રીષી, આરાત ભજન દુપાની પી. ૧૬
અપિનાશીનું સ્વરૂપ નિખેતાં, દુઃખ કેવલું ભય;
સૌના મનોરથ પકાવિયા, આનંદ અંગ ન માય. ૧૭
પ્રસન્ન યદ્ય પરમેશ્વર ભોક્ષા, દેવતાણી સંનિધાન;
હવે શેરે કથે મહાસુખ પારમી, આપું હરિએ વરદાન. ૧૮
શ્રીહરિએ જેમ વચન કહ્યું, તમે હૈત્યની પાસે ભજ્યો;
છળ પ્રપંચ આદરીને, અનેક રીતે સમજાવો. ૧૯
સંધિ કરી સપે ગહા, ઘણા પૂર્ણ થશે સહિ;
સમુદ્ર મથન કરવાની પ્રજીવે, વાતાં ત્યાં કદી. ૨૦
અમ તમ મળીને સમુદ્ર મથીએ, લાભ ઘણો તેા લઈએ,
હૈત્યને કંઠા પ્રેમે કરી, સર્વે જોકડા મધએ. ૨૧
અમૃત નિકળશે તે થકી, તેમાંથી ધારો લાભ,
શ્રમ કરીજી બીના જળા, સૌથી સરખો ભાગ. ૨૨
સમુદ્ર મધે મંદરાચળની, રવઈ મથવાને કરજી,
મંદરાચળ ઉપાડી લાવો તે, કષ્ટપ પૂરે ધરજી. ૨૩
વાયુકી નાગનાં નેતરં કરી, સમુદ્ર મથજી જેક;
અમૃત નીસરશે નિધિમાંથી, વહેડી લઈજી તેક. ૨૪
અચમ જુદિ લેટ પ્રપંચ કરી, જઈ મળો તેની સાથ,
પછી વાત સૌ ચારી થશે, જેમ શેષાએ વેદુંકાન. ૨૫
જોવી વાણી હરિની સાંભળી, દેવને હુરું ન માય;
દેત્યપ્રતિમીં સામા જળીને, તાલજી મળ્યો સુરરાય. ૨૬

* દાવા જેમ કાલાનજી પીડાવશે મળાડ વારિ નિરખી રીકર
થાય, તેમ તમારે દર્શન પામી અને શાંત થયા હોવે. † ભવિષ્યપ્ર-

સુરરાયને નિર્જાનિ, યુદ્ધ સામગ્રી સજ હોય,
 ઇન્દ્રે વિનય વચન કહીને, ગ્રેયો દેવ સો કાંચ. ૨૭
 સમુદ્રથી ત્યાં રત્ન કાઢવાની, વાત કહી સમગ્રજાતી;
 અતિ આદર દેવતાનો દેખીને, દેવ તણે મન ભાવી. ૨૮
 પછી મંદરાચળ જઈ ઉપાડિયો, દેવ દેવો ક્ષીપા માથે;
 ચારે પાસ નમે છે બારે, અત્યો સર્વ હાથે. ૨૯
 દેવ દેવ મળી એકઠા, ગિરિ હાવ્યા ત્યાં નિરખાર;
 માર્ગે ચાલતાં મંદરાચળનો, લાગે છે બહુ બાર. ૩૦
 ભારે ગિરિ ઉચલાય નહીં, ત્યારે હેઠા નાંખેયો તેહ;
 કીધા ઉપાય ઉપાડવાને, પશુ ન હાલે ગિરી એક. ૩૧
 ત્યાં ત્રિભુવન જન સો મળ્યા છે, ભેવા ગિરિ સંનિધાન;
 એવે સમે ત્યાં ગરુડ ચડીને, આભ્યા શીભગવાન.* ૩૨
 પછી દેવ દેવ સર્વે મળીને, ઉચ્ચથી ગિરિ તેવાર
 શીમે ગરુડ ઉપર ચડાવી, પોતે યથા ત્યાં અસ્થાર. ૩૩
 લઈ ગિરિ ખગ આકારે ઉડ્યો, જુલો સોડો ત્યાંહી;
 નીચે ઉતરી ગરુડે ગિરિ મૂક્યો, સાગરના જળ માંહી. ૩૪
 પછી ગરુડ વળ્યો ત્યાં થકી, આસા માગી લય;
 દેવદેવ હરિ મળીને વિમલે- વાત સમુદ્ર મથવાય. ૩૫
 રાસરને આજ્ઞા આપી તે, વાસુકી લઈ આભ્યા;
 વૃહવેક્ષી સામગ્રી સર્વે, નાનારિષ ઉપલબ્યા. ૩૬
 મહાશુ કચ્છપ રૂપ ધરીને, જળમાં સિંચર થયા ત્યાં;
 શીલાગણવતના અષ્ટમરદ્ધનો, હવે પચ્છાધ્યાય. ૩૭

વલણ

વચ્છાધ્યાય હવે પૂરણ, કથા શ્રીહરિની વિસ્તરી
 કરતો વિમ વલ્લભ કહે છે, સાધુ જન મોહી શ્રીહરી. ૩૮

કથિ શ્રીમદ્ભગવને અષ્ટમસ્કંધ પાંચમો અધ્યાય ॥ ૧ ॥

અધ્યાય ૭ મો

કહ્યું ૭ મું-રાગ દેશખ-મહાદાર

કહે શુક્રેન્દ્રે, પરાંક્ષિત સાંભળ સહી;
 ખગે પર્વતરે, જળમાં મૂક્યો જઈ. ૧
 લક્ષ ચોજનરે, ઊંચાઈ ગિરિવલ્લી;
 રુદ્રી રચનારે, મંદરાચળની પલ્લી. ૨
 કીધું તેથી ઝીંદરે, કચ્છપ રૂપ હરી;
 પીઠ ઉપરરે, મંદરાચળને વહાઈ ચડી. ૩
 વીડાળી વાસુકીરે, નાગનું કીધું નેતરું;
 દેવદાનવરે, તાણીને કીધું ખર. ૪

* એ સમયે કાચલિહિ મઠે ભગવાનને આજ્ઞા એ દેવ ગમે દેવ
 કમાયો. દવા, તેને હાથ ફેરવી સામ કમી ૧ જ આ સંતોષા અજ્ઞાપાર્શ્વ
 મનમોહી ઉપજ પેચવા બીજી બધીરી જે ને દેવ હરી જ્યા ને પાત્રી
 ચક્રાકીની રુદિત કરી, કોટરે તેના તે ગી જ્યા તેના કમાવેન છે.
 ૧ જળગણે મળ્યા એ સર્વે મળે પ્રભુ અને. લાલ ફેણ લગુનો
 ગણ આપી, તેણે દેવનાં દેવને પશુ ને જ અલ અલ દેવ દેવ અજ્ઞાનની
 વસ્તુપ દેવોને જાત નહીં તેથી તે તેની જાત જાણવા કે, એને તેના
 મધન અને રાસરગણની સખા બીજે, તેમ જળ ને વધા કરેથી પ્રખલક
 બને, તેને સર્વના આજ્ઞાન પ્રણવે પચ્છડું નતિ, એમ કહી તે સમે
 મુંખ દેવો દેવોને ગોઠ ભગવાને રુદિત ગણ ઉપાડી પુરુષોને પાછા.
 મહો દેવગણોને પુરુષોને ભવ પાકાઈ આચાર પ્રણી રાજનીતિ-સેક
 ગાંધે બહુ મોટી ભરણ છે.

યુધે વળજારે, રાક્ષસ ભળીયા બહુ;
 વાસુકીને પુંછરે, દેવતા વળજ્યા સહુ. ૫
 તળે ચકીરે, પ્રભુ* પર્વતને ધરે;
 સમુદ્ર મથવારે, એવી કળમથ કરે. ૬
 માંબો મથવારે, સમુદ્ર દેવ રાક્ષસ મળી,
 દેવ દેવનેરે, ઉપની મનમાં રળી. ૭
 બેસી વિમાનેરે, દેવ સર્વે આભ્યા તહાં;
 તેહ ભેવાનેરે, જળપી ફેરો તટ જહાં. ૮
 સિદ્ધ ચોગીએરે, મુનિવર મોટા આવીયા;
 મહા પુરુષનેરે, પર્વ હવે ઉપજાવીયા. ૯
 વાસુકીનાગનારે, સુખથી ભજાળા નીકળી;
 હાણી ભળવારે, રાક્ષસની જે મંઠળી. ૧૦
 અકળાયોરે, વાસુકી હુખ પાડેયા ઘણું,
 ખતિ યાપાઈનેરે, ખેડાડું અંગ તે તણું. ૧૧
 ત્યારે કીણરે, હાણ નાગ નાળે ત્યાં;
 કોપાસરે, અમિતના ભડકા ન્યાં. ૧૨
 બીધા રાક્ષસરે, તોએ સુખ મૂકે નહીં,
 નાગ વાસુકીરે, મહા હુખ પાડેયા સહી. ૧૩
 વિપન્નવાળીએરે, કાનવ મહાભળીયા ભગે;
 ન સહેવાયરે, રાસુદ્રના જળમાં ઢળવળે. ૧૪
 ચાકયા ત્યાં બહેરે, દેવ દેવો બને પુશ;
 ચાસુદ્ર જઈરે, થાય તેમના ચૂસ. ૧૫
 પછી પ્રભુએરે, મયનેત્ર પડ્યું હાથે,
 ગડગડ ઘુપરેરે, થનથન ગેર આપે નાથે. ૧૬
 સમુદ્રવાસીરે, મગર કાચળા તરે;
 જળ હાથીરે, તિરિગળા સહ મરે. ૧૭
 સમુદ્ર મથવારે, પ્રથમ વિપ ત્યાં નિપન્યું;
 વાસુકીનાગનુંરે, સાથે તે એકહું મળ્યું. ૧૮
 તે વિપ જળવાળીએરે, માલી ફા નવ ઉગરે;
 મણુ સ્તવિયારે, મારણ કોપી ના કરે. ૧૯
 તપ સો મળીરે, રાંકરને શરણે ગયા,
 રુદિતે કરતારે, રાંકરની આગળ રહ્યાં. ૨૦
 સ્વાની અમનેરે, આ વિપ ઘાળી મારશે,
 હવે તમ વિજુરે, અહીંથી ઠાણુ ઉગારશે. ૨૧
 દેવ ભોલેરે, સાંનિધ્ય શ્રીનિપુણરની;
 સ્વાની રદાદરે, કરો સો સંસારની. ૨૨

* એ વખતે તેના આધાર વગરને મંદરાચળ મમના હાવ્યા,
 તે વખતે તે આદર પેટી વધે ત્યારે કચ્છપવાતારથી હાથ ચોળનાની
 પોષક પર્વતને ધાણું બી પ્રણવે તેને ખડા મોઢો ત્રિભુવના પર્વતને
 ભેળે દેવ વધા દેવી યણુ પુરો થવા ને પુન- મથવાનો આદર કર્યો.
 તે વખતે ભગવાને દેવ, દેવ વધા વાસુકીમાં રૂપ લીને પ્રવેશ કર્યો.
 ૧ જે નવાળી પીઠાન, કચ્છપ, બાજે મને ઘાળી વગરે દેવી દવાત્રિપી
 બળી એવા દેવાના કાલ નેવા થઈ ગયા ૧ પ્રખપતિઓ રુદિત કરે છે

ભોળા શંભુજી, તમે કરુણા નિધાનજી; ૨૩
 સર્વ સુખ કરો, શ્રીશંકર ભગવાનજી.
 અગ્નિ રવિ શશિરે, ત્રિનેત્રી ચોખા ઘણી;
 તુજ નામથીરે, દુઃખ સો બંધ ટળી. ૨૪
 વ્યાધ અંગરે, અંગે વિભૂતિ ચઢે સદા;
 શિવજી રાજેરે, સેવક જનની આપજા. ૨૫
 રક્ષમાણરે, અંગે સર્વ સોઢે ઘણા;
 શલ પિનાકરે, શેલે સ્વર કમર તણા. ૨૬
 વૃષભારુદરે, કપૂર ગૌર વણ સહી;
 શ્વુતિ તારીરે, કરવા કો સમર્થ નહીં. ૨૭
 દેવ દાનવરે, સુનિર્જન માનવ બહુ;
 તેને પામવારે, ઈષ્ટે છે પ્રાણી સહુ. ૨૮
 શ્રીશંકરરે, અજન્મે પ્રગટ્યા તમેજી;
 તમ પારનેરે, ન પામીએ પામર જાએ. ૨૯
 વ્યક્તિ અવિનાશીરે, નિરાકાર સાકાર છે;
 સ્થિતિ ઉત્પત્તિરે, ક્ષણમાં સંહારક છે. ૩૦
 આ પ્રહાર સંધર્ષરે, પ્રભુજી તમે રહ્યો;
 હરિહર બ્રહ્મજીરે, સ્વરૂપ તમે એક થયો. ૩૧
 હરિહર પ્રહારે, તમે તમે એક સહી;
 સ્વામી તમમારે, ભિન્ન ભાવ કંઈ છે નહીં. ૩૨
 અભિ ભેતમહારે, ભયોતિ ત્રણ ભેડી મળે;
 સ્વદંડાએરે, ભયોતિ ત્રણ ભેડી ભળે. ૩૩
 સ્વામિ તમમારે, ભિન્ન ભાવ જે આણ્યો;
 તેને પાતકરે, નિત્ય નિત્ય નવાં થશે. ૩૪
 તુજ લીલારે, કોઈ જન જાણે નહીં,
 પૃથક્ પૃથક્ હોખશેરે, પ્રાણી તે સુખર સહી. ૩૫
 હવે કરુણારે, સ્વામિજી અમને કરો;
 છે વિનતિરે, સેવકની વિનતામાં થશે. ૩૬
 તમે સુદિરે, પ્રભા સર્વ ઉદય કરી,
 તેને બાળવારે, વિવશી ભવાળા નિકળી. ૩૭
 કરે નિવારણરે, સ્વામિ જેથી ઉગારીએ;
 રાખી શરણરે, કષ્ટ સંહારીએ. ૩૮
 એક ક્ષણમારે, પ્રલય એ કરશે સહુ;
 મહા દારુણરે, હળાહળ વ્યાપ્યું છે બહુ. ૩૯
 એકું સાંભળીરે, સંકટરૂં હરખા તહીં,
 તમે લાવોરે, વિષનું પાત્ર સુખે ધંધી. ૪૦

વિષ સઘળુંરે, શંકર આગળ સર્વે ધણું;
 તે ગ્રહ હાથમારે, શ્રીમહાદેવે પ્રાપ્ત કર્યું. ૪૧
 વિષ પિંધુરે, સદાશિવના સુખમાં ગળું;
 સુણ પરીક્ષિતરે, તે બાણ પાવંતીને ધણું. ૪૨
 ધસી* ખાસેરે, સતી ત્યાં આભ્યાં સહી;
 ભોળાનાથનીરે, આવીને બીવા ગહી. ૪૩
 સતીએ ભવધુરે, રણે સ્વામી વિષથી મરે;
 તેટલા માટેરે, કંઈ સદાશિવનો ધરે. ૪૪
 તેણે ભેડું ચોડીરે, વિષ મહાદેવને મળે;
 ગળું હાંચેરે, વિષની ભવાળા મળે. ૪૫
 હવું નીહુંરે, બહાર વિષ ભેડું રહી;
 તે માટેરે, નીલકંઠ નામ શિવનું સહી. ૪૬
 સર્વ દેવતારે, ધન્ય ધન્ય વાણી ઉચરે;
 સ્વામિ તમ વિનારે, અમારુ રક્ષણ કેણુ કરે. ૪૭
 ઉણ્યું* કળેરે, વિષ ઘણું બળ કરે તહીં;
 માટે ગળતીરે, ગંધાવધી શિવાલય જહા. ૪૮
 શિવ ઉપરરે, જળ ધારા ગળતી મૂકાવશે;
 તેનાં પાતક બળશેરે, સુક્તિની પ્રાપ્તિ થશે. ૪૯
 ભેડુખથી પેટમાંરે, ઉત્તરત વિષ શિવને ત્યાં;
 તો જઠરાંમિરે, બાગી ભરવા કરેત ક્ષણમાં. ૫૦
 એવું દેખીરે, સતિ અનમાં જાંખી થયું;
 આ તો વિપરીતરે, બળવી વાત મઠ ગઈ. ૫૧
 શિવને વિષ પીતારે, છાંટા પૂરવી પડી ગયા;
 તના સર્પે, આદિ સેરી છવ થયા. ૫૨
 લીધુ વિહુએરે, વિષ ત્યાથી આંકરે,
 ભોમી વિષનીરે, ખાણુ હવી વિષ ગાંબરે. ૫૩
 એટલે અવનીથીરે, વિષ વૃક્ષ અર્થમાં બહુ;
 અદિજી આદિરે, પૃથ્વીપર ધયાં સહુ. ૫૪
 તેથી આશુરે, વિષ સંસારમાં થયું;
 શ્રીમહાદેવરે, સંકટ હવું ભક્તજનતણું. ૫૫

વસણુ

ભક્તજનનાં વિષ હયાં, સાંભળ પરીક્ષિતરાયજી,
 આપમરકેશ શ્રીહરિકથાનો, હવે સાતનો અધ્યાય. ૫૬
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કન્દે સપ્તમેષવાય ૧૭ ॥

અધ્યાય ૮ ચોડી

કડવું ૮ ચું-રાગ વેરાડી

શ્રીકૃષ્ણરે વડે છે વાણી, સાંભળ પરીક્ષિતરાયજી;
 વળી સસુર મથવાને લાગ્યો, દેવ દાનવ જે કહેવાયજી.

* અદિતી જ લીંગીનાં વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી.

† અદિતી આડ લીંગીનાં વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી.

‡ આ અભ્યાસ અપેક્ષા સમજાવવાના પ્રસંગમાં લક્ષ્મીજી બળ વાનને વર્ણ, ધન્યવતીનું અર્થ દેવાં છે હરિ લીધું અને ચોડીની અવ-
 તાર થશે તે કથાપ્રસંગ છે.

* રાકે પ્રથમ પાવંતીને પુણ્ય કે-કે પ્રિયા! માનવા બળવાને
 છળનારી આ પ્રભુને માટે અભયદાન દેવું ને જાણે કેમકે સ્ત્રીવિષ્ણુ
 રક્ષણ કરે, તે જ સર્વમાં પુણ્યનું મયોજન છે ને પ્રથમ બીજ ઉપર
 દયા કરે છે, તે પ્રજાનાવર સર્વના આત્મભય બળવાને મરણ વાવ,
 સ્પર્ધે સ્વાધર્મ-ન્યાય સદિત હું મહત્ત્વ વાળું છે એટલા માટે મેં પી બોલું
 છે. એ પ્રમાણે પાવંતીના રત્ન લઈ સિદ્ધિએ જે પીપતી તેવાની કરી દત્તી

પ્રથમ પેતુ કામ દુષા, ત્યાં આવી તે ઋષિઓએ લીધીજી;
ધર્મકાજ કરીને સંતોષ્યા, વળી ગયે સચુદ્ર સંભાળીજી.
ઉચ્ચેશ્રવા કરી અશ્વ નિકળ્યો, મથતામાં તે વારજી;
તે અશ્વની ઇચ્છા કરી બળિરાયે, હરવા ત્રિભુવન મોઝારજી.
પછી ઝોસવત હુસ્તી આણ્યો, તે ચાચી લીધા સુસાયજી;
પારિનાતકનું વૃક્ષ જ આણ્યું, તે પલ્લુ લીધું મધવાયજી.
મથન કરતાં કોરતુલ મણુલ, નિકળ્યું તેજ અપારજી;
શીખ્રાને કંઠે આરાપું, દેવ દેવે તે વારજી.
પછી અપ્સરા આવી ત્યારે, અલી દેવે હાથેજી;
કલક બાંધી સ્વર્ગમાં મોકલી, સૌ સાંનિધ્ય વૈકુંઠનાથેજી.
પછી શ્રીલક્ષ્મી આવીયાં, સ્નામ મથતાં તેણીવારજી;
દેવદાનવે પૂન કરીને, પ્રભાત કયોં નિર્ધારજી.
કર ભેદીને આગળ ઉભા, દેવ દેવ તેણી વારજી;
ઘણી સ્તુતિ કીધી લક્ષ્મીજીની, વત્યોં જ્ય જ્યકારજી.
લક્ષ્મીજીની દિવ્ય ક્રાંતિ, ભેડે થયા સર્વે પ્રસન્નજી;
દેહે પ્રેમ સહિત લક્ષ્મીને, લીધું દિબ્બાસનજી.
ઈંદ્રધારી સર્વ નદ નદીઓ, સુવર્ણ કળશ લાવીજી;
અભિષેક કારણે પ્રભુએ, ઔપચિ આણી તે લાવીજી.
ગયોએ પંચ ગબ્ધ આણ્યાં, અતુ રાજે દુષા કુલજી;
એ પ્રમાણે સર્વે સેવી, લક્ષ્મી સૌ મુખ મૂળજી.
શાશ વિધિએ શ્રીને સર્વે, ઋષિએ સૌ અભિષેક કીધાજી;
મધુર મંગળ ગાયન ગાયે, ગંધર્વે યરા લીધાજી.
નર નારીઓ નાથે ગાયે, સુંદર સુરજ સંખ વાજેજી;
દિવ્યકાએ પ્રેમ બરીને, અભિષેક જળ ત્યાં કીધેજી.
બ્રાહ્મણ વેદ મંત્ર ભણે, પિતાજી, વર આપેજી;
વરુણ બમરે વિદેશી વૈજયંતી, માળા કંઠે સ્થાપેજી.
વિચિત્ર આબુધુલવિશ્વકર્માએ, સરસ્વતીને આપ્યો હારજી;
બ્રાહ્મણે કમળ આપ્યું, નાગવૈં કુંડળ સારજી.
લક્ષ્મીજી પછી ત્યાંથી, હુસ્તે ધુએ આવેજી;
કુંડળથી મુખકુંડ બાહુ શોભે, પેટ પાતળું હાલેજી.
પીન પર્યોધવ ચંદન ચર્ચિત, હેસરથી લીધેલાંજી;
ગંજરને બમકાર સુંદર, હેમ-વેળવેરે શેસિલાંજી.
પતિતેણી ગેળ કરવા માંડી, ભેડયે દેવ રહિતજી;
અર્ધ વદા દેવ દેવને ભેળા, દેવ સહિત પતિતજી;
સંદગ્ધુ વૃત્તિમાં સ્થિરતાવાળાં, પતિ લક્ષ્મીજી એધેજી;
ધ્યાનધરે પલ્લ લગ્યાં ન આવે, ભેમભેમ બ્યાંલ્યાં ગોતેજી.
વેપસીનું હતે દેખાંધી, સાનીડી છતે અસંગજી;
તોપડું છતાં કામદાસ તે, સમયી છતે ન ઘલવેતજી.
ધનિષ્ઠ છતે નવ દયાજી, દાનક દે નવ ઇચ્છે સુખિતજી;
પરાક્રમીડ પલ્લ કાળવગ્ર છે, શુભ સંગ* રહિતવે ન
વેદી ભક્તિજી.

દીર્ઘાંશુવી* પલ્લ નવ સંસારી, મુંગરી† પલ્લ નવ ચિરજી;
દીર્ઘાંશુવી ને મુંગરી છતે, સ્માસનવાસી શિવ વિરજી.
પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે નિર્દોષી, ઇચ્છે ન મુગ્રના સાથજી.
પલ્લ એ પૂર્ણ પ્રભુ મારો, હજો આ જન્મે નાથજી.
સ્વાશ્રયી ને ધર્મ સાની, સર્વે સિદ્ધિના ધારીજી,
એ પ્રભુ સુખના નાથ હજો, ઇચ્છા પૂરે દેવ હરિજી.
પ્રેમ ધરી સ્વહસ્ત મધેયની, નવીન કમળની માળાજી;
હુરિને કંઠે આરાપી લક્ષ્મીએ, ઉભા રહ્યાં મોશિયાળાંજી.
વશસ્થાજી ઝોસવાની ઇચ્છાએ, ભેડું પ્રભુની સામુંજી;
ત્રિલોક પિતાએ ત્રિલોક માતાને, રાખ્યા અંતર સામુંજી.
સૌમ્ય દષ્ટિ કરી પ્રભુએ તવ, આનંદા સર્વે લોકજી;
સંખ તુલ્ય સુંદર વાને, શરીર ગયો સર્વ શોકજી.
શ્રદ્ધા રત્ર ને પ્રભાવ મહિમા, † પુષ્પવૃદ્ધિ ત્યાં કીધીજી.
દેવો દેખી ગળવા લાગ્યા, કે લગ્ન સર્વની લીધીજી.
શ્રીલક્ષ્મીજી સુખિત રચીને, વધી વિશુભ મહારાજજી;
દેવદાનવ સૌ આનંદજી, સકળ યથાં યુગ કાજજી.
વળી મથતાં વારુણી મહિષા, ત્રીરુપ ધરીને આવીજી;
સર્વે મળી તે અમુરને આપી, દેવો તણે મન ભારીજી.
પછી ધનંતરી નૈઋતીસર્વો, અસુત કળશ લઈ હાથજી;
કળશ ભેળને દેવોને યેન, પટે નહિ મન સાથજી.
કળશ અમૃતના કોટી લીધા, દેવે કરમણી તે વારજી;
દાનવ સર્વે સુધાને અર્ધ, કરે વળગાવળગ આપારજી.
નિર્ભય દેવો એમ વધા, દેવ દાનવનો સરખો ભાગજી;
શમ વેળો સર્વેએ સરખો, તેમને પલ્લ છે લાગજી.
એક દાનવ કહે છે અમા લઈશું, પીળે કંઠેન આપામજી;
અન્યોએ તે તે લડવા લાગ્યા, તવ પ્રકટ્યા વૈકુંઠરામજી.
ગાંધિની સ્વત્ત્વ ધરી પ્રભુ પ્રકટ્યા, શોભાને નહિ પારજી;
તે દેખી ત્રિભુવન ચોકે પામે, શોધ તન શણગારજી.
ગાંધિની સ્વત્ત્વ ધર્યું મહારાજે, મોકલે સર્વ જનજી;
એ સ્વત્ત્વપુરે રાયજી, દેખી નવ થાય વર્ણનજી.
અંગરંગ સુંદર શ્યામબો, અવધવ સર્વે રૂપાળાજી;
સરખા કણ્ઠમાં આગણુ શોકે, કેળા નાસિકા મુખ
ઉન્નમાળાજી.

તરુણાવસ્થાના બાર થકી, શોકે ઉપદેશાં રતનજી;
શરીર તેથી લચી રહ્યું છે, દુષ્ટ નિર્જતા સાથ પતનજી.
પેટ પાતળું ચોયણુ સરખું, મુખ સુગંધ અપારજી;
નેત્ર કટાક્ષે પટે સર્વે કાઈ, મોકલે આઈ તેણીવારજી.
મહિમ કુલવી માળા શિશમાં, દેખાડી શોભા સુંદરજી;
કંઠે આલેખ્ય અંગજી, ભુલે બાહુભય ને અંમરજી.

* માર્દેવ નામ † ત્રિવરણસિંહ.

† નવર દેવોએ કળા મેડી લીધે, ત્યારે જેવડા ભગવાનને
સરણે નવા, તે વખતે ભગવાને કહ્યું કે, મુખમાંથી, દેવોનાં પારપર
કળા લેવા કરી માતાના બાજી લગાડ મારે સિંહ મરી.

* સારંગ. † દુષ્ટાકા ‡ ભૂદરપતિ કું બહા ‥ ઇડ. ‥ પચ
+ કિલિરામ. ‡ સદસાચીન. ** યનમદિ.

ચોટદેહી બલો શિરે ચોલે, તકતકતું કપાળજ,
નિતંજણી ખેટ ઉપર, કટિગોળાને અચકારજ.
ચરણતણા ઝાંઝર મધ્યેથી, રણગુણ યામે નાદજ;
હેવ દેવ્ય એ સ્વરૂપ ભેદી, વિસર્જી ધર્મ સ્વાધાતજ.
મોહિની અવતારના હાવભાવ, ને હાવવાને લેલકાટજ;
ઉભાગેથી ભરના વિકાસથી, કામને ધર્યો ઉઘાટજ.
રખે એ સુખનું આસન લે, કહે સુખને મારીજ;
રતિનારીએ ગર્વ તત્ત્વેથી, રેશભા જશે આ ફેરીજ.
દેવ્ય સર્વમાં કામ બ્યાખ્યો, ભૂત્યા મૂર્છી લહેવાડજ;
એ નારીને કમકે સાંભળી, દોડ્યા તેણી વારજ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ નિવાસી, મોહા જન સૌ કોથજ;
જેણે સ્વરૂપ મોહિનીનું દીકું, તેજેમય તે જોયજ.

વલણ

તેજેમય સ્વરૂપ નિર્મિ, ભૂત્યા જન સૌ ત્યાંયરે
શ્રીભાગવત અદ્વમકરકમ, ધર્યો અદ્વમોધાયરે.
ઉતિ કીમલભાગવતે અદ્વમકરને અધીશિવાય ॥ ૮ ॥

અધ્યાય ૯ ચો*

કહ્યું હ મું-રામ વેરાડી

ચીજકેવ એમ કહે, સુણ પરીક્ષિત રાયજ;
દેવો વલેવા લાગ્યા, કવણ અચકાર ત્યાં રાયજ.
સ્નેહ તણ હુટારા પેરે, અમૃત મટિ કરે મારો મારજ;
લેટલામાં મોહિની ભાળી, વળ્યા તે તર્ફ તે વારજ.
આ કૃપાવતી કાંતિમય અળખા, ભુવાનીને ભેરેજ;
કમકમ પગલાં ઉપાડી ને, આલે છે બેઠું તોરેજ.
એમ કામોત્તરે ઘડને સર્વે, અળખા તેની પાસજ;
મક્ષ પૂણ્ય સુખકું ભાળી, મૂર્છી સર્વ નિશ્વાસજ.
હે મુંદરી કમળમય નેત્રાળી, અગ મનને દોલકે કેમજ;
કયાંથી આવીશું ઉપકે છે? દેણુ તણા છે, કાણુ તર્ફ છે પ્રેમજ.
હેવ દેવ્ય સિદ્ધ ગાંધર્વ કિન્નર, લોકપાળની નથી નારજ;
તો અનુપ નારી કહાને કયાંથી, કહે વારો વિચારજ.
અમારી ઇચ્છા કરવા પૂરણ, શું પ્રભુએ તુજને પ્રેરીજ?
કે રવેન્દ્રગથી મહનાક્ષી ધારી, કરવા સંધ ફેરીજ.
હે માનવતિ યા પ્રસન્ન અમર, કલહ અમારા મિત્રવોજ,
અધુ છને સૌ મેર ગાંધર્વો, સમાધાન કરી અમૃત પાવોજ.
ચમુદ્ર મયન કરીને મેળવ્યું, અમૃત તે આ વારજ;
કલહ નીટાવી દે સર્વને, કર અમરો ગોદારજ.

* આ નવમા અધ્યાયમાં મોહનરા લેણે દેવોએ અમૃતનું પાન
ગળવાને આવી હઈ, ભગવાને તેઓને ઉત્તરી દેવતાઓને અમૃત આપ્યું
તેના કામસંગ છે.

† મોહિનીનું સ્વરૂપ ભેદી અમરાર ધર્યા દેવોએ એમ વિચાર્યું
કે, એ અમૃતને માત્ર પાવ્ય તેા દીક, અને નેત્રાળી કીકે બાવ્ય વગરથી,
એવા વિચારે નિશ્વાસ મધ્યે.

‡ તેની તરફ પ્રીતિ કરી છે અર્થાત્ કાલુ વમારા ધમ્મી છે.

સુણી વચન હરિ હસ્યા ઝીલું, નેત્ર કટાક્ષથી બોલાજ;
કમકે કીધા જટકો દિધો, કાળજ સર્વનાં વેધાંજ.
પછે નિચી નેણુ કરીને મોહિની, બોલ્યાં હાસ્ય વચનજ;
કમય પુત્રો હું છિનાળને, યાઓ કેમ સ્વાધિનજ?
કાણો જન સૌ કેવો, કરે ન કદિ વિશ્વાસજ;
સૌ વિશ્વાસ કરે ને જન, મૂઠું તણે નિશ્વાસજ.
હે અમુર પુત્રો બાણો મનથી, કુટરો ને છિનાળજ.
હાસ્યનાં તે શોધે નિત્યે, કોપર ન તેને વહાલજ.
હાસ્ય વચનથી પ્રેમ વેસક, સુખે અમુર મતિ મેલજ,
પૂણું વિશ્વાસ મૂઠ્યો તેપર, ધામ્યા ઘણો આનંદજ.
એ સત્તાડી સાધવી નારી, નવ કરે અધર્મ કેટીજ;
વાજળી ભાગ આપશે સર્વને, શિર ઉછાડું અધર્મ નેટીજ.
જોમોહિની કૃપ દેખી દેવોને, ન રહી શુદ્ધ શરીરજ;
મોહિનીએ મોહ પમાડી દેવોને, લીધા સુધાકળશ નીરજ.
દેવ્ય મોહપામી આસકત હવ, તેથી બળ નવ આપ્યું લગારજ;
કળશ અમૃતનો લીધો હાથમાં, મોહિનીએ તેણીવારજ.
પછી હેવ દેવોને કહે મોહિની*, બેસો ઘડ એક હારજ;
સામસામા તમે પ્રેસજો, બેસ્યા વિશ્વાધારજ.
હેવ દેવ્ય સર્વે ટોળે ગણી બેઠા, કીધી એક જ હારજ;
મોહિનીએ તવ અમૃત કળશને, લીધો હરતમાં તે વારજ.
દેવદાનવ પંક્તિએ બેઠા, સભા મધ્યે મોહિની આબ્યાંજ;
લટકાળી યાલ નિહાળી સર્વને, મનમાં અતિસે આબ્યાંજ.
મોહિનીના સાધણ સુંદર, હાથેથી કોરના નેવાજ;
નિતંજ ભારથી આલે મંદમંદ, નેત્ર મધ્યે છે વિલેલાજ.
રેશમી વસ્ત્ર અંગે શોભે, સુવણ ઝાંઝર લખેજ;
સ્તન ધમ્મરૂપ શોભે છે, કાને કુંડળ લટકેજ.
કાન નાક ને ગાલ સુખનું, અકેકથી ઉપમા ભારીજ;
હસ્ત મધ્યે કળશ રાખ્યો, વેદુલવાની કીધી તૈયારીજ;
લકમીથી લક્ષ વધુ શોભે, વિંધુથી વિરોધજ;
સ્તનને લટકે ખસે છે, તે વેશ વણુંની ન શરે શોવજ.
સમયે સ્તનપર સમયે નિચે, વસ્ત્ર શાએ આગળજ;
મોહપાશથી ગંધ થયા સૌ, જાણે મોહિ ભૂત વળમુંજ.
દેવોને અમૃત આપ્યું, તે, સર્વે કૂંધને પેરજ.
હરિએ ઇચ્છ્યું દેવને દેવા, દેવ્ય કાલા કાલવા રેરજ.
લેલ પ્રાણ્ય કીધા શ્રીહરિએ, અમૃત પાવામાં છળ કીધુંજ.
નેણું મટકું મારી કરીને, પાન તે કરમાં લીધુંજ.

* મોહિ-પ્રેમુષ ભગવાને રાત્ર મોહી કે, † વેપમ અપસા અર્થે-
અ ને કઈ કરે તે વધે કણ્ઠવ રાખો તેા તમને અમૃત વહેશે આપ્યું.
એ પ્રભુએ તે સીડું બોવડું સંજોળા તેના મપરને નેલિ અમુનાર તે
દેવોએ લા પાડી.

† દેવ દેવ નાદી મોહી, એ તેવાં વલે પહેલી, દર્શનો અર્થે
જમણી કેરે રાખી તેપર બેઠા.

દેવને છળ ભેદ કરી દાખ્યા, ને દેવને હરિ પાપણ;
છળ કરીને દાનવ સાખ્યા દૂર,* શ્રીસ્થાપી નૈકુંકરાયણ.
રાહુ દાનવ ભાણી ગયો તે, આપ્યો દેવની પાસણ;
તવિ રાક્ષસી વચમાં ઘેટા, મન સુધા પીવાની આસણ.
તવ સૂર્ય ચંદ્રે કરી સમસ્યા, મેઝ પહોળી ચાહેણ.
આ રાક્ષસ માધમાંથી દાનવ, આવી યોગા છે આંહેણ.
ભાવે ચક્ર લઈ હરિયે છેલું, રાહુનું શિર તેણી વારણ;
તેને કંઠ થકી ઉતરવા ન દીધું, અમૃત અંશ લગારણ.
મસ્તક અમર થયું દાનવનું, એ અમૃતનો મહિમાયણ;
તેથી તવિ રાક્ષસી વેર કરે છે, બહુલ સમય જ થાયણ.
દેવે પ્રભુનાં ચણુ સેવિયાં, માટે અમર જ દીધાણ;
સી દેવ પ્રભુથી વિમુખ હતા, માટે ગોહિનીયે નવ દીધાણ.
તેથી અમૃત ન પાણું દાનવ, કૃપા કહેણ વિભાગણ;
દેવ સર્વને અમર કર્યાં તે, કૃપા પ્રભુની સોહાગણ.
દેવતાને અમૃત પાણું, દેવ ભરાયા રાયણ;
ગોહિનીએ નિજસ્વરૂપ દાળી, ધણું સ્વરૂપ વિચૈરાણ.
અમૃત મંથનમાં શ્રમ સરખો, ધણુ દેવ ન પામ્યા લેણ;
મુળદાસ દેવ હતા તેથી, આપ્યું અમૃત વિચૈરાણ.
દીપ સારિંગ કીર્તુભભણિ, વળી નિકળ્યાં રતન નિરંજણ;
ચોદ રત્નો એ જ પ્રમાણે, નિકળ્યાં તેણી વારણ.
તેહ ચતુર્થા શી રીતે તેની, એકત્ર કરી સંખ્યાયણ;
શૂનવર સુજને કૃપા કરી કહેા, વટે ખરીશિતરાયણ.
લક્ષ્મી કીર્તુભ નામે મણિ ને, પારિતોષિકનું વક્ષણ;
મહિર્વેણે ને વેધ ધન્યંતરિ, અંદરમાં નિકળ્યા સમક્ષણ.
કામદુદ્યા ગો ગજ ઔરલત, આસજ રંભાયણ;
સમ સુખી હયસુખા કલસો, હરિ પંડુબની આ શોભાયણ.
શંખ નોતમ વિપ કલશ જે, હલાહલ કહેવાયણ;
શુક્ર કહે સુણુ પરીશિત એ, જે રત્ન તણી ચંખ્યાયણ.
એ રત્ન કાઢ્યાં જળાનિધિમાંથી, પ્રભુ શીવેકુંકરાયણ;
શ્રીભાગવત અષ્ટમસ્કંધનો, હવે નવમેશ અધ્યાયણ.

વલ્લુ

નવમેશ અધ્યાય હવેા પૂરણ, કૃપા શ્રીહરિએ કરી;
કરે ભેડી નિમ્ન વલ્લુ કહે, સાધુજન ગોઠો શ્રીહરિ હરી.
શ્લોક શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધ નવમેશવાચ ॥ ૧ ॥

* દેવ દેવને અમૃત પહોળી આપવાની ગોઠવણ ગોહિનીએ કરી
છળ કરી ને બળે અમૃત આપે પહોળે દેવને બાજે અમૃત
આને નોત બેઠો અમૃત આપને આંતરે દેવ દેવને ગેસલાય ને બળેથી
જો નોતી નવમેશ જે આપે તેને અમૃત આપે, તેથી સર્વે અમૃત પીના
દેવતા દેવતા ને આપ્યા. ને દેવો શ્રી યમા. મધ્યમી ગોહિનીએ સઘવ
કર્યા દેવો, કે જે તે વખતે આપ કર્યું ને તેથી દેવોથી પ્રથમ
નં પમુ પીતાવું નહિ.

અધ્યાય ૧૦ શો*

કલું ૧૦ મું-રાગ ધન્યાશ્રી-ચાલ ૨૬ની

શુકદેવ બાણુ સુણુ પરીશિતરાય, શ્રીહરિનો યશ મહિમાય;
કવચસ્ત્રપ ધરીને ગોરાર, રત્ન ચતુર્થા કાઢ્યાં બહાર;
દેતાએ અમૃત પીધું સહી, તેહ વારતા દાનવે લહી;
સુધાપાન કર્યું સુરરાય, અમર હવા સર્વ દેવતાય.
એ મહાબળાળ્યા ગુર હતા સહી, હવે એકે છતારો નહીં
આપણને છળે ઉતરી, અમૃત દેવને પાણું હરી.
સર્વ દેવ વિભાસણ કરે, હવે એ માધ્યાં નહીં મરે;
અમૃત પીધાથકી સુર સર્વ, મનમાં ધરવા લાગ્યા ગર્વ.
તેમની કાંટિ ત્યાં તત્પર થાય, મધવાનેઈં મંદિરે ભય;
સાંભળીએ સુરપતિ મહારાજ, હવે આપણાં સિધ્ધાં કાજ.
દેવ આપણને દુઃખ હેતા ઘણું, બળ કાંઈ ન આલે આપણું;
હવે જઈ રાક્ષસને મારીએ, શોધી ભ્યાં ભ્યાંથી સંહારીએ.
કેા કહે બળીને ધનન કરી, લાણુ એકેએા હું કર ધરી;
કેા કહે દાનવ સીને હણી, લાણુ રિદિ સહુ રાક્ષસ તણી.
કેા કહે યજુને હણીએ, એનો ભય હવે ન ગણીએ;
એવાં અમરનાં મુળી વચન, હવું મસલ મધવાનું મન.
અમર હવા માટે સી દેવ, જઈ રાક્ષસને પીટે તતમેવ;
દેલ તણું હતાં ભ્યાં ભ્યાં ધામ, અમર બાવી કરે સંઘામ.
દેવાં અતિ વેર દાનવથી કરે, મનમાંકે સુરાતન થરે.
તવ બળીરાયનેઈં હવું ભણુ, મહા કોપ થક્યો નિરવાણ.
સૈન્યા સૌ તત્પર કીધું સહી, સંઘામ માંડ્યો સુર સામે જઈ.
હીર સાગરને સુંદર તીર, લહે સુભટ થઈ વાડવીર.
સુસુલ સુદ થઈ તે વાર, લહે અશ્વત્થે અશ્વત્થાર;
પેદાણ સાથે લહે પેદાણ, હાથી સાથે હાથી હળ.

* આ દશમા અધ્યાયમાં દેવોએ શુદ્ધ મહાવતા તેમની માયણી
વેળાએ મુંઝાવે તે વખતે ભાગવત કહે ધણા. તેમાં ક્યામસંચ છે.

† અંધિયા દશ લીટીમાં સંખ્ય મેલે ભાગવતમાં નથી.

‡ કવિ “નલમ” લખે છે કે, દેવો દાનવસુ પહોળું વેર કરે છે,
પરંતુ મૂળ ભાગવતમાં તે નીચે પ્રમાણે છે-દેવો યજુ એવા દેવતા
એની અમૃતથી રહિ થતી એઈ અસદનવાણાએ દેવતા સામે
લડતા વેવાર વચ ને તેથી કહ્યું કર્યું.

§ બળા વચ વેદોપસ નામના વિમાનમાં બેસી લડવા અભ્યાસ એ
વિમાન કળામાં આવે સાં જનકને તે પદકમાં દેખાય ને ન દેખાય
એક વિચિત્ર છંદ.

¶ નમુનિ, સંજર, યાજુ, વિમયિતિ, અધીમુખ, દિમ્બાઈ, કાલનાથ,
મદેતિ, દેવિ, ઇલકલ, શુશિન, બહારતાપ, વજ્રક્રક, વિરામન, દયમોર,
કેલિયશ, કેલિય, યેમ્પુદ્ગિ, વાગક, ચક્ર, મુખ, નિશાન, ઝંઝ, અરિષ્ઠ,
કેલગ, મેમી, ત્રણુરેમી રક્ષામી અચરાનવ, પેદિમા, કલિય એ નિરાવ-
લચ આદિ દેવો, કે એમોને અમૃતનો ભાગ નહિ મળ્યાં કહ્યું કહ્યું-
તે ન ભાગ બળો કે એ એમોએ રાણમાં બહુવાર દેવતાઓને ભિન્ની
લેખા છે, તેમાં રિદનકા કરી મેટા મેટા રાજવાણા સંખ વગાડતા દેવો
દેવ સામે લડવાને અભ્યાસ હતા.

રથી સાથે રથી ત્યાં લડે, સુમત લડે આખડે ને પડે; હૈવાસુર સંત્રામનું નામ, લડતા નવ રાખ્યો કેા હામ. નેલદને ભાતભાતનાં વાહન, નીછ દીપકાપર કીધાં આરાન; બગલાં શશલાને મગરમચ્છ, ઝગ પાકા પર ને મનુષ્ય. એમ જળના સ્થળના નંતુ જેહ, વાહને આપ્યા છે તેહ; સભ્યાં બળતાર તાટર ને તોષ, યશને કીધા છે સુંદર ઝોષ. એવા ચોટા મહા બળવાન, લડવા લાખ્યા સમાને સમાન; દેવ દેત્યનો હુવો સંભામ, મહા અણતલ યુદ્ધ તે હામ. હુંહુભિ ભાતભાતિ ગડગડે, મહા સુભુલ તે રણમાં વડે, દેત્ય કટકટલો નહિ પાર, સંખ્યા યોતેર કોડ* વિસ્તાર. યુદ્ધ પામે ન કો તે હાર, ઈન્દ્ર સહિત લડે તે વાર; મધવા મન નાદે ગડગડે, ઐરાવત - હસ્તીપર ચડે. સુર સર્વની કરવા પક્ષ, લડવા આવ્યો શક પ્રત્યક્ષ, કરવા માંડયું તેઓએ દંદ્રહુલ, બળિરાયને ઇન્દ્રમહાહુલ. તારકાસુર સાથે કાર્તિક સ્વામી, હિતિની સાથે વરુણ પરાકર્મી, મંદિતી સાથે મિનટ્રેવ, કાલનાથ ને યમ રાજ્ય. મધાનવ વિશ્વકર્મા સૂર, રથરા દેવ ને શંભરાસુર; સવિતા સામે વિરોચન, અપરાજિત ને નચુલીને ધન. અશ્વિનીકુમાર ને વૃષપર્વા, બાણાસુર ને સૂર્ય દેવા; શાહુ સાથે ચંદ્રમા લડે, પુલોમા સાથે વાણ આપડે. નિશુલ ને શુભ છે એ સૂર, બારકાલી વળગ્યો છે એ ઉર; જેમ દેત્ય સાથે વૃષાકપિ, મહિષાસુર ને વિભાવસુ અતિ. બ્રહ્મ પુત્રો બાળ્યા છે, પૂરા, ઉત્તલ વાતાહિના કરે ભૂરા; કામદેવ સાથેાદર્મ્યે આલિયો, માતુંગલ સામે ઉત્તલન કાલિયો.

યુદ્ધ ને ચરુતું યુદ્ધ વિચિત્ર, નરકાસુર ને શનિ લડે તન, નિવાતકંવશ* મરતને વળગે, કોલેષ વસુદેવ નવ મુટે. પાલોમ સાથે વિન્દેહેલ, ક્રોધાવશ સામા રુદ્ર અવરથબેવ, એમ યુદ્ધ મચ્યું કાલ યોર, પડે આખડે ને રહોરખકોર. દંદ્ર સુદર્મા નવ રાખી બાકી, છુલ્લા અણુમા બરલાગી; કંઈના હસ્ત કપાયા કબ્બ, સાધળ નેવ ને કપાયાં ચલ્લ. દેત્ય પડ્યા ભુમિમાં ગહુ, બળિને બાણ મથું એ સહુ; કોપિયો બળિ તેલુવાર, આવ્યો મધવા સમીપ કરતો માર. કીધા ધનુષ્યવલ્લે ટંકાર, દ્વિપરે સંધ્યાં બાણ છ માર; ત્રણ છોડ્યાં ઐરાવતપર, ચાર છોડ્યાં અશ્વ ને રથ. એક મહાવતપર યુદ્ધયું બાણ, ઇંદ્ર કાપ્યાં કરી ધનુષ સંધાન; કોપી બળિએ ઉપાડી સાંન, ઇંદ્ર લલકા કીધી તે બેન. બળિ રણે તલ અંતરહસન, માયા કરીને સુકિમાં બાણ, દાવાગ્રિ ત્યાં બળવા લાગ્યો, શિલા વરસાથી લય વ્યાપ્યો. વાણુ પ્રેયોં અલિયે બળિયો, મધવા દેખીને જળકાળિયો, ધણુ ધરણીધરનું ધ્યાન, પ્રકટ હવા શીબગવાન. ગરુડે રાહી આવ્યા નેકુંદ્રશય, અમર સર્વે તણી રહાય; કાળનેત્રી દેત્ય છે એક, મહાપરાકર્મી વીર વિલેક.

તે ભગવંત સામેા ધર્યો, મહા કોપ પૂરિત નવ ખર્યો; બાણ મૂક્યાં અપરિમિત એવ, અવિનશ્ય ઉપર તત્પર્યો. અંધકાર બહુ હવો તેવ, ધસ્યા મધવા અને સર્વ દેવ; ચોપાસ કરે મારામાર, મહાતીવ્ર આયુધની ધાર. પરિવ સાંન ત્રિશૂળલાલા ખળકે, મહાગભોલો બહુ બળકે; માયા કીધી રાક્ષસે તે વાર, વરસાવી પાખાણી ધાર. અંતરિક્ષ અંધાર બહુ કીધું, દેવસેનામાં બંગાણુ દીધું; નેત્રી પંડ્યાયો ગમનની પાંદિ, દ્વંદ્વે બહુ વિધ બાણ લપંદિ. અકળાવ્યા દેવ સો ત્યારે, કોપ્યા પુરુષ પુરાણુ તેવારે; કોપ ધરી શર મૂક્યાં અનંત, રાક્ષસી માયાનો કીધા ભંગ. પ્રત્યક્ષ દિવ્યો કાળનેત્રી લપંદિ, ચક્ર માર્યું તેના શિશા માંદિ; બળિ પ્રધાનને પતન કીધો, દેવે હુંહુભિ ડંકો દીધો. માલિન્યુમાલિ નાંખ્યા કાપી, માથવાનને યમપુરી આપી; અનુલ્લ* યુદ્ધ હુંહું તે હામ, દેવ દેત્યનો મહા સંભામ. રાક્ષસ અમરનો વલ્લો માર, મૂંછિત યદ્ય પડતા ભૂસાગાર; અમર ઇંદ્ર અવિનાશી હરી, હલો રાક્ષસને કોપે કરી. આયુધ વીનતણા બહુ માર, રણમાં વલ્લો હાહાકાર; દેત્ય મારને કરી ગળાડ્યા, મારી રણક્ષેત્રમાં પાડ્યા; બળિશય યુદ્ધે અતિ લડે, કોપે દેવ દેત્ય અમર સો વડે.

વલ્લુ

દેવ દાનવ વડે ક્રોધે, સાંભળ પરીક્ષિત રાધરે; એ અદ્યમરકંધ હુરિકથાનો, હવો દશસાધ્યાધરે. ઘતિ શ્રીગુણગતે અદ્યમરકંધે દશમેાધાય* ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૧ મોં

કલ્પ ૧૧ યુ-વાગ આરાધરી

શ્રી શુકેવલ વાણી ઉચરે, સાંભળા પરીક્ષિતરાય, દેવ દાનવતણુ રણમાં, યુદ્ધ દારુણ ધાય. ૧
બાણ વુલિ કરે ઘણી, જેમ મેધ મૂશળ ધાર; ઇંદ્ર ઐરાવત ચડી આવ્યો, સુરની કરવા વહાર. ૨
પછી યુદ્ધ દારુણ ગંડાણું, વરતાયો સંભાર; બળિશય મહા ક્રોધે બળતે, આવ્યો તેણે હામ. ૩
અદશ્ય અવિનાશી હવા, રણમાંગકી મોરાર; તવ ધસ્યા દાનવ આવીયા, મન ધરી ક્રોધ અપાર. ૪
ઇન્દ્ર સાંગે આવેયો, સંભાર* માટ બળિશય; ઇન્દ્રને બળિશયનું મહા યુદ્ધ દારુણ ધાય. ૫
મેધ મારુત અગ્નિ વાદે, અમર જે કહેવાય; દેવ દેત્યો વડે અનિરો, કોપ મન નવ માય. ૬

* અલિયો બળિશયના અપરાધની વાત રાકે માય છે.

† આ અગ્નિશયના અપરાધને દેવતાઓ દેવોને મારવા મળ્યા, તેઓને તેમ જ કર્ણને નાશદળને હાથ અને શુકાચાર્યે મુરવ દેવોને પાછા સંકળન કરી તેને કષ્ટમરકંધ છે.

સુરેન્દ્ર પોતે જાને ચઢ્યા, શિર કનક છત્ર પ્રચંડ,
વજ્ર આયુધ ધસુ કરમાં, જેવો અંતક દંડ. ૭
અંદિજન બહુ શર ચઢાવે, વીરરસ ત્યાં ગાય;
રણ પંચ શબ્દ લાલટ વાગે, હુંદુલિના શબ્દ યાય. ૮
ઝીરવાત હસ્તી ઉપરથી, મારતો મધવાજ* બાણ;
મહા સુભત બળિયા પરાક્રમી, શશસ તલે રણ માણ. ૯
ભાણુ વૃષ્ટિ કરે બહુ, મહા ક્રોધમું બળિવેશ્વર;
ગતેર દાદિ દેવ બળિયા, સૈન્યની સંખ્યાય. ૧૦
બળિવેશ હસ્તીએ ચડી, આંબો મધવા પાસ;
દાનવ આંબો સામંત, અમરને પ્રમાણે ગ્રાસ. ૧૧
જાહુ શાણુ માર્યો હરે, બળિરાયને તે વાર;
નિર્માનથી બળિ ઢળી પડ્યો, વત્યો ત્યાં હાહાકાર. ૧૨
જો ભેળેને ધરણી ત્યાં, અંબાસુર મહાબળવંત;
દીર રાચને મારવા, કંકડાંબા વળાવંત. ૧૩
સહસ્રાસ પ્રત્યે વટે વાણી, અંબાસુર જે કહેવાય;
તમારે બોલો છા જે દેવ આંબા, સુદૃઢી રણ માય. ૧૪

* પ્રથમ બાણ પાડતા ઉદ્ધવ બળિને કહ્યું-હાં મૂઠા જેમ ઘેરસભોની નજરમાંથી ફરી નહ તેમણે પાંચ બળિ લે છે, તેમ હું પણ અહીં કે જેના માથાના સ્થાનથી બળિ તેમણે પાંચ બળિની નિવરણને કર્યું છે. જે ચોથા માથાથી સ્વર્ગમાં આવવાને કર્યું છે અને જેના સ્વર્ગથી પણ હવે જવાને કર્યું છે, તે આજના ચોર હોયને તેઓના પહેલા સ્થાનથી પણ નહિ ફરી હું કે જેના હાં, હાં માથાથી જોવા છે, તેનું માથું આ જો. માથાના વળથી કાપી લેશ. મરિ વારે જે હાંબીનળોને મળ્યું હોય, તેને મળી દે. [મ. બા.]

† ઉદ્ધવે ઉપરથી ચણુ સાંભળે બળિએ ઉદ્ધવાને જોઈને ચોર આવેલા કે-સામન કાતે નેમોનાં કરી કાળવણ કરે, જેવા સખના હોયને જીવિ, અથ, પરાશન, અને મારણ બહુવિધથી યાય છે. સખના લોકો કાળને આપીને છે, જેમ વિદ્યારૂપણે નહીં છે, ખાતે તેમના કાંઈ વાતમાં હાં વાજા હોય કરતા નથી. પણ જે બાળવમાં તમે કેવા અપ્રાન છો. તમે કે જેના જીવિ અંતે નય વરેપાં પાવેનાં કરી મનો છે અને તેથી સહુ પ્રહરણે કોશ યોગ્ય છો. તેમનાં વચનને અગ્રી સ્વીકારતા નથી. જે પ્રમાણેનાં વાણી સાંભળતાં હું કોઈ બળિ રાખીને ઉપર અગ્રી ના નાખું, એથી તે વિમાન સહિત ધરતી ઉપર પડાયો. [મ. બા.]

‡ બળિ રાખીને મિત્ર અને સખથી ઉપરથી પાવનાં મિત્રને પછી અગ્રીને ભેળે મુકેલા મિત્રની પણ મિત્રાઈ સાચવા મરિ ઉદ્ધવી સખોનાં આપી. સિદ્ધપર મિત્રા અંબાસુરે સામે આવી અગ્રીના વાણી ઉદ્ધવી હાંસરમાં મારી અને તેના હાથોને પણ મારી. તે વખતે તે હાથો મારણ-જર વડે ગયા. તેહવામાં દમર પોડા નેરેડીયા રથ માવલિ સારવિએ આજેલા તેમાં મેસીને ઉડે લાવા ગયા. તે વખતે અંબાસુરે જળવા વિચ-ભણે આવલિનાવાર પા કાપી. તે માનલિ સદન કરી રહ્યો, પણ તેહવામાં કાલ પાગેલા ઉદ્ધવે વળથી તે નમસ્કર્યું પાણું કાપી નાંખ્યું. અંબાસુરના મેલના સામગ્રા સામગ્રી નમ્મિ, બળ અને પાક નામે ત્રણ દેવો સહ-વતે આવ્યા તેમજ ઉદ્ધવર બાહુથી ત્રણ કરવા લાગ્યા બળ દેવે લાચ પામણીને ઉદ્ધવા દમર પોડાને તેહવા બાહુથી લિધી લાગ્યા પાક દેવો સમગ્રણે સુધીને મર્યાં બસી બાહુથી માવલિને વાણ રૂપનાં લાણાં અંબાસુરે નાકી બાકી લિધી નાખ્યાં અને નમ્મિ દેવે સોનાનાં પુષ્પાળાં પછે મેલા બાહુથી સુદમાં ઉડેને લિધી વેપીતી રથે નેર્યાં કરી ઉદ્ધવે વચરે દીધા. બળ અને પાક માથું વળી પડ્યું કાપી નાખ્યું.

કે અંબાસુર ૨૧૨ સીધીની વાત મળ બાળવમાં નથી.

સ-સુખ ભાલા છહી અમી, કરવા મહા સંભામ;
હવે વીર હોય તે આવજો, એમ વચન કહે તે કામ. ૧૫
પછી અન્યોન્યા સુદ દારણ, મંડાયું તે દાર;
શુરું મોળા પરિષ કરશી, ચકના બહુ માર. ૧૬
લોગળ સુદગળ ગદા ખડગ, ને બાણોને નહિ પાર;
પટા સાંગ ત્રિશૂળ લાલા, અહીં કરતા મહાર. ૧૭
ટોપ દાટર સહિ બળતર, સર્વે હેલવ ધાય;
જીવરણી અંગરણી લેદી, સોસરા શર નાય. ૧૮
પાખર ચક્રી વાહનથી, રણ પટે મહા અસ્થાર;
શર ચક્રી શર થાતો, હવે તે હાહાકાર. ૧૯
ભાથા ખુટે કવચ તુટે, હવે અમિ નળાળ;
રથ ચૂણે થાય વેમાન બાંધે, વટે વીર વિકાળ. ૨૦
દેવે સર્વે નિરીયે સુદ, રાપ જે કહેવાય;
કુંટે થાલો હસ્તિને નયમ, મહા માર ચોગમ ધાય. ૨૧
ઝીરવાત સળંગો વડે, કરે સુદે ખડગના મહાર;
સાંકળ મારી દેવને, પછાડે પૃથિવી મીઝાર. ૨૨
કાં દેવ નરણુ આંધિયા, કાં હુમ્પા દંડલ ધાય;
ખડગ સાંકળ મારથી, રણ અસુર ઉડ્યા બાય. ૨૩
બાણુ વૃષ્ટિ શકે કરે, મેધની પેરે ત્યાંકિ;
શર મારથી બહુ અસુર પડે, નહીં રહેવાય રણમાં. ૨૪
શુરા દેવે હરના, હસ્તી પમાલ્યો બધું;
મહા માર સુદગલેના કયો, તેથી પાચ્યો તુતે અધ. ૨૫
મિયાંબર સહીત* લોમિપર, પરિયો તે સુરરાય;
બળી રથ આજુઠ મધવા હવે, તે દેવ સાંગો ધાય. ૨૬
જળ ભર્યા જેમ વાદળાં, તેમ ચાલતા મારાંગ;
શબ્દ કરતા કુંડે કરતા, સોલિ શ્યામળ રંગ. ૨૭
પંચાશ દેહિ ભૂરંડળે, વહયું બાણુ ચાક;
વીર સુરે બધું મુરે, શુરા મારે હોક. ૨૮
વજ્ર મુરું સુરપતિએ, આણી મનમાં વીર;
નમ્મિ શશસ અલક* હલે, તેનું નવ ઉદાડું રીશ. ૨૯
આકાશ વાણી વત હવે, દેવો સુકે પહાઈ ન નાંધ;
વરદાન પાચે એ છે, તેથી ગર્વે ફરે આકાશ. ૩૦

* પાતાના બળે સાધી-પાક ને બાણાસુરને-મારણ પામેલા નેમ નમ્મિને શશસને અતિ ક્રોધ થવાથી ઉદ્ધવે મારવાના ચણુ મહા વળાથી કરવા, પણ તે વળે ગયા. તેમ હવે પણ ના માથું, તમાપિ ડાહ કાપાઈ નહિ. સારે ઉદ્ધવે અતિ વિંતા થઈ, તેવામાં આકાશવાણી વર્ષે કે, આ શશસ લોહી વગા સુધી વચ્ચી મારો નહિ, બાણુ કે જે રીડે તેણે મરતાન મેળજુ છે, પણ વિચાર કરતાં ઉદ્ધવે સચયું કે સમ-દ્રેષ્ટી શીજ લીધું તેમ સુકું પણ નથી, એમ મારી તે સપ્તદશીથી નમ્મિનું મરકાં કહ્યું. તે વખતે વિષાધુ અને પરાશુ એને પરાશુ એવું ગાયન કરવા લાગ્યા અને દેવતાઓ દેસરી લિદે એમ મુકેને મારે, તેમ દેવોને માથાવ લાગ્યા. તે વખતે દેવોનો નાશ થતો નેમ બચાવે મોહિલા નારાજ્યે ત્યાં આવી દેવતાઓને વાણી.

મધવાએ મન વિચાર્યું, સમુદ્ર પ્રીણ છે યોગ્ય,
લીલું નહિ સુદ્ધ નહિ, નાશ માટે એ ઉપયોગ. ૩૧
પછી સમુદ્ર પ્રીણના બાણે, કયો અગરે વાર;
સર્વોગ દાંડી રીસા છેલું, હવે હાહકાર- ૩૨
વળી બાણ* વૃષ્ટિ કરે ઘણી, ગર્જના શબ્દ પ્રચંદ;
અગરમાં ગર્જના સુણી, ભય ચામું પ્રસાદ- ૩૩
પોતાના તે પારકા, રણમાં નવ યોગાગ્રાય;
એમ દેવ દાનવતાલું રણમાં, સુદં દારૂણ ચાય. ૩૪
તે વાત પ્રસાદે સુણી, વહી થાયે બેહુ સંહાર;
અધિ નારદને મોકળા, વારવાને તે કાર- ૩૫
વીણાપાણિએ સમન્તવીને, વારીયા બેઠ વીર;
તમે સમાન બળીયા છે, હવે યુદ્ધ તને રણપ્રીર. ૩૬
દેવ મને વહે વાણી, નારદ યુનિ તે વાર;
અગર લક્ષ્મી બળી તમને, હવે આ શો પ્રકાર ? ૩૭
કમલભૂએ વારવા યુને, મોકલ્યો આ કામ;
નારદ અધિકે સમન્તવીને, સમાવ્યો સંજામ. ૩૮
મહિા મહિ વડી મરતા, રાખીયા જલિરાય,
નારદ અધિકે પ્રણામ કરી, સૌ ભોલે સ્થાનક બાય. ૩૯
પછી શુકાર્યારે શુરકને, શૂતસંજીવ વિદ્યા અધ્યયન;
ભણી બળિરાયને અધિકેક દઈ, બેસાડ્યો રાખ્યાસન. ૪૦
શુક શુરકે મંત્ર બાણીને, જીવાડ્યો બળિરાય;
દેવ મન આનંદ પામ્યા, જય શબ્દ ત્યાં વરતાય. ૪૧
જય જયકાર થઈ રહ્યો, રાક્ષસી સેના મમિ;
શુકાર્યારે બળી નમી મોલ્યા, સ્વામિ ભણી કીધી સહાય. ૪૨

વલજી

સહાય કીધી શુરક તમે, આસુર માન એમ કહી રહ્યા;
શ્રીમાનવત અદમરકંધના, મોકાદશ અધ્યાય પૂર્ણ થયા.
હરિ શ્રીમદ્ભગવતે ભગવત્કવિ મોહાદોષાધા* ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૨ મૌન

કંઠડું ૧૨ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

શ્રીશુકલ કહે સુણ રાય, ભાગવત કથારે,
એ સંભળતાં મહા સુખ થાય, ભય ભવની ભયથારે. ૧
મોહિનીરૂપ પડ્યું બિલુએ, સૌ મોહ પાગ્યારે;
તે શંકરે સાંભળી વાત, ભેવા માટે આવ્યારે. ૨

ચાલ

ભેવા આવ્યા સદાશિવ, મોહિનીરૂપ શ્રીહરિવાલું,
કેલાસ ગિરિથી પધાયો, શું વળું કરી થકું શિવતાલું. ૩
વૃષભારૂઠ પિનાકપાણિ, ચાવંતી સહ ત્યાં આવીયા;
વેકુંમાં શિવ પધાયો ભ્યાં, સર્વને મન ભાવીયા. ૪

* ભાગ્યસુર. † આ ભાગના અન્યથા મોહિનીરૂપના વિનાશ
ભેવાના ઉત્સુક થયેલા મહાદેવને ભગવતે મોહ દખાવવી છાવી પાણી
સાંવના કરી, તેના કામચંદ્ર છે.

સુણી હરિ સામા ગયા, એક આરાધને બેઠા હરી;
પાવંતી લક્ષ્મી મળ્યાં પ્રેમે, હવે શું વાતો કરી. ૫
પછી પ્રભુનું વળું કીધું, શિવે સ્વર્ગભવન વિષે;
પ્રભુ અઘળામૃતલું અવિનાશી છે, તમે વ્યાપીયા વૈરાટ્યે. ૬
તવ વિષ્ણુ કહે તમ સુખ સ્વરૂપમાં, મિત્રભાવ તો છે નહીં;
હરિહર અથવા હૈષયે તે, અજાની પ્રાણી સહી. ૭
તવ શિવ કહે છે હરિ ઇચ્છા, એક મારે મન રહી;
મોહિનીરૂપ ભેવા તમારું હું, કેલાસથી આવ્યો અહીં. ૮
હે હેવના પછુ હેવ તું, જન્મ ભ્યાપક એ પ્રભુ;
આદિ અંત ને મધ્યે વસતા, સચરાચર ત્રિભુવન વિષુ. ૯
નિષ્કામ સુનિ વાસના તણ, બળે છે ભાવે કરી;
પૂર્ણ અમૃત નિર્જીવ સ્વામિ, આનંદમય પ્રભુનો નવ અગ્રી. ૧૦
સર્વમય સર્વથી પર, પરશક્તિ ત્રિતાલ* રૂપ છે;
લેખાલે રહિત દેવ, અદ્વૈત કારણ ભૂપ છે. ૧૧
વેદાંતે પરશક્તિ ગણે, મીમાંસક ધર્મ રૂપ ગણે;
સાંધ્ય કાર્ય કારણથી પર, પંચરાત્ર નવશકિત પ્રભુ બળે. ૧૨
યોગ જ્ઞાતા પૂર્ણ રીતે, બળે છે સ્વતંત્ર તને;
અવિનાશી મહા પુરુષ તું, કળ્યો કયમ આવે મને. ૧૩
પ્રકાશ મરીચિ નવ જોળાળે, આ બનાવું તું જન્મ ભે;
તો તું કયમ જ જોળાળે, જોળાળે એકેકા બ્રહ્મદે. ૧૪
વાયુપેરે વ્યાપક સથળે, સર્વના જ્ઞાતા તમે;
શુણીથી રમણ કરતા પ્રભુ, બાલું હું કંઈએક અમો. ૧૫
પણ મોહિનીનું સ્વરૂપ ભેવા, ઇચ્છા છે સુખ મન ધણી;
હવે તે સુખને દેખાડે, કરણ કરી વૈકુંઠ ધણી. ૧૬
તવ મુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળી શિવ વચન;
રાક્ષસ છળવા રૂપ પડ્યું, તે બતાવે મોહન. ૧૭
મહાદેવ પ્રત્યે પ્રભુ કહે, એ સ્વરૂપ કામી મન વણે;
અગ્રીપુરુષને એ સ્વરૂપ વડાહું, તે શિવજી તમેતેકમકે. ૧૮
પણ ઇચ્છા છે જન તમતણી, પૂરીયા આણી વાર;
મહાદેવજી તમે જોય કરતા, રમે મન લગાડ. ૧૯
એની વાણી બોલતા, પરશક્તિ અદ્વૈત હુવડ
અંતર્યામિ અવિનાશ થઈને, અન્ય સ્થાનક આવ્યોયા. ૨૦
વેકુંમાં એક રમ્ય વાડી, ધર્મ શોભા તે તણે;
કનકતર સુરદૂત પહોં, બીજી સુરોચિત રચના પહોં. ૨૧
મોહિનીરૂપ કરી પ્રભુજી તે, વાડીમાં ઉભા રહ્યા;
શ્રીમહાદેવજી આસન તણે, વાડિકા ભેવા ગયા. ૨૨
(ચિત્ર) તે વાડિકામાં કન્યા કીડી, તેવી ત્રિભુવનમાં ગઈ;
તે મોહિનીરૂપ મહારાજનું, ટુંબી શિવ મોહા રહી. ૨૩
શોડક તન શબ્દગાર શોભે, સુખ ચંદ્રવત આકર્ષા કરે;
ત્રિભુવન જન સર્વે મોહે, મહા તાપસનાં મન હરે. ૨૪

* કલપિત, રિવાત ને લગના કારણરૂપ.

રૂપે અતિ ઘણી શોભતી, મન ગમતાં વસ્ત્રો ધર્મી; ૨૫
કટિમખલા નિતંબપર, વસ્ત્રો કટિપર સુંદર ધર્મી. ૨૫
દંડો ઉછાળે ચોહિની, જાણે નિગ્રો અંગ મધ્યો; ૨૬
કંપિત સ્તન શોભે ધણું, કરે ગ્રહમંજીવ. ૨૬
સ્તનપર હાર સુંદર હીલે, ગોઠે મનડું જનનું; ૨૭
કંકડા કંકડના તે કરે, શોભે નોતમ તનડું. ૨૭
નિતંબપરથી વસ્ત્ર ખસે, ને કેસ સુંદર ચોહિ; ૨૮
શબ્દે હાથે ખાંધતી કેસ, સુનિવરણાં મન મોહે. ૨૮
કંકડાકે મારે કાળખું કરે, દંડો ઉછાળે તાનખું; ૨૯
જરા ભુજે જરા લાગ્યો, શિવને નાંખ્યા શુભતાનમાં. ૨૯
મંદકાંત્યસંહિતકંકડાકે આપ્યો, વિપ્રહજય્યા સદાશિવ સહી; ૩૦
પાર્વતીને ત્યજી ઉઠ્યા, ભેવા ચોહિનીને તહી. ૩૦
દંડો ફેંક્યા ફર ત્યાં, ભેવા દોડી ચોહિની; ૩૧
કીલ્લું વસ્ત્ર પવને ઉડ્યું, સદાશિવે જોઈ જઈ. ૩૧
કટિમખલેથી વસ્ત્ર ઉડ્યું, નિર્ભયું ગૌર અંગ તે તાલું; ૩૨
જ્ઞાન જૂલ્યા શિવજી, વૈશ્યા જૂલ્યા તે સર્જું. ૩૨
ખડું કુટડી વળી રૂપડી, અર્ધ મિત્ર્યાં નેણ છે; ૩૩
મીન મુગ જો હારિયા, એવાં સુંદર નેણ જો. ૩૩
અગ્નિયાળી આંખે ભાળતી, ચોહ બાણ માર્યા સંકેજમાં; ૩૪
અપવલીઆળી આંખે ઝાંખીને, બતાવ્યું મન કેજમાં. ૩૪
તેને દેખીને શિવજીને, વિરહ વ્યાખ્યો અતિ ધણું; ૩૫
ચોદ્યા શંકર મન વિષે, પરવશ પ્રાણ હવે સંયુતલે. ૩૫
કામદેવને પાસ પકડી, શિવ ઉઠ્યા ઉમિયા મૂઠી; ૩૬
સાન ચૂક્યું બાવ મૂક્યો, ગયા વૈરાગ નકી ચૂકી. ૩૬
નમ નારી બહુ ખારી, શિવજી વશ તેને હવા; ૩૭
ચાસે આઠ્યા મન ભાવ્યા, હસી રમણી તે વશ થયા. ૩૭
હસી થોડું સુખ મોડ્યું, લગ્નપત્ની ઉભી નહી; ૩૮
વૃક્ષ એવે શિવ ભેતે, છુપાવ્યાને ત્યાં ગર્ભ. ૩૮
મન હરણું ચિત્ત ચોરણું, વશ હવા એ દેવ્ય; ૩૯
હામિણી કેડે હાથો દોડે, તેમ દોડ્યા શ્રીમહાદેવ. ૩૯
કામાસક્ત હવા શંકર તે, સ્ત્રી પુરું ધાયા સહી; ૪૦
આગળ પાછળ બંધ દોડ્યા, રહેવાયે પડેથી નહી. ૪૦
વેગે દોડતી અંગ મરોડતી, નારી કેસ ઝાલ્યા સદાશિવે; ૪૧
હાથ પકડી અંગ ગ્રહી, આતિગન કર્યું વિધવિધે. ૪૧
લીધી પાસે પ્રેમ આશી, દમણી સ્વઅંગથી; ૪૨
કેસ છુટા નિતંબ ચોટા, છુટી ગર્દ શિવ સંગથી. ૪૨
પાતાકારે સ્તન બારે, દિવ્ય રૂપી ચોહિણી; ૪૩
બાળી વેહેતી મૂઠી શિવને, દેવ લીલા જોઈ રહ્યા. ૪૩
સદાશિવ પુરું દોડ્યા પ્રેમે, કામદેવને વશ હવા; ૪૪
ગો પુરું જેમ સાંઠ દોરે, તેમ શિવની થઈ દશા. ૪૪
ત્યાં વીર્યદ્રાવ્ય શિવને હડ્યું, ચોહિની તે નારી ગર્ભ; ૪૫
મહાદેવજી ત્યાં લગ્ન પામ્યા, અગ્નિગતિ એ રી થઈ. ૪૫

મહાદેવનું વીર્ય પૃથિવી પડ્યું, તે ભમિ સુવર્ણની થઈ; ૪૬
કામાંધ થયેલા શિવને, નદી ગિરિવરે ભેળ્યા સહી. ૪૬
તવ ચોહિનીનું સ્વરૂપ તળને, સ્વદેહે પ્રભુજી* થય; ૪૭
માયા યોગ દેખાડ્યો ચંકરને, પ્રભુએ પ્રેમ વચન કહ્યો. ૪૭
લગ્ન પામ્યા શિવ કહે, હરિ ધન્ય ધન્ય માયા તાહરી; ૪૮
ચોહિનીનું સ્વરૂપ ભેતાં, સુધ યુધ નહીં રહી માહરી. ૪૮
તેા અન્યનો ચો આશરો, ને દેવ્ય ચોહ પાંખ્યા બહુ; ૪૯
અમૃત માટે મધ પાણું દેવોને, દેવ અમર ક્રીડા સહુ; ૫૦
વળી શાશ્વત યુગ વર્ણવું, એમ શંકર વાણી ઉચરે; ૫૦
શ્રીમહાદેવજી આત્મા આગી, પાર્વતી કને શાયરે. ૫૦
મહાદેવે પાર્વતી પાસ આવી, વાતો માંડીને કહી; ૫૧
પરમેશ્વરની લીલા અગ્ન, કોની ગતિ કોયે નવ લહી. ૫૧
પરમેશ્વરની માયા દુસ્તર, એ તરવા કો સમર્થ નહી; ૫૨
સર્વથા જેમ તેમ પ્રભુજી, રમણજી કહ્યું દે કહી. ૫૨
ચોહિની સ્વરૂપ મહાશયજી, શંકર ભેળ્યા આનિયા; ૫૩
કયા જનલે પાન કરી તે, સાધુ જન સુખીયા થયા. ૫૩
કરજી કરે કૃપાનિધિ, સાક્ષાત અવિનાશી હરી; ૫૪
પામે પદારથ સકળ તે, ગર્ભવાસ ન આવે હરી. ૫૪

હરી ગર્ભવાસ આવે નહીં, સંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
અપદમરકંધ હરિકથાના, હવા દ્રાહણ અધ્યાયવરે.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધે દ્વાદશોધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૩ મોર્ષ

કહ્યું ૧૩ મું-રામ સારંગ

શ્રીયુક્તજી કહે સંભળ રાય, સમમ મનવંતરની કથાયા;
સાતમો મનવંતર જેહ, શ્રદ્ધાવંત રાજા મુણિ તેહ. ૧
વૈવસ્વતના મનવંતર અહીં, કથા એહ વિસ્તારની સહી;
સમ ચિત્તવળ્યું જે નામ, તે સંભળ વર્ણન શુભમાં. ૨

જે સમે ભગવાન કહે ઉન્નત દેવોમાં વતન, શ્રીવીરૂપ
આધારમાં ચોહ પાંખ્યા છતાં પણ પાછા વળે પોતાની જ પોતાની શિવ-
તિમાં રહ્યા, એ પણ સારુ વધુ અનેક પ્રમાણનાં ભાવને દલપત કરી,
અને અલિપ્તિય પુરુષોની ન ગિતાય એવી ચારી માયા તમ સિવાય
આસક્તિ પામેલા બીને કોઈ પણ પુરુષ તણ સકે ન નિહ હું ॥ જે
એ સુતિ આપનાં કાશ્યપજી છું, તેના કાળરૂપ ભગવાને કીધે વળતા
ચિત્તજી કોરે અંધારામાં આ ચારી શુભમય માયા તમતરો પરાભવ
નહિ કરે.

† આ તેમજ અધ્યાયમાં સાદમાથી આચરો સપ્તામ મનવંતરો, જે
મનવંતરમાં કંકડના ॥ ૭ પ્રકાર છે, તે બધા જુદા કથા છે.

‡ જે સુવર્ણ સુવ છે. જે બાહરેથી એ નામથી પ્રખ્યાત દાહ
સાતમો મન વળે છે તે છે. તેના સંતાનમાં નામ કીશ્કે આ પ્રમાણે
હતાં છે - ઉદિશ, નળમ, પુષ્પ, સુચંતિ, નરિયેત, નાગામ, દિષ, કંકર,
પુષ્પ અને વસુભા, જે હસ વૈવસ્વત (પ્રાદર) મનુના પુત્ર દત્તા.
તેના વળતમાં આર્દિહ, વસુ, હરિ, વિષ્ણોવા, મરુત, અમિન્યુતવા અને
પ્રજ્ઞા જે નામે દેવતા હતા. પુરુષ નામનો ઉદ્દ દત્તા.

ચાલ

કથય અગ્નિ વસિષ્ઠ નિરધાર, વિશ્વામિત્ર ગોત્રમ શુભકાર;
જગદસિ ને ભરદ્વાજ, સસ કહ્યા એ ઋષિ મહારાજ.
અષ્ટમી ઋષિ પત્ની છે સાર, કથયષ્ઠ ઋષિ પિતા નિરધાર;
વામનજી તેના છે નાના બાળી, બહોળ વાત તમે નિરધાર.
ત્યાં વામનનો અવતાર, પ્રગટ્યા પ્રભુ વિશ્વાધાર;
કથા ભવિષ્ય મન્વંતરતણી, વંશાવળી છે એની ઘણી.
જેહ વિશ્વકર્મા દીકરી, સવિતાને પરણીને તે ખરી;
પુત્રી તણુ તેનાં અભિધાન, શુકલ કહે સુલ્ય રાજન.
એકતું સંસાર છે નામ, તે શ્રી રવિનાં પૂરે મનકામ;
બીજી પુત્રી છાયા કહી, નીજીતું નામ વડવા સહી.
સંસારને* ધમાદિ છે બાળ, વડવાના અભિનીક્રમાર;
છાયા થકી સાવણિમતુ એવ, એમ પુત્ર પ્રગટ્યા તવમેવ.
શનેશ્વર ને તપતી કન્યાય, તેનો મહિમા કહો નવ જાય;
સંવરણને તપતી કન્યા વરી, તેની ખ્યાત સધળે વિસ્તરી.
અષ્ટમે સાવણિ મન્વંતર સહી, જેની કંતિ રિશેરે કહી;
સાવણિ છે બાળ બેનું સહી, બળિયું રાજ ભેગવે ત્યાંહી.
પણુ હવેકાં તે પોતાનું રાજ, લોગવે છે પાતાને આજ;
એ મન્વંતરે સસ ઋષિ થશે, તે હમણાં પૃથ્વીપર વસે.
એક ગાલવ બીજે દીપ્તિમાન, ત્રીજા પરશુરામ નિધાન;
ચોથા અશ્વત્થામા અગિરાશ, પાંચમા કૃપાચારી કહેવાય.
છઠ્ઠા ઋષિ યુગી તે પાસ, સાતમા ઋષિ વેદ વ્યાસજી;
હવે નવમા મન્વંતરની કથા, જે કહું તે સાંભળો યથા.
વરુણ પુત્રકદ સાવણિમતુ હશે, દુષ્ટિમાનાદિ સસઋષિ થશે;
અંશુભત થશે ઇંદ્ર ત્યાંય, સ્વર્ગ લોગવશે સુરકાંય.
અષ્ટમા દેવજ પવિત્ર અપાર, તે પરમેશ્વરનો અવતાર;
બ્રહ્માસાવણિ ઉદયમા મતુ, ઉપસ્થાપક કહે તે તતુ.
શુભ એવું નામ છે સાર, તે તો ઇંદ્ર કદા અવતાર;
ત્યારે ઇંદ્ર મહા પરાક્રમી હશે, તેની ક્રાંતિ સધળે બધાપરી.
વિશ્વકર્ષેન** નામે સાર, તે પરમેશ્વરનો અવતાર;
ધર્મ સાવણિ અગિરાશમા મતુ, સત્ય કહાદિ દશ તેને તુર્ણી.

* સંસારે યમ, યમુના અને ભાદરવ મતુ નામે ત્રણ સ્થાન છે.
† નિર્મોક અને વિરત્કાંડ એ બે પુત્રનાં નામ છે. ‡ એ વિરોધનાનો પુત્ર.
§ એ સાત સપ્તર્ષિ છે. એ મન્વંતરમાં રેવણકાની થી સસરવતીના ઉદરથી સાર્વભૌમ એવે નામે જન્મવાન્યો અવતાર થશે. તે પુંદરિકા (સત્તામા મન્વંતરના ૭૮) પાર્શ્વથી વિલેકિતું જાન્ય હરી બળિ જાન્યે આવશે. || તેને ભૂતકંડ અને દીક્ષિકેતુ આદિ પુત્રો થશે. પાર અને મરીચિ ગર્ભાદિ દેવતાઓ થશે.

¶ આયુષ્યમાનની શ્રી એતપરાના એ પુત્ર તે મન્વંતરમાં થશે.
- § સુરેવણિદેવ તેના પુત્રો છે. દક્ષિણ્યન, સુપ્રજ, સસ, વય અને અર્તિ એ પાંચ તથા બીજ એ મળી સાત સપ્તર્ષિ થશે. સુસારન અને વિરુદ્ધાદિ નામના દેવતા એ મન્વંતરમાં થશે. ** ક્રમપતિત્ર શક રિવે વિષ્ણુ સ્ત્રીથી વિષ્ણુરોન પ્રગ્ન થશે, તે ઉકને સત્તાવતાર થશે.
†† અચકુલિક સપ્તર્ષિને તે મન્વંતરમાં થશે.

વિહંગમ કામગમ ને નિર્વાણ ઋષિ, દેવ એ તણુ સુખી;
વૈષ્ણી ઉદ્ધતું નામ, તે કરશે મહા ઉત્તમ કામ.
આવેકુપી ત્તી વૈષ્ણવાદી થશે, ધર્મસિતુ પ્રભુ અવતરશે;
બારમા જુદ સાવણિ મનુ*, મહાબળ પરાક્રમ હશે તે તતુ.
પરમેશ્વર સ્વધાર્મા અવતાર, હશે પ્રગટ શ્રીવિશ્વાધાર;
તેરમા દેવસાવણી સહી, મન્વંતર યાશે તે આ મહી.
ઇંદ્ર દિવરપતિયું હશે, તેનો મહિમા ઘણુ જગે થશે;
પરમેશ્વર યોગેશ્વરી સહી, અવતાર પ્રકુનેા યાશે આ મહી.
કરશે દિવરપતિની સહાય, તેના યથા આ ભુગે ગવાય;
ચૌદમે ઇંદ્ર સાવણિયું મતુ છેવ, ખીંદ મહિમા તેનો રહેવ.
ઇંદ્રકેસાનું મહુ અવતાર, કર્મકંડાનો કરશે વિસ્તાર;
એ ચૌદ મન્વંતર અવતાર, સંકેપે કહ્યા પૃથક્ આ વાર.
તે સધળા પરમેશ્વરા અંશ, ધર્મો અવતાર સર્વે સુવંશ;
પ્રભુની પાળે તે આજાય, જે ચીંદ મન્વંતર કહેવાય.

વંશજી

આજ્ઞા પાળે મતુ સર્વે, કોયો હરિ મહિમા કહ્યો;
શ્રીભાગવત અષ્ટપરકથનો, અધ્યાય તેરમા પૂલ્ય થયો.

ઉત્તિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટપરમેશ્વરોનાં વંશઃ || ૧૩ ||

અધ્યાય ૧૪ માં

કહું ૧૪ યુગના મારુ

સાય પરીક્ષિત પ્રજા કરે, કહેા મતુ-ઇંદ્રનાં કાજ;
કેવી રીતે વતે તેઓ, તે કથા કહેા મહારાજ. ૧
શ્રીશુકદેવ લાણી વહે, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
ચારે યુગમાં ચારાચર, સુભ વર્ણુ ન વરણાય. ૨
મતુ મતુપુત્ર સપ્તર્ષિ, ઇંદ્ર અને દેવતાય;
પત્યેક યુગના પ્રત્યેક જન, રહે અંશાવતાર આશાય. ૩
ચતુર્થિક પ્રભુ અંશાવતારી, પ્રેરણા કરે ને જય;
મતુ આદિ લોકો જગત, મર્યાદા ચલાવેય. ૪
સપ્તર્ષિઓ સત્તાવન ધર્મ તે, ચક્રાવે રૂપી રીત;
વેદ તત્ત્વને શોધે શીષે, ધર્મપર બહુ માન. ૫
ભોગ્યને મતુના અવતાર, ઘણો ધર્મ પ્રવર્તાવેય;
મત્રાં પાળક પોતે ઘડીને, યથા સધળે ગવચાવેય. ૬

* એ મતુને દેવપાત્ર, ઉપદેશ અને દેવકિર્ણાદિ તેના પુત્રો થશે. મત્રતામા નામે ઉદ્ધ થશે. હરિવાદિ દેવતાઓ થશે. તપોપતિ, તપસ્વી અને આશ્રમિકાદિ સપ્તર્ષિઓ તે મન્વંતરમાં થશે.

† સત્ત્વકલ્પસી થી સંવત્સરનો એ પુત્ર છે. ‡ એ મતુને ચિત્ર-કેન અને નિવિચાદિ તેના પુત્રો થશે. સુમર્ષ અને સુકામ નામે એ મન્વંતરમાં દેવતા થશે. § અને નિર્મોક, તત્ત્વકલ્પિક સપ્તર્ષિઓ તે મન્વંતરમાં થશે. || એ દેવજાણી શ્રી શુદ્ધકાની પુત્રનાં નામો છે. †† એ મતુને હવે મતુને જ્યોતી લુષ્ટિ આદિ તેના પુત્રો થશે. પવિત્ર અને આશુષ્ય નામના દેવતાઓ થશે. શુલ્બિ નામે ઉદ્ધ થશે. અગ્નિ, બાહુ, સુલ્બ, શુદ્ધ અને મત્સ્યવાદિ સપ્તર્ષિઓ થશે. સત્તાવણીની વિશ્વાવાના ઉદરથી શુદ્ધજાન્ય નામે જન્મવાન્યો અંશાવતાર થશે, તે કર્મકંડાની રીતેના વિરુદ્ધાદિ થશે.

§ આ ચૌદમા અધ્યાયમાં ઉશ્વરાધીનાં રહેનારા મતુનદિમાં નેપા રીતે એઉંએ તેની રીતે પૃથક્ પૃથક્ કામનું વર્ણન કર્યું છે.

પરમેશ્વરનાં નામ કીર્તન, કરે છે સર્વ પ્રભય; ૭
ધર્મ માર્ગ આચરતાં અંતે, કૃપા કરે જગદાય.
શ્રી સેવા સ્થામિની કરે, ને પુરુષ માત ને તાત; ૮
ચક્રદય મારગ એમ આચરે, વેદ વિષે વિખ્યાત.
રાજ યદિને પ્રભને પાળે, હુઃખ દીપે ન લગાર; ૯
પ્રતિપાલન પ્રભનું કરવું, એ ભૂપત ધર્મ નિધાર.
છંદ પ્રભને અર્ચે દ્વારશ, મેઘની વૃષ્ટિ કરે; ૧૦
વાપી કૃપ સદાવર સરિતા, પુણ્ય જગથી ભરે.
અત સહુ નિપજાવે રવિ, તે પ્રભ તણે હિતકાજ; ૧૧
પરઉપકાર કરે માણી ભો, કૃપા શ્રી મહારાજ.
અપેશ્વર મહા યત કરીને, ધર્મ સહુ પ્રવર્તવિ; ૧૨
તે સમયે પ્રભ અર્ચે, તેઓ સુખ ઉપજાવે.
સતકારિક સિદ્ધને સ્વરૂપે, તાનોપદેશ કરે ભગવાન; ૧૩
યાતવદ્વચને રૂપે, કમ્પેદેશ કરે નિદાન.
હતાવિયને રૂપે યોગના, આપિ રુદો ઉપદેશ; ૧૪
પ્રભપતિને રૂપે કરે, સદિ ઉપજાવે ભેદ.
નામરૂપાત્મક માયાથી, સાહ પામિલા જે હોઠ; ૧૫
અનેક શાસ્ત્રી સિદ્ધ કરે પ્રભુતા, પશુ સમજે છે કાઠ.
પીછ પ્રભ છે તે કરે, પ્રભુલનાં નામ કીર્તન; ૧૬
અદિત બાવે કયા દાનદા, ગોવિંદ શુભ વર્ણન.
મહા કવચના પેટા કંપમાં, આમ ચાલે જી ધર્મ; ૧૭
પેટા કંપમાં સ્વીદ મદ, સાંભળ રાધ શુભ પર્મ.
તે ઉપકાર કરી ઉપજાવે, પ્રભ વિષે શુભ ધર્મ; ૧૮
જપતપ ધ્યાન આદિ લેઈને, જે સંસારનાં સકર્મ.

વક્ષ્ય

સંસારનાં સકર્મ સર્વે, ધર્મને અર્ધ સહી;
ચોદ અકાયા હવા પૂરા, અપદમકંઠ કયા કહી.
ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અવતરણે અનુદ્રાધ્યાયઃ નં ૧૪ ||

અધ્યાય ૧૫ એ*

કર્ણ ૧૫ શ્રી-રાગ રામઘી

રાજ પરીક્ષિત પૂછે વાતલ, શુક સ્વામી કહો વિખ્યાતભ; ૧
હરિજીવા મન અવતાર લીધાલ, યાગચાર્યાં બળી બંધન કીધાલ.

ચાલ

વામન અવતારે બળીને ચાંચો, પ્રભુભાવે ભેડ; ૧
વરુણ પાશે બાંધો તેની, કયા કહો અધિ તેડ.
પ્રભુ પગલાં પૃથ્વી પ્રહસિલુગાં, માગી છે શે કાંડ; ૨
વિદ્યા માંગતા વણ અપરાધ, કાં બાંધો બળિરાજ.
શુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ; ૩
બળિ માટે શ્રીપ્રભુએ, ધર્મ વાગન રૂપ.

જઈ યજ્ઞો ત્યાં રેષ કીધો, ચાત્રીયો બળિરાય; ૪
વિસ્તારપૂર્વક કહું તુજને, માંડી એક કથાય.
વેવસ્વત મનવંતરે, યથો વામન અવતાર; ૫
બળિ છંદના સુદ્રને, પ્રથમે કહું વિસ્તાર.
પૂર્વે છંદે બળિ હરણો, તેની હતી રિધ સિધ ભેડ; ૬
દેવતા સૌ મળીને, હટયું સમયે તેડ.
ત્યાં દેવ ત્રયે ન ચાલ્યું, દાનવનું નિરધાર; ૭
પાકી શુકશુર વિવા ભણ્યા, જે મૃતસંભવન સાર.
બળિરાયને જઈ છવાડ્યો, તે શુરને લાગ્યો પાપ; ૮
સેવા ભક્તિ વિશેષ કરીને, સંતોષિયા કૃપિ રાધ.
ભણવંશના અધિ તેડ્યા, ભાર્યે તે વાર; ૯
વિશ્વજિત યજ્ઞ કરાવવાને, વરલો જ્યજ્યકાર.
ચતુર્થજ્યના મંત્ર ભણાવ્યા, યજ્ઞ પુરણ કયો; ૧૦
સર્વે કાંતિસમ કુંડ વિવેચી, રથ એક નિસચી.
આયુષ્યજ્ઞને યજ્ઞસામગ્રી સહ, રથ મણિમય જડ્યો; ૧૧
અગ્નિ બળાસમ બળા કરેકે, રથ મેધ સમ ગઝગડ્યો.
શુભ ભાયા શરે ભાર્યો, ટોપ કવચ એ સૌ માપ; ૧૨
તે દીક્રે યજ્ઞનાં યુધ નાસે, પ્રબળ રથનો પ્રતાપ.
આયુષ્ય ધરી બળિ રથે, બિહો શુકને કરી પ્રભુભ; ૧૩
બળિ અચરે આવી સ્વર્ગ મેલ્યું, ફરી માંડ્યો સંધામ.
તવ નવપદ્મક સહા શોભતી, પ્રહરેકે દીધી માણ; ૧૪
શુભચાર્યે રાંધ દીધો, શોભે બળિ આકબમાળ.
સ્વર્ગની શોભા અનુપમ, નંદન વાડી રમ્ય; ૧૫
કુંડે ફરે પક્ષી ટોળેટોળાં, શુંભર ભ્રમર ગમ્ય.
સરોવર વિષે કુંડ સારસ, નાચે દેવગંના પ્રલક્ષ; ૧૬
શુભિ ત્યાં બહુ જ શોભે, જેમ અગ્નિ શોભે નવાળે;
બળિરાયે તે દેવનમરી, એમ લીધી તે કાળે; ૧૭
શુભલે કિલ્લો બળકળે, સુવર્ણનાં છે દાર;
સ્કાંદિકમણિના દરવાજા, હીરા ભોતીનો ન પાર; ૧૮
સલા રસ્તા મેહિલો સર્વે, મણિમય ખાતકાર;
પરવાળા ને પત્તા અંગેકે, હીરા હાર અપાર; ૧૯
ચંદ્રવા ભોતીના ને મણિ, ધનના નાના પ્રકાર;
માર ભ્રમર દેવગંનાઓ, ફરે ગાન લલકાર; ૨૦
ચૂંદન ટોપ આનક કુંડલિ, વીણા સુરજ યંગ;
તાળ વેણ વાળં વાળે, થઈ થઈ નાદારંભ; ૨૧
સૂર્ય પ્રભાથી વિશેષ છે, છંદ નગરી ન્યાંય;
અધર્મીછળ લાંઠ કાળી, પામે ના પેસવા ત્યાંય; ૨૨
જો દેવધારી નગરી સુંદર, વેરી રાધે બાણ;
શુકને રાંધ ત્યાં વગાડ્યો, જણાવી ત્યાં આણ; ૨૩
અસુર બળીયા ચડીને ગયા તે, હવું છંદને ભણ;
તેનીય કોટિ* કયો તત્પર, ગઝગડ્યાં નિશાન; ૨૪

* આ પદમાં અપામના શુભાચાર્યના કહેવાથી બળિરાયે વિષ-
નિર્મ નામે યજ્ઞ કર્યો, તે તે યજ્ઞના પ્રભાવથી બળિરાયે કર્મ બિહુ
અને તેની બીધો દેવતાના પ્રપાદ ગયા, તેના કથાપસંજ છે.

* અદિથી માંડી આઠ લીકીની વાત પૂજા ભાગવતમાં નથી.

ઐરાવતે મધ્યા આલ્યો, મહા કોષ શું તલકાળ;
 મેઘાદંબર મરી શેખ કયાં છડે, ગાળ્યા દસ દિગપાળ. ૨૫
 મેઘ મારત દ્રોણ પાવક, વસુ જે કહેવાય;
 શકેની સાથે ચડ્યા રણ, સુદ કરવા બળ. ૨૬
 અશ્વ ગજ રથ અનેક પાળા, યૌ-યૌ નહિ પાર;
 દોષ દાટર સંખ્યા બખતર, પાખર્ષા અસવાર. ૨૭
 બળે આલ્યા સુદે સર્વે, હુંદુભિના નાદ થાય;
 બુદ્ધસ્પતિ સુરને પ્રશ્ન* પૂછ્યું, સુદનું સુર રાય. ૨૮
 બળિ બળિયો કેવલુ કારણ, કહેલ સુને આજ;
 ભગાલ્યો હોતો આપણે, તે તત્પર કેમ કાવિરાજ. ૨૯
 ત્યારે છંદને બુદ્ધસ્પતિ કહે, બળિને ક્યોય છે યાગ
 આ વાર આપણે નાસતું, પણ નંથી સુદને લાગ. ૩૦
 તથ દંત વળતો યોદ્ધાઓ, સુરને કરી પ્રભામ;
 કેમ નાહું હું મામ મૂંડી, કરીશ બધું સંભામ. ૩૧
 મહા સુદ અમરે આદ્યું, ગાળ્યો વાસવ વિકાળ;
 સહુ આસુધ આવીયા, સૌ સુર ત્યાં તલકાળ. ૩૨
 યોતેર કોટિ હૈય સંખ્યાથી, શયો જે બળિરાય;
 અંતરિક્ષ મારમ સુદ કરતા, આવે અવનિમાંય. ૩૩
 હેવ દાનડ શેખસેના, યધા તેણી વાર;
 ગદા પડ્યા શેખસેના રણે, કરે મારો માર. ૩૪
 શબ્દ ઊઠે બાણ છૂટે, સામ સામ નર્મ;
 આયુધ ઝળકે ધડગ બળકે, દળકે શાલા ખમ. ૩૫
 ભાથા ખૂટે કવચ તૂટે, ઊઠે અગ્નિ જ્વાળા;
 રથ મૂંડે ઘાયે યેમાન ભાંગે, વડે વીર વિકાળ. ૩૬
 બાણ છૂટે બહુ રણ વિષે ભાંગે, હવે મહા અંધકાર;
 કુલ આયુધ ને સાંગ ભાલા, બાડના બહુ મહાર. ૩૭
 મહા મરડે આંખ તરડે, કરડે કોયે દંત,
 વાહન ચડ્યા સુરે ગડગડ્યા, આવી આપડ્યા બળવંત. ૩૮
 કવચ પતાકા કંઈ ફરે ને, ગડગડે રથ ચક્ર;
 બળિ હુંકારે અસુરને, સુરને હુંકારે શક્ર. ૩૯
 જળ લયો જેમ વાદળાં, તેમ ચાલતા માતંગ;
 શબ્દ કરતા ઘેટ કરતા, પલત સમ છે અંગ ૪૦

* દેવતા સહિત ઇદે કહે છે-હું સુર બુદ્ધસ્પતિ. આપણા પૂર્વના
 કેવી બળિરાયે બાપે દેવારી કરી છે, અને ધારીએ બળે કે, હવે તે
 કાળનાથી જિતી ગયાએ એમ નથી બળે જતાને ગળી નહોતો હોય, દસ
 દિરાયોને માટતો હોય, અને દૃષ્ટિથી દિરાયોને બાળતો હોય એવા એ
 બળિ રાજ પ્રતપકાળના અગ્નિની પેડે લડ્યા હતા છે તે મારો યંત્ર બળિ
 આવો ભેરાવ કેમ થયો, તેનું કારણ કહે.

† બુદ્ધસ્પતિ કહે છે-આ વારા રાકડું મળ્યું બલદાદી લગ્ન દળના
 નેરણી પછે પાડ્યું છે. કંઈર કિવાય કોઈ પણ વડે નિવર્યા સમર્થ
 નથી, મહિ રાકડો સમય ફરે ત્યા સુધી સર્વે છોડી નાસી બળે ન્યારે
 તે બાણછાવું અપમાન કરશે ત્યારે તેની પરિવાર સહિત પડતી પથો
 એ રીતે બુદ્ધસ્પતિના કહેવાની નહીં નહીં સમઘે મરી દેવાયો સર્વે
 છોડી નાસી ગયા. ‡ અંદિયા મારી નાંચીને ૪૬ લીટી સુધીની ચાત
 મળ બાળવતમાં નવી.

ધણી ઝીક સુદની મચી, અહ્યું પૃથ્વી મંડળ ચાક;
 વીર છુટે ધણું ધૂળે, સૂરા મારે હાક. ૪૧
 શુક્રાચાર્ય ને બુદ્ધસ્પતિ, સંઘામ સામે થાય;
 બળિ, સામે આવીયો, સંઘામને સુર રાય. ૪૨
 બાણસુર ને અર્ચત વળ્યા, ભિશ્ય બળ બેડાર;
 વિરુપાક્ષ સામા આવીયા, કોષિ અગ્નિનીકુમાર. ૪૩
 સુપાક્ષ ને યમરાજ આવ્યા, કરી કોષ અપાર;
 વિશાલાક્ષ ને સુખે આવ્યા, મંડગી ધનભાર. ૪૪
 વિશાલાક્ષ ને કુબેર વળ્યા, રાહુ ને રવિરાય;
 મુરુકેતને છુટવા, અંડતાળીસ ભ્રમિ બળ. ૪૫
 મહાજળીયો પરાક્રમિ, સર્વદમન રાક્ષસ નામ;
 યંચ્યાશમાં એક ન્યૂન મારત, કરે મહાસંઘામ. ૪૬
 અશ્વદાનવ ને વિષક્રમી, સુખે આવી આવ્યા;
 અરવે અશ્વ ને રથે રથ, ત્યાં ગળે ગજ આધર્યા. ૪૭
 અગ્નિરથી ને મહારથી, પાળા તણી નહિ પાર;
 તેનીશ દાટિ ને યોતેર કોટિ, તે હવા ચોકકાર. ૪૮
 હેવ દાનવ પડે રણમાં, સુદ દાકણ થાય;
 કુશિનરી સરિતા વિષે, બહુ જન તણુવા બળ. ૪૯
 આપ વખણે ધનુષ તાણે, ન આવે મન મર્ણ;
 કાળા દોષ શીથે લખો કીસે, શીસે લખાનક વણ. ૫૦
 અહંકાર હવે તેથી કોઈ, જોગબધા નવ બળ;
 બહુ હેવદાનવ પડ્યા રણમાં, સુદ દાકણ થાય. ૫૧
 જે પુરુષ પૃથ્વી વિવેચી, ઇશ્વરતા સર્વો નિરધાર;
 બળિ ચેત્યમાં આવી કરીને, કરે સુદ અપાર. ૫૨
 પણ શુક્રાચાર્યની વિવાદી, અત હૈય પ્રેસ થાય;
 બળ કેળી બળિરાયનું, નાસી ગયો સુરરાય. ૫૩
 રવગ મૂંડી અમર નાક, હવે હાહોર;
 બળિરાય આલ્યો સ્વર્ગમાં, કીધો વિજય તે વાર. ૫૪
 સર્વો લટકું દાનવે, મનમહિ આવી વેર;
 બાંધી આલ્યા હેવતા, રિધ સર્વે લાલ્યા ચેર. ૫૫
 સર્વો અમરાપુરી વિષે, ફેરવી બળિયો આણ;
 બળ કરી આલ્યા આલ્યો, શોણિતપુર નિજગામ. ૫૬
 સુર શુક્રાચાર્યને મગ્યો, શત યજ્ઞ* કયાં બળિરાય;
 યમ મતાપે યજ્ઞ પુર્યો, કીધી મારી સહાય. ૫૭

વલણ

કીધી મારી સહાય સ્વામી, બળિરાય વાણી ઉંચરે;
 યંચદસા અધ્યાય હયા, કયા અદ્યમ વિરવરે. ૫૮
 ઇતિ શ્રીમદ્બાળવડે અભ્યરચિત્તે પંચલોપાધ્યાયઃ ॥ ૧૫ ॥

* તે પછી બળિરાયની ઉદ્ધર પત્ની રિધર કાવચને શુક્રાચાર્યના
 બાણછાવિ સો વજ્ર કાવચનો આરંભ કર્યો હતો.

આકથાય ૧૬ યો*

કંચુ ૧૬ ચું-નગ મારુ

શ્રીકૃષ્ણદેવ વાણી વડે, સાંભળ પરીક્ષિતરાય,
સ્તત પુરાણિક શૈલક ઋષિને, સંભળાવે છે કથાય,
ભળિશભયે રણયુદ્ધ કરીને, દેવ પામાણ હાર,
સ્વર્ગ તણ સર્વ સુર ગયા, મહા વિષમ વનગોહાર.
રણસત્રામ તણને આગ્યા, ભળિ શન નિબધામ;
શુકાચર્યની પાસે જઈને, કીધા વિનય પ્રણામ.
તાર્ત્રી કૃપાથી રણ વિષે સુને, જય હવે ઋષિરાય,
હરે પદવી લઈ ઇંદ્રની, જો કથે કરણાય.
કથ કહે સુણ રાય તુજને, ઇંદ્રપદની ઇન્દ્રાય;
શત અશ્વમેધ કીધા વિના, કેઈએ ઇંદ્રાસન નેરાય.
તવ અશ્વમેધને મારંભ માંજો, એકપ રથીને વિશાળ,
સુમે માથું આપે વિમને, દિક્ષા મહી ભૂપાળ.
એમ નવાલું યસ કીધા, રહ્યો ગાકી એક,
ત્યારે ઇંદ્રને ચિંતા થઈ તે, વિચારતો વિવેક,
યુદ્ધે જીતું કેમ કરી, છે જીહ્વિના વિચાર,
સુર સર્વ સાંધે ઇંદ્ર આંજો, કરયપ ઋષિને દાર.
સમગ્ર સુર એકાંત આગ્યા, જહાં અદિતિ માત,
પ્રસૂતાને પગે લાગી, ઇંદ્રે કહ્યું આંજુપાત.
ઈંદ્રવચન:-

મધ્યમ દુઃખ મમને પડ્યું, તેની નથી તમને દાઝ;
બળિએ સોચો યસ આરથ્યો, લેવા મારુ રાજ.
પછે આસનવાસના કરી માયે, મસ્તક મૂક્યો હાથ,
એ ચિંતા છે જગદીશને, કહ્યું રે ભગ્યો સુરનાથ.
એ અધર્મના શિખોના આસો, આરંભ્યું ઉપાય,
ગોવિંદને છે ધર્મ વહોલો, રાજ્ય તમારુ ન ભય.
આસન પામી અમર વળીયા, વનમાં કીધો વાસ;
અદિતિને દુઃખ વ્યાપ્યું, મૂકે મન તિ આસ.
કથ પામતો કેહ સુકાયો, થયાં કૃશ્ય સમનત;
કશ્યપ પાસે સતિ ગયા, કરી જીવ્યું પદ પચિના.
અદિતિને જિયાદ મનમાં, ઘરોહો ઘરોહો નિરધાર;
શોકાતુર થઈને આવતો તે, જ્યાં તપ કરે ભરધાર.
એકી કરયપ નવિએ દીકી, સુખથી ગોખી નાર,
ચોક ધરતી મનન કરતી, દુઃખ આજીવો તે વાર.
કશ્યપ કહે સુણ સુંદરી, શું તમે લોખ્યો ધર્મ;
કે તમે લોપ કહ્યું સહી, જે આગ્રહાનનું કર્મ.

કે વજ્ર વચન કાંઈએ કહ્યું, કે ખોચો કંઈ ધન માલ;
કે નીચ જનનો સ્પર્શ દેવો, કવણુ કારણ આ હવાલ.
શું અતિવિસત્કાર નવ થયો, કે ભલિ અધિગ સૌમ્ય;
આશ્રણ અગ્નિ પ્રભુ સુપરુપ, અગ્નિને ન દીધો હોમ.
કે સુત વનવાસી થયા, તે દુઃખ ધરે છે મન,
એટલામાં દુઃખ કિયું તુજને, સાચું કહે ચી જન.
વળતું અદિતિ વાડ્ય વડે, પતિ થયું મસ્તક નાગી,
તમે સી વાત બણો છો, શું પૂછો સુગ્ર સ્વામી.
ધર્મ અર્થ કામ ત્રિવર્ગનું, શેન છે આ ધર,
એ ત્રિવર્ગમાં નથી હાતિ, બાલો એ ધર્મગોદાર.
સદા કરુ છું સ્વામિતાત્મ, ચિંતન મૂજ મનમાં,
તે પ્રભાવે નથી મુદ્ધી કઈ, સત્કાર સેવા ક્યાં.
આપ જેવા પ્રભુ મારા, પૂછું પરાક્રમી સ્વામી,
કાણુ ઇચ્છા સફળ ન થાયે, તે બણો છો બહુનામી.
બળિશભયે લીધું છે, મમ સુત રાજ્યાસન,
એ વાતે તમને છે આખી, પ્રભુ જ્યાં વિચારી મન.
એણે અશ્વમેધ નવાળુ કીધા, લેવા ઇંદ્રનું રાજ,
સુગ્ર પુત્રો વનવાસ વેઠે, તે તમને દાઝ.
બળિ રાજ પાસેથી ઇંદ્રને, આસન પાછું આપાવો;
શુકદેવ કહે અદિતિની, એ મર્થના કરયપ સુભી,
સ્મિત હાસ્ય કરતા વધ્ય, કરયપ મહા મૂનિ.
અગવાનની મહા બળ બારે, એકેથી જગ બંધાઈ રહ્યું;
પતિ સુત પત્ની અર્થે, આ જગ સર્વે પ્રેમાઈ ગયું.
પણુ કોની પત્ની કોનો પતિ, કવણુ સુત ને મિત્ર,
કેવળ મોહ એ ઇંદ્રિયો, ભજ ભગવાન તું ભક્ત.
ઈશ્વર ભક્તિ કરવા સહી, યાપે મનોરથ પૂર્ણ,
ભક્તિ સાધ્ય થાયે કરે, ઈ પ્રભુ અશરણ્ય.
તવ અદિતિ વાણી વડે, કવણુ રીતે ભક્તિ આદર,
સુગ્ર વિશ ટળે તે વિધિ કહે, હું પ્રભુ પ્રસન્ન કર.
કશ્યપ કહે બળિ રાયે ઇંદ્રાસન, માટે દીક્ષા ધરી,
પણુ સદમ પરબ્રહ્મ છે, ધર્મ પ્રિય શ્રીકીકી.
પૂર્વે સંતાન ઇચ્છા હેવી, પ્રદાને મેં પુષ્ટિયું,
તે તવ આદર યથાવિધે, પ્રદાએ સુજને છે કહ્યું.
વિષ્ણુમત તું આચર આખણ, રાયે જેથી જગજીવન,
પ્રભુ તુંને વરદાન આપશે, સાંભળ તવ વરણન.
ચયેતવ છે નામ એતું, ફાલ્ગુન મતિપદાથી કરીએ;
સાનદાન પૂર્ણ વિધિ સધળી, વિષ્ણુમત આચરીએ.
ક્રાંતન શુદ્ધિ પડવાથી દાદશી, દિવસ ગાર પયેત,
વિષ્ણુમત આચરતાં તુજને, કૃપા કરે ભાગવંત.
દ્રઘ આદાર કરવો શુદ્ધ મિત્રે, કર ભક્તિ ભયરંત;
આમાસે સુવરે ખણીલી માટીનું, અંગ કરવું લેપન.
વહેતે જળે રતાન કરવું, કરવો મંત્રાન્ધાર,
એ મંત્ર ભણવું શુદ્ધ વૃત્તિ, રાખવી તે વાર.

* આ સોભમ અવવાસન સુરોના પુણ્યો વાળી રીત કરી
અદિતિને લેના પતિ કરયે તેઓના માર્ગનાથી ચયેતવના કવરેશ કર્યો
તેના આપમયન છે ૧ અદિતિ મોહી ૬૮ લીટી સુધીની વાત મમ
આપમતમાં નથી ૧ મમ આપવતમાં એથી વધારી દહીસત છે, અદિ-
તિના આપમતમાં કરયપનિ વચન કાગે સમપ્રિયાથી કરી આગ્યા, ત્યાં
૧૬ મિદાવણુ એને નેપન મમ થયો દેલો.

હે દેવિ આદિ વરાહ પ્રભુએ, કાઠી પાતાળથી બહાર;
પાપ મટે કરશે શીમે, પ્રભુમાં કરુ આવાર. ૪૦
નિત્ય નૈમિકરૂત નિયમ કરીને, સૂર્ય જાગ્યું કરવું પૂજન;
મૂર્તિ અગ્નિ ચુરદેવને, પૂજવા બાબી ભાગવન. ૪૧
તે સમયે આ મંત્ર ભણવો, “સર્વોત્તમોઽમી વાસુદેવ;
સર્વના સાક્ષી મહાપુરુષ, જૈશ્વર્ણવાન હે પરમેશ. ૪૨”
અપકટ રૂઢમ આદિ પુરુષ, સોવિશ તત્વ બાણુહાર;
પ્રભુમાં કરુ પ્રેમે સહિત, આપ્યના પ્રવર્તવાનાર. ૪૩
મણુ ચણુ દ્વે શિર ને, આર સિંગ ને સમ હસ્ત;
ત્રિવેદમાં બંધાયેલા પ્રભુ, પ્રભુનું આદાંજ સમસ્ત. ૪૪
હે શિવભ હે રૂદ્રભ, હે શક્તિધારી મહા ભગવાન;
સર્વ વિદ્યાપતિ ભૂતપતિ, નમસ્કાર કરુ ભગવાન. ૪૫
પ્રાણુ રૂપ હિરણ્ય ગર્ભ પ્રભુ, ચોગેશ્વર જેવું શરીર;
નમસ્કાર કરુ હું તે પ્રભુને, જગત્ આપના વીર. ૪૬
આદિ પ્રભુ સાક્ષિભૂત, નરનારાયણ હે વિષ્ણુ;
હે ધનરથામ મરકત મણિમય, પીતાંબર કેશવજિજ્ઞુ. ૪૭
હે લક્ષ્મિપતે લક્ષ્મિ પ્રિય, હે સર્વોત્તમ આકાશ;
હે વરદાંકક કલ્યાણુ કર્તા, મહા કાંતિમય લલામ*. ૪૮
દેવ અને લક્ષ્મીભુ જેનાં સેવે, સુબંધમય ચરણુ;
ચરણુ રજ તે સુજ શિરપર રહેા, પ્રભુ યાચ્છો પ્રસન્ન. ૪૯
જોમ મંત્ર ભણી પાંચ આચમન, કરી પછી પૂજન;
પાંચ જ્ઞાન કરાવી ગંધ યુગાદિ કે, કરવું આપાદન. ૫૦
દાદશાક્ષર મંત્ર નિત્યે ભણવો, પૂર્વે ધરાવવા શણુગાર;
થી ગોળ દ્વધપાક નેવેય કરી, હોમધા તે કાર. ૫૧
પ્રભુ નેવેય પ્રાચન કરવું, આદિતિ પ્રેમે સહિત;
એકસો આઠ જપ તે પછી જપવા, થયું ઇશ્વરુત. ૫૨
પ્રદક્ષિણુ કરવી મહા મણુની, પ્રેમે કરવા મણુમય;
નિર્માલ્ય મણુનું શિરે ધરી, પછે ધરારાવવા સ્વસ્થાન. ૫૩
દ્વધપાક સહિતસોજન કરાવવું, એ દાદાજી કવિરાય;
કવિ આગા દાધ જામે, તો ઝાંઝે સિદ્ધિ થાય. ૫૪
શત્રિના નિર્માળ થઈને, કરવું સહેજ શયન;
પ્રદાનથી જત પ્રેમે પાળવું, પ્રભુ થાય તેથી પ્રસન્ન. ૫૫
કરી પ્રભાતે ઉઠી પૂજન કરવું, નિત્ય મલે આ પ્રકાર;
દ્વધાહાર નિત્યે કરવો, નવ કરવો જીલ્લ આહાર. ૫૬
દાદશ દિન પયેત પ્રસન્ને, કરાવવું ભોજન;
પ્રતિપદથી ત્રયોદશી તક, કરવું પ્રભુ પૂજન. ૫૭
ઇત્રિય દમન પ્રેમે કરવું, કરવું ધર્તિએ આસન;
નિકાળ જ્ઞાન કરી, મિત્રયા ભાણુ ન કરે જન. ૫૮
સર્વ લોગનો ત્યાગ કરવો, હિંસા ન કરવી પ્રાણુ;
ભગવાન પરાયણુ વર્તવું, જત કરે રહિ સાવધાન. ૫૯
ત્રયોદશીને દિને પ્રસ્રવન, કરવું હરિ પૂજન;
ધન લીભને ત્યાગ ઇચ્છી, નવરાવવા ભગવન. ૬૦

* મનોદા કાંતિવાળા

સિપિવિદ્ય વિષ્ણુ કારણે, દ્વધમાં ચરુ રાંધ;
તે ચરુથી ભગવાન પૂજા, કરી ઇચ્છા સાધ. ૬૧
સાનાચાચે કાલિવર્જને, દે વચ ગોતું દાન;
સાગીને દેવા થકી, થાયે પ્રસન્ન ભગવાન. ૬૨
અન્ય ધ્યાસણુ આવે કોઈ, જનાકને ધરી પ્રેમ;
યથાચોગ્ય દક્ષિણા ચુરને, દીપની ધરને નેમ. ૬૩
મંડળદિકેથી પ્રસન્ન કરવા, આનંદ અંધ ને કંઠાળ;
કદાપિ આવી પહોંચે કોઈ, ભતનો ચાંડાળ. ૬૪
ભગવાન સેવા સમયે કરે, નૃત્ય વાદ ને ગાન;
કથા કીર્તન સ્વસ્તિવાચન, આરાધને ભંગવાન. ૬૫
મંડળ કાઠી કનેક કળશનું, ત્યાં કરવું હરિરધાપન;
પરમેશ્વરની પૂજા કરવી, નમન સ્તુતિ ને સ્તવન. ૬૬
વિષ્ણુમંત્ર તે પ્રદક્ષાએ આપી, જોના જપને બપ;
એક અંજલિ નિત્ય પચપાન કરણે, મળાળ મતપ્રાપ્ત. ૬૭
દૂધ દીપ નેવેય આરતી, કરને વિવિધ પ્રકાર;
તાંબુલ અર્પી સ્તુતિ કરણે, સાંનિધ્ય વિશ્વાધાર. ૬૮
જો રીતે જત ધ્યાસણુ ભોજન, આપવાં રુઠાં દાન;
એવું જત નારાયણુ અર્પિત, કરણે નિજ સ્વસ્થાન. ૬૯
ત્યાર પછી તારા મન કેશ, મનોરથ પૂરણુ થાશે;
સુરપતિને ભય રાક્ષસને, જે તે તાક્ષણુ બાંધે. ૭૦
જો પ્રયોજત શ્રીપ્રદ્યાએ, કહ્યું હતું પૂજને હેત કરી;
હે ભાગ્યવતિ આદિતિ, તે મેં મુને કહ્યું ફરી. ૭૧
જો જત આચર્યી હતોન્નિર યદિ, ભાવે ભજ ભગવત;
ઈચ્છા પૂછે કરશે તે હરિ, આપશે પુત્ર ભાગવત. ૭૨
જો જત સર્વ ધનરૂપ છે, સર્વે જત તપનું સાર;
સર્વે દાનથી શ્રેષ્ઠ છે, ઇન્ધર પ્રસન્ન કરનાર. ૭૩
તેજ ઉત્પન્ન નિયમ, ચરે યમ, ને ખરુ તપ ને દાન;
ખરુ જત ને પથે ચલ, જેથી પ્રસન્ન થાય ભગવાન. ૭૪
સાવધાન રહી જત આચરે, સિદ્ધિ થાશે મનોરથ;
પૂર્ણે ઇચ્છા કરશે તારી, પ્રભુ મહા સામી. ૭૫
કરુણાથી વિષ્ણુ જતને, મંત્ર આપ્યો કરયપિ હેત કરી;
ભુવન જઈને જત પ્રારંભ, વિષ્ણુ સ્મરણુ આચર્ય. ૭૬
કાલ્યુન શુદ્ધી પડવાથી તે, દાદરી પયેત;
આરંભી જત કહ્યું અભાગાએ, દૂપા કરી ભગવત. ૭૭
વધણુ

અધ્યાય ૧૭ મેા *

કરવું ૧૭ મું-દામ મેવાડો

શુકદેવ કહે સુણુ પરીક્ષિત રાત, કયાતણુ (વિસ્તારણુ);
આદિતિને પ્રસન્ન હવા, પરમેશ્વર નુગદાધારણુ. ૧* આ સપ્તમ્યા અધ્યાયમાં આદિતિને પૂજન કરતાં તેના મનો-
રથ પૂર્ણ કરવા માટે ભગવાન તેના પુત્ર થવા, તેના કામપ્રસન્ન છે.

એક ભુદિ ને એક નિઘ્રથી, ભગવત ચિતવન કર્યું; સર્વાત્મા વાસુદેવમાં, શુદ્ધ ચિત્ત મન ધર્યું. ૨
 વ્રતતણા પ્રમાથધરી પ્રભુ, પ્રકટ્ય લુગદાધારણ. ૩
 પિતાંબર અંગે શેલે છે, શેષ થકે ગદા ધરનારણ. ૪
 તલ્લભ્ય અહિં ત્યાં ઉદી, મણુને કીધા પ્રણામણ; ભૂમિથી ઉઠી આદર પૂર્વક, સ્તુતિ કરે તે દામણ. ૫
 ગદાગદિત કંઠે હોઈ અખળા, વામનનળી માતાણ; પ્રભુ દર્શનથી બહુ આનંદ, થયા છે પુત્ર પનોતાણ. ૬
 ત્વ પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વર યોધા, માગ સતી વરદાનણ; રથોપત્ર પવિત્રપદ્મે તે આચર્યું, ધરીને મારું ધ્યાનણ. ૭
 ચતુર્ભુજને હેખી ચતુરા, સ્તવન કરતી આધારણ; ધન્ય ધન્ય પ્રભુ કરુણા કીધી, સફળ મુજ અવતારણ. ૮
 હે ચરેશ્વર હે ધરપુરુષ, અચ્યુત તિર્થપદાણ; ઝવલ્લ માનથી મંગળાકારક, ત્રિભુવનમાં વિખ્યાતણ. ૯
 શરણભાતાના સંકટહારી, કરો શુભરૂં કલ્યાણણ; જનતરુપ ઉપતિસ્થિતિદાતા, દીનાનાથને નથી અજ્ઞાણણ. ૧૦
 હે અનંત પૂર્ણાંકી, સૂર્ય આપું શરીરણ; સ્વર્ગ મ્હણુ પાતાળના સ્વામી, જ્ઞાન યોગના વીરણ. ૧૧
 અલકરૂપ અવિનાશી તમે, અલોક અંતર્યામીણ; ચૈરાટ રૂપ સચ્ચાચર બ્યાક, નારાધણ બહુનાશીણ. ૧૨
 નુંજ આદિ અંત મધ્ય ન ભણે, બ્રહ્મા અમર સુરરાયણ; એમ કરી થાવી સ્તુતિ આદિતિ, લાગી હરિને પાયણ. ૧૩
 હે સ્વામી અંતર્યામી તમને, શી આભણી વાતણ; ભણિ દાનવે દ્વાકાચન લીધું, વરત્યા મહા ઉત્પાતણ. ૧૪
 શુદ્ધ આદિ દેવ તે, વનવાસ વસ્યા જઈ સર્વણ; સ્વર્ગસહન દાનવે લીધું, મન આવી મહા ગર્વણ. ૧૫
 શંક્રની સહાય કરી જગજીવન, અહિત યોદ્ધા વચનણ; કોણું વિનયનું વચન સાંભળી, યોધ્યા* જગજીવનણ. ૧૬
 ગણિસાભ ગર્વિષ છે, ઉતારું દાનવના અહંકારણ; થયા ક્ષેપ કરવા અર્થે, તુજ ઉદરે લઈશ અવતારણ. ૧૭
 પથોપત્ર કરેથી પ્રસન્ન હશે કું, કરી કર્યપરું સેવનણ; કર્યપ સુનિના વીર્ય ધરી, જનિશ્ચ તુજને ભુવનણ. ૧૮
 અંતર્યામી હવા અવિનાશી, એવાં કરીને વચનણ; વધામભળી કહેવાને અર્થે ગયા, એકા કર્યપ સુનિવનણ. ૧૯
 દુર થકી ગણગાને દેખી, યોદ્ધાની સ્થિતિપ્રમણ; વરદાન હરિએ આપીયું તે, ન કહી સ્વામીને કથાવણ. ૨૦
 કર્યપે નાનુંજ જ્ઞાન માગ્યેથી, તે વચ કીધા વૈકુંઠરાયણ; તુજ ભુવનું ભય માગ્યેથી, રાજ કરશે હવે મ્હરારાયણ. ૨૦

* એ આશ્વાસવરૂપે આ પ્રમાણે કવિ છે - હે અહિંતિ તમારી છાયા ને ભણી છે. હે રેખિ. હે દેવના મુખપતિ દમણાં કોઈ પણ રીતે વિચી માયા ભય નથી, કાણકે કે ભયપતિ કાળ દમણાં અચ્છેદન જેવા ભયદાતા દેખતી રાખા છે છે. રેખાની કપર પરામર્થી તે કુળ નથી એમ નથી. પણ હું કોઈ પણ ઉપાય રોપી કહીશ. હું તમારા પવિત્ર અંશમાં મરણ કરી તમારો કુલ અવતરીશ, આદિ પવિત્ર સેવન એટલે આ વાત તમારે કાંઈને પણ કહેવા નહીં.

સ્વામીને પ્રણામ કરીને, નિઃશ્વરને આદિતિ આવીણ; હરિ પ્રતાપે હવી સગલાં, કાંતિ અંગ રોસાવીણ. ૨૧
 અવિનાશી આવીને વસ્ત્રીયા, વામનણ અવતારણ; તે બ્રહ્મા ઇદ્રે વાત સુણી, આબ્યા ગગન મોહારણ. ૨૨
 ગર્ભ વિષે વૃંધેશ્વર છે, તેની સ્તુતિ કરે* સો દેવણ; જયજય ઉત્કેમ પરમેશ્વર, અકળસ્વરૂપ અવશ્યમેવણ. ૨૩
 પ્રાણણ દેવ અને ત્રિભુભમય, ઉદરે વસે ત્રિલોકણ; વેદ પ્રકાશક જીવંતપર્યાયી, વળી ઉપર વસે ત્રિલોકણ. ૨૪
 પૂર્વ જન્મે અહિંતિ ઉદરે, પુષ્કિ નામે અવતારણ; આદિઅંતને મધ્યરૂપ પ્રભુ, અનંત શક્તિમય આધારણ. ૨૫
 સ્થાવર જંગમ મત્ત અને, પ્રજાપતિના માણણ; જળે દૂળતા દેવાને તો, શરણરૂપ છે વહાણણ. ૨૬
 તુજ માયાનો પાર ન ભણે, સુરિનર સુનિવર સર્વણ; મહાભળિયા દાનવ હતા, તેનો તમે તમભ્યો ગર્વણ. ૨૭
 જેવાર સંસાર વિષે પ્રભાને, મહા કલ્પ પ્રવર્તીયણ; તેણે સમે તમે પ્રકટ રૂપ કરી, આલો છે વૈકુંઠરાયણ. ૨૮
 ગર્ભ સ્તુતિ એમ કરી વળ્યા, દેવ બ્રહ્મા સુર રાજનણ; દ્વાદશી દિને અવતાર હવે પ્રભુ, પ્રકટ હવા ભાગવનણ. ૨૯

વલ્લભ
 પ્રકટ હવા શ્રીમણુણ પુરણ, એમ નિજ ભક્તને કરુણા કરી; સત્તરમો અધ્યાય થયો પુરણ, સાધુજન યોધો શી હરી. ૩૦
 ઘડિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધ સહસ્ત્રોધ્યાયઃ ॥ ૧૭ ॥

અધ્યાય ૧૮ શોર્ક

કરુણ ૧૮ શું-રાગ ધન્યાશી

શુકળ કહે પરીક્ષિત મત્તે હરિ કથારે,
 પ્રભુ અસ્તિ સુણે નય અધારે;
 એકે મને જે સાંભળે નરનારીરે,
 તેને કૃપા કરે મહારાજ શ્રીમોહારીરે.

ચાલ

શ્રીમોહારી કરુણા કરે, ને કથા હરિની સાંભળે;
 ઝવલ્લે કથા રસ પાન કરતાં, હોદિ પાતક મનજળે. ૨
 વામનણ અહિંતિ માતાનાં, ગર્ભ વિષે સુણે રહી;
 મગદ હવા શ્રીવામનરૂપે, તેમાં કાંઈ સંકટ નહીં. ૩
 અવતાર વામનનત્તેજાં અદ્ભુત, તે નેષ કોહ પામે સહુ;
 અંશપ્રાવતાર શ્રીપરમદમણી, વર્ણન શું માંડી કરું. ૪

* એ સ્તુતિ શ્રદ્ધ નાણી કરી છે. આ આદ્યારા અર્ચવાચમાં સર્વે ભુજાએ સતારા રહેલા ભગવાન વામન રૂપ પરી બળિના ચામમાં ગયા, ત્યાં બળિયોએ ૧૨ માંગવાનું કર્યું, તેનો કપાયમ છે. ૧ કો માંગનદરિયું દેવરૂપ આરું દર્દ - મારે ભુવનવાળા, રાખ, આદિ ધારણ કરાવ, સ્થાપ કૌતિવળા, કંઠગદિ આભણુ ધરતા, વનગણા પરેશ્વર, અગિ સુદર ચોમતા દત્તા. એના જન્મ વખતે દિવા અને નાચણ સ્વચંદ્ર દર્શ, દેવ, ગણ, પરી અને પ્રાણાણ પ્રત્યક્ દેખાતા દત્તા અગ્નિ નરનારણા બારણે વિરસે અભિવિદ્યુ મહર્વન

પગ ને પાની દુકડાં છે, અંચુડી લઘુવધ કહી;
શિખાસૂત મસ્તક જરા ધરી, મોંઝિધર છાદયારી સહી. ૫
ચંદ્રવદન શુભ શોભતું, હરિ અલોકમણ અગ્રકમા કરે;
પ્રહાર્યારી બાળવયમાં, અતિ સ્વરૂપ ચોલા ધરે. ૬
દેવ હુંદુલિ વાગિયાં, આનંદ વત્સાં મોહિસે;
સ્વર્ગ પૃથ્વી દેવ પ્રાદાણુ, ગાયો ધરી મન હોસે. ૭
ભદ્રપદ દાંદરી દિને, અભિજીત સુહૃત વાર લોસે;
નશન તારા અનુકૂલ હોઈને, પ્રકટ્યા મધ્યાહ્ન સમે. ૮
ભારસે વામન પ્રભુ પ્રકટ્યા, શોભાને તે પાર નથી;
વિજયાદાસરી એ ભારડા હોયે, પુરાણો કહે સર્વથી. ૯
દેવ મનુ પિતૃ રાક્ષસ, સિદ્ધ આરણ્ય ગાંધર્વ સુનિ;
નૃત્ય કરે, શ્વતિ કરે, વધાણુ કરે, બહુ બહુ ભણી. ૧૦
અદિતિ અતિ પ્રસન્ન યદીને, નિહાણે વામન રૂપ;
કરપદ સુનિ જ્ય જ્ય લાંબે, ચેતન્ય ભગવન ભૂષ. ૧૧
વામનરૂપ ભગવન નોઈને, ભાત કરે પ્રહાર્યારી કરાણું;
સંસ્કાર કીધા વિધવિધે, નામ વામન ધરાણું. ૧૨
સંસ્કાર સહ ઉપવીત* દીધું, માત પિતા આનંદીયાં;
વેદકું અધિપતિ વામનજી, ચોદે લોકે વંદીયાં. ૧૩
ઉપવીત સઘમાં કર્મ સર્વ, દેવે મળી કીધાં તહકું
અનેક સઘકા દાન આપ્યાં, હર્ષીઆ તે મનમહાં. ૧૪
માત પિતાની સ્તુતિ કરી, ધરી* વામનજી વળતા પૂછે;
તમે! કૃપા કરો નિજ પુત્રને, કંઈ કામ કરવા તે ઈચ્છે. ૧૫
માત પિતા તવ મોહીયાં, પુત્ર આપા યાગે એ વમે;
યજ્ઞભંગ બળિનો કૃષી, એ તમ કને માણું આગે. ૧૬
ઈન્દ્રનાભ તમે ઈન્દ્રનું, ખાણું વાળીને આપો હરિ;
કરણા કરો કૃપાનિધિ, ખાતાએ વાણી બેઠારી. ૧૭
ત્યારે વામન કહે વિશ્વાસ રાખી, રહેને દુદ્યા ધારણે;
ધર્મ હશે તે થશે સહી દુઃ, ભઈ બહિ બહિને બારણે. ૧૮
ગોશું કહી આપા માગીને, અંતરધ્યાન હવે હરિ;
યજ્ઞ બળિને ધાય છે ત્યાં, પધાર્યા કરણા કરી. ૧૯
દેવાળને ઉત્તર કાઠે, યજ્ઞ રાચના શોભીયે;
મંડપ ચોજન ભારનો તે, નિરણતાં મન લેવાયીયે. ૨૦

સમયમાં નરમ થયો, તે વખતે જરાજર મજાદ સમય દત્તો. એ જાર
સનુ વિનમ્રદાસી થિયું નામ કહેવાય છે. રાંધ, હુંદુલિ આદિ વાટનો
વાગવા લાગ્યાં. ગધવીદિ ગાયનો કરવા લાગ્યા, સુનિ આદિ સ્તુતિ કરવા
લાગ્યા. સિદ્ધ વિષ્ણુપાદિ મરુત ધણ.

* વામનજીને જોઈને દેવી વખતે ચૂડું ચાલવીયતને ઉપદેશ કર્યો,
જરૂરપતિને જોઈને પદોણુ, કયારે ચેતના દીધી, પૃથ્વીએ બળિયાર
પ્રાણુ વતે આપ્યું. ચંદ્રે આપવાનો દંડ આપ્યો, અદિતિએ કેળીન
પ્રાણુ, સ્વર્ગે છત્ર આપ્યું. બ્રહ્માએ મંડલ દીધું. સુરપિતિએ દર્શ આપ્યા
એ સરસ્વતીએ દેવવાની માગી દીધી, કુસોજને વિશ્વાખત દીધું, ને
પાર્વતીએ વિદ્યા આપી. † અદિતી મોહી સાકીસાત લીટીની વાત
મૂળ ભાગવતમાં નથી.

હુંદુલિ ચાંદ્ર ચોલામણુ, ત્યો ગીત શુભીજન ગાય છે;
વેદ ધ્વનિ ત્યાં વિમ કરતા, આહુતિ યજ્ઞની ધાય છે. ૨૧
વામને દેવા સ્નાન કરીને, પુર પ્રવેશ કીધો સહી;
મળ સી રૂપ સ્વરૂપ નિરખી, હુંદુલમાં ચોલી રહી. ૨૨
દારે* આવ્યા બળિને પ્રભુ, પ્રતિહાર પેસવા દે નહી;
તવ પોણે મેકા પ્રભુજી, વેદધ્યાન માંડ્યું સહી. ૨૩
વેદતણી ધ્વનિ સાંભળીને, વિદોષકપ સૌએ ખળાશલ્યાં;
દેવ દાનવ સુનિ માનવ, રાજ્યાં જગા પવેત શિલા. ૨૪
ભુજુ દોનમાં લય સી પાગ્યા, ચુરને મંત્ર સૂઝે નહીં;
જોમ વિદા યજ્ઞમાં હવું તવ, બળિરાયે વાણી કહી. ૨૫
વામનજીને તેડવા ચોકડ્યાં, સુત સેવક ત્યાંય;
મંડપમાં ત્રણ આવે નહીં, ત્યારે ઉઠિયા બળિરાય. ૨૬
આસન તણુ કૃષિ સમીપ આવ્યા, કર્ણ ન કીધું ચુરતણું;
વામનજીને પડે લાગ્યો, સ્તવન કીધું ત્યાં ધણું. ૨૭
વામનજી તવ કૃપા કરીને, મંડપ મધ્યે આવીયા;
પ્રાદાણુને ભુપતિ સર્વે, તે ઘડી શોભાવીયા.† ૨૮
રાત્ર બળિએ આસન છડ્યું, ચણું પધાણી પૂલ કરી;
સુનિ ચણીચૂતલી હવે કુતારાન, ચેવી વાણી ઉચરી. ૨૯
તે ચણીકને ઈદ્ર ઈચ્છે, ઈચ્છે પ્રહાર્યારી શિવ જનિ;
તે બળિએ પ્રશાસન કરીને, મસ્તકે ધણું પ્રેમે અતિ. ૩૦
પછે બળિ ભાદરો પ્રેમસું, આપ બહો પધાવિયા;
આપા કરે તે કાર્ય કર, કારજ મારાં સારિયા. ૩૧
આપનો પ્રતાપ મોટો, બાંધે પ્રહારિણું તેજ;
સાક્ષાત હેલ ધારી આણું, ભલે પધાર્યા અમ ગેહ. ૩૨
પધાર્યાં સુજ લોમ પ્રલે, પિતૃ સુજ તરપત થયાં;
કુલ તણું આપે આજે, યજ્ઞ કારજ સર્વે સિદ્ધ હયાં. ૩૩
હે સુનિવિજ આપ સુણો, યજ્ઞાવિધિ ચણે હોમ;
નિષ્કાપ કીધે ચુરને, કીધી દહિ જવ લોમ. ૩૪
દુકડાં પગલોં આપનાં, તેથી પૃથ્વી થઈ પવિત્ર;
હે પદમક બાળકે પ્રહાર્યારી, કાર્ય સેવિ પર્વ અત્ર. ૩૫
સુરભિ સુવર્ણ સદન સી, કંઈ લઈ પ્રસન્ન થાઓ સુને;
સમૃદ્ધિવાળાં ગામ આદિ, માગે જોઈને સુજ કને. ૩૬
હે વામનરૂપ મહાસુનિ, જે નેજીએ તે માગો અહીં;
અર્થ જગ રથ રાખ્ય લીલા, માગો તે આપું સહી. ૩૭

વડાણુ

જે મણો તે આપું સહી, જોમ બળિરાયે વાણી કહી;
અણસરકુંડ હરિ કથાનાં, અંદાર અધ્યાપ હવા સહી. ૩૮
છત્રે શ્રીમદ્ભગવતે અપરકપે અપ્રાદરોપવા: ॥ ૧૮ ॥

* અદિતી મોહી ૧૨ લીટીની વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી.
† જલિજ, યજ્ઞનામ બને સમાસરો કે જેઓનાં તેજ વામનજીના
તેજી કાળાં થઈ ગયાં છે, ચેતે તેમાં તઈ કરવા લાગ્યાં, આ તે જરૂર
જેવાની છળગણી ચૂં ચૂં ચૂં ચૂં આદિ છે કે અતિ આવે છે કે સનકુપાત્ર
આવે છે † જેવામાં મંડલ ગણેજી કે જેણે, જેવા વામનજીના મંડપમાં
આવ્યા. તે વખતે વામનજીના તેજી અંતરધ્યાન ભુજુ કૃપા અંતરધ્યાન
તેને માન આપ્યું ને બળિરાયે આસન આપ્યું. † શ્રીદ મોહી ૫૮.

અધ્યાય ૧૯ ચો*

કંડુ ૧૩ ચું-નગ મારુ

શુકલ કંડે છે સુષુ રાયરે, ઋષિ વામનની જે કથાયરે;
બળિ રાયે ક્રીડુ પૂજનરે, સંતોષ્યા ઋષિ વામનરે;
ઋષિ વામનજી વડે વાળીરે, દ્વંદ્વકેડુ તુલની ખ્યાત વિખાણીરે;
તે આરંભ્યું દાન અવારીરે, ધન્ય ધન્ય જનેતા તારીરે;
વચન : કેહ્યાં હમણાં તે જ્યેરે, એ તુજ કુળને ઘટે છેયરે;
ધર્મ સંહિતા કીર્તિ વર્ધ કરે, વળી તુજ કુળ શ્રેય સાધકરે;
તુજ કુળમાં સર્વે ઉદય થયારે, નમાલા નથી કોઈ અવતરયારે;
દાન કે શુદ્ધ કાંઈ યાચીરે, તે શુ રીધે તેને આપેરે;
નિર્ભય યશ મહાદેવ! તુજ કુળેરે, ચંદ્ર પેરે શિતળ કી મુળેરે;
હિરવયાસ શક્તિ ને મોટોરે, વશકે બળાવશે નવ છોટોરે;
તેના પરાક્રમનું બળ ભારીરે, રાય તુને કહું શું વિસ્તારીરે;
હિરવધકશિપુએ નસાવ્યા દેવરે, સ્વર્ગે ઉત્તર ક્રીડું તત્ખેરે;
વિષ્ણુ નાદા મૂકીને મામરે, વધુકે તમનનું તેલે તે કામરે;
પ્રહીક ધરી જિજ્ઞેષે તે અંશ પેકારે, પણ પરાક્રમ તેનાં છે હેઠાંરે;
સર્વ સ્થળે શોધી ભૂપ વળ્યોરે, પણ વિષ્ણુ ન કંઈ ભળ્યોરે;
તવ હિરવધકશિપુ રાય ભણેરે, હિરવયાસ પાસ ગયો એકો સજોરે;
વિરોચન પિતા ને તારોરે, તેના બળ પરાક્રમનો ન આપોરે;
વેપ પાકરી દેવતા ગયારે, શિક્ષા માંગીને નીચા થયારે;
આશુધ્ય માયું દાનમાં દેવેરે, આયું આશુધ્ય તુજ પિતે તત્ખેરે;
કલ્પવૃક્ષ હોયે નવનિધિરે, ઉત્તમગી તે ઉત્તમ ભુદિરે;
અગ્નિથી તે દીપક બ્યોતિરે, હોયે ફ્વાતિ બિંદુનાં આતીરે;
વ્યાઘના વ્યાધ સિંહના સિંહરે, મહાદેવ પ્રસન્ન કીપા નૃસિંહરે;
હિરવધકશિપુથી તું વાંધયો, વેદાંત સત્ય એ માર્ગ તે સાધ્યોરે;
ચાચક નહીં ભય નિર્મુખ મળીરે, હું તો આભો એવું સાંભળીરે;
ન્યાયક નવભય તુજ કનેથીરે, એવું ભાલો આભો શુદ્ધ અસતીરે;
નથી સુજને કાંઈ લોભરે, આમાં જેટલું ભેળીયે લોગરે;
ત્રણ પગલાં પૃથ્વી માસુંરે, હે દેવેન્દ્ર હું એટલું ચાલુંરે;
અર્ચે પ્રાદાણુ છિયે નિવંધારીરે, વિરોધ ઇચ્છા નકરીએ કો દાહકીરે;
તવ કરે એકી યોગ્યા બળિ રાયરે, શુભ પ્રાદાણુ વળે પ્રસાયરે;
શ્રીવામન મહાદેવ! તમ પદાલેરે, આજ દોરિ યશ ફળ મારેરે;
શ્રીવામન કંડે સુણુ રાજનરે, તારા પૂર્વજને ધન્ય ધન્યરે;
જેણે પ્રાદાણુ ચાપ્યારે, ને ચાયકે માયાં તે આપ્યારે;

* આ ચોગ્રીસમા અધ્યાયમાં ભગવાને ત્રણ પગલાં પ્રકી માગ્યાં, ખરે તે આપવાની બળિ શક્તિ દા પાકડાં બોલી ગયા

† બળિ કહે છે-દે વામન, વારી વાતે તુજ સાચુ સ્વીકારે તેથી છે. પંચ દ. પાગક અને મહુ છુદિયાઓ છે, તેથી સર્વાઈ છે, તે, તે ભજાણ સમનનું નથી. હું કે ને જગદીશ્વર અને આના દીપ આપી દશ ક્રોડ છે. તેને વાતોથી શાસ્ત્ર કી તે ફક્ત ત્રણ પદ ન પૂરી મળે છે તેથી મૂળે જગ્યા છે. એ પુરુષ મતી પાસે માને તેને કૃપીવા માન્ય ન પડે, એટલા આટલે બહુકે, તે બ્રહ્માને તેમથી કૃપીવા મતી પ્રસન્ન માને, કે જેનથી વારી આહવિકા થાય.

અવની આપ મારા ત્રણ કદમરે, એમ બોલે શ્રીપરબ્રહ્મરે;
જગતમાં જેટલી પ્રેમ વસ્તરે, જિતેન્દ્રને મળે તે સમસ્તરે;
ત્રણ કદમ પૃથ્વીએ નતરપતયાયરે, નવ પાંડ મળે આશ નપુશાયરે;
લોભીયાને નવ થાયે તુમિરે, લોભે પામે ઘણી વિપતિરે;
પૃથુ ગયાદિ રાજનરે, ધનલોભમાં જોયા પ્રાણરે;
સ્વસંતોષીને સુખ છે સહેજરે, અસંતોષી પરહુંખનું તેવરે;
ધન વિષયમાં અસંતોષીરે, જન્મ મરણ કારણના દોષીરે;
પ્રાદાણુને સંતોષ પદમ ધનરે, સંતોષે તેજ આપે ભગવનરે;
અસંતોષે તેજ રહે કરીરે, તેથી ત્રણ કમ માયાં કરીરે;
સુને ત્રણ કમનું છે કામરે, પ્રયોજન નથી વધુ હરામરે;
એવું માયું ઋષિ વામનરે, ત્યારે હસીયો બળિ રાજનરે;
એવું અધ્યયનું માયું સ્વામીરે, એવું આપતાં લાગે ખામીરે;
એ આયું એક દેશનું રાજરે, ધન વૈભવ લો મહારાજરે;
ગભ હૃય રથ વાહન સારરે, પરણો શુભ મુદર નારરે;
તવ વામન કંડે સુણુ રાયરે, મારે નથી કંઈ ઇચ્છાયરે;
એ પાળે તુજ વચનરે, પૃથ્વી આપ પગલાં ત્રણરે;
રાજ મૂકે વચન ને વિવાદરે, વૈભવ તે હોયે ઉન્માદરે;
કોષ ભર્યો અમિતા રાયરે, તવ ભાર્ગવ બોલ્યા વચનરે;
દાન આપે છે બળિ રાજનરે, તવ ભાર્ગવ બોલ્યા વચનરે;
શુર શુક વડે કરી સીસરે, એ છે વામન કીજગદીયારે;
કરના દેવતાનું બહુ કાર્યરે, આદિત કુળે જન્મ્યા આ વારરે;
ઉ વિષ્ણુ બહુકે અમતારરે, સર્વે કાંઈ લેયો આણે દારરે;
દેયે ઇંદ્રને સર્વે સિદ્ધિરે, રાજસાજ બંને નવનિધિરે;
વધારયે પ્રયોગ સ્વરૂપરે, ત્રણ કળના ત્રિભુવન ભૂપરે;
મૂલ મન વિચારને વાતરે, સર્વે અર્પી શાખથી થું સાધરે;
દાન દેવામાં વિચાર કીજરે, આલભિકાનું દાન ન કીજરે;
આ લભિકા હોય ને આબાદરે, થાય દાન યજ્ઞનાં કાલરે;
ધનનો વ્યય વિચારી કીજરે, સર્વે કંઠી ન અર્પી કીજરે;
જન્મેકમાં કંઠા ને ધમરે, સુણુ રાય તું તે કહું પમરે;
સત્ય અસત્ય લેણું કરયુરે, પછે રાયજી તારે આચરયુરે;
ભિજુએ આપે જાહુ દાનરે, તે પોતે થાયે નિરુપનરે;
તારે વચન તું સત્તર પાળરે, અસત્ય વદી ન આણતો આળરે;
અસત્ય ભાષણી સુયો જગતરે, સુવે નરકે ભય તે સતરે;
માટે વચતો રસ્તો તું સાધરે, તેથી નવ આવે કંઈ બાધરે;
ત્રી પાસે ને મરકરીમાંયે, આલભિકાકારણ ને વિવાદ યાયરે;
પ્રાણુ જો પ્રાદાણુ રક્ષા કાજરે, અસત માણે ન આવે લાજરે;
નહોયે પ્રાદાણુ એ કિશાવાળોરે, એવું ભાણીને પગ ન પખાળોરે;
દાનવ મૂંઝયા છે એણે વાહીરે, એહીનીરૂપે વારુણી પાછરે;
એ સદા કરે દેવની સહાયરે, એ વામન નથી જગતપત્રરે;
એ માગ્યો કંઈ તુજ પાસેરે, લાગે યજ્ઞની નિદ્રી યાયરે;

* અદિથી માંડી સાત કીલીની વાર મૂળ ભાગવતમાં નથી.

નિચારીને વાત બ કીને, દેવ છાજી રાજ બીલીને;
 એણે દાન પાલીને માર્યે, છળ લેઈથી દેવ સંકલ્પારે.
 તે ત્રણ ડગમાં અવની લેશે, અધિ વામન તુંને હવે દેશે;
 વસવા સ્થાનક રહેશે ન બૂપરે, લેશે વામન વૈરાટરૂપરે.
 તું વણ પૂછે પટે છે કૂપરે, નિશ્ચે ભટ્ટકી મરશે એ બૂપરે;
 ત્રિપદમાં લેશે ત્રિભુવનરે, તું પામીશ કદ રાજનરે.
 દેઈ શિક્ષા મુને હેત દાનેરે, વામન પ્રણ હવા છળવા કાનેરે;
 હિપદમાં લેશે ત્રિભુવનનાં ગામરે, નિભાને નહીં બાજી કામરે.
 તે તું કયાંથી આપશે રાજનરે, તું જોને વિચારી મનરે;
 હું કહું શિક્ષા તુજ કાનેરે, એ જોને રાય તું આજરે.

વલ્લભુ

શુક કહે ચેતને રાજા, વામન એ વિષ્ણુ હોયરે;
 ભાગવત અષ્ટમસ્કંધના, હવા એગલ્લીશ અધ્યાયરે.
 યદી કીમશ્ચાગતે અષ્ટમસ્કંધે એમનવિંશત્યાયઃ ૫ ૧૬ ૥

અધ્યાય ૨૦ ગો*

કવર્તુ ૨૦ મું-રાગ સામમી

વેદવ્યસનો તન લીરે, સાધ્ય અભિમન્યુ તનજ;
 બળિ રાજને શુભના કહેવાથી, કણ એક વિમાર્યું મનજ.
 કણ રહ્યો યોગ્યા વિના, પછી જોયો વચન બળિરાયજ;
 સ્વામી તમે મુજને કહે છે પણ, નિચારો શુરુ હૃદયવાજ.
 વેદ માર્ગમાં શુદ્ધમને કરવા, કહું છે થત મત દાનજ;
 ને માગે કિજ તે અર્પણ કીને, એમ યોગ્યા રાજનજ.
 ને કહી પ્રભુ આલ્યા હશે, વામન પરી અવતારજ;
 તે મુજ પૂર્વજનું બાધ્ય ઉદય હરું, મારુ એવું નિરધારજ.
 હે પ્રકાશિ આપ સુભે, સત્ય મુજ વચનજ;
 શુદ્ધ માણ હેનારા પુષ્કળ, પણ નવ હેનારા ધનજ.
 આચક જનનું કાર્ય હાલ કદતાં, દારિદ્ર આવે દેહકલજ;
 વિદ્વાન પ્રાણજીને સિદ્ધ દેતાં, ન આવે તે તેડયજ.
 હું ઉદાર ને પ્રજ્ઞાદ પૌત્ર, કેમ કર અનાદરજ;
 બેટક નિષ્ણ હોયો તવ, દેશે મુજ આગ્યને આદરજ.

* આ વિરામ અધ્યાયમાં અસલથી બળ મતતા બળિરાયે ભગવાનનું કપટ ભવવા કરતાં ચલુ તેમને ત્રણ પગલાં પૂજવીં દાન દીધું કે, તત્કાલે ભગવાને વૈરાટરૂપ મારણ કીધું, તેના કથમણિ છે.
 † બળિરામ કહે છે, તે શુર, તમે સાચી વાત કહી કારણ કે મન, મુખ, યશ અને આલેખિકાને હરાત ન આવે એવા પેલાંને હોયે થયે પાળવા એમને, પણ હું કે ને પ્રહરણને પૌત્ર હું તે "દાન દર્શન" એવી પ્રતિજ્ઞા કર્યો પછી, ધનના લેણાળી કપણ નહીં આજીવનને કેમ ના કહી શકું વારો † એમ પ્રાણજીને કથમણી બેટક હું તેના નરક, દારિદ્ર્ય કે મોતથી પણ બળિ નથી. આ લોકમાં ધનાદિ ને વૈભવ મરવા પછી કોઈ દેવા એમણે, તે છતાં ને પોતાને હોયે સા માટે ન આપવા † પૂર્વે દલીલ અને સિમિ રાજને પોતાના કલ્પન માણુ બળિરાયે પણ બીજનું બટુ કરાડું છે. વડેવાતા પ્રાણજીના મનોરથ પૂરતાં, દારિદ્ર્ય આવે તો તેનું હું સાર માનું છું હું દાન આપીશ. બેટક ને માગે હું તે આપીશ, આપીશ.

નિરપરાધી હું છું સ્વામી, કેમ કરશે મુને છળજ;
 બિહીક ધરીને વિષ્ણુ આલ્યા, એ ભાગ્યની ન પટે કળજ.
 મારત તે વિષ્ણુ મુજને, મારી ભૂમિ સુધાકતજ,
 તે વિષ્ણુ મુજ પાસે આવે, શું કોઈ પણ ના પાકતજ?
 આપીશ એને ત્રણ કદમ, આ પૃથ્વી આ વારજ,
 જોઈએ મારે જોઈએ ઉગારે, પણ નવ કરીશ નકારજ.
 રાજને શુર શુકાચાર્યનું, કહું ન માન્યું ત્યહિલ,
 તે માટે શુકે રાજ રસપ્રયો, કોષ ધરી મનમહિલ.
 શુર લેણી પાપી રાજા તે, મુજ શિક્ષા નવ માનીજ,
 મુજ હકથીના નાશ થયે, જામે તુજ રાજધાનીજ.
 વરણપાશથી થામે તારા, અંમનું બંધનજ;
 રાજનપદ વૈભવ એ જામે, શુર યોગ્યા કોષ વચનજ.
 તેણે બળિરાયે વચન લેણીને, પાણિપત્ર ભણાવ્યુંજ,
 કનકગારી બરી લાવી નારી, ભૂપતિને મન ભાવ્યુંજ.
 કરમાં ગારી મહીને લાવી, વિધાવળિ ને રાણીજ,
 ગંગોત્ક ને મધ્યે બસ્યું, સાંભળ રાજા લાણીજ.
 વંદન તુરસીએ પૂલ કીધી, કર ઉકારે લીધુંજ;
 મહા યોગીને સ્વપ્ને પણ ન મળે, તવ ચરણકર રાયે પીધુંજ.
 તુરસીકલ જલ મહી બળિ યોગે, દાન દ્યો નિશ્ચનાયજ,
 સમ સમગ્રી દેખતાં શ્રી, હરિરે ધરો દે હાથજ.
 પૃથ્વી દાન લીધું વામને તવ, વામને ઓભવવાનજ,
 મગ તળિયે પાતાળ ચાંપું, પગમાં પૃથ્વી સ્થાનજ.
 પીંડીએ પૈતવ કુંડલે પક્ષી, સાચે પવન ગણજ,
 વસ્ત્રમાં સંધ્યા શુભમાં પ્રભવપતિ, પેડુમાં દૈવ જનજ.
 નાગિમાં બ્રહ્મદ્ય કુળે સાગર, છાતિમાં નક્ષત્ર પંક્તિજ,
 હૃદયમાં ધમ રતનમાં કલ સત્ય, મનમાં ચંદ્ર ભક્તિજ.
 વક્ષઃસ્થળમાં કમળધારીનું, લગ્નકીર્તીને છે કામજ,
 જુને ધ્રુવિ દેવતાઓ, કંઈ શબ્દ ને સામજ.
 કહ્યુંમાં દિશા ને શિશમાં સ્વર્ગ, કેશમાં ગેયનાં પાસજ,
 નાસિકમાં વાયુ નેમમાં સૂર્ય, મુખે અમ્ભિ વાસજ.
 વાણીમાં વેદ રસનાએ વરણ, બકુરીમાં વિધિ નિરેણજ,
 પાંખે જીને રાત ને, લકાદે વસ્ત્રો છે કાષ્ઠજ.
 હેઠમાં લોભને સ્પર્શમાં કામ, જળમાં વૌર્ય પીંડે છે અધર્મજ,
 છાયામાં મૃત્યુ હૃદયમાં આપ, વ્યાગતિ ને અધ્યજ.
 રાશ રામે ઔપચિ નારીએ નદી, નમે શિક્ષા વસીજ,
 પ્રજ્ઞાએ છુદિમાં વાસ કીધે, ઇંદ્રિયાં દેવ કષિજ.
 ગાત્રમાં સ્થાવર જંગમ પ્રાણી, રીકા એમ બળિરાયેજ;
 સર્વોત્કમ બળિરાએ સ્વરૂપ નિરંખી, દેવને બટુ મોક દાયેજ.

* ને વખતે બળિરાયે જળ માથે ચડાવ્યું, તે વખતે આશાસ્ત્રમાં ઠનેના દેવતા, અર્ધવર્તિ તેની સારસલામાં પગાડ કરવા પૂજવીં રહિ કરવા લાગ્યાં કિન્ત્રી આતા લાગ્યા; અને સપના કહેવા લાગ્યા કે, આ મોઢા મનવાળા બળિરાએને ભજ્જતાં કરતાં પશુ રાજને વૈરાટના રાગનું દાન દીધું, એ કેળવણી ન બની શકે એવું અતિ રેક કામ કહ્યું છે.
 † ચણની વતિ તેમાં થત.

ચાક શીખ ગદા ને ખડમ, અચુટ બાણ ભંડારણ,
સુનંદ આદિ પાર્થક પ્રભુના, સ્તવન કરે તે વારણ.
કિરીટ કુંજળ મણિ બાણબંધ, કટિ મેખલા વનમાળા,
વસાવરણ શેઠિ અંગે, દીપે નાથ રવીયામાણ.
વિરાટ રૂપ ઉર ભગવાને લઈ, એક પગે પૃથ્વી વિલીણ;
અંગ સમાયું આકાશ મધ્યે, હાથે દિશા ભરી લીધીણ.
બીજા ડગથી સ્વગ વિહંગ, પદોચ્ચે પગ ત્રિલોકણ,
ગીર્વા પગને હામ નવ મળ્યો, બળિને થયો તવ ચોકણ.
ત્રિભુ પગનું મુકયાને હામ નવ મળે નારો વચનણ;
એવું વૈરાટ રૂપ પ્રભુએ ધર્યું, સુભ પરીક્ષિત રાજનણ.
પશુસુ

સાંભળ પરીક્ષિતરાય, વામન વૈરાટ સ્વરૂપે હવા હરીક
વીશ અધ્યાય હવા પૂરા, કૃપા શ્રીહરિયે કરો.

કટિ શ્રીમદ્ભાગવતે અષ્ટમસ્કંધે વિરોચવાયા ૥ ૮ ॥

અધ્યાય ૨૨ મો*

કંઇવે રૂઝા મહાદાર

શુકદેવ વાણી ઉચ્ચે રૂઝા, સાંભળ પરીક્ષિતરાયરે;
વૈરાટ રૂપ ધર્યું મહાદારે, હરે તેની કહું સોભાયરે.
બળિ રાત્રએ દાન દીધું, તવ વધ્યા શ્રીમદ્ગદીશરે;
આતિ વિક્રમ સ્વરૂપ હવું તે, પ્રહસંતે બહુકું રીશરે.
સાતમે પાતાળે જઈ પહોંચ્યા, મહુચરના ભાણરે;
રવિ શશિ શેલે નેત્ર પાસે, ધન્ય લીલા અચરણ ચર્ણરે.
આઠાર ભાર જે વનસ્પતિ, નદી નાથનું પર્વત બેહરે;
દાનવ દામન દેવતા સૌ, "શારદે રાખ્યું તેહરે.
પ્રહ્લાદ છિંદે અંગે રહ્યા, રહ્યા મરતદે શ્રીમદ્ભગવદે;
ક્રોધ અભિ જ્વાળા નેત્રથી, બાણ પ્રગટ થયો તવગેવરે.
બ્રહ્માંડ તે નાભિ પ્રભુની, એવું વૈરાટરૂપ નિધાનરે;
ગગને પહોંચ્યા ગોવિંદણ, તે નેત્ર રહ્યો બળિ રાજનરે.
ગાળ્યાં ગોવિંદ ખગબજનું, હાથમાં ધસ પાતાળરે;
ઉછળ્યા મેરુ ડાહ્યો, સળક્યો સપાધર બાળરે.
સ્થળ કંકડીને પડ્યા, સુખે અંગગણ હરિશયરે;
વિપરીત નદી અવળી વહી, ગદાપાત રાક્ષસીનાં ચાલરે.
પાતાળ પૃથ્વી લીધાં હરિયે, એક ચરણ નિરધારરે;
બીજે ચરણ રાત્રેલોક પહોંચ્યો, જઈ વાધ્યા જગદાધારરે.

* આ એકવિંશતી અધ્યાયમાં ત્રિભુએ લોકોના બાળ રાજની
મેઘાટ પ્રખ્યાત કરતા સાક પર્વાત પૂરે ન વચના નિમિત્તથી બળિરાયને
વંચન કરવાનો કથાપ્રસંગ છે. આ આઠ લીટી રૂઝા નવા અર્થમાંનું
સુવર્ણન છે. ‡ અર્થથી પાર લીટીની વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી.
ક જે રીતે ભગવાનના વાચનારવિદે સજ લોકમાં આવેનું જણાવ્યું,
અતિ પવિત્ર ભગવાનના સનકપરાશદેવે કિંકર બ્રહ્મચરીએ, ચોખ્ખો, વેદ, વપ-
ત્ર, નિષમ, યજુર્, નં, ઇલેવાઈ, કિશકિંકરે વેદની બંધ, ગુણનું અને તેઓની
સંદિષાનો. રૂપપારી રૂપે વધા બીજાએ, તે એવાનાં કદેશ ચોતરની

બીજે* ચળું નખ પ્રહસંતે અગ્નિ, ફાટ્યું પ્રહસંતે ગોળરે;
વૈરાટ સ્વરૂપ શ્રીનાથનાં કોપી, લેલ્યન રાતાં ચોળરે.
અંજાટ નખે પ્રહસંતે ફાટ્યું, તેણે ગંગા પ્રકટિત હોયરે.
એવું સ્વરૂપ હરિનું દેખતામાં, ભય પામ્યાં સૌ કોણરે.
ચેત ચંદન ચરણિયું બળિયે, પૂજ્યા સ્થામ શરીરરે;
તે ચંદન પાવાયું ગંગાજળે, હવું ઉત્તળણ ગંગા નીરરે.
વાળ્યો પગ નીનું કંઠમ ભરવાને, કરવા દેવનું કામરે;
જાવિ વામન કંઠે બળિરાયને, આપ ત્રીજા પગનો હામરે.
એ સુખી દેવો બહુ કોપ્યા, અંગે ક્રોધ અપારરે;
આ બહુકં પ્રહસંત નથી, માયાથી વિહ્વળ અવતારરે.
પ્રાહ્લણરૂપે અંગેપ રહી, દેવનું કાર્ય એ સાદરે;
સર્વવર હરણું આપણા સ્વામીનું, એમ દેલ વિચારરે.
સ્વામીએ તો સાચ મળ્યું છે, જેથી નવ દુરે તણ શારરે;
પણ બહુકને ને મારિયે તો, મધ્યે બળિ આ વારરે.
પછે અચુર ચોધા બળિ રાચના, ઉલ્લા કરી દેખ અપારરે;
જાવિ વામનને પગે વળગી, આયુધના કરતા પ્રહારરે.
એવે શ્રીહરિના ગણ નંદ-સુનંદ, ગરુડ કંઠેવાયરે;
સારી અચુર અળગા કથો, તવ પ્રાલિંકા બળિરાયરે.
હે સેવકે તો સાંભળે, વિપરીત આપણી ગત્યરે.
કાળ થય છેવે આપણે, આપણે વર્તીએ રાત્રરે.
કાળ ઉલ્લંઘન નવ કરી શકે, પ્રાણી કોઈ સંમર્થરે;
ગંતી ચોક્કા કિલ્લા ડોટ, વળી સાદે નવ કંઠિ અર્થરે.
છે દેવ પ્રતિકૂળ આપણને હમણાં, છે દેવને સાલુકૂળરે;
આંત યાત્રો થીસ પડે, (ભયાં સુધી) કાળન થયે અનુકૂળરે.
દેલ સર્વે તાઠા તલકણ, પેલી ગયા પાતાળરે;
ગરુડ પ્રભુની ઈચ્છા નાણી, વરુણે બળિ શાંક્યો તલકાળરે.
પ્રભુ લીલા એવી નીરખી, તવ વર્ણ્ય હાહાકારરે;
છે નિરપરાધિ બળિ રાચને, તણ મોટે આ પ્રહારરે.
બળિરાયે દ્રઢ મન ધરી, રાખ્યું એક ચિત્ત શુદ્ધ મનરે;
સ્મિરતા એવા તે તણી, યોલ્યા વામન પ્રભુ વચનરે.

વાચુરી શરીર થયેલા હાલરૂપ અગ્નિવે નાસ પામેલા છે, તેણે સવળા ભગ-
વાનનાં વચનકોષિત પારો આગી, તેનાં વચનને પ્રભુનાં કંચ પછાડે
તેના પાડનું નજીવી પ્રગ્ન કરી, બળિચર્ચક રુદિત કરી. ભગવાનનું વચન
ધોવાને લીપે પવિત્ર થયેલું નજી આધારમાંથી પડતાં "અંગા" એવું તામ
મળ્યું છે. બહુ ભગવાનની સ્વરૂપ શીત ન હોવાની શું? એના જે બંધ
તથાએકમને પવિત્ર કરે છે પણ પેતાના વિરેવારને સમાવી લઈ વામ-
નરૂપે દેલેલા ભગવાનનું બહાર લીધાપાલેખી પૂજન કર્યું. નંદ, નૈષઠ,
માયા, રિચે ચેતનું લેખન, સુખી પાપ, પુન, રાગ, આકાંક્ષ, ક્રોધ,
અંકર, ભગવાનનાં મહિમાથી નિરાશીવાળા રોગો, ભયરૂપ, ક્રુષ,
પાટન, ચામન અને શંક વગેરે હુંદમિત્તા રાજદેશી ભગવાનનાં સ્વાર
સત્યને કવો રીંછના તથા નંદગુણને સર્વે દિશામાં ભેરી વગાડી વિવળ-
રૂપી મહોત્સવને બંદેશ કર્યો.

* અર્થથી ગોંડી છ કીટીની વાતનો સંબંધ મૂળ ભાગવત મેમણે નથી.

ત્રણ ડગ તે પૃથ્વી આપી, એ ડગમાં જ ને સ્વર્ગે; ત્રીજું ડગ હું કયાં ધરું, બોલ્યા પ્રભુ દાખ્યેા ગર્ભરે. દાન કરેલી પૃથ્વી છે બળિ, આપી નવ સદે આ વારરે; શુર વચન લીધું મારે, તું પડશે નરકમાં નિધારે. ત ડગાઈ કીધી મુજ કને, મિત્રા મનોરથ સર્વરે; નરકે પડશે નિશ્ચે રાત્ર, નથી તુજ થયે સ્વર્ગરે.

વલણ

સ્વર્ગ ગેગ તું નથી રમેા, એકલીસમો અધ્યાયરે; કર નેહી બટ વહન કહે, બોલો જે જે જહુરાયરે. ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અધ્યયનરે અભિરામ્યાયઃ ॥ ૨૨ ॥

અધ્યાય ૨૨ મો*

કરું ૨૨ મું-રાગ મહાદાર

શુક સુનિ પછે બોલ્યા, શુભ પરીક્ષિત મહારાજરે; ભગવાને કૃપી કરેહો, બળિ બોલ્યો પ્રભુ કાજરે. ૧
છેડ્યું મને રણેડાંછ, આપું ત્રીજા પદ્યાં કામરે; બોલ્યો બાંધેલો થકો, વળી કૃપા કરે પ્રભુ શ્યામરે. ૨
દાન દેહું સ્ત્રીકાંડ, નથી કીધું કંઈ કપટરે; કપટ તો પ્રભુ તમે, કહ્યું છે હુમ રહી અમકરે. ૩
વામન રૂપે દાન લીધું, વેરાંડ રૂપે પૃથ્વી બરી લીધીરે; પળું હું તલભાર નવ ચુકું, વાચા કરું હું સિદ્ધિરે. ૪
નીહું ડગ મુજ મિત્રે, મોકોને શ્રીમહારાજરે; આ દેહ પૃથ્વી ભાગ છે, મળુ ધરે સરશે કાજરે. ૫
પદભ્રષ્ટ છતે અસત્ય કહી, નવ વહું કોઈ વારરે; મહાત્મા હાથે હંડ મળે તે, શ્રેષ્ઠ હંડ છે નિધારરે. ૬
મહાંધ યદ્યપે અમે પોતે, કરે કલ્યાણ રહી પોતારે; યોગી જન પામે નહિ કહા, તેવો આપો ઓ મોહરે. ૭
વરણપ્રાશથી બાંધ્યો, તેપણુ નવ લાહું લગારરે; પ્રહ્લાદપાત્ર ગણી અનુભવ કરી, ધન ધન મુજ અવતારરે. ૮
મુજ દાહા પ્રહ્લાદછ, તેનું પુણ્ય આપ્યું મને આરેરે; અનુભવ કર્યો મુજતણે, તે દાહાલેને સપારે. ૯
છા પ્રત્યક્ષ મુજના વેરી, પળુ પરાંરે છા સ્ત્રીકેરે; અરણ્ય કયાં છે આપનાં, હું અસુર કાપા નમરીરે. ૧૦
અઠોભાચ તે મજતણું, થયા દીનાનાથ કૃપાળરે; અરણ્ય રામો છે મરણ, હો દીનાનાથ દયાળરે. ૧૧
તાવ સ્વર્ગથી પ્રહ્લા આભ્યા, આભ્યા દશે ત્યાં હિમયાળરે; સ્તુતિ કરે તે બળિને ભોલવા, પળું ન થાય નાથ કૃપાળરે. ૧૨
બળિયે સ્તુતિ કીધી ઘણી પછે, ક્રીષ્ણ આરત નારરે; પછે કથાન મૂકીને તપ થકી, ધાઈ આભ્યા ભક્ત પ્રહ્લાદરે. ૧૩
ભક્તપ્રહ્લાદ દીઠા આવતા, તવ લાન્કા શ્રીજગદીશ્વરે; મેં બળિને કુગમ દીધું પાછું, રમે વેળાવને ગદી દીશરે. ૧૪

* આ ગાત્રીરામા અધ્યાયમાં ભગવાને પ્રસન્ન થઈ વરદાન આપતાં બળિરાયને સુવચન પાતાવનું સુવ આપેલું અને તેથી અનુભવ પળું મોકો આવી અવતાર તેના દ્વારપણ થઈ રહ્યો તેના કથામય છે

તુષણી માળા રમણું હાથે, ચંદને ચાર્યું શરીરરે; પિતામહને દેખી બળિયે, નેરે ભરીયાં નીરરે. ૧૫
આસનાવાસના પુત્રની કરી ત્યાં, બોલ્યા ભક્ત પ્રહ્લાદરે; નથી સમય આ રોવાનો સુવ, મનમાં ધર ઉલ્લાસરે. ૧૬
પછે વેરાંડરૂપની સ્તુતિ કરે, પ્રહ્લાદ નમીને ચલુરે;

પ્રહ્લાદાવધાન:-

અમે અધર્મીને કરી કૃપા, ધન્ય સ્વામી અશરણ ચલુરે. ૧૭
હે મહા પ્રભુ હે અનંતેશ્વર, બળિનું લીધું ઇપ્પદરે; એ ચોચ કાર્ય કર્યું પ્રભુ, ઉતાર્યો એને મરે. ૧૮
મોહવશ થયેલા મૂર્ખોને, અનુભવ કીધા મહારાજરે; તાર્યો ત્રીત્ર મુજતણી, એ કૃપા શ્રીઅવિનાશરે. ૧૯
નાસકે રૂપ વારાહ ધર્યું, હરિ આગામન અવતારરે; તમે મકંડ હવા યરપ્રહ્લા પોતે, ક્રીષ્ણ અમ કુળને ઉદ્ધારરે. ૨૦
તમે વેરાંડરૂપે હરિ પ્રભુ, સચરાચર તમારે વાસરે; જય જગદીશ અવિનાશછ, તમે પૂરી અમારી આશરે. ૨૧
મહા તાપસ યોગેશ્વર હો પળ, તારી મુક્તિ ન બોલેરે; પ્રહ્લા શંકર સુરપતિ, વળી શેષ પાર ન આલેરે. ૨૨
પછે સુરપતિ પ્રહ્લા* વિધ્યાવળિ† ને, પરામભક્ત પ્રહ્લાદરે; સર્વે મર્ગાને સ્તુતિ કરી, મન રિહિયા દીનાનાથરે. ૨૩
બાંધ્યોય થકો બળી ભાલીયો, મારે હૃદય ધરે પ્રભુ પાયરે; હરિ ત્રીજું પદ લેખી બરી, તવ તુલ્યા વેકુંડાચરે. ૨૪
બળિ ચાલને હિરિયો સહી, પછી છૂટ્યા વરણના પારરે; વામન રૂપ હવા હરિ ત્યાં, કયા કરી અવિનાશરે. ૨૫

ભગવાનવાચ:-

મુણે પ્રહ્લા મુજ છે ભક્ત, કરે અનુભવ જેહુનારે; એ ધન મહ હોય તો રશિ, ધન ભય તોડું તેહુનારે. ૨૬
ધન મરથી છાંડેલો મૂર્ખ, કરે અવજા મારીરે; ધનમહી પુરુષ ગર્વો ભારે, ભને નવ મારારીરે. ૨૭
એ પરતેત્ર છવકર્મ મોજે, હે બાહુ અવતારરે; કરે અવજા રૂપ વિધાનો, ગર્વ ન ધરે ઉતરે પારરે. ૨૮

* પ્રહ્લા સ્તુતિ કરતા હે છે- હે રવના દેવ! આ બળિરાજનું તમે સ્વસ્થ દરી લીધું. અને એને યોગી દેવ. મને તે કંઈને લાલક રજાં નથી. સમગ્રો પૃથ્વી અને પોતાના કપેથી મેળવેલા લોકારૂપી સ્વસ્થ અગ્નિ-રામને આપને અર્પણ કરું છું અને હે હૃદયથી પોતાને દેહ પણ અર્પી દોષા. પવિત્ર હૃદયના પુરુષ દેવની લીધે તણખભરી પળુ અપનાં પુનઃ જનને તો તેને પણ કલમ અતિ મળે છે, તારે મનમાં નરા પણ નેહ ન લાવતાં જેણે આપું જગત્ તમને અર્પણ કર્યું. તેને પીઠા કેમ થવી જોઈએ?

† વિધ્યાવળિ કહે છે- હે શંકર, પોતાની દીકરે વારે આ પ્રેરેકથ તમે જ કર્યું છે. તમે બીજા નીચ બુદ્ધિરાશ્યા અને નિર્લેખ પુરુષો અમણું જ પોતાનું સ્વામીપણું અણે છે. પ્રેરેકથના કતાં, પાલક અને નાથ-કરનાર તમે જ છે અને અન્ય પુરુષોને સ્વતંત્ર અભિમાર પણ તમે જ આપો છો. તમે બીજા કોઈ વાનને આપે, એ વાત અસંભવિત છે. કેમકે સમગ્રો તપાઈ પોતાનું જ છે.

‡ અર્ધિયો પાંડા સત્ત કમીને સંગેષ મૂળ ભાગવતને મળતે નથી-

સુજ બાજનો નવ હોયે, કોઈ વાતનો મહેરે
(ભે) ધન સંપત્તિથી વિસુખ થાય, પામે સુખનું પહેરે ૨૯
આપું સંપત્તિ એશ્વર્ય સર્વ, અજાણનું હરુ વંચેરે;
ભાગ્યનો અનુક્રમ સહેજે કરે, થાઈ મંદ તોડીને પ્રસન્નરે. ૩૦
મહાબળિયો બળિયાર, છલોયે યુને આજરે;
ધન સુંગારો નવ પાડિયો, સર્વો સંકળ એનાં કાળરે. ૩૧
નવ હરાયું સ્થાનથી પડિયો, યતુ હાથે બંધાયેરે;
તિરસ્કાર પામેથી જાતે તાર્યો, તો પણ નવ સુંગારે. ૩૨
વેતના વેડી શુરુએ આપ્યો, દુઃખ દીધું ભારીરે;
પણ સત્ય ન તળ્યું ધરે રહ્યો, નેઈ માયારે મારીરે. ૩૩
પણ થયો છું એનાપર, હું આપું ઉત્તમ સ્થાનરે;
આક્રમે મનવંતરે ઈર્દ થયો, એમ જોડ્યા શ્રીભગવાનરે. ૩૪
તે કાળ સુધી એ પાતાળે રહેયો, ન યારો શોક સંતાપરે;
આપિ બ્યામિ ઉપાય ન પીડે, નવ પામે તું ઉચ્ચારે. ૩૫
નવ પીડે કોઈ હેવ કે દાનવ, પીડે થકે કર ઉદનરે;
હી હેવ હેવેન્દ્ર પીડા આપે, લેહું સુર શુકનું તનરે. ૩૬
હી ભક્તપર બહુ પ્રસન્ન છું, હું ભક્તતણે દાસાનુદાસરે;
ભક્ત કારણે આ જગ રચ્યું, એમ જોડ્યા શ્રીધામિનાશરે. ૩૭
ત્યાં જ્ય જ્ય શબ્દ થઈ રહ્યો, પુષ્પવૃષ્ટિ કરે સુરરાયરે;
હુંભિ શબ્દ સોહામણ, આકાશ વિપેથી થાયરે. ૩૮
મણુ મહાદેવે લેતાં બહુ, બળિ રાધને તેકયો પાસરે;
વામનરૂપે ભક્ત શું એમ, વચન વહે અવિનાશરે. ૩૯
સુતળ પાતાળનું રાજ્ય કર તું, કર્યો મનવંતર બળિરાયરે;
આદ્યે* મનવંતરે તું ઈર્દપદ, પામશે ચક્રસાગરે. ૪૦
આ મનવંતર રાજ્ય કરને લઈ, હૃદ ધારણા રાખી મનરે;
મતિહાર થઈ ભ્યેષિકા થઈ હું, રહીશ તુજ ભુવનરે. ૪૧
જારે થકે અહીને કશ નિયે, તારી કરશી રક્ષાયરે;
પછી મારે થાયું આવશે તું, એમ જોડ્યા રવેન્દ્રાચરે. ૪૨
એમ હહીને બળિરાયને, મોહલ્યો પાતાળરે;
હીના ભેવામાં બળિ બાંધ્યો, પણ બંધાયા ગોપાળરે. ૪૩
વલકણ

બંધાયા ગોપાળ પોતે વચને, અધ્યાય બાવિશ પૂરા હવડ;
અષ્ટમસ્કંધ ભાગવત કથા, એ ગોવિન્દના શુભ અવનવન. ૪૪
કવિ શ્રીમદ્ભાગવત અષ્ટમસ્કંધ પ્રાચીનોધ્યાય ૧૨ ર ૧ ૧

અષ્ટધ્યાય ૨૩ મોઈ

કહ્યું ૨૩ સું-રામ ધન્યાશ્રી
પરીક્ષિત પ્રત્યે શુકપ્રશ્નને, વાણી વહેરે;
શ્રીભાગવતની કથાય, રાખી હૃદરે. ૧
રામ બળિ કર એહીને, સુતિ જોલેરે;
મણુ ત્રિભુવનમાં કોઈ, નહિ હુતિ લેલેરે. ૨

* આપણું નામે આદ્યમા મનવંતરમાં કદમ્બજ પામ્યો.

૧ આ રીતેતામા અપભ્રંશથી બળિરાવે પોતાના કાકા સહિત સુતળ પાતાળમાં જતા ઉન્ન વામનરૂપના રૂપમાંથી સ્વર્ગનું રાજ્ય પામી પાછો પડેલાં એના નામના રજા લાવ્યો, તેના કથામય ૭.

ચાલ

તુલના તમારી કેા નહીં, બળિરાય વાણી ઉચરે;*
તુજનામે ગર્ભવાસ છૂટે, કરી ભૂમાં નવ અવતરે. ૩
અહો મહારાજ શરણાગતપર, કરી કૃપા અવનતી;
ફલ્યો ઉદામ મળ્યા હરિ, એ કૃપા તુજની બહુ હળી. ૪
નહિ પામે જન સ્વર્ગનો, તે પદવી સુખને અપી;
પ્રણામ કરી હું પાયે નમું છું, પહોંચી સુજ નાનની રળી. ૫
પરિણામને પ્રણામ કરીને, પાતાળ ભુવને સારંરે;
વામને વચવા કામ આપ્યો, પહોંચી પ્રભુ પાવરે. ૬
ઈર્દામન પ્રભુ ઈર્દનું રાખ્યું, હેવતા સુખીયા થયા;
બળિદારે ભક્તવત્સલ હરિ, પોળીઆ થઈ રહ્યા. ૭
ઈર્દને અમરાવલી આપી, માતાના મનોરથ પૂર્ણ થયો;
મહાદે ભક્તને કૃપા કીધી, દાસનાં દુઃખો સો હયા. ૮
સુતલ પાતાળને વિષે, રહેવા ભક્તને આજ્ઞા કરી
ત્યાં અહનિયા તું સુજને દેખારે, વહે વાણી શ્રીહરિ. ૯
પછે બળિ સાથે મહાદેહ, ચીર સંગે પાવર્યો;
ભગવાનને નમસ્કાર કરીને, સ્વસ્થાનકે તે ગયા. ૧૦
પરમેશ્વરે પછી દેવ્ય પુરોહિત, શુકને વાણી કહી;
સોમો યત બળીને અધુકા, તે તેમ પૂર્ણ કરા સહી. ૧૧
ભાર્ગવ કહે જગત્પત અહીં, એ પધાર્યો સ્વામી તમે;
તો કોટિ યત બળીને હવડ, મણુ પૂર્ણ શું કહીએ અમે. ૧૨
આજ્ઞા લઈ ગોવિંદની, શુરુએ સોમો યત પૂરા થયો;
બળિરાય મનવંતર હવે તે, સચરાચર યશ વિસ્તાર્યો. ૧૩
શુક જાણી આજ્ઞા મારી, સુર જાણે સૌ સ્થાનક થયડ;
પ્રભુ રહીને આપેલા જન તે, સ્વસ્થાનક પ્રવેશ ગયા. ૧૪
પછે ઈર્દ લામન પ્રભુને, તેહી ગયો સ્વર્ગ ભુવન;
વામનભૂમી રક્ષાયલો, ઈર્દ કહે આનંદ પ્રધનન. ૧૫
બંધુ કાજ સારવાને, પ્રભુ પ્રકટ્યા વામન રૂપ;
સ્વર્ગનું રાજ્ય ઈર્દને દેઈ, કાર્ય સાધિયું સુર ભપ. ૧

* તોતપર મધ્યમે અનુક્રમ કવિએ લખે પ્રદાર કહે છે કે બગવત્
એમને સમજ્યુ જ્યત નમે છે, એવા પ્રમાણે પણ એના ચરણાવિર્ભા
નમે છે, તે આપ અમ અસુર લોકોના દાસપાત થયા. આવા અનુક્રમ
બ્રહ્મા, હરશી કે સદાશિવને પણ મળ્યા નથી ત્યારે બીજાઓને તે કમ્પ
થી ન મળ્યાં હોય છે સરખ આપનારનાં પ્રમાણે દેવતાઓ પણ આપનાં
ચરણ ભગવાન રચ્યું પછા કાળ સુધી સેવન કરવાને લાગે મોક્ષ
કેને જોખર છે ત્યારે અમે કે એમો દુરાચારી તથા ઉચ નતિના જાને
અને તમારાં ચરણભગવતું નિરંતર સેવન કરનાર પણ નથી, તેમને
આપથી કૃપાદિ, એથી પૂર્ણ સેનાથી મળે તેના મળે, તેતું કાણ છે
હરે, એ સમજાઈ નથી. આપકે ને સર્વત અને અબિપ બહાનને રાજ
નાર છે, તેમનું જર્જન બહુ ન થિજેર છે. કમ્પરસ પોતાના અભિ
સેના ન મળાય પુરે છે, પણ તે બાજન બળીના નથી. તેમણે
આપને પછી જોવ છે. ૧ બગવાન પ્રદારને કહે છેકે પુરા ૧ દાસ
કથાકથ થશે તમારા પોત સાથે તેમો પણ સુતળ પાતાળમાં નમે
એ સહાસિકાને કુળ આપે. ત્યાં હું દાસમાં મહા હઈ તમારી ચોરી
કરીય, તેથી તમને સ્વ દરીન થશે અને દરીનના મેલા આનંદથી
તમારાં કમ્પનંધનો રહી જશે.

સર્વ દેવે વામનજીને, લોકપાલ પદવી આપી; વેદ દેવ ધર્મ ધરા લક્ષ્મી માટે, વામને માન્ય તે રાખી. પ્રધાન શિવ સનકશક્તિ, બહુ વખાણે વામન પ્રભુ; અદ્વિત્ય કહે કીધું છે, અદિતિ પુત્ર પરમ વિષ્ણુ. ન્યારે યજ્ઞને આરંભ કરીએ, તબ વામનરૂપ સંચારીએ; આ કથા થવણે પાન કરતાં, સમગ્ર પ્રવેશ તારીએ. એ કથા વામન વહી ને, ભણે ભણાવે પ્રીતિ સાંભળે; થાયે ક્ષત તીર્થોત્સુ, વળી અનેક પાતક પ્રજ્વળે. ૨૦ સુતાં બેઠાં કાળ કરતાં, લેવું વામન નામ; તો પદાર્થો ચાર પામીએ, ધર્મોશ્વ મોક્ષ ને કામ.

વસણ

સકળ પદારથ પામે આવી, સુભૂતાં હરિ કથાયરે; શ્રીભાગવત અદ્વય સ્કંધના, હવા નેવીશ અધ્યાયરે. ૨૨ ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અદ્વયસ્કંધે નવવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૨૩ ॥

અધ્યાય ૨૪ મો*

કલ્પે ૨૪ સું-રામ નામગ્રાહી

રામ પરીક્ષિત શુકજી પ્રત્યે, પૂછે નામની શીયજી, મત્સ્યાવતારની કથા કહેા, સુને કૃપા કરી જાણી ધીયજી. પાળિ બ્રહ્મકહે કારણે, પ્રભુએ ધણું વામન રૂપજી; ચાચકણી કીધું સહેજે, રાજ આપ્યું શકે ભૂપજી. તણ સ્વરૂપ માછલાતું, ધણું કવણુ કારણુ દેવાયજી, એકે બરિને છે સુખદાયી, સુલેખી ગતિ શુભ ચાયજી. બ્યાસ નંદન વચન વહે ટું, સાંભળે મત્સ્યાવતારજી; મત્સ્યાવતાર ધર્મો જગદીશ, તેની કહું કથાયજી. ગોપાલજી દેવ સાધુ રક્ષવા, પ્રભુ હે છે અવતારજી; ઉચ નિયમજી પ્રભુ ન પામે, અંતર્ધર્મી ભુલગ્રાહારજી. વાણુ ભેમ ઉઠે નિચે સ્થાને કરે, પશુ રહે પવિત્રજી; શુદ્ધ સત્યશુભમય પ્રભુ, ઉચ નિય સર્વના મિત્રજી. ગયા કલ્પમાં પ્રદાનના, વિવસ થયો જવ પુરોજી; મહાપ્રભય થયો છે સેહજામાં, ફર્યું જળ ન સુઝે તેવોજી. યુગિની આકાશ સ્વર્ગે સર્વે, જળમાં સેહજે ડુબાણજી; જળ જળ સર્વે સ્થળાપરે વ્યાપ્યું, પ્રદાણજી પણુ ભૂતપાજી. ૧ મહાકાળ વિગે સર્વે, સર્જિ થઈ સકારજી; પારે જળે શોષસાઈ પાડ્યા, માધવ ભુલગ્રાહારજી. ૨ શિ સમે પ્રદાના મુખથી, હેવ હવા ઉત્પત્તજી; ૩ વેદ પ્રદા પાસથી, હરી ગયો દેવ રાજનજી. ૪ નહાખળીયો હયથીવ તે, હરી ગયો ચારે વેલજી, ૫ ક્યસે ત્યાં મત્સ્ય રૂપ મર્યું, શ્રીહરિએ અબેલજી. ૬ શ્રુતીઓના વધ કરીને પ્રભુએ, ભેળવીયા વેદ ચારજી. ૭ કુચથીવને શોધી માર્યો, હરિએ મત્સ્યાવતારજી. ૮ મત્સ્ય રેર સ્વરૂપ અદ્વિત્ય, ગતિ શોભીત ગંગાજી. ૯ વેદ લાપી આપ્યા પ્રદાને, કૃપા કરી શ્રીરંજજી. ૧૦ એક પુરાતન ઇતિહાસ છે, તે સાંભળે અભિગમન્યુ બાળજી. ૧૧ કાળ એક સાત મર્તા રાજએ, ક્રોતિક કીધુ ભૂપાળજી. ૧૨

તે હવડાં સૂર્ય યુગ અવતર્યો, શ્રાદ્ધ દેવ રાજનજી; કૃતમાળા નદીમાં તપણુ કરતો, પવિત્ર કરી દહ મનજી. ૧૩ મત્સ્ય ભેજી ભરીને ઉઠેક આપતાં, મત્સ્ય આણ્યું કર માંહેજી. ૧૪ અન્ન ભેજી આકાર્ય પાગ્યો, વિચારે સત્યવત રાયજી. ૧૬ દયા કરી નિજ આશ્રમે, આણ્યું રાયે મત્સ્ય તેવારજી; તબ તે મત્સ્યને વાચા થઈ, ત્યા વાક્ય વડે ઉચ્ચારજી. ૧૭ "મોટા મત્સ્યના બચ માટે, હું આજ્યો તારે શબ્દજી; દયા કરી તું મુજને પાળજે, કે રાયે કરે મુજ હણીજી." ૧૮ કળશમાં મૂકી તે મત્સ્યને, લઈ ગયા નિજ આશ્રમજી; કળશ મધ્યે વધ્યું મત્સ્ય તે, બાણ્યું દીન વચનજી. ૧૯ "મુકે મુજને મોટે સ્થાને, ન્યાં રહું હું સુખેજી," પછે કળશ મધ્યેથી કાઢી મૂક્યું, મોટા પાળીના હાંદેજી. ૨૦ છ ક્ષેત્રોમાં ત્રણ હાય વધ્યું, તે મત્સ્ય તેણી વારજી. ૨૧ "હામ આપો રાયજી મુજને, કાઢો મુજને બહારજી." ૨૨ મોટા એક સરોવરની મધ્યે, લઈને મૂક્યું તે મત્સ્યજી, ભેત ભેતમાં વધ્યું મત્સ્ય તે, રાય ન સમભયો રહેવજી. ૨૨ સરોવર સર્વે વિરી લીધું, મચ્છથી નવ રહેવાયજી, અનેક જળાશયમાં મૂક્યું, પણુ વધારા બહુ થાયજી. ૨૩ ન્યાં ન્યાં મૂકે ત્યાં ત્યાં માછલું, થાયે બહુ તે મોટીજી. ૨૪ તે દેખાને સત્યવત રાજા, મર્યું રહ્યો દિગ્મહાકુળજી. ૨૫ તે મત્સ્ય લઈ સમુદ્રમાં મૂક્યા, નયે સત્યવત રાજનજી; તબ રાજા પ્રત્યે મત્સ્યે કહ્યું, કંઈક કીતક બચનજી. ૨૬ "હે રાયજી મુજને તું, નવ સાગરમાં નાંખીશજી, ૨૭ મોટા મધ્યે પાગ્યે મુજને, તે કેમ કરીને હું સાંખીશજી." ૨૮ તબ રાજા બોલ્યો પ્રેમે, "હે મત્સ્યરૂપ અવતારીજી; મુજવણુ મુજને બહુ કીધી, કાણુ તમે આ વારીજી. ૨૯ એક દિનમાં શત યોજનના, વધ્યા તમે એ રૂપજી; ૩૦ મચ્છ છે કે સધર છે, છે જળચરના તમે ભૂપજી. ૩૧ નથી સુચરે ને નથી સાંભળ્યો, આવશે મોટો મર્યજી. ૩૨ શું નારાયણ પ્રભુ તમે છે, કે ચોપસાઈ પ્રત્યક્ષજી? ૩૩ હું ધાર હું મહા પ્રભુ તમે, અનેક લીલા કરનારજી; ૩૪ શરણાગત હું દાસ તમારો, ઉતારો ભવ પારજી. ૩૫ કવણુ કારણે રૂપ આ મર્યું, પ્રભુ બહુ નાંખીજી; ૩૬ આ અદ્વિત્ય રૂપ નિહાળતાં, ગર્યા અંતરબંધીજી. ૩૭ હું ભક્તને આ લીલા અદ્વિત્ય, દાખવી તમે પ્રેમેજી; ૩૮ કારણુ કહેા હે અનંતેશ્વર, વર્ચો દેહ દેહા નેમેજી." ૩૯ તબ અત્યસૂય પ્રભુ વચે, "સાંભળજે હે રાયજી; ૪૦ પ્રભવ લીલા દાખવવા માટે, કારણુ રૂપ કહેવાયજી. ૪૧ સાંભળ રાજા સાતમે દહાડે, પ્રભવ હરો નિરધારજી. ૪૨ સાતે સમુદ્રનાં જળ એકમાં, ધારો તેણી વારજી. ૪૩ મુજ પ્રેરણાથી નાવ આવશે, તેમાં જેસને મહીપાળજી; ૪૪ બે કદાચિત નહીં જેસે તો, થાયો સર્વથા કાળજી. ૪૫ સઘળી ભાનું બીજી નામનાં, વળી લેજે સમતપિરાનજી; ૪૬ ગહા પ્રવેશના વાણુ વાગે, વાનને થયો બહુ કંપનજી. ૪૭ આવીયા ત્યાં હું તારી પાસે, ત્યારે રાખજે સમરણજી; ૪૮ તે નાવ સુજે મુજે દહ કરી, વાસુકીનું કરજે બંધનજી. ૪૯

* આપણે લખા સંપ્રદાયે સર્વે ધર્મોનીય વદને

† વાસુકી નામના રાસમયી.

* આ શાસિરામ અધ્યયનમાં ભગવાનના વત્સલાવતારની લીલા કહી છે.
† હે દ્રવિક દેવેનો રાજ દત્તો.

વિહાર કરાવીશ રતનાગરમાં હું, હું પરમેશ્વર અવતારજી; ૩૮
 ગદિમા મારો હું નાભુએ, હું પરપ્રદા બુગદાધારજી.” ૩૯
 એવું કહી મત્સ્ય અદ્ય હવે તે, જોતામાં અંતર્ધાનજી;
 શ્રીગોવિંદ ગયા રસસ્થાનજી, ગુણસાગર ભાગવાનજી. ૩૯
 રામ કરતાં જ દિવસ વહી ગયા, આખો સાતમો દિનજી;
 રામ શણીસરતો નથી, ને વાત કહી છે ગીનજી. ૪૦
 સાતમે દેહારે પ્રથમે યામે, વરસીએ યોધ બપારજી;
 સર્વ સુદિનો લોપ જ ક્રીપા, જોતામાં તે વારજી. ૪૧
 સત્યવન કૃતમાળા તીરે, ધ્યાન ધરી બેઠા ભૂપજી;
 એવે ઉઠક બાપું સધળે ક્ષિતિ, ઝળકેલ્યા સમ ક્ષીપજી. ૪૨
 એવે નાવ એક આવીયું તે સ્થળ, બેઠા ભૂપતિ પાંડેજી;
 પુશ્પીનું ને બીજ હવે તે, સો રાખું નાવની માંડેજી. ૪૩
 ગગન પથેત નાવ ભેડવા લાગ્યું, જળનાદ કરે ગંગીરજી;
 તે દેખીને નાવ વિષેના જન, નાસ પામતા વીરજી. ૪૪
 સમર્થ ને રાય સત્યવન, ડોલે નાવની માંડેજી;
 સર્વજો કહ્યું છે રાયજી હવે, ભગવત રમશે હ્યાંજી. ૪૫
 વાવ રાખેલે ત્યાં પરમેશ્વરજી, કીધું સમયું ધ્યાનજી;
 મત્સ્યાવતાર કરી હરિ આશ્રય, કૃપા કરી ભગવાનજી. ૪૬
 તે સાવ સુવર્ણનો શિંગડાવાળો, સર્વા લક્ષ યોગન લીંગજી;
 એ અદ્ભુત રૂપ નિહાળી, રાયજી થયો આસોજી. ૪૭
 તેક મત્સ્યને શુંજો બાંધ્યું, હૃદ કરીને નાવજી;
 પછી સ્તૂતિ કરી શ્રી હરિની, મન ધરી અતિ ભાવજી. ૪૮
 વેદે અનાદિ કાળની અવિધા, રહિત પ્રભુ પરમેશજી;
 સંસારરૂપી દુસ્તર સાગરથી, ટાળે દુરભતિ હંમેશજી. ૪૯
 દેહાભિમાનને લેદી નાંખી, દુર્ભતિ સર્વે ટાળેજી;
 મળવાળીને નિજ સ્વરૂપ તે, પ્રભુજી અમને આલેજી. ૫૦
 અન્ય શુરો દેવ સર્વે, તુચ્છની નવ અમને લેલેજી;
 સુર્ણ જન શું સુર્ણવત્તનો શુર, શાય મિથ્યા ડોલેજી. ૫૧
 અંધાને અધી કદિ, દોરવી ન શકે નિર્ધારજી;
 સત્ય શુભા તથા છે સ્વામી, જાગના એક અધારજી. ૫૨
 તમો માતા તમો તાતા, તમો યુનિ ને ગિમજી;
 તમો શુર તમો જ્ઞાની, સિદ્ધિ થી પવિત્રજી. ૫૩
 અંધાપરે અમેા સર્વે, નિજ સ્વરૂપને ન લાલ્લીજી;
 અપ સર્વેશ્વર સંયસારજી, રૂપને કેમ વધાણીજી. ૫૪
 દ્વિતર અને મોટા સ્વામી, શુર અમારા આપજી;
 નિજ સ્વરૂપને જોળાખાવી, સંકટ સર્વે કાપજી. ૫૫
 હર્મતિ સર્વે શ્રીમે વિદારે, સદ્ભતિ શ્રીમે આપોજી;
 ગરમારય પ્રકાશ કરોને, અહંકારને તમો કાપોજી. ૫૬
 મહા સાગરે વિહાર કરતા, મરજે કહ્યાં વચનજી;
 “અંધાર સર્વે જળ પરપોટો, ભણ નિહી રાજનજી.” ૫૭
 મર્યાદાવારે શ્રીપ્રભુજી, સમ્બને કહ્યું સાનજી;
 સંયમ યોગ કરી સમભવી, રીડશે મન રાજનજી. ૫૮
 તે ગત્ય પરણ્ય પરમાર્ત, પરમેશ્વર અવતારજી;
 એજ પુશ્પીનું બીજ રાખ્યું, વેદ રાખ્યા પ્રભુજી સારજી. ૫૯

કહ્યું સનાતન જ્ઞાન મરજે, સુણ્યું અધિ સમિતજી;
 જ્ઞાન આપ્યું નિજ સ્વરૂપજી, ધરીને સુદેતજી. ૬૦
 એ સત્યવત રાય ભણ્યું તું, આ દેવનો મનુજી;
 વૈવસ્વત મનુ એ કહેવાયો, કીર્તિ તેની શ્રી ભણુજી. ૬૧
 માયારૂપી મરજી અને, સત્યવતનો સંવાલજી;
 સુણે ગાયે બણે રાણાવે, શાય તે નિષ્પાપજી. ૬૨
 એ સ્વરૂપનું નિલે ને જન, કીર્તન કરે ધરી ઉદાસજી;
 સંકટ તેનાં શ્રીમે લાયે, પૂરે સર્વે આશજી. ૬૩
 એ મત્ય અવતારની કથા સાંભળતાં, જન દેહિત અથ વાગેજી;
 ઘેર બેઠાં સકળ સુખ યોભા, શાર પદારથ પામેજી. ૬૪
 પ્રલય સમયે હયગ્રીવ મારી, વેદને રાખ્યા કામજી;
 સમર્થને ધક્કાતન આપ્યું, કરે તે મચળને પ્રભુભજી. ૬૫
 શ્રીભાગવત કથા સાંભળતાં, મહા પાતક અથ નાપજી;
 જનમ મરુને ભય સી ભાગે, કાયા નિર્મળ થાયજી. ૬૬
 અટ્ટમસ્કંધ એ હવે પૂરજી, કરેલું વિશ્વાધારજી;
 સ્નેહે કથા સાંભળે નર નારી, ઉતરશે ભવ પારજી. ૬૭
 ચોવીશ અધ્યાય હવા પૂરજી, અંધ બહિત નિરધારજી;
 સાધુ સંત હરિજન કૃપાથી, હવી કથા વિસ્તારજી. ૬૮
 સંવત્ સત્તર પાંચેટ વરસે, ઉત્તમ આપ્યાદ માસજી;
 શુકલ પક્ષ નવમી લોકાવાદે, કથા હવી પ્રકાશજી. ૬૯
 પ્રથમ યામની રાત પર, ગઈ ઘડીકા ચારજી;
 તે વેળાએ કથા સોલી, પ્રભુ શુણ્ણ વર્ણન સારજી. ૭૦
 શ્રીસૂર્યપૂર તાપી હસિજ તડે, જોગમપુરમાં વાસજી;
 યોદિત્ય જ્ઞાતિ દોલક્રીયા, દિવ વલ્લભનામ પ્રકાશજી. ૭૧
 શુભમસ્તુ કથ્યાણુકારી, જય મંગળ હરિ નામજી;
 કરે ભેડી વલ્લભ કહે, કરેલ્યા કરે સુહર રથામજી. ૭૨
 ધોરતા વક્તા પુણ્યકર્મન, સોના મનની પહોંચે આશજી;
 શ્રીભાગવત કથા રસ સુણતાં, કૃપા કરે અવિનાશજી. ૭૩
 શ્રીભાગવતનો ગુહ અર્થ, તે કહેણે લહો નવ નામજી;
 મહા પંડિત વિદ્વાન ટીકા કરે, તે પણ નવ સમભયજી. ૭૪
 પણ ભક્તિગાવા જો હોય મનમાં, હરિપર પૂરણ પ્રેમજી;
 તેા ખરો અર્થ તેને હૃદયે વસશે, નાશે સંધ્યા વેડમજી. ૭૫
 અનંક અર્થ ભાગવતના, તેમાં નાસ્તિક પુરુષ ઇંચાયજી;
 શંકા કહે અવનવી જેનું, ન મળે થડ મૂળ કાંચજી. ૭૬
 એવા જનને પ્રાપ્ત ન થાયે, શ્રીભાગવતનું સાનજી;
 પાપ બુદ્ધિ પ્રબળ તેથી, ન રહે સારી સાનજી. ૭૭
 પૂર્ણ પ્રેમ પ્રભુપર આણી, સાંભળવા ને ઇન્દ્રેજી;
 સત્ય વચન તને હૃદયે કરશે, તે મહા જ્ઞાનને પ્રીછેજી.

વક્ષણ

પ્રીછે તે-મહાજ્ઞાનને રામ, સત્ય વચન હૃદયે કરે;
 દિન દિનના અભ્યાસથી પ્રાણી, નિષ્કે વૈકુંઠમાં બઝે. ૭૮
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે અટ્ટમસ્કંધે ચતુર્વિંશત્યાયઃ ॥ ૨૪ ॥

શ્રી મદ્ ભાગવત

(કવિ વલ્લભકૃત પદ્યબંધ)

ન વ મ સ્કં ધ

મત્તતતતતત

અધ્યાય ૧ લે*

રાગ દેશરો

શુક શુભસાગર ગણપતિ, સંભર દેવી શ્રીસરસ્વતી;
શુભ મતિ મુજને રીછપેરે.

ગજબદન સુદાધારી, ઉત્તમ બોદિક ભિક્ષા કરી;
મુખ ઠ મરવારી, કૃપા મુજને કીછએરે.

યાદ

કૃપા મુજને કથા સ્વામી, શંકરજના જાણ;
રજકણ લંબાદર ઉત્તમ, એક રત શુભ માણ.

મુખમુખ નારી લક્ષ લાભ તન, આશુષ ફરસી ધારી;
ઐંધ આદે રતલું ગણપતિ, આશા પૂરા મારી.

કમલભૂમી કુમારિકા, સરસ્વતીને લાણું પાયા
સ્વેત વસ્ત્ર ને સ્વેત ભૂષણ, વાહન હંસ કહેવાય.

કૃપા કરજે કટ્યાણી તું, સચસચર* વ્યાપક માત;
હીન દુર્લભ સેવક ભણીને, મસ્તક મૂકેને હાથ.

ગણપતિ સરસ્વતી કૃપાથી, પૂરણ સાથ કયાય;
એ સાંભળતાં જન્મ કાંટિનાં, દારણ અધ પડાય.

શ્રીઆસ વાણી શ્રીમદ્ભાગવત, કથા નવમસ્કંધ;
સભા વિષે પરીક્ષિત સાંભળતાં, પાચ્યો પ્રેમાનંદ.

રૂપ પુરાણ સૌનક કમળે, નેમિષારણ્યમાં સુણવે;
હરિજનને મન વલ્લભ હરિ કથા, પરીક્ષિતને મન ભાવે.

શ્રીગૃકંઠેવ વડે છે વાળી, સાંભળ પરીક્ષિત સાથ;
નવમસ્કંધના અધ્યાય ચોવીશ, શ્રીભાગવત કથાપ.

એક અક્ષર શ્રવણે ધરતાં, પહોંચે મનની આશ;
અધ વાસે મુખ પામે પ્રાણી, સ્વર્ગભૂવનમાં વાસ.

પરીક્ષિત મશ પુછે શુકજને, કહો મણ કથા મહિમાય,
ભૂજાળ ખજાળ ને સહિ રચના, કહી મનવંતરની કથાય.

હવે ચંદ્ર સર્વ વંશની કથા, મુજને સંભળાવે સ્વામી,
વંશાવળી સર્વે રામની, જે મોટા મહીપતિ નામી.

ધંવાકુ વંશની ઉત્પત્તિ, સર્વે માંડીને સંભળાવે;
પવિત્ર કીર્તિવાળા સર્વે, તેની કથા સુણાવે.

* આ પ્રથમ અર્ધાવધા પેન્નવદના પુત્રના વેશમાં ગદ્ય વંશી
હિત કહેતા સુત્રુસ સ્ત્રી કેમ યઈ ગયે, તેની કથા કહી છે.

શુક મુનિ તપ વાણી વડે, સાંભળ સાથ પવિત્ર;
વેવસ્વત મનુના વંશની મોટી, વાતો કહું છું અત્ર.

વિસ્તાર કરતાં પાર ન આવે, એવું એ ચરિત્ર;
સર્વે ચરિત્ર સાંભળતાં, સાથ જન મન પવિત્ર.

કટપાંત કાળે જગત સર્વે, હેતું ઈશ્વર રૂપ;
ઈશ્વર વિના ન અન્ય કોઈ, સાંભળ સાધુ ભૂપ.

અણ નાભિમાંથી સુવર્ણમય, કમળોના હવે પાટ*;
એ પાટમાંથી શ્વેત નિપન્યા, તેના મરીછ માંદ.

મરીચિના કરયષ મુનિ, કથાપનેા રૂપ દેવ;
સૂર્યની સંસા સ્ત્રી થકી, આદેવ અવરયમેવ.

તેની પત્ની શ્વેત કહાવે, તેને દશ છે તન;
ઈશ્વરકુ નુંમ ચર્ચાતિ દિશ, મુષ્ટ કરુષક નરિશ્ચંત.

પૃથ્વ નભગ* અને કવિ, એ દશ કુમારનાં નામ;
એ થકી એકકેદો વંશ હવે, ભણુ સાથ મુગલ.

આદેવ મત્તએ પુત્ર જ માચ્યો, શ્વેતકો કન્યાય;
પરીક્ષિતવચન:-

તેહ કથા સાંભળવા કારણ, ઇચ્છા મુજ હૃદયાય.

શુકવચન:-

હોતા ઋષિને દ્રવ્ય આપી, ચર હોતો તે પદટાંબો;
શુકજ કહે સાંભળ રાજા, એવો અનર્થ ઉપભાવો.

તેથી રાજાને ઈલા કન્યા, ઉદય હતી નિરશા;
તે સાંભળી વસિષ્ઠ ઋષિ, મનમાં કરે છે વિચાર.

મનુએ એક ધરી તે મુનિને, કયાં પ્રજા તત્તમેવ;
પુત્ર માંચો ને પુત્રી હતી, કારણ શું ઋષિદેવ.

ઋષિ વિચારે મનની મધ્યે, કન્યા હતી શ્રા માંડ;
મુનિ મનમાં દુઃખ પામ્યા, ભાર્યું અતિ ઉચ્ચંડ.

વસિષ્ઠ કહે શ્રીપરમેશ્વરજી, કર ઉચ તપ ધ્યાન;
વિશ્વેશ્વર કને પછી માંચુ, મનવાંધિત વરદાન.

જેમ કથાંથી કન્યા શ્રીડીને, યજ્ઞમાંન પુત્ર જ સાય;
એ કન્યાના પુત્ર ઉપભવું, એમ વડે કમિસાય.

પછી તપ કરીને વસિષ્ઠ ઋષિએ, આરાધ્યા ભગવાન;
પ્રસન્ન થયા મનુજી, આશું શુદ્ધ વરદાન.

ઈલા હતી તે ટળી ગઈ, સુત્રુસ પુરુષ ઉપભાવો;
એક થયો તે રાજકુંવર, વન મુગધા રમવા બાંધ્યો.

* શ્વેત એટલે શ્વેત-વેશિસ્ટ.

એક પવંતળી તલાટીમાં, મુંદર વન કહેવાય; ૩૨
 સુપ્ત સય ત્યાં જતા હોય, સાચે અનેકદળ રચનાય.
 તેનું કટક શી સ્ત્રીરૂપ હતું છે, નર સઘળા થયા નારી; ૩૨
 અન્ન હતા તે થયા અન્નિની, શું કહું તુજને વિસ્તારી.
 ઠાઠા હતા તે થયા ઠાટી, ગજ થયા હાથિણી દેહ; ૩૩
 એવી કથા સાંભળતાં, પરીક્ષિત મન ઉપચી સંદેહ.
 શ્રીકૃષ્ણને પ્રભુમ કરીને, પછે પરીક્ષિત રાય; ૩૩
 તે કટક સ્ત્રીરૂપ શા માટે હતું, તે સંભળાવેનું કયાય.
 વરે વચન વળતા શ્રીકૃષ્ણ, સાંભળ અભિમન્યુ તનુ; ૩૪
 એક સમે પૂરે તે વનમાં, આઘ્યા યંચવદન.
 વચ વિના ત્યાં નમ્ર દેહિ, વિલાસ કરે શ્રીમહાદેવ; ૩૫
 અધ્યો ઉચ્ચા બેઠાં છે, એવે સિવ સુરદેવ.
 સ્વકાંતિથી પ્રકાશ કરતા, આઘ્યા અનેક અપિ રાય; ૩૬
 તેણે રાત્રે ત્યાં આકાશ માં, દેહીની ઉપજાય.
 મહા મોટા તાપસ દેખીને, મહાદેવ મન લજવાય; ૩૭
 શિવ શક્તિ બેઠાં થયાં તાલણુ, વચ થયાં શિવરાય.
 યંચવદને કૌષ્ઠ ચલ્યા તપ, ધોલ્યા ચંકર નારી; ૩૮
 રથાપ દીપી તે વનને, તાલણુ ત્રિશૂળ પાણી.
 વનિહસમ હોયન હવાં, કોપ્યા મહુ ત્રિપુરાવી; ૩૯
 એ વનમાં જે જન આવે, સઘ હજો તે નારી.
 તે વનને રથાપીને શંખ, આઘ્યા ગિરિ કેલાસ; ૪૦
 એવું સાંભળતાં તે બંધનાં પ્રાણી, પાળીમાં સો ત્રાસ.
 તે વનમાં જે જન આવે, પશુ પક્ષી નર આકાર; ૪૧
 વચન રથાપ ચંકરને પ્રોટિ, તાલણુ થાય તે નાર.
 મુણ્ડ છે સાંભળ રાજ, તેથી ચેન્ન્ય હતું સો નારી; ૪૨
 અન્ન અન્નિની પુરુષ ચોવિતા, મહિમા વચન ત્રિપુરાવી.
 કેટલાક રાજકુત્રી લગભગ પાળી, તપકાજ ચાલ્યા વન; ૪૩
 સ્ત્રી રૂપે ઘણું લજવાયા, મહા શોક થયે તે મન.
 અનુચી સહિત ઇલા કન્યા, ફરતી ફરે વનવન; ૪૪
 મહાભય મનમાં ધરે તે કન્યા, તાપ ન સહે તે વન.
 એક સમે બેઠો ભુધ* વનમાં, મહાતપ સાધન સાધે; ૪૫
 નિગમ એને નાપ કરીને, શ્રીહરિને આરપે.
 એવે સમે ભુધ* આશ્રમ સાંનિધ્ય, તે ચોવિતા આવે; ૪૬
 તે ઇલા સ્ત્રી દેખી ભુધ મોઢો, તાલણુ ત્યાં ધોલાવી.
 હાવભાવ કટાસ દેખીને, ભુધ આશ્રમે રાખી; ૪૭
 તેહ થકી સંતાન હવાં ત્યાં, ચંદ્ર સૂર્ય છે ચાખી.
 તેહ થકી સંતાન હતું તે, પુરુરવા પુત્ર કહેવાય; ૪૮
 પછી ઇલાએ વસિષ્ઠ આરાધ્યા, મનમાં શોક ન માય.
 વસિષ્ઠ અનિએ શ્રીમહાદેવનું, આરાધન ત્યાં કીધું; ૪૯
 થોડે દામે શ્રીમહાદેવ, આવીને દરબી કીધું.
 શ્રીમહાદેવ તે સુપ્તને, આપ્યું પછી વરદાન; ૫૦
 એક માસ તે સી રહેલ, એક માસ પુરુષ સુવળ.

* એ પ્રતિ-અને મહ.

એવો વર આપી શિવ આઘ્યા, ગયા નિજ આસન; ૫૧
 શિવ વરદાને નર તન હતું, આનંદ પાગ્યે મન.
 તેને ત્રણ* પુત્ર હવા મહા બળીયા, તે દક્ષિણના રાજન; ૫૨
 તે દક્ષિણના અધિકારી ચક્રને, ચક્રાવે રાજ્યાસન.
 પછી રાજ્યાસન પુત્રને આપી, સુપ્ત તપે લાય; ૫૩
 પુરુરવાને આસન* આપ્યું, આનંદ ચંક્ર ન માય.
 વલભુ ૫૪
 આનંદ અંગ ન માય, પુરુરવા રાજ્યાસન બેઠો સહી;
 કર બેઠી વિગ્ર વલભ કહે, એ પ્રથમાધ્યાય કથા કહી.
 ॥ શ્રી ભૈષ્ણજાનકરે નવમસ્કંધે પ્રથમોધ્યાય ॥ ૧ ॥

અધ્યાય ૨ નો

કહ્યું ૨ ભુ-રજા સામેરી

સત પુરાણિક ઉચરે, સાંભળો સૌ ઋષિ સાથે;
 શુકદેવ પરીક્ષિત કહે, હરિ કથા વેકુંક નાથે. ૧
 વૈવસ્વત મનવંતરે, યમુના તટે નિરધારે;
 વર્ષે શો પર્વત કીધું, ઉગ્ર તપ તે કારે. ૨
 તેને પુત્રે દયા હતી, ઇલાકુડું આદિ કુમારે;
 આધ્યાના નગરી વિષે હવે, પ્રથમ તેને અધિકારે. ૩
 મનુ પુત્ર પુષ્પમ, કદે ગાયત્રી પાલનરે;
 સાવધ રહીને તે, વસિષ્ઠનું કદે સેવનરે. ૪
 ઋષિ વસિષ્ઠી ગાય ચોકી કરે, મનમાં હર્ષ ન માયરે;
 જોવાડામણી રાત્રે રહે, કદે તેની રક્ષારે. ૫
 મધ્ય રાત્રે એક વ્યામ્ર આઘ્યે, બાંગી વાડાની વાડરે;
 સુરભિને વધે કહી તવ, પાડે ગાય બરાડરે. ૬
 શી ધ્રુમ સાંભળીને, ધાયો તે રાજનરે;
 કીલ બંધારે કીધો, સુધિયો તે સાધનરે. ૭
 તરવાર મહી સુખે રાજાએ, કર્યો વ્યામ્રને ધાતરે;
 વ્યામ્ર કહે પ્રકારથી, સઘ સુરભિ પછી નિખારે. ૮
 વ્યામ્ર ભય પાળીને તરો, મૂકી તેણે ઢોલરે;
 રાજ અનર્થે કીધો ત્યાં, ચૂકયો પોતાની ચોટરે. ૯
 તલકાળ ભેલામાં હતું, ધેતુનું ત્યાં મહુરે;
 તોછડો થા વ્યામ્રને વાગ્યો, તેનો છેદયો કહુરે. ૧૦

* તે વસુ પુત્રનાં નામ-વલભ, જવ અને વિમળ.

† પુરુરવાને પ્રતિગ્રવ પ્રીતિ અર્થેનું પ્રવાળની પક્ષી સુત્રી કહે-
 વાચ છે, તેને રાજ્યાધિકાર સોંપા દેતો.

‡ આ બીજી અધ્યાયમાં વૈવસ્વત અનુના પુત્રોમાં જે નવમું વૈરાગ્યથી
 અનુપ રક્ષા અને કષ્ટપ્રતિ પાંચ પ્રેરનાં વંશરો વિસ્તાર કહ્યો છે,

ક મધ્યમ આદિ કુમારો નામ પ્રથમઅધ્યાયમાં છે.

§ અનુના આકાશ પુષ્પ પુત્રને વસિષ્ઠ શુક્રેએ મળ્યાના પાવન સાથે
 રાજ્યો દહી તે રાજિએ બી કીધાથી અર્થાત્ પાલન કરાડે દત્તો એક

દિવસે રાત્રે વર્ષો વર્ષો દત્તો, તે સમયમાં એક વાચ એમના વાકી
 આઘ્યે, તેથી સુતેલી ગયો બીજે દીવે કહીને વાડામાં દેખવા લાગી.

પ્રજાતકાણે વસિષ્ઠે બળયું, હવી સુરભિ નાશરે;
વસિષ્ઠ મળિનો ક્રોધ કેળી, રાજા પામ્યો ત્રાસરે. ૧૧
વસિષ્ઠ મળિના ક્રોધથી, લશ પામે ચોદ ભુવનરે;
અશિન્વાળી નેત્ર યથા, ભણે કરશે સર્વે હજનરે. ૧૨
પછી શ્યામ દીધા રાત્રને, રૂં મૂક* પાપી યા અહીરે;

પુત્રપ્રવચન:—

હવે ઉદ્ધાર માટેમ થયો, ત્યારે મળિએ વાણી કહીરે. ૧૩
તપાઈ ઉજ કરએ વન વિષે દુનિ, પરમેશ્વર દર્શન હશેરે. ૧૪
તું પરમ પદ પામશે રાજા, ચક્રક્રાંતિ તુજને થશેરે. ૧૫
એવું મળિનું વચન સાંભળી, તપ ઉત્ર કીધું તે વારરે;
તેહ પરમ પદ પામીઓ, રાય તુલ્યા દેવગેશરે. ૧૫
હવે પુત્ર* તપે ગયો, આરાધવા, અવિનાશરે;
કારુષક તે પરશ્વે: સહી, તે કરે રમ્ય વિલાસરે. ૧૬
તે થકી પુત્રનું હવા સહી, સાંભળે પરીક્ષિત રાયરે;
તેની ખ્યાત ઉત્તમ બાણી, કરુષ કાત્રી કહેવાયરે. ૧૭
પાંચમા પુત્ર ધુષ્ટથી, ધાર્ટે ક્ષત્રિ ઉત્પન્નરે;
પુત્રખીનનુગનેસુખતિ, તેનો ભૂતપ્રતીતિ તેને વસુતનરે. ૧૮
વસુતે પ્રતીક પુત્ર ભણે, પ્રતીકોના યોગધવાનરે;
તેહ કહી યોગધવતી કન્યા, ને યોગધવાન તનરે. ૧૯
યોગધવતી સુદર્શનને આપી, તેથી ઘણી વાપી પ્રભાવરે;
વંશધાવળી હવી છે ઘણી, સુજ રાય તેહ કથાયરે. ૨૦
સાતમાં નરિન્ધનને, ચિત્રસેન તને હવેરે;
તેનો દક્ષ દક્ષોને મીલવાન, તેનો દુર્ભ થશેરે. ૨૧
ઈન્દ્રસેન સત્યશ્રવા, ઉરુશ્રવા તેનો તનરે;
ઉરુશ્રવાને દેવહત, દેવહતને આશ્રિ ઉત્પન્નરે. ૨૨
એ આશ્રિ આશિવેશયાન, ક્રાદાશુ કુળ તેરુરે;
સુહ એ વંશ કહેવા છે, ગાન કરે શું ક્યુરે. ૨૩
ચોથા પુત્ર દિદન, નભગ હશે ભૂતારરે;
તેને નાભાગ પુત્ર હવે, વેશ્યના પાળે આચારરે. ૨૪

* પ્રથમે સાપને માથે બઢાલી સર્પ, તે દિવસથી સુનિવસ પાણી
બ્રહ્મચર્ય પાળે. સર્વોત્તમ, સર્વો ઉત્તર અને નિર્ગળ બજવાનની બકિયો
એવા લયેલો, સર્વ પ્રાણીઓના મિત્ર, સમદાશિન્યો, વિતેદિય, સગ
રહિત, પરિવ્રત રહિત અને સાંઈ અંત કશુલયો પુષ્પ ઈન્દ્રકેશથી એ
કર્ષે મળે, તેપર ચાલોને નિર્ગળ કલાવાન લાગે. સાનથી તુષ થયેલો,
ચાલતાં ઈન્દ્રકેશને પરમાત્મામાં ધારી દર્શ સમાધિમાં રહેતો એવો એ
પ્રથમ વ્રત, અંધ અને બદેશ એવી આદિત્રી પુત્રીમાં ફરતો હતો એ
રીતે વૃત્ત રાખતાં વનમાં નિપટા બધા સર્પ ઉત્પન્ન થયેલા રાવાનનને
જઈ તેમાં ચાલતાં દેદને બાળી પરગાળને પાળે.

† આ નાર દીકરીને સંબંધ મૂળ બ્રહ્મવત્ર મગલ્યે નથી.
‡ સૌથી નાનો કનિ બાળાગ્રમણરૂપે જ પરગમ્યને ભણી સર્વે ઈન્દ્રોના
લાગ કરી, બંધુ તથા સામ્યનો લાગ કરી વનમાં ગયો હતો અને હાં
નિતમાં પરમાત્માનું ધ્યાન ધરી સુકિત પાળ્યો હતો.
§ કારણ નામે સુવિદ્યા યથા. તે સપ્તમા યાગશિલે ચાનનાર, ધર્મ-
પર પ્રીતિ ધરાવત, અને ઉત્તર દિશામાં સામ્ય કરતો દેવ.

નાભાગનો ભલ્લન, તેનો વત્સપ્રીતિરે;
તેનો પ્રાંતુ તેનો પ્રમતિ ખનિત્ર, ચાણુષ ને વિવિશતિરે. ૨૫
તેનો વંશ તેનો ખનિનેત્ર, તેનો કરંધમ કહાવેરે;
તેનો અંશીક્ષિત રાય હવે, તેના મરુત પુત્ર સુહાવેરે. ૨૬
દિદ રાજા થકી વેશ્યનો, વંશ હવે ઉત્પન્નરે;
ઉલ્લે મરુત* રાજા હવે, તેણે કીધા અનેક ચારે. ૨૭
ચમ સાંભળી પાત્ર મંડપ, કનકમય સહુ હોયરે;
તેચત્તલીલા એવા બાંધ્યા, વિગુલન જન ને કાપરે. ૨૮
મરુતવંશમાં તુણિહિ, હતો રાય રૂપવાનરે;
અલંબુષા વંશા વરી, મોહી રૂપે યદુ શુભતાનરે. ૨૯
તે અપ્સરાને તણુ પુત્ર ને, ઈન્દ્રીકા કન્યાયરે;
એ કન્યાના ઉદર થકી, કુનેર જન્મ્યા ત્યાંધરે. ૩૦
કુનેર પિતા વિશ્વના, વર્ષા ઇન્દ્રીકા નારીરે;
એ ઇન્દ્રીકા રમણીય હતી, ગણી વિશ્વનાએ ખ્યારીરે. ૩૧
ઉલ્લે રાય જનમેજય હવે, મહિમાનો નહિ પારરે;
શ્રીસૂર્યવંશની વંશાવલીને, સાંભળ રાય વિસ્તારરે. ૩૨

વંશીક

વિસ્તાર કથા સાંભળ ભૂપતિ, નવમરકંધ કથાયરે;
શ્રીમદ્ભાગવત હરિ કથાને, હવે દ્વિતીયેધ્યાયરે. ૩૩
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમઃપદિ દ્વિતીયેધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

અધ્યાય ૩ ની

કહ્યું કે ભૂ-રાજા રામશ્રી

શુકલ લાગે સાંભળ રાયંજી, નમસ્કંધની એહ કથાયંજી;
શ્રીપ્રીતિને એક કથાયંજી, રૂપનિધાન નવ નવી સાયંજી. ૧
ચાલ

અવનવી સુંદર અતિ એ, કન્યા છે સુકુમાર
વળી તે સર્પોતિ રાપને, હતી વહાલી અપાર. ૨

* એ મરુત અદ્વિતી હતો. અગિયારા પુત્ર સર્વત્ર મરુતનો પદ
કાળી હતો. એવા મરુતનો યજ્ઞ થયો હતો, તેવા કાળીના પાત્ર બધા
નથી એવા. મરુતમાં ને કર્ષે પારાદિક હર્ષ તે સપ્તુ પીશનું હર્ષ.
એના યજ્ઞમાં સોપાનનાથી છન્દ અને ફાસિણથી આકર્ષણ રાજ થયા
હતા. મરુતને પીરસનાર* અને વિગેરના સમાસ પથા હતા. મરુતને પુત્ર
દમ, તેના સામ્યવર્ધન, તેના સુધુતિ, તેના નર, તેના રેણ, તેના બધુમન,
તેના વેશ્યનાર, તેના બંધુ અને તેના વૃણહિદ નામે પુત્ર થયા. એ પછી શુભ-
વળા વૃણહિદ રામને અલંબુષા અપેશા વરી હતી. એ અપેશાથી તેને
પુત્રો પણ થયા હતા. ઇન્દ્રીકા કન્યા થઈ હતી. મોડા મોડેશન એવા પુલ-
સ્લના પુત્ર વિશ્વના જન્મિયે હરિદાશ કન્યાથી કુનેરને ઉત્પન્ન કર્યા
નિવાલ. ચાણુષ પુત્ર અને મૂષેત્ર એ ત્રણ વૃણહિદના પુત્ર હતા; તેઓમાં
નર શ્યામપરના વિશાલ રામને વેરાળી નમતે રવાળી. વિરાળીને હેમ-
ચન્દ્ર, તેના મુલ્યક, તેના સંભવ અને સંભવને કુશાષ અને સંકેરના
નામે બે પુત્ર હતા. કુશાષને સોમપત્ર પુત્ર થયો, જેણે અર્ધમય યજ્ઞથી
બ્રહ્મવત્રનું સુખ કરી ચેતોથરના આરાધથી ચોક્ષવત મેળવી હતી.
સોમપત્રનો પુત્રનિધિ થયો અને તેનો જનમેજય થયો.

† આ નીલ અપેશામાં મરુતના નીલ પુત્ર સર્પોતિના વંશમાં
સુકન્યા અને રેવતીનાં મોઢે અદ્વિતીય આખ્યાન રહ્યું છે.

કમળ સરખાં નેત્ર શોભે, સુકન્યા તેનું નામ;
અતિ રૂપવતી અતિ વહાલી, રૂપે મૂકે જાણ મામ. ૩
એક સમે શશ્યોતિ મૃગયા નીસર્યો, સાથે ગઈ કન્યાય;
મહા ધોર વનમાં આલોચ્યાં, જ્યાં સ્થવન છે અધિરાય. ૪
પિતા મૃગયા રમે છે એવે, રાજપુત્રી જેહ;
સ્થવન અધિ જ્યાં ઘોષા કિ ત્યાં, રમતી આની તેહ. ૫
લેશ તપે અધિ બેઠા છે, ધણું ધરણીધરનું ધ્યાન;
અધિ સમાં છે નેત્ર તકતકે, અધિને નથી રહી સાન. ૬
કન્યાએ ભણ્યું ચકચકે છે, અધિની આનુકૂળ પાંખ;
અનરમત વિચારી કુંવરીયે, વીંધી કંટકથી બે આંખ. ૭
તોએ અધિ કંઈ જાણે નહીં, તપ યોગ ધ્યાનમાં રત,
તપાનિધિને સુધ નહીં જે, કાલિયાં જેડ રતન. ૮
તે પાપથી સેના તણાં, મળ રાધે સો ઈંધણ,
સૌ સીન્યની કો ગતિ હરી, ત્યારે રાય દુઃખીયા સાય. ૯
તવ રાજ્યે પૂછ્યું સેન્યને, સુનિનો કીધા હું અન્યાય,
ત્યારે પિતા પ્રભે વચન વળતી, વહે તે કન્યાય. ૧૦
આજીવે મેં નેત્ર વિધ્યાં, અન્યાય હુએ અપાર;
તે પાપથી જે સેન્ય સર્વે, દુઃખ પામે નિરધાર. ૧૧
ત્યારે રાય વેગે આવિયો, અધિને નમ્યો જઈ થયો;
પતિતને પાવન કરે, હઠી લેટવા લાયકો ધણ. ૧૨
તપાનિધિ તમે મહા તાપસ, દયાસિંહુ સાધ,
સર્વથા તમા હામા કરે, અણ, કુંવરીના અપાર. ૧૩
પ્રજિપત કરી અધિ સ્થવનને, પરણવી કન્યાય,
આ અધિજીની સેવા વિશે, સુધિ રાધ લાગિયા પામે. ૧૪
સ્થવન સુનિ આનંદીયા, વર આપીયો તે વાર,
મળરોષે હોજ્યા સર્વના, ત્યાં હવે જયજયગયા. ૧૫
તે કન્યા શશ્યોતિ રાણી, સેવે સ્થવન કિને રાત,
શુદ્ધપા કરે પતિની રાત, ન ચૂકે સજ્જમાન. ૧૬
જાણી આગાં લઈ રાતે, જોતો નીજ નિજ દેશ,
નિજ સેન્ય સાથે આવીયો, નિજ ધ્રુવન શીખ નૃદેશ. ૧૭
એક રામય આનંદ યુગ અધિ, સુનિસ્થવન હેરે ધામ,
મહાતાપસ ઊંચ અધિનિ-કુમાર તોમનાં નામ. ૧૮
તેમજ સ્થવન અધિને પાણીના, કીમાં કરાવ્યું આન,
લિય સ્વરૂપા હવું અધિનું, કૃપા કરી શ્રીભગવાન. ૧૯

વહ વેશ ટપ્યો સુનિનો, કંતિ પૂછ પ્રકાર;
શીઝી એહ પામે સજ્જમા, તેવા હવા અધિ આજ્ઞાત. ૨૦
સુંદર એક કાને કુંડળા, ઉર એકાવળ હાર;
સૂર્ય વેરે કંતિ શોભે, સુકન્યા હરે વિચાર. ૨૧
નેત્ર જેડ આનંદ સહી, અધિ આનંદ પામ્યા મન;
પછી* અધિનીકુમારને કરાવ્યું, તેણે વેદનું અધ્યયન. ૨૨
એક સમે અધિ સ્થવન હેરે, આશ્રમ આનંદે રાય;
સ્થવન સુનિનો દેહ નિહાળી, રાય વિરમય થાય. ૨૩
સુકન્યા આવી પહી પમે, પછુ રાય ધયો રોષ;
“હે હુદા હે હુતાગાગિણી, સ્થવનને કીધા હું દોષ? ૨૪
હું તે સુનિનો ત્યાગ કરી, આ જાર વયો તેહ;
હે જુરી કન્યા ધિક્કરું દીને, કાં તું સેવન કરે એહ? ૨૫
રાય સમે રને નિર્લેજ, નદે ન કંઈ મનમેહ;
આમિ અને પિતા તણા, ધઈ પડે વંશ નિશ્ચય. ૨૬
પછી સુકન્યા પ્રેમે વહી, સુજી પિતાજી વાતા;
આ સુજપતિ સ્થવન સુનિ, જમાઈ તમારા સાક્ષાત. ૨૭
શશ્યોતિ રાયે પ્રણમિયા જઈ, સ્થવન અધિના પાથ;
કૃતાર્થ ધયો હું રાયજી, આનંદ અંગ ન રાય. ૨૮
આસર્ય પાખ્યો જુપતિ, તવ બેલી તે કન્યાય,
પછે વૃત્તાંત સો માંડી કહ્યું તે, આંગણિયું પિતાય. ૨૯
તે ભવસ અધિ છે સહી, એને લુંછ્યું લિય સ્વરૂપ,
એવી વાણી સાંભળી, નિજ લુંછ્યું હરખ્યો જુપ. ૩૦
શશ્યોતિએ યત્ર કીધા, વિધિ ધર્મ માર્ગ સોહાગ;
અધિનીકુમાર ત્યાં પધાર્યો, તેમને પ્રથમ આપ્યો ભાગ. ૩૧
સ્થવનને લિય સ્વરૂપ કીધું, તે વેળાએ કીધી શય;
યત્રમાં સોમરસ આપીશ, એ છે સુજ વર્ત. ૩૨
તેમને યસના ભાગ આપાળ્યા, દેવથી નિરધાર; ૩૩
તેણે સમે સુનિ યુગમ હરિત, તે હવા અપરંપાર. ૩૪
શશ્યોતિને યજુ પ્રુત, ઉત્તારાણાહ આનંદ ભૂષિણ,
આનંતને રેવત હણે, હરિભક્તિ વિણ નવ ચેદન. ૩૫
તેણે દ્વારકા લેભિ વસાવી, પ્રથમસિંહુ મટ તેણીવાર,
પ્રભતને પાળી પ્રેમે, વણ વ્યાપ્યો અપાર. ૩૬
તેની આનંદો દેશ, કહેવાત છે એનું નામ;
તેણે કુશસ્થળી વાસી સહીજે, પવિત્ર ક્ષેત્ર શુભ ધામ. ૩૭
તે રેવતને પુત્ર શત, હવા મુજ પરીક્ષિતરાય,
તેમાં ન્યેહ પુત્ર કુદ્દર્શન, બળ વીર્ય કળ્યું નહિ બાય. ૩૮
એને એક રેવતી પુત્રી સહી, મહારૂપ શોભાયમાન;
સુચરૂપ લક્ષણ ચાતુરી, પાપ બુદ્ધિ માટે નિધાન. ૩૯

* આ લીટીની વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી

† સ્થવન અધિએ પેતાની રાજધી તેણે સોમરસને ભાવ આપ્યો, એ એક દ્વાર કૈષ્ઠ પામેલા ઇન્દ્રે અસદનવતી સ્થવનને મારી નાખવા વજ દશાગર, પછુ સ્થવને વજ સદિત ઇન્દ્રને દાપ થબતી દીધી નહીં સમજાવેએ અધિનીકુમારને સોમને રાય દેવાની શરૂઆત કરી.
‡ બોળામણ.

* અધિના આનંદિયાર્થ તે વખતે તેમણી અધાર થાલી નિકળ્યું હતું
† સ્થવન હરે ઇન્દ્રે દત્તમ વૈભો! મને સુવર્ણ કરી હો, મારી અવરણ અને તપ કરી પસદ પડે એવા કરી અધેય, તો તમને આજ રહી યત્રમાં સોમરસને ભાગ મળતો નથી, તે હું અપારોષ મેલા વેલ અધિનીકુમારનેએ તે વાતને સ્વીકાર કરી સ્થવનને કહ્યું કે, સિદ્ધિ લેવાએ પાનાવેલા આ કમળાં વડે હુણવી મારો પછી તે સ્થવન અધિને લઈ જાવને અધિનીકુમારે કીધાં શ્રેય. પછી વડે સરખા રૂપવાળા નવ જુદાયા એ કીધાંયો નિઃશય. એ સમે સુકન્યને સરખાદ રૂપવાળાં એકને પેતાના પતિને નિદે એકાગ્રપણી રૂપવાએ અધિનીકુમારની માર્ગને કરી સેવા પતિતાપમુખી રાત પેલા બે અધિનીકુમારને સુકન્યાને સ્થવન અધિને કીધાનાં દે સમજાં ગયા.

તેને અર્થે વર જોવા કારણ, ભૂષ ગયો પ્રદાસદન;
 ૧ મત્તે સૌ કહી વાર્તા, પુત્રી તણું હિતકારણ. ૩૯
 આ કન્યા યોગ વરની ભાણ કહે, એમ કહી લાચો પાસ;
 એવી ભૂપતિની વાણી સુણી, તપ વદે ત્યાં પ્રદાસ. ૪૦
 પ્રદા કહે વર પરાકર્મી મહા, પૂર્વ હૂતા જેહ
 આશુષ ભોગની સર્વે, સર્વે ગયા રાત તેહ. ૪૧
 પણ એક વર હમણું છે સહી, તેને થયા છે યુગ ચાર;
 પુરાતની વર ગળિભદ્ર છે, તેને પરણાવે કુમાર. ૪૨
 શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા ગોતે, જનન્યા છે યજ્ઞવાન;
 તેના બંધુ ગળિભદ્રને, કન્યા દે એ ભૂષવાન. ૪૩
 તે રેવતી કન્યા ગળિદેવને, પરણાવી ભૂષાણ;
 કન્યાદાન હઈને ભૂપતિ, અદિકાશ્રમ ગયો તત્કાળ. ૪૪

વલકથુ

તપ કરવા ભૂપતિ આદ્યો, સાંભળ ખરીક્ષિત રાયરે;
 તૃતીય અધ્યાય હવે પૂરણ, નવમસ્કંધ કથાયરે.
 ઋત શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધ વીર્યોપચાર ૧૩ ૥

અધ્યાય ૪ થો*

કલકુંડ ૪ યુ-રાગ સામેરી

સૂત પુરાણિક ઉચરે, સાંભળે શીતક સાથ;
 શુકદેવ પરીક્ષિતને કહે, એ કથા વેદક નાથ. ૧
 નાભાગ રાજા પ્રદાસચારી હવા, તણું સમણું રાજ;
 સંસારી સુકી વન ગયા, હુરિ આરાધનને કાજ. ૨
 વન વિષે તપ સાધન કરતાં, રાયને થઈ ઇચ્છાય;
 તે ફરી માછા ભુવત આઘ્યા, નિજ શસ્ત્ર ન્યાં કહેવાય. ૩
 તેણે બ્રાત પાસે આવી માણું, રણનું આસન;
 બ્રાત વાણી ઉચરે તપ, સાંભળ બંધવ જન. ૪
 બા પિતા પાસે હું સંભરે, એ આપશે તુંને ભાગ,
 પિતા સોધ્યા તુજને, તુજ ભાગને એ ભાગ. ૫
 નાભાગે પિતા પાસે જઈ, કહ્યું સર્વે વૃત્તાંત,
 સોધ્યા સુજને તાતલી, કથા સુજ મન શાંત. ૬
 તવ નભાગ રાજા ગોદીયા, સાંભળ સાંધુ પુત્ર;
 સુજથી નવ કદિ આદરે, તાર કાંધે થર સુત. ૭
 પણ ઉપાય દાખવું તુજને, થાયે ભવન નિરધાર;
 અંગિરા કુળના પ્રાદણે, કરે રાત તે આ વાર. ૮
 છ છ દિવસે કર્મ કરતા, કરે મોટી ભૂલ,
 બા શીઘ્ર તેની પાસે હું, કહે વાતનું એ મૂળ. ૯

* આ કોવા અધ્યાયમાં મહુના નવમ પુર નવમ વચા તેના પુત્ર નાભાગની યત્ને તેના પુત્ર અંબરીય બાળની કથાને પ્રસંગ છે.
 ૧ નભગ પુત્ર નાભાગ સુકને ઘેર ભણવા રહ્યા હતા. તેણેક કલા મારી ન રહેશે, એમ ધારી તેના ચેત્ત્રા ભાગ્યને તેના કાંધે પણ ભાગ નદિ રાખવા પિતાની સખી નિયત મહોમાએ પહેલી લીધી હતી.
 ૨ અંબરીયે બે લીંગની વાત મૂલે ભાસ્વતયા નથી.

વિશ્વેદવાના - સુજાત જે, - કહે જઈ તે પાસ;
 ભૂષ મટશે યજ્ઞ થાયે, રાખએ તેપર વિશ્વાસ. ૧૦
 તે યજ્ઞ કરી સ્વર્ગે વળશે, તવ આપશે મિલકત;
 કાંઈ થાશે તુજવણું, વાત માનશે એ સાય. ૧૧
 જહાં પ્રદાણુ યજ્ઞ કરે છે, ત્યાં ગયો નાભાગ નિરધાર;
 તે પ્રાદણુ ચાટવો ગ્રહી લેકા છે, તે યજ્ઞ સમર્પિ સાર. ૧૨
 કાંઈ સિદ્ધ થયું નાભાગનું, વળી જ્ય જ્યકાર;
 સર્વે ગયા તે પ્રાદણે, મીલકત આપી તે વાર. ૧૩
 જ્ય નાભાગ તે દ્રવ્ય લેવા, લાગ્યો ધરી ઉમંગ,
 એક કાળ પુરુષ આઘ્યે, તેણે કર્યા રંગમાં ભંગ. ૧૪

કાલપુરુષ ઉપાચાર:-

એ મીલકત છે સુજની, હું કોણુ છે લેનાર;
 નાભાગ કહે રહે દૂર હું, મળી પ્રાદણુથી આ વાર. ૧૫
 તવ કાળ પુરુષે વાણી કહી, બા પૂછ તુજ પિતાય,
 તે કહે તો આપું તુજને, એ સુજની ઇચ્છાય. ૧૬
 નાભાગે જઈ પિતા કને, પૂછ્યું તેણી વાર;
 પિતા બોલ્યા સત્ય એ, દ્રવ્ય ન તુજનું નિધાર. ૧૭
 યજ્ઞમાં કંઈ થેય રહે, તે રત્ર મોટો રેવ; તુજ
 થાશે એ આઘ્યે, તે સુષ મહાદેવ. ૧૮
 પછે રત્રને નમન કરી, નાભાગ બોલ્યો એમ;
 ત્યો દ્રવ્ય તમવણું, હું આપું છું ધરી પ્રેમ. ૧૯
 રત્ર બોલ્યા પ્રેમથી, છે ન્યાયી તુજ પિતાય;
 હું પણ સત્ય બોલ્યો છે, સંવદ્ધ થશે જ્ઞાંય. ૨૦
 જેકો સનાતન પ્રદાસન, વળી જેકો દ્રવ્ય જેમ;
 એ ઉમંગે આસા સ્વીકારી, એમ રત્ર ઇચ્છે છેમ. ૨૧
 પછે રત્ર અંતરધ્યાન હવા, ગયા ગિરિ કેલાસ;
 નાભાગ રાખ્યો મન વિષે, પહોંચી મનની આસ. ૨૨
 નાભાગને એક પુત્ર થયો, અંબરીય જેનું નામ;
 સંસારમાં અવતરી તણે, કર્યો ઉત્તમ કામ. ૨૩
 વેંચુવ ને ધર્મોના, હુરિ લક્ષ્મી પરમ સુનીત,
 પ્રદા શાપ નવ લાગ્યો, એવું ભાષે શુદ્ધ ચિત. ૨૪
 નીતિ ધર્મે મારગને આવરે, નિરપે પ્રભુનું સ્વરૂપ;
 સંસાર તુજવું લેખને, અંબરીય મહાત્મા ભૂષ. ૨૫
 અન્યાય કેપ કીધો નહીં, જેણે કંઈ ન કીધુ પાપ,
 નિજ જુવને જેકાં ઋષિએ, આવીને કીધા રથાપ. ૨૬
 ઋષિ હુવાસાએ શાપીએ, તે કોપનું ભૂષાણ;
 પણ શાપ તને ન લાગ્યો, કરી કૃપા દીનદાયાળ. ૨૭
 તવ રાય પરીક્ષિત ઉચરે, શુકને નમીને પાય;
 શાપ કેમ લાગ્યો નહીં, પ્રભુ કહે ત કથાય. ૨૮
 એ અંબરીયનાં શાં પુત્ર્ય હતાં, કેમ કૃપા મહારાજ;
 વિસ્તારપુર્વક પછે સુજને, કહે મહિમા આજ. ૨૯

* થાશે તેવું કહિ જઈ તે પ્રમાણે ભવત બાણીએ કે કા પત્ર બાપી રહી હતું, તે નાભાગને આપી સ્વર્ગમાં ગયા.

વ્યાસનંદન ઉચ્ચાં તવ, સુષો અભિમન્યુ ભાષીઃ
એ ઝંબરીય પૂર્વ હવેા, રાજા ચક્રવર્તી ભૂપાળ. ૩૦
તે સમ દીપનું રાજ્ય કરતો, સમુદ્રાંત પર્વતઃ
અનિ માત્ર સર્વ સિદ્ધ સાધક, સુખી કીધા સંત. ૩૧
એક ચક્રે રાજ્ય કરતો, દીપી દીપ મર્મોદાયઃ
પણ રાજ્યને સ્વમયત લેખે, તેહ ઝંબરીય રાય. ૩૨
નાશનંત. સંસાર લેખે, અંતે વેલવ અપવિત્રઃ
એમ અંબરિય ચિતે ભણ્યો, રાજે મનમાં પ્રભુચરિત્ર. ૩૩
તેનું ચિત્ત હરિચર્ણ લાગ્યું તે, અળ્યું ન રાય લગારઃ
સુખ વાણીએ ગોવિંદના, શુભ આમ ગોલે સાર. ૩૪
સ્વહસ્તે શ્રીપરબ્રહ્મલત્નું, બાધે કરે પૂજનઃ
શ્રવણે હરિરેકા સાંભળે, આનંદ પ્રાપ્તે મન. ૩૫
નેત્રે પ્રભુનું સ્વરૂપ ભેધે, રમે સદા થાય સંગઃ
દર્શન કરે શ્રીનાથલત્નું, શુભ ગાન શુભ સુચંગ. ૩૬
અશન કરે આગ્રહે, તુલસી ચર્ણોદક શુભ પાનઃ
નાસિકાએ શ્રીવિંધુ ચર્ણનું, આશ્વહુણ કરે રાજન. ૩૭
પગથી તીર્થ યાત્રા કરે, અકસંત તીરથ ક્ષેત્રઃ
સ્નાન દાન પ્રભુ ધ્યાનમાં, સદા પ્રસન્ન વદન ને નેત્ર. ૩૮
મસ્તકે પ્રભુમ્ભ કીધા એણે, પરમેશ્વરના વ્યાપારઃ
રાય ધર્મે મારગ આચરે એમ, અવગી ચક્ર મોઝાર. ૩૯
ગૌ બ્રાહ્મણની કરે સેવા, ચાલે મારગ વેદઃ
સાધુ હરિજન ભક્તમાં મન, દિધા ન ધરે લેહ. ૪૦
એમ ધર્મે રાજ્ય તે પાળતો, ઝંબરીય ભક્ત રાયઃ
ચાર વર્ણોશ્રમી આદિ, સુખી સૌ હે ધાય. ૪૧
એક દિવસ રાયે યજ્ઞનો, પ્રારંભ માંડ્યો ત્યાંઃ
શ્રીસરસ્વતીના તટ વિષે, શુભ બ્રાહ્મજાણ હે ત્યાંઃ. ૪૨
યજ્ઞનો આરંભ કર્યો ત્યાં, તેડ્યા સૌ ઋષિ* દેવઃ
નિયુત્તમના જન સૌ આધે, ઝંબરીય યજ્ઞે વ્યવશ્ય જેવ. ૪૩
પ્રજા સદા હરિ સંગે રમે, નય ઉજ્જે સ્વર્ગ લોકઃ
તાપ, ભક્તિ સ્વધર્મે ગોળથી, શય્યા સૌના શોક. ૪૪
રાય ઝંબરીયે હુદયા મધ્યે, રાખ્યું હરિનું ધ્યાનઃ
સદન સી સહાદર સત્, તન્યાં તેણે કામ. ૪૫
રતન ઝંબર હસ્તી ઘોડા, વળી નોતમ કાંકઃ
તાળ્યા રાયે હરિ હેતે, મન હરિ નામનો ધાટ. ૪૬
હરિ વિષુ કંઈ રોગે નહિ, હરિ સર્વ કાંગે ભેગઃ
સંસારમાં રહી છતો, કૌણ વસ્તુને ન ગોચ. ૪૭

* ઝંબરીય રાજ્યે વક્ત્રિક, અસિત અને ગોમય વગેરે અભિષેક પાત્રે પ્રયોજના વિસ્તાર કરાયો નિર્ગળ રેકામાં સરસ્વતીને ઝીનરે યજ્ઞ પાત્રે અભિષેકી યજ્ઞને ભગવાનનું પ્રવેશન કર્યું અને પોતે ગોદી સમુદ્રકિંવળીને તેવાવી તે યજ્ઞમાં અન્ન અને દહિવડાં પાણી વ્યાપાર કર્યો એના રેકામાં સમાધાન ને મહિમા બ્રાહ્મણે પણ દેવતા બધા દિલ્લા દતા. એ રાજ્યે પારે પારે સખ્યા સંસારસય એકી કીધી હતી.

[થ. ભ. સં.]

એમ પ્રભુએ મન વિચારી, તેના યત્નની રક્ષાયઃ
સુદર્શન ત્યાં ચક્ર મેલ્યું, કૃપા કરીને જગરાય. ૪૮
નિચ દાસ ભણી આપા પૂરણ, કરે શ્રીઅવિનાથઃ
સુદર્શન ત્યાં નિવારે છે, યસ વિભાના ત્રાય. ૪૯
તે* યસ પૂરણ હવેા, કરણા હવી શ્રીમગવાનઃ
ત્યાં ઝંબરીયને આપ્યું પ્રભુએ, મનવાંછિત વરદાન. ૫૦
વર આપેા કરણા કરીને, હરે શ્રીઅવિનાથઃ
હિ દાસ મારા, સર્વથા હું, રહીય તારી પાસ. ૫૧
હં ભક્તિ આપી ઝંબરીયને, હરિ હવા અંતર્ધાનઃ
એક સમે દ્વાદશી* મત, આચરિયું તે રાજન. ૫૨
યજુના તટે મધુવન છે, રોભા કહી નવ. ભયઃ
ત્યાં સંવત્સર એકનું મત, આચરે છે રાય. ૫૩
અભયવૈતરણી મત કરે, રાય નિશાએ ભગર્ણઃ
અહર્નિશ આનંદમાં રહે, નિત્યે હરિનું સ્મરણ. ૫૪
તિલક છાપા અંગ તુલસી, સાધુ હરિજન સંગઃ
એમ મત રાય ઝંબરીય આચરે, દ્વાદશી શ્રીરંગ. ૫૫
એકાદશીએ નિત્ય કર્યો કરી, આચરે રાય ઉપવાસઃ
અભય મત આચરે ઝંબરીય, મન ભજન અવિનાથ. ૫૬
દ્વાદશી દિન પ્રભાતે પૂજે, અનેક અવિના પાયઃ
બ્રહ્મવૃંદની પૂજા કરી, છાસકે કોટી આપે રાય. ૫૭
અનેક બ્રાહ્મણને જમાડે, સાધુ હરિજન સાયઃ
પછી પાચનું ચોતે કરે, એવી કૃપા, કીલકમીનાય. ૫૮
એક સમે દ્વાદશી દિને આપ્યા, હુવૌસા નરિ જનઃ
તે અમર સર્વે એકવ્યા છે, સાંભળ અભિમન્યુ તન. ૫૯
ઝંબરીયના મત પ્રબળથી, સૌ હવા બ્યાહુણ દેવઃ
ઉદ્ધે હુવૌસાને ઉઠેરી, એકવ્યા તતપ્રેવ. ૬૦
સ્વામી વિષ કરે જઈ મતમાં, તે રહે માકે રાજ્યઃ
ઉત્તર કરણા કરીને, અવિના અપિ મહારાજ. ૬૧
અતિથિ થઈ હુવૌસા આપ્યા, કરવા દેવનું કામઃ
દેખી ઝંબરીય આનંદ પામેય, કીધા વિનય પ્રભુમ્ભ. ૬૨
અર્ધપાથ પૂજા કરી, રાયે સંતોષ્યા ભુવેવઃ
ચર્ણોમૃત કર પરી રહ્યો, ઘણી સ્તુતિ કરી તહાં એવ. ૬૩
પારણ કરવાને રાખ્યા સ્વામી, આજ કૃપા કરે અમનેઃ
જગતે મારેા સચ્ચે કૃતાસ્થ, સ્વામી વિનનું હું તમને. ૬૪
ભાવ દેખી ઝંબરીય ભૂપનેા, હુવૌસા કરવા ગયા સ્નાનઃ
નિત્યતપેષુ હું કરી આલું, સ્થિર રહેને રાજન. ૬૫
કાલિદ્રીમાં માર્ગન કરવા, નરિ ગયા તે વારઃ
તેણે સમે ઝંબરીય રાજન, કરે મન વિચાર. ૬૬
દ્વાદશી ઘડિકા એક રહી, નરિ ના વળ્યા તે વારઃ
નરિ તેા સ્નાન નિમિત્તે, કમવા ઉજ્જે ઝંબરીયને તે દાર. ૬૭

* અદિથી પાંચ લીનીની વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી.

† અભયવૈતરણી એક વર્ષનું મત લીધું દદ.

અંબરીય વિચારે જ્ઞાન દષ્ટે, આજ છે દ્વાદશી થોડી; તેણે સમે ધીજા સુનવરને પૂછે, પ્રશ્ન કરે કર જોડી. ૬૮
કહો સ્વામી શું કરવું ઘટે, દ્વાદશી ભય છે વહી; રાધાનાં એકાં વચન સાંભળી, ઋષિએ વાણી કહી. ૬૯
‘દ્વાદશી નંતર ત્રયોદશીમાં, પારણું કરશે તું રાય; તેા પ્રહ્લદત્યા પાપ લાગશે, નિષ્કે રોવ નરકે જવાય. ૭૦
વળી હુવાંસા આભ્યા, પ્રથમ કરે જો તું આહાર; અધર્મે લાગે બહુ ટુને, તેમાં નવ કાંઈ સાર. ૭૧
વળી પારણું તને તો, અનેક એકાદશી મત ભય;’ એવા ધર્મે સંકટમાં, આવી પડ્યો તે રાય. ૭૨
‘અનેક એકાદશીનાં કળા લયે,’ તવ રાય વિભાસે મન; હિમ્મત યદ્યં ચિંતા કરે છે તવ, જોઈયા ઋષિએ વચન. ૭૩
‘રાધ પત્રિય ધર્મ આસન મેસી, કરી ધણીક બહાર; તેણે કહી સંતોષ પામશે, સ્વામી વિચારાર. ૭૪
જળજત પ્રાશન કરે, વળે પારણું એવ; એ આહાર નિરાહાર કહાયે, ટુંકે ટુંકે નવ દેવ. ૭૫
જળાહાર કરી રાય પછી, જીએ ઋષિની વાટ; તિય નેમિત્તિક નિયમ કરે, ત્યાં ભણેશ રાયનો ઘાટ. ૭૬
ઋષિ વચને યણુંદિકને, આહાર કરે રાજન; તે સમાચાર હુવાંસાએ ભણેશ, ભ્યાં કરે છે સંધ્યાવંદન. ૭૭
તારણ્ય હુવાંસા કોપ્યા, શાપો સંઘ ભૂખણ; કોપાંત કાળ હવા સુનિવર, નેમ પ્રભવે અભિજનાળી. ૭૮
વળ્યા ઋષિ જમના થકી, રાયે કર્યા પ્રણામ; પણ રક્તા નેત્ર ભાળીને, ગાત્ર ગળ્યાં તે કામ. ૭૯
હુવાંસાનાં ગાત્ર સર્વે, રંગમયે ને મુળે; ભમર ચઢાવી વકે શ્રુષે, કોપ કીધો નવ સંજે. ૮૦
પછી અત્યંત ક્રોધ કરીને, જોઈયા ઋષિ એમ; ‘આ અંબરીય ક્રૂર થશે, અવશ્ય છે એને નહિ શેમ. ૮૧
મહા અભિમાની ખતિ મહા, અતિથિનો નવ આદર; જાણે તેણે ધિક્ક ટુને, નવ રાખ્યો કોનો કર. ૮૨
પછે ક્રોધ કરીને ઋષિએ, કીધાં નેત્ર રાતાંચેળ; ગડગડ્યા ખૂળ સુનિ ત્યાં, બાણે એધ ચઢ્યા સોળ. ૮૩
હુવાંસા ઋષિએ રાય અંબરીયને, શાપ દીધો તે વાર; ‘અરે પાપીય તું અવનિમાં, લેશે દશ અવતાર. ૮૪
અત્રિનંદને એવેશ શાપ દીધો, તવ હવેા હાહાકાર; ઋષિ શાપ સાંભળી, રાય પામ્યો દુઃખ અપાર. ૮૫
અંબરીય રાયે સ્તુતિ કરીને, પૂજ્યા વિચારાર; સ્વામિય કાય નિવાર, અવતારે દુષ્ટ સંસાર. ૮૬
હું ઘણે ભયભીત થાઉં છું, અવતારને બહુ ત્રાસ; આકાશ વાણી હવી પછી ત્યાં, જોઈયા શ્રીઅવિનાશ. ૮૭

* આ વખતે અવતાર ૭. બાર મેષ સહા મકરે મકર, હુવાંસા તે એક કાંપો ને ગડગડા કરે બારથી પણ મારે બ્રહ્મા.

† અહિંમાં મોડી ૧૧ લીધી વાત મૂળ જાતવતમાં નથી.

‘અરે રાજા ધીહીશ મા, ઋષિ શાપથી નિરધાર; તારે અર્થે પૃથ્વીપર હું, ધરીશ દશ અવતાર. ૮૮
જોઈ હુવાંસાએ સાંભળ્યું હું, હરિએ કરી કરુણાય; તવ અનસૂયાના પુત્રને, મનમાં ક્રોધ ન માય. ૮૯
પ્રભુએ રક્ષણ કીધું, તવ અધિકો વ્યાપો ક્રોધ; બહુ ક્રોધે ઋષિ જોઈયા, બાણે કરે વિશ્વના શેધ. ૯૦
રક્ત નેત્ર વિષે સમાં, કર જટા થઈ ભોલ; અવનિ રાયે પાછાલાં, એક કૃત્યા પ્રકટી તપોવ. ૯૧
લાલ વર્ણી ભગતી જળતી, ચરણે મુગવે ધર્ણ; તરવાર ઘડી સીધી ધરી, પણ નવ પામ્યો રાયનો અર્થ. ૯૨
અંબરીયને ભાળવા લાગી, સો ઋષિ સાથે ત્યાં; ત્યારે પરશેશ્વરનું ચક્ર આડું, પાવિયું સમૂખ માંડે. ૯૩
તે ચક્રે કુલ્યા બાળી, ભસ્મ દીપી તેક; પછી ચક્રે ચાણું દબ કરવા, હુવાંસાને દેહ. ૯૪
શ્રમ વ્યક્ષણ ગરે ને વળી, ચક્ર પૂઠે પળાય; મહા કોપી સુનિને, તે દુઃખ નવ ખમાય. ૯૫
આગળ સુનિ પૂઠે ચક્ર, કોણા બેઠું ભય; ભ્યાં ભય સુનિ ત્યાં ત્યાં, ચક્ર પૂઠે ધાય. ૯૬
દશે દશે નાસે હુવાંસા, ચક્ર પૂઠે મૂકે નહીં; મેરુ શૂંકમાં જઈ પેકા, પણ સુદર્શને દેહી હાડી. ૯૭
સમુદ્રમાં પડવચો, પ્રહ્લા * બાળી ઋષિ ભય; પણ સળ એકે રિધર રહે ભ્યાં, ત્યાં ચક્ર બાળે કાય. ૯૮
પ્રહ્લાથી રક્ષણ નવ થઈ, કહ્યું ભયો ભક્ત કેરે શાણું; કીધો દ્રોહ બહુતને, નવ તાર અસારણશું. ૯૯
પ્રહ્લાસને રુદ્રાસન, વળી જોઈું દેવાસ ભુવન; પાતાળમાં ઋષિ જઈ રહ્યા, ત્યાં દેહ દેહી સુદર્શન. ૧૦૦
શરણ કો રાખે નહીં, તવ દુઃખ પામ્યા ઋષિભય; તે પૂઠે ચક્રે આભ્યું ગળ્યું, તે મળશે ઋષિકાય. ૧૦૧
સર્વે કો વાણી વટે, તરો ભયો વિશ્વું શણું; ભક્ત તેનો દુભાયો છે, કરે કૃપા રમામણી. ૧૦૨
કહ્યું રહી શક્યું નહિ, તવ વેડું ગયા ઋષિદેવ; વેડુંનાથી ધણી સ્તુતિ કીધી, ત્યાં જઈ લતવેલ. ૧૦૩

* જ્યાં કહે છે-દે હુવાંસા! બે પારડું સુનીની કીડાને અત આપવી, ત્યારે બાળી નાંખવાને ઈચ્છતા ને કાલરૂપ બ્રહ્માવનની ભમર કુસારી ન બળત. હાલકે મારે આ રવાના કીડી નથી મને પૂ. સહાસિય, દશ બુદ્ધ ગરેરે મળપતિઓ, અપતિઓ તથા મોટા મોટા દેવ ગરેરે સ્થળના, જેની માસા પાળીને શેઠાં દિવ યાય, એવી રીતે તે આપાને માથા પર ચાપી રહ્યા હોય, તેના બક્ષીએ તમે દ્રોહ કર્યો છે, ચાંદ મારાથી રક્ષા થઈ શકો નહિ. [મુ. બા.]

† કીડા કહે છે-દે હુવાંસા! ને વ્યાપક બ્રહ્માવનમાં પ્રહ્લાસન ઇવનંદી કીડીરૂપી એવું અને બીનંદીરૂપી બ્રહ્માદ તથા અર્ધે પણ કુરુપ કીડીએ હોય. સતપત્રાર, હું, જ્યાં, કપિય, અપતિરોમ, વેળા, પર્ણ, આશ્રિય તથા મીઠી બાઈ બીન મોટા સિદ્ધ હોયો સર્વસં પદાં પણ એવી માથેથી બહુતા નથી, ને જળવના નોય બ્રહ્માવનું આ શરૂ અપરી પણ ખપી શકાય એવું નથી. બાટે ભગવાને શરણે જ નહોતો.

દીનવાણી મળિ કહે, પ્રભુ શશ્વિ રાખે સ્વામી;
કૃપા કરી આ ચક્રને, નીવારે અંતરયામી. ૧૦૪
મેં અપરાધ ક્રીધા ધણો બે, દુબો વમારે હાસ;
શાપ દીધો અંબરીષને મેં, ક્ષમા કરે અવિનાશ. ૧૦૫
હે અનંતેશ્વર, હે પ્રભો, નિવારે અપરાધ;
પ્રસાદ ન બાંધે ભક્તનો, હવે થયો છું સાધ. ૧૦૬
નિવારે આ લય ગુચ્છું, ક્રીધું જોઈ કમ;
નારકી જીવન તારક પ્રભુ, નવ ભાણું તુજ મમે. ૧૦૭
લીલા છે બહુ તુજની, તારી કળા અપરંપાર;
તુજ ભક્ત તુંથી શ્રેષ્ઠ છે, એ બાણું આ વાર. ૧૦૮
તવ શ્રીપ્રભુ વાણી વહે, સંભળો મહિમન;
હું ભક્તાધીન ભક્ત હાસ છું, પરતંત્ર મારું તન. ૧૦૯
ભક્ત વહાલા મુજને, ક્રીધા ભક્તે મુને વશ;
સાધુ ભક્તે જીવ્યો મુને, ભક્ત તે મુજનો યશ. ૧૧૦
હું ભક્તરૂપે ભક્ત છું, વળી રહું ભક્તની પાસ;
નવ ઇચ્છું આ અંગ અંગના, હું ભક્તનો હું હાસ. ૧૧૧
શ્રી પુત્ર ધર પ્રાણ સર્વે, તન્યાં મુજને કાજ;
આગ્યે શરણે મુજને, તેને કેમ તણું હું આજ. ૧૧૨
ભક્ત શ્રેવે મુજને સદા, રહી અંતે જેમ સ્વામી;
એ ભક્તિવશ વતું સદા, એમ યોગ્ય અંતરયામી. ૧૧૩
ભક્ત ઇચ્છે નવ ચતુરધા, સુક્રિતા એ પ્રકાર;
આલોક્ય સુક્રિત ન ઇચ્છે, એ ભક્ત ગુજ માણાધાર. ૧૧૪
નવ ઇચ્છે ભયારે સિદ્ધિને, તવ નાશકારી જસ-
કમ્પ ઇચ્છે ભક્તજન, એ વિચારે મુનિ શ્રેષ્ઠ. ૧૧૫
અજ હૃદયરૂપ ભક્ત છે, હું છું સાધુ રૂપ;
જો તે હું, હું તે જો ગણો, યોગ્ય ત્રિલુપન ભૂપ. ૧૧૬
પણ મુણે મુનિ શ્રેષ્ઠ તમે, ટળશે તમારે ભય;
જ્યાંથી ઉપવૃત્તું દુઃખ આ, ત્યાં ગયે ધારે જય. ૧૧૭
સાધુ જનપર કુદૃષ્ટિ કરતા, પામે સ્વર્ગ દુઃખ;
અવિનય કરવાયકી, ભય પ્રાણહણું સુખ. ૧૧૮
તપ વિદ્યા એ બે, કરે પ્રાણું કલ્યાણ;
પણ ભક્તનો દ્રોહ કરે તો, હું ઉતારા અભિમાન. ૧૧૯
ભગ્યો અંબરીષને શરણે, તજે મનનો ગર્વ;
સમા પાણે તે કને, કાર્ય થયો સર્વ. ૧૨૦
વળી ચતુરંગ વહે વાણી, સંભળો આત્રિ તન;
હું ભક્તને આધીન છું, માનજો સત્ય વચન. ૧૨૧
તમે પાછા જઈ અંબરીષને, પમાડો સંતોષ;
તો ચક્ર રહેશે બાળતું, દુઃખ માત્ર હરશે દોષ. ૧૨૨

વક્ષણ

મેં ચક્ર તમને બાળતું રહેશે, એમ કહે વૈકુંઠેશ્વર;
કરનેછીને વિમ વદીમ ભણે, હવે ચતુર્થોધ્યાર. ૧૨૩
બલિ શ્રીમદ્ભાગવત નવમસ્કન્ધ ચતુર્થોધ્યાર. ૧૪૪

અધ્યાય ૫ મો*

કહ્યું ૫ મું-રાગ મારુ-આલ ઇંદની
સૂતપુરાણી વહે વાણી, આનંદ રીતે;
કયા સંભળો યોનક માન, પૂરણ પ્રીતે. ૧
પરીક્ષિતની પ્રત્યે, બ્યાસનો સુત બેલે;
રાય નહીં કેઈ ભક્તજન, અંબરીષને તેલે. ૨
અત્રિ પુત્ર એકાદશીકાજ, તતને માટે;
શાખો જ ત્યાં અંબરીષરાય, ગૂંદે ઊચાટે. ૩

આવતાર લેજે, દશ તું રાય;
મુનિવર વચન, મિથ્યા નવ થાય. ૪
ગુણી શ્યામ બ્યયા, પામ્યો મન ભૂપ;
રાયે શીખે સ્તત્યા, અભિનારી રૂપ. ૫
દુઃખ પામતો અંબરીષ, ભક્ત ભણી;
હરી આકાશકી, વિષ્ણુ વાણી. ૬
રમે રાય તું મનમાં, કષ્ટ પામે;
તુજ શ્યાપનાં કષ્ટ, ક્ષણમાં દૂર પામે. ૭
અવતાર દશ ધરીયા, હું તુજ કાળે;
કહું ભક્તને હયા, કરી શ્રીમદ્હારણે. ૮
ગુણી વાણી હવોસાગ્રે, રીય કીધી;
ઉદય કરી કૃત્યા, અવિ શીખ દીધી. ૯
કૃત્યા આપતી કોપ, મુકતે નિહાળે;
આવી રાય અંબરીષતું, અંગ પાળે. ૧૦
અવિએ રાયને પીકા, કરી નેત્ર વસ-
અભ્યું રક્ષણ કરવા, શ્રીહરિ કેલે ચક્ર. ૧૧
સુદર્શન ચક્રે, કૃત્યાને બાળી;
ભૂપ અંબરીષન, પીકા ત્યાં ટાળી. ૧૨
કરે અંગ હવોસાગ્રે, હથ્થ એકે;
સુદર્શન ચક્રે, પ્રભુવણે ક્રે દેહ. ૧૩
મહા ભય ત્રાસે, અવિવર નાહ;
પટ્યા શરીર ચક્રના, ડાગ માહ. ૧૪
જહાં ભય ત્યાં, ચક્રે હીસે સતીપ. ૧૫
શુદ્ધ બોધે જઈ, મુનિવર દૂકે;
સુદર્શન કેડો કેમે, નવ મૂકે. ૧૬
જોયો ગિરિ મેરુ ને, જળનિધિ માંડે;
જહાં ભય ત્યાં ચક્રે, તો દેહ દાંડે. ૧૭
રુઢ દેવ આસનની, માળા મેડી;
કુદૃષ્ટિ હાતેરે નાસતા, ચરણુ ગેડી. ૧૮
અમર ઇંદ્ર પ્રહા, કને ભય મળી;
ન રાખે દેા શરણે, થયા મન દુઃખી. ૧૯

* આ પાંચમા અધ્યાયમાં અંબરીષ રાજાને બળવાનતા મને
પ્રસન્ન કરી હવોસાગ્રી રક્ષા કરી, તેને કાપામહેન છે.

સર્વ દેવતા કહે સુનિ, વૈકુંઠ જાઓ; ૨૦
 વિષ્ણુની કૃપાથી ચક્ર, શય મૂકાઓ.
 રહી ન ચક્રયા ઝગિ, કહીએ ભ્યાએ ૨૧
 રીમે આવિયા, વકુંઠપુરીમાં ત્યારે.
 ઘણી સ્તુતિ લક્ષ્મીપતિની, ત્યાં કરસા; ૨૨
 ચક્રે દેરે ત્રાસે ઝગિ, જોગમ કરતા.
 ઝગિ પાણુ ભેડી, વદે દીન પાણી; ૨૩
 આ ચક્રથી ઊગ્રાને, શાસ્ત્રમણ્ણી.
 બપરાય અન્યાય મેં, અનંત કીધે; ૨૪
 જે તમ ભક્ત અંબરીયને, શાપ દીધો.
 દુર્વાસાની મલ્લે, જોડ્યા વૈકુંઠનાથ; ૨૫
 સુનિ હું ભક્તાધીન, હું દીન રાત.
 તમા પાછા ફરીને, અંબરીયને યેર ભજો; ૨૬
 ઝગિ ચક્રને માર, ત્યાંથી સુખાઓ.
 પછી ચક્ર દેહી, તમારી ન બાળે; ૨૭
 કહી* શિક્ષા દુર્વાસા, પ્રત્યે દયાળો.
 ઝાગિ આબ્યા વૈકુંઠથી, રાધ પાસે; ૨૮
 કાણુ સ્થિર રહેવાય, નહીં ચક્ર ત્રાસે.
 આની ઝગિએ, શયના જાણ્યા પાંગ; ૨૯
 સુકાને ચક્ર બપથી, રાણુ આજ.
 ઝાગિ દુઃખ દેખાને, અંબરીય રાય; ૩૦
 સ્તુતિ કરી ચક્રને, નમિયા ॥ પાય.

અંબરીય ચક્રની સ્તુતિ કરે છે:-

અમિ સર્વ ચેદ્ર જળ, ભૂ ને આકાશ; ૩૧
 વાયુ ઇંદ્રિયો આદિ, રુદ્ર રૂપ ખાસ.
 હે સુદેહીન સદસપારા, હે મણુ મિયા; ૩૨
 હે સર્વ અજ નાશક, પૃથ્વીના પતિભ.
 રાણ તારો વેગ, ફર ચા ખજામ; ૩૩
 ઝાગિને ના દુઃખ દે, રહેતા આ સ્થળમાં.
 તું છે ધર્મ અમૃત, શય બસે યસ; ૩૪
 લોકપાળ સર્વાતમા, મણુ છે સુર.
 સર્વ ધર્મ કારણ, અધર્મના નાશક.
 ત્રિલોક રક્ષક તે શુદ્ધ, તેજ પ્રકાશક. ૩૫
 અદ્ભુત કૃત્ય તાર, ને શુદ્ધ છે તું
 રાખ ઝાગિને બળતા, પ્રણમું હું હું.
 હે બાણીપતિ મણુ, મહિમા ॥ અપાર; ૩૬
 કાલકરણ પામતું, છેતું કોટું સાર.
 મણુ ભાદિ પ્રેમે, કરે સર્વ નાથ;
 દેવદાનવ કૈભે ચેરી, આપે બહુ ત્રાસ. ૩૭
 કહી મેં કાન પુણ્ય, યજ્ઞ અને યાગ;
 કીધાં હોય પ્રેમ સંહિત, સદાસુનિ રાખ. ૩૮

પ્રાણાણ બે શ્રેષ્ઠ છે, માનિયે પરાપૂર્વ; ૪૦
 તેનું રક્ષણ કરે પ્રેમે, આપોનું સર્વ.
 હે ભાગવન મણુ, થયા હો પ્રસન્ન; ૪૧
 સંતાપ દાળેા સુનિના, તેડા સુદેહીન.
 શ્રી શુકે ઉવાચ:-
 જ્યેમ સ્તુતિ ચક્રની બાજા, અંબરીયે કીધી; ૪૨
 દુઃખ આલપ દુર્વાસાની, કરી સદા લીધી.
 કર ભેડે ભેડી, સ્તવન રાગતો કર્યું; ૪૩
 ભક્ત રાજ વચન શ્રી, ચક્રે કૃત્યું.
 રાખ્યો દેહી દુર્વાસાને, દંબ યાતો; ૪૪
 ઉગ્રાએ અંબરીયને, શ્યામે ભતો.
 જ્યેમજ ભક્તને સંકાપ, કીધી શ્રીનાથે; ૪૫
 આશું ચક્ર સુદેહીન, હરિને હાથે.
 ઝાગિને દેહ મુકીને, વૈકુંઠ ચક્ર ભાય; ૪૬
 તવ અગ્નિ નંદનવે*, સુખ બહુ થાય.
 યવ્હી સ્તુતિ મુખ, અંબરીય ભાલે; ૪૭
 નથી કોઈ તાપસ, દુર્વાસાને તોલે.
 શય અંબરીય બાળે, સુખે દીનલાણી; ૪૮
 કરણુ કરાને સુને, દીની જાણી.
 સ્વામી અકળ રૂપ છે, તમા રુદ્ર અંશ; ૪૯
 મજૂ રીમે રક્ષા કરે, મજૂ વંશ.
 જોવું કહી રાગતો, કીધું પૂજન; ૫૦
 કીધી આસ્તી, ઝાગિનું ત્યાં સ્તવન.
 સંતોષી ઝાગિના, મનના કોષ દાખા; ૫૧
 વિનય યુક્ત કરી, પૂજા પાદ પખાલ્યા.
 તહાં અંબરીયે કીધી, સ્તુતિ અનેક; ૫૨
 ભેડ પાણુ ભેડી, લિધિએ વિવેક.
 તવ સંતુષ્ટ હવા, દુર્વાસા પ્રત્યક્ષ; ૫૩
 કીધું પારણું બેસીને, અજ ભક્ષ.
 દુર્વાસા* જમાડ્યા, જોગન જાન કીધું; ૫૪
 પછી ભક્ત અંબરીય, સુખે અજ લીધું.
 બહુ અશ્લીલ હરિને, દુર્વાસા પદાચો; ૫૫
 જોકાદશી તાણુ, મહિમા વધારી.
 કહે અંબરીય, જોકાદશી જે આરાધે; ૫૬
 શ્રી વિપુલ્ય તેને, વૈકુંઠ વાસ આપે.

* દુર્વાસા કહે છે-અહો! ભગવાનના દરોશી યોગીશ મેં આજ
 ન દીધી, કમજ છે અપારાધી છતાં પણ તમે. મારે બહુ કષ્ટો છે.
 બહુલોના પતિ ભગવાનનું ભજનને મદલ કહ્યું છે, જોવા ચાલુ લેખો
 ને કહી ન કરી શકે અને ન તલ શકે એવા કપા પધાર્યું છે કે રાત્રી
 મારી અપરધ નહિ જાણવું તમે મારો માણુ બચાવ્યો, એ મારાપર
 અનુચ્છ કર્મ છે. તેનું નામ સામળવાણી પુત્ર નિર્જન શાય છે, તે
 ભગવાનના દાસ લેખને કોય યુગાર્યું દુર્લભ રહે.
 † સુદેહીન ચક્રના ભણી પાછા આવતાં દુર્વાસાને જ્યેમ વર્ષ થયું હતું.

* "મહી શિક્ષા દુર્વાસા પ્રત્યે દયાળો." આ લીધી મુખીની વાત લેખા.
 અપારામો આશુ મહી છે, તેપણુ જાણી આ અંબારીય પુત્રામહીન બેસી છે.

વસતુ
વેદુઃમાં વાસ વિષ્ણુજી આવે, તું સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
કર નેહી ભટ વણ્ણ ભણે, હવે પંચમ પુર્ણ અધ્યાયરે. ૫૭
હતિ શીમદ્ભગવતે નનમસ્કર્ય પંચમધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૬ શ્લોક

કંડુ કં કું-રાગ મહદ્દાર
શુકજી બેલેરે, પરીક્ષિતરાય સુણ કથા;
કથા સાંભળતાંરે, લાય ભવોગવની વ્યથા. ૧
હુર્વાસાથીરે, અંબરીષરાય રાખ્યો હરી;
શાસ પોતાનોરે, ભલ્લોને કરણા કરી. ૨
એકાદશી મતનોરે, મહિમા પ્રભુએ મોટો કહ્યો;
બેઠો વેમાનરે, અંબરીષરાય ઉદયો. ૩
ભ્યેષ્ઠ યુગનોરે, રાયે રાજ્ય આપ્યું વળી;
વિષ્ણુ કુપારીરે, દુઃખ આરત સધળી ટળી. ૪
નુપ અંબરીષરે, રાજ્યતણ વનમાં ગયા;
દેહી સાધનરે, તપ કરી નિભેય થયા. ૫
ત્યાં વૈમાનરે, એકલું શ્રીભગવાનજી;
શીમે વૈકુંઠરે, આલ્યા અંબરીષ રાજનજી. ૬
હવિએ કર્ણાયેરે, નિવાસ આપ્યો સ્વર્ગમાં;
તહીયાં વસેરે, ભક્ત જનોના વર્ગમાં. ૭
અંબરીષ એકાદશીરે, ભાવ કરી જન ને કરે;
તેના પૂર્વજરે, સમસ્તનું પોતે તરે. ૮
એકાદશીમતનોરે, મહિમા કહ્યો ભય નહીં;
એ મહામતનોરે, ઈશ અમર છલે સહી. ૯
વિષ્ણુ યુગમાંરે, મતકન્યા રહી છે વસી;
મહુ મતમાંરે, ઉત્તમ મત એકાદશી. ૧૦
ને આચરતાંરે, ભવદુઃખ સમળાં વામીયે;
મીતિ યુગારે, વિષ્ણુચતુરને પામીયે. ૧૧
શય અંબરીષનેરે, કરણા ભેમ છીધી હરી;
તેમ સ્વર્ગમાંરે, રહે ભક્ત, સાંનિધ્ય હરી. ૧૨
બોધ્યા પુરાણીરે, શીતલ ધરજો ચિત્તામાં;
રાજ્યપ્રાકીરે, અંબરીષ રાય ગયા વનમાં. ૧૩
અંબરીષનેરે, ત્રણ પુત્રી રાય છે સહી;
ભ્યેષ્ઠ યુગજરે, રાજ્યાસનને બેઠો તહીં. ૧૪

* આ છંદા અપવાદમાં અંબરીષનો વેશ કહ્યા પછી રાજાદણી તે માંધાતા સુધી ઇન્દ્રવજ્રનો વેશ અને તેમાં પ્રવર્તને લીધે માંધાતારની દીકરીમાના પતિ સોભી સુભિની કથાને પ્રવર્ત કર્યો છે.

† “રાજ્ય મુકી રે, અંબરીષ રાય તમા વનમાં” એ લીધી સુધીની વાત મૂળ ભગવતમાં લખવા અપવાદમાં છે.

‡ વિષ્ણુ, કંદમાન અને રાય એ ત્રણ અંબરીષ રાજના પુત્રો હતા. તેમાંમાં વિષ્ણુને પુત્ર પૂર્વધ્ય અને તેનો પુત્ર સ્પીતર રવો. રવિને મોટું હોત તો દેવ, તેથી માર્ગના કરતાં અવિરા તપવિન રવીતરની કીર્તિ અવિરાતવાળા પુત્રો હતાજ કયા હતા. એવા અવિરાના પુત્રની અવિરાવાળા કીર્તિની ઉત્પત્તિ થયા હતા, તેથી અવિરાસ અને રવીતર એવાના પુત્ર હોવા હતા એ સુવિધ અવિરાવાળા શાસ્ત્રીઓએ માન્યમાં મન્ય (પ્રમુખ) માન્યા છે.

ઘણી તેહનીરે, વંશાવળી હવી છે ત્યાં;
દશ પુત્રશ્રેરે, પરિવાર હતો જીવનમાં. ૧૫
ઈક્ષ્વાકુરે, રાય વૈવસ્વત* પુત્ર રે;
તેને સોંપુંરે, રાજ્ય લીલા ધર સૂત છે. ૧૬
તે ઇન્દ્રવાકુનેરે, સેય પુત્ર હવે સહી;
મહા બળીયારે, શોભા નવ જાયે કહી. ૧૭
એ સો પુત્રમાંરે, પચીસ આર્ધાવતમાં;
રાજ કરતાંરે, પચીસ પશ્ચિમ દેશમાં. ૧૮
વિકુક્ષી ને નેમીરે, ત્રીજો દંડક રે;
મધ્ય દેશમાંરે, રાજ કરતો હતો તે. ૧૯
બાકીના દક્ષિણરે, ઉત્તર દિશા વિષે;
રાજ કરતાંરે, હરિનું ક્યાન ધરે. ૨૦
એક સમેરે, પિતુને દિન આલ્યો જહા;
ઇન્દ્રવાકુએરે, ભ્યેષ્ઠ યુગને તેલ્યો લદા. ૨૧
આને શ્રાદ્ધજરે, પિતુનું આપણુ કીણ્યો;
પિંડ દાનજરે, પિતુને હરિને રીતવિશે. ૨૨
માટે વનમાંરે, દીકરા તમા સાંધારે;
શુભ મુગનોરે, પવિત્રપણે વધ કરે. ૨૩
શુભ વેધીરે, શીમે લાવે હાં;
પિતુ આભારે, આશાએ ભર્યાં પછી જ્યાં. ૨૪
પિંડ દાનજરે, કરીને પૂર્વજ તારીએ;
પિતુ સુખ પાયેરે, યશ મહિમા વધારીએ. ૨૫
એવું સાંભળીરે, પુત્રજ ગયો વન વિષે;
ધનુષ બાણનારે, બાધા ભર્યાં છે અક્ષરે. ૨૬
મહા વનમાંરે, આલ્યો સાંધી બાણને;
હણી મુગનારે, તત્કણ લીધા મારુને. ૨૭
મુગ માંસજરે, એકલું કીધું બહુ;
એક પાત્રમાંરે, રાજપુત ભરતો સહુ. ૨૮
માંસ દેખીરે, વિપરીત વાત પુત્રને ઘણી
ક્રોધા પીડેરે, શુભ યુધ તેનાં સા ઘણી. ૨૯
રાજપુતજરે, અન્યાય પોતે આચરે;
હર્ષ તેમાંથીરે, શરાહુ એક ભસણ કરે. ૩૦
તેણે કરીરે, અપકિત માંસ સધળું થયું;
રાજકુંવરજરે, ચિત્ત લણુ એક નવ રહ્યું. ૩૧
વનમાંથીરે, રાજકુંવર ઘેર આપીએ;
મુગ વેધીરે, મેદ તેનું લાવીએ. ૩૨
ઇન્દ્રવાકુરે, તેલ્યાં છે ન્હાય નાંતરી;
શ્રાદ્ધ સારવારે, બેઠો છે અપરંક આદરી. ૩૩
માંસ દેખીરે, ઉચ્છિષ્ટ છે મળિયો કહ્યું;
તેણે સાંભળીરે, કુંવરનું માં ઉતરી ગયું. ૩૪

* વૈવસ્વત મહાને ઈકે આરતી નાચીમાંપોતે તે થયા હતા

† વિકુક્ષીને માલતી કહી છે, તે જ અને નજરી પવિત્ર ત્રાસ લાંબ

અન્ય* પિંડેરે, પિતૃ વૃક્ષ કીધા સહી;
તેહ પુત્રનેરે, દેશવટો દીધા તહીં.
ઈશ્વાકુરેઈ, રાજ્ય મૂઢી વનમાં ગયા;
મહા તપશીરે, ઓવિહને આરાધી રહ્યા.
એવું સાંભળીરે, વિકુક્ષિ પાછો આગ્યો ત્યાં;
નિજ તાતપુરે, રાજ્યાસનપુર છે જહાં.
વિકુક્ષિરે, નામ પૂર્વે હતું સહી;
બીજું શાશાદરેઈ, નામ સંભાળિએ કહી.
(પછી) તે રાજના પુત્રનેરે, પટ્ટાભિષેક યજ્ઞિએ કર્યો;
મન્ન પાળીરે, મહિમા થયા વિસ્તર્યો.
વિકુક્ષિપુત્રનારે, ત્રણ નામ કારણે પડ્યાં;
પુરંજય ઇશ્વાહરે, કકુલસ્ય જન્મે વિસ્તર્યો.
તેવું કારણરે, કહું રાજ્ય હુણો તમે;
સુદની મધ્યેરે, આર કાર્ય કીધાં એકસમે.
એક સમયેરે, દેન દેત્ય મહાસુદ કરે;
સુર હામીરે, દેત્ય શૂરાતન મન ધરે.
રાજની સહાયતારે, દેવતાએ આંગી ત્યાં;
રાયે કહુંરે, ઇદ્ર વૃષભ ચાયે જો દ્યાં.
તેપર સ્વાદીરે, કરે હું પ્રેમ ધરી;
પછી સુદ આરંભરે, સહાય કરે પ્રેમ કરી.
ઇદ્રે ના પાડીરે, દેવ સર્વે દુઃખીયા થયા;
મળ્યે કહ્યાથીરે, પોડીયો શક ગમ્યા.
તેણી વેળારે, ઇદ્રની સહાયે રાજા ગયે;
કહું મહા સુદરે, રાક્ષસ સાથે દુઃખી થયો.
તપ શીમેરે, ઇદ્રે વૃષભની કાયા ધરી;
ઇદ્ર વાહનેરે, બેઠો રાજ્ય આસન કરી.
તે ઉપરે, અસ્વાર થઈ દાનવ ભારીયા;
રિપુ ઇદ્રનારે, રાક્ષસ કુલ સંહારીયા;
દિવ્ય ધનુષ ધરીરે, લીધાં બાણ હાથમાં;
ગર્જના કીધીરે, દેવ દેવ સાથમાં.
વિષ્ણુ તેજરે, પ્રવેશ પામ્યું ત્યાં;
દેત્ય સૈન્ય વેળુરે, ગઠગઠ્યો સહજમાં.
ઉસુદ સુદરે, રાજ્ય ગળકયો બહુ;
માલે વિધ્યારે, દેત્ય ને દાનવ સહુ.
કંઇક કાપ્યારે, કંઇક પાતાળે પેઠા;
કંઈ યમપુરીરે, જઇને સહેજે બેઠા.

વૃષભ કપિરે, તે કકુલસ્ય થયે;
એવે નામેરે, રાજ્ય વિખ્યાત હવે.
તેહ રાજાનેરે, વંશ ઘણો હવે.
એમ શુકલએરે, પરીક્ષિતને વાણી કહી.
એ પુરંજયનોરે, અનેના પુત્ર થયે;
તેનો પુત્રરે, પુત્રુતો વિશ્વંશી* હવે.
છઠ્ઠી પેઢીએરે, કુવલયાશ્વ રાજ હવે;
મહા પરાક્રમીરે, શુભ નથ ભય કહ્યો.
સહુત્ર એકવીશરે, રમ્ય પુત્ર તેના હવે;
મહાભળીયારે, સ્વરૂપ શુભ અવનવા.
એકવિશ સહસરે, પુત્ર લઈ ચઢ્યો;
ઉત્કલમિનરે, રાજા કરવા હુંધુ અસુર હવે.
હુંધુમાર નામેરે, જગમાં જશ પાળ્યા;
પણ પુત્ર સર્વેરે, હુંધુએ મુખાભિયો બાળ્યા.
ત્રણ પુત્ર રહ્યારે, દદાશ્ય ને કપિશાશ્વ;
બીજે એક મોટારે, રહ્યો છે ભદ્રાશ્વ.
દદાશ્યનો હર્ષશ્વરે, તેનો નિહુંમ તેને બહેણાશ્વ;
કુશાશ્વરે, તેનો સેનજીત તેનો યુવનાશ્વ.
એ મહારાજારે, યોવનાશ્વ પરાક્રમિ હવે સહી;
મહા બળિયારે, કીર્તિ નવ ભયે કહી.
તેહ સાગરે, નિઃસંતાન હતો તહાં;
ભૂપ આભ્યારે, સુનિવર ધરા કરે જહાં.
એક પામીરે, સૌ સહ જવ વનમાં ગયે.
દયા આણીરે, યજ્ઞિએ ઉપચ કરે.
ઇદ્ર ઇશ્વરે, કહાવી કેનિએ જ્યાં;
પુત્ર યાગેરે, યજ્ઞશીલેરે મહાં.
એક દિનરે, રવ કેનિએ ઉગ્યો;
વૃષભાગીરે, તેણે સૌ સહુ વધે.
યજ્ઞ સ્થાનમાંરે, સુવેદ્ય અવિચારી.
મંગેઈ જતરે, દેવને અતિ ઘડું.
વૃષભાગીરે, સૌને તેજ મુનિ વડું.
તેણે સર્વેરે, જલે રહ્યો આદ્યેય જા.
એક વેળેરે, કરજ પ્રથમ મન ને.
સર્વે કીધીરે, પ્રણતે દેવિએ.
સર્વે કીધીરે, બીધું છે.
સર્વે કીધીરે, સર્વે.

પરે દશ
બી વરે
વારે દીન

પુત્ર કાઠ્યોરે, કુળ ક્ષાદી વેગે કરી; ૭૫
પય પાન વિનારે, રહ્યો બાળક દુઃખ ધરી.
તેને દયા કરીરે, છદ્દે ધવકાળી આંગળી; ૭૬
તેને માનજરે, માંધાતા સંગા વળી.
તે માધાતારે, રાજા ચક્રવર્તિ હવેર; ૭૭
યજ્ઞ મહિમારે, પૃથ્વીમાં કીધો નવો.
માંધાતાનુંરે, નામ વળી ત્રસદસ્તુ હેનું.
રાવણાદિરે, કુલે તેથી, કારણ એ મોટું.
શપ્ત કીપરે, નવખંડે પૃથ્વી સહી; ૭૮
તેપર રાજરે, માંધાતા કરતો તહી.
બહુ ધસારે, કીધા પ્રેમ સહિત; ૭૯
જડે જશ વ્યાપ્યારે, ધર્મ આયે સાધું કિત.
સૂર્ય ઉગેરે, આસા વતે ત્યાં સુધી; ૮૦
માંધાતાનીરે, જશ આસા સવે વ્યાપી.
તેને સંતતિરે, પુત્ર ગણ* હવા સહી; ૮૧
પચાસ કન્યારે, સ્વરૂપ નિધાન સુંદરથઈ.
એક સમયેરે, સૌભરી સુનિવર કદા; ૮૨
સરિતા માંહિરે, સ્નાન કરવા ઋષિજ ગયા.
ઋષિએ કીડુંરે, મત્સ્ય સંગ કરતું તહાં;
સરિતા વિધેરે, સ્નાન કરતું સુનિજામાં. ૮૩
દીઠા મીન સંગરે, કામ ઋષિને વ્યાપ્યારે.
માન્યાતા પાસેરે, ઋષિ ત્યાં ચાલવા ગયા. ૮૪
ઋષિ સૌભરીરે, કામાતુર હવા સહી.
પચાસ કન્યાતુરે, પાણીક્રિડણુ કીધું તહીં. ૮૫
તે સંગયારે, ઘણી વિલાસા કીધો કાળી.
સર્વ કન્યારે, સૌભરીએ કીધી સુખી.
સર્વે શાયરે, ઋષી રંગે રમે; ૮૬
તપ સંપતિથીરે, પત્ની સર્વ તેને નમે.
ધરની મધ્યેરે, દ્રવ્ય લીલા અપરપાર; ૮૭
ગાગા બગીચારે, તળાવે નિર્મળ જળસાર.
સૌગંધિક કમળરે, સરસરે ભાગિયાં; ૮૮
શય્યા આસનરે, વસાબુષણુ વિરાટીયા. ૮૯

* એ માધાતાને શયનિકરૂં પુત્રી નિદ્રાપતીથી યુગ્મસ્થ, અંબરીષ અને સુસૃદ નામે ત્રણ પુત્ર થયા.

† સૌભરી કવિ માધવાની કીધા મેવાથી અમરથર થવાને લીધે એક કન્યા માનવા ગયા. માંધાતાએ કહ્યું કે, સ્વર્ણનર્મણ જે કન્યાની તમારાપણ ઉપ્પાદાય, તે કન્યા દેવા. સૌભરીએ વિચાર કર્યો કે, સંગિને વદ્ધ તેના ઋષિય દેવ છે, યાજ્ઞ સતીમાં કરચવી પડી છે, પિતાં આવી ગયાં છે, ચાણુ પુત્ર કહી છે, તેથી રાજાએ આ પાકવા ભેગી જ પાન કહી. કાણુ જે આ મેળાણે માત્ર સ્વરૂપને જોઈ કન્યા અને વર ને નહિ, માત્ર સૌભરીને જોઈ કન્યાને જોઈ રૂપ કરી અંત પુરુષાં ભરે. પછી તે સુંદર રૂપ કરી દરપણ સારી અંતપુરુષાં ગયા. કન્યાઓ તે ઋષિના રૂપને જોઈ મોઢાં મોઢાં દરવા લાવી પછી સર્વે સૌભરી કવિને પ્રેમ કરી.

ચંદન લેપનરે, બધાં લુભો લ્યાં અવનવા; ૯૦
લોજન પદાર્થરે, ભાતભાતના ત્યાં હવા.
દાસ દાસીરે, ઈદ્રાણી સરખી શોહિ; ૯૧
શલ્યુરારે તેનારે, સુનિનાં મન કોહિ.
ગંદીજનરે, ગાયેન ગાય પ્રીતિ; ૯૨
ગાંધર્વ ગાયરે, શોભા નિલે નવી નવી તે.
માંધાતા નેહરે, રાજ રથો મનમાં; ૯૩
વિરમ્ય પાશીરે, ગર્વ તાપ્યો તે શલ્યમાં.
ધર શોભારે, સી પુત્ર ને દાસી દાસ; ૯૪
રંગે રમેરે, સૌભરી ઋષી વિલાસ.
તુષિ ન થાયરે, વિષય નવ ભોગવતાં; ૯૫
જેમ અશિરે, તુષ ન થાય દુત લેતાં.
એક સમયેરે, ઋષિજ જ્ઞાન વિચારતાં; ૯૬
મત્સ્ય સંગથીરે, ઉદય થઈ આ વારતા.
તેથી માયામારે, મન મારું લેહી રહ્યું; ૯૭
સત્ય તપનરે, પુરુષમત સમણું ગયું.
એવું બાણીરે, સંસાર મેં તજ્યો સહી; ૯૮
આ માયારે, સંપણીમાં સુખ છે નહીં.
હવે દેહસાધનરે, આપણું પૂરણ હરિ; ૯૯
મારે માયારે, ભાગથી છૂટું ફરી.*
જ્ઞાન વાર્તારે, સુનિજો વિચારી બહુ; ૧૦૦
સંસારમારે, દુઃખનું કારણ સહુ.
સંસાર આરે, અસાર છે બહુ ભુંડા; ૧૦૧
તેને કામ આપ્યોરે, કારણ ગણી કરો.
એ ત્યાગરે, તેથી થાઈ નિષ્કાપ; ૧૦૨
એમ ઉપનારે, અંતરમાં વરાગ.
પછી ગયા વનમારે, સુનિવરે તપ કીધું બહુ. ૧૦૩
સંસારનીરે, માયા સુનિજો ઉઠી સહુ.
ઉચ્ચ તપથીરે, પ્રભુ આવી પ્રસન્ન થયા; ૧૦૪
હરિ દર્શનથીરે, માયાગોહ સુનિજા ગયા.
વર આપ્યોરે, વિશ્વેશ્વરે કરુણા કરી; ૧૦૫
ઋષિ થયા નિર્મળરે, અંતર્યામી હવા હરિ. ૧૦૬
એવું બાણીરે, સંસારથી જે કોસાર.
હરિને ભજતારે, પ્રભુ સંધ કરવાનું કરે. ૧૦૭

* મુદ્ધુ પ્રજ્ઞે દાસ્ય પરીવેશાગોત્રો સંગ સર્વયા છાદી રંગો મેલ્યે. હન્દિયોને પ્રાપ્ત ન થયા ને મેલ્યે. એ કદાચ દાસ્ય પરીવેશાગોત્રો સંગ કરતો હોય તે ઉપર સંગાંથી ધર્મ પાળનારા સાધુઓનો ને કરતો. હું માલગતો સંગ મેલ્ય પચાસરૂપે થઈને તે દરમાં સો સો પુત્ર ઉત્પન્ન કરીને પાંચદશ રૂપે થયો તેવું પણ માલના ગુણોથી ભુલિ દરાયને લીધે અને વિધેયને પુત્રધારરૂપ માનવાને લીધે આ સંગ પરીકર સંગાંથી કરી કરવાના મનોરથના અંતને પામતો નથી. એ પ્રમણે ધરમાં રહેવાથી વેરણ ઉત્પન્ન થતાં ઋષિ વનમાં ગયા.
† સુનિ વનમાં ગયા, તેની સાથે તેની સતિને પણ ગઈ. પણ તપ કરી ભાતભાતે પરમાત્માનાં મોઢાં દોષો. એ પ્રમણે પતિને મિશ્ર મણેદો મેલ્ય સીંગા પણ પતિના પ્રજાપતી પ્રેમને પામી.

કરુણા સદય કરે શ્રીમણુજી, તું સાંજના પરીક્ષિત સમયે;
કર ભેડી ત્રિપ્ર વક્ષમ ભણે, હવે પછોધ્યાયારે. ૧૦૮
- ઇતિ શ્રીમદભગવતે નવમસ્કથે ચરોધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥

અધ્યાય ૭ ચો*

કણ્ડ ૭ ચું-રાગ સામેરી

સૂત પુરાણીક ઉચ્ચરે, સાંજળો ચીનક મનિરાય;
શુકદેવ પરીક્ષિતને કહે, એ નવમસ્કંધ કથાય. ૧
શય માન્યાતાને પુત્ર છે, શુભ ત્રણ છે નિરધાર;
એક અંબરીષ પંખીને પુરુષસા રાત, સુસુકુંડ નીલે સાર. ૨
અંબરીષ રાયની ઘણી, વૃંશાવળી હતી ॥ ત્યહિં
એ પછી અંબરીષ ભક્ત જેવો, ભક્તમાં ગણાયો જગભાંડે. ૩
પુરુષોત્તમો ત્રસસ્તુ, તેનો અનરવ્ય હવે કુમાર;
તેનો હૃદય જાણવો, તેનો અરુણ પુત્ર નિરધાર. ૪
તેને નિર્બંધ તત કહેવાયો, તેને સત્યતત પરમ દયાળુ;
એ સત્યતત શબ્દ તે, પિતા હરિચંદ્ર ભૂપાળ. ૫
તે સત્યતતનું નામ ખીજું, ત્રિચંકુ છે ત્યાંય;
તેની વસિષ્ઠના શાપથી, આંદાગતણી થઈ કામ. ૬
તે શયે જવન વિષે, એક સમે વિશ્વામિત્ર ઋષિ પરિવાર;
દુઃકાળના હુલેકા મારે, ત્યાં છતાં જો નિરધાર. ૭
તે કારણથી આનાવૃદ્ધિ હતી, દાદશ વર્ષ થયેત;
તેણે ઘણીવર્ષો દુઃખ પામી, ઋષિ સિદ્ધ સાધુ સંત. ૮
રાજા નિર્બંધનના પુત્ર જે, ત્રિચંકુ છે ત્યાં જેકા
દુઃકાળ કેરી વારતા, તેણે કયાં ઉપાય સ્વદેહ. ૯
તે રાજાને આંદાગતો જે, હવે છે અવતાર;
ઋષિ વિશ્વામિત્રે તંપ્રાખળે કરી, તેનો કયાં ઉદ્ધાર. ૧૦
તે ભૂપને સ્વર્ગે ચોકલ્યો, એવો ઋષિ તપનો પ્રતાપ;
ત્યારે દેવતાઓ વિચાર્યું, એને વસિષ્ઠના છે શાપ. ૧૧
તારાણ કાઢ્યો સ્વર્ગથી, રાય આભ્યો ભામતો ધણી;
દીક્ષા યદને આપતો બધાં, વિશ્વામિત્રનું કરે સમણ. ૧૨

ઋષિ વિશ્વામિત્રે ગગનથી, આવતો ઈંટો રાય;
ઋષિ 'તિથ તિથ' વાણી વદે, અંતરિક્ષ રહ્યો તે ત્યાંય. ૧૩
ત્યારે વિશ્વામિત્રે તપ બળે, મહીમા નવું આપ્યું સ્વર્ગ;
વેકુંડ શોભા થયે સુંદર, વળી અમરનો જે વર્ગ. ૧૪
પશુ પક્ષી રમ્ય રચના, વિવિધ અમરસ પાણ;
ફળપાત્ર રચના વિવિધ લીલા, રચી ઋષિએ સ્વર્ગસમાન. ૧૫
નક્ષત્ર તારા રવિ શશિસુ, અમર ગણ ગાંધર્વ;
ઉચ્ચ તપના પ્રતાપે, ફરતા હવે ઋષિ સર્વ. ૧૬
તે વારતા અમરે લહી, આભા ઋષિ સાંનિધ્ય દેવ;
તેઓય કોટિ આલીયા, ત્યાં સ્વર્ગથી તતખેવ. ૧૭
અનેક સ્તુતિ અમરે કરી, સુનિવર તણી નિરધાર;
ઋષિ વિશ્વામિત્રે સંતોષ્યા, ત્યાં હવે બ્યભયકાર. ૧૮
સ્વામિત્ર તપને સ્વર્ગની રચના, કરી સર્વ જેકા;
એ દુનિમ સુદિ નિવારે, કહ્યો ને આશ્વે તેક. ૧૯
તમ વચનથી અંકોરાન ત્રિચંકુને, આપણું સ્વર્ગનિવાસ;
અભિલાષ પૂરણ થયે સહી, પૂરણ કૃપા અવિનાશ. ૨૦
એમ વિશ્વામિત્રે સંતોષીને, વસિષ્ઠ ગણી કો બેય;
સ્તુતિ રતન કરી આશા મહી, સ્વર્ગમાં લીધો રાય. ૨૧
વિશ્વામિત્રે નિવારી, તત્ત્વ સ્વર્ગની રચનાય;
અમર સૌ આનંદીયા, બ્ય શબ્દ ત્યાં બોલાય. ૨૨
તેને પુત્ર હવે સિદ્ધ, હરિચંદ્ર નામે ભૂખ;
તેને યેર નારદ આભ્યા, ભગવાન પ્રક્ષ સ્વરૂપ. ૨૩
તેણે વરુણની માનતા, મનાવી સુંદર સામ;
એ પુત્ર અવતરે વીર મુગ્ધને, આયું લોભમાં તેવાર. ૨૪
ભગિદાનમાં આપું તુમને, પુત્ર ને સુમને સાર;
વરુણે 'તથાસ્તુ' ત્યાં કહ્યું, તેથી પુત્ર આભ્યો નિરધાર. ૨૫
તે યત્નપૂરવની કૃપાથી, હવે રાહિતાન્ધ નામે બાળ;
તારાલેખની આનંદ પામી, મન પ્રસન્ન હવે ભૂપાળ. ૨૬
નિત્ય વરુણ આયે સમ્યક્દારે, વાહીને પાછો વાળે;
એમ કરતાં બહુ દિવસ ગયા, તત્ત્વ અવરુણે રાહિતાન્ધ બાળે. ૨૭
પછી રાહિતાન્ધ નાંઠો ભુવનથી, સાંજળો સાચું રાય;
પરીક્ષિતને શુકલ કહે, હરિચંદ્ર કેરી કથાય. ૨૮

* આ સાતમા અધ્યાયના માધાતાના વંશમાં પુરુષોત્તમની તથા હરિ-
ચંદ્રની કથા વર્ણવી છે.

† માંતાતાના ઉત્તમ પુત્ર ને અંબરીષ હવે, તેને તેના દાદાએ પુત્ર
કરી રાખ્યો હતો એ અંબરીષના પુત્ર ચોવનાથ થયે, અને તેનો પુત્ર
હારીત થયો એ અંબરીષ, ચોવનાથ અને હારીત એ ત્રણ માધાતાના
ગોત્રના મુખ્ય ગણાય છે. માધાતાના પુત્ર પુરુષસા એને પોતાની
નામદા નામે બહેન આપી હતી વસુકેતીના દેવગણ એ નામદા પોતાના
પતિને પતાળમાં લઈ ગઈ, ત્યાં પુરુષોત્તમે વિચૂન રાક્ષસી ધેધઈ કે
જેમો પતી નાંખવા લાયક હતા તેને મરી નાખ્યા પછી નામ પડેલો
તેને વરદાન પ્રાપ્ત થયું હતું કે, આ વાતનું ને કોઈ સ્મરણ કરે, તેને
સર્વથી ભય થયે નહિ

‡ અર્દ્ધથી મોટી ૧૬ કોની વાન સિવપુરામુખ વર્ણવ્યા પ્રમાણે
ઋષિએ લીધી રાખાય છે.

* પ્રમથ એ હરિચંદ્ર અપુત્રવેત હોયો. † પછી વરુણે હરિચંદ્રને
કહ્યું કે તને પુત્ર આપી મરિ છે પુત્ર મારીને મને બગિદાન દે

હરિચંદ્રે કહ્યું-પણુતી પોં પારી નાખવાના હોય તો અમરે નવારે દશ
દિવસ નીકળી બ્ય ત્યારે પવિત્ર થાય દશ દિવસ થઈ ગયા પછી વરુણે
કહ્યું પછી મારણી કરી ત્યારે હરિચંદ્રે કહ્યું કે, આ પશુને નવારે દશ
અથવા તેને પવિત્ર ગણાય. દશ આપ્યા પછી વરુણે પાછી ઉમરણી
કરી ત્યારે હરિચંદ્રે કહ્યું કે, નવારે આના દશ પદો તત્ત્વ ત્યારે પવિત્ર
થાય. દશ પદો ગયા પછી વળી વરુણે ઉમરણી કરી વરુણે કહ્યું કે,
નવારે બીજી વારના દશ અથવા સ્વારે પશુ પવિત્ર થાય. બીજી વારના
દશ આપ્યા પછી વળી વરુણે પાછી ઉમરણી કરી, ત્યારે કહ્યું કે,
સુચિત્ત્વ બંધતો પશુ જેમણે સ્વર્ગમાં સર્વર્થ ગણાય ત્યારે પવિત્ર થાય.
એ પ્રમાણે પુત્રના પ્રેમમાં બંધાવે કથા કરતા રાખ્યો ને ને સમ-
જનો વચ્ચે કહ્યો, તે તે સમજાવી વરુણ દેવ વાદ લેખ રહ્યો. ‡ બા.

રાય હરિચન્દ્રને હવેા ત્યાં, જીવોદરને* શેગઃ
તેણે રાજ્યનું સૌ સુખ ગણ્યું, ને સકળ લોગ સંધેગ. ૨૯
નિજ વાતનું એવું હાંખ સુણી, ચેર પાછે આવતો તનઃ
ઇન્દ્રપ્રતિભેષ દીધો વનમાં, તવ ન આભે નિજજીવન. ૩૦
૬ વર્ષ સુધી શેહિતાશ બેઠકી, આભેાંજે નિજધામઃ
પિતા સાથે મળ્યો પ્રેમે, ક્યાં કેટિ પ્રણામ. ૩૧
સાહસિક રાજા હવેા, હરિચન્દ્ર મહા સત્યવંતઃ
તે સત્યથી ક્ષણે ન ચૂકે, તેને મળ્યા શ્રીભગવંત. ૩૨
હરિચન્દ્રરાયે નરમેષ યજ્ઞનો, પ્રારભ માંજો ત્યાજીઃ
તે અર્ધે યુગ્ધે પ્રાકાશ્ય, વેગેાનો લીધો યજ્ઞ મોહ. ૩૩
ગમીશ લક્ષ્મી પુરુષ છે, તે હોમવાને કાળઃ
પૂણ્દ્રોત્તિ માટે હોમવા લીધો, બહુ દ્રવ્ય ખર્ચી રાજ. ૩૪
હોતા વિશ્વામિત્ર, આચાર્ય થઈ બેઠા નરપારઃ
જામકે અધર્મ યથા, વસિષ્ઠ બ્રાહ્મ સાર. ૩૫
અપાસ્ય રૂપી ઉદ્દગાતાઃ, એમ કરે યજ્ઞ કાળઃ
યજ્ઞ કાર્યથી પ્રસન્ન થયો, સ્વર્ગનો શાક રાજ. ૩૬
યુગ્ધે પ્રાકાશ્ય પુત્રની, કયા ને અનુષઃ
તે વિશ્વામિત્ર આપ્યાનમાં, કહીએ પરીક્ષિત ભૂષ. ૩૭
પછી વિશ્વામિત્રે રાયને, કહ્યો અભ્યાસ જ્ઞાન વિચારઃ
એ જ્ઞાનના પ્રભાવથી, માર્ગો માયા મોહ અલંકાર. ૩૮
પુત્રની જળ તેજ વાયુ, આકાશ ને અલંકારઃ
એ સર્વેનું બળ કયું રાહજ, ધરીને જ્ઞાન વિચાર. ૩૯
અહંતત્વ દશા એકલી, રાખી રાયે પાસઃ
ગુહ જ્ઞાન વૃત્તિ થકી, બાહ્યનું અજ્ઞાન બે દાસ. ૪૦
પછી મોક્ષાનંદ દશા મધ્યે, રાય કહે આનંદ દલસેલઃ
સુખરૂપ જ્ઞાન એકલું રાખી, કરે બ્રહ્મમંજેલ. ૪૧
વસીજી
બ્રહ્મમંજેલા કરે જ્ઞાનમાં, વિશ્વામિત્ર કૃપા કરીઃ
સાતમી અધ્યાય હવેા પુરુષ, સાધુજન ભણે શ્રીહરિ. ૪૨
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે સ્કન્ધોત્થપઃ ૫૫ ॥

અધ્યાય ૮ મોહ

કંઈકું ૮ સું-રાખ રામમી

શુકલ ભોલે સંભળા રાયલ, હરિચન્દ્ર પુત્રની રમ્ય કથાયલઃ
નરમેષ નામે કીધો રાયલ, રાય તેહકીયે સચો મગ્ધલ. ૧

* નવજી હરિચન્દ્રને રાષ્ટ્ર કાપી જીવોદર રેગ થયો દરોઃ
† ઇન્દ્રે શેહિતાશને ૬૫૬ ક, તીર્થયાત્રા કર્યા અને પુષ્ટિમાં ફરડે
જે ન હતામ કે. આ કવરથી શેહિત પાછો એક વર્ષ સુધી વનમાં રહ્યો
જે ન પ્રમાણે બોલે, તીરે, થોડે જગે પાંચમે વર્ષે પાસુ રહ્યો પ્રાકાશ્યના
નાણી આપીને ઇન્દ્રે તેને નાજ પાડે. [મ, કા.]

† શેહિત પેર અવસ્થા દોને, તે વર્ષને રચ્ચમાં બળજબતે નામના
પ્રકાશ્ય પાસેથી તેના યુગ્ધે પ્રાકાશ્ય નામના ડીકરને જીતીલો. એ યુગ્ધે પ્રાકાશ્ય
પાસેથી અકલેશી અગ્નિદાન રેવા સાથે રોગના પિતા હરિચન્દ્રના હાંખમાં
અપરિતે શેહિત હરિચન્દ્રને પગે લાવ્યો. આ આકાશના અધ્યા-
યમાં વૈવસ્વતના પદમી અને તેની દલગ્ન થયેલા સગર રાજાની પુત્રી,
દલગ્ન મનિને અપરાધ કરાવી બળા ગયા તેની કથા છે.

ચાલ

શુભ ધર્મ મારગ શેહિતે આચાર્યો, પિતાધકી અનંતઃ
પછી વન જઈ તપ કર્યું, તેને મળ્યા શ્રીભગવંત. ૨
શેહિતાશને તપ કરવિત* રાજા, તેણે ચલાવ્યું રાજ્યાસનઃ
તે વંશો ભરક ભૂષને, બાહુક હવેા સુખ તન. ૩
તે રાજાં મુચ્યા નીસર્ગો, વન વિષે આવેા બળઃ
બહુ સૈન્ય સુંદર સાથ છે, આનંદ અંગ ન માય. ૪
અનેકાં યત્ન તેના હતા, વન મહિ તેણે કામઃ
વાટ પાંધી વન વિષે, તેમણે ક્યાં મહા સંગ્રામ. ૫
પુણ્ય સુદ કરી રાજાએ, યાત્રુ પમાડ્યા ત્રાસઃ
પછી દુષ્ટ સર્વ એકલ મળી, તે રાયનો કીધો નાશ. ૬
હાહાકાર હવેા સહી, સૌ સૈન્ય નાકું બળઃ
દળ સર્વે લંગ પાગીડું, ને રણમાં પડીયો રાય. ૭
તે રાયને સ્ત્રીએ હતી, સુંદર રૂપ લંકારઃ
તેમાંની એકને ગભી હતી, નિજ જહરખળ મોહાર. ૮
કાંઈ બધા કરવા સાંચરી રચામ, શીક પ્રિત છે કામઃ
તેના ઉદરમાં ગર્ભ છે તે, બળ્યું આવે સ્ત્રિરાય. ૯
સહગમન કરતી વારી રાણી, પ્રતિભાષ કઈ અપિદેતુઃ
શોક્યોએ લીધું એર તેને, કારણ ક્યાં એવ. ૧૦
શેહિતોએ સંપ કીધો પછી, અપિદેતુઃથી ઉગરી તરખેવઃ
પણ એર શેહિત પુત્ર જ પ્રગટ્યો, પુરુષ અવધીયે એવ. ૧૧
મહા બળીયો પરાક્રમી રાય, સગર તેહનું નામઃ
સંસાર મહિ અવતરે તેણે, ઉત્તમ કીધાં કામ. ૧૨
તેસર રાયને કૃપા કીધી, સાક્ષાત વિશ્વાધારઃ
સગર મહીપતિને હવા છે, સાંઠ સહસ્ર કુમાર. ૧૩
તેહ સગર રાજાએ પિતાનું, વાળવા ચેર નિદાનઃ
અનેક યાત્રુ સંહાર્યો, બહુ દેવ્ય ને મહા બળવાન. ૧૪
અનેક રાસક ક્યાં પરાજય, ક્ષત્રી જીત્યા સર્વઃ
ને મહા બળીયા પરાક્રમી, તેમણે તત્કાલા મનના ગર્વ. ૧૫
દેહલાંઈ હોઈ નાસિકાને, ક્યાં છેદન કહ્યુંઃ
શામા થયા બે બળ કરી, તે સર્વે પમાડ્યા મહું. ૧૬
કેની મૂલ હાલી ક્યાં મુંડન, મરતકેના ને કેશઃ
અનેક ભણે નાસી ગયા, મૂકી પિતાનો દેશ. ૧૭
કોના કર છેદન કરીને, જીવતા સુકથા રાયઃ
એમ નિર્દંટક સગરે કીધું રાજ્ય, સુખ સુખથી ધાય. ૧૮

* હરિવિતે સંપ યત્ર થયો, વંધનો મુકેવ, તેના વિવશ, તેના બ્રહ્મ.

† તે બાહુકનું રાજ્ય સત્પ્રભેષે લઈ લેવાં પોતાની સ્ત્રીએ
નવનંદીમાં દોતો. એ રાજા રહ્યો દોતારી વનમાં મરણ પામતાં
રાણી તેની પાછાસે સાતી થયા તેવાર થઈ. પણ તેને સગર્ભો
ગર્ભે સ્ત્રિએ સતી થવા ઈષ્ટી નહિ.

‡ અહિંથી ના ઈતીહાસ પણ આગવતમાં નથી.
§ એ સગર રાજાએ પિતાના મૃત્યુ બોર્નના કહેવાથી લાલચ, ય
શ, દેવ્ય અને બળર લોકોમાંથી કેટલાકને નહિ મારતાં વિરુપ બના

અશ્વમેધનો પ્રારંભ* માંલ્યો, સગર જેઠ લૂણાળ,
અશ્વની રક્ષાએ મોકલ્યા રાચે, સાઠ સહસ્ર જે બાળ ૧૯
નવાઈ અશ્વમેધ કીધા ને, બાકી રહ્યો એક યસઃ
ત્યારે ઈંદ્ર બધ પામ્યો યજ્ઞ, રોણે તજ્યું રાજ્યાસન. ૨૦
ને યજ્ઞ એ પૂરો થયો, તો નિશ્ચે બાંધે રાજ,
તેથી પ્રપંચ કીધો શકે, મહા ઘોર હતું કાજ. ૨૧
રાજા સગરે શોધાં હય, છૂટે મૂક્યો કરોને પૂજાય;
સાઠ સહસ્રા પુત્ર નીસર્યો, કરવા અશ્વ રક્ષાય. ૨૨
મહા વનગાં તે હય આંગ્યો, સંધ હુલ્યો ધરે તેહ;
સહસ્રાક્ષ અશ્વને લઈ ગયો, હય રાષ સગરનો જેઠ. ૨૩
ધ્યાનપુણે સુનિ કપિલજી, બેઠા કરે છે તપધ્યાન;
ત્યાં અશ્વ બાંધ્યો સગરનો, જઈ શીમે સુરરાજન. ૨૪
અશ્વ બંધન કરીને નાંઠો, ત્યા થકી સુરરાય;
મહાથ ઘઉને રહ્યો છે વન, શુકા અગ્રીયાર બાંધ્યા. ૨૫
અશ્વ રક્ષા કારણે, જે હુતા સર્વે કુમાર,
સગર પુત્ર હાંડે છે શોધતા, નીજ અશ્વને નિરધાર. ૨૬
વન શુકા પર્વત રક્ષા શોધી, ન લાગે કહી બાળ;
અમર સદનનાં સ્થાનક શોધી, બાંધ્યા તાંબાળ. ૨૭
સગર પુત્રે દિશા ચારે, શોધી યોદા પૃથ્વી એક;
અશ્વ મળવા કારણે અતિ, શ્રમ કર્યો તતમેવ. ૨૮
પછી પાતાળમાંહે સાંધ્યાં, અશ્વ સારુ તંન,
સગર પુત્રે અશ્વ કીડી, કપિલને આશ્રમ. ૨૯
કુંવર કૌં કપિ યજ્ઞ, કરવા ઋષિને પ્રહાર;
તપ ધ્યાનથી ભગ્યા પ્રભુ, તપ દીઠા સર્વે કુમાર. ૩૦
ઋષિનેત્રમાંથી પ્રકટ થઈ છે, અતિ કેરી ભવાળ,
ખાળી ભરમ કર્યોઈ સહસ્ર સાંઠ, સગર રાખના બાળ. ૩૧
રેઠ બાંધીને ભરમ થઈ, કૌં પડ્યા પૃથ્વી માંચે,
હાહાકાર થઇ રહ્યો, સર્વ સૈન્ય નાહ બંધે. ૩૨
વૃત્તાત સર્વે સાંભળી મન, હુખી થયો ભૂખાળ,
રાષ સગરને કેશિની સ્ત્રીથી, ધન્યુ ત્યાં શુભ નામ. ૩૩
અસમર્થસ પુત્રનું પિતાજીએ, હન્યું ત્યાં શુભ નામ,
કુટુંબ સૌ આનંદ પામ્યું, હવે વાંધ્યો તે કામ. ૩૪
પુત્ર તે અશ્વની હવે, વળી થયો થયો છે જેઠ;
અસર્ભજન* સગર ભૂંડે, નામ ધણું ઠી તેહ. ૩૫

* અર્થે સુનને કહેવા ઉપાય પ્રમાણે એ સમયે સર્વ નેત્ર અને
દેવલ્પ પરાતપા ભગવાનનું અધ્યમેષ વેગથી પૂજન કર્યું હતું.
† અર્થે શુક પરીક્ષિતને વિરોધ કયું છે, કેટલાએક એમ પણ કહે
છે કે, એ રાજ્યનાં દર્શિનના કોયથી બની ગયા, પણ એ વાત યોગ્ય
તરીકાથી છે. જગતને પંચિત દેનાર કપિલજીએ જેવે ભવલે સ્વયે
અપિન નથી પૂજાવી જતો. ૨૫માં આશ્રાને કદ મંગલે છે જેણે ત્યા
વેલા સામ્ય સાવત્તથી દૃઢ વેલણથી મુગ્ધ થી એકાંચ યજ્ઞનીય
અપાર ભવસંભવે તરી નબ ઓ, તે સર્વેત્ર એ જગતના સૌવા મપિ
લેવેલેત્રે મિત્ર યત્ર વગેરેની બેઠાણે વધી શરી રીતે લખેલાં [પુ.વા.]
‡ અસર્ભજન પૂર્વ જન્મમાં થયેલી હતી તે સંતોષાવે લીધે થેગ
૨૧

તે અનેક બાળક પ્રજાનાં, તેના એકે કરમાં પાલુ,
કુવા માટે જાણી નાંચે, જ્યાં ભય ત્યાં નિર્વાણ. ૩૬
કેટલાક બાળના ચણે ઝડીને, રીંછા સાથે પહોડ;
કેને મસ્તક પાછળ ફેરવી, ગગન માંહે ઉરાડે. ૩૭
કેટલાંકનાં ગાન કરે સહુ, ભંગ દહન કરતો ધામ,
વિપતિ પાડે પ્રજાને સંધ, હણે થયે સર્વે કામ. ૩૮
ત્યારે જીવંત પ્રજા સૌ, તે દેશ મૂકી ભય,
સગર રાણે વાત બાળી, જે પ્રજા દુખાણી થાય. ૩૯
તપ ક્રોધ પામ્યા મન વિષે, રાષ સગર તે નિરધાર,
કુંવર તજ્યો પાતાલજી તે, કાંઠ્યો રાજ્યથી બહાર. ૪૦
અસર્ભજસ લોક બાળ જીવાકી, ફરી વસાવી પ્રજાય,
નિજ નિજ જીવને આવી પ્રજા, સૌ હવે અંગ ન માય. ૪૧
સગરરાયના પુત્રની વરણીને, હતું જીવર યોધાન;
પુત્ર તેના પ્રકટ હવે છે, નામ અશ્વમાન. ૪૨
સગરરાયે મોકલ્યો તેને, અશ્વને જોવા કાળ,
વનદીપ પર્વત શુકા સૌ, શોધી વળ્યો કાણુમાળ. ૪૩
પિતામહનો અશ્વ ન દીડા, પેઠો સમુદ્રના જળ માંહે;
કપિલ ઋષિને આશ્રમે ગયો, સૌ પિતૃ પરીણા જાહે. ૪૪
કાકા અધીગતિ પારીયા, દીઠા સહી નિરધાર,
અશ્વમાન ભૂંડે કપિલ ઋષિની, કરી સ્તુતિ* અપાર. ૪૫
હે મહા પ્રભુ હે મહા સુનિ, નવ બાણે ધ્રાક્ષા તમને,
તો આ હ્રુદ જીવ મુળનો, કેમ બાણી શકે આ સમે? ૪૬
કેમ કૃષા હું રકપર, દયા ધરો હે દયાળ,
હે મહા સુનિ દર્શિયારતા, યાચ્યો પૂણે કૃપાળ. ૪૭

માથી બધ વત સગર રાજને યે અવતર્યો હતો એ અસમર્થસ
પિતાને પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ હોવાને લીધે કૌંપના સત્ર નાંડે થાય ને
સાક પાતાળ સરીકે જ્યામ હાલતાં દેખાતાં હતો જગતપા નિલ
અને જ્ઞાતાચારે અતિવ ભેલેઈ કર્યો કરતો હતો, અને જ્ઞાતિને દેશને કરવા
સાક કેટલાકે રમતા ક્રોધધર્મને સરજ્ય નદીમાં તાપી હતો હતો એ
પ્રખણે ન સિતે હતો, તેથી સગર રાજનો એવો દીકો હતો, તેને કાકી
મૂર્તી પોતાના પોતાના પ્રજાતરી, તે સખગાં ધારાશિને પાંચે દેખાઈ
સાથી જતો રહ્યો હતો. સખગાં અગ્રીવાના રહેવાસી લોકો પોતાના
ધારાશિને પામ આપવા નેઈ દિરમંચ પામી ગયા, અને સગર રાજને
પણ દીકાને કાકી મુગ્ધતા પડતાં થયો હતો
* અશ્વમાન સ્તુતિ કરે છે-પ્રજા પ્રભુ, આપ છે જે પોતાથી વર
ઈશ્વર છે, તેમને દેવા નથી, કે સમાપિ અપરા સુતિઓથી આનંદ પામી
ભજતા નથી, ત્યારે તેથી અતીશય લોકો, કે જેઓ ધરનાત્ત મન, સારો
અને જીવિકા થયેથી સુધર્મો ઉત્પત્ત થયેલા છે તેમનાં કાપાઈ ન જાણે ?
જ્યારે એમ છે ત્યારે અમ આશાન લોકોની તો શી વાત ન કરવી ?
તમારી માથાથી મેલ પામવાને લીધે જગદારનું જ સાન ધરાવનાર પા ઠીકો
ભજત અને કમળમાં નિષ્પાતે ન દેખે છે, અને મુશ્કેલી આપનાર ન
દેખે છે, તેથી તમે કે જે પોતાનાં ન રહ્યા છો, તેમને ભજવતા નથી તે
ભજવનાર કે સર્વ પદાર્થોના નિવહારી આનંદ તમારો દરીનથી અમરો
દે મેલકરના પાસા કે જે કમ, કર્મ તથા ઉદ્ધિવાના નાશકરણ છે
તે કપાઈ નથી [પુ.આ.]

તપ કપિલજીએ આજ આપ્યો, વહે વળતો તેનં,
મારા પિતૃનો ઊદાર કદીએ, કપિલજી સ્વામીન. ૪૮
ત્યારે કપિલજી વાણી વહે, તું સાંભળ સાચું બાળ;
તુજ પિતૃનો ઊદાર મારગ, કહું છું આ કાળ. ૪૯
પિતૃ તારા મુખ છે તેનાં, અસ્થિ જે કહેવાય;
તેપર ગંગાનો પ્રવાહ આવે તો, પૃથ્વી સૌ ઊદારાય. ૫૦
એ નારદી સૌ યથા છે, ગંગાથી થાય ઉદાર;
તે કૃપા કરીને પધારે અહીં, ગંગાજી એકત્રાર. ૫૧
એવી વાણી સાંભળી, સુત નયો પ્રભુને પાય;
અર્થ લાગ્યો નિજ દાદાને, જ્યાં બેઠા સગર રાય. ૫૨
વૃષાંત સૌ માંદી કહું, નિજ પિતા પ્રત્યે તનં;
વસિષ્ઠ ઋષિએ પૂરો કરાવ્યો, રાયનો સોમો યત. ૫૩
પછી સગર રાયે અંશુમાનને, આપ્યું રાજ્યાસનં;
વન વિષે જઈ તપ કર્યું, આશાધ્યા જગજીવન. ૫૪
ગરુડ થયા પરિવ્રજ હરિ, શ્રીગરુડજીવ જોપાળ;
મરુદ બેસાડી સગરને, લઈ ગયા હીન દયાળ. ૫૫
નિજ સ્વર્ગમાં સગરને, આપ્યો પ્રભુએ નિવાસ;
એવા ભક્તવત્સલ દીનગંધુ, પૂરજી બ્રહ્મ પ્રકાશ. ૫૬

વસંતુ

શય સગર દર્શન ગયો, કૃપા કરી અવિનાશરે;
અધ્યાય અદ્વૈતો હવો પૂરો, વહે વલ્લભ વિમ દાસરે. ૫૭
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નામસ્મર્યે અગ્રનેષઃ || ૮ ||

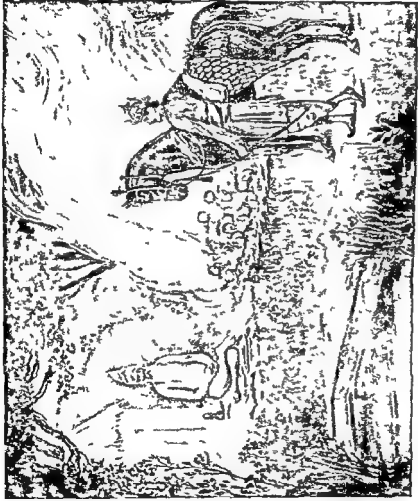
અધ્યાય ૯ શ્રી*

કંઠકુંઠ ધૃતરાષ્ટ્ર રામશ્રી

પછી અંશુમાને યજ્ઞ વર્ષ સુધી, તપ ક્રીડું અવિ જીવું;
ગંગાને લાવી શક્યો નહિ, પૃથ્વી વિષે પાગ્યો મર્વું. ૧
તેનો પુત્ર દીક્ષીત રાજા, રામ્ય કરતો વીર;
મર્વું પાગ્યો તપ જ કરતાં, મર્વું પુરંધર પીર. ૨
તેહ ઘેરે પુત્ર હવો એક, ભગીરથ જે રાય;
નિજમુનને તે રાજ્ય આપી, પિતા વનમાં બધ. ૩
તેજી રાજ્ય તનહું સહી, મર્વું સિંહ નહીં લગાર;
જે પિતૃ મારા અધોગતિ પાગ્યા, તેના કહું ઉદાર. ૪
તપ કરવાને સાંચ્યો, ભગીરથ જે રાય;
એક મંત્રીને નિજરાજ્ય આપ્યું, પોતે વનમાં બધ. ૫
નારદ તપ આરાધનમાં, પ્રદાનું કર્યું દયાનં;
કમાળુ બાવ્યા તહાં, આપવા શુભ વરદાન. ૬
શ્રીગંગા ત્યાં પ્રસન્ન હવાં, પ્રવશ્ય દેખાડ્યું રુપ;
કરીનેથી દુઃખ સર્વ નાકું, પવિત્ર થયો તે ભૂપ. ૭

વૃષાંત સૌ માંદી કહું, ભગીરથ રાજ્યનં;
જગત માતા ગંગાજી, પોતે આપે છે વરદાન. ૮
તવ ગંગા કહે તું ગેરુડિયરથી, આવીશ ત્યારે અહિં;
મારો પ્રવાહ ગીરે આવતો, એવો શુભત કયાંક. ૯
તે પોષ જેર મુજનું, અંદે ન કોઈ જન;
તે પાતાળે હું પરવરીય, શ્રાત તારો જરે અંગ. ૧૦
મટે તેવો ભગિયો પ્રકટ કર, જે અંદે આવતો પ્રવાહ;
વળી રાય ભગીરથ પ્રત્યે, વાણી વહે છે ગંગાય. ૧૧
વળી અન્ય આણી મુજ વિષે, પ્રાન્ત સ્નાન કરશે જેહ;
પવિત્ર તે થારો સહી તેની, સદા નિર્મળ રેહ. ૧૨
તેનાં પાપ મુજમાં રહે તે, કેમ થાય હંકનં
ભગીરથ તવ ઉચરે, શ્રીગંગાજી વચન. ૧૩
નારાયણના ભક્ત આવી, કરશે તુજમાં સ્નાનં;
તેજી તારાં પાપ નશો, સત્ય વચન તું માન. ૧૪
એવું કહીને ભગીરથ ત્યાં, લાગ્યો ગંગાને પાય;
વળી ગંગાએ ભગીરથને, ભતાવ્યો કલ્પ ઉપાય. ૧૫
વૃષભારુદ મહાદેવનું તું, ધ્યાન કરને રાય;
તે મુજ પ્રવાહ ગીરવા થોઅ છે, એમ કહી ગંગા જાય. ૧૬
તવ ભગીરથે તપ કરીને, ઉપાધ્યા મહાદેવ;
લોખાશંકર ભક્ત સાંનિધ્ય, ભાવીયા તતમેવ. ૧૭
વૃષભારુદ પધારીયા, રાયને થયા તુલકમાનં;
દેતાસવાસીએ આપીયું ત્યાં, મનવાંછિત વરદાન. ૧૮
તવ આવહનં કર્યું ગંગાતું, તણાળ આવ્યાં ત્યાંય;
સદાશિવે પ્રવાહ ગીર્યો, નિજ જટા સુકુટની માંધ. ૧૯
જટા મધ્યે ગંગા રહી, મન આનંદ પંચવટનં;
પ્રવાહ શિવ મૂકે નહી, તવ રાય વચારે મન. ૨૦
સહસ્ર વર્ષ પર્યંત ધ્યાને, સ્તવ્યા શેષુ રાય;
તુલકમાન થઈ મહાદેવજી, મૂર્યો ત્યાં ગંગા પ્રવાહ. ૨૧
જટાની એક લટ ઊઠી, તવ પ્રવાહ આવ્યો નય;
તવ રાય એવું દેખતાં, આનંદ અંગ ન માય. ૨૨
આગળ રાય ભગીરથ, હવે શું ચાહે ત્યાંક;
તેના પાછળ પરવરે, શ્રીગંગાજી વન માંકે. ૨૩
જય શબ્દ ત્યાં વરતી રહ્યો, ને કુસુમવૃદ્ધિ શાય;
સાદ સહસ્ર પિતૃને ઉદાર્યો, ભગીરથ જે રાય. ૨૪
તે શ્રીગંગાજી ત્રિલોકને, અધાપિ કરે પવિત્ર;
માત ગંગા તણી મહિમા, સુભુએ હરિનામ મિત્ર. ૨૫
ત્રેલોકને પાવન કરે, ઉદાર આપે પાય;
નિગમ વારે વર્ણવે છે, પુરાણે યશ તે ગવાય. ૨૬
એ ગંગા શ્રીવેકુંઠપતિનું, ચાલુંદક છે સાર;
એ પતિનને પાવન કરે, ત્રેલોક્ય ભૂમિ ગોચાર. ૨૭
શ્રીશુકદેવ વાણી વહે, સાંભળો પરીક્ષિત રાય;
એ ગંગાજીની કથા સુણતાં, જન્મ સારથક થાય. ૨૮

* આ નવમા અધ્યાયમાં અંગે સોન રહી અનુગ્રહનો વચ કહ્યો
દર્શાવે તેના પાંચ ભગીરથ રાજ્ય વંગાળને પ્રવિષ્ટાર લાખા, તેનો કથા
મસપ છે ૧ માં એ ૧૦ની વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી

[illegible]

અગાધરવેળ, વાગીદેશ આને રૂલા મેળિતે કહે છે

ભગીરથને પુત્ર હવે, સુત રાજ ભળવંત;
તેનો સુત નામિરાય હવે, જેણે સેવ્યા સાધુ સંત. ૨૯
તેનો સુત સિંધુદ્રીપ બાણ, તેનો અંચુતાસુ બાણ;
તેનો પુત્ર કલપપર્ણ થયો, તે સખા હોતે ગજભૂષણ. ૩૦
તે નાળે ભુવનાર શીખવી, શિષ્યાએ પોતે અજનિવાય;
તેનો વંશ* થયો હવે, સાંભળો ચિત્ત ઘડે રાય. ૩૧
ધમિષ્ટ રાજ સૂર્ય વંશી, હવા ભૂમાં અનેક;
જેણે ધર્મના માર્ગે ચલાવ્યા, જે લોકે જ્ઞાન વિવેક.† ૩૨
ગંગાજનું ઉત્તમ આખ્યાન, કહ્યો ન ભય મહિમાય;
શ્રીગંગાજીમાં જ્ઞાન કરતાં, દેહી પાવન રાય. ૩૩

વસિષ્ઠ

દેહી પાવન થાય પ્રાણી, કથા સુણે મન સ્થિર કરી;
કર જોડી વિમ વલ્લભ કહે, સાધુજન યોલો શ્રીહરિ. ૩૪
કહ્યું ૧૦ મુ—(૧) રાગ મારો

શુકલ કહે સાંભળ રાયરે, અદ્વિત નવમરકંઠ કંઠાયરે;
જોહ વણન સૂર્યવો વંશરે, ભૂપતિ સૌ હરિના અંશરે.
જનુપર્ણ વંશમાં નિરધારરે, હવે સોદાસ નામે કુમારરે;
તે સત્યતાથી ચુકયો આપરે, તેને થયો વસિષ્ઠનો શાપરે.
ઋષિ શાપ થકી નિરધારરે, મહા દુઃખ પાછો રાજકુમારરે;
ગલિતકુશ નીકડો અંગરે, ઋષિ વસિષ્ઠનો શાપ પ્રસંગરે.
અતિ આપદા પાછો રાયરે, મન દુઃખ સહુ નવ ભયરે;
સર્વે હવું ગલિત શરીરરે, રાય વ્યથાથી ખાટે શરીરરે.
તવ શુકને નમીયા પાયરે, મક્ષા પૂછે પરીક્ષિત રાયરે;
ઋષિ વસિષ્ઠ શાપ ને દીધોરે, ગલિત કુશ રાયને કયમ પ્રિયરે.
તેહ કાષ્ઠ કાષ્ઠ પ્રતાપરે, અસિધ વસિષ્ઠ દીધો શાપરે;
તવ યોધા વ્યાસ નંદનરે, સત્ય સાંભળ અભિમન્યુ તનરે.
ઋષિ વસિષ્ઠ પાછો જોહરે, તુંને કહું વિસ્તારી તેહરે;
શકી જાળ સમે તે રાયરે, વન ઝૂગવા રમવા ભયરે.
મહા વનમાં આવ્યો રાજનરે, જોકે રાક્ષસનું હતું દહાનરે;
મહામાહિ હવે સંભારરે, માર્યો રાક્ષસ તેણે કામરે.
જાત જનવંતે રજી કીધી ચેરરે, લેવા ધાર્યું તેણે ત્યાં વેરરે;
શકી સર્વેપાક કરવા રાય ચેરરે, નિત્ય વિચારે રાયશું વેરરે.
તેણે જોકે હી મનુષ્ય ગેરરે, રાંધ્યું કરી પ્રયંગ લેરરે;
શુર વસિષ્ઠ મીઠીયું તેહરે, હતું માંસ મનુષ્યનું જોહરે.

* જનુપર્ણને સંવત્સર નો પુત્ર થયો, તેને શુક્લ, તેનો સોદાસ થયો. એ સોદાસને મર્યદાતી રહી હતી. વળી તે સોદાસ રાજ નિવસક અને કલ્યાણી નામથી પશુ યોદા અવમાં જોવાય છે. એ સોદાસ વસિષ્ઠના શાપથી રાક્ષસ થયો અને પોતાના કનૈયા નિ. સંતાન રજી હોતો.
† એ પ્રતમા અવિદ્યા નવમરકંઠ નવગોધાય પૂજી ચાય છે. તે સાં આ પ્રમાણે કરી છે—
“હરે નરેશ્વર્યાશ્વ રાજા, નવમરકંઠ કયાય
શ્રીભાગવતનું પાન કરતાં, રેડિ પાવન રાય”
પરંતુ મૂળ ભાગવતમાં નીચલા કલ્પના સ્વર્ગી કથા બાજી રહી છે, તે તેથી અને તે કલ્પના ઉમેરણ કીધા પછી જ અધ્યાય સમાપ્ત કીધો છે.

દેખું માંસ ઋષિ રાજનરે, તવ ક્રોધ હવે ઉત્પનરે;
તેથી શાપ્યો રાય ઋષિધીશરે, મન ઋષિને અઠડી રીશરે.
માંસ પીરચું તેં મુને જોહરે, તેં તુ કળે રાક્ષસ પાપી હેહરે;
પરે ક્રાંદશ વનમાં રહેજેરે, મહા કષ્ટ તુજ અંગે સહેજેરે.
શુર શાપ થકી નિરધારરે, હવે રાક્ષસ દેહોં તે વારરે;
તે મહાવનમાં ફરતો હડિરે, અનેક જીવનુંતે પીટરે.
તેહ વન વિષે જોકે વારરે, આવી ઋષિ સંગે જોકે નારરે;
અતિ સુદર વાડી મોઝારરે, રંગે રમે છે સી ભરધારરે.
એવે રાક્ષસ આવ્યો ત્યહિરે, ઋષિ નરનારી નિલસે ભ્યાંહિરે;
તેહ ક્રિજને અગ્રી મુખ માંયરે, તવ જોડી તે કન્યાયરે.
ઋષિ પત્ની યોલે વચનરે, તું સાંભળ રાક્ષસ જનરે;
જોહ મુક મારો ભરધારરે, સ્વામિ સાટે કર મારો આહારરે.
પણ વિનય કરી કરે જનરે, પણ રાક્ષસ ન આશ્રિ મનરે;
કેવલા ઋષિ પત્ની પ્રત્યક્ષરે, સઘ સ્વામિને કીધો ભક્ષરે.
પાપીને ઘ્યાં નાવી મનરે, કરી ભક્ષ જવા મીઠીયું વનરે;
ઋષિ પત્નીને હવે પરિતાપરે, તેહ અસુરને દીધો શાપરે.
રીયે ઋષિ પત્ની યોડી વાણરે, સીસંગ કરતાં બંને તુજપ્રાણરે;
તેહ શાપ સાંભળતાં રાયરે, મનમાંહિ અતિ દુઃખ થાયરે.
ઋષિ પત્ની ને સી જનરે, લેગાં કીધાં અસિય વનરે;
જોહ જડકી બળી ગઈ નારરે, પાત્રી શ્રીકેંડ નિરધારરે.
વન રાક્ષસ આવ્યો ભયરે, અનેક પ્રાણીની પીટ કાયરે;
તે રાક્ષસને ફરતાં વનરે, જોકે માર્ગે મળ્યા હરિજનરે.
છે રક્ષે કાવડ ગંગાજળરે, શોલે ઉઘાં તુલસી દળરે;
તે રામચંદ્રે યજ્ઞવાળ ભયરે, મળ્યા માર્ગે રાક્ષસ રાયરે.
તેણે લીધું તુલસી ગંગાનીરે, સઘ પાવન થયું તેનું શરીરરે;
રાક્ષસ દેહ છુટ્યો શાપરે, તુલસીદલ ગંગાજળ પ્રતાપરે.
બાર વરસે હવે ભૂપાળરે, કિંચ કોતિ આક્રમમાળરે;
રાય આનંદ પાછો મનરે, રહીએ આવ્યો નિજ ભુવનરે.
પણ સીસંગા નડું કરે રાયરે, શાપ સંભારે હૃદયમાંયરે;
જોકે સંગે રાયને કારરે, આવ્યા વસિષ્ઠ ઋષિ નિરધારરે.
રાયે હવેથી કીધું પૂજનરે, ઘણું સંતોષ્યા મુનિ જનરે;
ઘણી રાજ્ય કરી નમ્યો થાયરે, એ સોદાસ સૂર્યવંશી રાયરે.
તેણે મનુષ્ય ત્યાં વરદાનરે, સ્વામિ આપો મુને સંતાનરે;
રાય આપણી ઋષિ વસિષ્ઠરે, અલે રાખ્યો સહમિને પ્રીતરે.

* રાજને રાક્ષસ થવાનો શાપ અપાયો, પણ એ કામ રાક્ષસનું હતું ભુવનથી પાછાગયી બાર વર્ષની અવધિ કરી હતી.

† એ વખતે વસિષ્ઠે વિનાપરક કરી રાજને શાપ દીધો ત્યારે રાજ પણ સાંભળે શાપ દેવાને લેવાય થયો, પણ મદવંશી રાખણી મના રાવણી દિરા, આયસ, પૂજી અને સમગ્ર જગતને સ્વપ્રભાવે તે પાણી પોતાના પપ્પર નાંખ્યું, તેથી પોતાના પપ્પ કાળા થઈ ગયા. તેથી તે કલ્યાણપદાં કહેવાય છે.

‡ અર્ધથી અડી કાની વાત મૂળ ભાગવતમાં નથી

§ રામચંદ્રે નામગી આપતાં જ પોતાની રાણીને કામેચું જાણી પશુ રાણીને પાણીનીના શાપથી બચારે હોવાથી ના પાડા.

વંશિધના સંગથી ત્યાંધરે, રંધ્યા ગર્ભ તે ઉદર માંધરે;
એને વળે સસ પર્ધતરે, રહ્યો* ગર્ભ ઉદર નિશ્ચિતરે.
તેથી અરમક પુત્ર અવતપોરે, તેના મહિમા બળે ન વળ્યોધરે;
તેના મૂલકૃત પુત્ર શુભવાનરે, તેથી અનેક હવા રાજનરે.
તેહુના ખંડ્યાંગ કુમારરે, જેની કીર્તિના નહિ પારરે;
તેણે ધરી ભેષમાં ભવ્યું મળુરે, તેણે આરાધ્યા અશ્વરણ શર્જરે.
એક સમે ગયો દેવ મુદ્દ કાન્ધરે, દળ્યા દાનવને સહસાન્ધરે;
ક્રીધા દેવને બહુ રંજનરે, દેવે કહ્યું માગે વરદાનરે.
પુછ્યો પ્રભા દેવને એમરે, કહો આશુષ્ય કેટલું શેમરે;
દેવે કહ્યું બે યદી છે આક્રીરે, રાયને અટપરી ચિત્તામાં લાગીરે.
તવ શાયલ મન વિચારેરે, હુવે જીવયું શું છે વધારેરે;
મને ઘર સ્ત્રી પુત્ર અકાશરે, રાજ્ય લાગી સુખ શું આરં-
નથી અધર્મમાં થઇ મતિરે, સર્વ સ્વર્ગે ભેળું ભગવદ ગતિરે.
દેવ પ્રભા ઇન્દ્રે વરદાનરે, તે જોઈ જુલિ સંતિધાનરે.
વિષય વાંછના મહા દુઃખદાઇરે, તેથી આત્મા ન જાણે કાંધરે;
જગત આ ગાંધર્વ નગર જેવુંરે, એમાં સાત્ર આઠું વળી કેહુંરે.
કરુ એના શીર્ષે ત્યાગરે, બાજી હરિ થાલું તણ શાગરે;
પદમ ધણું નારાયણ્ય ક્યાનરે, તત્ત્વાં દેહાદિક અભિભાનરે.
કાશ્યો નિર્જ સ્વરૂપ કીરે, એવા અર્વાચીન્યરંધશ પારે;
ભગવાન વાસુદેવ પદ પામેરે, મહિમા જગમાં વખાણ્યેરે.

વસંત

મહિમા જગમાં વાપિયો, સુભ પરીક્ષિત રાયરે;
શ્રીભાગવત નવમસ્કંધના, હવા નવ અધ્યાયરે.

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધ નવોધ્યાય ૧૧ ॥

અધ્યાય ૧૦ એમાં

કંઠ્યું ૧૦ સુ-(૧) નામ આરુ

ખંડ્યાંગને કીર્તીબાહુ કુમારરે, ધર્મનિષ્ઠ પર્ધ ઉદારરે;
તેના તન રુદ્રાચ્છ કહવાનરે, તેના મહિમા કહ્યો નવ લાયરે.
તેના કુમાર અજ નામે બાળરે, તેના સુવ દશરથ ભૂખાળરે;
રાજા દશરથે પુત્રને કાન્ધરે, તપોવન સત્ત્વા મહાશાન્ધરે.
કછણ કરી શ્રીમદ્ભાગવતરે, રામને આપિયું વરદાનરે,
રાય દશરથનું હરખયું મનરે, એક ક્રીપા રચ્ય યારરે.
ચાર આપ્યા અપિયે ત્યાંધરે, રાય દશરથના કર માંધરે,
ચોઈક સહસ્ર છે રાયને રાહીરે, તે મયે જુલ છે પટગાળીરે.

* કદવતીને નયને નહિ લારે વસંતે તેના પદમાં પાછો મારીને
મરવ નાચી, તેની જે પુત્ર થયો, તે અરમ કહેવાયો.

૧ પદપ્રાપ્તિને જારે પુત્રીને નિ શુલિય કરી લાયે એમીએ તેને
પેલાની સારે રાખીને બલેભ્યાં લોકે, તેણી તે નારીરૂપ કહેવાયો ને
સુપિંદાના પુત્રરૂપ રહ્યો તેણી ચૂલક કહેવાયો. અજના દશાન, તેના
એતિક, તેના વિષ્ણુદ અને તેના પર્ધાંન પુત્ર થયો.

૨ આ દશાન અખાયામાં ખડ્ગીની નેષ અને તેમાં નયેલા
શોભનપદ્મના પદામના રાજ્યનો રાજ્યનો નવધી તે અર્વાચીન્ય પદોનવા
ગોના કથામંત્રન છે. ૩ આ કીર્તીની વાવ ચૂલ બાજવતમાં નથી.

કીશલ્યા યુગિત્રા નામરે, કંઠ્યો, શુભાભિમાનરે;
ચાર આપ્યા ઉત્તમ બેહરે, પટરાણીએ આરવા તેહરે.
તે ત્રજેને હવાં ચંતાનરે, કરણા કરી શ્રીભગવાનરે;
કીશલ્યાથી ઉલ્લે અમ મામરે, શ્રીરામચંદ્ર તેનું નામરે.
યુગિત્રાને લકમણ તનરે, કંઠ્યીને ભરત યયુધનરે;
એહ ચારે પ્રગટ્યા કુમારરે, પૂર્ણ કરણા વિશ્વાધારે.
થયા પાંચ વર્ષના બાળરે, વિશ્વામિત્ર આલ્યા તલકાગરે;
પૂર્ણ કરી રેડી દશરથ રાયરે, અધિ રામ લંકમણ લઈબંધરે.
વાટમાં વિધા વલ્લ્લ ભલ્લપીરે, સ્મિનંદનને મન ભાવીરે.
પછી સાંચમાં દેવ મોરારીરે, માગે તાટિકા શંકસી મારીરે.
સુખી કીધાં તે વનમાં પ્રાણીરે, જ્ય શબ્દ બોલે સુર વાણીરે.
વિશ્વામિત્રે માંલ્યો યત્તરે, હેલ્ય આલ્યો કવચા વિષ્ણરે.
શીશમે ભેલ્યાં બાણુરે, સર્વ દેવના લીધા માણુરે;
નિર્વિમ્લ યજ્ઞ કરાવ્યો રામેરે, અપી હરખ્યા તેણે કામેરે.
આશિર્વાદ કીધા બહુ. પોરે, પછી ગયા જનકને ઘરરે;
મહાદેવનું ચંબકંડે બેહરે, શ્રીરામે ભાંચું તેહરે.
પણ જનકનું સાચું ક્રીધુરે, રાયે કરાવેલા રામને લીધીરે;
તાં આલ્યા દશરથ રાયરે, અનેક જાન જુનત ચોભાધરે.
ભરત યયુધા લકમણ રાયરે, ચાર પરવ્યા તેણે કાકેરે;
કરી પદેશમતી જનક રાયરે, ભૂયે દશરથને કથા વિદાનરે.
આમમાં આવતાં રાજનરે, રામે કહ્યુંરામનું હૃદય મેનરે;
કુશળ યદીઆ નિજ દેશરે, એક સમે વિચારે નરેશરે.
દેહ પૂઠ હંબી નિરધારરે, અપું રામને રાત્યાધિકારરે;
રાયે તેલ્યા અપિ અનેકરે, શ્રીરામને દેવા અપિયેકરે.
ત્યારે કેકેયે માંચું વરદાનરે, સાંભળી દશરથ રાજનરે;
સ્વામી પૂર્વે બેહ વચનરે, તે જુએને વિમાસી મનરે.
આપી સ્વપતને રાત્યાસનરે, અને રામને ચોકસી. ધર્મરે;
છે સત્યવાતી દશરથ રાયરે, સુખે નંકાર ન કહેવાયેરે.
ક્રીષ્ણ તાવતું વચન પ્રમાણરે, વન ચાલ્યા યુરુપેદુશરે;
સોયે લકમણ મળીયા ભંતરે, વળી સીતા સતી કંચાંધરે.
શ્રીરામ વિન્નમે જાણુરે, રાય દશરથે તણ્યા પ્રાણુરે;
ભરત યયુધા હુતા મોસાળરે, સુણી વાત આલ્યા બેહ ભાંધરે.
દુઃખ પામ્યા તે બેહ કુમારરે, કીધા કેકેયીના બહુ તિરકારકરે;
સંસ્કાર કીધો જઈ રાયરે, બેહ કુંવરને શેકત ન માયેરે.
વીમાસીને ભરત મનમાંધરે, ગયા તેહના રામને ત્યાંધરે.
રાય દશરથે ગયા સ્વગે ચદનરે, સુણી રામલકમણુ કંઈ રૂદનરે.
નિજ સ્વરૂપ ગયા સુરે લોકરે, સીતાજીએ આપ્યો મનશીકરે;
ત્યાં ભરત વડે શીર નાગીરે, તમે જુવન પધારો સ્વામીરે.
કરો રાજ્યનો અંગીકારરે, તવ યોલ્યા વિશ્વાધારરે;
ચારે પાળ્યું તાવ વચનરે, તમે મમ ભાત નજો જુવનરે.
કરી શાહ ઉદારી તાવરે, રામે ભરતને કહી એમ વાતરે.

* જે મંદગમે ત્રજુમે આણુ લેવાનું હવ, તે મુગુમને રાંધે
ગાતી નાણુ.

રાખતે તમે પિતાનું રાજ્ય, મારી આસાથી કહે મહારાજ્ય, પ્રભા પાળને રૂડી પેરેરે, જેમ સુખ પામે સૌ ઘરેરે મણુ આગળ કરતાં, રહનરે, વહે પ્રાતં એવાં વૃચનરે, સ્વામિ મારે નથી બપુ ત્યાહરે, હું રહીશ તમ સેવા માંહેરે ત્યારે પાહુકા આપી શ્રીરામનાથરે, મૂક્યો હાથ બંરતને માથેરે, આલિંગન દીધું વધુરાયરે, ભરત આપ્યા માગી બંધરે નદિધામ અયોધ્યા પાસરે, ત્યાં સારે ક્રીધા નિર્વાસરે, પવિત્ર પાહુકા મરતકે ધરીરે, ત્યાં શ્રાદ્ધ દશરથનુ કરીરે કહે પાહુકાનું પૂજનરે, કહે પૂરે આજુ રમુનબનરે, ભરતે પાહુકા ધરીને માથેરે, સંખા ભાતં શયનુ સાથેરે, પછે રામનું આદ્યા વનરે, નિર્ણે પલ્લવ શ્રુતિજનરે, આશ્રમ અનેક સંધિ વિશ્વામરે, કરે દેશન લશ્કર રામરે પૈતૃતર્તણા નહી અર્જુરે, ભય ભેતાં અશરણેશ્વરે, પંચમટી આંખ્યાં આવિનાથરે, ત્યાં ક્રીધા પ્રભુએ નિવાસરે, હૈયાં શુધ્ધણા આવી ત્યાહરે, પ્રભુએ આશ્રમ ક્રીધા ભયહરે, પ્રભુ ભાતં જેહ લક્ષમણરે, તેણે ઉઘ્યા તેના નાસા કણેરે રાંહસી ચેનાવાં ભયરે, ખર હુખરે રાક્ષસ કહેવાયરે, રાંહસે ઓક સંહસે બળવતરે, સો આંખ્યાં ભ્યાં બળવતરે શ્રીરામે મૂક્યા બાંધરે, દેવ સર્વેનાં તાળ્યાં પ્રભુરે, ધણુ ક્રોધ્યા વિશ્વાધારરે, ક્રીધા રાક્ષસેના સહારે તાપસ સિદ્ધ ક્ષામ ઠપિરાયરે, સંધાથી રાક્ષસી નહી ભયરે, શુધ્ધણા પામી યોગરે, નહી ત્યોથી સુક્રિત નિશ્ચયરે શમિ આવી રાંહસી પહેલીરે, લકાવિયે રાવણની હુંવેરીરે, તે પાવિણ્યે પ્રેયો તેહરે, લકાપતિ રાવણ જેહરે. શમિ રથ બેઠા રાવણ રામરે, તે તતક્ષણ આંખ્યાં ભયરે, ઉલ્ભયો સમુદ્ર મનઉંહાસરે, આંખ્યાં આમ મારીય પાસરે દુષ્તાત કહ્યું સર્વે રાથરે, નિજ આભાને વનમાયરે, મરીશિએ ભોમ્યા બંધુ ત્યાહરે, પછુ નવ સમજ્યો મનમહિરે ક્રીધા મરીય શુરણુ મુગધરે, રથમા ભેસાંજ્યો તે ભૂપરે, પછી શમિ આંખ્યાં દેત જનરે, નધુનાય રહ્યા જે વનરે ગયા મનુ હણવા અશરણશ્વરે, ક્રીધુ રાવણુ સીતાનું હાથરે, રાક્ષસ કરી સીતા હરિ ભયરે, મળ્યો પક્ષી એક માગેમાયરે. જટાયુ તેનું નામરે, તેણે ક્રીધા મહા સમ્રાતરે, રાવણુ તેનું રથ કનકા ક્રીધારે, ત્યાં પ્રાણુ સૌરણ્યના લીધેરે પછી પાપીએ ક્રીધા ભેદરે, તેની પાખો ક્રીધી બેઠે છેદરે, પંચ્યો પૂખી પક્ષી બળુરે, કંઠે ઓવી રહેા તેના પ્રાણુરે. સીતાએ આપ્યું શુભ વરદાનરે, હાંઈ આંખ્યાં લક્ષ રામનરે, સીતા આપ્યું હુ ખ અપારરે, મારે લીલી વાનરની હાથરે. તવ નાખ્યો ત્યાં રાણુમારે, શુદ્ધ ભણવા વિશ્વાધારરે, દેખી સીતા રાવણુ ભૂપરે, ક્રીધુ સમુદ્રે બમાનક ભૂપરે. દેખી ભય ન પાખ્યો લવલેશરે, ધક્કી સીતા શુ ઉઘ્યો લવરે, શમિ આંખ્યાં લકાપુરે જ્યાહરે, રાજ આનહી મન મોહરે.

અચીક વનમા સીતા રજાવીરે, વિભીષણે માતાની બુધ ઉપમંતરીરે, છેદ પ્રહ્યા આંખ્યાં તેણે કામરે, ક્રીધુ દહીન પૂરણુ કામરે સતીની હુ ખ આરત જાગીરે, પછી ક્રીધા તુષા નવ લોગીરે, શુકલ કહે સાભળ રાવરે, રામ લક્ષમણુ દેરી કથાયરે. મુગલેષી પધાર્યાં રામરે, પછુ સીતા ન તેણે કામરે, પ્રભુ પાખ્યા વિરહ સતાવરે, ધણુ હુ ખ જ ધરતા આપરે. મિરિ ગ્રહ ગેયર અરધરે, સવળે રોષે અશરણુજીરે, અતિ ચોકાતુર શ્રીરામરે, મળ્યો પક્ષી જેટાણુ નામરે તે સુધ કહી લાગ્યો પાથરે, સીતા હરી ગયો રાક્ષસ રાથરે, ભાળે દર્ધ પાખ્યો તે નાથરે, રામે આખ્યો તેને સ્વગંગાંસરે ત્યાં યકી સાચ્યાં બગવાનરે, હુધ્યા રાક્ષસ કબળ અસિધાનરે, રામ સર્વેને સુક્રિત આપીરે, તેની આરત સદાની કાપીરે ત્યાથી સાચ્યાં શ્રીઅવિનાયરે, આંખ્યાં સ્વિસુખ પવંત પાસરે, ત્યાં સુગ્રીવજી ચેતી ક્રીધીરે, તેહ રાજ પ્રારણે પ્રસિદ્ધિરે ક્રીધા માતે તાક છેદનરે, તવ સુગ્રીવ હુખરો મનરે, નિજ મિત્રને અર્થ દયાળરે, માર્યો વાનર વાગી ભૂપાળરે સુગ્રીવને આપ્યું રાજરે, કરણુ કરી શ્રીમહારાજરે, હુરખ્યો સુગ્રીવ મન મોહારે, મિળ્યાં વાનર પદા અઢારે સુધ ભેવા કાશણુ ભેધરે, ચોકદ્યા દળને પ્રતિગ્રાધરે, હનુમાન ને અગ્રહ જેહરે, બહુ સૈન્ય સમાયે તેહરે આંખ્યાં દક્ષિણ દેશ વિખ્યાતરે, ત્યાં મળીયો ખગ સપાતરે, તેણે સીતાતણી સુધ કહીરે, નથી પાખ આવી તેને સહીરે સમુદ્ર ઉલ્ભયો બાળવતરે, લકાપુર ગયા હનુમતરે, સીતાજીને કહ્યા સમાચારરે, ધણુ દૈવ ક્રોધા સહારે લકાપુર ક્રીધુ હનુનરે, વળીયો પાછો કપિજનરે, આંખ્યાં વાનર બુધ મોહારે, કહ્યો અગ્રહને સમાચારરે સર્વ કપિહરખ્યા મનમહિરે, પછી આંખ્યાં રમુનદન જ્યાહરે, સુધ સીતાની કહી હનુમતરે, સુગ્રી હરખ્યા શ્રીસગવતરે. સૈન્ય સામ્રદ કરીને ભયરે, સમુદ્ર તટે આખ્યાં રણરાયરે, ભયરે દીકા લક્ષમણુ રામરે, આંખ્યાં વરણુ * કરતા પ્રભુમરે રનેહુયુક્ત મહારાજરે, પછી સમારે બાપી પાજરે, ઉતારીયુ હળ સો કેયરે, રીંછ વાનર હુરખ્યાં હાથરે સૈન્યા રાજવની જઈ જોકીરે, ઉઠાડી ર વણુની ચોકીરે, વિદિ કરીને અગ્રહ આંખ્યોરે, શ્રીરામ તેણે મન આંખ્યોરે આવી મળીયો વિભીષણુ રાંધરે, રામચંદ્રને લાગ્યો પાથરે, તેને કરણુ કરી ભૂલુમારે, તેને લકાનું આપ્યું રાજરે સર્વે મળી કમો સંપ્રામરે, વાનરે વીંચુ લક્ષ ગામરે, પછાડે પૂંછ વળદે ગાલિરે, બિદિ રાક્ષસી કરે બાળરે જે કો હાથે ચડે તેને તાહરે, છગ જરખ્યા તોડી પાઠરે, નાગે તખર ને પાપાહરે, લકામા પહીયુ લાગાહરે.

* સિંધુ નેક નવુ નિસ પવંત ઉપાસ કરી રાહ નેઈ તે પખ સમુદ્ર આંખ્યાં નદિ ભારે રામે કૈપ કરી આંખ્યાં સુ, તે વખરે દેવધારી યજ્ઞે વચક આંખ્યાં.

પ્રહરત* આદે મંત્રી જોડે, જે હુતા જિતાલીયા કોડરે;
તેહ સર્વને કીધા સંહારે, ઘણું કોપ્યા વિશ્વાધારે.
ઘણા દેવ પડ્યા ત્યાં ધણે, શ્રીરામ હાય પામ્યા મણે;
હયો રીસે રાવણ અગ્નિ વણે, જે જગાડ્યો ધાત કુંભકર્ણે.
તેણે કીધા મહા સંશ્રામરે, ઘણા વાનર રીંછ હણ્યા કામરે;
શ્રીરામે પધી મૂંઢીને બાણરે, તેહ દુહના લીધા પાણરે
આળ્યો રાવણ વૃઢવા ત્યાંહે, વાળો મંદોદરીએ વરગાંહેરે;
હરણ કીધું સતી નારીનું નાયરે, મળું માગી લીધું છે હાથેરે.
પદ્મજીવ સાથે સો કુમારે, રણમાં કરતા હવા સંહારે;
પદ્મજીવને સુગળ સંશ્રામરે, કીધા મૂંઢિત લક્ષમણ રામરે.
હનુમંત ગયો કાણુમાંહેરે, ગિરિ શૂંગ શ્રોણાચળ ન્યાંહેરે;
ભ્યાં હુતાં ઔષધિનાં ઝાડરે, લીધો ઉચ્ચકી આગો પહાડરે.
ઘણા રાક્ષસને કીધા નાશરે, આળ્યો રામે શ્રીરામની પાસરે,
તે ઔષધિને લાગ્યો વાયરે, નરવાનર સો મેક્ષ થાયરે.
સંજીવન ઔષધિ છે જેહરે, લક્ષમણને છાંટી તેહરે,
તવ ઉચ્ચો લક્ષમણ બાતરે, રણનાથ થયા રળીયાતરે.
ગિરિ હુતા પૂર્વ સ્થળ ન્યાંહેરે, વાણુ પૂર ગેલી આળ્યો ત્યાંહેરે;
પછી મહા યુદ્ધ કીધું તે કામરે, વાનરે લગાડ્યું લંકા ગામરે.
સહુ પદીયા પુરમાં તૂટીરે, ઘણા રાક્ષસ માથોં ફૂટીરે;
અતિ રીયે લક્ષમણ ધીરે, ઇન્દ્રજિતનું છેલું શીયરે.
ત્યારે વાત્યાં હાહાકારે, સુભી રાવણ આળ્યો બહારે;
રણ કીધા મહા સંશ્રામરે, તવ આળ્યા સન્ધુષ રામરે.
સુગ્રાં બાણ ધરી મન ક્રોધરે, દેખી નાંઠા રાવણ ભેધરે;
આળ્યો મંદીર રથના ન્યાંહેરે, હોમ કરવાને બેઠો ત્યાંહેરે.
તે વિભીષણે ભણી વાતરે, તેણે ચેતાળ્યા શ્રીરથનાથરે;
બહુ સુભ ગયા ભૂખનરે, સંઘેને બ્રહ્મ કીધો તેના ધનરે.
રામે ઉઠે ને પટરાણીરે, તે મંદોદરીને ગ્રહી આણીરે,
દેખી ઉચ્ચો રાવણ રાયરે, તેના મનમાં તે ક્રોધ ન આધરે.
અતિ યુદ્ધ કરતા ક્ષાનનરે, દેખી છન્દે ચોકડ્યું રથ વાહનરે,
તે ઉપેર બેઠો શ્રીરામરે, રણ કીધા મહા સંશ્રામરે.
જિતાયા રામચંદ્ર વચનરે, સુભુ નિય બુદ્ધિ રાક્ષસજનરે,
લગ્નમાં મૂઢી હરી મમ નારીરે, ફળ યોગવ તું આ વારીરે.
કીધું કૃતરાનું બે કાંધરે, માર હું આ કાળે અધમાચાર્યરે,
છેલ્યાં રાવણનાં દયો શીયરે, કીધી કરુણા શ્રીજગદીયરે.
છેલ્યાં આળ્યો પૂર્વને કામરે, જેનું જ્યવિજ્ય ન નામરે;
તેજ કુંભકર્ણ રાવણનું જેહરે, હરિયે મુગમાં લીધું તેહરે.
પુષ્પહિત કરે સહુ દેવરે, રણનાથ ઉપર વતવગરે;
વક્ષમાં હયો ઉત્પાતરે, બળગતીએ સર્વ સાધરે.
રાજબુવનમાં કોલાહલરે, રાવણ નાર કરે અશુભાતરે;
રુદ્રે કુટે ને કોલાહલ કરેરે, હે નાથ હે નાથ ઉચ્ચરે.

* પ્રહર, કપ, ધપાસ, કુંજ, દેવલોક, નરગ, જંતકાલ અને
અંધન એ રાજ્યને વધા મુખી દતા.

રુદ્રે મંદોદરી ધરી પ્રેમરે, જગતદેવ કાલનારાવણુએકેમરે;
બાઈ શરણ હોને નાયરે, પકડ્યો જયારે તમે અમ હાથરે.
કર્ણ સતી નારીનું હણ્યે, પડ્યા ભૂએ થઈને તણ્યે;
કીપી વિધવા અમ સર્વે, હાય નાય ગયા ગાળ્યો ગર્વરે.
એમ જ્ઞન કરે અપારરે, સુભે નર વાનર વિશ્વાધારરે;
મંદોદરીને ધીર દઈ તંહીરે, વિભીષણનું લક્ષ કીધું સહીરે.
લંકા ચોકડ્યો લક્ષમણ બાતરે, છે અનેક કપિ સંગાથરે;
તેજા જ્ઞાની ઝવિજ્યો અનેકરે, વિભીષણને કયાં રાખ્યાબિષેરે.
જેમ જ્ઞન કરે અપારરે, નિભીયણને સોંપી તેહરે,
લંકાકેરી રિધસિધ જેહરે, નિભીયણને સોંપી તેહરે,
સીતા લઈ આળ્યો વિભીષણરાયરે, રણનાથને લાગ્યો પાયરે.
સીતાનું મળીયા યોરામરે, પછે પીજ કરાનું તે કામરે;
પૂરી શાખ દ્યારથ રાયરે, છે સદા યુદ્ધ એ સીતાયરે.
દેવતાએ પૂરી શાખરે, છે સીતાજી યુદ્ધ કમલાકરે;
પુષ્પ કવિમાને હવા અસ્વારરે, સીતા સાથે ચાલ્યા વિશ્વાધારરે.
શ્રીરામ વડે છે વચનરે, કરી સીતા જગ અવલોકનરે;
આ પ્રમ મળું પાગી જેહરે, મેં તુજ અર્થે સંહારી તેહરે.
વિભીષણ છે પ્રભુની સાથે, વળી સુગ્રીવ કપિવર સંગપથરે,
વેમાન ચાલ્યું ગગન ચોકારે, આળ્યું સસુદને ઉતરી પારે.
ત્યાંકાં ઉતરી રણનંદરે, કીધું રામેશ્વર બાણ સ્થાપનરે;
અનેક ઝવિજન આદ્યમવાસરે, સીતાને દેખાડે અવિનાયરે.
આળ્યા રાહાજને આદ્યમરે, વેમાન ઉતરીનું પુષ્પ પર્મરે;
યુગ વધામણીને કાંધરે, ચોકડ્યો હનુમંતને મહારાજરે;
પ્રથમ ઘોરાયે સુભી વાતરે, મનમાં હે હો રમિયાતરે;
આળ્યો ભરે શત્રુમ ભ્યાંહેરે, યુગ વધામણી કહી ત્યાંહેરે.
સુભી ભરતનું કીધા પ્રજામરે, સ્વામી આળ્યા લક્ષમણ રામરે;
હણી ભરતનું કરાનું મનરે, નિજ કુટુંબ શું શત્રુમરે.
સહુ મળવા આળ્યા ત્યાંહેરે, શ્રીરથવરણ છે ભ્યાંહેરે,
પાવન પાહુક ભરતને શીયરે, દેખી રીજયા શ્રીજગદીયરે.
બાત ભરતને હર્ષ ન સાધરે, રણનાથને નામીશી. થાયરે,
નિજ પ્રભ કુટુંબ સૌ સાધરે, મન પ્રીતે મળ્યા રણનાથરે.
સીતાજી દેકેશી સુમિત્રાયરે, રામને મળતાં હર્ષ ન આધરે.
સીતાજી ભળ્યાં સાણુ સાધરે, વહુને શિરે મૂક્યો હાથરે;
ગઢગઢિત મઈ પડ્યો ભરે ધણે, રોયા બહુ અસરણશૂંર.
રામે તુર્તે મસ્તક મૂક્યો હાથરે, આંસુડાં ઢાળ્યાં રણનાથરે.
રાંખ કુંકરો નહિ રામ તેહરે, રામરાજ્યને ન જ્ય પ્રત બોલેરે.
ભરતે પાહુકા મસ્તકેલીધીરે, હનુમંત છત્રધરી સવા કીધીરે,
વિભીષણ સુગ્રીવ ચમર દોઢેરે, શત્રુમ ધનુષબાણ સંસાળેરે;
સીતાએ તીર્થે કર્મકાળ થઈ હાથરે, પાઠ થંપાયે રણુરનાથરે.
અંગદે વરવાર ભંજુવાને દાહરે, નક્ષત્રાજને રામને નિહાળેરે;
ઘણી ચોલાથી પુરમાં આળ્યોરે, નમ રચના રંચ ચોલાભ્યારે.

આઠ્ઠા વસિષ્ઠ આદે ઋષિ અનેકરે, ક્રીધા રામને*
રામચાલિષેકરે,
પ્રજા સર્વનાં સીધાં કાજરે, શ્રીરામના વર્તી રાજરે.
તરીયા તેરણ શોભે છનરે, ઘેર ઘેર આનંદ સર્વનરે.
સર્વ લોકને હર્ષ ન માયરે, સુખી હવી સર્વ પ્રભાવરે.
આપ્યાં કાન શ્રોત્રપુંદનરે, સંતોષ્યાં યાચકનાં મનરે,
તહાં આનંદ ઉત્સવ થાયરે, ચંતેપીને ચૌ ક્રીધા વિદાયરે.
રઘુનાથને નમીયા પાયરે, આસા માગીને ચો કો બાયરે,
ઋષિના સાથ વિદાયરે, પ્રભુ નમીયા ઋષિને પાયરે.
રામ બેઠા રામ્યાસનરે, સંતોષ્યાં પ્રભુનાં મનરે,
તેતાસુને રામનુ રાજરે, રામ રાજ છે એકજ આજરે.
પ્રજાને દુઃખ નહિ લવલેશરે, મૃત્યુ નવ કરે, પુરમાં પ્રવેશરે,
રામ પતિવ્રત થયું પ્રેમેરે, રહે સદાચાર સદનેશરે,
મહત્ત્વ રાજના યાગે ધર્મરે, નહિ પુરમાં કોઈ રથજ અધર્મરે
સતી સીતા નમ્ર પ્રેમાળીરે, સેવા શીલ શુદ્ધિ માળીરે,
શુદ્ધિવંતને જનનાવંતરે, નમ્રતાએ હૃદય રામનુ ચંતરે.
એમ સુખ આપે ને લેયરે, એ રામચંદ્ર પૂજ્ય દયાર દેયરે,
હરિજન સુખને પ્રભુશુભ આમરે, સહુ સમરે સીતાસમરે.

વસંત

શ્રીસીતા રામનુ રમરણ કરતાં, કોટી પાતક બાયરે,
કર ભેડી વિષ વસંત શણે, હવે દયમો પૂર્ણ અધ્યાયરે
હતિ ધીમહીવાજને નમસ્કારો દરમેધાય ૧૧ ૦ ૧

અધ્યાય ૧૨ મોર્

કંડુ ૧૨ શ્રી-રામ સૌમી-મહાર

સૂત પુરાણિક ઉચ્ચે, સાંભળો શોનક ઋષિરાયરે,
શુકલ પરીક્ષિતને હેલે, ભાગવત નવમસ્કંધ કથાયરે. ૧
શ્રીરામે અધ્યાધ્યા નિષે, રૂઢ ક્રીધા યજ્ઞ આનંતરે,
પ્રજા પાળે રઘુનાથજી, રૂઢી રીતે શ્રીભગવતરે,
વસિષ્ઠ ઋષિ આચાર્ય છે, બહુ શીત ઋષિ કહેવાયરે,
તેમને દક્ષિણ દાન દીધાં બહુ, સંતોષ્યા ઋષિ રાયરે. ૨
બળી અપરિમિત ધન હતું તે, વિપ્રોને આપ્યું સર્વરે,
થાંદે દિશા આપી સહી, દક્ષિણમાં યજ્ઞ ને પવેરે. ૩

* રામની ભટા ઉત્તરભોને વસિષ્ઠ સુનિકે કુળના ચક્ર લેલેલી સાથે
માર સહદ્રનાં જળ મગાવેને આગિયે કવો
† આ અગ્નિવાયના અધ્યાધ્યામાં રામચંદ્રજીએ અધ્યાધ્યા નગરી નિષે
બધુઆ છે ને થજ વિગેરે ક્રિયા કરી, તેમ કથાચરણ છે
‡ હોતા બાહ્યદેવદક્ષિણાથી પૂર્વ દિશા, પ્રાણા બાહ્યદેવે દક્ષિણ
દિશા, અંધર્થુ બાહ્યદેવે પશ્ચિમ દિશા, ઉદ્ગતા બાહ્યદેવે ઉત્તર દિશા
અને આચાર્યને દિશાઓના પચમાં ને પ્રજા સહી તે આપી. રામચંદ્ર
એજા માનતા હતા કે, બ્રાહ્મણ સંખ્યા રામચંદ્રે લાયક છે, તેથી
પોતે રામચંદ્રની ઉપજા નહિ રાખતાં માત્ર પોતાના અલ્પાને અને વજ્રજ
બાળી રાખ્યાં અને સીતાએ અને ધરેલા બાળજીક હતાં તેજલા રાખી
પાણીના આપી દીધાં બ્રાહ્મણ પશુ રામચંદ્રની એવી સલાતા બેઉ રાજ

અધ્યાધ્યામાં રામચંદ્ર કરે પ્રભુ, પ્રજાને હર્ષ ન માયરે,
એક સમે અનુચર ચોકસ્યા, નજ અર્થાં ભેવા બાયરે. ૫
પોતે પ્રભુજી નીસર્થો, નિર્થક ચર્ચાં ભેવા ત્યાહિરે,
અનેક દૂત ફરતા ફરે, અધ્યાધ્યા નગરી મહિરે. ૬
એક રજાને* દ્વારે આઠ્ઠા ત્યાં, સાંભળ્યો કલેશ આપારે,
તેની શ્રી રીસાઈ ધીયર વણ્ણુવી, તે આવી પાછી દારે. ૭
સ્વામીએ બાધન કરીને તેને, દીધો અપરિમિત મારરે,
હવેનન બોલે ઘણાં, મહા ક્રોધે તે ભરતારરે. ૮
અરે રંડા કુદ્ર પાપિણી, તું મળ તુજ આપને પામરે,
ફરી ઘેર આવી માહરે, તે શું સુજને ભયરો રામરે ? ૯
જેઠે માસ લગી રહી, રાવણ ઘરે સીતા નારરે,
સંશ્રામ કરી ફરી લાવીયો, ઘર રાખી કયો અગીકારરે. ૧૦
તે શું ભયરો સુને રામચંદ્ર ? તારે માટે નથી પાપરે,
અન્યાય રામને છાજે સહી, પશુ હું તો નહીં કંઈ ભૂપરે. ૧૧
એવું કહી કેયે બહી તેને, કાઠી મેલી બહારરે,
હજે પ્રાણ રીધા ઘણા, અતિ રહન દેને નારરે. ૧૨
રામજીએ જાણે સુહી તે, રજકનું કારણ ત્યાહિરે,
હુ ખ પામી જો અતિ બેનારી, તો મહાઅપકીર્તિ પુરમહિરે. ૧૩
હવે રાજ્ય ધર્મને રાખવા, સીતાને ચોકલવી વનરે,
લદમણજી મૂઢી આવીયા, બધા છે વાત્રીક સુનિ આશ્રમરે. ૧૪
પ્રજા વણે કહે મહુ ચક્ર, સર્વ રજાને દે કોષરે,
કુદ્ર અપરાધીએ શુ કહ્યું, એમ કહી ધરે મન ચોપરે. ૧૫
સીતાજીને ગર્ભ છે નિજ, ઉદરમાં નિરધારરે,
વાત્રીક સુનિકે કૂપા કરી, નિજવજાળ રાખી બનક કુમારરે. ૧૬
ત્યાં મુખમાં પુત્ર જન્મ્યા સહી, લવ કુશ નયિકે નયિકે નામરે,
લવણ દેત્યને મારવા શત્રુજ, વાઘ્યા છે તે કામરે. ૧૭
લવણ દેત્યને સંહારી, ત્યાં મથુરા નગરી વાસીરે,
શત્રુજ સાથ મહાખળીયો, ભાથ દોર્ણ તેને નવ ગાળરે. ૧૮
ભરતે નજ અધર્મનું ભાંડું, લીધી રીધસીધ ધનરે,
અનેક દેત્ય ને કુદ્ર સંહારી, પોતે ભરત રાજનરે. ૧૯

યજ્ઞ, અને એજાનાં એ પીરણા ગણ છે એવા તે બાહ્યદેવે રામચંદ્રજીને
રામચંદ્ર જાણીને બેસ્યા દે મહારામ ! તને અનને શું નથી આપ્યું ?
કેમકે અમારા અત કશામાં મરેલ કરીને પોતાના રજાજાના મહારામી
આપ અમારા આજ્ઞાનુસારી અપકરેને મહારાં છે. આપ કે જે, બાહ્ય
એ ને માત્ર આપનાર, અપુર્વિત શુદ્ધિવાળો, વશાદેવોના શિરોમણી
અને લોકોને અજણ કાન દેનારોએના ચિત્તામાં ચરણ રાખનાર છે,
તેને પ્રણામ કરીએ બીજો

* મૂળ આપવંતમાં રજકની અતિ લખી નથી

† તે લવકુસના બાતકમહિરે સરકાર વાત્રીકિએ કર્યો હતો. મરમ
જીવતા જન્મ અને વિવેકને નામે છે પુત્ર દત્તા, ભાતજના ત્યાં અને
પુષ્પજાને છે પુત્ર દત્તા, સદુષ્ઠના સુખાનંદ અને મુસદને નામે છે પુત્ર દત્તા
‡ અધુના પુત્ર લવકુસને અધવનમાં માર્યો હતો

પછે યત રામે આરંભ્યે, અન્નમેષ* શ્રીઆવિનાશીરે;
 એ યત થયો અતિ ઉત્તમ, શોભા શુ કહું પ્રકાશીરે. ૨૦
 ભત રાત્રુષ્ઠ મે લક્ષણ સર્વે, ગયા અશ્વની રક્ષાપદે;
 લવકુશે અન્નને બાંધીયો, મંદા શુદ્ધ કીધું વનગાથદે. ૨૧
 શુદ્ધ સમય જોળખાવીયા, વાણીકે રાધવ રાયદે,
 લવકુશ સંધે ભનનિ, આખ્યાં અગ્રોથ્યા માંધદે. ૨૨
 નયનપ્રકાર વર્તી રહી ત્યા, અખ્યાં શ્રીરુપનાથદે,
 જ્યેષ્ઠ કુટુંબ હરપ્રયું સહુ, આનંદીઓ સહુ સાધદે. ૨૩
 વળી શ્રીરામે સીતાને કહ્યું, ભે તું પીજ કહે અહિ નારદે;
 તે નિક્ષે મનના ભવજે, તુંને રાખું ભુવન મોહારદે. ૨૪
 એવાં વચન પ્રભુનાં સુણી, સતી સીતાએ તત્કાળે;
 મુને મારીં આપ તું કોઢિની, એમ મોહી સતી દયાળદે. ૨૫
 પૃથ્વી કાઢી તે સર્વે, ને આખું સિંહાસન તથિદે,
 સીતાએ બેઠા સિંહાસને તે, થાથ્યા રસાતળ મહિદે. ૨૬
 સીતાએ પાતાળે ગયાં તવ, રામજી આણે શોકદે,
 જહન કદે રથનાથજી, તે કેળી રાતા સહુ લોકદે. ૨૭
 એવા લૌકિક પ્રભને દેખાઓ, મારીને સંભવ દયાળદે,
 પ્રભ સર્વ દુષ્ટી થઈ, નીતીને જતા પાતાળદે. ૨૮
 શ્રીરામચંદ્રે રાત્ર્ય કહ્યું, તેની સાંભળજે સખ્યાથદે,
 સહજે ગ્યોદશક વર્ષે રાત્ર્ય, સુભુ પરીક્ષિત રાયદે. ૨૯
 રામાવતારે પ્રભુ લીલા કીધી મણી, ભક્તનાં સાર્યા કાળદે,
 સમુદ્રમંદિ પથર તાપી, મારી રામજી શ્રીમહારાજદે. ૩૦
 માનર મૈત્રી કરી પ્રભુએ, વિભીષણને આપ્યો અધિકારદે,
 તે ચોદ લોકે કીર્તિ વિસ્તારી, હરિ વ્યાપક સપળે મોરારદે. ૩૧
 રાજ પરીક્ષિત પ્રશ્ન પૂછે છે, શુદ્ધ સુનિને નમી પાંચદે,
 શ્રીરામે રાજ કેવી રીતે કીધું, તે કહો સુને કથાયદે. ૩૨
 તવ શુક સુનિ વડે વાણી, સુભુ પવિત્ર આનુ જનદે,
 રામચંદ્રે જે જે આજ્ઞા કીધી, તે મંધુજને કરી ગ્રહણદે. ૩૩
 લોક દર્શન દેવા માટે, નિત્ય નિકળે પુર બહારદે,
 નગર સદા શયણાર સહિત, તેની શોભાને નંખ પારદે. ૩૪
 દેવાલય સભા માર્ગે, શોભે ઝોક બ્રહ્માણદે,
 કનક કળશ દ્વગ્ધ ધરપર ચોદે, હુટ જનના પ્રભુ કાળદે. ૩૫
 તરીયાં તોરણ દેવના પતાકા, ફરફરે સર્વ દોરદે,
 રામચંદ્રના પૂજન માટે, લોક આવે કાચેકારદે. ૩૬
 રાજવેશ્વરીએ પધારી પોતે, આવે પાછા વેરદે,
 નરનારી સર્વે ઉમંગ સહિત, ભેવા ઉલટે ચોફરદે. ૩૭
 રુપપરી વંધાયે સર્વજન, જેનાં રૂપ ન થાયદે,
 સુખમોહલે પધારે ત્યા, શોભા શી કહેવાયદે. ૩૮

* નિધિ ત્રિપી પાચ કહીની વાત અરે ભાવવતમાં નથી.

† પાતાના પુત્રને વાત્સલ્યેનિ સોપી રામની અપ્રયુક્ત ધ્યાન ધરતા

પીતાના બિદમાં સતી રહીને પેસા મથા હલા

‡ તે રે દનવ નાં બંધનપણથી શ્રીરામે રાત્ર્ય કહ્યું હતું

લક્ષ્મીના સ્વામી પોતે, દ્રવ્યની શી ખૂટદે,
 હારે મણિમય વિદુમ્બ બળદે, એ શોભા નોતમ બૂપદે. ૩૯
 વૈદ્યમણિના રથો, અગ્રહણે ચોદિરદે,
 મિત સ્પર્શિકે મણિની, મરકત મણિ ઉઠેકરદે ૪૦
 સુગમીદળ પુષ્પને બહુ, જલુપ્તે ધમધમદે,
 વસાલકાર અવનવા, એતું પ્રજ્વળે ધામદે. ૪૧
 રનેહ સહિત મંજુલ સ્વદે, પ્રિય વચન મોહે નાથદે,
 સીતા સાથે રમણ કરતા, કદે હાસ્ય વિલાસદે. ૪૨
 ધર્મ રક્ષણાર્ય જન્મ્યા, સીતા નાથ રામ રાયદે,
 કુશને રાત્ર્ય આપી ગયા, વેદક પ્રતિ શુભાયદે. ૪૩
 તેણે રાત્ર્ય તે લોગગુણ, શ્રીરામ ગથા સ્વચ્ચાનદે,
 તે કથા સંભળાવું છું, હું સાંભળ શુભનિધાનદે ૪૪
 વલભ

સાંભળ પાંડવ કુળદીપક, કથા સૂર્યવંશી તણી,
 અનિયાર્યો અધ્યાય થયો પૂરણ, કથા નવમુરકષતલ્લી ૪૫
 છતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમુરકષે બોહારીઆવ ॥ ૧૨ ॥

અધ્યાય ૧૨ ચો*

કહ્યું રાય શું નામ ગાદી

શ્રીશુકજી કહે સાંભળ રાય, એ નવમુરકષ તલ્લી કથાય,
 શોનંકને કહે સુત પુરાણી, હરિ શુભ સાંભળજો રનેહ આણી.
 કુશ કેવરને આપ્યું રાજ, સ્વધામ પધારી શ્રીમહારાજ,
 તેહમકી હલો થલો વંશ, એ સમળા પરમેશ્વરના અંશ.
 કુશનો અતિથિ નામે કુમાર, તેનો નિષંધે ભણો નિરધાર,
 તેના સુતનું છે નામ નામ, પુરંદરીકે તેનો અભિરામ.
 તેના સુતે હોમધન્યા સહી, તેના કેવાનિક ભણી અહીં.
 અનીહ થયો તેને પુત્ર સાર્ય, પારિધાત તેનો પુત્ર કહેવાય
 બલસ્થલ તેનો પુત્ર કહ્યો, તેનો વજ્રનાભ તે લોકો,
 વજ્રનાભ છે સૂર્યનો અંશ, તેથી શોભે રવિકુળવશ.
 તેના બગલુ તેનો વિધિપુત્ર, તેના હિરણ્યનાભ પુણ્યપવિત્ર,
 એ હંતો જગિનિને સિંધ, આમયોગી ને નિવિકારી અંધ
 પુણ્ય ક્રિયસંભી તેનો સુદેશન, અસિર્વલુ શીર્ષમરુ ઉપન,
 એ ચરુ રથ અધોપિ હેવાત, કલાપ ગામમાં તેનો વાંસ.
 કવિ અંતે યથાવશે સૂર્યવંશ, અધર્મનો કરશે તે દંવસ;
 મરુપ્રતપ સુસુત સંધિ અમવેણ, મહસ્વાન વિશ્વસાક્ષએ તન
 પ્રેસનજીત ને તેનો તક્ષક, બૃહદ્વળા અતિ સમર્થ,
 એને માર્યો તુષ્ટ પિતાએ, મહાભારતેના શુદ્ધની માહે
 એ રાયે ધિવાકુ વેશે હવા, ભવિષ્ય રાંધનાં નામ કહું નવા,
 બૃહદ્વળાને બૃહદ્વલુ તન, ઉરક્રિય વાસકાક્ષ પ્રતિયોમ

* આ બાજમા અધ્યાયમા રામચંદ્રના પુત્ર કુશને વચ કહી
 મળી ઉદ્યાપુત્રેના પુત્ર સમીક્ષાને વચની સમાપ્તિ સુધીને કથામંત્રેન છે

ત્યારે રાજા કહે હું કાયા સુખ, નથી હમિયે મનઃ
કચ્છા કરી એને સવંધા, આપોને દિવ્યલોચન. ૨૭
તવ પર્મે કૃપા કરી કષિયે, નેન આપ્યાં સારઃ
દિવ્ય ચતુષી નિમિત્ત થયા બને, ત્રિભુવન મોહાર. ૨૮
નિમિત્તરથનું શાખ મયવા, અપિયે ક્રીપા ઉપાય સારઃ
દેહ મયન કરી જનકરાજ, ઉપનયમે તેણીવાર. ૨૯
મયન કરવા થકી હવેા ઉત્પત્ત, મિથિલ ધર્મ નામઃ
ગૃત શળમાંથી જન્મે તેથી, કૌંદી નામ આભિધાન. ૩૦
જન્મેથી શળમાંથી તેથી, જનક પવિત્ર સારઃ
શર્વે મળીને આપ્યો તેને, રાજ્યનેા અધિકાર. ૩૧
જનક વૈદેહી એ વંશ હવા, સર્વ શુદ્ધ રાજાનઃ
એ મિથિલેશ્વ વસાવી, મિથિલા નગરી વાણ. ૩૨
જનક થકી વંશાવળી ઘણી, હવી છે નિરધારઃ
જનકને ઉઠાવણ, તેના નદિવર્દન કુમાર. ૩૩
સુકેતુ કેવરાત મુકદ્ધત, તેના મહાવીરે તનઃ
સુધૃતિ ધૃષ્ટકેતુ હૃદયેશ્વર, પ્રવીર્ય એ કુળોત્પત્ત. ૩૪
તેના કૃતિરથ તેના કેવચીક, તેના વિષત યાણઃ
તેના મહાધૃતિ તેના કૃતિરાત, તેના મહારામા ભૂપાળ. ૩૫
દશરુદ્રેશા હૃશ્વરેશા, વળી શીરેશ્વજ* મહિરાજા
એ રામે હવેા મહાકર્મી, એ જનક કુળ ઉત્પત્ત. ૩૬
શીરેશ્વજ રાય મહા પ્રવરવંત, મહિમા જગ નિસ્તારઃ
એ શાન્તને યજ્ઞ કરવા, એ પેરી લીધી સાર. ૩૭
હજા ભણી અરે બરાણી, તારાળ આણી મહારઃ
તે મધ્યે દીકી એક કન્યા, મહા રૂપનેા લંધાર. ૩૮
શુદિવાન ચાણુરી અદ્યુત, રાયે કળા શુભવાનઃ
દશરૂપ અતિ સુંદર મનોહર, સીતા સખી તેનું નામ. ૩૯
તે રાજા એ કન્યા લક, પાળતો હવેા ભૂપાળઃ
જનક પ્રત્ન તે ભૂપને, શુભ હવી છે તેણે કાળ. ૪૦
તેને પુત્ર કુશલ્ય હવેા સહી, સાંભળે પરીક્ષિતરાજઃ
કુશલ્યજનો ધર્મશ્રેષ્ઠ, તેના કૃતશ્રેષ્ઠ કુંવર ગણ્યા. ૪૧
તેના દેશીશ્વજને મિતશ્રેષ્ઠ, મિતનો પાંડિક્ય તનઃ
એ રાય પૂર્વ સાગી, વળી યાજ્ઞ પુરાણ પ્રતિજ્ઞ. ૪૨
અંકડકને કાકાતણિ, ભય હતો મનમાં ચેદઃ
તે ભયથી એ બને સંચર્યો, ટાળ્યો સર્વ ઉચાદ. ૪૩
કેશિકવરનેા ભાનુભાન, કુંવર હતો નિવધારઃ
તેના ચાતુર્યમુચિસાનદ્રેજ, તેના ઉલ્લેકેતુ તેના અજ. ૪૪

નારા છે જન પાળીમાં માણવજિને માથે જેમ ચેતરવથી ગેત બમે છે
તેમ દેવને પામવા ઉછેતો નથી; ત્યારે દેવતાઓ માથવા કે, તિનિ રાજ
વેણ માનના તેમનાં વજર દેહને રહેને; અને તે દેહનામાં ગોપાણ
વણે આંખનું નયન તથા ઉપવેશ્ય થયો.

* અભાદિક રામાવળીના બાલકર્મમાં તે શીરેશ્વજ (જનક) ને
દશરૂપ નામે બાળ છે, પરીત મૂળ બાલકર્મમાં કૃતશ્રેષ્ઠ નામે શીરેશ્વજને
(જનક) નામે બાળ છે, તેથી એમ અનુમાન થાય છે કે, શીરેશ્વજ (જનક)
અજન્મ રામાને વળે કૃતશ્રેષ્ઠને જોલે લીધો છે.

તેના પુરુષોત્ત તેના અરિષ્ટનેગી, તેના શુતાયુધુપાશ્વકઃ
તેના પુત્ર ચિત્રરથ કહાવે, તે પુણ્યેશ્વરમયિ તેના સમરથ. ૪૫
તેના સત્યરથ તેના ઉપશુર, તેના પુત્ર ઉપશુર વડેહયઃ
એ ઉપશુર અશ્વિ અંધ હતા, તેને વસ્તવંત નામે કુમાર. ૪૬
તેના યુધુધા સુઆપણ શુલ, વ્યવિન્યય કુંવર નિધાનઃ
વિન્યય પુત્ર જ્ઞાત તેના, ચુનક તે મહા જળવંત. ૪૭
તેના વીતહંધય તેના ધૃતિ, તેના મહાદાય મહંતઃ
ઉલ્લા કુંવર હોતેન્દ્રિય હવેા, કૃતિ તેનું નામ. ૪૮
એ જનક વંશના રાય શર્વે, પરમ શુભ અભિરામઃ
યાજ્ઞવલક્ય યોગેશ્વરથી, પાત્રમા પ્રધાનું સાન. ૪૯
સંસારમાં સરસા છતાં, હવનમુક્તા પૂર્ણ વિરામઃ
પ્રહાનિલામાં અતિ કુશલ, સાની ત્યાગી દેહ. ૫૦
એ વંશના સર્વે જનક કહાવે, મૂળ જનક થકી મિદેહઃ
એ વંશ પૂર્ણ હવેા અરે, મહિમા વણીવી ન થકાયઃ
એ નવમસ્કંધ હરિચથાનેા, હવેા તેરેશ્વર અધ્યાય. ૫૧
વચ્ચશુ

તેર અધ્યાય હવા પૂરણ, કથા ભાગવત વિસ્તરીઃ
કર જેડી વિગ્ર વહન કહે, સાધુજન મોહો શ્રીહરી. ૫૨

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે ત્રયોદશોવાક્ય ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ૧૪ શ્રી*

કણ્વ ૧૪ મુન્દરાગ સામેરી

શીશુકદેવ કથા કહે, સાંભળો પરીક્ષિત રાયઃ
સતપુરાણિક શ્રીનકને કહે, નૈમિષારણ્યની માંધ. ૧
તે સર્વે વંશી કથાનેા કહ્યો, સર્વે મેં વિસ્તારઃ
હવે ચંદ્રવંશી ભૂપતિની, વંશાવળી સાંભળ સાર. ૨
શ્રીપરિણકથી કમલ પ્રગટ્યું, તેથી હવા પ્રહારઃ
તેણે સચ્ચી રચના કરી, જે ત્રિભુવન કહેવાય. ૩
પ્રહાર થકી ત્રવિ રથ પ્રગટ્યા, અનિ નામી મુકારઃ
તેને પુત્ર સોમ પ્રગટ્યો સહી, જે ચંદ્રમા નિરધાર. ૪
અનિ કાળિયા નેત્રથી, ચંદ્ર હવેા ઉત્પત્તઃ
તેને પ્રહારો કરાવ્યો, પ્રહારુ ઓપચિનો રવાનીન. ૫
વળી તે સર્વે નક્ષત્રોનેા, અપિપતિ હવેા નિરધારઃ
ત્રિલોક્ય છાણું ચંદ્ર, પછે રાજસુ યજ્ઞ માંજ્યો સાર. ૬
વળી ઉત્તિહાસની એક કથા, કહે વ્યાસભોનેા તનઃ
એકાશ ચિતે થયણું ધરનેા, પરીક્ષિત રાજાન. ૭
એક સમે ચંદ્રમા તે, શુર મુકુટપતિને મેર ભાયઃ
શુર પતની દેવળી સુધાકરને, બનંન થીકે કાય. ૮
અન્ધોએ પ્રીતિ પૂરણ, હવેા રાયે અપારઃ
અધર્મે ક્રીપા ચંદ્રમાએ, શુર પતની કાન્યે કિદાર. ૯

* આ ગીતામાં અપાવમાં મુકુટપતિની સો તારીખે ચંદ્રમાની
ઉત્પત્તિ થયેલા સુધન દીકસ પ્રુરુષના રાજ્યને ઉર્વશી અપસરાના સંચર્યો
આણુ બનેર હુવેા ઉત્પત્ત થયો. તેની કથા છે.

ચંદ્ર તે યોગિતા લઈ ગયો, શુક્રાચાર્યને* ઘેર
ત્યાં તારકામય દાનવ સાથે, શુદ્ધ થયું બહુ પેર. ૧૦
બહુ વાર બૃહસ્પતિએ, માંગી સ્વપત્ની નિર્ધાર;
પણ ગર્ભી ચંદ્ર રાખ્યો નહિ, લાગ્યો ગર્ભ નકાર. ૧૧
શુક્રએ જઈને દેવ સર્વને, વિનવિયા તે વાર;
આ ચંદ્ર અધર્મ કરે છે બહુ, તેને યોગી શિક્ષા સાર. ૧૨
પછે દેવ દાનવ વચ્ચે, શુદ્ધ માંડ્યું રૂડી પેર;
શુક્ર પ્રત્યે શુક્રાચાર્યને, હતું ધાડું વેર. ૧૩
સંઘામ ફાટ્યું પ્રગટીયો, રણ દેવ દેવને ત્યાહિ;
સર્વ દેવની પક્ષ કરી, મહાદેવ આભ્યા રણમાંહિ. ૧૪
દેવ અને શકરાય, સર્વે આભ્યા શુક્રની સહાય;
યોર શુદ્ધમાં યુવા ધણ, ઘણુ વાળ્યો બહુ ત્યાંયે. ૧૫
ત્યાં ધણા પોતે આભ્યા છે, કરીને હંસ વાહન;
બૃહસ્પતિની સ્ત્રીને સુઘાવવા, જે રાખી છે ચંદ્રે લેવન. ૧૬
ત્યાં ચંદ્રમાને પાંચિયો, જઈ ક્યો વિનય આપાર;
ત્યારે ગર્ભ સહિત પાછી આણી, બૃહસ્પતિની નાર. ૧૭
શુક્રએ તે કીમી પાછી, પછુ ભણ્યો અધર્મ વિકાર;
ધિકાર કીધો નારીને, શુક્રએ તેલુવાર. ૧૮
ચંદ્ર સંગથી તારા કુળે, હતો અશુદ્ધ ગર્ભ;
તવ દેહિત થઈ શુક્ર વધ, ધિક્ક વરા હાવી કંઠર્થ. ૧૯
અન્ય વીધેના ગર્ભ સુખના, ક્ષેત્રથી કાઢી નીંખ;
એ અશુદ્ધ ગર્ભ સુખ સ્થળમાં, હવે તું નવ રાખ. ૨૦
અન્ય સંતાન ઉત્પત્તિ માટે, બાળતો નથી તુજકામ્ય.
પછુ કણજીરને એ ગર્ભ રહેશે, તો યાશે વણેા અન્યાય. ૨૧
અતિ લગિત્ત વારાએ, તત્કાળ જણ્યો કુમાર;
એ સુવર્ણમય કાંતિવાળા, શુદ્ધ જન્મ્યા તે વાર. ૨૨
અતિ સુકુમાર કુમાર પેખી, ચંદ્ર શુક્ર કરે વિચાર;
એક કહે એ સુખને, બીજે માંગે ચોતાનો ભાર. ૨૩
તારાએ જન્મ્યો ભુધમહા, બાળક પછુ બહુ
અન્ન-આન્યને વાદ લાગ્યો, ખેંચે બંનેા પાણ. ૨૪
ચંદ્રમાએ અહીં હસ્ત, તહાં ભુદ્રતણે નિરધાર
બંને પુત્રને અર્ધ પરપર, વિવાદ કીધો આપાર. ૨૫
અમર શુક્ર કહે મારો છે સહી, ચંદ્ર કહે સુખ તનુ
બુધેના હાથ ભેટ ન ગૂંઠે, આશ્ચર્ય થયા સૌ જન. ૨૬
શુક્ર કહે યજ્ઞમાન નહીં, પાપિષ્ઠ શિ અવતાર;
એ વાત કેમ કરી નીપજે, તું કરી બે મન વિચાર. ૨૭
સુખ પુત્ર મૂકી પરવરે, નહીંતર દ્રષ્ટિ તુજને શાપ;
ત્યારે ચંદ્રમા વાણી વરે, ભાઈ ભેળે આ સંવાપ. ૨૮
સર્વથા એ પુત્ર મારો, મલ્ય કહ્યું હું ચાર;
એમ કહો તેમ કરત પ્રતિજ્ઞ, સાચુ છે એ મારો કુમાર. ૨૯

પછી સર્વે જમિ મુનિએ મળી, તારાને ક્યો પ્રશ્ન;
આ કુમાર કેા તણો કુળે, સાચું બ્રાહ્મણ થઈ ધર્મ. ૩૦
લગ્નની તારા યોગ ધરી, બેસી તવ વચન;
માતાની આવી નીતિ દેખી, તવ બાલ્યો તેનેા તન. ૩૧
બ્રાહ્મણ માતા કાણ પિતા? સુખને માંગે કિય;
ખરો પિતા હોય કાણ સુખનો, શીધે સુખને કેહ્ય. ૩૨
શુક્ર ને ચંદ્ર વળ્યા સહી, કરે વલવાનો ઉપાય;
તવ હંસ તણ કમલભુ, તારા સ્ત્રી સમીપે ભય. ૩૩
વૃત્તાંત પૂછ્યું તેહને, તું સત્ય કહોને નાર;
અસત્ય વાણી રજો કહેતી, છે એ કાંઈ કુમાર. ૩૪
ત્યારે બૃહસ્પતિની અંગનાએ, વૃત્તાંત કહ્યું સૌ ત્યાંય;
એ તન છે સહી ચંદ્રમાનો, સત્ય માનો મનમાંય. ૩૫
ભાવિક વાત હવી સહી, એ અન્યાયનો નહિ પાર;
એમ કહીને શુક્રની પત્ની, લગ્ન પામી અપાર. ૩૬
પછી બ્રાહ્મણે મન વિચાર્યો, ચંદ્રને આપ્યો બાળ;
કર ગઈ પુત્રને સાંચરે છે, સુધાકર તત્કાળ. ૩૭
અન્યાય દેખી બહસ્પતિને, કોષ અંગ ન માય;
શાપ* કીધો સ્ત્રી પ્રત્યે, તું પશિણી થા ખગમાંય. ૩૮
ચંદ્ર ઉપર કોષ આપ્યો, હુતિ પ્રત્યે દુઃખ પામ.
ક્ષય થેગ દારણ ચંદ્રમાં, તું દિન પ્રત્યે દુઃખ પામ. ૩૯
એ શાપ બંનેને હવા, તવ હવેા હાહાકાર;
વનસ્પતિ દુઃખળી થઈ, ને હુતી ભાર અદાર. ૪૦
તેજ હિણુ થઈ ચંદ્રમાની, કાંતિ પાગી નાક;
અમૃતથી નિર્વિત થયે, મનમાંહિ પાચેા તાક. ૪૧
અમૃત વળી હવેા સહી એ, સુધાકર કહેતાય;
અમૃત વિની સર્વ વનસ્પતિ, જન મહા દુખીઆ થાક. ૪૨
તવ પ્રજ્ઞા આદે અમર સૌ, તે કરે મન વિચાર;
શુક્ર બૃહસ્પતિની રુતિ કીધી, સંતોષ્યા તેલુવાર. ૪૩
ધંદ્ર કહે શુક્ર દેવલ, ચંદ્રનેા કહેા ઉદાર;
નહિતર નાથ થશે ત્રિભુવન, સહિ સધળી સાર. ૪૪
બૃહસ્પતિએ કૃપા કરી, તવ આખું વરદાન;
દશ યંચ દિવસ કળા વધતી, ચંદ્રને હેલવાન. ૪૫
વળી વંદર દિન એ ક્ષય પામે, મમ શાપ દોષ ન ભાય
એવું વચન શુક્રનું સુણી, મન માંડે હર્ષ ન માય. ૪૬
ત્રિભુવનમાં જય શબ્દ વત્યો, વનસ્પતિ મન ઉલ્લાસ;
પછી ચંદ્રમાએ યજ્ઞ કીધો, આરાધ્યા અગ્નિનારા. ૪૭
શીવિષ્ણુની કૃપાથી, સુખ શાંત પાચેા કાય;
તપ કરી છૂટ્યો ચંદ્રમા, ને ક્યો અથ અન્યાય. ૪૮
એ ચંદ્રમાનો બ્યેક પુત્ર, શુદ્ધ નારમનો બાળ;
તેને ઈલા નામે સ્ત્રી હવી, સત્ય માનને ભૂપાળ. ૪૯

તેના પુત્ર* પુરુરવા, ધરકન્તી બળિયો રાજ્યં
 ગુણશીળ મહા ધર્મિષ્ઠ જેનો, મહિમા કહી નવ બાંધ. ૫૭
 એક સંગે મિત્રાવરણના શાપથી, અપસરા ઉવંશી જેહ
 સ્વર્ગ સહનભાં શાપી સહી, પૃથ્વીપર પડી છે તેહ. ૫૮
 તે પુરુરવા રાજ્યે દીકી, તેને બદી તેણીવાર;
 ભૂષણ પ્રત્યે અપસરા, સુખ થઈ વાણુ તકળા. ૫૯
 સ્ત્રી થઇને હું તારી સાથે, આતું છઉં રાજ્યનં;
 પણ અવધ મારી હું તુજને, માનજે સત્ય વચન. ૬૦
 મૃતને બળી હું આહાર કરીશ, તે બાણજે તું ઇય;
 સત્ય વચન તું માનજે, પુરુરવા નૃપધીશ. ૬૧
 વળી નર્મ પુત્ર નજદે પડે, તે બળશ હું નિરધાર;
 એ પ્રમાણે વર્તિશ બ્યાંસુધી, ત્યાં સુધી આ પ્રેમસાર. ૬૨
 ચેટાતણું જોડું સુજ પાસ છે, યોલકા મીઠા સાર;
 તે સાચવવા પ્રેમે કરી, એ ત્રણ શરે કીધી નાર. ૬૩
 પછી ઉવંશી યણુ કાળ તક, રહી છે તેણે કામ;
 બ્યાં પુરુરવા રાજ કેર, નગર છે શુભ સામ. ૬૪
 એક સમે ઇન્દ્ર વાણી વદે, ઉવંશી મારી કથાય;
 અતુચરને આસા દીધી, જઈ શોધી લાવે ચુકાય. ૬૫
 સ્વર્ગ મક્રી ગાંધર્વ આબ્યા, તેકથાને તેને દાર;
 તેણે આવીને ઘેટા ચોર્થી, બાંધ્યા હતા જે બહાર. ૬૬
 ઘેટાની બીસ સાંભળી, ઉવંશી ભાટી વચન;
 શું કહયા સુજ બાળક? શું એ પીરતા સ્વામીન? ૬૭
 રે તુજ નિશ્ચયે હું રહી, ગહું મારા ચોણ
 રે નિશ્ચયસધાતી નામરે, આશા પૂરોરે દેણ. ૬૮
 રે આ ચા સુતો સી રેરે, નથી સળવળતું અંગ;
 એવા નપુંસકને મેં કહ્યો, દેવો આ સંકળ. ૬૯
 હીનજો ને વળી બાધદો, એ પુરુષને ધિકાર;
 એવા સ્વામીથી હું વેગળી, રહીશ આણીવાર. ૭૦
 કહણુ વચન કદ્યાં કામની, કામ્યો કોપી કંઈ
 ગાંધર્વ પછવાડે દોડયો, તરવાર મઠી બળવંત. ૭૧
 પણ અંગે વચ નવ હુંતું, નમ દીધી દોડ;
 ગંધર્વોને જોઈતું હુંતું, તેથી મારી એક ચોટ. ૭૨
 ઘેટા મૂક્યા વેગળા ને, પ્રેમી મારી લાંબા;
 ઘેટા લઈને નમ રાખને, ઉવંશીએ દીકી કાપ. ૭૩
 જોડું રેખતામાં ઉવંશી, સ્વર્ગે ગઈ તેણી વાર;
 પુરુરવાએ રાજ્ય મૂકી, લમણુ કયો સંસાર. ૭૪

* એક વખતે નારદજીએ પુરુરવા સંગાળા પુરુરવાનાં ભ્રમ, સુખ, ભોજન, યોગ અને પદામના વર્ણનનું ગવન કર્યું, તે વખતે કામ્યો ભાવિત બનીથી ઉવંશી અપસરા કે જે મિત્રાવરણનાં સાપથી અજીબપણું પાપા દેવી છે, પુરુરવા પાસે આવી અને કામ્યેરે સમજા રૂપાળાને તે પુરુરવાને જોઈ દીધાની તેની પાસે જવા સહી. તેને જોતાંના પતિ ક્રોધે અને મહા મોહકારી એપસરા વિચારેરહી તેની લાગ્યું છે.

૧ મુખામના વખતે વિષાધ બીરે વખતે વાજો દેખીસ તે બીરે રહીસ

એક સમે રાજ્યને ઉવંશી, મળી છે મારગ માંય;
 કુરુક્ષેત્રની ભૂમિ વિષે જોકે, યથાં એકકાં ત્યાંય. ૬૮
 સરસ્વતી તટે ઉગી શોભે, ઉવંશી રૂપ અપાર;
 પંથ સળી પાસે ઉગી, રૂપ ગર્વ તણી અંધાર. ૬૯
 મહાકાસ્ય કરતી લેખન મયેરે, મોટે ભવિ મુનિજન;
 પુરુરવા તેને જોઈને, વધો પ્રેમ વચન. ૭૦
 યોલ કયાં બાયે પ્યારી, હે નિર્દય દુહ્ય શૂન્ય;
 સુખ દેનારી પ્યારી મારી, છોટે છે કયાં તું મન્ય. ૭૧
 આવ વહેલી સુલુ અલભેલી, વાતો કરીએ પ્રેમે;
 ને આ દેહ સુખ તણી, ગળ્યો ગયો પ્રીત નેમે. ૭૨
 ને મળશે નહિ સુખને તું, કદીય દેહ પતન;
 ચલુ દુન્ય મયે છે દેહ, દુન્ય નામે આ જીવન. ૭૩
 પ્રેમે પાસ તેડને સુખને, અલભેલો તુજ પ્રાણ;
 નહિ તેડે તે સિંહ સાવજકા, દેહ ખાશે નિર્વાણ. ૭૪
 દુહ્યે ધ્યાન તાર લાગ્યું, બીજી ગમે નવ વાત;
 દેખી વેહેલી લેટરે પ્રેમે, લાજ મનને ઉગાદ. ૭૫
 અપસરા વાણી એમ કહે, “સાંભળ સાચું રાજ્ય;
 પુરુષને મરતું કેડું, ધૈર્ય ધરી રહે આજ. ૭૬
 ઇન્દ્રિયરસ સુખ નથી સિધર, એ મસ છે દુઃખની ખાણ;
 સ્ત્રીમતી સ્થિર નહિ હોયે, સય સાચું એ માન. ૭૭
 વર સમ ચી હૃદય હોયે, પ્રેમ તેના પશુ તુલ્ય
 નિર્દય દુર અવિચારી પાપિણી, સી ભતિતું મૂળ. ૭૮
 અસહનતા પ્રેમે પાળે, સાહસ કરવે શૂર;
 પતિ પુત્રને ગંધુ સંહારે, એકે વાતે ન અધૂરી. ૭૯
 તેના ક્રોધ સાથે નવ હોયે, વિષતણી એ વેલી;
 ક્રોધે તરછોડે બાલિચારે વર્તે, મહોન્મત એ ઘેસી. ૮૦
 અતિ પ્રિય સદૃશુવાળો સ્વામિ, ત્યાગ કરે અપદ;
 મૂર્ખ પુરુષને મોહ પમાડી, છેતરી રમે છાકપટ. ૮૧
 નિત્ય નવો પતિ એ છનડે, તેના પ્રત્યે શી પ્રીત,
 સુખને મોહી રાજ્ય લોચે, થીર પુરુષની ન રીત. ૮૨
 એક વર્ષ વિતે તુજને, આવીને મળીશ પ્રેમે;
 સગવળો હું કમળાં છું, નવ મળું સુખ મેરો. ૮૩
 સુખ ઉઠરે ને મળે છે, તમને કરીશ પ્રસાદ;
 પછી નાથ રમણ કરીશ, પૂરીશ તુજ ઇન્દ્રિય. ૮૪
 વર્ષ વિતે રામણ, મળ્યો ઉવંશીને હેતે,
 એક સાત રહ્યો તે સંગે, યદ્યપે ઉગાદ સમેત. ૮૫
 ઉવંશીએ રાખને, આપ્યો પુત્ર શુભનિધાન;
 જતી વેગળાએ ઉવંશીએ કેહ્યું, ધર ગાંધર્વનું ધ્યાન. ૮૬
 એ સુખના માલિક છે, મને દેવો તને સહેત;
 ને તીમરો તે રામણ, કાર્ય યારો તત્ત્વેય. ૮૭
 પુત્ર લઈ રાયે પ્રેમ સહિત, ગાંધર્વનું ધણું ધ્યાન;
 તેણે એક અગ્નિ થાળી, આપી તે ચક્રી રાજ્યન. ૮૮

સીંહાસનચાલન

“ચુલરાવી પ્રેમ, ફેર, ધુન” ૧

પરશુરામ

'युग्मवाणी' प्रेस इ.ई., मुम्बई २

રાત દિવસ તેને ઉર્વશીધારી, ભગતો હોતો ગ્રહી પાત્ર; ઉર્વશી એ મુજ પ્યારી, એમ વદે અહોરાત્ર. ૮૯
એક રાત્રે ચેત્યો રાયજી, નહિ એ ઉર્વશી યાજી; રાત્ર વિચારી લ્યજી યાજી, પછુ નવ મટી મનની ક્ષણ. ૯૦
નિત્રે સ્મરણ તેતું તે, પછુ નવ મટે ઉપાદે; ધ્યાન કરતાં ત્રેતાયુગે, કર્મભૂમી ઉગ્યા વેદ તે માટે. ૯૧
વનમાં ન્યાં યાજી ધરીતી, ત્યાં ગયો રાજાન; ત્યાં એક કોતક નિર્મિતું, તે એક બુલ્યો રાયે ભાન. ૯૨
તે સ્યાન રામકી ને પીપળો, ઉપનિયો નિરધાર; પીપળા થકી વનિહુ ઉપાસ કરવા, ડિકાભ્યો અંગાર. ૯૩
મનમાં સ્મરણ કીધું રાયે, પીપળ અણલી ધરી મનમાંય; એક ઉર્વશી એક હું, તેથી કાર્ય સિદ્ધિ યાવ. ૯૪
મથન કર્યું પ્રેમ થકી, અગ્નિ હવે ઉત્પન્ન; એ અગ્નિ વેદોત્ક સંસ્કારી, તેના ત્રણ માન્ય તંત્ર. ૯૫
આહવનીય ગાર્ગ્યપત્ય, અને દક્ષિણામન્ય, એ ત્રણ પુત્ર સ્મરણો પોતે, પુરુરવા મહાભૂપ. ૯૬
ઉર્વશીને મળવા મટે, એ અગ્નિનું કીધું પૂજન; યજ્ઞેશ્વર મહા પ્રભુનું, આવાહન કીધું એક મન. ૯૭
તે વદે થડ કીધો સહી, અર્ચનદ અંગ ન આપ; ઉર્વશીના હોડને પછી, પામિયો તે રાય. ૯૮
પૂર્વ કાલમાં છીજ રૂપ, ઝોંકાર એ જ વેડ; નારાયણ એક દેવતા, વણીવણ ન લેક. ૯૯
આહવનીય આદિ વિજાગ નહિ, શુષ્ક અગ્નિ એક; ત્રેતાયુગે ત્રણ વેડને, પુરુરવાએ કીધા સંવિવેક. ૧૦૦
યજ્ઞેશ્વરનું પૂજન કરતાં, રાય ક્યો નિષ્પાપ; સ્વર્ગ લોક મત્યે તે ગયો, દબ્યો સર્વ સંતાપ. ૧૦૧
વિરહ તેનો ગયો સઘળો, તેને કૃપા કરી અવિનાશ; પુરુરવા રાજતણી, શ્રીહરિએ પૂરી આશ. ૧૦૨
પદ્યજી

શ્રીહરિએ પૂરી આશ રાજાની, સહાય ત્યાં કીધી સહી, સુતદેશ અધ્યાય હવાપૂરણ, કથા ભાગવતની ભાષી સહી. ૧૦૩

હવે શ્રીમદભાગવતે નવમસ્કંધે અદ્યોત્તમ્યાય ૧૪૫

અમર્યાય ૧૫ શ્લોક

કહતું ૧૫ સુ-રાગ આરોહ-આલ દીર્ઘ

શુકદેવજી વાણી વદે, સાંભળો પરીક્ષિત ભૂપ, તે ઉર્વશીને યદ પુત્ર હવા, મહા સુંદર દિલ્લ સ્વરૂપ. ૧
પુરુરવા રાયજીના એ, છ પુત્ર મહા બળવંત, નામ તેનાં કહું હુંને, તે સુખ રાયજી મહા સંત. ૨

* આ પંદરમા અધ્યાયમાં પુરુરવાના વંશમાં ગાંધિ રાજ થયો. ખસ તે ગાંધિના દેહિનવા પુત્ર મરુચ્યારે કથાથી સદસ્યાર્જુન રાજાને માર્યો તેનો કથાપ્રસંગ છે.

આયુ શુતાયુ* સત્યાયુ રથ, વિજય અને જય; એ છ બાંધવો યજ્ઞભાગિયા, તેનાં પરાક્રમ છે અદ્યત્થ. ૩
તેને અકેકો બાળક હવે, પદ પુત્ર એ નિરધાર; વિજયને એક પુત્ર હવે, બીમ નામ તેનું સાર. ૪
એ બીમને કાંચન હવે, તેને હોત્રક નામે તંત્ર; એ હોત્રકને એક પુત્ર હવે, જન્હુ મહા બળવંત. ૫
એ જન્હુ રાય ગંગાજીને, પી ગયો કાંગાયા રૂપ; એ તેના પરાક્રમનો મહિમા, વણ્યવાયે નવ અદ્યુત. ૬
જન્હુ કુળે પૂરુ બલાક, ને અજક તેનો કુરુક; કુરુના કુરુણ હવે, તેનો ગાંધી રાય સ્વરૂપ. ૭
કુરુયાંયુપુત્ર ગાંધી રાય હવે, મહા પરાક્રમી કહેવાય, ગાંધી રાયની પુત્રીને, અગ્નિકેસુનિ યાચે સ્વધર્ષિય. ૮
સત્યવતી કન્યા નામ છે, સાંભળો પરીક્ષિત રાય; અગ્નિકે સુનિ ન ચેત્ય વર, પછુ ના નહિ પકાય. ૯
તવ રાયે કહું સુનિને, એ હો સુને સહન રૂપ, ને સંદ જેવા સ્વેત, એક કહું શ્યામ તો શાયે જય. ૧૦
એટલા અથ આપો તો હે સુનિ, કાર્ય તમાક થાય, પછી વરજી ચેર ચાચના, અથને સુનિવર નય. ૧૧
વરજી વરજી ચાચીને, લાભ્યા અથ એક હતાવ; તે ગાંધી રાયને આપીયા, મન ધરી પ્રેમ અપાર. ૧૨
તલ કાળ વિચી સંતાનાંય, મા પુત્રી કરે છિછાયા; તલ બે થર કીધા સુનિકે, એક કાંચે એક અસંતોષાય. ૧૩
ફાનોને ગયા અગ્નિ પછી, મા દીકરીએ કીધો સંકેત, અન્યોઅન્ય થર ગઈલ્યા, તત્ત્યાં દમ્ભિરી વિવેક. ૧૪
બ્રાહ્મણોને ચર રાણી મત્યે, આપીયો તેણી વાર, રાજાનો થર કવિ પત્નીને, અપીયો નિરધાર. ૧૫
અગ્નિકે પુત્ર જન્મદર્શી હવા, મહાન તેજ અગ્નિરાય, તેના પરશુરામ અગ્નિ ને, વિલુ અંથ કહેવાય. ૧૬
એણે નક્કરી પુષ્પી કરી, જેણે હરયાં કાચીનું કામ, એકીધી વાર વિગ્રોને આપી, ધરા દાન કરી શુભ નામ. ૧૭

* શુતાયુને વસુભા, સત્યાયુનો શુતાન્ય, રથનો એક ન્યપનો અર્થિત અને વિજયનો બીમ નામે પુત્ર થયો હતો.

† આ વાત બણી કોયે અગ્નિકે અગ્નિ પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું કે, આ કામ તે જન્હુ ન લેક કરું. તને જે પુત્ર આવશે, તે મવર અને લોકોને દહ આપે એવા થશે અને તારો જે ભાઈ થશે, તે અસંવેત થશે. પછી સત્યવતીને કહ્યું કે, તે સ્વામિન, એ મગાલો તો ન જ પડે એમને એમ પ્રાર્થના કરવા છતાં પણ અગ્નિકે જાપ્યા કે, ભાઈ તારો પૌત્ર મવર અને દંડ આપે એવા થશે.

‡ જન્મદર્શી આ ને સત્યવતી દત્તા, તે અચેત પતિને અને લોકોને પતિ કરનારો કૌતુકી નામની વધી થયો જન્મદગ્નિ અગ્નિદેવની દીકરી તેણેકાને પરચ્યા હતા, તેમાં જન્મદગ્નિને વસુભાને ગેરેરે પુનઃ થયા અને સહુથી નાના પરશુરામ થયા હતા.

§ જે હાલિયો દુહ, પુષ્પીના ભારરૂપ, બ્રાહ્મણને નોક માનનાર, અને જોલજી તપા વણીવણથી થયાના હતા, તેઓને અસંતોષાયે પોતાની ઘોડા અપર્યા કયો-છતો વણુ મારી માંખ્યા.

રાય પરીક્ષિત મજા પછે, કહે વ્યાસ નંદન વાત; સર્વ શત્રીએ શાં પાપ કીધાં, કે ક્યાં પરચુરાયો નિષાવ; ૧૮
 તન શુક કહે સુણ રાવણ, એ પ્રશ્નને ઉત્તર સાર; ચર યદી ને હવા છે, મહા દિવ્ય પશુ કુમાર; ૧૯
 હેહ્ય કુબોલ્યત્ત હતો, એક દિવ્ય તેજ રાજન; સહસ્રાનુન નામ તેનું, રાજ ગર્વનું બહુ અભિમાન; ૨૦
 તે અનુને શ્રીદત્તાત્રીની, કરી સેવા અચાર; તવ સહસ્ર ભુજ હવા સહી, કરચુા કરી તે વાર; ૨૧
 ધંદિ શક્તિ લક્ષ્મી તેજ, વીધ યરા પામ્યો બળ; અજ્ઞત્ય એ હવે સહિ, તેના બળની નહિ કંઈ કળ; ૨૨
 ગુનિદાનની દુપાથકી, સિદ્ધિ પામ્યો યુદ્ધ રૂપ; ત્રિભુવનમાં રમે પોતે, અતિ ગર્વી એ છે ભૂપ; ૨૩
 ગુલ્યા શ્રીદત્તાત્રી, એક સહસ્ર આખ્યા હુંધ; સહસ્રાનુન નામ પડ્યું, રાય આનયો મન સાધ; ૨૪
 એક સમે રાય આન્યો, નામકાલદંડપ્રવાહ બહેતો નેહ; રાયે સહસ્ર કરે બંધ કર્યું, બળ વહેતું હતું તેહ; ૨૫
 સ્વર્ગી રણું બળ કર વડે, શ્રીરથાને પ્રવાહ; અનેક અશ્વિ કુંડો રમતો, સહસ્રાનુન એ રાય; ૨૬
 લંકાપુરિને અધિપતિ, રાવણ હતો તેણે કામ; દાણુ તપ કરતો હતો, દશાનન ધીરું નામ; ૨૭
 જળ* વૃદ્ધિ પામ્યું આસન કુપ્યું, ઉભવ્યા પાત્ર નેહ; શ્રીરથાલના બળ વિષે, લેહવાને લાગ્યાં તેહ; ૨૮
 દશશીવ નેહ* આકર્ષ્ય થયો, જળ વિસ્તિલ્યું થયું તેવાર; એકલ્યા અનુચર શુષ લેવા, રાવણે તેણી વાર; ૨૯
 અર્ધ યોજન આલ્યા એવે, પચ્ચો દરે રાય; અનેક સ્ત્રી જન સાધે છે, તે કરે જળ કીકાધ; ૩૦
 અનુચરાએ રાવણ પ્રત્યે, કહ્યો તે સમાચાર; દેમાને ભેરી રાય રાવણ, સંપ્રાપ્તે ચાલ્યે તે વાર; ૩૧
 રણયુદ્ધ ત્યાં સમયે મળું, રાક્ષસ યથા સંહાર; સહસ્રાનુને ગુઢી રાવણ, દીધા ત્યાં બહુ માર; ૩૨
 બંધન કરીને લઈ ગયેા, નિજશુભન* રાખ્યો તે રાય; શવલુને ધરમાં નહીં બાંધ્યો, સો પ્રજા ભોવા ભય; ૩૩
 મધ્યા દિવસ તે રહ્યો બાંધ્યો, સહસ્રાનુને દાર; તે વર્ણવે શવલે સાંભળી, તપિ યુરલે કીધી વિચાર; ૩૪
 સહસ્રાનુનને ભુવન આલ્યા, સુકાન્યો રાવણ રાય; ધરધર મેરી કરી, લંકાશ્ચ રચાનક ભય; ૩૫
 દશ સહસ્ર હસ્તીતણું બળ, બહુ તેજ આપ્યું સાર; તે સહસ્રાનુન સી સહિત, મૃગયા ગયેા એકવાર; ૩૬
 મૃગયા રમતો તે આલિયે, જમદગ્નિના વનમાંહે; તણા એક સાધ છે, આવી રહ્યો છે ત્યાંહે; ૩૭
 યેર પદેણુ રાપીયો, જમદગ્નિયે તે રાજન; કામદાસ સ્વર્ગથી આવી તેણી, નિપત્ત્યાં બહુ પકવ અપ; ૩૮

બક યોજન સર્વને પૂર પડ્યું, અગ્ર તુણ બળ સાધ; પછી પહેરામણી સીને કરી, જમદગ્નિ અપિએ સ્વહાય; ૩૯
 પછી સહસ્રાનુન* જમદગ્નિને, નચેા નઈ પાય; વિનવાં વચન ધણું કહ્યાં કવિને, આપો ગુજને એ ગાય; ૪૦
 ત્યારે અપિ દરે ધેતુ છે, સી દેવવાની એક; તપભળ થકી મેં માંગી આણી, અપાય મેં કેમ એક; ૪૧
 એવી વાણી સાંભળી ભૂષે, કોપથી છાડી ગાય; સુરભિ યદી બહુ ભેધ પ્રમથ્યા, તે દત્તી પૂઠે ધાય; ૪૨
 ખરીથી ભુરાસને હવા, શુષ ફીલથી શીરંગી ભત; રાખથી રાગી ઉપન્યા, શંગથી શીંગાણી સાક્ષાત; ૪૩
 સહસ્રાનુનનું કટક સપાળું, તે કૈન્યે કીધું નય; છવતો તપ નાંડો સહી, મન માંહે પામ્યો ત્રાસ; ૪૪
 પછી રાય કરી કૈન્ય સગ કરી, આલ્યો કોશિતી ત્યાં; મઠ છોકરો તે હવે, હરી . સર્વ ગાય; ૪૫
 ભુમ પાદતી ભરાકતી, ગોવત્સ સી હવિયાં; કોપ ચક્રયો પશુરામને, તેથી કારજ સરિયાં; ૪૬
 ગો લઈ ગયેા તવ રાય પૂઠે, પાયા પશુરામ; કોપ કરતો ધણું હુમવત્તા, આલ્યા પૂર્ણ કામ; ૪૭
 નગર મધે વેઠા તવ, ચતુર્વંગી સેના કરી તેવાર; બાણ ગદા તરવાર કરે, કરે કૈન્ય મારામાર; ૪૮
 પલ્લ ફરશીએથી પશુરામ, હણ્યું સર્વ કૈન્ય; સત્તર મારણી હણી ત્યારે, રાયને આવી ધૂન્ય; ૪૯
 ચક્રયો એકલો મહદકી, આલ્યો ન્યાં પ્રભુ અંધ; પ્રભુએ કૃપાન્યો ગાકીયા, સૈન્યનો કીધો કંવેશ; ૫૦
 પછે બાણ ફરશી કર મઢી તે, રાયની પૂઠે પાય; સહસ્ર શૂન ઉદન કરીને, હણ્યે રણમાં રાય; ૫૧
 પછી આવી પિતુ સંતેભીયા, સોડી વત્સ સહિત આવ; મહિમા થયેા પરશુરામને, સાંભળ પરીક્ષિત રાય; ૫૨
 તવ પિતાજી વાણી વડે તે, હણ્યે વૃક્ષ શત્રી રાય; પિતા કહે ક્રોધ હણ્યા તે, ક્યાં અથ અન્યાય; ૫૩
 શાણુને જામા હાંચે, તેથી શોકો કાય; તે માટે હું તીર્થ કર, જેથી પાપ સર્વ મૂકાય; ૫૪
 પછી પરચુરામે વર્ષે પર્વત, ક્રોધી છે યાત્રાય; પૃથ્વી પ્રદક્ષિણ કરી આલ્યા, આનંદમાં હીન ભય; ૫૫
 વલણ
 આનંદ આણી પિતા વચને, તીર્થે સર્વ ક્રીધાં સહી; પંચદશ અધ્યાય પૂરા થયા, નવમસ્કંધ થયા કહી; ૫૬
 ઉત્તિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે પંચદશાધ્યાયે ॥ ૨૧ ॥

* અહીં મોટી સદાસાત લીલિત નવ મૂળ ભાગવતમાં નથી.
 † મોદિગ્નિ નવત્રીમાં રાવણને દેહ રાખી કાપવતમાં નથી.

* મહાવીર સહસ્રાનુન રાજ પોતાનાં કરતા પણ અપિની રાજિ પધારે ભોળે, તે પોતાજીવતાં પ્રસન્ન થયા નહિ, ને તે નવિની કામપેટ લઈ લેવાની કીધા મર્ગ
 † અહીંથી મોટી નવ લીલિત નવ મૂળ ભાગવતમાં નથી.
 ‡ અહીંથી ૨૧ માં અધ્યાયની વાત છે.

અધ્યાય ૧૬ ચૈા*

કંઠનું ૧૬ સું-નરોઝ ધન્યાશ્રી

નૃપ પુરાણિક ઉચારે, ભાગવત કથાવરે
 એ સંભળતાં અથ બન્ય, બેઠાભવની વ્યથાવરે. ૧
 શુકલ પરીક્ષિતને કહે, કથા એ વિસ્તારીરે;
 સુભતાં જન્મ કૃતારથ થાય, ચરિત્ર શ્રીમાસારીરે. ૨

આલ
 ચરિત્ર સુભતાં હરિ કૃપાથી, ખાતર સઘળાં પ્રભવરે;
 હરિ કથા થવલે પાન કરતાં, શ્રીહરિ શીમે મળે. ૩
 જમદગિની શ્રી રેલુકા, જળ ભરવા ગંગાતટ ગર્હ;
 નિહાળ્યો શાલ ચિત્રરથ, કામ વાસના સહેજે થઈ. ૪
 અનેક અપ્સરા સહ જળમાં, કોડા કરે ત્યાં રાય;
 કમળ માળા ઉર ધરી, ભેતાં કામ ઇચ્છા સાય. ૫
 હૃય ગર્જ રથ પાળા અપરિમિત, ફલ સુસટ બળિયા સાય;
 ગંગા નદીમાં આવિયો તે, ચિત્રરથ ગંધર્વનાથ. ૬
 ત્યાં અપ્સરા ગાંધર્વી શ્રી સાથે, રમતા હીડા રાય;
 ઇચ્છા થઈ તે ગંધર્વ પ્રભે, રમવાની મનમાં. ૭
 શેષુકા ભેળા દલી રહી, ચૂકી તે કોમ વેળાય;
 શોહ યથેશ્વ બાળીયું તેથી, ત્વરાથી ઘેર બાંધ. ૮
 માનસિક વ્યભિચાર કરેલો જાણી, કોખા ત્યાં અપિરાય;
 અનર્થ કથો નારીઓ, તેથી કોપ ઝાલિયો ન સમાય. ૯
 કોપ પામેલા યુનિવરે, કહ્યાં યુગને વચન
 સુખ આજ્ઞાથી તમ માતનું, કરે શિર છેદન. ૧૦
 જમદગિ પિતાનાં વચન સુણી, પુત્રે કથો નકાર
 કોપ બપાવ્યો યુનિને, કથો યુગને મિહાર. ૧૧
 પછે પરશુરામને કહ્યું, કર શીખિ વાત તુજ માત;
 વળી બંધુ હુણ તુજ સત્વરે, એમ બોલ્યા પ્રભુ વાત. ૧૨
 તમ પ્રભુ અલ્લે શયન, તેથી ઉઠ્યા તાડાળ;
 ફરિને મહી કર મધ્યે હુથ્યાં, બંધુ મંતિ તે કાળ. ૧૩
 માત ને બાતનાં શિર ઉઠ્યાં, તવ પિતા મન આનંદિય;
 વરદાન માગ ક્રુત મુજકને, એમ પરશુરામને કીધી મયા. ૧૪
 ભારે પરશુરામ ચાલે નગી કહે, સુગ માતને ઉપાકરે;
 ત્યારે પગાડત વ્યારે પટલા છે, તેમને ચણુ ઉઠાડે. ૧૫
 વળી મેં માયાં છે તેમને, રોનું નવ રહે જાન;
 કૃપા કીધી હે પિતાજી તો, ટો એ વરદાન. ૧૬
 પછે ગ્રેમ પરી યુનિવરે, પુત્ર ઇચ્છા કીધી પૂલું
 ગેમ ભણ્યા ત્યાં અમૃતનો, ઉઠાડ્યા પાચ્યા મળું. ૧૭
 મંજલ જળ અભિષેક કર્યો, યુનિવરે કરાજી કરી;
 તલકાળ ઉઠી થયાં બેઠાં, ચારે પુત્રનું સુંદરી. ૧૮

રેલુકા માતાને નમ્યા ચરણે, ભાત કું પ્રભુપ્રીતિ મળ્યા;
 ચારે બાત સહિત પરશુરામ, આશ્રમેથી વનમાં પળ્યા. ૧૯
 એક સમે પૂર્વનું વેર લેવા, સહસ્રાનુવનના પુત્ર આળ્યા તહાં;
 મહા ઉઠ તપ વનને વિષે, જમદગિ કરે છે જહાં. ૨૦
 અપિ જમદગિનું ચિર છેદી, તે દુષ્ટ પાપી લઈ ગયે;*
 તેણે સમે ટ્રેલિકય માંહે, હાહાકાર ઘણો રચો. ૨૧
 જમદગિ શિર છેડું તવ, રેલુકા ધણે ઢળી;
 બાકંદ કીધું કેય ચુજા, છાતી રૂપી નાંખી વળી. ૨૨
 છાતી કુટાવે રેલુકાએ, પરશુરામને સંભારિયા;
 હે પરશુરામ હે પારશુરામ, તુજ તાતને દેલે માચિયા. ૨૩
 એ શપ્થ સુણી ધાયા વેગે, પ્રભુ શ્રી પરશુરામ;
 તલકળ આળ્યા વનવિષે, જ્યાં પાતાનું ધામ. ૨૪
 આશ્રમે આળ્યા તપ થકી, મતિ પિતાની ભેદ એવી સહી;
 મહા કોપ પ્રકટ્યો પરશુરામને, અમિભવાળાગરતકે ગર્હ. ૨૫
 દુઃખ કોપ રેવ રામરોમે, બપાવ્યો અંગે બહુ;
 વિલાપ કીધે અતિ ઘણે, બન્ય પુત્ર પીડા શું કરું? ૨૬
 હે વાત હે સાધુ પુરુષ, હે ધર્મનિષ બળવંત,
 અમને ત્યજ કયાં ગયા, હે યુનિજન સાધુ સંત. ૨૭
 તમ વિના અમતણી ગતિ, કેવી થશે આવાર;
 પિતા તમ વિજુ કોણ અમને, પુત્ર કહી લકાવશે લાડ. ૨૮
 પછે પિતાચરને સાચવી, રહણે. મૂક્યા ભાઈ;
 અતિ કોપ પ્રગટ્યો પ્રભુ અંગે, તેની શોભા ન બન્ય વર્ણાઈ. ૨૯
 ફરસી શ્રદ્ધીને ધણા પ્રભુજી, માહિમતિ નગરી સાંચ્યાં;
 સઘળ સૈન્ય સારી સંગાથે, સહસ્રાનુવન પુત્ર સંહારિયા. ૩૦
 નગર વચ્ચે અભુનું પુત્રનાં, કાપ્યાં સુંદર શીશ;
 લોહીની નીક વહેવડાવી, એમ હોલવી અંતર રીધ. ૩૧
 પ્રાણભુત ને બે જનો, એકે દેખી ઉપને ત્રાસ;
 સતિ નિકંઠન ચાલુ કીધું, એ મન તણું હુહાસ. ૩૨
 રેલુકાએ જમદગિ શોકે, અતિ કુદી એકવીસ વાર;
 તેજ કારણે રામ હુણ, એકવીસવાર સુનિકુમાર. ૩૩
 ઘણા સતિ હુણા રામે, શાખા ટાળી સો તણી;
 કોપ કેમે ન મૂકે, નિજ પિતાનું દુઃખ તિલુવન ધણી. ૩૪
 ગર્ભમાંથી બાળક માયાં, શોધી જન રામે હણે;
 નિકંઠન સોનું કરે અર્પિ, નાતા મેઘા નવ ગણે. ૩૫
 એમ અનેક સતિ હુણ્યા, રામે, તેની કંઈ સંખ્યા નહીં
 નિય કુળમાં જઈ રહ્યા સતિ, નતિ ઉગારે સહી. ૩૬
 નિય બલતિ કહી ઉગારે, સતિ ભરે નિય કર્મ આચરી;
 એમ એકવીસ વાર નસતી, પુછી પરશુરામ કરી. ૩૭
 તે અવની આપી પ્રાણજીવે, કતી સતિકે પ્રગટે સહી;
 કરી સો સનિનો નાચ કરીને, ભૂ દાન આપે થી હરિ. ૩૮

* આ સોળમા અધ્યાયમાં સહસ્રાનુવનના દીકરાઓએ જમદગિને માત્રી નામનું પરશુરથ વારસા સંવિધેને માર્યાં તેની તથા વિષામિતના વધની કથાને પ્રસંગ છે.

* એ પછે જમદગિનું મહું કાપીને લઈ ગયા ત્યારે દુઃખ તથા શોકના પીડાવળે એ સતીરે કૃપા નાંખી રેલુકા, હે પરશુરામ, અર્થ આવ, એમ ઉચે રવરે બોલવા લાગ્યા.

પાત્રી પિતાનું મરતક થોડોડી, જન્મદક્ષિ ઋષિ જીવતા કપાં;
તે પરશુરામના નામ મહિમા યથા, ત્રેલોક્યમાં વિસ્તારી. ૩૯
વળી યજ્ઞ ક્રીષ્ણાઋષિજીએ, બ્રાહ્મણને આપી અવની* સહુ
પૃથ્વીને ભાર ઉતાર્યો, જે સન્નિ ભાત હુટી જાય. ૪૦
તે અધારિ તપ કરે, ચિરંજીવ ઇ કહ્યા ઋષિ;
જેના પુણ્ય કષ્ટિભાવ હોય તેને, દર્શનદે પ્રમુદિલવશી. ૪૧
મહેશ્વરજીમાં પવિત્ર સ્થાનક, વિમલસર યોધા જહાં;
પરશુરામ ઋષિ વસે, વન રમ્ય સ્થાનક છે તહાં. ૪૨
પરશુરામનું ચરિત્ર પ્રેમે, સિદ્ધ ગાંધર્વ ચારણ ગમ્ય;
શિષ્યે સુષ્ટે કરે તેનાં, પાતક દૂર પળાય. ૪૩
જગતના કારણ ભૂષ, પ્રભુ વિષ્ણુ નાથ;
ભુશુ કુળે અવતરી, ક્ષત્રિનેા ક્રીષ્ણ નારા. ૪૪
ભૂ ભાર ઉતારવા પ્રેમથી, હરયા મઠ મસ્ત માતંગ;
ક્ષત્રિ મહેન્મત્ત હોમિયા, કુત્ર ક્ષેત્રમાં કરીએ રંગ. ૪૫
વળી એક કથા સુદર, સુભુ રાય તું સાધુ જન;
જો કથાતણે મહિમા મોટી, કહ્યું સત્ય વચન. ૪૬
ગાંધીરામને એક પુત્ર મગદ્યો, વિશ્વામિત્ર નામ તેણા;
વળી તેને સો પુત્ર* હવા, બળ પરાક્રમ શોભે યહુ. ૪૭
અજીતનું સુનિપુત્ર શુન:શોકને, હરિઅન્દ્રારામના યજ્ઞ ભયે;
બ્રાહ્મણ લક્ષ્મણે ભાળીને, હોમવાને લોધા અંધે. ૪૮
હોમ થત કરીને ગાંધ્યો છે, ત્યાં હોમવા શુનિવર મળી;
ગોવિંદનાં હવેા છૂટક, આરત સૌ મનની ટળી. ૪૯
તે શુન:શોક વિશ્વામિત્રને, ઋષિએ પાછો ફરી આપીયો,
તે માટે ભાત વેર કીધું, કોષ મનમાં સ્થાપીયો. ૫૦
ઋષિએ સર્વ પુત્રને, કર્યાં વચન પ્રેમ કરી;
આ શુન:શોક તમ જ્યેષ્ઠ ગાંધવ, જળ્યો તમે પ્રિયે ધરી. ૫૧
મહુનકંઠાંથી શ્રેષ્ઠ સર્વ, જો વાતના ક્રીષ્ણ નકાર;
સુનિને કોષ વ્યાપ્યો તત્કણે, કરચો બહુ ધિક્કાર. ૫૨
એ પંથારા પુત્રને શાપી શુનીએ, એજીવત ક્રીષ્ણ સહી;
ત્યારે મહુનકંઠાંથી મોટાએ, તે વાતની હા કહીકી ૫૩

* એ અવની આ પ્રમાણે આવી હતી; હોવાને પૂર્વ દિશા, બ્રહ્માને
દક્ષિણ દિશા, અશ્વિનને પશ્ચિમ દિશા, વૃદ્ધવાને ઉત્તર દિશા, ખીન
બ્રાહ્મણને પૂર્વદિશા, કશ્યપને નવદશા ભાગ, ઉપદ્રવને આયોવર્ત અને
ગાંધ્યો જે પૃથ્વીને ભાર રહ્યો, તે સભાસભાને આપી કીધી. પછી પરશુ-
રામે બ્રહ્માની નદી સરસ્વતીમાં અગન્યુપ નવાન કરી, સર્વ ગાંધ્યો પુત્રને
થયા. પરશુરામના પિતા જન્મદક્ષિ ઋષિ રાજ્યાં સ્મરણ સહિત ચોતાના
દેવને પાત્રી સમર્પિયામાં સાતમા ઋષિ થયા છે. કમળ સરખા નેવર જા
બચાનાં પરશુરામ પહુ આવતા મનંતરમાં સમર્પિતી પત્ની પુષ્પશે

પ્રિ. બા.

† યજ્ઞ નેત્ર. ‡ વચ્ચે પુત્ર મહુનકંઠા નામે હોવાથી જ્યાં મહુ-
નકંઠા નેત્રવાતા હતા. § જે રીતે હા કથા પછી એ ચાન રીતે,
કે નેત્રના કેવલકે મેરિની દશા છે, તેને દેશીય કરચી કહે, એને
વારણી નહાના બીને, પાત્રી વિશ્વામિત્રે કહ્યું છે. શુન શોકને હવે તમારે
પ્રેમ કરવાને અપનાવો જાણ, હોલિત, જન્ય અને કૃતયાનાદિ બીન
પત્ર વિશ્વામિત્રને પુત્રો થયા હતા.

ભુશુકુળને કોશિક ક્રીષ્ણ, તપ શુનિએ કર્યાં વચન;
શુન:શોકને જ્યેષ્ઠ ગળ્યો, હું છઉં તમપર પ્રસન્ન. ૫૪
એ પંથારા ગાંધવ દ્વિજ હવા, તેણે ધર્મ તપ ક્રીષ્ણ ધણે;
નિજ કુળની કીર્તિ વધારી છે, દીર્ઘ મહિમા તે તણે. ૫૫
વડાણ

દીર્ઘ મહિમા તેહનો છે, સાંભળ પરીક્ષિત રાયર;
નવમસ્કંધ શ્રીહરિ કથાનો, હવે સોળમો અધ્યાયરે. ૫૬
અર્ચ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે પેઠીઆય: || ૧૧ ||

અધ્યાય ૧૭ મો*

કહ્યું ૧૭ સુ-રાગ ધન્યાશ્રી

વ્યાસ પુત્ર વાલી વડે, પરીક્ષિત સુભેર;
શય પુરુરવાના વંશ, વાધ્યો છે ધણેર. ૧
પાંચ પુત્રમાં ચારનો, વંશ ચેતોર;
જગમાં થયો વિખ્યાત, હર્ષ ધણેર. ૨

ચાલ

નૃપ પુરુરવાના પુત્ર, આશુને પંચ* પુત્ર સહીર;
મહા બળિયા બુદ્ધિના ધામ, શોભા બહુ કહીર. ૩
જ્યેષ્ઠ પુત્ર નહુપ રામન, ક્ષત્રવદ્ દિલે સહીર;
વીર્યવાન રવિ ને રંગ, અને મહાજયીર. ૪
નિજ શોભા ચાતુરી, નહુપ સહુમાં વડોર;
અને પિતાનું તે રમ્ય પાળે, પ્રભાં પ્રતિ મળોર. ૫
ક્ષત્રવદ્ પુત્ર સુહૃદ તેના, કારય કુશ ગુત્સમક કહીએર;
ગુત્સમને શુનક, તેના શીનક* લહીએર. ૬
એ શોનક ભાત ચાતક ચઈ, સાંભળ યજ્ઞ કરતો હવોર;
એક ભાત ધનંતરી હતો, તેણે મહિમા ક્રીષ્ણ નવોર. ૭
એ ધનંતરી પ્રભુ અંચ, સ્મરે શોગ ના આંધોર;
યજ્ઞમાં ભાગ લેનાર, આશુવેદ પ્રવર્તોર. ૮
ધનંતરિના જેતુમાન, બીમરથ દિવાદાસર;
ધનંતરિના પુત્ર, તેના ચાર નામ આસરે. ૯
તેણે દુમાન પુત્ર, તેના ચાર નામ આસરે;
દુમાનને ગલકે રાજા, હવો તે જાળ્યોર. ૧૦
સાક હંબર ને સાકસો વેવે, રાજ કીધું પ્રમાણ્યોર;
સદા જીવન રાયી રાય, મહિમા મહીમાં ધણોર. ૧૧
પૃથ્વીમાં ચીવન એણે, લોગજી સત્ય ગણોર. ૧૨

* આ સતરમા અધ્યાયમાં પુરુરવાના ચોદા પુત્ર આપુના પાંચ
દીકરાઓમાં ચારના વંશની કથા કરી છે.

† પુરુરવાના ચોદા પુત્ર આપુને પાંચ દીકરા નીચે પ્રમાણે હતા-
નહુપ, ક્ષત્રવદ્, વીર્યવાન એવો રવિ, રંગ અને અનેના એવો નામે પુત્રો
હતા. તેમાં ક્ષત્રવદ્નો વંશ આ પ્રમાણે છે-ક્ષત્રવદ્ને પુત્ર સુહૃદ, તેમાં
કારય, કુશ અને અલકા નામે ત્રણ પુત્રો થયા. તેઓમાં અલકાને
શુનક અને તેના લોકના નામે પુત્ર થયા. એ શોનક જનવેદીઓમાં મોટો
શુનક કહેવાય છે. કારકેશ હોય, તેના રાજ્ય નેત્રીવાતા અને તેના
ધનંતરિ નામે પુત્ર થયા હતા. ‡ એ માટે નામ આ છે-મદંતરી,
રાતુનિત, કૃતવંચ અને કૃતવચાય.

અલંકૃતો સંવતિ, તેનો સુનીય સુકેવનરે;
 તેનો ધર્મકેતુ રાયકેતુ, ધુણકેતુ તેનો તંનરે; ૧૨
 તેને સુકુમાર વીતિહાન, તેનો ભગ્ન ભાગ્યગિરે;
 એ કાશીરાયનો વંશ, જગમાં બહુ નેમિરે; ૧૩
 આયુનો પુત્ર વંશ, રંભો રસય થયોરે;
 તેનો ગભિર તેનો ચક્રિય, પ્રતાપ ન ભયે કલોરે; ૧૪
 પાંચમા પુત્ર અનેનાને, શુદ્ધ પછી શુચી તંનરે;
 ત્રિકુટ પછે વદેસારથિ, શોવંસર શુદ્ધ મનરે; ૧૫
 હતો આત્મસાગી એ રાય, પરાક્રમી પુરોરે;
 ન ક્રોધાં એજી સંતાન, વંશ રહ્યો અપૂરોરે; ૧૬
 એયો પુત્ર રજિ રાય, અતિ શેષ માનએરે;
 એ રજિ રાય અગવંત, તે પરીક્ષિત પ્રમાણએરે; ૧૭
 તે રજિરાયએ અમશવતી, દેલને હળી લીધી સંકરે;
 તે ઈન્દ્રને આપી તહાં, સુરપતિ હરખો મન મહીરે; ૧૮
 ઈન્દ્ર ભય પાંચો સન માંહી, રજે શત્રુ લે પાછીરે;
 મુલ્યો સ્વર્ગનો રાય, હિરમત તેની નાહીરે; ૧૯
 તેથી ઇન્દ્ર પાછી રજિને, અમશવતી આપી હતીરે;
 તેજી ઘણા કાળ અમશવતી, રાયમ દીપ્ત પ્રેમથીરે; ૨૦
 રજિ મુવા પછી ઇન્દ્રપદ, પાછું આપ્યું નહીરે;
 થકા ભાગ રજિપુત્ર લે, તવ ઈન્દ્રને મન મિલા થઈરે; ૨૧
 પછી ઇન્દ્રે કપટ કરી, અભિચારવિધાનથી પાડીયોરે;
 તે વિધાને ધર્મગ્રંથ થયા પુત્ર, પછે તેને માટીયોરે; ૨૨
 પછી દેવતા સૌ ટોળે મળી, ઇન્દ્રને રાય આપ્યું ફરીરે;
 તે ઇન્દ્રપદ અંધાધિ લોગવે, કૃપાં ક્રોધી શ્રીહરિરે; ૨૩
 સવંદની કંથા, પુરાણમાં કહી છે ધણીરે;
 સંકેપ શાસ્ત્રે વર્ણવું, કીર્તિ રાય સન વંશ તણીરે; ૨૪

સન વંશની કંથા સાંભળી, પરીક્ષિત રાયરે;
 નવમકંઠે શ્રીહરિકંથાને, હવે પૂર્ણ સત્તરમો અધ્યાયરે; ૨૫
 પ્રતિ આશીર્વાદપત્રે નમસ્કમી સદ્ગતોષાધ્યક્ષ ૥૦ ॥

અધ્યાય ૧૮ ચોથ

કહયું ૧૮ ચું-રાગ નંદની યાસ

શુકલે વાણી એણીપરે ભોલ્યા, સાંભળ અગિમન્યુ તન;
 રાય નહુપને યદ પુત્ર હવા, મહાં ભળિયો તે રાજન; ૧
 નયતિ પુત્ર રાય તણે છે, મહાં ભળિયો સુહિદાન;
 યથાતિ, સંધાતિ; આયતિ, વિયતિ દ્રુતિ કીંતાન; ૨

* આપુના દીકરા સત્તરમના પૌત્ર ઝાને પ્રતિ, તેનો ઇન્દ્રવ, તેનો ભય, તેનો કન, તેનો હરવન, તેનો હરદને; તેનો હીન, તેનો ધરન, તેનો સંકટ, તેનો ભય, અને તેનો મહાત્મા કૃપામાં નામે ન થયો.

† આ આદારમાં અધ્યાયમાં નહુપને દીકરા રાયને થયો, તેના પાંચ નેમાંના સહુજી નામાં જો અવશ્યા હશે તિને કીવન દીધું તેના પા મંત્રન છે.

યતિ ઝોટો જતી હતો, તેણે રાજ્ય ગરજ કૃપામય;
 પિતાના રાજની ઇચ્છા ન ધરી, સાન પામ્યાં શુદ્ધસ્વરૂપ; ૩
 એક સમે નહુપ રાજને, અને કરી અમશવતી લીધી; ૪
 ઇન્દ્રસન ભેદા મહારાજ, કીર્તિ લેવામાં ક્રોધી; ૫
 ઇન્દ્રાણી વચવા બવા અર્થે, આદાણ પાલખીએ જોતવા;
 અજગર રૂપ થયો પાળી, એમ આદાણ શાપ ન ઉચ્યો; ૫
 આદાણનું વાહન કહ્યું તેથી, શાપ રાજને દીધો;
 નહુપે ઘણું વિનય કર્યો, તવ કષ્ટિએ અનુક્રમ લીધો; ૬
 મહાવનને વિષે તું રહેજે, અજગર લઈ અવતાર;
 તારે સ્થાનક આપશે પાંડવ, જે કુંભાના કુમાર; ૭
 લીમને તમે આદાણે વનમાં, યુધિષ્ઠિર આવશે ત્યાં;
 ધર્મરાયનાં હર્ષનથી, ઉદાર થશે શણમુહિ; ૮
 એવો શાપ રાજને હવે, અજગર થઈ કૃપામય; ૯
 નહુપ પચ્ચા પછી યથાતિએ, રાજલગામ લીધી ત્યાં; ૧૦
 એ યથાતિ મહા પરાક્રમી, દીધા જગમાં ન્યાય;
 કષ્ટિ શુક્રાચાર્યની પર્ષ પુત્રી, દેવયાની કન્યામ; ૧૦
 પાણિપટલ યથાતિ સાથે, ધણું છે નિરપાર;
 શમિહાને હાસી લઈ, મોઢી દેવયાની માર; ૧૧
 વૃષપર્વા દાનવની પુત્રી, શમિહા છે જેહા;
 દેવયાની સાથે મોકલાવી હતી, યથાતિ રાયને જોહ; ૧૨
 ત્યારે પરીક્ષિત રાય શુક ઝુનિને, મંત્ર પછે છે એમ;
 આદાણ કેરી પુત્રી પરવશે, સૌથી થઈને કેમ; ૧૩
 એ વિવાહ ઉલટો હવે, કારણ કેમ કળાય;
 સંશય બાંગો યુજ મનને, શુકઝુનિ પંથાર્ય; ૧૪
 શુકલે કહે તું સાંભળ રાજ, કંથા તણે વિષ્ણુર;
 એક સમે દેવયાની શમિહા, રમવ ધર્મા વર્તમાનર; ૧૫
 કુંભે વામનાં ક્રોધા કરતાં, ફરતાં ફરે ચોકર;
 બ્રમર સારસ ગાન કરે છે, ચોર લીલા લેહર; ૧૬
 ખીટી કુંભે ઝોલે મહુરી, ગાનેની બાજે છે ધન;
 સર્વે રાણીઓ તાનમાં આવી, થઈ થઈકરે છે મુખ; ૧૭
 ત્યાં એક સંચોવર હતું, આંખી સર્વે ભાળી;
 વસ સર્વે તેટ મૂકી, ઉતરી જગમાં કઈ કાલી; ૧૮
 પરસ્પરે વિકાર કરે, અન્યોઅન્ય મારે જાણે ઊગ;
 જગમાં કુટ્ટી રમતાં ભમતાં, ચક્રર ફરે સંકટાળ; ૧૯
 સરને વિષે ચહુ રજે છે, સાથે ધણી કન્યામ;
 તે સમે ઇન્દ્ર પાવતી, મોકે ત્યાં થઈને ભલ; ૨૦
 એવે વાયુનો સંકેપ આગ્યો, વજ્ર ઉડ્યો સર્વ;
 જે બળાં હતી તે ત્યાંથી ફોડી, વજ્ર પહેરવા તણ મર; ૨૧
 ઉત્તવણ કરી પહેરતામય, વજ્ર તે પવતાર;
 કષ્ટિ પુત્રીમાં વજ્ર તે ધણી, રાજપુત્રીએ ત્યાં; ૨૨
 પછી આંહી મહિ વહી સહી, અપવાદ મોટી અપાર;
 દેવયાનીએ ગર્વથી ક્રોધે, શમિહાને તિરસ્કાર; ૨૩

* નાના.

કોષ ધરી તે યોલી, “અયે દાસી, કીધું અયોચ્ય કામ;
 યુજ વચ્ચે પરિધાન કરી, યોધું બાપું નામ. ૨૪
 કુતરી જેમ યેત ભાગને, ખાઈ નાથ સેહેજ,
 તેમ વચ્ચે પહેલું યુજનું, ધરી કારણ સુહેજ. ૨૫
 અયે બ્રાહ્મણ પરમ પુણ્ય, તપથી પવિત્ર જગત;
 ભગવાનના મુખ કેપ ધીએ, ભણે યરમાત્રા સત્ય. ૨૬
 વેદ માર્ગે દાખવે જનને, જળી નમે પ્રભુ મહેશ;
 ભક્તી શેકપાળ મહે, પાળે અમરને હંમેશ. ૨૭
 હું બુદ્ધકલોત્પત્તિ શ્રેષ્ઠ છું, તુજ પિતા તરણુતોલ,
 તું શ્રદ્ધ ભતિ વચ્ચે યુજનાં, ન અંગે ધર્મો સમતોલ.” ૨૮
 મહા અનેક શબ્દ ત્યં કેહ્યા, દેવયાનીએ તે કાર;
 શર્મિષ્ઠાને તત્ત્વમે, બ્યાપ્યો કોષ અપાર. ૨૯
 જેમ સપ્તધરી નાગણી, ઉછળે કરી અતિ કોષ;
 તેમ હોઈ ઈસી હંત કરવી, યોલી કડવા યોલ. ૩૦
 “તે બાપુવારીની દીકરી, ગર્વ ધરે શેા ક્યાંય;
 કુતરાપરે હુકકા ચાટે, શું નથી કંઈ લક્ષ્મણ? ૩૧
 બકવાદ કાં કરે યોદ્ધા, ટક ટક યુગની મુઠ;
 તું કોણુ એ બીખારી, યુક્ત ન તુજપર મુંઝ. ૩૨
 જેમ યોલ બાજા નાં કંઠ્યા, કરી કોષ તે કાર;
 નમ કરી કૃપમાં ત્યાંથી, દેવયાનીને તે વાર. ૩૩
 ભૂવંન શર્મિષ્ઠા જઈ રહી, આનંદ ભંગ ન માય;
 એવે ચંદ્રેશી રાપ યથાતિ, આવીયા ત્યાં મુગધાય. ૩૪
 ગર્વ સૈન્યથી છૂટે પડીયે, એકલો વન ભૂજ
 અથ્થ દેવણે દેવતાં એક, દીકા વનમાં કૃપ. ૩૫
 બાપી તણી આકાર દીકા, પ્રકાતન નિરધાર;
 મુત્તિકાએ પૂરણે ઈ ઘણે, નીર નથી તે કાર. ૩૬
 અથ્થ ઉપર રહી કૃપ મોઢે, ભેડું યથાતિ રાય;
 કિયે કૃપ મુંદર શસિદત્તી, દીકા મોઢે કન્યાય. ૩૭
 નમ અંગે તેનું કાળી, વચ્ચે આપું તલકાળ,
 કૃપથી મહાર નીસરી, પછે પૂછ્યો તેના હવાલ. ૩૮
 “હયા કરી કાઠત્ય, કન્યા આલી ‘છે હસિલુ હાથ;
 દેવયાની ત્યાં યોલી, પાણિયહણુ કર તું નાથ. ૩૯
 ‘હસ્ત ડાલ્યો મુળને, તમે યુજના આજ;
 આપણે સંગેય ઇશરી, તમે ભણ્યા એ નિવોલ. ૪૦
 ‘હે પંથી હું ‘વેવલી, ત્યાં થયું હે રાય દર્શન;
 ‘હે તારો યુજને, પાણિ અજો યથ પરજન. ૪૧
 શુક્રાચાર્યની હું પુત્રી છું, કન્યાને છે યુને રાય;
 મેં ઇપ્તા કીધી તે સંગની, ગણ્યું ન કંઈ મેં પાપ. ૪૨
 તે મહાત્મ્યવંની વિદ્યા ભણતો, યુજ પિતા પાસ;
 અપ્રમાત થઈ મેં માગીછું, પરણી પૂરે યુજ આશ. ૪૩
 ‘અરુપની મંજિ તેજે’ના પાત્રી, મેં આપ્યો વાલકાળ;
 નિમ તારી આશ્રય જ્યો, ગુરા તુજ દવાલ. ૪૪

કહણુ વેણુ સુણી મજનાં, કથે શ્રાપી યુજને,
 આવા અધર્મે થકી બંદન, બ્રહ્મણ ન પરણે તુજને. ૪૫
 તે કારણુ થકી યુજને, બ્રાહ્મણ પરણશે કે નહિ;
 રાયણુ થરણુ યુજને, આશા પૂરો અધિશા સહિ ૪૬
 રાયે ધર્મો વિચાર્યો, ગણ્યું નહિ કંઈ પાપ,
 પાપ હોત તે આ સમે, યુને થાત ઉચાલ. ૪૭
 અધર્મમાં મજની મતિ, કહી નહિરે ભય;
 માણી પાણીકહણુ કરી, આશા પૂરી પળમાં. ૪૮
 પછે રાય આશા મારી દેવયાની, ગણ શુક્રાચાર્યને ઘેર;
 રહન કરતી પુત્રી આવી, કહી પિતાને કી પેર. ૪૯
 “યજ્ઞમાન વૃષપર્વા તમારી, શર્મિષ્ઠા તેની ભાણ;
 મહા વનમાં તેહ યુને, રાષ્ટ્રી આવી તે કાળ. ૫૦
 તેણે યુજને કૃપમાં નાંખી, જળી હૃદયવન બહુ ભાંયે;
 જાનવ યથા હવે માધા ઉદ્ધાર, આપણને નવ સાંચે.” ૫૧
 એવી વાણી તપિયુ શુકને, સુણતાં વ્યયો કોષ અપાર;
 પછી રીસપત્નિ આલાયા શુર, તેના પૂરણી બહાર. ૫૨
 સુણી પાળે પછે છૂટે માલે, રાજા કોલ્યો ભય,
 વિનય વચ્ચે સ્તુતિ કરીને, નમ્યો શુકને યથ. ૫૩
 શુકાચાર્યે કોષ વચથી, કહ્યાં અનેક વચન;
 બહુ કીકીણુ વાક્ય કહ્યાં, પછુ સુણી રહ્યો રાજન. ૫૪
 શુર શુકે રાયને કહ્યું, “દેવયાની રાણ થય્યા
 ભ્રમ કરે તો સહેજના, યુજ કોષ સમાય. ૫૫
 દેવયાનીએ કહ્યું રાયને, “પરણું હું ને હયા;
 તુજ પુત્રી દામી થઈને આવ્યે, વિલંબ નકરે એકપણ.” ૫૬
 પછે સંબંધી જનને કંઈ ભારે, ભ્રમ વિચાર્યું શયે,
 શુકે શુર વચે દ્યાં તો, તે કંઈથી મૂકાય. ૫૭
 તેમ વિચારી રાયણુએ, સ્વીકારી એ વાત;
 શરના હૃદયમાંથી, ટપ્યો તવ ઉચાલ. ૫૮
 શુકે શુર પાછા ફરી આવ્યા, કૃપયા નગર નિવાસી;
 પછી રાયની પુત્રી શર્મિષ્ઠા, દીકરી દેવયાનીની દાસી. ૫૯
 શુકાચાર્ય તપિયુએ, યથાતિ રાયને તેકાલ્યે;
 બહુ જન લઈને તેહ રાજન, પરણવાને આંખો. ૬૦
 દેવયાની કન્યા પરણવી, દાસી શર્મિષ્ઠા રાજબાણ;
 શુકાચાર્યની રજા મારી, નિજ પુત્ર ગમે મહિપાળ. ૬૧
 દેવયાનીને સુગમ પુત્ર હવા, પદ પુત્રેનું નિરધાર;
 બુદ્ધિ બળે વિરોધ પરાક્રમી, સપતણી નહીં પાર. ૬૨
 શર્મિષ્ઠા દાસી થઈ રહી છે, દેવયાનીને પાસ,
 રાય યથાવિને મહેલે રહે, અભિલાષ ભરી છે આશ. ૬૩
 રાજકન્યાની સ્નેહ પ્રીતિ, ભૂખણ ઘણી વખાણે;
 રાય શર્મિષ્ઠાથી રંગે રંગ્યો, દેવયાની તે નહિ ભણે. ૬૪

• જણવએ શર્મિષ્ઠાને દેવયાની પાસે એક દળાર દાસી સહવર્ત
 માન મોકલી હતી.

† શુક્રપ્રતિયે જગદ્ભાઈ સંતાનને વાસ્તે માર્ગના કરી એવા સમ
 વર્મા સ્ત્રીની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરી એ પર્વ છે, જેમ વિગતી દેવતાથી
 વેના સંચ કરી.

દાસી સાથે પ્રવર્ત્યાં જુદાં, કરુણા કરી અપાર; શમિષ્ઠા રાણીને હવા ત્યાં, ઉત્તમ ત્રણ* કુમાર. ૬૫

તે સમાચાર શમિષ્ઠાને, આ દેવયાનિએ બાળ્યે; દાસી સાથે સંગ કર્યો, માટે ક્રોધ કંથપર આણ્યો. ૬૬

યયાતિયી રિસાઈ દેવયાનિ, વનમાં ગઈ ઝટ ચાલી, નિજ શુક પિતાનું નામ પૂછતી, શીઘ્રે આવી પાળી. ૬૭

પાળે પગે ને, શેઠ વેરાજે, રાજ પૂઠે ધાય, અનકે ઉપાયથી તાર નવળી, તવ દુઃખીએ મનમાં. ૬૮

સ્વામી ઉપર ક્રોધ કરી, નિજ પિતાને મંદિર આવી; શુક પિતાની પાસે જઈને, વાત કહી સમજાવી. ૬૯

"પિતાને કહ્યું તમ જામાને, અધર્મે કર્યો અપાર; મારી આત્મા લંગ કરીને, ગયો શમિષ્ઠાની દુષ્કર. ૭૦

શમિષ્ઠાને ત્રણ પુત્ર હવા, પછુ વાત કહી નહી સુજને, મહાદુઃખ પામી પિતાજી, વનમાં કહેવા આવી તમને." ૭૧

એવાં વચન સાંભળતાં શુકને, મન થયો ક્રોધ અપાર; આત્મ ભ્યાના અંગે લાગી, વચન બાણ્યને માર. ૭૨

ક્રોધમાં કાળ હવા મુનિ જન, ધણું પછાડે આપ, ભામા ઉપર ક્રોપ કરીને, તલેણું દીધે શાપ. ૭૩

"મહિપતિ તું મદ વશ થઈને, આચરે અચાય કામ, યયાતિ રાય તું યૌવન તજીને, જરાપણુને પામ." ૭૪

તે રાજાને તવ જરા આવી, પાખ્યો મન દુઃખ અનંત; જ્યેષ્ઠકેરી સ્તુતિ કરી કહે, ઉદાર કરે મુજબે સંત. ૭૫

"હું મુનિ તમ પુત્રીથી, જે ભોગ્યોને જન સંસાર, વિષય વિલાસથી અતુલ છું, મુને ભોગ્ય ઈચ્છા અપાર. ૭૬

મુજની જરા ક્રોધ લે, તેનું તરણ મુજને આવે, તેથી કૃપા કરે મુનિ જન; તે મુજને ભાવે." ૭૭

શુક કહે એ તારી વાણી, મિથ્યા તો નવ થાય, પછુ જરા જેને નું આપશે, તે સદૃશ વર્ધ પલટાય. ૭૮

દેવયાનિના યદુનું પુત્ર કને, પિતા યૌવન માગે, નકાર શબ્દ કયો તવ પુત્રે, પિતા પ્રલે અનુસાગે. ૭૯

"પિતા યૌવન નહિ આપું, એ મૂળને કેમ ભાવે, એ જરાની સુવસ્થા ઘણી છે, રોગ અપરિમિત અભાવે." ૮૦

તવ પિતા પુત્ર પ્રલે કહે, મુને જનને ભય છે મન; પછુ મારા રાજ્યકી તુજ કુળને, ન પટે રાજ્યસાન. ૮૧

એમ શાપ હવા છે યદુ પુત્રને, યાદવ વંશ વિસ્તાર; તે માટે યદવને ઘડિત નથી, રાજ્યવંશી આધાર. ૮૨

પછે રાયે દુષ્કે મુજને, કથાં પ્રેમ વચન; જરા હો મુજતણી, આપો તમ પાતલું જોઈન. ૮૩

ત્રણે પુત્રે ના ના પાડી, નિત્યે શણે યૌવન; અનિય વસ્તુ પાત્રી નહી, તેથી લોખંડું પિતુ વચન. ૮૪

આરે પુત્રને આપ્યા સંકેતે, કોપીયો મન ભૂખાળ; કેનિષ્ઠ પુત્ર યયાતિ રાજાને, પુરુ* નામે છે બાળ. ૮૫

તેણે જરા લઈને યૌવન આપ્યું, હરખ્યો મન રાજન; પુરુ કુંવરને ઘણું વખાણું, સૌખ્યું રાજ્યાસન. ૮૬

યયાતિ રાજ યૌવન પામ્યો, રંગે રમે વિલાસ; રંગભોગ વૈભવ કરે નિત્યે, રંગે રમે કામ પાસ. ૮૭

દેવયાનિ નિત્ય નવનૃતી, કહે પ્રીતિ વાણ; મોહો રાય રનેહૃદયી, દેવયાની ચતુરસુખાળ. ૮૮

ભોગ ભોગવે વિધવિધે, પછુ મન તૂમ ન થાય, છેલ્લી ભવસ્થાએ રાયને, ચતુર સાન અપરિમિત ભાવ. ૮૯

પ્રભુ ભગવાનનું પૂજન કીધું, ગાયો સંસાર અસાર, અંતયોગીને સંભાર્યો, નિષ્કામે જુગઠાધાર. ૯૦

હજારે વર્ષે વિષય પ્રેમે, ભોગ્યો રાજન; તૂમ મન હવે નહિ, એ વિષય તુજ પ્રમાણ. ૯૧

નિજ પુત્રને પાણું યૌવન આપ્યું, ચાતે જરા સહી રાય, હરિ ભજન કરવાને આગ્યો, વનમાં યયાતિ રાય. ૯૨

વસજી
યયાતિ રાજા વૈરાગ્ય પામ્યો, સંભળ પરીક્ષિત રાયરે,
નવમરકંધ શ્રીહરિ કયાને, હવે અષ્ટાદશમેધ્યાયરે ૬૩
ઘડિ થી અભાવવતે નવમરકંધ અષ્ટાદશમેધ્યાય ॥ ૧૮ ॥

અધ્યાય ૧૬ મોર્

કહ્યું ૧૬ ચું-રાગ મારુ

શુકજી કહે સાંભળ રાયરે, રાજ યયાતિની ને કથાયરે,
પછી ભૂખાને સાન વિચારીરે, તકી સમીપ પોતાની નારીરે,
દેવયાનિ રાણીનું નામરે, આવી કીધા તેણીએ પ્રણામરે;
રાજા યયાતિ ભાણ્યા વાણીરે, તેહ સાંભળે છે તે રાણીરે,
ઈતિહાસ કથા એક કહે છેરે, તે તે રાણી હૃદય લહે છેરે;
જેહ પોતાનો વિસ્તારરે, તે નિર્દર્શન તેણી વારરે,
શરીર પોતાની એકા જેહરે, રાય દેવયાનિને કહે તેહરે;
એક સમે મહા વનમાં જેહરે, અગોચર સ્થાનક જેહરે,
હુંતું વન સિમ્હ પત્ર કહે ભૂપરે, તે કથળે દીકા પુત્રાવન કૂપરે,
હુંતા વાપિતલે આકારરે, હતિ કૂવામાં અગ તો કારરે,
કુરતો બકરા એક કુપે આવેરે, ચરે તરણું કૂપનાં મન ભાવેરે,
તેહ કૂપ મધ્યે નિધારેરે, તરણું ચરતાં પટેલી અગ તો કારરે,
તેહ બકરી મહા કૂપ પામીરે, તવ વિચારે બકરા કામીરે;
કીધા કાંકવા અનેક ઉપાયરે, પછુ કાઢી કેમ રાકાયરે.

* પુરુ કહે છે-દે પિતા તમે કે જેણે મને મદ કર્યો, તેનો બકરી હું શરૂ કરીને ચાલું ચાલું પિતાની કૃપાથી વેળા મળે છે, તેમજ પાપવર્ષ વિતેલુ કામ જે કરે તે વસ્તુ પત્ર કહેવાય છે. એમ કહી પિતાની જરા થોડો વધ. પોતાનું જીવન વિચારે દીધું
† આ એકાદશમા અધ્યાયમાં રચે બકરાનું ચરિત્ર દેવયાનિને સંભળાવી વૈરાગ્ય પામેલા યયાતિ રાજા વૈશ્ણવ ચરિત્રને પામ્યા, તેનો મધ્યા-પ્રસંગ છે

બકરે કંઠ ક્રૂપમા ધાપીરે, શીંગડેવતી ઝીને ગાલીરે,
ભારાની કાંઠાગાં નારરે, તેણે તાલણ કાઢી બહારે
બકરી હતી બંતે રૂપાગીરે, બકરાએ કામ દુષ્ટિથી ભાળીરે,
પછી લાભ્યો તે નિજ ધામરે, જહા ગામ પોતાના કામરે
ઝીસગ કીધા વિવિધ વિલાસરે, નિજનાનીની પહોંચી આશરે,
બકરે પુણ દાઢી મૂળવાળોરે, મૈથુને ચતુર વીર્યવાન રૂપાળોરે
બકરી રૂપાળી વરી ત્યાગરે, અનેક બકરી આવી તે સ્થાન માયરે,
રજે રમે અનેક બકરી સગરે, રજે વધારોતો બાળે બાનગરે
કરે ચરે હિંદે મસ્તાનરે, નવ બાણુ કોઈનું લાનરે,
નિજસ્વરૂપ ભૂંધો ક્ષણ માયરે, વિષયમા લુપ્થ ધણે ત્યાયેરે
એકલો રમે વહાવી બકરી સાયરે, અન્ય બકરીનો અંદે નવ હાથરે,
તવ ખીછ બકરી કાઢી તુતરે, ત્યજ્યા સ્વામિનો સંગ એક સતરે
ગણ્યા બકરી અધો પાખડીરે, તેનો રહેક કાઢો ને ખખીરે,
ગઈ નિજ રક્ષકની પ્રસારે, જય નવ પુરાઈ તેની આસારે
લપટ બકરે ગયો તે પહેરે, બે બે કરતો હોટ ઘણી મૂંકેરે,
પણ બકરી કંઠ નવ ગણકારે, તેના કુ ખખર બહુ આર માયરે
પછે બકરી રક્ષક પ્રાણુ છેકરે, બાળ વૃષણ કાંધો હર્ષ સમેતરે,
પાછો સાકંધો તે તાલગાંરે, બકરે ક્રૂપાઈ કુણ શુક્રબાળરે
એ બકરે લોગવે કુપવાગી બકરીરે, જ્ઞાનવાતી હુંદે નવ ફરકીરે,
હજી લોગવે નવ નવા વિલાસરે, તુમિ ન થાય કામ બાવાસરે
કુણ દેવયાની શુક્રબાળરે, સંતોષ થાતો નથી એ હાલરે,
કમણ હું પણ છું તેવોરે, તુમ નથી થાતો તે બેવોરે
તાજા પ્રેમતણુ છું કાંસરે, તારી માયામા લક્ષીન પ્રાસરે,
નથી બાણુતો આતમજ્ઞાનરે, ભૂચી શુક્ર શુક્ર ને સાનરે,
મળે ભૂતું સર્વે સુવર્ણ ને ધાન્યરે, પણ સ્ત્રી અને સતાનરે,
રો પણ તુજ્યા ન તુસ માયરે, તેપણ મન ન સંતોષાયરે
વિષય લોગવાથી નવસંતોષરે, લોગ લોગવે વધે બહુ શોભરે,
જન થાય સમદધિવાનરે, દિશા સહ સંનિધાનરે
કુખ પામે તે તાલગાંરે, પામે હર્ષ ને પામે શુભ માળરે,
હજીક્રિ જન તુજ્યા ન તજેરે, જીર્ણ થાય તેપણ તેને બજેરે
થાયે અથ જીર્ણ તુજ્યા વીનરે, એનું શું કરું હું વર્ણનરે,
સુખ ઈન્દ્રિયારે ભગવા તે રામરે, મહી સઘળી વિષયી મામરે
માત્ર ભગિની યુગી પાસરે, એક આસને બેઠે બુદ્ધિ નાશરે,
પંદ્રિ ગાવત ચિત્ત ચોરી બાયરે, કામે પીડે મત્તથી મૂઝાયરે
હમગર વધે વિષય સેવન કીધુરે, તુજ્યાએ કુણ બહુ કીધુરે,
સર્વ વસ્તુ સકલ સંગેગરે, તેણે કીધા અપારાધિત બોગરે
વિષય રમવા વીલ્યા બાં કાળરે, તેણે તુમિ ન થઈ લગારે,
આશા તુજ્યા ન હતી પૂરીરે, એ જ્યારે લજ્જાએ ભારે અધૂરીરે
કરે છું તુજ્યા શીમે ત્યાગરે, ધરુ છું આતમજ્ઞાન ને વેરાગરે,
મન ઝગલાયેરે વન ફરીરે, પરમાત્માની પ્રાપ્તિ કરીરે
બાળીશ દરનરુ સર્વે દેહકે, ચિત્તન તણ ઉપજાવીશ શોકરે,
દરવપદાપતું સેવન મિનનરે, નિજ સ્વરૂપનું નવ અધ્યયનરે

(તેથી) જન મરણુ ફેરા થયે, એતણે આતમજ્ઞાન માયરે,
આ અનિત્ય છે સસારરે, માયાથી નવ પામીએ પારે
હરિ દિવ્યરૂપ હુંદે લીજેરે, આરાધન અતરમા કીજેરે,
ચિન્થનાથનું મરવા ધ્યાનરે, પોતે કૃપા કરે ભગવાનરે
જે જીવો જગદીશને હુંદે ધરશેરે, તેહ સસાર જળથી તરશેરે,
તેથી આપણે તણ્યે વિલાસરે, જઈ વન આરાધીએ અવિનાશરે
એવા સીને લગન કહા રાયરે, સુણ ચિત્ત ધર્યો પરીક્ષિતરાયરે,
તે તો આતમજ્ઞાનમા આભોરે, રાણીને વેરાગ ઉપલબ્ધરે
રાજાએ ઉતાવળ કીધીરે, તેહ રાણીને સાથે લીધીરે,
આપુ પુત્રોને* રાજ્યાસનરે, રાય યથાતિ થાલ્યા વનરે
એલી મનથી પ્રાપ્ત આશરે, રાજ લઈ થાલ્યા વનવાસરે,
નિજપુત્રને આપુ રાજરે, તેના સરીયા સી શુભ કાજરે
તપ કરી ધર્મ હરિનું ધ્યાનરે, ત્યા પધાર્યા શ્રીભગવાનરે,
તુમ થયેલી ઈન્દ્રિય સંધરે, ત્યજી ગઈ પંખી તણે જેમ વૃક્ષરે
સગ સર્વે ત્યજ્યા તાતકાળરે, લિંગ શરીર ત્યજ્યું ભૂખાળરે,
નિર્ભય પ્રદક્ષ સ્વરૂપની પ્રાપ્ત થયેરે, રાખી બુદ્ધિ નિર્મેળ સંધરે
પછે દેવયાનીએ કયોં વિચારરે, સી પુરુષના સ્નેહને છે પિકારરે,
નિવૃત્તિ માર્ગે એ મોહા સાધનરે, મારીક વસ્તુ છે સ્વપ્નસમાનરે
જેમ વેદમણું પરણે લેણા થાયરે, તેણે સંખડી જન કહેવાયરે,
તેમા આસંદ્રિય મિથ્યા બાણુરે, યે લિંગ રહુ ધર્મનો નિર્વાણરે,
તેમને આપીએ વૈકુંઠ વારારે, કરજ્યા કરી શ્રીઅવિનાશરે,
યથાતિ ગયા કરગે ભુવનરે, નિજ સાધમા છે શ્રીજનરે

વચણ

શ્રીજન સહિત તે સ્વર્ગ પહોંચ્યો, સાલજ પરીક્ષિત રાયરે,
નવમસ્કંધ હરિ કથાને થયો, ઝોગાળીશીએ અધ્યાયરે
હતિ શ્રીમદ્ભાગવત નવમસ્કંધે એકાદશોઽધ્યાય ૧૧૬ ૥

અઠધ્યાય ૨૦ મોર્ષ

કંઠુ ૨૦ મુ-રાન મેપાડી

હપિ સુતપુરાણી કહે સોનકને, સાલગી હરિ કયાયણ,
યથાતિ રાયનો વશ હુવો તે, વર્ણુલુ મહિમાયણ ૧
વરા યથાવિનો એણે વિસ્તર્યો, કરી કરજ્યા વિશ્વાધારણ,
પુરુષ સંક્રાંતિ મેકે દુષ્પત નામે, હુવો રાજ ગુપ્તારણ ૨

* યથાતિ રાજને પડે તેની જુવાની આપી દઈ તેની જાતેથી
પોતાની જરા લીધી કુંડને અતિ ખુશ્માળી, યદુને કાસિકા, તરંગને
પશિખામી અને બ્રહ્મને તારાજા કાચ્ય આપી પડેને સમજા બુઝાગરે
સર્વોત્તમ રાજ્યાધિપતે કી વણ તેના તાણામાં તેના તાણા મોહા બાઈ
એને સોયો થયતિ રાજ વનમાં વધે દહી

† આ નીચતા અધ્યાયમા પૂરે ક જેને પોતાના પિતા થયા
જાતેથી મુશ્કેલી મુશ્કેલી રાજ્ય મળ્યું હર્ષ, તેના વરામા દુષ્યતના દીકરા
ભાતના વરનો કાંધાયણ છે

‡ પડેને ભયોજ્ય, તેણે અધિગમન, તેના પ્રવીર તેણે નમસ્ક
તેના યાજમાન તેણે સુદૃષ્ટ, તેણે બહુશય, તેણે સંચાલિ, તેણે મર્દ
યાતિ એને તેણે વૌદાયક નામે પુત્ર ધર્યો રાજ્યને મુલાખ નાખી
આશાથી અનેક, કમણુ, સ્વર્ગદિયુ, કોરેક, નરુડ સતેકે મળ્યું
સતેક, મળ્યું અને વળ્યું એવા નામે દેય પુત્રો થયા સુખ પ્રાપ્તને

તે રાત્ર મૃગયા વન આવ્યો, ઘણું સૂચ્ય છે સાચું,
સૈન્યધરી છોડે પડ્યો રાત્ર; નામ દુષ્યત નામજી. ૩
કથવ ઋષિના આશ્રમ સોનિધ્ય, આવ્યો તે ભૂષણજી;
પૃષાતુર હવે મહીપતિ, ત્યાં થયો છે સાધ્યાન કાળજી. ૪
જળ પીના આવ્યો મહીપતિ, તકો કીધા સાંઘ અપારજી;
કો ન બાલે ઋષિ મહામાં એવે, આવી ઉભી એક નારજી. ૫
સ્થલે પાંતિ આતિ સુંદર, પેડા સમ્યા શલ્યારજી;
ભુલિકાના શુભ ચતુર વિચિસલ, તેજના નહિ પારજી. ૬
યકુતલા છે નામ તેતું, ઋષિ કથવે તેને પાળીજી;
સંય દુષ્યન મેલું પાચ્યો, તે કન્યાને ભાળીજી. ૭
ચત્રવંશી શય પાસે આવ્યો, નિષ્ઠ અસ્થ સંસારી ચલજી;
સ્વપત્ર નિધાન ઉભી છે, કથવ ઋષિવત્તી કન્યાવજી. ૮
એવું સાંભળી પરીક્ષિત શય, પછે પ્રેમની વાંતજી;
સ્વામી એક કહેલું મુજ્જ મનમાં, નિવારે સાક્ષાતજી. ૯
ઉદવેરા છે કથવ ઋષિ, જ્યમ શાશ્વ વાણી બોલેજી;
તો તેમને સંતાનકંયાથી, નયો તોપસ્ય કોમળે તોલેજી. ૧૦
એવું પ્રેમ રાતનું સુવર્ણ, બોલે બ્યાંસ કુમારજી;
સાંભળ પરીક્ષિત તે કન્યાની, ઉપવિત્તો વિસ્તારજી. ૧૧
એક સમ વિશ્વામિત્ર ઋષિએ, મહા ઉચ તપ કીધોજી;
તેથી સુરસુનિ સૌ અંકજાયા, રૂપપતિ મનમાં ખીધોજી. ૧૨
શય કહે એક, અપસરા સૌકશી, વેનકા એવું નામજી;
તપ મત ભંમ કરવાં આવી છે, વિશ્વામિત્ર જે કામજી. ૧૩
અંમ રૂપથી કરી કંઠે વળગીને, કીધું ગાન અનંતજી;
હાલભાષ્ય કહાણ કરી સુનિત, ધ્યાન કીધું લંબજી. ૧૪
ઋષિ ભંમ્યા અનંતકાવાનાનુ પ્રમંદ્યો, અપસરા લાગી ચરણજી;
તવ ઋષિ કહે અભયો તું, શીઘ્રે મુંજને પરણજી. ૧૫
બાંધવ વિવાહ તારણ કીધો, પરણ્યાં વર કન્યાવજી;
પછી ભનેક પ્રકારે કોડા કીધી, આનંદ અંજ નામજી. ૧૬
કીધોશી આસનથી અભ્યાસને, આપીકું સુખ ધામજી;
સાઠ સહસ્ર વર્ષ તપ કીધું તે, વણસું રૂપે તે કામજી. ૧૭
ઋષિ વિશ્વામિત્ર મમમાં પરણ્યા, ઉડીને શાલ્યા કામજી;
ઋષિ વિશ્વામિત્રનો ગલર રહી છે, મેનકા ઉવેરે જોખાનજી. ૧૮
એક પુત્ર ને એક ગણાદી, બન્યાં, વન મોઝારજી;
પછી મેનકા અપસરા ગર્ભ, રંગન સદન મોઝારજી. ૧૯
પુત્ર હવે તે પલ તાપસ થયો, તપે ગયો પિતા સાયજી;
તે પુત્રીને ઋષિ કથવ તાવ્યા, પ્રતિપાસન કહ્યું દિનરાતજી. ૨૦
તે ઋષિ કથવને ઘેર પુત્રી, પોતી ચીવન સાળજી;
ઋષિ કથવ મધ્યાહ સેવ્યા કરે છે, તેવે આવ્યો ત્યાંભાળજી. ૨૧

યકુતલા દુષ્યત સામું જોતાં, હવે પ્રેમ આપારજી;
દુષ્યતે પ્રેમ કીધો તારણ, પહે સુંદરી કુષ તું સારજી. ૨૨
તું કાણ અને કેની પુત્રી, ચિત્ત સમૃદ્ધ તુજ સંભાળજી;
હરે તું કોઈ સગી બાળા, હંભીય મુજ તું ભાગ્યજી. ૨૩
પુરુકુળદીપકનું અન્ય કન્યામાં, મન નહિ પડેવાવજી;
અધાર કદી તે નવ આવરે, જોવાયો હૃદય શયજી. ૨૪
તવ યકુતલા પ્રેમ વચને, મોઝી તેણી વારજી;
વિશ્વામિત્રને મેનકા રંમથી, જો મુજને અવતારજી. ૨૫
શવગે ભાંવે રંમોએ ત્યજી, ઋષિએ મુને પાળીજી;
હે રાજ્ય સત્ય આપ વધા, હું શત્રિયની બાળીજી. ૨૬
આસા હોય તે કહે મુને, ઉકાવે તારાગણજી;
કમળ તેમ સમ હે રાજ્ય, આજો દીનદયાળજી. ૨૭
આસન આપું બેસો તમે, નાનવી છે તૈયારજી;
મરણ હોય ત્યાં સુધી રાજ્ય, કરો તેનો આહારજી. ૨૮
મસન થયું દુષ્યન કુણી, કુશિક કુળનો કીધોજી;
પ્રેમ વધન સુંવળીને કહું છું, યકુત ઘણું તમે છોડોજી. ૨૯
છણું છું પહિ યહલ કરવા, કરશો નવ નકારજી;
ગાંધર્વ વિવાહ કરીને તે સાચે, રાયે કીધો વિહારજી. ૩૦
ભૂપ કહે હું હવડાં બધય, અહીંથી મુજ ભૂવનજી;
તુને જોશા સાચે તેડાવીશ, જ્યાં છે મારું રાજ્યાસનજી. ૩૧
શયિ સુધે ત્યાં કીધા સાક્ષી, પાવક પાણી કેવજી;
નિચે તારો પુત્ર થયો તેને, રાજ્ય આપું અવરપમેવજી. ૩૨
એવું કંઠી નિઃપુર ભળી ચાલ્યો, દુષ્યત મોઝા ભૂષજી;
યકુતલાને ગલર રહી, તેજે હરી છે દિવ્ય સ્વરૂપજી. ૩૩
કથવ ઋષિએ દીઠી પુત્રી, હેત કરીને મોલાવીજી;
કરી મિતા કરે રમે પુત્રી, એ લખી પાત છે ભાવીજી. ૩૪
પછી ત્રણ વર્ષ પવિત ઉદરમાં, તેણીએ રાંધ્યો કુમારજી. ૩૫
યકુત હુંવેત રાયે કરીને, ગુઢ પૂજી ન લગારજી. ૩૬
યકુતલાને ભાગ્યક પ્રમદ્યો, મહા ભળીયો કહેવાયજી;
સહેજે વનમાં રમવા ભાંવે, સિંહ બ્યામ મજ સાંપજી. ૩૬
આતિરે કદ કીધે સંકી, પશુ ઉપર શાય અપારજી;
સર્વે અંધ મળીને સર્વદમન, તેનું માન પહું નિરપારજી. ૩૭
પછી કથવ ઋષિએ સિંહની સય, મેનકા રાંધારજી;
તે દેખી રવાગી ટચવાયો, મનની માંક અપારજી. ૩૮
રાંધ કહે એ, અભ્યાસને, હું જોખાણું નહીં લગારજી;
તવ એમરે જ્વલિશથી સાક્ષી પૂરી, સય કહ્યું તે વારજી. ૩૯
હિં રાય મુજ પ્રેમ મરોને, યકુતલા છે નિર્દોષજી;
પહિ યહલ કીધું છે એતું, યકુલ કર તણ દેવજી. ૪૦
માતું એ ચર્મ કામ છે, પિતા ખંડ છે વાંકીજી;
પુત્ર એ નિષ્ઠ સ્વરૂપ ભણે, પિતા એ ખરા માળીજી. ૪૧
યમ સત્યામાં કદી ઠે સમયે, હું કહું સંવાદજી;
પિતા પુત્રના માતિક સાચે, તેમાં નહિ વિવાદજી. ૪૨

રાત્રીનું ભેષ દસ દિવસો રહે છે, તેમ જે દુષ્ય પુત્રે દેશપત્રે સ્થાપીત રણા. કથવેરો રંમિમાં, તેમ સુખલ, અન્ય અવિરલ્ય એ નામના મજુ પુત્ર, કથા અવિરલ્ય કરે, તેમ મેળવિલે અને તેના સ્થાપક પુત્રો વધા એ આજાનુપલ પાપક દત્ત. સુખવિદ્યા, ભેષ અને રંમનો દુષ્યન નામે પુત્ર થયા હતા.

વંશ રાખનાર શીકરો પુરો, પુત્ર નરકથી કાઢે બહારજ;
તે કારણથી સર્વે થાએ, પુત્ર કહ્યો નિરધારજ. ૪૩
શકુંતલાને ગર્ભ તમોએ, રાખ્યો છે વન માંડેજ;
પતિ એના, પિતા પુત્રના, મન હરખ્યો ભૂલાજ. ૪૪
સુણી પ્રજાનો સંદેહ ભાગ્યો, નહીં હરખ્યો ભૂલાજ;
શકુંતલા રાણી કીધી, પવિત્ર અતિ તે નારજ. ૪૫
શકુંતલા રાણી સાથે પડીથી, કુખ્યત ગયો વનવાસજ;
રાજ્યાશન તેણે ભરતને આપ્યું, આણી મન ઉઠાસજ. ૪૬
રાત્રિ અપિ સર્વે મળી ધણે, ભરત કુમારનું નામજ;
તે ભરત* ચક્રવર્તી રાજા, થયો તે તેણે કામજ. ૪૭
એ રાજ ભગવદ્ અંશથી હવે, જમણે હાથે ચક્રજ;
એ પગમાં કમળ પોટો, જાણે ચોખે ચક્રજ. ૪૮
સામંતેય યુનિને પુરોહિત નિમિ, યજ્ઞના તર નિર્ધારજ,
તેણે અન્નસેવક યજ્ઞ કીધા, પંચાગન તે કારજ. ૪૯
પ્રાદાણુ જનને ખડું ધન દીધું, પ્રેમે ગરવા સુખાવજ,
રક્ષક સગવડ પૂરી થયે, અયન* કર્મ કર્યું સ્વમાનજ. ૫૦
એ અયન કર્મ સમયે, હનૌશ પ્રાદાણુ આન્યાજ,
પ્રલેક પ્રદાને અર્પણ ગી કીધી, સંવેને અતિ સંતોષ્યાજ. ૫૧
તેનીસા અન્ન યજ્ઞ સમે, ગાંધ્યા દારે પ્રેમેજ;
દેવ સર્વેથી શ્રેષ્ઠ હવે, અચરજ પામ્યા તત નેમેજ. ૫૨
મધુપારકનું કરીને રાયે, ચોદ લશ મુગ જાતજ;
હાથી શણગારેલા દળને, ખડુ થયો રણિયાતજ. ૫૩
હિગવિજય કરીને રાય કિરાત, હજુ અંધ કંઠ ધવનજ;
પરા ચક્ર ધવનના લોકો લાતી, ભરતખંડ કીધે પાવનજ. ૫૪
અનેક હૈય શુદ્ધ કરીને, દેવાંગના લઈ કીધા તર્ણ નાદજ;
પાતાળે ગયે શુદ્ધ કરીને, દેવાંગના લઈ કીધા પનોતાજ. ૫૫
સત્તાવીશ સહસ્રં વર્ષ પર્વત, એક ચક્રે કીધું રાજજ,
અનેક જી હંમે રંગે રમ્યો, કુખ્યત હુંવર મહારાજજ. ૫૬
ભરત રાયે યજ્ઞા દેશ, લાવીને એકઠા કીધાજ;
મહા બળીયા અતુલકી રાજા, હંડ તેના લીધાજ. ૫૭
નિઃસંતાન રહ્યો એ રાજા, પુત્ર નહિ પતિવારજ,
વ્યભિચાર શંકા સીપર ધરી, તેના ન કાઢ્યો ચારજ. ૫૮
પછે વંશ રાખવા મરુસોમ, યજ્ઞ કીધો ભાવેજ;
મરુત દેવે સંતાન દીધું, હંમે રાયને ન માવેજ. ૫૯
તેને પુત્ર ભરદ્વાજ આન્યો, સાંભળ અભિગમ્યુ તનજ;
ભરદ્વાજ હુંવરની ઉત્પત્તિ, શ્રવણે ધરે રાજનજ. ૬૦
બુદ્ધરતિએ, સ્વયંધુ પત્ની, મમતાનું કીધો સંગજ,
પ્રેમન કીધું પ્રેમ સહિત, લાગ્યો રૂઝે રંગજ. ૬૧
એ રાયે ઉત્તમ પત્નીને, હતો ગર્ભ ઉદરજ;
બુદ્ધરતિના વીર્યે ગર્ભ રાખ્યો, તે અણુ નવ કરેજ. ૬૨

* એ ચક્ર નવનું વેદિકા કર્મ છે.

† તેર ૬૫૫૨ ને મિત્તલની સંખ્યા છે.

પ્રથમ ગર્ભ હતો તેણે, ના પાડી તે કાળેજ;
કેવળ કરીને કાઢ્યો ત્યાંથી, પણ મૂળગર્ભ નવ સંભાળેજ. ૬૩
બુદ્ધરતિએ મૂળ ગર્ભને, ચાપ આપ્યો તે વારજ;
“અંધ થયે” હે મૂળ ગર્ભ, સુખનો ન હશે કારજ. ૬૪
પણ મૂળ ગર્ભ નવ ડહો, શુરુ વીર્યને લાત મારીજ;
કોષ કરીને કણ્ઠ વચન કહી, શુરુ વીર્યને નાંખ્યું કાઢીજ. ૬૫
શુરુ વીર્ય પૂરતી ધણું ત્યાંથી, પુત્ર એક હવે ઉત્પત્તજ;
મમતા ત્યાગ કરીને ગણ, તવ શુરુએ કહ્યો વચનજ. ૬૬
“એ મૂઢ મૂળ અવિચારી અબળા, સુખાનુસંગનો તનજ;
પાલન પોષણ કર તું પ્રેમે, એ છે મુખનું મનજ.” ૬૭
પણ મમતાએ કહ્યું તે કામે, “અન્યાયથી એની ઉત્પત્તજ;
તેથી રાખો તમ કને દિવર, એ તમ પુત્ર જ સતજ.” ૬૮
મર* અને દ્રાપાં એ બે સંગથી, ભરદ્વાજ પશિયું નામજ;
એ મોટા અપિ હવા છે, તેને કર્મ પ્રભુભજ. ૬૯
દેવતાએ સર્વે કહ્યું મમતાને, એ જ તારું એધાનજ;
પાણી પોષી મોટા કરને, ન કરે તુજ પતિ વિરાધાનજ. ૭૦
પણ મમતાએ ના ની હાં, પાણી નહિ તે કારજ;
ત્યાગ કરી તે માલો અબળા, સહ્યુ ન લગાડી વારજ. ૭૧
એ પુત્ર ભરત રાયને, મરુતે કીધો સહિતજ,
રાયે તેને પુત્ર પેરે પાળી, કીધો રાજ સમિતજ. ૭૨
એ ભરદ્વાજ ભરતપુત્ર ગણ્યો, વશણ્યો તે મહારાજજ;
ભરદ્વાજ અપિ નામ તેણું, થયું છે અપિ યુનિ કાળજ. ૭૩
એ ભરદ્વાજ અવિની ઉત્પત્તિ, નિગમમાં કહેવાયજ;
શ્રીભાગવત નવમસ્કંધના, હવા વીરા અધ્યાયજ. ૭૪

શ્રીભાગવત નવમસ્કંધના, પૂર્વે હવા* વિરા અધ્યાયરે;
કર ભેદી વિમ વલ્લભ કહે, શ્રીહરિએ કરી કર્ણભાષરે. ૭૫
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે વિરોધાવાઃ ॥ ૨૦ ॥

અધ્યાય ૨૧ કૌકું

કંકડું ૨૧ સું-રાગ રામમી
શુક જોલ્યા સાંભળ રાયજ, એ રાજાની કથાયજ;
ભરદ્વાજથી વાક્યો મહાવંશજ, કહ્યું વિરતારી અંશે અંશજ. ૧

આલ
ભરદ્વાજની કથા ઉત્તમ, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
વંશ વ્યર્થ જતાં આપેલો, તેણી વિતથ નામ કહેવાય. ૨
તે વિતથનો મન્યુ થયો, તેના બુદ્ધરાજ ને જય;
મહાવીર્ય નર અને ગર્ગ, એ પાંચ પુત્રો અશ્વય. ૩

* જર એટલે પાણુ કરતો. † હાજ એટલે બનામાંથી ઉત્પન્ન થયેલો.
† હાજ પણુ રીતની દરરત.
‡ આ એકાદશમા અધ્યાયમાં ભરતનો વંશ કહેતાં તેમાં શંભિજ અને અમીહ વગેરેની શ્રીવિનું કથન છે.

તેમાં નર તણે સંકુતિ થયો, તેના ગુરુ અને રંતિદેવ;
 બરડાજ વંશે રંતિદેવ રાજા થયો, પ્રૌદ મહિમા એવ. ૪
 તેણે પ્રત્ન પાળી પ્રેમધું, અનેક ક્રીધા યસ; ૫
 જે હતું તે તેણે અપિને આપ્યું, રાજ્ય વેસવ ધન.
 એક સમે અઝતાલીશ દિન, ન મન્યો 'અત્ત આહાર;
 ઝોગણુપચાસમે દિને અશ્વ મન્યું, બસતણે કરે મન વિચાર. ૬
 ઘૂત દૂધપાક તે લાપરશી, બ્યાં મ્યું મોઢામાંય;
 તણેણે ઈશ્વરી એક, કોતક ત્ય્હાં તો યાય. ૭
 એક અતિથિ પ્રાહણુ આવીયો, તેને કરાવ્યું લોખન;
 પ્રાહણુ ગયા પછી શરૂ આગ્યો, રાયને આંગણુ. ૮
 અજ વધેલું તેને આપ્યું, રાય ઉદકનો કરે આહાર;
 ત્યાં આનદેપિત અતિથિ આવીયો, એ બુપતિને દાર. ૯
 ખાવાની પ્રાર્થના કરી રાયને, તપ લોખન આપ્યું;
 પછી એક વાંઘાનું 'રાયે, અપરથે વારી પાડું. ૧૦
 તેવે આકાશથી વાણી હતી, રાજા બલો સત્યમત ધીર;
 ધન્ય ધન્ય હે રાય તુજને, તું સમ ન કો વીર. ૧૧
 પછે ત્રિલોકના સ્વામી પ્રભુ, બન્યા હતા અતિથિ આન;
 વાંઘાણ શરૂ હરિ સ્વયં, થયા રંતિદેવયે તુપમાન. ૧૨
 દર્શન 'હઈ કૃતકૃત્ય કીધો, રાજને તે વાર;
 માયા રંતિદેવ સાચળ્યો, કીધા દેવ પ્રસન્ન તે કાર. ૧૩
 અહનિશ હરિમાં ચિત્ત થોટિ, ઇચ્છે ન કાંઈ વસ્ત;
 સ્વપ્નધે જન્મ જાણે, ગણે અનિત્ય આ જગત. ૧૪
 રંતિદેવના સર્વ સાથીઓ, સંગથી ધર્મ્યં વેરાજ;
 નારાયણનાં હીન હવા, રંજન્ય રાય અનુરાગ. ૧૫
 મન્યોને પાંચમેા પુત્ર ગગે, પવિત્ર સત્યવાદી વીર;
 તેનો મહિમા જગ માથે, બહુાય છે બહુ સ્તીર. ૧૬
 ગર્જનો ક્ષિપ્ત થયો, તેના બાજ્ય નામે કુમાર;
 એ સર્વે ક્ષત્રિય મહીને, પ્રાહણુ થયા તે વાર. ૧૭
 મન્યુના નીળ પુત્ર મહાવીર્ય, તેના થયા દુરિહાર્ય;
 તેના ત્રધારણિ કવિ, ત્રીજા પુત્રરાજણિ ત્યાંય. ૧૮
 તે સર્વેએ પ્રાહણુપાડું, સ્વીકારિયું તેજીવાર;
 ૫૪મ વ્રત જપ તપ કરતા, ધરતા ધ્યાન નિરધાર. ૧૯
 વળી તે મન્યુરાયને, બુહલસત્ર નામે પહેલો બાળ;
 તેનો હરિ નામે પુત્ર થયો, પરાક્રમી અતિ નિકરણ. ૨૦
 યુદ્ધ વિષે બહુ ગાજતો, હવે બળીતો રાય;
 તેણે હસ્તિનાપુર વસાવ્યું, શોભા હલી નવ ભય. ૨૧
 તેને પુત્ર ત્રણ હવા સહી, પરાક્રમી ઉગ્ર અપાર;
 નામ તેનાં હવે ચડું છું, સંગળેા આ વાર. ૨૨
 હસ્તિને અજગીહ દ્વિતીક, ત્રીજી પુત્રગીક તંન;
 અજગીહ મંચે પ્રિયધેધારિ, પ્રાહણુ સ્વપ્ન પાવન. ૨૩
 અજગીહનો બીજો બુહલિયુ, તેનો બુહલંતુ રાય;
 તેનો બુહલાય જયદ્રથ વિશદ, સેનજિત ઉત્તયેતર કહેવાય. ૨૪

સેનજિતના કચિરાસ્યે દંડહતું, અને ત્રીજો પાર નામે કુમાર;
 પારના પૃથુસેન થયા, દ્વિતીય પુત્ર નીપ નામે સાર. ૨૫
 તે ગુરુદેવની પુત્રીને પરવર્યો, ફલી તેણીનું નામ;
 તે થકી પુત્ર હવા સહી, પ્રદારત તેણે કામ. ૨૬
 તે પ્રદારત હવા મહાયોગી, તેને દુતિ સરસ્વતી નાર;
 તેથી થયો તેને પુત્ર વિષ્ણુસેન, રૂપ ચુક તણે ભંડાર. ૨૭
 જંગીપવ્ય ગુનિ ઉપદેશથી, પ્રદારતે રચ્યો યોગ કંથ;
 સુચી કૃતારય થયા મુનિએ, પામે મુસુક મોક્ષ પંથ. ૨૮
 નિશ્ચક્રેનના; ઉદકસ્વન, તેને બહાદ નામે બાળ;
 એ પ્રમાણે બુહલિયુ વંશ જાણે, કશો સચિસ્તર હેવાત. ૨૯
 બુહલિયુને કહિર દ્વિતીક છે, તેનો થવીનર નામે પુત્ર;
 તેનો કૃતિમાનુ સત્યધૃતિ દહનેમિ, તેનો કુમાર્ય પવિત્ર. ૩૦
 તેનો સુમતિ તેના સજાતિમાન, તેનો કૃતિ કહેવાય;
 તે રાય શિખીથી યોગ મારગ, હિરણ્ય નામ કષ્ટિશય. ૩૧
 એણે પ્રાવ્યસામની સંહિતા, બનાવી ૫૬ કામ;
 બલાથી તે શિષ્યોને, તેથી પામ્યો કૃણ તે યાગ. ૩૨
 કૃતિને વળી નીપ થયો, તેનો ઉશાયુધ તેનો હોમ;
 તેનો સુચીર તેનો રિપુજય, તેનો પુરુષય પુત્ર એમ. ૩૩
 વળી હસ્તીપુત્ર પુરમીદને, નેતું કંઈ સંતાન;
 અપુત્ર રહ્યો તે રાજવી, તેણે કીધા પ્રભુ પ્રસન્ન. ૩૪
 વળી અજગીહને નત્રિની સૌથી, નીલ થયો કુમાર;
 નીલનો શાંતિ થયો તેનો સુસાંતિ, તેનો પુત્ર પુત્ર સાર. ૩૫
 તેનો અર્ધ તેનો અર્ધશંક, તેને મુદ્રગણ થવીનર;
 બુહલિયુ કાંપિય અને, સંજય નામે યેય કુમાર. ૩૬
 એ પાંચે પાંચાલ કહેવાણુ, પવિત્ર સત્યવાદીય;
 ચોટા હતા જે મુદ્રગલ, તે વંશે થયા મોદગદ્ય અપિય. ૩૭
 તે રાજા થકી પ્રાહણુ હવા, તે ગયા તપને વન;
 મછી તે બર્માયને મુદ્રગલ નામે, હવેા એક જ તાન. ૩૮
 વળી તેને હતું ભેડલું, સાંભળ અભિમાનુ બાળ;
 એક પુત્ર અપિકારી હવે, તે દિવાદાસ બુપણ. ૩૯
 તેને કન્યા એક અપદયા હતી, સ્વસ્થપનો નહિ પાર;
 તે જ કાંતિ અપરિમિત, વરણુવી વિવિધ પ્રકાર. ૪૦
 તે કન્યા ગૌતમ કાંતિને, યરણુવી તેનાર;
 તેને પુત્ર ચતાનંદ હવે, બેની બુદિનો નહીં પાર. ૪૧
 તેનું થકી સત્યધૃતિ હવે, તેનું થકી કાપિ શરદાન;
 તેનું તપ વાંચ કરવા ઉવેગી, આવી સ્વગેરી તે સ્થાન. ૪૨
 શરદાન કાપિ દેખવાથી, તેનું વીર્ય બળિયું બેહ;
 તે વીર્ય કાસકાના શુભદે, મેલ્યું પૃથ્વી પડતું તેહ. ૪૩
 તેથી શુભ ત્યાં બાળક હવા, વનવગડાને કામ;
 રાજા રંતનુ એક સમે, વન ગયો મુગયા કામ. ૪૪
 તેને તે શુભ જગ્યાં સહી, જે હતાં વન કામ. ૪૫
 કૃષાચાર્ય અને કૃષી, રાયે ધર્મ્યં મુદર નામ. ૪૫

કૃપીને ઋષિ દ્રોણ પરપયા, જે આશ્ચર્ય શુરુ કરેવાય,
તેને પુત્ર અન્તર્યામી થયા, મહાદિવ્ય જેની કાય ૪૬
વચન

કૃપીને ઋષિ દ્રોણ પરપયા, નવમસ્કંધ કથાયરે,
તેના પુત્ર અન્તર્યામી થયા, હવે કોઈવિગમે આશ્ચર્યરે ૪૭
અતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે એવંચિત્તથાચ ૫૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૨ એ*

કડબું ૨૨ શું-રામ તાવ દેરી

શુક કહે પરીક્ષિત સુભે, કરું દિવેદાસજો વશ,
કથા શ્રવણ પાન કરતા, મળે સુખિ અમુ અશ ૧
શુદ્ધગળના પુત્ર દિવેદાસ છે, તેના મિત્રેયુ તેના વ્યવન,
તેનો સુલસ તેનો સહદેવ, તેનો રોમક નામે તન ૨
સોમકને શત પુત્ર થયા, બધેપુત્ર જનુ પ્રમાણે,
નહોને પુત્ર પુત્ર હતો, તેનો કુપહ રાય કહેવાણે,
દુષકને દ્રોપદી પુત્રી હતી, વળી ધૃષ્ટદુષાદિ તેન,
ધૃષ્ટદુષ્મને ધૃષ્ટકેતુ, ભર્મ્યાશ્રવશ પચાસ રાજન,
અજીરીકાને ઋક્ષ થયો, તેનો અવરણ નામે પુત્રાર,
તેણે સર્વે પુત્રી તપતી કારે, પાણિ યદુણ કહું નિરપાર ૩
તે વંશે કુરુ રાજા હવે, કુરુ વચ્ચેથી કોરવ પ્રમાણ,
કુરુના પરીક્ષિત સુધેનુ જન્મ, કોથા નિપધાયા ભણ્યુ
તેમા સુધમ્તેનો સુકોટા હવે, તેનો વ્યવન તેનો કૃતિરાય,
તેનો ઉપરીયર વસુ પુત્ર થયો, તેના બુદ્ધકથ કુશાંગ કહેવાય ૪
મત્સ્ય પ્રતપન ચેદિ આદિ, થયા પુત્ર બહુ ત્યાં,
ચેદિ નગરના અધિપતિ, તેઓ ચેદિરાય કહેવાય
એ વંશે બુદ્ધકથેનો કુશાશ થયો, તેનો નર્મળ તેનો સત્યહિત,
તેનો પુત્રપાતન તેનો જહુ, પાશ્ય પુણ્ય પવિત્ર ૫
(વળી) બુદ્ધકથ રાયની અન્ન સ્ત્રીએ, જણિયા નેકાંકાંકાંકાં,
રાણીએ તેને બહાર કુશાંકાંકાં, આવી જરા રાજસી ત્યાં
'હવ હવ' કહી સાધિયાં, તે જરાસપ હવે રાય,
તેનો સહદેવ પુત્ર થયો, તેને સોમપિ શુલકથા કહેવાય ૬
કુરુ પુત્ર પરીક્ષિત રાય, હવે નિ સતાન એમ,
કુરુ પુત્ર જન્મુ સુરય, તેના વિદુરય સાવલોભ ૭
તેને જયસેન તેના રાધિક, તેના અચુત તેનો ક્રોધન,
તેનો દેવપતિ તેનો કાચ્ય, તેનો દિવીપ રાજન ૮
તેને પ્રતીપ નામે પુત્ર હવે, ગુણવંત શુદ્ધ વીર,
તેને પુત્ર વણ્ય હવા સદી, અપુરે શુભ ગભીર ૯

* આ પાત્રોમા જ્યાંયારા વિવેકસર્ગે વધે કથા છે એ વચન
જસી નામેના રાજના વચન જરાસન, સુખિર અરે દુરોપહિત પ્રયે
અનતો તેને આ વચન કહું છે

૧ એ પ્રવચનની કથા નાથ છે

૨ એ દરનિરાવનની કથા પુત્ર રાય છે

૩ એ કથાનો પુત્ર રાય છે

એક દેવાળી બીજા શતનુ, રીને ગાદીકી વીર,
તણે થયા મહા પરાક્રમી, વચવંન ભુદ્ધિ ગભીર ૧૫
પછી દેવાળી તપ કરવા ગયા, રાય ચંતનુ બેઠા રાજ,
પછી સમળે ગેયે વૃદ્ધિ, કીધી પુષ્કીનાજ ૧૬
પણ દક્ષિતનાપુર વિરે વૃદ્ધિ, ગેયે નવ ત્યા કીધી,
ચંતનુને ઋષિ કહે, દેવાળીને રાજ આપે થાયે ૧૭
ઋષિ વાક્ય સુળીને શતનુ, બાત સમીપે લીધ,
દેશ નગરનુ શુક થાવા, ઇચ્છે રાય મનમાય ૧૮
બાતને વિવિધ વચન કર્યાં, નવ સગરજ્યે ત્યાં બાત,
રાય પાછો આવિયો, (ત્યા) મેધવૃદ્ધિ થઈ સાક્ષાત ૧૯
શુકને પરીક્ષિત પૂછે, કેમ દેવાળી નવ સમન્ય,
શુક કહે મુગ્ધ રાયજ, શતનુ મંત્રીઓએ કીધે ઉપાય ૨૦
મંત્રીઓને ચોથા દીરયું નહિ, થાનુ પૂર્વે મોકલ્યા પ્રહા,*
પાખક મતનો ઉપદેશ કરાવ્યો, ને માર્ગનો કીધો વચન ૨૧
ચંતનુએ પ્રાર્થના કરવી પડે, બાતે ચેદિ નિવો અધાર,
દેવાળિ પછી ચરિત થયો, હવે રાજ્ય તણે અધિકાર ૨૨
પછી દોષ ન લાગ્યો શતનુને, પુણ્ય પવિત્ર છે રાય,
ગેયે વૃદ્ધિ કીધી, સમળે, સુખી હતી પ્રત્યય ૨૩
રાય ચંતનુને આસન રહું, ન આપ્યા દેવાળી વનમીપ,
ચોથા પારણ્ય કરી દેવાળી, કક્ષાપ્રથમ રહીય ૨૪
કલિયુગે અવંશ નાશ થાતાં, પુનઃસત્યયુગ સ્થાપયો વંશ,
પાછો આકર્ષે ચંદ્ર વશ, તેનો આકર્ષાય દેવાળી પ્રભુઅશ ૨૫
પ્રમિદ હવે તે પ્રભુ વિષે, એ શતનુ નામે ભૂખા,
આક્ષીકનો સોમકત હવે, તેનો હવે ભુરીશવા ને શસ ૨૬
શતનુથી ભાગેય હવા, બીજામત પ્રવર્તે તેમજી કીધુ,
પરચુરામને છુલ્યા સજામે, મહી મેઝાગ થયા લીધુ ૨૭
તે ગાગેવી ભાત ગયા, તેજો ગાગેય રાખ્યો ભણી,
પછી થોતાને રવસ્થાનક અર્ધ, એમ શુક બોલ્યા વાણી ૨૮
રાજા શતનુને પછી માલીની પુત્રી, સત્યવતી પરણાવી,
એ સત્યવતી વ્યવેદુતી મુવારે, ત્યારે પરાશરયું લેહવાવી ૨૯
સગ થતાં તેને પુત્ર થયા, પિતા આમારા મુકકાવી,
બધામે ચેદ આદિઋષિઓને, લગવતના કીધા ન ઉપકારી ૩૦
પણ સુજને શાતવસ્થાપવને ભણી, કીધો ઉપદેશ સ્નેહ લારી,
ભીમનત બળું છે ભીષ્ય, પિતા સાંનિધ્ય આવી ૩૧
શતનુને એ પુત્ર હવા, બધેજ પુત્ર ચિત્રાગદરાય,
બીજે પુત્ર વિચિત્રવીર્ય જે, મહાભગવંત કહેવાય ૩૨
ચિત્રાગદને ગાધર્વે સાચાં, રણ મધે નિતરાય,
વિચિત્રવીર્યને રાજ્યે નેસાવ્યો, ગાગેયે તેણી વાર ૩૩
કારી રાજની પુત્રી સદે, ભીષ્યે તેને પરણાવિયો,
અભાકિયે અગ્નિકા નામે તેનું, તે પ્રભવતે મનભાવિયો ૩૪
તે રાય મહા કામી હવે, કથ વેદન હવે છે તેને,
મિથ્યા અપવાદ રાજ્યને લાગ્યો, બાતા સત્યવતી તેને ૩૫

તેહ રાજા અપુત્ર હવે, ક્ષાય રાજે પામ્યો મર્ણુ; તપ માતા સત્યવતી ગયાં, લીધાકરે શર્ણુ. ૩૬
બીધા પ્રત્યે વદે વાણી, જે સત્યવતી માતા; મુગ પુત્ર પહેલો વેદવ્યાસ છે, તેને તેડીએ સાક્ષાત. ૩૭
પછી બીધે વેદવ્યાસને, શશિ ત્યાં તેડવ્યા; આરાધન કીધું ઋષિનું, વેદવ્યાસ તત્સલુ આવ્યા. ૩૮
આસન આપી પૂજન કીધું, બેઠા વેદવ્યાસ; કુટુંબ સર્વ આવીને બેઠું, પરાચર સુત પાસ. ૩૯
નિવંશ નાશની વાત બે, સત્યવતીએ કહી વિસ્તારી; પુત્ર વિના હવે રાજ્ય કેમ રહેશે, સુત શી ગતિ થારો મારી. ૪૦
મોદ રાજ્ય અમારાં મોટાં, સંતાન નથી કેા બાળ; વેદવ્યાસ પ્રત્યે કહે માતા, થારો કોણુ હવાલ. ૪૧
ઘાટે સંતાન ક્યા ને વંશ રહે, કાંઈ કોવો કહેા ઉપાય; નહીં તો તમો સત્યાર્ય નાણુએ, રાજ્ય નિષે નાવ. ૪૨
તબ વચ્ચ કહે અહીં માતાલ, તેડાવો એ સ્ત્રી બંન; વિધિ વ્રાહ્મન આપું જેણે, દષ્ટિ પુત્ર થારે તંન. ૪૩
એવું સાંભળી માત સત્યવતી, મનમાં અતિ ઉઠ્ઠાસી; અંગાલિકા અંજિકા સાંનિધ્ય તેડી, ત્રીજી સાધુ દાસી. ૪૪
શુદ્ધ રથને વેદવ્યાસેલ બેઠા, કરી પવિત્ર આસન; નવિ સ્ત્રીને તેડી સહી, કહ્યું દેહ રાજો નમ. ૪૫
નમ વાત સાંભળતાં મનમાં, સ્ત્રી ગણે લજ્જાચર; બેઠ નેત્ર ઝીંલીને ઋષિ સાંનિધ્ય પ્રથમ આવી અંબીકાય. ૪૬
તવ શીશ્ય મુણ્ડાવી વ્યાસેલ કહે, એ શો કીધો વિચાર; દ્રષ્ટિ પુત્ર હશે તારે પણ, બંધ હશે તે નિર્ધાર. ૪૭
તે અંજિકા શાણીયકી થયો, ઉચ્ચ મુતરાઈ રાય; પછે વ્યાસ સાંનિધ્ય અંગાલિકા આવી, સાંભળેા તેહ કથાય. ૪૮
સર્વ અંગે ચંદન ચરમી, અંગ દાંડકું નીરધાર; નમ અંગે આવી અંગાલિકા, વ્યાસ બેઠા જે દાર. ૪૯
વેદવ્યાસ કહે એના પુત્રનું, થશે પાંડવ અંગે શરીરે લેપ ચંદનનો કીધો, તેહલણ પ્રસંગ. ૫૦
પાંડુરાય તે યકી હવા, સાંભળ અભિમન્યુ તન, સમજન કુટુંબ સર્વ આનંદ, મન હવા પ્રસંગ. ૫૧
ભુજવા દારી હુંસતી રમતી, ઝમકી પડે આવી, દ્રષ્ટિ પુત્ર એક તેને આપ્યો, વ્યાસેલએ ઉપજવી. ૫૨
નિદ્ર નામે તે પુત્ર હવે, જે નાચણુનો દાસ; તેણે દ્રઢ બળિ નાચણુની કીધી, કુપા શી અવિનાશ. ૫૩
રાય મુતરાઈ પરાણુવ્યા બેઠો, ગંધાર દેશની માંચ, ગંધાર પતિની લાભ્યા કન્યા, માંધારી કહેવાય. ૫૪
રાય મુતરાઈને માંધારી યકી, એક રાત હવા કુમ્ભર; તેમાં હુકાંપન દટ હવે, સર્વ કુળ સંહારકે ચાર. ૫૫
પુત્રી એક હવી દુઃસવા, રૂપ તણી નહીં ચર; તે કન્યા જપદ્રથને આપી, મિથુપતિ થર દાર. ૫૬

કુતિલોજ રાયની રૂપાળી કન્યા, પરણ્યા પાંડુ રાય; જે ચાલવકુળ ઉત્પત્તિ હવી છે, નામ કુંતા કહેવાય. ૫૭
એક સગે પાંડુ રાજા મુગયા, ગયા હુતા વન; એવે મુગ મુગલી સંગ કરતાં, યમાં રાયને દરશના. ૫૮
ઋષિ ઋષિવાતીએ મુગ તણે, ધર્મો દુતો દેહ નિર્મીણ; પાંડુ રાજાએ તત્સલુ, તે મુગ ઉપર માયું બાણ. ૫૯
ભારે નાચ પામતી મુગલીએ, ક્ષાય દીધો તેણીવાર; સંભોગ કરતાં રાજા તાન, જાએ પ્રાણ નિરધાર. ૬૦
તે ઘાટે કુંતાએ તપ કીધું વન, સાથે પાંડુ રાય; ઋષિ દુર્વાસાની કૃપાથી, તેને ગણે પુત્ર ત્યાં થાય. ૬૧
કુંવારિકા લયમાં આવ્યો હતો એક, એવું નામ ધર્મ્ય છે કહ્યું; મુર્ચ્છાકર બીમ અર્જુન, બાંધવ વન મધ્યે થયા વ્રજ. ૬૨
ધર્મરાયના પુત્ર સુધિષ્ઠિર, વાયુપુત્ર બીમ કહેવાય; ઇન્દ્રનો પુત્ર હવે અર્જુન, જે મહા બાણાવળી રાય. ૬૩
પછી માટીથી બે પુત્ર હવા, તેનાં નકુલ સહદેવ નામ; અશ્વિનકુમાર કૃપાથી યકી, તે પ્રગટા તેણે કામ. ૬૪
એક સગે રાજા પાંડુએ, કામી દષ્ટિ કીધી, મુગને શાપ ભૂલી ગયા, માટી સંગે લીધી. ૬૫
તત્કાળ પ્રાણથી રહિત હવે, રાય પાંડુ પામ્યો મર્ણુ, વૈકુંઠવાસ હવે રાયને, કૃપા કીધી અચરણ શર્ણુ. ૬૬
એ પાંચ બ્રાત પાંડવે કહેવાયા, પરણ્યા દ્રીપદી નાર; દ્રીપદીથી પાંચ * પુત્ર હવા, તેને અશ્વત્થામાએ કથોં સંહાર. ૬૭
તે પાંચ પાંડવને પંચ સો, બીજી હવીપો છે રાણી; તેને પુત્ર અર્જુન હવે, એમ શુકલ બેઠે વાણી. ૬૮
અર્જુનની સો સુમદ્રા તેને, અભિમન્યુ નામે બાળ; તેની શાણી વેરાટની પુત્રી ઉત્તરા, તેના બે ભ્રાણ. ૬૯
તેના જન્મેજય રાજ યજ્ઞ કરીને, સર્પ હોમથી સર્ક; મહા મોટા મલ્લિકર નામ તે, સર્વ તજ્યો ગર્વ. ૭૦
તારા પુત્ર વ્યાર્દ છે તેમાં, વડે જન્મેજય પરમ પાવન; વડે એ પુત્ર તમારો, બેસશે રાજ્યામન. ૭૧

* દ્રીપદીને મુપિષ્ઠિરથી પ્રતિનિધ, નામસેનયશી કુલસેન, અર્જુન થયો વાણી, નરુવણી સવાળી અને સદેવવણી કુલમો નામે પુત્રો થયા હતા.

† કુતિલિને પૈરની નામની સોપી દેવ નામે પુત્ર, બીમસેનને દાંડિયા નામની સોપી પદાધન અને કાલી નામની સોપી સંવત નામે; સિદ્ધેને ચાદા રાજની દારી વિભ્યા સોપી સુદેવ; નરુવને શેરુ-અદી નામની સોપી નિર્મીય, અર્જુનને દરવી નામની નાન કન્યાથી હલ્લન, અભિષેકના રાજની દારી વિરારણી બનુચદન અને સુમદ્રાથી અભિમન્યુ થયો હતો; એનેમાં બનુચદન એ કે અર્જુનનો પુત્ર હતો, તોપણ તેના અગમદે શેરુ દશન મખાણે તે માતામદનો પુત્ર થઈ રહ્યો હતો.

‡ જનમેજય, કુલસેન, રામસેન અને દરનેન

અશ્વમેધ કરશે રાજા, અને ધીમા અનેક યજ્ઞ*
 સર્વ ધર્મ યજ્ઞ માટે આલેશે, સંતોષશે ઋષિ સર્વેશ. ૭૨
 તેના શતાનીક બ્રાહ્મણ થઈને, કરશે વિદ્યા અધ્યયન;
 પરમપદ પામશે શતાનીક, કરણી કરશે જગજીવન. ૭૩
 શતાનીકને સહસ્રાનીક, તેના અશ્વમેધક કહેવાય;
 તેના અસીમ કૃષ્ણ થશે, શુભ અપરિમિત કુમાર. ૭૪
 તેની કીર્તિ વાઘી અતિ ઘણી, તેના નિમિત્તક કુમાર,
 પછી નિમિત્તક રાજ્ય કરતાં, તણુશે તે પુર નિરધાર. ૭૫
 તે રાય દોશાંબી નગરી સ્થાપશે, ત્યાં કરશે રાજ તે સાર;
 ઉન્નત તેના પછી ચિત્રરથ થશે, તેના કવિરથ બાળક સાર. ૭૬
 તેના વૃદ્ધિમાન તેના સુયેષ, તેના સુનીય નામે તંન;
 તેના નૃયજ્ઞ તેના સુધીનળ, તેમકી પરિવ્રાજ ઉત્પન્ન. ૭૭
 તેના સુનય તેના મેધાવી, તેના નૃવંશજ રાય;
 તેના દૂર્વ તેના તિમિ, તેના બુદ્ધરથ કહેવાય. ૭૮
 તેના સુદાસ તેના ધીમા, શતાનીક તેના દુર્લભ;
 તેના બહીનર તેના દંડ વાણી, તેને નિમિશય તન. ૭૯
 તેના હોમક પુત્ર થશે, અપરિમિત શુભવાન;
 એ રીતે બુદ્ધસ્ત્ર વંશ, કહ્યો પુનીત નિધાન. ૮૦
 તેના હોમક રાજા વંશ થકી, વૃદ્ધિ થશે નબળ;
 પછી અન્ય રાય રાજ્યાસન ભેસશે, જોવા જેની ઉત્પદ. ૮૧
 હવે કહું જરાસંધ વંશ કથા, થશે તેના સહકેવ રાય;
 તેના વળી માર્ગરિ રાય થશે, શુભ ચંદ્રવંશની માંય. ૮૨
 તેના શ્રુતયથા તેના અસુતાજી, તેના નિરમિત્ર તંન;
 તેના સુનદ્યુત તેના બુદ્ધસ્ત્રેન, તે થકી કર્મજીવ ઉત્પન્ન. ૮૩
 તેના સુતજન્મ તેના વિમ્બ, તેના શુચિ તેના હોમ;
 તેના સુમત્સેન તેના સુમતિ, તેના સુભલ નામે રાય;
 તેના સુનીય તેના સત્યજીવ, તેના વિશ્વજીવ કહેવાય. ૮૪
 તેના રિપુંજય નામે પુત્ર થશે, મહા પરાક્રમેની અપાર;
 કીર્તિ તેની જગમાં વ્યાપી, ધર્મ સુરંધર સાક્ષાત્કાર. ૮૬
 ઉલ્લી રાજા રિપુંજય થશે, પ્રજા પાળક વૃષભ;
 એ મહારાજા સદૃશ આલેશે, પોતે દિવ્ય સ્વરૂપ. ૮૭
 એ ચંદ્રવંશી રાજાની કથા, શ્રવણે ધરશે નરનાર;
 તેને કરણી કરશે કમલપતિ, જીવન વિશ્વાધાર. ૮૮
 જન્મ કેટિ તણું અઘ વાગે, કાયા નિર્ભજ રાય;
 સ્વર્ગવાસ પામે તે માણી, અંતે વેડુંક બંધ. ૮૯

* જાણે પૂજના દર નામના બ્રાહ્મણને પૂરોહિત કરીને જાથેય અને બીજા થશે પગ કરી.

૧. થકે કહું કે, તે વાણવંશ્ય ઋષિ ખાસેથી ગયું વેદ ભણ્યો.
 ૨. પાંચાંગ પામ્યા બાદ વિદ્યા સિખરે અને સીતક પાણી વળાવ્યા પામ્યો.

૩. એ પછીના પદ દ્વારકાકેવળ પ્રગળ્યાબાવમાં વર્ણવે છે.

પતંજલ

વેડુંક સદને સાંચરે માણી, સાંભળ પરીશિત રાયરે;
 કર જોડી વિમ્બ વહન કહે, હવેના બાવીશમે પૂર્ણ અધ્યાયરે.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે દ્વાવિંશોધ્યાય ॥ ૨૨ ॥

અધ્યાય ૨૩ મો*

કહ્યું ૨૩ વા સું-રાગ મેવાડા

સૂત પુરાણિક વાણી ઉચરે, સુભે શીતક ઋષિ રાયજી;
 ગહેયોગી રાય પરીશિતને, સંમળાવે છે કથાયજી.
 યથાતિ રાજ તણી હવે, થોથો અનુ બાળજી;
 અનુના રાજાનર ચણુ અને, પદોશ નામ તણુ કૌમારજી.
 તેમાં સજ્જાનરનો કાળાનર તેનો સંજય, તેનો જન્મેજય રાજનજી;
 તેના મહારીલ તેનો મહામના, તેના ઉશીનર તિલિસુ તંનજી.
 ઉશીનરને શિખિ વન શમિ, અને ચતુર્થમે દક્ષ બાળજી;
 એ સર્વે કૌમરો કહ્યો, જગમાં હવા બાળજી.
 શિખિને વૃષાદર્ભ સુવીર ભદ્ર, થોથા કેકય સંતાનજી;
 ઉશીનર ભાત તિલિસુને હવે, કયદ્રથ શણુ નિધાનજી.
 તેનો હેમ તેનો સુતવા, તેનો બળિ નામે કુમારજી.
 હૈર્વતમા ઋષિના નીર્વેશી, બનીની કીને હવા તંન બે-માળજી.
 અંગ વંગ કલિંગ સુદા, પુંક અને અંગ નામજી,
 તે વદ્કુમાર કૌતજ કહેવાયજી, અંગવંગાદિ અધિપત કામજી.
 એ અંગનો અનપાન થયો, તેને દિવિરથ રાયજી;
 તેના ધર્મરથ તેનો ચિત્રરથ, તેનું પરાક્રમ અતિ કહેવાયજી.
 વળી રોમપાદ નામ બીજું, નવ થયું તેને સંતાનજી.
 અતિ હૈર્વથ તેનો હવે, આ અવનિત્યક પરમ નિધાનજી.
 તે વંશમાં રાય રોમપાદનો, મિત્ર દશરથ રાયજી;
 રામચંદ્રજીના પિતાજી, જગમાં બહુ મહિમાયજી.
 રાય દશરથ રોમપાદને, શન્ટા પુત્રી સૌંપીજી;
 તે શન્ટાને ઋષ્યશૃંગજી, પરથવા પ્રેમ ધરી યૌવિજી.
 કે કાળે રોમપાદ દેશમાં, ન થઈ વણિ પછો કુકાળજી;
 તે વખતે વેરથાઓએ, મોહ પમાડ્યા ઋષ્યશૃંગ બાળજી.
 નૃત્ય ગીત અને વિલાસ કરી, ઋષિ મોહ પમાડ્યા ત્યારેજી;
 હરિપુત્ર પુત્ર એવા શૃંગપુનિને, લાવી નગરી માંછીજી.
 તેહ ઋષિનું બ્રાહ્મણ્યોએ, ઋષ્યશૃંગ ધર્યું નામજી;
 ઈન્દ્ર ઈણે ઋષિએ કરાવી, સંતાન સુધી દશરથ અભિરામજી.
 એ રોમચંદ્રનો ચતુરંગ થયો, તેનો પૃથુતાલ નામે બાળજી;
 તેનો બુદ્ધરથ બુદ્ધકર્મી અને, બુદ્ધકર્માનું નામે કુમારજી.
 તેમાં બુદ્ધરથનો બુદ્ધનના, તેનો જ્યદ્રથ વિજય રાયજી,
 વિજયને સંભૂતિ સીથી થયું બાળક, તે ધૃતિ નામે મવાયજી.

* આ વેદોપાસ અષ્ટાધ્યાયી વધાવતિના અનુ, દુષ્ટ અને દુર્વરુપી
 વંશ કથા પછી જ્યાંમા નામના રાજા સુદી વદનો વંશ કહ્યો છે.

† એ ને ગણ છે.

તેનો ધૃતવત તેનો સારકર્મો, તેનો અધિરશ પુત્રજી;
 એ અધિરશને એક પેટી મળી, ગંગા તટથી પવિત્રજી.
 તેની મથેથી મળ્યું બાળક, રૂપતણે અંધારજી.
 રાયે પુત્ર કરીને રાખ્યો, નોધારે આધારજી.
 કુંતાને કુમારી અવસ્થાએ, સૂર્ય તપથી હવે કુમારજી,
 કણું નામ તેનું જાણે, મહા દાતાર શરે નર સારજી.
 કુંતાએ પ્રથમે ગંગામાં, નાખ્યો હતો બાળજી,
 તણાતા તે જળમાં આંખે, હરિતાનપુર જોનારજી.
 ક્રીડા કરતાં ગંગા તટે અધિરશે, દીડી તણાવી પેટીજી;
 તેમાંથી એ બાળક મળિયું, સૂતાં સુતરું નામની કહેતીજી.
 એ કહ્યુંને રાખ્યો રાધાએ, ખાળ્યો પુત્રની ચેરજી;
 રાય પછુ પુત્રની જેરે કેતો, માન પોતાને ચેરજી.
 તે કહ્યું શુરુ પરશુરામ કૃપાથી, વિદ્યા પાડ્યો અંધારજી,
 ધ્રુવે આવી તેને શાપ દેવાડ્યો, નિષ્કળ ક્રીધા શ્રમ સારજી.
 હવે યથાતિને વધુ વંશ કહ્યું, સાંભળ પ્રીત રાયજી;
 યથાતિના દુહ્યુ થયા, તેના બાળુ તેના સેતુ કહેવાયજી.
 તેનો આરબ્દ તેનો ગાંધાર, તેનો ધર્મ તેનો ધૃતજી,
 તેનો દુર્મના તેનો પ્રયેતા, તેના થયા શંત સુખતજી.
 એ સર્વ ઉત્તર દિશામાં રહી, રમેચ્છના રાજા હવાજી;
 યથાતિના દુર્યુધ તેનો વર્નિક, તેને જાડે જાતુના ચાયજી.
 તેનો ત્રિભાનુ તેનો કરંધમ, તેનો મરુત નામે બાળજી;
 એ મરુતનો હુખંત થયો, ફરી અવતર્યો ભૂખાળજી.
 રાજા ઈચ્છા મનમાં રહીતો, ઇશ્વર ઈચ્છાથી જન્મજી;
 કર્મ રહિત હતે કર્મે બંધાયો, કર્મ ગતિ છે પર્મજી.
 તે પુનઃ અવતર્યું પુરુષ વંશમાં, જેનું વર્ણન કહ્યું છે પૂર્વજી,
 હવે યથાતિ પુત્ર યદુતણે વંશ, વિસ્તારથી વર્ણુ સર્વજી.
 જેના વંશમાં પ્રભુ પ્રકટ્યા, નામ લેતાં પાતક ભયજી,
 યદુના સહઅંજિત કોટા નામ, અને ચોથા ડેરુ રાયજી.
 તેમાં સહઅંજિતને શર્મીજત થયો, તેના મહાહવયેજી હયજી,
 વીજા પુત્ર હેહય થયા જેની, કીર્તિ અપરિમિત અંશયજી.
 તેમાં હેહયના ધર્મ તેનો નેત્ર, તેનો કુંતિ મોહજી,
 તેનો ભદ્ર સેનક તેનો દુર્મક, અને ધનક જે મત્રોહજી.
 ધનકના કૃતવીર્ય કૃતાત્મિ, કૃતવર્મા ચતુર્થમાં કૃતોઽમજી;
 કૃતવીર્યનો અગ્નિનંદ થયો, એ હતો મસ ક્રીપ રાજજી.
 શુરુવત પાસેથી તે રાજ્યો, યોગ વિદ્યા અહમ્ કરીજી,
 પંચાશતી હજાર વર્ષ સુધી તેને, રાજ્યસુખ દીધું હરિજી.
 તેને હજારો પુત્રો હતા, તે મૂવા પરશુરામ હાયજી,
 મરુતાં જ્યોત્સ્ના શુરમેન, વૃણભ અને મધુ બન્ધ્યા માયજી.
 પાંચમે જોગત પાંચમે, તે પાંચે જાગી છૂટજી,
 તેનો જ્યોત્સ્ના તાલચંચ થયો, તેના શત પુત્ર પનેાજી.

તાલચંચ નામથી પ્રમિદ્ધ શરિને, સારદે*મારી નાંખ્યાજી;
 તાલચંચનો જ્યોત્સ્ના પુત્ર તે, વીતિહોત હવે વિખ્યાતજી.
 સહઅગ્નિના પુત્ર મધુ તેને, શત હુવા સંતાનજી;
 તેમાં વૃષ્ણિ બ્યેષ્ઠ હતો, બાળ પરાક્રમી મહા વિદ્યાનજી.
 એ મધુ વૃષ્ણિને યદુ ઉપરથી, વંશ ભુજના કહેવાયજી.
 માધવ વૃષ્ણિ યાદવ કહેવાયુ, વર્ણન તેનું ન વર્ણાયજી.
 તે થકી ઘણો વંશ વધ્યો છે, સાંભળ રાજા તેહજી,
 વિસ્તાર વંશ તણે સાંભળતાં, કહત ઉપનો જાણુ નેહજી.

કહ્યું ૨૩ વર્ષ મુ-રામ ધન્યાશ્રી

શ્રીશુકજી વાણી ઉચરે, પરીક્ષિત મુજોરે;
 આ નવમસ્કંધ ભાગવત, મહિમા ઘણોરે. ૧
 એક મને જે સાંભળે, હેત આણીરે;
 તેને કૃપા કરે અવિનાશ, સારંગપાણિરે. ૨

થાક

સારંગપાણુ કરે કૃપા, જે કથા હરિની સાંભળે;
 જે હોય પાપ પૂર્વ જન્મનું, શ્રવણથી સર્વ ભળે. ૩
 યદુતણા પુત્ર ક્રોડુ જાણે, તેના વૃજિનવાન રામ,
 તેનો થાકિ તેના રુચેક, તેનો ચિત્રશ પુત્ર કહેવામ. ૪
 તેનો શશબિહુ નામે પુત્ર થયો, પરામ યોગી પુત્રિત;
 અતિ વૈભવનો જોકવા, મહાત્મા ચક્રવર્તી ખીટા. ૫
 ચોદ રત્ન તેની કને હતાં, તેને દશ સહજ નારી;
 અકેકીને લાક્ષ પુત્ર હવા, તે સર્વે પરાપ્રકારી. ૬
 વળી તે શશબિહુ રાજા હવે, જોક જાગીયા સહી;
 તે યદુ કુળમાં હવે યાદવ, કીર્તિ નવ ભયે કહી. ૭
 તે થકી યાદવ થયા ઘણા, યદુવંશ નાથો જાહુક
 શશબિહુના પુત્રમાં, અને શુભ્ય માને સહુ. ૮
 તેમાં યુધિશ્ઠિરનો ધર્મ જાણે, તેનો ઉશના નામે ખાણે;
 તેણે શત અશ્વમેધ ક્રીપા સહી, ઉપય છુદિ વિશાળ. ૯
 તેનો રુચક નામે પુત્ર હવે, તેનો પુરજિત રાય,
 રુચક રુચેકે* શુભ અને, બ્યામમ નામે પંચ થાય. ૧૦
 બ્યામમપરાજ અપુત્ર હવે, પછુ સો ન કરી શકે અન્ય.
 સ્વ રાત્રી ચેત્યની વીકથી, નવ પરાત્રી શકે અધિર. ૧૧
 એક દિને યદુસુત્રનથી, ચેત્યના નામે કન્યા હા
 રથમાં જેમણી લાવતો હતો, તે શેખાએ દીધ
 કોપ ભરિત શેખા વડે, હે કપરી બ્યામમ
 આ મુજને બેસવાના રથમાં, કેને તેમજી.

* એવંતરિના પ્રવાપથી.

† એવે તેવિયે અધ્યાય પૂર્વે થયે

વચ્ચે થયું છે; પરંતુ મત ભારત

અધ્યાયમાં સમાવેશ છે, ને તેને

જે અવે દાખલ કરીને તેને

* તત્ત્વ જેણે, જદુ માકવાનો. † સત્તિ ૩ પુત્ર ૬ મહેન્દ્ર
 રશોન નામે પુત્ર થયો તેનો ‡ આમ જનકના પદે
 તિના પુત્ર મુકે ધર. § અદસાનું.

ભયથી બીધેલા ન્યામધ બાણો, એ તુજ પુત્રની નારી;
હસતી હસતી ચોળ્યા બાણી, હું છું વાંઝણી આકારી.
તેમ નથી મુજને શોક્ય કાંઈ, કેમ એ સંભવે પુત્ર નારી;

ન્યામધ કહે છે:—

હે શણી તું જે પુત્ર પ્રસવશે, તેને ચોળ્યા છે આ સુકુમારી. ૧૫
શુકે કહે છે:—

એવે સમયે દેવપિતૃઓને, ન્યામધની હયા આવી;
દેવે વચન તેનું સત્ય કરવા, વાત અદ્ભુત ઉપજાવી. ૧૬
એ ન્યામધ રાધે ભાવ સહિત, કીધું પુજન બારી,
તેથી 'વધારતુ' કહી દેવ ગયા, ગર્ભિણી હતી ચોળ્યા રાણી. ૧૭
સમય પ્રાપ્ત થતે પુત્રજન્મો, તેનું નામ ધર્મી બદલેશય;
પિતાએ આણેલી સતી કન્યા, પરશ્યો પછે તે રાય. ૧૮

વસાળુ

પિતાએ આણી સતી કન્યા, પરશ્યો તે વિહલે રાયરે,
શ્રીમદ્ભાગવત નવમસ્કંધનો, હવે તેવીશોઽધ્યાયરે. ૧૯
શ્રી શ્રીમદ્ભાગવતે નવમસ્કંધે મયતિશોધાયસ ॥ ૨૩ ॥

અધ્યાય ૨૪ યો*

કડવું ૨૪ ચું-રામ ધન્યાશી

સૂત કહે શોનક સુંબો, તે કયા સહુ માંડી કહ્યું;
તે મધ્યે એક વિહલો, મહા પરાકર્મી યાદવ બહુ.
વિહલેશયને બોળ્યા તીથી, તણુ થયા કુમાર;
પુશ્પ, કથ અને રામપાદ, નામ તેનાં નિરધાર.
રેમપાદ હવે આનંદબાળી, વિહલે કુળ દીપક;
તેને બહુ નામે પુત્ર થયો, તેનો થયો ઉચ્ચિત;
તેના 'ચેદિ' તેનાં મમશોષાદિ, પુત્રો થયા અનેક;
કયાં તણું કુંતિ થયો, તેનો પુષ્ટિ નામે બાળ એક.
તેનો નિર્જીવ તેના કથાર્ક, તેનો બ્યોમ તેનો હમ્બલ;
તેનો કિષ્કિંતિ તેનો બીમશય, તેને નવશય નામે પૂત.
તેનો દશરથ તેનો શકુનિ, તેનો કર્ણિ તેનો દેવશત;
તેનો દેવશ્ય તેનો મધુ, તેનો કુરુવંશ માણાત.
તેનો અનુ, તેનો પુરુષહોત, તેનો આસુ તેનો સાલત;
સાલતને સમ પુત્ર હવા, તે છે ખાતિ પુણ્યવંત.
ભજમાન બળિ દિવ્ય, "વાણિ દેવાવૃદ્ધ અંધક;
સાલતા પુત્ર મહાભોજ થયા, તેમાં નવ એક કે વંક.
પ્રથમ પુત્ર ભજમાન, પંડેલી લીમાં નિરેખ્યો કિંકિણ;
અને વૃણિ પુત્ર થયા, તણે તણા અપરિમિત શુણ.
દિતીપ સ્ત્રીમાં શતાન્વિત, સદસાન્વિત ને અશુતાન્વિત;
એ નામે તણુ પુત્ર હવા, કામ દીધાં તેણે અપરિમિત. ૧૦

* આ ગોપીરામ અપ્પાલામા વિલેલીના તણુ પુત્રોની કલ્પતે અને ખસ
કહે તમા પાંચમા અંતરના અને મહારના કાસ કર્ણ કર્ણોની થયા, તે
કયા પ્રતિ ૧ વિદ્યોત વચ્ચો પુત્ર.

સાલતના પંચમ* પુત્રને, બાહુ નામે થયો કુમાર;
એ દેવાવૃદ્ધ બળુ વિવે, જે શ્લોક બોલે અવાર. ૧૧
તેનું તારતમ્ય એક ગહન, વર્દે છું આ વાર;
"દેવાવૃદ્ધ બહુને દુરથી, સુભવા હતા કૃપાળ. ૧૨
તેવા અગ્રો દેખીએ છિએ, જોના પુણ્ય તણો નહિ પાર;
"મનુષ્યમાં શ્રેષ્ઠ" બહુ છે, દેવતા સમાન દેવાવૃદ્ધ સાર. ૧૩
છ હજાર માંસક અંધ પુરુષને," પિતા પુત્રે ક્રોધો ઉપદેય;
તેથી તેઓ માણા પામ્યા, શરણે ગયા ત્રિલોકેશ. ૧૪
સાલતના સમગ્રમાં પુત્ર ને, ધર્મ માર્ગમાં છે ચતુર;
તે થકી શોભકુલ ઉત્પત્ત થયું, જગ વિવે બળુ રાયશૂર. ૧૫
સાલતના ચતુર્થી પુત્રને, સુમિત્રા નામે બાળ;
તેનો મુખાન્વિત તેના શિનિ, અનમિત્ર જે ભ્રાત્રાળ. ૧૬
અનમિત્રનો નિમ્ન થયો, તેના સત્રાન્વિત પ્રસેન જે સૂત;
અનમિત્રનો દ્વિતીય પુત્ર, શિનિ હુતો પવિત્ર પૂત. ૧૭
તેનો સત્યક તેનો મુમુધાનક, તેનો જય તેનો કુણિ;
તેનો મુગંધર નામે પુત્ર થયો, એ વાત રાયશુ સુણિ. ૧૮
અનમિત્રનો પુત્ર ત્રીજો, વૃણિ નામે કુમાર;
તેનો તદ્દશક અને ચિત્રરથ, રૂપ શુભ શીલ અપાર. ૧૯
શ્વદશકને ગાંઠિની ત્રીથી, અકૂર આસંગ શારમય;
મુદુર મુદુવિત નિરિ ધર્મશૂદ્ધ, સુકર્મો જોતેવિશય. ૨૦
અનિમરેન શત્રુપ ગંધમાદ, અને પ્રતિષાહુ નામે તેર પુત્ર;
સુચિરા નામે કન્યા અવતરી, એમ વધું તેનું ઘર સૂત. ૨૧
અકૂરના દેવવાન ઉપદેવ, બંને કુરુવ શુદ્ધિ વિદ્યાળ;
અકૂરના કક્કા ચિત્રરથને, પૃથુ વિદ્યારથાદિ બાળ. ૨૨
એ વૃણિ કુળના મકાર કરતા, તેભેમય કાંતિ અપાર;
સાલતના છઠ્ઠી પુત્રને, કકુર ભજમાન સાર. ૨૩
શુચિ અને કંબલપાદિવં, એ નામે ચાર કુમાર;
તેમાં કકુરનો વણિ થયો, તેનો વિદોમા પુત્ર સાર. ૨૪
તેનો કષોતરેશમા તેનો અનુ, એ કહ્યો વંશ વિસ્તાર;
અનુતણા સખા તુલ્ય ગાંધર્વ, શુરા શુભ સુક્ત પ્રેમાળ. ૨૫
અનુનો અંધક તેનો હેંદુલિ, તેનો અરિદોત કહેવામ;
તેનો પુરુષેશ પુત્ર થયો, તેનાં આહુક આહુકી લાય. ૨૬
આહુકને દેવક ઉગસેન, જે પુત્ર થયા નિરધાર;
તેમાં દેવકનો દેવવાન ઉપદેવ, મુદેવ દેવપર્દન સાર. ૨૭
વળી દેવકને સમ પુત્રો, તેનાં નામતણો કહું છું વિસ્તાર;
એક પુત્ર દેવકી કુળે, જન્મ્યા ભુગ્રાધાર. ૨૮
મુતદેવા, શાંતિદેવા, ઉપદેવા, શ્રીદેવા દેવરક્ષિતા,
સહદેવા અને દેવકી, એ સાત બળુ રાય મહિતા. ૨૯
એ સમ કન્યા વસુદેવને, પરણાવી રાધે ત્યાંય;
ઉગસેનને કં સુસાતા, ન્યથેશ કંક સુદ કહેવાય. ૩૦

* દેવાવૃદ્ધ ૧ મહાભોજ ૨ શુભ ૩ બીજું નામ સાલતી
૪ અંધક ૫ દેવકો મોદો બાઈ

શબ્દ સૃષ્ટિ અને તુષિમાન, નવ પુત્ર છે નિરહાર; કંઠા કંઠપતી કંઠા, શુરભૂ ને શબ્દપાલિકા કુંવરી સાર. એ પંચને વસુદેવ દેસ, પરશુખા લણુ ઘાત; ચિત્રવચનો* પુત્ર નિદ્રશય, તેનો શુર તેનો જાજમાન. તેનો શિનિ તેનો સ્વયંભોજ, તેનો હુદીક તેના દેવભાહુ; ચતાધનુ કૃતવમ્બી દેવમીઠ, એ ચારે શુચિચલ બાહુ. દેવમીઠનો શુર થયો, તેને મારિયા બી દુતિ નિધાર; તે યકી વસુદેવ દેવભાગ, દેવશ્રવા આનક સાર. સુંબ્ય રયામક કંક શમીક, વાસક ને છક નાથે દશ કુમાર; એ હશે મહા પરાક્રમી, તેની લીલા તણુ નહીં પાર. વસુદેવને ભ્યાં વાહુદેવ હવા, ભ્યારે દેવ હુંડુભિ વાહુથાં; આનંદ ભ્યાં દસ શીરો, યે ચૈકાર દેવેન્દ્ર કીધી મયા. પરીક્ષિત કહે શુકલ સુંભોતકહો તે વાહુજ કેમ વાગ્યાં તહાં; એવું પરાક્રમ કું હું હેતું ને, પુત્રના શુણુ નિશુલન મહાં. તવ મુક કહે સુણુ રાપલ, એને ઘેર શ્રીહરિ જ્યવતયાં; આગમન બોલી વાહુજ કામ્યાં, કેવને ગન બાનિયા, વસુદેવને* ઘેર કન હતી, શુભ હુંતા નામ જ તે તણું; કુંતિભોજ શય અપુત્ર હતો, તેણે પાવન કીધું મણું. પંચ ભગિની વસુદેવને, તેનાં નામ નિસ્તારી કહું; એક હુંતા બીલ શુતદેવા, શુતકીર્તિ ભાગ્યચાવી બહું. ચોથી શુતશ્રવા પંચમી, રાજાધિયેની નામ છે; શુભરીલ સરખી ચાતુરી, એને હુકે હરિ શુભાગ છે. કુંતિભોજ નામ અપુત્ર, તેને હુંતા પુત્રી અર્પણ કરી; પુત્રમુદ્રી તેને વિશેષ થયો, કુંતિભોજ આનંદ પરી. તેને કુમારિ વયમ્બી સ્વેદશમી, મંત્ર આપ્યો હુવાંસા મખી; કહું મંત્ર કુવને સફળ થયો, હુંતાં તું મારો સુખી. અગ્ર દુર્વાસાએ ઉપાસનની, વિદ્યા આપી છે તાંક; ને દેવને સતી આરામ, તે આપે અમર એક યજ્ઞ માંક. હુંતા પ્રતે મરિચે કહું, ને દેવને આરાયે સહી; મનકામના તારી પહું કરવા, તે આપશે શીઘ્ર અલી. કોયો મંત્ર વર આપીને, અગ્ર દુર્વાસા સ્થાનક અપા; પરીશા નેવા હુંતાએ ભાં, સુર્ય નારાયણુ આપણીયા. તાકાગ સનિતા પધાર્યા, રવિ હુંતા સાંનિધ્ય આલિયા; હુંતાજી ભણું થયાં નિરમય, રવિ હુંતા સધળે ચોખાવિયાં. અનેક ઉપાયે સ્તુતિ હુંતા કવે, પશુ સર્વ પાછા પળે નહીં. દક્ષિ પુત્ર એક સનિતાયે આપ્યો, હુંતાએ તલે થયો તહીં. તે કુંવારી કાયામાં શર્ભ પયો, નેહ સર્વ આશ્ચર્ય થયાં; પશુ કુંહારે કળું પ્રવચ્યો, તે સર્વપુત્ર કહેવરાખીયા. ગંધારમાં નાંખી પાંડુ, પાટી સુતે તેને પાળાયા, પછે કુંતાજીને પાંડુ મંગે, કુંતિભોજે ધરણ્યનીયાં.

* અનુનાદા કા. ઘ.

[તેમજ કોઈ પ્રમાણે વસુદેવના બાપ છે. કુંતિરાજા ને અપુત્ર હતો તેને દીકરી વળી રાખવા આવી હતી. તેથી તેનું નામ 'કુંતી' કહેવાયું થઈ.

વસુદેવની બીલ બહેન, શુતદેવા જેનું નામ છે; કરુણાધિપત્ય દશશમી ધરણ્યે, સુગ્ર અગણિત ધામ છે. તે કુણે દંતવક હવે, પૂર્વે જ્યાં વાપક હતો સહી. સનકાદિકના શાપથી, કુહ વાસના હુકે રહી. ત્રીલ બહેન શુતકીર્તિ, કુહકેતુ રાયને વરી. તેને સંતદાન પંચ પુત્ર જન્મ્યા, જવ હરિએ કૃપા કરી. દમયંત્ય ધરણ્યે શુતશ્રવાને, શિશુપાળને તે માત. એ શિશુપાળ વિજય હતો, પૂર્વે જન્મે નિષ્પ્રમાત. રાજાધિદેવીને માળવાધિપત, જયસેનને ધરણ્યારી; બિંદ અનુગિંદ પુત્ર હવા, સર્વેને તે માત ભાવી. વસુદેવ બંધુ દેવભાગ, બીજે દેવશ્રવા શુર; ત્રીજે આનક મહામતિ, સુગ્રય ને હરિની ધૂમ. પંચયોત બાંધવ રયામક હતો, છઠું વતસલ આતારામ. વૃક શમીક કંક, એ નવ બંધુ પૂણકામ. વસુદેવને પૌરવી શાહીબી, ભક્ષા મહિરા રાયના ધિક; દેવકી માતા કુણ્ણતણી, એ સમ રાણીએ શાહીલા. શાહીબી કુણે બળિભદ્રજી, અને પ્રીત વડ બાળ, બીલ રાણી સર્વને, આખા સંતાન તે ભૂપાળ. સુભરા હાદી તમતણી, દેવકીજીનાં બાળ, ભૂપ શુણ તે ચાતુરી, તકતકતું છે ભામ. તે ધરણી અર્ચન સાથે, કૃષ્ણે ધરણ્યારી પ્રેમ ધરી, એવાદવ દેહધાત તમતણ, હરિએ મયા કીધી ભાવે કરી. એમ ચેરવંશી હવા રાત્ર, વડુ કેલ વર્ણન કજી. ઉચ્ચેન બંધુની દીકરી, દેવકી નામ તેનું પહું. વસુદેવ માદવે દેવકીનું, કાલિયકહણુ મોતે કહું. તે દેવકી રાજ પ્રભુ અવતારી, વડુ કુળને પાવન કર્યું. વસુદેવને સમ રાણી, (તેમ) દેવકીએ આઠ બાળક જન્મ્યાં. શુકદેવ પરીક્ષિતને કહે હવે, નામ સાંભળો તે તણું. કીર્તિમાન તે કુંવર પારેસો, બીજે કુરેણુ તે ભૂખાને. ભદ્રસેન છે ત્રીજો, ચોથો મજુ પ્રમાણને. ચંમદન પાંચમો બાળક, ભદ્ર છઠો હવે સહી; બળિભદ્ર સુત છે સાતમો, આઠમો શ્રીકૃષ્ણ હવા તહી. શ્રીકૃષ્ણજીએ અવતાર તે, ભક્ષા અર્ધ લીલા જહાં. તેનો પરિવાર બહુ હવે, યજ્ઞમદિમા વાધ્યો ત્રિભુવનમાં. દેવ કાંઈ કીધાં શ્રીકૃષ્ણજી, દેવ બહુ સંહારીયા; દહ પારી અશર્મી હવા, તેને પશુ પ્રભુએ તારીયા. સાધુ સંતાન રક્ષા કીધી, ધર્મ મારગ આચર્યો; શ્રીકૃષ્ણે સુણુ સુખી કીધાં, મદિમા ત્રિભુવન દિશ્વર્યો. વેદકી હરિ અવતારી, અમર સર્વ સામે તણું. પૃથ્વીનાં ભાર ઉઠારિયો ને, અનેક વર હવેયા તહીં. અનેક લીલા કીધી પ્રભુએ, બ્રહ્માના મનોરંજન અપરિમિત જનની ઉદાર કીધાં, હાસનાં નરિ.

જૂનું અને જાણીતું,

હો કો પ યો ગી અને લ રા સા પા ત્ર,

“ગુજરાતી” પ્રેસનું

સચિત્ર શુદ્ધ ગુજરાતી કાર્તિકી

(સચિત્ર) પંચાંગ (સચિત્ર)

“ગુજરાતી” પ્રેસના આદ્ય સ્થાપક અને માલિક સ્વ. ઇન્દ્રરામ સૂર્યરામ દેસાઈએ વિ. સં. ૧૯૪૦ માં સ્થાપેલા પ્રેસમાંથી ૧૯૪૮ ની સાલથી આ સચિત્ર શુદ્ધ ગુજરાતી કાર્તિકી પંચાંગ પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન જ્યોતિષી ખાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરવાના પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તેજ પ્રયાણે “ગુજરાતી” પ્રેસના હાલના માલિકાએ તે પ્રબળ આદ્ય શબ્દો છે.

આ પંચાંગ હિંદુઓ ઉપરાંત, જૈન, પારસી, મુસલમાન વગેરે સર્વ કોમને એક સરખું ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે.

આ પંચાંગમાં દર વર્ષે નીતિ અને બોધદાયક એક સચિત્ર ધાર્મિક કથા આપવામાં આવે છે.

જ્યોતિષને લગતી દરેક દરેક બાબતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

વર્ષમાં આવતાં પર્વો ગ્રહ ધ્યાનમાં આવી બધા તેવા હેતુથી બાર માસના ચંદ્રનાના ઠાઠામાં જ નીચે તે પર્વો આવે છે હો પર્વોનાં ચિત્રો મુકવાની બહુજ સંભાળ લીધી છે. આથી દરેક માસમાં કંચુ પર્વ આવે છે તે બહુ તરત જ જાણી શકાય છે.

જન્મશક્ષર વગેરે કરવા માટે માત્ર કાળનો સ્પષ્ટ સૂચી પણ માસવાર ઠાઠામાં દાખલ કર્યો છે. લક્ષ, વિવાહ, ઉપનયન વગેરે સંસ્કારો કરવા માટેનાં સુદૃઢો ખાસ છુટાં આપેલાં છે.

આટલી દુર્કાળ્યા વગરની સંપૂર્ણ વિગતવાર હકીકત અન્ય પંચાંગમાં વાગ્યેજ હોય છે.

અમારા પંચાંગની ક્ષાલિા સાવચી રાખવાથી બાબતમાં તે બહુ ઉપયોગી અને કિંમતી થઈ પડે છે.

આપને દર વર્ષે તે ખરીદવા ખાસ આગ્રહ છે. દર વર્ષે આવણુ માસમાં પ્રકટ થાય છે.

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

પંચાંગ છાપનાર, પ્રગટ કરનાર અને વેચનાર; બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ,

સામુન બિહારીંગ, બબ્બર ગેટ સ્ટ્રીટને નાકે,

એલફીન્સ્ટન સર્કલ, ફોર્ટ, મુંબઈ નં. ૧.

બંસીધર શ્રીગણેશ કૃપા

શ્રી મદ્ ભાગવત

(કવિ પ્રેમાનંદકૃત-પદબંધ)

દશમસ્કંધ-પૂર્વાર્ધ

અધ્યાય ૧ લો*
રાગ કેદારી

શ્રીરથપતિને શીશ નામી, વંદુ સકળ શુભ સ્વામી;
મખકાં ગામી શુભ આપે, અવશુભ હરેરે. ૧

આસ

હરે વિષ્ણુ કલ્યાણ કરી, શેઠસુતાસુતાં સ્વામી;
શ્રીભાગવત દશમની લીલા, આરભુ શિર નામી;
અષ્ટાદશ પુરાણ વિષે છે, શિરેમણિ શ્રીભાગવત;
તે મધ્યે દશમની લીલા, કેવાળ તત્ત્વનું તત્ત્વ.
અલંગદું નોકા|| શ્રીકૃષ્ણ નામની, ભવસાગરને તરવા;
કથાશ્રવણ કીધું નહીં તે, આપ્યો જનની|| જોબન હરવા.
આસકૃત થયો જે શ્રવણ ભક્તિ, મન રમ્યું રાધાવરમાં;
ભાગવત સાંભળે સ્નેહસાથ તેને, અઠસઠ તીર્થ ઘરમાં.
છત્રપતિ શત સહસ્ર હવા જેને, શબ્દે ધ્વજાસન ડોકે;
વિદ્યા વૈભવ બળ ન આવે, હરિ ભક્તને તેડે.
રાજકુળમાં જે હવા રાય, પરીક્ષિત ને ભગીરથ;
જેથી શ્રીભાગવત ગંગા પ્રગટ્યાં, જેમાં કામ ભોક્ષ ને અર્થ.
સ્થોક યોગ શ્રીભાગવતને, સ્નેહ થકી ન સાંભળીએ;
શત અધ્યુષ્ય લોગ્યું તેા દિવા, ભણ્યું ગર્ભજ ગાળીએ.
મનુષ્યદેહ દેવને હુલેમ, કેા પ્રપચે પ્રાપ્તિ થાય;
જેથી પરમપદને પામે પ્રાણી તે, ભજન વિના જોજે ભાય.
સંવાદ શુક પરીક્ષિત રાગને, કહું મહાત્મ પદબંધ
નેહું અધ્યાય નારાયણ લીલા, પાવન દશમસ્કંધ. ૧૦
શોકને કહે સૂતપુરાણિક, પરીક્ષિતને શુક ભેગી,
કોપજોગ રસિયો રસ ચાખ્યો, શ્રીભાગવતનો લોગી. ૧૧
વ્યાસાત્મજનેડ પરીક્ષિત પૂછે, કથા દશમની કેવી,
ગોપ વેશ ભાવિદે લીધો, કોણ વિધ સુરભીમ સેવી. ૧૨

કાસાગ્રહમાં જન્મ થયો, ગોકુળમાં ગાવાયાં ગીત,
જગત પિતા સથોલજે બાંધ્યો, દેખીતું વિપરીત. ૧૩
ખટગુપ્ત* વાંદન પીછ પધી ને ગળે શૂનની માળ;
કહું સુવનાં ચિરપર નાચ્યા, વાણી વેણ રસાળ. ૧૪
કોમળજીભ પાવકડું કેમ પીધો, લીધો ગિરિા મંથુળીએ,
શરદ નિશાએ ગોપવધુને, કઠણ કીધી શ્યામળીએ. ૧૫
બકી બક વધ અથ વિડાયાં, વૃણ ભવ્યોમ ને કેરી,
કઠિન કંસાને કંઠજ મરણ્યો, કંઈ પેરે હુલ્ય બેશી. ૧૬
શુરસુત શુરેશિખ્યામાં આપ્યો, કાલ્યવન પરભવ્યો;
ભીમકમ્પુતા ભગવાને આણી, મદ રુખમૈયાનો ટાળ્યો. ૧૭
સોળ સહસ્રનું લીલા કીધી, નારદે નાથ ન કળીયો,
પાંડવ પાસે કુટુંબ સાથે, હુણ્ધન હળીયો. ૧૮
પરમ લીલા પુરુષોત્તમ કેરી, સાંભળવાં મુજ મન;
કૃપા કરીને કહે શુક ભેગી, દશમનું વળીન. ૧૯
ધન ધન કહી શ્રીશુકલ બ્રહ્મા, નરકાતીત નરક.
જાનચંદ્ર પ્રગટ્યો અંતરમાં, ચંદ્રવંશના વંદ. ૨૦
ધનવલ્લભ જેમ લોભીજનને, શારને અંધારી નિશા;
તેમ હરિજનને હરિ કથા વહાલો, જેને આવી મહાદયા. ૨૧
પિતાજીને પ્રણામ કરીને, પ્રથમ અધ્યાય વિસ્તાર;
શોતા વક્ત્રા ઉભયતણું, આવાતમાન નિવાર. ૨૨
સુરજવંશી સોમવંશી, નવમામાં વખબુણ્ય;
યદુરાજના વંશ વિરે તે, યાદવ જોડ કહેવાણ્ય. ૨૩
ઉત્તરાના ઉદર વિરેથી જેણે, તુને બળતો રાખ્યો;
તે મહિમા સંભળાણું તુજને, જે શ્રીવ્યાસે બાળ્યો. ૨૪
વસણ

ભાખ્યો મહિમા શ્રીવ્યાસજીએ, લીલા શ્રીદશમતણીરે,
વિમ પ્રેમાનંદ કહે કથા, લીલા દશમની ભણીરે. ૨૫

કહું ૨ જનુ-રામ સારંગ

શુકજી કહે સાંભળીએ રાય, દશમસ્કંધ પ્રથમ અધ્યાય;
શોતા વક્ત્રા પૂછ જન, એ કથા જણને કરે પાર્વન
પ્રાણીએ પાગી મનુષ્ય દેહ, હરિ કથાનું કરવો નેહ;
સ્વતઃ કરણું ઘરનું કામ, પણ ન મૂકું હરિનું નામ.
વહેવાર માત્ર કરવો વેપાર, રહેડું હરિકથામાં તત્પર સાર;
મૂકી નિદ્રા સેજ અધિકારી, હરિકથામાં તત્પર ચાણ.

* પ્રથમઅધ્યાયમાં દેખીના પુત્રવી પાતળું અરણ્ય મરી, એડ
આગમવાળી સળખી કસે દેખીના * પુત્રોના નામ પ્રીય, તે કથા
હી છે † દશ.

† શેલ-પર્વત+મુલા-પુત્રી-પાર્તી+શુભ-ગુપ્તપતિ.

† શેલ નાં તેડી. † પદભર

† વ્યાસના પુત્ર-શુક * અથ

† માતા.

* ખટગુપ્ત-પ્રાતિસ્થાપી-તેડું વાદન મોર

† નાથ. ‡ વસાઈ. § અભિ || ગોપવંશ પર્વત * અરણ્ય.

દેવે: શ્રીમદ્ભગવાત્ સ્તુતિ કરે છે

શ્રી મદ્ભાગવત

(કવિ પ્રેમાનંદકૃત-પદબંધ)

દશમસ્કંધ-પૂર્વાર્ધ

અધ્યાય ૧ લો*
રામ કેદારે

શીરશ્ચપતિને શીશ નામી, વંદુ સકળ શુભ સ્વામી;
મખકો ગામી શુભ આપે, અવશુભ હરેરે. ૧
આસ
હરે વિદ્ય કલ્યાણ કર્તા, શૈલસુતસુતા સ્વામી;
શ્રીભાગવત દશમની લીલા, આરંભુ શિર નામી.
અષ્ટાદશ પુરાણ વિષે છે, શિરૈમણિ શ્રીભાગવત;
તે મધ્યે દશમની લીલા, કેવળ તત્ત્વનું તત્ત્વ
અભંગુ નૌકા! શ્રીકૃષ્ણ નામની, ભવસાગરને તરવા;
કથાશ્રવણ કીધું નહોતે, આખો જનનીઈ જોળન હરવા.
આસકૃત થયો જે થવણ ભક્તિ, મન રહ્યું રાધાવરમ;
ભાગવત સાંભળે સ્નેહસાથ તેને, અડસઠ તીર્થ ધરમાં.
છત્રપતિ શત સહસ્ર હવા જેને, અષ્ટે ઇદ્રાસન ડોલે;
વિદ્યા વૈશવ બળ ન આપે, હરિ ભક્તને તોલે.
રાજકુળમાં બે હવા રાય, પરીક્ષિત ને ભગીરથ;
જેથી શ્રીભાગવત ગંગા પ્રગટ્યાં, જેમાં કામ ગોદા ને અર્થ.
સ્લોક બેક શ્રીભાગવતને, સ્નેહ થકી ન સાંભળીએ;
શત આયુષ્ય ભોગ્યું તે દિવસ, બાળ્યું ગર્ભજ ગામીએ.
મનુષ્યદેહ દેવને દુર્લભ, કો પુણ્ય પ્રાપ્તિ થાય;
જેથી પરમપદને પામે પ્રાણી તે, ભજન વિના એણે ભય.
સંવાદ શુક પરીક્ષિત રાજાને, હતું પ્રાકૃત પદગંધ;
નેહું અધ્યાય નારાયણ લીલા, પાવન દશમસ્કંધ. ૧૦
ચીનકને કહે સૂતપુરાણિક, પરીક્ષિતને શુક ભેગી;
કેણેકે રક્ષિયો રસ આપ્યો, શ્રીભાગવતને ભોગી. ૧૧
બ્યાસાત્મજનેક પરીક્ષિત પૂછે, કથા દશમની કેવી;
ગોપ વેશ ગોવિંદે લીધો, કેણુ વિષ સુરભીજ જેવી. ૧૨

* પ્રથમપાદમાં દેવોના પુત્રી ગીતાનું મરણ થયે, એ ઈ
આશયવાળી સંભોળી કરી દેવોના ૩ પુત્રોના નામ પીધાં, તે કથા
હતી છે. ૧ ઉદર.
૧ રામ-પતિમુલા-પુત્રી-પાર્વતી-સુત-મુખપતિ.
૨ નદિ બને તે ઊ.
૩ આસના પુત-પા.
૪ મળા.
૫ વદન
૬ મળા.

કાસશુકમાં જન્મ થયો, ગોકુળમાં ગવાયાં ગીત;
જગત પિતા સ્યોદાએ બાંધ્યો, દેખીતું વિપરીત. ૧૩
ખટસુખ* વાહન પીછ પધ્વી ને ગળે ઘુંઘની માળ;
કટુક સુતનાં શિરપર નાચ્યા, વાઈડું વેણુ રસાળ. ૧૪
કોમળસુખ પાવકડું કેમ પીધો, લીધો ગિરિા અંચુળીએ;
શરદ નિશાએ ગેધવધૂને, કરુણા કીધી શામળીએ. ૧૫
ગદી ભક વણ અધ વિઠાઈ, વૃષભ બોમ ને દેરી;
કઠિન કંસના કંઠજ મરડ્યો, કેઇ પેરે દુહધ બેરી. ૧૬
શુરસુત શુરેણિયામાં આપ્યો, કાલધવન પરભાગ્યો;
ભીમકંઠુતા ભગવાને આપ્યો, મહ રૂપમૈયાને ટાળ્યો. ૧૭
સોળ સહસ્રનું લીલા કીધી, નારદે નાથ ન કળીયાં;
પાંડવ પાસે કૃત્ય સાથે, દુર્યોધન હતીયો. ૧૮
પરમ લીલા પુરુષોત્તમ દેરી, ગાંભળવાં સુખ મન;
કૃપા કરીને કહે શુક ભેગી, દશમનું વર્ણન. ૧૯
મન મન કહી શ્રીશુકજી બોલ્યા, નરકાવીત નરક;
શનયેક પ્રગટ્યો અંતરમાં, શંકરવંશના ચંદ્ર. ૨૦
મનવલૂપ જેમ લોભીજનને, ચારને ચંધારી નિશ;
તેમ હરિજનને હરિ કથા વહાલો, જેને આવી મહાદશ. ૨૧
પિતાજીને પ્રણામ કરીને, પ્રથમ અધ્યાય વિરતાઈ;
ચોતા વક્તા ઉપપત્ત્યું, આવામમન નિવાર. ૨૨
સુરજવંશી સોમવંશી, નવમામાં વખણાણ;
ચંદુરાજના વંશ વિષે તે, સાદવ ભેદ કહેવાળા. ૨૩
ઉત્તરાના ઉદર વિષેથી જેણે, તેને ભળતો રાખ્યો;
તે મહિમા ચંભાળ્યું તુજને, જે શીબ્યાએ ભાખ્યો. ૨૪
વસણ

ભાખ્યો મહિમા શ્રીબ્યાસજીએ, લીલા શીદશમનલીરે;
વિષ પ્રેમાનંદ કહે કથા, લીલા દશમની ભણીરે. ૨૫

કંઠ્યું ૨ ભુ-રામ સારંગ

શુકજી કહે સાંભળીએ રાય, દશમસ્કંધ પ્રથમ અધ્યાય;
ચોતા વક્તા પૂછક જન, એ કથા ત્રણને કરે પાવન.
પ્રાણીએ પામી મનુષ્ય દેહ, કહે કથાનું કરયો નેક;
સ્વરૂપ કરવું ધરનું કામ, પણ ન મૂકવું હરિનું નામ.
વલેવાર કાર કરયો વેપાર, રહેવું હરિકથામાં તત્પર ચાર;
મૂઠી નિત્રા સેજ ખાઈ, હરિકથામાં તત્પર ચારું.

* ખટસુખ-કાલિદાસપ્રાપ્તિનું વદન માર.
૧ નાચ. ૨ વાસી. ૩ અગ્ર. ૪ માર્ગન પરક. ૫ મુલ્ય.

ભાગવત અમૃતશયણી ચાપીયે, સંસારકામ અમથાં નાખીયે;
અધર્મી દૈત્ય વાધ્યા એકવાર, ડાલ્યો ચેષ ભૂમિ ઘાટુબાર.
અધર્મે ધરા કંપિત થઈ, વસુધા* ચુરભિ રૂપે ગઈ;
ઈદ્ર સલામયણે આવી ગયા, પૃથ્વીને પૂછે ચુરસાથ.
કં અવની હું આંચું ભરે, વળતી વસુધા એમ જોયારે;
અચુરદોષે હું થયયરુ, પ્રભ બાર ક્રેષ્ટિરે ધરે
ઈદ્ર શય પામ્યો મન શોધ, પૃથ્વીને તેડી ગયો પ્રહસીક;
પ્રહસા આગળ રાઈ ધરા, કૃપા કરીને અર્જુન જોયયો.
તારું દુઃખ મેં જાણ્યું સહી, વારુ કીધું અહીં આવી મહી;
હિરણ્યગર્ભી કીધી મયા, ક્ષીર સમુદ્રે તેડી ગયા.
શિવ પ્રહસા ધૃત્વાહિક દેવ, ગેમી નારાયણની માંડી એવ;
કે ઉર્ધ્વગાહુ યઈ માંડ્યું ધ્યાન, કે અપોયુષ્મણે કરે પૂજપાન.
કે એક પગ અંચુલે રહ્યા, કે દહ આસન ઉર્ધ્વે રહે થયા;
કે સહસ્ર નામ ઉપનિષદ ભણે, હરિ પામવા દોહલે ધણે.
એક વર્ષ દેવે દેહ દમી, આકાશ વાણી પ્રહાની હવી;
જેમ દેવે દાધા ને છટિ ધન, કે તેમ દેવને વિષ્ણુ વચન.
સમગ્ર દેવ દેહ શાને દમી, કરે ઉદય આગસ નિર્મળો;
મૃત્યુ લોકમાં તમે પરવરે, યાદવ થઈ મધુરાં અવતરે.
વસુદેવ શુરસેન કુમાર, ત્યાં અમેા લેશું અવતાર;
દેવકીસુત ધરાવીશું નામ, ઉછરશું અમેા ગોકુળગામ.
સોળ કળા પૂરણ અવતાર, શ્રીકૃષ્ણ નામે હરીશ જોભાર
બીજા અવતાર શાસ્ત્રા બાવીશ, તેલીલા અંશ મૂક્યા જગદીશ.
રામચંદ્ર મયોદા યુરોપોત્તમ, શ્રીકૃષ્ણ અવતાર પૂરણ પ્રહા.
વૈકુંઠચર્યાના ગોકુળા આણી, રાસ રમયે સારંગપાણિ.
અમર માત્ર યાદવ અવતરે, શિવ પ્રહસા આદે દેહ ધરે;
રામરૂપ ધરશે ત્યાં શેષ, જેમ માયા લેશે કન્યા વેશ.
અમેા રામ કૃષ્ણ સહોદર ભાત, અચુરવર્ગ કરીશું નિપાત.
પછે મૌન કીધું એવું કહી, પળ દેવ દશન પામ્યા નહીં.
અમર માત્ર આનંદી કથી, ગાનવ થઈ અવની અવતર્યા;
તે દરપણ અર્થ કહ્યા કેણુ કોણ, બુદ્ધરૂપિત અવતર્યા ચુરકીણ.
અથવામા શ્રીગહાદેવ, જે ચિરજીવની જોગી અવરચનેવ;
વિશ્વાવષ્ટ પુતરાણુ રાય, જે ગાંધર્વના સ્વામી કહેવાય,
પાંડુરાય ધૃમરત્ન રૂપ, - યમરાજ યુધિષ્ઠિર ભા,
વાયુકેહર, ** ઈદ્ર અર્જુન, અગ્નિકીકુમાર તે ગાદી ધન.
રણુ ભાસ્કર, ચંદ્ર અભિમન્યુ, વિધિ અક્ષર, કામ પ્રહુસ;
પુષ્પયુગ અગ્નિ અવતાર, સનક વિદુર જોદવ ઓકા* ૫

તે ઉગ્રસેનનો દેવક જાન, તે લઘુવયમાં પામ્યો નિપાત.
દેવકને દેવકી લીકરી, તે ઉગ્રસેનને ઉછેરે ઉછરી;
ઉગ્રસેનની નારી સ્વરૂપે પર્મ, તે એકવાર પામી અનુધર્મ;
નાહી ઉણી અંગા કુટ્ટી, તે કણનેમીની દષ્ટે પરી;
તેથી ઉપચો પાપી કંસ, તેણે પુણ્ય ધર્મમાં કીધો ધ્વંસ.

વડાણ

ધનં કરે કંમં દુરમતિ તે, અચુર, મારગ અનુસરે;
ચાલે નહીં ઉગ્રસેનનું તે, કંસ છત્ર મસ્તક ધરે.

કહ્યું ૩—લું રાગ સામમી

શ્રીકૃષ્ણ જોલ્યા સાંભળ ભૂપણ, કંસાસુર પ્રગટ્યો અધર્મ રૂપણ;
મલવી પ્રભન શકે સુખે વગીલ, કંસકાણે શકે સુખે ધરા ભગીલ.

આસ

અગી ધરા અધર્મ કંસ વરતે, નાના વિષ વિપરીત;
ચાક ચણવી સહિ અર્વ, પ્રહસં ત્રણુ લયભીત. ૧
ચતુર વેદ ને ચારે આશ્રમ, પીડિયાં જોવણુ ૨
પ્રભ સઘળી એમ લાંચે, કપારે ભૂપ પામે ભૂષ. ૨
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ લાંચે, વશ વરતે દશ દિગ્પાણ; ૩
પ્રભ લક્ષણ મુગતીને શું, કંસ પ્રથમો કાળ. ૩
જરાસંધે યુગમ પુત્રી, કંસને પરણવી; ૪
અરિત પ્રારિ નામ તેનાં, પટરાણી ને કંહાવી. ૪
નરક પુરંકર કાળયવન, શિશુપાળ - જરાસંધ; ૫
કંસ આદિ મળી દેવ દરીયા, દેત્રે બાંધ્યો બંધ. ૫
અર્ધકાર લોક ને દંભ દુર્લભ, ક્રોધ વિરોધ બ્યભિચાર; ૬
કંસરાયના રાત્રમયાં, એવો ઉપદ્રવ થયો અપાર. ૬
ઉગ્રસેન કહે પુત્રને, આ કન્યાની, શ્રી ચેર; ૭
બાંહેન તંહારી દેવકી, પરણાવ રહે યેર. ૭
માત તાત વડોણી* વગેવાય, એ સુતા અંનર શોચે; ૮
સ્વયં પ્રણુને પરણાવે, અભિલાષ એવો પહોંચે. ૮
કંમ વળતું જોલીયો, લગ કોકો કયાં કીલ્યે; ૯
પુત્રનીક કરીને ને નમું, નથી હામ એવો કીલ્યે. ૯
જેને કન્યા આપીયે તેને, કીપો ભેષ્યો નમસ્કાર; ૧૦
કે યાદવકુળમાં જોગી કોકો, છે નરપાનો અધિકાર. ૧૦
બીજા કુળને નવ નમું, વા કન્યા રહે કંવારી; ૧૧
પિતા કહે વદકુળ વિષે ને, મૂંચેા ને પર વિચારી. ૧૧
શુરસેન સુત વસુદેવ એવું નામ; ૧૨
કળ મધ્યે { , સગપણ કીધાનો હામ. ૧૨

કહ્યું ૪ શુ-રાગ સામેરી*

કંસ કહે હો કાપિચન, સાંભળ્યું રામજીનું વચન;
ઉચ્ચેનનું કહ્યું આચરીએ, અમે સગા વસુદેવ કરીએ.

આસ

સગપણ કીજે સર્વથા, જો મન આવે વસુદેવને;
ઉમંગેનની ઈચ્છા છે, પૂજનીક ચરણ સેવને.

ગર્ગ કહે અમે ચોટા કીધા, કન્યા લઈ છઉં આણી;
શુરુ કહે વસુદેવને તવ, ભાગ્ય દશ રાધ જાગી.

પિતાણ બેઠીની ભૂખી, તુને દે છે કન્યાદાન;
વસુદેવ કહે તવ કૃપાથી, હું થયો છઉં સમાન.

લગ દિવસ તવ નિશ્ચય કીધો, યુદ્ધર્ત ગર્ગ આપ્યું;
વિવાહ સામગ્રી કમે કીધી, હેત હૃદયાનું વ્યાપ્યું.

લગ લઈ વસુદેવ આવ્યા, પ્રીતે પાણિગ્રહણ કીધું;
આદર સાથે ઉમંગેને, વિધિયે કન્યાદાન રીધું.

વિખ્યાત વિવાહ કંસે કીધો, ખ્યાત ક્ષિતિમાંદે થઈ,
ભાટઆવણ બંદીજન માંગણ, નિયંત્ર વાળ્યું ન કોઈ.

મનવાંચિલ દશિણા વિગ્ર પાંગ્યા, ભુરસી આપી પલ્લી,
પ્રેમ પૂર્વક કંસારી, કીધી બાહુ પેરામણી.

અદારસે રથ ચારસે ગગન, પંદરસે તોપાર;
ખંસે ઠારી વન પાન, આપી કીધા નમસ્કાર.

જરા થયો ધડકુણ વિષે, ગથ કંસ છે દાતાન;
લોક કહે ચંદ્રવંશ ગણે, એ કંસ પ્રગટ્યો સાર.

નિરદે થઈ સહુદે થયો, આંક વળ્યો મનહારીયો;
વરકન્યા એક રથે બેસાડી, કંસાચુર થયો સારથી.

લોક એકે વિકસે થયા, ગનિષ મશૂર રાજી;
તે આચરી થઇ રથ હકે, અડી શસ પરાજી.

સગા ભાઈ થા કમના, પિત્રાઈ પ્રત્યે દેહલું,
પીઠેર વેણાણી દેવદીનું, દાગિયું કંચે મેલું.

દેવકી અતિ મુદિતક મનમાં, માતપિતા ગમાં વિચરી,
હું હુઆણીને મા સુખ કવાંથી, હરખે આંસુ પડ્યાં નિસરી.

નિજ દીર્ઘિં શ્રવણે સાંભળી, કંમળી હુણંદિ ગઈ;
જોયે સમે ભાવી પદારથ, બ્યોમવાણી વિકટકે થઈ.

* 'યુ મોહ પાંગ્યો ભૂપતિ, બેઠેન લાણી આપણી;
ભૂપાળ તારો કાળ આવ્યો, દશરથે દેવકી સાપિણી.

ચોહવાસ બાંધો ભાપયે તે, કોણ આવી ઊઠ્યો ?
દનિષ પુત્ર ભેનને તે, કંક તારો ઊઠ્યો.

એ બાગીને હું શું કર, જે થકી પામું મળું;
કન્યા મેઈ દૂર દષ્ટે થયો, નયણ તે ચોણિત વર્ણ.

જેના કૃપાથી મુલ્ય પામિયે, તે ઉદિયે વૃક્ષ પ્રથમ;
ભાણેજ કૃપ ઉપજે નહીં, દેવકીને હણ્યો આ દણ.

હુંકાર કરી બેઠો થયો, પ્રલપને જેમ વારિધી;
દેવકી આતી ચોટવે જેમ, પોપટી અડી પારધી.

તેમ ઉછળી હેઠે પડ્યો, અડી દેવકી સકુમાર;
બણે રામ કાળી નાગની, જોયો ખડગ કાઢ્યો બહાર.

બહાર ખડગ જવ કાઢ્યો, વદન તેજ ગણું ઉડીરે;
નહિ નહિ દેવકી કરે, વિલપે જેમ શીટેડીરે.

કહ્યું ૫ શુ-રાગ મેપાગો

વિનવે દેવકી હો, વીરાને વલવલી,
માનને મલે હો, મુખે દસ આંગળી.

હૃદયા કાટે હો, નયણે જળ ભરે;
સકુમાર કુંવરી હો, કાતું કાતું જોલ્યરે.

માનુષી દેહ બરી હો, વિપત શી આવડી,
કોણ મૂકવે હો, નહીં પિતા માવડી.

ભાઈ તે ઉછેરી હો, નમાઈ હું રાંકડી;
કેમ સહું સતી હો, વીરાણની આંખડી.

મટીચેરો મારુ હો, તું મશૂરપતિ;
ઉતરેન કાકા હો, આજ પાસે નથી.

કયાં લોગવરો હો, પાપને પોટલો,
શીર મારુ ફળે હો, તાણો મા ચોટલો.

માળા મારી તૂટી હો, પટે કર મુદ્રકી;
દેખે અગ લોકાં હો, ખરી મારી તૂટી.

વેણી નિખરાણી હો, કાકીએ સંધે બરી,
ભણું થાઓ દેવનુ હો, વાણી બેવી બોચરી.

જે પરણાવે હો, તે વધ કેમ કરે;
કીડળ નથી પૂજ્યાં હો, નવ ગઈ સાસરે.

તંબાળ પરણ્યાને હો, મુક્યાનેથી સાવલીએ;
મારો મા, કોક બરી હો, લાણું છું પાવડીએ.

જેને ઉછેરીરે હો, તેને નવ મારીએ;
ધણું વોળાવી હો, ઘેર પધારીએ.

ગગન વાણી હો, કો વેરણ મુજતણી,
સાચું રખે મનો હો, ભૂલ્યા હું હળંગ ભણી.

જેમ વલવલતી હો, રાતી ગજગામિની,
દેવકી રેતાં હો, રોઈ પ્રગ્ન ગામની.

રેતાં વૃદ્ધ ભેળન હો, રેતાં બાળક બાહુવાં,
રેતાં હવ હસતી હો, રેતાં નથે ઝાકુવાં.

* પાં-રામ આસારી. † મન મોતવાને જે ક્યાં વાના કરવા તે ‡ નાનદી. § પાણી ખરાણ.

• વરસાદ. † પીઠેર. ‡ રીંગ. § એક કપડા.

શયા ગગને દેવતા હો, શયા વસુદેવ પતિ;
પણ નિરદે કંસને હો, દયા નથી આવતી. ૧૫

પદ્મજી

દયા ન આવે કંસને, કોપી મયુરો નાથરે;
જેવો ધાર્ધ ધાય મૂકે, વસુદેવે આવ્યો હાથરે. ૧૬

કરવું કે કું-રાગ ધનાસરી

શ્રીવસુદેવજી વિનંતિ કરે, સીતલ વાણી હળવે જોત્યરે;
ભગિની તમારી નયજો નીર ભરે, (જોને) વધ કીપકહે અર્થ શોસરે.

ચાલ

અર્થ શો સરે ભગિની હજો, જો અબખાનો અવતાર;
જોથી વિષ તમોને કહ્યું છે, યશુ જોનો કુમાર.
ત્રી હસ્યાના છે દોષ મોટો, વિચારી વધ કીણવે;
ઉછેરી પરજીવી મારતાં, લોક ધૃત્યરથી ખીછવે.

જે પ્રતીત આવે માહારી, તેા સત્ય વચન ચિતમાં ધરે;
પુત્ર ધરો તે હું તમને આપીશ, મુજે વધ મુતનો કરે.
અથ બાળક જે જોહનાં, તેથી ધાત તમને થયો;
જોટલું વિચારો તમારો યશુ, અમને વ્હાલો કયમ હરો.
અસ ઉઠક સંબંધ જન્મ મુલ્યુ, જો જીવને હાથે નથી;
ધૃત્યર આપીન સર્વ છે, બહો જીવ ગહન ગતિ.
જો કાળ વરો કયા વિષે રાય, રણે ભણ્યો વેગભો;
દેત ફરિશ્વરી પિંક બંધામો, કાળ વસે છે ખાદે મળ્યો.

દેહ માણુ નિર્ગોણ છે તે, સંબંધ વિષિ મહેલો જાગે;
જો પ્રાણી લોભયા આયુષના, કંઈ કરતાં થાઉં અમર* અજો. †
હું હણ્યું છઉં, મુને હણ્યો જો, સંકટપ વિકલપ પ્રાણના;
વૃથા મારૂર કેમ હજો જે, લખ્યા પુરુષ પુરાણના.

પર્વત ઝેરી પેશીયે, બેશીયે પેશ અંતર જઈ;
લશ રક્ષક સંગે કવચ અંગે, તોય મર્યુ મૂકે નહીં.
તમો દ્રાહિદ દિગંધા જીવ્યા, નિરસોના હુંડળી ગડગડો;
મુને આશ્ચર્ય મોટું થયું કે, કંસ બોલે દેવકી વડે.

નિચાર કંસ બૂખાળનો, હિંસે ઊઠો કસ પાતાળથી,
જે મર્યુઅય ભૂપતિ ધરે છે, કાળ હેલા બાળથી. ૧૨
ત્રી મરો કન્યા ટળી, સીંગત હરો કેા જોક સમેઃ
કયારે પ્રસવરો કનિહ બાળક, જે આજ ભય પામેા તમેા.

સત્ય વચન મારું માનજો, તમ થકી ગેરીયા કેમ;
અનંદ બાળક તમને આણી આપીશ, પ્રસવરો જેમ જેમ. ૧૪
નિવેક આવ્યો કંસને, વસુદેવની વાચા લીધી;
કેય મૂડી પામ્યો લાગ્યો, બેનની સ્તુતિ કીધી. ૧૫
આકાશ વાળી સગી નાળી, ભય પારગ્યો પારો પ્રાણ;
દયા નાળી ધાળ આપીને, બાઈ પેવાનો બંધુ. ૧૬

દેવકી કહે વીર માસ, બિધરી હું મુજ વડે;
તે પુત્રને હું શું કરું, ધીરેર જેથી ઉઝરે. ૧૭
કંસ મન આનંદ પામ્યો, ઘેર વળાવ્યાં દંપતી;
ઘણા દિવસ મુખ્ય લોગભ્યું, વસુદેવને બહુ સંપતી. ૧૮
મત સેવક ફરે કંસના, કરે દરિય રક્ષણ વિવિધાન;
દેવકીએ જોક પુત્ર પ્રગળ્યો, નામ ધર્યું કીર્તિમાન. ૧૯

ગીત ગાયા તોરણ હાથા, પુત્ર પોતાઓ પારજો;
ચશિવદન શું શાસિ ઉદયો, દેવકી નાજો વારજો. ૨૦
કનક માગણ કર ચરણ, કરણ કહી કંક ભૂપણ ધર્મો;
બાળનો કાળ ભૂપાળ છે તે, દેવકીજી વીસર્મી. ૨૧

વસુદેવે બાળી વધામણી તવ, આવીયા અબળા કને;
શું મોઢ પાખાં મુંઝરી, જે પુત્રને આપો મુજ કને. ૨૨
તે દિવસ વીસરી ગયાં છે, મરણથી હું ઉઝરી
દેવકીને મૂર્છો ચઈ, સંકેત વારતા થાંબરી. ૨૩

વસજી

સાંભરી વાતો સતીને જે, સત્ય વચન આપ્યું પતીરે;
કાળના કરમાં બાળક આપે, ફરી ઘેર આવવો નથીરે. ૨૪

કરવું હું મું-રાગ વેશી-આપાધ

વસુદેવ માગે આતુર થઈ, દેવકી પુત્રને આપે નહીં;
તારી હું ને શય ભણ્યો, પુત્ર સાથે આપણો અત આણ્યો.
વચન ગયું તેનું સર્વસ્વ ગયું, અસાધુ નામ જગતમાં થયું;
ધૃત્યરથી ને નિહિને મુંઝરી, (પણ) કંસની નિહિક
આપણને બરી.

જે નિરમ્યું હરો તે ચારો સહી, લાવ કુંવરને આપ્યું બઈ;
દેવકી કહે સાંભળીયે નાથ, કેમ ચાલે પુત્રને આપતા હાથ.
પ્રથમ રૂપ કુંવરનું ભુલો, મારવા માટે ફુટો હુલો;
હું ઘેરીયે મુત કીધો સાતરો,* ન રહ્યો રેવ દિવસ આંતરો.

વસુદેવ કહે સાંભળીયે સતી, સત્ય જ્ઞાન મુજમાંલે નથી,
મણુ સંબંધી દુઃખ દેઈ ભય, પારડી વરતુ કેમ આપણી થાય.
કેટલીવાર રેણો થઈ મુતમાત, જો વિના પુત્ર આપવા ન સાત;
જો મુડૂતે મંડાણું રેનાતાલું, આગળ દુઃખ વેકનું છે ધણું.

દેઈ સુલન કીધું આલિંગન, માણુ આપે તેમ આપ્યો તેન;
ત્યાર પહેલાં કંસને થયું બળુ, આકાશ વાણીનું સાદ્યું બાણ.
કંસના મનમાં જોયો વિચાર, લાગે વાર તેા હણ્યું પરિવાર,
મુંધવાઈ મોઢો છે ભૂપાળ, આભય વસુદેવ લાભ્યા બાળ.

કંસાચુરનો સંદેહ ટળ્યો, સાણ બનેવી ખોલે પળ્યો;
માગે જોઈએઈ લીધા લાલિજ, દેખી રૂપને આણ્યું હંચ.
વાસુદેવે પેતાનો પાળ્યો ધર્મ, તેા હું કેા આવકે દારણ્યું કર્મ;
કનિહ પુત્ર શત્રુ સંધ્યા, રેકે સરા હણવા તે વૃથા.
દ્રુમદ ભગિનીનું ઘર બાંગે, વજ્ર લેપ બાળ હયા લાગે;
જોયો વિવેક અંતરમાં ધરી, વસુદેવને બાળક આપ્યો ફરી.

* સપ નહિ માપ તેના

† રૂઢ વય વચરો.

* બિજાના સહિત.

† જોયો.

‡ બંધાર.

ધન ધન રાત્ર લોકે કહ્યો, જ્ય જ્યકાર નગરમાં થયો; વસુદેવજી વળિયા ઘર બાણી, દેવકીને પહોંચી વધામણી. બે કંસે ન કીધા બાળક નાશ, પછુ વસુદેવને નથી વિચારસ; એ રખે કહેને કહે લાગતો, નહીં લાગે પુત્ર કૂરી માગતો. ધર્મ રૂપ યદ્ય બેઠો કંસ, ઉગસેને જાણ્યું દીપ્તો વંશ; એ નિર્દય કંસને આવી દયા, થઈ શ્રગ પર પારથીને મયા. જેમ સર્પ ગુણેથી અમૃત નીસરે, તેમ બાળક ઉગરીએ ખરે; નગર લોક થયાં ચો સુખી, કોયે પધાયાં નારદ ઋષી. પ્રગટ્યું તેજ જેમ ઉદયો ભાણુ,* આસનથી ઉઠ્યો રાજન; આસન આપી પૂજા કરી, વિનય સુક્રત વાણી જોયારી. સ્વામી મુને કીધા કૃતાર્થ, કેમ આજ્યા કહે યથાર્થ; નારદ કહે મુને દુઃખા થઈ, જે રાજ કંસનું નિરણું જઈ. બ્રહ્મલોકે સુખી તારી વારતા, નથી દેવ તુંને વિચારતા; સુપ્રતિ શર ધીર દયાનાન, ધણું રીકું તાર રાજ બધાન. તુજ સાથે મુને વાઘ્યો નેહ, જાણું જ્યક પ્રાણુ ને જીજવા દેહક હું થોડ લોક ફરું છઉં કહે જતી, પણ આ સહા વિના મન ઠરતું નથી. કેપટ સુક્રત ઋષિની વાણી, જોયો કંસ ત્યાં સાચી જાણી; અથ ઇતિ કહ્યું અગિને વૃત્તાત, વસુદેવનો પુત્ર ન કીધો ચાંત.† છેલ્લા પુત્રથી મારું મર્ણુ, દયા આવી મુને અંતઃકરણ; આપ્યો બાળક નિર્દયું તે યાચ, મેં કેવો ધર્મ કયાં ઋષિરાય. સાંભળી નારદે મુણ્ડાળ્યું ચીય, ઉપન્યો સંદેહ પૂછે છે ઇચ; કહે સ્વામી તમે કાં થયા બધા,† હું શું સુક્યો જોલો પ્રભુ શીઘ્ર. મર્મ વચન ઋષિ નારદ કહે, તું કરે રાજ પછુ લેત ન લહે; ઘટે તીન શુદ્ધ મહારાજ તણી, પછુ તુંને શુદ્ધ નથી આપવી. ગગન વાણીના છે શ્રમ લેહ, સમજે તે નવ પામે બેહ; મર્મ કહેતાં હું કરું ખું પ્રમાદ, છે કલ્યા દોષ લોક અપવાદ. પછુ પાતિકથી હું બીજીતો નથી, વા તીર્યં કરીશ હું તારીવતી; આકાંક્ષે આઠ મેહો, જે લીજે તે ઉભો પહેલો.‡ જે ગણીએ તે અગ્રમે સહી, કનિક કારણુ જોણું નહી; ન જાણીએ તુંને મારશે કીમો, આઠ લાણુજથી સરણું બીકો. આ બંદવ મયુરામાં તંત્રવર્ધા,|| તે માનવ યદ્યને અમર અવતર્ધા; તું રખે પ્રેત તારી ભાણુતો, રિંચાસ રખે કોછોને ભાણુતો. † પહેલાં હન અવતરિયા છે કંસ, ઉગસેને આદે છે દેવ અંકુશ કોવો વિચાસાનહ† મૂકી ભગવાન, શ્રીનારદ પાચ્યા અંતરધ્વાન. કંસને ચટપટી થઈ ચિત નિણે, હું સુતો જગાણ્યો નારદ ઋષે; સેવકને આસા રાખી થઈ, ન શકે વસુદેવ મરિદ જઈ. પકડી લાવો સુતસંગ અન, ત્યારે ચિત થઈ સ્વસ્થ સર્વજ; ઉન્મત્ત હૃદય ધ્યાત તત્તમેવ, અધવચથી વાળ્યા વસુદેવ.

* સર્વ. † મારવો. ‡ અચરણના મનના. § અરે નારદે બેદ પ્રત્યે હું વાપરતો કહું કે ગોપાલમાં આઠ પુત્રો મુને ન પડી જણના મોડ કે પહેલા કીધો બને છેલ્લો કીધો? આપી જણે ત્યાંથી પકડે, ને મણતાં આપેમો આરે તે છેલ્લો. || ફરે છે તે. ‖ વચરણ.

તેહ છે રાજ લઈ આપ્યો જાણ, વસુદેવને પડી અંતર કાળ; મૂક્યો બાળક કેમ ફેરીયો, કંસનો કાન કેલો બંધેરીયો. આજ્યા વસુદેવ કરતા સેન, રથારતા બ્યાપી નિરતેજ વંદન; કાળ રૂપ કંસ બેઠો થયો, બાળક ઝડપી પામે ઝઘો. ચિતા ઉપર પછાડિયો બાળ, વસુદેવ બંધન કીધાં તત્કાળ; દેવકીને સેવક લાગ્યા તેડી, બાઈએ ખંડરાવી લોકાની ગેડી. દહિ રક્ષા ઉચસેને થઈ, મયુરામાં શોભિત* સરિતા વહી; કારાગૃહમાં નોંખ્યાં નરનાર, સહસ રખેવાળ બેસાડ્યા બહાર. શુકળને પૂછે પરીક્ષિત ભૂપ, નારદજી કહાવે ધર્મ સ્વરૂપ; બહુ જન તાર્યા આપી ઉપદેશ, કેમ થયો નારદમાં પાપ પ્રવેશ. દયા ન આપી અંતરમાંએ, વસુદેવના પુત્ર હણ્યાંએ કાંએ; હરિજન વેણુવ કહાવે પર્મ, કેમ કીધું નારદે જ્યુત કર્મ. વસુદેવ પુત્ર બાળ્યા યમલોક, નારદ વા કંસ એ જોને દોષ; શુકળ કહે સાંભળીએ નરશ, નારદને કર્મ ન લેપે લેશ. શીઘ્રે કંસ નિષાત જ થાય, નારદે કીધો તેહ ઉપાય; હુદ કર્મ એ જો કંસ કરે, તે પરમેશ્વર નહોતો અવતર. શાપ દોષે અવતરીયાં બાળ, આગળ કયા આવશે ભૂપાળ; નારદ છે ઇશ્વરનું મન, નિરણું તેમ કરે મુનિર્જન. પરીક્ષિત કહે નિવર્ત્ય સંદેહ, પડી શું થયું પડ્યાં કાર્યલેહ; શુકળ કહે સાંભળ ભૂપાળ, હવ્યા દેવકીનાં પટ બાળ.

વસંજ

ખટ બાળક દેવકીના હવ્યા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;

બટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે થયો પ્રથમો અધ્યાયરે;

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે હસ્તઅર્ચ્ય દેવકી મયુરપુત્રવંદન નામ પ્રથમેધ્યાયઃ ૫ ૨ ૧

અધ્યાય ૨ જો

કંડુ ૮ મું-રાગ આસાવરી

શીશુકલેલ કહે કથા સાંભળ પરીક્ષિતરાયરે;
જો પ્રથમો અધ્યાય પૂર્ણ હવો, કંડુ દ્વિતીયો અધ્યાયરે. ૧
કૂર દહિ થઈ કરાસુરની, હંસ બંદવ પર રાખ્યોરે;
સર્વ ઉપરથી સ્નેહ ઉતાર્યો, ભેદ નારદે બાણ્યોરે. ૨
નરકાસુર† પુંકરોડ જરાસંધ, શિશુપાળ ને દંતવકરે;
થયો સમાચાર કંસે કહેણ્યો, તમે દમને જમારે. ૩
નિર્વનું બંદવ કંસે અવતરિયા તે, વચન નિણું મારીરે;
પ્રભુ તાત્ર પીડાવા લાગી છે, કંસની કૂર રાખ્યાનીરે. ૪
ગુલ્લ વજ્ર બ્યોભાસુર તેડ્યા, રાકટ અધાસુર કેશીરે;
એ વહાલ મિત્રને કંસ કહે, એકાંત સભામાં બેસીરે. ૫

* યાદી † આ બીજા અધ્યાયમાં કરને માર્યા માટે દેવકીનાં જર્મમાં બીપરબદા પૂર્ણ પ્રગટેતમ આપ્યા, તેની બદલા નિગેરે દેવાને જે રાત્રિ બીજે અને રોજની સાંતના કીધી, તેની કથા છે.
‡ મહેનભુવ, બાસુર. વાજુરમ, વાણુવરે દેવ, પ્રકિષ્મક અદિશાસુર, દ્વિવિધનાર, પ્લુમ્બુર અને બાળામુકીની સદાચારી વાળને પીડતો હતા † દેવ.

ભૂપ કહે ભાઈયે: શું કરેલું, સત્ય યાદવ શત્રુ બાણોરે;
 વિષ યે ભુવના ધર્મ મૂક્યો, અંત સાધ્યો આણોરે. ૬
 દેવનું બળ સત્યધર્મ વડે, માટે મૂળ ધર્મનાં કાપોરે;
 પુણ્ય માર્ગનાં વિધવંસ કરીને, હરિજનને સંતાપોરે. ૭
 વચન સાંભળી પ્રસન્ન થયા એ, ઉત્તમ આસા આપીરે;
 મન્ત સર્વને પીડવા લાગ્યા, આસુરી માયા વ્યાપીરે.
 વણીશ્રમ ધર્મનો ધ્વંસ કરે, વળી પતિવ્રતાને પીડે;
 શ્રમ ધર્મ સાધુ જન પાળે, અસાધુ રૂપે હાંડીરે.
 દાર હેવાયાં દેવ સ્થળનાં, નેત્રેય દૂષ દીપેરે;
 યંત્ર શંખની ખંડના કીધી, ભાંજી કુકેરે ને સીપરે.
 અગ્નિહોત્ર આવસથ તણાં, અસુરે પૂર્વા કુરે;
 તિલક ભૂરી માળા તોડી, ન થાય ભરમ ત્રિપુંડ્રે.
 હરિ કથા વેદાધ્યયન વાર્યા, રહી સમરણી દરતોરે;
 દેવા શિવનું નામ ન લેશે, આલુ રાણી વર્તીરે.
 રામચંદ્ર કાં સૂર્ય ન પૂજે, દ્વિતીયાએ નહીં કોષોરે;
 મંત્ર ઇંધ નહીં આરોધન, રહ્યા યસ ને હોમરે.
 પ્રાતઃસ્નાન પાર્શ્વેર્ક પૂજા, ન થાય તપ જપ વ્રતરે;
 શ્રમ ધર્મ દેા કરતો બાણ, બાંધી ગંગાવે તત્તરે.
 નહીં કયા નહીં શ્રવણ ભક્તિ, રહ્યાં અગ્રાં પુસ્તકરે;
 જટા ધરી ન શકે સંન્યાસી, ધરાવે મુખદ મસ્તકરે.
 ન પૂજ્ય અશ્વત્થ તુગસી સુરભી, નહીં શુરચરણ પ્રભાલરે;
 કંસ કહે બિલ્વને તણને, મારું લિપો સહુ નામરે.
 સફળ ધર્મ કર્મ લોપાયાં, વરચો હાંકકારરે;
 કંસ પૂજ્યને ધનુષ પોતાનું, વશ વર્તી વણ ચારેડા.
 વસુદેવ દેવકી કારાગૃહમાં, તે દોહડે દહાડા નાખેરે;
 ગર્ભ રહ્યો ભણી કંસાશ્રુર, કંઠિયુ સ્થાનક શણેરે.
 ખટ બાળકની હત્યા લીધી, પૂરણ પાપે ભરાયોરે;
 ધર્મ ખંડે ધરા કંપી, શેષે ન ભાર ધરાયોરે.
 શેષનાગને કહે પરમેશ્વર, મથુરામાં ગણિધર આજોરે;
 જઈ વસો દેવકી ઉદરે, જ્યેષ્ઠ ગંધુ અમારા યાજોરે.
 શેષ કહે સ્વામી સાંભળીએ, કેમ બાઈ જન્મ લેવારે;
 હું જ્યેષ્ઠ બાલ તમો કનિઠ સ્વામી, કેમ થયે મેં સેવારે.
 વિણ કહે રામાવતારે તમો, સેવા કીધી અતિ સભાવરે;
 આજીવાર કનિઠ યાદ રેલું, યાદે તમને જોડાસમણરે.
 આસા મારી શેષ ન લોપો, વિદાય વિખધર ક્રીધારે;
 કારાગૃહમાં દેવકી કૂળે, અવતાર અહિયે લીધોરે.
 હીરામન દેહ થયો દેવકીમાં, કંસ યાન બહુ રતોરે;
 સસ તામ જવ થયા ગર્ભને, ભૂપભય મન ધરતોરે. ૨૪

* ખસેલ.

† અગ્નિ દોષવાતી સ્થળ. ‡ ગંધ. § મહીનું
 શાખાનું. || રમણી પોતાપણા યાદના કા, પાંચાળ, કેમ, શાંદવ,
 વિષય, વિષય, ઉત્તર, મારી અને કાસલ દેશમાં જતા રહ્યા ને કેટલાય
 સ્થાને અવધરે પાળે. ¶ શેષ.

વતણ

ધરે ભય બાણેજનો, સાચવે બહુ ખપ કરીરે;
 જગતપિતાએ તેડી જોગવાયા, એ પ્રત્યે બોલ્યા શ્રીકુરિરે. ૨૫

કંડનું ૯ મું-૨૧મ માસની દેહી

જોગમાયાને કહે મોરારી, આજ વારા તમો પાળો નારી;
 વસુદેવની રાહિણી નારી, તે છે અપર* માત અમારી.
 વસે નાસરદો નંદ શેર, નંદ પ્રતિ પાળે બહુ શેર;
 વસુદેવ નંદને છે બહુ સ્નેહ, માટે રાહિણી મૂક્યાં ગોપાયેક.
 રંક રાહિણી સામું નિરખો, દેવકીનો ગર્ભ આકરસો;
 તે ગર્ભ રાહિણી કૂળે મૂકો, એટલે કંસતણા ભય મૂકો.
 તે અવતરશે બળ ભાઈ, બીજું કાલે કરો એક બાઈ.
 છે પવિત્ર નંદશ્રી નારી, પૂર્વે ભક્તિ કીધી છે અમારી.
 તેને જન્મે જનનેતા કહેશે, એકદશ વર્ષે ગોકુળમાં રહેશે;
 તમે જન્મ લો યથોદા કૂળે, કોચી આસા આપી કીસુએ.
 ગયુરામાં આવ્યાં જોગ ગામ, કીધી નિપટડું સૂક્ષ્મ ત્યાં કાયા;
 નિદ્રા ધારણ સાથે લાવી, પ્રાણી માતને નિદ્રા આવી.
 સકેત હરિએ કહ્યો તે કીધો, દેવકીને ગર્ભ આકરસી લીધો;
 ન ભણે દેવકી જે સુવ હરિયો, રાહિણીની કૂળે ગર્ભ ધરિયો.
 યથોદા ઉદરે પ્રવેશ કીધો, માયાએ જન્મ કળ્યાનો લીધો;
 યથોદાહ ને રાહિણી સતી, બેહુ અભળા શઈ ગર્ભવતી.
 કારાગૃહમાં દેવકી જળી, ફરી ફરી ઉદરે એવા લાગી;
 ગત્યો ગર્ભ લેત્યો સંતાપ, ન દીકો બાળક ઉછ આદાપ.
 કંસે ભણ્યો ગર્ભ ભળિયો, આસન ઉપરથી ઉછળિયો;
 દીકા પ્રતાપ મારો વિખમાત, મારે નામે ધરો ગર્ભપાત.
 આવ્યો કારાગૃહે નૃપ કોપી, ભેળું મંદિર સધળું શોધી,
 અશ્રમપત્નું બાળ કયાં પમિયું, ઉડયું આકાશે કે લેમો ગળિયું.
 શકે ધસને બાળને શોધ્યું,† કંસે હૃદય જાને અવલોકયું.
 મારા બળ પરાક્રમ ન સ્વેવાયાં, પંચમહાભૂતમાં ભૂતસામ્યાં.
 એ જળાળ બાળકનો ભાવો, હત્યા હોપ મુને ના લાવો;
 ઘેર આજો તે આનંદ મારી, પછી શું કરે શ્રીપત સ્વામી.
 દેવ પ્રાન્તી પીડા ભણી, ચિંતનું ચિત્તમાં ચક્રપાણી,
 ભક્તપ્રાપ્તિ નામ પ્રણુ કહાવ્યા, બાપણ મથુરામાં ખોલ્યું.
 રંક વસુદેવ સામું ભેળું, દુઃખ દેવકી માતનું ખોલ્યું;
 યથોદાહને જોઈએ રસવા, ગોપ કંજે કરમોઈ જન્મવા.
 ભોળાનાથ દયાને ભંડાર, લોપો દેવકી ઉદર અવતાર.
 આશિષ વડી અશ્રમી અધરાતે, ગર્ભ રૂપ ધનું યદુનાથ.
 દિન દિન ગર્ભ વધતો બળ, તેમ દેવકીને સુખ યાયા;
 વસુદેવ દેવકીને પૂજે, આવાં દુઃખમાં આનંદ શું છે?

* સવગી મદ.

† કુખને લીરે.

‡ ભંડાર લો.

§ નક્ક.

|| મરવાને ભર. ¶ શોધ્યું-દેડી લીધું. § જાત.

પત્ન્યાં કહિન કારાગૃહ માંહે, સમ પુત્ર તણા ગસધાયે;
પરતથા પામે છે અત્ર પાણી, તો પુષ્ટ કેમ થયું વપુ* રાણી.
તન સુખ ધરે છે રવિકાંતિ,† કહેા પ્રગટ નિવર્તે‡ બ્રાંતિ;
લગ્નમુકુત કહે હસી નારી, ચતુર નાથ છે જીવેા વિચારી.
આંધ્રો પુત્ર ઉદરે આંખે, વણે ગિજુવનનું સુખ લાભ્યે;
સપ્ત પુત્રવર્ણ સરખો ખામે, ના નવજન્મે આગમ્ય યુ યારો.
સુધા તૃપા સુજને નવ પીડે, માત્રે મન કંસ મારવા હોડે;||
રક્ષા વસુદેવ મન વિચારી, ભાંગી બ્રાંતિ, મુચ્ય ક્ષ્ત નારી.
દેવકી તનની તેજ નવાળા, દેખી ભય પામ્યા રણેવાળા;
કંસે વાત સેવકથી જાણી, ત્યારે સાંભળી આક્રમ્ય વાણી.
મારો થયુ તે ગર્ભ એક, આંખેા કંસ જેવા કારાચેક;
પેઠા ઘરમાં ઉપારી તાણે, દીડું બાણેજ ભારકર‡ અજવાળું.
દીડી દેવકી તેજ સ્વરૂપ, ભય પામ્યે કંસાસુર ભૂપ,
તેજ આગળ કાંઈ નવ સૂએ, ખરે દેવકીને ધરણ મૂએ.

વડાણ

ધરણ મૂએ ચરણ પ્રકરે, ઉદરમાં સુત અહાબળીરે;
ભય પામી કંસ બાહરે આંખે, કપાટદેવકાંતિમાં વળીરે.

કંસ ૧૦ શુન્દરાશામેરી

દેખી દેવકીનું રૂપ, ભય પામ્યે કંસાસુર ભૂપ;
એ ઉઠયો આઠમેા બાળ, હેાય સર્વથા મોયે કાળ. ૧

ચાલ

કાળ મારો સર્વથા એ, હવે ઉગરજું નથી;
લક્ષી બાતે જતન માંડ્યું, નિશા ન આવે રતિડ ૨

આશા આપી અમુત* સેવકને, રેડી ચેરે રક્ષણ કરે;
અધાધન થાયો પ્રમાદ† પુત્રી, નિશાએ નિશા પરકરે. ૩

પ્રસન્ન સમે સદ્ય નજી કર્યો, છે ઉદરમાં મારો અરી.‡
તાળાં સાંકળ લોગળ ભારે, હામ હામ રીલા|| ધરી. ૪

સહસ્રે સેવક મંદિર ઉપર, નવ સહસ્ર પૂઠે કરે;
નિશા આપી ટોચ વળદે, તે ગર્ભાની રક્ષા કરે. ૫

નિશા ન આવે કંસને, શય્યાએ શુળીવત સૂએ;
અર્ધ નિશાએ ઉડી આવે, કારાગૃહ તપાસી જીવે. ૬

સ્વાદ રહિત લોગન કં, કંસ દેહે દુર્બળ થયે;
શત્રુ નાણી કરે ચિંતા, ધક્કારૂપ બાણેજ નવ લઘી. ૭

ગર્ભને માસ પૂરણ હવા, દેવકીજી આંસુ ભરે;
લાજ પામી શીશ નાંગી, નાથ પ્રલે જોવારે. ૮

તમેા સ્નામી મારા સાંભળે, નિર્ભજ્ય યદ્ય વારતા કરે;
નહીં બહેન જતુનીનધૃદ સાડે, તમ આગળ લગ્નન પરહરે. ૯

છે પિંક અવતાર નારી તણે, સર્વથા બાણે તમેા;
હોવાજા લાજ મૂકી કરું આજ, આંખેા છે પ્રસન્ન સમેા. ૧૦

* અમ. † સુદંભે અગ્ની તેજસ્વી સોભા. - ‡ મદિ.
§ તણા જેના ‥ દેડે ‥ બાણેજની પરી. * દરવાજા.
† નરા નેટલી પળ. ** દરા હબર. †† આગસ ‡‡ દર કરે
§§ શત્રુ ‥‡ પથરો.

ગર્ભ પ્રસવનું ચિદ્ બજીયો, એ બાળક તે છેવડું;
છે વિદ્ય કોને. કંસનું, આરોગ્યની આશા મેલું. ૧૧
જો સ્વભાવ બાળક આવેના, પ્રસવતાં તતક્ષણ રૂએ; †
આદ ગાંભળતાં બાજુ થારો, પ્રામાત્ર સેવક નવ સૂએ. ૧૨
સર્વ સુચ્ય પાલાનમાં, વૈષ્ય શૂદ્ર નાજી રખી;
આર વર્ણમાં કે હરો સ્વામી, આપણુ સરખું રે હુઁખી. ૧૩
જોલે કાઠું લાગે વડાણું, ક્ષાણેએ રૂએ ક્ષાણેએ હરો;
જોઈગા ઉપર કરે કોડા, બાણું સુતનાં સુખ કેવાં હરો. ૧૪
જોલું કહી આંસુ ભરે, સમપાધન વસુદેવજી કરે;
ભાવી પદારથ સર્વથા એ, અર્થ થાયો શો સદે. ૧૫
સમજાવ્યાં મતી દેવકી, જ્ઞાન મદ* પ્રભુએ કહ્યાં;
યોગનિદ્રા પ્રબળ પામી, દંપતી નિદ્રાવશ થયાં. ૧૬
નિશા મર્દ જ્યાંયે ચીક ઘટિકા, યોગનિદ્રા આપી ધણું;
ધક્કા બાદે દેવ આંખેા, સ્તવન કરવા મર્ભતણુ. ૧૭

વડાણ

સ્તવન કરે સર્વ ગર્ભનું, અંતરિશ અમર† અપિ રક્ષારે;
કેણુ પ્રકારે સ્તુતિ કીધી એ, પરમેશ્વર પ્રસન્ન થયારે. ૧૮

કંસ ૧૧ શુન્દરાશા મોડી

નમેા નારાયણ નમેા નમેા, પ્રભુ આદિ સ્વરૂપ અનંત;
નમેા બ્રહ્માંદ નમેા નમેા, ત્રિશુભાતીત ભગવંત. ૧

માયાતાંત્ર નમેા નમેા, ચિદાનંદ ચૈતન્ય ચિદ્રૂપ;
માનજી† પ્રભુ નમેા નમેા, અલિંગત અખંડ અનૂપ. ૨

પ્રભુ પરાપર નમેા નમેા, નમેાસહસ્રશીર્ષાં ભગવાન;
પ્રભુ અલોચન† નમેા નમેા, સર્વેશ્વર સર્વપ્રતિપાલન. ૩

નમેા અન્યાય નાથ અગ્રણ હરિ, ભક્તપ્રીતિ બ્રહ્મ થયાળ;
બર્ભે સ્વરૂપ તમેા હરિ, નથી તું પૂઠ મૌનન બાળ. ૪

નમેા વાસુદેવ જાંઘવપતિ, નમેા નંદન સુરભિ પાળ;
પ્રથમ વ્યવન પ્રતિપાળિમે પ્રભુ, આપી કંસને કાળ. ૫

હર‡ હિરણ્યમર્ભાં હરિને સ્તવે, સમઘનિ હરો દિગપાળ;
દયા આપી દીન દયાળને, મોઢ્યા ઉદરથી દેવકી બાળ. ૬

છે વિલંબ એક ઘટિકાતણુ, હું પ્રગટ કરુ છો દેહ;
તમેા શત શૃંગ વર્ષત પરવરે, રાત પાંડુ કેરે ગેહ. ૭

કુંતાના ગર્ભાની સ્તુતિ કરે, છે અચૂત નરના અવતાર,
અમેા યાજું તેના સારથિ, ટાળારો અચૂત ભૂમેા ભાર. ૮

અમર આનંદથી વળવા, મનવાંચિત સીધું સર્વ કાળ;
પરી કેણુ રીતે પ્રકટ થયા, કારાગૃહમાં કુણુ મહારાજ. ૯

વડાણ

અહારાજ ગિજુવનને તો, પ્રકટ કેમ કરી થયારે;
પરીક્ષિતને સીધુક કરે, થયો દ્વિતીયા અધ્યાયારે. ૧૦

હતિ ધીમહીશયતે દામપ્રકપે દેવકી ગર્ભનેસ્તુતિનામ
દ્વિતીયોધ્યાયઃ ૧૧ ૥

* વાજ-વચન † દેવ ‡ કુલેષ્ય સુખ § પરીયા પુ.
૫૮. ઉપર અન્યાયોઃ ‥ રિત ‥‡ બ્રહ્મા

અધ્યાય ૩ જો*

કંડુ ૧૨ પુનઃ-રાગ રાગશ્રી-જેતમાલ

શ્રીગુરુ શરદે ગુણ બુધિ, ઉદયા શ્રીઅવિનાશ,
તુલ્યા અધ્યાય વર્ણનું હું, વધા બુદ્ધિ પ્રદાય. ૧
વિલાય માસ સર્વ દેવને, વિચાર્યું વિદ્યાનાથે;
શાપાળુ ગ્રાસ વરી અદ્યતીયે, પ્રગણ્યા મધરાતે. ૨
ચોગ નિદ્રાને આરાધ્ય, હપી તે ગ્યામમાનું,
અનુભવ મેવક આવની હન્યા, સુના મર્યુ સમાન. ૩
અચેતના કંઠ યર્ધ પડ્યો, શિલાવત્ પરધાન,
નગરમાં કોઈ જાગે નહીં, પુતા યંચળા મેાન. ૪
નદ જોઈએ કોણ કરવા, જોશ્યા હનનાપાન,
ગેાપવત્ને રમાવડા, યાવા ગેાકુળ કદાન. ૫
બક બકી સંપારવા, ગિરિ ગોવર્ધન ધરવા,
પ્રદ્યા ભોયગને જીતવા, રામ કોણ કરવા. ૬
આપ બંધાવા ઉખળે, કરવા કંઠ સંધાર,
પાર્થિવો રથ દાંકવા, ઉતારવા ભૂમિ આર. ૭
બાજ વલ્લભ જોળો હરી, મેવક જન મુખકારી,
જન્મ લઈ તે અવતરે, લીલાએ વધુ પારી. ૮
નિષ્કર્મ ને કર્મ છે બહાનું, ભોગવે ધરી માત્ર;
ઉપપતિ લય હરિને નથી, જન્મ તો કહેવા માત્ર. ૯
દેવકી ગર્ભ કહેવા માત્ર છે, નથી નિર્મલ્ય આપદ્ય;
અધ્યાત્મજી હરિ કેમ રહે, કૌંઠએક વિરહે જાણ્યું. ૧૦
દેવનાં કુંડુલિ ગદગદ્યાં, વરસ્યા પપડ વરસાદ,
વાગિત્ર શબ્દ કૌટિક થયા, નાચિયા ઉગિયા નાથ. ૧૧
નિગમ નારદ સરસ્વતી, નૃપ કરે સુણ ગાય,
ધ્નનાદિક જ્ય જ્ય વહે, કુપુષ્પવૃદ્ધિ થાય. ૧૨
આહુણ્યેય અવની ઉચી થઈ, દેખા ગેાપની હળવી. ૧૩
કેવલ છત્ર હંદ બાંગી થયાં, અગ્રુને માનવુંકન;
વરતે આનંદ હરિદાસને, હેમે ઉત્તમ સ્વપન. ૧૪
શ્વલ્બ વહની અદ્યતી, રાહુલ્લી નાસા છુલ્બાધ;
મધ મતે પ્રગટ થયા, શ્રીકૃષ્ણ વિદ્યાધાર. ૧૫
નીલ* પીત અંગર થયાં, વૃષ્ટ છે ધનરાયાગ;
ચોળ ચક્ર શારંગ મળા, ચતુર્ગુજ છે નામ. ૧૬
થયું તેજ પ્રકાશિત ભુવન વિષે, તિગિર પવે દંડાણ;
સ્વમ પારયાં માત દેવકી, આનંદ પવે મંડાણ. ૧૭
મસવ પુત્ર મહારે હલો, રમાડું છઈ હું તેડી;
પુત્રે કંસાસુર મારિયો, મારી બાંછ જોડી. ૧૮

સોલ સદશ વખ* આંમી, મારે પાયે લાગી;
સ્વમ અંતે માન દેવકી, સથ ઉડિયાં જાગી. ૧૯
તેજ સ્વરૂપ દીદા હરિ, માયા લગ્ન પામી;
ઉઠાં કો ધરમાં દોણ છે, જગાડિયા જઈ સ્વામી. ૨૦
વસુદેવે વામુદેવ નિરખ્યા, શ્રીરંગ અતિ શોભાળુ;
પગે લાગ્યા પ્રાણનાથને, કંઠે રાજે વેળવંતી માળા. ૨૧
મહાકૃષ્ણ કુંડળ દાને જગદ્યાં, ગુપ્ત માણેક જડિયાં;
નખશિખ નિરખી નાથને, મસિયો વસુદેવ પડિયા. ૨૨
કર નેડી કંપલી રવિ, ગયા રેકને કીપી. ૨૩
ઉદર વખાસે દેવકી, મન ખાંડે બાંડે બીધી. ૨૪
અરે ગર્ભ મારા કયાં ગયો, બેરેણાકી ડોલી;
પુત્રને ચોપે લાગતી, વગી હરિ બળી તે જોતી. ૨૫
વસણ
જુવે દેવકી પુત્રને, આદ્ય અંતરમાં ધરેરે;
પછે કર નેડી વસુદેવ, સ્વપન દેશવનું કરેરે. ૨૬

કંડુ ૧૩ પુનઃ-રાગ મારની ચાપાઈ

જોવાય વસુદેવ આઝર્યાપામી, મેં તુને જોળાઈશિ અંતરજામી;
કોટિ દિનકર તેજ છે તનુડું, ઉડિ નિમિરફ કાશ ભોવનનું. ૧
ચતુર્ગુજ અગ્રશુભ રૂપ, અખિલેશ્વર આદિ અનુપ;
લારી ગતિ તું લહે સ્વામી, સિવ પ્રસાદે વાત ન પામી. ૨
કર્તુમકર્તુ આમર્ય તારે, પ્રભુ કેમ આપ્યા ઘેર મારે,
કાશ ભોવન કહિન કુશાન, કેમ મન માર્યું ભગવાન. ૩
નથી ઉપવીંયાંછ કપાટ, મંદિરમાં આવ્યા દોણ વાટ;
વિશ્વભાષક પૂરુષ રામ, નથી તુજ વિલુ કાંઠે કામ. ૪
પંચમહાભૂત લહે આધાર, નથી તુજ ચિતા જોતાં વિચાર;
કુખનાં દોખાં ટાપે નરનારી, શા વરે કરું પૂજ તમારી. ૫
ન મયે પુષ્પ અંદન કેસર, હરિદી શેને પૂજે પરમેશ્વર;
જોડું કહીને ભયી લેવાંને, ધનું રીડિયા તે મહુસૂદન. ૬
વસુદેવ નરજા કરે નેડે, પછે જોવાયા શ્રી રણુજેડ;
ગેા ગંભીર માધુરી વાણી, વિનય યુગ્મ કહે સદગુણભી. ૭
પૂર્વ પૂર્વ પ્રહ્લ ભગવંત, હું સરગો ન આદિ મધ્ય અંત;
પૂર્વે લીધા મેં અવતાર, અગ્રુર હળી ઉતાપો ભૂ ભાર. ૮
વૃદ્ધિ પામ્યો કંસાસુર પાપી, સુધિમાં રહ્યો અધર્મ બ્યાપી;
હળવા કંઠ મયો જન્મ મારી, વસુદેવ છે પુત્ર તમારો. ૯
હમણાં પ્રસવ મરો ધરો શાતા, સું ગર્ભને ચોપી ડિ માતા;

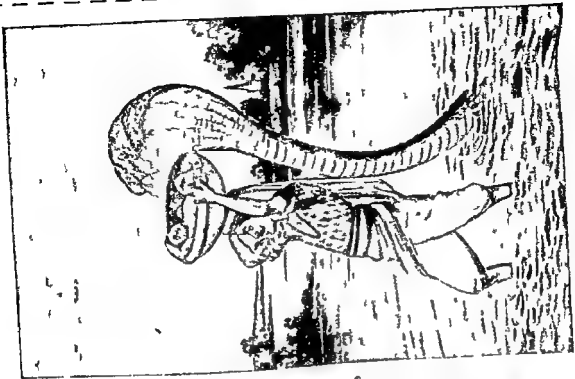
* પુનર્વ સ્ત્રીમા ૧ માત્રીના જેવી આપતિવાળી, ૨ વિષા સમજાઈ છે અધ્યાય ૧ પૂર્વોત્તર ભાગવતમાં આ ગાથાસ્વરૂપ આ પ્રમાણે આપ્યું છે - તેના કમળ સરખાં દત્ત, આર ગુણ દત્તી, ગણ, ચક્ર, ગદાગરી આલુષ પાણુ ચોપાં દત્તી, ચીનકરું વિદ્ય દત્ત, હિ કૌરવજ મજી વીરસો દત્તો. ગોળાં નર પતિમાન ચોપાં દત્ત, ઘેરા ગેપ સખાન કાંતિ દત્તી, આર્યવ દેવકે મહિષી નરિત દિવિટ કુલતરી પ્રજાની અંગેર કેશ ગજદશ્ય હલ દત્તા, અતિ ઉત્તમ કરિમેજતા, બાહુબળ, ૨ મંધ્યાડિયા તે સોળી વળા દત્તા

* આ ગોત્ર અધ્યાયમાં ભગવાન પોતે કહીરવે મહત થયા અને માતાવિદ્યાનેમતેમ રજીત કરીને બપોરે લીધે ગેાકુળમાં લઈ ગયા, એ કથા મુદી છે ૧ મને રાગને વ્યાપી રહી ૧ દશ દશ્ય * આંતરના ૧ ૧ ૧ ગચાત્ર ૧ ૧ ૧ ૧ પોતાની ગેલે

બાળકને વસુદેવ દેવળીને દર્શાવે

ଶ୍ରୀ ମହାଶୟୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

ଶ୍ରୀ ମହାଶୟୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

ଶ୍ରୀ ମହାଶୟୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ

“સુપ”મામવા ઋષિ પત્ની નારી, પૂર્વે ભક્તિ કીધી તમે મારી.
બહુ કાળ કીધું તપ ધ્યાન, તુઠો હું માચું વરદાન;
‘તમે સરખા સુખ’ એ વર દીને, માતપિતા થઈ સુતસુખ લીને
તે હહાડાનેાં મેં સંકલ્પ કીધો, માટે જન્મ તમેાં વેર લીધો;
એક શિશુ કહું તમેાં માને, હમણું થઈયું હું બાળક નાનો.
શબવત્ રક્ષક થઈને પડશે, દ્રાર આશ્રુલિયે ઉઘડશે;
મેધ ઘણું વરસતો રહેશે, યસુનાથ પણ માંમે દેશે.
સાવધાન પિતાણ થાએ, સુને શ્રીગોકુળ લેઈ જાએ;
નંદ ધરુણી જસોદા નારી, તેણે પ્રસવી છે હમણું કુમારી.
લેએ પુત્રી, પીટ મન કરએ, જસોદાના પાસમાં સુને ધરએ;
ગોકુળમાં રહેશું વર્ષ અગિયાર, બારમે વર્ષે મામાનો સંધાર.
પુત્રી લાવએ દેવકી પાસે, દ્રાર હતાં તેમ જ દેવાયે;
“કન્યા આછાહતાં વોષે સ્વકલ્પણે, જનનેની જાણે યથામાંગણે.”

શિક્ષા એમ દીધી ગોવિંદ, પછે પ્રભુ યથા બાળસુહૃદ;
કોતક કહેતાં પાર ન આવે, અંચુકો પગનો સુખમાં ધાવે.
ત્રીચાં લોચન વૈકુંઠનાથ, વાળી મૂકી ન છૂટે હાથ
વસુદેવણ વિરમય થાય, લીધું ઉઠકે એજાણિ મહાંય.
કરી પુત્રને મેળાપ થાય, વિષ્ણુને આપું બાપુત એક ગાય;
એવો સંકલ્પ વસુદેવે કીધો, દેવકીએ પુત્ર લોઈએ લીધો.
તાન વનને જોઈ મન કૂશી, સાન શિખામણ બઈ ભૂડી;
સુગંધ આલિંગન માત કરતી, સ્તન અમ્ર વનમાં ધરતી.
મારો નાથ વિશ્વંસર કહાવે, બ્રુષ્મો થઈને પયોધરકું પાવે;
પથપાન શીખવે છે આદી, સુખમાંથી સ્તન નાંખે કહાડી.
દેવકી કહે, સાંભળીએ સ્વામી, કેણુ પુરવે હું બાળક પામી;
હસે નયણું ઉપાડીને ભેલો, કીસે કાઠો શી નથી રોતો ?
વસુદેવ કહે, છાનાં રહીએ, બાપ પુત્રને ગોકુળ જઈએ;
એણે કહું તેમ આચારીએ, અગ્રાર વર્ષે તે માંન ધરીએ.
દેવકી કહે, ન આપું કુંવરને, કેમ અર્પણ થાયે એ પરને ?
હું પ્રસવું ને પરધેર હાયા, હું તે ફાંકે, જસોદા માતા ?
વસણુ

માતા થાય જસોદામતી, હું પ્રસુતા પરને સમાનદે;
વસુદેવે સીને મીછવી, પછે લીધા કીભગવાનદે.

કહતું ૧૪ સું-રાગ નંદ-દશરિ કૃદ્ર
ગોકુળ પધારે હો, બાળક બાહુવા,^૧ ટેક.

વન રસકલને હો, પને નહીં ખાસકી;
ગોકુળ ઉછરેને હો, પી ની છાસકી-ગો.
મીઠાણનાં મીઠકાં હો, કરી ભઈ મરી;
શ્યામ સહુણા હો, ક્યારે મળ્યાં કરી-ગો.
કઠિણ હીરે હો, પુરુષ તણાં હેવાં;
પરધેર ભયે હો, મૂકવાને સ્વર્ધા-ગો.
વસુદેવ જોલ્યા હો, ધરુણી રોલી થઈ
આપ અમ્ભકને^૨ હો, વોળા વહી ગઈ-ગો.
હૃદય ચાંપી હો, પુત્ર આગળ-ધન્યો;
ધન્ય દેહ આનુભી હો, માણ ન નીસર્ધો-ગો.
શમણી^૩ લાખી હો, દેવકી માંમી;
જેમ કો કહાડી લે હો, કીકી આંખના-ગો.
નાથજી આપ હો, ન આપ હો નાંખીછ;
લોક ને રાખએ હો, સાંપતાં શાખીછ-ગો.
ગોપ વદારક હો, પુત્ર આપશે નહીં;
વસુદેવ ગોલ્યા હો, શીખ વીસરી ગઈ-ગો.
અકળ પુરુષને હો, ઉત્તરિયા ધરી.
વસુદેવ ગોલ્યા હો, રોતી રહી મુંઢરી-ગો.

૧ પૂર્વ જન્મમાં દેવકી પુત્રિ અને વસુદેવ સુરુષક નારી મળ-
પતિ લતા; તે સમયે તપ કરીને વરદાન માગતાં મથુરા જન્મે
પ્રતિમથે, બીજે જન્મે કૃષ્ણે અપના વામન, તે વીજે જન્મે કૃષ્ણ
મયા છે. ૨ મહાબાહુ. ૩ આકાશગંગ. ૪ સ્વન. ૫ બપુડે.

નંદનંદિની નાથ કુજાવરો, તેથી શું સુખ થાયે;
દીકરી ભાઈ દેવની લીલા, જસોદા ચેર ગીત ગવાયે-ધન્ય.
ધમક સુવરી કમક કેકડ, સુત ગોપી પેર રમશે;
હું અપરાધી હરએ હણાઈ, વિભેગ પુત્રનો કમશે-ધન્ય.
કાલાં કાલાં વચન વહાલાનાં, જસોદા માતા સાંભળયે;
બાદે માસ ચોમાસું મારે, વિભેગે નયણું ગળશે-ધન્ય.
મારે બારણે બેઠા રખેવાળ, રાસસ જેવા મદમાતા;
ગોપીને તેણે સુગીર્જન મારો, બારણે તારણ હાથ-ધન્ય.
મળવા આવશે ભાઈભાઈ, જસોદાનો ધન સુખ હહાડે;
મારે કંસભાઈ પાછને આવશે, કરમાં ખડડ ઉઘાડે-ધન્ય.
સગી મા તે નંદની નારી, હું આશરે મ્હો ભાલી;
સાંભળું કહી રોપી રાસવે, સુતને હુંકાયે હોલી-ધન્ય.
પથારી તાતા મહિયારી માતા, છનવે તમે ગૌચારી;
આ મનાહર સુખે કેયારે કહેશે, મુજને માતા મારી-ધન્ય.

કહતું ૧૫ સું-રાગ નંદ-દશરિ કૃદ્ર
ગોકુળ પધારે હો, બાળક બાહુવા,^૧ ટેક.
વન રસકલને હો, પને નહીં ખાસકી;
ગોકુળ ઉછરેને હો, પી ની છાસકી-ગો.
મીઠાણનાં મીઠકાં હો, કરી ભઈ મરી;
શ્યામ સહુણા હો, ક્યારે મળ્યાં કરી-ગો.
કઠિણ હીરે હો, પુરુષ તણાં હેવાં;
પરધેર ભયે હો, મૂકવાને સ્વર્ધા-ગો.
વસુદેવ જોલ્યા હો, ધરુણી રોલી થઈ
આપ અમ્ભકને^૨ હો, વોળા વહી ગઈ-ગો.
હૃદય ચાંપી હો, પુત્ર આગળ-ધન્યો;
ધન્ય દેહ આનુભી હો, માણ ન નીસર્ધો-ગો.
શમણી^૩ લાખી હો, દેવકી માંમી;
જેમ કો કહાડી લે હો, કીકી આંખના-ગો.
નાથજી આપ હો, ન આપ હો નાંખીછ;
લોક ને રાખએ હો, સાંપતાં શાખીછ-ગો.
ગોપ વદારક હો, પુત્ર આપશે નહીં;
વસુદેવ ગોલ્યા હો, શીખ વીસરી ગઈ-ગો.
અકળ પુરુષને હો, ઉત્તરિયા ધરી.
વસુદેવ ગોલ્યા હો, રોતી રહી મુંઢરી-ગો.

કહતું ૧૬ સું-રાગ સામેરી-ચોપાઈ
કે મજ વૈકુંઠ ચલુદે, કરે ગમન ગોકુળનાથ-કે નંદ ટેક.
પુત્રને કરમાં મૂકી, વસુદેવ ગોકુળ ચાલિયા;
આન સેવક શિલા સરખા, નવ ગોલ્યા નવ હાલિયા-કે.
સાંકળ તણાં ગયાં તુરી, લોગણ બે કંકડા થઈ;
સંકેત વર્ષે મેવલી^૧ જેમ, દીનાનાથ ભીજે નહીં-કે.
પાવસઈ ગાએ મંદ થોડે, વીજળી અમકારા કરે;
ભવવપતિ કાઢવ વિષે, વિચારી પગલાં ભરે-કે.
૧ કાનુ કાનુ ગોનારો ૧ પાળક. ૨ પાળક ૩ જોડા પોતા.

૧ વરદા. ૨ વરદાદ.

રમે બિંદુ અકેષે બાળને, હૃદયારુણ રાખ્યા હરિ;
વસુદેવજી જાણતાં નથી એ, પરાપરે ફેણ પરી-કેં
વસુદેવ આગળ શેષ પાછળ, આભ્યા યજુના લીરકે
ભાનુસુતા* વહે ઘેર શખેર, ઉભય તટ અટક્યાં નીર-કેં
બ્રમર વમળ તારંગ લેહેરી, ફેણ બુદ્ધિભર્યાં અતિધણું
વસુદેવ વિચારે ઉભા રહી, ઉપાસ કાણુ ઉતારી તણા-કેં
કેણુ વેલે મારી નિશા અંધારી, ચોરીનું આ છે કાજરે;
કહું વચન પ્રતિપાળીએ, સમર્થો શ્રીમહારાજરે-કેં
ન ચાહે નાવ આ જળ વિષે, કેમ બીપદે મારા પાગરે,
દુઃખ જાણી હરિચે દુકાર કીધો, તવ યજુના ચરિત્ર ભાગરે-કેં
પાછળનું જળ રહ્યું ઘેબી, આગળું રાવે વહી ગયું,
વસુદેવજી વિરમે ધયા, સુતનું કહ્યું સાચું-કેં
શીર યજુના ઉતારી, વૃદ્ધ યુધમની* યાદરે
ગોપ કેા જાણે નહીં આભ્યા ગોવિંદ ગોકુળ માંધરે-કેં

આભ્યા શ્રીવેંકુઠનાથ કે, વ્રજ વૈકુંઠ યયુરે;
છે દ્વાર ઉપાસાં નંદદત્તાં, નિર્દામણ ગોપી ગોવાળરે;
ચરોહા જાણતાં નથી ને, પ્રસવ કીધું બાળરે-કેં
વસુદેવ આભ્યા અંતઃપુરમાં, કહિણમન વજ્રવતુ કરી;
બાળકી ભીધી જશોદાની, લેને મૂક્યા શ્રીહરિ-કેં
દીપક સાખી રાખીયો, તું છે પાવકનો અંધારે;
કુંવર ચાટે લેલે કન્યા, યજુ મારે કંસરે-કેં
શ્રીવત્સ શેષા ભુશું લાંછન, સોમિયું અંધારા;
શત સહસ્રમાંથી શોધી કાઢું, પુત્ર લગન માણરે-કેં
ધનસ્થામ ધર સંભાળને, દાળને તનના તાપરે;
પરાધીન વતું કારણક્રમાં, અજારે રોહિણી માથાપરે-કેં
એનું કદી વસુદેવ વળિયા, આલી ન ચકે ચરુરે;
પુત્ર પરધેર સોપવો, તે પે રુકું સમાધારે-કેં
ખસે નાંખી બાળકી, આભ્યા મચુરું અહંધારે;
વાટ ભુલે છે દેવકી, વિનેજે વ્યાકુળી યાદરે-કેં
મંદિરમાં આભ્યા રાયલ, કહ્યો સર્વ સમાધારે;
ફરી યજુનાં વહતી ઘઈ, દુતાં તેમ દેવાયાં દારે-કેં

વલ્લભ

દ્વાર દેવાયાં દુતાં તેમજ, કન્યા આપી કર મહાંધરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ અકળ લીલા, યથે તુતીયો અધ્યાપરે. ૧૬
પ્રતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે કૃષ્ણજનમનાથ વૃત્તોપાધ્યાય ૩૩ ૩૩

અકથયાચ ૪ શ્લોક

કહ્યું ૧૭ પુનરાગ વેરાલીની ચોપાઈ

રાય વસુદેવે આપી દીકરી, દેવકીના આંજળ ૮
રેવરી કહે, “મન મારા નાથ, પુત્ર મૂકતાં કેમ ચાલ્યો

* સુવર્ણ વરમાળ. ૧ પરાધીન. ૨ પુત્રની ક
* પામી નિવૃત્તિને બાળકને વચન રાખ
રાય બાળક આવીને મારી નાંખ

કુશાચ* ભુદિ શું કર વખાણ, આપી રતનસાટે લાભ્યા પાપાણુ*;
વસુદેવ કહે, “એ બાળકી ધન્ય, પુત્ર ઉગ્યાં તે એનું યુગ્ય.
કંસપતન કરશે એ તણું, ત્યારે જાણું છું તમે રોહી પુત્ર.
હવે દેવકીજી સુણી વચન, પછે કન્યા રાઇ જેમ ગાજે ધન.
તવ જાણી ઉભ્યા રંગેવાળ, બાઈમો બાઈએ કંઈ પ્રસન્ન બાળ;
કંસ કને આભ્યા તતકાળ, જાણી વાત જાણે તણા.
અઘરો ગર્ભ થયો સત ઉદે, ઘસે હાથ ક્રોધે વાણી વહે;
આરક્યાંનેજ વપુ ધરૂઈ વણે, કંપાધમાન ધુરે કર. ચહું
કરે હોકર જેમ ઘન ગડગડે, રંસે અધર હંત કકકરે,
નમ્ર ખડગ શેષ જિહ્વા જશે, જાણી ચંદ્ર ધરેવા રાહુ ધર્યો.
હું રિપુને ઝીડું આ વધી, ધાતાં કંસ પડ્યો આખાડી,
પ્રભ સર્વ ભેગાને મળી, ચાર વર્ણ કારણકે પળી.
“આકારા વાળીને સમે આજ, એ બાળકને શું કરે મહારાજ?”
કસ આભ્યા બંધન બારણે, ઉધાર્યાં દારે હણવા કારણે.
લાવ વસુદેવ યજુ સુજ તણે, એને ભેવા હું આપુર ધણે;
વસુદેવ આલી સામા ગયા, “આજ રાયલ કીધી ભેજીએ થયા.
નથી પુત્ર કન્યા અવતરી, તમને શું કરશે દીકરી ?
પુત્રવનો ભય તમને ભૂપાળ, પુત્ર ધન વિવરણે જંગમાળ.”
કંસ કહે, “સાંભળ વસુદેવ, ગગન વચન માનું અવશયેષ્ઠ;
કાંઈ પુત્રી પુત્રન કારણ નથી, આકરો ગર્ભ થયુ સર્વધી.”
ભગીનીનું કહ્યું નવ કીધું, કંસે બાળક ઉભાળી કી લોધું;
વલવલે દેવકી અતિ ઘણું, “રાખ્ય ઘર વસતું સુજ તણું.
તમેા ધણુ દિવસ વિશલ જીવે, રહેવા થી કુળ દીકરી દીવે;
એ વડે ઘર વસતું થયો, એ પુરશે તારી હલ્યા જશે.
સમ પુત્રનો ચોક હું વિસારું, યુને મા કહે તે ભાઈ સુવધ તારું
છે ઉછેલે આકરો એ સંતાન, એ મારે શત પુત્રે સંભાળ.
તું વિના થયા ફેણ આણેલ, મારો કાનું કહેશે ભાણેલ,
તમને ભાંતિ બાળકની પડે, કેમ ઘાત હશે આ કન્યા વડે !
મચક કેમ શેષલે સમુદ્ર ! કેમ સુદે હારે મહારાજ !
શું આગળથી જન્મારો લાણુ ! શાહુને કેમ હણ્યો રવાન !
મૂળનો રંચેય મેરુ કેમ પડે ! તમને મૃત્યુ કેમ હોય કન્યા વડે !
તમે સ્વર્ગે મૃત્યુ જાણું પાતાળ, વચ વતે કિ દરો દિગ્ધાળ.
તે પ્રતાપ મહિમા તારો ગયો” એ મરણુ ભય કન્યાથી થયો;
જેમ તુને વહાલાં તારાં છેકરં, તેમ મુજને તો હોય મારાં ખરાં !
એ મૂકે કન્યા પાયે તારું, હું બંદન રંધને નિશા માણું;
વિનય

મે

કેહ, પણુ કંસ કાળ જ નિદેવે.
ભીંડીમાળ, તેમ કંસે ફેરવીનું બાળ;
ધસે, સુણે રૂવે પણુ મનમાં હસે.
આ ઘણીયે મરેલું,
કન્યા છૂટી તોટલે.

૬ બ્રહ્મ પંતી.

અગત તેજની જનાળા થઈ, લાલોજી અજા ધટામાં* ગઈ; ભયભીત કંસાસુર થયો, આશ્ચર્ય પામી ઊભો રહ્યો. વહૂરી મેં દહ નવ મચી, પંખાં વિના કેમ ગગને ગઈ ! મુજમાસુર સવ્ય ઉગરવું નહીં, આકાશ તાણી આજ સાચી થઈ. એ કન્યા ત્વળી કેમ થઈ બીજીની, એ ધટામાં અજા મળી ? વાર થયું ને ગઈ વેગળી, પાસે રહેત તો મરત બળી. શોચના કંસતણી બાણી, વિષુત કન્યા ભોલી વાણી; “આહો મૂખે માતુલ મયુરાપતિ, આજે મળે ઉગરવું નથી. રમે નિર્ભય શાતા આણેતા, હલુલા સસ યુગ રમે બાણીતો; તું વધે આરમે નિમે મરે, કહી પાસે લાણીજ ઉછરે. કાંઈ સાધન કર પામે હરિ અણું, સર્વથા નહીં મૂકે મણું; એવું કહી ભેગ માયા ગઈ, કંસને મન ચિતા બહું થઈ. બંદન બનેલીની સેવા કરે, તો કદાપિ મળું થકી ઉગર; ઊભા વસુદેવ, દેવદી છોડી, ઉભા કંસરાયે કર ભોડો. “પાડી વિપત ફંપતી પીઠિયાં સાધ, તે શમા કરી આરો અપરાધ; સુને ખટ હલ્યા બાળકની થઈ, એક ભલે ગળ્યો એક કન્યા ગઈ. ન રહી મુત્રી ન રહી યુગ, તમાકે જે ભાણું ધરસૂત; ને બાળક શત્રુ થઈને નરે, પણ માતપિતાને ક્રોધ ન અડે. કહી મનનો કાઠી તાંબજે, તમે તમારી ભલાઈ રાખજે;” રીઝ્યા વસુદેવ વરે વચન, “તારો વાંક નથી રાજન. ફારણુ કર્મ ગતજન્મે કર્યાં, તો કંથાંથી જીવે તે ઊકરાં ? ગણું ચીવન ને આવી જરા, હું મુખ દે અમને રીકરા ? રાય તમે કર્યો પ્રતિપાળણું, અમા ફંપતી હું આસં કાળનાં; મોટી રમત માંડી આપી પુર્વ, શત્રુ મિત્ર બાણે જે હોય મૂખ. હેભુ મારે હેભુ પામે મણું, અજાને ઉઠવે અંત.કણું, એ સંતાન અણુંબંધે થયાં, પહોંતો બાગ ને ઉડી ગયાં. નથી બાળક હો નથી માબાપ, તે રાય તમને શાનું પાપ ?” વસુદેવે વિવેક કહ્યો નિર્મળો, કંસરાય તવ થયો ગણગણી. બંદિત કરે રાય વસુદેવ તણી, ઉચસેન શાતા પાખ્યા થણી. થાઈવ પ્રજાને નજ પીડે, કંસ મળું બીહીતો બીહીતો હીડે.

વસંજી

હીડે કંસ થઈ, ધમોભા, એમ કોતક મથુરાં મહાંયરે; ખટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, કહે શું કરે કંસરાયરે.

કડવું ૧૮ મું-રાગ ધનાસરી

મંદિર વળાબ્યાં વસુદેવ દેવકી, વાહન ધન આપ્યાં સેવક સેવકી, કંસે નભયજનાળા સહીસકી, ખટકરહી મનમાંએવિજની શુંબકી ?

ચોલ

“શું બકી ગઈ એ બાળકી, અટપટી ચિતમાં થઈ રહી; બાળક સંવે સંહારીયાં, તોયે હું છુટિયા નહીં.” ૨

* આગારામાં † પાંખ.

મુજ સભામાં કંસ બેઠો, મુમત મિત્ર લેડાવીયા; વત્સાસુર વૃષભ ફેરડી, પ્રલેખ આદે આવીયા. ૩ શકટ ગઈવ બક બકી, જવાકંક નૃણ અવાસર; રાજ્ય દુરાર્ય મહામલ મુદ્ધિક, ફૂટે ને ચાલુર. ૪ અતર્પર ખીજ ઘણા લ્યાં, દુનં સસા કંસે કરી; “હવે શું કરવું ભાધો આપણે, ઉત્પાંત કન્યા ઉચરી ? ૫ સ્વરૂપ ભણજી બંધ રણજી, અધક્ષણ બંદન પીરી નહીં; નિર્દેવણે બાળક પછાડ્યાં, પણ ચિંતા અમથી નવ રહી. ૬ ઊ તમે સર્વ રેનેહી મારા,” કંસ લેક વચન કહે; “ઉભાય કરી શત્રુ હલો તો, રાજ આપણું સર્વ લેમ રહે. ૭ છે પ્રપંચ સધળા દેવના, માટે દેવનું દેવત લાગીએ; વેદોક્ત ધર્મે ઉચેડે કરી, ઉત્પાંત ધર્મે પ્રતિપાળીએ. ૮ લણુ બાળક પાસે મામનાં, ભ્યાં દેખો ત્યાંથી ‘હલો બાળક સધળાં નાસા કરવા, મરશે શત્રુ આપણે.” ૯ કર ભેડી ફેરડી કહે, “કર વિનતિ મથુરાપતિ; બાળક સર્વ ચયપાન કરાવે, સમર્થ જ પૂતના સતી. ૧૦ આપણા કુખમાં રતનાબાઈ, વિવિધ વેશ વપુ” ધર; રિપુ એાખનીં કોયારી ટાળે, વિચને વાંચીયા કરે.” ૧૧ સભામાં નિજ કીર્તિ શ્રવણે સંભળી, પૂતના તવ પ્રસન્ન થઈ, હાથ ભેડી મર્મે મોડી, કંસને પાગે નચી જઈ. ૧૨ બાહું નાડા પાડા પાડા, ચકળ વકળ ડોળા ફરે, જાલ કાઢે જુગ પાડે, મતુલ્ય માન છગી મરે. ૧૩ શીધ અધર ઉગ્ર તણી, રથમ જિહ્વા ચાટતી; સકમાર મતુલ્યનું શું મળું, દેખી અસુર સભા ફાટતી. ૧૪

પૂતનાંવચન:—

“ભાત મારા વિભ તારા, બલા લેધને હું મર; તારે પુલવે એક દિવસમાં, જગતને વાંચીયા કર.” ૧૫

કંસવચન:—

ગઈગઈ કંસે એકિશે, “સંગમાં બાઈ તારી બરી; માણકાન મુજને રૂં આપે છે, હું મૃત્યુ થકી જીવે ફરી.” ૧૬ આજા આપી સર્વને, “લેરકે ધર્મે તણો કર; છે દેવને આશરો વિજીતે, અપણે શિવને આશરો. ૧૭ મહાદેવનું મુને વચન છે, ને દેવથી હારણ નહીં; જો બાહુબલ સંતાનો, એમ કંસની આજા થઈ. ૧૮

વસંજી

આજા થઈ અસુરને, હવે શત્રુધર્મો અમથર; ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, શું થયું ગોકુળ મહાંયરે. ૧૯

કીર્તીશ્રીઆવરને દસપરંચે બીજીજી પ્રકર નામને અવરોધામ: ૨૦

* સરિવા. † સદાશબ્દી ‡ અર્થ.

આધ્યાય ૫ એ*

કરુણં ૧૬ મું-રાગ પંચમ રામમી
 શુક ભેગી એમ જોયદે, નંરપતિ સાંભળોદે;
 શ્રીગોકુળની માંહી, ઉઠે થયો સ્થામળોદે. ૧
 નથી ભણતી નંદની નાર, પુત્ર પ્રવસ થયોદે;
 વળી મયુરનો જે મહારાજ, કન્યા લઈ ગયોદે. ૨
 ફરી લીલાયાં કપાટ, કો બળે નહીંદે;
 શ્રીગોકુળની માંહી, ક્રેસુમટ્ટિ યઈદે. ૩
 પાછલી પહાર એક રાત, નક્ષત્ર શકિલોદે;
 પુત્ર યશોદાની સેજ, ત્રિભુવનનો ધણીદે. ૪
 મંદ મંદ વરસે એક, નારદ નૃત્ય કરેદે;
 સરસ્વતી ચારે વેદ, સતવન ઉચેદે. ૫
 વાળે બહુ વાજિત, અંતરિક્ષ દેવલણોદે;
 પંકજ વેણી પુષ્પ, વરસે અતિ ઘણોદે.
 ભાગ્ય તણુ બંડાર, પનોતી યશોમતીદે,
 જળકી ઉઠી માત, દીકા જગપતિદે. ૬
 જઈ જગાલ્યા નંદ, ઉઠો પીયુડાદે;
 પુત્રતણુ તન તેજ, જાંબા હોવડાદે.
 ઉપઠકી ઉઠ્યા નંદ, દીકા નરહરિદે;
 કંપતી દે આલિંગન, યુંબન ફરી ફરીદે. ૭
 કો દેવ સ્વરૂપી પુત્ર, મળ મૂન નથીદે;
 પરમેશ્વરને પથપાન, કરાવે યશોમતિદે. ૮
 ઘર ઘર પ્રત્યે વાત, પહોંતી વધામણીદે;
 અખ્યાણું લાવે નાર, બેંપતી સદાશમણીદે. ૯
 માગ્ય ચારણ ભાટ, ગંધીજન જશ ભણોદે;
 નપ્ય હથિનો કંઠમૈ, નંદને આંગણીદે. ૧૦
 માલણ લાવે પુષ્પ, પાન તંબોલણીદે;
 કુંકુમ હાથા બાર, દેતી ગોવાલણીદે. ૧૧
 અચોક આંખા પત્ર, તોરણ દ્રોષ તણીદે;
 સોનણ મઠ્યા શીકુળ, મધ્ય સોહામણીદે. ૧૨
 ગોપવધુ કહે શણગાર, લાખેણી લોભરીદે;
 પુત્ર ભોવાને નંદ ઘેર, ચાલી ઝાલે ભરીદે. ૧૩
 ભૂપણ ચંગાર ભેટ, ભાવે લાવતીદે;
 સુકતાંડળ કનક પુષ્પ, હરિને વધાવતીદે. ૧૪
 સ્તનન કરી નંદરાય, વૃદ્ધિશાલ કરેદે;
 સંતોષકા ભયક જન, નિર્ગુણ નવ કરેદે. ૧૫
 સવત્સી સુરભિ કાન, કનક આધિયારે;
 રૂક થયા મનાતા, હરિદ્ર કાપિયારે. ૧૬
 મણિક સુકતા રતન, પટકુળ પામરીદે;
 જેણે ભગ્યા નંદ, ત્રિભુજ નહીં ફરીદે. ૧૭

દ્વિપે ત્રિપિયા મેહ, પૂર પ્રવાહ વહારે;
 રોગ શોક ઉચ્ચાટ, ગોકુળના ગયારે. ૨૦
 અંધને આલ્યાં નેત્ર, બધિર* સંભળેદે;
 અપંગને આલ્યા ખાગ, પ્રભુને ભેવા મળેદે. ૨૧
 પૂત્ર્યાં વિપ્રનાં વૃંદ, ચંદન કસરેદે;
 ગોકુળથી વાણું મણું, શ્રીપરમેશ્વરેદે. ૨૨
 ધર્મરાયે વાસો જમ, ગોકુળ ભગ્નો રમશેદે;
 ભે ખીજીને ગોકુળનાથ, નહીં રહીએ સુણેદે. ૨૩
 યાચે ચોરલી નાદ, વાજન વાજતારે;
 કાંઈ ગોવાળાનાં ગાન, ગાંધર્વ નાચતારે. ૨૪
 શકે યમુનાજી ઘઈ ગંગ, પથપ્રવાહ મળ્યોદે;
 શ્રીગોકુળ લીલા ભેદ, ન ભય કારણ કર્યોદે. ૨૫

વડાણ
 અદ્ભુત લીલા ગોકુળ તણી, પ્રકાશકે ભૂખા ભમેદે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ન જડે પાર પ્રભુનો ક્રમેદે. ૨૬

કરુણં ૨૦ મું-પદ રાગ આશાવરી
 કોણુ પુણે પુત્ર પામી જ્યોત્સના, કોણુ પુણે પુત્ર પામી;
 ચારદ નારદ અગમ નિગમ ને, ઘટકાટ અંતરથામી.-જ. ટેક.
 પ્રાણેશ્વર પરમેશ્વર પરબ્રહ્મ, નામ વિશ્વરૂપ કંહારેદે;
 જગત અનંદતા છવને છવને, જ્યોત્સના પયોધર ધાવેદે.-જ.
 આ ક્ષેત્રેકથ ત્રિમુખી દેવીએ આંખું, ઉપતિતલ્ય હરિને હરિદે;
 તે અંબધાં અવિભત જ્યોત્સનાએ, બાધિયો ઉખળ સાચેદે.-જ.
 છે ચોદ લોક. કોના સુખમાંકે, પ્રભુ મૃતિકાઈ ખાચેદે.-જ.
 કહે પ્રેમાનંદ જ્યોત્સનાતિ, સુકિત કહું નવ ભચેદે.-જ.
 કથા ચાલતી-રાગ આશાવરી
 શુકલ કહે સંભળ ભૂપતિ, યથો ગોકુળમાં આનંદ;
 કંસની પ્રેરી પૂતના કરે, બાળક બહુ નિકંદ.† ૧
 પૂતનાએ સાંભળિયું જે, નંદને થયો ઉ ખાળ;
 પણ ગોકુળમાં જઈ નવ શકે, રક્ષા કરે ગોવાળ. ૨
 બકી આવી કંસ પાસે, "સંભળ વાત ભૂપાળ;
 બ્રાત તમારા પુણ્યથી, મેં સાતશે માર્મો બાળ. ૩
 અપુત્રવાન પ્રભ યઈ, એ શીમ સાંધું કામ;
 ચારે પાસા ફરી વળી, એક રણું ગોકુળ ગામ. ૪
 નંદને ઘેર કુંવર આનિયો, દ્વિપે ત્રિપિયા મેહ;
 શકે થાતુ આપણો હરો, પડે; મન સંકેદ. ૫
 ઉત્તર વધ અલોક હણું, તે સાચવે બહુ વેર;
 તમા અહીં તેડાવો ગોપને, હું ભડા નંદને ઘેર. ૬
 ન લેઉ* પરપંચ માહવે, પુરુષ પ્રસાવાન;††
 સી જન આવ્યામાં પડે, જઈ કરણુ પથપાન.† ૭

* બહેર. † સર, નવ ને તમ. ‡ નદિ બંધાય તેના.

* આ પાસા અખ્યામાં નંદજી પુત્રનું ભલકર્મ અને મોટા ઉત્સવ
 થી મુખાર્જી જેવી મુશ્કેલી મળીને અપદ્મ પામ્યા, તેનો કથાપ્રસંગ છે
 † ગોવાળ. ‡ યોગની ચોરે બારનાંબળે જોડવાની ઝીણા ઉનની કાપળી.

‡ મોટા. †† મોટા બાળની વાન. ‡ નારા ** ભગ્ની
 રાજ. †† પછો દેરાવાર.

વચન સાંભળી બહેનનાં, આઠ્ઠો વીરને બિન્દાસ;
“ભગ્યો તેડી આવો ગોપને,” ત્યાં ચોકલ્યા બહુ દાસ.
“સામનવી” કહેને નંદને, તેડે છે રાત્રાનુય;
કર લાવો શાવણતણે, ચોરસ ચવરીનાં કીય.”

શીમે સેવક આવીયા, નંદજીકેરે દાસ;
ગવરીનાં* ધૂત† બૂધ માંગે, નીસરે સર્વે બહાર.
નંદજીએ સર્વ ગોપ તેજ્યા, તત્પર કીધા કર;
શિખ લીધી યરોદાને, “સાચવળે કુંવર.
અમે જાણું મથુરામાં, આવીયું સાચકાણ;
પણ માત્ર રમે અજગો કરો, છે પ્રાણજીવન બાળ.”

યરોદા જોઈ નંદજીને, “શીમે આવળે સ્થાપ;
રમે યાકા યદને નાથ મારા, રીકો મથુરાં ગામ.”
ગોપ સર્વે તત્પર થયા, શીકોં ભરાવ્યાં રંધકાં;
“લુગમ સર્વે શકેલોં જોડ્યા, બેસી ચાલ્યા નંદ.
શીમે ધૂત ગાંઠોં લખી, કંઠી દૂધ માખણ પાત્ર;
કર લઈ મથુરામાં આવ્યા, ગોપ આઠી મીત્ર.

પૂતના ગઈ ગોકુળ વિષે, વસુદેવે જાણી વાત;
ફંપતી દુખીયાં થયાં ને, કરે બહુ અશુભાત.
રાજસભામાં નંદ આવ્યા, કંસે લીધું બહુ માન;
સેટ શૂકી માથે લાગ્યા, પછી ઘોડીયા રાખન.
“બ ઘટે તમને નંદજી, સુને રીસ અંતર આવી;
અમે સાંભળ્યું ને પુત્ર આવ્યા, વધામણી નવ કહાવી.

વાર કીધું વિધાતાએ, ઘણું અગે પામ્યા પ્રેમ;
મનસા વાચ્યા નંદજી તારે, પુત્ર રહેલો જોમ.
પુત્ર આવે પિતા હરખે, આશ્ચર્યે જોમમાં શાણું!
પણ અમે યદમ પ્રસન્ન હવા, માણ કરીને માણું.
યરોદા સુખણી થઈ, સંસારને બાધ બાગે;
પ્રજેણું આંગણાં ટાપી, લઈ આવ્યા સુતને વાઘી.”

અંત અપાણું ગોપને, છે કૃપા રાખની મહોદી;
કંસે વિચારે જમાડીને, કરે જેમ તેમ મોઢી.
નંદ વળતું ઘોડીયા, “સદા તમે આપો અંન;
હું રંકને બાળક હવે તે, રાત્રાજીનું છે પુરખ.
તમે રાત તમે સ્વામી, તમે અમારા દેવ;
ઉજારો જો બાળક તે, કરશે તમારી સેવ.

વડાણ
સેવક તમારા છિએ અમે,” નંદજી લાગા પાથરે;
જાણું પૂતનાએ કેમ કીધું હરો, કંસે આપી પછે વિદાયરે. ૨૫

કહ્યું રી સું-રોડ મારો
કંસે આપી વિદાય, કારજ ચીધું છે;
મનમાં ફૂલે મૂલ, કપટ જ કીધું છે. ૧

કહ્યું રી સું-રોડ મારો
કંસે આપી વિદાય, કારજ ચીધું છે;
મનમાં ફૂલે મૂલ, કપટ જ કીધું છે. ૧

* માથો. † બી. ‡ બળ. § અંતર નવરત્ન બળદ
માડ. ¶ પાસાડ.

નંદને નંદ ધરણદા, પ્રાકેમ જૂવાં છે;
જોમ ન લાણે કંસ, શગિની મૂવાં છે. ૨

પદાર્થો નંદરાય, મનમાં હરખે છે;
મળવાને વસુદેવ, મારગ નિરખે છે. ૩

તપી રહ્યું છે તંત્ર, ચિત્તમાં ચિંતા છે;
મળવાને આવ્યા નંદ, ઘણા ભાગ્યવંતા છે. ૪

ધાર્ધ લેટ્યા જેહુ ઉદ્ધ, હૃદય ઉધકે છે;
નેરે વહી જળધાર, આસુ વરસે છે. ૫

મળી બેઠા જેહુ મિત્ર, નંદજી લાખે છે;
“પાપીએ ઇચ્છ્યાં નરનાર, કૃપા દહિ રાખે છે. ૬

તમે વેઠ્યું કું-પ અપાર, સ્વાદક* પાપી છે;
છ બાળક કીધાં નાથ, વેદના બ્યાપી છે. ૭

કર્મતણા જે લોગ, પ્રાણી બેઠે છે;
કેા કરે કોટિ ઉપાય, ભાગ્યથી હેઠે છે. ૮

શકિલ્લીની જે બાળ, વપુએ વાર છે;
શાતા કરો વસુદેવ, અંશ તમાર છે. ૯

શકિલ્લીનું ન ધરશે કું-પ, મારી ભગિની છે;
કંસને શું કરીએ રક, અંતર અમિ છે. ૧૦

જોને પુછશે યદબાળ, તે તમને પીર છે;
કેમ સંપારો જુગદીશ, જે માડું હોર છે.” ૧૧

પછે હસી બોલ્યા વસુદેવ, મોઢાં ઉપાનંદો છે;
“કેહ્યે બાધમે નંદ, પુત્ર લલે આવ્યો છે. ૧૨

થશે શત દિવસને તંત્ર, વાત અમે જાણી છે;
ધન્ય જરોદા નાર, ભગ્ય ધણીયાણી છે. ૧૩

નંદ તમને આવ્યો તંત્ર, અમને શાતા છે;
ભણ્યું અમે પામ્યાં પુત્ર, શાપી વિધાતા છે. ૧૪

પણ રીમ પધારે થેર, કાંઈએક ફૂડું છે;
તમે છે ભાગ્યવાન, સદાએ રહ્યું છે. ૧૫

કંઈ સાંભળી કપટની વાત, હૃદયા ચોકે છે;
થશે છે ગોકુળમાં ઉત્પાત, સુખ મન લોકે છે. ૧૬

જઈ પુત્રને લીયો તપાસ, લોખી નારી છે;
ત્યાં જઈને ખાતે યાસ, ઈચ્છા મારી છે. ૧૭

દીસે સુરજ શોણિતવર્ણી વાયુ તો હાલુચું છે;
ભણતે જનુનાં નીર, કાંઈએક કારણ છે. ૧૮

તવ નંદ થયા ભગવીત, ચરતક યલે છે;
ધરમારથ સરખી વાત, દેવડી ઘોડે છે. ૧૯

“પુત્રથી વહાલી વરત, બીજી કાંઈ છે;
યરોદાને કહેએ પ્રધામ, મારા સાંછી છે. ૨૦

મારી વતી દેને શિખ, યરોદાજી ભોળાં છે;
કંસના ચોકલ્યા દેવ, ટાળે ટાળાં છે. ૨૧

રમે ધીરતાં માત, લોકડાં પાપી છે;
સાચવળે પુત્ર ચાપણ, પ્રણયે આપી છે. ૨૨

* સળે. † આનંદ. ‡ લાક રખે. § બચાર. ‖ આલિ-
નન દેવ-ચોડ.

સંદેશો દદિએ નંદ, માર યથોમતિ; ૨૩
 રમાડવા જેવો છે તંન, ઘોલાવતો મારી વતી.
 જમશેા મા ખાડી વસ્ત, પુત્રને ભારે છે," ૨૪
 વધુદેવ કહે સાધવી નાર, પરમારથ વારે છે.

વડીલુ

વારે વિવિધ પેરે દેવકી, જેમ પુત્રને મુખ ચાપરે;
 નંદજી ગોકુળ પરવર્ધા, યથો પંચમો આધ્યાપરે. ૨૫

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે 'પૂતના ગોકુળમથના'
 નામ પંચમેઃપાઞ્ચ: ૧૧ ૫૧

અધ્યાપય ક હો*

કંડુડું ૨૨ મું-રાગ રામમો

સાંભળ રાય શુકજી ભાખેલ, ચરિત પ્રભુનાં હૃદયા રાખેલ;
 પૂતના તલુ કહું વૃત્તાંતજી, ગોકુળ ચાલી પામવા અંતજી. ૧

ચાલે

જેમ જાતી હવી પૂતના, ધરી માયાવી રૂપ;
 બાળક જાણી પરવરી, નવ લલ્લા ત્રિભુવન ભૂપ. ૨

અભિલાષ અંતર અતિ ઘણો, આલું હું અલંક અંત;
 કારજ છોડે કાત રીડે, લીને યશ આતેત. ૩

જેમ સુવે બાળ ગોવાળનો, હું કાળ આલું આજ;
 કરી પછાં હું નીસરી તો, હરિ રાખશે મારી લાજ. ૪

શબ્દમાર સાને રૂપ રાને, ગાને ધુધર પાપ;
 હમક અલ્પવદ જમક ઝાંઝર, જમક પહાની સાથ. ૫

નખ ત્યોતિશું શું ખયોતની, બાળે વિજીવાનો છેડ;
 પગલો બરે કુમકુમ બેરે, કરે કોટિક દૃઢ પ્રમંથ. ૬

કામિની ગજગામિની, બામિની કરતી હલભાવ;
 રૂપ નિધિમાંડું વિધિ બેરે, નહીં નીસરવા નાખ. ૭

કટિઈ પાતળી કટિષેખળાજ છે, ઝીણી ધુવરમાળ;
 ચીર ચરણોં ચમક વરણુ, ચોળી લાળીયા મરાળકે. ૮

કંકણ ખળકે ચૂડી ચળકે, થાય ગોફણીનું જાન;
 કદળીપત્ર વાંસો વિરાજે છે, ચેટ પાયલુ** જાન. ૯

ભાઈ પરિમળ નાભિ નિર્મળ, રામાવળીની પંકજંતલીં;
 મુકતામાળ હુચિ હુમહુમીફફક, ઉઠે હમી યોલાવંત. ૧૦

શું કુચ કળશ બે કનકના, છે સુધાઓ||| સંપૂર્ણ;
 કેસર યોળી ઝીણી ચોળી, લીસે ગોરે વણુ પૂર્ણ. ૧૧

કર ગાંગાળી મગની ફળી, નિર્મળ મુદ્રિકાજીંગ;
 બાળુનુચ લટકે કોઠાળી કટકે, જોળન રંગ તરંગ. ૧૨

* આ છંદ્ર અધ્યાપના પૂતના ગોકુળ મથની તેરે ચલુચ
 બાળી અને વસુદેવે ગોકુળ ત્યાં નિદાળીને તેના સંકેતી કદાળી સળંગ,
 તેનો કામપ્રસંગ છે. † કમુક લઈ ને ચળકાડે. ‡ કમુક છે. વડજી
 ‡ કદ. * કદાં કદારે. † દંડસ ** રાત્રિનિવાસી કમળ. †† પેટ
 ‡ પૂતના ભાતી વાળ. †‡ કમળના વાંતળા ફડ રામનામી-રામનેમી
 નિર્મલ સ્થાપણના પચ્ચો રોલ છે તે. ‡ અચુત. ‡‡ રંગ. ‡‡‡ બોલિ

કંકણ* જેવી ઝીવા ચોભા, કંક કોકિલાં નાક;
 વેસર વાળીં અધર પરવાળીં, જાંતરી મધુર સાદ. ૧૩

જે ગોર ગાંતે બાળ મધુકર, જેમ ચોતે રચો નિધિરાય;
 મુગમ ત્રોટી* મૂકે ત્રોટી, શ્રવણની ચોભાય. ૧૪

નયણાં ચંચળ સાચું કાજળ, ખંજન અધવા મીનન;
 અરચા અચલી કેસરતણી, ચાંદલે ચોખા લીન. ૧૫

ગરુડેષ વેસર જુમલું, સેવે રીલી શીશકે કૂક;
 બોર કૂલને વીંટાના જડિત, સાંજાળા અચુમલ. ૧૬

શિશુ કમતી કપટે નમતી, નીરસે નારી ધીક;
 જેમત ઉર લેલકાવતી, ભયો વિષે સ્તનના દીટ. ૧૭

વિરમે યઈ નજરુદરી, મહિમાહિ કરતી વાત;
 રાકે લલ્લા આભ્યાં ચોધતાં, નંદ ગણે લેકુંકનાથ. ૧૮

જ્યઈ રથાં માર યથોમતી, પૂતનાચો કીધું હારથ;
 જટક પેડી થત વિષે બઈ, પારંભા કેરી પાસ. ૧૯

મારી ભણ્યાં આભ્યાં અવિનારો, (વારે નેન ચીખ્યાં નાથ;
 નિદ્રાવશનું* રૂપ કીધું, ચોટિયા પંડાળે હાથ. ૨૦

જેમ શ્રમ અકરડોશમ મધ્યે, ભરમે** હાંક્યો હુતાશાઈ;
 જેમ અજમાં આદિત્યની ચેલો, શમરૂપ કીધું અવિનાશ. ૨૧

વસણ

અવિનાશ સુતા શ્રમ રૂપે, રંક નંદનો બાળક;
 પૂતના પ્રસન યઈ હુંદે, નવ લલ્લા દેશવ કાળકે. ૨૨

કંડુડું ૨૩ મું-રામ-કાંડી હુસેનની દેશી

પૂતનાવચન:—

જ્યોલા છવન તારારે, સ્વરૂપે સળળ સારારે;
 ઘણાં વરસ એ છવોરે, કુળમાં પ્રગયો દીવેરે-ટોક. ૧

વળી એ લીપક ગોકુળ ગામનેરે, ગોવાળાનો રાય;
 વહન છડુફીં નિર્જંતારે, તુમ નેમ ન થાય-જા. ૨

મેં ભ્યાં કોટિક બાળકારે, આ સમો નહીં કોએ;
 ગોકુળ ચંદ્ર ઉઠે ધરો એ, દીકે મનડું મોઢે-જા. ૩

એ અચુત મારાં સ્તનમાંહિ, તે કરાડું છું પથપાન;
 થાય અધર બાળકાનું, જુવુ જુવુ સમાન-જા. ૪

બાધિ એક બાપે નહીં ને, સદા રહે જોળન;
 નન્દજીએ મુને મોકલી, ધવરાંવવા તારો તંન-જા. ૫

આવે બાળક બાહ્યારે, કરો અચુત આહાર;
 છવન જ્યોલાં જોળનના, હું મારી પ્રાણધાર-જા. ૬

હળવે લીપા ઉચલોર, જેમ રજનું||| વિરસેઈ સાપ;
 બાણેને તરચો પ્રાણુનેરે, મારીનું અગિયું પાપ-જા. ૭

* કોળ. † કાવત. ‡ નાની નય; નાકે વળી રાખવાનું છાપ

‡ પરાળા જેવા લાગ. ‡ કાનડું પરણું ‡ મહડું. ‡ મા

* ગળા. ** રાજે. †† અગિ. ‡‡ સૂર્ય. ‡‡‡ મુખ્ય

||| દારડી ‡‡ અતિવા.

ସ୍ୱର୍ଗତ୍ୟାଗ

—ସ୍ୱର୍ଗତ୍ୟାଗ— ସ୍ୱର୍ଗତ୍ୟାଗ

ଶ୍ରୀମାତୃତ୍ଵ ସାହସର ସ୍ତ୍ରୀ

જોઈ રહ્યાં જ્યોતિરે, કરે પૂતના પાખંડઃ
આંખ નચાવે મીઠું ભાલે, ફરવે જીજ્ઞ દંડ-જા ૮
આજસ મોઢે બાળકોરે, આડપડિયાળી આપ, ૯
સાડીનો પાલવ કરે ગ્રહી, માગી ઉઠાડે માખ-જા ૯
છે કઠિણ માસી પૂતના, તેમ ભાણેએ છે પીટ,
મુખ વિકાગી મૂકીયાં, વિષ ભયો કુચનાં દીટ-જા ૧૦
હુંદે ઉપર કરે ધયોં એક, વાંસા ઉપર ખીજે હાથ,
માસી લીધાં બાથમાં વિધે, પાવે ગોકુળનાથ-જા ૧૧
ત્યજ અલ્પ નખનાં કરીરે, લીધું માસી શરીરઃ
વિષ દૂધ પીધું એક છુટકે, ખીજે શોયું રૂપીર-જા ૧૨
પેટમાં મારે પાટુઓરે, * હેયામાં મારે શીશ,
આકરચો પ્રાણ પરમેશ્વરે, તવ માસીએ પાકી ચીશ-જા ૧૩
*મૂકે ભાણે બુદ્ધરે, મે બોળખો સુંદરચામ,
ભવાં છે મુને જીવતી, નહીં આલું ગોકુળ ગામ-જા ૧૪

ચાપાઈ

જ્યોતિરે મુને વારે, પીએ છે પ્રાણ તે મારે;
હું હું કંસની દુતી, આવવું નં નાજીની દુતી. ૧૫
ગોપી કોઈ પાદને આવે, મુને મૃત્યુથી વહેલી મૂકાયો;
મળાં મેં વાંચી સો કીર્તી, સાતસે બાળ હૃદયા લીધી ૧૬
હું તો આવી હતી અભાણી, આવડી વાત નં નાજી,
કે મારે પાપ શું નાશું, મૂકયાં તો પાએ લાશું", ૧૭

ચાક

વિરમે યદ્ય મન સુંદરીરે, એ મિથ્યા રંડા રાય,
પૂતના હઈ ગોપી હસે, કોતકે જોવા સરખું હેાય-જા ૧૮
પાતના અંગે પીળકે આવી, કાઠા આવી ગોખડું વેણ,
કીકીની કાળખ ગઈ, પોળાં કટાં રહ્યાં નેવુ-જા ૧૯
છ હકાકાને કોકરે, મારે કરે વળિયે કાટ,
હેયું સુવર્ણ હીકાં આવે, પડ્યાં માસી ચત્તાપાટ-જા ૨૦
માસીને હીકાં આવે, ઉપર ભાણેને ધાવે-ટકે
ભૂળ રૂપ ધરિયું આયા તણ, વાપી ભોજન દોઢ;
જેમ પવેત ઉપર પોપટો તેમ, વીરાજે રજીઓડ-મા ૨૧
મહુ વૃક્ષ ગેખનાં છાપરારે, પડતાં મૂચુ શાય,
કૃપાં ક્રીસગલાની, રહ્યાં કુશળ ગોપી ને ગાય-મા ૨૨
છે નખે મહુ બીહાગલીરે, હુંડું રંડાનું રૂપ,
સુકી વાવ જેવી બે આંખડીરે, નાસિકા મોઢા કૃપ-મા ૨૩
જિન્દા લાણે સર્પિણીરે, મુખ ચક્રાં દાર,
કુચ શિખર ગિરિતણાં, રમે ઉપર નંદકુમાર-મા ૨૪
સેવાળ સમુદ્ર શિંગતણાં, તેમ છૂટા મસ્તક હેથ,
શવણ હિંદ બીહામણાં, માંહે ગજ કરે પ્રવેશ-મા ૨૫

વણુ

પ્રાણ ગયા પાળી પૂતના તણુ, વિલપે નંદની રાણીરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, એ લીલા ગોકુળે આણીરે. ૨૬

* તાતો † દરગિશ

કડલું રજ ચું-રાજ વેરાડી

કલપે* વિલપે† નંદની રાણી, ફરી ફરી તેને જોય;
"ગોકુળમાં સર્વે સ્ત્રીજન દીરો, પુરુષ નથી ધેર હોય." ૧
સ્વામીને યો ઉત્તર દેવાશે, સોંપી ગયા મુને બાળ,
કડ પાયાં કરીને પિંડ ચાકું, આલું હું મારો કાળ" ૨
ઉન્મત્ત જોળનની મદમાતી, પ્રેમ ભરી ગોવાળી,
તપર ચર્પૂ પૂતના પર ચઢવા, કટી કછી કાછડો વાળી. ૩
નીસરણી માંડી ચડી બાળ, પદ ધરતાં પડે પડકંડ,
કુચ અજ વદનમા કીડા કરે, ધાવે છે ક્રીબાળમુકંડ. ૪
બાળકારે બાળક લીધી, કુશળ કુશળ એમ કહેતી,
ઉતારી અંગાને અરખો, માતા મોવારણાં લેતી ૫
અંગન્યાસું કરે સર્વે ગોપી, રમે બાળક બીહીતો,
ચશોભામય તણી ધણિયાણી, ફરી જન્મ બાળને તિણી. ૬
રાખે કોરડામાં ઉમાઈ ચાશે, આંગણે વાસુ ટકાડો,
ચશોદાને રીખવે ફેડાકાંડી, રમે સ્કોડમાંથી બહાર કઢાડો. ૭
વિવિધ પ્રકારે રક્ષા કીધી, બાળ બીહીતો નાણી,
મસ્તક હાંકી માત ચશોદા, નાંગે ઉતારી પાણી. ૮
"શ્રામની દેવ્યા વનની દેવ્યા, કુળ દેવ્યા એ અમારી,
બાળકની તરો રક્ષા કરજો," ભયે નંદની નારી. ૯
પડી પૂતના પવેત પ્રાચે, જોવા મળ્યાં સ્ત્રીનાં વૃંદહંડ;
એવે સંગે મધુરાં પુર ધકી, પધારિયા ક્રીનંદ. ૧૦
અવ્યાનક બ્યાનક લીકું, કાળ હું વરલો ઉપાત,
ગોષ પ્રત્યે નંદ કહે "લાઈ, મળી વસુદેવની વાત. ૧૧
એ કંસાસુરે† કષ્ટ અરે," જઈ નંદે પૂતના જોઈ,
ગોષરાયણું દશન હેખી, ગોષવધુ સર્વે શેઈ. ૧૨
પુરુષ વિના પલ રમે લજો, માણસમાં નહીં નારી,
અળખા લક્ષ મળી તો કિયા, ન શકીએ વિશ નિવારી. ૧૩
નંદ કોણે મૂક્યા મધુસૂદન, સૂંચન નંદરી પુષ્ટ વિતા,
નણ પહેરામાં કુવર મારા, કાણ કાળ કોરિયા તીતા. ૧૪
હુંદે આંખે મસ્તક સૂંચું, તેડિયા ગહુ અપિરામ;
આશીર્વાદ અવિચેકે કરાવી, આપી સંપન્નજીવ ગાય. ૧૫
બીનાં દાન કીધાં વિધ વિધનાં, હેય કુવરને કંવાણ;
ગોષ કહે શી વલે શખની, ગંધે વારો પ્રાણ. ૧૬
નંદ કહે ઉચલયા નહીં, છે અનુભવ** અંગને ભાર,
અંધે†† સંપરી†† કરે કટક, સ્ત્રી કરવત ને કુહુવાડ. ૧૭
મહોન્મત આહિર બળિયા, કાપી કટકા કીધી,
ખડકી કાણ હુતાશન મૂક્યો, કોદશર્ક†† કુકી લીધી. ૧૮
પૂતનાને પિંડ પરચરે, છટયો સુગંધ કસ્તુર;
અગર તાગર અંદન મહિયાગર, પરિમલ વાસ મધુરી. ૧૯

* કલપાત કર. † વિલાપ કરે ‡ કાંસો ખાઈ † કાળ
મહા નંદરે ઉતાવળ કરે † મયો † વરમ † રાજા
* વાલકા સાથે ગાય. ** નંદ તેજાવ તેડો † સાથે
†† સાથે †† મારે રિયાજ

એ સુણશે મીતે તથા હાલરુદે ગણે, તે મૂકશે આહ સંસારથીદે-હાં
કહે પ્રેમાનંદ વિપ્ર હું કાંઈ ન બાળું, વખાણું શુભ ગોવિંદનાદે-હાં
વસણ

ગોવિંદના શુભ જેમ તેમ કહું, નવ લહું કહાંપણ જાનરે,
હરિનામ તે અસરવદે મળે, કોટી ગંગાજીનું જાનરે.

કડવું ૨૬ ચું-રાગ દશાખની-ચોપાઈ

એણી રીતે ગાયું-હાલરુ, એણીએ સુતા સચરાચર;
ત્રિવિધ લીલા કંથક કરે, પત્રિત્ર કથા શુકલ ઉચરે.
અભિમન્યુતન સાંકળાએ કથા, અવણ ભક્તિ ટાળે જન્મભયથા,
અસુર આખો શકટાસુર નામ, આધા કરીને મજપુર ગામ.
કપરી શકટરુપે થયો, એ શકટ અપનાવે બલી રહ્યો,
છતાં બહુ ગાડાં નંદદાર, શકટ દિશર થયો શકટ મોઝાર.
નવ બળે ગોપી ગોવાળ, નંદ રુપે જનમયું તત્કાળ;
એ આખો મુને છત્તવા કારણે, શકટરુપ થઈ બેઠો બારણે
યેર આંખાને આદર ફીણે, વરમ પદ કળે દીણે,
સુરસિ હુલે શ્રીયોગમતિ, ચંદ્રિરમાંથી રેયા શ્રીપતિ.
મૂઝ્યું કારણ સ્નાહ સાંભળી, કાં રેયા આતા* કહી ધરમાં પળી;
નાંચું પાત્ર દ્રવ્ય ગયું ઢળી, કો ન શકે પ્રેમ આતાનો કળી.
પારણેથી લીધા મગવાળ, આતા કરાવે છે પયપાન;
સ્તન અથ મુખમાં નવ થઈ, બાળકે કેમ ન રેતો રહે
ખખડાવે કરાં દ્વાર સાંકળી, વળાડે ઘુઘરે આ થઈ આકળી,
સુધાડે પુષ્પ, કેખાડે ગાય, તેમ તેમ બમણો રેતો બાય.
યથોક્ત નેમ સંકેહ મયો, એ આવું જાળક આડે યજ્યો,
કરજ્યો જનુજ્યો આકળી કીધા, ન રહે હિંચાળિયો ખેળે લીધો.
પૂછે યથોક્ત મુખે મુખ ધરી, તારાં હુખડાં લઈ બઈ મરી;
ન રહે બાળકે દહાવી જાય, વન મૂલવાની વેળા બાય
બાળક ટોળે મળિયાં કથનીય, ત્યારે રેતા રહ્યા ભુગદીશ,
માતા કહે બાળકને બાળકમાં ગમે, નહાનાં છોકરાં પાસે તે રમે.
એણી એક બાંધી આંગણે, ગાયને સરવા બળું ઘણે
સાડી એક લાવી ફિકરી, શકટની લાપે બંધન કરી
એણીમાં સુવાયી શ્રીગોપાળ, પ્રભુલ રેતા રહ્યા તત્કાળ,
બીનાં બાળકને કહે તાણી પાડે, હુકારણે અલ્યાને રમડો
બાળક એણી વીડી રહ્યાં, અંગળી ગોશાળામાં ગયાં,
શકટાસુર થયો અતિ પ્રદાન, હું કાળને માથે સોંપ્યો તેન.
અત્ય આસુધ્ય દીસે છે બાળ, છે દીસે આસુધ્ય કંસ બાપાળ,
જુગ રુપ કરી શકટ ગડગડ, બાળક ઉપર ચાંપી ભાંગી પડું.
પકટ પાડ્યા તત્પર હુયો, છે હરિનાં મનમાં વિચારજ બુધો,
તલાં કાલો વચન બાળક લાખે, અલકાય ને પ્રભુ પાડું નાંખે.

ધાવે અંજીડો ખડખડ હસે, શકટ ભેઈ અધર હરિ ડસે;
કોપ રુપ થયા અચારણ ચણે, વ્રતિ પમાંડ્યો રાખે બાળ.
બળ સાથે પગ ઉપાડ્યો તણ, ચું સુદગળ પરિણેગળ મું ગાળ.
કિંવા વજ્ર કુંજરના* દંત, સંકેતમળ પગમાં ગળ અવ્યત.
ન આવે બળ પરાક્રમનો માપ, (એમ) ગજ ઉપર નાંખે કેસરી શાપ;
ન બાય ચરિત્ર પ્રભુનાં કળિયાં, કેમી સ્વરુપ છોકરાં છળિયાં.
અતુળ બળસું નાંખ્યો પાગ, કંકડકડું શકટ થયા શત ભાગ,
મહાર પૂરણ ચૂરણ ગાન, ભય પામ્યાં ગાય ગોવાળાં માન.
મહેડો સાદ કરી પડિયો પછું, એક પાદુમે પામ્યો મળું;
વિરમે થઈ મજની સુંદરી, માતાથે હૃદયામાં આંખ્યા હરિ.
બીજા બાળને યથોક્ત કહે છે, એ આંખ્યા સર્વ તમારે છે;
તમો શકટ ભાંજ્યું સર્વે મળી, બીજા યથોક્ત થઈ આકળી.
બાળક કહે આંખ્યા નથી અમતણે, તારે પુને પગ વધાર્યાં ઘણે;
માડું ભાડું તારા તનુ વડે, શો લોક અમારો? બાળકે સો રહે.
કાંધાકારને ગાડાનો ગયો, શકટ દાનવરુપે થયો;
ત્યારે સર્વનો ટળિયો સંકેહ, અસુર કપરી દીસે એક.
નંદે હૈલ નખાંચો બહાર, હૃદયાસું લીધા દેવ મોરાર;
આપણે બાળક પમાડ્યા શપે, ભુલ્યો દુહ દાનવતુ કર્મ.

વસણ

પછે મોરારિને પંચગબ્ય કરાઓ, આખ્યાં વિખને બહુ દાનરે,
એ દ્વિતીય ચરિત્ર પૂરણ કહું, આંખ્યું શકટાસુરને રાખેનારે.

કડવું ૨૭ ચું-રાગ કાલેશ

શકટાસુર જડયો ચટનાથે, પૂર્ણ થયું દ્વિતીય ચરિત્ર,
તૃતીય ચરિત્ર કહે ગણે ભેળી, આંશળ પરીક્ષિત પુણ્યપવિત્ર-
શકટાસુર હત્યો ચટનાથેન ટેક.
અદ્ભુત આશ્ચર્ય નંદલ પામ્યા, ને ગોપ કરે વરણન;
આ વિશ્વથી બાળક બાપ્યો, માત્રપિતાનાં મહેડાં પુણ્ય-શકન
એ કંસાસુરે વારતા લાણી, બાળકે શકટને આપ્યો અન તન,
નંદાત્મજને છત્તવાને કસે, કોટર્યો તુણાવત્-શકન
ધર આંગણે માતા યથોક્ત, ઉછેગે લીધા હરિ દેવ;
મુજ અર્થે તુણાવતે આંખ્યો, સામળિયે બળયું તત્તજેન-શકન
જીર્ણ અંગના બહુ કુખે, બહુરે જવ મુકિયો ભાર;
યથોક્ત વિરમય પામ્યાં, આતો વોરકેમ થયો કુમાર-શકન
સુતકરે ક્રીડા માને પીડા, કાટે પગ આપદા અપાર,
ન કહેવાય કોઈને મુત્ર છે ભારે, ઘણું દોહડો લોકાચાર-શકન
ચરણ ચંચાલ ન થવાય બેઠાં, હરિએ માતા હરબાધી, જ
ઉછંગપરથી ચરિત્ર સંકેહ ભેઈ, ગોવિંદ મૂક્યા ગમડાવી-શકન

* દાણીયલ † પુષ્પીપર. ‡ લાડકાનો આકાર. ક પાસના
આકારનો ‡ જેને ‡ મજાસાદ અને વિમાનમુની વચે
ક આલુણાતુ (અરપપા)

* 'બાપ' એ લાડનું દોહાવજાનું નામ † છત્તવાજી.
આકાર ‡ 'બાપને' બાળકને ‡ નંદશાળી

વાચ્યું વન ફરતું દશ યોજન, આખું એક વિમાન;
પૂતના થઈ દેવકં-યા તે, કૃપા શ્રીકેળવાન. ૨૦
સંદેહ પામી પરીક્ષિત પુષ્ટે, કૃપા કહે સુખ સ્વામી;
કુદ નારી ને બાળહૃદયારી, પરમ ગતિ કેમ પામી ? ૨૧
મુખભાષ્ય કહે મહીપતિને, એ વિલુપ્ત ચરણ મહિમાય;
જે અંતકાળે કૃષ્ણ કહે તે, ચમપુરી નવ ભવ. ૨૨
સાક્ષાત ધ્યાય હૃદયર રમિયા, એ ભાગ્ય શું નહાનું ?
વેકુંડનાથથી વેકુંડ પામી, તેમાં આશ્રય શાનું ? ૨૩
ભાવે કભાવે સ્તુતિ નિંદાએ, જે પરમેશ્વરને ગારો;
વેદનાં વાક્ય કહે શુક ભગી, તે નિશ્ચે વેકુંડ ભરો. ૨૪
વલણુ

ભરો વેકુંડ સર્વથા, આંભળ પરીક્ષિત રાયકે;
પૂતના મોક્ષ પાવન કથા, થયો છઠ્ઠો અધ્યાયકે. ૨૫
હિત શ્રીમદ્ધાનવંતે કસમકરે પવનયોક્ષ નામ પરીપાથક ૩૬ ॥

અકસાય ૩ મોટ

કહ્યું ૨૫ મું-રામ કેશવ-તાલ-ચોપાઇ

શુક કહે સુલ પરીક્ષિત રાય, એ પાવન પૂતના મોક્ષ અધ્યાય;
બાળ હૃદયારિક પાતિક ટળે, ને ફેલેક ખરી કથા સાંભળે.
તો પરમ પાની પ્રાપ્તિ થાય, ને પ્રીત રહે કથારસ મહાંય;
નામ રમરણથી ભય વધ્યા, કહું સુમત્રા અધ્યાયની કથા.
કંઠ રાખે પહોંચી વાત, જે ગોકુળમાં વલ્યો ઉપપાત;
સમાધાર રૂપી વાચ્યું તીનબાણ, જે પૂતનાના શેષ્યા પ્રાણ
ખંડેન મરી બાળક ઉગ્યાં, શકે એ આદિ શત્રુ ખરોડ;
ગાંઠ હૃદયમાં બંધન થઈ, પણ કંતે ચરચા કીધી નહીં.
શકે વધ્ય ને તુણવો, બગ અથ તેમ કહું ત્યાં તત્તે;
તમે છાના ગોકુળ મધ્યે પવવશે, જઈ છોતો નેદનો દીકરો.
સુમ રહીને કરને કામ, ન થાય પ્રગટ જેમ આકે નામ;
ભણે નંદ તો જનક દેશ, એ છાનો આપું ઉપદેશ.
કેદ સાંભળી ચાલ્યા બૂરડા પ્રથમ આભો શકેટાસુર;
એ કંસરાયનું હારદ કણ, હવે શ્રી ગોકુળમાં શું ચર્ચ.
પ્રભાતી પૂતનાનો દેહ, પછે નંદ ગોપ પધાથી બેઠો;
મોહિભદિ વાત કહે ગોવણ, દેવરૂપ કેા નંદનો બાળ.
રેડા મોહી તો તે ઉગ્યાં, કારણ રૂપ નંદનો દીકરો;
ગોપીને ઘણું વહાલા હરિ, નંદ ગણે આપે ફરી ફરી.
સાદળ કહે સાંભળ રાવન, આભો જનમ નક્ષત્રનો દલ;
નમણ ફરી આખું રોહિણી, ઉત્કંઠા યથોદાને ઘણી
સામીની કાપી વિનતિ, આસિકે કર્મ કરે કહે સતી;
નંદે પધરાવ્યા કનિરાય, અભિચક કરી કીધી રક્ષાય.

બ્રહ્મ ચંદ્રની પૂજા કરી, અપાખ્યું દાન હાથે શ્રીહરિ;
યથોદાજીને સોંપી બાળ, ગાય ગોપી ગીન રસાળ.
શ્રીયથોદાજી વળાં વચન, આજ ઝોળીયે પોઠાડું તન;
માસ દિવસે કીધે સંસ્કાર, સોનાચવંતી ઉભો રહી અર.
પંચરંગ પટની ઝોળી કરી, લીની અબળા છેડા ચાર ધરી;
ચંદન કેસર કુંકુમ ઘણું, ચીર્યાં કપાળ ગોપિકાતણાં.
મળ્યાં બહુ નાનાં છોકરાં, યથોદા વહેલે યૌવા કાપરાં;
મીઠાં સુખ મહિયારી કરે, ઘણું છુલો કહાન અબળા ઉધરે.
યથોદાજીએ ઉચલી કરી, ઝોળીમાં પોઠાડ્યા હરિ.
જય જયકાર કરે સુદરી, સુગન્ધ ગિંધ છુલે ફરી ફરી.
છે ઘોડ લોક જેના સુખમહાંમ, તે ઝોળીમાં સુવા હરિરાય;
સુખ ભેદ યથોદા વારણે ભય, હૃદિયે ગોપી હાલકે ગાય.

હામર

ઝોળીયે ભૂંડા કહાન ગોવણ,
મજની બાળા ગાય-હાલકે હાલોની નંદલાલા-ટેક.
તમે કમકે ચાલો નંદજીને ભારણે,
વારણે ભય માવા જશીમતી-હાં ૨
આભાપે દીઠાં મોહન સુખડાં,
ફગડાં બામિયાં સુખ પામિયાં-હાં ૩
ગયાં કર્મ અંધારા પ્રગટયે દીવા,
ઘણું છુલો જીવન અમારકાર-હાં ૪
ઉત્તર વય બંધાણાં ધરમાં પારણે,
કાંઈ બારણાં ઉઘાડાં નંદરાયનાં-હાં ૫
છ કહાડાને છોકરે તે પૂતના રે શોપી,
તારા દોષી હરિજન ભળે મરીદે-હાં ૬
ગોલા મળે આદિ વન ગાવલીર,
આવરી યથોદાજી ભરો જામભરે-હાં ૭
આજી સુખે વનનો વહાલા વાંસદારે,
કાંઈ વહાલા ગો ચારી ઘેર આવજારે-હાં ૮
અમે ગોપી તમારી દાગીરે દેવા,
કાંઈ લેવા ઇચ્છું-૨૪ સરણુનીરે-હાં ૯
અંતરિસ રહી સર્વ દેવતા પ્રોતે,
નહીં કેા તેલે ગોપી સચુરે-હાં ૧૦
સંસાર હરિયો આંધરે બ્રહ્મે,
કાંઈ કર્મ હરિ કોટી છળકારે-હાં ૧૧
શંકર પ્રદા ભગીરે જ્ઞાના,
મૂલ્યા બમે મહેલો સુનિરે-હાં ૧૨
આવાગમન હરિયોરે હીચે,
ન પ્રીછે પ્રાણી માયા અધારે-હાં ૧૩
જગત જ્ઞાણું લોપી કર્મને,
તે બ્રહ્મે જ્ઞાણે મજ સુદરીરે-હાં ૧૪
કુસુમ વૃક્ષ કરે છે દેવતાને પ્રીત,
આમ રીતે હીચીગી હરિ ભિતારિયારે-હાં ૧૫

* હાજર ૧ આ સાવળા અધ્યાયમાં રામસુર ને તખ્તપત્ર
૨ આ વખતે યથોદાને યુધામનિયનનાં બાલકે દેખાણું. તેના કસમકર ૩
૧ બલિયા ૨ જયર

એ સુણ્યો મીતિ ત્યા હાલકરે ગાયો, તે મુકારો આહ સંસારપીર-હાઠ
કહે પ્રેમાનંદ વિપ્ર હું કાંઈ ન જાણું, વંખાણું શુણ ગોવિંદનારે-હાઠ
વલણ

ગોવિંદના શુણ જેમ તેમ કહું, નવ લહું કહાપણુ સારને,
હરિનામ દે અસુરવડે મળે, કોટી ગંગાજીનું સનારે.

કહવું રૂઝ મું-રાગ દશાખની-ગોપાઈ

એણી રીતે ગાણું હાલકર, 'ગોળીએ સુતા સચરાચર
નિનિમું' લીલા કેશવ કરે, પવિત્ર કથા શુકલ ઉચરે
અભિમન્યુતન સાંભળારે કથા, અવણુ ભક્તિ ટાળે જન્મભયથા;
અસુર આળ્યો શક્રતાસુર નામ, માયા કરીને મજપુર ગામ.
કપડી શકરૂપે થયો, કો શક્રેટ મળતો આવી રહ્યો,
છૂટાં બહુ ગાડાં નંદાર, શક્રેટ રિશર થયો શક્રેટ ચોગાર.
નવ જાણે ગોપી ગોવાળ, નંદ પુત્રે બારયું તલગળ;
એ આળ્યો યુને જીતવા કારણે, શક્રેટરૂપે યઈ યોગે બારણે
ધર ખોળ્યો આદર કીલજી, વરમ પદ ભેગે દીલજી,
સુરસિ હુલે શ્રીયશોભણ, મંદિરમાંથી રોયો શ્રીપતિ.
મહુંએ કારજ સાહ સાંભળી, કાં શેષા આતા* કહી ધરમાં પળી,
નોખ્યું પાત્ર દ્વય ગયું ઠળી, કા ન શકે પ્રેમ માતાને કળી.
પારશ્યેથી લીધા ભગવાન, માતા કરાવે ને પયપાન,
સ્તન અથ અપ્રમાં નવ થઈ, બાળક હેમે ન જોતો રહે
ખખડાવે કરાં દ્વાર સાંકળી, વળદે મુખેર મા યઈ આકળી,
સુધાદે શુષ્ક, દેખાડે ગાય, તેમ તેમ ખમણે શેતો જાય
યશોભાને મન સંદેહ પડ્યો, શે આવડું બાળક આદે યજ્ઞો
કરણે જંતુઓ આકળો કીધો, ન રહે હુણિયોએ મળે લીધા.
પુછે યશોદા અપ્રસૂં અપ ધરી, તારાં દુખડાં લઈ જઈ મરિ
ન રહે બાળક દહાવી છે ગાય, વન મૂકવાની વેળા જાય
બાળક ટોળે મળિયાં દશવીશ, ત્યારે શેતાર રણ જીગદીશ,
માતા કહે બાળકને બાળકમાં ગમે, નહાનાં છોકરાં પાસે તે રમે.
જેણી 'એક ગાંધી આંગણે, ગાયને ચરવા બંદે ધણે,
સાકી એકે લાવી કિરીડી, શક્રેટની ભીષે બંધન કરી.
જેણીમાં સુવાયો શ્રીગંગાળ, મણુજી શેતાર રણ તલગળ,
બીજાં બાળકને કહે તાણી પાડે, હુલસાવે અલ્યાને કું રમાડી.
બાળક જેણી 'વીડી રહ્યાં, અંગાળી ગોરાશાખમાં ગયાં,
શક્રતાસુર થયો અતિ મસન, હું કાળને ગાયે સોંપ્યો તેન
અત્પ આશુષ્ય દીસે છે બાળાં, જો દીધે આશુષ્ય કંચ ભૂખાળ;
શુકળ રૂપ કરી શક્રેટ ગડગડ, બાળક ઉપર ચાંપી જાણી પડું.
રક્ટે હળવા તપ્પર દુષ્ટો, છે હરિનાં મનમાં વિચારજી જુવે,
કાલાં કાલાં વચન બાળક બાળે, અલકાય ને અણુ યાદુ નાંખે.

ધાવે અંજીકો ખડખડ હસે, શક્રેટ જોઈ અધર હરિ રસે,
ક્રોધ રૂપ થયા અચારણુ થાણું, વૃદ્ધિ પમાળ્યો ડાળો થાણું.
બળ સાથે પગ ઉપાડ્યો તણ, શું મુદગળા પરિવેશોગળ શુ ગાડાં;
કિંવા વજ્ર કુંચરતા* દંત, સકોમળ પગમાં બળ અત્યંત.
ન આવે બળ પરાક્રમનો માપ, (જેમ) ગજ ઉપર નાંખે કેસરી થાપ,
ન જાય ચરિત્ર પ્રભુનાં કેળિયાં, કેમી સ્વરૂપ છોકરાં છળિયાં.
અતુળ બળસું નાંખ્યો પાગ, કડકડયું શક્રેટ થયા શત ભાગ;
મહાર પૂરણુ ચરણુ ગાત્ર, જાય પાખાં ગાય ગોવાળાં ભાત.
મહેટો સાદ કરી પડિયો ધણું, એક પાદુએ પાખ્યો મણું;
વિરમે યઈ મજની સુંદરી, માતાયે હૃદયામાં ચીંચ્યા હરિ.
બીજા બાળને યશોદા કહે છે, એ અન્યા સર્વે તમારે છે,
તમા શક્રેટ બાળસું સર્વે મળી, બીજી યશોદા યઈ આકળી.
બાળક કહે અન્યા નથી અમતણું, તારે પુત્રે પગ વધાયાં ધણું;
ગાડું બાણું તારા તનુ વડે, શો વાંકે અમારો? બાળક સૌ રહે.
કાષ્ટકારને ગાડાને ગયો, શક્રેટ કાનવજ્રુપે થયો;
ત્યારે સર્વેનો ટળિયો સંદેહ, અસુર દાનવી દીસે એક.
નંદે દેવ નવાળ્યો બહાર, હુલસાવે લીધા દેવ ચોરાય;
આપણે બાળકે પમાડ્યા શખે, જુવો દુષ્ટ દાનવનું કર્મ.

વસણ

પછે ચોરાવિને પંચગળ્ય કરાવ્યાં, અપ્રાપ્યાં વિપ્રને બહુ દાનરે,
એ દ્વિતીય ચરિત્ર પૂજણ કરું, આપ્યું શક્રતાસુરને વિમાનરે.

કહવું રાજ મું-રાગ કાકેહેરે

ચક્રતાસુર જાણ્યો યદુનાથે, પૂર્વે યહું દ્વિતીય ચરિત્ર,
તુતીય ચરિત્ર કહે મળે ભેળી, સાંભળ પરીક્ષિત પ્રવચનમિત્ર-
ચક્રતાસુર જીવ્યો યદુનાથે ૦ ટેક.
અદ્ભુત આશ્ચર્ય નંદજી પાખ્યા, ને ગોપ કહે જરજીન;
આ વિશ્વેથી બાળક અંગે, માતાપિતાનાં મહેટાં મુક્ય-શક્રેટ
એ કંસાસુરે વારતા લાવ્વી, બાળકે શક્રેટનો આપ્યો અંન તર્ત;
નંદાત્મજને જીતવાને કસે, ચોકરેથી તુણાવતે-શક્રેટ
ધર આંગણે માતા યશોદા, ઉછંગી લીધા હરિ દેવ;
ગુજ અર્થે તુણાવતે આળ્યો, સામળિયે ભરયું તતખેવ-શક્રેટ
છોછાં અંબાને બહુ દુણે, ભૂદરે જવ મુકિયો વાસ;
યશોદાજી વિચય પાખ્યાં, આવી બાદે કેવ થયો કુમાર-શક્રેટ
સુતકરે કીડા મારે પીડા, કાટે પગ આપદા અપાર,
ન કહેવાય કેઈને પુત્ર છે ભારે, ધણું દોષદેહો લોકાચાર-શક્રેટ
ચરણુ ચંપાય ન ચવાય જોઈ, હરિએ માતા હરબડાવી,
ઉછંગપરથી ચારુંપડે જોઈ, ગોવિંદ મૂક્યા ગબડાવી-શક્રેટ

* દાખી ના. † જરૂરિયર ‡ લાકડાનો આપાર. § પાસના
આપારનો દેવ || એણે || અજાર અને વિનાશબળી વચે
§ આશુષ્યબાળુ (વચારથ)

* 'બાળ' એ લાનું દેવામણનું નામ † અપ્રાપ્યાં
‡ પાસરી § 'અમને' બાળકને || નંદાજી

કાંપતી માતા ગર્ભ મંદિરમાં, આંગણે પહેલિયા અનંત* ;
 ઉંચે ગડગડી ગોકુળમાં આવ્યો, વાયુરુપે તુલ્યાવત-શક-
 ઉંચે હાથમાં ખીચે છેકરાં, આં શબ્દ છે વાગરૂ ;
 નંદ દ્વારે અધર્માં આવ્યો, ભયાં સુતા છે સચરાચર-શક-
 ત્રાહે ત્રાહે થયું ત્રજપુરમાં, આંખીં ફુલ દોડ ચારે પાસ ;
 ગોદી સહિત ગોવિંદજી લીધા, અસુર ઉત્પતિયો આકાશ-શક-
 જાડે રેણુ કંકરા કોરણ, ગોકુળમાં થયો અંધકાર ;
 વિપરીત યસુનાજીનું જળ વહેતું, હરિ હયાં હોય હાહાકાર-શક-
 નેત્ર ન સૂરે શરીર કૂચે, ધાયાં ભેજા માતે ચરેમતિ ;
 ત્રાહે ત્રાહે પરી ઝંબા, સુવાલ્યો ત્યાં ભાળક નથી-શક-
 ગોપીનાં ઘૂંઘ કદે આકંદ જી ઉપનંદ નંદજી શોધતા કુદે ;
 રખે માત પિતા મત્સ્ય પામે, શામળીયો મન ચિતા કદે-શક-
 આકાશ પ્રમાણે અસુર વાયો, કંકે વળગ્યા શ્રીભગવંત તત્ત, ;
 ત્રેલોક્ય હાર મૂંઠીને ભાંભો, મરડી નાખ્યો કંક તુલ્યાવત-શક-
 કંકકાંક શબ્દ હલો હારણ, જાણે ઉપકરું ક્રાંદ્યાંક
 સામળીયે શબ્દા પર નાંખ્યો, શત્રુશરીર થયું શત પંડ-શક-
 તમે અસુર ઉપર અવિનાશી, ઉદ્ધાયાળ ઉપર જેમ શરી, ;
 નિભયથકી ગોપી મહામતી, લક્ષ્મીવરને લેવા ધમી-શક-
 યથોદ્ધાજીને ભાળક અરધ્યો, ચક્રવાત વિરમે નંદને ઘણી ;
 ચિકટ અસુર સહજે મૃત્યુ પાડ્યો, પુત્રશ્લોકે કેમ આગે ખાણી-શ-
 ગોપ વધુ સૌ મંગળ ગાયે, માતા ઉલાડી નાંખે નીર ;
 કરવત કુવાડે કટકો કીધું, દહન કીધું હેલ્ય શરીર-શક-
 પૂતનાં હાત પાડ્યો દાનવ, હૃદય ઉપર રંધ્યા ભગવાન,
 દિવ્ય દેહ પાકેયો તુલ્યાવત, ગયો સ્વર્ગે ભેડો વિમાન-શક-
 ભક્તિ ભાવે વા દેવ ભાવે, હૃદયમાં રધુપતિ રાખે ;
 કંકે પ્રેમાનંદ હરિ ભગન વિના, રજે દિવસ એળે નાંખો-શક-
 વસણ

મા નાંખો જન ભગન વિના, કેસી સીતાપતિ મિલે ;
 કુકળ કંકે મૃત્યુ ભૂપતિ, થયું પૂરણ તૃતીય અગ્નિદત.

કર્ણ રત મુ-નાગ વસંત.

નેજેકાર થયો ગોકુળમાં, જીતિયો તુલ્યાવત, કેક.
 કુસુમ વૃદ્ધિ કરે અમર ગણ, એવાં કાર્ય કર્યાં ધીરે તતે-જે
 નંદને મન આનંદ ધણેરું, કીધાં નાનાનિધ દાન ;
 જાણે આજ પુત્રનો જન્મ થયા છે, થયેકાર સંગીત ગાન-જે
 એ તૃતીય ચરિત્ર પૂરણ થયું, સાંભળ પરીક્ષિત રમ ;
 એકવાર યથોદ્ધાજી ગોકે છે, મોકાન એવંત મહાંવ-જે
 ફરી ફરી ભુવે વદન વિજયકું, વિગ્ર ત્રણ સંભારીયા ;
 કેમ ઉત્તરો કુંવર મારે, અંબાએ આસુ ભરીયાં-જે
 પૂતના શકત તુલ્યાવત પાપી, તેથી સુત ઉગરીએ ;
 મોકા દિવસમાં બહુ વિષ પડિયાં, થયે તેજ થન ધરીએ-જે

સકળ પ્રણીમાં રંક અદ્ધિરંકા, જીવતું છે ગીચારી ;
 કેલેલાં સહીએ વનમાં રહીએ, કાં પૂઠ લે અમારી !-જે
 ભયેકિંકાર મુજ અંધતાળીરે, ભૂલોનો વિશ્રામ ;
 ન જાણીએ આગળ મું થયો, ભે વિષ પડિયાં આમ-જે
 કયાં જઈયે ને શું કરીએ, નહીં ખીજે ભાષ ;
 યથોદ્ધા માતનું દુઃખ જાણી, હરિએ ખાપી ઘણી-જે
 વિચરૂપ દેખાડયું મુખમાં, અંગાને આવે વિદ્વાસ ; કેક.
 નિરેષુ રહી યથોદ્ધાજી નિરંખી, પાની અંતર ત્રાસ-વિશ-
 નવકુળ નાગ અણકુળ પવંત, અણવસુ અણ સિદ્ધિ ;
 નવખંડ ને નવ ભેગેશ્વર, નવ ગ્રહ ને નવ નિદિ-વિશ-
 સસ દીપ ને સસ આગર, સસ રવળે સસ પાતાળ ;
 સસ ધાતુ ને સસ અવિદ, સસ સ્વર રસાળ-વિશ-
 ચતુર્વેદ ને ચાર દિશારે, ચતુર્વેચ ચાર આશ્રમ ;
 ત્રણ જુલુ ત્રણ કાળારે, કેસીકય પ્રકટ્યા ત્રિકમ-વિશ-
 દે, કર્મે દે વિચેદવ, દે દીઠા અશ્વિનીકુમાર ;
 હસા દિગ્પાળ ને દશ દિશારે, હસા ઉભા ભદ્રધરી ભાર-વિશ-
 એકાદશ રુદ્ર એકાદશ ધર્મી, શિવગણુ કોટિ અગિયાર ;
 હાદરા મેષ ને હાદરા હિનકર, ઉગજી કોટિ અપાર-વિશ-
 ગોમાણુ પચાસ વાસુ અંતરાળીસ અગ્નિ, અગ્નિસહજ અક્યાસી ;
 ધંદ ચંદ્ર ને ભેગ નક્ષત્ર બહુ, તેજ કળા પ્રકાશી-વિશ-
 હિતર અપસરા યક્ષ વિદ્યાધર, ગાંધર્વ ને યમરાય ;
 સશ્ત્રિ નવકુળો ને સરસ્વતી, બ્રહ્મા જગત પિતાય-વિશ-
 પવંત તુભે નારદ અવિદિ, નેની નવસે નવધણુ ;
 વનસ્પતિભાર અપ્યાદશ મુખમાં, લીલા શીશી વખાણું-વિશ-
 વિશટરૂપ વદનમાં હેખી, યથોદ્ધાજીને આભું રાત ;
 કોનો પુત્ર હું કોની માતા, એ સ્વયં શ્રીભગવંત-વિશ-
 હું શેષથના સૌ ભયે કરે હું, એ દીસે અંતરભગી ;
 પૂતનાને વાંકે કયો ને, ધવરવંત મૃત્યુ પાગી-વિશ-
 એનો ભાર કેમ સહે શકતાસુર, મેં બાંધી અમણે બેઠા ;
 ચારે કીધું એ કીધો મળકાળી, નાહી તો નવ મુણ-વિશ-
 આજથી હું નહીં એની માતા, સમાચાર નંદને કંઠીએ ;
 આપું જગત મુખમાં દેખાડયું, દોઢ માસને ઉંચે-વિશ-
 એ પરમેશ્વર હું હું દાસી, કરે આજથી સેવ ;
 જાન અંગાને એવું આભું જાણી, માયા કીધી તત્તેજવ-વિશ-
 આંખ મીલી હરિ દેવા તામ્યા, પદપાનને પીએ ;
 યથોદ્ધાજીનું કહે કોણુ જણું, ન્યાં બ્રહ્મ પાર ન ખીઉ-વિશ-
 પ્રગટી આયા જાન ગયું કે, ભાગકે કોટી ધવરાયું ;
 યથોદ્ધા કહે શકે નિદ્રા પાગી, વિચરૂપ સ્વભગાં આભું-વિશ-
 બ્રહ્મભાવ ગયો પુત્ર ભાવ શોભી, ધવરાયા મુંદર શ્યામ ;
 વિગ્ર મેળાનંદનો સ્વામી, જન સમરો સીતારામ-વિશ-

* નાનદા. જી લાકડી જ પાપાડું કું આંખ ઉપાડી
 ગાય, તેથીયે વખત નેનોતો વખતારો

ପୁରାଣିକ ଦେବ

વલ્લુ

સીતારામ સમરે સર્વ ભાઈ, જેમ ધાય પિંક પવિત્રરે,
એ સમાપ અધ્યાય સમરે, કહું શું ચતુર્થેનું ચરિત્રરે.
ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધે સમરેભ્યામ્. ૩૭ ॥

અધ્યાય ૮ મો*

કહું ૨૯ મું-રામ કેનારે

ચરિત્ર ચોથું પૂર્ણ થયું, કહું અષ્ટમે અધ્યાય,
શુરહેવ વસુદેવે તેહ્યા, કંપતી નારીયા પાવ. ૧
આસન આપી પૂજન કીધું, લીધું ચરણપૂત પ્રીતે, ૨
ભાવ યુક્ત ભતોર ભામની, બીજાં સેવકની રીતે
પ્રાણના એક જી શુર સ્વામી, અમને આપક કાળ, ૩
તમે સંગાયે ચોરી શાની, મારે છે ઉગરીયાં છે બાળ.
એ પુત્ર શેહિણીને આવ્યો, એક દેવકીને બેઠાનીયો; ૪
નંદ ગહિ મૂવ્યો, તે બાળક, વસુદેવ સત્ય બચરીયો
કંસ ન જાણે ગોપ ન જાણે, મેં અદ્ભુત ચોરી કીધી,
મારે પુત્ર સુધાકરો સેત્રે, યશોદાની કન્યા લીધી. ૫
વાત સાંભળી અધિવર ત્રીઝામ, કહે ગર્ગ ભગવાન,
મારાં ભાગ્યને પાર નહીર, વાધ્યો વંશ યજ્ઞમાન.
વસુદેવ કહે સર્વે પુરુષ તમારું, હું કેક થયો પુત્રવાન,
નામકરણ કરે બાળકનાં, જેમ ન જાણે કંસરાજાન
લમ જોગ ભેઈ જ્યોતિષનાં, જન્મ પત્રિકા કરજો,
આથુ બે બે રુકી પેરે, નામ રસાળા ધરજો
હરિદ્રી હું પરવશ વરતું, વસુદેવે ભર્યાં લોચન,
શી દેહિણી આપુ નામ ધર્મીની, નથી લોગન કરવા અન
હકાકો વળશે હરિદ્ર ટાણે, ઉઠગી માશે કુમાર;
દેહિણી અપાવીશ પુત્ર પાસે, નહીં રાપું તમારે ભાર. ૧૦
કનિષ્ઠ યુગતે છે પરમેશ્વર, દર્શન કાજ અમે બંધીએ. ૧૧
પછે ગોકુળમાં ગઈ પદાધી, કંસરાય નવ જાણે,
નહ યશોદા પગે પડીયાં, પ્રીત અંતરગત આવે ૧૨
પોઠરા મઝારે પૂજ કીધી, હું સરખું કાંઈ કરાકે સ્વામી,
પ્રજ લોક કેમ પાવન કીધાં, પછે નંદ ગીશ નારી. ૧૩
ગર્ગ કહે વસુદેવની નારી, શેહિણીએ પ્રસવ્યો તંન,
તે બાળકનું નામ ધરવા, મોકલ્યો યુને રાજન. ૧૪
તમારે આશરે રહ્યાં શેહિણી, કંસતણે ભય જાણી,
અનવર આપ્યાં આપકાળનાં, (બીડી)કા ન પાચે પાણી ૧૫
આનંદ પાત્રી આવ્યાં શેહિણી, મળ્યામ શુરને કંચિયો,
કુશાળ ભાગ્ય કહી પૂંત પેતાનો, શુરને પાગે ધરિયો. ૧૬

* આ અઠાસા અનવાચક ભગવાનનાં નામ પાઠ્યાં અને બાળ
કોટાત્વવા ભગવાને મારી ખતા પ્રથમપુણ્યાર વિશ્વેશ્વર દેખાડાની
કથા કહી છે

લોચન લોક કપાળ મનોહર, ધરાધરે ધર્યાં દેહ;
ચેપ સ્વરૂપ અનુપમ દેખી, ઋષિનો ભાંગ્યો સંદેહ. ૧૭
મણિધર માનવ ધર્મ અવતરિયા, માયાયે ગઈ આકરણ્યે;
સર્વેશ્વર પરમેશ્વર પ્રગટ્યા, લોક પરબ્રહ્મે નીરખી. ૧૮
અરે શેહિણી બાળક તારો, વિકટ સુભત ભાગ્યવંત;
પડિત ત્રિશયુ અતુર ધણે, દાતા હયાણુ સંત. ૧૯
એનુ રૂપ નેત્રમાં રમી રહ્યું છે, મોહ્યુ ગોકુળ ગામ,
દર્શનથી આરામ ઉપજે, માટે નામ એનું રામ ૨૦
ભદ્ર શબ્દ કન્યાજને કહીએ, છોટીશ બહુ સંભામ;
બાળપ્રાકમને પાર ન આવે, (માટે) બાળભદ્ર ધર છુ નામ. ૨૧
વારે ભાગ્યે આકર્ણ્ય કીધાં, માટે સકર્ણ્ય કહેવાય,
ચોથું નામ શ્રીહળધર કહીએ, હળ ધરશે કરમાંધ. ૨૨
બળદેવ નામ પાંચમું કહીએ, છૂટું શેહિણી તંન;
બીજાં નામ પ્રાકેયે કહેવાય, છે ભાગ્યવાન ભદ્ર જન. ૨૩
જન્મપત્રિકા ઋષિએ કીધી, તવ નંદરાય ઉચરતા,
એક પુત્ર મારો સેવક તમારો, નામ જાણો તેનું ધરતા. ૨૪

વલ્લુ

ધરે નામ અમ પુત્રનું, નંદે નામનું રીધરે,
યશોદા ભાવ્યાં પુત્રને, ગર્ગે જ્યોત્ષ્ણા શ્રીભુગદીશરે. ૨૫

કહું ૩૦ મું-રામ મારુ

દેખી યશોમતીનો તંદરે, આસનથી ઉઠ્યા યુનિ જનરે,
ઋષિએ પ્રદેશિણી કીધી ચારે, કર નેત્રી કીધાં નમસ્કારરે. ૮
હરિને નરિયે અધિ રહી ઉભારે, ભુમુદાઇન શ્રીવંશ શોભારે,
વિશાળે રમારભયનું રૂપરે, રૂપમાં ગઈ થયા તરુકપરે. ૯
છે લોચન લેસ વિશાળરે, બાળ યુદ્ધ નંદનો બાળરે,
કોટિ ઇંદુ ગોવિંદ વંદનરે, રૂપ અનુપમ સહસ્ર મહેનરે
લોચન કારે રૂપરસ પીધરે, ત્રિભુવનને ભૂદયામાં લીધરે,
મનમાં રનભ્યા શ્રીગોવિંદરે, વ્યારે કર નેત્રી કહી નંદરે.
અધિહ શુ મોહ્યા ભેઈ બાળરે, અમે રેક લોકો ગોવાળરે,
રાય વસુદેવજીનું પુરુષરે, અમે રેકને મળ્યા યુનિજનરે.
એનુ નામકરણ પ્રભુ કરીએ, મહાનુભાવ મયા મન ધરીયે.
કેરું પુત્ર પ્રત્યે છે લેવરે, એથી ટાળશે લોકનું મેલરે,
યશોદા કહે મસ્તક નાગીરે, એનુ આપુધ્ય કેટલું છે રવામીરે,
એ ચેરે આવશે ઝોચારીરે, રુકી પેર કહો વિચારીરે
પછે ગોત્યા ગઈ મહારાજરે, એ તો એકાતનું છે કાળરે;
એકાંત ભુવનની મહાધરે, બેઠા ગર્ગ અને નંદરાયરે.
યશોદાજીને બળમાં ગાધારે, કઠિણ વાક્ય ન સ્હેવાય ભાષારે,
ગર્ગવચન:-

સાંભળ નંદે ગર્ગ મહારાજરે, સાચુ કહેવાં શાની લાજરે.
ધરે ધીરજ કોઈ પ્રકાશીરે, એ બાળક પ્રદા અવિનાશીરે,
એ વસુદેવ તણે પુત્ર મનોરે, તારે ચેર ઉછરે છે છાનરે

* નામ પાઠ્ય તે જ કો ભાગ્યવાન મોગ પુરુષ

Figure 1. A woman in a white sari standing in a garden, looking at a large, leafy plant.

1-200, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200.

વસાણ

ચીતારામ-સમદે સર્વે ભાઈ, જેમ થાય પિંડ પવિત્રરે;
એ સમાપ્ત અધ્યાય સમપ્તો, કહું સું ચતુર્થમું અચિત્રરે.
ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધે સામ્યોધ્યાયઃ ॥ ૭ ॥

અધ્યાય ૮ મો*

કડવું ૨૮ મું-રાગ કેદારી

અચિત્ર ચોથું પૂણું ચઠું, કહું અણ્ણો અધ્યાય;
શુકદેવ વસુદેવે તેજ્યા, દેવપતી નમીયાં પાય. ૧
આસન આપી પૂજન કીધું, લીધું ચરણામૃત પ્રીતિ;
ભાવ યુક્ત ભતોર ભામતી, ઊભાં સેવકની રીતે. ૨
પ્રાર્થના એ છે શુરુ સ્વામી, અમને આપદ કળા;
તમે સંગમે ચોરી શાની, માદેમે ઉગરીયાં છે બાળ. ૩
એ પુત્ર રાહિણીને આગ્યો, એક દેવકીને ઊગરીયો;
નંદ શહે મૂક્યો તે બાળક, વસુદેવ સત્ય ઊચરીયો.
કંસ ન બાલો ગોપ ન બાલો, મેં અદભુત ચોરી કીધી,
મારા પુત્ર, હુલાઈયો સેને, યશોદાની કન્યા લીધી. ૪
વાત સાંભળી અધિવર, ફીટયા, કહે ગર્ગ ભગવાન;
મારાં ભાગ્યને પાર નહીર, વાઘેા વંશ યજ્ઞમાન.
વસુદેવ કહે સર્વે પુણ્ય તમારું, હું રંક કંથે પુત્રજાન;
નામવરણ કરે બાળકનાં, જેમ ન જાણે કંથે રાજાન. ૫
લક્ષ ભેગ ભેગ ભયોતિવર્મા, જન્મ પતિષ્ઠ કર્યો,
આયુષ્ય ભે ભે રુદી પેદે, નામ રસાણાં ધર્યો.
દરિદ્રી હું પરવશ વરતું, વસુદેવે ભયાં લોચન;
શી દક્ષિણા આપું નામ ધ્યાની, નથી લોચન કરવા અંન. ૬
દહાડો વળશે દરિદ્ર ટળશે, ઉઘડી યારો કુમાર;
દક્ષિણા અપાનીશ પુત્ર પાસે, નહીં તાપું તમારા ભાર. ૭
મરતક યુગ્મલી ગર્ગ કહે, એમ ચોણું વળન નવ કહીએ;
કનિષ્ઠ ધ્રુવતે છે પરચેતર, દર્શન કાજ અગ્રા વર્ણએ. ૮
પછે ગોકુળમાં ગર્ગ પધારી, કંસરાય નવ બાલો;
નંદ યશોદા પગે પ્રીયાં, પ્રીત અંતરગત આણે. ૯
યોડરા પ્રકારે પૂજા કીધી, હું સરખું કમ કહો સ્વામી.
જગ્ન લોક કેમ પાવન કીધાં, પછે નંદ રીશ નાગી. ૧૦
ગર્ગ કહે વસુદેવની નારી, રાહિણીએ પ્રસન્ન્યો તન;
તે બાળકનું નામ ધરવા, ચોકડ્યો સુને રાજન. ૧૧
તમારે આશરે રહ્યાં રાહિણી, કંસકાણી ભય નતીડી;
અંતવશ આખ્યાં આપદાગમનાં, (બીજી)કે ન પાછો પાણી. ૧૨
આનંદ પાગી આખ્યાં રાહિણી, પ્રભુજા શુરને હરિયો;
કુશળ ભાગ્ય કહી પુત્ર પોતાનો, શુરને પાગે ધરિયો. ૧૩

* આ આશ્વાસ અધ્યાયના બગવાનનાં નામ પાઠ્યાં અને બાળ-
કોટાસપનાં બગવાને માગી અર્વા પ્રમથપ્રસાર-દિશરુપ દેખાડવાની
કથા કહી છે.

લોચન લેલ કપાળ મનેહર, ધરાધરે ધર્યો દેહ;
શેષ સ્વરૂપ અનુપમ દેખી, અવિના બાંચો સંદેહ. ૧૪
મણિધર માનવ સર્વ અવતરિયા, આયાદે ગર્ગ આકર્યો;
સર્વેશ્વર પરચેતર પ્રમથા, ભેદ પરણાવે નીરખ્યો. ૧૫
અરે રાહિણી બાળક તારો, વિકટ સુભદ ભાગ્યવંત;
પંડિત ચિરામ્યુ ચતુર ઘણો, કાતા કપાળ સંતા. ૧૬
એનું રૂપ નેત્રમાં રમી રહું છે, ચોણું ગોકુળ ગામ;
દર્શનથી આરામ ઉપજે, માટે નામ એનું રામ. ૧૭
ભદ્ર શબ્દ કંથાણને કહીએ, છતરો બહુ સંભામ;
બળપ્રાકમનો પાર ન આવે, (માટે) બળસદ્ધરણું નામ. ૧૮
તારે ભાગ્યે આકર્ષણ કીધો, માટે સંકર્ષણ કહેવાય;
ચોણું નામ શ્રીકુળધર કહીએ, કુળ ધરશે કરમાય. ૧૯
બળદેવ નામ પાંચમું કહીએ, હજું રાહિણી તંત્ર;
બીજાં નામ પ્રાકરે કહેવાયો, છે બાળપ્રવાન ભડ જન. ૨૦
જન્મપત્રિકા અધિએ કીધી, તવ નરસાય ઉચરતા;
એક પુત્ર અરો સેવક તમારો, નામ જાઓ તેનું ધરતા. ૨૧
વસણ

ધરો નામ મમ પુત્રનું, નંદે નારખું શીપરે;
યશોદા ભાવ્યાં પુત્રને, અર્ગે ચોગાખ્યા શ્રીકુળકીશરે. ૨૨

કડવું ૩૦ મું-રાગ મારો

દેખી યશોમતીને તોરે, આસનથી ઉઠ્યા સુનિ જનને;
અધિએ દમણિણ કીધી ચારે, કર નેડી કીધા નમસ્કરણે. ૧
હરિને નિરજે ત્રિવે રહી ઉભારે, ભુયુક્તબળ શ્રીચંદ્ર શોભારે;
નિરાજે રમારભણું રૂપરે, રૂપમાં ગર્ગ થયા તત્કરૂપરે. ૨
છે લોચન લેલ વિશાખરે, બાળ સુકંઠ નંદનો બાળરે;
કેટિ ધંદુ ઉપરિંદ વંદનરે, રૂપ અનુપમ સહસ્ર મંદરે. ૩
લોચન દારે રૂપરસ પીપરે, ત્રિભુવનને દુહવામાં લીધારે;
અનર્મા સ્તભ્યા શ્રીગોવંદરે, વારે કર નેડી કહે નંદરે. ૪
અવિણ શું ચોકાઝ નોઈ બાળરે, અગ્રા રંક લોકો ગોવાખરે;
રાય વસુદેવણું પુણરે, અગ્રા રંકને અગ્રા સુનિર્મરે. ૫
એનું નામકરણ પ્રભુ કરીએ, મહાનુભાવ અથા મન ધરીયેરે.
કેનું પુત્ર પ્રયે છે લેણું, એથી ટળશે લોકતું મેણુંરે;
યશોદા કહે મસ્તક નારીરે, એનું આયુષ્ય કેટલું છે સ્વામીરે;
એ વેરે આપ્યો ગોચારીરે, એથી ચેર કહો વિચારીરે. ૬
પછે ભોંટ્યા ગર્ગ મહારાજરે, એ તો ચોકાંતનું છે કાજરે;
ચોકાંત શુવનની મહાંયરે, ભેદા ગર્ગ અને નંદરાયરે;
યશોદાછને પાગમાં રાખ્યારે, કશિણ વાક્ય ન સંદેવાય બાળ્યારે;

ગર્ગવચન:-

સંભળ નંદ ગોપ મહારાજરે, સમું કહેવાં શામી દાજરે.
ધરો ધીરજ તહો અકાશીરે, એ બાળક કાલ અવિનાશીરે;
એ વસુદેવ કહો પુત્ર માનોરે, તારે વેર ઉછરે છે છાનોરે.

* નામ પાઠ્યું તે.

૧ નામ પાઠ્યવાના મોડા પુણ્ય.

એ દેવકીસુત અવશ્યમેવદે, વસુદેવ પુત્ર વાસુદેવદે;
 તથા નંદજી કંપાયમાનદે, વચન ગર્જન વચ સમાનદે.
 બધે કાળજી કાઢી નાખ્યુંદે, મારા સ્વામીજીએ શું સાખ્યુંદે;
 એ તમા પુત્ર પારદે કહીયે, તો મારી સ્ત્રીને ગર્ભ ક્યાં ગયોદે.
 ગર્ભાભાય કહે સુલુ રાખે, યશોદાએ પ્રસવી કન્યાયદે,
 વસુદેવજીએ... ચોરી કીધીરે, પુત્ર મૂકીને પુત્રી લીધીરે.
 મારી વાત ન હોયે જુદીરે, નંદજી રાજો ખાંધી મૂકીરે,
 ગોપરાય ધીરજ મન ધાલેરે, યંચસાન છે એ પુત્ર તમારોરે.
 કહ્યું યશોદાને અહીં આવોરે, ધર નામ પુત્રને લાવોરે;
 જ્યારે દીકા શ્રીગોવિંદરે, ખમિતું કહ્યું વિસયો નંદરે.
 કૌણ દેવકી કૌણ વસુદેવરે, એ સુત મારો અવશ્યમેવદે,
 નામ ધરવા વરણું લમરે, નંદજી માયામાં થયા મમરે.
 ગર્ભ કહે નથી અપારદે મારોરે, જોતો કેમ વરતું વરતાદેરે;
 અહીં અપાર એક ન આવોરે, એ મૃત્યુ બ્રહ્મ પ્રભુ કહાવેરે.
 ન પહોંચે સુદિ મન વાળીરે, જનમ પત્રિકા લખું છું લાગીરે,
 આથ મધ્ય અંત નવ લહીએરે, અધરપારને કહેવા કહીએરે.
 સ્કંધ એક આશામાં હીરે, નવ બહુ જોને નવ પીડેરે;
 કાંઈ શરીર છે ધનસ્થામરે, માટે શ્રીકૃષ્ણ જેનું નામરે.
 નંદનંદન બાળમુકુંદરે, ગોકુળનાથ ને શ્રીગોવિંદરે;
 યશોદા જીવન નામ ગોપાળરે, શકત તુલાવત પૂતના કાળરે.
 આગળ કરશે મહોટાં કામરે, જેમાં પ્રાક્રમ તેવાં નામરે;
 અર્નાત રૂપ હરિ કહાવેરે, સહસ્ર માંમે પાર ન આવોરે
 લખી આપી પત્રિકા દેખરે, કીધા આશીર્વાદ અભિષેકરે,
 રીડયા યશોદાજી નંદરાયરે, આવી દક્ષિણામાં દુઝળી ગાયરે.
 નંદે જમાડયું ગોકુળ ગામરે, ગોપ ગીરે હરિનાં નામરે,
 જેણે કૃષ્ણનામ સુખે ભણ્યાંરે, સતતજન્મનાં યતિક હણીયાંરે.
 ગર્ભાભાય કીધા વિદ્યામરે, કહાણું વસુદેવને નમ્રુ પાથરે;
 સુનિ આપ્યા મયુરો મહાપરે, કહી સમાચાર સુખદાયરે.

વસંત

સુખ સમાચાર જઈ કહ્યો, ગર્ભે ધર્મા શુભ નામરે;
 વિમ પ્રેમાનંદ કહે કથા, એ જાણી સીતાસામરે.

કગલું ૩૧ મુ-રાગ મારની દેશી ફેર

- ૧ શુકલ કહે સુલુ રાય, અરિત શ્રીકૃષ્ણવલ્લારે;
 જે હોય હરિના દાસ, તેને પ્રિય ધણારે.
- ૨ રામ કૃષ્ણ કહી નામ, જનુની જોલાવેરે;
 મુદ્દળીએ ધનસ્થામ, માતા કને આવેરે.
- ૩ ગોકુલું ચિખ્યો બાળ, ત્રીકી વાણીએરે,
 ન જળું શાં કીધાં મુખ્ય, નંદની રાણીએરે.
- ૪ નાનાં ગોપનાં બાળ, મહિ દયાળ રમેરે,
 હની પડે જેડા ધાય, તે જનુનીને ગમેરે.
- ૫ બાલ્ય મહી પરપાદ, માતા કને અંત મતોરે,
 પોત દેખાડીને રોપ, નીચા માર પાયે લાગેરે.

- ૬ શાં સુકિત કીધાં સંસાર, નંદ યશોદાજીએરે;
 ચોદ લોકને નાથ, વખાણી છાસ પીએરે.
- ૭ પ્રમટ કરે અમાન, હાથમાં દીપ ચંદેરે;
 એ કરડવા આળ્યો હાડ, રેતો ટપ રંદેરે.
- ૮ નિંદા કરે હીનોનાથ, પયોધર ખાવતારે;
 અધવચ ન્હાસી અવ, પ્રભુ નવશવતારે.
- ૯ એક નેને ભયું કાજળ, એક અમથુંજ રંદેરે,
 રેત મોઢી કરે પાદમહાર, યશોદા માત સંદેરે.
- ૧૦ રમે તે પિતા ઉછંગ, પાણે મુખ દાઢીરે,
 નનદ સુખને તંજોળ, અધવચ લે કાઢીરે.
- ૧૧ રીસાએ રણુછાક, ચોરકામાં ચાલેરે;
 વલોવતી રંદે માત, જઈ રૂપે આવેરે.
- ૧૨ ગોળીમાં માસી કાઢી, ચાંપજી તરત કહાવેરે;
 મૂકાવે એ માત, તો આંસુમાં પાટેરે.
- ૧૩ ચોરી કરે ધર મહાંમ, નવ માલે સાટીરે;
 રોધતાં લાગે વાર, કહાવે અંત કાસુરે.
- ૧૪ અવળે ચાલે અવિનાશ, નથી સાંકળું દીકરે;
 છાસમાં માંગે ખાંડ, દુધમાં માંગે મીઠુરે.
- ૧૫ વસ્ત્રલત્તા પૂછ સહામ, તણાવી હરિ ચાલેરે;
 લપસી પડે જેડા થાય, કાલમાં કૃષ્ણ મહાલેરે.
- ૧૬ છાટે ગોનાં છાણ, ગોરસકાં દોળેરે;
 અહીં અવળી થાય અત, રૂપે અંધોળેરે.
- ૧૭ બસકાવે દુઝળી ગાય, ગેષ્ટિકા મહી દોડેરે;
 એકને રેડે છે માત, બીજાનાં વસા ઉડેરે.
- ૧૮ ગોકુળની મજનાર, જેવા નીસરેરે;
 પરે જેવાને ફેંક, ઘરધંપી વીસરેરે.
- ૧૯ દેખી લીલા નામ પ્રેમ હુડે ધરેરે;
 મૂકી ઘરનાં કામ, હરિ પુકે ફેરેરે.
- ૨૦ ધર આંગણે મુદ્દળીએ, હરિ મોટે મોટેરે;
 બીજે ફળીયે ભાવ, ત્યાં પડાડા દોડેરે.
- ૨૧ સંકટ એ પેશાસ, બાળક અસુત મજેરે;
 તેમાં સામગ્રીયો સરાર, રમવાને પગેરે.
- ૨૨ શ્રીકૃષ્ણ ચરીરે રથામ, કાળધર ગોરટારે;
 મૂકી જ્ઞાનપણમાં તાજ, જેહુ જળુ ચોરટારે.
- ૨૩ ગોપી જળ ભરવાને લાય, પહે હાર લવાડેરે;
 સંતાડયું હોય હદી, સય શોધી કહાડેરે.
- ૨૪ રોળે મળી દશમીય, વાંકી વાળે કોઢીરે;
 વચ્ચે મૂકે મહીનું માદ, વળી માદે મોઢીરે.
- ૨૫ હાર ઉઘાડાં મૂકી નાય, ન આણે ચિંતા કરીરે;
 પ્રતિયાણી એ માંગે મહાંમ, તાળી દે હુડી હુડીરે.
- ૨૬ ફેટલીએક એ સાવનામ, પરચે ગોરસ ધરેરે;
 તેની જીવર બેસી બાળ, શંકા લણુ નિલ્ય કરેરે.

શીકે ચડાવ્યાં માટે, લાકડીએ છિદ્ર કરે; વડે ગોરસની પાસે, તળે રહી મૂખ ધરે. ૨૭

વડણ

મુખ ધરે ગોરસ પીએ, તે અમર અંતરિક્ષ ભેધે; પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામની લીલા, હપી નથી. નવ હેંધરે. ૨૮

કડવું ઠરે મું-રાગ ગોપીની દેશી

ગોપી આવી યશોદા પાસે, કરવા હરિની રાવણ; વચન ખોલે વઢવા સરખાં, હરિ સાથે હૃદે ભાવણ. ગોકુળ કેમ રહીએ, ભોગો ગોરસનાં વેષાર; કંઠાંલે કયાં જઈએ-ટેકે.

ઉત્તર વય પ્રભુએ પુત્ર આપ્યો, એકનો એક હાડકવાયોળ; આપું ગોકુળ થાક સહન્યું, પાતાને ઘેર ઘણું ઘડ્યો-ગોળ. વય નહાની ને પ્રાકમ મોટાં, અમે કહેતાં રીધું જુહોળ; અતિશે ધન્ય માટે કહેવાં આવી, બાપુ સવે લૂટી-ગોળ. એકઠો હોય તો આદર કીરે, અમને હરિ તહાલો છે હાડળ; સહુપરિવારે આવે સાંમળિયો, હાંવે ગોપમંડની* માંડ-ગોળ. અપરાધ સાંભળી સાંમળિયાને, અંબા થઈ આશિષાળીલ; ગોરસ જાતન કરી ફડી પેરે, સાવધાન રહેા ગોપાળી-વડણ શા સાજો-ટેકે.

શાને ક્રોધ કરે છે ગોપી, લેશે જાન ધન્ય તે તમારેળ; તમેાં કહેતાં હો નો મજાતરી, તો છે સોરી મારે-વડળ. શીકે ચડાવી ગોરસ રાખેા, અથવા મૂકેા અંધારેળ; મોટી ઠોઠામાં લેઈ મૂકેા, રાખેા સાંકળ તાળાં ભારે-વડળ. બાળ્યવાં છે તમેા મજાતરી, ધણુએક ગોરસ મળશેળ; આખા ચડાવી હાકલશેાં મા, ઉમેા મારે હળશે-વડળ. ગોપી કહે તારાં પુત્રને હાથે, ઉઘટે તાણે સટકેળ; અંધારા ધરમાં કેશવઃ ભયે, થાય અપવાદી કટક-ગોળ. ન પડેલો. તો ઉખળો માટે, કાઢી સધળી શોધેળ; શીકે ચડાવ્યાં હોણાં ભોગે, લાકડીને ગાંઠે-ગોળ. જામરે મેસી કરે લગુસંગ, બાળકને ઠોકર મારેળ; ધરમાં ઘાડી સડકાં દીરે, રમતો રીશે બહાર-ગોળ. બચ્છની પેરે ગોને ધાવે, વળગે મહીને માટેળ; સહવાળ બાજી તો આંખ મરીમાં, કોમળો દુધનો ભાટે-ગોળ. એક કહે હું જળ ભરીને, ઉતાવળી બટ હીંચીએ; ને કહ્યું ગોરસ કેમ ઉતાવળ, એ કહે કાપું છું કીડી-ગોળ. એક કહે મે જન્મનાંતર દીઠી, પૂજી દુષસંતું કરતાળ; નથી યાકતો નહાનો બાળક, દીશે ઘેર ઘેર ફરતો-ગોળ. યશોમતી કહે હું કેમ કરી માનું, ઘડી આગળે નથી યાતોળ; તો હું બાપું ચોર કરીને, દેખાડે ગોરસ ખાતો-વડળ. એક દિવસ ગોપીનાં ધરમાં, પેઠા નંદકુમારેળ; તારી રહી સવે સુંદરી રે, તવણુ લીધાં બાર-ગોળ.

ગોપી સવે કહે માલો માલિ, સહવાયો છે ચોરેળ; મળીયું ભેળાં ગોમંચ આપું, મંડાવો રહોરા રહોરા-ગોળ. ઘણા દિવસે હાય ચેર્યો છે, ચરોહાલને કહીએળ; એક કહે ચાલો મંચુરામાં, કંસ કેને લઈ જઈએ-ગોળ. વડણ

કંસ કેને લઈ જઈએ કહાનને, કરે બહુ રંગાર; અરસપરસ એમ વાતો કરે; ધરે કહાનને નારે.

કડવું કહે મું-રાગ પંચેળયો

વલવલે વેકુંકાધ ગોપી, સુને મારશે મારી માત ગોપી; સુને છેડ તું આણીવાર ગોપી, તારા બહુ માનીયા ઉપકાર ગોપી-ધુવ.

ધરમાંથી ધનશ્યામભરે, વિનય કરે બહુ પેમ

કૃષ્ણઃ— આજ ભવા થો મજેસુંદરીરે, કરી નહીં અપહું આ ઘેર ગોપી-વળ ગોપીઃ—

ટેર પછી ચોરી તણી રે, મહી પરધેનું બાવે

કૃષ્ણઃ— કહે તો વચન આપું બાપનું, ચોરી નહીં કરે હવે ગોપી-વલળ

શુકઃ— નયન બંદે વિનતિ કરે રે, નેહી બ-વેા હરણ

ગોપીઃ— કંસ હંશે નંદને રે, લૂટી દેશે સવે વસત ગોપી-વલળ

શુકઃ— તારી વચનડે ઘોરમાં રે, બારણે ઉભી ભેય

અથર હસી બોલે ગોપીકારે, તેમ તેમ માવરે શેય

ગોપી-વલળ

વસવડે સુખ કરે હુવે રે, ધરધર મુને ગાન

સમાં કરી ઉખળ ચરીરે, શીકે ચડાવે પાન ગોપી-વલળ

ગોપી આવી યશોદા કનેરે, બાઈલુએ પુત્રની પંર

ચોરખાલો અમે ગોરસ સાથે, ચાલો દેખાડું ઘેર ગોપી-વલળ

શેસે ભરયાં યશોમતી રે, સોડી લીધી હાથે

ગોકુળ આપું ભેળા મળ્યું રે, રુવે ત્રિભુવનનાથ ગોપી-વલળ

યશોમતીઃ— બહાર કાઢો ગોપી બાર ઉઘાડી, કેમ કરે પારકું જાન

શુકઃ— મંદિર ભેળું બાર ઉઘાડી, હરિ થયા અંતધાન ગોપી-વલળ

યશોમતીઃ— કયાં છે મારે બાળ ગોપી, ફેમટ ચડાવેા આખા ગોપી

મંડી ચેજ શી રંગડે ગોપી, કાનુડે ચોર દેખાડે ગોપી-ધુવ

* આ "વડણ"ઃ અમરી એ પ્રવાસ છે, તેણે અંદે દાખવ મૂકે રે.

શુક —
જાણી યદ્ય સર્વ સુદરી રે, નાગી ગયો કેહી વાટ,
શકિ પાત્ર હાલા ચકાવ્યા, વાળી ગયો દહની હાટ ગોપી-ક્યાં
મનાવતા બારે પડ્યા રે, યથોદા કોપાયમાન,
ઘેર થકી એક દારી આવી, બાઈ સુતા બળ્યા કહાન ગોપી-
ક્યા છે આદે બાગ ગોપી૦

ધવળ

ઘેર પધ યો યથોમતી, ધવગમ્યા સુદર સ્થામરે,
નૃદી પદી સર્વ સુદરી, સાચો પ્રેમાનંદ પ્રભુરામરે

કંતુ કેડ સુ-રાગ ધનાસરી
શુકલભાષે મુલુ હસ્તિનાપુર ધણી, બાળચરિત્રની કયા છે ઘણી,
ગણતા નવ ભયે તે ગણી, છુદ્ધિમાને લીવા એ ઘણી
ચાવ

બાળી નબળ અગાધ લીલા, જે તરગ ગોઝુળમા હવા,
નિત નિત પ્રત્યે નાયજી, પ્રગટે રગ નવા નવા
એકવાર કૌતિક કીધુ નામે, ચૃત્તિકા ભક્ષણ કરી,
સ્વાદ લાગ્યો સામનિધાને, સુખમા મૂકે સુકી ભરી
યથોદાને રામે કહ્યું, તારી પુત્ર માટી ખાવે,
જેવા આગ્યા યથોમતી, હાદી લાકડી કરમાવે
વદન કળા ઉડી ગઈ, અભા આવી ઉડી રહી,
કહેરે સુખમા શુ ભણું છે, શીનાય દેખાડે નહીં
ગોવિંદ જોલે શુગળું, મન કરે ન્દાસવાતલું,
માતાએ જોહુ હાય રહ્યા, દેખાડે છે ચોટી ખણુ
સુખ વિકાસુ સ્વામીને, માટીના દેશ કહાડીયા,
ફરી જોવા લાગ્યા યથોમતી, હાસાદ ત્રણ દેખાડીયા
પદ-રંગા મારે

ખાધી માટીરે, સામળીએ ખાધી માટીરે,
ચોદ લોક વદનમા દીક, જનુની કાટીરે-સામળીએ-૦૬
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ વદનમા, સંસાર આપ્યોરે,
ભૂલી યથોદા સુતનુ સગપણ, ધક્કાને ભળ્યોરે-સામળીએ-૦૮
આખી પુરવી એના સુખમા, કિવા બે કટકા ખાધારે,
પાહુ રોગ એને શુ થાય, કરી નહી બાધારે-સામળીએ-૦૮
એ કોના પુત્ર હું કોની માટી, યથોદા ખીપીરે,
પ્રેમાનંદ પ્રણયે જાનખોણુ, ફરી માયા કીપીરે-સામળીએ-૦૮
દેશી ચાલતી

માતા મન વિરમે યદ્ય, એ પ્રહા રૂપ સાચો હરિ
હું માતા યદ્ય હાકવા આવી, જેલિકા મેં શુ ગ્રહી
બાળક યદ્ય બોલગ રમે, હું પુત્ર હેલ ગિર્યા ધર
દમે મોહ મૂકી આજમ્બી, હું વિષ્ણુ ભણી સેવા કે,
માન ઉઠેથી મોહ ગયો, શ્રીકૃષ્ણે માયા વિસ્તરી
ગાત્રી દેદ લીધા પુત્ર ભણી, જાન ગતુ સર્વ વીસરી

ભૂપ કહે શુક સામળો, મન માર વિરમે યદ્ય,
કોણ પુરુષ યથોમતીના, દયા કરી જોધવે કહ્યું ૧૪
માત પિતા મરુસામા રહ્યા, દેવનીએ સુખ દીહું નહીં,
કોણ પુરુષ યથોદાતણુ બે, વિષ્ણુની માતા યદ્ય ૧૫
અક્ષય કીડા પ્રભાગ સુખ, બાળ લીલા પદાની,
મૂળ કયા સુને કેહા સ્વામી, નદ યથોદા કર્મની ૧૬
શુક કહે શુચ પ્રદા પૂલક, કર્તુ ગોવિંદના શુભમામ,
વસુદેવ નામે બ્રાહ્મણ હૃતિ, ધરા ત્રીતુ નામ ૧૭
તીવ તપ દપતીએ કીધુ, અશુત વર્ષ પચત,
ભક્તિ દીકી નરનારીની, તવ પદાધારી ભગવત ૧૮
વિષ્ણુ કહે વરદાન માંગે, કૃપા અમપર કીજીએ,
દપતીએ એમ માગીતુ, તમ અરધા પુત્રનુ સુખલીએ ૧૯
માગુ તે પામશો સહી, અદશ્ય થયા મિશ્રવનપતિ,
તે વસુદેવ ધરા અવતર્યો, યદ્યને નદ યથોમતી ૨૦

વધાળ

૧ યથોમતીની કહી કયા, યથો અવરમે અધ્યાયરે,
કહે પ્રેમાનંદ અગાધ લોલા, રમે શ્રીયદુરાધરે ૨૧
૨ ઇત ભીમજૂલાવને દશમસ્કન્ધ કૃષ્ણ માળીલા નામનો અપમાનવાદ ૩૮૮

અધ્યાય ૮ મો

કંતુ કેડ સુ-રાગ મારની દેશી દેર
શુકલ કહે મુલુ ભૂપરે, કર્તુ લીલા અગાધ અનુપરે,
ઉત્ર સુકીત ગોપીએ કીધારે, નેત્ર કારે સુધા સુખ લીધારે
શ્રીકૃષ્ણ લીલા છે અનંકરે, શુ વર્ણનુ નિન્હા એકરે,
સહસ્ર સુખ વખણે શેખરે, લીલા શુભનો ન આવે ઉકરે
અયો નવમા નારાયણરૂપરે, આપ બધાસુ નિમુવન ભૂપરે,
અભય ભયે બધાણેરે, ભક્ત કારણ ગીતે મવણેરે
ધણુ દામોદર શુભ નામરે, ચોદ લોકના રાજપ રામરે
કરે કીડા ગોવાળા સમરે, યદ્ય વર્ષ કિવસના નવરગરે
અણુ નેઓ ગોપી ઘેર ભયરે, જોલે જોબડુ વેકુકસપર,
લિપુક યદ્ય ગોરસ ભયરે, માખણુ માટે થોઈ થોઈ નાચેરે
કાઈ આવી પાણુ લીવે ઝોટીરે ગોપી ખણેઈ ગાવમા ચોટીરે,
વહાલો સહુના ઘરમા પેસેરે, જે તેડે ત્યા જમવા મેસેરે
ખાક ખાકુ અન અણુકુરે, હરિ અમૃતપે અતિ મીઠીરે,
મજ વ જ યાદરે, હ ચારી ભયરે

શ્રીકૃષ્ણનાં ચરિત્ર વંધાણેરે, યથોદ્દાહ વલોણુ તાણેરે;
રખે રેતા રંધામળ વાનરે, વલોણુ રાખી દે ઘરમાં કાનરે.
ચાલે મરવેતની* અણીરે, છુટા કેશની લેટકે વેલીરે;
નય ગોલી અધરપર ટળકેરે, વલોણુ તો સુડી કંઠણુ ખળકેરે.
જીભી ધામળી પલવટ વાળીરે, એવે બળ્યા દીવનગાળીરે;
અધવચ મૂક્યું દંથીમંનરે, પુનઃ કરાવ્યું પયપાનરે.
એવે થુલે દૂધ ઉઠગિધુરે, પાનમાંથી પય ઉછળિયુરે;
આતાએબાપું દૂધ વહી નીચેરે, આખા ગોરસનું જન થાયેરે.
ધાવતા યલોડયા યદુરાયરે, અંગા પય સાચવવા પાયરે;
શ્રીકૃષ્ણે ભરાયા રીડેરે, ધય પૂરવે વહાડું રીડેરે.
એ ધિશ્વ પડો પાપિણી માયારે, અધિક દૂધને જોઈમાં બધારે;
એક ગોરસનું પય રાખુંરે, હું વણસાડું વલોણુ આપુંરે.
કાંઈ કઠિણુ ચયન જોગરતોરે, નયણે આસુ રસમાં કરતોરે;
અધર ટમે ને યુધરાતોરે, ધૃત્વજીએ ગોળી પારે ભતોરે.
અપરાધ સાર કોષ કીધોરે, એક પાપાણુ કરમાં લીધોરે,
લકમીનરે જે ધણુ લોકકરે, પહોણુ ગોળી ભાંજી ભડકરે.
વહું ગોરસ પરમ રસાળરે, આખી ભરાઈ રહી પરસાળરે;
ગોરસમાં ગોનિલેહ બીનારે, રખે મા દેખે મન બીનારે,
નવનીતનું ઉપરથી લીધુરે, બોળા ભરી ગોરસ પીધુરે
તેણાં મહંત નહાનાં બાળરે, પીએા લકડું ભરી પરસાળરે.
આનંદામકંતે દોડાણુ કહાકરે, કહાપરંડ બાળક વળદેરે;
મર્વને લાઇ ઘરમાં પેદારે, ઉખાળ ઉપર પરમેશ્વર દેખારે;
એક એકને તક પિવરાવેરે, માખણ મહંતને ખવરાવેરે;
મણુ કહે ગોવળા પત્યેરે, ગોળી ભાંજી આવળે નિત્યરે.

વધણ

નિત્ય એક ગોળી ભાંજી, તમે આવળે આપણુ ઘેરે;
યથોદા આવી પરસાળમાં, આ કોણે કીધો કેરે.

કડવું ૩૬ ચું-રામ મારુ

કોણુ ફોડી હો, આ ગોળી કોણુ ફોડી હો,
સાદ સાંભળી નાહા નરહરિ, અંગા ફોડી હો-આં ૧
ઉડ્યું વદન ને હાથ ધસાતી, પૂંકે હીંધી હો;
ભાણુ ગોરસનું મુને દુઃખ નથી, ભાંજી ગોળી રીડીકે હો-આં ૨
પરસાળ હાસે છળ હાસે, ભેગ લાગાવતી લેહેરી હો;
આખા ગોરસનું ઉજડ વાળું, રીડેરે કે એ વેરી હો-આં ૩
માખણુ ખવરાવ્યું માંકડાંને, ઉઠકળા ઉઠ્યાં હો;
પાન કુંડું ને નેતર તુંડું, ભાંગે રવૈયે હો-આં ૪
આખો દિવસ આંજ બાપી મૂકે, જોડે કોણુ મુકવેહો;
પ્રેમાનન્દ-મણુ મીતાવળે, કેમ હાથ આવે હો-આં ૫

* પારીડાની † પાર ‡ માખણ § ઘાસ || મારુ
દહાતી આગા કરા તે ‡ માખમાં દાખ ખરી વગમી તે
§ પહોં તરફની ૧૧૧૧૧૧-મખનુત

રામ-ચંચમ રામમી

સોડી લીધી હાથમાં, ધામાં યથોભતીરે;
ધૃત્વજીએ ધનરચામ, નહાસે યદુપતિરે. ૧
જેવા મળી મજનર, અંબરિસે સુરવપૂરે, ૨
આગળ પુનઃ પૂંકે માત, પુનું મામ બધુંરે. ૩
બીનાં બાળક નહારી લાય, મહંત વૃદ્ધે મજાંદરે. ૪
સાકાં યથોદા માત, ધાતાં હળી પડ્યારે. ૫
પુનરપિ ભેમાં ધાય, અંગા રસાસે ભરીરે;
છેડા ખસી ખસી ભય, વેણી વીખરીરે. ૬
નહાનાં બાળક રહ્યાં, શરિત્ર કયાંથી આવરીરે;
તાળી છડી હસે ગોવણુ, ફોડે માવડીરે. ૭
જુલે ઇંદાદિક દેવ, કૌતક કૃષ્ણ તણુરે;
છે આંસુ ભયો બોધન, દીસે રોહાંમણુરે. ૮
છે કેપે બહુ કષણ, રીસે તંરડીયુરે;
શેણે મોહનજીનું મૂખ, માખણુ ખરડીયુરે. ૯
છે ખીટીચીયાળું કેશ, માંડે રેણુ ભરીરે,
નહાસે નિમ્બનનાથ, જુલે ફરી ફરીરે. ૧૦
છે ગોરમ ખરડ્યા હેઠ, લકનાં જિહ્વ ઝરેરે;
એવા દુઃખમાં રીનાનાથ, માખણુ ભસ કરેરે. ૧૧
છે અંબરિસેનાથ, ચીટે ચાલતોરે,
સોને મહોયો ચિહ્નના નખ, ફેડે હાલતોરે. ૧૨
કમળજે કોમળ પાય, કઠિણ નૌમ્ય ધરેરે;
ભાંગે કાંડાવાગે પાપાણુ, ચોણિત* અંગે ઝરેરે. ૧૩
છે અંબરિસેની નાથ, એને દીધી મયારે;
ધણુ ધાકો જાણી માત, પ્રણુ પડો મયારે. ૧૪
તું નહી કરું અન્યાય, એકવાર ચૂકેરે;
કહો તેવા ખાડું સમ, આ વારકી મૂકેરે. ૧૫
જળે આંધો હાથ, દાસી કને દોરડું ભાંગેરે,
પરમેશ્વર માગે માન, માતને પાય લાગેરે. ૧૬
અંદરમાં આલ્યાં માત, પાખોડે અરીરે,
બાંધવા માંડ્યા હાથ, હોર પદોએ નહીરે. ૧૭
કેમ કરી ભાંધો લાય, સુદર સ્વામજીરે;
ભટ પ્રેમાનંદનો નાય, આજળ રામજીરે. ૧૮

વસણ

ભટ પ્રેમાનંદનો છે તે સ્વામી, અકળ કળા તેહનીરે;
શું વણ્યું હું અંધન કથા, લીલા ન બળે વણુવીરે.

કડવું ૩૭ ચું-રામ મારુ રામકળી મિત્રન
ભાંધો કેમ બાજેરે, માખણુ બાંધેરે કેમ બાજે,
બળવંત ભાંધો કેમ બાજે, જેને તણુ જીવન મુખ માંડે-ખાં ૧
જોડે ત્રિજ્યો નિમ્બન બાંધિયું, ઇંદ અજ ત્રિપુરાસી;
સહસ્ત્રીણી બટકુંકું શર્ધ બેડા, બાંધે નંદની નારીરે-ખાં ૨

* સોડી

† ભાષ

ન્યાય પુછે આખા જગતને, કોને કેા નહીં પુછનારે;
ચોર કરીને પૂછવાને, છે ચરોહાલને આધિકાર-માં
સકળ જીવને કર્મનું બંધન, આપા કદ આશા પાશરે,
જન્મ-ભાઈ એકોત્તરેયે, કેમ દાસભોઈ બંધાય અવિનાશરે-માં
આખી ગેા શાખાનાં દેશમાં લાવી, અંબા બાંધે કુમારને,
સાંધી સાંધી ચાલી યથોભતી, રહે ટુંકડું આંગળ ચારરે-માં
પોતી ખેદ ધારવેદ છલો, ચાહી ભલ્લી માતરે,
પ્રેમાનંદ પ્રજુ સીતાપતિ, બાંધ્યા ઊખા સાથે-માં

ઉદં ભુજંગીની ચાલ

વાસી રત્નગં સુરવર્ગ આશ્રય પામે, આ શું કર્મ પારશ્રવને નદ્યામે,
આખડ અવિનાશ વપુ વેષધારી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી
મંજુભાગ્યુતાનંદ અવ્યક્ત કહીએ, નવ ભારતી વેદથી ભેદ બહીએ,
નિરાંકાર સાકાર આનંદધારી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી
શુક્લાતીલ ગોવિંદ ગજંદ ગામી, વ્યાસમાન સર્વે અંતરજામી,
પરાતપર પ્રાણેશ સ્વધંચા ચારી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી
સહસ્રરીશો પ્રહા શ્રીરંગશયી, સર્વ સામર્થ્ય મહાસુર સુખશયી,
અસુરાંતકાં અધનાશાં અવિગતકાં સુશયી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી

અતુલ્ય જિદ્ધાપ અક્ષય વાણી, ગદા શખ સારંગધર ચક્રવાણી,
સુક્રાનંદ મહાશય સંસાર તારી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી
સર્વેદ સુખચર સંતતપાશ્રય, સેપુટી હાથનિજ માતને શીખ નાશ્રય,
ભટ્ટાધીન યદીદીન ભરેનેવ વારી, બાંધે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી
દક્ષિણાશિવનવીતલદયુષ્ટિવાણી, તલસમે કદેશક કદે વનગામી,
કદે વજ્રવધૂ માતને અતુહારી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી
સુહિત વરોભતીનું કાણુ બાણે, નામે પાર શત વર્ષ નિગમ વખાણે;
કહે પ્રેમાનંદ કેાણુ સુહિ મારી, બાપે ઊખળે પ્રહાને નંદનારી

રાગ માકે

પુરાં દામણાં ગૌધેન તણાં, યોગદાજ તવ યાકમાં ઘણાં,
શ્રમિત વપુ પરસેરા વળે, શ્રીકૃષ્ણને તણાં બાંધે ઊખળે.
ભર્યું જનની પામી સંતાપ, એક દોરકે બંધાવું આપ,
મહિચારી સર્વે ભેવા મળે, મણુ બાધ્યાં તણી ઊખળે
આવડાં જનકેમ મુજને કર્યા, અલ્યા ભે ગોગાળીનાં હીકરાં,
ગોરસ કેપી કાળજું બળે, પ્રજુ બાંધ્યા તણી ઊખળે
ને ઉખળે ભેસી બાધું નવભીન, તેજ્યાં મકેટ કીણુ વિપરીત,
તે દાગ મારી કેગજ ટળે, મણુ બાંધ્યાં તણી ઊખળે
ગોપાંગના સો માગે માન, આમ કને ત્યો ને યજું હેય જન;
એટલું મહી તો સોને મળે, શું બાંધ્યા બાળક ઉખળે?

નથી ગોરસ પુત્રવે ઘણો, કેાએક પુરે મા હીકરા જણે,
અમૃત ઘડો બાળકથી હળો, શું બાળક બાંધ્યા ઉખળે ?
ન વળી સનભે યસતક પડ્યું, શું એટલે જનને ખાવા ડળ્યું,
ગોપ વધુ ચરે ઉખળે, શું બાંધ્યા બાળક ઉખળે ?
ખુંડે દોરડાં પડીયા પાશ, ચોરી ચીરાત કે ડાખ ધાસ,
બાઈ છેડે આમારું મન ઉકળે, શું બાંધ્યા બાળક ઉખળે ?
અમો ભલો ને ન કરું રીયા, અન્યાય કોટી કરે જુગદીય,
માની સગાઈ પડી વેગળે, શું બાંધ્યા બાળક ઉખળે ?
એનાં પગલાંને મહીમાય, ઘેર સાંપડી નવ લખ ગાય,
ધાણું સુખ ને નયણાં ગળે, શું બાંધ્યા બાળક ઉખળે ?
છેડા પુત્ર એ આમપર પાડ, એક જ એકનાં પહોંતાં લાડ,
ઘણાં હેતથી બાળક છળે, શું બાંધ્યા બાળક ઉખળે ?
ધર ધરનું મૂક આમારું લીધો, ન ઘણે નિદેશ મૂકી કીધો,
સાંભળી ચરોહાલ કલકલે, તમને શું બાંધ્યા ઉખળે ?
તમા રાવ હઠકી લાવતી, નથી લાજતી બાળ મૂકાવતી,
મદે રડાં છુડાં પૂંડળે, તમને શું બાંધ્યા ઉખળે ?
આગળ બાળકની સી વઘે, તમો સોજા ભઠાઈ લેતાં ભઠે,
એ હઠાપણુ શીખ્યો તમ મળે, તમને શું બાંધ્યા ઉખળે ?
લગુવધમાં ઉછેરળ સાય, પ્રકૃતિ ચોરીની નવ જાય;
ઘણું ફર કંસાસુર રાય, તે કેમ મૂકે જાણી નવ જાય;
રેક ભતિ આધીરડાં તણી, વિભૂતિ કલે ગાય વ્યભાણી,
અસિમાન કીલે સ્થાં ભણી, હુંયે સગાઈ તમારી ઘણી.
એવો ઉત્તર આગાખને કહી, યથોભતી ચંદ્રિચમાં ગઈ,
ગોપાંગના સર્વે બાંધી યઈ, ઘણું છપીકોણુ છોડ્યા નહીં.
મજબતીના સર્વે પાછી ફરી, ત્રાંકે ત્રાંકે વાણી જોવાયી,
પરજુ કોષ અંતરમાં ધરી, રીસાવી થાલ્યા નરહરિ
જન કદે હીડે સ્થામળો, તણાય પુકેમી ઉખળો.
નજસાથ ભેવા સહુ મળ્યો, યજુનાં બંધાવા બાળક પડ્યો
ધરરડો ઉખળ્યો થાય, સરોડાંતે મળુ તણ્યામાં ભય,
નવનીત પ્રજુ કરે મહાંય, થાથે રુવે ને માખણુ ખાય.
નિરળે પદ્માદિકે અંતરિક્ષ, નાંદે યત, કીધા કાંઈ લક્ષ
ઉખળ બાંધ્યા પકેજ વાસ, પ્રહા કેરે માખણુનું બાસ.
ગોપ વધુ ભેવા સંચરે, પ્રણિપતાં બાળકની કરે;
ઉભાં રહી અગળા જોઅરે, વેદોક નાથ નાસી નીસરે.
ગયા ગોદેરે સ્થામ શરીર, ન્યાં છે જન્મદાહનું બે વીર,
જશનંદન જજુગોને વીર, શ્રાપે જન્મ થયા છે સ્થિર.
વસા ભણ્યું ચકુરાય, પૂજું ચરો નવમો અધ્યાય,
સકાળ શાસ્ત્ર નિમજનું તવ, સર્વે શિદામંજી શ્રીભાગવત

• રાગ કં • અમૃતને અમૃત લાગનાર • પાપને નાશ
કે જેની નતિ ન જાય એવો • • એકાદ રેવા
કે માખણની ના રીસ ધાવવાની પ્રતિજ્ઞા

• સપતિ ના રેશે • નંદ માનવીના સાદા માપ બનશે
ખાતા નીચેના છે આગળ • મામને ઉપદે

તે મુદ્ધે સારે દિ હશમરકંધ, કથા ભેડું હું પ્રાકૃત પદોભય; કથા પ્રસંગ એકે નવ પદે, આત્મો ભઈ સીધે ચેરડે. આ પાસા બાસ વાંચે સંસ્કૃત, આપાસા મારું પ્રાકૃત; આપાસા આપા સ્ત્રીક સંબંધ, આપાસા કડવાં ચોપાઈબંધ. બાંધું કંઈ ભેડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન, નથી વાદ કીધા પ્રકાશ, આપાના શ્રોતાને વિશ્વાસ. બાસ વાણી મેં નાણી યથા, તેની પ્રાકૃતે ભેડી કથા; રામચરણ કમળ મંત્રકંઠ, લેવા છઠ્ઠે પ્રેમાનન્દ. મૂળ અર્થ છે પ્રાકૃત નામ, શ્રોતાને વહાલું શુભ આમ, મૂકો હરિજન ધરનાં કામ, જેમ તેમ સમજે સીતારામ.

વેલકુ

રામ ભાને ભાવે કરી, શુકે તાપો પરીક્ષિત રાધરે, ભટ પ્રેમાનન્દ કહે કથા, થયો નવમેા અધ્યાયરે. ૧૦ શ્રીમદ્ભાગવતે હશમરપ નવમોવાય ૩૧ ॥

અધ્યાય ૧૦ મેા*

કડવું ૩૮ મું-રાગ સોરઠી

૧ વૃક્ષ રૂપે જશ નંદન, રક્ષા જનુનાં તીરરે, જમતાલુનું કહી બોલાયે, ગોકુળનાં આહીરરે. ૧
૨ ઉર્ધ્વ વિસ્તીર્ણ ડાળ થક, સર્વાંગે સમાનરે, વધુ સંકેતી મનુષ્ય પેસે, અંતર મધ્યનું માનરે. ૨
૩ વૃક્ષ જન્મ જશરાજ પાપગ, થયો નારદછળો આપરે, કુમેર આતમજને મુકાંવા, હરિશ્ચે ધંધાભ્યું આપરે. ૩
૪ પૂછે મહીપતિ માનુષાવને, સ્વામી નિવારે સંકેહરે, કુમેર નંદન શિવના સેવક, કેમ પાપગ દુર્મહેરે. ૪
૫ એવું કર્યું શું આપ્યું જે, નારદને ચાલો કૌપ્યરે, ઊપજે બંધાયા સીકરિ, કરી માત્રા સંયોગરે. ૫
શોપાઈ

શુક કહે કહું તેની કથા, નિષાર્ક સંકેહ સર્વજ્ઞા, કુબેર વસે અલોકપુર ગામ, નમકુનર એક સુવર્ણ નામ. અભિજીવ નામે બીએ કુમાર, ઉભય ઉત્તરજ રહે અપાર, તે રંગા સાથે કીડા કરે, સહસ્ર બીજી સંજે સંચરે. તે સહાશિવને વહન ઘણા, પાપદ કહાવે શિવલતણુક; હિમાખણ પિતા જરા રાખન, બીજું ચરતું બહુ ગાન. ત્રીજું ભેળનું અભિમાન, તેવામાં કીધું મધ્યું પાન, સંજે રંગા પરમ નિધાન, કરે આકાંશે ભેટી વિમાન. કરે અપ્સરા સંગીત ગાન, બૃહદા અદમાં શિવનું ધ્યાન, સુધાવતી રીતું અધરપાન, ઉભયને આપ્યું આશાન. શામાંધને નહીં વપુસાન, કેલાસમાં શિવનું ઉલાળું, ત્યાં આવ્યા કરવા કીડા સ્નાન, સંજે અપ્સરા પરમ નિધાન.

* આ હશમર અધ્યાયની રીતગત રીતવું જનુના ની વેલકા ભગવાને જે ભગવાનને રક્ષકે પાસમાં તે તેમણી નિઃશયેાગ વચ્ચે સુવતિ ની, તેની કથા ૭. ૧ અમૃત સમાન. ૨ મીઠીરું જનનું ૩ વિલાસ ૪ જાનને બચાવે.

મંદાકિની ગંગા ગેબીર, વચ મુક્યાં સેરિતા તીર, નિર્લેજ્ય મંદાક બેહુ વીર, નહાવા પેઠા નરં સરીર. અપ્સરાનાં મૂળભ્યાં વીર, માંડી કીડા બહુ છંદિ નીર. દેખી દેખી નમ અમાન, ગગને ભાતાં લાગ્યા ભાણુ ભયભીત ભેગેસર થયા, પશુ પછી લગ્ન પાગી રંગા; કેનેા જાપ મનમાં નવ ધરે, નમ કીડા રંગાંશું કરે. દેખી કુપ પિતા મર્યો, ઉદય થયો અનંગ* ઉન્નાદ, વિસર્ગ મર્મ કર્મ ને નેમ, પાતી પૂર્વક કીડા પ્રેમ. વિસરી વિદ્યા ભેગ મહાદયા, નથી ભણતા દિવસ કે નિશા, તે નથી ભણતા લોકાચાર, તે કીડામાં થયા તલાકાર. તે મદ ભરી દરે ભાળતા, તરંગ જળના ઉછાગતા; રંગાનું કરતું બહુ હાસ્ય, તણે સીમા મહી કીડાપણ. ભેડું દેવ થયા સર્વ હ.ખી, એવે પધારી નારદ કાળી, નમ પ્રાત બેહુ દરે પડ્યા, નારદછળ કૌપે મકધડ્યા. લગ્ન પાગી સર્વ સુંદરી, પહેલું વચ બાહેર નીસરી, જશ બેહુ ત્યાંથી નવ અપ્સરા, નારદને દેખી ખડખડ હસ્યા. કૌપે ભાર્યા નારદ જતિ, એ લાગા મારી કેરલી નવી, ધન્ય સી, પુરુષ મિહાર, કાંઈ એક શિક્ષા દેઈ નિરધાર. દંડ વિના મદ નવ ઉતરે, પુનરપિ એવું કર્મ ન કરે, ચલિ સેવક ચંદરતણા, પશુ આજ અધર્મી રીમે ઘણા. નહીં કરે હું પર શિવજી કૌપ, એજી કીધા છે ધર્મનો શ્રોપ. ઉતારવા નહીં અભિમાન, નિકટ આવ્યા ઝરિ ભગવાન.

નારદવચન:-

અરે મૂર્ખો, આપ્યું અમાન, રમિ કદો જઈ પડ્યું પરિધાન; વિષુ નેવ સુરજ મહારાજ, તેની તમેા નવ કીધી લાજ. શું હિંચ કહે એણે નિર્ગમેા, અહુરનિશ રંગા સંજે રમેા? જે હરને પૂત્યા પંચવનનાં, તે હસ્તે શ્રેષ્ઠા નારીના સ્તન. જ્યોગામ્મી સવજન વારણી, તે મુખે કેમ પીધાં વારણી? તમેા મૃત્યુલોક પામેા નિષીર, પામેા વૃક્ષ તણા ભવવાર. ગ્રીમ રીત વર્ષા સહેમે, સરવ નમ લેના રહેમે, જડ રૂપ નહીં વાણી ભગ, નારદે બન્યે શાપ્યા ખગડ.

જશવચન:-

કૃષા કદો કમળભૂતન, હવે સ્નાન વગી સ્વામીન, કર્મ ભોગ ભોગવમેા ખરે, કાંઈક શાપ અનુમક કદો. અમેા ભગ દેહક ઉત્તર રમણ, કેમ સીમ મહા નરીનું જળ, ઉત્તર દુઃખ* અમારાં નામ, મહા પુરુષ કરે જ્યાં વિદ્યામ. શાપથી મુક્યે મેરે કાળ, તવ નારદ બેહુદા થઈ કુપાન, ગોકુળ ગામ ગૌશાળા સોરે, જનનાં તીરે નરની બેઠમ. નિવાસી ગૌપત્યક પરિવાર, તમેા તમેા ધરને અપવાર; નંદ પુત્ર હરો વેકુંધપાથ, આપ બંધારો ઉભજ સાથ.

* ભયર. ૧ પાતી. ૨ ફરીથી ૩ વચ. ૪ દિવસ ૫ તાર ૬ રિતો વિનય. ૭ જાનના પુત્ર નારદ ૮ ૧૦.

મુકાવશે તમને શ્રીહરિ, કેવામે આવશેા પાછા ફરી,
શ્રીકૃષ્ણ વાણી જોઅર્થા, તે જસ વૃક્ષ યદં અવતર્વો
સાભગી રીઝયા પરીક્ષિતરાય, શ્રીકૃષ્ણને નમીયા પાય,
ધર્મિકાસ પૂર્વેનું વૃત્તાત કહ્યું, ખરું જોકુળમા શુ ક્રીતિક થયું

શુકવચન-

ઉખળાયે ગોકુળનાથ, ચાલે પુણ્ડીએ ટેકેા દઈ હાથ,
ખાળ ચેષ્ઠા પૂરણ કરી, વૃક્ષ મધ્યે પેઠા શ્રીહરિ.
કર્મ રોપ તેનો પરજીવો, પરમ્પ્રકા સહેજે આવી મળ્યો,
આરો ઉખળ અગ્રધયા શ્રીહરિ, કંદે પાડેા તાણી કરી
વૃક્ષને કહે તું આળેા મા, હવેકા આપશે મારી મા,
જેવાજ તારી દઈ હરે, હવે સામનિયાણ કેમ જશે
કેનીક ગોપી ત્યા જોવા રહી, કેટલીક યથોક્તને કહેવા ગઈ,
કેવાકલ જોકુળમા થાય, બાળક ભારણે બે દુઃખ માય
વારતા સામગી ધાયા નહ, ધાર્પ યથોક્ત કરતી આકેદ,
ભવજી એ માતા આવી ખરી, બાળ ચેષ્ઠા ગોવિંદે કરી
મહાખળ રીધુ પકજ ચક્ષ, ઉખળ ભરાવી બેટું વૃક્ષ,
શકે શુ મેઘગગન ગડગડ્યા ? કે સમ સાગર ઉછળે અડ્યા !
કે મેક વિધ્યાશ્યાળ આશર્યા ! શુ દિગ્ગજ ઐતવત વડ્યા !
ગોકુળમા શરૂ રહ્યો મહેકડી, ખૂણથી વૃક્ષ પથ્યા તરકરી
દુઃખલતા તણે આંખા હરિ, નવ પામે દર્શન મુજ દેહી,
હાંકાકાર કોલાહલ ધણે, ન દીસે બાળક નદણ તણે
દિવ્ય કેહ પામ્યા જસરાય, થવણે ? કુડળ ગગમગ થાય,
વધુ વિરાળે પટ પરિધાન, ભણે ઉદિમા યશિયર બાણ
બેટું આત ઉભા ભેડી હાથ, કેરે નવન જોને ચુકડનાય,
તું પરમેશ્વર તું પરમ્પ્રકા, તું આશ્રમ તું ધર્માધર્મ.
જગત પિતામહ છુગદાધાર, તુજ રાત્રાએ રહ્યો સક્ષાર,
અગે ભવપરાધી અન્યાયે ભયો, તારી ભક્તિ અગે વિસયો
વિવથ લવટ નિર્લિંગ થયા, વિસયો ધ્યાન હોને ને અયા,
સ્વારમણી ચુખન હાસ્ય, નિરિત કર્મ બધામા માટે પાશ
પાશ પાન વિવધમા મમ, ગગામા દિવને નહાયા નમ,
એ આમરેથી દુઃખ અવતર્વો, તેઆમ પાયાથી અગે જોઅર્થો
અચુત વર્ષ સોગળ્યો આ દેહકી, પ્રકા દર્શનથી આળ્યો છેક,
અગે અપણવ અપરાધીજસ, અગે કયો અન્યા કરક લસ
તે ન ભેડુ કુડા કર્મ ભણી, સહચારીં કીધી ઘણી,
સ્તવન નિધિ અગે ભણી નહ, એવી સ્તુતિ કીધી ઉભા રહી
પ્રસન યદં જોવા ભગવાન, જસરાય માગેો વરદાન
કુણે વરમન પ્રીયા પાય, વરદાતા તું ચેકુલે રાય
માણ વર મન માટે સુઝા, તમારી ભક્તિ આપેક સપા,
ભક્તિ વિના પામ્યા આપદા, તમારા ચરણ ન મૂકે કદા
માગેો વર રીન યદં જસ, કૃપા કરી હરિ વાણી વધા,
તમને નહીં હોય જન્મ ને મરણ, રપરી થયા છે મારા ચર્ચ

* ખેડે ? જોઅર્થ સામે વિચાર કરી ? ભલે

સદાશિવની કરજો મેલ, મારું રૂપ તે શ્રીમદ્દાદેવ,
તું શિવ માંડે અનર નથી, ભક્તો કેવાસ વગેો યશપતિ
ગવાદ જસ હરિનો હોય, તે મજવાસી નવ દેખે કોય,
પુરણ કૃપા કીધી ભગવાન, આળ્યુ સ્વર્ગથી દિવ્ય વિમાન
નરી ગાળ ચુકુને પાય, જઈ વિમાને બેઠા બેટું બાય,
નાના નિધ અગે દુષ્ટ પરાજયે, ચમર ચાકે પામે દળે
હોયે વણકાર ધન્ય પુત્રી, કદે ગાન નૃત્ય મુંદરી
કાન્તા છત્ર કળશ આમન, ગરું વિમાન ગણ મગન
શ્રીકૃષ્ણ પ્રતાપે દિવ્ય કેહ પરી, અન્યા નિજ કુટુંબને ફરી,
જસ મોક્ષ કયા સાભળે, મધ પાનાદિક પાતિક ટળે
નસ જળ કીકા અધર્મ, દિવા મેયુનાદિક કુશર્મ,
અધ્યયન કે વા સાભળે કયા, યેર કર્મ પરજીવે સર્વધા
સકળ દાસ નિગમનું તાવ, સર્વ શિવોમણી શ્રીભાગવત,
તે મધ્યે ઉત્તમ દસમસ્કન્ધ, ભેડ્યું મેં પ્રાકૃત પદભષ.
કયા પ્રસંગ એકે નવ પડે, ચારી જાડે સીધે કુશર્મ,
આપાસાવાસ વાશે સદૃષ્ટ, આપાસા માકે પ્રાકૃત.
આપાસા અધ્યાત્મીક સળવ, આપાસા કંઠવા જોપાદં બધ,
પાધેો અથ ભેક સમાન, કેટલેો લોક કીધું અભિમાન
નથી વાદ વચન કીધુ પ્રકાશ, જેમ યોતાને આવે વિશ્વાસ,
બ્યાસ વાણી વાણી મેં જ્યા, તેવી પ્રાકૃત ભેડી કયા
શીરામ ચરણ કમળ મહેકે, લેવા છંટે પ્રેમાનંદ,
વહેવાર માન કેરી ઘરના કામ, યોતાજન સમરે યોતારામ
વચન

રાત્ર નામ જાવે ભગે, શુકે તાપ્યો પરીક્ષિત રાયદે,
બા પ્રેમાનંદ કહે કયા, થયો પૂર્ણ દશમે અધ્યાયદે
પ્રેમ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કન્ધે દશમાધ્યય ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૧ મે*

કંકડ ડે- મુ-રોગ વેરાડી

શ્રીકૃષ્ણ કહે સાભળ રાત્ર, વૃક્ષ બે બાગી પથ્યા,
દુઃખ લતામા શમ થયા, ગોવિંદ શોધ્યા નવ જસ્યા
શ્યાસ ભરયા નદણ આળ્યા, પુટે યથોક્ત રાણી,
શીતાળ ચરીર વદન અતિ વિદ્યજ, નેત્રે વડે બંડુ ચાણી
કયા ગયો બાઇ પુત્રર આરે, બાળકને પૂછે નહ,
લોક કહે વિપરીત યયુ છે, દુઃખ તણે બાળ ચુકે
અરિષ્ટ સાભળી ધરણે દનીયા, જેમ કદળી કુવાડે કાપી,
અજ પજડે આસુ પાડે, યથોક્તને વેદના અર્ચી.
આનંદ નીર સુકે દુઃખ યુખન, દુઃખ તલું નહીં લેખ
એકવાર પુત્ર પ્રાણવલ્લભને, આણીવારે કહે હું દેખ
વૃક્ષ લતા યતની ધન્યા, પુણ્ડીએ હીટ ધનરયાન,
સામનિયાણ સેધી કાદિયા, મરડું જોવા ગોકુળ ગામ

* આ અભિધારમા અનવાધમા પુરાણમા આવી બાગેની
સાથે મારાં મારાં ૧ સમુપ્ત વધા બાગસુ મારાની ૧મા છે

આનંદ ધરી હરિ નંદે લીધા, ઉખળ ઉચ્છ્વાસે સાથે,
આ અરિષ્ટ કાલે કીધું છે ? ઘસ્યા હાથ ગેઝુળનાથે
સકુમાર કઠિએ કઠિલુ દામણું, કોણે બાંધ્યાં તાણી ?
ગોપી સર્વ કહે નંદજીને, એ કર્મ કીધુ યથોદ્ધ રાણી.
કુર હરે ભેયુ ત્રી સારું, કુમળને કહે છેડું બાપ,
પ્રુતા* દોર કુવરને બંગે, પડ્યા કઠિલુ બંધના કાપ.
ધણું દોલેલે ઇચ્છા છાંયેલો, હૃદયે લીધા સુંદરચામ;
બંધન કીધાં દોરડે માટે, દામોદર ધરિયું નામ
બીજે બાળકને નંદે હોંઘ્યું, સર્વે સગી પાછાં બાક;
આ વિશ્વથી ઉગયો બાળક, તે સહા મહુલેના પાક.
પરશ ચર્ષ સર્વે બાળક બોધ્યા, અજ્ઞા જીવતા હરિએ રાખ્યા,
ઉખળ ભરાવી તારે પુત્રે, વૃક્ષ એ મરડી નાંખ્યા.
એ પુરુષ પ્રમથા દુષમંથી, તેજુ વાત કીધી છાંયે;
શ્રીએ બોધ્યા પુત્રે વૃક્ષ પાછાં, અમ ઉપર રીસ શાની ?
વાત સાંભળી મોન કીધું, નવ દીપે ઉત્તર વાળી;
ગુણ લઈ નંદ ઘેર પધાયો, પુઠે ધરોદા ઓશિયાળી.
આ ગોપી માટે બાળક બોધ્યા, કહે આશ્ચર્ય તારું મન ?
નંદ કહે એણે બાસે છે શકે, તે નથી પ્રસન્ન તન ?
જે કુંજર કોટિ અન્યા કરે તોય, માતા હાડું ન ભય,
પુત્ર પુત્રે ગોરસ વાહડું ? નેત્ર ભયો નંદરાય.
ઉપર વધે હું પુત્ર વાગ્યો, અનાથ થયો સંતાય;
શકટની પેઢે બાળક બોધ્યા, કેમ ચાલ્યા તારા હાથ ?
હાથે પાવાલુ કંઠિન જોમ, લોક જ વારતા વહે,
લોક વજ્રો કઠિણ કીસે, યથોદ્ધ તારું હૃદય.
આજથી નારીને વિચાર ન કીસે, મન માને તેમ સાલે,
પ્રીત શપ્ત સ્વામી ઉપર, દેણક જીવેલો ઘર ધાલે !
મૃત્યુ* તુલ્ય થયાં યથોદ્ધાંજલ, ભણ્યું યતનામાં બંધાવું,
શ્રીકૃષ્ણે ભણ્યું માતા મરશે, આનંદ ફરી ઉપજાવું
હાડું હાડું બોધ્યા શ્રીમણ, માતાને જશ દીધા,
દોરડે સુને રહ્યા બાંધી, અભંગ અંગાંગે કીધા
કોટાઈ વૃક્ષ પડ્યાં મુજ ઉપર, પિતાંજલ વિચારે મન,
એ રક્ષાએ હું રહ્યાં જીવતો, યથોદ્ધની માતને પુણ્ય
એણે કહીને કંઠન માંડ્યું, કોતક જેવાધિદેવ,
નંદે યથોદ્ધને પુત્ર બોધ્યો, શેતા રક્ષે તત્તજેવ
બીવરાજો માર્યો બંધન કીધો, તેમ માતા વિના નહીં સાતા;
એક સાગવળુ તુલ્ય ન આવે, એણે પુત્ર ને માતા.

વસજ

માતાનું સગવળુ સર્વે શિરોમણિ, તુલના કે આવે નહીંર
હૃદયે ચાપી પુત્રને, યથોદ્ધ ઘરમાં ગઈરે.

કેટલું જાનું સુ-રાગ સારંગી ચોપાઈ

સુ કેવલન:-

અહિંસા લીલા શ્રીમદગવન, યથોદ્ધાંજલ કરાવે પથપાન;
કુશળ કુશળ ગોપી ભાખતી, યથોદ્ધ જળ યોગવતી નાંખતી.

* અગમ કાપ મિદા

† શરીરે જાણે તેમ

પંચગવ્ય રક્ષા બહુ કરે, છાંટે પાણી છાંની મંત્ર લાયક,
નંદે તેજાંજા જલિ ભગવાન, સુપાત્રને આપ્યાં ગોદાન.
શકે પુત્ર પ્રસવ થયો આજ, વિનય કરે વનને મહારાજ,
વિશ્વ નિર્વાતિક* મહેડું પર્વ, ગોપ સાતિ ભેળવી છે સર્વ.
નંદ ભાવન રાધ વૃષભાન, કીધા વિચાર ભેરી એક સ્થાન,
પુત્રના શકટ ને તુલાવતે, બાળકને વિશ્વ ગયાં અનંત.
આ અરિષ્ટ કહ્યું નવ ભય, પડ્યાં વૃક્ષ દીક્રે ભય થાય,
વૃક્ષ ભુજમાં ચંતર સાંકડું, સુલે યજ્ઞ મગ રહ્યા દોરડું.
ચક્રીથી કહ્યું નિસરે અભંગ, તેમ બાળનું વાંચું બંગ,
એ નંદપુત્ર સર્વેના આધાર, એને આશરે મજ પરિવાર.
કશપિ વિશ્વ શ્રીકૃષ્ણને યાપ, વિભુ માર્યા ગોપ સૌ મરી ભય,
માણી માત્રના કૃષ્ણ છે પ્રાણ, એને કલ્યાણે સોને કલ્યાણ.
કંસની ફર દીસે છે દંડ, અહીં વસતાં કાંઈ પામીએ કષ્ટ,
કીસે વાસ વનમાં મોકલે, હવે ગોપ માત્ર અહીંથી ઉચ્છેડાઈ
ગોવર્ધન પૂંઘાવન નિકટ, જઈ વસીએ જનુમાને તડ,
ભ્યાં ગો ત્યાં ગેઝુળગમન, ભણ્યાં આ સ્થાનકનું શું છે કામ ?
પણ તુલ્ય વૃંદાવન માંય, વાયે વૃથ ચરશે ત્યા બાધ;
ગોપની વિભૂતિ! છે ગોપન, સુરભિ! સુખી સુખી મજબન
શાને અહીંથી નથી ઉચ્છેડતા ? કયાં છાંડે છાંડ નથી મળતા ?
કાંઈ પટે છે મુકવા અવાસ, ભ્યાં જઈયે ત્યાં છાપરે વાસ
નંદરાયની આસા કોઈ, આવધાન થયું સર્વ કોઈ,
ઉપમ સૌ ચાલ્યાને કરે, કુશળ કહાન પાણી ઉચરે
વૃષભ વજ્રે અહીંથી અહુ ગાય, શાં શબ્દ માર્ગમાં થાય,
હૃદયાર કહે એ પાણી કહે, પિતાના વચનને આવી યશે.
રક્ષે કાવડ ગોરસ ભરી, યુતના યાકવા મસ્તકે ધરી,
કોણે લીધાં માટે મહીએ ભાર્યા, ગોપી રેવેના સીકાં નેતર્યાં
શ્રમ દોર મંચક પારણાં, કાઢ્યાં અધિયાસાં લીધાં બારણાં,
સાંકળ લોગળ ફેલી તાળાં, ઘર શોધી લે સર્વ ગોવાળાં.
લીધી વસ્તુ એ જે મળેની, ઉખળ સુરાગ સમ્માર્ગની,
કાઢ્યા ગોના ખીસા બેઠી બેઠી, લીધાં સુપ* ટોપ ચક્રી માર્યા.
શકટ મન ધાન્યનાં ભયો, ભુજ્યા ધરમાં કાંઈ વિચાર્યા,
ધાતુ પાત્ર વજ્ર ગાંડસી, લઈ ગોપિકા શકટે યડી.
આજો ચાલતાં વહુ સાંચુ ભણે, ઘરમાં જઈ દારી ધાપણ ખણે,
હાડું ગેઝુળ ઉલ્લસત થયું, માંતર જ્ઞાન સૌ સાથે ગયું.
શ્રીકૃષ્ણ કહે કેમ રહેશે સંકટો ? સૌ સાંન કરી તેજાં માંકડાં,
રમકડાં લીધાં જ્યોતમતી, નવે ઘેર એવાં મળતાં નથી.
શકટ! કીસતા જોડ્યા બહુ રથ, તાણે ભાર સાંકે સમર્થ;
ઉત્તમ રથ બેઠા નંદરાય, શ્રીકૃષ્ણ બેસાડ્યા બોળા માંય.
જ્યોદ્ધા આવે મજ સુદરી, કે વાહન કે પાળી પરવરી,
એટલે આવી સૌને ગોવર્ધનતલુ, ભૂમિ પુન્દાવનની સોદામણી

* નાસ કરીને † જો ‡ જરૂર § મારા || સર્વત્ર

¶ જાણ † પાસ. ‡ શાસ્ત્રી ** કુપાં †† શરી મારી

ચંદ્રમાનું ધર શોધી ઉત્તપાં, વિવિધ વાઙા સુરભિન્ના કમ્પાં;
મધ્યે ધર કીપુ નંદણતણું, કરતું ગામ વસતું આત ધણું.
બાહુલનિમ્ન શ્રીગોકુળગમ, ધણી ગાય માટે ગોકુળ નામ;
ઉત્તપાન મુક્તિકા* ગોમયર્ ગાર, મંદિર લીપે પ્રજાની નાર.
ચંદ્ર મંડપ ગોશાળા ભણી, સ્વર્ગમાં શોભા રહેકું તણી;
રંગે ધેતુ બહુ મીઠી ચાર, ખીચે નિર્મળ જનુમાનું વાર.
ન રહે ભુખી તરસી ધરી, ધણું ગાય દુઝાણે ચરી;
નન્દ મનને આનન્દ પમાડે, રમારમણને* ખોળે રમાડે;
કરે ગાળા ચેષ્ટા ગોપાળ, તેડે નન્દ આવે તત્કાળ;
જ્યોત્સ્નાવતીને જોઇએ ચેડે, કરે હારાય શલુમાં રહે.
કાંઈ વરતુ મારે નન્દની રાણી, તે આપે કૃષ્ણ આલ્લી આલ્લી.
હાવે વળી અધવચ નાંખી દેય, નારસી ભય, નહીં આણું કૈય.
કોટિ ચેન નવચવતાં કરે, અર્ધે અંગોળાયે નાસી નીસરે;
તે કૃષ્ણ શુંવારે ચેડાલી, તો બહુ મગખળ આણું ચેડાલી.
એક ભરમાં કાળજા ભરે, નહીં અંતણું ચેડો નીસરે;
દ્વય લેઈ મકંદને પાય, જ્યોત્સ્નાને વારે નન્દરાય.
રણે તું કૃષ્ણને હાકેડે, હું રંકને પ્રમ પચી છે પેડે;
એ ચોરે નાંખે કરે ઉન્માદાઈ, એ આપણને મોટો છે સ્વાહ.
તુંથી ભય માન મન ધરે, વળી રહે ઉગ્રણે બંધન કરે!
શુકલ કહે હું શું હું ભણું, જે શાસ્ત્ર નન્દ જ્યોત્સ્ના તણું.
સાદાત વિશ્વંભર જન્મભણે, તેભુખ્યો હું કહી પાલવ તાણે;
ખટ કંઈનથી જોગેશ્વર ભણે, પ્રધાન માંખણ માટે રુવે.
પ્રધાનને સ્વરને નવ આવે, તે ગોવિંદને ગોપી નચાવે;
ચાર વર્ષના હરિણ થયા, એક હંદાડી જનુનાં તીરે ગયા.
જળ ભરતી કોઠી સુંકરી, કંઈ રૂપ દેખાણું હરિ;
ગોપી સવળી ચેડી કરી, કોઈ ન રહે કુંભમાર્ગે અંજુલ ભરી
ત્યાં થકી કોયાં મોહનાં બાણ, હરિ માગી બેઠી મહીનાં હાણ;
કેમ કહી ગોપી પાગ ન રે, સડવને દાળે લપસણું કરે.
પ્રભુ પડે આગળ અભિભદ્ર, મારે કાંકરી કરે ધડને છિદ્ર;
હરિ ગોપીને દેખાડે સમ, ધટ કૂટેા તે આ લીલાનું કામ.
સાહુણી કને ગોપી વડતી ભય, અભિભદ્ર આપડે સમજ પામ્ય;
કે ગોપી મળે બીજી સ્ત્રી ભણી, તરકર કરે હરિ તેની ઈંદાણી.
લાકડીએ બેઠું કેસી દીપે, ચણું બન ત્રાહે ત્રાહે હરિ કહે;
જોબન નારીનાં મન રીજવે, પદ દોરસીને ધણું ખીજવે.
ભજો પડે આરે** જળને કામ, વહુવારમાં તું રહેકું કામ ?
આવે જળ ભરવા નાની છેકરી, તેને વાંદરાં વળગાડે હરિ.
તે આરે આવે કેા જોબન પુર્ણાં, તેને કહે દીસે છે મુર્ખ;
તને કહે આંહી શું છે કામ ? જોએ આગળ સી પાણી છે લાજ.
તે રાસ્ય માની ગોવાળા બજે, ગોપવધુ પાણી રેઈ હજે;
છે નાની પણ લણણ મોટી, બાઈ જોનાં નવખાં જો મોટી.

* માગી. † જળા. ‡ વરપીને રમાડવા. § હાંપી મુ. || તોખા.
¶ પામાં ક પાળી. ** જળ. *** એવાર. †† પુષ્પ.

ચાર વર્ષનાએ ચેકચે વાટ, આગળ શું કરશે મોટા ઉપાત !
ચાલે જ્યોત્સ્નાને કહીએ દવે, જે સવારે પુત્રને પરણવે.
જળ ભરી ગોપી ઘેર ભય, શ્રીકૃષ્ણ રૂપ રમે મન માંખ;
એક હંદાડી નન્દને કહે નરહરિ, અભિભાવ અંતરમાં ધરી.
પિતાણું હું કુળ કંઈ કરું, મોઝલી મુને ચારવા વાછરું;
હાથ્ય કરી ભોલ્યા નંદરાય, લણું માળાક કેમ વનમાં ભય ?
તીવ તાવક સહો નવ ભય, કુશાશ ખુંચે કેમળ પાપ;
ઉનાળે તાવક* જોમાસે મોહાં, શિયાળે ટહાડ સહેકેમ રેહ ?
ટાલે સર્પ, મોલે વાય વરુ, તમેા બીડો તે વારે શું હું કરું ?
સેવક આપણા ચારે છે ગાય, તું માળાક શું વનમાં ભય ?
મહાગૃ કંઈ ગોવિંદ થયા, ચેડો જ્યોત્સ્ના પાસે ગયા;
દુહય ઉપડેડે* કસકાં ભરે, આસવાસના અંભાજ કરે.
વચ્ચ ચારવા મોકલે માત, કહું ન માને મારો તાત;
બાળમદ્ર કેમ ચારે વાછરુ, તે જોઈ નેઈ હું ઈચ્છા કરું.
સાંભળી વાત શ્રીગોવિંદ તણી, જ્યોત્સ્ના આખ્યાં નંદણ ભણી;
કટિઅંગેલી દીધા ભગવાન, રીપણે માને માગ તું ગાન.
વિનય મુક્ત મોઝાં સુંકરી, કાં ગાળાક આગ્યે આંસુ ભરી ?
ચેને રદઈ* વન બવાતણી, મોઝલી ઘોમન છીજા છે ધણી.
વનનું સુખજોઈ આવશે અચાર, નહીં કહે મોકલે બીજાણ;
નંદ કહે, કાં નહીં સુંકરી ? કાલે મોકલણું સુદુરક કરી.
બીજે દિવસે તેજા મુનિજન, પ્રભુને કીપું અભિપેક સિચન;
વિપ્રને આખ્યાં તાનાં વિધ હાન, પુર્ણર્થ વચ્ચ કીધાં સાવધાન.
કાદર કછણે પીતાંભર પડે, જડિત કંદોરો બાંધેા માટે;
મસ્તક મોળીયું બાપે તાત, આજે શોભન જ્યોત્સ્ના કીધે.
કુલગ હાર ભુજે બાહુભંપ, રૂપણમાં સુખ નિરણે ગોવિંદ
કેસર અભિત મુખમ કેપોળન, જોડાડી ધામળી રાતી ચેળ.
કટિએ પુષ્પી પમવમતી, પાયે મોઝડી ભામ્યામલી;
કહે સીકું સાથે ભંધન કરી, રક્ત નેટિકા રંધે ધરી.
લ્યો શાક પાક અથાણું નાથ, સીકાં મહિં મુકચે ભાત;
નંદરાય હરણે આણું ભરે, માત જ્યોત્સ્ના મીઠાં** કરે.
બાળક ભળ્યાં સહસ્ર છે ચાર, તેમાં બીરાજે નંદકુમાર;
પુષ્પ કંડા કનકની ગેરી, હરિને જ્યોત્સ્નાએ આખ્યાં તેરી.
એક પચરંગ વંધેા પીણી, કોડીલા નાપે સ્વર રીણિ;
રશ્મિ આવલે સાંજે પૂન, કીપી રક્ષા છાંટયું ગોમુર.
એક રથાશ નિહુ કીપું ગાલ, કમચ ચમકતી ચાતે ચાલ;
માત પિતાને નમિયા પાય, આશિય લાઈ પ્રભુ વનમાં ભય.
નંદણએ કેડે ચડાવ્યા હરિ, પૂંકે ગીત ગાય મજ સુંકરી;
નાનાં વચ્ચ કીધાં આગળે, સર્વ જગે ઉઘું રહું ભાગળે.
પ્રાર્થના નંદરાયે કરી, સર્વે ગોપને સોંપિયા હરિ;
ગામ કુંકરો† વચ્ચ ચારલે, સવારે ઘેર પધારલે.

* નાત. † તાપ ‡ વરસાદ. § પડક. || કં. † † વચ્ચ
§ કંદોરો + પુષ્પ. ** પ્રેમચંચન. †† નટા.

કીડોડુ ગાયો ત્ય રવા લવા માટે તૈયારી કરે છે

ବନାଞ୍ଚର ବଧ

હૃદિતાં આખડે*તો બુદ્ધ સહાએ, સુલુસુલુએ બેઠું જાળપાએ;
રુદન કરે તો લાવએ, ઘેર, નંદે જાળા સોંપેા બહુ પેર.
ગોપ બુદ્ધના ચાલ્યા શ્રીહંસ, નંદ ધરોહા આલ્યાં ઘેર ફરી.
વલ્લભ

ફર્યા નંદ આનંદ લેર, વન ગયા સુંદર રયામરે;
ભદ્ર પ્રેમાનંદ કહે કયા, શ્રોતાજન જગેા શ્રીરામરે.

કડવું ૪૨ મું-રામ મેવાડે

શુકવચન:-

નાથ પધાર્યા વચ્છ ચારવા, ધન ધન મજની ધણુલ;
કુંકડે પાગે આગળ ચાલે, વનમાં અશરણ શરણુલ. ૧
વારા પરાડી વચ્છને વાળે, અધ્યાએ જગે ભાતલ;
ફરી ગોઠુળ સંધ્યાએ આવે, રામ કૃષ્ણ ભેઉ ભાતલ. ૨
માત ધરોહા સામે આવે, લે દરિને દુહામાં સાથલ;
નિય પ્રત્યે વચ્છ ચાર્યા આવે, વનમાં વેડુંક નાથલ. ૩
સમભાર રાય કંસે જાણે, જઈ વસ્ત્યા આધોગવાળલ.
વચ્છ ચારવા યમુના તીરે, જાએ નંદનો બાળલ. ૪
આજા આપી વચ્છાસુરને, નંદ તું પૂંદાવેનલ,
નંદનો નંદન ગોપ પૂંદામાં, તેને કર તું વિધેનલ. ૫
ગર્વ કરી વચ્છાસુર આલ્યો, સાંભળ પરીક્ષિત બપલ;
વચ્છ જ્યુષમાં ચારવા લાગ્યો, લેઈ વચ્છનું રૂપલ. ૬
ફળ લુકાન વૃક્ષ છે કોઠીનું, તે તળે રહે ગોવાળલ,
પકવ ફળની આવે વાસના, કોઠાં પર્મ રસાળલ. ૭
જાળકને અભિલાષ ધણુ છે, ફીળે ફળનો આહારલ,
તે પ્રાપ્તના કરે પવનની, તું પાક કોઠાં છે ચારલ. ૮
કેટલાક ગોપ ફરે વૃક્ષ પૃંઠે, ચક્રવા ચાપ સાવધાનલ,
આવ રે ફળ પડ ગોવાળાં, કરે કાઢની સાનલ. ૯
કો નાંખે પાપાણુ પચેકા, પડીએ નહીં દુમ કાળલ,
બહુ અર્થ કરે ઉદામ, તે જાણું શ્રીગોવાળલ. ૧૦
ફળ આસક્તને ફળ ખચારાતું, તપિતમિત મુજ ચાલલ,
વચ્છાસુર દુષ્ટિમાં રાખેા, ચોકલીએ કંસે રાખલ. ૧૧
સકળ વચ્છને પૂઠે ધાયે, વચ્છાસુર આગળ ચાલલ;
આપ આપણે વારે ગોવાળા, વચ્છ વાળવા ભાવલ. ૧૨
શ્રીકૃષ્ણને વારે આલ્યો, ઉઘા સુંદર રસામલ,
હૃદત લીકડી લઈ પધાર્યા, ચારે યોદ્યા કંસે રામલ. ૧૩
નોતમ વચ્છ કો આલે આલ્યો, વપુનો પૂઠા વણલ,
ચોળા માટે ચો દિરા જોતો, ચમકવા માટે ચણલ. ૧૪
સકળ વચ્છને તે લેઈ જાયે, કરને જોદ્યાક પ્રહારલ,
ઉન્મત એવી શિશા દોળે, નાંચે નહીં બીલ વારલ. ૧૫
ઝડી લાકડી મૂડી હડીડી, હરિએ કીધા હોહારલ;
વચ્છાસુર આનંદો અંતર, નિરખ્યા નંદ કુંભારલ. ૧૬

જે અંચે મેં રૂપ ધણું છે, કરવા કંસનું કમલ,
તે જાળક આલ્યો મુજ પાસે, મળીયો એકાંત કામલ. ૧૭
વક* વદન છે નેત કરડાં, લોક શબ્દ મુખે ભાવતોલ;
વામ દક્ષિણ અવલોકન કરતો, પગે પૃથ્વી પાણતોલ. ૧૮
વચ્છાસુર વિચારે મનમાં, કર પાટુનો પ્રહારલ,
કપટ મુખ વાંછેા ચાલે, આસુરી માયા અપારલ. ૧૯
અમરગણુ અંતરિક્ષે આલ્યો, જોવા પ્રભુત પરાક્રમલ,
વચ્છાસુરની વધ કરવા, હરિએ માંડ્યો ઉદમલ. ૨૦
કપટ દક્ષિ ઉભવની વતે, કોણુ કેને કરે ધાતલ,
તું નીકળ ટોળામાંથી પાપી, હંકાર્યો કરી જોવા દામલ. ૨૧
ઘેર શબ્દ કીધો વચ્છાસુરે, ઉઘાળ્યા વચ્છ સર્વે કામલ;
રામ આદિ જાળક સર્વે જીના, અતુલ આદિ ઉદામલ. ૨૨
ચંદ્રને હાંકે પાટુનું મંડળ, ચોપરને ઝડપે બાળલ,
શું ગિરિમુંડા પડ્યો મુગ ઉપર, નાંખી પાછે પગે કાળલ. ૨૩
જોઈને જોડ પાટુ નાંખી, પ્રહારે પર્વત કડક ચાલલ,
જેમ સર્પને ગરક એકે તેમ, હરિએ ચક્રા બેઠું પાલલ. ૨૪
પાપી દેવોએ અસત ઉપર, જેમ દેરે બીકી માળલ,
વપુ વાધું એકે કોશ પ્રમાણે, મૂકે નહીં ગોપાળલ. ૨૫
હટપટી લીધો હટકા માટે, લલિત લક્ષ્મીનાથલ,
અધર ડસી ડસી પડાજ્યો, કોઠીનાં ચક્ર સાથેલ. ૨૬
ફળ તણો વર્ણા જ વરસ્યો, જેમ ધંધેળાનું વૃક્ષલ,
પ્રસાદ વર્ણવા સર્વે ગોવાળાં, બાઈ કરે કોઠાનું ભક્ષલ. ૨૭
જ્યુષ પાખી પડ્યો પાપી, આણું કિંચ વિગાનલ,
વેર ભાવે વા રનેક ભાવે, જેમ તેમ ભાગે શ્રીસાવનાલ. ૨૮
અલંક સર્વે આલ્યે પાપ્યા, અસુર ચાપો નિપાતલ,
ફળનાં જોળા ભરી ઘેર આલ્યા, કીખી માત આગળ વાતલ. ૨૯
ભક્ષક કોઠાં કૃષ્ણે ખચાર્યા, પરાક્રમ કહું ન ભાવેલ;
નંદ ધરોહાએ વાત સાંભળી, આનંદો મનમણેલ. ૩૦
વલ્લભ

આનંદ ગોકુળમાં ઘણો, વણવણ પરાક્રમ કહુરે;
શુકલ એકે શ્રીકૃષ્ણનું ચરિત, પંચમું પુરણ ધયુરે. ૩૧

કડવું ૪૨ મું-રામ મારુની-ચોપાપ

શુકયોગી કહે સુવ રાય, મજનાય તણો મહિમાય;
અધ્યોધાઈ દહન* હરિનામે, પરમ પદ શ્રોતાજન પામે. ૧
કૃષ્ણ ચરિત ચણે એક ધ્યાન, એક એક અક્ષરે ગંગારનાં,
બહુ લીલા સુરેત અનેક, શું કહે કવિને જિન્હા એક. ૨
જાણી કંસે પરાક્રમ વાત, વચ્છાસુર કૃષ્ણે કીધો નિપાતલ,
ચિના મગ કંસનું મન, કારણ રૂપ નંદજનો તન. ૩
શમશ્યા બહાસુરને કીખી, હજુ કૃષ્ણને આસા દીપી;
પૂતના જાઈનું વેર સંભારી, ગયો પૂઠાવન અહકારી.

* વાંક † સર્વ ‡ પર્વતનું ધિખા † ક પાળ.

ખવડ † બાપે ‡ મારો.

શ્રીકૃષ્ણ કહે સંભળ ભૂષ, બકે કૃષ્ણ ભગવાનું રૂપ; ૫
આવી બેઠા યમના તટમાંય, તે વિચાર કરે ઘણે લઈ માંય*.
તે સમે થયા બ્રજ મધ્યાન, આઘ્યા યોગ સહિત ભગવાન; ૬
વન્ધ્યને કરાવ્યું બળનું પાન, ગોવાળે કૃષ્ણ યમુનામાં સ્નાન.
કેારાં વચ્ચે કરે પરિવાના, કેા કરે મધુર ગોવતી ગાન; ૭
નાઘા ભાગભદ્ર નાઘા કહાન, બકાસુર લઈ બેઠો ધ્યાન
બેઠા પંખીની ને કરતો, હુગવે હુગવે પગલાં ભરતો,
ઘણકડું થયે મચ્છપર નાખે, કૃષ્ણધ્વને દ્રશમાં રાખે. ૮
ગોપ સાથ વાત બોમ કરતો, પક્ષી મનુષ્યનો ભય નથી ધરતો;
કેા કહે પીટ હીસે છે બગ, કોટલે નિકટડું આંબો લગભગ. ૯
શ્રોકૃષ્ણે ગેરી કરમાં લીધી, બગ ઉડાડયા દોટા* દીધી,
બકે વધારું વધુ પ્રીત, સર્વ ગોપ થયા ક્ષિપ્રમૂં. ૧૦
અંધપી લીધા શ્રીયદુરાય, સાંઠન બગલાના સુખ માંય;
નાના બાગક નાસી પળીયા, બખિભદ્રજી ધરવે ઢંગીયા. ૧૧
કેા બગ પ્રત્યે ટાળવળીયા, મૂક માંધવને બગ બળીયા;
કેા કહે કૃષ્ણ પાતળીયા, ઘેર કેા બળકે સામળીયા. ૧૨
ભરડું ગોપ ઘણું કળકળીયા, છપીલાજી સુખમાંથી ઉછળીયા;
મારો નામજી કળકળીયાઈ, સુદમ યઈ બાંધેર નીકળીયા. ૧૩
બેઠાસુર ધાયે બીજાવાર, અંધપી લીધા નંદુમાર.
રમારમજી રીસ બહુ કીધી, મહુની રેરે બેઠેલા લીધી;
ભુલે ગોપ અમર સમગ્ર, તાલમાં કાઠું બેઠેલા અગ્ર x ૧૪
અગ્રકાં ઠાવે લાકડીયા, વાંધી પીકા ઘણું તરકડીયા;
વ્યથા વિભાગ અગ્રા બેઠું હાથ, મહા બગ કૃષ્ણ ગોડુળના. ૧૫
કાંઈ ચંચે ને મરડી કાંટ, બકાસુર અરડી કીધે ગોડુ વેડ,
આપ્યો ઉઠાર શ્રીભગવાન, ગયો રવગે બેસી વિમાન. ૧૭
તેનાં પીંછ સર્વે કહાડી લીધા, ગોપે પર** મરતક ધરી લીધા;
કહે ગર્ભ ભેગી સુણ રામ, પરાક્રમ મળ્યું કહ્યું નવ ભાવ. ૧૮
ભગવત લીલા પરમ પવિત્ર, થયું સંપૂર્ણ છઠું ચરિત્ર;
બકાસુર પુતનાનો આત, પળમા નાં કીધે નિષાત. ૧૯
ગોડુળમાં આન્યા* શ્રીગોવિંદ, આગળ વાછરડાનું ગુંદ,
ગોવાળા ઘેર ઘેર કરતા વાત, બકાસુર કાઠું કીધે નિષાત. ૨૦
પછે નંદજી કહેડા કુંવર, ગોવાળા લાભ્ય બકાનાં પર,
આમે સાંભળી કુતૂહલ વાંત, તમેા વનમાં કયાં ઉત્પાત ૨૧
કહાપિ ભગવો રાત કંઈ, આપણા સુખનો યારો કંઈકાઈ,
વિનિત આપણે મહિયી દોર, સર્વેયે રંકે ભલિ આહિર. ૨૨
હોડ નામ ધરેડો થયો* ખળ, ન થયુંકે દીકરા ઉછળ,
આપણું કુળની બાકી ચાલ, સાંભળ્યું વચ્ચે માથો તમેા કળ. ૨૩
કાભળ્યું બગેડી માથો આંબ, કમોપણુ વંશને લાગે લાજ,
આપણે વચ્ચે વારવારું કાઠું, નાનુંકે કાઠું ન લીકે નામ ૨૪
કૃષ્ણ કહે ચોપે હું નાનો, રજે તમેા કાઠુંનું કહ્યું યોને;

કેાનું કહ્યું નવ માનીએ, સંતોષ્યા નંદરાયરે,
બટ પ્રેમાનંદ કહે કયા,યથેા બેઠાકશમેા અધ્યાપરે. ૨૫
ઈત શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે એવાધ્યય ॥ ૧૧ ॥

અધ્યાય ૧૨ મેા*

કરવું ઠડ મું-રાગ મારની ટશી

કહે કૃષ્ણ કયા ગર્ભ ભેગી, કુંબુ ભૂપતિ હરિ રસ ભેગીરે,
નવ નવાં ચરિત્ર વળાણુરે, હુંદે કરીયું તે અધરે બાણુરે. ૧
કેા વૈષ્ણવ રીતે સુણતારે, વક્તાને રસ ઘણે ભણતારે;
કેા સીના ભેગી કેા પનનારે, કેા શુંગાર ભેગી ભેાજનનારે. ૨
કેા ભવન ભેગી વાહનનારે, કેા તંપ ભેગી નવ વનનારે,
કેા વિદ્યા ભેગી ઘણું વાદીરે, કેા મધુભેગી હરિના અપરાધીરે. ૩
વિવિધ ભેગે સંસાર વિરાધીરે, હરિરસ ભેગી મયે શોધીરે;
સકળ ભેગ તે રોગનું ધામરે, હરિરસ શીતાળ વિશામરે. ૪
સાંભળ પરીક્ષિત પુણ્યપવિત્રરે, વૈષ્ણવ વક્તાનો તું મિત્રરે;
થયા વાળીનું બળ માથરે, અધોધા દાંદશમે વિસ્તારે. ૫
ભરડું મરડું પાગરો વચ્ચે બગલોરે, બેઠાકંઈસીધા યઈ ઠગલોરે,
નંદ નંદન આસુર નિંદરે, બેઠે વાળ્યું અસુરનું ચંદનરે. ૬
બીકાં લઈ લઈ બે જન પળીયારે, તે કુશળ કોઈ નવ વળીયારે,
અધાસુરને સમરયા કીધીરે, જીત કૃષ્ણને આપ્યા લીધીરે. ૭
સ્વાગી સકળ ગોપને પીડુંરે, ચાલ્યો અધાસુર લઈ બીડુંરે;
કરે વિચાર મનમાં કીધીરે, નિચે અર્થ આપણી સીધીરે. ૮
ગયો ગુંદાવનમાં પાપીરે, ગ્રીક અર્થ લીધા બ્યાપીરે,
કાંઈકાંઈ નળીમાં સુતોરે, ભણે સહાય મારું હુતોરે. ૯
પડ્યો અજગરફ વંદનવિકાગીરે, ઉપડેો અધર ગયો આકાશીરે,
કેડો અધરજીભાળી રાખ્યો રે, પર્વત આધ દીર્ઘ કેડું નાખ્યોરે. ૧૦
આસુર વેષ અહીંયાઈ આપ્યોરે, સમાચાર મામળીયે ભરણીરે,
બકાસુર ગોકરથેા મારીરે, મળું સમાચાર વહેડો પારીરે. ૧૧
કરવેા કેા પ્રહાર્યું સંવાદરે, બાગભદ્રને ઉલ્લસાણે પ્રમાદરે,
રામને આગસ આણું તનમારે, તે કહાડે રામ ન ગયા વનમારે. ૧૨
થાલ્યા ગોપ ભુજત જહુરાયરે, આગળ વચ્ચેલો સમુદાયરે,
લાકડીએ ત્રીકા શાતનાં બાંધેરે, બેઠેલા ગોપ ધરે સર્વ કાંધેરે. ૧૩
ચાલે માર્ગમાં કોડા કરતારે, શણગાર નાના નિષના ધરતારે,
ઉગરણ મુતિકા લીપે અંગેરે, શરીર ચીતરે નાના રંગેરે. ૧૪
કેસર ગોરુચનાં પવિત્રરે, વળડે વિવિધ નાદ બાંછતરે,
વેણુ મોરલી કાંઈ તાળારે, ઢમકે ઢાલ રસાળારે. ૧૫
સસ રચર વીણુ બહુ વાજારે, ચંગ ઉગ્રેગ મહુંગ ગાજારે,
કેા મોડ નાંચે વળડે તાળીરે, રસ લીને, રીજે વનમાળીરે. ૧૬
ગાયે ગીત રચર લેઈ, લેઈ, માર્ગમાં ધધ રહ્યું ચેઇ મેઇરે,
ગોળીય મગચમ ઘુમરી ધમધમરે, નાંચે બાગક થાય ભગમગરે. ૧૭

* આ બોરમા અધ્યાયમા અનુપરુપે અવશેષે અધાસુર ગોવા
નિષા તંપા વાળાકાંચેને ગળા ચેાને તેને હોયી બાંધો તે થયો કેા દાંક
1 સાંકી કેા મેઠા સર્વ ૧ પૂર્વ ૧ સર્વના ૬ આગળ

* મન ૧ પડેડે કેા બેઠમ કેા પતો ૧ દશ ૧ કાના
૧ પાગનાં ૧ લાગનાં મુડ ૧ પીંડા ૧ નાસ.

૯ હેઠળે કાળીયે પુત્રાદે તેણે રૂપે તો પુત્રાદે

૧૦ હેઠળે

— ଶ୍ରୀମଦଭଗବତ୍ ଗୀତା —
 ଖଣ୍ଡାଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଶୁଣି

ଘରାଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଣି ଚାନ୍ଦିନୀ ଚାନ୍ଦିନୀ

કોઈએક ચાલ મધ્યહની* લેતારે, મૂંગની* પેરે ઠેકકા દેતારે; બગ હંસની પેરે ડગ બરતારે, ડગાં ચોરની પેરે કરતારે. બ્યામ શાહૂલીની પેરે ધરતારે, કેડીલાઈ સ્વરે કીતન માતારે, વૃષભ રૂપ યદ્ય સંચરતારે, બાં-શબ્દ કરી-જોચરતારે કેા સર્પની ગત બોચે ચાલેરે, જોચિતા જોકજોકના પગ ઝાલેરે, આંખા કુંપળી શિરપર ધરતારે, કેા ગો ચઢને તુણ ચરતારે. કેા ચોર યદ્યને નાસેરે, લાવે બંધન કરી કૃષ્ણ પાસેરે; કોયે યદ્યે પુષ્પની માળારે, કંઈ પઢેરી હુંડિ ગોવાળારે. કેા* દે વાનરની ગત કાળારે, ધસી* ધસી ઝલે દુમકાળારે, કેા બમરની પેરે બમતારે, નાંખે હડા ગેડીએ રમતારે કરે કોડા* બહુ ઉલટમાંરે, બઈ રહ્યા યચુના તટમાંરે; સર્વે ગોપને કંઈ મહારાજરે, આધા વનમાં બંધએ આજરે. અવિનાશી વિચારે ધટમાંરે,* આલ્યાં વાછરે બેરીબટમાંરે; સુતો અજગર યુગ્મ કરી પહેલોરે, મહિ પેઠું વચ્ચુટ ટોળુરે. સફળ ગેપે કહ્યું ગર્વનરે,* દેવયુગ્મ જાણ્યું વૃદ્ધાવનરે; માહોમાહિ ગોપ કરે છે વાસરે, દીસે ઉઠવત્ત વન ઉત્પાતરે પ્રીઠ અજગર યુગ્મની દાંદરે, ગોપે ભણ્યા વનના પંધાડરે, કોરા થયેત ગયા કુમારે* આગળ આપ્યું ઘોર અધારરે. વચ્ચે અસાધ્ય નાસાઈ બંધરે, અકળાયા સર્વે ગોવાળરે, ભાં શબ્દ કરી વચ્ચે ધાધરે, અ-જોઅજ્ય માહિ અકળાચરે, આવે હોઢર ધણી વીખ જાળરે, મૃત્યુ ધમા સર્વે જાળરે.

વડાણ

બાળા કોલાહલ બહુ કરે, બંદે નમણે નીરરે;
કોણ મૂકાવે સંકટથી, સમર્થો રથામ શરીરે.

કડવું જા મુ-રાગ પરછો

રુવે વચ્ચે ગોવાળ વાલા, શીમે ત્યો સંજાળ બહાલા-યુગ સહાય કરેા કૃષ્ણ સામળારે, સમાવેા પરિતાપ, અશેઠેાલુચ્ચતનક આપી પડ્યા, બેધ કરે છેવિલાસ બહાલા-રુ. વિવધી થયાં બ્યાકુળ વાછરે, ગોપ નિસરવાની વાટ, ગોવર્ધન ગોકુળ નવ દીને, કયાં ગયો યચુના ઘાંટ બહાલા-રુ આ નોઢે વૃદ્ધાવન બોહલારે, સ્થાનક કહિણ કોરાડ હુબોસના પરિતાપ ઘણેરે, અકળાઈએ અંધારૂં ઘોર બહાલા-રુ. તુણ શકટ ને બગડીરે, મોઝા બંઅલાલું, તે બળ તારું કયાં ગડુરે, મુગવ ચરોહા તૈન બહાલા-રુ કંઈ રૂંધાએ ગોપનારે, મુખે આવે કિલ્લ, હોઢર ખાઈ પડે વાછરે, તમાં છેવે હુગળી પેન બહાલા-રુ. પીડા લાગી વચ્ચે પીડારની, દયાનિધિ ગોકુળનારે, અસાન ભણાવ્યું કૃષ્ણેલ પેઠા, અજગરના યુગમાંય બહાલા-રુ. અસુર આનંદો અતિ યાવુરે, ન હોલાવે જિહ્વા દાઢ, જ્યારે કંઈ આવ્યા કૃષ્ણેલ ત્યારે, એકકા લોખા બે હાડી બહાલા-રુ.

* દાખી † કોવલ ‡ ચમન § નગો || દોડ

હાહાકાર થયો ક્વર્ગમંદિ, અટક્યો ગગને વાણ; ત્રણે ઘાટે કરે દેવતા, અજગરે ઘરયા બગવાન બહાલા-રુ અબધકામાં ઉડગણ, * સાચે જેમ ધરૂં કરે પ્રયાણ; અજગર યુગમાં ગોપ સંગાયે, પેઠા પુરુષ પુરાણ બહાલા-રુ અમરવૃંદ, અમંદ કરેરે, સાવધાન નંદકુમાર; એ અધ્યાસુરનું શું ગળું છે, ઉતારવો બુધાર બહાલા-રુ. વાછરડાં પાટે રોડીયોરેઈ, ગુચ્છ યડાલ્યાં શીયા; બાં શબ્દ કરે વેટમાં ફરે, દેખી કીધ્યા શીતુગદીશ બહાલા-રુ. અસુરે યુગ મેળીયુંરે, હરિએ વધાયું તૈન; રુધામે કંઈ યાપી તણેરે, બાંધ્યાં જાસ પવન બહાલા-રુ. અજગર અકળાયો ઘણુરે, તલપે તરેડાં પાયા; જિહ્વા અપી શકે નહીરે, વદનમાં વાધ્યા વૈદુકરાય બહાલા-રુ. તીમ અમે દોહકા તણુરે, વીડાયું દરમયું દાગ મોટા ઘરમાં મૂક્યું ભળીયું, ધણું અજવાળું ભાતકાર બહાલા-રુ. તેને તેને સર્વે ટોળે મળ્યારે, દીકા દેવ મોરાર, તાણવંતે ભાગે કરીરે, નિસ્યાં ગોવાળા બહાર બહાલા-રુ. કૃષ્ણે બેઠું હાથે કરીરે, અધર શ્રદ્ધા પછે બેય, મધ્યથી ઉતરડી નાંખીયો, અધ્યાસુરને દેહ બહાલા-રુ.

વસણ

ઉતરડ્યો દેહ અસુરને, બહુ લીલા કીધી શ્રીમગવાનરે, અધ્યાસુર સ્વર્ગે ગયો, મેસી દિવ્ય વિમાનરે.

કડવું જા મુ-રાગ વેરાડીની ચોપાઈ

અધ્યાસુર ઉતરડ્યો હરિ, તે ત્વચાઈ વન વિષે પાધરી, વિષ ત્વળાળાએ વચ્ચે લગચડ્યાં, જિહ્વા કાઢી પુઢી પડ્યાં. ગોવાળા ધણું ઉપર ઢળે, કુધાઈ દાખિ કીધી સામળે, ઉતર્યું વીખ અભ્યા ઘટ પ્રાણી, અણુએ પાણું અમૃતપાણુનાળી. યચુનાં વટ અભ્યા જહવીર, તુલિત વચ્ચેને પાણું નીર, જળમાં પધાર્યાં અચરણુશરણુ, વચ્ચનાં વણુ કીધાં પશાતભૂર. ગોપ આવે કીધા અજગર, પવિત્ર કરી પડેથાં વચ્ચનહ, શ્રીકૃષ્ણને નચ્યા સર્વે પાય, જીવતદાન દીધુ હરિશય. વચ્ચે લુચ્ચને આગા કરી, અધચર્મ પાસે આભ્યા હરિ, અશિષ રુધિર માંસ અજાણું ધણું, પાવત ચર્મ રમવાને કયું. વાછરુ વનમાં ચરતાં ફરે, ચર્મ ઉપર અદ્ધ કીડા કરે, પોંગડ+ અવસ્થાનું પ્રાકમ, અધ્યાસુર પાછરે પદ પરમ. વર્ષે દિવસ વચ્ચે વહી ગયો, ગોપે સમાચાર ગોકુળમાં કહી; બાર આસ વચ્ચે ગયા વહી, કિચોર અવચ્યા હરિની ચઇ.

વસાન

કિચોર અવચ્યા કૃષ્ણને ચઇ, યુગ કંઈ સાંભળ રાધરે,

સાટ પ્રેમાનંદ કંઈ કથા, થયો દાદરડાનો અધધારે.

શ્રદ્ધિ શ્રીમદ્ગુણવને દંધમરુને દાંતોપાય ॥૨૨॥

* વાણ † જુલો ‡ મોડી § ચામડી || અનિ ‖ યોવા.
ડ વચ ‡ પાવ વર્ગ

ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷକ ।

કેાદ્યેક ચાલ મધ્યગી* લેતાહે, મુગની પેરે કેકડા દેતાહે; ગગ હંસની પેરે ડગ બરતાહે, કળા ચોરની પેરે કરતાહે. બ્યામ શારૂંલની પેરે ધરતાહે, કેદીકાં સ્વેરે કીર્તન ગાતાહે, વૃષભ રૂપ યદ્ય સંચરતાહે, ભાં-ચખ કરી જોચરતાહે. કેા સર્પની ગત ભોમ્પે ચાલેરે, જોશિતા એકએકના પગ જાલેરે; આંબા કૂંચળી શિરપર ધરતાહે, કેા ગો ચધને તુણ ચરતાહે. કેા ચોર યધને નાસેરે, લાલે બંધન કરી કુણ પાસેરે; કેા એક ગુમે પુખની ભાળેરે, કંઠે પહેરી હિંદિ ગોષ્ઠાળેરે. કેા દે વાનરની ગત કાળેરે, ધમી ધમી મહે દુમ્મકાળેરે; કેા બ્રમરની પેરે ભમતાહે, નાંખે દડો ગેરીએ રમતાહે. કહે કીડા બહુ ઉત્તરમાંહે, જઈ રહ્યા યમુના તટમાંહે; સર્વ ગોપને કહે મહારાજહે, આપા વનમાં જઈએ જોજાહે. અમિનાશી વિચાહે ઘટમાંહે, આબ્યાં વાણરે બંસીગટમાંહે; સુતેા અજગર મુખ કરી પહાડીએ, મંહિ પેઠું વચ્છુ ત્રેણીએ. સકળ ગોપે કહ્યું ગવંનરે,† દેવમુખ બંદરું દુંદાવંનરે; મહિમંહિ ગોપ કહે છે વાતરે, દીસે ઊઠવત્ત વન ઉપાતરે. પ્રીઠ અજગર મુખની કાટરે, ગોપે ભવથા વનના પહાડરે; કોશ પયંત ગયા કુમારે,† આગળ આબ્યું ધોર અંધારે. વચ્છ બરામાં નાસાડું જાળેરે, અકળાયા સર્વ ગોવાળેરે, ભાં ચખ કરી વચ્છ ધાયરે, અજોઅજ મહિ અકળાયરે, આપે હોરે ઘણી વીખ ભવાળેરે, મૃત્યુ થયા સર્વ બાળેરે.

વલણ

બાળ કોલાહલ બહુ કહે, બારે નયણે નીરે;
કેાણ મૂકાવે સંકટની, સમર્થો સ્થાપ શરીરે.

કંઠનું જંતુ-રાગ પરણ્યો

રુદે વચ્છ ગોવાળ વાઘા, શીમે લ્યો સંભાળ બહાલા-ધુવ સહાય કશે કુણ સામળાહે, સમાવેા પરિતાપ, અમો કૈાણકયાનક આવી પડ્યા, ગોપ કહે છે વિતાપ બહાલા-રુ વિવધી થયાં બ્યાકુળ વાણરે, નથી નિસરવાની વા, ગોવર્ધ ગોણુ નવ દીને, કયાં ગયેા યમુના તટ બહાલા-રુ આ નેહિ દુંદાવન વીકલાહે, સ્થાનક કહિણ કહેર; હુવોસના પરિતાપ ઘણેરે, અદ્રાણ્યએ અંધારું ચોર બહાલા-રુ તુણ શકટ ને બકબકીરે, મોડાજ બમલ ભુંન; તે બળ તારું કયાં ગયુંરે, મુકાવ ચરોલા તંત બહાલા-રુ કંઠ ફંધાએ ગોપનારે, મુખે આવે કિણ; લેહર ખાઈ પડે વાણરે, નહીં છાવે દુઝણી પેન બહાલા-રુ પીડા ભણી વચ્છ પીડારની, દયાનિધિ ગેઝુકરાય, અસાન બજાણું કુણુલ પેા, અજગરના મુખમાં બહાલા-રુ અસુર આનંદો અતિ ધણુરે, ન હલાવે જિહ્વા દાઢ, બ્યારે કંઠે આબ્યા કુણુલ ત્યારે, એકડા લીધા બે હાડી બહાલા-રુ.

હાહાકાર થયો સ્વર્ગમરિ, અટકયો ગગને ભાણ, ત્રાહે ત્રાહે કરે દેવતા, અજગરે અરથા ભગવાન બહાલા-રુ અજઘટામાં ઉડગણ, * સાથે જેમ ધંદ કરે મયાણ; † અજગર મુખમાં ગોપ સંગાયો, પેા મુકેપ પુરાણ બહાલા-રુ. અમરવૃંદ, આકંઠ કરેરે, સાવધાન નંદકુમાર; ‡ એ અધ્યાસુરનું શું ગણું છે, ઉતારવ્યા ભુષાર બહાલા-રુ. વાણરમાં પાટે ચોરીચોરી, પુચ્છ ચડાવ્યાં શીશ, ભાં ચખ કરે પેટમાં રૂરે, દેખી કેાવ્યા શ્રીભુગદીશ બહાલા-રુ. અસુરે મુખ મેરીમુરે, હરિએ વધાણું તંત, રધાયો કંઠ યાપી તણીરે, બાંધ્યાં શ્વાસ પવંન બહાલા-રુ. અજગર અકળાયો ધાણુરે, તલખે ત્રેડાં મયા; જિહ્વા અમી રહે નહીરે, વહનમાં વાધ્યા વેદુદરાય બહાલા-રુ. વીઠ અમરે બેઠિકા તણીરે, વીડાનું દશમું દાર; મોડા ધરમાં મુકયું ભળીયું, થયું અજવાણું કાતકાર બહાલા-રુ. તેને તેણે સર્વ ટોળે મળ્યારે, દીકા દેવ મિશર, તાણુવાને મામેં કરીરે, નિસર્થો ગોવાળા બહાર બહાલા-રુ. કુણું બેઠું હાથે કરીરે, અધર શ્વાસ પછે ભેમ, મધ્યથી ઉતરડી† નાંખીયે, અધ્યાસુરનો કેહ બહાલા-રુ.

વલણ

ઉતરણો કેહ અસુરને, બહુ લીલા કીધી શ્રીમગવાનરે,
અધ્યાસુર સ્વર્ગ ગયો, બેસી દિવ્ય વિમાનરે.

કંઠનું જંતુ-રાગ વેરાડીની ચોપાઈ

અધ્યાસુર ઉતરણો હરિ, તે ત્વચાડું વન વિષે પાધરી, વિષ ભ્રાજાએ વચ્છ લકષ્મ્યાં, જિહ્વા કાઢી પુછી પડ્યાં. ગોવાળા ધળે ઉપર ઢળે, કુખાળી દુષ્ટિ કીધી સામળે, ઉતર્યું વીખ આબ્યા ઘટ પ્રાણી, પ્રભુએ પાણું અમૃતઆપણું ભણી. યમુનાં તટ આબ્યા જહુવીર, -તુપિતે વચ્છને પાણું નીર; ભગમાં પાધ્યાં અસુરવુશરણ, વચ્છનાં વધુ કીધાં પંકાસણ. ગોપ તારે કીધાં મનન, પવિત્ર કરી પડ્યો વસન, શ્રીકૃષ્ણને નમ્યા સર્વે પાંચ, છવતદાન દીધું હરિરાય. વચ્છ છુયરે આગળ કરી, અધર્થમાં પાસે આબ્યા હરિ; અતિરે ભયે માંસ અણણું ધણું, પવિત્ર ચર્મ રમવાને કહ્યું વાણરે વનમાં ચરતાં રૂરે, ચર્મ ઉપર પ્રહા કીડા કરે, પીંડાડા અવરથાનું પ્રક્રમ, અધ્યાસુર પ મોા પદ પડમ. વર્ષ દિવસ વચ્છે વહી ગયો, ગોપે સમાચારે ગેઝુકયાં કલો, બાર વચ્છે ગયા વહી, કિશોર અવરથા હરિની ચઈ.

વલણ

કિશોર અવરથા કુણુને ચઈ, શુક કહે જાંબળ રાયરે,
સટ ગેમમાંડ કહે કથા, થયો દાંડચોા અધ્યાયરે.

શ્રી ચોમળાવનને દશમરે ને દ્વિતીયાય ૧૧૨૧.

અધ્યાય ૧૩ મો*

કર્ણુ ૪૬ મું-રાગ રામમો

પરીક્ષિતવત્થન:-

એક ક્રમેથી પછે પ્રજાજી, પરાક્રમ ગોદું કીધું કૃષ્ણજી,
સાંભળીયે વિદ્યાથી અપનો દેહજી, મુને ઉપ-ચો એક સંદેહજી
આસ

સંદેહ એક હરે થયો, તે નિવારો સ્વામીન,
વચ્ચ ભાગની વારતા, ગોકુળમાં થઈ તે દિન.
અવાસુરનો વર્ષે એકે, ભલિયો સમાચાર,
ગોદું પરાક્રમ રક્ષું છાનું, ન જોવા મહિના બાર
પાંચમું વર્ષે ઉતરતે, કીધું એ પરાક્રમ,
સાતમું વર્ષે જાયતે, ગોકુળમાં ભર્યું કયમ
સાણુ એક છાના નવ રહે, ભયજી અધ્યાસ બાજ,
બાર માસ કેમ જોવા નહીં, એ મંદેહ દાણો કૃષ્ણ
સાધુ સાધુ શુકજી કહે, ધન્ય ભૂપતિ પીમાનં,
એ નેહ શ્રમ પ્રગટ કરે, તે હીલા શ્રીભગવાન.
જેમ વ્યક્તિચારિણી નવનવા, પુરુષ વક્ષભ પ્રાણ,
ગોવિંદના શુભ નવનવા, વક્ષભ ભજાને નિર્બોધ.
પરાક્રમ પાંચમા વર્ષનું, ત્રસમે ભર્યું તેહ
બાર માસ જોયે શ્રમ પ્રાણું, તે નિવારે મંદેહ
અધ્યાસુરના ચર્મનું, સાણુએ કીધું પરિવરણું,
આર્દ્ર ઉપર ગોપ સાથે, એક અશરણશરણ.
શ્રીકૃષ્ણે કીધી ગોપ મંડળી, એકત્ર કીધું અન્ન;
પરમેશ્વર પીરસવા વદ્યા, કરી કરી ધ્યાન
ભાત દાળ ને રાંદલી, પકવાણ નાના પેર,
શ્રીખંડ કરેશી સાધુજી, પાપકે કરી કેર.
સારાં શ્રુત નયનીત ગોરસ, છાર લવણુ છુએ તેહ;
કોતક ભેઈ શ્રીકૃષ્ણનાં, થયા વિરમે ભાતી શકે
સમ ભયિ દિગપાળ દશ, તે કેળી થયા દિગમુદ,
અ ગોપનાં ભેરી જમે, થયો થયો ગરુડાકેડ.
પુત્ર કહાવે ધરોદામો, અવતારો દેવકી પેઠ,
પ્રજા ચર્મ ઉપર જમે, ન છુવે ભિન્નિષ્ઠ આજક ઉંદ
નાનાં બાળક ગોપનાં, જમતા રિચાઈ ભય,
માસને ભેસારે મનાવી, શ્રીકૃષ્ણ લાગે પાલ્ય.
ગોપાળ બાળનાં લાડ પાણે, ભાણી પાતાના દાસ,
જમી ન ભણે પંચ વર્ષનાં, ગોવિંદ ભજાવે ઝાસ
એક વાટકે ગોવંસ પીએ, આરોગ્યે એક સાળ,
કોના મુખનું અત કુંડી, જમે જોડાયેને પ્રતિપાળ

* આ તેમના અવતારમાં બધા મહાવંદે નાહ્યાં અને ગોપને દત્તી
બાળ બીજાને તે સર્વ ભય થઈ નવું સુખ તેમ પ્રમાણે લીધા બાળો,
તેના રમણે. † પાંચવળા ‡ વિષ્ણુનાં પાપરક્ષું § કર્ણનું આમડું

એક અર્ધ જમી રહે ને, બીજું પીએ નાથ,
જળને સાટે કામળો હરિ, હુવે અછાહ હાથ, ૧૭
અર્ધે કરડી ચીરી અથાણીની, બૂરી લીએ ભગવાન,
ભેઈ આશ્ચર્ય પામ્યા રેવતા, ને આવિયું અજ્ઞાન ૧૮
તે જગત પિતાએ ભણીયું, અજ* આગ્યો એવા દામ,
દેખી વિદ્યાર્તા વિરમય થયો, એ ન હોય કેવલ રામ ૧૯

કર્ણુ ૪૭ મું-રાગ રામમો

ચર્મ ઉપર પ્રકટે તે કેમ જમે, ભેઈ પ્રજાજી છુએ ભયે-મુવ.
જેના નાભિકમલથી હું થયો, જે ઘટપટ રામ રમી રહ્યો,
જેણે રાવણાદિક રાણીયા, તે કેમ જમે ગોપના છુદા કેળીયા-અર્ધ
વૈકુંઠનું આમન પરહું. લીધું અજગરનું ચર્મ માથયું.
વળાયું રુદિરપગની પેનીએ, એને વિષ્ણુ કરી કેમ માનીએ-અર્ધ.
જે યત વિષે આવે નહીં, જેને આધારે પ્રભુ દહી,
નથી ખટકંઈનમાં દીમતો, તે કેમ હૃદિ ગોવાળાને પીરસતો-અર્ધ.
પીતે સુષી મહિ નથી ઘડ્યો, તેયે પ્રજાને દેખી પડ્યો
પ્રેમાનંદ પ્રભુ મીવાપતિ, તેને જણે શિવ જેવા જતિ-અર્ધ

રાગ દેશી ચાલતી

શુકજી કહે મુખ ભૂપતિ, ભૂલ્યો પ્રજાપતિ ગદનગતિ,
ભેઈ બાળ લીલા અતિ ચર્મ, બદ પ્રજાની મતિ ગર્હ.
સર્વે દેવનાં ગયાં દેવન ચર્મ, જે આને માને છે પ્રજા,
અમોસન ઉચિષ્ઠ ભોજન, એ પામર છવનું કર્મ.
વળી વિષે મનમાં વિચારે, જે મેં તે નિરંદ્રો નથી,
કાંઈ નિષે કરી પાછો ફરે, ભેડા છવ કે મનાવપતિ.
પ્રપંચ કીધો પદસને, શ્રીકૃષ્ણ છે સચરાચર,
વેગમે ગયાં તણુ ચરતાં, હરણ કીધાં વાહર
વચ મૂક્યાં પ્રજા લોકમાં, વળી પ્રજાજી આગ્યા ફરી,
ચાર કેમ ચતુરાનનન, તોડાણ ભર્યું શ્રીહરિ.
જગત પિતાએ હું છવ ભર્યો, જમતો ભેઈ ગોપમુકત,
ઈશ્વર તલ દેખાણું હું મારે, અભેકપણું નહીં ઉકત.
વિદ્યાભાષે વિચાર્યો મનમાં, પાડું વિધિને વિષત,
એને પ્રજાવીદા દેખાડું, આદર કરી અગત્ય.
ગોવાળાને શ્રીહરિ કહે, ભોજન કરે ચર્મ સ્વચ્છ,
છોળીવારે વારો મારો, હું વળી લાડું વચ્ચ
સર્વે ગોપ કહે ગોવિંદને, ગણિ આવળે રાગિન,
કેડે અજ ન ઉતરે, તમ વના પ્રાણુજવન
કેર આંગળીનાં અંતરમાં, કીધા અમાણા પ્રહણુ,
હાથમા લઈ કેળીયા કહે, ભણ્યો અશરણશરણ
તોચા અણ્ય પછી પ્રાસ ભરણું, પ્રીતે કહે પીસાર;
શ્રીકૃષ્ણ અથા વચ્ચ વાળવા, તે ફર નંદ કુમાર
પ્રજાજીએ ભોજન કરતા, હાથે સર્વે ગોવાળ,
વિધિ કહે ભેઈ ઇશ્વરપણું, શું કરે નહનો બાળ. ૧૨

* અહા † ભણા ‡ ભાગ્યપૂર્ણ

વશણ

બાળક એ નંદ ગોપનો, એ મંદિર કેમ બારી કરીરે;
બલુચો છવ કે ઈશ્વરપણું, વચ્છ ગોપને વિધિ ગયો હરીરે. ૧૩

કડબું ૪૮ મું-રાગ સાંરંગની ગોપપદ્ય

શ્રીકૃષ્ણે ભણ્યું વન ઉમાં રહી, ત્યાં વચ્છ એક રીડું નહીં;
વિશ્વાત્માએ ક્રીધો વિચાર, કાંઈ એક કારણ થયું નિરધાર.
નહીં દાનવ રાક્ષસ અહીં કોય, કાંઈ એક છળ દેવતાને હોય;
કયો કેવ એવી માયા કરે, કે વચ્છ બધા હેલામાં* હરે ?
જેણે હું સારો છળ કીધુ આમ, સર્વથા એ પદ્ધતિ કામ,
શ્રીકૃષ્ણ પદાર્થો પાછા વળી, રથાન થકી ગઈ ગોપમંડળી.
સમ્પ્રાકાંદે ક્રીધો વિચાર, હિરણ્યમલે હયાં સર્વ કુમાર;
મમ પરીક્ષા કામ હયાં વચ્છ ગોપ, ન ઘટે મુખને કરવા દોપ
મારી માયા બળવંત ઘણી, કેમ તરે ભુદિ પ્રજ્ઞા તણી ?
શિવ ભણે કિંવા ભણે નહીં, તે કોણ આશરો અજનો અહીં ?
ગોપ વિના ઘરે કેમ પરવર ? મરે હુણ્ણી ગાય વિના વાછરું,
કેમ પ્રજ્ઞાની હું પ્રાર્થના કરું, એ આપ વિધિ પાછા વાછરું ?
મમ નાભિકમળનું જંતુ એક, ક્રીધા ગોપ હંરી ગયો એકડું;
પુત્ર વિના ગોપી સો આવડે, સુને એકલાં ઘર ભડું ન ઘટે.
એ પૂછું પરીક્ષા મારી કરે, જાજસ શુભનો મર્ગ ઉતારે;
કેળે આગ મજવાસી તણું, હું અભિમાન પ્રજ્ઞાનું હણું.
સર્વ પિતામહ શ્રીવાસુદેવ, નવાં વચ્છ કીધાં તત્તોજવ;
મગધ્યા ગોપ નવા તત્તકાળ, પૂર્વ જેવાં હતાં બાળ.
પુચ્છ નેત્ર નાસા ને કણું, સકળ વચ્છના તેવા વણું;
પુષ્પ ત્યાં પુષ્પ હબળે હબળ, કે શીત સ્વભાવ કેાંઈએક અંચળ.
સ્થામ સ્થેત ને ગેરાં હબળાં, ભાં શબ્દ કરે મુખમાં તરણાં;
નાનાં ચોટાં મીઠાં જેવા શીંગાળ, બકડાંનાં દરકે દેતાં ફેળ.
જેવાં હતાં તેવાં કીધાં યદુરાય, વેણુ ચાંચળી નમ પ્રભુને ખાય,
તેમનાં તેમ કીધાં ગોપબાળ, તેવી વાણી પરમ રસાળ.
તેવા સ્વભાવ તેવાં આપણું, ગીર સ્થામ કેાં વણેલું વણું,
તેવાં વચ્છ તેવાં શણગાર, સુગંધ ધાગળી છુંમહાર-
તેનાં નામ કીધે ભોલે તત્તકાળ, આપ અપણાં વચ્છ વાળે ગોવાળ;
ગોપનાં નામ પાડે આવડે, અજનાના કેમ ભૂલ્યા પડે.
કર્તુમકર્તું સમર્થ શ્રીહરિ, હેલામાં ગોપ મંડળી કરી,
લક્ષ પ્રજ્ઞાએ કીધું પ્રાકમ, પણુ મરણકા છતાંએ કથમ.
જે નવા ગોપ કીધા શીપતિ, અધાસુરનું મૂલ્ય તે ભણવા નથી,
તેવા પનાત તે પૂઠે થયા, સંધ્યા સમે શીંગોડળ ગયા.
મુજાજ કહે શી રીતે ભણું, કોતક શ્રીકૃષ્ણમય તણું;
વાળે મહુઅર વેણુ રસાળ, આગળ વચ્છ પુઠે ગોવાળ.
કુસંગ હોર નાનાવિધ ઘરે, પડે પ્રહાર કડા ઉપરે,
મયે શ્રીકૃષ્ણ કરતા સિદ્ધ, વળી પવિત્ર હોરે પડુ.

વચ્છ ખરીની* રેણુ ઉડે છે ઘણી, રેણુકુટા દેહ નિષ્કમ તણી;
ગોપવધુ દર્શન* કારણે, રહી ઉભી બારણે બારણે.
પ્રબળ ગતિ પરમેશ્વર તણી, પૃથક્ ગોપ ગયા ઘર બણી;
આપ આપણે ઘેર વાછરૂ ગયાં, બઈ બેંધન ખીડે ઉમાં રહ્યાં.
હિસારવ શબ્દ સુરણિ બણી, દિશણુ ઉપર વચ્છ ઉપર ગણે;
સવે દ્રુપ વણુ દોયે ગાય, વહે પ્રવાહ ગોશાળા માંય.
તે નવાં વચ્છ ગો ભાણે નહીં, અદ્ભુત માયા શ્રીહરિની થઈ;
ગોપ સર્વે મંદિરમાં ગયા, દિશણુ વણમ માતાને થયા.
આપ આપણે સ્થાનકે જોડા જઈ, છે કૃત્રિમ પણુ કેા ભૂલ્યા નહીં;
કુટુંબ માનનાં ભણે નામ, બેજિકા વચ મૂકે નિત ડામ.
તે સ્થાનકે ભેસી કરે ભોજન, જનુની પ્રીતે પીરસે અંતઃ-
રસોઈ કરાવી ગયા વન જેહ, ગોપે માગ્યું અંત તેનું તેહ.
ન પડે ભાતિ પ્રીતિ થઈ ઘણી, અદ્ભુત લીલા દેશવતણી,
વળી સાંજ પડે વળી વહાણુ વામ, કૃત્રિમ ગોપ નિત્યે વન નય.
પણુ સંકેશુ તે પ્રીતે નહીં, જે નની સદિ અનોપમ થઈ.
ભૂલ્યો ભોવાંમમ* માયા ઘણી, યદવિ વન કુળનો છે પાછો.
યદવિ ત્રેતાયુગે શ્રીપતિ, પણુ બાળભદ્ર પાર પામતો નથી;
અપનું ચર્ચે દીડું હળધરે, તે ઉપરે નિત્યે ક્રીડા કરે.
ભણ્યું સંઘે એ હીસે ચાલે, પળ ન પ્રીતિનું હરિનું પ્રાકમ;
નવા ગોપ વનમાં હરે વિલાસ, વહી ગયા બેમ દાદરૂ માસ.
પ્રજ્ઞાએ મનમાં કયો વિચાર, જોઈ શુ કરે નંરકુમાર;
પ્રગટ થારો ઈશ્વરપણું, જે પ્રાકમ લોકમાં છે ઘણું.
આભ્યો અજ ભેલા ઉધમ, દીકાં ગોપ વચ્છ તેમનાં તેમ.
ગોપ મંડળ ત્યાં દર્શન થઈ, સર્વ બાળકને પ્રણુલ પ્રીતે.
વાછરડાં તેવાં તેટલાં થરે, પ્રજ્ઞાજી મન સંદેહ ધરે,
આ કીધાં ને કીધાં મેં હયાં, કે પ્રજ્ઞા લોકથી હેડાં ઉતર્યો !
એણે નવાં તો નથી કીધાં, હું લઈ ગયો તે તણી લીધાં !
એણે સંદેહ ગમતો પરી, પ્રજ્ઞાલોક ગયા પ્રજ્ઞા ફરી.
ભૂલે તો વચ્છમૂક્યાં ત્યાંનાં ત્યાંય, વળીવિધિ આભ્યો વુંદાવનમાય,
વળી તેવાં દીકાં વચ્છ બાળ, પ્રણુએ પ્રજ્ઞા નાખ્યો માયા બાળ.
અજને અદર્શ્ય અંતર વસ્તું, શ્રીકૃષ્ણ પ્રગટ્યાં બાળક પડુ,
ગાય ચરવા જતી વન વેગળી, તે દહાડે વચ્છને આવી મળી.
સામગીએ જેણે સંકેત, દેખાડવા ગી વચ્છનું હેત,
દેખી વચ્છને સુરણિ ખરી, શકે પ્રેમબાણ મૂક્યું કીધું.
એણું હેત પ્રમુખા નવ કરે, ચારે હાસિ વચ્છ પૂઠે કરે;
એણે આભ્યા વદ્ધ ગેવાળ, ધાઈ દુદયે લીધાં નાનાં બાળ.
યઈ દીનાનાથની મોટી દયા, સર્વે અતુલ્ય ગોવાળા થયા;
તેણે પીતાંબર કીધાં પરિધાન, સકળ બાળ મયા શ્રીમગવાન.
સંકેશુને સંદેહ ધયો, મઘ હેત ભૂધરનો તણ્યો;
શ્રીકૃષ્ણ ભણી ભુલે ફરી ફરી, ભૂલ્યો ભાત હરિએ માયા વિસ્તરી.

અક્ષરો કોતક દીઠુ અપર, અતુલ્ય થયા ગોપકુમાર;
 એકેકું પ્રદાનં ગોપ પૂજી, એકેકા પ્રદા તે પૂજીને;
 અર્થો ધામ થક મહા સારંગ, દીસે ગોવાણ સર્વ શ્રીરંગ;
 વિરંચી નેષ્ટ વ્યાકુળ થયો, યથોક્ત પ્રેમો મહિમા લલો.
 એ પૂજી પ્રદા છે પરાપર, હું અસાની પ્રાણી છું પતમર;
 એ સર્વેશ્વર પરમેશ્વર સમ, નહીં એ સાથે અટક્યાનું કામ.
 એ સન્નિધાનંદ કયાણ શિવ, હું અપરાધી છું માયા છવ;
 પરીક્ષા કરતાં થયો અપરાધ, વિવાદ કર્યો થયો હું બાધ.
 ફર દષ્ટિ માપવની યદ્ય, હવે નિત્યે મારી પદવી ગઈ,
 પ્રભુ કોણ પ્રકારે કરણ કરે, જે અલ્પો કોમ પરપ્રદાનો ઉતરે ?
 એને પરીક્ષાનો ભાગો ફવાદ, થયો પરમેશ્વર સાથે વાદ,
 સમાધાન શી પેરે થાય ? હું પડું જુદું પ્રભુજીને પાય.
 અદ્યાનું હારન પ્રભુએ લલુ, ત્યારે ગોપ રૂપ ગોતાનું શણું;
 પ્રદાનંદ પ્રદા અતુલ્ય જાણ, તે હરિએ રૂપ હુંડું તણા.
 તવ ગોપ વેધ ગોવિંદજી થયા, પરીક્ષાના પલટ વાળી રહ્યા;
 પછે હંસ થકી હેઠા ઉતયી, શ્રીકૃષ્ણ રાણું પ્રદા સંચયો.
 સાંભળ પરીક્ષિત અતુલસુખલ, પ્રદાનિ અતુલ પ્રમાણ;
 ત્રીશષી ભાગ નિમેષનો થાય, તે વર્ષ એક આપણું થાય.
 પછે અષ્ટભુજ સંપુટ કરી, વિનય સુકત વાણી જોઝરી,
 પ્રભપતિ હરિને ભાગે પાય, પૂજ્ય થયો ત્રયોદશ્યો અધ્યાય.
 સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તવ, સર્વ શિદેગમિ જીનામવત;
 તે મંકરે ઉતમ દશમસ્કંધ, મેં કીધું પ્રાકૃત પદભંધ.
 કથા પ્રસંગ એકે નવ પહે, આટલો નાઈ ગયો સેરડે,
 આપાસા ભટ યોચે સંકૃત, આપાસા માર્ગ પ્રાકૃત.
 આપાસા અધ્યાત્મિક સંબંધ, આપાસા કરનાં મોખાઈબંધ;
 નથી કીધો વાદ વર્તન પ્રકાશ, જેમ શ્રોતાને આવે વિશ્વામ
 રણે બહો કીધું અભિમાન, વક્ત્રા કવિતા શ્રીભગવાન;
 રામચરણ કમળ અકરંદ, લેવા દાંડે પ્રેમાનંદ.

વક્રક

પ્રેમાનંદ ભણે સીતાપતિ, જેમ મામાથી મુદ્યાયર;
 સત પ્રસુલિક કહે કથા, થયો ત્રયોદશ્યો અધ્યાયર,
 ધર્મ શ્રીમદ્ભગવાનને દશમસ્કંધ ત્રીવેદીયમાય ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ૧૪ મો*

કંઠુ ૪૮ ચું-રાગ પરજીયો

પ્રદા સ્તવે પરપ્રદા સ્વામ, મુને લાણું માયા કર્મ સ્વામી-ધુવ.
 ગોપ દેખે, નવ રાંભળે, નવ દેખે સંકર્ષલુ;
 હિંચવળ ગળે આવી સ્તવે, નમેા નાશવળેને ચણું. સ્વામી-ધ.
 મું સ્થાનું તું સહસ્રશીર્ષી, મું અધિગત અપરંપર;
 તારી સત્તાએ પરમેશ્વર રહ્યો છી, સર્વ સંસાર. સ્વામી-ધ.

* આ ગોદના અર્ચવાચના પ્રમુખ અધ્યાયન અભિ રાજા તેજા
 નિમ્ણ કથામાં અસાધ્ય થયેને ગોદ પાણેના શબ્દોએ અવેશનની
 સ્વભાવે કરી, તેમ જ માર્ગ મંકરે

તારાં નાભિકમળથી ઉપન્યો છડે, પામર પ્રાણી હુંય;
 અવતાર ઉદયજી છુગને હું, મુગને નાલું શૂંય. સ્વામી-ધ.
 મુને કર્મ સંપૂર્ણ તે આગળ, હું કરતાં કહેવા માવ;
 હું પ્રમતે ભાણું ઘડુંદે જેમ, કુસારનાં ઘટ પાત્ર. સ્વામી-ધ.
 મલ રજ તમેા શુણું કરીદે, તે ભાંજું જન્મ ભુગાદીય;
 તમેા માયા મૂઠી મુને ભુલ્યો, તેા હું ઉપર શીરીસ. સ્વામી-ધ.
 શ્રીકૃષ્ણ દેવને પરહરીદે, જે હા પૂજે બીમે દેવ;
 અંતર આણી પૂજશે તેની, અક્ષળ ભરો મેવ. સ્વામી-ધ.
 જેમ હા ખારે કુસકારે, પણ તાંદુલની પ્રાસિ ન ધાય,
 અન્યસક્તિ તેવી ભણવી, તુજ વિના ગોકુળરાય. સ્વામી-ધ.
 દેવ પ્રદાણુ ઘી પૂજવાંદે, ભણે અંતર્ભરી રામ,
 હરિ વિના અન્ય ભામે નહીં, તે તો પામે પરમ ધામ. સ્વામી-ધ.
 આદિ મય અંત તું હરિદે, અંસાર ખાંધ્યો એક મુવ,
 મેં મલ વિદાનંદ જોખાપ્યો, થયો ગોકુળનંદનો પુત્ર. સ્વામી-ધ.
 ભાતિ પરી મન માહરેદે, આરં* મર્મ આસન,
 ઉચ્છિદ મનોધાણનું, દેમ પ્રદા કરે લેખન. સ્વામી-ધ.
 હું અસાની અપ છું રે, જેવાં જળચર વચ્ચ ને કચ્ચ,
 તે અપરાધ દામા કરે સ્વામી, મેં હુંધું ગોપ ને વચ્ચ. સ્વામી-ધ.
 પ્રભુ તો હું નાઈ થાનકેરે, કૃપા કષ્ટે જુલો એકવાર;
 તે અપરાધ દામા કરે સ્વામી, ને મં કીધો અહંકાર. સ્વામી-ધ.
 આપણુ સેવક તલ્લીરે, તમેા સહાય રાજો લાજ;
 તે અપરાધ દામા કરે સ્વામી, મેં મનુષ્ય બદલા મહારાજ. સ્વા-ધ.
 તું નિમેષમાં જન્મ ભાને ઘટેરે, સર્વ શક્તિમાન સમર્થ;
 મેં વ્યાપક રૂપ ન જોખાપ્યું, પ્રભુ થઈ આલ્યો અમર. સ્વામી-ધ.
 હૃલન વેકુંદ જાણુનુંદે, ગોકુળ તે પરમ ધામ;
 કાલિજન્મ તીરથ વાસો બસે, ન્યાં હૃદે દેશવકામ. સ્વામી-ધ.

વસણુ

રામ કૃષ્ણ ન્યાં દેહ પદે, ત્યાંજ વેકુંદ હામરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભાઈભને સીતાસાહે.

કંઠુ ૫૦ ચું-રાગ મારાની-ચાપાઈ

કરે સ્તવન અતુલાન, કીરે કરણા કમળ લેખન
 હું છું માયા મત્ર અપરાધી, રાજસ શુણે કુવિદા વાપી.
 તું છે સત્ય અસત્ય સંસાર, દષ્ટિ પદાર્થ સર્વે વિકાર;
 સત્વ રજ તમેા શુણુ નણુ, તેથી આગળે અશરણુલુ.
 તે ત્રિશુણે જન્મ રાંકેગીયું, વિચ માયા પંકમાં કળીયું.
 હું અક્ષર જાણેહ અવિનાશ, તેજ કળા કોટી પ્રકાશ.
 ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પચ નહીં તારે, પ્રદાનંદ કોટી તારે આધાર.
 તું તે વિચ પિતામહ સ્વામી, સર્વ છવળે અંતર્ભરી.
 સ્થાવર જંમમમાં ફલી વ્યાપી, મંચમા ભૂતને સત્તા આપી;
 તું તે સરજે પાળે સંહારે, એકેકા અનંક રૂપ વિસ્તાર.

* મરેશા સર્વેનું લાલુ

† અપસ્ય પી વેકમંઘ.

તું તે સુદમ મધ્યમ સ્થૂળ, તું તે સકળ સંપત્તિ મૂળ,
 તું તે ઘટઘટ દેહનો ધારી, સ્વરૂપ આરૂપ શ્યામકારી.
 ઘટઘટ મધ્યે શુભ સહે છે, તું સમગ્ર વસુને વહે છે,
 ટેવ દાનવ માનવ પરુ, સધળે પ્રહ્લ સ્વરૂપ વસ્તુ.
 કીરી કુંજર પર્વત રાઈ, સમાન રામ તું રહી સમાર્પ
 વિરાટ વામન બાળકુટુંદ, તું સર્વમય શ્રીગોવિંદ.
 સર્વ સંપત્તિ સંહાર કરી, પ્રયાગ વટપતે સુવેા હો હરિ,
 તારા શુભમાં જ્યત સમાય, બલે આકેડેય જેવા ઋષિરાય.
 આદે વેદ તે તારો શ્રાસ, તુંને નેતિ નેતિ કહે અવિનાશ;
 નાભિકમળથી સુગ જન્મ થાય, હું નિરમ્બુસહિ તારી સત્તાય.
 તારી સત્તાએ હું લખું લેખ, તારી સત્તાએ ધરા ધરે ચોવ;
 તારી સત્તાએ સંપત્તિ ધરે લોભ, તારી સત્તાએ સૂર્ય વરે બોમ;
 તારી શત્તાએ ધનન ગતિમાન, તારી શત્તાએ ઇંદ્ર રાજધાન;
 તારી સત્તાએ મેઘ જળ વર્ષ, તારા દર્શનને શિવ તરસે.
 સર્વ દેવનું દેવત દુષ્ટ, પામર આણી સમગ્રે રોય;
 હુંને મૂઢી અન્યને ઉપાસે, તેના બેહુ પદારથ ભરી.
 મૂઢી સાળને કુસકા ખાંડે, આશરે અન્ય માર્ગે તુજને છાંડે;
 મૂઢી ગંગજળ કૃપનું આલે, મૂઢી ગજ ને મહીપ પલાલે.
 મૂઢી દેવ હેતને ધાય, પાણે અભા પરહી ગાય,
 લંપટ કીમને અન્ય સ્વામી, તારી ભક્તિ વિના લાગે ખામી.
 જે વેદ માર્ગે મૂઢી છાંડે, અન્ય માર્ગે ખોખડ ખાંડે
 હાજને મૂઢી પૂજાવે આપ, તેને કોડી હલ્યા શિર પાપ.
 અન્ય દેવ પૂજવા વિષ્ણુ ભણી, સધળે વ્યાપક સારંગપાણી,
 સમદર્શી ને જન યાત્રી, તે મનસા વાયા વૈકુંઠે ભરી.
 યાત્રે અન્ય માર્ગની મમતા, તે જન મરણે ભવમાં ભમતા,
 જો રહ્યો મનમાં રાગ દ્રેષ, તે કિંવા ધર્મો તાપસ વેવ.
 અહંકાર કામ ક્રોધ મત્સર, તે તત્ત્વર હરે જીવનું ધરુ
 આણીયથો આનંધ્ય ભુક્તિ, નથી કીધી જ્યાંથી તારી ભક્તિ.
 ત્યાં હાગી મુખને જન્મ દર્શન, ત્યાં લગી નથી તારી ભક્ત;
 ત્યાં લગે આવાગમન જન્મ મરણ, ત્યાં લગે ન સેવ્યાં તમારાં શબ્દ
 જે કાંઈ અન્ય દેવને ધાય, તે નિરાને બેસી સ્વર્ગે ભાય;
 ક્ષીણ પુણ્યવરે મૃત્યુ લોક, કરી લોગાવે તે હર્ષ શોક.
 વારે ચરણ ને મસ્તક તોમ, તે ધુનવી ધરે પાંદવી જામે;
 અચળ પદવી પામે પ્રાણી, એવું નિર્ણયે કહે વેદવાણી.
 પ્રભુ તે વચ્ચે ગોપ ઉપાગમ્યાં, તોજો વચ્ચે સુરભિને પાળ્યાં;
 કોને પુત્ર થયો, કોને વાઈ, ગોપ રૂપ થયા જુદરાઈ.
 લીને મૂળમાં વચ્ચે ને ગોપ, સુગ જુવણી ઉતારો કોપ;
 એવું કહી પગે પડ્યા અપ્રાપ, હરિ આગળ ગોવાંટા ખાય.
 શિરના કેશ નામાગ્ર * હુણે, આટ નેત્ર ભરી અજ રુણે;
 અપાને કર ગ્રહી બેઠો પ્રીધો, હરિએ હૃદયા સાથે લીધો.

* નામને આગલો અગ.

મસ્તક ઉપર ધરીઓ હાથ, હસીને બોલ્યા ગોકુળનાથ;
 ગેષ બંધિર સુખા સમન, મધુર વચને વહે ભગવાન.
 શ્રીકૃષ્ણ ઉપાચ:-

હસ્તર પ્રગળ છે મારી માયા, મોટા ભેગેશ્વર લેવાયા;
 માયા શિવ સનકાકંકને દગે, મળ્યામાં લલગી મૂલ્યાં ભને.
 મારી માયાથી તરે મારો દાસ, જે તરે વિષય ને વિલાસ;
 અદ્વા તુંને લાખું રાજસ કર્મ, તમેા ન ભણો ભક્તનો ધર્મ.
 તું ઉપર નથી કોયે ભરાયો, મે માયા મૂઢી તુંને વાઢ્યો;
 મહા વચ્ચે સાથે ને વદ્યો, તેા અદ્વલોકથી હેઠા પડ્યો.
 એવું કહી વિધિને પ્રીધો વિદાય, પ્રભુપતિ નયો પ્રભુને પાયા;
 અદ્વલોક ગયા અપ્રાણી, મૂળમાં વચ્ચે ગોપવંદાવન આણી.
 ચર્મ ઉપર ગોપ બેસાટ્યા, હરિએ પહેલાના સર્વ લય પમાડ્યા;
 નવાં વચ્ચે કીધાં અંતર્ધન, જુનાને વાળવા ગયા ભગવાન.
 હરિ કરી આવે ગોપ ઈન્દ્રે, પાંચેથી બલિઃકાંઈ ન રીધે,
 હરણ કરી ગયા પ્રભાપતિ, તે વચ્ચે ગોપ ભણતા નથી.
 દ્વાદશ માસ નિમેષ સમાન, મૂળગી વાતનું રહું છે સાન;
 ભુવે વાટ આવે અવિનાયા, કરતાપ મહિ અંનના આસ.
 અથાણાંની ચીરી મંચુલીમાં ભરાવી, એવી માયા શ્રીકૃષ્ણ ઉપગતી,
 તે નથી થયો કાઢ્યાં ટાંકાં અંન, વચ્ચે વહી ગયો વર્ષ કંન.
 કીધું કીતક શ્રીવત્સભાળી, વાલોઢ પાંખો આંખા વચ્ચે વાળી,
 હસી ગોપ કહે છે વચન, પદારથ નાય કીળે જોઅન.
 બલિઃકાંઈ ગયા સહુ સાથે, તે અંન લીધું વૈકુંઠનાથે;
 જો અંન વાસી ટાંકું કાણું, ભેગો પ્રેમ અંન નવ ભણું.
 અદ્વા ભણું હું જમવા ભડો, ગોવાળા સરગો પાવન થાડો;
 અંન પડશે ભૂમિ મોઝાર, તેને વીણી કરીશ હું આહાર.
 કમળાનાથે કીતક કીધું, રજ આત્ર પડવા નવ કી
 અદ્વા આકુળવ્યાકુળ થાય, મનપ હરિમસામાં ભી
 નિરંત્રીએ વિચાર્યું મન સાધ, નદીમાં મહાબૃંદેશો પડનાર
 શુદ્ધાસનન કરતાં પડશે અંન, તેનું હું જઈ કહે જોઅન.
 અવઢ રૂપ અદ્વાએ લીધું, ભતરું મારુ કારણ સીધું
 પ્રહ્લા આંખો ભાળી યદુનાથ, કામળે કુખા અટકા હાથ
 (પણ) પ્રસાદ અદ્વા પામ્યો નહીં, એ ટિપ્પણકથાવિસ્તારીક;
 હરિમરાઠા અદ્વા ભણે સંત, શું ભણે વિષયી પામર જત
 સંધ્યા સમે ગોપ ચતુરાય, તે પથાર્યો ગોકુળ માંય
 ઘેર ઘેર વળાંબ્યા ગોવાળ, સાંભળ કથા પરીક્ષિત ભૂપાળ
 ગોપ કહે સુણો નંદમહારાજ, શ્રીકૃષ્ણ અજગરાં માર્યો આજ
 મોટું પચાકમ પ્રજાએ કહ્યું, રમતા તેનું સખ પાંચયું
 ઘેર ઘેર મહિમા કેશવતણે, કંસે ભણ્યું આજ અધાસુર હરણે
 એવી માયા મોહનની થઈ, પછુ અસુર કો પ્રીધ્યા નહીં
 પોળેકડું અવસરનું પચાકમરાળ, ભણ્યું કિરોર અવસર માંય
 અદ્વા નિમેષ વધ વહી ગયું, સંદેહ નિવારણ દારણું કહું

* સુખ ભણું તે અપવા ચણુ દેવું † સંધેષ. શીખર મસાઈ

દીપ ઉપરથી, ‡ મોટા સર્પ. § પાંચ વર્ષની સારમાં ને અવસા

એ પ્રદારસ્તુતિ એ કોઈ સાંભળે, ચોર કર્મનું પાતિક* ટળે;
 ઝગારનાન એક સ્ત્રીક વળે, પ્રદારહત્યાદિક પાતિક જળે;
 એ શાસ્ત્રી ભેડી છે કથા, મેં શુકવાણી નાળી યથા;
 સાંભળેા શ્રોતા પુરુષ પવિત્ર, ચતુર્ પુરુષ સમર્થ ચરિત્ર.
 જાને સીતાપતિ રઘુવીર, એમ પામેા ભવજળ તીર;
 કહે પ્રેમાનંદ શ્રીરામ, જિન્હાએ રમને તાર નામ.

વસણ

રામ હૃદય રહેને સદા, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, સદા ચતુર્વિધ આધ્યાયરે.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે બ્રહ્માએ દેવી સ્તુતિ નામનેા
 અનુર્દશોપાધ્ય ॥ ૧૪ ॥

અધ્યાય ૧૫ મો
 કંઠનું પર શું-રંગ કંઠારેા

શ્રીશુકે કહે સુણ રાયરે, શ્રીકૃષ્ણ તણેા મહિમાયરે,
 કંઈ ગાય ચારવાની મનપા થઈરે, પૌગંડ અવસ્થા વહી ગઈરે.
 કિશોર અવસ્થા થઈરે, કરુણામયની લીલા કેમ બંધ કહીરે,
 થાસ

કહી ન જાય અદ્ભુત લીલા, યાકાં મન છુદિ વાણી,
 નેતિ નેતિ નિગમ પોકારે, શું કહે યામર ખાણી ?
 યથા છુદિ તથા કહું કથા, વૃથા ધરું વક્તા નામ,
 કવિ વ્યાસ વક્તા શુક સ્વામી, પરીક્ષિત પરમ ધામ.
 માયા મમ મતુલ્ય અપરાધી, વિમ્ર પ્રેમાનંદ નામ,
 શું માકુલબંધ બાંધે ભાગવાનું, કરતા હરતા શ્રીરામ,
 પરીક્ષિતને કહે ગર્ભ યોગી, ચોનિકને સુત પુરાણી,
 છે પાવન અકથો પંચદશમેા, ચારે ગો ચક્રપાણી.
 વાહરે લઘુ ગોપને સૌખ્યાં, ગોવિંદ ચરાયે ગાય;
 આપ સમાજીકિં બાળક લંગે, નિત્યે પૂંદાવન જાય.
 નિત્ય નિત્ય રંગ તરંગ ધણેરા, રમત રમે રણેશક,
 પ્રબળ ભાગ્ય ગોપનાં કેળી, દેવને શાએ કોડ.
 દુમ વેટી કૂટી પૂંદાવન, કૃષ્ણી વનરૂપતિ અપ્તાદશસ્થર;
 નાનાવિધ કુસુમ બહુ રંગી, ખટપટાં કરે ઝુંબર.
 રુચિત રુચિત હિરંગમજ ગોલે, ઢોલે લતા પાસુ વેળ;
 પંડિત પંખી હરિજન્મા ભણતા, પોષટ બેઠા કેળ.
 શ્રોકેળ દેકેળ સરધુ સીમળ, સાદેલીયા સીસમ સાગ,
 અગર તગર અગીયાગર બીટી, ચંદને મહીયા નાગ.
 માંગા આંબલી દોઢી કાચકી, કંઠમ વૃક્ષ શેાભાળ,
 પીપળા પીપળી આશીપાલવ, વટ લટે હાંચે ગોવાળ. ૧૦

* પાપ. † આ પદરમા અર્ધભાષામાં ગણેને પાળી, પંતકસુરને
 માયો ને કાલિય નામના દેવથી ગોવલ્લખનેટાં રાણુ કહું તથા અન
 ગનાના કુપનાં અપારથી નિરપેક્ષ ક્ષેપિત થયેલા મિત્રને પાકા ફળવાળા
 વાટ નમનાં પેસાવા, તે કથા છે ‡ એ નહિ એ નહિ, એનું ઉપચાર
 અનુદત્ત ૨૨૨૫ તે ‡ સરખા. † ગમરા જ પછી

મોગરા માલતી વેલ વાળેા, કુચ વર ભાણુના સોધાં;
 ચારાણી ચેપક જંબેલી મણે, મધુકર ખાધે ગેથાં. ૧૧
 બાંધે ભુજ કેતકી દાડમી, નારંગી લવંગ દ્રાખ;
 ખજુરી ખારેક કપુચી ફાળસી, પટે પીળી આંબા શાખ. ૧૨
 લીંબુડી કેરલી કધારી, કમરખી નંજુ મોર;
 વાલ તમાલ સાલ ને સમડી, રાયણુ રાતાં અંકોર. ૧૩
 ખટો કેળી પરવેલ વળી, પંકજ પોયણુ અનંત,
 નવાં અંકુર પાલ ને કેણુ, વાસ વસે વંદત. ૧૪
 પૂંદાવનમાં તુળસીનાં પુંડે, વિલસે મગનાં બાળ;
 સુમ માંજર ને વેળવંતી, હાંચે પાગ પ્રમાણે માળ. ૧૫
 કપોત કોટીલા સુધા સારસ, ચક્રવાક ને મોર,
 મરાળ મધુકર વ ટીટોડી જોલે, ચાતક વ્યાસ ચકોર. ૧૬
 યશક* જંબુકાં વરુવણિએર, બ્યાજ કેસરી બાળ;
 સુખમાં વરણાં હીંટે હરણાં, હટકે દેતાં ફાળ. ૧૭
 ભાવન પાવન જો જંબુનાં તડે, બંસી ભટ બીરાળે,
 રાગ રાગા ગાય ગોવાળા, વાને વેળુ ચોરલી માળે. ૧૮
 અંગે ઉલટ મોર મુગટ, કંને કુંડળા લટકે;
 ધાળળીની પલવટ વાળી, ધાતાં પાલવ હટકે. ૧૯
 ગાય ચરે ગોવાળા નાચે, ચક્રે રામ કૃષ્ણ એ ઉભા;
 ભાઈ થું વિખાણુ વેઠે બિચારા, પૂંદાવનની શેખા. ૨૦
 શુકવાણીની ચારી કીધી, આશરેા મારે માનેા;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે હરિદાસેા, થોડું ઘણું કરી માનેા. ૨૧
 શ્રીકૃષ્ણ કહે અજન્મેા, તમારો મોટો મહિમા રામ;
 આ વૃક્ષ તમને નીમાં ચર્થ થઈ, કરે છે ઉદ્ભવત પ્રજામ. ૨૨
 પક્ષી સ્તુતિ કરે છે તમારી, છે પાદવ રાજકુમાર;
 અમને કોઈ નમતું નથી, અમેા ભતિતણા પિકાર. ૨૩
 વકા વીરને શેખા આપે, હસતાં હાંચે ગાય,
 તાલકું વનમાં ગયા ગોવાળા, સાંભળ પરીક્ષિત રાય. ૨૪

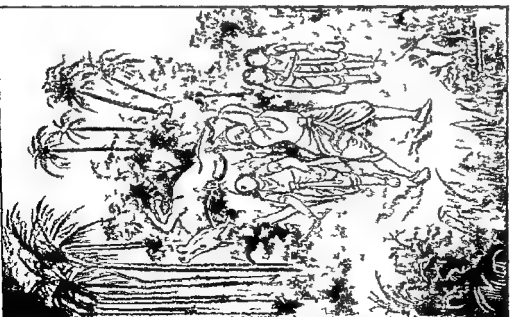
વસણ

૧ રાય પરીક્ષિત સાંભળેા, ગોવિંદના શુણુ શ્રામરે,
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, શ્રોતાજન સમરેા સીતાશામરે. ૨૫

કંઠનું પર શું-રંગ કંઠારાની ચોપાઈ-દેશી ફેર
 કહે ભૂપતિને શુક ભોગી, સુણ રાય હરિચરે ભોગી,
 પૂંદાવનમાં તારનું વેન, ગયા ગોપ હાંડી ગોધન
 વણુ ચરે મુરભિાં સ્ત્રી આણી, પીએ નિર્મળ યધુના પાણી,
 બેઠા શ્રીકૃષ્ણ દુનમીં હાંચે, ગોપ તળાસેડ પ્રજુના પાય
 બ્રહ્મા વસલ અચાળુશાંચી, બળિભદ્રનાં ચાંપે હરિ ચણુ
 તે અંતરિક્ષથી દેવતા ભાળે, રામાવતારનું સાકું વાળે
 છે પરિપક્વ તાકનાં ફાળે, માયે રુચિત કળનેા પરિમળ
 ઉત્કંઠા ગોવાળાને હાવી, સરે કહું પ્રજુને વીતરી

* સચકાં † રિયાળવાં ‡ મોદાને ‡ તાડવન, ‡
 ૧ ચાડ ‡ પાપે

1906 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

1906 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

1870

પણાં ઉઘ્યાં ફળ કેમ લીએ, કેણુ પ્રકારે પ્રાપ્ત કરીએ,
 ધણી બળવંત વાસુ વાસે, તેા ફળની પ્રાપ્તિ થાશે.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે સુણો ભાઈ, આપણે ભવું એ ફળ ખાઈ;
 ધરો વાસુ દેવતાનું ધ્યાન, માગે માર્ગતં કને ફળનું દાન.
 કરે કૌતુક દીન દયાળ, સાંભળ પરીક્ષિત! ભૂષણ;
 એક ઠેા કંસના પ્રેયો પાખી, દેવને કંસે આત્મા આપી.
 ગર્ધભાસુરનાં તેનું નામ, આળ્યો જીતવા ગોવિંદ રામ;
 તાકવનમાં આવી વસીયો, ગોપ મંછળી ઉપર ધસીયો.
 ધુને ધણું ભયે થયું મૂકે, હાંડું સુખ કરી ગર્ધન ભૂકે;
 ગોવિંદને ભૂઈ ધીકારે, હાંકી કાઢે ફરી ફરી આવે.
 હાંડું મુઠક ફરી ફરી ધાય, તાક વનની કરે રક્ષાય;
 તેના વનમાં ન જાતું કોય, સહુને ગર્ધવને ભય હોય.
 નિરક્ષે ગોવાળા હરિ માટે, નાંખે પાટું પગ ભિક્ષારે;
 ભયમુક્ત થયા સહુ ભાળ, જાણા બળિસદ્ર શ્રીગોપાળ.
 ખીના ગોપ ગોવિંદને વાદે, રમે પાટું પ્રભુને આરે;
 પાછે રામકૃષ્ણ ભેટું બગીચા, લઈ લાકડી પૂઠે પગીયા.
 અસુરે ગોપાળના નંદકમાર, રાત્રી કંસના એ નિરધાર;
 એને કર પાટુંને પ્રકાર, અણસમાં થાય એજેકાર.
 સુહૃદિય ધણે કંસનું ધિત, કુને આપશે ધનું એક નિત;
 છે અવિનાયે ભવો અધર્મી, ગરવું હરિ કૃષ્ણ મૂક્યું ભિત.
 કીધો શખ વદન વિકાશી, નાક ગોપ રહ્યા અવિનાશી;
 વધુ ભૂરસું ભારે ભરીયું, કપટ આવે અંખમાં તરિયું.
 દેહની વાસના દુર્ગંધ ઊઠે, અરકાયે દ્રદે હરિ પૂઠે;
 જીવે કપટ દહિ કર્મે બળે, પૂઠે ફેરતાં પ્રદક્ષિણ વળે.
 સૂરમ માર્ગને સંત પ્રીછે, સંતન નારાયણનું ધન્ય,
 અસુર દેવ ભુલિ ધરી આળ્યો, કોય અંતરમાં ઉપજાળ્યો.
 દહિમાં રૂપ કૃષ્ણનું તાખી, એક પાટું પ્રભુપર નાંખી;
 મૂખે ભૂક્યો ફરી ભૂંકાર, ગોપવુંદ કહે હાહાકાર.
 કીધી દીકા અરણ્યશયી, શ્રદ્ધાં કાંઈમાં ગર્ધનમાં થયું,
 લટકામાં નાચે લીપા બીચલી, ગર્ધન ગોદકૃષ્ણ ભણે મળી.
 મસ્તક ઉપર ફેરવે મહુરમ, તેમ તેમ અસુર વાધતો ભણ;
 કીધા લશ્મી નાથે લટકે, તાકના થક સાથે તે પટકો.
 આપું વન ગરજ્યું ગડગડાર, પશ્યો તાક ફળ દરદરક;
 થયું મસ્તક પતિતતના ભૂકે, માતા બીહર શયનથી ચૂકે.
 ગયો સ્વર્ગ ચક્રીને વિમાન, આપ્યો અમરલીલ ભગવાન;
 ગોવાળે ફળ વીણીને દીધાં, પહોતો સ્વદન તે પ્રાપ્ત કીધાં.
 શ્રીકૃષ્ણનું કહે વરણન, ફળ પાપમાં તમારે પુણ્ય;
 સર્વ ગોપ વાસુદેવ સુરસી, ગયા ગોકુળ સુરભિ ચારી.
 વિરહે વ્યાકુળ મનની નારી, સંધાયે આળ્યો આનંદહારી;
 નિવર્ણાં વિવસ તણો વિધોગ, થયો સંધાયે દહિ સેવોગ.

હરિવિજયાર પ્રહરભુગ વ્યાર, મજવધુ પ્રેમ ભરી છે અપાર;
 વિરહે ગોપે કહ્યા સખાવાર, શ્રીકૃષ્ણ આપી ફળને આહાર.
 મહા બળ કીધું ગોકુળનાથે, ઝીંક્યો ગર્ધન દુમ થક સાથે;
 શુકદેવ કહે સુણ શય, થયો પુરુષ પંદરમો અધ્યાય.

વલ્લભ

અધ્યાય પંદરમો પૂરણ થયો, ચરિત અપટું લીલા ધામરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, શ્રોતાજન સમક્ષ સીતારામરે.
 જન શ્રીકૃષ્ણજનને દસમકો પનારોધાય: || ૧૫ ||

અધ્યાય ૧૬ મો*

કંઠનું પડ મું-રામ સામંત્રી

કહે શુકજી સાંભળ શયર, કહું નામંત્રી મહિમાધર;
 કહે ચાનકને સૂતપુરાણીરે, કાળિનાગ નાચે અકપાણીરે.
 કીધું કૌતુક ગોપીનાથેરે, ગયા વનમાં ગોપાળા સાથેરે;
 તે દહાડે યેર રહ્યા છે રામરે, કરવું છે સર્વ સંબંધી કામરે.
 પૂઠે ગોપ આગળ ગાયરે, વાંદે મહુવર વેલુ થાયરે;
 ગોપપ્રલે પ્રભુકંડલાલાખારે, આપણુ આજે વનમાં જાયે આપાર.
 એમ કહી દ્રુ ગયા ભગવાનરે, થયા વનમાં જનક મથાનરે;
 થયા તૃપિત ગોવાળા ગાયરે, વિચરજા ભણી સુરકાપાર.
 ગોપ ગોને ભલી વાળેરે, ભલા યો કહું શ્રીગોપાળેરે;
 પીવા લો સુખે ગોને પાણીરે, તવ ગોવાળા વહે છે વાણીરે.
 કહે છે ગોવિંદને ગોવાળારે, એ જળમાં છે વિપની નવાળારે;
 તમે નથી ભણતા વનમાળીરે, અહિં વાસે વસે સર્વકાળીરે.
 કાલિદોશ દુઃકારિણે જાન્યેરે, પીતાં પાણી કેઈન ઉગરીયેરે
 ખરે છે પશ્ચી ગગને ભતારે, મન કેમ માને ગો પાતરે.
 સુણી ગોપ સખાની વાણીરે, ભરાયા કેધે આરણ પાણીરે;
 કાલિને કાઠવાની દહિ કીધી, પીયો જળ સૈને મારગ કીધીરે.
 સર્વે કહું કૃષ્ણનું કીધુરે, પ્રાણી માને તે જળ પીધુરે;
 ગાય ગોપને દહીયું ઝેરેરે, સહુ ધણું આપી લેંદરે.
 નાચે અમૃત દહિએ નેનુંરે, નેનુંરે નેનુંરે લળ્યુંરે અનુંરે;
 ઉડી ગયા ગોપ થયા બેકારે, સહુકો જળમાં નાવા પેકારે.
 છાટિ છાળ જળમાં ઝીંકેરે, સર્વ ગરલડું સ્પર્શે થયો દીકેરે;
 સર્વને થાયુ તણુ ભયભાગારે, જનુનાનીરેતીમાં રમવા લાગારે.
 એને રામગીરે છે સાવેરે, તેને સર્વ થી થાયેરે;
 જે કાળીની ફેંકે હાટે પહાડરે, કોય ભગે ન મળે એક ઝાડરે.
 કાણું જળ લીલી ચેવાળરે, કાળી પાન મૂકે વિષ નવાળરે;
 મનખા સર્વ કાઠવાની કીધીરે, ગોવંદે ગેરી કરમાં લોધીરે.
 કાટિ પીતાંગરે પલવટ વાળીરે, ઝેરી દરે રમે વનમાળીરે;
 કહે સહુ ગોપને ગાનુજાયરે, રમે ભાઈદે જનુનામાં ભયરે.
 એના વતી કહે એમાં ભયરે, નાંખનારા લેવા પાયરે;
 એવી પદાર્થ કીધી મહારાજરે, કાળી નાગને નાથવા કાંડેરે.

* આ સોળમા અધ્યાયમાં ભગવાને રમુનાગના દેશમાંથી કાલિય નાગને નિમઝ કર્યો તથા તેની ઓગાતી કાલિય પાસે અપ્રદ કર્યો તે કથા છે. † ખરા-ભાગ્યર અર્થાત્ ‡ ધરો-પરો. § ગેરે ‥ છાન-પાં રાવ.

* શુક. † પૂજા ભગવતમાં યેનકાસુર લખ્યું છે. ‡ ગેરિયો. § રાપ. || ૧૫ ||

મારે હાક સખાને તેડીરે, પટે પ્રહાર દહા પર ગેડીરે,
ધાપ છે ગોવાળા મદમાતારે, ભાઈ યાસ ગુલાંટ ખાતારે.
હાથનાં કંઠાં ઉંચાં ચડાવેરે, મારે હોટ પાધરી ફાવેરે,
એક હારે એક લઈ જાયરે, વાળસ બીડુ* પૂઠે ધાયરે.
લાગ સામળીયાનો આભોરે, દહો ગેડી મહિ ભરાયોરે,
મારી હોટ આંકડે ચડીયેરે, દહો જાઈ સુનાં મધ્યે પડીયેરે.
હસ્યા ગોપ દેઈ દેઈ તાળીરે, યથા યોગિયાળા વનમાળીરે,
વચન પોતાનું પ્રતિ ખાળેરે, ચડ્યા નાથ કદમની ડાળેરે
બાંધી કેંઠ કાછડે વાળીરે, મુરે કદમ જુક્ષની ડાળીરે,
બાળ્યે અંબેડો દીનાનાયેરે, માગી વિદાય ગોવાળા સારેરે
ભાઈ હું જુનામાં અંપાવુંરે, દહો સરેયા ચોધી લાવુંરે,
રખે દેહ રેતા ગોકુળ જાતારે, સઘ મરશે મારી માતારે.
ધરજો ધીરજ ઘટિકા ચારેરે, હુમણાં આપું છો નિરધારેરે,
ફરી ચોળવશે વિશ્વાધારેરે, ન ભળ્યા તો છેલ્લા નમસ્કારેરે
ગોવાળા સહુ પાયે લાગેરે, પટ્ટા પાધરીને માનાં માગેરે,
દહા મારે કૈણ અંપાયેરે, કહું ગોપનું મન નય આયેરે.

વલકુ

નય આંધે મનમાં નાથને, પડ્યાને તાપક થયારે,
કદમ હુમની ડાળીએ, ખરમાત્રા ઉભા રહ્યારે.

કડવું પદ કું-કુંદ જુજંગ પ્રયાતની દરશી

શુરે ચળું પંકજનુ ધ્યાન રાખું,

કાળી નામ શ્રીકૃષ્ણનું કુંદ શીખું,

શુરે ગણપતિ સરસ્વતી ગોપ નાથ,

શુરે કહે વહન વાણીને મસાદ પાનું. ૧

હરે ઉપની મહારે અમિલાખા,

બાંધું નામ દમણ શુકરાતી ભાખા,

કાલીદમન તે નાગદમણ કહાણું,

દહા કારણે દેવે જાળમા અંપાણું. ૨

શુ છે કાજ મહારાજ દહાનું તારે,

મૂકે ઓકરવાદી ગોવાળા વારે,

સું વિના નંદરાય કેમ દેહ ધરશે,

સુણી વાત યથોક્તમતી સપઈ મરશે. ૩

કહું ગોપનું શામળો કેમ માને,

અહીં મૂખમાં ગેડલી નાથ કહાને,

કટિ કાછ અંબેડો શીસ વાળી,

ઉચા હાથ કરી દે છે નાથ તાળી. ૪

ભેડી પાગ રાખ્યા છે વેકુંદ નાથે,

બાંધી મહુઅર વાંસળી કટિ સાથે,

કોપા નાંદ ઉંમદ મહા કોપ આણી,

કુપો કદાન કોડામણી ચક્રવાળી. ૫

* એનો સહાયવાન બીજો દેખ તે ૧ વચ ૧ ના કડે
તાવન-ભણે ૧ કડે

બળ ચળના ભારથી ચોપ ચાંપ્યો,
ચાંપ્યો સંદ નક્ષત્ર ને બાત કાંપ્યો;
ઠેલો મેરુ કેલાસ મહાદેવ બળીયો,
મરવાદા મૂકી નિધિ ખળમળીયો. ૬

ત્રિલોકનો ભાર બળ બહાર આવ્યું,
જળ યજ્ઞના મધ્ય વહાલે અંપાણું;
નવ નામનું કુળ કૃષ્ણે ધીહાણું,
તળ સાતનું જળ બાહેર આવ્યું. ૭

પલ્લો વારતાં કેમ કરિયે ભાઈ,
હળ્યા ગોપ ધરશે સુલ લેહર ખાઈ,
રુચે બાળકાં લોથને નીર દેડે,
બેસી કાંઠે કૃષ્ણને બહાર તેડે. ૮

સખા સર્વને શામળે દુઃખ લીધું,
યથોદાયુતે જળ વિયે શુરે કીધું,
બેઠા બારણે સર્વને વનમાળી,
શુણે ઘાલતાં કયાં ગયો સર્પ કાળી. ૯

શુકે મૂખ પર હાથ ને નેત્ર ધોળે*,
દેખી નામળી નાર મળી સર્વે દેખે,
અમક ઝાંઝરી વૃધરી પાયે કાંબી,
હુડા કેસ દેહાં નારની વેણી લાંબી. ૧૦

શુભચંદ્ર ગજેન્દ્રની ચાક્ર ચાલે,
ગોર ઉઠર પર ઉંમનો હાર હાલે,
ખળકાવતી ચુડલો ચપળ નેતી,
નય લગલવી નિર્મળું નહે મેતી. ૧૧

પહેયો ચીર ચરણું મણિ માથે જળકે,
દેલી હાથ મોઢે હીરે હકકે હલકે,
પૂઠે નાથને નાગણી શીસ નામી,
તારે રુપ જોઈ અંગે મીત પામી. ૧૨

ધન્ય માવડી તાહરી પુત્ર જાયે,
જુખી તાતનો બાળ છે લાઠવાયો,
કૈણ ગ્રામ કૈણ નામ છે નાત તારી,
કર ગેડલી મહુવર જેણુ ધારી. ૧૩

રાતી આંખડી રેખ છે સુલટ શુરમ,
બોલો બાલકા લાડ લક્ષણુ પુરમ,
તારા નાકનું મેતી અધર લાંગે,
તારું મૂખ ભેતાં જુખ તુષા લાંગે. ૧૪

આપું આસન બેસો બાળક નામ,
જાગે નામ કાળી બોલો છાના છાના,
અહીં આવતાં કહો કાં ન બીના,
મોહું આશ્રય પારી જે રો ન બીના. ૧૫

* અળ વળ રેખા ફરે-બોદાભણુ રેખા ફરે

દોષ કહે સખીએ એને અહીં જ વાસે,
 દોષ કહે માતાએ એની મરી નાશે;
 કે કહે બ્રહ્માએ બાળક નથી થકિયો,
 ધન્ય માત પિતા જેને પેટ પકિયો.
 બુધુલાંછન થીવસ જેડું લાગે,
 જુવે નાર તણુવાં* દિને પણ પાગે;
 કહી સાંકળી પુથરી પાપ વાજે,
 છપી અંગની એઈ અનંગ લાગે.
 ઝિળી ધાબળી દેડસું જાંધી તાણી,
 મહી ગેડસી હાથમાં કોષ આણી,
 બાપ ભૂલો પડ્યો કે અગાન આણ્યું,
 કાળી નાગનાં દ્રહ વિષે કાં અંધાણ્યું.
 સુણી નારની વાણી શ્રીકૃષ્ણ જાણે,
 પટે જળ વિષે દોણ પ્રાકટ પાણે;
 કું ન જોળજો મુંદરી નંદ નામ,
 વસુ જનુના તીરે ગેડુજા ગામ.
 યશોદા માત મારી છે નંદ તાત,
 મારી જોલ બળીબદ છે ન્યેષ્ઠ બ્રાત,
 શ્રીકૃષ્ણ ગોપિય છે નામ મારું,
 આડીરની ભાતિ અંગે પેતુ ચારું.
 પીળે ભાવતાં દ્રહ નવનીત હાસ,
 કરૂ હાણુ કીડા રમું રંગ રાસ;
 અમૂલક દટો પડ્યો નીર ગાંધ,
 કયાં છે થોર કાળી કહે કૃષ્ણ રાધ.
 દેગે હામ આગે વચ્ચે સર્પ કાળી,
 મુંદાવનની વેલ જ્યાં અજાળી,
 નદી જળ નિર્ગળ વિખવંત કીધું,
 ખગ મુંગ મતુષ્યને દુઃખ દીધું.
 યશોદા પપ્પ પાનતું જળ દેખાડું,
 કાળી નાગને દ્રહ થકી બહાર કાઢું.
 સુણી વચન હસી દીધે નાર તાળી,
 કંટે છે દેડને લાંકાં છતે તું કાળી.
 કયાંઈ સાંકળ્યો છે કાળી નાગ કાને,
 જોખારામળા આહીં તું આળ્યો રાને,
 નહીં બ્રાત સંધાત સુભટ સારે,
 નથી લીહ રસા ગેડી હાથે.
 અમે માત માણું તારા કૃષ્ણ માટે,
 કાળી નાગની કુંકચી ગગન કાટે;
 જોતું બાણી ફેંચે તમે નાથ જોખા,
 અમે માત માણું પાથરીને જોખા..

ગનાં તલિયાં † બાળ ‡ કંડાં વાકાણુ

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

૨૨

૨૩

૨૪

૨૫

જોળા પાથરે સર્પ નાગણી, ફરી ફરી લાગે પાથરે;
 મરડી મરડી રવાગલો, સર્પ બુવનમાં નાથરે. ૨૬

કંડાં ૫૫ મું-રાગ મારુ

નાગણીવચન:-

મોટે મ જોલોરે, સર્પ સાંભાગરોરે;
 ભાઈ અટકાવે બાર, બાળક છળરોરે,
 લાડકા છે લાડકવાય, ઉન્નદ મહ જોવાળ;
 દ્રહમલ કોઈનું કંઈ ન માને, કાં સુતો જગાટે કાળ-મોટે.
 કાળી નાગથી કંઈ કંપે, કંપે જમકિર;
 તું ચાતફેણુને કેમ કરી છતે, પેલા નંદકુંવર-મોટે.
 મૂળ પોતાનું વિચારીયેર, તું ઉટે થયો આજ કાલ;
 કંઈને ઘેર ગોરમ લઈ ભતાં, નંદને પડી છે દાલ*-મોટે.

કૃષ્ણવચન:-

એ વચન સંભારજો સર્પણી, મૂકાતું મામ આ હામ.
 જોતું કહી મંદિરમાં પેહ, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ-મોટે.
 રાગ મારુની રેશી ફેર-પદ

નાગણીવચન:-

હો બાઈ બાળક પેલો દીમે છે, કહું કોઈનું ન માને,
 આકૃષ્ટિયે નાચજો દેખીને, વારો છે ચાને-હોઠ
 લટપટી લેયો ફેણામાં, કુથળે કેમ ફરયો;
 મહિ સગાચાર ભણી એનાં, માતપિતા સથ મરજો-હોઠ
 સંગ કીધો જડ જોવાળાને, લકી રાગ શીરાયે;
 ખીંડારે વન પશુને ચારે, લુહિ કોની લારે-હોઠ
 બીવરાળ્યો ન બીજો બાળકડો, વહવામાં છે રમીયો;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ મીતાપતિ, મંદિરમાં તે ધન્યો-હોઠ
 રાગ વેરાડી

શુકેવચન:-

નાગ સં-શુખ શામળીયા તપર થયા, એવે જોવાળા શ્રી
 ગેડુજા ગયા;
 ત્રાહે ત્રાહે કરી જિહ્વા ડમે, તે મસ્તક મુગે ને કર વસે.
 શોક સંયુક્ત થાસે બરાયા, શું જોહ નંદ બાળક ઉચયો;
 વરણું વિપરીત વિસ્મય વાત, કૃષ્ણે કીધા જનુનામાં અંધાપાત.
 વારતાં ચઢ્યો જુક્ષની કાળ, પુત્ર તમારો ગયો પાતાળ;
 દારુણ વાત થયલું સાંભળી, પડ્યા નંદજી મૂઝાં વળી.
 જેમ કુવાટે કાપી કદળી, તેમ જરોમતી થઈું ઠળી,
 ટોળે મળ્યાં જોખીનાં પૂંદ, પછાટે અંગ કરે આકંદ.
 રૂવે દંપતી વેદના વણી, ધાયા નંદજી વસુના ભણી;
 ચહે સર્વજ દુઃખી લીધું નથી, એવે રૂપે ધાયા યશોમતી.
 જેમ વચ્છ વિના વીઠીલી ગાવડી, શ્રીકૃષ્ણ વિના તેવી માવડી;
 ત્રાહે પુત્ર ત્રાહે પુત્ર કહેલી નાથ, પટે થઈું વળી બેડી થાય.

* લાગવાના વાળ પસાઈ નવ લે

દ્રઢ ઉપકંઠ આંખું સહુ કોય, ઝંખાવાનું રચણ ફરી ફરી નેય,
 દેખાડે ગોપ આંગળીએ ફરી, આ કાળ ઘડી ઝંખાંબું થીહરી
 ઝંખાપાત કરવા જચોદા ધાઈ, ઝંખા બળિબદ્ધે રાખી સાહીઃ
 ઉપનંદે નંદ ગદ્યા બળ ફરી, રહે જચોમતિ ગુણ ઝેખચી.

કહતું ૫૬ સું-રાગ વેરાહી

જરોહાવચન:-

માફ માણકડું રીસાંબુંદે શામળીયા,
 તાશ મનમાં એ શું આંખુંદે, શામળીયા;
 હું અપરાધીય માતાને સૂઝી, શામરો ઝંખાંબુંદે,શામ-માઠ
 કાલિહીનું કાળું પાણી, માંદે વસે કાળો કાળી;
 હવે આશા તે શી મળવાની, કેમ આવે વનમાળીદે,શામ-માઠ
 સંતાન રૂપીયું મોહું ધન તે, ગુણે સીધું લૂંટી;
 મેં નવ જાવડું જાતન કરીને, રતન પડયું લૂંટીદે,શામ-માઠ
 પુત્ર પાત્રી હું છેલે અશ્વમે, *કેટલો અતિપાળી;
 નીચેના રમ ઢળી ગયો હું, વિભેગ આવે બાળીદે,શામ-માઠ
 નાકે મોલી પાયે ધૂધરી, મોર ગુગટ શિર ધારી,
 ફરી રૂપ હું ક્યાંથી દેખું, હવે આવે ગી ચારીદે,શામ-માઠ
 કાને કુંડળ મુખમાં મોરલી, સાંને ગોકુળ આવે;
 જુએ છીં કહી પેટ દેખાડે, મા કહી મને માલાવેદે,શામ-માઠ
 પીત પીછેડી કાઢ છેડેને, ગુજ કને નેતકાં માંગે,
 હું ધરડી માને યાકી જાણી, કાણ વલોવા લાગેદે,શામ-માઠ
 હું માણેશ્વર તું ગોપેશ્વર, ગોપી દેહ કેમ ધરશે;
 ગાળસખાની કાણ વલે,આ ગાયો હીતીપીડીની મરશેદે,શામ-માઠ
 ઉઠા જળમાં વાસે કીધા, પાણીમાં કેમ ગમશે,
 મોર પોપટ પૂતળી તારે, રમકંઠે કાણ રમશેદે,શામ-માઠ
 કાંઈ તું ગયો ને હું છાતું ધું, ઝોઘા મગધણ માટે,
 સાણું વહાલ તો ત્યાં જળાયે, સાંબળતાં હેડું ફરેદે,શામ-માઠ
 કાષ્ટે પાપાણ કહિને છે, તેષ કહિને તે લેહું,
 વજ્ર તુલ્ય છે કાળાણું માણ, લોકને શુ દેખાડું મોહુંદે,શામ-માઠ
 તે મજાતાર દહાડું કીધું, મનમાં દુઃખ કાંઈ આંખું;
 ઉપાખાતું બીજા આવજ સાંભળું, તે માટે ઝંખાંબુંદે,શામ-માઠ
 નંદ યચોદા ગાય ગોવાળા, બાહુણ મજની નારી,
 ચાર ઘડી પૂઠે સવે પડ્યો, હાપધર રાજે વારીદે,શામ-માઠ

કહતું ૫૭ સું-રાગ સાગરી

શુકલ કહે સુણ મૂપતિ, બાણી મજવારીનું દુઃખ,
 ગોપ ગોપીને મીરજ આવવા,હરિજો કીધી મોરલી મૂખ. ૧
 નિષ્કામતને આનંદ યમાડ્યા,જગાડ્યા સર્પ કાળી,
 ઘોર નારે મહુધર વાણ, પીંધાર પીડા ટાળી. ૨
 યોદ લોક તે શબ્દ પહોતો, ધાઈ મજની નારી,
 ખોદ વચામહુડી વધામણી, કુશળ છે દેવ મોવારી. ૩

પાતાળ માંદે વેલું વાળે, કહાનને કટ્યાણ;
 નંદ યચોદા થયાં ભેકાં, કામ આંખા માણ. ૪
 ગીત ગાય તજ સુરેડી, સુણી નાદ સુરંગ હીસે;
 જળમાં ભુવે ગોવાળીયા, કાંઈ કરતાં કૃષ્ણલ દીસે. ૫
 વાંસળીએ તજ લોકને, અમૃત પાણું વનમાળી,
 તે ચોર શબ્દ સાંસળી, લકડી ઉઠયો નાગ કાળી. ૬
 રહે નાગેણ નેદે ભરી, બાળકનું શું થયે,
 કેમ છલચે એની માવડી, સુણી તાલ છલરો બાયે. ૭
 કહે ભૈરવ મને* જામની કદા, કૃપા ભોળાકશરાર,
 દયા આણું દીન જાળી, છે રૂંક નંદ કુમાર. ૮
 ફર રૂપે કૃષ્ણ નેયા, શત કૃપા કુંડલાવી,
 ગોવિંદજી બીતા નથી, વિશેષ વેલું મુધવાવી. ૯
 ગેડી લીપી કહે હાથમાં, ઝુઝકાયાં ઉપ કુમાર
 પાણ ખસી આવ્યા ધરવી, કીધા ફોગુ કાપર પ્રહાર. ૧૦
 જેટકાઈ વાગી ઘણી, બંદન પાક્યો સહિ;
 ધરયો કાળી કાળ સરયે, છે રીસ અંતર ધણી. ૧૧
 નંદને જેમ રાહું લેયે, સુરજને જેમ ગેઠ;
 તેમ કાળી નાગની કૃપા મખે, શામળીયાને કેઠ. ૧૨
 જેમ મહા જળમાં રત પડીયું, આવળમાં રંડન છે,
 તેમ કાળી નાગનાં ગુણમાં, બિરાજે સ્વચેક. ૧૩
 લશ્મીનાથ લીધા લટપડી, ફરી કૃષ્ણને કુતકાર;
 વિષ્ણુનાથની જળ બીજીયું, વર્ષે કુળાકળ અંગાર. ૧૪
 છટકી છળીલાલ નીસમાં, ઘયા ચતુર્ભુજ શ્રીનાથ;
 ફરી છટે મોરલી વબંદે, ફરેવે ગેડી હાથ. ૧૫
 કાળીનામ કૃષ્ણ સુદે યથા, ફરે ફેલાધાર રાય,
 હૃદય બાંધે અર્ધ નંધે, હવે નાના કોડા થાય. ૧૬
 સુવે મરલધારા કુતકાર, ફરે ગગાર મણિ શીય,
 બંધે નામણ તારાં ઉભય સારાં, ફરે હોકારા લુગદીય. ૧૭
 છબ કાંદે ચંચ ફાડે, દેખાડે અંધ વિગદંત,
 અધર કરડે આંખ તરડે, મરડે મેગ અત્યંત. ૧૮
 હાકે છેડેડી નિકટ તેડી, ફરે ગેડી પ્રહાર,
 પછે રીસ કીપી દોલ લીપી, લીપી બાથ નંદકુમાર. ૧૯
 વનમાળી નાગ કળી, લે સંભળી ધાય,
 પાતાળ માળે દીક વાગે, વિરાજે લેહુકારાય. ૨૦
 અડવડે હેઠા પડે ને, ગડગડે જેમ ગેઠ,
 પાણી પેની નવ કરે, સમાન યોદા ગેય. ૨૧
 ચાર મટિયા સુદ કહું, પછે કેપીયા જરુરેય,
 પદ પ્રહાર કીધા પૃથમાં, પડ્યો નામ મૂઝી આઈ. ૨૨
 ગેડી વડે શત નાકે કાણમાં, પરાક્રમ કીધું પ્રોઠ,
 નાગ નાચ્યો દોરડે, ઉપર પ્રભુ ઘયા આરુઠ. ૨૩
 અમર કમળ પાતાળના, લીધાં લશ્મીનાથ,
 દયા લઈને નાગ કાંકયે, પૂઠે નાગભીના સાથ. ૨૪

* વધ

૧ દહી નયીલાનું દેવડ

* સર્પને

૧ કળકાળો

૧ વાસી

૧ સાંચો

સર્પણી સૌ વલ્લભે, મૂકેા અમારે સ્વામીન;
અમે મિત્રકી દાતાર છું, મણુ આપ હેવાતન. ૨૫
કહુ ન માને કૃષ્ણજી, પૂઠે સ્તવે નાગજી નાર,
જેજેકાર ગોપી કરે, મણુ નીસર્પી જળથી બહાર. ૨૬
નીજ કંઠના હાર ત્રોડી, યુગ્તા ક્યો વધાવે;
યેગળા રહી સહુકે સ્તવે, પણ પાસે કો નવ આવે.
મૂકેા અમારા નામને, નાગળી સહુકા જાએ;
કાળી નાગની કણા ઉપર, કૃષ્ણ થેઈ થેઈ નાચે. ૨૮
ગોવાળા સહુ વેણુ વળાડે, ગીત આથ ગોવાળી,
હેવાત જે જે કરે ને, નાચે વળાડે તાળી.
અંતરિક્ષે નાચે અપ્સરા, ગાથ ગાંધર્વ ગીત;
અમ ઝળીયર સ્તુતિ કરે, નાચ્યો નાગ કીપુ નૃત. ૩૦
નિખર્ય ઘણું ફેરે ચરીરો, વીટાડે કૃષ્ણને દેહ;
સર્પમાં શોભે સામળો, જેમ અન્ન લાકેયો મેહ.
ચડે ભરી નખરાધિ લગે, કરે ગોપ હાલકાર,
શીકૃષ્ણે પુષ્પ કરમાં ગ્રહી, આંપી કણ પહારા. ૩૧
ધરીર પુકડે કીપુ ઘણું, તડતડું નાગનું તન;
જામ કાઢી પડ્યો કાગી, સર્પણી કરે સ્તવન.
નાગણીએ નિજ આગળ મૂક્યાં, કૃષ્ણજીને શણું;
દેહ સામુ જુભેા સ્વામી, નાગણી લગે અણું.
ઘણું ઉત્તમ તમે કીપુ, ઉતાયોં અરિને દર્પે;
યદ્યપે સ્વામી અમારો, પણ સાધ મોતો મરે.
અહંકાર જોને ઉતાયોં, પૂરણ પામ્યો મહાર;
દયા કરે. અમ દીનને, કૃપાળ નંદકમાર.
ગોપ ગોપી સ્તુતિ કરે, સ્તવે જરોહા નંદ;
સર્વની સ્તુતિ સાંભળી, ઉતયોં શી ગોવિંદ.
નયણુ કાળી પડ્યો કાળી, શત યુગે વહે જળધાર;
શીકૃષ્ણે કંઠે આરાધ્યો, નાગણીએ કમળનો હાર.
કૃષ્ણ કૃપાએ સર્પ ઉભાં, કરે સ્તવન દંડવત પ્રણામ;
મૂકે કહે એ સ્થાનક મૂકી, કર પું બીજે કામ.
સર્પ કહે સ્વામી કયાં વધું, ગરુડ યુજને ખાયા;
શીકૃષ્ણે કહેડું અમર થયે, કૃષ્ણપર રમ્યા મારા પાયા.
આ હુવું જળ નિરવિષકરી, ભ રમણુ દોષની માયા,
ગરુડ ટાળને નહીં દમે, કીપી કૃપા કોષવરાય.
પરિવાર આશી પરવર્ધો, રમણુ દ્રીપ ગણે કણાપર;
ચહું નિરવિષ જળ યસુના તણું, મળ્યો વેદ નંદકુવર.
રાય પરીક્ષિત પૂણે, એક સંદેહ છે સ્વામીન,
કાળી નાગની જ્વાળાથી, બહુ વૃક્ષ થયા હલન.
કદમનો વૃક્ષ કેમ રહ્યો, તે વડો બાસ કુમાર,

શુકેવચનઃ—

અમૃત પાન કરી ગરુડ, અવની આલિયે એકવાર.
સ્વભાવ છે પરીતલો, છુવે ચાંચ કરી કાંઈ ભણ;

અમૃત ભરી કદને ધરી, મટિ અમર થયો એ વૃક્ષ. ૪૫
પરીક્ષિત રાય પ્રહન થયા, સંદેહ પામ્યો ચાંત;
સુધાર્થેયું* દુઃખ રહ્યો, એ પ્રીછયું મે વર્તાત. ૪૬
નાગદમણુ જે સાંભળે, કો વૃક્ષ જોવાન બાળ;
તેને સર્પ ભય ઉપડે નહીં, કૃપા કરે ટ્રીંગાવાળ. ૪૭
એ નવનું ચરિત પૂરણ હવું, ઉત્તમ નાગ દમણુ,
પરીક્ષિત આનંદ પામીયા, સુદિર્ઘ અંતઃકરણ. ૪૮

વલ્લભ

ચોક્ક પામ્યો મહીપતિ મુણી, નાગદમણુ મહિમાયદે,
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, થયો પોદશમે અધ્યાયદે. ૪૯
હતિ શીમદ્વાજપતે દશમસ્કંદે ચોરશીધવા ॥ ૧૬ ॥

અધ્યાય ૧૭ મો]

કડું પટ મું-વામ દસાખની-ચોપાઈ

શુકજીને પૂછે ભૂપતિ, સંદેહ એક નિવારણ જતિ,
ગરુડ સર્પને વેર કેમ થયું, એ ધરેમાં કુંડળ કેમ આવી રહ્યું. ૧
શુકજીએ વાણી ચોવરી, એ પૂર્વ કથા કહું વિસ્તરી;
મૂળ કથા સાંભળિયે નૃપ, વિનંતાના ગરુડ કહુંને સર્પ. ૨
દાસવનું દુઃખ પંખી મન ધરે, ગરુડ નાગનું ભક્ષણ કરે;
રેમણુ દ્રીપમાં નવકુળ વસે, ઝોલિતો ગરુડ આવી ભરે. ૩
શત સહુજને જડપી ભય, નાગ લોકનો લય બહુ થાય;
પછે સર્પ માટે કીધો વિચાર, નવ કુળનો યાચે સંકાર. ૪
ગરુડ ભનયો કરી વિવેક, ટુંગે નિત્યે સર્પે આપવો એક,
વારા કીધા નવકુળ મહાય, તે ગરુડ ભણી આશ્ચર્ય થય. ૫
કાશીની નાચે આભેયો એકવાર, સર્પ કયો વિચાર;
શત કણાને ગર્વ મન ધયો, કુંડળ તથા કાગી પરવર્ધો. ૬
મારુકાંઈ મરે તો મહિમા કરો, તવ ગરુડપણી પાછે ધર્યો;
કુંડળ સાથ સર્વ આગળ કર્યો, કાળી વલવા પૂઠે કહ્યો. ૭
ચોર શુદ્ધ મારમમાં થાય, વલેતા કુંડળ લેતો ભય;
ગરુડ ઉપરથી ફેરા કરે, પણ કાળી સહુની રક્ષા કરે. ૮
ચાંચ મહાર કરે પંખી ઘણા, નામે દોડ કુંડળકે ફેણ;
કોષ કેપ થયો ખગ બન, એવે આભ્યું દુર્લાભ. ૯
જઈ ધરેમાં જોડે કાગી નામ, મરે ગરુડ જે મૂકે પાગ;
અપ ભય ભરતમાં ધર્યો, પછે ગરુડ કાગી પાછો ફર્યો. ૧૦
શુકને પૂછે પરીક્ષિત રાય, પશીને રાય કેનો ધરો મહાય;
છે ત્રિલોકમાં ગરુડની ગતિ, એ ધરેમાં કં પેશાનું નથી. ૧૧
શુક કહે સાંભળીએ રાય, યક્ષ યાપને કહું મહિમાય;
એ ધરે ઉપાંકે તપને કામ, સહેતો અપિ સોભી નામ. ૧૨
જામાં મચ્છ કહાં અનેક, તેમાં યેક હવે મરુ એક;
મીન નિર્મેળ જળમા રમે, તે ઝળીયરના મનમાં ગમે. ૧૩

* અમૃતના પરીક્ષી ૧ આનંદી ૬ અત સુતરના અપા-
યમાં ભગવાને કલિષ નામને સમુદ્રના દ્રીપમાં યોડ્યો, અને પોતાના
દમણી વાજે જ્યને રક્ષા ગણેલા પોતાના બંધુઓની દાવાજળથી રક્ષા
કરી તે કથા છે. ૬ પાણીવાળા જળમાં.

યર્થમ્બ સંધાયે માયા ઘણી, ગરુડ આળ્યો તે ધરે ભળી; ૧૪
 ત્યં પ્રહાર તે બળમાં ક્રીધા, માટે મ્બહ તે મૂળમાં લીધા.
 સોભરિયે લીકું પ્રત્યક્ષ, ક્રીધા ગમ્બ ગરુડે ભક્ષ; ૧૫
 મરણ થયું વૃદ્ધ મ્બહ તણું, પરિવાર તેનો રેણો ધણું.
 વળી તે મ્બહનું ગારડું ભોળનં, ક્રોધરૂપ થયા ત્વચિ બંન; ૧૬
 સોભરિ કહે પક્ષી હુમતિ, મારી તુંને મર્યાદા નથી.
 બળગચરની તું હિંસા કરે, પરમાસુધી ઉદર ભરે; ૧૭
 ફરી આ ધરમાં મૂડીયા ભેયણું, તો તું નિલે પાપીય મણું.
 પરીક્ષિતને કહે શુક જતિ, માટે ગરુડે ત્યાં અવતું નથી; ૧૮
 તે શાપ ભોગને ભણી લાગ, માટે આવી પેઠા કાળી નાગ.
 કો કયા પ્રસંગ શાપનેા કલો, પ્રસંગ પરીક્ષિત રાખ્યો; ૧૯
પરીક્ષિતવચન:-
 સ્વામી કુટુંબ કાળીનું નીસણું, પછે શ્રીકૃષ્ણે ત્યાં શુ કયું. ૨૦
 શુક કહે સાંભળ રાજન, પ્રોઠ્ઠ કર્મ ક્રીધુ શ્રીભગવાન,
 સર્પ વળાવી ગોકુળરાય, માતા પિતાને નમીયા પાવ. ૨૧
 ભેલ્યાં યશોદા આરત ઘણી, મળ્યા રામ સેલ્યાં શોડિણી,
 દીધાં ગોપ માત્રને આલિંગન, ગોપીને ક્રીધુ આશ્વાસન. ૨૨
 ફેરવ્યો ગોને વસે હાથ, નંદે ઉછંગ લીધા શ્રીનાથ;
 ફેરલાએક સંકષ્પ ક્રીધાં દાન, બળિભદ્રે ગોપાખ્યા ભગવાન. ૨૩
 યરીર જૂવે માતા યશોમતી, સર્પેના ડંશ તો દીસતો નથી,
 રમેનિષ્ઠ ચકડયું હોય શામળવાન, બૂવે તણાં તપાસી ચાંપકાન. ૨૪
 અદ્ભુત માયા પ્રમુછ તણું, શુકલ કહે કેમ શકું ભણી
 ત્યાં મળી ક્રીધા ગોપી ગોવાળ, તેસ્થાનક થયો સંધ્યાકાળ. ૨૫
 ગોપને કહે નંદ મહારાજ, આલિ વિશ્રામ કરે સહુ આજ;
 તથ નંદરાયનું માયું કણું, સહુ ડા યસુના તટમાં રહું. ૨૬
 નિશાએ સુખ પામ્યા આહીર, ડે શીતળ વેણુ શીતળ નીર;
 રાખને શીતળ વાચ ચમીર, બેઠા ગોપવુંદમાં રથામચારી. ૨૭
 કૃષ્ણ ગોદૃગ્વહણ સહુને ગમે, કોપાએકરુતા કૅપાંભવિતેસમે;
 શુકલ કહે સાંભળ ભૂતાથ, ત્યાં અગ્નિ આળ્યો અકરમાત. ૨૮
 ડે દારણુ દાવાનળની જ્વાળા, નાકી ધેન નાકા ગોવાળ;
 નાસે ગોપી કંડિ લીધાં બાળ, ભટકતાં વચ્ચે દેતાં બહુ દાળ. ૨૯
 તાપે યસુનાં જળ ઉકળે, મ્બહ ક્ષ્ણ દાગિયાં ઉછળે;
 વનવેલ ગાળે ગડગડાડે, તાપે દુમ કાટે ચકચકાડ. ૩૦
 અગ્નિજ્વાળા ગોપને કુપી, વૈશ્યાનરકે સરખી વેણી તપી;
 વંદાવન પાવક પરજાળ્યો, વેણાણ પીઠે વીટી વળ્યો. ૩૧
 ગોપ સ્વાતિ સર્વે વ્યાકુળ થઈ, ખન હરિ શરણાગત ઘઈ;
 કંદે વિનંતિ સર્વે કર્મલેક, રાખ રાખ સ્વામી રણુલેક. ૩૨
 ગોવિંદને ઘેરી ગોપી રીડી, શીતળના હરિ ચરણે થઈ;
 બાળક પ્રભુને રંધે ચાડે, સુરસિ પ્રભુને પાયે પડે. ૩૩
 બહુ સાક કરે વાહરુ કરે, નંદેણ નવણે આંગુ ભરે;
 ત્રાંદે નાસે યશોદાજી કરે, હાળપર હરિની રત્નિ ઉચરે. ૩૪

* પચના નવખા, ૧ રાહ ૩ કૃષ્ણની વાતો ૩ દાવાનળ ૩ રીડી

દેવલોક સહુ વ્યાકુળ થયો, તીવ મુચ* આકારો ગયો;
 પછેનિજ ભાજનું હુન્ન ભણી, શ્રીકૃષ્ણ કહે કરણુ આણી. ૩૪
 તમે ગોપ માત્ર ગીથો લોચન, આફળીઓ સમરો હુતાશન;
 નથણુ કર દીધા સર્વ કંથ, અંગુળી યાગેડી હેરીડી ભય. ૩૫
 સહુ ગોપગીતી મનસેકરુદર, કેમ સમાધાન શામળીયોકર;
 પછે પ્રભુએ આકર્ષણ ક્રીધા, દાવાનળ સુખમાંડે લીધા. ૩૬
 તે આકર્ષિ આણ્યો હુકડાળી, પીધા અગ્નિ જેમ પલ ઘુટેડા.
 પા માત્ર વિલેભ ન થયો, ન ભણીએ પાવક ક્યાં ગયો. ૩૭
 ગોપ થયા સર્વે કંપાચમાન, દાવાનળ કેમ પીધા પાન;
 ફરી માયા પ્રભુએ વિસ્તરી, આશ્ચર્ય ગોપ ગયા વીસરી. ૩૮
 કૃષ્ણમાં પ્રદાંક બાળે પડે, તેને શું શીખવવું પડે;
 કર્તુમકર્તુર્ સમર્થ શ્રીહરિ, અદ્ભુત લીલા સહેજે કરી. ૩૯
 ગોવાળ સહુ સુખીયા થયા, પ્રાતાઃકાળે શ્રીગોકુળ ગયા;
 પાવક ભણવુ પરાકેમ કહું, હશ્યું ચરિત પૂરણ થયું. ૪૦

દશ્યું ચરિત પૂરણ થયું, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, કથો ચમદશમે અધ્યાયરે. ૪૧
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે હશમકથા સમપરોઅખ્યાય ૪૨ ||

અધ્યાય ૧૮ ચોઠ

કંડવું પદ્મ સું-રામ સારંગ

શુકલ કહે સાંભળીએ રાજન, ભગવંત શબ્દ મહિમાવણ,
 ઘીલે દિલસે ગોપ પધાયો, શ્રીગોકુળ માંધણ. ૧
 ઘીલું એક દાન શ્રીનંદે ક્રીધુ, વિદ્ય નિવરણું ભણીલ,
 જગદીશના શીશ ઉપર યશોદા, નાંખે ઉતારી પાણીલ. ૨
 ચોટાં વિદ્ય નિવરણું હરિને, સર્પ પાવક જ્વાળાલ,
 મહિયારી સહુ મંગળ ગાયે, કુશળ કહાન ગોવાળાલ. ૩
 એકવાર શ્રીવૃંદાવનમાં, ગોવિંદ ચારે ગાયલ,
 હાંધું વન નવ પદ્મવ ક્રીધું, ત્રિવિધિ વાયે વાયલ. ૪
 સહા વંદેત વસે વૃંદાવન, આરકા કુસુમ પલાશલ,
 વનલે વેલુ ગોપ સંગ લીધાં, ગી ચારે અવિનાશલ. ૫
 વાંનીરકત વન ગયા ગોપીવર, હે વાંનીનાં ચોટાં વહલ,
 નીચી ડાળે બાળક હીચે, હુલે પંકજ ચણલ. ૬
 કંસનો ગોકલ્યો અચુર આળ્યો, ડે પ્રલેભ એવું નામલ,
 અંતરભગીયે વતણલ જાણ્યું, ફેડું જોનેા દામલ. ૭
 નવી રમત આરંભી કૃષ્ણે, અચુર આળ્યો ભણીલ;
 ઉઠણ પીપળી રીડે પુરુષોત્તમ, દેશ અચુરપર આણીલ. ૮

* કુમારો ૧ ચોટાં પીચે ૧ વચનમાં ૧ કાંડો આજે ૧ પારો ૧ કમ
 ન કર્યા ૧ આ અદ્યારમાં અધ્યાયમાં ગુપ્તરે વંદેતના સરખી દીસી
 ગોપા અત્યાં ભગવાને લીધાવી બળબદ વારે પ્રલંબાસુને મરણ,
 તે કથા ડે. + બાંદીલ નામનો વનમાં વાસ હતો, તેથી પ્રેમાનંદે તે
 વનનું નામ બાંદીલ રાખ્યું છે

જે જે ગોપના લેખ* દીધા, હારે તે વાહન ચાલજી;
 પચ્ચીસ ધનુષનાં પર્થમાં દીધાં, ત્યાં લગી ઉચલી બચજી. ૯
 ગોપરૂપ થઈ પ્રલંબ આવ્યો, પ્રભુએ દશમાં લીધાજી;
 મહિમા વધારવા બળિભરૂદાયા, પ્રલંબ કરે કીધાજી. ૧૦
 રામ આદે ગોપ ન બળ્યો, બળ્યો ભુગદાસજી;
 રમત રમતાં પ્રલંબ હાયાં, ઉપર બેઠા રાહિણી કુમારજી. ૧૧
 અજાનને લઈ અમુર ચાલ્યો, અવધિયકી* આપેરાજી;
 ગોપ કહે બોલો મળ્યો અમાની, અધિકો ફરે છે ફેરેજી. ૧૨
 સંકપ્તજી અંતરગત રીડયા, કરે ગોપ સ-મુખ હાસ્યજી;
 જોવે અકસ્માત પ્રલંબ વાંચે, રામને લઈ આકારજી. ૧૩
 હાહાકાર કરે ગોવાળા, આવરિયું અંધકારજી;
 માથે પુરજી ને સુરભિ નાસે, શ્રીકૃષ્ણે કીધા હુકારજી. ૧૪
 પ્રલંબ વૃદ્ધિ પામ્યો ત્રણ ચોળન, હળધરનું કીધું હુવુંજી;
 પીળા કેશ ને લીલાં લોચન, વપુનું છે ધાર વર્ણજી. ૧૫
 લોકહતભા જે દંત કઠકચાવે, લોખા હુસ્ત બેઠું નાંખેજી;
 એક લીધા લઈ છઉ ખીતને, હરિ સામું નેળી ભાખેજી. ૧૬
 અંતરિક્ષ અમરનાં વૃંદ જીવે છે, દીસે રામ ચોખાચમાનજી;
 જેમ ઇન્દ્ર સીરાજે મેઘ અજભાંઈ, ઉઠયાચળપર ભાણુજી. ૧૭
 શ્રીકૃષ્ણ દુષ્કર પ્રહસ ધધારથ, વટપતે* ગાળ સુકુંજી;
 તેને બિરાજે પ્રલંબ ઉપર, ભ્યેષ્ઠ વસુંદેવ નંદજી. ૧૮
 મહુઅર વાઈ ગર્જના સાથે, સમર્થ શ્રીભગવાનજી;
 ધરાધર્મ કાં ધૈય મૂકે; છે, સામળીએ કીધી સાનજી. ૧૯
 નિજ સ્વરૂપ સમર્થ હળધરે, કોપે સુષ્ટિ વાળીજી;
 ઉઘા કરે કીધા બગભર, ફેર દટે ભાળીજી. ૨૦
 પ્રહાર કીધો પ્રલંબ શિર્ષે, મહાભળે બળદેવજી;
 પડ્યો પ્રલંબ એક ગઠદેમ, ખાણ ગયા તતમેવજી. ૨૧
 જોજોકાર થયો વૃંદાવન, લેટ્યા બન્યો ભાઈજી;
 ધનવ ધનવ કહે ગોવાળાં, ભજવે રામ મહિમાજી. ૨૨
 પ્રલંબ હેલે લગાવી દીધી, કીધું સુદ વૃંદાવનજી;
 ભૂમિભાર ઉતાર્યો અમૃત***, દીપાભ્યો રાહિણી વંનજી. ૨૩
 ગુપ્તવૃષ્ટિ કીધી સહુ દેવે, વખાણ્યા કેશવ રામજી,
 અમુર મારી સુરભિ મારી, ગયા બેઠાળ ગામજી. ૨૪
 ઘેર ઘેર વાત કરે ગોવાળા, વખાણી વખાણુજી;
 બલિભરે આજ પ્રલંબ માયોં, સુદિએ લીધો ખાણુજી ૨૫

વસંત

ખાણુ લીધો એક સુદિએ, હલધરને મહિમાધરે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કરે કયા, થયો અજાદરાયો અધ્યાયરે ૨૬

દાત શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે અજાદયોધાય ॥ ૧૮ ॥

* સારી. † હદ. ‡ વાહનામાં. § સર્વ. || પ્રયાગ વડના
 તપર બીડેપરથી બગવાન પોદે છે તે. ¶ ચોપનના. § માથે
 નુકો. ** મધ.

અધ્યાય ૧૯ મો*

કલ્પં ૧૦ મું-રાગ ચારંગની ચોપાઈ

શુક કહે સંજી પરીક્ષિત રામ, શ્રીકૃષ્ણ ચરવે વનમાં ગાય;
 નિત પ્રત્યે લીલા નવનવી કરે, દાશર ધનમાં પ્રભુજી કરે.
 પ્રધાન વેળા વનમાં થઈ, ગાયો ગાયો વેળો ગાઈ
 ભેન હતું એક સરોગંતવું, ભર નળ તે વનમાં ધણ.
 તે વનમાં ગયાં ગો ધન, લાગો દાવાનળ હુતાસન;
 ગોપ સાથ સહુ છે વેળાળે, ગો પૂઠે પાવક વીરો વળ્યો.
 અનળ પ્રભળ વાણુ છે ધણે, ધયો લીલ તાપ દાવાનળ તણે;
 તપિત તન સુરભિનાં થયાં, પ્રવેદનાં જલધિનુ વહ્યાં.
 ત્રાસે ગાય નાસે અરીપરી; ન રાકે અસિ આગળ નીસરી;
 ભાં શબ્દ સુરભિ લાંબે, એકેકપર જઈ દોલ નાંખે.
 ધાઈ ધાઈ સહુ ટોળે યાય, કાઠી જીમ પડે ભુમિમાંય;
 શ્રીકૃષ્ણ ધ્યાન સુરભિ સહુ ધરે, ઉઠગી અકળાઈ આસ ભરે;
 આકાશ સર્પ ધૂરે આવર્યું, આશ્વલઘી* ભાન અંધકાર કહ્યું;
 ફરે વાંસ વૃક્ષ ચડચડે, ભળે પાંખ પંખી તરફડે.
 મશકુંડરાજી** મુગ પામે ત્રાસ, ફરે કૃષ્ણ સર્પ મૂકે આસ;
 કીટ પતંગ દહ્યા કંઈ ફેલ, ભેડે ધૂમના ગોદેગોલ.
 તે જગાળ જઈ પહોંતી આકાશ, બળભરે વિનંદ્યા અવિનાશ;
 સ્વામી કંઈએક અરિષ્ટ* થયું, મહા હુવંનમાં ગોધન ગયું.
 ધૂઆવરણ વ્યાપ્યું વન વિરે, માઈ સુરભિ પીડા પામે રમે;
 ભેળું આંભળી ઉઠ્યા દયાળ, ધાયા રામ કૃષ્ણ સહિત ગોવાળ.
 સહુ સરોગાના વનમાં ગયા, જેમી દાવાનળ વિરમે થયા.
 વન્હીએકે થેરી લીધી ગાય, ત્યાં રવે ગોપ પછાડે કામ.
 શ્રીકૃષ્ણ સ્તુતિ કરે ગોવાળ, પ્રભુ પશુની લીને સંભાળ;
 આપણું ભવિત તે ગોધન, તેને હલે છે હુતાસન.
 ગાય વિના ચેર કેમ જઈયે, આતપિતાને જઈ છું કહિયે;
 વલવલીને વાહર મરે, માત વિના હેલ કૃષ્ણ પેરે ધરે.
 જો દમ્ય વૃંદન સુરભિનું થયું, તો ગોપ વર્ણનું જીવન ગયું;
 એવું કહી રેણા ગોવાળ, તવ દયા કીધી દાનદાયાળ.
 પછે વેણુ વન્હી વેડુંકારાય, સાન કરી સહુ તેની ગાય,
 હરિ ભેવા હેત સહુને આવ્યું, અસિ જગાળ માંહે ઝંખાય.
 દહન ભય*** સુરભિ વીસરી, હરિ મળવા પાવકમાં પીસરી;
 એક રામ તેનું નવ દહ્યું, ગોવુંદ ગોવિંદ પામે ગયું.
 તે બ્યકુળ થઈ હિંસારવ કરે, પ્રવેદ જગાળી ધારા ઝરે;
 તે પાચે પડવા હરણે હાંપી, ભાં શબ્દ કરે પાવકે પીડી.
 ફરવે હાથ હરિ પાસે તેડી, પરિતાપ તણી વેદના ફેડી;
 અહી કંઈ ગો હુલ્યે બીડી, હરણી†† ઝાલી†† ઝાલી†† મીડી.††
 કામળી†† કામળી†† ને કલોડી††, વાંસળી નાદે સહુકો દોડી;
 હરિ ચરણે જો આવી સરળ, ગો પૂઠે ધાયો દાવાનળ.

* આ ગોવાળીદામ આધ્યાયમાં મુજબપ્રમાણે કીધા ગોવાળિયા
 બને ગાયોની બળવાન દાવાનળ પીરે રહાકરી, તે કયા છે † કામળી
 † ઝાલી † ઝાલી નાંખે † મરણ † મરણ † મરણ † મરણ † મરણ
 † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી
 † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી † ઝાલી

પૃથ તાળી લતા પરજળો, આગળ ઝાં પાવક પુકળોઃ
 કાંકાકાર કરે ગોવાળ, નામેા રાગમૃદ્યુ કોા આવી જવાળ.
 ગાય ગોપની પીડા યાળી બલોળી, પંથે પરમેશ્વર જોડ્યા વાળી.
 તમેા સખા સહુ ગીચા લોચન, નિવારણ ચારો હુતાશન*.
 નેત્ર ઉપર દીપા ગોપે હાય, જ્યે દેરીશું કરે છે નાય.
 કોપ રૂપ કીધુ મહારાય, પાવક લીધો જેર કીધા પ્રદીપ.
 મૂખમાં મૂક્યો હુતાશન, પયની પેર કીધા પ્રદીપ.
 જેમ સમુદ્રમાં પડે વિજળી, તેમ અગ્નિ જ્વાળા જોવિંદ ગળી.
 જેમ અગસ્ત્યે પીધો સાગર, તેમ પાવક પીધો નંદકુંવર.
 વારતા જ્વમં, સરખી ઘઈ, શું હાવાનણ અહીં હુતો નહીં.
 કૃપાદષ્ટે જેતું કમળ યશઃ, થમાં નવપક્ષવ તનમાં વૃક્ષ.
 પછે અંમર દત્તિ કરે અંતરિક્ષ, પાવક પીધો જેતાં પ્રયક્ષ.
 ગોવાળા વિચારે જન મહાંય, આપણુ કેમ કરી આવ્યા અહાંય.
 ગોવાળો જાણે તત્તજેવ, નંબુત તે હેવાલિદેવ.
 અભિગતિ* દીશે અકળ, કોણે જેતાં પીધો હાવાનણ.
 કો સાક્ષાત નાય નરહરિ, એને કેમ માનીએ માનવ કરી.
 કો સાક્ષાત જો વેદકંઠાય, ગોવાળા સહુ લાગ્યા પાય.
 સર્વથા કો વેદકંઠાય, ગોવાળા સહુ લાગ્યા પાય.
 શ્રીહરિએ માયા વિરતરી, કોપ જાન ગયા પીસરી.
 સખા લાવ ગોવાળે ધર્ષો, ઘણસાવ મનથી પીસયો.
 અદ્ભુત લીલા હરિકો કરી, સંધ્યાએ ગોકુળ આવ્યા ફરી.
 વિરહે વ્યાકુળ મજ સુંદરી, એક દિવસ જાણે ચોહાઈડુંગ કરી.
 તે આતુર થઈ ઉભી બારણે, પ્રભુ દર્શન કરવા કારણે.
 થર થર વારતા ગોપે કરી, આજ મરણથી મુક્તિ ઉઠરી.
 મહાકર્મ કીધું ભગવાન, ફારણ હાવાનણ કીધો પાન.
 શુકલ કંઠે સાંભળીએ રાય, કો વહિ ભડક કહ્યો મહિમાય.
 કો દશમ લીલા પરમ પવિત્ર, કહેવાયું દાદશ્યું ચરિત્ર.
 કો અધ્યાય ભણે વા સાંભળે, ત્રિવિધ તાપ તેના રુધ ટળે.

વક્રપુ

ટળે તાપ શોતતલ્પ, કથાનો મહિમાયદે;
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ધર્ષો ઝોગણીયથો અધ્યાયદે.
 કવિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે બ્રહ્મનિરૂપણ્ય ૧૧૨ ॥

અધ્યાય ૨૦ મો॥

કરું ૬૨ ચું-રાગ મહાદાર

ગોવંદ ચરિત્ર કહે ભલે ચેગી, સાંભળીએ ભૂપાળજી.
 અદ્ભુત લીલા વૃંદાવનની, વરણું વૃંદાવનજી.
 સેનાકુળમાં ગાછ ગાછ, વરણે છે વરસાદજી.
 તેમાં ગોધન યશાયે, રામ કૃષ્ણ જે ભાતજી.
 ગાજે ધન વીજળી બહુ ચમકે, થાય અંધારું વોરજી.
 હંડ ચાતક ખેલે બપૈયા, નાંચે કળા કરી મોરજી.

અમૃત* સ્વદે કાકિલાં ઘોલે, ગમર કરે યામરજી.
 અમ ઘટાનેક રૂપી નંદારો, વંચુ કરે હિસારજી. ૪
 અદિત્ય ઉગાજી ઇંદ્ર આચર્યાંદીક, વાળી ગઈ
 સર્વે વ્યાપીજી. ૫
 અનંત જંતુ ઉઘા અવનીમાં, મુદિત વિધિએ યાપીજી. ૫
 ક્રીટ પાંગ પંચવરણી, મંકુકર કરે મુખ રહોરજી.
 નીલાં તુણુ થયાં અવનીમાં, ઉઘ્યાં ટુંગ ચંક્રરજી. ૬
 નવિન પન કુસુમ નાનાવિધ, નદીએ આવ્યાં પૂરજી.
 નદી તટ ઉભા ગોવાળા, તે વાય વેણુ મધુરજી. ૭
 કાંદવે મારગ પૂરાણ, વણિકે મૂક્યા વેગારજી.
 આશ્રમ કીધા સંન્યાસીએ, એક રથન રહે માસ ચારજી. ૮
 નાના મત કરે સહુ નારી, તાપસ એક માળેજી.
 શ્રવણ કીર્તન પૂજન પ્રતિમા, વણાશ્રમ ધર્મ પાળેજી. ૯
 ક્ષણમાં** ક્રૂધ કરે છે સુરભિ, ચરે નીલાં તુણુજી.
 કરે જ્યેષ્ઠિકા વાળે લંગેલી, વન જાય અથરણુશયુજી. ૧૦
 ઝડપી કરી વરસે મેઢેવકીયે, નયણે સૂરજ ન સૂરેજી.
 વૃક્ષ તળે ઉભા અભિનાશી, ટાંઠે ધરધર મૂળેજી. ૧૧
 ઉપર જળ તળે જળ વહે છે, નથી જોસવાનો કામજી.
 પલસા પત્રનાઈ ટેપ કરી ધરે, મસ્તક કેસવ રામજી. ૧૨
 સાંજ સમે આવે શ્રીમેકુળ, પૂર વરયાં વહે નાનાંજી.
 કે તરે તુમકાં કંઠિએ બાંધી, ગો પુણ વળગે ગોવાળાજી. ૧૩
 આમજીને સામા આવે, તારાઈ લેઈ નંદરાયજી.
 સંસાર તારણ બીએ નહીંમાં, જોઈને મૂકે પાયજી. ૧૪
 કોટી યોતુક કરે કમળાવર, ક્ષણ પરીક્ષિત રાજનંજી.
 કો તે વર્ષાકાળની કહી લીલા, કહું શીતકાળા વરણુનંજી. ૧૫
 હવે હો વૃંદાવન યોગા શરણી, આંખો આશ્વિન માસજી.
 તિમિર નિવડું આપ્રપટાડું, ચાંચું નિર્મળ આકાશજી. ૧૬
 પ્રગટ ઉગમ્બ ઇંદુ ભાસે, મહા જ્યોતિ કરે માતકડીં. ૧૭
 રવિ કીરણે પંડરૂ સુકળા, નિર્મળ કીધા નવખંડજી. ૧૮
 નિર્મળજળ થયાં સર્વે સરિતાનાં, પાયણ પેકળ ઉઘડીયાંજી.
 ઉપાત યઈ સુકાકળની, સ્વાતિભિંડ બહુ પડિયાંજી. ૧૯
 પશુ પંચિણી યઈ સમજાં, નવિન જીવ અવતરિયાજી.
 નિજ નાચથી પતિવ્રતાએ, ગભે ઉદરે ધરિયાજી. ૨૦
 પશુકૃતી તણુ ઉકીને આપ્યા, તીર્થ કરવા સંન્યાસીએ.
 આગિયા ઉઘડ્યા કાઢવ સૂકેયો, ધર લીધે પૂરવાસીજી. ૨૦
 નોકા મૂકી સમુદ્રમાટે, વેપાર કરે વેપારીજી.
 વિનાહ કરો કરે વણુ ચારે, ગીત ગાય શુભ નારીજી. ૨૧
 યજ્ઞકોમ યારે વેદાધ્યયન, દાન આપે દાતારજી.
 મક્ષત મૂક્યો માયાથી જેગા, અગ્રમી મૂક્યો રાહજી. ૨૨

* અમૃત. † કાંપી ગાંધી. ‡ કાંપી ગાંધી. § અમૃત. || આ
 યોગમાં અંધારમાં વર્ષા અને સહુ જલવા વહન સહ ગોવાળાયા
 અને ગજવદ સહિત ભગવાનની વર્ષા મત સંજોગી લીલાવું વહન છે.
 • અમૃત. † કાંપી ગાંધી. ‡ કાંપી ગાંધી. § અમૃત. || આ
 યોગમાં અંધારમાં વર્ષા અને સહુ જલવા વહન સહ ગોવાળાયા
 અને ગજવદ સહિત ભગવાનની વર્ષા મત સંજોગી લીલાવું વહન છે.

ପ୍ରତି ଲକ୍ଷେ ପ୍ରାୟେ ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଓ ଗୋଟିଏ ମାଙ୍କଡ଼

ଓ ଶହ ଲକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ

સામીઆના પત્ની: મીનાક્ષી સહિત છે

વેળુએ મહિતશ્રવણ કીધાં, શશુગરમયં દેવસ્થાણ, ૨૩
નવાં અન્ન આળ્યાં નાનાવિધ, નનાં કુટુંબ ને કુળજી,
વેપારીએ શ્રામાંતર* કીધાં, પરવરિયા પરદેશજી,
એ શીતકાળનું છે વર્ણન, લીલા ઝીણીકેસજી. ૨૪
શરદ સમે પૂંદાવન માંડે, નિકુલ વેલ્લ વનાડેજી;
મેહ ઉપખંચે મજનનિતાને, કામાકિએ દેહાડેજી. ૨૫

વસજી

જગાડે કામ રયામ સુંદર, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, યથો વીસેયો અધ્યાયરે. ૨૬
હતિ શ્રોમદ્ભાખતે દશમસ્કંધ વિશોધવાચ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૨૨ ચોર્થ

કંઈલું ૬૨ મું-રાગ ગોડીની રેશી ફર

શુક કહે સાંભળીએ રાજા, વાપ વેલ્લ સુંદર રયામજી,
બાકુળ થઈ છે મજની નારી, પીટે પાપી કામ, વેલ્લ વાને છે.
મળવાને તારમે મન, દેહકી દાને છે, વલુ વારુને મરનાં,
મનનું લાને છે-ટેક.

નંદ નંદની વાંસલડીરે, - વિરહ તલો ભંડારજી,
અન કિસે દુહરિ મળવાને, પશુ પીડેએ કાર્યાર, વેલ્લ વાને છે-મં
આશિન માસ કુટુંબ ભડ કુર્યાં, ગોવિંદ આરે ગાયજી,
મોહન વરજો મનજઈ બેકું, દેહ રહ્યાં મર મહાંય, વેલ્લવાને છે-મં
અમૃતપે અફરેરેં મીઠાં, વાંસળડીના નાદજી,
કેવળ્યા કોઈનવ પ્રીતે, ગોપી જાણે સ્વાદ, વેલ્લ વાને છે-મં
કે જાળ ભરવા ભમે યધુનાજી, પાપી લીધું રેશી
પૂંદાવન ઉભી જઈ અધાળા, ભૂટી ધરની મેડી, વેલ્લવાને છે-મં
કોઈએક નિસરી વાણર પાવ, કો ગઈ પદ્મજી પાવજી;
કોઈએ મય કીધું નહવાતાનું, કો હરિપદ લેવા, વેલ્લ વાને છે-મં
કાળ લી રેળે મળી કહે, કયમ કરી રાજી બાદજી,
છે ગોવાળા શામળીઆ સાથે, કોના પુત્ર કોના ભાઈ, વેલ્લ-મં
ધિક્ પુત્ર ધિક્ સહોદર, ધિક્ પટ્ટા સગાં પિતાઈજી,
એ સગાં સવે ચાક જાણ્યાં, હરિદર્શનનાં અંતરાઈ, વેલ્લ-મં
પ્રેમ ભોળે મજનનિતાને, શુક કહે અંધજી ભૂલજી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામને મળવા, લે ગોપી પુરુષનાં રૂપ, વેલ્લ-મં

નંદનંદનનાદ

કંઈલું ૬૩ મું-રાગ ગોડીની રેશી ફર

નદી કાલિદીને કાંડેરે, ઉભી રહી મજનાર;
વિયોગ - દમે રીનાનાયનોરે, મેત્રે ભરતી વાર. ૧
બાઈ નિકટ વાળે વાંસળીરે, હરિ સાથે જાત કુમાર;
કયમ મંથિયે જીવન કુળજીને, ધિક્ અળખાનો અવતાર. ૨

* એક મામળી બીને ગામ નહીં છે. - ૧ આ કોઈવશા અધ્યાય
પર્યાં શ્રીકૃષ્ણ સુંદર પુદાવનમા ગવા, તેને લેલનાદ સાંભળીને ગોપીએ
કહેવી વાતની કથા છે.

ધન પૂંદાવનની વેલકીરે, ધન્ય પૂંદાવનની ધલો;
અમે તુલુ થઈ નવ અવતરીરે, ઉપર ચાલત હરિનાં ચલો. ૩
શાને કહેત શ્રદ્ધા તુનેરે, ને જન્મ વાંસનો દેત;
અમે ચાત નિકુલની વાંસળીરે, તે અધરતણી રસ લેત. ૪
ગોપી સુન શે ન અવતરીરે, હરિ કંઈ ચાત જ હાર;
વિધિ અમને આપ્યો નહીરે, પશુ પાંખીને અવતાર. ૫
ધન* મુગ પૂંદાવનતણીરે, ને સાંભળે મોરશી નાદ,
કરતૂરી થઈ વેલ્લ રસતણીરે, કે રસિયો જાણે સ્વાદ. ૬
અમે કાં નવ સરજી પાંખીલીરે, કરત છબીલાને છાંય;
અમેને કાંનવ નિર્મિતે દેહિકારે, રહેત હરિતણી કરમાય. ૭
સ્વર્ગતણું સુખ લોમવેરે, ધન્ય પૂંદાવનનાં આંક;
ને આત અમે વનવેલકીરે, માનત પ્રહારો પાક. ૮
અજ અમને શે નવ આપિયોરે, કંડા તણી અવતાર;
અમે મહાં સુખકરી માનતરે, પ્રભુ કરત ગેડીને પ્રહાર. ૯
નંદ ગુણે દાસી નવ અવતરણે, તું ભૂલ્યો પ્રહારેવ,
કુલારથ ચાલી અમેરે, તે કરત હરિની ચેવ. ૧૦
છઈ આતુર અભિલાષે ભરીરે, વિવહ પુરજી મજનાર;
ભરિત જાણી ત્યાં આશિયારે, વાનપરચલ દેવનોપાર. ૧૧
કંઈ રૂપ રેખાડીયુંરે, સહુ ગોપી - લાગી પાય,
શી ઇચ્છા થયો મન વિપરે, પૂછે વેલ્લ રાય. ૧૨
લગલ સંયુક્ત ગોલી સુંદરીરે, અમે પ્રગટ કેમ કહેવાય;
સુખ ઈચ્છું છું કમળાતણીરે, કૃપા કરે ઝીંકુચરાય. ૧૩
હરિ કહે સુલો સુંદરીરે, અવરશે કાત્યાયની મત,
છે મહિમા મોટી મતનોરે, મનવાહિત પામશે તત. ૧૪
અંતર્ધાન થયા એવું કહીરે, સહુ ગોપી આવી ઘેર;
કાત્યાયની મત આદંબુદરે, સાધે પ્રભુ પામ્યાની પેર. ૧૫
હરિનાંવેલે ચિત્ત બાંધી રહીરે, મત કુરે મજનાર;
શુકજી કહે રાય સાંભળોરે, ગઈ ગોપી કર્મને પાર. ૧૬

વસજી

અકર્મ અળખા સર્કર્મ થઈ, વસ કીધા વેલ્લ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, યથો વીસેયો અધ્યાયરે. ૧૭
હતિ શ્રોમદ્ભાખતે દશમસ્કંધ વિશોધવાચ ॥ ૧૧ ॥

અધ્યાય ૨૨ ચોર્થ

કંઈલું ૬૪ મું-રાગ ગોડીની રેશી

શામળિયે શિકણ તે કીધું, મજ સુંદરીએ મત કીધું,
જઈ ચમુત કહે પ્રાતરનાન, આજે વિમને ઉત્તમ દાન. ૧
કરેભોમિશયતને દેહ કમતી, અલવજી ભોજન નિલે જમતી,
લૂત લીપ અહરનિશ રાજો, કૃષ્ણ કૃષ્ણ ફરી ફરી ભાજો. ૨

* આ ભાઈરામા અધ્યાયનાં વસ સઈ થવાની લીલાથી કુર્મરે
કામિને નરદાન આપી ભગવાન ચરણાળા નજી આપ્યા, તે કથા છે

કરે અગોદ પદ પરિધાન, પથ માત્ર ન મૂકે ધ્યાન;
કેવલ પ્રમાદ મૂક્યા વરજ, ગોપવધૂ ખાળે પ્રાણચરજ. ૩
પૂરે અચર્ય તુલશી ગાય, પૂરે શૂદ્ધ વિષ્ણુ ઋષિરાય;
સર્વત્ર રાજે કૃષ્ણને ભાવ, હરિચરણે ભુદિ દ્રઢાવ. ૪
પરણ મત થયું એક માત્રે, ભલિત ભાવે શ્રી અવિનાયકે;
ગોપી ટાળે મળીને વિમાસે, મનપાંછિત ફૂળ કથમ થાયે. ૫
આલો મૃદાવનમાં જઈએ, અભિલાષા પ્રભુને કહીએ;
એકત્ર થઈ મજનારી, ગઈ નાથા સંજે સ્હવારી. ૬
ઈએ મેળાપ પ્રભુને યાવા, હરિ આવશે સુરતિ પાવા;
કાલિનીને દ્રઢ કાળી વાળે, છે કંઠે વૃક્ષ શોભાળે. ૭
ત્યાં ગોપવધૂ કરે સ્નાન, નાતાં થયાં જંત્ર મધ્યાન;
મન માધવ ચરણે મગ, નારી નાકે યજુનામાં નમ. ૮
થઈ નિલંબ નાથને નેહ, નથી સૂત્ર તંતુ એક હેલે;
છોડે વિવિધ બ્યંજ રસ બાણી, ચઢી તરંગ ઉછળે પાણી. ૯
એક એકને વળીને તરતી, અંજલિપેરે યજુનામાં ફરતી;
ભુજે વાટ નિહુકની નારી, એવે આંખા શીઘ્ર મોહારી. ૧૦
ઉભા રહી ભેઈ સહુ રથામા, પરપ્રજા અતિ સુખ પારમા;
નમ નિલંબ નયને ન નિરખી, ત્યાં સંગી ન થાય યુગસરખી. ૧૧
એનું હું તું અંતર ટાળે, પછે કમળા ભાવે ભાળું;
નથી મોહી દેઈ મેલાળી, લજ હરિયાં શ્રીધનમાળી. ૧૨
બાંધેા ગાંઠેા શ્રીગેાળી, ચઢી ભેા કહમની હાળે;
શીનાં ચંદિન ભુજે મહારાજ, વિચારું ભે મૂકાણે લાજ. ૧૩
પછે પંખાત્રા આનંદહારી, તત્ત્વ ભળી સહુ મજનારી;
કેઈ એક પુરુષતણેા પંખારે, મોહમાહિત નાર કરેઅણુસારે. ૧૪

ધસણુ

સમરથા માહોમાહી કરે, અંગુળી સુખમહિ ધરીરે,
બાઈ પુરુષ કહી આભોય, વખ પહેરી સર્વ સુદારીરે. ૧૫

કાણું ફપ મું-રામ માત્ર-દેશી કેર
લાણ મજની નાર, ચિતા ચિતમાં થરે;
પુરુષ રેખરી દેહ, બાહર કેમ નીકરે. ૧
વિરમે થઈ કરે વાત, નિલંબ છેક થયાં;
કેમ નમ બજી ઘેર, પટકુળ તે સર્વ ગયાં. ૨
નથી આવી વાચુની વેળ, વખ ઉઘાંઘાં ભળીએ;
એ નેહ મનુષ્યન કામ, કર્મ દેવનું ભળીએ. ૩
તમે હોય પુણ્યે રીશ, મજજન આપકો,
છે મોટા લોભી ભોર, ન મૂક્યાં ભે કાપકો. ૪
આખા હરો સો પંચારા, બાળી ગયા ગાંડહી
નવ ઉગર્યો ચરણું ભીર, ન મૂકી નાડલાછી. ૫
કેમ જઈએ બાઈ ઘેર, હરયા વજ્ર વેરીએ;
કા આળી આપે વનકુળ, પાનડાં પહેરીએ. ૬
રવયાં થયા જંત્ર મધ્યાન, નિશા છે વેગળી;
વળી પ્રગટશે શત્રુ બંદ, નિશા થશે નિર્ભળી. ૭

કેણુ થતું કીધુ કર્મ, ન જાએ કપટ કરણું;
વજ્ર ભટાં તે ગઈ લાજ, કાલ્યાણી વત કણું. ૮
મુગનયની ચોદ દિશા ભેય, કરણુ કીધીજાએ;
જેણે લીધાં હોય પટકુળ, દરશન દીજાએ. ૯
અમે અખલાનો અવતાર, લાજે ભઈ ખરી;
પુરુષને જોની ન જોડ, હુદિ કોપીની ધરી. ૧૦
અખણીના અવયવ, રાખ્યાં ગુપ્ત ભટાં;
નારી નરકને કુંક, પુરુષ હોય નિર્મળા. ૧૧
અમે લાણું તમારે પાથ, આગળા આપતર હંધી;
કેમ નીસરીએ અમે બહાર, હેમે ગગને રખી. ૧૨
એક કહે જળાએ ભોર, વિચારી સ્વભાણું;
નવનીત ચિત્તને ભોર, આ કર્મ છે તે તણું. ૧૩
યો દહીન લીનાનાથ, કદમની હાળ ચઢી;
પછી પ્રગટ થાય છે કૃષ્ણ, વીનવે સુદરી. ૧૪
દેખી મદન ગોપાળ, સંતાઈ નાર ખસે;
તાણી રહે મજનાર, સુખે કર દેઈ હસે. ૧૫
એકેક પૂંઠે સંતાય, વદન નિજ ગુપ્ત કરે;
કે કાંકલી કૂચ ફૂળ, ચોરસો ઉપર ધરે. ૧૬
કે મેણુળી પરે સુખ માંધ, પદ પ્રભુની મંગે;
કે વેગળેથી મજનાર, હરિને પાચે લાગે. ૧૭
કે વાંકી ફરે ભેઈ, રથામા અધર હસે;
કે કરડે પોતાની જામ, સામું ભેઈ હસે. ૧૮
કે પકી ગઈ જળમાં, હસે તન વેણું વડે;
કે વડવા તત્પર થાય, ઉંચી બમર ચડે. ૧૯
કે સુખ મરડી કરે વાત, ભોળન દર્પે ભરી;
સુને મને નહિ મો ચેન, વિરાધની વાત ખરી. ૨૦
બાળા અપ્પા ભોરી રથામ, પ્રભુનું સ્તવન કરે;
પદ આપેને પ્રાણ નાથ, હરે તવ આશરે. ૨૧
તમેએ હુવયા દેવ, તે માટે વજ્ર ભયાં;
સુને જાડ્યાં તે દશ પાંચ, દેવને લેતાં રથાં. ૨૨
આગળપરિને હો પટકુળ, નીસરો બહાર રખે;
મારી પ્રત્યે શો છે ભાવ, હું ચઢી લાજે રખે. ૨૩

વસણુ

રખે સખી લલ્લાત કરે, હું બાળકની બાધા કરીરે;
પાકય સાંભળી રથામને, રથામા તાણી દેઈ હસીરે. ૨૪

કણું ફફ મું-રામ પરજાએ

કર અંગુળી સુખમાં ધરીરે, વખ ખાળે મજનાર,
અમે પુરુષની દિશ આગળે, કેમ નમ નીસર બહાર વહાઈ
જો અખલાનો અવતાર વહાણ, તે હરિણ લોકાચાર વહાઈ
મહી નમ નહાંયે પીજીવાર વહાલા-
સ્વભાવ છે મો સ્ત્રી તણેરે, નમ સર્વથા નહાય;
એનું ભળી અમે પેકી જળમાં, એ થઈ આભો અખાલ. ૧

અમે બાળક કરી કેમ માનીએ, દીસા ક્રૌટિક કામ; અમે તમને જોળણું, મિથ્યા બાળક નામ. વ-છીં વચ હરે કોણુ દેવતા, ન પટે કાનેા હાથ; લેખન કહે છે મોરનાં, છે લક્ષણવંતા નાથ. વ-છીં પુરુષ ખીન કેા આપશે, જ-મની બસે લાજ; માહિમાંની હાડ ન બલુ, એ મોટમ નેાથ ચહાસજ. વ-છીં દૂમ કાગે દયાળજી, વચ લીધાં કર મહાંય; પહોંચી ન શકે ગોવિંદારે, એક બહોતનું છેડું કાથ. વ-છીં ચીર શીને ચરણીયારે, ધાળળી જોણી ધાર; નીલાંબર પટોળી પીતાંબર, શેાલે પાંચ પટાના પાટ. વ-છીં દેખાડે પશુ નાંખે નહીં, અકળાઈ મજનાર; કૃષ્ણ કહે લગ્ન પરહારે, અળળા નીસરી બહાર. વ-છીં કાળયકી થકે આનીયારે, વિષ પ્રભુ વેડુંકનાથ; ગોપિકા બાહેર નીસરી, ભક્ત રચાન કહે હાથ. વ-છીં.

કહ્યું ૬૭ મું-રામ શમ્ભી

દૂમ થકે આપ્યા દેવ મોરારીજી, વચ લા જોળળી નીસરી નારીજી
ગોપી ત્રિચારે વિપત બહુ પાસીજી, કેમ નીસરીએ દેહ ઉઘાડીજી.

માટે

ઉઘાડે દેહ આપણે બાઈ, દેખે નંદ કુમાર; કાં ન આપે કૃષ્ણ કહે, તે લાગે આવડી વાર. ૧ મારી લગ્ન તમે કાં ધરે છે, કીધી મુળ મયોા લોખ હવડાં વળકીયા વાંસળી, પાઈ આવશે સુધળા ગોખ. ૨ આપે કે બાઈ હું ગોકુળે, કહીયા ઘેર ઘેર સમાચાર; તેહી લાલું પરિચારને, તોત પિતા તમ ભરચાર. ૩ તમને સુધની લગ્ન નહીં તો, હું બાળકની શી લાજ; તમે સીંછે છે તે બલું છીં, લાજ નવ થાયે કાજ. ૪ બપ પાગી સહુ બામિની, રખે તેહી આપે મુડુંબ; એ ને કહે તે માનીએ, તેડતાં ન કહે વિલંગ. ૫ બાઈ નિલંબજ થઈને નીચરે, મૂઠા પતિતતાનાં પાણુ, પ્રાણનાયની બાધા નહીં, એ વાત બાણુરે કોણુ. ૬ ખીરજ ધારી ગોપનારી, નીસરી નમ સમસ્ત; નીચી માર્ગ પ્રભુ પાસે આપી, લગ્નચાનકે લીધા હરત. ૭ સર્વાંગ દેહ દીઠા નહીં, વિચાણું વિચાધાર; હુખ્યા દેવ કૃપા કરે, કશે સુરજને નમસ્કાર. ૮ કાલ્યાયની ગત આચરું પણુ, અંતે ચૂકી નાર; નમ દેહ દીઠા વરણે, ને વસે નીર મોહનર. ૯ વિચારે સર્વ મજ વધ, એ કરાવે છે પ્રજામ; અનિલાય નમ જોવા તણુ, લે દોકડ સુધું નામ. ૧૦ આ શરીર છે શ્રીકૃષ્ણનાં, રહે અંતરમાં અવિનાશ; મત કીડું એને પાંગવા, એમ આપણે મન વિશ્વાસ ૧૧

અમે વરુણને જોળણું નહિ, છે દેવ નંદકુમાર, સીએ સુરજને મસે કરી, કીધા કૃષ્ણને નમસ્કાર. ૧૨ એ લેહ બંધે બાક હરિના, સાંભળ પરીક્ષિત ભૂપ, પરિમલ નારી નમ જોઈ, કીધી પ્રદા સ્વરૂપ. ૧૩ મુખ સાચું જોઈ હસી હસી, વચ આપ્યાં શ્રીમદવાન, ગોવિંદ વીટ્યા ગોપીએ, કીધાં મટ પરિધાન. ૧૪ શ્રીકૃષ્ણને કહે સુંદરી, તમે નમ નિરખ્યાં અંગ; હરે વાર શી છે સ્વામળા, પ્રભુ આપ તારા સંગ. ૧૫ મત તમારું પૂરું થયું, હું રીઝવો અપરમપાર, કર્યે રહિત અળળા ઘઈ, ફરી નહિ પમો અવતાર. ૧૬ લક્ષ્મીનું મુખ પારશો, શરદ અમે બહુ પેર, તેહીય વનમાં વેણુ વાઈ, તમે આજ ભમો ઘેર. ૧૭ ગોપિકાએ વિચાર્યું ને, મટીએ હરિના હાથ; શ્રીકૃષ્ણને નમ કીલજી તો, રહે જાની આપણી વાત. ૧૮ વચ કાઢવા ગોપી ધસી, અઘડાં હવા મોરાર; વિરમે ઘઈ ગોકુળ ગઈ, મુખ પાગી સહુકા નાર. ૧૯ ગોપ મુંડમાં ગોવિંદ ગયા, છે શોભિત તુદારવંદ; શમ પ્રત્યે કૃષ્ણ કહે છે, વૃક્ષનું વરુણન. ૨૦ વિરચીની મૃદિમાં મન, વૃક્ષને અવતાર; વૃક્ષનીપેરે મનુષ્યે કાંઈ, કરચે પર ઉપકાર. ૨૧ તાદ તાલવ વર્ષા વેટે, પ્રભને ફાળ કરે અંધાર; જીવતાં છાયા પત્ર આપે, મુએ આપે સંપૂર્ણ. ૨૨ ને પુરુષમાં જોવાં લક્ષણ, તેને વેડુંક કામ; ગોકુળ ભતાં વચ હરજીમહિમા, કહો પૂરણ કામ. ૨૩ વચબુ

શમકૃષ્ણ ગોકુળ આવિયા, મુખ પરીક્ષિત રાયરે;
ભાદ પ્રેમાનંદ કહે કથા, મયો બારીકમાં અધ્યાયરે. ૨૪
ઈતિ શ્રીમદ્વાચરતે હરપરશ્વે ગોપીચરદાસો નામ
હારિસોપાધ ૧૨૨૪

અધ્યાય ૨૩ મોઈ

કહ્યું ૬૮-મું રામ દેરાખની ચોપાઈ

શુકલ કહે સાંભળિયે રામ, અવિપતનીતા કહું મહિમાય;
એ વજ્રહરણનું કારણ કહું, ચરિત તેરમું પૂરણ થયું.
૭ છે અફળુત લીલા વિચાધાર, મુંદાવન ગયા એક વાર,
૮ કાદરા વનને અંતે ગયા, બીજીયર સહુ ભૂખ્યા થયા,
૯ યસિત થયા હૃદિને ઘણું, પ્રભળ થયું જહરસિતલું,
૬ દૂમ છાયાતળે બેઠા બાળ, શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે યોગ્યા ગોવાળ.
પાસેનાં અંત સહુ જગી રહ્યા, બીજીયર શુધાંતર થયા;
શ્રીકૃષ્ણ કહે જ્યાં કહે છે મત, મુજને ભૂખ લાગી છે અત્યંત.

* ઉપજા. ૧ જા રેડીયા અપવાપ મોગાળિયાઓ પાસે
અનની ચાવના કારણમાં મિથવી બહારની સી ઉપર અનુપદ રીતે
બનાવે બાદબેતે થીત કરાવે, એ કથા છે

ગાગનમંદ્રણ પલ્લુ ભૂખ્યા ભારે, ન ગળે ધાસ તે કાળી પારે,
આ ધૂમ્ર જાતેા દીસે ગગન, ઝંખીશ્વર કરતા દીસે છે યગન.
સંભાળ્યા છે વેદ વાણીના સ્વર, એ સ્થાનક વસે છે ઝખીશ્વર,
આશ્રમ દીને છે અતિ ઘણા, દશ ધોત્ર ભૂખ્યા ભજે આપણા
પણકુટિ આગળ ઉભા રહેને, રાગ ધોત્ર ભૂખ્યા છે જઈ કહેને;
માર્યું અત્ર આપશે તત્તકાળ, દશ કહેતાં સહસ્ર ગયા ગોવાળ.
સુધાનુર અભિલાષે ભરયા, શીખ ધર્મ સર્વકાં પરમરચ્યા
કે કહે અત્ર વચ્ચમાં લીછએ, હરિને સમર્પી જોજન કીલજો.
કાણે વચ્ચતણી ગોળી વાળી, કાણે કીધી ગાંઠી પતરાગા;
અસ આસક્ત ગોવાળા થયા, તે યજ્ઞ દારે જઈ ઉભા રહ્યા.
મઝ પાંચમે બેઠા છે સુનિ, ધોર શખે થાય વેળી હુનિ;
વિદ્યાભયે વધ્યો છે ગર્વ, અભિમાન અત્રે ચડ્યા છે સર્વ.
કહે હોમ સ્વાકા ભણી ભણી, ન લાણે વાત હરિ પાડ્યા તણી,
અમે પાંચતે અમે વેદીયા, પલ્લુ જાને કે નથી લેદીયા.
કોધાસિમે રહ્યા પરજળી, માનરૂપે ભજનભવમાન.
તે કહે સોમવત્સીનાં જાન, તેજસ્વી કવિ ભજનભવમાન.
ભણે વેદ સૂત્ર કેમ જાણી, લાગ્યો છે વાદ શબ્દની ધટા,
તે સમુદ્રપૂરની જે રહે, સરજે સરખા ભણતાં વડે.
લંગોટા કંછોટા કુશ આસન, કે સારે ભેગ બાંધી પવન,
કે હેલે માહું કહે ધૂમ્રપાન, કે વક્તા ધર્મ થઈ જાન.
કે લેદે ખદ્ધ ચક્રનાં કથે, મમ છે આપ આપણું મતે;
કથે ધર્મ ન્યાય ને પાંતજળી, બ્યાકરણ વેકાંત કથે છે મળી
મીમાંસા ધ્રુવ વિદ્યાના મયેગ, આરામ ધર્મે છે અધ્યાંગ ભેગ
તત્ત્વમસિ ભણે ઉપનિષદ, પલ્લુ અધ્યયનના વાંધા છે અદ.
મહાંધ કાંઈ દેખતા નથી, ન પાગ્યા પાર યાક્યા જઈ મથી;
ભ્યાં લગી ન આવે આભસાન, ન મળે ત્યાં લગી શ્રીભગવાન.
લક્ષપાંત કાંદિપતિ ધનવાન, તેણે પ્રાણભયે ધણું અભિમાન;
છત્રપતિયે અભિધુ ગણે, એ પ્રાણભયે એ અક્ષર ભણે.
તે વાદે મહિંજની જે વડે, તેને હરિ મારગ જોધ્યો નવ જડે,
આસ્તિક આચાર પાળે અનેક, પલ્લુ વેગળા વેચ્યુનાં વિવેક.
છે અધ્યયન ગવે ઉભત્ત મતિ, તે ગોવાળા ભણી ભેતા નથી,
કે કહે આહિરની પક્ષી છાયા, કેમ દીને હોમ ફરી નહાયા.
રહે વેગળા છે પશુપાળ, તપ માનબ્રહ્મ થયા ગોવાળા;
ઉભા રહ્યા એક મુહુર્ત માત્ર, અલંકૃત જોશિયાળા વડે અન્નપાત્ર
અવતરયા કૃષ્ણ આહિરને વેડે, તે અમારી શી છે આલસઉડે;
આપણુ સામું ન કરે અલોકન, તે કેમ માન્યું આપે અંન.
એક કહે આજ્ઞા આપી હરિ, તે આજ્ઞા વિના કેમ જઈએ ફરી;
યવપતિ હરિએ કહ્યું એ ખડે, પલ્લુ માઅર્પિ ભાષે મરવું ભડું.
યજ્ઞ પીટ ધયા કીરજ અણી, કવિ પ્રત્યે ગોપ વધા વાણી;
ખંખા છે પરમેશ્વર તણી, અમે જોકયા હરિએ તમ ભણી.
માગલ છે મુરલીધર તણું, ભણી પવિત્ર અન્ન તમારું પલ્લું;
ભૂખ્યા છે બેડું બાંધવ જન, કાંઈ આપ્યા તે લેખ જઈએ અંન
સુખ મરડ્યાં એણું સાંભળી, સહુ હરણી પ્રાણભુની મંડળી,
આચાર્ય મોદયા કરમાં મુચી, ગોપને યજ્ઞ અંનની રજી.

તમા પશુપાળ રહેા વનમાં, તમારે સ્પર્શે અત્ર અભાસ;
જે ગાય ચારે જેડિકા સહી, તે અમે કૃષ્ણને માતું નહી.
પરમેશ્વર શું ચારે પશુ, અમે ભૂલું અધ્યયન કંઈ;
ગોતયા પ્રાણભુ વચન કહેર, ન જોગળખ્યા ક્ષણ નંદકિશોર.
હાકેળ્યા બાળ પાછા વળ્યા, રામકૃષ્ણ પારે જઈ મળ્યા;
સરળ નેન છે કંપાયમાન, જેખી માનભંગ પૂછે ભગવાન.
સખા જે જોશિયાળા થયા, કોળી પારે અંન માગના ગયા;
ગોપ કહે ભત્રયા કવિર્જન, અમે જાણ્યા તે તમારે પુત્ર.
તમાર નામ લીધું ફરી ફરી, તેને જોધ્યા તે કેમ કહિયે ફરી;
અમારા ધર્મ નહીં કૃષ્ણ સય, પ્રભુ ગોષ્ઠ કરતાં નિહ ધાય.
જે સ્વામીકીને શન અપવાસ, તે અંનન માગીએ પ્રાણભુ પાસ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે શંભવ્યા કવિ, મિત્ર મારા થયા મહા કુખી.
શી જનનાં હોય કેમજળ હુંદે, કરુણા ભક્તિ નારીને હુંદે.
નિત્યે વેલુ નાંદ સુણે આપણે, અભિલાષ છે મળવાને ધણેણ
તમા જઈએ કવિની મુંદરી, આપશે પાત્ર અમનાં ભરી.
ગોપ કહે કેમ ઉત્તર કીલજો, ત્યાં ભતાં અમે ઘણું બીલજો;
કવિપતિ કેમ કયમ રૂપી હશે, બીલજ વાર વળી ફરે થશે.
કેમ કીલજો આસા લેાપ, કવિપતિની પાસે માર્યા ગોપ;
યજ્ઞાંકપ ભણી નવ ગયા, આશ્રમ દાર જઈ ઉભા રહ્યા.
જઈ દીકી ગોપતણી મંડળી, પૂછવા પ્રાણભુ ટોળે મળી,
આશ્રમ આશ્રમથી નીસરી, વાત પ્રત્યે અભળ્યા ઉચરી.
તમા કીએ કામ વસે ગોવાળ, કયાંઈ દીકા છે દીનદયાળ;
મરોહા નેત્ર રવામજવાન, કાળી નાથન ગોકુળ કહેાન.
અમે નિત્ય સાંભળું મોરલીગાન, શ્રીકૃષ્ણનું હુંદે રામું ક્યાન.
તમારી ટોળીમાં શું નથી હરિ, કહે પ્રમદ લક્ષિત રસ ભરી
ગોપ કહે સાંભળીએ માત, છે નિષેદ ઉમા બંન્ધો ભાત.
છે ગોકુળમાં અમારા વાસ, અમે છૌં શ્રીકૃષ્ણના દાસ.
એક વાર અમે આવી ફરી ગયા, ભારતાર તમારે ઉત્તર કયા
ભૂખ્યા છે બેડું બાંધવ જન, તમ પાસે લેવા મોકલ્યા અન્ન
વસણ

અત્ર માગે છે શ્રીહરિ, એવી વારતા ગોપે કહીર;
ભૂખ્યા ભણી ભગવંતને, મુલ્યુ તુલ્ય અભળ્યા ધર્મર.

કહ્યું હતું મું-રાગ મેવાડો

વારતા સાંભળી હો, જે ભૂખ્યા છે હરિ,
હુંદે દાખી હો, કવિની મુંદરી.
જાતિ કુટુંબની હો, લગ્નક વસહરી;
ધર કુલ મુકી હો, સહુકો નીસરી.
અવળાં વચ પડેમાં હો, ભુલણ નીસરી;
અટસ અંન હો, લીધાં લોજન ભરી.
રમિ હરિ ચરણે, ન બુલે પાછું ફરી;
નિમિ* ભણી સરિતા હો, તેમ તે સાંચરી.

કુટુંબ મર્યાદા હો, લગ્નના પરહરી;
પતિ પરિવાર હો, તેણીએ તુચ્છ કરી. ૫
ચાલે જેમ પ્રંખિણી હો, અથવા ગેયરી;
બહિષ્ણ અખાણની હો, થઈ જોમ ઉઢરી. ૬
હરિને નામે હો, ભવસાગર તરી;
પતિ પુત્ર-પિતા હો, લાગે જેવાં અરી. ૭
જે હુરિને મળતાં હો, થાય છે અંતરી;
પ્રાદાણુ ધાયા હો, દંડ કરમાં ધરી. ૮
યસ રહ્યો અમરો હો, રહ્યા વેદ બાળવા;
અધિ સહુ ધાયા હો, નારીને રાખવા. ૯
અયુક્ત આચરે હો, નારી થઈ પાપણી;
મીત પિંડારથું હો, મહી સેવા આપણી. ૧૦
ખટા પછાટા હો, એહ સ્થાનક હણે;
શ્રી હુપયાનું હો, રમે પાતિક ગણે. ૧૧
અધિ સહુ યાકયા હો, નારીને પહોંત્યા નહીં;
મનને રંગે હો, હરિ ચરણે ગઈ. ૧૨
એક અધિપતી હો, નિજ નામે ચહી;
સહુ મળ્યા મારવાણે, એહ બુદ્ધિ કોણ થઈ. ૧૩
નાથે ગ્રહો મોટાં હો, ભાતે તો હાથે ગ્રહા;
સુનિવર સધળા હો, એકને રોડી રહ્યા. ૧૪
મહા દુઃખ પામી હો, નેત્રે નહી વહી;
સહુ હરિ પામી હો, હું એકહી રહી. ૧૫
કોણ કર્મ મારુ હો, નવ નિરખ્યા હરિ;
સહુ સાચવતી હો, અસતી હું ખરી. ૧૬
વિયોગે દાખી હો, પ્રેમ પીડે ઘણે;
તેણીએ મૂક્યા હો, જેહ સદા અપણે. ૧૭
પહોંતી હરિ ચરણે હો, અતુલ્ય રૂપ યશું;
પ્રાદાણુના હાથમાં હો, અમયું શાળ રહ્યું. ૧૮
સહુ શ્રી પહેડી હો, હરિ કને તે ગઈ;
લક્ષ્મી સરખી હો, વિણુ કને તે રહી. ૧૯
બહિષ્ણ પ્રીતનું હો, કાચુ મોટું છે;
હરિ ભજન વિના હો, બીજું સહુ ખોટું છે. ૨૦

વડણ
જોટું સર્વ ભજન વિના ભજતાં પામીએ પારદે;
અધિપતી હરિને મળી, તેનો કહું વિસ્તારદે.

કરું ૭૦ મું-રાગ વેરાડીની ચાપાઈ
શ્રીકૃષ્ણ કને અખળા આપી, તે ચતુર વિચિનાં અજા લાવી,
કે સ્નેહ પકવ* લાવી પયસાતાં, નાનાવિધ ઉત્તમ પકવાન.
કેાપ પકવ ઉચ્છ લાવી ખીચડી, મસ્તક લીધી બળની તાંબડી;
તે નથી દામની મેઢે ભરી, કે લાવી પલાળી બાજરી.

* યો આદિ મેદાપી તોલા-અપેશ અત્ર ૧૬૫૧૧ અપેશ અત્ર

કે ભાત દાળ મોઢિક પોળી, આપ્યા મહી ચાકડા પોળી;
પૂરી પૂડા દોકળાં વડાં, કે લાવી કંદમૂળ પાંદડાં.
કે કોઠાં ખીલાં લાવી ચેરડી, કે પત્ર શાખ લેઈ દોડી;
કે અકિંચન અખજા બાપડી, તે લઈ આવી પાપડ પાપડી.
હરિદ્રો સ્વામી ધરમાં વડકણે, તે લેઈ આવી જળનો કરવડે;
ધરમાં અનાથ વ્યાપી સર્વત્ર, તે લેઈ આવી તુળશીનું પત્ર.
કે દુર્બળ ઉભી રહી હરિની પાસ, તે લેઈ આવી છે માગી ધાસ;
સ્કોઠમાંથી કેમ થકે કાઢી, તે લેઈ આવી શેટકી ટાકી.
બુલ માખણુ કે લાવી દહીં, તે સર્વ હરિ પાસે જઈ રહી;
રૂપા કંચોળાં કનક ચાળી, કે દુર્બળ લાવી પચાળી.
કે ભૂખણુ ભરી દીસે છે રૂડી, કેને હાથે ને તણુ ચડી;
કેની કાલે સૂરજની આભા ધડી, કે દુર્બળ કાને કુંકાવડી.
કેને પટેળી મોંમાં પટકૂળ, કેને છરણુ કામળી વનકૂળ;
હરિદ્ર શાખ સવળે વ્યાપી રહી, કર્મ થકી કે નવ ટિગરથું.
જે ઉગર વનમાં જેસે જઈ, પછુ ભાખ રેખા મૂકે નહીં;
નિભાંગી સંગ રાખનો કરે, તે ઉદમ કરતે ભુખે મરે.
શુકળ કહે સાંભળ ભૂપતિ, કે હરિને યોઈ અઢી નથી;
કુખાનાથ કમળ લોચન, પ્રથમ લીધું દુર્બળનું અત્ર.
પકવાન ધાન ફળ વા પત્ર, હરિએ સકળ અત્ર દીધું એકત્ર.
વેળું અત્ર કામળ પાથરી, ગોપ માનને પીરસે હરિ.
વિખાણી વિખાણી આરોગે આસ, અધિ પતીને કહે અવિનાથ;
અસને આસ તું કહું કથી, ત્રેલોક્ય માંહે હું પામ્યો નથી.
મારો તાપ છુપાનો સચો, જે જન્મમરણે એવું નથી જાચો;
કેમ વિખાણું સ્વાદ લાણીએ, મનમાંનું મનમાં જાણીએ.
છુધા દુઃખ અમારે તમે હરણું, કરને પેદ જેમ અમારું હરણું;
નિજ ભાતોની સેવા કરે, નત્યો સનિ સહુ પાછાં ફરે;
શકૃત્ય ધોષા અનુસરે, સ્વામીનું વચન મન ધરે.

વડણ

સેવા કરે ભજ નાથની, સકળ ધર્મ થાય ઉદેર;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, પછી અધિપતી તે શું વહેર.

કરું ૭૧ મું-રાગ ધનાશી

શ્રીકૃષ્ણ તમે અખળા ઉચરે, વેડનું ભાખ્યું કોણુ જોટું કરે;
તારે ચરણે આપ્યું તે કયમ પાણું ફરે, અમને ફરતાં વેડને શુક્રિદે. ૧

ચાલ

વેડને શું ભાગે જે, શરણુ આપ્યું પાણું ફરે,
કૃષ્ણ મૂઠી કુટુંબ સેવે તે, નાનાં દુઃખ રેડે ધરે. ૨
પરિવારથી પરવારવા, અમે ઈચ્છા કર છું વણે;
સદેવ રાજો નિકટ સ્વામી, કરું સેવા તમનાણી. ૩

શ્રીભગવાનવાચ :-

શ્રીકૃષ્ણ કહે બાપ સાંભળો, તમે સુદિન પામવા યોગ ધર્ય;
નારો પોતાના ભવાંને, એકતાં તો રોએ નહીં. ૪

તમ થકી હું વેગળો નથી, સંભારનાં હૃદય વામશેઃ
 ટૂંપા કરી વરદાન આપું, અંતે વૈષ્ણવ પામશે. ૫
 ઘણું કહી વાળી સતી, હરિએ હરણ ઉપજાવીઆ; ૬
 મુકિત જેથી પેલી નારની, પ્રાહ્લણ હરિ કેને આવીઆ.
 ૭
 પૃથ્વાતાપ પામ્યા ઘણું, અગ્નિ સ્તવન કરે વેગળા રહી;
 વૃષભની પંદે વહી વિદ્યા, કૃષ્ણ યદા ભણ્યા નહી.
 ૮
 હોમ કરી કરી હાથ થાક્યા, ભણ્યા નહીં ભુગદીશ.
 યાચક ઘઉં હરિએ અત ધાવ્યું, અમે ભણ્યા ગોવાળ; ૯
 અમે ભૂત્યા સી તરી, તારી મોટી માયા ભાળ.
 ૧૦
 અપરાધ ક્ષમા કરે સ્વામી, એણું કહી નીચા નખ્યા,
 શ્રીકૃષ્ણ કહે તારેથી ઓવડે, આટલા દિવસ ભૂલ્યા ભણ્યા.

વલણુ

પાય લાગી પ્રાહ્લણ વળ્યા, અગ્નિ પત્નીને મહિમા કલ્પે
 બદ પ્રેમાનંદ કહે કયા, અધ્યાય ત્રેતીયનો થયો. ૧૧
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે ત્રવિરોધોવાચ ॥ ૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૪ મો*

કંઠુ ૭૨ મું-રાગ દેશાખની-ચોપાઈ.

શુક કહે સુધુ ભૂપતિ, અદ્ભુત લીલા અવિગતિ;
 મારી વલી કથમ ભજે કહી, દેશવ કથાને વિસ્તરી. ૧
 પ્રાહ્લ
 વિસ્તાર કરી ભણું નહીં, અદ્ભુત લીલા પ્રલમ્બ;
 છવ વખણું કેમ કરી ને, લાગ્યું આપા કર્મ.
 ૨
 ભેદ ન મીઠે ભારતી, વેદ નેતિ વખાણે;
 પ્રભાવરની પ્રભળ લીલા, પામર જન હું ભણે.
 ૩
 એ અગ્નિ પત્નીની કથા, આદરે લીધાં અન;
 હવે ચાર અધ્યાય વર્ણવું, જેમાં ધર્મો ગોવર્ધન.
 ૪
 મદ હુઈં મધવા તણું, નિવારી પાયસ વૃદ્ધ;
 સમ દિવસ શેલ રાખ્યો, હંધું મજનું કદ.
 ૫
 ઉપનંદ ને વૃષભાન શાળ, સમગ્ર ગોપ પરિવાર;
 નંદછને ઘેર આવી, ક્રીડા ઉચ્છવ નિચાર.
 ૬
 કાલિ ઉચ્છવ કીલ્યો, પૂજ્યો પાકરાસનાં;
 વૃદ્ધ ગોપને વિનવીને, ગોલિયા મધુસૂદન.
 ૭
 એ શો વિચાર તમે કરો, પરમેશ્વર એમ પૂછે;
 ઉનાળી ઠરાવી કાલની, એ હારદ કહોની શું છે.
 ૮
 માણુસલસ સાંભળો, કહું કોત્તણવું વૃત્તાંત,
 ઇંદ મહોત્તણવ કીલ્યો તો, વિદ્યા પામે શાંત. ૯

૫
૬
૭
૮
૯
૧૦
૧
૨
૩
૪
૫
૬
૭
૮
૯

સદેવ પૂત કીલ્યો, સંવતસરે એકવાર;
 ઇંદ પૂતનું કવણ કળ તે, પૂછે ભુગદાધાર. ૧૦
 છે પ્રભળ મહિમા ઇંદનો, એમ ગોલીલા નંદરામ; ૧૧
 શકની* આશા વડે, મેઘની વૃદ્ધિ થાય.
 ૧૨
 મેઘથી વૃષ્ટિ ઉપણે, ચાલે આપણે વેહેવાર;
 સંતોષ પામે સૂરભિં, એવડે તારેથી સંસાર.
 ૧૩
 સમને જેમ રાજપટ્ટની, આપણને ગોધંન;
 મજાવાસી સુખ ભોગવે તે, ઇંદપૂતનું પુણ્ય.
 ૧૪
 હાસ્ય કરીને કહે હરિ, કૃપણ કેમ કહે તાત;
 માંદે મન રુચતી નથી, ને તમે વૃદ્ધને અજ્ઞાન;
 ૧૫
 શું જગત છવે ઇંદવડે, ન થશે વૃદ્ધને અજ્ઞાન;
 અસ્પૃશ્યને ભણે પાચે, સ્વર્ગનું રાજધાન.
 ૧૬
 નિર્મલે પ્રહ્લા વૃદ્ધિને, પરમેશ્વર પ્રતિપાળે;
 અદ માસની અવધિ કીધી, આવી મેઘ વરસે કાળે.
 ૧૭
 ચાર માસ રવિ ઘણું વધે, ચાર માસ શીત સગીર;
 તેમ ચાર મહિના ગોમનું, મેઘ વરસે નીર.
 ૧૮
 આપ આપણું કારણ કરે, ને વિધિએ બાંધ્યું નિર્મોચ;
 મેઘ વરસે આશા વિભુની, શું ઇંદનું પ્રાધાન્ય.
 ૧૯
 અચુકત પૂત પરદેશ, કરો ને હાલે શુકન;
 એ ભક્તિ છે વ્યભિચારની, એમ ભેતા નીચુકા.
 ૨૦
 સી નિષ્પત્તિને પરહરી, કરે અન્ય નરનો સંગ;
 તેને કેમ કહીએ પતિવ્રતા, છે યથા એક પ્રસંગ.
 ૨૧
 વસીએ જેની તણેટી, વળી વૃષ્ટિ થદે ગોધંન;
 આપણો એક દેવતા, સહુ પૂજે ગોવર્ધન.
 ૨૨
 આ કોત્તણવ પૂજા ગોવર્ધનને, ઇંદને યો રહેવા;
 ને પ્રતાપ દેખો પર્વતનો, તે સદેવ કરશે સેવા.
 ૨૩
 અમે ભાળકની ભુદિ સ્વદય છે, તમે લાહ્યા થાશે સર્વ;
 ઘટે તો પૂતે ગિરિ, છે કાલ મોટું પર્વ.
 ૨૪
 ગોપ વૃદ્ધ પ્રસન્ન હવા, વિરોધે વારતા માની;
 ગોવર્ધનને પૂજ્યો, ઇંદની પૂત શાની.
 ૨૫
 એક ભદ્ર આરાગ પરદેશ, નહી ઉન્નિત પ્રયત્ન;
 સંપાદી વચન શ્રીકૃષ્ણનું, ઉઠ્યા ગોપ સમસ્ત.
 ૨૬

વલણુ

સમસ્ત ગોપે નિરધાર કીધા, વિતમ વિચાલું થી હરિરે;
 બીજે દિવસ સહુ ગોપ ગોપી, પરવરયાં પૂજવા ગિરિરે. ૨૬

કંઠુ ૭૩ મું-રાગ સામેરી

સમસ્ત વર્ગ ગોપનો આડ્યો, પૂજવા ગોવર્ધન;
 રથ્યાં શુંમ અંગ ચીતરયાં, શણગાર્યાં ગોધંન. સગ
 કનક લોહીની પાગ ધરી, કામક વાહરે ચાલે,
 ગોપ સમસ્ત આડ્યા ઉનાળી, લાકડીએ શીકાં ઘાલે. સગ

* ઇંદ. ૧ ગાય ૧ ચલે.

* આ યોદીરામા અપાચમા વળુ મોકળી જાડનો યસ બપ પાલી
 અપને ગોવર્ધન પર્વતને મહોત્સવ કરાવ્યો તે કથા છે વલી શમિના
 એ આજીવિયા કરે ઉનાલી સર્વતો દેવ મંદિરો વળુ કરે ઉનાવા તેનો
 વસ બપ રખાયો ૧ મદ.

ଶ୍ରୀ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରୋତ୍ସବ

કવિ પલિઓ ધીરજી બળરામ માટે લોભ લાવે છે

શકટ રથ ઘીસકાં ભેડ્યાં, વૃષભ પોડી કીધા;
 ઉન્મત્ત ગોપીએ અન્ન ભરીને, મસ્તક ટોપલા લીધા. સમઃ
 બાળક લીધાં છે કટિ લંકે, પટાળી પાથે રાણવી. સમઃ
 તજ વધુ હીંડે મદમાતી, આશલી નાદે ડાલવી. સમઃ
 વેલુનાદ કહે ગોવાળા, વળી ગીત ગાતા ગાય;
 આભસ્ય આભુષણનાં વિષ, શેષાશ વરણવીન જાય. સમઃ
 ગોવર્ધન નિકટ સહુ આભું, તથ કહે જેજેકાર,
 આલી માત્ર પૂળે પવંતને, જેમ કહે નંદ કુમાર. સમઃ
 સ્વયંપાક કીધા સહુ ગોપે, પવિત્ર અંન રસોઈ
 પ્રાક્ષણ્ય પાસે હોમ કરાવ્યા, પછે પૂજા વેળા ઘઈ. સમઃ
 પવંત પ્રદક્ષણા કીધી, નાહી નાદા નંદરાય,
 ગુહસ્થ જ્ઞપિને તેડી તેડી, આપી સત્પત્ની ગાય સમઃ
 અગ્નિદિયાં પરિધાન કરીને, પવંત પાસે આવે,
 શાક પાક સ્વાદિક અન્ન ઉત્તમ, નેવેદ ગિરિને લાવે. સમઃ
 ધૂપ દીપ આપતિ અજનાળી, મૂકે નેવેદની યાગી,
 બીલું રૂપ ધરીને ઘેઠા, પવંતમાં વનમાળી. સમઃ
 ગોવર્ધન પૂજે ગોવાળા, ઉસટ આલી અંન;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે કરોતી થરીકા, ગિરિ લે છે અન્ન સમઃ
 પવંત દેવ સાધુને મૂઢી, કેા પૂજે ઇદ અહંકારી,
 ગિરિમાં પાતે ગોપમાં પોતે, કહે કૌતુક દેવ શેશરી. સમઃ
 પવંતમાંથી અન્ન આરોગી, લાગી કરી હરિ હાથ,
 રૂપ દેખીને આશ્ચર્ય પામ્યા, ધન્ય ધન્ય ગોકુળનાથ. સમઃ
 ઘેર ઘેશથી નીસરી જાનનારી, સહુ દરશન કાળે આવે,
 કેા અશ્વત્ કો પુરુષ લઈને, કેા સુક્રાદ્યે વધાવે સમઃ
 તાણી દાખ વાંસળી વાળે, ચંચળ પદમ બહુ ડાલ,
 અમમાં આનંડે નાથે હંદે, રસ વરસે અતોલ. સમઃ
 જ્ય ગોવર્ધન જ્ય ગોવર્ધન, ગોપ વટે છે વાણી-ટેક,
 પાગે લાગી દીનત્વ ભાવે, (ત્યા) નંદજીની રાણી. જ્યઃ
 માતા માગે પવંત પાસે, ભેડી ભંડ્યા પાથ,
 દેવ ગોવર્ધન હું પાગે લાડું, મારા પુત્રને કરેા કદાચ. જ્યઃ

વનજ્ય

ગોકુળમાં સહુ આવિયા, શુક કહે સાંભળ શયદે,
 ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, થયો ચોવીસમે અધ્યાયર.
 પ્રતિ શ્રોમજ્જમાયને દરામધિ ગોવર્ધન પ્રજન નામને અગ્નિરોત્પાસ ૧૮૪૫

અધ્યાય ૨૫ મો*

કડયું ૭૪ મું-રામ દરામજ્જ-ચોપાઈ

શ્રી ગોવર્ધનની પૂજા કરી, સુગમ રૂપ કીધાં શ્રીહરિ,
 આલીઆ સાંજે કરી, ગોકુળ વિગેરે ૧

* આ પથારામાં અપાવમાં મજ્જા નાશ કરાવે નાસ્તે ઉદે
 દિ કરી, તે બજારને ગોવર્ધન વપાઈ પર્વોદથી ગોવર્ધન રજા કરી
 ૧ કયા છે

આલે

ગોકુળમાં આભ્યાં મજ્જવારી, પવંતને તે વખાણે,
 ભાઈ ગોવર્ધનને ગર્વ નથી, સહુ લોજન સાડું ભણે. ૨
 આટલા દિવસનું રૂથા ગયું, જે પૂળ્યા પાકશાસન,
 એકવાર ન સાભળ્યું ભાઈઓ, જે હાથે લીધુ અન્ન ૩
 મથવાને મદ રાજ્યતણા છે, નથી ગોવર્ધનને ગર્વ,
 વરંવાર પૂળે પવંતને, જેવારે આવે પર્વ. ૪
 નંદ પુત્રની તીમ ભુદિ છે, ગોપ કવે વર્ણન,
 એ કયા તો આહીથી રહી, યુ યયું સ્વગંધન ૫
 ઇદ્રસામાં નારદ આભ્યા, મથવાએ* માન ત્યાં દીધુ,
 આપી આસન ગાનુભાવને, પ્રેમે પૂજન કીધું ૫
 કેમ કૃપા કીધી હેા ક્ષયિલ, નારદ વળતું ભાણે,
 સાવધાન રાજ્ય તેનું કહીએ, જે દુષ્ટ સધણે રાણે ૬
 મેં હણુ ઇદ્રના રાજ્ય ભેંયાં, બહુ કાળ ધણે છે મુજને,
 ઉન્મત્ત પ્રમયે તું ઉવેગયેા, શુદ્ધ નથી તે તુજને ૭
 અત્યંધાન રયા એનું કહી, નારદે કૌતુક કીધું,
 ઇદ્ર એણું મેંન વિચારી, કાણે આર પૂજન કીધું. ૮
 ભૂગોળના અનુચર આભ્યા, તે પ્રાશ્ન કરી પ્રશ્નમ,
 સ્વામી ગોકુળવાસીએ પવંત પૂળ્યા, ગોવર્ધન છે નામ. ૯
 મહોત્સવ તમારો લેાપ્યો, નંદપુત્ર તણે પ્રતિગોષ્ઠ,
 વાત સાંભળી સેવક મુગની, અચ્ચો ઇદ્રને કોષ. ૧૦
 સકળ લોકમાં રંક ગોવર્ધા, તેાં છવે પશુ આરી,
 આકિરંકે ઉન્ આરગચાલે, તેાં કાણુ રાણે મયારી મારી. ૧૧
 નંદને ઘેર એક પુત્ર થયો તેા, કહાવે છે અવતારી,
 નવો મારગ તેાં ભાળકે કીધો, વરંસોત લેાપી મારી. ૧૨
 મદ ઘણો છે મહિયારને, ઘેતુ અગણિત રૂઝે,
 રૂઝિપેરે શિશા દેઠાં કરી, પવંતને નવ પૂજે ૧૩
 કાશ્ય એણે આશ્રા આપી, તજ ગોકુળ ઉપર દેડે,
 ગો ગોપ તણો મયુનામાં, મુળથી મામ ઉગેડે. ૧૪
 વાયુ સર્વ સધાથે ભજ્યો, ઉડાડે પવંત રૂંધે,
 ને મારા કરને ભંગ જ કીધો, તેાં કરે ગોકુળને ભગ ૧૫
 કાં મહી સ્વામી કહી, મયા તત્પર પવન ને પરજન;
 અંધકાર થયો ગોકુળમાં, ઘન ગાને ગગન. ૧૬
 તિમિર અગણ કર્ણ ન રૂઝે, રજિ ન્યોત અંધિ ભંધી,
 કેા વેણુ ઉડે થાય કડાકા, પ્રજળ વાયુની આંધી. ૧૭
 બધ મુગલ નાસે નરનારી, જે વન આપણું ભૂલે
 ગિરિ રૂંઝ શિલા બહુ વરસે, ઉડે વૃક્ષ સમૂલે. ૧૮
 અકાળ મેઘ કાપીને આભે, કેા નવ પ્રંદે કારણ,
 છાજ છાપરાં ઉડી ગયા, રજાં લોપા ધારણ. ૧૯
 અમક અમક લીજાલી અગ્રકે, અમકે નાહાંનાં બાળ,
 નંદ મંદિર સર્વ કો આભયું, રાણે દીનદયાળ. ૨૦

* કિદ્રે † આદા પુત્રમ

વાછર પાસે સુગંધિ નહાસે, ઉપાંગતા નહાસે સાંકે;
કંકકાદ શખ થાય આકાશે, શું બાંગશે પ્રહાંક. ૨૧

પરણ

શું પ્રહાંક શકે બાંગશે, હરિએ ભવશે ઈંદ્રનો કોપર;
મધવાનો મદ ઉતારવા, સોંટ્યા યાદવ ચોપર. ૨૨

કરતું ઉપ મું-શમ મહાહાર

ગગન ઘટા ઘન ધોરતણી, મુખે પવને પેલું ગામરે;
ગોપીગોપ ગોદુગ્ધ પાગીમાં, દેખી કોપ્યા યલું વનચ્યામરે. ૧

અવળાં સવળાં દોડે આજલાં, વરસે મેઘુલે મૂળા ધારરે;
ભણે જિહ્વા શું વાસુદેવીની, થાય વિભુતતણા સમકારરે. ૨

મજ વધુ ધરથર મુજલી, ગોપ વાત કરે મહામહાંકારરે;
કૃષ્ણ આજકરું કહું કરણે, કુશળ કથાંથી ચાવરે. ૩

મિત્રુવન સ્વામી યાત્રુ થયો, તે નેંદ્રપુત્ર પસાપરે;
પવંત આપણે પૂળ્યો તે, શું કરે ગોપીની સહાયરે. ૪

ભ્યાં ભદ્રમે ત્યાં શરણ ઈંદ્રનો, વરસે મુરતુ પાતાળે આજુરે;
કર્ષ ઉત્તરગત્યું સ્થળ છે નહીં, મજ લોક ગમે નિર્વાહુરે. ૫

કેા કદે દાવાનાળી શખ્યાં, સમાવી વિખની ભગાળરે;
સહુ કૃષ્ણને યારણે આપીયું, રાજો શ્રીગોપાળરે. ૬

નંદ ચણેલાં ચિંતા કરે, રજે વિમ્બ કૃષ્ણને યાપરે;
બાદ સાત વર્ષનો બાળકો, કેમ કરે વધારી સહાયરે. ૭

તમેા વૃક્ષ કહું કેા માનીયું, જે પુત્ર્યો ગોવરધનરે;
ભેંડ સુવપતિએ ચેલે માંડકયા તો, શું કરે આશ્રે તંતરે. ૮

માતા આંખનીએ ભંગવાળની, રજે વિજળીએ પડીએ બાળરે;
બાદે થય સાથે તૂટી પડ્યા, જેમ પ્રલય કરે પાગુપાળરે. ૯

મધવાનો મદ ઉતારવા, ઉતારવા મજનો સાથરે;
પવંતનો વજ પધારવા, હરિએ લંકાં કીધા કાંચરે. ૧૦

જેમ વર્ષકાળના તુષારને, ઉપાડે નહાંત બાળરે;
જેમ ઉત્તમતગજી શુંદરમાં, સુકોમળ કમળનો નાળરે. ૧૧

તેમ પવંત લીપા ઉસાળી, લીલાએ લક્ષ્મીનાથરે;
અમ કાંઈ પહોંતો નથી, જેમ કેા સુદ્રિકા ધરે કહારે. ૧૨

ગિરિ ગોઝુળ ઉપર આલિયે, ધર્યો કનિષ્ઠ અંજુગી અગ્રરે;
પવંત તણે આવી રહ્યું, સહુ ગોઝુળ ગમ્ય સચરે. ૧૩

પરણ

મમથ વર્ગ શ્રીવજ્રતણું, આવી કથી ગિરિ તણેરે;
પ્રેમાનંદ મયુરાગમી, અઝળ ગતિ કેા નવ કળેરે. ૧૪

મમથવજ્રકલમ

કરતું ઉપ મું-શમ શીવેલી

જળથી ગોપ વર્ગે ભિગર્યો, શીંગેલેરે ગોવરધન ધર્યો;
એકે બરણે નેહિકા ધરી, રજા એકે પાગે હરિ. ૧

નરાયણ વસુદેવ, થાય, એકે હરતે પવંત તેણી રજા;
એકે હરતે કરે સમાધાન, એકે હરતે વેલુ વાળે ભગવાન. ૨

ભાવ મહા જાગી નીકળેળી, હેલળ ગોપ કરે કહોલ; ૩

ગરીમરી પડે, મહામાંદે શિલા આથરે. ૪

કાષ કદંચ કાંટા ઘણા, અઝળાએ મરણમાં નહી મણ; ૫

અજ શુંકાકરે જલ ધાર, વાદ વહી વરસે ઘન બાર; ૬

જિડે આંગીના ગોરેગોટ, વરસે સરવણે દોટેદોટ; ૭

આહમે દર્મી ગોઝુળમાં હર્યો, સમુદ્ર સાતે કાલ થયો. ૮

કોપ્યા ઘન વરસે આમટા, અગ્ર ઉપર થાયે અગ્નની પટા; ૯

દિશા દિવસ ન સુટે રવિ, શું દિવસ છાપીને ભમિરી હવી. ૧૦

રાત દિવસ કીસે સમાન, હારવા થય વરસી નદાન; ૧૧

ગોપ સર્વને ચાતા થઈ, પળુ અંધારા કેા દેખે નહી. ૧૨

વપુ તેજ પ્રગટ્યું ભગવાન, શું થયા ઉદિયા શયિયર ભાજુ; ૧૩

કીડા ગિરિ હરિ કરે બાપરે, ગોપ સાથ સહુ ચંદ્રેક ધરે. ૧૪

પરાક્રમ દીપ્ત અજવાણી થયે, આપણુ ઊગર્યા ગોવર્ધન અંકે; ૧૫

કેમ રહેશે ગિરિ અંજુગીવરે, રજે આપણુ ઉપર આવી પડે. ૧૬

હાયે હાથનું કામ મહામાંદે કયે, લોકકીના ટેકા ગોવાળા થય; ૧૭

માયો ભવ્યું રજે યાદે ઈંચે, યથોક્તાલયે ધર્યો રજેયે. ૧૮

કેા નાહાળા ગાજક પહોંચે નહી, તે ચોમણુ ઉખળ ઉપર રહી; ૧૯

કેા વૃષભ યડી દે ગિરિને હાય, રજે અંધિમાન કેા સહુ સાથ. ૨૦

નિમિત્ત માન છે કૃષ્ણનું નામ, છપાયે પોંચે હાયેહાનું કામ; ૨૧

જેને મનમાં ગવં ધણા આવે, તે બાપર ગિરિ હરિ ધણે નમારે. ૨૨

તે પડતો દેખી થાવું મંદે, હાથે ભાર થોમણુ મૂકી છાંડે; ૨૩

ઉચા કેર કીધે યદુપતિ, તે ગોવાળે પહોંચાવું નથી. ૨૪

ગિરિધારી રાખ્યું ગોઝુળ ગામ, તે માટે ધરિયું ગિરિધર નામ; ૨૫

એમ વહી ગયા દિન ચાત, વૃષ્ટિ કરી યાદયા વરસાત. ૨૬

પરીક્ષિત શાપ પૂજે પ્રમથ, મોઝું પરાક્રમ દીપ્ત કૃષ્ણ; ૨૭

શુકે સ્વામી રાજો ચંદ્રેકા સસ દિવસ વરસ્યા બહુ મેઠ; ૨૮

સમુદ્રનું તલ કાઢ્યું થયું, તે અગ્રાધ જળ દવામી કયાં ગયું; ૨૯

છે અનંત લીલા ભગવાન, શુકે કહે માંભાગ કાતન. ૩૦

વિચાર્યું અંતરમાં પુવકિય, એ જળથી તમાચી દેશે દેવ; ૩૧

એ પૃથ્વીમાં પાણી રેલાયે, પૂરમાં પવંત નગર કેામી. ૩૨

શું માટે છડે કીધી વૃષ્ટ, તે મારી પ્રમથ કેમ પામે કય; ૩૩

કયાં ગયું જળ ન જડે પરિશોષ, શ્રીકૃષ્ણે અર્ચિત કીધા કોપ. ૩૪

કૌપામિએ તપ્યા નરહરિ, તપમાન થયો આમો ગિરિ; ૩૫

જેમ જળ છાંટ્યું ઊને તાવરે, તે માંહે બળે પળુ મહાર ન પડે. ૩૬

તે મધ્ય દવર્ષી માવમાં થાય, એકે બિડે અગાડું નવ બળ; ૩૭

તેમ ગોવર્ધનમાં જળ પરચ્યું, એકે બુંદ મહાર નવ તીકજું. ૩૮

કૌપામિએ પરચ્યું તોય, પરીક્ષિત ચંદ્રેક નિવારણુ ઉપાં; ૩૯

દારણુ વૃષ્ટિ થઈ દિન સાત, યાકયા હારી વળ્યા વરસાત. ૪૦

તે હાંતે વૃષ્ણ અહીને ગયા, સમાચાર વાસવનેકે કયાં; ૪૧

તમેા તતવન કયા નિવાસ્યતલું, કીડીયું દેવ કોપ્યા ૪૨

ચિવાતુર થયો સુરવણ, તે કહેવાયે આગલે અપાયા; ૪૩

વિમ્બ મજવાસી કેા ગયું, પ્રગટ્યો ભાતુ અજવાણી થયું. ૪૪

ગોઝુળ પ્રજા સવં ભૂખી રહી, પળુ મુખાએ કેા પીકડ્યું નહીં; ૪૫

પ્રજા પ્રિયંસરને વાંચે વસી, ભૂખ તરસ બાઈ તેને કહી. ૪૬

પછે સ્થાનક મૂકયે ગોવર્ધન, ગોપ દે મહિમામંદિ આલિંગન;
વધામણી ઘેર ઘેર નવ નવી, જોડુખનમાં ચર્ધ દીપાલ્સાની.*

વલણુ

દીપોત્સવી ચર્ધ મજાવિયે, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
બટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો પંચવિંશશો અધ્યાયરે.
શ્લોક શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે શ્રીકૃષ્ણવિનાયક નામ
પંચવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૧૧ ॥

અધ્યાય ૨૬ મોર્

કરતું હલ સું-રામ આરાધવરી

ગોવર્ધન હરિયે ધર્મો, દુઃખ વૃજનું વાજુંડી,
પરાક્રમ દેખી કૃષ્ણજનું, સહુ આશ્ચર્ય પામ્યું.-ટેક.
ગોવર્ધનનં દુઃખં પરાક્રમં સહુનં
સાત વરસને બાળકે, નીવાધો વરસાત;
કર અંશુળાએ ગિરિધરી, રાખી દિન સાત.-ગો.૦
એ બળ કથાંત્રી બાળકને, અનુભવ હોય તે બાલો;
બીજું કો માને નહીં, વિનય નવ તે આવ્યો.-ગો.૦
ગોપ સહુ મળી આવિયા, નંદજીને પાસ;
માતું ભાગ્ય છે વૃજપતિ, સુત શ્રીઅવિનાશ.-ગો.૦
મનુષ્ય કરી કેમ માનીએ, એ છે અંતયોગી;
આપણે કરયે કરી, દેહ માનુષી પામી.-ગો.૦
પરિશ્રદ્ધા તો નિર્ધર્મ છે, જન્મ નોહિ કર્મ પામે;
ઈશ્વરને કર્મ નિજ બક્ષતાં, લેહ ભારતીયું બાપે.-ગો.૦
પ્રહ્લદ દશા એ બાળાની, અગ્રે બાળી અવિલોધી;
ખટ દિવસને બાળકે, પૂતના સહ ટોપી.-ગો.૦
માસ દિવસના નાંધજી, આપણે શકતેનાં અંત;
વરસ દિવસના શ્રીહરિએ, હરણે વૃણાવતં.-ગો.૦
દહિયું બાળન લાંબિયું, તક ચોહોદિય રૂરી;
સલા વર્ષને શામળે, નાંખ્યાં વૃજાં ઉજેડી.-ગો.૦
વન્દાસુર પછાડીયો, કેડીમાં યડ સાયે;
બગાસુર મરડી મારીયો, ચંચ ચીરી હાયે.-ગો.૦
અઘનો દેહ ઉતરડીયો, કીધુ મહા ત્યાં બળ,
ગર્ધભાસુર પછાડીયો, પાડ્યાં લાઠ કૂળ.-ગો.૦
કાળી માત અર્દન કરી, કાંદિયો સહ કુટુંબ;
બલરાદ્ર ખાસે મરાવીયો, તેણે પાપી પ્રલંબ.-ગો.૦
પણ આ પરાક્રમથી અવધિવળી, આખો પવત તોલ્યો;
નંદુત્તરની ભેડાં, બીજે ન મળે પોલ્યો.-ગો.૦ ૧૩

* દીવાળી. † આ છંદોમાં અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણનાં અદ્યુતન
કર્મથી વિરમવ પામેલા ગોવળીયાએને નંદરાણે ગર્વોર્વાદના વચન
સળવાયા તેનાં નૈપથ્યનું વર્ણન કર્યું તે કથા છે. ‡ કૃષ્ણકેટલું કું સરવડી
§ સ્વપ્નસુર નામનો દેવ. || અમારાજીનું નામના.

મહુત ભાગ્ય રાય તમતલું, સુત સામળ જેવા;
કેણ સુકૃત પૂર્વે આચર્યાં, સુતનાં સુખ તો લેવા.-ગો.૦ ૧૪
ગત જન્મની વારતા, બલ્યો હા નંદરાય,
કેણ પુણ્યે સુત પામીયા, અમને સંદેહ થાય.-ગો.૦ ૧૫
નંદ કહે સહુ ગોપને, હું કાંઈ નથી લેહેતો;
સુકૃત પાતાનું ભણ્યાવિના, લાનું મિથ્યા કેહેતો.-ગો.૦ ૧૬
વૃજ લોકને .પુણ્યે કરી, પાખ્યો છો હું પુત્ર;
આશીર્વાદ કો સહુ મળી, મારું દીપે ઘરસુત.-ગો.૦ ૧૭
ગર્ગોત્તર્ય કહી ગયા, સુત મહા બળી યાશે;
પરાક્રમી યાશે અતિ ધણો, તેવાં નામ ધરાશે.-ગો.૦ ૧૮
એનો ગર્વ પાર લહ્યો નહીં, સું લહ્યો પામર માણી;
હું કાંઈ લહેતો નથી, મોડયા નંદજી વાણી.-ગો.૦ ૧૯
સહુ ગોપે પૂળ્યા નંદજી, વરણો જન્મજયકાર;
શ્રીકૃષ્ણને પામે સહુ કો પદે, હું છે નિમાધાર.-ગો.૦ ૨૦
વલણુ
આધાર મજ પરિવારનો, નમે ગોપ સહુ પાપરે;
બટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો છવીંશશો અધ્યાયરે. ૨૧
શ્લોક શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે પંચવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૭ મો

કરતું હલ સું-રામ સામેરી

શ્રીકૃષ્ણ કહે વિષ્ણુ મહિમણ, બલ્યુજન થયો સુરરાય;
મેં જહુ કુલ્પા દીન દયાળ, મારો આવ્યો કીટલુ કાળ.
આવ્યો ફીટલુ જાળ મારો, દયાળને કુલ્યા ધણું,
કો રાખવા સમરથ નથી, મર્યું આંસન સુખ લણું. ૧
દુઃખ કહું શુરુ દેવને, જે મૂને આવી દુર્મતી;
સાનુકૂળ થાય શ્રીહરી, તે ઉપાય કહીએ બુદ્ધસ્પતી. ૨
શુરુ કહે ગર્વ ગયે તારો, ગોવિંદ જન્મ ગિરિ ધર્યાં;
મમલ મૂઢી ગયે વળીયા, અર્ધકાર તારો ઉતર્યો. ૩
પરિમાર પિંડારનો પીડવા લે, પાવસ પ્રેર્યો કેમ;
પરાભવ પામી પૂછવા આવ્યો, કાં પૂછ્યું નહિ પ્રથમ. ૪
અવિરાજ મેં બુધિકેશ દુઃખજ્યા, રતમારમણ બદુધા નહીં;
માનુનું બળ પ્રગળ દેખી, બાળજીદિ મારી મર્ધ. ૫
રવાળીજી તથા સાચે આવ્યો, હું રામગાંધી રતુતિ કરે.
કૂર દણિની સોમ દણિ થાય, અરિષ્ટથી હું ઉગરે. ૬
બુદ્ધપતિ ને સુરપતિ સાચે, અને કામદુધાય;
દેવાંગના ઇશ્વણી મેરાવત, આવ્યાં ગોકુળ મંધ. ૭
અર્ધનિશાએ અંતરિશ રહી, જન્મજન્મ અમર આપર્યા;
કો ન બલ્યો તેમ ગોવિંદમાંથી, કૃષ્ણ આદિર નીચર્યા. ૮

* આ સવાળામાં અર્ધનિશા એકાદશીના મેરિા પ્રભાવ નેત્રે
સમગ્ર તથા કન્દે તેના અંતરિશો મેરિા ઉત્તર કરતો તે કથા છે.

શુરુ દેવને આગળ કરી, ઉઠ્યો લાજનો સુરરાય;
મદસિંધુ કીધી પાણી ભરી, ઇંદ્ર પડીયો પાપ.
સુરેશ કેશ મસ્તક તણા, સંવેશ ચરણે દેહોય;
નખ ચંદ્ર સુચરૂં મણી તણી, આભા એકત્ર હોય.
સહસ્ર કમળે દે કમળ સીંધ્યા, કરી અશુભપાત;
જમરતું સુખ પાણી લીધું, કૃતારથ થયો સુરનાથ.
ઇંદ્ર ઉઠ્યો કર ઝાઢી, પુરુષોત્તમ બોલ્યા હંસી;
આમો રંક ઉપર પાવસ પ્રેર્યો, કેળા શુદ્ધિ તમને વસી
શુભ્યલોક સંહુરું દીન છે, તોયો રંક ભતિ આહીર;
કીટ ઉપર ફહાર મૂક્યો, અમ ઉપર દારુણ નીર.
અમો રંક આહીરમાં, તમેા છે દેવમાં છત્ર;
ક્યાં સમુદ્ર ક્યાં સ્વદશ નદી, ક્યાં ગેપ ક્યાં શંક.
ક્યાં મનુષ્ય ક્યાં દેવતા, શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા વક.
વકેક્રત વાણી સાંભળી, તે સમયે ભાગે ભૂપતિ;
તું પરબ્રહ્મ પરમાત્મા, હું અધમ પ્રાણી હુંમતી.
અપરાધ અગ્નને થયો, હું ભૂલ્યો રાજમંદે કરી;
પર્જન્ય દાદશ મોકલ્યા તે, નિવારણ પવંત ધરી.
નિજ ભક્તને પ્રતિ પાખળા, દાળવા ભૂતો ભાર;
પતિત કાટી સંધારવા, હરિ તે લીધો અવતાર.
મહોત્સવ મધુ દાળતાં, મહામઠ મારો ગયો;
પરબ્રહ્મ દર્શન ભાંત ભાગી, પતિત હું માંજળ* થયો.
નિમાન વામાં વિવય સેના, વિલાસ લોભ નાના ભણું;
પશુપતિ મળપતિ પાર ન પામી, તો હું પામરતું ઘુંગળુ.
તું સર્વોત્તમ સુરભી થયો, પ્રગટ પોંકાયા શરૂ;
તારી ભૂતવળીએ ભાતિ આવી, સુને હોય દેવો નહીં.
શવે સારને સર્વમથ હું, કાં ધરો કાની તમઃ
તારી માથા અપરાધ કરાવે, તુંજ ગાપ કરે શુભા.
એવું કહી વળી પાણે લાળ્યો, એક આર્યું કિલ્ય આસન;
ઉપર મેલાડ્યા શ્રીહરી, સુરપતિ કરે પૂજન.
કામદુષાના સ્તન વિચેરી, પ્રગટી પધની ધાર;
તે પથ ચંચામતા* યથું, નવચલ્યા નંદકુમાર.
સુરસીનુંક જળ ભૂંડે શુદ્ધે, અગવંત ત્યાં તોળીએ;
એક કમળા એરાવતે આણી, શ્રીહરિ ઉપર દાળીયો.
નિશાપતિ* પટકૂત લાગ્યો, ઉદયિ* ભૂલજ લાલિયો;
નંદ. સુત સાંતરા કીધા, ચુચરૂં શિર ચોખવાવિયો.
બુકુરપતિયે અભિસિંચન* કીધું, નારદે કીધું ગાન,
આસરા સવે નૃપ કીધું, રીઝ્યા શ્રીભગવાન.
ઇંદ્ર મસ્તકપરે કર ધરીને, વદે ત્રિશાધાર;
કથાણુ ઇન્દ્રો આપણું તો, કરંચો મા અહંકાર.

સુચ સંગાથે વાદ કરજે, હું નહીં પમાતું એક;
માશ ભક્તનો જેણે દ્રેપ કીધો, તેનું ઘાલીય હું ઉન્નત.* ૨૮

પાપ લાગી માન માગી, સ્વર્ગ ગયા સુરરાયરે;
સુત પ્રશ્નિક કહે કયા, થયો સમવિશયો અધ્યાયરે. ૩૦
પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે ઉદરવત્તો નામ સપ્તવિંશત્યાય ૩૨૩

અધ્યાય ૨૮ મો
કરતું ૭૮-સું રાગ દેસાખની ચોપાઈ
શુકેશ કહે સાંભળીયે રાય, એ દહ્યો ઇંદ્રજય મહિમાય;
સત્તાવિચયો થયો અધ્યાય, વાકયસુત્ર તરયો દેમ ભય.
નંદને ઇચ્છા ઉપની એકવાર, કીધો અંતર માંહે વિચાર;
પૂણું પ્રાદક્ષિણે કરી નમસ્કાર, દેણુ મતે પામું ભવપાર.
ધરના ભ્યે આયુષ્ય ભય વશું, સુકૃત વિના વય મથા ગયું;
ઉત્તર વય તન જીરજી થયું, આત્મસાધન કાંઈ નવ લણું.
કેમ તરિયે દુસ્તર સંસાર, ન પામિયે પુનરપિ અવતાર;
આયુષ્ય થોડું પુણ્ય અપાર, આપો ઉપદેશ કરો ઉપકાર.
પ્રથમ સુણી બોલ્યા માનુસાવ, હરિચરણે ચિત્ત રામો દહાવ;
એ યુક્તિ પામવાનો છે ભાવ, છે એકાદશીમત ભવનું નાવ
આચરો અભયા એકાદશી, સાલજીયારો કરે મળ મસીદ
એ માધવચરણે મનસા વસી, તે જન્મન ચરણની ચિતા કરી
રુકમાંગદે અભયા આચરી, તે જન્મની જકદે ન આભો દર્
વેદોક્ત અગ્રગણી કરી, તે શાપ લઈ અવતરયા શ્રીહરી.
વિશાલે અભયાને વેદ સમીત, જે કરે તે થાય સુકીર્ત.
આચરતાં યુક્તિ પામીયે તર્ક, સર્વોપરી છે અભયા વર્ત.
સર્વાત્તમ આર્યે માગસર માસ, સુદી દશમીથી કરવો અપરાધ,
હવિયાત લેવા ચંચ આસ, એકાદશી કરવો અપરાધ.
નિશચે કરણું ભગવરણ, હરિકથાનું કરણું શ્રણુ;
દાદશીમાં જમાડવા પ્રાદક્ષણ, ચધારાક્ષિત દસિણુ મરજુ.
મિત્ર મિત્ર છે દંતધાવન, પૃથક દેવનાં આવલેન* આવલેન.
પૃથક પુણ્ય બિલ નિવેર્ધન, કરાવે વિમ કહેા પુર્વન.
ચોવીસનાં ભિન્ન મિત્ર છે શતન, સદેવ મત કીને શતન.
દાદશ વળુ વર્ષ એક નિદાન, તે યુક્તિજીણ આપે ભગવાન.
તારા ઘરમાં ચિત્તુચનપતિ, શ્રીકૃષ્ણ જાદ સાચો સર્વથી,
તારે મતનું કારણ નથી, તે પામી મૂક્યો છે અવિગતી.
પણુ લેા નીમ કરો મન રાય, મર્મ તે રીઠા પુરે થાય,
નંદ આનંદ પાગ્યા મનમહાંય, વેદોક્ત માંડી અભયાય.
એકાદશી કરે ખીલ ગોપ, પુરે પેતુ અચલ્ય તુલસી રાપ.
શ્રીકૃષ્ણના મનમાં અડિયા કાપ, તે પ્રત્યક્ષ મારો કીધો હોપ.

* પવિત્ર † સર્વગ્રામી અગ્નિ. ‡ કૃષ્, હદી, ધી, મધ,
શાકર એ પાંચ મળી પચામ્ભન કહેવાય છે. § એવા || અદમા
૫ સમુદ્ર ૬ મંદ બમ્બી અગ્નિને કર્ણ તે નવ બાઈડું તે

* નજાદ કાઠડું તે. † આ અગ્નિવિશામા અપરાધમાં ભગવત
વળુ લેાગથી નેરાસને લાગ્યા અને મોરનિવાસને વેડું દેખાણું
તે કયા છે ‡ કાપાય.

અગિયાર માસ વતને થયા, નિશાચે નંદજી નહાવા ગયા; અર્ધ નિશાનો લેઈ નવ લક્ષી, બાણ્યું સહવારે પ્રાતઃકાળ થયો. સ્વત્પ દ્વાદશીને લેઈ આણી, ઘણી રાત્ર નંદ નવ બાણી; પેઠા મર્જન ને હાથ્યું પાણી, કહે વરણુ સેવક યુધિ પાણી. કોણ નહાય છે ઉલટ આણી, સૂતાં જગાડ્યાં જળનાં પ્રાણી; મરયાદા મારી નવ આણી, અહીં લઈ આવેા તેને તાણી. જળ પ્રયોગ કરામે પ્રાકાશ, નંદ ઉભા કરે તપણ; આલી સેવકે તાવ્યાં મરણ, સવ નંદનું કીધું હરણ. ત્રિમ ગોપ કરે રંદોરા રંદોર, ન સૂચે યસુનાં કાળી ધોર; સેવક કહે સાહી આવયો ધોર, કોપ્યા વરણુ વડે કંદોર. રૂઢી પેર બાંધે ને તરાટા, એને કારાગૃહમાં બેસાડે; રમે કદાશ વિના બહાર કહાર, ન નહાય ફરી વિપત પાટા. નંદજી ન્યાયે ઇંધન થયા, ગોપ સર્વે ગોકુળમાં ગયા; સમાચાર યશોદાને કદાશ, યુધ્ધા નંદ પાણીમાં વદા. બાણી વાત ને બુધ્યા નંદ, પ્રાયાં ગોપ ગોપીનાં વંદ; ધાઈમરોહા કરતી આકંઠ, હો વિતા કરી રાધા ગોવિંદ. સહુ યસુનાં તટ આવ્યા ગોવાળ, કો કહે પાણીમાં નાંખે ભળ; મારે હાય ઈઈ બેઠા ગોવાળ, કેમ જીવીશ હું નહાને ભાળ. પછે શતા બેઠ્યા સુદર રથામ, તમે યશોભતીને રાખે રામ; એ ઉન્નમત વરણુનું ને કામ, પ્રાતઃ થયા પુરે કરજું સંસ્રામ. એમ કરતાં થયે પ્રાતઃકાળ, નંદ પ્રત્યે પછે દિશપાળ, કોણ ભતિ તારી છુદિ ભાળ, નંદ કહે હું છીં ગોવાળ. બેક આહીર વસું ગોકુળ ગામ, ત્રજપતિ નંદ છે માર નામ; બેક યુવ મારે સુકરયામ, હું નહાવા આવ્યો અભાથ કામ. વચન માંડીતી બાકયો રાય, વરણુ પડ્યો નંદજીને પાક; સ્વામી મેં મોટો કીધો અન્યાય, છે પરમેશ્વર તારા મરમાય. હું જગતિવિખ્યાત પિતા મહારાજ, રે મોટો કીધો અન્યાય અજાજ. કોપ્યા કૃષ્ણ ગયું મમ રાજ, તમે નંદજી મારી રાજો લાજ. આપી આસન પૂજન કર, હું દાસ કાસ વાણી યોચર; કર જોડી પ્રદક્ષિણા કરે, સુગટ ઉવારી મરણે મરે. મરણે કેસર કુંકમ સંદન, નીતમ પેઢિરાચાં વસન; પાલખીએ બેઠા ગોપ સ્વામીન, રી ભરવાર થયાં બેઠું વાહન. પૂન્યા નંદ વદન શોભતું, યોધાંયું પીતાંબર યંગ યોગતું; સુગટ મોતીવૃંદ મૂમતું, બેઠા પાલખીએ ગાંડી કુમતું. અગર પૂપ વાળુ બૈજન, પુઠે ંદીજન બોલે ધન ધન; કોતુક નંદ વિચારે મન, આ સર્વે દોકરાનાં પુરુષ. અંબા કટિ બાંધી મોરાર, વારે છે સહુ વૃજની નાર; એવે હાથે યસુનાં વાર, ગાજતે નંદજી નીસરયા બહાર. નાના વિધ વાળે વાજિત, નિખાલે સહુ કૃષ્ણ યરિત, વરણુ કહે હું યરો પવિત્ર, આજ નંદરાય મેં કીધા મિત્ર. દેવવંદ બાહર નીચળું, ગોપીવૃંદ સહુ બેવા મળ્યું; પીકા દુઃખ કોને નવ કળ્યું, સહુ કહે ત્રત નંદજીને કળ્યું.

યશોદાને હિત હેયે બ્યપે, મોહ પામી પતિને પ્રતાપે કૃષ્ણ વધામણી સહુને બાપે, આજ નવો જન્મ પામ્યો છેભાપે. ગેટ્યા કૃષ્ણ મળ્યું સહુ કોય, નંદ સમે વિચારી જ્યેષ્ઠ; ભક્તિ વરણુની અતિશે હોય, નમ્યો વરણુ કરજોડી કોય. પછે રામકૃષ્ણની પૂજા કરી, બેટ પ્રયુને મરણે ધરી; કર જોડી વિનવિયા હરિ, પછે યસારથ પાણી યોચરી. સ્વામી નંદે મોટો રાખ્યો ભાર, પણ અન્યાય મેં કીધો અપાર; અસાને ઇંધન કીધા પ્રકાર, કામ કારે તે વિશાધાર. હરિ કહે સાંભળ વરણુ, શું કર ને તું આવ્યો શરણ; જે જન વડે મારા મરણ, તેને કદા ન હોયે મરણ. વળ્યો વરણુ કરી નમસ્કાર, પંન સકળ ગોપ નિવાર; વેકુંદ નાયે લીધો અવતાર, એમ કરી વરણુ ગયો નિમ્મદાર. પછે યસુનાજીમાં મર્જન કરી, આગળ ગોપ પુઠે સુદરી; સહુ ગોકુળમાં આવ્યું ફરી, દ્વાદશી સધાની પિતાને હરિ. જે વરણે ભતી વેળા કળ્યું, તે ગોપ સર્વના મનમાં રણ્યું; રાજ વરણુ વાણીથી લળ્યું, વેકુંદ બેવાને મન સહુનું થયું.

વસણુ

થયું મન સર્વે ગોપનું, વેકુંદ જઈએ અવરયમેવરે; આરત બાણી ભક્તની, હરિયે વેકુંદ કીધું તતમેવરે.

કથતું ૮૦ ચું-રાગ વસંત

મારે વહાલે વેકુંદ ભણણું, ગોપવૃંદ આનંદ પમાકણું. અસ્તિપ્રાય ગોપનેત્ર ભણી, કૃપાનાયે કરણા આણી; નિજદાસ ભણી સુખા દીધું, ગોકુળ વેકુંદ સરણું કીધું-માઠ. જીભ શું કરે શોભા વાપણી, લીલા વેકુંદની વૃજ આણી; ચતુર્બુજ થયા અભિનારી, આકર્ષ્યે પામ્યાં જગવાસી-માઠ. ચતુર્બુજ થયા સહુ ગોવાળ, ચતુર્બુજ રૂપે થઈ ભાળા; ચતુર્બુજ મરોહા નંદરાય, ચતુર્બુજ ઘઈ ગોકુળગી ગોપ-માઠ. ચતુર્બુજ પંખી ગગનનાં, ચતુર્બુજ થયાં વૃક્ષ વનનાં; ચતુર્બુજ યસુનાં નંતુ, ચતુર્બુજ થયાં કામ વસંતુ-માઠ. શંખ ચક્ર પાનાં સારંગ, ધનરથામ થયા કામ વસંતુ-માઠ. નીલ પીત પેઢિરયાં છે વસન, સહુને બેસવા ગરુડ વાહન-માઠ. ગોપી ઘઈ સહુ કમળા જેવી, ઉભી નિજ પ્રભુચરણ સેવી; ગોપે જન્મમરણુ દુઃખ વાર્યું, સહુએ ધ્રુદાનંત સુખ પાર્યું-માઠ. વાજે વાજિત અનહદ તાળ, સનરથર બોલે પરમ સારાળ; નારદ તુલુર વેણુ વાય, ઉપાનિષદ્ નિગમ સુખ ગાય-માઠ. દૈન્ય ચરત સેવક ચાણે, શિવ સવકાદિ યશ ભાણે; વૃજવાસીને મહા સુખ દીધું, કલાતીતે ગોકગીયું કીધું-માઠ. નહીં રોગ વિરોધ નહીં શોક, કદા રૂપ થયા રૂપ લોક; નહીં કર્મે સંકલ્પ જળળ, નહીં જન્મ મરણુ નહીં કાળ-માઠ. નહીં મોહ મારા વૃદ્ધિ હાળી, નહીં લપટકો અભિમાની; નહીં ઉદ્વેગ કદ નહીં બેદ, જ્યાં નથી ચોરી છળ ભેદ-માઠ.

નહીં પ્રાદ્ય પંચમદ્વાબુધ, નહીં વ્યાપી નહીં યથદ્રુત;
સાકાર નિરાકાર બાસે, રવિ કૌટિક તેજ. પ્રકાસે-મા૦
સાચું વૈકુંઠ ગોકુળ આશ્રયું, ગોવે વૈકુંઠનું સુખ ભાવયું;
જેનું વેદે વૈકુંઠ ભાષ્યું, તેનું સુદૃત ગોકુળમાં રાખ્યું-મા૦
વૈકુંઠ પાણું સંવરિયું, હુડું તેમજ ગોકુળ કરિયું;
પછે વૈષ્ણવી માયા વિસ્તારી, કૃષ્ણ ભૂલાવ્યાં નરનારી-મા૦
વસત્ય

નરનારી ફરી ભોળાવ્યાં, પ્રભુ લીલા કહી નર નયરે,
ઘટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, અકુલવિશેષો અધ્યાયરે.
પ્રતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે વેદાંશોન નામનો અષ્ટવિંશોધ્યાયઃ તારતા

અધ્યયન ૨૯ મો*

કહ્યું ૮૧ મું-રાગ-રામેરી

શિવ સુત શાસ્ત્રોને શિષ્ય નાખી, પ્રથમે સમર્પક મીતા સ્વામી;
શ્રીરમ્યપતિને હુરચે રાખું, રાસ કીડાની લીલા ભાંયું.

આલસ

ભાણું લીલા રાસની, અવિનાશ ગોપીણું રમ્યા;
થઈ કીડા પ્રદાનિશાતાણી, ત્યાં યદ્વાદિકે ભુલા ભમ્યા. ૧
એ વાત છે અગમ નિગમની, કંઈ એક જાણે બારતી;
મીતા પતિની ગઠન ગતિ, શું જાણે નર સ્વરૂપ ભતી. ૨
પરમહંસ કહે છે પરીક્ષિતને, શૌનકને સુત પ્રસાદી;
તે રાસ લીલા વર્ણવું, જે વ્યાસજીએ વખાણી. ૩
ત્રી તાલું સુખ આપવાને, રુચ્ચુદ્ધ મનમાં ધરી;
શરદ નિશા દીડી દીપતી, વૃંદાવન ગમ્યા શ્રીહરિ. ૪
વિકાસ પામી કુમુદિની, દુઃખલતા શોભે ઘણી;
અંકર માર નિશાએ જાણે, ચંદ્રાનને ચાંદરણી. ૫
અમી વરસે ધડું ફિરણે, વનરણી શોભે ઘણી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શમજીની, ઇચ્છા થઈ કીડા તણી. ૬

કહ્યું ૮૨ મું-રાગ સામેરી

વિશ્વ પિતામહે જોઈ રમણી, તે સમે માંભરી સો મુગ નયણી,
રિષર રહે ચંદ્રને આપ્તા કીધી, નિશા ખટભાસની નાથે કીધી.

અલસ

કીધી નિશા ખટ ભાસની, શસ રમવા લીહરિ;
તાદૃશ દર્શન દેવ ન પામે, વિદુષે માયા ચિત્તતી. ૧
કરે ભગવાન શંદ તારા, પીછ સુગટનાં ઝગકતાં;
છે માણિક્યવ્યોતિ નખતણી, થયણે તે કુંજન લટકતાં. ૨
યેજનયંત્રે માળા દયાળ કહે, લોચન બાળ ગિણાણ;
પીતાંબર કટિગ્રહ કણિયો, કટિ કામ મલન ગિણાણ. ૩
સ્થાટિક મિલા પર ચઢી કેશવ, ઉભા રહ્યા એક પાંગે;
વેળું ધરિયો અધર ઉપર, વળકડ્યા ખટ રાંગે. ૪

* આ ભોગવતગીતા અધ્યાયમાં રાસને વારતે ગોપીઓની સથિ
જનવાનની લવન, મનિહરની તથા રાસ સમારોએ શીષ્ય અંબારીન
મનની પા. ૭

રસળ વાણી વેલુની, ચક્રે કામ બાણ મુક્યાં કશી,
વિરહ વિશેષ રસ ચોપડ્યાં, પેઠાં ગોપીકાને હૃદયની. ૫
વ્યાકુળ થઈ વૃજ મુંદરી, સર્વનાં તનમન લીધાં હરિ,
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ ચરણે, જે એમ તેતમ આપી મળી. ૬

કહ્યું ૮૩ મું-રાગ ગોરી

ઓ વેલુ વાળે છે, બાઈ સામળીયો કદે માન,
ઓ વેલુ વાળે છે.

કામનીયે ધરિયો કાન, એ વેલુ વાળે છે,
ભાગાં કામ લાગ્યાં ધ્યાન, ઓ વેલુ વાળે છે-મુખપદ.
વિહુલજીની વાંસગીરે, વિરહિણીને વિષ બાણરે;
શબ્દ સ્વર થવણમાં પેઠે, તલમલ દીધા પ્રાણ-ઓ૦
જે જેમ તે તેમ ઉઠી અળણ, લોપી કુળ મરયાદરે;
ગોપ વધુને વેલું લાગ્યું, ઘટ ધુરયો વાંસગી નાદ-ઓ૦
વિપરીત કામ કરે સહુ રથામા, કામદ્રુત પડ્યા કેદરે;
ગો દોહીને દૂધની દહીણી, જળા ગોપીમાં રહે-ઓ૦
કો વજ્રને સાટે ગોને છોડે, સાંકડે મેલો વાળેરે;
કો બાળકને સુવાદી કેઠાં, ઉપર ટાંકીએ કાળે-ઓ૦
કો ઉઠી હોણી માંદે અળણ, ઉતાવળી ગો દેહિરે;
કોઈ દોષ હીએ હીપકને, અવળાં હવેણ જોએ-ઓ૦
રમેણમાંથી વેલુ સાંભળી, લોજન કરે છે નાયક;
તે અલ પીરસતી ઉઠી ચાકી, ચાટવો રહ્યો છે હાથ-ઓ૦
ઉઘાડાં કપાટ ઉઘાટ નથી, માર વણસરો ઘર સુતરે;
કોઈક ધાવતો નાંખી ચાકી, પ્રાણે વહલો પુત્ર-ઓ૦
કોઈક નહતાં નાદ સાંભળ્યો, મન થયું હરિમાં મગરે;
તે જળે નિગળતી ઉઠી ચાકી, વજ્ર વહોણી નમ-ઓ૦
કોઈક નિગળતી જાળ લારતી, આંખનું એક લોચનરે;
કરજળી* કરમાંએ અમથી, તેમ ચાલી અનિન-ઓ૦
અવળાં આભરણુ ભૂલણ પહેર્યાં, મનકું રણી સુગટીધરે,
એકલણે પેહરી કટિ સંગાયે, ચરણુ આંખનાં શીશ-ઓ૦
એક બાંધે પેહરી ચોળાની, માંદે અવળો આંખરો હાથરે,
એક સ્વન ભાણું હીંગે, જેમ દેહરો વિના ઉમયાનાથ-ઓ૦
કો કાળજે કરીને સેજે પૂરે, કો નયણે આંખે સીર-રે;
કો હાંડેને મીઠે નહીં બાળા, પ્રેમ ઉઠેધીનું પૂર-ઓ૦
કરમુકિ કા પગ અંશુજિણે, વિહુલા કર અંશુગી પારે;
ચરણનાં આંજર કાને પેહેર્યાં, કર કંઠલ પેહેર્યાં માં-ઓ૦
કો કેમળા કહે પેહરી, કટિ વિશ્વા મોતી હારે,
ગળુંગળ પાવલીયે બાંધ્યો, પગ ધૂધરી કંઠ ધમકાર-ઓ૦
ગોદણુ બાણુગળને સ્થાનક, પહોંચે બાંધ્યાં શિશુહરે,
આંખુલુ મારગમાં પડતાં, જેનાં ચોલાં મૂત-ઓ૦
રથામા ગોરી મીલુ મુગ્યા, ચતુર જાતિની નારરે;
પચિની ચિનિણી હરિતની હરિ, મળવા દેવ મોરાર-ઓ૦

* મેલ પાવનું કોઈકું

રાસ-ની-૧ માટે ગોપીઓની આર્થના

ચમચા ભેલી વિહ્વળ ગોપીબાં કૃષ્ણને શોધે છે

સૌ જાણે હું જાણે પેઢેલી, લેણ્ય એકલી સ્વાદે;
કામે વ્યાકુળ કહ્યું ન માને, પહે કહે સ્વામી સાદ-જો ૦
એક જી ભરતારે જઈ જાલી, તે તલસણ પામી મરણ; રે
ચતુર્ભુજ થઈ સહુ પેઢેલી, પહોંતી હરિને ચરણ-જો ૦
જ્ઞાન અજ્ઞાને કામે કોયે, કેા ભરે હંદ કુમાર; રે
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાવતિ, તારે ભવ સંસાર-જો ૦

કહ્યું ૮૪ મું-રાગ સામેરી

ગોપ વધુ સહુ ચાલી, ન રહે કંથ કુંડળની જાલી,
નમસ્કાર નાથજીને કીધા, ગોપીએ ગોવિંદ વીંધી લીધા. ૧

આસ

ગોપવધુ વીંધી વળી, ચાંદરણી જેમ ચંદ્રને,
તેમ ગોપીકા ઉભી રહી, વીંધ્યા શ્રીગોપેન્દ્રને. ૨
આસ ભરાઈ સામીની, નાથને નિરખે નેહ ભરી;
દષ્ટે દષ્ટ મળી તેવારે, ધર્મે જોડ્યા શ્રીહરિ. ૩
નિષ્કામરૂપે નવે વિરૂદ્ધ, ગોપ વધુ મા પેલાં યશો;
આખળા માણસ અર્ધ નિશાએ, કહોછ કાણુ સ્થાનક જરો. ૪
કેા પુરુષ સાથે નહીં, સમુદાય દીસે સી તણે;
કાણુ કારજ વન આબ્યા તણે, ભામની સાચું ભણે. ૫
હસિત વહને કહે આખળા, મન તારે ચરણે વચ્ચું;
અમે ભક્તી કેરું સુખ ઇચ્છું, પ્રભુ જાણીને પૂછું કંઈ. ૬
વિરહે વ્યાકુળ છીએ ધણું, સંગ આપો શ્રીચુગદીશરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામજીએ, સુણી પૂજાબુંદે શીખરે. ૭

કહ્યું ૮૫ મું-રાગ પંચમ રામમી

ધર્મ વચન જોડ્યો હરી, રામાના સાંભળારે;
માનો મારે પ્રતિજ્ઞા, જાણા પાછી વાળારે. ૧
એ વાતે લાગે માત તાત, લાગે કુળ આપણરે,
પૂર્વજ નરકે જાય, યધારાય અમે ભાણરે. ૨
એ સાથે ધરમજ, પરણી માંડીયેરે,
પતિ જાણે પરમેશ્વર, તેને કેમ છાંડીયેરે. ૩
હોએ ભગી રાગી મૂર્ખ, વરવે વલકણારે,
કૃપણુ દરિદ્રી બ્રહ્મ, કષ્ટ દે કામી ઘણારે. ૪
કુળટો કાળો દૂર, અધીર બાળોડારે,
અર્ધા અર્ધ ને મૂક, યાદ સમજારે. ૫
વ્યભિચારી લંપટ વૃદ્ધ, સકિત શુદ્ધ ગદ્યરે;
એટલાં હોયે લાંબન તોયે, તે તણ્યે નહીરે. ૬
ને પરહરિયે નિજનાથ, વિશ્ણુ કોયે અડે,
ઉભય કુળના લોક, નિશ્ચે નરકે યડે. ૭
વ્યભિચારથી વાપે વંશ, બળુંચંકર કહીયેરે,
તેનું ન લાગે પિંડદાન, પ્રેત રૂપે રહીયેરે. ૮
ને વિશ્ણુ યદી વિશ્ણુ, પાપી રાજ્ય ગતિરે,
તોયે સેવીએ નિજ ભરતાર, તેના દોષ નથીરે. ૯
મુને જાણે છે ભુગદીશ, તેા તમે પાછી વજોરે,
યે મોકો ધરને દ્યાન, હું નથી વેગજોરે. ૧૦

કહ્યું ૮૬ મું-રાગ મારોની ચાલ

શ્રીશુક ઉવાચ:-

ઉત્તર આપો અવિનાશ, મર્મની વાત કહી;
હોતો ઉત્સાહ સહુ નાર, રૂપે ઝાંખી યદિ. ૧
કેરે માંહોમાંહી અવલોકન, કર્મની વાત કહે;
જાડા મૂકે નિશ્વાસ, લલાટે હાથ દીએ. ૨
કેા સુખ ઉપર દે હાથ, વદવા દોડતી;
કેા નયણાં લેવાની ભેજ, નથી દષ્ટ જ્યારતી. ૩
કેા કરી હસ્તનાં ચિન્હ, હરિ કને આવતી;
કેા અપર કરીને જોય, હરિને પીઠપાવતી. ૪
કેા કરપર હેઈ કપોળ, મોડે શિથળ યદિ,
કેાઈ એક ભણે મળ્યું, વિધિ કને જોશી રહી. ૫
કેા નિદે કાત્યાયની ત્રત, સુકૃત વૃથા થયું;
એણે જોયાં નસ શરીર, આજ પ્રહાયર્થે ગયું. ૬
કેા ગટ્ટે લાંબા કેશ, અંગેડો ફરી વાળે;
કેા લે અંચુડી સુખમાટે, નયણે જળ ઢાળે. ૭
કેા નમી કરે નમસ્કાર, હરિના ચુલ્લ જાણતી;
કેા અલગેલી કરે આજ, અચૂંદે ધરા ખણતી. ૮
કેાના કરમામાં છે વહન, હીમથી કમળ યદિ;
કામાગ્નિ કહોતો દેહ, પ્રગટી વિરહ બધા. ૯
સંપૂર્ણ કરી નિજ હાથ, વામા વચન વડે,
સ્પર્શ કરવા તુજ હાથ, ઇષ્ટે અમારાં હૃદે. ૧૦
અમે ગેલી પતિકુળ લાજ, બાળક પશુકર્યાં;
અમે અમારાં શીખ, તારે ચરણુ ધર્યાં. ૧૧
અમે ન ગુણો લોકાચાર, નિલેખન થઈ જાનું;
તારી દાસીને દેવા દુઃખ, ચમતું કાણુ ગતું. ૧૨
અમે સૌંધ્યાં તુજને શરીર, જોથી ધર્મ ક્રીડો,
તમે પ્રદાને દો દંડ, તેા કસથી કેમ બીડો. ૧૩
તું મળતાં થાયે અધર્મ, તેા યાવા યો સુજે;
તું અધિક કરશે યમાચાર, નાંખશે નરક વિષે. ૧૪
તારું હૃદય ધરમ વિશાળ, જેપર લક્ષ્મી રમે;
અમને દે આતિગમ, વિરહની જવાબા સમે. ૧૫
યે લગાડો છે વાર, અમે અપરાધી છો;
આપ અપરાધતનું પાન, હુઃખની દાંખી છો. ૧૬
તમારાં ચરણની પડાની નાથ, અમ હૃદયે ધરે;
છે ઉન્નત કહિણુ કુચ, મદી શિથળ કરે. ૧૭

ધન્યો છે આમારા હાથ, વારી ચરણ પામવન
તે લીધે છે અવતાર, અમને સુખ આપવન. ૧૮
તને મૂડી કરીએ અન્ય સેવ, તે વ્યસિયાર અરે,
યથોદ્ધાએ પ્રસન્ને ભાગ, તે દીનેનાલય વરયો.
તારે વિરહ વધારણ વેળુ, શાને વચલીયો;
કાળજે મૂડી માથ, અમને જગલીયો.
જે આબું તારે શરણ, તે નિર્મુખ કેમ બંધે,
જે અમો વળું તિરાય, નિમગ્ન ખોટા થાયો.
જે પડ્યો અમારા પગ, તેા નિર્મુખ નહીં બન્યો,
વડો લેખું લક્ષ્મીનું સુખ, નિર્મળ તથ થાયો.
રીજ્યા શીરણુદાહ, વિનતી દૃષ્ટવ કરી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શીરામ, ગોપી કમાલ કરી. ૨૩

કર્ણુ ૮૭-મું રાગ રામમો

વચન રનેહનાં સાંભળી નિદાનજ, કરુણા કીર્ષી શ્રીભગવાનજ;
પ્રેમદા નિરખી પત્ની સમાનજ, હસીને ગોધા દીપ્ત માનજ.

હાથ

માન દીપ્ત હાથ કીપું, ગીપું રથામા કાજ;
સાન કીર્ષી સંગે કીર્ષી, ગયા મધુનાં તટ મહાસાજ.
વદે અગ્રહણ નીર નિર્મળ, લળેદ્ધાજ અંદ્ર આકાશ;
શીતાલ વેળુમાં ગોપી ટાણું, રમે શ્રીઅવિનાશ.
મરયાહ હાંધી કોડા માંડી, અંતી સંગ મુરદ રથામ;
ચિહ્ન ચાતુર્થ હાવમાયે, અંતે ઉપબંધે કામ.
આલિંગન શુંભ કોટિ કોતુક, કળા આસન અંગ
રમણ ભ્રમણ નમણ દીનવ, રહે બંધે યોગ.
ઉપબંધે ચોદ વિનોદ વાંતે, વક્ર વચનથી કાત;
કૂદી ફરે અંકે પ્રદે, કરે જાંબે નખના પાત.
આસન સાધે વિરહ વાધે, મર્મ મારે હરત;
સુરત સંકાસે કોક રથામે, છલતી નારી સમરન.
લે મરપર અવધ વિપરીત, શયન સુખજ પામ;
સિયણ ચરીર ઉ વિષેલી વેળી, ગોપી પુરણ કામ.
સમી વિરહ જનાણ સુદિતભાણ, કાચે સીધે આબો ગર્વ;
ધન્ય ગોપીવદ્યો જનમ, આજ અમથી હેતું ગર્વ.
સર્વ સોહિની સન સોહિની, મોહ પમાડ્યા શ્રીઅવિનાશ;
કુણુ કુરંગ આવી મગ્યો, અર નયણ પ્રેમને યાસ.
અભિમાન આબું નારે, સદા વળ્યું ક્રીભગવાન;
ગોપી સર્વ વિરમે ધરે, હલે હવણ અંતર્ધાન. ૧૦

પલણ

અંતર્ધાન હવણ હરી, અગાધ બ્યાકુળ સાથદે;
વત પ્રેમાનંદ હલેદ્ય, ધીરો મોગાનુતોષો આધ્યાપદે. ૧૧
પલિ યોગવાચનને દકમરપે સ્ત્રીનનિસેવાયા ૫ ૨૯ ૫

અધ્યયન ૩૦ ગોપી

કર્ણુ ૮૮ મું-રાગ માઠ.

ગોવિંદ વિના ગોપી થઈ ગેલો-ટેક.
શો અપરાધ યથોદ્ધા અમારે, ક્યાં ગયા મેદેતો-ગો.
હસિત વિના હસિની, રામ વિના ચરિલી;
માથે ચડાવી દુઃખ સાગરમાં, કાં દીપાં ટેકો-ગો.
વેલુનાદ સાંભળી અમો, ચરણે આવી વેરલી;
જો અમને મૃદુનાર હવા, કાં પ્રીત કરી પેટેલી-ગો.
શરદ સમે આબું ચોનારું, લાગી આંધુની ઝેલી;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ અમો તુજ વિના મરજું, એ વિનંતી ઉટેલી-ગો.

કર્ણુ ૮૯ મું-રાગ વેરાડીની થાપાધ

એકેકને પૂટે સુંદરી, બાઈ થા માટે રીસાબ્યા હરી,
કુણુ કુણુ કુણુ કરી કોચરે, તે શામળીયાને ચોપલી ફરે.
વીડીલાં વદન મેરે વડે નીર, પૂંછળ જમ પંજુલાં બીર
નીચી થઈ થઈ નિરજે પંથ, ફરે વાટે ગામ, કમળાઈથ.
ન દેખે પગલાં રમે મુંદરી, વડ પીપાળ પ્રત્યે બાળા ગેયરી,
ઉપકાર કદા ભુલ્યો અપ કરી, કઈ દિશા પધારથ કીહરી.
૧ આનેપાતવને પાતવ પાથરે, જે ભવનને અગાધ ઉચરે,
વળી પંખીને પૂટે કામળી, ભાજ ભુલ્યો શૂદર-રથામની.
૨ કા પૂરનીને પૂટે પ્રેમદા, તુજપર હીરે ચડું સર્વદા,
ત્રણવાર ફૂને કરુણા કરી, એકવાર હંતને અમે ધરી.
૩ બીજાવાર ત્રિપદ દીપી મહાસાજ, ત્રીજાવાર દોડી સમુદ્ધિકાજ
અરેવ દુષા હરિ તુજને કરે, દેખાડ કુણુ હરો તુજ ઉપર.
૪ ભેલી હરિ વનમાં સમે, યલુવિતા પણ બાઈ જાતી રમે,
થાસિ ફિરજ સુખા શીનાજ, તે ગોપીને મન વડે અનજ.
૫ વિરહ તપ થયાં છે તન, ગોપી કદાગીરે તે અદ્વિતન,
સુખભુષ પહેલી રથામા થઈ, તે દિશા મારગ પ્રીતિ-નહીં.
૬ વક્ર ગોમ વિષે પરવદે, પમલાં કાંટા ઉપર થઈ;
હળી પટે વળી બેડી થામ, પણ શુણુ શામ ગોવિંદના ગામ.
૭ કા ભુલે પવંત ઉપર ચડી, પરિચોધ કર્યો થઈ ભે મધી,
અમિત થઈ ગોડો એક સદી, વિલપે વિદુલ જડયો તપી.
૮ એના ચરિત્રના વેસ કાઢી રમો, વિચોગ તમે નિશા નિરમે,
કા થઈ યથોદ્ધા કા થઈ નંદ, કા થઈ પૂતના બાળા મુકુંદ.
૯ કા રાકટ થઈ બાંધે ઝોગી, કા પાખણે લેઈ બાંધે ગોગી,
કા ઉડાડે વેલુ થઈ પંજુલાવે, કા ઉખાજ થઈ બાંધે પ્રભુ તતે.
કા કુણુ થઈ બંધાયે દોરડે, કા એક વૃક્ષ થઈ બાંધી પડે.
દોડોનારી કા મુરલી થામ, એક વચ્છ થઈ થાવે ગાય.
કા માટી ખાચ વિકાસે વદન, કા વજીરામુર થઈ થાવે વન.
કા બકાસુર આપ તુપે થામ, કા કદમ ચડી અંધારા લપ.

• આ ત્રીજા અંકવાદમાં દમનવતી પેઠે અનિવર્તિ રીતે નવ
વન ૩૫૫ બદલી વિરદ-પાથુષ ગોપીઓ જન્માનને દીપે છે તે કાવ્ય.

કે કાળી યદ્યં પુંલવે ચરીર, કલ્પે નઈ ભેસે ચોરી ચીર;
સકળ ચરિત્ર સ્થામનાં રમે, વિયોગ હાથી નિશા નિઃકેમે.
રમત રસી ગાદી વન વિષે, શ્રી કૃષ્ણ ચરિત્ર ગાએ ગુણે.
વિરહિણીને હમે વિયોગ, આતુર વાંકે ફરી સંયોગ.
પગલાં દીકાં શ્રી મોરારનાં, નહાતાં પગલાં ધારી નારનાં;
દંપતિ આલ્યાં છે સર્વથી, કમારો કાંઈ એકલે નથી.
હરિપદ પચાત્નું ભેખાણુ, આલે મારેજ ગયા પુરુષ પુરાણુ,
સાથે ઓ હૃદિ છે હુકડે પાગ, બાઈ તે નારીનું મોટું સ્થાન.
લક્ષ્મીને તે વહાણી ધણી, તે માટે આપણે અળખામણી,
શનેઃ શનેઃ હૃદ્યા છે હરી, આગળ હીએ કોમળ મુંદરી.
ગોપી પગલાંની પૂત કહે, કુતુમ્બ લેઈ લેઈ ઉપર ધરે;
કો ચાક્રે નિજ કંઠનો હાર, કો સ્તવન કરી કરે નમસ્કાર.
કો પદેલુ ચારે શીઘ્ર, તે પૂજા માની છે ભુગદીશ,
દીકાં દંપતી બેઠાને કામ, બાઈ આ સ્થાનક પાંચે છે કામ.
ઝી નેસાડી છે પહેડી પાચરી, અગળા પુડે બેઠા છે હરી;
માલતી રુપ પાત્રા છે ખરી, શ્રી કૃષ્ણે કેસ યુગ્ધ્યા પુષ્પે ભરી.
દીસે ઉછંગપર હીધી નાર, કાંઈ દીનત આખું દેવ મોરાર;
ભુમિમાં ખુંતી દસ આંગુળી, ભાગ્યે છે સંગ હરિયે ટળવળી.
વેરામાં મોગી તૂટે છે હાર, બળાકારે કીધે છે વિહાર;
અહીંથી ગમન આપેઈ કહ્યું, વળી તે પગલું ગોલીએ ધક્યું.
ધન તે ઓ હરિને વહાણી, જે સામગીયાની સાથે ચાલી;
આગળ ઝીનાં પગલાં દીકાં નહી, ગોપવધુ સર્વ વિરમે ઘઈ.
પલું યાકી દીસે મુંદરી, શું રકંધ લઈ આજ્યા શ્રી હરી;
તેનું કામ્ય વિચારી ગોપી કહે, વિયોગ કાંપી પગલાં બુલે.
પ્રભુએ ભળયો તેના અર્દકાર, કપટે મોઝ્યા નંદકુમાર;
હું યાકેયો છીં કહે ગોપાળ, લગારેક વળગે વૃક્ષની ડાળ.
તે ઝી લાગી હાણે ભરી નાથ, તણેથી નીસરી નાથ નાથ;
અંતર્ધાન થયા શ્રીપતી, ટળવળતી ને મૂકી સતી.
નિશાધાર નારી પલું રટે, બાંજે ચરણ ને હેડી પટે,
સક્તિ નહીં વૃક્ષ ઉપર ઘટે, અંતરિયાળ અબળા તરકટે.
પલું શિશ્યા પામી નંદકુમાર, નહી ગર્વ કરુ હું ધીલુવાર,
જે કપટ વાત આવી કીધી, પ્રભુ સાથે મુને શાને લીધી.
નહી ગોપી ને નહી ગોવાળ, કોમાં મુને મૂકી અંતરિયાળ;
રુઠન કરે એકકી વનખાડે, સહુ ગોપી શોષતી આવી તોડે.
હરિ વિના કેમ એકલાં થયાં, એ ઝાટે કેમ ભુમતાં રહ્યાં;
તમે અમ સાથે કપટ કીધું, ફડિયેરે સંગ સુખ લીધું.
ટોળે અમ સહુ મજની નારી, તેણીને વૃક્ષથી દૂર લલારી,
પછે ગોપવધુ તેને પૂછે, કહેા સમાચાર કાવળુ શું છે.
તે ઓ કહે કરમે દેઈ હાથ, અભિમાન કરી મેં હુકયા નાથ;
આલ્યો ગર્વ હું રકપે ચઢી, તણ ગયા નાથ વિષત બહુ ધરી.
સત્યે બાઈ કહે સર્વ મુંદરી, હણ પાછાં અભિમાન કરીમ
બાંકીરક વન બોધું બંશીવટ, ફરી આભ્યાં સહુ યજુનાં તટ.

વચસુ

યજુનાં તટ મળીને ભેડી, ગોવિંદના શુભ ગાયકે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો ત્રીશમે અધ્યાયકે.
હનિ ભોમદુમાવરને દસમકથે વિરોધવાઃ ॥ ૩૦ ॥

અધ્યાય ૩૧ મો*

કહ્યું હૃદય મું-રાગ સામગી
ગોપી સ્તવે ગોપાળને, હરીન દેહા હયાળ,
અમૃત દાટે આવી ભુલ્યો, સમે વિરહની ભવાળ-ગો
વિયોગ પાપી હમે ઘણું, આપેલ સંયોગ;
જો અંધધ તારી આંખમાં, અમને વાધેો રોગ-ગો
ગુણ કમળ દેખાડીયે, લોચન રસ ભરિયાં;
એકવાર ભેવાનો દેહ છે, પીછે ચોરનાં ધરિયાં-ગો
આતાએ તમેા જનમીયા, વરચ્યા કૃપે મેઠે;
તે દીવસથી તારાં ચલુને, અમેા સોંપ્યાં દેહ-ગો
મત કીધું કલ્યાણની, તં વધુ નમ ભેયાં;
નિલંબ યદ્યં પલું સંગ નહીં, બેહુ વાનાં ધિયાં-ગો
કાસ કાણે નાગે રંધી, વિરહે લિખ ચડિયું;
આવને ગોવિંદ ગારુડી, ધ્યાન તારુ ધરિયું-ગો
નહીં ધરનાં નહીં તમતલ્યું, અમને અધવચ માર્યાં;
ઘવાનળ દીર કોપથી, અમેા કાં ઉગારયાં-ગો
ઉચ્ચ ચઢવી નાંખીયાં, પાસે તેડી વિજીયાં;
પ્રીત કરીને પરભાયાં, તાજ ટાંગી વિગેયાં-ગો
ગોપીનાથ નામ શાને ધક્યું, જો કીધાં અનાથ;
જો વેહેતી નદીમાં મૂકીએ, તેના નવ મૂકીએ હાથ-ગો
જે શુભે સ્તુતિ બેલીએ, નિદા કેમરે દીજે;
પંચામૃતે જમાડીએ, તેને કેમ વિષ દીએ-ગો
તમેા વિશ્વને ઉગારવા, માતૃપી દેહ ધાર્યાં,
સહાય કરે સર્વ દાસને, તો અમેાને જાં મારી-ગો
કોમળ હુલત તમારકા તે, કમળા કૃચ ભણે;
અમ હુડે કર તે ધરે, હેમું ખીરજ આલે-ગો
રક્ત અધર રમે ભર્યા, રસ વાંસગી વાણે;
તે અધરે અધરે ધરી, અમને અમૃત પાચે-ગો
સ્વાદ ભુલેો દશનઈ હરી, કરી લાજ ન આણે;
અમ સાથે કીકા કરે, વેગની રમે ભણે-ગો
નવનીતમે કામળ પલું, છે તમાર અર્થ,
ખૂંચરે કઠિણ કાંકરી, કુશાચ તીવ તૃણ-ગો
આવળ કંટક ગોખર, ખૂંચરે પગ તણુએ;
અમેા પુટે નથી દોડતાં, હીંકેને હણુએ હણુએ-ગો

* આ ચક્રીસમા અધ્યાયમાં નિશાદ ચરને પાછી રમુનાઇને
કહે આવી જીવેએ ભગવાનનું ગાયન કરીને તેના આગમનને પશ્યું
તે કથા છે. † કાવ.

ને ચરણ વચ્ચે હૃદે દશ્યાં, ખૂલો કાળી નામ,
તેમ પુરો અમારાં હૃદે, મૂઢી કોમળ પાગ-ગો-
વત્સલ

કોમળ પાગ પ્રાણનાથના, અમા સેવના ઇચ્છું,
જગપતી હવપતી તું હરી, બીજું કંઈયે ન પ્રીછું.

કહતું હર ચું-રાગ બંધ વેરાડી

ગોવિંદના શુભ ગામ ગોપી, કરે નિવિધ વિલાપ,
પરિતાપ પાત્રી પરહરતાં, પૂરડી પછટે આપ
કે કહે નિર્દય નંદના નંદન, કઠિણ મનના પુખ્ત,
અપકેર રનેહુમાં કેહ સમરખો, આપણ મોટી સુખે
કે કહે પકો યચુનામાં, છનીને શુ કરીએ,
એક કહે હલ્યા હરિને લાગે, જો અંપલી મરીએ
કે કહે હો કરુણાસાગર, વેણુ વલડી વહાયાં,
સાચુ ભણી મંદિર મૂક્યું, સહુવે જો અચો આદ્ય.
એક કહે હરિ નાકનાં હુતા, વચ્ચે વારવા ભાતા,
એક હકારો હર લેઇને ઘેરો, નહીં ભાંગે હું માતા,
એકલો હું ભય પામું છો, સમને એકલો સાધ્ય;
આજ એકલા શે નથી ખીતા, તમા અર્ધનિશાએ નાથ,
તાત્રી કથા કિલમિખને ટાળે, છે નામ મહિમા પૂર્વે,
દર્શન શુભ ગાતાં દુઃખ પામું, મોહ અમારાં કર્મ.
કર્મ લાગી અમા ધીરજ રાખું, જો છેક ઠીપો છેક,
પછે આવી શું કરશે સ્વામી, પાસે અમારો દેહ.
કે કહે પાશ કરે કળારીનો, કે કંઠળ ચડે અંધાવા,
કે એક રોષે વિપત્રી મૂળી, પ્રાણુ બિના દેહ યાવા
વત્સલ

પ્રાણુ તજવા તાપર થઈ, તવ આલ્યા વેડુંકરાર્યર,
ભટ ગ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો એકત્રીસયો અધ્યાયર
હવિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કન્ધે એકત્રિસોધ્યાય ॥ ૩૪ ॥

અધ્યાય ૩૨ મોં

કહતું હર ચું-રાગ મારુની ચાપાઈ

ગોપીકા થલું વ્યાકુળ ભણી, પધારવા પ્રણુ સારંગપાણી,
અવ ભેડી નીસરે ભણુ, તેમ પ્રગથ્યા શ્રી ભગવાન.
ગોપીઈ ચડિકા ચળકે, વાડી અલક થવણુ શુ લળકે,
ગાતપર સ્નેહ કુંડળ ઢળકે, જોતામાં સતિના ઝન ટળકે.
કોટિ કળા કર્ષે લાવણ્ય, કોટિક ચેર કળા ધરી તંન,
કોટિક ઇડકળા વિલાગી, કોટિ સુધા અધર અભિનાશી

* અભિનાશી ૧ આ ભગીશ્વરના અર્ચનામાં નિરહા નવનો
સામગ્રી નિરદયનવની આર્પણ થતી હજુવાળા થયેલા શીશુને માટે
જઈ, માન આપીને સંતનના કરી તે કળા છે

કોટિક તીર્થવાન પાવન, કોટિ યોગેશ્વરનું સત્વન,
અંગોઅંગ અનંગ નચાઓ, વિલાસ વેશ વધુ યોગાઓ
પાત્રી દર્શન હરઅ ભાર્ય; ગોપી ધરણે ઢળી લેહર ખાઈ
તે સુખ શું કવિ વીખાણે, ગોપીતુ સુખ ગોપી ભણે
કે મળવા સન્ન્યુષ ધાઈ, મૂક્યું મરતક હરિ પદ સાહી,
પૂઠે વીંધી વળી નજનારી, સર્વ સાદ્યા દેવ મારારી.
રણે કરી ભાતા પ્રાણનાથ, ગૃહ્ય ગોપીએ હરિના હાથ,
યચુનાછની રેતી શીતળ, વહે શીતળ જળ નિર્મળ.
ચર કિરણે તેજ બહુ રચના, શું વણુડી શકે ચર્મ રસના
વેણુતુ એક આસન કરિયું, વજ્ર પીતાંબર પાધરિયું.
આપ આપણા વજ્ર પાધરતી, શામળાને સુખાસન કરતી;
ઉપર બેઠા દેવ મારારી, કરે પૂર્વ નજની નારી.
કે પખાણે પ્રણુના પાપ, કે લે ચરણાનુત તૃપ્ત ન થાય,
નિજ પટ પાલવ પદ લેહાતી, પદ રેખા ફરી ફરી ભેટી.
નાના કુંકુમ હાર આરોગે, નેવેધ કરે તન સોષે,
કે હરિના પાગ તળાસે, કે હસ્ત દેરવે હરિને વાસે.
કે વજ્ર સાથે વજ્ર સાંધે, કે પાગ સાથે પાગ બાંધે,
કે કાનમાં કહેવા કંઈ આંધે, કે કુખમાં અંશુળી ઘલાવે.
કે કર ગૂઢી અંશુળી મરડે, કે સામી રહી દંત કરડે,
કે આવે લલિત યર્ધ પાસે, સુખન કરી હસતી નહાસે.
કે સ્વાદ લે હૃદય લીડી, ખવરાવે કે પાનની છીડી,
લાવે લંબન કુંકુમ કેસર, રંગ દેણ ક્રીધા પરચેસર
કે આરોગે તમેળ મારી, કોઈને દર્શનની ટેક લાગી,
એક રૂપ હૃદયમાં રાખે, કે સ્કંધ ઉપર રક્ષક નાખે
કે અધર સુધારસ ચાખે, તે સુખ કવિનન શું બાખે,
કે નાથે વાજીન વખેડે, હાવભાવ કટાક્ષ કેખડે
કંઈપર્યે મદમાતી, કે વિલાસ રાસ ગીત માતી,
વિયોગ સંયોગે બંધ ક્રીધા, હરિ તે આયુષ આપી યશ લીધે.
પ્રાણુ કાન સુએ નહીં ધર્મ, લેંઠે પરમ ભવયો રાગ મર્મ,
ભગવાન થોલે બી ભેળા, શું વિખાણે કવિ તે વેળા.
નિર્મળ ચર ગગને યોગેષો, હાસ્યાવળી સાથે થાલું શોષે,
સચ્ચિત્ત વૃદ્ધવાન શીતળ કરણે, કાંકળ અમૃત કરિયું ધણે
ગોપ વધુ કહે મરતક નારી, અમા વિયોગ પીડા બહુ પાત્રી,
અભિમાને સેવા ભક્તિ સૂડી, ન ધરે તમને ભવ મૂડી
એક પુરુષ ભગવાને ભણે, એક પુરુષ ભજતાને તણે,
ભજતાં અણુભજતાં સંગાન, તે પુરુષ યોગી ભગવાન
ભજતાં ભણે જન જન, નહીં પાડ ઊડીતું તેહ,
ન સંભાવે ભજતાને સુખે, તે કૃતારી પાપી મૂર્ખ
ભજતો અણુભજતો અસાન, બહુ પર રાણે દહિ સમાન,
તે પુરુષ તે આતમારામ, તમેમાં તે શુભ પુરુષ કામ
અત્યપહુદિ અભક્તિ અમારી, ઘણી ઘણી કરી માંગો કે મોસારી,
સાટા યોગેશ્વર નીજનારી, તે તારો પાર ન પામે સ્વામી
લક્ષ્મી અહરનિશ ચરણ ઉપાસે, તેવી ભક્તી કેમણુ નારીથી થાયે,
ન ભણું સેવા સાનપદ પેડેરી, ત્રેવડી કેમણુ અધિકેરી

ગાંધીજીની વિરહાવસ્થા

“અવશાલી” ઘેસ, ફાટ, મુલક-૧

Illephat

શ્રીભગવાનુવાચઃ—

ધન્ય ગોષ્ઠ વધૂ પ્રેમે પૂરી, વાણી અમૃતયૈં મધુરી;
મોટા મેગેશ્વર આત્મા દર્શી, રહ્યા મમ દર્શન તપી. ૧
સંવોધન છે ભક્તિ તમારી, સર્વેન મૂઢી શરણ પધારી,
મહ્યાં પુત્ર પતિ કૃણ લાજ, લેખ્યો કંઈક મહારાજ. ૨
મારે ચરણે સમરખુંડું ચિત્ત, હું વહજા માન્યો આર્વણીત;
તમને સમરખી મમ દેહ, વ્યો આગી ભેદયે ભેદ. ૩

વસણ

જે નેપથ્યે તે લીજીએ, જોશ્યા વૈકુંઠ રાયરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થશે ભત્રીસમો અધ્યાયરે. ૪
ઈવ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે દ્વિતિયોવાચઃ ૥ ૩૨ ॥

અનુકથા ૩૩ મો*

કરવું હટ સું-નાશ વસંત

શરદ નિશા બ્રહ્મનિશા કીધી, રાસ રમ્યો ભગવંત;
વિવિધ પ્રુષ્ઠ પુંકાવન રૂઢ્યું, પાપ્યો કામ વસંત-શરદ.
પદસ્થત પુષ્પી ભેંકે કાળની, ખટ આસની કીધી રણી;
અનંત રૂપ ધર્યાં પરમીશ્વર, રાસ રમે જગનપતી-શરદ.
કાષ્ઠ કણ્ઠો મર્યો રસ ભારી, રમ્યો રાસ અખારો,
પ્રેમ મર્યો લમ્યો લક્ષ્મીવર, ગાયે પ્રસંગ ઉમાદો-શરદ.
સત્તાપીસેં શોકયો ગગને ચાલ્યો, તે લોકોને નિવા રાસ;
સોલસકુંભવને સોળકળા હાર્યો, નભ ધડુને ઉભા-શરદ.
વિકુંભલ વચ્ચે વેલુ વગડે, ગોપી ગાયો ગીત;
કદિલુ કુચ ખુંચે રશ્મિયાને, કરપણ વનવીત-શરદ.
ભેજે ગોપી વચ્ચે ગોવિંદજી, બેલકીએ ફરતો;
મરકત મણિ કનક મણુકામાં, તે તેમ શોભા ધરતો-શરદ.
સોલ વહે વિનોદે વિકુંભના, ગોપ વધૂ સર્વ રીતે;
ઉંમળા થઈ અજાં ધંદાદિભે, રાસ દર્શન ભઈ કીતે-શરદ.
શંકર નારદ પવંત આવાળ, ગાંધર્વ અમર કિનર;
દેદ ત્રિપરી વરુણ વાયુ, વહિ વિદ્યાધર-શરદ.
સપ્ત સપ્ત સાહિર સરિતા, મોહ્યા પવંત મોહ્યા નાગ;
ગોપીશ્વરે બ્રહ્માંડજ પૂરું, તાનમાન ખટરાગ-શરદ.
ચંગ મદંગ ઉચંગ વાંસળી, અમૃત કુંડળા ટેળ,
સપ્ત સ્વર વેણુ વખડે, ઉતારે ગીતના બોલ-શરદ.
કદિલેખળા કુવરી અંજર, વીણુવાના ઝગકાર,
નૃત્ય કરે ને ફરે ફૂંડી, સંગીત વિવિધ વિહાર-શરદ.
ધંદાનંદી બ્રહ્મા રત્નાગ્રી, કિંચ ચણુવડે ભેષ;
પ્રેમાનંદ પ્રણુ રાગની લીલા, પ્રગટ ન દેખે કૈાષ-શરદ.

* આ તેજીરામા અધ્યાયમાં ગોવિંદભક્તો મંડળના અધ્યક્ષ અતિશા
ભગવાને જ્યાં જ્યાંની કીર્તિઓથી ગોપીને રામાગ્રામી કયા ઉ
† સત્તાપિરા નસત સદિત ૬ બસા

કરવું હટ સું-દોહરા

શ્રી શુક ગણુપતિ ચારદા, સમરે શ્રી રઘુવીર;
વર્ણવું કીધા રાસની, જે રમ્યો યમુના તીર. ૧
હરિજન હરો તે જાણ્યો, પ્રેમભક્તિની પેર,
મુશ્કા નિંદા બોલ્યો; જાના યમને ઘેર. ૨
નિષકર્ષે નારિતક દેખશે, બ્રહ્મ લીલા દેખશે સંત;
પ્રેમાનંદ પ્રણુ રામજનાં, ચરિત અગમ અનંત. ૩

જુજની છંદની ચાલ

અનંત ચરિત પવિત ભણ્યો, ભક્તિ જ્ઞાન વાધે અનિવેક હણીએ;
જગનાર મોરાર રમે રાસ રંગે, હરિ શામળો ગોપિકા ગીર અંગે,
પ્રાણુનાથ પિંડારણી રંગ રાયે, પરિબ્રહ્મ ભોળો થેઈ થેઈ નાયે;
બચે ચાંદાળી મોરલી અધર દેઈ, ચાંપે નાર સુકુમારને અંક લેઈ.
ખુંચે રાખડી ગોરુણી ખાળા કીલે, રનેહ ક્યામ સાગરનાં નાર લીલે;
થેઈ કાર જગકાર યમકાર યોલે, મગે માન સંગીતનું વેદ ડાલે,
વાળે પિંકણી વૃણી વેલુ નિભા, રસ ક્યોધ આલિંદણી કંક લીણા;
ગાયે નાર સંગીત શ્રી વનમાળી, નચાયે નાર પુઠે કોઈ કોઈ તાળી.
જણવંત ગોપાંગના ઘણું વહાલી, તેને પાસ રાખી ગયો બાંહે ઘાલી;
હરિ હાથીયે ઉભાત મદ જરતો, શું કમલિનીમાં નથી નાગ ફરતો.
કદે રંભન ચુંબન કંઠ જુમે, નથી તુષિતે કંઠપે કંપે વુમે;
હસી કામ વિકારના નેત્ર યોળે, છટો સાંઠ સાંકળથી ઘેનુ ટોળે,
મહી બાંહે ગોપીતણા રંધે મોદે, થઈ આકળો કંચુકી બંધ છોડે;
નમખાલ કીધી સરીર સાથે, અધર હેશ કીધા વળી કુષ્ઠ નાથે.
કહી રંક કહી વક કહી બાળયેલો, અલભ્ય દુઃસાધ્ય ગોપીને સેહેલો;
સુચે શામળો પત્ની સેજ સાજી, રમે એકલો નાથ છે નાર સાજી,
ઉંમણે સંવાદ બંધુ સ્વાદ પાચે, દેખીતો વ્યભિચાર નવ કર્મે દેખે;
કુચ ફળે ભૂજ બળશિધિલ કરતો, ભીસંગ અભંગ નથી મદ જરતો.
ચોરે નેણુ થાયે પેળે નેહી જાણે, મગે માન અધરાત્ન પ્રેમચાણે;
અંકે નાકા કીધી કાંસડી કર માંડે, સુધે કેશ ગોપીનાં ગોવિંદરાજે.
ભક્તાધીન થઈ દીન ત્યાં સંગ માગે, કરે માન ગોપી હરિ પાપ લાગે;
મનાવે મોરારી સુકુમાર નારી, કરે અદ્ભુત રંગ નંદ વેશ પારી.
થઈ જોશે અત્રભેડો અંજ રોડે, નંદારો હાલ તાળી ફેરનાર દોડે,
દુષ્ઠ પુંજના* કુંજમાં યુગ થાયે, રમે રાસ વિલાસ વેકુંઠ રાયે,
સાહેલકી બેલકી હાંડે વળગી, બચો કુષ્ઠ ત્યાં નાર ન થાય બળગી.

વસણ

અગાળી ન થાયે અંધ ભડી, તે પરી પ્રેમને પાસરે,
પ્રેમાનંદ પ્રણુ રામજ, રમ્યો મંડળ રાસરે.

કરવું હપ સું-રાગ આશાવરી છંદ ત્રિતાળો
આનંદ કંદ નંદ નંદ છદ રાગ રાગાળી,
વેલુ વાય ગીત ગાય સરય સદુ સોહાગળી;
રૂપ સરસ સોળ વરસ રમે અંક લેઈ લેઈ,
ગોપાંગલાલ ચરદ કાળ રમે રાસ થેઈ થેઈ. ૧

* જરોડ, નચા

સ્વરૂપે શ્યામ કોટિ કામ વામ દક્ષિણ સુંદરી,
ગોપી સાથ મધ્ય નાથ હાથ યે રહ્યે ધરી;
કંઠયે દર્પ તર્પ તર્પ માંહિ બાંહે હેઈ હેઈ,
ગોપાળલાલ શરદ કાળ રમે રાસ ચેઈ ચેઈ.
અમક તાલ પ્રોત્ખાળ રસાળ મીન ભાખતી,
બ્રમણ રમણ નેહ નમણ રૂપ હૃદે રાખતી;
અધર ડંસે ચીર ખસે હસે તાળી દેઈ દેઈ,
ગોપાળલાલ શરદ કાળ રમે રાસ ચેઈ ચેઈ.
ચિત ચોરતી કો ગોરતી કો શાખળી સોહામણી,
કો સોહિની મન સોહિની કંઠાસ કીધી કામની;
આલિંગન રંગન ચુંબન રમણ લીલા કવી કહે કેઈ કેઈ,
ગોપાળલાલ શરદ કાળ રમે રાસ ચેઈ ચેઈ.

કહ્યું હૈં મું-રાગ કેઠારે

હારે રાસ વિરાજે છે.
હારે રાસ વિરાજે છે, વાજે ગોરલી વેણ;
સંખીત નૃત્ય કરે મુગનયણી, નચાવે અંબુજ નેણ-રાસ.
ગોપી સાથે સ્વર ગેળીને, ગાયે મદન ગોપાળ;
મોહ્યું સ્વર્ગને મોહ્યું મહી રથળ, કાંઈ મોહ્યાં સમપ્રતાળ-રા.
દ્રઢ ચંદ્ર અને રુદ્ર પ્રહ્લ, મોહ્યા વરુણ કુબેર;
સુરવર મધિવર સાગર મોહ્યા, કાંઈ ડાક્યા પર્વત મેર-રાસ.
મોહ્યા જલ દિગ્ધર વિદ્યાધર, મોહ્યા અમર ગાંધર્વ,
વારાંગના મોહી રંભાદિક, ગયા ગીનરૂપના ગર્વ-રાસ.
મગમગ મીન મોહી દુમ વેતી, મોહ્યો મહીધર ધીર;
સ્થિર સમીર શશિગેહળ, સ્થિર થયું યજુના નીર-રાસ.
નાના વાદ સંવાદ મીનના, સોહિ શખ્ત આંકાર,
ઉપનિહત વાંસળીમાં વાજે, નાચે નંદકુમાર-રાસ.
પ્રહ્લાદનિશા શ્રીપ્રહ્લ કીધી, પ્રહ્લાદનિશા પ્રહ્લ ગાય,
પ્રહ્લાદિક ભૂષા શુભવણી, તે ભેવા બાકુળ ધાય-રાસ.
રસ ભગ્યે બહુ રાસ મંડળને, ગોપી કરે હરિપદ સેવ;
નાદ સાંભળી નાચ્યા નારદ, નાચ્યા શ્રીમહાહેલ-રાસ.
નૃપાય વેદ વૈખરી* ગણપતિ, રોલે દેવાંગના મન મોક;
સુરવંશ શ્રવણ સુખ પામ્યા, ન પામે નેત્ર સુખ કાલ-રાસ.
સનકાદિક નારદ શ્રીચંકર, એ પરમ હંસ હરિદાસ,
પ્રેમાનંદ પ્રભુએ દેખાડ્યો, પ્રમદ ભગ્નને રાસ-રાસ.

કહ્યું હૈં મું-રાગ મોર

રમે નારાયણ નટ રૂપેર, રમે નારાયણ નટ રૂપેર;
કોટિ પ્રહ્લાદ ધરે પરમેશ્વર, એક એક દેશ કૃપેર-રમે.
મોમદ સહસ્ર કરપદ હોયન, શ્રવણ ચોસઠ હન્યારે;
મસ્તક બનીસ સહસ્ર નાસિકા, મોળ સહસ્ર નિશા ભરથારે-રમે.

* વાળી, મીતરખતી

અત્રીસ સહસ્ર કળશ રસ ભયો, સોળ સહસ્ર અલંકારે;
વિહંગમી સોળ સહસ્ર મોલિ, નિધિ મંખ્યા સ્વર રસાળે-રમે.
સોળ સહસ્ર સુળી થઈ ગંગા, વિષ્ણુ પાદોદકી ધાવારે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામની લીલા, શેષ સમર્થ નહીં ગાવારે-રમે.
કહ્યું હૈં મું-રાગ કેઠારાના ઇંદની ચાસ
પરપ્રહ્લાદ નિષ્કર્મ તે પર્મ કોડા કરે, રાસ નિશા બ્યજિવાર ભસે,
ભક્ત વિશ્રામ શ્રી રામ કરુણા નિધિ, નામ લેતાં કોટિ કર્મ-દાસે.
જગત પ્રતિપાળ કૃપાળ કરુણા નિધિ, અગમ નિગમ નેતિ
નેતિ ગાયે,

શુભાતીત ગોપી સંગ રંગ કોડા કરે, ભરે ભુજ બાય લે બેંક માંહે
નાચે નચાવે હુગેળે હુસાવે, બાળીને તાળી દે વનમાળી;
પાગેલાગી પ્રભુ સંગ માગે પલ્લ, માન કરી ના કહે ચિત્રશાળી પર.
સહિલકી ભેલકી ચેલકી ગર્વનું ઢાળે, દર્પ કંઠધોના રયામ સારી,
એકે અનેક નિર્ગળ નાર કરી, કમોદની માંહે રું પૂરી હાથી-પર.
હંત ઘાત નખપાત અંધા થોણિત અરે, અર્ધચંદ્ર ગાલે અંધાણ કીધું.
મૂકાવીયાં માન ભગવાન ભોળી ધણું, અધર પીપ્પલ અત્યંત પીપ્પ.
સેંકેજમાં પેટકાં નિપરતી કોડા કરે, સંગ અલંગ ન સૂર છંદે,
હાળી હસ્તિની ચિત્રિણી પસિની, કામી કુમારકા મત ખેંદ-પર.
સંપૂર્ણ ભોગ રસ ભોલ યંયોગમી, નીરંગ નારી થઈ વેધ મળીયો;
યથા નાર મોરાર તો રૂપ નાનાં ધરે, અવિગતિ નાથ ક્યમ ભય
કળીયો-પરપ્રહ્લા.

ગોપીયા કામ સંશ્યામ સુરત રમી, નિગેત્રી નિશા ખટ માસ ફેરી,
રાસ આચારમાં આસ રયામા ભરી, ફરે ફરકી કેશ લાંબા વિખેરી.
ચંદ મુંગે ઉવંગ વેણા વાંસળી, ખંજરી ધૂધરી ધમક પાયે,
ભેરી નહેરી સરણુપચારંગતણી, વાળે દોલકી માલકી ગીત ગાયે.
તાળ રસાળ કંઠેણુ કેટિ મેળલા, વાદ્ય ધમકાર બહુ નાદ ભેલે,
જુએક જુમણાં ભળી બહુ ભાતની, અલક લહે જેમ સર્પ રહે
પટેહાર શુંગાર શ્યામાતણા નાચતાં, વિણીવિણી નિરૂહો પાસે રાજે,
નાચતાં પટેકલ ખસી પટે નારનાં, પૂરેથી જગદીશ શીવ હાંકે.

વદણ

હાંકે શીવ વજનારનાં, રગાડ્યો કામ કમળાવરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ રાગ લીલા, પરીક્ષિત મન મંદેહ ધરે.

કહ્યું હૈં મું-રાગ ધનાસરી

જેહુ કરે ભેરી રાગ વાણી વડે, સ્વામી સુભને સંશય થયો ઉડે.
ધર્મ સ્થાપવા રૂપ પ્રહો ધર્યું, પૂર્ણાનંદ નિધ કર્મ કેમ કર્યું ?

દાળ

કેમ કર્યું કર્મ કૃષ્ણજીએ, અવતરયા અધર્મ ટાળવા;
તો પરત્વે સાધેકેમ રચા, જો દેહ ધર્યો ધર્મ પાળવા.
પ્રશ સુણી શ્રીકૃષ્ણ કહે, એ જિજ્ઞાસેનો ભોલ;
જ્ઞાની દેજે પ્રહ્લ લીલા, અજ્ઞાની પામે ખેલ.
પરીક્ષિત રાય ન ભૂડીએ, એ ભૂતવણી કર્મ બાસે;
સમજીને તે પ્રશ પૂછ્યો, પ્રીતિવવા સર્વ સુધને.

શુભાતીતને શુભ ભેદે નહીં, જે વેદે ધ્વજ વખાળીયો;
જેનું ઇચ્છ્યું ગોપીએ, પામી લોગ સાચું ભણીયો.
એ કામે જગત નચાવીયું, કૃષ્ણે નચાવીઓ કામ;
માર* રમાડ્યો મરકેવત, છે કૃષ્ણ આત્માવાસ.
ધન તન અધિકાર આયુષ, વિદ્યાભળે યાઉ છત્રપાત;
જે ભાવે ભણે તે તેનું પામે, પણ હરિ વશ મતો નથી.
ગોપીએ ભણ્યો કામ ભાવે, તે વિલાસ પાત્રી સુંદરી;
સંસાર સુખ નહીં નાથને, નિર્લેપ અજગા શ્રીહરિ.
હુતાશન છે સર્વ ભક્તી, કહે માંસ મજ મૂત્ર ગર્ભ,
ભજનવ્યતા મુકે નહીં, તેમ કૃષ્ણને નહીં કર્મ.
અહંકાર મોટાને નથી, શિવે વિપ કહે ધયુ;
શુભ અશુભ પ્રભુને નથી, દશોત શકલએ ઉચયુ.
સર્વ અકલ્પ અસિમધસ્ય, કુસુમવત. ધરતે બિરિ,
પવિત્રાણ ભાર લાગ્યો નહીં, કર્મ રહિત સેવે સુંદરી.
ભક્તે ભોવી પ્રકાશીલા, ભરસિધુ સેહેજે તરે;
કૃષ્ણે કીધું તે અમી કર, બલિચારી નરકે સાંચરે.
મનસાચે ચિતવ્યોએ નહીં, જે નિધ કર્મ નાચે કયું,
વૃષા જન્મ ગયો તેનો, યોવન જનુનીનું હરયુ.
ગોપી કો વેદની નચા, શ્રીકૃષ્ણ વેદ સ્વરૂપ;
પૂંડાવન વૈકુંઠ ભણ્યું, રણે શેષે બાણો ભૂપ.
નંદરાયને ખટરાજ છે, વેણુ શબ્દ તે આંકાર;
ચંદ્રાવળી તે પ્રકાશિયા, રાધા ભક્તિનો અવતાર.
પરીક્ષિત રાધ પ્રસન્ન થયો, રહેલું રખ્યો રમાગીન;
ગર્ભે યોગી કહે ભૂપથી, કો રાસનું વરણ્ય.
મોળી માંહે ગોપ સુતા, નિજ અંગના કહે ધ્વજી;
અકલ્પ મહત્તમ કૃષ્ણ છે, સેવા સહજ ધીજ ધર્મ.
નિશા જે ખટ માસની, તે ગોપીને મન બે ધરી,
ધર વળાવી કહે દોલેલે, તે ધરમી પામે પરી.
આપ આપણું મંદિર સર્વ આવી, હૃદયન સી તાલણુ છળી;
પ્રેમાનંદ મણરાસની લીલા, કેથી નવ ભયે કળી.
આપ્યાન રાસકીડા તણું, ભણે અથવા સાંભળે,
કોટિ પાતક પરજળે, આવાગમન દ્વેષે દલે

વસણુ

ટળે દ્વેષે ગલીવાસનો, શુક કહે સાંભળ રાયદે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, યયો તેનીશયો અધ્યાયરે
ધતિ ચોમદાઅવતે દશમકરે વપસિયાવાળ. ૩૪૩૩

અધ્યાય ૩૪ મો

કંઈ ૧૦૦ મું-રામ દેરાધની ચોપાઈ
રાસ ચરિત પરિપૂરણ થયું, યથા ભુદ્ધિ પ્રાકૃતે કહ્યું;
શુકલ કહે સાંભળ રામન, અર્ધભુત લીલા શ્રીભગવાન. ૧

* મા મોરયે મધરે. † શરદરે. ‡ આ ગોરીશમ
અખાલમાં શીખે નરાવને અજગરથી બને સુંદરી કિષકાવને બાહ-
જોના રાપણી મુકે કરી વપા રાખજીને આજો તે કથા કહે છે

ગોપી સહુ કૃતાચર થઈ, તે કથા પંચ-અધ્યાને કહી;
૪ નંદે વિચાર્યું એક વાર, તેજી સર્વે ગોપ પરિવાર. ૨
ગોપ સર્વે તત્પર થઈયે, દેવી અંબાની યાત્રા જઈયે;
૫ સેવના પ્રતિભાવે સાંભળ્યા, વજ્રવારી યાત્રાકાજ પડ્યા. ૩
ચક્રદુંઘ ગોપ તણે પરિવાર, નંદ યથોદા ભુગદાધાર;
૬ સગાતે ગયાં ચક્રિણી રામ, પછે રીસે ભરાયા સુંદર શ્યામ. ૪
મારાં ચરણ કમળ પરહરે, એ અંબાની કેમ પૂજા કરે;
૭ હેઈ શિશા જેમ આવે રાન, એમ વિચારી યાદવા ભગવાન. ૫
આપ્યું અંબિકા દેવ સ્થળ, આનંદ પામ્યા ગોપ સંકળ,
૮ છે સરસ્વતીનું પાવન તીર, ઉતર્યા તટમાં સર્વ આહીર. ૬
મથમ કીપી તીરથ અપવાસ, કહે નંદ હું અંબાનો કાસ;
૯ વૃદ્ધ શાક કીધાં તપંબુ, વિમ્બે દાન કીધાં અર્પણ. ૭
સવત્રી પેનુ દાન મુવનું, આપે નંદ પખાણી મચ્છી,
૧૦ સી પુત્ર નંદરાય, પથાર્યા દેવ સ્થળ માંચ. ૮
સ્તોત પાઠ નાના ઉચરી, યોદ્ધા મકારે પૂજા કરી,
૧૧ ધૂપ દીપ ને યંદાતદ, નેવેશ ધરી વહુઆ પરસાદ. ૯
શ્રીકૃષ્ણને કહે છે નંદરાય, પુત્ર પદે દેવીને પામ્ય
૧૨ ને અંબાળ મહે શિરપાણુ, તે સદા તુળને હોય કલ્યાણ. ૧૦
તત્પર થયા પ્રભુ પુત્રવા, અંબાળ લાગ્યાં ધૂનવાડ;
૧૩ પછે સમચ્યા કરી દેવી નમે, હું હાસીને કેમ પૂજો તમે. ૧૧
પાણ કયો સમજ શ્રીહરિ, તવ રીસ નંદ પિતાએ કરી;
૧૪ એ બાપી રિચ વિશે એકલી, ન દોડી ભુદ પુત્રની ભરી. ૧૨
કલ્પ ન કરે સુત ઉર્ધ્વકળ, પુત્ર શું ભણે પૂતાનું દળ;
૧૫ જગદંબા આ પરમેશ્વરી, ભોની સત્ત્વએ મુદિત વિધિએ કરી. ૧૩
પિતાને કહે જગલવેન, ન કર અન્ય દેવ પૂજન;
૧૬ ઉર્ધ્વદેવ છે ગોવરધન જે વડે, સુખીયાં સુખ્યા ગીધન. ૧૪
સદેવ પૂજા કીજો તેતણી, તમારી ભક્તિ છે બલિચારિણી,
૧૭ એવું કહી હરયા શ્રીહરિ, વારના નંદે ચિત્તમાં ધરી. ૧૫
પૂજા કરતાં ધયો સાંકળાળ, સરસ્વતી તટ સુગાં ગોવર્ણ;
૧૮ સંમથ અર્ધે નિશાનો હોય, નિરાવશ થયું સહે કોય. ૧૬
શુકલ કહે સાંભળીએ ભુપ, એક અજગર આવ્યો દારુચુરુપ,
૧૯ તે પેઠા ગોપ મંડંગી માથ, આવ્યો ભ્યાં સુતા નંદરાય. ૧૭
નંદના પામ મુખ માંહે ગળ્યો, લેઈ નંદને અજગર પગથી,
૨૦ જ્યાં લીધે ગસી લાગ પાપ, આર્કદ કરે રુચે નંદરાય. ૧૮
હે કૃષ્ણ પુત્ર તારો છે આધાર, તું વિના કેણુ કરે મમ વહાર;
૨૧ તને પરમેશ્વર કરે સુકોય, કૃપા કરી મુજ સાહુ મોય,
વિવિધ વિલાપ કરે બહુ રોય, ભગવા ગોપ વર્ગે સંકુલેય. ૨૦
હાહાકાર પડે ભુંખાણુ, કેણુ રામકૃષ્ણને કીધું ભણુ;
૨૨ તારે યાદે કહે ગોપી માત્ર, રુચે યથોદા પછડે ગાત્ર. ૨૧
અજગરે ઘાસ્યા નંદરાય, જો લેઈ પ્રાણુનાથને નય;
કો છે આણુ દાતા કહાવે, કાળમુખથી પ્રભુને* મુકીવે. ૨૨

* પતિ, પિતા, શુક વગેરે વસીલ બનેને પ્રણુ, વગેરે નિષેવણે અપાય

ઉન્મત્ત ગોપ ધાપા દરબડી, પાપાણુ ગેડી જાડી લોકડી;
પટે અજગર ઉપર પ્રહાર, યુગથી નંદ કરે પોકાર. ૨૩
નાસે અજગર નિરંજે યદ્ય, પટે પ્રહાર પશુ મૂકે નહીં;
ઘોર વનમાં અજગર ગયો, યમિત ગોપ સાથ ચડુ થયો. ૨૪
ગોપાંગના શેતી એમ કહે, આપણને તીરથતત ન સહે;
તે પુરવે કીધું અપાયા માત્ર, તે વતનું કણ પાખા તત્ત. ૨૫
આણીવાર તો આંકજ વળ્યો, એ સર્પ રાયછને લઈ પળ્યો;
બાઈ ગોવરધનની કીલે સેવ, નંદ ઉપાસે બીજા દેવ. ૨૬
ન છુપે નંદ આશ ટળી, જેહુ વર મંગાણ કણી;
ધાયા રામ કુચુ જેહુ બ્રાહ્મ, વળાભરે બેહુ દીપી ધાત. ૨૭
તોએ નંદને મૂક્યા નહીં, પદ પ્રહાર કુચુ કીધે જઈ;
ચરણરક્ષા કીધે જેટલે, અજગર રૂપ તજ્યું તેટલે. ૨૮
કૃપા કમળાવરની હવી, દિવ્ય દેહ પાખો ગાંધવી;
દિવ્ય પદ કીધાં પરિધાન, વપુષ્યવૃં વિપુલ સમાન. ૨૯
કુંડાળ બાણગ્રન્થ કંઠે હાર, ધરી ગઠા એક હસત મોતાર;
વામ દક્ષિણ શુભ લેણા ધરી, એવી દેહ અગત જવ કરી. ૩૦
ગોવાળા સહુ વિરમે થાય, ગાંધર્વ ગયો નંદછને પાથ;
નિર્વિષ નંદ યથા લતખેવ, છે ધરમાં વિશ્વંલર દેવ. ૩૧
અણને ચાર પ્રદક્ષિણ કરી, હું સાસ દાસ વાણી એાચરી;
હું પરિતને કૃતાવશ કીધા, મૂળ દેહ તથા મુજને દીધા. ૩૨
સ્પર્શ ચરણદેહનો યરો, કર્મભાગ સર્વે આપે ગયો;
ગાંધર્વ એવી વિનિત કરી, કૃપા કરી પાંચે શ્રીહરિ. ૩૩

શ્રીભગવાનવાચઃ-

કંદેહ પાખા છે ગોપ સર્વે, હું દ્વાતાં તારું કહે ગાંધર્વ;
કોણ કારણ આપ્યા નંદરાય, કાં સર્પ રૂપ થયો વનમાંય. ૩૪
ગાંધર્વ ઉવાચઃ-
સ્વામી અંતર્ધારી હરિ, યદ્ય પદે પ્રકાશ રણે વિસ્તરી;
લોક નિગિત પૂછે સર્વથા, હું આમ્લી દોહા કરે કથા. ૩૫
ગોપનો સંદેહ પારે શાંત, જ્વાતાં પૂછ્યો કમળા કાંત;
વસતો હું અમરાવતી ગામ, ગાંધર્વ સુદંધાન મારું નામ. ૩૬
કરુ કથા પાત્રી ગોહ સર્વ, અને રૂપ યુગ્મને વધ્યો જર્વ;
મારા રૂપ ધરી ગોહતો શક, એક પ્રાણજી હતાં આદ્યક. ૩૭
અદ કામ વાંકો કુળકો, તે લપસ મારી દષ્ટે પલ્યો;
સરસ્વતીમાં કરતો નિલ ધ્યાન, હું ગયો ભ્યં કરવાં સ્નાન. ૩૮
વક્ર જોઈ મુને આભું હાસ્ય, હું ગયો પ્રાણજીની પાસ;
વહોતિવું હું દોષો જઈ, સનગજોં સુખ ખાતા સહી. ૩૯
તે સીનું પુરવે હરો અપાદ, જે વામ સરણ પાત્રી ભરવાર;
મરોનું મનિ કરજે જનન, તથા પ્રયિવીમાં દીક્ષા છે રતન. ૪૦
ચીન વદનાંક દીપિછા શુભ, આ લેટકં દેખીને થાહો હુંય;
જે દેખરૂપે રૂપ તમારું યતિ, કો સતીનાં સત રહેવાનાં નથી. ૪૧

* પદો ૩૧ તે ૧૨૮નો અર્થ ૩ વાંકું જિલ્લું અમર્યામાં થયેલું તે.

૪૬ જોલ જવ એ ઉચયો, તવ કૌપ કરી ગોલા અંગિર;
અદ્યવકલ કોષિ વડે, પાત્રી હું ભરવો રૂપને મદે. ૪૨
તે વહોજિએ મોટો વ્યભ, તો કામ કામ યાઓ વાંડું અંગ;
હું વક્ર થઈ ચાલે નિરધાર, પામશે અજગરનો અવતાર. ૪૩
મુદરોન ઉવાચઃ-
સ્વામી મેં કીધા અપરધ, કૂર વચને મેં હુબા સાધ;
માનુષાવ મુને મયા કર્યો, સાપ અનુબ્રહ્મ સ્વામી કર્યો. ૪૪
મણિપત કીપી રેવો ધણુ, કૃપાળ મન છે કનિલ તણુ;
અદ્યવક ઉવાચઃ-

“અંગિકા નિકટ ધરું રહેને વ્યાળ, અવશેય યાત્રાએ નંદો ગોવાળ. ૪૫
નંદનો યુગમાં મહેલે ચણું, મૂકાવા પાશે અધારણ શણું;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણ જેહુ અટરી, અજગર દેહ તારો પડશે. ૪૬
સવ મૂકશે મારો આપ.” “પછે ધરણું મેં અહિનું આપ
અચુત વર્ષ અમાં મુને વહી, આજ તમારી કરજ્યા ધરું. ૪૭
કમ કમા કરી નાંખી પાથ, શ્રીકૃષ્ણ તેને આપી વિદાય;
કર્મ પ્રસંગ મહિમા સાંભળ્યો, ગોપ સર્વનો સંદેહ ટળ્યો. ૪૮
પછે નંદે વળણું રૂપી પેર; છે સકળ દેવતા માટે વેર,
પછે ગોત્રન કીધાં પ્રાતઃકાળ, વળ્યા તીરથ કરી ગોપાળ. ૪૯
નંદ થયોહા પાચમાં સુખ, શ્રીકૃષ્ણ નામથી નામો કૃપા;
ગોકુળા આભ્યો મજ પરિવાર, પુરોહિતમ ભરણે નંદકુમાર. ૫૦
જે કો કથા પ્રીતે સાંભળે, પ્રભાસાપ પાતિક પરજળે;
પૂજા રહીન અંગાનું વળે, જાપ અજગર સર્પનો ટળે. ૫૧
શ્રીગુરુ ઉવાચઃ-

સાંભળ પરીક્ષિત પુણ્યપલિન, પુણ્ય થયું અંગિકા થારિન;
એકવાર વંદાવન માંય, શીરામ કુચુ ચારાવે ગામ. ૫૨
જવ વેળા સાયંકાલની થઈ, ગોપી જન ભરવા રીપે ગઈ;
સહુ ગોપ ગોપી ટોળે થયાં, જળકોશ કરવા રાત્રે ગઈ ૫૩
ગોપી સરિતા રથામ સમુદ્ર, સેળા કળાએ પ્રગટ્યો બન્ધ;
તે કિરણ અમૃત ધારા હરે, ગોપ ગોપી સહુ ક્રીડા કરે. ૫૪
કુચુહિની મોહ પાત્રી ધણુ, મકરણું તેજ શરે આપણું;
આવે લહેર ઉછાયે નીર, ત્રિવિધ નંદ વાપે સત્રી. ૫૫
ગોપી ગોવાળા કેવળરામ, કદે ક્રીડા પોપણ કામ
એક જસ આભ્યો તેણે કામ, રાંખચૂક છે તેનું નામ. ૫૬
કુજરનો મંત્રી બળવાન, દીડી ગોપિકા રૂપનિધાન
વળી દષ્ટે આભળ્યા હરિ, પેઠા જળમાં ઘેરી મુંદરી. ૫૭
હીરણ્યમૈં વાલી ભદુ નાર, જણ આર્યો ગગન મુજર;
આકંઠ વિલાપ કરે મુંદરી, વચાવિણ કોણ મુકાવે હરિ. ૫૮
તે ધણીવાર કીડી સંભાળ, સમાવી તિવ અગિની જળાળ,
એકને નિલાયી પર્વત ધરી, બેવાર નંદને કરજ્યા કરી. ૫૯
હુણ દેખી ગોપીજનતણું, સમકુચુ ભે કાપ્યા ધણુ;
ધાપા ધરણીયર મૂક્યો, એક વણ ઉપાડી લીધા બળે. ૬૦

* ભાષ્ય.

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିବିଡ଼ାଘରରେ ଅନ୍ଧାଧରାକୁ ଡାକିବାଦି ତ

“ଅନ୍ଧାଧରା” ଖିଚ, ଡିଫ୍, ଡିଫ୍-୧

દીક્ષુ અને બાળકો મધુરા લાય છે તેને જોવાનો અટકાવે છે

પ્રકૃતું નામ કહીએ દેવદાર, કરમાં લઈ કીધા હોંકાર;
 દયાળને દેખી સુંદરી, તવ થાતા અંતરમાં ધરી. ૬૧
 જશે દીકા દેવ મોરાર, અધવચ મૂકી દીધી નાર;
 હળધર મૂક્યા ગોપી પાસ, જશ પૂઠે ધાયા અવિનાશ. ૬૨
 હરિએ જવ હોંકારે કરચો, શંખચૂડે તવ પાછો ફરચો;
 એક ગદાવડે માંચો સંગ્રામ, વૃક્ષે વડતા સુંદરચામ. ૬૩
 ત્યાં ઘોર સુદ થયું અંતરિક્ષ, હરિએ મારી પાડ્યો જશ;
 ઉત્તમ ગતિ યદ્યે તેહતણી, તેને મસ્તક એક છૂતો મણિ. ૬૪
 છે શંખચૂડે તે માટે નામ, તે મણિ દીધો સુંદર ચામ;
 ગણિભદ્રને તે આપ્યો જશ, ગોપાંગના સર્વ સુખિણી યદ્ય. ૬૫
 સકળ શાસ્ત્ર નિગમનું તત્ત્વ, સર્વ શિશુમણિ શ્રીભાગવત;
 તેમાં સાર છે દશમસ્કંધ, ભેડું હું પ્રાકૃત પદગંધ. ૬૬
 આ પાસા બ્યાસ વાંચે સંસ્કૃત, આ પાસા મારું પ્રાકૃત;
 કથા પ્રસંગ એક નવ પદે, આટલો ભડો સિધે સેરડે. ૬૭
 કેા કહેશે કીધો છે અહંકાર, મારા મનને ભુલ્યો વિચાર;
 નથી વિખાલ્યો મેં પોતાને, વિશ્વાસ આવે જેમ ઓતાને. ૬૮
 કાવ્યચરણ કમળમકરંદ, શ્રોતા લેવા ઇચ્છે ગન,
 રામચરણ* કમળમકરંદ, લેવા ઇચ્છે પ્રેમાનંદ; ૬૯
 શુક કહે સાંભળીએ ધીર, પૂરણ થયા અધ્યાય ચૈતરીશ

ગણિભદ્ર ગાએ પૂઠળે, ઉછળે ધોવન બાળ,
 મુંદંગ વાળે વંશ ગાળે, સંગીત સધળી તાળ. ૧
 તે સ્વરે આકાશ પૂછે, પાતાળ પૂર્ણ સાત,
 સંહસ્ર ફણાએ શેષ ડોલ્યો, મોક્ષા કંઠ ભત, ૬
 નર અમર મુનિ મોક્ષા, હરી રવિ ને ચન્દ્ર;
 અષ્ટ શેઠ શામર ડોલ્યા, મોક્ષા સમ સમુદ્ર. ૧૦
 કાળે રહ્યું ધર્માનનું, વિરમે થયા ચિત્તશમ;
 વિમાન બેસી દેવ આબ્યા, આવીયા અગ્નિ મસ. ૧૧
 અષ્ટ વસુ ને વિચેદવા, વળી અરિવની કુમાર;
 આબ્યા વિલાધર જશ કિન્નર, મોહપાખા મેધ બાર. ૧૨
 ધૃતાચી મેનકા રમા, તિલોતમા ઉવેશી,
 ગાન સાંભળી ગોપિકાનું, ભોવા મુંદાવન ધસી. ૧૩
 નારાયણનું નાચ દેખી, ગાનને નાચ્યા દેવ;
 સાવિત્રીનું પ્રાણ નાચ્યા, પરહરી અહમેવ. ૧૪
 સરસ્વતી ને નિગમ નાચ્યા, કરે સંગીત ગાન;
 ઉમયા સંગાથે નૃત્ય માંડ્યુ, સદાશિવ ભગવાન. ૧૫
 કાકે ડમર અંગ ચમર, શેષ શિંગી ફુંકે;
 સંગાથે શિવશક્તિ નાચે, તાન માન ને વૂંકે. ૧૬
 વિશાચ પ્રેત ને ભૂત ભૈરવ, શાકિણી સહિયારી;
 રંધ વેળા વાદે નાચે, શોભે શ્રી ત્રિપુરાવી. ૧૭
 રણેય યસુનાતંત્ર વિષે, અજિતામ્બ સુરને યાય;
 અમે ગોપિકા નિરખી નહીં, ભૂલેા પ્રદાસ રાય. ૧૮
 નારદ તુમર વેળા વાંચે, સુરનર થયા એક સુન,
 તેતરીસ કોટી દેવ કહે, જ્ય જ્ય ધસોહા પુન ૧૯
 ન જન્મ આપ્યો વૃક્ષને, વા મુંદાવનનાં તુણ,
 તેા અમે પાવન થાતને, કિપર ફેરત ગોપીનાં ચર્ણ. ૨૦

ચૈતરીશમે અધ્યાય પુરણ થયો, લીલા સુંદર ચામર,
 રમે પ્રેમાનંદ વીરાર, અધ ક્ષણ સીતા રામરે. ૭૦
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે અનુચિંતોત્થાય ૥૩૪૫

અધ્યાય ૩૫ મોત

કડવું ૧૦૧ ચું-રાગ સામેરી

અકળ લીલા નાથની, કવિ કેમ વખાણે,
 શુક કહે સુખ ગોપિતણું, ગોપિકા મન ભણે. ૧
 અજ પ્રથમ આદિત્ય ઇંદ્ર, અને વળી ઇન્દ્રાક્ષર,
 તે પ્રજા લીલા પ્રીતે નહીં, છે વૈકુંઠે અધીક. ૨
 એકવાર મુંદાવન વિષે, વળી વાયો વેળુ રસાળ,
 મોહ પાની પ્રજા સુંદર, વળી મોહા ગોગોવાળ. ૩
 જળ કીકા માંડી રામણે, ગોપ રામ ને ગોનાળી,
 જોળીને નવરાવે થેતુ વચ્ચને, વનમાં વનમાળી. ૪
 કુમ વેલી કૂલી ઘણું, વાસ વચ્ચે વચ્ચંત,
 હું કમળવરણી કામિની, છેમર શ્રીભગવંત. ૫
 ચક્રોર મોર ચાતક બોલે, હરે શબ્દે ચિત્ત,
 વિહંગ વનજે વાંસળી, ગોપિકા ગાએ ગીત. ૬
 કટી મેખવા કંકણ વૃધારી, અંજન રમઝમ થાય;
 ગાયે બાળી પાડે તાળી, નાચે નરહરિ રાય. ૭

અરણ્ય અંદે ગોપીતણું, ધન મુંદાવનનાં તુણર;
 અધર્મ નજ કીકા કરે, નાથ અશરણ શણરે. ૨૧

કડવું ૧૦૨ ભું-રાગ મોરી

ગોપીનાથ આબ્યા ઘેર ગો ચારી, વાળે વાંસળી મોરલીનાદ;
 દેવ અહમેવ મૂકી ગા, સાખ્યા ગોપી ગાનના સ્વાદ-ગો. ૧
 છે ગોપ સખા સહુ પૂઠળે, આગળ કીધી સહુ ગાય,
 મધ્ય મોરલીધર પરવરે, સંજે વિરાજે હળધરચાચ-ગો. ૨
 વનમાળા પહેરી વનમાળીએ, વેળવંતી પાગ પ્રમાણ-
 શુંમહાર ટોડર તુળમીનાં, કેમ કરી શકે તે વખાણ-ગો. ૩
 ચળકે સુગંધ મોર ચન્દ્રને, દળકે કુંડળ કાન;
 વિપુલવંત પટકુળ પહેરીયું, વણ શોભે ગયાગવાન-ગો. ૪
 લીલાંજર પતવત વાળી, ધરી અધરે કનકની વેણ,
 જેમ ઉમયાનાથ વિભૂત ધરે, તેમ અકીકે છે ગો પદરેણ-ગો. ૫
 માહાનાં વચ્ચ યાદે મુખ આગળે, હરિહંકે વાંસે મૂકી હાથે,
 થાકાં ભાળી વચ્ચને લીયે, રંધે વેકુંડનાથ-ગો. ૬

* કમળમાં જેમ વચ્ચા એકી જગ્યાએ મોહક દોષ છે, તેમ પ્રણના ચામરની કમળને મોહક રજા. આ પાંચીસમા અધ્યાયના અગાન વનમાં જવણી ગોપીએથી પુનઃકરિત ગાતાં ગાતાં કરિનતાથી દિવસ નિર્ગમન કરાવી કમા છે.

જોલે શબ્દ સહજ ચેલુના, ઉદે ચેલુના જોલ આકાશ
હવેથી ગોપી ગામને ગોદરે, નિરજે આવતા શ્રીઅવિનાશ-જો.
નિમેષ રહી તે દર્શન કરે, નખશિખ ફરી ફરીને જોય;
સ્વરૂપ સ્વાદ લે સુંદરી પલ, નયનમાં તુમ ન હોય-જો.
પરિશ્રદ્ધા ઉભા રહીને આપે, સંજાળી ગોપને ગાય;
કરે માત યથોદા આરતી, ગોપ વધુ મંગળ ગાય-જો.
નિત્ય રહેને લીલા નવનવી, ધન ગોપી ગોકુળ ગાય;
અવિગતિ ગોકુળમાં રમે, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ-જો
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે પચત્રિતીયાવા-૩૫ ॥

અકથાયા ઉદ જો*

કવંતું ૧૦૩ શું-રામ સારંગ

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:-

એ નારાયણ શ્રીહરિના કલો, પાંતરીશમે અધ્યો પૂરણ થયો,
નિખ્યાત વાત જાણી હરિતાલ્પી, થઈ કંસરાયને ચિતા ઘણી.
એક દેવ તેઓ પરાક્રમ પૂર, છે નામ તેનું વૃષભાસુર,
નિષ્કટ તેડી કંઠે છે કંસરાય, તમે પધારો ગોકુળમાંય
છે રામકૃષ્ણ બળીયા બે વીર, તે ઉછકળ થયા છે આહીર;
સુભટ જેટલા મેં જોકલા, તે કુચળે પાછા નવ વળ્યા.
તું સર્વે શર પીર છે પલ્લ, જઈ પ્રગટ કરે પરાક્રમ આપલું,
ગર્વ કરી તે તપર થયો, વૃષભાસુર તે ગોકુળ ગયો.
દયા પ્રજ થયો ગજરાજ, તે કરવા આવ્યો કંસનું કાલ,
યમુના તાલ જામ સરખો જોઇ, કીધો જળ થાટે વિરોધ.
સુભજ સંદ ધમે આરદે, ઉછળે ફરે ને આદો પડે,
તે જ્યોત્ષ્ણે ઉન્નત ગ્રાદે, શૂંષ્ણ વડે ત્રોડી લેખડ પાદે.
બૃહલતા પશુ પંખીને હજી, પાંગળી સુરીએ પુલિની બજી,
વજ્રવત છે થારે ચલું, હોયે લેખન થયાં લેહી વર્ણ
ઉરારે રહે જરાવી રૂંધ, શું આવ્યો જોરાવત આતંક
જ્યુલ રકંપ ઉજી ક્રીડ, રકંપે ગગન બાપી લીધું.
તે સુખે શ્રીશ્ચ શ્રીસોઠા, ગરે, બળદ યમુના તટમાં ફરે,
ઘાટકે પુચ્છ ઉરારે વાર, જળ જાતલી નાહી જનનાર.
નાઠ ગોવાળા નાદી ગાય, નારી પેકું સહુ ગોકુળ માંય,
આવ્યો વૃષભ ગોકુળને ગપે, થર થર જનવાસી કાંપે.
પદે સુંગ વરતો ઉપાત, તે રામકૃષ્ણ જાણી આવી વાત;
મગધ્યાર સાંભળી તાપર થયા, પરમેશ્વર વૃષભ સાંભા ગયા.
કંઠી કાઠ ગોડી કર ધરી, તેઓ સાંઠ સમયર શ્રીહરિ,
ગયા કૃષ્ણ વારતા સાંભળી, નંદ યથોદાને મૂછો વળી.
હાહાકાર કરે મહુ કોય, ભય યાગી તજ વનિતા રાય,
અગર ગણુ જોતા આકાશ, વૃષભને સાંઠ કરે અવિનાશ.

ધસ્યો વૃષભાસુર દીપ્તિ હરી, લીન શુંગ પ્રભુ સામાં કરી,
ફરવી પુચ્છ મસ્તક આણી, ધસ્યો રાન્નુપ સારંગપાણિ.
ઉદે ચેલુ પદમહારે કરી, સુરજ તેજ લીધું આવરી,
ધુન્ને ચરણ ન સંજે સૂર, હરિ સાથે વાધ્યો દાનવ દૂર.
નીચી નગી કરવા ગયો ઘાત, બેટુ શુંગ સ્કાયાં યદુનારી.
ઉપે અસ્તક રાખ્યો કર ધરી, તે મહે આપો પાછો ફરી.
દેતે બળ ક્રીધું અર્થત, લીલાએ શુંગ અદ્યાં ભગવંત,
મહાભળ ક્રીધું નંદકુમાર, તે પાછો ટેર્યો ધનુષ અદાર.
ધન્ય ધન્ય દેવતા જોયરે, પ્રભુ પાંખે કોણ પરાક્રમ કરે
વૃષભ મરડી માંજો ધરણ, તેન રકંધ ઉપર દીધો ચલું.
દારુણ બળ ક્રીધું મહા બળી, આઠા નાંખીને કોટ આમળી,
કાઠી છપા બરાદી પાઠી, સુળમાંથી શુંગ લીધાં કહાડી.
સૂતુ પાંચો વૃષભાસુર તતપ્રેવ, પુષ્પવૃષ્ટિ કીપી સુરેવ,
તે ગયો સ્વર્ગ બેસી વિમાન, અભ્યા માતપિતાને શ્રીભગવાન.
મજાવાસી સુખ પામ્યા પલ્લ, દેખી પરાક્રમ પ્રભુજી તલ્લું
આવ્યા ભેતા નારદ નવિરાય, દીઠે વૃષભાસુર બૂંધાય.
પ્રસન્ન પરમહંસ ઋષિ થયા, તે જોઈ નારદ મથુરાં ગયા;
હુરખો કંસ લીધું બહુ માન, આપી આસન પૂન્યા ભગવાન.
કૃતાંજલિ કરી પૂજે રાય, કેમ સેવકને કીધી કરુણાયા
એકાદશ વર્ષે આવ્યા ફરી, તમે કીધી શિક્ષા મેં આચારી.
નારદ કહે સાંભળ જૂવતિ, મેં કહ્યું તે તું ચોતો નથી,
આકાશવાણી થયા ન જાય, તુંને વિષમ વેળા આવી રાય.
તે નંદપુત્રનું રીડું તેજ, ત્યાં ઉછરે છે તારા ભાણે,
સુખે હુલુલ્યો સુરેન્દ્ર સાય, હવે ચોરી શી કંઈ તુજને તાલ.
ગિચા નંદનું વસ્તું ધરસત, છે રામકૃષ્ણ દેવકીના પુત્ર,
તે શ્યામ થઈ ગોકુળ સેવે, ચોરી મૂક્યા છે રાય વસુદેવ.
વચન સાંભળી લાગી બળાળ, કાઠી ખાંડું* ઉઠ્યો જૂવળ,
તે રીસે સારંગી મૂચે થયું, મસ્તક ઉઠેવા વસુદેવ તલું
મમ થતું મૂક્યા પાંચેર, ભારે બહેન બેનેવી કાષે નેર,
નારદ કહે સાંભળ જૂવળ, કનિષ્ઠ પુત્ર છે તારો કાળ.
સુગમ હેલ્યું એ કંપતી તાલું, છે બાળક છતાં કેહેલે ધલું,
દંપતી રાખ્યાં કરી સગપાંદન, સકળ વતે સમસ્થ ભગવાન.
કંસને નારદ કહે જી વળી, કૃષ્ણ થવિજ તું ન શકે કરી,
મઝ ગોઠી અથ વતસાસુર, ગંધવ પ્રલંબ સરખા ફૂર.
સકળ બેધ શ્રીકૃષ્ણે હરયા, તે તમે ગોપપુત્ર કેહેલે ધલું,
આવ્યો કાળ કંઈ થા સાવધાન, નારદજી થયા અંતધોન.
કંસાસુરને ચડીયો કાળ, વસુદેવે મૂક્યાં હેમ બાળ,
એ છળ કરી છાના ઉછળ, એ લાલુજી રાતુ હોય મહાંજ.
ઉપની બાપિ પમાડું ચાંત, પંદે કંસાસુર બેઠો એકાંત,
થાલ દુશ્વલ યુદ્ધિક આસુર, તેમજા ફૂટ કેશી બ્યોમાસુર
કીધી વિચાર એકાંત બેસી, છે વહાલો મિત્ર કંસને કેશી.
હે સખા આપણે શું કરતું, ગોપ થકી નથી ઉગરતું.

* મરુ, તરવાર

* આ છત્રીમા અંબાવાસી ભગવાને અભિજ્ઞાસુરને માર્યો, તે
વજ્રવાન વિમાન કર્યો કરી નારદના વચનથી કીધુંજી અને બલિહરને
પરવતના કોટ નથી બહારે તેડી લાવવાને આજ્ઞા કરી, તે કલા છે.

† ખજ બાજવામાં અભિજ્ઞાસુર એ પ્રમાણે નામ છે

જાણીએ નારદે કીધું ભલે, રાગકૃત્ય મોટા છે-મલક
તે વસુદેવે મૂક્યા ગોકુળે, તે દુષમલ જાણે નિજ ભણે.
આપણે સુખદ જે જે માકલ્યા, તે કુશળે પાછા નવ ફરવા;
તમ વિના કારજ નહીં થાય, જાઓ બોલમ કેરી ગોકુળ મહાપદ
કહે આજ્ઞા એની કહી, જે અમુર જોઈવા ઉભા થઈ;
કેરી કહે સાંભળ મહારાજ, કોણ માન જો કરવું કાજ.
જઈ કર નંદને, અપુત્રવાન, આસ્યો પાપી કરી અભિમાન,
પછે પંચમહને આજ્ઞા થઈ, કેરો તાત્પર મહા આજ્ઞાડો જઈ.
કંસામુર મનમાં કરે વિચાર; અહિં તેડાવું નંદકુમાર,
બોલો કેરીથી અર્થ નવ સંદે, કૃષ્ણ આગળ કેરી નવ ઉતરે,
કાંઈ કપટ કરી તેડાવું અહાં, પછે વળતા ખાજક ભારે કહાં,
છે સાધુ અમુર હરિનો દાસ, સાધુનો ગોપનો છે વિશ્વાસ.
એકાંત; વિચારવું કંસામુર, પછે તેડાવ્યા વૈષ્ણવ અકેર,
કૃષ્ણ માન ગળે ધારી હાથ, કહે મનની વાત બેસુરા નામે.
તમે અકેરજી માનો સર્વથી, આર તું વિના કોઈએ નથી,
કો ઉછંછળ બેરહા આજ્ઞાત, આરે કર્યો અન્યા એવા પરધાન.
થાનુ સરખો ઉચ્ચેન તાત, કોણ આગળ કહું દુ-ખની વાત,
તો સમઠાઈ છે વૈષ્ણવરાય, માટે કહું છું અંતરના અભિપ્રાય.
તમે નંદપુત્રનું કીધું તેજ, છે જેએ ભાસા ભાણેજ;
આકાશવાણી તમને સાંભરે, તે રામકૃષ્ણ થાનુ છાના ઉછરે.
થાણ સુઘટ કીધા સંહાર, યુને સાલે છે વસુદેવકુમાર;
યો તમ કહે રાણું સંતર, કોને થા કીધાં અપાંતર.
કીરે ધનુષ યાગતણું મંકાણુ, પૂજણું મારાં ધનુષ ખાણુ,
મતિપદાએ મારેમ માથ, અતુર્કશીએ થય સંતોષાયા.
તેડાવીએ લોક ગામ ગામના, મળા માને છે મારી આમન્યા;
તેડાવીએ ગોકુળના ગોવાળ, માટે વળતા આવે બેહુ ખાજ.
પછે હું મનનું માન્યું કર, હું તમ આગળ આસ્યે એવારુ
માટે ભક્તરાજ તમે વેદોના યાત્રી, તેવા નંદને ગોકુળ જાઓ.
સહુ જોખને કહે અહાં યાગ્યે, બેહુ બાજકને તેડી આવ્યે,
મંગલ્યને ગોરસ ધી થણાં, છે સેવક આહિર આપણે.
આપણે રામકૃષ્ણ સાથે કામ, ઉચ્ચેનને ક્રીડીયા કામ;
પાલવ આજનો કરણું ધાણુ, પર આપણને કયાણુ
એકવાર ખાજક દરે પડે, કર કારજ હું હરતી વડે,
મહા આપણે રાણું મહાપદ, છે મારા મનમાં એવો પરપંચ
પછે આપણને ચિંતા નથી, હું રાજા તમે થાએ સુધમતિ,
સર્વથા કામ થાયે તમ વડે, ભણ્યો અમુર ગોકુળ ગામડે.
અમુર કહે હસણું સુખ કરી, વીન બુદિ રાય તમારી ખરી,
ધણું પ્રસન્ન થયું મમ હૃદય, અદ્ભુત છળ તે કીધું ઉદે
રાય હવે કામ સીધું આપણું, મનોરથ મારો પોતા ઘણું,
રુડું કરશે અથરાણુ શણું, ઉછંછળ પપી પામશે મણું.
બાળકને તેડી લાવું કાલ, છે અમુરને દર્શનનું વહાલ,
જો મથરામાં આવે જગતીય, તો હરિ જાંવે પાપીનું શીયા
જાઈ ગોકુળ કહી બેઠા થયા, અમુર પોતાને અંદર ગયા,
કંસામુર પ્રસન્ન થયો અર્થવ, અમુરને વહાલા શ્રી બગવંત.

૧) વસુધુ

૧) બગવંત વહાલા બક્ષતને, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
ભદ્ર મેમાનંદ કહે કથા, થયો છત્રીશોમા અધ્યાયરે.
છત્રી ગોપકુમારને દશમકથા પદ્મિસંધ્યાય ૩૭૨૧

અધ્યાય ૩૭ એ*

કંડવું ૧૦૪ મું-રાગ કહાણેરો

શીશુક ઉવાચ:-

કાલિંદી તટે કેરી આબો, ફર કપટી કંસનો મિત્ર,
રૂપ ધણ કાળા ઘોડાનું, પ્રગટી માયા અમુર યજિન-કાં
સુખ શબ્દ ભયાનક ભાસે, મેધની પેરે હણુહણુતો,
વામ દક્ષિણ ફરતો ચાલે, અવની પાદવડે ખજુતો-કાં
આટલે પુષ્ક કોટે કેશવાળી, મૂકે દોટ ધમુનાં તીર;
ફીણ શીસેતા સુખથી બરે, ધૂણે શીશ ધુનવે શરીર-કાં,
ઉમાદ કહે મદદે ભરચો, ઉકાટે રેણુ પછાટે યણુ;
સર્પ ફણાવત અવલ ઉભા, લોચન કીસે લીલી વર્ણ-કાં
પું ગોકુળ ગગન એકત્ર કરશે, અમર સહુ કાંપે અંતરણ,
ગોપ વર્તને ચિંતા યાની, જો માથે પરમેશ્વરનું પદ્મ-કાં
મોટો વર જોને અહિંધરને, આયુષ રામાવળીમાં વસે;
દેવ સર્વ વિચારે અંતરિણ, બાઈએ ગોકુળમાં શું યારો-કાં
છે ફર કેરી સખા કંસની, કેશવડે કરશે સંભાન,
કેશાવળીની વજા પાવા છે, તે માટે ધણું કેરી નામ-કાં
ઉતરે વધાર જો મરે કેરી, શું જાણું છે પછે કંસજ તણું,
છે ઉછંછળ અમુર વર્ગમાં, અધર્મી છે કેરી થણું-કાં
ચીનકને કહે સૂત પુરાણિક, પરીક્ષિતને શુક સ્વામી,
ગોપ વજા જળ પાતી નાકી, નાકી સુરસિ-ભય પામી-કાં
વેણુ લાકડી સુગટ યાખળી, પડે ધણું નાસે પિંડાર,
ગોકુળ ગોહર દૂસે ઘોડા, નાસેા નાસેા પડે તુકાર-કાં
પુષ્ક અકેરે દુન બહુ ઉધાં, રોકી બાટ રહ્યો જાણે,
યુગમાત ઉપનંદ યોડાં, ભય પામેાં ધરધર કાંપે-કાં
પૂજળ વાટ કરી સહુ નાસે, પછવાટે છોડાં પડેા,
નંદ કહે ગોપી ગોપીનને, ગોપમાત્ર બાહેર કહાડો-કાં
કહે યશોદા નંદરાયને, આજ આબો રોહિતે દહાડે;
સરણી સરવે લૂટી લેવા યો, એક શામળીયાને મંતાડો-કાં
માતપિતાને કહે પરમેશ્વર, તમે શાણું એક ધરને પીર,
અંકજણને સાથે તેડી, સુદકાજ આલ્યા રથામ શરીર-કાં

વસિષ્ઠ

સુદ કરવા ચઢનાથજી, આબો કેરીની પાસરે,
આમરને પૂજળ કરી, આગળ થયા અવિનાશદે.

* આ સાહિત્યોમા આવાવર્ણ બજારને કેરી દેહને માનાં
અતિવ કળનાં કાળે કહાં અને નારદજીને તેની સ્તુતિ કરી અને તે
પણ બજારને કીધા કવવા વીખાસુરને માનો, તે કાવર.

કહ્યું ૧૦૫ મું-રામ મારની-ચોપાપ

હરિએ હોંકાર્યો હવ યદા, હજુહણી એ આવ્યો તણ; આવ્યો નિકટ નિકટ સુમત, કરતે કરતે હુંકપટ. વળી નીચે ઊંચો લાગ્યા થાય, સુખ વિકારી બસના ધાય; આગરો પાગ ઊંચો ઊંચાળી, પાદું મારવા પાછો વળે. હૃદય ઉપર નાચે કેશવાળી, પલ્લ શામળીજો લે ચંચાળી; હસ્તામાં ગેડી હોકારા કરે, ફૂલું કેરી ગેહુ ફૂટે કરે. સાચયે ધાત શૂરા સંભાળ, ક્યાં યજ્ઞ યજ્ઞે યજ્ઞે યજ્ઞે; ત્યાં ભુવે ગોપ ગોપીનાં પુંદ, યજ્ઞે નંદ કરે આકુંદ. ક્યાં અજ ક્યાં પુત્ર કોમળ, ક્યાં સસુર ક્યાં કૃપાનું જળ; ક્યાં નદી ને ક્યાં ખાખડું, ક્યાં બ્યામ શરકા જાપડું. કેરી કમળાવર વાંદે વડે, પદમહારે પદમહાર પડે; દેરે નાક કરમાં ગેડી, કરે મહાર પાસે તેડી. તે પાકી ચોસ ને પાછો હટે, દેરવી પુણ્ડ હેલું આપડે; પુર રેલુએ ગગન આવણી, પછે કોપ કરી વડુ વેખરચું. દેશવાળી ધારા વજળતી, ઈ દેશાગતી ભાલા આણી; દેરવે પુણ્ડ પદમગની ધાર, મદ પ્રવેદ છટે અપાર. નારાયણ હણ લાધવી કરે, ચોક્કિ માગ મચ્છે પેરી નીસરે; પછે થોડે શેરયા કીરણછાંડ, પ્રહુપર પાદું નાખી જોડ. લક્ષ્મીવરે સાચબો: લાગ, પદમ હસ્તામાં ગેહુ પાગ; તે કેરવી બળ કરી અત્યંત, જઈ પડ્યો શત ધતુન ચર્ચત. આર્યોતન રંધ કીધું શ્રીહરિ, તવ દાનવ આવ્યો પાછો ફરી; વધન વિકારી મૂઠી કોટ, તે ગ્રેહિવા છાંડે હરિની કોટ. મધન કીધો ગેહુજનાથ, તેના પુત્રમાં આવ્યો કાળો હાથ; દેવી ભણ્યું સદા યોગ મળ્યો:રંધ લગી હસ્ત હરિના ગળ્યો. તે કાળજ કાઢી આપ્યા ગયો, વળી બટો રત્નના યમાણિ થયો; કોપાલિ માર્યો શ્રીકૃષ્ણ, ધન્યુ દોહ લેમ કર કીધો ઉપ. તવે હસ્ત લોડું ધગધગે, ઉદર મૂઠી આવ્યો શુદ્ધ લગે; અંતર તથા બળે યદ્યદે, કોપાલિ અંતર યદ્યદે. જેમ શર વેધ્યો હેલો દુઃકરે, નવે દાર વેધ્યાં કર વડે; આર્યોતન જવ થતો રહી, અનુગ્રહ તવ કેરી થયો. કોટો રહ્યાં નેત્ર નમાવ્યા કાન, હળી કોટ ટળી સુધ સાવનાં વડે કીધું જિહ્વા નીકળી, શ્રીકૃષ્ણે હસ્ત વધાર્યો વળી. જેમ વહેલું કાસ યાચે બે પાદ, તેમ કેરી કોટ યદ્યદે, પાઠી ચીસ નીસરવા પ્રાણ, તવ દેવતાનાં વાળાં નિશાણ. તે 'પરમગતિ પામ્યો પાપિષ્ઠ, કરે દેવ કુણ્મળી વૃષ, ગોપ કરે સહુ નેજેકાર, છે નેડપુ કાણુ અવતાર. ઉતારો ભાર થયું સર્વ સુખી, જોવે પધારવા નારદ જાગી, નચા ચળું પ્રકાશિણ કરી, નાચ્યા નારદ વેણુ ધરી. ઊભને હરિએ દીધાં અત, તવ ગોવ્યા નારદ અગમના, ઈ પ્રાદર્ય પૂજુ અવતાર, વડો ઉતાવળે ભૂતવ ભાર. ધળાં કારણ કીધાં ને કર્યો, કાઢે તમો મચ્છુ પરવર્યો; વળ્યો હસ્તીને પરમ હંદીર, છે મહા મારવા મહા અજાડે.

કંસાસુરને કરે નિપાત, છાંડવરો બાંધ્યાં માત ને તાત; પછે ઉસેનને આપી રાજ, ભણી આવરો અવંતિ મહારાજ. જરાસંધ છત્રયો છે હરિ, યજન મારવો પ્રપંચે કરી; ચિત્રુપાણ સુખ થયો શ્યામવર્ણ, રુદ્રાણિંટ મહુ કરશે હલું. નિધન નંરકાસુરને કરી, વરશે સોલ મહજ સુંદરી; અસુર માત્ર કરશે સંધાર, ઉતારો ભૂતળને ભાર. અકૂર તેડવા આગરે આજ, પોરી મા થયો મહારાજ; કહી યામળીએ કીધી સન, કીનારદ પાચ્યા અંતરધાન. શુકલ કહે સાંભળીએ વાપ, તે ગઈ વારતા મયુર માં; કેરીની સમાચાર સાંભળી, તવ કંસાસુરને મૂઠી વળી. અંતરગત પાચે પરિતાપ, કેરી કેરી કહી પ્રીધા વિલાપ; સુંદરિના ભાઈ જેવો ગજ, થાય વિના પંખ પસી મજાન. પ્રત્યક્ષ વિના જેવું ચાપ, મણિ હંત વિના જેવો સાપ; દ્રવ્યવિના જેવો દાવાર, વ્યર્થ અડળ જેમ પાકી ધાર. હોપ મધ્ય પુતાળી પામે નેન, વાદ્યધ્વજ વિના જેવું શેમ; હોપ વિદ્યા વિના જેવી રસના, આજ તેમ થયો હું કેરી વિના. ઉતાવળા ચોકસા અકૂર, ત્યાર પહેલાં ગયો ઈ બીમાસુર; નિપાતન કેરી, યેનુ ચારાવવા ચાલ્યા હરિ. જળકીકા માંડી મહારાજ, સંગ બળિણે ગોપ ને સાજ; લીલુ પરદી જળમાં જઈ નહાય, હાલે તે ઉચ્છીલકંટક અપ. બીમાસુર આનંદો ગોપ ચર્ચ, ગોવાળા કા સહન્યા નહીં; તે ધણુ ગોપને ગોરી અપ, જઈ સંતાડે તે સુધા. જવ અર્ધ ગોવાળા જોણ થયા, શ્રીકૃષ્ણ કહે સખા ક્યાં ગયા; દીકા દાનવ ને મૂકી કોટ, જઈ બીમાસુરની સાદી કોટ. મરડી આગતી નાંખ્યો ધવલ, પદમહારે પધાર્યો મહુ; કોમ વધ બીમાસુરને થયો, તે દેવ થઈને જગે ગયો. સમાચાર તે કંચે સાંભળ્યો, બીમાસુર કેરી પાસે પડ્યો; શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા ગોકુળ માં, તે કહાડે છેલ્લી વારી યાપ. માયા ઉતારી યેકુંકરાય, શ્રીકૃષ્ણાવનથી થયા વિશાપ; ગો ગોપની ઉતારડું મેન, અતિ દુઃખ પામ્યા જગજીવન. ગોવર્ધનને કરી પ્રભાગ, ગોકુળ આનંદ શ્રીસત્તાન; સંભળી સહુને આપી ગાય, નમકહરિનાં નેત્ર ભરાપ. વડાજી

ભર્યાં નેત્ર નારાયણે, સાંભળ પરીણિત રાધે.
ભટ ગોપાનંદ કહે કયા, થયો સાડનોશયો અપાધર.

કિંતુ મીઠુભાવને દશમહરે કશોભાવસાદ નય: નામ
સાધરિણીયા ૧૧ ૩૭ ૩

અધ્યાય ૩૮ મે*

કહ્યું ૧૦૬ મું-રામ રામશ્રી

શુકલ ભાષે સાંભળ ભૂપતિ, પરચેશ્વરને ગાય મોહ નથી,
મન ઉતાવળે ગોકુળમાંથી, છત્રરો ગોવાળા હરિનામથી.

* આ આકાંક્ષિયા નમ્બરમાં અકૂર કર્યાં નવે વિરાત
મીને ગેહુરમાં થયા, તે મળ્યાં જ શ્રીકૃષ્ણ અરે જગમદે તેમને પાંચે
થા તે નઈ સારો સભાવ ક્યાં, તે કયા છે.

નામ નારાયણ વડે, જીવશે મજ પરિવાર
સુખ દેવા યહુવંશને, શ્રીકૃષ્ણ કીધો વિચાર. ૧
વધ નાણી બોધાસુરનો, કહાબું કંસાસુર
ઉતાવળ થણી રાધની, તરવર થયા અકૂર. ૨
પ્રાતાકાળ સંધ્યા કરી, મરી હરિનું ધ્યાન
માળા સુદા તિલક તુળસી, દિવ્યાંજર પરિધાન. ૩
પુષ્પ ચંદન સુગંધ શ્રીકૃણ, સરી પૂતનાં પાંચ
અકૂરે સામઘી કીધી, મારવા શ્રીહરિ માન. ૪
મથુરાપુરી એક કોરા મૂકી, થયો પશ્ચાત્તાપ
કંસે કારજ ધોત સોમું, કોણ મારું પાપ. ૫
કંઠ્ય મહા ા મહા અપાર, સુકુમાર દેશવરામ
બાળક પીકા પામશે, સયો વદન મારું રયામ. ૬
થયો ગોઝારા ત્રૈલોક્યમાં, હું કંસાસુરનો દ્રવ
ચિત્ર કહેશે વાહી તેડ્યા, અકૂરે નંદસંત. ૭
અતિ ધણ આયુષ મિટુંછે, હું કાં રહ્યો આરાધ્ય
પરાધીન કંસને વરતું, એ જીવતું એગ્યા. ૮
મથુરાં આવશે કૃષ્ણજી, શું થાશે ગોકુળ માંધ
કેમ જીવશે મરોઝા, જેમ વજીર વેઠાણી ગાય. ૯
એક કંસ રુંડે માલ્યે, માહું માનશે સંસાર
સુને કાળ સરખો દેખશે, સહુ ગોપનો પરિવાર. ૧૦
ગણાયો અસુર મળતો, ભજત નહોં કંઠે કોવ
અપયશ થયો ઉત્તર વયે, સુને મૃત્યુ ચેનવ હોય. ૧૧
એક બુધ વિચારી સાધુએ, ઉભય પદારથ થાય
શિષામજુ રેડે શ્રીકૃષ્ણને, જે ટળી રહે બેભા. ૧૨
નસાડી મૂકું વન વિષે, મને શું કરશે બુપાળ
કહીશ કહી નવ માનિયું, બોળક છે મિઠિલા ગોવાળ. ૧૩
નિજ મને નિરધાર કીધા, આગ્યો યમુનાતટ રથ
ગોકુળ કીધું દરથી, તવ ઉપના મનોરથ. ૧૪

વડણ
મનોરથ અકૂરને થયો, મળવા સુંદર રયામજે
છે અકૂરને વહાલ થણું, પ્રેમાનંદ પ્રજુરામજે. ૧૫

કંઠ્ય ૧૦૭ સું-રાગ પંચમ પદ્મજાતી
અકૂર મેહા રથ, મનોરથ બહુ કરે;
અંતરમાં અભિલાષ, નાનાવિધ પહેરે. ૧
હું ભેષ્ય ગોકુળ ગામ, સર્વ સોહામણરે;
સ્વર્ગલોક કોણ માન, ચોણે મજ થણુંરે. ૨
યમુનાટળેના યાદ, વાટ વન વણીરે
જળ સરતી ભેદ્ય નાર, ગાયી સોહામણરે. ૩
ધાળળીયાળી ધન, ચૂસે કહેણી ઊગેરે
તે દામોદરના દાસ, હું બધું પડું પગેરે. ૪
વંદાવનનાં ઝાડ, ફાલ્યાં ફૂલ્યાં ફળારે;
તેનું પાનીયાં હું દરરોઝ, બારેવાંકો વધારે. ૫

તુળસી કપાસ કોટિ, માંજર ડોકાતીરે;
સંભળીશ ચાંદ રસાળ, મહુઅર મોલતીરે. ૬
દેખીશ ધારી ધોન, ધોળી દ્રુષે મરીરે;
માકડી હરણી ગેરી, કાળી કામરીરે. ૭
ખાંડી મીડી ગીણી, ડોલી કુંડળીરે;
આજ દેખીશ હું દરરોઝ, ગાંધવી મંડળીરે. ૮
નાનાં મોટાં વજી, સાંઠ સોહામણરે;
લટકાળા ગોવાળ, સખા કૃષ્ણતણરે. ૯
સુને સુકન સાસ યામ, માન દેશે હરિરે;
મળી સાગી નાર, વારિ પટે ભરીરે. ૧૦
ઉતરશે હસિણ પાસ, કાળો મુઠ્ઠોરે;
આસ સારસ શુક, શાક કંઠે ભલોરે.
ચક્ર કોર ને હંસ, બોલે કોડીલારે. ૧૧
ફરકે જમણી આંખ, સુકન થાયે ભલારે;
સુકનનું એ કૃણ, ચામળીયા મળેરે. ૧૨
હું ને હરજી યદ્યે એક, કંસાસુર ખળેરે. ૧૩
ગત જન્મનું સુધય, પ્રબળ મારું હોરે;
પ્રભુનું પાસીશ દરરોઝ, લોભન ધન્ય થોરે. ૧૪
આવો અકૂરસાથ, કહેશે કૃષ્ણ સુખેરે;
હું તે વેળાનું જાપ, રાખીશ હૃદ વિખેરે. ૧૫
હરિ હોલતા હોરે ગાય, હોળી કરે મરીરે;
દેખીશ દેડતા દ્રુષ, પાત ભરી ભરીરે. ૧૬
બહા સરખા નંદ, અગિતી ધરોમનિરે;
રખે રહે મારી લાજ, હું શી યાદવપતિરે. ૧૭
સાડાની પુષ્પમળ, ઘેરા વમકરોરે;
કહેશે બાબું કોણ, ભમીલ વમકરોરે. ૧૮
કોળખણે તતકાળ, સામા આજણેરે;
કાકાજી કહીને કૃષ્ણ, સુને બોલાવોરે. ૧૯
હું લાગીશ પ્રભુને પાથ, હરિ ઉકારો હાથેરે;
ગળામાં ઘાલી બહાંય, ચાંપશે હૃદયા સાથેરે. ૨૦
લકમીને રમ્યાનું રથાન, વહાલાજીનું છે હૃદયે;
ગોપીની વિશ્રામ, ચરનું મુગમરેરે. ૨૧
કૌસ્તુભમણિ વનમાળ, તુળસી માંજર સુંખરે;
તે બડશે માટે અંગ, ભેટશે ભરી ભુગરે. ૨૨
વામ હસિણ નીર, વળગી બેલડીરે;
દેખાડશે દીનદયાળ, ગોકુળની ચોરડીરે. ૨૩
તેડી ભરો મંદિર માંધ, ખીતે આદર કરીરે;
વેસાડશે દિવ્યાસન, પૂછશે વાત હરિરે. ૨૪
એવા અંતરને અભિલાષ, મનોરથ બહુ થયારે;
માટે સાયંકાળ, અકૂર ગોકુળ ગયારે. ૨૫

વડણ
ગયા સંધ્યા સમે ગોકુળે, આગ્યા નંદને આંગણેરે;
ગોળાપ કાકા કૃષ્ણને તો, કયા શ્રીશુકજી ભણેરે. ૨૬

કંઠયું ૧૦૮ ચું-રાગ ધનાશ્રી
રસજ આબો નન્દજને બારજો, અકુર પધાર્યાં કૈાલજિક કારજો;
ભરીબને દેખી કાકાલ હસ્યા, મૂકી ગો દોહણી મળવા હરિ ધસ્યા.

માત

ધસ્યા શ્રીકૃષ્ણ હેત માથે, સંકર્ષણ પૂઠે ગયા;
અકુર મીતે પાપ લાગ્યા, નાથજીએ કર અહા.
પરસરે રતનન કીધાં, ભરીબ વામ દક્ષિણ રાધા;
તળાગી હાથે આદર સાથે, મન્દિરમાં તેડી ગયા.
આવી ભેટ્યા નન્દજી, આનન્દી માત યથોમતિ;
અર્થ ભાગ્યા બિના પ્રીતકીધી, યમદૂતવૃત્તભજ્જતા નથી.
નામે છે જાળ યથોમતિ, નન્દ પળાણે પાય;
ખગિભુદ્રજીએ ધૂપ કીધી, નિવૃત્ત રાણે વાય.
ચન્દનકુમુદ્રા દેસર માળા, આરતે કરી રતવન કથું,
અકુરવારજી નન્દરાયે, પ્રેમયું મસ્તક ધયું
ધૂત પલ્લવા પય શકેરા, લોખન નાના પ્રકાર;
સુખાશાસ આપી સેજા બેસાડ્યા, રીડી સ્વાગત બ્રાત કુમાર.
અકુરને પૂઠે કૃષ્ણજી, કહે સમયાર મયુરાંતર;
અમો સાંભળ્યું ને કંસરાયે, યાદવ સહુ પીંચ્યા ધણા.
ઉમ્મસેનજી શું કરે છે, પહલી પુત તણે ગર્જ;
છાવે ને વસુદેવ દેવકી ને, કારાગૃહે નાખ્યાં લર્જ.
અકુર વળતું યોડીયા, તથા સાંભળે ગોકુળપતિ;
કંસતું બળ ત્યાં લગે, મહાપુરુષ ત્યાં આવ્યા નથી.
વસુદેવ દેવકી છૂટે, દુઃખ ભરી ચાલમતણાં;
માત તાતે સંભાળ લીધી નહીં, ત્યાં લગે બાળક દયામણાં. ૧૦
રાજ કંસાસુર તણે, મુખ .મળને ત્યાં .કહ્યું;
પરાધીન પ્રાણ થઈ નેમ, આટલીને ઘેર થતું ૧૧
કાકાનાં વાક્ય સાંભળીને, ક્રોધ્યા દેશવ રાય;
કંઠકર્ષ કીધી કુશળ માટે, અચુત આપણું ગાય. ૧૨

વલણ

ગાય આપણું વિષને, ભયારે મળશે માતપિતાધરે;
જાટ પ્રેમાનન્દ કહે કથા, યથા આકાંક્ષીયો આધ્યાધરે.
ઉત શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે અઠર્વિયોગવા ૩૮ કા ૧૧

અધ્યયન ઉત્તેજો*

કંઠયું ૧૦૯ ચું-રાગ નેવારા

શ્રીનાન્દ ઉવાચ:-

અહો અકુરજીકુમ પધાર્યાં, અમ ચરણું કાંઈ કાજજી,
અમ ગોપાને મન્દિર આવ્યા, તમ સારણા મહાસાજજી. ૧
નન્દજીનાં વચન સુણીને, ગોદવા શ્રીઅકુરજી,
મયુરાં મોઢે યાગ કરે છે, કલિણ કંસાસુરજી. ૨
તમને હું તેડવા ચોડયો છું, એ આમંત્રણની રીતજી,
શ્રીકૃષ્ણને મળવાની છપ્પા, કંસાસુરને પ્રીતજી. ૩

* આ ભોગવતગીતામાં અષ્ટાશ્વત્થ મયુરાંતર ભાત
વેળાએ બિહારી વિષય કથા અને અકુરજીને વધનાંતમાં વિષય
શોભે દેશન પદ્ય. તે પદ્ય છે

અકળ ગોપ રામ કૃષ્ણ સંધાયે, તમને નિમંત્રણજી;
નોતરં સાંભળી નંદજી, હરખયું ચંતવઃકણજી. ૪
કંથત ન ભણ્યું કંસાસુરનું, આનંદો નંદરાયજી;
ગોપ સર્વે તતપર થાઓ, સાદ પાડ્યો પૂર મહાંવજી. ૫
દ્વંધ દૂત લીધે સહી માખણ, ભૂખને લેટ કરવાજી;
રામ કૃષ્ણને ભાત ભાળી, ગોપી લાગી દુઃખ ધરવાજી. ૬
આમળાથી મજવધુએ ભણ્યું, છે કાંઈ કપટીની વાતજી.
હરી નહીં આવે મયુરાંથી, એ ભરી ગોપનાયજી. ૭
એકેકને ઘેર ભજો ગોપી, કરે વાત મૂકી બિઃઆસજી;
યદુપુર ભરી મોહનજી તે, મળવાની શી આસજી. ૮
ચાર યુગ નિશા યઈ ભારે, ન મળી નેત્ર નિમેષજી,
બળવિચાર્યું નંદ કરે છે, છે કંસને હરિપર દેખજી. ૯
ઠો કલે જીને નિદ્રા આવી, તેને ઘેર સ્વપ્નનજી;
કરે નિરોધોનું આગમ થાએ, કરે જમણું લેખનંદજી. ૧૦
નંદરાયને નિદ્રા આવી, પોઢિયાં મચોલા માતજી,
શ્રીકૃષ્ણે એકાંતે પૂછી, અકુરજીને વાતજી. ૧૧
ધણું દુઃખ યુને છે કાકાજી, કંસે હવ્યા ખટ બાતજી,
આધાપિ કારાગૃહ વેઠે છે, અમારાં માત તાતજી. ૧૨
કાકાજી તથા ભણે પધાર્યાં, અમને કીધું માતજી,
કાલે કંસાસુરને માર, એમ જોલ્યા ભગવાનજી. ૧૩
વાત કરવાં મહાંતું વાણું, સજ થયા ગોવાળજી,
ગોપવધુને અકુર ભાસે, ભણે કૃતાંત કાળજી. ૧૪

વસણ

કાળ દેખે કામિની, અકુર નેહિ પણ ફૂર ખસારે;
એ ભવા દેશે કૃષ્ણને તે, મળવાની આશા પરહસારે. ૧૫

કંઠયું ૧૧૦-ચું રાગ નેવારાની ગોપાધ

મળજાણને જગાવાખતણી, ચેરામરત ભજે મયુરાંભણી;
જોડાં વદન એકર સુદરી, શિર ડોહિ જોહિ ભરી હરિ.
મયુરાંની નારી કામલજી, તે મોહ્યે ભેજે કલશ જ કરી,
હાવલાય આદર આતુરી, અનેક વચન જોહિ માધુરી.
નહીં કૃષ્ણભૂષણ સોળેભરી, અજ ગામિની જામિની સર્વોપરી.
મૃગનયત્રી રચણી રમી જાણે, તે જતિને રતિમાં ઘેર આણે.
આપણે સ્વામી કામી નંદકુમાર, વડોલાને વડોલા છે બાલિયાર;
તણે ગોળ જે ચક્રસ યાણે, પામે રત્ન તેા કાચને શિદ રાણે.
શિદ સેવે ચુંદી જે પામેદ્રાજ, મયુરાંભરી આપણ સુરપત્રી લાણ;
તે સ્વાણી રાણી શુભલંકાર, આપણ આકરે દુર્ગળ અવતાર.
તે પહેરે પટેળી ચીર નિર્મળાં, આપણ પહેરીયે તડા કામળાં,
તેને ચુકાકાળ માળા ચોડી, બાઈ આપણી કોડે ચણીડી.
તેને ઘિચકૂલ સંથો રાખડી, આપણે મહીની ગોળી ચડી.
તે ભણે ઉગટ કરી મુખમાં, આપણ નેત્રીએ લોચન ચાંડ.
તેને અસખીમાં મંદિર ખરું, આપણને વસવા નીચાં છાપરાં;
તે પંચાચુત જગાડે સુદરી, આપણે પાઉમે છાસ વાટકો ભરી.

ચાર ચાર કરી આપણુ વહડીયાં, ક્યાં નંચનાયિકા ક્યાં ગામડીયાં;
 ક્યાં કનક ને ક્યાં કથીર,* ક્યાં ઉત્તમ સંત્રી ક્યાં આહિર.
 બાઈ-સાન નંદરાયનું ગયું, પાપી અફરું માન્યું કહ્યું,
 થઈ મૂર્ખ યથોદા માવડી, કાળ જ પુરને રહે* કહાડી
 બાઈ આકુળઆકુળ હોય, તે શરદસુખ સંભારી રોય,
 બાઈ કોણ* વાંસળી વળતરશે, કોણુ તિસકીડા રમાડશે.
 ઘણુ લેવા ઘાટ કોણુ રોકશે, વ્યંગ વચન કોણુ કહી ટોકશે,
 જેણે ચંદન ચરચી દબાવ્યાં, ઉંચાં ચડાવી પાછાવ્યાં.
 બાઈ રંકને કેમ છાને મણિ, અસાગિયા ને અનાથ ધણી,
 માન કુકળબાઈ થાય છે ધણી, હરિ તરછેડે જ્યેમાં નહીં આણી.
 પછે પ્રકાશને સહુ દે છે ખોડ, કાં સંયોગ મર્યાદા રણછોડ,
 સંયોગ કરી કાં કરે વિયોગ, કેમ સહેતું વિયોગ લક્ષણ રોગ.
 એ રોગને ઔષધ કાંઈ નહિ મળે, એ શુભમાર અંતરધર જળે,
 ધનંતરી ને બાહરે પાપ, પછી રીધે રોગ દૂર નવ થાય.
 હારી ભયે અભિનિક્રમાર, ન લેશે ઔષધનું ઉપચાર,
 તો વ્યાધિ અમારો તતક્ષણુ ટળે, ને દરી ચોરસીધર મળે.
 પ્રકાશ ટુચ્છ ને માણું જોઈ, તું રમે આપતો ગાનુપી દેહ,
 ને આપે માનુષાવતાર, તો ન કરીશ કેમયું મિનાચાર.
 ને એમ શુભ મિત્ર સંયોગ, તો નવ પાડીશ વળતો વિયોગ,
 ને વિયોગ દેહ અંત-કરણ, તો ઉતાવળે તું આપે મરણ
 મન્ય મૃત્યુ લગતું પિંજાર, ને મેટી ભયે પ્રાણપાર,
 કે પ્રકાશ જોઈ તે ફરું કહ્યું, ને અફરું* નામ પાપીનું ધણું
 ઉદવેશ* કરે છે વેદાનુ યામ, એ કુદરતું ઘટે ફરું નામ,
 અમારે લકાટે તે લખ્યા અક્ષર, સહા ગોપી રમશે કેમળાવર
 તે અક્ષર ભૂશે છે અફર, ધામ્યો વ્યાધરે વહેલા અમરદૂર.
 સતાતપી થાય અફર રંગમત, તો અશ્વિન વિધિ નહીં તાર નામ
 ઠગરૂપ પ્રકાશ અમી યોગાધાર, અશુરાંની રીતને અક્ષર લખ્યા,
 સુહિત અમારાં સર્વે ગામ્યાં, અમી જેવાં દુતાં તેવાં રહ્યાં.
 ધણી માદવ મૂઝા મથુરાં મહાંય, તે અફર પાપી લખ્યો કાંય,
 શકડ હવડાં જોતરણી, બાઈ રમે મેટી લગ્નન બાંધે.
 માંહે માંહે વાત કરે સુદરી, શ્રીકૃષ્ણ વિના લગતું કેમ કરી,
 હોય દીપક વહેણું જેવું ગેહ, બાઈ પ્રાણ પામે જેવો દેહ.
 થાય જળવિના જેવી વેડકી, રાણી વિના જેમ સાહેલકી,
 મણિધર વિના જેવી કાંચળી, બાઈ ચમકોને ગાંધ પૂતળી.
 વિનય રહિત જેવી રસના, તેવાં આપણુ વિહલ વિના,
 ચાંદણી વંદે વિના જેમ થાય, વેદાંદ વિના તેમ કાચો ગાય.
 રાય વિના જેમ હોય ગાનન, શ્રીકૃષ્ણ વિના તેમ વૃણવન,
 ભરતાર વિના નારીનાં રંદન, ગોપાળ વિના તેમ ગોવરધન.
 ગુરુ વિના જેવી મુગલી, નહાલા વિના તેવી વાંસળી,
 જેમ છન વિના જેણિકા પડી, હરિ વિના તેવી લાકડી.
 રાત્ર વિના છત્ર રાત્રું ચપા, ચોરપીછ મુગટ તેવો સંવેષા,
 જેમ પનહીન વેપારી થાય, તેરે રૂપે ચારો નંદરાય.

જેમ જળ વિના નીરસ વાવડી, તેવી ચારો યથોદા માવડી,
 એવા વિચાર કરે કમિની, રાઈ રાઈ જોઈ આપી જામિની.
 મુકલ કહે સાંભળ બુવાળ, સમધાન થયા સહુ ગોવાળ,
 દૂધ દધિ પૂત ને નવનીત, લીધી જેટ મળવાળી રીત.
 ઉત્તમ સાંઠ શકડે ભેંતયો, ગોપ તત્તર થઈ પરચયો;
 પછે રામ કૃષ્ણ કીધા સાંતરા, નંદરાય અતિ હરખે ભયો.
 શ્રીકૃષ્ણને શિયાલે છે નંદ, કેવા કાઢ્યા થાઓ છે ગોવિંદ;
 ઘણુ દોહેલું છે રાજદાર, તું રીધે રાખશે પ્રાણ આધાર.
 પ્રથમ પ્રણામ જઈ કીલેલો, લોકાર કરી ઉત્તર દીલેલો;
 કીલેલો વાત ગોલતાં નવ વીલેલો, કાંઈ આપે તે શિરાનામી
 હીલેલો.

સવામાં અરુપરુ નવ જોઈએ, મારા હામોદર કાઢ્યા હોઈએ,
 પ્રથમ શુદ્ધ કરાણું આજ, સંતોષ્યો છે કેસ મહાશય,
 યથોમતિ કરાવે મુંગાર, મારો પુત્ર જોઈ આવશે રાજદાર;
 યંચગળ્ય રણુ બહુ કરી, સુત સાંજે વહેલા આવશે ફરી.
 ને વાસો રહેશે મથુરાંમાંય, તો તું વિના મારી શવ ન ભય,
 નહીં તે નંદ તમને વાસો રહેશે, પછી કૃષ્ણને ધેવ ચોકલી દેશે.
 દર્શીપ્રાશન કીધું જોગનું, છેડે પાણું કાંઈ કીધું બંધન;
 બીજાં જોખને કહે યથોદા માવડી, શ્રીકૃષ્ણને સુનો મા મૂક્યો
 મીઠાં પડી.

હળધરને સાંપી આપ્યા હરિ, મરી નાકો હું મીઠકાં કરી,
 મજબસીને હરિ મૂડી ફરિ, પરિશ્રવને માયા કેમ પીડે.
 પરિથાગ ગોકુળનો કરે, ગોપવધૂ* સહુ આણું-ભરે
 કપાળે કુમકુમ આંદલા કરી, શુભ અશ્વત તે ઉપર ધરી.
 કુશળ દક્ષિણ આપી ધણી, મહાવ યથાર મથુરાં ભણી,
 જેમ માતપિતા બાળકને હણે, તેથી વળગન કીધું ધણે.
 ઉછેરો વૃક્ષને છેડે માળી, વિયોગ ખરો છેડી મજબાળી,
 જેમ જેમ હરિ ગઢાર પગલાં ભરે, તેમ તેમ ગાય હીસારા કરી.
 જેમ જેમ સરજ અસ્ત્રાચળ બન્ય, તેમ તેમ આંધ્ર પડ્યાં પાકુ થાય,
 જેમ જેમ ચાલે લુગદાધાર, તેમ તેમ ગોકુળ થાય સુનકાર.
 ફરવ્યો માયને વાસે કાંધ, વાહરને ચાખ્યાં હુદયા સાધ્ય.
 માયા ઉતારી સુરકિ તણી, માત ધરોદા દીસે દયામણી.
 જનનિની લેટયા લુખ ભરો, પ્રહુને આંસુ પડ્યાં નીસરી;
 યથોમતિનું હેત સંભણું, બ્યાપી માયા ધ્રુવપણું વીસણું.
 થત કલ્પ સેવા કરવા રહીએ, પણ માને આશિષન નવ થયો.
 મેં ઘણું કામ લીધા અવતાર, યજ્ઞ માતનું સુખ લીધું આવાર;
 થત સહસ્ર સગપણુ છે સર્વથી, પણ જનનિનું હેત કામણી નથી,
 હું વિના ગોપી લગ્નશે કેમ કરી, મુને મળી પતિલગ્નન પરહરી.
 વસુદેવ દેવકી કોણુ અફર, બ્યાપી માયા નયણે હલે જળ પૂર,
 કરી આપ સંભણું હરિ, કીધું હાસ્ય માયા પરહરી.
 કેળી ગાય ગોપી યથોમતિ, નિલેપ પ્રદાને માયા નથી,
 હસતાં જાંબાને પાગે પડી, અફરને રથ જઈ બેડા ચડી.
 શું ભણે યથોદા મેટી થઈ, લુગેલે ભતો લગ્નન ઉમી રહી;
 એક ધરી ની કીધા વેગળા, તમે સહુવારા આવશે શામળા.

* ધાતપી નહીં સે, નિર્દય નહીં તે. † ઉત્તમ કરુડ સે
 ‡ નિર્દય-ધાતપી † આ કાણે અસર થોડે થોડું જેમ અર્પે છે

રસોદ્ધ કરી હું જોજા વાટ, કરસા વિલંબ ધારો ઉચ્ચાટ;
પછે હા કહી રથ હાંકયો હરિ, દીધી આરા માએ ભણી ખરી.
ગોપિકાને કીધી કરની સાન, ઉતાવળો રથ ખેડ્યો ભગવાન;
ગોપિકાએ કપટ ભણ્યું તલખા, છેક દીધો છળ કીધું ગોપાલ.
ખાઈપાણુ ભય ત્યાં લગત કરી, નિલગ્ન ઘઈ સહુ પૂઠે ધસી;
શુભ સ્નેહને પ્રગટ જ કર્યો, ફરી વળી રથ હાંકે ધયો.

વલણુ

ધયો રથ જઈ ગોપીએ, રથામા સહુ વીંટી વળીરે;
સમસ્યા કરે શામળા પશુ, તિલ ન થાય વેગળીરે.

કંઠ્યું ૧૧૧ મું-રાગ મેવાડા

નહીં ભવા દીએ, જીવન નહીં ભવા દીએ,
નહીં દીએ ભવા નાથજીરે, તમને નંદરાયની છે આજી;
પાછા વળશો હાર માનીરે, તમને જોડી કરું છું પાણુ-નહીં.
કપટ દીસે, કહાના કાંઈ કપટ દીસે,
કપટ બાસે અમનેરે, પડી પેટડીયામાં ફાળ;
ગોપી કેહ શામળીયોરે, આત્મા લેઈ આવ્યો અકૂર કાળ-નહીં.
સુકન માંકારે, થાય અમને સુકન માક,
સુકન મંદિરા થાય તે હેખીએ, આંખો અમને સૂર;
હવ લાગો ધુંદાવનેરે, યજ્ઞના ચોચિત પૂર-નહીં.
ગોકુળ સત્તરે, શામળીયા ગોકુળ સત્તરે,
ગોકુળ સૂનું શામળારે, સૂની તમારી ગાય;
અમો નિરખાગી આહિરકંડારે, અકૂર લૂંટી ભય-નહીં.
કો વાહારે ચડેએ, કો વાહારે ચડેએ,
કો વાહારે ચડેએ રાંકનીરે, અમો અપખા છો અગળીન;
કૃણુ બિના પો જીવુરે, અમો દેવે કીધાં દીન-નહીં.
અમો સાથે આવુંરે, પ્રભુ અમો સાથે આવું,
સાથે આવું શામળારે, નહીં કૃત્યુએ અરધ;
સેરકામાં કૂટી સુંદરીરે, કંઠી હુલ્યા ઉપર રથ-નહીં.
સ્નેહ સંભારે, શામળીયા સ્નેહ સંભારે,
સ્નેહ સંભારે રથામજીરે, શરદ રમેની, રાત,
પાછા વળા કે પ્રગટ કરું રે, કો પટ સંભળશે વાત-નહીં.
ખાંધી મૂકીરે, રાખીએ ખાંધી મૂકી,
ખાંધી મૂકી રાખીએ, ઉઘાડે અનરધ;
અમો નિલગ્ન યપને યોલકુંરે, અમી વારવા કે સમરથ-નહીં.
અમો દાસી તારીરે, દાસ્યદ દાસી તારી,
દાસી છો અમો તારીરે, રૂં રવાગી દીન દયાળ;
માણુનાય પોતાના પરકરેરે, કાણુ લીજીલું લે સંભાળ-નહીં.
યો વાંક અમારેરે, વહાલા યો વાંક અમારે,
યો વાંક અમારા વિહારે, એ મૂકો છો મહારાજ;
ને તુલકારી તરછેડકારીરે, તો લગ્નવાનું શું કાજ-નહીં.
અમો આગમ ભણ્યુંરે, વહાલા અમો આગમ ભણ્યું,
આગમ સું શામળારે, મનને નિએ થાય;
હવે મળ્યું રોએહુંરે, નહીં આવો ગોકુળ મહાંય-નહીં.

જીવી વેલીરે, કેળી જીવી વેલી,
જીવી ઉઘાડાં મરતકરે, પટકુળ ચોમ ભરાય;
ગુણમાં મૂકે દશ આંગળીરે, અખળા આડી થાય-નહીં.
આંસુ ભરતીરે, રથામા આંસુ ભરતી,
આંસુ ભરતી ભામિનીરે, પટ પાધરી માને માન;
રમે ખીરા પાખી કંસનેરે, કંઈ કરું માનો કહાન-નહીં.
લગત મૂકીરે, ગોપીએ લગત મૂકી,
લગત મૂકી ગોપીએ, ખાઈ પ્રગટ કંઠો ભરધાર;
અી યપને પાલવ આવેરે, શું કરશે સંસાર-નહીં.
મનનું કારણરે, ગોપીમાં મનનું કારણ,
મનનું કારણ જોળખુંરે, સાચે વડો મજાતરે;
ભાર પોતાનો રાખવારે, રથધી ઉતર્યો મોરાર-નહીં.
અખળી તેડીરે, ગોપી સહુ અખળી તેડી,
અખળી તેડી સુંદરીરે, કરની કીધી સાન;
દશને* રસના સંસીરે, શિર ધુણવે ભગવાન-નહીં.

શ્રીમદ્ભગવાનુવાચ:-

ઘેર પધારારે, ગોપી ઘેર પધારા-ટોક
ચેલાં ન યધયેરે, જોમ ચેલાં નવ યધયે,
ન યધયે ચેલાં સુંદરીરે, છે કંઠિયુ લેકાચાર;
જલદ્યારી મુને સહુ ભણે છેરે, કાં બાંને છે તમે ભાર-ધેર
ઘણી દીલ તમારીરે, બાળા ઘણી પ્રીત તમારી,
તમારી પ્રીતને દેશરે, હું આંધો છું નિરધાર;
આ વચન મારું માનએરે, હું ફરી મળીશ કીકવાર-ધેર
ભરએ ભૂંડીરે, ગોપિકા ભરએ ભૂંડી,
ભરએ ભૂંડી ભામિનીરે, ન પ્રીછી યોગ્યાનો અર્થ;
છળ કરી છળીલો ચાલ્યોરે, પછે હાંકી મૂક્યો રથ-ધેર

કંઠ્યું ૧૧૨ મું-રાગ ધનાશ્રી મેવાડા

વાહી મજનારી હો, રથ હાંક્યો હરિ;
છેક છેક દીધો હો, નવ ભણ્યો ભણી. ૧
ગોહન પધાર્યો હો, શ્રી મધુરં ભણી;
આસન્યે બાંધી હો, નારી મજા સંજી. ૨
યજ્ઞનાના કરાડા હો, ગોપી ફરી જીએ;
રથ ભય વેગળે હો, તેમ તેમ ધણું ફરો. ૩
ધન રથની હો, દીસે ફેટકતી;
વિશેષે પ્રેધી હો, અખળા લટકતી. ૪
રથ જોડે ઉડે હો, નાથ ગયા વેગળે;
નિરજે નાથને હો, નિમેષ ના ના. ૫
કાળજ પોવાયાં હો, રાઈરાત્રી આંખી;
ઉતારી છળીલે હો, મજાવધુ રાંધી. ૬

* દીલ ૧ આંખ ગીમ ઉઘાડ કરી તે.

કેા પાધ પૂળે હો, કેા દુઃખર અરે,
લેતી વારણ હો, કાઈ એક દષ્ટિ પં
કેા એક ભેટી દો, કર ચરતકે ધરી,
કેા સુકન ભેટી હો, કરી આવશે હરિ
હોડા ઉતારીને હો, વાત છાની કરી,
તે પગલા પેપે હો, અભાગા મોહ ભરી
તે ચરણની રેણુ હો, ગોપી વહન કરે,
દૃષ્ટ મથુરા લાલી હો, પાછી નવ ફરે
પાણુ દોહડે હો, ગોપી ઘેર અર્ધ,
નળની વેદના હો, કેમ ભાગે કહી
સાંભળ રાત્ર હો, શુકલ એધરે,
મારગમા ભાતા હો, અકૂરે ચિંતા કરે
ધિરુ સુદ્ધિ મારી હો, કાણુ કરે આચર,
ખાણક મેહુ લોખા હો, કેમ લઈ સાચર
કપડી રાત્ર હો, કસ ફેડે ભરથે,
બાળકેનું શુ ગળુ હો, સહેલ મન ધરથે

વધણ

કેઈક અકૂરને થયો, એ રામ કૃષ્ણનું શુ ગળુરે,
પાછી વાણુ ખાગને, મર્યાદા કસની તણુરે.

કંડુ ૧૧૩ સુ-રામ ધનાશ્રી

અકૂરને ચિતા ધઈ મનના, ખાળકની શી ધરણ,
કેમ કુશળ હોયે પાપતને, પછા પારથી ધરણ
શ્યામવણુ ગ્રુપ માત્ર ચારો, એ કસ કરશે ધાતણ,
ખાણક મેહુને વળાણુ ખાણ, કરું કપટી ધાતણ
વિચારતા આનુ યસુનાં તટ, ઉતરવાને ધાતણ,
અકૂરે આવ્યા મજીન કરવા, અતરમા ઉચાટણ
પ્રાત.સ્નાન કરે મેહુ ખાધવ, ઉતાર કે કૃષ્ણ દેવણ,
આહિરને ઘેર અમેા ઉછર્યા, નથી નહાવાનીટવણ
તમેા રનાન કરે કાકાણ, નહાયા નહીં જગદીશણ,
કેવળ ખાણક કૃષ્ણણુ ભણ્યો, કાઈ ધૂણાનુ શીશણ
અકૂરણ પેકા યસુનામાં, શો કૃષ્ણે કોતુક દીધુણ,
ઉકડામકે કાકાણને, હરિએ દરણણુ દીધુણ
રામ કૃષ્ણે જે જળમા દીધાં, અકૂરે નિરમે ચાવણ,
હવડા રથ ઉપર બે હુતા, કેમ આનંદ જળ મહાચણ
અકૂરે ભેણુ બહાર નીસરી દીધા રથ ઉપર બે બાઈણ,
ખીણ વાર ભેણુ જળ મધે, સુવા છે ચેપશાખીણ

વધણ

ચેપ રૂપે અનુપ દીધું, અકૂરે નિરમે ચાવે,
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, થયો યોગજીવ્યાનીશમે અધ્યાયરે
હતિ મોખ્યાપતરે દશમકરે યોગનવારિશેકાવ ૧૧૪ ॥

અધ્યાય ૪૦ મો*

કંડુ ૧૧૪ સુ-રામ દેશાખની ચાપાઈ

શુક કહે સાંભળ પરીક્ષિત શૂર્ય, અકૂરે દીધું પ્રદાનરૂપ,
જળ માટે દીધાં ભુગતાત, રેવશાથી હુતા સાંક્રાંત
અટ મહો સિદ્ધિ ઉભી છે દાર, ચરણ તણાતે કમળા નાર,
ચેપ રૂપ છે રૈહિણી તન, તેને પૂઠે કીધુ લગાસન
પ્રદાણ ઉભા છે એક પાસ, એક પાસે બેઠા પતિ કેનીસ,
તેર સ્તવે છે બી સર્ગનાં, ત્રિપ નારક કરે સંગીત ગાન
નવનિધિ દાસ રેવાં કરે, પ્રભુ કાંઈ ઇંદુની બોલા ધરે,
ભક્તિ સુદ્ધિ મેહુ ઉભી દાસ, એવા અકૂરે દીધાં અવિનાશ
હરણે આસુ લોચનથી ખરે, અકૂરે સ્તવન કેશવનું કંઈ,
નમેા જગતપિતા નમેા નારાયણ, નમેા આદિ રૂપ નમેા પંચાચુ.
નમેા નરકનિવારણુ વિશ્વાધાર, નમેા સાકાર નમેા શ્યામાકાર,
નમેા માંચીતીત શુણ્ણીતરામ, નમેા શાતાશાતિ ત્રિશ્વિદિશામ
નમેા અપચપર પરમાવધિ, સસાર રામ નોમ ઓપધિ,
અવિગતિ મહાગતિ ગર્હનગતિ, સર્વેશ્વર પરમેશ્વર પ્રાણપતિ
છે આદિ અંચે મધે સમાન, નહીં નામ બંધ ગામ ભાવોન,
અકળ મહાભળ નિર્મલ નામ, સર્વ ઘટનાપક પૂરણ કામ
નિધકર્મે પ્રદા સદોદિત ધામ, છે ભાવર્તસવ પૂરણ રામ,
તારી સત્યાએ ઉભો સસાર, ચોટા યોગેશ્વર નેવ પામે પાર
તું વિશટ વામન રૂપ અરૂપ, તું સત્ચિદાનંદ ॥ ચિદ્રૂપ
ધારી સરસ્વતી યાકા વેદ, હું પામર કેમ કરી પામુ લેદ
શાસ્ત્ર પુરાણે કાઈ એક કંઈ, તે માનુભાવથી લેકે લણુ,
તું સર્વકે શીર્ષી રૂપ અકળ, વિકારકુ તાર નામિક મળ
તે કમળથી પ્રદા ઉપચો, તે પ્રદા અશ પ્રદા રૂપનો,
પ્રદાએ તપ કીધુ અત્યંત, તમેા આશા આપી શ્રીભગવંત,
સકળ સુદિ પ્રદાએ કરી, માટે સત્યા લેવં લમર ધરી,
ચોદ લોક નણુ પ્રદાડે, સસદીપ દીધા નવ ખંડ
સાગર સરિતા ચેલ ને સપે, અતુવણું મંજ ભરી નપે,
અબર અવનિ અમર દાનવ, પતગ પછુ પક્ષી માનવ
રાશક મચક કીટ જીયાર, સધળે તું બ્યાપેા પરમેશ્વર,
પ્રદાડા નણુ કેા કહે એકવીશ, કેા કોટિ પ્રદાડાં કંઈ છે ભુગદીશ,
તારે રામ અંચે પ્રદાડાં અનંત, એકેક પ્રદાડાં વંમે બહુ જંત
એમ ઉબારના વૃક્ષને કૂળ ખડુ, તે કૂળના જુગુનો પાર ન લડુ,
એકેક કૂળમાં નવ નવ ખડુ, તે કૂળને છવ ભણે પ્રદાડાં
ખંડખંડના છવં બોળાળતા નથી, પ્રભુ તારી ચોટી ગહનગતિ,
ધુવરના છવં કરે છે વિચાર, છે આ પ્રદાડાં એમા સસાર

* આ માધીશમા અર્ધપામાં અકૂરણે શ્રીકૃષ્ણને પરમેશ્વર
માની પ્રભુના કતા સગુણ અને નિર્ગુણ બેધથી બખિપક સ્તુતિ
કરી તે કા છે

અંતર મધ્ય ઉપર ભે ચઢે, બીજા ખંડમાં જીવ તે ભૂલેા પડે; તે કુળમાં સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય તેમાં કાળ. તે ભૂલા ભગે ધુલરમાં પડયા, તે પ્રહાને શું બળ્યું જીવકંઠ; બાળે ધુલર બાહરે નીસરે, પછે આ ઘટાંડાં અવલોકન કરે. દેખે શુલર સંદ્ર પૃથ્વી આકાશ, કુળ પ્રહાંડાં જળ પાગડું નારાય; પૃથ્વી ધુલરનેા પ્રાણી ભૂંધ, અકૂર કહે સ્વામી સમજું ચાંધ. અનંત ધુલર કુળ અનંત, અઠેકા કુળમાં કોટી જંત; તેમ પૃથ્વીમાં હું પામર પ્રાણી, આપા બંધે આરને જોતી તાણી; શંખાસુર મહા ઉન્નત થયો, તે વેદ જારને જોતી ગયો; મહાવવા વેદ લીધો અવતાર, તે અન્તરૂપ તુને નમસ્કાર. સુશરૂતું કરવા સર્વેન, કમઠ* રૂપ લીધું ભગવંત; શેઠ રત્ન તે કાઠમાં બહાર, તે કન્ઠરૂપ તુને નમસ્કાર. હિંચસુર જળ અવની હરી, કીધી વહાર વરાહ દેહ ધરી; હવથો અસુર કરી ગદા મહાર, તે શરૂરૂપ તુને નમસ્કાર. પ્રહાંડાં બાધ્યા સ્તંભજું તાણી, કીધો કાષવાહ કફળા આણી; હિંચસુર કૃપાય ચીર્યો જગદાધાર, તે નૃસિંહરૂપ તુને નમસ્કાર. અસુરકુળ કીધો બળિભૂષ, આપ થયો હું બાળક રૂપ; વિશ્વરૂપ ધરી બપાચો સંસાર, તે વામનરૂપ તુને નમસ્કાર. પ્રહાંડો આપના ઉપદેશ, ધર્મ પાળવા ટાળવા કલેશ; પ્રતિબોધા સનકાદિક ચાર, હસરૂપ તુને નમસ્કાર. વેન વધુ શક્તિ અવતરણ, તેમ* સુરભિરૂપે દોહી ધર; ભાંધી નીતિ શ્રીખંધો સંસાર, તે પૃથ્વરૂપ તુને નમસ્કાર. અનિવંશ ઉઘ્યા અવિનાશ, અપાંડો યોગ પોપયો અવિનાશ; પૂળવી પાકુકા ધર્મ વિસ્તાર, તે હતાવેય તુને નમસ્કાર. કમળ મુઠે ઉઠ્યા ભગવાન, માતાને આપું નિજ સાન; દેવકુંડી કીધી પ્રસાધાર, તે કથિલરૂપ તુને નમસ્કાર. અસુરે કુળને કરવા કલેશ, નિજ ભક્તને દેવા ઉપદેશ; લીધામાં ગાથા વેદ ચાર, તે નારદરૂપ તુને નમસ્કાર. કૃષ્ણ શાંતિ અહિંસા નેમ, સમઠથી સહુ પ્રાણી પ્રેમ; ખટ ચક્ર ભેદ કીધો વિસ્તાર, તે ત્ર્યંબકેવ તુને નમસ્કાર. ગજરાજ જળ કાંઠે થલો, આતેમ* મૃત્યુઉલ્લેખ તપ થયો; તેની વહારે ધાયા વિજ્યાધાર, તે હૃમચીવરૂપ તુને નમસ્કાર. શેખનાગને દેવા સાન, ધણાર્ય ધર્મ પાળ્યો ભગવાન; સાધ્યો યોગ પ્રણવ ઝોંકાર, તે સ્વનરૂપ તુને નમસ્કાર. થયા ઉન્નત કાચી તેન, તે હવથો રાગ સહસ્રાલ્લંબ; નકામી કીધી જીભનીસ વાર, તે પરશુરાજ તુને નમસ્કાર. સેવેશર દેવતા વરે, ચોદ રત્નમાં રૂપ કીધું ઉદે; ઉપકાર કારણ ઝોળખ ઉપચાર, તે ધન્વંતરીરૂપ તુને નમસ્કાર. તે અસુર સેન્ય સકળ ભણું, અચુત દેવને પ્રીતિ પાડું; તે નારી શરૂ મેઘલો સંસાર, તે ચૌહિનીરૂપ તુને નમસ્કાર.

કૌશલ્યા ગર્ભરત્ન રઘુવીર, શર્યા તારી બાંધું સાયરનીર; ચાવળ કુળ કીધો સંધાર, તે રામચંદ્ર તુને નમસ્કાર. તે ધર્મે નાલ્ય કીધું નિર્માણ, ક્યાં શાસ્ત્ર અદાર પુરાણ; પરશારનંદન પરમ ઉદાર, તે વ્યાસરૂપ તુને નમસ્કાર. તાપસ રૂપ ધર્મ્યું ભુગદીય, તપ કીધું વર્ષ સહસ્ર છત્રીયા; ઉર્દશીને આપો અવતાર, તે નરનારાયણ તુને નમસ્કાર. હું હામણ તું અર્જુન રૂપ, યોગવેવ તું પ્રહ્લારૂપ; ભુલ કદી અજી અવતાર, શ્રીકૃષ્ણ પ્રહ્લ તુને નમસ્કાર. હું અપરાધી કૃતારથ થયો, પાપ જોય તું દહને દહ્યો; અયોનંદ જગદાધાર, જય યોગુનાથ તુને નમસ્કાર. હું પરમેશ્વર સર્વેશ્વર હરિ, ચરાચર વિશ્વ રહ્યો વિસ્તરી; દુષ્ટ હજુવા તું લે છે અવતાર, શુદ્ધવેવય તુને નમસ્કાર. હરણ માંડું અકૂરને ઝરે, હું શસ શસ વાણી જોઅર; તે હજુવા કંસ ધર્યો અવતાર, જય યોગુનાથ તુને નમસ્કાર. જોવી સ્તુતિ અકૂરની સુણી, કૃપા કરી કહે મિહુલન ધણી; સાધુભક્ત કાંઈ મગ્ન વરદાન, અકૂર કહે ચરણે રાખી ભગવાન. સહેવ સેવા કરે તુજતાણી, કેરો કભ્યાલુ કંચને હણી; સકળ યશો મારું વરદાન, શેષશાશ્વી રૂપ ધર્મ્યું અંતર્ધાન. તે ઇંદ્રભળવી પેરે થયું, સ્વપ્ન સરણું આવી ગયું; અકૂર નીકસ્યા જળથી બહાર, રથપર દીકા દેવરેશાર. શવ બન્નમડું પતિકે થયો, અકૂર સ્તુતિ કરે સાંભળે; શુકલ કહે સાંભળિયે શય, પૂર્ણ થયો ચાલીશમે અધ્યાય. વક્ત્રા કવિતા શ્રીગોવિંદ, નિમિત્ત માત્ર છે પ્રેમાનંદ; છે કાલા વાહા હરિ શુભ્રામ, શોભાજન કહો સીતારામ. વરણુ

સીતાપતિ રામ કહે પ્રાણી, જન્મ સાર્યક ધાપરે; ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો સાક્ષીશમે અધ્યાયરે.

કવિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધે અકૂરસ્તુતિયમ નામનેા
અવતરિતોત્તમઃ ૫૪ ॥

આધ્યાય ૪૧ મો*

કડડું ૧૧૫ મું-રામ સમમી

શ્રી શુકેતિવાચઃ-

અકૂરજીને અગ્રણ્ય પૂજેલ, ધણીવાર લાગી કાકા શું જીલ.
તાળ

હું છે કાકા કૃષ્ણ પૂજે, કો નહાવો તાગી વાર;
સરજ તો ઉઘા રહ્યા, કોને જળમાં કીધો નમસ્કાર. ૧

નીરમાં નીમા ધર્મ, દોણુ સાથે કીધી વારડ,
અહીં બેઠા અમે સર્વે દીકું, કહેજી કારણ તાત. ૨

* આ કૌશલ્યાસામં અવતારમાં ગુણસામં પેલતાં બીજાં પેળાંને
માથો અપે પગે સુકામા નામના માલી તથા દરજીપર પ્રસન્ન થઈ
તેમને વરદાન તપાસી લ્યા છે.

આકૃતિને મધુનાભાં વિષ્ણુના દર્શન થાય છે

શ્રીકૃષ્ણ કુબેરી કુબેરને સ્વસ્થવાન બનાવે છે

“કુબેરી” મિત્ર, ફોર્મ, ગુલર્-૧

શું દર્શાવુ પામ્યા વરુણનું, કે દીકું યમના રૂપ;
તમે આવડું કોને નમ્યા, કહો યાદવ ભૂપ.
અકૂર વળતું મોટીયા, વળે છળીલા છેક;
રથ ઉપર તે જળ વિષે છે, દર્શન જશે એક.
ધૈયં આણું ભાંતિ ભાંડી, નિવરણું આસાન;
મન મારું નિરલે થયું, એ યકવા કંસ સબન.

શ્રી ભગવાનુવાચ:-

અંકથ વિકથ પરહરો, નિરલે થાઓ તાત;
કોણ કોને મારશે, દેવની વિપરીત વાત.
કાંઈ પ્રાતાઃકાળે દેખશે, ઘરો ને યાનાર;
અકૂર રથ મેસાડીયા, ચાલીયા જુગલાધાર.
જેમ દીપક આવે ઘર વિષે, મનમનં શશિભાણ;
તેમ મથુરામાં આવિયા, ગૌર શામળવાન.
જગત તારણ ઉતરયા, નાવે તે યુગના તીર;
ઉશ્સેનની વાડી વિષે, ઉતરયા સહુ આહિર.
દિવસ ઘડિયા ખટ રહ્યો, અકૂરને કહે નન્દ;
કંસને કાલે મેળવશું, બાળક શમ ભાવિં.
આ વાડી મણિ નિશા રહેશે, અકૂર કહે ભાઈ રાધ;
કાઠા આવ્યા કૃષ્ણ પાસે, છે મનોરથ મન રૂઢિય.
અકૂરજી વિનાતિ કરે, અભિલાખ પહોંચે પૃથ્વી.
હું દાસ ગૃહે કૃપા કરો, પ્રભુ પધારો પ્રાહુણ.
કૃષ્ણ કહે નથી કંસ મારયો, નથી ધર્મા માળાપ સુત્રક.
કાર્ય થયા વિના પ્રોહાણુ જમું, એ દેખીતું છે અયુક્ત.
અમે કંસને ઘેર આવિયા, નથી અભ્યા મથુરાં રાધ;
આશા વિના પ્રોહાણુ જમું તો, મામાજી દ્વાભા.
અકૂરજીને વચન આપ્યું, નેહું નન્દકુમાર;
કે સમે હું પ્રોહાણુ આવિયા, અણતોડયા એકવાર.
સમાચાર જઈ કહો કંસને, આભ્યા નન્દકુમાર;
ભૂપ તમને લેટવાનો, કીધો કાલ વિચાર.
તજો કારાગૃહ ભણી, કાંઈ કરવો કરની સાન;
જાણવજો માળાપને જે, આભ્યા શમ ભગવાન.
શર્પ અવધ વરસ અગિયારની, તે જાણે છે વસુંદેવ;
સમરયા કરજો લાતને, તે સમજશે તતખેવ.
એમ કહી અકૂર વળાવ્યા, તે ગયા રાજદાર;
પાસે મેસાડી કંસ પછે, કહેલા સમાચાર.
કાંઈ થયું ઇચ્છ્યું આપણું, આભ્યા કેશવ શમ;
અકૂર કહે હા ભૂપતિ, તે સિદ્ધ પામ્યું કામ.
વાડી માંહે ઉતર્યો, સર્વે ગોપનો પરિવાર.
ભડી ભાતે મળવા આવશે, કાલે નન્દના કુમાર.
મેં જેમ મન ચિત્તવ્યું, તે થયું ને થારો;
અકૂરજી કહે કંસને, સહુ કાલે દુઃખ ભરો.

કંસરાય રીઝયા ઘણું, તે સમળ કીધો સંચ;
અકૂરજીને આપીયા, પહેરવાનાં વસ્ત્ર પંચ. ૩
ઉત્તમણ અશ્વ પતાણુ સાથે, અર્પણ કીધો રાધ; ૨૩
અકૂરને કરણ કરી, સર્વ લોક વિરમે થાય. ૨૪
અકૂર નિજ મંદિર ગયા, આનંદો કંસાસુર;
દરોન કરવા શ્રીકૃષ્ણનું, સહુ પ્રભ ધર્મ આતુર. ૨૫
ઘેર ઘેર ચાલી વારતા, માઈ જેની કરતાં વાત;
યશોદાજીવન ભક્ત મોહન, આવિયા બેહુ ભાત. ૨૬
ભક્ત મુકે કુળવધુ, નિરખવા દેવ મારા; ૨૭
વૃહતું વાહું નવ કરે, પરવરે વાડી મોતર. ૨૭
નિજ પ્રભની પ્રીત ભણી, કહે નન્દને રણુશક; ૨૮
આશા આપે પિતાજી, જી સહુડું જોવાના હેડ. ૨૮
છે કેવાં મંદિર નમનાં, છતાં જરૂખા પોણ; ૨૯
શેરી ક્ષીયાં નિરખીએ, ને હાટવાટની જોણ. ૨૯
નન્દ કહે એવિન્દને, તમે સાંભળો બળદેવ;
કોલકતાં મન માને નહીં, છે ઉંઠજીની દેવ. ૩૦
ઉમાદા ગ્રામમાં ભોલો, ને કે નહીં તુછનાર. ૩૦
મથુરાની મારગ ભિલ છે, જ્યાં કંસનો અધિકાર. ૩૧
શ્રીકૃષ્ણ કહે પિતાજી સુણો, નગર જોવાનું કામ, ૩૨
પરમામને અમે જોણાણું, નહીં લીજીએ કેનું નામ. ૩૨
તવ આશા નન્દની હવી, તતપર થયા બે ભાથ; ૩૩
સાથે અયુત ગોવાળીયા, પ્રભુ ગયા મથુરાં માંય. ૩૩
વસણ

મથુરા વિષે માધવ ગયા, વાળે વાંસળી ગહુ છંદર,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ નિરખવા, યશે લોકને આનંદર. ૩૪
કરડું ૧૧૬ થું-રાગ વર્સત

હારે મથુરા નગરીનું સહુડું જુઓ જુગલાધાર;
વેણુ રસાળા ગાય ગોવાળા, મધે નંદકુમાર-મ૦
અયુત સખા મંદાતે ચાલે, કે બાળ ધોવન કિશોર;
પૂરપોળે પેલા પિંડાર, વાળે સુરલી ધનધોર-મ૦
બાલક સહુ લટકતાં ચાલે, જોડી લોભી લટકે;
કાળી કાંબળ ધાળળ પોળી, ચુંદરી રંગ અટકે-મ૦
કેસર રંગ જોઈયાં, ગોળીયાં, જોરયાં અરોક આંખાપાન;
ચુંમ પ્રવાળાં તુળસી દોડર, હૃદે હૃદિય પરમ નિધાન-મ૦
કાઠ કછયા છે પંચ વણી, કંદોરે ધૂપરમણ;
લટકવે લાકડી કંદુક ગેડા, ચાલે ચમકતા ગોવાળ-મ૦
ઉઠગણુમાં જેમ ઈન્દુ, વિરાજે, તેવી મંગળી શોભી;
મથુરાની પોળે પેસતા, મળ્યો ચામાનો પોળી-મ૦
પરિવટ હોંકે પોઢિયો, આભ્યા પટકુળ પખાળી;
ગોપને સાન કીધી શામળીયે, લાવે વૃષભને વાળી-મ૦

ઉન્મત્ત ગોપ ગયા કહેતામાં, ખાન્યો ધોખી પાડે ચીસ,
નમ વાલીએ રજક પ્રભે, ઘોટયા શ્રીભુગદીશ-મ-
પરિચટ પાસે ગાયે પરમેશ્વર, પૂરે ઇચ્છા આમારી;
કો વચ ચાર ધડી પ્રમે, પહેરું પાપું આપશું ઉતારી-મ-
સુખી લોક છે નમ નિવાની, અમે રંક કહે રણુછાં,
સાંતરા થઈ ચાલુ અહુટમાં, હું પૂરે આસં કાંઠ-મ-
અધમ ભુલિ ઉન્મત્ત અસાની, જોખાપયા નહીં અવિનાશ;
માધવ માગે ધોખી ના કહે, અમર હસે આકાશ-મ-
રજક ઉવાચઃ—

તમા પિંડારા પશુઆં ચારે, શું સમજે રાજધાની;
જેમ રવિરથે યેસવા ઇચ્છે, આગિયે અસાની-મ-
થવલે સાંભળેા કંસરાત, તેનાં કો પટકલ;
આજ ગોવાળાને કાળ આવ્યો, હું યાદશ અનુકલ-મ-
કૃષ્ણને કર' તરછોડી નાંખે, કોયથા શ્રીભુગદીશ,
વામ જીવે લપકાક મારી, પકડું પરિચટું શીવ-મ-
હન્યો ધોખી ધલું વિષે, કીધી કૃપા શ્રીભગવાન,
રજક ચત્રજુજ ધઈ આવ્યો, યેસી દિવ્ય વિમાન-મ-
ભાવે કુભાચે પ્રીતે દેવે, સક્રિત દેશાન ચાથ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ સીતાપતિ, સેવ્યો નિષ્કળ ના બધ-મ-
સામે કૃષ્ણે પટકાળ પહિર્યો, વહૈચી આપ્યાં સર્વે ગોવાળ,
સોઈ સુત્રસુત્રને મંદિર, ગયા દીન દયાળ-મ-
સુપંકારને કહે લક્ષ્મીવર, આપ હરિજન ચોર;
ચોટી કલાપ કરેા યેસતી, ઘટે ત્યાં કો કોશ-મ-
થયો સજ' ગજ' કાતર લઈ, અંધડી સોધ લીધી,
ઉભાં ઉભાં શમ કૃષ્ણની, યેસતી કલાપ કીધી-મ-
પ્રસિદ્ધિ કરી પાગ પડિયો, સોઈ રાઇ માન માગે,
આ પરાયુજ પામ્યાતું કળ, ભવબભવ સુને ભાગે-મ-
સાધુભ્યં સક્રિત તેને આપી, જન્મના ભયથી ટળીયો;
આગળ જતાં વનમાળીને માળી કોક મળીયો-મ-
કુસુમ હાર માગ્યા મહારાજે, લેઈ ભતો કંસને ઘેર,
માળીએ વિચાર્યું નહીં આપું તો, યાશે ધોખીની ચેર-મ-
વનમાળીને માળી હાયે, આરોચે વનમાળ,
તે માળી લે લાળની પૂલ, પ્રીતે મદન ગોપાળ-મ-
ચંપા ચોસર ને વેજવતી, પૂજ્યા ગોપ પુરુષ પુરાણ,
માળી કહે પુરુષ પ્રભુને પહોંતાં, કંસને પાપાણ-મ-
સાનિધ્ય સક્રિત આપી માળીને, સુદામો* લાગ્યો પાપ,
દમાળ ગોવાળા સાચે આવ્યા, ચોક અહુટા માય-મ-
મયુરાં શરૂ વેડુંક સરખી, વેડુંક નાચને આવે,
અટારીએ બારી નિરમે બાળી, વનમાળીને વધાવે-મ-

* એ માળકું નામ છે

કનક કુસુમ શુક્રાકાળ છૂટાં, માલિક ચૂની હીરા,
વધાવી આશિષ દે અબળા, કુશળ રહેા બેઠું બીરા-મ-
મુગમદ ચન્દન મળીયાગર, પૂરે નારી હુડયા વહાલ;
સુગન્ધ સોધા કુંકમ કેસર, કહેડે અખીલ શુભાલ-મ-
કદલી સ્તંભ આંખાનાં ઠોડર, તોરણ પૂરે સાપીયા કાર,
વીસારી ભય કંસાસુરને, હરિ રાણ ગાય મહુ નાર-મ-
વાજન વાજે કીકીણ ભાંજે, વેણુવ વહેડે પ્રસાદ;
ધામ કામ મુકી સહુ પાજે, સાંભળી વેલુના તાદ-મ-
જેને સક્રિત નહીં આવ્યાની, છે દેશીને અનુસાગ;
કૃષ્ણ કૃપાએ અર્ધમ વાદ્યા, પાંગાળને આવ્યા પાગ-મ-
થવલે બધીર થયા સાંભળતા, મૂક થયા વાચાળ;
જન્મ અંધને હરિ કૃપાએ, લેાયન લેાત વિશાળ-મ-
બાળકને બળ થયું હીચાટ, આવ્યાં વૃદ્ધ ને જોબન;
રેગી પુરુષ નીરજી થયા, નિર્ધનને આવ્યાં ધન-મ-
અસાનીને જ્ઞાન આવ્યું, પતિત થયા નિષ્પાપ,
કો વંશ્યા સીને ગર્ભ રહ્યો, હરિશ્ચંદનો પ્રતાપ-મ-
રેગ ગોપ શોક ભય ચિંતા, અધર્મે આક્ષસ અજ્ઞાન;
અચાય સર્વે મયુરાંચી નાહાં, જવ આવ્યા શ્રીભગવાન-મ-
વિવેક ધર્મે ને કરણા ભક્તિ, પ્રીત ને આચાર;
તપ જપ સત્ય શમા ઉવમ, સાચે લાંબા નંદકુમાર-મ-
વહાણ

કુંવર શ્રીનંદરાયનો, કો સીતાપતિ રણુરાપૂરે;
સદ પ્રેમાનંદ કહે કયા, થયો એકતાલીશમે આકાશધરે.

હવિ ભગવદ્ભાવતે કંસવરકે શ્રીકૃષ્ણપ્રથમવેદોનામ
ભિષ્મતાપિસાધ્યામ ॥ ૧૧ ॥

અકેચાય ક્રર મો*

કંઠસું ૧૧૭ મું-નમ આરુની દેશી

કહે પરીક્ષિતને શુક યોગીરે, સુણ ભુપતિ હરિશ્વસ જોગીરે,
કહું લીલા લક્ષ્મી વરનીરે, લીધી વાટ કંસના ધરનીરે,
રાજદારને મારગ લીધીરે, નમ્મ લેલક કુટાદાય કીધીરે,
પ્રભુ પાગ પ્રભુ સહુ લાગેરે, હુ ખ દરિદ્ર દેશીને ભાગેરે.
કર્તુમચકર્તુમ ચમચરે, પૂરે લાભ કામ મોક્ષ અર્થકે
અદ્યકલ લોગો અવિનાશીરે, કીધી કંસતણી કોક દારીરે.
તેની સાથે સાહેલી ચારે, દીધી કામ કરે વહે ભાવેરે;
કર્તુમજાં વાંકી કાગે કામરે, તેનું કુળન દારી નામરે;
છે વક વયુ યજુ વૃદ્ધારે, તેને ધર્મે વિણુવર શદ્ધારે;
છમ્બે છમ્બર મળે કોઈ કરતેરે, પૂરાપીન કંસને વરતેરે.
રસાળ ચંદન ઘંસી ભ્યણેરે, તેની પૂલ અમર વિખણેરે;
તનું અર્ચન દેવને હૃલેભરે, છે કંસને ચંદન વણેરે.

* આ ગેતાપીઠમાં ભગવાનના કૃષ્ણ કૃપાને વાંકી ચૂગી મહાડી,
પ્રત્યક્ષ ભાષુ ને પ્રત્યક્ષ રાજકે મારવા પછી કંસને અપયુક્ત રખા-
વાની બંને અખાણનાં લક્ષણની કથા છે. † કુબી

નય કો યાગ પૂજનો પૂરીરે, દેસર રાણીયાગર કરતરીરે;
અતર અંક અગમન તેરે, અગંધ સોધાની રંગરેલરે.
કનક સોધાનાં પૂજ ભરીયાંરે, પૂજના કંઠને તતપર કરીયાંરે,
જેવે જાવ છે અંતરયાત્રીરે, મળી કુખળ પ્રભુને સાગ્રીરે.
ધણુ વૃદ્ધ વપુ થયું છલુંરે, સમેશાન થયાં વપુ વર્ષ પૂલેરે;
ફર લાકડી ન શકે હોડીરે, પગી પાંચેલુ ભાગર થઈ ભીડીરે.
મરતક સયામ કંથ નહીં એકરે, ભેલક વળી ચાલે ઓકરે;
પ્રેતા ચરણ છે લૂકા હસતરે, રુધિર મોંઝ નિના લત્તા અકરે.
શામળામે ચમરયા કીધીરે, ગોવાળે કુખળ લીટી કીધીરે;
ફર કીતુક લાકડી અલેરે, ગોપાળા ખેડા થઈ યઈ જાલેરે.
હમે ખ્યાળક દેઈ દેઈ ટાળીરે, પ્રહાસ્યે નિરમીને લીધી વાળીરે;
ખાટો લાગા દશન થયું ધ્યાંસુંરે, એ રત્ન ગોકુળમાં *ક્યાંસુંરે;
આટી કુખળ કેશવ પાસેરે, હસી પૂજણુ શ્રીઅલિંગારે;
કંઠો કુંદરે રૂપ રસાકરે, શે ભરી છે કનકની સાકરે.
કાણ નામ કહેા કયાં લયોરે, કાંઈ કૃપાળ અમને પ્રારોરે;
ફરે કુખળ મધવક નામીરે, હું દાસી તમારી સ્વામીરે.
મારો જન્મ ગુણે સહુ આણેરે, કીધી દાસી કંઠ જૂપાળેરે;
ગમે કંઠને ચંદન ખોરુરે, આજ કરું પૂજન તમારુંરે.
લોપ પૂજ મેકનું હું માણુંરે, આજ મારુ ચંદન લેખે લાસુંરે;
પ્રથમ કંઠને અર્ચે થસિયુંરે, ચિત્ત તમારે ચરણે વસિયુંરે.
સાંભળી કીડાપ કીવનમાળીરે, સોડામાં પ્રિય સાસન વાળીરે;
કરજા કીધી વેડુંકનામીરે, ચંચે કુખળ વઠિ હાથેરે.
દેવતા દાસી શ્યામ વખાણેરે, પ્રભુને પૂજે અવસર જાણેરે;
પુરની પ્રભુ આશ્ચર્ય કંઈરે, કીધી કૃતારથ શ્રીઅમળાનેરે.
કીધી અર્ચાં શરયું ચંદનરે, પાસેથી પૂજના શેઠિલ્લી નંદનરે,
અન્ય ગોપનાં પૂજન કરિયાંરે, હરખ આસિ દાસીએ ભરિયાંરે.
પુને પરમ દુતારથ કીધીરે, કમળાકાંતે પૂજ લીધીરે;
દાસીની મીત અહુ નાળીરે, કુખળ કને ગયા સાંરંખાણિરે.
દામીદર દાસીને તુડારે, ટાંચાં પદ અંચુંકે અંચુકારે;
હસી અશ્વી હડભચી હાથેરે, ચીલુક ચાંપી અકર્ણી નાથેરે.
છુટી તુડી સહુ નસાળાંરે, વારુ વૈઘ મળ્યો નંદલાલરે,
આનંદુ ચૌવન નાહી જરારે, રૂપ જોઈ લાલે આસરારે.
નાણે કમળાણુ ઇંદ્રાણીરે, સોઈ જગન્નાથા હુગો શણીરે;
નિલોતમના રંસા ઉવેરીરે, કુખળ આગળ દેવોચના કરીરે.
મુંગાર સોલ સોલ વર્ષેરે, તેજું હરિ રેવના મન તળેરે,
ચંચળ વાપળ ચતુરા નારીરે, સહેલે શામળીયે શાળગાંરીરે.
હાવ લાવ પ્રભુસું કરતીરે, રસિગાળાં લેચન કીધી કરતીરે;
મેઢે નમતી રંગતી ચાલેરે, પ્રભુનું લૂપ નયધાનું વાલેરે.
ભેળા રૂપ મન સહુ દોડીરે, ભેઈએ લક્ષ્મીતુલ્ય થઈ ખેડીરે,
દેહ મરડી ધરડી ટાળીરે, વારુ વૈઘ મળ્યો વનમાળીરે.

હુતા પ્રમતાવત સિરના દેશરે, થયો ચાલેતા કૃતિધર ગેપરે;
હુતાં લેચન પ્રાચ્યવળિયાંરે, થયાં અગ્નિપ્રાણાં કળેસું અગ્નિયાંરે.
હંત જિના વદન ગયું મળીરે, મયા કશન દોરેમ્મી કળીરે;
હુતી ભંગર પૂણી સરપ્રીરે, થઈ ધનુષ બાણ આકર્ષીરે.
વસિવરસેળી પ્રાંધ્યા બચકોરે, થઈ ક્ષેત્રે કામ કરે મચકોરે;
નિત્ય લાકડી અશ્વીને ચાલેરે, આજ રૂપપંદક* ઊઠાવેરે.
સુરું હુધ્યા કંઠરૂપ ઝંગરે, રતન થયા લણુગિરિ મુંગરે;
ચાલતી કંઠે કર દેઈરે, આજ હાંડે યનગત બેઈરે.
આખલ દોરી કહેવાં સહુરે, આજ દીસે પદ્મિની સહુરે;
હુતાં ચરણ કાઠનાં ઝેડેરે, મયા પાદ કંઠળી છેડેરે.
હરિદ્રી દાસીનો અવતારરે, પનોતીએ પંથો ચોલ શુંગારરે;
અકર્ણું કંઠુ સમર્થે રયામરે, એનાં ચરણ સેન વિશામરે.
પ્રભુની સ્તુતિ કરે વણુ ચારરે, હસતા સાધના નંદકમારરે;
કરીવળી કુખળ કરી લટકોરે, અશો પ્રસેશ્વરના પુરકોરે.
ચનાર હોએ તે દેઈશ ચાવારે, નહીં દેઈ છવનછ જાવારે;
જાપ્યાં રૂપ યૌવન મુંગારરે, તું વિના કોને કર ભરધારરે.
શામળા કરેલોચન શ્રાણુધારરે, લોકમાં નય આમળા ભારરે;
ભેડી કુખળ કરી નમસ્કારરે, પ્રભો દાસીને શ્રે લોકાગ્રારરે.
વેર પ્રધારા પ્રાગે લાસુંરે, હરિ હું કમળાનું સુખ માણુંરે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે પ્રાંણાળ નારીરે, આપીશ હું મામાજીને મારીરે.
સવેશા આવીશું હું વણુ તેજોરે, આપી વચન મૂકાવ્યો છેડોરે;
ગઈ કુખળ સુંવડી પાસેરે, થયા મમ ભુમિના અળાસરે.
દાસ દાસી સમૃદ્ધિ બહુ પેરેરે, મણિ માણિકે મેત્રી અંધેરે;
કનક દોડી ભયાં ભંગારે, હંતિયો કાકમીને શરધારરે.

૫૪૭

રીઝયો ભરથાર રખાતણે, કુખળ સમૃદ્ધિ પાતી ધણીરે;
હવે મહું કયા ઓછુજી ને, પ્રધાની કંઠ જીવન ભણીરે.

કનકું ૧૧૮ ચું-રાણ સાંરેરી

વિદાય કુખળને કીધી, સંગે ગોપ મેંડુળી લીધી,
માત્રાને ચેતાવશા મારે, મણુ સાધ્યા એસાધાની વાટે. ૧

કાળ

વાટ લીધી કંઠ ધરની, મધ્ય ચોક વિવે ગયા;
એક ધનુષ પૂજાએ કંસનું, ફરેરા આગળ જઈ રહ્યા. ૨
તણુ તાક મખાણે ઉઠ્યા એડા, તે ઉપર ધનુષ્ય ધડ્યું;
પૂજ કરાવે મળા પ્રસે, કશિલુ પાણુ કંસે ધડ્યું. ૩
શિવ પ્રહ્લા કિમ્બાળા દય, વિષ્ણુ વેડે ને સુરસતી;
દેવતાઓ લોપ કીપા, કંઠ કહે દેવતા નૃધી. ૪
હું પરમેશ્વર મળ્યપતિ, સહુ પૂજે મારે ચાપા,
મનવાંચિતા કળ પામશે, મમ ધનુષ દ્યાન મતાપ. ૫

પરવશ પ્રભ તે ચાપ પૂજે, પરમેશ્વરને પરહરી;
ઉપશર રામર્ષ શરસનને, ધ્યાન રૂપપતિનું ધરી.
પ્રગટ સ્તુતિ કરે કંસની, અભિલાષ ખીંતે મન ધરે;
છાનું માગે પૂલ જાણી, કંસરાય વહેલો મરે.
અખંડ દીપક ઘટતણી, પ્રહર પ્રહરે ચાપ આરતી,
નૃત્ય તાંકવ ધીર્ય ભાલે, દેખી કેળ્યા કમળાપતિ.
આમ પૂજાયે ચાપ અમુરતાનું, ઉગ્રેહ ધર્મ તણો મરે,
હુવે મારું દુટખે, જ્યેક નિશાને અંતર રહ્યો.
અધર્મ ઉશાપી ધમે થાપું, કીધા શબ્દ ધનનું ગડગડાપ;
દીનાનાથે હેટ મૂઠી, ધનુષને મેઢે રચ્યા. ૧૦
કંસના મૂક્યા સહજ સેવક, થયા હરિને સન્ન્યુષ;
અપ્રિય ગોપ આગળા રહ્યો, અભડાવચો શુદ્ધ ધનુષ.
તે અમુરને અગળા કરીને, પેઠા અશરણુચણ;
ધનુષ લીધું ઊંચલી, કીધું તાણી કટકા તણ.
પાતાળ સ્વરે રાખ પહોંતો, ભકકયો કંસ વિરમે વાત;
આનંદ પામી યાદથી, થયા આસુર ગર્ભપાત. ૧૧
પછાડ્યા સેવક પાંચસો, અને પાંચસે નહારી ગયા,
સમાચાર મામાને હવે જે, પ્રગટ ભાણેલ થયા.
અધર્મે ટાળ્યો ધનુષ ભાંછ, નિરખી દેવ ગગને રહ્યા;
મણુ પંથ કારણ કરી, હરી વાહિનને ગયા. ૧૨
રંક રૂપે રહ્યા ઉભા, ભણે બેલતાં આવડે નહીં;
નંદજી આનંદ પામ્યા, હુલસે માંખ્યા કરચહી.
કાંઈ કોકોઠા થયો નમ્રમાં, એ મનમાં ચિંતા ધરી;
વાર કીધું પુત્ર મારા, એ સથવાશ આખ્યા કરી. ૧૩
ગોવિંદ કહ્યે છે નંદને, નિર્ભય સાધુ રૂપે યઈ,
અમો તમારુ વચન માંચું, ઉઘાડ કાંઈ કીધા નહીં. ૧૪
મનુષ બાળનું પોખી ફૂંટયો, નંદ કાંઈ બળવા નથી;
તે નિશા વાહીમાં સુતા, ગોપ સહિત કમળાપતિ. ૧૫
સોઈ માગી રજક શાસી, ધનુષ તણ કટકા યણ;
સમાચાર પહોંતો કંસને, તે દુઃખે હુલસ જ રહ્યું. ૧૬
ચિંતા કરતાં શયન કીધું, સ્વપ્ન પાળ્યો બૂખતિ,
ભાગી ઉઠયો અચાનકે, વિચારું કુશળ નથી. ૧૭

રવચનવર્ણન

રાય રવમ પામ્યો ચેતરે, ઉઠ્યો અચાનક કરી સ્થેર;
કો કાળ પુરુષે સુને ભાંધિયોરે, હું પરમેશ્વરનો ચેતર-રાય.
યમુના દીઠી રધિર વણીરે, ઉત્પાત ધાયે કાંઈ;
મસ્તક વોઢોણા પ્રેતરે, ધાઈ કંસે કીધું સાંધ-રાય.
સંક્રાંત પુનિવી પગોરે, સર્ગે રાહુએ મસ્યે;
જન સાથે પત્ર ભાંગુરે, ઝગટ માર્યાને ખાસી-રાય.
રતન કીધું તેલપાદરે, રક્ત ચંદન ચરુણુ બ્રાજ;
સ્થાવરપદ પતિધાન કીધારે, કંઠે કંઠેલાની માળ-રાય.

ભોજન કીધું ખીરનુરે, છે રથામ લોહની ધાળ;
નિજે નારી દીઠી રંડા રૂપેરે, લાગી ચેતરિશ અગ્નિતાળ-રાય.
ઉત્તુ મહલ માંકકારે, મહિયી ખાર ભાંધી ઘણી;
મહિય ઉપર ચડ્યો રાજારે, ગયો દક્ષિણ દિશા ભણી-રાય.
મસ્તક વોઢોણી છાયા દીઠીરે, કાયા કાળ સર્પે ડસી;
રાણી સાહેલી નમ નાચેરે, કંસ વિખાણે હસી હસી-રાય.
ઉત્તુક વાસય ગીધ પંખીરે, સંચિત્તણુ સમગ્રી ઘણી;
કંસ ભણે ચંચુ પ્રહારેરે, હુંપે કાયા મુજ તણી-રાય.
સ્વપ્ન ચિચારી નિઃશ્વાસ મૂકેરે, થયો દુઃખે પ્રાતઃકાળ;
પંથ મહા તેડ્યા મહા અખાડેરે, ચલ તોચલ વિકરાલ-રાય.
આસુર સુષ્ટિક ફૂટ નામેરે, તરપર મહા કંસે કથાં;
વસુદેવ દેવકી તેડાવીયરે, જે જીવે વદતા દીકરા-રાય.
સાંકળ લોહની હાથે પાગેરે, કમનગરનાં હૃદિએ પડ્યાં;
ચુદ ભેવા મહા અખાડેરે, આણી બેસાડ્યાં ભાપડાં-રાય.
છે હંપતીને વિષત ઘણીરે, મોડું સાલ થયું હુલે;
મૂળ ઉપર હાથ મૂકીરે, કંસાસુર વાણી વઢે-રાય.
વસુદેવ તારુ કપટ ભાપુરે, પુત્ર મૂક્યા ગોકુળ જઈ,
દેખાડી કન્યા પારકીરે, સુને નારદે વારતા કહી-રાય.
રામ કૃષ્ણ હવડા આવશેરે, કરાડું મહામું સંધામ;
જ્યે હણાડું તમ દેખાતીરે, તો કંસાસુર મારુ નામ-નાય.
વસુદેવ નીચું નેઈ રહ્યારે, દેવકી આંસુ ભરે;
રામ કૃષ્ણને તેડી લાવેરે, સેવકેસું રાય બોચારે-રાય.
રયે નહારી ભતા ગોકુળેરે, ધામ્યો બેઠિકાદાર;
માતંગ રાખો મારગમારે, શીખવ્યો ડુંતાર* -રાય.
સાંકળી વારે કુંજર રાખ્યેરે, ફેર કુલલપાપીકાં;
અશ્રમામાં હાક વાગીરે, યઈ મહા અખાડે ભીક-રાય.
પ્રભા સહુ ભેલા મળીરે, બેઠા કંસ પાપી મેઢે;
રામ કૃષ્ણને સેવક કંઠેરે, ઉઠા રાય તમને તેડે-રાય.
પડણુ

તેડે છે રાય રીશ ચાલો, થયા તરપર બન્યો ભાથરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કંઠે કયા, થયો બેલાલીશયો અધ્યાયરે.
કવિ ભોગદાશવતે દશમસ્કન્ધ દિવ્યતારિશોભાય ૪૨ ॥

અધ્યાય ૪૩ મો

કંડવું ૧૧૯ મું-નાગ રામભો

પ્રભુએ ભત્રયા પિતા નંદજી, દે કરે જોડી કંઠે ગોવિંદજી;
આસા તમારી હાથ તરપર યઈવળ, રાજદારે કંઠેતો જઈયેછી.

ચાલ

રાજદારે જઈયે તાતજી, આંખો છે રાધનો દાસ;
અમો મહાદેવું નહીં આવરુ, તમે રાખને વિશ્વાસ. ૧

* મહાત્મ ૧ મે હાણી નાગ ૩. ૧ આ વેતાલીશયો અધ્યાયમાં કુલલપાપીકા દાખીને મારી મોડુજી તથા બળદને અખાડામાં મરેલ કમી તથા લાં વાગુરે ભાગ્ય કહ્યું, તે કયા છે.

નંદણ કહે કંસ સાથે, વિચારી કરજો વાત; ૨
પૂછળથી અમે આણું છો, દુદ્ધ ગોપનો સાથ.
સમાન વચના ગોપ સાથે, પધાર્યા જેઠ ભાત;
નેહ નેઈ રામકૃષ્ણની, કરે પ્રભ આયુષાત.
સજ ક્રીધા ગજ મલ્લસરથે, છે કંસ કેવળ કાળ;
મળણું બાણી નય છે, નથી વિજ લેહતા બાળ.
કે સમજવી કહે કૃષ્ણને, ને વળે પાછા વીર;
એક કહે કાંઈ ધનુષ ભાંજ્યું, નહીં હારે હરણધીર.
એક કહે નંદયુગમે, રાખજે યોગ્યુગદીય;
ને વિજ હોય શ્રીકૃષ્ણને, તે પડંબે આશરે શીવ.
એક કહે કેમ છવશે, એની યશોભા માત;
કપટ કંસાસુર તણું, નથી ભણુતા એનો તાત.
મિય વચન પ્રભતણું, તે સાંભળે શ્રીરંગ;
રાજદ્રશના મારગ મધ્યે, દીકા એક માતંગ.
છે સદ્ ભતિક તણા હસવી, શું ચડ્યું ધન વાઢળ.
પવંત પારે પિંડ મોટા, જો મોટા ગજનું બળ.
જેમ ધાતુ સમ ગિરિ ઝરે, તેમ ઝરે મઠ ધાર;
ઉન્મત્ત ઉન્નવળ હંત છે, શિવશૂળને આકાર.
કનક પાટી દશન મહા, જણા હીરા અમૂલ;
અવણુ દટકે શુંક લટકે, ચટકે પાખર જૂલ.
મમ માતંગ મધપાન, બીજાઓ ધૂમે ઘોર;
પગ પછાટે ચીસ પાડે, કરે લોક શોહારા શોહાર.
રક્ત લોચન રુધિર વણું, ઘણું વક દટ્ટે ભેય;
સંકીર્ણ* મારગ રશો શેકી, જઈ શકે નહીં કાંપ.
ગજ હેખી ગોપ અમકયા, છું કુંજર ચૈલ સમાન;
ન કીધું વારણું કોઈનું, આગળ ઘયા શીભગવાન.
ત્રાદે વાઢે પ્રભ કરે, નંદયુગ કેવળ બાળ;
ગગને નિરમે દેવતા, ગયા ગજ કને તલકાળ.
અઝગ† પટે પ્રભ અઝ, સમઝ સુરનર ભેય;
માતંગ ગુપ્ત માધવ મહા, ન બાણીએ શું હોય.
મોઘાં પટકુળ માતુલતણું,‡ પરિધાન કીધાં પાંખ;
ગજેક સાથે વટે પોપટ, લોક કહે કોણ ધર્મ.
અપરાધ કંસાસુર કરે, કેમ છલે મગરને મચ્છ;
કયાં કુંજર કયાં કૃષ્ણુલ, કયાં મહિર્ન નાણું વચ્છ.
કયાં મુક્તાકુળ કયાં શલ્યા, કયાં વજ પંકજતલક;
પ્રભ કહે શ્રીકૃષ્ણને, રાખજે શ્રીભગવંત.
કોમળ વાણી ગુપ્તકમળાળી, વડે વિચાર્યાર;
અમે ગોપ બાળક બીહીલજે, ગજ પડાકર કુતાર. ૨૦

મળવા જનું ભૂપાળને, અતિ કાળ અમને થાય;
બીજ વાટે હાંકે હસ્તી, મગે માન માધવસાથ. ૨૧
ગવં હસી અપર કંસી, કહે કૃષ્ણને કુતાર;
એ કુંજર કાઠ કંસને, છે કોણ ફેરવનાર. ૨૨
અમે નામ તમારું સાંભળ્યું, દુષમણ દામેદાર;
તો સતી માત મથામતિ, ને છલે મમ કુંજર. ૨૩
પવંત ધરવો તે નાગ નાથ્યો, પાછળે પછાડ્યો પ્રલભ;
થે વીર રણના ધીર છે, કાં કરો યુદ્ધને વિલંબ. ૨૪
બળદેવ કહે શ્રી કૃષ્ણને, જઈ વડું હું ભગવંત;
જઈ મરડું કંઠ કુતારનો, બાણી કાઢું કુંજર હંત. ૨૫
લશ્વરીનાથ કહે હાથ ભેડી, ભાઈ તમને પહોંચે શ્રમ;
હું ઉભાં તમે યુદ્ધ કરે તે, કનિષ્ઠને નહીં ધર્મ. ૨૬

વડણ
ધર્મ જો ને હું વડું, અંગિરા વાલ્યો શીશર;
વારો મૂઠી કછીયો, ધરયા શ્રીગુગદીશર. ૨૭

કંડણું ૧૨૦ થું-રામ સામેરી

અંબોડા વાળી કાઠ કછીયો, ગેડી લીધી હાથ;
નિષ કંધ આરેશન કરી, ગાળ્યા ગોકુળનાથ. ૧
ગોપાળા વળદે વાંસળી, ને શામળીયાના સાથી;
શ્રીહરિ સન્ન્યુષ થયા, કુતારે હાંક્યો હાથી. ૨
શુંક હંઠ ભાગ્ય કરીને, બુખે પાટે વીર;
જેમ ધૂમે ચોમાસે વાઢળું, ભરી સાગર નીર. ૩
કે અંધારે પવંત ઉતપત્યો, મડગળો લંકા કોર;
કે ચોર મંડળ શહુડું, લા મૂઠી ઐરાવત મોર. ૪
બહુ રેણુ ઉપર ઉભે, આવરણું અંધકાર;
પરમેશ્વરના કેઠ ઉપર, નાંખ્યો શુંકામહાર. ૫
લશ્વરીકાંત લડી ગયા, ચૂકવ્યો ગજ ધાય;
કુંજર ધૂમે ધૂમરી, વામ દક્ષિણ હરિ ભય. ૬
વનભાગીને શુંક વાળી, છટકી નીસરે બહાર;
ઉંચલી લે હંત ઉપર, ખસી નાય મોરાર. ૭
પૂળે જઈ પૂછ મરડે, માટે ગેડી ભાડક;
ખસો આગળે આગળ જઈ, હસ્તી ચડાવ્યો આક. ૮
મઠ ગડે મોતી ઝરે, કરે કુંજર શ્રમ;
ભડકાવ્યો માતંગ ભૂધરે, ભૂતવણીના ભ્રમ. ૯
ચહુડાંનાં ઘરેણું ચેડ વાળ્યું, દેલનો વાળ્યો ઢાઢ;
હસ્તીને લેઈ હરિ નાહ્યો, છે આસુર ધરની વાટ. ૧૦
કલ્યાણુ યાદવ લોકને, વળે દાનવનો ઘણુ;
મનિર મૂકી દેલ નાહ્યો, પડે બહુ ધુંગણ. ૧૧
લણુ લાઘવી માધવ કરે, કરે ચડાકાર;
હુંતારે ગજ પેરિયો, કરી અંકુશ મહાર. ૧૨

* આરવા માટે નિરખી રાખ્યા હતા તે મામે. † પોતાના
કરતાં આગળ જાણેલા એવા બળદેવજ. ‡ મામાના. § કમળ-
નાળની મહિમા કીણી વાંતને.

ગાળે દીધા પ્રભુ પગ વચ્ચે, છટકી ગયા ત્યો નાથ, ૧૩
 કુજર પૂઠે કૃષ્ણ આભા, અહુ પુષ્કરું જે હાથ
 મળ્યા બળ કીધું હરિ, આતરિસ જીએ સુર સાથ, ૧૪
 પુષ્કર અહીને પાછો તાપ્યો, હરયા કીતિજનનાથ
 હવું નથી નેં હાટું નથી, બળ કીધું શ્રીભગવત, ૧૫
 પચીસ યવન પયેત તાપ્યો, આભુલા ગજનો અત
 કુરુમુવર્ણિત સુરનર કરે, ધન્ય ધન નન્દકુમાર, ૧૬
 કુતારે લાગ્યા પારિયો, કીધો અકુશપ્રહાર
 છાંચકારી ગજ ફેરવ્યો, તે ધન્યો પાંડી ચીસ, ૧૭
 જેણેકા નાખી કરચક્રી, નાકા શ્રીભુગદીસ
 ચરિત્ સચિચંદાનદ તણાં, શુકેલય કહે જી કહીએ, ૧૮
 પશુથી પરચેશ્વર નાહીએ, વિચારી વિસ્તેરધંજી
 નાકે તાકે પ્રગ કહે, હને કૃષ્ણને કતયાણુ, ૧૯
 કૌતુક કીધું નીહાસતા, પચા ઢળી પુરમ પુરાણ
 હાહાકાર હવો તકી, આપણા પારના ગોપ, ૨૦
 લટપટી ગોવલદ લીધાં, ખીલ્યો ગાળે ગળાં, ૨૧
 ભગવત ઉપર જત દીધા, રાહુ અસે જેમ ચર
 સ્વમ શરીર શ્રીહરિએ કીધું, ઉઠી નાકા મોશર, ૨૨
 પાતાળ માહે દંત પેઠા, થયા પૃથ્વી પાર
 કૃપ થયો જે દંત સ્થાનક, શુંદે વાવું અણ્ણાર, ૨૩
 અગિત થયો દત કાદતી, તવ કૃષ્ણ આભા ધારી, ૨૪
 પદ પ્રહાર કીધો કુલસ્થાનમા, અજે પાડી ચીસ,
 કુતારને ચોક ઠોટ મારી, ગયું ઉઠી શીર્ષ ૨૫
 ઠોટ મૂકી ઠોટ લાખી, ગજ ધર્યાઓ શીરંગ,
 માથેને ચડા બાગ કરી, ચરકી પાછો મોશર ૨૬
 વજનો ઉઠ્યો પડે પર્વત, તેમ પલ્લો બળવત,
 ધુણુ ઘઈ મસ્તકે કાઢ્યા, સમૂર્ણા જેહુ દત ૨૭
 કુવલયાપીક મરણ પાથ્યો, ઉદાર આંધો ભગવાન,
 ચતુર્ભુજ ઘઈ સ્વર્ગ ચાલ્યો, જે સી દિવં વિગોન ૨૮
 પ્રગ સહુ આનંદ પામી, આભ્યા દેવને વિચારક,
 પરીણા ઘઈ શ્રીકૃષ્ણની, એ કસનો કવરો નાથ ૨૯
 લેખ્યા જઈ અણસંદે, પરવર્યા જે ભગવત,
 મન અખાટે વીર આભ્યા, સંકેપી ધરી ગજદંત ૩૦
 રજોઘર્યા ઘનશ્યામભ, ઝરે શુદ્ધ શ્રમ જાળ,
 દેવાલ રામ આગળે, પૂઠે ગોપ તસી ૩૧
 વાળે મહુવર વાસણી, માય ગોપ તસી પાડે,
 નિરજો ચેકા દેવકીનંદન, આભ્યા મહ અખાટે ૩૨
 મહ શુદ્ધ જેવા કારણે, ઘઈ દાનવ માનવ બીક,
 દસે સંભારાર સાંભળ્યો, જે પંડ્યો કુવલયાપીક ૩૩
 ચાકે પેઠી ચિત્તમા તે, ચક્રુમ મન ચગડેળ,
 સમુદ્રજી આભ્યા રીસામા, છે નયણ રાતા ગોળ ૩૪

માતપિતા ને મહાં મામો, જીએ મર મહાહાવ,
 અનંતરૂપે કૃષ્ણ દીધા, જેને જેવા ભાવ ૩૫
 વેણુને વ્યોષક રૂપે દીધા, મન્યાસીએ યકર
 કામિનીએ કદાં રૂપે, દીકા નાથ નદકુવર ૩૬
 બાળયુકદ દીધા બાળકે, તેડે ત્રીત આવી પરી,
 સુભટે દીકા શૂરવીર, ત્રાંત્રીએ પરશ્વક ૩૭
 પચાગંધે મહ દીકા, માત તાતે દીકા બાળ,
 ઉચ્ચેને વિશ્વમર દીકા, કસે દીકા કાળ ૩૮

વધળ

કાળ દિકા કસરાયે, કાળ પડી મનમોવરે,
 ભટ પ્રેમાનંદકે કયા, કયાનેતાનીશમે અધ્યાપરે ૩૯
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે ત્રયમતારિતીથ્યા ॥ ૪૩ ॥

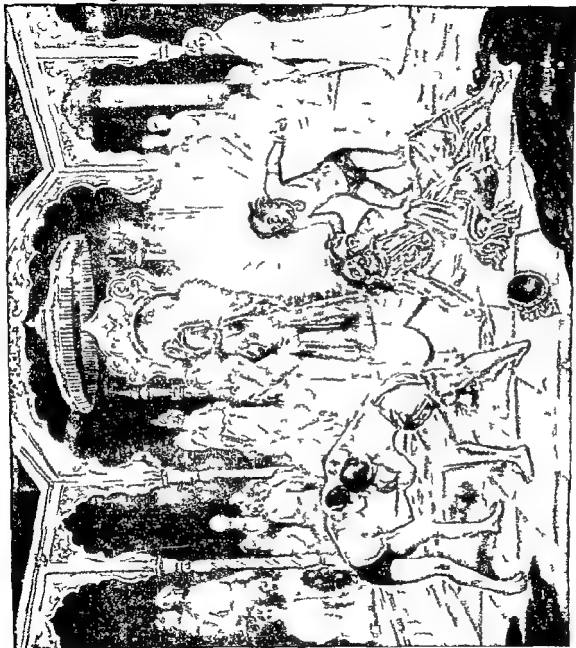
અઠસાપ ડંડ ચો*

કંઠુ ૧૨૨ ચુ-રામ કહાવેરે

મહ અખાટે માધવ આભ્યા, મામોજીને મળવારે,
 દામોદરની વકે દહિ છે, દેત્ય કુંડુળને દળવારે,
 ઇશ્વરજી આદિત્ય ને ઇંદુ, અમરઉગલ બાધવરાયરે,
 યમ કુબેર વરણ વાસુ વહી, કસમરણુ જેવાં ભયરે-મહાં ૪૦
 ઉગસેન ઉદવ ને અકૂર, વિચારે શું થાયરે,
 શુક કહે શું સમુદ્ર શુકે, દેવકીને નિ શાયરે-મહાં ૪૧
 પચમહા તેડે નિકમને, ઉતરો મહા અખાટેરે,
 ચાણુર સુષિરે સ્કથ ચાણુર, દેવકી અહુ પાડેરે-મહાં ૪૨
 પુરની કી કહે શાતા ચુકે, કાળાળક મહા વકાવેરે,
 ચોક કહે કસ અધર્મીને, ઇશ્વર કાળ દેખાડેરે-મહાં ૪૩
 કયા મહા ને કયા મોરવીધર, કયા બાલળ કયા ચાલરે,
 કયા મુળ ને કયા પચાનન, કયામહા કયાજોદાન નરે-મહાં ૪૪
 આજ સમે પાપીનો દીસે, સુતો વિષ્ણુ સોડ તાણીરે,
 અકૂરને પુછ્યો પરમેશ્વર, બાળક આપ્યા આલુદીરે-મહાં ૪૫
 ભયયુક્ત પ્રભ મચુરાની, તાતે આસુ બળ પાડયુરે,
 વસુદેવજીને કોરાગડજું, રૂપ ચતુર્ભુજ દેખાડયુરે-મહાં ૪૬
 સમભ્યા માતતાત ઘઈ શાતા, નેહો પુત્ર હારવાવાળારે,
 સમર્યા હાથધરને કીપી, કરી નયણુના ચાણારે-મહાં ૪૭
 રામની આપાથી* જાહેવો, ચોક કસતણે પરધાનરે,
 દર્યન કરીને ચાઓ કુતારથ, નિરખો કસ રામનરે-મહાં ૪૮
 બૂપનિ મેઝા ઉપર બેઠા, જોવાળા ગસતક નાગરે,
 આશા છે વડે મહ સાથે, છુતો તેા કાઈ પામોરે-મહાં ૪૯
 નડવચન વડે શીવિદુષ, અમે જોવાળા ગોરાગરે,
 મરોમમત મહ સાથે વડહુ, કાણ ગળુ જામારે-મહાં ૫૦

* આ સુગમ લીસમા અખાવામા બનને પધ્ધતિએ મહેલેને તથા
 કસદીને વાપી તથા કસની ઓએની આધારેના કી અને માનવિતાર
 દેસને કહું તે કયા છે

His Highness the Maharaja of Mysore

વસુદેવ અને દેવશાને કૃષ્ણ બાળરામ બાવનશ્યામ કહે છે

અગ્રે મળવા આવ્યા મહીપતિને, યસ માહતવોઃશ્વહીરે;
કપટ કરી અકૂરે તેજ્ય, દુરખ યો ઓ અહિં આહીરે-મહા
વસણ

આણી ઘેર કપટ કરે, અગ્રે શું જાણું સંસારદે;
પંચમણ કહે શ્રીકૃષ્ણને, હવે નાહાનું નહીં કામદે.

†

ચોપાઈ

તવ આગા કંસાસુરની શર્ષ, બેગો બાળક બવા પામે નહીં;
એ શત્રુ હાથે નવ આવે ફરી, જો જો દહિ નાહાની કરી.
ઘણા મિત્રતાળાં હું મારું બેર, તો કેમ કુશળે જાવા હેઉં ઘેર,
કોષ કરી ચાહુર ઉચર્યો, તમે રામ કૃષ્ણ કૂટે ઉતારો.
તમે કહેા છે કેમ કીને સંસારમ, અગ્રે તમારાં સાંભળ્યાં છે નામ;
બકી બક લઈ બ્યેમાસુર, શકટને પાટુએ કીધા ચૂર.
આણે પ્રલંભ કંસાસુરે, હેડાં હેડાં કાચા ગજનાં હંડાં
છે દુધમણ ઉત્તર ગોવાળ, આગ્રે વહેલા કહે છે ભૂપાળ.
નેહિ ગોદુળ જે ચાલે અન્નાય, કીધું મનગાનું ગુંદાવન માંય;
તમે દુસરાયને ભય નવ ગણ્યો, પોણે પેસતાં પચિટ હણ્યો.
લૂટ્યો માણી લૂટી કુબકી, ધનુષ અભણાંનું કેડે ચઢી;
તમે રાજનગરમાં અન્નાય કર્યો, તો કુશળે કેમ માગા કરો.
જો નહાસો તો ઉગરલું નથી, યત્રુ માયાપર મથુરાં પતિ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે તરપર થાઓ રામ, કરો મન મૂઢી વીરા સંસારમ.
કણ્યો દાહ રામે તતપોવ, મહાકળા પ્રગટી બળદેવ;
રકષ જંધા આરેફાટન કરી, ઉતાર્યો કૂટે હળધર હરિ.
મસ્તક અંધોડા વાળી વીર, ઉત્કચા જેમ ઉદરિયું નીર;
આરેફાટન આસન ચોપોસી, છે પાકે પંડિત અનિનારી.
કરે લઘુદામની પુરુષ પુરાણ, જેઈ પંચ મહાનાં ગયાં જોસણ;
અસુર વીર થયા નિરવીર, અધૂર ઉદવને આળ્યાં પૈર.
શેષ આગ્રે મહા કહે છે રાય, પુરુષ બેર કંસાસુર શાય;
રોષ અપટ બાત પોતાના પૂઠે, ધધો છે હાથ ખડગની ઝૂકે.
કંસની નાર બળીએ, ભેષ, ઝગઝટે નિશાણ હોકારા હોય;
શ્રીમંડળ સરણાઈ ચલુતર, પટ બાંધી આવ્યા બેઠુ શૂર.
બંદીજન બોલે યશ બેલ, હંટાએ નીર હળુકે ઢેલ;
ભયે દાનવ માનવ સુરવંશ, શું કોઈ થયાં અવની ને સ્વર્ગ.
અથડાએ મોંઢામોંઢિ વિમાન, સહુ ગુવે ચુદ કરતા ભગવાન;
ત્યાં પંચમણ હોકારા રાય, હવે મહાસુદ શી પેરે થાય;
વાધ્યા આણુર સુંદર સયામ, શલ તુશલને વળગ્યા રામ.
વળી કૂટે કૃષ્ણજ ઉપર ગયો, સુપ્રિક હળધર સાંગે થયો;
તણે ઉપર ગરબડા ભય, પડે વીર વળી બેઠા થાય.
પદમહાંદર સુપ્રિક બટુ પડે, રકષે રકષ આવી આથડે;
દે શુભેત સુપ્રિકે ભુજ ભરી, ઉદરમાં મારે સિર નીચરી.

† તવેની પ્રવચાં અહીં આખજ કકડું નદુ પાડેડું છે.

સુપ્રિકને મારે હળધર દીક, કકડડે પાંસળી આવે હીક;
પડે પકડાં ધૂમે ભગવંત, ગજાને કામ આવ્યા ગજદંત.
ધીર ધગડકે મૂળે ધરા, નાથે વક હેત્ય કીધા પાધરા;
કરી ફરી બાંહે વાળે મર્મ, દાનવ પીડા પામે પર્મ.
ઉંઠે શબ્દ હુંકારા ઘણા, ભૂ ભારે મરડાએ કણ્ય;
ઉંઠે રેણુ પદ પ્રહારે કરી, આહિત્ય કિરણ લીધાં આવરી.
વડે યંચ ગજશું બે હેડારી, ભૂયા દાનવ માયા પરમેશ્વરી;
ચૂરત્વ વાષે ચણીજન ગાય, સાંભળી મહા માટીકા થાય.
વકારે કંસ હોકારા કરી, ચાહુરે ભાથમાં લીધા હરિ.
શબ્દ થયો તવ હાહાકાર, કેમ ઉગરશે નરન્દુમાર.
દાનવે કૃષ્ણ નાખ્યા ભેચળી, વિશ્વનાથ તવ વળગ્યા વળી.
ચાહુર ઉચર્યો બાલી ચણ્ય, વસની પેરે પછાડ્યો ધણ્ય;
જઈ પાટુ મારી પુરા પુરાણ, ચાહુર મહાના લીધા માણ.
સુપ્રિક માયો સુપ્રિપ્રહાર, શલ તુશલ કીધા સંધાર;
કૂટે પછાડ્યો કંઈ ધરી, ગેષ ગર્જના રામે કરી;
પંચ મહા માર્યા તતકાળ, વાંસળી વાયે નાથે ગોવાળ.
રામ કૃષ્ણ બે ટેપી ભેષ, કંસાસુરને ચઢિયા દોષ;
વકારી સેના સહુ વીર, ન પામે જાવા નન્દ આહિર.
જઈલૂટી લાવો આહુળ ગામ, પિતા ઉત્સેનનાં ફેડો કામ.
વધુલે દેવકીને જઈ હણ્યો, રણે ભેટો શત્રુ કૃષ્ણ આપણો.
એવી આજ્ઞા કરાવી થઈ, ધાયા દાનવ આસુધ ઘડી,
નાહાસે લોક પડે ભુંબણ, પેયો દાનવે પુરુષ પુરાણ.
તુચ્છા હેત્ય કરે મારામર, ચળકે સાંગ ફરસી તલવાર;
ગજ ભોગળ ભાર અતુળ, અપુલા પંચર મૂશળ શૂળ.
હુકારો હસતી દાનવ-ધીરા, પુરણ કોષ કીધા જગદીશ;
બારકત લેત્યન પાટી રીર, કાળકેપ કીધું ચતુરી.
ગજ ઉપર ધાયે પંચાનન, તેમ રીસે ધાયા નારાયણ;
મામાણ યાને સાવધાન, હું ભાણેને હી શ્રીભગવાન.
મોહાઈ કહીને મૂકી દેહ, જઈ કંસાસુરની બાલી દેહ;
જેમ ગરુડ ઝડપી લે સર્પને, તેમ કૃષ્ણે લીધા નર્પને.
મયું જોસાના કંસાસુર તણુ, પવેતરે હરિ ભારે ધણુ;
મેરેથી મરડી નાખ્યો ધણ્ય, હુદેપર હરિ અચારણશૂણ્ય.
જેમ મુગલા ઉપર બેસે વાય, તેમ કાળજ ઉપર લીધા પાગ;
નાહાસી ગઈ સેન્ધા ન રહ્યું કોય, રાણી સાંહેલી કૂટે રાય.
અરે દેવ ! શું થારે હાંવે, કે છે રાયજીને મુકાવે;
અરે કર્મ સંગતનું નથી, નંદને છેયે માયો છપપતિ
ઉલ્લા બાત કંસાસુર તણુ, અકેડી લપડાકે રામે હણ્યા;
મુલા બાંધવ સાણી રાય, કંસાસુર તે દગમગ ભેષ.
તેકાણ્યો તમે અકૂર કને, મામાણ ઝોળાળો છે સુને;
પટ બાત મારા મા જણ્યા, તે માર્યા સાથે નીડી હણ્યા.
તે વેર હું વાળીશ આજ, કાં સુમે સુતા છે મહારાજ;
જે વચન કહી ગઈ વીજળી, તે મામાણ આજ વારતા મળી.

એવું કહી બહુ દીપા ભાર, ન શકે હાલી કંસ લગાડ;
તવ કંસાસુરને આવ્યું જ્ઞાન, એ ભાજેજી મારો સ્વયં ભગવાન.
કીધાં કર્મ ભોગવવાં સહી, નયજે આસુજળ આવ્યું વહી;
અંતરિક્ષ રવ કહે જ્યકાર, મહાબળ કીધું નન્દકુમાર.
મરણ્યો કંઠ આગળી શીય, મરતાં મામે પાડી ચીસ.
આમર નર આનંદ્યા ધણુ, ગયા પ્રાણુ કંસાસુર તણુ;
જય જ્યકાર ચેલોડે થયો, કંસાસુર વિમાન જેસી ગયો.
વસુદેવ કને આબ્યા ગોપાળ, સાંભળે મેરી ટૂંટી તતકાળ;
પ્રદક્ષિણા માતપિતાની કરી, પાગે લાગ્યા હલધર હરિ;
માતાને ભેટ્યા સુગમ કુમાર, દેવકીને પ્રગટી પયની ધાર.
કેમ આવ્યું રહે જનુનીનું હેત, હરમે દંપતી યથાં અચેત;
દિગમ્ભૂત યદ્યં દીકરા ભુવે, હરિ માતપિતાનાં આંસુ હુવે.
જય જય કૃષ્ણ દેવતા કહે, યાદવ સહુ જેવા પરહરે;
અસુર લોકને પશિયા નાસ, દરો દિશા કરે નાસા નાસ.
મૂકમાં કલમ મૂક્યા ભંડાર, રહ્યાં અસુરનાં ઉઘાડાં દોર;
સૂરજ્યકી નાહસે અંધકાર, તેમ અધર્મા નાહા નિરધાર.
પાવકથી જેમ નાહસે શીત, દાનવ સહુ નાહા તે રીત;
અધર્મ ઉઢેગ ભય ઉપચાત, અપરાધ લીધી બીજી વાત.
યાદવ કન્યા હરમે આવતી, ત્રોડી હાર સુક્રતા વધાવતી;
શુકલ કહે સાંભળીએ શય, કૃષ્ણ માત પિતાને લાગ્યા પાય.
વસહુ

પાય લાગા પરમાત્મા, મૂકાવ્યા ઉચ્ચેન સપદે;
બટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, કથો સુખાલીશ્યો અધ્યાયરે.
હત મીમંસાભવતે દશમસ્કંધે કંવરનીનામ ચતુર્માસીઆવાઃ પાદમ

અઠધાય ૪૫ મો*

કંઠનું ૧૨૨ મું-નૌમ કન્યામી

શુકલ કહે કથારે, સાંભળે પરીક્ષિત ભૂષ;
ભૂય્યાં માતપિતારે, પુત્ર ભણ્યા પ્રહ્લ્લ સ્વરૂપ.
મળળ જળ કૃષ્ણનુંદરે, માર્યાં મારો મલમેગળ.
યયું દુષ્ટિ આગળેરે, એ મેહિ બાળકનું જળ.
એ કૃષ્ણરૂપ વિષ્ણુતણુરે, અગ્નિ કેમ યદ્યએ માળાપ.
પુત્રમાવને પરહરારે, દંપતીનાં ભવ્યાં આપ.
શ્રીકૃષ્ણે માયા નિરતરીરે, ફરી આવ્યું અપ્તાન;
માતપિતાએ બાળિયુંરે, એ એ અમારાં સેતાન;
પુત્ર પરચેર ઉછરારે, યયા પરાધીની પીડાર;
દિવસ નાપ્યા દેહલેરે, યોગારી વર્ષે અગિયાર.
અમે દરિદ્રી દુઃખે દહારે, નહીં અન ભુવન ભંડાર;
આજ અમે પાસે એટલું નથીરે, કીલએ પુત્રને પ્રોહાણુચાર.
૧
૨
૩
૪
૫
૬

મનોરથ માળાપનારે, જાણી કહે યદુનીર;
અમે સેવા તરકર તમતણુરે, માળાપ ભળ્યાં આહિર. ૭
કારાગરે પરવશ રહારે, દુઃખ વેઠ્યું અગમ અપાર;
સહવારો ના ઓઠબારે, છે અમારે બળ પિંહાર. ૮
સંસારમાં સજ્યું કેા નથીરે, પુત્રને માતપિતા સમાન;
અંગા જેવી અંગિકારે, પિતા તે શ્રી ભગવાન. ૯
પુત્રને તીરથ ભંતરારે, વસે માત પિતાને પાય;
માતપિતાને પરહરારે, એ તીરથ નાહાવા જાય. ૧૦
રેસાં દુઃખ પામે ધણુરે, પુત્ર કરે સુદૃઢસ્થાન;
તે દાનપુત્ર બળે મળુરે, તે યયું ભરમ હોમ સમાન. ૧૧
શત વરસ સેવે માતનેરે, એ કનકે તેણે કાય;
તે નિશા એક શીતકળનીરે, પુત્ર જોડીકળ નવ માય. ૧૨
જનક જનુની દુભવીયારે, તે દીકરા દેસ સમાન;
તે દૃઢથી કાળે અચેરે, સદા વિષ્ણુ શ્રીભગવાન. ૧૩
તે દરિદ્ર દુઃખે ભયારે, એ ભરે પરાધ પેટ;
જેણે પાતા પિતા સેવ્યાં નહીરે, તે કરે નીચની વેઠ. ૧૪
નિરસ્કાર કરે તાતનેરે, તે પામે પશુને અવતાર;
ક્રોધ પડે તેના દેહનેરે, કરે વાયસ ચંચુ મહાર. ૧૫
વૃદ્ધ માતાપિતાને પરહરારે, સ્ત્રીને વશ વરતે અપ્તાન;
લેણી ધન જેણી મરેરે, તે અવતરે યદ્યં જ્ઞાન. ૧૬
એ વળે જાહેન ભાણુતરે, પોષે પોતાની કાય;
તે આમ શુકર યદ્યં અવતરારે, મળમૂત પરનાં આય. ૧૭
નીચ મિત્રને માને ધણુરે, ધણુ પોષે સાસર વેઠ;
કુર વચન કહે અવીતનેરે, તેની શેગ ન મૂકે વેઠ. ૧૮
વિષ્ણુ રૂપ રૂપેરે શિષ્યનેરે, કનકન જેણે આત્મ
પૂજનીક સ્વામી દાસનેરે, સ્ત્રીને વિષ્ણુ નિજનાથ. ૧૯
ઓ પ્રાણુવે વેણુવ જતિરે, પૂજનીકની કીને સેવ,
જેને એ ભોગ માનવારે, તેને તે વિષ્ણુ દેવ. ૨૦
સેવાથી જન જે અચેરે, તે યુદ્ધ ભવજળ મીય;
અમે માતપિતાને સેવ્યાં નહીરે, કહી દાયા યાદવશય. ૨૧
અમે વૃંદાવન રમતાં ફયારે, તમારે પગે સાંકળ;
તે અપરાધ ક્ષમા કરારે, છીં પુત્ર કઠવાં કળ. ૨૨
આગળ સુખ ધણુ પામશારે, ફરી મંગારે ધરસજ;
સંસારવત્રાકસુખ દીછએરે, તો રામ કૃષ્ણ તમારા પુત્ર. ૨૩
કથાં ક્ષપ-તે પાકરારે, અમે મોટા યાજું તન;
રાજ સભામાં પરવશારે, જેસે પિતા રાજ આસન. ૨૪
રાજ સભામાં આવિયારે, માતપિતા કૌશવ રાય;
માતામહને વિનંવેરે, કર ભેડી કુંદર રાયમ. ૨૫
ચાલતે રાયનો શાપ છેરે, હાય ભુવંશ કુમાર;
તે જ્યેષ્ઠ પુત્રને છે નહીરે, રાજછત્રનો અધિકાર. ૨૬

* આ પીચતાલીસમા અધ્યાયમાં ભગવાને માતાપિતાની અને નન્દકીરતી સાંવના કરી, વસ્ત્રોને શાળવ્યેષિક કરી અને તે શુક્રેષર પરી પાળા મરગમાં પામવાય, તે કથા છે.

વસુદેવ વડા યશ્વસેનને, વસુદેવની વડા રામ,
હું કનિષ્ઠને ઘટે નહીં, છત્રપતિનું નામ. ૨૭
માતામાહ તમને ઘટે, છત્ર યોગ છે વૃદ્ધ સાથે,
કંસ આદે પુત્ર મારિયો, તે ક્ષમા કરે અપરાધ ૨૮

ઉચ્ચસેન ઉવિચાર:-

ભલે કંસાસુર મારિયો, યાદવકુળ કીધું પવિત્ર,
અર્ધા સઘળા ટાળીયો, ભલે પપ્પણાં દોહિત્ર. ૨૯
હું પુત્ર કરી નવ માનતો, લાજા હુતો કરે સંયોગ;
શ્રીકૃષ્ણ વૈધ પધારિયો, ગમે કંસ લક્ષણ શોગ. ૩૦

જે પુત્ર ચાલે ઉન્માદે, તે પિતાને તજવા ભેગ;
યજ્ઞે વહેલું મૃત્યુ માળાપત્રે, જો પુત્ર રહે આશ્રય. ૩૧
તે પુત્રથી વાંઝ્યાં ભલે, જે ભવતે કુળ નામ;
કાંપે પૂર્વજ તેહના, આપશે અધમ કામ. ૩૨

નિકમલ હું તારિયો, મારિયો કંસ કેવલ,
છે કૃષ્ણ દોહિત્ર દીકરા, માર કરી વસું ધરસુ. ૩૩
પુત્ર પાત્ર શિષ્ય ભાણે, દોહિત્ર ભાંગી કાન;
હૃદય કુરુપને એ કહ્યો, રાજો ખટ સંતાન. ૩૪

સાતમે પુત્રી પતિ, ભગાત સુવ નિરધાર;
એ સસ પુત્ર કરી માનવા, જેના પિંડેના અધિકાર. ૩૫
આ રાજ તમારું છે હરિ, તવ રીઝ્યા શ્રીભગવાન;
ઉચ્ચસેનને દીધું કરી, આપું રાજ્ય કૃષ્ણ ભગવાન. ૩૬

રજુકાર વંદા યુધીર, વાગાં પટલ બહુ નિશાણ,
આણ કરી ઉચ્ચસેનની, થયું નંદજીને બાણ. ૩૭
મળવા કારણ કંસને, થયો તપસ ગોપ પરિવાર;
બ્રમ પત્ર મથુરાં વિષે, માર્યાં કંસ હાકાકાર. ૩૮

મેગલ મલ મામો હરિયો, ઉછંકળ શ્રીગોપાલ;
રાજ આપું ઉચ્ચસેનને, પડી નંદજીને ક્ષાળ. ૩૯
આસ ભયો કહે નંદજી, ભગ્નો તેડી આવી કા રથામ,
અમે ન્હાસી ભઈ ગોકુળ વિષે, અહીં રહ્યાનું નહીં કામ. ૪૦

ગોપ ભેડે સહુ માડલા, ઉતરે યજ્ઞનાં પાર,
હવે ગોકુળમા રહેલું નથી, જઈ નસાડો પુત્ર નાર. ૪૧
યશોદાને કહ્યા વારવારે, તારે પુત્રે કીધો કેહેર;
કંસ મરડી મારિયો, પડ્યુ જવાસધનું વેર. ૪૨

હું મરડે એક દીકરો, તે ઉછંકળ ઉત્તમ,
તે શોષામલ્યુ અને નહીં, સુને ત્રેવડે તૂલવત. ૪૩
ગોવાળા નંદે એકજવારે, તેડવા રથામજવાન,
તે રાજાદે ઉભા રહી, કે રથામરામને સાન. ૪૪

સમજા ગયાં માત દેવકી, રણે કૃષ્ણને લેઈ બલ્ય,
હજી ખ્યાલ મુકતા નથી, છે જોડી ચાલી ગય. ૪૫
દેવકી શ્રીકૃષ્ણને, શુ છે ગોવાળાનું કામ;
વિદાય આપો નંદને, છે તે કહેતાં શી લાજ. ૪૬

ગોપ વેશને પરહારે, ધરે રાજપુત્રોના શણગાર;
શું વિચારે છે કિંકારે, શી ઉત્તર દેતાં વાર. ૪૭
સાચુ સગપણ આપણું, છે ગોપની યેડી પ્રીત,
એ નહ યશોદા બીજો, તે શું થયો વિપરીત. ૪૮
હોય તે કહેવાં લગ્ન કરી, હું પુત્ર તુને પાછું;
ભાળ સુખ યશોદાએ લોગળું, વળી કાંઈ રહું છે જોડું. ૪૯

વલણ
શું જોણું છે યશોદાને, મળાપ તેના ટાળે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામજી, નંદને પાછા ભાળે. ૫૦

કરલું ૧૨૩ મું-૫૬ ૧ છું-રાગ મારે
શ્રીભગવાનુવાચ:-

યશોદા કેમ જાણે, મારું સગપણ ભણી દેહ;
પિતાને પ્રકાશી કહેતાં, નંદજી ભાવ ધમકોક-યશોદા
પાસમાં લેવુંચંકા કીધી, બાળક વય ન્યારે હુતી,
મુને કહેવે પાસમાં લીધો, બા બીનામા સૂતી-યશોદા
એક વડી નથી અજાણી કીધી, દીકા વિના થાય પેલી. ૫૧

હું વિના નંદજીને કેળી, મરશે કહેતાં પહેલી-યશોદા
લગ્નત રથમજાએ બ્યાનજ મારું, પુત્ર સુખમાં ભૂડી
હું વિના વલવલી મરશે, જેમ ટળવળે દીવડી-યશોદા
મથુરાં નગરીમાં આણી, ચેકુંડે જો વાણું,
પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ કહે, ક્યાંથી યશોદાનું પાતું-યશોદા
૫૬ ૨ જી-રાગ મારે

કેમ ઉતર આપું પિતાને, કેમ ઉતર આપું;
વજન વજના પ્રહાર કરી, કેમ કાળજી કરું કાણું-કેમ
જોળે મેસાડી કાસ ભરાવ્યા, શા શુણ ગાળી,
કેમ કહું પિતા નહીં મારે, કૃતકી કહેવાળી-કેમ
કાંઈ એક વિષ જો થાતું મુજને, દોષિક કરતા કાન,
તે નંદને કેમ ઉતર આપું, નહીં વારે સંતાન-કેમ
યશોદાસુત્ર નંદને નંદન, કદી મિત્રાવે સમજા લોક,
બીજાં સગપણ કરી કરી થાયે, માખાપ ન થાયે દેહ-કેમ
તું નહીં પિતાનું નહીં ભાળક, કહેતાં થાય મુખ રથામ,
એવું કહીને આપું કાળમાં, પ્રેમાનંદ પ્રભુરામ-કેમ
૫૬ ૩ જી-રાગ મામેરી

શ્રીદેવકૃષ્ણવાચ:-
ભૂડી પ્રીત સગપણ સાચું, મહિયારાની માયા મૂંઠે
જનન હું નસુરે-જીવ
સંગત દીધી આપત કાળમાં, હવે માયા મૂંઠે,
પરશેર પેટ ભરી ગો-ચારી, લખતાં વિદાતા ચક્રે-જીવ
અલંકરે લાવે કાંચેલ મૂંઠે, પુત્ર કાગ જોળા માંડે;
વાયસનો સ્વસાહ ન લાગે, જઈ ભેડે કાંચેલ ટાળા મહિરે-જીવ

સચ્ચન્દ્રનું જળ સચ્ચન્દ્રમાં આવે, ચાલધિ મેઘ લઈ જાયેરે;
હંસ બગલામાં બે બેસે, પુળને લાંછન થાયેરે-શુન
દેવકી કહે નંદજીને વાળા, જે આશા મૂકી જાયેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, સગપણ કૈંક ન થાયેરે-શુન
પદ ૪ શુન્-રાગ સામેરી

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:-

શું મીત જાણે મા મારીરે, યથોક્તાની, મીત ઉપર
સેા સગપણ નાણું વારીરે-શુન
એનંદ વિના સગપણ દેવાસુર,* કિંવા સહોદર ભાઈરે;
એકેકના કૃષિરને તરસે, તેા કિષ્ક પટેા સગપણરે-શુન
મુઝાં વણનાં ચર્મને માટે, ગાય મીતે દૂધરે;
ગદાં વચ્ચને થયે માટે, સગપણ કાંઈ ન રહેરે-શુન
મીત માટે પતિ સાથે, સ્ત્રી બળે મદીમાં પેશીરે;
કેળ કંદ દીકરા મરી જાયે, સગી મા રહે બેસીરે-શુન
ગોકુળનું યુગ નથી વૈકુંઠે, તેા કયાંથી મથુરામાંથેરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, યથોક્તાના શ્રુણુ ગાયેરે-શુન
પદ ૫ શુન્-રાગ કેદારે

શ્રીવસુદેવ ઉવાચ:-

આપેા નંદજીને વિદાય, આપેા નંદજીને વિદાય;
વસુદેવ કહે શ્રીકૃષ્ણને, સહુ ગોપ યોદી થાય-આપેા
વિનય કરી વળાવળે, માગી માન નમજે પાપ;
ઉત્તર દેળે એવી રીતે, જેમ ટોસેા નવ દુપાય-આપેા
ગોકુળ શું છે વેગળું, કો સમે કરજે કૃપાય,
કહેસો તેા નંદ યથોક્તામતિને, વાચશું મથુરાં માંચ-આપેા
અહિ રહે મીત ટગી નથીરે, સાથાં માત પિતાય;
પુત્રનું સુખ અમે પામશું, તે નંદકુલય પશાય-આપેા
વાંક નથી વિઠ્ઠલ તમારે, ઉત્તર કેવ દેવાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, ગયા વાડી માંચ-આપેા
પદ ૬ શુન્-રાગ ગોરી

વિદાય કરવા ગોપનેરે, આમના વાડી માંકે ગોવિંદ;
કાંઈ નીસ કરી શ્રીકૃષ્ણનેરે, થાસે ભાયાં કહે નંદ-વિદા
હું રંકે સહેવાનું નથીરે, પુત્ર તેં માર્યો ઉ-માક,
આપણુ પશુ પાળી જીવીએરે, એ બળિયામું સંવાદ-વિદા
સાંભળું કેસાસુર તેં હર્યોરે, જો જરાપણું કામ,
હવે ગોકુળમાં રહેવાનું નથીરે, ચોથો વસવાનો કામ-વિદા
તું મન માને તેમ આવ્યેરે, ન માને મારી શીખ;
તે હવે માત ચતુ કયાંરે, હું રંક મગાઓ બીજા-વિદા
એ મહાશૂનને પરહરેરે, ધરેા ગોવાળાનો યેખ,
તમારેા વાંક કયા નથીરે, છે મારા કરમની રેખ-વિદા
ગજકંઠ નાખી દીઠેા દીકરેરે, ધરેા જેકિડા વેલુ;
સામકૃષ્ણના દેહનીરે, નંદજી ખંજેરે દેલુ-વિદા

* કેવ અને અમ્મા દેવ.

મીત દેખી પિતાતણીરે, ચાલી હરિને આંસુધાર;
નંદે જાણું પીડા થઈરે, કાંઈ વહતાં લાગેા પ્રહાર-વિદા
હુંદેશું લીધા શ્રીકૃષ્ણરે, લેવાનનું લોહું નીર;
મુષ્ટિ પ્રહાર થયા મદનારે, ઘણું વાણું શ્યામશરીર-વિદા
ઉપાય આપધ કીજયેરે, ચાલેા પુત્ર આપણુ ઘેર;
પપ પીળે જાખની ગાયનુરે, રહેા થાયે દેહ-વિદા
સામ રહેશે કે ત્યાં આવશેરે, મૂકાવા વસુદેવ તાપ;
સુળે રહેા અહિ સામજીરે, મોકલું છો રાહિણી માત-વિદા
માત પિતાને પ્રતિ યાજીએરે, છે દુઃખીયા વસુદેવ;
રાહિણી ચરખી સામજીરે, દેવકીની કરજે સેવ-વિદા
તપાસ લેજે શ્રીકૃષ્ણનીરે, હળધર માણું છો માન;
સળળ સંપ વે મિતનેરે, લેકે જાણેા બાઈ સમાન-વિદા
ગેલ સુણી નંદરાયનેરે, જોશું નીચું રાજકુલવર;
કહિણુ મન કરી ગેહીયારે, વિમ પ્રભુ પરમેશ્વર-વિદા
પદ ૭ શુન્-રાગ ગોરી

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:-

અમેા જોસકિણ કેમ થઈયેરે, ગોકુળ સ્વામી;
એવું કહીને આંસુ ભરીયાં, અંતરયામી-અમેા
અમ્મા તમારે મંદિર આંગેા, લેકેલું કાંઈ લેવા;
નંદ અમેા તમને માનું છો, પિતાજી જેવા-અમેા
સગા પુત્રને કેલ ન શમે, તેવું હેલ કીધું;
કુતામીહું આજ થયો જે, તમને દુઃખ દીધું-અમેા
જોજે ચડી મેં મૂછ તાણી, પાહું બહું મારી;
પર પુત્રનું મુંડું અમિથ, ધન્ય નર ને નારી-અમેા
સાકર હ્રધ વાટકીએ પાણું, મારેા બેસાડી,
નહીં અમેા યથોક્તાને લેલે, દેવકી માહી-અમેા
પુત્રની પેરે રેવડમે, રણે ઉતાડેા માયા;
અમેા છો વસુદેવના નંદન, દેવકીના જાયા-અમેા
નાસરકે ગોકુળમાં આંગ્યા, મામાજીને માટે;
ઉત્તરનારને ઉત્તર હેતાં, કાળજ નવ દાટે-અમેા
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરે, વિદાય આપી;
મૂઝાં ખાઈ નંદ પડ્યા, શું દુઃખ નાખેા કાપી-અમેા
પદ ૮ શુન્-રાગ રામમી

શ્રીનંદ ઉવાચ:-

એ શું જોયેા છે સામજા, યેથો થયો રજુછાડ;
પાલિવહણ કીધું નથી, વહું જોવાના કોડ-એવ
વણ વિથાયું નવ જોડીએ, હસે દુરિયન લોક;
નથી રીડું નથી સાંભળું, પુત્રનું સગપણ રોક-એવ
દીકા મંદિર માળિયાં, દીકી ઘોડાની થોક-એવ
દીકા લોક રંજિતમાળા, થઈ તુંને રહેવાની હોડા-એવ
હવણ જિંદગાને ઉપરે, એ કહિયે બીજાં માળાપ,
વસુદેવ તાવ છે રામના, એને રહેવાં નહીં પાપ-એવ

આપણુ ન્યાત આહિરકાં, ક્ષત્રી છે વસુદેવ;
રામે તાત હજા હરો, પદી તુંને કહેવાની ટેવ-ઓં
ગોવિંદ મેસા ગાડલે, ઉશ્ચ છે સહુ ગોવાળ;
હવડાં શયુ કે આવશે, કાલા કાં કરે આત કાળ-ઓં
શ્રીકૃષ્ણઉવાચ:-

નીચું નેત્ર કરે નાથજી, નથલે દાળી નીર;
અમો પુત્ર છીં પારકા, તમે ભાવ્યો મંદિર. આશ્ર મૂકે નંદજી.
અર્ધનિશા હું આલિયો, માત યથોક્તને પાસ;
કથા તમારી વીચળી તે, હડી ગઈ આકાશ-આં
મનસા વાચ્યા માનમે, નથી કૌતક વાત;
સગા પિતા વસુદેવજી, તમે છે પાળક તાત-આં
આપણે સગપણ છે નહીં, કહી આસીવા જગદીશ;
ખીજવાર ધરણે દળ્યા, પાટે નંદજી ક્ષીશ-આં
નંદ ગોવાળા વલ્લભે, નિસાસે કાટે પહાડ;
રેવા ગગને દેવતા, રેયાં વારીનાં કાંડ-આં
નિલાપ નેનદા સાંભળીરે, રેયાં નગરનાં લોક;
ભાતાં રામ રેવા ધણું, શ્રીહરિને ઉપ-ચો રોક-આં
નંદ કહે ગોવાળાને, વાણું વચનનું ગાણ;
વાળી લાવો કે કૃષ્ણને, મારા બંધી પ્રાણ-આં
વિમ પ્રભુએ સાંભળ્યું, રેવા પરમેશ્વર;
આંસુ લેણાં નંદનાં, ક્યો રાજકુંવર-આં
પદ ૯ મું-રાગ મેવાડા

શ્રીનંદ ઉવાચ:-

સુંદર શામળારે, મુને હુતી તારી આશ;
ગોવિંદી ઉગડ કરીરે, કાં કીધા મયુરાં વાસ-સુંદર
જે ઉભાં આશ કરીરે, સાચા ભણી પુત્ર;
તુજ સાટે ગઈ દીકરીરે, મારું ઉત્કળું ધરસૂત-સુંદર
યથોક્ત કેમ જીવરીરે, સાંભળી દારણ વાત,
શાઈ શાઈ ખોરી આંખડીરે, કાણ કહેશે તેને કાલ્ય-સુંદર
નિશ્ચયધાત કીધા મુજનેરે, હું હળેજાને આધાર;
લોક કહેશે મુને વાંઝિયોરે, મારાં ફરી દેવાયાં દ્વાર-સુંદર
એક અવશ્યે સવં રણ ગપારે, બાંધ્યો ઉખળ સાથ;
તે દુઃખ તારે મન વચ્ચું રે, હડાંથી કીનાનાથ-સુંદર
વસુંદેવે મુને હુંતિયોરે, નથી પૂજનાર કેઈ;
હું નિષંજને પન દીકરો રે, સગપણ નાચું ઘેર-સુંદર
કાણ બલેલવા તાગયોરે, ચાકરો યથોક્ત નાર;
મેગાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરે, આવી ભવ્યો એકવાર-સુંદર
પદ ૧૦ મું-રાગ મારો

શ્રીનંદ ઉવાચ:-

આત શામળિયા ઘેર જઈએ, એવા કણિય નહોર ન ચંધવેર;
એત ગોપના વનમાં ચરશેરે, ગાયો તું વિના હાંસી મરશેરે.

• પ્રાણ, અમર.

કાણ સીકું લાકડીએ ધરશેરે, કાણ ગોરસ ઘેરી કરશેરે;
તારી માતાનું ચિત ચળશેરે, વાંસળીએ બળાં વળશેરે.
વારે રમકડે કાણ રમશેરે, તારી વાંસળીએ કાણ જમશેરે;
ગોર સુકેટ કયાં મૂકશેરે, કાણ કચોળે દૂધ પીશેરે;
કાણ સેલે વાળી ગો દોરશેરે, કાણ કેં બાધી બલેલશેરે;
કાણ રૂઢી શિયામળ દેશેરે, હવે પિતા મુને કાણ કહેશેરે;
મુને છે છેલ્લો આશ્રમરે, હવે હું દહાડા નાખીરા કેમરે;
હતું વેકું ગોકુળ મામરે, હવે નેસડો ફરી મયું નામરે.
યથોક્ત કેમ જહાવ નીસરશેરે, વંચા કહી લોક પાછાં કરશેરે;
અગને માણસમાંથી ડાળ્યોરે, લીકરો ચઈ કાળજ આલ્યોરે.
અમો ભૂદયાં આશ્ર આણીરે, કાણી યાપણ નવ ભણીરે;
વાસસ ઘઈ વાસસ્ય કીધું રે, ફરી કાચેલે જ્યહું લીધુંરે;
નિમ પ્રભુ પરમેશ્વરે, મારું ફરી વસાવો ધરેરે,
પદ ૧૧ મું-રાગ મેવાડા

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:-

ગોકુળ ભભોરે, નંદજી ગોકુળ ભભો-ગોં
ફરી ગોકુળ ભભો નંદજીરે, મૂકો મનની આશ,
નાસરે અમે આવીયારે, કીધો તમ ઘેર વાસ-ગોં
ધીરજ ધરીએરે, ચાચળ ધીરજ ધરીએ,
ધીરજ ધરીએ નંદજીરે, એ નંદો છે સંસાર;
પરમેશ્વર વિના કે નથીરે, છે ફોકડીએ પરિવાર-ગોં
ધણું એક હાંજેરે, અમને ધણું એક હાંજેરે,
ધણું હાંજેરે છે મુજનેરે, ધણુ દોહલો લોકાચાર;
કેમ માત પિતાને પરહરેરે, અમે દેવકીના કુમાર-ગોં
મેહુ દુઃખ પરિમારે, મુને મેહુ દુઃખ પરિમારે,
મેહુ દુઃખ પરિમારે નાપણરે, હું કાને આપું છેક;
મન પ્રાણ રહેશે ગોકુળેરે, મારા અધરા રહેશે દેહ-ગોં
મુખ શ્રીગોકુળરે, મો લુખ શ્રીગોકુળરું,
ગોકુળ મારું મુખ લોગાચરે, ન મળે વેકું માંય;
લશ ચોરાસી દેહ ધરેરે, તોએ ન મળે યથોક્ત માય-ગોં
કંઈ ધર કાવડ રે, ઉંચલી કંઈ ધર કાવડ,
ઉંચલી કંઈ કાવડ રે, કાવડ તીરે સકળ;
તોએ એક ધરી યથોક્તનિરે, નવ માર્ગ જોડાઈ-ગોં
અમે છીં તમારા રે, નંદજી છીં તમારા,
અમે દાસ તમારા રાધજીરે, ફરી ચરણે નાચું શીય;
વિદાય આજથી આપણેરે, કહી આત્યા શ્રીલુગદીશ-ગોં
ધરણે દળીયા રે, નંદજી ધરણે દળીયા,
ધરણે દળીયા નંદજી રે, ધણ પચા અચેત;
શ્રીકૃષ્ણે માયા વિસતરીરે, વિતણું પિતાનું હેત-ગોં
કુંવર કોનો રે, કુંવર એ કુંવર કોનો,
કુંવર મારો છે નહીં રે, હું ફોકડ ચાઈ તાવ;
એ પુત્ર સત્ય વસુદેવનેરે, મુને અર્ગ કહી છે વાત.
નંદજી આશ્યા રે.

નંદછ આલ્યા રે, નંદછ રેતા ચાંચ્યા,
નંદ ગયા શીંગોડુખરે, ત્યાં વરતો ને ઉપાત;
તે કહી ન શક્યા શુકદેવહરે, કે વેણુવ જાણે વાત-નંદછ.
તાત વળાવી રે, ગોપનો સાથ વળાવી,
વળ્યા પિંકુલ ખાયાતીરે, તાતને કરુણુકર;
સંતોખ્યાં વસુદેવ દેવદીરે, વિષ પ્રભુ પરમેશ્વર-નંદછ.
કરું રસુરું-રાગ સારંગ

શ્રીશુક ઉવાચ:-

નંદ ગોપને કરી વિદાય, તાત કને આળ્યા યદુરાય;
મામી બેહુની પ્રસંસા કરી, વિનયયુક્ત યોલ્યા શ્રીહરિ.
અમે તમારે હૃદયો ભરવાર, ધણું સાંભે તમારા ગયા શણુગાર;
દેવ પ્રત્યે કઈ ચાલે નહીં, મારી મામી બે વિષવા યઈ.
મારા છ બાંધવ મામે મારિયા, તે દુઃખે મામા મેં સંધારિયા;
પશ્ચાત્તાપ થયો પાપું છું દુઃખ, હવે ક્યાં દેખવું મામાનું સુખ.
ન રળે ભાવી પહારથ વાત, કુટુંબકેથ થયો ઉપાત;
તમે સનમાં દુઃખ પરહરે, આ તમારુ ધર તમે વાપરે.
અમને પોષ્ય તરી જાણુએ, નિજ સંતાનનું હેત આણુએ;
સગામાં આળ્યા એવું કહી, મધુરાં નગરી પાવન યઈ.
ધર્મે પડે વાળે પુરમાંય, ઉચ્ચેનની આણુ દેવાય;
નાકા લોક કંસને ભય ધરી, તે યાદવ સહુકો આળ્યા કરી.
અધર્મે ઉધારી ચાપો ધર્મે, આદેવ બળે પાળે કુળધર્મે;
વશુદેવ વસ્થા ચાપોને ઘેર, રાજધાન માંડવું બહુ પેર.
ગગીચાર્યને કહે વસુદેવ, જાત કર્મે કીધું વાસુદેવ;
ભર્યું પુત્ર પ્રસન્ધા છે આજ, પુલક આજ કીધું મહારાજ.
ગણપતિ ગોત્રજ પૂજા કરી, નાની કર્મે કીધી હેત ધરી;
કળી રતંય તોરણ હાથ, આયે સોહાશિલી ગીત ગાય.
સંકલપ કીધે કાળાગૃહ માંય, બે અચુત દિગ્ગને આપી ગાય;
પૂજ્યા પ્રાદાણુ ગગીચાર્ય, સાંતિક પુલક કીધું કાઠી.
ત્યાં કીધી સહુ ક્ષત્રીની રીત, રામકૃષ્ણને દીધાં ઉપલીત;
શ્રીકૃષ્ણશી આચાં દેહિણી, પહોંતી હોસલે બેહુ ગાવાતલી.
કંસનું દ્રવ્ય દીધું નરહરિ, પિતાના ઘરમાં લક્ષ્મી ભરી;
હય હરતી રથ મહિની ગાય, પાત્ર આમર આસન સન્ધ્યાવ.
આશુક સુક્રાકુળ રત્ન ઝવેર, તે સર્વે મોકલું વસુદેવને ઘેર;
ને વિનુતિ કસે મેળવી ધણી, વસુદેવ યથા તે વસ્તુના ધણી.
મામી મધુને સંચય કરે, પણુ આહેડી હંડી સાંચરે;
વાંઝિયાનું ધન રાત્ર વાવરે, કીડી સંચે ને લીટર યરે.
વદની અંતે ભોગવે અન્ય, તેમ કંસાચરનું લટવું પેન;
લક્ષ્મી મળે ને ગણે સ્વામી, ભાણેને સંગામાં લીધાં મામી.
પછે માત પિતાને લાગ્યા પાપ, રામ કૃષ્ણે માગી વિદાય;
વસુદેવ પ્રત્યે યોલ્યા શ્રીહરિ, જગસંધ સરખા માથે અરિ.
મેં કંસાચરને દેવો હામ, જગસંધ સાથે યાગે સંધામ;

એ આજ્ઞા હોયે તમતલી, ધનુવિદ્યા અમે આણું ભણી.
પિતા કહે કાં નહીં પુરુષ પુરાણ, શ્રીરામ કૃષ્ણે કીધું પ્રમાણ;
સસ પુત્રીમાં તીર્થ સુખી, આતંત્રી નગરીમાં એક રુખી.
વિદ્યાનિધિ સાંદીપનિ નામ, તેને ઘેર આળ્યા કેશવરામ;
ત્યાં દીકા એક મનોહર મક, ન્યાં વિદ્યાર્થીની બેઠી હઠ.
કે ભણે પ્રજા વિદ્યા નર્મણ, ધર્મ શાસ્ત્ર ભણે કે પાતંજળ,
કે મીમાંસા શાસ્ત્ર ન્યાયવ્યાકર્ણ, કે વેદાંત વિખાણે અશર્યુ શર્યુ.
કે યોગ વિદ્યા ભણે નેગી કર્મ, કે ખટ્વકના શીખે મર્મ;
કે અજ રાજ મહા વિદ્યા ભણે, છે બીડ ઘણેરી શરુને આંગણે.
જ્યોતિષ વેદક પરીક્ષા મણિતાળી, જગત્સંતં વિદ્યા અતિધણી;
મંત્ર જન વશીકરણ અપાર, શુક કહે રું બહુવં વિસ્તાર.
કે ભણે આંક માયિક કળા ભણે, સકળ વિદ્યા શરુછમાં મળે;
છે અધ્યયન શાસ્ત્રને મોટો ઘોષ, ફરેતો સંભારણે બે કેસ.
રામ કૃષ્ણ આળ્યા નિશાભાંય, જેમ મધુરાં રાજની ચંદ્રમાય;
નિરમે વિદ્યાર્થી જોઈ રહ્યા, સાંદીપનિ ભ્રમિ બેઠા યથા.
પ્રભુની સામા ગયા ચરિયા, શ્રીકૃષ્ણ નમ્યા શરુછને પાયા.
આસન આપી પૂજા કરી, શરુછએ વાણી કે
મને કુતારથ કીધે આજ, કહેઠાં કયાંથી આપ્યા મહ
કોણ નામ ગામ કુળ ન્યાત, રું કારણ છે સુખ :

શ્રીભાગવાનુવાચ:-

એક છે ગામડું યસુનાં તીર, ન્યાં રંકલોક વસે
તેની પાસે અમારો વાસ, છીં ક્ષત્રી યોલ્યા અવિનાશ.
ઝપિ તમારુ જાણી નામ, આળ્યા છીં કંઈ ભણવા કામ;
આપો વિદ્યા કરુણા કરી, ધણું દુર્બળ છીં યોલ્યા હરિ.
વિનય વાત હૃદયામાં વસી, સાંદીપની ભ્રમિ યોલ્યા હસી,
છા આત્મા તમે મારા ભેય, ભણુ આપ મમે ને નેહ.
છા જગત શરુ થાઓ મારા શિષ્ય, ત્યારે સાન કીધી ભુગદીશ;
માંહે માંહે સમળ્યા શરુ ગોપાળ, શામળિયે શોભાવી નિશાળ.
એક વરો વિદ્યા સુભામે નામ, તેને સોંપીયા કેશવ રામ;
ભણવને રું હેત ખપ કરી, પંડિત થાય શીહુગધર હરિ.
પછે ઘરમાં રાખ્યા ભુગદાધાર, સાંદીપનિ સેવા કરે અપાર;
નિજ પત્નીને કહે છે ભરથાર, આ શાત્રક છે કારણ અવતાર.
શેષરૂપ ભીતે શેષશાયી, આપણે ઘેર આળ્યા બે ભાઈ;
કરી કરી નહીં આપે એક, આપણું પાવન કીધું ગેક.
એ પરધર મિશ્રા માગે નહીં, ભોજન કરશે યથાર્થે અહીં.
એવી શિક્ષા અભ્યાસે કહી, શરુપત્રી સેવામાં તત્પર થઈ.
વાસદેવ કરે બેહુ બાંધવતાલું, તે નેવ આણુપે વદન ધણું.
શરુ વાક્ય ને શ્રવણે પડે, તે તતક્ષણ હરિને આવડે.
ચોદ વિદ્યા ને બેહોતર કળા, નિગમ શાસ્ત્ર અર્થ નિર્ણય;
ધનુવિદ્યા વિવિધ સંધામ, પાકી પંડિત કેશવ રામ.
વિદ્યાર્થી સહુ નિરમે માય, નગર લોક દરીને ભય;
કહું સીને કરજો રૂડી સેવ, પ્રાગાંતર ગયા શરુ દેવ.

ગામ ગયા બાણી સરદાર, ગોરાણીએ મન ક્રીધા વિચાર; સરપણ નથી કંટેક ઘરમાંય, તેા શીધે સ્વર્ણ શી પેરે થાય, બેઠા જમે કુંથવચાંય, તેા તેને સોંપું તે કામ; આવી નિશાળે જ્યાં બેઠા હરિ, બોલ્યાં ગોરાણી ગુણ હસતું કરી. કાંઈ કામ કંટેલી લાણું છું હું, 'સ્વર્ણ વિના તમે જમશેા શું, બાજુ આવી અટકડું છે કામ, ઘરમાં નથી ઇષણું નામ. તમે જાણ્યા સુને કળ કેમ પડે, હું પાક સ્થિતિ કરુ શા વડે, અમે કાળ નિર્વાહ દોહલેલીજીએ, પન વિના સરપણુ સેલીજીએ. અમે અબાચકને પાળું ધર્મ, ઘણું દોહલે વાલે શૂદ્રકથાગ્રમ, સરપણુ કારણ માંચું માન, સાંભળી બોલ્યા શ્રીભગવાન. કર નેડી કંટે કમળા પતિ, શુરપત્નીને ક્રીધી વીનતિ; સરપણુ અમે લાણું સરવથી, પણ કુહાડા અમપામે નથી. ગોરાણી તવ બોલ્યાં હસી, પ્રભુ કુહાડાની ચિંતા કરી; ઘણું ઉંચે માળ ગયું ગોરાણી, કુહાડા ત્રણ બાધ્યા આણી. આપી દોરડી બાંધવા કામ, ઉઠ્યા કૃષ્ણ સુદામા રામ બારે કંકુ કુહાડા ધર્મ, સરપણુ કાળે શામળિયો સાંચ્યો. શ્રીકંરણ હ્રદિ પાણે પામ, અવતીતું ચોટું બાજ્ય; પ્રભુ પુરની વિરમે થાય, રાજકુંવર જે વનમાં નંધ. દૂર વનમાં માંધવ ગયા, હ્રદિમાં બાળક શ્રમિત થયા; હીલું કાઢ એકે ચોટું પંચડું, પ્રભુ કંટે ચીરના ચરણું જડડું. સુદામે હળધર ને હરિરાય, કુહાડા લીધા કરમાંય; બાંધ્યા પલવટ રાજે રણુકેડ, કુહાડે મારી ફેરડું બેડ. અમર બગને કીતુક જેથ, પ્રભુને પાર ન પામે ક્રોધ; નેતિ નેતિ કંટે ચારે બેથ, પંડિત કેાઈ નવ પામે લેદ. શું નાણું પુરાણ શાખ બાધક, તે લક્ષ્મીવર ચીરે લાડકડું; પછે તાણી બાંધ્યા ભારા ત્રણ, એકે કીતુક કીધું અસરણુચર્યું થયું વાઢળ વીજળી અંધકાર, બેઠા આર્યો મૂશળધાર; આંખી પવનતણી શ્રુસવાટ, મૂછ ઢેહ ચકી બહુ ટકાડ. ત્યાં ત્રણે બેઠા ટાળે મળી, બીંદે સુદામે બજે વીજળી; રાય એક રાહી એટલે, શુરણુ ચેર બાબ્યા તેટલે થયા વિરમે બાળક દીકા નહીં, શુરપત્ની તવ જાંબી ઘઈ; હવે સ્વામી ગુજને શાપે ખરા, શું કર કેમ ન આબ્યા ઉકર. અબળા આકુળ બ્યાકુળ થામ, રમે ક્રોધ કરે અવિચાર; માતૃભાવ ઘણું દુઃખિયા થયા, કહી ન દીસે સરપણુ લેવા કામ. જે વિશ્વપિતા પ્રભુ પ્રાણુપતિ, તે શ્યામ મૂરત કયાં દેખાવી નહી; તન મુને શુણ સૂકું થાય, બેઠી અબળા લાગી પાચ. તે શામા કરે તેા કહું વારતા, રમે રાય ઇષ્ટ શુજને મારતા; સુદામે કેરાવ નેડીયા, એ બોલ્યા સરપણુ લેવા કામ. વચન વનિતાનાં સાંભળી, સાંદીપનને મૂચી. વળી; અરે મૂળે દુધા સાંપિણી, તે કાણુ કર્મે કીધું પાપિણી. છે જ્યેષ્ઠ માસનો તાપડ શ્રેષ્ઠ, સુકમાર ચોકડ્યા લેવા કાઠ, તેમાં બાંધ્યા વરસાત, મહા લેહિણિયે ક્રીધા ઉપાત.

ત્રાહે ત્રાહે કરે શોકે ભયો, શોધવા સાંદીપન નીસર્યો; નદી નાળે આબ્યાં જળપૂર, સમકૃષ્ણને સાદ કરે ઠિ શુર. સામે 'ચાદ ક્રીધા ગોપાળ, શુરણુએ દીકા ત્રણે બાળ; પર્વે વિરોધ શામળિયાણુ કાંપ્યા, સાંદીપનિએ હૃદયણું ચાંપ્યાં. વિઠલજી તુને વેળા પડી, વેરી વરસાતે, ક્રીધી ગડી; પાપિણીએ કુંભ દીધું ઘણું, એ કારણ નોહે તમતણું. શુર પ્રત્યે કંટે કમળાપતિ, અપરાધ ગોરાણીને નથી, અમે ઉન્મત અભિલાષે ભયો, સરપણુ લેવા ત્રણે નીસર્યો. શુર પ્રત્યે બોલ્યા પરશ્વદા, અમે આચરે વિદ્યાધીપતિ ધર્મ; એવું કહી ચાલ્યા જુગદીશ, સરપણુ મારા ત્રણેને શીવ. વચને શુર સંતુષ્ટ ક્રીધા, ભારા કાઠ તણા મરતક લીધા; શુર કંટે નથી સરપણું કાળ, હું જોળાણું છું તમને મહારાજ. ત્રાહે ત્રાહે સાંદીપનિ ભણે, પિછાર સુને અતરમાં ગણે; પોતા પંદિર નાખ્યાં સરપણ, જો ગોરાણીને લાગ્યા થરણ. કોરાં વચ આખ્યાં અવિજન, તપાસ્યા મગડી હુતાશના જમાભ્યા પંચામૃત હેત ધરી, અખુટ કાઠ જે લાભ્યા હરિ. તે નથ લોક સહુકે લેઈ તથ, એક કાઠ જોણું નવ થાય; એ કયાં સરપણુતાણું જતાવ, રમે શ્રીતાને મન પડતી ભાંત. કોઈ એકે પુતકે છે નહીં એક, ભાઈ તે માટે ઉપજે સંદેહ; કોઈ એકે પુતકે છે એ સર્વયા, તે માટે પદમય ક્રીધી કયા. બળી એકે કીતુક કીધું વિશ્વાધાર, ગોરાણી ગો દોહ છે એકવાર; સુરભિ સ્તન બેઠાં કર ધરી, પણ દોહાણી કોડીમાં વિસરી. શુરપત્નીએ વિચાર્યું મન માંય, હું ઉઠું તેા સુરભિ શીભાય; સમરયા શ્રીકૃષ્ણને કરી, ઘરમાંથી દોહાણી લાવે શ્રીહરિ. તન લીકા ક્રીધી લક્ષ્મીનાથ, બધાંયે આંગણે બેઠાં હાથ; તતક્ષણ દોહાણી આપી આણી, તે જોઈ વિરમે થઈ ગોરાણી. કેા પૂછું પ્રહા દીસે ઠિ એક, ભટા કારણે લીધા માનવ દેહ; જવસોજન કરવા બાબ્યા પતિ, તવ અબળાએ ક્રીધી વિનતિ. સાંદીપનિને કંટે છે સતી, એ વિચારૂપ છે વિચારથી; અભિલાષ થયો એક સુને, હું શુદ્ધસિંહામાં માણું એ કને. જેવી કાઠ બાજ્યાની કયા, પ્રસંગ દોહાણીને તેવો સર્વથા; કેા કંથ વિષે કહ્યું છે એક, રમે શ્રોતા મન આણું સંદેહ. જે માસ ઉપર દિન ચાર, ચોદ વિદ્યા શ્રીખ્યા વિશ્વાધાર; યદ સુદામાણું કેની થણી, જે વિદ્યા એક નિરાળે ભણી. તે એક થાળે જોજન કરે, ધયન કરે એકે સાથરે, જોલડિયે વળગી હ્રદિ બેથ, શ્રીકૃષ્ણ સુદામાને વાધ્યો રનેહ. કેા વાત તાળી દેઈ હસી, તે શુભ વાત ન રાખે કરી; રામકૃષ્ણ બ્યારે ભણી હસી, જઈ શુર પ્રત્યે વાણી અસર્યો. અમને વિદાય પ્રભુ કીજીએ, કાંઈ શુર દક્ષિણા માગી લીજીએ; બજો આપું એવું મિથ્યા બહું, એવું માગને કે હું આપી ચકું. હારત કરી બોલ્યા અવિરાજ, હું હુળા હું બહુ મહારાજ; તું વિશ્વંશર તું વિશ્વાધાર, તું આદિ મારા તું અપરંપાર.

ધર્મો દેહ ધર્મ કારણે, બાહ્ય આત્મે મારે બારણે,
ન પામે પાર નાર સરખા જતિ, સુને જોળણે ઉભિયાપતિ.
ન પામે પ્રદાઘ ધરતે ધ્યાન, કહે દુર્લભા મુખપાન;
કેા કાશી જઈ કરવત સિયે, પાણુ તું કેને દર્શન નવ દિયે.
હું અપરાધી પામર પ્રાણી, સુને ચોટી કીધે પુરુષ પુરાણી;
સકળ પદારથ પામ્યો હું, દર્શનથી અદ્વૈત માણું શું.
હું માણું સમરથ શ્રીહરિ, જનુની જઠર ન દેખું ફરી,
દીનવાણી મન લગ્ન આણી, શુર દક્ષિણ માગે ગેરાણી.
કાણ અણ્યાનાં મેં ત્રિકામ, તે અપરાધ કશે હરિ સુખ,
બરધારને સુખિત આપને હરિ, માટે ભગતી હું ભવસાગર તરી.
એક વાનું હું માણું ગોપાળ, ક્ષિપ્રાગાદે એક છુટયો બાળ,
પાંચ વરજાને પરમનિધાન, સુને તે આણી આપા ભગવાન.
શમ કૃષ્ણ બે તત્પર થયા, ક્ષિપ્રાતીરે ગોવિંદ ગયા,
હી રૂપે બહાર નીસરી નહી, શ્રીકૃષ્ણ કેપે વાણી વદી.
શુર પુત્ર લાવ કહે શ્યામ શરીર, નહીંતર તાર શોણ છીં નીર;
પાંચ વરજાને પરમનિધાન, તે પુત્ર ગયે છે સાગર ખંધ.
પ્રભુને આપું અર્ધવત્સી એધાણ, પછે ત્યાં પધાર્યા પુરુષપુરાણ,
કીધી ગર્જના ગોકુળ નાથ, સમુદ્ર નીસર્યો એટી હાથ.
કૌંધ કહી ભોલ્યા શ્રીગોપાળ, લાવ વળાકરે શુરનો બાળ;
સમુદ્ર ઉવાળ:-

એક પંથજન નામે અસુર, તે પ્રભુને દુઃખ દે છે કુર.
તેને પૂછે જુગલવંન, પ્રાણી હોય બે શુરનો તન;
અન્યાય આપ જનમાં કરે, તે કેનો કાઠયો નવ નીસરે.
શ્રીકૃષ્ણ કહે એ વૈદ્ય કામ, નથી આયુષ્ય શે કીને સંચામ;
સમુદ્ર સમય રાખ્યો તણ, કોમિપાદી નામે આપી ગણ.
તટમાં મૂક્યા હળધર બાવ, મહાજનમાં પેઠા ગોકુળનાથ,
પાતાળ સમ ગોળ્યાં ખપ કરી, અત્યે રેલ્ય દેવને અરિ.
દાનવ ધારી ગાહ યુગે, ગદાચુર શયું જળ વિગે,
તે કંઠ શક્તી મરડી પાળ્યો, તેનું ઉદર વિદારી રાજ કહાલ્યો.
પાંચજન્ય તે યંખનું નામ, તે કરમાં લીધા છે મુંદરશ્યામ;
કરી નાદ ને તત્પર થયા, ધર્મરાજને સંદિરે અયા.
જઈ સંયમનીની યોગે રહ્યા, બાયલીત યમકંકર થયા;
સેવક કહે સાંભળ ભૂપાળ, પુરપોળે આત્મે માનવ બાળ.
શામભો સુરંદર રૂપ રસાળ, તેને શબ્દે ભય પામે છે કાળ.
મોઠું આશ્ચર્ય અહિં આત્માની અતિ, એવું સાંભળી ભોલ્યાયમપતિ
ભણ્યો તેડી હાલો યુગ પાસ, ન જોળખ્યા ધર્મે અવિનાશ;
સેવક પ્રભુને ઝેલેલા પત્યા, દેવલોક સહુ ભોલા અત્યા
ચંપનક દીધા ભગવાન, તે શબ્દે ભય પામ્યો ભૂખવાન,
ચોદ લોક તે શબ્દે ગડગડયા, યમકંકર નાકો અઠવલ્યા
અશુભીય કુંડ છે નરકતણી, પૂજ્યા છે પ્રાણી તેમાં ધણી,
વિશ્વાત્માવાતી પ્રદાવાતકી, પતિવ્રતા પીડન પાતકી

* ની. ૧ ચક્રવર્તુ.

કેા ગો કન્યા વિકલ્ય કરતા, ધિવ પૂત્ર પ્રદાતન હરતા,
ગામ વન દાહક પાપિષ, અશક્તી* મધપાની મહા દુષ્ટ.
પરવતિ હેઠક નિદાપાદી, રજસ્વળા ભોળી સંગત સારી;
પ્રાદાણુ માન ગંડન કરનાર, પારકી ધાપણત અટકાર.
મિથ્યા વાદ પ્રિયુનતા વણી, નિંદા કરે તીર્થ દેવ તણી;
એવાં આચર્ય પાતક યોર, તે પ્રાણી હરિસેવાના યોર.
કુંભિકાપક પત્યા તે પ્રાણ, ન આવે નીમરવા નિર્વાણ;
અસિચ્છ લવણુકુંડ વિગે, ધૈરવ નરક પડ્યા અધોતુગે.
યમકંકર બાંધીને ત્રાદે, કેનાં લોચન વાયસ કહાડે;
કેનાં શરીર ધ્યાન જ શબ્દે, લોહનું સ્પંધ ઉચ્ચ કરી બેઠાડે.
અઘ્ઘીશ કુંડ પાપી પડ્યા, કૌટ્યાનકોટ ગાંધ્યા લગ્નકા;
ચંપ વનલ્યો શ્રીમગવાન, તે શબ્દ પડ્યો પ્રાણીને કાન.
હેઠાયાં પાતક શબ્દે કરી, તે ભવે ભવયું આત્મા હરિ;
સહુ નરક થકી બહાર નીસર્યો, સર્વે દેહ ચતુર્થુજ ધર્મો.
યમને મસ્તક મૂકી પાપ, તે મકળ જીવ વૈકુંઠે ભય;
સહુ પ્રાણી વિનામે ગેની ગયા, નરકકુંડ સહુ કાલા થયા.
આસન મૂકી પાયો સય, ધર્મપર પડ્યો હરિને પાય,
સકળ જીવ કીધા ઉદાર, હવે જોળખ્યા જુગદાધાર.
સભામાં પધરાવ્યા હરિ, સ્તવન કરીને પૂજા કરી;
કાંઈ વનલ્યો છે સરયું કામ, વળતું ગોલ્યા સુદરશ્યામ.
સંદીપનિ અવિના એક બાળ, તેને હણ આત્મે છે કાળ,
રાય તે બાળકને લાવે ફરી, યમે આજી આપ્યા શીલે કરી.
કીધી કાંઈ રાયે વિનંતિ, એણે મને પધાર્યો ગોકુળપતિ,
કાંઈ હું સરયું કામ ભગવાન, સુને ભાજને દાસ સમાન.
શ્રીકૃષ્ણ કહે આજા યુગતણી, ન ભરી મારા બજતજ કબ્બી;
બાળકને લેઈ ચાલ્યા અવિનાશ, રામકૃષ્ણ પધાર્યો શુરની પાસ.
આપી બાળક લાખ્યા પાય, જીરુળ પાસે માગી વિદાય;
નગરલોક કુંડ ખીંચ્યાં ધણી, પાત્રી હુંકી અવરતી વૈકુંઠયુ.
હૃદમાં રૂપ યુર ધરી રહ્યા, સુદામો ધણી વળાવા ગયા;
નગર લોક પાછા વળિયા, ક્યાં આંસુ ભરતા દેશનિગિયા.
સુદામને કહે અવિનાશ, મિત્ર અમારા ભેજે તપાસ,
જેમ તેમ ફરી મળને એકવાર, એમ કહી ચાલ્યા જુગદાધાર.
પોતાને ગામ સુદામો ગયા, તે મહનરાજ અજની થયા,
તેનું દરિદ્ર છેલ્લો ભવરાય, કયા કહેવાશે એંશીરે અશ્યાય.
રામકૃષ્ણ પધાર્યો મયુરામાં, ઉચ્ચેને આદે સદ સાધા ભય;
પ્રભુ માતપિતાને નમિયા પાય, જેજેકાર થયો મયુરામાંય.
માતામહ કહે રાખવાન, છે અવતર્પી શ્રીભગવાન.
સકળ શાયર નિગમનું તવ, સર્વે શિરગણી શ્રીભગવાન.
તે માયે ઉત્તમ દયમસ્કંધ, કરું હું પ્રાકૃત પદભંધ;
કયા મંત્રેજ એક્રુ નવ પડે, આત્મા ભલે સિયે શેરડે.
આ પાસા બ્યાસ વણી સંકૃત, આપાસા મારું પ્રાકૃત;
આ પાસા અધ્યાય શ્લોક સંભંધ, આ પાસા કરવાં ગોપાઈં બંધ.

* અભરિવલ્લભી

બાંધું અન્ય ભેડ સમાન, કહેશે લોક કીધું અભિમાન;
નથી કીધો વાદવિવાસ, કાંઈ શ્રોતાને આવે નિશ્વાસ.
વ્યાસ વાણી બાળી યથા, તેની પ્રાકૃતે ભેડી કથા;
શ્રીરામ ચરણકમળ મરંદ, તે લેવા પૂછે પ્રેમાનંદ.
મૂળ અર્થ છે પ્રાકૃત નામ, શ્રોતાને વલ્લભ સુબ્રામ;
મૂઠ્ઠા હરિગ્ન ધરનાં કામ, ભગ્ને ભગ તેમ સીતારામ.

વલ્લભ

રામ નામ નિર્મળ ધણું, લેવાં હુજુત નાથરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો પિસ્તાલીશમે અધ્યાયરે.
ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કન્ધે વેંચત્રાશિષિપાઘઃ ૧૧૪ ॥

અધ્યાય ૪૬ ભો*

કલ્પંતું ૧૨૪ મું-રામ યાગવેરાડી

† શ્રીરામકૃષ્ણ બ્રાહ્મ્ય મધુરામાં, ભવ્યો બળજયકાર;
ચાકવ લોક ધણું સુખ પામ્યા, મુખ પામી વણું ચાર. ૧
માત પિતાને પાયે લાગી, પૂજ્યા કહ્યા સમાચાર;
નિવાધાનિા વેષ તણને, થયા રાજકુમાર. ૨
આસન સોજન વાહન યટકુમ, આસુષ શુભ શણખાર;
કરે પ્રતિપાસન નગર મળતું, ટાળ્યા ચોર બાખાર. ૩
રાજધાની માંડી મધુરામાં, રામ કૃષ્ણ બેઠુ ભાત,
અધ્યયન કરી બ્રાહ્મ્ય શામળીયા, ગઈ ગોકુળમાં વાત. ૪
મનમોહનને સળવા કારણ, વ્યાકુળ થઈ સર્વ ગોપી;
મધુરામાં કેમે કરી જઈએ, આસા પ્રભુની લોપી. ૫

† વૃન્દ કલિસામણી વષટ્કાવાસી ભટ પ્રેમાનંદ રૂપનાં કર્ણો
આપ્યાનો હટ મુકી વપામ મઠક થયા નથી, ક્ષિપ્ર ન્યૂનું દલતિખિત
પુસ્તકોની શોધ કરતાં જણાવે છે. આવા સમર્થ મહાકવિને હાથે નવ
રસમય જિનવાજ શ્રીકૃષ્ણવદ્વંત મનિ આપેખી, શીમ્બોભાવવતનો
દશમસ્કન્ધ લખાઈ અપૂર્વ રહેવા પામેો તે માટે આપણે લેખવાચકા-
દેહકથા ઉપજા આવાર રાખવે રહ્યો છે, વળુ ને કાણુ આપવામાં આવે
છે તે સંતોષાકાંક્ષા કામતાં નથી. આ નિષ્વ સંખર્ષ થોડા પ્રકારેથી મસ્તા
વતામાં મેં કર્યો છે. પ્રાચીન હાથ મૂકેા ઉપરથી સમજાવ છે કે આ લેખકેયે
દશમસ્કન્ધ એ મહા કવિની બીજી આરતિ છે. પ્રેમાનંદે પ્રથમ રૂપેલી
કથા આરતિની એક રૂઢ પ્રત અને મળી છે, તેમાંથી હામરથીત સંખર્ષ
રસાગ બાજ અને આ મહાભાગ્ય સાથે આપેરા યોગ્ય લખાવની નીચે
આપ્યા છે. દિવિય વિગત મટિ પ્રસ્તાવના લેખની વાંચનાને વિનિતિ છે.

ન. ઇ. દેશમર્ષ.

મધુરાપુરીમાંકાં વપામણી, ગોવાળા લાભ્યા જે સમે;
ઉમસેન વસુદેવજીએ, ઉભી આપ્યું તે સમે.
મેર આભ્યા કાત બુંને, તાત માલને બૂંદ નમ્યા;
ઉમસેનને પ્રણામ કીધા, નવર લોક આચી નમ્યા.
પણે એકાને બેઠા શીદરિ, જળભાષ ઉપજને મવાઈ
તરે સંભાષાં નદ જોડાઈ, સખ આનિ મન આતાર થવા.

મહિયારી મધુપુરને મારગ, ઉભી પંથ નિહાળે;
કૃષ્ણ સોષકર્ણ સુખ સંભારી, નથણે આંસુ કાળે. ૬
યસુના સાગરપે થઈ મોટી, તે ઉદ્ધવન કેમ થાયે;
મયોદા લક્ષ્મણ પવંત મધે, તે ગોપવત્સ કેમ ભયે. ૭
મહા દુઃખ બાળી મજ વનિતાનું, વિચાલું કમખાકાંત;
સેવક પોતાનો મનને માન્યો, ઉદ્ધવ તેડાળ્યો મોકાંત. ૮
કીકાં સજ્જણ લોચન શામળીયાનાં, ઉદ્ધવજી એમ પૂછે,
સદાનંદ સચ્ચિદાનંદ ગોવિંદ, ક્યાળ તુને દુઃખ શું છે ? ૯
બેના રમરણ માનથી મહા કષ્ટ નહોતે, હે કમીતીત પદ્યથા;
શું નિકટ વર્તી કાસને, દેખાડેા દેહ ધર્મોના ધર્મે. ૧૦
મનનું કારણ કહેા કરુણામય, શું દુઃખ હુદમાં વિમાસ્યું;
ઉદ્ધવજીએ એનું કહી લીકાં, નાથ નેત્રનાં આંસુ. ૧૧

રામ મેવાડો

પ્રભુજી મેવાડા હો નથણે જળ ભરી;
કહું મારાં અંતરગતનું દુઃખ હો વીરાજ. ૧
કંઈ ન કરી દેખું હો, આણી આણી અંખડિયે;
રાકંડી ચરોહાનું મૂખ હો વીરાજ. ૨
સુને મચરારનું રાજ્ય ગમતું નથી;
વહાલી સુને મેાકુળિયાનો વાસ હો વીરાજ. ૩
દેવકીનું ખટરસ અજ નહીં
વહાલી સુને મજનારીની છાસ હો વીરાજ. ૪
ગજરથઅજીકો, સુને અળખામણી;
મને સુને મેાકુળિયાની ગાય હો વીરાજ.

વળી સંભાષાં સદુ ગોપને, વન વેણુ નાદ તેને સહી;
પણે કુન્દીયા સાંભરી, ત્યારે પીરજ પ્રશ્નને રહી નહી.
ગોપી જનતા રોદે રોદે, સંભારી શીદરિ;
અતિથમ ઉરેગઈ પામ્યા, ઉદ્ધવ તેડા ખપ કરી.
તત્કાળ ઉદ્ધવ આપીરા તેડે દીકાં હરિ શીકે સપાં;
પણે વિનય રીકે પૂછે ઉદ્ધવ, શીદરિ શું સંભવ.
વદન સુકે શીકથી, નિષાસ મૂક્યો નાથજી;
એ રૂપ દેખી દાસનું તે, દેહું જાશે હાયથી.
કહો કારણ શું છે સ્વામી, મને કાંઈ સુખે નહી;
(ત્યારે) હરિ કહે મજની વનિતા, હાવ ચડી આવે ચડી.
મને રોડે તેડેના સાંભરે, માઈ પીરજ રાખનું નવ રથું;
એ કષ્ટ મુજને થયું મોટું, નું વિના કોહોને કહું.
તે અદર્શી યદિન આભે, વસવેને ને ગોપિકાં;
અપદનું કીધું ધણું મેં તે, રમર અચરણ પેતિકા.
ને તે સમે તેને દેહ દેખા, તે આવવા મને દે નહીં;
કરનાર કરે તે કામિની, નિંચે મરે છવે નહીં.
તે વિરદ બાકુજ થઈ પળાં, જઈ જુઓ દોષ કાઈ છવતી.
મમ સંદેશે રાહિ કરેા. બાઈ, એ છે મારી વિનતી.

* કર્મ-માયવ ભગે નહિ એક. † કષ્ટ, ઇ. મારી :

* આ ઉતાલીયામાં અંખાચમાં ઉદ્ધવજીને મનમાં મેલકી ભગવાને
તેમની વાણીથી ચોડાં તથા નવરાવેનાં લોક આકર્ષ્યો, એ કથા છે.

સુને કૃતમી લોક કહેતા હયો;
ભાઈ મેં હાંડી કાઢ્યા નંદરાય હો વીરાણ.
વૃંદાવન ગોવર્ધન ગાવડી;
વાંસળી મોરલી યસુના વાર હો વીરાણ.
અકુનિયા સુને સહુ સાંભરે;
પલક ન વિસરે મજની નાર હો વીરાણ.
બ્રાત માત પિતાની ચોરી કીજીએ;
પણ મિત્રને કહીએ મનની વાત હો વીરાણ.
ગોપીને શુભ સંદેશોડે;
ઉદવ સાથે કહાવે ગોકુળનાથ હો વીરાણ.
કંડુ ૧૨૫ મું-રાગ સામેરી

શુભ વાત ઉદવમુરે માંડી, પ્રભુ ભેદવા ભજન છાંડી;
ઉદવણ તથા છે મારા બ્રાત, કહું ગોપિકા સંગંધની વાત. ૧

હાળ

કહું વાત મજમુંદરી તણી, મન મૂકી તુજ આગળે;
સમાધાન થાય ગોપિકાનું, ભે તણું સંદેશી કાગળે.
જે અવપ્રભુદિનાં જોણાં માણસ, તેને શુભ વાત નવ કહીએ;
તે મિત્ર થતુ ધર્મ નીવડે, હળવાં મળે હળવાં ધણે.
ભાવે પ્રુષ્ઠ ભક્તરાજ છે, તો વહી કહું લગ્ન તણે,
લક્ષ્મીવત મજ મુંદરી, મેં કામકોશીએ ભણે.
તે ત્રિયોગીનું વિલેપે ધણું, વિશ્વાસ દેઈ મેં વાહી;
અહિ આવશે તો ઉપક્રાસ થાશે, તમે ભાગ્યે ત્યાં ભાઈ.
જઈ કામ મીત મુકાવળે, નવ છંડે વિષયા લોગ;
અધ્યાત્મ ઉપદેશ આપળે, શિખવળે જઈ મોગ.
નંદ થયોમતિને જ્ઞાન કહેળે, જે પ્રજાવાવે પરહરે;
સમાધાન મજવાસી તણું, ભાઈ તમ વિના જઈ કાણુ કરે.
આપણે રથ ભેસવાને આપી, વિદાય ઉદવણ કંઈ;
હરિદાસ શોભે હરિ સરખા, શણગાર કેસવના ધર્મા.
વિચાર કરતો વેશુવ આભ્યા, સંધ્યાએ મજપુર વિષે,
જેઈ શોભા શ્રીગોકુળ તણી, રૂક કહે શું કહું એક યુગે.

ત્યારે ઉદવ કહે વિનય કરી, પ્રભુ એ તો મારું કામ છે;
હવે શોક તજવો નાપણ, કહી ગોકુળ આલ્યા તે પછે.
રથ ચડીને ત્યાં તત્પર, હરિ તણું નેહી કરી;
સાંકડાંએ આભ્યા ગોકુળ, નંદ કહે આભ્યા હરિ.
રથ ધર્મ જ્યારે ઉતર્યો ત્યારે, ઉદવને દીકા સહી;
નંદ જનને ભેટીયા ત્યારે, જશોદા આભ્યાં તહો.
ઉદવણને આલિય કાપું, ખાત સવેં કરી;
ચળ્યા રડી સમારીને, ત્યારે ઉદવ ભેટા ત્યાં જઈ.

જ્યાં ભેટા ઉદવ રોજ ઉપર, પછે નંદ આભ્યા દિત મરી;
જશોદાજી આલ્યાં તે, વિનય કરી પૂછે સહી.

મતપતી હાંસલી ગાય ચાલે, વાહજ ભાં ભાં શબ્દ કરે;
સાંકડાં ચીત્ર પાડે, તે ગોંદરે દોડતા કરે. ૧૦
ગીતનું ગાનું વેણું વાણું, આવે ગોવળા ગો ચારી.
ઉદવ જુઓ સુરમિ દુહો, કરે કામ મજની નારી. ૧૧
મેનું મુરની રેખા ભેડે, ગગન મધ્યે ઘટા ચર્ધ;
નંદ ઘેર ઉદવ આભ્યા, હો મજવાસીએ દીકા નહી. ૧૨
યશોદાની દાસીએ ઉદવ, બાંધ્યા ત્રિભુવન પછી;
હરખે ભારઈ દાસી ધાઈ, આપું નંદરાય વધામણી. ૧૩
ઉત્તમ રથ આંગણે છૂટે, ગોકુળ ગામ-શોભાવિષું;
યશોદાજી જુઓ આવી, હો કુશ્ય સરખું આવિયું. ૧૪
વાત સાંભળી ધાયાં હંપતી, હરિ નામે નાકાં ફૂંકાં;
જેમ વચંત માસે કરી રૂઢે, દેવનાં દાધ્યાં રૂપકાં. ૧૫.
માત ભરી વેણી છૂટી, ઘણું કોહીલી હરખે ભરી;
લાંબા કર કહી લેટવા ધાઈ, આવ મજીએ શ્રોહરિ. ૧૬
નિરાશ ધઈ ઉદવને દેખી, એ મોઢે મારો રથામ;
ઉદવ આવી પાંચ લાખા, કીધા કંડ પ્રભુગા. ૧૭
હું સેવક છું ચામળિયાને, સુને મોકલ્યાં થકુનાથ;
હુજાં બાંધી નંદજીએ, લીધા ઉદવ હૃદયા સાથે. ૧૮
પુત્રનો મિત્ર તે પ્રણવલ્લભ, માતપિતા હરખ્યાં ઘણું;
આસન આપી આદરે, પૂજન કીધું ઉદવ-તણું. ૧૯
પાંચ યજ્ઞાભ્યા પચવડે, ચરણોદર, લીધાં હંપતી;
મદલિણા કરી પાણુ ભેટ્યા, નંદજી કરે વિનતિ. ૨૦
કંડુ ૧૨૬ મું-રાગ મોડી

શ્રીનંદ ઉવાચા:-

ભલે પધાર્યો ઉદવજી તમે, આજ કૃતારથ કીધાં અમે;
આનુભાવની ભેદ અમારે ધર્મ, આજણુને આંગણે ગંગા વહી.
જેમ આગિયાને ઘેર આવે આદિત, જેમ ગોવિંદ આવે
પાપીને શિતા
અમે રંકને ઘેર આભ્યા ભક્તમણિ, તમે સંભળા લીધી
હુમળતણી.
તમે આકાશથી પૃથ્વીપર પડ્યાં, પુત્ર વિયોગ પારધિ* કરચળ્યાં
ઉદવને કરાવ્યાં પથપાન, આદરભ્યા ભક્ત શીમે મૂત પકવાન-
૬

કંડુ ૧૨૭ મું-રાગ કોવેરો (કંડુ ૧ હું)

શ્રીનંદ બોલ્યા:-

નંદજી કેહેર તમે સંણે ઉદવજી, હરિએ શું કાપું;
સુજને કહુંરેતમે ગોકુળ પધારે, એમ કહીને આલમનરીધેર-નાજ.
એ સંસારની માયા ગેટી, આજ મેં ભણી વાહાહારે;
કૃષ્ણરે ત્યારે મુજ તરછેભો, ત્યારે પરવા મનોપાંહારે-નંદજી.
સુજને એનો ભરોસો ભારે, જે પરડપણ પાર ઉતર્યું રે;
તે રે સવે કાણે લાગ્યું, હરે તો શાઈ રાઈ મર્યું રે-નંદજી.
શું પરાક્રમ કહું એ પ્રભુ દેરાં, દેહ આવે ભરાઈ રે;
આતિ સુખ આપ્યાં અમને તે, રો કહું મુખે ગાઈ રે-નંદજી.

* પુત્રના વિયોગરૂપી પાપથી

તંગોળાવરાસ કીધા મુખવાસ, દિવ્ય શય્યાપર બેસાડ્યા હરિવાસ;
ઢોળે વાયુ નંદજી ગણી વીજણી, તે સમ દેઈ વારે ભક્ત હરિવંતણી.
બાણે સંવરવ કાંણે લૂટી લીધી, યશોદાજીએ એમ વિનાતિ કીધી;
યશોદા ઉવાચા:-

કહો વીરા ઉદ્ધવ ચતુરસુખજી, જે વસુદેવ દેવકીને કવ્યાણુ
રાખે છે માતપિતાનું પ્રેમ, જે રામકૃષ્ણ બહુ કુશળ શ્રેષ્ઠ
કહીયે સંભારે છે ગોકુળ ગામ, અને સંભારે છે સુંદરચરમ ?
કહીયે સંભારે છે નંદજીતાત, તમ સાથે કીધી કાંઈ અમારી વાત;
મેં ભાગ્યવાન માતા દેવકી કીધ, તો હું રાંકડીને સંભારે ચીદ ?
છે પુણ વપુ કે થયા દુષળા, પ્રાણનાથ યયા સુખથી વેગળા;
હરી હરી ઉદ્ધવને પૂછે માય, અહિં આવશે કે કંઠાવી નાય ?
ઉદ્ધવ સાંભળ્યું છે કહ્યું ત્રિભુવનમાંય, પ્રસૂતાને તજી પુત્ર
પારકો થાય;

ઉદ્ધવ પ્રશ્ન કરજો વિચારી આપ, મેં યાંયાં પૂર્વે કીધાં પાપ ?
મેં મળતાં ભાંભ્યાં હોયો વેવિશાળ, મેં યાડાભ્યાં હોયો સાધવીની આળ;
બાળ વૃક્ષતણી શું ભાંજી ડાળ, મેં શું ફાડી હોયો સરોવર પાળ.
મેં મમાડયું હોયો વિશ્વાસ દેઈ મૃત, મેં લોપી હોયો પ્રાણજની વૃત,
વપુ હુઃખ દેઈ મેં કીધો ગર્ભ, શકે મેં ઉઠાડી હોયો પાણીની પર્વ
ફંક પડોશીને મેં કીધાં સાલ, કે મેં બજાડાવી પ્રાણજની શાલ
મેં શું વેચ્યાં કન્યા પુત્રી બાપ, મેં સાધુને ભાવો શબ્દના ધાપ.
મ શું તીર્થ ધોયાં મળમૂલ, ઉદ્ધવ કૈાણ પાપે ગયો મારો પુત્ર;
બાઈ તમે કહેાં તે હું પ્રાચીનિત કર, પાળે પળે અડસેક તીર્થે ફરું

વાણુ હણિ અનલધી* ઉગર્મી, અમ્મર તણા ભય મોટારે;
અતિરી સ્નેહ જાણીએ અમને, તે હવે થયા જોડારે-નંદજી.
પ્રદ બધીનાં માનને માંઓ, જમના નિધિય કીધીરે;
વરણ બંધનથી મુજને મઝાંબો, શિશા તેવને કાપીરે-નંદજી.
કામ કામ એણે ગોકુળ રાખ્યું, બની ઉત્પાતની ખરડું રે;
તેર કામને કેમ કહ્યું ઘાંધી, આડું કામ એ નરડું રે-નંદજી.
શુણુ મોવિંદના સંભારીને, વજ્ર હલવ નવ શરે રે;
ઉદવજી શું કહ્યું હું તમને, કો ન માયો હરિએ હાથે રે-નંદજી.

એવે સમે જશોદાજી આગાં, મોઢ્યાં તે વેણુ વિચારી રે.

શોદા બોલયા:-

વસુદેવે અમને કાલ દીધો, માયો દાઢ કડારીરે;
જશોદા કહે તું સાંભળ વીરા,

પુત્ર અમારો સહ કાઈ જાણે, ત્રણ છુવનમાકાં વાતરે;
આઠ બંદિતન પાંચજી એની, સાધી રાતે સાક્ષાત રે-જશોદા.
કામકામ મેં સવે તજ્યાં, એ પૂરે દિવસે જોવારે;
મહા કળે છંછેપું ચૂતને, સુખ અમારાં જોયાં રે-જશોદા

કરું અપવાસ તીવ્રતપ બહુ પેર, એ શામળીએ ફરી આવે ઘેર;
આ ઘરમાં રમતાં મારો બાળ, મુને ખાવા ધાવે જોરડા પરસાળ.
ઉઘડ્યું ફરી દેવાયું બારણ, પુત્રને મુવાનું ચડું પારણ;
અમ સમેના શય્યા અમથા રહ્યા, મોવિંદજી ગોકુળ છાંડી ગયા.
એણે ભાંજી ગોળી પાખાણુ નાખી, તે કટકા હું રહી છું રાખી;
નંદજીને હાથે ફૂંધ પીતાં લાડકો, ઉદ્ધવ તે આ રૂપાને લાડકો.
મેર પેપટ પુતળીયો જેડી દડી, એ જેવી વનડવળી વાંસળી પડી;
પાધકી વિપાતાને આંગણાં ઘણી, આ ભૂલે કામળી પીછી પીછી ફરિણી.
સુતો સવારો ઉઠતો મોટો, મારા પુત્ર વિના મુને સોડો;
ઉદવજી કેમ પીરજ ધરું, એ હુઃખે હું ફાટી નવ મરું.
કાંઈ દેવકીને પૂછશે ધર્મરાય, એણીએ દેખીતો કીધો અભ્યાય;
અમી વિપાતાને એક વિનાતિ કરીએ, હું ને દેવકી સાથે મરીએ.
ધર્મરાજ આગળ હું જઘડું જઈ, ઉભી રાખું દેવકીને પાલવ બ્રહ્મી.
યમ સહ ચૂકવશે ખરી, મારો પુત્ર અપાવશે પાછો ફરી.
અવતાર લઈ ગોકુળમાં આવીશ, એનાએ પુત્રને હું કાઢાવીશ;
એમ યશોદાજી રૂએ ટળવણ, ઉદ્ધવને નાથે એણું બોલે.
ઉદવજીને કહે નંદસય, શ્રીકૃષ્ણ કીધું તે કોણે નવ થાય;
મેં કંઈયો પુત્ર હું માંહિ જમાવ્યો, કાંઈ ગામમાંથી હું હાંકી કાઢ્યો.
મુને કહ્યું આખું સમપણુ દોષ, શ્રીકૃષ્ણ હસાવ્યા હરિજન લોક;
એવું ફંપતીયું જાણુ જોઈ સાંભળી, ઉદ્ધવની ધડ ઉભી થઈ ગઈ.
વરણ મનમાં ઘણું અપારે, શ્રીકૃષ્ણને આવડું કરવું ન ઘટે;
ઘણું ગોપ લોક મનના નિર્મળા, ન આવે વસુદેવ દેવકી સાળની કળા.

વડાણુ

કે કળા ન આવે સોભમી, ધન-સ્નેહ જાવાસી તણીરે;
પછિ ઉદવજી ઉપદેશ આપે, વિપાણે યાન મારગ ઘણીરે.

માતાએ હું ધન દહાંત, પાતી કુતરી નિત ઉડી રે;
વડાણું વલોવીને મળખણુ આપું, તે વાત ચઈ સહ જુડી રે-જશોદા.
અંધેશ* મોળી સ્નાન કરાડ, ઉપોદ્યાર* સજ સહેતે રે;
આન પાન કરાવતી એને, તે વિચારો ને અસહેતો રે-જશોદા.
રેજી તે બાળવડું મોળી દોડે, માંખણુ ભેષ નવ નાશીરે;
ને અવડાવે માંભસાવે, એરી તો એની હાંસીરે-જશોદા.
અજવા તેડું તે નહોં આવે, રીસાહ નવ ખારે રે;
તેની પૂરે કરતી હાંડી, આવશે ભય મોરાર રે-જશોદા.
નંદ બેસી રહે જમવા અંધ, તેને નહી મમે શવે રે;
કાવાનાવા તે કરતાં વીરા, રમત મૂખી નહોં આવે રે-જશોદા.
અનેક પ્રકારે અમને ફગાડે, ફરે બહુ તે પેર રે;
અંદ કહે મુગીને આપો, એણી પૂરે કરે કહેર રે-જશોદા.
પુત્ર જાણીને સ્નેહ સાંધો, એવી એની કરણી રે;
ધરમાંની વાત મુજની તે, જહાર કરે વરણી રે-જશોદા

વડાણુ

જહાર કરે વાત વરણી કરી, એવાં એનાં એન રે;
અંતે ગયો મૂખી શતાં, તેણે કૃપાં અમારાં નેન રે.

કહ્યું-૧૨૭ સું-રાગ મનાથી

મેહુ કર નેત્રી ઉદ્ભવ યોગ્યરે, વિવિધ વિલાપ અર્થ કાંઈ નવસરે;
ઉદ્ભવ ઉવાચા:-

અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો ઉપદેશ

લખ્યું વિધાતાનું પાણ્યું નવકરે, જે જન જ્ઞાની તે મન ધીરજ ધરે.
હાલ

ધીરજ ધરે ધીમાન* રાગી, અસાર બલ્ય સંસ્કારને,
સવભૂત પ્રદક્ષ નિશ્ચય કરે, પરહરે વિવિધ વિકારને. ૧

ગોત્ર કલ્પ ને પુત્ર મિત્ર, બાત બગીચી સેવક પશુ;
એ ગત જન્મને બલ્ય સંબંધે, કુટુંબ ઘરમાં યદ્ય વસ્યું. ૨

અણ પૂર્વ થાય સવારું જાણે, તે ફરી પાણ્યું નવ ભુજ્યે;
હુંડુંબી પડે રહ્યાં તે, વૃથા બસાને રુજ્યે. ૩

કર્મબંધન દલે જેના નામથી, નિર્લેપે છુપને સંસાર;
તે નિર્કર્મ પ્રદક્ષ શ્રીકૃષ્ણને, આ કેમ હોય અવતાર. ૪

પ્રદક્ષાંક ચોદ લોકમાં, વિશ્વાત્મા બ્યાપી રહ્યો;
એ યાનુભુજ્ય એ સહસ્ર રીપો, જેની નાભિથી પ્રદક્ષ થયો. ૫

એકલા છે માયાલીત, શુભાતી રશ્મિગાખાણ;
એ પરતાર શ્રીકૃષ્ણને, તમે રમે જાણે બાળ. ૬

પ્રાણેશ્વર પરમેશ્વર શ્રીહરિ, દેહ પામે નહીં પ્રભુતાપણ્ય;
એ જગત પિતાને પુત્ર કહેતાં, બંધન થાય આ આપણ્ય. ૭

દેવકીએ નથી પ્રસવ કીધો, તમે ઉછરિયો નથી;
એનું જાણી પ્રદક્ષ ભાવે ભુજ્યો, પુત્ર ભાવ મૂકી સર્વથી. ૮

હો આદિ અંત્ય પ્રીતે નહીં, એનેક રુપે વિસ્તર્યાં;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પ્રદક્ષ જાણી, પુત્રભાવને પરકરે. ૯

કહ્યું હરે સું-(કહ્યું ૨ જુનું) રાગ સામેરી

એમ હંપતીનું કુઃપ જાણી, ઉદવલ્ય જાણવા વાણ્યી;
ઉદવ વાચા:-

તમે આત્મવાન વિચારો, કૃષ્ણ ક્યાં થઈ પુત્ર તમારો.
હાલ

ક્યાં થઈ એ પુત્ર તમારો, ચોદ લોકને રાજપો;
સ્વામીએ એ સત્સ રીપો, જેની નાભિથી પ્રદક્ષ થયો.

દેવાંયના ને સારકા, તે પામે નહીં માતાપણ્ય;
તે પ્રભુને પુત્ર કહેતાં, બંધન છે બાઈ તમ તણ્યું.

બાઈ મધ્ય ને યૌન જેનો, પાર કા પામે નહીં;
તે રાજ પ્રકારે જરોહા, હું કૃષ્ણની માતા થઈ.

એને દેવકીએ નથી પ્રસવ્યો, તમે જાણ્યો નથી;
એ ઉપદેશ માતી પુત્ર બાવને, તમે તે સર્વથી.

શશ્ય એકમાત્ર અજ્ઞાને નથી, એનું રસપ્ર અંતરમાં પરે;
જગત પિતા બાઈ પુત્ર કોનો, નિષ્ઠા રિપોએ સું રો.

એ સ્વપુત્ર જન્મ મનો બ્યાપી, એનું રૂપ હરીવામાં પરે;
એ પુત્ર પ્રકૃતિતમ સહ જાણી, પુત્ર ભાવને પરકરે.

* સુદર્શનમ

† હંબરે મસ્તકાગ્રા

યજોહા ઉવાચા:-

રાગ પંચમ રામમી

આત યજોહા બોલીયાં, ઉદવ સાંભળોરે;
અથો અજ્ઞાનીને મન, કાળો કામળોરે. ૧

તેને ન ચડે દ્વેષે રંગ, પહેલાંની સ્થામતારે;
શુભલીન ગોવાળા લોક, જ્ઞાન નથી પામતારે. ૨

તમે કહે છે પ્રદક્ષ, પ્રદક્ષાદિક નવ કળોરે;
હું કેમ કરી આણ્યું વિવાસ, બાંધો મેં જાણોરે. ૩

પ્રસવ સમેનો દિન, સીને હોયે દેહલોરે;
ઉદરમાં દશ માસ, વહ્યો મેં શામળોરે. ૪

પોદાકચો મેં પાલ્યો, આમાં હાલકોરે;
તે કુષ્પ સંભારી ભેઈ, દેહ રાઈ મરુંરે. ૫

કુષ્પ ઉપર આવતા કેશ, આંખડી મીંચતોરે;
સીને મળ્યો રાહુનો નખ, હાઈડે હાંચતોરે. ૬

કુંડળમાં પ્રતિબિંબ, ગોરા ગાલમાંરે;
હું કેમ પામે આલોક, આ પરસાળમાંરે. ૭

જળમાં ભરતો મૂક, દેખી યંદ અજાનોરે;
વહતાં બે સંભાર, મારી કોટે વળગતોરે. ૮

ગોવિંદ જોલે યુગલ્યું, કુષ્પ ભણ્યું માટ્ટોરે;
તે કુષ્પ સંભારી ભેઈ, અથો નવ કાટ્ટોરે. ૯

શુભરિયાળી ગોદણી, લટકે નાંકે માતીરે;
હમકે કમકે ચાલતો, હું પડે નેતીરે. ૧૦

કહ્યું કહ જુનું-રાગ રામમી

જરોહા બોલીયા:-

વળતી જરોહા બોલીયાં, ઉદવ સાંભળોરે;
અથો અજ્ઞાનીને મન, કાળો કામળોરે. ૧

તેને ન ચડે બીભે રંગ, પહેલી સ્થામતારે;
અથો શુભ લીણું ગોવાળા, જ્ઞાન નથી પામતાંરે. ૨

એને તેને કહે પરિણમ, પ્રદક્ષાદિક નવ લહેરે;
હું કેમ આણ્યું વિવાસ, બાંધો મેં અનુખસે* ૩

પ્રસવવાળા તે કાળ, સીને બાણે દેહલોરે;
તે મેં રાખ્યો દશ માસ, મર્જમાં વિકસીરે. ૪

એને પોદાઓ મેં તે પાળ્યો, માતી હાલકેરે;
હું તે તે સુખને સંભારી, દેહ રાઈ મરુંરે. ૫

(હાંરે) સીને મરીરે શાફુલ્યું, નખ તે દેડે હાંચતોરે;
કુષ્પ ઉપર આવતા કેશ, આંખડીમાં વારોરે. ૬

એ તે જળમાં ભરતો મૂક, દેખી યંદ પીજળોરે;
જ્યારે વહતાં બે સંભાર, કોટે આવી વળગતોરે. ૭

એના કુંડળમાં પ્રતિબિંબ, પડતો આંખડીમાં વારોરે;
લણ્યું ભણ્યું ચાલતો આમ, આ પરસાળમાંરે. ૮

(અંતે) ગોવિંદ જોલે યુગલ્યું રૂપલ્યું, કુષ્પ ભણ્યું માટીરે;
પ્રજુ તે કુષ્પને સંભારી, હડીએથી કાટ્ટોરે. ૯

એને શુભરિયાળી ગોદણી, લટકે નખનું માતીરે;
તેને હમકે કમકે ચાલતો આમ, (વારે) પુક વાળાં નેતીરે. ૧૦

* અણીએ

† વાપનય

દેતો ખુંચતા ધુપરા, પગની પાંનિયેરે;
તમે કહો એ બ્રહ્મ, અમે કેમ માનિયેરે. ૧૧
તથુ ભુવનનો નાથ, આરે કેમ ગાવડીરે;
પ્રેમાનંદ મણુની, હું તો માવડીરે. ૧૨

કહ્યું ૧૨૮ ચું-રામ રામમી

ગોષ કરતાં રજની નિહાણીલ,
હરિરસ પીતા તુમ નહીં માણીલ,
ગોપી સહુ ભગી પ્રાત થયો ભાણીલ,
કૃષ્ણ શુભ ગાતી મધુરી વાણીલ. ૧

હાલ

ને વાણી મજ્જવનિતા તણી, છે સુધારે માધુર્વ;
કે વલોવે સુરભિ હુલે છે, પ્રગટ થાતે સુર્વ. ૨
મળગ પ્રેમ પંકારણીના છે, ઉલટ ઈપિ સમાન,
રસ યોધ અમૃત ભિખ્યો, ઉલ્લેખે ધરિયો કાન. ૩
કર કંકણ કદિ મેખતા, ભંભરી ધુપરી નાદ,
હરિ શુભ ગાતાં ભયણ વાળે, ઉપજે અમૃત સ્વાદ. ૪
ધમકે ધુપરી ચમકે ચુંદરી, ધુમે વલોણુ યોર;
નેતરું તાણી શુભ વિખાણે, ગાયે નંદ કિશોર. ૫
ભગવંત આળિ પલવટ વાળી, ચૂકા ચંકાં બાંહે;
ધર મહિ હરતી કામ કરતી, મનપા માધવમહિ. ૬

એ (તો) રસતા ખુંચતી ધુપરી, પગની પાનીએ રે;
તેને તમે કહો પરિબ્રહ્મ, અમે કેમ માનીએ રે.
એ એ તથુ ભુવનનો નાથ, (તો) આરે કેમ માવડી રે;
મારે એ માહો પ્રત, એની હું માવડી રે.

કહ્યું ૪ ચું-રામ રામમી

વાતકથી કરના રે, રાતકથી વહી મઈ રે,
હરિ શુભ ગાતાં, ના આપ્યો પાદર;
ચરિત્ર ભણુની રે, વિરહે બાકુગી રે, વાતકથી.
ધર ધરથી નીકળી નજ નારે.
પ્રેમનાં વચન રે, મહીઆરી તણી રે,
સાંભળી ઉલ્લેખે ધરતા કાના;
ધમિમથને વારી રે, દોહોતી ધીનરે રે,
ધરતી ધરણીપરજું આન. વાતકથી.
તાણની વસોણું રે, ગુણને સંભારતી રે,
અળકે કંકણ સુરંગો હાપર;
ચરિત્રને ગાતી રે સ્વપૂર્ણ રેરામ* રે, વાતકથી.
ગોપીએ પૂજ્યા ઉમિખાનાય.
ધમકે ને કાંબીરે, જાગર જમકતા રે,
ધમકે ધુપર અણવટ નેવેહેર;
વાકાણું વાતે રે, ગોપી સહુ નિસરી રે,
કે ભરવા જમના જળની હેલ. વાતકથી.

વેણુ છટે હાર સુટે, આંધે વાહર છેડે ગાય;
બંધે ગોદરે ગો વાળવા, ઈન્ડે દરશન હરિનું ગાય. ૭
સ્નેહ દેખી મજ્જનારનો, ચાલી ઉલ્લેખ નયણે જળધાર;
જઈ દરશન કરું ગોપી તણું. આરે સફળ થાય અવતાર. ૮
રસ યોધ અણખા ગોપની છે, ગોવિંદ શુભમાં મગન;
ગોળીકાંના દૂધમણી, રહ્યું ગાણ ગગન. ૯
અંતરાત હું થયો પાવન, સાંભળી ગોવિંદ ચરિત્ર;
જઈ લોચને જોઈ મજ્જવનૂ, મારે થાય પંક પવિત્ર. ૧૦
જળ ભરવા યમનાં લીરે, નીસરી મજ્જનાર;
એ પ્રાણધાતક સરણી દીકે, રથ નંદને દાર. ૧૧
જળ વિસરી ગઈ ટોળે થઈ, સહુ રહી ધેરી રથ;
સારથિને લીધો મારવા, કોધે ગોપિકા ઉન્નમત. ૧૨
હું યુવરિષ પાપી આનિયા, અકૂર નંદને ગેહ;
પ્રાણ પ્રથમ હરી ગયો, હુલે લેના આલ્યો હેહ. ૧૩
પ્રથમ રથતણા કટકા કરે, આહરી ગોપ કુમાર;
સારથિનો ખુંખારવ સાંભળી, ઉલ્લેખ આપ્યા બહાર. ૧૪
દરશણુ દેખી હરિદાસનું, ગોપિકા પાત્રી લાજ;
ઉલ્લેખ કોણપચાનહીં, ભણ્યું આપ્યા શ્રીમહારાજ. ૧૫
હરણ આણુ ભરી ચુંદરી, જેવા પાલવ એકેવા ભય,
તમોને મળવા શ્રીકૃષ્ણે મોકલ્યા, કહી ઉલ્લેખ લાગ્યા પાય. ૧૬
કાંઈ કહાંભ્યા સંદેશો શ્યામળે, ગુજ સાથે નથી જાત,
હું નહીં આણું યમુના વિષે, તમો યળતો બાઈ કોંતાં. ૧૭

રથ આવ દોડો રે, નંદજને આગણુ રે,
પડી તેને પેટડીપામાં ફાળ;
વળી યાને પાપીએ, આહીં આપીયો રે,
અકૂર અમારા જીવનો કાળ. વાતકથી.
પ્રાણ અમારા રે, પ્રથમ તે લેણુ મયો રે,
હરી થ સેવા આપ્યો હેહ;
આણુણુ કો મળીને રે, સખી એને મારણી રે,
છા છા એકેસી આલ્યો એહ. વાતકથી.
(કે) સુણી ધસી આભારે, ઉલ્લેખ આગણુ રે,
ગોપીએ નવરસ નંદરવાપ;
પ્રેમાનંદ પ્રણમે રે, સુજને મોકલ્યો રે,
ગોપી લાગ્યા ઉલ્લેખને પાય. વાતકથી.
કહ્યું ૫ ચું-રામ મારો

પડે ઉલ્લેખ મોહવા વાણી, ગોપી સુખને સહુ ચિત આણી;
હુંતો શ્રીમયુગરથી આલ્યો, બાઈ રથમાં સંદેશો લાગ્યો.
મને મોકલ્યો શ્રીમહારાજે, કહું પ્રગટ જ્ઞાની છે લાજ;
હરિનું આદી મન ને લાં છે માત્ર, નથી વિસરતા હાથ માત્ર.
ગોપી ગોપી ને કરતા દોડે, ધણું નેદ તમારો પીડે;
કંપનાકા ભવે તમ નામ, ધણું વિગળ સુંદર સ્થામ.
તેને તમ વિના કળ નથી પડતી, રથમાન સુત હુંદે ચડતી.
તેનું મન ધણું તમમાં લીન, જેમ જળવિના તથા પીન.

શુક કહે એવું કહીને, તે ઉદ્ભવનું ભક્તું
એટલા અંતરમાં મજબૂતનું, ટાણું એક થાયું. ૧૮
ઉદ્ભવજીએ જઈ મરજન* કીધું, આસાં પ્રાણુ અહણું;
તરણીતરનાના તરંગમાં, કીધાં સંધ્યાતથેલું. ૧૯
હુવીં તુણસી તિલ જલ દર્શ, નિલ્ય કર્મ કીધું નિધાન;
આવીઈ દિશા હીરં યથેલું, પછી કીધું સર્થ ઉપચારન. ૨૦
વિષ્ણુ સહસ્ર નામનો પાઠ કરી, ધર્મો તિલક તુણસી માળ;
કલ્યાણરૂપ પહેરી પીતાંબર ઝોડી, ધર્મો સુખદ પરમ ચોભાળ. ૨૧
અહીં કનક આરી કર વિષે, ખવિનો પહેરી પાણ;
પથારી શ્રીગદાધર વિષે, જ્યો કૃષ્ણ વહતા વાણ. ૨૨
ભાગળથી જઈ આગળે, જોઈ રહી સહુ નાર;
ઉદ્ભવને કહે પાગ લાગી, નયણે ભરતી વાર. ૨૩

પથણ

વાર ભરતી ફટન કરતી, પૂછે છે કુશળ યદુસાથર;
ભટ પ્રેમાર્નવ કહે કથા, સચો ઉતાલીશમો અધ્યાયર. ૨૪
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે પદ્મવતારિણીમાયા ॥ ૩૧ ॥

અધ્યાય ૪૭ એક

કંકર્ણ ૧૨૯ મું-રાગ પરજિયો

એકાંત ઉદ્ભવજી બેસાડીધારે, નજ વધૂએ કરી નમસ્કાર;
પૂલ ફરી પૂછે નાર ગોપી, સ્થામ સમનો સમાચાર-ઉં
ગોપ્ય ઉચ્ચુઃ :-

છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ, કાંઈ અમ ઉપર છે પ્રેમ ઉદ્ભવ;
હાઈ આઆના દીપિ શું નેમ ઉદ્ભવ.
કથારે સંસાર છે શામળો, કેમ મુક્યાં નિસારી;
દાવ પડ્યો દાસી કુખર્તનો, અમો અપરાધેલું હારી-ઉં
છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ.

સણી મજ વનિતા પલ્લુ હપા, લાગી વાત તે સમજા સરખી;
ઝાલી ઉદ્ભવનિતા હાથ, દરિજન બીડી બાપ.
પછે તેડીને ચાલ્યાં એકાંત, કાંઈ પૂછ્યાં બીદરિ અતઃ;
વળી મીતે અચોદક પીધું, ધણુ માન ઉદ્ભવને દીધું;
વિમ્મ અણના સેવક બાણી, પછે ગોપિકા બોલ્યાં વાણી.

કંકર્ણ ૬ કું-રાગ મારુ

ગોપીઓ બોલી:-

તમે નિહલના વીર, વિદુલ જેવા છો;
હરિ હીમ (રૂપ) જીવજીનની નોડ, નેહ ગુણે કેવ છો.
બળભટ્ટ સરખા ભાત, તેમાં કાંઈ અંતર છો.
તમને કહી દરિજો વાન, પ્રીત નિર્ભર, છો.
ગોપી ગેનિદજીની ગોમ, વિધિથી સજ્જા;
તે તા આવી તમરે હોંક, કેમ કરો મન રજી.
માટે નાંખી ને તમ નિશ્ચય, દરિજો આઓ છો;
એણે મોટી પોતાની લાજ, સંકેશો કાઢાઓ છો.

* સ્નાન કર્યું. † અનંતર ઉદિગોત્રી યજ્ઞ કરવી. ‡ પ્રણામ-
ભ. ૬ પૃષ્ઠે દિશા. § જોયે દાણે. || ગોપીજીવન.

ક હપા સદાસીમા અધ્યાયમાં ભગવાની આજ્ઞાથી ગોપીઓને
તમને વરદેશ કરી, તેઓની આજ્ઞા લઈ પાગ મચુડા બાળ્યા, તે કથા છે.

એક પુછે મયુરામાં માધવ, કીડા કરે છે કેમ;
અમો ભેવા આડું કૃષ્ણ કુશળીને, કેમ માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ-ઉં
છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ.
એક કહે કંઈ કહાપણુ શીખ્યા, શામળીઓ બાઠેવ;
પરથેર જીવું ને ગોરસ ખાડું, વિસરી ચોરીની ટેવ-ઉં
છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ.
એક પુછે અવંતીમાં જળને, ભણી આભ્યા ભગવંત;
ભણીએ છાંઈ કાંઈ કૃષ્ણજી, શીખ્યા હશે લક્ષણ અનંત-ઉં
છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ.
એક કહે કથારે આવશે, કે તજ્યું ગોપુજી છેક;
ચોદવિધા ભણી આઆવિનિહલ, પણુ ગોપી આજ્ઞા છે વિવેક-ઉં
છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ.
વિવેક વિના કાંઈ જ્ઞાન ન આવે, ન સુએ સ્નેહ વિચાર;
પ્રેમાર્નવ પ્રણુ અમને મળતાં, લાગતા હશે આ વાર-ઉં
છે કૃષ્ણને કુશળી હોમ ઉદ્ભવ.

રાગ સામેરી

પીઠારણીનો પ્રેમ દેખી, ઉદ્ભવ વળતું બોલ્યર,
ઉદ્ભવ ઉવાચ:- તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ
વાંક નહીં બાઈ તમારે, અગાધ સુખ કેમ વિસરે;
વિશેષવિષ્ણુ બાળતો હશે, કેઈ પેર મન ધીરજપદર,
સાન લક્ષણ વેધ આવે તે, વિમયબ્યાધિ પીડા હરે;
બાઈ તમે ક્રોધ ભોગ, ભયે વિરહલક્ષણ રોગ,
એક સંકેશો શીઘ્રજી કહાઓ, સાધો સહુકો ભોગ-ટેક.

માટે ચરી કરે તમે વાત, ધીરજને ભાલબી;
અમે સજી હરિના દાસ, નથી છો એમાં કુડી.
અમ મયુરામાં વસે બાણ, અહીં તન વત્નો ઉં;
માટે કહેવે સહુ સંકેશ, નથી કાની લાજન છો.
અમને વજી વિભોમ માર, કાળને બા રે પજા;
અમે હાવી સોજા હજાર, કાળનો દાવ પજા.
તેના ભાગ્ય તણે નહીં પાર, હાથ તેને ચલા;
તેણે પૂઆ નેર કુમાર, અપોથી જ પજા.
અમે પ્રાણ તણા આપાર, પાર નથી દુઃખનો;
અમે તત્ત્વો સજી સંસાર, તે બેઠો સુખનો.
અમે દુઃખીમાં હજીપર વીર, કીધાં કપટ કરી;
જ્યાં મયુરામાં મહારાજ, શુભ કન્યાને વરી.
તેને સજી અંજે જોડ, રોડ* જેવી દીસે;
તેને વળીયા- જીરણુજોડ, અણે ધણુ મન ઠીસે.
એણે બેઠા લાખ ટાની લાજ, હાલી મળી લોભી;
રૂંક ઉપર સ્વામજીયો સુર, માયાં વેસા ધોખીને.
એણે ભણી આપશે વિષાસ, અમણી દુઃખ તજ્યું;
એણે ગેદેલાં મારે બાપ, તે બાપકું દુઃખ મજ્યું.
અહીં કુતા સામગ્રી સ્વામ, તોડાં પરી ગોરડા.
અમા મયુરામાં લાડુકાર, કેણું કહે ગોરડા.
એણે આવી જનનાની તીર, ચીર ચોરી લીધાં;
પછે ચડીને બેઠા કદંગ, અમને નમ કીધાં.

* રેડા નેપ.

અગિયાર વરસ ગોકુળ વિષે, એ ક્રીધા તમારો સંગ,
અંતર ટાળવા વસ્ત્ર હરિયાં, એ નમ્ર નિરખ્યાં અંગ;
તમારે લેખે પ્રીત ભાંગી, તમારે છે રનેહ અલંગ,
ને સાત સસુદ્રમાં ચોળી ધોધવે, ન બધે લાળી રંગ-બાઈ
ખહાર પ્રીત ન કીલજો, છે કંઠણ લોકનાર,
સુમ રનેહ તે સખળ સાચો, નિદે નહીં સંસાર;
યોગબાધસને સાધતાં, તમે યાચો પ્રજ્ઞાકાર,
અધ્યાત્મ સુખ થાચો પુઠે, વિશરસો સંસાર-બાઈ
ઉદ્ભવ કહે બાઈ છેલ્લો સંદેશો, કહાળ્યો તમારે મિત્ર,
વળી શ્રમ વારતા કહાવી છે, શ્રીપંકજ નેત્ર,
સૂર્ય પ્રહલ્લે આનલે, મળજું આપણુ કુરુક્ષેત્ર,
જન્મની તલે કોડા ભોગને, તમે ભોગ લીધો સર્વજ-બાઈ
ને પ્રીત પુરુષોત્તમની, શું કહાળ્યું તમને ગદ,
છંદાદિક ચર્ધ પ્રીછે નહીં, છે જ્યેષ્ઠ ભારે ધર;
ધન ભક્તિ તમારી માત ભારી, વળી પ્રેમની હક,
જે બક્ષ થાય તમ સર્વજ, તેને મળે દામનીથી સવ-બાઈ
પ્રભુને પાર ન પામે પ્રલંપતિ, જે નામિષકો ચયો ઉદે,
બટકતી ફરે ભારતી, જેને નેતિ નેતિ નિગમ વદે,
સનકાદિક શંકર નારદજી, અહનિયા ધ્યાન રાખે હૃદે,
તે પ્રજ્ઞ નચાળ્યો માખણમાં, તમારેકંભાનુયયો ઉદે-બાઈ
જે બાજના ક્ષિત કારણે, ધરે ગદા સારંગ ચક્ર,
હિરણ્યકશ્યપ રાવણાદિક, હરયા દાનવ વક્ર;
જેણે ચેષ નિવાર્ધી ગિરિધરી, નૃસિંહવત ક્રીધા શકે,
તે જગજીવન વિશ્વવશ, બાઈ પીધી તમારી તક-બાઈ
આદિ મધ્યને અંત લાખતાં, ન આવે જેની અવલ,
ખદ ચક્ર શોધે પાર ન પામે, કપિલ સગલા સિદ્ધ;

પછે વનમાં, તેડીને નાથ, રાસ રમાડીયાં;
લીધી સજા અમારી લાજ, પછે ખહાર કાઢીયાં.
જેણે પાખડ કપડાં અનેક, ચૂ રેખીયો તમને;
ભોલું નામ નહીં મિત્ર એક, આજ તબાની અમને.
દામિ પાખડીને દંડ, રામ દંડ એક ફૂતો;
આજ નહીં કે પૂજનાર, પરમેશ્વર સુતો !
શું કરે જશોદા રાંક, રાંકે રતી માવડી*
ભે રે દોષ કે બીજા માત, લોઈ બપ વાવડી*
અમે જન્મવાડી સદ નાર, દાસીને સુખને;
કુખમાં દોડો સાર, વડો દાર સુખને.
કહે ભરલ ભારતી નાર, નયણે નીર ઝરે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણ, મનથી ના વિસરે.
કરજું ડું રું રાગ સોરઠી

મથુરા ના હોમ એ તો જન્મની નયરી, ફરી સજવાથી થયાં નિરાસ;
ઉદવ આશા શી વિક્રમની, રેકટ પરીયાં પ્રેમને પાસ. મથુરા.
ઉત્તરેન મદા ધનિદા રાજ, ન્યાય કરે અદ્યજીવરે;
મિત્રગુપ્ત તે સુવર્ણ બદલ, અકુરિયા બમ દત્તર. મથુરા.

એવા પ્રભુ જે બક્ષત વસાલ, તમને કહાળ્યું ગદ,
તે પ્રેમાનંદ પ્રભુ તમે રાખો, સુગમ કૃપની મધ્ય-બાઈ
કરજું ૧૩૦ રું-રાગ વેરાડી

સંદેશો સાંભળી જન્મનારી, વદનકળા યદ્ય જાંખી;
ફૂલબાણ વાળ્યાં કાળજમાં, મહિયારી મારી નાંખી. ૧
બોન કરો ઉદવળ વીરા, ઉત્તમ સંદેશો આપ્યો;
મરતાને શું મારો બાઈ, રનેહ તમારો બાઈયો. ૨
અમે પ્રીત પ્રીછી પુરુષોત્તમ, ઘણું ભણી અમારી દામ;
ભોળી થાવા અમને કહાળ્યું, પોતે કરે છે રાજ. ૩
કુળ મરયાદા મૂકી મળિયાં, તે લોક દે છે મહેલ;
લગ્નસુખ અમે ખોઈને બેઠાં, વની રાજને ખોયાં નયણ. ૪
સર્વજ્ઞ બધે તે સંન્યાસી, હરિધન ભેડાં વળાવી;
અકરે અમે ભોગણ ક્રીધાં, અમે પાપી ભરમ ચોળાવી. ૫
દુઃખે મોત લીધું અમે ઉદવ, ઉત્તર કેઈને નવ આપું;
સદ ભેઈ અમે પાણી ભરવી, યમુના તીરે તાપું. ૬
લેણે લાગી છે લટકાણાની, ગમે પ્રીત અઠેકરી વાપી,
તેલ બધાં વિના મસ્તક અંકે, જટા આફળિયે બાંધી. ૭
અમે કંધા કૃષ્ણકવાની પહેરુ, શુંગારતણે પંથ બાંધું;
કામ મસ અળપૂત યદ્યને, નિઃકંઠ ગોકુળમાં ચાળું. ૮
જે સંદેશો શ્રીકૃષ્ણ કહાળ્યો, તે તમે ફરી લેતા ભયો;
ગોવત્સ કહે ઉદવળને, તમે સંન્યાસી થાઓ. ૯
જંગોટા કછેટા ગોદાઈ કંધા, પહેરો સોહામણ વાગો;
તુભીપાવને કરમાં જાલી, ઘેર ઘેર મિક્ષા માગો. ૧૦
સ્મશાન ભરમ શરીરે ચોળો, મુદ્રિત પીતાંબર મૂકો;
ગૃહસ્થ કુખને ભરણે ભેરો, ઉદવળ શીંગી ફૂંકો. ૧૧

અકરે ચોપી સહિ વધ કાપી, ફરીથી પ્રાણ કહાળુકો રે;
કુળવેત ! કુખ ખેતરણીયા, વિશાસપાતી છુટો રે. મથુરા.
અમે રિકળ થયાં વિજેને દાંધા, તે ભોલો કાંઈ નહીં ભાણું રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુને મોકલીવું શું, જન્મપૂરીથી આવું રે. મથુરા.

કરજું ૮ રું-રાગ સામેરી

મોદનજી મથુરા બપ વસીવા, પ્રીત ઉદવની દીડી રે;
પર ઘર લોખી લખી નહીં સજીયો, ચાર અક્ષરની ચીડી રે. મોદનજી.
મામમાં પેસતાં કંધા પાખરે, ચોળી ના પડી પડી રે;
વર કાળો ને કુચડી કુખ, લોક દસાંબો ઢીરી રે. મોદનજી.
ચોપીનાથ જોને કાણુ કેહેરો, જ્યેલું વાગો તે દહની ચીડી રે;
માંખણ આપ ભીખ મગારી, જાસ ગોકુળની મીડી રે. મોદનજી.
વલોવતાં નવનીતને* લેવો, કરવો મોગો અજીની રે.
ગોવિંદ વિના એ ગોકુળમાં ગોદાઈ ન લાગે મીડી રે. મોદનજી.
પ્રેમાનંદના મુણજી સમાવે, વિરલ તાપ અંગીની રે. મોદનજી.

ઉપરેશ દેએ કૃષ્ણ કૃષ્ણને, સાધે નોખાકુદ;
સથ વેરાય તેને ઉપજશે, અગ્રે શું જાણું આકર મુઠ. ૧૨
અમૃતને ઘટ સુખ લગી ભરીએ, ઉપર ભરીએ તે વહી બાય;
શ્રીકૃષ્ણ ભણે છે કંઠ પ્રમાણે, તે કેમ ભેગ સમાય. ૧૩
કૃષ્ણ હૃદયામાં કૃષ્ણ બાહરે, બ્યાંબેઘણે ત્યાં યદુરાય;
એવો પ્રેમ તેની મજવતિતાને, ઉદવલ લાખા પાય. ૧૪
ગોઠી સાંભળવા ગોપી ઉદવની, સાંભળ પરીક્ષિત ભુપ;
મયુરોથી શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યો, ધરી ભમરાનું રૂપ. ૧૫
મધુકર યોદે મધુરી વાણી, તે ગોપીના શુષ્ણ ગાય;
ઉદવલ કાંધે નવ પ્રીતે, ગોપીએ જોળખ્યા હરિરાય. ૧૬
મજબાળાની કંઠે માળા, સુગંધ મનોહર યાય;
મકરંદ મસે ઉપર ભેસે, લેપ રવાદ ને ઉડી ભય. ૧૭
જઈ છૂટી વેળી મહિ ભારાયે, કરતો નૌતમ નાદ;
ઉડાડતાં સુખ ઉપર આવે, લેઈ નહસે અપરને રવાદ. ૧૮
હાંભિનીએ શ્રીકૃષ્ણ જોળખ્યા, પ્રેમાનંદ પ્રભુ રામ;
ભમરાના શુભ ગોપીએ ગાયા, માટે ભમરાનાં પશું નામ. ૧૯

કડવું ૧૩૧ મું-રાગ ગોડી રાગ કાસેરે.

ઉદવલ શું કીકૃષ્ણ, એણે શામળીએ;
નિશુશુના શુભ સંભારીને, અંતર અતમાં બગીએ
એણે શામળીએ-એ.

કુટુંબ સઘણ વેરી કીધું, હરિષું માયા લાગીરે;
લોભી લોક યદને યેઠા, પરહરિયાં અભાગીરે-એ.
લાખ મુકાવી વજ દરી લીધું, વણ અમારાં નેપાંરે;
મનમાન્યું પોતાનું કીધું, અગ્રે ગોવળાં વિગોધારે-એ.
સાચી પ્રીત મણની ભણી, ચરીર આપણું સોંપારે;
માણુના પરદેશી થયો તે, કર્મ અમારાં કાંપારે-એ.
સુખ વાત ઉઘાડી કહેતાં, ઉદવ મરીએ લાલરે;
શરદ સામેનું સુખ સંભારી, મનમાં રહીએ દાહીરે-એ.
જેમ હામી પુરુષને શુદ્ધિક તેડે, કુંદ ગોઠીને બાપીરે;
દમ્બાદીષ્ઠ થયો નાગીને, રંડા કાઢે હાડીરે-એ.

કડવું ૯ મું-રાગ કાસેરે.

ઉદવ શું કીકૃષ્ણ, એણે સામળીએ;
નિશુશુના શુભ સંભારીને, અંતરમાં પરજળીએ-ઉદવ.
કુટુંબ તે સઘણ વેરી કીધું, હરિષું માયા લાગી રે;
એ લોભી લોક યદને વેઠાં, પરદરિયાં અમ અભાગી-ઉદવ.
લાખ મુકાવીને વજ દરી લીધું, વણ અમારાં નેપાંરે;
મનમાન્યું પોતાનું કીધું, ગોવળીએ વગેગાં-ઉદવ.
સાચી પ્રીત મણની ભણી, ચરીર અમારાં સોંપાં;
માણુના પરદેશી થય, તે તે કર્મ અમારાં કાંપાં-ઉદવ.
સાં વાત ઉઘાડી કરતાં, ઉદવ મરીએ લાગે;
શરદ સામેનું સુખ સંભારી, મનમાં અમારાં દાહે-ઉદવ.
ગુમાને ઉદવલ આ ભમરા આભો, કા એક સખી શુભમતે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, નારીના શુભ માતો-ઉદવ.

જેમ મુગટો મુકે દાધા વાનને, બીજ વાનનો થાય વાસીરે;
ગૃહસ્થને જેમ છાંડી ભયે, આહાર જડે સંન્યાસીરે-એ.
ઉદવલ શ્રીકૃષ્ણ કીધું, જેમ લોભી આચાર્યરે;
યજમાનને ફરીને નવ પુછે, ચણું દક્ષિણાનું કાંધેરે-એ.
પંખી તને જેમ સંચરિયાંને, જળ ગયું જવ સૂકીરે;
તેમ પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર, ગયા અમને મૂંડીરે-એ.
કડવું ૧૩૨ મું-રાગ વસત

હાં હાં લોગી ભમરાને હો ઉદવલ, ભમતો ભાગે;
રમે જંતુ કરીને બંધો, છે ધૂરત કપડી કાગો-લો.
જેટલા કાળા તે સહુ કપડી, વિશ્વાસ કેનોને નવ કરીએ;
કાળા સર્પની સંગત કરતા, કેપકે કહાડે મરીએ-લો.
ઝીંઝીએ ને કાળી યજુનામાં, અધવચ આઘી નેપે;
વિશ્વાસ આપીને કાળો કાપે, ને મસતક મૂંડીએ જોળે-લો.
કાળા તેડે કેશ પાખીએ, અંતે ધાળા થાય;
પંથી કે કુસણે નવ આવે, ને કાળી રાતે ભય-લો.
કાળો મધુકર કરે બહુ ચેટા, વાંચે બહુ મકરંદ;
કુસમ ઘટા ગોકુળની દેખી, પામે છે અનાંદ-લો.
નીરસ પુષ્પ છે ગૂંદાવનનાં, મધુકર જા મધુ વનમાં;
મિત્ર વહીમ કુસુમની વાસના, ખુંડી છે તુષ્ણ વનમાં-લો.
તારુવદના અમરકણાયુંએ, અમારીશેકવનું કુંકમલાણું;
તે દેખાડવા શું આભો ધૂરત, જા અહીં માન માણું-લો.
અમારે પગે પું ફરી લાગે, અગ્રે ધૂરતને નવ પીરું;
તુલું મન સાંપું નવ ભયે, જેમ મોતી વચ્ચેથી ચીકું-લો.
ગોપ વધુ કહે ઉદવલને, મધુકરનાં કોતુક નિરખે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર છે, ગોપી ભમરા સારંગો-લો.

કડવું ૧૦ મું-રાગ વસન્ત ભરપર ગીતા
હાં હાં લોભી ભમરાને હો, ઉદવલ ભમતો ભાગે રે;
રમે સખી જંતુ કરી ભણે, પૂત કપડી કાગો-લોગી.
જેટલા કાળા તેટલા કપડી, વિશ્વાસ કેનો નવ કરીએ;
કાળાની રૂંચે ને ફરી, કા એક દહાડો મરીએ-લોગી.
એ ઝીંઝીએ* કાળીનાં દમ્બાંનો ઉદવ અધવચ માલે;
વિશ્વાસ આપીને કાળો કાપે, મસતક મૂંડીએ જોળે-લોગી.
એ કાળા રહેને તેણે પોખીએ, અંતે ધાળા થાય રે;
પંથી ને કુસણે ન આવે, ને કાળી રાતે ભય-લોગી.
જા કાળો મધુકર કરે ચેટા, ને લેતા વિષ સર્કરે;
કુસમ ઘટા દેખી ગોકુળની, કરે નાના રિષ કદ-લોગી.
આજ નીરસ મુદારન, મધુકર ના તું વનમાં રે;
મિત્ર પ્રસાદિ કુસમ વાંદના, ખુંડી છે તુલું તનાનાં-લોગી.
તારું વેદના અતિરક્ત થયું છે, સોઠવનું કુમ કેમ લાગ્યું રે;
તેરે દેખાણાનું રે આભો, મધુકર ને અહીં મન ભાગ્ય-લોગી.
અમ પાણે શું ફરી ફરી લાગે, પતિતને નવ પીરું રે;
ગૂટનું મન સાંપું મન ભયે, જેમ માતી વચ્ચેથી ચીકું-લોગી.
વધુ વધુ કહે ઉદવલને, જા કાળાનાં કોતુક નિર્ખો રે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર છે, ગોપી ભમરા સારંગો-લોગી.

રાગ ગોડીની દશી

કૃષ્ણા કહે શ્રીકૃષ્ણને, સુખ ભભરાયે, ૧
 શું લાગ્યે ખંડપટ લેખ, ભોગી ભભરાયે.
 શકે દીધું આલિંગન સોકને, સુખ ભભરાયે.
 હુણે લાગી કુંકુમ રેખ, ભોગી ભભરાયે.
 કહેયે શાર પાગ જે જીવને, સુખ ભભરાયે.
 તેનું પશુ નામ કહેવાય, ભોગી ભભરાયે.
 તેને અત્યંત હોય અતિધન્ય, સુખ ભભરાયે.
 મુખ ધારે ઉચ્છિદ્ર માંય, ભોગી ભભરાયે.
 ખટ ચણુ છે તારે વિષે, સુખ ભભરાયે.
 માટે દોહ પશુ તાર નામ, ભોગી ભભરાયે.
 રાધા પંકજ પરહરી, સુખ ભભરાયે.
 કીધો દાસી ધંતુરે વિદ્યામ, ભોગી ભભરાયે.
 આજ મધુવન પ્રકૃષ્ટિત યજ્ઞ, સુખ ભભરાયે.
 તું શમ કરી આંખો અર્ધ, ભોગી ભભરાયે.
 તું શમ પામી મધુરાં વિષે, સુખ ભભરાયે.
 ત્યાં સરયો તારા અર્ધ, ભોગી ભભરાયે.
 નીરસ સુખ છે મુદાવનતણું, સુખ ભભરાયે.
 હો ધંતુરારે વાસ, ભોગી ભભરાયે.
 જે શ્રેત માળ તારા કંઠમાં, સુખ ભભરાયે.
 ક્યાં કરી આંખો તું વિલાસ, ભોગી ભભરાયે. ૧૦

કહ્યું ૧૧ સું-રાગ ગોડી

ધૃષ્ટા—

કૃષ્ણા કહે જી કૃષ્ણને, સુખ ભભરાયે ૧
 શું લાગ્યે ખંડપટ લેખ, ભોગી ભભરાયે.
 શકે આલિંગન કંઠ સોકને, સુખ ભભરાયે.
 હુણે લાગી કુંકુમ રેખ, ભોગી ભભરાયે.
 કહેયે શાર ચણુ જે જીવને, સુખ ભભરાયે.
 તેનું પશુ નામ ગણાય, ભોગી ભભરાયે.
 તેને જ્ઞાન ન હોય પાતાતણું, સુખ ભભરાયે.
 મુખ ધારે ઉચ્છિદ્ર માંય, ભોગી ભભરાયે.
 જે ખટ ચણુ તારે વિષે, સુખ ભભરાયે.
 માટે દોહ પશુ તું કહેવાય, ભોગી ભભરાયે.
 રાધા રૂપી ચંપકને પરહરી, સુખ ભભરાયે.
 કીધો ધંતુરે વિદ્યામ, ભોગી ભભરાયે.
 આ મધુવન પ્રકૃષ્ટિત યજ્ઞ, સુખ ભભરાયે.
 તારો પામીશ તું પરિમલ, ભોગી ભભરાયે.
 આજ નિરસ કુંકુમ મુદાવનતણું, સુખ ભભરાયે.
 વનમાલી ન સોયે જગ, ભોગી ભભરાયે.
 જે શ્રેત માળ તારા કંઠમાં, સુખ ભભરાયે.
 શું કુળ્મને આપી એહ ? ભોગી ભભરાયે.
 ગેમાન પ્રભુ તું ગોળખી, સુખ ભભરાયે.
 તારો નિપટ આંખો નેહ, ભોગી ભભરાયે.

તત્ત્વ રસ તું લેઈ ગયો, સુખ ભભરાયે;
 પોતાનું આપ વિચાર, ભોગી ભભરાયે. ૧૧
 ગેમાન પ્રભુ પૂઠે પડ્યો, સુખ ભભરાયે;
 અગ્રી મરતાને નવ માર, ભોગી ભભરાયે. ૧૨

કહ્યું ૧૨ સું-રાગ ગોડી-અધ્યાત્મ ઉપદેશ

વિષય રસ છોડે મનસુદરી, બાઈ આણી આત્મ જ્ઞાન;
 એ મિથ્યા નિરહ ઉદે થયો, નથી વેગળા શીમાગાન-વિં
 ભોગકીડ મન ઈચ્છીને નહારે, કામવાસના તાપે કર્મ;
 રજે કંઠશને કાગી ગણુરે, જે કૃષ્ણ કેવળ પ્રજ્ઞ-વિં
 અંતર્ધારી અલ્પ અગ્રણી નથી, અવલોકે અંતરમાંય;
 એ પ્રગટે દીપક જ્ઞાનનેરે, અરૂપ પ્રજ્ઞનું હૃદય સાથ-વિં
 જેમ જાંતિ પડી ભમરા વિષે, પ્રોષ્ઠ તરો તમાર પ્રજ્ઞ;
 એ ન્યાયે જુઓ પ્રાણી માત્રમાંરે, રહ્યો વ્યાપી તમારે કૃષ્ણ-વિં
 જાનવ માનવ પિતૃ દેવતારે, પક્ષી કી પતંગ પશુય;
 નીચ ઉચ સ્થૂળ સૂક્ષ્મવિષે, અર્ધાં ભેદીતે ત્યાં પ્રજ્ઞાસ્વરૂપ-વિં
 રજે પ્રજ્ઞને અજણું ભણુતારે, પ્રજ્ઞ તે બાઈ નંદુમાર;
 એને માતા પિતા કો છે નહારે, એ નિરંજન નિરાકાર-વિં
 એણે નયપશુલે જગત બાંધિયુંરે, એ આપોષે અજગો નાથ;
 સણુ માં કાંટિ પ્રજ્ઞાંકમાં ભાળે થયેરે, ન પડે અકાંઠેવે હાથ-વિં
 તમારા દેહમાં છે શ્રીકૃષ્ણજીરે, શોધી જોતાં મળશે તૂંત,
 આત્માએ પરમાત્મા ભણુશેરે, જેમ માખણુ તાવો ઘૂત-વિં
 જેમ કાષ્ટ વિષે વળિ વસ્યોરે, તે પ્રગટ મંથને થાય;
 તેમ જોતની શ્રેયસ પામીએરે, નથી વેગળા વૈકુંઠસ્થ-વિં
 હોય સુરજિ નાતા વર્ણનીરે, પશુ પય તે એક વર્ણ;
 જગ એક લહેરી બહુ ભતનીરે, જેમ કુંડળમાંડે સુવર્ણ-વિં
 જેમ જગ ઘટમાંડે ચત્રમરે, પ્રતિબિંબ સાથે એકે સૂત્ર;
 જેમ આજ ઘટાથી વેગળીરે, વિદ્યુદ્ધાતા વિશેષ-વિં
 કર કંઠણુ દર્શણુ કશુંરે, છે શામળીયો સન્મુખ;
 અર્ધાં તરો ત્યાં કૃષ્ણજીરે, બાઈ મિથ્યા ધરણું દુઃખ-વિં
 જે પટકુળા કાંટિ પ્રકારનાંરે, પશુ જોતાં જાતે એક સૂત્ર;
 એ દહાતે તરો ભણુએરે, સર્વ વ્યાપી યશોદા પુત્ર-વિં
 ઉપદેશ માનો હું રંકનોરે, તમને મળશે વૈકુંઠરાય;
 ભણી વિગ્ર પ્રણી કિંકરીરે, ઉદવળ નમિયા પાય-વિં

કહ્યું ૧૨ સું-રાગ આર

ઉદવ—

તમે બાઈ કામ કીડા ગોમ, એ તો તુનનો મદારામ;
 સરેશી શ્રીકૃષ્ણે કાઢાળો, સાધે સદ્ગુરો ગોમ-તજો.
 જેમ ધેડના પ્રતિબિંબ બહુવિધ, પ્રયદ પાવે થાય;
 જેમ તરવ તે કનક જાણુ, તેમ જગમાં જુદાવન-તજો.
 જેમ જગ નાતા ભાતનાં પશુ, વિચાર એક ઈશ્વર;
 તેમ અર્ધાં ભેદીતે ત્યાં રહ્યો વ્યાપી, એક જશોભીત પ્રવ-તજો.
 પાવણું છે જેમ કાષ્ટમાંડે, જેમ દહી મળે ઉત્તવનીત;
 તેમ ગેમાન પ્રજ્ઞ પરમેશરને, આજખવાની એ રીત-તજો.

કર્ણુ ૧૩૪ મું-રાગ વેદાનીની કરી

શ્રીગોપ્ય ઉચુઃ-

કુખ વલ્લભ પ્રીત કરીને, ભગ સંદેશો કહાવ્યોરે ઉદવણ;
જેમું કૃષ્ણ બહરીનાં ખાંધાં, તેને દ્રાક્ષ ન ભાવેરે ઉદવણ.
અમે અપરાધી આહિરસંને, રાન કંઈ નવ ભાવેરે ઉદવણ,
તમા અહિં ભલે આભ્યારે ઉદવણ, મનમાં કડા આભ્યારે ઉદવણ.
અમે થયાં પવિત્રરે ઉદવણ, સુણીને હરિનાં ચરિત્રરે ઉદવણ;
ભૂધરજીના બાધરે ઉદવણ, ગોપીના સુખદાયીરે ઉદવણ.
રૂપે વાંક અમારોરે ઉદવણ, મરતાને શું મારીરે ઉદવણ;
ભગવાન કુખને આપે, માનું તમારો પાકરે ઉદવણ.
બ્રહ્મવિદ્યા કુખને આપે, રીપી ભરે વલેલીરે ઉદવણ.
અમે આહિરકી મહીડાં વેચું, બોડું ધાબળ વેલીરે ઉદવણ.
તમે અહીં ભલે આભ્યારે ઉદવણ, મનમાં કડા આભ્યારે ઉદવણ;
ભગ અભ્યાસની વાત મોભાગી, અમે અભ્યાસ બહુ બીહીજેરે
ઉદવણ.

જ્ઞાનસુધા તે વિવને તેલે, હરિ અપરામૃત પીન્નેરે ઉદવણ;
પ્રાણનયને ગાય બરીને, દુઃખા ઉપર લીન્નેરે ઉદવણ.
તમે અહિં ભલે આભ્યારે ઉદવણ, સંદેશો મોકલજીને
ભાભ્યારે ઉદવણ;
અમે તપ ત્રિકમભ, જપ જલવનભ, મત વિઠ્ઠલજીનું કીન્નેરે ઉદવણ.
ભૂધરજી મન અમારે, રૂપ દુઃખમાં લીન્નેરે ઉદવણ;
સુખચંદ્ર હરિનું ઝાકી કરમાં, અપર સુધારસ પીન્નેરે ઉદવણ.
તમે અહિં ભલે આભ્યારે ઉદવણ, સંદેશો મોકલજીને
ભાભ્યારે ઉદવણ;
મૈવંદ્ય દાન હરિને આપ્યું, પીણું દાન નવ કરીએરે ઉદવણ.

કર્ણુ ૧૩ મું-રાગ સાથેરી

યોગ—

યોગ કાઠાભ્યો રે, રથમળીએ યોગ કાઠાભ્યો રે;
દાન્યા ઉપર કુખડું રે, ઉદવણ લૂણ લાભ્યો રે-રથામ.
કરેદાપી પેલેદ, દાભ્યો, પ્રીત પુષ્પ કાળ ભલ્યો રે;
લીંછી મર્ષ વામણે વળગ્યો, દયા કરી નવ આજે રે-રથામ.
અમને આશરે કપી ભગડાં, બેઠાં કુખ વળગી રે;
અકરુ અમરો રૂઢ થયો, બચો રાગ મોળાવી રે-રથામ.
મે યોગ જ્ઞાનનું મીસ કરી, ભાગ્યે ઉત્તર દીપો રે;
સાધ* યુગના રતેદને અમે, લાઠાવો લીધીરે-રથામ.
ઉદવણ તમે માગ પધારો, અમારી પુકડી ઝોરે રે;
કુખને જઈ યોગ પધારો, તમે ઉત્તરે કુઠા રે-રથામ.
આવેતરરે અમને રહ્યો વ્યાપી, મારો મળજો વાંઠાધારે રે;
સરિર અમારામાં કુખ નિના, નયો દામ જ દાસી રે-રથામ.
કાંના લગી જેમ કુળ ભાણું, તેમાં જળ જેમ માય રે;
નખ થીમમાં નંદરાજ વસે, યોગ તેને સમય રે-રથામ.
ગોપી જનની બકિત દેખીને, ઉદવણે ભાષ બોલ્યોરે;
ધન ધન માતાહ બકિત તમારી, ઉદવ પાવે દાસીરે-રથામ.
ને રે અવતારને આપો વિધાતા તો, આપને એકાગ્ર મોકરે;
પ્રેમાનંદ મેઘ કુખને મળવા, ઉદવે મારી વિદાયરે-રથામ.

* સાધ. ૧ અંદર

ગોવિંદ નિના થોડાં ઘડિને, શ્રીગોપાળમાં કરીએરે ઉદવણ;
પ્રેમાનંદ પ્રભુને બજતાં, ભવસાગરને તરીએરે ઉદવણ.
તમે અહિં ભલે આભ્યારે ઉદવણ, સંદેશો મોકલજીને ભાભ્યારે
ઉદવણ.

કર્ણુ ૧૩૫ મું-રાગ દેશાપ ધોળાની ચાલ

ઉદવણ પડ્યા ગોપીને પાગલ, આજ પ્રગટ થયું મમ ભાગ્યલ;
ધન્ય શ્રીગોપાળ ધન્ય આહિરજી, ધન્ય ધન્ય મુખનાનું તીરજ.
ધન્ય શ્રીગોવિંદ ધન્ય આપલ, ધન્ય ગોવાળા નંદરાજ,
ધન્ય ધન્ય યથોક્ત માતલ, ધન્ય ધન્ય બળિમદ્ર જાતલ.
ધન્ય ધન્ય વૃંદાવન દુનવેલીલ, ધન્ય ગોવપદ અલગેલીલ.
ધન્ય ધન્ય મૂળ ભૂમિનાં તુણજ, જે ઉપર ચાલ્યાં હરિનાં ચણુંલ.
વેરભાષ ધક્કાએ કીધાલ, મુને અહિં અવતાર ન દીધાલ.
ઉદવણના કર ભાલીલ, ગોપી વૃંદાવનમાં ચાલીલ.
ક્રીડા મોઘી જઈ દેખાડેલ, રથાન નેઈ આસુ પારેલ;
આ મારેરે ગોવિંદ રહેતાલ, અમારી સુરમિ સંભાળી લેતાલ.
યોગસંગ આ મારમાં જાતાલ, લટકતી ચાલે વાંસળી વાતાલ.
આ તે મચુરાંની વાટલ, ભૂખો ઉદવણ હાથુને ઘાટલ.
સખા ગોપને શીખરી દેતાલ, અમ પાસે હાજુ ભેતાલ.
આ ઉઠા દ્રુહ ભણી ભાગીલ, અહીં સર્વ રહેતો એક કાળીલ.
કીધું મખાંતર દેડાં નાંખીલ, અહિંથી મધુધર કાઠ્યો કાઠીલ.
થોપાં રીરે અહિં દીન દયાળીલ, ચડ્યા આ હેઠનની કાંઠીલ.
મુરજીને દર્યાના નમસ્કારલ, નમ નેઈ અમે નંદકુમારલ.
ધવો ગિરિ અંગુળી અઝેલ, રાધાનાં ભુકતાં ગોપ સમજેલ.
અહિં ગોપ ચરિત્ર બહુ કીધાંલ, અપાનાં તમા અહિં લીધાંલ;
અહિં પ્રલંભ રાધે પહાડ્યાલ, અહિં વહાલાલએ વેણું
વનગીલ.

કર્ણુ ૧૩ મું-રાગ મેવાડો

હરિને કહેનેરે, હો હરિને કહેને રે, હરિને કહેને એટહરે;
હો રે પોદાભો સંદેશો મહારાજ.
મોહાળ કલકડું રે, માખાને મારીધો રે;
હારે મણી કુળને મગાડી લાજ.

ભાઈ જઈ કહેને રે, હરિને એટહરે.
ગોકુળ સુરે રે, હો વાહાલાલ તમ નિધારે.
હરિ સુત્રી ચરે સામળીના તારી માય,
ભણું વધવલે હો, નંદ જશોભતીરે,
કોણુ વદને પાણી પાપ, ભાઈ જઈ કહેનેરે હરિને એટહરે.
લીકરાની દાને રે, તે તો મળી ચરે રે,
કાચ કહે તેમને સદાપ, તે તો દીન રહા રે,
દીન દયા કરા રે, હો દયાલુ કહાવો નામ,
તો જેમ મળે પછી આજ, પ્રભુજી વહેલા વજ્રમાં આવતે રે.

ભાઈ જઈ કહેને હરિને એટહરે.
વિરહથી મરતું રે, હો અરે તો નિમિ કપો રે.
પણ નહીં થેલીએ તમારા મહી, મરુંને પાણી રે,
અમે પડે મહા રે. ભાઈ જઈ કહેનેરે, હરિને એટહરે.
મળું પેરે રે, હો મળું ન છોડી રે,
માંડીએ તમ સાથે ધર યજ;
પુત પતિની રે, માખાને મોડીએરે.

વસુંદર પતિની રે, હો ભવ દેસા રે. બાળજઈ કહેનેરે, હરિને એટહરે.

* મન

લેયાં કાંમ ખાણુ અમો લગીજી, આવી હરિને પાચે લગીજી,
જ્ઞાન ઉતાર અમો કીધાજી, અમને પ્રતિ ઉતાર લીધાજી.
આ સ્થાનક રાસ રંગાડીજી, ગુંથી વેણી જોઈજી બેસાડીજી,
અહિં થયા પ્રભુ અંતર્યામીજી, અહિં કરી મળ્યા શ્રીસખવાનજી.
રાસ મંડળ આ સ્થળ કીધુંજી, અમો લગમીતણું સુખ લીધુંજી,
એમ દેખાડ્યાં દ્વાદશ વંતજી, ઘણું રીઝ્યા વૈષ્ણવ જનજી.
ગોપી કીધે ગુંદાવન મહાંજી, ઉદવલને તેહી લયજી,
એક કહેણું નિરુપમાગિયેજી, અમો કરી મળણું કેવલ મળિયેજી.
ઉદવલ માધવને જેમ મળશેજી, તે જન માણસમાંથી ટળશેજી,
મોહિતા પ્રિયતમ સરખા રાયજી, થયા જોગી એને પસાયજી.
એણે શું કીધું રામ અવતારજી, આવી વરવા રાક્ષસી નારજી,
તેહી ધરમાં વિશ્વેસ આપીજી, તે વખાવી નાક કાન કાપીજી.
એણે દાખ લડાવ્યાં લાડજી, મુક્યાં જીવતાં તે એનો પાકજી,
સીતા સરખી પી પરણેલીજી, ધાખીને વચને હાંકી મહેલીજી.
ગુંદા સતીનું સત મેલાવુંજી, એના કાથમાં કહેા શું આવુંજી,
હું તો શું શામળિયો ઉપવાસાજી, ધાવતાં રોપી પૂતના માસીજી.
રાખ ચક્રગદા ધર્યાં મહારાજેજી, રંક અમળાને હુણવા કાજેજી,
અમો પરકરિયો ચરિતાપજી, એણે ખીનં કીધાં આખાપજી.
અમારી મદી સચાઈ શે હેગેજી, જેના ધણી માળાને ઉવેગેજી,
ગોપી વ્યંગ વચન બહુ બાપેજી, હૃદયકમળમાં ઉદવ રાખેજી.
સુકદેવ કહે સુણ રાયજી, પછે ઉદવે માગી વિદાયજી,
પ્રભુને ભેટ મોકલે જગનારીજી, કેા કહે આપને ધાળગી મારીજી.

તેના તમે કહાવો રાજકુમાર;
સુગયાને રમવા રે, વન પધારને રે; બાઈ બાઈ. હરિને.
અહીં અમે ખજનેણી સહુ નાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
હરિ આંકી આવી રે, એકવાર દેવ હર્મન,
પાવન કરીને રે પછે પધારને રે, બાઈ બાઈ. હરિને.
કાંઈ જાણતા નથી રે મન. બાઈ બાઈ. હરિને.
વિરદનાં વિવાર રે, પ્રાણ જતા નથી રે,
હા રે વણવધી મરે મનનાર; બાઈ બાઈ. હરિને.
માણુ આપોરે, બીજું કહેતાં નથી રે. બાઈ બાઈ. હરિને.
મથાનું શરણ રે, હે પ્રભુ અમને આપીયુ રે;
તો હવે કેમ તબલ જોરે; બાઈ બાઈ. હરિને.
કર્મ અમારા રે, આજ પુરી ગયા રે,
જે તમે તબા દેવ મોરાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
સુણી વચનને રે, હો મજ વિનતા તણું રે;
ઉદવે મુકયા મન અદકાર, મહા બાંજિત પુણ્ય રે, મોહ ગોપી તણીરે,
આજમ યોગ કર્યો દુષ્કાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
ગોપીને ચણું રે, ઉદવ જઈ પમા રે;
ધન્ય ધન્ય ગોપી જન અવતાર, પ્રભુને બાપના રે પ્રેમ કરી રે;
તમચાં અળગા નહોં જમાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
બકાવતસજી, એ છે શ્રીહરિ રે;
તે નિત્ય રહે હો તમ આપાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
તમ પિતા વલ્લભ એ નહોં રે;
બાઈ બાઈ એને તમ આપાર. બાઈ બાઈ. હરિને.

કેા મોકલે માણસ બાળીજી, કેા મોકલે ગુંદાહાર વનમાળીજી;
પાવડી મોજડી વેણુ લાકડીજી, મુઝડ મોળીયાં ને ગેહીદીજી.
મોકલે હંધણુ ભૂખણુ સુદરીજી, ગોરસ તકતણું લાગન લરીજી,
બાલુબળં કુંડળ સુદિકા ઘણીજી, કવે વિનતિ નાર ગોડુળતણીજી.
ભાલે વિરહે ગોપી વેલીજી, આપને ભેટ મારી સહુ પહેલીજી,
પ્રથમ વનતિ મારી કહેજોજી, લગરકે નામ મારુ જઈ લેજોજી.
જેમ ઉદવ વિરમે થાયજી, ભેટ રથમાં કેહી વેરે સમાયજી,
નમ્યા યશોભતિને પાયજી, માગી નંદ કને વિદાયજી.

વસણુ

વિદાય માગી પાય લાગી, ઉદવલજી આંસુ ભરેરે,
કહાવે સંદેશો ઉદવ સાથે, યશોદાજી ઉચરેરે.

કહ્યું ૧૩૬ મું-રાગ ધનાસરી

યશીદા ઉવાચઃ—

જોધવલ કહેજો બંન્ધો ભાતને, સુખેણી કરને દેવકી માતને,
રખે છેડ દેતા વસુદેવ તાતને, એકવાર મળજો અમો અનાથને.

દાસ

અનાથ અમો રાઈ રહ્યાં, અર્ધાં સુખ કેમ આવશે,
મીઠે મોઢે શ્રીકૃષ્ણજી, સુને માત કહી યોદાવશે. ૧
જેવળ જાણી ગોપાને, કેા સમે ગોકુળ આવજો,
ધીર નહીં ને દેવકી તો, સાથે તેહી લાવજો. ૨
નેઈ બાએ છે તેલુ કહેજો, સંથ શ્રી ગોકુળતણુ,
ન ઘરે લીલાનથને, કુખ શીધામાં નહીં મણુ. ૩
એટલું કહેજો દેવકીને, જે પુત્રનું સુખ લીધુ અમો;
પાગે લાગશે કુળવત પુખ્ત, વહુનાં સુખ લેજો તમે. ૪
ઉદવજી પછે ચાલીશ, નમી યશોદાને પાથ,
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયાં સકેતાલીસમે અધ્યાય. ૫

વસણુ

સંરાદ ઉદવ ગોપિકાનો, અણુ અથવા સાંભળેરે,
એ પ્રસારીતા બાર ગીતા, પંચમંડાપાતિક પરજળેરે. ૬
હતિ શોભદ્યાથવતે દસમધ્યે સમયતાવિશીષાય ૫ ૪૪ ૥

ઉદવજી ચાલે રે, હો રથ દાકોપિ રે;
દરિ ગોપી વળાવવાને ભખ. બાઈ બાઈ. હરિને.
કહાવે જશોદારે, કહેજો કુખને રે;
એક વાર આવજો મળતી માલ. બાઈ બાઈ. હરિને.
હરિને ચળીવા રે, હો ઉદવ પ્રેમથી રે,
સહુ સુખી સમાચાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
ચક્રકે કહે રે, કહી ચક્રતા નથી રે;
વેહે છે નેરથી જગજાગ. બાઈ બાઈ. હરિને.
પાર ના પાંચુ રે, ગોપીના મદનો રે;
ધન્ય ધન્ય ધન્ય હો નરકમાર. બાઈ બાઈ. હરિને.
ન ઘરે તબને રે, દેવો ઉદવે રે;
જેમ કહી ઉદવ લાગવા પાથ. બાઈ બાઈ. હરિને.
જમ પદ રજ રે, સુજને અપાળને રે,
એટમે સર્વો સુધમાં કાજ. બાઈ બાઈ. હરિને.
પ્રેમાનંદ પ્રભુરે, કાંકિત યાવજે રે;
બાઈ બાઈ કહેજો રે, ઉદવ એટલું રે.

સંચુર્ણ

એણે તૃણવત કીધું જતારે, સખીરૂપ થયો છે ભક્તારે;
પ્રસંસા ઉદ્ભવની કીધીરે, પછે અભળા અંકે લીધીરે.
બેઠી કુખ્ત થયે યોગેરે, ઉસા ઉદ્ભવ વાણુ ડોળેરે;
થયાં મંત્ર અભળા અવિનાશીરે, આવી દ્વારપાણ એક દારીરે.

કહ્યું વળામદ્ર આવ્યા દારેરે, સાંભળી ઉદ્ભવ આવ્યા બહારે,
હસી રામે અથા ભુજકંડરે, બેઠા બાન્ધો આગલે ખંડરે.
સથ સમજ્યા હળધર ભાતરે, ન પૂછી વિરૂદ્ધની વાતરે;
ભાઈ શ્રીગોકુળ જઈ આવ્યારે, કહો સમાચાર શો લાવ્યારે;
કહો ઘટે તેવો સમાચારરે, ધણું રીડયા વેલિણી કુમારરે;
કીધી કીડા કુખ્ત સાયેરે, ખાગી વિદાય થેકું નાયેરે.
રામ માયામાં બમાવ્યારે, ભણે શ્રીકૃષ્ણ બાહેરથી આવ્યારે;
રથપર બેઠા એણે વીરરે, ગયા અકૂરને મનિદરે.

વલણ

મનિદરે ગયા અકૂરને, રામકૃષ્ણ ઉદ્ભવ જાહેર;
દેખી રામકૃષ્ણની ભોડને, કાકાજ થયા પ્રસન્નરે.

કડવું ૧૬૪ મું-રાગ વેરાડી ચોપાઈ

હુકજી કહે સાંભળ રાજાને, અકૂર પૂજ્યા શ્રીભગવાન,
કીધી વિનતિ આસન આપી, હું કૃતાચર કીધો પાપી.
સોમ્ય દષ્ટિ થઈ મુજ ઉપરે, જે કૃપા કીધી પરમેશ્વરે;
કીધુ અર્ધપાદ પૂજન પ્રતિષ્ઠિ, ધણું અસ્તક દેશવને ચરણ
કાંઈક કહી કહે ભુગનાથર, નથી તમને નમ્યાનો અધિકાર;
વસુદેવને સ્થાનક છે તમે, તમારે માગે લાગું છું અંગે.
પૂર્વે વચન આપ્યું મહારાજ, તે માટે પ્રાણ આપ્યા છું આજ;
પરમ પ્રસન્ન કાકાજ થયા, અકૂર અંતઃપુરમાં ગયા.
નિજપત્નીને આજ્ઞા કીધી, સ્વાદિત્વે વસોઈ તપસજી કીધી,
ઉદ્ભવ રામ ને ભુગજીવન, અકૂરને ઘેર કીધું ભોજન.
ચતુર્વિંશતી ખંડરસ અગ્ર, તે વિખાણી જગ્યા અમુચ્છંદ,
સુખવાસ કરી બેઠા શ્રીપતિ, પછે અકૂરની કીધી વિનતિ
એક મોઢું દુઃખ થયું છે ઉરે, તેના કષાન્નિએ દાંડે છે હૃદયે.
કુંતાકૃત હસ્તિનાપુર વિષે, રોમે અગ્ર વસ મળે છે દુઃખે.
સુયોધન* શકુનિ રાપે કુમાર, દુઃખાસન આદે દુષ્ટ આર,
તે પાંડવને પીઠે છે. ધણું, જગઈ સહાય કરે બાણેનાતલું
શ્રીગુણે કહ્યું શ્રીમહારાજ, હું અવતર્યો છું પાંડવને કાજ,
પ્રતિપાલણ પાંડવતણી, મુજને ઈચ્છા છે અતિ ઘણી.
આજ કાલ આવશે માગધપતિ,† મોઢું સુદ થાયે સર્વથી,
અધક્ષણ મુને નથી સાવકારા, તો કેમ લેઉં પાંડવતણી તપાસ.
સમજાવળે પાંડવને ધણું કહી, કુંતાના આંસુ લોહિએ જઈ,
જઈ બીજાદિકને ભગવળે, કાંઈ હુચ્ચંધન બીહાવળે
તમે વિના કારજ નવ થાય, માટે શીમ પધારી યાદવરામ,
અકૂરજી તવ તપર થયા, એક દેશ કૃષ્ણ વળાયા ગયા.

વલણ*

ગયા વળાયા કૃષ્ણજી, સાંભળ પરીક્ષિત રાધરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, થયો અઠડાલીશો અધ્યાયરે.

છતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દસમસ્કંધે અઠત્વાવિંશોધ્યાયઃ ॥ ૪૯ ॥

અધ્યાય ૪૯ માં

કડવું ૧૬૦ મું-રાગ વેરાડી ચોપાઈ

વળ્યા વળાવી દેશવરામ, અકૂર ગયા કીરવને ગામ;
પ્રતિહારે જઈ વારતા કહી, કીરવ સભા સહુ બેઠી થઈ.
બીજા કૃષ દ્રોણ અશ્વદામા, તણ આસન સહુ ગયા સામા;
વિદુરજી છે કહ્યું ચિકી, જઈ લેણ્યા કે લાગ્યા ચણું;
મૂતરાશૂરને કહે છે વદ્ધર, અણુરાંધી આવ્યો છે અકૂર;
થયો આંગે વાતી સાંભળી, હૃદય કમળ નાખ્યું આવરી;
ચિંત્યાતત્વન મુખહસ્તું કરી, આવ્યો યાદવ એવી વાણી ચોપારી;
અંધ વચન બોલ્યો માધુર્ય, આજ મારા ધરમાં પ્રગટ્યો સૂર્ય.
કદારી આંખ લાંબા કરી હાથ, અકૂર લીધા હૃદય સાથ;
હું નેત્ર વિના જાને નીરાણું, આ સાચું છે સ્વપ્ન સરણું
અકૂર બેસાણ્યા દિવ્યાસન, બીખભળ્યે કીધુ પૂર્ણ,
વિદુરે ચરણ પ્રસાદજી કીધું, તે પાઠાક પ્રેમે લીધું.
અકૂર પ્રત્યે કીધી વિનતિ, બોલ્યો મૂતરાશૂર દુર્ભતિ;
અકૂરજી ભલે પધારી તમે, ધણું સુખ પામ્યા છું અમે.
કેમ થયું આવવું અકૂર, પાવન કીધું હસ્તિનાપુર;
છે યાદવ સહુને કુશળીશેમ, મહિમાઈ સહુ રાખે છે પ્રેમ.
વાર છે ઉત્તેસન વસુદેવ, રામ કૃષ્ણ કહે છે સેવ;
ગોકુળમાં બે કેમ ઉછર્યા, કેશી કંસથી કેમ ઉગર્યા.
સાંભળ્યું રામ કૃષ્ણ ચોપા છે ધણું, સંધ્યાયું હળ હાલવતલું;
તે બાળક મુને વહાલા છે ભણુ, કહો રામ કૃષ્ણને કં કથાણુ.
કંઈ અમ્બ સરણું કરજ કહિયે, યાદવના મૂક્યા અહિ રહિયે;
હું ધણુ દુઃખિયો યાદવરામ, કહિણુ હૃદે ફાટી નવ નાથ.
જે પાંડુ સરખો માંધવ મરે, અપંગ હું સરખો ઉમરે,
ખાંખ વિના પંખી શુંવિના મજ, તેમ ભાઈ વિના હું
થયો અકૂર.

* મુજ લખેલી ગુરુવાતી પ્રતમાં તે અને વલણ ધણુ નથી તેમ જ અધ્યાય ૫૪ નું ૧૬૪માં અધ્યાય ૪૯ ચોળ માણુ, રહેવ છે અને આગળ ભતા -

શુકલ કહે સાંભળિયે રાજાને, કહું અકૂરજીનાં ગદ વચન,
આ કે ક્ર આગળ -

એકે અઠરો થયો પરમ પાવન, ક્રોધા સહુ સાંભળાને મંત્ર
પુરણ થયા અગા અઠડાલીશ, પ્રેમાનંદ વળી નામે શીશી.†

† એ પ્રમાણથી ૮૫ પધારે લખી અધ્યાય ૪૯ થો રજા કીડેલા છે.

† આ ચોપાઈપ્રમાણ અધ્યાયમાં અકૂરજી હસ્તિનાપુરમાં ગયા ત્યારે મૂતરાશૂર રામ ચોતાના પુત્રમાં અને ભાઈના પુત્ર પાંડવમાં વિષમ દષ્ટિથી વર્તે છે, જે ભણી પાળા અણુર આવ્યા, તે કયા છે.

આશુપ વિના નેવેા જુગારે, ધન વિના નેવેા દાવાર; જ્ઞાન વિના નેવું અધ્યયન, ભાવ વિના નેવું બેઝન.
 બાત વિના હું તેવેા થયેા, સદાશર મુખને મુખી ગયેા; પણ પ્રુપ તમારે નરપાળક, પાંડુને પંથ થયા બાળક.
 તે કુંતાને ઓછેડી ઉપરે, ઈશ્વર તેની રક્ષા કરે; સુપિંદર બીમસેન અનુન, એ ત્રણે કુંતાના તન.
 નકુળ સહદેવ રૂપ રક્ષાળ, એ બંનેા સાધ માત્રીના બાળ, સદાશમન કરી રવચી ગર્ધ, કુંતાપુત્ર પાળવા રદી.
 મેં મુક્યા છે વિદુરને ખેળે, એ ભાલેજને તમા મળેા ટેળે; પાંચ પાંચ મળવાને આગમ, તે વિદુરજીએ જોળખાવ્યા.
 અકૂર લીપા દુઃખા સાધ, પાંચને મનક મુક્યેા હાથ; ભસ્યું હું નેયે જળધાર, કહેા બાપ ચા સમભાર.
 વસેા છે કાકાના ઘરમાંપ, તો દુઃખજા દેહ તમારા કાંધ; મલીન વસ્ત્ર નૂનાં પરિધાન, નખે જળધારા વૃષા ચમાન.
 રીપા કહેા કોણુ દે છે દુઃખ, ચા માટે વ્યથ કરેા છે મૂખ; નીચું નેવું સુપિંદર રાધ, કેમ કાકાના અવગુણ કહેવાય.
 ન બોલ્યા અનુન માત્રીકુમાર, નથી બોલ્યાને તેને અધિકાર; તથ બોલ્યા બીમસેન દુઃખ પરી, કોપે સોચન રાનાં કરી.
 છે બીમપિતામહ તોળા ધણુ, શું આવે વિદુર વેરાગી વણુ; જ્યોત્ષિયાના નિમુક ક્રુપ ને ક્રોધ, તો દુઃખને વારે બીજું કોણ.
 ને દિવધના અથા આભ્યા થેર, તે કહ્યેા કાકે માંડયું વેર; છે ચક્રુની સરખેા માધી યમ, તો અમા મામા ઉઠરિયે ક્યમ.
 મીઠા બોલા મુનરાજે નર્મ, પણ મનનેા કાંકો કાળેા સર્મ; શત કીરવ ચક્રુની ને કણુ, તે અમે પાંચનું છાટે મણુ.
 હું વૃષે આઘી ધંધાલેય, હું મુનરાગાંડે બાઢી બોલેય; વિષ મોઢિકે ભેજન કાઢાયી કયો, રક્ષામ સર્પ સહેને પાયયો.
 આખું અત અમે જમિયે, નિશા માગી રહ્યા નિર્ગમિયે; વિના અમિકે અંતર પરજન્યું, દુષ્ટિયાને મરણ હેાય વેગરું.
 મ્હાકાશપી પડ્યા ધરાએ ધર્મી, પરમીન છુડ્યું દુઃખે બધો; પહેલું કીરવનાં ઉત્તર્યો લગડાં, વાપરવા ઘરમાં પાત તપડાં.
 પિક નિકુળ સહદેવનું સાંભળ, થયેા શલ્યા સરખેાસરવભૂષણ; આમારે વંક પગડેવ મામો, નેના તપાસ અમેા લીએ સોમો.
 રામ કળ, પચેર વેટ ન બરે, તે સહાય અમારી શી વેરે કરે; અકૂરે સગપણ રાખ્યું જલ્દી, મામા અઈ તમે રાખ્યું છતું.
 વચન બીમતણું સાંભળી, બોલ્યા અકૂર ગન પરજળી; ચક્રુજી હે સારંગ રાજન, કહું અકૂરછના કહ વચન.*
 ("એ અમેા થયેા પરમ પાવન, સોતા સહ સાંભળજે મન; પંચુ થયા અમ્યા અડતાલીય, પ્રેમાનંદ વળી નામે શીશ.")
 અકૂર બોલ્યા કૌમારમાન, સાંભળ પુતરાજી રામન; તે રેખાં મોપનાનાં સંતાન, તો તું ઉપર કોપ્યા શીમમવાન.

જાણ્યું જે દુઃખ દિયો છે તમે, તે માટે આવ્યા છીં અમા; બચીન શે દેમો છે તમે, બાળક સાથે છા કેમ રમો.
 મધુરામાં સાંમળ્યું નેવું, અમેા પુતરાજી અદિ દીઠું તેવું; ન પટે તુજને દુઃખ રેવું, મહિમામાં વડીને શું લેવું.
 હું સાથે જોત્રે પ્રોતી કરી, નખે પાળી ટપડાં બરી; હવે નવરખે જે અંવરના અદિ, વાતું શુભ કેમ કરશે હરી.
 મહમાતા તારા પુત્ર સકળ, પાંડવના દેહ દીસે છે દુઃખજ; મળ્યા છે ચક્રુની સરખા ખજ, તો પડ્યું છે દુઃખપરનું દાગ.
 શવ પુત્ર સાંતરા મોહમણ, આ પાંડવ દીમે દયામણ; તારા શું કામગી જવયા, એ પાંડવ છું છે દામીતણ.
 મળ્યાં કીરવને બુલ્લુ ઘડવા, આ પાંડવ હાં દીસે અડવા; રમે મારા બાલ લોકો કરવા, ધણું મેં સજ્યા તે અંતે પકવા.
 નર્મ વસ્ત્ર કોરવે અંગે ધર્મ, પાંડવ પહેરે છે નૂનાં ઉત્તર્ય; રંગની પુત્ર રમ્યા હરખે બધાં, શું નરનારી ભવસાગર તર્યા.
 બે પક્ષ ધર્મ કરી તોળિયે, આરમજાન અંતર જોળિયે; પાંડવ ભૂમિ ઉપર શુભે, તારા પુત્ર મુખે દેહિયે.
 એ માગી અત દહાડા નિર્ગમે, કોરવ મુખ પીળીને જમે; તું કાંકો દેત્ય અપને દમે, અતિ ધણું છંદરને નહીં ગમે.
 કીરવને જોડવા રથ વાદન, હાડિ પાળે પળે પાંડુતન; કીરવને વસવા રથ્ય શુવન, પાંડવને કો છળું સદન.
 કાપટ કુદ ચતુષ્પ વણુ, કાં બાળકને પીટે ધણુ; ને તું હિત વાંટે આપણું, તો અર્થ રાજ કર અળખામણું.
 તમેા પાંડવનું માંઓ છે વિશામ, તે અટે અચ્ચો પ્રભુને કૃપ; તું ઉપર સોજ્યા યાદવ યોગ, ઉમસેને રીપા પ્રતિજાપ.
 કમંદેવા પત્ર તારું કહ્યું, તે અડ્યું જગ પાણું ઉઠવું; સંભાષાન વસુદેવે કહ્યું, તો કીરવકુળ મરતું જગ્યું.
 શ્રીકૃષ્ણ કહાણું છે મુજ સંમથ, તે સાંભળજે તું કીરવનાથ; ને પવંત સાથે બરીએ બાધ, તો ભમ યાપ પોતાના હાથ.
 ને છાંડીએ રિચર્યને બેહ, તો રમે ભરાયે અપરેજા દેહા; હું ઉઠવું વાક્ય કહું છું એક, તમા પાંડવ સાથે રાખેા સેક.
 શ્રીકૃષ્ણ કહાણું છે કોપજ કરી, સહુકો સાંભળને ચિત્ત પરી; કલાપ પાંડવ પીડ્યા કરી, તો નિચે તમને હજારે શ્રીહરિ.
 શીખ દટે કહાણું છે ધર્મ, પ્રભુને દુઃખ લાખું છે ધર્મ; પુતરાજી આવરે છે અધર્મ, તો બેગવરે પોતાનું કર્મ.
 અકૂરજી કહે વજ વચન, કીરવનાં જેમ હાડે મન; કરે સમસ્થા ગંગાતન,* શું કરશે ચક્રુની દુષ્ટિધન.
 બીમ ક્રોણ કુપની છે સહાય, તે બળે અકૂર નિરમે યાથ; વચન વળના મુકે યાથ, જેમ કીરવનાં હું રહી ભાપ.
 અકૂર કહે સાંભળ જુવાણ, તું છે અવિગેહી માયા બાળ; ને પીડાશે કુંતાના બાળ, તો તારા પુત્રનેા આપેા બાળ.

* મુજ નમયે જગદીશ માતાં બહી આવજ મન મગણુ દડ
 બની આપ આવાલીયકા પરી ભવેસી છે

જેણે પૂતનાના ચોથા પ્રાણ, પાટુએ શકતોના વાળ્યો ધાણ; ગોપી ભવન પુરુષ પુરાણ, જ્યાં કૃષ્ણદેવ ત્યાં કૌંદિ કંદ્યાણ. જેણે બગાસુરની ક્ષાત્રી આંધ, દાવાનાળ પીતાં ન આવી આંધ; છે તેને આસરે પાંડવ પાંચ; છે યાદવરૂપ તણી યોદ્ધી ધાંધ. વચ્ચ અધાસુર નાખ્યો ઉતરણી, નાખ્યો જમલાભુને બે મરણી; તમ ઉપર દાંત રજા છે કરણી, કોરવને મારશે, ભવરણી. કાળી નાગની પાખે ખુંદી કૃષ્ણ, પાછાજ્યા પ્રલેભ સરખા ધણ; છાંયો વરણ ન રાખી મણ, તો કોણ માત્ર ખાળક તુજ તણ. અંચળી અણે ગોવર્ધન ધર્યો, જેણે ગર્વ ધરના ઉત્તર્યો; જેણે ગોપ વર્ગ ઉગાર્યો, જેની રમતમાં પ્રહા હાર્યો. જેણે ક્રોધામિત્રે પ્રભાળ્યો કેશી, ભાંજ્યું ધનુષ્ય નથમાં પેશી; જેણે મામા પાળ્યો ડેશી, માર્યો કંસ હૃદે પર મેશી. ન પામે પાર ભવ ધંદ વિધાતા, નિગમ નારદ હંડિ શબ્દ ગાતા; ને વિશ્વંશર વિશ્વ સુખ શતાત, તે પાંડવને કનિષ્ઠ બાતા. હું મહાકવ્યે છીં પાંડવની કાંડે, સહુ છુપો છો ગોંધવની લાલે; કહાવ્યું છું શ્રીમુખે મહાકાંડે, હું અવતર્યો છીં પાંડવને કાલે. કુત્ય છે દેવેપી યોધાના નેહા, મહારે ધણા પાંડવ છે યોધા; છે કુંતીસુત ભાગ્યવાન પ્રોહા, અભ્યુત્થના હું હાંકીશ યોડા. ને સગા પાંડવ તમા મિત્ર, ભીમ અભ્યુત્થને છે ભિન્ન ચરિત્ર; કહ્યું છુપે તેનાં કાંડું નેત્ર, જેણે બળ માર કુરોશન. તમા છાંના હાડ જાઓ છો ઉક, કંદરા છો ભેદ પ્રપંચ અનેક; ને રાખશો પાંડવ સાથે ટેક, તો નહીં મૂકું કુશળે કોરવ એક. સાપુને દમતાં દયા નવ આણે, કુકર્ષે કરી છું આપ વખાણે, તમે કૃષ્ણ અભ્યુત્થ એક પ્રમાણે, રમે પાંડવને છછા બાણે. એમ કહાવ્યું જી શ્રીરુણકેડા, છીં બાંધવ રામકૃષ્ણની નેહા; પાંડવના સેવક છપ્પન કોડ, વળતા અમને દેશો મેહા. કપટ તમારાં સહુ સાંભળી, છપ્પન કૌંદિ રજા છે પરજળી, છો પાંડવને કુખે દેશો વળી, હું શત કીરવને નાંખીશ કળી છીં એક રૂપ અમા અભ્યુત્થ, પાંડવ મારાં જી લેવ્યંત, પાંડવ હું નિર્ધનું ધન, એણું ભણી કુખ જેને રાજ્યંત. પાંડવ રસાકાળ હું અપ્રધ ધર, અહર્નિવ પાંડવની પૃથે કુરે; વિરોધ વૃક્ષ શરૂ થકી કાપ્યો, તમા અકૂરનું કહું તાપ્યો. જેણે રાજ પાંડવનું આપ્યો, નહીં તો વનગર્ભ જઈ તાપ્યો, હું જરાસંધ રાજાને હણી, બીજા સેના હણ્યો છે વણી. પછે હું આવીશ હસ્તિનાપુર ભણી, સેવા કરવા કોરવ તણી, અકૂરનાં કૂર વાક્ય સાંભળી, લીટી સાધતણી યંડળી અસાધુનાં હૃદે ગયાં પરજળી, કાકાને મૂળે કાળવ વળી, કંપાયમાન થઈ કોરવપતિ, કીધી અકૂરની વિનાશ. લોકનું કહું માનો સર્વથી, કાંઈ કપટ વાત હું હલેતો નથી, એ રિપુલો કપટ છે વેર, કા અગ્નિ મૂકું પિતાને વેર.

હું જો લાડુમાં જમાડું ઝેર, તો ચળે મેર વસુધા દે વેર; તમા કંદેશો તે કરશું નિરધાર, મેં નવ હુમલા એ વસુદેવ કુમાર. હુસાળ્યો ભગીરો સંસાર, હું વૃદ્ધ પુરુષને છે ધિષ્ઠાર; ભેદ રહિત યથાર્થે ભાખું, હું હિર ઉપર રાજ ઉતારી નાખું. આખું રાજ પાંડવને આણું, શ્રીકૃષ્ણની શિશા હૃદે રાખું; અકૂર ઘોર મેં વિદ્યા શીખી, અમા પાંડવ પાસે જમશું ભીખી. કૃષ્ણ સુખે કીરવને મારો મીઠી, પણ કુશોધન ને ભીમ આંખની કીટી;

કિંવા જો કુટી આંખડી; મારે પાંચ આંખ બ્રહ્મણ્યે. ઘડી. સુખે યાદવ અહિં આવો ચકી, છે પાંડવ; હું અંધની લાકડી, નર ચન્દ્ર કાપડના કહ્યા, અકૂર છું અતિ વિરમે થયા. પાંચે પાંડવ હાથે મહા, અકૂર કુંતા પાસે ગયા; બાંધવ હીમ પાંડવ માતે, ભેદ હીમી હુદ્યા સાથે. કૃતારવે માન્યું ભગિની ભાતે, વાંસા બીના આંસુપાતે, અપ્રિય દેઈ જોવારણું લીધાં, દરશ્યુ અમૃત આંખે પીધાં. સહોદર જાવે કારજ સીધાં, અમા નિરાધાર સહુ ઉપરાં કીધાં, લેશે છે દેવની મલ અનેરી, નાંખી વનમાં પિતા થયા વેરી. કુંતી ભોજરાયે ઉઠેરી, કોણે તપાસ ન લીધા દેરી; મારા કુંવર દયામણ હંડિ સેરી, વણક સાથે સુરભિ વાયે વેરી. હું ફાઈ કહાવું કેશવ દેરી, અજાં ધર્મ વરતું કોરવની; કંદો વાઠ છે વસુદેવ ભાઈ, અને રડી છે બંધ્યો ભોભાઈ. આવી રામ કૃષ્ણને ધણી વડાઈ, ફાઈનું સગપણ શુ ગયું ધાવાઈ; કંસાસુર નાખ્યો ઉખેડી, માતામક રાજ બેસાડ્યો તેડી. માતપિતાની બાંછુ જોકી, અમારું સગવળ નાખ્યું ફેડી; આજ ભગીના થયા બેઠું કરગી, છલ્યા પ્રસાદિને ભરગી. હરિ ઉઠાં દમે કોરવ અધર્મિ, હું વિધાતાએ દુર્બળ નિર્મિ; અકૂર ઉવાચ:-

ધણુ ચિતા કરે છે યાદવપતિ, પાંડવને પળ વિસરતા નથી; નહીં છુપે કોરવ દુર્ભેતિ, એમ કહી શતી રાખી ભતી. ચાર માસ રજા અકૂર રાખત, કીપું કોરવ સાથે સમાધાન; પાંડવને અપ્રાણ્યું સજ્જાન, પરીક્ષિતને કંડે શુકે ભગવાન. ભગિની ભાણેજને લાગી પાય, અકૂર ત્યાંથી થયા વેદાય; ભીમ દ્રોણને બેટ્યા જઈ, કોરવને તે શિક્ષા કહી; ફરી આવ્યા મથુરાં માંચ, જોવાણુયાશો મયો અધ્યાય વડણ

અધ્યાય જોગણુપચાશયો, સાંભળ્યો રાય [નરધારદે; અકૂર મળ્યા શ્રીકૃષ્ણને, કહ્યો પાંડવના સમાચારદે. ઘડિ બોજશયનતે દશમસ્કંધે એકાદશમસ્કંધપાવા. ૪૯ ॥

દશમસ્કંધ—ઉત્તરાર્ધ

અધ્યાય ૫૦ ગો*

કંડુ ૧૪૧ મું-રામ સામેરી

સાંભળ હરીરસ ભોગી, પરીક્ષિતને કેહે શુભયોગી,
કંડુ પૂર્વ કયા વિસ્તારી, જે અસ્તિ પ્રાપ્તિ કંસની નારી.

દાળ

એ નારી કંસાસુર તણી, નાથ ગયે વિધવા યર્ધ,
જેમ યાદવ કેા ભણી નહીં, તેમ પીઠેર પોતાને ગર્ધ,
મગધદેશ ગિરિદ્રગ નગરી, નામ જરાસંધ રાજકે,
રાજસભામાં પુત્રી આવી, લોચન જળ પ્રવાહરે.
વેધવ્ય દેખી દીકરીનું, વિરમે યથો ભાગધર્મતિ,
આસન તણ સન્મુખ ગયો, કેમ આવી સુતા સતી.
હાં કરમાયાં વહન અંબુજ, શોધું સોભાગ્ય લક્ષણ નીરઃ
છે હીન સર્મ નીલ પટકુળ, કાં કુશાં યથાં છે શરીર.
નથી ભૂખલુ કાજળ અંગ અડવાં, યા માટે યર્ધ રાંકડી;
પિતાએ નિજ પટ પહેલે કરી, લોહી ચારે અખિલી.
કુંવરી કેહે સીર નામી, પિતા અગ્રો વેધવ્ય પામી;
પામ્યો નાથ અમારો સ્વામી, લાગી યોદાસભાને ખામી.

વલણ

ખામી લાગી તાત તમને, સંભાવના લેતા નથી;
ચોક્કું કલંક જે આરીયો, છાસને પીનારે છગપતી.

દાળ

સુગમ ભાણેન ગોકુળ ખાંડે, નંદે છાંના રાખીયા;
તેમજ આખાંડે આખ્યા મહારૂપે, મહીપતી મરડી નાખીયા. ૧
રામ કૃષ્ણે સર્વેશ્વ હીપું, અગ્રો 'હાંકી કહાડી;
'વાત સાંભળી વહી લાગે, માલ્યાં જરાસંધ યાડી. ૨
જે મુગવાસુ મયુરાંવિષે, પૃથ્વી કેરુ નિર્ધોદ્ધીડું
ને વેર વાળું જામાનતું, તેા માતા મારી સાપની.
પુત્રી વળાવી અંતાપુરમાં, જરાસંધે ચોદાં તેકાવીયા,
દંવકેત્ર સિદ્ધપાળ શાલવ, અસુર અધરગી આવિયા. ૪
અંગપતી ને કહિંગપતી, વાસુદેવ પુંકરીક મહાભળી;
જરાસંધે નેક કીધી, ત્રેવીશ અઘોહિણી સૈન્ય રાખી. ૫

હય હસ્તિ રથ પાળા, શોભે સૈન્ય ચતુરંગણી;
વહણું વાતે કટક આબું, વીટી પુરી યાદવ તણી. ૬
હણુહણે હય ગજ ઘીસ પાડે, રથચક્ર ખેડાં ખડખડે. ૭
ખડગ ખળકે સાંગ ચળકે, ધનન ગગને ફડકડે.
હોઠા હોંકે ચોખ ફૂંકે, હુંડણી ગોસુખ ગરગડે,
અંધ તરડે મુછ મરડે, હંત દાનવના કરકડે. ૮
અમર ઢળકે પાખર ખળકે, રાત્ર નાના સુકવે;
તોમર નિશુળને શુજર ગદા, કિંકીમાળ ગોળા ધુધુવે. ૯
અથા દાનવ તુરંગ ઉપર, જેમ વૃક્ષ વંટિ પહોડને;
ગજ બળવતે હંત દીધા, કાઠવા પોળ કમાડને. ૧૦
શોહાર સાંભળી શમક પેકી, ચિત્ત ચણાં ચગડોળદે,
શ્રીકૃષ્ણ ચરણે યાદવે, નમાવ્યાં જર્ધ કપોળદે. ૧૧
રાખીયે રણભેદ સ્વામી, રમાવર રણપીરદે,
સ્વાગત કરવા વેહેવાઈની, ઉઘ્યા રથામશરીરદે. ૧૨
ઉગસેન ઉદવ અકૂરણ, વસુદેવ આદે વૃહદે,
વરઠા મૂક્યા ગામ માંડે, ભેળને ધર્મો આધુદદે. ૧૩
રુઝે દેવકી શોહિણી ખાતા, ત્યાં વઢ્યો કેમ કરી;
મસુતાની આરીય રેઈ, પરવયો હળધર હરી. ૧૪
સહુ યોધાને કેહે શ્રીકૃષ્ણ, કાયર જન પાછા ફરે;
મરણીક હોય જે આર્થો વેહેણા, તે મારી સાથે સાંધરે. ૧૫
અથ ગજ રથ ધનુષ ભાયા, કવચ આગાં પરહરે;
પાળે પાળે બાપ મારા, ખડગ ખેડાં કર કરે. ૧૬
શમકૃષ્ણ આગળ યથા, રથે આંગે છે અતિ શાહી,
મુગટ સલયા કાઠ કછીયા, પીતાંબરની ગાતરી. ૧૭
ચોદ સોલ ને વીશ વર્ષ, વીશમા સર્વે શરં પી;
દાર ઉપાડી સૈન્ય પાણું, મવેણીયે જેમ ઉત્પી. ૧૮
જરાસંધથી કોસ આગળ, સૈન્ય હુગે ભેરી રહી;
શ્રીકૃષ્ણના ચોખનાદથી, ન્હારી રાણની પૂઠે ગઈ. ૧૯
જરાસંધ વિરમે યથો, જવ ગાળ્યા વસુદેવ પુત્ર,
નાસવા અચંદળ દાનવનું, ચંચળ વાહન કરે મળામન. ૨૦
ચાંચળ્યના શબ્દ પહોંતો, સંભલોક પાતાળદે,
વક્ર ભોળીયે વક્ર દરે, વીરાને શ્રીગેપાળદે. ૨૧
અથ ગજ રથ ઉપરે, ગાડે દાનવ હુમેતી,
યાદવ વિચારે શ્રીકૃષ્ણને, આજ નેસવા વાહન નથી. ૨૨
ચોખ ચક્ર ને ગદા સારંગ, આધુષ રથમાં છે ચારદે;
અંગળા કલ્લોલવત છે, ઉત્તમળ વેડ* તોખારડે. ૨૩

* આ પંચાસમા અધ્યાયમાં બળમળ નાણે જરાસંધની સવગુણ પદ્ય દેવ તેના ડાળ, દેખાડી સહુદર્શન દિવ્યો કરણી પોતાના સંજલિને વડે બધાને કયા છે ૧ કળ્યું ૬ નિખવાપણું-કાપો ૬ યાદવ નવત્તી

બલાહક પુખ્ત સુગ્રીવ, મેઘવલ્લભ* હથ નામરે;
 વેલુંદથી રથ ઉતરી, બધાં ઉભા સુદર રથામરે. ૨૪
 મેઘધોપ નામ તે રથતાલુ, બેસાડ્યો દારુક સારથી;
 આપા લઈ વડા વોરની, જઈ રથે ચડ્યા રમાપતી. ૨૫
 અમુત ભાતુ આપા મુગટની, હુંડળ લાગે પંદુ;
 વિદુતવગે પટ પીત રાજે, શેભે ભણિ કરુણસિદ્ધ. ૨૬
 શીરંગને સાર શોભે, કોમોદકી રાજે કર વિખે;
 નેદક ખડગ કટિનું ધયો, પાંચજન્મ વિરાજે મુખે. ૨૭
 કર અંગુળીએ વક ચક્ર ધરિયું, શું ઉચ્છ્રાકાળે અક!
 કોધ રૂપ દેખી શીકૃષ્ણનું, દાનવને થઈ શંક. ૨૮
 બેહુ કટકના વિકટ મુખત, નિકટ આવી આશ્રયા;
 અમરે અશ્વ ગજો ગજ વધ્યા, પતંગવત પાળા પડ્યા. ૨૯

વસંત

પડ્યા વીર પતંગ પેરે, પુરમાં થેધ ધાયા અનીરે;
 મથુરાં લક્ષણ નારી શું, સેન્યને અસવલી હતીરે. ૩૦

કડવું ૧૪૨ ને-રાગે મારંગ

જવ રમાપતી થયા રથ આરુઠ, દેખી દાનવ ધંધા દિગ્મુક;
 બોલે જરાસંધ અહંકાર, બે રામકૃષ્ણ દીસે યુકમાર.
 બે બાળક ઉપર આક્રુષ્ઠ ધરુ શું, બે સાથે વદતાં લાલું હું;
 તવ હાસ્ય કરી બોલશે શિશુપાળ, બે બાળ નહીં ઉંઠેના કાળ.
 સૂચ્યુંં વેર શય થયે ચલ્યો, હાંક્યો ગજ જેમ ધન ગડગડ્યો;
 યાદવ માગધ આવી અડ્યા, એકેકને શું કહિલુ અહ નડ્યા.
 મુખે વીર કદે મારે માર, ફેરવે બેઠાં હુંકરી તરવાર;
 બળકે કાળ રાત્રી સરખી ફરશી, બેહુ પારા બાણ રહ્યાં છે વર્ષા
 ગદા સુરજ પટે બહુ શીત્રા, માંઠોમાંએ વીર વિખાણે બલાઃ
 નિશૂળ શક્તિ ભોગા બીડીમાળ, કાંતી યસો મહા વિકાળ.
 યાગ ગિરિ તરુવરની વૃષ્ટિ અપાર, મહુ યુદ્ધ મજદંત કુદાર;
 ન્યાળકે થેધ સુમટને ચાલે, પીર ધબકે કુને બાલે.
 બે અવનિ ઉપર ઉતમ આશયે, તે પાયે પછંડા પાતાળે પડે;
 રવિમંડળ ચેયુ આરુઠરિયું, બેહુ હળનું બળ સબળ વાધિયું.
 બળિભદ્ર સાથે ચાલ્યો શિશુપાળ, આળ્યા જરાસંધને થોગોપાળ;
 કૃતવર્મા ને પુંડરીક રામ, સાતયકી શાલવનું યુદ્ધ થાય.
 ચોડેટ સામે ધૂસરત, ભોજ દંતવક્ર પાદે રણભેગ;
 સુધન્વા સામા દુરમતી, મહુની યાદવ ને અંગપતી.
 કુશનાભ કેતવ વડે અનીત, વાધ્યા સદેગન ને અંગપતી;
 દહકંત્રવી ને કારી રાજન, વિરુપાક્ષ વિદ્યહત બળવંત;
 શીખચૂડ સામે વજનનાભ, પડે રાષ્ટ્રે ગર્ભવંતીના ગાળ
 ગજ સાથે ગજ, રથ સાથે રથ, મત્સ્યેમજ ધયા લગબજ;
 પાળે પાળા અશ્વ અશ્વ સાથે, વડે વીર વાવરતા હાથ.

પડે હસ્તી ક્રોધાં હુંમરથળ, રુધિર ધારા વેડે ખળખળ;
 દંદ યુદ્ધ થયુંં એકે ભમ, યથા વૃક્ષાસુર દંદનો સંચામ.
 પડે હસ્ત નેત્ર ને કળું, એકાએ પાણુ નાસિકા ચણું;
 કળંધ મરતલ વેલોખાણુંં ઠંડે, અગ્નિ વણ પાવક ધકધકે.
 શુક કેડે વાત ન બયે વહી, ભયાનક થઈ રુધિરની નદી;
 તે સરિતાનુંં હું કરું વિખાણુ, પરીક્ષિતને કેડે શુક ભગવાન.
 માંચ અધિયાનાં ત્રટ બે ધયાં, રુધિર રૂપી મહાજળ વહ્યાં;
 ગજા કળંધ શુંં બ્રહ્મ નિકળા, સુમટ કેશ શુંં નેહિ સેવાળ
 ચીરનાલી વેડે ભ્રમર વિખળ, નરનેત્ર શુંં મરુત ચંચળ;
 મુશટમુગટ શુંં બગલાં જસા, શુંં નેત્ર મીનને ચેકવા ધસ્યા.
 શેભે સર્પ સરખા નરના ભુજ, રાજપુત્રનાં મુળ શુંં કુદ્યાં અંબુજ;
 ભુક્ટી ભ્રમર શુંં લે અકરં, ભંબુક ચોગિણી પાળ્યા આનંદ.
 ઉભાં નીનાં વેડે ક્ષત્રીનાં અંબ, આલે તરંગ રુષિના બહુ તુરંગ;
 હે ચોક્ષિત સરિતા ન થકે તરી, અવળા રથ શુંં નીકા તરી.
 એમ દારુજુ નદી રુધિરની વહી, સંગમે યમુના રાત્રી ધઈ;
 નવસે નવાણું વેડે વહી, કૃષ્ણે પુરણ સહસ્ર શુંં કીપી નદી.
 દેખી ધાર યુદ્ધ બળબળ, દેવ થયા સહુ કંપાચમાન;
 અગ્નિદેવે ક્રોધું બળ ઘણું, ભાગ્યું બળ જરાસંધ તાણું.
 હુબે તાણી મારે મુચળે, તે યાત્રુ રણીપાવાથી ટળે;
 સુર્યન અક્ર હરીનું ફેર, એવાં અમુત શીવ ઉતરે.
 ચક્ર વહિ મચી નવાળ, ક્રોધ્યા કૃષ્ણ નાહો શિશુપાળ;
 દંતવક્ર પુંડરીક વાસુદેવ, તે નાકાં સહુ મૂકી અહંસેવ.
 માર માર વાણી બાકી, ધ્યાયા પુકે કૃતવર્મા સાતયકી
 સહુ ભવ ક્રઈ નહારે નરપતી, વણ વાહનની મુદિ નથી.
 ઉભાં અંતરક પાળા પાય, પ્રસદે છૂટે યાસ ન માય;
 સહુ ભયે જરાસંધની બોધ, લાભો લાખ પડી રણુ લોધ.
 દ્રાક્ષ મારુંં યૌન્યા ભંધ, લથડે પડે વળી બેઠાં થાય,
 પડે અંગાડી શાંતે બહુ પલ, નાહો વેપ નેમ વ્યાધાતી અમ.
 હે જરાસંધ! શરણાવત રાખ, તું હજી હળનુંં નયણે દાખ;
 ત્રેવીશ અશોહિલીની ટાળી સાખ, ચક્ર સુદર્શન ચડીયુંં ચાક.
 હીતલ વચન લીનુંં સાંભળી, પીતૃયો જરાસંધ અંતર પડજળી;
 અમુત ભળુની ગદા કરે પરી, ધર્યો રામ પાળે બળદી.
 જેમ ધાયે ગજ ત્રેવી સાંકળ, તેમ માગધપત્રીયે કીધુંં બળ;
 મહી ચરણુ યાદવ પઢાડ્યા, બહુ હસ્તી હરસેલીને પાડ્યા.
 હાથી ગદા રથ વાંકા વાળે, મહારથ મહી ઉઘા ઉઘાળે;
 રામ જરાસંધ કેળેયો મહાભુત, યાદવ યુદ્ધે ચેલોડ વ્યુથ.
 તે જરાસંધને ભેલુંં સંગમ, ચડી હળ પાસળ ધાયા શીરામ;
 જેમ ઘુણે બે વનના વાણ, જેમ કુંકુવે કાળા બે નાગ.
 જેમ દાવાળ પવને ધકધકે, જેમ બેહુ પાસથી ઘન ગડગડે;
 જેમ પર્વતોયે ગાળે નિધિ જળ, તેમ ગાળે બેહુ દાગ સગળ.
 ધાયો જરાસંધ સબળ રાય, નાંખ્યો ગદાતેલો જઈ લાય;
 સંસાળી ધાય રામ ગડગડે, લીધો જરાસંધ તાણી હળવડે.
 માગધ પાડ્યો મહીસ્થળ માંચ, લીધું મુસળ કરવા ધાય;
 એવે પધાર્યો શીમગવાન, બળીમદ પાસે માગ્યું નાન.

* મુળ ભાગવતમાં રીપ્પા, સુગ્રીવ, મેઘવલ્લ અને બલાહક એ નામના
 ચાર યોદ્ધાનાં નામ વેપનમા અલ્પાલ્પાં આપ્યાં છે.

એણે કહીને રામે કૃષ્ણે, ઉઘાડ્યાં પુરકાર; નારદે કહ્યું હનું તેવા, રાગ રાજકુમાર. ૬
નીલ પીત પદ ગોળીમાં છે, ચંદન ચચિત કાથ; અન્ન રાજ વાહન ચેલેલુ, ઉભા પાળા પાથ. ૭
નવરું ભાળકને જઈ ચડું, ધણે દાનવ પ્રીય; કાલયવન પૂઠે થયો, પછે નાશ શ્રીગુણદીશ. ૮
બાળિભદ્રે સહુ સૈન્ય રોક્યું, કયો વૃક્ષ વડે સંભામ; કાલયવનને લઈ ગયા, કરી ભેદ મુંદરશ્યામ. ૯
બર્ધાં મ્હાસે નામ ન્હાયો, દગી પડે બેઠા સાથ; હવર્ધાં ગ્રહુ ઈં યવન ભણે, બાશ પાશ બાંધ્યો ભય. ૧૦
નદી નાળાં વૃક્ષ ભળાં, પવંત રંધળી વન; ન્હાસે ઉવાટે વજ્ર કાટે, વીધાય કાટે તન. ૧૧
એક શુક્ર ધાર ગાર તણી, તેમાં પેઠા શ્રીગોવિન્દ; એક પુરુષ સ્તોત શુક્ર મધ્યે, નામ રાય સુચકુન્દ. ૧૨
અયુત વર્ષની નિદ્રા કરીને, નિદ્રા પાડે પવંતરાય; તેને પીતાંબર યોદ્ધાદિયું, ક્રીપા લેહ યાદવરાય. ૧૩
આધા જઈ કંદરામાંકે, થયા શ્રમ ભુગભવન; શામળિયાને શોધતો, બયો શુક્ર માંકે યવન. ૧૪
સુચકુન્દને ભેળ મોક પાડ્યો, બાધ્યા નંદકિશોર; યવન કહે, જે ઉઠ યાદવ, શું સંતોષ સંતો ચોર. ૧૫
તે ભણ્યું મહત્ત્વ કર્મ કીધું, અમુર નહીં આવે અન્ન; કાલયવનને અનાદર્યું શું, મેં ભેળ મૂક્યા છે સર્વન. ૧૬
નિર્ભય થઈ રાયન કીધું, ગાળ્યો યવન મેઘકાર; સુકુંદ ભણી સુચકુન્દને, તેણે ક્રીપા પાડું મહાર. ૧૭
મહા પુરુષને થઈ પ્રભાળ પીઠા, ક્રીપે ઉઘાડ્યાં લોચન; નિરાશવાના નેત્રથી, પ્રગટીયો હૃતાચન. ૧૮
કોપાનળની નવાળ પ્રગટી, પ્રલયવત વિકાળ; કાળયવન બાળી ભરમ ક્રીપા, તવ હસ્થા શ્રીગોપાળ. ૧૯
સુચકુન્દ મનમાં વિચારે, મેં કેણુ ક્રીપા હઠનું; પરબાણું કારજ કરી, ખંખાયાં જગભવન. ૨૦
શબ્દ સાંભળી કરી ભેણું, દીકા દેવ સુકુંદ; કાણુ છે તું બાળામ, એમ પૂછે રાય સુચકુન્દ. ૨૧
તણુરુપ કા લક્ષણવંતો, છે લોચન લોલ વિચારા; આધારે શુક્રમાંકે એકલો, ખીતો નથી તું બાળ. ૨૨
આ પીતાંબર મેં કાનું યોદ્ધવું, કાણુ ક્રીપા મહાર; ભાણેતો હોય તે કહે સુજનો, અં કેણુ થયું બળીને ભાર. ૨૩
પરીક્ષિત પૂછે શ્રીસુકદેવભને, કહો કૃપાનિધાન; કયા કહો સુચકુન્દની, જેને મળ્યા શ્રીભગવાન. ૨૪
કૃપાનિધે કેમ હૃદ દહ્યો, અભય જેનું અંગ; કેમ સાંભળી કહે શુક્રગોળી, પૂર્વે કયા પ્રસંગ. ૨૫
મન્મોહાર શુકદેવ વડે, મન્ય રાય ધીમાન; કહું કયા સુચકુન્દની, જે મળ્યા શ્રીભગવાન. ૨૬

દેવતાને હુઝ પકીડી, દેલે દમ્યા અપાર; પ્રાર્થના કરવા મહીપતિની, આગ્યો સુર પરિવાર. ૨૭
શત્રુજિત રવિવંશદીપન, ભર્યો માંધાતા મહીપાળ; ઇન્દ્ર કહે નરેન્દ્રને, દયો અમરની સંભાળ. ૨૮
માંધાતાએ નિજ પુત્ર તેલ્યો, સુચકુંદ એણે નામ; ભયો સ્વર્ગની રક્ષા કરે, પિતાએ આપ્યું કર્મ. ૨૯
પછે સુચકુંદ ગયા અમરાવતી, નિર્ભય ક્રીપાં નિજ સર્વ; અમુર દાંડ યાગી ઉઘાટ દાળ્યા, નાથે અપસરા ગાંધર્વ. ૩૦
હાસ્ય વિનોદ મમ મન, મુંગાર વિવિધ વિતાય; દાનવ કોરિય નાશ ક્રીપા, ગયો અમરનો ત્રાસ. ૩૧
જે અયુત વર્ષે રક્ષા ક્રીપા, તવ રીઝ્યા સુરરાજનન; ઇન્દ્ર પુત્ર જયંત નામે, પામ્યો બળ ધોવન. ૩૨
તેને સ્વર્ગ રક્ષાનું કારજ સોંપ્યું, યોદ્ધા ઇન્દ્ર ભગવાન; વિદાય આપી સુચકુન્દને, માગો કાંઈ વરદાન. ૩૩
તથો શ્રમ ક્રીપા ભતિયણે, તે અન્યથી નેન હોય; તમારા વારાના પૂરવી માટે, લોક ન મળે હોમ. ૩૪
ત્રણ વાર સુચકુન્દે માંધ્યા, ઉત્તરને વ્યાકુળ રાય; અયુત વર્ષ નિદ્રા કરું, જગાટે તે ભરમ થઈ ભય. ૩૫
નીચે વર જે યુક્તિ પામું, મળે કુંડેકાર્ય; એવો વર પાગી સુચકુન્દ, સુતા એક શુકની માંધ. ૩૬
એ પૂર્વે કયા નિદ્રાતણી, જે દહી કાલયવન; પરીક્ષિતરાય પ્રસન્ન હવા, સમપ્રધાન થયું સ્વાર્ગીન. ૩૭
મૂળ કયા શ્રીશુક કહે, સાંભળાયે ભૂપાળ; સુચકુંદે પછડ્યું માધવને, કેલે સાંભળું કેણુ તું બાળ. ૩૮
શ્રીકૃષ્ણ કેલે સુચકુંદને, સાંભળ રવિવંશી રાય; મુને ધાર્મિક ભોળાજે નહીં, નિગમ નેતિ કરી ગાય. ૩૯
ભૂમિ ભાર ઉતારવા, અમો ભેલે ઈં અવતાર; પ્રહ્લા માટે સર્વ દેવતાઓ, મુને દત્તઓ એકવાર. ૪૦
વસુદેવ સુત થઈ અવતર્યો, વસુદેવ મારું નામ; અધર્મનો ઉગ્રેહ ક્રીપા, ફેડ્યો કંસનો કામ. ૪૧
કોપાસિએ તુજ નેત્રથી, બળાળ્યો કાલયવન; તું જાણ માટે ભુપતિ, મેં રીધું આજ દશન. ૪૨
કૃતાન્વલી કરી પાય નાગ્યો, સુકુંદને સુચકુંદ; પરબાળને કેમ ભોળાણું, હું અપરાધી મતિમદ. ૪૩
નરેન્દ્ર ઉપેન્દ્રને કહ્યું, પોતાનું વ્રતાંત; અપરાધ માટે હામા ક્રીપા, જ્ય જ્ય કરાણીકા. ૪૪
આદ્ય મધ્ય ને અંત તું, અનંત અપરંપાર; પરતપર પરબ્રહ્મ ઇન્દ્ર, જ્ય જ્ય ભુગદાધાર. ૪૫
વિશ્વકર્ત્તી વિશ્વભાર, વિશ્વાયાલક વિશ્વાધાર; જ્ય વિશ્વેશ્વર વિશ્વાત્મા, વિષાતા રહિતવિહાર. ૪૬
ભુજ પ્રહ્લા બ્રહ્મપત્ની, તારો ભવ ન તણે ભેદ; ભટકતી ભારતી ફરે, પ્રભુ ત્રણ આટલી વેદ. ૪૭

આદિય ઇન્દ્ર ઇન્દ્ર ઉત્કળ, અમર કોટિ તેજીય;
અનિલ અનલ હર્ષ અવની, તે કૈ નવ જાણે ભુગીરીય. ૪૮
સાગર સરિતા સમન્થી, નવકુળ નાયક સંપ;
અદ્યસુ ને વિચરેવા, ન જાણે કોટિ નાં. ૪૯
અધ્યયન ધન આપાર તું, પરિવાર તું પદ્મનાભ;
બાપાર કીધે તુજ નામનો, પ્રભુ તેણે હુંડ્યા લાભ. ૫૦
તારા સ્મરણ વિના વ્યાપાર કીધા, અન્ય કોટાનકોર;
કુળેર તુરંધે ધન થયું ખલુ, અંતે આવી ખોટ. ૫૧
ઉપશાસ્ત્રને જરૂર પોષ્યું, પોષી પોતાની નાર;
તેણે વૃથા વપુ વધાર્યું, કાળને ચરવા ચાર. ૫૨
ભગત શયન સ્વમ ભણજી, પ્રાત રાત્રિ મધ્યાન;
હું કહેરા કરતો ઉઠ્યો સુતો, ભણન નહીં શ્રીભગવાન. ૫૩
મમત્વ મદ મોહે ભયો, ઘણેર મચ્છર માયા મર્ગન;
સ્વભાવે નથી નીચું નિરખ્યું, એવું ગર્વે ગર્ગન. ૫૪
ધનું લોક દોલો લંપટ શક, કપરી હરે કઠોર;
પ્રભાત શ્રીપ્રજ્ઞ ભગ્યા નહીં, હું છું નાથ તારો ચોર. ૫૫
અમરવતીમાં આપુથ્ય યોગ્યું, કરી અરીસું યુદ્ધ
અમુત વર્ષ નિરામાં ગયાં, શબ્દવત શરીર અશુદ્ધ. ૫૬
સ્નાન દાનને ધ્યાન અધ્યયન, સંત સંગત નહીં ઉપગાર;
શત્રુવત સુતો રક્ષી, ગયો ઉંઘમાં અવતાર. ૫૭
માત તાત ને શુરુ ભોસાંઈ, નવ સેવ્યા ત્રિષ્ટ સાંધ;
આપુથ્ય યોગ્યું અન્યાય કરતે, ક્ષમા કરે અપરાધ. ૫૮
માનુષ દેહની વણુ અવસ્થા, નહીં ચોથી અવસ્થા હોય;
કીડ પટે કે વાસ કાચ, આચ જ્ઞાન વિશા હોય. ૫૯
માનુષ દેહથી પશુ ભક્ષાં, ભગવાને નહીં કર્મ;
મળભૂત માંસ કપિર અસ્થિર, કેને અર્થે અર્થે ચર્મ. ૬૦
માનુષ દેહ તો ધન્ય કહીએ, જાને શ્રીગોપાળ;
જેણે રામ નામ ભળ્યું નહીં, તે જનુની ભોગત કાળ. ૬૧
સુને ગર્ભાચર્યે કહ્યું હવે, તુંને ભગશે શ્રીમહારાજ;
તે વિમ વચન રાણું થયું, મેં નિરખ્યા નરહો આજ. ૬૨
ખટ શાસ્ત્ર ને ચાર વેદ, કથા પુરાણ અદાર;
તે પાક કરતાં ગોવિંદ સુવ્રભે, કેવે ન આવે પાર. ૬૩
અવધ આપુથ્ય સ્વદય બુદ્ધિ, શુભ હીલુ ગર્વી મૂઠ;
હું કીટ વિષયકુંભનો, તું રત્નકું ગરકાજી. ૬૪
એવું કહીને પાપ પડીયો, યુગમ ભેદી પાણ;
આજ વર રવિવરોહભવ*, એમ વધા પુરુષપુરાણ. ૬૫
ગદ ગદ કંઠે ગોવિંદ્યા, ગોવિંદ્યું સુમધુંદ;
અવધારમનનાં કર્મ કાપે, આપો ચરણરવિંદ. ૬૬
શ્રીકૃષ્ણ કહે નિંદાવડે, છે અશુદ્ધ તારો દેહ;
અધિકાર નહીં વેકુંકનો, રાય પિક પાટો આંધ. ૬૭

* રાધે પદ્મા કાવચ મળેલા.

પછે વેકુંક પામયો તમે, કહી ગયો શ્રીભગવાન;
યુગ્યુદે ભદ્રિકાશ્રમ જાણે, ધણું હરિતું ધ્યાન. ૬૮
યોગા દિવસમાં દેહ તજીયો, આપ્યું દિવ્ય વિમાન;
વેકુંક વેણુવ પામિયો, એમ કહે શુક ભગવાન. ૬૯
વડાણ
ભગવાન શુક કહે શ્રવણે, કોટિ પાતક વધરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, થયો એકાવનનો અધ્યાયરે. ૭૦
ઘણે શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધ એકપચાસાવધેષાધઃ ૫ ૫ ૫ ૫

અધ્યાય પર મો*

કંઠ્યું ૧૪૪ મું-રાગ ગોડી

શ્રીકૃષ્ણ કાર્ય પરમશું કરી, કરી મયુરમાં આવ્યા હરિ;
રામે હુળમુસળ કર ધરી, અર્ધે કચરી માર્યા અરી. ૧
યવન મારતાં બહુ ઉઘ્યો, તે કૃષ્ણે આવી પૂરા કર્યો;
અધર્મી નાહા તે ઉગર્યો, દારીકાં બે બાંધવ પરવધો. ૨
મયુરની માયા મૂઠી ઘણી, સામગ્રી ચાલ્યા સોરઠ ભણી;
સેના રાય જરાસંધ તણી, આગળ ઉઠી બિહારીભણી. ૩
બાંધી મારગ માગધ રહ્યો, મુકિતાર માધવ દેખી થયો;
નગી સમભાર યવનને લહ્યો, જે સ્વેચ્છ મુચ્છકુંદ દહિયે દહ્યો. ૪
યવનથી નાહા બે ભાઈ, આવી પડ્યા મારો જળ માંધ;
સેનાને કહે મામધરાય, રામ કૃષ્ણ કુશળે નવ ભય. ૫
દીક દાલે બે બાંધી વાડ, સંકરણે થયો ઉવાડ;
ભાઈ નથી ઉગરવાનો ધાટ, કરી યુદ્ધ હવે વાળો દાટ. ૬
શ્રીકૃષ્ણ કહે સત્ય કહેા છે તમે, અપણુને દાનવ વહતાં દમે;
આજુ કહે છત ન ચાલે કેમો, ભાઈ પલાયનનો દોસે સમો. ૭
મૂકી સેના જમણે પાસ, નાહા હાળધર શ્રીઅભિનાશ;
કહે જરાસંધ ભરિયો જાસ, નેટ નીસરી પીધી છાસ. ૮
નોહો મારવ હતી ખસ, નિવડ્યા નંદવણા ઉઠકર;
હવડાં જઈ યીકું અહીંસારૂં, ધાર્યો જરાસંધ મુંજ ધરા. ૯
પ્રભુ તેવડ્યા! તરકરવત, કોટિ અસુર ધાયા ઉન્મત્ત;
બહુ પાળા હરિત વોડ રથ, પાતાં સહુ કાર્યે લાયકથ. ૧૦
પટે મોહાર ચીસ છુંબાણ, વરસે મર રક્તિ બહુ પાણ;
ન રહ્યું રાસ અસ નિર્મોણ, નાંખે અસુર પૂરે પાપાણ. ૧૧
ઉટે છૂલકું કોરણ વાય, મારે કહેતાં દાનવ ધાય;
નાસતાં ચોટા કરે યદુરાય, ઢળી પટે વળી યોડા થાય. ૧૨
એ અકળ ગતિ નવ ભયે કળી, છુટે પલટ બાંધે વળી;
હળધરને કીટ્યાની ગતિ ટળી, એવે સેના પુટે આવી મળી. ૧૩
રામ કહે સાંભળ શીપતિ, આવી પડેતા બહુ દુર્ભોતી;
માર મરણ આપ્યું સર્વેથી, હવે મેં દોડાડું નથી. ૧૪

* આ ભાગમાં અભયવર્મા નાણે ભવસંહાર થયા હોય, તેમ દોહડા, દારીકામાં જમ્બેલા ભગવાને, એક બ્રાહ્મણે કહેલા કર્મભિન્નતા સં-
સારો સ્વીકાર કર્યો તે કથા છે. † આનંદી ‡ ભાગવાનો.
§ ૫ ૫ પાશમાં § શુકિત સ્મૃતિ. || દુષ્ટ મતિવાદો.

વડો વીર દીકા લડ્યો, ન મૂકે દાનવ પૂઠે પડ્યા;
 કીધા રામ ખસે હરિ ગઠગઠ્યા, પરમેશ્વર પવંત ઉપર અડ્યા. ૧૫
 છે ગોમતાગામ* તે ગિરિનું નામ, ચડી ગ્રામ થયા દેશવશમ;
 જરાસંધ કહે સીધું કામ, હવે નથી નાકાનો ધમ. ૧૬
 જઈ પવંત નીટ્યો ચોપાસ, પડકી કાઠા મૂક્યો હુતાસ;
 ગઈ અગ્નિજ્વાળા આકાશ, મેલ્યા રામ શી ગતિ અવિનાશ. ૧૭
 ભણી નથી ઉગરવાને ઉપાય, ભુજ્યો ન્યાંખા ચોપાસે ભય;
 ભય ઉપજવે લાગી લાય, ફાટે વાંસે કઠાકા યાય. ૧૮
 શુકર મગ પડ્યાં તરફે, રૂપ પાંખ પંખી ફડ ફડે;
 કુપ્રે વાણ કુમસ પડધડે, સામળીયા કાંઈ સૂજ નવ પડે. ૧૯
 કહેા શું કામ અહીં કાઠયું બી, જના સંભારણે વેળા પડી;
 યઈ અવગતિ મરણું તરફી, વારુ યાતને અરતા બહી. ૨૦
 કાણ વાત કહેશે વેર આપણી, શેઈ મરણે દેવકી શોધીથી;
 માત્રી મેહુ હરખાશે ધણી, મગધમાં નજો વધામણી. ૨૧
 બળિમદની આતુર વાણી, લીધું પીતાંજર સારંગપાણી;
 પછે હળધરને પાસે આણી, મેહુએ કટિડિયાં બોલી તાણી. ૨૨
 પક્ષીની ગતિ કીધી યદુપતિ, તે જરાસંધ ભણેતા નથી;
 રામને લઈ ઉડ્યા અવિગતિ, મેહુ જઈ ઉતરયા દારામતી. ૨૩
 રામકૃષ્ણ જાતા નવ જોયા, માત્રો જરાસંધ દાનવ મોહ્યા;
 મેહુ યાદવેણવ પોતાના મોયા, ગયો ઘેર દુષ્ટ ઉભર ધોવા. ૨૪
 અસ્તિ પ્રાપ્તિ આનંદી ઘણું, હવે વેર વળ્યું કંસાપુર તણું;
 મૂળ કયા શુકેળ કહે ભણું, વિરાટર મળ્યું મળતાપણું. ૨૫
 ભગવા લોક દારિકામાંય, નવું નમ્ર દેખી વિરમે ધાય;
 પરસ્પરે સહુ પૂછવા ભય, સંધ સમભયા ઉડવ મૈત્રુવશય. ૨૬
 સહુ સમનજો પાદવ પરિચાર, એવે પધપથી ભુગધાધાર;
 ચોથા પુરાશયનીમા|| જેનેકાર, કહ્યું કુટુંબને સર્વે સમાચાર. ૨૭
 વસણ
 સમાચાર કહ્યો અમ ઇતિ, દહ્યો યવન વાસ્તું ગામરે;
 બટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, જે પરધયા કેશવરામરે. ૨૮
 કહ્યું ૧૮૫૧ મું-રાગ દેસરો
 શુકેળ કહે સાંભળ સાળ, કહું ગોપિદાસા સુણ ગામ;
 વેદમંત્રિ વિદુલ પરધયા, રેવતીને વરિયા રામ. ૧
 છપ્પન કોટિ છે યાદવ, રચના શ્રીકૃષ્ણાદીય;
 એકેક ધરમાં કુટુંબ છે, માણસ અકતાદીય. ૨
 પ્રતિ પાલણ કહે પ્રજની, સમયરે શ્રીભગવાન;
 વ્યાધિ અકાલ મૃત્યુ નહી દેખને, કાપે યમ રાખન. ૩
 દારામતીમાં પ્રભા ન માઈ, એક નવું નીપજાવ્યું ગામ;
 કીધી દારિકાં સત્રી એક, ઉપદારિકાં** થયું નામ. ૪

* મૂળ ભાવમાં 'પ્રવર્ણ' એવું પવંતનું નામ છે. † ન કહ્યું
 ‡ અગ્નિ કે કમર. § દારિકામાં જે આ કસનાની વાત મૂળ ભાવવર્તનો
 નથી ઉ દર્શન દેખતા રામ લીધેમની પુત્રી, માટે વેદમાં એ રૂઢિમળી
 નામ છે. ** એ દારિકાં નેદારિકા કહે છે.

ઉડસેન શિર છત્ર ગિરાએ, ધણી વસુદેવ રામન;
 સેનાપતિ સાત્તકી યાદવ, અહર કીધા પ્રધાન. ૫
 સુદામતી હળધરણ કીધા, સત્રી શ્રીગોપાળ;
 વિનતિ ઉદ્ધવણ પહોચાડે, કીધા કૃતવર્મા કોટવાળ. ૬
 સુખસાતા અડિયાતા દહાડાં, ન્યાં રામ ભુગધાધાર;
 વસુદેવ દેવકી ગામ કરે છે, પામ્યાં છે સુખ આપાર. ૭
 કારાગૃહના કપરા દહાડા, સંભારતાં દુઃખ વ્યારે;
 આજ ઇદ્ર ઇદ્રાણીયે અદર્શ, સુખી પુત્રતણે પ્રતાપે. ૮
 રામ્ય ભુવન ધન સોજન ભૂલુ, વાંસ વસન આસન;
 સકળ સુખ આપણે પામ્યાં, પણ એક દુઃખ મોટું મન. ૯
 જરાસંધ સરણો શિર યતુ, કીધા ગોકુળમાં અન્યાય;
 તે માટે દીકરાને કો નહી બાપે, કુળવેતી કન્યાય. ૧૦
 શોધીછેપુત્ર રંગે છે ગોદા, તેની વાત કયાંઈ પણ થાય;
 ચારો પુત્ર કાળો ઉછંડળ, કુંવારા ભવ નજો. ૧૧
 નીચ કુળની લક્ષ મળે તોહે, મારુ દુઃખ નવ ભાગે;
 ન્યાં લગે હો છત્રપતીની, પુત્રી પાછો નવ લાગે. ૧૨
 વસુદેવ કહેરે દેલી ધરુણી, એ વિચાર તારો ખોટો;
 આપણા પુત્રને પરણાવવાને, પરમેશ્વર છે મોટો. ૧૩
 ચોકુણે તતક્ષણુ બળ્યું, માત્ર પિતાની કાજ;
 એટલી વહુવર આગળ લાડું, જે માતા આવે વાજ. ૧૪
 એક દહાડે સકળ યાદવની, સભા શ્રીકૃષ્ણે કીધી,
 અંતરિક્ષથી એક રામ આંખો, ફેડે કન્યા લીધી. ૧૫
 એકવીસ તાડ પ્રમોહ્યે ઉઘા, કન્યા તે પણ એવી;
 શ્રીમાચનન ઉછંચ ઉપર, જન્મ મારતાં નેવી. ૧૬
 સુલટ સર્વે વિરમે પામ્યા, દેખી તાત કુમારી;
 તે રામએ આંધિને પૂછ્યું, કયાં છે મુસળધારી. ૧૭
 ઉડસેને અતિ આદર કીધો, કહ્યું પધાપી કોણ કામ;
 મણાવ કરીને રામ જોયું, કાં દેવત મારે નામ. ૧૮
 રવિવંશ ઇક્ષ્વાકુ કુળ મારું, છત્રપતિ રાજકુમાર;
 હું રેવતી પુત્રીને લેઈ ગયો, પ્રજા કને એકવાર. ૧૯
 સુલટ માત્ર રહ્યો હું ઉઘા, વહી ગયા મુગ વાર;
 જન્મપિતાએ સામું જોયું, હું જોવાયો કરી નમસ્કાર. ૨૦
 વર વિચારી મેં મૂક્યા હતા, નામ કયાં સલામત્ય;
 કયા વરને કન્યા આપું, જે અખંડ સૌભાગ્ય થાય. ૨૧
 હારણ કરી હિરણ્યલોકે કહે, વહી ગયા મુગવાર;
 તેર્જીતવ્યા વર તે પૃથિવી માંહે, ફરી અવતર્યાં લક્ષવાર. ૨૨
 આજ ભુજા વર છે ધરાધર, શોધીનીંદન નામ;
 તેને જઈ કન્યા આપો, તુજ યોગ જમાઈ રામ. ૨૩
 તે માટે હું આંખો સ્વાગી, મને કુતારય કીએ;
 ઉડસેને કહે હલધરને, કન્યા યોગ છે લીએ. ૨૪
 સરણે સરળા યાદવ હુસિયા, વિવાહ રૂઢો થાયો;
 કન્યા નોહે પણ કન્યા દીસે, કીધા ધરમાં મારો. ૨૫

* જોવા. † પાર્વતી. ‡ શ્રીબળિમદ. § અદર્શ.

પિતાએ પુત્રી હેઠી મૂકી, અવની* અહિયા પાય;
જેતાં રૂપ ગચું કૃત યુગનું, યદ્ય દ્વાપરની કન્યાય. ૨૬
જેજેકાર થયો યદુકુળમાં, શોભિયા સંકર્ષણી;
કન્યાદાન આપું રામએ, કીધું પાણી મહલ્લ. ૨૭

વડલજી

પાણી મહલ્લ કીધું રેવતી રામે, રેવત તપ કરવા ગમેયે;
કહું સંખેય શ્રીગોપાળનો, જે રૂઢિમણી સાચે થયો. ૨૮
કહતું ૧૪૬ પું-રામ સામગ્રી

પ્રથમે પ્રભુનું સીતા રામજી, વિષ્ણુર વૈષ્ણવને કરે પ્રભુમહા;
શ્રીભાગવત રસ અમૃત બાપુંજી, પદાંધ કરવા અભિશાપ
રાખુંજી.

દાળ

અભિશાપ રાખું રમ્યાં વાણી, આપ શ્રીરુણેક;
કયા કહું રૂઢિમણી હરજીની, બાંધુ જીગતે જોડ. ૧
વ્યાકરણ વાણી શબ્દ મુંદર, સુરસરિતાઈ શુભ વાણ;
જે અમૃતપે અધિક માપુર, કો પીયે ચતુરસુખાણ. ૨
કોમળ શીતળ નિર્મળ સુખકર, હુઃખહર હરિનું નામ;
પ્રેમાનંદે પવિત્ર થાવા, ગાયા રાણવેલીચાની રામ. ૩
રસ અનુભવી ચતુર પંડિત, બાંધે બંધ જીગત અપાર;
લલિતપં પદ ગીરવ ઘણું, વેહે વાણી ગંગાધાર. ૪
એવા કવિને બાંધિત નહીં, જેમ બીજો વેહોણું કોત્ર;
પદ બંધ કિંવા પ્રીત વેહોણું, જેમ પુતલી પાણે નેત્ર. ૫
પંડિત થયા નવ હરિ લક્ષ્મી, પ્રજાની રહા નિજ અહંકાર
હરિના નિના અધ્યયન થયા, વેહે વૃષભડ પુસ્તક ભાર. ૬
કો કહેયે તે ગર્વ ક્રીધા, કવિને વિરસકાર;
કહી ઉપદેશ પ્રાણી માનને, હરિભજન સહુ પેં સાદ. ૭
જો મરણ પગલાં હેઠ છે, ફરે સીધાંથી કાંધો;
હરતાં કરતાં કારજ કરતાં, બજે શ્રી ગોપાળ. ૮
રૂઢિમણી હરજીની કહું કયા, જોડી યથા વેદ બ્યાસ;
જો પ્રીતિપૂર્વક સાંભળે તો, દળે જન્મ મરણનો ત્રાસ. ૯

વડલજી

દળે ત્રાસ જન્મ મરણનો, હરિ જન નવ મૂકીયેયે;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરનું, પગ માત્ર નામ ન મૂકીયે. ૧૦
કહતું ૧૪૭ પું-રામ સામગ્રી

શ્રીકૃષ્ણ કહે સાંભળિયે રાય, શ્રીકૃષ્ણ કમળાનો વિહિવાય;
શ્રીકૃષ્ણે મયુરાંમાં અવતાર લીધો, લક્ષ્મીયે મનમાં
વિવાર ક્રીધા.

વિચાર ક્રીધા વપુ* ધરવાં, સેવવા પાદ શ્રીકૃરી;
વિદ્વાં દેશ બીમકને ઘેર, રૂઢિમણી યદ્ય આવતરી.
સ્વયં મુંદર શીલ સાગર, સ્વતી ન ચક્રે સરસ્વતી.
બીમકને યુવન પદાસ્તિયા, એકવાર ત્યાં નારદ જતી.

* વપુષે ૧ ધાળાબદ્ધજી. ‡ બનાદર. † દેખા. ‡ કમલ
પાળા મેરપાળા ‡ મુંદર. ‡ ભવદ. * સતી.

જોકાંત અંતઃપુર વિષે, પૂજ્યા તથા આદર કરી;
દંષ્ટી ઝખિને પાય લાગ્યા, જનિય વાણી જોયરી.
મહારાજ આજ હું રંકને, કૃતાર્થ ઝખિજી કરે;
હું સરણું કાંઈ કાયે સ્વામી, સેવક નાણી જોયરો.
ભક્તેદ્ર* કહે નૈરંદ્રને,† ધર્મે સૌજન્ય સુણી ઘણું;
અજલોકીથી‡ આગ્રા આગ્રા, અવલોકવાઈ મન આતુર ઘણું.
છે સમ સ્વર્ગે વાત તારી, વેદભીં વૈષ્ણવ મણી;
જેનો યથા છે જગત માંયે, બધા જતીને તે તણી.
જૂવતીના ભવપણાને, વિખાણે. છે મહાજતી;
રૂઢિમણીને§ તેડી આવી, માતા જે સુવજાવતી.
પુત્રી જઈને પાણે લાગો, વર માગી ઝખિવર કને;
મહંત ભાગ્ય જે સુનિ મળિયા, સૌભાગ્ય મીડી હરો તને.
નારદ ઝખિને પાય પડિયાં, રૂઢિમણી જીગતે કરી;
તારો હાંથ વૈકુંઠચક્ર ઝહેરો, વરદાન વાણી જોયરી.
આકર્ષ્ય પાગી શીવ નાગી, વિદ્વંભેનો સ્વામી વહે.
તમે વિચારી વરદાન આપો, વિશ્વાસ કેમ આવે હુદે.
કયાં ખલોત ને ૧ કયાં રવી, એ જોગવાઈ જોતાં નવ મળી;
કયાં ઝખિંકેચક્ર કયાં રૂઢિમણી, કયાં ગરુડ કયાં ચરકલી.
કયા પુણ્યે જે જમાઈ પાણું, જેનો પાર વિધિ પામે નહીં.
નિઃસંદેહ || નારદ કહે, સમગ્રી એ નિકે ધધ.
જેમ જનકસુતા× રામે વરી, તેમ પદોચરો તમ કોડ;
યાદવપતિ દ્વારામતીમાં, વસુદેવસુત રણુકોડ.
અરિ** હળવા અવનિ અવતરયો, એ અદ્યમે અવતાર;
કર્તા†† નિવારણ સચિતું, શ્રીકૃષ્ણ જીગદાધાર.
છે અમૃત આદિત્ય તણી આભાઈ, સુશુદ ઉગત સુખ નિર્મળું;
નીલ પીત પટકુળ રાજે, ધનવર્ણ. તેનું સામળું.
નવમણી મહારાજ કુંડળ, હર વૈષ્ણવંતી કોસુલ મણી;
બાણબંધ પદોચી મુદ્રિકા‡‡, હર ભ્યોતિ સુતઅત્રી તણી. ||
નામ ઈડું આભા જોવતી, જે ઉડગણની શોભા હરે;
જેને મરતક કર કમળ પદે, તેને કૃતારણ સેહેને કરે.
કુશ્યાં નેત્ર અંબુજ ચતુર્ધી, રાજે રમ્ય રામાવળી;
નાસિકા શુક્રચંચુ મેમાણી, રમેત હંત દાડમ કળી.
વિશાળ હુદે કાંઈ પાતળી, અધર કાતળી આભાતળી;
ચરણ કમળનું ધ્યાન ધરતાં, જેનું નવ પદે ભવશણી.
જો ધ્યાન કેવળ પ્રદાનું, હુદે રાણો તમે મહીપતી;
જેવું કહી અદ્રષ્ટ થયા, પદારથા નારદજતી.
ઉપદેશ પાઠ્યાં પિતા પુત્રી, શ્રીકૃષ્ણ ધ્યાન હુદે રહું;
પરીક્ષિત પૂછે ઝખિન, પછે સ્વામીજી હું થયું.

* ભક્તોના મુદ્ધ એવા નારદજી. † સામ. ‡ પ્રલોકી-ભવલ-
લોક કે ભ્યાં બહારનું સ્થાન છે. ‡ નિર્બળ. § અદિશો મીડી કહે
પુરે થયા સુપીની વાત પણ ભાવવતી નથી. || તારા. ‡ ભવનાન.
× સીતાજી. ** ચતુર-દુષ્ટ. †† દાખ. ‡‡ કોતિ ‡‡ નારદ.
|| સુવ જતી-જતી સુવ-વંદના.

પત્રણ

શું ચાલું સ્વામી કહેા સુખને, જે નારદજી આવી ગયારે;
વેદર્થી કેમ પ્રભુને વરી, દયાળે કીધી દ્યારે.

કલ્પ ૧૪૯ સુન્દરાગ રામઘી

દેપાયનસુત*કહેશુકભેગીજી,સાંભળ પરીક્ષિતભાગવતભેગીજી;
વળ્યા વેળાધારીઆપી વરદાનજી,પિતા પુત્રીને લાગ્યું ધ્યાનજી.

લાળ

ધ્યાન લાગ્યું દુઃખ ભાંસું, મળ્યા સુર શુભવાન;

કુકમિણી કન્યા સ્વપ્રમાદે, દેખી યીમગવાન.

એક દિવસ પાંચે પુત્ર પ્રત્યે, કહે બીમક રામન;

ક્યાંઈ રૂઢિમણીને વર વિચારે, દીને કન્યાદાન.

તવ કુંવર વળતું યોડિયા,તમે વૃદ્ધ બુદ્ધિ વિશાળ;

ભ્યાં ઘટે ત્યાં પિતાજી, તમે કરે વેલીસાળ.

હાથ કરી બીમક કહે, કહી ગયા છે અધિરાય;

વસુદેવ સુત કીટુંખુને, આપણ આપીએ કન્યાય.

તવ ભ્રેષ્ઠ પુત્ર અજ્ઞાન અર્થવ, હરિ વિમુખ મતિમૂઢ;

વિખાવ્યો શિશુપાળ તેણે, નિયા ગરકાત્તેડ.

શુભદીન માધાસીન યોગ્યે, તીમર ચાલની વાળ;

શું કરું ને પિતાજી છે, નહીંતર આપત કાળ.

વૃદ્ધ અવસ્થા મનુષ્યને કરે, બાદ અંતઃકર્ષ

વપુ શીયળ વિપરીત બુદ્ધિ, તેણે રૂડું મળું.

હારદ નવ લેહે નારદનું, જેને નિરોધ ઉપર ગ્રેમ;

ખળવાક્ય ને ખરાં માને, તેને સંભવે નહીં શ્રેમ.

નવે મહ ભગે કુકર્મ લાગે, થાય પરચેરોએ કાપ;

જેલડાં પાશ્વર્ય હોય ત્યારે, ભ્રમણ થાયે ગોપ.

અમો પીર પાંચે જીવતાં, કેમ વરે નીચ ગોવાળ;

ને સગાનું સુખ લીછયે તો, દીછયે સગો શિશુપાળ.

બીમક કહે ભણું કાં નહીં, ચોપી કાઠિયું સતપાત્ર;

આપણ કુળને નવ ઘટે, યાદવપતિ ભ્રમત.

જેવું કહીને વિરાધ આપી, નિજ પતિ ગયા કુમાર;

પણ રૂઢિમનોં ચટકી લાગી, કીધો શ્રમ વિચાર.

જનક જેમ ભણે નહીં, તેમ જીવતે તેડું જાન;

ભણ્યો તો યાદવ આવશે, નથી પિતાને કંઈ સાન.

શ્રમ પત્ર લખી ચલાયું, ચેદી દેશ સુધાર;

પત્ર આપી શિશુપાળને, સેવકે કયાં નમસ્કાર.

કોઠાતરી કુંકમે પૂજી, ચારે કીધું અવલોકન;

આ પત્ર જન ને આનિયું, છે વધામણીયાં ચેદન.

સ્વસ્તિ શી સર્વે દેશ શિશેભણી, ચેદી દેશ વિચાળ;

દમયે,નરદન આગનિપિ, થયું સહસ્રાન કાળ.

પરંકરજ કરતા દુઃખ હરતા, ઓદાય* નૃપવર્ય;

ધર્મધામ સ્વરૂપ કામ, સોમવંશના સૂર્ય.

વિષા વિનય નિવેક સંપત, ગુર પીર પીર પીમાન.

રાજમણિ શિશુપાળ સ્વામી, દંતવદ્રત બાળવાન.

વિદલવાસી આસાવર્તી, સેવક રૂઢિમે જો નામ;

એ વિનંતી ભૂપતિ મારા, શતસદસ પ્રભુભ.

છે બેહેન તમારી રૂઢિમણી, તે પામી કન્યાકાળ;

અમો મન મેં અર્પણ કીધી, શોભશે વેલીસાળ.

છે પિતાનું મન અન્ય સ્થાનક, તે અમો કીધું વ્યર્થ;

આપણા મનમાં ન આગ્યું તો, શું પિતાનું સામર્થ્ય.

છે શુભ લક્ષ માધ શુદિમાં, સમગ્રી સોમવાર;

અહિં રીધી સ્વામી પધારવું, લખ્યો દિવસ તે નિધાર.

પત્રણ

નિધાર દિવસ લક્ષતમેા, લાવને સાધ યોદ્ધાતમેા;
પત્રિજા વાંચી હૃદયા ચાંપી, મિથ્યા વર હરખ્યો ગદોદર.

કલ્પ ૧૪૯ સુન્દરાગ વેરાઠી

૫ શુકજીકહે ભૂપતિ સાંભળે, કુશ્વરૂઢિમણીને મદિમા નિમંત્રેા;

દિવસ એક લાગ વચ્ચે રથો, રૂઢિમ બીમક પાસે ગયેા.

૬ બેઠયો પિતા પ્રતિ કૃતાંજની કરી, યજ્ઞ ગર્વકુપ્ત વાણીએાચરી;

ભાઈનું વેલીસાળ નિચી કીધું, પરમ દહાણનું લક્ષ મેં લીધું.

૭ શુભ વાત આગ્યો છડે પૂછવા, શિશુપાળ વર મેં રાખ્યો વરવા;

શાંતિમહ ગેામજ દેખ્યા, આપેા ભુરશી દાન ક્ષાલણ સેવ.

૮ વેહેવાઈ જનનની સ્વાગત કરને, કંપના તણ ઉડત ધરને;

૯ વિરોધ વાત સુણી સતરંગી, લેયાં ભૂપતું ભાઈ અણી.

૧૦ વચન વિપરે કરવાં યજ્ઞ; કોપે તમ તન લાગાં તાપણ;

શબ્દ સાચ વચ્ચે દોડેલો, રાયનું કાળજ બળી થયું કાએલો.

૧૧ વારુ કીધું કહી વળાળ્યા તન, એકતે બીમકે કીધું રૂદન;

મઈમંગા આગ્યું ચોભિતપૂરે,અપેા એકવત આગ્યો મહિમામુર.

૧૨ તણ ક્ષાલણ પૂરે ચોડાં, હરિ ચરહરી તેચો શિશુપાળ;

૧૩ એ પુત્રપે ભંચે અપુત્ર અવતાર, જે પુત્રે કીધું મુજિનું દાર.

૧૪ શુંકરે પુત્ર પ્રભુને ગમ્યું એમ,હરિની રૂચી હોય તો એમ થાયે કેમ;

૧૫ જે વિર્યજન જગતનું પોષણ કરે, તે કન્યાદાને કેમ કરપરે.

૧૬ દેહ દેમે ભેગી જને કારણે, તે કેમ આવે માટે ભારણે;

૧૭ જે ખટદાન યોગ્યો નવ દીસે,ભારી ઓ તેને કંસાર ક્યાંથી પીરો;

૧૮ એ દીકરો દેલ ચઈ નીવડ્યો, દુઃખ દેવા પતિત પેટે પડ્યો;

૧૯ અણગમતી રાખી વાન શ્રમ કરી,કહે વારું હામ વીધી દીકરી.

૨૦ પછે રાજમંડળમાં રાજ અપેા,પિત્ર પુત્રને નિષેધ દેલું નવ લયો;

૨૧ માંગ્યા હોમ અધ્યયન તેજ્યા આચાર્ય, લોકિક સખજા બીમકે

માંડ્યું કાર્ય.

૨૨ પેર પેર પુરમાં વારતા થઈ, શિશુપાળ જ્વાસંધ આવરો સરી;

૨૩ વરજન ઉતરવા કામ, રૂઢિમંત્રે એક સ્વગ્રામ્ય ધામ.

* દહાર.

† રાજમેમાં જનમ.

‡ દેવનું ૧૪-૨૪૫.

* વેદવંશના પુત્ર હારદી. † નારદજી. ‡ યોદ્ધા એક જોતે પોતા કામી, કર્મજાનુ. રૂઢિમંત્રે અને રૂઢિમંત્રી. § રૂઢિમંત્રીને ડા. બાઈ.

હ્ય રથ ગજ શાળા વિશાળ, છે તોરજુ તોડા ઝાકઝમાળ;
શય્યા તકિયા આરાન પરિરત્ન* †, ચંદ્રલા હ્રુમણા ઝગેસાવલ્ય;
મુતપકવ શર્કરા બહુ પકવાં, પ્રથમ આવી આરોગે જાન;
ગોરસ પૂત દ્રુપ નયનીત, સર્વ કીધાં કામદ્રવાની રીત.
જળ કદગપથ ઉભય પાસા, ભયો રીતવળ જળ યોગની વાસ્યા;
અમરાપુત્ર શું અવની ઉતાવળ, વરને ઉતારવા ઘર રણુગારજું.
વાહનને સાર તુલ્ય ટોળે કીધાં, ગજ બન્ધે યજુનાં કામ સીધાં;
વાળે ખટક હુંકુળી દેલ, ગંઢી ભાટ યોલે યશગોલ.

પદ્ય

યશ યોલે દેલ વાળે, નદેરી શરણાઈયે;
રુક્મિણીયે ભણી વારતા, તથ પરી મૂર્છા ખાઈયે.

કહતું ૧૫૦ મું-રાગ આશાવની દેશી
કે વારતા સાંભળીયે, ને સીરે મેળવ્યું વેલીસાળ;
ને તેસ્યા શ્રીકૃષ્ણજીરે, પરી પેટડીયામાં ફાળ.
શુભપ્રધ થાજિત ગઈયે, ઘઈ શીધળ છુટી વેણ;
વપુ વિધોગ હજુરે, સુને નવ મળ્યા અંબુજ નેણ.
થયો જુદો નારદ જતીરે, નવ મળ્યા શ્રીગેપાળ;
દેવ રમે આવતોરે, મારા સ્વપ્નમાં શિશુપાળ.
ઉભી ઘઈ અવની પટેરે, મૂકે અંજુળી સુખમાંય;
થિત ચગરોળે ચરકુંદરે, મંદિરમાં અરીપરી પાલ.
પીઠી ચોળાવારે, આવી ઝીતે પંચ લોભાઈ;
ભાણી વિરમે ઘઈ રે, પૂછે શું ઘટું કહે બાઈ.
છે દિવસ આનંદનોરે, ભયો છત્રપતિને મંદીર;
કેવો વર ચોખિયોરે, બાઈ ધન્ય તમારા વીર.
જેસાડી આસનેરે, કીધી કાશીને આગાર;
વહુવારે સર્વે મહાદે, કહી જાસુને સમાચાર.
માતા વળાવતીરે, આભ્યાં રુક્મિણીને ભાવન;
કાં રુખો છે દીકરીરે, માએ દીપ્ત આલિંગન.
નિજ પટ પાલવેરે, લોહી લેખન પૂછે માત;
નિજ દિવસ અંગળ તણેરે, બાઈ નવ કીલે આંસુ પાત. ૬
કાણ કુએ દીકરી રે, તું રુખે છે મીઠી;
હસી જોત્યાં રુક્મિણીરે, પેડી લેખનમાં પીઠી.
તવ માતા પાછી ફરીરે, ધણું સાતા મન આણી;
ઝેક ચાપી પોતાતણીરે, તે પ્રત્યેયમાં કન્યાવાણી.
તું તેડી લાવ વિમનેરે ને, દ્વારામતિ લગી ભય;
મળ્યો સુનિ હરિથવારે, મૂકી જેષ્ટિકા કરમાંય.
વપુ જરાયુક્ત છેરે, ઉભો રહી રહી લે છે શ્રાય;
તેડી રે, ગઈ દાસી કન્યા પાસ.
ભેઈ ઋષિ રૂપનેરે, રુક્મિણીયે જુવાનું રીસ;
ચાપી તુને શું કહું રે, મારા કર્મે ઉપર રીસ.

* પાસણ-અસ્ત્ર

† સર્વ.

વટણ

રીશ કરે મારા કર્મે ઉપર, કાદાણ તુને ભલો મળ્યોરે;
કારજ સવે સિદ્ધ પામ્યાં, વિચાર મનનો વેગળોરે. ૧૫

કહતું ૧૫૧ મું-રાગ આશાવની

નેસવા દિવ્ય આસન ધરી, હરિમટની પૂજા કરી;
જોયતરી કરે ભેડી, કન્યા પછે રે. ૧

દાણ

કૃતાંજલી કરી કહે કન્યા, રુચિર* શખ કાંકિલા સ્વરી;
સુનિ હરિથવા તમે પધારે, પધાર્યો કેવળ હરિ. ૨
માનુભાવ વાતો મનતણી, માન મૂકી કહું તમ આગળે;
શ્રીકૃષ્ણ વર નારદે કહ્યું, લખ્યું વિષિ કર્મેને કાગળે. ૩
રુક્મિણી શિશુપાળ તેડ્યો, તે તમે જાણતા હશે જતી;
મારે મન છે શ્રીકૃષ્ણ ઉપર, શિશુપાળ રજાંગમતો નથી. ૪
પત્ર લઈને ગ્રામ ભણ્યો, સુનિવર દારીકાં લગે;
પરમેશ્વર તમ વડે પામું, એવું કહીને લાગી પગે. ૫

હરિશ્વેવાવાચા:-

મસ્તક કુણ્ણી કરે ઘસી, મૂક્યો મૂખ નિઃશય;
શું ભેઈ સુજને કામ સોંપે, એ મિથ્યા મનની આશ. ૬
ઘણું કષ્ટે બિદ્યા માગી, નવ શકું અહુલે બાદી;
ઘર ઉભર યોગળતાં, સુજને ઘટે ચરણે ખાડી. ૭
વિદ્યામ કરતાં હીઈ વાટે, ન શકું નાસે જોડી;
આ પવતરું મુને ભારે લાગે, શેરકે કણ્ણી ઝોળી. ૮
આધાર એક જેષ્ટિકા તણે, જાયસી ધરું હું થયું;
નેત્રે નીરે જરણુ જરે, રેડું રીધળ ફૂટાં કળું. ૯
બિદ્યાનું અજ ઘેર ભય, ત્યાંરે થાય રસોઈ;
બાઈતે તારે સ્વાસ્થ્યનેયું, પછુ મારી આવરત નવ ભેઈ. ૧૦
યથાપિ દારિકાં વેગળી, ઉઘમીને હુંકડી થાય;
જોડી થાઉં ત્રણ દિવસ તો, ઠેકરાં શું ખાય. ૧૧
રુક્મિણી ગઈ મંદિર માંહે, લાપી પાત્ર ભરી સોવણ;
ઋષિએ દીઠાં રત્ન ભણેક, હરખ્યું ભંતાંકળું. ૧૨
લેઈ દ્રવ્યની બાંધી ગાંઠી, બાઈ સિદ્ધ થાશે કામ;
મધ્યાન્હે લાવું શ્રીકૃષ્ણને, તો હરિશ્વર ધરું નામ. ૧૩
ધન આભ્યે યોવન આભ્યું, શુક કહે મુજુ રાય;
પછે પત્ર લગે રુક્મિણી, તે ઉત્તર અંગ ન માય. ૧૪

વટણ

ઉલટ અંગ ન માય મહિલા, જોવિંદના સુણુ ગાતી સુએ;
પ્રેમભાંડ પ્રણુ પરમેશ્વરને, પત્ર કાણુ મુગતે લખેરે. ૧૫

કહતું ૧૫૨ મું-રાગ મારુની ચોપાઈ
શુકલ કહે મુજુ છત્ર ધારી, કહું પત્રની વિગત વિસ્તારી;
લીધો કાગળ રાજગુમારી, લકરોપિ લેખણ કરમાં ધારી.

* રમને આનંદ આપનાર; મુંદર. † જરા-માન. ‡ કાણની.

ક્રીષા નારદને પ્રથમ પ્રણામ, લખ્યું ચેત્યસુતાસુત* નામ; સિદ્ધ પામે વિવાહ શુભ કામ, સુક્રતપુરી શ્રીદારીકાં ગામ. શ્રેષ્ઠ સસ પુરીની માંય, વિશ્વકર્માકૃત કહેવાય; અહર્નિશ ચક્ર કરે રક્ષાય, જેને રમરણે કિલ્મિષર્થ લાય. હે નરેન્દ્ર તમ દેવોત્તમ દયાળ, અચુરતક સુરવી પ્રતિપાળ; કાલયવન કેશી કરં કાળ, જય જય યાદવ દેવકી જાળ. માયાલીત શુભાલીત સ્વામી, નરકનિવારણ નિર્મળ નામી; જગદુત્તમ અંતર્ધારી, જય જય ગોવિંદ ગરુડગારી. પરગારથ કરતા તતખેવ, અકાજનજિત અહમેવ; ઇચ્છું પ્રભુ પદપેજ સેવ, જય વસુદેવ સુત વાસુદેવ. સર્વેશ્વર. શ્રીઅવિનાય, જગત ચૈતન તેજ પ્રકાશ; ભીમક સુતા વિદ્યે નિવાસી, લગિ તેમ રકિમણી ચરણદાસી. ને ક્રીને સમ સમુદ્રની સાહી, જેસે સરસ્વતી લખવા કાહી; તુષિ અપરમપાર યદુરાધ, તો કૌશ્યમાત્ર મારી ચતુરાધ. ને પુષ્પી આકાશનું પત્ર યાય, અહારહાર લેખણ સંખ્યાય; કોટિ કંઠ્ય લખે શિવરાય, ધણુ તમાશ શુભ લખ્યા નવ જાય. તુષિ અખિલ બ્રહ્માંડનો ધણી, બલે હાસી મને પોતાતણી; છે નિનતી થેડા અંહિ ધણી, ન જેશે મારાં કુકર્મ સભી. જ્યારે નારદે વરણ્યા શ્રીગોપાળ, પિતાને વાત ગમી તતકાળ; કુપ્ત માદ્યે બાળ્યું વેલીસાળ, અણુચાલતે આવે શિશુપાળ. હું જીવું છું તમારી આશે, નારદશારદને વિશ્વાસે; સિંહને લાગ જંજુકડી કંઈ જાશે, તો ઉપકાસ પ્રભુ તમને યાશે. કરવા અંગિકાનું પૂર્વન, સંધ્યાસમે જઈશ રાજન; ત્યાં તમે આવશે મધુસૂદન, આપણુ સમાજ જગજીવન. ને વિદ્યોજકરશે સારંગપાણી, સમે નહીં આવે કરુણા આણી. જાંબીશ કંઠપાશ** હું તાણી, તમ ઉપર કાઢીશ આણી. પ્રભુવિના હુઃખમાઈ કાણુ કહાડે, સેવા કાઈ ગમે યાણું કાડે; વેહેલા આવને પરમદહાડિ, દેવ શીશુપાળને ફેરો પાડે.

વસણ

ફેરા મહે શિશુપાળને, આવને નિધિવન ધણીર; સંભાળ લેને મારી તમે, જેમ પ્રથમ લીધી સીતાતણીર.

કરવું ૧૫૩ મું-રામ મારુની આંચળી વિદલો વાયે થેરી વિદલો ગમે થેરી ગાય; કાવાનજથી બળતી શબી ગો, તેમ કરને મારી સહાય-વિં. આવત રુકિમ છે રૂપે પારથી, તેણે નાખી ચોટી બાળ; કેડુંબ કુળમાં હું એકલી છું, કહાડે ક્રીનદયાળ-વિં. આવેછે સુત્રાસની† કરવા, શિશુપાળરૂપી વ્યાધવિકાળ; એવું બળી વાહારે યડેને, અકત વતસલ રચી ગોપાળ-વિં.

* ગણપતી. † વિશ્વકર્મા નામના દેવે રચી ગોપાળ ‡ મને તથા દિવસ. § પાપ. || હું જ અર્થાત સર્વઅથ.

¶ અભિનિયોગમાં સારુ વગર નિષ્પણકે સત્તાવરણાતલેખી પત્રમૂર્તી. † યિતિ યદિ દક્ષિણ ગારદા સર્વેવરં સદયિ લવ શુભાનમીયં પરં નાપિ ||

§ રિયાત. * પગલ. ** જગાંસ્તિ. † જગલ; જાલવા.

કુંદનપુર રૂપીયું વન દારુણ, મથે લીલ રુકિમ મુજબાલ; શિશુપાળરૂપી અગ્નિ લગાવ્યો, જરાસંધ પવનમું સાધ-વિં. હું બળી મરું છું પોપટી, તારા શુભ ગાતાં જગગાતા; અનંગ યોધ વિરે બળતી રાખો, વિદુલણ થાઓ વરસાતા-વિં. વિદલો દેરા કેા લક્ષ્ય સાગર, રુકિમ રૂપિ છે તાણ; મગધપતિ સરખા મલ્લ દેખી, કંપે છે મારા પ્રાણ-વિં. શિશુપાળરૂપી આહ મરે છે, આવે જનરૂપીયું ઉધાન;* જુડે છોં હું અળખા માણસ, વહાલાણ થાઓ વાહાણ-વિં. ગોઝુળ રાખું ગિરિ ધરીને, કાવાનજ પીધા વન; ચંદન માટે ચેરી કીધી, રૂપે રંભા સમાન-વિં. સુધાપે મોંધું ગોપિકાને, આખું અધરામ્હતનું પાન; એવું બળી હું આશા રાખું, રપે ભૂલો સમવાન-વિં. વિરહ રોગ કાંઈ વેધ ન ભણે, જે શ્રમ હૃદયનું કામ; પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વર વાંચું, ચરણ કમળનું સુખ-વિં.

વલણ

જેમ જનકી વર્ષા મિથિલા માંહે, ગોડી ત્રંજકધનુષરે; તેમ મુને વરને વિદુલણ, ગોડી શિશુપાળનું મુખરે.

કરવું ૧૫૪ મું-રામ રજાખની ચોપાઇ કંકેમે પૂલ કંકેતરી, શિરનામે લખ્યા ક્રીહરી; હરિશ્વવાના હાથમાં ધરી, વિનયચુકત વાણી યોચરી. અચુકત રિમને દેવું કાળ, એ સમ ક્ષમા કરને મહારાજ; અજાણની તરો રાખે લાજ, કેવા બાવે ભણેઆલ્યા આજ. સુખવચન કેને અતિવણ, જેમ કાળસિદ્ધ યાય મુજતણ; બીજાં કાજજ કરને આવખામણ, હરિને કેહેને જીવનકાંઈ હમણ. ગઈ ગઈ કંઠે રામા ભણે, સુનિવર ભાવું છે અતિ ધણ; માર્કનંતવતમે પિતાવતગણે, રહ્યો પ્રાણ વળગી આશા તાલણ. જાનિ રતુતિ કરવા હું સમવચ નથી, હું હુંબળી ઉઠી બીનતી; જેમ તેમ લાવને યાદવપતિ, કરીશ સેવા જે ધારો મુજથકી. હરિશ્વવોવાચ્ય:-

ભાઈ છે વાત કહું મનની, ધારાં રક્ષા નહીં કરું તનની; સુને પ્રીતિ નથી દક્ષિણા ધનની, ન લાવું કૃણને તો લાગે જનની. શિશુપાળને વાણું નિયુગ્મ કરી, લય વેળા અંહિ લાવું શ્રીકેરી; મીઠળ જાંબી રહેને સાંતરી, સાલ્યા હરિભટ લાકડી ધરી. પુટે ગઈ વળાવા જાણી, વેહેલા આવને ભાતાં ભુલ્યો વાળી; પેટે કાગળ માંધને મંલાણી, હીંડવા શક્તિ આપને વનમાળી. ગરી રામચ્યા મોકલી કંકેરી, રપે ધર પાથે જતો વીસરી; કામ ગોંદર પહોંતો દિકા, હરિશ્વવા ગમે નિજ હારિકાક. બાળક જહાર કાઢીને તેડી નાર, લે ધન આ ધરમાં બંધારડ; લોકને ભત્રી જમને ભુવાર, કેયું બામ્થ તુકા દેવ મોરાર.

* મેલને; ઉજાનો. † દાસી ‡ પાતાનું પર. § દાહ.

કાંઈ શેષ ગયો, મન મારું હરજો હો સાહેલડી;
કાંઈ ડાબીરે આંખ, ઘણું ફરકે છે સુણુ બેલડી. ૪
કાંઈ બોલો છે વાપરા*, આપણે ભારણે હો સાહેલડી;
હવે આબો છે માણ, હાથ્યા ખારણે સુણુ બેલડી. ૫
હો દળપદરેભો, વાણ બહુ હો સાહેલડી;
ને ને પેંહું, રવિમંડળ, જાંખું કહ્યું સુણુ બેલડી. ૬
ને આબાલીના, કળશની આબા, યાગવતી હો સાહેલડી;
દીસે કોટી ચોક, બનત સુંદર કટકતી સુણુ બેલડી. ૭
હો કચકાર થાય, બહુ સારથી તજણે હો સાહેલડી;
ટોપાટર બખતર, પાપરિયા છે ઘણું ચોષ સુણુ બેલડી. ૮
શું યાદવ હજોને, સાચરડું ઉલારિયો હો સાહેલડી;
નહીં મૂકેરે, મુને, સામળિયો હજોયો સુણુ બેલડી. ૯
વાત કરતાં હરિનો, રથ મીરે,|| પડિયો હુખીં સુંદરી;
પાસે ભેસાળો હરિયે, હરિભટ રોકિયો દાખળ્યો બેલડી. ૧૦
દર્શન દેખીને, અંબારી ઉભી યદ્ય હુખીં સુંદરી;
રૂપરસ પીતાં, નિમેષ નયણીની ગઈ હુખીં સુંદરી. ૧૧

પડાણ

નિમેષક નહીં હરિ નિરખતાં, દીકા જેમ નારદે કહ્યારે;
હરિધવાને વિદાય આપી, નિહલ વાહીમાં ગયારે. ૧૨

કડવું ૧૬૦ મું-નાગ સામઘી

રાત્રાની વાડિયે ઉતર્ધા, પુરુષ પુરાણુલ;
માળી આબ્યો પુરવિષે, કીધું રાધને જાણુલ. ૧

દાળ

હરિ આવે હરખ્યો ઘણું ભાત લીમક ભૂષ;
મહીપાળ છુટી ચાલે ધરણી, જેવા પ્રસ રસ-૫-હરિ. ૧
હાંકેલો હરિશ્વરા ગયો, કહ્યો શુભ સમાચાર;
કરૂંમિલિયે આપી વધામણી, ગોથો સુકતાકળને હાર-હરિ. ૨
આસન છત પૂલ ઘણી, દહીં દૂધનાં દોહણુલ;
સામઘી કરી વાણી, સામળિયાને સામોણું-હરિ. ૩
તે કરૂંમિ કંઈ જાણુતો નથી, જે આબ્યા શ્રીરણુલ;
ગેલોકમનું રાજ શું પામિયો, પહોંતા રાજનાં કોડ-હરિ. ૪
સેલોધરણુ પ્રભ ને પુરતણી, હરિ દર્શન કાળે પાછું;
વૈકુંઠ સુખ સેહોને યથું, નરખર્તા બે ભાઈ-હરિ. ૫
નિદર્શ પુર વૈકુંઠ યથું, વિચનાથ પધારે;
કૃતારથ આરણુ કર્યો, આજ નુમદાધારે-હરિ. ૬
શ્વશરૂં દીકા આવતા, જેની ચાલ છે છૂટી;
દશ ગંગાં શ્રીકૃણુલ, ગયા તે સાગા ઉડી-હરિ. ૭

વેદર્થી પિતા પાગે પડ્યો, હરિયે બ્રહ્મા હાથ;
હાં હાં કરી બેઠા કર્યો, ચાંચો હૃદયા સાથ-હરિ. ૮
કુશળ શ્રેમ પૂછી વારતા, આપી દિવ્ય આસન;
રાખ્યો રામકૃષ્ણનું, કીધું પ્રેમ પૂર્વન-હરિ. ૯
નાથ શિષ્ય નિરખે નાથને, નરખતિ અતિ રીજે;
નયણે હુપ આંશુ ઝરે, આરતરણુપટ* બીજે-હરિ. ૧૦
આત્મા અચુતી રવિ તણુ, મણી મુગટના અંગકે;
ગળ સ્થાપનાં પ્રતિબિમ્બ પડે, કુંડળ દિવ્ય લગકે-હરિ. ૧૧
અંબુજ* વણી આભિમાળી, નેત્ર પરમ રસાળ;
ભુકૃતી કાંઈકું તાલિયુરે, કથેણ લેલ વિશાળ-હરિ. ૧૨
લભવે શુકાં ચંચુને, નાસિકાની દાંડી;
ભયાં જુએ ત્યાં પુંચી રહે, જુએ મીઠ માંડી-હરિ. ૧૩
રક્ત અધર દંત દાઢમ કળી, રંદન થયિત અંગ;
આનન ગાહુડું યકગદા ધરી, શોભે રાંધ સારંગ-હરિ. ૧૪
વિશાળ હુંદે કોસ્તુભમ્બિ, નાથ સુધાની શું ખાણ;
અરણુ કમળ લગી નીરખિયા, રાયે સારંગપાણુ-હરિ. ૧૫
નીલ પીતાંબર પેહેરિયા, શોભે ભૂથ લાંછનકે;
જે અંધાણુ આપું જાનિ નારદે, પાખ્યા તે દર્શન-હરિ. ૧૬
વિનય કુલત દર્શન કરી, રાધ માલ્યા શિરનાભી;
લીમક પૂછે શ્રીકૃષ્ણને, કેમ પધાર્યા સ્વામી-હરિ. ૧૭
હિરે મેસાળિયા અંબો વર તણુ, દેહાં સુત શિશુપાળ;
મોસાણું કરવા અંબો આદિયા, બેસ્યા શ્રીવર ગોપાળ-હરિ. ૧૮

વક્રણ

ગોપાળ કહે ભૂપાળને, અંબો શિશુપાળની છું જાનરે;
બીમકરાય રીઝયા ઘણું, ભડે પધાર્યા શ્યામરે. ૧

કડવું ૧૬૧ મું-નાગ મારુ

આનંદુ અતિ ચિત્ત, અહારણ તણુ;
શિશુપાળને ઉતરવા ધામ, શલુગાણું છે ઘણું. ૧
ત્યાં ઉતર્ધો અનિનાશ, જાણી જાનેપા;
લોચા લીમકરાય, વેહેવાઈ કરી માનિયા. ૨
શૂત નાના પકવાંન, કરી લેંકાર બધી;
યાદવ માટે કર્યો પ્રસાદ, મોરડા કાલા કપો. ૩
શીતળ જાળ સુખ વાર, આરણે હેત આણી;
વાહનને નાખી ચાર, જે ઇંદ દાણોપાણી. ૪
તે પુરની ચાહારે વણી, દરશન કાળે આવે છે;
ઘટે કન્યાને આ બરધાર, પ્રભાને મન લાવે છે. ૫
ધન ધન લીમકનું રાજ, હરિ દરશન કીધું;
અંબે રૂંક પ્રભ કર્યો દીલ, વૈકુંઠન સુખ લીધું. ૬

* ભવન-ગિણનું † દસ દનર. ‡ કમળ. § યનુષ કામન.

|| યત. || કુંજ સુધી પહોંચે મેઘા લાગા દાપ છે ભૂજા જાનન.
મેઘે પુરુષના દરવાના મધ્યમાંના ખાકા જેવાં મુકામિત રેસાળાં ખાપ
આ રથને જુડ જાનિયે વાત આવી હતી તેનું ચિત્ત.

* કારણ † સેના આવતી લેવાની હડતી થીને મીને. ‡ મળા-
તેનું § યામન. || નવરે || રવિમંડળ. || યંબુલુના પળારિ.
.. આ જાડુ છે. મુદ્દા ભાવનમાં લેખ છે કે પ્રથમ બેલડા શ્રીકૃષ્ણ
ગયા હતા, ને પાળાળી બળભટ્ટ સહાયે માર્યા હતા. || સહરો

ପାଲକୀ ଚାଲିବା

પુલિયા અને કુલ્લુનો મેળાવ

૧

કરે યાદવ મોહોમાંડે વાત, ભુવન ભણી લીધું*;
કોને કાશે કીધું પકવાનં, કોણે કરડી ખાધું. ૭
ઉતારી યાદવની જાન, લીમકસાય વળ્યો;
વિહાલ મેકપને દાર, રુઝિ ત્યાં સામે મળ્યો. ૮
કહે ક્યાં જઈ આવ્યા તાન, શ્રમિતઈ યાસે ભયો;
આચાર્ય ભુવે છે વાટ, સેવક શોધતા ક્યાં.
અહશંતિક પૂજન હોમ, યેસા જઈ ભદ્ર પડે;
ચાશે તમને રીસ, મારું મહોં દહિ. ૧૦
માથાં ઉપર આવી જાન, હુંડળી વાલે છે,
કરતા હોડા છે તાત, મન કાંઈ ભાળે છે. ૧૧
હસતું કરી વંદન, હાંકલો હરખે ભયો;
ભણ્યું પુત્ર યાશે પ્રસન, પિતા પછી જોયથો. ૧૨
ભણ્યા પિતા તું પુત્ર, કરે નિદા મારે;
જાનીવાસા માંડે, જાન હું આવ્યો ઉતારી. ૧૩
ભાગીજ્વાગતઈ કરતાં વાર, માટે થયો યોદી;
કોઈને પહોંતું નહીં પકવાનં, જાન ભણી મોટી. ૧૪
સુણી આશ્ચર્ય સરખી વાત, પિતા તણા મહોંની;
કરી કહે તથાસુને તાત, જો જાન આવી કોની? ૧૫

લીમકડિયાય:-

ભઈ યાદવનો પરિવાર, શ્રીકૃષ્ણ પધારિયા;
કરશે મોસાળું શ્રીકાર, મેં ધરમાં ઉતારિયા. ૧૬

શુકઉવાચ:-

પડી પેટકિયામાં કાળ, દુઃખ જવાળે દાપો;
વચન રુપિયો સર્વ, નૃપનંદનઈ ખાધો. ૧૭
ઉછેકળ યાદવ ચોર, નીચ ગોવર્ણિયા;
શિશુપાળનું ઇચ્છે મળું, કોના મોસાળિયા? ૧૮
જે ગોપવધૂને|| વાર, ઉન્મઝી માલ્યો;
મોસાળ ઉન્મઝ કૃષ્ણ, તેધરમાં કેમ થાલ્યો? ૧૯
લીમક કહે હો મુખે, ઘણું શું વને દુરમતી?
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરદક્ષ, તું તેને ભણ્યો તો નથી. ૨૦

પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશને, નવ જોખણે દુરમતી;
તાત વાત સુંળી બોલિયો, દુહ રુકમિયો અતિ. ૨૧

કહ્યું ૧૬૨ મું-પરાગ મારુની દેરી ફેર
દગ્ધ હુદેકે રુકમિ ત્યાં બોલ્યો, ક્યાં તાતના વિરસકારે;
ધરડાં મણસ શાને ભવે, લોમિને કરવા ભારે-
ડોસને થેતું લાણું, હું દેવ કને મુઝુ માણું;
શત્રુ પિતા પ્રત્યે નવ આશ્યું, ડોસે પાસે રહી ધર થાણું-ટેક.
જેમ રામકૃષ્ણ ઉન્મત્ત ગોવાળા, ન રહે ધરમાં સાંવારે;
જગ નાણે શિશુપાળના શત્રુ, તે ધરમાં કેમ થાલ્યો? ૨૨-૨૦

* મળ્યું. † યાદવો. ‡ અગત્ય સ્વચારા. § રાજપુત
રુઝિ. || ગોવર્ણિયો. ¶ આ કંઈવાની બાળત મૂળ બાળવતમાં નથી.
‡ બગેરે કાળને.

નિમગ્ન* પાગે પીડારાઈ, આવ્યાનું શું કારણ રે?
શિશુકજન વણ તેજા આવે, ભાટ મંદીજન ચારણુરે-ડોઠ
યાદવ મોહે એ ચમના કિકર, જરાસંધ સરખા ચાસેરે;
હવે વરકન્યા કુશળે નવ પરણે, અરે દેવ શું યાશેરે!-ડોઠ
મેં દેટલો શ્રમ કીધો ધરપુકે, ધન ખરચ્યું જાની વાસેરે;
દુરિજન શત્રુ ત્યાં ઉતર્યો, વરની વલે શું યાશેરે!-ડોઠ
દારણુ કપે ડોસાનું કેળી, કાળજ મારુ દાણુરે;
મેં જાન નિમિત્ત પકવાન કીધું, તે યાદવ સર્વે ખાધુરે-ડોઠ
તવ રુકમિને મંત્રી કેહે છે, રખે લેતા તેનું નામરે;
ધર મૂકી નસરે કહેશો તો, લૂંટરો મારું ગામરે-ડોઠ
જાન આવ્યાની વધામણી આવી, ચાહો સામા જપ્તએરે;
વરકન્યા શીમે પરણાવે, જઈ જરાસંધને કહિયેરે-ડોઠ
રુકમિયો કહે છે મંત્રીને, શુજને કાંઈયે ન સજેરે;
તાત વચનનો ઘાવ પકચો, તે જોયધે નવ રહેરે-ડોઠ
મહા સુખમાં હું દુઃખને પાચે, કાળજ કાલુરે;
શું કરે જો લોક મળ્યા છે, નહિ તો શીશ પિતાનું છેદુરે-ડોઠ

વલણુ
છેઈ અરતક પિતાતણું, કાંધે લીમકસાયરે;
આવી વધામણી જાનની, તવ રુકમિ સામા ભાધરે.

કહ્યું ૧૬૩ મું-પરાગ દેશાખની ચોપાઈ

શુકજી કહે સંભળિયે રામ, શિશુપાળ વરવા તાપર થાય;
ધયા દંતવશ શાસ્ત્ર સાવધાન, નરક પુંડરીક મહા બળવાન.
શું જરાસંધનું કૈન્યવિખાણું, ઘણું સંખ્યા અસોહિલ્લી પંચાણું;
ભારે ભીડ ભયાનક હોયે, સહુ ખાવાનું, વદવાનું નહિ કોયે.
શુકન વંદી વરપોટે વડ્યો, ખરેખે મુગટ ચક્રતાં આખડયો;
હો કો શાપ થાય દેહકાળ, કોણ ગર્ભવ મોહો સંધાણ.
ઉણકું વાયસ ઉલકાપતાઈ, જાન ઉપર શોધીત વરસાત;
ઉડે રેણુ વાયુ વાયે, રથામર્ગ સર્વ વામાંગેકે જાયે.
પુણે શીશ ચિંતા મન ધરી, નથી આવતું કુશળ ધેર ફેરી;
જરાસંધને પછે શિશુપાળ, કાંઈએકે નેત ધરી જગજાળ.
જરાસંધ તવ મોહ્યો હુસી, રખે ચિંતા તમે કરતા કરી;
માનવ દાંતવ દેવ ગાંધર્વ, આણે છવ મૂક્યા || સર્વ,
કાંઈ રામકૃષ્ણ વદતા સડી મુખે, તે પ્રતજ્ઞા ગોમતારણવિષેક
ન જાણિયે ત્યાંથી ઉગર્યો, સત્તર વાર નાની નીસપી
કિંવા જાળ્યા અહારમી વાર, ચાપધાન રેહેજો ક્ષત્રી કુમાર;
નહીં જોસરે જેની સાતા સાધપી, આજ પૃથ્વી કરિયે નિયોદની.
એમ વિચાર કરતા પરવથો, કુંડનપુર આવી ઉતર્યો;
ઉત્પલજ્ઞાન આવ્યાનો થયો, ભલી ભાત રુકમિ સામે ગયો.
હય મજ્જ લીડ વાટ નવ જડે, દહાડે લોક ભૂતા બહુ પડે;
વાળે લેર દુંડુલિ ગડગડે, લાકડે ઘોડા રથે બાણું આપડે.

* નોતર. † ક્ષાતા. ‡ રાત્રીના દાપો. § રાત્રીના રથ.
¶ ૧૫૧૧૦ પાઠ, ૧૦૯૩૦ પાવજને એક અસોહિલી લેવ કહે છે.
‡ કાલ નામનું પડી. || તરસાનું અતિસય ખરડું તે. † કાળા.
§ કાળી બાળુને. * વાંધાક.

શુ વિધિયે પ્રભત કીધી એકજા ! શુ વિદર્ભી લોક મળ્યા સર્વત્ર !
આવી લોચ્યા રુકમિને શિશુપાળ, કહ્યું કાનમાં આવ્યો છે ગોવાળ.
વાત સાંભળી યાદવતણી, રાયે ભેડ્યું જરાસંધ લણી;
ગ્રામ વાત અંગેયો બહુ કરી, આગધરયે વાળી યોગ્યરી.
એ આવ્યા તે પાછા નવ કરે, અનર્થે કાંઈ એક નિચે કરે;
એ માનયુકનનું પામ્યા કળ, દુઃખદાયક આવ્યા ઉચ્છ્રંખલ.*
રુકમિને કહે જરાસંધ, હસ્તમેલાપકને યાચ સંબંધ;
ભેગ તેમ વર કન્યાને વરે, પછે સાથ સહુ લોજન કરે.
વર પરણ્યાને પહોંચે અભિલાષ, તો પેહેરમણી અગ્રે

પામ્યા લાણ,
રુકમિયે તલ ઝેટા થયો, ઉતારયો નિજ મંદિર ગયો.
મોકલી સામગ્રી સ્થાનતણી, સુખએ જન પીઠએ ઘણી;
કરે વાત માંહે માંહે જનપરી, પેહેલાં વરકન્યા ઉઠારે પરણી.
છે ભુખ્યું બાળક કરે રૂનન, બાઈ મધ્યે રાયે મળતું છે અંન;
કે કહે અંનનું દુઃખ ધરિયે વળતું, એ જાળ પીવાનું નથી મળતું.
આવ્યા છે રામકૃષ્ણ માતા કહે, તે બીજે બાળક રાતાં રહે;
બીજે છે જન આવી સાક, પડી રામકૃષ્ણની ગોડી હાક.
રુકમિયે તેઓં છે શું કરવા, ભે નહીં જનને વાસો ઉતરવા ?
કે કહે શું કરે રુકમિ તે બાઈ, ક્રીષ્ણ યાદવ સર્વે ગયા બાઈ.
એમ કરે વાત, થકે છે શોક, ભેવા જન ગયાં પુર લોક;
શિશુપાળનું હસીન કરી, પ્રભા નિહા કરતી પાછી કરી.
શુ ભીમકને લાચું પેલું, નવ ભેડ્યું રૂપ વરનું પેહેલું;
કયાં વિષને કયાં અમૃત કવળી, કયાં શિશુપાળને કયાં રુકમિણી.
કયાં મહિષાને કે કયાં બાળ, કયાં બાળને કે કયાં જનમ,
કયાં વાચસને કયાં પોપટી, એ જન આવી સર્વે દોકડી.
શોધ્યા વિના વર કથાંયો મળે ? મળાણ વિભૂતિરૂં દેખી ઢળે;
એ ભેડી ભેડ્યું કાળજ બાળ, બાપું રત્ન વાચસને બળે.
શ્રીકૃષ્ણ થોભ છે એ સુમરી, શિશુપાળ નિર્મૂળ જાળે ફરી,
એમ કહેતી પ્રભા પુરમાં ગઈ, મેઝા શિશુપાળ સાંતવે થઈ.
ધાવું નાંહાયો મિત્ર્યા નાપું જાળ, મિત્ર્યા કર બાપું મીઠાળ;
વરની ફાઈ આવી વહાલે, કાળજ દપડું ક્રીષ્ણ વરને બાલે;
હાહી કાંઠી માસી દે શિક્ષા, તમો પાસે રાખજો લોક રક્ષા.

વડાજી
રક્ષા કાંઈ પાસે રાખજો, સગાં દે શિક્ષાધરે;
સોલ શૂંગર સદૃશ રુકમિણી, અંગિકા પૂજવા બધરે.
કહ્યું ૧૬૪ મું-રાગ ગોડી દશી સજની
વેદર્ભી પૂજવા ભય, દેવી ઝંભાને;
વાજે વાનાં મંગળ ગાય, દેવી ઝંભાને.
વર વરના વૈકુંઠરાય, દેવી ઝંભાને-ટેક.

મંજન મંડન ચીર ને ચોસર, મહેરી નવસર ચુકતા માખણ;
કોળા કોસર કુંકમ સુમરાણી, કાળજ નાપણે વિશાળ-દેડો

* મહોલ પાનના
૬ મિલ મિલિ ૬ મિલિ

ગણબંદ બાનુબંદ ચુકેલા ફંકણ, સાંકળી બંધી છાપણ;
સુર વંદાળી નેપુર આજુવટ, શબ્દગાઈ લદગરિયે આપ-દેડો
લીધી સાહેલી મનગાની સાથે, વગે ભેર મુંઝન નિશાણુણ;
બેઠેન કાચી પૂજન કરતા, થયું બ્રાત રુકમિને ભાણુ-દેડો
જરાસંધ શિશુપાળે બળ્યું, એ કન્યાનો નેમણ;
પાણુ ગ્રહણ નહીં કરે પૂજવા વિતા, ઈચ્છે વરને કુરાળીસમ-દેડો
મંત્રીને શિશુપાળ કહે, મૂકયો કન્યાની કુટેવણ;
તમો અમરી થઈ પટરાણી, તે હવે શા પૂજવા દેવ ?-દેડો
પ્રતિઉત્તર પ્રધાન કહે છે, આવ્યા યાદવ આણે કારણ;
શિશુપાળ બીહીનો રામકૃષ્ણથી, નીસરી નવ થકી નાર-દેડો
અમૃત યોદ્ધાને આસા આપી, રાણીનું રણણ કરમેણ;
કુળ દેવીની રોવા કસવી, શીમે પાછાં વળાન-દેડો

વડાજી
શીમે ફરમે યાન ગણુ કરને, સુતક સાથ તપર થયો;
ભલી વાળવા બેનને, બ્રાત રુકમિ રાયે ગયો.

કહ્યું ૧૬૫ મું-રાગ ગોડી
બ્રાત રુકમિ કહે કયાં ભય છે, અલભેલી વેહેલીર;
એ કહેણે શીળવી કુટેવ, બેનલડી પેલીર. ૧
સ્વેચ્છાએ ઉઠી નીસરી, અલભેલી વેહેલીર;
આ માણુસને રથા દેવ, બેનલડી પેલીર. ૨
બ્રાત તાત બ્રાત ભણે નહીં, અલભેલી વેહેલીર;
તું તેર વરસનું બાળ, બેનલડી પેલીર. ૩
નિલંબજ સ્વભાવ બે ભણણ, અલભેલી વેહેલીર;
તો ફરી ભરો શિશુપાળ, બેનલડી પેલીર. ૪
તું કઠિણ સુખો નથી ભણુતી, અલભેલી વેહેલીર;
નવ કાઠિયે બાહેર પાગ, બેનલડી પેલીર. ૫
રોમ કૃષ્ણ ચોર છે આલિયા, અલભેલી વેહેલીર;
નથી નીસરવાનો લાગ, બેનલડી પેલીર. ૬
પ્રથમ વરો શિશુપાળને, અલભેલી વેહેલીર;
તકરર છે યાદવ રાય, બેનલડી પેલીર. ૭
પછે સુખે ઝંભાને પૂજને, અલભેલી વેહેલીર;
આજ બેસી રહે ઘર માંધ, બેનલડી પેલીર. ૮
હાસ્ય કરી વધાં, રુકમિણી, સુધુ વીરાર;
તું જેવા ભેના બ્રાત, વિદલ કુળ હીરાર. ૯
શિશુપાળ જરાસંધ ગામમાં, સુધુ વીરાર;
સુને કોણ ગાડે હાથ, વિદલ કુળ હીરાર. ૧૦
તારાં આયુદ્ધ પરાક્રમ લાજરો, સુધુ વીરાર;
ભેલું નહીં નીસર બહાર, વિદલ કુળ હીરાર. ૧૧
તુને લોકિક લાંચન લાગરો, સુધુ વીરાર;
તું બાંધવ આપ વિચાર, વિદલ કુળ હીરાર. ૧૨

વડાજી
વિખાણ પોતાનું સાંભળી, અંધે કૃષ્ણ ગાતર;
જા બલવિના બાઈ તું મૂકવા, છે રામકૃષ્ણ કોણ ગાતર. ૧૩
હલિ શ્રી ગુરુ-દેવ વિરમણી બદ પ્રમાદનંત કીમદભાગવત
દશમસ્કંધ પદમ્બ સમાપ્ત.

: સૂચના—કવિ સિદ્ધામણી પ્રેમાનંદ બહે આટલે સુધી કવિતામાં દસમસ્કંધ ભાગવત રચ્યા પછી તેના કાળ પામે આવી પહોંચેલા જણુયા છે. આપરથી એ કવિએ પોતાના ચાર સિષ્યોને દસમસ્કંધનો આજ્ઞાનો ભાગ પૂર્ણ કરવાનું કહાથી સુરેશને તે કાર્ય માટે યોગ્ય મળે, * ને તેણે ત્યાંથી બાકી રહેલા ભાગ પૂર્ણ કરાધા છે.

એપરથી તકરાર એવી ઉઠી છે કે, પ્રેમાનંદે ક્યાં સુધી કાઢ્યું છે ને સુરેશ ગોવાડકે ક્યાંથી શરૂ કર્યું છે? ત્રેપનમાં અધ્યાયના ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૬૧ કડવાંમાં પ્રેમાનંદની મહેલ જાણ છે, ને બાકીનાં કડવાંમાં તે નથી; અર્થાત્ આટલું તો નહીંપણે કહી શકાય કે ૧૬૧ કડવાં સુધી પ્રેમાનંદકૃત અભ્ય છે. તે પછીનાં ચાર કડવાં એટલે ૧૬૨ થી ૧૬૫ સુધીનાં કડવાંમાં કાણપણ સ્થળે પ્રેમાનંદની જાણ નથી, પરંતુ તેમ તો બાવનમા અધ્યાયનાં કેટલાક કડવાંમાં પણ જાણ નથી, અને એઆદરણ, નળાધ્યાયના વિશેષે એ કવિનાં બીજા કાળમાં કેટલેક સ્થળે જાણ મારી નથી, પરંતુ ભાગવતમાં સર્વે સ્થળે જાણ છે, તો આદર્યાં કડવાંમાં કેમ નહિ? બારી સ્થાને છીએ કે કવિની તમીલત સારી નહિ હોય તેવા વખતમાં આ કડવાં લખાયલાં હોવાં ભેદ્યે.

સુરેશ એટલું કાળ લખ્યું છે તે સર્વે એક જ દેશ ને એક જ કડવાંમાં લખ્યું છે ને પ્રેમાનંદે તો જુદા જુદા શાળ-શાળીમાં લખ્યું છે ને અધ્યાયો ઘણા કડવાંમાં પૂર્ણ કર્યા છે. તે જ પ્રમાણે આ ત્રેપનમા અધ્યાયના ઉદ્ધા પંચમાનાં ચાર કડવાં જણાય છે.

વળી આનોની ભભક, રસાલંકારનો ઝગારો એ ચારે કડવાંમાં પૂર્વેપર જ જણાય છે. કડવાનો પ્રારંભ પદ્યરચના શબ્દાર્થ ઉપયોગ-એવા કે કુદરતીશાળી, બેહેનક, અભયેની વહેલી, લૌકિકલાંબન ઇત્યાદિ-પ્રાસની રચના ને કાવ્યની સર્વે ધટના ૧૬૬ મા કડવાંથી તદ્દન નિરાળા પડે છે. કાળ વર્ણન પણ પૂર્વે પેરે જ ભભકતું ને શાંભતું ચિત્તકું ચોરડું ૧૬૨ થી ૧૬૫ સુધી જણાય છે. સુરેશમાં આનંદની બનિહારી જ નથી, ને એ ૧૬૬ થી કડવું તદ્દન જુદું જ પડતું જણાય છે એટલે આ ૧૬૫ મા સુધીની સર્વે કૃતિ પ્રેમાનંદની નિર્ધિવાહિત કરે છે.

સુરેશનાં રચેલાં ૧૬૬ મા કડવાંમાં ખુલ્લું જણાય છે કે, પ્રેમાનંદની રચના નથી જ. એ કડવામાં પ્રાસ રચના કંઈક નવીન છે. બીક સામા બીઠીક, કુમડેલ સામા તત્તેવ, આવી સામા દેવી, દાસે સામા કીજે, વનમાળી સામા તમારી, ધત્વાદિ પ્રાસ પ્રસંગ પ્રેમાનંદમાં કવચિત જ જણાય છે તે આમાં કામકામ દ્વંદ્વ ને છે. વળી પ્રેમાનંદની હંમેશની જાણ “શમચરણકમળ મકરંદ, લેવા છાંછે પ્રેમાનંદ” તે શ્રુક ૧૬૬ થાને અંતે બદલાયેને “મણુના ચરણકમળમકરંદ, લેવા છાંછે દાસનાં મન” એમ ફેરફાર થયો છે, એવા ફેરફાર પ્રેમાનંદમાં કાઈ પણ સ્થળે થયો જણાતો નથી. સુરેશ પોતે પણ લખે છે કે “અધ્યાય બાવનથી અષ્ટોશરે હરિકૃષ્ણએ થયો પૂરેશરે,” એટલે આ નવાં કડવાંના પ્રારંભથી જ પ્રેમાનંદનું કાર્ય સામાન્ય થયું છે, ને સુરેશનું ચક્ર થયું છે. ૧૬૬ થી કડવું જેવું નિરસ છે તેવું પ્રેમાનંદના કાઈ પણ કાળમાં નથી, તો પછી આ હરિકાષ્ઠના કાળમાં નિરસ, નિરતેજ તો ક્યાંથી જ હોય? એ કે સુરેશનાં સર્વે કડવાંમાં આ કડવું જોઈ છે, તો પણ અને પોતાને તો વિમ વલેશ કરતાં પણ એ કડવું નિર્માણ જણાય છે એમ બેષક કહી શકું છું.

ઈન્દુશારમ સુરેશમ દેશાઈ

• આ સંબંધમાં અને કવિ પ્રેમાનંદના પદ્યોની બારના રચેલા કાવ્યના વિશે પ્રસ્તાવનામાં કરેલા જુલોનો વર્ચસા વિનંતિ ॥
નટવરલાલ ઇન્દુશારમ દેશાઈ

શ્રી મદ્ભાગવત

(મેમાનંદશિષ્ય ધનદાસસુત સુંદર મેવાડાકૃત-પદખંધ)

કહ્યું ૧૬૬ મું-રાગ મારુની દેશી આસતી-કંઈક દેવ.

દશ સહસ્ર સુમત સાહેલીરે, કરવા રસજી પૂઠે મેલીરે;
પંચ રાજ્ય ઇંદ્રજી વાળેરે, પુઠે ધૂપ આગર બહુ રાજેરે;
ધરી ધ્યાન શીકુચ્યું નંદરે, આદ્યાં રુકમિણી દેવી પૂજનરે;
પૂજા સાજ સખીકર થાળેરે, રુકમિણી આતે ગજગતિ ચાલેરે;
જાણીતી સંગે બહુ નારીરે, સખી મંગળ ગાયે બાળીરે;
ધયું મુન્ય તે દરશન કાજેરે, કાંઈ કરવા ઇંદ્રે શ્રી મહારાજરે;
થોડા પાસથી અમર ઢળાયરે, છડીદાર સખી સાતરેથી બધરે;
યશ ચાચક ગાંધર્વ ગાનરે, નાચે આસસા સહસ્ર સમાનરે;
નમદાર* તણ આવ્યાં બહારે, શોભા પરમ મનોહર સારે;
થઈ મારીમાં બહુ બીડરે, રામકૃષ્ણની બહુ ખીડીકરે;
બન લોક સંગ રખવાળરે, ધર્મી આશુષ મહા વિકાળરે;
એવી રીતે રુકમિણી આવેરે, ભયાં દેહેકે અંબાજીનું કહાવેરે;
પાગ પખાળી કીધું આચરનરે, આવી ભવાનીને લાખ્યાં ચરણરે;
સખી શીખવે પૂજા સારે, ધૂપ દીપ નેવેવ પ્રકારરે;
સિંહુર ચરચીને પુષ્પે વધાવેરે, રત્ન જ્યોતિના કીધા દીપરે;
સુન્દરત મૂક્યું પછી ત્યાંવેરે, પૂજા કરી માંગે વર કૃષ્ણરાધરે;
રુકમિણી સ્તુતિ કરે છે:-

પાલેતી ભવાની નામરે, પરિવારને કરું પ્રભુામરે;
મૂળ પ્રકૃતિ માયા તારીરે, નર્મી રૂપ અનંત હું વારીરે;
મામે આસા પ્રધાન દેવરે, ચોઈસે જોગણી કરે તારી ભેદરે;
મહાપ્રભુર મહાની માતરે, મધુ દેવલ કહણી કીધા નિપાતરે;
ચંદ્ર મુંડ ને ધૂરકેત રે, શુભ નિશંખ માધી તતજેવરે;
છપ્પન કોટિ રૂપ ધર્મી કાજરે, માટે આયુક્ષ પકડ્યું નામરે;
અનંત રૂપ ના આવે ધાગરે, ભૂત્રા જોગેશ્વર ભવિ રાયરે;
અંગા નવ દુર્ગા સત્ત સિંગીરે, દિગ્ગજાજ ને જગાણાસુખીરે;
ભદ્રકાળી આસાસુરી નામરે, જોગમાયા અટહણ બલુરે;
બ્રહ્મ ચંદ્રી ને જુગળા દેવીરે, મહા માયા યોગે દુઃખ એવીરે;
મહા આસુરી* વેશ વળી બાલુરે, હણ્યા દેવ મહા બળવાનરે;
સેમતનયાઈ જોગેશ્વરી તારીરે, ધણું શું કરું જુઓ વિચારીરે;
કૃષ્ણ આભ્યા છે અહિં બાણીરે, મુને કયારે મળે કહ્યાણીરે;
સૈવરયામ છે તેના વર્ણરે, અચુટ કૃપાળ કેશ કહ્યેરે;
અંગા આપો એ વર નામરે, એવું હું ધરું હું ધ્યાનરે;
સ્તુતિ કરે લાખ્યાં પાયરે, થયા ત્યાં થકી પછી વિદાયરે

* પેળા કાઠના કરવાને. † દેવોના ભવા
‡ દિપાવળની પ્રતી પાત્રના.

સખી સમાજી મળી ગાયાં ગીતરે, દેવી અંબાને પ્રચંડનીતરે;
બ્રહ્માનારીની* પૂજા સારે, આપ્યાં રત્ન ભૂષણ હારે;
કરી પૂજન ભાંડેર આવીરે, પછે વર્ણ્યો પ્રસાદ દેવીરે;
થયાં તપસ મંદિરે બવારે, રુકમિણી કહે કૃષ્ણ ન આવ્યારે;
ભાળે આરે પડે હરિ નવ દીસેરે, ચિંતા મનમાં હવે શું કીજેરે;
રંમ રંમ તે નેપૂર વાયેરે, સખી કર થકી ચાદ્યાં ભયેરે;
શું વિખાણે થા ચલુગારરે, પોતે લક્ષ્મી તેજ અંગારે;
કોટિચંદ્રની જ્યોતિ છે કાંતિરે, હિંચાઈજેવળ જગમગ થાતીરે;
દેખી રૂપને બીલ રાયરે, તતક્ષણ થયા મૂર્છાયરે;
પડ્યા ગજ હય રચથી લોમરે, તેની મળી સુખ ને શાનરે;
રુકમિણી વિચારે મંનરે, જોવે 'આભ્યા મધુસૂદનરે;
કર ઉઠા કરી જુએ વાદરે, કયારે આવશે વિશ્વનાથરે;
મારી બાંક બહીને દીજેરે, મનવાંચિતનાં સુખ દીજેરે;
સિંહનું ભક્ષ જેમ જંજીરું પામેરે, હું છું ભાગ તમારે નામરે;
શિશુપાળનું સુખ ત્રેહીરે, લઈ જાઓ કાં થાઓ મોહીરે;
કરો વિલેખ જાં વનમાળીરે, હું તો જોઉં હું વાદ તમારીરે;
તમને પત્ર લખ્યું હતું એવુંરે, દહેરે આવતો ધણું શું કેવુંરે;
ખીજે વર નથી વરવો સ્વામીરે, માટે તમા વિના ચૈતરવનગીરે;
જન્મ જન્મની હું છું તમારીરે, હવે કાં મૂકો નાથ વિચારીરે;
વહેલા આવવે સારંગપાણીરે, હવે બિનતિ ઉઠેલી માનીરે;
નહિતર દેહ કરીશ હું ત્યાજરે, ત્રિકમ તમ કારણ આજરે;
લક્ષ્મીની વિનંતિ બાણીરે, પોતે આભ્યા પુરુષ પુણીરે;
રથે ઉત્તવળ યોધા ચારે, જોવો રથ દીક્રા તેણીવારે;
દેખી રૂપને લગ્ન પામીરે, હુણ થયો દીક્રા જવ સ્વામીરે;
મિહ પામી બીલ ધણી નારીરે, જ્યારે દીક્રા શ્રીગિરિધારીરે;
મધ્યાહ્ન સમે અભિજીત સુહૃતરે, કહું હરણ કન્યાનું તુવરે;
કર ધરી જેસાચાં રથેરે, અશ્વ હાંક્યા માંગનાં રથેરે;
સહુ જોઈ શલા રણધીરરે, લેઈ ભયે હરિ મહા વીરરે;
હમમગ જુએ યજ્ઞ કાંઈ નવ ચાંદેરે, તેની આગળથી રથભાળેરે;
જયજયકાર વહે સુરજનરે, આનંદ હુંહિ વાચ્યાં ગગનરે;
નાચે નારદ વેણાધારીરે, તુભર* કહે સુદ હોયો ભારીરે;
સહુ ચાદવસું બળદેવરે, આવી મળ્યા પ્રભુને તતખેવરે;
ચતુરંગિણી સેના સારરે, મોહા શી કરું તેની અપારરે;
ગજ ઉપર હુંહિ વાચેરે, સુદ ઇંદ્રજી હાય તે અપારરે.

* ભાવનિની સ્તોત્ર. † તિયાળ.
‡ સંજીત વિકાને ધિરેમહિ વંશક મુનિ.

દમ થોપ જરાસંધ રાયરે, શિશુપાળ આદે સજ યાવરે,
સિંહની આગળથી મૃગ નળરે, વેગે ધાઓ કહે રાણા રાયરે.
ધિક્ ધિક્ આપણા લોકરે, ધ્યાં આયુષ તે સૌ ફોકરે,
સહુ દેખતાં એ ગોવાળાદે, કન્યા હરી ગયો ગોવાળાદે.
શું બેઠા ગઈ છે યુદ્ધરે, સર્વે મળીને કીને યુદ્ધરે,
અધ આસા રાયની નાભીરે, ગળ્યું દળ પંચાણું અશીઠિણીરે.
થયા તત્પર રાણા રાયરે, મેઘાડગર છત્ર ધરાયરે,
કવચ ટોપ સન્ધ્યા હથિયારરે, રણતૂર પંચ શબ્દ બહુ યાયરે.
ધમ દરદરે ગજ નિશાનરે, હુને ધરા કાંધાર ધરાનરે,
યુદ્ધ યાદવનું હૃદય યાદીરે, તે આગલાં અધ્યાયે કહેવાશેરે.
શોકરે કહે સુભ રાયરે, હરિયુગ્મનો ના આવે પારરે,
પ્રભુનાં ચરણકમળ મઝરંદરે, લેવા ઇન્દ્રે દાસનાં મનરે.
અધ્યાય બાવનથી અપૂરોરે, હરિકૃપાએ થયો પૂરોરે,
વલણ

હરિ કૃપાએ થયો અધ્યાય પૂરોરે, ત્રેપનમો એ પ્રમાણરે,
ધનદાસના સુવ શુભ કહે, સુંદર ગેવાડા નામરે.

પ્રતિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધે રુક્મિણીકથા નામ
ત્રિપચાસત્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫૪ ॥

અધ્યાય ૫૪ ચોથો

કંઠનું ૧૬૭ મું-રામ સામેરી

શુકદેવ કહે સુભ રાયરે, લક્ષ્મીપતિનો વિવાહરે,
શ્રોતા સભાએ નિશાદિનું રામરે, અંતે આવે એજ તો કામરે
મોટા થોગેશ્વર ધરે ધ્યાનરે, હરિજન ગાયે હરિયુગ્મ ગાનરે,
માધવરાય સરખા કહીએ અવિરે, તેનો મદ દાળો હળધર હરિરે.

દાળ

મદ દાળરો હળધર હરિ, એ કહું કથા બાવે કરી,
પુરે જરાસંધ શિશુપાળનું, દળ આવે છે વેગે કરી ૧
કંતવદ્રત પુંડરિક શાલવ, અંગે આવે છે ધરધમ
પર્વણિએ દધિવેળનું આવે, તેમ આવે દશે દશ્યા. ૨
કો ગણ સદી કો અન્ય સદી, કો રથે ગોની પાળા બહુડું
પૂજા કરમા ઉઠાકાં લઈ, જેમ દામની ૩
રુક્મિણી કહે પ્રભુ મુજ માટે, ચરો શ્રમ તપનેઆ સગે,
શીકૃષ્ણ કહે કાં ચિંતા કરો, એ દુદને હલણું બને. ૪
બળિનદ્ર આગળ નવ ઠરે, મહારથીયે થોધા અતિરથીક,
બીજાને શો આશરો, માટે કંતવના તને સતી. ૫

સૈન્ય આબું શિશુપાળનું, માર માર મુખથી એમ વદે,
તંત્રરની* પેરે યરે યાદવ, કન્યા તે કેમ હાઈ પળે. ૬
આખર નંદ આહિરનો સુવ, શૂર હોએ સમુખ વદે,
કપટ વેરો હરણ કરી ગયો, કાણ માર્ગમાં એ ઘટે. ૭
વકાઈ શૂર થયા સામ, કીંગદને બળદેવ બહેરે,
અજાની નથી જાણતા, એ આવી દીપે પતંગ પટે. ૮
સત્તરવાર નાહો જરાસંધ, કહેતાં શું લાગત નહીં,
વળી હોસ મનમાં કાં કરે, સંગમ માટ આઝી પડી. ૯
જાણના વરસાદ વરસે, ચાકવાના સૈન્યને વિશે,
બળિનદ્ર આદે સર્વે યાદવ, થયા તત્પર યુદ્ધવિશે. ૧૦
ખડગ ચર્મે ત્રિગુણ કરમાં, ઉઠે બાણ દારુણ ઘણા
ગદાને સાંગ ને નાળ ગોળા, પડછેઈ મુને ધરા. ૧૧
મુગટોળામાં કેસરી, એ એક હોએ તો મણિ,
યાદવ કહે તમે વળો પાછા, ફેકટ મરે છે રથા ભણી. ૧૨
પાછી પાછી* નવ કહે, વીર વટે સામા થઈ,
ધૂમના ધુનકોટ ઉઠે, ગગન પરસડું કરે ગઈ. ૧૩
સંગ્રામ કરતા હળધર જીત્યા, હળ સુસંગે માર્યા સહુ,
રુધિરની સરિતા વહી, પથ્યા શૂર પૃથ્વીપર બહુ. ૧૪
ભૂત સૈન્ય થોગિણી, તે તુલ મન પાખ્યાં ઘણું,
યશ ગાય પદુરાયનો, મેલોકમમાં જેણે સુર્ય. ૧૫
વદતા વીર ને ઊગથાં, તે નાસી તો ત્યાંથી ગમ્ય
સૈન્ય નાહું શિશુપાળનું, રેખી જરાસંધ વિરમે થયા. ૧૬
યાદવ સૈન્યમાં નિચાણ વાજે, ગર્જના હોયે ઘણી,
શીકૃષ્ણ રુક્મિણી સંગે છે, ત્યા સહય વધામણી. ૧૭
શિશુપાળને આવી મળ્યો, રાય જરાસંધ મારગ વિષે,
દમથીપ આદે બિભલ થોધા, મળ્યા અન્યેત્ય મહાહુ-પે. ૧૮
સમળવે શિશુપાળને રાય, જરાસંધ તેડી કરી,
ક્ષત્રિ કેશ ધમે છે, કૈવાર હારીએ જીતીએ કરી. ૧૯
સત્તરવાર હું નાહો હુતો, જીત્યો વાર અઢારમી,
હરણ શોક કઈ મારે નથી, એ વાત સહુને મન ગમી. ૨૦
કાઠ પુતળી જેમ નચાવે, તેમ નાચે નણી સહુ,
અદ્ભુત હાથે સર્વે છે, એ* શેખનાં દાળો બહુ. ૨૧
કુશળ છે તો એવી કન્યા, મળશે રાય તમને કરી,
સમળવી શિશુપાળને, દેશ ગયા યુગ્મ નીચું કરી. ૨૨
રુક્મિણે તવ જાણ થઈ ને, કન્યા હરી ગયો આહિર,
હોલલ દેશના રાય સર્વે, ગયા પેતાને. ૨૩
સુણી બીક મન આનંદ પાંખો, પુત્રીનું આગ તો દળ્યું
શીકૃષ્ણ વરે સર્વને ગમે, રુક્મિ વિના સહુ કહે થઈ બહુ. ૨૪
હું સમળીને રુક્મિ તમે, કોપમું વાણી એજરે,
ગોવાળો ગોપાળ એ કેમ, બેન મારીને વરે. ૨૫
હું તો ખરો યુદ્ધ કરી લાહું, બેન મારીને સહી
નહી તો નગર પ્રવેશ નવ કરું, હાલો એ આહું કરી. ૨૬

* ચોગરી ૧ જલ. ૨ યથા, ૩ રપટ. ૪ નદી.

■ પ્રમાણ એટલે-પ્રમાણ વિરામ પદિ કવ પથ આકેશલે દિગ્માયે.
† આ ગોપતના અપાયમ શીકૃષ્ણે રાજના પશન-રામનેબે
દરાકી, રુક્મિણે વિરૂપ કરી દારિદ્રાના રુક્મિણીનું પાશ્વિકમણ્ડલ હું તે
કથા છે ૧ રાત્રિ દિશા. ૨ દમિલેજ એટલે સમુદ્રના
નળામાં મોના-મરતી ૩ નીચું. ૪ રપવાળી રેનાનો
અધિપતિ ઈ યણ રપવાળા સૈન્યનો પદિ
૫૫

એમ કહીને દીપ્ત દહામુ*, યોધા સહુ ટોળે મળ્યા,
 એક અક્ષીહિલ્લિ સૈન્ય સંધાયે, આવી યાદવસું વડ્યા. ૨૭
 શસ્ત્ર અસ્ત્ર પરસ્પરે, યુદ્ધ બહુ પેરે થયું;
 રુદ્રમિ કુંવરનું સૈન્ય સર્વે, યાદવ આગળ નવ રહ્યું. ૨૮
 રુદ્રમિલી શ્રીકૃષ્ણને, તવ રથ દીઠો મહા મણિ;
 કનક રતનમય બંદિત છે, વણી શોભા શી કહું તે તણી. ૨૯
 તેજગુંજ પ્રકાશ દીઠો, લક્ષ્મી વર જેણે છે ભ્યાંહાં;
 તે દેખી રુદ્રમિએ આવી, બાણ ત્રણ હાયે અર્ધાં. ૩૦
 પુતારા કાગ નિધા કરી તે, જિતિયા ભુપ મહાભગી;
 હુલે પશકમ જોઈ હું તાર, આવ મુજ સામે વળી. ૩૧
 વાયક શુભીજન મિશ્રા મારે, વણુ તેજા યાચે ભ્યાંહાં;
 તેમ આભ્યા નેહોતરા પાખે, લગ્ન નહીં તમને ભ્યાંહાં. ૩૨
 યાદવ કુળમાં ચોર હતું, કેમ વાયસની પેરે પળે લઈ;
 એમ કહીને બાણ નાંખ્યાં, શ્રીકૃષ્ણ ઉપર રુદ્રમિએ સહી. ૩૩
 આલતાં રુદ્રમિલી કંથે, બાણ ત્રણ કટકા કપી;
 પાંચ બાણ પંદર રુદ્રમિયા પર, શ્રીકૃષ્ણજીએ તેા થયી. ૩૪
 બાણ 'છ રુદ્રમિયા ઉપર, ચાર ચાર યોદ્ધા સહી;
 બે બાણે સારમિ હુકયો, ધન્ય રથ ઉપાં જઈ. ૩૫
 રથ ભાંગે મૂરછી વળી, રાય બીજે રથ યોદ્ધા જઈ;
 પાંચ બાણ રુદ્રમિએ નાંખ્યાં; શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કરી. ૩૬
 તે હરિએ આવતાં સાંભળ્યાં, એમ અનેક અસ્ત્ર આવી પડે;
 હથિયાર તેનાં સર્વે ખૂદાં, યુદ્ધ કરે પછે રથા વડે. ૩૭
 ખડગ લેખને રથથી હેઠો, ઉત્તરો પુષિયી ઉપરે;
 વિશાળું જોને હલું ભ્યારે, કારજ મારે તો સરે. ૩૮
 શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર નાંખ્યાં, એમ આવીએ ગંભીરભિ;
 તે ખડગ છેવું આવતું, 'છે એવા શ્રીકમળાપતિ. ૩૯
 શ્રીકૃષ્ણજીએ ખડગ કીધું, 'રુદ્રમિને ભ્યાં માદવા;
 રુદ્રમિલીએ 'ચાંગે પડ્યાં સ્વામીએ કરવી ક્યા. ૪૦
 મુજ પ્રાતને મારવો નવ ધરે; એ જીવતહાન હિયો મુને;
 કલક આવે મુજને સ્વામી, ત્રૈલોક્યમહિ હો શુભે. ૪૧
 શાસનનાં એ અંશ પૂર્વે, નિવારું મનમાં રહી;
 રુદ્રમિભળું કહું માન્યું, આગળ એ હલુવા સહી. ૪૨
 તોડવાણુ તેને બંધન કીધા, ખડગે ભારું કહું જઈ
 અર્ધ મુગજ ને અર્ધ ઠાલી, પાટા મસ્તક પાડ્યા સહી. ૪૩
 પાટવાઈ* કરીને રથે બાંધ્યો, શોભા રુદ્રમિની ગઈ;
 એટલે હળધર આવીયા, અપ* શું કામ કહું ભારી. ૪૪
 આપણો એ સગા વહોલા, વેહવાઈ કહીએ શિરોમણિ;
 એને તમે કેમ રથે બાંધ્યો, ભુપ તમારી કોણે હળી. ૪૫
 રુદ્રમિભી મન લગ્નમ પાખ્યાં, ભારનું દુઃખ અતિ ધરી;
 વળી રાનદણિએ નિવારી, સનથી ચિતા પરહુરી. ૪૬

* નાચ.

† દેવદાસ.

‡ વાપરે કહીને બાણ યુદ્ધ કીધું-હનમત કરી

બળિભદ્ર આવી સગળવે, તમેા દુઃખ માં ધરશે સંતી;
 તમારે સહુ સમદૃષ્ટ છે, વળી એને એ અદકાં નથી. ૪૭
 એણે આવતાં ત્રણ બાણ મૂક્યાં, શ્રીકૃષ્ણજી ઉપર કહું;
 એ રુદ્રમિને નવ ધરે, તમેા વિચારીને ભુલો વહુ. ૪૮
 એજ એનું કીધું પાખ્યો, દોષ કોણને દેવો નહીં;
 સમાધાન કરી દુષ્ટ પાંચે, આવી હળધર કહે સહી. ૪૯
 ઉમસેન કપકો દેશે જે, બળિભદ્ર શું હુતા નહીં;
 રાદ એવડી શે વધારી, શું કહેશું રાખને જઈ. ૫૦
 મારે છેડી મૂકા રુદ્રમિને, તમે માનો એ મારું કહું;
 જેનું કીધું તેણે એ કૂળ, પાંચે છે ચિશ્તી સહી. ૫૧
 બળિભદ્રની આજ્ઞા માની, કોટિમાં રથથી રથે;
 લગ્નમ ગઈ છે રાયની, પણુ શું કરે આવતું નથી. ૫૨
 સમભવે બળિભદ્રજી, ભ્યાં રુદ્રમિને તો કહે કરી;
 હાર છત એ ધર્મ જનને, ચિતા મનથી કથે પરી. ૫૩
 ભ્યાંકી રુદ્રમિએ આવી, બીજું પર* વશાનિયું;
 નય ભોજકઈ* નામ તેણે, પોણુ કહું મારે અરુદ્ધ. ૫૪
 નિર્ભર દેવ રાય બીમકને યેર, રુદ્રમિ તો કરી નવ ગયો;
 હવે મુખડું હું શું દેખાડું, લગ્નમએ યરમિત થયો. ૫૫
 યાદવ ભનમાં નિશાણુ વાળે, જિત્યાનાં હુંદુમિહોય મુખે;
 મને મનેા જય શબ્દ થાયે, ધાયજન્ય* વાળે મુખે. ૫૬
 ભ્યાં થકી સર્વે ભન વારી, શ્રીકૃષ્ણ રુદ્રમિલી મહાપ્રભુ;
 મૂળ પાણવપૂરડું આવી, ઉત્તરો શોભા બહુ. ૫૭
 યાદવકુળમાં શ્રીકૃષ્ણજી, પ્રતાપ જેનેા છે થયો;
 લેહ લેઈ દેવ દેશનાં ભૂપ, મળ્યા જેણે થયલું મુરખો. ૫૮
 રતનાકરણી પ્રશવેશે આવી, નમ્યા પ્રભુને પ્રોતે જઈ;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે આમ વિવાહ થયે, પવિત્રરોત દીજે મહી. ૫૯
 સમુદ્ર કહે સ્વામી સંદિત તમારી, આજ્ઞાએ વિધિ લખે;
 શેવ ઇન્દ્ર દિગપાલ સર્વે, આવી તમને નમે મુખે. ૬૦
 હું તો હું આસાધારી, સદા સેવક શ્રીપતિ;
 એમ કહી એક યોજન આપો, ગયો રતનાગર ખરી. ૬૧
 મંદપ નિવિધ વિશાળ મલિમય, વિશ્વકર્માએ કહ્યું સહું;
 સમગ્રી વિવાહતલી, તે કંચી તત્પર ભ્યાં બહુ. ૬૨
 નિવિધ પેરની રચી રચના, ચંદ્રવા ચોલી બાલર,
 ગલીયા બજમ તકીયા, કીનોતે ચિત્ર ચોસા બહુ. ૬૩
 રુદ્રમિભી કહે સ્વામીને, એક મનોરસ છે શ્રીપતિ;
 માતવિતા તો મારાં નથી, કેમ વિવાહ કરો એ વિનિત. ૬૪
 પત્ર લખી રાય તેઝાવ્યા, તે આખ્યા છે બહુ રિધ લઈ;
 વસુદેવ દેવકી આદે સહુકો, મરતું છે ત્રૈલોક્ય અહીં. ૬૫
 મંડપ ને ગણપતિ પૂલન, કંકણ ભાંધ્યાં હરખરડું;
 ગગૈચાચૈ* ગોર કહે, તેમ કરે મુખાચરણ. ૬૬

* નમઃ. † દેવદાસ. ‡ એ જગ્યાએ નિરુપ કર્યાં ભ્યાં ન તેણે તે નમર બોલ્યું.

§ શ્રીકૃષ્ણને એ નામને સંખ. || દ્વારા.

|| ચાકર; લગ્નમોતે પિતા મટે. § પુત્રો; જમીન.

ગહ્યાંતિ કરીને દાનદક્ષિણા, વિમને આપે ઘણી,
 મિદાત્ર લોખન સવને, ગત દિવસ ચોભા ખળી. ૬૭
 પંચશબ્દ નિશાન વાળે, લામ દિવસ આલ્યો સહી;
 કલવો ભીમકે મોઢવ્યો, કરે રીત પરપયાની કહી ૬૮
 વરઘોડે સહુ સાથ તેણા, તે મળ્યા મંડપમાં સહુ;
 તેલ કુલેલ અરગત લેખન, સુગંધ ભેડેકે છે બહુ. ૬૯
 કર્યાં કેસર છાંટણું, આપ્યાં પાન શીફળ શ્રીહરિ;
 સાંધેલા કંઈ સહસ્ર આગળ, આવર જન બીજા વળી. ૭૦
 કોઠી કંઈપ* રૂપ લાવવેય, તેજધામ કહીએ મણુ
 કમિની હિંગમૂલ થયાં છે, કેમી રૂપ પ્રસન્ન સહુ. ૭૧
 અથ મહામૂલ જડિત સાગે, ભેડા છે ત્રિભુવન ધણી;
 તાલ ભાંગ મુંઝવે, ગોધર્ધ ગાન ચોશા ઘણી. ૭૨
 કુંકર્ જળના સુગમ સામા, હાલે છે પ્રમદા ભરી;
 તેને રતનના આપ્યાં, આવી તોરણે પહોંતા શ્રીહરિ. ૭૩
 શુદ્ધમતી એ બીમકના, છે સંગે ચાર સોદાસિણી;
 દેવન યાજ્ઞમાં રત્ન દીપક, ભાવી છે શ્રીકૃષ્ણ ભણી. ૭૪
 નિરખી રૂપ ઘણું હરખ પાત્રી, ઉગંગ મન માથે નહીં;
 ઉપરથી દેવ નીર છાંટે, આદર્યો હાર પોતે શ્રીહરિ. ૭૫
 પોહોંછી મંડપ મહે આદર્ય, બેસાડ્યા રત્ન આસને;
 રૂઢિમણી કેના ત્યાં પધરાણો, સાવધાન અભિલ ભણે. ૭૬
 આડાં અંતરપટ ધયો, વરમાળ વિમ્બ ધરી રહ્યા;
 મોઢ્યાં રૂઢિમણી જડિત થયે, વિશ્યા વીચ પૂરણ મયા. ૭૭
 વરમાળ કંઠે ત્યાં આદરવી, શ્રીકૃષ્ણ રૂઢિમણી કર ધયો;
 ભીમકે કન્યાદાન દીધાં, ત્રિવલ્લ રંગ રસે લયો. ૭૮
 આદર્યો કેસાર રીતે, મંગળ ચાર * કર્યાં મણુ
 વિમને બહુ દાન આપ્યાં, તે યશ ગાયે નગનારી સહુ. ૭૯
 અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ આવી, ઉભાં છે ત્યાં હરખણું;
 પ્રાચીં ગ્રેમ્ય જલેખી, સર્વ ભોજને લાભી ભાતણું. ૮૦
 ઉત્તેરણ કરી વળાવીયાં, રાય ભીમકે રિધ આપી ઘણી,
 ગજ રથ અથ અંનેક ઉપર, જડિત સાત સોમણુ મણુ. ૮૧
 જેને ભેવાં ઘટે તેવાં, વજ્ર આપ્યાં ત્રિ તણા;
 કુંક્રમ છાપા પરપરે ચારો, કરનેરી ભીમક વણા. ૮૨
 આ તનમનન તમાર, અમે સેવક ક્રિમે હરિ તમતલુ;
 વળાવે વહુવરને ભીમક, પ્રેમજળે ભર્યાં નયણા. ૮૩
 દેવકીને શુદ્ધમતિ મિત્ર્યાં, કંઠે ભે ગહ ગદ ચણું
 અમે તા વેગળાં રહ્યાં, હુવે ફરીને મળણું કહી. ૮૪
 આ રૂઢિમણીભર તમારે મેળે, માતપિતા હુવે તમે થયાં,
 પુત્રીને તવ શેટી માતા, નેનથી આણુ વહાં. ૮૫
 વસુદેવ આદિ અન્ય લોકને, મળ્યા ભીમક રાય,
 પાત્રી સાકરપાન વિશેષ વહુવ્યાં, જે છે શબ્દભૂમમાં થાય. ૮૬
 વળાવી પડે જાનને, ગયા નગર ભીમક નરપતિ,
 લાવી લાલે વિવાહ કરીને, આવી જન દારામતી. ૮૭

વધામણી બધ પહોંતી રાયને, ઉઘસેન હરખ્યા ઘણુ;
 વાઢીમાં સહુ સાથ લોખન, કીધાં ત્રિ પ્રભુતાપણું. ૮૮
 નગરના સહુ લોક સામા, મળ્યા હુળધર શ્રીહરિ;
 પાન બીડા બરાસણું, તેને આપ્યાં છે આદર કરી. ૮૯
 મંગળ વાષ નિશાન ફરકે, યાવક જન યશ ભેડાતા;
 અપસરા નૃત કરે આગળ, એ રીતે પૂરમાં પધારતા. ૯૦
 શુંકે ભરી ગજ નીર આગળ, છાંટતા ચાલે વળી;
 તાલ અંગ મુંઝવે વાગે, મધિવે ગાન ચોશા ભલી. ૯૧
 કંથનમય નય જળહળે, રત્નદીપક ઘેર ઘેર સહુ;
 પટકણ બાંધ્યાં હાટ મંદિર, ચોભા પુરની રીતે કહુ. ૯૨
 જન અટારી ગોખ ભળી, સુગંધ મધ મધ હોયે રાહ;
 ચેકું રચના નયની, ભ્યાં કૃષ્ણ રૂઢિમણી રહે સદા. ૯૩
 ધન પલકાં તોરણ લટકે, કુંક્રમ કેસર છાંટ્યાં સહી;
 પુણે વધાવે નગરની મારી, લક્ષ્મીવરને ભરી. ૯૪
 એમ સગીપ આવી જુવન પહોંતા, ઉત્તરો રથથી શ્રીહરિ;
 બેન સુસદા વારણું લે, રત્નદીપ આસની કરી. ૯૫
 મંદિરમાં બધ કૃષ્ણ રૂઢિમણી, ગોતજની પૂજા કરે,
 દેરકે દયા ગાઠ કંકણ, કીધ્યાં ત્યાં પરપરકે. ૯૬
 માત પિતાને નચ્યાં ચરણે, આશિષ દીધી અભિલભી,
 સહુ જાનને બહુ પાન દેખને, વળાવી પ્રીત કરી. ૯૭
 શ્રીકૃષ્ણ રૂઢિમણી નિર્મળ યશ એ, ગાય સહુ આનંદણું;
 શોતાજન શ્રવણ સુણે, શરણ ચિત્ત બીજાવડું. ૯૮
 એમણે સદિ નિપાવા* સજ્જમાં, માયાયે જુથ્યાં બહુ;
 એ અઝગતર્કે ગોવિંદની, કે નવ કળી લયે સહુ. ૯૯
 શુદેવ કંઠે સુણ રાયલ, રૂઢિમણી વિવાહ કર્યો સહી;
 એ સંકેપે કરી ભણવે, હરિ ચરિતના પાર નહી. ૧૦૦
 આકાશ માર્યે પંખી ઉડે, જેને જેવી છે ગતિ,
 ઉડતાં ઉડતાં પંખી થાકે, પાર કે પામતું નથી ૧૦૧
 છે કાલજાલો શ્રીહરિ નામના, ગઈ શુભ ગોવિંદજી,
 શોતાજન ભાવે કરી, ભજવે રણુપતિ શાયલ. ૧૦૨

પદાણુ

ભણ્યો રામ કૃષ્ણ સુખથી, તરે ભવ સંસારે,
 ધનદાસના સુત કહે સુંદર, થયો વોખનમે અધ્યાયરે.

શ્રી ઓમનામસ્તે દયાપરયે 'શ્રીકૃષ્ણભક્ત' નામના;

અતુલપ્રભાસતેયોવાચ : || ૫૪ ||

અધ્યાય પચ મોટા

કહ્યું ૧૬૮ મું-રામ સામેરી

શ્રીકૃષ્ણકેવલ વધા વચન, સાંભળે પરીક્ષિત મહા રાજન;
 શ્રીકૃષ્ણ રૂઢિમણી છે મણુ કહાવે, કામ જન લેશે કહુ હાવે.

* ભવન કરવા

† મોટા જ્યાં ન લખે તેવી રાખિ

‡ આ પચાવનમા આપવામાં શ્રીકૃષ્ણને મણુ નામે પ્રુપ અવતર્યો, એને કાલજાલ હરી મોઢા, અને તે મણુમ શયરાસુને ભળી

દાસમાં આપ્યા, તે કયા છે

જન્મ જન્મનાં કિંદિમય બધ, શ્રીરામકૃષ્ણ જે સુખે કહેવાય;
રમે નામ રીતણ એવું બાળી, શિવે આરાધ્યા પુરુષ પુરાણી.
કિંચિત્ ધ્યાનમાં ન આવે ચિદરૂપ, દેહ ધ્યાન નહીં તત્ત્વરૂપ;
તાળી લાગી પરિશ્રદ્ધ સાથ, રતિ કામ આભ્યાં, છળવા નાથ.
વસંત ઋતુ પોતાના ગણ, શિવને છૂટયો જાણ્યું મન;
મોટા સાથે ભરીએ બાથ, કેમ નિપજ્યો આગળ વાત;
પ્રદ્યા ઇન્દ્ર જીત્યા ભૂદેવ, હવે શિવને છૂટું તત્ત્વજેવ;

દાખ

હવે શિવને છૂટું જઈ, સન્ન્યુષ બાણ સાંધી રહ્યા;
ધ્યાનમાંકે કામ પ્રગટ્યો, મોકર મન વિરમે થયા. ૧
નેત્ર ઉઘાડી જેવું ચંકર, કામ દષ્ટ પજ્યો સહી;
તત્ત્વજી બાળી ભરમ કીધો, રતિ તવ રાત્રી રહી. ૨
કાષ મંભાવી ચિતા રચી, બોધધી* વાણી યઈ;
સતી મા યાચો સ્વામી મળયો, જોજ જન્મે તમને ફરિ. ૩
નારદ કહેતે માનજો, માટે જાજો પાછાં ઘેર સતી;
વિચાર્યું એ સત્ય વાણી, આનંદ મન પામ્યાં રતિ. ૪
ત્યાં ધરી ધરી કામ આભ્યાં, દેલ્યજયે જશ યઈ
લંબાસુર જોને લઈ ગયો, ભટ્ટ બાળવરો ઘર એ સહી. ૫
શ્રીકૃષ્ણજીએ જાણ્યું, શિવે કંઈપણ બાળ્યો સહી;
મહન પામેઈ સ્પર્ધિ સર્વે, રહી છે અટકી આઢી. ૬
શિવને પ્રસન્ન કરી, બાંછો વર પ્રવૃત્તિ પુત્ર હવય;
શંખાસુરે જાણ્યું, કાં દિવસમાં લેઈ ગયા. ૭
વાટે જતાં નારદે કહ્યું છે, કોથી મૂલુ તારું ઘરો;
વિચાર્યું મનમાં સહી, એજી કહ્યું તે સાચું રહ્યો. ૮
તે માટે એ બાળક નાંખ્યો, સચ્ચદાંડે મળે મળ્યો;
જાળમાંકે મરઘ આભ્યાં, દીમરઈ કહે દીસે ભલો. ૯
રૂપ દેખી મચ્છતું, એ લેટ રાધને જઈ કયો;
મચ્છ ચીચો, બાળક જોઈ, ચંબર ધણુ ફર્યો ભયો. ૧૦
એ પુત્ર મારે પૂરોને, લેઈ સોંપો રતિને જઈ
યાત કરને રહી પોરે, તે કાળને જાણતો નથી. ૧૧
માયાવલીજોઈ ઉઠ્યો, પપક પાછને મોટો કયો;
પરિવંદા સર્વ એજી, રીખીજોને નેહ ધયો. ૧૨
નારદે આવીને કહ્યું રતિને, વાત પૂર્વે વૃત્તાંતની;
સ્વામી તારો એ ખરો, તું માનજે સત્ય માનુની. ૧૩
કામનો અવતાર પ્રવૃત્ત, શ્રીકૃષ્ણ ઘેર જન્મ્યા સતી;
વર્ષ દ્વાદશ યામ, ત્યારે, કામ આવે રચો રતિ. ૧૪
શંખરને પ્રવૃત્ત હાથે, ચક્રે કરીને મારજો;
તત્ત્વજી અહીંથી દ્વારકામાં, શીખે દંપતિ આવાજો. ૧૫
માતા કોની વાટ જીએ છે, પુત્ર શોક કરે ધણુ;
એવું કહી નારદ ગયા, એ રતિએ મન આસથિ મુરઘું. ૧૬

સ્વામી બાળી પ્રીત બહુ કરે, મેવા કરે છે અતિ ભઢી;
આનંદ મમ ઉત્સાહ મનમાં, વ્યોભાની* વાણી મળી. ૧૭
એવે પ્રવૃત્ત યથા મોટા, વર્ષ દ્વાદશને સહી;
હાવશાવ કટાક્ષ માયા, કામ સાથે કરે રતિ. ૧૮
જાળક કહે હવે કામ ભાવજ, કરો છે એ શું જોઈ;
મેં તો બાળી માત મારી, કેમ જુદાં એવી યઈ. ૧૯
પૂર્વે સ્વામી મારા છે તમે, નારદે મુજને આવી કહ્યું
માટે ચંબર સાથે ચુદ કરે, પછે ચાલો ઘેર જાયે બેહુ. ૨૦
વેરી તમારો દેલ છે, હવે હજી એવ તુરત શાણુ;
વૃત્તાંત સર્વે કહ્યો સ્વામીને, પ્રવૃત્ત ફરજયા ત્યાં ધણુ. ૨૧
અભિલાષ કરવા મુજ સાથે, વેર કરે તમમું ધણુ;
તે માટે આ ગદા લઈને, હજી એને માનો કહ્યું. ૨૨
ગદા લઈને પ્રવૃત્ત આભ્યાં, ચંબર મન વિરમે થયો;
અરે પુત્ર તમે કાળ રૂપે, કેમ આભ્યાં કારણુ કહો. ૨૩
પ્રવૃત્ત કહે છે હું રાત્રા, પૂર્વે તું છે મારો અરિ;
કુ દિવસને મુજને નાંખ્યો, સમુદ્રમાં અચ્છ ગયો ગગી. ૨૪
દીમરને હાથે થકયો ત્યારે, આભ્યાં હું અહિંમાં ફરી;
તે માટે હવે ચુદ કીને, ઉઠ તું મારો અરિ. ૨૫
દેલ્ય કહે મેં પુત્ર જાણ્યો, એ તો વેરી મગદ હજી;
ગદા એક હાથે ઢાલી, તાય ચુદ કાને સજ થયો. ૨૬
માર માર તિર્થકર્ત્રે ફરે ગદા, પ્રવૃત્ત સન્ન્યુષ યઈ વડે;
ગદા ત્રિશૂળ ને બાણ ફરચી, વરસે જેમ પુરજ થાડે. ૨૭
અરિ અરજ મોઘ અરજ, પરસ્પર ચુદ કાંચ ભણું;
અદષ્ટ યઈ આકારો રહીને, દેલ્ય બાણ નાંખે ધણુ. ૨૮
દેલ્ય માયા પ્રગળ મોટી, પ્રવૃત્ત ત્યાં વિરમે થયો;
રતિ કહે સ્વામી ધીરજ ધરજો, ચક્ર આણું તે લીધો. ૨૯
માયાને અવતાર રતિ છે, મનમાં કષ્ટે તે કહે;
ચક્રે કરી શિર ઉઠિયું, દેલ્ય પજ્યો છે પુષિલી વિષે. ૩૦
દેવનાં હુંદુલિ વાગિયાં, યુગપટિ સુર કરે;
દેલ્યનાં સુખ થયાં નીચાં, આણુ યાદવની ફરે. ૩૧
માયાવલી વિમાન એસી, આકાશ મારું ઉતપતા;
દ્વારકામાં અરિયાં, રુદ્રભણી મેરિર મેહી હતાં. ૩૨
સોળ સહસ્ર મધ્ય ઘર, શ્રીફે મોહુ તે પામી ભણું;
નવ યોધન રૂપવિશાળ રતિ, યુગમગેગમનદામિની. ૩૩
શ્રીકૃષ્ણ સરખું રૂપ પ્રવૃત્ત, લગન ધરી ઘરમાં ગઈ;
જીતીએ જોઈ રહ્યાં રુદ્રભણી, શ્રીકૃષ્ણ નહીં વિરમે યઈ. ૩૪
જહાર આવી સો ત્યાં સર્વે, જાણું રૂપ પ્રવૃત્ત ને રતિ;
રુદ્રભણી પછે અસી સહુ, કોણુ છે એ કહો સતી. ૩૫
રુદ્રભણી કહે ગયો હુંતો, પુત્ર મારો ને હજી;
એવું કહેતાં સ્તનમાંથી, પપધારા ગઈ સુખે. ૩૬

* આકારાણી. † કામરૂપ વર. ‡ શ્રીકૃષ્ણ
વયા મેળિમી પત્ર અવરજેશ કે જેને દશ દિવસ થયા પહેલાં જ હતી
યો. † મળી. ‡ રતિએ. ક દષ્ટ. * શ્રી પુરુષ ભંવ.

* આકારાણી. † વંશી સુગી.
‡ સરખોને અવતાર રુદ્રભણી
§ જેમ આકારમાં લગનનો તેમ.

એટલે વસુદેવ દેવકી, શ્રીકૃષ્ણ હજાર આવીયા,
બાળક સામું ભેળું ત્યારે, દેખી મન વરુએ થયાં
તતક્ષણ નારદ ત્યાં પધાર્યા, વાત પૂર્વ કથા કહી;
રતિનો અવતાર વહુ એ, પુત્ર પ્રભુશ્રી ભણી સહી.
સાંભળી ધણું હર્ષ પામ્યાં, હૃદયમાં લીધા ઘર્ષ,
પંચશબ્દ નિશાન વાળ્યાં, જ્ય જ્ય શબ્દ વાણી ઘર્ષ,
આજ મગળાં કેરી વધામણી, મળી નાર ગાયે પ્રેમસું,
માયક જન ચરા વિખેને, આપ્યાં દાન બહુ હર્ષસું.
સકર પાન વિશેષ સર્વને, શ્રીકૃષ્ણજીએ આપીયાં,
શુકમણિજી વહુ પુત્રને ભેડ, પછે મંદિરમાં ગયા.
શુકદેવ કહે સુણ રામજી, હરિલીલા અમમ્ય*આશય છે,
શેષ પાર પામે નહિ, શુક કહે જિન્હા એક છે.
વસણ

શુક કહે જિન્હા એક છે, જન હાજવા શ્રીમહારાજરે,
ધનદાસનાં સુત કહે શુકર, યથો પંચાવનનો અધ્યાયરે.
હરિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વાવશરૂપે પચપચારનોઆશય ॥ ૫૫ ॥

અધ્યાય ૫૬ માં

કહ્યું રૂફક સું-રાગ કહેરો

શોભુકદેવને પરીક્ષિત પૂછે, મહિની કથા કહો ત્વાગી,
વિખ્યાત વાત છે મહિની માટે, પુણું છુ રિર નાગી.
તળી સત્તાજિતે હરિને, સત્યભામા કેમ પરણુધી,
હરિ કથા રસ પીતા સુજને, કેમ વૃષિ નવ આવી.

કાલ

શુક યોગી કહે સાંભળ રાજા, મહિની કથા કહું વાણી,
સત્તાજિતો સુરજ ઉપાસિક, મહિ આપ્યો ભક્તભણી.
આઠ ભાવે નિત્ય સોનજી નહે, દુર્લભા ન હોય કેથ,
વ્યાધિ પીઠા અઘ્ય મરુતું નહિ, એવો મહિ છે મેરશક.
તે મહિ લઈ સજામાં આવ્યા, સત્તાજિત સમન,
ઉચ્ચેન મહીમાળા ભણીને, મળવા આવ્યા રામન
નમસ્કેક સહુ આશ્ચર્ય પામ્યું, સુરજ અહિ કેમ આવેજ,
તેજ આગળ રહેવાય નહિ ત્યારે. આવી કહું રાજકારે

* ન ભણી દોષાવ એવી િ આ હોપનમા અધ્યાયમાં ભવનને
શેતાવા પૂર જોરા અસંશય આવતાં મહિને લાવી આવ્યા, પછી ભવનવાન
અને સત્તાજિતની જગતે પારવા, એ કથા કે િ વાદવું નામ છે.
§ ચારી તેલાની એક તુલા અને વીરા તુલાનો એક આર.
॥ દુશાળ. § નારી ઉપરમા મગડ તે કું તાન

× દે વિશુ. § કંઈયર, દે રાપ વકને પારણ કરનાર, દે કમળ
સરમાં સરનાર, દે નનનન, સ્વર્ગરૂપના સમુદ્રની નવ નેવના તેજનું
દરજી કરનાર, તાલ ઉપજીયુક સુરેરે વમારા દેવને વાસ્તે જ આવે છે
સું બમળને બિરે મગડન દેરા પલુ વમારા મારને કોષ છે. દે પ્રમુ.
દેમણી આપને વાદવનાં હોય રીતે રહેલા ભગી સુરેવર ઉમાર દેવન
કમા આવે છે આ પ્રમાણે ભવનવા માણુસોનું એવડ સાંભળી
મગડને દરોને કહું કે, આ સુરેવર તપી પલુ મહિની પ્રગાદિત
યથો સત્તાજિત છે

શ્રીકૃષ્ણ કહે એ સુરજ નેહો, મહિ સત્તાજિત માનો,
એટલે સમિપ આવ્યા તતક્ષણ, સંદેહ લાગ્યો મનમાંને. ૭
રથથી ઉતરી ઉચ્ચેનને, ભેટ મૂકીને મળિયા,
ત્યાં થકી શ્રીકૃષ્ણને યાવી, પ્રેમ પ્રભાવ જ કરિયા. ૮
સ્તુતિ કરી ઉમા રહ્યા ત્યારે, શ્રીકૃષ્ણે આદર કીધા;
પાને યેસાડી પૂછ્યો સમાચાર, સત્તાજિત ધણુ રીઝ્યો. ૯
પરપર તવ વાત કરીને, શિખ માગી ઘેર ભયે,
ફરી સમાગમ થયો ત્યારે, મહિ માગ્યો યદુરાયે. ૧૦
ઉચ્ચેન ચોથ એ મહિ છાને, આપો માનો વચન,
ભેલા માગ્યો તોયે ન આપ્યો, મહિ અમૂલ્ય વર્તન. ૧૧
પ્રતિઉતાર શ્રીકૃષ્ણને કીધો, મહિ આપ્યો કેમ નાથ,
વચન હરિનું ઉઘાપીને, તવ આવ્યો શેશશેર શય. ૧૨
ત્યા થકી પછી મંદિર આવ્યો, મહિનું કરી વર્તન;
પ્રસેન* વાદવ બાંધીને કહે, ગયો મૂઘયા વન. ૧૩
મૂઘયા રત્નાં સિંહે માયો, સિંહને માયો રીંછ,
રીંછ મહિને લઈ ગયો, તે બાંધ્યો પુત્રી ત્યાં છે. ૧૪
રમત માટે પારણા ઉપર, ભુજો ભંચુ કુમારી,
રામા અવતારને ભંચુવાન, વહો શુદ્ધા ગેવર સારી. ૧૫
ફરી તપાસ લીધે સત્તાજિત, મહિ ન દીઠો ધર માટે,
અરુપરું ભેળું મહિ ન લાધે, વિરમે મનમાં થાયે. ૧૬
પુત્રો કહે કાકાજી હવડાં, અપેવે યેસી ગયા વન,
મહિ તેણે કંઈ બાંધ્યો છે, માનો પિતાજી વચન. ૧૭
વાત સાંભળી આશ્ચર્ય પામ્યો, રુડુ નવ કીધું લાઈ,
મહિને માથે શયુ ધણુ છે, કુશળે ન આવે લાઈ. ૧૮
માનસુકન થાયે સત્તાજિતને, ફરેકે કાણું ચંગ,
એટલે સમાચાર મહિનું આવ્યા, દુષ્ટી થયા ગતિભંગ ૧૯
કિંમ કર્યે દીન તેર થયા પછી, વાત કરે અન્યેન્ય,
દુષ્ટા ભાણું ધણુ ધરે, પછી ગોત્રો એ વચન. ૨૦
શ્રીકૃષ્ણે ભાવે ભત્રાબી, મહિ માટે સિત રાખી,
શુ કરે હવે શું થાયો, કેમ રહીએ એક સાખી ૨૧
આલી વાત આવી સલામા, ભણ્યું છે અંતર્ધારી,
સેન્ય સહુ સંજ કરીને વાદવા, માતામહનેડું ચિત્તામાં ૨૨
માગી તેલાની માગ કહાણ્યે, સત્તાજિત ઘર ન્યંધી,
પહેડુ પગડું અનુનુ શોધી, માગી ભેઈ ચારો લાથી. ૨૩
તપ મૂકીને બાહેર આવ્યા, માગી આવ્યો વનવન,
આગળ માગી પાછળ સેન્યા, શોધવા સત્તાજિત રતન. ૨૪
નેતાં નેતાં માગ જલ્યો છે, આ હામે માગી સિંહે,
એક સોધાયે હામલ માયો, વિરમે વાતાજ કહીએ. ૨૫
ત્યાંથી પગડું સિંહનું શોધી, માગી આવ્યો નય વન,
આગળ વત્તાં સિંહને આપો, રીંછ કહીએ બાળે.

* સત્તાજિતનો લાઈ † ભનુરાને ‡ આત્રા
§ પ્રસેન § પચતે કપરની માર્ગે રો.

અંન દ્રવ્ય સામગ્રી સર્વે, મુઠ્ઠી પાંડવને કહે ભય; ૧
 રાજ આજ્ઞાએ શીખ પધારી, પંચ* બંધુ ને કુંતા માથે. ૫
 નચલોક વળાવા ગયાં, પ્રીત પાંડવપર ભલો; ૬
 વાટે ચાલતાં શીખજ દીધી, વિદુરે તવ છાની. ૮
 ગદગદ કંઠે વળ્યા વળાવીને, પાંડવ બેઠા જઈ રાજ; ૭
 દુર્યોધનનું કપટ ભલો, દુઃખ પામ્યા યુધિષ્ઠિર મહારાજ. ૭
 ભીમ અચૂન સહદેવ નકુળે, કુંતાને કહી વાત; ૮
 સાંભળીને ચિત્ત વ્યઝ થયું, સાધના રહેલું ભાત. ૮
 માતા પાસે જત ઉજવાળી, ખરખ્યા દ્રવ્ય ભંડાર; ૯
 પ્રદક્ષિણાન સંજન સહુ, તેડીને, કીધાં અંન આહાર. ૯
 દુર્યોધનની નિંદા બોલે, પાંડવને યશ ગાય; ૧૦
 સાંભળીને હ્રદય ધલુ હાએ, કોનો કરે ઉપાય. ૧૦
 તે દિવસ પ્રાંતને કહી ગયા, આજ્ઞાએ રદ્યા બહાર; ૧૦
 અથા નિશાચોઈ મંદિર કુંકરું, નિસરવાનું શકયું દાર. ૧૧
 નિશામાંથી જાગી ઉઠ્યા, પાંડવે મનમાં ભણ્યું; ૧૧
 વિદુરે વાત કહી બાઈસાગી, આગાં આવી ભુજો સાગું. ૧૨
 સહદેવને કહે રાજ યુધિષ્ઠિર, નિસરવાની કાંઈ વાટ; ૧૨
 શું ભુજો આ સુરંગ હિંસે છે, પીસરે વહેલા ભાત. ૧૩
 ભીમે અસિ કુંકરો પાછા, માતા લીધાં ખોધે; ૧૩
 શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ સુખ વહતા બાણી, નિસર્પા યમુના ઘાટે. ૧૪
 પાંચ પુત્ર સંવાતે કેવટ, અંન પાગી રહ્યાં રાતે; ૧૪
 દગ્ધ થઇ તે ઘરમાં બંધા, ભણ્યું છે સર્વ સાતે. ૧૫
 લાખાગુહમાં પ્રહ્લવ ખાળ્યા, ચાલી ચોક્કાદિશ વાત; ૧૫
 એ સમાચાર મહાને પહોંતા, શીખ થયા તે નાથ. ૧૬
 રથ મંગાવી સજ કરાવ્યે, સારથિ લીધા સંગ; ૧૬
 હસ્તિનાપુરમાં આવી પહોંતા, કહી વિદુરે પ્રસંગ. ૧૭
 એ કથા રહી ધ્યાવાળી, હવે મળીને કહું વિસ્તાર; ૧૭
 શતધનના કૃતવર્મો અકૂર, બની વિચાર્યું સાર. ૧૮
 સત્રાજિતે એમ કહ્યું, એ કન્યા તમને આપી; ૧૮
 મણિ માટે શોક કરીને, કૃણને કન્યા પરજાણી. ૧૯
 તે માટે મણિ લેઈને જોને, તુરત મારીએ કામ; ૧૯
 કોયો વિચાર કરીને ચાલ્યા, સત્રાજિતને ધામ. ૨૦
 શય્યા ઉપર રાજે શયન કર્યું છે, નિદ્રાવશ ગઈ રાત, ૨૧
 તે રાત્રે શતધનના કૃતવર્મ, આગ્યે ઉઠાડી કાપટ. ૨૧
 સત્યભામા તવ જાગૃત બેઠા, પિતાને ત્રિદા આવી; ૨૨
 યમદ્રુત સરખો નયણ નિરખ્યો, પીહીનાં રાજકુમારી. ૨૨
 કોણુ તમે આ વેળા આલ્યા, શું છે તમને જાન; ૨૩
 પ્રતિઉત્તર આપ્યો નહીં તેણે, માયો સત્રાજિત રાજ. ૨૩

* પાંડવે. † રાજિએ. ‡ આગિ.

૦ શ્રીકૃષ્ણને પાંડવ પાસે ગયેલા ભણી, અકૂર તથા કૃતવર્મોએ શતધનના કંક છે, ડં સત્રાજિત પાસેથી મણિ સા વાસ્તે લઇ લેતા નથી. † ભણે રતન સત્રાજી કન્યા આપવાને બને હા પાળ્યા છતાં આપી નહીં ને કૃણને આપી

મણિ લેઈને તુરતજ નાઠો, અકૂરને કહી વાત; ૨૪
 શ્રીકૃષ્ણ નહિ આજ સુનું નગરમાં, તે માટે કરી ધાત. ૨૪
 સત્યભામાએ જ્ઞન કીધું, કરવો કોણુ ઉપાય; ૨૫
 પિતા મારો જેણે હણ્યો, તેને કર શિસાય. ૨૫
 લવણુ તેવમાં પિતા રાજ મુક્યું, પોતે ગયાં હરિ પાસ; ૨૬
 હસ્તિનાપુરમાં આવી પહોંતા, કહી સ્વામીને વાત. ૨૬
 સાંભળીને હરિ ઘણું રોધા, સંગે હજાધર ભાઈ. ૨૭
 રથે બેસી પ્રભુ શીઘ્રે પધાર્યા, સત્યભામા લીધાં સંગ; ૨૮
 દ્વારકાને ગઈરે તવ, આવી પહોંતા બગવંત. ૨૮
 શતધનનાએ ભણ્યું હરિ આલ્યા, યરથર ઘુણે કામ; ૨૯
 અકૂરને કહે સ્વામી કરને, તમે મારી કંઈ સહાય. ૨૯
 જેણે કંસજરાસંધ સરખા છાવ્યા, કાલયવન કીધો ભરમ; ૩૦
 કોણુ મનજુ હું ચોર હરિને, કીધાં મેં આવાં કર્મ. ૩૦
 મણિ અકૂરને આપી નાઠો, અર્થે બેસી તતક્ષણ; ૩૧
 એ સમાચાર પ્રભુજીએ ભણ્યા, બેઠાયા શ્રી સુખ વચન. ૩૧
 સત્યભામા તમે મંદિર ભણ્યો, અર્થે ધરણું તેની પૂઠ; ૩૨
 શતધનના હણી કરીને, આવશ્યું તમ ઘેર તું. ૩૨
 એમ કહી રથ હાંક્યો ત્યાંથી, રામ કૃષ્ણ બેઠું બળિયા; ૩૩
 શતયોજનજઈ પહોંતે શતધનના, અર્થધાકયાપાંગે પળિયા. ૩૩
 રથથી ઉતરી પડે ચાલ્યા, પોતે શ્રીભગવાન; ૩૪
 ચક્રે કરીને સીધા વિદાઈ, શતધનનાનું ભણુ. ૩૪
 મણિ જોલ્યો નવ લાધ્યો, આનિ બળિભદ્રને કહી વાત; ૩૫
 સાંભળીને હજાધર તવ જોલ્યા, શાને કરી તેની ધાત. ૩૫
 મણિ તમારી સાજસમાં છે, કોઈ પાસે ભણ્યું; ૩૬
 રીસાવીને જનક નગરમાં, ગવા રામ મન માન્યું. ૩૬
 આદરમાન બહુ હોયે દીધાં, જનકે પૂજન કીધું; ૩૭
 દુર્યોધન એ ભાણી આલ્યો, ગદા મુઠ્ઠ સહુ શીખ્યું. ૩૭
 બાઈયે ભાઈમાં રાહ થઇ છે, મણિ માટે તવ ભાણી; ૩૮
 મનાવ્યા હજાધર નવ માને, શું કરે સારંગપાણી. ૩૮
 રથ બેસીને દ્વારિકાં આલ્યા, પોતે સુરસ્થામ; ૩૯
 સત્યભામાને કહે મણિ નહીં તે પાસે, મારો શતધનવાતે કામ. ૩૯
 રક્ષસનો એ અંજાજ હુતો, નહિતર મારત કોણુ; ૪૦
 સત્યભામા કહે સ્વામી મારા, તમે તે રાખ્યું પાણુ. ૪૦
 અગ્રિહાહ કયો સસરાને, ક્રિયા કર્મ પોતે કીધું; ૪૧
 દિવસ વીર્યા પછી ઘેર પધાર્યા, કારણ સર્વ શીખ્યું. ૪૧
 કૃતવર્મો અકૂરે વિચાર્યું, હવે કેમ રહેવાય; ૪૨
 મણિ લેઈને સીધે પધાર્યું, પૂર્વ દિશા શું યાશે. ૪૩
 ભ્યાં ભણે ત્યાં મણિ પ્રતાપે, માન પામે ગદા સુખ; ૪૨
 રાજધાની શિવની ત્યાં આલ્યા, ભાગ્યાં સર્વ તેનાં દુઃખ. ૪૨
 ત્યાં રહી સદાનંત યાદાનાં, ઘાટ મંગાળના બાંધ્યા; ૪૩
 હિંમત હોય ત્યાં પરજન્ય* થાયે, અકૂર થયા ગવાયા. ૪૪

* વરસાદ.

સમાચાર મગિદ્દે બળથો, મણિ અકરની પામ;
 એવું વિચારી દારિકાં આળ્યા, મળ્યા શ્રીઅવિનાશ. ૪૫
 મળ કહે અકર તેડાયો, તે વિના નહીં સુખ રથામ;
 શ્રીકૃષ્ણને ગમતી થઈ વાત, પરભારું થયું કામ. ૪૬
 અકર તેડાળ્યા સભા માંડે, દીપાં અરુરમાન;
 પૂતલ કરી હરિએ પૂજ્યા સમાચાર, સદુદ્યેષતાં ભગવાન. ૪૭
 દાનપતિમાં ખ્યાત તમારી, દેગ દેશ થયું નામ;
 તે માટે મણિ છે તમ પાત્રો, આપો એમ કહે રથામ. ૪૮
 મણિના ધણીપતિને પુત્ર જ, પુત્ર તણે પુત્ર જ સાર;
 અથવા કુટુંબી તે જ પાત્રો, પિંડનો જેને અધિકાર. ૪૯
 રાતભામાને પુત્ર થયો છે, મણિના એ અધિકારી,
 અકર કહે સ્વામી સર્વ તમારુ, હું છડી આસાધારી. ૫૦
 મણિ ઇડી સભામાં મૂક્યો, જોઈ થયા કિંમત;
 પાછો મણિ અકરને આપ્યો, સુઝા ગરુડારુ. ૫૧
 શુક્રાંબી કહે સાંભળ રાજા, મણિની કથા કહી સાર;
 બાળબદને સંદેહ મન ભાંચ્યો, વશત્યો જ્યાં અધિકાર. ૫૨
 મણિ આપ્યાન સુત્રો નરનારી, ઉતરે તેનું આળ;
 સુંદર હરિના દામ કહે છે, થયો સત્તાવનનો અધ્યાપ. ૫૩
 ૬૧ શ્રીમદ્ભગવતે ૬૪મ અંક સપ્તમસ્કન્ધાદિત્યેષામ ॥ ૫૩ ॥

અરકેશય ૫૮ મો*

કંઠનું ૧૭૨ ચું-રાગ સામગ્રી

કુંઠલ બેલ્યા સંભળ રાયલ, હરિરસ પીતાં તૃપ્તિ ન થાયલ.
 ટાળ

નિર્મળ મન થાય હરિરસ પીતાં, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
 કાયા કન્યા પરણી હરિ લાભ્યા, કહેણું આ અધ્યાપ. ૧
 લાખા ગુહથી પાંડવ બચાવ્યા, તે આળા ઉદ્ધરધાન,
 એ સમાચાર પ્રભુએ ભવધ્યા, શીમ થયા તતક્ષણ. ૨
 રથ મેંચાવી સર્ગ કરાવ્યો, મળવાને મળું હેત;
 રથ ઇમી પ્રદ્રમકથમાં, અપિયા સૈન્ય સંગેત. ૩
 રાય સુધિસર ભીમ અર્જુન, નિકુળ ને સહદેવ;
 સામા જઈને મળ્યા પરસ્પર, પૂછયું મુશ્કેલીમ. ૪
 રથથી ઉતરી પાંડવ સાથે, આળ્યા મંદિર માંડે,
 આસને બેસાડી પૂજ્યા હરિને, સ્તુતિ કરે હરિની ત્યાંડે. ૫
 મોગેશ્વરને દર્શન હવેલ, તે અમને મહારાજ;
 કોણ પુણ્યે કરી પાપ્યા તમને, એમ કહે ધર્મશાજ. ૬
 કુંતા દ્રૌપદી બન્નાં આવી, પૂજ્યા શેષલે સમાચાર;
 ચક્રુદેવ દેવકી કરાગુહમાં, પાળ્યાં કંઈ અધાર. ૭
 કંઈ વિચારી યાદવકુળને, આપ્યું છે તમો સુખ;
 પછે અકરને મોકલ્યા, ભાઈએ ભાણી બેનનું દુઃખ. ૮

* આ અંકનંમત અધ્યાપયર્મી કાવિત્રી, વિમલદાસ, રત્નલા, ભદ્રા
 અને ભણપો એ પાંચ સોમો સાથે વિવાહ ભોળી કથા છે
 ૧ નેપાટ

ટાણ તપાસ લિયે અમારો, તમ વિના સુંદરશ્યામ;
 ભ્યાં ભ્યાં કષ્ટ પટે ત્યાં આવી, રાજો છે ભગવાન. ૯
 લાખા ગુહમાં ભાગ્યાં એને, દયા ન આવી ક્યમ;
 દુહોધને એમ ગ્રાસ્યું ઇચ્છ્યું, તે ભણી છે તમો મન. ૧૦
 શ્રીકૃષ્ણ કહે એનાં કૃણ આગળ, પામશે દુહોધન;
 કુંતાલ પછી વાન કરીને, ઉડ્યાં છે તતક્ષણ. ૧૧
 નાના પ્રકારે રસોઈ કરી કૃષ્ણે, જમાડ્યા પાંડવ સાથ;
 વસાવળુણ પહેરી મહામ્યાં, બેઠા છે યદુનાથ. ૧૨
 વાયક જન યશ ગાંધર્વ ગાયે, વાળે તાલ મૃદંગ;
 કેટલીક લવના* નૃત્ય કરે છે, થઈ રહ્યો અતિ રંગ. ૧૩
 ગાતુમોક્ષ એ રીતે રહ્યા, પછે મૃગયા કાજ હરિભય;
 અર્જુનસાગરિયે થઈ રમે છે, હરણ દેશ શિકાર. ૧૪
 તે સમે જળ તુલાં લાગી, પીવા ગયા અર્જુન;
 જ્યેષ્ઠે તા જળ મધ્યે મંદિર, તમ કહે સો જન. ૧૫
 પારથ કહે યું નામ તમારું, ઘૂં પાડ્યું તપનું કામ;
 શ્રીવિષ્ણુ પામવા તપ કરું છઉં, સર્વદેહાઈ મારું નામ. ૧૬
 પિતાએ મંદિર કરી આપ્યું, ઇચ્છ્યું એ વર કાજ;
 પારથે આપવા કહ્યું ત્યારે, લાખા શ્રીમહારાજ. ૧૭
 કુંતા દ્રૌપદી હરણ પ્યારે, દીપાં યદુના સંગ;
 રથથી ઉતરી પગે લાખ્યાં, મળ્યા હરિ રસ સંગ. ૧૮
 વિષ્ણુકર્મોને કહે છે શીકરિ, રથો નહું પુર ગામ;
 તતક્ષણ ક્રીડું હેમ મણિમય, હરિપુર ધારયું નામ. ૧૯
 તે સમે અગ્નિ પિંડરોમી થઈને, આલિયાં હરિશયન;
 મોરુ સભના યશ મધ્યે, સુને થયું છે આલણ. ૨૦
 મસ્તક છે બ નેત્ર કહીએ, સાત જિહ્વા ત્રણ પગ;
 વસાવળુણ પહેર્યાં અંગે, અગ્નિ ધ્રુવ સ્વરૂપ. ૨૧
 શ્રીકૃષ્ણજીએ મન વિચાર્યું, અર્જુનના કહે માટે;
 રથ બેઠાને ખાંડવ વનમાં, આભ્યા પારથ સાથે. ૨૨
 અગ્નિને કહ્યું આ ઔપધિ પીએ, બળે ભાર બદાર;
 ભણીને કહે વદવા બાળ્યાં, એમ તે અર્જુન ધાર. ૨૩
 બાણની કાંઠે બાંધી અર્જુને, પડે નહીં જવ દીપ;
 અગ્નિનું આલણુ રાગિયું, નર નારાયણ વીર. ૨૪
 ધર્મ કહે ઉપકાર જ માટે, આલિયા પાણુલવન;
 મળી મળુને પાંચથી પચાસી, સુરપતિ રાજન. ૨૫
 અગ્નિએ રથ અન્ન સંધાયે, આપિયો પારથ કાજ;
 ધનુષ બાણ અશ્વ ભાયા આપી, તે ગમે રોતાને કામ. ૨૬
 અયદાનવને બળતો રાખ્યો, સજા પાંડવની કીર્તિ;
 જળને કામે રથળ દીસે છે, રથળને કામે જળ કિંદિ. ૨૭
 દુહોધનને ભાંતિ થઈ છે, રચિયો મરણ ઉપાય;
 આસા મળુની લઈ ત્યાંની, અયદાનવ ગયા પાતાળ. ૨૮
 હવે દારકા ભવા તત્તર, માગે હોઈ નિવાડ;
 રાય કહે સ્વામી હણ રહીએ, ગદ્ ગદ્ કંઈ જ થાય. ૨૯

મળી પાંડવને દારિકાં આલ્યા, હરખ્યાં માત ને તાત;
કાલિદી પરવ્યાં હરિ મીતે, વરલો જય જયકારે. ૩૦
અયોધ્યા* સાર્વંશી રાજ, અનંગજિતો જેવું નામ;
તેની કન્યાને કહ્યું છે નારદે, રહ્યું ચિત્તામાં ધ્યાન. ૩૧
પિતાએ તવ પોણુ જ કીધું, વૃષભ નાથે સાત;
તેને એ કન્યા હું આપું, દેય દેય ગઈ વાત. ૩૨
અનેક ભૂપ મળ્યા છે આવી, વૃષભ તે નવ નધાય;
સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણજી આલ્યા, દેખી નમ્યા તવ રાય. ૩૩
પૂજ કરીને સન્માન દીધાં, અનંગજિતે બહુ બીજુ;
શ્રીકૃષ્ણ કહે અમ યોગ્ય છે, મારે રીતે કન્યાદાન. ૩૪
રાય કહે મેં પોણુ કહ્યું છે, રાજો પત રહે નામ;
સાંભળીને હરિ વૃષભપાસે, આલ્યા શ્રીમગવાન. ૩૫
જાતિયે જોઈ જુવે છે કન્યા, દીનું મનોહર રૂપ;
દેખીને દિગમુક થયાં, એ હોને સ્વામી તત્ત્વ. ૩૬
વૃષભ વચેથી નીર નાહ, સોડ્યા આવે યોધ;
કાં બીડી થયાં સાતજ રૂપે, નાથ્યા એકીવાર. ૩૭
કન્યાએ વરમાળજ નાંખી, વાળ્યાં દેવ નિયાન;
પરવ્યાની રીતે હરિ પરવ્યા, આપ્યાં રાયે બહુ દાન. ૩૮
નવ લક્ષ અર્ચ મણિમય, એકે અચુત આપી ગાય;
નવ સહસ્ર તવ હરતી આપ્યા, દાસી ત્રણ હજાર. ૩૯
વજ્રાબુધ્નુ વિવિધ પેરનાં, આપી નમિયા પાથ;
નિદાય ક્યો આપી સૈન્ય સંપાતે, આલ્યા યાદવરાય. ૪૦
પાર દેશના ભૂપ મળ્યા, આલ્યા છે ધેરી વાદ;
પારથનાં બધથી ભૂપ નાહા, જિતી આલ્યા ધેર નાથ. ૪૧
હ્યુતસેનનીફુ કન્યા કહીએ, લક્ષમણા જેવું નામ;
પોણુ કરી જળમાં જઈ વધિ, મચ્છ તે વરે પ્રમાણ. ૪૨
સાંભળીને હરિ તતક્ષણ પોતે, આલ્યા અચુત સહાય;
સ્વયંવર મંકપ મહિ પકોતે, આળા બહુ રાણા રાય. ૪૩
બાણુવતી ભૂપબાણુજ નાંખે, મચ્છકોઈએ ન વિધાય;
પારથે બાણુ નાખ્યું જળમાં જોઈ, છેડું રહ્યું આગળચાર. ૪૪
નીચું જોઈ જળમાં ઉપરથી, મચ્છ વિચેડ તતક્ષણ;
કન્યાએ વરમાળ જ નાંખી, પરવ્યા દીનદયાળ. ૪૫
જય રથ અર્ચ રાયે આપ્યા, વિનય કરી નમ્યા પાથ;
નિદાય થઈ પ્રભુ દારિકા આલ્યા, અનંદ જોણવ થાય. ૪૬
અવનીના રાજની બેઠન, મિત્રવિદા છે તેનું નામ;
દુર્યોધનને આપવા કહી, એ જાણ્યું શ્રીભગવાન. ૪૭

* કાસલ દેશનો રાજા. † મૂળ ભાગવતમાં નામજિત નામ છે. ‡ ભગદ. § મદ્ર દેશના રાજાની કીડરી. || મયવાના. ¶ નિંદ અને અપહિંસ કે રીતો દુર્યોધનની ક્રોધા પ્રમાણે ચાલનારા દવા, તેઓએ સ્વયંવરમાં પોતાની બેન શ્રીકૃષ્ણમાં આસપાસ થયા છતાં પણ તેને પરણવા દીધી નહિ. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન, એ મિત્રવિદા એ પોતાની કોઈ રાજામિત્રેલીની કીડરી હતી તેને સાર્વજનિકના દેખાટ બજામાંથી દરી ગયા.

યાદવપુત્રની કન્યા કહીએ, તે કમ લઈ નય મૂક;
હરણુ કરી દારિકા લાલ્યા, પરવ્યા ગરુડારુ. ૪૮
કુરુવંશના રાયની* કન્યા, ભદ્રા કહીએ નામ;
હરણુ કરીને ઘેર જ લાલ્યા, પરવ્યા સુંદરયામ. ૪૯
વિવાહને વિસ્તાર આગળ, કહેવાશે કુરુવંશ;
અમૃતને જેમ ગરુડ લીએ, તેમ આણી હરી કરી શાન. ૫૦
શુક કહે આદેઈ પટરાણી, એ રીતે પરવ્યા હરિ રાય;
સુંદર હરિનો દાસ કહે, થયેા અઘડવનમેઃ અધ્યાય. ૫૧
† ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કન્ધે અષ્ટપંચાતમોઽધ્યાયઃ ૥ ૫૫ ॥

અધ્યાય પદ મોડ

કડવું ૧૭૨ સુંદરગ દેહારે

વયા પરીક્ષિત શુક પ્રત્યે વાણી, સોલહસ પરવ્યા સારંગપાણિ;
તે વિસ્તારી સ્વામી કહે અર્થ, તે સાંભળવા કંઈ મનોર્થ. ૧

હાજ

સાંભળવા મનોરથ કરું છું, કૃપા કરી સ્વામી કહીએ;
શુકલ કહેધન્ય ધન્ય પરીક્ષિત, બક્ષા રિરેમણુ લહીએ. ૨
સત્યભામાને મંદિર શ્રીકૃષ્ણ, એકા છે એકાંત;
તે સમે ઈંદ્ર કહેવાને આલ્યા, નરકાસુરની વાત. ૩
કુંડળ માનાં છત્ર અમરનાં, લીધાં છે એણે સ્વામી;
નગની કન્યા ભૂપ ગાંધર્વની, હરણુ કરી બહુ આણી. ૪
સાત કોટ નમ્રને ફરતો, એવો છે વસંત કામ;
સત્યભામાની મનપા થઈ છે, એવા વિષયાપુર ગામ. ૫
એમ કહી ગયા શુક ત્યાંથી, વિચાર્યું પ્રભુ મન;
રુક્મિણીને મંદિર આલ્યા, પોતે આણુવન. ૬
એવે નારદ ગાળ્યા છે આવી, પ્રુપ મૂક્યું છે એકે લેટ;
તક્ષીજી સેવામાં તેને, આપ્યું હરિએ હેત. ૭
અર્ધપાદ પૂજ કરી પૂજ્યા, સ્વર્ગ સમાચાર દેવ;
વાત કહી સત્યભામાને ઘેર, આલ્યા નારદ તતખેવ. ૮
દેખીને સનમન જ દીધાં, કેમ કૃપા કરી સ્વામી;
નારદ કહે પ્રુપ સ્વર્ગનું, લેટ કહ્યું અમે આવી. ૯
પ્રુપ લેઈ રુક્મિણીને આપ્યું, શ્રીકૃષ્ણે સત્ય વચન;
આદે મહિ એ પટરાણી, તુંપર નહીં કંઈ મન. ૧૦
એમ કહીને ઝખિ ગયા છે, તે મન જાણ્યું અંતર્વાસી;
સત્યભામાને મંદિર આલ્યા, પોતે સારંગપાણિ. ૧૧

* કેવલ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલી અને કુતરણીકે નામની પોતાની કૃષ્ણની પાસેથી અઘડને સુંદરન આદિ બાળકોએ આપવાથી ભગવાન પરવ્યા. † રુક્મિણી. ‡ નંજરતી, સવસામા, નામજિતી, ભદ્રા, હરમણ, મીંડી અને નિલંકા એ આડ પટરાણી હતી. § આ યોગ્યસાક્ષમા અવધાનમાં શ્રીકૃષ્ણ નરકાસુરને મારી તેણે દરી આણેથી હન્યો. કન્યાઓને પરવ્યા; અને સ્વર્ગમાંથી પાંચનવતરું આડ લાળ્યા, એ કથા છે.

યોલાઓ પળુ તે નવ યોગે, રીસાયાં સત્યભામા; ૧૨
 પ્રતિઉત્તર દીધા છે તમને, રક્ષિણી વહાલોં રામ. ૧૨
 તે સાથે જઈ વાત કરેલી, મનની હોયે સ્વામ; ૧૩
 એ પુત્રવતીને માન થાલું છે, અમ સાથે શું છે કામ. ૧૩
 શ્રીકૃષ્ણ કહે આ માટે કરે છે, મનમાં આવેડા ક્રોધ; ૧૪
 સત્યભામા કહે અંતર ક્રીધા, બાળ્યે એ પ્રતિબોધ. ૧૪
 નારદભણે પુણ આપ્યું તે, નેવાનું હતું ક્રોધ; ૧૫
 ક્રોધ પાંખી અમને નહિ આપી, એવા કહિયો ક્રોધ. ૧૫
 સાંભળ્યું છે એ વૃક્ષ ઉપર, ભરમ રૂપે દેવ કરે શુંભર; ૧૬
 એમ કહી હરી મુન્ય ધરયું છે, એ યોગે કહ્યો વિસ્તાર. ૧૬
 આભૂષણ* ઉતારી નાંખ્યાં, થયું છે વિકર્ણ રવજપ; ૧૭
 શ્રીકૃષ્ણ કહે પુણ માટે મનમાં, કયમ ધરે છે દુઃખ. ૧૭
 કહો તે વૃક્ષ સમેત આપી, શેપું તમારે હોર; ૧૮
 રાજ્યની ધટે નહીં તમને, આ શી ઘરમાં રાદ. ૧૮
 સમભાગ્યાં સમજે નહી, સત્યભામા પલું રીયાળ; ૧૯
 સાચો જઈએ વૃક્ષને લેવા, ઉદ્ધવ કહી તત્કાળ. ૧૯
 એક પંથ ભેટ કામજ કરવા, વિચારયું પ્રભુ મનમાં; ૨૦
 ગરેભેથી સત્યભામા સાથે, આઠ્યા વિષયાપૂરભાગમાં. ૨૦
 પવેત જળ અગ્નિના કેટલજ, કહીએ વિરમે વાત; ૨૧
 વાયુ બાળે જળજ ચોપ્યું, ચક્રે પવેત જિલ્લા સાત. ૨૧
 પંચમુખે એક દેવ જળમાં, કરે બહુ સંભાગ; ૨૨
 ચક્રે કરીને ચિંતા વિદાર્યું, જિલ્લા શ્રીભગવાન. ૨૨
 સાત પુત્રાં એ દેવના સામા, આઠ્યા નાંખતા બાળ્ય; ૨૩
 તેને હણી પ્રભુદારે આઠ્યા, નરકાસુરને ચર્ષ બાળ્ય. ૨૩
 જેક પુત્ર બહુ સૈન્ય સંધાયે, આઠ્યા કુંદુકિ વાતે; ૨૪
 તે પળુ હરિએ હોર મનાઓ, જિલ્લા છે ચક્રનાય. ૨૪
 નરકાસુર સજ ધરને આઠ્યા, સાથે ધણુએક સૈન્ય; ૨૫
 ક્રીડીને પ્રવેશ નહીં અહિ, કેમ આઠ્યા કહે વાણ. ૨૫
 શ્રીકૃષ્ણ કહે અન્યાય કરી તે, આપી બહુ અન્યાય; ૨૬
 તે માટે નિને હણવા કાળે, આઠ્યા કુંદુ સુણ રામ. ૨૬
 પરપરે બહુ બાળ્ય વરસે, અનુલ સુદ થયું બાળ્ય; ૨૭
 સત્યભામાકહે શું જોઈએ, કહેતાં ચક્રેપાદયું શિશધારણ. ૨૭
 નરકાસુરના ચોક્ક જીપી, પૂર્વે તે પૃથ્વી માત; ૨૮
 શ્રીકૃષ્ણ કહે સત્યભામાને, તમે કહ્યું ત્યારે ક્રીડી યાત. ૨૮
 દેવતાલું એ શિશ વિદાર્યું, બાળ્યાં દેવ નિશાન; ૨૯
 સુનાના સુત લઈ સાગી આવી, નરકાસુરની મા બાળ. ૨૯
 છત કુંડળ ભેટજ મૂકીને, નમિયાં પ્રભુને ચરણ; ૩૦
 રાજો રાખો હરિ ચરણે આવી, ભેદ્યાં દીન વચન. ૩૦
 વિચેભર તમે વિચેને પાળો, કહીએ પ્રભુ પુરાણ; ૩૧
 મેલાપી નહો નહીં તમને, તો કરે ત્યારે બાળ. ૩૧

* પંખ્યા. ૧ ને રાજ. ૧ લાખ. અંતરિય, અખ્ય.
 નિશાન, પંખા, નગરાવાન. અને અચળ, એ સાતે પ્રત પીક નાખના
 સેનાપતિને કહેવા અન્યાય.

નરકાસુરની શ્રી કહે છે, સમા કરો અન્યાય; ૩૨
 આજા લેઈ સહગમન કીધું, પાળ્યાં હરિપદ રાધ. ૩૨
 ભગદતને એ રાજ આપ્યું, આઠ્યા હરિ એને ધામ; ૩૩
 પંચ ચાન્દ ત્યાં વાળ્ય વાળે, વરતી કૃષ્ણની આણ. ૩૩
 ભુજો તે નવનીલ ધરમાં, બધાં કોશ ભંડાર; ૩૪
 સોળ સહસ્ર શત રહે છે, તેનાં ઉપડ્યાં ચાલી દાર. ૩૪
 જહાજ કાઢી જળે સ્નાન કરાવી, પહેરાઠ્યા રાજગાર; ૩૫
 સુખાસન બેસાડીને, પછી ચોક્કલી નથ ચોતાર. ૩૫
 દેખી રૂપ સદુ મોહન પામી, વધોં મને કરી સ્વામી; ૩૬
 સ્તુતિ કરીને પગે લાગ્યાં, રીસા અંતરયામી. ૩૬
 એરાવત પળુ ઘોંચટ કહીએ, અવર ગત બહુ ભણ્ય; ૩૭
 દ્રવ્ય ભરીને ખન્યર સંગે, ચોક્કયા પુર ભગવાન. ૩૭
 વળી સૈન્ય બહુ સંગે ભળવાને, આપ્યું કુંદુકિ બહાર; ૩૮
 ભગદતને તવ શિષ્ય દેઈ આઠ્યા, અમરાપી મહારાજે. ૩૮
 આસન બેસાડી પૂજન કીધું તે, સંતોષ્યા દેઈ માન; ૩૯
 ઈર કહે દુતારથ ક્રીધે, આઠ્યા શ્રીભગવાન. ૩૯
 કુંડળ છત આપીને શ્રીહરિ, ભાવ્યા મુખ વચન; ૪૦
 નરકાસુરનું કારજ કીધું, ભણ્યું એ ચાલેન. ૪૦
 શિષ્ય લેઈ હરિ આઠ્યા ત્યાંથી, સત્યભામા કહે સ્વામી; ૪૧
 પારિજાતનું વૃક્ષ ક્યાં છે, આપો મુજને આપી. ૪૧
 વાડીમાંથી વૃક્ષ ઉપાડી, લેઈ આઠ્યા ભગવાન; ૪૨
 ઈન્દ્રાણી કહે કેમ લેઈ જાયે, આઠ્યા ચુદ સુરરામન. ૪૨
 એને કહે ભેલું બાઈ વરે છે, ઇન્દ્રને કહે એ અજાન; ૪૩
 કેવ સહિત સર્વ ગયા હારી, ચક્ર ગયા પછી દામ. ૪૩
 ભૂતીને પ્રભુ કહી આઠ્યા, વાળ્યાં બહુ નિશાન; ૪૪
 સત્યભામાની વાડી મધ્યે, વૃક્ષ રાણો એ ભણ. ૪૪
 સહસ્ર પાંખડાનું એક ફેલ જ, સુગંધ મધ મધ બેઠેકે; ૪૫
 લોક કહે આ નદનવનથી, લાભ્યા હરિ ભુજો હેતે. ૪૫
 વિચારોને કહે અંદુષ કરે, અંદુષ વિવિધ વિશાળ; ૪૬
 ચોળ સહસ્ર શત હેમ મહિમય, કીધાં છે તત્કાળ. ૪૬
 તેટલાં રૂપ કંધારી હરિ પરદયા, તેટલા શુર માત તાત; ૪૭
 ચારી કરી પસાર જ પાધા, વત્યોં જળ જયધાર. ૪૭
 શુકલ કહે એ રીતે પરદયા, સાંભળ પરીસીતામ; ૪૮
 ઘેર ઘેર ચરિન શ્રીકૃષ્ણનાં, પ્રેમ ગાંધ છે નરનાર. ૪૮

વડણ
 ગાય છે નરનાર હરિજન, ભજવા શ્રીયદુશધરે;
 ધનદાસના સુત કહે સુંદર ધરે, યોગજ્ઞસાહકો અધ્યાયરે. ૪૯
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૫૬ ॥

અધ્યાય ૬૦ ચો*

કંડુ ૧૭૩ મ્-રાગ કેદારી

શુક પરીસીતને કહે છે મોહ, રક્ષિણી કૃષ્ણને સુજો વિનોદ;
 સોળ સહસ્રનાં મહિમય ધામ, મધ્યે રક્ષિણી મંદિર રથામ. ૧

* આ અધ્યાયમાં ભગવાને મહારીરી રક્ષિણીને કથનાવ્યાં. પછી
 પ્રેમના કલ્પમાં તેની સાંભળા કરી, એ કથા છે.

કેસર ચંદનના છંટકાવ, આંગણે માણેક ચોક જડાવ;
સોલે વાટિકા વૃક્ષ રસાણ, લુગરી પુષ્પ પુંદાવન સાર.
અગર ધૂપ સુગંધ બહુ ગંધાવ, એવાં મંદિર અતિ શોભાવ;
ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ સેજે બિરાજે, ઉભાં રુક્મિણી સેવા કરજે.
હરિત મણિમય સેજ અમૂલ્ય, ઉપર સોલે મોતીની ચૂલ્ય;
હીરપાટી ચોરીસાં તળાઈ, સમુદ્ર શ્રીલુ કોવી ચતુરધ.
તેપર વજ્ર અનોપમ સાર, તેનાં મૂલ્ય તણે નહીં પાર;
કંચન પુતળી વિગ્ર વિશાળ, કરમાં દીપક રત્ન ઝળકાર.
મંદિર તળી જગમગ ભોત, બહુ ઊંચા રવિ શશિ કોટ;
કવિ શું કહે પરમ નિધાન, એવી શર્યાએ પોતા ભગવાન.

હાલ

ભગવાન એવી શર્યાએ પોતા, રુક્મિણી દાણે છે વાધ;
વિનોદ કરવાની યદ્ય ઇચ્છા, મન માંડે ચક્રશય.
વૈકુંઠના શુભ તેવા અર્હયા, છે કે નહીં ભોજે મર્મ;
રુક્મિણીનું મુખચંદ્ર ભેળે, કહેવાનું થયું મન.
સદાવહન પ્રસન્ન રહે ભોવા, હોપનું મુખ એમ ભાલી,
તેજે સમે શ્રી લક્ષ્મી સાથે, ભોલ્યા હરિ હસી વાણી.
શું મોહ પામ્યાં અમ રૂપ ભેળે, અમેા છઈં શ્યામભગવાન,
શુભદીલુ વાચક યદ્ય ખાધે, નવનીત ગોપુજ ગામ.
નંદન નંદન કહાણું ગોવાળા, તોયે વનમાં આરી;
રાજકુલ ચામર નહીં અમને, ગોધા તે રાજકુમારી.
વનચર* અમેા વતના વાસી, થીર ન રહેતું એ મીછા;
નાનપણમાં હાજ એવી કાદી, શું ભેળે અમને રીઝ્યાં.
અમેા ઉદારી હું વીતરાગી, સંસારપર નહીં મંન,
પત્ર લખીને મોકલ્યું માટે, આભ્યા સત્ય વર્ણન.
હમયોષ બન ભોવાની ઇચ્છા, એક પંથ બેઠે કામ;
વચન તમારું પાળવા માટે, ભણ્યો એ સાવધાન.
અમારે નંદોતી કિચિત્ ઇચ્છા, તમારે મોટા સાથે શું નમન;
કામસંધ વચની ધાડે, આભ્યા સમુદ્રને શાળું.
હૃતવક્ષ શિશુપાળા રૂપવંત, વર્ષા નહીં કેમ તેને,
તે ગોચ છે તમેા ભામિની, રાજ પોતાનાં જેને.
કયાં રામ ને કયાં અમે, તે પુરે તમારાં કોઠ,
સમરોલ હોય ત્યાં વિવાહ કીજે, સરખે સરખી ભેડ.
ભાષે કહ્યું આ કન્યા દીને, શ્રીકૃષ્ણને એ પાન,
તવ રુક્મિણે કહે એ તીવ્ર ગોવાળા, કુણહીલુ એ અપમાન.
સુદિ બદ યદ્ય વાપે તમારી, એટું ભોલ્યા તાત,
એને કેમ પ્રણામજ કીજે, ઉકયા એમ કહી વાત.
હમયોષ સરખા કહીએ રાજ, હજવતિ મહીપાળ;
રુકાં સગાંથી રુકા એમ કહી, ભાંખ્યું છે તેવીસાળ.
એ વંશજે થયું વિરુપ એટું, ગઈ ભાંખી દોર;
એટલું કરીને અમ સંગાથે, શું હણું તમારે કચ.
૨૬

* વનમાં ચરવાવાળા

સકળ સજામાં પાલુ કરી આભો, અદૃષ્ટ* સાથે કાંઈનવ વાણ્ય;
૨ બિન માટે એણે નમ્ર તણને, બીજું પૂર વસાણું. ૨૨
એવા રામને તણ કરીને, આભ્યાં રેકને ઘેર;
૩ રુકમિણે તેા માહું મનાવી, કયું તે. શું તમે વેર. ૨૩
માટે હણ લગીશું અહિં અડતું છે, ભુજો મન વિચારી;
૪ બીજા રામને વરણું હોય તે, વરા બીમકુકુમારી. ૨૪
ગદવચન સાંભળ્યાં ત્યારે, રુકમિણી બીકીનાં મંત્ર;
૫ રામા અવતારે સીતા તણ, તેમ રમે તણે પદ્યાં મણું. ૨૫
પુષ્પ હાર ચણુમાર પડ્યા છે, અંગથી હેડાં ભોંચી;
૬ શ્રીકૃષ્ણએ મન વિચાર્યું, કરમાણું મુખ રથાને. ૨૬
શર્યાથી ઉતરી ચાર ભુલ્યો, હરિએ ભેડકી લીધા;
મે હાયે કરી કેસ સમર્થા, નેત્ર મુખ હુએ તેનાં. ૨૭
આભણુથી લીધાં સહુ વીણી, પોતે શ્રીપરિણામ;
૭ રુકમિણી તેાદે કૈલ્ય ન આવે, પ્રસન્ન થયા હોલે ધન્ય. ૨૮
વળી વચ્ચે રાજાનાં નાંચે, સમજાવે ભગવાન;
૮ મે તેા હાસ્ય કર્યું મુખ ભોવા, તે માચું સત્ય જાણ. ૨૯
પ્રસન્ન યદ્ય રવામી સંગે યોલ્યાં, રુકમિણી અમૃતવાણી;
૯ તમે કહ્યું તે સત્ય સ્વામી, ભણે વિરદા સાની. ૩૦
ચાર વરણુમાં કોણ કરે છે, બીજાવાર વિવાહ રંગ,
૧૦ તમે કહ્યું હણ શું ગણું છે, બીહીની હું ચિત્ત ભંગ. ૩૧
તે માટે મુને મૂર્છા આવી, ભણા છે અંતરવનમી;
૧૧ તમને મારાં થયો મુજમાટે, ક્ષમા કરો એ સ્વામી, ૩૨
શું રૂપ ભેળે યોગ્યાં અમને, એમ કહ્યું ભગવાન;
૧૨ રવિ શશિને ભોવાતિ જ આવી, તેજના છે તમેા ધામ. ૩૩
ભુજે ભુજે અવતાર ધરો છે, ચેત વક્ત પીત રથામ;
૧૩ દ્વાપર અંચે રૂપ ધર્યું છે, કળિમાં શ્યામભગવાન. ૩૪
વળી કહ્યું નિશ્ચિન અમને, માયા નહીં વીતરાગ;
૧૪ સનકસિક સરખા તમ સાથી, ત્રિશુભાલીત તમેા નાથ. ૩૫
માખાતા સુખચંદ્ર માટે, રાજ તણ ગયા વન;
૧૫ રાજને અંતે નરક પડે, માટે સેવે તમારાં સરખ. ૩૬
લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરે તે તેા, માધા છવ અપાતની;
૧૬ સર્વ તણ તમને ભને, તે પરમ હંસ કહીએ સ્વામી. ૩૭
શુભદીલુ અમે નંદન નંદન નવનીત ખાધાં ચોરી,
૧૭ કોણ ભાગ્ય જન્મવિતા કેરું, ભુજો નાથ વિચારી. ૩૮
વાચક યદ્ય માચું ભણે પદો, પુષ્પી પગલાં વચ્ચે
૧૮ સુવર્ણ તેને રાજ ચાપડું, રહો પોતે અશરહુ.
૧૯ તમે કહ્યું અમે સરખે શરણે, આવી રહો અમે
૨૦ સીરસારસે સચન કરો હો, એપર
૨૧ વળી કહ્યું રામ છીયે અમે, ભુજો નાથ વિચારી
૨૨ ભલે રાજ લણુચેર કહીએ, વરને
૨૩ તે મને નકારાજ મહા કહ્યું, કેરું પ્રસન્ન કરે તેમ કરજ.

* અદૃષ્ટ.

અહંકારી અભિમાની તેના, ઉતાપી છે બર્ષ;
હરિચરણ વિષુગ્ધ હોય નારી, તેને વરે શિશુપાળ. ૪૩
હું તો તમારી જન્મ જન્મની, બીજી નહીં ભરથાર;

તમે શ્રીપરિશ્રદ્ધ કહીએ, હું માયા શુભવંત.
જે જે વચન કહ્યાં તે માખ્યાં, રીત્યા શીશવંત. ૪૪
રુદ્ધિભણીને કહે શ્રીકૃષ્ણ પોતે, ધન્ય ભુદિ છે તમારી.
મારું વચન ઉપાધ્યું નહિ તે, હવે સંગ રસ બારી; ૪૫
કામી પુરુષને રહે ન દેખાડીએ, માયામાં થાયે મગન.
હૃત્ય વિગદા એ રીતે લીધાં, પોતે પ્રાણુજનન; ૪૬
શ્રીકૃષ્ણને માયા નહિ લેપે, લુચો જન વિચારી.
સોળ સહસ્રમાં કે મોઢ ઉપજવા, સમર્થ ન સંધી નારી; ૪૭
અકેદીને દશ પુત્ર એક પુત્રી, અકેદીને સહસ્ર દાસી.
લશ્મી પોતે હરિસેવામાં, પતિમતા ધર્મે રાધિ; ૪૮

વસણ
પતિમતાના એ ધર્મ છે, શુક કહે સાંભળ રાયરે.
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, અથો સાકંઠે અધ્યાયરે; ૪૯
અતિ શ્રીમદ્વાગવતે દશમસ્કંધે અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ૧૧૦ ॥

અધ્યાય ૬૧ માં

કરતું ૧૭૪ સુ-રંગ વેદારી

શુક ખરીક્ષિતને કહે વાણી, યોગકને કહે સૂનપુરાણી;
છપ્પનકોટી યાવતો વિસ્તાર, શું કહે જિન્હાંધ્યાં અનંતઅપાર. ૧
કહીએ લીલા શ્રીગિરિધારી, સોળ સહસ્ર શત આક નારી;
જોટલાં રૂપ ધરી શ્રીભગવાન, સર્વના પુરે મનોરથ કામ ર
કેમળ વાણી મધુર વચન, શ્રીકૃષ્ણ હરે પ્રમાદાનં મન;
સુકટ હુંગળ મકરાકાર, કેળી જોઢ પાગી સી નાર. ૩
જગમગ ન્યાતિ મનોહરસાર, હરિને જોઢનહિઅર્ધ ભલિકાર;
એ રીતે ચાલી ગૃહસ્થાશ્રમ, રંગ રસ કરે પરિપ્રજાહ
દશાં પુત્ર ને કન્યા એક, શું કહે જિન્હાંધ્યાં અચિત્ત અનંક;

• સમુદ્ર. ૧ આ એકસહસ્રા અપરાધમા ભગવાનના પુત્ર પાનાકિક
સંતાનની અને પ્રજુષ્ઠના વિવાહમાં જનવરે રહમિને માસલની કથા છે.
• ૧ શ્રીકૃષ્ણની દરેક સ્ત્રીને દશ પુત્ર દવા તેમની આઠ પદાર
ણીને દશ પુત્ર નામે પ્રમાણે લખ્યા. —શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને રુદ્ધિભણી
સ્ત્રીથી પ્રજુષ્ઠ, આરોગ્ય, સુરક્ષા, ચારેદર, સુમાત્ર, અદ્યવાત્ર,
ચારકર, વિગ્રાહ અને ચારક; સ્વયંભાગમયી બાગુ, સુમાત્ર, રવકોત્ર,
પ્રમાત્ર, ભાગ્યમાન, ચંદ્રભાગુ, પુદ્ગલભાગુ, અવિવાહા, શ્રીભાગુ, અને
પ્રતિભાગુ; ભવિષ્યવતીથી સંપત્તિ, સુખિન, પુરુષિત, સુલભિનિત, વિભવ,
મિત્રકર, સુસુમાન, દ્રવિણ, અને કટ, નામજિતિનીથી રાત્ર, ચંદ્ર, અજ-
સેન, વિરટ, વેગસાન, રાપ, આમ, રંગ, વસુ, કુંભી; કાલિંદરીથી ભુવત,
હરિ, રાપ, વીર, સુભાગુ, ભદ્ર, સોનિ, દશ, પ્રજુષ્ઠમાત્ર અને સોમપ્ર;
ભરુકાશ્વથી મેગધ, રાવરખન, હિંદ, બાગુ, કાલક, હર્ષન, મહાસમિત,
સુક, ચોન, અને અપરાગિત, મિત્રવિકામી રાત્ર, હર્ષ, અનિલ, રાપ,
વન, અનનદ, મહાસ, પાવન, તરિત, અને સુધિ, ભાદ્રા (સિંધવ) થી
કામપ્રાપ્તિ, પુલ્લેસ, રાપ, પ્રદરુષ, અતિભિત્, જન, સુભદ્ર, વામ,
આન, અને સોમપ, એ આઠ ઉપરાંત શાકડગીમાં દીક્ષિમાન અને તાપત-
માવિ પુત્રો થયા.

દાખ

શુક કહે અચિત્ત અનંક છે, યોટ કહું રાજનં;
રુદ્ધિભણીના પુત્ર પ્રજુષ્ઠ, તેના અનિરુદ્ધ કહીએ તંન. ૫
ભોગકટમાં જન્મ થયો છે, મહા વીર વિખ્યાત;
સોળ સહસ્રના પુત્રના પુત્રન, કોટી કોટી વિસ્તાર. ૬
પૃથિવી સરવસ બાર રહી છે, મરતકપર ન જ્યાય;
અહ્યજિન્હાંધ્યા પત્ન સમરથ નહીં, શુભ કહેવાને રાય. ૭
રુદ્ધિભણીની કન્યા કહીએ, ચારામવી તેનું નામ;
કુલવર્માના પુત્રને આપી, વિવાહ રંગ રસમાન. ૮
કન્યાદાન ત્યાં પોતે લીધાં, આપ્યું ધણું એક વીત;
ગજ રથ અથ પટિસામ્પી, નમ્યા કહીએ રીત. ૯
પ્રજુષ્ઠ પરચ્યા રુદ્ધિમતલ્લી, કન્યા કમળ લોભાનં;
ખરીક્ષિત પૂછે શુકને સ્વામી, એ સંકેહ ઉપચી મંન. ૧૦
શ્રીકૃષ્ણ સાથે વેર હતું ને, કન્યા કેમ આપી જશ્ય
તમે કહેશે એ પુરાણમાં નહીં, હું ક્યાંથી કહું રાજનં. ૧૧
જોએતર તમે સર્વે લાજો છે, ભૂત ભવિષ્ય સુનિરાય
તે માટે તુષા કરીને કહીએ, વિસ્તારી મુને વાત. ૧૨
શુકેવચનઃ—

રુદ્ધિએ કન્યાને ભ્યારે, માંચો સ્વધંવર ધાગ;
પ્રજુષ્ઠ લાભ્યા હરણ કરીને, છતી સધળા રાય. ૧૩
રુદ્ધિને અમતું થયું, એ મરે મળશે યેન;
તેડાવીને લસ કયાં છે, મળ્યાં રંગ રસ એમ. ૧૪
ગજ રથ અથ અનંક આપી, નમ્યા હરિને પાય;
નિદાય યદને ચાલ્યાં ત્યાંથી, છતી યાદવરાય. ૧૫
રુદ્ધિભણીએ રુદ્ધિને કહું, અનિરુદ્ધ વેરે માન;
પુત્રની પુત્રી સુધેવાનાઈ, એ આપી છે નિર્બાણ. ૧૬
શ્રીકૃષ્ણને મમતી નહીં વાતજ, વિશેષને છે કામ;
લશ્મીએ આવી કહું ત્યારે, માંચું વચન ભગવાન. ૧૭
વિવાહને આરંભજ માંચો, હરણ અતિ ઘણો મન;
રુદ્ધિએ લાકી ચોલા કરી છે, મંકપ મહિમય રમ્ય. ૧૮
પત્ર લખી ભુષ એની પાસાના, તેડાવ્યા તપર વીકા;
શ્રીકૃષ્ણને લક્ષ પત્રિકા આપી, શીતે થયા તાવર ચુદવીર. ૧૯
વિવાહ કરને પ્રભુ હરણ સાથે, નીસર્યા કાઠી નન;
નમ્રનિવાસી લોક તેડ્યા, વિનય કરી ઘણું માન. ૨૦
છપ્પનકોટિ યાદવ સંગ લીધા, અવર ગૃહ રાજનં;
ચતુરેણી સેના જોક્ષિતી છે, અજરથ વાજે નિશાન. ૨૧
એ રીતે પ્રભુ જાન લઈને, આઘ્યા નગર મોતર;
રુદ્ધિએ ઘણું માન રંપેને, ઉતારયા જાડે કાર. ૨૨
અનિરુદ્ધને કન્યા પરણવી, ઉંમંગ ઘણો અતિ મન;
ચોરી સરી કંસાચર આધામ, પરવારયા કરી લગન. ૨૩

• પ્રજુષ્ઠ રુદ્ધિની કૃત્રી રુદ્ધિવતીને પરચ્યા તેથી અનિરુદ્ધ થયે.
• પ્રજુ ભાગવતમાં રુદ્ધિવતી નામ છે. ૧ પ્રજુ ભાગવતમાં
રેવતના એવું નામ છે.

સભા સહિત પરધાન સંધાતે, બેઠા છે રાજન; તેવે સમે બળિભદ્ર સભામાં, આબ્યા છે આદરમાન. ૨૪
 કલંગ દેશના બૂપ કહે છે, રુકમિને તવ વાત, વહેવત્પરમારા રમી ભલે, માટે સમસ્ત રમીએ આજ. ૨૫
 રુકમિ કહે જીવટ રમીએ, બધા સુક તમે સમ; શત સહસ્ર હજાર સહસ્ર લગી, ચલ્યા દ્રવ્ય તે લક્ષ પ્રમાણ. ૨૬
 રમત રમતાં હજાર જાત્યા, માને નહીં રાય મૂક; સભા સૌ ત્યાં રુકમિની, શેષ જાણ્યા નહીં દુઃક. ૨૭
 એમ રમતાં દશ કોટજ સુધી, ચલ્યા રામ ચર્ધ જીવ; તોપણ કહે રુકમિ જીવે, દુષ્ટ સભા એ રીત. ૨૮
 તેવે સમે બેઠા વાણી થઈ છે, જીત્યા સહી બળિભદ્ર; રુકમિ કહે વાણી વ્રથા થઈ, માને નહીં લાવે દ્રવ્ય. ૨૯
 પાસે બેઠા તે હસીને કહે છે, રમી શું ભલે ચોવાળ; સભા મધ્યે એમ હાસ્ય કર્યું, ત્યારે ક્રોધ ચલ્યો છે દયાળ. ૩૦
 શ્રીકૃષ્ણનાં દર્શન કારણ, થઈ દેવ વિમાનની ભીડ; હોનાર છે તેને કોણ જાણે, એમ કહે ચતુવીર. ૩૧
 એવા દુષ્ટને હજીવા કાળે, આબ્યા છિયે અમે ભલે; રુકમિને ત્યાં મરનકે મારી, ભોળા કાઠિયા પ્રાણ. ૩૨
 હસી કહ્યું તેના દાંતજ પાઝ્યા, પૂરી જેણે કહી સાખ; ધડધકી તેની જિભા કાઢી, નાઠી સભા પડી હાક. ૩૩
 રુકમિણીએ મન ભર્યું ત્યારે, બોલ્યાં નહીં પાંચ ધીર; શ્રીકૃષ્ણને બળિભદ્રે કહ્યું તવ, શીમે તત્પર થયા યદુવીર. ૩૪
 વહુવર લેઈ સહુ જાન સંધાતે, આબ્યા પુર ભગવાન; જાન સહુને આદર સાથે, વિદાય કરી ગઈ કામ. ૩૫
 શુકજી કહે શ્રીહરિની લીલા, સાંભળા પરીક્ષિતરાય; સુંદર હરિને દાસ કહે, થયા એકસકળા અધ્યાય. ૩૬

|| કીમલભગવને જગમગે બેઠાવિતોષાયા || ૬૧ ||

તેણે કરી શિવ રિજિયા મનસું, માગે વળી વરદાન; જાણાસુર કહે મારા નમરની, રક્ષા કરે ભગવાન. ૫
 તે માટે શિવ રક્ષા કરે છે, શોભિતપુર વિખ્યાત; નમની છું શ્રીકૃષ્ણ કરે છે, શિવજી ત્યાં દિનરાત. ૬
 ત્રીજવાર શિવ સંગે યુદ્ધ માંડ્યું, ભણ્યું મેં ત્રિલોક; મુજ સમાવડા ન રહે ઉભા, તમવિના થતી ફાક. ૭
 યુદ્ધે હાથને શૂંચન કીરે, મિથ્યા બહુ એ ભાર; તમે કહેશો મેં વરના આપ્યો, આવા મુજ સંવાય. ૮
 અંતરભગીએ ભણ્યું મનમાં, એ છે ખળનાં કામ; શિવ કહે હું સરખા તમને, આવી ખળશે ભગવાન. ૯
 ધમકેતુ પકડે તારો, ત્યારે ભણ્યો આબ્યા તુજ ધાટ; હરજ પામીને ચેર આબ્યા, બાણ જીએ તેની વાટ. ૧૦
 એક દિવસ ઉમથાસંગ શિવજી, ક્રોધા કરે છે વન; પાર્વતીનાં દર્શન કાળે આબ્યા, ઝોખા વિવેક મન. ૧૧
 ઉમથા કહે છે ઝોખા બાળને, પહોંચશે મનની આશ; શેઠા દિવસમાં પરજીયે શું, સ્વપ્નમાં સ્વામી ખાસ. ૧૨
 તેજ તારો સ્વામી ચારો, મહા પુરુષ શુભવંત, વેશાળ સુદ દાંદણીને રીને, માનજે થત સંત. ૧૩
 વચન ઝોખાનાં સાંભળી ત્યાંથી, આબ્યા છે અંતપુરમાં; કોશાંકની તનયા સેવામાં, ચિત્તવેકા આવી ત્યાં. ૧૪
 પાર્વતીએ કહ્યો છે તે લીન, રમી ગયો તદા મન; મધ્ય નિશાએ જાગી ભણ્યું તે, લીક નહીં ભાવકે કંથ. ૧૫
 ક્યાં ગયા સ્વામી કહેલી ઊંઘ, કરવી ભલે રૂઝન; ચિત્તવેકા કહે શું છે ભાઈ, જરૂર સખીએ મન. ૧૬
 ઝોખા કહે તેજ પૂર્ણ આવી, રમી ગયો કા વીર; એ વર મુજને આપી આ, નહિતર તણું આ ચરીર. ૧૭
 હં:ખસારમાં નીચી આવી, અધર અમૃત પાઈ, સુધી કાલે થઈ માટે, જાણી આવી મુને બાઈ. ૧૮
 સુધી કહે કહે છે ત વીર, કેખાડ અમર આણી, સખી કહે કહે છે ત વીર, કેખાડ અમર આણી. ૧૯
 સુધી કહે કહે છે ત વીર, કેખાડ અમર આણી, સખી કહે કહે છે ત વીર, કેખાડ અમર આણી. ૨૦

વિચાર્યું કેમ જાઉં ત્યાં, સ્નાન કરે કષ્ટિદેવ;
નારદજી કેમ પધાર્યાં, કહો બાઈ અવશ્યેવ. ૨૬
ચિત્તવેદા કહે ચૈત્તિતપુરશી, આવી છું મહારાજ;
બાણસુરની તનયા* તેને, સ્વમ લાખું છે એ કાજ. ૨૭
અનિરુદ્ધ સાથે સાંગવિલાસજ, એણે કહ્યું તેનું મન;
તે માટે કેમ કારજ યાચે, બધે મળ્યા યુનિજન. ૨૮
નારદજીએ મન તિચાર્યું, ઘણે સુદ ત્યાં સૌચ;
તામસીઈ વિદ્યા આપી કષ્ટિએ, દેખે નહીં જાઓ કોય. ૨૯
કર જોડી નમસ્કાર કરીને, ગયાં છે તેણે કામ;
સોળ સહસ્રના મંદિર મધ્યે, રુકમિણીન્યાં ભગવાન. ૩૦
તે મધ્યે પ્રયુક્તનુ ધર છે, અનિરુદ્ધ જ્યાં રહે છે;
તેજસ્યે કેઈ લલના ઉભી, નૃસ્ય ત્યાંય રહે છે. ૩૧
તે સાથે ત્યાં આવી જોયું, જોયું છે અનિરુદ્ધ;
ઓખા સાથે રમી ગયા તે, સંભારે દુઘડા મધ્ય. ૩૨
ચિત્તવેદાએ મોહ પમાડી, બિહાય દીપી લલના;
અનિરુદ્ધને કહે ચિરંજીવી રહે, પહોંચે રાગેરુષ ગનના. ૩૩
અનિરુદ્ધ કહે તું કોણ છડાં, આવી છે શું કાજ;
પ્રાંતઉત્તર કહે લેવા તમને, આવી છું મહારાજ. ૩૪
બાળિના સુત બાણસુર કહીએ, મહા વીર વખ્યાત;
તેની તનયા ઓખા બાઈનું, રમી ગયા તમેા સત. ૩૫
તમ પાપે પ્રાણ નવ પાપે, ઘણે ત્યાં રાજન;
અનિરુદ્ધ કહે એ દેવની કન્યા, કેમ માને સુખ મન. ૩૬
ચિત્તવેદા કહે સાંભળો રાજ, પિતામહની વાત;
નરકાસુરની સોળ સહસ્ર જ, લાંબા છે કેઈ જાત. ૩૭
વચન સાંભળી અનિરુદ્ધ બોલ્યા, ભઈ જાઓ યુનેતુત;
તેને સ્વમ થયું તેણે સુરને, માને એ વચન સત. ૩૮
લેઈ અનિરુદ્ધને જાય છે એવે, ચક્ર મળ્યું તવ બળુ.
નારદનું રમણું કહ્યું ત્યારે, બળ્યા છે તે નિવોણ. ૩૯
દેવ કારજ લેઈ જાય છે એને, તોના વારંચો મા કેમ;
નારદજીનાં વચન સાંભળી, ચક્ર ગળું ફરી સોય. ૪૦
તત્સણુ ચિત્તવેદા લેઈ આવી, ઓખાને મંદિર;
ઓખાની લે બાઈસ્વામી તાણે, અનિરુદ્ધ એ મહાવીર. ૪૧
દેખીને ધણું હરખજ પામી, દીધા છે આદરવાન.
સ્તુતિ કરીને પગે લાગ્યાં, રાખું તેણે ધ્યાન. ૪૨
ચિત્તવેદા કહે મોટું બળય તાર, વર છે રૂપનિધાન;
મીની સાથે કોડા કીને, રાખો મન સુખવાન. ૪૩
સસરે ત્રણ લોકનેા સ્વામી, એ બાળ્યું નું નાનું;
ઓખાને કહે મન્ય મન્ય તુજને, એ વર તુમી પાડું. ૪૪
તેલ મરદન કરી સ્નાન કરાવ્યું, બળણુ બહુ વિધિ ઝંઝ.
આસન બેસાડી ગાંધર્વ વિવાહ, કયો છે રસરંગ. ૪૫
કાચ્ય નિનાદ ઓપડ રમે, દેખી સેવક કરે એમ વાત,
કીડીને પ્રવેશ નહીં અદિ, પુરુષ આળ્યો કેઈ વાત. ૪૬

એ પુરુષની સંગે રમે નારી, તેનાં રૂપ હોય બિત;
તે માટે એ ઓખાબાઈનું, દીધે છે એવું ચિન્હ. ૪૭
બાણસુરને કહીએ નહિતર, આગુચે આપણે અંત;
તત્સણુ આવી કહ્યું ત્યારે, કોખા છે રાય બળવંત. ૪૮
રમેવાળ તમે શુદ્ધિ નવ રાખી, આળ્યો તે કોણ વાટ;
મેલક કહે સ્વામી કારણ શું કહીએ, પીયો નહીં શણુ માન. ૪૯
ધનકેતુ પડ્યો તવ બળુનું, હોયો કે ગાળવંત;
લજા ચોધાને આજ્ઞા આપી, કરે તેણું સુદ. ૫૦
આવતાં દેખી બોગળ લઈને, ઉઠ્યો છે અનિરુદ્ધ;
સુદ કરી સહુ કામજ આપ્યા, પહોંતી વાત તે તુર્ત. ૫૧
કોલાંડને આજ્ઞા કરી રાયે, કરે તેણું સુદ;
રમે બેસીને સૈન્ય સંગાથે, આળ્યા જ્યાં અનિરુદ્ધ. ૫૨
દેખી કટક ઓખા કહે છે, નાનડિયા ભરધાર;
કેમ વરણે ફરી સૈન્ય જ આણ્યું, વેરી થયો મુજ તાત. ૫૩
મેં એનું તે શું વણસકડું, શો કયો મેં અન્યાય;
પાર્વતીએ આપ્યા છે વર, સમરે દેમ નહીં એ રાય. ૫૪
મગતણું દેખાં બહુ તેમાં, કેસરી પ્રગટ્યો એક;
તે આગળ શું પરાક્રમ એણે, વિનતા જુઓ વિવેક. ૫૫
કાલાવાસાએ નહીં છડિયે, હું તો પેલી છે નાર;
વારા પિતાએ મોકલ્યા સહસ્ર લે, મારે લેખે ચાર. ૫૬
એમ કહી ધર બહાર આળ્યા, યાચ છે બહુ સંગ્રામ;
સૈન્ય સહિત જિતીને ધાયલ, કીધા છે પરધાન. ૫૭
એ સમાચાર બોળીને આળ્યા, બાણસુર રાજન;
કોલાંડ કહે સ્વામી કારણ કહિયે, જુઓ વિચારી મન. ૫૮
શક તોલે પરાક્રમ છે એણે, હું વિખાણું વાત;
તે માટે જણુ માને એ તો, પૂજ્ય થયો કેમ રાય ઘાત. ૫૯
બાણસુર કહે શું જુઓ ઇ, એણે કયો મહા અન્યાય;
વજીર કહે ગાંધર્વ વિવાહ, કીધા છે તમ કન્યાય. ૬૦
શર અર બહુ બાણજ વરસે, એકનાં લજાજ યાચ;
એણી પેરે સુદ બહુજ થયું, શું કરું હું સંખ્યાય. ૬૧
અદ્ભુત એકા અરજ શરજ, સાંગ ને ગહનાત;
અનિરુદ્ધ સોને પૂરે પડે છે, મહા વીર વિકાળ. ૬૨
ચિત્તવેદાએ નારદ સંભાર્યા, તે આળ્યા તત્સણા
બીણીયા મા તું અનિરુદ્ધ, તારે માથે બી પરિશ્રદ. ૬૩
અનિરુદ્ધ કહે સ્વામી તમ પ્રતાપે, જિત્યા છે બહુ વીર;
એમ કહી ફરી સુદ કીધું, રાય આળ્યા સમરે પીર. ૬૪
સુદ કરતાં રાયે અનિરુદ્ધને, ઘેરી લીધા તત્સણુ;
નાગાએ બંધન કરી જિતી, યાદ્યો છે રાજન. ૬૫
ઓખા કહે હવે જીજ કરણું, વેરી થયો મુજ બાપ;
બાળક બાળી દયા ન આણી, એમ કહી કરે વિલાપ. ૬૬
એ સમાચાર લેઈને ચાલ્યા, નારદજી તત્સણુ;
સુદ બહુ પેરે ત્યાં થયો, આપરો અચરણુચરણ. ૬૭

વડાણ

આવશે ભગવાન એવું, યુદ્ધ કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, યથો બાસકમો અધવાયરે. ૬૮
હતિ શ્રીમદ્વાસવતે દશમસ્કંધે દ્વિપ્રકિરણનમઃ ॥ ૬૨ ॥

અધ્યાય ૬૩ ચો*

કડવું ૧૭૬ સું-રામ સામેરી

કહે ભૂપતિને યુદ્ધ યોગી, સુલ રાય હરિ કથા રસ લોગી;
રુકમિણી ચિંતા કરે છે મન, લુચો કોઈ અહિંથી લઈ ગયું તેનું
મોટી અચરજ કહિએ વાત, ચિંતા શી કરે એમ કહે છે નાય. ૧

ઠાળ

ચિંતા શી કરે બામિની, એવે આભ્યા નારદ દેવ;
આદરમાન બહુ પેરે દીધાં, બોલ્યા હરિ તતખેવ. ૧
નારદ ઉવાચ:-

ત્રણ લોકમાં ગમન તમારું, અનિરુદ્ધની કહેા ભાળ;
સુનિ કહે અંધ્યા છે તમ પાત્રને, શોણિતપુર ભૂપાળ.
ચિત્તલેહા લઈ ગઈ ॥ એને, આકાશ માંગે ધન્ય;
બાણાસુરની તનયા સાથે, ગાંધર્વ વિવાહ કીધો પ્રદ્ય.
યુદ્ધ થયું કીર્ણ તમ પુત્રે, પણ બાણાસુર બળવાન;
નાગાએ અનિરુદ્ધને બાંધી, રાખ્યા છે વસથો ઠામ.
શ્રીકૃષ્ણનું મન નારદ કહિયે, પરભારી સુભી વાત;
સૈન્ય સહુ સજ્જ કરીને ભાલ્યા, રાણા નિશાને ધાય. ૫
હયાં અહોહિણી સૈન્યા સંગાથે, અલ્યા છે યાદવરાધ;
પ્રદ્યુમ્ન સેનાના નાયક કહિયે, ગદ ને સાંભળું કુમાર.
ગરુડપર શ્રીકૃષ્ણ ને હળધર, એકા છે બેઠું વીર;
અતુરંગિની સૈન્યા આગળ, ચઈ માર્ગમાં બીક.
એ રીતે પ્રભુ આવી પહોંતા, વાળ્યાં બાદ રણવર.
વાડી ઉભેરી નમ વીડીને, પથ્યા છે યાદવસૂર.
બહારના પુરની કાંઈ અટારી, રંધ્ય કહ્યું લવ ભણ;
બાણાસુરને બહુ થયું તવ, સૈન્ય કહ્યું સાવધાન.
દશ અહોહિણી સૈન્યા સાથે, નીસરિયા રાનનું
મોર ઉપર છે સ્વાગી કાર્તિક, નંદી ઉપર શિવ પ્રદ્ય.
સન્નુપ આવી રહ્યા ઉભા, બેઠું ગમાથી ભણ;
ભૂત વિશાલ યિવની સૈન્યા, થાયે ॥ બહુ સંચામ.
શિવલ ને ભગવાનજ પોતે, સાલ્યદી ને બાણાસુર;
બળિભદ્ર ને કોર્વાંડ બેઠુરો, મહાબળ ભરપૂર.
પ્રદ્યુમ્ન સ્વાગી કાર્તિક એ રીતે, પરસ્પર યુદ્ધ વિશેષ;
શરજ અસર બહુ બાણજ વરસે, દેવ વિમાનની બીડ. ૧૩

* આ ત્રેલકમાં અધ્યાયમાં બાણાસુર અને વાદવોને યુદ્ધ થતાં
નંદે તથા સહાચિતે બાણાસુરના દાખ કવીની નામનારા શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતિ
કરી, તે કથા છે. ૧ પૂણ બાણવતમાં બાર છે. ૧ બળવદ્ર,
સાવરિ, રાણા, નંદ, ઉપનંદ, તથા ભદ્ર આદિ વાદવોએ શોણિતપુર પેઠું.

શિવલ ને ભગવાન બેઠું, મૂકે બહુરિધ બાણ;
પિનાકપાણિ સારંગપાણિ, વાસુ પર્વતવું એમ ભણ. ૧૪
સર્પ અસર ગરુડ અસર, અગ્નિ ત્યાં પરજન્ય;
પરસ્પરે હારે નહીં બેઠુએ, વિચાર્યું પ્રભુ મન. ૧૫
ગોહલ્યે કરી ગોહ પમાડ્યાં, શિવલ નંદીપર ભણ;
જિતીને પ્રભુ યુદ્ધ કાજ આબ્યા, જ્યાં છે બાણાસુર રાખન. ૧૬
અશ્વ સહસ્ર એ રથે લેટ્યા, મહાવીર વિકાળ;
પાંચરો બાણ એક વારે મૂક્યાં, એવાં કૃતાંત કાળ. ૧૭
શ્રીકૃષ્ણલ્યે આવતાં છેવાં, બાંગ્રો તેનો રથ;
પાંચજન્ય ત્યાં ચંપ વગાડ્યો, છલ્યા પ્રભુ સમરથ. ૧૮
નમ કોટર જાવી, બાણાસુરની માય;
શ્રીકૃષ્ણલ ઉદ્ધરાતા એવે, નાકા નગરમાં રાય. ૧૯
બલભરે કોમ્બાં નસાડ્યો, પ્રદ્યુમ્ને કાર્તિક સ્વામ;
એ રીતે પ્રભુની છત ધઈ છે, વાળ્યાં બહુ નિશાન. ૨૦
એવે શિવલ આગસ મોડી, નમ્યા છે રણમાંય;
યુધ બગાડ્યું ખતાવું તરિયો, નીસરિયા તવ ત્યાં. ૨૧
ત્રણ મસ્તક ત્રણ નાસિકા, નેત્ર છ ને છ હાથ;
તરિયો કહે સુને આત્મા હિરે, બાગી કરું સહુ ભરમ. ૨૨
ચેરની નેણે શિખર બાળી, એરો એ બળવાન;
શિવ કહે એના સૈન્યમાં જઈને, કરેા સહુને દેરાન. ૨૩
આત્મા લેઈ પહેલાં શેવને બંને, ચાલ્યો છે તમ શરીર;
ત્રાદે ત્રાદે મારું બંગ બળે છે, રાખો તમે શ્રીકૃષ્ણદીશ. ૨૪
શ્રીકૃષ્ણ કહે એને શિક્ષા કરું, ખીર ધરો મન કરો દડ;
નારાયણજીવર તુરત જાવી, લાગ્યો તરિયાને યુદ્ધ. ૨૫
સ્વર્ગે મૃત્યુ પાતાલ કપ્યો, એને કોઈ ન રાખે ચર્ણ;
શ્રીકૃષ્ણને ચરણે નમી કહે, રાખો પ્રાણુરવન. ૨૬
તમારે જીવે તમે ક્યાં સુને, શરણ આગ્યો હું દીન;
સ્તુતિ ધણી કરી તરિયાએ, તમે રક્ષણ કરો સ્વામીન. ૨૭
પ્રદ્યુમ્ન તમે સર્જો પાળો, શિવ રૂપે સંહાર;
સાચિદાનંદ રહ્યા છે બ્યાપી, તમથી નહીં કો સંસાર. ૨૮
તમને મૂકીને અન્યને બાજ્યે, તેને પીડા જીવર પ્રદ્ય;
હું તો તમારે શરણે આગ્યો, સુને પીડા હોયે કથમ. ૨૯
દયાનિધિ ભગવાન કહે છે, સાંભળો તરિયાલ ધન્ય;
તારા મારો સંવાદ ગાયો, સાંભળશે એકે મન. ૩૦
તેને ઘેર તું ભઈયા મા, એ આપ સુજને વચન;
વચન આપી તરિયો ગયો ત્યાંથી, નમી પ્રભુને ચર્ણ. ૩૧
એવે બાણાસુર સૈન્ય લેઈ આગ્યો, રથ હેરી સાવધાન;
અસ શરજ બહુ બાણ જ વરસે, દેવ સંધામ. ૩૨
શ્રીકૃષ્ણે તો મન વિચાર્યું, ઉતારું એના ભાર;
ચક્રે કરીને હાથજ છેલ્યા, વ્રજ તળી જેમ ઠાળ. ૩૩
તે સમે આભ્યા શિવ ત્યાં, સ્તુતિ કરે હરિની ત્યાં;
અભય વર આપ્યો હરિ એ એને, તે કેમ વિચાર્યા ધાય. ૩૪
તમે કહ્યું પ્રહ્લાદનો મંત્રજ, મારવો નહીં ગદ;
દયાનિધિ ભગવાન કહે છે, ઉતાવળે એનો મદ. ૩૫

હંમે બેસી અજ આખ્યા છે, કહે માંડામાંદી રી રાહ;
હરિહરનો મેળાપ કરી અજ, ગયા પોતાને કાવ.
ચાર ભુજ રાખ્યા છે તેના, માન્યું બ્રહ્મ વચન;
આપ સરીખો કીધો હરિને, સિવ થયા પ્રચંન.
રથે બેસાડી વડુ વર લાવ્યા, ચોભા ઘણી સાથે રાય;
શ્રીકૃષ્ણને આવીં ચરણે લાગ્યો, કામા કરે અન્યાય.
પહેરામણી ભગમતી કીધી, ગજ રથ અજ અપાર.
અશોકીની રેવ્યા આપી રાયે, વળાવ્યા બહી ભાત.
મળી યિવને દારિકાં આવ્યા, વાયાં છૂત નિયાન;
સૈન્ય સોને આહર સાથે, વળાવ્યાં દેઈ માન.
ભોખા અનિરુદ્ધનો વિવાહ, સાંભળે ને જો ગારો;
તેને જલર પીકા નહીં કોઈ દી, ત્રિવિધ તાપ સહુ નયે.

વગણ

માનભે વિશ્વાસથી તમે, શુક કહે સાંભળ રાયર;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, થયો ચેસકળો અધ્યાયર.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે ત્રિપ્તિવર્ગે આપાઃ ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ૬૪ એ*

કહું ૧૭૭ મું-રાગ કેડારે.

શુક કહે સાંભળ ભૂપ તું, જે કહું કોકે ચીત;
વળી કહું નાશયજુ હીલા, સંકેષે કરી પ્રીત.

દાખ

સંકેષે કરી ભણ્યો, કહું કથા રાજન;
નમ્રમાંથી બાળક સંગે, નીસરિયા પ્રયુક્ત.
સાંભ કુમાર ને ગદ બાહુ, ચાલ્યા રમતા વન;
રમતાં રમતાં વાડી મધ્યે, આવ્યા બહુ થયો ધમ.
નૃપા લાગી જાગતણી, ભેતા હરે છે વાડીમાંડે;
જુએ તો એક કૂચ ગધે, દીકા કરકટ ત્યાંયે.
કાઢવાને સોટ્યા બાળક, દયા ઘઈ મન વીર;
સમુદ્રમાં કીને મૂકીએ, અહીં કાંઈ પામે છુવ.
દેરાઈ ચર્મનાં વળી બાંધી, તાણે સહસ્રબાલ;
તલ માત્ર ત્યાંથી ખસે નહી, એવી પુદ તેની કાય.
કભા મધ્યે જઈ કહું, તવ આવ્યા શ્રીભગવાન;
કર વધારી વામ હાથે, કાઢ્યો ભાગ્ય નિધાન.
રથાં કરતાં દિવ્ય દેહ, સુગટ કુંડળ સાર;
પરિક્રમા કરી નમ્રો ચરણે, સ્તુતિ ઘણી કરી રાય.

નગ રાજ સ્તુતિ કરે છે:-

આવ અંત્ય ને મધ્ય તમ વિના, અચર નહીં કો રયામ;
સુખ દીન ઉપર ઘણી કૃપા કરી, આવ્યા હો ભગવાન.
નયનપ્રસી લોક યાદવ, જુએ ઉભા તેહ;
તે દેખતાં પ્રભુએ કહ્યું, કેમ પાંચો કરકટ દેહ.

અંતયોગી બાજો છે, પણ આવ્યા ધરં શીરા;
પ્રણામ કરીને વવા વાળી, સાંભળો શ્રીભુગટીય. ૧૧
પૂર્વ દુતો દુઃ નમ્રનો રાત્ર, કયો કે બહુ દાન;
ગજ રથ અજ ગો ભૂમિ વિખેને, આપ્યાં છે નિધાન. ૧૨
વજ્ર સુવર્ણ તીલ આદે, સદાવતે દીપાં અંન;
જન્મ સધળો એમ ગયો, સ્વામી કરતાં મુને પુન્ય. ૧૩
તારાની કો હરે ગણના, મેઘનાં બિંદુ સોય;
પણ ગીતું લેખું નહીં, શું કહું મુખથી જોય. ૧૪
સુવર્ણ ચોળી રૂપા પુરી, ભૂલજુ નવાં સિય વચ્ચ સાધ;
નેહર સદાવર કૂચ એ રીતે, ધર્મ કયો વિખેને નાય. ૧૫
એક ગાય આપી વિખેને, ભળી ટાળામાંય બીજે દીન;
વડતાં વડતાં આવ્યા પ્રાદાસ, સમરે નહીં તે કયમ. ૧૬

તે માટે યમહત અંતે, લેઈ ગયા મુને શય્ય;
ધર્મ કહે ચિત્તસુખને, એનું જુલો પાપ ને પુન્ય. ૧૮

ચિત્તશુક કહે સાંભળો, કોના પુન્યને નહીં પાર;
પ્રાદાસુ જેટલો એજ લેઈ, મૂકી ગયા બેનુ બ્રહ્મ. ૧૭

ધર્મ કહે પહેલાં પાપ કે પુન્ય, ભોગવચો રાજન;
સં કહું ચોડું પાતક ચેડેહ, ભોગવું આ જન્મ. ૨૦

તે મટે કરકટ દેહ ધરી, પડ્યો વરસ હનર;
તમ પ્રતાપે છુટયો સ્વામી, પહેાંતા મનોરથ આજ. ૨૧

એમ કહીને નમ્યા જોયે, આવ્યું દિવ્ય વિમાન,
તેપર બેસી ગયા લેકું, વાજતે નીધાન. ૨૨

શ્રીકૃષ્ણ કહે સુલો યાદવનાં વન, સાંભળ્યું તે પ્રશ્ન;
પ્રાદાસને કો દુલવચે, તે પામશે બહુ કષ. ૨૩

પ્રાદાસીને અંશ હજાહજ વિષ, પચે નહીં કહે ધૃષ્ટ;
જે વિષ ખાયે તે મરે, એ તો શોષે પરિયા વીશ. ૨૪

વૃત્તિ આવી હીયે ઘઈ, પડે આંસુ ભોમ;
જેટલી રજ ભોજે તેટલાં, વરસ થાય કમી ભોગ. ૨૫

જુલો પાતકને કહું લેશ નહીં, તોયે વળગ્યું આવી રાય;
સર્વને શીખામણુ હવી, પ્રભુ આવ્યા લેઈ પરિવાર. ૨૬

અધ્યાય ૬૫ એ†

૫૬ ૧૭૮ મું-રાગ કેડારે.

શુકદેવ વવા છે વચન, સાંભળ પરીશિત મહા રાજન;
નંદ મચોલા મજનો સાથ, મળવા જુએ હરિની વાટ. ૧

* આ મારકમા ગમવામાં ભગવાને ગ્રમશબ્દને રાખી ઉપાસ્યો
અને પ્રાદાસને પદ વડે લેવાના તેમને કહીને અભિમાની રાખને સિખા-
મય આપી, એ કથા છે.

† હવાકુળનો તીરો પુત્ર રાત્ર. ‡ આ પાંચકમા અધ્યાયમાં
ગોકુળમાં અંગેસા બળબદે ગોપાલોની સાથે રમતાં મદને તીયે યમુના
છને ખેંચ્યાં, એ કથા છે.

એકવાર આવે તો મળાયે, શું માયા છેકં તોડી હરિયે,
અંતધોમીએ બાજ્યું મંન, સુને અવકાશ નહીં હોયે.
જાણ બળભરે થઈ નાજી, જઈહું નીરખું ગોકુળ ગામ;
જન્મ ભૂમિ ભેડો એકવાર, રથ સજ ક્રીધા તેણીવાર.

હાળી

સજ કરાવી બેઠા રથ પર, આઠ્યા વૃંદાવન;
ગોકુળનાં ત્યાં વૃક્ષ દેખી, હરખ્યા છે ધણું મન.
આગમન સાંભળી વજ્રવાસી સામાં, મળ્યા આવી પ્રેમ;
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર પહેલે, પૂછે કુશલી કૌશલ.
ત્યાં થકી રથ આવી છૂટે, નંદ રહે જે કામ;
હંડવતું કરતા જઈ મળ્યા, નંદને બળરામ.
આલિંગન થઈ જોયે બેસાડ્યા, હૃદયે પુત્ર કર્યાણ;
થશેદાણ મળ્યાં આવી, હરખ અતિ ઘણો મન નાજી.
આદરમાન બહુ પેરે દીધાં, સેતોપ્પા ભક્તીભાત.
શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર પ્રેમે, પૂછે થશેદા ભાત.
હંસ હણીને જોડાવ્યાં, ભાત તાત સુંદર સ્થામ;
પાદવ કુળને સુખ હણી, ભણું કહ્યું છે એ કામ.
ઘણા કિલસ એમ વહિ ગયા, અમે ભેડે જીવનની વાડ;
ચક્રેર ઇંચે ચક્રને, તેમ મળવાની કહે આશ.
વચુરેવ દેવકી આદે સંભારે કે, કુશલ છે કહો તંત્ર;
કયારેય અમને રાંભારે કે, નહીં પ્રાણજીવન.
એમ કહીને નેત્રથી તવ, પકી આંસુની ધાર;
થશેદાના પ્રેમ આગળ, હાલી ન હોયે માત.
બળભરે કહે સહુ કુશલ છે, હરિ મળવાને કહે છેત;
એકવાર તમને મળશે માલા, ભણાવે કુશલે.
એવું કહી સમાધાન કરે એવે, આવી છે નજાર;
બલીભરને ભેઈ હરખ પાત્રી, પૂછ્યા સહુ સમાચાર.
શ્રીકૃષ્ણણે કહ્યું કૌશલ કાંઈ, કહે અમને રામ;
કાઈ લેળા અમને સંભારે કે, તણ માયા રામ.
રાજ કુખમાં ભુલ્યા છે, અમને સંભારે તે શીલ;
બળભરે કહે એકવાર તમને, મળશે શ્રીભુગદીશ.
મધુમાસ ત્યાં રહ્યા છે, રમે ગોપી સંગે રથ;
વન ને ઉપવન હરીનાં, જીએ ચરિત વિરોધ.
વરુણે ભેટજ મોકલી, વસ સુરપાન;
પાન કરતાં મરીયા થકી, રમે ગાય ગોપી રામ.
પુશ્પી સરસવભાર ભેના, મરતકપર ન જીવ્યાય;
એવા એ રોવશાઈ જિંદગા સહસ, હરિયણ ગાય.
ઉચ્છ્રાણે જાણીડા કરવા, ઉપજ થઈ રોધ જ્યારે;
ચમુનાંજીને તેડ્યાં પાસે, આવે નહિ ચક્રમે કોઈ ત્યારે.
આપણું રગરણ કહ્યું ત્યારે, આવી હોઈ સંગ;
હજવડીને તાલિયાં ચમુનાંજી, કરવા ઇચ્છ્યા શતપંક.

(ત્યારે) કાલિદી દિવ્ય દેહ ધરીને, આવી નમીયાં પાય;
સ્તુતિ ઘણી કરી રોપની, કામ કરો ન કરો અનંધ.
જાણીડા કરી રોધ પ્રસંન હવા, કહે સર્વદેહા તું ધન્ય;
સ્નાનથી પ્રાણી દુસ્તર તરે, ને પામે સ્વર્ગસંદન.
ધન્ય ચમુના ધન્ય એ મજ, ધન્ય ગોકુળ ગામ;
ગોરસનું સુખ અહીંયાં એવું, નહીં બીજે કામ.
માસ ભે એમ વહી ગયા, ભગ્ના તત્પર થયું મંન;
ભેટ ઉત્તમ મેડકે, તે ગોપી પ્રાણજીવન.
નંદ થશેદાને મળી રથપર, બેઠા છે તર શેષ;
સારથીએ અજ કહ્યા, આદ્યા શ્રીનરેશ.
કારીકામાં આવી પહોંતા, મળ્યા શ્રીભગવાન;
સમાચાર તવ શ્રીગોકુળના, પૂછ્યા સુંદર સ્થામ.
રોધ કહે નંદ થશેદાણ, ગોપ ગોપી બાળ;
મળવાને આતુર છે ધણું, એકવાર મળાયે દયાળ.
આ ભેટ તમને મોકલી, ઘણો રાખે તમ પર પ્રેમ;
સમાચાર સર્વે કહ્યા રોધે, વજ્રજન કુશલીશોમ.
સાંભળી ગદગદ થયા, ત્યારે સંભાર્યાં માતતાત;
થશેદાને તોડે નહીં કે, અવર ખીલ માત.
શુકદેવ કહે સુભે રાયલ, એ કહ્યાં ચરિત શ્રીરામ;
અદાપિ એ કાલિદીને, પ્રવાહ વહીને તેણે કામ.
વસણ

મવાહ વહી કહે હરિજન, ભજવા શીલદુરાય ર;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, થશે પાંસકેમો અંધારે.
શ્રી કૃષ્ણભગવાને દસમકે રથમણિવેશવાય: ॥ ૧૫ ॥

અર્થશાસ્ત્ર ૬૬ મો*

કેવું ૧૭૯ ચું-રામ સામંતી

ગુકલ બેઠ્યા સુણ નાજનંજી, શ્રીકૃષ્ણલીલા અતિ પાવનંજી.
હાળી

પાવન કથા હરિ નામની, સાંભળો અભિમન્યુ તંત્ર;
મિથ્યા વાણુદેવ નામે એક, કુરુ દેશના રાજનં.
રમત રમતાં બાળકે કહ્યું છે, નાનપણમાં જણ;
એ પ્રત તારી તુંજ સ્વામી, તે માટે પાડ્યું નામ.
એના મનને ઉપન્યું, એક મનોરથ રાજનં;
ઉપજા પ્રભુનું કરવું છે, જાણમે એ મંન.
હવેને રાયે કહ્યું તેડી, સાંભળો મારાં વેણ;
શ્રીકૃષ્ણને તમે જઈ કહે, એ મૂકો મારાં મેહન.
શંક ચક્ર ગદા પદ, એ તો ધર્મ આપુધ શંક;
એ ચાર ભુજમે મેં ધર્મ, તે જણે છે ત્રિલોક.

* આ છાંડકા અવાપમાં બળાને કારીમાં જઈ પોંકને અને તેના મિત્રને માવડો, પછી સુદક્ષિણે નારા આદિ કામ થકે એ રચા છે

એ ભેખ મારો મૂઢી થો, નહિતર સુદ માટે થાઓ સાવધાન; ૬
 એમ કહી હત મોકલ્યો, તે આંખો દારીકાં બાળ. ૭
 સભા મધે જઈ કહ્યું, બધાં બેઠા છે મહારાજ; ૮
 પૌંડ્ર વાસુદેવે મોકલ્યો, મુને કહેવાને તત્ત પાસ. ૯
 ઉચ્ચેત રાવળી સામા, બેઠા છે ઉદવ આદિ બંન; ૧૦
 છપ્પન કોડ સહુ દેખતાં, ફરે કહ્યાં એક વચન. ૧૧
 આયુષ મારો ગદા ધર્યો, ચક્ર ગરુડ વાહન બાળ્ય ૧૨
 એ પ્રભા મારાં મુઢી થો, નહિ તો સુદ માટે થાવ સાવધાન. ૧૩
 હું વાસુદેવ ને તું કોણ ખીએ, રમત કરી શું બાળ; ૧૪
 રાજ તમને આપ્યું કોણે, જે કરે છે આ કાર. ૧૫
 એ પ્રભા મારી હું સ્વામી, તું તો યાદવરાજ; ૧૬
 આપ્યો આપણુ સુદ કીએ, છતે તે કરે રાજ. ૧૭
 સુદ ન કરે તો શબ્દ આપે, કહ્યાં ફરે વચન; ૧૮
 સાંભળી હરિ હવ્યા મંદ મંદ, સભા સહુ રાજન. ૧૯
 વચન સાંભળી તેનાં એવાં, બાકીય પામ્યા રાજ; ૨૦
 મંદમતી અટાન તે શું, ભુલ્યો મસ્તક ધ્રાવ. ૨૧
 કંઠ કેશી યવન આદે, હવ્યા છે સહુ ગાય; ૨૨
 એને હણતાં વાર શી છે, એમ વધા રાજ ત્યાં. ૨૩
 પૌંડ્ર વાસુદેવ કોણ છે, જેણે કહ્યાં છે વચન ૨૪
 શ્રીકૃષ્ણ કહે એવું મુલ્ય આપ્યું, બાળ્યે રાજન. ૨૫
 ફરતે હાર કહે એ ને, જઈ કહેા એને કાજ; ૨૬
 એ એન તારાં મુઢે છે કે, મુઢાંડું ગુજ રાજ. ૨૭
 વળી કહે મારે શરણે આવે, મેં મુરચે એક અનુરાગ; ૨૮
 મુવા પુકે થાયું તારે, આવશે એ કામ. ૨૯
 એ ફરે આવી કહ્યું રાજને, થયા સુદ માટે સજ; ૩૦
 અહીં થકી થયા કૃષ્ણ તત્પર, મંગાવેા તવ રથ. ૩૧
 શ્રીકૃષ્ણ કહે એણે જગત્યા, નહિતર કોણ લેતું કૃતનામ; ૩૨
 મિથ્યા વાસુદેવ એમ કહે, માટે કરવું એવું કામ. ૩૩
 સાજ કંથન રત્ન અભિમય, જડિત રથ અમુલ્ય; ૩૪
 શ્વત અશ્વ વાર ભેલ્યા, વાગ્યાં બહુ રથગૃહ. ૩૫
 રથે બેસી હરિ સન્મુખ ચારંધા, આનિયા પૌંડ્ર દેશ; ૩૬
 કાશી રાજની સીમ મધ્યે, પડ્યું વળ નરેશ. ૩૭
 કાશી રાજ એના મિત્ર છે, બધાં હતા એક રજન; ૩૮
 સાંભળ્યું તે કૃષ્ણ આંખ્યા, નિસરિયા તત્તણ. ૩૯
 બે અરોહિણી સેન્ય સાથે, આંખ્યા વાસુદેવ રાજન; ૪૦
 સન્મુખ આવી રજા ઉભા, દીસે યેવું સમાન. ૪૧
 રોમ વક્ર ગદા ધરાં ઝાંઝે, પીતાંબર પરીધાને; ૪૨
 એ રીતે ચતુર્ભુજ વાહન, ગરુડવજ સાવધાન. ૪૩
 શ્રીકૃષ્ણ કહે તે કહેવડાવ્યું, જે મુઢે મારો વેશ; ૪૪
 એ ભેખને હું મુઢાંડું, ત્યારે બાળ્યે નેરેશ. ૪૫
 એમ કહીને અત્ર શરત મુક્યાં, બાળ્યાન વરસાદ; ૪૬
 સુદ બહુ વેર થયું ત્યારે, સોડ્યા યાદવ યોદ્ધ. ૪૭
 શ્રીકૃષ્ણએ ચક્ર કરીને, પાંડવ મસ્તક તત્તણ; ૪૮
 પૌંડ્ર વાસુદેવ મડ્ય વણ્યાં, ભુલે ગગને દેવ. ૪૯

પાંકળથી કાશી રાજ આવી, કરે બહુ સંચામ; ૫૦
 પૌંડ્રના એ મિત્ર કહિયે, સેન્ય વણ્ય એક બાળ. ૫૧
 રાજ અજ બહુ બાળ્ય વરસે, એકતાં લક્ષ્ય થાય; ૫૨
 શ્રીકૃષ્ણએ વિચાર્યું, હવે કરે એને થાય. ૫૩
 બાળ્ય કરી ચિર છેલિયું, એ બુલ્યે દેવ ગગન; ૫૪
 કાશી રાજનું ઉડ્યું મસ્તક, ગયું બધાં છે તન. ૫૫
 સભા સવે બેઠી છે, તે દેખતાં શિથ પડ્યું ત્યાં; ૫૬
 પુત્ર કહે આ મસ્તક કોનું, વિચારે મનમાં. ૫૭
 ત્રાંભળી રાણી બેવા આંખ્યાં, અનેક સખી સંચામ; ૫૮
 એમને કુટી પડ્યાં, એ સ્વામી મારો નાથ. ૫૯
 પુત્રે બાળ્યું પિતાનું શિથ, ધણો થોક કીપો મન; ૬૦
 ક્રિયા કરે કરીને પછી, આરાધ્યા શિવ શ્રદ્ધ. ૬૧
 પૌંડ્ર વાસુદેવ અત્તભુજ થઈ, ગયો બેસી વિમાન; ૬૨
 દયાનિધિ ભગવાન એવા, કુપ્યો આપ સમાન. ૬૩
 ત્યાં થકી પ્રભુ વળ્યા પાછા, આંખ્યા દારીકા ગામ; ૬૪
 ઉચ્ચેતને કહ્યું આવી, વાગ્યાં છત નીશાન. ૬૫
 કાશી રાજના પુત્રે તપ કરી, શિવજી કયાં પ્રસન્ન; ૬૬
 માગ માગ તું શું માગે, પછે વધા મુખ વચન. ૬૭
 મારા પિતાને મારનાર ને, તેનેા ફેડું કામ; ૬૮
 એ ઉપાય સ્વામી કહેા અમને, માણું એ વરદાન. ૬૯
 ચિવે મનમાં ભવ્યું, એ કરે કુડું કર્મ; ૭૦
 શ્રીકૃષ્ણ તો પરિણા છે, નહીં બાળ્ય મૂઢ એ મર્મ. ૭૧
 શિવ કહે કરે યત ત્યાંથી, પ્રગટે અગ્નિ પુર્વ; ૭૨
 શુદ્ધ મંત્રે કરી હોમચા તો, કાચ થાયે ગુપ્ત. ૭૩
 પિતાએ કહ્યું ફળ પામ્યા છે, વળી કરે છે એ પોણ; ૭૪
 મહુ એવું આપ્યું છે, એને રાખનાર કોણ. ૭૫
 વર આવી શિવજી ગયા, તેણે માંડ્યો યત અર્થભ; ૭૬
 અભિચાર મંત્રે હોમ્યું વિદે, પ્રગટ્યો પુરુષ પ્રયંક. ૭૭
 ગ્રહ મસ્તક જેના કેશ શતા, રક્ત લોચન આંખ; ૭૮
 થઈ આસા બેઠો દારીકાં, તેને બાળી કરેા રાખ. ૭૯
 જળને વાડી બાળી તેણે, લોક આંખ્યા રાજ સજાયે; ૮૦
 રાજે રાજો ભગતં અમને, સ્વામી શ્રીકૃષ્ણરથ. ૮૧
 બાળ્યા આવી એ દિશાથી, અગ્નિ ભાજવદ્યમાન; ૮૨
 દેખીને હરિ વધા મા ખીડો, એનેા ફેડું કામ. ૮૩
 ચક્રને આસા કરી, દેખી નાહા અગ્નિ ભાજ; ૮૪
 હોમનાર ને રાજગુરુ, એને બાળી કીધા રાખ. ૮૫
 લોકો મંત્ર એ ક્યો બુંડું, કરતાં રુડું કેમ થાય; ૮૬
 ચક્ર ગયું તેણે નથ બાળ્યું, કાશીપુરી કહેવાય. ૮૭
 એક કણ્યમું કરી આંખ્યાં, બેઠા બધાં ભગવાન; ૮૮
 ચિવની રાજધાની હરિ કહે, બહુ કરડું એ કામ. ૮૯
 લોકો સહુ એમ વદે સાચા, શ્રીકૃષ્ણ એ યદુરાય; ૯૦
 સમર્થ સાથે ભાય ભીડી, કુશળ કેમ કરી થાય. ૯૧

શુક્રેવ કહે સુલુ રાયણ, જોવા કહિયે શીવરિશ્વર;
જુઓ વેર ભાવે મિથ્યા વાસુદેવ, ગયા સ્વર્ગ સંતન. ૪૯
વેર ભાવે ભક્તિ ભાવે, ભજે એ કે રાય;
અંતે પદવી પામે ઉત્તમ, દયાનિધિ ભગવાન. ૫૦
સુત પુરાણિકે શૌનક આગળ, કહ્યું છે નિર્ભયપદમ;
શ્રોતાજન ભાવે કરીને ભગિયે, શીઘરશલ્યરણ. ૫૧

બગિયે શીખારાર નિશચિન, તથા જપ સંસારદે;
ધનદારના સુત કહે સુંદર, થયે જાસંધો આપાધદે. ૫૨
કવિ શ્રીમદ્વાયરતે દશમધ્યે વરજિવિરોધવાય ૬ ૧૧ ૥

અધ્યાય ૬૭ શ્લોક

કહ્યું ૧૮૦ મું-રામ રામશ્રી

કહે પરીક્ષિતે શુક સ્વામી, શૌનકને કહે સતપુરાણી;
શ્રોતા ભગિયે યાવતરાધ, જોવા કરી ન આવે કાલ. ૧

કાળ

કરી કરી દાવ આવે નહીં, હરિ પૂરે મનની આશ;
હવે કહું સચિત બળિભારનો, તે સાંભળા ઇતિહાસ.
રામાલતારનો રક્ષો વાનર, સુમીત્રનો પરધાન;
અર્ધદેનો એ જાત મહા ભયી, કિન્નિક કપીનું નામ.
અસુત મજનું બધા છે એને, જોવા કરી રણધીર;
સન્નિધિ જોની આવે નહીં, સંભાષના કે વીર.
જેના લાડ સરખા હસત રહે, નરકાસુરને દેસ;
ત સાચે ધણી મોત માટે, કરે હરિચું દેષ.
કાનું એ ગેર લેવા, આપી કરે છે કંઠક;
કાપીકાળી આસપાસજ, જાજે ગમન અનંત.
વૃક્ષ પર્વત આવી નાંખે, હવે કરે બળવાન;
અસુરનું જળ હેલે હાથે, નહીં ભયે બહુ ધામ.
હોમને ઘેરી માટે શુકામાં, કરે જોવા અન્યાય;
ભય દેખાડે આજી નહીં, કરે નિર્ભય ધર્મ રામ.

મરણ નિશિ આનિયું, એ દુષ્ટનું હવે આમ;
અંતર્ગામીએ ભયનું, કરે પરમાત્મ એ કામ.
વનનિહાર માટે રેવતાવણ પવત, ગયા રમવા રામ;
મનેક લલના સંગ જોવે, આંખો કરી તેણે કામ.
વડો તાલ મુંઠમ ગાયે, નૃત્ય અતિ ધણી રંગ;
તે રમી એ દુષ્ટે આપી, કર્યો રંગમાં ભંગ.
વાગાગીને સ્ત્રીનાં વજ્ર કાઢે, કરે છે તેને નસ;
આગળ આવી શુદ્ધ દેખાડે, વળી શુભ એ મન પ્રસ.
કૂદીને વૃક્ષ ઉપર બેસે, ચંચળ મહા વિભાવ;
રોષ કહે મારી મર્યાદ નહીં, આંખો જોના કાળ. ૧૩

વૃક્ષ ઉપાવી નાંખે ઉપર, લીસે કાપી પ્રયંત;
જેમ નાંખે તેમ રોષ ભાંજી, કરે એ શતખંડ. ૧૪
સુદ કર્યાં વૃક્ષ ખૂદાં, મળે નહીં આસપાસ;
પાપાણુ લાવી નાંખે છે, મળે કાપી ત્યાં ત્રાસ. ૧૫
તે ખૂદાં પાકી મુદિ પ્રહારે, મારે સળગી માર;
આકાશી જઈ ઉપર પડે આવી, કેમ ન પામે હાર. ૧૬
સુરાધાનનો કળસ લેઈને, ફાંડ્યો કળિકે આમ;
રોષને તપ કોપ બાંધિયે, ફેડું જોના કામ. ૧૭
આશુષ હજી એ ઉપર શુંધણ, એ વાનર છે દોણ માન;
જેમ કહીને હજપર કલ્યા, સુદ બહુ થયું સ્વદન. ૧૮
કુદી મારી મહતક ઉપર, કાપી પડ્યો મુઠાં ખાઈધણ;
રૂધીર એકાએક શુભ થકી, ગયા માણુ તતક્ષણ. ૧૯
રેવનાં કુંડલી વાગિયાં, ગુપ્ત વૃષ્ટિ બહુ થાય;
મોઢું સાલ નિવારિયું, ધન ધન બાદવરાય. ૨૦
જપ જપજપ સાંભળે રૂધી, નવ ખંડે બાંધી વાત;
વાનર રોષે હરવે કલુષા, આનંદ પ્રવર્ત્યો ભક્તીભાત. ૨૧
ત્યાં ધકી પાછી કાંઈકામાં, આંખા છે બળરામ;
સમચાર પ્રગુને કલ્યા, થયું રીતણા મુવર થયામ. ૨૨
ઉમરેલેને પ્રજ્ઞામ કરીને, કરી રોષે વાત;
વનનિહાર માટે ગયા ત્યાદે, આંખો વાનર ડુનત. ૨૩
તમ પ્રતાપે એ દુષ્ટનો, સુદ કરી ફેડ્યો કામ;
ઉમરેલેને સહુ સભા કહે, બહુ ટાળ્યું શાલતમે રામ. ૨૪
કુદ અસુર છતે નહીં, રોષનું બળ વિખ્યાત;
ઈન્દ્રજીતને હરવે કલુષા, વાનરની શી વાત. ૨૫
તાલ મુંઠમ ભાંડ વાગે, ગાયે ગાંધવે ગામ;
અશ્વર નૃત્ય કરે આગળ, માયકજન મારામ. ૨૬
શુકરેવ કહે સુલુ રાયણ, એકાં બાંધિત મેં રોષ;
સતપુરાણિકે શૌનક આગળ, કહી કહા ત્યાં નરેશ. ૨૭

વસણ

કહી કથા સંકેપે હરિજન, જનવા સીંગાપાણ દે;
વનદાસના સુત કહે સુંદર, થયે સડસાકી આપાધદે. ૨૮
કવિ શ્રીમદ્વાયરતે દશમધ્યે વરજિવિરોધવાય ૧ ૧૭ ૥

અધ્યાય ૬૮ શ્લોક

કહ્યું ૧૮૧ મું-રામ રામશ્રી

કહે પરીક્ષિત શુક સ્વામી, સાંભળ વિશુદ્ધત ગુણમામી;
કહ્યાં સમચરિત વળી રમ્મ, તે તથા સાંભળે ચિત્ત દર્શન. ૧

કાળ

સાંભળે એ કહું કથા, અગિમગ્ન સુત મહારાજ,
દુર્ભાષિને થેર સ્વર્ગવાર, માર્યો કથાને વરકાળ. ૧

* પાસકે-નવમ્યે શ્રીરામચંદ્ર નિરાકરન. † આ રાસકાળ આવા-
વર્ષા વેતાક પર્વતમાં કાળા પીને સીંગોની સાથે જાન્યે ૭ મી રીતે કીક
કરતા બળિમદે દુઃક દિવસ વાનર માણીના કથા છે.

* આ મહાકાળ આવાવર્ષા કોરનેએ પ્રથમ કરી ર
પૂર્વા તમે જાણવા આજેના બળકદે હરિવનપુર

પિતાને વહાલી યાત્રુ, એ કન્યા^૧ કમળ લેણ્યન;
 ઇન્છાને વર વરે કન્યા, ભણ્યને રાજન. ૨
 દેશ દેશ પ્રજા મોકલ્યાં, આવી મળ્યા બહુ રાજ;
 દારીકામાં ભણુ થઈ ત્યાં, શીખે શય્યા સર્વ ત્યાં. ૩
 રથ મંગાવી રાજ કરાવે, બેઠા સાંભુકમાર;
 ત્યાંથી વેગે આવી પહોંતા, હસ્તિનાપુર મુલાર. ૪
 સ્વયંવર મંડપ માંહે બેઠા, પિતામહ વૃદ્ધરાય;
 સભા મહેર બીડ સઈ આવે, આળ્યા યાત્રા રાણ્ય. ૫
 પીડી ઘોળી રત્નાન કીધાં, કન્યાએ તેણીતાર;
 વસ્ત્ર ભૂણુ સજા અંગે, નિસરિયાં ભેષા બહાર. ૬
 કેટલીએક કાસી છે સેવામાં, ચોપાસા વ્યમર ડળાય;
 વરમાળા કરમાં ભેટી ભેટી, આલે છે ગજ ચાસ. ૭
 પણુ કોઈ ચિત્ત આવે નહીં, એ કન્યાને વર મંડ;
 મુગટ કુંડળ રૂપ મુદર, દીકા તે હરિનાં તન. ૮
 દેખી ચિત્ત વિવેકગ ચયું, કન્યાનું તત્તમણુ;
 સાંભુકમારને પીરજ નવ રહી, કહ્યું કન્યાનું હણું. ૯
 રથે બેસાડી લેઈ ગયા છે, રથે સાંભુકમાર;
 ઇન્છા હોય તે આવે મુદે, ભેઈ રહ્યા સહુ તેણીતાર. ૧૦
 પિતામહ રાજ ધૃતરાષ્ટ્રના, મનમાં હતું રોત;
 સાંભુકમારને કન્યા દીજે, કહીએ છી કુળવંત. ૧૧
 હુયોધને સ્વયંવર માંડ્યો, થયું તેનું કાજ,
 પણુ અમ દેખતાં કન્યા હરી,એણે ગળી નહીં મુજ લાજ. ૧૨
 આવી અમને પૂછ્યું નહીં, ન કયો અમને પ્રજામ;
 યાદના છે બાળક કંદિષે, થયે નહીં અરાગ. ૧૩
 હુયોધન કહે કરું શિષ્યા, આઝા દીકા મમ તાવ;
 પિતામહ કહે હંજુચો માં, નહિતર ધારો ઉપાવ. ૧૪
 હુયોધન કરણ શલ્ય આદી, ધરારથી છે મુગ;
 રથે બેસીને ગયા પોતે, ખરી તેની પૂઁ. ૧૫
 અરે બાળક હરણુ કરી પોતે, લાય છે કેમ પીર;
 શૂર છે તે આવ સન્મણ, કથમ નામે છે ચતુવીર. ૧૬
 સોઝાથી તવ થયા આમા, મુદ કાજ હરિતંત;
 બેહુ ગમાયી બાણુ વરસે, અકળાયા સર્વન. ૧૭
 શસ્ત્ર અત્ર ને પહોંવદા, થયું મુદ અતિ સાવ;
 છત્રે જળને પટે પુરા, એવા સાંભુકમાર. ૧૮
 હુયોધન કહે ધન્ય બાળક, મહા વીર અતિ કાય;
 બુરિશ્વરને કહ્યું રાગે, કેમ એ લગાય. ૧૯
 મતિ ઉત્તર કહે ચાર જણા મળી, હજી ચારે અમ;
 બે મળી ચારથીનું શીશ, બાંછણે તે સાધ્ય વશ. ૨૦
 ભારે એ વીર હાથ આવે, માન્યું રાજ વચન;
 મુદ કરી ખરી લીધી એ રીતે, લેઈ ગયા રાજન. ૨૧
 પિતામહને પ્રભામ કીધા, લાલ્યા ધરી યદવ બાળ;
 રેખીને મહુ દયા કરે છે, દીમે રૂપ વિશાળ. ૨૨

* ને ભગવાં નમ લેખ્યા છે.

સમાચાર આવી ઉઠ્યા ત્યારે, નારદભ્રમ્ણે તત્તણુ;
 સાંભળી ઉચ્ચેન ક્રોધ્યા, રાજ થયા રાજન. ૨૩
 છાપન ક્રોડ યાદવ આદે, અવર બીજા શૂર;
 શ્રેન્ય સર્વે થયું તપર, વાળ્યાં બહુ રણુતર. ૨૪
 શેષે મનમાં વિચાર્યું ત્યાં, માંહોમાંહી થઈ ઉપાવ;
 લગુ બાતને આવી કહ્યું, તમે માને મારી વાત. ૨૫
 સઘાં સાથે વિરોધ કર્યો, ઘરે નહીં એ શ્યામ;
 તેને હું જઈને સ્મભળ્યું, હોય મહા કહે રામ. ૨૬
 વચન બ્યેછનું માનીને, તવ રહ્યા કીમીગવાન;
 બળભદ્ર ઉદવ રથે બેસીને, આળ્યા કૌરવ ગામ. ૨૭
 હુયોધન મહા હુલ છે, શેષે વિચાર્યું મન ખાય;
 વાડીમાં પોતે ઉત્તમો, ચોકદયા ઉદવ ત્યાય. ૨૮
 સમા સહિત પ્રધાન સંગે, બેઠા છે રાજન;
 બીખ દ્રોણ ને કહ્યું શકુની, મળ્યા ઉદવ મન. ૨૯
 બળભદ્ર વાડીમાં ઉત્તમો, મને ચોકદયા કહેવા રાજ;
 હુયોધને મન ભણીયું, આળ્યા હેતથી અમ રાજ. ૩૦
 પૂમની સામસી લેઈ આવી, મળ્યા છે રાજન;
 અર્ધપાદ પૂજ કરી પછી, પૂછ્યું સહુ સુખારન. ૩૧
 સાંભુકમારની વાત નહીં, તવ ચોકદયા યાદવરાજ;
 ઉચ્ચેને કહાંડ્યું તમને, કયો એ અન્યાય. ૩૨
 તરો છ જણા એ એકલે, પછે શું કરે તે બાળ;
 અધર્મ શું કરી લેઈ ગયા, એ ઘરે નહીં બુખાળ. ૩૩
 સાંભળી હુયોધન ત્યાં બોલ્યા, ઉચ્ચેન ક્રોણ ધાય રાજ;
 અમે કીધા સજા ભણી તમને, કુતા પાંડુ કાજ. ૩૪
 અમાર આપું શસ્ત્ર રાજને, લોગલ નહીં વ્યધીર;
 તે અમને કરે છે આરા, જુઓ ઉલટી રીત. ૩૫
 ઉપાત્ પગનાં બચાવ મસ્તક, લાલ્યા નહીં કહેતાં મન;
 અમા જુઓને તે જુઓ, એમ થયા વચન. ૩૬
 રીસાવીને ગયા નગરમાં, થયું એ ઉપાવ;
 બળભદ્ર કહે શું બોલીયા છે, અચુસમણ કાંઈ વાત. ૩૭
 દેવ કાતાં કહેત થયું, હવે નિર્જે એ નિરધાર;
 યદવેણ મેં વાળ્યું યાદુ, ભર્યો નહીં ઉપાર. ૩૮
 ઉચ્ચેન તે સેવક એના, નમે જેને ભગવાન;
 ઉદ્ર અજ રિમાળા સર્વે, માને એની આજ. ૩૯
 તેને મહુ બાણુતા નથી, અતિ ગર્વે યદિયા રાય;
 પચુ રથ થાય બ્યેસિકાયેઈ, કરુ એને શિષ્યા. ૪૦
 સમુદ્રની જેમ વેળ આવે, તેમ ક્રોધ્યા છે રામ;
 હજુ મુચળ લેઈ ઉઠ્યા તત્તણુ, નાપું લાંબું ગામ. ૪૧
 ત્યાં લગી અગતે નહીં, ધણું દરિણુ દર્યા પૂર;
 નરવાસી સર્વે થયા વ્યાક્રમ, ક્રોધ્યા છે મહા શૂર. ૪૨
 પિતામહ તવ વધા વાળી, શું જુઓ હા બાળ;
 ભઈ મનાવો બમિદ્રને, નહિતર આળ્યો કાળ. ૪૩

* બેશ

૧ કાશીય.

પૂતળી સામઝી લેઈને, ચાલ્યા છે. વવ રાય; ૪૪
 રોપને આવી નમ્યા ચરણે, ક્ષમા કરે અન્યાય; ૪૫
 તમારે કોપ કરવો હોય નહીં, મારા પ્રલેયારી આગ; ૪૬
 અમે તમારા બાળક છીએ, અમ ઉપર ક્રોધ શો રામ. ૪૭
 સ્તુતિ કરી પ્રભુની ધણી, તમે રોષસાઈ ભગવાન; ૪૮
 દુષ્ટનો નિમજ્ઞ કરો છે, ભક્તનાં કરો કામ સાવધાન. ૪૯
 મનાવ્યા બાળભદ્રને, પૂજા કરી ભલી રીત; ૫૦
 ઘેર તેડી આશરમાન દીધાં, પ્રસન્ન થયા કરી પ્રીત. ૫૧
 વરકન્યા પરણાવીને પછે, વિદાય કરે છે રાય; ૫૨
 પંચ શબ્દ નિશાન વાગ્યાં, નારી ત્યાં મંગળ ગાય. ૫૩
 પેઢીમાભી કીધી ભલી, રાયે આપ્યું ધણું એક વીત, ૫૪
 બારસે રથ ગજ ને, છ સહસ્ર દેવજીવીત. ૫૫
 અમુત અશ્વ તે સાગ કુહાડાં, દાસી શત પ્રમાણ; ૫૬
 વસ્ત્રાભુષણ વિવિધપેશનાં, આખી નમિયા બાળ. ૫૭
 વળાવવાને સૈન્ય સહિતજ, યથા તરપર રાય; ૫૮
 મળી સોને રોષ ત્યાંથી, વિનયથી માંગી વિદાય. ૫૯
 પછે રથે બેસાડી વહુવરને, દેઈ ચાલ્યા ભુત નિશાણ; ૬૦
 વળાવીને વળ્યા પાછા, દુહોધનાદિ અતુરસુખાણ. ૬૧
 અઘ પિ તે કામ વાઠિ, હરિતનાપુર કહેવાય; ૬૨
 દ્વારીકામાં આવી પહોંતા, મળ્યા યાદવરાય. ૬૩
 બાળકે આવી સભામાં, કહ્યા સહુ સમાચાર; ૬૪
 સાંભળી ઉમ્મસેન હરપયા, ભણું કહ્યું જઈ કાજ. ૬૫
 વહુ આવી નમ્યા ચરણે, આશિષ દે ભગવાન; ૬૬
 મેળા ગાયે માતૃની, ત્યાં વાજે બહુ નિશાન. ૬૭
 શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, મેં કહ્યાં ચરિત એ રોષ; ૬૮
 સૂતપુરાણિકે શીનક પ્રત્યે, કહ્યું છે નરેશ. ૬૯

વલણુ

સંજ્ઞે પરે કહું હરિનન, ભજવા શ્રીગેપાળજે; ૭૦
 પનદાસના સુત કહે સુંદર, યયો અડસઠમે અધ્યાયરે. ૭૧

હતિ શીમદ્રાપવતે દરામરમે અધ્યક્ષિતોભવાય ॥ ૧૮ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો*

કહું ૧૮૨ સું-રાગ સામેરી

શુકદેવ વધા છે વચન, સાંભળ ઉત્તર કુંવર પન્થ, ૧
 ઇલાહ ચર્ષ ઋષિભને મન, શ્રીકૃષ્ણજીનો ભોજી ગૃહસ્થાશ્રમ. ૨
 આભ્યા રવગં થકી યુગ્યકેક, દીડી પુરી દ્વારીકા ગોખ; ૩
 સોહિ, નાટિકાં વન અતિ રમ્ય, આંખા હઠળી દ્રાક્ષ હાકમ્ય. ૪
 બધો સરાવર મહા ગંધીર, કમળ રૂપ આછાં જળનીર; ૫
 ઢેળી નય યથા દગ્ધિધાન, કંચન અભિમય ગગમગદન. ૬

* આ યોગેશ્વરેતરમા અધ્યાયમાં પ્રવેશ પરામાં ભગવાનનું શબ્દ-
 રચણુ ભેદ નિમિત્ત પામેલા નારદજી વખતે કરતા કરતા દ્વારપામણી
 નયા તે કથા છે. † પાંડી

કરતા દુર્ગ નગરને સાત, ચાલ્યા બધે ઋષિ બધાં નાથ; ૭
 કહિયે નવલખ ઘર અટાળી, એ રીતે ભોળાં ગોપ ભાગી. ૮
 ધન્ય યોદ્ધાં તોરણ ચોક, શોભે પરામ મનોહર લોક; ૯
 કેસર ચંદનના છંદકાવ, અગર સુગંધ એવા ભાવ. ૧૦
 ગોળ સહસ્ત્રનાં કંઠિયે ધામ, તે મધ્યે રૂઢિભણી મંદિર શ્યામ; ૧૧

દાખ

લક્ષ્મીને ઘેર સિદ્ધાસનપર, વિરાજે મહારાજ; ૧
 રૂઢિભણી કરે વિજય, સહસ્ર દાસી ઉમી સેવા કાજ. ૨
 એવે નારદ ત્યાં પધાપી, દીકા શ્રીભગવાન; ૩
 મંદિર રચના શી કહું, બંધી ઉડ્યા શશિપર ભાન. ૪
 ઉઠી હરિયે માન દીધાં, પૂજા કરી ભકીભાત; ૫
 કુતારથ અમને કર્યાં, કહેા અમ સરણું કાંઈ કાજ. ૬
 ઋષિ કહે તમ દર્શન મારે, અમે અહિ આભ્યા છિયે શ્યામ; ૭
 સ્વર્ગના સમાચાર પ્રભુને, કહ્યા ઋષિએ જાણ. ૮
 પ્રીતિયુક્ત વાતો કરી ત્યાંથી, બોધ્યાં મુનિનન. ૯
 સતભામાને મંદિર જુએ તો, બેઠા છે ભગવાન. ૧૦
 રમે પાસા સોગદિ, સતભામાસું મહારાજ; ૧૧
 આવે નારદ વધા શ્રીહરિ, એઈ વળ્યા સ્થિરાજ. ૧૨
 ત્યાંથી નાંજીયુતીને મંદિર, આભ્યા નારદ સુન; ૧૩
 જુએ તો બાળક રમાડે, બોલે લઈ ભગવાન. ૧૪
 કાંતિરીને ઘેર જુએ તો, રતન કરે નાથ; ૧૫
 ભદ્રાને ત્યાં અશિષ્ટોત જ, નામજિતીસું કરે વાત. ૧૬
 મિત્રવિદાને ત્યાં જુએ તો, મોહન કરે છે દેખાણ; ૧૭
 વળી જુએ તો પહેાડ્યા છે, લક્ષમણ ઢાળે વાય. ૧૮
 સોળ સહસ્રને ઘેર એ રીતે, પુરી રહ્યા મનમોહ; ૧૯
 ક્યાંઈ જુએ તો બેઠા છે, ક્યાંઈ કરે છે પ્રહલોતજ. ૨૦
 ક્યાંઈ જુએ તો ઉદ્ભવ સાથે, બેસી કરે છે વિચાર; ૨૧
 વળી જુએ તો યશઠાળામાં, ઉભા છે દેવ ચારાર. ૨૨
 ક્યાંઈ ભાંગા રથને સજ કરાવે, આગળ રહીને ત્યાંય; ૨૩
 ક્યાંઈ જુએ તો ન્યાય કરવા, બેઠા છે પંચમાય. ૨૪
 ક્યાંઈ જુએ તો અશ્વશાળામાં, જુએ અશ્વની સાથે; ૨૫
 ક્યાંઈ જુએ તો અશ્વે બેસી, રૂમવા કામ પ્રણુ જાય. ૨૬
 વળી જુએ તો જળ પાનખીડાં, આવી આપે છે નાર; ૨૭
 ક્યાંઈ જુએ તો જોડાંતે બેસી, કરે ઓસું વાત. ૨૮
 વળી જુએ તો કન્યાને હરિ, પરણાવે રૂડી રીતે; ૨૯
 ગજ રથ અશ્વ ને ભૂષણ, આપે છે બહુ પ્રીત. ૩૦
 બન લઈને વધ્ય ચુરને, પરણાવ મહારાજ; ૩૧
 કેઈને આણી આપે છે, કેઈને મોકલે લેવા કાજ. ૩૨
 ક્યાંઈ સુધી વળાવી પુરની, આપે છે ધણું એક વીત; ૩૩
 ક્યાંઈ જુએ તો સભા સહિતજ, બેઠા છે એ રીત. ૩૪
 ક્યાંઈ જુએ તો વિનેદામાં, ક્યાંઈ કરે સંગીત ગાન; ૩૫
 ક્યાંઈ જુએ તો દેવપૂજન, કરે છે ભગવાન. ૩૬
 ભગવાનને ઘણું લાગ વહાલા. ભદ્રાને હરિ એમ; ૩૭
 ક્યાંઈ જુએ તો ધ્યાનમાં હરિ, બેઠા આસન નાથ. ૩૮

એ રીતે પ્રભુ આવી પહોંતા, રાજસભા ભગવાન; ૨૩
 કેપીને સહુ સભા ઉઠી, દીધાં આદરમાન.
 ઉચ્ચેનને પ્રણામ કરીને, બેઠા સન્નિધ રથામ;
 તાલ ગાંઠ મુઠંગ વાજે, ગાયે ગાંધવે ગાન. ૨૪
 આસરા નૃત્ય કરે છે આગળ, થઈ રહ્યો નાટ્યરંભ;
 તેવે સમે દૂત પત્ર લેઈને, આબેઠા બધાં રંભ. ૨૫
 પ્રણામ કરીને વચી વાણી, સાંભળી મહારાજ;
 જ્જરાસંધના ગંધનમાં ત્યાં, બહુ યજ્ઞા છે રાજ. ૨૬
 વીસ સહસ્ત્રને આઠસં, છતી લેઈ ગયે ભગવંત;
 તેમણે પત્રજ મોકલ્યું, આવી છેકાયો ભગવંત. ૨૭
 પત્ર વાંચી તેણું તેમાં, લખ્યું એહ પ્રણામ;
 લઘુદેવને ઘેર આવતાં છે, ભવ્યું એ ભગવાન. ૨૮
 હુજને નિચકું કરે છે, ભક્તગી કરે છે રક્ષામ;
 તમ વિના અન્ય કાણ છેકાયે, એ વિતી યદુરાય. ૨૯
 મળ્યા છુપતેને જવા દીધા, અમે ન મળ્યા માટે ઈષ્ટ;
 ઘણા દિવસ દુઃખ ભોગવ્યું, હવે સુકાયો ભગવંત. ૩૦
 તમે કહેશેા હું એકલો, તમે કતા વીશ હમર;
 સહુ મળી તેને જાણે નહીં, હું એકલો છું થાય. ૩૧
 એમ કહેશેા નહીં રવાની, તમે પુરુષ પુરાણ;
 ભાગ્યની સંભાળ તમ વિના, કાણુ હિચે ભગવાન. ૩૨
 સત્તરવાર તમ ધાકે નાંઠે, જ્જરાસંધ રણપીર;
 અદારી વાર જાણી તમથી, તોણે બીહીયે નહીં યદુવીર. ૩૩
 રાજ મહેકરી શુભા તમને, ભવધાનહીં જુગદીય;
 તે માટે આવી રક્ષા કરવી, માનમે એ ઈશ. ૩૪
 દૂત કહે સ્વામી બાળકને, અંતે કહે રામની એમ;
 હવેતે આવશે તમ તાત તેને, છેકાયે પરિણમ. ૩૫
 સુતાં બેઠાં કામ કરતાં, ગાય દળતાં ચરિત;
 કણુ એક તમને વિસરે નહીં, જાણુએ શ્રીજુગદીશ. ૩૬
 કસ દેશી ધવન આદે, હુરયા છે સુભામય;
 એને હજીતાં વાર શી છે, એમ લહે સી ત્યાંય. ૩૭
 સાંભળી હરિ વધા વાણી, આબેઠા એના કાળ;
 કીધું તેણું પામશે, એ જ્જરાસંધ ભૂપાળ. ૩૮
 છાપન કોટિમાં વિરાજે હરિ, તાર માટે એમ વંદ્ય;
 દયાનિધિ ભગવાન કહે, હવે છેકાયવા રાજદ્ર. ૩૯
 આકાશથી એવે નીરદ આબા, તેજના બહુ પુંજ;
 ઉઠી હરિયે માન આસન, બેસાડ્યા કરી પુજન. ૪૦
 કેમ કયા કરી આબા અહિ, કહે યથાર્થે તમે વાત;
 તમારે કંઈ લેાભ નથી, પણ આબા હેતને કાજ. ૪૧
 અધિ કહે રાય સુધિહિર, તમને તેડે છે પરિણમ;
 તમારી હોય આબા તો, કરો રાજસુચન. ૪૨
 આજ મનોરથ પૂરિયે, લાજની પહોંચે આશ;
 પુત્રી જીતી યસ કરેવા, જાણુ છે અવિનાશ. ૪૩

તે માટે કહેવા મોકલ્યા, તમવિના નહીં થાય કાજ;
 તમારાં દર્શન કાજ સહુ, આવી મળશે રાજ. ૪૪
 શ્રીકૃષ્ણ એ કુશળ છે, સહુ પાંડવને પરિવાર;
 અધિ કહે તમ કૃષ્ણ, સહુ કુશળ છે યદુરાય. ૪૫
 શીષે તત્પર થાઓ સ્વામી, માનો સુખ વચન;
 અંતર્યામિયે જાણ્યું મનમાં, હવે કરણું શુભ. ૪૬
 સમાચાર બે આવી પહોંતા, પ્રથમ ભઈ ક્યાંય;
 બળભદ્ર પ્રવુસ સભામાં બેઠા, તેના એ મનમાં. ૪૭
 પ્રથમ રાજા છેકાયેયે, એ અનલોચ અભિમાય;
 શ્રીકૃષ્ણને ગમતું નથી, પણ ઉદવને કહે કર્ણમાં. ૪૮
 તમારે ચિત શુભ આવે, વધા શ્રીમુખ પુંજ;
 પ્રધાનને સુધ હોય અદહી, કહે અમને સુખ. ૪૯
 ઉદવ કહે સ્વામી જાણુ છે, કુને મોટા કરે છે ઈશ;
 લેક કહેવડે પૂછે છે તમે, રાજધાનીએ શ્રી રીત. ૫૦
 પ્રણામ કરી વધા ઉદવ, સાંભળે શ્રીધનુનાય;
 જ્જરાસંધ નિમિત્ત માન છે, મૃત્યુ ભીમને છે હાથ. ૫૧
 વજ્ર અંગ છે જ્જરાસંધનું, તેથી વજ્ર છે ભીમ;
 ગદા સુદે પ્રવિણ બેઠુએ, જાણુ છે ભીમ મર્મ. ૫૨
 તે માટે ઉદ્રમ્થ બેઠુએ, પ્રથમ શ્રીભગવાન;
 સભા સહુને ગમી વાતજ, ધન્ય ધન્ય હરિના પ્રધાન. ૫૩
 અંતર્યામીને કરણું છે, બહુ પરભાર્યું કામ;
 પ્રવુસ અનિરુદ્ધ ભેઈ રથા, ન બોલ્યા સુખથી રામ. ૫૪
 નારદને તવ શીખ દેઈને, મોકલ્યા તત્તલજ;
 ધર્મરાયને કણુ આવી, હરિ આવે છે રાજન. ૫૫
 સાંભળી ધન્યુદરપાખ્યા, કરીતેયારી વિવિધ પ્રકાર;
 કુતા શ્રીપત્રી સુભાગ્યે, ભવ્યું આવે હું નંદકમાર. ૫૬
 આવે છે ભગવાન અદહી, ઉંઝંગ મન ન ગાય;
 દૂતને હરિ એમ કહે, જઈ કહે રાજને આમ. ૫૭
 આવી તમને છેકાયે, સત માનમે રાજન;
 દૂતે એમ જઈ કણુ રાયને, કરપ પાખ્યા નિધન. ૫૮
 જ્જરાસંધના બેધનથી, હવે છૂટું કહે રાય;
 શ્રીકૃષ્ણનું અહિ થશે દર્શન, મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય. ૫૯
 મોહમાહિ એમ કહે રાજ, પતિતપાપન રથામ;
 વળી ભવજાળથી છૂટયું, જુઓ કૃષ્ણ બાપ્ય નિધન. ૬૦
 નારદજી વળી દૂતને કરી, નિદાય થયા સાવધાન;
 સેન્ય સર્વે સજ કરાવ્યું, વાગ્યાં બહુ નિશાન. ૬૧
 સારથીને કહે શ્રીહરિ, રથ કરો સદ્ય તેયાર;
 સભા વિસર્જન થઈ ભાંધી, ઉઠ્યા દેવભોરાર. ૬૨

વલજી

ઉઠ્યા શ્રીહરિ ભવાને, શુક કહે સાંભળ રાયર;
 ધનદાસના મુત કહે મુંદર, થયો સિતેરમે અધ્યાય. ૬૩

ઈતિ શ્રીમદ્ભગવાને દશમસ્કથે સમવિવર્તિતવાન ॥ ૭૦ ॥

કયાંઈ જીએ તો ભંડારમાં જઈ, જીએ તપાસી દામ; ૨૦
નાચું લેણું મળવે, પોતે બેસી તેણું કામ.
કયાંઈ જીએ તો સેન્યને, મોકલે દેશ સુખર; ૨૧
કયાંઈ અપ્સરા નૃત્ય કરે આમળ, જીએ દેવ મોદાર.
કયાંઈ જીએ તો સેન્યને લેઈ, ચડે શ્રીકામવાન; ૨૨
હુધનો નિગ્રહ* કરીને, આવે જીત કરી નીશાન.
કયાંઈ મૃગ ને દેસરી વન, ચરે કોઈકે કામ; ૨૩
એકેકને છેડે નહીં, પ્રતાપ જોવા સયામ.
મળ સુખ પામે ઘણું, ઘેર ઘેર જોતજીવ યાય; ૨૪
શ્રીકૃષ્ણચરિત્રને ગાય છે, ત્રેલોક્યમાં નરનાર.
કયાંઈ જીએ તો રથે બેસી, ભયે રાજસભાય; ૨૫
ધર્મશાસ્ત્ર જે કહે તેવા, કરે જઈ ત્યાં ન્યાય.
જે રીતે ગૃહસ્થાશ્રમ નારદ, જોઈ વળ્યા તતસજી; ૨૬
ન્યાં જીએ ત્યાં સચરાચર, બ્યાપી રહ્યા પરબ્રહ્મ.
સઘણે ફરી ફરી કૃષ્ણમિહી મંદિર, આવ્યા નારદમુન્ય; ૨૭
સિંહાસન પર બેસા છે, હરિ પોતે પ્રાણજીવન.
સુગટ કુંડાળ રૂપ સુંદર, તેજના બહુ પુંજ; ૨૮
ચરણ કમળનું ધ્યાન ધરે તે, ચાયે છે તત્ત્વરૂપ.
મનમાં કૃષ્ણે ભણિયું, જે વિષ્ણુ માયા સાદ; ૨૯
એ સ્વરૂપ દીસે નિત્ય નવાં, કોઈ ન પામે પાર.
પરિક્રમા કરી પાંચ લાખ્યા, શ્રીકૃષ્ણને સુનિર્જન; ૩૦
કામા કરે અપરાધ સ્વામી, હું પામર તમે ભગવન.
દયાનિધિ ભગવાન કહે, છે પુત્ર સાંભળ વાત; ૩૧
તું કોઈ આકર્ષ્ય પામીશ તો, હું માયાથી વિતરાગ.
લોક સંશ્રદ્ધ ભણુવા, જે આર્જ ગૃહસ્થાશ્રમ; ૩૨
વિદાય થઈ નારદ ત્યાંથી, ચાલ્યા છે તતસજી.
વીણાનો ઝંકાર કરવાં, ગયા સ્વર્ગ સમિપ; ૩૩
ઈન્દ્ર બજ શિવ સભામાં, આમાં શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્ર.

વલજી

ગાયાં શ્રીકૃષ્ણ ચરિત્રને, શુક કહે* સાંભળ રાયરે; ૩૪
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, યથો જ્યોગજ્યોતેરમો અધ્યાયરે.
શ્રવિ શ્રીમદ્ભગવતે દત્તમર્ચ-શ્રીનિસાસિતિથોષ્ઠાચ: ॥ ૧૬ ॥

૨૬થાય ૭૦ મોર્ષ

કહવું ૧૮૩ મું-રાગ ધન્યાશી

શિવસુત શારદાને શિરનામી, પ્રથમે પ્રણમું સીતાસ્વામી; ૧
જેશ્રીવિષ્ણુ હરિયે પરીપ્રસન્ન, ભક્તને કાળે આવ્યા કરી શ્રમ.
ગમ્ભ કમ્ભ વરાહ નાસક, વામન રૂપ ધર્મો સાવ અર્હ; ૨
પરશુરામ રામ કૃષ્ણનામ, જોની કથા કહું સત્પ્રધાન.

શુકદેવ કહે સુણ રાજ, જનને દેખાડવા મારગ કાજ; ૩
ઝવઝુગમાં હંસનું ધ્યાન, ત્રેતામાંય શ્રોરમ નામ.
દ્વાપરને અંતે શ્રીકૃષ્ણ, હરિજન ગાથે મન પ્રસન્ન; ૪
જો છે દાતા વિશ્વંસર નામ, ભક્તને આપે ઉત્તમ કામ.
મનુષ્ય દેહને જે ખટ કર્યો, તરવા માગેના જો ધર્મ; ૫
કુકડા વાસે ખટ ધડી રાત, ત્યારે ભગવું જો વેદ વાત.
સુહૃત માન લેવું હરિનું નામ, પ્રેમે ગાવા હરિ રણુ શ્રામ; ૬
પ્રથમે જોવું ગોવું સુખ, પછે વૃષભનું આનંદ સુખ.
ઉડી અરવંધ જુગી બાવું પ્રાત, મૃતિકા વટે કરવા શુદ્ધ હાથ; ૭
દંતપાવન* કરવું નિર્ધાર, પછે રવિને કરવા નમસ્કાર.
સ્નાન કરી શુદ્ધ આયર્મન, તુણસી જળને રવી પુર્જન; ૮
ગો શ્રાદ્ધણ પૃથ્વી આકાશ, પરિક્રમા અષ્ટ ભુજ પ્રકાશ.

હાળની ચાપાઈ

પોડશ પ્રકારે પુર્જન હેવનું, કરવું જો સાવધાન; ૯
તેલ મુગંધ અંમ લેખન, પંચામૃત જળ સ્નાન.
પુષ્પ ચંદન તિલક દર્પણ, ક્ષુપ દીપ નૈવેદ્ય; ૧૦
આરતી દંડવત અને ઘંટા, કરવી પ્રણામી સેવ.
ભક્તને હરિ હરિને ભક્ત, પરસ્પર જે રીત; ૧૧
ભગવાનને ઘણું ભક્ત વહાલા, ગણું નહિ ઉચ્ચાંચ.
તિલક દ્રાક્ષ કરવું આસન, મેસવું નૃપ ધરી ધ્યાન; ૧૨
ચંદ્રસ નામ નિત્ય લેવું પ્રભુનું, સ્થિર મન કરી નાજી.
ભક્તની પ્રતિમા કરી, પોતે પૂજે દેવને કામ; ૧૩
કુવ આરમણ પ્રદહાદ આદે, નજીએ મનમોહ.
જે રીતે પ્રભુ કરે મારગ, દેખાડે જનને કાજ; ૧૪
ધ્યાનથી ઉડી દાન જે રીતે, અણુંદ આપે ગાય.
તેર સદસ ને ચોપોંસી યઈ, સુવર્ણશિંગી રીશ; ૧૫
આપીને હરિ જોખન કરે, જળ બીડી લીએ જુગદીશ.
વસ્ત્ર વૃષણ પહેરી અંગે, ગેહા જી શ્રીયદુરાય; ૧૬
દાં લેટ આણી મૂકે હાળ, તે વેહેથીને પ્રભુ ખાય.
લોક ભાગ વિપ્રને આપે, બીજો મિત્રને નાજી; ૧૭
ત્રીજો ભાગ તવ સોને આપે, ચોથો દીયે ભગવાન.
દેશ દેશના લોક આવે, કરવાને ફરીયાદ; ૧૮
ઉગસેનને કહેવું સ્વામી, તમથદી થાયે વાત.
જોતલે રથ સજ કરીને, લાખ્યા સનુપ ભાયા; ૧૯
દારુકે પ્રણામ કીધા, અણુ જોડીયે રથમાંય.
રાજસભાની વેળા યઈ, ત્યારે ઉઠ્યા તતસજી નાય; ૨૦
આરથીને હાથ ધરી, રથે બેસા ઉદ્ધવ સાય.
વેણ સદસ સી ગોમ નાજી, મારે વેરથી બેસા રથ; ૨૧
સવનાં મન રાંધે શ્રીહરિ, સચરાચર શીંગોવિદ.
કંઈ સેવક આગળ ચાલે, સદસ સદસનાં પુંદ; ૨૨
બાટ ચારણ બંદીજન, યથા બેસી નાના બંદ. ૨૩

* વાંચે કરાશે. † અંત સત્તેરમા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણનાં આનંદક
કર્મ તથા દૃત અને નારદજીએ કહેલાં ભગવંની ભાવનાનાં વિચાર કર્યાં
તે ૧૫૪ છે.

* દત્તમર્ચ. † વિષ્ણુસદસનામ.

એ રીતે પ્રભુ આવી પહોંતા, રાજસભા ભગવાન; ૨૩
 હેખીને સહુ સભા ઉઠી, દીપાં આદરમ્ભન; ૨૪
 અસેનને પ્રણામ કરીને, બેઠા સન્મુખ સ્થામ; ૨૫
 તાલ ઝાંઝ મુંઝગ વાજે, ગાયે ગાંધર્વ ગાન. ૨૬
 અસરા નૃત્ય કરે છે આગળ, ઘઈ રહ્યો નાટારંભ; ૨૭
 તેવે સમે દૂત પત્ર લેખીને, આળ્ખો બધાં રંગ. ૨૮
 પ્રણામ કરીને વલો વાણી, સાંભળો મહારાજ; ૨૯
 જરાસંધના બંધનમાં ત્યાં, બહુ ધણા છે રાજ. ૩૦
 વીસ સહસ્રે ને આઠસે, છતી લેઈ ગયો છાવંત; ૩૧
 તેમણે પત્રજ મોકલ્યું, આવી છાડાયો ભગવંત. ૩૨
 પત્ર વાંચી ભેટું તેમાં, લખ્યું એહ પ્રણામ; ૩૩
 વહુદેવને ઘેર અવતર્યો છે, ભણ્યું એ ભગવાન. ૩૪
 કુટેનો નિમ્મલ કરે છે, ભજતીની કરે છે રક્ષામ; ૩૫
 તમ વિના અન્ય કેણુ છાડાયે, બે વિતી ચકુસાય. ૩૬
 અભ્યાભુપ તેને જવા દીધા, અમે ન મળ્યા માટે બંધ; ૩૭
 ધણા દિવસ દુઃખ ભોગવ્યું, હવે સુખે ભગવંત. ૩૮
 તમે કહેશો હું, એકસે, તમે હતા ધીરા હેભા; ૩૯
 સહુ મળી તેને જાણ્યો નહીં, હું એકથી છું યાય. ૪૦
 એમ કહેશો નહીં સ્વામી, તમે પુરુષ રણજી; ૪૧
 બાળકની સંભાળ તમ વિના, કેણુ હિથે ભગવાન. ૪૨
 સત્તરવાર તમ ધાડે નાંકે, જરાસંધ રણધીર; ૪૩
 અદારથી વાર જાણ્યો તમથી, તેમણે બીજીયે નહીં યદુવીર. ૪૪
 રાજ મહે કરી ભુલા તમને, ભણ્યા નહીં જુગદીશ; ૪૫
 તે માટે આવી રક્ષા કરથી, આનન્ને એ ધીરા ૪૬
 દૂત કહે સ્વામી બાળકને, અંતે કહે રાજાની એમ; ૪૭
 હવેકે આવશે તમ તાત તેને, છાડાવશે પરિશ્રદ્ધ. ૪૮
 સુતાં બેઠાં કામ કરતાં, ગાય દળતાં ચરિત્ર; ૪૯
 શણુ એક તમને વિસરે નહી, ભણ્યો શ્રીભુગદીશ. ૫૦
 કંસ દેશી યુવન આંહો, હરણા છે શણુમાંય; ૫૧
 એને હણ્યતાં વાર શી છે, એમ વદે સી ત્યાંય. ૫૨
 સાંભળી હેરિ વદા વાણી, આળ્ખો એના કાળ; ૫૩
 કીધું તેવું પામયો, એ જરાસંધ ભૂપાળ. ૫૪
 છપ્પન કાંટમાં વિરાજે હરિ, તારા મહે એમ ચંદ્ર; ૫૫
 હયાનિધિ ભગવાન કહે, હવે છાડાવવા રાજેન્દ્ર. ૫૬
 આકાશથી એવે નારદ જાણ્યા, તેજના બહુ પુંજ; ૫૭
 ઉઠી હરિએ માન આસન, બેસાડ્યા કરી પુર્વન. ૫૮
 કેમ કૃપા કરી આળ્ખાં કહે, યથાર્થ તમે વાત; ૫૯
 તમારે કંઈ લોભ નથી, પણ આળ્ખા હેતને કાળ. ૬૦
 અધિ કહે રાય સુમિશિર, તમને તેડે છે પરિશ્રદ્ધ; ૬૧
 તમારી હાથ આગા તે, કરુ રાજસુયસ. ૬૨
 આજ મનોરથ પુરિયે, ભજતીની પહોંચે આશ; ૬૩
 પૃથ્વી છતી યસ કરવો, ભણી છે અવિનાશ. ૬૪

તે માટે કહેવા મોકલ્યા, તમવિના નહીં યાય કાળ; ૬૫
 તમારાં દૈન્ય કાળ સહુ, આવી મળશે રાજ. ૬૬
 શ્રીકૃષ્ણ કહે એ કુશળ છે, સહુ પાંડવનો પવિત્ર; ૬૭
 અધિ કહે તમ કૃપાએ, સહુ કુશળ છે યદુરાય. ૬૮
 શ્રીમે તત્તર યાગ્યો સ્વામી, માનો મુજ વચન; ૬૯
 અંતર્યામિથે ભણ્યું મનમાં, હવે કરવું શુંય. ૭૦
 સમાચાર એ આવી પહોંતા, પ્રથમ ભઈ કયાંય; ૭૧
 બાળભદ્ર રાણ સભામાં બેઠા, તેના એ મનમાંય. ૭૨
 પ્રથમ પ્રભુ છાડાવીયે, એ મનતણો અભિપ્રાય; ૭૩
 શ્રીકૃષ્ણને ગમતું નથી, પછે ઉદવને કહે કહ્યુંમાંય. ૭૪
 તમારે ચિત શુંય આવે, વદા શ્રીમુખ પુંજ; ૭૫
 પ્રધાનને ભુષ હોય અદકી, કહે અમને મુજ. ૭૬
 ઉદવ કહે સ્વામી ભણ્યો છે, મને મોટા કરો છો શ્રી; ૭૭
 લોક વેલેવારે પૂછો છો તમે, સમજાવીની એ રીત. ૭૮
 પ્રણામ કરી વદા ઉદવ, સાંભળો શ્રીયદુનાંય; ૭૯
 જરાસંધ નિમિત્ત આવ છે, મૃત્યુ વીરમને છે કૃત્ય. ૮૦
 વજ્ર અંગ છે જરાસંધનું, તેથી વજ્ર છે ભીમ; ૮૧
 ગદા મારે પ્રવિણ બેહુએ, ભણે છે લીમ મર્મ. ૮૨
 મુટે માટે ઇંદ્રપ્રસ્થ ભવું, પ્રથમ શ્રીભગવાન; ૮૩
 સભા સહુને ગમી વાતજ, ધન્ય ધન્ય હરિના પ્રધાન. ૮૪
 અંતર્યામીને કરવું છે, ભણું પરભારયું કામ; ૮૫
 પ્રધુમ અનિરુદ્ધ ભોપ રહ્યા, ન બોલ્યા મુખથી રામ. ૮૬
 નારદને તવ શીખ દેખીને, મોકલ્યા તત્તલણ; ૮૭
 ધર્મરાયને કહ્યું આવી, હરિ આવે છે રાજન. ૮૮
 સાંભળી ધણુંકરણ પામ્યા, કરી તૈયારી વિવિધ પ્રકાર; ૮૯
 કૃતા દ્રોપદી સુભદ્રાએ, ભણ્યું આવે છે નંદકુમાર. ૯૦
 આવે છે ભગવાન અઢીધાં, ઉભંગ મન ન માય; ૯૧
 દૂતને હરિ એમ કહે, જઈ કહે રાજને આમ. ૯૨
 આવી તમને છાડાવશું, સત માનજો રાજન; ૯૩
 દૂતે એમ જઈ કહ્યું રાયને, હરણ પામ્યા નિદાન. ૯૪
 જરાસંધના બેધનથી, હવે છૂટ્યું કહે રામ, ૯૫
 શ્રીકૃષ્ણનું આદિ મથે દૈન્ય, મોક્ષ માતિ ધાય. ૯૬
 માહોમાહિ એમ કહે રામ, પતિતપાવન સ્થામ, ૯૭
 વળી ભાવલક્ષ્મી છૂટ્યું, ભુગ્યો કહ્યું બાપ નિદાન. ૯૮
 નારદજી વળી દૂતને કરી, વિદાય થયા સાવધાન; ૯૯
 સંન્ય સર્વ સજ કરાવ્યું, વાગ્યાં બહુ નિશાન. ૧૦૦
 સારથીને કહે શ્રીહરિ, રથ કરો સદ્ય તૈયાર; ૧૦૧
 સભા વિસર્જન ઘઈ ત્યાંથી, ઉઠ્યા દેવમેસાર. ૧૦૨
 વલણ ૧૦૩
 ઉઠ્યા શ્રીહરિ ભવાને, શુક કહે સાંભળ રાયરે; ૧૦૪
 ધનદાસના સુત કહે સુન્દર, થયો સિતરમે અધ્યાત્મ. ૧૦૫
 ધિત શ્રીમદ્ભાવને દશમસ્કથે સમિતિરમેધાય: || ૧૦૬ ||

અધ્યાય ૭૨ મો*

કંડુ ૧૮૬ સુંદરગ સામગ્રી

શ્રીકૃષ્ણેષુ વધા વચ્ચે, સાંભળા ઉત્તરા કુંવર ધન્ય
સાથે આવે છે પાપને યુગ્ય, રહ્યું ભ્યાંતું ત્યાં શુચ-
કોટી દ્રવ્ય તે કામ ન આવે, શ્રીકૃષ્ણના તે પાર ઉતારે,
યુધિષ્ઠિર વિચાર્યું મન, હવે કરું ૧૭ રાજસુધન.
સહુચકારી સખા શ્રીભગવાન, પૃથ્વીનાં ક્રીતિ રહે થયા નામ;
એવે આન્યા નારદ દેવ, કહેવા મોકલ્યા પ્રભુએ તતક્ષેવ.
ભુજો ધર્મની આજ્ઞા માની, પ્રથમ ઇદ્રપ્રથ ભુજો સ્વામી,
હરિને પાંડવપર ઘણું હેત, પાતે ભય છે લક્ષ્મી સચેત.

હાળ

લક્ષ્મી સહિત હરિ ભય છે, સાંભળો પરીક્ષિત સય;
સારથી રથ સજ કરીને, લાભો અતિ શોભાય. ૧
સાવ કંચન રથ મણીમય, જાટી નંગ અમૂલ્ય;
વિશ્વમોઘે ઘળો પોતે, સાથે નહીં જેતું મુશ. ૨
શ્વેત અશ્વ ત્યાં ચાર જોડ્યા, હેમ રાસે જાણું
સુમીલ પુષ્પહંત આદે, કહિયે અશ્વનાં નામ. ૩
શંખ ચક્રે ને ગદા સારંગ, આયુધ રથમાં આપધાન;
સૈન્ય સર્વ ધણું તાપર, ગરુડવજ ભગવાન. ૪
ગાન રથ બન્ધ ને પથ પળ, ચતુરંગિણી આલ;
શણગારું સહુ સૈન્ય અમમલ, કહિયે લાલમલ્લલ. ૫
ગાનને ગાંધી હેમ ધેરા, અશ્વને ઘુમરમાળ;
સાને ગાપતવ દોષ પાખર, કહિયે ઝકઝમાળ. ૬
રુદ્રિનિધી આદે સોળ સહસ્રજ, ભવા મન પ્રસન્ન;
પાંકડનાં એ ચક્ર ગેણા, ઇન્દ્રજા ચક્ર સહુ જન. ૭
શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞા લેઈ, તવ થયાં તાપર સંગ;
પુત્ર પ્રદક્ષ માતું આદે, વિવિધ ભુલુષ અંગ. ૮
રાયને, પ્રભામ કરી હરિ, યથા ત્યાંથી વિદાય;
શયનદ્રોની તવ શીખ લેઈને, ગેહ રથે ચક્રદાય. ૯
સુખાસન નરવાહન તેપર, ગેહ છે બી જન;
રત્ન મણીમય શોભિત ઉપર, ગાળી મોતીની રમ્ય. ૧૦
રથ શબ્દ નિશાન વાગ્યો, હવા કહે એ અપાર;
નૈન્યના રાહુ નામક પ્રભુને, નગી યથા આરવાર. ૧૧
કેઈએક સેનક આગળ ચાલે, રહ્યા તે રહે પૂરે;
આગળ રથ શ્રીકૃષ્ણલગ્ન, રુકમિણીના તે પૂરે. ૧૨
એ રીતે બહુ સૈન્ય સંગાયે, ચાલ્યા શીયહુનાથ;
રથ તંબુ ગલેઆ ને, કીનાલ પડીયા સાથે. ૧૩
ભગ્વર સાથે વિવિધ મેળા, વસ્ત્રોના નહીં પાર;
વરિ વાસો ભ્યાં રહે ત્યાં, ભણિ વસ્ત્રુ નગર નહું સાર. ૧૪
કૃષ્ણસ્થા મુદ્રી ભય ચાલ્યા, આન્ય દેશ હવાણ,
સારદ ને ઓરિનારથી, પ્રભુ આન્યા દેશ પંચાણ. ૧૫

મારવાડ ને શુભસત આગળ, ચાલ્યા ભ્યાં કુરુક્ષેત્ર;
રાજધાની એ રીતે મારગ, ભય છે જન સહમિત. ૧૬
ભ્યાં ઉતરે ત્યાં આનંદ જોવાય, થાય રાગ ને રંગ;
તાલ ઝાંઝ મુંઝ વાળે, અપસરા નૃત્ય મંગ. ૧૭
એમ દેશ મુદ્રી આવી પહોંતા, સમીપે ઇદ્રપ્રથ;
સમાચાર પહોંતો સમને, તે નીસથી તતક્ષેવ. ૧૮
સૈન્ય સર્વે સજ કરાવું, વાગ્યાં બહુ નિશાન;
સારથી રથ રેગે લાગ્યા, ભેદા સંગ પ્રધાન. ૧૯
ભૂમિ અભ્યુત્તર નકુળ સહદેવ, ભકત હરિના જન;
બહુ સૈન્ય માથે આન્યા મામમ, યુધિષ્ઠિર રાજન. ૨૦
આવતા ભગવાને દીકા, હરખયું અંતઃકળ્ય;
મળવાને પ્રભુ વચથી હેઠે, ઉતર્યા તતક્ષેવ. ૨૧
યુધિષ્ઠિર તવ મળ્યા આવી, ભેટ્યા ઘણો એક પ્રેમ;
કંઠ ગદગદ અપુર વાણીયે, પૂછ્યું કૃષ્ણની શેમ. ૨૨
ભીમસેન તવ હરખ સાથે, ભેટ્યા પ્રભુની સાથ;
ભુજા મળ્યુંને હરિ, લીયે હૃદય સાથ. ૨૩
કુરી કરી આલિંગન પ્રેમ, હીયે છે મધુસ્ફુર્ણ;
પારથપર ઘણી કુપાદલી, કહિયે પ્રાણુજવન. ૨૪
નકુળ સહદેવ નમ્યા ચરણે, આવીને રસરંગ;
તતક્ષણ ઉચ્ચી લીધા હૃદયે, દેવગણે ભુજ મંગ. ૨૫
અવર ભીમ સથ આવી, નમાયે તવ શીયા;
સરને સન્માન હરિયે, દીધાં છે એ રીત. ૨૬
વાટિકા વૃક્ષ પરમ સુંદર, કહિયે ભળાનાં કામ;
શ્વલ્લ એક ત્યાં વિશામ લાઈને, ગેહા રથે ભગવાન. ૨૭
ત્યાં થકી પ્રભુ શીખે ચાલ્યા, વખત નિશાને ઘાલ્ય;
પ્રકર પુર ને પરમ શોભા, દેખતાં ભુજ નાથ. ૨૮
નમ્રવિવાસી ભેક કાંગર, શ્રુતિ સંપન્ને હેતે;
પાંડવ સાથે નમ્રમાં પ્રભુ, આન્યા સૈન્ય સમીતે. ૨૯
દેખીને શોભા રી કહું, અતિ રમ્ય ભાવ્ય નિધાન;
દેખીને શણું કૃષ્ણ પાયા, રીઝ્યા ક્ષીલસવાન. ૩૦
સમ ભૂમિ આવ્યાસ સુંદર, ચઈ રહ્યો આતકાર;
લગ્ન પેશાકા તોરણ લટકે, ચંદનના ઉછાલ. ૩૧
જેણે સાંભળ્યું હરિ આન્યા છે, તે ઉછા જેમના તેમ;
કેઈ ભાળકને ધવસાવતાં, કે સ્નાન ભોજન એમ. ૩૨
દરશન કળ આપુર ધણું, ભેટ્યા મળે નરનાર;
અંધને ભલા નેત આન્યા, અપંગને પગ ત્યાં. ૩૩
પુણે પધાવે લક્ષ્મીવરને, શોભા કહી નવ ભય;
તેજમય પ્રકાશ દેખી, નેત તુમ ન થાય. ૩૪
કેઈ છાંં બળી અટારી રહી, નાંચે મોતીની મૂંઝ;
વારી વારી લીયે મીઠાં, દેખી ગરુડસદ. ૩૫
દયાનિધિ ભગવાન સંતુને, આપે દર્શન ધન્ય;
કૃપાહરી ક્રોધ નહીં, સહા હસિત વર્દન. ૩૬
તાલ ઝાંઝ મુંઝ વાળે, ગાય ગાંધર્વ ગાન;
અપસરા નૃત્ય કરે આગળ, વાચકે જન યશ માન.

* કોતેરિયા બળાવામાં કલ્પલગ્ન વિધવાથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન
ઇદ્રપ્રથમાં ભ્યાં પાછોને પગ લલપ થયો, તે કા પા છે.

એ રીતે હરિ આવી પહોંચ્યા, પાંડવ રહે એ કામ; ૩૮
 મંદિર રચના શી કરું, બધે ઉઘા સશિયર ભાણ. ૩૯
 રથથી ઉતરી પાંડવ સાથે, ગયા મંદિર માંય; ૪૦
 કુંતા દ્રૌપદી સુમદ્રા સહુ, મળ્યાં આવી ત્યાં. ૪૧
 રતનદીપક આરતી, સહે સુક્રતા કંચનચાળ; ૪૨
 પૂજની સામગ્રી શીમે, કરી છે તત્કાળ. ૪૩
 આસન મણિમય જાડવ તેપર, બેસાડ્યા પૂજન કરી; ૪૪
 પુષ્પહાર સુગંધ એ રીતે, અગરના બહુ દૂપ ધરી. ૪૫
 કૌમરે દેખી ઉઘા શ્રીહરિ, નમ્યા આવી પાય; ૪૬
 સમાચાર જણ પરત્વે, પૂછ્યા છે સુખદાય. ૪૭
 કૃષ્ણને મળી રુક્મિણી પાસે, આજ્ઞાં કૌંઈ તત્કેવ; ૪૮
 સર્વને સન્માન દબને, પૂછ્યું કુશળી હેમ. ૪૯
 રુક્મિણી આવી પગે લાગ્યાં, અગર ખીલ્યાં બાણ; ૫૦
 સુલકાને મળ્યાં આશિષ, દ્રૌપદી દે સન્માન. ૫૧
 રુક્મિણીની કરી પૂજા, દ્રૌપદીએ પ્રીતિ; ૫૨
 સતભામા નાંખવતી આદે, બાણએ એ રીતે. ૫૩
 સુધિષ્ટિર શ્રીકૃષ્ણ બેઠા, ચમર હળે ચોપાસ; ૫૪
 બીમ કંઈને નકુળ સહદેવ, ઉભા સેવા કાળ. ૫૫
 રાય અર્જુન મોકલ્યાં, તમ પાસે નારદ દેવ; ૫૬
 ક્યા કરી પરિવાર સાથે, આજ્ઞા છે તત્કેવ. ૫૭
 સુજા, દીન ઉપર દુષ્ટા ક્રીધી, પધાર્યા ભગવાન; ૫૮
 આ જન્મ સફળ થયો મારો, પવિત્ર થયાં મમ ધામ. ૫૯
 હવે આજ્ઞા હોય તમારી, તે કરે રાજસુપસ; ૬૦
 તમ પ્રતાપે ભૂતલે, સહુ હેથના રાજન. ૬૧
 ભક્તવત્સલ બઈ સ્વામી, પાળે ભક્તનાં લોક; ૬૨
 દયાનિધિ ભગવાન હશે, એ શી કહે છે વાત. ૬૩
 સંચરે બહુ માન દબને, ઉતાપી બાંધે કામ; ૬૪
 ભક્ષ્ય લોભન નિવિધ પેરનાં, હરિ કૃપાયે ભણ. ૬૫
 સર્વને અંન પૂરથી, પછી પોતે લે મહારાજ; ૬૬
 લોભનની બેળા થઈ, કૌંઈ ઉઠાડે જન્મવા કાળ. ૬૭
 તેલ સુગંધી મઈન કીધાં, ઉચ્છેદક શુભ સ્નાન; ૬૮
 પીતામ્બર કઢી પેહેયાં ચોમે, દામિની ધનરયામ. ૬૯
 અંશુકે કરી મંગ લોહાં, કીધાં શુદ્ધ આયમન; ૭૦
 રવીને નમસ્કાર કરી મણ, બેઠા રત્ન આસન. ૭૧
 આવનાં ચંદન કેસર, તિલક હાદસ છાગ્ય ૭૨
 ધ્યાન પ્રહાસું ધરી પ્રીતે, બેઠા પાંડવ કૃષ્ણી સાથ. ૭૩
 સુવર્ણ ચાળ કંચાળાં ચૈશક, પીરશે કુંતા હેલ; ૭૪
 પુવર્ણ - બેવર બેલેખી, એ આદે વસ્તુ બેલેક. ૭૫
 કારેલાં સિંગડળી કેળાં, તુરિયાં ચંતાક; ૭૬
 સુરણ કટણી વિવિધ પેરનાં, શું લખાણ પાક. ૭૭
 આદુ લીણ રાયતાં, કંઈ ભાતનાં એ રાન; ૭૮
 શાક પાક ખટરસ લોજન, આદૌઆ ભજવાન. ૭૯

મસજત વહને કહ્યું કૌંઈને, ભાવતાં એ અદ; ૮૦
 સ્વાદ આતિ ધણે શું કરું, એમ વિખાણે પરિશદ. ૮૧
 લોખંડ કરી હરિ ઉઘા, ભાતુ પુત્ર પ્રભુસ સંગ; ૮૨
 શીતળ જળ સુખવાસ કીધી, વજ ભૂષણ મંગ. ૮૩
 રુક્મિણી સેળ સહસ સાથે, કીધાં છે લોખંડ; ૮૪
 સહસસહસ સંગ દાસી સહુને, પહોંતાં છે એ અત. ૮૫
 પાકશાળામાં હરિ કૃપાયે, ઘટે નહીં અત ત્યાં; ૮૬
 લક્ષ્મીનાથ સુખવાસ કીધી, પોતે લક્ષ્મી ધરમાં. ૮૭
 કુંતા દ્રૌપદી જમી, બેઠાં રુક્મિણી પાસ; ૮૮
 સતભામા નાંખવતી ચમુન, કરે છે પ્રેરે વાત. ૮૯
 આદરમાન એ રીતે સહુને, કીધાં છે રાજન; ૯૦
 લક્ષ્મી નાસપણ રહ્યાં એ વેરે, તેને શાની ન્યુન. ૯૧
 પાંડવ સાથે સલા મધ્યે, બેઠા છે ભગવાન; ૯૨
 તાલ બાંધ મુલંગ વાળે, અપસરા નૃત્ય ગાન. ૯૩
 એ રીતે નિત્ય આનંદ ચોખ્ખવ, ધાય હરિ ચરચાય; ૯૪
 એક દિવસ પ્રભુ પારથ સાથે, સુગંધા કાળ વન બધ. ૯૫
 અર્જુનનાં સારથી થઈ, રથ હાંકે મહી હેમરાસ; ૯૬
 ધનપર હંતુમાન રહે, જયારે સમરે ત્યારે પાસ. ૯૭
 ઓતા મન સંતોષે ભાગે, કરું કપિની ક્ષાલ; ૯૮
 સંકોપે કરી ભૂલએ, કહી પારથે મળુને, વાત. ૯૯
 સુજ સરખો બાણવળી, કો ન હોતો રામની પાસ; ૧૦૦
 કાંઠ બાંધી ઉતારત સહુ, સેન્યા પેઢે પાર. ૧૦૧
 શ્રીકૃષ્ણ હશે તમ સરખા કો નહી, રામા અવતારે વીર; ૧૦૨
 જઈ હતો હંતુમાનને, એક રહ્યો છે રણપીઠ. ૧૦૩
 જઈ કાંઠ બાંધી બાંલ કપિયે, હારે તે કરે સેવ; ૧૦૪
 અર્જુન હાથો ભવ્યું પ્રભુએ, આજ્ઞા છે તત્કેવ. ૧૦૫
 કો સાસી છે કરી કાંઠ બાંધી, મુકુંડ છે વજ હેઠેવ; ૧૦૬
 આકાશ જઈકપી પડ્યા ફરી, લાગી નહીં હાથો ત્યાં. ૧૦૭
 તે માટે કપિ રહ્યા ધનપર, કરવું હરિ ઉછાયા; ૧૦૮
 સંઘાતમાં જઈ કરવી સહાયતા, કરવી ભારત કથા. ૧૦૯
 ધનંત્ય અવતાર નરને, બુદ્ધ તપ બહુ કાળ; ૧૧૦
 કો બુદ્ધે કરી પારથા અર્જુન, સંગ શ્રીગોપાળ. ૧૧૧
 બાણવળીમાં સીમા અર્જુન, કાંઠ બાંધી દેસ; ૧૧૨
 એક સહસ લણ કોટી, હરિ કૃપા થઈ એમ. ૧૧૩
 પારથ સાથે મિત્રચારણ, કહેલી સુગંધી વાત; ૧૧૪
 ખાલુ પીવું બેસવું હરિને, સુવં શપ્થાએ સાથ. ૧૧૫
 કરે કરી સુતા ખસેડે, ત્યારે ખસે ભગવાન; ૧૧૬
 અર્જુનનાં એનાં લાઠ પાળે, ભક્ત વત્સલ સ્વામ. ૧૧૭
 બીજા માટે ચક્ર લુદ્ધમાં, ધણું પ્રભુએ હાથ; ૧૧૮
 પોતાની પોણુ ગઈ રાખી, ભક્તની પોણુ નાથ. ૧૧૯
 કો નષ્ટિ કહે પૂજી ચોટાં, પૂજી કહે ચોપ દુર્મ; ૧૨૦
 દુર્મ કહે દષ્ટિ અગસ્ય મોટા, અગસ્ય કહે ગગન; ૧૨૧
 ગગન કહે કિંદ્રિ ચોટાં, નાનું કહ્યું એક પદ; ૧૨૨
 હરિ કહે મોટા ભક્ત, સુજને રાણો હુદિયા મધ. ૧૨૩

વલ્લભ

ભક્તને યોગ થયો, શુક કહે સાંભળ રામચંદ્ર;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, ધયોએકોતેરશે અધ્યાયકે- ૮૧

શ્રી શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે એકસાવિંશતિત્થયામ ॥ ૩૧ ॥

અધ્યાય ૭૨ ચો*

કરુણ ૧૮૫ મું-રાગ રામગ્રી

વધા પરીક્ષિત સુજો સુનિર્જન, હરિશુભ સાંભળવા મુજ મન;
નવં ચરિત હરિનાં રમ્ય, એ સાંભળતાં તુમ નહીં મન.
કહેશે દલસ રહ્યો છે એક, કયમ સાંભળશે શુભ અનંક;
જે સાંભળું તે લેખે લાચું, એ શુક રવામી હું તમ કને માયું.
જેમ આળ્યા તેમ જાણું શુભ, એ માટે સાંભળ્યા સાથે પૂજ્ય;
શુકદેવ કહે સુભ રાય, તાવનું તાવ કહું સુખદાય.
હૈમતનયા પ્રેમપાલક, તેના સહોદર સુત વિવેક;
તેના વિપુલાની બાંધવ જાણી, નિશાદિન ધરિયે તેનું ધ્યાન.

હાળ

ધ્યાન ધરી શ્રીકૃષ્ણનું, સદા હરિ રાગો હૃદય;
અનેક શાસ્ત્ર પુરાણ યોગ્યાં, પણ તત્ત્વ અક્ષર યથ.
ગિરિ કાળજ પાત્ર સિંધુ, લેખણ એ વનરાય;
પત્ર ઉર્વા લખે સરસ્વતી, તોય ન ભાવે શાગ.
શેષ પાર પામે નહીં, કહું સંક્ષેપે રાજનં.
સભા સહિત પ્રધાન સંગે, બેઠા છે શ્રીધર્મ;
ભીષ્મ પિતામહ ઉદ્ધ પાતે, સંગે શ્રીભગવાન;
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, કહિયે સર્વ સાવધાન.
પ્રમુદ્ધ સાંમુદ્રમાર ભાન, અવર બીજા રાય;
બહુ આદે સભા મધ્યે, થાયે રામ કથાય.
શત કોટી એક શિવજીયે, વડ્ડ્યા તજી લોવંન;
માકેયમાપિ કહે ધર્મ આગળ, સાંભળો હરિજન.
આનંદ ચોત્રવ સદા મંત્રણ, યામ રાગ ને રમ્ય;
સભામંડે હરિ વિરાજે, જેમ તારામાં ચોલે ચંદ્ર.
એવા આનંદગાં વિચારું, પ્રથમ કહું કોને વાત,
જદ કહેશે પૂછ્યું નહીં, પણ એ સદી શુભ થાય.

અહંકારી પહેલાં દુર્બોધન, એ દુર્બોધ જીતાય;
જરાસંધ શિરુપાળ આદે, અહાભગીયા વિખ્યાત. ૧૭
તમે કહું તે સાથે સ્વામી, વધા રાય વચન;
શ્રીમુખે કરી કહે ત્યારે, જીતિયે રાજનં. ૧૮
વચન રાયનું સાંભળી, ધણુ પ્રસન્ન થયા મદુરાય;
આદે લાઈ પ્રત્યે મુખે કહું, જીતે આદે દિશાય. ૧૯
પેહેલાં અર્જુન ગયા વનમાં, તપ કરવાને કાજ;
ઉદર શિવને પ્રસન્ન કરી વેર, આળ્યા પારથ રાજ. ૨૦
વળી ભગવાને તેજ મુકુંજ, વિજયી કોઈએ ન જીતાય;
આણુવળીમાં શિરે અર્જુન, ગદા યુદ્ધ ભીમરામ. ૨૧
સર્પ આસા ભગવાનની, તવ ઉચ્ચા આદે ચૂર;
પ્રભુભ કરીને યયા તત્પર, વાગ્યાં બહુ રણુતર. ૨૨
ધણું સૈન્ય સાથે આપું રાયે, શીખ લેઈ તવ ભય;
ઉત્તર દિશા અર્જુન ગયા, ભીમ પૂર્વ દિશાય. ૨૩
સહદેવને દક્ષિણ દિશા, નકુળ પશ્ચિમ દેશ;
આદે દિશાના ભૂપ સર્વે, જીત્યા જઈને નરેશ. ૨૪
ઉત્તર દિશા રહે મથુરધ્વજ રાજ, કયો તેણે યસ;
ગજશૃંગકારે ધૂત ત્યાં હોયું, ત્યાં ધણું અગ્નિને અજીવ. ૨૫
પિંડશાળી થઈ આળ્યો હરિ કને, રાગો દુઃખથી સ્થામ.
દેખીને હરિ દયાળે, ઉપકારનું કરાણું કામ. ૨૬
જીવન સૂળ ઐતપિ આપી, પ્રાપ્તું બાંકવ વન;
તેણે કરી દિવ્ય ઢેહ ધરી આગિ, ગયા યદને પ્રસન્ન. ૨૭
લસે લાસ થાય પ્રાણ સોજન, તેને વિવિધ પેરનાં અજ;
સુવર્ણ પાત્રે જમે સર્વે, બ્રહ્માં નાંખી દે રાજનં. ૨૮
યસ અંતે વિમને, ઉચ્ચલાય તેરલાં દ્રવ્ય;
ભાર ધણી ધમે નાખ્યું વાટે, તે લાખ્યા અર્જુન સર્વે. ૨૯
પૃથ્વી ઉપર પડ્યું દ્રવ્ય સહુ, તે રાયનું વેદવાત;
એ રીતે જીતી દ્રવ્ય લેખને, આળ્યા આદે જાત. ૩૦
સુધિધિદે શ્રીકૃષ્ણને, આવી કયો પ્રણામ;
ભીમસેન કહે જરામંથ વિના, જીત્યા સહુ રામાન. ૩૧
શ્રીકૃષ્ણ કહે બેઠા, મેઝાના, જ્યોતી યસ કેમ થાય;

તિલક દેશર પામી ઝંઝે, સુવર્ણની જખમાળ; ૩૮
 એક મુખી ફરાર કહે, ઘાસ તેજ વિરાળ.
 એ રીતે પ્રભુ રાજસભામાં, જઈ પહોંતા ત્યાં નાથ; ૩૯
 જરાસંપને દારે આવ્યા, ભીમ અનુન સાથ.
 ભોજનની વેળા થઈ, તેજા વિષ જખવા કાળ; ૪૦
 તે સમે મિથાસ દેહી કરીને, ઉમા શ્રીમહારાજ.
 અગ્નિદાન પૂજ કરી, સુદૃત ગાત્ર ભજ્યે છે વાટ; ૪૧
 ક્રોધાયક આવે તેને આપું, એવે શબ્દ માંભળ્યો રાધ.
 શું માગે છે એમ કહું ત્યારે, વધા મધુસૂદન; ૪૨
 જે માગે તે આપશે, ઉદાર તમે રાજન.
 તમારો યશ માંભળી, અમે આવ્યા પું મહારાજ; ૪૩
 અનના મનોરથ પહોંચ્યો, તમ થરી મર્યો કાળ.
 આપણ સમયું દુરો તમને, આપણું કહે રાધ; ૪૪
 તમે કહેજો પરત્વે દેહી, તે કેમ આપ્યાં બાધ.
 વિષ કહે તમે રાધ કહે છે, સાંભળો મુજ વાત; ૪૫
 સત્યવાદી સુરે નહીં, તે આપે છે ભાલી ભાત.
 હરિચંદ્ર રાત્ર સત્યવાદી, સમ મુક્યાં નહીં મન દહ; ૪૬
 એ ઇતિહાસ પુરાતન કહ્યો, સંપૂર્ણ રાજન.
 વિશ્વામિત્ર વસિષ્ઠ ભેટને, મહિમાય થયો વાદ; ૪૭
 તે માટે યજ્ઞમાન સાથે, ખેટે એ સંવાદ.
 ઉદ્ર સમામાં વસિષ્ઠ ઋષિયે, કયું રાયનું વખાણ; ૪૮
 સત્યવાદી હરિચંદ્ર સ્વરખા, હવા ન હયે પ્રમાણ.
 વિશ્વામિત્ર કહે તો ખરે, હું સુકનું સત કાળ; ૪૯
 વારાહ રૂપે જઈ વારી ઉખારી, એ ભલ્લી રાય વાત.
 તતક્ષણ આવીને વારી ઘેરી, સેન્યને કહે રાધ; ૫૦
 આ કુખર જાણે જેની આગળથી, તેને કરું ચિદ્રાધ.
 વિચારયું મનમાં સહી, વૃથા રોકે મારયો ભય; ૫૧
 એના અન્ન આગળથી નાકો, દોષકા હરિચંદ્રરાધ.
 એ રૂપ તણને વિષ થયા, કરયું તીર્થ માયાધ્યાન; ૫૨
 હરિચંદ્રરાધે સ્નાન કરી ત્યાં, આપ્યાં સર્વસ્વ દાન.
 ગર્જ રથ બન્ને ભંડારે આપ્યા, વિચારયું નહીં મન; ૫૩
 વિશ્વામિત્રે માયાયે કરી, હરી લીધું પેન.
 તેણે ઋણ માથે રહ્યું છે, સવાળાર યુવજ; ૫૪
 તે કાન્ને પરગામ આપું, વૈયાપાં જળ નજ.
 મંદિર તણ રાધ નીસરયા, શૈલીકાસ તારા સંગ; ૫૫
 નમે વાળ મૂકીને રાત્ર, ચાંદયા મારગ પંથ.
 સ્મરણ કયું શ્રીસંગપરનું, હરિચંદ્રનું મન; ૫૬
 વિશ્વામિત્ર ભયે છે પડે, લેવાને સ્વયંચલ.
 સુવર્ણનું તું કામ પડયું છે, એવા રાયનું સત્ત્વ; ૫૭
 અનેક પ્રકારે કરે માયા, પળ મૂકે નહીં કે ગત્ય.
 ઉબ્બકાળ ઘણી તુમા લાગી, પરભની ચઈ ભેટ; ૫૮
 આપ્યા વિના કેમ જળ લીધે, ભુજો તણું ચિત્ત એક.

ચિત્તની તે રાજધાનીમાં જઈ, ઉભાં ચોટે ચોક; ૫૯
 મસ્તક તુલ્યો પુળો દેખી, મૂલ કરે છે લોક.
 અર્ધ ભારે સ્ત્રીને રાખી, વિષે ટેલને કાળ; ૬૦
 પાય ભારે શૈલીકાસ રાખ્યો, રહ્યા હરિચંદ્રરાજ.
 કોઈ લીધે નહીં પાટી પુર મધ્યે ત્યાં, રહ્યા કાશી માંય; ૬૧
 મણિકુલિકાના ઘાટ ઉપર, મંડપ હતો તેને ત્યાંય.
 કેા મરે તેને કાણ? આવે, રાખ્યા છે એ કામ; ૬૨
 મરિનું નજીવ આપ્યું તેણે, પૂંક ન મૂકે નિદાન.
 શૈલીકાસને વિષે મોકલ્યા, લેવા ગુપ્ત વાડીમાંય; ૬૩
 સર્વે ખાધો આવી માતા, વિલાપ કરતાં ત્યાંય.
 તેની પાસે બેઠા જઈ, આવ્યું કતંક મિથ્યા ભાસ; ૬૪
 લોક કહે એણે ખાધો, મારવા લેઈ ગયા કુમ પાસ.
 તેણે આપી આસા મેવકને, એને કરે તમે ધાધ; ૬૫
 અને દેખી શું કરે, એ કરનું સ્વામી કાળ.
 હવે સમરો હોય તેને, આવે અવધક કામ; ૬૬
 હરિ વિના રાખે નહીં કેા, દયાનિધિ સુભદ્રામ.
 એમ કહીને ઉડ્યા તતક્ષણ, અડગ લેખને હાથ; ૬૭
 તારા કહે હરિચંદ્ર કહે હરિ, મમરું છું હે નાથ.
 અરર તું ભણતી નથી, કહેતાં ઉમાએયે તેણે ધાધ; ૬૮
 થતુનુંજે આવી હાથ ઝાઝ્યો, ધન્ય હરિચંદ્ર રાધ.
 માગ માગ પ્રસંન થયો તું, તારી ભક્તિ દહકહેરખામ; ૬૯
 રાધ કહે દુરે થારજો રાખો, નમર સહિત નિશ્વાધામ.
 નગર અયોધ્યા સહિત ત્રણે, ગયાં તે ભેસી વિમાન; ૭૦
 ભગ્નને હરિ લેઈ ગયા છે, વાજતે મધુર નિધાન.
 પૃથ્વી છતી યસ કીધા, રાજસૂય સ્થુરાય; ૭૧
 વિષ્ણને બહુ દાન આપ્યાં, ના ન કહે ચિત્ત માથે.
 સર્વસ્વ આપી રહ્યા ઉમા, આવ્યો વિદ્યાર્થી રાજ; ૭૨
 ચીક દેહી સોનેયા, તેણે માગ્યા શુભે કાળ.
 વિચારયું જઈ કુબેરને, છતી તાનું બહુ દ્રવ્ય; ૭૩
 પ્રતાપ ભાતીયે મોકલ્યા, રાયે આપ્યા વિષ્ણને સર્વ.
 હૃદીચિ ઋષિયે અસિધા આપ્યાં, દેવતણ ઉપકાર; ૭૪
 કેા પ્રાણથી વડાનું નહીં, ભુજો એવા એ ઉદાર.
 સ્ત્રી દેવ વાલીશ દિવસે, પારણું કરે ધન્ય; ૭૫
 પોતે તો પુત્ર વહુ સાથે, લોભને તપસ' એન.
 તે સમે સુધાર્થી એક, આગ્યો યાચક રંક; ૭૬
 તે એન સર્વે આપ્યું તેને, ચારેનું મન નિરોધ.
 એ પુત્રો કરી દરીન પોતે, થતુનુંજ ભગવાન; ૭૭
 કુટુંબ સાથે ગયાં સ્વર્ગ, જેસી દિવ્ય વિમાન.
 ભગીરાથ પસે ભૂમિ માગી, વિષે પગલાં તણ; ૭૮
 શુભચાર્ય ના કહી, સત સુકયા નહી રાજન.
 દયાનિધિ ભગવાન તેણે, પ્રસંન થયાં કહે ધન્ય; ૭૯
 સુતણનું આપ્યું રાજ તેને, દારે રહ્યા શીખ.

હવું ત્યાગી બધી રથુ એ, ત્યાગી છુમ્મતુવાહુન*
 હરિચંદ્ર સરખા નહી ત્યાગી, હવા ન સોચે પ્રમાણુ.
 અધારિ એ ક્રીતિ જગમાં, રહે છે યથા નામ; ૮૦
 તે માટે નાશવંત કાયા એ, સાધન કરે સાવધાન.
 કૃમિ વિદ્યા ભરમ દેહના, પ્રકાર ત્રણ સુહૃદ્ય;
 સુકૃત હોય તે આવે સંગે, જુઓ વિચારી રામ.
 વચન વિપ્રનાં સાંભળીને ઉઠ્યા, આત્મા છે રાજહાર;
 જરાસંધે ઝોળાખ્યા, તમે વિપ્ર નહીં નિરધાર.
 ક્ષત્રી વેશ તણ કરી, તમે ધર્મો વિપ્રનો વેશ;
 ધનુષનાં ચિહ્ન છે અંશુકીએ, દીસે પરમ નરેશ.
 વિપ્ર નહીં તમે યાદવના તંન, ઝોળાખ્યા કરી પેક;
 આ તો અજુન ભીમ છે, એ પ્રશે આત્મા બારે ઘેર;
 શું માણે છે આપું તમને, વદા રાય વચન;
 પ્રાણ માગે તો આપું આ વેળા, એ ધર્મ મારો રાજન.
 વિપ્ર કહે અમે સુદ અણુ, અવર નહીં કાંઈ કામ;
 જરાસંધ કહે સુદ અટ્ટે, કરવો આવડો શ્રમ.
 વિપ્ર કહે તમે મહત્ જગીયા, તે માટે ધર્મો વેપ;
 મોટા મોટા ભૂપ જીતી, લાંબા અહિં નરેશ.
 લાવીને વળી દુઃખ દેવા, તેને ઘાલ્યા છે સુદ મોહી;
 એવું તમને ધટે નહીં, કહેવા આત્મા છીએ અમે આહી.
 મહા ભીમે મૂઢી વી નહીંતર સુદ માટે થાએ અનજ;
 વચન વિપ્રનાં સાંભળી, વચો યુધથી રાજેશ.
 એ સુખને આવી મળ્યા નહીં, કેમ મૂકું સુદ કહું એ ન્યાય;
 તન કાચું કું નહી વડું, તમે નહાસો છો યાદવરાય.
 સંઘામમાં નહાસું નહીં, એ ક્ષત્રી કરે ધર્મ;
 અદારની વાર નહા હવા, જુઓ વિચારી મને.
 અજુન તે બાણવળી, ગદા સુદ શું જાણે મને;
 એ જુઓ ને બુદ્ધિ, એ કહીએ સુદ અધને.
 કાંઈએક ભીમસેન કરે સુખજી, તમાર નહીં કામ;
 જોડાસો મા તમે વચ્ચે આવી, ભીમ થાએ સાવધાન.
 એમ કહી આદા કાપી, સેવકને લતકણ;
 ગદા બે આણી મૂઢી આગળ, ગમે તે તો મન.
 ભીમસેને જોઈ લીધી, ગદા કાલ પ્રયોગ;
 જરાસંધ તવ થયા શીમ, સુદ કાલ જાળવત.
 શ્રીકૃષ્ણ કહે ચાકો બહાર જઈએ સરખે સરખો મહા;
 પડછેત્ર ઘર પડે અહિંમાં, ગોડું રાવનું દલ.
 વિપ્રને આગા આપી ત્યાં, કરે તમે સેવન;
 એમ કહીને બહાર આત્મા, નમ તણ રાજન.
 સંઘળ કરીને રદા ઉઠ્યા, મહા વિદ્યાની રીત,
 તે મહા સુદ જોવા કારણ, થઈ દાનવ યાનવ ભીડ.
 મરતક કૈા અંગેડા વાળી, ઉઠેટયા ક્ષીની નીર;
 રક્ષે જ્યા અપરદેહના, કરે છે જેહુ વીર. ૧૦૦

શ્રીકૃષ્ણ કહે ભીમસેનને, મન મૂઢી કરે સંઘમ;
 કરી કાઢ જોહુ થયા તપર, ગદા લેઈ સાવધાન. ૧૦૧
 પોતાનું અંગ ચૂકવીને, મારે છે જોઈ સ્વાર્થ;
 એક એકને ગાંવે નહીં, મહાવિદ્યામાં સમર્થ. ૧૦૨
 પરસ્પર સમાન જોહુએ, સુદ અતિ ધણુ થાય;
 ગદા લાંગી ચૂલું થઈ પલ્લુ વાગે નહીં અંગ ધાય. ૧૦૩
 રક્ષે રક્ષજ આદુને, આવી વળગે જોહુ રાજન;
 ધનકંઠે ત્યાં ધરા ધૂળે, ઉઠે જેહુ ગર્ગન. ૧૦૪
 ગડગડતા નય તળે ઉપર, વળી જોડા થાય;
 ઉદરમાં મરતક મારે જઈને, મહા સુદ કહેવાય. ૧૦૫
 પદપદાર* ગદા ઘટિ કોણી, એમ વટે છે રાજન;
 સંઘાકાળે ઘેર આવી, કહે છે લોભન. ૧૦૬
 રાતે વારે સુવં ઘરમાં, દિવસે કરવું સુદ;
 જરાસંધનું જાળ દેખી, ભીમતણી ગઈ સુદ. ૧૦૭
 એ રીતે સુદ કરતાં, વીલા દિસે સત્તાવીશ;
 ભીમે આવી હવું રાતે, પોહોડ્યા ભ્યાં જગદીશ.† ૧૦૮
 પગ તલાસી† નિદ્રામાંથી, જગાડ્યા પદિક્ષ્ણ;
 તમે કહેયો કહું નહીં, હું કહેવા આત્મા એમ. ૧૦૯
 જરાસંધના મારણે, થયું સિંધણ વિખળ શરીર;
 તે માટે સુદ નહીં કર હવે, જાણુને જગદીશ. ૧૧૦
 મહા વિદ્યામાં પ્રવિણ એ છે, જરાસંધ પ્રધાન;
 મનમાં પ્રભુએ જાણ્યું, ગયું ભીમનું અભિમાન. ૧૧૧
 શ્રીકૃષ્ણ કહે જરાસંધનું, આત્મું મૃત્યુ રહ્યો દીન એક;
 તે માટે હવે પુરે યશ ક્ષેત્ર, લાખે મન ઉદેશ. ૧૧૨
 હારે ત્યારે સુજ સામું જોએ, કરએ હું કહું તેમ;
 ત્યારે તેને જીતયો, એમાં નહીં કાંઈ શ્રમ. ૧૧૩
 ત્યાં થકી ભીમ ક્રમ આવી, સુતા છે સુપ્રાસન;
 પ્રાત ધર્મો પાટકમાં કરીને, આત્મા મન મરેન. ૧૧૪
 બહાર આવી સુદ કરે છે, મહા વિદ્યા ભરપૂર;
 શ્રીકૃષ્ણ અજુન ત્યાં જુઓ, લાંગી અંગ થાય સુર. ૧૧૫
 પગ ધરી ભીમને નાંખી ડોકો, ભૂમિપર મુજે ધક્કો;
 ભીમસેને જાણ્યું, હવે આત્મું માર મહુ. ૧૧૬
 શ્રીકૃષ્ણ સામું જોયું ત્યારે, જાણું પ્રભુએ મેન;
 ઈસારા કરી કહું પ્રભુએ તેમ, ભીમે પગાડ્યો રાજન. ૧૧૭
 લેઈ ભૂમિ સારે અક્ષયો, ઉપર મુક્યો પાગ;
 એક પગ કરચી મૂકી, ભીમે ચીરી કાપે બે જાગ. ૧૧૮
 જેમ નાંખે તે પાછાં આવી, ફરી અંગ સંધાય;
 ચીરી દેખાડી મોટી પ્રભુએ, ત્યારે પડી વે કાપ. ૧૧૯
 અવળી સવળી કાડી નાંખી, વચે કહું શિવલિંગ;
 ફરી અંગ સંધાય નહીં, પડે તણ દેહ થયો ભંગ. ૧૨૦
 પ્રસવતાં જે કાડ થઈ, માંચે નાંખી દીધી નકામ;
 જરા રાસરોગે સંધ્યા માટે, જરાસંધ પડયું નાગ. ૧૨૧

જુએ યથા મદિમા એવે, છતાં ઇ બહુ રાય;
 બાગ પુરુષનું કળે નહીં, જે તખ્તનું વિધિએ થાય. ૧૨૨
 તપ કરી શિવ પાસે માચું, મરું નહીં વરદાન;
 ગાઠ મુદમાં મર્મ જોઈને, શિવ કહે ભીમ કહો ભાગ. ૧૨૩
 અવર કે.ઇ છતે નહીં, એ જાણેને કહું વચન;
 વર આપી શિવ ગયા સ્થાનક, હવું મન પ્રસન્ન. ૧૨૪
 તે માટે યથા આચ્યો ભીમને, મુણે શ્રોતાશ્રમ;
 કરતા હરતા શ્રીકૃષ્ણ, જે નિમિત્ત માન છે ધન્ય. ૧૨૫
 નગરના બહુ લોક ભેગા, મળ્યાં લોક તેણે જામ;
 હાહાકાર પુરમાં થયે, લેકા ભીમ ને એવિર રામ. ૧૨૬
 ધાય પડ્યા ભીમને વાસે, ફેરવ્યો જુજ રવામ;
 જેવાના તેવા થયા, વાચ્યાં છતા નીશાન. ૧૨૭
 સહદેવ આવી નમ્યા થયે, હવે આપા મમ દેવ;
 સ્તુતિ કરી સહદેવે પ્રગુની ઘણી, તારે પ્રસન્ન થયાં તત્કાલ. ૧૨૮
 ભગવાન કહે તમે પિતાને, દાદ કશે એ વાત;
 આપા મરતક પરીને, આપ્યા ભ્યાં પડ્યા હતા નિજવાત. ૧૨૯
 તાન તાન કરી રાયા સહદેવ, ઠીક તમે મૂર સોમ;
 ધર તણ કેમ બહાર આવી, મુગા છે રજુ સોમ. ૧૩૦
 શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન આપ્યા, તમને કહેવાને હો બાપ;
 તેનું કહું આનું નહીં, એમ કહી કરે વિલાપ. ૧૩૧
 સમભવે શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન, મળ્યા લોક અર્નવ;
 દાહ જ્વાન કરી ઘેર આપ્યા, પડે ઠાહ્યા રાજે. ૧૩૨
 ક્રિયા કરી સહદેવ આપ્યા, નમ્યા પ્રગુને ચણું;
 માગધનું એને રાજ આપ્યું, ગુણ અચરણ ચણું. ૧૩૩
 વડજ

ગુણ અચરણ ચણું એ, મુક કહે સાંભળ રાયરે;
 પનદાસના મુન કહે મુરે, થયો યોતેરમે અધ્યાયરે.
 હલિ ભીમજાનરે રથમથપે દ્વિહાલતેભાવજા ૧૩૪

અધ્યાય ૭૩ મો

કર્ણ ૧૮૬ મું-રામ રામમી

મુક યોત્યા મુજ રાજનંદ, હરિશ્ચુળ ગાતાં મુદ ધાય મંત્રણ.

હાળ

ગાતાં મુલતાં પવિત્ર ધાય, સાંભળ પરીક્ષિત રાય;
 શશ દારે આવીને ઉભા, પોતે શ્રીમદ્દારાજ. ૧
 સહદેવે આણી મુકયાં આસન, રતન મણિમય જાહવ;
 શ્રીકૃષ્ણ, અર્જુન ભીમ, જેવા ઉપડે પછો ભાવ. ૨
 ચર આપા સહદેવને, જઈ લેધાયાં તે દ્વાર;
 વીર્ય મદત ને આકરે, રાય નીસરિયા છે બહાર. ૩

નખ મોટા વચ છરણ, દેખીને કહે પ્રભુ ધન્ય;
 ધણા દિવસ જરાસંધે રાખ્યા, બંધનમાં રાજન. ૪
 ભાગ મારા કમ પામ્યા, દયાનિધિ કહે રવામ;
 ચતુર્મુખ ચર્ષ દર્શન આપ્યાં, સર્વ રાયને સમાન. ૫
 રાંધ ચક્ર ગદા વધ પોતે, થયાં આયુષ્ય પુનઃ
 મુગટ કુંડળ તથા મુરદર, તેજના બહુ પુજ. ૬
 દેખીને રાય નમ્યા આવી, સ્તુતિ ધણી કરી ત્યાંહી;
 અમ પતિતને દર્શન દેવા, આપ્યા છે પ્રભુ અંધી. ૭
 સુએ પોતે સંહારકાં છે, તમને કહિયે પ્રભુ પુરાણ.
 આદિ અંત્યને મરણ, તમ વિના અવર નહીં રવામ. ૮
 યોગેશ્વરને દર્શન દુર્લભ, તે અમને અવિનાશ;
 જરાસંધનું ભક્ત યાજો, પુટા અમો ભવપાશ. ૯
 ધણા દિવસ દુઃખ ભોગ્યાયાં, તે ગયાં સર્વે અજ;
 અમ માટે તમને ધમ્યું થયો, તે હામ કશે મહારાજ. ૧૦
 વિપ્રને તમો વેશ લેઈને, આપ્યા છે આ દાર;
 ભગવતસક બિરદાસીકી, કહારો દેવ મારાર. ૧૧
 જરાસંધે રાખ્યા બંધનમાં તો, જ્ઞાન થયું અમ કાજ;
 ભક્તિ થઈ તમ દર્શન પામ્યા, એ મિસે યદુરાજ. ૧૨
 નહિનર અમો છૂટત નહીં, એ બંધનથી નીકરણ;
 કાંઈ પ્રકૃત પ્રુષ્ઠ કર્યાં હશે, તમે મળ્યા દેવ મારાર. ૧૩
 અપામનનથી દેશે અમને, દેવો શ્રીમદ્દારાજ;
 જાન્યમદે કરી પડ્યું રવામી, ભક્ત થયું એ કાજ. ૧૪
 જુડી દેહ તેને સાચી કરીને, માને છે મૂઠ જન;
 તમને જેણે નાહી જોળાયા, તે પડે ભવબંધન. ૧૫
 એમ સ્તુતિ કરી કરે ભેડી ઉભા, વિનય કરી સદુ રાજ;
 આજ સફળ જન્મ થયો અમારો, સર્થો સર્વે કાજ. ૧૬
 શ્રીકૃષ્ણ કહે ભવ બંધનથી, કેમ હુરશે સદુ રાય;
 ક્રોધો કરે તે ભોગવો, એ મું ગણે પડ્યાની વાત. ૧૭
 રાય કહે તમ દર્શનથી, ગામાં પાતક સપળાં એહ;
 હવે જન્મ મરણ નહીં, એમાં નવ સરહ. ૧૮
 સાંભળી હરિ વધા વાણી, ભજો પોતાને દેહ;
 ગદ કુંડળ પરિવારને જઈ, મળો વહેલા નરેશ. ૧૯
 આપા સર્વે મરતક પડે, એમ યોરયા યદુરાજ;

રાજાન ઉચ્ચુ—

રાજ્ય અમો નહીં કરે સ્વામી, જાન્યથી મદ થાય. ૨૦
 ભક્તિ તમારી રહેને તુંવે, ચરણ કમળનું ધ્યાન;
 જેણે કરીને ભાવદુસ્તર તરીને, પામીએ શ્રીભગવાન. ૨૧
 શ્રીકૃષ્ણ કહે તમે રાજ કરો જઈ, તમને મદ નહીં થાય;
 અંત રમે માટે રાણી કરને, પામશે પદ રાય. ૨૨
 રાજ્ય મદે કરી વડે બાંહે, માંદોમાંકિ જઈ ગામ;
 દુઃખે મોટા એ કનિષ્ઠ એમ કહે, ભવે ભૂતળ મંથ. ૨૩

* સમુદ. † મારા. ‡ પડેનવ. § પ્રતિપાત્રાગા.

* આ રોગેરમા અપામના રાજમોને ઠાણી તેમને ધણી રાને
 તેમના રામા મોટી મીજા પાછા ઉપરવર પધારી તે કયા છે.

અહકરિ કરી પટ્યા એવા, કહું તમને રાજ,
જમદગિએ પરાણુ રાખ્યા, સહસ્રાર્જુન કાજ ૨૪
સહુ સૈન્ય સાથે ઈચ્છા ભોજન, નાનાવિધ પકવાન,
તેણા સ્વર્ગથી કામધેનુ, તેણે પૂર્ણ કર્યા મન કામ ૨૫
એ નેમધને તે ચર્વે પૂરણુ, થટે નહીં કો વસ્ત,
દેખીને તવ વિરમે ખાખ્યા, કરી શયની મત ૨૬
જમદગિને કહ્યું શયે, આખો એ કામધેન,
નરિ ના કહેવા લેઈ ગયા, ત્યાથી નીસરું બહુ સૈન્ય ૨૭
શુગેથી તવ સિંધી નીસર્યો, શુગેથી મુલતાન,
પુરથી ખુરાસાની પુટેથી પારસી, શેમથી રુમસાન ૨૮
ચૂંદ કરીને નસાવ્યા, સહસ્રાર્જુન રાજ,
કામધેનુ સ્વર્ગે ગયા, પછી માહોમાહિ ચર્ષ રાહ * ૨૯
તેને શાની ખેાટ છે, રાજ્યમહે રાધે મતિમક,
પશુશરિ હુલ્યા ક્ષત્રી, ફેણ્યે રાધેનો કદ ૩૦
નહુપ રાજા ઇંદ્ર પદવી, ભોગને ભળવાન,
ઇંદ્રાણીસુ ભોગ કરવા, મતિ ચર્ષ કહું માન ૩૧
ઇંદ્રાણીયે કહ્યું ચુરને, તેણે કહ્યો એ કાવ,
‘જેવર કાંઈ બેઠું નહીં, તે વાહન પર બેસી આવ’ ૩૨
આવીને એમ કહું ત્યારે, હરખ્યુ રાયનુ મન,
વિચાર્યું કોનું વાહન નહીં એ, વિમ્બ ધર્મી મુનિજન ૩૩
કુખાસન પર બેસી વહેલો, નાચ કરવા ભોગ,
સપ થયા ઝાપથી, જઈ પટ્યા વ્યજગર લોમ ૩૪
વેન રાજાએ કહ્યું વિમ્બને બને મોહો મુજ નામ,
હું પ્રભાપતિ હુંજ સ્વામી, આવર નહીં કો બાજુ ૩૫
નરિ શ્રાપે ભરમ થયા છે, ગર્વ કરી મતિમદ,
રાવણુ સીતા હરિ ગયો, જુઓ એવા એ મદ અધ ૩૬
પરનારી પ્રત્યક્ષ કહિયે, નિપ હજાહજા અગ,
રાવણના મસ્તક ગયા તે, પરનારીને સગ ૩૭
મહે કરી એ પટ્યા રાજા, જુઓ વિચારી મન,
તમને મદ મત્સર નહીં, મુજ કૃપાએ રાજન ૩૮
તે માટે પરિવારને જઈ, વેહેલા મળેા કરેા રાજ,
પાકવાન તમે યત મધ્યે, આવળે સરે કાજ ૩૯
વચન મળુના થરી મસ્તક, યથા તત્પર રાધ
સહદેવે તેડી પદાણુ રાખ્યા, કર્યો આદરભાવ ૪૦
નાવિ તેડાવી નખ ઉતાસળ્યા, સ્નાન એ ખગકર્મ,
ભોજન નાનાવિધ પાણુ, જગજગત એ રાજન ૪૧
મુગટ કુળા વસાભૂવણુ, રથ સાજ સરીત,
આવીને તવ વિદાય કીધા, સહદેવે જાતી રીત ૪૨
મણામ હરિને કરી ત્યાથી, ગયા દેશ રાજન,
પરિવારને સહુ ગાના આવી, ગાય હરિયશ ધન્ય ૪૩
શ્રીકૃષ્ણ અનુન લીમની, બાધી પૂર્ણ કીધી રાય,
* આખાણુ આપી સહદેવ, નરજા હરિને પાય. ૪૪

સેવા ચેર હું છું સ્વામી તે, ક્ષમા કરેા અપરાધ,
પ્રસન થયા હરિ વટે વાણી, હવે કરેા મુખે રાજ ૪૫
સહદેવ રથ સજ કરાવી, મળાણ્યો તે કામ,
સૈન્ય આપી વિદાય કીધા, ગયા શ્રીભગવાન ૪૬
પાસજન્ય જઈ રાખ વલણો, શ્રીમુખે કરી ધન્ય,
ધર્મરાયે બાણિયુ, જીતી આના જો પરિણક્ષ ૪૭
ઇંદ્રપ્રસ્થમા જઈ પહોંચ્યા, વાખ્યા જોત નિશાન,
સુધિષ્ટિને ભણ્યા આવી, ભીમ અનુન રથામ ૪૮
સામ્યાર મગી કહ્યા તતકણુ, રાયને ભગવાન,
જુઓ પરાક્રમ ભીમનુ, માર્યો જતસધ બળવાન ૪૯
વીશ સહસ્ર ને આદરે, સર્વ છોડાવ્યા રાજન,
સાભાની રાય સુધિષ્ટિ, ઘણું હરખ પાખ્યા મન ૫૦
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, તમે પુર્ણ મનના કામ,
સુજ કરતા તમને શ્રમ થયો, તેક્ષમા કરેા ભગવાન ૫૧
પ્રાદાણુને તમેા વેશ લઈને, ગયા શ્રીમહારાજ,
યાચક થઈને માગ્યુ દારે, ગણી નહીં તમે લાજ ૫૨
ક્ષત્રી તેા યાચે નહીં, પશુ યાચુ પકડુ રથામ,
કષ પોઠે ભ્યારે ભક્તને, ત્યારે કહી એવા કામ ૫૩
દેવ કાને સી થયા છે, ધર્મુ સુદર સ્વરૂપ,
ભગતવત્સલ બિરહરાણી, કહીયે વૈકુંઠરૂપ ૫૪

વનપ્રક

કહિયે વૈકુંઠરૂપરે, શુક કહે સાભળ રાયરે,
ધનદાસના મુન કહે સુદર, થયો ત્રોતેરમેા અધ્યાયરે ૫૫
હિ કો દુસાગને દામકપે વિસમલિતોપાય ॥ ૭૩ ॥

અદ્યય ૭૭ મેા*

કંડ ૧૮૭ ચુ-રામ રામમી

કહે પરીક્ષિતને શુક યેગી, સાભળ રાય હરિવસ લોગી,
રાખો વિષ્ણુ ચરણુ મન, નેથી દળે ચોધારી ભ્રમણુ ૧

લાપી

લક્ષ ચોધારી દળે ફેરા, સાભળેા પરીક્ષિત ભૂપ,
સુધિષ્ટિ કહે યત કર, લેપ આજા પ્રાક્ષ દ્વરૂપ ૨
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, ત્યારે પ્રસન થયા ભગવાન,
ચર્ષ આજા રાય સુધિષ્ટિને, કરેા યતના કામ ૩
દેશ દેશ પાજ્ય ચોકટવા, આવી મળ્યા સહુ રાય,
સહસ્ર અઘ્યાસી મળ્યા નરિ, ત્યા યત આરમ થાય ૪
વસિષ્ઠ ને વામદેવ અનિ, કર્ણવ આદિ ત્રોશ,
વયા પ્રાદાણુ મોટા મોભ, ભણે યતની રીત ૫
સુવર્ણ હણે કરી ભોમ ચોખી, રચ્યા મકપ વિશાળ,
અગિષ્ઠકો તેા પચ કીધા, અપિજળે તતકાળ ૬

* ચુગાનેરમા અધ્યાયમાં સુધિષ્ટિને રાજ્યવ્યવસ્થા કરી તેમાં કૃષ્ણ
પ્રભા મહારાજા શ્રીકૃષ્ણજયારે દિગ્વિજયના વધ કર્યો તે વરે કથા છે
1 મિષ્ટુની કથાના પ્રેમ રાખનાર

સામગ્રી સહુ કરી તતપર, વિવિધ પેરની રમ્ય;
 યજ્ઞના આરંભે બેઠા, દીક્ષા લઈ રાજનં. ૭
 દ્રોપદી સંગે રાય બિરાજે, શોભા કહી નવ નય,
 અભિદુક દેહીયમાનઝવિણ, હોયે ભણીને સ્વાહુથ. ૮
 બીમ અચ્ચુન નકુળ સહદેવ, હુયોધન તે સંગ;
 સરભરામાં ઉભા સહુ, પોતે પૂર્ણ પૂર્ણિદ. ૯
 મંદપમાં બહુ બીડ થઈ, ભેવા બચ્યાં ત્રણ લોક,
 ધરા પરિપૂર્ણ ત્યાં થયે, હવે પૂર્વાશ્રમે મોક્ષ. ૧૦
 સ્વર્ગના લોક આવે અહિંમાં, અહિંનાં ભયે સ્વર્ગ
 પૂર્વે આવગમન એકજ, ભણ્યો સહુ શુભ વર્ણ.
 પૂતળી સામગ્રી રમિ, કરી છે તાતકાળ;
 પ્રથમ પૂજા દેવી કરવી, વિચારે લુપાળ. ૧૧
 વર્ણ થાશે મળી અહિંમાં, ફેણ પૂજન સુખ્ય;
 મોટા મોટા બેઠા મુનિજન, દશનથી નય દુઃખ.
 સહદેવને તવ પુણ્ય રાય, પ્રથમ કરે ફેણ પૂજન;
 પછે આજ્ઞા મસ્તક ધરી, બોલિયા સુખે નવ્યન. ૧૨
 પ્રથમ પૂજન કીલ્ચે, શ્રીકૃષ્ણ વિચારધાર;
 સર્વતું એ મૂળ કહિયે, ભુલ્યા વિચારી રાજ.
 પછે પૂજન વિમત્ત, એ કહિયે મોટા પ્રજ,
 ત્યાર પછી સહુ રાયતું, એ ભણ્યો રાજનં. ૧૩
 ગંગા આદિ લીર્ગ દેવી, વસે પ્રભુને સર્વ,
 તીર્થરૂપી વિમ અહિંમાં, હરિ વહાણ છે ઘણું પર્મ.
 સકળ તીર્થ આભ્યાં અહિંમાં, ભુલ્યે મન ભૂપાળ;
 સાંભળી સહુ સસા હરખી, રીત્યા દીનપાળ;
 સહદેવ, મોટા રાની કહિયે, ભણે સમળી ધર્મ;
 ઘટે તેણું કહ્યું એણે, માર્યું વચન એ પર્મ. ૧૪
 તેણી સામગ્રી લેઈ રાય, આભ્યાં બધાં ચક્રવીર,
 થઈ ચખાલી ચલોડક, નામે દ્રોપદી તવ નીર.
 ચણીમૃત મસ્તક ધરીને, કીધા મંડન;
 વળી મંદિરમાં છાંય્યાં સમળે, પેરે કરી રાજનં. ૧૫
 કેસર ચંદન ચરમ્યાં ભાલે, કુંકુમ અક્ષત સેય,
 પુષ્પ તુળસીમાળ કંઠે, સુગંધ મધમધ હોય.
 મુપ દીપ રતન આરતી, કરી નમ્યા પ્રભુને પાય,
 શિશુપાળ વિના સહુને ગમ્યું, ત્યાં વરતી જ્યજ્ઞચક્રાર.
 ભરી સસા સહુ બેઠી છે, એક ચોજન લગી પ્રમાણ,
 શબ્દ સાંભળી ભણ્યું સર્વે, પૂજા થયે ભગવાન.
 ભણીને શિશુપાળ ઉઠ્યો, પ્રથમ લેઈ તાલકાળ;
 ઝવિરથ સહુ રહ્યા અમથા, મધ્યમ પૂજ્યા ગોવાળ.
 કુળદીણે ને અનત કહિયે, સાતિથી એ ભાહુર;
 ભ્યાં નય ત્યાં ખાતા કરે, એવા એ ગોચર.
 ભાતપિતા બે કહિયે એનાં, ઉઠ્યો ગોપાને ત્યાં,
 દીધી માળણ બાધાં ચેરી, લજ્જા નહીં મનમાં. ૧૬

એમ યજ્ઞ પૂર્ણ થયે કે, કાગને આવે મંન;
 તેમ ઝવિરથા ને એની પૂજા, ઘટે નહીં રાજનં. ૧૮
 પિતામહ વૃદ્ધ પુતરાપૂ, એ બેઠા પ્રભુની પાસ;
 વચન એવાં સાંભળ્યાં, એણે નંદ્યા શ્રીજગદીશ.* ૨૯
 બીમ અચ્ચુન નકુળ સહદેવ, શત બાત હુયોધન;
 ધનુષ્ઠાણ ગદા લેઈને, ઉઠ્યા છે તતક્ષણ. ૩૦
 એણે સાંભળી એ નિંદા તેણે, અંશુલી ધરી કામ.
 નિંદામાં બેસતું નહીં, ઉઠી બાંધું બીજે કામ. ૩૧
 સાધુ તથા શ્રીમતવાનની, કે કરે નિંદા શૂન્ય;
 ભદાએ બેસતું નહીં, એ સાંભળી નય પૂન્ય. ૩૨
 પૂજામાં એણે વિજ પ્રીધુ, નિંદ્યા શ્રીજગદીશ;
 ગદા લઈ બીમ નય એ સંગે, વાર છે પ્રભુ ઇશ. ૩૩
 તમારું નહીં કામ કંઈ, એ મહા ભગવાન;
 બીમ અચ્ચુન હુયોધન એ, રહ્યા ઉભા દુઃખી મંન. ૩૪
 વિચાર્યું પ્રભુએ સહી, એ કરે છે અન્યાય;
 યજ્ઞમાં એણે વિવંસ કયો, પાપનિધિ તે આપ સુહાધ. ૩૫
 એ ગાળ તેણે દીધી ત્યાં લગી, બોલ્યા નહીં ગોવાળ;
 ફેણને એક વચન આપ્યું, મટે સાંભી ગાળ. ૩૬
 પછે ચક્રે કરી ચિર ઉછું, તેણે તત્કાળ તતક્ષણ માણ;
 તેજ બાળી મળ્યું પ્રભુને, દયાનિધિ ભગવાન. ૩૭
 રાય મનમોહિત થયા, સાંભળે પૈકુંકુભુપ;
 વમારે એ દેવી કહિયે, કેમ મયે તદ્દર્શ. ૩૮
 શ્રીકૃષ્ણ કંઠે એ શરણપાળ, જ્ય વિજય છે સુખ્ય;
 સનકસંકે આપથી, પેરભાયે મૃત્યુ લોક. ૩૯
 હિરણ્યકશ્યપ હિરણ્યાસ કહિયે, રાવણ ને દુનકાણું
 દંતવક્ત્ર શિશુપાળ એ, ત્રણ જન્મે આભ્યાં સુજ શણું. ૪૦
 જન્મ થયો શિશુપાળના ત્યારે, ચાર ભુજ ત્રણ આંખ;
 તે ભેઈ મોહ પાત્રી માતા, કહિયે વિરમય વાત.
 આકાશથી વાણી થઈ, પડશે હાથ બે એક નેત્ર;
 જેના બોળામાં બેસાડતાં પડ્યા, ભણુ તેથી તું મૃત્યુ. ૪૧
 હરિને થયો બેસાડતાં પડ્યા, ભણ્યું એથી કાળ;
 ફેણ કંઠે એને મારીય મા, હરિ કંઠે ચાખીશ શત ગાળ. ૪૨
 તે માટે કે હવેયો એને, ભણ્યો રાજનં;
 સાંભળી સહુ હરખ પામ્યું, હરખ્યું અંતઃકળ. ૪૩
 ઝવિર સર્વની કીધી પૂજા, રાય કંઠે મન્ય મન્ય;
 પંથ શબ્દ નિસાન વાગ્યાં, રીત્યા બારણશણું. ૪૪
 સુધિષ્ટિર કંઠે મન્ય દીહરિ, પૂર્યા મનોરથ મંન;
 યજ્ઞ અંતે સ્નાન કરવા, જઈયે ગંગા પ્રદ. ૪૫
 પરિવાર સાથે થયા તતપર, પોતે સુંદરરામામ;
 રથ મંગાવી સજ કરાવેય, ચાલ્યા શ્રીમતવાન. ૪૬
 બીમ અચ્ચુન નકુળ સહદેવ, સુધિષ્ટિર મહારાજ;
 હુયોધન ચર્તા બ્રાત સાથે, અવર બીન રાજ. ૪૮

રૂકમિણી આદિ સોળ સહસ્રજ, દ્રૌપદી સહુ સાથ; ૪૯
 એ રીતે આબ્યા શેભા સાથે, ગંગાતટે જન્મનાથ.
 રથથી ઉતરી સ્નાન તથ્યે, ક્રીડ્યાં છે બહી રીત; ૫૦
 મોહામાંથી જલકોડા કરે છે, નીર ઉઠાડે બહુ પ્રીત.
 રૂકમિણી આદિ સર્વ સ્ત્રી, એ રીતે રમે જલ માંદિ; ૫૧
 સુષિષિર સંગ દ્રૌપદી, આવી સ્નાન કરે છે ત્યાંદિ.
 એ પ્રવાહ નીચા સ્નાન સર્વ, કર્યાં છે ઘટે પુનઃ; ૫૨
 સ્નાન બંતે વિષ્ણુને આપ્યાં, દાન સાથ વેદ ધૂન.
 સ્નાન કરી સર્વ થેર આબ્યા, વાજતે નિશાન, ૫૩
 યાચક જન યશ છંદે ભોલે, અપસરા કરે નૃત્ય ગાન.
 એ રીતે ધર્મરાય આવી, ખરે ॥ બહુ દામ; ૫૪
 આનંદભોજ્યવશીત યંગળ, આપે વિષ્ણુને બહુ દાન.
 યત બંતે દક્ષિણા દેવા, ઉપાસ્યા ભંડાર; ૫૫
 એ માથે તેને ના ન કહેવી, એવા થયા ઉદાર.
 શ્રીભગવાન કહે ભંડાર ઉપર, દુર્યોધનનું કામ; ૫૬
 હુએળી માંદે જવની રેખા, ઘટે નહીં કોઈ દામ.
 એ આપશે વિશેષ સહુને, ગણેશ યશ ધન્ય ધન્ય; ૫૭
 તે માટે ભંડાર ઉપર, નાસાયા રાજન.
 જેવાને તેવાં ઘટે સદા, રોષે છે પ્રભુ કામ; ૫૮
 ભીમસેન તે દ્રવ્ય આણી, આપે છે તે કામ.
 નકુળ સહદેવ અથર ભીત, કરે છે એ કામ; ૫૯
 દ્રવ્ય આણી ડાંગ ક્રોધા, દુર્યોધનની પાસ.
 મોટા મોટા અપિ સર્વે, મળ્યા છે તે કાર; ૬૦
 અર્જુન સહુને માન દેખે, વિનય કરે છે અપાર.
 શીખ પિતામહ વહ્નિ પોતે, યંગ શ્રીભગવાન; ૬૧
 સુષિષિર એ સભા સહિતજ, મેઘા લક્ષ્મી તે કામ.
 યાચક જનની સીક યાઈ છે, લશ્ચે લક્ષ અપાર; ૬૨
 દુર્યોધન કહે તેમ આપે, કલે મહા ઉદાર.
 કુંતુભ મક્ષત બાલ વિષ્ણુને, સાય વેદના યોગ; ૬૩
 જે માગે તેને વિશેષ આપે, શેનયા ભરી પોશ.
 ગાજ રથ અશ્વ અનેક ઉપર, જરીત મહિમાય સાજ; ૬૪
 વિષ્ણુને કૃષ્ણાર્પણ કરી, આપે છે ધર્મરાજ.
 વરુણને થેર થયેા તેવા, યશ અશ્વ નિરધાર; ૬૫
 યશ ગાય ધર્મરાયને, ત્રેલોક્યમાં નરનાર.
 દુર્યોધનને ગર્મનું નહીં, બુદ્ધિમાં પાંડવને યશ ગાય; ૬૬
 માર્યા યશ ભોલે નહીં કો, દેખી નવ શકાય.
 રાજ્યએ અગિની સ્તુતિ કરી, ભગવાનની તે કામ; ૬૭
 મશુપાયે નિંદ્યા તેને, કયાં આપ સમાન.
 સુષિષિર કરે વીનવી, હુએ કરવાં ઘરનાં કામ; ૬૮
 શાંતિ ભોજન વિષ્ણુને, સહુ સામગ્રી કરે તેવા.
 સર્વા વિસર્જન થઈ ત્યાંથી, ઉપમા શ્રીભગવાન; ૬૯
 અંદરના આવી સરભરા પોતે, કરે સુદરશાય.

* બીભા.

રૂકમિણી આદિ સોળ સહસ્રજ, કરે ઘરનાં કામ; ૭૦
 દ્રૌપદી પટરાણી સહુએ, શુ વિખાલું રાજ. ૭૦
 યત કરીને પરચર્ચા, હુએ પ્રણયોજન ત્યાં યાય; ૭૧
 દોહી નેપાત વાળે દારે, શોભા રી કરું ત્યાં. ૭૧
 વલણ

શોભા રી કરું તે સંગે, શુક કહે સાંભળ રાયદે; ૭૨
 ધનાદાસના મુત કહે સુદર, થયે સુખોત્તેરમે અધ્યાયદે. ૭૨
 ઇતિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધે ચતુસપ્તતિત્તમપાદઃ ॥ ૭૪ ॥

અધ્યાય ૭૫ મો*

કર્ણ ૧૮૮ મું-રંગ કેદારાની યોપાઈ

શુક કહે સાંભળ રાયદે, શીકૃષ્ણ તણે મહિમાયેદે, ૧
 પૂર્વે પ્રહા સચ્ચિદાનંદદે, કહાવે નંદના આત્મચુદ્ધદે;
 આબ્યા રહે ધરી ભક્તને કાળે, પ્રભુની લીલા કહી નવ બયેદે.

હાળ

કહી નવ બયે અગાધ લીલા, યાકાં મન હુદિ વાણી; ૨
 નેત્રાં નેત્રિ કહિ, નિગમ યોકદે, શું કહે પામર પ્રાણી.
 શીશુકરવને પરીક્ષિત પૃથે, એ વિસ્તાર કહો સ્વામી; ૩
 દુર્યોધનને કેમ ગર્મનું નહીં, યશ પાંડવની રાજધાની.
 સુષિષિર મહારાજ કહિયે, સુવચસેાકર્ણ જેનાં નામ; ૪
 અમલ શત્રુ નહીં રિપુ એને, નામ લીધે અદે કામ.
 પોતાના જે વહાલા હોય તે, રહે યાય રણયાત; ૫
 ધર્મરાયે બહુ ધર્મ કર્યાં તે, ગમ્યાં નહીં કેમ રાજ.
 શુકરવ કહે પરીક્ષિતને, સાંભળે એ રાજનં; ૬
 ગંગા સ્નાન કરી થેર આબ્યા, યાય છે પ્રહા ભોજન.
 લશ્મી નારાયણ પોતે ધરમાં, કરે છે કામકામ; ૭
 તે દેખી દુર્યોધન કાંઝળે, ભલુએ મહારાજ.
 સહસ્ત્ર અદ્યાસી આદિ અપિ તેને, ઇચ્છા લોજન અર્થ; ૮
 સ્નાન કરી અપિ મેઘા તપસ, પૂજા કરે રાજનં.
 સહદેવ વિપ્રની પૂજા કરે છે, યાય છે વેદની ધર્મ; ૯
 કેસર થંદન અશ્વમાં ભાલે, કહિયે અપિ મહા સુનિ.
 સમસ્ત અગિનું લીધું નયને, આણી આપે ભગવાન; ૧૦
 ધર્મ મુરંધર ભાગ્યજ મોટું, કહિયે પરમ નિધાન.
 કોણ કોણ અપિ આબ્યા અહિંયા, ભુજા દુર્વોસા આપ; ૧૧
 ગીતાને ને વિશ્વામિત્ર આદે, દરેનથી ભય પાપ. ૧૦

* પચોતેરમા અંકનાથના વશ થઈ રહ્યા પછી સ્નાન કરવામાં આવે છે તેના ઉત્સવ ગ્રેહો દુર્યોધનના મનમાં દેવ આબ્યા, તેને લીધે તેને ભય થયો અને તેમાં તેનું અપમાન થયું તે કથા છે.

૧ સત-વ્રત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનમાં રહેલાં, ચિદ-સાનમુર્તિ, આનંદ-ભેમ સ્વરૂપ, આ ત્રણે વસ્તુને સમૂહ તેનું નામ ઉપર રહેવાય છે, તે ઉપર લિખાય બીજામાં રહેનું નથી.

૨ વેદમાં દર્શન-મુખ્ય પ્રશ્ન-કેમ મેટલી પદ્ધતિ તેટલી વસ્તુ ભવાઈ છે, ભલે મેલે તે નેત્રિ એમ કહે છે, ઉપર ને અપરોય રહે છે તેનું નામ કહેવાય બહુવિધ.

૩ પાંચેન શક્તિ

ખીર ખાંડ પંચામૃત લોજન, આરોગે મુનિર્જન;
વચે કરી હરિ વાચરે નાખે, કહે ખીરે લોજન કરે પ્રાણ. ૧૧
જે ભણે છે તે હરિ કૃપાએ, પૂરણ છે સહુ કામ;
રથે રાચને ઝૂનનજ આપે, આપ ઉભા શુભલામ. ૧૨
જ્ઞાતિ સહુને મેચી જગાણ્યાં, નાનાવિધિ પકવાન;
આરોગી શુદ્ધ આચમન લીધાં, આપ્યાં છે કૃષ્ણપાન. ૧૩
લોજન કરી અપિ ઉઘ્યા ત્યારે, વિચાર્યું પ્રભુએ મન;
પીતાંભરની પલવટ* વાળી, લીધે છે ભૂંડાં અંન. ૧૪
પત્રાયજી કોઈ નાખે પોતે, ભક્તવત્સલ ભગવાન;
રાય યુધિષ્ઠિર કહે બાવી, એ શું કરે સ્વામી કામ? ૧૫
પ્રતિ ઉત્તર કહે રાજાને, આપ્યાં તેજ ભૂદેવ;
બ્રહ્મ વળીને આશા વેદની, કીકે વિપ્રની સેવ. ૧૬
જે મોટા આપણ કનિષ્ઠ ભાઈ, આરેના પિતા એક,
હરિ સેવામાં તપસ એ છે, બુઝ્યા વિચારી વિવેક. ૧૭
ગો બ્રાહ્મણને કાજે શ્રીહરિ, વરરાયે છે એક;
ઘોની પાછળ જગ છાવે છે, એમાં નહીં સંદેહ. ૧૮
તે માટે વિમ મોટા કહિયે, ભણીને એ રાજનજ
એને આપ્યું તે હરિને પોંચે, પુણ્ય થડે તતક્ષણ. ૧૯
પુણ્યે કરીને ફરવે જઇયે, અચુત શુભ સુખ ત્યાં,
ઘોથી લક્ષ શુભ કહા આનંદ, ભણીને વૈકુંઠ માંધ. ૨૦
સાંભળી રાય હરખ પામ્યાં, ભણું કહ્યું ભગવાન;
વધુ ધરી જનને દેખાડ્યા, કરે છે એવાં કામ. ૨૧
અમસ્ત અધિગી પૂજા કરી રાજ, આપે છે દક્ષિણ કામ;
આશિર્વાદ દઈને અધિષ્ઠ, ગયા પીતાને કામ. ૨૨
દેશ દેશના રાય મળ્યા, તેની પૂજા કરે છે રાય;
વરઆણુપણુ વિધિપરેનાં, આપી કયાં છે વિદાય. ૨૩
લક્ષ્મીનારાયણ આપ્યા ધરમાં, એ ભાગ્ય કહેા શું નારા;
શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી સહુ, ગયા દેશ મન માંચું. ૨૪
વિદાય થઈ સહુ કામ પધાર્યું, કરે યજ્ઞની વાત;
ત્રણ લોકમાં કીર્તિ થાકી, ધન્ય યુધિષ્ઠિર બ્રાત. ૨૫
એવા ઉદાર માથે નહીં આગળ, દીન દયાળ મહારાજ;
રાજ કરે પણ દેવ નહીં, એમ ન સહે કાને માર. ૨૬
દુર્યોધન અહંકારી તેપર, શ્રીહરિનું નહીં મન;
પાંડવ હરિને વહાલા છે ઘણું, કહિયે આણુજન. ૨૭
દુર્યોધન સદામત ચલાવે, પણ યરા નહીં રાજન,
તે માટે યરા આવ્યાં એને, એમ કહે સહુ રાજન. ૨૮
વિદાય કરીને રાય યુધિષ્ઠિર, વિચારે મનમાંકિ;
શ્રીકૃષ્ણ આશા માગશે ત્યારે, શું કરેડું એ આંકિ. ૨૯
તે માટે સહુ પદોણા રાણું, ભાવા નહીં દઈ ભાન;
પદોણા ભય ત્યારે શ્રીકૃષ્ણભય, કેમ કરી રહે મારા પ્રાણ. ૩૦
રાય કહે બાવી રાજા મારે, વિનય કરી શ્રીયુધમાધ;
ધણા દિવસ યયા છે અહિંયાં, હવે બાણું આમે ગામ. ૩૧

તે માટે મુને આજ્ઞા આપો, સૈન્ય ઘણું સુજ સાધ;
કયાં લગી હવે રાખશે સૂત્ર, એમ કહે યદુનાથ. ૩૨
રાય કહે ઘણું સૈન્ય છે માટે, શું થયું નેએક મંત્ર;
જે આપ તેનો રંજક લઈ સાધે, વિશ્વંભર પૂરે એન. ૩૩
હજી લગીયે પદોણા સર્વ, વિદાય નથી કયાં દેહ;
તો તમને કેમ આજ્ઞા આપું, માનો વચન રહા. ભેઈ. ૩૪
પ્રદુષ્ટ આદિ રુદ્રિભણી સહુને, આજ્ઞા આપે શ્યામ;
તમા બળેશો હવે દારકાં, પાછળ આવું હું ગામ. ૩૫
રુદ્રિભણીએ આજ્ઞા માગી, કુંતાલની પાસ;
કુંતા કહે તમા આવ્યાં તેથી, પૂછું થઈ અમારી આજ્ઞા. ૩૬
કંચન ચેર મંગાવી સહુને, પેરાળ્યાં રુદ્રી રીત;
વળી વેલ અગવને બાણ, રાખાને અમપર પ્રીત. ૩૭
મળી કરી સહુ સૈન્ય સંધાતે, ચાલ્યા છે પ્રદુષ્ટ;
ગોક્ષપુરીમાં આવી પહોંચ્યા, ગળી પૂછ્યું સુખાસન. ૩૮
અહિં સલા સહિત પ્રધાન સંધાતે, મેઠાં છે મહીપાળ;
સ્તિત કરી રાયકૃષ્ણની, રાય રીકયા દીનદયાળ. ૩૯
તમ પ્રત્યારે યરા થયે છે, વાળ્યાં બહુ નીરાણ;
તાલ ગાંઠ યુદ્ધેગે વાગે, ગાય છે ગાંધર્વ ગાન. ૪૦
તે સમે દુર્યોધન આવ્યા, નેવા અધની સમાધ;
નીલ મહિમય રચી છે રચના, રોભા કહી નવ ભય. ૪૧
થળને કામ થઈ જળની બાંતી, જળને કામ દીને રથજા;
વચ કરી ઉઘાંભય છે ત્યાં, મિથ્યા દીસે છે જળ. ૪૨
અતઃ સહુ ચાલ્યા ભય છે, પદારા રાય બીનાં થયાં વચ;
મનમાં ધણું ભગ્ન પામ્યા, શી કરવી હવે ગત. ૪૩
દેખીને સહુ સલા હસી છે, ધર્મ વિના એક ભણ;
અંધતાણુ ને અંધજ કહિયે, એમ વડે તવ વાણ. ૪૪
રાય યુધિષ્ઠિર વડે તેમ કરે, નેત્ર ધરાયા શ્યામ;
તેમ તેમ લીમ આદિ સહુ હસતા, રહે નહીં તે કામ. ૪૫
બાળિયે રહીને ભુએ છે, રાણી દ્રૌપદી આદિ શુભ;
અન્નત ચિત્તને નહીં મમત, રજ્યા ભાઈ અન્નભણુ દુષ્ટ. ૪૬
તતક્ષણ વચ દઈને રાયે, રીકલ્યા છે પ્રધાન;
ભાઈને કહેા આ મુકાં વગરજ, પહેરા થઈ સાવધાન. ૪૭
ત્યાં થકી દુર્યોધન રાજ, ગયા રીસાઈ કામ;
સૈન્ય સહુ સજ કરી ચાલ્યા, ધર્મ રાજને ભણ. ૪૮
રાય કહે સહુ થયું છે, કુળનો આવ્યો એક;
મોહોમાહિં વિરોધ થયો, ભાઈ રીસાઈ ગયા ગેહ. ૪૯
શ્રીકૃષ્ણને ગમતી થઈ વાતજ, રોપાયું વિષ બીજ;
ભુમિ ભાર વિરોધ થયો એ, કાંઈ થયું હવે સિદ્ધ. ૫૦
દુર્યોધન તવ આવી પહોંચ્યા, હસ્તિનાપુર મોભર;
ધર્મપ્રથમાં હરણ થરાણું, એમ કહે છે રાય નિધાર. ૫૧
નપાંડવની પુષ્ટી કરું હું, અને કહું સમામાં હાલ્ય;
હવે ટાળી દાઝ સમે નહીં, કરે પાંડવનો નામ. ૫૨
એ કળાગો અવતાર કહીયે, દુર્યોધન
પાંડવને મયા મહિમા દેખી, ગચ્છું નહીં ને

વક્ત્રુ

ગજું નહીં મન દુર્બોધનને, શુક કહે સાંભળ સમયે;
પનદાસના સુત કહે સુંદર, યથો હિતેરોએ અધ્યાયરે. ૫૪
પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે વચસાપિતમેધાયા: ॥ ૭૫ ॥

અધ્યાય ૭૬ ચૌ.

કર્ણ ૧૮૯ સું-નરા કહેવો

શુક કહે હસ્તિનાપુર ધણી, શીખેર વલ્લુનું લીલા હરિ તણી;
શ્રીકૃષ્ણ અરિત્રની કથા છે ઘણી, એક જિજ્ઞાસે કેમ જાણ લણી.

હાળ

બળી ન જાય અગાધ લીલા, શું કરે પામર પ્રાણી;
પાંડવનો યત થયો પરિપૂર્ણ, એ કૃપા સારંગપાણી. ૧
શિશુપાળનો મિત્ર સાદવ રાજા, વિચાર્યું તેજી મન;
રુદ્રમિત્રી હરણ કરી ગયા ત્યારે, કર્ણ હતું મેં ઇમ. ૨
ચાહવને હું રહેવા નહીં દઉં, ત્યારે સહી તુજ મિત્ર;
ત્યાર પછે શિશુપાળ સભામાં, માર્ગો એ વિપરીત. ૩
તે માટે હવે યાદવ સહુને, કહું તે કચ્ચરપાણી;
તો હું મિત્રનો ઉપકારી યાજી, શ્વેતવચ એ પ્રમાણ. ૪
હું શીખેર જઈ હતું એને, એ છે મહાભાળવાન;
તપ કરી શિવને આરાધ્યું, તે પૂરે મનમાં કામ. ૫
એવું બળીને વનમાં આવી, આરાધ્યા શિવ ક્ષણ;
એક સંવત્સર સુષ્ટિ ધળની, ખાઈ કહ્યું તપ ત્યમ. ૬
શિવભણે તવ મન વિચાર્યું, એ કરે છે કુટું કર્મ;
શ્રીકૃષ્ણને એ દ્રવ્યી કહિયે, હું કેમ યાજી પ્રસંગ. ૭
એણે પ્રાણ લગી આરંભ્યું, તપ કર્યું એક સિત;
હત્યા કોપ લાગે મુજને, શિવ કહે હવે શી રીત. ૮
તે માટે સોળાનાયે આવી, દીધું છે દરશન;
માગ માગ તું શું વર માગે, ત્યારે સાદવ વધોજ વચન. ૯
માણું પાદવ સાચે યુદ્ધ કરું, જેને નહીં એવું વિમાન;
મય દાનવને આજ્ઞા આપી, શિવભ કથા તિરોધધન. ૧૦
તેણે ઘડી આપ્યું સાદવને, માયા વિમાન કહેવાય;
સણ જેને શણ નહીંજ જેને, સણ સુદમ સચૂળ યાચ. ૧૧
ક્ષણમાં સ્વર્ગે મૃત્યુ પાતાળજ, જઈ આવે કરી કામ;
તે વિમાન બેસીને દારિકાં, આવ્યા સાદવ રાજન. ૧૨
સૈન્ય ઘણું પ્રધાન સંધાતે, બેઠા છે એક કામ;
તતક્ષણ આવી વાહી ઉભેરી, ભણ્યું નગરમાં રામ. ૧૩
પુરની આટાળી ભાંજી પૂર્વે, ભાંજ્યા નગરના દેાડ;
ઉપર આવી તુટી પડે છે, જેને નહીં તેને કોલ. ૧૪
ઝાડે વાડે લોક કાંધ્યા ત્યારે, આવી કહું રાજન;
સાંભળીને બહુ સૈન્ય સંધાતે, આવ્યા છે પ્રહુર. ૧૫

સાત્યકી યાદવ સાંભ ને જાનુ, અવર ધીન બહુ રાય;
પાંચજન્ય નીશાન વાચ્યાં, યુદ્ધ બહુ પેરે યાય. ૧૬
અજશશ બહુભાણુજ વરસે, એકના લક્ષ યાય અનંત;
ત્યાંથી શઘ્યા પવંત નાંખે, સાદવ મહા ભળવંત. ૧૭
પરપર અજ શશ વરસે, કહે છે સાદવ માર;
વાયુ અણે કરી આંધી, આગળ સુરે નહીં લગાર. ૧૮
ઉડે રેણુ રવી નવ દીપે, અકળાયું સહુ મૈન્ય;
પ્રહુર સાંધી પર્વતાજન, નિવારે છે પવન. ૧૯
શત બાણ મહ્યાં સાદવ ઉપર, પ્રહુર કહે સાવધાન;
પચીરા બાણુ પુમાન ઉપર, કહિયે ને પ્રધાન. ૨૦
એકેકું સહુ મૈન્યજ ઉપર, પડ્યા તેના બહુ વીર;
સાદવ બાણુ આવતાં છેવાં, શૂર શિરેમણી ધીર. ૨૧
પ્રહુર સરણે નહીં કેા ચોડે, ભણ્યું સાદવે મન;
પુમાનને કહે શું જુએ છે, એમ વધા રાજન. ૨૨
કરી પ્રણામ પુમાનજ આવ્યો, ન્યાં ઉભા પ્રહુર;
બદા સાંગ નિશૂળ ને બાણુજ, વરસે જેમ પરજન્ય. ૨૩
સાત્યકી યાદવ સાંભ ને જાનુ, સમાન બેહુ વીર;
સરણે સરખા યુદ્ધ કરે છે, શું કરું રણધીર. ૨૪
કરતા પ્રહુરને આવી, મહા લાગી અંગ;
મૂંઝાં ખાઈ રથ ઉપર સુતા, ચઈ પડ્યા મતિ ભંગ. ૨૫
સારથિયે તવ મન વિચાર્યું, શી કરું હવે ગત્ય;
યુદ્ધમાંથી રથ ફેરવી આપો, લેઈ ગયો છે પુર્ત. ૨૬
ક્ષણ એક પછી સાવધાન થઈને, બોલ્યા મૂખ વર્ધન;
કલંક આણ્યું મુજને કહેશે, વિશુભ થયા પ્રહુર. ૨૭
બાળી સર્વે હસશે મુજને, કામર થયા યુદ્ધમાંય;
સાંભળીને મુજ તાત મનમાં, લાન પામશે ત્યાંય. ૨૮
બાળજી કહેશે પ્રહુર જઈ, શું કરું પશકમ ?
તે માટે મુને લાન આવી, જુએ વિચારી મન. ૨૯
સારથિ કહે ધર્મ રાખ્યો, વાંક નહી મુજ તેમ;
રથી પડે ત્યારે સારથી રાખે, સારથિ રથી જોમ. ૩૦
પડ્યા પછી આવી ધા કરે કેા, ત્યારે ત્યાં શું કરું કૌ શય ?
તે માટે રથ હાંક્યો ત્યાંથી, ક્ષમા કરો અન્યાય. ૩૧
જન અંગાલી સુખ પખાણ્યું, ફરીને થયા સાવધાન;
આંહિ થકી રથ હાંક્યો શીમ, ઉભો ન્યાં પુમાન. ૩૨
સારથિએ રથ હાંક્યો ત્યાંથી, યુદ્ધમાં આવ્યા સન્ન્યુપ ધીર;
મનુષ્યને દેકારજ કરતાં, પ્રહુર મહાવીર. ૩૩

વલ્લુ

પ્રહુર રણધીર છે, શુક કહે સાંભળ સમયે;
પનદાસના સુત કહે સુંદર, યથો હિતેરોએ અધ્યાયરે. ૩૪

હિત શ્રી

દશમસ્કંધે વક્ત્રુપિતમેધાયા: ॥ ૭૫ ॥

* ઉત્તરિયા અધ્યાયમાં યાજો સાચે સાદવને શ્રેષ્ઠી વહાઈ જઈ,
નેમાં મુમાની વદા વાગવની પ્રહુર યુદ્ધમાંથી નીકળી ગયાં તે કથા

અધ્યાય ૭૭ મો*

કરતું ૧૬૦ મું-રાગ રામક્રો

શુકલ બોલ્યા કુલ રાજનંદ, પ્રવૃત્ત હરખ્યા દેખી દુમાનજી.

હાથ

હરખ યામ્યા દેખી તેણે, મુક્યાં બહુ વિધ બાલુ; ૧
આવતાં પ્રવૃત્તને યેધાં, એવાં શૂર મુંબલ-
આક બાલુ દુમાન ઉપર, મુક્યાં છે તત્તજેવ; ૨
ચાર બાણે ચાર ધોડા, એકે ક્યમ છેડી એવ.
ચાર બાણે ધતુવ બાંન્ધ્યું, એકે છેડ્યું શીવ; ૩
એકલા લક્ષ સેન્ય ઉપર, જિત્યા છે રણ ઈય.
દુમાનનું ઉડાડ્યું મસ્તક, એવા પ્રવૃત્ત શૂર; ૪
સાંભળ્યું માર ને ગડ બાલુએ, સેન્ય દીધું ત્યાં ચૂર.
એવે સાદવ આવી પહોંચ્યો, યુદ્ધ માટે સાવધાન; ૫
અહીં થકી ગડ સાંભ પ્રવૃત્ત, કરે છે બહુ સંગમ.
બાલુને વરસાદ વરસે, પરસ્પર એ રીત; ૬
રાતવિવ્રમ એમ સુદને, થયા દિવસ સત્યાવિવ્રસ.
શુકન માંમાં થાય ત્યારે, તત્પરું ધીલગમન; ૭
સુધિહિરે કને આસાં માંમે, જાડો દારીકા ગામ.
રાય કંડે તમ વિના મુજને, લાગે અપળું શૂન્ય ૮
તે માટે બની રહિયે શરામી, માનો વચન એ મુજ.
પિતામહને કહ્યું પ્રભુએ, સમભવી કહેા શય; ૯
નગરમાં ઉત્પાત દીસે, માટે બહુ આજન.
ભીમ પિતામહે કહ્યું ત્યારે, માન્યું છે તવ શય; ૧૦
વચામૂળ્યુ વિવિધ પેરતાં, આપી કીધા વિદાય.
કુંવા ક્રોધી મુમદ્રાને, મળ્યા જઈ અવરધમેવ; ૧૧
મળી સહુને લેકા રથપર, આલ્યા છે તત્તજેવ.
નથ તંદને જાપ સન્મુખ, શુકન માંમાં થાય; ૧૨
વામ જાન ને દોઝન દરેકે, મતુખ ચરિત્ર કહેનામ.
હમમજલ પ્રમુ આવી પહોંચ્યો, દારીકા પાસ; ૧૩
દેહિપાતેધાય સંગમ,(તેથી) નવ ગયા નગર અવિનાશ.
સારથીને કહે નથ મારગ, મૂકી લો સાવધાન; ૧૪
ત્યાં થકી રથ ફેરવ્યો, આલ્યા સાદવ ન્યાં ભગવાન.
પરસ્પર સંગમ થાય ત્યાં, અતી પહોંચ્યા પરિશ્રમ; ૧૫
ગરુડશ્વર રથ એળખ્યો, દેખી હરખ્યા છે પ્રવૃત્ત.
સાદવે મન ત્યાં બળિયું, હવે ચાલે નહીં પરાક્રમ; ૧૬
એ દૃષ્યુ રાવનું મૂળ કહિમે, બાણે સવળો મર્ગ.
હવે હું છનીસ નહીં, યજ્ઞ યુદ્ધ માટે થયો સજ; ૧૭
સેન્યની બહુ બેઠા આગળ, મુજે નહીં રથધવજ.
સાતવી સાદવ સાંભ ને બાહ્યુ, ભુજે પ્રભુની વાટ; ૧૮
હજી કૃષ્ણ આલ્યા નહીં, એકે કરે સેન્યનાં વાત.

કેણે દીકા કેણે નહીં, પટે એળખ્યો એ રથ; ૧૯
પીરજ આવી સર્વને, હવે છતરો સમરથ.
પરસ્પર સમાન બેઠાએ, કરે મહા સંગ્રામ; ૨૦
સાદવે શ્રીકૃષ્ણ ઉપર, મુક્યાં છે બહુ બાલુ.
હયમાંથી ધતુવ પાકડું, એના સાદવ સુવીર; ૨૧
શ્રીકૃષ્ણએ બાળુ નાંખ્યાં, સાદવ ઉપર ધરી પીર.
બાણે કરી ડામરાણ થયું, વેગાન હરે જેમ ચક્ર; ૨૨
ગદા મારી હડપરી ઉપર, રહિર એકે નિજ વક્ર.
શણ એક પછી સાવધાન થયે, બોલ્યા મુખથી વાણ; ૨૩
શિરુપાળી સી હરણ કરીને, લાંબા હવે સાવધાન.
વળી સમગ્રાં એકલા બહી, હુણે ગરીબ તે કાર; ૨૪
મિત્રનો ભાપકારી માર્ગ, હવે સહેા મુજ પ્રહાર.
એમ કહીને બાળુ નાંખ્યાં, વરસે જેમ પરજન્ય; ૨૫
શ્રીકૃષ્ણએ આપતાં તે, યેધાં છે તત્તજણ.
ત્યાર પછી ભગવાને નાંખ્યાં, યુદ્ધ બહુ પેર થાય; ૨૬
અગળ્યા પટે વિમુખ થયેને, ત્યાં નોકો સાદવ રાય.
ત્યાં જઈને કરી માયા, હૂત થાકયો કહી એમ; ૨૭
શ્રીકૃષ્ણ મુખ આવી, હૂતે કલાં કરી જેમ વચન.
માત દેવકીયે મોહયે, મુને કહેવાને તમકાજ; ૨૮
વડુંદેવને બાંધી સાદવ રાજ, લેઈ ગયો મહારાજ.
સાંભળી ચિત્ર થયું વ્યથ, વિચાર્યું ત્યાં શ્વા રોષ; ૨૯
બળજ સરખા પાસે નગરમાં, કેમ કીધો સાદવે પ્રવેશ.
એટલે સાવધાન થયેને, આળ્યા ત્યાં સાદવરાય; ૩૦
તુજ જનકને બાંધી લાંબા, ભુજો કરે શિક્ષાય.
તુજ દેખતાં એને હણ્યું, એમાં નહીં સંકેહ; ૩૧
વડુંદેવ કહે પુત્ર છેડવો, શું ભુજો છે તમો એક ?
દેખીને મન એક કીધા, નેત્ર ભયં જળ નીર; ૩૨
મુજ દેખતાં મુજ પિતાને, એ હણે છે વિપરીત.
સાદવે ત્યાં વડુંદેવનું, તત્તજણ પાકડું શીર; ૩૩
શણ એક તવ હરિ મોહ પામ્યા, ભણ્યું આપા ઈશ.
પટે બાણે કરી વેગાન ફરિયે, ઉડાડ્યું આકાશ; ૩૪
કેરતું કેરતું પુમરી ખાઈ, આણ્યું પ્રભુની પાસ.
ગદા મારી તણ્યું ક્રીપું, જઈ પડ્યું ઉડિમ માંય; ૩૫
સેન્ય સર્વે હરણ્યું પ્રભુએ, પડ્યા વીર બહુ ત્યાં.
પડે આવી સાદવ રાજ, આળ્યા યુદ્ધ માટે સાવધાન; ૩૬
શ્રીકૃષ્ણએ વિચાર્યું, હવે હુંડું એના હામ.
ચક્રે કરી તવ શ્રીહરિયે, ઉડાડ્યું તેનું શીય; ૩૭
મુગટ કુંડળ સહિત ભૂપર, પડ્યું છે ચઈ છત.
દેવતાં દંદુશી વાંઝ્યાં, રૂપરુદિ થાય; ૩૮
પાંચજન્ય એ દીપ શબ્દજ, વરયો જેમ યજકાર. ૩૯

વલણ

વરયો વ્યજયકાર એ, શુક કહે સાંભળ શાયર;

ધનદાસના મુત કહે સુંદર, થયો સિતોતેરનો અધ્ય

હતે ભદ્રાદેવાનને કથનકથો સપ્તસાવિતમધ્યય:

મુનિવ્રતજી

* સત્યોત્તમ અધ્યાયમાં ભગવાને આપણી વિભાતો નિષ્પૂલ્ય એવા
સાંપનો નથ કોયો અને સોમ વિભાતના કલા કરી નાંખ્યા તે કથા છે.
† નવર.

અધ્યાય ૭૯ ગો.*

કર્યું ૧૬૨ મું-રાગે આદ્ય ગાદી

પરીક્ષિત કહે સ્વામી વળી, પુણ્ય કથા સંભળાવો જાવી;
શુકલ કહે શી રીતે બહુ, ચરિત્ર હરિનું છે અતિ ધનું. ૧

હાળ

અગાધ ચરિત્ર કહ્યું નવ જગે, સાંભળો પરીક્ષિત રામ;
હંતવશ્વત સન્ન ધર્મને આલ્ખો, શુદ્ધ કરવાને ત્યાં.
અનુભ આવીને વદ્યા ઉમા, બોલ્યા મનમાં રીસ;
શિશુપાળ સાલવ પૌંડ્રક વાસુદેવ, હૃદયા તમે જગદીશ.
એ મિત્ર મારા હૃદયે મુજને, સ્વર્ગ થકી ઋષિકેશ;
તે માટે ઉપકારી થાવા, આલ્ખો હું હું વિશેષ.
ગદા સાંગ લઈ થયા તત્પર, પગે પાળા રાજનંદ;
શ્રીકૃષ્ણલ રથ થકી દેહા, ઉત્તર્યો તતક્ષણ.
ગદા લઈને એકલા ચોતે, ચાલ્યા શ્રીભગવાન;
તું કંઈ મારે વેરી નહીં, દ્વેષકે કાં મરે કહે સ્વામી.
હંતવશ્વત કહે મિત્ર મારા, હૃદયમાં કહું તે મર્ગ;
હવે મળ્યા તમે એકલા, માટે જીવ્યો મુજ પરાક્રમ.
મેં તો તમને જોળખ્યા, તમે કહ્યો પુરુષપુરાણ;
તેને હળી તમે મોક્ષ આપ્યો, તેમ મુજને આપો સ્થાન.
તે માટે શુદ્ધ કરી મરતું, મિત્રને એ ધર્મ;
હાય અપ્પા તો ગદા તમપર, નાંખું શ્રીપરિવ્રજ.
ભગવાન કહે તમે સાંભળો, કો કહેશે મુજને માર;
પ્રાણથી વાહાતું નહીં, એ જીવ્યો વિચારી સાર.
હંતવશ્વત કહે તમે સ્વામી, હું સેવક હલું કેમ;
પણ મિત્ર માટે હલું હું, તે ક્ષમા કરવું પ્રદા.
એમ કહીને ભગવાનને તવ, ગદા મારી શીય;
કમળતું જેમ પુષ્પ વાગે, તેમ વાગે જગદીશ.
હામથી હાલ્યા નહીં, વાલી પૂજા કરી તત્પર;
રોવકને એ ધર્મ છે, પેઢેલાં સ્વામીની કરવી સેવ.
એમ કહીને ગદા પ્રભુએ, ઉગમી સાવધાન;
તતક્ષણ તેના મસ્તક ઉપર, મારી કાઢ્યા પ્રાણ.
તેના મનમાં મુંઝવણ મળી, મનમાં મળી ગયાં.

એમ સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, થય ગાય હરિનેા પન્ય;
સાંભળુમાર ને ગદાજનુ, મળ્યા આવી પ્રદુષ. ૧૯
હૃદયમાર કર ધરવાં નહીં, હવે કોણુપર ધરે સ્થાન;
સમાચાર સહુ કદા પ્રદુષને, રીડ્યા શ્રીભગવાન. ૨૦
સહુ સૈન્ય સાથે ચાલ્યા, નગરમાં વાગતે નિશાન;
ચાલક જન યશ ઉંદ ગોષ્ઠે, અપસરા કરે નૃત્ય ગાન. ૨૧
ચંદનનો છંટકાવ કીધો, અગર પૂષ મુગંધ;
પુષે વધાવે નરનારી, નેવા મળ્યાં સહુ પુંદ. ૨૨
એ રીતે પ્રભુ આવી પહોંચ્યા, મળ્યું કુટુંબ પરિવાર;
ઉગસેન ભવભાદ્રને આવી, કદા સહુ સમાચાર. ૨૩
મલા સહિત પ્રધાન સંગે, બેઠા યાદવરાથ;
સાંભળી મહુ હરણ પાશ્યા, આનંદ ઉત્સવ થાય. ૨૪
રોવે મનમાં વિચાર્યું, રહ્યો કૌરવજળ હવે બાર;
હૃદયેન કહેશે આવો અમભણી, જન્યું પટે નિરધાર. ૨૫
તેનો પણ કરી વદનું પટે, શી કરવી હવે ગત્ય;
પાંડવની મેર શ્રીકૃષ્ણ છે, મેં કેમ શુદ્ધ થાય અસત્ય. ૨૬
વિચારીને તીર્થધારાથે, નીસથી ઋષિસાધ;
દ્વાવિકાથી આવી પહોંચ્યા, પ્રથમ તેજ પ્રકાત. ૨૭
સરસ્વતી જઈ દેવાન કીધો, સાગર સંગમ મહિં;
અપભ્રુજ છે કંથરી, વળી ચકતીર્થ છે ત્યાંકે. ૨૮
સોમનાથનાં કરી દર્શન, ચાલ્યા ત્યાંથી રોવ;
પ્રાચી ને સરસ્વતી સ્નાન, કીધો તીર્થ વિશેષ. ૨૯
એમ તીર્થ કરતાં આવી પહોંચ્યા, પ્રાગરાજ કહેવાય;
શ્રીગંગા ધમુના સરસ્વતી, ત્યાં નાહ્યા મહુરાય. ૩૦
અષ્ટતીર્થ કરી ચાલ્યા આગળ, નેમિષારણ્ય ત્યાં બેઠા;
રાય કહે નેમિષારણ્ય કેમ ? શુક કહે દારું સંકેહ. ૩૧
સમસ્ત સુપિયે કહ્યું અજને, સાંભળો મહારાજ;
કલી આવ્યો કયાં રહીયે, એકાંત આપો હામ. ૩૨
શ્રવણ કીર્તન આપું પુનઃ, ધરિયે હૃદય મહિં;
આ વર્ષ લગી, વિગ્ર ન થાય ત્યાંકે. ૩૩
અજ ને એક મારુ મેં, સાંભળો પુત્ર વાત;
આવી કરું, ને ત્યાં તમ વાસ. ૩૪
પુરુષોત્તમ મુખાર;

એનું કીધું એ ભોગવચે, શાને લીજે આપણ નામ; ૪૧
પણ ધર્મમયોદા રાખવી, ફરી નહિ કરે એનું કામ;
એમ કહીને દર્ભ રોપે, લીધા છે તવ હાથ;
એનું તમને ઘટે નહીં, કહી નાંખ્યો તેપર નાથ. ૪૨
ભાવી પદાર્થ વચ્ચે ચર્ચે, લાગ્યું તેને લીન;
તતક્ષણ મરતક પડ્યું હેતુ, કાશરોને દીન;
હાહાકાર થયો તે સચે, અધિક કહે શું કર્યું ભદ્ર;
બળિભદ્ર કહે એ શૂદ્ર છે, 'એ રોજે નાંખ્યો દહ્મ. ૪૩
તે કોને તવવાર ચર્ચે, લાગ્યો છે અંગે ધર્મ;
ઘનાર છે તેને કાણ રાખે, જુઓ વિચારી ધર્મ.
અધિક કહે બ્યાસ આસન ભેટી, કહે પ્રજાની કથાય;
તેને બ્યાસ કરી માનવા, એમ કહે નિગમ ન્યાય. ૪૪
તમો તો મહારાજ છે, કરું લોક બ્યવહારને કાજ;
તમોએ કોને માન્યો નહીં, ત્યારે કાણ માને રાજ. ૪૫
રોપ કરે એને જીવાડું, તમો કહો તે કરું કામ;
અધિક કહે તમો સમર્થ છે, જે આદો તે કરે કામ. ૪૬
મારી ને વળી જીવાડો, આગળ કરું નહીં દેવેશ;
મૃત્યુલોકમાં એમ કરશે કો, માટે માંના વચન કહું રોપ. ૪૭
એના મુગને બેસાડો, એ આશ્રન ઉપર રામ;
ઉગ્રધવાને તેડી રાખે, બેસાડ્યો દેઈ માન. ૪૮
નમસ્કાર કરી બ્યાસ આસને, બેઠા છે એક પ્રમાણ;
કૃપા કરીને કહું રોપે, હવે ઈજ કથાણ. ૪૯
સમસ્ત અધિયે પૂજા દીધી, ભાવ્યું મુન્યસ્ત્રેજ;
સુતપુરાણીક ચીનક આગળ, કહે કથા હરિની પવિત્ર. ૫૦
દશિને બળિભદ્ર કહે, રી આશ્રા શુને હેત્ય;
બ્રહ્મલેખા કેમ છુટ્યું, એ ઉપાય કહે. મુનિ સોય. ૫૧
અધિક કહે ઉલ્લેખ તેના, સુત છે બીલવળ;
પૂર્ણમાલી ધરમા, આવી કરે છે વિભ. ૫૨
રક્ત માંસ ને સુરાપાનન, નાંખે છે અમિ કુંડ;
તે માટે કોને હણીને કરે, તીર્થ સૌ ભરતખંડ. ૫૩
બાર વર્ષ એમ તીર્થ કરતાં, નિર્ગમાવે દીન;
પાતક સર્વ ધાય પ્રલય, કહે છે વેદ વચન. ૫૪
તમો ઉન્નત કોક સંવસાર, કર્યું છે તીર્થ રોપ;
ત્યારે બ્રહ્મલેખા ઉતરે, એમાં નહીં સંદેહ. ૫૫
ધર્મશાસ્ત્ર એમ કહે સ્વામી, જુઓ વિચારી રાજ;
તમે તો મહારાજ છે, પછે ગમે તે કરે કાજ. ૫૬
ભાગવત કોવું સાંભળી, વિચાર્યું તવ મન;
અધિયે કહું તે સત્ય આગળ, રાખવો એ ધર્મ. ૫૭

વડાજી

રાખવો છે મન એ, શુક કહે સાંભળો રાયરે;
પદાસનાનું સુત કહે પૂંડર, થયો ઇર્ષ્યોતેરેના અધ્યાયરે. ૬૦
ઉત્તિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશાધર્યે અષ્ટાષ્ટાધિકૃતવાચ: ૧૭૮ ૫

અધ્યાય ૭૬ એ*

કડવું ૧૬૨ મું-રામ રામમી

શુકજી એણેવેદ વધા વર્તન, સાંભળી પરીક્ષિત મહારાજન;
પર્વણીએ યજ્ઞ કરે છે અધિ, ભવલ આબો છે દુર્ગુણી. ૧
અંધકાર આગળ સુએ નહીં, અધિક કહે શું કર્યું અહીં;
રુધિર માંસ પર નાંખે એક, ભવસદ્ગુણે તવ દીકા તેહ. ૨
કાળ
દીકા છે ભવસદ્ગુણે, સાંભળો અભિમન્યુ તન;
આયુધનું સ્મરણ કર્યું, તે આબુ છે તત્કાળ. ૩
દેવ કાળો કાળજી સરખો, તાકા કહિયે દેશ;
હંત એ વિકાળ દેખી, વિસ્મય પામ્યા રોપ. ૪
એ દુષ્ટને હું હવું એમ કહી, લીધું હજી મૂસળ;
હવે તાણી લીધા માથું, મૂસલ દાળ્યું સલ. ૫
પ્રહાર સરખો દેવ આવી, પડ્યો પૂજી માંધ;
રુધિર કોકરો મુખયકી, ગયા માણ તત્કાળ ત્યાં. ૬
વ્રજાસુરને ઈંદ્રે માયો તેમ હરખ્યા દેવ;
અધિકી વૃદ્ધિ યદ્ય ત્યાં, આનંદા તતતેવ. ૭
મુખયે રામની પૂજા કીધી, દુષ્ટને ફેર્યો કામ;
વિદાય થઈને ઉત્તર દિશાએ, આશ્વા તીર્થ કાજે રામ. ૮
ચિદ્ર સરોવરને તીર્થે કર્યો, તપ કર્યું બહુ કાળ;
તપ દેખીને વિષ્ણુ નેવથી, આંસુ ખરી તે કાર. ૯
તે માટે ચિદ્ર સરોવર ત્યાં, નહાયા બધને રામ;
એમાંથી એ પ્રવાહ આશ્વો, સરચું કહિયે નામ. ૧૦
પુકરે શુક સર્વ તીર્થના, એ કહિયે સરોવર પુંજ;
પાતાળથી જળ જિત ઉપર, નીસર્યા જળ શુદ્ધ. ૧૧
ત્યાં સ્નાન પૂજા કરી આગળ, આશ્વા છે તવ રામ;
હરોશ્વ ને દેહર બાદ્રી, ફેપી સહયો કામ. ૧૨
અયોધ્યા કાશીપુરી પદજી, ગણદી વૈજનાથ;
શૌણભદ્રને મુન્યપુત્રના, ગયા જઈ સાધો શ્રાદ્ધ. ૧૩
એક સો ને એક કુળ ત્યાં, ઉદ્ધરે છે મોક્ષદાય;
જગજ્ઞાપુત્રી ગંગા સાગર, આબ્યા યાદવરાય. ૧૪
સહસ્ર મુખે જઈ મળ્યાં ગંગા, નહાયા સંગમમાંધ;
સપ્ત મુખે ગંગાતી ગંગા, તે પક્ષ મળ્યાં દધિ ભ્યાંધ. ૧૫
ત્યાં થકી વળી આગળ આબ્યા, આગસ્ત્ય રહે જે કામ;
મહિકાભુવન થઈ કાંચીપુરીમાં, આબ્યા હરતા રામ. ૧૬
સેતુભેડ રામેશ્વર આવી, સ્નાન કીધાં રોપ;
અચુત ત્યાં ગોદાન આખ્યાં, વિધિયે કરી વિરોપ. ૧૭
ગોકર્ણ મુખયક્ષેત્ર દુર્ગા, ભવાની ગળપૂર;
સ્વામિ કોતીતક આગળ થઈ, આબ્યા પંદરપૂર. ૧૮

* આ એવળ્યનેશ્વર અમ્ભવામાં બળભેદ પ્રાણીને રાજ કરવા માટે ભવલ દેવને માર્યો; ત્યાર પછી તીર્થવાસ કરી સત્તની હાવાનું આચાર્ય કર્યું એ કથા છે. † એક અધિ.

ભીમા તુંગનાદા ભામા, કૃષ્ણા ત્રિવેણી પ્રવયક્ષેત્ર;
ચંદ્રશાખામાં સ્નાન કીધાં, ઝખીસંગે શેષ.
માતતાતની સેવા પુંડરીકે, કરી છે ચિત્ત કામ;
પ્રસંગ વિકૃત રહ્યા ઉભા, અધાપિ તે ગામ.
દક્ષિણનાં સર્વ તીર્થ રામે, કયાં છે શુદ્ધ મન;
પંપાસરેવર મૂકી આભ્યા, દંડકારણ્ય ન્યાં વન.
અંબકે શર ગોદાવરીનો, મહિમા કહિયે વિશેષ;
કુશાવર્તના કુંડમાં આવી, નાહાયા છે તવ શેષ.
સિંહનો શંક્ર થાય સિંહરમે, આયે દેવ સમસ્ત;
એક સંતસર નહાયા આહિયાં, એવું છે એ તીર્થ.
ત્યાંપદી જઈ નૃસિંહ તીર્થ, આભ્યા ફરતા રામ;
હિરણ્યકશિપુને માર્યાં ન્યાં છે, ઘસ હતા ગઈ તે કામ.
સર્વદેહામાં સ્નાન કીધાં, નૃસિંહે બવશયેવ,
તે માટે નૃસિંહજી નામજ, તીર્થનું આંગદેવ.
નૃસિંહ તીર્થમાં સ્નાન કરીને, ચાલ્યા આગળ રામ;
નમ્રદા કાવેરી સંગમ, નાહાયા જઈ તે કામ.
મન્યાતા તીર્થ દ્વીપા, અવંતી મોક્ષ રાસ;
સકળ તીર્થ કરી પાછા, આભ્યા છે પ્રસાસ.
કોરવ પાંડવ મહિમામહિ, કહે છે બહુ સંઆમ;
અપ્પાદશ દિન થયા શુદ્ધને, ભણ્યું એ બળરામ.
મદાદ અશોહિણી સેન્ય સર્વે, નાશ પામ્યું ન્યાંય;
કર્પાધન ને ભીમ એ બેહુ, વડે છે હજી ત્યાંય.
સાંભળી બળભદ્ર કહે જઈ, કહું રાજને કાજ;
મલાસથી તવ આવી પહોંતા, કુરુક્ષેત્ર સુઝાર.
શ્રીકૃષ્ણ પાંડવ ન્યાં બેઠા છે, તેને બળ્યા જઈ રામ;
આસન આપી પૂન કીધી, પાંડવે તેણે કામ.
શ્રીકૃષ્ણ સુએ બોલ્યા નહીં, રણે કોષ કહે બેઠે જાત;
મંડળ કરી બેહુ વડે છે, શેષ ગયા કહેવા કાજ.
હુણધનને રામ કહે, હવે શાને કરે છે શુદ્ધ;
તમે છે તો સર્વ મળશે, માનો કહું એ શુદ્ધ.
ગદાશુદ્ધમાં બેહુ સરખા, વડે એ મહાની રીતા;
સાંભળી હુણધન બોલ્યા, હવે શું થાય જગદી.
સૈન્ય સર્વ નાશ પામ્યું, એ ગઈ બેઠાં વ.
હવે કહેવું તે વૃથા, જીવ્યા પચ્યા થાત બ્ર. ૬.

સ્નાન કરતાં પાતક સર્વે, બાળી ભરમજ થાય;
અકતીર્થમાં જે મહે તે, ચક્ર યઈને બપ. ૪૦
પદ્મતીર્થમાં પદ્મ થાયે, યંજોદારે યંખ;
મોક્ષપુરી તે દારિકા એને, મહિમા કહું અસંખ. ૪૧
તીર્થ કરી શેષ પરચ્યા, જોડું હાથ એ મન વિચાર;
પદ્મ મિત્ર ઋષિઓ સાથે ચાલ્યા ફરી નિમિષારણસાર. ૪૨
ચોરક ને મચ્છ કચ્છ દેશજ, મૂક્યા ગદ ગિરનાર;
એ રીતે આવી બળ્યા ઋષિ ધણુ, પ્રસંગ થયા તેણીસાર. ૪૩
બળભદ્ર કહે તમ આજ્ઞાએ, કીધાં તીર્થ મેં સર્વ;
હવે અગ્રે અહીં હાથ જોડું, એ કારજ કરવાં પર્વ. ૪૪
થરૂનો આરંભ કીધા, ઋષિભણે તત્કળ;
ઓ સગે શેષે હાથ જોડ્યાં, રીઝયા મન દયાળ. ૪૫
યજ્ઞ અંચે સમસ્ત ઝાળીને, કરાવ્યાં ભોજન;
વિપ્રને કહું જે મંગિા, તે આપું દક્ષિણા ધન્ય. ૪૬
વિપ્ર કહે ધનનું શું કરવું, અગ્રે મારું દક્ષિણા ગાન.
ગાને કરી એ દુસ્તર તરીયે, જઈએ ઉત્તમ કામ. ૪૭
બલીભદ્ર કહે સહુ જગતને વિષે, એક શબ્દમય બ્રહ્મ;
રવિ એક પ્રતિબિંબજર્જ પટલ, તેમ જાણો મન. ૪૮
જાણે તે તદ્દય સાથે, નહીંતર ભગે ભવમાંય;
તમે મારું ગાન એ મેં, આપ્યું તમને ત્યાંય. ૪૯
સાંભળી મણી હરખ પાગ્યા, સ્તુતિ કરી બોલ્યા વેણુ;
તીર્થના એ વેષ મૂકી, ધરો રાગનાં ચોદન. ૫૦
વસાબૂવળ આપ્યાં ઋષિયે, વિનય કરી કરજેડી;
તમે શુક અગ્રે શિષ્ય સ્વામી, પહોંચ્યા મનનાં દેહ. ૫૧
સુગટ કુંડળ પેઢ્યાં પીતાંબર, શોભા કહી નવ બપ;
તારામાં જેમ ચંદ્ર શોભે, વિપ્રમાં યદુરાય. ૫૨
દેવે આવી સ્તુતિ કરી, તમે કહિયે શ્રીવાસુદેવ;
સંકેત પ્રણામ અનિરુદ્ધ, ચારે મૂર્તિ છે એક. ૫૩

એકરૂપ કરી શુક કહે સાંસા રાયદે,
ધનદાસના સુત એમણે અર્ચ્યાયે. ૫૪
કવિ શ્રીમદ્

કદાચિરિત તમો ભગશમ, તે એમો સાંભળ્યાં ચિત્ત રેઈ કાન;
હવે કહો ચરિત હરિ રમ્ય, એ સાંભળતાં તુમિ નહી મન. ૨
કહેશેા સાંભળ્યાં છે તમો ઘણાં, એમ મા બહુશેા સુનિર્જન;
શુકદેવ વધા છે એમ વચન, સાંભળેા વિષ્ણુ ભક્ત રાજન. ૩

દાખ

સાંભળેા હવે કથા કહું, ભગવાનની રાજન;
તમારે ચિત્ત હરિ કથાપર, બીજાપર નહીં મન. ૪
સકળ સહા સહુ સાંભળે, તેમાં તમારેા ઘણેા ભાવ;
શરીર તો નિઃસાર છે, એમાં સાર હરિશુભ શામ. ૫
રસનાએ હરિનામ લેવું, ત્યારે રસના સાર;
મધુર વચને ભાલવું, એ મૂંઝી મનનો રાગ. ૬
કરે કરી હરિ પૂલ કરવી, વળી એ પુણ્ય દાન;
મસ્તક તે હરિને નમાવે, બો સાધુ વિષ્ણને બાળ. ૭
નેત્રે હરિનાં હરિન કરવા, સાંભળવા શુભ કાને;
પગે હરિની હરિ મંદિર ભવું, તીર્થ છે સાધવાને. ૮
તો દેહ ધર્મો સકળ છે, નહીં તો વૃથા જન્મ ધર્મો શુભ;
ક્ષણભંશુર એ દેહ સાથે, આવે સુકૃત પુણ્ય. ૯
તે માટે હરિભક્તિ કરવી, ભક્તિએ વશ રથામ;
હવે સુદામાની કહું કથા, એ સાંભળેા સાવધાન. ૧૦
આનન્દક વૃત્તિ પાળે સુદામો, હરિ ઉપર તેનું મન;
ક્ષણમાત્ર તે વિસરે નહીં, એવા ભક્ત રાજન. ૧૧
થેહું ઘણું મન મળ્યું તેમાં, રાખે છે સંતોષ;
સાંધીપતિને ઘેર જ્યાંય, ભવવા કાજ ઉઠોગ. ૧૨
સકળ વિદ્યાએ પૂર્ણ જુગલ, એવા શુર સમર્થ;
વેદ વિદ્યા ધર્મવિદ્યા, ભણે જે મનોર્થ. ૧૩
એને મટે ભણવાને આભ્યા, રામ કબૂલ બેહુ ભાત;
સાંધીપતિ ખડુ માન રેઈ, હેતે રાષ્ટ્રવે રણીયાત. ૧૪
પાઠી દેખાડવાં સુદામા પાસે, આવે દેવ મોશર;
વડો નિશાળિયો કહાવે મહર્મા, યદ્ય છે મિત્રાચાર. ૧૫
પાણું પીવું ભણવું લોજન, સુવું કોઈ કામ;
સુદામા સાથે પ્રીત એવી, યદ્ય જી શ્રીભગવાન. ૧૬
ભોક્ષ્ટ દહાડે ચોદ વિદ્યા, ભણ્યા શ્રીયુદ્ધરાય;
શુભ્રુવ દક્ષિણમાં આપી, હરિ યથા વિદાય. ૧૭
સુદામાને લેરી શેયા, પોતે ભુમદાધાર;
મહાનભાવ ફરી મળણે સુજને, માણું છું એક વાર. ૧૮
સુદામા ગદગદ કંઠ યદ્ય કહે, ભક્તિ હુલે સુજ રથામ;
મળી કરી મણુમાં આભ્યા, હળધર ઔભગવાન. ૧૯
સુદામા મેદ આભ્યા ભલીને, માંચો ગદગદશ્રામ;
તૂમી મી વર લયું પેદેર, નિર્મળે જ્યમ ત્યમ દિન. ૨૦
પાતુપાત્ર. મળે નહીં, અલદમીનો ત્યાં વાસ;
દરિદ્ર ઘણું પીટ્યા નર્મણે, મળે નહીં કોડી પાસ. ૨૧
વિપ્રતા ધમ પાળે પત્ની, પ્રત્ય એક જ પેદ;
ગુખ્યાં બાળક ટળવળે, એમ દરિદ્ર આબ્યું નેટ. ૨૨

મળ્યું તો જલિ ખાપ, નહીંતર ભુખ્યા કરે છે શયન;
પત્ની પુત્રનું પુરુ પાડે, કાનું કામ કરી પ્રતિદિન. ૨૩
પછે મન જઈતું રહ્યું, તવ શું કરે સ્તીર્ઘન;
સ્વામીને કેમ કહું મુખથી, જે આણી આપેા મન. ૨૪
ન કહું તો અર્થ કેમ યાવે, લાગે વણુશે કાજ;
લાજ મૂકી કહેવા આભ્યાં, છેક અરડું છે આજ. ૨૫
કર એવીને રહ્યાં ઉઘાં, વિનતી સ્વામીનાથ;
તમારે છે શ્રીકૃષ્ણ સરખા, મિત્ર સાંભળી વાત. ૨૬
તે માટે જાઓ વાચવા, પુરશે મનનાં કામ;
તમે કહેશેા વેદકમાં છે, કેમ જાણું તે કામ. ૨૭
એમ નહીં હવડાં દારિકામાં, રહે છે સ્વામીન;
દારકામને કાપશે, કાંઈ કહું નહીં મેં પુણ્ય. ૨૮
કહેા કથા વના કેમ જાણુશે, તે આપશે જાણી દીન;
એમ નહીં તે કરજાનિષિ છે, જાણુશે હરિ મન. ૨૯
આજ સુધી મેં કહું નહીં, સ્વામીને વેદ વાંચે રહે દેવ;
બાળક હવે કેમ કરી, માટે માનો વચન અવશ્ય જન. ૩૦
ધીરજ કેમ ધરું સ્વામી, શું છે આપણે સુખ;
નખ મોડા વજ લણું રેખી, ધાય છે મુને દુઃખ. ૩૧
દર્ભતલિ તુરી સાહી તોપર, શયન કરા છે નાથ;
તે માટે જાઓ વાચવા, હું કહું એવી હાથ. ૩૨
તમે કહેશેા કેમ માણું, માગતાં આવે લાજ;
વિષીપણે જઈ શીવ નાચ્યું તો, આપ્યું લંકારાજ. ૩૩
તમે જાની સર્વ જાણેા છો, હું કહું તે અભ્યાસ;
પણ શું કરિયે યાચવું પડ્યું, એ વાતની નહીં લાજ. ૩૪
અચાચક મત ભાંગશે, એમ જાણુશે સ્વામીનાથ;
એમ નહીં પણ વિશ્વ સર્વે, માગે છે એ પાસ. ૩૫
જન્મ વિશુક કાતા એ છે, જુઓ વિચારી મન;
સ્ત્રીનાં લાકડે સાંભળીને, મોઢા જલિ વચન. ૩૬
મંત્રધારી રહ્યા બ્યાપક, જાણે મનની વાત;
આપનારે હોય તો અર્ધે બેઠાં, આપશે વિશ્વનાથ. ૩૭
શ્રી કહે અતિ પાસે આવે, તેની જાયે દાઢ;
આભ્યા નામ કેમ આપશે, વિવાદે જાયે રાઢ. ૩૮
સાંભળી સુદામો કહે ભવું, એ મસે મળશે રથામ;
લેટ શું જઈ મૂકું આગળ, પાસે નહીં કાંઈ દામ. ૩૯
મિત્ર આગળ મામ મૂકી, માગતાં જવ બચ;
દીન વચન જઈ કહેવું એથી, ગણુ સાંકે ધાય. ૪૦
સ્ત્રીને જલિજ એમ કહે, તમે જાણ્યાં હામો હુંય;
કહેા ભાણી ને ભગવંત આગળ, લેટ મૂકું શૂંય. ૪૧
હરખ પાગી પઢોસણુને, આવી કહી એ વાત;
ચાર ગુહિ તાંડુલ તેણે, આપ્યા છે તતકાળ. ૪૨
સ્વામીને કહું લીજાણે, આ તાંડુલ પૂરે આસ;
ગાંધવાને મને નહીં કાંઈ, વજર સારું પાસ. ૪૩
ભોષા ઉપરી બંધન કીધાં, બીધાં દશ તીરા;
રતની પેરે તાંડુલ બાંધ્યા, જેમ છોડતાં ચડે રીશ. ૪૪

એ તાંદુલ લાઈને શીમે ત્યાંથી, નસર્થા મુનિજનન
હરિ કૃપાયે આવી પહોંતા, દારિકા પુરી ધન્ય. ૪૫
ગોમતીમાં સ્નાન કીધાં, પ્રયોગ તપેલુ ધ્યાનઃ
તિલક દ્વાદશ ધર્મો અંગે, ચાલ્યા જપતા હરિ નામ. ૪૬
ત્રણ પોળ મૂકી ગયા આગળ, ભેતાં નજનાં ધામઃ
સાથ કંચન રતન મણિમય, શું કરુ પુરતું વખાણ. ૪૭
એ રીતે તે આવી પહોંતા, ચાલવના ઘર પાસઃ
જુઓ તો મોટી અટાળી, જેની વિસ્ત્રય થાય દાસ. ૪૮
હરિ કૃપાયે ભય ચાલ્યા, લીધું નહીં કોઈયે નામઃ
ક્ષોણ સહસ્ત્રના મંદિર મધ્યે, કૃષ્ણભિલ્લી ઘેર રથામ. ૪૯
જે ઠામે આવી ઉભા જાણે, વિચાર્યું તવ મનઃ
કયા ઘરમાં ભઈ હવે, દીકા ત્યાં પ્રાણજીવન. ૫૦
ઉઠીને તતક્ષણ સામા થાલી, આવીયા શ્રીભગવાનઃ
જુજ પસારી લીધા જાણે, ભેટ્યા આદરમાન. ૫૧
ગદગદ કંઠે થયા શ્રીહરિ, નેત્ર ભર્યાં તવ નીરઃ
બાહિ ધરી પ્રજુ લેઈ ગયા છે, પોતાને મંદીર. ૫૨
સિદ્ધાસનપર બેસાડ્યા, જાણે ભેઈ થયા રણિયાતઃ
પૂલની સામગ્રી શીમે, મંગાવી તાતકાળ. ૫૩
સાંભળી કૃષ્ણભિલ્લી ઉઠ્યાં, કરવા જાણેની સેવ,
સુવર્ણ પાત્રમાં પૂલ લેઈને, આવ્યાં છે તતખેવ. ૫૪
સુદામાનાં ચરણ ગ્રહીને, પખાણે મહારાજઃ
કૃષ્ણભિલ્લી જળ નામે ઉપર, પૂર્વો મનોરથ આજ. ૫૫
અર્ધપાદ પૂલ કરી, લેઈ ચરણામૃત ધર્યું શીખઃ
કૃતારથ અમને કર્યાં, આજ પધાર્યો જાણે ઈશ. ૫૬
સાંભળી સોળ સહસ્ત્ર આવી, ભેવા હનિના મિત્ર,
ભેઈ સહુ ત્યાં હસવા લાગી, એ શું જુઓ હરિની પ્રીત. ૫૭

ગોવિંદ માંડી ગોદરી, મિત્ર સાંભળો મારી વાત
ચિંતા શી પડી આવરી, જે દુર્ગંગ દીસે ભાત
સંતાન સુખ નહીં ધરમાં, શું લાવીએ આપ્યા વાજ
કે જાને કરી ત્યાગી રથા, મંસારપર નહીં ત્યાગ
તપે કરી છંદ્રિ વચ કરો છે, કે દેહદમન મન વેરાગ
એટલા દુઃખમાં કહ્યું દુઃખ તે, કહેા મુજને અનુરથ
જાણે કહે તમ વિચારે કરી, પાશ્વે છું હું દુઃખ
અતર્થાંગી મળ્યા છે તો, હવે ધારો મમ સુખ
શામળિયા આજ મળ્યા તમને, સાંભરે છે કે શુન
ગારને ઘેર એક સ્વરે કરી, કરતા વેદની પુન
સીને સોંપી ગયા ચરણ, કરવા યજ્ઞનાં કામ
શુરપતિયે વિચાર્યું, આજ, ઈધણ નહીં ધરમાં
આપણને આવી કહ્યું, છેક અડધું છે
કાષ કંઠે મળે નહીં, હું રસોઈ કરુ શી રી.
સાંભળી તતક્ષણ ચાલ્યા, કુહાડા લેઈ
હું તમે ભણભર સાથે, ગયા વનમાં સંધ.
ખોડ ફાડી ભારા ત્રણે, ખાંધ્યા છે તતક્ષણ
સાંભરે કે નહીં તમને, જુઓ વિચારી મન.
તે સમે વાયુ સાંધી આવી, વરરથો ભાડુ વરચાહઃ
રવિ અસ્તાંગત દિશા ભૂલ યઈ, સુરે નહીં કાંઈ વાદ.
નહી નાળાં પર આવ્યાં, ટાંકે છુલ્લએ વનમાંથઃ
અકેકના કર અડી ચાલ્યા, વિપત પડે બહુ ત્યાં.
રમે કેા ભુલ્યા પડે, યઈ અંધારી ઘણી રાતઃ
વચ ભીનાં વળી ઉપર, વરસે છે વરસાત.
એ રીતે આપણે રાત સઘળી, ક્યાં છીએ મુનિજનનઃ
સુદામા કહે વળી સાંભરે સુને, રક્ષા રાત્રે વન.
શ્રીકૃષ્ણ કહે વળી સાંભરે, મિત્ર કહ્યું તમને વાતઃ

વિદાય થઈને ઘેર આવ્યા, એ સાંભરે મિત્ર વાત;
તે દહાડાના આજ કરીને, મળ્યા છિયે રમિયાત.

સુદામાવાચ:-

સાંભળી અધિજી વધા, મુને સાંભરે મહારાજ;
આજ જન્મ મારો થયો સુદૃઢ, દર્શનથી સર્વો કાજ. ૮૮
તમે કહ્યું ગૃહસ્થાશ્રમ, કેમ ચાલે છે તમારે;
તમ કૃપાથી આજ સુધી, થયો છે નિર્વાહ મારો. ૮૯
જગતજુર તમને કહિયે સ્વામી, ભરવા યુરુની પાસ;
ભણવું ભણવવું શું પડે તમને, લોક વહેવારને કાજ. ૯૦
સ્વિચ્છાનંદ રહ્યા વ્યાપી, એક અનંત સ્વરૂપ;
કોટિ કોટિ પ્રજાકંઠે ફરે છે, તમારાં રોમકુપ. ૯૧
તમે વિસ્તંભર વિષ્ણુપાલક, આપો સહુને યનં;
અમને શાની છે ચિંતા, માથે તમે પરપ્રજા. ૯૨
સંસારનું સુખ સ્વપ્ન સરખું, સારું હૃદયું છે નામ;
અવજી કીર્તન ધ્યાન ધરે તે, પામે વેકુંઠ ધામ. ૯૩
પરપર વાત એમ કરે છે, નહિ અને ભગવાન
સુત પુરાણિકે શીતક આગળ, કહ્યું એ પ્રમાણ. ૯૪

વસંજી

કહ્યું છે એ પ્રમાણરે, શુક કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત કહે સુદર, થયો એસીંગ્રા અધ્યાયરે.
હતિ મીઠુનાજવતે દશમકંથે અરાતિતરંગધામ: || ૮૦ ||

અધ્યાય ૮૧ મો*

કંઠ્યું ૧૯૪ મું-રાગ કેદારો

શુક કહે સુજી રાજન, હરિનાં ચરિત્ર કહ્યું અતિ રમ્ય;
સુદામાપર પ્રણીત પ્રીત, પૂર્વની વાત કરે જગદીશ. ૧

કાળ

જગદીશ કહે મારા મિત્રને, નથી દ્રવ્યની ઈચ્છાથ;
ધણીઆણીને ઈચ્છા છે, મન ભર્યું ચંદુરથ. ૨

દીધા વિના કેમ પામશે, એમ કહે અધુર્યન;
સાત જન્મ લગી ભેટું પ્રભુરે, મળે નહીં કાંઈ ગુન્ય. ૩

વૈભવ મારો દેખીને, એ લાજશે મન સાચ;
તે માટે તાંદુલ મુજને, આપશે નહીં હાથ. ૪

મિત્રને કહે અમારે કાળે, લાંબા છે શું હેત;
દેવશુર તથા રાજદારે, મુકુની કાંઈ લેત. ૫

પત્ર અથવા પુષ્પ કે ફળ, કરે મુને અપરખણ;
તેણે કરી હું સંતોષ યાદે, ઘણે નહીં રીતે મન. ૬

ભાગીએ લેટ માકલી તે, આપો અમને વસ્ત;
લાંબા છે તમે ગાંઠડી, કાંઈ દીસે એમનાં વત. ૭

અધિજી મન વિચારે ત્યાં, મુજ લેટ મૂકું શુંય;
શ્રીકૃષ્ણને વૈભવ જુએમાં, રેક દુર્ભાજ પ્રાદાણુ હુંય. ૮

ક્યન મહિમય કહિયે રચના, સમ ભૂમિ અવાસ;
મુકતાફળનાં તોરણ દ્વારે, તેજપુષ્પ પ્રકાશ. ૯
અશ્વસિદ્ધિ નવનિધિ ઘરમાં, ભર્મા કૌપલંકાર; ૧૦
શું ભેદને એ તાંદુલ આપું, કરે મન વિચાર.
શ્રીકૃષ્ણે મન વિચારવું, એને આપતાં આવે લાજ;
હસતાં હસતાં તાણી લીધી, ગાંઠડી ચંદુરજ. ૧૧
દેખીને ઘણું પ્રચંન થયા છે, છેડે છે પોતે ગાંઠ;
સુદામાનું દોરિર જોવા, પ્રીત ઘણી છે માટ. ૧૨
જમ છેડે તેમ ગંધન, ભવનાં છૂટતાં ભય;
છેડતાં તાંદુલજ દીકા, હૃદય્યા ધણું મનમાંય. ૧૩
ઋષીને ભગવાન કહે છે, તમે કેમ જાણી મનની વાત;
ભગવાનને એ વહાલા છે, માટે લાંબા છે એ ભાત. ૧૪
ત્રી સર્વે આશ્ચર્ય પામી, આ શું, એમ કહે નારી;
આવડું એણે ગંધન કીધું, કર્યું યતન ખડુ ભારી. ૧૫
માઠિમાઠિ કહે છે નારી, એવી શું શું છે વસ્ત;
જે દેખી રમિયાતજ થાય છે, હરિ છેડે છે સ્વહસ્ત. ૧૬
એક મુદિ આદરગ્યા ભરી, બીજી લક્ષ્મીએ ગાંઠિયે હાથ;
શક તુલ્યે આપું હવે શું, આપશે મુજને નાથ. ૧૭
પછે તમને ગમે તે ખર, સમજિયા દેવ મોરાર;
ભાકી ઓને વેલ્લી આપ્યા, પ્રેમે તાંદુલ સાર. ૧૮
એક તાંદુલ ભાવના તે, કહિયે લક્ષ સમાન;
રુદ્રિણીને કહે શ્રીહરિ, તે જાણને મનમાંય. ૧૯
એ સરખું મેં આપું નહિ, એમ વધા જગદાધાર
આપું તે રુદ્રિણી ભણે, બીજી ન જાણે નાર. ૨૦
શ્રીકૃષ્ણ કહે મારા મિત્ર ભૂષ્યા, કરો સામગ્રી તૈયાર;
માર્ગમાં ઘણો શ્રમ થયો, સાંભળી ઓરે વાત. ૨૧
એકો પાણી અંન સામગ્રી, કહ્યું છે સર્વ તર્ત;
રુદ્રિણી કહે ઉઠાડા, હવે ઋષીને ભગવંત. ૨૨
પ્રેમ વાત કરીને ત્યાંથી, ઉઠ્યા છે ભગવાન;
સુદામાને તેક મહેન, ઉધેલકંઠે શુભ રનાન. ૨૩
મિથાજી જોજન શીતજળજળ, મુખવાસ બીડી બરાક;
રતનકિત શય્યા ઉપર, સુવાર્યા અધીરાજ. ૨૪
શ્રીકૃષ્ણ ઋષિના પાગ આંધે, લક્ષ્મી દોળે વામ;
નિદ્રા વચ તવ થયા ઋષીજી, સુતા પછી ચંદુરથ. ૨૫
માતઃકાળ થયો વિદાય મારી, આલ્યા સુદામા સાવધાન;
વળાવાને ગયા સંગે, પોતે શ્રીભગવાન. ૨૬
સુદામાને લેલ્યા શ્રીહરિ, કરીને મળાવું ક્યાંય;
હાલે હાલે વળાવી પ્રભુ, આવ્યા મંદિરમાંય. ૨૭
સવભાષા કહે ભંજુવતીને, કૃપણ થયા ભૂલ્યા હેત;
પ્રાદાણુ દુર્ભાજ ગયો તેને, આપી નહીં લેવી એક. ૨૮
રુદ્રિણી કહે સમને શું તમે, પ્રભુની વાત છે ગુહ;
આપું પણ ગુણે નવ કહ્યું, જુએ એવા ગરડાકંઠ. ૨૯
માર્ગમાં નહિ બધા આલ્યા, કરતા મન વિચાર;
ભાઈ મળું આપું નહીં, મુને દ્રવ્ય દેવમોરાર. ૩૦

* આ સુદામાના અધ્યાયમાં ભગવાને મિત્રના તાંદુલ ખાઈ તેના
આશ્રમમાં ઉદને પણ દર્શન મેળો વરણી કરી આપી છે ક્યા છે.
† જુઓ-જુદા પ્રકારને.

એ તાંડુલ લઈને શીમે ત્યાંથી, નસયો સુનિર્જન; ૪૫
હરિ કૃપાયે આવી પહોંતામ, દારિકા પુરી ધન્ય.
જેમતીમાં સ્નાન કીધાં, પ્રયોગ તપશ્વિ ક્યાન; ૪૬
તિલક દાઢરા ધર્યો અંગે, ચાલ્યા જપતા હરિ નામ.
ત્રણ પેળ મૂકી ગયા આગળ, જોતાં નત્રનાં ધામ; ૪૭
સાવ કંચન રૂપ મણિમય, શું કરું પુરુષ વખાણ.
એ રીતે તે આવી પહોંતા, યાદવનાં ઘર પાસ; ૪૮
જુઓ તે મોટી અટાળી, જેની વિરમય થાય દાસ.
હાર કૃપાયે ભય ચાલ્યા, લીધું નહીં કેળયે નામ; ૪૯
મોળ સહસ્રના મંદિર મધ્યે, રુકમિણી ઘેર શ્યામ.
જે કામે આવી ઉભા સપિણ, વિચાર્યું તવ મન; ૫૦
ક્યા ઘરમાં જઈ હવે, દીકા ત્યાં પ્રાણલેખન.
ઉઠીને તતક્ષણ સામા ચાટી, આવીયા ધીમહરાજન; ૫૧
ગુણ પસારી લીધા ઝપિને, જોડ્યા આદરમાન.
ગદગદ કંઠે થયા શ્રીહરિ, નેત્ર ભર્યાં તવ નીર; ૫૨
બાંહે ધરી પ્રભુ લેઈ ગયા છે, પોતાને મંદીર.
સિંહાસનપર બેસાડ્યા, ઝપિ જોઈ થયા રજિયાત; ૫૩
પૂજની સામગ્રી શીમે, કરવા ઝપિની સેવ.
સાંભળી રુકમિણી ઉઠિયાં, કરવા ઝપિની તાતોળ; ૫૪
સુવર્ણ પાત્રમાં પૂજા લેઈને, આંખ્યાં છે તતપેય.
સુદામાનાં ચરણ મહીને, પખાણે મહારાજ; ૫૫
રુકમિણી જળ નામે ઉપર, પૂર્ણ મનોરથ આજ.
અર્ચના પૂજા કરી, લેઈ ગરણમૂલ ધર્યું શીવ; ૫૬
કૃપારથ આમને કંપી, આજ પધાર્યો ઝપિ ઇશ.
સાંભળી સોળ સહસ્ર આવી, જોવા ઝપિના મિત્ર; ૫૭
જોઈસહુ ત્યાં હસવા લાગી, એ શું જુઓ હરિની મીત.
હેંડે દુર્બળ વશ લગવ, જેખાણ છે કદ રૂપ; ૫૮
સતભામા કહે મિત્ર હરિના, કુટકા ધણું રૂપ.
એમ કાનેકાન કહે વારતા, એ ભણ્યું દેવમોરાર; ૫૯
કીધું કહે જોની સેવા કરશે, તં વહાલી મુજને નાર.
સાંભળી કે બ્યંગન લેઈને, આવી ઢાળે વાય; ૬૦
કે ખાન બીડી જાળની લોટી, લગી લઈ સેવાકાજ.
સુદામાનું મીત વારતા, કહે શ્રીપરિધામ;
શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:-
યાક્યા હજી મિત્રસુદામા, તમને થયો છે માર્ગમાં શ્રમ. ૬૧
કાંઈ તમને સાંભરે છે કે, નહીં પૂર્વની વાત;
સાંદીપનિયે ઘેર આપણ, ભણતા બહુએ સાથ. ૬૨
ભણી ગયા પછી તમારો, કેમ થયો છે નિર્નોદ;
પરવશા છે કે નહીં દીસે, ચેડેન પરવશાં ક્યાંહ. ૬૩
વજ્ર બળવું નહીં કો કેમ, ચાલે ગુરુદયાશ્રમ;
યાદગારી ગુરુદયાશ્રમજ, પછે જાણે વાનપ્રસ્થ. ૬૪
એ પછી સંન્યાસ કહિયે, તરવા મારગ ધર્મ;
મિત્ર મારા કદ પાઠ્યા, કુએ ગયા છે હિન. ૬૫

ગોવિંદ માંડી ગોઠડી, મિત્ર સાંભળો મારી વાત;
ચિંતા શી પડી આવડી, જે દુર્બળ દીસે માર. ૬૬
સંતાન સુખ નહીં ધરમાં, શું લાભીએ આપ્યા વાજ;
કે સારે કરી લાગી થયા, સંસારપર નહીં ત્યાગ. ૬૭
તપે કરી છદ્ધિ વશ કયા છે, કે દેહદમન મન નેરાય;
એટલા કુખમાં કયું કુખ છે, કદા સુખને અતુરાગ. ૬૮
ઝપિ કહે તમ વિચારો કરી, પામ્યો છું હું કુખ;
અંતર્યામી મળ્યા છે તે, હવે ચાલે મમ સુખ. ૬૯
શ્યામગિયા આજ મળ્યા તમને, સાંભરે છે કે શુન્ય;
ગોરને ઘેર એક સ્વરે કરી, કરતા વેદની શુન્ય. ૭૦
શ્રીને સોંપી ગયા શુરુલ, કરવા યજ્ઞનાં કામ;
શુરુપાનિયે વિચાર્યું, આજ, ઇંધણ નહીં ધરમાય. ૭૧
આપણને આવી કહ્યું, છેક અડધું છે રિખ્ય;
કાઠ કંકોઠ મળે નહીં, હું રસોઈ કરે શી રીત. ૭૨
સાંભળી તતક્ષણ ચાલ્યા, કુટકા લેઈ રકંધ;
હું તમે બળમદ સાથે, ગયા વનમાં સેધ. ૭૩
ખોડ કાઢી ભારા ત્રણે, બાંધ્યા છે તતક્ષણ;
સાંભરે કે નહીં તમને, જુઓ વિચારી મન. ૭૪
તે યપે વાયુ સાંધી આવી, વરસ્યો બહુ વરસાદ;
રવિ અસ્તાંગત દિશા ભૂલ થઈ, જુએ નહીં કોઈ વાદ. ૭૫
નહી નાળાં પૂર આંખ્યાં, યદે કુંજલે બનમંથ;
અઠકેના કર ચેડી ચાલ્યા, વિપત પડે બહુ ત્યાંય. ૭૬
રખે કે ભુજા પડે, યાઈ અંધારી ઘણી રાત;
વજ્ર લીનાં વળી ઉપર, વરસે છે વરસાત. ૭૭
એ રીતે આપણે રાત સળગી, ક્યાં હીએ સુનિર્જન;
સુદામા કહે વળી સાંભરે જીને, રહ્યા શરે વન. ૭૮
શ્રીકૃષ્ણ કહે વળી સાંભરે, મિત્ર કહું તમને વાત;
માત્રકાળ થયે ભારા લઈને, ચાલ્યા ત્રણ જળ વાદ. ૭૯
શુભેએ આવી કહે અંતે, ક્યાં ગયા છે બાળ;
ગોરાણી કહે મોકલ્યા મને, લેવા સરપણ કાજ. ૮૦
શીસ કીધી અતિ ઘણી, તે એ શું કીધું કર્મ;
રાગ કૃણુ બેહુ ભણુવા આંખ્યા, એ કહિયે પરિધામ. ૮૧
સુકુમાર બાળક મોકલ્યા, કેમ કરી રાખું પીરજ;
હલુ લગી આંખ્યા નહીં, વરસે મેધ ચામકે વીજ. ૮૨
રાતિ થઈ નહી પૂર આંખ્યાં, શું કરે તે બાળ;
શ્રીને એ રીતે કહું શુરુએ, ચિંતામાં બઈ રાત. ૮૩
બાળક રહ્યાં વનમાં જુખ્યાં, શું કરું હવે જોય;
પ્રાનકાળે આંખ્યા બોળતા, આપણને જેની મન મોકલ્ય. ૮૪
યાઈ આવીના ભારા નંખાંખ્યા, લીધા દુદધા સાથ;
ભેમ કરતાં તમને કદ પડ્યું, કદી મુશ્કે મરકા હાથ. ૮૫
પ્રસન્ન થયા છે આપણને, ઘેર તેડી ગયા ઉહાસ;
તમારી વિદ્યા તમને કળણે, દીધા આશિરવાદ. ૮૬
ઐ હોતાં કર વધારી તમે, દોહાણી આપી થઈ સ્નાન;
ગેરાળીએ પુત્ર નામે, ને તે જાણે. ૮૭

વિદ્યા યઇને થેર આવ્યા, એ સાંભરે મિત્ર વાત;
તે દહાડાના આજ ફરીને, મળ્યા છિયે રળિયાત. ૮૮

સુદામોવાચ:-

સાંભળી અપિણ વધા, યુને સાંભરે મહારાજ;
આજ જન્મ મારે થયો સદ્ગુણ, દર્શનથી સર્વ કાજ. ૮૯
તમે કહ્યું ગૃહસ્થાશ્રમ, કેમ આવે છે તમારે;
તમ કૃપાથી આજ સુધી, થયો છે નિર્વાહ મારે. ૯૦
જગતચરુ તમને કહિયે સ્વામી, ભણ્યા શુરની પાસ;
ભણવું લણાવવું શું પડે તમને, લોક પંડેવારને કાજ. ૯૧
સવિદ્યાનંદ રહ્યા વ્યાપી, એક અનંત સ્વરૂપ;
કોટિ કોટિ ભક્તો કહે છે, તમારાં રોમકૂપ. ૯૨
તમે વિશ્વંશર વિશ્વપાલક, આપો સહુને અન્ન;
અમને શાની છે ચિંતા, માયે તમેા પરશ્વ. ૯૩
સંસારનું સુખ સ્વપ્ન સરખું, સાચું હૃદયનું છે નામ;
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાન ધરે તે, પારે વેકું ધામ. ૯૪
પરસ્પર વાત એમ કરે છે, તપિ અને ભગવાન;
સુત પુરાણિકે શોનક આગળ, કહ્યું છે પ્રમાણ. ૯૫

મહાજી

કહ્યું છે એ પ્રમાણરે, શુક કહે સાંભળ રાધરે;
ધનકાંસના સુત કહે સુદર, થયો એસીમિ અધ્યાપરે. ૯૬
ધતિ મીમંશાવને દસપરકષિ અશ્વતિતેજોવાચ: ૮૦ ॥

અધ્યાય ૮૧ મેા*

કહ્યું ૧૬૪ મું-રાગ કેંદરે

શુક કહે સુણ રાજન, હરિનાં ચરિત કહ્યું અતિ રમ્ય;
સુદામાપર પ્રભુની પ્રીત, પૂરની વાત કરે જગદીશ. ૧

દાણ

જગદીશ કહે મારા મિત્રને, નથી દ્રવ્યની ઇચ્છાયા;
ધણીઆણીને ઇચ્છા છે, મન ભણ્યું યદુરાયા. ૨
દીધા વિના કેમ પામરો, એમ કહે મધુસૂદન;
સાત જન્મ લગી ભેળું પ્રભુએ, મળે નહીં કાંઈ નુય. ૩
વૈભવ મારે દેખીને, એ લાજશે મન સાથ;
તે માટે તાંડુલ સુજને, આપશે નહીં હાથ. ૪
મિત્રને કહે અમરે કાળે, લાંબા છે શું હેત;
દેવચરે તથા રાજદારે, મૂકી નહીં કાંઈ ભેટ. ૫

પત્ર અથવા પુષ્પ કે ફળ, કરે યુને અરવણુ;
તેણે કરી હું સંતાપ થાઉં, ધણે નહીં રીકે મન. ૬
ભાલીએ ભેટ મોકલી તે, આપો અમને વસ્ત;
લાંબા છે તમેા ગાંઠડી, કાંઈ દીસે એમાં તવ. ૭
તપિણ મન વિચારે ત્યાં, તુષ્ટ ભેટ મૂકે શુભ;
શ્રીકૃષ્ણનો વૈભવ ભુજો, રંક દુર્ભાગ પ્રાદાણુ હુય. ૮

કંથન મણિમય કહિયે રચના, સપ્ત ભૂમિ અવાસ;
સુક્રાણનાં તોરણ દારે, તેજપુત્ર પ્રકાશ. ૯
આસિદ્ધિ નવનિધિ ધરમાં, ભયો ડોલખંડાર;
શું ભેળું છે તાંડુલ આપું, કરે મન વિચાર. ૧૦
શ્રીકૃષ્ણ મન વિચાર્યું, એને આપતાં આવે લાજ;
હસતાં હસતાં તાણી લીધી, ગાંઠડી યદુરાજ. ૧૧
દેખીને ધણું પ્રસન્ન થયા છે, છેડે છે પોતે ગાંઠ;
સુદામાનું દારિદ્ર્ય પોવા, પ્રીત ધણી એ માટ. ૧૨
જેમ છેડે તેમ બંધન, ભવનાં છુટતાં બંધ;
છેડતાં તાંડુલથી દીઠ, હરખ્યા ધણું મનમાં. ૧૩
જમીને ભગવાન કહે છે, તમે કેમ ભણી મનની વાત;
ભગવાનને એ વહાલા છે, માટે લાવ્યા છે એ ભાત. ૧૪
જી રૂંચે આકર્ષ્ય પામી, આ શું, એમ કહે નારી;
ભાવડું એણે બંધન દીધું, કર્યું થત ખડું ભારી. ૧૫
મહાકામંદી કહે છે નારી, એવી શું શું છે વસ્ત;
જે દેખી રળિયાતજ થાય છે, હરિ છેડે છે સ્વહંસ. ૧૬
એક સુષ્ટિ આરોગ્યા ભરી, પ્રીણ, લક્ષ્મીયે બાલિયા હાથ;
શકે તુલ્યે આપ્યું હવે છે, આપશે સુજને નાશ. ૧૭
પછે તમને બમે તે ખરુ, સમજિયા દેવ મોરાર;
બાકી સીને વેહણી આપ્યા, પ્રેમે તાંડુલ સાર. ૧૮
એક તાંડુલ ભાવના તે, કહિયે લક્ષ સમાન;
રૂકમિણીને કહે શ્રીહરિ, તે ભણીને મનમાં. ૧૯
એ સરખું મેં આપ્યું નહિ, એમ વધા જગદીશ;
આપ્યું તે રૂકમિણી ભણે, બીજા ન ભણે નાર. ૨૦
શ્રીકૃષ્ણ કહે મારા મિત્ર ભૂખ્યા, કયો સામગ્રી તૈયાર;
માગેમાં ધણા શ્રમ થયો, સાંભળી સંધિ વાત. ૨૧
ચોકા પાણી અંન સામગ્રી, કહ્યું છે સર્વ તર્ત;
રૂકમિણી કહે ઉઠાડો, હવે જમીને ભગવંત. ૨૨
પ્રેમ વાત કરીને ત્યાંથી, ઉઠ્યા છે ભગવાન;
સુદામાને તેજ મરેન, ઉજોલકે શુભ ક્ષાન. ૨૩
મિદાસ જોગજન સીતજાજન, સુખવાસ બીડી બરાસ;
શનકકિત કાચ્યા ઉપર, સુવાસ્યા જમીરાજ. ૨૪
શ્રીકૃષ્ણ જમીન પાગ ચાંપે, લક્ષ્મી કોળે વાય;
નિર્ભય વથ તવ થયા જમીણ, સુતા પછી યદુરાજ. ૨૫
પ્રાતઃકાળ થયો વિદાય મણી, વાલ્યા સુદામા સાવધાન;
વળાવાને ગયા સંગે, પોતે શ્રીભગવાન. ૨૬
સુદામાને લેલ્યા શ્રીહરિ, ફરીને મળવું કંથાય;
હાલે હાથે વળાવી પ્રભુ, આવ્યા મંદિરમાં. ૨૭
સતભાષા કહે ભાંજવલીને, કૃપણ થયા ભુજો હેત;
પ્રાણહુ દુર્ભાગ ગયો તેને, ભણી નહીં કોડી એક. ૨૮
રૂકમિણી કહે સમજે શું તમેા, પ્રભુની વાત છે શુભ;
આપ્યું ધણુ મુખે નવ કહ્યું, ભુજો એવા ગરુડાત્મ. ૨૯
માર્ગમાં તપિ બધા ચાલ્યા, કરતા મન વિચાર;
શલ્ય થયું આપ્યું નહીં, યુને દ્રવ્ય કેવળેમાર. ૩૦

* આ ચોડશોમા અર્વાચના મળવાને મિત્રના તાંડુલ આપ તેના
આશ્રમમાં ઉઠને પણ દુર્લભ મેલો લક્ષ્મી કરી આપી એ કથા છે.
† ભુજવે-ભજા મારાને.

<p> ૩૧ નોંધે, માયામાં થાય મમ્મ, નોંધે, રાખ્યો મારો કમ્મ. ૩૨ મુલ્ય લોક અવતાર; મુલ્ય લોક અવતાર; ૩૩ લોકોએ જોયા ભાવ; લોકોએ જોયા ભાવ; ૩૪ જેથી ઉતરે થાક; જેથી ઉતરે થાક; ૩૫ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૩૬ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૩૭ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૩૮ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૩૯ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૪૦ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૪૧ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૪૨ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૪૩ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૪૪ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; ૪૫ સુખાચ્યા ગયો થમ; સુખાચ્યા ગયો થમ; </p>	<p> હસ્તિ ડોલે આંગણે, વળી હુમ કરે હીસાર; અથુત સેવક ઉભા દારે, વળી જો પ્રતિહાર. તાલ ગાંઠ મુંઠંગ વારે, ગાયે ગાંધર્વ ગાન; સુદામાજીએ મેન વિચાર્યું, કો છત્રપતિનું પામ. એ શું મુજને જાતિ થઈ છે, દિશા બુલ નજાન. સળ્યા સરખાં છોકરાં, ને લુટી સરખી નાર; તુટી સરખી કુંપડી, તે દિસે નહીં નિરધાર. વળી મનમાં વિચાર્યું, જો કહિયે મારો હામ; જોટલી વારમાં કોણ કરે, અકુનિમ કરતા રયામ. કણ્ણમાનમાં સુવર્ણ દારિકા, રચી છે અતિ સાર; સુલભમાં યુષ્ઠિ સંહાર કરે તો, કોને કરતાં શી વાર? અહો સખાએ મુજને કહ્યું નહીં, ઉતરતી ઘડી સુધી જેઠા; સાવ કંથન રતન મળીમય, આપ્યાં મંદિર કોઠ. આગળથી જો રમ્યાં મંદિર, જાણે લક્ષ્મી વાત; ખીલું કો જાણે નહીં, જોવા મિત્ર મારા ભાત. કોઈક કણ તે ધંદાસનું, અધિક માન્યો રયામ, તુરુષ ભેટ તે ઘણી કરીને, માની લે ભગવાન. ગાદ ગાદ કંઠે થયો સુદામા, નેત્ર વડે જાગધાર; કોટી કોટી પ્રભુભ મણુને, કર હું નમસ્કાર. ને પતિવ્રતા યે વાટ જુઓ છે, સ્વામીની શી રીત; ચાલુગાર વસ્ત્રાણું, જોઈશો કંથન ચીર. રણગુણ વિશુઃ મહીમય જાણવ; બાલુગુણ કં મુલ્યુકતા હાર; ૧૫ ગાલો ઉ મુખચંદ્ર; ૧૫ વિશાળ કૃપા શીગોવિદ; ૧૫ જોડી રવામિની વાટ; ૧૫ જોડી હામકાળ. ૧૫ જોડી નવ જાન રિદિ ૧૬ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ </p>
--	--

વત્રાભૂષણ વિવિધચેરનાં, સાવ મણીમય જડાવ,
બાળક દીઠાં રૂપે સુંદર, વત્સોં વ્યયજકાર. ૭૪
સિદ્ધાસનપર બેસાડ્યા અવિણ, ચમર દબે ચોપાસ;
કંપચેક ચેવક ઉભા આગળ, લાલુચિ કેલસ. ૭૫
સ્થાવીક મહિમય કહિયે મહિર, સુવર્ણનાં સહુ પાસ;
તપિને વેશવ ભેતાં, કુબેર તે કોણ માત. ૭૬
કાલ ઝાંઝ મુદંઝ વાગે, આનંદ ચોદન થાય;
માયકને સુપિ દાન આપે, હરિરૂં તેનાં બપ. ૭૭
અપિ મનમાં વિચારે, રમે માયામાં થાઉં મન;
સદેવ મારી મનવા રહેજે, શ્રીકૃષ્ણને ચળુ. ૭૮
પ્રભુયે આપ્યું તે લોગવનું, પણ ચિત રહે ઉદાસ;
જનમ જનમ શ્રીકૃષ્ણની, બહિ દોષ અવિનાશ. ૭૯
જોમ અદેકું વાનું તગતા લયે, વિચયપર નહીં ચંન;
થવણ કીતેન ધ્યાન હરિનું, નીગંમે જોમ દીલ. ૮૦
અંતયોગીએ ભવયું જોનું, મન રહે ઉદાસ;
હરિમહિમે અંત્ય પદવી, પામે ચેકું વાત્ર. ૮૧
શુદ્ધમાનું ચરિત્ર ભાપે, માંભો નર ને નાર;
હરિરૂં તેને પીટે નહીં, તે પામે ઉત્તમ કાર. ૮૨

વગ્ગાનુ

પામે ઉત્તમ કામ એ, શુક કહે સાંભળ રામર;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, થયો એકયાત્રીમા અધ્યાયરે. ૮૩
ઉત્તિ શ્રીમદ્ભાવતે રામચરિત્ર મોહારવિભવેભાવ: ૮૪ ॥

અધ્યાય ૮૨ મે*

કહું ૧૬૫ મું-રામ રામમી

શ્રીકૃષ્ણેવ કહે સુગ રાય, હરિ કુરોજની યાત્રા બપ;
સૂર્યમહલ આપ્યું મોટું પર્વ, લેઈ પરિવાર સાથે યાદવા સવ. ૧
ઉચ્ચેન વસુદેવ તાત, પ્રમુખ સંભવ ને બપ ભાવ;
સાલવી કાઈય ગઠ બળવાન, વાપમાં કુંડલિ બહુ નીશાન. ૨
અનિકદ કુતવમાં મૂક્યા ગામ, રક્ષા કારણ શ્રીરામવાન;
ગજ રથ અશ્વ ભેટી સુખાસન, થયા તત્પર શ્રીપરિવ્રજ. ૩

કાળ

શ્રીપરીવ્રજ પોતે ભય છે, સાંભળે પરીશિતરાય;
કહેશે એટલાં એ તીર્થ મૂડી, કુરોજેવ કેમ ભપ. ૪
ચ્ચેચ પરાયણ હવયા દાસી, હણ્યા એકવીશાવર;
તે પરશુરામથી પ્રાદહંભ્યા, ઉતરી એ કાર. ૫
દેવની પેરે પીડતા, માટે હવયા લગ્ન વિશેષ;
અહીંયાં આવી કીધું તપણ, હવ્યા ગઈ તત્તળેવ. ૬
તે માટે પુરય રોવ છે, સહુ ગયા તેજી કામ;
તે હિરણ્ય અપાસ બીજે, સૂર્યમહલ દીધાં રતાન. ૭

ખત્રાસ સપાળે ગળ્યા શરૂયે, પર્વ મોટું એહ;
મહલુ અંતે દાન ગોનાં, આપ્યાં વિમને તેહ. ૮
વત્રાભૂષણ ત્રિવિધ ચેરનાં, દીધાં દાન અનેક;
તીર્થ કરીને વાડીમાં પ્રણુ, ઉત્તરોં સહુ સમેત. ૯
છાયા શીતળ વૃક્ષની, કૃણકલ આસનાં બક;
પ્રાદ્યોગજન દાન દક્ષિણ, આપ્યાં છે તે કાર. ૧૦
સમાસક્ષિત પ્રધાન સંગે, બેઠા છે ભગવાન;
તાલ ઝાંઝ મુદંઝ વાગે, ગાય ગાંધર્વ ગાન. ૧૧
તીર્થ કરી હરિ પરવધો, મળ્યા લોક બહુ પુષ્પરોન;
કામ કામ સહુ ઉત્તરોં તેને, મળવાનું કરે હેત. ૧૨
હરિયે દેવ પંચાળના, વેરાટ દૃપદ દેવ;
દેવ દેશના ભૂપ મળ્યા આદિયાં, તીર્થ મહા વિશેષ. ૧૩
ભીષમપિતામહ વૃદ્ધ પોતે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન;
ગાંધર્વ રાત્રપુત્ર આદે, દેવપ્રેમોં નહીં પાર. ૧૪
ક્રોણાચાર્ય કરણ કૃપ આદે, કહિયે ધૃષ્ટદ્યુમન;
ભીમ અર્જુન નકુળ સહદેવ, યુધિષ્ઠિર મહીપાળ. ૧૫
નંદા ક્રોધથી મુગરા, વળી કહિયે બીજાં પરિવાર;
કુંડ થયોહા ગોપ ગોપી, આપ્યાં તેજી કાર. ૧૬
વચન પ્રભુએ કહું હતું ને, મળાશું અમે કુરોજન;
એક પંથ ભેટુ કાળ તીર્થે, આપ્યાં સહુ સમેત. ૧૭
હરિદર્શનના લાભ મોટા, સર્વથી ઘણું પુરય;
વસુદેવજીને મળવા આપ્યાં, કુંતાલ તત્તજણ. ૧૮
ક્રોધી સંગે સુભદ્રા, એ આદે કંઈ એક નાર;
બેઠેને આવતાં જેખી, ઉભ્યા મળવા શાય. ૧૯
મળીને સમાચાર પરપર, પૂછ્યા છે સુખાચાર્ય;
વસુદેવ કહે બેઠેન ધણે દિવસે, મળ્યા તમને આજ. ૨૦
કુંતાલ કહે બાઈ સાંભળે, કહું દુઃખની વાત;
શ્રીકૃષ્ણ સરખા બલિન, તમ સરખા મારે ભાત. ૨૧
જુઓ આવડું કદ વડયું અમને, લીધી નહિ સંભાળ;
અદે વાંકે છે અમારું, તમો શું કરો ભૂપાળ. ૨૨
ભયારે આદે હોયે પાપકર, ત્યારે સર્વ સાનુકૂળ થાય;
સાંભળી વસુદેવ કહે બેઠેન, સત્ય કહું તમે આપ. ૨૩
જુઓ કારાગૃહમાં દોહેલા દિન, નીડંગા અમે જોમ;
તમારો તપાસ અમે કેમ, તિજિયે આવી બેઠેન. ૨૪
કવડાં દહાડા વળ્યા છે, તમ બત્રીભને પુરય;
હવે તમોને કદપડ્યો ત્યારે, સહાય કરશે મધુસૂદન. ૨૫
કંસ પાપીયે પીછાં અમને, દીધું છે ઘણું દુઃખ;
હવે દુષ્ટા નિગ્રહ કરીને, આપ્યું પુરે સુખ. ૨૬
વસુદેવજી એમ કહે છે, જોવે આપ્યા બહુ રાજન;
ઉચ્ચેન સહુ સભા બેઠી, પોતે મધુસૂદન. ૨૭
રાજસુખમાં મળ્યા રાત્ર, તે સં પાંડવ સાથ;
ઉચ્ચેન વસુદેવને, આવી મળ્યા મુખ દાપ. ૨૮
સ્તુતિ કરી રાયે અતિ ઘણી, વસુદેવની તેજ કમ;
ધન ભાગ્ય યાદવ તર્ફ, જેના વંદનાં

* આ બ્યારીમા અધ્યાયમાં સૂર્યમહલનાં પર્વ ઉપર કુરોજનમાં
મળેલા રાજાઓ યાદવને ભેટ પરપર મીઠીથી ભજવાની વાતો કવયા
લખ્યા છે ૪૪ છે.

અરસપરસજ યોલવું, આહુનિય રહેવું પાસ;
મનુષ્યભાવે કરી જાણી છે, એ કહિયે અવિનાશ. ૩૦

કોપએક વેળા કરચડી વાતો, કરવી હરિયું એમ;
એકે પંગતે યોજન કરવું, એકે સાથે રથેન. ૩૧

ઉચ્ચને આદે સર્વને, એમ કહે છે રાજન;
એ ભાવ્ય શું નાહતું તમને, સંજે જગજીવન. ૩૨

સંસાર તો અસાર છે, અહિં જન્મ મરણનું દુઃખ;
ઉપે મસ્તક રહેવું નર્કમાં, શું છે અહિંયાં સુખ. ૩૩

સંસારસાગર તરવા નૌક, કહિયે મણુનું નામ;
શ્રીકૃષ્ણ પોતે સાંભળે, મળી ગયા રાધણ કામ. ૩૪

જોગે બેસાડી રામ કૃષ્ણને, ગોપ ગોપી ત્યાં;
જાણું જે ભગવાન અમને, મળશે તીવરમાંય. ૩૫

તે માટે કુરુક્ષેત્ર આવી, મળ્યા નંદ વસુદેવ;
મળી કરી સમાચાર પૂછ્યા, અન્યોન્ય સહુ દોમ. ૩૬

આદરમાન વસુદેવે દીધાં, ગદગદ કંઠે થાય;
તમારો ઉપકાર અમે કયારે, છૂટ્યું નંદરાય. ૩૭

તમારે પુન્યે ઉછરિયા એ, બાળક બેઠુંએ ધન્ય;
જોશિગળ કેમ ધણ્યું તમારાં, એમ વધા રાજન. ૩૮

જોગે બેસાડી રામ કૃષ્ણને, દીધાં આલિંગન;
નંદ કહે પુત્ર ઘણે દિવસે, મળ્યા જળ ભર્યાં લોચન. ૩૯

કથારથ અમને સંભારે કે, નહીં સુંદર સ્થામ;
રાજ સુખમાં છુટા છે, હવે સંભારે શું કામ. ૪૦

શ્રીકૃષ્ણ કહે છે પિતાણ, તમને વિસારતા નથી ક્યાંય;
સહેવ મારી ઘણી રહે છે, જાણુંને પ્રજામાંય. ૪૧

યથોદાણ દેવકીને, આભ્યાં મળવા કાજ;
શિક્ષણી મહુ મળ્યાં પ્રેમે, પૂછી વાત સુખદાય. ૪૨

યથોદાને દેખી ઘેટ, આવી મળ્યાં તતજેવ;
જોગે બેસાડી દર્ધ આલિંગન માં, પૂછે કુશળદોષ. ૪૩

ઘણે દિવસે મળ્યા અમને, નેત્ર વડે જળધાર;
દેવકી કહે યથોદાણ, તમે ખરાં માત તાત. ૪૪

નાહનાથી મોટા કયાં, તમવડે ઉછર્યા તન;
અમને તો જાણતાં નથી, તમ ઉપર હરિનું મન. ૪૫

શ્રીકૃષ્ણ સુખથી વધા વાણી, સાંભળેા યુજ વાત;
તમારી તુલનાયે પૃથિવીમાં કે, હવી ન હોશે માત. ૪૬

ગદગદ કંઠે ધણેને કહે, આવી ઉતરે અમપાસ;
અમે રહું ત્યાં લગી તમે રહેવું, એમ વચ્ચા અવિનાશ. ૪૭

નંદે યથોદા ગોપ ગોપી, ઉતર્યા સહુ ત્યાંય;
મળવાને મજનાર સર્વે, આવી છે પ્રભુ જ્યાંય. ૪૮

નયણે નરખ્યા નાયને, ઘણું હરખ પામી મન;
કોપએક વેળા અમને સંગઘટે કે, નહીં ખાણુજીવન. ૪૯

જગતીલા અખણ રથ્યાં તે, કેમ નીસરે કહે સ્થામ;
મળવાને અવકાશ નહીં જે, આણું ગોકુળગામ. ૫૦

જરાગંધ કાળથવન પીડક, સાત્વ ને દંતવકત;
એ આગળ આવી ન શકયા, તમે માનજો તે સાત. ૫૧

કાળને વચ સર્વે છે, એમ કહે છે યાદવરાય;
તૃણને જેમ વાયુ ઉડારે, ફરી ન મળવું થાય. ૫૨

વાણ એકડું મળે આવી, વિયોગ થાય ક્ષણમાંય;
વાયુ પરજન્ય ઉડારી ન, લેઈ લય કર્યાનું ક્યાંય. ૫૩

તેમ સહુ એ કાળને વચ, જાણજો તમે ન્યાય;
પંચભૂતથી દેહ થાયે, ફરી તેમાં સમાય. ૫૪

જેમ શ્રુતિકાથી ઘટ નીપજે, માત ભાતના ત્યાંય;
લિંગતથ ત્યારે શ્રુતિકા ઘર્ષ, મળે પૃથિવીમાંય. ૫૫

સુવર્ણના જાટુ ઘાટ નીપજે, નામ તેમાં બનેક;
ભાંજે ત્યારે સુવર્ણ કહિયે, તેમ ઘટ ઘટમાં એક. ૫૬

જે જાણે તે તદ્દરૂપ સુજને, મળે આવી જીવ;
નહીંતર ભુલા બને દુઃખ સુખ, લોગવે જોડીત. ૫૭

યોગેશ્વરને દરશન હુલમ, તે તમે ભુલ્યો મન;
જ્ઞાન મધ વિભુલે કર્યાં, ત્યારે જોગજ્યા એ પ્રકા. ૫૮

ગોપી કહે તમ આચાર્ય, રહે ચિત્ત અમારું ઉદાસ;
જોટું સ્વામી માથું છું, તે દીછયે અવિનાશ. ૫૯

શ્રીકૃષ્ણ કહે તમે ગોક્ષ પામ્યાં, યુજ કૃપાયે એક;
તમને જન્મ મરણ નહીં, એમાં નહીં સંદેહ. ૬૦

સાંભળી પ્રજાનારી સર્વે, હરખ પામી ઘણું મન;
ગોપી તનમય થઈ ગઈ છે, દેખે સધળે પ્રકા. ૬૧

વચ્ચળ

પ્રકાશાવે તે દેખે છે, શુદ્ધ કહે સાંભળ રાયરે;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, યથોદાસીમા અધ્યાપરે. ૬૨

ઉતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે દ્વયધારિતવિષયવાય ॥ ૬૨ ॥

અધ્યાય ૮૩ ચો*

કર્યું ૧૬૬ મું-રાગ રામમી

શ્રીગોકુદેવજી વધા વચન, સાંભળ પરીક્ષિત મહારાજન;
પાંડવ આભ્યાં જાહું સૈન્યા સાથે, મળવા કાળે ત્યાં યદુનાથ. ૧

કાળ

મળવા શ્રીયદુનાયને, એ આવ્યા છે રાજન;
સુધિહિરને દેખીને, સામા ગયા છે પરિપ્રક્ષ. ૧

જુજ પસારી લીધા રાધેને, લેટ્યા આદરમાન;
સમાચાર તવ દોષકુશળના, પૂછે શ્રીભગવાન. ૨

રાય કહે જેને ભક્ષિત તમતણી, તેને ક્ષેમ કદ્યાણ;
કયા અમૃત અવણ કીતન, ચરણ કમળનું ક્યાન. ૩

તેને યાત્રી ચિંતા જેને, માથે શ્રીપરિપ્રક્ષ;
નિર્ભય યદિને ફેરે ભૂતળ, શું કરે તેને યમ. ૪

* જ્યારથી અખણમાં સ્ત્રીએ ભગવાનની કપાને લેસવ કર્યા
વાળી તેમાં શ્રીકૃષ્ણની સ્ત્રીઓએ થોતાના વિવાહની કથા દ્રોણી પાસે
કહી જતા હો તે કથા છે.

રાજ્ય તથા પરિવાર ઘરમું, મમત્વ નહીં સ્વાગતીન;
ચિત્ત અમારું તમારે ચાલે, રહે છે યદ્ય લીન.
ખીલું અમને ગમે નહીં, સદા અપ્રિત હોય અજ સ્વામ;
તદ્વપ્ત તમને દેખું છું, સર્વેન શ્રીભગવાન.
સ્તુતિ રામે પ્રભુની કરી, ઘણું ત્રીઝયા દેવ ગોરાદ;
એમ કામે કામ વાત પ્રભુની, કરે છે નરનાર.
મંત્રપુરમાં ક્રોધથી, રુદ્ધિથી આદે સહસ્ર;
એમ મળીને કરે વાતી, ક્રોધથી પૂછે અજ.
રુદ્ધિથીને કહ્યું પેહેલાં, કેમ પરણ્યા તેકાં;
સાંભળવાની ઇચ્છા છે, માટે કહેા સુજને એક.
રુદ્ધિથી કહે બાધે સુજને, આખી હતી નિર્વાણ;
શિશુપાળ તેકાં ગયાં, તે બાળ્યા લેઈ બહુ બીન.
મારું ચિત્ત તેા હરિ ચરણે, એ પત્ર મોકલ્યું ત્યાંય;
લક્ષ તિલક પર આવી પહોંચ્યા, હરણ અતિ મનમાંય.
અંધિકા દેહેરું હું ગઈ, પૂછુ નીચથી એઈ વાટ;
રમરજ ક્ષીણ સારંગધરનું, લેઈ ગયા સુને નાથ.
સર્વ રાજને છુટી, સુજને પરણ્યા લક્ષ્મીકાંત;
જે એના ઘરની કિંકરી હું, પછી કહી સતભામાયે વાત.
મારા પિતાને સૂયે આપ્યો, સ્વમંત્રકમણિ તે ત્યાંય;
શ્રીહરિએ માગ્યો આખો નહીં, પછી મૂક્યો જઈ ઘરમાંય.
પ્રસેન યાદવ ક્રોધે ગાંધી, ગયા સુજના વન;
મગસા રમતાં સિંહો માથો, સિંહને રાષ્ટ્ર જઈ એમ.
કાને કાન કરે હરિની નિજા, હરિએ કહાવ્યો માગ;
રીછ સાથે અક્ષવીર શિવ, વઢિયા જઈ પીતરાગ.
રીછને છુટી મણિ લાભ્યા, ભંજુવતી સંગ નાર;
પિતાને પરિતાપ થયો, મેં મિથ્યા લીધું આગ.
આફરને આપવા કહી, સુને પરણ્યા લી હરિ સાથ;
દેર આવી ભંજુવતી પરણ્યા, ડિયે અગે એની દાસ.
કાલિદે કહે તપ કર્યું, મને વર્ધાં શ્રીભુગદીશ;
મુગસા રમતાં મળ્યા સુજને, પરણ્યા છે બહી રીત.
નામંજવી કહે મારા પિતાએ, વૃષભની કરી પોણ;
સાત સ્વરૂપે કરી વૃષભ નાથ્યા, પરણ્યા મેં પરિવ્રજ.
તે માટે હું એના ઘરની, માગ્યોની કહે કામ;
હરમણા કહે પિતાયે કરી, મગ્ધની પોણ બહુ.
મારું ચિત્ત ને પિતાનું ચિત્ત, ભગવાન ઉપર મેન;
મોટા મોટા ભૂપ સાથે, વેર થાવ માટે કર્યું પોણ.
જળમાં એઈ ઉચા મગ્ધ વેધે, વરે તેલક પ્રમાણ;
સર્વ રાજે બેઈ રહ્યા, કોણે ન વાટક પ્રમાણ.
શિશુપાળ આદે કરણ સરખા, એઈ રહ્યા ગાંધી કંઈ;
બાણુવતી અર્જુન તેણે, વિધાયો નહીં તે મગ્ધ.
ત્યાર પછી ભગવાન ઉચા, મહુપ બાણુ લેઈ હાથ;
જળ નીચું એઈ ઉપરથી, મગ્ધ વિધેયી યદુનાથ.
સ્વચેત્રી પુષ્પટ્ટિ યદ્ય છે, છુટ્યા પુરુષ પુરાણ;
રત્નમાળા હું લઈ ઉભી, અદરથ થયા ભગવાન.

રાય સર્વે મોહ પામ્યા, દેખી મારું ભૂપ;
હું ભેટી ભેટી આતું છું, નહીં દીઠા યાદવભૂપ. ૨૭
ભણ્યું જે મુજ વિના મૂર્ખા, ખાઈ પડશે ધણે;
તત્કાળ ત્યાંથી પ્રકટ દશન, લીધું અદરથશુ. ૨૮
વરમાળા કહે આરોપી, તવ વાચ્યાં દેવ નિશાન;
જયજયકાર સઘળે થયો, એ રીતે પરણ્યા સ્વામ. ૨૯
મગ્ધ વિધી અર્જુન તમને, પરણ્યા તે એ રીત;
એ રીતે મગ્ધ વેધી સુજને, વર્ધા છે રણજીત. ૩૦
ગજ રથ અગ્ર અનેક દાસી, લેખું મુજથી ન દાયક;
મારા પિતાયે પેદારમણી ધણી, આખી નમિયા પાપ. ૩૧
અશોહિણી સેન્ય આપ્યું સાથે, વળાવ્યા હઈ માન;
રથે મેસાદી લઈ ગયા, સુને વાજતે નિશાન. ૩૨
સર્વે રાજા મનમાં હુમિયા, કરે લકવાની હક;
સારથીને કહ્યું પ્રભુએ, હાંકે વેહેલો તું રથ. ૩૩
સર્વે રાજને છુટી આદે, પરણ્યા શ્રીનગદીશ;
છું એ ઘરની કિંકરી, ખાઈ ન ભણ્યો વિશેષ. ૩૪
સોળ સહસ્ર કહે નરકાસુરે, આણી અમને વાજ;
નાગ ગાંધર્વ દેવકન્યા, રોડી એણે એ કાજ. ૩૫
છંદે આવી કહ્યું ત્યારે, અન્યા તેપર સ્વામ;
નરકાસુરને કહ્યું અમને, લાવ્યા દાસીકા ગામ. ૩૬
સોળ સહસ્ર ને એકસો અઘરૂપ, ધર્મી શ્રીભગવાન;
તેટલાં વસુદેવ દેવરી, ને તેટલા શુર કામ. ૩૭
મને કરી અગે વર્ધો પ્રભુને, શુશ્રુ ઉઘાડી ત્યાંય;
આણુને એ રીતે પપાણી, દારિકાપુર માંય. ૩૮
સાંભળી ઘણું હરણ પાસી, ક્રોધી મનમાંય;
પરવધાને વિસ્તાર સર્વે, કહ્યો કુરુક્ષેત્ર ત્યાંય. ૩૯
શુક્રેવળ કહે રાપણ, કહ્યાં અરિત હરિનાં રમ્ય;
ઓતાજન સાવે કરીને, ભણ્યે પ્રાણુવન. ૪૦

બલજ
ભણ્યે શ્રીકૃષ્ણ નામ, એ યદ્યાં આશી અધ્યાપ પ્રમાણુરે;
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, થયો મેવાડા શાંતિ પ્રસિદ્ધરે. ૪૧
શ્રીત શ્રીમદ્ભાગવતે દશસ્કંધે અશોદિતભાષા ॥ ૮૩ ॥

અધ્યાય ૮૪ મો*

કહ્યું ૧૬૬ સું-રાગ ધનારાસી

શુકદેવ કહે સુણ રાય, સાંભળી પ્રસન્ન થયા મનમાંય;
હુંતા ગાંધારી મશેદા માત, ગોપી સહુ યદ્યાં રળીયાત. ૧
સભામાં જેણે આંભણું કાન, તે સર્વે વખાણું સુણ ભગવાન;

૬૧

ભગવાનના સુણ ગાય એવે, આભ્યા ત્યાં સુનિ પુંગ;
હરિદશનની ઇચ્છા મનમાં, હરણ અતિ ઉમંગ.

* આ ચોળીમાં અધ્યાયના મુનિઓના સમાપન
દેવના ચરના ઉલ્લેખની તથા ગાંધીજીને મોહવના વર્ણનની

વસિષ્ઠ ને સતદેવ અગ્નિ, બુધ દુર્વાસા રામ,
 વ્યાસ નારદ અંગિરા, વિરવામિત્ર ગૌતમ વામ.
 અગસ્ત્ય ઋષિ માહેન્દ્ર લોમહર્ષ, અવન ઋષિ શુરહેવ;
 આવતા દેખી સભા સહિતજ, ઉઠ્યા હરિ તતખેવ.
 આસન આપી પૂજા કીધી, પવિત્ર કથાં મમ કામ;
 કૃતારથ અમને કથી, ભલે પધાર્યા કહે સ્યામ.
 સ્તુતિ કરી ઋષિની ધણી, તમે કહિયો ભૂદેવ;
 દ્વૈપા કરીને આલ્યા અમને, દરશન દેવા જીવ.
 તીર્થમાં જઈ જ્ઞાન કરિયે, ત્યારે પામે ફળ તે સત;
 પ્રતિમા જે કેા પાળે છે, સિદ્ધ મળે ફળ તત્.
 ઋષિ કહે અમને મોટા કીધા, સાંભળો હરિ વાત,
 પ્રતિમા વળી તીર્થ ફેટી, જુઠાં છે શું નાથ.
 તમે જ્યારે એમ કહેા ત્યારે, માને કોણ મહારાજ;
 ભગવાન કહે એ ભક્તિ માર્ગ, લોક સંદેહ કાજ.
 પ્રતિમા અઘ્ટ ધાતુની, વળી તીર્થ કહિયે સાર;
 તમ સરખા સાધુનાં દરશન, પુરવ હોય ત્યારે યાવ.
 વેદ શાસ્ત્રના વક્તા તમેા છે, તમથી પામે જ્ઞાન;
 જ્ઞાને કહીને ભક્તિ થાયે, ભક્તિયે નિજ ધામ.
 જુઓ જનકે કોટિ નરકના જીવ, તારિયા રામપ્રતાપ;
 સાધુ સમાગમ એવો છે, શું કહું મુખથી વાત.
 તમથી તિરથ પ્રતિમાની, પ્રતિષ્ઠા જાણે શ્રીકૃષ્ણ;
 તે માટે તમે મોટા પ્રયુગે, સ્તુતિ કરી શ્રીમુખ.
 સર્વ જનને જાણવા એ, ત્યાં કહું સભામાંય;
 સાંભળી ઋષિ પ્રસન્ન થયા ધણું, હરખ પામ્યા ત્યાં.
 ધન્યધન્ય શ્રીમદ્દ્વારાજ તમને, વધા ઋષિજી વાણ;
 ધર્મ અર્થોદય રાખવા, એ કહું શ્રીભગવાન.
 અમે તમારા સેવક છીએ, જુઓ સ્તુતિ કરી ધણી સોય;
 તમારો મહિમા હે સ્વામી, જાણે જ્ઞાની કોય.
 તમાને પરિવ્રજા કહિયે, માયાથી ઝાંખનિકર;
 મૃતિકાથી ભાત ભાતના વેટ, નીપજે તે સાર.
 બાંગે ત્યારે મૃતિકા, તમે દીસે માયાલોક;
 સ્વપ્નમાં સુખ ભોગવે, માણી જાગે ત્યારે ફોક.
 તેમ તમે ખસા, માયા જુકી, દીસે સહુ પ્રવંચ;
 સચ્ચિદાનંદ રહ્યા વ્યાપી, રમત રચિ એ સંચ.
 તમ ચરણથી ગંગા પ્રગટી, તે આપે માણી જોખ;
 યાદવ બીના રામ તમને, જોખાળે નહીં લોક.
 એ તો આપણા સગવડતા, એમ કહી જાણે મન;
 ખાણું પીણું મેસણું સંગે, સુરતું એમ આસન.
 એમ ન જાણે જગદીશ છે, કેમ ભરાભરી કર શીવ;
 અમોઢ પાળે નહીં, એ ધ્યાન આપણુ જીવ.
 એમ સ્તુતિ કરી ઋષિયે ધણી, હવે આસા યો જઈયે કમ;
 ભક્તિ તમારી હજો અમને, માણું છું એ ભગવાન.

માન્યાતા મહીપતી, મુચકુંદ એના તન;
 તેને તમે કેમ સુક્ષિત આપી, તે કહેા અમને પરિવ્રજ.
 વચન ઋષિનાં સાંભળી, હરિ થયા મન રળિયાત.
 પિતામહ સંત મુતરાશૂર સય, વળી મુષિધિર વિખ્યાત.
 ઉચ્ચસેન સહુ સભા કહે, ઋષિયે કથા પાવન;
 શ્રીકૃષ્ણ મુખથી વધા વાણી, સાંભળો મુનિજન.
 ભાવ હોય તો પ્રતિમા ફળે, તીર્થ એ સુખદાય;
 કહેયે આટલાં જાણ તેમ ગંગા, કેમ ફળ તેને યાવ.
 તમ સરખા સાધુને પ્રાણી, જાણે નહીં મતિમંદ;
 સંસારમાં સુખ વિષે તેમાં, પડ્યા જન એ દુઃ.
 ગંગા કહે મહા પાતકી, આવી નહાયે સુજમાં તેહ;
 તે પાતક હું જ્યારે છું, સાધુ મળે સંત એહ.
 ત્રેલોક્યને પાવન કરે, તે કહે છે જુઓ એમ;
 સાધુ સંગત એવી છે, એ જાણે નહીં કેા કેમ.
 આટલાં જે મનુષ્ય છે, તેમ જાણે તમને મૂંઢ;
 ગોખર પશુ કરી જાણવા, એમ વધા ગરકારજ.
 તે અમારો દેવત છે, તમ વિના નહિ કેા અન્ય.
 તમને આપે તે હરિને પહોંચે, મોટા તમે મુનિજન.
 તમારાં એ ચલ્લીની રજ, પવિત્ર કરે ત્રેલોક્ય;
 તીર્થ સધાનાં વસે ચરણે, જ્ઞાન ઉપદેશ મોખ.
 આગળ આવશે કળી, વિપ્રને માનશે કોણુ આમ,
 તે માટે સભા સહુ દેખતાં, કહે છે એમ ક્યામ.
 સાંભળી ઋષિ વિચારે, હરિ મહિમા કળ્યોનવ નય;
 સફળ સંપત્તિ મૂળ વિષય, જગત પિતા કહેવાય.
 વધુદેવ નંદન કહેયે જગતમાં, એ વિદેખણા સરખી વાત;
 પ્રજાને જનમ મરણ નહિ, એ જાણે વિરહા સત.
 વિપ્ર કહે આજ્યા દરશન માટે, જુઓ સ્તુતિ કરી એવી પ્રીત;
 આપણને મોટા કથો, એવા ભક્તવત્સલ ઇશ.
 એમ મહિા મહિ કહે વારતા, ધણું હરખ પામ્યા મન;
 એ વિચંચર વિશ્વપાલક, કહીએ મધુસૂદન.
 ઋષિ કહે શ્રીકૃષ્ણને તમને, સેવિએ અમોઢ દાસ;
 અમોઢ પાસર તમેા મહાં મણુ, મોટા તમેા અવિનાય.
 યોગેચરને દર્શન હવેલા, તે અમને મહારાજ;
 દિવ્યશક્તિ એમ નહીં છે, તે ચર્મચતુ દીક્ષા નાથ.
 અષ્ટાંગ યોગ સાપે ત્યારે, દર્શન ધાયે હૃદય માંય;
 તે પ્રભુ અમે નયણે નિરખ્યા, પ્રત્યક્ષ જુઓ દ્વાંય.
 એમ સ્તુતિ કરીને ઉઠ્યા ત્યારે, માણું એ વરદાન;
 ભક્તિ તમારી હજો અમને, પીજું નહીં કાંઈ સ્યામ.
 મુતરાશૂર ઉચ્ચસેન આદે, પિતામહ પર્મસાય;
 તે દેખતાં પતિકિમા કરી ઋષિ, નરખા પ્રભુને પાવ.
 સભા સર્વેથી શીખ તઈને, આલ્યા છે મુનિજન;
 વધુદેવજી તવ ઊઠીને વિનવે, આવી થયાં ઋષિનાં ચણે.

તમા સરખા મહંત મોટા, આયે અમે યથા રણિયાત;
તમ વિના ઉપદેશ કોણુ કરે, સાંભળો મુનિ વાત. ૪૫
સંસારનાં કર્મો છુંડાં કર્યો, થયાં ગંધન ભાર;
એ કેમ કરી હવે છુટિયે, કેમ ઉતરીયે ભવપાર. ૪૬
વચન રાધના સાંભળી, તવ જોલ્યા નારદ વાણુ;
જગતથુર છે એના ધરમાં, એ પછે અમને જ્ઞાન. ૪૭
ગંગાથી રહે સહસ્ત યોજન, તેને જવાનું મેન;
પાસે હોય ત્યારે ભાવ ન ઉપજે, ભણુએ રાજન. ૪૮
ગંગા તણને અન્ય તીર્થની, કરે છે જન આશ;
તેજ જગન્નિવાસ કૃષ્ણજી મૂઠી, આલ્યા છે અમ પાસ. ૪૯
ઉઠક પૃથ્વી વાયુ આગ, સૂરજ એ સ્વર્ગપાસ;
એને ભજિયે કે આને ભજિયે, દુષ્કાએ કૂળ નારા. ૫૦
તે માટે ભાવ ધરી પ્રભુજીને, ભજિએ મન દલાવ;
સકળ મનોરથ થાય પૂરજી, કૃપાનિધિ સુખદાવ. ૫૧
યજ્ઞ દાન યત તીર્થની, ભવ છૂટીએ રાજન;
વસુદેવ કહે એ જન ભધને, લોગવનાં કાંઈ કર્મ. ૫૨
પાપ પુણ્ય ભેદએ સોગવનાં, જોગ્યાં નહીં સંદેહ;
ત્રપિ કહે તમે સત્ય કહેા પણ, સાંભળો કહું એક. ૫૩
શ્રીવિષ્ણુ અપણુ કરીએ કર્મ, નિષ્કામના રાજન;
શાને કરી દેહ ધરે જેને, વાસના નહીં મેન. ૫૪
તે માટે કરો યજ્ઞ એ પુણ્યે, પામશે હરિધામ;
તમે તો સહજે તપ્યાં છો, લોક સંદેહ કામ. ૫૫
ગૃહસ્થના એ ધર્મ છે, પામ્યા ધર્મનું દ્રવ્ય રાય;
સંજો કરીને મૂકે જાડું, વાસનાયે સર્પ થાય. ૫૬
તુણસી જળ કરી પાત્ર ભેળને, દીયે વિપ્રને દાન;
જળના સ્વામી વરુણ એ પુણ્યે, આપે વિષ્ણુને આમ. ૫૭
વિષ્ણુ આજાપે સહસ્ત ગણુ, રવિ ભેળયે તે આપે દામ;
ફિરજી જળ કોઈગણુ શીયે, આપે લક્ષ પ્રમાણ. ૫૮
જેમ ચંદ્ર કિણું અમૃત તેણે, છલે એ ત્યાં વૃક્ષ
તેમ રવિ કિણું જગત એ, હરિ કૃપાયે દ્રવ્ય લક્ષ. ૫૯
તુલસી ત્યાં સાશી પુરે, કીધું હોય જેણે પુણ્ય;
શ્રીવિષ્ણુના ગણુ લઈ જાયે, અંતે પામે હરિપદ ધન્ય. ૬૦
શણકેશુર એ દેહ તેણે, કરતું સાધન શરદ
યજ્ઞ દાન એ ગુન્ય માંગે, કરે નહીં કાંઈ દ્રવ્ય. ૬૧
ઈહ લોક ને પરલોકમાં, તેનો ગણે યજ્ઞ ધન્ય;
તે માટે તમે યજ્ઞ જારંભ, કરો એ રાજન. ૬૨
એણે કરી સંતાપ થાયે, યજ્ઞ પુણ્ય એ પ્રદાક
છંદે યજ્ઞ કયાં ઘણા તો, પામ્યા સ્વર્ગ સર્દન. ૬૩
વચન મુનિનાં સાંભળી, ઘણું પ્રસન્ન થયા વસુદેવ;
યજ્ઞકર્તા કરવાને ત્યાં, તપિઓને રાખ્યા છે અવરણ્યેવ. ૬૪
યજ્ઞ આજા રામ કૃષ્ણને, કરો સામગ્રી સૌ તૈયાર;
મોટા મોટા તપિતેર મળ્યા, દાવ છે આ કાર. ૬૫

વચન તાતાનાં મસ્તક ધરી, કરે યજ્ઞનાં કામ;
સંધમાં પડો ફેરવ્યો, કોઈ જાયે નહીં હવે ગામ. ૬૬
પંચ દિવસ સૌ રાખ્યા તેને, વિવિધ પેરનાં ચંદન;
યજ્ઞ સામગ્રી કરી શીમે, મંડપ મણિમય રમ્ય. ૬૭
વસુદેવજી મુગધર્મ દીક્ષા, ધરી બેઠા લીધ;
દેવકી આદે સૌ અષ્ટદશ, સંજો મંડપ માંય. ૬૮
પૂજની સામગ્રી સર્વે, મંગાવી તતપેવ,
કેસર ચંદન પુષ્પ તુણસી, પૂજા કરે વસુદેવ. ૬૯
આસન મણિમય જડાવ તેપર, બેસાડ્યા વિપ્ર ઈશ;
અર્ચુ પખાળી ચણીદંત લઈ, ધર્મો છે તવ શીય. ૭૦
વર્ધો વિપ્ર તેની પૂજા કીધી, ભાવ શું ઘણી પ્રીત;
અગ્નિકુંદ દીપમાન કીધા, મંત્ર ભણી જો રીત. ૭૧
હોમસામગ્રી તપિની આગળ, મૂકી યજ્ઞકુંડ છે ન્યાંહા;
તિલ દુત આદે અનેક વસ્તુ, હોમે ભણીને સ્વાહા. ૭૨
શ્રીકૃષ્ણ કસ્મિણી આદે સૌ કે, કરે યજ્ઞનાં કામ;
બળભદ્ર સૌ પરિવાર સાથે, મુત્ર પ્રયુક્ત સાંભ. ૭૩
મંડપમાં લીકે બહુ ઘઈ, મળ્યા લોક અપાર;
દેખીને ઘણું હર્ષ પામ્યા, વરલો જય જયકાર. ૭૪
વસ્ત્રાભૂષણ વિવિધ પેરનાં, પહેર્યાં છે સૌ અંગ;
યજ્ઞમાં ગાતકાર શોભા, ઘઈ સ્થળે અતિ રંગ. ૭૫
ચાચકજન મરા છંદ બોલે, કીર્તિ શુભ શ્રીભગવાન;
લાલ જાંઝ મૂવંજ વાળે, ગાયે ગાંધર્વ શુભ ગાન. ૭૬
યજ્ઞ અંતે સ્નાન માટે, ચાલ્યા શમ-હૃદ છે ન્યાંય;
વસુદેવ નાહાયા તે પ્રવાહ હેંજળનાંહું સર્વેકા ત્યાંય. ૭૭
આખ્યાં વસ્ત્ર ભીનાં ચાચકને, નવાં પહેર્યાં છે સુખદાય;
પંચ શાવ નિશાન વાખ્યાં, આલ્યા આશ્રમ રાય. ૭૮
પોડસ પ્રકારે પૂજા કરીને, આખ્યાં વિપ્રને દાન;
ચાચકની બાહુ લીકે ઘઈ, દેવા ઉશા શ્રીભગવાન. ૭૯
વર્ધો તેને વિશેષ દક્ષિણા, શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં શું મુત;
ગજ સ્થ અશ્વ ગૌ ભૂમિ દાનજ, કયાં છે બહુ પુણ્ય. ૮૦
વસ્ત્રાભૂષણ વિપ્રને ત્યાં, રતન મુત્રા ઉભ;
જે ભાવે તેને ના નહીં, ઉદાર અતિ ઘણો પ્રેમ. ૮૧
સમસ્ત તપિસંગ સર્વને, આખ્યાં ઇચ્છા સોજન અંત;
છંદે કીધો એવો યજ્ઞ એ, વળાણુ રાહું જન. ૮૨
સૌરક મજ્જ પાંચાળના, કંક વંકે દેશના રાજ;
બરતખંડના લોક સર્વ, આલ્યા દશન કાળ. ૮૩
સૂર્ય મહેણુ કુરુક્ષેત્ર બીજું, નેવો હરિનું રૂપ;
તે માટે તે બલરામાં, મળ્યા છે બહુ ભૂપ. ૮૪
હવે વરવાર કરી તીરથ, માગે આજા હરિ પાસ;
વસ્ત્રાભૂષણ સેવક શુદ્ધાં, આપી કીધા વિદાય. ૮૫
પિતામહે ધુતરાષ્ટ્ર પાંડવ, અવર બહુ રાજન;
શ્રીકૃષ્ણને મળી થયા તતપર, આજા બો હવે પ્રદા. ૮૬
કુતા દ્રૌપદી સુભદ્રા, એ આદે ભીછા નાર;
દેવકી આદે કસ્મિણી સૌ, મળ્યાં પ્રેમ અપાર. ૮૭

પેશમણી કીધી ભલી, જેને ઘટે જેવી રીત; ૮૮
 મળી કરી સહુ દેશ આદ્યાં, ગાયે હરિજન ગીતા.
 નંદ યથોક્તા ગોપ ગોપી, માગે આવી વિદાય; ૮૯
 વસુદેવ કહે હવે પરવાયો, સંગ ભેદા નહીં નંદરાય.
 કારાગૃહમાં દોહિલે દુઃખ, ભોગભ્યાં જેમ તેમ; ૯૦
 હવે સ્ત્રીપુત્ર રાજમાંકે, ભૂલ્યા તમને એમ.
 તમારી પરાણા ચાકરી ન યઈ, આજ જોજન સાય; ૯૧
 નાનાવિષ પદપાન સાધ રાયે, જન્માણ્યાં ગોપ માત.
 બળામદ્રણે બીજે દિવસે, રાખ્યાં ગોપ સમસ્ત; ૯૨
 ત્રીજે દિવસે શ્રીકૃષ્ણે રાખ્યાં, ચોથે સાત્યકી ગદ.
 એમ પરાણાચારી હેત નંદપર, રાયે અશરણશરણ; ૯૩
 આજ રહો હવે કાલે ભયો, એમ વીત્યા માસજ નવ.
 નંદ કહે હવે ક્યાં લગી, હોયે આજા હરિ એમ; ૯૪
 શ્રીકૃષ્ણે કહે પિતાણ, તમ વિના ગમશે કેમ.
 મારું ચિત્ત રહે સ્વનિષે, કયારે દેખું ગોકુળ ગામ; ૯૫
 પણુ કુંકરે રાજ કામ આગળ, અવાય નહીં તેણે કામ.
 ભલે એ મળે અજસાધ સુજને, મળ્યો છેલ્લો આશાહ; ૯૬
 ઘણું દિવસે મળ્યા આપણ, ભવા મન પ્રકુલ;
 કોટલે વર્ષાકાળ આણે, ભવા મન પ્રકુલ; ૯૭
 નંદ યથોક્તા ગોપ ગોપીને, આપી વસ્તુ અમુલ્ય.
 વજાભૂષણ વિવિધ પેરનાં, રત્ન હેમ જડાવ; ૯૮
 એ તમ સરખું આપ્યું નહીં, એમ વિનય કરેયદુરાય.
 વસુદેવ દેવકી રામ કૃષ્ણ, એ, મળ્યા પ્રેમ અપાર; ૯૯
 એનું સાથે વળાવવાને, આપ્યું દેવ ગોરા.
 મળી નંદ યથોક્તા થાક્યાં, ગોપ ગોપી ગામ; ૧૦૦
 શ્રીકૃષ્ણ વિરહ ભયો લોચન, રહ્યું ચિત્તમાં ધાન.
 હવે ઉત્તરન સહુ યાદવ સાથે, સયા સજ પ્રમાણ; ૧૦૧
 ગમર રત્ન અથે સુખાસન પર, ભેદા વાજે નિશાન.
 રામ કૃષ્ણ તે સંઘ લેઈ આળ્યા, દ્વારિકાં જગદીશ; ૧૦૨
 આનંદ જોણવ ગીત મંગળ, રાજધાની એ રીત.

વડાજી

એ રીતે આવ્યા નગરમાં, શુક કહે સાંભળ રાયરે; ૧૦૩
 ધનદાસના સુવ કહે સુંદર, થયો ચોખ્ખોસીમા અધ્યાયરે.
 ઇતિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કંધે અવસ્થાપિતવિષયઃ ॥ ૮૪ ॥

અધ્યાય ૮૫ મો*

કરુણું ૧૬૮ ચું-રામશ્રી

શુક પરીક્ષિતને કહે વાણી, શૌનકને સુતપુરાણી,
 કથામૃત નવનવી શ્યામ, શ્રોતા સાંભળો યઈ સાવધાન. ૧

કાળી

સાવધાન યઈને સાંભળો, એ ચરિત હરિનાં રમ્ય; ૨
 જે સહુ દેખો તે કારણ, સાચું નામ શ્રીપરિણામ.
 એ કીર્તિ કે રામ નામની, પાપના બહુ પહાડ; ૩
 ભલીહારી પ્રભુના નામની, જેણે બાળી કીધી રાખ.
 હું વાસનાની એક કલ્પિકા, તૃણ મેરુ સમાન; ૪
 ગાળી તેને ભરમ કરે તેમ, પાપને હરિ નામ.
 વસુદેવને ઋષિ કહી ગયા, એ કૃષ્ણ પૂર્ણાનંદ; ૫
 તેણે કરીને વિશેષ જ્ઞાનજ, જોણખ્યા ગોવિંદ.
 વસુદેવ ધરમાં ગયા, જ્યાં ભેદા છે વિજયતાધ; ૬
 તતક્ષણ ઉડી નમ્યા વાતને, મસ્તક મૂક્યો હાથ.
 ધન્ય ધન્ય તમને મેં જોણખ્યા, તમને કહિયે શ્રીપરિણામ; ૭
 સુભે પાળો સંકારો, તમો પિતા જગત્કામીન.
 તમો પિતા કહી યુને બેઠાવે છે, એ વિંટબલુ ભેમ; ૮
 વતમારી સત્તાએ સંસાર ઉભો, તમવિના નહીં કાચ.
 બ્રહ્મથી એ તત્ત્વ માયા, એથી પ્રકૃતિ એમ; ૯
 એમાં છે પ્રતિબિંબ હાયા, રવિ જળ ધટ તેમ.
 પૃથ્વી પર જન રહે છે, એ પૃથ્વી મસ્તક શેષ; ૧૦
 વાયું ઉપર શેષ તણે જળ, શક્તિ શ્યામ તમ વિશેષ.
 હાથ તુળને ઉઠાડે, એ સત્તા વાલુની એમ; ૧૧
 હસે નહીં બાપી રહ્યો વાલુ, ભણુને બ્રહ્મ તેમ.
 સથળે તમે બાપી રહ્યા છે, તમને દેખે નહીં કાજન; ૧૨
 માયાએ વદ્યા કરે પ્રાણી, ભોગવે દુઃખ ભગવન.
 ફરી મનુષ્ય દેહ પ્રપાદે, પામે ઉત્તમ કાય; ૧૩
 બધીર મૂકે અંધ તેને, કેમ હરિ પ્રાપ્ત થાય.
 સર્વાંગ દેહ પામ્યાં સારી, ગણે નહીં મન મૂકે; ૧૪
 મનુષ્ય દેહ હેવને હલેલ, એથી વાસ વૈકુલ.
 એ દેહે જોણખ્યા નહીં, શબ્દબ્રહ્મ પૂર્ણાનંદ; ૧૫
 દીપક હાથગાં ને પટે ફૂંચે, એવા એ મતિ અંધ.
 એમ ન ભણે આપણ પક્ષા ઇંડો, કાળના સુખ માંય; ૧૬
 રાત દિવસ અહંતા મમતામાં, તે ફરે ભૂલ્યા હાંચ.
 તુલ્યા તૂમ થાયે નહીં, નો પામે ઇંદ્રનું રાજ; ૧૭
 તથા તે બ્રહ્મ લોક ઇન્દ્ર, એવા મૂઠ નહીં લાજ.
 સ્થિર થઈ સાલુમાત તે ભૂલ્યો, લીધે નહીં હરિ નામ; ૧૮
 તમારી માયા મળણ તેને, ફેરવે ચારે ખાણ.
 તમો કહેશો હું બ્રહ્મ છું, મનુષ્ય દેહુ ધરુ કેમ; ૧૯
 એમ નહીં તમે પૃથ્વી ભારજ, ઉતાવળે આવી બ્રહ્મ.
 સનકાદિકના શાપથી, જ્ય વિજય પડિયા ભોમ; ૨૦
 તે કારણ તમેા દેહ ધરીને, આવ્યા યદુકુળ શ્યામ.
 તે મારે મારા પુત્ર નહીં, તમો સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ; ૨૧
 તમને જો આજણે નહીં, તેમો શોચ કરુ હું મન.
 સ્થાવર જંગમ ફરતાં ફરતાં, આવે નહીં કહું છેલ; ૨૨
 તે શ્રમ જોણે ગમે, તેને ભણે નહિ નરકદ.

* પંચમસ્કંધમાં અપવાપમાં પ્રાર્થના કરવાથી શ્રીકૃષ્ણ તથા ભગવને
 પિતાને માન આપે અને માતાને મરી ગયેલા દીકરા આપણી આપના

શ્રીકૃષ્ણ વળતું બોલિયા, તમે કહી તે સંત્ય વાત;
આવડી સ્તુતિ મારી શું કરો, જું ભેદયે તમારે તાત. ૨૩
પૂર્વે તમે તપ કરી માર્યું, મુજ કને વરદાન;
તમ સરખા મારે પુત્ર હોય મારે, આલ્યા છિએ તમ ધામ. ૨૪
હું જે, હું તે જાણ્યો મનમાં, વરચ્યા શી કરો તાત,
લોકને તમે મા જણાવો, હજુ કરતું આગળ કાજ. ૨૫
વસુદેવ કહે ભવબંધનથી, તારો મુજને તન;
ભક્તિ તમારી હજી હૃદયે, મારું હું એ પ્રદા. ૨૬
કારાગૃહમાં હર્ષન આપ્યું તે, અમે વિસર્ગો બાન્ધ
માયા તમારી દૂર થયે ભવયા, પુત્ર બાવે મરું જ્ઞાન. ૨૭
શ્રીકૃષ્ણ કહે સુભે પિતાલ, તમે જાણ્યો જ્ઞાન વિવેક,
હું તું બાવ છોડી મુજને, જેણે સધળે એક. ૨૮
તમો તો સહેજે તયો, કહું લોક સંદેહ કાજ,
બાવે, કરી મુજને બાજે, તે છૂટે ભવ રાજ. ૨૯
વસુદેવ મુન્ય પરી રહ્યા, કરી બોલ્યા નહીં તવ ભૂપ,
જ્ઞાને કરી તનમય ધ્યા, જેણે સધળે પ્રહલ વસ્ત્ર. ૩૦
શુકદેવ કહે સુભ રામલ, આલ્યા દેવકી પ્રહલ માસ;
પુત્ર પહેલા છ નાશ પામ્યા તે, માંમરો એ આસ. ૩૧
સ્તુતિ કરે મા દેવકી, મેં ભવયા તમો એ પરિપ્રદા,
જય નારાયણ જય પુરુષોત્તમ, જય જમ મધુસૂદન. ૩૨
મુકુંદ આયવ કેશવ વિષ્ણુ, સદા વદન મુકુંદ
યોગેશ્વર તમે કરતા કરતા, સર્વ સંપત્તિ મુખ. ૩૩
નિમિત્ત માત્ર એ પ્રદા, વિશ્વને સુજે એ ભગવાન,
દ્વંદ્વ મમ કિંપુપાળ રવી શશી, આગા એ કરે કામ. ૩૪
તે મારે મારા પુત્ર નહીં, એ કહેવાને જન્મ વાદ,
સર્વ ભૂતના સાક્ષી તમે છો, નિરાકાર આકાર. ૩૫
તમો કહેશો કેમ મનુષ્યદેહ મરી, ભોગ્યું સુખદુઃખ;
તે મારે તમો મનુષ્ય નહીં, ધરું દેવકાં જુપ. ૩૬
મનોરથ એક ઉપન્યો, તમને કહેવા શ્રીજગદીશ,
છ પુત્ર મારા મુખા છે તે, આણી આપો ધ્યા. ૩૭
એકવાર તેને ભેગો રહે, પહોંચે મનની આશ,
કરભેડી કરે વિનવી, એ માને શીવવિનાશ. ૩૮
તમો કહેશો હું ક્યાંથી લાડું, મુવ પુત્ર કરી ક્યાંય;
એમ નહીં, ભૂત ભવિષ્ય તમને, કળે છે મનમાં. ૩૯
તે મારે મુને આણી આપો, તમથકી થાયે કામ;
સુરપુત્ર તમે યમ નગરથી, આણી આપો શ્યામ. ૪૦
ગોરાળીની આસા તમો, તેઈ બંધાવી શીપ,
તેમ મારી આસા ચંદાવી ત્યાંથી, લાવી આપો જગદીશ. ૪૧
વચન આતાનું સાંભળી, પદે બોલ્યા મધુસૂદન,
એમાં કેટલીએક વાર છે, આણી આપું તમારા તન. ૪૨
૪૩
૪૪

અર્થ પૂજા કરી, લઈ ચણીક મરું શીપ;
ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય આરવી, બાવસુ ભલી રીત. ૪૫
તમે દેવશુભવળી અમારા, વેર બાવે નહીં જુઓ રથામ;
સંસાર દુઃખમાં પડ્યા અમને, ઉદારે ભગવાન. ૪૬
આ તનમનંધન તમને અર્પણ, દાસના છિએ દાસ;
કૃતારથ તમે અમને ક્યો, કહેા અમ સરખું કંઈ કાજ. ૪૭
સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, ત્યારે પ્રસન્ન મંદકે શ્યામ;
મન વશ કરે એ તરડું સુલભ, જુઓ વિચારી જ્ઞાન. ૪૮
તમને દાની વાંચા જેને, માથે છે પરિશ્રમ;
હવે કહું એક વાત તે તમો, સાંભળો રાજન. ૪૯
છ બાત મારા મા જણ્યા, તે આલ્યા છે આ કામ,
તે કારણ અમે આલ્યા અહિયા, લેવાને સાવધાન. ૫૦
પૂર્વે મરીયોને ઉણું સોથી, પુત્ર છ કહિયે ભોક્ષ;
અમને થારે અસુર યોની, પામ્યા છે મૃત્યુ લોક. ૫૧
એ વિસ્તારી કહું સાંભળો, સરસ્વતી જુપનિધાન;
તે દેખીને પુકે કોણા, રુદ્રે લીધું હણવા બાજ. ૫૨
જ્યેષ્ઠ પુત્રને દેખી નાકા, મૂકી તેની પૂક,
દેવરખલિત થયા તેવામાં, કામી દુષ્ટ મૂક. ૫૩
સાક સહસ્ર વાલખિલ્ય, ચાલે સન્મુખ રવિની સાય;
ધ્યા પ્રભુની કરડું એ દેખી, હસ્યા એ છાં બાત. ૫૪
જગતપિતા કોણું કરે ત્યારે, બાલે કેમ એ ધર્મ;
દેખીને અજ કહે મારા, પુત્ર ધર્મ હસે કેમ. ૫૫
મોઢા કરે સમભલે તેને, નિદે છે કેમ મૂક,
પગે કરીને રેત ઘસ્યું તેના, સાક સહસ્ર રુપી શુક. ૫૬
શું ભેદને હસ્યા અજ કહે, કરું એની હવે વેક;
શાય ચયો પામ્યા અસુરયોની, હિરણ્યકશ્યપને ઘેર. ૫૭
ત્યાંથીયે યોગ માથાયે, આણી મૂક્યા દેવકી કુખ;
ભાજરાજ એ કેસ એણે, હવ્યા છે એ દુઃખ. ૫૮
માતા શોક કરે ઘણા, એ પામ્યા છે દુઃમર્યાદા;
ધિરવર બાણી કહું મુજને, આણી આપો તન. ૫૯
તે મારે તમો શીમે મુતને, આપો મુજને રાધ;
વિલંબ અહિ કર્યા નહીં, એ માને સહી સુખદા. ૬૦
તમો કહેશો અહિયાં કયારી, એમ નહીં જુએ તેહ,
એ પેલા છ ગેઢા અહિયાં, જેમાં નહીં સંદેહ. ૬૧
સુતપુત્રાલીક ચીનક આગળ, કહે છે એ કથા;
અકળ બતિ બેવિનવી, કોણે કરી ને નય. ૬૨
બાળી કહે અચરાવતીરી, અધિક સુતાન સાર,
તમે એને કેમ લઈ જાઓ છો, મૃત્યુ લોક મુગાર. ૬૩
ભગવાન કહે એ સત્ય કહેા મુને, ધાવતાં રહ્યો શીપ,
તેનું એ ધયળન કરશે, તેથી પદવી વધે નરેશ. ૬૪

વચન પ્રભુનાં ધરી મસ્તક, આપ્યા છે એ બાળ; ૬૫
 રથે બેસાડી લેઈ આપ્યા છે, ત્યાંથી દીનદવાળ.
 બ્રાત લેઈ ભગવાન આપ્યા, દારિકા પુર માંય; ૬૬
 માતાને કહેલીયા પુત્ર તમારા, હરખ્યાં મનભેઈ ત્યાં.
 જેવા હતા તેવા એ બાળક, કહિયે રૂપ રસાળ; ૬૭
 કતુંમકતુંમન્યથાકતુંમ સમર્થ શ્રીહરિ, પન્ય શ્રીગોપાળ.
 દેખતાં પયધાર છુટી, મારું હેત ધણું મંત; ૬૮
 બોળે બેસાડી આસિંગન દેઈ, ધવરાબ્યા છે તંન.
 સુહૃત માત્ર બેઠા સહી, પછે આણું દિવ્ય વિગાન; ૬૯
 વિપ્રુના ગણ ચતુર્ભુજ એ, દીક્ષા રૂપનિધાન.
 માતપિતા બ્રાત સહુને, કીધા નમસ્કાર; ૭૦
 છયે જળ્યે ભેસી ગયા ત્યાં, વરચેા જળજળકાર.
 માતાએ મન ભવ્યું એ યુને, બ્રાત યઈ યું બાળ; ૭૧
 સ્વપ્રભી પૈર યઈ ગયું છે, એ જુટી પ્રાપ્યા ભળ.
 કેનાં કાણુ કાણુ આપણ, એ સહુ નિશ્ચા દીક્ષક ૭૨
 પ્રહાની એ માયામહિ, જુલ્યા સર્વે લોક.
 એવા એ ભગવાન યદમાં, સખા કહિયે પ્રહા; ૭૩
 તેને તો ભણતા નથી, પછે ભોગવે કુન્દા કર્મ.
 માણુ વહાલા તેને વહાલા, યદમાં પ્રહા ને તેજ; ૭૪
 એ છે તો સી યુગ્મજન વહાલું, નહીં તો અપિય એજ.
 એમ સ્તુતિ કરે મા દેવકી, એ કૃષ્ણ શ્રીપરિપ્રહા; ૭૫
 પુત્ર છ યુને આણી આપ્યા, વાર ન લાગી કાણુ.
 નેં કોણાપ્યા ભગવાનને, એ કહિયે વેડુંક ભૂપ; ૭૬
 હું તું બાવ ટળી ગયો, સપળે દેખે એક રત્નરૂપ.
 તદ્ભૂપ યયાં મા દેવકી, શુક કહે સાંભળારથ; ૭૭
 ધનદાસના સુત કહે સુહર, યયાં પંચમારીસો અપ્યારથ.
 હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દશમસ્કંધે પંચારશતિતથેષ્ઠાધ્યાયઃ ૭૮

અધ્યાય ૮૬ મો*

કહ્યું ૧૯૮ ચું-રામ સામેરી ૮૬
 કહે પરીક્ષિતને શુક એમ, પ્રભુનાં ચરિત્ર અતિ ઘણું રમ્ય;
 હરિરસ પીતાં તુંમ ન યઈયે, પ્રભુને યસુદેવને જ્ઞાન હરિયે ૮૭
 જાણ્યા દેવકીયે જીવના જીવન, યયાં તનમય દેખે એક પ્રહા,
 ભવગર્ભનાના છુટા પાશ, યોદ્યામાં જ્ઞાન કહ્યું અવિનાશ.
 મારી પિતામહી હરિની બેન, અર્જુન હણું તરી લાબ્યા કેમ;
 દુષોધન ઉપર ચેપનું મંત, એ વિચારી કહ્યું સુનિર્જન ૮૮
 શુકજી કહે સુભુ રામ, તમ પિતામહને કર્મ મહિમ.
 દાળ

મહિમા કહ્યું તે સાંભળે, ચિત્ર દે
 તીર્થ યાત્રા કરવાને તપ, નિસા

* ભવારીમા અપ્યાયનાં અર્જુન સુભદ્રાનું
 નિવિલા નગરીમાં ભઈ રાત્ર ૨

ફરતા ફરતા પ્રવણસમાંહે, આવી પહોંચ્યા શુકાદેશ,
 સાંભળ્યું એ દુર્યોધનને, કન્યા આપે ચેપ.
 ચોટા ચોટા ભૂપ આવી, સાગે છે કન્યાય;
 બાળકાં તેને આપે નહીં, તે ફરી પાછા જાય.
 વસુદેવ દેવકી શ્રીકૃષ્ણ, છે અર્જુન ઉપર મંત;
 એ સમાચાર જાણી પાર્થ, નિસરિયા તતક્ષણ.
 વિચાર્યું બાળજા આગળ, ચાલે નહીં પરાક્રમ;
 સંન્યાસી ત્રિદંડી યઈને, ભઠી ભેડા મર્મ.
 તે માટે એ વેશ ધરીને, આબ્યા દારિકા માંય;
 વાટે વાસો જ્યાં રહે ત્યાં, પૂજા કરે લાગે પાપ.
 નમ્રમાં ચારે વળ્યે આવી, નમે છે રસ કેમ;
 તેજ પુંજ પ્રકાશ દીસે, નર નારાયણ અંશ.
 તે ભણતા નથી કપટ બેશને, ધર્મો છે અર્જુન;
 ભોજન કાજ સૌ તેડી જાયે, ભાવયું ધન્ય ધન્ય.
 બાળકાદે ભણ્યું સંન્યાસી એ, દીસે જ્ઞાની પ્રહા;
 એક દિવસ ભોજન કાળે, તેડી લાબ્યા મન પ્રસંન.
 આસન આપી પૂજન કીધું, પંચાશ્વત ભોજન;
 સુભદ્રાજી આવી ઉભાં, દીકાં કન્યા વતન.
 દેવગંના બલિ સ્વર્ગથી શું, આવી ને ધણું રૂપ;
 કન્યાએ તવ જોણાપ્યા, નહીં સંન્યાસી કો ભૂપ.
 દેખીને ચિત્ર યયું વિદ્વાન, અર્જુનનું તત્વેષક;
 સુભદ્રાનું અર્જુન ઉપર, બેહુનું ચિત્ર એક.
 આભનુગણાલું વિશાળ લોચન, દીસે છે તેજસ્વંત;
 કન્યાએ મન જોણાયું, એ વર હળે ભગવંત.
 ભોજન કરીને ઉઠ્યા શેષે, આપ્યાં બીકાં બશસ્ત્ર;
 શ્રીકૃષ્ણને મળી ગયા આશ્રમ, ભણ્યું તે અવિનાશ.
 પ્રીત થઈ ત્યારે કે વેળા આવી, હેલે છે પ્રહાસાને;
 શ્રીકૃષ્ણનો મત લેઈ પાશ, થયા છે સાધવાને.
 અંબિકાની જાતરાયે, નીસરિયું સહુ દેશ;
 રથે બેસીને સુભદ્રાજી જાય છે, લોક સર્વે જોય.
 સંન્યાસી ત્યાં જોવા ઉભા, દીકા રથ એ જડાવ;
 કર્ણએ થોડા રક્ષા કારણ, સેગે વીર નિકાળ.
 પારથે મન ભણિયું, બહો દાવ છે કર્ણ કામ,
 સારથીને પાડ્યો ડોગી, બેઠા રથે યઈ સાવધાન.
 યતુપ તેનાં લઈ પારથે, નસાયા સહુ વીર;
 ત્યાગી રથ લઈ ગયા છે, ધનુર્વિદ્યા પ્રીર.
 નમ્રમહિ હાક વાગી, સંન્યાસીએ કહ્યું કામ,
 સુભદ્રાનું હરણ કરીને, લેઈ ગયા તેને ગામ.
 બ્રહ્મિમ્ર કોપ્યા, તે જાણ્યું પારથ રામ;
 કેમ એ જાણ્યે, ફેડું એનો કામ.
 હૃતિતાનુપુર તે ગામ;
 કોપ્યા છે રામ;
 આવી ઉભું બેવ;
 છે ચુરદેવ.

સમળવે સહુ રામને, તમે શાંત હશે હવે દોષ;
માનો તે અંગે કહું તમને, સહભાગી પ્રતિભાવ.
હવે આપણા પૂજ્ય યથા છે, એ સાચે શી શબ્દ;
વિષાદાચે લખ્યા લેખ તે, મીટી નહીં એ સાર.
ભાવી પદારથ હોનાર છે, તેને શું કરવું ભુલ્યો મન;
સાંભળો ધર્મ છે, છતાં કરે ગાંધર્વ લગન.
સમભંગ સમને નહીં, તપ આપ્યા હજીયર રોષ;
એ સમાચાર ક્રીડાચે બદલા, ઉઘા છે તત્તજેન.
ઠે એ આગળ છોતે નહીં તે, અભુત છે કેણ માન;
મારે ભક્ત હાથી ત્યારે હું હાથી, આભ્યા છે ભ્યાં ભાન.
વિનય કરીને નમ્યા ચારણે, રોષને અવિનાશ;
સુમદ્રા દીક્રે અભુતને, તે માગી લઈ તપ પાસ.
તમાકે સિત દુધોધનપર, અભુત કું છે કંઈ કીડ;
તે માટે તેને તેડાવીને, લમ કરે શુભ રીત.
નયન પ્રમુખાં આંખની, પછે દોષ કીધો શાંત;
પારથને હરિયે તેડાવીને, રંગભ્યા ભાગી ભાવ.
હવે વિનાહનો આરંભ માંચો, હરખસુ બળદેવ;
સામગ્રી બહુ કીધી શીઘ્ર, વાર ન ભાગી ભેવ.
મંડપ થંભ જગવાના, ચંદ્રવે મોતી સુભ;
રાત દીપક બગમજે, ચોઢે રોશા અતિ પ્રભુ વધ.
ગલિયા ભજમ તકિયા, રોમે મંડપમામ,
કીનાતે ચિત્ર વિચિત્ર પુતળી, બોલશે બહુ ભાન.
મંડપ છાયે મોગરે, દારે તોરણ કઠણી થંભ;
અગર ધૂપ સુગંધ એ રીતે, વિનાહના આરંભ.
પત્ર લખીને તેડાવ્યા તે, આભ્યા સજન સદે દોષ;
છપપત્ર દોડિયા યાદવ મંડપમાં, અભ્યા રંગરસ ભેવ.
સુમદ્રાદેવ અભુતને, પછે પચણ્યામાં ફરી રીત,
સુરિવે કન્યાદાન કીધું, ઉપર ચાલુ એક વીત.
લેલકા દમકાર થયે, માંચે ગીત મળી નાર;
શોરી સારી કંઠાર પાખા, ક્યા મંગળ ચાર.
પાલને ચોર જલેબી, સંવે સાધ ત્યાં પકવાન,
ઉમેતારે કરી વળાવ્યાં છે, વડુવરને ભાગરમ.
ગમ રથ અચ્ચઅનેક ઉપર, જડિયા મણિમય સાજ,
દાસ દાસી વસ ભુવણ, આખી ક્યાં નમરકાર.
ફીચ આવી વળાવ્યાં પછી, ચર્ધા મતિ ઘણી મીત,
શુકદેવ કહે સુભા રામણ, તમે પરણ્યાની પૂછી રીત.
સુરેવર પ્રાદણ બહત હરિના, જનક એ બહુ જન,
ક્યાં કહે 'કયા તે સાંભળો, રિષર મઈ તમે રાજન'.
મિથિલ દેશના રાજા કંદીયે, પુત્રવરલોક જેવું નામ,
એના નગરમાં રહે પ્રાદણ, શું કરે બેઠુંનાં વખાણ.
પ્રદાયર્થે તત્ત પાળે પ્રાદણ, સંતોષી નીતરામ;
શોડું જન મળ્યું તેમાંથી, વિનય કાઢે છે પંચભાગ.
હરિચરણે દો ભાવ બેઠુંના, ચિત્ર પ્રભુની પાસ;
ભક્ત ભાવે દેવા હરશન, જય છે અવિનાશ.

એકલા કેમ જાણે જોવે, આભ્યા મળવા બદલ;
બાસ નારદ અતિ મોટા, કહિયે મણિ ચ્યવન. ૪૬
વામદેવ ને પરશુરામજ, અંગિરા શુકદેવ;
દેખીને હરિ પ્રસન્ન થયા, કહે સિદ્ધ માવું ભેવ. ૪૭
રથ મંગાવી સજ કરાવ્યો, અચ્ચ ભેડ્યા ચાર;
નષિ રંગે રથે બેસીને, શાક્ય એ ચારાર. ૪૮
જેણે સાંભળ્યું તે પૂર્ણલેખને, સામા આભ્યા મળવા પ્રેમ;
વિવિધ* તાપ સહુ ગયા તેના, હરશનથી સુખ દેશ. ૪૯
સોરઠ ને અચ્ચ કમળ વેંકજ, મૂક્યા દેરા શુજરાત;
મિથિલા નગરી સામીપ આભ્યા, ભણી બેઠુંએ વાત. ૫૦
સાંભળી તત્તસુ બેઠ્યા, વિષ ને રાજન્ય. ૫૧
પૂજની સામગ્રી રંગે, નગરના બહુ જન. ૫૨
કોઈ પુષ્પ તુગરી ફળ ફૂલ, લેટ માંગણ વસન;
જનક ને શુકદેવ આવી, નમ્યા પ્રભુને સમસ્ત. ૫૩
પુષ્પે વધાવે અતિ પ્રેમે કરી, જયજય કમળ લેખ્યાં;
સર્વને સન્માન દેખીને, મળ્યા મધુસૂદન. ૫૪
એ બેઠું બાકે કહું જારે, ચોઢે મમ ધર રથમ;
માગણ પાછળ બોલ્યા નહીં, પછે વિચારે ભગવાન. ૫૫
મથમ કોને મંદિર ભાવું, બેઠુંએ બહત સંમાન;
તત્તસુ જે રૂપ ધર્મ પ્રભુએ, ગયા બેઠુંને ધામ. ૫૬
અચ્ચ રથ એ સારથી, એ રૂપ અર્ધનાં તેમ;
સાચ ભણે છે મારી સાચે, વિષ ભણે ભેમ. ૫૭
નમ પેળ મૂચી આવી પહોંતા, મધ્યે થોક વિશાળ,
ભેવાને બહુ લીક પ્રભુને, વધાવે નર નાર. ૫૮
પુષ્પની કૃતિ કરે સહુ, જોડે જય જય વાણ;
સર્વને હરશન આપે, કૃપાનિધિ ભગવાન. ૫૯
એ રીતે પ્રભુ ભક્તને ઘેર, ગયા જગદીશવન;
બેઠુંનાં મન રાખ્યાં હરિયે, કોઈ ન ભણે મન. ૬૦
આસન અભિપ્રય જગવ તેપર, મેસાડ્યા ભગવાન;
મથમ પૂજા રાજની તે, કહિયે પરમ નિધાન. ૬૧
અધિ સર્વને માન દેખીને, મેસાડ્યા રત્ન આસન;
પૂજની સામગ્રી પેઢેલા, મંગાવી રાજન. ૬૨
કેસર ચોંદન પુષ્પ તુગરી, રત્ન દીપક ચાણ;
સખી સંગે જનક શ્રી લેઈ, આભ્યાં છે તત્તકા. ૬૩
તેજનાં બહુ પુષ્પ દેખી, નમ્યા પ્રભુને પ્રીત;
જનક હરિનાં પગ પગાણે, શ્રી નામે ઉપર નીર. ૬૪
ચરણભૂત લઈ ધર્મી મરતક, પીધાં છે સુખરાય;
છાંડ્યાં મંદિરમાં ગર્વને, વડેડી આપ્યાં સાય. ૬૫
કેસર ચંદન ચરયાં સાલે, સમરપા પુષ્પ હાર;
અગર ધૂપ સુગંધ આરતી, ચર્ધા રઢો છાતકાર. ૬૬
પોકસ મકારે પૂજ કીધી, અધિની ભણી રાજ. ૬૭
તાલ ગંગા મુદેવ નાચે, ગોધંકે ગારે. ૬૮

સ્તુતિ કરી પ્રભુની ઘણી, આખ્યા ક્રમિ સંગે સ્થામ; ૬૭
 કૃતાર્થ તેા અમને કથી, આજ પવિત્ર કરિયાં મમ ધામ.
 વ્યાસ નારદ પરશુરામ ને, વ્યવન આત્રિ વામદેવ; ૬૮
 એનાં મુજને દર્શન થયાં, તમ પ્રતાપે દુષ્ટકેશ-
 વિનંતિ કરી પ્રભુની ઘણી, હવે પહોંતા મનોરથ મન; ૬૯
 આજ જન્મ સકળ યથો મારો, દીકા મેં પરિગ્રહ-
 વચન ભક્તનાં સાંભળી, ઘણું રીઝયા કષિ વામદેવ; ૭૦
 લોજનની ચેળા થઈ, ઉઠા જમવા સુભરયામ.
 શીતળ જળ મુખવાસ ખીટી, ઉલ્લાસક શુભ સ્નાન; ૭૧
 પીતાંબર કદિ પેહેરિયાં, શુદ્ધ આશમન તિલક ધ્યાન.
 નાના વિધિ પકવાતા કષિ સંગ, આશાયા શ્રીરંગ; ૭૨
 શીતળ જળ મુખવાસ ખીટી, વચ્ચાભણુ અંગ.
 આનંદ ભોજન ગીત મંગલ, સદા ભ્યાં ચંદુરાય; ૭૩
 જનક હરિનાં મરણ તળાસે, સ્ત્રી ઢોળે છે વાય.
 હરિ સેનામાં તપસ ઉભાં, બેઠુએ નર ને નાર; ૭૪
 શ્રીકૃષ્ણ કહે આપડી ભક્તિથી, અર તમને બહુ થાય.
 આસિંગળ કેમ ઘઈએ તમારા, વધા જનક રાજન; ૭૫
 વેદ વચન એ સાચું કરવા, આખ્યા મધુસૂદન.
 ભક્તનાં તમે લોક પાળ્યાં, સમ્પ્રદાનંદ ભૂષ; ૭૬
 પ્રહ્લાદ કાળે સ્તંભમાંથી, ધર્મ નીસકે રૂપ.
 ભક્તિ જેવી વાચની, ઘણું રીઝયા કષિ ભગવાન; ૭૭
 શુકદેવ કહે શ્રુતદેવની, હવે કહું કયા રાજન.
 વિપ્રને તેડી ગયા અંદર, તેજના બહુ પુણ; ૭૮
 સ્ત્રીને કહે આખ્યા જીએ, સંગે ચાટા સુને હું.
 કોણુ ક્રુતિક કથી આપણે, જે થયું હરિ દર્શન; ૭૯
 ઉમંગ મન માયે નહીં, આવી નગા હરિને ચરણ.
 દંપતી કહે રંકને ઘેર, કૃપા કરી ભગવાન; ૮૦
 ભક્તને ચોટા કથી, તમને કહિયે પુરુષ પુરાણ.
 દર્શન આખ્યાં પત્રનાં, આણી મૂક્યાં છે તત્ત્વેવ; ૮૧
 તે ઉપર શ્રીહરિ ભેસાયા, સંગે કષિણુ શુદેવ.
 ચરણ પધાળી પૂલ કીધી, ચરણામૃત ધથી શીખ; ૮૨
 મુક્તિકા પાત્રમાં ધૂપ દીધા, વિજયા શ્રીજગદીશ.
 મેગેલ જળ કૂળ વિવિધપેરનાં, સાદર; વાંડલ સાદ; ૮૩
 સર્વ પાક કરી મૂક્યા આગળ, હરખ્યાં મન અપાર.
 શ્રુતદેવને પ્રભુએ કહ્યું, એકાંત તેડી વાત; ૮૪
 કષિ રહ્યા ને મારી પૂલ, ઘટે નહીં ભક્ત રાજ.
 કેમ વિષમ શુદ્ધિ યઈતમારી, જીએ બેઠા છે પ્રહ્લાદ; ૮૫
 વ્યાસ નારદ વામ શુક, આત્રિ કષિ વ્યવન.
 દર્શનથી નિષ્પાપ થઈએ, એવા એ પરશુરામ; ૮૬
 પંચ વાચ્યા છે તમારે, એ આખ્યા છે તમ ધામ.
 એનું અંતર નહીં સુને, ભક્ત વહાલા એક; ૮૭
 અપુરુષ મારું રૂપ એ પણ, વહાઈ નહીં સુને તેહ.

બળાદર મારા ભાત છે, વળી લશ્મી કહિયે જેહ; ૮૮
 ભક્ત વહાલા એનું હેા નહીં, એમાં નહીં સંદેહ.
 તે માટે એની પૂલ કરવી, ભાવનું શ્રુતદેવ; ૮૯
 વચન પ્રભુનાં ધર્મ મસ્તક, પૂજ્યા કષિ તત્ત્વેવ.
 આખ્યા બંધુ રાણુ કહળી, દ્રાક્ષ દાઢમ સાદ; ૯૦
 શીતળ જળ આણી મૂક્યાં આગળ, રીઝયા અપિણ દયાળ.
 તારામાં જેમ એર શોભે, વિપ્રમાં શ્રીમોરાર; ૯૧
 ઘણું મમ થયાં પછે, સ્તુતિ કરે નર ને નાર.
 મુજ રંકપર ઘણી કૃપા કરીને, આખ્યા છે ભગવાન; ૯૨
 આજ જન્મ મારા યથો સકળ, પવિત્ર કથી મમ ધામ.
 ઉંચ નીચ ને રંક રાજન, સરખાં તમને મોરાર; ૯૩
 વજ્ર કરમાં ધરી હરણે, નાચ્યાં નર ને નાર.
 તમ મન તમપર વારું સ્નાની, તમે પૂર્ણાનંદ; ૯૪
 ગંગા અદે તીર્થ કાટિ, વસે ચરણારવિદ.
 સકળ તીરથ આખ્યાં જીએ, કષિ સંગ સંગેત; ૯૫
 હું હીન દુર્બળ દાસ ઉપર, કોણુ કહે એવનું હેત.
 ધન્યદિવસ ધન્યપોહાર, આ ઘડી, નિરખ્યા વૈકુંઠરાય; ૯૬
 હરખ મન માયે નહીં, એને નિરુ કરે જીગ ગાય.
 પરિક્રમા કરી નગ્યાં ચરણે, પહોંચ્યા મનના દેહ; ૯૭
 ભક્તિ જેવી નરનારની, ઘણું રીઝયા કષિ રણુકેહ.
 માંગ માગ હું પ્રસન્ન છું, તમ ભક્તિ દેહ કહે ધન્ય; ૯૮
 દર્શનથી તમમ થયાં, સંપણે જેમે એક જ પ્રહ્લાદ.
 ભક્ત કહે સ્વામી શરણુ મણે, કૃપાનિધિ ભગવાન; ૯૯
 ભવ ભ્રમણથી છુટિયે, હું મારું એ વરદાન.
 જે મારું તે આખું ભક્તને, પહોંતા બેઠુના દેહ; ૧૦૦
 થોડા દિવસમાં પામશેા પદ, કહે શ્રીરણુકેહ.
 દીન માટે યઈ ભીક પડી, એવા મોઢા છે સમુદાય; ૧૦૧
 આખ્યાદિવસને તાપ મંદ્રથી, નય તેમ શીતળ માય.
 શ્રુતદેવ ભણે મારે ઘેર શ્રીહરિ, જનક ભણે તેમ; ૧૦૨
 રાજયેરથી રાજ સલામાં, ભયે નિત્યે પ્રભુ એમ.
 લાલ ઝાંઝ મુદેગ વાગે, મારે ગોધવ ગાન; ૧૦૩
 આસર નૃત્ય કરે આગળ, ધાતક જન યશ ગાય.
 ઘણા દિવસ રહ્યા ભાયે ભક્ત ગૃહ, પછે મારી વિદાય; ૧૦૪
 મિથિવેદશ મૂકી આપી પહોંતા, દ્રાવ્યાં શ્રીયદુરાય.
 સાંભળી નય ભીક સામાં, આંખ્યાં મળવા પ્રેમ; ૧૦૫
 ઉત્તરેન વસુદેવ દેવકીએ, પૂછ્યું કુશળ્યેમ.
 ભક્ત ઉપર એવી પ્રીત પ્રભુને, સુંઘી શ્રોતાનન; ૧૦૬
 ચૂતપુરાણીએ શોકને કહ્યું, સંશેપે રાજન.

પતંજલ

સંશેપે કરી જાણ્યો, શુક કહે સાંભળ રાયર;
 ધનદાસના સુત કહે સુદર, યથો છયાસીંગ અધ્યાય; ૧૦૭
 થને શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કન્ધે વસોતિતયોગઃ || ૮૧ ||

મધ્યમસ્કન્ધ

અધ્યાય ૮૭ ચો*

કહ્યું ૨૦૦ ચું-રામ રામચો

પરીક્ષિત શુકને કહે શીશ નામી, તમો કહ્યો નિરાકાર પ્રશ્નવાળી;
નહીં નામ કામ રૂપ ધામ, તો કેમ પ્રગટ થયા શુભચામ.
વેદે સ્તુતિ કરી જીભેા કેમ, દેહ ધરી કોણે ગાયા તે પરિપ્રકાશ;
મને સંદેહ ઉપનયો મન, તે વિસ્તારી કહો સુનિર્જન;
શુક કહે પ્રશ્ન લીલા અગાધ, કહું નારાયણ નારદનો સેવાદ.

કાળ

સંવાદ કહું એ સાંભળે, અભિમન્યુસુત રાજન;
નારદ પર ઘણી કૃપાકદિ, કહિયે પ્રભુનું મન. ૧
હૈત કરીને વીણા મણ્યે, આપી સુનિને હાથ,
ચોદસુવનમાં કીર્તિ પ્રભુની, ગાયે તુંબર સાથ. ૨
કેરતા કેરતા આવી પહેંતા, સુનિ અદિકામ્રમ;
નરનારાયણ તપ કરે, તે દેખી થયા પ્રસન્ન. ૩
આવીને પ્રણામ કીધા, યોદ્યા સુખથી વાણ,
અમાદેમન શીતલથયું નહીં, હરિકથા વિના ક્યામ. ૪
તે માટે અમે આપ્યા અહિંયા, કરતા અજુત પાન;
કૃપા કરીને કહો સ્વામી, તમ થઈ સર્વો શાન. ૫
સુનિનાં વાક્ય સાંભળી, વધા નારાયણ તવ સુખ;
સનતકુમારે લીનક ક્યાગણ, કહિ કયા જનસુખ. ૬
તે તમને કહું પુરાતન, સાંભળે શુણ પ્રશ્ન,
તમા શાની કહેવું શું પડે, જાણે છે સુનિર્જન. ૭
નારદ કહે હું કયાં ગયો, બ્યારે કયા થઈ જનલોક;
સુને કેમ હોયે અભણ્યું એ, વિરમે વાતજ હોય. ૮
નારાયણ કહે સૈતલીપજ, ગયા હતા સુનિર્જન;
તે માટે તમે જાણ્યું નહીં, હવે કહું કયા એ પ્રશ્ન. ૯

* સ્વામીયા અધ્યાયમાં નારાયણ અને નારદના સ્વપદરૂપે
વેદાન્તે કરેલી ગુણોની આદ્યવન કવિતિ પરિણામે નિર્ણયને પદોમે તે
કયા છે.

આ સ્વામી, અધ્યાત્મી અને નેવાચી, એ ત્રણ અર્થવાચી શ્રીમદ્
ભાગવતના દશમસ્કંધમાં ક્ષેપક છે, એમ કેટલાક ધીમ્મરો કહે છે.
શ્રીધર સ્વામિએ શ્રીમદ્ ભાગવતની ધીમ્મરો પ્રારંભમાં જ જણાવ્યું છે
કે, એ ભાગવતના ઉત્તર અર્થવાચી, ખરડ સર્વ ભાગવતમાં ૩૩૫
કોષના ધીમ્મરો જણાવે છે, જે, જનકદાસના ત્રણ અર્થવાચી
અર્થવાચી છે. કેટલાક ધીમ્મરો જણાવે છે, જે, જનકદાસના ત્રણ અર્થવાચી
અર્થવાચી છે. ૧) પરીક્ષિતે ચતુર્વેદમાં
અવતરેલા શ્રીમુખ પરમાત્મા તથા સંપર્કસર્વ અર્થિત નિષ્કામની ધર્મગ્રામી
મમ શરીરો વેતા. ૨) આ ત્રણ અર્થવાચી તેમનું અર્થિત નથી એ
કે નેવાચીમાં અર્થવાચી શ્રીમુખ કહી અર્થિત છે તો પણ તેમાં પહેલા
વિરોધ છે. (૨) નેવાચીમાં અર્થવાચી શ્રીમુખ પોતાને પરમાત્મા,
સ્વરૂપે કહા તે સંભવ નથી. (૩) નિષ્કામિતિય અર્થિત સિદ્ધ કરનાં
કામુર તથા ભૂચુતા પ્રસંગમાં વિરોધિત્ય અર્થિત અર્થવાચી અર્થિત
સિતને દક્ષતા વર્ણવ્યા છે. (૪) ધીમ્મરો સમગ્ર સમગ્રને અર્થિત ઉડાવેલા
પદો નથી.

નિરાકાર આકાર નહીં, પ્રશ્ન કહિયે તેમના પુજ;
ઈન્દ્રિયા થઈ બહુ સાંભળવા, પ્રશ્નની સુનિ પુજ. ૧૦
માયા લીન થઈ રહે પ્રશ્ન, આત્માએ કરે કામ;
પ્રકૃતિ પુરુષથી વેગળ, પોતે સાક્ષી પુરુષ પુરાણ. ૧૧
પ્રશ્નથી એ તત્ત્વ માયા, બાળી સમગ્રી સ્પર્શ,
સર્વે જીવનું મૂળ એ છે, જાણે કહે સ્પર્શ. ૧૨
વૈરાટ રૂપ જેમાં ચૌદ લોકજ, એમાં છે અંક એક;
કેટી કેટી એવાં અંકજ, કહિયે પ્રભુને અનેક. ૧૩
જીભુતાલ સુખતાર કાદી, રમે મન રીંગણ;
વળી ઈન્દ્રિયે લીયે સુખમાં, તેમ પ્રશ્ન ઈન્દ્રિયા. ૧૪
અકળ ગત ગોવિંદની, કોણે કળી નહી સુનિર્જન;
નારાયણ એમ કહે કયા, શુક કહે સુણ રાજન. ૧૫
છત્રીયા જોયન પીઠ પોહાળી, એવા સંકેષજ;
ચોરશાથી જળમાં થયન કરે છે, તેપર અચારણ્યજ. ૧૬
વિશ્વને એ સજે રાત્રે, શીખે કહો એ લોક;
સહિને બ્યારે સમો થાય ત્યારે, આત્માસમી વેદ. ૧૭
દેહ ધરી વેદ સ્તુતિયે પ્રભુને, જગાડે કરી ગાન;
રામને કાદી જગાડે, તેમ એ સાવધાન. ૧૮
પ્રાતઃસ્મરો બ્યારે થાય ત્યારે, બુદ્ધિને આરંભ;
જય નારાયણ જય વિષ્ણુ, જય જય શ્રીપરિપ્રશ્ન. ૧૯
જય પુરુષોત્તમ કેશવ માધવ, જય સચ્ચિદાનંદ;
એમ કહી શ્રુતિ જગાડે, જય શબ્દ ત્રીગોણવંદ. ૨૦
પૂર્વે પ્રભુનાં ચરિત નામને, ગાય છે શ્રુતિ ધન્ય;
પ્રાતઃ થયે હવે જગીર્ણ, કરવા સુદિ જગજીવન. ૨૧
તમો કેટલો સુખને કાં જગાડે, સહિનું શું કામ,
જોથી બંધન થાય સુજને, એમ નહીં ભગવાન. ૨૨
તમને બંધન છે નહીં, તમે કૃત્રિમ કરતા ક્યામ;
મને સુદિ સંહાર કરે છે, તમે પુરુષ પુરાણ. ૨૩
આકાર એ શબ્દ સર્વનું, બીજા કહિયે પ્રશ્ન,
નાલિ કમળથી પ્રશ્ન, જોથી સુદિ ઉપની ધન્ય. ૨૪
પ્રશ્નરૂપે સુખે પાળે, વિષ્ણુરૂપે જગદીશ,
શિવ રૂપે સંહાર કરે છે, તમો ત્રિગુણાતીત. ૨૫
પરિણામ છાયા સર્વે પદમય, એક અનંત સ્વરૂપ,
જીવના ઈન્દ્રિય તમે, જે જાણે તે તત્ત્વરૂપ. ૨૬
સંકેષજના સુખથી બ્યારે, નીસરે વિષ જળાળ;
જગત સહુનો પ્રત્યે જુવે, જાણીને કરે છે હાર. ૨૭
શબ તવં પરજન્ય વરસે, સમસ્ત શુંડાધાર;
પૃથ્વી જળામય કરશે ત્યારે, ફરી નવો વિસ્તાર. ૨૮
સમજે જળ જેણે દીસે, સર્વજે મૃત્યુ પતાપાળ;
ત્યારે સ્વામી તમે એકતા, કાં સંગ નહીં શીદયાળ. ૨૯
તમારી ગત પ્રભુ તમે જાણે, બીજું ન જાણે કયાય;
સહુજે મિત્રરૂપે સમર્થ નહીં, કહેતા રોષતેજુસુલય. ૩૦
તમે કેટલો આપવી મારી, સ્તુતિ કરે કાં સેવ;
મને કામે તમે અગ્નિને જાણે, એ શું નહીં દેવ, ૩૧

ને યદી યત્ત ડોમ, વર્ષે ચૈત્ર સ્વર્ગેથી પોણ; ૩૨
 એ યદી ત્વમ્ સદિ સર્વે, એથી માટું કોણ.
 તે માટે એને બલે એમ નહીં, શ્રુતિ કહે સુણે પ્રહ્મ; ૩૩
 એ અંશ છે તમ તેજ સ્વામી, તમથી નહિ કંઈ અન્ય.
 બાહ્યગર જેલ કરે આંખાને, લાગે કૃણ જીવે લોક; ૩૪
 તેમ એ બાળ માયા તમારી, દીસે તે સદૃશ દેહક.
 માટે તમે ખરા એ માયા જીહી, નહીએ નહીં તમને જન; ૩૫
 કથામૃત શ્રવણ કીર્તન, કરે તે ધન્ય ધન્ય.
 અધમ પાપી અતન્ત્ર જાતી, ભણે તમને નય; ૩૬
 તે સરખા તરી જાય સ્વર્ગ, તો ખીનીની શી વાત.
 ભક્તિ હીણ જાણે નહીં, તે કોકત પૃથ્વી ભાર, ૩૭
 લક્ષ થાયશી ફેરા ફરી પાપમે, મનુષ્યારેહ અવતાર.
 બીચરી મૂળે નેત્ર નેહિ, કેમ હીચે હરિ નામ; ૩૮
 નેત્ર કળું ને જિહ્વા આપી, બાપા ગુણ ભગવાન.
 ગુપ્ત કલ્પ દ્રવ્યમાં, સુખ્ય ભમે જન એક; ૩૯
 ઘટપટ મહિ તમે રહ્યા બ્યાપી, રહેને નહીં હૃદય જેક.
 કાષ્ઠમાં રહે વદ્ધિ છાનો, રહેને નહીં તેને કોય; ૪૦
 મયે ત્યારે મળે તેમ તમે પ્રગટ, અંતરભંગી સૌય.
 નૃસિંહકમળમાં કરુણી, સુગ જોખાતાં ફેરે વન; ૪૧
 આત્માશામ વિરાજે ઘટમાં, જાણે નહીં મૂક જન.
 એમ ન જાણે શત વરસનું, આસુષ્ય કળિમહિ પુરય; ૪૨
 એમાંથી જીવે મિથ્યા ભાણે, થયું કાંઈએ જ્યુન્ય.
 પંચોતેર રહ્યા આશરે, તે ન લોગવે ધરી કામ; ૪૩
 અર્ધે તો ગયાં રાત્રિમાં, અર્ધે રહ્યાં છે દાંય.
 બાળ અવસ્થા રમતમહિ, તરુણ અવસ્થા જીરેમ; ૪૪
 જીવસ્થા નૃપગામાં પછે, બજરી કથારે કીર્તન.
 હું તું એ તો અહંકારનું મૂળ, અહંકારે ફરી કામ; ૪૫
 દ્રોષ લોભ એ વાસનાયે, ફરે જીવ ચારે પાણ.
 એ જ્ઞાન કહ્યું છે મનુષ્યને, કા જાણે હરિના જનન; ૪૬
 જાણે તે વાસ્તવ્ય ગંગા, સમગર તરે તેને એ પ્રહા.
 સદસ નદી જઈ ભણે દર્શિમાં, એક રસ એક નામ; ૪૭
 નદીને કાંઈ નાશ નથી, તેમ જીવ એક પ્રમાણ.
 પતંગલીનું શાસ્ત્ર એમ કહે, જીવ એ કથા પ્રહા; ૪૮
 જીવ જીવ ઈશ્વર જીવ, ઉચ નીચ દેહ ધરે કેમ.
 કનુમકનુમ સમર્થ સ્વામી, જીવથી શું થાય; ૪૯
 એમ વાત કહે પટ શાસ્ત્ર ત્યારે, શ્રુતિ કહે સુણે ન્યાય.
 સુવર્ણ એક તેના વાટ બહુવિધ, ભણે ત્યારે સુવર્ણ; ૫૦
 તેમ પ્રહા એક એ માયા ઉપાધિ, જીવને જન્ય મર્જ.
 એક વૃષાપર છે પંખી, એક ખાપ કૃણ એક શુન્ય; ૫૧
 સ્નાહ હીચે તે લોગવે, પાંતે સાક્ષી પાપ ને પુરય.
 શય ફરી ઉચ નીચ યોનિ, ફરે જામમાં જીવ; ૫૨
 પાસનાયે રહિત ને જીવ, થાય છે પછે શીવ.
 ભગવાન કહે છે નિગમને, મને જોખાખ્યા તમે કેમ; ૫૩
 હું પ્રહા રખાં રહું છું નવ જાણે, શીમે કરીને એમ.

કેમ જાણી મારી શ્રુતિ કહે છે, એ અસંભવ વાત; ૫૪
 શ્રુતિ કહે તમ માયાયે ફરી, પ્રગટ જીવ વિખ્યાત.
 પ્રકૃતિ જડ તેમાં પવન મૂકી, રમત કરી છે રમ્ય, ૫૫
 તમ કૃપાયે કહું સ્વામી, શ્રોતા વક્તા પ્રહા.
 તમે સર્વનાં છો આત્મા, અવિનાશી કહીએ પ્રહા; ૫૬
 દેવ કિંગપાણ સહુ આસ્રમાં, ફરે છે રવિચંદ્ર ઇમ.
 ગચ્છાં મૂકી જાય નહીં જળ, એવા એ દર્શિ સાધુ; ૫૭
 જકર અગ્નિ પચાવે અંન, ન થાય અદકું જોઈ.
 તમ આજ્ઞાયે ગાવે તેને, સદા હોય કૃપ્યાણ; ૫૮
 ગચ્છાં મૂકી ગાવે તેને, કુશળ કેમ હોય શાસ્ત્ર.
 તે ભવભ્રમણ ફરી આવે, ત્યારે પામે પ્રહા દેહ; ૫૯
 તેજ ઉત્તમ વેદ વક્તા, જાણે હરિને જેક.
 ધન દારા સુવ ગૃહ તણ થાયે, સંન્યાસી ધરે દેહ; ૬૦
 પરમસ્થ કેમ થયે શ્રુતિ, તે પામે પદવી અર્ખક.
 એ માયામાં ચિત્ત રહે ઉપર, ભક્તિ અંતર દંભ; ૬૧
 રીજવે ઇદાં સ્વાદ માટે, જન ફરે નવ ખંડ.
 મનુષ્ય રહે જોખાખ્યા નહીં, કહીએ કાશ પાપાણ; ૬૨
 પ્રેમગુણ તેને બહુવા, નિર્જીવ એજ પ્રમાણ.
 જેમ ધુવે ફરી રહેને નહીં, પાસે પોતાનું અંગ; ૬૩
 તેમ વિષયી માયામાં પડ્યા તે, ભણે છે પ્રહા રંગ.
 આત્મશાંતી કહીએ જીવે, ભણ્યાં નહીં હરિશયા; ૬૪
 આઠ પંદરમાં એક જીવ જો, ભણે તો શુભ થાય.
 નહિતર કર્યું જાંધો ફરે, માણી લોગવે રંસાર; ૬૫
 ન્યાય કહે કેમ કર્યું માટે, ઈશ્વર નહીં જીવે સાર.
 નિગમ કહે એ સાક્ષી પ્રહા, એને હોયે નહીં કાંઈ કર્યું; ૬૬
 ઈશ્વર કોઈનું રહું છું, નવ ફરે જાણે મર્મ.
 પ્રહા ફરે છે કુલાલવૃત્તિ, વિષય ધરે અવતાર; ૬૭
 ચિત્ત ચોગી એ કર્મને વશ, ફરે રોપ નિરધાર.
 ત્રિચુવૃત્તિ છે વેગળા, ત કહીએ સિદ્ધા વિશેષ; ૬૮
 એની આજ્ઞાએ સદિ ફરે છે, પ્રહા વિષ્ણુ મહેશ.
 પ્રહાથી ઓકાર તત્ત્વજ, તત્ત્વથી થયું વેશહ; ૬૯
 સદસ્થ જેમ સદસ કાલજ, સદસ ભસ્તક કાન.
 સુગટ કુંડળ સદસજ છે, તેજના બંડાર; ૭૦
 પાર છે પામે નહીં, એના કહીએ દેવમેસાર.
 જાણક જળમાં મુળ પોતાનું, જોઈ રમે તે સાધુ; ૭૧
 તેમ પોતાના પ્રતિબિંબ સાથે, રમત રમે નિશ્ચનાય.
 શાસ્ત્ર કહે એ આત્મતાથી, મનુષ્ય પામે ચૈત્સવ; ૭૨
 અર્થશાંતી પડે હોશ, લોગવે કૃણ જેષ.
 મીમાંસા શાસ્ત્ર કહે કર્મના, લેખ રંગ નહીં સાત્ર વાત; ૭૩
 જ્યોતિષી કહે અહ બજિયા, માંદોમાંદી એમ વાહ.

* ટીપ

† ભવા યેન ગુનાલક્ષણમિતો વ્યાકાંશાદિતેર ।

વિષ્ણુર્વેન દશાવતારગદને શિતો મહાવસ્તે ॥

દશો વેન કળાભ્યાષિપુરુષે વિશાટન જાતિત ।

દુર્લો આપ્યતિ નિત્યમેવ ગયને સસને ગમઃ કર્મણે ॥

શાસ્ત્રે કહ્યું પણ કરાવીને, વેદે કહ્યું એ પ્રમાણ.
રવિ એક પ્રતિબિંબ જગા ઘટ, તેમ એક ભગવાન. ૭૪
આઠ અંત્ય તે મધ્ય વ્યાપી, રજી પૂછીને લેહ,
હરિ વિના કે. છે નહીં, સ્તુતિ કરે મુખે વેદ. ૭૫
ઘડમાં પ્રાણુ તેજ છે તો, વહાણું લાગે સર્જન,
હંસ બ્યારે રમી જાય ત્યારે, પ્રિય નહીં ભુજો મન ૭૬
પ્રાણુથી એ પ્રિય વહાલા, એમાં નહીં સંદેહ;
એવા પ્રભુને ભજે નહીં, મોઢ અંધ કહિયે તેહ. ૭૭
કંપવૃક્ષને તણ ને કો, સેવે ધીમા દેવ,
માતપિતાને પરહરી, મૂઢ કરે નીચની સેવ. ૭૮
કાળગુપ્ત કુકુવાદ કરતો, કરે પરત્તઃ સદાય,
એમ ન જાણે ખાસે હવડી, ભણ્યો ભલો છે હાય * ૭૯
જન્મ સુધળો ગયો એણે, અંત્ય સમે કહે રામ,
વિમાન યેસી જાય સ્વર્ગે, વાજતે નીચાન. ૮૦
નામના પ્રતાપ એવો, ભુજો આન મન વિવેક,
તેનેતિતિ નિગમ કહે, શુભ કેમ ન આવે છેક. ૮૧
શત વરસ કમળ જગામાં, અજ ગયા ન જડ્યો યાગ;
કહેતાં કહેતાં વાણી યાકી, ચરિત્ર કદમાં નવ બંધ. ૮૨
જન લોકની મૃત્યુ લોકમાં, ઝુનિ કહી કયા એ સાર,
સાંભળી સ્તુતિ કરી પ્રભુની, નારદણે તેણીપર ૮૩
તમે પ્રજ્ઞા ઈશ્વર સ્વામી, તમે શ્રીવિષ્ણુ પ્રજ્ઞ,
તમારી સત્તાયે સંસાર ઉભો, તમ વિના નહિ અન્ય ૮૪
ઈદ્ર વરુણ કુબેર યમ એ, શેષ વહિ ભાણ,
જળ રથળ સુધળે તમે વ્યાપી, ઘણું શું કહો રામ. ૮૫
તપ કરો છો લોક સુધે, ભક્તજનને કાજ,
એ રીતે તપ કરે તેને, પ્રસન્ન થાય મહારાજ. ૮૬
નારાયણ કહે ધન્ય નારદ, ભક્તમાં તમે શોક,
અહનિશ પ્રભુનાં ચરિત્ર ગાતાં, કરો છો ત્રેલોક્ય. ૮૭
નમસ્કાર કરીને ગયા ત્યાથી, નારદ પહોંતી આરા,
વિહાનું ટંકાર કરતાં, આખ્યા જ્યાં વેદબ્યાસ. ૮૮
કામધામી અક્ષિ મધતાં, ખમડું બ્યાસનું શેત,
અરણ્યમાં આવી પડયું તેથી, ઉપન્યા શુકદેવ ૮૯
નારદ દેખી બ્યાસ ઉઠ્યા, મધ્યા મન રણિયાત,
પણ લોકમાં ફરી આબ્યા, કહો કાળ એક વાત ૯૦
ઝુનિ કહે મને નારાયણે કહ્યું, તે કહું તમને જ્ઞાન,
ઉપદેશ કરીને ગયા સ્વર્ગે, ગાય હુરિસ ગાન. ૯૧
શ્રીહરિ દાતા ભુક્તા કહીએ, પ્રત્યક્ષતિ વિષ્ણુ અથ,
વેદ વાક્ય ને સત્તા એ, શુક કહે સુભો રાજન. ૯૨
તમે કહ્યું નિરાકર, તે સાકાર કેમ થાય પ્રજ્ઞ,
મધા પુહિયે કહ્યું તે, એ ભુજો જ્ઞાન દહિયે મન. ૯૩

વસણ

જાણુને પ્રજ્ઞા એક છે, શુક કહે સાંભળ રાધરે,
ધનદાસના સુત કહે સુંદર, ધર્મો સત્વાસ્તીમાં અધ્યાયરે. ૯૪
* ઉતિ શ્રીમદ્ભગવતે દશમસ્કપે સપ્તધર્મતિતોષ્યાય યત્ત્યા

અધ્યાય ૮૮ મો*

કડવું ૨૦૧ મું-રામ રામમી

વિદ્યા પરીક્ષિત શુક પ્રત્યે વાણી, સંમે ઉપન્યા એક યુને સ્વામી;
શિવ કહીયે કિંગ્મર ભોગી, દ્રવ્યની ઇચ્છાયે તેને ભજે ભોગી.
વિષ્ણુ લક્ષ્મીવાન છે એમ, કે વેળા તેને ભજે નહીં કેમ;
વિદ્યા શુકેળ મન પ્રસન્ન, સાંભળ પરીક્ષિત એ રાજન.

દાખ

કહું કયા વિષ્ણુની તમને, સાંભળો દેહ જાન,
પૂર્વ પૂર્ણ ભગવાનને, તમ પિતામહ સાવધાન. ૧
તેમ તમને કહું શ્રીહરિ, બેઠા પાંડવ સાય,
સુમિશિર શ્રીકૃષ્ણને કહે, સાંભળો સ્વામીનાથ. ૨
શિવ પ્રસન્ન કેમ થાય વેહેલા, વિષ્ણુ નહી કેમ તેહ;
એ વિરતારીને કહે સુજને, રળે મન સંદેહ. ૩
શિવ તે થોડી ભોગી વિષ્ણુ, કહિયે લક્ષ્મીવાન,
તે ઉતાવળા કેમ પ્રસન્ન ન થાયે, ભક્તપર ભગવાન. ૪
વચન રાચનાં સાંભળી, વળતા વધા શ્રીમહારાજ,
ભક્તને બ્યારે ભેદ્યો ત્યારે, આપું દ્રવ્ય તે કાજ. ૫
કુવને અવિચળ રાજ્ય લક્ષ્મી, આપું નિર્ભય તેહ;
લક્ષ્મી વિના થોભે નહીં, ભુજો રાજ્યપત્ની તેહ. ૬
ક્રમીશ સફસ વરસ કુવે, લોગબું સુણે રાજ,
અંતે તારા મંડળ મધ્યે, આપો અવિચળ ધાર. ૭
ને વેળા જેને નેણે, તેણે આપુ દ્રવ્ય અનંત,
સમી સમી તેનો લેજો પાછે, થાય નહીં મદે અંધ. ૮
ધન હોય ત્યારે કુટુંબ મિત્રજ, આશાએ કરે પ્રીત;
પ્રાણુથી હું વહાણી ઝુજેને, તને તે પર ચીત. ૯
તે માટે તેની લક્ષ્મી હરી લઈ, ત્યારે થાય જ્ઞાન,
પછે ઝુજને જોળણે, તવ ગાય હરિ રાજ ગાન. ૧૦
સ્મરણ ભક્તિયે પામે પદવી, એથી શું છે ધીજું સાર,
લક્ષ્મીને મટે ફરવું સુખ દુઃખ, લોગવે સંસાર. ૧૧
તે માટે હું આપું નહીં, લક્ષ્મી એ ધર્મરાય,
સાંભળી રાય પ્રસન્ન થયા છે, ધન્ય હરિ સુખદાય. ૧૨
વિષ્ણુ તે ખરી કસોટી લીએ, ત્યારે થાય પ્રસન્ન,
કહું ઇતિહાસ પુરાતન, શુક કહે સુભો રાજન. ૧૩
શિવ રાજ ભક્ત મહો દદે, સત્યવાદી થાલે ધર્મ,
શરણે આબ્યા હોય તેને રાણે, સદામતી તે અંન. ૧૪
ને માણે તેને ના નહીં કહેવી, એવા તે ઉદાર,
ત્રેલોકમાં ચાલી કીર્તિ, બેલા આબ્યા વિશ્વાધાર. ૧૫
વાધરી રૂપે થયા દેખી, પંખી નાહા બંધ,
એક કપાત આવી બેઠો રમને, યોગે વિરમય થાય. ૧૬
શરણે આબ્યા તેને રાણે, એવી રાયની પોણ,
પારથી કહે આપ્યા ઝુજને, રાય કહે તું કોણ. ૧૭

* આ અધ્યાયશીખા અંકધારમાં વિષ્ણુના ભક્તને શોક અને દેવના ભક્તને એકથર્થ અને છે, એ કયા છે.

હું પારથી આળો લેવા ઓને, રાંધ કહે જીનું માગ;
 એ વિના માગો તે આપું, થરણે આળો મુજલાજ. ૧૮
 વાધરી કહે મુને એજ આપો, કુટુંબ પોષણ થાય;
 નહીંતર આજ અપવારા અમને, નાં કહે જઈયે રાય. ૧૯
 ધર્મ સંકટ પડ્યું રાયને, વધા મુખથી વાણ;
 એ બરાબર માંગશે તે આપું, શાસ્ત્ર આજ્ઞાએ માગ. ૨૦
 વાધરી કહે તમ અંગનું, આગો એ બરાબર માંસ;
 સાંભળી, રાય હરખ્યા એવે, આવી સ્ત્રી તે પાસ. ૨૧
 સ્ત્રી કહે અર્ધ અંગ હું છું, આપીશ માંસ એ કાજ;
 પુત્ર કહે એને હું જ આપું, વાધરી કહે નહીં રાજ. ૨૨
 તમારુ એ માંસજ મુજને, આપો તો હવે રાય;
 તોણું તે બરાબર અંગ રાયનું, તોએ પુત્ર નવ થાય. ૨૩
 શાલીયે આપ્યું પુત્રે આપ્યું, તોએ ભણું ભય;
 રાય કહે મારુ મન્ત્રક આપું, ત્યારે પૂર થાય. ૨૪
 એમ, કહીને ખડ્ગ કહે, મુક્યું છે રાજન;
 ચતુર્થેજ ચર્ધ દર્શન આપ્યું, માગ માગ હું પ્રસન. ૨૫
 તે માટે વિષ્ણુ એવા શુક કહે, ધન્ય શ્રીગોપાળ,
 હવે કહું કથા શિવજી તળી, તે સાંભળો ભુપાળ. ૨૬
 એક દેવ શકુનીના પુત્ર તેનું, વૃકાસુર કહિયે નામ;
 તપ કરવાને ભય એવે, મળ્યા નારદ સ્વામ. ૨૭
 તેજપુંજ પ્રકાશ દેખી, નમ્યો સુનીને પાય;
 ત્રણ હેંવમાં કહી વેદેલા પ્રસન, થાય કહે સુનિરાય. ૨૮
 હતા મનમાં સંકટપ વિકલ્પ, ભલે મળ્યા સુનિર્જન;
 સાંભળી ઋષિજી વચ્ચે, વેદેલા શિવ થાય પ્રસન. ૨૯
 શંકર સાગા આપશે, જે માગશે તે વસ્ત;
 પાણું ફરી તે ભુએ નહીં, એને આપશું કાણુ બલ્ય. ૩૦
 સંકટમાં પોતે પડે છે, વર આપીને જાઓ વાત;

શિવે ભવ્યું ભક્ત મારે, દગ્ધ થયો છે આજ;
 ત્રિશુળ હાથ તતક્ષણ ઉઠી, હાલું રવિને સણુમાંજ, ૪૦
 સૂર્ય મનમાં ભવ્યું શિવજી, કોપ્યા મુજપર આહાં;
 મારે હવે ઉગરતું નથી, નક્કી થરણુ ભઈ હું તોહાં. ૪૧
 તે માટે રાજધાનીમાં જઈ, છુપાયા પાતાળ;
 શિવે ભવ્યું રવિ શરણુ આળ્યા, પ્રસન થયા તતકાળ. ૪૨
 અઘ્યષિ સૂર્યકુંડ કાશીમાં, લોભાર્ક કહિયે નામ;
 એવા એ શિવ લોભા, નારદે કહું દેવને આમ. ૪૩
 મનના મનોરથ પહોંચસે, એમ કહી ગયા સુનિર્જન;
 વૃકાસુર જઈ તપ કરે છે, ગાર્દિકાશ્રમ ધન્ય. ૪૪
 ઉભે થરણે ઉપે વડને, કરે ધૂમ તે પાન;
 એક મને શિવ આરાધ્યા તેણે, પહીં હૃદયમાં દૃઢ ધ્યાન. ૪૫
 તોણે શિવ તેને પ્રસન નહીં, તપ હોયું શરીરનું માંસ;
 સાત દીવસ થયા હોમ કરવાં, પછે થયા છે નિરાશ. ૪૬
 શીષકમણ હોમવા માંડ્યું, વિચાર્યું શિવે મન;
 હન્યાદોષ એ લાગે મુજને, શિવ થયા પ્રસન. ૪૭
 અસિકુંડથી પ્રગળ્યા પોતે, નિસરિયા તતખેવ;
 માગ માગ હું શું માગે છે, એમ વધા મહાદેવ. ૪૮
 શા માટે એવું કહે છે, શિવ સમજાવે ભટ્ટી રીત,
 વિષ ખાયે દો અંધાવે, તેને મનાવે તે ઇશ. ૪૯
 એમ કહી ભુજ ફેરવ્યો, થયું શરીર દૈવનું દિભ્ય;
 સ્તુતિ કરીને નમ્યો ચરણે, માણું તમ કને સિવ. ૫૦
 જેના મસ્તક પર હાથ મૂકું, તે બળિને થાય રાખ;
 શિવ કહે એણે એ શું માગ્યું, કહિયે એ ખમળ ભત. ૫૧
 મને પથ પાથ તોએ, કહે આવી ડંડા,

પ્રાણ વહાલા સર્વને, એને આપીએ જીવું મુખ;
 અકાળા ઘણું દોડતા, અને કહો શું છે હૃદય;
 દેવ કહે શિવે વર આપ્યો, ભેઉં પરીક્ષા મૂકી હાથ;
 ખરું ખોટું બતાવવા પુકળ, કોણું છું સ્વામિનાથ. ૬૧

ભગવાન કહે પન્થ પન્થ એ તું, ચક્રનીના છે તંત્ર;
 શિવને કહે તું લોળો લાગે, તે ભક્તિ ભાઈ ભુલ્યો મન.
 દેવ્ય કહે તે મહેશ્વર છે, નમે સહુ તેને કાજ;
 તે શું સમર્થ છે નહીં, વર આપવા મહારાજ! ૬૨

બહુક કહે તમે સત્ય કહો છે, સાંભળો દેવનાથ;
 દક્ષનો એને શાપ થયો છે, ગયો યશ મહિમાય.
 પિયાય લઈને ફરે ફંગે, ભૂત પ્રેતોને મિત્ર;
 રિંગબર ગયો ફેડમાળો, સર્વ ભૂષણ એ રીત. ૬૩

વાધાંબર ઠાક ડમરુ કરમાં, ત્રિશૂળ અંગ ભભૂત;
 દેવ એને ફંગે નહીં, તે તને ને લાગે પૂત.
 શિવજી મસ્તક હાથ મૂકી, નૃત્ય કરતા તે રાજ;
 મંત્ર તુને કાંઈ કથી છે જ્યેમ, હાથ મૂકે તું થાય. ૬૪

એ ચોળીના વિશ્વાસ થો, તું ને વિચારી મંત્ર;
 તે માટે ધેર ભજ્યો પાછા, માનો એક વચન.
 નહિતર પરીક્ષા ભુલ્યો પોતાના, મસ્તક પર મૂકી હાથ;
 ખરું ખોટું કંઈ કરમાં, કપૈણું તું કાજ. ૬૫

વિષ્ણુ માયાએ થોડું ચિત્તને, વિરવાસ આપ્યો મંત્ર;
 એણે મારા પિતાનું નામ લીધું, કહિયે છે શુરુ પ્રજા.
 હીસે છે વધ અતિ નાની, બુદ્ધિ ઘણી વચન રસાળ;
 ઈચ્છા પ્રભુની કરવું એને, કોણ છે રામભુદાર. ૬૬

આનંદ મનમાં હવે નાચ્યો, મસ્તક મૂકી હાથ;
 કર મૂકતાં તે દેવ્ય કાયા, બગીને મર્ષ રાખ.
 દેવ્ય મોટો પહાડ સરખો, પડ્યો શણ ના લાગી વાર;
 દેવનાં હુંદણી વાગ્યાં, વરણ્યો જ્યજ્યજ્યકાર. ૬૭

એણે શિવજી આવી ઉભા, તેને કહે છે ભગવાન;
 શું જોઈ એવા દૈત્યને વર, આપ્યો કેમ કલ્યાણ.
 આપીને મંકટમાં પડો, વિચારી કરવું કામ;
 શિવ કહે પ્રાણ લાગી તારણ, એ આપ્યો વર એ સ્વામ. ૬૮

વર માગે તેને આપવો, મેં ના કેમ કરી થાય;
 સંભાળનારા તમે છે તો, અમને શી ચિંતાય.
 શ્રુતિ કરી શિવ ગયા સ્વર્ગે, વિષ્ણુ ગયા છે કામ;
 વ્રકાસુર બગી ભરમ થયો, માટે ભસ્માસુર પડ્યું નામ. ૬૯

વર આપવાને શોખાંકર, વિષ્ણુ લે સંભાળ,
 તમે મૂકી એક છે, શુદ્ધ કહે સુણ ભૂવાળ.
 તમે કહું શિવ આપે લક્ષ્મી, વહાલા એ વરદાન;
 ઈવિષ્ણુ તો ઉતાવળા, નહીં આપે એ કહું સાન. ૭૦

ભાવે કરી શું સાંભળે એ, અધ્યાય અતિ પાવન,
 કપથી તેને રાખે શ્રીકૃદિ, સુણો યોગોત્તમ. ૭૧

વચન

શ્રોતાજન કહું જ્ઞાન એ, ભુલ્યો એવા લેકુંકરાયર;
 ધનદાસના સુત કહે સુંદર, ધર્યો અધ્યાસીભો અધ્યાયર; ૮૨

શ્રીમદ્ભગવતે દક્ષમર્ષિ અપારાધિતોધ્યાય ૥ ૮૮ ॥

અધ્યાય ૮૯ મો*

કડવું ૨૦૨ ભૂત-રાગ રામભી

શુકલ કહે શી રીતે ભણું, ચરિત્ર હરિનું છે અતિપ્રણું;
 યાકમાં ગરસ્તની થાક્યા વેદ, પાર ન પામે પ્રભુનો છેક;
 સંકેપે કરી કહું રાજનું, સાંભળો ધીર યદને મન. ૧

કાળ

શીર યદને તમે સાંભળો, કહું કથા હરિની રમ્ય;
 નિમિષારણ્ય સરસ્વતી તીરે, જોડા છે અપિબન. ૨

સહજ વર્વેનો નેમ ત્યાં, કળી કરે નહીં પ્રવેશ;
 પરીક્ષિત રાજના રાજ્યમાં, ચાલે નહીં લવલેશ. ૩

તે માટે એ જ્ઞાનયજ્ઞજ, કરે છે ભક્તો હાવ;
 મંત્રે કરીને મૃત્યુ તેડ્યા, તે આપ્યા છે ધરી કાપ. ૪

કર્ષિ કહે તમે ભાગ લીધો, યજ્ઞમાં એ જોય;
 અમને આપિ પીટે નહીં, સહજ વર્વ ન મરે કાપ. ૫

તે માટે અમ પાસે બેસો, મૃત્યુ કહે સુણો પ્રજા;
 કેમ બેસું તમ પાસે કરવું, કામ સૂર્ય સંદન. ૬

સતપુરાણીએ કથા આરમ, માંડ્યો છે રાજનું;
 કાષિ કહે હવે કથામાંથી, કહેલું નહીં ધમ. ૭

તે માટે મહત્ત્વ વર્વ સુધી, રહ્યા છે મુગ્ધ ત્યાંય;
 બેસો ભથ તે પાસે જોડા, હરખ્યા કાષિ મનમાં. ૮

માંડોમાંડે કાષિ વદે ત્રણમર્ષ, કોણું ધરીએ ધ્યાન;
 કોઈ કહે શિવ પ્રજાનું, કોઈ લે વિષ્ણુનું નામ. ૯

ત્રણે શુભોમાં મોટો કોણ, એમ કોણાકલ વહુ યોય;
 કાષિ કહે ભુલ્યો પરીક્ષા, પછે સોભળીયે કથા. ૧૦

સર્વે મળીને કહુ ભુજને, કેમ ટળે નેદેહ;
 ત્રણે શુભમાં કથા શુભે કરી, પાત્રીયે પદ જોડ. ૧૧

ભુજ કહે ધીર ધર્યો, હું ભેઈ આણું ત્યાં લાગી પ્રજા;
 આજા લઈને જઈ પહેંતા, પહેલા પ્રજાસંદન. ૧૨

ચાર પુત્ર ચાર સલા અગ્નિ, યોજન શત પ્રભાણ;
 પચાસ કોડ ગાંધર્વ ઉભા, અપ્સરા નૃત્યે માન. ૧૩

એવામાં ભુજ આપ્યા મળવા, પિતા છે જેણે કામ;
 પ્રજાએ દીક્રા આવતા, જ્યેષ્ઠ પુત્ર દીક્રો માન. ૧૪

કોટલે આવી જોડા પ્રજા કને, દીક્રો નહીં નગરકાર;
 અજ કહે મારા પુત્ર મર્ષ સુને, નમ્યા નહીં નિરધાર. ૧૫

* નેપાળીમાં અધ્યાયમાં 'યોગે દેવ મોટો' આવી રાગ પદા પરીક્ષા કરીને તે વિષ્ણુ મોટા છે આમ બુઝને શ્રુતિઓની પાસે મળે તે તથા ભગવાને પ્રાણજનના કુમરો લાવી આપ્યા છે કથા છે

હું યદી શું એજ મોટો, બોલ્યા નહીં ભુજો બોધ;
એમ કહી ભુકરી ફિરવી, નેનંજવાળા ઉપન્યો ક્રોધ. ૧૬
જળ છાંટીને શાપે એવે, સાવિત્રીએ વાધો તેડે;
મનમણિ પ્રણામે ભણ્યું, આલ્યા પરીક્ષા મુજ એક. ૧૭
ક્રોધ સમાવી રહ્યા અખેલા, બોલ્યા નહીં ફરી વાત;
પિતાને નમસ્કાર કરીને, ઉઠ્યા ભુજુ ધરી વાટ. ૧૮
રમેશજી ભેઈ વળ્યા ત્યાંથી, આલ્યા ઋષિ કેલાસ;
ધૈય વદન ભાળું* મન્દ્ર બળકે, બેઠા શ્રીઆવિનાય. ૧૯
કુમ્ભર એ પરધાન પાસે, પાવતી અધોગ;
યક્ષ કિત્તર ભૂત પ્રેતજ, સભામાં નૃત્ય રંગ. ૨૦
યક્ષે ભુજુ ઋષિ જઈ પહોંતા, હીઠા નયણે ક્રોધ;
ઉડીને શિવ ભય સામા, મળવાને આતિ પ્રેમ. ૨૧
ભુજુએ મનમાં ભણ્યું શિવને, કંઠે છે ફંડમળ,
સર્પહાર અમંગળ હેખી, નવ્યા નહીં અજળાળ. ૨૨
આવીને ઋષિ બેઠા, ન કરી વાત નહીં પ્રણામ;
શિવ કંઠે અમે મળવા ઉઠ્યા, એ અલ્યા નહીં ફેડું કામ. ૨૩
એમ 'કહી નિશ્ચળ નાંખવા, યથા તપસ ત્યાંય;
પાવતીએ' વાધો ત્યારે, સમન્વયા શિવ મન બોય. ૨૪
મુજ પરીક્ષા કાજ આલ્યા અપિલ, વૃથા મેં કરી રીસ;
ક્રોધ 'મનમાં' જમાવીને, બેઠા છે તવ ઇશ. ૨૫
ભુજુએ ઉઠી પ્રણામ કીધા, ક્ષમા કંઠે અન્યાય;
તમેશજી ભેઈ વળ્યા ત્યાંથી, બાયા ભયાં જગરાય. ૨૬
વેકુંડે શોભા શી કહું, 'યઈ રહ્યો છે બાતકાર;
હેમ મહિમય મુંદિર મંદિર, આલ્યા હરિને દાર. ૨૭
પીતાંબર ઝોટી પોલ્યા છે, લક્ષ્મી તળાસે પાય;
કોઠાસી સેવામાં જળાસારી લેઈને, કહ્યું ઉભી છે વીજબુવાય. ૨૮
ભુજુ કંઠે એને ક્રોધ હેમ ચડે, વિચાર્યું તવ ત્યાંય;
એમ તો ક્રોધ ચડે નહીં, મારી લાલ હૃદયામાંય. ૨૯
વત્સલજી શ્રીહરિ ભગી ઉઠ્યા, નમ્યા ઋષિને સાર;
પાવતું હશે તમને મારું, હૃદય કઠણ છે અપાર. ૩૦
શરણ તમામાં કેમલ સ્વામી, મેં માર્યો દેવ અનેક;
તેણે કરી હૃદયે કહ્યું થયું છે, તમેજી ભુજો વિચારી વિવેક. ૩૧
એમ 'હીને ઘરલુ રોવન, કરે છે પ્રાણલવન;
સુએકે પેસી વિશામ લ્યા, તમને શ્રાવણે સુનિજન. ૩૨
અધ્યાપાદ પૂજા કરી, લેઈ ચર્ચામૃત ધર્યું શીઘ્ર;
વળી મંદિરમાંડે છાંટ્યું, વધા છીલગીદીય. ૩૩
તમારાં ચણી તીર્થને એ, પવિત્ર કરે કહું શુંજ;
પાતકી આવી નહાય મંગામાં, સાધુ નહાયે થાય શુદ્ધ. ૩૪
મારે વિષે દિગપાલ દેવ સહુ, થયા એક પવિત્ર;
ઋષિ કંઠે ધન્ય ધન્ય મહા પ્રભુ, ભુજો ઉલટી રીત. ૩૫
મેં તો કીધા પ્રહાર શ્રીહરિ, કરો મારું સ્તવન;
નેત્રી આંસુપાર ગદગદ, કંઠે કંઠે છે વચન. ૩૬

ધન્ય શ્રીસંગવાન તમ વિના, કોણ પાંખે લાક;
સત્વજીને ભેઈ ત્યાંથી, વળ્યા ભુજુ તલકળ. ૩૭
ઋષીશરને કહ્યું બાવી, તણે સરખા દેવ;
તેમાં સત્વજી તે શ્રેષ્ઠ ભણે, એમાં નહીં સંદેહ. ૩૮
એ વીતી તે માંડી કહી, પ્રણામ શિવની વાત;
શ્રીભિષ્મજી શણ કહ્યા ત્યારે, ઋષિ થયા રણિયાત. ૩૯
રમેશજી કરી મનુષ્ય દેહને, પામે તે અવશ્યગેવ;
તમેશજી કરી દેવભાવને, સત્વજી કરી પ્રેમ. ૪૦
તે માટે સત્વજી કરીને, ધરે પ્રભુનું ધ્યાન;
સાંભળી પ્રણ સભા હરણી, ધન્ય શ્રીભગવાન. ૪૧
ભુજુલોહન ભૂખણ પ્રભુએ, ધર્યો હૃદયા રમ્ય;
ભક્તામાં ભુજો લાક પાળ્યાં, એવા મહુસૂદન. ૪૨
સુતપુરાણીકે ચોનકે આગળ, કહી કહ્યા અતિસાર;
સત્વજી કરી અંતે પદવી, પામે તે નિશ્ચાર. ૪૩
વેદાંત શાસ્ત્ર પુરાણ વક્તા, ધવરી કંઠે સુત ધન્ય;
બ્યાસ પ્રસાદે કથા અમૃત, પ્રવાહ વહે સુત રમ્ય. ૪૪
ઋષી શવે વખણે ધન્ય ધન્ય, એ પરીક્ષિત રાય;
નૃની સભામાં કથા હરિની, થાય પ્રભુ વચ્ચેય. ૪૫
વખાણે શુક પરીક્ષિતને, એવો ઋષીના કાલ;
હરિકથાપર પ્રેમ વિપ્રને, શવણ કરે બેઠો દાવ. ૪૬
શવણ ભક્તિયે અંતે ઋષિજી, ગયા ભેસી વિશાળ;
શુકદેવ કંઠે સુણ રાયજી, વળી કહું કથા ભગવાન. ૪૭
દારકામાં પ્રાણલેખો મુજ, જન્મતાં પામેના નાશ;
જનન કરતાં આલ્યા સર્વોમાં, બેઠા ન્યાં અવિનાશ. ૪૮
ઉસેન ભળભદ્ર યાદવ, પ્રભુએ એ મહાવીર;
દેખતાં વિષે સન્મુખ આવી, કહ્યું છે એ રીત. ૪૯
થત વરસનું આશુચ્ય વિધિયે, લખ્યું છે એક પ્રમાણ;
તે કેમ મિથ્યા થાય ભુજો, વિચારીને કથામ. ૫૦
વિષ્ણી લોભી દેવી રાજા, પ્રભા પીડણ 'જેહ;
પરદુષ્ટને ભણે નહીં, એવા હૃદય કંઠિયે તેહ. ૫૧
પ્રભાતે ઉઠી કર્મ કર્યો વિના, ભયે મુગ્યા વન;
એમ ન બાણે હિંસા યાચે, લોગવણુ લઈ જન્મ. ૫૨
આખર એ દુઃખદાયક ભુંડાં, કર્મ કરી પડે દંડ;
આપણે જીવ તેવો સર્વેના, એમ ભણે નહીં મતિમેહ. ૫૩
રાજા પાપે પ્રભા હરિદ્રી, પીડા પામે કંઈ;
પુત્રને વિશેળ યાચે, તેમ થયું ભુજો આ દંડ. ૫૪
પછે સમન્વતીને શોકદયા, વિપ્રને એક પ્રમાણ;
એ રીતે એનાં આઠ બાળક, નાશ પામ્યાં ભણ. ૫૫
નવમી વેળા સભા મધ્યે, બેઠા પાર્થ પોતે આપ;
તે દેખતાં વિષે બાળક આવી, નાખ્યું કરે છે વિલાપ. ૫૬
નવ બાળક આશં મુગ્યાં છે, તમેજી સાંભળો નહીં નિત્ય;
વિપ્ર કંઠે વારી આગળ શું કહું, તુંગી શુંય જ થાય; ૫૭
વાયુદેવ સંકર્ણ પ્રધુરુષ, અનિરુદ્ધ સરખા રાય. ૫૮

એણે આણી આપેા નહીં મુજને, શું તું ભાંગીશ દુઃખ;
બાળ ભુદિ એ શું બોલેા છે, સભામાં ભુલેા મુખ. ૫૯
પાર્ય કહે વાસુદેવ નહીં, હું સંકષેલ નહીં નામ;
હું ધનંજય ધનુષધારી, કહેા તે કરું કામ. ૬૦
વિમ્ર કહે નવ બાળક પાપે, મુખમાં છે એ એય;
સભા મધ્યે કરું દુઃખ પણ, સાંભળે નહીં કામ. ૬૧
પાર્ય કહે હવે પ્રસવ થાયે તવ, કરને મુજને ભલુવ;
ત્યાં લગી હું રહીશ, બાળક લઈ ભય તે કોણ કામ. ૬૨
વિમ્ર કહે વાસુદેવ આગળ, બોલેા સમજ નરેશ;
અભ્યુત્ત કહે એ ક્ષત્રી નેહિ, કહિયે નટના વેશ. ૬૩
એ શું આણી આપેો, એમાં પુરુષાર્થ છે સૂય;
એ બ્રાહ્મણનાં કર્મ કંઈ ભેડાં, આણી આપીશ હૂંય. ૬૪
ગો બ્રાહ્મણની વાહારે ધાયે, તે કહિયે રાજનું
તમેા જનન કરે એ સાંભળે, એ ક્ષત્રીનેા નહિ ધર્મ. ૬૫
વિમ્ર કહે કટુંમકરુ, સમરથ શ્રીભગવાન;
તેણે નહીં મારેા પુત્ર રાખ્યો, તું કેમ રાખીશ ભણ. ૬૬
ન લાવું તે અશિમિદેહ, બળી મરું એ પોણ;
સભા મધ્યે એમ કહ્યું ત્યારે, બોલ્યા નહીં ભગવાન; ૬૭
અભ્યુત્તનું એ વધન માગી, વિમ્ર ગયા ફરી કામ.
લોક કહે આજ રહતો વિમ્ર નહીં, ભય છે ઘેર મુખ્ય;
વિમ્ર કહે મુને પાર્ય કહ્યું છે, આણી આપું પુત્ર તન. ૬૮
એક સેવસ્થર રહ્યા પારથ, પ્રસવનેા આલ્યો દિન;
વિમ્ર તેડી ગયા મંદિર, બેસેા અહિં સ્વામીન. ૬૯
તે સમે શરખંજર બાંધી, ગયા અભ્યુત્ત વીર;
પવનનેા પ્રવેશ ન થાયે, ધનુર્વિદ્યા ધીર. ૭૦
પ્રસવતાં તતક્ષણ બાળકે, કહ્યું નવ જેનું
એમું તેા હિસે નહીં, વિમ્ર કહે ક્યાં ગયેા તન. ૭૧
પૃથ્વી ગળી ગઈ હું થયું, પુત્ર ગયેા તે કોણ વાલં;
સભામાં આવી કહ્યું, જ્યાં ભેડા છે પાર્ય ભાત. ૭૨
ધિરૂં ધિરૂં તારાં પરાક્રમ બળને, વૃથા કર્યું તે પોણ;
એમ ન ભણ્યું ભગવાન બેઠા, સભામાં હેાણુ કાલ. ૭૩
સંકષેલ પ્રભુજ સારખા, તે આગળ તું શુંય;
તે ઉદ્દેશં બોલિયે એમ કહ્યું, આણી આપું હૂંય. ૭૪
એ નમુસકરું કહ્યું માચું, હું પણ મુરખમાંય;
એમ તે પુત્રનું મુખ દેખતો, આતો સમુગી ગયેા કામ. ૭૫
ગાંધીવધનુષ ગાંડું થઈ ગયું, એમ વધા વિમ્ર બ્રહ્મ,
અભ્યુત્ત મનમાં લાજિયા, વિમ્ર બોલ્યા એનું વચન. ૭૬
સભા સહુ કહે દેખતાં, મારું કીડું છે અપમાન;
અદે બ્રાહ્મણ ધીરજ ધર, આણી આપું થા સાવધાન. ૭૭
ચંકરનું સ્વારણ કરી, ગયા દક્ષિણ દિશા અભ્યુત્ત;
યોગાભ્યાસે જઈ પહોંતા, ચમનગરે રાજન. ૭૮

કયાસીસહસ્રોએજનયમપુરી, ત્યાં ગયા એકશણમાંય;
શાસ્ત્ર વક્ત્રા જીવી સંગે, ભેડા છે ધર્મ, ત્યાંય. ૮૦
પંચાસ યોજન સણા યમની, પચીસ એ ચિત્રમુખ;
દેખીને ઉડી માન દીધાં, કેમ આલ્યા ભુપત. ૮૧
પાર્ય કહે વિમ્રના સુત, આલ્યા દશ રાજનું;
તેને અગ્રે લેવા આલ્યા અહિં, તે આપેા ચમને યમ. ૮૨
એ મરે તે આવે અહિંયાં, પ્રથમ લેણું થાય;
પછે જેવાં કર્મ તેવાં, કામ આપેા રાય. ૮૩
ચમકહે તમેા સાય કહેા, પણ આલ્યા નહીં આ કામ;
વિદાય થઈને પૂર્વ દિશાયે, ગયા ધનંતર ગામ. ૮૪
નંદનવન વૃક્ષ વાટિકા, અતિ કહિયે રમણીક ધન્ય;
બેસવાનાં કામ જળસ્થળ, શોભા મણિમય રમ્ય. ૮૫
તેત્રીસકોટી દેવ સહામાં, વિરાજે શકે નામ;
તાળ ઝાંઝ ટુંંગ વાગે, અપસરા નૃત્ય ગાન. ૮૬
તે સમે આવી ઉભા પાર્ય, દીધાં બહુ પેર માન;
મળી ફરી સપ્તાસાર લઈને, આલ્યા પૂર્વ ધીરાન. ૮૭
રુદ્ર પૂરી ભેઈ વળ્યા, ત્યાંથી આલ્યા ઉત્તર દિશાય;
અલકાપુર કુબેરને, જઈ પહોંચું પાર્યસા. ૮૮
અહિંયાં તેા નથી આલ્યા સ્વામી, વધા ચક્ષુ એમ વાણ;
ધનના પછી કુબેર ભુલ્યો, કહિયે શિવપરધાન. ૮૯
ભેઈને પછે ગયા આગળ, પશ્ચિમ દિશા અભ્યુત્ત;
વરુણ કહે આજ કૃષા કરી કેમ, આલ્યા અહિં રાજન. ૯૦
પારથ કહે અહિંયા વિમ્રના તન, આલ્યા એય લેવા કાળ;
વરુણને કહી ઉઠ્યા ત્યાંથી, ચિંતા થઈ તવ શાજ. ૯૧
નવ નવ સેવજન દેહિ અંતરે, વસે દશે દિગુપાળ;
દશે દિશા રાજનું લોક ભેડ્યાં, કયાઈ ન લીધી ભાળ. ૯૨
ભેતા ભેતા એમ ભય પારથ, ધનુષ્ય ગાંડીસ હાથ;
તળ વિતળ સુતળ રસાવળ, બોલ્યાં ક્રમ પાતાળ. ૯૩
સ્વગે મૃત્યુ તાજ લોક ભેડ્યા, નાના મોટા કામ;
બ્રાહ્મણના પુત્ર જ્યાના નહીં, હવે સહી મે તત્ત્વમપ્રાણ. ૯૪
જળ સ્થળ સધળે ભેઈ પાછા, આભા દાવિકા ગામ;
લગ્નગમનિત થયા હવે, શું કહે વિમ્રને ધામ. ૯૫
સભામાં કાને સાંભળ્યો, કે વિમ્રનેા સંતાપ;
ક્ષત્રી થઈ દુઃખ ભાંચું નહીં, એ લાણું મુજને પાપ. ૯૬
ગો બ્રાહ્મણની વાહારે ન ચડે, ક્ષત્રી ન કહિયે તેડા;
તે માટે દેહ તણું ત્યારે, છડું પાતક એડ. ૯૭
કાઠ મંગાવી ચિંતા રચી છે, અહિં સંપ્રેમ પ્રવેશ;
અંતર્યામિને ભણ્યું એવે, તને પ્રાણ નરેશ. ૯૮
તતક્ષણ આવી એમ કહ્યું, એ શું કરે અભ્યુત્ત;
એકાએક શું ભેઈ સભામાં, કરી પોણ રાજન. ૯૯
એમ ન ભણ્યું એ ઈશ્વરઆધીન, આપણે કહેા શું કામ;
અભ્યુત્ત કહે અપમાન થયું, હવે જ્યાનાં શું કાજ. ૧૦૦
શ્રીકૃષ્ણ કહે વમ કીર્તિ વધયે, લાવશે બધારે બાળ;
ધન્ય ધન્ય કહેશે જગતમાં, ગારો યશ ભૂપાળ. ૧૦૧

તે માટે ખીર ધરો ક્ષણ એક, કાં બળો રાજન;
 ચાલો તમને દેખાડું હું, વિમળા દશ તંત્ર. ૧૦૨
 વૈકુંઠનો રથ અશ્વ ભેડી, મંગાવ્યો તત્કાળ;
 અર્જુનને બેસાડી શીખ, ચાલ્યા દીનદયાળ. ૧૦૩
 સસસગર દીપ પવંત, મયોદા સ્થી જેઠ;
 ખાર સમુદ્ર લક્ષ યોજન બીન્ને, હીરુણ રસનો તેઠ. ૧૦૪
 ક્ષીર સાગર દધિમધગઠિા, એકએકથી બમણો એગ;
 તેટલા લોક વસે ત્યાં મધ્યે, મૂકી ગયા પરિણામ. ૧૦૫
 આગળ કંચન ભોમ કહિયે, પછે લોકાલોક;
 પચાસ કોટ પૃથ્વીને ફરતાં, પ્રથમ ફર્યા ત્યાં એક. ૧૦૬
 દશ સહસ્ત્ર યોજનગિરિ ત્યાં ઉભી, ત્યાં લગી મૂર્ચના ગમ;
 પછે તિમિર રથ કુટે નહીં, રથો અટકી એમ. ૧૦૭
 આગળ લોકાલોક દીસે, ગાગં નહિ ઉચાટ;
 ચક્રનું સ્પર્શણ કર્યું ત્યારે, આવી કરે છે વાટ. ૧૦૮
 લોકાલોક ભેડી ચક્ર ચાલ્યું, સહસ્ત્ર રવિ તેજ વિશેષ;
 આગળ ચક્ર ને પાછળ રથ, એવે આવ્યો એનો છેક. ૧૦૯
 શીરામબાળુ તેમ ચક્ર ફરે નહીં, ચાલે તેજ વિશેષ;
 તે સ્નેહ કરી તિમિર નેત્રે, આવ્યા પાંચ નરેશ. ૧૧૦
 શ્રીકૃષ્ણ કહે સાવધાન થાઓ, નેત્ર ચાળી અર્જુન;
 ભુલ્યો તો જળ ગિરિમધ્યે, દેખું મંદિર રમેશ. ૧૧૧
 સહજસ્તભનું કહિયે મહિમય, ત્યાં ગયા નરનારાયણ;
 ભુલ્યો તો ચેમશામી બેઠા, અણબુજા ભગવાન. ૧૧૨
 શ્વેત રૂપે ચેપ ભેગી, ફણ કહીયે સહજ;
 ઉપર મહિં બાતકાર ચોભા, હીલાંબર અંગે વર. ૧૧૩
 એવા સંકર્ષણ તે પર, વિરાલે દેવગણશર;
 સુગંઢ મયતક. ધર્મો કાને, કુંડળ મયકાંકર. ૧૧૪
 રાંધ ચક્ર ગઢા આયુષ આઠે, દેહ ધરી ઉભા યાત્ર;
 બાજી સુદિત સિદ્ધિ આગળ, કરે છે કામગણાપાત્ર. ૧૧૫
 પીતાંબર ધન દામિની, એવા ચોભે શ્રીધનસ્થાપક;
 કોટી રવિનું તેજ રથથી, ઉત્તરો શ્રીભગવાન. ૧૧૬
 શ્રીકૃષ્ણ દેખી ફર્યા મંદમંદ, અણબુજા ભગવાન;
 અર્જુનને દેખાડવા, અહિં આવ્યા પૂર્ણાન્દ. ૧૧૭
 નર નારાયણ બેઠ્યે આવી, કર્યા છે નમસ્કાર;
 શ્રીકૃષ્ણ એ પરિણામ ભણી, હીમાં આદર માન. ૧૧૮
 કૃપા કરીને આવ્યા અમને, દરશન દેવા આજ;
 કૃપાર્યો અમને કર્યો તમે, કહે અમ સરણું કરી કાળ. ૧૧૯
 શ્રીકૃષ્ણ કહે દશ બાળક વિમળાં, આવ્યા છિએ લેવા અહિં;
 અણબુજા ભગવાન કહે, મેં અપર્યા ભુલ્યો ધરગાંઠિ. ૧૨૦
 નર નારાયણ અવતર્યા, એ પૃથિવીના શ્રોતરિણ;
 દરશનની સુને ઇચ્છા એ મરો, અપ્યા અપરિણામ. ૧૨૧
 જુષિ ખર ઉતારીને, પચાસરિયા હવે રથામ;
 ચેપી કાઠ કામ ચક્ર ચાલે તે, શીખ કરી આવો ધામ. ૧૨૨

દેખાડવાને ધર્મ આરમ, ધરી છે આ દેહ;
 એ મારું ભોઈ પ્રજા ચાલે, તો પામે પદવી તેહ. ૧૨૩
 હવે સ્વામી શીખ વેહેલા, આવો પ્રાણુજન;
 સાંભળી પ્રસન્ન થયા, પછે વધા શ્રીપરિણામ. ૧૨૪
 યોદ્ધા દિવસમાં આવું છું, લેઈ બાળક ચાલ્યા રથામ;
 એક કુંડલમાં આવી પહોંતા, દારિકા પુર ગામ. ૧૨૫
 બ્રાહ્મણના પુત્ર દશ લાવિયા, વાઘ્યાં છત નીલાન;
 વિષે આરણીવાદ દીધો, હજો તમને કથાવ. ૧૨૬
 નંદ સહુ દેા એમ કહે, ધન્ય ધન્ય શ્રીગોવિંદ;
 ચાલે પછી જોગપચા, એ કહિયે શ્રીભગવાન. ૧૨૭
 અર્જુને તવ ભણ્યું મનમાં, એ યોગેશ્વર ભગવાન;
 મેં ભણ્યું મારા સાખા મિત્રજ, કરાવ્યાં બહુ કામ. ૧૨૮
 સારથી ઘર રથ હંકવા, ભક્તવત્સલ પ્રભુ ઈય;
 હું સેવક એ સ્વામી કહિયે, ભુલ્યો ઉલટી રીત. ૧૨૯
 અહિમા પ્રભુનો કો લેહે નહીં, એ સર્વે ભણ્યું મન;
 વિદાય ધનને ચાલ્યા અર્જુન, હસ્તિનાપુરમાં જાણ. ૧૩૦
 કર્ષ વસા પુન્ય પ્રભુયે કર્યા, વળી કરાવ્યા ધર્મ સાર;
 અધાર્મ એ ક્ષીતિ જગમાં, ગાયે યથા નરનાર. ૧૩૧
 વસજી

અધ્યાય દ્વન્વેશ

કલ્પ ૨૦૩ ચું-રાગ રામમી
 વધા પરીક્ષિત શુક પ્રત્યે વાણી, સંદેહ ઉપર્યો એક ઝુને સ્વામી
 શ્રીકૃષ્ણ કહિયે પુરુષ પુરુષ, અદ્ધ ભુજના ઠેણુ ભગવાન;
 શુકદેવ કહે સુભો હંસ, એ વાસુદેવનો કહિયે અંશ;
 વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રમુખ, અનિરુદ્ધ આદે એકજ પ્રજા;
 તે માટે અનિરુદ્ધ મૂર્તિમાન, અદ્ધ ભુજના એક ભગવાન.
 ચાલ-ચોપાઈ
 ભગવાન એ અદ્ધ ભુજના, શ્રીવિષ્ણુ અંશ રાજન;
 નર નારાયણ એક કહિયે, તમે એ ભણો મન. ૧
 અર્જુનને દેખાડવા, શ્રીકૃષ્ણ લેઈ ગયા ત્યાં;
 એ ભણે મારા સગાં મિત્રજ, બાવ ટળે મનમાંય. ૨
 વળી દારકાના લોક યાદવ, ભણે એ કૃષ્ણ રામ;
 હરિકૃષ્ણ જોગપચા, એ કહિયે શ્રીભગવાન. ૩
 એ યોગેશ્વર પરબ્રહ્મ કહિયે, એ વિના નહીં કોય;
 આનંદ જોગવળ ગીત મંગળ, સદા જે ત્યાં હોય. ૪
 સુખી લોક ધનાઢ્યાં સહુ કો, રાગે કૃષી પ્રવતાવાન;
 તેજવંત નરનાર કીસે, કોમ્યાં રૂપતિધાન. ૫

• આ ગેરુમા જાગવામાં ફરીથી કૃષ્ણમાં શ્રીકૃષ્ણની હોલા અને ૫૬
 વચ્ચેભેળી કાણુપરક અપચાતપણીની કાવ ૭. ૧ ધનવી ૫૫.

દેવાંગના બાલો સ્વર્ગથી, શું આવી છે આ કાર;
 એવી સ્ત્રી સહુ દિસે નગરમાં, થઈ રહી જાતકાર.
 ધન્ય પત્નીકા તોરણ કેસર, ચંદનના ઉંટકાવ;
 અગર યુગ યુગે મધ્યમધે, રત્ન દીપક કાવ.
 છાનું અરુણા રાવટી મોટા, સપ્તસીમી અવાસ.
 હેમ કળશ અગમી રહ્યા, મધ્યે મોટા ચોક અવાસ.
 એશવત ચાલે ડાહ્યા, મદ્ર એટ મારગમાં;
 તેણે કદંબ અમૃતપુરે, ઉડે ખેડ તે ત્યાં.
 રથ ચાલે અથ દમ દમ, ગળે હુણરમણ;
 એ રીતે રાજ્ય માર્ગમાં, આનંદ અતિ લુપ્તા.
 વાટિકા વાજ અતિ સુંદર, દ્રાક્ષ દાડમ મોર;
 માળા વાળુ રાધણુ કદાવી, વિવિધ જાતના ચોર.
 આકતી ચંપક મોગરા, ગુલાબ તુલસીવન;
 વાવ સરોવર દ્રુપ જળના, કામે રમણિક રમ.
 શીમ ત્રાટુ જાણી જળ કીડા, આશ્વા પુરુષપુરાણ;
 તેણ સહજ સાથે સ્ત્રી સહુ છે, વાજતે નીરાણ.
 તોટમાં રૂપ ધર ધરથી ધરી, નિકળિયા સુંદર સ્થામ;
 સર્વનું મન રાખે તો તે, એક શ્રીભગવાન.
 ભયો સરોવર કમળ કુલ્યાં, યુગે મધ્યમધ નાર;
 નાહવાને સહુ પેઠાં જળમાં, છાંટે માંડોમાંડી જળ નાર.
 સર્વે સ્ત્રી મળી દક્ષિણુ ભુજભણી, છાંટે છે આવી પાસ.
 ત્યારે શ્રીહરિ વામ ભુજ ભણી, છાંટે નીર સુવાસ.
 જળ કીડાની રીત કરે છે, ઉડાડે શ્રીકૃષ્ણ નીર;
 સર્વને પૂર પડે પાતે, એક પાતે બીધકુવીર.
 જેમ હસ્તિનીના ટોળામાં, ગજ શોભે તેમ શ્રીરંગ;
 હેવે ધણુ ધણું હરિ એમ કહે, પડે નીસરિયાં રસરંગ.
 બીનાં વજ મૂકી નવાં પેઢિયાં, વિવિધ પેઢનાં અંગ.
 ધાતક જનની બીક બહુ ઘણા, ગામે નાના ઠંક.
 તેને વજ તે બીનાં સર્વે, આવાં છે બહુ મધ્ય;
 રુક્મિણી આદે સુખાસનપર, જ્યાં ગોતીની ગૃધ્ર.
 શ્રીકૃષ્ણ રથપર મેઠા આગળ, વાળે બહુ નીશાન.
 પાછળથી નરવાહન સ્ત્રી સહુ, આભ્યાં પોતાને આસન.
 એ રીતે ઘેર આવીને પ્રભુ, ગયા રાજસભાયા;
 દેખીને સહુ સભા ઉઠી, રીઝ્યા યાદવરાય.
 ધદ્રે મોકલી સભા પેઢેલી, એસવા શ્રીહરિ કાજ;
 ધમનું ત્યાં ચાલે નહીં, સદા આનંદ નિલંથ રાજ.
 પાંડવને મયે આવી તેવી, સભા રમણિક રમ.
 જળને કામે સ્થળની આંતિ, સ્થળને કામેજળ લમ.
 એવી સભા ભગવાનની, બાલો મગધ્યા રવિ ઉચોત;
 હેમ મહિમધ જડિત રમના, શોભા ઝગમગ નયોત.
 એ સભામાં યાદવ સર્વે, ઉચ્ચેન રાજ્યન;
 રાયને પ્રણામ કરીને, એક સન્નિધિ યુગિર્જન.

ઉચ્ચેન મહારાજ કહીયે, પાતે પ્રભુ પરધાન;
 વાલ જાંઘ મુંદગ વાળે, અપસરા નૃત્ય ગાન.
 એ રીતે નિલ આનંદ યોગ્ય, સદા મોહન્ય હેલ;
 સભા વિસર્જન થઈ તવ, હરિ આભ્યા ઘેર નેપ.
 શોભા સહસ્રમાં રુક્મિણીનું, મંદિર ખરમધાન;
 સુનીમાં મધ્ય નાયક શોભે, તેમ ઝગમગ શુભવાન.
 રથથી ઉતરી શ્રીકૃષ્ણ પાતે, આભ્યા મંદિર ન્યાય;
 રુક્મિણી સહસ્ર દાસી સંગે, ઉમાં સેવા માંય.
 આસન મહિમધ જડાવ તેપર, મેઠા દેવમોરાર.
 શીતળ જળ સુખવાસ બીડી, આપે રુક્મિણી નાર.
 નિદ્રા અધી તે સમે, હરિ પોત્યા છે સુખાસન;
 સમુદ્રદેહ્યુ જેવી રાધા કહિયે, શોભા રમણિક રમ.
 લશ્મી પાતે પગ લગાસે, મોળામાં લઈ એમ;
 શ્રીકૃષ્ણચરણો નિરહ કાણુ એક, સહેવાયે નહિ અતિ પ્રેમ.
 શોભા સહજ એ રીતે પ્રભુની, સેવા કરે ઘણે આજ.
 કાં પાન બીડી જળ લઈ, કાં ઉવળી વીજળ વાવ.
 પ્રેમે કરી તનમય થઈ, સહુ વીસરી ધઈ દેહ સાન;
 દીટોડીને કહે થોડું બાલ, સુતા જાગરો ભગવાન.
 પાળ માત્ર ભોલતી રહે નહીં તું, સ્વામી વિરહને કાજ.
 અમને શ્રીકૃષ્ણ વિના કાણુ એક, ભયે તે જુગ આજ.
 ચકવીને કહે રાવે આવડા, શોક કરે જેમ રાન;
 સ્વામીના વિયોગ મોટે, અમને થાય તેમ મન.
 સમુદ્રને કહે રાત ને દિન, કાં કરે હુણવાટ.
 રત્ન તમારાં હયાં તે દુઃખે, નિદ્રા નહિ કરી ઉથાટ.
 જેમ અમારાં મન હયાં, અમને નિદ્રા નહીં નિનારાત.
 તમ શું તમને સહુ, એવું દિસે છે તીર્થરાજ.
 મદરાયળથી યુગે પિ વાણુ, આવે તેને કહે એમ;
 અમને શું દિપ્તમાન કરે છે, કામ હુર્જ્યા જેમ.
 કદાકદિયે બેઠું હરિયે, વાગાં અમને બાણુ.
 શરીર થા પડ્યા એવામાં, વાણુ હુઃખ દે નિર્બોણ.
 અમે તમારાં શું વણુસાડ્યું જે, વેર કરે અમ સાથ;
 એવું તમને ઘટે નહીં, એ જુઓ વિચારી વાત.
 મેઘને કહે તમારે નાથે, નામ પડ્યું મેઘરામ.
 તમારી ઉપમા આવી પ્રજુને, જુઓ લાગ્યનિધાન.
 મંદ્રેક વરસે ગીણી મુંદ્રે, શું કારણ કહેવાય.
 અમને જેમ શ્રીકૃષ્ણનિરહ, નેત્ર જળ તેમ ધામ.
 ચંદ્રને કહે કાણુ રેણી તમે, શીર થઈ રહ્યા કેમ.
 જેમ અમારાં મન કૃષ્ણ પાપે, ચાલે નહીં આગળ તેમ.
 ગોવર્ધન ગિરિને કહું, ઉચ્ચે શુંગ કરે શું કામ;
 હરિ મળવા ઇચ્છા થઈ, જેમ અમે ઇચ્છું તેમ આમ.
 અમે મોટી શોભું યોગ્ય, આપો જીવન મૂળ;
 ઉપકાર વૃક્ષ દૂલ દાગ નહીં કે, આવે તમ સમતુલ.

તમા તે પ્રીત કરે હરિસુત, કેમ ગેળાપજા થાય;
આખર એ દુઃખદાયક એને, વિરહે તજવી કાય. ૪૮
કેહિલાને કહે મધુરાક્ષી, સ્વરે કરી કરે ગાન;
ચુલુ હોય તે છવતું થાયે, કરે અમૃત પાન. ૪૯
તમે તમે હરિચણુ ગાયા, તેથી આખ્યા ઘટમાં પ્રાણ;
હરને કહે વૈકુંઠથી જ્ઞાન, આવ્યા આહી કેમ તાણ. ૫૦
સમાચાર લાગ્યા રમાપતિના, તે કહેા અમરને કાજ;
ફરથી તમે આવ્યા માટે, યાકા હરો પસિરાજ. ૫૧
જળ પીયો વળી શુષક હોય તો, પય પીયો એ પ્રમાણ;
કુશળ છે ભગવાન એ કહેા, હુએ તમને કલ્યાણ. ૫૨
એમ તો મર્ચ થઇ તનમય, લાગ્યું હરિસુત ક્યાજ
હરિ પાસ છે જેમ નહીં, તેની દષ્ટિ દુરે આંધ્યા કાન
હરિ કૃપાયે રાત થયું છે, રુણિા શ્રોતા કાન;
હરિ જો તો ગેળામાં શયન કરે છે, રણું નહીં કાંઈ સાન. ૫૩
ભ્યાં લ્યુએ ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ બ્યાજ, જેમે સપળે કામ;
હું તું બાધ રહ્યો નહીં, વદન્ય બનું સ્વધામ. ૫૪
રુક્મિણી આદે એક એકને, દશ પુત્ર એકે કન્યાય;
એકે લાકે તે સહસ્ર એકસક, એટલી પુત્ર છે યાય. ૫૫
એવા શુદ્ધસાક્ષમ પ્રભુના, આનન્દ સઘળી રીધ;
એકોકથનો વેભવ ધરમાં, અટકિ સિદ્ધિ નવ નીધ. ૫૬
એવામાં કાંઈ પુરુષ પ્રભુએ, કયાં અતિ સુખદાય;
વાવરતાં ખુદે નહીં, શુક કહે સાંભળ દે રાય. ૫૭
નિત્ય પ્રભો ગોદાન અપે, વિમને પ્રભુ જેઠ;
મીલન દાનનું લેખું નહીં, શું કહું તમને એકે. ૫૮
પ્રભુ લોકને જેમાલવા, એ રીતે શુદ્ધસાક્ષમ;
ધમે માર્ગે સ્થાપવા, આસક્ત નહીં પ્રભુ મન. ૫૯
પુત્ર પૌત્ર તેના, કહિએ અસંખ્યાત;
પરિવાર પ્રભુને ગણ્યે ન બાયે, બીજાની સી વાત. ૬૦
માદવનાં અષ્ટકુળ સોજક, અંધક મધુ એવાં નામ;
કોઈના દશ રાત સહસ્રાય, લક્ષ કોટી પ્રમાણ. ૬૧
છપ્પન કોટિ યાદવ તેના, પુત્ર પૌત્ર અચાર;
અમુત વર્ષે મોની કયા કહું, તોયે ન આવે પાર. ૬૨
પ્રભુ કોટી અદારસે* શુર, ભણ્યારે નિરાભા;
બાળકનું લેખું નહીં, એવા યદુવંશ ભૂપાળ. ૬૩
રુક્મિણીના પુત્ર પ્રપ્રુષ, અનિરુદ્ધન વજ્રસાળ,†
એના મુત પ્રતિભાદ આગળ, આલ્યો વંશ એ લાલ. ૬૪
પૃથ્વી ભાર સહુ ઉતાર્યો, મન વિચાર્યો ભગવાન;
યાદવકુળ એકે રહ્યું તેણે, પરભાણું કરુ કામ. ૬૫
મારા ભુજાના અંશ મોને, બીજાં હણે એવો કોણ;
મારોનું હું કેમ હણ્યું, વિષ શાપે મરે એ જોણ. ૬૬
કોણો વિચાર કરીને શ્રીકૃષ્ણ, પરવાથી સાંવધાન;
યાદવનો હવે કાળ આવ્યો, ચોક્કસ શ્રીભગવાન. ૬૭

હવે* કોકાદશસ્કંધની કથા, એમાં હતું હું હરિચંન;
શ્રીકૃષ્ણ જન્મ સ્વધામ પૂરણ, ચરિત્ર ધાય અતિરમ્ય. ૬૮
ઉદ્ભવ હરિના ભક્ત તેણે, વાગ્યો એ અભિપ્રાય;
એકાંત શ્રીહરિ ભેઠ છે, ત્યાં આવી નમિયા પાય. ૬૯
એક વિનંતી છે હે સ્વામી, એમ ભણ્યું જશો વૈકુંઠ;
કાળ આવ્યો લોકને, શું યારો ગરકાજ. ૭૦
અંતયોગીયે ભણ્યું એ ભણું, પૂછે જન સુખ કાળ;
ઉદ્ભવને કહે કયા ત્યાં, અમૃત મૂકું હું આજ. ૭૧
પુરાણમાં એ અધિક ભાગવત, કહિએ મારું તેજ;
શ્રવણ કીર્તન ધ્યાનથી જન, પામશે પદ એજ. ૭૨
એમાં રાત વેરાગ્ય ભક્તિ, ભક્તિયે હોય મોક્ષ;
માથે ભક્ત મુજને જેમથી, હું આવી રહ્યો યોલક. ૭૩
જળસરળ સપળે જણી મુજને, હું વિના નહિ કેય;
ઉદ્ભવ મુજને કહું રાત તે, કહેને ભક્તને ભેય. ૭૪
તે માટે તમે રહેા ભૂષર, કહેવા એ ઉપદેય;
અંતે મુજને પામશે, એમાં નહીં સંદેહ. ૭૫
ઉદ્ભવ કહે તમ વિના સ્વામી, એક કાણ જુગ ભય;
હું તમારી સાથે આવીશ, નહીંતર તમું આ કાય. ૭૬
જ્ઞાન ગદ પ્રભુએ કહ્યું ત્યારે, સંમત્યા વૈષ્ણવજન;
પણ ચિંતા મનમાં ઉપની, હરિ વિના કેમ દેર મન. ૭૭
હવે મુજને દર્શન હુલંભ, ફરીને મળવું ક્યાંય;
કેમ સહીયા વિરોધ પ્રભુને, શોક કરે મનમાં. ૭૮
થઈ આજા ભગવાનની તે, શું કરે હરિચંન;
સજ કાજ કરશે સહુ, ટીકણું ચરણે મન. ૭૯
હુવાંસા આદેશવિ મળવા, આવ્યા કહી કુલ વાત;
મળી પ્રભુને આવી ઉતર્યો, વાટિકા રમ્ય રાત. ૮૦
ત્યાં પીઠતારક કુંડ પાંદરે, સાણું છે ભણી તીર્થ;
તથો છે પીઠ લેતાના, માટે નામ પડ્યું એ પ્રસિદ્ધ. ૮૧
એ કાલે જરિ ભેઠ છે તેમાં, હુવાંસા મહંત;
યાદવના બહુ દુર રમતા, આવ્યા ત્યાં શુણવંત. ૮૨
રમતાં રમતાં હેતાઈ માંહે, કહ્યું જળિયું હાસ્ય;
સાંબકુમારને સોનો વેશ પરાયો, લાગ્યા મુનિની પાસ. ૮૩
ચીર પહેરાયી કદિ આગળ, કીધું મોકું પેટ;
હોનાર છે તેને કોણ વારે, આવી લાગ્યું નેડ. ૮૪
બાળક કહે આ સી કહેતા, લગ્યા પામે મન;
અમે તમને પૂછું હું, એ શું જણ્યો મુનિચંન. ૮૫
જળિયે મનમાં બજ્યું, એણે કીધી કપટની વાત;
રામ જનાર્દન વિના શ્રાપ્યા, જળિયે યદુકુળ સાક્ષાત. ૮૬
હુવાંસા તવ વદા બાળક, સાંભળે થઈ સાવધાન;
એ જળેરી સુસણ, યાકવ માનનેા કરશે ધાણ. ૮૭

* મળ બાળવતમાં આપારણે છે † જળાવલો મુતિભાનુ.
જો રણવ, તેના કાનચેન અને તેના શરણેન પુત્ર થયો.

* રુકમના પ્રથમપાદની વાત રાત થાય છે.

સાંભળી ધણુ લગ્નના પામ્યા, શી કરવી હવે વેર;
 વિપ્રધાપ કરે નહીં, આપણે વાંક શું કહેણું વેર. ૮૯
 નિસ્તેજ સંધેને બાળક ત્યાંથી, ગયા મૂકી અહરોવ;
 વચ ઇકતાં પડયું નીસરી, મુસણું તત્તવેવ. ૯૦
 સમાચાર આવી પહોંચતાં પ્રભુને, બોલ્યા નહીં ધણું મુન્ય;
 બાવી પદારથ લખ્યું એને, રાખે એવું કુણ. ૯૧
 ભૂલ્યો બાળકે કરી છલગા, તેણે યથો છે વિપ્રને ધ્યાપ;
 ત કેમ મિથ્યા યાપ, યાદવ માંડોમાંડિ કહે વાત. ૯૨
 સભામાં આણી મુક્યું મુસણું, કર્યું છે લોક ચૂર;
 સમુદ્રમાં સહુ ધસી નાંખ્યું, તેમાંની શેષ પલૂ ફૂર. ૯૩
 નગરમાં ઉત્પાત વાયસ, લાખા છે હવે કેમ?;
 સભામાંડોં સહુ યાદવને, પછી કહે શ્રીકૃષ્ણે જોમ. ૯૪
 યાદો પ્રભાસે જળધે યાત્રા, ત્યાંથી છુટિયે પ્રણાથાપ;
 વચન પ્રભુનાં માનીને, તવ શીમે યથો સહુ સાપ. ૯૫
 શ્રીકૃષ્ણ બળગત યાદવ સંધે, ગયા છે પ્રભાસ;
 પેહેલે દિવસે સ્નાન તર્પણ, કીર્તી તીર્થે અપવાસ. ૯૬
 બીજે દિવસે શ્રાદ્ધ સારીમાં, આખ્યાં બહુ વિધિદાન;
 બેળજન કરાળ્યાં વિપ્રને પોતે, પુરવાયો કરી કામ. ૯૭
 આપ આપણે સહુ કામ બેઠા, આનંદ જોવાજીવ ગાન;
 તે સમે થત વાફળી આવી, સ્વર્ગથી કામ કામ. ૯૮
 શ્રીકૃષ્ણનિના સહુ યાદવે, એ પીપી છે ચઢી ભેર;
 માંડોમાંડિ મને વાપ્ય ઉઠ્યાં, યુદ્ધ યાથે વેર. ૯૯
 પ્રભુમ કૃતવત્ત મેહુ, સાતપદી ને ગદભાન;
 ખડગ આમર સાંગ કરમાં, ધનુષ ને વળી બાણ. ૧૦૦
 હુધિયાર ભાંગાં ગડદા કોણી, હોતે નહીં એ પોણ;
 મયોદા મૂકીને વડે છે, નહીં બાણુતા એ કોણ. ૧૦૧
 બાળભદ્ર વાદે માને નહીં, એમ ગઈ યાદવ યુદ્ધ;
 સાગર સંગમ સરસ્વતી, ત્યાં યાપ છે બહુ યુદ્ધ. ૧૦૨
 એમ ન જાણે આ પિતા છે, પુત્ર બંધુ ભાત;
 લોક સુર ઉડ્યાં ભાલપત્રે, કરે સભળી માર. ૧૦૩
 તેણે કરી એક સુદૂતમાં સહુ, પડ્યા યાદવ ભોમ;
 છપાન કહે એ નાથ પામ્યા, રહ્યા થેવ હરિસેમ. ૧૦૪
 વાંમે તાંસ ઘસાય ત્યારે, અગિયે શાપ ભરમ;
 તેમ ઇન્ધ્રા પ્રભુની કરણ, પોતે ભુલે બેઠા પ્રદા. ૧૦૫
 બળભદ્ર કહે શ્રીકૃષ્ણને, સુને આશા શ્રીગપાળ;
 ચેાગપ્તસે દેહ દહી, મળિયા શેષ પાપાળ. ૧૦૬
 શ્રીકૃષ્ણ ત્યાંથી પીપળ છાંયે, બેઠા જઈ દાણુમાન;
 તે સમે મેત્રેય ઉદવ, આવી નંમિયા પાપ. ૧૦૭
 નેમથી આંધ્રુધારા ચાલી, સ્તુતિ કરી કહે વાણ;
 અમને સ્વામી સંગે તેણે, કેમ રહેશે યાણ. ૧૦૮
 વચન બાતનાં સાંભળી, પછે વધ્યા શ્રીયદુરાય;
 વેગેયને કહે વિદુર મુજને, અલ્યા નહીં સમે આપ. ૧૦૯

તે માટે તમને સ્નાન કહું જો, કહેને વિદુરને કાન;
 ભજો અંચે મુજને પામશે, મળી યથા સ્વિ વિદાય. ૧૧૦
 ઉદવને કહું ભજો અર્ધથી, તમે બદ્ધિકાશમ;
 ત્યાં જઈ ઉપદેશ સાને, પામશે પદ પ્રદા. ૧૧૧
 આશા મરતક ધરી ઇહાંથી, ગયા ઉદવ વન;
 ફરી ફરી મુખ ભુલે પ્રભુને, વડે જળ લેવાંચન. ૧૧૨
 ઉર ઉપર ચાલું મૂકી, બેઠા છે વિશ્વનાથ;
 લોકચૂર કરતાં યેષ તેની, ભાલ પારધી હાથ. ૧૧૩
 પદ દેખી જાણ માણું, યારધીયે હરિચરણ;
 ભણ્યું મેં મુગનચણ ચાળકે, લાણું અશરણુચરણ. ૧૧૪
 આવી ભેળું ભગવાન દીક, કરી મનમાં શોભ;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે મારી ઇચ્છાયે થઈ, કરને કહે છે શોભ. ૧૧૫
 પારધી કહે હલો મુજને, કથો મેં અન્યાય;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે પૂર્વે વેર વાળી, આખું મુજને આજ. ૧૧૬
 એને શોધ આપી હીરણ્યાતીરે, આલ્યા સુદર સ્થામ;
 એવે સારથી રથ ગુણસી મારે, આવી કયાં મણામ. ૧૧૭
 વિનય કરીને વધા વાણી, આશા મમ દેવ;
 શ્રીકૃષ્ણ કહે અહિં રથ મૂકી, ભ દારિકા તત્તવેવ. ૧૧૮
 સમાચાર જઈ કહે તાતને, થયું આવીને કહે ઇરા;
 પછી મુજને પામશે, તેને વિદાય આપી જગદીશ. ૧૧૯
 કોટી કોટી વિભાન દેવનાં, આખ્યાં દરશન કાજ;
 સ્તુતિ કરીને કહે સ્વભી, ઉતાર્યો ભૂમાર. ૧૨૦
 સુવં છે વેકુંદ રશ્મિ, ભણું ત્યાં મહારાજ;
 સતુલ્યં યથ દર્શન હરિયે, આખ્યાં દેવને કાજ. ૧૨૧
 તેજના બહુ પુંજ વિષ્ણુ રૂપે યથા ભગવાન;
 રથે બેસી સ્વદેહ ગયા છે, વાજતે નીશાન. ૧૨૨
 રવિ શશિ તારા મુવનું મંદળ, શોભા રમણીક રમ્ય;
 જન લોક તપ સત્ય લોક મૂકી, ગયા શ્રીપરિવ્રજ. ૧૨૩
 હારકે જઈ કહું તાતને, યથ છે બે રીત;
 સુદૂતમાત્રમાં યાદવ માંડોમાંડિ, વધી મુખા વિપરીત. ૧૨૪
 ચેાગપ્તસે દેહ તણને, ગયા હાળાવર કામ; ૧
 સ્વદેહ સતુલ્યં યથને, ગયા હરિ નિજ ધામ. ૧૨૫
 સુને કહેવા ચોકધે, અહિં રહેશે મા તમે કોય;
 આત વિનય પછી સમુદ્ર આવી, લેપાયેનજન સેય. ૧૨૬
 ઉત્સેન વસુદેવ દેવકીયે, સાંભળતાં તમ્યા માણ;
 રુકિણી આદિ સેાળ સહસ્ર, દેહ તણ ગયાં નિજ ધામ. ૧૨૭
 પાર્ય કહે સુને વંચી હરિ ગયા, પછી નહિ કોઈ વાત;
 એમ કહીને રાદન મ્યાંડકું, કાળશે કોણુ લાક. ૧
 એવું કહી મુન્ય મયું તવ વર્ણ, શોક કરે મનમ
 હવે મુજને દર્શન કુર્વમ, ફરી માર્યું મનમ

* અહિં કોઠાદરને પડેલા અધ્યાય ખૂલું વાપ છે.
 † અર્ધથી એમદારપદના નીચેના અધ્યાયની વાત ચરુ થાવ છે.

* અહિં કોઠાદર પદના નીચેના અધ્યાય ખૂલું વાપ છે.
 † અર્ધથી એમદાર પદના નીચેના અધ્યાયની વાત ચરુ થાવ છે.

નચ તણને લોક ત્યાંથી, જઈ રહ્યાં શેખાદાર; ૧૩૦
 નજનાભ ને ધનંજય મળી, ક્રિયા કરી નીરધાર.
 પરા પુરમાં ફેરવ્યો, વરતી ચુધિરિની આજુ; ૧૩૧
 શ્રીકૃષ્ણને યશ ગાય નિર્મળ, પ્રભ સહુ તેણે કામ.
 રાજ સાંધી આત્યા ત્યાંથી, વજનાભ અચ્યુત; ૧૩૨
 ગોપી મળવા આભ્યાં હતાં, મંત્રે ગયા ઇદ્રપ્રસ્થાન.
 માર્ગમાં ગોવાળ હુટે, ચાહે નહીં ષરાકમ; ૧૩૩
 અદાપિ તે કામ નીપજે, ગોપીચંદન રમ્ય.
 તેજ અચ્યુત જુએ ઉભા, તેજ ગાંડીવ પાણુ; ૧૩૪
 તેજ ગણું પ્રભુ વિના લાગે, સધળે સુનું રાણુ.
 શુક્રેવ કહે સુશો રાપજી, કહું વિદુર ઉદવ મંવાદ, ૧૩૫
 એક અશોકિણી મેન્યસું આભ્યા, વિણિ કરવા હયાળ.
 દુર્ગાધનને કહું સભામાં, આગે તમે અર્ધ રાજ; ૧૩૬
 નહીંતર એ પાંચ ગામ આપે, સદે પાંડવ કાજ.
 બીમપિતામહ પુતરાશૂ, ત્યાં સાંભળે છે કાન; ૧૩૭
 વચન મશું મેન્યું નહીં, ગયા રીસાવી ભાગવા.
 વિદુરે સમતલી પી, ને માનુંં એ દોનાક; ૧૩૮
 રાયને ચઢ્યો કોપ, કાકાને કાઢી ચુક્યો બહાર.
 તીર્થે કરતાં ઉદવને, ખાવી મળવા મધુવન સાર; ૧૩૯
 પૂણું કોરવ પાંડવ કુશળ છે, એ કહેા મુજને સમાચાર.
 એક સંતસર થયો ત્યાંની, બાળી નહીં ને વાત ૧૪૦
 ઉદવ કહે સાધુને પીડે, તેને શુભ કેમ થાય.
 જુએ વિણિ કરવા ગયા શ્રીકૃષ્ણ, માનુંં નહીં એણે મુઠ; ૧૪૧
 અહંકારી અભિમાની તેપર, ફર્યા કયાકારુદ.
 તમે કહું તમને કાઢી મુદયા, નગરથી એણે બહાર; ૧૪૨
 તે માટે તેને છું કુશળ કહું, કહેતાં જીભ અંચાલ.
 જુએ રાવણે કુદગિટ રાખી, વિભીષણપર રીયા; ૧૪૩
 તમપર દુર્ગાધને રાખી, થયું કુળ સહુ નાથ.
 એમ કહે અંધ તે નહીં, જાણે કાલ રીત જન, ૧૪૪
 કીરવપાંડવ સુદ થયું, પડયું અદાર અશોકિણી સેન્ય.
 પુતરાશૂ ગાંધારી પાંડવ, રહ્યાં છે થયો કહેર; ૧૪૫
 સાંભળી ધણું ફેરન ક્રીડું, અંધની રીત ચેર.
 શ્રીકૃષ્ણના સમાચાર કહેા મુને, કુશળ છે સહુ પતિવાર; ૧૪૬
 ઉદવ કહે હરિ કુશળ, તેનું પૂણુંં શુ વિચાર.
 જુએ પુતના પ્રાણુ લેવા આવી, તેને આપી મોક્ષ; ૧૪૭
 શરીર તેનું દાહ કયું, છુટી સુગંધ મધમ મોક્ષ.
 એવા દીકરિ યાદવ કુળમાં, પ્રગટી રવિ ચયો અસ્ત; ૧૪૮
 સાંભળી બેઠુંએ ફેરન ક્રીડું, વિદુર ઉદવ સત.
 ઉદવ કહે હરિયે સંભાર્યા, મળ્યા નહીં રમે હાંચ; ૧૪૯
 મેરેય અભિને જાન કહું, એ કહેણે વિદુરને કાજ.
 તે માટે નજો કહેરો એ થો, ગયા વિદુર તેણે કામ; ૧૫૦
 કરદાસમાં મેરેય મળ્યા, તેણે કહું તત્વજ્ઞાન.

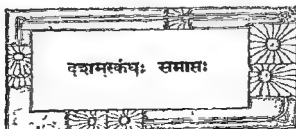
એ આદિ અંત્ય ને મધ્ય વ્યાપી, રહ્યા પૂર્ણાંદ; ૧૫૧
 વિદુર મેરેય મંવાદ છે ધણે, બલુને એ માય.
 ઉદવ બરિકેદાર દેહ તણ, ગયા છે નિજ ધામ; ૧૫૨
 વિદુર દસ્તિનાપુર આવી, મળ્યા પાંડવ ગામ.
 પુતરાશૂ ગાંધારીને જઈ, મળ્યા કહું ફેરન; ૧૫૩
 રામનતી કહું બાધને, હવે કરણું કાંઈ બાધન.
 એ બીમે તારા પુત્ર હરેય, તેને હાંચે જમાય કેમ; ૧૫૪
 પ્રતિજ્ઞાપ કરી લઈ ગયા છે, એહ બરિકાશ્રમ.
 યોગાભ્યાસે દેહ તણ ગયા, દંપતી નિજ ધામ; ૧૫૫
 પ્રભાસે જઈ વિદુરે દેહ મૂડી, પામ્યા ઉત્તમ કામ.
 પ્રાતઃકાળ આભ્યા મેવા કરવા, યુધિષ્ઠિર રાજન; ૧૫૬
 રીકું નહીં માત તાત મંચય, કયાં ગયાં દુઃખી મન.
 નેત્ર ભરી કહે મુને, વંચી ગયા પુરય શ્રી લોક; ૧૫૭
 ગાંભળી એવો શોક કરતા, આભ્યા નારક મોક્ષ.
 પરમ પદને પામ્યા તેનો, શાને કરે છે શોક; ૧૫૮
 તે ગયા કાળે તમકેભંડું, રહેશે નહીં જુએ કાલકે. ૧૫૯
 સરામાં આવી રાતે વાસો, રહે વટાઉ લોક.
 પ્રભાતે ઉઠી નયે રમે દિશાયે, જેમ હાટવાડે લોક. ૧૬૦
 કેનાં સાત તાત બંધુ સ્વામી, કેના પુત્ર શ્રી ધન.
 તમે રાત્રી એ વિણુ માયા, જુએ વિચારી મન. ૧૬૧
 જે આવે તેનો નાશ અકિર્ણ, રહે નહીં કેા રિયર.
 કેા મુખાસન બેસી નાથ છે, કેા પાંધ્યા નાથ બંજર. ૧૬૨
 ઇશ્વર આધીન જગ સર્વે, સ્વાધીન નહીં આહી કાય.
 રહ્યા ગયાનો ચોચ ન કરવે, કહી ગયા મુનિ નેય. ૧૬૩
 વિષિર વિતા કદે, હજુ આભ્યા નહીં અચ્યુત.
 સાત માસ તેને વહી ગયા, ત્યાં થયું કાંઈ વિધન. ૧૬૪
 સામ જીભએ લોચન કરકે, નંધમાં ઉતપાત.
 ભીમને કહે કુશળ નહીં, એવે આભ્યા અચ્યુત જાત. ૧૬૫
 સમાચાર પૂજ્યા યાદવરાધના, કુશળ મધુકે રામ.
 સાંભળુમાર ને ગદ બાનુ, અનિરુદ્ધ એ સાવધાન. ૧૬૬
 શ્રીકૃષ્ણના પરિવાર સર્વે, કુશળ છે મોદયા શૂર્ય.
 બાણીયે ત્યાં કલપાત થયો, નિસ્તેજ હીસે મૂખ. ૧૬૭
 કંઠ ગદગદ નેત્ર જળ, પછે વ્યાસ ગુણશ્રી વાણ.
 ભક્તવત્સલ ગયે મેં તમ, મળવા રાખ્યા પ્રાણ. ૧૬૮
 જેને પ્રતાપે પૂજ્યી જીતી, રાજ કરે છે રાય.
 તે મૂર્તિ હિસતી નથી, મેં વિયોગ કેમ સંવેવાય. ૧૬૯
 મુજ વિતા લોભજનને અટકી, બેસતા વિદ્યાન.
 અચ્યુત આવે ત્યારે બોલન, શયન કરણું સાય. ૧૭૦
 રાજસ્ય એ યજમાંદે, કયાં ધરનાં કામ;
 પતાવળી જુહી વિમની, લઈ નાંખતા ક્રીભગવન. ૧૭૧
 મગ્ધ વિંધી દ્રોણી લાંબા, મહામાં પુર્યો મોર.
 લાક્ષાગ્રુહથી જળતા રાખ્યા, દુવોસા વન નીર. ૧૭૨

સહાશિવને જીત્યા સુદર્માં, કહ્યું ખાંડેવ વન;
 ઇંદ્રાસન જઈ અર્ધ આસને, બેસતા રાજન. ૧૭૨
 ગોધેન વાળી ગધા કોરવ, સાંભળ્યું જો કાન્ધ;
 ઉત્તરકુંવર તાઈ સંગે, રથ ખેડ્યો તેણે કામ. ૧૭૩
 બીજા દ્રોણ કરણ શસ્ત્ર સરખા, મહારથી મહા શીટ;
 મોહાશ્ર જે કરી મોહ પમાડ્યા, લાગ્યા ગો યઈ જીત. ૧૭૪
 યુદ્ધ કરી તેને જીતી આગ્યા, પડ્યું જગમાં નામ;
 ગો વાળે તેહ અર્જુન, પ્રતાપ શ્રીભગવાન. ૧૭૫
 કેરવ રૂપી કૈન્ય સાગર, તપાં છિયે સ્વામીનાથ;
 બે જીને મારી રક્ષા કરતાં, બે યુદ્ધ સેન્ય સાથ. ૧૭૬
 રક્ષા કરી રાખવા ધ્વજપર, પુર્વા કોશ મનોરથ;
 અઢાર અક્ષૌહિણી કૈન્ય અર્ધે, રાખ્યો રથ સ્વર્ગ. ૧૭૭
 તુષા લાગી અસને, માર્યું બાણ પૃથ્વી લીન;
 જળ કાઢી મેં પાયા સુદર્માં, બે હતા સ્વામીન. ૧૭૮
 યુજ માટે ચતુર્ભુજ યઈ કરતા હરિ સંધામ;
 પાતાનું અંગ આગળ કરે, રખે મિત્રને લાગે બાણ. ૧૭૯
 સારથિ યઈ રથ હાંક્યા, કરાવ્યાં નીચ કામ;
 કેઈ વેળા મેં સજા અર્ધે, હાસ્ય કીધું ભગવાન. ૧૮૦
 અપરાધ મારા સહ્યો તેણે, ચઢી નહી કાંઈ રીસ;
 એવી યુજ પ્રતીત તે આજ, તણ ગયા ભાઈ ઇશ. ૧૮૧
 બ્રહ્માપે યાદવ સહુ સુખા, રહ્યો એક જગનાથ;
 સાંભળી મૂર્ખાં યઈ રાયને, પડ્યા કરે છે નિતાપ. ૧૮૨
 નકુળ સહદેવ ભીમસેને, જાણી વાત તવક્ષુક;
 કૃતા દ્રોપદી સુશ્રા સહુએ, કર્યો બહુ રહેન. ૧૮૩
 કૃતા કહે યજ્ઞા દિવસ થયા સુને, મળ્યા તહીં બેઠે વાંદ;
 આચો તો પચેજીઆકરી કર હું, સુના કર હું સાઠ. ૧૮૪

બ્યારે અમને કદ પડે ત્યારે, આવતા ભગવાન;
 તે અમને મૂઠી ક્યાં ગયા, કૃતાયે તજિયા પ્રાણ. ૧૮૫
 પાથે કહે હરિયે કહ્યું, અહીં રહેશે માં રાજન;
 પરીક્ષિતને તવ રાજ આપી, ગયા સ્વર્ગ સદન. ૧૮૬
 હેમાલયમાં બ્રાત ચારે, ગળ્યા દ્રૌપદી સંગ;
 સ્વદેહ ધર્મે ગયા વેકુંક, પામ્યા પદ શ્રીરંગ. ૧૮૭
 શુકદેવ કહે સુલોચયજી, કહ્યાં કૃષ્ણચરિત અતિ રમ્ય;
 સુવપુરાણીયે શૈલક આગળ, કહી કયા પરિણામ. ૧૮૮
 શ્રીતાજન અહંતામરતા મૂકી, ભજવા શ્રીભગવાન;
 પતિમતા બેઠી રહી, જીવ્યો ગણિકા ચઢિ વિમાન. ૧૮૯
 વન્નનાભને મધુરાનું, રાજ આપી ગયા ધર્મ;
 પ્રજાનું પાલન કરે, સુલો શ્રીતાજન. ૧૯૦
 શ્રીભાગવત અમૃત કયા, પ્રેમે સાંભળે નર નાર;
 શ્રીતા વક્તા પૃથક જન, તે પામે પદ નિરધાર. ૧૯૧
 ભગવાન પ્રિય અર્ધે કહ્યું, જનરજને શું થાય;
 કેઈ નંદો કેઈ વંદો કેઈકલો, પ્રેમે ગાયાશુણ્ય વહુરાય. ૧૯૨
 સંવત સત્તર છન્તુએ, વસંત પંચમી દિન;
 દ્યમરકંધ પૂરણ થયો છે, ધાઓ તમે હરિજન. ૧૯૩
 હરિજન હો જોડ મા દેશો, અનલો કીધા અન્ન;
 મારા હૃદયમાં હનિ વર્યા, તે કહ્યું છે એ સંત. ૧૯૪
 કરતા હરતા પોતે શ્રીહરિ, નિમિત્ત માલ હું કાસ;
 શ્રીતા વક્તા ધર્મ હરિજન, ભજવા શ્રીઆવતાશ. ૧૯૫
 વલજી

ભજવા શ્રીભગવાન જો થયા, થયા અધ્યાપ નેનું જાણે શામરે;
 મનહાસના સુવ કહે સુંદર, સેવાડા જાતે પ્રસિદ્ધ પામરે.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે કથપરંચ નવરિતમેધાય: || ૯૦ ||

વશમસ્કંધઃ સમાપ્તઃ

ૐ

શ્રીમદ્ વેદવ્યાસ પ્રણીત શ્રીમદ્ ભાગવતનો

(સચિત્ર) એકાદશ સ્કંધ (સચિત્ર)

(મૂળ શ્લોક સાથે સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર)

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાની માકે શ્રીમદ્ ભાગવતનો એકાદશ સ્કંધ સનાતન ધર્મ ગ્રંથોમાં નિત્ય પઠન પાઠન માટે અતિ ઉપયોગી અને પૂજ્ય ગ્રંથ મનાય છે. શ્રીગીતા-જીમાં અર્જુનને શિષ્યભાવે પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરરૂપે જે મહાન ઉપદેશ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને આપ્યો છે, તે અષ્ટાંશ પદ્ય જે ભક્તિ રસ યુક્ત વેદાંત સ્વરૂપ બાકી રહ્યું તે ભાગવતના એકાદશ સ્કંધમાં ભગવાને ઉદ્ધવને કહેલું છે, એટલે ભક્તિ જ્ઞાનનો એ સર્વોચ્ચ ગ્રંથ, ભારત વર્ષના સમગ્ર પંડિતોએ અને વિદ્વાનોએ માન્યો છે, એમાં કશું આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. એના અધ્યાય ૩૧ છે, તેથી નિત્ય એક અધ્યાયનું બાંધન કરી એક મહિનામાં પૂર્ણ કરવાનો સંગ્રહાય ભક્તજનોમાં વ્યાપ્ત છે, જેજ એની મહત્તા દર્શાવે છે. શ્રીભણિક પુરુષોત્તમ માસ અને શ્રાવણ માસ જેવા પવિત્ર માસમાં તેનું વાંચન ઘણાઓ નિત્ય કરે છે. તે ઉપરથી સુગમતા જાતર અગ્નિ આ ગ્રંથ નાના (હિન્દી) કદ (સાઈઝ)માં પ્રકટ કર્યો છે. તેનું ભાષાંતર સરળ, સુગમ કરવા માટે સ્વ. ઈચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઈએ ખાસ પ્રયત્ન કર્યો છે. પુસ્તકની છપાઈ, બંધાઈ વગેરે સુંદર અને આકર્ષક છે.

શ્રીભાગવતના દશમ સ્કંધના છેલ્લા ત્રણ અધ્યાયો, ઘણા પ્રાચીન રીકાર્ડો માને છે તે પ્રમાણે, જે હોષક માનીએ તો એકાદશ (અગિયારમો) સ્કંધ એ દશમ સ્કંધના એક રીતે ઉત્તરાર્ધનો જ ત્રીજો ભાગ છે. એમાં ભગવાને સ્વધામ ગમન પૂર્વે ચોતાના પરમ શિષ્ય ઉદ્ધવને આંતરનું સહસ્ય જણાવેલું છે. એ ઉપરાંત એમાં મહત્ત્વ યાદવોને થયેલા શાપ, અવધૂત દત્તાત્રયની અલીકિક લીલા, જનક અને નવ યોગેશ્વરને સંવાદ, જ્ઞાન ભક્તિ અને કર્મનું સ્વરૂપ, સત્સંગ અને કુસંગ, શ્રીકૃષ્ણે સમભવેલું ભક્તિનું સ્વરૂપ અને છેલ્લે શ્રીકૃષ્ણે કરા-વેલા યાદવોના સંહાર અને એમના સ્વધામગમનાદિ પ્રસંગ હોવાથી, અનેક શ્રદ્ધાળુ પુરૂષ અને સ્ત્રીઓને આ અગિયારમા સ્કંધ ઉપર ઘણો પ્રેમ છે.

આ સર્વ લાભુલું હોય તો આજે જ નીચેને ટેકાવેથી એક પ્રત મંગાવો.

પૂજ્ય સંખ્યા ૪૨૫, કદ ૬૧ x ૩૮ ઈંચ, મજબુત પુઠામાં સારી રીતે સચવાઈ રહે તેવી બાંધણીમાં બાંધેલા છતાં

કિંમત માત્ર રૂપીઓ એક

દ. ખ. વી પી. વગેરે જુદું.

આ અને ઠોઠ પદ્ય ગુજરાતી કે સંસ્કૃત પુસ્તક મળવાનું ટેકાણું:—

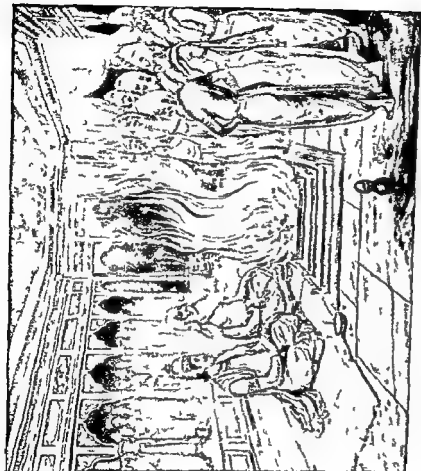
“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

લુકસેવર્સ એન્ડ પબ્લિશર્સ

સાસુન બિલ્ડીંગ્સ,

બાબરગેટ સ્ટ્રીટ, એલફીનસ્ટન સર્કલ,

ફેર્ટ, મુંબઈ નં. ૧.

જામડાના, ચણકુંડ ભાગે નાથ શોભેશ્વરે.

આપ શીશુને બાળ સારે છે

શ્રી મ હ ભા ગ વ ત

(કવિવલ્લભકૃત-પદ્યબંધ)

એકાદશસ્કંધ

અધ્યાય ૧ લો *

કડવું ૧ હું-રાગ કેદારો

શ્રીશુક ગણપતિ શારદા, કૃપા કરે શ્રીમહત્તને સર્વદા;
 છે મને ઉત્સાહ કહેવા કથા, એકાદશસ્કંધનીરે. ૧

કાવ્ય

એકાદશ સ્કંધ કથારસ બાંધું, કૃપા કરે શુભરાય;
 કેલ્યાણવાસી શંકરને સુત, જેની ગિરિબા માય. ૨

શુભશુભ નારી લક્ષ લાભ સુત, મોહને છે આહાર;
 ગજવદન પાવન હંભાદર, સિન્ધુરને ચાલુગાર. ૩

મુખકાન્ત હરશીધરા તું, વિહારજી ગહું નામી;
 પિતાંભધારી મુખધારી, સદગે બ્યાપક સ્વામી. ૪

અનેક ભજને કરજી કીધી, દીધી અવિચળ વાણી;
 એકાદશસ્કંધ જ્ઞાન કથા, અગોચર આપે નિજ જાણી. ૫

બ્રહ્મકૃપારી સરસ્વતી મા, વીણા પુસ્તકધારિણી;
 રક્ષાકેમણી શુભગાર અનુપમ, ત્રિનિધતાપકુન્ડપહારિણી. ૬

કમલાસની હંસ ઉત્તમ વાહન, શ્વેત વસ્ત્ર શલુગાર;
 અન્નવદન ઉપમા અતિ ઉત્તમ, ઉત્તમળ મુક્તાહાર. ૭

પોદરા તન શલુગાર વિરાજીત, વરહાસિની વિષ્ણુચાત;
 સ્વર્ગ મુલ્ય પાતાળ વિષે તું, સદગે બ્યાપક માત. ૮

વાયુતાદિની કહાવે ગુજને, સુરીનર મુનિવર ભણે;
 ચેદ્યાસા પુરાણ વિષે, વર્ણ નિગમ ગુજને વખાણે. ૯

મહા જડમતિ ને મૂર્ખ હતા, તે પંડિત કીધા પ્રાણી;
 અનેક ભજને કૃપા કરે તું, કમળમુખી કથ્યાણી. ૧૦

તેમ ગુને મા કરવા કરને, ભણી ધામર રેકે;
 નિગમ શાસ્ત્ર પુરાણતું, અધ્યયન હું નવ ભણું એક. ૧૧

એકાદશસ્કંધ કથા કહેવા, એ ભરી છે લોહટ આભ;
 મુજ જીને નિવાસ કરે માતાજી, જેમ શાય પુરજી લાભ. ૧૨

અવધમતિ માતા છે મુજને, અવિચળ વાણી આપે;
 માયા દોષ નીવારણ કરીને, કિરિગ્રામ સપ્તમાં કરવે. ૧૩

સાધુ સંત હરિજન કરજીથી, કથા પ્રબંધ વિસ્તારે;
 ગરુડધ્વજ ગોવિંદ પ્રભૂજી, ગન કથિય રાજાએ મારે. ૧૪

નંભિગરવય વિષે અપિ સર્વને, સંભળાવે સૂત પુરાણી;
 ગંગાતટે પરીક્ષિત રાત્ર પ્રત્યે, શુકલ કહે છે વાણી. ૧૫

એકાદશસ્કંધ ભાગવત કથા, અધ્યાય છે એકત્રીશ;
 હરિ શુભ મળ્યે પાન કયોથી, કૃપા કરે જગદીશ. ૧૬

એક સગે શ્રીકૃષ્ણજી, મનમાં વિચારે શ્રીવદનાય;
 હજી પૃથ્વિને ભાર ઉતાર્યો નથી, રથો છે યાદવસાથ. ૧૭

પાંડવ પ્રેમી હીરવ સંહારી, અદોહિણી કટક અઠાર;
 અનેક દેવ નિહંન કીધા, ઉતાર્યો ભૂમિને ભાર. ૧૮

કંસ ને કાઢ્યવન સંહાર્યો, મહાપાપી શિશુપાળ;
 પૃથ્વીને ઘણું ભાર નિવાર્યો, રામચં દીનદયાળ. ૧૯

હજી છાપ્પન કોટી ઉભા છે, તેનો શય કેમ થારો;
 જેમ તેમ રીતે નાશ પમડવર, લેવાયું શ્રીઅનિનારો. ૨૦

યાદવકુળ ઉભું છે ત્યાં લગી, નથી ઉતાર્યો ભૂભાર;
 શ્રીકૃષ્ણજી નિજ તુલ્યા વિષે, લેવાસે વિશ્વાધાર. ૨૧

મોટા પેટા અલિપ્ત છે યાદવ, મહા પરાક્રમ શરધારી;
 ભૂત પ્રેત બાળ્યા છે અદ્યુત, કેળું શકે એને મારી. ૨૨

અન્યો અન્યમાં કલેશ ઉપજાવી, યાદવને સંહારે;
 યાદવાસ્થળી કરે સૌ મળીને, હરીએ એમ વિચાર્યું. ૨૩

પૃથ્વીનો સૌ ભાર ઉતારી, પછી ભણું સ્વધામ;
 વૈકુંઠ સદન જવાની ઇચ્છા, કીધી સુંદર શ્યામ. ૨૪

સંસાર લોકમાં પરમેશ્વરજી, પૃથ્વી પે મુકુંડ નામ;
 યાદવને શાપ દુર્વાસા મુખથી, લેવાજો પ્રભુએ તે હામ. ૨૫

તવ શુક્રેવ પ્રત્યે પૂરે, અહીં પરીક્ષિત રાય;
 પરીક્ષિત ઉવાચ—

કેમ શાપ દીધો દુર્વાસા અપીએ, તેની કહો કથા. ૨૬

બ્રાહ્મણને સદા નમનારો, પુરુષદેવ ગણુધ;
 ઉદાર અને વૃદ્ધતણો દાસ, તેને શાપ એ આશ્ચર્ય ધાય. ૨૭

યાદવો પ્રભુને ગહું વહાસ, પ્રભુતા તે દાસ;
 તેને શાપ એ મહા કોપ છે, કારણ કહો મુનિ આજ. ૨૮

શાપતણું કારણ કહો, એકચિતવાન લક્ષ્ય કેમ;
 શાપ કારણ કહો મુનિ, તો શાપ કુશલી શ્રેમ. ૨૯

બ્યાસનંદન પરીક્ષિત પ્રત્યે, કથા કહે વિસ્તારી;
 શ્રીશુક ઉવાચ—

એ પ્રશ્નને ઉત્તર સાંભળો, ચરિત્ર શ્રીદેવ મોરારી. ૩૦

ઈશ્વર કૃપા એમાં હતી, કીધું કૃષ્ણે પાણું કામ;
 એમાં આશ્ચર્ય રું હું, મહાપુરુષ ને નિંકારા. ૩૧

* આ પદેશા અધ્યાયમાં મુલક સંભળો તો નિમિત્તથી જ-
 ૩૧ના શ્લોકો આજે કેમ થયા તે કથામંદન છે.

* પૂર્વ જ્ઞાનમાં વાદવોના અવતારમાં હતા.

શ્રીકૃષ્ણે સર્વ સંહારી, પછે યદુવંશ લીધા મનઃ
ધર્મ સ્થાપવા કારણે, સોના હણાવ્યા તન. ૩૨
પણી સ્વપ્ની ને દેહધારી, છતાં એ શુદ્ધ સ્વભાવ.
શુભાકર્મ કર્તા, ભય ન ધર્તા, કીર્તિ વ્યાપી ત્રિભુવ. ૩૩
ઘણું કાચું કૃષ્ણે ક્રીધાં, પછે મનમાં લીધી વાત;
વયુદેવ ગોદે રહેતા તેમણે, ધક્કી યાદવની ધાત. ૩૪
મણ આસાથી કંઈક જાણી, પિંડારકમાં કહે તપ;
તે તપની ભંગ કરતાં, ગમે યાદવને ભય. ૩૫
એક સમે જાણિ દુર્બાસા આઘ્યા, પિંડારક તીર્થે છે ન્યાય;
ચોળી એક આસને બેઠા, દંડ ધ્યાને તપ કહે ત્યાં. ૩૬
પીળા અનેક. જાણિ આઘ્યા છે, પક્ષક તીર્થની યાત;
કરપપ, વસિષ્ઠ, અત્રિ વળી, શીલ જાણી મહાપાત્ર. ૩૭
અસિત, કણ્વ ને કરપપ, બૃહ, અંગિરાય;
વામદેવ, અત્રિ, નારદ, યજ્ઞિ છે જાણી કાચ. ૩૮
સર્વધુનિ, ગીતાન ને ગાલવ, જમ્બહસ્તિ ભરદ્વાજ;
મ્લચન, ઓસર આદિ મુનિહું, વિશ્વામિત્ર અપીરાજ. ૩૯
શર્હવાન, સૌભરી, શતાનંદ, શૌનક, સુત પુરાણી;
જમ્બહસ્તિ, માર્કંડેય અપીરાજ, આઘ્યા શ્રેષ્ઠ શુભભણી. ૪૦
વેદભાષક, પરાશર, શુક્રલ, દેવલ, હક્ષ, માર્તંડ;
ગર્ગ્યુનિ મળી આઘ્યા છે, બાણી પુણ્ય શ્રેષ્ઠ પ્રસંગ. ૪૧
સદેવ આઘ્યાસી સુનીવર સાથે, અનેક સાધુ સંત;
તે સર્વ હરીશયીને આઘ્યા, સાંનિધ્ય શ્રીભગવંત. ૪૨
તે તીર્થ સ્મરીપે ભણિ સર્વેકા, કહે છે નિત પદ કર્મ;
દંડ ભક્તિ સાત્ય શેઠાધ્યાને, આપણે શ્રીપરબ્રહ્મ. ૪૩
તેજ પદે સમે યાદવ કુંવરો, સર્વ સાંતરણ સાય;
ગર્વે બધી જળ કાંડા કરવા, આઘ્યા આનંદ માય. ૪૪
શ્રીકૃષ્ણકેશ પુત્ર ને કહીએ, ભંજુવતીથી ઉત્પન્ન;
તેને સીતા વંશ લેવાવ્યો, જે સાંજ નામે તન. ૪૫
ધાનુષાર સોળે ભંગ ધરાવી, ઉદરે બાંધ્યું લોહપાત્ર;
ગર્ભવતી સી દીક્રે છે, બાણ પ્રસવે બાળક અત્ર. ૪૬
સર્વ મળી પછી આઘ્યા કરતે, જાણી દુર્બાસા* ને દામ;
અત્રિ સુવતે હુંવરેએ જાણે, ક્રીધા દંડ મણ્ડામ. ૪૭
સ્તુતિ સત્વન પૂજા કરી સૌ, ભાળક નમિયા સાય;
કૃષ્ણ હુંવર જાણી સાંનિધ્ય હોળે, મનમાં હૃદય ન સાય. ૪૮
યાદવના હુંપ કહે સ્વામિ તમને, સૂઝે ત્રણ ભુવન;
ત્રિકાળ શાની જાણિ નાયક છે, સ્વામિજી ધન્ય ધન્ય. ૪૯
એવું ભણી અમો આઘ્યા છઉં, પૂજવા તમને સ્વામિ,
નિઝાળકેર સર્વ સૂઝે, તમને અંતર્યામી. ૫૦
માટે મુનિવર આપ કહેા, આ આળખા તે હું જાણ્યો;
કાપકરી દુર્બાસા બોલ્યા, એ છાપન કાટિ વાદવ હણ્યો. ૫૧
સર્વ મળી તમે મારી સાંનિધ્ય, કરવા આઘ્યા હાલમ;
છાપન કાટી યાદવને એથી, નિશ્ચય યાચી નાચ. ૫૨

યદુકુળને નિકંઠન કર્યો, મુસળ જણ્યો એક
એ મુસળ યદુવંશને હણ્યો, એમાં નહીં સંદેહ. ૫૩
જાણિ કપટ ભાવ બાળીને કાપ્યા, કાપે લીધા શાપ;
શાપ વચન થયેલે સાંભળતાં, દુઃખ પામ્યા સૌ આપ. ૫૪
ભવિષ્ય પદારથ જાણિ વાત છે, આગળ એ હોનાર;
શાપ લઈ કુંવર સૌ આઘ્યા, જ્યાં છે જગદાધાર. ૫૫
શાપ* વચન કહીને દુર્બાસા, ત્યાંથી હેડી નાચ;
મહાં વનમાં જઈ તપે બેઠા, જાણિ આપણે વેદકુંડાચ. ૫૬
યાદવ સુત સૌ વિમણે, આપણે નળીયું કારજ કીધું;
જાણિ સાંનિધ્ય ને હાસ્ય કહ્યું, તેા તાલજી દુષણ દીધું. ૫૭
શાપ લઈ સર્વ સુત આઘ્યા, કરી દાંડિકાં ગામ;
સભા વિષે ઉત્તેસનની સાંનિધ્ય, પુત્રે કપાં દંડવતપ્રણામ. ૫૮
વજ્ર સમાન તે મુસળ લઈ, ઉત્તેસને આગળ બેઠ્યું બાળ;
વજ્ર શાપ દુર્બાસાએ દીધો, રોષે એથી આપણે કાળ. ૫૯
ઉત્તેસનની આગળ સર્વે, વાત કહી વિસ્તારી;
તે અંતર્ધર્મી સૌ પ્રીતિ છે, કર્તા દેવ મુસારી. ૬૦
પછી* સર્વ કુંવરપર કીધ કહીને, બોલ્યા વિશ્વાધાર;
દુર્બાસા જાણે દુઃખભા તમે, બન્યાય ક્રીધા બપાર. ૬૧
ઉત્તેસન કહે જાણિ શાપ તે, કેમે મિથ્યા ન સાય;
હવે યદુકુળ ક્ષય આઘ્યા નિષે, બોલ્યા યાદવ રાય. ૬૨
ઉત્તેસન કહે તમે સર્વ મળીને, સમુદ્ર તીરે જાઓ;
શુસળ શિલાપરધરીનાંખને, જેમતેમ સુખિયા થાઓ. ૬૩
શુસળ ખમ્બુ ધરી નાંખો જળમાં, રજે લગાડો વાજ;
ઉત્તેસનનું ભેલું વચન મુણ્ડીને, સાંચર્થા સર્વ કુમાર. ૬૪
જાણિ દુર્બાસાકેશ શાપનું, શુસળ હેડતું એક;
સમુદ્ર તરે જઈ રીતાર ઉપર, સર્વ ધસ્યું જો તેક. ૬૫
ધસતાં ધસતાં અંધ તેમો, જળે મધ્યે છે જાણ;
સમુદ્ર લેહરે ચાલે વાયુ, તેણે સમાગમ સાધ. ૬૬
તે મુસળને પ્રભાસ સાંનિધ્ય, ધરી નાંખ્યું તે વાજ;
ધસતાં ચેપ અંધ રહી મળ્યું, સહુ કહે છે મન વિચાર. ૬૭
સર્વ મળી જાન વાત વિચારી, સમુદ્રમાં નાંખ્યું તેક;
કૃષ્ણ કુંવરનું મુસળ ધસતાં, અંધ ઉગ્યું એક. ૬૮
ગગન વિષે આવતું રીહ, અરણ્યે તે ત્યાં પ્રયસ;
નિજ આસ જાણી એક ગાંભે, અંધ કપાં છે તે વાસ. ૬૯
મુસળ અંધ હેડતું જે પાણી, અંધ કપાં છે તે વાસ. ૭૦
પ્રભાસ શ્રેષ્ઠમાં એક ગાંભીર, તે સમે જળે માંખી ભળ;
મુસળ અંધ સહિત તે માંખ્યું, જળમાં ધસ્યું તાકાળ. ૭૧
પણી ઉતરે વીધું મત્તપનું, લોહ નીસડું તેણી વાજ;
વિષુત વણું તે ચોળાતું, ચાપ તેજ મટી આતકાર. ૭૨

* આ કહીની વાત મૂળ સ્થાવરમાં નથી.

† આ કહીની વાત મૂળ સ્થાવરમાં નથી.

* મૂળ સ્થાવરમાં સર્વ મુનિને જણ્ય એવું છે.

એક વ્યાધિ તેનું મૂલ આપી, લોક તે વેચાણુ લીધું; તે વ્યાધિ તેને શરમાં બેસાડી, બાલોડ તેનું કીધું. ૭૩ પરીક્ષિત પ્રત્યે શુકલ બોલે સાંભળ રાજા વાળી; કરતા હરણ આદિ પુરુષ જે, પોતે સારિંગપાણી. ૭૪ સુસાળ અંશ પાન ધર્મ ઉચ્ચું, તેણે વાદ્ય શુદ્ધ કરશે; મહામાંદે તે પાનને સોડે, સંગ્રામ કરીને મરશે. ૭૫ વ્યાધિ બાલોડ શરની માંડે, બેસાડ્યો અંશ જેહ; શ્રીકૃષ્ણજીના ચરણ કમળમાં, નિશ્ચે વાગશે બેહ ૭૬ જાવિ વચન જે શાપ ધરોતેને, સત્ય કરતા અવિનાશ; કરતા હરતા શ્રીપરમેશ્વર, પરબ્રહ્મ પૂર્ણ પ્રકાશ. ૭૭ શ્રીમદ્ ભાગવત એકાદશસ્કંધનો, મોટો છે મહિમાય; પરીક્ષિત પ્રત્યે શુકલએ કીધો, પૂર્ણ પ્રયશ્રાધ્યાય. ૭૮

અલભ્ય

અધ્યાય પેઠેલો હવો પુરુષ, કયા એકાદશ વિસ્તરી; કરતોડી વિમ્બ વહન કહે, ક્રોતાજન બોલો શ્રીહરી. ૭૯ ઘટિ શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્થિ પ્રવચોપાયા: ૫૨ ॥

અધ્યાય ૨ ને*

કહું ૨ ન્તુ-રામ ગોડીની ચાલ દુહરી

ગર્ભયોગી એમ કહે કથાય, તે શવજ્ઞ પાન કરે પરીક્ષિત નમ્; શીતનને કહે સૂનપુરાણી, નેત્રિયાશ્રય વિષે વડે પાળી. જે દારિકા નગરી શ્રીકૃષ્ણતણી, ત્યાં અણીમાણેકની રચના ધળી; બનેક અવાસ પુરોષાભિત દામ, વસે છે ભ્યાં કીકેશવરામ. સર્વદા સુખી છે સહુ દોઢ, કોઇને સ્વપ્નામાં નહીં થોક; બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મ વર્ણ જે આર, એ આદિ બીજી વર્ણ અદાર. દારિકાવાસી જન છે જેહ, શ્રીહરિયે પાળ્યા છે તેહ; કિંમત દારિકામાં સી સુખી, તે પુરમાં નવ રીસે છે દુઃખી. સર્વને મરતેક પ્રમુખો હોય, બેલે જ્ય જ્ય વેલેકભાય; ત્યાં બહુ જાગીએ કીધા નિવાસ, વસે છે ભ્યાં શ્રીઅવિનાશ. શ્રીહરીનાં દર્શન કરવા નિરધાર, નિત્ય નારદ બોલે એકવાર; ભગત ધ્યાન ભગવતનું ધરે, હરી સાધુસંતની રક્ષા કરે. બેનને બ્રહ્મગી પુરી આશ, વ્યાપક સમસ્તશ્વર બ્રહ્મપ્રકાશ; શ્રીવિષ્ણુ પૂર્ણ અંશે ભવતણી હરી, સર્વ ભક્તને કરુણા કરી. માનવદેહી યાગ્યા જે જન, તેને નીચે જીવજીવન; છડીતણી જે સર્વ કંઈ, તે તણને પ્રાણી ભણે પરધામ. ત્યાં સકળ છડી ઉત્તમ હોય, ત્યારે પ્રભુને લગે એ કાંઈ; સંકંદ તણને ભાવે ભણે, માયા મયમય અનની તરે. જેણે સ્વાદ કીધા પરિચાળ, તેને સધ કૃપા કરે મહાભાગ; એક રહે નહિ નારદ જેહ, હરિ દર્શને જાગ્યા છે તેહ. પ્રીતે મળિયા વિજાધાર, નારદ જાણે સાચે તેણી વાર; શ્રીહરીને પ્રભુભાગ કરે, નારદ જાણે ત્યાંથી સાંચરે.

ભાનમાં પ્રેમ ધરીને આપાર, આલ્યા નારદ વસુદેવે દાર; હવું દર્શન જાણે નારદતાણ, તવ વસુદેવ હરજ્યા મન ઘણ. પ્રેમ ધરીને ઉભ્યા વસુદેવ, નારદ જાણીને પ્રભુજ્યા તતમેય; આરતી અર્ધ કીધી પૂજનય, લીલાપાણીને નખીયા પાય. જુલિતે સ્તવન ઘણું ઉચરે, ધર્મ હરે મુદયામાં બેર; આસન આપું આણી પ્રેમ, પ્રથમે પૂઠે કુશળ હોમ. સ્વામિ દર્શનથી કૃતાર્થ અગ્રો, લહે કૃપા કરી પધાર્થ તમા; કંઈ જાનની કહેને કથાય, જેણે આત્મા કૃતારથ દાય. લીલાપાણીને ધરી પ્રભુભાગ, વસુદેવ પૂઠે તેણે દામ;

વસુદેવ ઉપાચાર—

સ્વામિ ભાગવત કથા તીર્થ જેહ, સુજને વિસ્તારી કહે તેહ. વૈષ્ણવ ધર્મને મારગ સહી, તે જુને વિસ્તારી કહે અહીં; જનમ મરણ વ્યવ જેથી વારીયે, સદા મોક્ષ પદાર્થ પામીયે. સંસારની માયા પામે માશ, સઘળે ભાસે બ્રહ્મ પ્રકાશ; સુભુલ્લ રત્ન સંઘન હોય ગતી, અથ અંગે ન અંગે રતી. જેણે સંસાર સાગરને મૂકીયે, વેલુંક સ્વર્ગ શીમે જર્મ જુલકીય; તપસાધન જપ કરીને ધ્યાન, શીમે પાગીયે શ્રીભગવાન. એવી વિજીની માયા સહી, સુજમાં પ્રીલવાની ગતી મહી; કંઈ ધર્મ કયાનું કહે જાન, કરુણા કરે જુને આ સ્થાન. જેથી છુટીયે સી સંસાર, નારદજીને કહે તે પ્રકાશ; વેદાંતધાર ભાવ તરે ધર્મ, તે વિસ્તારી કહે જુને ધર્મ. એવું પ્રશ્ન વસુદેવ ઉચરે, તે નારદ જાણે અણે ધરે; તવ બોલ્યા જગી નારદ યથા, શ્રીવસુદેવ પ્રત્યે ભગવત્ કથા. પ્રીતિ યુકતે પાછા ઉદ્ધાસ, નારદ જાણે કેરે વચન પ્રકાશ; નારદ ઉપાચાર—

ભાગવત ધર્મ જે ઉત્તમ સાર, તે ભણું પ્રશ્ન પૂછું આ વાર. ભાગવત ધર્મ વિષુ મહિમાય, શ્રવણે ધરતાં કૃતારથ થાય; એ કયા શ્રીમારાયણે તણી, ભણે ભણ્યે પ્રીતે ઘણી. તે મહા પાપીને પાવન કરે, જેમ અંગે તિમિર સહું હરે; તમે સુજને જે પૂછું રાય, સાંભળો ઇતિહાસ એક કથાય. પુરાતન ઇતિહાસ જેહ, એક, તમને વિસ્તારી કહું તેહ; એક વિદેહી હવો છે રાય, નિમિ મામ તેનું કહેવાય. તે તણે જે ભાગવત ધર્મ, સુણો તે કથા અનાદી પર્મ; મયભદેવ હયા સંજન, અથ તે કહીયે ભગવન. એકસો તેને હવા કુમાર, તેમાં જ્યેષ્ઠ છે ભરત ઉદાર; મહા સાધુ મે જાગી સહી, તે સરજો છે પરાકર્મી નહીં. ભરતખંડ તેને નામે હવો, જેણે રાય મહિમા કીધી નવે; વળી જ્યભદેવના નવ તન, બ્રહ્માગી ધર્મ ભમે ત્રિભુવન. પ્રભુઅંશે સુત એકે, નવ યોગેશ્વર કહીયે તેહ; તેહ તણાં સાંભળને નામ, જમનાદેવ બોલ્યા તેણે દામ. એક કવિ ને બીજો હરિ, નીચે અંતરિક્ષ સંગ્રા જાણે હરિ; કાચો પ્રભુદ્ધ નામે બાળી, પિપ્પલાશન પાંચમે સુભાગ.

* આ બીમ અધ્યાયમાં વસુદેવે પૂછ્યું ત્યારે નારદે નિર્ધારણ અને યોગેશ્વરના સંવાદરૂપે ભગવદ્ સંબંધી ધર્મો કહ્યા છે કયા છે.

છછી. તે છે આવીદ્યોત્ર, દુઃખિ છે સાતમો યુગોત્ર; સમસ તે આઠમો કદ્યો, નવમો કરભાજન નામે થયો. ત્રણ કરભાજન છે ત્રણ, એની છુદ્ધિ પવિત્ર કહેવાય; એ નવ યોગેશ્વર મહાસુનિ, એ સરળા કે તપસ નહીં. બહુ તે જગત આત્મારૂપ, તે વિના સર્વ માયા કૃપ; એવા યોગેશ્વર નવ જેઠ, ત્રિભુવનમાં સંચરે છે તેઠ. ઉદ્ધરેત તપતા ધણુ, શું અહીં વર્ણન કરીએ તેમનું, એ આત્મદક્ષિ હવા કુમાર, જેને તાતની કૃપા આપાર. પરમાત્મા નિરૂપણ યોગેશ્વર કરે, આત્માભ્યાસમાં મનધરે; કિંગમર ને પ્રહાનિધાયે નિરૂપ, નવ યોગેશ્વર છે સંપૂર્ણ. કાર્ય કરણરૂપને તત્ત્વ, ભગવદ્રૂપ જગતને પીછાણ; પ્રભુથી બહુ પોતાને શિમ, ત્રણ લોકમાં કરે આગમન. તે છવનચુકિત લહે સો જ્ઞાન, તેને કૃપા પુરુષ ભગવાન; તે ચોળી મન કરી વિચાર, આવ્યા નિમિશજને દાર. નિમિશ રાય કરે છે પત્ર, તેણે અનેક તેણા સુનિજન; ત્યાં આવ્યા નવયોગી અનિરાય, નિમિશય તે નમીયા પાય. આયે થાય પુનઃ આરતી કરી, ધર્મ સ્નેહ પ્રીતિ મન ધરી; આજ્ઞ નયેને આપ્યાં રાય, એકા મુનીવર હલી સલામ. રીન વચન મુખે ઉચરે, ધણુ સ્તવન નિમિશ રાજ કરે; નિમિશુપાય—

અમને પાવન કરવા કાજ, બહે પધાર્યો શ્રીમદ્કારાજ. તમ દર્શને કરી પાવન થયો, જન્મ તોપ ભય સહ ગયો; કહી મુને સર્વોત્તમ કલ્યાણ ઉપાય, જેથી કાર્યસિદ્ધિ ગુજ થાય. સ્વામી માનવ જેઠ ધરી વળી, જન બહુ માયાને મહાભાગી; જેમ સંસાર કર્મ બંધન છુટાય, તે મુને મક્ક કહે અનિરાય. એ ભક્તિથી હોય શૈલ કાસ, કૃપા કરે પ્રભુ અભિનાથ; તે ભક્તિનું કહે અપી જ્ઞાન, જેથી પામીએ શ્રીભગવાન. મુણી હુવે પામ્યા તે માણ, તેને આત્મજ્ઞાન કહે તત્કાળ. કવિયોગેશ્વરેપાય—

યોગેશ્વર કહે સાંભળ રાય, નારાયણની જેઠ કથાય. શ્રીનારાયણનાં ભજતાં ચણે, સદા છુટશે જન્મ ને મરણ; નારદ કહે વચુદેવજી મુણે, એ નવ યોગીનો મહિમા ધણે. એ જ્ઞાનથી પામીએ હરીનું જ્ઞાન, અંતે કૃપા કરે ભગવાન. ભાગવતધર્મ ઉત્તમ કહેવાય, જેણે પામીએ વૈકુંઠરાય. ભગવદ ચણે ધરતું જ્ઞાન, એ ઉત્તમ કાર્ય આ જગે બહુ; દેહાદિધર્મ ઉદ્દેશ પાતેલા જન, અભિમાન તણે ધાય પાવન. પ્રભુએ મન ધારી વાક્ય મને કહ્યાં, એ લક્ષણ સત્ય મેં લખ્યાં; તે દુઃખનો આવે સર્વ ધર, પ્રાણી ઉત્તરે ભરવને પાર. યોગાદિક કર્મમાં વિકા નરે, પ્રભુ ભજનમાં રજ નવ અડે; ભગવદ ધર્મમાં મેન બંધ કરી, રોહિતો ભય પ્રાણી વેગધરી. તોપણ પ્રત્યય નવ લાગે, એવો પ્રભુ મહિમા મહાભાગે; મેન તે શ્રુતિ ને સ્મૃતિ બહુ, ઉત્તરે ભય સાગર આ યંચે.

મન વચન કાર્યથી કરીએ જેઠ, શ્રીહરીને સમર્પીએ તેઠ; મન છુદ્ધિ ઈંદ્રિયે સહી, જે જે કાર્ય કરીએ અહીં. તે પ્રભુજીને અર્પણું સર્વ, પોતે કર્યું એવો તજવો ગર્વ; તે જણ સંસારથી મુક્તાય, જેણે આરાધ્યા વૈકુંઠરાય. નારાયણથી આજીવો સંસાર, એ ત્રણ શુણિ વ્યાપક વિસ્તાર; આ મિથ્યા ગૃહદારા સ્તવ ધન, અર્થજ સ્વરૂપ ભોક્ષ જગજીવન. એમ કૃત્ય કરે જન જેઠ, તેને નવ અડે માયા. દેહક અજ્ઞાને કલ્પેથી ભય ભય, જ્ઞાન ઇશ્વર બહુ સોદાય. અજ્ઞાને જન હું હું કરે, ભય કારણ એ જતે થયે; પણુ હું દેહ હું જે બચારે ભય, હું આત્મા હું મનમાં થાય. ત્યારે પ્રાણીને સુખ આવે, અને સંકટ સઘળાં ભય; વિષય છે મનનો વિલાસ, મનોનિમિશ કરેથી થાય ત્યાગ. શ્રીશુભની આજ્ઞા પાળીએ, ને મિથ્યા માયા મોહ છાળીએ; શ્રીશુભની આજ્ઞાએ કરી, સદા નિરંતર ભેગે દીક્ષિર. માયા સંસારાદિકે છે જેઠ, સ્વપ્ન સમાન બહુવિ તેઠ; જેમ સ્વપ્ને સુષ્ણ લીલા કરે, જાગેને માંકાં દુઃખ મન ધરે. તે લીલા જેમ થાયે ફાક, તેમ માયા સંસારીક લોક; જેને કંઠકપ વિકલ્પ મન ધણે, પર્મ લોગી તે માયા તણે. તે સંસારે આવે નિરધાર, જેને સંકલ્પ મનમોહાર; તે માટે નારાયણનું દ્રઢ ધ્યાન, સાંભળીએ હરીના શુણ જ્ઞાન. જન્મ કર્મ શુણ જ્ઞાન સાંભળે, પાતિક સઘળાં તેનાં ગણે; મનોનિમિશ ને નવ થાય, તે કંઈ મહાકલ્યાણનો ઉપાય. ભગવાનના જન્મ જે ને થયા, તેનાં નામ સ્મરણ મને શૈલવા; સવણ કીતેન કરતાં ન ધરવી લાજ, નિરુદ્ધ યથા કરતું જગે આજ. કાંલિક ભક્તિ ન અંગે ધરવી, પુણ્યક્રોડ પટે ભક્તિ પકડી કરવી; કદિ ભક્ત પચે, કદી રહે, હૃદયથી ચીસ પાડીને જીભ. જ્ય જ્ય કરતો કરે તૃત્ય જ્ઞાન, એમ ભક્ત થાય શુભતાન. પૃથ્વી, પ્રાણી, તેજ, આકાશ, વૃક્ષ, પ્રાણી, નદિ, ચિરિરાજ. ભગવદ્રૂપ સર્વને જીવે, તેજ, તેજ સ્વ ધરીને ચણે; એવી ભક્તિથી સર્વે થાય પ્રાર્થ, તેમ કરેથી ટળે સંતાપ. ભોજન કરતાં કણે કણે સુખ, કુધાનું ટળે સર્વે દુઃખ; તેમ પ્રેમ લક્ષણ ભક્તિથી થાય, વૈરાગ્ય ભજનથી દુઃખ ભય. પુણ્ય જન્મતા પુણ્યનંદ, તેમ પુણ્ય ભક્તિથી પ્રધાનનંદ; વળી સર્વે સંગે માયા ત્યાગે સંસાર, કામ ક્રોધ કરે પરિહાર. સદા સંગ સાધુનો કરે, કયા ભાવ મન સાધે ધર; સર્વે જ્ઞાતાના છે જેઠ, સમર્પિત સમગ્રે રાણે તેમ. આત્મા ભાવુને આણે દયા, તે થાય લક્ષરીવર્ણી મહા; વિશ્વમાં દેખે પ્રભુ જે જન, સચરાચર વ્યાપક સ્વામિન. સો કોને પ્રભુના અંશ જાણે, તે તે નિકે પ્રભુને રાખાણ; જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્યે કરી, પુણ્ય ચિત્ત પાત્ર ચણે ધરી. જે દૃઢ ભક્તિએ મન સાધે ભણે, અસ્થિર દોષ આપાના તરે; પ્રીતિ હરીનાં દેખે ચણે, વ્યાપક સઘળે અશરણ શણે. જેમ ભક્તિ ધ્યાને કરે સેવાય, તે ભાગવત ધર્મ ઉત્તમ કહેવાય; વળી યોગેશ્વરને નમીયા પાય, પ્રેમ કારી પૂછે નિમિશય.

નિમ્બુવાય-

જે નારાયણના ભક્તનાં ચિત્ત, તે વિસ્તારી કહો મહંત સુરીત;
વૈષ્ણવ દેખો તે કહો વિસ્તારી, કેવા સ્વભાવ ને કેવા આચારી.
વૈષ્ણવ શું બોલે ને શું પાળે, કેવા તે હોય કહો કેમ મહાભો;
તવ યોગેશ્વર કહે કથાય, શ્રવણે પાન કરે નિમિરાય.

હરિ યોગેશ્વરેવાય-

સર્વ ભૂતામાં હરિનું રૂપ, બ્યાપક સધણે શ્રીવૈકુંઠ ભૂપ;
જેને ઇશ્વર ઉપર હોય સ્નેહ, ઇશ્વર ભક્તપુત્ર ધરે બહુ નેહ.
સુર્ય ઉપર કૃપા સદા રાખે, શત્રુપર ઉપેક્ષા નવ દાખે;
સધણે નારાયણ જોય જેહં; શુભ ઉત્તમ વૈષ્ણવ છે તેહ.
વળી મધ્યમ વૈષ્ણવ કહેવાય, લોક જીવિ જેના મનમાંય;
મેત્રીયે કેળે પતાના બંન, તે કહીયે મધ્ય સાધન.
જે જે કાંઈ કહાં સંસાર, તે સાચે સર્વ કરે વહેવાર;
પણ પ્રીતિ ભાવ આપા ન ધરે, નિર્વાહ મન જાણીને કરે.
શ્રીહરિની ભક્તિ વિશેષે કરે, ઇન્દ્રિયે વધ નહીં અનુસરે,
દેહ ઇન્દ્રિ પ્રાણના ધર્મ, તેણે પામે પ્રાણી મન પર્મ.
પ્રતિમા પૂજે પરી મન જ્ઞાન, સાધનનું નહીં તેને અજ્ઞાન;
તે પ્રાકૃત વૈષ્ણવ ભણો રાય, જે કોમ આચરે માનસકામ.
જો ભાગવત ધર્મ સુભ્રુશય, જેણે જન્મ કૃતારથ માય,
જેને જ્યારે કદ કોઈ પડે, તવ હરિ નામ આધાર કરી રહે.
પછી મનમાં સંભારે રામ, પરમેશ્વર પ્રભુ અંતરયામ;
જે સંકટ સમરે વૈકુંઠરાય, તે મધ્ય મર્મે ભક્તિ કહેવાય.
વળી ઉત્તમ વૈષ્ણવ ઉપર, શુભ ચિત્તે વસુદેવને બજે;
જન્મ કર્મનું વર્ણન કરે, શુદ્ધશાસ્ત્રમ છતાં આર્હણ ન ધરે.
વળી સુષુ રાય જ્ઞાનને કથી, મારુ પારકું જેને મન નથી;
તે વૈષ્ણવ કહીએ શુભ સાચ, તેને કરુણા વિશ્વાધાર.
જો ઉત્તમ વૈષ્ણવલક્ષણ કહું, જે ભણવા ઉપરે જન સહુ;
તે ભગવાનમાં સદા ચિત્ત ધરે, શ્રેયીકનું રાજ હૃદે નવ અરે.
પ્રભુ ચર્ચણી ગણે સર્વ તુચ્છ, ભાગવત નામનું ગાહે પુચ્છ,
સેવા કરવામાં સદા તત્પર, પ્રભુના દર્શનમાં સદા આગળ.
તૃષ્ણા તાપ નવ તેને અંગે, સદા રમે પ્રભુના સંગે,
મજ્જના નામથી તે તાપ મરવે, (ચિત્ત ધીરે કયાંઈ ન હુંથાવે.
પ્રભુ નામની શોભા મને લાગે, તેથી તેના નિવિધ તાપ સમાવે;
જેમ અંદ ઉદય રાય સૂર્ય તાપ સમે, તેમ તેના સર્વ તાપ નિર્ગમે.
જો ત્રીભુવન સુખ આપિયે આજ, તોએ ભક્તિ ન કરે ત્યાગ;
એક નિસિખ ભક્તિ ન મૂકે, ચિત્ત હરિ ચર્ચણી ન ચૂકે.
તે ઉત્તમ ઉચ્ચ ભક્તિ નીરધાર, એણે ભવજળ ઉતરે પાર;
નારાયણરૂપી વૃક્ષ છે ભણુ, જેની શાખા સચરાચર પ્રસાળ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે એક, ત્રિભુવનમાં વિસ્તરી તેક;
તે વૃક્ષને આશ્રયે ભય જન, માયા પાસ થાય છેલન.
જેના હૃદયમાં હરિનું નામ, જે સચરાચર નીરણે શ્રીરામ;
જેને હૃદયે મસે શ્રી હરિ, અળગા નહીં, ન શકે નીસરી.

જો તત્ત્વધ્યાન ભાગવત કહીયે રાય, વળી જ્ઞાન ધર્મ સુભો કથાય
ભગવંતથી લેગા જન જેહં, દેવે સો વાદ્ય છે તેહ.
પ્રથમ અલ્પ પામે તે સુખ, તેને પાછળથી મહા દુઃખ;
જેને હૃદે જ્ઞાન ન લગાર, મનમાં રાખે બહુ અર્હકાર.
કામ, ક્રોધ, મોહ, માત્સર ધરે, પંચ ઇન્દ્રિ સુખે અનુસરે;
તે કેમ પામે વૈકુંઠવાસ, સદાકાળ તે રહે નિરાશ.
મનના દહન કરે જન કર્મ, જે સચરાચર ભણે પરધાન;
સમચિત્ત દષ્ટિ રાખે સમાન, તેને કૃપા કરે ભગવાન.

વક્ષણ

શ્રીભગવાન કૃપા કરે, સાંભળ પરીક્ષિત રાયરે;
કોકાદશસ્કંદ ભાગવત કથાનો, હુણે શ્રીધીમાધ્યારે.

હરિ શીમળભાગવતે એકાદશસ્કંદે દ્વિતીયાધ્યાય ૧૧ ૩ ૩૩

અધ્યાય ૩ વર્ત*

કરુણંડાં લું-રામ રામમી

ઐતીપરે બાદ્યા સૂત પુરાણીલ, સુંભો શૌનક આનંદ આણીલ,
પરીક્ષિત પ્રત્યે કહે શુકદેવ, વસુદેવને નારદ જોવણ.

હાળ

ઋષિ નારદ કહે વસુદેવને, હરિ કથા રસ મહિમાય;
યોગેશ્વર શુભ જ્ઞાન કહે તે, સાંભળે નિમિ રાય. ૧
એકસમે રાજ જનક ગયાતા, અંતરિક્ષ ધરિને ધામડાં
અંતરિક્ષ ઋષિને, જઈ કીધા દેહ પ્રભુભ. ૨
સ્તુતિ સ્તવન ગ્રેષે કરીને, ચણું નમ્યે ભૂપાળ;
અંતરિક્ષ ઋષિએ આસન આપ્યું, સચ જનકને તારાળ. ૩
પર્મ પ્રીત આનન્દે સાંનિધ્ય, બેઠા છે ઋષિ દેવ;
તવ અંતરિક્ષ ઋષિને જનક પૂછે, પ્રશ્ન એક તત્ત્વજેવ. ૪
સ્વામિભ લિખ્યની માયા ભણવા, ઉપજા છે સુને આજ;
તે કૃપા કરીને કહે સુજને, અંતરિક્ષ ઋષિ મહારાજ. ૫
એજ પ્રશ્ન નિમિ રાજએ, અંતરિક્ષ સુનિને કીધા;
પરમ ભક્તિના મહામનોરથ, રાયે મનમાં લીધા. ૬

નિમિરાજ ઉવાચ-

આ જન્મને પ્રભુ આચારૂપ, ભણે જન ઉત્તમ ભક્ત;
તો કહો યોગેશ્વર યામને, તે માયામાં રહે કેમ આસજન. ૭
પ્રભુ માયા કેવી કહીએ, તેનું કહો સ્વરૂપ;
નિવિધ તાપે તપેવાને તમે, સાંતિ આપો અનુપ. ૮
તવ અંતરિક્ષ વડે વાણી, નિમિ સાંભળ વાત;

અંતરિક્ષ ઉવાચ-

તેજ વાણુ આકાશ પૃથ્વી, પવન પાણી ભત. ૯
જે પંચભૂતે પિંડ પ્રગટયો, તે વૈષ્ણવી માયા હોય;
વળી પ્રજ્ઞા પ્રદે અવર સુનિર, છત્વનથી ને ભય. ૧૦

* આ જન્મ બ્રહ્મવાચના માયા, માયા વરના ઉપાય, પ્રજ્ઞ અને
કર્મ જે ચાર વિષયના પ્રયોગ ઉપર યોગેશ્વરે આપ્યા એ કથાપ્રસંગ છે.
† આ કથાપ્રસંગ શ્રીમદ્ભાગવતમાં નથી.

મહા પુરુષ જે અધિકારી, વળી ગાંધર્વ યજ્ઞ ને દેવ;
 યંચ મહાભૂત આદે પ્રાણી, વૈષ્ણવી માયા એવ. ૧૧
 કર્મન્ત્રિથી વાસના સહિત, કર્મ થાએ જોઈ;
 કર્મનાં સુખ દુઃખ ફળો લેતા, ભાટકે પ્રાણી તેહ. ૧૨
 યુક્ત યતો નથી તેથી પ્રાણી, એ માયા ભણુ;
 જન્મ મરણમાં આવે ભવભવ, તે તું સાચું માન. ૧૩
 પ્રતયના આરંભ અંત સમયે, સ્થૂળ ને સૂક્ષ્મ રૂપ;
 કાળ ખેંચે પોતા ભણી, એ માયાનું સ્વરૂપ. ૧૪
 પ્રલય કાળે પૃથ્વીપર, એક સો વર્ષ પર્વત;
 અનાવૃદ્ધિ થાયે સંધણે, સર્વ તપાવે ભગવંત. ૧૫
 ત્રાહિ ત્રાહિ લોકો કરે, શેષ વરસાવે અગન;
 ચોમેર વાયુ ફૂટે જોરે, એ માયાનું વિધન. ૧૬
 મેષ પારા હાથી મુંઝ સમ, ફરવે ચોપાસે;
 પ્રજાંક જળમાં લીન થાયે, એ સાપારૂપ રૂપ બાસે. ૧૭
 પછે માત્ર એક પ્રજાંક, સૂક્ષ્મ રૂપે સોડે;
 પરબ્રહ્મમાં મન લગાડે, તેથી મનનું સોડે. ૧૮
 મેષ મહાભૂત જે કહાયે, તે એક ધૃતિથી હરાયે;
 ઉત્પત્તિ સ્થિતિને પ્રલયવાળી, માયાબેળેન દેવ કારયે. ૧૯
 વળી સંસાર જે ઉત્પત્ત સૃષ્ટિ, તે વૈષ્ણવી માયા ભણુ;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ વિષે કોને, સચરાચર વખાણુ. ૨૦
 એ માયા સંધણે વ્યાપી રહી છે, સોલી વૈકુંઠનાયે;
 ક્રિતિ પોતાની વૃદ્ધિ પમાડવા, ઇદિ રૂપે જો સાથે. ૨૧
 બીજું સર્વ જે સંલંત હીસે, સૌ તે માયા રૂપ;
 અધિ અંતરિક્ષ એમ જાન કહે તે, સાંભળે નિમિલૂપ. ૨૨
 શોકક્રોધે પોતાની ક્રિતિ વધારવા, અભ્યો સર્વ સંસાર;
 તે માયા યંચ મહાભૂતમાં, વ્યાપી છે સર્વત્ર તિરધાર. ૨૩
 યંચ મહાભૂતે સંસારમાં, દેહી ઉદય સહી થાય;
 આપા કર્મથી સંસાર સંગથી, તે નહોં પડે કામ. ૨૪
 દેહી થકી પ્રાણી નહોં પરે છે, આચરતાં અંધ કર્મ;
 એ દેહથી મેક્ષ પામીયે, એ જ્યોત્સ્નાયે પરબ્રહ્મ. ૨૫
 નહોં ને સ્વર્ગ કર્મથી પામે, સાંભળ નિતિરામ્ય
 શુભ કર્મથી વૈકુંઠ પ્રાપ્તી, અકર્મ નરકે જવાય. ૨૬
 જ્યારે કાળપૂર્ણ કલ્પાંતજ હોયે, સૃષ્ટિને માયે નાશ
 જ્યોતિ સર્વ એકત્ર મળે છે, જ્યાં પૂર્ણ બ્રહ્મ પ્રકાશ. ૨૭
 જેમ બીજમાં વૃદ્ધજ હોયે, અતિ લીધ તરુ સમાય;
 તેમ જીવનાં સર્વ કર્મ તે, હરિ અંગમાં લય થાય. ૨૮
 કુળ ઇચ્છે નીરખવા વૃક્ષને, વૃક્ષ ફળમાં તેસ;
 સદા જીવ એ પરિબ્રહ્મને પણ, પ્રાણુમાં પ્રણુ એમ. ૨૯
 આપા વિસ્તારી સૃષ્ટિ રચે છે, પૂરણ શ્રીઅવિનાશ;

વેરાટ સ્વરૂપ શ્રીનાથનું, શોભા કરી નવ વીય;
 તે ચોપરાઈ પોદ્યા ૩૩ હરિ, પોતે વૈકુંઠરાય. ૩૩
 શ્રી નારાયણની નાભિથી, હવું કમળ ઉત્પન્ન;
 તે કમળથી બ્રહ્મ પ્રકાશ, સાક્ષાત ચતુરાનન. ૩૪
 આદિ બ્રહ્મા થકી આ સંસારની, માયાતણે વિસ્તાર;
 સચરાચર વ્યાપક શ્રીહરિ, દેલોકપમાં નિરધાર. ૩૫
 એ પરમેશ્વરની માયાથી, અહંકાર વાધે અંગ;
 કોટી લેહ પ્રપંચ ભાવ તે, માયાતો સૌ છે વંગ. ૩૬
 શ્રીવિષ્ણુથી પ્રજાંક સંધણ, ઉપજે છે આધાર;
 વળી સૃષ્ટિ સર્વે નાશ પામી, અંતે હરી સોગાર. ૩૭
 એ અપૂર્વ બળ વૈષ્ણવી માયા, તેણે થાય અહંકાર;
 ગર્વ, મત્સર, કામ, ક્રોધ એ, માયાતો પરિવાર. ૩૮
 લોભ, મોહ, મદ, આશા, તૃષ્ણા, આંતિ, ઇર્ષ્યા નામ;
 હિંસાઆદિ અપરિમિત છે, માયાનું પરિભ્રમ. ૩૯
 અહંકારથી મોહ થાય છે, મોહથી કામ તે કોષ;
 નિગડુડુંબ સાથે કરે આમળ, માયા સંધણે શેષ. ૪૦
 વાણ, પૃથ્વી, તેજ, તત્ત્વજ, ઉદક ને આકાશ;
 સર્વ સૃષ્ટિ મધ્યે વ્યાપક, પ્રણુ થીઅવિનાશ. ૪૧
 ભજન ક્રિતન કીજે પ્રણુનું, આપાધન દહ ધ્યાન;
 કુર્મ નાસે તે થકી, કરુણા કરે શ્રીભગવાન. ૪૨
 તે જ્ઞાત રામ્યે મણું, આનંદ પામ્યો મન;
 ચોથો યોગેશ્વર પ્રણુદ છે, તે પ્રત્યે પૂછે કાજન. ૪૩

નિઃપ્રધાન—

પ્રણુદ યોગેશ્વરને વિનુની, પ્રજા પૂછે છે રાય;
 સ્વામી સંસાર માયા પાશ તે, કેમ કરી છેદન થાય. ૪૪
 તે છુટવાનો ઉપાય કહો, તવ વંદે યોગી જન;

પ્રણુદ ઉપાચ—

એકાગ્રચિતે ધવણે ધરણે, જ્ઞાન સાર સાધન. ૪૫
 સર્વ વિષય પરિત્યાગ કરતાં, આવે મન વેશગ;
 ત્યારે પરમેશ્વરના અણેની, ઉપજે શક્તિ સોહાગ. ૪૬
 હરિ ભક્તિ અપારે આવે હૃદયમાં, ઉતરે માયા સર્વ;
 સંસાર માર્ગથી તે રહે અપ્રગો, કામ ક્રોધ તદ ગર્વ. ૪૭
 પરમેશ્વરને જ્યાં ત્યાં નિરખતાં, જુજાવું બ્રહ્મસ્વરૂપ;
 સ્વર્ગે સુખ નિજ સદનમાં તે, લોભાવે અનરૂપ. ૪૮
 સંસાર માયા પાશી, માનશે જન જોહ;
 છુટે નહીં જોમાં નહીં સંકેહ. ૪૯
 વરુણી પીડા કારણ રૂપ;

શુરને આત્માને ધૃષ્ટિ નાણી, ધર્મ જ્ઞાન તે શિષે;
ભગવાન પ્રસન્ન થઈને, કદિ ન તેને મૂકે;
વેરાગ વૃત્તિ ધરીને પ્રેમે, સાધુનો કરવો સંગ;
દીનજન પર દયા ધરીને, નડતાનો મનમાં રંગ.
માટી લઈને કરવું પતિન, અગવંધી મન યંગ;
સ્વધર્મનું આચરણ કરી, (કરવો) ક્ષમા સરલતાનો સંગ.
વૃથા ભાવનું ત્યાગવું, બ્રહ્મચર્ય ધરવું સેહેજ;
દ્રોહવૃત્તિ ત્યાગીને, વેદ ભણવા સેહેજ.
હૃદય શોક રહિત થાવું, એકાંતે કરવો વાસ;
સત ચિન્તથી આત્મા નાણી, ઇશ્વરનો નિદિધ્યાસ.
અભિમાન રહિત થઈને પછે, વલ્કલ ધરવાં યંગ;
અનિન્દા, પ્રાણુપામ, મોન ધરી, સંતોષનો કરવો સંગ.
ઈર્ષ્યવિનિશ્ચય ધરી રહેવું, પ્રભુથી રંગ લાગે;
જપતપ સર્વે, વસ્તુ પ્રભુને અર્પે, તો જન્મમરણ ભય ભાગે.
પ્રભુ સ્વામી, પાતે સેવક, એ ધરે એવો ભાવ;
તો તે પ્રાણી આ વિકટ જગને, તરી નાચે એક નાવ.
એવા અઘીકિક ભક્તજનો, આ જગતે શોધા નાણે;
વૈષ્ણવ જનોને જે નહિ ભણે, તે પાપંકી પ્રમાણે.
ભગવદ્ ભક્તો પ્રભુ સેવામાં, માથે છે શુભતાન;
નિવૃત્ત રહીને સ્ત્રબ દુઃખ ત્યાગે, ભણે નહિ કંઈ ભાન.
નારાયણમાં તત્પર રહેતા, તરે ભાવ સંસાર;
પરમ ભક્તિ કરે જન તો, ઉતરે ભવપાર.
જે દેહ સમસ્ત ભૂતને વિષે, બ્યાપક દેખે જગદીશ;
પ્રીતિભાવે દયા રાખી, આરાધે સર્વત્ર ધૃષ્ટિ.
સર્વભૂત મધ્યે શ્રીહરીને, ચિન્તિતવિષયે નિરધાર;
દયા રાખવી મન વિષે, ભાગવત ધર્મ એ સાર.
શુભ કર્મ સર્વ કીલે સહી, પ્રીતિથી જત તીર્થ દાન;
ભણવું ભણાવવું સાધુની સંગતે, કઠણ જે આતમમાન.
કીર્તન કથા ગોવિન્દ શુભની, ને શ્રવણ ભક્તિ જેહ;
તે સર્વ અપણ કીણએ, વિષ્ણુને ધરી પરમ સ્નેહ.
એ મારગથી સંસાર માયા, ઉતરીયે ભવપાર;
સંસાર તેને નવ ક્ષેપે, કરે દૃષ્ટા શ્રીવિશ્વાધાર.
પૂર્વનાં કર્મ એકાંતરથી, સુખ ભોગવે સંસાર;
પૂર્વનાં પ્રાયશ્ચિત્તો(થી) પ્રાણી, દુઃખ ભોગવે છે અપાર.
નિમ્પલાયન યોગેશ્વર પ્રત્યે, પછી પૂછે છે ભૂય;

નિમ્પુત્રાચ-

સ્વામિ જ્ઞાન સાધન કહો સુને, કૃપા કરી અનુપ.
નારાયણમાં તત્પર રહેતાં, તરે કયા પ્રાણી;
કહો મોટા મૂની મને, આપની અનિચ્છા વાણી.
નિમ્પલાયન યોગેશ્વર, તવ જ્ઞાન કહે છે સાર;
તે એકાગ્રચિત્તે કરીને, શ્રવણે ધરે નિમી તેણીવાર.

નિમ્પલાયન ઉપાય—

યોગી કહે વસ્તુ ભાવે, ઘટ ભાંગે શબ્દ પ્રકટિત હોય;
તે શબ્દ સઘળો બ્યાપે છે, તે શ્રવણે મુણે સૌ કોય. ૭૩
તેમ જીવાત્મા રૂપી નારાયણ, ગોઠે છે નીરધાર;
તે સર્વત્ર બ્યાપક છે, સર્વ ભૂત માંહે ચોસાર. ૭૪
શ્રીનારાયણ તેને નાણવા, જે શબ્દ વાગ્યા રૂપ;
તે સ્વરૂપ વાધે ઘટે નહીં, સત્ય માનવે તું ભૂપ. ૭૫
પ્રભુને જરા મરણ યોગ નહીં, અધ્યાત્મિક તેનું યંગ;
હસ્ત ચરણ સુખ નેન નારા, કંઈ નથી તેને સંગ. ૭૬
અર્ષદ ભ્યોતિ આદિ અક્ષય, અકળ શ્રીચરિત્રામ;
પરિબ્રહ્મ તે હરિ નાણવા, જે સચરાચર પ્રકાશ. ૭૭
તેહ સ્વરૂપ શ્રીપરમેશ્વરનું, આત્મા રૂપે ભાસે;
જેનું નામ લેતાં પ્રાણીનાં, સૌ જન્મનાં અથ નાસે. ૭૮
સચરાચર બ્યાલી રહી, જે નારાયણ કહેવાય;
નિજ હૃદયે તેનું સ્મરણ કરતાં, માયા મટી મૂકાય. ૭૯
બ્રહ્મ સ્વરૂપ જે જન ભણે, તેને ક્ષેપે ન માયા;
બ્રહ્મ નથી બધા ઓણે, નથી તેને કંઈ કાયા. ૮૦
મન વાણી કવી નહિ તેને, આત્મા તત્ત્વ જે ભણે;
સર્વ જગતનું કારણ રૂપ, બ્રહ્મને સૌ પીછાણે. ૮૧
બ્રહ્મ મધ્યે માયા શક્તિ, એટી વસે બહોરાય;
તે માયા મને કરીને, દિસે છે સાક્ષાત. ૮૨
એજ બ્રહ્મ એકજ છે, જે તે ત્રિગુણે જગાયા.
સત્ત્વ રજઃ તે તત્ત્વમાં, તેનાં ચરિત્ર ગણાય. ૮૩
તેની કૃપાશક્તિ પરથી સુખ, અને જ્ઞાનશક્તિથી મહત્ત્વ;
તે ઉપાધિરૂપ અહંકાર છે, એ માનવે તું સત્ય. ૮૪
આત્મા કદિ નય જન્મે, નથી ઉત્પત્તિ ક્ષિપતિ ને મણે;
તેને કંઈ લાગે નહિ, એ અજન્મના જન્મ. ૮૫
સર્વ કાળે સર્વે દેશે, અપંચિત્ત આપે આત્મભરામાં;
એ સર્વત્ર એકરૂપ છે, પણ પ્રાણી ભૂલે ભાન. ૮૬
આત્મા કદિ બદલાય નહિ, માટે નાણવે એક;
જગતુજ, અંદાજ, ઉદ્દિગ્ધજ, ને સ્વેદજ માંહે છે. ૮૭
બ્રહ્મ સર્વે બ્યાપક સર્વોત્તમ, છતે નહિ તેને લેખ
નણે અવસ્થાએ આત્મા, નિર્નિધારી એ છેક. ૮૮
સુસુપ્તિમાં આત્મા હોયે, બ્યારે જાગે જન;
ત્યારે જ્ઞાન યાત્ર સેહેજમાં, એ ભણે તેનું વક્ષણ. ૮૯
ધન સુત દારૂ સંપત્તિ સર્વ, ત્યજે જન આ કાળ;
નિર્મળ દૃષ્ટિ કરે જન ત્યારે, શુદ્ધ યાત્ર તારકાળ. ૯૦
અવિદ્ય ત્યાગે, જોળ ધોયે, અપરોક્ષ પામે જ્ઞાન;
ત્યારે પ્રાણી નિવૃત્તિમાં, પડીયે પરમ ધામ. ૯૧
તવ રાય પૂછે મોરેંદને, કરી વિનય પ્રણામ;

નિમ્પુત્રાચ—

શું આચરવે નિર્ધર્મ થઈએ, એનું બતાવો કામ.

બહિઃ, કર્મ યોગ આધિન, કર્મનું શું લક્ષણ;
આત્મજ્ઞાન કેમ પામે, કહો તમે સુની જન.
સતકારિકને સુખ પિતાએ, દીધો તો એ પ્રકર;
પણ તે સુનિ સંયમે, ન હીપો ઉત્તર તે કણ.
નવમોના છઠ્ઠા યોગેશ્વર, પદે શય પ્રત્યે વચન;

આવિલોચ ઉવાચ—

સાંનિધ્ય ભેગી એકાધ્યતિ, સાંભળાને રાજન.
જે વેદ માર્ગે ધર્મે કહ્યા છે, યોગદાન શ્રુત કર્મ;
તપ જપ ને દહ ધ્યાન બાવે, ભગે શ્રીપરિવ્રજા.
જેહુ સ્વર્ગનું કૃણ વાંટે તે, યોગ કર્મ કહિયાય;
ધર્મે ધ્યાન ને દયા દાન શ્રુત, યજ્ઞ કર્મ મહિમાય.
સુકૃત કર્મે શ્રીકૃષ્ણજીને, અર્પણ કીજે સર્વ;
કામ કૃષ્ણ ને લોભ માયા, તણે દે મનનો ગર્વ.
તેણે કરી હોયે નિષ્કામતા, કૃણભક્તિ આવે જ્ઞાન;
તે નાશપણને પામશે, તેને કૃપા કરે ભગવાન.
વેદમાં છે નહીં એવું, કર્મ અન્ય આચરે જેહુ
તે સ્વર્ગ કૃણ કેમ પામશે, કૃપામાં નિઃસંદેહ.
તેણે મન એમ બળવું જે, પામશું સ્વર્ગ સદન;
વેદમાર્ગ જેહુ નવ યોગપ્રણયે, તેને કેમ મળે સ્વામિન.
વેદ નથી મતુષ્ય કૃત, પણ પ્રભુના આપેક;
તને પૂર્ણપણે માને તો, સમજે કર્મ પર્મે સેવક.
કર્મોદિકના ગૃહ ત્રિપથમાં, યુગાયે વિદાન;
તો તમ પિતાને સતકારિક કહે તેણે કેમ ઉત્તરે જ્ઞાન.
વેદ છે પરીક્ષા વાદરૂપ, તે સમજે ચતુરભુવનજી;
વેદારિક કર્મે નથી સંસ્થવતા, કર્મ તમને પ્રમાણ.
સ્વર્ગલોકનાં શ્રુપ ને જે, વેદમાં કહ્યાં છેમ;
તેમાં શક્તિ શ્રુપ હોયે, બહો નિપુણ જન જય.
ઔપચ કારણે ગાઉ આપે, પણ ભાટમાં નથી લાભ;
શરીર સુધરે ઔપચ, એ મોટો છે પ્રભાવ.
તેમજ કર્મે કહ્યાં કરવાં, પણ જેમ ગાઉ નથી મુજ;
તેમજ કર્મે કરી છેકવાં, તો લય તનનું શ્રુપ.
મયમ કર્મે નહિ તજવાં, જ્ઞાન પામી કરવાં ત્યાગ;
છતોત્રિય ચર્ક મળુ પામીને, તને કર્મે મહાભાગ.
કર્મે સધળાં ઉચ્ચારણ કરવાં, તો શુદ્ધ શય ચિત્ત;
જ્ઞાન મળે તે પછી, એ મોટું છે વિત્ત.
વેદમાં કૃણ થયા કહ્યાં છે, પણ કૃણની લાવય ત્યાગી;
લાવય માટે કૃણ કહ્યાં છે, એ સમજે કો ગઠશાગી.
આત્મા લવયા વિના જે જન, મરે તે કંઠાગજ;
તેનાં પ્રદાયર્થ ને તપ યાગ, તેમાં શો છે ખાલ.
નિષ્કામ કર્મે કરવાથી, મળે મોટો લાભ;
સ્વર્ગલોક મળે સેવકે, પણ એ માયાના ભાગ.
જેથી સ્વર્ગ સદનને પામીયે, તે તજવો આરગ પર્મ;
અમરાયતમાં એકવ યાતું, આચરવું તેવું કર્મ.

પરંપરને આશયી વણા તે, અપર્મી જીવે રાય;
જે વેદ માર્ગે આતરે તે, જેહુ જન જાય. ૧૧૪
હયે તને તંત્રાજ્ઞ કર્મ, કર્મનું આણી વાર;
શય તું ગૃહ ચિત્તે મન ને, કર્મમાં તે પાર. ૧૧૫
જન જે પ્રદાય છે, તેણે દેહારિક ંધન ત્યાગી;
તંત્રાજ્ઞ ને વેદાજ્ઞ મારે, ંશ્વર સેવી થવું બ્રહ્મગી. ૧૧૬
ભગવાનની વેત્તા કરી, આચાર્યને પૂજી;
મૂર્તિનું ચેવન કરવું, પવિત્રપણથી ભેગી. ૧૧૭
મળવું સ્વરૂપ પૂજા સમયે, હૃદયના મયે પારી;
ચંદન જુવળી પૂજન કરીને, તરી જાય સંસારી. ૧૧૮
જે વેદમાં કર્મ તેજ કરીયે, વેદ મૂર્તિ પૂજન;
જળ સ્નેહ સ્નેહ નમસ્કાર કરવા, એ છે જનહર્ષન. ૧૧૯
તયા માનસી પૂજા કરે, ચિત્તામાં હે દરિનું ધ્યાન;
નખ શીખપર્વન નીરમે, નિજ હૃદયમાં ભગવાન. ૧૨૦
મનસા કુસુમ ઉપહાર દરિને, પદાયે શબ્દમાર;
મહારૂપ અમર ધૂપ કરીને, ચંતેયે વિશ્વાધાર. ૧૨૧
જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશો રૂમે, પરમ દીપક જ્ઞોતિ;
શ્રીચિત્તુને પૂરે ભાવધરી, હરિ સપ્તમે ઉચોત. ૧૨૨
શુભ શ્રદ્ધા ધૂપ મન કરવે, પ્રદાયર્થ માંહે દહેનું
વિષય ધિત્તિનું મેલે કરીને, ભાવે ભગે દરિજન. ૧૨૩
સંકલ્પ નિકલ્પ લાંબુન પૂજી, અર્પણ કીજે આહાર;
માનસી પૂજા નિષિયુકતે કરી, મન રીડે વિશ્વાધાર. ૧૨૪
વળી અતિચિત્તેણા સાચયે, સંસારીપ્રાણી ધર્મ;
જે દયામાવ વેરાય શાખી, દહન કરે અપ કર્મ. ૧૨૫
કોટલે સ્થાનક ધર્મ રહ્યા છે, તે સાચયે જન કૈાપ;
નિજશુભનમાં લેકાં તેને, વૈકુંઠ પ્રાપ્તિ હોય. ૧૨૬
એ ધર્મે સાચવી પૂજા કરી, તેણે પૂજ્યા વૈકુંઠનાથ;
સર્વ કર્મે વિષ્ણુને અર્પી, કલો હરિજનનો સાધ. ૧૨૭
સર્વ કર્મે હરિને સમર્પતાં, સેવકે ધર્મ પ્રાપ્તિ સાધ;
તે મોહમાયા તરે પ્રાણી, સંસારગી મૂઠાયા. ૧૨૮
શુકલ કહે સુખ શય પરીક્ષિત, એ એકાદશસ્કંધ કથાય;
અધ્યાત્મ જ્ઞાન પવિત્ર એ, હવા પદલુ ત્રણ અધ્યાયા. ૧૨૯

પદલુ

ત્રણ અધ્યાય હવા હરિજન, જ્ઞાન શાયે દહે પરીક
કરમેગી વિષ હવય બહો, સાધુજન કહે કીડી. ૧૩૦
હનિ શ્રીમદ્ભાગવતે સમાપ્તરૂપે તૃતીયોપાધ્યયઃ || ૩ ||

અધ્યાય ૪ થો

કલ્પું ૪ ધું-શય આશાપરી

શુકલે વાણી ઉચારે, સાંભળો પરીક્ષિત રાય;
સમમ યોગીશ્વર કહે છે, નિમિ રાયને કથાય. ૧

આ યોધા અધ્યાયમાં દુર્ભલ નામના યોધાએ ભગવાનની
અવતાર લીલાના પ્રથમો વનર આપો એ કથા પ્રેમકે છે.

રાય પછે છે મક્ક શેઠા, નખી યાવિને પાંચ;
નિમ્બુવાય—

સ્વામિજી વિષ્ણુએ અવતાર લીધા, સહિ રચનામાંય. ૨
હરિએ આવેશ કરીરૂપ ધરીયાં, તેના કહે શુભશામ;
જેહ ધર્મ કીધા તે વિસ્તારી, કહેા ગુણને સ્વામિ. ૩
દુઃખિલા નામે ચેગેશ્વર જે, સાતમા કહે છે જ્ઞાન;
તે એકાગ્રચિત્તે શ્રવણે, ધરે છે નિમિ સમ્મન. ૪

દુઃખિલ ઉવાચ—

શ્રીનારાયણના શુભ આમનો, નથી નિઃશ્ચે પાર; ૫
પરબ્રહ્મ આદિ દેહથી, ઉદય હવા સર્વ અવતાર.
દેહ થકી પંચભૂત ઉપનખી, ને હડતું વૈરાટ રૂપ; ૬
અંશ માન તેમાં અવતર્યો છે, સ્વામી વૈકુંઠભૂપ.
તે વૈરાટમાં પ્રેક્ષાકથ અવતરે, શ્રીહરિ મહારાજ;
માયાને દેલાવીને પ્રભુ, કરે સંસારનો સાજ. ૭
વળી માયાને મળી ધિર, કર્મ સર્વ કરે સંસાર;
હવને જ્ઞાન ને ચૈતન્યતા છે, આવાને વિસ્તાર.
શ્રવ જ્ઞાન ચૈતન્ય તેજબળ, પંચતત્ત્વ વળી અંગ; ૮
નિશ્ચય કરીને શરીર ઉત્તું, ધાય છે દર્શન સંગ.
સત્યશુભ ને રમેશુભ વળી, તમોંશુભ કહેનાથ;
તે વિશ્વને ઉદય કરે પાળે, સંહાર તેથી ધાય. ૯
લાગે ધરે એકત્ર કરે, શ્રીહરિ તણી એ લીલાયક
ઋષિ નારદ કહે વસુદેવજી, સાંભળેા એ જ્ઞાન કથાથ.
રમેશુભને આશ્રયી બ્રહ્મા, સહિ કરે ઉત્પત્ત; ૧૦
વિશ્વવ્યાપક સૃષ્ટિમાં શુભ, દેખીયે દરશન.
સત્યશુભ આશ્રયીને વિષ્ણુ, પાળે સહિ અભિરામ;
વેદમર્ગ હરિ ધર્મ પગાવે, સાદે પ્રમનાં કામ. ૧૧
તમોંશુભ આશ્રયી સંગ રહે, સાક્ષાત્ શ્રીનિપુરાજ;
તે રત્નરૂપે વિશ્વ સધળું, કરતા નિયમથી સંહાર.
એમ વિશ્વને લાગે સહી, પ્રભુ રત્નરૂપે નાથ; ૧૨
સકલ સૃષ્ટિ નાશ પામે, કંપાંત પ્રલય સાથ.
એ નિશ્ચય કરી અવતાર લીલા, કેરાં છે સૌ કર્મ;
એ જ્ઞાન માર્ગની કથા ઉત્તમ, સાંભળેા રાખ પર્મ. ૧૩
દસ પ્રમત્તપતિ કેરી પુત્રી, ધર્મને પરણી જેહ;
તે પુત્રી યદી નર નારાયણ, અવતાર પામ્યા દેહ. ૧૪
અદિકાશ્રમે તપ કર્યું, નિષ્કામના લક્ષિત જ્ઞાન;
સ્નેહ કામના ચેગને સંતોચ્યા, ભગવાન તણે સ્થાન. ૧૫
સ્નેહ કામના ચેગની લક્ષિત, નારદે કહી નીરધાર;
તે આવરે તે હરિપદ પામે, પ્રત્યક્ષ વિશ્વાધાર. ૧૬
એવું નારાયણ અદિકાશ્રમે, તપ કરે શુભ સ્થાન;
મોટા મોટા ઋષેશ્વરોને, કર્યું શ્રીહરિયે જ્ઞાન. ૧૭
શ્રીનારાયણ તપ કરે વન, ઉઝ આસન ધ્યાન;
તેણે ધ્રુવ ભય પાગીયો, જે સ્વર્ગતલેા રાજન. ૧૮

દિગ્દે એમ મન વિમાર્યું, માર લેશે રત્નયાસન; ૧૯
તપ ઉઝ દેખી નારાયણતું, ભય પામ્યો મધવો મન. ૨૦
તપ થકી ચૂકવું એમને, એમ કરે શક વિચાર;
પછી કામા આદિ અપ્સરા, બહુ તેડાવી તેણી વાર. ૨૧
જતુ વસંત ને રમ્ય વાયુ, અપ્સરા સાથે કામ;
સહસ્રાશ આગળ આવી ઉભેા, કરીને દંડ પ્રયોગ. ૨૨
તપ ધરિ શિક્ષા દઈ સર્વને, મોકલ્યા વનમાંય;
તમે ભાગ્યે શીલે સર્વ કો, તપ કરે નારાયણ ન્યાય. ૨૩
વાલ્મીક ગૃહી શુભ જ્ઞાન નાટક, કળા કરને અપાર;
છળ પાડને બઈ નારાયણને, રમે લગાડે વાર. ૨૪
આજ્ઞા લઈ સૌ આવીયા, ધંદના અનુચર સાથ;
તે જ્ઞાતાંતેભા અંતરિક્ષ આબ્યા, શાશ્વતિ સુરનાથ. ૨૫
ધંદની ગોકલી અપ્સરા ને, અંગન જતુ છે જેહ;
અદિકાશ્રમે શ્રીહરિ સાનિધ, રમે છે ત્યાં તેહ. ૨૬
શકના મનની વાત બાણી, પ્રભુએ તેણી વાર;
પોતે પર્મ સુદર અપ્સરા, પ્રકટ કરી મોરાર. ૨૭
મનોહર મહા દિબ્યકર્તિ, સ્વરૂપ અદ્ભુત અંગ;
શુભગાર શેણે વિરાલ્લત શુભ, ન્યૈતિ પ્રકટ શુભ રંગ. ૨૮
તે નૃત્ય કરતી કળા જ્ઞાને, સાનિધ્ય શ્રીનગતાત;
બાજન થય મૂર્છા નાટક, ધાય ત્યાં દિનસાર. ૨૯
તે ભેદને આદર્ય થયા છે, ગગનથી સૌ દેવ;
પછી શીમતાએ શ્રીહરિ સાનિધ્ય, આવીયા તાત્પર્ય. ૩૦
સ્તુતિ કીધી ત્યાં અપરિમિત, ચરણે નમ્યો સુરત્યાય;
સ્વામિ અપરાધ અમારો કામા કરેા, દોષીક જે અન્યાય. ૩૧
અપ્સરા દેખી નારાયણને, દેવ નંદી રીશ;
ઘણી દયા કીધી હાસને, સાક્ષાત્ શ્રીનગદીશ. ૩૨
સમરત દેવતાની પ્રત્યે, કહે પ્રભુજી વાણ;
તમે રમે મન ભય પામે, એમ વહે સાંસારપાણ. ૩૩
ગુણ વાણી આભ્યા યાચ્યા, તમે માગ્યો જે મન;
તે સત્યમત્ય આપવું નિશ્ચે, એમ વહે પ્રભુ વચન. ૩૪
પછી દેવ સર્વ ભગ્યા પામ્યા, નીસા નમ્યા બઈ અર્ચ્ય. ૩૫
શ્રીનારાયણની સ્તુતિ કરે, ધન્ય ધન્ય બશરણ સંધ;
તું સુને પાળે ને સંહારે, હરિ વિશ્વને આધાર. ૩૬
વિશ્વપાલક વિશ્વવ્યાપક, વિશ્વંભર અવતાર. ૩૭
વિદ્યાસ્વરૂપ તે તું સહી, હરિ આત્મરૂપ ભગવાન;
આત્મારામ અવિનાશી તું, ગુરુ વિષે સધળું જ્ઞાન. ૩૮
વૈરાટ વામન વેપ તારે, ત્રિગુણનાં વાર;
સચરાચરમાં વ્યાપક તું, હરિ પૂણે બ્રહ્મ પ્રકાર. ૩૯
ગુરુ સ્વરૂપના ભક્તને હરિ, કેમ ઉપરે વિમ;
દેવ અંગે પ્રેક્ષી થયા, સર્વે, હમા કરશે સ્વામિન. ૪૦
રાક્ષસો પ્રેક્ષિ હતા બહુ, મહાં દુષ્ટ પાપી ભેય;
ધ્રુવ પદને માથે પગ દઈ, મૂકું આભ્યા તથ. ૪૧
વળી દુઃખ દેતા અમને ઘણું, જે હતા પાપી જન;
ભય તેમને ટાળી ઉગાથો, રાખ્યું દંદ્રસંહન. ૪૨

તે ધંધનનો દાળનાર હરિ, જુજ છે નીરધાર;
જુજ વિના ખીંચે કેા નહીં, જોયો સકળ સંસાર.
દેવતા મહા વિષય પડીયા, સંસાર મહિ પતન.
કૌષ્ઠ કૈવલ્ય જીતાયો નહીં, અગ્રણ ગોદ પદ પાન.
તે અંજો કેમ જીતણું, માયા થકી મહારાજ;
જોમ દેવે સ્તુતિ કરી યહી, તેમનાં સકલ સ્ત્રીપુત્રો કાજ.
સંતોષ પામ્યા નારાયણ, સુખી દેવનું સ્તવન;
કૃપા કરી સંપર હરિએ, બ્યાપ હવા અતિ પ્રસન્ન.
દેવતા ઉપર નારાયણને, મથી ચડી મન રીધ;
સંતોષ ધમાક્યા સર્વને ત્યાં, કૃપા સીજગલીશ.
શ્રીનારાયણે આસરા, નવી નિપત્તવા નીરધાર;
તે જોઈ અચર દિશ્ય થયા, ધન્ય લીલાદેવ ગોચર.
ત્યારે નારાયણ હયા ચિત્તમો, પ્રસન્ન શીલગવાન;
હરિએ આસરા આપી દેવને, ઉવેશીતામ અતિસાન.
તેનું સ્વરૂપ જોઈ દેવ જાહો, લાભ્યા ઇંદ્રની પાસ;
શક સંનિધ્ય આવી, અચરે શુભ લગ્નભ્યા કીર્તિનાશ.
સુખી ઇંદ્ર વિરમ્ય પામીયો, જોઈ આસરાનું રૂપ;
ધન્ય લીલા કીર્તનાથની, ધન્ય વૈકુંઠ ભૂપ.
હંસાવતાર લઈ હરિએ કૃષ્ણ, સનકાદિકને જાન;
હંસારોગ્ય કહો હરિ, શુભવર્ણભ્યા ભગવાન.
વળી દત્તાત્રેયનો અવતાર જેણે, કયાં શુભ ચોવિશ;
શુભ શુભ સર્વના ગુહો લીધા, તાવવારગ ઉશ.
સનંત કુમાર ને અપમંદવ, વિશુભ એથ અવતાર;
વળી વેદ બ્યાસ હવા પ્રભુ, શુભ ત્રિભુવન વિસ્તાર.
વળી વિશ્વ નિપત્તવત અર્ધ, હંપકીર્તનો અવતાર;
હરિ ભક્ત્યરૂપે વેદ માત્યા, સંપ્રાપ્તર કયો સંહાર.
મત્સ્યાવતાર ધરી પ્રભુએ, નાવે ત્રિભુવને રાંધ્યો મુકે;
વિશ્વનાં બી વાણીયાં, તે નાવમાં મીરજો.
ભાહુ રૂપે પૃથ્વી આપી, હરિપ્રયાસનો કરી અંત;
સમુદ્ર વલોભ્યો કૃષ્ણ રૂપે, પ્રભુ શીભગવંત.
મહારાજ પુરૂષ ધર્મો, કાઢ્યાં રત્ન ચતુરેથ બહાર,
અશ્વત્થ પાર્શ્વ દેવ અગર કીધા, અસુર થયા સંહાર.
હરિ અવતારે મજેન્દ્રને, મુકાબ્યો બળદાધાર;
મુસંહિરૂપે શીનાયે, કયો હિરણ્યકશિપુ સંહાર.
પ્રહ્લાદને અવિશળ પદ આપણું, ચલું રાખ્યો હાથ,
આશા પુરી હાસની હરિ, રજ્યા વચ અપિનાથ.
જોકે અવતારે મણુએ, ચહા સમુદ્ર આ સંસાર;
અર્ધે જોલાભ્યા સંસારથી, કરી કૃપા નિશાધાર.
જોકે અવતારે ઇંદ્ર, વ્રજાસુરથી લોચી મહારાજ;
રણસુદર્શી ઇશાથી તેનો, સારીયાં મુકા કાળ.
દેવ અસુર સંગ્રામ ભ્યારે, હણીયા દેવ અનંત;
રાક્ષસ મારી સુખી કીધા, સાધુને ભગવંત.

અગરાવતી પુરી ઇંદ્રને આપી, સુખીયા કીધા દેવ;
અચર મુનિવર તણી રક્ષા, હરિએ કરી તત્તમેવ. ૪૪
હરિ, વાગન અવતાર લઇને, આભ્યા બાળીને દાવ;
યત્નમાં ભાગ્યે ભાવને, કચ્છા કરી કીર્તિગાર. ૪૬
સુખ પામ આપું રાજ બાળીને, ચોકસીયા પાતાળ;
ત્યાં કારપાળ કર્ણ રજા હરિ, કીર્તનાથ દયાળ. ૪૭
ઇંદ્રાસન ઇંદ્રનું રાખું, સુખી કધો બન સર્વ;
મહા હુદ મતિ ને દૈત્ય હુતા, નીલાયો તેમનો ગર્વ. ૪૮
વ્રણ પદ અવની ભરવા કરીશું, પ્રભુએ વેરાદ કવચ;
મહિમા નિભુવન નિસ્તાયો, જયજય નિભુવન ભૂપ. ૪૯
પરશુરામે શૂરા કાતી, યલ્યા કીધા નાશ;
જોકેવીશ વાર નક્ષત્રી કરી ભૂ, પુરી વિપ્રની આશ. ૫૦
શ્રીરાગ લગ્નમણુ સ્વરૂપ લઈને, ગયા વન રમુપા;
હંસકરણ રાવણ હણ્યા, રાક્ષસ બળિયા કહેવાય. ૫૧
સર્વ લોકનાં પાપ હણ્યાં, અવતાર ધરીને શામ;
હરિ કીર્તિ સમયે નિસ્તરી, પ્રભુ સચરાચર શુભરામ. ૫૨
સમ નામથી પાપ સોનાં, યાજ છે દહેન;
સુખી કીધા સાધુ સર્વ, અવર મુનિવર જન. ૫૩
શીરૂખ અવતાર લઈ પ્રભુએ, ઉતાપી ભૂધાર;
કંઠ, કેશી, શિશુપાળ, શાલ્વ, કયો દૈત્ય સંહાર. ૫૪
હૌરવ સૌ કુરુક્ષેત્રમાં હણીયા, બીજા દૈત્ય બનેક;
સાધુસંતનું રક્ષણ શ્રીકૃષ્ણે, જાણે ને જાળ વિદેક. ૫૫
અકળીત કામ કીધાં થણી, વળી યલ્યા જીત્યા રાખા;
સોલ હંભર ને અપ્પેતર ચત, પરથા હરિ કન્યાયા. ૫૬
અનેક સુધર્મો અવનિ લેવો, માલતા કીધા નાથ;
મેઘોકર જન કીધા સુખી, સુર, વજ્રગ, માનવ સાથ. ૫૭
જુહાવતાર ધરીને વેદ માર્ગના, રાખશે પરમ સદર્મ;
પાપીંદ્ર ને ધર્મધર્મ જરો, મને રહેશે સ્વિચિત્રતા સત્કર્મ. ૫૮
હુદ દાનવને ઘણું મોક, પમાડશે મહારાજ;
અવનીયા ઉન્નત ને હુદિ, ધવન પાપી આજ. ૫૯
તે સર્વને ચોક પમાડી, વળી વેદ વાળશે કાર;
કૃપા કરી હરિ રાખશે, સાધુને કીર્તિગાર. ૬૦
વળી કળી માર્યો કંદી, અવતાર હશે નાથ;
વિશ્વ થશે અનંદગમ, થશે સુખી ભક્તના સાથ. ૬૧
અસુરનો સંહાર કરશે, મને માર્ગ ઉપજ;
વજ્ર યાગાદિક કરી, સંતોષશે હરિ જન. ૬૨
અગ્નિ ગો કાશ્યપ રાકૃત્ણ, પૂજન થશે નીરધાર;
હણુ પૃથ્વી આપશે મણુ, વિપ્રને એક વાર. ૬૩
ખલ સુખી હરિ કૃપાથી, સુખી થશે સૌ સંસાર;
જન મને માર્ગે ચાલશે, નિભુવનમાં જયજયકાર. ૬૪
એ જન કર્મ પ્રભુજીવણું, ને શીમે મુલે કે ગાળ;
તે સર્વનું સુખ પામે સહી, કૃપા કરે, વૈકુંઠ વા. ૬૫

વક્ત્રુ

કૃપા કરે વૈકુંઠરાય સેકેને, આધ્યાય ચોથો હવેા પૂર્વે
ભટ વહાણ કહે સાધુ જનના, તાપ હરે હરિ પૂર્વે. ૮૬

અતિ શ્રીમદ્ભાગવતે ચીત્રાદયાર્થે ચતુર્થાધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૫ ચોથ*

કથં પ મું-રાગ આશાવરી

નારદ ઉવાચ-

શ્રીનારાયણની ભક્તિથી, વેગળા રહેશે જોહ;
અનેક પ્રકારનાં સંકટ વેઠી, નંક પાળશે તેહ. ૧
આરે વણ પ્રભુના અંગથી, નીપળ્યા નીરધાર; ૨
તવ વસુદેવ પુછે નારદજી, યુને તે કહેા નિસ્તાર. ૩
કેમ પ્રભુજીતણા અંગથી, ઉત્પન્ન આરે વણ; ૪
તેહ કથા યુજને કહેા સ્વામિ, ચરિત્ર અચરણશય. ૫
યોજીધારી ઉચરે તવ, સુણેા શ્રીવસુદેવ. ૬
ક્રોધનિકેશ અંગથી, ને ઉપન્યા કહેા જીવ. ૭
નવ યોગેશ્વરને નિનિરાયે, એ પ્રમ પુછું પવિત્ર; ૮

નિમ્બુવાચ-

હિ પ્રાણેત્તમ મૂની મુજને, કહેા પ્રભુ ચરિત્ર. ૯
પ્રભુ ભકત વિમ્ન શિરે, પાગ ધરે નિરધાર. ૧૦
ભવાત્વી તરી ભણે, ઉત્તરે કાલપાર. ૧૧
વેદના જનને વિમ્ન પીકે, તેા અમકતના શા હાલ; ૧૨
શી ગતિ થાએ તેની, તેના કહેા યુને હાલ. ૧૩
અમ્ન નામે આહમા યોગી, જોલ્યા યુગે વાણ. ૧૪

અમ્ન ઉવાચ-

સાંભળ રાય નિશ્ચે કહું છું, તેહું ને પરમાણુ. ૧૫
પ્રથમ સુખથી પ્રાણજી હવા, પવિત્ર ઋષિ અવતાર; ૧૬
તે યજ્ઞ યાગાદિક કરે, નિત્ય રેવે વિશ્વાધાર. ૧૭
વેદ હણ ઉપન્યા પ્રાણજી, કરે વેદાધ્યયન; ૧૮
તે સંતોષે વિષ્ણુને ભાવે, ભગ્ન કરે હરિ જન. ૧૯
હરિ બાહુથી યુગ સ્ત્રી ઉપન્યા, ધર્મ ભણિ ઉદાર; ૨૦
ગૌ પ્રાણજીની કરે સેવા, સાધુ રક્ષણ સાર. ૨૧
ઉચ્ચકી વેરય ઉપન્યા, તે પર્મ સાપુસંત; ૨૨
શૂદ્ર ઉપન્યા હરિ ચાણી, પરકમી શીખવંત. ૨૩
વણે આરે હની છે, શ્રીવિભુથી ઉત્પન્ન; ૨૪
સમાન ભક્તિ સર્વને, આપે છે જગજીવન. ૨૫
સમાન સેવા સર્વને, આપ આપણે અધિકાર; ૨૬
ભગ્ન કીર્તન કરે સાં જન, સંતોષે વિશ્વાધાર. ૨૭
વણે આરે ઉપની તે, વિભુ અંગ વિવેક; ૨૮
પ્રાણજી, શત્રિ, વેરય શૂદ્રથી, યદ્ય શૂદ્ર વણે અનેક. ૨૯

નારાયણને પુન્ય ભાવે, ભણે નવ ને જન; ૩૦
વસુદેવશ્રમથી બહુ થઈને, પવિત્ર યાજ તલણ. ૩૧
જેનાથી ભગવાનતણું, ભગ્ન કીર્તન છે દૂર; ૩૨
તે ચર હે રાય તમોએ, કરવી કરુણા પૂર. ૩૩
વેદ વાળીની કળ સિદ્ધિને, સાધી ને જન ભણે; ૩૪
એ અર્થે દગ્ધ પ્રાણીઓ, નવ સુધરે કેા ટાણે. ૩૫
અનગ્રી ને અહકારી, મૂળે મહા મતિમંદ; ૩૬
અસરા સુવિહાર આશાએ, કરે કર્મ પાપંક. ૩૭
રજોણુની છુદિવાળા, ફેકટ તૃણુવાળા; ૩૮
દોંગી અભિમાની પાપંકી, કરે પ્રભુ ભક્તના ચાળા. ૩૯
ઓસિવન કરી આનંદ પાશે, ધર સુખમાં બહુ રામે; ૪૦
ધન હરે પ્રભુથી ટળે, જી સનસુખ જેઓ નામે. ૪૧
દંશી હિંસક ને વ્યભિચારી, સંપતિ એશ્વર્ય માળી; ૪૨
વિવા દાન રૂપ ભળ ગરી, પ્રભુ ભક્તને કરે હાલી. ૪૩
વેદ વેદવચન શું હવે, પણ વેદને અણુ નવ ભણે; ૪૪
એ પાપંકી દોંગી જનની, નિયા વેદ સુરાણે. ૪૫
વેદ પ્રભુને રથ ન ભણે, વેદ નામે કરે દોંગ; ૪૬
વેદ પ્રભુરૂપ છે તે તણ, કરે નવનવા સોંગ. ૪૭
વેદ સર્વત્ર નિવૃત્તિરૂપ છે, કરે મેથુન હિંસા નિમેષ; ૪૮
પણ ઉલટા અસંગ કરીને, જોલે વાક્ય દોષ. ૪૯
નિવૃત્તિવાન વેદને પાપી, પંડિત મવૃત્તિમાં ભાવે; ૫૦
એ પાપી જન મહા દોષી, જનને જગતે છુલાવે. ૫૧
વેદના ને મૂળ અર્થ છે, તે ચક્રી હોય અમળજી; ૫૨
(તેથી) મેથુન માંસભક્ષણ સુરાપાનને, મૂળ ગણે પ્રમાણ. ૫૩
મનુષ્ય જનને જો ગોધાન, માગે સર્વ કહેવાય; ૫૪
નિયમ વાક્ય એ કેા નહિ, નહિ શાસ્ત્ર એ માયા. ૫૫
આગમવાદી એમ કહે કે, અતુ કાળે જી મેથુન; ૫૬
કરે પ્રાણી ને મહાભાવ, તેને થાયે પુરય. ૫૭
અવશેષ રહેલું માંસ ખાણું, વળી સોત્રામણી કરી; ૫૮
થાય તે મર્યે ચક્રી, પીડું મય પ્રેમ મરી. ૫૯
એ સર્વે પરિસાંખ્ય વાક્ય, કહેવાએ નિરધાર; ૬૦
એ કદિ માનવા નહિ, જોલ્યા યોગી અવતાર. ૬૧
ધર્મ કરવા મનતણે, એ કાજ છે મહા પુરય; ૬૨
પરોક્ષમાન તે થકી થાએ, રાય તું એ સુરય. ૬૩
પરોપકાર કાલી ધનને, વાવરે રચકારણ; ૬૪
પ્રભુ મૂલ્ય મન ન લહે, મૂકે ને તો પારણ; ૬૫
પરની અંદર ચોહ ધરે, કેા આત્માને શ્રોહ; ૬૬
યુગ પરિવાર મધે, સર્વે વસ્તુ નિધ. ૬૭
એ પ્રાણી પૃથ્વી વિષ, દુર્ગતિ પામે સેદેશ; ૬૮
ધર્મ, અર્થ નહિ ભણે તેથી, કરે આત્માને નેદેશ. ૬૯
એ આત્માવાદી ચક્ર, પામે જનમ મરણ; ૭૦
ભગવાન થકી વિમુખજન તે, પામે દુઃખ કારણ. ૭૧

* આ પાંચમા અધ્યાયમાં ભક્તિ વગરના લોકોની ગતિ અને
પુન પુન પ્રત્યેના પૂર્ણવિધિ કેમ થાય તે કથા છે.

* પ્રભુપર નિશ્ચય.

અંતકાળે સ્ત્રી ધનપુત્રનો, ઇચ્છાવિષ્ણુ કરે ત્યાગ,
પણ મોહ રહે તે દિવે, નરકે પડે મેલભાગ. ૩૭

વળી જે કૃત્ય બહિષ્ણવતીવે, અવતાર ધરી સંસારી,
એ વિષ્ણુની કૃપા થકી, સેહેજે ઉતરેજ પાર. ૩૮

રાત્રિ દિવસ રાત્રિયે વણિજને, ચુક્ર કરે નર નામે;
તે શ્રીહરિના ભાગના વિના, શ્રીમધુચરને નહીં પામે. ૩૯

વેદ છાંડી મોહ આણી, વિપયે ભેલ્યા જેહ;
(પણ) પ્રીતે નારાયણનું તામ ઉચરતાં, વૈકુંઠ પામે તેહ. ૪૦

એણે કર્યા ઉદ્ધાર પાત્રીયે, પરમેશ્વર કરે પ્રીત;
સાધુ સંગ રહે જાની ગહે, એ ભક્ત જનની રીત. ૪૧

નારાયણ મંત્ર જાપ હરિ કયા, શ્રવણે કરે પાન;
સદા સંગ સાધુનો કરે તેને, એ ભક્ત જનની રીત. ૪૨

ભક્તવત્સલ ભાવ ભેદ્ય, હરિ આપે વૈકુંઠ ધામ;
શણુ અળગા સેવકથી નવ રહે, પ્રણુ શીપરજી કામ. ૪૩

જે વેદ માર્ગ નથી આશરતા, તે મૂર્ખે પ્રાણી કહાવે;
માયા મોહ સાગરમાં ઘૂટે, અંગેક કહેશ ઉપાવે. ૪૪

મદ્ય શક્તિના સ્વાદે વાહી, પ્રાણુ તારે છે વન,
તેમાં માયા વશ રહેતાં પ્રાણી, થાય છે બંધન. ૪૫

પાપકંઠ ધર્મ પ્રવર્તીવે બહાર તે, દંભાણું કહેવાય;
રક્તે શણુને આશરતાં, દાંસિક કર્મે રચનાય. ૪૬

વળી નારાયણની ભક્તિ વિના, સંસાર વિષે જે પ્રાણી;
સ્ત્રીએ છેલ્યા યુવક તે ભાગ્યા, શુકર ખર ભજાણી. ૪૭

નારાયણની ભક્તિ કેશ, દ્રોહી નર છે જેહ;
સંસાર વિવયમાં યુદ્ધા કહીયે, સુક્તિ ન પામે તેહ. ૪૮

છત્રમાં મન આસક્ત કરે ને, ઇશ્વરને નવ ભાણે;
ધરસૂત્રની ધાણી આપે, ધરીને ધુસરે તાણે. ૪૯

કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ્યમાં લેલી રહે છે કામ;
પંચેન્દ્રિયથી પમ્પો રહે, નિત્ય વ્યાપક રહે તે માંય. ૫૦

પંચધનિ સુખ અર્થે ધરને, દુઃખ દેતા જેહ;
માયારૂપ સંસાર તરી, કેમ વૈકુંઠ પામે તેહ? ૫૧

વળી કામનાએ યશ આપ્યે, કરી પશુનો અંત;
તે પાપ કર્મથી નરકે પડે, જેણે નવ ઝોળાપદ્મા ભગવંત. ૫૨

વળી જે નારાયણ ભક્તિની, અવગણના કરે પ્રાણી;
ધનાના દૂત તેના કેશ થઈને, લાવે યમપુર તાણી. ૫૩

નારાયણની ભક્તિ વિના તો, મનોરથ પૂર્ણ ન થાય;
તલ તલને વેળુ પીછે, પાપ તે કેમ ભરાય. ૫૪

ગૃહસ્થાશ્રમ સંસારમાં, સ્ત્રી યુવ કુટુંબ પરિવાર,
સર્વમાયા સુખસંપૂર્ણ ભેદ, પાત્રવદ્ધાને સેવે સાર. ૫૫

સંસારના પરિવાગ કરી, નિત્ય ભરે હરિનું જ્ઞાન;
સાધુ જનની કરે સંગતિ, લેણે સર્વ સગાન. ૫૬

યશ મટે પશુને કહી, પરપીડા કરે જે જન;
ઝોળાપાનું અહલુ કરે, પિછા એ પાપી જન. ૫૭

દ્રવ્ય વિષેક ધર્મે માર્ગમાં, અર્થે આણી સુલેત,
વળી પોતે શ્રીનારાયણને, ભજે ભાવ સમેત. ૫૮

વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ બાણી, કરે નારાયણનું ભજન;
નિજ દુહ્યમાં ઝોળાણે, શ્રીવિષ્ણુ મપુસૂદન. ૫૯

એ જ્ઞાન વાણી અંગમાં, ઝોળાણે શ્રીઅવિનાયક;
તેને સ્વર્ગ વેઠ્યું નથી, સદા હરિ રહે છે પાસ. ૬૦

સ્વાર્થે અર્થે પરને પીટે, જે કો રહી સંસાર;
પરપીડા કરી દેહ પોણે, પીક નર તે અવતાર. ૬૧

પોતાને હાથે રહે તે, આત્મધાતી કહેવાય;
મહાપાપી તે સદી, તેની પટે નરકે કાપ. ૬૨

જે કો વેદ માર્ગ ન આપે, તે દુષ્ટાત્મા પાપી જન;
જે અન્ય કર્મો આપ્યે, તે પાપી થાયે તત્સજી. ૬૩

શીત મનોરથ સર્વ વણુમે, માંભાપ પરીક્ષિતરાય;
ધર ધર્મ વેભલ સર્વ વણુમે, નરકે મધ્યે ભાપ. ૬૪

આ અનિત્ય સંસારમાં, ચિતશે આવી જેહ;
સુખ પ્રાપ્તિ પૂર્ણ હરે તેને, તેમાં નહીં સંકેહ. ૬૫

વળી નિમિશાય વાણી વહે, નમી યોગેશ્વરને ચણે.

નિમ્નુવાચ-

એપરમેધરતઃ અવતારતે,કથારેઅવતાર્યોઅશરણુશૃંગૃ. ૬૬

શી શી વર્ણુ અવતાર્યો છે, તેનાં નામ કહો મહારાજ;
સ્વરૂપ વર્ણુ કેવાં છે પ્રભુનાં, કૃપા કરી કહો મહારાજ. ૬૭

એવું પ્રશ્ન સાવનું સુણી, કરભાજન યોગેશ્વર જેહ;
જ્ઞાન નિમિશાય પ્રત્યે, વિસ્તારી કહો તેહ. ૬૮

કરભાજન ઉવાચ-

યોગી કહે નૃપ સાંભળો, હરિ અવતાર વર્ણુ ને રંગ;
એ પરમેશ્વર વિશુણુ કરી, અવતાર્યો છે ઉર્મંગ. ૬૯

આકાશ વર્ણુ અભિધાન ધરી, હરિ પૂછ્યો પરપ્રશ્ન;
નામ પ્રકારે ઉપચાર પૂત, કીટ્યો સંકર્ષમે. ૭૦

નિમ્નુવાચ-

નિમિશાય પછી પ્રશ્ન પૂછે, કહો સુને ભગવાન;
ભક્તિ કરવી એમ કહો તો, કહો ભગવાનનું માન. ૭૧

કિયા કાળમાં, કિયા વલ્લના, કેવા તે આકાશી;
કિયા નામથી કૃપા રીતે, પુત્રાએ એ સુસારી. ૭૨

નિગિનિ કરભાજન કહે છે, વસુંદેવને બીજાધારી,

કરભાજન ઉવાચ-

શુકા મલ્લ હંસની ચોભા, ધારી દેવ મોરારી. ૭૩

ચતુરજી અંબુજાવત ઉપમા, જટાધારી મહારાજ;
વ્યકુલ્લી વજ્ર ધર્મો હરિ અંગે, સેવક જન સુખદાન. ૭૪

મગ્નયર્મ ઉપવીત જપમાળા, અહીં દંડ કમંડલુ નામે;
શાખા સુત પુસ્તકની ચોભા, યદાદંડ દીપા ધામે. ૭૫

ચૈતવચ્ચી મુકતાંબરે ધારી, પરમેશ્વર અવતાર;
ગો શ્રાદ્ધાણુ સાધુજન રસણુ, કીણુ વિશ્વાધાર. ૭૬

સાવનિક વેદ માર્ગે શુભ, ધર્મ કીણુ ને
તપ કરી પરમેશ્વરને ભજે, નિઃ ૭૭

સંસાર દોષ મોહ માયા, અસર મન મદ્યેથી ટળી;
ધ્યાન પરી હૃદયે હરિ રાજે, કરમાં ચઢી જગપ્રાણી; ૭૮
તે અવતારી નામ હંસ તે, શમદંઢ મધ્યે આવરતાં*
પ્રભ સર્વ શું પૂજે પરમેશ્વર, જન પરમ હર્ષ થરતા. ૭૯
કથાપુરાણ ચૈકુંઠયોગેશ્વર, તીર્થ આચળ વિષે વેદ્યા તપે;
પરમાત્મા પ્રભુનું ધ્યાન ધરીને, નિગમે મંત્ર શ્રુત જપે. ૮૦
રેતાયુગ મધ્યે પરમેશ્વર, રક્તાવર્ણ નિ રંગ;
જેતાબર શોભા ભૂષણ, શ્રીહરિ ધરે નિજ અંગ ૮૧
યસામૂર્તિ અવતાર પ્રભુને, યસા પુરુષ છે નામ;
નાર હાથ અતિ ઉત્તમ ઉપગા, અરુણ રંગ અભિરામ. ૮૨
શિખા સ્ત્રુત માળા ને મેખાળા, ત્રણ ઉપલીત હાર;
સુપૃથ્ઠકાંતિ અળકે સુંદર, અંગ કદે અળકાર. ૮૩
જળ જ્યોતિ મેઘપુંદ્ર વળી, આત્મા દેવ વરતાય;
શુચી શુવ તે યસા મૂર્તિને, પ્રભા સર્વકો ધાય. ૮૪
અમર મુનિવર માનવ સર્વકો, યસા કરે સત્કર્મ;
તે સર્વ આપણુ કરે પ્રભુને, સંતોષથી પરબ્રહ્મ. ૮૫
ધર્મથી લોક સૌ પરમેશ્વરનું, નામ જપે દીન શત;
નિશ્ચળ ધર્મવિષે મન રહેતાં, મધ્યે નહીં દુષ્પ્રમાત્ર. ૮૬
પ્રભા પરમેશ્વરનું નામ જપે, વિશ્વ યસા અવતાર;
નિશ્ચયસઠ સર્વ ધર્મમય, સંસાર સ્થિત આકાર. ૮૭
દિવ્ય દેહી ભૌતિક મૂર્તિ (તેને) મુનિવરગાદિ સર્વ,
માનવ કાનવ અક્ષપતિ સૌ, સેવે શુભી માંધવ. ૮૮
દ્રોણયુગ મધ્યે પરમેશ્વર, પીતલવર્ણ આકાર;
ચતુર્ભુજ સદા સુખકારી, જીવન જગદાધાર. ૮૯
પીતાંબર આભૂષણ પીળાં, પીતલવર્ણ સણગાર
શંખ ચક્ર ગદા અને સારિંગ, પદ પંક ઉર હાર. ૯૦
માણુ ધનુષ સારિંગ ધરે કર, હૃદયે શોષકકાંઠળ;
કોસ્તભાણિ વનમગ્ધા શોભા, એનું રૂપ દર્શન. ૯૧
મનુષ્ય દેહિ અવતારિ, મરતક સુકેટ ધર્મ શોભાય
શ્રવણે હૃડગ તુલસીદળની, માળા ધરી કઠમાંય ૯૨
પદનાભ પૂરણ પુરોષોત્તમ, પરાક્રમના નહીં પાર;
રજ્જેયુજ ઉપચારી પ્રત કરે, વેદગર્ભાં નિરધાર. ૯૩
અમર સ્વરૂપ અવિનાશી, અદ્ભુત અંગપીતમુવર્ણ;
અંતર્ધ્યાન ધરી હરિનું ભાવે, ભાવે અશરણશૃંગ. ૯૪
વાયુરૂપ શંકરેણ પ્રપૂજન, અનિરુદ્ધ આદિ જેહ
વેદ મારગે નિલય બળે છે, ધ્યાન ધરી હરિનું તેહ ૯૫
ભગવત વસંતેવજીને ભજતાં, વિશ્વેશ્વર ભગવાન;
વિશ્વાત્મા વિશ્વાળોકહીયે, નિર્ગંભર વિશ્વનિધાન. ૯૬
એ સર્વને પરમેશ્વર રૂપે, ભાવે ભજે જે જન;
તેને માયા દોષ ન બેદે, હરિ વસાયે સ્વર્ગ સદન. ૯૭

અવની ઉપર અમ નિવારી, અનેક રાક્ષસ માયો,
વૈર સાવ ધરીને વહતા, તે પણ પ્રભુજીએ તાયો. ૯૮
અનેક ભક્તને ઉદ્ધાર આપી, સુખી સર્વ જન કરિયા;
પૃથ્વીપર પ્રગટ્યા પરમેશ્વર, સંજીવ સધળે વિસ્તરિયા. ૯૯
ગરુડધ્વજ ગોપાળ શીમાવિદ, ભક્તને સંદ દુષાળ;
હરણ હરતા સુખ કરતા માધવ, કીનાનાથ કથાળ. ૧૦૦
બ્રહ્મા ઇન્દ્ર મુનિ માનવ સેવે, ત્રિભુવનના જે પ્રાણી,
સર્વ ભક્તની આશા યુરે, હરિ દયા દીઠ આણી. ૧૦૧
કળિયુગ મધ્યે કૃષ્ણવર્ણ છે, પરમેશ્વર અવતાર;
કૃષ્ણ પુન્દ્ર અવતાર કલંકી, બ્યાપક વિન્ધાધાર. ૧૦૨
સોળ કળા સંપૂર્ણ ચોભે, કૃષ્ણાંબરધર નાય;
કૃષ્ણ અમુષ્ક કૃષ્ણ ભૂષણ, કૃષ્ણભર્ણ જન સાથ. ૧૦૩
તે પરમેશ્વરનું ભજન કરતાં, કોટિ યસા ભવે આપે;
ભવ બંધન જે દુસ્તર માયા, પાશ તેના સૌ કાપે. ૧૦૪
ત્રણ ધ્યાને હરિ સ્તુતિ કરીને, સેવો વિન્ધાધાર;
નિગમ મંત્ર નારાયણ નામ, ઉત્તરથી ભવપાર. ૧૦૫
કીર્તન ભજન ગોવિંદનું, સ્વાનન કરે ધરી ભાવ;
તે જન તરશે ભવનિધિ, હરિ નામ ડેરે નાવ. ૧૦૬
જેવા યુગ તવા પ્રભુજીએ, પરીમા છે અવતાર;
સ્વરૂપ વર્ણ આભૂષણ આયુષ, રંગ શોભા સાર. ૧૦૭
જે જે અવતારે બસ વિસ્તાયો, પૃથક પૃથક મહારાજ;
જેવા અવતાર તેવા પ્રભુના, સેવક જન સુખકાળ. ૧૦૮
વળી તેના લોક પ્રશુને, ઈન્દ્રે શુભ કલ્યાણ;
મનબંધિત દુષ્ણ આપે નિષે, સ્વામિ સારિંગપાણ. ૧૦૯
કળિયુગમાં કળ સઘ થાયે, દુષ્ણ કરે ભગવાન;
દંઢ ધ્યાને સાધુજન સુખીયા, અમર મુનિવર માન. ૧૧૦
કળિયુગમાં નારાયણ નામે, સકલ તીર્થ દુગ થાય
મનુષ્ય દેહ ધરી ભજતાં, સ્વર્ગ સદન જીવ ભય. ૧૧૧
વિશ્વભક્તિથી સાધન પાર્શ્વે, છૂટીયે મંસાર,
ગોહમાંયા મત્સર મમતા, છુટે પાપ નર નાર. ૧૧૨
કહેતાં વેતાયુગના ગ્રાણી, સૌ કરતાં મન વિચાર;
કળિયુગમાં અવતરીયે આપણ, મદુળ થાય અવતાર. ૧૧૩
કળિયુગમદિ વિશ્વ નામ, શ્રીનારાયણનું લઈશું,
કીર્તન ભજન કરી હરિ ચરણે, સદા નિરંતર રહીશું. ૧૧૪
સોને મુખ શ્રીનાગયજ્ઞ, મો વિદ્યા ભક્તનો સંગ;
શ્રીવિશ્વ ભક્ત તણ સમાગમથી, પવિત્ર થાયે અંગ. ૧૧૫
કળિયુગે જન થયાથી, પ્રશુનું ત્રિશેષ નામ લેવાય,
ત્રિવેદકેયે અશ્વપ્રમાળા, નહીં સ્વાને કાયા ગુરુ થાય. ૧૧૬
યમુના, દેવા, કાવેરી, પદ્મિની શુભ જેહી,
તાપી, ત્રિવેણી, સરસ્વતી નદાતાં, પવિત્ર થાયે રેહી. ૧૧૭
બીનં મોટાં તીર્થ છે કહેતાં, ન આવે તે સ્થળે
તે સેવતાં સૌ દુઃખ વધ, કરજી કરે

* એ શિવાયના બીજા અવતારોમાં નામે આ પ્રમાણે ૨-(દંડ)
૫૧, વૈકુંઠ, ધર્મ, યોગેશ્વર, મદુ, હંધિર, પુરુષ, અમર અથવા પરમાત્મા.

શુભ કરતાં સાધન માર્ગે, છુટથી સંસારનાં કર્મોં
હોય તીર્થ શુભ સ્થળોં જ્યાંહેરે, આલો આપણુ જઈએ ત્યાંહેરે.
મનને મૂકી સર્વ વિકારે, કરીએ આત્મસાધન તેણે કારણે
તો એ વિાનિવારણ થાયરે, એમ જોડ્યા શ્રીવેદંતસાધરે.
ત્યારે વૃદ્ધ જે યાદવ જનરે, તે તો સર્વ વિચારે મનરે;
સાચું કહે છે દેવ મોરારીરે, એણે આપણી પીઠા નીવારીરે.
છે પ્રભાસક્ષેત્ર પવિતરે, જેના મહિમા દીર્ઘ ચરિતરે;
ચંદ્રમા પાચેા તો શાપરે, હુતો અંગે અતી સંતાપરે.
શ્વપેગી પીઠા વપુ એજરે, ત્યાં તપ કરતા પાચેા તેજરે;
છુટ્યો શાપ થયું શુભ અંગરે, તે પ્રભાસ તીર્થને પ્રસંગરે
વપુક્ષોં કળા શુભ વાધીરે, દેહી પૂવના સરખી લાધીરે;
કળા સાંભળે પૂર્ણ નિરધારે, પાચ્યા ચંદ્રમા તેણે કારરે.
માટે આપણુ જઈએ ત્યાંહેરે, શુભ ક્ષેત્ર પ્રભાસ છે જ્યાંહેરે;
સંત સાધુ બ્રાહ્મણ કેવરે, કરીએ તૃપ્ત કરી રૂપી સેવરે.
જઈ કરીએ મતપુષ્પધનરે, જપ હોમ કરી ધરીએ ધ્યાનરે;
નાના વિધનાં કરી પકવ અમરે, સંતોષીએ સાધુ જનરે.
બ્રાહ્મણજન આધારી કારરે, જઈ જાણેએ શ્રીભગવાનરે;
ધર્મે માર્ગથી કુરાળતા હોયરે, એમ વિચારે વડુ સો કોયરે.
આપણુ મૂકી દારિકા ગામરે, જાણું પ્રભાસ છે જેણે કામરે;
એમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રેરક સાયરે, યદુમાન પ્રભાસે જાયરે.
રથ જોતરી હૃયપાહનરે, સજ થાયે જાંઘ જનરે;
સો કુટુંબ અને પરિવારે, આણે સર્વ પ્રભાસે હારરે.
શ્રીશુક ઉવાચઃ—

તે સો ઉદવે જાણી વાતરે, આતો મંડાયો ઉત્પાતરે;
સુખે મૂકે છે નિશ્વાસરે, આંખો ઉદવ હરિને પાસરે.
મહુને કીધા હંડપ્રભાસરે, થયું રીઝ્યા હુંદર સ્થામરે;
તવ એકાંત બેઠા જગતાતરે, પછે ઉદવ હરિને વાતરે.
શ્રીઉદવેવાચઃ—

ઉદવે શ્વેતિ કીધી આપારરે, તું બ્યાપક વિશ્વાધારરે;
હે દેવના દેવ હે જશ્વરરે, હે યોગના સ્વામી પરમેશ્વરરે.
હે શ્રવણ કીર્તને કરતા પવિતરે, હે સાધુજનના મિત્રરે;
તમેા કચો હવે કુળ સંહારરે, તો રીધિ સુજને તારરે.
છા સમર્થ શરણુ પ્રમતેજરે, નવ મટાળ્યો શ્રાપ તેહજરે;
હું તું તમારે પાણુ હે નાધરે, મને તેડા તમારી સાધરે.
અર્ધશૂણુ નવ મૂકું ચણુ કમળરે, સ્વધામ તેડા કરી નિર્મળરે;
હે કૃષ્ણ હે પૂર્ણકામીરે, હે ગંગાજલ પાનું નામીરે.
મહા સદાદિ તુજ ચરિત્ર માનરે, નવ તૃપ્ત થાય સુજ કાનરે;
મને માયાના નથી ભારરે, પણ તમારા નિરહ દેખાભરે.
તરીસ માયાને તારી શક્તિએરે, છુટીસ માયાને તુજ ભક્તિએરે;
પણુ નિરહ મને જાહું પાંદરે, તેથી રીધિ સુને સાથે તેડરે.
પણે વાતમાં તારો પાસરે, જાહતા જનની કી પૂરે આશરે;
હરિ હું છઉં તારો દાસરે, સુને કરુણ કરે શ્રીપ્રેમાસરે.

હું રહેતો સદા તમ પાસરે, રખે રાખેા સુજને નિરાશરે;
સાથે વચ પંદરતા સારરે, સંગે રમતા કરતાં આપણુ આદારરે.
યુગ્મવાસ રૂઠાં અગ્ર પાનરે, સંગે કીડા કરતા ભગવાનરે;
ચંદન, માળા ને નીરમાદ્યરે, તે હું ગ્રહણ કરતો હે દયાળરે.
તે માટે સુજને સાથે તેડારે, રખે સુજને હરિ વટેડારે;
આપણુ બેઉ મિત્ર સંગાથીરે, સુજ મંડા હરિચરણે સમાતીરે.
મેં તમ માયામૂકી કેમ બંધરે, એમ કહી ઉદવ નમીયા પાયરે;
ઉદવ પછે હરિને જાનરે, કૃપા કરી કહો ભગવાનરે.
જે જન સાંભળે એક કથાપરે, તેનાં પાતિક સપળાં પ્રલય થાયરે,
સાધુ જનની પોહોંએ આશરે, હરિ આપે અવિચળ વાસરે.
જેહ જોવિદના શુણુ ગારીરે, તેને સંસારચક્રી મુકાયેરે;
કયા શ્રવણ કરે નરનારરે, તેનું કૃપા કરે શ્રીમોરારરે.
વેદ કંષપરક છે નરનારરે, તેની શાખાનો નહીં પારરે;
તેનાં કૃપ અકાર પુરાણરે, સાંથી ભાગવત શ્રેષ્ઠ તું જાણરે.
શુક વાણી અમૃત કૃપ માનરે, પ્રેમી પોયે પરીક્ષિત રાજાનરે;
એ ભાગવત હરિ રસ પાસરે, જન પીયે તે ધન્ય અવતારરે.
હરી નહીં આવે તે ગર્ભવાસરે, તેને કૃપા કરે અવિનાશરે;
કયા એકાદશની નીરધારરે, થયા અધ્યાય પૂર્ણ પડ સારરે.

વડાણુ

વડું અધ્યાય હવા પૂરણ, કૃપા શ્રીહરિયે કરી;
કરણેકી વિષ્ણુ વણ્ણ જણે, સાહેબે સદા રહેા શ્રીહરી.
હરિ શ્લોકદ્વાસરને એકાદશસ્કંધે પદાભ્યાયઃ ૧૬ ૧.

અધ્યાય ૭ મો

કર્ણુ ૭ મું-રાગ મેવાડા

શ્રીશુકદેવ વડે છે વાણી, સાંભળ પરીક્ષિત રાયણ;
શ્રીકૃષ્ણ ઉદવને કહે છે, જાન મારું કથાયણ. ૧
શ્રીકૃષ્ણ કહે સાંભળ ઉદવ તું, મારો ભક્ત કહેવાયણ;
તે માટે હું તુજને કહું છું, સાંભળ જાન મહિમાયણ. ૨
બ્રહ્માદિક અહિં આવીયા હુતા, રૂદ્ર ઈશદિક કેવણ;
અમર સર્વ તેડવા સુંને, આંખ્યા હુતા તત્તમેવણ. ૩
તે માટે હવે વેદકું ભલું, નીશ્ચે ને નીરધારણ;
સત્ય માનજે તું ઉદવ, એમ જોડ્યા વિશ્વાધારણ. ૪
ને કામે મેં પૂજી ઉપર, લીધી હતો અવતારણ;
તે કારણ કીધાં સચરાચર, ઉત્તરોં જૂનારણ. ૫
યાદવ કુળ પ્રભાસે જઈને, નારા પામચો સર્વણ;
માહિ મહિ સંક્રાંતે મરચે, મૂકી આશા સર્વણ. ૬
આજયકી સાતમે દિવસે, ઉવડો સમુદ્ર પાણીણ;
દારિકા સપ્તગી જગમાં બચે, તું સત્ય માનજે વાણીણ. ૭

* આ સત્યમા અધ્યાયમાં ઉદવજને આભાસાન રિણ કરવા સાં
જાણના દર્શિવડાસમાં હેલા જુઓમાં ભગવાન આઠ યુગમેા વર્ણ
કરે છે અવતરણ.

શ્રીમદ્ વેદવેદને વેદવેદ આપે છે

શુભ કરતાં સાધન ધર્મરે, છુટયો સંસારનાં કર્મરે;
હોય તીર્થ શુભ સ્થળ ન્યાહિરે, આલો આપણુ જઈએ ત્યાહિરે.
મનનો મૂકી સર્વ વિકારરે, કરીએ આમસાધન તેણે કારરે;
તો એ વિશ્વનિવાસુ ધારરે, એમ બોલ્યા શ્રીવૈહુંકારયરે.
ત્યારે વૃદ્ધ જે યાદવ જનરે, તે તો સર્વ વિચારે મનરે;
સાચું કહે છે દેવ મોતારીરે, એણે આપણી પીઠા નીવારીરે.
હે પ્રભાસક્ષેત્ર પવિતરે, જેનો મહિમા દીર્ઘ ચરિતરે;
ચંદ્રમા પામ્યો તો શાપરે, હુતો અંગે અતી ચંતાપરે.
શ્વયંચગી પીઠા વધુ એજરે, ત્યાં તપ કરતા પામ્યો તેજરે;
છટ્યો શાપ થયું શુભ અંગરે, તે પ્રભાસ તીર્થને પ્રસંગરે.
વધુકાંત કળા શુભ વાધીરે, દેહી પૂર્વના સરખી લાધીરે;
કળા સોળ પૂર્વ નિરધારરે, પામ્યા ચંદ્રમા તેણે કારરે.
માટે આપણુ જઈએ ત્યાહિરે, શુભ ક્ષેત્ર પ્રભાસ છે ન્યાહિરે;
સંત સાધુ બ્રાહ્મણુ દેવરે, કરીએ તૃપ્ત કરી રૂપી સેવરે.
જઈ કરીએ વ્રતપુષ્પદાનરે, જપ હોમ કરી ધરીએ ધ્યાનરે;
નાના વિધનાં કરી પકવ અન્નરે, સંતોષીએ સાધુ જનરે.
પ્રણામોજન આવારી કાનરે, જઈ બલ્લભે શ્રીભગવાનરે;
ધર્મે માર્ગથી કુચળતા હોયરે, એમ વિચારે યદુ સૌ કોયરે.
આપણુ મૂકી દારિકા ગામરે, બાંધું પ્રભાસ છે જેણે કામરે;
એમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રેરક થાયરે, યદુમાત્ર પ્રભાસે બંધરે.
રથ એતરું હણવાહનરે, સ્વયં યાયે બંદવ જનરે;
સૌ કુટુંબ અને પરિવારરે, આલે સર્વ પ્રભાસે હારરે.
શ્રીશુક ઉવાચઃ—

તે સૌ ઉદ્ધવે બાંધી વાતરે, આતો મંકાયો ઉત્પાતરે;
સુખે મૂકે છે નિશ્વાસરે, આઘ્યો ઉદ્ધવ હરિને પાસરે.
મજુને કીધા હંમણામરે, થયું રીઝ્યા સુંદર રસામરે;
તવ મોકાંત બેઠા જગતાતરે, પુછે ઉદ્ધવ હરિને વાતરે.
શ્રીઉદ્ધવોવાચઃ—

ઉદ્ધવે સ્તુતિ કીધી ખાપરરે, તું બ્યાપક વિશ્વાધારરે;
હે દેવના દેવ છે પંથરરે, હે યોગના સ્વામિ પરમેશ્વરરે.
હે શ્રવણ કીર્તને કરતા પવિતરે, હે સાધુજનના મિત્રરે;
તમો કરશેા હવે કુળ સંહારરે, તો શીખિ મુજને તારરે.
છે સમર્થ પણ રાખ્યું પ્રકાતેજરે, નવ મટાવ્યો શ્રાપ તેજેજરે;
હું પુછું તમારે શામ્ભુ હે નામરે, અને તેડા તમારી સાચરે.
અર્ધક્ષણુ નવ મૂકે ચરણ કમળરે, સ્વધામ તેડા કરી નિર્મળરે;
હે કૃષ્ણ હે પૂર્ણકામીરે, હે મંગલરૂપ બહુ નામીરે.
મહાસ્પષ્ટિ તુજ ચરિત્ર માનરે, નવ તુમ થાય મુજ કાનરે;
મને માયાનો નથી ભયરે, પણ તમારો નિરહ કુળભયરે.
તવીશ માયાને તારી શક્તિએરે, ભૂતીશ માયાને તુજ શક્તિએરે;
પણ વિરહ મને બાધુ પાડેરે, તેથી શીખિ મુને સામે તેડેરે.
સર્વ ભત્રામાં તારા વાસરે, ભક્ત જનની તું પૂરે આશરે;
હરિ હું છઉં તારા કામરે, મુને કરણુ કરે શ્રીઆવિનાશરે.

હું રહેતો સદા તમ પાસરે, રણે રાખ્યો મુજને નિસારરે;
સાથે વશ પહેરતા સારરે, સંગે રમતા કરતાં આપણુ આહારરે.
મુખવાસ રૂઠાં અન્ન પાનરે, સંગે કીડા કરતા ભગવાનરે;
ચંદન, માળા ને નીરમાલ્યરે, તે હું ઝકલુ કરતો હે દયાળરે.
તે માટે મુજને સાથે તેડારે, રણે મુજને હરિ વછેડારે;
આપણુ બેઉ મિત્ર સંગાથીરે, મુજ મંદા હરિચરણે સમાતીરે.
મેં તમ માયા મૂકી કેમ બંધરે, એમ કહી ઉદ્ધવ નમીયા પાયરે;
ઉદ્ધવ પુછે હરિને જ્ઞાનરે, કૃપા કરી કહો ભગવાનરે.
જે જન સાંભળે એક કથાધરે, તેનાં પાતિક સમગાં પ્રકથ ધાયરે;
સાધુ જનની પોહોએ આશરે, હરિ આપે અવિચળ વાસરે.
જેહ ગોવિંદના શુભ ગાયોરે, તેહ સંસારચક્રી મુકાયોરે;
કથા શ્રવણ કરે નરનારે, તેને કૃપા કરે શ્રીમોતારરે.
વેદ કષ્ટવૃક્ષ છે સારરે, તેની શાખાનો નહીં પારરે;
તેનાં ફળ અંકાર પુરાણુરે, સૌથી ભાગવત શ્રેષ્ઠ તું બજુરે.
શુક વાણી અમૃત ફળ માનરે, પ્રેમ પીયે પરીક્ષિત રાજાનરે;
એ ભાગવત હરિ રસ સારરે, જન પીયે તે ધન્ય અવતારરે.
હરી નહીં આપે તે ગર્ભવાસરે, તેને કૃપા કરે અવિનાશરે;
કથા એકાદશાવી નીરધારરે, યથા અઘ્યાય પૂર્ણ પડે સારરે.

વક્ત્રુ

વર અઘ્યાય હવા પૂરણ, કૃપા શ્રીહરિયે કરી;
કરોડો વિમ્બ વણ્ણ જણે, સાહેબે સદા રહો શ્રીહરી.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે વેંકટાદશસ્કંધ પઠાધ્યાય ૧૧ ૬૧

અઘ્યાય ૭ મો

કર્ણુ ૭ ચૂં-રાગ મેવાડા

શ્રીશુકેવ વદે છે વાણી, સાંભળ પરીક્ષિત રામણ;
શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવને કહે છે, જ્ઞાન માર્ગ કથાયણ. ૧
શ્રીકૃષ્ણ કહે સાંભળ ઉદ્ધવ તું, મારેા ભક્ત કહેવાયણ;
તે માટે હું તુજને કહું છું, સાંભળ જ્ઞાન મહિમાયણ. ૨
પ્રજ્ઞાકાંઠા અર્હિ આવીયા હુતા, રૂદ્ર ઇંદ્રાક્ષિ દેવણ;
અમર સર્વ તેકવા મુને, આઘ્ય હુતા તત્તરેવણ. ૩
તે માટે હવે વેરુંક બંધું, નીકી ને નીરધારણ;
સત્ય માનણે તું ઉદ્ધવ, એમ બોલ્યા વિશ્વાધારણ. ૪
ને કામે મેં પુજી ઉપાર, લીધા હુતો અવતારણ;
તે કારણ કીધાં સચરાચર, ઉતાર્યો ભૂભારણ. ૫
યાદવ કુળ પ્રભાસે જઈને, નારા પામશે સર્વણ;
માંઝો માંઝો સંત્રામે મરશે, મૂકી આશા સર્વણ. ૬
આજ્યકી સાતમે દિવસે, ઉલટસે સમુદ્ર પાણીણ;
દારિકા સધળી જળમાં બેરે, તું સત્ય માનણે વાણીણ. ૭

* આ સત્તામાર્ગનાં વર્ણવણે આત્મજ્ઞાન સિદ્ધ કરવા સારું
અપ્તના ઉપદેશમાં હેવા કરુણામાં ભગવાન આઠ યુગોમાં વર્ણન
કરે છે તે અપ્રસંગ ૭.

શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવને ઉપદેશ આપે છે

હવે પૂર્વે સ્થાનક ભવાની, ઇચ્છા માટે છે પૂર્ણજી;
સ્વર્ગ સદન જનું કહે માધવ, ચોતે અચરણચાલુજી.
ત્યારે લોકનાં મંગળ ભરી, કળિયુગ આવશે ત્યારેજી.
વર્ણાવર્ણ સૌ બ્રહ્મ થારો, અધર્મ આચરશે ત્યારેજી.
તે માટે ઉદ્વન રખે તું, નિવાસ કરે આ ઠામજી;
હવે રહેવાને અધિકાર નથી, એમ જોલે શ્રીમગવાનજી.
તમો મુજમાં મન આરોપી, પૂજી અટણ કરને બ્રાતજી;
પ્રદક્ષિણ તીર્થ કરને, મુજને સંસારમે દિનરાતજી.
મન વાણી ચતુઃશ્રવણી, દેખારે આ જગતજી;
એ જગત આચારી શણભેશુર, ભણે ઉદ્વન ભક્તજી.
સમઘટિ સદાકાળ રાખવી, નવ રાખવો કંઈ બેઠજી;
જાની જન થાને તું પેઢેલાં, અજ્ઞાનિ દુઃખ વેઠજી.
સર્વે હોત્રિ વશ રાખીને, સ્વયં બ્રહ્મને જાણેજી;
તમો રીતે પરબ્રહ્મ ઈશ્વર છે, એમ મનમાં પરભાણેજી.
તમે બ્રહ્મ થયા પછી, કર્મને કરને ત્યાગજી;
વેઠ કર્મને ત્યાગ કરેથી, (સર્વ) દેવાભાને પામો લાગજી.
આત્માને નવ પિછાણે ત્યાં લગ, વણીશ્રમ ખટ કર્મેજી-
કરવા કહે છે સર્વે વેદો, પણ કળનો જાણવો મરેજી.
યથેન્દ્ર આચરણ કરવાની, નથી આજ્ઞા મારીજી;
નિષિદ્ધ નવશુ નવ આચરવી, એ આજ્ઞા દુઢે ધારીજી.
જેની મતિ માટે વિષે આવે, ત્યારે ભવ દુઃખ દ્રવણ બનજી;
જાવના હોય નિવરે તેના, મનોરથ પૂરણ થાયજી.
વળી માટે વિષે વૃત્તિ થઈ, તવ હૃદયે ન પામે શુભકર્મજી;
ને કહે તે ગાળક થોડાએ, શુભ કર્મ મારગ પર્મજી.
વિશ્વ વિષે મુજને દેખે, તે યદ પામે અતિ સારજી;
માટે સર્વથ મુને લેખવે, સદન ત્રિભુવન મોગરજી.
સ્થાવર જંગમ સમૂયે હું વ્યાપક, જાણશય માટે વાસજી;
એમ જ્ઞાન કહી આજ્ઞા આપે, ઉદ્વનને અવિનાશજી.

શીશુક ઉવાચ:-

શ્રીનારાયણ સાંનિધ ઉદ્વન, ક્રીધા હંડ પ્રજાભજી;
યગ્ની સ્તુતિ ઉચરતો ઉદ્વન, મુખે આતો હુરિ શુભ આમજી. ૨૨

ઉદ્વન ઉવાચ:-

ત્યાગવળી તમે આજ્ઞા આપો, મૂકાય મુજથી કેમજી;
મંદમતિ ને મૂઢ જન હું તે, પહેાણું એ પઢને કેમજી.
આત્મા આ સ્વયંપ્રકાશક, અંને સત્ય મનાયોજી;
તેનું લક્ષણ કારણ સર્વે મુજને, સ્વામી સેહેજે બણવોજી.
બ્રહ્મકેદિકના સર્વે પ્રાણી, તુજ આધારમાં લપટાયોજી.
અસત્ય વસ્તુને સત્યજ માને, સત્યના કરે આનાજી.
તમ વિણ સ્વામી કેને પુછે, સર્વે પાપી મૂઢજી;
તમો અવિનાશી સર્વથ નિર્દોષ, જાણે સવળી શુધજી.
ઉદ્વન જોલ્યા સ્વામી સાંભણે, મુજને કહેા કંઈ સાનજી;
વળી સંન્યાસ ત્યાગ લક્ષણ, કહેા સવળાં ભગવાનજી.

વળી પૂર્વે વિષે સર્વથા, હોય તે કહેા વિસ્તારજી,
તે પર્મ કેમ આવરીશે સ્વામિ, જીવન જગદાધારજી. ૨૮

અમો મૂર્ખ છઈ સ્વામિ વળી, હું ને માંહરુ જેહજી;
એવી મતિ મારી મ પ્રણજી, તે નિવારો સંદેહજી. ૨૯

તમારી માયાને કરીએ આત્મા, હેહ રચો કે સ્વામીજી;
વળી તે તમો કહેા માયા, કેમ મૂકાય અંતર્યામીજી. ૩૦

પ્રણજી તું હવત્ય વ્યાપક છે, આત્મા રૂપ અવિનાશજી;
દેવગુનીમાં એવો કેા નથી, તુજ સમાન કાંતિ પ્રકાશજી. ૩૧

સ્વર્ગ શત્રુ પાતાળમાં તુજ વિણ, સૌ આંખા જનજી;
જે માયા મોહ નિવારણ કરી, કહે આત્મજ્ઞાન સાધનજી. ૩૨

તમ માયાથી મોહ્યા ઇન્દ્રિયો, બ્રહ્મા પાર ન જાણેજી;
નારદ શંકર સરસ્વતી, સર્વે યોગી તુજને વખાણેજી. ૩૩

સ્વામી હું તમ શરણે આગ્યો, મુને કહેા કંઈ નાયજી;
કરજી આણી સેવક ભણી, મેઝો મસ્તક હાથજી. ૩૪

તું ઇશ્વર છે અંતર્યામી, પૂર્ણ બ્રહ્મ મોરારજી;
વૈકુંઠનાથ વિસ્ંભર વહાલા, વિદ્યાના પ્રાણ હાંતારજી. ૩૫

તું પ્રાણ શ્રીપતિ જગપતિ, અવિનાશિ અશરૂણશૃંગજી;
ભવ દુઃખ ભંજન હુરિજન ગંજન, દયાળુ હીન ઉદ્વજી. ૩૬

જય પરિબ્રહ્મ હે પર્મ દયાનિધ, સૌ સુખદાતા સ્વામીજી;
જય દેવેશ યોગેશ્વર ઇશ્વર, વિસ્ંભર અંતર્યામીજી. ૩૭

તુજ આદી અંત્ય કોઈન જાણે, બ્રહ્મા ન પામે પારજી;
દુઃખ હરણ સુખ કરણ માધવ, અવિચળ યદ હાંતારજી. ૩૮

બ્રહ્મા હ્રદ અમર શુનિ માનવ, સ્વપ્ને ન હર્શન પામેજી;
તેહ પ્રેમ લક્ષણ ગુણિત કરતાં, ભવસાગર દુઃખ વામેજી. ૩૯

તું આદિ અનાદિ અખંડ ઇશ્વર, પૂર્ણ બ્રહ્મ અવિનાશીજી;
વિસ્ંભર તું વિશ્વકર્તા, પૂરણ કાંતિ પ્રકાશીજી. ૪૦

તમ શરણે હું આગ્યો છઈ, હુરિ મુજને કહેા કંઈ જ્ઞાનજી;
ઉદ્વન કરે એકી સ્તુતિ જોલે, ધન્ય હીતા ભગવાનજી. ૪૧

મન કામ ક્રોધ માયા નહિ દેખે, લોભ વશ નહીં થાયજી;
સંસારથી વેરાગ્ય પામવો, જ્ઞાન કહેા યદુરાયજી. ૪૨

મનસાજન્ય તપધ્યાન જ્ઞાન, સર્વે હુરિને સગર્વણ કીજેજી;
શ્રીકૃષ્ણ જનની કરજી યદી, બક્ષિતગુણ દાણ દીજેજી. ૪૩

એવાં ઉદ્વનનાં વચન સાંભળી, જોલ્યા જગદાધારજી;
શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્વન મત્તે કહે છે, જ્ઞાન પદારથ સારજી. ૪૪

શ્રીભગવાન ઉવાચ:-
સાંભળ ઉદ્વન જે પ્રાણીને, અંતરગત નહીં પ્રીતજી;
તેા શુરને કહે શું હોય તેને, વારમ આનંદની રીતજી. ૪૫

આત્મા બુદ્ધિ જ્ઞાન વિના, શુરુ કરે કોટિ ઉપાયજી;
જ્ઞાન પદાર્થ શરુથી પામે તે, સખપું હૃદમાયજી. ૪૬

આત્માએ આત્મા પ્રણેષે, આત્મા શુરને પામેજી;
અંતર્યામી સર્વથ દેખાતાં, ભવની ભીતિ વામેજી. ૪૭

આત્મ જ્ઞાન જાણે મન બુદ્ધિએ, અંતર્યામી જાણેજી;
જ્ઞાન પ્રકાર અવિનાશીને, હર્શતાં પ્રહુ દયા આજોજી.

પ્રત્યક્ષ ઝોનો પ્રેરનાર તે, ચૈતન્ય ભાગ કહેવાયછ;
ચૈતન્ય ભાગ તે આંતર્યંગી, રાજે રૂપ હૃદયાયછ.
તે સાંખ્ય યોગ પ્રમાણે પ્રાણી, તે વિશ્વમાં યુને બબ્બેછ.
મનુષ્ય જન્મ પામીને માનવ, આશા તૃષ્ણા ન આણેછ.
વિશ્વેશ્વરિને ઘણી અવતરે, લક્ષ ચોથોશી અવતારછ;
માનવ દેહીયે યુજને પામે, ગોલ્લા વિશ્વાધારછ.
પંચેન્દ્રિય પ્રસંગ કરી કરે, લક્ષિત ભાવે સ્થાવનછ;
તપ જપ તીર્થ કરે વળી, જ્ઞાન દાન ધ્યાન સાધનછ.
સંસારમાં માનવ દેહ ધરીને, જે થોતે નહીં પ્રાણીછ;
મિથ્યા જન્મ ગયો તે જનનો, વિશ્વંસર ગોલ્લા વાણીછ.
માતાનું તેણે ચીવન હરિયું, ભોમિ ભાર અડાબોછ;
હાંડીમાળ જેમ દેટને કોયે, તેમ દેરા દેરવા આડોછ.
મનુષ્ય થોનિ ધરીને પ્રાણી, સાને યુજને પામેછ;
માનવ અવતારે ભવભય ભાગે, એમ કહે સુંદર સ્થામછ.
અવર ગેનિધી પામે ન યુજને, તેપર સુખ આજ્યાનછ;
ઉદ્ભવ પ્રત્યે જ્ઞાન સાધન એમ, કહેતા શ્રીભગવાનછ.
પૂર્વ શય યદુની સાથે, અવધૂતે ક્રીધા સંવાદછ;
યદુ અવધૂતનો સંવાદ છે તે, સાંભળ ઉદ્ભવ આદ્યછ.
યદુરાજાએ ઋષિ દત્તાત્રેય પ્રત્યે, પૂછયું તેણીવારછ;

૪૮

તેહ જ્ઞાન સાંભળ તું રાજા, પ્રથમ યુરમાં નામછ;
પૃથ્વી વાયુ આકાશ અગ્નિ ને જળ, તેમને કરું પ્રણામછ. ૬૮
૫૦ એકમા સૂર્ય દેહો અજગર, સાગર પતંગીએ પંખીછ;
મધમાખી હાથીને પારપી, હવિર્વુને સાતમે જીવીછ.* ૬૯
૫૧ પિંગળા વેશ્યા ટીટોડા બાળક, કન્યા ને બાણ ઘડતાછ.
૫૨ સૂર્ય કરેદ્વિતી ને વિંદી, એ યુરએ ઉપદેશ દેતાછ.
જોડવાંના શુણ લીધા મેં, યુર કરણુથી સારછ;
૫૩ કેટલાએક શુણ તજવા જેવા, તે મેં તજ્યા તેણીવારછ.
૫૪ પૃથ્વીનું સરખી સમા આણવી, મનસા વાઘા કાચછ.
વાયુનાં સરખો પ્રાણુ દેહ મન, નિત્ય પવિત્ર રહેલુંછ;
૫૫ સાત્વિક આહાર કરવો જેણે, જ્ઞાનકરિશુણ શ્રદ્ધેલુંછ.
જેણે જ્ઞાન પામિયે અવિનાશી, આહાર તેવો કરવોછ;
૫૬ શુભમતિ વાયુની ધેરે કરવી, મનમાયા મોહ ન ધરાવેછ;
વિષય ભોગમાં પ્રીત ન કરવી, પવિત્ર શાખડું મનછ.
૫૭ ત્રિજો શુર મારે આકાશકું છે, તે સાંભળ યદુરાજાનછ.
આકાશ ધેરે સદા સ્વપ્નવત, દિનદિન પ્રત્યે રહીયેછ;
આત્મા સંગે રંગે રમતા, સ્વર્ગનું સુખ માની લઈએછ.
૫૮ ચોથો શુર ઉડકાં છે મારે, જેવું નિર્મળ નીરછ;
ચોતે નિર્મળ રહી પ્રાણીનાં, કરે પવિત્ર શરીરછ. ૭૭

૫૬

૬૦

૬૧

૬૨

૬૩

૬૪

૬૫

૬૬

૬૭

* માણસું ધ પુરસ્કાર પ્રાપ્તિએ જાય છે, તથાપિ તે યતિચિત્ત
પણ વ્રજાવધાન થતી નથી. તેમજ દેવાધીન ધીર યુરમે માણી પાડે
તોપણ વ્રજાવધાન થવું નહિ. પર્વત પૃથ્વીરૂપ છે, તે ઘસ, ધાસ ને
નિર્જન કાણું ઉપન કરીને પરીણામર કરે છે એ શુણ અવધૂતે શ્રદ્ધ
ક્રીધા વેષ પુરસ્કાર છે. તે સદા પરાધીન રહે છે. તેને બીજા કામને
લઈ ભય તોપણ તેને એ સ્વીકારે છે, તેમજ સાધુએ રહેલું અધોતભય
જન મારી નાખે, ઉપાસી ભય તોપણ નિરુદ્ધ રહેવું.
ધ પાણુ જેમ વનમાં દોષ છે તેમ શાહ પતો નથી ને અગ્નિમાં દોષ
છ તેમ કળાવતો નથી તેમ શુણ દોષાદિત ધોમીએ શીતકેષુરને સ્થાન
અજના. અનુકૂળ મળે રાજ ન થવું, પ્રતિકૂળ મળે નારાજ ન થવું. વળી
વાણ સુરેન્દ્રમય છે કે હૃદયમય નજાય છે, પણ તેને તેનો પાણુ શેષ નથી,
તેમ જન્મ મરણનો હર્ષ સોષ સાધુને ન દોષ.
ધ આકાશ એ સર્વમાં આદ્ય છે, તે છતાં તેને કાળને સગ ફન
કે કાઈ પદાર્થથી ચરિત્કેષ નથી. તેમ દેહમાં રવા છતાં પણ ધોમીએ બ્રહ્મ
સ્વરૂપની બાવનાથી પોતાના આત્માને સ્વાધાર નજમમાં બનુશ્વત-
પણથી ભ્રાસ અને તે પણ અભિમાન યુર છે તેમ નહિ, પણ સર્વ
એકમાં બ્રાહ્મ સમીકરે તે આત્માને કાઈ દેહાદિઓ સંગ કે કાઈ પદાર્થથી
પરિત્રુષ્ટ નથી તેમ માનવું, વળી આત્માને વાયુ કે મેષ કે રત્નોના સ્પર્શે
નથી, તેમ જોવાને કૃષ્ણ જન તેજનો સ્પર્શ સંલેપ નથી એમ નહવું.
જન જેમ સ્વપ્ન દેહનાવધાન દિનરત, મધુર, પવિત્ર સ્થાન
ને ફાંદન, સ્પર્શ વધા ધીરેથી પવિત્ર કરનાર છે તેમ ધોમીએ સ્વપ્ન,
સ્નિગ્ધ, મધુ બાળ્ય કરનાર, તેમજ પવિત્ર યદુને મનુષ્ય પ્રાણીનાં રસન
પીરતે વાયવ થવું

ઉઠક જેવું નિર્મળ તીરથ, પવિત્ર કરે સર્વે અંગણ;
નિર્મળતા મેં મનમાં ગ્રહી છે, જળ શુરુકરે પ્રસંગણ.
અશિ* દેવતા શુરુ પાંચમો, તેજ તથા નહીં પારણ;
સર્વે ભક્ત કરવું તેની પેરે, સમાન રાધણે આહારણ.
કથા સંગ્રહ નવ કરવો તેને, નાણે સર્વે પ્રગળણ;
તે શુરુ કરી સંસાર માયા, મેં ગ્રહી છે ટાળીણ.
શુરુ ચંદ્રમાની પેઠે જોને, કળા ચંદે નિત્ય જેહણ;
ચંદ્રતી ઉતરતી કળા છે, ઈંદુને વ્યાપક સર્વે દેહણ.
તે સુધાકરને કંઈ ન લાગે તેમ, સીસુખ દુઃખ સમાનણ;
તેમ શરીરે સુખ દુઃખ વ્યાપક, સમ ચિત્ત છે રાજનણ;
સુખ દુઃખ તો આ શરીર પરબધે, આત્માને નવ બેહેણ;
જ્ઞાન મહુડા આત્મા બુદ્ધિએ, સકળ અવિધા છેદેણ.
તેમ સકળ વસ્તુને દેખે, તેને નહીં અણુ અણુસારણ;
અનુભવે દેહકમન સાધન, એ આત્મજ્ઞાન વિચારણ.
સૂર્ય માથે સાતમે શુરુ, ક્રીરણથી જળ સોષેણ;
વર્ષો ઋતુમાં પાણું દે તે, મનમાં કંઈ નહિ સોષેણ.
તેમ જોગીએ લેતા દેવા, મનમાં નવ કયવણુંણ;
આપે હીપે રહે સમાન, એવા સાધુ યાવુંણ.
વર્ષા સૂર્ય એકજ ભંતે, પશુ ભિન્નભિન્ન જળે રૂપેણ;
તેમ જોગીએ એક હરિનાં, રૂપ હાખવવા અદ્યુતણ.
કપોત શુરુ મેં કીધા આશંકા, તેના શુભ મેં લીધાણ;
દૃષ્ટાંત રીતું કપોતનું, જોઈ સદશુર મેં કીધાણ.
કપોત ને એક કપોતની સ્ત્રી, રહેવાં વન ઝોઝારણ;
પ્રેમબંધનની માયા તેમને, પરસ્પર અપરમપારણ.
વનમાં વાટમાં માથો થાકી, રહેવાં સીં જરતારણ;
તેને શુભસંતાન હવાં છે, એક પુત્રી એક કુમારણ.
તે બાળકનું પોષણ કરે છે, માત તાત દિનરાતણ;
નવતારી લાવે નિત્ય આદા, અન્યેક બહાની બાતણ.
ભરણ પોષણ કરે અલોકનું, બેઠ બુદ્ધિ પામતાં બાપણ;
માયા માતપિતાની સજાળી, સાંભળ યદુરાયણ.
એક સ્ત્રી વ્યાધ બન આરોગ્ય, તે વટમાળની પાસણ;
બાળ નાંખી તેણે બરચાંપર, તે પાશ્વમાં મન ત્રાસણ.
તે બેઠ બાળકની સગીરિ માતા, બંધધ બેઠી તે વારણ;
આદા લઈ આવ્યો છે વનથી, કપોત તેનો જે નરણ.
બાળપાસથી વ્યાપે બાંધમાં, જનુની સહીત બેઠ બાળણ;
આ બંધોર સંતાપ બેઠીને, ખીન હવે તે તાતકાળણ.

* અશિ જેમ તેજસ્વી, મહાવર્ષી કીત થતો સોભાદિત, પેઠે
વિના અન્ય પાત્રને નહિ રાખતર દેવણી ચર્ચસાહી જવાં દેવસદિત
છે. તેમ જ યોગીએ તેજસ્વી, તપશી વીર, યુગ્ગજાનને અચાપ ને પેઠે
વિના બીજ પાત્રને નહિ રાખતર થવું જોઈએ જળ અશિ કોઈક રચે
અને તે કાપ રચે અગુપ રહે છે તે વળી હવે આપનારનાં પાપો ભાગી
છે તેમ જોગીએ શુભ અગુપ તરી અગ્ર આપનારનાં પાપ ભાગ્યાં

અલોક બધે માત સંગાથે, કરતાં વિવિધ વિદ્યાપણ;
તે દેખીને કપોતસ્વામી, પાશ્વે મન સંતાપણ. ૯૬
આકંઠ રહેન કરે દુઃખઆહી, અંગ પહાડે ધલુંણ;
તોએ વ્યાધને દયા નહીં, જે જેનું પમાડે મણુંણ. ૯૭
કપોત આકંઠ કરે છે:-
અરે હું મોઢા શુભલાગનું, ઘર ભાંચું આ સુતણ;
અનોરથ આરા મિથ્યા થયા, રહ્યો નથી કોઈ મિત્રણ. ૯૮
આરી નારી પ્રેમ ધરતારી, સુપુત સાથે સિધાવેણ;
સ્વર્ગે ભાવે નવ યુગાએ, દયા મારી નવ આવેણ. ૯૯
રંક દીન ને વળી રંકાવેલ, છાત્રી ને શું હું કરુંણ;
શુભ સીં પુત્ર સાથે આ વેળાએ, જઈને શીમે મરુંણ. ૧૦૦
એકમાયામાં કપોત લેલો, જ્ઞાન રહે નહીં આબુંણ;
નિજ કુટુંબનો રનેક ધરીને, ભાગ મંદિ બંધાવુંણ. ૧૦૧
માયાના બંધનચક્રી એણે, કીધા અંપાપાતણ.
ચૂકયાપ્રમ એક માયાચક્રી, દુખીસો થયો સાક્ષાતણ. ૧૦૨
ઘરની ભક્તિ પશુ પક્ષીને, અનર્થ અવશ્ય રૂપેણ;
મનુષ્યને તે દુઃખદ અતિ છે, સાચું ભણ્યું ભૂપણ. ૧૦૩
સુકિતનો માર્ગ મળ્યા પછી, કપોત પેરે કરે અભ્યારણ;
મૂર્ખ મનુષ્યે જોણે માર્ગનું જીવતર, લીધું માથે મરણણ. ૧૦૪
તે કપોત ભાગમાં બંધાયો, માયા ભેડી અંગણ;
એવું બાહીને સંત પુરુષે, તત્ત્વે સંસારીનો સંગણ. ૧૦૫
વક્ત્રજ

સંસાર તત્ત્વે અનિત્ય ભણી, કયા એકાદશ વિસ્તરી;
કરભેડી વિષ વલ્લહ કહે, ક્ષોતાજન બોલો શ્રીહરી. ૧૦૬
હતિ શોધુદામવતે વિષદાસકે સમોભાષા || ૧ ||

અનુકથા ૮ મો*

કરું ૮ નું-ના કેશામ-મહોદાર
શીશુકણરે, પરિશિત પ્રત્યે ઉચરે;
ધન્ય હરિજનરે, કૃષ્ણકથા અવલે ધરે. ૧
તેણે અવધુતરે, રામને વનમાં કહ્યું;
જેણે શુરુ ચોપીશનુરે, જ્ઞાન પદાર્થ અણું. ૨
જેમ હિલોરે, પાશમાં બંધાઈ રહ્યો;
તેમ મનુષ્યજરે, લોક માયાચક્રી કહ્યો. ૩
મનુષ્ય અલતારે, સી સુત સજન માયા ધરી;
તેણે કેમ પામેરે, અભ્યારીવંદ શરિે કરી. ૪
હવે માનવરે, જ્ઞાનવર્ષી કપટી બહું;
કપોતવતરે, વિશ્વમાયાયે અણું સહું. ૫
તેહું મહેરે, સંસાર સંગ કરવો નહીં;
રહેવું જોગસજરે, આકાશપેરે સહી. ૬

* આ આશ્વામી અંપાપાત્ર અનનરદિત નર શુરુ પારીણી દંતાવિષે
૭ સિંધામયુ લીધો છે તેમ કથાપરંતર છે.

સાંસારિક સંગથીરે, અર્થ કાંઈ નવ સારે
બને પૂર્ણ કામનેરે, નારાયણ કરુણા કરે. ૭
એતું હેખીનેરે, કપોત શુર કીધા જગો;
એક અજગરનોરે,* શુભ માહરે મનગમેષો. ૮
શુર અજગરરે, સાંસાર સભા તેહ કથય;
તે સંતોષી છેરે, એક બહુ આવે થયા. ૯
નેહલું પામેરે, તેહલું તે ભણ્યું કહેરે
કહા નવ મળેરે, તેા ઇચ્છા મન નવ ધરે. ૧૦
દયમો શુરરે, થલી સચુદ્ર બંધીસ્વા;
કો પાર ન પામેરે, સાગર શુભ વિચારતા. ૧૧
ચિત્ત રાખ્યુંરે, નારાયણ ચણે સહી
અવિનાશીરે, અકરુણ કહિને લોહી. ૧૨
શ્રીહરિ ચર્ણુરે, સાધન હૃદયે રાખ્યું;
પ્રીતે કરીનેરે, ભક્તિનું યુગ ચાખ્યું. ૧૩
એકાદશમે શુરરે, પતંગપક્ષી જે કથા;
તેમાં દીકારે, ઉત્તમ શુભ પૂરણ બધાં. ૧૪
ન્યાયે પતંગજરે, શીષકબોધે પતંગો;
જંધાપાલથીરે, એકે હોય તેને નહીં અલો. ૧૫
સ્ત્રીની માયારે, દેખીને યુગ પડે સહી;
વિવધે વાહ્યોરે, તેના કામ ત્રિભુવનમાં નહી. ૧૬
દેખી શીષકરે, પતંગ તેમાં બળે અરી;
દેખી દેખીનેરે, પુરુષની છુદ્ધિ થગી. ૧૭
પુરુષ પડે છેરે, અજ્ઞાને શોક વશ થઈ;
નારી જોતારે, શુદ્ધ પુણ્ય તેની સી ગઈ. ૧૮
એતું ભળીરે, સી યુવતું રમેહ કીરે નહીં;
સંસાર માંડિરે, કોતે જ્ઞાન હૃદય કીરો. ૧૯
વળી બારેરે, શુર મારે મધુકર થયો;
તે શુભ મહિમારે, મેં નવ ભવે કહ્યો. ૨૦

* અજગરમાં આ પ્રમાણે શુભ ઉ-લ્લેખ ન કરતાં પ્રારબ્ધ પેશાથી પોતાની મેળે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ જ્વરી, નરકને જિંદે ઇત્રિ-પેશાને સંબંધને લીધે શુભ પણ પોતાની મેળે અપી મળે છે, મરે સુખનેા વપણ લીધામાં સમજી પડેથી કયા આશુષ્ય ક્રમાવર્તે નહિ. બાપવું ખાતે ન થાય તેા પણ ઉદય ન કરતાં નરીજ ઉપર બરોડો રાખી, ખાયા પચર ધણા દિવસ સુઈ રહેતાં અજગરમાંથીજ સ્વાર્થમાં લઈ શખડ, અને કહિંસા પરિપૂર્ણ હોય તેરમજ તેમજાને કાંઈ ભયાર કરસા નહિ.

† સચુદ્રમાં આ પ્રમાણે શુભ ઉ-લ્લેખ મગત, બંદર નેલીરે, અનંત પારકલિત, તલરપરી રલિત, ને અજકારી કાચમ નહિ તેવો છે. તેમજ પેશિયનને પણ બંદારથી પ્રસન્ન, અદારથી ગંભીર, તલ (આથ) સ્વરૂપે કે અતિપ્રમ કરતે અપ્રાપ્ય, સ્વરૂપના આતિભોગને લીધે કાળ, અત તપા દેખાઈ પતા પારથી રલિત અને રાજદેવાદિક કોઈ કાંઈ બિનિકાર રહેતું મેળાયે વળી રાજક વર્ગે મગતમાં નરીજો અગતાં પણ વધી નરી નથી, અને જોમ અનુમાં તેડથી નરીજો નહીં અગતાં પણ સુકાતે બળે, તેની રલિ પેશિયન પાન નારાયણે ધરાયુ રહી રેલવાદિક અગતાં ૧૧૦ પૃ નહિ, અને ન અગાથી અગતાર નહિ.

આહારી થોડારે, લેવો મધુકરની ગતિ;
સર્વ પુખ્તોરે, પ્રેમણ રસ લેવો અતિ. ૨૧
શુદ્ધાદ્ય* મધુકરે, સુગંધ લઈ ઉદર ભરે;
તેમ સર્વે માયાનેરે, પરિરસ લેવો ખરે. ૨૨
વેદ માર્ગમારે, સમજી રસ જે ચાખશે;
ચિત્ત યંચળરે, યાતુરુજ થયશે રાખશે. ૨૩
આવાગમનરે, સંસાર ગતિ તેની ટળે;
મન મગ્નેરે, માધવજી શીમે મળે. ૨૪
જેમ મધુ મહિકારે, એકે રસ મળ્યો કહે;
તેની માયામારે, પ્રાણ તજી પોતે મરે. ૨૫
શુભ તેરમારે, હરિત શુર છે માહરે;
વનમાં ગજરે, હરિતશ્રીની સાથે કરનારો. ૨૬
શોકમદ ભયોરે, હરતી આવે છે ભાકમાં;
માયાઅજાનેરે, મિથ્યાદ્યધ્યુજિતેપદપ્રાકમાં. ૨૭
દયાળી મલ્વાનીરે, સામા માતંગે ધરી;
તેા ગંધારીરે, સાંકળ ચોખળે ફરી. ૨૮
ભાર ઉચલેરે, કુખડા માર કારણ સહે;
આપ કુલ્યથીરે, દુઃખ કાઠ કદ કોને કહે. ૨૯
તેમ સી યોગેરે, સંસાર મહા દુઃખકારી સહી;
તેહ તજ્યોરે, દયાંત હરતીનું લઈ. ૩૦
શુર ચોદમારે, પારથી વન નેતો કહેરે;
મધુના અર્થેરે, પાન પોતે કરમાં ધરે. ૩૧
જેમ એકકુરે, કહેલું મદ બ્યાધને જડે;
તેમ હરિ આપેરે, સાધુને પાન નહીં પડે. ૩૨

* અરે મેળે વણા સુગંધના લાગણી કોઈ ન મગતમાં વસવાઈ લીધે સ્થાપિત સર્વે કમળ પોતામાંથી નીકળી રહે છે, તેમ થોડી પણ સારા પદાર્થ મળવાના લેવાથી એકજ બારેના આશય થી રહે તેા તેમાં બંધાય નય છે, મરે મહુકરને દુગ્ધ ન રેતા, નેહથી રહેતો નિભાવ થઈ સકે તેવાથી ન થઈ લેાડુ ખાડું નેમજે પણ સમગ્રી પેઠ અતિ યોગમાં ન પડતાં કમર માફ નાના મોઢા સુખમાંથી સાર મદજ કરતા અધમાની જેમ મળેના સંમદ કરતા મણ પામ છે, તેમ થોડી પણ સાંભને વાસ્તે કે આવતા દિવસને વાસ્તે અમાદિના સંમદ કહે તેા તેને પણ મરડું જ પડે, મારે થોડીમે નેહનું કાંઈમાં સમાય તેડનું થેડું, અને અત લાગવાના કાચ રૂપ પેતાનું પેદ ન રાખતું પણ બીલું કાંઈ રાખતું નહિ. સાંભને વાસ્તે કે આવતા દિવસને વાસ્તે અમાદિના સંમદ કરેર નહિ, નહિ તેા અધમાની પેઠ, પેતાનો પણ વિનાસ કરે છે.

† પાણીના શુભ-આધમાણી સંભાળી રાખેવા ધનને પાણી દરી લે છે; તેમ જ થોડીઅધમાણી પણ સંભર લેવીને સંધી રાખેતું ધન કે ને આવાનાકે કે વખેગાનાના કામમાં આવતું નથી, તેને બીજે અળવાનું પુરુષ જોખવે છે, તેની પાસેથી નીકળે, તેની પાસેથી થોડા કોમ ને અધિક જળવાનું થાય તે જોખવે છે. અર્થ, કેવલ મહાદેવ રવાનમાં રહેલા અમને નેમ પાણી નીકળે છે, તે દરી લે છે. તેમ લેવાની માણસે શ્રેષ્ઠ સ્વયંમાં રાખેલાં ધનને પણ બીન લેતાં નીકળે છે અને દરી લે છે. મરે થોડીમે વસ્તુના સંમદ નહીં જ કરેના નેમજે, વળી જેમ અધમાણી પાણી કણી મેળેતા અમને વાપડું ન દોષ તે પડેલાં પણ દરી લે છે,

શુર પંદરમેા મારે, મૂગ કુરંગ નામે સહી;
વન હણ્ય ખરે, સાર છુદ્ધ મનમાં ગહી. ૩૩
મૂગ*-હણ્યરે, ઘંટાનાદ શવણ પરી;
પ્રીતે મોહીરે, બ્યાધ સામું સુખ ઉઠું કરી. ૩૪
નાદ મોહથીરે, મૂગ શરમાતે સેહોએ મરે;
એ પર બ્યાધજરે, ક્યા મન નવ ધરે. ૩૫
તેમ સાધુજનેરે, ગીતનાદ સુણવા નહીં;
મન રાખવુંરે, નારાયણ ચલું સહી. ૩૬
શુર સેળમોરે, મીન-મત્સ્ય નામે કહી;
મેં સાંભળ્યોરે, જેયો શુણ તોયે કહ્યો. ૩૭
ગળે ગળી દોરીરે, માછીના હલાવવાં;
જંતુ જાણીરે, આવે મીન સો ધાવતાં. ૩૮
જંતુ જાણીરે, મત્સ્ય કાટો સુખમાં ગળી;
પ્રાણ નીસરતાંરે, તે ત્યાં બહુ ટળવળે. ૩૯
જન મત્સ્યનીરે, વિધિયે એ આશા કરે;
સ્વાદે વાહીરે, પ્રાણી વણ ખટે મરે. ૪૦
તેમ સંસારીરે, જીંહા સાદ જે કરે;
તે તો નિક્ષેરે, મન વેધી ગળપણ મરે. ૪૧
સુખ મનસારે, જીંહાને સ્વાદે સહી;
જન સંસારીરે, બંધાયા સઘળા ગૂહી. ૪૨
તેહ માટેરે, સ્વાદ ન લેવા સુખનને;
હૃદયે રાખનારે, નારાયણ ધ્યાન મને. ૪૩
શુર સત્તરમોરે, પિંગળા વેશ્યાને કરી;
સુણ ભૂપતિરે, તે વાત કહું વિસ્તારી. ૪૪
ધનવાનનીરે, એક સમે શુણિકા વાટ ભુલ્યે;
આવન બનવને, કરવી મંદિરમાં બાઈ સુઝો. ૪૫
પંથ જોતારે, મધ્ય નિરા પૂરણ થઈ
હોઈ યુરુષ નાંચોરે, વાટ જોઈ બાધુળિ થઈ. ૪૬
દોઈનવ આબુરે, ત્યારે વેશ્યા વીમાસણકરે;
વિવધ વિસારી રે, સાન હૃદયમાં વિધ.

શુક્રસ્ય લોકો કે જ્યોત્સના ધણી ધણી સંકટ સીતે મેળવેલાં ધનથી
સારિ સુખને હાડે છે, તેઓએ સંકટમાં આવેને ખાલું ન દેવાય તે
સાંચ થોળી ખાઈ છે એ મેળવે થોળીને લલમ વિના પણ લોચ
। થાય છે.
* દલિય માયનથી મોહવશ થાય છે, તેમ સંચાચ, પણ ચાલન
એ તો મોહવશ થાય, મોહવશ તબડું. મુચલીના પુત્ર જાપચુંન
નેરધાના વિવધ સંકટથી નાચ વાળું અને માયનને સેરવશી જ
એને રમકડાની જે વશ થઈ ગયા હતા.
† પિપ્પલા નામની વેરા પાસેથી અશુભ થયેલી રહે છે કે હું
સપણું સિપ્પા છે. કિરેહ રાનના નગરમાં તે નેરધાપણું કરી
આ વિવેકે સનિવર્તવ પુણ્યની વાત જોઈ, પણ કોઈ મળ્યા
ત્યારે થોતાના પંધાને પિકાવીને તેને નિવેદ કરવજ થયા
આ પ્રમાણે શોક પ્રતો હતા. અહીં ૧૧ ચિત્રકલીન ગોરી
કે નેણે મનને છાલું નથી, તેના મોહનો વિચાર ભૂલ્યા.

વેશગ લાવીનેરે, હરિ ચાલું ચિત્ત આણતી;
આ સંસારનીરે, આવા મિથ્યા જાણતી. ૪૮
પીંગળા વિલાપ કરે છે:-
મેં જાટલા દિનરે, અશુભ આચરણપ્રધાંજાહી;
જેમ ચિત્તબ્યારે, અન્ય યુરુષ વિવધ ગહી. ૪૯
વેશવ ધનરે, સુરપતિ સ્વર્ગ રાજ હરી;
અંતે તેનોરે, પાત-પતન નિકે થયો. ૫૦
અમરાવવીનારે, ભૂપતિએ કાળિ પડે;
વિવધ મિથ્યારે, તત્ત્વમાર્ગ કોને નવ જડે. ૫૧
તેહ માટેરે, શરીરનું કાઈ છે નહીં;
આ આકિથરે, અંતે પંચભૂત દેહી કહી. ૫૨
ધન સંપતિરે, અંતે કોઈ કામ આવે નહીં;
આસન વાહનરે, જેમનાં તેમ રહેશે આદિ. ૫૩
અંતે વેશવરે, આત્માને સાધી નથી;
એક આવેરે, અવસાને સાહે લકમીપતિ. ૫૪
આજ વેશાચરે, ભલે આબોય યુગ અંગને;
જેથી લેચોરે, વિવધના પ્રપંચને. ૫૫
જેથી હરિનુંરે, સ્મરણ થયું મમરને;
આ સંસારનીરે, રીત અનિત્ય વેશ્યા વડે. ૫૬
રૂપ હરિનુંરે, સંભારે મન પ્રેમદા;
મેં તો મિથ્યા, જન મારે મોયો જાડા. ૫૭

૪૩ નીચ જોતો હું તોયું યુરુષ પાસેથી વિવધ વાસનાની જીંહા રાખું
છ. આ અપરિણત ગેરા ઉધર જે ને હરણે પાસે રહેનાર
ધન જાપનાર અને અલને જાપનાર છે, તેને ઊઠી રહી, જીંહાથી
૪૪ પરિણામ ન કરનાર અને કુખાલિને આપનાર દુષ્ટ યુરુષને મુખાંજી
સેટું છે. યુરુષના શરીરરૂપી ધારાં વચા, વળી એને મોહાસર પોતામાં
૪૫ છે, તેમાં ને નવ ખાલ વહા કરે છે, તે, વિદ્યા અને મૂલ્યની ભરણ છે.
। આમી, કયાં અને નખી નજેસા છે, તેને હું વિના બીજ કશ અ
“નાથ” સમજીને સેવે તે આ મહાનાયી વિરેહ રાનના યુરુષનું હું એક
૪૬ ન મૂઠ છુદ્ધિવાળો અને દુષ્ટ છું. જેમ સ્વરૂપને આપનારા અનિનારો
। હથારને ઊઠી રહી, અન્ય લોચની કીડા રાખું છું. એક ઉધર ને માણું.
૪૭ કોના મિત્ર અને ધરમિય આભારરૂપ છે, મારે માન મન આપવાને
જડે તેને વેશલા લઈને હું હવે તેમની સાથેન લઈની મારે રમજ
કીડા. વિવધ, વિવધને આપનારા યુરુષો અને દેવતાને આદિ બંદ-
વાળા અને કાળના કોવિચારુરૂપ છે. તેઓએ શીરૂપ એવી હું તેનું
હું સારું કહું કે હું પણ કહું નથી મારે આ લોક. પારકામાં
ઉધર સિવાય બીજે કશ સેરવ થોવ નથી; પૂર્વના સાસા સંવેરણી જ
વિષ્ણુ બચાન અને પ્રસાદ થયો જાણુ છે, તેથી મને આ નીચ
આસામાંથી સુખ આપનાર વેશાચ કરવજ થયા. ને મારે સાવ મંદ
દોષ તો મને આ પ્રમાણે નેશાવ આપનાર કરવા વાત ન નડે, મારે
પ્રમુખે આ રીતએ આપનાર રૂપી મનપર ને વેશાર કપોઈ છે, તેને
માથે ચાકારી, લોકોને લાડ પડતી હો આસાએને ઊઠી રહને હું તો
૪૮ રાજનેન સમને લઉં છું. બ્યારે આ જગતને સર્વથી કાગરૂપી અલ મુજેનું
હુંને અને તેથી સાચવેત થયો આ લોક વધા પડેલોના લેખની
નેશાવ પાસે ત્યારેન પોને પેવાડું રાજી કરવામાં સમર્થ થાય છે, મારે
હું પણ જેવ થેમથી બચાવને બાંધ.”

મન સાનેરે, ધ્યાન ધરી હરિને સ્તવે;
તે હવે શ્યામારે, ચિત્તામાં પ્રણને ચિતવે.
શ્રીએ મેલીરે, વિપથમાયા સંસારની;
દૃઢ ભક્તિ કીધીરે, તે દિનથી ચોસારની.*
એવું દેખીરે, અવિનાશી આત્મા સહી;
ધર્મ કૃપાથીરે, વેરયા હરિ એવું વરણી રહી.
કર્મ ઉદારથીરે, તારી શુભિકા નાયકા;
ભક્તિ ભાવેરે, માધવ સુક્રિત દાયકા.
એવું જાણીરે, સંસારમાં જે ચેતશે;
કહે અવધૂતરે, તેને કૃપા શ્રીહરિની થશે.
આ સંસારમાંરે, સારનામ શ્રીરામનું,
અન્ય પદાર્થોરે, નથી કાંઈયે કામનું.
ગુક ઉચરેરે, સુષુ ભૂપ ભાગવત કથા;
કઈએકાદશમારે, સુભૂતાં ભણે ભવની વ્યથા.

પસણ

હરી કથાએ વ્યથા ભાગે, અકથાય અઠક યુરા થયક;
કરનેહી વિષ વહાન કહે, હરિથી વિષુખ કેા સુખી થયા ?

ઉતિ શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે અષ્ટમેષાધ્યાયે ॥ ૮ ॥

અષ્ટમેષાધ્યાય

અઠકથાએ દે મોર્

કહવું ૯ મું-રાગ વેરાદી-આલ દીધે

શ્રીકૃષ્ણે વડે છે વાણી, સાંભળ પરીક્ષિત રાય,
સુત યુગલેક શોનક નયિને, કહે છે સાર કથાય.
પદુરાય પ્રણે દત્તાત્રેય, નિનગુરુનું કહે છે આપ્તમાન;
તે યવજે પાન કરે છે સાધુ, કરુણા શ્રીભગવાન.
અવધૂત યોગી આશ્રી રહ્યા છે, શુર કીધા યોગીશ્વર;
જર યોગી દત્તાત્રેય ધ્યાને, મન રીડ્યા જગદીશ.
અવધૂત કહે સાંભળ પદુરાય, અઠારમે શુર માય;
ચિકિત્સા પસિણી વનમાં રહેની, તેને શુભ ચિન્તા થાયો.
વિદગમની, સ્ત્રી વનમાં, માળેથી ઉડી છે એકવાર;
નિકારે મારગમાં મળતાં, તેને માંસ મળ્યું નીરપાર.
નિનગુરુમાં તે માંસ પ્રહીને, પસિણી ઉડી ગગન,
તેવે અન્ય પક્ષીએ દીધું, સુખમાં ભક્ષ કરશન.
ભક્ષ દેખીને બીજાં પક્ષી, ધાયાં કરવાં મારે,
તે સમળીને વીંટી પસી, કરે ચંચુના મહાર.

અન્યો અન્ય શબ્દે કરીને, બીજાં પક્ષીને તેડે;
ક્રોધ કરી બહુ પક્ષી ધાયા, ચિકિત્સા પસીબીની કેડે. ૮

તેને માંસ ખાવા નહીં દીધું, ચંચુ ને ચણું બહુ મારી;
બીજાં પક્ષી વળગ્યાં બહુ, મહા દુઃખ પામી તે નારી. ૯

તે માંસ લઈ વન સર્વ ભગી પણ, કેડા ન મેડે જંતર;
તવ ચીકિત્સાએ મનમાં વિમાસ્યું જે, આભ્યો મારે અંત. ૧૦

વિદગમ તે ધણું વણી, મનમાં વાત વિચારે,
પક્ષી જાત સૌ એકડી ઘડીને, આગે સુખને મારે. ૧૧

નિત્ય કોઈ માર નામ ન લેતું, આગે કરે બહુ પ્રહાર;
આ માંસ માટે હણે છે સુને, કરણ બીજું ન લગાર. ૧૨

પક્ષી માંસ તે નાંખી દીધું, ચિકિત્સાએ પ્રત્યક્ષ;
શત્રુ સર્વ વિદગમ સાથે, ટુપી દીધું ભક્ષ. ૧૩

તે માંસ છેડીને અળગી ઘડ, બેઠી વૃક્ષકેરી ડાળ;
એવું જાણી સત્યુરુપને કંપ, લેભા ન કરવો ભૂપાળ. ૧૪

તે માટે સંસારમાં પ્રાણીને, લેભા ન કરવો મન;
અતિ લેભે ચિકિત્સાની પેરે, ધણું થાય વિધન. ૧૫

લોક અંતે મહા દુઃખકારી, મણુ તાલવે એકો;
એ દુષ્ટાંત દેખી ચીકિત્સાને, શુર કીધા મેં તેહ. ૧૬

એકાબીશમે શુર બાળ છે, માટે સાંભળ તું રાજન;
પરિશ્રદ્ધતે ચિંતવયા માટે, કરવાં એ સર્વ જતન. ૧૭

બાળકને કરી ચિંતા મનમાં, પ્રણવે નહીં લગાર;
શત્રુ મિત્ર જળ અગ્નિ વિષે, ધરે સમાન સર્વ નિર્ધાર. ૧૮

કરી ચિંતા નથી બાળકને, પુરુષે તેમ નિર્વર રહેલું,
ગુણ દુઃખ સર્વ સમાન લેખની, નામ શ્રીહરિનું લેલું. ૧૯

જેમ ધનના સંચિત જે પ્રાણી, અંતે મહા દુઃખ પામે;
ધનરહિત સુખીયા જન જાણે, તે હર્ષ શોક ન માને. ૨૦

ધણી પ્રવૃત્તિ યકી દુઃખ છે, નિવૃત્તિ મહા સુખકારી,
તે માટે આત્મા શીતળ કરીને, ભજવા શ્રીદેવપ્રસારી. ૨૧

સમદષ્ટિ બાળક સચ્ચાર, વસ્તુ સંકળને જોએ,
સંસારીકની વાત ન પ્રીછે, સપણે સરખું દેખે. ૨૨

એકાકી રહેલું સાધુએ, ચિંતા કરી ન કરવી,
અન્ય સાથે રુદ્ધપ્રીતિ મમતા, મનમાં કદિ ભવ કરવી. ૨૩

કુમારિકા કન્યા એક છે, વળી વીશમે શુર મારે,
તેહ તણે શુભ મેં લીધો, તેહ શુભ અમૃત્યુજાં હારે. ૨૪

એક સમે કુમારિકા કન્યા, બેઠી છે એક ઠાંગ;
એવે સમે વેદવાઈ પડેલા, આભ્યા તેણે ધામ. ૨૫

તે સમે કેમ છે ન હડતું, વેડે જવ ઘેર,
એમ ન કુમારની, પુણી. ૨૬

ત્યાં ધણે ની, વધતી નાંખી. ૨૭

એકેકી

* વિષના વેરા આ પ્રમાણે નિષ્કલ કરી “ભન” ની વૃણથી
વલય પેળીથી કુલ આરાધને કરી નાંખતાં સાત ધરિને સ્થાપના કરી
મામાંથી અદ્યતન યોગીએ એવા વિષ મદલુ કર્યો કે, આશા રાખી
એમ મોટે દુઃખ છે, અને આશાથી મિટલ રહેડ એજ સુખ છે, ભયરે
વિષગ્રસ્તે ભારી આશા એકી રીપી ભરેલું તેને સુખથી નિહાળી
† આ નવમા અધ્યાયમાં ઝીઝીયાદિ જાણેથી વધારે રહે પાસેથી
૨ શીખામનુ લીધી છે, તે સંભળી પદુરાય દત્તાત્રેય વધારે એજ શીકણું
વધારે માં તે કથા છે

તેમજ સાધુએ એકાદ્રી રહેવું, અને હરિ ચાલું રાખી; સંસાર તણ ભાવે નિવ્ય ભણુએ, યશી સૂચને કરી સાખી. એકાદ્રી રહેતાં પ્રાણીને, અંધન 'કશું' નવ થાય; સંસારમાં જે દીસે રચના, તે ચિન્ન મોહ માયાએ. એકવીશમે શુર તીર કરનારો, તેઓ શુણુ સુણુ રાય; એક ચિત્ત તેનું તીર બાંધવામાં, આશું અપવન ન બંધ. તેવામાં એક સઘની સ્વામી, ત્યાં ધરને ગઈ ચાલી; તેનું ચિત્ત તીરમાં લાગ્યું તેથી, તેણે તે નવ ભાલી*. એવું એકાદ્રી ચિત્ત રાખવું સાધુએ, હરિનું કરવું ધ્યાન; બહારનાં માત્ર પ્રીછતો નથી, જેનું સ્વકાર્યમાં મન. બાવીશમે શુર વિષધર સર્પ, જેમ વસવાને કરે ધમ; ઉદરનું ખવડું દર સર્પ લોગાવે, સુખ પામે તે કામર્. તેમ સાધુએ કર કરવું નહીં, સાંભળ યદુ ભૂપાએ; જેમ કીલે વણુસે સર્વે મોટી, મોહ માયાની ભળ. પરમેશ્વર જે આપ્યું હોય તે, કરી લેવું પ્રમાણ; થોડે ઘણું સંતોષ રાખવો, રીકે સારંગપાણ. સર્પ શુણુશી ચિત્ત દહ કરી, માયાથી રહેવું દૂર; આસન કરી એકતિ ભણુએ, શાન હોય સરપર. માયાંકરી કાળને નવ બાને, સંસારનો રસ ભાવે; એ વિશુણુ કરી ચિકમંજુ તે, વિશ્વ સકળ નિખનવે. પછી કાળ પહોંચે છે ત્યારે, સ્પર્તિ સમાવે* સ્વામી; તે અપાર બળ લેખુવી માયા, ધારતા અંતરયામી. કુશળિયાને એવું બાળી, શુર ત્રેવીશમે દીધો; તેને શુણુ થયો એ દુહરો, અંતરમાંહિ રિચો. જેમ ઉલું નાકી કરાળિયો, પોતાની લાળે નિરધાર; રિધિતે સઘની કરે છે રહેવા, બાળ બાંધી અપાર. અનેક રચના વિવિધ શુણુથી, કરે કાણમાં બળ; વળી શરણવતો ગળી ભય છે, નીજ શુભની લાળ. તે વિધિ પરમેશ્વરની છે, બ્યાધક સઘણે બાળે; નિરાકાર નિરજન નિશુણુ, તે હરિ સઘણું વખાળે.

* બાળ ઘડનારાનું એ ચિત્ત એવું પ્રકટાયે છે કે, બધા નદી ભિત્તવાળે થોડી બહારના પાર્શ્વને અને શુણુ પને પણ બંધવો નથી, મટે દહ વેરાગથી મનના વિરેધ ઠગા રહે નહિ, અને બાળસનો ભાન કરી, મનને પરમાત્મરૂપ ભગવાનમાં સિદ્ધ રાખ્યા કરે. જનિયાની રિદિદ થયેલ મન બહાહારવખુલી રહે એને "અસમયાન" નામની સમાધિ કહેવાય છે.

† સર્પ કોયો કરે છે, સમયને રહે છે, એકાદ્રીમાં વસે છે, જતિપાત્રી વિવાળી છે નિર્વિધવાળે બળવો નથી, સને કોઈ નહિ અંતે થોડું ભાવે છે; તેમ થોડીએ પણ પોતાનું કામ પૂરું કરવા રાખ્યું નહિ. સમયને રહેવું અને એકાદ્રીમાં વસવો કામ પૂરું કરી તે પોતાની રીતભાત બાળને બળવા દેતી નહિ, થોડું જોતડું, સંજ ન કરવો, ને પા ન ભાવતાં કોઈના મરમાં રહેવું

‡ કરાળોએ દસપાંચવી નિરોધી લાગ કરી, રમી પાળી ગળી ભય છે, તેમ થોડીએ અનમન રહેવું ઉધર પોતાની સાધાથી પૂરે. સહેલા આ અનમન રમી તેમાં પરમાત્મા લેખ થાય છે. તેને સ્વચિત્ત, રાખવી યજ્ઞમે. મટે કામ હોય કરી, વિષય વસના ત્યજ વિચિત્ર છે સ્વચિત્ત રહે નહીં નહીં નાભાવન તે પોતાના ન સ્વસ્વયા

વળી ઈચ્છા શુર ચોવીશમે ભાવે, સાંભળ તે કથાય; તેને ભગરી દે ચટકો, દીઠી હુરખ પામે કાલ. ૪૪
૩૦ ધરમાં રાખીને પુરે બાશું, ભગરી ઈચ્છાને ચટકે ત્યાંહે; પછી તેની જુલકે ધ્યાન તેનું, રહેશે દુહર્યા માટે. ૪૫
૩૧ ઈચ્છા એકે મને ધ્યાન ધરે, કરી રમે ચટકે કાલ; તે ધ્યાન જોએ અનુભવતાં, ઈચ્છાની ભગરી થાય. ૪૬
૩૨ તેમ પ્રાણી પ્રભુનું ધ્યાન ધરે, તે પ્રભુમાં લય પામે; હરિ ધ્યાને હરી ચાલું પામે, સઘળાં પાપને વામે. ૪૭
૩૩ એ દુહર્યા દેખી શ્રીહરિનું, ધ્યાન અહરનીશ કરીયે; જ્ઞાન જ્ઞાન ગોવિંદ ભગવત તે, સહાકાર્ય આશરીયે. ૪૮
૩૪ ગોવિંદ શુણુ માતાં સાંભળનાં, પાપી પાવન થાય; વિશ્વનાથ વિશ્વંશર બ્યાપક, રાખે નિજ દુહવાય. ૪૯
૩૫ સર્વ પછીએ આદિયર દેહને, *શુરુપચીશમે દીપા નિરધાર; આ દેહ કહી રમી છે નહીં, એને પડતાં નહીં કંઈ વાર. ૫૦
૩૬ સંસાર અથવા નિબુવનમાં, દેહ ધરે જે પ્રાણી; અત્યે નાશ સર્વનો છે, એમ વેદ વડે જ વાળી. ૫૧
૩૭ જે નાણી સી સંગ પરહુડે, અને કરે સદા સી ત્યાજ; નારાયણેના આશ્રય કરવો, સમર્થ શ્રીમહાશાસ્ત્ર. ૫૨
૩૮ હરિ ભગવન નિરંતર કરીયે, માયા મોહ નિવારી; ધન્ય આત્મા દેહનું સાધન, લાયક ભક્તે શ્રીમારારી. ૫૩
૩૯ સમસ્ત ઇંદ્રિ વિષય યોગવર્તા, સકલ ધર્મ લેખાય; ઇંદ્રિ સ્વાદ પરિત્યાગ કરીને, રોયો શ્રીવીકુંઠ રાય. ૫૪
૪૦ પરમેશ્વર વિષે થાળી થોળે, ઉલ્લસ થાય નિરધાર; તે મધે અંતરયામી પ્રભુ, પૂણુ વિશ્વાશ. ૫૫

૪૧ રજા જે વળી તે લાલિ રલિલ, સ્વપ્નવામાં અનુભવામાં આનંદના સમુદ્રરૂપ, "મોહ" એવા નામથી કહેવા વેળા, આદિ યુગ પ્રધાન તથા યુગના ઉધર જે બેને બરાબર તથા બીજા યુગ યુગો પાપ છે. એવા તે એક પરમાત્મા જે વળી સમસ્તરૂપ મહાત્મ જે બેથી છતાં અભાવત મર્મ કરે છે, તેમાં આ ભગવત શુદ્ધ સુ છે, અને તેને કીમે ન મહાત્મનું "શુદ્ધ" એક નામ કહેવાય છે.

* ભગવતે ક્યું છે, છેવટે એ દેહને પરીધાવે શુક કીરો છે, કારણ કે મને વેળાએ અને વિવેક રહેથી માત્ર થયાં છે, તેથી આ દેહ અવન પડવાથી છે તેમણે તે જગત ઓતિ નહિ જાન્યાં આ સરીર "કુતરા કામકાલ ન ભરે છે" એવો નિશ્ચય રાખીને હું સર્વ સંજ પોતી દળે રહે છે. ધનના મુલમળ મુજ દેખવામાં આવે છે, મટે તેના સ્વચ કરનારો યુગર દેહને રાજ રાખનારી ઇચ્છાથી સી, પુત્ર, પત્ન, પદ, ભૂય, ધર સંબંધીચિના વનોને વધાર્યાં તેનું પાણનું દુષ છે, તે દેહ પોતાનું આગુરુ પુત્ર થઈ રહેતાં નાલ પામે છે, મટે દેહમાં દુષ ભાગવત સ્પર્શ ન થયે શું છે વળી તે દેહના દરેક ભાગના પાત્રપોતાના લગ્ન રહે બેને એને છે એવી ને દેહને દુષાવન બાળી વેળાએ રાખે છે. ઉધરી માલને લીધે એને મળીને દાસ્ય થયેલ છે, પણ તેમાંની કોઈની છુદ્ધિ પદ્ધતિમાંને અપરેદા સ્વામીં સમર્પ નથી, કેમ માત્ર દુહવામાં અસેતર દોખાને લીધે ઉધરીએ અનુભવે છે નેતી પાણ પામા અને અપરેદા કરવામાં સમર્થ છે, તેને સજ પ્રય રાજ થવા માટે મરણ દેહ કે જે અતિ દુર્લભ છે તેને પામી, ઉધરમાં રાખવી યજ્ઞમે. મટે કામ હોય કરી, વિષય વસના ત્યજ સ્પી દીપ મટન કરી સહારમાં દું વિચર મું

આ કાયામાં નિવાસ કરે છે, આત્મા અંશ ભગવાન;
તે મનુષ્ય દેહ મધ્યે સુખ યાગે, સુખ યદુ રાજ્યન.
તે સ્થાનક રહી જ્ઞાન ગ્રહીને, મારુ ક્યાનજ ધરતું;
શ્રદ્ધાપૂર્વક ભક્તિ ભાવે, સ્થાનકાન આચરતું.
તણ ચોરાસી દેહ ધરે પછુ, દુર્લભ મનુષ્યવત્તાર;
જે માનવ દેહ ધરી નવ ચોરો, તે જનને છે પિકાર.
હરિ બાળને દેહ સાધન કરતું, સદ્ગુણને રહી શક્તું;
અંતઃકરણમાં અવિનાશીનું, સદા કીલ્મજે સમર્પું.
આ દેહ મૃત જાણીને સ્થિર, શીખે કરવું સાધન;
વૃદ્ધપણની વાટ ન ભોળી, ભુજો વિભાસી મન.
અજનું બાંધ્યું શરીર છે, અદ્વને વણુજતાં નહીં વાર;
તે કાષા કેમ સ્થિર રહે, જાની જો જો કરી વિચાર
એવું મન જાણીને પ્રાણી, ચેતો આ સંસાર;
માનવ દેહને લાભ લઇને, સેવો જગદાધાર.
અવધૂત કહે દેહ એવી જાણી, સાધન એનું કરીયે;
સ્થાનકાન હરિ ચેતો કરતાં, ભવ દુઃખસાગર તરીયે.
શ્રીભક્તિના ઉવાચા:-

એવું અવધૂતે યદુ રાજને, કહ્યું જ્ઞાન સમજાવી;
પાવન ધર્મો હરિ જનને મળતાં, જ્ઞાન ગરુડ સુખચાવી.
આપણા કુળમાં એવા હવા, પ્રતાપિ યદુરાજ્યન;
આપણ તજના દાસ એવો, બીજા શ્રીમદ્ભાગવત.
અનેક કથા અવધૂતે કહી, હાહા અશ્રીમા જ્ઞાન;
જો કહી કથા ઉદ્ધવજી પ્રથમે, કૃપા કરી ભગવાન.
શ્રીશુક ઉવાચ:-

બ્રહ્માભક્તિને શ્રવણે ધરજો, ભક્તિ કરી મન ભાવે,
સંસાર દુસ્તરને તરશે, શ્રીવિષ્ણુ નામની નાવે.
વક્ત્રયુ

વિષ્ણુ નામ ઉચ્ચાર કરતાં, સકળ સુખ થાયે સહી;
કરે નેત્રી વિષ્ણુ વક્ત્ર કહે, એ નવ અંધમાયની કથા કહી.
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે બ્રહ્માભક્તિ નવમોધાય ૪૮ ૫

અધ્યાય ૧૦ મો:-

કહ્યું ૧૦ મું-રાગ મારુ-આલે દુકી

બ્યઝ સર્વે ઊંડવી, સાચા તત્ત્વ જ્ઞ પ્રીત માંકવી;
ઉપી બર્ષી વહવાને બ્યઝ, સાચાથી રહેતું ઉઠાસ.
સર્વે અંગમાં આત્મા છે એક, બિતભાવને તજવો વિવેક,
સર્વને સ્વત્રીપુરુષથી સુખ છે, તો વિશેષ જોને તે શું દે છે
શ્રી પુત્રાદિકથી યદુ ઉઠાસ, તેમાં શુદ્ધ સાચો સંન્યાસ,
દેહાદિકથી આત્મા ભુલેલો, ત્રીપુરમાથી મમતા ટળે તે ટાળી
આત્મા જાણ્યો અનિત્ય, પણ તે તો બાળપણે સત્ય;
આત્મા નિત્ય અનાદિ ને મુક્ત, અને એક સંદોહિત સત્ય.

* આ રામા અંગવાચના દેહના સમાપ્તી આત્માને સંસાર છે
પાત્ર ખરુ જોતા નથી, તેનું બીજું મોક્ષી પદનપૂર્વક વર્ણન કરશે

દેહ અનિત્ય ને ઉત્પન્ન થયેલ, બદ્ધ અનેક ને જાતે મેળ;
માટે દેહ આત્મા તું ભુલ્યા માન, ઉદ્ધવ આત્માને મત્યપ્રભાણ.
વિચાર પૂર્વક આત્માને જાણી, દેહાદિકની મમતા ટાળવી;
આત્મા સ્વયંપ્રકાશ જ્ઞાન સ્વરૂપ, નિત્ય અને એક તત્ત્વ.
દેહ સંધ્યે કટી બેઠકાપણું પામે, પછુ બાળ્ય નંદે નવનામે;
આત્મા વિના મર્ચ અનિત્ય, તે માયામય જણું તું સત્ય.
સર્વેથી વિરક્તપ્રકૃષ્ટ આત્મામંગલી, તેથી મુક્તિ યત્નપૂર્ણને પાસી;
મિમાંસકો એવી ભુલું ભણે, પણ તેને સાધુ સત્ય નવ ગણે.
આત્માને તે વિશદાશ્રિ કહે, સુખ દુઃખને બોલતા લહે;
જો અનિત્યને વધપદરૂપ, તમે નથી સત્ય સ્વરૂપ.
તે લોગને કર્મના લોગ, તેને અંગે ધામ છે રોગ;
તેથી વેદાગ્ય વૃત્તિ નવ સારી, શુ એ સાચું ઉદ્ધવ? પુછે સુસારી;
મિમાંસક નિવૃત્તિને નિંદે, પ્રવૃત્તિ રાણીને તે તો વંદે;
પ્રવૃત્તિના છે છે સાગી, તે તો જાણે જનમના, રોગી.
આ જગને મિમાંસક ભુલાવે, મૂર્ખ અરુને લોધાં ખવાડે;
જ્ઞાનિને નભામે જગમા સુખ, અજ્ઞાનિને નભામે જગમાં દુઃખ.
અજ્ઞાન કર્મ કરીને કુલાય, અમે સુખી કહી તે શુભ ગાય;
પણ મરુત્યુને તે નવ શકે વાલી, ત્યારે કર્મ નસિયે શું, અર્થાભાવી!
જોત માથે ફેરા ફેરે, ત્યારે મન કેમ સુખ કંઈ ધરે;
એમ જોલે સુત પુરાણી, અર્પી શીનક સાંભળે વ્રાણી.
શુક કહે સુખ પરીક્ષિત થાય, એકાદશસ્કંધે ફેરી કથાય;
ઉદ્ધવને કહે શ્રીભગવંત, તું સાંભળને જાની સંત.
તું જાણજો અસ્થિર છે કાયા, મારી સમીપે બ્યાપક માયા;
એમ વચન કહ્યું જહુનયે, માટે નથી તેહતો યાદવ સાચે.
બળી વાક્ય વરે ભગવાન, તે તું સાંભળા ઉદ્ધવ જ્ઞાન;
એકે ધર્મ માર્ગે જે વેદ, મેં પ્રગટ કર્યો છે લોક.
પંચસત્ત્વાદિક આજ્ઞા મેં કીધી, તે તો મિશ્રા પ્રહ્લાને દીધી;
વ્યભીચાર કુળ આચાર, તેહ કામના ધર્મ જે સાર.
સધળા ઉલોગમાં વિપરીત થાય, નિષ્કામપણું ત્યારે હોય;
નેહકામના ધર્મ આચરેલો, જાને આત્માને શુદ્ધ કરવો.
પ્રદિધી વિષય જાણે જન, તે પોત્રા ગણેા રી મન,
વિષયના આચરણ છે નેહ, નેહ વેરાગ આણવો તેહ.
સકામ કર્મ મર્ચ તજવાં, નિષ્કામ કર્મ સર્વે ભજવાં,
નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મ કરેથી, નિષ્કામીપણું આવે તેથી
મને ભજે પ્રાણી જેહ, અહિંસાદિક યત્ન કરે તેહ;
ગરુડેવન નિત્યે કરવાં, શ્રી પુત્રાદિક તે નિર્મલ તજવાં.
આ સંસાર મૂર્ખો આસરતું, મારે વિષે મન દુઃખ ધરતું,
મમ સાથે પ્રીત છે કરશે, પ્રાણી ભવસાગર તે તરશે
તેથી કિપાય સકળને છાડી, પ્રેમે પ્રીત હું સાધે માંડી;
જે સુખ સાધે મન એવાવે, દુઃખ વેરાગ્ય તેને આવે.
એમ ભવસ દુઃખ તેનાં વાગે, પછી મારા સ્વરૂપને પામે.
સ્વાદ હરિ મનોહર જેહ, સદુ નિષ્કળ ભણુવાં તેહ;
મુવૃત્તિ મારગને જે તજશે, જે નિવૃત્તિયે સુજને ભજશે.

મારુ પદ પામે તે પ્રાણી, સત્ય સત્ય વદે વેદ વાણી; પ્રવૃત્તિ મારગ છે નિર્મળ, તેથી અંત્યમાં છે દુઃખ શૂળ. જે પ્રવૃત્તિના આશયી થાયો, તેહ વિષયોથી નહીં પલાયો; તે માટે વિષય નવ કરવું, આત્મજ્ઞાન હૃદયમાં ધરવું. દેહધારીને ધીર દમન, ભાવે કરવું મારુ ભજન; મારી પૂજા ભક્તિમે કરવી, નેહ કામનાયે આચરવી. જ્ઞાન પૃથ્વીયે સદ્ગુરુ સેવી, વિષય તુષ્ણી સૌ મૂકી દેવી; પરમેશ્વરનાં રૂપને જાણી, મુને જાણે ભેરાગજ આણી. સમ્યગ્રથર મારુ રૂપ, એમ જોલ્યા વૈકુંઠ શૂળ; વળી ગૃહસ્થ હોય જન જેહ, સ્ત્રી પુત્રની માધાવશ દેહ; તેણે સર્વથી ઉઠાસી રહેલું, હરિ નામ હૃદયમાં લેલું; જેમ પંકજ જળને સંગ, અંબુજ તેને ન અડશે અંગ. તેમ રાખવી સ્વજન સંગ પ્રીત, અંબુજ ઉઠકની ધરવી રીત; દેહ મિથ્યા જાણવી માયા, આ સ્થિર નથી કંઈ કાયા તેહ દૃઢતાં જોને વિચારી, એમ જોલ્યા તે દેવ ઓસરી, જેમ કાષ્ઠ મથતાં સમજ, ઉદય પામે છે અનંત. સર્વ પ્રાણી પ્રીત ધરી મન, તે પાવકનું કરે પૂજન; પણ કાષ્ઠને કો નહીં પૂજે, એવું અખિલ લોકને સૂજે. તેહ મારા સ્વરૂપને પ્રકારો, આત્મારૂપ સર્વત્ર ભાસે; સર્વ વિશ્વ હોયે અવિનાશ, હરિ પ્રગટ સુધોને પ્રકાશ. દેહ ત્રિશુભાત્મક કહેવાય, તેહ જ્ઞાને કરીને લેવાય; એહ ત્રણ શુભોના પરિવાર, શુભે વાધ્યો છે સંસાર. માયા થઈ કરીને પ્રાણી, હરિ સેવો ભક્તિ જાણી; હરિ સેવે ને માયા વિશાર, તે તે શબ્દ સદા રહે માટે. જેહ એક આત્મા પ્રત્યે ધાય, સદ્ય પામે તે વૈકુંઠરાય, શ્રીહરિને પામવા રંગે, અતિ આદર કરવો અંગે. આત્મવાચીક જ્ઞાન તે એકલું, નિત્ય સાધુ સંગતે રહેલું. તેથી સદ્વિધા પામીયે, દેહનાં દુષ્ટતા સૌ વાગીયે. સેવા સદ્ગુરુ કેરી કરવી, મનમથલે માયા નવ ધરવી, તેણે સકળ પદારથ સુખ, તેથી ભાગે ભવનાં દુઃખ. ભક્તિ ભાવે ભૂધરની કરીયે, સ્નાનદાન સેવા આચરીયે; માયા શુભ રહીત યાવું, તેને અંગેક સુખ ઉપજાવું. અગ્નિ જ્વાળા જગદીશ કહેવાય, તમા દુઃસ્વત પ્રાણી યાય; છત્રધર્મ કરે જે પ્રાણી, તેથી મિથ્યા યાય સત્યપ્રાણી. તેથી પામે ફરી અવતાર, કર્મ લોગવે વારંવાર; જન્મમર્મણ જરાના લોગ, નાના વિધના પ્રભવે મોગ. જેથી સાધન પામે તેહ, કર્મ ત્યાગ કરે જન જેહ; કર્મ તજી કરે મારુ ભજન, કરે સમણ શુભ કીર્તન. અવિચળ પદવી તેને આપું, શુભ સ્થાનકે સ્થીર કરી સ્થાપું; મારુ સ્મરણ નિરંતર કરયો, જન ભવસાગર તે સુખે તરયો. જેને માની સો કો વધાણું, સુજને નહીં તે તો નારયો. તે કહીયે સુખ ન પામે ધામ, જેણે મારુ ન જાણ્યું નામ.

તે યકિને મૂરખ બોલે, જેણે સુજને હૃદયે નહીં મારી ભક્તિ કરે જન નામે, મમશરણે થઈ સુપેયે; આ અનિત્ય રૂપ સંસાર, તેમાં વિષય નહીં મનું. એને આશ્રયી રહ્યા જે જત, તે તો જન સદા મૂરુ. આ દેહ વિષે મૃત્યુ જાણી, ભાવે ભજવા સારંગપા સંસારચક્રી રહેજો અગમ, નારાયણ નામને રહેજો વળજ. વિષયારાસ કાઠી મૂકે, તમે કાઢ્યા થઈ રખે ચૂકે; ભાવે કરયો મારુ ભજન, તે અવતાર અત્મા સાધન. આ લોકે નવ સુખ તું જાણ, પરલોકે ન નહીં પ્રમાણ. સ્વર્ગોદ્ધિ લોકે પણ દેખ ભલેલ, તેમાં પણ ઈર્ષાદિકનો મેલ. સ્વર્ગોદ્ધિ છે નિસાર, પ્રભુ તલ્ય એ શુદ્ધ વિચાર; એકાધ્યયિને સુજને - ભજે, વેદ કર્મથી રૂબને પૂજે. યક કરી જન સ્વર્ગને પામે, જોય શુભ ભાગ આરામે; વિમાને તે યેસી હોદી, તેને સુખ તુષા તુષા નહીં પીડે. ગાય બાંધે વાણર હાથે, વળી અંગેક અપ્રસાર સાથે, બહુ લીલા કરતો પ્રાણી, ફરે સંવત્ર આનંદ આણી. સ્વધંજીથી લીલા કરતો, શુભ સ્વર્ગમાં શોભા ધરતો; કોડા કરતાં એમ અનણ, ધન્ય પોતાનું ભાગ્ય વખણ. સીણ પુણ્ય થયે સ્વર્ગથી પડે, ત્યારે એ કાયા સુખને શું રહે? થત કરતા પુરુષ સ્વર્ગે નાથ, દિવ્ય લોગ લેણા તે ધાય. સુદર વેશ ધરી વિમાને યેસી, વિહાર કરે રંગા સંગ પેસી, અને જાણે જે યાગતું ફળ, તે તો હું લોગતું છું સકળ. અહંકાર ધરે અતિ મન, જાણું છું જેવાં નહીં કો જન; નિત્ય ધરે સભામાં યેસે, સુખ સ્વર્ગનું નિત્ય લેસે. બ્યારે યુગમેના આવે પાર, ત્યારે ફરી પામે અવતાર; પુણ્ય ખૂટે સ્વર્ગથી પડશે, તેને દોષ સંસારક નડશે. જવ કુટુલને થયો નાશ, પછી મૃત્યુ લોકે નિવાસ, બ્યારે કુટુલ ખૂટે નામે, ત્યારે ફરી પાટને પામે. તેને અમર મારુ નહીં સાંખે, સ્વર્ગથી ઉધે મસ્તકે નાંખે, અધોગતિને પામે તેહ, સંસાર માયામાં ભેયો જેહ. કુદી માયા મગતાની આરો, પછી યમપૂર રહેલું પડશે; એવા સકામ ભક્તિનાં ફળ, એનો કેડિ નવ કરવો અમલ. પ્રાણી અધર્મની સંગતિ કરતો, તે તો લશ્ચર્યોદીમાં ફરતો; ચીંથી છતાયા જે જન કામી, રહે તે સામે મોહ પામી. તેહ જીવો તો નરક પડશે, તેને સ્વર્ગ માર્ગ નહીં જડશે; અધર્મિ જનની ઉઠડી ગતિ, તેની કેવી યાચી ભતિ. કામી, છંદી, લોભી જન, હિંસક ને પાપી જેવું મન, ભૂત પ્રેતનું જે જન સેવન કરે, એ નર નિકે નહીં સંચરે. હો તે જ્ઞાન માંતર અવતાર, ત્યાં રહી પામે દુઃખ અપાર; પણ તે જીવનને છે ઉપચ, એમ જોલ્યા વૈકુંઠ રાય. જો કો ભક્તિ માહારી કરયો, નેહ કામનાએ આચરયો; રહ્યાં કુટુલ કરે જન જેહ, મુને સર્વ સમર્પે તેહ.

૪૪૪

આચરે ધર્મ, તેહ યુજને સમર્થ કર્યો,
પ્રાણી જે મારું પ્રાણી, બજન કરે હીત આપી.
માનવનાં પામે ચર્ણ, વહે જોમ અશરણશૂન્ય;
તે વિરંચિ હેવ, સૌ યુજને બળે અવશ્યેવ.
૧ ઈન્દ્રે મારું ભજન, જોમ જોલ્યા અગ્રજનન;
કાળ રૂપી દેવ, તેને બહું માનજે સોય.
દુહિતો નીરજે જેહ, નાના રૂપથી દેજે તેહ;
ત્યા સુખ મિથ્યા ભળી, રૂઢે રાખજે સારિંગપાળી.
ભાગ કરી અગિમાન, ભાવે ભજ્યે શ્રીસગવાન;
ભાવોંછિત સુખ આપું, લય ભય દુઃખ સઘળાં કાપું.
૨ આપણેવા વિસારે, ચિત્તામાં ચતુર્ભુજને પારે;
નમાં પ્રવર્તેલાં પુરુષ, કહિ રૂપને નવ પારે સુખ.
કાંકિ નિત્ય નથી જોમ ભણુ, લોકપાળને સુખ નિર્મોલુ;
કાંકોના હું હું સદેવ કાળ, લોકપાળ કલ્પ અંતે નિર્મોળ.
પરશુમેધ પર્વત આયુધ સંગે નહિ, તેવા કાકા હું કાળની પીઠધર;
માટે વૈરાગ્યવાન નિશ્ચે સુખી, બાકી જગત ભજ્યે દુઃખી.
જોમ જ્ઞાન કર્ણ અવિનાય, સાંભળી રીંગો ઉદવ દાંત;
વળી ઉદવ પછે કહો સ્વામિ, કરી કરુણા અંતરથામી.
૩ આ દેહથી ત્રિશુલ ઉત્પલ, તેનું પૃથક કહો કારણ;
વળી તેહ થકી આચરે, લય પામે છે સહુ વર્ણ.
દેહથી બંધન મુકાય, તેમાં લક્ષણ કહો ચદુશય;
જેથી સુખ પામે સૌ પ્રાણી, તમો દયા કરો હીન ભણી.
દેહાક્રિય તે સુક્તિ મળે નહિ, તેને દેહ કૃત્યા પછી સુક્તિ સહી;
સુક્તા પુરુષ વર્તે શી રીતે, બદ્ધ પુરુષ વર્તે કયી પ્રીતે.
વિહાર બદ્ધ કરે કેવા પ્રકારે, લોગ લોગવે કેવા આચારે;
જેસે થાકે ઉદ્ધ સુવે કેમ, તેમજ સુક્તા કરે કહો સ્વામ.
આપો ઉત્તર કૃષ્ણ મહારાજ, કરો દાસાત્મદાસી કાજ;
તેહ જ્ઞાન કહો મહારાજ, સાંભળવા ઈચ્છા છે આજ.

પદ્યજ્ઞ

સાંભળવા ઈચ્છા આજ સ્વામિ, જોમ ઉદવ વિનતી કરે;
દશમ અધ્યાય થયો પૂરો, કથા એકાદશની વિસ્તરે.
હતિ ધીમદ્ભાગવતે એકાદશમી દશમેષ્વરઃ ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૧ મો*

કલ્પું ૧૧ મું-રામ મેવારો

શ્રીકૃષ્ણે વહે છે વાણી, સાંભળ અગિમન્સુ તનહ;
શ્રીકૃષ્ણ ઉદવને કહે છે, જ્ઞાન કથા સધનહ.
૧ જે હવ સુક્તિ વિનિશ્ચુલ, પામે સ્વર્ગસાધનાં વાસહ;
તે હવના સુખરૂપ છે, જાદ સુક્તિ જો દાસહ.
જાદ અને છે સુક્ત વચ્ચે, છે લેડ સુદૃઢ ભણહ;
જો બંધો આધિન સુજ વલે, તે માન નિર્મોલહ.

* અપરાધો અપરાધો ભજવન બદ્ધ, સુક્ત સાધનાં અર્થે
બ્રહ્માને લક્ષણ કહે છે.

પ્રાણીઓને મોક્ષનું દાતા, જ્ઞાન છે નિર્ધારહ;
અજ્ઞાન છે તે બંધનકારી, તેમાં નવ વિચારહ. ૪
હું અજ્ઞાન પ્રેરુ ત્યાં તક, હવ બંધનને પામેહ;
જ્ઞાન આપું તવ પ્રાણીને, લઈ લાય સુક્તિ ધામેહ. ૫
હવ નથી અનેક ભૂમિયાં, જોક છે નિર્ધારહ;
માસથી અગિમ નથી, જોમ જોલ્યા શ્રીમોહારહ. ૬
હવને બંધન મોક્ષ સંભવે, મને નહિ તવ ભારહ;
જેમ* ચંદ્રગીર્ણને બળ લાવેથી, સ્પર્થ લાગે નહિ લગારહ. ૭
અવિચારા સંગે કરીને, હવન કાજ ભણાહ;
અવિધાવંતે હવ ન જશે, બંધને પટે જોમ માનેહ. ૮
મોક્ષ હવને યાવ ત્યારે, ઈશ્વરને નવ વળગેહ;
આયુક્ષમવાત તમે ઉદવ સમજે, સર્વથી ઈશ્વર આગેહ. ૯
બદ્ધ સુક્તાના પ્રશ્નના ઉત્તર, ઉદવ હવે આપુહ;
એકમાં હવ ઈશ્વર વલે ભેડ, સ્પીર કરીને થાપુહ. ૧૦
ગીતે હવે હવ નથી, મોટો ભેડ ગણાયહ;
આ લેહ રામભણુ તુજને, ત્યારે સત્ય મનાયહ. ૧૧
એકશરીરી ઈશ્વર હવનાં, હવ ને મોક્ષ ઈશ્વરને આનેહ;
ઈશ્વર નિયંતામાં રહે, હવ નિયમ્યપણે મંદહ. ૧૨
વૃક્ષ રહેલાં પછી સર્વે, વૃક્ષથી છે પરાંહ;
શરીરરૂપી વૃક્ષ મધેના, હવ ઈશ્વર અર્ધપશહ. ૧૩
જોમ હવ ઈશ્વર ભેડ ભણે, જાણે યુજને ઈચહ;
તેને કરી અવતાર નહીં, જોમ વચનવદે ભુમદીચહ. ૧૪
અવિધા અજ્ઞાન થકી, માયાનું બંધન પામેહ;
અર્થે વિનયા રંગે શત્રો, તે સુખ સઘળાં વામેહ. ૧૫
ઈશ્વર સર્વે સર્વે જ્ઞાતા, સંપૂર્ણ પૂર્ણ કામહ;
આત્મા તે આત્મીક કર્મને, લોગવે છે તે કામહ. ૧૬
પરમાત્મા તે કર્મને બાળી, બરમ કરે નિરધારહ;
સર્વ કર્મ થકી નિરંતર, આગણો વિશ્વાધારહ. ૧૭
વળી જે પુરુષને માન અપમાન, સુખ માર્ગે સમાનહ,
તે શીધે મારું પદ પામે, જોમ કહે ભગવાનહ. ૧૮
જેને લેહાલેહ નથી, તે છુટે બંધન પ્રાણીહ.
મંસાર સચ્ચર વરીને પામે, યુજને સ્વર્ગે વખાણીહ. ૧૯
ઈશ્વર કહી કર્મ ક્ષો ન લોગવે, પોતે છે સર્વજાહ;
હવ કર્મ ફળ લોગવે, વળી સાધે છે અદ્યપત્તહ. ૨૦
હવ નવ હતો પેતાને, વળી તે ઈય અયુદ્ધહ;
તેટલા માટે હવને ગણ્યો, અનાદિ કાળી બદ્ધહ. ૨૧
ઈશ્વર માયા મધે, રહ્યો છતાં, સત્ય શુભનો ધારકહ;
અનાદિ કાળથી સુક્ત છે, સર્વે શુભનો તારકહ. ૨૨
માયામાં આચરવ નહિ, તવ બ્યારે વળી મોહહ;
જેથી ઈશ્વર સુક્ત ગણાયે, હવ બદ્ધ છે જોયહ. ૨૩

* જન હાથે, જોયે ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ જનમાં પડેલું દેખ છે, તે
પણ હોને જોમ જનમાં, પણ વારંવાર હોને ચંદ્રને કંઈ લાખું વળતું નથી.

છવ છવ વચેનો લેદ છે, તે અતિ સુદમ વાતછ,
 સ્વપ્નોના છવ ને ભગવત છવ, એ સુખ દુઃખની વાતછ,
 સ્વપ્ન સુખ દુઃખનો ભગવાતવચ્ચાએ, છવને નવ ભાવછ,
 એ લેદ જે ભણે તે ભણે, ન કહે તેમાં માવછ.*
 અજ્ઞાન જન ધિદિ ભોગમાં, સંઘાય રહે બંધાયોછ;
 હું કરું ને હું ભોગવું, એમ કહે ભરમાયોછ;
 જોનિ જન તે મુક્ત થઇને, સંધેથી રહે પરછ;
 ધિદિ કર્મ વસ માને, વસ સંઘાદર સર્વછ.
 હરવું કરવું, ખાવું પીવું, નાહવું ભોવું કરે નિત્યછ;
 પોતે પરનો પર રહે, સમજે સર્વ અનિત્યછ
 સર્વ પ્રતિભિષ જળની મધે, છતાં સ્પર્શ નવ લગારછ;
 વાયુ સર્વ હરે હરે, પથુ લેખન નવ લગારછ.
 મુક્ત સુખને પિંકક પ્રાણી, ગમે તેટલું પીડેછ,
 કે મુજન અચન કરે તેજ, તેપણ ચાંતે હીડેછ
 રાગ દ્વેષ કંઈ નવ ધરે, પોતે રહે નિર્વિકારછ;
 તે મુક્ત ભણજે તે, બીભે બદ્ધ નિર્ધારછ.
 સારા નરતાને સમાન ગણે, સ્તુતિ નિદા નવ ધારેછ;
 આત્મારામ થઇને સર્વન હીડે, મુક્તને માયા ન ખેડેછ.
 વળી જેને વાણીએ પરમેશ્વરનું, નામ ન ભણે જનછ;
 તે વિદ્યા વાણી વાંઘણી કહીયે, એમ મોટવા ભગવાનછ.
 મરતક મુજને નહીં નમ્યું તે, તુંબીકૂળ કહેવાયછ,
 જે થણે તીર્થ ચાંચા ન કીધી, તે કાંધવત ગણાયછ.
 જે છબ્બાએ હરિ નામ ન જ્યું, દારુર સરખી તેહછ,
 શવણ ભક્તિ જેણે કરી નહીં, વૃદ્ધકાયા ભગવાનછ.
 જેણે નેરે મારું સ્વરૂપ ન નીરખ્યું, તે મોર પીછ સમાનછ;
 કાંધવત કર તેતણાં જેણે, પૂજ્યાં નહીં ભગવાનછ.
 જેણે મારું ભજન કીરતન ને, હૃદયે શખ્યું ધ્યાનછ,
 કર્મ કાયે તે મુજને શોષે, તે જુદે વિષય નિદાનછ.
 વળી સાચે સંગતથી કુટે, અનુભવ કરતાં જ્ઞાનછ,
 યોગ ધ્યાનથી મુજને પામે, અવિચળ શુભ સ્થાનછ.
 હે ઉદવ જે જન પ્રેમે, મારી કયા સાંભળશેછ,
 મારા ગુણનું ગાન કરશે, સ્મરશે અનુકરણ કરશેછ.
 મમ અર્થ ધર્મ અર્થ સેવે, મમ માટે રહે ઉદાસછ;
 તે પુરુષ મુજને વહાલો, હું રહું તેની પાસછ.
 ભક્તિ મારી પ્રેમ કરે, મને નિરંદ્ર પીછાણેછ,
 તે મુક્ત પુરુષ સર્વન ભણે, બીભે બદ્ધ પ્રમાણેછ.
 વળી ઉદવ શ્રીકૃષ્ણને પૂજે, પ્રેમે કરી પ્રણામછ,
 ઉદવ ઉવાચ:-
 સ્વામિ સાધુ તે કોને કહીયે, કહો મને સુંદર સ્થામછ.
 ભક્તિ વળી દેવા પ્રકારની, તેનો કહો પ્રકારછ;
 હે સ્વામિ સમન્વયો મજને, તો થાય મન જોદારછ.
 ઉદવને શોકૃષ્ણ કહે, સાધુનાં ત્રીસ લક્ષણછ,

શ્રીભગવાન ઉવાચ:-

એ તક્ષણથી ભણવો સંતને, જેના હૃદયમાં રહે લક્ષણસણછ. ૪૪
 પ્રથમ લક્ષણ સાધુનું, જેને સમદૃષ્ટિ હોયછ, ૪૫
 ઉત્તમ મધ્યમ માન અપમાન, સમાન લેયે સોયછ. ૪૫
 ગંભીરતા ને દયા સૌ ઉપર, મુજને બને નિર્મ બાણેછ; ૪૬
 પાપકંઠ ધર્મ પરિત્યાગ કરીને, વેદ માર્ગ વખાણેછ. ૪૬
 યથા વિધિયે મળે તેયો, સંતોષ રાખી કરે અહારછ, ૪૭
 આશા તૃષ્ણા લાલસા, ને તને મોહ અહંકારછ. ૪૭
 સંસારમાં કંમળ જળની વિધિયે, રાણે જે જન પ્રીતછ, ૪૮
 સર્વ વિષય પરિત્યાગ કરે, એ સાધુ લક્ષણ રીતછ. ૪૮
 પર પોતાનાં જેને વિષે કંઈ, લેદ ભાવ નવ આણેછ, ૪૯
 સર્વ ભૂત વિષે વ્યાપક, મુજને સધળે ભણેછ. ૪૯
 કીર્તન ભજન કરે માહરુ વળી પુરાણ સુંઘે વખાણછ; ૫૦
 દયા દાન દક્ષિણ જે ભણે, તેને સાધુ પ્રમાણછ. ૫૦
 પરનો દ્રોહ કરી નવ કરે, સદા સર્વદા ઉપકારીછ, ૫૧
 ધૈર્ય ધારક, પરિશુદ્ધતા નહિ, સદા રહે નિર્વિકારીછ. ૫૧
 જ્ઞાન દેવે કૃષ્ણ પોતે, સદા રહે સંતોષીછ, ૫૨
 શાંત ચિન્મય, મનન કરતા, ધર્મો રહિતે અદોષીછ. ૫૨
 ક્ષુધાપીપાસા જરા મુલ્યને, ગણે પોતાંથી પરછ; ૫૩
 મન આશ્રયી, મજને સેવક, હું તેનું છું ધરછ. ૫૩
 ઇન્દ્રિ નિર્બંધવાળે, કોમળ સદા, સત્યરૂપ ભગવાનછ; ૫૪
 એ સાધુનાં ત્રીસ લક્ષણ, ભણે શ્રીધામરાનછ. ૫૪
 વળી શ્રીસુરને જલ અંકલિ ભરી, અર્પે કરે પૂજનછ;
 અગ્નિ સ્થાપીને હોમ કરે, દે અતિથિને ભોજનછ. ૫૫
 સુરશીને શુભ તૃણ ચરાવે, શ્યામ વાપસને ઘાસછ;
 વિશ્વ ભક્તાય અતિ પ્રેમે મળવું, કપટ ન રાણે પાસછ. ૫૬
 આકાશ ધ્યાન કરી વાપુને, પૂજે વ્યાપક જાણીછ,
 ઉઠકને ઉઠકથું પૂજે, પ્રેમપ્રોતિ મન આણીછ. ૫૭
 પૃથ્વીનું વૃણ ભાવ ધરીને, નિર્યે કરે પૂજનછ;
 આત્માને વિષે પરમાત્મારૂપે, ચીતવવું દરશનછ. ૫૮
 એટલું સ્થાનકને પૂજે, તેણે પૂજા મારી કીધીછ;
 તેણે કરી હું સંતોષ પામ્યું, એ હરીયે કહી વિધિછ. ૫૯
 વળી તુજને જ્ઞાન કર્તું, એમ મોહ્યા વેદકું રાયછ;
 જે સાંભળનાં અનેક જન્મનાં, મહાદારુણ અપ ભાયછ. ૬૦
 કર્મ મારે જાન આચરતાં, ભવદુઃખ સાગર તરશેછ,
 કર્મવિના લ્પ્યા જ્ઞાનને પાતાં, ભવબંધનમાં ફરશેછ. ૬૧

ધન્વિયધન્વિના લોગ નિવારે, શુભથી શુભ સંયોગલ,
સ્વાદ ધન્વિયે વાહો પ્રાણી, આથરે વિવચના લોગલ. ૬૨
ધન્વિ શુભ આચરતા પ્રાણી, વણ બાંધે બંધામલ;
જ્ઞાનઆત્મભક્તિથી વિસ્તરે, આથરે ન દાન દયામલ;
જેતાં જન્મતાં સર્વસ કરતાં, સુગંધ લેતાં હરખેલ;
પણ ધ્મચરે લોકતા નણે, તે હવનસુકિત નીરખેલ. ૬૩
ક્ષમાવંત સત્યવાદી પ્રાણી, મિત્ર જન્મને બાળેલ,
છતેન્દ્રિય મદ મરે વછેત, સુખને નિત્ય વખાળેલ.
પંચ મહાભુત કર્તા બાળી, આરુ સદા કરે ધ્યાનલ;
અનિચય પ્રદ આપું હું તેને, એમ બેઠ્યા શ્રીભગવાનલ. ૬૪
ભક્તિનું લક્ષણ કહું હવે, તે છે સહેલું શુદ્ધલ;
જાની જન મદમાં બાળે, નવ સમજે દેહાં અણુદલ.
મારી મૂર્તિ, માસ ભક્તનું, દર્શન સેવન કરવુંલ,
શ્રદ્ધાપૂર્વક કથા કીર્તન, હૃદયમધ્યે ધરવુંલ.
જન્માર્થમિ આદિક ઉત્સવ કરવા, તો કરવાં સારલ,
યાત્રા નેવેલ કરીને પૂજવી, મૂર્તિઓ નિર્ધારલ. ૬૫
આસિમાન ને ઈશ તણને, દેવ મંદિરે કરવુંલ;
૫૨ ઉપકાર કહેવો નવ મુખે, એ રીતે આચરવુંલ. ૭૦
મજને જે સમર્પણ કીધું, તેના કરવે ત્યાગલ,
પોતાને પ્રિય હોય એ વસ્તુ, તે ધરવી ધરી રાગલ. ૭૧
આ રીતે અર્પણ કરવાથી, અક્ષયપણને પામેલ,
એ ઉદવ સાધુ સર્વે જન, એ પ્રમાણે પીછાણેલ. ૭૨
સૂર્ય, અગ્નિ, વાતાણ, ગૌ, વૈષ્ણવ ને હૃદયકાશલ,
પવન, જળ, પૃથ્વી, સ્વાત્મા ને પ્રાણી, સુખ જેવાં એ પાસલ. ૭૩
એ એકાદશ સ્થાનક, સુખનાં જેવા બાળલ;
એ પૂજવાથી નિઃશ્રે પ્રાણી, સુખને પામે રાગલ. ૭૪
સારસંગ એ સર્વથી ઉત્તમ, સારસંગથી મળું હુંલ,
સારસંગ સોમર તરવા યોગ છે, બાળજે ઉદવ હુંલ. ૭૫
સારસંગ એ શિરોમણિ છે, સર્વમાં એ સારલ;
સારસંગ કરે કાઈ માણી, તે ઉતરે ભવપારલ. ૭૬
સારસંગ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, આપાત્રને કરે પાત્રલ,
સારસંગ કરે તે ૫૨મ ભક્ત, સુખ ને વિસારે લાલુમતલ. ૭૭
વસન્ત

હાલુમાત્ર સુખને વિસારે નહીં, ઉદવને હરિયે કથા કહી;
કરજોડી વિપ્ર વહન લાજે, અધ્યાય એકાદશ હુવા સહી. ૭૮
હતિ શ્રીમદ્ભગવતે એકાદશસ્કંધે એકાદશોપાયાઃ ॥ ૧૧ ॥

અધ્યાય ૧૨ એ*

કંઠું ૧૨ મું-રાગ ધન્યાશી

શુકલ વાણી ઉચરે, મુખ પરીક્ષિત સહીરે;
ભક્ત ઉદવને શ્રીકૃષ્ણલ, સાંત ને નિજ લટીરે. ૧

આ કથા એકાદશસ્કંધની, એકા સાંભળેરે;
વળે કૃષ્ણ તીર્થ કોડ, પાતિક દેહનાં પ્રજવળેરે. ૨
આત

કોડ પાતિક પ્રજવળે, શ્રીનાથલ કરણા કરે,
ભક્ત ઉદવ પ્રત્યે શ્રીહરિ, કથા જ્ઞાની ઉચરે. ૩

શ્રીભગવાન ઉવાચઃ:-
યોગયુકતે દાન પુન્યે, દેહ દમનથી સુખને ભરે;
તીર્થે ધ્યાને આત્મજ્ઞાને, દયાદાને ભક્તિ ઉપરે. ૪
સત્સંગ મને પ્રિય છે, તેવું ના યોગ તત્ત્વ ત્રિવેકથી,
તપ વેદાધ્યયન ધર્મ ધન, સંન્યાસ કે નવ કો થકી. ૫
પૂર્વકાળે દેવદાનવ, મુગ પક્ષી ને નાગ લોક,
સિંહ ચારણ ગંધર્વ શૂદ્રો, પામ્યા સુને તલ શોક. ૬
તે પ્રતાપ સર્વ સત્સંગના, સત્સંગ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે,
સત્સંગના પ્રતાપ મોટો, જેમ લોકને પાસ ઈષ્ટ છે. ૭
સાધુસંગતિ સદ્ગુરુસંવા, ભક્તિ બાવે રામે શ્રદ્ધી;
પ્રશાંતિવા સ્વાદને આપે, જનમાયાથી બળગી રહી. ૮
જે જનચત્ર કરીનેદાન આપે, નિષ્કામના ભક્તિ સદા;
તેહ ચંદ્રી સંતોષ પામું, સાંભળ ઉદવ સંવદા. ૯
વળી તીર્થ યાત્રા કરે સઘળે, સ્વરૂપ મારું બાળુશે;
સર્વત્ર વ્યાપક શ્રીહરિ, વિશ્વાસ એ મન બાળુશે. ૧૦
તેથી કું સંતોષ પામું, સુખ ભક્તને કરણા કરે,
પર્મભિત્ર બાળી પ્રેમપ્રીતે, હું સદા સંગે સંચરું. ૧૧
સાધુની સંગત કરે નિત્ય, કથાકીર્તન આથરે;
મારે વિષે વિશ્વાસ રાખી, સર્વ કર્મ સુને અર્પણ કરે. ૧૨
કૃષ્ણમ, પત્ર, કૃષ્ણ પ્રીતે આરપી, ભાવે કરી સુખને ભરે;
તેને મનવાંછિત કૃપા પામું, એ પ્રાણી હુમખી તરે. ૧૩
હરિકથા પ્રીતે સાંભળે તેથી, સંતોષ હું પામું સહી;
જે આશરેહાથ તે ભરે સુખને, તેમાં કંઈ અથગ નહીં. ૧૪
જેણે આગળ સંત સાધુ, ઝપિરી રક્ષા કેરી;
વ્યાસનંદન પરીક્ષિતને, કહે સાંભળે કહું વિસ્તરી. ૧૫
મારે વિષે જેણે ભક્તિ બાળી, રાખી પ્રીત પુરણ મન ધરી;
મે આશુપત્રી કાસની, એમ હરિયે વાણી ઉચરી. ૧૬
અનેક દેવ ઉદાર પામ્યા, જેણે માનસા મન ધરી;
વૈરભાવે દેવ તરવા બહુ, એવા ઉદારક મન ધરી. ૧૭
વળી મિત્રભાવે ભરે સુખને, સ્નેહ મન પામી ધણુ;
તે સોને મેં કૃપા કીધી, નામ હવે તેમનાં ભણું. ૧૮
કૃષ્ણસુર ઉદાર પામ્યા, આધાસુર બળગી ભણું;
પ્રહ્લાદને કરણા કરી તે, જગત બાળે છે સહુ. ૧૯
નવ ભવવા વેદ તેમણે, નવ કીધાં નવ ઉપધાસ;
નવ ઉપધાસ દેવ દેવી, પણ સત્સંગનો લાભો પાસ. ૨૦
યોગધ્યાન ને દાન ત્રતે, તપ કરે ને વ્યાપાસ;
એ સર્વથી જે મને ન પામે, તે રા માન. ૨૧

* ભારતી અધ્યાયમાં પ્રથમ સાધુના સંગને અર્ધિમા અને પછી
નિગમ કરી કરવાની કથા કહી છે.

વર આપ્યા બહુ અસુરને, મેં ભક્તભાવ જોઈ કરી,
વેકું મધ્યે નિવાસ આપ્યો, જોમ વડે વાણી શીકરી. ૨૨
બાણાસર કુટુંબ સાથે, બળીરામ્ય બાંધ્યો વળી;
મયદાનવને ક્રૂપા કીધી, તેણે ભક્તિ કીધી ભલી.
વિલીપણનું બધ હરીને, કૌપી મેં લંકાપતિ;
આવાગમનનું દુઃખ દાખ્યું, વેકું ભવા છે ગતિ. ૨૪
સુગ્રીવ હનુમંત સગરી તાપસ, વાળી વાનર તે સહી;
ભજન કરતાં માહર, મમ શરણુને પાયા બાહી.
જટાસુ પક્ષી મોક્ષ પમાડ્યો, તે સ્વર્ગ સદને જઈ વસ્યો;
કળંધ દેવને દયા કીધી, વેર ભાવથી આવી ધર્યો.
જાંબુવંત જે સીંછને, સ્વામિ, તેની મેં કન્યા વરી,
સાધુ ભણી ક્રૂપા કીધી, જે મારુ ધ્યાન રહ્યો ધરી. ૨૭
ગજને શાહુથી ઉગાર્યો, ગજઆહ શું વેકું ગયો;
જટાસુર બાંધી મોક્ષ આપ્યો, તેણે સુખ મહિમા ભણ્યો.
ગોપિકાની આશ પૂરી, કૃષ્ણ કીધી પાધરી;
સુપીપ્તિમીતે અપ્તલાલી, સાધુન્ય સુકૃતિ પાગી ખરી. ૨૯
અનેક સુરભિ કામધેનુ શું, ગરુડ પક્ષી સુજને ભજો;
મેં મારાની કરી રક્ષા, મારો તે સુજને નવ તજો.
કાળી તાગને કરી કરુણા, ઉત્તમ સ્થળ આપ્યું સહી;
યમુના જળ નિર્વિંધ કરી, મેં અનેક ઉદ્ધાર્યો બહી. ૩૨
ગોપિકા દીકી મહુરા ભાતા, દ્રઢ કીધું સુજ શું મન;
તે મજ વનિતાએ સુજ વિના નવ જાણ્યો અન્ય જન.
સુખકારી સુજ વિના તેને, નવ કોઈ વસ્તુ કો વાજ
વિહાર કરનારી મજની બાળી, બંધો મને માણામાર.
સુજ સંગતી રહે ભાન ભુકી, ભુવી પિતા ને માતા
લોક લાગ નવ રાખી રહી, સુજ વિના નવ થઈ શાંત.
વંદાવનમાં વિહાર કરતાં, છ માસની જોક રાવ;
ક્ષણ જેટલી ગણી તેણે, કરી વિષય વિલાસની વાત.
આર પહોરની બીજી રાત્રિ, સુજ વિના દુઃખરૂપ,
એકાદશ સત્સંગ પ્રતાપનો, જોમ મોઢ્યા ત્રિભુવન ભૂપ.
આકૃષ્ટ આબ્યા તેડવ, ત્યારે ગોપિકા સ્નેહ કરતી ગણી,
ક્રોધવાસીની ભક્તિ દીકી, આશા પૂરી તેહ તણી.
તે પ્રેમથી ઉદાર પામી, શરણુ મમ મૂક્યું નહી;
સમુદ્રસંગમી સંસ્થિતા હોય તેમ, તેજો સુજને મળી સહી. ૩૮
સમુદ્રમાં સંસ્થિતા મળે તવ, જળે જળ જોકમાં તથા;
જોમ દુનંધ જે ભાવ રાખે, તેની ગતિ પામે જ્યા.
સુજ વિષે જે ભાવ રાખે, તે હુંમાં લય પામશે;
આવાગમનનું દુઃખ સધ્યું, તે પ્રાણીનું વામશે.
મારે વિષે ચિત્ત આરોધે, તે શબ્દ મારે આવશે;
નિમ્બાન બેસાડી ભક્ત સાર, તેને સર્વજ સદને લાવશે.
હુંમાં લય પામશે તે જન, તેમાં કંઈ સંદેહ નહી;
સદાકળ તે સર્વનું સુખ, બોગવે પ્રાણી સહી. ૪૧

ઉદવ ઉવાચ:-

ઉદવ કહે સ્વામિ તમોજે, સદુપદેશ મુને કહ્યો;
હજી મારે મોક્ષ જતો નથી, જે સકળ અંગે બ્યાપી રહ્યો. ૪૩
ત્યારે શીકરી જોમ કહે, સાંભળો ભક્ત ઉદવ કથા;
મીઠુંપણ ઉવાચ:-
જે સાંભળે સુખ ઉપજે, ને વ્યય ભવ દુઃખની બધા. ૪૪
જીવાતમાને વિષે ઈદ્રિ, માયા બ્રહ્મે નાજીએ;
આ માયાથી સૌ ઉપજે છે, વિશ્વાસ મનમાં આજીએ. ૪૫
જેમ અગ્નિમાં કાષ હોમીયે, અગ્નિ વાધે છે ઘણું;
તે હૃતદ્રવ્યથી પ્રણય થાયે, પાર નહીં કંઈ તે તણું. ૪૬
તેમ માયા કર્મ સંયોગે, અધિક તે થાયે સહી;
જે કર્મથી બહુ પાપ વાધે, તેમાં કંઈ સંદેહ નહીં. ૪૭
સંસાર સૌ જડવત છે, તે થકી ભાસે કર્મણુ;
વસ્તુગતે ગંધન મોક્ષ થાયે, જે સૌ માયા ભરમણું. ૪૮
માયાદેશે ભ્રમ તણે, જે કા જન સુજને ભજો;
તેનો મોક્ષ ગંધન ભ્રમ ભયે, અવિદ્યાની મયા તણે. ૪૯

ઉદવ ઉવાચ:-

વળી ઉદવ પુછે છે, સાક્ષાત શ્રી ભગવાનને;
ક્રૂપા કરી હરિ કહેા સુજને, શરીર ધારી જાનને. ૫૦
મીઠુંપણ ઉવાચ:-
મધુ કહે સાંભળ ઉદવ, જો મક્ષ હું તુજને કહું;
જો શરીરધારી જીવજંતે, તેમાં બ્યાપક હું રહું. ૫૧
વડ ચક્ર લેહી શોધીયે, ત્યારે આત્માને ભણીયે સહી;
મારુરૂપ ત્યાં સદમ છે, જોમ શીરડિયે વાળી કહી. ૫૨
વૈરાટરૂપે રહ્યો વિશ્વમાં બ્યાપી, તેજ સુજને ભણવો;
સર્વત્ર બ્યાપક હું રહ્યો, જોયો વિચાર મનમાં આજીવો. ૫૩
ઉદવ કહે મહારાજકૃષ્ણ, જે ક્રૂપા સુજ ઉપર કરી*;
વૈરાટ સ્વરૂપ જે તમારે, હરિ કહેા સુજને વિસ્તરી. ૫૪
શ્રીકૃષ્ણ કહે ઉદવ મારે, તે રુડું મક્ષ પછડ્યું સહી;
વિશ્વેશ્વાપરૂપ માહરું, તેહ કથા સાંભળ ચિત્ત ધરી. ૫૫
ભૂસ્લોક તે નાશી મારી, સ્વર્ગલોક તે મસ્તક જણું;
સુખમ ચણું પાતાળ સાતે, વર્ણન તેનું છે ઘણું. ૫૬
ચંદ્ર સૂર્ય તે નેત્ર સ્થાનક, દયારિયા બાદ ભણું;
સકળ પવંત અગ્નિ સ્થાનક, એનું ચિત્ત પ્રમાણું. ૫૭
મેઢ રૂપીર સમુદ્ર સાતે, વળી નાટી તે સપતની નજી;
સહસ્ત્ર મસ્તક માહરે, જોમ વેદ ત્યારે સ્તુતિ વરી. ૫૮
રોમ સ્થાનક વનરપતિ, જે ભાર અષ્ટાદશ કહી;
નવકુળ નાગ મમ રૂપ મધ્યે, નિરંતર રહે છે સહી. ૫૯
સપ્ત લોક દરો દિશા, પાતાળ રચના છે વળી;
નક્ષત્ર સુર તેનીય અપરે, સકળ રૂપની મંડળી. ૬૦

* આ નિષ્ક્રમ આ અષ્ટાવકી વંદારને છે. મૂળમાં હરિ
વક્ત છે તે પામ, પામી, મધ્યમાં ને વેપતી વાગીને ને
જે બીજી જગ્યાએ દોનારી નેકમાં પુનરાવર્તન થયું છે.

સ્વર્ગે મૃત્યુ પાતાળ મયે, સકળ પ્રાણી જે કહ્યા,
તે સઘળાને આધાર મારે, તે સૌ મુજ મહિ રહ્યા
શખ, યક ને ગદા સારંગ, ચક્રકંઠ યણી શોભા ધરે,
કોસ્તુભ મણી વપુરયામ શોભા, કુકેળ ભેટિ અમયમ કરે
એવુરવરૂપ મારુ ધ્યાન ભાવે, સદા ચિત્તમા આજુએ,
પ્રીત મુજ ઉપર કરીને, પરિબ્રહ્મા મુજને નાજુએ
સર્વથા તેને કળ કરણુ, તેમા કઈ સદેક નહીં,
અભયપી, કુવ, પ્રજ્ઞાદ સરખા, શબ્દે મમ પામ્યા સહી
ભક્તિ ભાવે ભરે મુજને, હું નિકટ તને રહું
મુજ દાસને કરણુ કરીને, અનેક અધની ક્ષમા કરુ
એવુ નાણી વિશ્વાસ આણી, ભાવશું મુજને ભાએ,
નસાર વિપયા વિસારીને, કષ્ટતું સ્થાનક તને
સમસ્ત સુદિમા રહ્યા બ્યાપી, ઘટવટમા બ્યાપી રહી,
પણ પ્રપચરૂપ વૃક્ષ છે તે, કાર્યોકારણુ લેવા મયે
આત્માનું સત્યપણું નાજુ, કર્મને લાગ કરને,
તે વિના કશું સર્વે સિદ્ધિયા, કોમ હૃદયમા ધરને
પ્રપચરૂપી વૃક્ષ અનાદિ, લોગ મોક્ષ ઉત્પન્ન કરે,
પૂરક પાપ એ યીજ તેના, વાછના મૃગિયા કરે
નણુ મુજ તેના થઈ છે, પચ ભૂત તે કદ્ય નાજુ,
અગિયાર છંદ્રિયે શાખા છે, વાત પિત્તકંઠ છાલ માન
કુખડું બ કળ ભેતે તણા, શબ્દાદિક વિપય રસ તે તણા,
લવ ઈશ્વર બે પક્ષી વૃક્ષપર, નાજુ શૃણીજને યજુ
કુખ જ્ઞાને યુરુપ પામે, હું બ કામી જન પામે સહી,
એવી રીતે પ્રપચ વૃક્ષ તણ, ઈશ્વરને જોળાએ અહીં
કોમ ઈશ્વરને જોળાખી, પછી પરબ્રહ્મને પામવા,
પરમાત્માને પામી કરી, સાધન સર્વે છાડવા
જેમ વૃક્ષ છેદન કરે જન, કુવાટો કરમા ધરી,
તેમ અકર્મ વિષયા છેડીએ, વિષા ક્ષમા બુદ્ધિયે કરી
નોહ મદ અલકાર સઘળો, વિષય તૃષ્ણાએ જન દેરે,
મેરાદ વનરૂપે ચિત્ત ધરતા, અકર્મ સઘળા નિરતરે
સસારસાગર તરે પ્રાણી, અતે તે મુજને મળે,
સમુદ્ર પામિની હોય સરિતા, તેમજ તે મુજમા ભળે
કૃપા કરીને શ્રીકૃષ્ણે, ઉદ્ધવને એક કથા કહી,
શુક કહે સામળો પરીક્ષિત, જ્ઞાન નિજ હૃદયા ગદી
દાદશ અધ્યાય થયા પૂરા, એકાદશ સ્કંધની કથા,
ભણે ભણાવે સામળે, તેની બધ પાપતણી બધા

અધ્યાય ૧૩ મો*

કડતું ૧૩ મુ-૧૮૪ મહદાર

શુકલ વાણી ઉચરે, હું સામળ પરીક્ષિત રાયરે,
ઉદ્ધવ પ્રત્યે અવિનાશી કહે, જ્ઞાન સાધન કથાયરે ૧
શ્રીકરિ ઉવાચ-
અધર્મે નાશ પામે સહી, ત્યા મંતનું પાસું હોયરે,
સત્યથી સવિતા તપે, સત્યથી યુર મો દેહારે ૨
સત્યથી શેષ ધરા ધરે, સત્યથી વાશુ વર્ષારે,
ગીર્ણન રહ્યા સત્યથી, તે વિચારે મન નાતરે ૩
સત્યથી સિદ્ધિ પામીયે, છે વિશ્વને સત્યાધારે,
સત્ય સમાન સાધન નથી, એ સત્ય નિમૂલન સાધરે ૪
સત્યથી સર્વથા હું મણુ જહા સાર ત્યા મમ વાસરે,
સત્યે સકળ સુખ પામીયે, સર્વ પદેએ મનની આશરે ૫
સત્ય રીતે તો જ્ઞાન પ્રકટે, સત્ય ધર્મે અથ નાધરે,
સત્ય યદી સસારમા, ઘણો સત્યતણું મહિમાધરે ૬
સત્ય થકી દોષ સઘળા દહીએ, દેહતણા જે જેમરે,
આશા તૃષ્ણા મોહ મદ તે, માયાના સૌ ભારે ૭
જેમ વાસ જોડીથી ઉપજે, મહા અગ્નિ વન ને ઝારે,
તે અગ્નિ વન સકળ દહી, ક્ષણમા કરે સહારે ૮
તેમજ અસત્ય થકી, પ્રાણી પામે પાપરે,
માટે સત્ય મહણુ કરવું, બધ જનમને સતાપરે ૯
દેહથી સુખમ ઉપજો, સુખ મેળો પમાડે દેહરે,
શ્રીકરિને હૃદયે ધરતા, સદા મોહ પમાડે તેહરે ૧૦
એ કર્મ કથી સસારમા, તેને જ્ઞાન અગ્નિ બાળેરે,
અકર્મ વિષયા ટાળીને પછી, સ્વર્ગતણું સુખ આવેરે ૧૧
વળી જ્ઞાન અગ્ન ને ગર્ધલ, પ્રાણી જે દેહવાધરે,
તે કર્મ કરે સુખ પામવા, પણુ હું, બ ઘણીયે ધોધરે ૧૨
તણુ શુભની વૃદ્ધિએ થકી, બ્રહ્મવિદ્યા નવ યત્ય ઉત્પત્તરે,
એ વૃદ્ધિને નિવૃત્ત કરવી, તે કરવાના કરું સાધનરે ૧૩
સત્ય શુભની વૃદ્ધિ કરવી, રમે તમોને કાઢી મારીરે,
સાત્વિક પદારથોને સેવવા, એના તર નેવા વિચારીરે ૧૪
તિર્થ જળ સાત્વિક છે, સુગંધાદિક જળ રાજસી નાજુરે,
મિદિકાદિક જળ તામસી છે, તે છોડું પરમાણુરે ૧૫
પ્રભાતાદિક કાળ સાત્વિક છે, અધરાત જે તામસકાળરે,
મદ્યેષ કાળ રાજસ નાજુએ, નવ સેવવા બહુ વિકરાળરે ૧૬
શિવ નૈષ્ઠ્ય ધર્મ સાત્વિક છે, સ્ક્રિષ્ટ દિશા રમે શુભરે,
શુદ્ધ દિશા તમે શુભી છે, એના થેડવા નદા અવશુભરે ૧૭
સત્ય શુભ વધવા થકી, શુદ્ધ ધાર તે કરુપરે,
પછી પરબ્રહ્મને પીછાણે, નાજુ શુદ્ધ સ્વરૂપરે ૧૮

બધ સકષ્ટ બધા ભાએ, કોટી પતાક પ્રભવળે,
કરનેડી વણઠ ભણે, તેને શ્રીકરિ શરિયે મળે

વળી સંસારી નહો, વિષયને સેવતાં સુખ હોયરે,
પણ વિષયથી નકે પડે, જન સાંભળાને સો કૈાપરે. ૧૯
સ્વર્ગ થકી સંસારમાં, તે પડશે પ્રાણી પશુરે;
જન મળે તેને હશે, લક્ષ ચોથોથી અવતરારે. ૨૦
ત્યારે ઉદ્ધવ વાણી વહે, શ્રીહરિને લાગી પાયરે;

ઉદ્ધવ ઉવાચ:—

વિષયથી નકે પડે તે, ચાંડી કહો કથાયરે. ૨૧
છતેન્દ્રિયણથી સુખ છે, પણ કેમ ન પામે તે જનરે;
મનુષ્યને અન્ય પ્રાણીરે, વિષયમાં કેમ થાય મગનરે. ૨૨

શ્રીભગવાન ઉવાચ:—

વિવેક વહિત મનુષ્ય મનમાં, 'હું મારાના હવેા વાસીરે,
તેથી સત્ય શુભને ત્યજીને, રમે તેમને સેવે ન તપાસીરે. ૨૩
રમે વ્યામ થતા મનમાં, સંકટપ વિકટપ ઉઠે સહેજરે;
દુઃક વિષયને પહે સેવે પ્રાણી, તેમાં ઉપરે હેજરે. ૨૪
તુજ્જાનશ્ય થાય પ્રાણી, પછે કદે કર્મ ઉપાતરે;
અનેક પ્રભાણુ શોધી પ્રાણી, કદે નિઃસંશ્ય પાપરે. ૨૫
કદિ સત્ય શુભ આવે તો દેખે, કોષ દહિ વિષયમારે,
તોપણુ તે તેનાથી છેડાય નહિ, વધતી વધારે તે તુજ્જારે. ૨૬
આ કોષ ઝાળવાનો ॥ સેહેલો, કરું તે ઉપાય તુનેરે,
આસન પ્રાણુમામ કરીને, દ્રઢ મને ભજે મુનેરે. ૨૭
સર્વ વિષય સંગે મુદ્ધ કરીને, છતતી ઈદ્રિ સર્વરે;
માશમાં એકચિત્ત મધ્જન્નુ, અને ઝાળવો મનનો મર્ગરે. ૨૮
- સનકાદિક સુખ સર્વે શિખે, ક્રીધા એ ઉવાચરે;
શીખે પાખા સુજને તે તો, રક્ષા મમ હૃદયમાં માંચરે. ૨૯

ઉદ્ધવ ઉવાચ:—

તવ ઉદ્ધવ વળતું વહે, સનકાદિક શિખ થયા કથારેક
આ જનમાં નથી તેઓ, કહો કેવા તેમના આચારરે. ૩૦
તવ શ્રીહરિ વળતાં વહે, તું સાંભળ ઉદ્ધવ વાતરે;

શ્રીભગવાન ઉવાચ:—

હવે દઢ મન કરી સાંભળો, પ્રક્ષતણી વિખ્યાતરે. ૩૧
એક સમે સનકાદિકે, ધ્રુવાને પૂછ્યું જ્ઞાનરે;
પછી કર્મને વશ ધ્રુવાજીએ, મારુ ધરીયું ધ્યાનરે. ૩૨
હંસરૂપ મળ્યું મેં તેથી, ધ્રુવા સાંધિયું તે વારરે,
પ્રક્ષ તવ સનકાદિક ઉનિયે, પૂછ્યું સુજને સારરે. ૩૩
સનકાદિક જોમ ઉચરે, તમા કોણુ છો હંસ સ્વરૂપરે,
ત્યારે હું હંસ વાણી વચો, જે સ્વામિ વૈકુંઠ ભૂપરે. ૩૪
હંસરૂપે મેં તે પ્રત્યે કહ્યું, મુને પરમેશ્વર તમા બહોવરે,
સનકાદિક પૂજા કરી, સ્તુતિ ઉઘર્ચો ભેટી પાણુરે. ૩૫
પછે પ્રક્ષ એક પૂછ્યું સુજને, કેમ વિશ્ય ઉપજ્યો એહરે;
આતરણમાં આવીને, સી લખ પામરો તેહરે. ૩૬
ત્યારે વિષય લોગનાં પ્રાણીને, સ્વામિ શું દુઃખ પાયરે,
એણે પ્રક્ષ તે શ્રવણે સાંભળી, બોલ્યા હંસાવતાર રાયરે. ૩૭

આ સંસાર વિષેના કર્મમાં, જે મુક્યા થઈ બંધનરે;
લક્ષ્યોચોથી અવતરે, તેને નહીં મારુ દર્શનરે. ૩૮
પુણ્યથી પુણ્ય વાપે સહી, વળી પાપથી વાપે પાપરે,
પ્રાણી કર્મો કર્મને લોગવે, સંસારે આપે પાપરે. ૩૯
સંસારનું ચિતવન નિવારી, સુખમાં આણે મનરે;
દઢ ધ્યાને સુજને મળે, મળું હું, બોલે વેદ વચનરે. ૪૦
મારી ભક્તિ જે આચરે, તેના વિષય લોગ સો ફેકરે,
તે મુખ ચણે આવે જનરે, એ માનને ઉત્તમ લોકરે ॥ ૪૧
જે પુરુષ ભક્ત થઈને, લોગવે છે વળી સંસારરે;
તે સંસાર સ્વમવત, ભણુવેક, બોલ્યા વિશ્વાધારે. ૪૨
જેમ સ્વપ્ને શીર ઉછીંછું, બળે ને મિથ્યા ધાયરે,
વિષય તુજ્જા સો જોમ છે, સત્ય સાંભળ ઉદ્ધવ ત્યાંરે. ૪૩
વળી રાજ્ય સુખ પામે સ્વમમાં, મળે તે મિમ્લુક હોયરે;
તેમ વિષય લોગ આ સંસારના, ચિત્તમાં આણો સોયરે. ૪૪
સ્વમવત સંસાર છે, ચોહ માયા મન અહંકારરે,
વિષય રસ વહાલો જેઆતને, તે દુઃખ પામે નિરાધારે. ૪૫
વિષય લોગ સંસારના તે, બહુવા સમળા ફેકરે,
પ્રથમ મહા સુખ લોગવીને, અંતે પામે શોકરે. ૪૬
મારી નિદ્રા સુખ લોગવે, સંસારી પ્રાણી જેહરે;
સંસારની નિદ્રા મિથ્યા છે, તેમાં નહીં સંકેહરે. ૪૭
દિસે સ્વરૂપ અવનિ વિષે તે, અંતે વણે સર્વરે;
અનિત્ય સંસાર ભાણી કરી, મુનિતજવો મનનો મર્ગરે. ૪૮
આ દેહીને વિસારતા પ્રાણી, આત્મરૂપને, પાયરે,
મારુસ્વરૂપ દઢ ધ્યાને પડે, તવ ભવસમ સમળા વાયરે. ૪૯
શુભ વિષે ચિત્ત પ્રવેશનું સહી, ચિત્તવિષે શુભકર્મરે;
કોવો વિષય સંયોગ હોયતે, ભણુને માયા ભર્મરે. ૫૦
જેમ એક ધ્રુવા અનંત છે, તેમ માયાનો એ વિકારરે;
મનની વૃત્તિ થાય શીતળ, માયાથી પામે પારરે. ૫૧
હંસાવતાર ધરી પ્રભુએ, કહ્યું સનકાદિકને જ્ઞાનરે,
પછી પ્રભુ અદ્દ થયા, પૂછ્યું પુરુષોત્તમ ભગવાનરે. ૫૨
તેણે સમે સનકાદિકે, હંસ રૂપને કીધા પ્રભુમરે,
અનેક સ્તુતિ કરી નાયની, મુનિ પોહાતા પોહાને ધારરે. ૫૩
શુકલ પરીક્ષિતને કહે, એ એકાદશની કથાયરે;
અધ્યાય તેર પુરા હવા, તે સાંભળતાં દુઃખ નાથરે. ૫૪
સાધુ ભાવે ભજે પ્રભુને, પામે વૈકુંઠ વાસરે,
સંતજનો એક વાર બોલો, જયજય જગત નિવાસરે. ૫૫

વસણુ

જયજય જગત નિવાસ સ્વામિ, પ્રણુજ પુણ્યચોકલ,
જે પ્રાણી તુજને ભજે, પ્રણુ, તે પામે ચોકલકરે. ૫૬

ઉત્તિ શ્રીમદ્ભગવતે એકાદશસ્કથે ત્રણેશોધ્યાય ॥ ૩૩ ॥

અધ્યાય ૧૪ એ*

કપત્તું ૧૪ મું-રાગ રામગી

મુકલ બોલ્યા સાંભળ રાવણ, કથા સાંભળતાં બધ બચણ,
ઉદ્વેગ પૂઠે હરિને વાતણ, સાધન દેહીનું કહે જગતાતણ. ૧

ચાલ

ઉદ્વેગ ઉવાચ:—

ભુગતાતણ કરીને મુજને કહે, દેહીનું સાધન જ્ઞાન;
નિજ હાસ ભણી હયા આણી, કૃપા કરે ભગવાન;
એક રુદ્રી કથા પાવન, ધણ દસ વર્ણન;
તે સર્વ મમ પ્રત્યે કહે, કરણ કરી સ્વામિન.
વેદ સાધન બહુ બહુ છે, તે કોણ સુખ્ય કોણ ગોણ,
ફળદાતા છે સર્વ કે, એક ફળદાતા, તે વળી કોણ? ૨

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:—

ભારે શ્રીકૃષ્ણ વાણી ઉચ્ચે, સાંભળ ઉદ્વેગ મિત્ર,
મારી કથા થવણે સાંભળેથી, થાય હૃદય પવિત્ર
ફળદાતા ભક્તિ એક સર્વમાં, બાકી સાધન કુલેષક,
કુલેષક સાધન દુરદ્ર ફળ આપે, તેમાં નથી કંઈ ભુલ્ય.
પૂર્વે મહા પ્રવચ્ચમે, નહીં હુલી વાણી વેદ,
ભારે પ્રણામે સર્વભુ મરુને, નિમગ્ન ભણાવ્યા વેદ.
સમસ્ત દેવે તેની પાસ જઈને, શીખે વેદાધ્યયન,
વેદવાણી ઉચ્ચાર કરતાં, હૃય પામ્યા મન.
પછી એ વેદમાર્ગ પ્રવર્તી, સંસાર મધ્યે સાગ્ર
ત્રેલોકધર્મમાં વ્યાપક હવે છે, તેનો શુભ વિસ્તાર.
મન પાસથી દેવદાન, પછી માનવ સર્વ,
રાક્ષસ કપુરુષ સર્વે શિષ્યા, વેદ વાળીના મર્મ.
ધર્માર્થિ સર્વે વેદજી, કીધા સિલ સિલ કામ,
બુદ્ધિ પ્રમાણે વેદ સમજે, પછુ ન સમજે, તેનો મર્મ.
વૈદ્ય વશ થયેલા મનુષ્યો, કલ્યાણ સાધન કહે અનેક,
મીમાંસક કહે ધર્મને, શાસ્ત્રોચ્ચા યશનો વિવેક.
વાલ્મીયન ગણી કામને, યોગ શાસ્ત્ર સત્વ દમ શમ,
રાજનૈતિક ઔષધીને, આર્થિક આપે ભ્રમ કે
એક કલ્યાણ સાધન બહુ બંકે, પણ આદિ અંતે દુઃખ,
બક્તિ માર્ગે છે સર્વોત્તમ, જેમાં નિરંતર સુખ
અન્યને પરિછત્ર સુખ છે, ભક્તને મળે પૂર્ણ,
સંતોષી સમ દલિવાનને, સુખમય પામે શરૂ
મનમાં અપભુ કરતો ભક્ત, સર્વ મૂલ્યનાં જે રાજ
પાતાળ ને ઊર્ધ્વ રાજને, તુલ્ય ગણે મુજને કાજ.
ભક્તને મનમાં પ્રેમ છે, મુજ વિના અન્ય ન વાણ,
ભક્ત વહાલા મુજને, ઉદ્વેગ તું છે મારો પ્રણુ. ૧૩

તુજ જેવા શિવ પ્રહા નહિ, લક્ષ્મી ને ભગમદ્ર;
મુજનું પિતૃત્વ ન તું યદી, એમ બોલ્યા સૌમ્ય ભદ્ર. ૧૮
તુષ્ણ રહિત ચાંત નિર્મલ, એવા ભક્તનો હું હાસ,
એ ભક્તની ચક્રચુરજથી, પવિત્ર કર પ્રદાંક પાસ. ૧૯
હે ઉદ્વેગ તું ભણજે, મજ ભક્તિ કરે પાપ નાશ,
ભક્તિથી મને વશ કરે, તેવી યોગ સાધનથી ન આશ ૨૦
ભક્તિ યદી એકાળ, થાયે પુણ્ય અને પવિત્ર,
ગમે તેવો જન હોય નિષેધ, પણ ભક્ત મુજનો મિત્ર. ૨૧
શિવ દ્રવે, શેષેશેષે બ્યાપે, આનંદ અદ્વિત અંગ,
નેરે વહે આનંદધારા, ગમે નાંચે એ ભક્તિ દેગ. ૨૨
અવણુ કીર્તન ધ્યાન દર્શન, એ સર્વ મુજભક્તનાં જ્ઞપ;
આત્મજ્ઞાન મજવિના યોગ, એમ પ્રોત્પા પ્રાપ્ત મળે ૨૩
ભક્તિ વિના સાધન સર્વ, એ કામ ભુલું ભણુ,
ભજન કરેથી નિષે પ્રાણી, ભવાટની તરે નિમોણ. ૨૪
કામશાસ્ત્રના માર્ગે સમગ્ર, કરવા શીર્ષે નાશ,
એવા ભક્તની હું ઉદ્વેગ સત્ત્વ, પુરીશ સધા મી આશ. ૨૫
મારી આચારે કરી કંઈ પ્રાણી, સંસારના જે જન,
માનવી દેહ ધરી કરી, અભિમાન આણી મન. ૨૬
માયાના વાઙ્મા માનવી, પાખંડ કરે છે ભંજી,
મહત્ત થઈ પોતે બેસશે, એ લોકમાં નિતવાણ ૨૭
પાખંડ ધર્મ પ્રકટ કરીને, પુરુષનાં હરે મન,
દયાલાન જે દેવપૂજ, ન કરે મુજ દર્શન. ૨૮
વેદમાર્ગ તણ અને, પાખંડ કરશે અનેક
લોકને બહાર દેખાડવા, મમ ભજન કરશે સુવિચક. ૨૯
સિદ્ધ થઈ બેસશે પોતે, માર ભઈ આગણી,
તની આગળ સર્વ નમશે, એવી ધારે બારે વણ. ૩૦
ભજન માર ઉવેળી, સો ધરશે તેનું કામ,
મમ સ્વરૂપ દર્શન કરે, એવા અવધ બુદ્ધિ બજાન. ૩૧
પાખંડીને સો નમે, તે આગળ કરે કીર્તન,
પૂજા કરે વળી તેતણી, મુને ઉવેળી સહુ જન. ૩૨
ભુજવે ધર્મ આચાર સધળો, પાળશે નરનાર;
નીચને જઈ સર્વ નમશે, તણ મુજને સાર. ૩૩
વલ્લુશિખના ધર્મ દેવે, પ્રાણી કરશે લોખ,
સિદ્ધ મારી થઈ બેસશે, છવર્તનું ને નાંખશે કુપ ૩૪
પરમિત હરવા પાખંડી, પાખંડ કરે છે અનેક,
પરવિવર્તી પ્રાપ્તિ થયથી, ધરે મન સંતોષ. ૩૫
નિષ્કામના જે ભક્તિ મારી. તેની ન ભણે વાત,
સિદ્ધ થઈ પોતે બેસે, સંસારમાં દિન રાત ૩૬
જપ તપ તીર્થે દયા દર્શન, કહાવે મારુ જેઠ;
તેહયદી સુદે વેગળા, પાખંડી પ્રાણી તોક. ૩૭
એવી મુજ મધ્યા અપરિમિત, કેા નવ પામે તોક;
લક્ષ વ્યોરશી આવતરે, સંસારમાં બહુ વાર. ૩૮
સ્વકામના ભક્તિ કરી, આગશે તે વેગવ ધન,
મનમાં એવું ઉચ્ચ ને, બેઠું ઈશ્વરસત. ૩૯

* આ એકમાત્ર અધ્યાયમાં ભક્તિ ન ઉત્તમ સાધન છે, બીજી કંઈ
પણ જ્ઞાન સાધન નથી એ વિષયનું તથા સાધન સત્વિત યોગ્ય વર્ણન
કરવામાં આવ્યું છે. ૧ ખાતે પોતે ને બાકીનાં એ ન સ્વચ્છાનું સાધન

જે મુવૃત્તિથી રહે અજાગો, નિવૃત્તિનો કરી સંગ,
તે શબ્દ મારૂ પામશે, એમ વદે વાણી શીરંગ.
તેની સદા ગિતા હું કર, તે શબ્દ મારે દાસ,
તેથી હું સજી અજાગો નહીં, એમ કહે શ્રીઅવિનાશ.
વેંકુડ પદ તે પામશે, વેમાને થઈ અવધાર,
તે શબ્દ મારે આવશે, એમ વદે વિશ્વાધાર.
જેનું ચિત્ત મારે વિષે, ને રાત્ર દિવસ ધરે ધ્યાન,
તેહ ભક્તિ મારી પામશે, જેના હૃદયમાં ભગવાન.
ભક્તિ ભાવે કયા કાને, કયા કીર્તન જ્ઞાન,
દર્શન પૂજન સ્તવન કરતાં, વેંકુડમાં હોય સ્થાન.
જેમ બાળે હુતાશન, સો ભસ્મ કરે નિરધાર;
સૂકું લીધું સર્વ બાળે, સજી નવ લાગે વાર.
તેમ જેનું મન મુજમાં, નિષ્કામના મારગ સાર;
અકર્મ તેનાં સર્વ બાળું, એમ વદે શ્રીમિતાર.
શાંસારિક મુજ દર્શન કરતાં, શુભગ્રામ ગાતાં જન,
સાંમથિત થઈ રાજ પામે, ભાવથી કરી પૂજન.
પ્રતિમા મારી ભાવથી પામે, નૃત્ય કરે ને ગાય,
ત્રણલોકને પાવન કરે, એ મુજ ભક્તિનો અધિપાય.
જેમ મુવૃત્તિને અતિ લાપ કેતાં, વિશેષ્ય ચોણું કામ,
તેમ મણનું સ્મરણ કરતાં, અતિ મુખી હોય કામ.
પુરુષ પવિત્ર યામે સહીએ, ધરે હરિનું ભ્યાન,
કરણ કહે તેને વિષ્ણુજી, સાક્ષાત્ શ્રીભગવાન.
નિશ્ચે તે પામશે મુજને, સર્વથા નિરધાર,
હું તેથી અજાગો નહીં, એમ વદે વિશ્વાધાર.
મમ શબ્દની ધ્રુષ્ટા કરે તે, વિષય રસ તણે સર્વ,
સંગત શ્રી જનની તણે, મનમાં ધરે નહીં ગર્વ.
નિષ્કામના ભક્તિ કરી, વિષય મુજની છેડે આશ,
આશા તૃણથી રહિત, સદા હું છઉં તેની પાસ.
તે પામશે મુજને નકી, એ વેદ વાણી સાર,
હું આશા પુરુ દાસની, ઉદ્ધરે નર ને નાર.
જેની પ્રભુની વાણી સાંભળી, ઉચરે ઉદ્ધવદાસ,

૬૫ ઉવાચ:—

એક પ્રશ્ન મુને ઉદય હવું, તે કહે શ્રીઅવિનાશ
સ્વામી કેણુ આસને કેણુ, ધ્યાને ધરવું તમારું ધ્યાન,
તેહ વિધિ સમગ્રી કહે, મુને કૃપા કરી ભગવાન,
જે ધ્યાનથી દર્શન તમારું, પામીએ મહારાજ,
હરિદાસ તારા ઉપર, સંસાર સાધન કાળ,
જેવું પ્રશ્ન ઉદ્ધવનું મુણીને, વદે ભુગણવન,

શ્રીભગવાન ઉવાચ:—

તે સાધન પૂછ્યું ઉદ્ધવ રૂઢ, મુજને છે ધન્યધન્ય.
સંસારના પ્રાણી સર્વકો, આચરે આણી સ્નેહ,
જનમાયા સાગરને તરી, મમ શબ્દ પામે તેહ

એકાંતસ્થાનક પવિત્ર ભેદને, ત્યાં કરીએ આસન,
પગસન કરી ભેસીએ, વળી રોપ કરીએ પવન ૬૦
સજે સજે વાયુને ખાળીએ, રેખીએ મૂળ સ્થાન,
પ્રાણાયામ કરી રૂઢ ચોધીએ, ધરી માહરુ ધ્યાન. ૬૧
પૂરક, કુંભક ને રચક એ, રોપ ક્રીએ વાય,
કુંભકને ત્યાં રોધીએ, તે સમાવીએ ઘટ માં. ૬૨
નાસિકા ઝાંચે દટિ કરીને, સાંભળે અર્ણવ નાદ,
ગોર પિયળની ચંદ્રિકાવત, નીરમે હરિ ઉદ્ધાસ. ૬૩
ચાર ધ્યાને અતુલ્યનું, કીલ્લએ દરશન,
આ રૂઢીમાં અવિનાશ ભેવા, રૂઢે રૂઢ સાધુન. ૬૪
પ્રથમ ધ્યાન પરાસને, હોય ધૂમ્રભ્યોતિ પ્રકાશ,
ત્યાં પ્રેમ પૂર્ણથી પરિગ્રહણ, કરણા કરે અવિનાશ. ૬૫
બીજે ધ્યાને રક્ત, વર્ણ, રેખીએ વિશ્વાધાર,
અગ્નિ સ્વરૂપ અવિનાશજી, વૈદ્ય સર્વ પ્રકાર. ૬૬
ત્રીજ પીત ને રક્ત રંગે, સ્વરૂપ રેખે બનેક,
તે સ્વરૂપ મારુ ભણુજે, આચરે મન વિવેક. ૬૭
ચત્તરમ ભ્યોતિ રેખતામાં, હોય ઉલોતકાર,
અંધકાર સો નાશ પામે, પ્રકટ ભ્યોતિ સાર. ૬૮
ચિત્રકૃતિ દ્વારે ધ્યાન ત્રીભું, આચરવું નિરધાર,
ચિત્ર તાણું ઉચરેથી, ઉલોત બહુ ભાતકાર. ૬૯
જેમ શદ કાળે ધનવાનવત, નિર્મળ હોય આકાશ;
તેમ સચ્ચાચર રેખીએ, પરિપૂર્ણ તે યથા રાશ. ૭૦
તહાં પ્રત્યક્ષ કીપક રેખીએ, ભ્યોતિમંડળ રાશ,
તે રૂપ મારુ ભણુજે, એમ કહે શ્રીવેંકુડનાથ. ૭૧
ચોથે સ્થાને જ્ઞાન ધ્યાને, રેખીએ ભગવાન,
તે સર્વ ભ્યાપક વિશ્વભર, તું ઉદ્ધવ સાચું માન. ૭૨
અર્ધકં ભ્યોતિ જગદ્ગુણે, અત્રીક્ષ ભાસે સાર,
આધાર તેને નથી કોના, તે વિષ્ણુરૂપ મોરાર. ૭૩
એમ ચોથું તાણું ઉચરે, પ્રહરધની જે ભીત,
ત્યાં પ્રગટ રૂપ પરિપ્રકારે, રેખીએ રૂઢી રીત. ૭૪
એ ચાર ધ્યાનને ભેદ ને, જન પામશે સંસાર,
તે માયા ગ્રાહ સાગર તરીને, ઉતરશે ભવપાર. ૭૫

ઉદ્ધવ ઉવાચ:—

ઉદ્ધવ કહે મહારાજ શ્રી, એ પવન ભેદ છે જેહ,
તે જીવ્યાની વિધિ કહે, તું પામીએ કૃપા તેહ ૭૬

૫૬ શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:—

તવ વદે શ્રીનાથજી, સાંભળ કહું વિસ્તાર,
એકાંત દ્વારે આજીણ વાયુ માટે, ચાલતા તે અદાર. ૭૭
નિદ્રામાં ચોલીય આચળ, રોકતા બનીશ,
સંભળ કરતાં મુદરીથી, ગતિ છે જીવંતી. ૭૮
જીવીય આચળ પવન વ્યાપે, અન્નમદ્યો ત્યાં માર,
પણ આસન દ્વારે જીવ્યાનો, મુજને કહું પ્રકાર. ૭૯

* ભક્તિજન એ મરતકમા છે

ક્ષણે ક્ષણે તે જીતાયે, પગથીએ ચડીએ બેગઃ
 પ્રયેક ખંડ અનુક્રમથી, ઝંડી ગુફે પગ તેમ.
 પ્રથમ એક આંગળ ન્યૂન કરતાં, કામદંડ્ય જે હોયઃ
 ઈંઈ જાન આવે દુહધમાં, ને માયા વીસરે સોય.
 ગુપ્ત આંગળ ન્યૂન કરતાં, આનંદમાં દિન બંધ્ય
 તે હર્ષ શોકને મન ન લેખે, માયા વિષે નહીં લેદાવ.
 ત્રય આંગળ ન્યૂનથી, કવિ શકિત હોયે સારઃ
 અનેક કાવ્ય પ્રબંધ બાધે, કથા રાજ્ય અપાર.
 ચતુરાંગુળ ન્યૂન કરતાં, હોયે વાચા સિદ્ધ પ્રકારઃ
 જેહ વહે તે અવિરળ વાણી, સત્ય યોગ અવ્યાસ.
 પંચ ન્યુને હોય ફર દષ્ટિ, સર્વ નિરજે રૂપઃ
 ત્રેસિકથ તેને પડે દષ્ટે, એવા વહે વૈકુંઠ ભૂપ.
 ષડાંગુળ તે ન્યૂન કરતાં, ખગભાંગની ગતિ રાયઃ
 પક્ષીની પેરે પરવરે, ન્યાં જવાની ઇચ્છાય.
 સાત આંગળ ન્યૂનથી, સાંભળે મેઘના નાદઃ
 મેઘતણુ રૂપ પોતે હેખે, શુભ દિવ્ય ચક્ષુ પ્રકાશ.
 અષ્ટ આંગળ ન્યૂનથી, હોય હૈરવત દરશન
 અનેક નાદ તે સાંભળે, જે ધ્વનિ આગર ઝગન.
 નવમે પોતે નવનાથ, સિદ્ધ ચોખાંશી જે કહેવાયઃ
 તે સર્વે સમયે મળે પ્રેમે, એવા સમયે રાય.
 દશ આંગુળ વાયુ ન્યૂન કરતાં, સિદ્ધ સાધક જેહઃ
 અનેક આવી મળે, શીર્ષે વાયુ નિર્ભગ દેહ.
 એકાદશમે અર્ધ છાયા, દેખીયે દરશનઃ
 પરમ પદ અવિલોકતાં, આનંદ પામે મન.
 દ્વાદશમે થાય વાણી, કથા કાયા કંચન સારઃ
 તેને જરા મરુતો ભય નહીં, અવતણુ છે આવાર.
 પત્રી સમળે પ્રક્રમ બાસે, પ્રક્રમમાં લય રાયઃ
 પ્રક્રમલોકે નિવાસ તેનો, એમ ગતિ ઝગને હોયઃ
 ક્ષણેક્ષણે અઘ્યાસથી, એમ ગતિ ઝગને હોયઃ
 અનેક ફર ઝુનિ કેળતાં, જળ મળે ઝુજને સોય.
 પદચક્ર સાધન ધ્યાનયોગે, આત્મસાધન એયઃ
 ઇંકા પિંગાળા સુપુરુષ આરાધ્યા, અવિગતિ હોય.
 સત્ત્વ રજ ને તામસી શુણ્ણ, ત્રણ છે કહેવાયઃ
 તે સત્ત્વશુણ્ણ મારે વિષે છે, રમેશુણ્ણ પ્રધાય.
 તામસશુણ્ણ સર્વથા ક્રોધર, બાળને નિરધારઃ
 જે રુદ્રરૂપે સર્વ સર્પિ, કરે છે સંહાર.
 વળી પંચતત્ત્વનું શરીર છે, સાંભળ કહું પ્રકારઃ
 પૃથ્વી આપાં તેજ ને વાયુ, આકાશ ગાધે બાસ.
 એની પ્રકૃતિ પાંચે ભુજવી, તું માનને નિરધારઃ
 પ્રથમ પૃથ્વી કેરી પ્રકૃતિ, સાંભળ કહું વિસ્તાર.
 અધિષ્ઠ રજ ને ત્વમા નાદી, ક્રોધ ને ક્રોધવાયઃ
 પ્રકૃતિ પૃથ્વીની સહી, એમ વહે વૈકુંઠરાય.

૧૦૦

આપની પ્રકૃતિ લાળ, અરવેદ મૂલ શુક ને હોયઃ
 રક્ત સગીષે સામે પાંચે, બાણને સૌ કોય, ૧૦૧
 તેજની પ્રકૃતિ બાણીયે, ક્રોધા તુષા નિદ્રા સારઃ
 આળસ શક્તિની સાથે, પાંચે તેજનો પરિવાર. ૧૦૨
 વાયુ કેરી પ્રકૃતિ, જ્વન ધ્યાન ગોચર જેહઃ
 બળ કથા કીર્તન શ્રવણ, વાયુથી પ્રગટે એહ. ૧૦૩
 આકાશ પ્રકૃતિ મ્રાયા મોહને, રાગ દેવ નિરધારઃ
 અહંકાર પ્રકૃતિ પંચ એ, આકાશ શુણ્ણ વિસ્તાર. ૧૦૪
 પૃથ્વીની આશા ભાર્યો, આપની કલ્પના મનઃ
 તેજની ભાર્યો ચિંતા શાકિણી, કરે રુધિરનું પાન, ૧૦૫
 મનસા ભાર્યો વાયુની, ચોરસી તે કહેવાયઃ
 શિક્ષા શિલ્પવંતી આકાશની, તે ચોખિતા લોકેકાથ. ૧૦૬
 એ પૃથ્વી સ્થિર ભેટી રહે, આપને શીળ સ્વભાવઃ
 તેજ તત્ત્વ વાયુ સક્તિ, જેમ જળની માંહે નાવ, ૧૦૭
 આકાશ ઉઠી ઝગન ભાસે, એ પંચશુણ્ણ વિસ્તારઃ
 વળી ગુરુ છે પંચના, તે કથા સાંભળ સાર. ૧૦૮
 પૃથ્વીનો ગુરુ મનદેવતા, વરણ સ્વરૂપી હોયઃ
 એ આપનો ગુરુ ચંદ્રમા, જેને કળી ન શકે કોય. ૧૦૯
 શીતળ સ્વરૂપે સુધાકર, તે સર્વની રાણે દેહઃ
 અમૃત અતિ ઉપલે તેથી, તેમાં નહીં સંદેહ. ૧૧૦
 તેજનો ગુરુ ધીરૂર્ધ્વે બાણીયે, પાવક સ્વરૂપી બાણઃ
 વાયુનો ગુરુ શુક સહી, તે નાદ સ્વરૂપે પ્રમાણ. ૧૧૧
 આકાશનો ગુરુ નિરંજન દેવતા બાણીયે જેહઃ
 ગુણ સ્વરૂપે સર્વ, ને પ્રતિપાળ કરતા તેહ. ૧૧૨
 પંચ રંગે પંચમહાભૂતના, પ્રથક સાંભળ વારઃ
 પૃથ્વી તો પ્રીત રંગિણી છે, આપ ચૈત શરીર. ૧૧૩
 રક્ત રંગે તેજ બાણીયે, વાયુ હરિત છે રંગઃ
 સ્વામ રંગે આકાશ શેષે, ઝગન જોળ અર્બળ. ૧૧૪
 પંચ શુણ્ણના સ્વાદની, તું કથા સાંભળ વાતઃ
 દેહ મન કરીને શ્રવણે ધરને, વહે શીજનના તાત. ૧૧૫
 મિશ્ર પૃથ્વી સ્વાદ નિશ્ચે, અપ્ય ભરકો સારઃ
 તેજ તીએ વાયુ ખારે, આકાશ મારે અપાર. ૧૧૬
 મેળાપ શુણ્ણ પૃથ્વીતણુ, આપ વીધે શુણ્ણ બાણઃ
 તજ તમેશુણ્ણ વાયુ વરે શુણ્ણ, આકાશ સત્ત પ્રમાણ. ૧૧૭
 મસ્તક ધર પૃથ્વીનું છે, ગુરુ સ્થળ તે દારઃ
 આનંધાન આધારરૂપી, લાલચ લેભ વ્યવહાર. ૧૧૮
 લેલાદ ધર છે આપતણુ, દાર ઇંદ્રિ સત્યઃ
 દષ્ટિ અહારને બાણીયે, વ્યવહારરૂપી ને યુગલ. ૧૧૯
 પિત્ત ધર છે તેહનું, વળી સુખ મુદર દારઃ
 દષ્ટિ રૂપી આહાર છે, સુકૃતિને સમકાર. ૧૨૦
 વાયુ ધર છે નાભિ સ્થાનક, નાસિકા ભણી દારઃ
 સુગંધ સમળે આહાર તેને, વિવિધ છે વ્યવહાર. ૧૨૧
 આશાનું પ્રદ્યોક ધર, અવલુ છે નિરધારઃ
 શબ્દરૂપી આહાર તેનો, નાદ છે વ્યવહાર. ૧૨૨

* માત્રા

† પાળી.

‡ નાહી.

એ ઉત્પત્તિ અવિગત્ય છે, એ ઉત્પત્તિ આકાશ; આકાશથી તે ઉપરે વાયુ, વાયુથી તેજ સાર. ૧૨૩
તેજથી ઉત્પત્તિ જળતણી છે, જળથી મહી હોય; મહી ગૃહે છે તોમને, જળ ગૃહે તોજને સોય. ૧૨૪
તેજ ગૃહે છે વાયુને, વાયુ ગૃહે છે આકાશ; આકાશ ગૃહે અહંકારને, આણેને મન વિચાર. ૧૨૫
અહંકાર ગૃહે અવિગતિને, સત્ય સત્ય નિરધાર; ત્રિણુ પંચતણી પ્રકૃતિ, પિંડ પ્રકાંડ વિસ્તાર. ૧૨૬
એ પંચમહાભૂતનું વર્ણન, કહ્યું તુજને સાર; સદૃશ્ય કૃપાથી આત્મજ્ઞાને, પામશે જન પાર. ૧૨૭
સાધુ સમાગમ દોહિલા છે, આત્મ સાધન જ્ઞાન; જેનું ભાવ્ય હોય તે આનુકર્ય, એમ બોલ્યા શ્રીભગવાન. ૧૨૮
જેનું આત્મજ્ઞાન સાંભળી, ઉદ્ધવ કરે નમસ્કાર; એક પ્રમ્ન ઉત્તમ વળી, હરિ પ્રત્યે પૂછું તે વાર. ૧૨૯

ઉદ્ધવ ઉવાચ:—

સ્વામિ પ્રહાવિથા પ્રહારસ ને, પ્રહારસ્થાનક જેહક; પદ ચક્ર પંકજ દેહીનાં, પ્રમુ કંઠાં મુજને તેહ. ૧૩૦
વળી યોગેશ્વાસ અંત્રીક્ષ દોરી, આત્મરૂપ લહે ભણ; કો સંસ્થાપુ ભુક્ય ભણે; કૃપા જે સાશિગપાણ. ૧૩૧
પદ ચક્રનાં જે ઇહ છે, તે દેવનાં કંઠાં નામ; સર્વ સંજ્ઞા પ્રહા વર્ણન, સાંખ્ય યોગનું ધામ. ૧૩૨
વિસ્તારપૂર્વક સર્વે મુજને, કંઠોની વેકુંઠરાય; હવ આવે કયાં થકી આ, કયાં જઇને સમાધ. ૧૩૩
એવાં જ્ઞાં પ્રમ્ન ઉદ્ધવનાં, સાંભળી શ્રીભગવાન; વહે વાણી વિશ્વંકર, ઉદ્ધવ પ્રત્યે હરિ ભણ. ૧૩૪

પ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ:—

એ પ્રમ્ન મુજને અરજીને, પૂછું હવે એકવાર; મહાભારત ભીમ પલે, ન્યાં યતિને વિસ્તાર. ૧૩૫
એ કયા કહું તને પ્રહાની, સાંભળ ઉદ્ધવ વીર; જે શ્રવણ કરતાં પાપ નાસે, પવિત્ર ચાપ શરીર. ૧૩૬
યોગ કમળ ઉપરે મન નિષે, કમળ કરે ત્યાં વાસ; જ્ઞાન કમળ પ્રમંથ કરીને, થાય મન સંવાસ. ૧૩૭
કાયા યોગે સકળ મન ઉત્પત્તિ, ભણ્યે નિરધાર; ઉન્નુનિ યોગે આત્મા સહેજે, સાધુ સમાયે સાર. ૧૩૮
એ કર્મને યોગે કરીને, પ્રાણદેહી થાય; કલ્પના તેને ચલાવે, ઉદ્ધવ કરી લઈ ભય. ૧૩૯
મન મરે આત્મા અમર છે, જેના નથી કંઈ નાશ; મરે ગૃહે છે તં કાળરૂપી, સદા છે ભમતો પાસ. ૧૪૦
આત્માના પરિચય કરી, ઉત્પત્તિ ભણે સર્વે; શબ્દ પરિચય ધ્યાન તાળી, એ તણે મનનો ગર્વ. ૧૪૧
વૈરાગ્ય પરિચય થકી હોયે, સર્વથા આશ નિવાશ; શૂન્ય પરિચય ભણ્યે, સર્વથા એક સમાસ. ૧૪૨

ઓંકાર એ આત્મભાવ છે, સર્વ ભૂતની માંહિ; શબ્દ અનહદ ઘટઘટ વ્યાપક, શરીર ધારી ન્યાંહિ. ૧૪૩
તે શુદ્ધકૃપાથી ભણ્યેને એ, મળે સદૃશ્ય દેવ; વિષય સંધળા નાશ પામે, શુર કૃપાથી એવ. ૧૪૪
શુદ્ધ વૈરાગ્ય હોય જ્ઞાન ભેગે, જ્ઞાનથી વાધે જ્ઞાન; ઉન્નુનિ શું પ્રકાશ થાય, ઉપરે અંતરધ્યાન. ૧૪૫
આત્મજ્ઞાન સમચિત્ત કરે, ત્યારે પ્રાણ પામે સમાસ; એ સમાસ લક્ષણ પામશે, જે માયાધકી ઉદાસ. ૧૪૬
સમાસ પામશે ભણ્યે, ન્યારે તણું માયા સૂખ; આશા તુણ્યા વિસારી, ન્યારે તણું માયા સૂખ. ૧૪૭
સર્વ વિષયે મળીયા, મનની ન પહોંચે આશ; અનેક નયિ માયા તણને, કરે છે તેને અભ્યાસ. ૧૪૮
આપ એવા વિના નિરંજન, નહીં મળે નિરધાર; ન્યાં લગી કલ્પના ઉપરે, ત્યાં લગી દોષ અપાર. ૧૪૯
તે કલ્પનાને છેદીયે, જ્ઞાન પ્રકશે કરી વીર; એકાદશ ઈદિય લગતી, મન દહ કરીને ધીર. ૧૫૦
સ્વયં ધૈર્ય ધર્મી વિના, કારજ ન પામે સિદ્ધ; ચૈતનકાર્યે તો લહે એ, રવિદાશી યૌની વીધ. ૧૫૧
એ ચંદ્રચર્ય રહે એકમ, મળી એકે કામ; ઉત્પત્તિ પ્રલય ન નીપજે, એમ કહે સુંદર સામ. ૧૫૨
મધ્યવર્તી મન ઉન્નુનિ, તાળી કો ભણ્યે ભેગીજન; સંસારમાં નીલેપ તે થયા, કમળ જળ હર્યાન. ૧૫૩
એ આધ્યાત્મિક જ્ઞાનને, અનુભવે જે સંસાર; તે શિદ્ધ સંત હવા સહી, પામશે દુસ્તર પાર. ૧૫૪
સદ્ગતિ હોય પૂર્વ પુણ્યે, યોગ સંધળાં પાપ; સંસાર માધ્યાની ન લેાય, એવા પ્રમળ જ્ઞાન પ્રતાપ. ૧૫૫
પ્રેમ શુદ્ધ પૂર્ણ યદા, સાધુ તે માંકે રૂપ; સકળભ્યાપક હું રહી, એમ વરે વેકુંઠ ભૂપ. ૧૫૬
અહંકાર 'હું, તું' એ ભરે છે, રમે સર્વ માયા માંહિ; ક્યારે જામ રહો વ્યાપિ, પ્રહાર રૂપે ત્યાંહિ. ૧૫૭
વિષય આચલ્યેથી ઉપરે, હું તુંના માંકે જેહ; જ્ઞાનયોગે સમાસ પામે, તેમા નહીં સેહેહ. ૧૫૮
એમ પ્રણાતે સૂર્ય પ્રગટે, તિગિર સમણે ભય; તેમ જ્ઞાન યોગે કરીને, વિષય દૂર પલાય. ૧૫૯
સ્વયં આપે જ્ઞાન થયા વિન, નિર્મળ થાય ન મન; પૂર્ણ પ્રહાર પ્રણાતો મળે, એ સમતા તણે અહો જિન. ૧૬૦
જેવે યોગે ઉપરે પ્રાણી, તેવા ધરે છે વિચાર; એ સર્વે વ્યાપક આત્મા છે, તું માનજે નિરધાર. ૧૬૧
અવસાને જેવી વાંછના, તેવા લોભ પામે પાર; ઉત્પત્તિ પ્રલય એક સગીપ છે, પામે પૂર્ણ પ્રહાર પ્રાર. ૧૬૨
એ સર્વથા નિવૃત્તિ મારગ, આગરે નહિ કંઈ કર્મ; તો તેને કંઈ વાર નથી, પામતાં પરલ પ્રહાર. ૧૬૩

સોહં ઉપજે મૂન્યથી, વળી અંતર મહિ સમાસ,
 અંધ મોહા બેઠા ભાર્ગવી, એમ વદે શ્રીઅવિનાશ. ૧૬૪
 અનુક્રમે હવે બાપ વિદ્યા, સાંભળ તે વિદ્યાર,
 એકવીસ સહસ્ર ને પદ્મશત, મેળાપ સંખ્યાસાર. ૧૬૫
 ઉન્મુની ધ્યાન કાંઈએક સાધુ, જલજે વિરહી જન,
 પદ ચક્ર મધ્યે દેવતાનું, હવે નિત્ય થઈન. ૧૬૬
 ખટ શાત બાપ જો ગણપતિ, છ સહસ્ર પ્રત્યક્ષ પતિ નામ,
 છ સહસ્ર વિષ્ણુની જપે, છ સહસ્ર ચંકર ધ્યાન. ૧૬૭
 એક સહસ્ર આત્મા જપે, પદમાત્મા એક હંબર,
 એક સહસ્ર શુરુ જપે છે, એ સંખ્યા કહી નિરધાર. ૧૬૮
 સાકં ધરીયે પૂર્ણ થયે, એ બાપ સોના મેળ,
 આદેશન એમ નીપજે, ઘટ મધ્યે આત્માનો ખેલ. ૧૬૯
 એ ભાપ સેદની કથા કહી, હવે સામળ તેના નામ,
 ચક્રકળાની પત્રિકા, ખટ દેવનાં વિશામ. ૧૭૦
 યતુર્કલ કમલે ગણપતિનો, બાણજે નિવાસ,
 પંકજ ખટલે પ્રજ્ઞા વસે, મનમાં શ્રી ઉત્કલસ. ૧૭૧
 અંબુજ દશ હલે વૈદ્યવાસી, વસે શ્રીભાગવાન,
 દ્વાદશ હલે શંકરજી, ત્યાં ધરે છે નિત્ય ધ્યાન. ૧૭૨
 શોષપ દલ કમળે વસે છે, આત્મા તે દિનરાત,
 ચક્ર અવિદ્યા સામ પોતે, કરે છે નિત્ય વાત. ૧૭૩
 દ્વિહલ કમલે વસે પરમાત્મા, પર્ગ સોહં આકાર,
 ત્યાં મન પવન સંગે રહે, જન કો ન પામે પાર. ૧૭૪
 ત્યાં ત્રિવેદી સરિતા બહે છે, હંસ કપિલા ગાય,
 પદપાન હંસ કરે સહુ, આનંદ ઝગ ન માપ. ૧૭૫
 પ્રજ્ઞાન રીખરે સહસ્ર હલ, ત્યાં શુરને છે વારા,
 લોભ્ય થાતન કહી લહે, અર્પકે ઘુમતિ પ્રકાશ. ૧૭૬
 નિષ્કામ યોગાભ્યાસ કરીને, ધરે છે ત્યાં ધ્યાન,
 તે પદ ચક્રને નીર્બંધે, જેને પ્રજ્ઞા વિદ્યા જ્ઞાન. ૧૭૭
 એ અનુભવતાં દ્રષ્ટે પટે છે, બનિ પ્રથમે સાર,
 પર્ગ ન્યોતિ સ્વરૂપ રૂપે, સર્વ શાતિ આકાર. ૧૭૮
 શુરુ ભાષની જે લોક લે, કહું તેહ તુલને વાત,
 અજાણજાણ સૌ સિદ્ધ જપે, આનંદમાં હિન રાત. ૧૭૯
 જીહ્વા અધર હલિ નહી, ને રતનાક કરડું સમજે,
 સ્વાનાંતરે બળે વિષય, સર્વ અથ આત્મજી. ૧૮૦
 જપ તપ તીર્થ જાત કરીને, સ્ત્રાની ચાઇ ધરે ધ્યાન,
 શુરુ કૃપા વિના સિદ્ધિ નથી, એમ વદે શ્રીભાગવાન. ૧૮૧
 એક પલ નીમીય છે કે, ઘટિકા ત્રણસે સાક,
 એ યામે સતાવીશ છે, સિદ્ધ જપે ભાપ એમ પાક. ૧૮૨
 આદેશ નિદ્રા તજે વિષય, ઉન્મુખી ધરે ધ્યાન,
 સમ સતોત ધ્યાને કરીને, સંચળ ચિત્ત રહે સ્થાન. ૧૮૩
 આસિરને જન વિધર કરે, ત્રિપદ દલ બેઠું રંગ,
 સુભાગ્યમ રૂપ પત્રિકા, મધ્ય મૂન્ય અસંત. ૧૮૪

સંચસિદ્ધ સૌ ત્યાં વસે, જહાં જનમ જરા નહીં કાળ,
 કૈલેષ પ્રાણજી કરતા પત્રિકા, કરી ચાકયા તે કાળ. ૧૮૫
 નિષ્કામના અને પૈંધથી, નિત કરે વિષય નાશ;
 અહંકાર ઉપજે નીંધથી, વળી નાશ થાય પ્રકાશ. ૧૮૬
 એ નિર્ણય પ્રજ્ઞા અતીત છે, સર્વનં વ્યાપક રામ,
 કંચન ઘાટ અનેક છે, પલ્લ અંતે એકરસ ધામ. ૧૮૭
 સચળ નિરચળ સ્પર્શનહીં, જ્યાં ઉન્મુખી ધ્યાને થાય;
 અવની ઉદક મધ્યે ઉન્મુખી રાખે, પ્રજ્ઞામાં લય થાય. ૧૮૮
 મેઘાંત્રી ભુચરી ચરાચરી, અગોચરી છે ન્યાદિ,
 ઉન્મુખી મુદ્રા સર્વ માહે, વિરોપ દીસે ત્યાંદિ. ૧૮૯
 પદમાસને ઉન્મુખી પ્રકરે, ધરે માહરુ ધ્યાન,
 તે શીરે પામશે સ્વરૂપને, એમ વદે શ્રીભગવાન. ૧૯૦
 પદમાસને પવન રેધી, ધ્યાન સુક્રતે સાર,
 માણુયામે કરી દેહ શોધીયે, નીરખીયે મોહાર. ૧૯૧
 પૂરક કુંભક ને રેચક, એ વડે શુદ્ધ કાયા થાય,
 એ ધ્યાન માર્ગ એક માસે, પવનને છતાય. ૧૯૨
 અદલ્લ કમલ કાયા વિરે, જે પર્ગ શોભિત લેય;
 તેને તંતુધર્મની શું ખાંધીયે, યોગમારગ સોય. ૧૯૩
 નાસિકા ઝાંઝે કદિ કરીને, ધરે હરિનું ધ્યાન,
 ચદસ્યને હુતાશન ત્યાં, દેખીયે ભગવાન. ૧૯૪
 તે તે મધ્યે રૂપ ભેડું, ચતુરભુજ ને રામ;
 સુંદરગુણ સોહામભું, એવા અખિલજન વિદ્યામ. ૧૯૫
 વેશટ સ્વરૂપ સદ્મરૂપ, હરિપર્મ શોભિત નાય;
 તેને કોટિ કપાલ અર્ક બાવે, રતનભણી દંકજી હાય. ૧૯૬
 રત્નચક્રિત કુંડળ મનોહર, રતનભણી શોભા સાર,
 વારુ લોકલ કરેલ કંઠે, રત્નમણીનો હાર. ૧૯૭
 શ્રીવત્સલોહન પર્ગ શોભિત, પીતાંબર બનદયામ;
 અર્પણ લક્ષ્મી સહિત રત્નામિ, પૂર્ણ આભારામ. ૧૯૮
 રૂપ ચક્ર ને મહા સારિંગ, પદધર શ્રીરંગ,
 એવા હરિને નીરખતાં, હોય કોટિ પાતક ભંગ. ૧૯૯
 સુકટ મરતક પર્ગ સુંદર, ઉર લેજ્યેતી માળ,
 એવા સ્વરૂપને ચિતે ધરતાં, કરેણા કરે દયાળા. ૨૦૦
 ઇદ્રિ સપળી આકર્ષિને, મન ધરડું મારુ ધ્યાન;
 આત્માને મન, એક કરીને, નીરખીયે ભગવાન. ૨૦૧
 તેહ સ્વરૂપને નિર્ણતાં, પછી ન્યોતિ લાસે રૂપ,
 ચેદસ્ય તારા ત્રિવેણી, અજ ધર વૈકુંઠગુપ. ૨૦૨
 અહો ઉદ્ભવ ધીંદ્રિને, મન પવન છોતે જેહ,
 મારે વિષે આરોપિ રહે, મહા સિદ્ધ મોગી તેહ. ૨૦૩
 તેને વસ્તુ સકલની પ્રાપ્તિ, યુગ્ય ચૌહ લોક વિરતાર,
 તેને નિત્ય નારદ વખાણે, વિચારધાર. ૨૦૪
 સદા મિ, જપે, ને સાર,
 પ્રજ્ઞાનિ, હોય, પાર. ૨૦૫
 વ્યાસન, રાય,

વધાવું

પર્મ કયા એ અધ્યાય ચતુર્દશ, જે જન પ્રીતે સાંભળે;
કરભેડી વિષ વલ્લભ કહે, તેને શ્રીહસ્તી કૃપા મળે. ૨૦૭
હતિ શ્રીગદ્ધાવરતે આપસરકે ચતુર્થિભાવ. ૧૪ ૧૧

અધ્યાય ૧૫ મો.

કર્ણ ૧૫ મું-રાગ વનયાશ્રી

શુકલ વાણી ઉચરે, સાંભળ પરીક્ષિતરાય;
શ્રીકૃષ્ણજી તે ઉદ્ધવ પ્રત્યે, કહે છે જ્ઞાન કથાય. ૧
ઉદ્ધવજી શ્રીહરિને પૂછતા, પ્રશ્ન અનુપમ સાર;
સકલ સિદ્ધિ હરિ તારી જે, તેનો કહો વિસ્તાર. ૨

આસ

વિરાટપૂર્વક કયા પાવન, કહે સુજન નાય;
એવું પ્રશ્ન ઉદ્ધવજી કરે, ભેડી સુગમ પ્રભુને હાય;
તવ શ્રીકૃષ્ણ કહે ઉદ્ધવ પ્રત્યે, યેગ અર્થે સિદ્ધિ અદાર;
પાશુપત પશુ છે તેટલી, ભણુ જો તાવનો સાર. ૩
એમાંની અષ્ટ સિદ્ધિઓ, રહે સુજનમાં ભણ;
સારૂપ્ય સુજિવાનમાં, રહે કંઈ અંશે પરમાણુ.
બાદી રહેશી દશ સિદ્ધિઓ, લોગવે યોગી જન;
સત્વ શુભ સેવન યક્રી, પ્રાણી પામે મમ દર્શન. ૪
અભિમા, નહિમા, લયિમા, થોથી પામે સિદ્ધિ હોય;
પ્રાકાર્ય, ઇશિતા, ને વૈશિતા, પ્રાકાર્ય શેષ તું જોય.
એ અષ્ટ સિદ્ધિ વસે સુજનમાં, નહિ જીભારી પાસ;
એ લોગ લોગવે સુજનું, ઇશ્વર અંશમાં નિવાસ.
સત્વ શુભ વધવાથી, દશ સિદ્ધિ પામે યોગી;
એ સિદ્ધિનાં સુખ સર્વે, નવ શકે લોગવી લોગી.
તેનાં નામ કરું તુજ પ્રત્યે, સાંભળ પરી જાણ. ૫
અનુચિત, દ્વરદરવણ, દ્વરદર્શન ને મનોજીવ. ૧૦
કાગરૂપ, પરકાર્યપ્રવેશન, રવરજીઠ મૃત્યુ એ આઠ;
દેવસહકોહાદ્યન, એ સિદ્ધિને બહુ ઠાઠ. ૧૧
યદ્યાસકદમ્પસંસિદ્ધિ, અને અમતિહતાસ્ય;
એ અદારે મહા શેષ છે, બાદી ભણુવી સર્વે જામણ. ૧૨

વળી પંચ સિદ્ધિ દ્વર છે, તેનાં ગણાવું નામ;
એ સિદ્ધિ લોગવે કંઈપ્રાણી, પશુ નવ અદારમાં ઠામ. ૧૩
નિકાણપ્રાણ, અપદાર, પરચિતાધિભિત્તા;
પ્રતિપદ્યો ને અપરાધને, એ ભણે હોય સંપૂર્ણતા. ૧૪
અણદશ સિદ્ધિ વિગે જે, અષ્ટ છે પ્રધાન;
દશથી ઉપરે આઠ છે, તે ભણે પરમ ભગવાન. ૧૫
તે સિદ્ધિથી સુખ પામિયે, એમ વહે વેકુંકરાય;
શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવને કહે છે, સિદ્ધિ જ્ઞાન કથાય. ૧૬
સકલ સિદ્ધિ અનુપમ, ત્રેલોક્ય મધ્યે સાર;
જે જે સિદ્ધિ મિલવીયે તે, પામીયે નિરધાર. ૧૭
અભિમા ગહિમા ચિંતવચે, અભ્યાસ કરીને જેઠ;
વેરાદ્યરૂપને પામચે, તેમાં નહીં સંદેહ. ૧૮
એ સિદ્ધિઓ ધારણ કરવાનો, કરું હવે ઉપાય;
તે જ્ઞાન છે અતિ રહેતું, ઉદ્ધવ ભણુ મનનીમાય. ૧૯
મનને જૂત સુકગરૂપને, આકાર આપી નેધ;
એ સુકગરૂપ ઉપાસક પ્રાણીને, અભિમા સિદ્ધિ હોય. ૨૦
જ્ઞાન ચક્રિતવાન મહત્તાવને, મનને આપે આકાર;
એ ઉપાધિવાન મનને ધારે, તો મહિમા પામે સાર. ૨૧
આકારની મોટાઈ ભણે, ભણે મને તે સંગ;
માહિમા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેને, એને નવલી રંગ. ૨૨
પૃથ્વી જળ, તેજ મે વાયુ, એ ભણે પરમાણુ રૂપ;
એ પરમાણુ યોગી ધારે મને, સામ સંપાનો ભૂપ. ૨૩
સાત્વિક અકારૂપ, ભણે ઉપાધિવાન મનરૂપ;
પ્રાપ્તિ સિદ્ધિને તે પામે, એ ભણુ તું શુદ્ધ સ્વરૂપ. ૨૪
ક્રિયા શાસ્ત્રને શેષ મણી, ઉપાસે સુજનને જે જન;
પ્રાકાર્ય સિદ્ધિ તની હોયે, હોયે શુદ્ધ ને ભવ. ૨૫
ત્રિશુભરૂપ પ્રાપ્ત નિયંતા, મનને ભણે પરમાણુ;
દીધાતા સિદ્ધિને તે પામે, એ માન મન પેમાણ. ૨૬
નારાયણના શુદ્ધ રૂપને, ભણે યોગી જન જેય;
વચિતા સિદ્ધિને તે પામે, તે પ્રાણી નિઃસંદેહ. ૨૭
નિશુભતા શકને પીછાણે, સ્વચ્છ મને મને જોય;
પ્રાકાર્ય સિદ્ધિ પામે પ્રાણી, તેને ભૂષ તે હોય. ૨૮
ચેતદ્રીપતિ સંયલ ધર્મગય પ્રભુ, મન ધારે યોગેન્દ્ર;
અનુચિતભવને તે સ્વામિ, ભણી તેને; દીદ્ર. ૨૯

* પદમ અધ્યાયમાં પ્રારણને અનુસરનારી અને વિષ્ણુપદની માણિ થવાનાં નિરુપણ માનેલી સિદ્ધિઓ કદી છ તેની કયા કદી છે ૧ મોટા સરીકમાંથી અર્ધવેત સુધે સરીકે કરવું તે. ૨ સુધે સરીકમાંથી ચોટું કરવું. ૩ બારે સરીકમાંથી હાલું કરવું તે ૪ સર્વે માણીઓની ઇદ્રિયે સાથે તે તે ઇદ્રિયના દેવરૂપે રાજ્યમ રહેતા તે. ૫ પરદોના તથા આ યોગના સર્વે જોય એવાનું સામર્થ્ય છે. ૬ ઇશ્વરમાં આધાની અને બીજાઓમાં આધારના અચોલી પ્રેરણા સર્વવે સમર્થ છે. ૭ નિરપોના લોગમાં અસખ રહેવું તે, < ને ને ને ૮ મન ઇચ્છા થાય તે તે સુખને અતે પદોચ્ચ તે. ૯ આ સરીકમાંથી ૧૦ પિપ્પલા રહિત થય તે. ૧૦ દુષ્ટી સાંભળવું ૧૧ દુષ્ટી જોવું ૧૨ મન ઇચ્છે ત્યાં સરીકનું પદોચ્ચ. ૧૩ પાર્વતી સ્વચ્છપત્ની પ્રાપ્તિ

કરી તે ૧૪ પદમથી પ્રવેશ વિષય તે ૧૫ પીતાની ઇચ્છા પ્રમણે ચાલુ ભણવું તે ૧૬ દેવતાઓ અર્ચના સજો કદા કરે છે તે કોહા એને પદોચ્ચને ને બેસુ તે ૧૭ સંકેપ પ્રમાણે પ્રાપ્તિ થાય તે. ૧૮ કોઈ પશુ સર્વે આકાશને બચ ન થાય તે, ૧૯ નજી ભગવાન ભજનાર થય તે ૨૦ તાલે વડકાથી હેલન ન થયું તે, ૨૧ પદમાના ચિત્તમાં શું છે તે બહુવું તે ૨૨ અભિ, સર્વ, પ્રાણી કે વિષ આદિ કોઈ પણ વસ્તુથી સરીકે દાહને ન થાય તે. ૨૩ કોઈ પણ સ્વપ્નમાંથી કારવું નહીં તે * મનને ભૂતસંક્રમને બેઠેને સખ, સ્વપ્ન, સ્વપ્ન, ૨૪ તે સ્વપ્ન સુધે પદમથી આકાર આપીને તે મન એ જૂત સુકગરૂપ ઉપાધિવાન ભગવાનના સ્વરૂપને ધારણ કરે, તે સુકગરૂપને પ્રાપ્ત થાય.

સોહ ઉપજે મૂનપથી, વળી અતર માહે સમાસ,
 બધ મોક્ષ જોઉ જર્મના, એમ વહે શીઅવિનાશ ૧૬૪
 અનુકંમે હવે જાપ વિદ્યા, સાબળ તે વિરધાર,
 એકલીસ સહસ તે પટશત, ગેળાપ સખ્યાસાર. ૧૬૫
 ઉન્મુની ધ્યાન કોણએક સાધુ, જાણે નિરલો જન,
 પટ ચક્ર મધ્યે દેવતાનું, કરે નિત્ય દર્શન ૧૬૬
 ખટ શત જાપ જપે ગણપતિ, છ સહસ પ્રજાપતિ નામ,
 છ સહસ વિષ્ણુની જપે, છ સહસ શકર ધ્યાન ૧૬૭
 એક સહસ આત્માજપે, પરમાત્મા એક હજાર,
 એક સહસ શુરુ જપે છે, એ સખ્યા કહી નિરધાર ૧૬૮
 સાક ધરીયે પૂર્ણ થયે, એ જાપ ભોમો મેળ,
 અહોરાત્ર એમ નીપજે, ઘટ મધ્યે આત્માનો ખેલ ૧૬૯
 એ જાપ ભેદની રક્ષા કરી, એ આત્મા તેના નાચ

સંશસિદ્ધ સો ત્યા વસે, જહા જન્મ જરા નહીં કાળ,
 કેએક પ્રાણજી કહેવા પનિકા, ફરી થાકયા તે કાળ ૧૮૫
 નિષ્કામના અને પેદ્યથી, નિત કરે વિવચ નાશ,
 અહકાર ઉપજે વીર્યથી, વળી નાશ થાય પ્રકાશ. ૧૮૬
 એ નિર્જીવ પ્રાણ અતીત છે, સર્વત્ર વ્યાપક રામ,
 કયન ઘાટ અનેક છે, યજુ અતે એકરચ કામ ૧૮૭
 સશળ નિરશળ સ્પર્શ નહીં, જ્યા ઉન્મુની ધ્યાને ધ્યાય,
 અવની ઉદક મધ્યે ઉન્મુની રાજે, પ્રાણમા લય થાય ૧૮૮
 ખેચરી શુચરી ચરાચરી, અગોચરી છે જ્યાહિ,
 ઉન્મુની મુદા સર્વ માહે, વિરોધ દીસે ત્યાહિ ૧૮૯
 વધાસને ઉન્મુની પ્રકારે, ધરે માહરુ ધ્યાન
 તે રીતે પામશે સ્વરૂપને, એમ વહે શ્રીભગન
 વધાસને પવન રોપી, ધ્યાન મુકે
 પાણાસાથે કરી દેહ શોધીયે નીર

શ્રીભગવાન ઉવાચ:-

હુ મિત્ર મારા પર્મ સાધુ, સાંભળ એ આખ્યાન. ૧૧
 એ પ્રશ્ન પૂર્વે અર્જુને સુને, પૃછ્યું નીરધાર,
 મહાભારતમાં ભીમ પર્વે, જ્યાં ગીતાનો વિસ્તાર. ૧૨
 ગોનકુટુંબ વધ નાણતાં, યદ્ય પાર્થને ચિંતાય;
 મોહાતુર અર્જુન હવો, ગતિ ભંગ યદ્ય તેની કલ્પ. ૧૩
 તે સમે મેં ગીતા કહી, અહાર પુરાણનું જ્ઞાન;
 ત્યાં અર્જુનને મેં કહ્યું છે તે, કહું તુજને જાણુ. ૧૪
 વિભૂતિ અધ્યાય વિસ્તારીને, પછે વહે વિશ્વાધાર;
 તે ઉદ્ભવ શ્રવણે ધરે, ધન્ય કૃતાર્થે અવતાર. ૧૫
 ક્ષણકુલ ને વળી કાળ હું, મહાદીર્ઘે મોહું રૂપક
 વળી સુલભ સુજને જાણુએ, એમ વહે વેકુંડભૂષ. ૧૬
 જીવતામા વળી જીવ સુને, તું જાણુએ નિરધાર;
 વેરાટ સ્વરૂપે વિસ્તાર, વળી અંશ હણુ આકાર. ૧૭
 સકળ ઈન્દ્રિય વિષે તું, મનરૂપ સુજને જાણુ;
 પ્રહારત્મ મધ્યે પ્રહારરૂપે, સુને જ્ઞાન પ્રમાણુ. ૧૮
 સકળ વેદ ગંત્રો વિષે, એક પ્રણવ મારું નામ;
 તેનીશ કૌઠિ દેવતામાં, ઈન્દ્રરૂપ સુજધામ. ૧૯
 પંચતત્ત્વે આકાશ સુજને, જાણુએ નિરધાર;
 અગ્નિ રૂપે વૈશ્વાનર હું, ત્રિશીવર્ણના આધાર. ૨૦
 સકળ સુખનાં ધામ છે, તેમાં રૂપ મારુ સ્વર્ગ;
 જેની સકળ જન્મ આશા કરે, ત્રિગુણના જન્મ પર્મ. ૨૧
 સકળ મારગ ધર્મેના, તે મધ્યે હું આટ યામ;
 જ્ઞાન કથાને જ્ઞાનદાને, દયા દર્શન નામ. ૨૨

વનચર મધ્યે કેસરી ત, સ્વરૂપ મારુ હોય;
 આશ્રમ મધ્યે જાત રૂપે, જાણુએ શ્રી કોય. ૩૨
 નવસે નવાણું નદી છે, તે વિના ખીજી જેહ;
 સકળ તીર્થમાં ગંગાજી, સ્વરૂપ મારું તેહ. ૩૩
 વર્ણાશ્રમમાં પ્રાણુ દિગ્વર, સ્થાનકમાં હું અખર;
 આયુષ મધ્યે વજ્ર તેહું, ચંકર સદાશિવ શખર. ૩૪
 સકળ પર્વત વિષે મેરુ, પર્વત તેહું સાર,
 તે સર્વત્ર ધારી રહ્યો હું, એમ વહે શ્રીમાર. ૩૫
 સીત મધ્યે હીમાચળ, તે મધ્યે મુજ નિવાસ;
 સર્વત્ર સુજને જાણુએ, એમ વહે શ્રીઅવિનાશ. ૩૬
 વૃક્ષમાં અશ્વત્થરૂપી, પુરોહિતમાં વસિષ્ઠ મણિ જેહ;
 છુદ્ધિમાં હું જુહસ્પતિ, મકાશ સધળે તેહ. ૩૭
 સેન્યાપતિમાં મદ્વહન, હું સ્વામિ કાલિંદ નામ;
 સંશ્રામમાં રણ મૂખ રહીને, કરું સુરનાં કામ. ૩૮
 યજ્ઞમહિ પ્રહાયજા હું, હેહું સાધન જેહ;
 મતમધ્યે અહિસા જે, પ્રમાણુ કરવું તેહ. ૩૯
 સુનિર્મા નર નારાયણ, જાણુએ મુજ અવતાર,
 ધર્મ મધ્યે ત્યાગ તેહું, સાંભળ મિત્ર વિસ્તાર. ૪૦
 સનક, સનંદન, સનાતન, સનત, પ્રહરકુમાર,
 પ્રહરચારી, તે જાણુએ, એમ વહે વિશ્વાધાર. ૪૧
 શુદાશમાં શ્રીન તેહું, જેમાં સર્વ સમાય,
 સવત્સરમાં પરમાર્થી છું, માસ માર્ગશિર્વે હોય. ૪૨
 વટાનુમાં વસંત તેહું, હુમમાં કૃતયુગ સાર,
 કાપમા હંતુમાન રૂપે, હું રુદ્રનો અવતાર. ૪૩
 હોમ હવને પૂતામાં સુને, પૂતસ્વરૂપી જાણુ,

સમષ્ટિ પ્રાણરૂપ મળને ભણી, નાદસું લાગે લગન;
દૂરદશયુ સિદ્ધિનો તે સ્વામિ, નંદ ને કોઈ વિધન. ૩૦
આદિત્યમાં ચક્ષુ સંયોગે, ને ચક્ષુમાં આદિત્ય,
સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિવાન તે શોભી, દૂર દરીન પામે નિત્ય. ૩૧
દેહ દમનને યનુસરનાથે વાણ, કરે એકત્ર યુજ્ય સંગ,
મનોજવ સિદ્ધિનો તે સ્વામિ, ભણે નેનલી રંગ. ૩૨
હું આચિત્ય શક્તિવાન છું, અનેક પ્રકાર આકાર,
તેમાં મનની પારણા ધરે તો, સ્વામિ કામરૂપેના સાર. ૩૩
આત્માનું ચિંતાન કરીને, ક્ષુણ્ણ કેહનો કરે ત્યાગ,
લિંગરૂપ પોતાનું કરે તો, પરકાચપ્રવેશને વ્યાગ.* ૩૪
સ્વચ્છંદ ચંત્યુ સિદ્ધિ, પશુ પામે ઉપલી પેર,
એ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોય તો, સ્વર્ગ છે નિશ ચેર. ૩૫
મજા રમણ્ય મુતિનું ચિંતાવન, કરે પ્રાણી નિશદિન,
દેવસાહ કીકાનું દરીન, પામે આ આયીક તન. ૩૬
દેવલોકના કીકા ક્ષણમાં, શાયે વિહારનું મન,
એક ચિત્તે મળનું ધ્યાનધરે, આવે રંગર કરી યનયન. ૩૭
સાત્ય સંકટપાન મણનું, ધ્યાનકે પિતાન કરે મનમાં,
ધ્યાસંકટપ્રસંધિસિદ્ધિ પામે, આ જગમાં ને દ્વાપ. ૩૮
સર્વે નિર્વતા સ્વર્તત મળને, ભણે ને કે જન,
અપ્રતિહતાના સિદ્ધિને સ્વામી, તેને છે ધનધન. ૩૯
નિકાળ જ્ઞાની પરબ્રહ્મને, પૂર્ણ રીતે પીછાણે,
જન્મમરણ્ય પામવા રૂપ, નિકાળ તત્ત્વ સિદ્ધિ પામે. ૪૦
પરચિતાધસિંગતા સિદ્ધિ, ધ્રુવે ને કોઈ સંત,
પરબ્રહ્મને પૂર્ણપણે પ્રીછાણે, તેના ભાગ્યને નવ અંત. ૪૧
મને સુર્ય અગ્નિ જળ વાણ, કરે નહિ ઉપપાત,
માર ચિંતાવન તેડું કરેથી, નંદ ને કોઈ ધાત. ૪૨
પ્રતિજ્ઞને ને અપદંદ સિદ્ધિ, પ્રાણી એમજ પામે,
એ ધ્રુવ સિદ્ધિ છે તેથી, મળે છે શોદે શ્રમે. ૪૩
શીવસ્થને અમ્રમયછત્ર, આમરજનજાધારી અવતાર,
તેડું ધ્યાન હૃદયાસું રાણે તો, અપરાજ્ય સિદ્ધિ સાર. ૪૪
શ્રીકૃષ્ણુલ ઉદ્ભવ પ્રત્યે, કહેતા હતા સર્વ સિદ્ધિ કાજ,
મૂને પામવાની અજ્ઞાદશસિદ્ધિ તે, કહી તુજને આજ. ૪૫
એ અજ્ઞાદશ સિદ્ધિ થકી કરી, અંતશાલય ન થાય,
તે સર્વવા પામે યુજને, એમ વરે વૈકુંઠરાય. ૪૬
મંત જપ તપ ધ્યાન સ્નાને, હાન સર્વત્ર નેહું;
તેણે કરી યુજને પામશે, તેમાં નહીં સંદેહ. ૪૭
મંત આદિ તપ ઓપથી, તેણે કરી પામે જન;
પરમેશ્વરને નિશ્ચે પામશે, સાંભળ મિત્ર વચન. ૪૮
ને કીરે તે પરમેશ્વરને, અર્પણ કરીએ કરી ભાવ,
હરિ ભજન કથાંધકી, પ્રાણી તરે ભવસાગર નાવ. ૪૯

સર્વ સિદ્ધિનો સ્વામિ છું હું, કહું તુને એક વાત;
દેહ દમન કરી છદ્ધિ છત્તવી, બાકી છે ભકવાદ. ૫૦
સર્વે ગિદ્ધિ આપેલી મારી, હું પાછું ને સંકાર,
ભણે યુજને તેણે સિદ્ધિનું, કરજ નથી કંઈ ચાર. ૫૧
સકામ પારણા છેડીને, આરાધે ને યુજને,
ચાર પદાર્થ નિશ્ચે પામે, તેને કોઈ નવ દરે. ૫૨
પર્મા પદ પામે તે પ્રાણી, ગર્ભ વેદના પામે,
ધર્મ અર્થ ને કામ મોક્ષ, તે ચારે પદારથ પામે. ૫૩
વડાણ
સકળ પદારથ પામે તે પ્રાણી, ભાગે સૌ મનની વ્યથા,
કરજોડી વિપ્ર વલ્લભ ભણે, હવે પંદર અધ્યાયની કથા. ૫૪
હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે પંચારોપમાય ॥ ૧૫ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો*

કંઈ ૧૬ મું-રાગ-રામશ્રી

શુકલ ગોદયા સાંભળ ભૂપણ, સધળે વ્યાપક હરિનું રૂપણ,
ઉદ્ભવ હરિને પૂરે પ્રશ્નજ, જ્ઞાનકથા કહેા મુને શ્રીકૃષ્ણુલ. ૧
આલ

ઉદ્ભવ ઉવાચ:-

મુને કથા વિસ્તારી કહેા, તમે દયાનિધિ
શ્રીનાથલ તમ કૃપાથી, હું થયો ૨
આ વિશ્વ પ્રગટ્યું તમ થકી, તમેા ૩
તું સારું પામે સર્વને, શણમાં ૪
સર્વે વ્યાપક તમેા સ્વામિ, એમ ૫
સ્થાવર જંગમ પાણુ ચારે, આ ૬
તું વિશ્વપાળક વિશ્વવંદન, ૭
વિશ્વંશર વિશ્વાત્મા, તમે વિશ્વ ૮
સર્વે વિભૂતિ વિપે વ્યાપક, રહ્યા ૯
આદિ મધ્ય અંતે અનાદિ અકળ તું ૧૦
ઉત્પત્તિકર્તા સર્જીની, નિરતે કરી ૧૧
પ્રલયનો કર્તા મણુ તું, કાળનો વળી ૧૨
નારહાદ મોટા મુશીશ્વર, સિદ્ધ સાપક ૧૩
પણુ સર્વત્ર વ્યાપક પ્રભુલ તમેા, તેમાં નહીં ૧૪
વળી મધ્ય વિસ્તાર તારો, સર્વે વ્યાપક ૧૫
સત્ય રજ તામસ શુણે, ત્રેલોક્ય મધ્ય ૧૬
સર્વત્ર વ્યાપક કેમ રહ્યા છે, વિભૂતિ માંહે ૧૭
કૃપા કરીને કહેા યુજને, દયાનિધિ આ ૧૮
સાંભળવા દખ્ખા ઘણી છે, વિભૂતિ રૂપ તું ૧૯
એ પર્મા મધન દેહનું, ચાય પતિતનો ૨૦
એવી વાણી સાંભળીને, વડે ૨૧
* આ સોપના અધ્યાયમાં શ્રીપરમાત્માની

* એ ૧૫૫૧૨૨ આ પ્રમાણે છે પછની પાળીથી શ્રીમદે
દમીતી કહે, મગધનર ઉપાધિવાળા આગમને અગ્રીમે, દર્શને, કાલીએ,
સે ને જોડે મગધને ભજારપ્રત્યુ દ્વિતી મનવરે પરાપામાં
પ્રવય કરા ને પોતાના કુળ કેદને વ્યાજ કરે.

શ્રીભગવાન ઉવાચ:-

હે મિત્ર મારા પરમ સાધુ, સાંભળ એ આશ્વાન. ૧૧
એ પ્રશ્ન પૂર્વે અર્જુને સુને, પૃથ્વું નીરધાર;
ગદાવારતમાં સ્થિત પર્ય, જ્યાં ગીતાને વિસ્તાર. ૧૨
ગોતકુટુંબ વધ જાણતાં, યદ્ય પાર્યને ચિંતાય;
મોહાતુર અર્જુન હવે, ગતિ ભંગ યદ્ય તેની કાય. ૧૩
તે સમે મેં ગીતા કહી, આઠાર પુરાણું જ્ઞાન;
ત્યાં અર્જુનને મેં કહ્યું છે તે, કહ્યું તુજને જાણ. ૧૪
વિવૃત્તિ અધ્યાય વિસ્તારીને, પછે વહે વિશ્વાધાર;
તે ઉદય અશ્વલ ધરે, ધન્ય કૃતાર્થ અવતાર. ૧૫
દ્વંકુલ ને વળી કાળ હું, ગદાહીર્ય મોહું રૂપ;
વળી સૂક્ષ્મ સુજને જાણુને, એમ વહે વેકુંઠભૂપ. ૧૬
જીવાત્મા વળી જીવ સુને, તું જાણુને નિરધાર;
વૈરાટ સ્વરૂપે વિસ્તાર, વળી અંશ લઘુ આકાર. ૧૭
સકળ ઈન્દ્રિય વિષે તું, મનરૂપ સુજને જાણ;
પ્રજ્ઞાત્મ મધ્યે પ્રજ્ઞારૂપે, સુને માન પ્રમાણ. ૧૮
સકળ વેદ મંત્રો વિષે, એક પ્રભુવ મારું નામ;
તેત્રીશ ક્રોટિ દેવતામાં, ઈન્દ્રરૂપ સુજાધામ. ૧૯
પંચતલ્વે આકાશ સુજને, જાણુને નિરધાર;
અમિ રૂપે વૈશ્વાનર હું, ત્રિસોવનનો આધાર. ૨૦
સકળ સુખનાં ધામ છે, તેમાં રૂપ મારુ સ્વર્ગ;
જેની સકળ જન આશા કરે, ત્રિસુખના જન પર્ગ. ૨૧
સકળ મારગ ધર્મના, તે મધ્યે હું અષ્ટ ધામ;
સ્નાન ધ્યાને જ્ઞાનદાને, દયા દર્શન નામ. ૨૨
ઋષિ સિદ્ધ જનમાં રહ્યો, બ્યાપી કપિલ અવતાર;
સુને દ્વિજ રૂપ જાણુને, જગ કો ન પારે પાર. ૨૩
પરી મધ્યે ગરુડનો, હુંને જાણુને અવતાર;
પ્રતાપતિમાં દક્ષ રાજા, માનરે નીરધાર. ૨૪
પૂર્વજ મધ્યે અર્ધમા હું, મદ્રાદ દાનવ જાણ;
નક્ષત્ર મધ્યે ચંદ્રમા, તે રૂપ મારુ પ્રમાણ. ૨૫
ઋષિ મધ્યે અનનજન, રૂપ પવિત્ર કહેલાય;
મહામંદિ ધનદ તે હું, સ્વરૂપ મારુ મનાય. ૨૬
ગજ સૌ મધ્યે ઐરાવત હું, જાણુ મારા મિત્ર;
જન સર્વ મધ્યે વરુણ, હુંથી થાય સર્વ પવિત્ર. ૨૭
તેજમાં રવિસમ ક્રાંતિ, વિભુ નામ સુખધામ;
મોટા વૃક્ષમાં પીપળો હું, સમગ્રે બ્યાપક ધામ. ૨૮
મનુષ્ય મધ્યે રાય તે હું, મૃદુ પ્રભુનું રૂપ;
બીજમાં કંઈપણ તે હું, વેદ વેકુંઠ ભૂપ. ૨૯
તુરંગ મધ્યે ઉચ્ચૈઃશ્રવા, હું અશ્વરૂપે સાર;
ધાતુ મધ્યે હેમ તે હું, કંઈકાંતિ આપાર. ૩૦
શિશુમાં જમ્બદશિનદન, સર્પનામુકિ જાણ;
નાભમાં શેષનાગ રૂપે, હું રહ્યો છું નિરવાણ. ૩૧

વનચર મધ્યે કેસરી ત, સ્વરૂપ મારુ હોય;
આશ્રમ મધ્યે જાત રૂપે, જાણુને સૌ હોય. ૩૨
નવસે નવાણું નહીં છે, તે વિના બીજા જેહ;
સકળ તીર્થમાં ગંગાજી, સ્વરૂપ મારું તેહ. ૩૩
વૃણાશ્રમમાં પ્રાણ્યુ દ્વિજવર, સ્થાનકમાં હું અષ્ટ;
આશ્રમ મધ્યે વજ્ર તે હું, ચૈત્ર સદાશિવ શબ્દ. ૩૪
સકળ પવિત્ર વિષે ચેત્ર, પવિત્ર તે હું સાર;
તે સર્વત્ર ધારી રહ્યો હું, એમ વહે શ્રીગોરાર. ૩૫
સીત મધ્યે હીમાચળ, તે મધ્યે સુશ્રિ નિવાસ;
સર્વત્ર સુજને જાણુને, એમ વહે શ્રીઅવિનાશ. ૩૬
વૃક્ષમાં અશ્વત્થરૂપી, પુષ્કલિતમાં વસિષ્ઠ ઋષિ જેહ;
ભુદિમાં હું બૃહસ્પતિ, પ્રકાશ સમગ્રે તેહ. ૩૭
સેનાપતિમાં વરુણ, હું સ્વામિ કાર્તિક નામ;
સંઘામમાં રણ મુખ રહ્યો, કરું સુરનાં કામ. ૩૮
યશમંદિ પ્રજ્ઞાપર, હેલું ને સ્વામિ જ્ઞાન જેહ;
નતમધ્યે અહિસા જે, પ્રમાણ કરવું તેહ. ૩૯
સુનિમાં નર નારાયણ, જાણુને સુખ અવતાર;
ધર્મ મધ્યે ત્યાગ તે હું, સાંભળ મિત્ર વિસ્તાર. ૪૦
સાંક, સંતન, સનાતન, સનત, પ્રજ્ઞાક્રમાય;
પ્રજ્ઞાપરી. તે જાણુને, એમ વહે વિશ્વાધાર. ૪૧
સુભરથમાં ગૌતમ તે હું, જેમાં સર્વ સમાય;
સવત્સરમાં પરમાર્થી છું, માસ માર્ગશિષ્ હોય. ૪૨
યદ્યજ્ઞમાં વસંત તે હું, યુગમાં કૃતયુગ સાર;
કાપમાં હનુમાન રૂપે, હું રત્નને અવતાર. ૪૩
હોમ દહને યજમાન સુને, ધૃતસ્વરૂપી જાણ;
યજ્ઞ કવિમાં શ્રેષ્ઠ રૂપે, વેદ બ્યાસ પરમાણ. ૪૪
ભકત મધ્યે ઉદય તે હું, યજમાન રૂપ ઉદાસ;
અવતાર મધ્યે શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર, પ્રજ્ઞા પૂર્ણ મુકાશ. ૪૫
અષ્ટસિદ્ધિ વર્ણવી તેમાં, અધિમા મારુ રૂપ;
રત્નમાં મણિપદ હું, એમ વહે વેકુંઠ ભૂપ. ૪૬
અપ્સરામાં પૂર્વચિતિ હું, ચિત્તસેન ગાંધર્વ જાણ;
હાતાર મધ્યે બળિ દાનવ, બિભિષણ દાસ પ્રમાણ. ૪૭
ક્રાંતિ મધ્યે માતૈક તે હું, સુસતીર અર્જુન;
દામા મધ્યે પૃથ્વી રૂપે, રહ્યો હું આસન. ૪૮
ભૂતમાં ચૈતન્ય જાણુને, હું શત પંચ કુમાર;
દાન મધ્યે અન્ન ઉત્તમ, અત્ર બીજું સાર. ૪૯
વેદ જાણુવવામાં પ્રજ્ઞા હું, મેત્રમાં ઔકાર;
છંદમાં ગાયત્રી હું છું, અક્ષરમાં આકાર. ૫૦
કાવ્યમાં માણિક હું, ને સૌંદર્યમાં હમણદ્રોષ;
ધર્મમાં અજાનતા છે, નિર્ભયસ્થાનમાં આત્મનિષ. ૫૧
સૌ સુરુષમાં પ્રખ્યાતિ, માન મારી તેહ;
ધૈર્યવાનમાં દેવલ અસિત, તું જાણુ સુજને તેહ. ૫૨
દર્શનમાં કુશ હું છું, ધનમાં સંપતિ સાર;
દ્યુતમાં કપટભૂષ છું, ભક્તમાં વસુદેવ નિધાર. ૫૩

સમષ્ટિ પ્રાણરૂપ મળને બાળી, નાદયું હાથે લગન;
 દ્વરદ્રવણ સિદ્ધિને તે સ્વામિ, નહે ન હોઈ વિધન. ૩૦
 આદિત્યમાં યશ્વ સંગે, ને ચક્રમાં આદિત્ય;
 સુક્રમ દષ્ટિવાન તે ચેગી, દ્વર દર્શન પામે નિત્ય. ૩૧
 દેહ મનને આનુસરનારી વાણી, કરે એકત્ર યુગ સંગ;
 મનોબળ સિદ્ધિને તે સ્વામિ, બાણે નવલી રંગ. ૩૨
 હું અજિય શક્તિવાન હું, અનેક પ્રકાર આકાર;
 તેમાં મનની ધારણા ધરે તે, સ્વામિ કામરૂપને સાર. ૩૩
 આત્માનું ચિંતન કરીને, સ્થૂળ દેહને કરે ત્યાગ;
 લિંગરૂપ પોતાનું કરે તે, પરકાયપ્રવેશને ભાગ.* ૩૪
 સ્વચ્છંદ મુલ્ય સિદ્ધિ, પણ પામે ઉપલી રેર,
 એ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોય તે, સ્વર્ગે જ નિજ ચેર. ૩૫
 મન રમણ મૂર્તિનું ચિંતવન, કરે પ્રાણી નિશ્ચિન;
 દેવસહ કીકાનું દર્શન, પામે આ આયીક તન. ૩૬
 દેવલોકના કીકા સ્થળમાં, ચાલે વિહારનું મન,
 એક ચિત્તે મનનું ધ્યાનધરે, આપે વંશા કરતી યનયન. ૩૭
 સાત્ય સંકલ્પવાન પ્રણુનું, ચિંતન કરે મનમોહક;
 યથાસંકલ્પસંસિદ્ધિ પામે, આ જગમાં ને દાપ. ૩૮
 સર્વે નિર્મલ દ્યવંત મળને, બાણે ને કે મળ;
 અપ્રતિહતાના સિદ્ધિને સ્વામી, તેને છે મનમન. ૩૯
 ત્રિકાળ જ્ઞાની પરબ્રહ્મને, પૂછું રીતે પીછાણે;
 જન્મમરણ પામવા રૂપ, ત્રિકાળ તત્ત્વ સિદ્ધિ પામે. ૪૦
 પરશિષ્યામિત્તના સિદ્ધિ, પૂછે ને કોઈ સેત;
 પરબ્રહ્મને પૂછીપછી પ્રીછાણે, તેના ભાષ્યને નવ અંત. ૪૧
 મને સર્વ અસિ જળ વાણી, કરે નહિ ઉપધાત;
 માર ચિત્તવન તેનું કરેથી, નહે ન હોઈ ધાત. ૪૨
 મતિવંદન ને અપદર્શ સિદ્ધિ, પ્રાણી એમજ પામે;
 એ હુદ્ર સિદ્ધિ જ તેથી, મળે છે યોદે શ્રમે. ૪૩
 શ્રીવત્સને અભમયધન, આમરધનજાની અવતાર;
 તેનું કથાન દુદ્ધાદયું રાખે તે, અપરાજય સિદ્ધિ સાર. ૪૪
 શ્રીકૃષ્ણ ઉદવ પ્રત્યે, કહેતા હુવા સર્વ સિદ્ધિ કાળ;
 સુને પામવાની અષ્ટાદશસિદ્ધિ તે, કહી મુજને આજ. ૪૫
 એ અષ્ટાદશ સિદ્ધિ યદી કરી, અંતરાલય ન યાય;
 તે સર્વથા પામે મુજને, એમ વડે વૈકુંઠરાય. ૪૬
 મંત્ર જપ તપ ધ્યાન સ્નાને, દાન સર્વત્ર જોડ;
 તેણે કરી મુજને પામશે, તેમાં નહીં સંકેહ. ૪૭
 મંત્ર આદિ તપ ઓપથી, તેણે કરી પામે જન;
 પરમેશ્વરને નિઃશ્ચે પામશે, સાંભળ મિત્ર વચન. ૪૮
 ને ક્રીડે તે પરમેશ્વરને, અર્ચણ કરીએ ધરી ભાવ;
 હરિ જાનન કપોધરી, પ્રાણી તે ભાવસાગર નાવ. ૪૯

સર્વ સિદ્ધિને સ્વામિ છું હું, કહું તુને એક વાત;
 દેહ દમન કરી છિદ્રિ છત્તવી, બાકી છે યકવાદ. ૫૦
 સર્વ સિદ્ધિ આપેલી મારી, હું પાછું ને સંહાર;
 બાણે મુજને તેણે સિદ્ધિનું, કારજ નથી કંઈ ચાર. ૫૧
 સકામ ધારણા છોડીને, આરાધે ને મુજને,
 ચાર પદાર્થ નિઃશ્ચે પામે, તેને હોઈ નવ દમે. ૫૨
 પર્મે પદ પામે તે પ્રાણી, ગર્ભ વેદના વામે,
 ધર્મ અર્થ ને કામ મોક્ષ, તે ચારે પદારથ પામે. ૫૩

વલ્લભ

સકળ પદારથ પામે તે પ્રાણી, ભાગે સી મનની વ્યથા;
 કરનેહી નિમ્ન વલ્લભ બાણે, હવી પંદર અધ્યાયની કથા. ૫૪
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મોક્ષદશસ્તકે પંચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫૫ ॥

અધ્યાય ૧૬ મો*

કહું ૧૬ સું-રાગ-નામધી

સુકલ્યો મોક્ષ્યા સાંભળ ભૂપણ, સધળે બ્યાપક હરિનું રૂપણ;
 ઉદવ હરિને પછે પ્રથમ, જ્ઞાનકથા હોડા યુને શ્રીકૃષ્ણણ. ૩૮

આજ

ઉદવ ઉવાચ:—

યુને કયા વિસ્તારી કહેા, તમે દયાનિધિ મહારાજ,
 શ્રીનાથજી તમે કૃપાથી, હું શરે પાવન આજ. ૧
 આ વિશ્વ પ્રગટ્યું તમ થકી, તમેા વિશ્વના આધાર;
 હું સરગે પાળે સર્વને, લાગુમાં કરે સંહાર. ૨
 સર્વે બ્યાપક તમેા સ્વામિ, એમ વડે વાણી વેદ;
 સ્થાયર જંગમ આજી ચારે, એમજનરૂપ અલેહ. ૩
 તું વિશ્વપાળક વિશ્વવંદન, વિશ્વનેા આધાર;
 વિશ્વંશર વિશ્વાત્મા, તમે વિશ્વ પ્રગટ કરનાર. ૪
 સર્વે વિભૂતિ વિષે બ્યાપક, રહ્યા રૂપ પ્રકાશી,
 આદિ મધ્ય અંતે અનાદિ અકષણ તું અવિનાશી. ૫
 ઉપસિદ્ધિત્તી ચુષિની, નિત્યે કરેા મતિપાણ;
 પ્રલયનેા કરી પ્રભુ તું, કાળનેા બળી તું કાળ. ૬
 નારતાદિ મોટા કપીશ્વર, સિદ્ધ સાધક જેહ;
 પણ સર્વત્ર બ્યાપક પ્રભુજી તમેા, તેમાં નહીં સંકેહ. ૭
 તળી મધ્ય વિસ્તાર તારેા, સર્વે બ્યાપક ભણ;
 સત્વ રજ તામસ યણે, ત્રૈલોક્ય મધ્ય પ્રમાણ. ૮
 સર્વત્ર બ્યાપક કેમ રહ્યા છે, વિભૂતિ માંહે નિવાસ;
 કૃપા કરીને કહેા મુજને, દયાનિધિ અવિનાશ. ૯
 સાંભળવા ઇચ્છા ઘણી છે, વિભૂતિ રૂપ તું અવતાર;
 એ પર્મે સાધન દેહનું, યાય પતિતનેા ઉદાર. ૧૦
 એવી વાણી સાંભળીને, વડે શ્રીભગવાન;

* આ સોભામાં આપવાયા શ્રીપરમાત્માની વિભૂતિને કામપ્રસન્ન છે.

* એ સ્પર્ધીકરણ આ પ્રમાણે છે પતની પત્નીથી હોડાને
 દાખવી દે, મનરૂપ કપાલિવાળા અભરને અભરે, દરવે, છાતીને,
 એ ને હોડે મરતે બહાતીને બહામરૂપ દ્વંતરી પાનવડે પરાપાયાં
 પ્રણય મળે ને પોતાના સ્વપ્ન દેહને ત્યાગ કરેને.

શ્રીલાગવાન ઉવાચ:-

હે મિત્ર મારા પર્મ સાધુ, સાંભળ એ આશ્વાન. ૧૧
 એ પ્રશ્ન પૂર્વે અર્જુને સુને, પૂછ્યું નીરધાર; ૧૨
 મહાભારતમાં લીધેમ પર્વે, જ્યાં ગીતાનો વિસ્તાર.
 ગોતકુંડળ વધ જાણતાં, ધર્મ પાથેને ચિંતાય; ૧૩
 મોહાંતુર અર્જુન હવે, ગતિ લંગ ધર્મ તેની કાય.
 તે સમે મેં ગીતા કહી, અઢાર પુરાણનું રાન; ૧૪
 ત્યાં અર્જુનેને મેં કહ્યું છે તે, કહું તુજને જાણ.
 વિભૂતિ આધ્યાય વિસ્તારીને, પછે વહે વિશ્વાધાર; ૧૫
 તે ઉદ્ભવ થયેલો ધરે, ધન્ય કૃતાર્ય અવતાર.
 ક્ષણકુલ ને વળી કાળ હું, મહાદીર્ઘ મોહું રૂપ; ૧૬
 વળી સૂર્ય સુજને જાણ્યો, એમ વહે વેકુંડભૂપ.
 છતાત્મા વળી છત્ર સુને, તું જાણ્યો નિરધાર; ૧૭
 વૈરાટ સ્વરૂપે વિસ્તરે, વળી અંધ લઘુ આકાર.
 સઘળા ઇન્દ્રિયો વિષે તું, મનરૂપ સુજને જાણ્યો; ૧૮
 પ્રહારમ મધ્યે પ્રહારરૂપે, સુને માન પ્રમાણ.
 સઘળ વેદ મંત્રો વિષે, એક પ્રભુવ મારું નામ; ૧૯
 તેત્રીશ કોટિ દેવતામાં, ઇન્દ્રરૂપ સુજમામ.
 પંચતત્વે આકારા સુજને, જાણ્યો નિરધાર; ૨૦
 અમિ રૂપે વૈશ્વાનર હું, ત્રિસોવનનો આધાર.
 સઘળ કુપનાં પામ છે, તેમાં રૂપ મારું સ્વર્ગ; ૨૧
 જેની સઘળ જન આશા કરે, ત્રિયુગના જન પર્મે.
 મારા મારા ધર્મના, તે મધ્યે હું અઘટ શામ; ૨૨
 સ્નાન ધ્યાને જ્ઞાનદાને, દયા દૃઢન નામ.
 અગ્નિ સિદ્ધ જનમાં રહ્યો, બ્યારી કપિલ અવતાર; ૨૩
 સુને દ્વિજ રૂપ જાણ્યો, જન કાં ન પામે પાર.
 પદ્મી મધ્યે ગરુડનો, તુને જાણ્યો અવતાર; ૨૪
 પ્રભાવતિમાં દક્ષ સગા, માનવો નીરધાર.
 પૂર્વજ મધ્યે અર્ધમા હું, મહાદ દાનવ જાણ્યો; ૨૫
 નંદન મધ્યે ચંદ્રમા, તે રૂપ મારું પ્રમાણ.
 ઓપપિ મધ્યે અન્તઃજાળ, રૂપ પવિત્ર કહેવાય; ૨૬
 યજ્ઞમાંહે ધનદ તે હું, સ્વરૂપ મારું મનાય.
 ગજ સં મધ્યે યૌરાવત હું, જાણ્યો મારા મિત્ર; ૨૭
 જળ સર્વ મધ્યે વરુણ, હૃદીયા જલ સર્વ પવિત્ર.
 તેજનાં રવિસમ કાંતિ, ત્રિલુ નામ મુણધામ; ૨૮
 મોહા વૃક્ષમાં પીપળો હું, સાધ્યો બ્યાપક હામ.
 બીજ્ય મધ્યે રાય તે હું, મુખ પ્રભુનું રૂપ; ૨૯
 મીઞમાં કંઠધે તે હું, વહે વેકુંડ ભૂપ.
 તુરંગ મધ્યે ઉચ્ચૈઃશવ, હું અન્તરૂપે સાર; ૩૦
 ધાતુ મધ્યે હેમ તે હું, દનકકાંતિ અધાર.
 શિશુમાં જમદગ્નિનંદન, સર્પનામુકિ જાણ્યો; ૩૧
 નાગોમાં શેવનાગ રૂપે, હું રહ્યો છું નિરવાણ.

વનચર મધ્યે કેસરી તં, સ્વરૂપ મારું હેમ; ૩૨
 આશ્રમ મધ્યે જાત રૂપે, જાણ્યો સી કૌય.
 નવસે નવાણું નદી છે, તે વિના ખીછ જેહ; ૩૩
 સઘળ તીર્થમાં ગંગાજી, સ્વરૂપ મારું તેહ.
 વલ્લુશ્વમમાં ધાહ્યાણુ દ્વિજવર, સ્થાનકમાં હું અઘટ; ૩૪
 આયુષ મધ્યે વજ્ર તે હું, ચંકર સદાશિવ શખડ.
 સઘળ પવંત વિષે મેરુ, પવંત તે હું સાર; ૩૫
 તે સર્વત્ર ધારી રહ્યો હું, એમ વહે શ્રીમારર.
 સીત મધ્યે હીમાચળ, તે મધ્યે મુજ નિવાસ; ૩૬
 સર્વત્ર સુજને જાણ્યો, એમ વહે શ્રીઅવિનાશ.
 વૃક્ષમાં અન્તરૂપે, પુરોહિતમાં વસિષ્ઠ અગ્નિજેહ; ૩૭
 બુદ્ધિમાં હું બૃહસ્પતિ, પ્રહારા સધ્યો તેહ.
 સોનાપતિમાં વદ્યવંદન, હું સ્વામી કાંતિક નામ; ૩૮
 સંઘાતમાં વદ્ય મૂખ રહ્યો, કરું મુરનાં કામ.
 યજ્ઞમાં પ્રહારક હું, દેહનું સાધન જેહ; ૩૯
 યતમધ્યે અહિસા હું, પ્રમાણ કરવું તેહ.
 મુનિમાં નર નારાયણ, જાણ્યો મુજ અવતાર; ૪૦
 ધર્મ મધ્યે ત્યાગ તે હું, માંભળ મિત્ર વિસ્તાર.
 સનક, સનંદન, સનાતન, સનત, પ્રહારકમાર; ૪૧
 પ્રહાર્યારી. તે જાણ્યો, એમ વહે વિશ્વાધાર.
 બુદ્ધરથમાં મીન તે હું, જેમાં સર્વ સમાય; ૪૨
 સંવત્સરમાં પરમાર્થી છું, મારા માર્ગચિર્ણ હેમ.
 પદ્મમુખમાં વસેત તે હું, મુગમાં કૃતયુગ સાર; ૪૩
 કાપમાં હંતુમાન રૂપે, હું રૂદ્રનો અવતાર.
 હોમ હવેને યજ્ઞમાં સુને, વૃક્ષવત્સપી જાણ્યો; ૪૪
 સઘળ કિમાં ક્રોધ રૂપે, વેદ બ્યાસ પરમાણ.
 ભક્ત મધ્યે ઉદ્ભવ તે હું, યજ્ઞમાં રૂપ ઉદાસ; ૪૫
 અવતાર મધ્યે શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર, પ્રહાર પૂર્ણ પ્રકાર.
 અઘટસિદ્ધિ વલ્લુની તેમાં, અગ્નિમાં મારું રૂપ; ૪૬
 રતનાં મણિપદ્મ હું, એમ વહે વેકુંડ ભૂપ.
 અપસરામાં પૂર્વચિત્તિ હું, ચિત્રસેન ગર્ધર્ભ જાણ્યો; ૪૭
 દાતાર મધ્યે ભગિ દાનવ, બિલિવણ દાસ પ્રમાણ.
 કાંતિ મધ્યે મારતંડ તે હું, સુવત્સવી અર્જુન; ૪૮
 જમા મધ્યે પૃથ્વી રૂપે, રહ્યો હું આસન.
 ભૂતમાં ચૈતન્ય જાણ્યો, તું શત પંચ કુમાર; ૪૯
 દાન મધ્યે અન્તરૂપે, અલ ખીજું સાર.
 વેદ જાણ્યો વામાં પ્રહાર હું, મંત્રમાં બોકાર; ૫૦
 હંદમાં ગાયત્રી હું છું, અશ્વરમાં આકાર.
 કાલમાં મણુક હું, ને સૌંદર્યમાં કમળકોપ; ૫૧
 ધર્મમાં અભયદાન છે, નિર્ભયધાનમાં આત્મનિધ.
 સી યુરુપમાં પ્રજાપતિ, માન મારી દેહ; ૫૨
 પેશીવાનમાં દેવલ અસિત, તું જાણ્યો સુજને તેહ.
 દર્ભમાં કુશ હું છું, ધનમાં સંપતિ સાર; ૫૩
 વૃત્તમાં કપટવૃત્ત છું, ભક્તમાં વસુદેવ નિધીર.

જળના મધુરસ હું છું, તેજ તેજમાં અમિ પૂર્ણ;
નરમાં નર અનુન છે, એ ભણુ તું સંપૂર્ણ;
દશ ઇન્દ્રિ કહાયે જન તાણી, તેમાં ધર્મમાં જે દ્રઢ;
તે મારું સ્વરૂપ ભણુજે, યોદ્ધા કૃષ્ણ પ્રત્યક્ષ.
વિદ્વાનમાં ગુણાચાર્ય હું, ગાંધીવ તે ધનુષ;
શસ્ત્રધારીમાં સદાશિવ, અંધમાં ચતુરુપ.*
પોત મધો આકાશ તે હું, સત્ત્વમધે રાગન;
જે સંશ્લેષ વિભૂતિ મેં, તુજને કહી છે માન.
આયુષ મધે સુદર્શન હું, વિદ્યાધર મુજ રૂપ;
વિશ્વવચુને ઉદય કરતા, સર્વત્ર હું છઞ્ઞ બૂપ.
ચિન્મેને ઉપાત્તી કરી, પ્રતિપાલન કરું સંહાર;
શૈવીય તત્ત્વ મુજને ભણુજે, એમ વહે શ્રીમાદાર.
મૂળથી તે અન્ય ભળણું, જન એક લગાર;
ધેનુ દૂત લક્ષ્મી અને, ભવ રૂપે રહ્યો સંસાર.
તેજ કીર્તિ સ્વભાગ મુને, પ્રીતિ જે મહાભાગ;
લાજ ત્યાજ સૌભાગ્યનાં કૃણ, ભણુજે મુને તું સોહાગ.
જે મનવાણીએ વેશે ક્રીધા, તેનું તપભંગ થયું નીરધાર;
એમ જ્ઞાન ભાગવાન કહે, ઉદ્ધવને મુજ દેનાર.
સઘણે ભાગ સ્વરૂપ છે, હું સઘણાનું રૂપ;
મારી વિભૂતિની ગણના નથી, યોદ્ધા ત્રિભુવનરૂપ.
પ્રભાવ, સંપત્તિ, કીર્તિ, ઐશ્વર્ય, સૌંદર્ય, લક્ષ્મીદાન;
ભાગ્ય, પ્રાણ, સહનશક્તિ, વિજ્ઞાન, એ વિભૂતિ તું ભણુ.
તાશા સંશય મટાડાવ, મેં કહી વિભૂતિ ત્યાજ;
પણુ તેમાં એકતાર ના થયું, યોદ્ધા શ્રીમહાશાજ.
ઇન્દ્રિયનિષ્ક્રમ શેષ છે, સત્ત્વગુણે યુદ્ધ શુદ્ધ;
એ કહેથી મુજને પામે, ભણુજે તું ઉદ્ધવ યુદ્ધ.
શ્રીકૃષ્ણલ ઉદ્ધવ પ્રત્યે, એમ કહે જ્ઞાન કથાય;
મૂળને સંભગાવતાં, અત્યુમાન કંઈ નવ થાય.
એમ કાયા કુંભમાં, જળ વહી ને મૂકીયે નીરધાર;
તેથી ઘટ રાગને રહે નહીં, પાણી ભતાં ન લાગે વાર.
કટકા થઇને ફેક યાયે, કુંભ તે કુટી ભય;
તેમ અત્યુમાન વિનાનું સાધન, સર્વ વિન્યાય થાય.
તે માટે મુજમાં ચિત્ત રાખી, મુજને ભજશે જેહ;
ભક્તિ કરશે માહરી, ઉદાર પામશે તેહ.
શીખતાએ મુને પામે, તેમાં સંકેહ કશો નહીં.
શ્રીકૃષ્ણ કહે સાંભળ ઉદ્ધવ, વિભૂતિ કેરી કયા કહી.

પણુજે,

કહી કયા શ્રીકૃષ્ણલએ, એકાદશ સ્કંધ મહિમાયજે;
કરોડેરી વિષ વલ્લભ ભણે, હજા પોડશ પૂર્ણ અધ્યાયજે. ૭૨
મતિ થીમભગવતને એકાદશસ્કંધે પોડશાધ્યાય. ૧૧૫

મતિ થીમભગવતને

* ચતુરુપ

અધ્યાય ૧૭ મો*

૫૪ કહ્યું ૧૭ મું-રોગ ધન્યાશ્રી
સુતપુરાણીક વાણી ભાવ્યા, આંભળે શૌનક સાધણ;
૫૫ પરીક્ષિતને ઓચુકલ કહે, ઉદ્ધવને યદુનાથણ. ૧
ઉદ્ધવણ માધવની પ્રત્યે, પૂછે જ્ઞાન કથાયણ;
૫૬ સ્વામિ પ્રશ્ન એક ઉદય થયું તે, કહીએ યાદવ તાયણ. ૨
વજ્રાશ્રમ જે ધર્મે કહ્યો તે, વળી કહેા મહારાજણ;
૫૭ જે જ્ઞાન સનકકંઠિ મુનિને, તમો કહ્યું શુભ કાજણ. ૩
હંસાવતાર ધરીને સ્વામિ, તમો કહ્યું જે જ્ઞાનજણ;
૫૮ સનકાદિક જેમાં તૃપ્ત થયા, તે કયા કહેા ભગવાનજણ. ૪
પ્રાદ્ય સભામાં પ્રાદ્યા સમો, કો વક્તા નવ હોયજણ.
૫૯ કૃપા કરીને મુજને કહેા પ્રશ્ન, જ્ઞાન કયા શુભ સોયજણ. ૫
એ મનસાવાણીભક્તની ભણી, ભાવ્યા સારિંગપાણીજણ;
૬૦ સેવક ભણી દયા આણી, માધવ યોદ્ધા વાણીજણ. ૬
શ્રીભગવાન ઉવાચ :—
૬૧ હે ઉદ્ધવ ધર્મે તથા મજ માટે, ભક્તિ સાધન કાજણ;
પ્રશ્ન છે તમારે ઉત્તમ, એમ યોદ્ધા મહારાજણ. ૭
કૃતયુગ સંધે હંસ નામે, ઇશ્વરનો એક અવતારજણ;
૬૨ સમસ્ત પ્રાણીને કૃપા દહી, એમ યોદ્ધા વિશ્વાધારજણ. ૮
યોગ વિચારે હંસરૂપે તે, ધરતાં મારું ધ્યાનજણ;
૬૩ ચારે વલ્લુ શ્રીહર અંગેથી, પ્રગટ થઈ તે સ્થાનજણ. ૯
પ્રાણલુ સ્ત્રિવ દેશ્ય શૂર, એ નામ કહાં સત્વારજણ;
૬૪ હવે પ્રયત્ન જે સ્થાનક પ્રગટયાં, તે સાંભળ વિસ્તારજણ. ૧૦
જન્મ થકી લોકો કૃતારથ, કૃતયુગ તેથી નામજણ;
૬૫ શિત્ત શિત્ત ધર્મે પાળવા તે તો, ત્રેતાયુગનું કામજણ. ૧૧
સત્યયુગમાં આકાર વેદજ, ખીત વેદ નવ હોતાજણ;
૬૬ મારા ધ્યાન ધરતું માત્ર, એ કાર્ય જપનો ભોતાજણ. ૧૨
ત્રેતાયુગમાં સુર હૃદયધ્યાસથી, વેદ થયા ઉપવ્રજજણ;
૬૭ તેમાં હોતાઉદગાતા, અદ્યતન હવા, એ સ્વરૂપ ભૂતવ્રજજણ. ૧૩
પ્રાણલુ પ્રજ્ઞા મુજ થકી પ્રગટયા, તે બાહુથી ફરી જનજણ;
૬૮ દેશ્ય વલ્લુ જવાથી પ્રગટયા, પ્રગટયા હરચનજણ. ૧૪
શુદ્ધી ચલ્યું થકી ઉપવ્રજ્યા, પ્રગટ કર્યું એમ રૂપજણ;
૬૯ હવે ધર્મે સૌના વિસ્તારી, કહે છે વેદક બૂપજણ. ૧૫
૭૦ પેદુમાંથી ગૃહસ્થાશ્રમ હરે, હૃદયમાંથી પ્રદ્યમર્થજણ;
વક્ત્રાચ્છેપમાંથી વાનપ્રસ્થાશ્રમ, મસ્તકમાંથી સંન્યાસ
ખોલાજણ. ૧૬

૭૧ મયના ઉત્તમ અંગમાંથી ઉત્તમ, નિગમાંથી નિચળ,
ન્યાં જ્યાંથી જે ઉપન્યા તેઓ, સ્વભાવે નિચળે ઉચળ. ૧૭
પ્રાણચર્યનો ધર્મે ઉપવ્રજ્યો, ત્રિહાથી નિરધારજણ;
કટિથી ગૃહસ્થનો ધર્મે ઉપવ્રજ્યો, એમ વહે શ્રીમાદારજણ. ૧૮
* સત્વરમા, અધ્યાયમાં ભક્તિના સમનરૂપે સમર્પણે
જેવળએ જેવાં એકાદ્ય, હેસાવતારે કહેવા પાતંગમરી, ભક્તગરી અને
વાનપ્રસ્થના ધર્મે કહી સભાવે છે તે કયા છે.

હરિના મસ્તકથી સંન્યાસ, ધર્મ ઉપન્યો સારણ, ૧
 શુભ થકી પ્રાદાણુ ધર્મ ઉપન્યો, વલોન વિવિધ પ્રકારણ. ૧૯
 પ્રાદાણુને શમ, દમ, ક્ષમા, ને પવિત્રપણુ આપાવુંજી, ૨૦
 ક્ષત્રીને સુર સુલટપણુ આપું, તેને મન જાણુ બાવુંજી. ૨૦
 વળી ગૌપ્રાદાણની સેવા આપી, ક્ષત્રીને નિરધારણ, ૨૧
 સાધુ સંત ગૌદિજ દુઃખ પામે, ત્યાં જઈ કરની વારણ. ૨૧
 વેરપને વળી વળુર કરાવ્યો, હાન વિષને પહેલુંજી; ૨૨
 થયું પપાળી સેવા કરવી, નામ હરિનાં લેવાંજી. ૨૨
 અતિ વિશેષ લોભ નહીં કરવો, ધરતું હરિનુ ધ્યાનજી, ૨૩
 શૂદ્રને ત્રણે વર્ણને નમરું, ભયાં મળે જેણે સ્થાનજી. ૨૩
 સુરભિ ક્ષિત્રીની સેવા કરવી, નિર્મળ રાખવું મનજી, ૨૪
 તીર્થ અટલ યાત્રા કરીને, કરવું હરિ કીરતનજી. ૨૪
 યથા લાભ સંતોષે રહેલું, લેવું હરિનું નામજી, ૨૫
 આતમ ધર્મમાં તત્પર રહેવું, જાજવાં સીતારામજી. ૨૫
 અન્ય વર્ણે ધીન શૂદ્ર છે તે, મહા અશુદ્ધિરે હરિજી; ૨૬
 જેવાં કર્મ ક્ષીધાં આદ્ય ભુષિયે, તેવાં પાપ દેહિ પીડેજી. ૨૬
 તસ્કર કરીને અસત્ય બોલતું, સદા ભયો રહે ક્રોધજી, ૨૭
 છળ કપટ વિશ્વાસઘાતનો, સદા કરે નિરોધજી. ૨૭
 એ કપર વર્ણના લશણુ કઠારી, તું સાંભળ ઉદ્ધવ મિત્રજી, ૨૮
 હવે ધર્મ કહું સાંભળ તેની, કયા ધર્મ પવિત્રજી. ૨૮
 દયાધર્મ ને ક્ષમાધર્મ, સંતોષ ધર્મ છે જેહજી, ૨૯
 અને અહિંસા શીત તપ, આચરવા સુણુ કરું તેહજી. ૨૯
 પ્રથમ પ્રાદાણુની ધર્મ કર્મ, સાંભળ તું નિરાદારજી, ૩૦
 શરૂ હોરે વસવું લઘુવયે, શિક્ષાનો કરવો આહારજી. ૩૦
 સુરની સેવા નિવે કરવી, કરવું વેદાધ્યયનજી, ૩૧
 સ્નાન કરીને શિષ્યા આધવી, કરવું સંધ્યા વંદનજી. ૩૧
 ક્ષાત્તિક અજ તે પોતે જમવું, અગ્નિ પૂન નિવે કરવીજી, ૩૨
 વેદાધ્યયન કરી હરિ વચણે, શૂદ્ર તે મનસા ધવીજી. ૩૨
 શુષિ સ્નાન વિકાળની સંધ્યા, પવિત્રપણે નિત્ય રહેવુંજી, ૩૩
 શુરને સમસ્તદેવ કરી માનવા, મૌજ કંઠ તે મહેવુંજી. ૩૩
 જે પ્રાણીને વૈકુંઠની ઈચ્છા તે, સદા કરે હરિ સેવાજી, ૩૪
 પરમેશ્વરનું ચિતન કરવું, શૂદ્રરથ માર્ગને અંકેવાજી. ૩૪
 જપ દાણુ કરગણીને જન કૅમ, તેના કરે વટ જાગજી, ૩૫
 તેમાંથી એક કંઠકો લઈ, કૅમ આપે દાન સોહાગજી. ૩૫
 તેા તે પ્રાદાણુ પ્રીતે લેઈ, રૂદે ન પરવો કાપજી, ૩૬
 આશા તૃષ્ણા ત્યાગ કરીને, સંતોષ રાખવો બોધજી. ૩૬
 સમસ્ત જીવપર દયા આણવી, બાણી સર્વ સમાનજી, ૩૭
 શ્રીવિષ્ણુ શાસિત્રાગની સેવા, સુરભિ સૌ શાગવાનજી, ૩૮
 ત્રણે વર્ણે આગળથી ઉચારે, નગી કરે પ્રજ્ઞામજી, ૩૯
 પછી આશિષ વચન ભયરે, તે પ્રાદાણુ શુભ નામજી, ૪૦
 કદાશિત પ્રથમ આશિષ ઉચરે, શૂદ્રને હેત વચનજી, ૪૧
 તેા તે બન્યો નકે અધિકારી, ભયં યમ સદનજી. ૪૨

આશિષ વચન પ્રથમ ઉચરતાં, સુકૃત સઘળાં ભયજી, ૪૩
 યુગ્મ જન તે યાશે નારકી, ચોરવ નકે પચાયજી. ૪૩
 શત્રુ મિત્ર ને ઉચ નીચ જન, બાણુવા સર્વ સમાનજી, ૪૪
 દ્રેષ બાવ મનમાં નહીં પરવો, કહેવું સૌને જ્ઞાનજી. ૪૪
 પ્રથમ પ્રજ્ઞામ કરે જન ક્ષિત્રીને, હેત પરીને મનજી, ૪૫
 ક્ષત્રિય વેરપને શૂદ્ર નમે, પછી ઓચરે વચનજી. ૪૫
 તેા તે આશિષ વચનસુકૃણ, તેના મનની પહોંચે આશજી, ૪૬
 અનેક પાપ નિવારણ થાયે, અંતે વૈકુંઠ વાસજી. ૪૬
 અરે ઉદ્ધવ સાંભળ કહું તુજને, બોલ્યા વિશ્વાધારજી, ૪૭
 પ્રાદાણુને વળી મારી વચ્ચે, અંતર નથી લગારજી. ૪૭
 વિધવાને ને સાધુ પુરુષ, એ પ્રાદાણુનું હોય રૂપજી, ૪૮
 તેને પ્રથમ નગીને પૂજા કરવી, એમ બોલ્યા વૈકુંઠ ભૂપજી. ૪૮
 પ્રજ્ઞામય અગ્નિને સૂર્યાત્માના, અહીંભૂત પ્રજ્ઞાયજી, ૪૯
 પ્રજ્ઞામય કરી સર્વ બાણીયે, બોલ્યા વૈકુંઠ શયજી. ૪૯
 વટ સામયુરણ એમ વરે, વર્ણે નિરામ વારં વારજી, ૫૦
 પ્રજ્ઞા બીજ રેખીને નમવું, પ્રીતે કરી નમસ્કારજી. ૫૦
 ક્ષિત્રીને સમસ્તપર દયા રાખવી, અલપ છવપર કરેણ ૫૧
 કરવીજી, ૫૧
 વળી શૂદ્રસાધમની ઈચ્છા, પ્રાદાણુ મનમાં નહીં ધારવીજી. ૫૨
 ૨૮ ગુદસ્થાશ્રમનો ધર્મ સાચવે તેા, શુરને હક્ષિણુ આપેજી, ૫૩
 વેદાધ્યયન પ્રતિગ્રહ કરતાં, દુરભ દારીરને કાપેજી. ૫૩
 હવે ધર્મ ક્ષત્રીનો સાંભળ, બોલ્યા શ્રીગોપાળજી, ૫૪
 ગૌ પ્રાદાણુની સેવા કરવી, સાંભળ પ્રતિપાળજી. ૫૪
 અયુધ પરીને દયા રાખવી, રંકની રક્ષા કરવીજી, ૫૫
 રાત્ર્યનીતિનો ધર્મ પાળવો, દાનની હીણા કરવીજી. ૫૫
 જે પ્રાદાણુનું કુટુંબ કંઈએ, હરિદ્રથી પીડિત હોયજી, ૫૬
 તેને સંતોષીને કષ્ટ દાણવું, કરવી તેની સહાયજી. ૫૬
 જે ક્ષત્રીજન મળ પાળે, પુત્રની યેદે વાયજી, ૫૭
 તે વૈમાન બેસી તુપનંદન, વૈકુંઠ સદને ભયજી. ૫૭
 પ્રાદાણુને આપતિ આવે, વણીજની વૃત્તિએ છવેજી; ૫૮
 તેા એ ધર્મ પોતાનો પાળે, જ્ઞાન પરી કુળ હીવેજી. ૫૮
 તથા રાયને કષ્ટ યદે ત્યારે, ઉચમ કરવો વેપારજી, ૫૯
 તેા એ ધર્મ પોતાનો રાખે, ધન્ય તે રાજકુમારજી. ૫૯
 શૂદ્રની વૃત્તિરે વૈશ્ય છવે, જ્યારે આપતિ કાળજી, ૬૦
 તલ્કાં ધર્મ પોતાનો રાખે, સમરે શ્રીગોપાળજી. ૬૦
 શૂદ્રને આપતિ આવી પડે, ત્યારે કારકૃતિ જેહજી; ૬૧
 તેહ કરીને શૂદ્રને છવજી, હરિણુ રાખી સ્નેહજી. ૬૧
 જે પરમેશ્વરને ભરે નિરંતર, પશું પ્રેમ દેહ ભાવેજી, ૬૨
 વિષય સંસાર તણને પ્રાણી, સ્વર્ગ સદને આવેજી. ૬૨
 આ સંસાર વિષેની માયા, જે દીસે છે અપારજી, ૬૩
 ઉદય થયું તેના અસ્ત થાય છે, મિથ્યા મોહ અહંકારજી. ૬૩
 કપટ ભાવ માયાની સાંકળ, છેદવી જ્ઞાન કુહાડેજી, ૬૪
 આશા તૃષ્ણા લોભ ઈર્ષ્યા, ધન જે જન નિવારેજી. ૬૪

એ પરમેશ્વરને સત્ય કરીને, દૃઢભાવેથી ભણજોછ; ૬૫
કપટ ભાવ માયાની સાંકળ, અવિધા ચીંતણજોછ. ૬૬
સર્વન વ્યાપક વિષ્ણુ વળી, ઉદાસ રાખવું મનછ; ૬૭
માયા વળેત જળા કમળાવતું રહેવું, કરવું હરિભજનછ. ૬૮
એ ચારવળુંથી બાહેર બીજી, વર્ણ થઇ છે અનેકછ; ૬૯
તેમાં કૃપાવિવ્રતા, આસત્વતા, ચોરી આધારે અવિષેકછ. ૭૦
કામી રૂપથી લોભી હરી, કહ્યોએ ને કંકાસછ; ૭૧
એ અન્ય વર્ણના સ્વભાવ ભણ્યો, સદા રહે તે ઉદાસછ. ૭૨
અહિંસા, સતવાદી, પરધન દ્રોહી, કામ દોષનો ત્યાગછ; ૭૩
ઉદયિને પ્રેમ વાણીવાન, એ સર્વ સ્વભાવ મમભાગછ. ૭૪
જે જન મુજનો ભક્ત હોય તેણે, આશ્રમનું નહિ કામછ; ૭૫
અશ્રમ જનને આશ્રમ છે, જેને દુઃર નહિ રામછ. ૭૬
[વકલ્પચિત્તવાને આશ્રમ ધરવો, પણ નવ રહેવું તે વણુછ; ૭૭
ગૃહસ્થધર્મીએ સમાન કુળની, કન્યા વરવી શુદ્ધ મનછ. ૭૮
પોતાથી તે મહોદી ન હોય, અનિહિત લક્ષણછ; ૭૯
વર લાવી તેણું ક્રોડ કરવી, કરવું નેત્રું રક્ષણછ. ૮૦
કામ કષ્ટાશી અન્ય સ્ત્રીને, કરવો નિષેધ ત્યાગછ, ૮૧
જે ક્રોડ કારણ અન્ય ભતિ વરે, તે ભણ્યો હૃતભાગછ. ૮૨
શ્રાદ્ધણુ ત્રણ ભત્રીની કન્યા, વરે તે નિર્ધારછ; ૮૩
શ્રાવિય બે ભત્રીને વરે, એ શાસ્ત્રનો સારછ. ૮૪
વૈશ્ય સ્વઘાતિ ને શૂદ્રી, વરે તો નવ દોષછ; ૮૫
શૂદ્ર તો શૂદ્રીનેજ વરે, તેમાં રાખે સંતોષછ. ૮૬
વેદ બહુ ભણાવે પ્રતિદાન, એ શ્રાદ્ધણુનાં કાજછ, ૮૭
પ્રતિગ્રહ કરે તો તપ,તેજ, યશ ભયે, નહીં રહે તેની લાજછ. ૮૮
યશ કરી વેદ ભણાવવા, એ ઉત્તમ છે ધર્મછ; ૮૯
સંતોષિત રહે તે શ્રાદ્ધણુ, તે શ્રાદ્ધણુ છે ધર્મછ. ૯૦
સંતોષિત રહી મજમાં ચિત્ત ધરે, તે શ્રાદ્ધણુને ધન્યછ; ૯૧
તે છતે દેહે યુક્તિ પામે, તે વિષુ વહાલો ન અન્યછ. ૯૨
ધન દાન આપી દીન શ્રાદ્ધણુને, ભયાવે છે પ્રાણીછ; ૯૩
તે સુજને ભતિ છે વહાલો, હોય એ નિર્માનીછ. ૯૪
પિતા પેરે પ્રભુનું પાલન, રાયે કરવું સારછ, ૯૫
કષ્ટ ટાળીને સુખી કરવી, પ્રભુનો શય આધારછ. ૯૬
સંપતિ વિપતિ વેડે જે કોઈ, રામ તે તરે સઘછ, ૯૭
દુઃક સાથે વિમાને બેસે, તેના સુખની નવ હવછ. ૯૮
વેશ્યે પણ શ્રાદ્ધણુ સ્ત્રીને, આશ્રય આપવો સારછ, ૯૯
શૂદ્રે તો સેવા કરવી, તે પણ સદા છે મરિાછ. ૧૦૦
સંકટ વિપતિ સમૈ વૈર્યે, વેદ ભણાવવા મુણેછ, ૧૦૧
દાસણું નવ કરવું કદિ, મુગ્યા કરે મહા હુણેછ. ૧૦૨
વિપતિ સમૈ શૂદ્રે સાદી, હુમી નિવોહ કરવોછ; ૧૦૩
વિપતિ વિલ્યા પછી એ, નિવ ધંધો ન આદરવોછ. ૧૦૪
ગૃહસ્થે વેદાધ્યપનથી, અગિને દેવું માનછ; ૧૦૫
૨ સ્ત્રીને પિતૃ સંતોષે, સ્વાહાકારથી દેવને દાનછ. ૧૦૬

બળિ લઇને ભૂતનું ને, મનજળે મનુજાતછ; ૧૦૭
નિત્ય પૂજન કરતાં રહેવું, તેમાં વેશવ સાક્ષાતછ. ૧૦૮
છતે કુટુંબ નિરપેદ રહીને, ગૃહસ્થ કરે આચરણછ; ૧૦૯
સુગ્રામું પૂજી ભાવ રાખે, તે એ મેળવે નારાયણછ. ૧૧૦
ત્રી યુવ ગંધ માત પોતા, વરેમાણું સમ ભણેછ; ૧૧૧
વૃતિ સર્વ સંકેતી રાખે તો, સુખને નિષેધ પરમાણેછ. ૧૧૨
સ્વભાસમ જે ધન સુત દાસ, સ્વપ્ન ગયે છે દુઃકછ; ૧૧૩
અહંતા રમતા છેડે તે જન, નવ પામે કદી ચોકછ. ૧૧૪
કષ્ટા આપે તો વનમર્ગ ભયે, નહિ તો ધર છે ચાકુંછ. ૧૧૫
પ્રજા હોય તો સંન્યાસ દેવો, તેમાં નથી સારૂછ. ૧૧૬
મૃદ બાન હું મારુ કરીને, ગંધાથે સાક્ષાતછ; ૧૧૭
વંદ્ય જનને લાજ ન આવે, કરે માયાની માતછ- ૧૧૮
(કે) માતપિતા મુજનાં વૃદ્ધ છે, ઉર્ધ્વા ઊકારાં નહાનાંછ; ૧૧૯
ઊકારાં છે અનાય મારાં, દીન દુઃખીને રાખે કેા છાનાંછ. ૧૨૦
એમ વર ગળે બાંધે, છુટે નવ લગારછ; ૧૨૧
એ સુવા પદી નહિ સ્વર્ગે ભયે, અવતરે નિરુદ્ધારછ. ૧૨૨
ત્રણ અવસ્થા પૂર્ણ લોગથી, ચોથો આશ્રમ સારછ; ૧૨૩
સંન્યાસ મહી હરિસેવા કરવી, દુઃકધર્મભલ મોઝારછ. ૧૨૪
સંન્યસત મહી બે વસે નમ્રમાં, તો માયાથી લોભાયછ. ૧૨૫
વિશેષ માયા બ્યાપી ત્યાજે, તપ સૌ મિથ્યા થાયછ. ૧૨૬
નમ્રમાં રહેતાં અવસાને, સાંસારિક માયા આવેછ; ૧૨૭
પુનરપિ જન્મ પુનરપિ મરણ, અનેક દુઃખ ઉપજાવેછ. ૧૨૮
કૂરી સંસારે પડે તે પ્રાણી, તામસ નર્ક નિવાસછ; ૧૨૯
અનેક કષ્ટ લોગવીને કાયા, કૂરી કૂરી પામે નારાછ. ૧૩૦
તેથી સંન્યાસીને વનમાં રહેવું, નિર્મળ કરવું મનછ. ૧૩૧
કેરિજન થઈને તીર્થ કરવાં, નથ ભણવું વનછ. ૧૩૨
સદા સંતોષ પવિત્રણે' રહે, રાખવી કષ્ટ સમાનછ. ૧૩૩
ભાગવત ધર્મે નિરુપણુ ઉદ્ધવ, સાંભળ કહે ભગવાનછ. ૧૩૪
પરીક્ષિતને શુકદેવ કહે છે, યોનક સુત પુરાણીછ, ૧૩૫
એ રાન કૃપા કરી કહે છે, ઉદ્ધવને સારિંગપાણીછ. ૧૩૬
ભાવે કભાવે જે જન સાંભળે, ભાળ વૃદ્ધ નરનારછ; ૧૩૭
કૃપા કરે કરુણાનિધિ તેપર, જીવન જગદાધારછ. ૧૩૮
મનુજાવ કરી નિજ દુઃકદા રાખે, થાયે વૈકુંઠાસછ. ૧૩૯
સ્વર્ગશુભને ઘણું મુખ પામે, આશા પુરે અવિનાશછ. ૧૪૦

વણુ

અવિનાશી આશા પુરે મનની, સ્વામિ વૈકુંઠરાયરે; ૧૪૧
અધ્યાય સતરંગોચરો પુરે, જય જય શ્રીપદરાયરે. ૧૪૨

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે એઠાદશસ્કંધે અસતોષ્વાચ. ૧૪૩

અધ્યાય ૧૮ ઓ*

કરતું ૧૮ ચું-રામ દેશાખ-મહાહાર

સૂત પુરાણીકરે, શૌનક પ્રત્યે ઉચરે;
ધન્ય હરિવ્રજનરે, કથા શ્રવણે ધરે. ૧
શ્રીકૃષ્ણજીરે, ઉદ્ધવને કહે છે કથા;
મારી ભક્તિતોરે, કામદુષ્યા ધેનુ યથા. ૨
જે સુજથીરે, પરાધુરુષ પ્રાણી થયો;
જન્મ તેનેરે, સંસારમાં વૃથા ગયો. ૩
ભૂને ભારજરે, કરવા તોણે રૂપ ધર્યું;
દુઃખ હીધુરે, જનુનીનું યોવનું હતું. ૪
પંચ ઇન્દ્રિયરે, જો વશ પોતે રાખી નહીં;
તો સંન્યાસીરે, કહેવા માત્ર થયો સહી. ૫
વનગાંઠિ રહેરે, તે સંન્યાસી સાચો સહી;
સુખ વૈભવરે, શ્રામ સેવા કરવી નહીં. ૬
તીર્થ અટલુજરે, પવિત્ર સ્થળ રહેતું સહી;
પ્રદ્યાનંદરે, મધ્યે મન રાખે તહીં. ૭
સમદંષ્ટિરે, સામાન દેખે સર્વને;
કામ ક્રોધજરે, તણ મનના ગર્વને. ૮
મોહ અજ્ઞાનથીરે, મહાતાપસ દેવતા પડે;
તો માનવીનેરે, ભક્તિ માર્ગ કયાંથી જડે. ૯
મહા પામરરે, પ્રાણી સાંસારિક સહુ;
અહંકારથીરે, માયાને આકર્ષી બહુ. ૧૦
એવું જાણીરે, વિષયા વિલાસ નિવારીયે;
હૃદય માંડિરે, પ્રદ્યાનંદ સુખ ધારીયે. ૧૧
જે સંન્યાસીરે, સર્વ તણ આભંગા રદ્યા;
વિષયા છાંડીરે, પ્રદ્યા લીલામાં મગ્ન થયા. ૧૨
આ સંસારમાંરે, કમળજળની રીતે ફરે;
વસે વાસેરે, એક રાત્ર બ્યાં ઉઠર ભરે. ૧૩
કંઠ મૂળનેરે, આહાર નિત્ય કરવો ચહીં;
સુષ્પે સત્ય વાણીરે, અસત્ય રવને નહીં. ૧૪
ત્રણ કાળેરે, દનાન ધ્યાન પવિત્રપણે;
શુદ્ધિસંધ્યારે, ધ્યાન ભજન સુજને અનુસરે. ૧૫
ભૂમિ શય્યારે, દર્શાસન કરી સુવે;
જપે પ્રભુરે, હૃદયમાં સુજને ભુવે. ૧૬
ઉષ્ણકાળેરે, પંચાગ્નિ સેવે ભલે;
તૃપ્તાકાળેરે, આકાશે ખેસે એકલે. ૧૭
શીતકાળેરે, કંઠ ગ્રમણે જળમાં રહે;
તેને શીતહરિરે, સાચો સંન્યાસી કહે. ૧૮
તપનું વિતરે, અર્પણ કરે સુજને;
સુષ્ણ ઉદ્ધવરે, ધર્મ વાત કહું તુજને. ૧૯

શ્રીવિષ્ણુરે, આરાધન પ્રીતિ કરે;
ફળ ભક્ષીરે, આનંદે વનમાં ફરે. ૨૦
અર્થ કરીરે, આરાધે અવિનાશને;
મોહ શક્તિરે, વર્જિત રાખે આશને. ૨૧
સંન્યાસનુંરે, લક્ષણ રહે પવિત્રતા;
સમદંષ્ટિરે, રાજે સીધું મિત્રતા. ૨૨
કરે નિત્ય અંગેરે, કોપિન આછાદન સહી;
આલે મારગેરે, દંકકમંડળ કર મહી. ૨૩
ભૂમિ શોષીરે, પગલાં વિધ્યારી ભરે;
દયા રાખવીરે, છવજંત રખે મરે. ૨૪
જળ ગાળીનેરે, નેત્રે નીહાળી પીએ;
વરે પ્રદ્યાજરે, નામ નારાયણનું લીએ. ૨૫
અંગ અંતઃકર્ણરે, વાણી શરૂને કંઠે સદા;
સુખ દુઃખજરે, સમાન લેખવે સદા. ૨૬
સંન્યાસી યદ્યનેરે, ભાવે ભજન મારુ કદે;
મોહસાગરરે, માયાથી પ્રાણી તરે. ૨૭
પંચયજ્ઞે કરીરે, સંતોષ પામું ધણે;
વેદ માર્ગેરે, સમાન મહિમા ઉભયનો. ૨૮
ધર્મ ઉત્તમરે, કર્મ માર્ગે ગૃહસ્થને;
પ્રદ્યાનંદ પામેરે, આશ્રમ શ્રેષ્ઠ સંન્યાસને. ૨૯
વાનપ્રસ્થરે, અસિદ્ધાંત ચાતુર માસ કદે;
મૃત્યુ પછીરે, પરલોકે સાંચરે. ૩૦
પછી પારિરે, સુજના ચરણે સદા;
શુદ્ધ થાયેરે, વેઠે નવ આપદા. ૩૧
આવું ઉત્તમરે, સુખ સુખી દુઃખ અડે;
એવા સુખંજરે, જગમાં બહુ રહે. ૩૨
પંથિતેર વર્ષરે, વાનપ્રસ્થ છોડી સંન્યાસ થકે;
જરા* આવેરે, તો સુજનું સરણું સકે. ૩૩
સંન્યાસ લેતારે, પૂર્વ તૃણા ભાગની;
પ્રાણપત્ય નામનીરે, ઇન્દ્રિય ભાવે કરની. ૩૪
અગ્નિને આત્મામાંરે, સમાવશે પ્રેમ સહિ;
પરપ્રદ્યાને પામેરે, એ નિશ્ચે આ જગમહિ. ૩૫
પ્રાણાયામ સિદ્ધારે, સંન્યાસી લે સહિ;
પતિતાલિકનીરે, કહિ શિક્ષા લેવી નહિ. ૩૬
સાત ઘરથીરે, શિક્ષા લેવી ઘરે;
બહુ ઘર ફરે તો, મીઠા અંગે રહેજે અડે. ૩૭
શિક્ષામરે, શુદ્ધ કરવું સુજળથી;
મૌન ધરીરે, આહાર કરવો પ્રેમથી. ૩૮
નિઃસંગપાણુરે, જિતેન્દ્રિય થાવું ભલે;
ધૈર્ય ધારણુરે, આત્મા સંગ બહુ હળે. ૩૯
સમદંષ્ટિ ધરીરે, અટલુ કરતું સદા;
નિર્ભયનિર્જન સ્થાનેરે, વસતાં નવ આવે.

* આ આશ્રમ અધ્યાયમાં વાનપ્રસ્થ તથા સંન્યાસીના ધર્મ અને અધિકારના અનુસારની તેઓના વિશેષ ધર્મો પણ કહા છે તે કથા છે.

* એ વર્ષ પૂર્વે જરા આવે તો માત્ર દલિતજ

વિચાર કરવોદે, એક જિવા રાખી રહી;
 ઇત્રિ વિશેષરે, બંધન ને પીઠા સહી. ૪૧
 ઇત્રિનિગહરે, મોક્ષ ગતિ પરમ રહે;
 એ જાણીથીરે, સંન્યાસી ધરમ છે. ૪૨
 શુદ્ધ વૃત્તિરે, કહિ નવ પારવી સહી;
 વિના કારણેરે, આશ્ચર્યાં જનું નહિ. ૪૩
 વાનપ્રસાદ અગ્રરે, જગેથી શુદ્ધ થાયે,
 સંન્યાસીનાંરે, સર્વ પાતક બૂળી બાયે. ૪૪
 સિમ્બાલનોરે, ત્યાગ કરવા સદા,
 પરલોક આલોકમારે, આસક્તિયે આપદા. ૪૫
 નિવૃત્તિ ધરવીરે, મનમાં પ્રેમ સહી;
 મનતા સ્થાનરે, જગતને ગણવું નહિ. ૪૬
 અહંકાર સ્થાનેરે, ગંગા આપણું છે,
 તેથી ન મળે મુખરે, તેમાં દુઃખ ઘણું છે. ૪૭
 મુખ સ્વપ્ન લેતાંરે, દુઃખ પામે ધણું,
 (તેથી) મુખ પદાર્થનુરે, કમરજી ન કરવું બાણું. ૪૮
 પરમહંસનારે, 'ધર્મ' મુખ ભણા હવે,
 તેનું તાત્પર્યરે, પ્રભુલ ઉદ્ધવને કહે. ૪૯
 વિવેર યધનેરે, ચિતવન મુજનું કહે;
 વિવેર યધનેરે, નિર્માણ હૃદય પદે. ૫૦
 કીડા, ત્યાગેરે, નિપુણ છતે રહે જીડા,
 પંડિત છતારે, રહે તે આતિ મંડા. ૫૧
 બલક વેરેરે, દુરે હરે ચિત જગે નહિ;
 માન, પ્રાનરે, મારુ હૃદયામાં ગ્રહી. ૫૨
 વિવાહ ત્યાગવેરે, ઉદાસીનતા રાખની;
 હર્વચનરે, સંકનતા બહુ દાખવની. ૫૩
 મળે ખાણરે, પીઠું મળે સેહેજી,
 કે ને લેણરે, કરવું, નહિ તેમાં હેજી. ૫૪
 શિક્ષા / મારેરે, પ્રયત્ન કરવો યથા,
 ન 'મળે' તો તેણેરે, દેવાધિન થવું તથા. ૫૫
 પ્રાણુ / રક્ષણરે, કોરણે કરવું એમ;
 આણુથી તત્વનોરે, વિચાર આવે 'તેમ. ૫૬
 વસ્ત્ર / અધ્યારે, મળે 'તો કીડા' છે;
 સદા રાખવુંરે, કે એ વસ્તુને ધીકજી રહે. ૫૭
 નિજ પ્રસાદનીરે, શિક્ષા મારી એકી કરે,
 ભોજનપ્રસાદનીરે, મોઝા કંઈ મન નવ ધરે. ૫૮
 શાક પાક જળરે, પંચામૃત એકું કરી,
 પ્રસાપંજરે, કરે ભોજન, કરે ભોજન. ૫૯
 કહે ભોજનરે, બનીય અસ પૂર્વ સહી;
 મુખ સ્વાદનીરે, વાયકું, પ્રીતિ નહી. ૬૦
 જોય સુનિથીરે, પરમહંસ સાધુ જગે,
 પદસાત્તનેરે, શરીરમાં આગાસું રમે. ૬૧

સંસારમાંનીરે, વિષ્ણુની માયા જે કહી;
 જેહ દીસેરે, તેહ વણસે સર્વ સહી. ૬૨
 આ સંસારમાંરે, જે જે વસ્તુ થાય ઉદય;
 હરિ કહે છેરે, જરૂર તેનો માય પ્રલય. ૬૩
 પરમહંસનાંરે, લક્ષણ એ મેં કહ્યાં;
 ઉદવણુરે, હૃદય મધે પ્રદ્યાં. ૬૪
 સંસારીકરેરે, દેહિ પ્રાણી અવતરે;
 નિજ કુટુંબનીરે, માયા મોહ મિથ્યા કરે. ૬૫
 જેમ પદ્મીરે, વૃક્ષ વિદ્યામ કરે નિશા;
 ઉડી ભયેરે, પ્રભાતે દયો દિશા. ૬૬
 મુખ ઉદવરે, સ્વચ્છ કુટુંબ તેણું સહી;
 માટે માયારે, સંસારની ધરવી નહી. ૬૭
 એવું ભણીરે, દેહ ચિતે મુને ભળે,
 કરે ચિતવનરે, સકળ કાર્ય તેનાં સળે. ૬૮
 પંચોદ્રિય નવ પોષેરે તે સત્ય સંન્યાસી યતિ;
 શુર સેવાથીરે, મન અજળ ન કરે રતિ. ૬૯
 એ અજળપારે, ભવ જ્યે પ્રભુવ તણે;
 શ્રીકૃષ્ણનીરે, મહિમા યથા વાપે ધણી. ૭૦
 તે સંન્યાસીરે, પ્રદાને શરણે રહે;
 લય પામેરે, પ્રદામાં એમ વેદ કહે. ૭૧
 સંન્યાસી યધીરે, વિવેચ ધીકજી કરે;
 પડે પાછેરે, લક્ષ ચૌધારીમાં અવતરે. ૭૨
 કીધાં સુકૃતરે, સર્વ નાશ થાયે સહી;
 ભણે ભૂષરે, તેમાં કંઈ 'સંદેહ' નહી. ૭૩
 વિષય વિલાસમાંરે, મન માનો વેગે રમે,
 તે સંન્યાસીરે, કહેવા માત્ર ભૂપર ભમે. ૭૪
 પછી સંન્યાસનાંરે, મુખે લક્ષણ વીસરે,
 તે છાનોરે, ભોળી થઈ નીસરે. ૭૫
 મુત પુરાણીરે, શીતનકે કહે છે કથા;
 એ ઉદવનરે, શ્રીકૃષ્ણ કહે યથા. ૭૬
 શુભ કર્મથીરે, સંન્યાસી હરિને પામરો;
 આપાગમનનાંરે, દુઃખો સદું વામરો. ૭૭
 પરીક્ષિતસુરે, શુકલએ વાણી કહી,
 એકાદશનીરે, શુભ પાત સાંભળ સહી. ૭૮
 ગર્ભમાંથીરે, મેં તાત વચન શ્રવણે ધણું,
 તારી આગળરે, હું પ્રદાન નિષ્કપણ ઉચર. ૭૯
 શ્રીભાગવતરે, ભાવ ધરી જે સાંભળે,
 તેનાં પાતકરે, ભવો ભવનાં દૂર પળે. ૮૦

પદ્યક્રુ
 પૂળે પાતક ભવનાં તેનાં, કૃપા વેકુંડરાયરે;
 કર્મોડી વિપ્ર વિશ્વજી રણે, સયો અપાદશ અધ્યાયરે
 પતિ શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે અષ્ટાશ્વોત્થાય ૧૧૮૧

અધ્યાય ૧૬ મો*

કડવું ૧૬ સુ-નામ સોરલીની ચાલ કનિક

વ્યાસનો સુત વડે વચન, સાક્ષણ હો અભિમન્યુના તન,
શૌનકને કહે સુત પુરાણી, ઉદ્ધવને કહે સારિંગપાણી
ઉદ્ધવ પ્રત્યે કહે અવિનાશ, સાક્ષણ સાધુ જ્ઞાન પ્રકાશ;
શ્રીભગવાન ઉવાચ.—

તે પુરુષ વિધાને બધો, આત્મજ્ઞાન અભ્યતર આણે
તે પણ પશ્વીવત માણી સહી, જે જ્ઞાને જ્ઞાન વધારે નહી,
અધકારથી દિશા ભુવ થાય, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાને દિશા નહી થાય,
દેહાદિક પ્રપચ ગિર્યા બધો, પણ અનુભવવિના નહી ન પ્રમાણે,
ત્યા કુપી કરવો જ્ઞાનાભ્યાસ, આત્મતાવ થા જ્ઞાને ઉદાસ
દેવત અદ્વૈત નિવૃત્તિ સાધન, માયા માત્ર મારી ગણ મન,
જ્ઞાની જ્ઞાને સાધના કૃણુપ, સસાર સ્વર્ગે નિવૃત્તિ પૂર્ણ ભૂપ
મજ નિહુ અન્ય કર્તવ્ય બધો, એણે વિદ્યાત્મન્યાસ પિંછાણે,
જ્ઞાની વિજ્ઞાની જન તેહ, સુજનુ પદ નિશ્ચે પામે એહ
જ્ઞાનથી મળે સર્વ વસ્તુ ગિર્યા, તે આગળ જપતપ જ્ઞાનસમસ્ત,
ભક્તિ ભાવથી ઉદ્ધવ સુને જામે, ધીન સર્વ સાધનને તામે
હું યાપતિ ને યમરાજ, મજ કરતા સુનિ પાયા સહુસાજ,
દેહાદિક નિકાર છે તું મરે, તે અસત્ય બધુજે નિસંદેહ
જન્યુમા સર્પનો ઘાય ભાસ, પણ આદિઅતે તે પામે નાશ,
તેમજ દેહાદિક વિકળ બધુજે, જન્યુ પ્રમાણે ક્રીડે પીછાણે
તે નથી આદિ નથી અતે, પણ પ્રજ્ઞા છે સર્વત્ર ડેહોથી સગે,
પ્રજ્ઞ સદા સર્વન નિર્વિકાર, તેમ તું પોતાને ધાર.
તું છે નિર્વિકારી પરબ્રહ્મ, દેહાદિક પ્રસંગ પ્રપચ,
અવિદ્યાતણે કરવો નાશ, જ્ઞાનદીપક કરવો પ્રકાશ
તે પુરુષ હોય શ્યામી જન, વિદ્યા શરણુ કરે અધ્યવન,
તેણે સસાર ગિર્યા બધુયો, માયા મોહ ન મન આણુવો
જ્ઞાને કરી સંકલ્પસિદ્ધતા પામે, અનેક હુમ દેહોના વિરમે,
અથવા તીર્થ સેવે સિદ્ધ થાય, મહા સિદ્ધિ હરિભજન કહેવાય
સાક્ષણ ઉદ્ધવ કહે અવિનાશ, સુજન-નીરખે સર્વ પ્રકાશ,
સુજ જ્ઞાને આત્મ કરણ જ્ઞાન, અત કણે જેવા ભગવાન,
અધિષ્ઠર દેહી વધુએ સહી, વડે વેદ એમા સદેહ નહી,
માયાસુખ મિથ્યા કરી બાળે, તેને જન્મા વિરણ હોય જ્ઞાને
સસારિક મન જ્ઞાન ચાલુ, ગિર્યા મરણ સુખ બળુલ,
એણે જ્ઞાન રામણ મન, કે સસાર કૂપે હું એણે પતન
તેમા કાળ રૂપી છે સર્વ, રજે કસે સુજને કર્પ,
એણે લય હૃદયે રાખીએ, શ્રીરામ કૃષ્ણાણી ભાણીએ
મોહાસને મૂઝ્યા મહા મૂર્ખ, તેણે આત્મકે જૂ પૂર્ણ,
એણે મન બાળી નિરવિત્ત, વિષય ચલે સંપત્તિ ચિત્ત,
તે માણી મોહ સાગર તરે, માયા ભજી થકી નીસરે,
પછે ઉદ્ધવ પૂછે કરી પ્રણામ, કે વિજ્ઞ મૂર્તિ ને નિકામ

ઉદ્ધવ ઉવાચ:—

વેરામ્ય વિજ્ઞાન સહિત શુદ્ધ જ્ઞાન, વિકળ ધ્યાય તે કહી કરો
સાવધાન;

અસ્તિત્વ યોગ પ્રસંગ કહેવાય, પોત્યા હતા જે બાણ શબ્દાય
ત્રણ તાપથી પીડિત જનને, તમ ચરણવલુ ધ્યાત ન મનને,
સુધે જગનો અત્પ્રસ માણી, અજ્ઞાન કૂવે પટયો યુદ્ધ બાળી
કાંઠે તેનો /કહે ઉદ્ધાર, બજાર તારા મટાટા આ વાર,

શ્રીભગવાન ઉવાચ:—

પૂર્વે ગણ્યે વીળમ કહેવાય, પોત્યા હતા જે બાણ શબ્દાય
સાનિધ્ય બેઠા ધર્મ અવતાર, સુદિહિર નામે યાકુ હુમાર,
ગંગા સુતને લાગી પાય, પુછ્યો પ્રશ્ન જે મુષિધિર રાય
ઉત્તર વીંધે કહ્યા તે પ્રશ્ન, જે ઉદ્ધવને કહે શ્રીકૃષ્ણ,
કે ઉદ્ધવ તું વહલ સુને, વિસ્તારી જ્ઞાન કહે જુ તુને
મકૃતિ, પુરુષ, મહત્ત્વ, અહકાર, પાત તમામા દ્રિષ્ટિઅગિયાર,
પથમહાભૂત ને ત્રણ શુણ, અનુસ્મૃત છે તે બ્રહ્મ નિર્ણય
સ્થાવર જગમ સકળ માણી, તેમા સમાય છે તે મન આણી,
પરબ્રહ્મ અનુસ્મૃત છે તેમા, તેથી બ્રહ્મરૂપ જન્મને બાળેમનમા
એણે નામ તે જ્ઞાન છે પ્રશ્ન, બાકી અસત્ય,
જ્ઞાન થવાથી એકજ પીછાણે, તે વિજ્ઞાન જ્ઞાનને નિશ્ચે બાળે
બીજુ સર્વે આગળપાળી, કારણરૂપ બ્રહ્મને ધાર,
એ વિજ્ઞાન છે સર્વોત્તમ, સાધુ સગ તાળીને સુવધ.

* શ્રીમદ્ ભાગવતમા આ જન વિજ્ઞાનનું કપાળીકરણ વિધિપદો આ
પ્રમાણે કાળે-દેહાની અપેક્ષા યજ્ઞોહી કાતિ જેમ ખારી દિશાના
પરે જ્ઞાનથી પટવી નથી, તેમ આ સસારરૂપે કાતિ કે જે અપેક્ષા
છે તે પરમજ્ઞાના પેરાજ જ્ઞાનથી મટ નહીં એટલે પેના પ્રેમમાળા પુરુષ
જન્મને બ્રહ્મરૂપ બાળેને હોય તે પણ જન્મની સત્તાને બચાવી કાઢે
જ્ઞાની કહે અને વિજ્ઞાન એટલે અપેક્ષા જ્ઞાનનોથી જન્યુસ્મૃત પુરુષ
તે સસાર માનવી અપેક્ષે રહેવા જન્મને બાધ પામેતુ ન દેખે એકા
મહા પેરાજ જ્ઞાનને 'જ્ઞાન' એવું નામ આપેતુ છે અને અપેક્ષા જ્ઞાનને
'વિજ્ઞાન' એવું નામ આપેતુ છે એ ગીતામંત્રના અવ પ્રમાણે પશ્ચાત્તેની
ઉત્પત્તિ આદિક ન હોય તો કે પદાર્થો કે કાશ્યપી ઉપલબ્ધ થયેલા
નહીં દરવાજા તેઓ એક રૂપ અને નિષ્ઠા એ નહીં, મટે તેઓની
ઉત્પત્તિ અદ્વિતને નીચે પ્રમાણે સિદ્ધ કર્યા છે, 'પદાર્થો ઉત્પત્તિ ક્ષિપતિ
અને મુલવશ્વા છે, મરણ કે તેઓ સાવચ (બચવવાળો) છે, એ જે
સાવચ હોય તે ઉત્પત્તિ ક્ષિપતિ અને મુલવશ્વા છે' એવા અર્થમાત્રની,
'પદાર્થો ઉત્પત્તિ આદિકાના છે એમ નિશ્ચ થશે. બુદ્ધિમાં તથા
સ્વાપનાની પ્રાપ્તિમા કારણરૂપે અને મુલવમા આશ્રયર્થો જે વસ્તુ સર્વ
કાર્યોમાં જન્યુસ્મૃત રહે અને સર્વ કાર્યોના પ્રવચ થતા ને વસ્તુ અપેક્ષા
રહે તે વસ્તુ ન સત્ય છે એમ વિશાળ-એકી આત્મા જેમ પાદિક
કાર્યોની ઉત્પત્તિમા વસ્તુ સ્વાપનાની પ્રાપ્તિમા કારણરૂપે અને મુલવમા
આશ્રયર્થ રહે કાર્યોમાં અનુસ્મૃત છે અને તે પ્રકારે કાર્યોના નાશ
થતા અપેક્ષા રહે છે માત્ર બ્યવહારી રીતે મોગી સત્ય છે તેમ પરબ્રહ્મ
મહત્ત્વરૂપે સત્યમા કાર્યોની ઉત્પત્તિમા તથા સ્વાપનાની પ્રાપ્તિમાં કારણ
રૂપે અને મુલવમા આશ્રયર્થ રહે સત્યમા કાર્યોમાં અનુસ્મૃત છે અને
સત્યમા કાર્યોના પ્રવચ થતા અપેક્ષા રહે છે મટે પરમાર્થ રીતે બ્રહ્મ
સત્ય છે એજ નિશ્ચ થશે

[૫ બા

* આ એવાણીમા અભ્યાસમા ઉપર જે સાનાદિકોના નિર્ણય કરેલો
છે તેમા લાગ કરવાની રીત કહી છે. † જન્મને જન

જ્ઞાનદીપક યાય પ્રકાશ, યાય અજ્ઞાન વિમિરનો નાથ;
(એમ) દર્શણ ભેગે મલીનતા દળે, તેમ જ્ઞાનથી અધ પ્રગ્વળે.
વિશુ બહિત ધણી નિર્મળી, કનકલતા ક્ષણ કુલે ક્ષણી;
વળી એ સાને સાગી પ્રમાણે, એથી પચીસ તાતને લાણે.
મારી પૂજા કરે ધરી ધ્યાન, જપે ભપ સેવા સાતા દાન;
વેદ તંત્રી કરીતન રતુતિ ભણે, કરે પૂજન દર્યન પવિત્રપણે.
નવપામજિત કરી ચણું નમે, સંકટ તાપ સંતાપ સી સમે;
શક્યમ કરે તે સમર્થે સુને, ઈચ્છા આશા ન રાખે કને.
વેશભ્ય વિષે કરું કવે વાત, ઉદવલ સાંભળ સુજના દાસ;
નથી સિત કંઈ જગમાં ભણુએ, એ અર્થ સૂતિને માનએ.
વજ તંતુથી નથી એમ સિત, (તેમ) ચૈતનથી નમીલુડું કંઈ અન્ય;
એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે સિદ્ધ, એમ જોલ્યા શ્રીભુગદીશ.
જગત નિથ્યા એ લોક પ્રસિદ્ધ, કારણ દશ્ય વસ્તુ એનકીજ;
દશ્ય પદાર્થ સર્વે નિથ્યા હોય, છીપમાં જેડું રૂડું ભેષ.
સર્વમાં પરબ્રહ્મને પીછાણે, તે વેશભ્યને નિષે ભણે;
અસંકેપી કથાનું એ દષ્ટિ સુખ, ક્ષણરૂપ હોવાથી છે દુઃખ.
તેનો નાશ કેા કાળે થાય, સ્વર્ગ સુખ ના દષ્ટિએ પેડિતરાય;
ભક્તિતા કહ્યા છે મે પ્રકાર, તેનો પુનઃ કરું હું સાર.
અમૃત સમળે મજની કયા, તેમાં અદ્વા રાખે તે યથા;
મજની કયાનું વ્યાપ્યાન કરે, મજની પૂજામાં નિષ્ઠા ધરે.
સ્તોત્ર ભણી રતુતિ કરે, સેવામાં આદર કરે પ્રાણી તરે;
સર્વાંગે નમસ્કાર કરે જે ભુધ, સુજ ભક્ત પુરા થાય શુદ્ધ.
સર્વે પ્રાણીમાં મજને પેળે, મજ વાસ્તે લોકિક હિંસા લેળે;
વચને શુધ્ધ કરન માગું કરતો, વિરોધ આવે તો સર્વને તજતો.
જપ, તપ, યજન, દાન, સુખધર કરે એ તુષમાન્ડ
એ ભક્તિનાં શુદ્ધ કારણ, એ ધરતા આવે તારણ.
એ પ્રેમદાણુ બહિતનું રૂપ, અજરોષ ન રહે કહે ત્રીભૂપ;
ચિત્તની ભ્રંતરમાં નિષ્ઠાહોય સદા, અર્થ થાય ન આવે આપદા.
શાંતસત્યશુભી જે ચિત્ત હોય, સાનૈવેશ્ય એકથર્વે બહિત ભેય;
દેહ ધન સુત દાસમાં ચિત્ત ધરે, અધર્મ અજ્ઞાન એસથે
અસાક્ષિમાં પડે.

મારી ભક્તિ તેજ છેધમ, એક આત્મારૂપ તેજ જ્ઞાન પરમે;

વિરથમાં અચળ તે વેરાળ, અભિમા સિદ્ધિ તે એકથર્વે આપ.

એ શાસ્ત્ર વચન તુજ પાસે કહ્યાં, ઉદવે શુદ્ધ ચિત્તે અઘ્યાં;

ઉદવ પ્રપ્ત પૂછે મન કારણ, સ્વામિ સંદેહ કરે નિવારણ.

ઉદ્વેષ ઉપાચાર:—

સંસારમાં અવતરે જે જન, તે શું આવશે કે મધુસૂદન;

ભાગવત ધર્મ કેમ પામે આવણું, પ્રકાશી કહો અચારણ્ય.

યમ કેટલા કહો તેના પ્રકાર, નિયમ કેટલા કહો ભુગદાધાર;

અમ, દમ, તિતિશાને ધૃષ્ટિ*, દાન, તપ, ચોચની કહો ધૃષ્ટિ.†

સત્ય, જાત, ત્યાગ, એટલે શુંય, સર્વોત્તમ ધનભગ દક્ષણા એ શુંય;
પુરુષભાગ, યજ્ઞ, લાભ ને વિદ્યા, લગ્નત, ભૂષણ ને સુખ,
હુ:ખ કોકી.

પંડિત, મૂર્ખ ને માર્ગ, કુમાર્ગ, બંધુ, ધર ને નક ને સ્વર્ગ;
ધર્મ, નિર્ધર્મ, કંઠાણ, સ્વતંત્ર, એ સર્વ સમભાવે સુનીર્દ અવ.
એથી ઉલટા જે અસમાદિક, તેનાં કારણ કહો સુનિર્વિત*;
સુણી એવાં ઉદ્વનનાં વચન, તપ જોલ્યા શ્રીપુરુષ બ્રહ્મ.

શ્રીભાગવાન ઉવાચ:—

સારું તે જે બહિસા જપે, સંસાર વિસારીને તપ તપે;
એક સાચું હરિનું નામ, જે જપતાં સિદ્ધ પામે કામ.
શ્રીવિષ્ણુ નામ જપીયે જપ, ધ્યાન સમ્પન્ન નહીં કેા તપ;
દ્વાદશ અક્ષર મત્રે કરી, પ્રેમે પ્રીતિ પામે શ્રીહરિ.
બહિસા સત્ય, પરધન ત્યાગ, અસંગ, લગ્નત અસંચય શું
નવરાગ;

ધર્મમાં ધરવેા દૃઢ વિશ્વાસ, પ્રદાયર્થ, મૌન ક્રિયોત્તેના દાસ.

અભય દાગા લક્ષણ છેવ, ધમ કહેલા છે એ સર્વેય;

બાહ્યાંતર શોધ, જપ, તપ, અતિથિ સંકાર ને ધર્મ આદર.

હોમ માર પુજન નિલે કરવું, પરાધર્મી બની સાંચરવું;

સંતોષ અને આચાર્યની સેવા, એ નિયમ મનથી અડેવા.

સુગુહ જનને યમ સાર, કરી જનને નિયમ આધાર;

શાંતિ એ નહિ થમ તું ભણુ, પણ સુજમાં નિષ્ઠા એશમપરમાણુ.

જેહ શરીર અઘ્યામાં રમે, દમ એ કહિએ જે દેહને દમે;

ઈન્દ્રિયગ્રહ તે દમ ભણુએ, ચારાદિકને ગ્રિહ ન તે માનએ.

પ્રારબ્ધથી પ્રાપ્ત થાય જે હુ:ખ, સહન કરે તે તિતિશા સુખ;

જીહ્વા, ઉપચર્યા વેગને રોકે, ધૃતિ કહીએ તેને આ લોક.

પ્રાણીદ્રોહ છોડે તેહન, લોગ ઉપેક્ષા તે તપ તું ભણુ;

વાચના ચેકે તે ભણુ શરે, અઘ્યાવચારી તે સતવાદી પૂરે.

સાચું ઘોલે તે નવ મત, સત્ય ને પ્રિય તે મત પ્રચિત;

મનુષ્યકર્મી દુલભ અવતર, તીર્થ સેવન કરવું સાર.

વિષય ધર્મો કરવો ત્યાગ, માયાથી અગતોા ચિત્ત ભાગ;

કામ ક્ષણ નવ ઈચ્છા સંસાર, ત્યાગી નામ તેનું નીરધાર.

ધર્મ એજ સુખ્યે ધન, યત જે કરે માર પૂજન;

જ્ઞાનોપદેશ દક્ષિણા એ પવિત્ર, મન માનવું એ બળ સર્વન.

સુજમાં વસતા એકથર્વોદિક પદ્મણુ, એ લગ ભણુ નિર્ગુણ;

મારી ભક્તિ એ પૂર્ણ છેલાય, પુનાદિક એ ભણવું અભાગ.

શાસ્ત્ર ભણુ તે નવ વિદ્યા, આત્મામાં પ્રતીતિ એ શુદ્ધ વિદ્યા;

દુષ્ટ કર્મો કરવો જે ત્યાગ, એ લગ્નત ગણવી પરરાભાગ.

કેકલુ સુકૃદ મૂર્ખ ભણુ મણે, જુણા તજ્યો એ ભૂષણ માને ?

બેાગ લેગવવો એ તેા જે હુ:ખ, હુ:ખ સુખ અનુસંધાત

જીવને સુખ.

વિષય વાંછના એ કુળ મોડું, રોમાઢિક કુળ મળુને છેડું;
બંધનમોડાં બંધોતે પંડિત પૂરા, દેહમાં મમતાએ મૂર્ખને અધુરો.
મારી આસિ થાય તે નિવૃત્તિ મારી, ચિત્ર વિક્ષેપ તે કુમારો;
સત્ ગુણો ન્યાં ઉદય થાય, તે સ્વર્ગ મુખ્ય મનાય.
તમો શુભ વર્ષ તે સુખ્ય નહ, શુભ તે બંધુ ને વળી અર્ક;
મનુષ્ય શરીર તે છે ઘર, શુભવાન એ ઘન સાર.
અસંતોષી એ દારિકી બાહુ, અનિવેદ્યિય કાંગણ બંધો સહુ;
બુદ્ધિ વિષયમાં નવ લે આસક્ત, સ્વતંત્ર તે બલ્યો બગે મુક્ત.
વિષયોમાં આસન લે જન, તે પરતંત્ર ને નહિ પાવન;
ઐથી ઉત્તરો ને સ્વરૂપ હોય, તે અધમ ને અદમાહિતું જોય.

જે દો મારે વિષે ચિત્ત રાજો, વિષ્ણુ વિના અન્ય નવ જાણે;
તે રોટો લાભ પામે સંસાર, સકળ લોક થશે કીર્તિ અપાર.
ભક્ત સકળ અવિધા તરે, દેહ ભક્તિએ ગુજને બરે;
જેણે સંતોષને ઘેર આપ્યું મન, તે ઉદવ સાચો હુરિજન.
વિધિ વિસારી મુજને ધાય, તે પ્રહ્લાદનંદ સુખીયો હરિવાય;
શરીર રૂપી છે શુભ ધામ, આત્માને વસવાનો દામ.
તેમાં જ્ઞાન દક્ષિ રાજો ચિત્ત, ગુજને સમર્પે ઉત્તમ રીત;
તે તો જન મરણ ભય વાગશે, અવસાને તે ગુને પામશે.
ધન્ય છબી માનવ અવનાર, મનુષ્યા દેહ સાધન કરે સાર;
મેં કહ્યું તે ગુજ ભક્તે આચર્યું, તેનું દળશે જનમનું ને મરવું.
હરી હરી કહે વિશાધાર, દુહસ મનુષ્ય દેહ અવતાર;
આ જન્મે સાધન નવ મળ્યું, તેનું અવતરણું વૃધા મળ્યું.
દસ્ત ઘણું ગુજ મરતક નેત્ર, ઘણું નાસિકા મુકર દોન,
મન બુદ્ધિ કરી એક દામ, દૃઢ ધમ્મ કમળમાં રાખો શ્રીરામ.
નવધા ભક્તિ તું આચરે, રમે અંગે આજસ તું મરે;
સકળ ધર્મ સુકૃત વહેવાર, વિષ્ણુ અર્પણ કરતું નિર્ધાર.
શુભ દોષ જોવા એ દોષ બંધુ, એ નવ જોવા એ શુભ પરમાણુ;
એ શુભ દોષ લક્ષણ કયા, એ બંધો સંતજન ધયા.
શૌનકને કહે શુભ વસન, ઉદવને કહે જગજીવન.
શ્રીભગવત્ ક્રોધાદશરૂઢ, શુભ વળીયા શ્રીગોવિંદ.

શ્રીગોવિંદ શુભાવિંદ, ગુજ જોગણીશમે અધ્યાધર;
માનવ જન સો હુરિ જાનો, જેણે જનમ સાર્થક થાયર.
ઘતિ શ્રીમદ્ભગવતે સોદાશરૂપે ચોક્કનવિદિતિયોભાવ ॥૧૬॥

અધ્યાય ૨૦ મેરો

કહ્યું ૨૦ ચું-રાગ મારો

સવ પુરાણીક વાણી જોડ્યા, સાંભળો અધિવાય;
શ્રીકૃષ્ણને ઉદવ પુછે છે, ભક્તિતરસ મહિમાય. ૧

ઉદવ ઉવાચ:-

શુભ દોષ જોવા મળુ કથમ, કહો ગુજને આજ;
એ વિષય છે શુદ મોટો, દાણો સંશય મહારાજ. ૨
પુણ્ય અને પાપ છે, આશમમાં ઉત્તમ અધમ સાર;
ભક્તિમાં જણુ તેમ છે, તે શુભ દોષ કેમ ન જુગદાધાર. ૩
દ્રવ્યાદિકમાં ઉત્તમ કર્મિય, સ્વર્ગ ને છિ વળી નર્ક;
તેમજ સધણે એ જ છે, અંધકાર ને વળી અર્ક. ૪
શુભ દોષની લેહલુહિ છે, માન અપમાન સાર;
એ ભ્રાંતિ નિવૃત્ત કરો, અહો જુગદાધાર. ૫

શ્રીભગવાન ઉવાચ:-

મુણુ ઉદવ નિઝલ ધઈ ભાવે, આત્મજ્ઞાન સાધન;
વળી તીન વેશાશ્ચ ભક્તિયે, ગુજને પામે હુરિ જન. ૬
પ્રાર્થ સંવે તેના તેજ છે, જણુ જે જે રૂપે પેમે;
શુભ દોષ તેને જ્યુભાવે, એ કારણ અનર્મ દોષે. ૭
સકામ કર્મો વેરે વળીયાં, તેનાં કારણ છે બહુ;
જ્ઞાની જનને છંદ નવ વળાગે, એ કર્મનું કારણ કહુ. ૮
પરીપાક દસ પામેલાને, કર્મકાંદનું નથી કામ;
વેરાગ પરીપાક પામે ત્યારે, ધાય જન નિષ્કામ. ૯
અજ્ઞાનથી જન જે કોઈ, ધાય તો તે સ્વપર્મથી બદ;
સ્વપર્મ ઉત્તરંધન કરવાથી, ધાય અધર્મ કદ. ૧૦
સ્વર્ગ નર્ક સો બમ ભયે છે, આત્મજ્ઞાન એ સાચ;
નિત્ય ને મિત્તિક કર્મ કરે, ધાય માનુષ્ય દેહ કૃતકૃષ્. ૧૧
જણુ તેને કૃતકૃષ્ માની, નવ ધાય તેમાં હીન;
દેહકૃષ્ જ્ઞાન ભક્તિ પાત્રી, દેહથી યાતું ખીન. ૧૨
સર્વ કાર્ય કરતો જે માણી, મારે વિષે ચિત્ત રાજો;
ક્રોધાભિસાનથી વર્જિત રહે, વળી પ્રહલવીતા મન દાણે. ૧૩
મનસા દેહ વિશ્વાસે રહેણું, મહાહારણુ અવ વામ;
ધર્મ, અર્થ, કામ પ્રેક્ષા સહીત, ગુજને તે જન પામે. ૧૪
આ સંસાર વિષયવત્ બંધો, આપા કૃપ અગામ;
જ્ઞાન ચિત્તે પરી નિત્ય રહેશે, તેને નહીં પ્રતિજામ. ૧૫
મટૃતિ દુસ્તર ભક્તિ તરવાનો, વિષ્ણુ નામનું નાવ;
ધન બળી સંસાર અવતરી, જે ચોલો છાગ જાવ. ૧૬
માનવ ઉપામ દેહ ધધાતું, સાધન વિશ્વાધાર;
કુળ સાગરથી ત્યારે ત્રિકમ, આપે પદ અવિધાન સાર. ૧૭
સુણો ઉદવ સંસારરૂપી, વૃક્ષ વિરાજે વિશાળ;
મૂળ, યંડ, શાખા, પત્ર દળને, સર્વ વ્યાપક કાળ. ૧૮
સંસાર વ્યાપક મધ્યે પ્રગટ, વૃક્ષ સ્વરૂપ શરીર;
તેને કાળરૂપી કુહડો, છેરી નાંખે છે પીર. ૧૯
કુહડાના મહાર સુભવાં, તર પદી ભય ધરે લેકાં
નિષ્કામ તલ્લુ વિદ્યોમ્ભ નય છે, મૂડી વૃક્ષોનો રોહ. ૨૦
તે કાળ કુહડાને ભય બાળી, ચેતો અંતર માણી;
પામે ધર્મ ધર્મો ધામ મુજ ઉદવ, શાસ્ત્ર વંદે છે વાણી. ૨૧

એણે ભણી ગીલત્તભાવે, સંતપણું આચરણું,
અસપણું એકાંતે ભેસી, સ્મરણ હરિનું કરણું. ૨૨
શરીરરૂપી રથે ઝેગી, મનમાને ત્યાં બળું
આભારામને આગળ રાખીને, આવાવિષ્ણુને ધ્યાણું ૨૩
શરીરરૂપી નાવ છે સુદર, વિલાસરૂપી કાન,
શ્રીવિષ્ણુરૂપી વાસુ કરીને, ગતિ કરે સર્વ સ્થાન. ૨૪
સંસાર રૂપી સમુદ્રમધે, સર્વત્ર નાવ તે ચાલે,
તે માયા સાગર તરી નીરરે, પ્રજ્ઞાનંદમાં મહાલે. ૨૫
એ સંસાર સાગરયત્રી, પ્રભુના શુણ પાર ઉતારે,
વૈકુંઠ સુખ આપે વિશ્વંશર, નિજ ભક્ત કરી સુખસાર. ૨૬
મનયંચેન્દ્રિય છતે પ્રાણી, તે પામે શીમે સુખને;
એમાં સંકેહ નહીં મન આણ્યો, ઉદ્ધર કરું કું તુમને ૨૭
વલ્કાશ અધિકાર પોતાનો, જે જે સ્થળ ઉત્પલ્લ;
પરમેશ્વરનું કીર્તન પાવન, કરવુ ભજન સ્તવન. ૨૮
પરમ પદ તે પ્રાણી પામે, શીમપણે સુખધામ,
અનુક્રામ ભાગે જરા મર્યાદા, પહોંચે મનની હાથ ૨૯
શ્રીભગવત એ ગાઈ અનાદિ, અનુપમ આપસાધન,
તેમાં પ્રીત કરે પ્રિય લાગે, નિરમળ થાયે મન. ૩૦
કૃપા કરે તેને અવિનાશી, સચરાચર જશ વ્યાપે,
ધર્મ અર્થે ને કામ મોક્ષ, તેને હરિ મનવાંછિત આપે. ૩૧
અંતઃકરણની માયા સાંકળ, તે છે જન જ્યારે,
મારે વિશે મન આરોપીને, સુખને નિલ સંસારે ૩૨
તેને જે માગે તે આપુ, મોક્ષ મનોરથ, કામ,
સકળ સુખ પામે તે પ્રાણી, પહોંચે મનની હાથ ૩૩
મારા શબ્દની સેવા માગે, ભક્ત માંગે જન,
અનેક ભક્ત શબ્દ સુખ પામ્યા, વહે શ્રીજગદભવન. ૩૪
નારદ, મુષ, અમરીચભૂષ ને, પ્રહલાદ વિશીષ્ણુશય,
મારા શબ્દની માસિ સુખમાં, મહાકે છે સુખકાથ. ૩૫
શબ્દ શબ્દ જેણે માણ્યું, તે પમે શયુષ ભક્ત,
મન પદમાં જે ચિત્ત રાજે, સદા નિષ્કામ આસક્ત. ૩૬
દૃઢ ધ્યાન ધરે મુક્તિ સુખ આપુ, ભક્તિ ભાવે નિરધાર,
ઉદ્ધવ પ્રતે શ્રીકૃષ્ણ ઉચરે, જ્ઞાન નિરુપણ સાર. ૩૭
છે ઉદ્ધવનું સર્વોત્તમ છુ, મજ દર્શને દેહ લિખાનભય,
સચિત ક્ષિપ્રભાણ સર્વ કર્યો, પળમા દૂર પળાય ૩૮
જ્ઞાનયોગ એ ભક્તિવશ છે, ભક્તિ છે સ્વતત્ત,
મજ ભક્તને જ્ઞાનયોગનું, નથી કંઈ કારણ અત્ર ૩૯
કર્મ, તપ, જ્ઞાન, વેરાશ્ય, યોગ મને વળી દાન,
તીર્થ તપ જપ તપાદિક સર્વે, મજ ભક્તની હેઠાણ. ૪૦
સુખ ભક્ત કરું નવ ઈન્દ્રે, ઈન્દ્રે નવ વૈકુંઠ પામ્ય
અરે ભક્ત તે હેવાય, મોક્ષ નવ પડે છે કામ. ૪૧
સુખ ભક્તને વેદોક્ત કર્યો, મન થાય કઈ સુખ,
પાપે પુણ્ય કરું નવ કરે, સુખનું સ્મરણ છે મૂળ. ૪૨

એ સુખ માસિના નણ, ઉપાય કદ્યા નિરધાર;]
એ કહેથી પ્રજ્ઞાયોગને પામે, વદે શ્રીનિશ્વાધાર. ૪૩
સુત પુરાણીક ચોનકને કહે, એકાદશની કથાય,
જ્ઞાનસાર એ પ્રદર્શનરૂપણ, થયો વિશ્વમા અધ્યાય. ૪૪

વસન્ત

વીશ અધ્યાય હવા પૂરણ, કદ્યા પ્રદર્શની વિસ્તરી,
કરભેડી વલ્લભ બણે, શ્રોતા બોલો શ્રીહરી. ૪૫
ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે એકાદશસ્કંધે વિશ્વવિભોગપાદ ૫૧ ૨૦ ॥

અધ્યાય ૨૧ મો*

કડણે ૨૧ મું-રાગ મહદુર

સુત પુરાણીક બોલીયા, સુભો યોનકવાણી,
શુકેણ પરીક્ષિતને કહે છે, કથા તે પાવન ભણી ૧
ઉદ્ધવ પ્રત્યે મળુ કહે છે, ભક્તિ આદિક જ્ઞાન,
કૃપા કરી નિજ દાસને, અનુચક કરે ભગવાન. ૨

શ્રીભગવાન ઉવાચ:—

શુણ હોષ વ્યવસ્થા મારે, જ્ઞાન ભક્તિ ને કર્ય;
જ્ઞાન ભક્તિવાનને વળગે, શુણ હોષ અધર્મ. ૩
જિન ભંકેતે અર્થમ થકી, નેહ કામમાં પૂરવી નનિકા;
નિત્યને મિત્તિક કર્ય થકી થાય, અંતઃકરણની શુદ્ધતા. ૪
અંતર શુદ્ધ થાય તે, જ્ઞાન કરે ત્યાં વાસ્,
જ્ઞાન અપમાસથી વિપરીત જે, હોષ ભણ્યો ખાસ. ૫
ભક્તિવાનને નંદ્યા ભક્તિ, એ છે શુભજવાન,
એથી વિરુદ્ધ સર્વ કૃત્યને, હોષવાન હું ભણ્ય. ૬
જ્ઞાન ભક્તિથી વિરુદ્ધ બધને, તુચ્છ વિચારે સેવે,
અનેક યોગિ ભટકે પ્રાણી, શુણ હોષ તેમાં ન ભુવે. ૭
જગતમાં સર્વ પદાર્થ, છે સરખા સરજેદ,
તથાપિ ચોખ્યોચોખ્યો, વિચાર મેં છે આપેલ. ૮
શુદ્ધિથી ધર્મને પામે, અશુદ્ધિથી અધર્મ માન,
સૂતકમાં શબ ન્યાય કરે, એ શુદ્ધિ પરમાણુ. ૯
વ્યવસ્થા કારણ દેહલુંક, રચ્યું છે નિરધાર,
પણ મર્મ વ્યવસ્થા દાખી, એ સુને પ્રાણુધાર. ૧૦
અભયનું ભક્ષણ કરવાથી, થાયે મોટું પાપ;
પણ પ્રાણ્યંતે અભસ ભક્ષથી, ન આવે સંતાપ. ૧૧
અજ્ઞાનિજન કામણે, એ બાધ્યા છે ધર્મ;
પણ વેદોક્ત ન એ માનવ, વળી ન માનવું પર્મ. ૧૨
સકળ પદાર્થ સમાન છે, નથી શુદ્ધાશુદ્ધ,
દેહાદિક સમાન છે, ભિન્ન ભિન્ન ભણે મુદ્. ૧૩
સ્વાર્થે ક્ષિદ્ધિ કારણે, બાધી જિત્ત જિત વર્ણ,
તેમાં નથી જિત ભેદ, એ વસ્તુ છે અવર્ણ. ૧૪

* આ એકીપ્રકાર અવ્યવસ્થા સકામ કરી કરવાને માટે ૧૫
અને દેવ આદિના શુણ હોષની કથા કહી છે
૧ આદિક પદાર્થો સેવન ૨ અનુચક રચિતમાં.

શુદ્ધ દોષના કારણેના, હવે કર વિસ્તાર, ૧૫
પરંતુ નહિ તે ગણુએ, મુખ્ય વિવેક વિચાર
મુગ વિનાનો હેશ હોય જે, અપવિત્ર તે જાણ, ૧૬
(પણ) પ્રાક્ષણપર નિષ્ઠા નહિ તે, અતિ અધમ માન
મલેન્દ્રવાન દેશ હોય તે, અતિ અધમ ગણે ૧૭
પણ સંપુરણના હોય બાંધા, પવિત્ર પડિત જાણે
દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય તે, કાળ પવિત્ર ગણાય, ૧૮
સૂતક દિવસ અપવિત્ર છે, એ આ જગે મનાય
દેશકાળ અનુસાર છે, શુદ્ધિ અશુદ્ધિ સવ, ૧૯
સારે દેશે સારુ છે, નખળે અપવિત્ર પર્વ*
દ્વન્નાદિક પણ શુદ્ધાશુદ્ધ, જનનથી સર્વે થાય, ૨૦
પ્રાક્ષણ વધને અપવિત્ર છે, પવિત્ર જગે મનાય
પુખ્ત જળથી શુદ્ધ થાય, મુગધ લેવાથી અશુદ્ધ, ૨૧
વર્ષાજળ ત્રણ દિન પછી, પવિત્ર ગણે જન શુદ્ધ
તામ્રુ અત્ર પવિત્ર છે, વાસી અપવિત્ર અત્ર, ૨૨
તળાવ જળ પવિત્ર છે, ચકાળ અડે નિશ દિન
સર્વે કહણ સૂતકાદિક, અસમર્થને છે શુદ્ધ, ૨૩
સમર્થ જનને અશુદ્ધ કહે, માને જન વિશુદ્ધ
દશ દિન નિત્યા પછી, જન્માશોચ ન લાગે, ૨૪
જાનુ વસ્ત્ર નિર્ધનને શુદ્ધ, અશુદ્ધ કહણ ઘડમાગે
આ સર્વે વસ્તુ શુદ્ધાશુદ્ધ, દેશકાળને આધાર, ૨૫
સ્વસ્થતા હોય સર્વે, તો ગણાય અશુદ્ધાર
ચોર કુટારાના ભય હોય તો, અશુદ્ધ શુદ્ધ ગણાય, ૨૬
જાણીઆ અપવિત્ર ગણે ત, વર્ષે પવિત્ર મનાય
દેશ, કાળ, આત્માને દ્રવ્ય, અવસ્થાને ધરતો કાળ, ૨૭
પવિત્ર અપવિત્ર તે ગણાય, રાખથી તેની સમાળ
ધાન્ય, કાક, ગજજાત, અસ્થિ તત્તુ ધૃતાદિક રસ,
સુવર્ણ, ચર્મ, માર્ગ, ગાદો, છંટ આદિક વસ્ત ૨૮
તેની શુદ્ધતા કાળ વાસુ અગ્નિ, ખાટી જળથી થાય,
સ્થળ સમય ભેદતા શુદ્ધાશુદ્ધ, આ જગે મનાય ૨૯
એ સર્વે છે દ્રવ્ય શુદ્ધિ, કોમા છે બહુ ભેદ,
તે સર્વે કહ્યા અગ્નિ મુનિએ, આશ આનાદિ વેદ ૩૦
સ્નાનસ્નાન લપ પાળાવસ્થા, ઉપનયનાદિક અગ્નિ

શુદ્ધ દોષ વારતા વેદોક્ત, નથી તે કઈ સ્થિર, ૩૧
શુદ્ધ દોષ કલ્પિત છે, જાણે ઉદ્ભવ વીર ૩૨
દોષ છે તે દોષ છે, પુનરપિ તે નવ દોષ, ૩૩
ધર્મિને મલ પતિત કહે, પતિતને નવ શોચ ૩૪
ઝી સગ ચાચાસીને, મહા દોષનુ છે કારણ, ૩૫
શુદ્ધપુરુષ સ્ત્રી સગનુ, કરણ શુદ્ધ મને મારણ ૩૬
મધમથી જે દોષવાન, તેને દોષ નવ લાગે, ૩૭
શુદ્ધદોષ છે મિથ્યા પણ, કોની પ્રવૃત્તિ જન ત્યાગે, ૩૮
સકળ વસ્તુના પ્રાપ્ત્ય જનથી, નવ ઘટશકે ત્યાગ, ૩૯
નિવૃત્તિ પરમ ભાગ રૂપ છે, હરે શોક મોહ ભય, ૪૦
નિવૃત્તિને સેવે જન તો, થાય મોટો ભય ૪૧
વિષય સાર રૂપ પેળે તો, આસક્ત થાય તે જન, ૪૨
આસક્તિ થાયે કામના વ્યાપે, તેથી કલેશ ઉપજા, ૪૩
કલેશથી કોષ વ્યાપે, કોષથી સમોહ, ૪૪
સમોહ ધવાથી કાર્ય અકાર્ય, પ્રાણી કદિ નવ જોય ૪૫
કર્મ કરતા ઘટે પડે, સપતિ વિપતિ થાય-પ્રાપ્ત, ૪૬
વેદમા નિવૃત્તિ કહે તે મહે તો, કદી ન આવે પ્રાપ્ત, ૪૭
વેદમા પ્રવૃત્તિ નથી, માને જે કો મૂર્ખ, ૪૮
ઝી પુત્રાદિકને જે જાણે, એ વેદનુ નવ મુખ ૪૯
મિમાસક શુભાવે જગને, કરકારી જન જેવ ૫૦
આત્મતાવને નવ જાણે, મૂર્ખ છે ઉદ્ભવ તેવ ૫૧
વેદમા અહિંસા કદી છે, વગી છે નિવૃત્તિ વાત, ૫૨
હિંસાદિક કર્મ કરે છે પ્રાણી, તે મનિષ્ઠ અધાત, ૫૩
કર્મ કરી જન સ્વર્ગ કહે, એ વાત છે નિરસાર, ૫૪
મને ન જાણે જે જન, તેને વિષે અવતાર ૫૫
વેદ પ્રવૃત્તિ નવ વેદ, સમા નિવૃત્તિ સમભાવે, ૫૬
જીવ પ્રાણ, સચ્ચરી નકિ, એ સત્ય રીતે મનાવે ૫૭
જેમિની આદિ જનિનિ, કહે વેદ ધર્મથી જાણીયે, ૫૮
હું વિતા વેદ ભર્યે મ્હે, તેને મૂર્ખ પ્રમાણિયે ૫૯
વેદ રહસ્ય સમજવે, તે છે હૃદયે વાત સાર ૬૦
જગ, પદ્મ, મધ્યમ સમજવી, કલિણ છે એ જાન જાણ

વેદ વિદિત કર્મ આચરે, પુનર્વે નિજ આપઃ
 સિદ્ધ થઈ સધળે કરે, છાંડે યશનો પ્રતાપ. ૫૭
 નિંદા કરે સૌ દેશની, મહાક્રોધી મન અહંકાર;
 તે સુખને કેમ પામશે, એમ વડે શ્રીગોચર. ૫૮
 નેહું હું સરખો ખીતે નથી, પડે માયા મગતો;
 તે જાનવતી નર નાવજ્યા, હૃદિ ભોલોજન ભગતા. ૫૯
 દુષ્ટ આત્મિક મેઢ આભાગી, અહંકારે ભરીયા;
 ભૂમિ ભાર ચડાવવા જન, ભૂમિ વિષે આવતરીયા. ૬૦
 તે સુખથી અજાણે માનવી, જે ભારી ભક્તિ ન લખે;
 નકંતિવાસ ખચિત છે તેને, કષ્ટ છે શાસ્ત્ર પુરાણે. ૬૧
 જે ને શરીરધારી છવ છે, તે તે રૂપ છે માહર;
 પશુ આ અપવિત્ર દેહ છે, તેથી સધળું અંધાર. ૬૨
 જે દેશ આમ નયમમાં હોયે, એક જ પશુ મમ દાસ;
 પવિત્ર સ્થળ તે નાવતું, એમ વડે શ્રીઅવિનાય. ૬૩
 જ્યાં જ્યાં આશ દાસ છે, તે દિશા સુખ કહીયે;
 સમ દૃષ્ટિએ સાધુને નીરખતાં, પવિત્ર પૂરા યઈયે. ૬૪
 જેના કુળમાં વિષ્ણુ ભક્ત છે, તે સર્વોત્તમ સાહે;
 વિષ્ણુ ભક્ત એક પુત્ર હોય તે, સધળા કુળને તારે. ૬૫
 સમસ્ત પિતૃલોક સાથે, કુળ પરિવ્રજા સાથ;
 મલિનતા મટી ઉજ્જ્વળપણ, થાયે શ્રીલ સહાય. ૬૬
 અનેક કાળનાં પાપ બાપ છે, ભારી ભક્તિ સાથે;
 એકજ દૈત્ય કુળમાં થાય તો, સૌ કુળ સ્વર્ગે આવે. ૬૭
 એકોત્તર શતપિતૃને, પોતે કરે ઉદ્ધાર;
 સુખ થઈ સ્વર્ગે માહે, સુખ પાયે તે અપાર. ૬૮
 પછી પ્રસન્નહન વાસો વંશે, સુખ પાયે તે ધણ;
 વિષ્ણુ લોકમાં પરવડે એ, લે સુખ સુસિદ્ધિવળ. ૬૯
 અનેક કાળ સુખ પાયે, મારો ભક્ત જે સુખને બળે;
 પ્રાણાંતરે સુખ પામશે તે, ભક્ત પરમ સુખ નીચે. ૭૦
 હવે ભક્તનાં લક્ષણ, ઉદ્ધવ પ્રભે કહે અવિનાય;
 પવિત્રપણે સદા રહે સુખી, મનની પ્રાદર્શનાં આશ. ૭૧
 સમાન દૃષ્ટિ સર્વ ઉપર છે, નિજવશી ધર્મને પાળે;
 પર ઉપકાર કરે સહી એ, પંથ બહિષ્કરે ચાલે. ૭૨
 વિષય ચક્રી રહે સદા વેગળા, લોકાચાર ન ભણવે;
 મિથ્યા વાક્ય ભાલે નહીં, અને કામ ક્રોધને છણવે. ૭૩
 યથા સંપત્તિ દાન કરે વળી, દયા પ્રીતિને પાળે;
 મુગધકી કરી વાદ કરે નહીં, નાસ્તિક ગુણ નવ ભાળે. ૭૪
 હેઠ મન લીધું ફરી કરજી, સુખ હેરિતું રમણે;
 નિજ સંગતિ કરે નહીં ને, શ્રેય સાધુના ચણે. ૭૫
 આજ્ઞા પાળે વેદની, નવ કરે છવ દ્વિસામ;
 આત્મા સાધન વાત ન મૂકે, છાંડે વિષય ઉપજાય. ૭૬
 હૃદ દેહને પરહરે, રાજે આનંદ શાલાય;
 પરનારીને એવી ગણે, નિજ બાળીની કે માતા. ૭૭
 સ્વર કષા પ્રીતે સંભળે, કરે કીરતન માનું;
 ફલોકય ગુણ વડે નહીં, કદી વચન વડે ન અવિચાર્યું. ૭૮

વિશ્વાસ રાજે બાજીને, ને મીન થતાં સંતોષ;
 કોનો ઉપહાસ્ય કરે નહીં, વરજીત કરે સહુ હોય. ૫૯
 નિજ જ્ઞાનેથી જ્ઞાન વધારી, પામી તે ઉપદેશ;
 શીતિવત, તેને ક્ષમા રાખવી, નિર્ણય રમણે દેવેશ. ૮૦
 દયા કરે સર્વ ભુતને, રાજે આત્મસંપાન;
 એ લક્ષણ જેને વસે, તેને સમીપ શ્રીભગવાન. ૮૧
 ગોપ્રાદાણુ ને સુક દેવને, નાજીવા ત્રિષિકેય;
 પ્રેમ પ્રીતે પૂજે સહી, નાજીને મુને દેવેશ. ૮૨
 એવા હરિ જનનાં દહન કરી, પાનીયે માલ પામ;
 આવાગમનનો દેરો ટળે ને, મળે સીતાપતિરામ. ૮૩
 એવા સાધુ કેરી સંગતે, આવે જ્ઞાનનો ભાવ;
 જેનું ચિત્ત મમ ચણમાં છે, પામે કદા લાવ. ૮૪
 એક સજી નહીં મજ વિષે તે, મિથ્યા છે દક્ષતાય;
 કરે પેટ ભરવા પાણંડ તે, વડે શ્રીહરિ દિશાય. ૮૫
 રીક્ષા લીધે યુ થયું નો, મન માયામાં મોહાણ;
 સુકૃત સધળું જનમંથિ તે, તે એક સજીમાં મોહાણ. ૮૬
 કહેવા માત્રે અતિથિ છે તે, ને વિષયામાં મહાદે;
 શ્રીવિષ્ણુની ભક્તિ પરહરી, અન્ય માર્ગે ચાલે. ૮૭
 કર 'મધ્યે લીધક શુદ્ધીને, પડે વિષયાદ્યુષ્ણ'.
 એવું નાજી જ્ઞાન વિચારે, મોગી રંક કે ભૂષે. ૮૮
 બારે વર્ણો પોતાના, ધર્મક્રી સુને પામે;
 એ નિષ્કમ ધર્મે આરમ્ભતાં, ભવનાં દુષ્ટાપે તે વારી. ૮૯
 જે જન મુન્યે વિષયાદ્યુષ્ણ, સુખનેા સાગર નાજી;
 બિશ્ બિશ્ તેનું છવતું, એમ વડે આરિંગપાણી. ૯૦
 બંધુ છણ્યું તે પ્રાણીનું, લાયક પશરને સમાન;
 અંધતામિશ્ર નરકે પડે, જેને વિષયા અભિમાન. ૯૧
 આ સંસાર તે અસાર છે, અસ્થિરચત નાજી
 શ્રીવિષ્ણુ સ્મરપને શોધીને, હરિકૃદ્દહધમાં આજી. ૯૨
 સ્વમવત સંસાર છે આ, તેનું સુખ સૌ મોહાણ;
 સત સાધુ સંગત અને, રામ નામ સૌ મોહાણ. ૯૩
 અન્ય માર્ગે સુખ સ્વર્ગનાં, ભોગવીને પુનઃ પડશે;
 વળી રહવડતા હૃદિયે, યમ કિરર તેને નહશે. ૯૪
 જે પ્રજાનું સુખ ભોગવે તે, વિષ્ણુ પદને પામે;
 માટે હરિનું ભજન કરવું, આવે અંત્યે કામ. ૯૫
 પરમેશ્વરનું ચિત્તન કરે, ને રક્ષો સર્વત્ર વ્યાપિ;
 આ સંધિ સકળ પ્રદર્શની, રચના એણે રચાપિ. ૯૬
 પ્રભુ તે વ્યાપી રહ્યો કેમ નાજીયે, તેક નિરુપચ કહીયે;
 જેમ પ્રણવ ઉચ્ચાર થકી, શબ્દ સૌ ઉપજે તે લહીયે. ૯૭
 સકળ શબ્દ તે પ્રભુવે કરે, આધારે રહી લાગ્યા;
 તેક પુષ્પ શબ્દ કેમ ઉચરે, કેમ કદી યામે અગળા. ૯૮
 પ્રણવ શબ્દ એકમા મળી, જેમ વાણીયે આવે;
 તેમ તેમાં વ્યાપી રહ્યો હું, વિશ્વમાં સકળ સ્વભાવે. ૯૯

એ દર્શાવતે જે અનુભવે, શીકરિ એમ જોયો,
 શોધી લેજે મુને સર્વથા, નહીં કે તેને તોલે. ૧૦૦
 એકાદશસ્કંધ ભાગવત, કથા પ્રાચીનિભાગ;
 શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવની ગોષ્ઠિને, હવે એકવીશમો અધ્યાય. ૧૦૧
 વસંત

એકવીશમો અધ્યાય થયો પૂરણ, પ્રાચીનરૂપણ હરિ કથા,
 કર્મોડી વિષ વહનમ ભણે, હરિ ભક્તિ કામચિત્ર યથા.
 ॥ ૬૬ ॥ શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે ગોવિંદચરિત્તેભાગ ॥ ૨૧ ॥

અધ્યાય ૨૨ મો*

કંડુ ૨૨ મું-રાગ રામગી

ઉદ્ભવ ઉવાચ:-

ઉદ્ભવ કહે શ્રીકૃષ્ણકેશજી, સર્વજ્ઞ સ્વામિ તમે સર્વેશજી,
 ભવજળ તારણ સંદેહ નિવારણજી, જન્મને આધાર સ્વામિ
 તમારોજ.

આ સર્વ ભુદ્ધિવાદ છે, તે નથી કંઈ અપ્રમાણ;
 શમદમ પ્રાપ્તિ થાય તો, એ દર્શે, વાદ નિર્વાણ. ૧૩
 તત્ત્વો એક બીજા મેક્યે, અવર્ણવને પામે,
 કાર્યરૂપ તત્ત્વ મધ્યે, કારણરૂપ તત્ત્વને માને. ૧૪
 તત્ત્વોનાં કાર્યાકારણ, કહું તને આ દેર,
 જીવ ઈશ્વર એ મુખ્ય તત્ત્વ, તેમાં નવ કંઈ દેર. ૧૫
 એને જે જુઠાં ગણે તે, બાલુના મૂર્ધ જડે જન,
 તે જોવીશ તત્ત્વ ગણીને, જીવ ઈશ્વર છવીશ ન અન્ય. ૧૬
 જીવ ઈશ્વર એક ગણે ને, પચીસ તત્ત્વ પીછાણે,
 બધું* શુદ્ધ ગણે તો તે સર્વ, અઠાવીશ પ્રમાણે. ૧૭
 પુરુષ પ્રકૃતિ મહત્ત્વ, મહંકાર ને આકાશ,
 વાયુ તેજ જળ ને ભૂમિ, એ નવ તત્ત્વ પ્રાસ. ૧૮
 શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે ગોવિંદચરિત્તેભાગ ॥ ૨૧ ॥

માટે તે જે પ્રકારે પૂજ્યું, તેમાં નહીં હવિર્જન; ૩૩
 સમ્યક્ પ્રકારે કર્યું તુજને, જોમ બોલ્યા જગજીવન.
 જિન જિન તે બોલતાં, મમ શક્તિ હુમેલતાને યદી; ૩૪
 વૃત્તિ કરે જો શોક તેને, સંકષ્પ વિકલ્પ કરતા સદી;
 તે કલ્પનાનું રચણ યદી, વિકલ્પ અંતરમાં વસે; ૩૫
 માયા પાંચે પ્રાણ બાંધે, નિગ્રહકર્ષ પ્રકૃતે વસે.
 લક્ષ-જીવોશી ચેની કરતાં, પાર કેમે પામે નહી; ૩૬
 અંતર્યે ગત જાન વર્જિત, હવા પાપી પશુ સદી.
 શમદમ પામે સત્ય થોડે, જ્ઞાન વિજ્ઞાન પ્રકારી; ૩૭
 વિકાર દેહનો પરદરે તે, સત્ય થયે સંત્યાસી.
 તેને શેઠ કમળે ન ઘટે, જ્ઞાન અર્ક પ્રગટ થયે; ૩૮
 તેને શેઠ કમળ નહીં, સાક્ષાત પરિબ્રજને લલો.
 હૃદય શેઠ કે શીત ઉષ્ણતા, માયા મમતા પરહરી; ૩૯
 સર્વાંગ અંતર લલો અનિગત, ક્ષણમય કાયા ધરી.
 પુરુષ અધ્યે શેઠ ઉદવ, પ્રક્રમ ને પૂજ્યાં સદી; ૪૦
 પરપુષ્પ પ્રવેશ થાયે, પૂર્વના અંકુરમાં રહી.
 તેનું જે અધિકાલ ઉદવ, અપર્વનું સંખ્યાન; ૪૧
 તે યદી બીજા ઇતર પેલા, દેખીયે તે કામ.
 પ્રથમને વિષે અપર અધ્યે, તત્ત્વ કરે પ્રવેશ; ૪૨
 જ્યેવં તત્ત્વને જે પ્રીછતા, સર્વકંઠે સર્વશ.
 તેનું પૂર્વોપર પ્રશંસન છે, જેમ શાસે છે સંભવ; ૪૩
 અનાદિ શક્તિ વશ થયા, નહીં શેઠા કહે માધવ.
 આત્મકર્મથી તે નહીં ને, નહિ હોય આત્મ નિવેદ; ૪૪
 સર્વશ સંભવ નહીં તે, અન્ય મારગ લે.
 તે વિષય મોગમાં પડ્યા, ના છૂટ્યા માયા રંગ; ૪૫
 પુણ ઉપર થયું હીપણ, જોમ કહે શીરંગ.
 લણુ માત્ર અણુએ છે નહીં, કેા જ્ઞાની પામે પાર; ૪૬
 માયા શુભી સ્થામિતા, તેને આત્મ શુણ હોયે નહીં;
 સત્ય શાસ્ત્રને તામસ જનું, સ્થિતિ ઉત્પત્તિની સદી. ૪૭
 સાત્તિક તે તે જ્ઞાન મારગ, કેમ શાસ્ત્ર સંભવે
 યાતના નકં થોતે તે, તામસ શુભને અનુભવે. ૪૮
 શુણ ત્રણે જે વૃત્તિ કરે, તે કાળ નિશ્ચે બાજીને;
 સ્વભાવ સુજને પુરુષ પ્રકૃતિ, અકૃત મહુલ પ્રમાણુને. ૪૯
 અહુકાર નભ અનિલ ન્યેતિ, આપ સિતિ સાધે નવ;
 શ્રીત ને ત્વયા કાણુ કહેતાં, નાસિકા કહે ઉદવ. ૫૦
 છોડા જો જે ઉચ્ચાર શક્તિ, શુદ્ધ કર અને ચણું;
 જો કર્મ ઇદ્રિ બાજુ ઉદવ, કહે અશણુશણું. ૫૧
 શબ્દ, સ્પર્શ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ પંચ જો કલા હવિર્જન;
 તે કોણવે કર્મ યાતના, જોમ કહે જગજીવન. ૫૨
 સત્ત્વ આદે પ્રકૃતિ, લગવાનને યોગે રહી;
 તે કર્મ કારણ કરાવે, પંચ જીવત માર્ગે રહી. ૫૩

સત્વાદિક શુણે કરી, અવગત મહા વૃદ્ધને પામે;
 નિકાર ના પામ્યા પ્રાણી તે, કણુ કાનું ન માને. ૫૪
 આત્મિક જે પુરુષ તે, કહેવા માત્ર નિમિત્ત;
 ધાતુ સરજે જે છે માતૃથી જો, પ્રકૃતિ તત્ત્વ અનિત્ય. ૫૫
 તે માયાના સંગથી જો, ઇંદ્ર પ્રગટિ હોય;
 સમ ધાતુ ગગનમાં, આકાશ શબ્દ છે ચોપા. ૫૬
 તે વિષે આધાર છે, આત્મા તલો હરિ જન;
 જ્ઞાન માર્ગને કહે ભંધન, જોમ કહે જગજીવન. ૫૭
 તેહ યદી જો તેહ ઇદ્રિય, પ્રાણ થાય ઉપન;
 જો પંચ તત્ત્વ જે પંચ મહાભૂત, હજી પુરુષ પાવન. ૫૮
 તે આત્માને ઉદેશ કરીને, પ્રવેશ કરે તે માર્ગ;
 અન્નજળને આત્મા જો સી, ઉદય પાયાં ત્યાહિ. ૫૯

કહ્યું રડ મુન્દરામ દશામ દશી ફેર*
 પંચ મહાભૂત ઇદ્રિ અગીયાર, આત્મા સાથે સત્તર સાર;
 તે આત્મા ગયે જોકથી, ક્ષોણ તત્ત્વ તણુ સર્વથી.
 પંચભૂત તન્માત્રા મન, જોકાદરા અર્થ પ્રકૃતિ શુણ તણ;
 જોક પુરુષ જો નવ કહેવાય, જો ઉદવ તત્ત્વની સંખ્યાય.
 અગ્નિ વાયુ જોદાં મંદિ ભ્રમત, જો સર્વ સુખ છે કહે જગત્તાત;
 પ્રકૃતિ પુરુષ જો બચેા સદી, પરપર આશી રહ્યા છે સદી.
 માટે લેહ નથી હવિર્જન, શ્રીમુખ બોલ્યા જગજીવન;

ઉદવ ઉદવાચ:-
 ઉદવ કહે ચાંબળો સર્વશ, સંદેહ નિવારણ દેવેશ.
 પુરુષ પ્રકૃતિને વશ રહ્યો, જો સંદેહ મારે મન લલો;
 પુરુરીકાસ સર્વશ સ્થામિન, લેહ ઉદવા યોગ પાવન;
 તમથી છુટને જાનજ યાય, તમ શક્તિયે કર્મ મુકાય;
 માયાયે કરી લાણુ જગત, બીજાને નહીં વશાદા શક્ત.
 જોનું વાકય ઉદવનું સુબી, ત્યારે જાણ્યા ત્રિભુવન ધણી.

શ્રીભગવાન ઉવાચ:-
 પુરુષ અધ્યે શેઠ કહેવાય, પ્રકૃતિ લેદે વિકલ્પ ન થાય.
 જો વિકલ્પ આત્માને લોલે, માયા યોગે નહીં મન થોલે;
 કલ્પ વિકલ્પ શુણુકિ કરે, અનેક પ્રકારનાં સંદેહ ધરે;
 પ્રકાર વિકારકનાં ત્રણ, તે પ્રકાર કહે અશણુ શણું;
 અધ્યાત્મક અધિદેવાધિષ્ઠત, મન કલ્પના કહે અચ્યુત.
 હૃદિ માત્ર જે રૂપ કહેવાય, તે તે મિથ્યા આ જગે જણાય;
 પોતે આકાશમાં છે રવિ, નિશકાર ક્ષણની ગતિ હની.
 પોતાની માયાયે કરી, નાના પ્રકાર તુરંગ કરે હરી.
 શુણુશણ તલો જે વિકાર, ઉદય તત્ત્વતંગ પ્રકાર.

* મુળ મત્રમાં જ્યારે ૨૨ માં અપ્પાય ૨૨૧ થાય છે, તે આ નવ
 કર્મથી ત્રેવિક્રમો અર્થવા ૨૪૩ થાય છે. પરંતુ મુળ ભાવતમાં જોતાં
 આ અપ્પાયથી વાત ૨૨ માં અપ્પાયની છે. તેથી આ કડી પડે પાડી.
 ૨૨ માં અપ્પાયમાં હામત્ર કોણુ છે. વળી ઉપસા ૨૨ માં કર્મમાં કહ્યું
 જોનું છે કે જે ધર્મસ્થિત આ ૨૩ માં કર્મના વિના સમજવું મુશ્કેલ છે.

ત્રણ શુભ મૂળ થકી નિસ્તપ્ત, વિચારી ચિકિત્સા તેના કર્મો, તે વિહાર તેના કહેવાય, વિહારિક શુભ સુખ તુ બાધ. આત્મજ્ઞાન સ્વસ્થ છે સત્ય, મન વાણી થી બીજીની ક્રમ, પાપીણી પ્રકૃતિને કરી, ચાલે અન્ય મારગને ધરી તેને વિવેક નથી હો નિમ્ન, જેનું હૃદયે નથીરે ખનિત, ભવસિંધુમાં મેઘા કરે, એકે વાત ચિત્તે નહીં કરે. લેહાલેહ તેને મન વધે, વિવેક વિચાર કરી નવ કસે, તેને મોક્ષ નથી હરિજન, ને શુભ પાસે થયો બધન પ્રમાણુ અપ્રમાણુ નથી જાણતો, હીડ મન સંદેહ આણતો, થયો માયા સાગરનો પ્રાણી, હું હું કરતા મન બુદ્ધિ આણી એવા પુરુષ અનિત્ય અજ્ઞાન, તે મોક્ષ ન પામે, કહે ભગવાન, તેણે મિથ્યા થયો ભૂમાર, નેણે નવ ભવમાં જુગાપાર કૃષ્ણ પ્રભે ઉદવ ઉચરે, કર્મભેદીને વિનવી કરે,

ઉદ્ભવ ઉવાચ -

તમથી કર્મનું પ્રાગટ થયું, તે પ્રાણીને સજે આવી રહ્યું તે કર્મ કરી દેહજ ધરે, ઉચ નીચ થોનિ અવતરે, એ ગોવિંદજ પૂર્ણાનંદ, મોટો માયા પારાનો ફર હવિંભાવ કહેતા જણાય નહીં, સ્વભાવે બધન થાય સહી, જ્ઞાન બ્રહ્મ થાય ઉદન, ઉત્પતિ જીવની કહે ભગવન શ્રીભગવાન ઉવાચ:-

કર્મ રૂપ નરનું ને મન, તે કર્મદ્રિય છે બધન, તે અન્ય લોકને પામે સહી, નેણે આત્મ શુભ જાણ્યો નહીં વિષયો સામગ્ર્યા જોયા હંદ, તેણે શુભ પાપી નષ્ટ, તે કર્મ તત્ત્વમાં પામે ઉદે, ઉદવ પ્રભે ક્ષીહરિ વડે તે કર્મ ચાલનામાં પામે મહી, તે જાન રહિત કહે પ્રભુચાણી, વિષય વાછનામાં લેહાય, આત્મા સ્વરૂપ ન અવરમાય વિષય મનોર્થ સ્વભાવી ગતિ, કર્મબધન કહે જીવપતિ, જાન ધરી નહીં સાધન કહું, તેણે જનનીનું નેભન કહું તેને મોક્ષ ક્યાંથી હોય બ્રાત, ભટકે ભવમાં કહે જીવતાવ, તે જન્મે જન્મ વેટ જન્મજ, અધમ થોનિ થાય આઠણ કર્મ, કરી દેહ નકં પડે, સતકર્મે સતારે ઝડે, પૂર્વ મનોર્થ જીવાત્માય, નથી સવારતો કહે કર્મજીમ્મય તેટ જીવાત્માને હું જાણુ, પ્રથમ ગત રાખે પ્રમાણુ, જાન ને હૃદયે સરજીજી, ત્રણ પ્રકારે મામામાં વળજી બાહ્ય અવતરના જે લેહ, તેણે સ્વર્ગવી પામે જોદ, હે ઉદવ પ્રાણી થાય છે મથી, તે કાળે સૂર્યને દેવે સર્વથી હે વિનાશી વનસ્પતિ કય, તેમ દેહ કાળનાં શુભ સકળ, જેમ વિનાશી વનસ્પતિ કય, તેમ દેહ કાળનાં શુભ સકળ, નહીં સ્થિર અસ્થિર છે કાચ, નીચે પડે કહે વૈકુઠરાય જેમ તેજનો દીપક નદીનું જળ, મિથ્યા આજીવ્ય એવા નર, તેને વાણી મિથ્યા થાય છે, નિજ કર્મ પ્રગટ થાય છે, વળી કર્મ પામે નારી, કર્મે અવતાર સેહધરી, એ કર્મ મંત્ર વણી રિસ્તાર, ઉદવને કહે જીવમાધાર

કર્મ દેવ લોક લોગવે, યકુર્મ કરી નકં અનુસવે, એ સ્વભાવત્ પ્રાતિના મર્મ, અને કરણ ન કરણ એ વર્મ જેમ અસિદ્ધિમાં સર્વથી, જ્ઞાનજીવિયે જોમે કથી, ગર્ભ, જન્મ, બાપ, કુમાર, મૌલન, મધ્યવય, જરા અપાર મૃત્યુ સહિત અવસ્થા નવ, એ શરીરને જીવનજિત ઉદવ, ઉચીચી એવી ને દેહ, શુભસગત ઉપાધિ છે તેહ પુરુષ પાપને સાર ન નેહ, એક માનવે ઉદવ એક, પિતા, પુત્ર, ગણ, સસાર, શય નિવૃત્તિ અનુમાન પ્રકાર આત્માભાવ અસ્થાવ લક્ષણુ, જાણે છે કહે અશર્ણુશાનું, વિધિવાન નર જ્ઞાની જન, સસાર અવસ્થા જાણે મન અપકવં કરણ દુઃખથી પડે તેમ જન્મમર્મણુ આત્માને અરે, અત્યાવશ્યથી પામે લેહ, જ્ઞાન ધા થાયે ઉચે.

અજ્ઞાની ને પુરુષ કહેવાય, પ્રકૃતિ થકી બધન થાય, જીવ કર્મે જન્માભ્યે જાણુ, સત્યજીવ દેવ નષિ પ્રમાણુ રમેજીવના સગી નેહ, અસુર હેતુ તે પામે દેહ, તમોજીવે ભૂત પ્રેત પિશાચ, હે ઉદવ એણ માનવે સાચ કોઈની મતિ કરી અવલોકન, પોતે માયા થાય છે મન શુભ કરી પામે છે શુદ્ધિ, વિમ્બે માયા લેહની સધી કર્મન જાણી જીવની ઘણી, હરિમે મુખી સસાર ગણી, બમણા જીવકરપના સચુકળ, તે ક્રિયાથી ઉદવ પામે ગુણ, મિથ્યા મોહ માયા સસાર, એ તિમિર કહે જુગાપાર, તેમ જીવિ તેણે શુભે કરી, ઇન્દ્રિય નથી મનમાહે ધરી તે પશુ ચચાળ થાયે મન, હાંહાતું જાણ કરે અવલોકન, વક્ષ આલતા દેખે સહી, સુચકે ભમતું હોયે નહીં એવા પુરુષ અજ્ઞાની જન, સ્વમં સુખ સાચું જાણે મન, વિષય લોગ માયાનું સર્વ, દેખી મન પામે છે ગર્વ પશુ તે મિથ્યા છે નિરધાર, તેમ આત્મ સબળ સસાર, વિષયવાછના મોટી પ્રીત, ભવસાગર બૃહો અનિત્ય છેડી પાશ ને નિર્મળ ચાલું, પછી ભવમાં નહીં જમાણુ હે ઉદવ! કર્મ નિરધાર, વિષય કર્મ કીને પરિહાર આત્માથી આત્મા ઉદારીયે, માયા કાલના પ્રયત્ન કરીયે, ભાવ અજ્ઞાન ગણીયે સમતોલ, લોકે કયાન એક જ માન નિદા સ્તુતિ સમતોલે જણે, જ્ઞાન અપમાન મત્સર ન ધરે, પોતાનું પારકું જાણે એકવં, ધામ સ્વરૂપ દેખે સર્વત્ર યેન ક્ષદા અચેતન કર્મ, લેહાલે ના દાળે ધર્મ, ઇહ લેકની ઇચ્છા વડે, પરલોક અવરગન ભરે તામ પ્રમાણા નિર્મળ થાય, હેમ કુદન સરખી કરી, અરે જાન વિના જન ભવે, મોહ નિશા નિદ્રામાં રાય, સ્પર્શા મનોરથ મિથ્યા હોય, સચયને પ્રાણી તેમ જોય, સ્વપ્નામુખનું બ લોગવે, વિષયજિતન કરતા સસારે જોગવે મારે સચયનું કયા ત્યાગ, આત્મજ્ઞાન લઈ હો વેરાગ, કર્મ નીગમન કરે રિસ્તરજ, અપમાન કરી હો અપાર કર્મ કરે ભાષે કે મારે, આહરિકાના રસ્તા તોડી પારે, શુરે, ચુરે ને બહુ રમડે, ક્ષદાનિશામાથી તે પાડે

એમ અતિ લોભી મનુષ્યના, યશ્ન શુભ પામે નાશ;
 સ્વરૂપ લોભ પશુ યુગાકે, સ્વર્ગલોકના વિલાસ.
 દ્રવ્ય મેળવ્યા પછી, વધારવાપર લક્ષ્ય
 પછી રક્ષણ કેમ કરવું, જેથી કરે નહિ કો લક્ષ્ય.
 ખરચ કરતાં નાશ થાતાં, પરિશ્રમ થિતા ત્રાસ,
 એ દ્રવ્યને ધિક્કાર છે, જે આપે નવ સંન્યાસ.
 ધન થકી થાય છે, યોગાં હિંસાદિક પાપ,
 મિથ્યા ભાવણુ દેખે કામ, ને ક્રોધ વિરમય આપ.
 વળી મહ ભેદ વેર સ્પર્દા, અવિશાસ સૌ વ્યસન;
 સૂત મધનાં વ્યસન વળગે, એ પંદર કરે અપાવન.
 માટે હુકે જને ધન લોભ. તજવો નિરધાર,
 આ જગે યંધુ માત તાતાને, સ્નેહ સુકરે ધન સાર.
 ધન લોભી મનુષ્યને, પરલોકે પશુ દુઃખ;
 આત્માનું કલ્યાણ ન પામે, નવ પામે કોઈ સુખ.
 ધન લોભી પાપીજન, દેવ ઋષિ પિતૃને ન આપે ભાગ,
 તે નીચ યોમિનાં પટે સહા, તેના ધનમાં ઉઠી આગ.
 “નૃપ માત્ર વહી ગયું, થયો હવે વયે વૃદ્ધ;
 શું કરે કયાં જઈ છે, હવે કેમ થાઉં હું શુદ્ધ.
 રે ધન ગયું એ કીક થયું, જેથી આવિયો વેરાગ;
 એ નાવથી હું તરીશ નિઃશ્ચે, છે મારું મહાભાગ.”
 પછી તેણે મન વિમાસી, હરિ ઉપર રાખ્યું ચિત્ત,
 અટલ કરીને તીર્થ કરતા, પ્રભુને સમર્પ્ય ચિત્ત
 મેઢા અટન કરતા ઋષિજી તે, નચ પોતાને આભ્યો,
 કો એ દંકમંડલ અશી લીધુ, દેાને મન નહીં ભાગ્યો.
 કો બિશ્વામંથી અસ લીયે, કોએ પ્રીડી ઠાકર મારી,
 કોએ પોત કહી ગાંધવા માંલ્યો, ગિમ રહ્યો તવ હારિ.
 એક કહે એનું દ્રવ્ય ગયું તેથી, પાખંડ એવો બાંધ્યો,
 સંસારનું એવું ચરિત્ર નેતા, માર્યાના ભાગથી છાંડ્યો
 તે ભિક્ષુક મન વચ્ચે ક્રીધુ, સંસારમાં ચિત્ત ન આપે,
 મન પોતાનું પ્રભુમાં આરોપી, ચલુકમલે ચિત્ત થાપે.
 પછી ગર્વ મનને નિવારીને, ત્રિજ્ઞા દંટે હણતો,
 હવે કોને દુઃખ હઈ હું, કર્મ પોતાનાં ભણતો.
 અનેક પ્રકારે માનવજન્મે, દુઃખ તેને આપ્યું,
 દુર્જને દેહકે દેવ કૃત્ય દુઃખ, તે સર્વથી અંત સંતાપ્યું.
 સંસાર મનસા દેહ પામીને, હરિનું નામ ન લીધુ,
 માયા અર્થે અવતાર ગોચો, મહા અકારણ ક્રીધુ.
 એમ જાણી હરિનું સ્મરણ, ક્ષિણ વિશેષ કરતો,
 માયાવિજિત થઇને શુદ્ધ, અનેક વચન જોત્યરતો.
 “આ લોક આત્મા દેવ, અહો નશી દુઃખ કારણ;
 દુઃખ કારણ મન છે, દેહ દમે પામે નારાયણ
 મન મહેથી થાય ઉભય, સત્વ રજ તમ શુભ,
 સંસાર ચક્ર તે ફરવે, એ મનમાં છે દુઃખ.”

ઈશ્વર છે સંગ રહિત, વળી જ્ઞાનમય અખંડ;
 અધિષ્ઠા પીટે સુખને, પશુ ન પીટે ઈશ્વર પંડ.
 ધ્યાન નિત્ય નૈમિત્તિક સ્વધર્મ, યમ નિયમ ને મત,
 એ સપ્તમાં સંતમો છે, દિદિનિચક્ર માત્ર સમસ્ત.
 મનોનિચક્ર એ યોગ મોટો, ચાંત ચિત્તને શું દોન ?
 ભટકે ચિત્ત સર્વે સ્થળે, પીટે પાપીને અજ્ઞાન.
 મન વચ સર્વે ઇદ્રિયો, મન નહિ કોને વશ;
 એ દેવનો પશુ દેવ છે, એનો ન ધરવો પક્ષ.
 મનના ઝેરક પ્રાણીઓ, હું મારુ કરે સૌ વાર.
 આંતિમાં ભટકે સહા, એટલે અજ્ઞાન અંધકાર.
 સુખદુઃખને ભોગવનાર નથી, તે છે આત્મા નિર્ગુણરૂપ,
 લોપ તેને નવ લેશ વાગે, એમ વલો ભિક્ષુક ભૂષ.
 નિરાકાર ક્રિયા રહિત આત્મા, નથી કર્તા ભોગતા,
 એ આત્મા છે એકલો, તેમાં રહી છે સર્વજતા.
 દેવતા કારણ હોય તો, આત્માને શું હોય,
 એકે ભટકું ભૂયું આર્થે, એમાં આત્મા દેવ કેમ ભેદ.
 આત્મા સુખ દુઃખ કારણ હોય તો, એ છે સ્વસ્થભાવરૂપ,
 આત્મા નથી સિત્ત કર્મ, ક્રોધ ધરવો એ વિપરીત.
 અહ દુઃખરૂપ હોય તેમાં, આત્માને નવ લવલેશ;
 અહ પીડા અહને વળગે, એને કહે છે નેશ.
 આ દેહને અહ પીડે, પશુ આત્મા તેથી સિત્ત,
 અહ પીડવાથી કહી જને, નવ કરવું મન ખિત્ત.
 બ્રહ્મવિષ્ણુ આ દેહને, લય કરીશ નિરધાર;
 હે ત્રિલોકના સ્વામિ તમે, સહાય કરશે આ વાર.
 અદ્વિત રાજ સ્વભાવ, એને પેરે પામ્યો ભ્રાક્ષ;
 તો બ્રહ્મવિષ્ણુ પામીશ હું, એમ જોત્યો લોભી મક્ષ.
 આત્માને કર્મ સાથે, સંયંધ નથી કર્મ;
 આત્મા દેહ નથી કર્મ કરતા, એને નથી કંદિ સાધ્ય.
 કાળ કારણ દુઃખનું, હોય કહિ આ દેહ.
 પશુ ત્યાં આત્માને શું છે, તેપર ક્રોધ મિથ્યા નિઃસંદે.
 આત્મા છે અચંચ સહા, કેમ સંભવે દુઃખ અંશ,
 આત્મા નિર્વિકારી, નવ લેવે કાંઈ મંશ.
 આ સુખ દુઃખ અદ્વિતરથી, થાને મનુષ્ય મન,
 એ સમજે તેને નવ પીડે, આ દુષ્ટ પાપી જન.
 માટે હું બ્રહ્મનિષ્ઠ થઈને, તરીશ અહીં સાર,
 એમ કહેનો કીડીર ભગિને, વળગ્યો તેણી વાર.
 પછી શ્રીપ્રભુ ત્યાં વરે, સુખ ઉદય
 પુરુષને સુખ દુઃખ કેમ, ક્રોધ નથી અંશ.
 માટે હિંદુ આનંદ, એ મનના
 અસ્તિત્વે વચને રક્ષા, નથી નર
 કંદર દરે મને નિરોધી, મને નિરોધી
 રેવ રેવ સર્વોત્તમ છે, ને

એમ ચેતી મુજને ભજ્યો, મારુ પદ તે પામે;
કદળી પેરે જે ચેતે, તેના સપ્તગો મોહ વિરાગે. ૭૮

વક્ત્રણ
મોહ વિરાગે માયાવર્જિત, આત્મા દેહી શુદ્ધ થાયરે;
કરજોડી વિમ્બ વક્ત્ર કહે, યથો ત્રેપીયમો અધ્યાયરે. ૭૯
શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે ત્રેપિશતિતમોધ્યાયઃ ૨૩

અધ્યાય ૨૪ ચો*
કર્ણ ૨૫ ચું-ચાગ ધનાશ્રી
શ્રીકૃષ્ણ ભળતા ઉચરેરે, કૃત્યયુગના લોક વિવેકી;
તે જેવા ભજન કરતા હતારે, માયા મનથી ઉવેખી. ૧

માયા વરજીત ભજતાં મુજને, હું ત્રિણુરૂપે વરતું;
સંસારી સો સાધન કરતાં, અન્યામાં મન નહીં કરતું.
વિશ્વ મધ્યે માન અપમાને, હોનિ લાભ ન થાય;
મનમાંથી જે ઉપજે છે તે, મન મુને આરોપવા ધાય. ૨

સંસાર આણુધ્ય શ્રમ કીધા વિન, નષ છુટેજન રહે;
અનાદિ પુરુષનું અધ્યયન કરતાં, શુદ્ધિ પામે તેહ-
જે આખ્યાન યોગ શિષ્યકળીતા, બ્રાંતિ સંભળતાં એક;
સક્તિ પામે પર્મ પદાસ્થ, શ્રીમુખ કહે છે તેહ-
જે કો આખ્યાન સાંભળ્યો, તેનું મન માહરે વિષે રહેયો;
શ્રીકૃષ્ણજી કહે જ્ઞાન ઉદયથી, જન મિત્ર કરી લેયો. ૩

હે ઉદય હવે તુજ પાસે, સાંખ્ય કેવું આ વાર;
કપિલાદિક આચાર્યો તેના, નિયંતા નિધીર.
સાંખ્ય જાણ્યા થકી પ્રાણી, સુખ દુઃખની બ્રાંતિ ટાળે;
જે સાંખ્ય યોગ છે ઉત્તમ, કહ્યું છે દીનદયાળ. ૪

સત્યયુગ મધ્યે સર્વે પ્રાણી, પ્રજાવિદ્યામાં નિપુણ;
દ્રષ્ટા દ્રશ્ય એક હતા, પ્રજામાં હતા સો લીન.
દ્રશ્ય પદાર્થ કાર્ય કારણ, દ્રષ્ટા છે પુરુષ;
જીવેના અદ્રશ્ય કારણે, ત્રણ શુભ ધયા નિષ્કેજ. ૫

ત્રણ શુભમાંથી મહત્ત્વ હવું, તેના છે એ લોક;
ક્રિયા ને જ્ઞાન શક્તિ તે છે, જે રહે છે એ લોક.
મહત્ત્વ વિકાર પામતાં, ઉપન્નો ત્યાંથી અદકાર;
અદકારના તેજસ ને તામસ, ને ત્રિને છે વૈકાર.
વૈકારિકમાંથી મન ને દેવતા, હવા ઉં અગ્નિયાર;
તેજસમાંથી તેટલી ધ્રિહિ હવી, તામસથી રાજાદિકસાર. ૬

અહંકાર ચિદાકાશથી વ્યાપ્ત છે, એ ચૈતન્ય જડની વાંક;
દેવ મન પ્રકાશવાના, અહંકાર કારણ શાંત. ૭
ધ્રિહિ છે પ્રવૃત્તિવાન, અહંકારનું એ કાર્ય;
પંચભૂતને આવરણ છે તેથી, તામસનાં એ કાર્ય. ૮

મજ્જી પ્રેરણા થકી સર્વ, કીધું ઉત્પત્ત અંક;
પ્રાણીમાં રહેલા અંકમધ્યે, હું વ્યાપિ રહ્યો નવખંક. ૧૧
મજ્જની નાશિ બ્રહ્મ, સર્વ કારણ રૂપ હવું કમળ;
કમળમાંથી પ્રજા હવા, પ્રજાએ કીધાં જળ સ્થળ. ૧૭

(પૃષ્ઠી) સ્વર્ગ લોક દેવસ્થાન હવું, ભુવલોક ભૂતાદિક સ્થાન;
ભૂલોક મનુષ્ય સ્થાન છે, જ્ઞાનનું પરપ્રદા ધામ. ૧૮
અસુર ને નાગનાં સ્થળ, પાતાળમાં જે ગણાય;
ત્રિણુરૂપ સર્વ ગતિ, ત્રેલોકપદમાં મનાય. ૧૯

યોગ તપ સંન્યાસથી, મહલોક જનલોક વાસ;
તપલોક સત્યલોક મધ્યે, હું ગતિ આપું અવિનાશ.* ૨૦
મારી સર્વ શક્તિથી આ જગના, પ્રાણી પામે ઉચ્ચી ગતિ;
નીચ ગતિને પામે પ્રાણી, જેવી ઉપજે તેને મતિ. ૨૧

વૈકુંઠવિણુ અન્ય સર્વ ગતિમાં, ચંચળતાનો વાસ;
માટે વૈરાગ્ય ધરવો જને, પરપ્રદાને કરવો અભ્યાસ. ૨૨
ઘટ કુંડળમાં માટી સુતું, નથી જાહલાતા કો કાળ;
તેમ આત્મા નિત્ય જાણજે, કરે છે દીનદયાળ. ૨૩

આ મહત્ત્વવાદિક પદાર્થ સર્વ, નથી કોઈ સ્થિર;
અહંકારાદિકનાં એ કાર્ય કારણ, તેમાં કેમ કાંઈ હીર.* ૨૪
કૃત્યના ઉપદાન કારણરૂપ, પ્રકૃતિ નિરધાર;
તેનો અધિષ્ઠાતા પુરુષ છે, તેનો અધિષ્ઠાતા કાળ. ૨૫

એ ત્રણે મારાં રૂપ જાણતાં, તેમાં નથી કંઈ ભિન્ન;
હું અદિતીય હું સર્વત્ર, માનજે ધરી શુદ્ધ મન. ૨૬
મજ્જની ઈચ્છા હોય ત્યાં લગાળ, રહેશે આ સર્વ સુખ;
પિતા પુત્રપેરે એ ચાલી જાય, ઈચ્છાવિણુ ન થાય કંઈ બુદ્ધ. ૨૭

પ્રલય સમય આવે ત્યારે, પ્રજાંક સર્વે પીલાય;
પંચભૂતો પડે જૂઠાં, લય એકે કાંઈ થાય.* ૨૮
અંશ, અસ ને દેવતા, મન, શબ્દ ને અહંકાર;
મહત્ત્વ કારણ રૂપ સર્વેનો, થાય ઉત્તરોત્તર સંહાર. ૨૯

માયા કાળમાં લય પામે, થાય છે એક રૂપ,
કાળ માયા પ્રવૃત્તિમાં, લય પામી જાય સુખરૂપ. ૩૦
તે પુરુષ પ્રકૃતિ મધ્યે, લીન થઈ થાય તદાકાર;
એક આત્મા રહે સર્વત્ર, ઉપાધિ રહિત સર્વ આધાર. ૩૧

જગત સૃષ્ટિ થઈ તેથી, તેમાં થયો સર્વ લય;
આત્મા છે સર્વત્ર રહેવ, તેન ન કોનો લય. ૩૨
જે આ વિચાર હૃદયા મધ્યે, કરે નિરંતર વાસ;
જમણુદિ ટાળે નિષ્કેય, પામે શ્રીઅવિનાશ. ૩૩

આકાશમાં સૂર્ય ઉદય થયે, નવ રહે કંઈ અંધકાર;
સર્વત્ર તેજ વ્યાપી રહે, જેમ કહે શ્રીગુરાર. ૩૪

* આ ચો વિદ્યામાં અભ્યાસમાં સાંખ્યદ્વારા આત્માથી સર્વ પદાર્થો
વલ્લભ થાય છે, અને પાછા આત્મામાં જ લય પામે છે, એવું વિવિધ કર-
વાને વપરાય મરી મનના મોહનું નિવારણ કરવું છે તે વૈકારિક રહિત.

* અવિનાશ-ગિનાસ ન પામે તેની ૧ હીર એટલે માલ

અધ્યાય ૨૫ એ*

૬૩મું ૨૬ મું-૨૭મી ગાંડી દેહારા

શ્રીકૃષ્ણે ઉવાચ:-

શ્રીકૃષ્ણે ઉવાચ:-

દયા વિના સંતોષ ન પામે, સત્વગુણ લક્ષણ લહે છે.
પ્રકૃતિથી પુરુષ જુદો સમજે, પણ ગુણ ત્રણ નવ જાણાય.
ત્યાં સુધી ગુણ દુઃખ નવ મટે, મટે કદું તેને ઉપાય.
સત્વ ગુણ વૃત્તિઓ કહીએ, શમ દમ તિતિક્ષા વિવેક;
સ્વધર્મ પ્રીતિ, સત્ય, દયા, સંતોષ, પૂર્વના અનુસંધાન એક.
બ્યય, વૈરાગ્ય, આસ્તિકતા, અયોગ્ય કર્મ આદર્યન;
દાન, સર્વજ્ઞતા, વિનય, આત્મા, પ્રીતિ, એ સત્વગુણલક્ષણ.
સ્વર્ગની ઇચ્છા, યજ્ઞ કરવા, ધર્મ ધારીને અસંતોષ;
ગર્વી, ધન ઇચ્છાએ દેવશત્રને, લેદ્ય સુદિને બહુ દોષ.
વિષય ભોગ ને યુદ્ધ આસક્તિ, આત્મસ્થાલા ઇચ્છે;
ઉપહાસ, આત્મસ્તુતિ પાઠક, બળથી ઉજોગ વાંછે.
એ સર્વ છે રમેગુણ વૃત્તિ, તેમાં મધ્યમ ગુણ;
એ વૃત્તિઓથી મુખ દુઃખ ન આવે, ન ભાગે બાવજુખ.
ક્રોધ, લોભ, મિથ્યા બાણસ, ને હિંસા દંભ ને શોક;
દુઃખ દીનતા આળસ ને આશા, કલ્પોએ, ભવજડતા શેષ.
એ સર્વ છે તમેગુણ કારણ, પ્રાણીને દુઃખ રૂપ
એ વૃત્તિ તરે તે પ્રાણી, પામે અતિશય ગુણ.
હું ખાત્ર એમ મિથ્યા બંદે, ગણે રૂપને ભેદ;
એને સંનિપાત સાધુ કહે, વીરલા ધરે કે એ.
બ્યવહારમાં મન વશ વતે, નાણી એ સર્વ સંનિપાત;
સર્વ કાર્ય કરે એ પ્રાણી, પણ શામે ઉચ્ચાટ.
સકામ કર્મમાં એક નિકંદ્ર થઈ, ગૃહસ્થાદ્યને રહે આસક્ત,
નિત્ય નૈમિત્તિક ધર્મ ન વતે, એ સંનિપાત, શું થક ?
સકામ કર્મ રમેગુણમય, ગૃહસ્થાદ્ય તમેગુણ;
નિત્ય-નૈમિત્તિક સત્વ ગુણ છે, પણ નહિ કાંઈ નિર્ગુણ.
શમદમ્પતિક, સત્વગુણ, કામ કે સેવન રમેગુણ;
ક્રોધાદિક તમેગુણ વૃત્તિ, એ પણ નહિ નિર્ગુણ.
નેરનારી નિકમિ મુને, ભાજે વચી સંસાર;
તે સત્વગુણમય પ્રાણી નાણી, ઉતરે શીઘ્ર બલપાર.
ગુણ આશાએ ભાજે મને, તે રમેગુણ વૃત્તિ ઉષ;
પરને પીઠા કારણ ભાજે, એ તમેગુણ નિઃસંદેહ.
સત્વ રજ તમ જાનના ગુણ છે, નથી મુને લવલેય;
પંચગુણ કારણમાંથી પ્રગટે, એમ બોલ્યા શ્રીવિશેષ.
નિત્ય યુક્ત હું વહું છું, મને નથી જાતિ આસક્તિ;
તે કારણથી હું છું તમને, કરજે સુખની વાંછા.

ચાંત સત્વ ગુણ વધે ત્યારે, શમદમ આદિ પામે;
રમેગુણ વધે ત્યારે પ્રાણી, યજ્ઞ લક્ષ્મીમાં વિરામે.
તમેગુણ વધે ત્યારે, શોક મોહ નિરામાં પીડાય.
ચિત્તસ્વચ્છ થઈ છદિ વિરામે, સંગરહિતમિલાપ મુજ ધાય.
વિકાર પામીને વિશેષમાં પડે, જાનંદ્રિ ઉપરામ ન પામે;
કર્મદ્રિ વિકારી યાય તવ, રમેગુણમાં વિરામે.
સંકેષ વિકેષ વધે મનની, આશાને ઉપજે મોહ;
અસમર્થ થઈ કંઈ ન પ્રીછે, તમેગુણને એ લેદ.
સત્વ ગુણ વધે દેવ ભાગ વધે, રમેગુણ અમર બાગ;
તમેગુણ રાક્ષસ ભાગ વધે, એમ ત્રણ ગુણ છે અમર.
ભગતમાં સત્વ ગુણ છે, સ્વર્ગમાં રમેગુણ કરે છે;
સુપ્રસિમાં તમેગુણ વસે છે, એ કારણ કે લહે છે.
ત્રણ આવશ્યકો આત્મા સ્થિર છે, સત્વ ગુણે ગતિ બ્રહ્મલોક;
તમેગુણથી જડતા પામે, રથાવર લેકે પામે શોક.
સત્વગુણ વધે મરણ થાય તો, વૈકુંઠ પ્રાપ્તિ થાય;
રમેગુણ વધે મરણ મરણ પ્રાણી, ઇન્દ્રલોકે પતાય.
તમેગુણ વધે પ્રાણી, મટે તો નકં નિર્ગે પામે;
નિર્ગુણમય મરણ આ રહે, મુજમાં સદા આરામે.
ગુજ પ્રીતિ કારણે કર્મ કરે છે, સત્વ ગુણ તે નણે;
ફળ સિદ્ધિ માટે કાર્ય કરે તે, રમેગુણ પરમાણી.
દંભ મત્સરાદિકથી કરે તે, તમેગુણી સર્વ કર્મ;
એ સમજીને કર્મ કરે તો, સાચા પાળે ધર્મ.
દેહથી આત્મા ભિન્ન ગણે, એ સાત્વિક સાધન ઉષ;
દેહાત્મા એકજ ગણવા, રમેગુણ કારણ એક.
ચિત્ત કે ગુણ તેમનું જ્ઞાન, એ તમેગુણને છે ભાવ;
મારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન હોય તે, નિર્ગે તરે એક નાવ.
વને વસવું સત્વગુણ લક્ષણ, શામ વાસ રમેગુણ;
ધૃતસ્થાનમાં તમેગુણ રહે, મુજ મંદિરમાં નિર્ગુણ.
આસક્તિ રહિત કર્મ કરતાં, સત્વગુણી સમજ્યો.
બહુ આસક્ત થઈ કર્મ કરે તે, રમેગુણી પંચ ગણે.
સ્મૃતિ ભટ થઈ કર્મ આચરે, તમેગુણને એ લેક;
મજના આશ્રય ધારણ કરે તે, નવ પામે કદી ભેદ.
વેદબ્રહ્માં પ્રેમ હોય તે, સત્વગુણનું લક્ષણ;
કર્મમાં સમજી કદી પ્રાણી તે, રમેગુણી પ્રાણી રોજ.
અર્ધપ્રેમ ધર્મ માની પાળે, તમેગુણી તેને કહીએ;
મજ સેવામાં ભાવ ધરે તેને, નિર્ગુણ બ્રહ્મ લહીએ.
અનાવાચ્ય પ્રાપ્ત આહાર કરે, તે થાય સત્વ ગુણવાન;
પાણી પાત્રો આહાર કરે તે, રમેગુણી નિર્ગે માન.
અચ્છ આહાર કરે જે જન, તામસી વૃત્તિવાળો;
નૈવેદ્ય આહાર કરે જે પ્રાણી, તે તવ કદિ રહે મુખાતો.
આત્માને જુદો ગણે તે, સુખવાસી સત્વગુણ;
નિયમ સેવે રમેગુણી, મોહ દીનતા તમેગુણ.
બ્રહ્મજ્ઞાન પામે જે મુખ થાય, તે મંદેથી શ્રેષ્ઠ;
એ પ્રમાણે સર્વ સમજે, બોલ્યા શ્રીદેવશ.

* આ પદ્યમાં અધ્યાયમાં પાનાની નિરૂપણને નિષ્ક્રમ થવા થઈ
ચિત્તમાંથી ઉત્પન્ન થતી સત્વાદિક વૃત્તિઓ અનેક પ્રકારથી કથન
ગણના રહી છે તેનો કથાપરંપર છે.

પ્રકૃતિ પુરુષ એ રાવે છે, ત્રિશુલ્કાત્મક પદાર્થો;
એ સેવવા યદી તરે પ્રાણી, પામે સચ્ચો અર્થ.
જે છવ્વે એ સર્વ શુભોને, છત્રી યુગને આરાધી,
તે છવ્વે આ લોકનિયેથી, નિષ્કે સુખને સાધી.
આ મનુષ્ય દેહ ઉત્તમ બાજુએ, જ્ઞાન વિજ્ઞાન પગાય,
વિગ્રહાણુ જને સુખને સેવવો, શુદ્ધ આત્મા તવ થાય.
નિતેન્દ્રિય યદ સાવધપણે, સુને સેવે એક ચિંત,
તણુ શુભ ત્યાગી પ્રાણ નિષ્કે, હિંમદેહ છોડે અચિત.
આલિંગી ને નિર્મિતી હું, છુ પરમાત્મા પરબ્રહ્મ,
તેતુ સેવન કરે નહિ જે જન, તે નહિ થાય પાવન.
આર પ્રકારના ભક્ત કહાયે, તેનાં સુખ લક્ષ્યાં નવ બધ,
હાન કહ્યાં તે હીરે સર્વે, પણ તેમાં નહિ બધાય.
જે હીસે તે શુભતુ બંધન, મજાવિણુ અન્ય પદાર્થે તુલ્ય,
અનેક પ્રકારે સુખને ભજતા, પ્રાણી થાય છે સ્વચ્છ.

વક્ત્રુ

પેએ પરબ્રહ્મને એ નિષ્કે, એ વાત કંઈ વિરમય નહી;
શ્રીતા ભણે જ્યજ્ઞ્ય હરિ, પંચવીશ અધ્યાય કથા કહી.
શ્વિ મોમદ્ભગવતે ચેકાદશસ્કંધે પચ્ચિંતિતમોઽધ્યાયઃ ૧૫ ॥

અધ્યાય ૨૬ મો*

કલ્સ ૨૭ મું-રાગ-સામેરી

કલ્સ પ્રત્યે વદે, મનુષ્ય દેહ ઉત્તમ;

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચઃ—

મજ સ્વરૂપને સેહેજે નાણે, વળી પાળે સદ્ધર્મ.
જ્ઞાન નિજ્ઞાના પ્રભાવથી, હિંગ શરીરથી મુક્ત થાય,
મિથ્યા સંગને તે નવ પામે, કારણ શીઘ્ર પમાય.
જ્ઞાન જને આ જન્મે, નીચની સંગત તજવી,
અંધ પુઠેજતા અંધ થાયે, (તેથી) તેની સમત નવ કરવી
શ્રીકૃષ્ણ વળી એમ કહે, જેવી માયા આશ,
તે સુખને પામે નહિ, પણ પામે આશા બધ પાશ.
તે ઉપર ઘુમે કર્હુ છુ, સુખ એક દક્ષાત,
પુરુરવા શાન્ત હશે, મહેકે પરકાગ્રી શુભી ને શાંત
ઊર્વશી અપ્રસાને વર્ષો, એક સમે તણુ ઝાંઈ તેહ,
નિજગ થયો મને મુણાવેય, એહિ લેવો દેહ.
ઊર્વશીનુ ધ્યાન હુદેમાં, આકંઠ કરી કરે નિલાપ,
હે પ્યારી, હે પ્રાણથી વહાલી, એમ રડી કરે સંવાપ
પણી ઊર્વશી કુરુજેનમાં, મગી રાયને એકપાર,
તેના સંગથી રાય પુરુરવા, સ્વર્ગે ગયો નિરપાર.
ત્યાં જઈ બાહુ કીડા કીધી, રંગ્યો રંગ અનેક,
ઉર્વશીમાં મેહિત રહ્યો, ત્યજ્યો સર્વ વિવેક.

મોહ છુટ્યો તવ રાગ, ચોતો દીતમાં એમ;
આ દેહે મેં હુંડું કર્યું છે, આથી નથી કંઈ સેમ. ૧૦
પ્રથમ રાય ઊર્વશી રંગે, રંગે રમતો બાહુ;
રાત ત્રિસગી વાત ન બાણે, શી શી મૂખપોઈ કરું. ૧૧
પણ રાન વેતાવ્ય આઓ જ્યારે, બોત્યો દીન વચન;

પુરુરવા ઉવાચઃ—

કેરે મોહ વરા મઈ હું ભુલ્યો, ખરે ખરે નાદાન. ૧૨
ઊર્વશી કંઠે વળગી તેથી, કામથી થયો તલ્લોન;
સૂર્ય ચંદ્રનું ભાન ભુલ્યો, ભણ્યું ન રાત્રિ દિન. ૧૩
હું ચક્રવર્તી પ્રતાપી રાજા, સો પાસે મીન સમાન
બાંદર પેરે નામ્યો કુલો, ભુલ્યો સો દેહજાન. ૧૪
જ્યારે સ્ત્રી મૂકી ચાલી, નસ થઈ પૂઠે કાંજ્યો;
ખરની પેરે પાહુ ખાધી, તોપણ સંગ ન છોડ્યો. ૧૫
ચિક્ર યુગ્મન ચક્રવર્તી પદને, ચિક્ર પ્રભાવ ને બળ
ચિક્ર સામર્થ્ય સત્પ્રવાદને, ચિક્ર છે સુખને અમલ ૧૬
જે જન સ્ત્રી વશ થયો, તેના તપ જપને પિહાર,
સંન્યાસ, સીન્ય એકાંતપણાથી, તે બળે નહિ તલભાર. ૧૭
ખર સાંઠ સમ સ્ત્રી વશ હયો, પ્રતાપી હું શબ્દન,
તથાપિ મોહથી નવ સુક્યો, ચિક્ર છે સુખની સાન. ૧૮
બાહુ વર્ષે ઊર્વશી અપરતું, કીધું પ્રેમે પાન;
આમિ આહુતિથી તુમ ન થાય, તેમ ગુજ હુદેને રાન. ૧૯
કામદેવ છે રાજા બજાત, તે હમે સુને હિંમેશ,
હું થેલો હરણો દેર જુ, તેમાં હું વિશેષ. ૨૦
હીનાલ સ્ત્રીના પાશમાંથી, હરિ વિણ શકે કોણ કાઢી,
હવે સર્વે સગ તણને, બાજીશ દેવ મોારી. ૨૧
હુશિરની કૃપા વિના કદી, એક ન મટે જનનો,
હુમિત ને માંખાંધને, વિણ તાપ દળે ના તાનને. ૨૨
ઊર્વશી નથી કંઈ અપરાધી, મેં હુંડું કીધું કાજ,
રજ્જુને મેં સરે ભાવેયો, તેમાં રજ્જુનો થો વાંકે? ૨૩
અલિન, મંદી, દુગેષ ભરેલી, અપવિત્ર સ્ત્રી જન;
તેને મેં સુગમય, સુંદર, કદી મનાવ્યું મન. ૨૪
મંદી દેહને નીતમ કહી, મનમાં મોહ જગાડ્યો
દેહમાં મમતા કલ્પિત છતાં, સંદેહ નવ કંઈ કલ્પ્યો. ૨૫
દેહમાં મમતા મિથ્યા બાજુ, દેહ કેમને કહેવાય? ૨૬
અજા દાંતોના પણ તે છે, અસ્તિ તેનાં માલેક થાય.
સ્ત્રી પણ તેની માલીક છે, આપે લોગ વિદ્યાસ. ૨૭
અમિ દેહનો ધણી કહીએ, આ દેહ તેમાં રાળે છે,
કામડા કુતરા તેના માલીક, જશને લાયક ગણે છે. ૨૮
દેહ આત્માનો સેવક છે, શુભાશુભને નાણે;
મિત્ર તેને મેં કેહે તેપણુ આલે, ઉપકારને ગન આણે. ૨૯
એવા અસ્તિર દેહમાં, મમતા મેં બાહુ કીધી,
ચિક્ર છે આ છવ્વું હવે, આત્માની ભાણ ન લીધી. ૩૦

* આ જીવિતામાં આધ્યાત્મિક દુઃખ લેવાના સમ. ૧. યોગનિષ્ઠાનો
પાત્ર થાય છે. ને સુખ્યાના સંયમી જેવે જેમને તેની નિજા પ્રાપ્ત
માન છે, તે સમનવરા પુરુરવા રાજાને કથાપરંબ કહો છે.

અપવિત્ર અને કીડા વિશ્વાવાળા, દેહમાં થયો મત્ત; કહ્યું સીતું સુખ સૌંદર્યમય, તાકા રૂપાણું, જે કદ કદ, ૩૧
મનોહર મંદ હાસ્યમય, મુખમાં કીધાં વખાણ; અસ્થિ માંસ મેઘવાનને, ભાલી શુભની ખાણ, ૩૨
અદ્યા જન્મે શ્રી સંગનો, કરવો શીશી નાશ; શ્રી લંપટ જનથી સદા, રાખવો અભવિચાસ. ૩૩
વિપથી, દ્વિસંગ થવાથી, માન પામે છે શોભ, સંયોગ થતાં શોભ વધે છે, અનુભવે રહે અસંતોષ. ૩૪
એકવાર વિયપમાં લેવાય તો, સદા રહે-સહે બહુ દુઃખ; અનુભવે શું સુખ સમિરે, તાકા અંધ છતે ઈશિ તે સુખ. ૩૫
વિવેકી જન મત્ત દ્વિને, રહિ ન કરે વિચાસ; ચિકિ છે અવિવેકી મુજને, ભંગ કરાવી સર્વ આશ. ૩૬

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચઃ—

આમ શોક પુરુષવાચ્યે, કીધો ધરી શુદ્ધ ચિત્ત; ૩૭
અંતે પરમાત્માને પાચ્યો, શ્રી સંગ રીત વિપરીત. શુદ્ધિમંતે નીચતલો, સંગ ન કરવો ભગવત, ૩૮
તીર્થ દેવથી સંતપુરુષને, સંગ ઉત્તમ મનાય; અપેક્ષા રહિત મુજની ભક્તિ, તે સતપુરુષ ગણાય. ૩૯
અર્હતા મમતા જેણે ભાળી, મુખદુઃખ સરખાંજણે; સમાન દુષ્ટિવાળા સર્વ, સતપુરુષ પ્રમાણે. ૪૦
સતપુરુષે સદા મજને, ભગે હર્ષ મન આણી; અહોરાત્ર પાડા રહે, મનમાં મીત પીણાણી. ૪૧
હું અનંત ગુણી આનંદી, અતુલભી, સાક્ષાત પરબ્રહ્મ; તેની ભક્તિ જેને થાળી, તેને થાળી કમ. ૪૨
અગ્નિ સેવનાર જનનો, શીતભય ધાયે નાશ; સાધુ જનની સેવા કરતાં, ભય જનમરણનો તાસ. ૪૩
સાગર મધ્યે ડુબતાં જનને, નાવ અતિ મુખકર; ભયરૂપ આ સંસાર મધ્યે, સતપુરુષ છે દુઃખ હરત. ૪૪
સર્વ પ્રાણીને અતસુખકર, તેમ ઉદવ, સતપુરુષ ભણ; પરલોકમાં ધર્મ સુખ, તેમ સતપુરુષ પરમાણુ. ૪૫
સર્વ મધુવાનને સદા, પ્રકાશ આપે નિરધાર; સતપુરુષ યજુ વિષુ જનનો, કરે નિષ્ક્રમે ક્રોધાર. ૪૬
દેવ, બાંધવ, આત્મા ને હું, સર્વમાં સતપુરુષ છે મુખ્ય; સતપુરુષની સેવા કરતાં, યાગે મળુદ તે શુદ્ધ. ૪૭
જો દર્શાવે દેખી રાય પુરુષનાં, શ્રીનો સંગ ન કરવો; તુષ્ટાનારી નરકે નાંખે, ક્રોધા સંદેહ નવ ધરવો. ૪૮
પછી તે પુરુષવા રાયે, વેરાઅ આણી મન; મારે શરણે આવીયો, મુખ પદ પાચ્યો રાજન. ૪૯
અતિ પ્રેમ આણી ભગે સુજને, સંપૂર્ણ કરે ભય, ભવબંધનથી તે મુક્તિ, છટે સંધ્યાં પાપ. ૫૦
સત સંગતિથી મહા સુખ પામે, ભકિત દ્વાપ વરદાન; અતઃ જનમ કંટ દાળી પામે, અભયપદ સુખ ધામ. ૫૧

વક્ત્રણ

અભયપદ સુખ ધામ પામે, ફરી ન પરશે કાયદે, ૫૨
સાધુજન સૌ હરિ ભણ્ણો, થયા છવિશ અધ્યાયદે. ૫૨
ઈતિ શ્રીમદ્ભગવતે એકાદશસ્કે વર્ણિતવિતમોધ્યાય ॥ ૨૬ ॥

અધ્યાય ૨૭ મો*

કડવું ૨૮ મું-રાગ-આશાવરી

ઉદવણ પછે શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે, ભક્તિ યોગ કરે ક્ષામિરે; ૩૪
બહુનામિ કહો તે મુને વિસ્તારીરે. ૩૫

આદ્ય

ઉદવ ઉવાચઃ—

હું યાદરાત્રમ મહાત્મા, કહો પૂજનો પ્રકાર; ૩૬
ભક્તજનો પૂજન કરે તે, વિધિ રીતિ કહો આ વાર. ૧
નારદ અગિશ પુત્ર બૃહસ્પતિ, વેદવ્યાસ ને મૌ મુનિ; ૨
મનુષ્ય કલ્યાણરૂપ પૂજન ગણે, તે કહો મુને તે પુરુષ. ૨
બ્રહ્માણને આપ શ્રીમુખે, કહીતી કથા એકવાર; ૩
શિવે પાર્વતીને કહ્યો છે, તે કહો સેવા પ્રકાર. ૩
સર્વ વર્ણ આશ્રમ મારે, જો છે શુદ્ધ કાજ; ૪
તે આપ સેવાવિધિ કહો, જેથી સુખ પામું મહારાજ. ૪

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચઃ—

શ્રીકૃષ્ણણ કહેતા હવા જે, આદિ બ્રહ્મનું જ્ઞાન; ૪૧
નારદને કહ્યું છે સહી, જે અધ્યાત્મ શ્રીભગવાન. ૫
નારદભગે વેદવ્યાસ પ્રત્યે, કહ્યું છે નિરધાર; ૬
વેદવ્યાસે અગિશ મુતને, કહ્યો પૂજન વિસ્તાર. ૬
શ્રીમહાદેવણે પાર્વતી પ્રત્યે, કહ્યો ભક્તિ અધિકાર; ૭
તે પૂજનનો વિધિ કહ્યું છું, તે સાંભળજે સર્વ સાર. ૭
એક વેદિકી ગીતાંવિધિ, ત્રીણ ઉપયામિશિષ્ટ પૂજાધ્યય; ૮
ત્રિપ્રકારે પૂજા મારી કરે નિત્ય, તરે ન દુઃખ ભય. ૮
પ્રભાતમાં ઉઠી શ્રીમુખેવને, નમસ્કાર પ્રેમે કરે ૯
ઉદક આર્ચે પૂજ કરીને, પછી સર્વ કાર્યમાં પરવરે. ૯
સંદન પુરે કરવી પૂજ, પછી મારી સેવા કરવી; ૧૦
બ્રાહ્મ મુખે ઉડીને પછી, દેહાદિક શુદ્ધિ ધરવી. ૧૦
મૃત્તિકાએ શોધ કરી પછી, ચણું મક્ષાલન કરવું; ૧૧
દંતપાનન શુદ્ધ કરીને, સ્નાન વિધિએ આચરવું. ૧૧
તીર્થને વિષે સ્નાન સંધ્યા, વંદન કરવું હરવું; ૧૨
જે જે કર્યં વેદે કહ્યાં છે, તે સર્વ કરે મુખે. ૧૨
સ્વરૂપ મારુ ધારવું દૃઢ્યે, પંચામૃતે પૂજ કરે; ૧૩
વિધિનિષેધ સૌ મનથી કાઢી, મારી પ્રાતપ્રત્યામૃતિયત્તથરે. ૧૩
પાપાણુમય કે કાષ્ઠમય, કે મુગરું મણિમય; ૧૪
સુતિગ્રમય વેણુમય ધાતુમય, કે મનોમય મૂર્તિ સહી. ૧૪

* આ સત્વારીયમા અવધાનમાં પૂજનો સર્વ પ્રકાર ક્રમો છે
† જેથી નીચેની ચાર લીટીનો ભાવ પૂજ સાધનમાં નથી

દિશર મને જે પ્રતિમા, પૂજે જે પ્રકારની મૂર્તિ કહી;
 એક સેવાથી રહે મનસ્થિરતા, સ્થૂળ પ્રતિમા સાચી લહી. ૧૫
 એ પ્રતિમાનું પૂજન કરવું, ધરવો આદરભાવ;
 એજ પ્રભુ સર્વેના સ્વામી, એજ શુદ્ધ મનોભાવ. ૧૬
 મૂર્તિ સેવામાં વિલંબન કરવો, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ આસનધરે;
 મન સ્થિર રાખી આચરે તો, એક ક્ષણ માને તેર. ૧૭
 પૂજા પ્રેમ વિધિયે કરીને, ચંદન ગુણે પૂજે;
 નારાકાર નેવેલ આરતી કરે, તો નારાયણ મનમાં સંજે. ૧૮
 પછી ધૂપ ચંદને પૂજીયે, વૈશ્વાનર સ્થળને વિષે;
 પૂત આહુતિ દીજીએ, સાથ શુદ્ધ મન પ્રભુમાં હીસે. ૧૯
 સૂર્યને અર્ધ પૂજીએ, જળમાં તરખૂ વિધિ કરી,
 મહા આનંદે ભોજન દીજે, એમ સંતોષવા શ્રીહરિ. ૨૦
 વસ્ત્ર દક્ષિણા કરી પૂજા, સુગંધમાં ચિત્ત સદા ધરે;
 નાના વિધનં ગુપ્ત ફળ લઈ, પૂજા તે વિધિયે કરે. ૨૧
 પક્ષગાન કરીં ભોગ ધરીને, મન પ્રતિમાને ભાવે ભણે;
 આહાર ફૂલોં હલેં કરી, તરખૂ આદિ સર્વે દીજે. ૨૨
 પછી ન્યાસ ધરાંગ કરી, જળ પાત્ર પૂરણ ભરી;
 અર્ધ માત્ર ઉઠકે પૂર્ણકરે, આવમન કરે સ્વહસ્તે કરી. ૨૩
 હાથ ધરાવી શંખાદક લઈ, ગ્રીક્ષણ કરવું પ્રેમ સહી;
 વેદવિધિએ આજ્ઞા માર્ગે, પૂજા કરવી એક ચિત્ત થઈ. ૨૪
 ગુરુ ઉપદેશ પ્રમાણે, અર્ધ પાથ કરે પૂજન;
 તો સેવા વિધિ ધાય યથાર્થ, પામે તે ભગવંત. ૨૫
 પાથ પાત્રમાં શામેા ધો, કમળ ને માટી સાર;
 અર્ધમાં ગંધ ગુપ્ત મક્ષત યવ ફળ, તલઘો નાંખે નિરધાર. ૨૬
 આચમનમાં લવિંગ કઢીયા, નાંખી કરવું પૂજન;
 પાથને હૃદય અર્પીને મસ્તક, શિખામંત્રથી આચમન. ૨૭
 એ સર્વ પાત્રની ગાયત્રી કરી, પૂજવા પ્રભુ યોગ્ય;
 મનમાં નારાયણ મૂર્તિનું, કથાને ધરવું તે વાર. ૨૮
 હેઠમાં આસ્ર યથેથી તે મૂર્તિનું, કરવું પ્રેમે પાનન;
 માનસોપચારથી પૂજન કરવો, હૃદયે રાખવર ભાગવાન. ૨૯
 એ હૃદય મધ્યેની મૂર્તિનું, આજ્ઞાહન ને સ્થાપનન;
 અંગન્યાસથી કરવું પૂજન, એ મૂર્તિનું સત્ત્વ ગણ. ૩૦
 પૂજન વિધિએ કર્યાં દુપછી, સ્થાપનાં પધરાવી,
 અનેક વિધિએ લાકડાપનાં, એથી ટળે દુઃખ સો બાપી. ૩૧
 મારી સેવા કીધા પછી, સુદર્શન ચંચળન્ય ગદાય;
 તરવાર બાણ ધનુકળ સુરાણ, કીરતુષ્ટીવત્સવી પૂજાધાય. ૩૨
 પછે નંદ સુનંદ પ્રચંદ ચંદ, બળ મહાબળ જે ક્ષેમ*;
 કુરુદેશજી કુરુદ અતિ પાવન, પાવન તે સુરાને મન પ્રેમ. ૩૩
 એ મહાપાવન ને ગરુડ પૂજા, આઠ દિશાએ કરાય;
 એ સેવાથી યાદી પ્રસાદનું, ભક્ત સેવાથી મન મનાય. ૩૪
 અગર ચંદન કપૂર કુમકુમ, ધરાવવાં અતિ પ્રીત;
 ધર્મસાધ માંગેથી જળવા, ભાગવત કેરી તો. ૩૫

* એમ બેય પદા રહેનારા.

વસ્ત્ર ઉપવીત આજણ કુંડળ, સુકુટ ધરાવી શીશ;
 એભીપેરે મારી પૂજા કરવી, યોગ્યા શીજગદીશ. ૩૬
 ચાર દિશામાં ખીરાજીત, દુર્ગા વિનાયક બ્યાસ;
 વિવલકેસીને સન્મુખ ધારી, પૂજન કરવું ખાસ. ૩૭
 ચક્રિવાને ચંદન અરગત, વાળા કપૂર ને કેસર;
 એમ જળથી સ્નાન કરાવવું, મંત્રનો કરવો ઉચ્ચાર. ૩૮
 ગુપ્ત ગુપ્ત સમર્પણ, ધૂપ દીપ નેવેલ સાર;
 આરતિ ગદગદિત કંઠે કરવી, મન ધરવો પ્રેમ અપાર. ૪૦
 ઉત્તમ આસન સમર્પીએ, પછી પાન ખીડી ધરાવીયે;
 અરીસા આગળ ધરીને, આરતિ ઉતારીયે. ૪૧
 ભકતે શેષ પ્રસાદ લેવો, લેખણને આપવો સહી;
 પછી મારી આગળ નૃત્ય કરવું, બીજું કંઈ ભેટું નહી. ૪૨
 પછે મળવું ધ્યાન હૃદે, રાખવું આ રીત;
 “હે સુવર્ણ સરખી ક્રાંતિવાળા, શુંખ ગદા ગુપ્તીત. ૪૩
 બક કમળ હસ્તે સોહો, ચાર હાથે છે લક્ષ્યાણ,
 પીળાં વસ્ત્રના ધારણ કરતા, ત્રિભુવનના આધાર. ૪૪
 કારીટ કુંડળ કરીં સોહો, કરીં કદિમેખલા મહાભાગ;
 ઉત્તમ બાણગ્રંથ સોહો, નૌતમ છે સોહાગ. ૪૫
 વદસચળમાં શીવસ છે, કંઠે કોત્તસ માળ;
 હે દીનાનાથ હયાળ દામોદર, શોહો છે વનમળ. ૪૬
 એવા મહા પ્રભુની પૂજા કર, ચાલો પ્રભુ તુષમાન;”
 પછે હાથ કરવો પ્રીતથી, આહુતિ દેવી ધરી ધ્યાન. ૪૭
 સિવકૃત નામને હોમ કરતાં, પાંદડનું કરવું પૂજન;
 પદ્મપાનું ધ્યાન ધરતાં, મંત્ર બાણતાં કરવા રંજન. ૪૮
 એભીપેરે નિરંતર સેવા કરી, એકાદશીયે ઉપવસ કરે;
 જન્માદત્તી રાખવમ્બી, નૃસિંહ સુવર્ણકીલત આદરે. ૪૯
 વામનદાશરી મહામીટી, એ ખેલોત્સવ કરવા સહી;
 પછી વૈશ્નાવનો કુંક કરવો, અગ્નિ પધરાવવા તહી. ૫૦
 હૃતદ્રવ્ય આણી હોમ દેવા, યજ્ઞ પુરુષ ચિતવા સહી;
 હે સ્થામનુદર પ્રીતપૂરણ, એવા નિતુળીચિતમાં લહી. ૫૧
 સુકુટ કુંડલ મેખલા, ને મેઘરૂપા મુદર સાર;
 સુક્રાહાર ચોહમણે, શ્રીલાંબન સુલભ શોભનાર. ૫૨
 કોત્તુશ મણિની માળા શોભે, એવું સ્વરૂપ ચિત્ત ધરવું;
 નમસ્કાર પચેત નિંદાળવું, અને અવર સો નિસરવું. ૫૩
 પાપસાગ મૂખ મંત્રે કરીને, આગળ ધરીયે ખપ કરી;
 મહા મંત્ર બપવે પછી શુદ્ધ આચમન કરવું હેતપરી. ૫૪
 ઉચ્ચિત્ત આતે તે વિસ્મરકિ છે, સમર્પવું નહીં સિદ્ધને;
 પૂરણ સ્તોત્ર પ્રભુનું બહુવું, કરે નમસ્કાર ચરુ દેવને. ૫૫
 પછી એવું પ્રાર્થવું, પ્રભુ તુજ કલિતમાં સદા ચિત્ત કરે;
 પ્રતિમાને સચ્ચાવિયે પધરાવે, સેવા શુદ્ધ આસનધરે. ૫૬
 છવ માત્રપર દયા રાખે, વેદિકી તાંત્રીક કરી;
 સેવા એભી પેરે ભકતે કરવી, ભાગવત દિક્ષા હૃદયરી. ૫૭

મહા ઉત્તમ મંદિર સિદ્ધ કરીને, જન વાટિકા રાજે શુદ્ધ
ત્યાં મારા સ્વરૂપને પધરાવીને, મહામહેશ્વર કેવળશુદ્ધ ૫૮
અદ્વિતીયા મારું ભાગન કરવું, મારા જન્મજરા માથ;
પુરાણ ગીતા સાંભળે, તે વિષય રસથી મુકાય. ૫૯
મારે વિષે બહુ ચિંતા રાજે, જેને સુજ્ઞાન કાંઈ વધીશ નહીં;
તે મારે અનન્ય ભક્ત છે, વિધિનિયેષ છુટા સહી. ૬૦
તે પ્રદાસમ લેવાય નહીં, મહા શુદ્ધ વૈષ્ણવ સાર;
પણ જે પ્રદાનિદામાં ફેરે, તે કેમ પામે પાર. ૬૧
વૈષ્ણવ ધર્મને પ્રતિમા તને તે, લક્ષ વર્ષ વિદ્યામાં રહે;
તે મહા નરક લોભવે એમ, શ્રીપ્રભુલા વાણી કહે. ૬૨
તે નર ગર્વિષા પ્રેત સરખા, પાપ પુણ્યના લોભી;
નિર્લેપ રહી પ્રતિમા પૂજે, સાધુ ભક્ત કે ચોળી. ૬૩

ધરણ્ય

મારુ ભજન ચિંતામાં થયી, કેવળ ભક્તિને ચાલું રહ્યો;
નિમ વહ્નલ કરે હરિ કૃપાથી, સત્તાવિશિષ્ટો અધ્યાય થયો.
હતિ શીખદ્વાભવતે એમદશકથે સમર્પિતવિત્તિધ્યાયાઃ ॥ ૨૭ ॥

અધ્યાય ૨૮ શ્લોક

કંઈ રહે શું-રાગ વેરાશી

શ્રીકૃષ્ણુલ વળી શિક્ષા દે છે, સાંભળ ઉદ્ધવ દાસ;

મીઠુણ ઉવાચઃ—

મારો ભક્ત નિંદે નહીં કોને, મોટો બુદ્ધિ પ્રકાશ. ૧
મુજ કૃતિ કેણ નિંદી શકે, હુથી આજગોતે બહુ બકે;
જો નિંદે તો સુધર્મથી પડે, હે ઉદ્ધવ તે તો રહેવડે. ૨
મક્ષતિ અને પુરુષ રૂપે, જન્મ એકત્ર જોય;
સ્વપર કંઈએ તે ન જાણે, એ માયાના રંગ હોય. ૩
સ્વપર શુણ્ણ અવશુણ્ણ વખાણે, ધિકારે કાંઈ જન;
જાનનિદાથી પડે વેહેણે, અપવિત્ર થાયે મન. ૪
છંદિયો જેની નિદ્રાવશ છે, દેહ બાન બુદ્ધી બાધ;
મનયકી સ્વપ્ના માયામયે, લય જેનો દેહ થાય. ૫
મન જેનું લીન સ્વપ્નમાં, થતાં બાન શુદ્ધે સહેજ;
સુષુપ્તિમાં આવે પ્રાણી, તને સમજી તેજ. ૬
તેમ ભેદ બુદ્ધિવંત કો પ્રાણી, વિશેષને પામે સહિ;
માટે ભેદ બુદ્ધિ તજવી, તેમાં કાંઈ કારણ નહિ. ૭
આત્મા અનાત્મા સંગથી, સ્વરૂપથી બ્રહ્મતા પામે;
જાત્રત સુષુપ્તિવંત જેમ પ્રાણી, બ્રહ્મ થાય ને વિરામે. ૮

માલ

બ્રહ્મ થાય ને વિરામે જન, ભેદ બુદ્ધિથી યાય પતન;
દેવ મિથ્યા છે સર્વથા, સ્તુતિ નિદા તેમ લેખને યથા.
તેમાં સારું શું અને નરકું શુંય, તેમાં સુખદુઃખ એ છે શુંય?
એ વાણીથી નહિ બોલાય, મનથી જે નવ ચિંતવાય.

● આ અનુવિશામ અધ્યાયમાં જે જ્ઞાનયોગ પૂર્વ વિશ્વારથી

મહેઃ

છંદિયો નહિ કંઈ જાણે, તેમાં સત્ય થાનું પરમાણુ
આ અધ્યાત્મા અધિદેવ, અધિભૂત એ સર્વ નિર્મળ.
આદિ અંતવાળા જે સર્વ તેનો નાશ છે, ન મરવો ગર્વ;
હરિ સંગત અશિક્ષુષ, વણુ જોળામે પડીયા મહા ભૂપ.
જાણી બળે તે પામે પાર, વિરંધે લોભથી તે નિરાહાર;
તે પુરુષ મહા જ્ઞાની સાર, મૃત્યુ વાયને તે નીવાર.
ગણુ શુણુ કરી વિશ્વ યાય, લય પામીને હુંમાં સમાય;
વળી વ્યાપી સઘળે વિસ્તાર, પ્રગટ કરી પાણું નિસ્તાર.
(માટે)કોની નિદ્રા સ્તુતિ કરવી નહીં, એજ્ઞાન ઉદ્ધવ કહું છું સહી
આ વિશ્વ માયાના વિસ્તાર, એમાં જન કાંઈ ન પામે પાર.
આત્માસંગી એમાં લહે*, ઉદ્ધવ સમજીને રજે બહે;

ઉદ્ધવ ઉવાચઃ—

તવ ઉદ્ધવ જોઈયો મહારાજ, એક પ્રશ્ન પૂછું છું આજ.
આપ કહો છો આત્મા સ્વયં પ્રકાશ, દેહાદિક જન ગણી ખાશ;
તો સંસારમાં કેમ પ્રીતિ બાસ, આત્મામાં સંસાર હોય નાશ.
દેહાદિકને નવ સંસાર દેખાય, સંસારનું કારણ શું કહેવાય;
હવે સંસાર છે પ્રત્યક્ષ, તેને કેમે જન્મ સમસ્ત.
આત્મા અવિનાશી રાગ રહિત, જ્ઞાનીને પાપ પુણ્ય રહિત;
દેહ તો જન પહારણ જાણે, એમાંથી કહો કંઈ પ્રમાણ.

શ્રીકૃષ્ણુલ ઉવાચઃ—

ઉદ્ધવ તું છે મારા રૂપશું, આશ્રયી જીવિત રહેજે અણુ;
જન્મન કરજે નિઃશંક ધર્મ, આનંદી આત્માને લક્ષી.
વળી કૃષ્ણુલ છે આશ, આત્માને મૃત્યુનો નવ તાસ;
આત્માને સરજીદિ હરે, વળતો દૂર ન દેખીશ પકે.
દેહ તો કાચરૂપી કર્મ, આત્મા જોળામે રહે છે ધર્મ;
અવિવેકી સંસારે જેમ, કર્મ કાળે પ્રજ્વળે છે તેમ..
અશિક્ષુષ જે કરે કરી, તણુખા ઉડે છે ફરી ફરી;
તેમ તત્ત્વ ઉપજે અહીં, તેણે કરી રસપર્પન સહી.
જીવ આત્માને પરમાત્મા મહિ, એ ત્રણે એકકા જ્યાં સહી;
તેને સંબંધ દેહ છંદિ પ્રાણુ, ત્યાં સુખી સંસાર પ્રમાણ.
વિષયી જનને સ્વપ્ન પદાર્થ, સુખ આપી કરે અનર્થ;
તેમ આત્મા દેહનો સંબંધ, એમાં અનેક પ્રકારના બંધ.
સ્વપ્નમાં સૌ સુખ આપે, જાગતાં અનેક કષ્ટ થાપે;
એમ આત્મા માયા જાણુ ભેદ, તું સંસારથી પામ જોદ.
શોક ગ્રોહ હર્ષ ને લય, કામ ક્રોધ, રૂદ્ધકા ને જપ;
એ સર્વ અર્હકારે જુલાય, આત્માને તત્ત્વ માત્ર ન સુખ થાય.
સુષુપ્તિ સમાપ્તિમાં ન જાણે, એથી નિષ્ઠા એ જાણુઓ;
જીવ છંદિરને છે આપીન, ચોક્કર ફરે થઈ સ્વાપીન..
પણ એ આત્માથી નહીં પર, એ જાણુને તું જાણુર *
નિવૃત્તિ પામતા જનને મુકિત, અર્હકાર સંસારનું નાશુર *
તેનો તજ્યો વેહેણે સંગ, તે તને
મન વચન કર્યે ને પ્રાણુ, જીવ

* હે-અણુ. † જરી નહિ પકે

પૃથ્વીને કાપવી જ્ઞાનને ખરૂં, પૃથ્વી રહિત થયું સર્વ અંગે;
 જ્ઞાન સ્વરૂપ એ છે વિવેક, વિવેક તે સ્વધર્મ ને વેદ.
 અનુભવ, શુદ્ધ ઉપદેશ ને તર્ક, તેથી પામે વિવેક અર્ક
 આદિ અંતમાં જે છે જગત, તે છે સર્વ કાળ પ્રત્યક્ષ.
 એ બધું વિવેકનું કૃણ, એમાં સર્વ શાસ્ત્રનું બળ;
 જગતના આદિ અંત ને મધ્ય, એ સર્વ કાળ હું છું સત્ય.
 અનેક નામે કરે બ્યવહાર, એ સત્ય હું મનની ધાર;
 પ્રક્ષ સ્વરૂપમય આ જગતમાં, મને માનજે સર્વ વાતમાં.
 અનામ પદાર્થોના કરવો ભાગ, તેથી શુદ્ધ થાયે બડભાગ;
 શરીર આત્મા નથી એમ જાણે, તે સાચો જ્ઞાની પ્રમાણે.
 પૃથ્વીના નિત્યરૂપ દેહ, વિકારરૂપ ન આત્મા એય;
 દેહ અત્ત ટેકાથી એ રહે, અસ્તવાળો આત્મા ન હોયે.
 જડ હોય તે આત્મા ન હોય, એ સર્વેન સાચું હું જોયે;
 મારી દ્રઢ ભક્તિમાં થાય પ્રીતિ, તે વર્તે સરસ્થાજ રીતિ.
 કાથી ભક્તિ હોય જ્યારે, ત્યારે માયા ભાગવી તારે;
 રાગાદિક કર્મ ન નાંખે ભાગી, તે માયામાં પ્રેમાવ જગતખી.
 કાલા વિવેકથી યોગી બ્રહ્મ થાય, યોગ એ પરમ સિદ્ધિ ગણાય;
 યોગ તજ્યો ન કરી હોયે, તેમ કરે લાભ ન હોયે.
 કે જન્મે યોગ સિદ્ધ થાય, માટે યોગ એ શ્રેષ્ઠ મનાય.
 જ્ઞાની દેહથી થાયે પરે, હરેક કાર્યથી થાય ન્યાય.
 ખાતો ખીતો ઉઠતો યેસતો, તે હૃદયથી થાયે પરે;
 અનેક વસ્તુ મિથ્યા ગણાય, વિવેક અનેક મિથ્યા કહેવાય.
 આત્મા છે એક રિયાતવાન, અપરોક્ષ ને સ્વયં પ્રકાશમાન
 અજન્મા ને પરિપક્વ રહિત, એક રૂપ ને પરમ પુનીત.
 વળી એ છે સદા સર્વદા શિષ્ય, એનાં પ્રેરિયો વાણી મન;
 કાર્ય કરે છે સર્વદા તેવાં, આત્માને કર્ષત ન લેવા દેવા.
 સંસારરૂપી વૃક્ષ મહા શુદ્ધ, અવિદ્યાએ વહી ભયે સર્વથી.
 કહે હું સરખો સંસારમાં નથી, અવિદ્યાએ વહી ભયે સર્વથી.
 સંસાર રસ એ વપય પાસ, ઉદવ કોઈ એક ઉગર દાસ;
 વિવેક સંગતે જીવન ભય, સાંનરૂપ ચરે વિગર ઉદાય.
 એ કારણથી મુકવે એ સદી, પરં ભક્તિ ને પુરુષે લહી;
 ઉદવ સર્વેન જીવે નાજરે, એ પ્રશ્ન ઉત્તર હું આજરે.
 જેમ કનકે આભણ સહુ થાય, ભાસું કુંડળ કનક કહેવાય;
 તેમ મજમાંથી સર્વ ઉપદ્રવ, મજવિષ ને કંઈ સત્ય શુભ.
 સૌ માણસી હું અજાણો નથી, તેમ વિવેક પૂ
 વળી મમસ્તને વિવે સુને બધુ, હું સમ લિયો;
 વસુ, જુ જળ આકાશ ને આત્મા, -

સમસ્તે સાક્ષી થઈ રહ્યો, તિરલે જને કે.
 આકાશી જેમ વાયુ સમાય વાયુમાં નય
 તેમ મજમાં સર્વે વૈધી પર

● વિષય રસ.

આત્માના શુભ મહાં અશેષ, વર્ણવી થાક્યા આવે વેદ;
 હવે કહું છું પરમ જ્ઞાન, સુંઘ સાધુ થઈ સાધવાન.
 યોગ શ્રેષ્ઠ છે સર્વથા, એમાં સંકટ કે આવે આપદા;
 પશુ યોગને તજ્યો નહિ, એમાં શુદ્ધ જ્ઞાન છે સહી.
 આવે શાગાદિક વિધેન, તેના ઉપાય કહે છે મધુસૂદન;
 તાપ દાઢ રોગ આવે, અંદ સૂચે ધારણા કરે ભયે.
 વાયુ રોગ વાયુ ઉપાસને બધ, શ્રદ્ધ સર્વ તપ મને પકાય;
 કામ ક્રોધ મુજ ધ્યાનથી મટે, એમ રોગ મટાડે યોગને ભેટે;
 દંભ માન યોગી સેવે મટે, એમ રોગ મટાડે યોગને ભેટે;
 સિદ્ધિ સેવે તે તો સુરખ, યોગી નહીં ભવમાં કાલી રેખ.
 સિદ્ધિઓનો અંતે નાશ, પરમાત્મા સેવન ન કરે નિરાશ;
 યોગ સેવન છે સર્વોત્તમ, એમ જાણ્યા શ્રીપરબ્રહ્મ.
 જે યોગી મજ શરણે આવે, તેને વિઘ્નો નવ સતાયે;
 યોગી, નિષ્પૃઠ્ઠને સ્વરૂપ સેવનાર, નિર્વિઘ્ને ઉતરે ભવ પાર.
 સુને જોવાળે નિત્ય પુરુષ આશ, તેના મમ થઈ કરાણું વાસ;
 ચિત્ત વિત્ત સુને અર્પે જેહ, આપું દર્શન નહીં સંદેહ.

પદભ્યુ

નિશ્ચે દર્શન આપું તેને, તન મન ધન અરપાયરે;
 જોતા જન જોતો શ્રીહરિ, થયા અઘડીશ અધ્યાયરે.

હિં શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે અષ્ટાવિંશતિતથાધ્યાયઃ ॥ ૨૮ ॥

અધ્યાય ૨૮ મો*

કર્ણું ૩૦ મું-રાગ સારંગ

ઉદવ ઉવાચ:-

ઉદવ શ્રીકૃષ્ણ તમે પૂછે છે, હુશ્કારના જીવ જેહ.
 તે સ્વાતી પ્રભેને કેમ પામે, કહો વિસ્તારી તેહ.
 મન જેને વશ નવ હવું, તેને કહીશુ છું યોગ;
 તેથી સરળ ઉપાય સૂચવો, જેથી કોહજે પામે જ્ઞેમ.
 હું કમળનેમય કરુણાસાગર, મનોનિષેદ છે કહીશુ;
 મુંઝાયા મુનિઓ મોટ મોટ, મનથી વાસ મહુ ભિત.
 તો મુક્તિ પામે સંદેહમાં, એ વિચાર ઉત્તમ સૌ જાય;
 ભક્ત હોય તમ તણા જે, તે માયાથી ન પીયાય;
 આપ કેરા ચરણકમળમાં, યોગાભિમાન છતે, મુક્ત કરી નવ થાય.
 જે શરણે હવો, તેને તમે આધીન
 રામા સૌને, આપ હવે સ્વાધીન
 આપ હવે ત્યાં, કૃપા નિઃકાર
 તો દેવને, જીવન, ભજે
 ભક્તપર,
 કારણ

● વિષય રસ.

વસ્તુતાર સંક્ષેપ

સ્વર્ગાદિક સુખ છે તુલ્ય સર્વ, એક સુખ તમારાં ચરણ;
સ્વર્ગ સુખ તો વિષય રૂપ છે, સુખ તો અચરણચરણ.
તમારા ચરણ પ્રતાપથી, સર્વે સિદ્ધિ પમાય;
તો અન્ય સાધન શું કરે, તેથી શી સિદ્ધિ માય.
અંતઃકર્મો આપ છે, વળી આચાર્ય પણ આપ;
આપના ઉપકાર બહુ છે, આપ મને ટપે સંતાપ.
તમારા ઉપકાર મોટા, બ્રહ્મથી બહુતો ન વળાય;
આપની મેલા કરે થકી, આપના ચરણ પમાય.
એવાં ઉદ્ધવ વચન સુણીને, મણુ બોલ્યા કરી સ્મિત સુખ;

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચઃ—

હે ઉદ્ધવ તું બાણજે, જગ સર્વમાં હું સુખરૂપ
માફે રમરણ કરતાં સર્વે, કર્મો મુજને સર્વે આશરે;
તન મન ધન સર્વે મુજમાં, એકત્ર કરીને ચારે;
મજના છે જે કર્મો સર્વે, તેમાં એકતાર થાય;
મજ સકલસંત સંગાયે, રમે તો મુક્તિ પમાય.
મજના ઉત્સવ પર્વણી, કરવા ધરી બહુ પ્રેમ;
સર્વે ક્ષણે મજને નિહાળી, રાખે મુજના બહુ નેમ.
ધરમાં સ્વપ્નમાં જળમાં સર્વત્ર, મુજને જે જન બાણ;
પંડિત બુદ્ધિ આણુને, સર્વે બ્યાપક મુજને પ્રમાણ.
પ્રાણજી સંકાપ થોર શાહ, પંડિત ને વળી મૂર્ખ,
શાંત કૃષ્ણે ને સર્વે અધકારમાં, દેખે મને તે મહાપુર્વ.
જે પુરુષ મને સર્વત્ર દેખે, તે નવ પામે મેદ,
પંડિત જને મુજને સર્વત્ર જોવો, નવ ગણવા કંઈ બેદ.
ચંકાણ ગંધર્વ સાંઠ અશ્વ, એ સર્વમાં મુજને ભોઈ
દંડવત પ્રણામ કરે પ્રેમે, તે બાણજે શાશ્વિ સાંધી.
એવો યોગ બ્યાપે ત્યાં તક, મુને સદા જે ઉપાસે;
જોથી પ્રથમ ધ્યાયે ઈશ્વરતા, (પછી) બ્રહ્મ વિષા માસ થાય.
બ્રહ્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થતાં, સર્વ ક્રિયાઓ કરવો ત્યાગ,
મન તન વાણી સર્વનો મજમાં, કરવો એકકો રાગ.
સંસારમાં નવ કલેશ લોગવે, મણુ કહે ઉદ્ધવને વાત;
એકો આત્મા મુજને આશરે, તે પામે મુને સાક્ષાત.
સર્વ પ્રાણીમાં મારી ભાવના, કરે એ ઉત્તમ હોય;
નિષ્કામ કર્મ અભ્યરવાથી, કદિ અજ્ઞાની ન હોય.
સમ ભાવના એ શ્રેષ્ઠ ધર્મ, જોથી મુજને પામે,
ભય શોકાદિક સર્વે માયા, પળમાં અધિમાં વિરામે.
નાશવંત મિથ્યા મનુષ્યદિક, ગણવો સેહેને તુલ્ય;
સાચા અવિનાશી મજ રૂપને, બાણ જે કે સત્ય.
જોજ યુદ્ધિનાનની છુદિ ચતુરતા, વિવેકીનો વિવેક;
બીજા છુદિવંત ભાવકો, પછાત માળા ખાદે છેક.
આ બ્રહ્મવાદ છે અતિ મોટો, અનેક રીતે સુખ થાય;
આ જ્ઞાન છે અતિ મોટું, તુલ્ય પ્રાણીની ન સમભાવ.

જ્ઞાનાતન વેદના રહસ્ય રૂપ, આ ઉત્તમ છે જ્ઞાન;
મુજ સકત જે બાણે જણાવે, તેને હું સ્વાધીન.
જે ભક્ત જન આ જ્ઞાની, પ્રતિ દિવસ કરે પાઠ;
તે સકત સર્વથી શ્રેષ્ઠ હોય, જે બાણે મુજને સ્વાદ.
જે ભક્ત આ જ્ઞાન સાંભળે, તે કર્મથી ન બંધાય;
મુજની ભક્તિને સેહેને પામે, પાતિક ફર પલાય.
હે ઉદ્ધવ પરબ્રહ્મસ્વરૂપ, આ છે ઉત્તમ જ્ઞાન,
મથાર્ય રીતે તું સમજવો છે, એ જ્ઞાન સાચું માન.
આ જ્ઞાન યોગ, દંભી, નાસ્તિક, હોય નહિ કદી પાત્ર;
તેને કદી નવ કહેશે તમે, તે પાપી નવ તમ મિત્ર.
દેવ રહિત, બ્રાહ્મણનો સેવક, સાધુ, પવિત્ર જેનું મન;
આસ્તિક અને ભક્તિવાન સી, એ યોગ છે એ જ્ઞાન.
હે ઉદ્ધવ તુજના મોહ શોક, ગયા હશે આ વાર;
તારા મનના સર્વે તાપ, સર્વથા હશે નાશમાર.
સર્વ કર્મનો હવે ત્યાગ કરી, આત્મનિવેશન જે કરે;
કલ્યાણ કરુ તે જનનું, જે મુજ ચરણે શીશ ધરે.
જેનું સાંભળી ઉદ્ધવજી તે, હરિને ચરણે લાગ્યા;
શ્રીકૃષ્ણજી દેરી આત સ્તુતિ કરી, તાપ સઘળા બાગ્યા.

ઉદ્ધવ ઉવાચઃ—

પછી ઉદ્ધવે જોમ પ્રારથ્યું, મારું ચિત્ત તમ ચરણે રાખો;
રણે છંડતાં સ્વામી મુજને, પ્રેમ મીતે રીતિ હાખો.
મુજ મનનો સઘળો મોહ, મટ્યો છે આ પળમાં;
તમારા ચરણ મૂઠી અન્ય ભજો, નવ ચિત્ત બોદે દેહસ્થાનમાં.
ચાલવોને સ્નેહ પાશ હતો તે, આત્મ તત્ત્વ ખડ્ગે કીધો નાશ;
પણ આપના ચરણમાં ચિત્ત રહે, તે રીતિ કહે અવિનાશ.

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચઃ—

ઉદ્ધવને શ્રીકૃષ્ણે આશીર્વાદી દીધી, કહ્યું તું બદ્ધિશ્રમ ભજો;
ગંગા નદી ન્યાં યુગ પહે છે, ત્યાં વહેને મુજને કાણે.
ત્યાં રહીને જે મેં જાનો કહ્યું, તે ચિત્તમાં રાખવો નીક;
પછી શીરે મુજને પામશે, ચિત્ત રાખવું તું ધીર.
જે બ્રહ્મ પ્રાપ્તિ ઉપાય મેં કહ્યો, તેનો કરવો નિદિધાસ;
મા કાંઈ કરવા થકી, ત્રિયુગાત્મક ગતિ સી ભયો.
ઉત્તમ ગતિ રૂપ મુજની પ્રાપ્તિ, સેહેને હુંને મારો.
તવ શ્રીકૃષ્ણને ચણે લાગી જળથી ચણે પખાવ્યા;
મનમાંથી એમ ભણ્યું જે, તાપ જનના ટાળ્યા.
મુજને સાધે નથી તેડવા, હું ચરણારવિદ કેમ પામું.
આજ તમે મને મૂકીને ભયો, ક્યારે હું સંસાર વામું.

યુક ઉવાચઃ—

પછી શ્રીકૃષ્ણે આપી પાઠક, એ દુહયે લઈ
પાઠું રતન કરતા ઉદ્ધવ, બોલ્યા મુખથી નિઃશય.

ઉદ્ધવ ઉવાચઃ—

હે પરમેશ્વર, કે સચરાચર, હે મુજને
આપનો વિયોગ નવ સેદવારે

જન્મ મરણના તાપ દાખ્યા, પણ તમથી થાઉં દુઃખ
આ અંગને તે બહુ સાલે, મણુ છે કરુણા પૂર.
ઝોમ ગદગદ કંઠે કરુણાળ સ્વરે, આરથ્યા પ્રભુ એવ;
ચરણ સુંખી ઉદવ ચાલ્યા, બદ્રિકાશ્રમ દેવ.
પ્રભુને પ્રભાસ પ્રયાણ સાંભળી, કંઠ અતિ રંધણ્ય;
માનમાં મૈત્રેય યુનિ અભ્યા, ત્યાં જ્ઞાન કયા કહેવાય*.
પછીબદ્રિકાશ્રમ ઉદવણપધારી, ત્યાં જઈ બહુ આણીસુકાવ્યાં;
પછી શરીરનો ત્યાગ કરીને, શ્રીકૃષ્ણને ચરણે આભ્યા.
જે મહાપ્રભુને યોગેચરે, શત દિન સેવે નિરધાર;
તે પ્રભુએ ભક્તિ માર્ગેનો, આ સંવાદ કહ્યો બાર.
તે સંવાદ જે જન સમજે, તે સુકત દશાને પામે.
તેના સંગમાં જે પરવરે, તે પ્રભુને નવે ધામે.
વેદના સાર રૂપમાં, 'જ્ઞાન વિજ્ઞાન' રૂપ અમૃત એ નાજી;
જે કૃષ્ણ પ્રભુએ એ કાઢયું, તે પ્રભુને કરે પ્રજામ.

વસંત

તે પ્રભુને કરે પ્રજામ હોડે, હોવા શ્રીકૃષ્ણાદય સંવાદે;
સુભતા શ્રીકૃષ્ણનાં ચર્ણ, પામે લાભે સા હુઃખના નાશદે.
ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે બ્રહ્મસરણે બ્રહ્મવિજયવિજયભાષા: ૧૨૬ ॥

અધ્યાય ૩૦ મો

કંતુ ડર મું-વાગ સામેરી

પરીક્ષિત ઉવાચા—

રાય પરીક્ષિતે શુકેવળને, પૂછીયું વળી જેહ;
ઉદવ બદ્રિકાશ્રમ ગયા યુને, નિસારી કહો તેહ.
પછી શ્રીકૃષ્ણ દારિકામાં, ટું કયું તે કહો કરી મયા;
આરત સુજ મનમાં ધણી તે, સંભળાવો કરીને દયા.
યાદવ કુળ કેમ નાશ પાવું, તે સાંભળવા ઇચ્છામ;
શ્રી નિધિપૂર્વક કહો જ્ઞામિ, હું મગજું તમ પાપ.
જે સ્વરૂપ સૌદર્શ નિરખતાં, સી નેત્ર નિગ્રેષ ન દૂર થાય;
જે રૂપ કાનમાં ભણુકે ગેરે, રહે છે યીનતમાં સદાય.
જે રૂપડું વર્ણન કવિ કોઈથી, નવ વચ્છી શકાય;
તે રૂપ કેમ સ્વધામમાં ગયું, તે કહો મને યુનિરાય.

શુક ઉવાચ—

શુક કહે ઉદવ ગયા પુરે, ઉપાત દારિકામાં યાય;
અપશુકન બહુ થાવા લાગ્યાં, સાંભળજો કહું શાય.
સ્વર્ગમાં સૂયે કુંડાળાં થયાં, ભૂકંપ લગ્યા વારંવાર;
દિશાઓમાં દાહ સળગ્યો, તવ જોવા ભુગર્ભસંહર.
શ્રીકૃષ્ણે આશા કરી, અહો યાદવ રોમે દારિકા રહેડ;
સી બાળ વૃદ્ધ સૌ શેક ન ધર્યો, મનમાં જેદ કંઈ ન લહેડ.

તજો સમસ્ત ચાલો પ્રભાસે, સરસ્વતી તટ છે જહંડ;
નિત્ય જ્ઞાન ને તર્પણ કરજો, વેદને અતુલ્યરી તહંડ.
બ્રાહ્મણની ત્યાં સેવા કરજો, કરજો મહા પુણ્ય દાન;
તેણે કરી ઉદ્ધાર યારો, એમ કહે શ્રીભગવાન.
જ્ઞાન હેતુ અર્ધાદિકથી, દેવ પૂજન કરીયું પ્રીત;
બ્રાહ્મણ પાસે સ્વસ્તિવાચન, કરારીયું ત્યાં સુરીત.
ગ્રી ભૂમિ સુવર્ણ વસ્ત્રનાં, કરીયું બહુ દાન;
હસ્તિ શોઢ પાદળી આપીને, હોરીયું કલ્યાણ.
એ સર્વથી અમુખ અપહુ, રશ્મિ થારો નાશ;
ઉત્તમ સ્થિતિ આપણી થારો, બોદ્યા ધરી નિશ્વાશ.
તવ યાદવ સઘળા રથે બેસી, પ્રભાસે આભ્યા ચહી;
મણુના કહેવા પ્રમાણે, નિધિ કરી ભવે સહી.
પણ છુદિ બ્રહ્મ સર્વ યાદવે, વિચાર કીધો કંઈ નહિ;
મહિરાપાન તે કીધું તત્કાલે, મદ લઈ ચાલ્યા વહિ.
પછી મહોમહિ સુદ લાગ્યું, પ્રહાર સુદિ થાય;
સંશ્રામ હારણ તુર્ત પ્રગટ્યું, મહા વળ ખારે ધાય.
મહારાપાન ચહી કૌશ બ્યાઓ, હાથમાં ધર્યો શય;
ધનુષ તરવાર બાલા તોખાર, ગદા તણું હાથે અચ.
ધન પતાકા હાથી ચોડા, અન્યોન્ય સંગ ત્યાં બાંધ્યા;
મહારાજા સર્વ યાદવ સંગે, તેઓ લડવા લાગ્યા.
મધુકે સામા સંઘ વળગ્યો, સાલ્યકે ને અનિરુદ્ધ;
સુભદ્ર ને સંશ્રામણત વળગ્યા, સુભિન્દ ને અશુર;
એમ પરસ્પર લડવા લાગ્યા, મત્સરે કીધા અનરથ.
મહિરા મઘથી અંધ થયેલા, યાદવ કરે મારમાર
એક બીજાને હણે કોપે, કરે નહિ કોઈ વિચાર.
પિતા પુત્રને હણતાં ન વિચારે, સસરા જમાઈને મારે;
બાંધવ બાંધવ લડે કોપે, કોઈ કોઈને ના ન પાડે.
બુલ્લિ અંધક ગોળ ને, સાતત, મધુ કંકડ ને કુંડિત;
એ કુળના યાદવો લડે, પરસ્પર ન ભુલે ગતિ.
મામા ભાણેજ હણે હણાવે, સાળા બનેથી સંગ બાધ;
કાકા ભવિજ હણતા ના વિચારે, આભ્યા બાધાબાધ.
નિત્ર નિત્રને હણે સવરે, એમ બન્યા મતિ મૂંઢ;
માતિમાં થયા સર્વ નિર્કંઠ, કાઠી પ્રભુએ રૂળ.
સર સહાય લાગ્યાં નહીં તવ, ઉગી હતી ત્યાં પાન;
તે ઉગેડીને લડવા લાગ્યા, એ વિષ શાપડું માન.
પાન તે વજનલથી ચર્ધ છે, વજનની ગેરે વાગે;
જેને પાનનો થા વાગ્યો, તે તુરત પ્રાણને ત્યાગે.
માંહોમાંહે યાદવ નાશ કીધા, શ્રીકૃષ્ણ દ્રષ્ટે નેય;
યાદવ કેરો અંત કીધે હવે, દેહકટ માંસુ હરિ દોહ.
બળિભર સમુદ્રને તીરે બેસી, સ્મરણ શ્રીહરિનું કરે;
દેહ ત્યાગ કીધા બાળીકા, પાતાળમાં પડે પરવર.

* શ્રીકૃષ્ણ ને ભાષ્યે.

* આ સર્વ પ્રલેખ તત્ત્વિય અધ્યાયમાં છે ત્યાં સંઘર્ષ વેળાએ.
† આ ત્રીજા અધ્યાયમાં પૂર્વે કહેલા ગુણ સંબંધી સાધના
નિયમો પાતાળમાં અપાને અપાને જોડતા શીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના કુળનો
વધવા મેળો એ કાપસંઘ છે

નાગનું સ્વરૂપ અંગીકૃત કર્યું, જોત જોતામાં તતખેવ;
પછી વિચાર કરતાં અશ્વત્થને થડે, બેઠા જઈને અવસ્થાએવ.
ભૂભાર ઉતાયો કાયે હવે, રહ્યું નથી તિલ માન;
શ્રીમહાપ્રભુ એમ વિચારે, કરવું હવે કાણ માન.
એમ વિચારતાં પીપળા વૃક્ષને, એણે બેઠા શ્રીભગવાન;
એ સમયનું સ્વરૂપ નિરખતાં, યાયે તુષાણ શાંતિવાન.
મંગળમય ચતુર્ભુજ સ્વરૂપ, શોભે તેજ ઝાતકાર;
એ સ્વરૂપની શોભા જોતાં, ઉતરે જન ભવપાર.
દિશાએનો સર્વ અંધકાર, દૂર થયો પ્રભુ તેજ આપાર;
એકવર્ણ સરખા તેજવાળા, રેશમી પટ પરિધાન.
સુવર્ણ સરખા તેજવાળા, રેશમી પટ પરિધાન;
મંદમંદ હાસ્યગય મુખારવિંદ, રથામકેશ શોભાનું શુભાન.
નેત્ર કમળ પેરે સુંદર દિસે, મકરાકૃતિ કુંડળ કાને;
કટિએખલા કિરીટ ઉપવીત, કડાં બાહુગંધ વીટી લીને વાને.
વનમાળાનું આભણ શોભે, એ આયુધ છે ચાક્ર;
જથ જથકાર કરે મંગળમય, પ્રભુ નેત્ર થયાં છે ચેર.
પદ્માસન વાળી અશ્વત્થ ચઠતું, એકાંગણુ લઈ રથામ;
પગપર પગ લઈ બેઠા તવ, એકવ્યાધ આબો તે કામ.
મુગ જાણીને દૂરથી બ્યાધે, શર મૂકેયો નિરધાર;
પદ અગ્રે પ્રભુ ચરણે તે, ભેદીયો તે વાર.
પારખીયે તાણીને માછી, મુગને વરાંસે બાણ;
પદ કમળમાં જઈ ભેળું, શ્રીકૃષ્ણે તણ્યા આણ.
બ્રહ્મ શાપ જાહે ન યાયે, સાચો કયો અધાપ;
શ્રીકૃષ્ણે ત્રેરક થયને, કરતા પોતે આપ.
બ્યાધ પાસે ધસી આબો, તવ દીકા શ્રીમહારાજ;
બ્યાધ મતમાં અગ્નિ સળગી, મેં કુંડ કીધું કાજ.
મહાસિંહા હઈ ચલે લાગ્યો, ઉભો બેઠ કરબેડ;
સ્થાનિ કુણ્દિ મેં ઘણી કીધી, લાગી મોટી યોડ.
મારો વધ હવે કરે સ્થાનિ, પાપ યોનિથી સુષ્ટ;

એટલામાં દારુક સમક્ષ, ગરુડ લઈ આભો રથ;
પ્રભુ સંજે તે રથ ઉડ્યો, ગતિ પ્રાપ્તી અતિ સગર્ય.
વેમાન વૈકુંઠ ચલાવ્યું પછી, સારથિને પ્રભુ કહે;
દ્વારિકા જઈ સંહાર કરો, જે સમાચાર તું લાહે.
ચાલે ચાલવ નિયાત કિધા, તે શુદ્ધ કહેને સર્વ;
વસુદેવ દેવકીને કહેને, વૈકુંઠ ગયા મહાપર્વ.
કહેને વિતક વાત સધળી, રહો શીળોદારે જઈ અને;
મારું પદ સ્ત્રી પામશે, જે સંસાર મુકી ભજશે મુને.
આ સર્વ મમ માયા રચના, હુતિ ભણે યોગી જન;
જાનમાં એક નિષ્ઠ થને સર્વ, વૃથા શોક તજેને શુદ્ધ મન.
પ્રભુને ચરણે નમી પછી, દારુક ગયો દુવારિકા માંય;
એમ ચાદવ કુળનો હાય હવે, થયો ત્રીશમે અધ્યાય.

વર્ણન

ત્રીશ અધ્યાય હવા પૂરણ, એકાદશ સ્કંધ કથાયરે;
કરભેડી વિષ વહાણ ભણે, બોલો શ્રીવૈકુંઠ રાયરે.

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે એકાદશસ્કંધે ત્રીશોધ્યાયઃ ॥ ૩૦ ॥

અધ્યાય ૩૧ મો*

કર્ણુ રૂર મું-શાગ મહાર

ત્યાર પહેરે, શ્રીકૃષ્ણ બેઠા જહાં;
પછી બ્રહ્માદિકરે, સકલ શુનિ આબ્યા તહાં.
અનેક ભવિશ્યે, પાતાળના જે નાગ છે,
મહાયોગીરે, સાધુ મહાભાગ છે.
ગાંધર્વ સર્વેરે, અપ્સરા ઉભી જહાં;
સહુ આવીરે, કૃષ્ણચરિત્ર ગાયે તહાં.
અપ્સાર નાચતીરે, નટારંભ થાય છે;
લીલા પ્રભુનીરે, અતિ આનંદ ગાય છે.
અનેક દેવ સ્તુતિ કરેરે, ગુણગદિ દાય છે;
એવે શ્રીકૃષ્ણરે, સ્વધામે ભાય છે.
બ્રહ્મદિ દેવોરે, વિભતિ રેત. તત્તરે

પૃથ્વીમાંથી રે, સસ્ય ધર્મ ધીરજ ગયાં;
ક્રીંતિ ને લક્ષ્મી રે, પ્રભુ સંજો પરવર્ધી.
લીલા કરે રે, વેકુંઠ લોક ઝંજીકયાં;
કાંઈએ નવ જાણ્યું રે, એવી રીતે પરવર્ધી.
જેમ વિસુત ગતિ રે, મનુષ્ય કેાં જાણું નહીં;
તેમ પ્રભુએ રે, વેકુંઠપ્રતિ ગમન કીધું સહી.
પ્રદ્યાદિક નવ લહે રે, દેવ ન જાણે વારતા;
શ્રીકૃષ્ણ જીવન રે, વેકુંઠમાં યધારતા.
દેવતા ભુલા રે, પ્રદ્યાને નવ દર્શન થયાં;
પાર્વતને હવા રે, પ્રભુએ કોપી ગયા.
પ્રદ્યા ને રૂદ્ર રે, વિરમય થઈ પ્રભુ જોણે;
રેકો પરમાત્મા પૂજી રે, નવ આવેજોની તોલે.
રે રાયજી રે, જોની રે રે પ્રભુ રમ્યા;
તેને નવ વિકાર રે, સૌના દુઃખે ગમ્યા.
એ સદા નિર્વિકારી રે, આદિ અંત મધ્ય સંત્ય;
એ પ્રભુ મોટા રે, જોની નવ જાણે ગત્ય.
કૃષ્ણાવતાર રે, સર્વત્ર પ્રભાવ હવે;
લીલા કોપી નૂતન રે, એ અવતાર પૂર્ણ થયે.
એ સર્વ શક્તિવાન રે, જોમાં નવ ભિન્નતા;
જેજા દેહે રે, યમસ્થાને જતા ધીરતા.
પ્રદ્યાઅર્ધી રે, રક્ષણ ગુજાં જોણે કર્યું;
સદાશિવને જીતી રે, તંમનું ગદ સકળ હૃદય.
પાર્થવીને રે, સ્વદેહે સ્વર્ગ મોકલ્યો;
જોવા અશરણ શરણ રે, પ્રભુને અમર કેાં તણ્યો.
એ નવ અસમર્થ રે, શરીર શખવા મધ્ય;
જોની લીલા રે, અદ્ભુત ને અવિગત.
માદવ વંશજ રે, શરીર શખવા ઈષ્ટ્યું નહિ;
મનુષ્યશરીરની રે, અવિગતતા અને યથાનઅહીં.
આત્મનિષ્ઠના કારણે રે, કેલે ત્યાગ કીધી જ્યા.
હિંમયગતિ પામ્યારે, જોઆત્મનિષ્ઠમટે થયા.
સર્વ દેવ વેકુંઠ ગયા રે, કૃષ્ણ ચરિત્ર શુકલ કહે;
શાય પરીક્ષિત રે, હરિનું પદ દેહ્યે લહે.

૧૨

૧૩

૧૪

૧૫

૧૬

૧૭

૧૮

૧૯

૨૦

૨૧

૨૨

૨૩

૨૪

૨૫

૨૬

૨૭

પરીક્ષિત તારે રે, જન્મ સકળ કરી રાખ્યો;
પછી દારુક સારથિ રે, દારુકા આવી દાખ્યો.
ઉગ્રસેન વસુદેવને રે, તેણે આવીને કહ્યું;
જે યાદવાસ્થળી રે, પ્રભાસે થયું તે લહ્યું.
ઉર્દ્ધ્વકુટક હવે રે, અને વેકુંઠ પ્રભુ ગયા;
રુદ્રગિરિયાદિ સુદરી રે, સુભાતાં પ્રભુ પાસે ગયાં.*
વસુદેવ દેવકી રે, મૂળગત તત્સણ થયાં;
રે પ્રભુ કૃષ્ણ રે, જાલસાર કયાં રે ગયા.
યાદવનારી પતિશળને રે, લઈ અગ્રિમશણકીધું;
એમ જાદવાસ્થળી રે, કરી એ કાર્ય કીધું.
પછી જાણું રે, ઉદ્ગમરૂ દરીને આવીયા;
પછી સસુરે રે, અર્ચના લેધી ત્યાં.
એક મંદિર રે, પ્રભુનું રહ્યું તહાં;
ખીજું સર્વકુળ્યું રે, કેાં ન મળે દ્વારિકામાં.
પછી કેટલી સીમા રે, બાળ દુદ્ધ યાદવનાં;
મુતલઈ આવી રે, અનિરુદ્ધમુવજનાભ ન્યાં.
વજનાભ કુંવર રે, રાજ્યાસને મેસાકિરે;
સભા સો પ્રભુમે રે, કૃષ્ણ પ્રપાત્રને માનિયો.
પાંચ પાંડવ રે, દ્રોપદી સહિત સ્વર્ગ ગયા;
સુખ પામ્યારે, અધ્યાય એકત્રીસ પૂર્ણ થયા.
દ્રોપદીસહિત સુખીયા રે, હરિનું કહેવાય રે;
કરભોડી કહે વલ્લભ રે, પરહસગતિ યાય રે.
જે કેાઈ કૃષ્ણનું રે, મંજાળ ચરિત્ર ગણે જ્યા;
ભગવત્સત્ત્વ પની રે, પ્રાસિ થાશે થયા.

વળણ

મથા પ્રાસિ ભગવત્સત્ત્વ પની, થાયે પાપ સૌ નાશ રે;
કરભોડી વિષ વલ્લભ કહે, થયો એકત્રીસાને અધ્યાય રે.
હવે શ્રીમદ્ભગવતે એકાદશસ્કંધ એકત્રીસાધ્યાય: ૧૧ ૩૧ ૧૧

* પ્રભુને મરણ સુધી એકલ જ પોતાનો પ્રાણ નીચળને મગ્ન પાસે મથા.

एकदादशस्कंधः समाप्तः

ਬਟਾਲਾ ਉਪਰ ਆਰਥਿਕ ਸ਼ਿਲਪ

ਸ਼ਿਲਪੀ ਸਿਰ, ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ

શ્રી મદ્ભાગવત

(કવિવલ્લભકૃત-પદખંધ)

દ્વાદશસ્કંધ

અધ્યાય ૧ લો*
રામ કેદારો

શ્રીશિવનંદનનું ધરુ ધ્યાન, ગજવહન આપે બહુ સ્થાન;
શિવ પ્રજ્ઞા વિષ્ણુ જેને લહેરે,
મૂવકારુદ્ધ કર ફરસીધારી, ઉત્તમ ભક્ષ મોહક આહારિ;
શુભધારી, જેને નિગમ કહેરે.

આશ

નિગમ નિધિ સુર વિધિ વખાણે, મહિમા યશ ગણુ રાય;
નારદ સરસ્વતી સહસ્ર અઘ્નાસી, શુનિવર જેને ગાય.
શુકલાંબર સિદ્ધર સેવતાં, શુભ ચતુર્ભુજધારી;
પદ્મવદન પાવન શિવનંદન, ભક્ત જન સુખધારી.
ગિરિજા માતા શિવ સુખદાતા, બ્રાતા કાર્તિક જેને;
સુધ યુધ નારી લક્ષ લાભ તન, પ્રથમે પ્રભુમું તેને.
કમળભૂમી હુંવરી કહાવે, કમળસેયની માત;
સુધ અંગુળ ચાર ભુજ શોભે, ત્રિભુવન યશ વિશ્વ્યાત.
શ્વેત વપુ શ્વેતાંબર ધારિણી, વિઘ્ન નિવારિણી નામ;
વીણા કરમાં સ્ફટિકમાળા, આભૂષણ સુખ ધામ.
કમળાસન ને હંસવાહન, સકળ અંગ શયુગાર;
અમૃત પાન કરે આનંદે, વહે વેદ વિધિવત સાર.
વાયુનાદિની આદિ સરસ્વતી, સહાય થળે સુત બલીક;
અજ્ઞાન વિદ્યા અધ હરી સુને, આપો અવિચળ વાણી.
નિગમ પુરાણ ને સર્વ સાહિત્યનું, અધ્યયન નથી લગાર;
હું પામર માણી રંકને બાણીને, દયા કરે મા સાર.
અનેક ભક્ત આવ્યા તુજ શરણે, તેમની પુરી આશ;
મમ માયા પાશોના ત્રાસ નીવારી, રસનાએ કરેને વાસ.
બવ ભય ભંજની દુઃખ ગંજની, મન રંજની તું કહાવે;
સકળ શાસ્ત્ર સંવાદ હું, સ્વાદ સાહિત્ય ઉપભવે.
કલ્યાણી કરુણા કર મુજને, આશ ઘણી છે તારી;
દાદશસ્કંધ કર્યા શ્રીભાગવત, સાપ્તાપ્રાકૃત વિસ્તારી.
અધ્યાય તેર કથારસ પાવન, નિર્મળ આસની વાણી;
નિમિષારણ્ય વિષે શૌનકને, કહે છે સુત પુરાણી.

* આ પહેલા અધ્યાયમાં કલિનુતનના મહાભવે લીધે પર્ણસંકરના
દિશી મહિન થયેલા, મગધ દેશના રામ જરાસંહના વંશને કથામર્ચન
કહો છે.

શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ સ્વધામ પદાર્થો, યાદવને લઈ સાથે;
અવનિ કેરો ભાર ઉત્તાર્યો, અધર્મ નીવાર્યો નાથે.
પછે શ્રીશુકની પવિત્ર પૂજા, કીધી પરીક્ષિત રાય;
વિનય વચન બોલ્યા શુભે રાત્ર, પ્રભુમી શુકના પાથ.

શ્રીપરીક્ષિત ઉવાચ:-

સ્વામિભૂ સાંસજવા ઇચ્છું, બવિષ્ય યાશે જેહા;
કુણ કુણ રાત્ર પૃથ્વી ઉપર, લોગવશે રાજ નેહ.
એવાં વચન સુણી રાયનાં, ને બોલ્યા બ્યાસ કુમાર;

શ્રીશુક ઉવાચ:-

હવર્ષ રાજ કરે હસ્તીનાપુર, તે સોમવંશી ક્ષત્રી કુમાર.
છેવે પુર્વજ્ય* રાયને મારી, પ્રધાન પંથે રાજ ગેહા;
પછી પોતાના પુત્ર પ્રવીરને, રાજ્યાસને બેસાડશે એહ.
તેના પાલક નામે પુત્ર થયો, તેના વીસામધ્યક;
તેના રાજક, તેના નંદિવર્દન, એ જાણી પ્રવીરનું ભૂષ.
પછી શિશુનાગને હુંવર, તેનું નામ કાકવળ કહેવાશે;
તેના ક્ષેમધર્મી, તેના ક્ષેત્રજ, તેના વિધિસાર યાશે.
તેના અમતશયુ, તેના હર્લક, તેના અજ્ય કુમાર;
તેના નંદિવર્દન, તેના મહાનંદી, દશમે શિશુનાગી સાર.
મહાનંદીને નંદ પુત્ર, અવનિ છૂતશે સુખથી;
મહાપક્ષ ધનનો ધણી યાશે, ક્ષત્રી સંહારશે શરથી.
એ રાજાથી ધણું કરી, અધર્મી રાય અવતરશે;
બીજા પરશુરામ સરખો, મહાપ્રાક્રમી કહેવાશે.
તે શુદ્રપતિ નંદરાજ તેને, સુભાલ્યાદિ આદ્ય પુત્ર સાર;
શત વર્ષે પર્વત લોગવશે તે, રાજ્યતલ્હો અધિકાર.
વ્યાયાગ્ય* નામના બ્રાહ્મણ કોઈ, ઉખેડશે તે રાજ્ય;
પછી ચંદ્રશૂરને રાજ્ય દેશે, તેની કીર્તિ જગેજગ ફેલાય.
તેના વાનિસાર, તેના અરોહવર્દન, તેના સુયથા, તેના સંગત;
તેના શાલિશુક, તેના સોમશર્મા, તેના શતધનના તેના જુહવ્રથ.૩

* એનું બીજું નામ રિપુજ્ય હતું. † શુત્ર નામે મંત્રો હતો.
‡ રાજ્ય. ૪ એ પાંચ રાત્ર એકરો આદતોના વર્ષ સુધી રાજ્ય કરશે.
(શ્રીશુક બવિષ્ય કહે છે, તેણે અને અન્ય પશુ ધીમદ્ભાગવતમાંથી
બવિષ્ય રૂપેજ્ય કહીએ છીએ.) ૫ એ દસ રાત્ર ત્રણેના ને સાઠ વર્ષ
પર્વત રાજ્ય કરશે. ૬ એ ગાલુક તે મુદ્રારાક્ષ નાકાને નામ;
ચંદ્રશૂરને ગાદી ખતિ કરનાર. ૭ એ મોર્ચ નામે કહેવાતા દસ રાત્ર
એકરો ને સાડત્રીસ વર્ષ સુધી પ્રજ્ઞી ભોગવશે. અને કવિને શ્રીમદ્
ભાગવતમાં પશુ એ મોર્ચ નંદના રાત્ર દસ વખવા છે, પશુ મલ્લપર્મા
નવ માથ છે, ૧૦ બેલ પુરાણમાં કહા પ્રમાણે દસરપને તેમાં કમેરિયે
તેા ભાગદે, માટે વિશે.

પુખ્તમિત્ર પ્રધાન રાયને મારીને, તેણે રાજ્યપાસનું
 ઘણું યશ પરાક્રમ તે કરશે, અવનીમાં ઉત્તર.
 પુત્ર અગ્નિમિત્ર થયો, તેના સુન્દર્યેક તેનો વસુમિત્ર;
 તનો ભદ્રક તેનો તુલિહ, તેનો ઘોષ, તેનો વજ્રમિત્ર.
 તેને ભાગવત, તેનો દેવભૂતિ, એ નાણે 'પુત્ર' * વંશ તમે સાર;
 કીર્તિ રાયની અતિ ફેલાણી, વર્ણન કહું મેં નિસ્વાર.
 શુભ વંશનો છેલ્લો રાજા, દેવભૂતિ નિરધાર;
 યરશરી લંબટ અતિ હુતો, છુલ્લહીન નિસ્વાર.
 તેને વસુદેવ નામે મંત્રી હતો, સાતિમાં કંથવ જન્મેલ;
 એ અધર્મી રાયને મારીને, રાજ્ય કરવા ઇચ્છેલ.
 વસુદેવનો ભૂમિત્ર પુત્ર હશે, તેનો નાશથણ નામે સુત;
 તેનો સુશર્મા નામે પુત્ર થશે, નાણે કંથવ વંશાં પુત્રીત.
 કંથવ વંશનો છેલ્લો રાયને, બળિયું નામે શૂદ્ર હંધશે;
 બળી પછી કૃષ્ણ રાય થશે, તેના શ્રીશાંતકણું નાણ.
 તેને પૌર્ણમાસ, તેના લંબાદર, તેના ત્રિકણ પ્રમાણ;
 તેના મેઘસ્વાતિ તેના અટમાન, તેના અનિષ્કર્મણું કુમાર.
 તેના તલક, તેના પુરીયબીર, તેના સુવંશન, તેના બેકાર;
 તેના વંશમાં નવમો રાજા, શિવસ્વાતિ યાશે.
 તેના ગોમતિ, તેના પુરીમાન, તેના લેદશિરા કહેવાશે;
 તેના શિવશક્ટ, તેના યક્ષત્રી, તેના વિજય કહેવાય.
 તેના ચંદ્રનિસ, તેના સહીમતિ, એ નાણે આમંતિ * થાય;
 પછી અવભુતિ નામે નગરીમાં, સાત, આબીર રાજા યાશે.
 પછી 'ગર્હણિ' નામે દશ રાજા, અતિ યરકનગી કહેવાશે.
 વળી 'કંક' ભતિના સોળ રાજા, જેની છે પુલક વિશેક.
 પછી અર્ધ મેઘેશ રાય થશે, તે કરશે રાજ્ય અવિશેક.
 તેઓ ધર્મ માર્ગને ભાંજશે, નિર્દય થશે નિરધાર.
 પછી ચૌક પુલક ભતના રાજા, અતિ 'પરાક્રમી' સાર.
 તે પછી ચાંસેક ગુરુકે ભતના, રાય થશે મહા વીર.
 પછુ વિષયમાં અતિ લંબટ હતો, મન નહિ તેમનું ક્ષિયર;
 તેથી રાજપાટ ખોડા દેશે, ચિકીકારશે સર્વ શરીર.
 એકાદશ રાય મોન વંશિ થશે, તું સુણ અભિમન્યુ કુમાર;
 મોન રાય ત્રણ શત વર્ષ સુધી, કરશે રાજ્યાધિકાર.
 તે ઉપરાંત ભૂતનંદ રાજા, કિલકિલા નગરીમાં થશે સાર;
 ભૂતનંદ પછી વંજિરિ, તેના યાશે ભાત યિગુનંદિ.
 તે પછી ચયોનંદિ રાજા, તે પછી પ્રવીરકન મહા આનંદિ;
 ભૂતનંદાદિકના બાહિહક નામે, તેર પુત્ર રાજ્ય કરશે.

પછી પુખ્તમિત્ર નામે એક રાજા, પૃથ્વી ઉપર અવતરશે;
 તેનો હુમમં નામે પુત્ર રાજ્ય કરશે, કીર્તિવંત કહેવાશે.
 એ બાહિહકવંશમાં, * જુદા જુદા રાજપતિ યાશે;
 તે પૃથ્વી લોગવશે થોડી, પછુ અધિકારી કહેવાશે.
 એ રાજપતિ રાજાની, પ્રભ મહા દુઃખણી યાશે;
 વળી પુરુષેય નામ હોતે તે, ધર્મ માર્ગ આચરતો.
 ગૌ બ્રાહ્મણની સેવા કરીને, ચંતનું રક્ષણ કરતો;
 તે બ્રાહ્મણને અવનિ આપતો, બીજાં દાન અનંક.
 ઘણા દેશ લોગવતો રાજા, કીર્તિ ધર્યો છે વિવેક;
 વળી કળિયુગ મધ્યે પુરુષેય, * મેઘેશ હશે રાજન.
 તે પાણિય અન્યાય અથા કરશે, મર્મ વહિત જે મન;
 તે પ્રભ સર્વને પીડા કરશે, કળિયુગમાં નિરધાર.
 કાળનાં કીર્તિક યાશે નવ નવાં, વર્ણીના બ્રહ્મચાર;
 કળિયુગમાં અનંક પ્રભ થશે, તે ખંક ખંડના લોભી.
 બળિયા હશે તે રાજ્ય કરશે, રાજા થશે દુઃખી રાખી;
 પછી ઘેર ઘેર અધિકારી થશે, કેા કેાને નહીં માને.
 ધર્મથકી સર્વ બ્રહ્મ યાશે, ધન્ય તેના અવતાર.
 કળિયુગમાં જે જન ચેતશે, ધન્ય તેના અવતાર.
 અન્ય સકળ જન આન પશુવત, ભૂમિ ચઢાવે ભાસ
 શ્રીરામ નામ ઉચ્ચારતાં માણી, સર્ગ સકળ સુખ પામે;
 થોડે દિવસે મળે માધવ, ભય સંકટ સૌ વાને.

પદ્યજી

ભવ દુઃખ ભાગે હરિ નામ લેતાં, દ્વાદશસ્કંધ કથાધર;
 કરન્નેકી વિષ વહાલ કહે, થયો પ્રથમ પૂર્ણ અધ્યાયર.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વાદશસ્કંધ પ્રમાણપાયા: ૧૧૧

અધ્યાયનસંજ્ઞા

અધ્યાયન ર નોંડું

કંડુ ર નું-રાગ સામયી

શુકલ યોગે સાંભળ રાયણ, દ્વાદશસ્કંધની એક કથાયણ;
 એક ચિતે મુલે નરનારીણ, તે સુમે પામે અર્થે નારારીણ. ૧

* ભારિકોત્રીમાંથી સત્ર અંધરેશના રાજા, સાત કસલ દેશના રાજા, વૈકુણ્ઠ દેશના રાજા અને કપર દેશના રાજા થયો. એમાં તે તે દેશનાં નામ ઉપરાંત પ્રમાણ થયેલા રાજાઓ એક સમયમાં જ નોંખા નોંખા આપતિ વડેને રાજ્ય કરશે. મધ્ય બંરાજીમાંના વિષયકુનિ નામનો રાજા થશે તે 'પુરુષેય' એવા નામથી પ્રખ્યાત થશે. ૧ બા સતપુત્રનો પુરુષેય વર્ણ મહો. ૨ પુરુષેય રાજા બ્રાહ્મણવંદિ વધોને ચલાવોને પુલકિ, વડ અને મહા નામના દેશોને મરેઝમાય કરી રો. એ પરાક્રમી પુરુષેય શિવેશોનો નામ કરી પરાક્રમી નામની પુરોમાં રહેતાં હરિદશરથી તે મરણ સુધી મળા રસલુલ્લસી પ્રવેશેને ભેલરો. પછી રોહક, રાજવજા, આબીર, વડ, અર્ધુલ અને મારજા નામના દેશોમાં રહેનારા બ્રાહ્મણ વળનંદન સંકારથી રહિત થશે, કિષુ નરીને કાકા, મહાદેવ, કૌંડી અને કામળા દેશને શરો. ગરુડો અને વેદન આચાર વચરના નરથેલા બ્રાહ્મણે ભેલરો. ૩ બા બીમ અધ્યાયમાં કળિયુગના રોષ બહુ ન વધતાં અતિ કલિક અવતાર ધરી રીપરુ અધર્મિક લોકોને નાશ કરશે તથા પાંચ સત્યયુગ આવશે એ કથાપસા કરશે.

* શુભ નામથી લોગવતો દશ કાળમાં ૧૨૨ વર્ષ સુધી પૃથ્વી ભોગવશે. ૧ એ કંથવ નેશના ચાર કાળમાં કળિયુગમાં ત્રણેયો તે પીતાલીય વર્ષ સુધી પૃથ્વીને ભોગવશે. ૨ એ બળિ અને ભવિનો બંદો. ૩ એ ભવનો બાઈ વાદ. ૪ મેનું બીજું નામ હાલિય હંદો. ૫ બળાની સહાયિણ સુદાની ત્રીસ રાજાઓ પ્રથમ વર્ષ રહેલી પૃથ્વી ભોગવશે. ૬ એ શુકેક વાતના રાજા તેઓ ૧૦૦૬ વર્ષ રાજ્ય ભોગવશે. મધ્યમ સુદાની રાજા ૨૦૬ વર્ષ સુધી રાજ્ય કરશે.

આસ

સુશર કંઠબા કદે, ભક્તની પૂરે આશ; ૨
જેને સદા શીહરિ નામનો, સાચો હૃદય વિશ્વાસ.
જ્યારે સંપૂર્ણ કળિયુગ આવશે, તપ ધર્મપાદ એ વાર; ૨
તે ભાંગી પડશે ભૂ વિષે, સૌ લોપાયો નિરધાર.
જે ચાર પગ છે ધર્મના, તેનાં કહું અભિધાન; ૩
પ્રથમ સત્ય દ્વિતીય સ્થમા, ત્રીજો દયા યોગો જ્ઞાન.
એ ચાર પગ ભાંગશે સદી, પ્રભુ ધર્મના એ વાર; ૪
તેણે સત્ય સંસારમાં, થાશે તે એકાકાર.
વર્ણોવર્ણ સૌ ભેદ થાશે, ભલિન સત્ લોક; ૫
સંસારને વિષે યુગે શયશે, પામવા અંતે લોક.
જે પ્રાણી ઘેર પત્ત હશે તે, કહેવાશે કુલીન; ૬
નિર્ધન એ કુળવાન હશે તો, કૌ માને નહિ તે હિન.
ધ્યાનથી સંન્યાસી સાધુના, લોપ થશે સૌ ધર્મ; ૭
શાસ્ત્ર આજે કૌ નહિ ખાળે, પાખંડે રાષ્ટ્ર પર્મ.
નહિ માને કૌ પંડિત જનને, સાધુને પીકા હોય; ૮
દયા દાન ને ધર્મ ક્યાન જન, આચરે નહિ હોય.
કુટુંબ સાથે વિદેશ કરશે, યજ્ઞપરપણ સ્નેહ; ૯
દ્રવ્ય અન્ન સંપત્તિ ધારશે, કળિયુગ લક્ષણ એક.
ઉંચના આચરણ પાળશે સધળા, નીચ હશે જે વળે; ૧૦
ઉત્તમ વળે સૌ નીચ થઈને, અથ આચરશે અર્થ.
પાખંડ ધર્મને માનશે, વેગળાં તીર્થ અનંત; ૧૧
માત્રા જઈને વિષવા રમશે, દુભશે સાધુ સંત.
એને મસ્તક કેશ લાંબા, શોભાવાન તે સાર; ૧૨
તે વિશેષ સ્વરૂપવાન નરનારી, કહેવાશે નિરધાર.
એકલો જે ઉદર ભરે તે, સ્વાસ્થી જન સેવ્ય; ૧૩
સ્કુટુંબનેજ પોષશે, તે ચતુર અભિયો કોય.
કીર્તિ વહશે યજ્ઞમાનની તે, પામશે દ્રિષ્ત બહુ દાન; ૧૪
શનિ દિવસ સેવા કરે તેને, મળે અન્ન ને પકવાન.
ખજ સધળી દુષ્ટ થાશે, તેવા પૃથ્વી રાય; ૧૫
ખાખાકારે રૂપવતી બહુ, હરશે નૃપ કન્યાય.
કૌ કેને માનશે નહીં, અવળો થાશે અધ્યાય; ૧૬
રાજ બહુ લોભી થશે, પ્રજા ત્રણે તે નિરધાર.
સર્વન લેશે પ્રત્યનું નુપ, તેમ ત્રણ ન થાય; ૧૭
વિણુ અપરાધે દંડ દેશે, પીકારો રંકની કાય.
રાજના ભય ત્રાસધર્મી, ખલ ભરશે વન મેઝાર; ૧૮
કંદ મૂળ પિટ ધાન્ય ફળ જળ, નિલ કરશે મેઝાર.
આનાકિટિ હુલિંસ થાશે, શીત વાયુ થાશે અપાર; ૧૯
શીત પાત અન્ન નુષ્ટિથી થશે, પ્રમાણે સંહાર.
વર્ષે વીશ અથવા ત્રીશનાં, વૃદ્ધ કહેશે સર્વ; ૨૦
અન્ય આયુષ અલ્પ વિદાયે, ઘણા ધરશે ગર્વ.
પેટભરા ને રાંડિયા, વિશ્વાસ ધારીક મહા હૃદ; ૨૧
દેવતાને તણ ભલિનને, આચરે મહા પાપિન; ૨૨

કૌ વેદમાર્ગને નહીં ભણે, ચાલશે અધર્મ પાખંડ; ૨૩
કૌતક એવાં ઉદય થાશે જે, નવ સુપયાં ધર્માંડ.
અસત્ય જન બહુ બોલશે, તસ્કરતણો નહીં પાર; ૨૪
યશે અન્ન લેવી કનિષ્ઠ સુરભિ, રાય માનશે નિરધાર.
શાલ ગોધૂમ અન્ન ઉત્તમ, પાકશે નહીં સંસાર; ૨૫
પાક ધાન્ય અવનિપર ઉદય થાશે, તે કરશે સૌ આહાર.
આદ્યાગ્રાહિ વૃક્ષ જશે સૌ, ઉત્તમ જેનાં ફળ ફૂલ; ૨૬
કવચિત વસ્તુ જે હશે તેનું, બેસશે બહુ મૂલ.
બ્યભિચારિણી નારીયા થાશે, પતિને ન માને નાર; ૨૭
અપવિત્રપણે રહેશે સદા, જમવતી હીંદી ઘરભાર.
અનેક ચરિત્રો સૌચી કરશે, સ્વામિ સાથે વિદેશ; ૨૮
રાત્રિ દિવસ યજ્ઞબંદ ઘણું, સૌ હૃદય ધરશે કંપ.
સ્વામિ પહેલાં યોજન કરીને, રાત્રિ કરશે નાર; ૨૯
નિત્ય કંથને ઉવેપણે ઘણું, વહાલા લાગશે જાર.
પતિવ્રતા ધર્મ નહીં પાળે સૌ, ભરે પરતર સંગ; ૩૦
કૌ કેને માને નહીં, થશે આપ આપણે રંગ.
સભાગ નિર્ભળ મળી બસે, વહતા રાખ્યે દ્રાઢે ભય; ૩૧
નિર્ધનને ઉવેપણે, ધનવંત પામશે ન્યાય.
ચોટ સાધુ યજ્ઞ બેસશે, યુગ ગણે વિરહ કીર્તન; ૩૨
પર નારીને ગર્ભ પમાડશે, તે રાષ્ટ્રે કરશે લભ.
નિત્ય હૃદયથી વિશ્વારશે, સાક્ષાત હરિનું નામ; ૩૩
સાધુ હરિજન ધર્મ બેસશે, તેપણ આચરશે વિપરીત કામ.
વેરાગી અન્યાય આચરશે, સંત યોગીના દુષ્ટ વેપાર; ૩૪
માત્રા કરીને ગર્ભ ધરશે, નવ વરસની નાર.
તિલક છાપા અંગ તુલસી, કુળે હરિકીર્તન; ૩૫
હૃદયમાં પરતરી રશે, ઘણું મોહ પામશે સંત મન.
હરિ કાલિ પર ચિત્ત નહીં, યુગે મિથ્યા કલિયુગ ગાય; ૩૬
યોગી વેરાગી હરિ જશે, યજ્ઞદશનાં ધન કન્યાય.
સાધુજી કહીને આવશે મઠે, મણિમં કરતી નાર; ૩૭
બાવાજી તે નારને વાહી, આચરશે બ્યભિચાર.
અન્યાય પાપ પ્રત્યે આચરશે, સંસાર કુષિત્ત કરે; ૩૮
તે સમે ધર્મ રાખવા અર્થે, અવતાર ધરશે નાય.
અધર્મને મારવા, લેશે રાજ આસુધ હાથ; ૩૯
ચોક્ક નામકેશ શુભ, શોભતતણો નહીં પાર;
પ્રાણલુ નિષ્કુપમાને ઘેર, કદરી થશે અવતાર; ૪૦
આકાશથી તેણે સમે, અર્થ ઉતારશે અનુપમ એક;
તે વાળ્યે ચાકરો ગોવિંદજી, સ્વરૂપ વૃણુ અનેક; ૪૧
કરમાં ખડક લેશે પ્રભુ, કરશે રમેશના સંહાર;
કદરી ધર્મ અવનિ ઉદય થાશે, નિર્યમ જયજયધાર; ૪૨
નિત્ય કુટુંબ સાથે અનેક રાજા, નમશે પ્રભુને પાપ;
તેમનું કૃપા કરશે ક્રીનાયજી, આનંદ યેગ નામ; ૪૩
શનિ સર્વ બૃહસ્પતિ તપે, ન્યાં લગી કળિયુગ એક;
ગૃહ એકી રાત્રી આવશે, ત્યારે જશે સ્થાનક એક; ૪૪

સપ્ત અધિપત્યનશત્રને ભોગવે, ત્યાં લગી કળયુગ હોય;
અમરનાં વર્ષ દ્વાદશ લગી, સત્ય યાનને યો કોય. ૪૫
શ્રીમદ્વાગવતે પધારશે, વૈકુંઠમાં ભગવાન;
ત્યારે તીર્થ સહુ પૃથ્વીપરથી જશે, તું ત્યાં સાચું માન. ૪૬
પછી સત્યયુગ* આવશે, અમરનાં ધારક જેહ;
પ્રભ સર્વને સુખ થાશે, પરસ્પર વાધથી રનેહ. ૪૭
ધર્મ સધળે આકશે, આરે પળે નિરધાર;
તેણે સમે વિભુવન વિષે, થાશે તે જ્ય જ્યકાર. ૪૮
ધર્મ વૃદ્ધિ બહુ પામશે, આનંદ ઉત્સવ સાર;
ધર્મ માગી સધળા આકશે, ઉત્તરશે ભૂભાર. ૪૯
નૃપ ચંદ્રવંશીનું સૂર્યવંશીનું જક શય કહીયે જેહ;
કલાપશ્યામ ગંગા વિષે રહી, તપ કરે છે એહ. ૫૦
તે થઈ પુત્ર: વંશ વૃદ્ધિ પામશે, રાજ્યવતણા વિસ્તાર;
આર યુગ છે અનુકરે તે, આવશે નિરધાર. ૫૧
તે તે રાજાનાં શરીર છૂટાં, ભરગ ભૂપર થયાં;
તેની કથા રહી જિ હવે, તમે સાંભળી પરીક્ષિતરાય. ૫૨
તે બળી ભરમ થયા સહુ, તેમાં નહીં કંઠેહ;
શરીર તેનાં છૂટાં છે પણ, કથા રહી છે એહ. ૫૩
વલ્લભુ

કથા તેની જાણ આવી, સંસારમાં ફિટિ રહી;
કરનેહી વલ્લભ કહે, પ્રકથાપ દ્વિતીય કથા. ૫૪

હતિ શ્રીમદ્વાગવતે દ્વાદશસ્કંધે ક્વિતીયોવાક્ય: ૫૪ ૥

અષ્ટમાય ૩ ભો

કરવું ૩ છું-રાગ ધનાશ્રી-દેશી ફેર

ગાંધીજીની કહે સાંભળ પાગ, કથા કરું ચિત્તારીજ;
જે સાંભળતાં સર્વ સુખ રાગે, કૃપા કરે ગેરારીજ. ૧

● મંદિરા સુર્ય અને જનકપતિ એ ત્રણ અદેહ ભવદે શક્તિ સુધ્ય
નસનમાં પ્રવેશ કરી ત્યારે સત્યયુગની મરતિ થશે. આશામાં સ્વર્ગ-
ભિના ઉદય થાય છે, ત્યારે તેઓમાં પ્રથમ ઉગેલા જે તારાઓના અંધમાં
દિગ્ધ્રુવ દિશામાં સુર પ્રદેશમાં રહેવું જે નસન ભેલામાં આવે છે તે
નસનથી ભેલામાં આરારે અનુભવીનાં સો વર્ષ સુધી એ સ્વર્ગભિના રહે
છે. એ સ્વર્ગભિના તમસા (પરીક્ષિતના) ભગવાના વળતમાં મળા નસનમાં
કદાં ભેલે દમણી પલ્લ એના નસન ભેગવે છે. ભગવાન રહે તથા
પણ કળિયુગને પ્રવેશ થશે છે. ભગવાની સ્વર્ગભિના મથ નસનને
ભગવાન ભગવા છે, સાધારી દેવતાઓનાં ૨૨૦૦ વર્ષનાં કળિયુગ મળ્યાં
છે. એ સ્વર્ગભિના હંમણીના મથ નસનને ધોલી પૂરીપાદાને પહોંચશે
સાધારી કળિયુગ વળત પામશે. તે નંદીમાંના સાંભળી બહુજ વધશે
પણ ઉપર રહેશે કાળ નીકિત મથ પામી રાજા સત્યયુગ આકશે.

† ચંદ્રવંશી રાવતના બાપુ કૌમી પાત્ર અને હરદાસના વંદનમાં ઉત્તમ
વયેથી સૂર્યવંશ મહા રાજા કળિયુગને અતિ પ્રવી ઉપર યુગ વલ્લોભ
પણે બવારો.

‡ આ રાજા અંધપામમાં પૂરીના વનનેશી રાજના
દેવતાનું નૃપૈન કરી બધા દેવતાના કળિયુગમાં દેવ દાનનાથ ભગવત
છે, એ કથાપત્ર છે.

પૃથ્વી ઉપર અનેક ભૂપતિ, થઈ ગયા ને ધારીજ;
રાત સહુ છનવતિ જન, કાળ સર્વને ખારીજ. ૧
આ પૃથ્વી રાજાને દેખી, હરે સર્વથા મનજ;
“જે મુજબર ભેરીને રાત, બેલે ગર્વ વચનજ. ૨
અતિ અહંકાર ધરે મન મધ્યે, બાલે હું સરખો ન કોયજ;
અભિભાવ્ય અતિ અંતર રાજા ને, અર્ધનાં મારી હોયજ. ૩
મેં રાજાને હણી લીધી છે, ભૂ પરકેમ ભગ કરીજ;
આતતાવ હુણાએ અર્થે, સધળે આજી મારી ફરીજ. ૪
પૃથ્વ, પુરુષવા, ગાંધિ, નહુપ, ભરત અને અનુનજ;
આધાતા, સગર, શમ અને, ખટ્વાંગ રાજનજ. ૫
પુંધુમાર, રઘુ, વૃણિહ, સુયોતિ ને યથાતિજ;
રાંતજ, ગય અને ભરીપતિ, રુવલયાશ મહામતિજ. ૬
કુરુસ્ય, નળ, નૃગ, હિરણ્યકશિપુ, રુદ્રાક્ષુર રાવણશક્તજ;
નમુચિ, યંબર, નરકાસુર, તારકાસુર, હિરણ્યમલજ. ૭
વળી અન્ય મહર્ષિ રાજાએ, મમતા કરતા ગમ અર્થજ;
તથાપિ હું ન થઈ તેની, મરી ગયા લડી કુળ અર્થજ.” ૮
ભાત ભાત હણી સુવ તાતને, એ અવનીને કાળજ;
પણ એ અવની થઈ નથી કોની, લખ્યા લેખ મહારાજજ. ૯
એ દર્શાવ નેજન પરીક્ષિત, મિથ્યા જાણે માયાજ;
સંસારનું સુખ સર્વ એહ, કાળે કાળે લેખી કાળાજ. ૧૦
કાળ શીયાણા શિર છે સોને, જમણુ કરે છે હઠાડીજ;
અવસાને જેણી અંતરમાં, માણે લેણી કાઢીજ. ૧૧
તે માટે કેહ સાધન કરવું, સંસારમાં નિરધારજ;
આત્મસાત્તીયક પ્રકટ કરી, ભગવા વિધારજ. ૧૨
તમ રાય પરીક્ષિત, બ્યાસપુત્રને, પૂછે પ્રશ્ન શિર નાગીજ;
પરીક્ષિત ઉવાચ:-

વિષ્ણુ સમર્પણ કરતાં કળિયુગ, દોષ ન બાધે સ્વામીજ.
તે બહિષ્ કહેા સુમને શુકલ, યુગના જે વળી ધર્મજ;
કળિયુગ આદે સકળ ધર્મ, મળુ વિસ્તારી કહેા પર્મજ.
વળી કાળ ધર્મ કહેા સ્વપિતાયક, તમ કોપ્યા કીશુકંઠેવજ.
શુક ઉવાચ:-

સત, વેતા ક્ષાપની, પ્રભ ઘણી બાવરથમેવજ.
કૃતયુગ મધ્યે જ્યારે અર્જુ, ધર્મ ચત્રાભયે રાયજ;
વેતામાં મધ્યે ત્રણ પગે, ધર્મ પડિત થયે એક પાયજ.

● આ કથા ને તમારી પાસે કહી, તે વેશમનું નિતપણુ કરવા
માટે કહી છે મટે જે કથા વાણીના વિગતરૂપ છે. પરમાત્મરૂપ
નથી પ સત્યયુગમાં મહા અશ દેહો સંતોષે, કથા, સર્વે માણીઓના
ચિત્ર સરપા, લીલ, નિર્ભેદિય, દુષ્કારીને સુદન કરનારા, સમદિશાના
ને આભાવવામાં પરિભ્રમ કરનારા દેવા.

† વેતા યુગમાં દિગ્ધ્રુવ ભાગવ, દિગ્ધ્રુ, અસંતોષ અને ક્રોધ જે
વાત અધર્મના પાપને લીધે ધરેનાં ચેરો બાળ કીલુ વાય છે. તેમાં
બધા પાશ લેણી કિયા વાય તપ્યાં એક નિદા રાખનારા, વળી દિગ્ધ્રુ
નદી કરનારા, વિષાખમાં જલકા, ધર્મ, અર્થ વ્યા રાજ યુગમાં મવેલા
અને બ્રાહ્મણ સંતોષત જાણા જેવા દોષ છે.

દ્વાપર* યુગમાં ધર્મ પ્રવર્ત્યો, યુગમાં પગથી ભૂષણ;
કળિયુગ મધ્યે એક અર્થ છે, ખંડિત વ્રથ આકુષળ.
ધર્મ માંડે કરો નહીં ચાલે, એમ વદે ધર્મ વચનલ;
લોક અતીશે લેખી થાયો, પ્રજા દુઃખી દર્શનલ.
દયા દાન ને સ્નાન સેવા, હરિને કોઈ નવ જાણેલ;
મેહ માયા અહંકારે ભરી, ગર્વ કાંઈ મન આણેલ.
રાજસ-તામસ શુભને આશ્રયી, પ્રજાને દુઃખ દેશેલ.
શય અતિ તૃષ્ણાના ભરીયા, પ્રજાનું સર્વસ્વ લેશેલ.
પ્રાણશુ ધર્મ નહીં આચરશે, સંન્યાસી નવ સંકર્મલ;
પતિવ્રતા ધર્મ ન પાળે નારી, યદ્ નિલેખ્ય તને શર્મલ.
વેપારી ધન્ય અસત્ય બોલશે, વણિક એણું તોળેલ;
નિર્ધન પતિને સ્ત્રી તણ જશે, સખણ સ્વામિને એળેલ.
ઉત્તમ સ્ત્રી તે શૂદ્રને જશે, દુષ્ટ કર્મ આચરશેલ,
શૂદ્ર કૈલ્યણી સંગતિ કરશે, દુઃખે હુલાર ભરશેલ.
ઠાકરને સેવક મુદિ જશે, પુરુષ સ્ત્રી કુટુંબ તજશેલ;
ઉત્તમ નારી નિજ કંથ તણને, વ્યભિચારીને ભજશેલ.
સાળા: શ્વસુર માંડે રહેશે, શૂદ્ર કહે તે પ્રાણશુ પાળેલ,
દુકાળ થાયે દુભિક્ષ થાયે, મેહ ને વરસે કાળેલ.
અભક્ષાસક્ત કરશે પ્રાણી, વજ્ર પુરાં નહીં પાસેલ,
પિસાચ જેવા મહા પાપી યશે, પ્રજા સર્વ નર નામેલ.
એક કોઠી માટે કુટુંબ સર્વ, અન્ધોઅન્ધ લડી મરશેલ;
માત પિતા સંતાનને તજશે, સંતાન તેમને તજશેલ.
પુરુષ સ્ત્રી તણ મેહશે કે, ધર્મ પાત નહીં જાણેલ;
વિષયે વેરાળી યોગી થાયો, વિષય સાર્યક પ્રમાણેલ.
મહાપુરુષ યદ્ પોતે બેસશે, કેવ દેવચણ ધારીલ,
વેદ માર્ગથી અળગા રહેશે, પાખંડ ધર્મો માંડીલ.
અહંકાર એવા ધરશે ને, અમ સરખા નહીં કેમલ,
પ્રાણશુ સાધુની સેવા કરશે, કારકામિ પોતે હેમલ.
શ્રીવિષ્ણુ યુગેથી પ્રગટ્યા, પ્રાણશુના અનુતારેલ;
તે કુળને સક્ષામાંહી બેસીને, દુષ્ટ કરશે તિરસ્કારેલ.
પ્રદાદોદિ છે પ્રાણી હેાય તે, કહિયે સુક્રિત ન પામેલ,
શ્રીનારાયણથી વિચુખ યઈને, યમપુર માંડે નિરામેલ.
પરમેશ્વરની કથા કીર્તન, ધર્મ વિષે નહીં મનલ;
પાખંડ ચરિત્ર સર્વ માનશે, એ કળિયુગનાં દર્શનલ.
(પણ) ને પ્રાણી મણું સમે અવસાને, લેશે હરિનું નામલ;
ટળશે દોષ સવેશ તેના, કરે કૃપા શ્રીરામલ.
સુતાં બેસતાં હરતાં ફરતાં, જગતાં હરિને ભજશેલ;
નાકાતાં નાતાં કારજ કરતાં, વિષ્ણુ નામે અથ તજશેલ.

* દ્વાપરમાં અસત્ય, દિસ, પિચા બાણશુ, દેવ, એ ચાર અર્થ
મના પાયાને લોગે, તપ, દયા, સત્ય, અને દાન એ ચાર ધર્મ પાઠમાથી
અંશે. ધર્મને પાઠ કીલુ યાય છે. તે જગતમાં યજ્ઞ લોકો યસરાવી,
મોટા ચક્રવર્ત, વેદ બાણનામાં પ્રીતિવાન, મનવાન, કુટુંબી, આનંદવાળા
અને જેમાં ક્ષત્રિયા અને પ્રાણેણી ઉત્તમ તણુય જોવા છે.

એણે પ્રકારે સદા નિરંતર, ને ભજશે અવિનાશલ;
તેને કૃપા કરશે જગજીવન, મનની પૂરે આશલ.
આયુષ્ય વૃદ્ધિ પામે તેનું, સહસ્ર ધર્મો અતિ સારલ.
પરમેશ્વરને હૃદય ચિતવાં, સકળ ધર્મો નિરધારલ.
સર્વ ધર્મનાં કૃણ પામે પ્રાણી, તેમાં નહીં સંદેહલ.
નિર્ણય સચુણ આદિ અવિનાશી, સકળ રૂપ હરિ એહલ.
આ કળિયુગ દ્રવ્ય રૂપી સચુદ છે, સત્ય માનને પ્રાણીલ;
તે મધ્યે નારાયણ નામનું, રત્ન અમૂલિત નાણીલ.
હરિનામ* જાન માર્ગથી ગૃહીને, નિજ હૃદયમાં રાખેલ;
હરિ રમ્યાન સુધારસ સાગર, મંદિર બેઠાં ચાખેલ.
મિષ્ટ કૃપાથી અનેક ઉદ્યોગ, પ્રાણી પામર હુતા નેહલ.
ભક્તિ થકી હરિ સુક્રિત કૃણ આપે, તેમાં નહીં સંદેહલ.

વસંત

સંદેહ તેમાં છે નહીં, તું સાંભળ પરીક્ષિત રાધકે;
દ્વાદશસ્કંધ શ્રીહરિ કથાનો, હવે તુતીય અધ્યાયકે.
શ્લોક શીખજાગવતે દ્વાદશસ્કંધે તત્તોરથાયા: ૩૩ ॥

અધ્યાય ૪ થોડાં

કર્તવ્ય ૪ શું-રાગ સાધિરી

સુત કહે કયા નિસ્તારી, તે શ્રવણે ધરે ત્રયિ સુખકારી;
શૂદ્રેલ કહે સાંભળ રાય, ને સાધન સુક્રિતાં કથાય.

આદિ

સુક્રિત સાધન કથા કરું, ને સાંભળતાં અથ જાણકે;
પૃથક્ક પાઠક સંત શ્રોતા, સર્વ પાવન યાવકે.
કળિયુગના દોષ કેમ દ્યો, કથો ધર્મ પાળવો કળિમાંથકે;
કોના ઉત્તર ને પૂર્વ કહ્યા, વર્ણન સંહિત છે રાયકે.
પરમાણુથી બે પરાધે સુધી, કાળ યુગનાજ પ્રમાણકે;
તુતીયસ્કંધ વિષે કહ્યા છે, તમે તે મનમાં જાણકે.
કળિયુગની ઉત્પત્તિ કહી, ત્રયિ કથાંતરું કરું માનકે;
ચાર સહસ્રયુગે પ્રજ્ઞા કેરે, એક દિવસ છે નિર્માણકે.
સ્વર્ગ ચતુષ્ પાતાળ સદિ, સકળ રચના નેહકે;
કેટલે કાળે સર્વ ભાગી, પામશે પ્રલય તેહકે.
હવે કથા લખનું પ્રમાણ કરું, તે સાંભળે રાજસકે;
ચાર હજાર યુગના એકદિવસ, પ્રજ્ઞાનો માનોઅભિમન-સુતંકે.

* સત્યયુગમાં જગવાનનું બ્રહ્મ કરવાથી, ત્રેતાયુગમાં યજ્ઞવેદ પ્રવર્ત
કરવાથી અને દ્વાપરયુગમાં ચેતન કરવાથી ને ૪મ યાવ છે, તે ૪મ
કળિયુગમાં જગવાનનું કીર્તન કરવાથી યાય છે.

૧ આ ચોથા અધ્યાયમાં નૈમિત્તિક, પ્રાકૃતિક, આર્થલેષિક અને નિલ
જેવા ચાર પ્રકારના પ્રવચ્ન કહ્યા પછી અજવાનની કીર્તિરે સંસારમાંથી
નિસ્તાર યાય ॥ એ કથાપ્રસંગે કહ્યો ॥

૨ એ સળખમાં જણ જાગવતમાં આ પ્રમાણે સ્પષ્ટીકરણ કીધું
છે-જગના એક દિવસજ નોટ મનુ યાય છે. એ જગતનો દિવસ ૪૦૪
કહેવાય છે. એ કથને અંતે તે ૪૦ પ્રમાણે જગતની રાત્રિ યાય છે. એ
પ્રવચ્નમાં આ જણ લોકનો લય યાય છે. આ પ્રવચ્નનું નામ નૈમિત્તિક

જેનાયદી પ્રહા બળતાર, 'શ્રીશંકર દેવાદિ પ્રભુસાર; તેહ કથા મેં તુજને કહી, જે સર્વ સૃષ્ટિ ઉપજની સહી. વ્યાસપુત્રનાં વંદી પાય, પરીક્ષિત પૂછે છે મહિમાય; સ્વામિ મહાદેશ આરે જે વાર, ત્યારે શું કરીયે નિરધાર. કયે આસને બેસીયે રહી, ધ્યાન હરિનું કરીયે કેમ રહી; કેમ ધરણીધરનું પરીયે ધ્યાન, 'જેથી કૃપા' કરે શ્રીભગવાન. તન વ્યાસ નંદન કહે યથા, ઉત્તરા પુત્ર સાંભળજે કથા; મરણું જીવનું જે નિરધાર, મિથ્યા મોહ માયા સંસાર. મણું જીવન ગતિ પામે જન, સાંભળ નૃપ તેનું વૃત્તાંત; દુઃખાંતની પૂર્વક છે જેહ, તું સમજી મન દેશે એહ. જેમ સ્વપ્ને પામે રાજ્યાસન, મિથ્યા ગૃહે દારા કુલધન; સ્વપ્ને છેદાણું દીસે શીશ, વણ પટે થઈ કંઠક વીશ. જેમ સ્વપ્નમાં છેદાય કાચ, ભ્રમ્યા પછી સો મિથ્યા થાય; તેમ નિશ્ચે એ મર્ણુના કાળ, સત્ય સત્ય માનજે મહિપાળ. એ મર્ણુ દશા તેવી જાણીયે, નિદ્રા સ્વપ્નવત્ ન આણીયે; વળી દુઃખાંત એક સાંભળ નામ, પાત્ર મધ્યે જેમ દીપક થાય. તેહ હોય તાં સુખી બને, પછી દીપક ભ્યોતિ પામે વહે; સૂત તેહને યોગે સહી, અર્ખંડ ભ્યોતિ પ્રભવળે રહી. તેમ માયાકારી છે દેહ, શરીર શુભ ઉપજે છે એહ; કાયા માયા બ્યાપક બંગ, અવસાને તે પામે બંગ. હવે ગંગાસ્નાન કરી રાજન, દશોસન ગેસો રાજ અવિજન; યોગયુક્ત પદે હરિનું ધ્યાન, સર્વેન નીરખે શ્રીભગવાન. કો વિષયો સર્વ દેહના ટાળશે, અર્ખંડ પાપ સવળાં બાળશે; નિજ શરીરમાં ભોમે હરિ, શ્રીવિષ્ણુ આપશે કરુણા કરી. પ્રજ્ઞામ કરને ભેડી હાય, સુક્રિત આપશે વૈકુંઠનાથ; તારે છે અવિવરને શાપ, જે વન માંહિ પામ્યો સંતાપ. સર્પનાં દંશ માલ્યો છે જેહ, (પણ) તુજને કુઃખ દેશે ન દેહ; તું પરમેશ્વરને છે દાસ, માટે કૃપા કરશે અવિનાથ. તે હરિ ભક્તિ કરી છે જેહ, તો પ્રભુ ચરણે ચિત્ત રાખી રેહ; હરિ ભજને કાયા શુદ્ધ થઈ, સર્પરસમાં તેથી જાણશે નહી. વળીને તુજ મન દાગ્યા થાય, તે પ્રજ્ઞ પૂછજે પરીક્ષિતરાય, તે હું તુજને માંડી કહું, જેને વ્યાસ કૃપાથી મેં લખું. સચરાચર બ્યાપક હરિ જેહ, રજે વિસાતા મનથી તેહ; પૂણું પ્રહા સ્વામિ અવિનાશ, અવસાને આવી પૂરો આશ.

વલણ

આશ પૂરો અંતરગતની, નિજ ભક્તને કરુણા કરી; પંથ અધ્યાય થયા પૂરણ, કથા દાદશ રકંઠ વિસ્તરી.

પતિ શ્રોમદ્ભાગવતે દ્વદશસ્કંધે પંચમેષ્ઠાવા. ૧૧ પ ૧૧

''આઠમાથ ૬ કો''

કહ્યું ૬ કું-રાગ વેરાગી

ગર્ભાગી એમ વાણી ભાવે, સાંભળે પરીક્ષિતરાય; મેં તમને માંડી સંભળાવ્યો, માધવનો મહીમાય. ૧
આત્મા સાંપન જ્ઞાન કથાથી, જન પામે ઉદ્ધાર; નિર્ભળ મન નારાયણ લખે, જે રાગે નર નાર. ૨
એ મારગના અનુભવ કરતાં, તરશે ત્રિલુપ્ત પ્રાણી; સત્ય સત્ય શ્રીયુક્ત ભાવે, વેદ વેદ છે વાણી. ૩
આજ સાતમો દિવસ થયો, સંપૂર્ણ કથા વિસ્તારી; સ્નાન દાન શુભ આસન બેસી, ભાવે બાને મોરારી. ૪
સ્તુત ઉવાચ:-

રાય પરીક્ષિત ઉઠ્યા આસનથી, શુકજના પ્રભુમી પાય; કર ભેડીને ઘણી સ્તુતિ કીધી, વ્યાસ પુત્રની ત્યાય. ૫

પરીક્ષિત ઉવાચ:-

સકળ જ્ઞાન દાતા છે શુકજ, ભવદુઃખ તારણ સ્વામી; તુંમ થયો હું કથા અવલૂપી, તમ વચને છુપ પામી. ૬
પૂર્ણ પ્રહા પુરુષોત્તમ શ્રીહરિ, વૈકુંઠના જે ભૂપ; સર્વત્ર હું દેખું છું તેને, જળ સ્થળ વિષ્ણુમય રૂપ. ૭
સંસાર રૂપી માયા વિષયની, તુષ્ટ્યા માંગી મારી; અમૃત વાણી તમારી સુખતા, પામ્યો પદ ગિરિધારી. ૮
સ્વામિ મને મુને કૃપા કરી, ભાગવત સંહિતા સંભળાવી; આજ સાતમો દિવસ થયો, શ્રીહરિ તુહયે વરસા આવી. ૯
હવે મુને અપાર દો સ્વામિ, એકનિષ્ઠ કરે મુજ મન; અંતઃકરણમાં યોગ ધ્યાને, નીરખું જગજીવન. ૧૦
મન મારુ નારાયણ ચર્ચે, આદ્યું નિરધાર; વાણીએ વિશ્વભરને સ્તુતું, દૃઢ્ય કમળ મોઝાર. ૧૧

સ્તુક ઉવાચ:-

એવું કહીને શ્રીયુક્તદેવની, પૂજા બહુ વિષ કીધી; શ્રીબાસનહેને વેદ કથાએ, આશિષ અપેક્ષિત કીધી. ૧૨
પૂજન કરીને પરીક્ષિત ઉઠ્યા, વળી ઉઠ્યા શ્રીયુક્તદેવ; સસા વિસર્જન થઈ છે, તેણે સમે તતખેવ. ૧૩
ત્યારે રાય પરીક્ષિતે દેહીના, ભોગ વિસાયાં સર્વ; ગંગામાં સ્નાન કરી તટે બેસી, કુશાસન કરી તળેથી ગર્વ. ૧૪
પૂર્વાભિમુખે બેસી પરીક્ષિત નૃપે, ધર્યું હરિનું ધ્યાન; આતઃકરણમાં જ્ઞાન દૃષ્ટિએ, નિરખ્યા શ્રીસંગતાન. ૧૫
તેણે સમે તલક નિકલ્યો, સ્વરૂપ પુરુષનું પારી; ધન્વંતરીને વેદ મળ્યા તે વેણા, ભતાં માર્ગ મોઝારી. ૧૬
વિષ પત્રિકાર વિષવારણ, ઓપધિ કરમાં સાહી; નૃપ પરીક્ષિતનું અતીષ્ટ જાણી, શીખે આવે છે ધાઈ. ૧૭

* આ જગ અધ્યાયમાં પરીક્ષિતનો મોક્ષ, તેના પુત્ર કરેડ સર્વ દેવાદિક સર્વેને વેદશાસ્ત્રના વિદ્યાગત પ્રવરણમાં મળ્યું તેના વિસ્તાર કહેવામાં આવ્યો છે. ૧ અંદીશી માંડી ૩૨ લીટીની પાત્ર મળે અવગતમાં નથી.

પંથે ચાલતાં મળ્યા અન્યોઅન્ય, વાત કહી વિસ્તારી;
તણક કહે એ આગળ વિવળી, ગતિ ન ચાહે મારી.
સર્વથા ને તેહ ઉપાયે, કરું હું વૈથનો નાચ;
પછી શાપ પ્રાપ્તિના સત્ય કરવા, જાઉં ભૂખાંતિ પાસ.
તત્કાળ કરતેહી જોવા, અપિછ પ્રત્યે
વિદ્યા તમારી દેખાટાં મુજને, પતિત થાયે બાચ્ય.
એક મુનિવરની કરુણા માનથી, હું મરું સર્પ અવતાર;
પરીક્ષા દિવ્ય વિદ્યાની સ્વાગી, કરી ભુજો નિરધાર.
ગતિ તમારી ક્યાં લગી ચાહે, તે કહેા મુજને સ્વાગી;
એમ કરી વિનય કરવા ખડુ લાગ્યો, કરમેહી રીર નાગી.
તવ વૈષ્ણવેશ્યો દષ્ટિ કરે મારી, ત્યાં ન મરે શાળી પ્રાણી;
સર્વ વિષથી ઉગરે સંસારી, સત્ય સત્ય મમ વાણી.
એવું સાંભળી સર્પ શરીરે, થયો તણક તેવારે;
વડના વૃક્ષને દંડ કથી જઈ, વૈષ્ણવ દેખતાં ત્યારે.
તેણે સર્પ હલાહલ અગ્નિ, પ્રગટ હવે તત્કાળ;
આરે દિશા વડ બળવા લાગ્યો, મૂળ પત ને કાળ.
તણકજી જોતાં વસ્ત્ર થયો, કીધો વૈષ્ણવ અલોકનં;
પછે નવપક્ષવ કીધો જોતજોતાં, પ્રગટ રૂપ દર્શન.
તવ નાગ વિમાસે મહાનુભાવનું, લયન મિથ્યા થાય;
દ્વિરૂપે સર્પ તણક થઈને, અગ્નિ સાથે ચાલ્યો બધ.
નાગ વિમાસે પરીક્ષિતને, એ છુટાડે નિરધાર;
અગ્નિના પાછળ કહે વળગ્યો, સર્પ થઈ તે વાર.
અનેક ઉપાય કયાં વિષ વાળવા, પછી ટીકી માત્ર નવ લાગી;
ધનંતરી વૈષ્ણવ મુદિત થઈ પડ્યા, અંગતણી ગતિ ભાંગી.
અવસાને અગ્નિએ તે શાપ્યાં, નવ કુળ તારાં જેહં
સર્વ કુટુંબ પશિવાર સંગાયે, અગ્નિમાં બળ્યો તેહ.
એમ ધનંતરીએ ક્રોધ કરીને, શાપ સર્પને કીધો;
તેણે નાગમેષ કરી ક્રોધાભ્યા, યજ્ઞ જનનેજ્યે કીધો.
તણક શેષ લઈને આર્યો, ભૂષ ભણી તે બધ;
બળી એક તેને ગાઈ બળીયો, કરયપ અગ્નિશય.
બ્રહ્મ અગ્નિ દેખીને તણકે, કીધો નમી પ્રણામ;
કયાં જાણે સ્વામિ કહેા મુજને, શું છે તમારે કામ.
તવ પ્રાણજી કહે સાંભળ સાચું, દ્રવ્ય ઈષ્ટા છે મુજને;
પરીક્ષિતને સર્પ વિષથી ઉગારીશ, હું સત્ય કહું છું તુજને.
તવ તણક કહે મુનિવર, ને જોઈએ તે હું આપું દાન;
અમૃતમંજિઆપિદિશવાલ્યો, પડીનાં અગ્નિસ્વસ્થાન.

ત્યાર પછી તણક નાગે, પ્રાણજીનું ધરીયું રૂપ;
મધ્યાદ્ય સમયે રીતે આવ્યો, ત્યાં જોહ પરીક્ષિત ભૂષ. ૩૬
તેણે સર્વે વનપાળતણી સ્ત્રી, લાવી કુળ બહુ ત્યાહિ;
સુશ્રમ રૂપ ધરી તણક પેદા, બદ્ધિરૂપની માટે. ૩૭
કુળ ગેવ્યાં રાત્રની પાસે, સર્પ પ્રગટયું રૂપ;
વામ ચર્પ રપરી કયાં તવ, બીધા પરીક્ષિત ભૂષ. ૩૮
હાહા શબ્દ હવે તેણી વેળા, વચન નકપિતું પાલ્યું;
અનેક વેષ આવીને મળ્યા, પછુ નિય કયે નવ વાલ્યું. ૩૯
જડી મૂળી યોહારાં મંત્રીને, જાળ પાયાં બહુ પેરે;
બસ્ત્ર થઈ વચ્ચે નૂપ પરીક્ષિત, જનાળ વિપાત્રિ લેહરે. ૪૦
દિવ્ય રૂપ ધરીયું તે કાગે, પરીક્ષિત ને રાત્રના;
એવે દેવગૌથી આવી અપ્સરા, લઈને ગુપ્ત વિમાન. ૪૧
હરિજન સાથે વિમાન નૂપ જોહ, પાત્ર્યા વૈદુર્યસહ;
અવસાને આવી લક્ષ્મીર, કૃપા કરી વૈદુર્યનાથ. ૪૨
ઉત્તમ પદ આપું રાત્રને, વ્રુક્ષ્યા દીનદયાળ;
જય જય શબ્દ હવે સ્વર્ગમાં, આગે જવ ભૂપાળ. ૪૩
તે પરીક્ષિતને જ્યેષ્ઠ પુત્ર ને, જનમેજય કહેલાય;
રાત્ર્યાનાં જોસાલ્યો તેને, સર્વ મળી અપિરાય. ૪૪
કનક વિભૂષિત મહા મનોહર, મસ્તક છત્ર ધરાવે;
દેશ દેશનાં રાજા આવ્યા, ભેટ અપરિમિત લાવે. ૪૫
તેણે તાત વૈર વાળવા અર્થે, માંડ્યો નાગમેષ યાગ;
સહજ અકચારી મુનિવર તેરપા, મહા માટા સંહોળ. ૪૬
અનેક નાગ હોયે તે મધ્યે, કયાં સર્પ સંહાર;
અલક્રુપા અહીં અગ્નિમાં બાલ્યાં, રાયે તેણીવાર. ૪૭
વેદ મંત્રે આચાર્ય મુનિયે, કરતા આચાહન;
સ્વર્ગ મેલ્ય પાતાળ વિવેચી, આવે નાગ તણકજી. ૪૮
એ વાત સાંભળીને ભાષ પ્રાગે, માંડો તણક બ્યાહિ;
ઈન્દ્રની સુતિ અપરિમિત કીધી, રાષ્ટ્રો શરણ ભૂપાળ. ૪૯
આ વેળા આરે ત્રિભુવનમાં, સંહાય નહીં છે પ્રાણી;
અગ્નિથી ઉગારી મુજને, શકે દયા મન આણી. ૫૦
તવ ઇન્દ્ર શરણે રાષ્ટ્રો નાગને, દયા ઉપની મનમાંય;
જનમેજય પછે સો અગ્નિને, હજી તણક નાગ છે કયાંય? ૫૧
કુશાભિકને રશ્મિ લાવે, મુનિ કાં લગાડો વાર;
મેં તો તણકનેજ અર્ચે, યજ્ઞ આરંભ્યો નિરધાર. ૫૨
તવ ધ્યાન ધરીને મુનિવર જોવા, સાંભળ રાય વચન;
તણક સ્વર્ગ સહન ગેહો છે, મધ્યાને આસન. ૫૩
ભૂષ કહે તે શક સંદેહ, આણે તણકે નાગ;
વેદ મંત્રથી તણકને હોગી, પૂર્ણ કરે આ યજ્ઞ. ૫૪
એવું સાંભળી અગ્નિએ ઈન્દ્રનું, આવાહન ત્યાં કીધું;
ઈન્દ્ર સર્પ સાથે ઈન્દ્રાસન, શરના માંડે લીધું. ૫૫
ત્યારે હા હા શબ્દ હવે ત્રિભુવનમાં, સુરુએ ભણી વાત;
રીતે અગ્નિ બૃહસ્પતિ આવ્યા, મૂકાવા સાક્ષાત.
યજ્ઞ નિવારી ઈન્દ્રે મેલાવ્યો, બુદ્ધસ્પતિયે કહ્યું જ્ઞાન;
હે રાય વે વચન કહું, તે, ત્રિશ્વે સાચું માન. ૫૬

૧ કાયપ બ્રહ્મ વૈષ્ણવ આ પ્રમાણે કહ્યું. તે પછી તણક નાગ વડ વૃક્ષને કરડ્યો. કે વડ વડ વડ બળવા લાગ્યો. પછી તણકે કહ્યું કે આ વૃક્ષને નવપક્ષવ કરો તો હું માટું કે તમા પરીક્ષિત રાત્રનું વિષ વાળીશ તુલ્યજ કર્યો નવપક્ષવ કીધો ને તણક અમૃત અલયવર્ગ મરત થઈ ગયો. તણકે મેક પુત્રિ કરીને પ્રાણજીને પુત્રજ થવ આપ્યું ને ત્યાંથી પાંડવ નાગો. યદુનો મામન્ય દ્રવ્યથી સંતુષ્ટ થયાં. પછી રાત્રનું કુળ ન જોઈ આવી પાપ આચરતાં વિષય છે.

હે જનમેજય કહ્યું હતું તુજને, સંજયે તું નિરધારઃ
સર્વ, યોર, અને અગ્નિ, તેમ ચોગાદિક બધો સાર.
તેથી મરણ મતુષ્યનાં થાય છે, બાણે પ્રારબ્ધ કર્યો યોગઃ
નથી સ્વતંત્ર સપોદિ પ્રાણી, પ્રેરે છે પ્રારબ્ધ યોગ.
હવે તેમ થતો બંધ કરીને, દેહિસાથી બંધવને વોગે;
તેમાં તમારું શ્રેય છે, તમે જ્ઞાન યુદ્ધિથી નિહાળો.
સુણી વાક્ય બૃહસ્પતિનાં, પૂલ કરી વિવિધ પ્રકારઃ
વળી સુત કહેડે શૌનકઃક્રમિ, કહ્યું એક વાતનો વિસ્તાર.
બ્રાહ્મણેએ કોપ કરીને, મારિયો પરીક્ષિત મહારાજઃ
તેમ જનમેજયે સર્વ બાળ્યા, પ્રમાણ સરખું સુનિરજઃ.
વિદ્વાનને વળી કોપ મર્યો, પછુ એમાં શું આસ્થર્યઃ
વિજ્યુ માયા મહા કહિન છે, ડાળવી છે અવકર્ય.
જેથી વિજ્યુ બંધી પ્રાણીઓ, અન્ય પ્રાણી ઉપર કોપ પામે;
તેથી તે દુષ્તિ ક્રોધાની, એમ સર્વ લોક વિરાગે.
આસિદ્ધિ મોસાળ ઉગાર્યું, પામ્યો તે તે સ્થાનઃ
આસિદ્ધિને વશ આપ્યો નાગે જો, હેશે તારું નામઃ
મારા સર્વનું વિષ થકે નહીં તેને, બ્રેમ કહ્યું તેણે કામ.
બૃહસ્પતિએ જ્ઞાન કહ્યું તેથી, વીઝીયો મન રાયઃ
તે સુતપુરાણીક શૌનકઃક્રમિને, સંભળાવે છે કથાય.
શૌનકકદિ પૂછે કહેા પુરાણીક, વેદ ક્રીધા યોગાગે;
તે કથા વિસ્તારી સંભળાવે, અતિ ઉત્તમ રસ લાગે.
તવ સુત કહે છે બ્રહ્માના ગુપથી, પ્રથમ પ્રણવડું ઉપજઃ
તેથી વ્યારે સુરે વેદ ઉપન્યા, સાંભળીએ શ્રવિનઃ
ક્રમિ પરાશરથી વ્યાસ ઉપન્યા, તેણે વેદોના વેદઃ
વિસ્તાર કહ્યું હતું તે તણે, તમારું જીવે તણુ સો લેવ.
આસ વેદ બહુભાષ્યા મરિયાદિને, તેમણે કહ્યા સ્વતંત્રને,
એ બાળોએ વેદલેદ લક્ષ્ય, બારડું આતમ સાધનને,
પૈકને બહુકુસ નામે પેહેલી, મજુવેદની સંહિતા આપી;
વંશપાંથને નિગદ્ય, યજુર્વેદની સંહિતા દીધી.

● એ માયા આતમ વિચાર વિના, બીમાં સર્વ સ્થળોમાં નિર્બળ રહે
છે. જો લોકોને દેહ અને ધર્મા હું અને આર એટું ગિય્યામિતન ન
હોય તેજાન એ વિજ્ઞાનના પથમ પદને પામે છે. એટલા મટે જીવ્ય તેમ
છે કે, પાપાઈ હૃદયગાત્રું સદન કરડું ને કોઈનું અપમાન કરડું નહિ.
† જગત્કલ ત્રિવિધો પુત્ર અસિદ્ધિ સર્પિણી બાણેજ્ય થાય, તેણે
જનમેજય પામે વરદાન માગી યજુ બધ કરાવ્યો એ વાત મહાભારતમાં
છે. † અદિથી ત્રણ લીધી યુગ ભવવત્તનું નથી.

† બ્રહ્માના દેવતાસાથી પ્રથમ નાદ થયો તે નાદથી ઉપાસનાથી
યોગીએ અમિતુત, અવ્યયના અને અગ્નિવસ્તુષ પેતાના ચેતને કદોડી
નાંબીને ગોસુ પામે છે. એ નાદમાંથી આત્મકદિ ત્રણ મજાસરખ આંકાર
થયો. એ કોશરથી જ પરામાત્રા બહુવાળાં આવે છે. દેવતાસાથી
આત્માથી પ્રગટ થયેલા એ આંકારમાંથી વૈષ્ણવી વાણી પ્રગટ થઈ છે.
બ્રહ્માએ આંકારના ત્રણ અક્ષરોમાંથી અક્ષરના સચ્ચાત્મ સત્ત્વગુણમાંથી નાર
વશ સંજ્ઞી કરીનેા ઉપરેક કરેલ સાર એ બહુવેદના સચ્ચાત્મમાંથી નાર
યેદ વાટે વ્યાદિતિગો સદિત અને આંકાર સદિત વાર વેદ સ્વ્યા [ખ બા]

જેમિનિને છંદોગ નામે, સામવેદ સંહિતા પતિ ક્રીધે;
સુમંતુ નામે સ્વશિષ્યને, અથર્વવેદને* પાત કરી ક્રીધે. ૫૮
૫૯ બાળકે વાર ભાગ કરીને, ચારાં શિષ્યને તે જીવ્યાવી;
જ્ઞાનયુક્તા ઈન્દ્રપ્રમિતિએ, સંહિતા માંડુકથને જીવ્યાવી ૭૩
૬૦ માંડુકથના શિષ્ય દેવમિત્રે, સોભર્ષોદિ શિષ્યને જીવ્યાવી. ૭૪
માંડુકેયના પુત્ર ચાકલે, પાંચ ભાગે પંચનેા આપી;
૬૧ છઠ્ઠા શિષ્ય જતુકર્ણે ત્યાં, ચોડુ ભાગે સંહિતા રચાવી. ૭૫
૬૨ તે શિષ્યોનાં નામ કહ્યું હતું, સુણએ સર્વ વિવેકી;
બલક, પૈષ, વૈતાલ અને વીરજ, ચારે ભયદા મત એકી. ૭૬
બાળકીએ સર્વ શાખામાંથી, લાલખિક સંહિતા ક્રીધી;
૬૩ બ્રાહ્મણિનિ, બળ્ય અને કાશ્યાર, નામે ક્રમિને તે ક્રીધી. ૭૭
વેશંપાયન મિષ્ટ્ય ચતુર્વેદથી, અર્ધવંશ પદવી પામ્યા સાર;
૬૪ શુર પ્રમથિયત્ત વેતે કરવાથી, ચારકાધ્યૈ કહેવાતા વાર. ૭૮
અર્ધકાલના પ્રમથિયત્ત સમયે, યાજ્ઞવલ્ક્ય બ્રહ્મા એમ;
અવપદિ ધીમ શિષ્ય છે, તેને પ્રમથિયત્ત કર્યો શું ભેમ. ૭૯
અત્યંત કહિન એ પ્રમથિયત્ત, હું કરીશ આવાર;
૬૫ એવાં વચન સુણિ સુનિનાં, શુર કામ્યા તે વાર. ૮૦
૬૬ પછી શુર વળતું બોલિયા, તું જોતા રહે નિરધાર;
નથી પ્રયોજન કર્જ તારું, તું દીસે અભિમાની સાર. ૮૧
મે કરાવેલું અધ્યયન છોડી, જોતા રહે સુખઆગળ થકી;
૬૭ એ પ્રમથિયત્ત શુરવાક્ય સાંભળી, મંત્રાંચોડી માંલ્યા ત્યાં થકી. ૮૨
અન્ય શિષ્યો બની તેતર પછી, લીધા મંત્રને સુખમાં. ૮૩
૬૮ યજુર્વેદની તેત્તિરીય શાખા, નામ પડ્યું એમ જગતમાં.
૬૯ પછી છૂટ પડેલા યાજ્ઞવલ્ક્યે, સર્વ સ્તુતિ ત્યાં આરંભી;
૭૦ હે સુર્ય, પ્રણુ, તમે સાક્ષાત્પુરુષ આશનને બાળોછ મૂળાધકી. ૮૪
૭૧ કાષ્ઠથી તમે રહેવાતા નથી, તેથી જીવવા માંડું હું મંત્રો;
કૃષા કરી તમે સુજને આપો, સર્વ યજુર્વેદના તંત્રો. ૮૫
યાજ્ઞવલ્ક્યને સુર્યનારાયણે, વેદ કહ્યા નિરધારઃ
ઘણી શાખા પ્રગટ કરી ત્યાં, યાજ્ઞવલ્ક્યેક તેણી વાર. ૮૬
સામવેદની સહસ્ત્ર શાખા, સુનિવરનેજ લગ્યાવી,
પછી સર્વે ક્રમિએ અધ્યયન કીધું. છર સમીચે આવી. ૮૭

● અગ્નિવિષ્ણુ નામની † એ ચાર શિષ્યનાં નામઃ બ્રહ્મ, યાજ્ઞવલ્ક્ય, પરાશર અને અગ્નિમિત્ર છે. † એ પાત્ર પુત્રનાં નામઃ વાલ્મ્ય, મજુત્ત, સાળી, ગોખજ અને ધિશર. † એ પોતાના સહિતાના ત્રણ ભાગ અને નિરુક્ત નામે ચોદો ભાગ. † એ મેરે તે યજુર્વેદના હદો. † યાજ્ઞવલ્ક્ય એ ઝેરોડા મેરેમાંથી ૧૫ શાખા કરી છે. સુર્ય પોતાની કેરવાળી અથવા વેળાથી આવી એટલા મટે વાલ્મ્યની એવા નામથી પ્રખ્યાત થયેલી તે શાખાએને ક્યવ અને અર્ધધર્મન, બ્રહ્માએ લીધી હતી. † સામવેદ બહુસાર જેમિનિએ પોતાના સુમંતુ નામના પુત્રને અને સુચાર નામના પૌત્રને એક એક સંહિતા લાગુત્રી હતી જેમિનિના સુમંતુ નામના સિષ્યે સામવેદના અંગમાંથી તેણી તેણી સંદિવાત્તે કરીને ઉત્તર શાખાએ કરી હતી. સુમંતુ પાસેથી ઉત્તર, ઉત્તર

એવી રીતે વેદ સમયે, સંસારે પામ્યા વિસ્તાર
સપૂર્ણ પદ અધ્યાય થયા, કથા દ્વાદશસ્કંધની સાર. ૮૮
વણુ

સાર કથા ભાગવતની, જન સાંભળેા પ્રતિ કરિ;
કરતેડી વિષ વણલ કહે, હવિજન ભણેા મુખે શ્રીહરિ. ૮૯
પતિ શ્રીમદ્ ભાગવતે દ્વાદશસ્કંધ પઠેાખાવ: ૧૧ ૧૧

અધ્યાય ૭ મો

કર્યું ૭ મું-રાગ મારુ

એમ યોદ્યા સુત પુરાણીરે, સુલો શીનક્ર મીત મન આણીરે;
છે ચોથો અર્થ વેદરે, જેની શાખાને કહું શુભ જોદરે.
સુમંત્ર મરીતર જેહરે, મહા તાપસ કહીયે તેહરે
તેણે મન કીધા વિચારરે, તેહા શિષ્ય બહુ તેણીવારરે.
મુખ્ય શિષ્ય કબંધ કહાંયરે, અર્થ વેદ તેને ભણાબેરે;
કબંધે જે વિભાગ પાડ્યારે, પચસ વેદરે શિષ્યને ભણાવ્યરે.
વેદકહી કરી ચાર ભાગેરે, ભણાવી આરંભીધોને વિભાગેરે;
પચસે ત્રણ ભાગ તેના કીધારે, કુસુદ, શુનક, નજાગિને દીધારે.
શુનકના ભાત્ર, સૈંધવાયન શિષ્યરે, તેને ભણાવ્યા કરી વિવેકરે;
સૈંધવાયનાદિકના શિષ્ય ઝાઝારે, તેમાં મુખ્ય કહું છું પંકાવારે.
સાવલિઆદિ નક્ષત્રકવચરે, શાંતિકવચ, કરચપ અને અંગિરસરે;
એ સર્વે અર્થ વેદના અઘણીરે, કહેવાયે અધ્યાયાર્ય થણીરે.
સૌ શુર યદ્ માંડી નિશાળરે, અધ્યયન કરવા આવે ભાળરે;
સકળ નિધિ કેસા તનરે, તે કીધું વેદાધ્યયનરે.
વળી વેદ પાંચમો ભણીરે, જે કહીએ અઢાર પુરાણરે;
કહું હું આચાર્ય તેને નિરધારરે, તમે સુભક્ત એક વિસ્તારરે.
નર્યાત્રુણિ, કરચપ, સાવલિરે, અકૃતવણુ, વેરાંપાયન હારિત
શુનિકે

એ છ પુરાણના આચાર્યરે, મહા વિદ્વાન્ ૫૦મુંપરંધર ચાર્યરે.
પૂર્વ વેદભ્યાસે કરી છાં સંહિતારે, ભણાવી રામહર્યવને વેદ
ગીતારે
રોમહર્ડયં પાસેથી ભણ્યા મુનિરે, જેનાં નામ પૂર્વ કહ્યાં ભણીરે.
હું શિષ્યો ભાવે સંહિતા પદરે, શુર કીધા પલ્લ મે છજરે
મૂળ પુરાણની સંહિતા ચારરે, તેને ભણ્યા અચ્યુરે તે સારરે.

વળનામ, વૈભવનિ અને આરવ નામના ત્રણ વિષયો સંહિતા ભણ્યા.
તેમના પરીથી ૫૦૦ શિષ્યો સામવેદને ભણ્યા. વૈતેર્લના લોકાણિ,
મંમદિક, કૃત્ય, કુસીદ અને કુદિ નામના બીજા દિગ્ધી દના, તેઓએ સૌ
સંહિતાનું અર્થ કહું. દિવપનામના બીજા વિષય એકે ચાત્રીસ સંહિ
તાઓ વિષયને ભણાવી હતી. બાપી રહેલી સંહિતાને આરવે પોતાના
શિષ્યોને ભણાવી હતી.

આ સાતમા અધ્યાયમાં અર્થવેદના વિસ્તાર અને પુરાણેના
રોગમંત્ર વર્ણન મુજબ તેની કથા છે. ૧ જે નાર દિગ્ધોનાં નામ--
લોકાણિ, વાલમનિ, મેરગ અને પિત્રાણી. ૬ પુરાણી.

૬ તે નાર દિવપનાં સત, કરચપ, સાવલિ અને અકૃતવણુ

વળી વેદ શાસ્ત્રાનુસારથીરે, પુરાણ લક્ષણ કરાવું જ્ઞાનથીરે;
સર્ગ, વિસર્ગ, વૃત્તિ, રક્ષારે, મન્વંતર, વંશ, તથા ચરિત્ર યથારે.
સંસ્થા, યુક્તિ, હેતુ, અપામ્યરે, એ દશ વિષય યુક્ત પુરાણ-
શયરે;

હિચિત, સર્ગ, વિસર્ગ વંશરે, વંશચરિત્ર અને મન્વંતરરે.
એ પંચ વિષયહોય, તે પુરાણરે, એમ માને છે સાર્ત્તિ સિદ્ધાંતરે;
દશ વિષયયુક્તમહા પુરાણરે, પંચ વિષય યુક્ત અંધ પુરાણરે.
વળી દેવતા, ઇન્દ્ર, પંચતત્તર, તેની ઉપરિત કહેવાયે સર્ગરે;
વળી મહાભારતવેદવાણીરે, તે ભણીયે અદ્વત્સૂતપુરાણીરે;
વેદભ્યાસે વિદ્યા આપીરે, દુર્મુદિની કંઠવૃતા કાપીરે;
પદ પુરાણિક નિધિ હવારે, તેના મહિમા માન નવનવારે.
પુરાણનાં લક્ષણ જેહરે, દશ વિધિ કહ્યાં છે મે તેહરે;
તે માટે પ્રકાંઠ કોહરે, દશ લક્ષણ યોદ્યાએ કોહરે.
અઘાસ પુરાણનાં નામરે, સુલો નિધિ સર્વ ગ્રણુઆમરે;
પ્રથમ કહીયે પ્રકાંઠપુરાણરે, બીજું પદમ તે પાપ નિર્વાણરે.
ત્રીજું વિષ્ણુપુરાણ કહેવાયરે, સાંભળતાં અથ પદામરે;
શિવપુરાણ ચોથું ભણીરે, જેમાં શિવજીના મહિમા વખાણરે.
છ પાંચમું લિંગ પુરાણરે, છઠું ગરુડ નામ નિર્વાણરે;
સાતમું નારદીય પુરાણ કહીયેરે, જે સાંભળતાં અથ દહીયેરે.
છ આઠમું ભાગવત પુરાણરે, જેમાં ચરિત્ર શ્રીસારંગપાણીરે;
જેને સુભક્તો અથ યામ નાશરે, હરિ આપે શીર્ષ વૈદુંભવાસરે.
નવમું અગ્નિ પુરાણ કહેવાયરે, રંધ પુરાણ દશમું યાચરે;
પુરાણ ભવિષ્યોત્તર જેહરે, કોકાદશમું ભણીયે તેહરે.
પ્રણવેવર્ત જે પુરાણરે, તે કહીયે દ્વાદશમું પ્રગણરે;
તેરમું પુરાણ છે કોયરે, માર્કંડેય નામ તેનું કોયરે.
વામન પુરાણ ચૌદમું સારરે, પંદરમું વરાહ નિરધારરે;
મત્સ્ય પુરાણ સોણમું યાચરે, સત્તારમું દૂર્મ મહિમાયરે.
આઠારજી પ્રકાંઠ પુરાણરે, એવી સંખ્યા પુરાણ પ્રમાણરે;
કોહ સર્વમાં ભાગવત સારરે, જેમાં ગોવિંદચુષ્ણ ઠંડારરે.
એ અઢાર પુરાણ કથાયરે, જે સાંભળતાં ભવદુઃખ ભયરે;
કરે કરુણા શ્રીઆવિનાશરે, યાચે અંતે વૈદુંક વાસરે.
જે જ્ઞાની પુરુષ નિરધારરે, તેને સાંભળના અધિષ્ઠારરે;
કેઠાથી પુરુષરૂપ જેહરે, મહાબાપી શુરોદી તેહરે.
તેહ અવતરિયા સંસારરે, મિથ્યા ભૂમિ ચડાવેા જારરે;
એ પુરાણ અપ્પાદશ નામરે, કોને કરવા નિત્ય પ્રણામરે;
કીધા ભ્યાસે શિષ્ય અનેકરે, શીભળ્યાં પદ શાસ્ત્ર શુચિવેકરે.

મહાવતારકથાથી વંતે અને એક બીજામાં બીજી પિ
વાસતા તેમના સપ્તઘણત્વ સ્થાપન નેમમ પ્રવેષ વિસર્ગ દેસાવ છે.
સમળવ ત્રિે સ્થાવર પ્રાણીઓ આદિવનિા છે અને નેમમ પ્રાણીઓ
પણ મહા પતનાના રાત્રેને લીધે આદિવનિા છે, મટે મર્યાદા સાર રાત્રી
અથવા યાત્રનાં વચન ઉપરાધી જે આદિવનિા બાપીથી છે તે વૃત્તિ કહેવાય
છ. જે પ્રમણે બીજા દશતિ આપી પચારે વિસ્તારથી વિવેચન મળ
ભાગવતમાં છે. સ્થળનાં ભવ અને નિર્ગમો સ્વયંપણથી એ પ્રકાર કહેવ છે.

મસ્તક* કર મેલી હડિ માધવ, હું થયો છું તુલે માને;
માકંડેય સુનિ માગેા મમ પામે, મન વાંછિત વરદાન. ૩૬

વસણ

મન વાંછિત વરદાન મળે, એમ વડે શ્રીવેંકુલ સાધવ;
અહ અંધાર્યા હવા પૂરણ, દોહદશસ્કંધ કથાયવે. ૩૭

હતિ શ્રીમદ્ભગવતે દાશશસ્કંધ અષ્ટોત્તમોવાચ ॥ ૮ ॥

અધ્યાયોષ્ઠ દે મોર્ત્ય

કંડુકંદુ ધુન્નરોમ મેવદગ

સુત પુરાણિક વાણી બોલે, સુલોચ સૌનંદનપિ રાયણ;
આ દોહદશસ્કંધ સાંભળતાં, મહા પાતક દૂર જાયણ. ૧
નારાયણે માકંડેય ઋષિને, કરી કરુણા તે સ્થાનણ;
મનવાંછિત વર આગેા સુનિવર, બોલ્યા શ્રીભગવાનણ. ૨
તવ માકંડેય ઋષિએ સ્તવન કીધું, બેઠી બેઠક હાથણ;
પ્રભુ તબ* દર્શનથી હલેા દુતાચંદ્ર હું; કરુણા કીધી નાયણ. ૩
આ નેત્રે મેં હરિ દીકા, હું સકલ પદાર્થો પાયણણ;
આવાગમન દુઃખ માત્ર ગંથો, હવે જન્મમર્થ બધ વાયણણ. ૪
તમ દર્શન કરતાં હું સ્થામિ, સૌ સુખ પાંચો આજણ;
દુષ્ટા તમારી સહા સુખરૂપ, હવે શ્રીમદ્દાશણ. ૫
એકે કહે મારે અર્થ નથી કંઈ, માયા સુખ લગરણ;
સહાકાળે તમ સેવક હું હરિ, લીધી મારી સારણ. ૬
પ્રભુ એક ઈશ્વાર સુજને, તમ માયા જોવા મનણ;
તે સુજને દેખાડો સ્થામિ, હવા કરી દર્શનણ. ૭
સ્તુત ઉવાચાં-
અવિનાશીએ આશુપ અપરિમિત, આપું તેલ્લીવોરણ;
અંતઃકર્મન હવા પરમેશ્વર, વિષ્ણુ વિભાધારણ. ૮
એક સમે પવિત્રશાભામાં, યુગ્મસદા નદી કહેવાયણ;
માકંડેય ત્યાં તરિ નેહા, તપ કરવાં ઋષિ રાયણ. ૯
ઉચ તપ અતિ નિકષણ ધ્યાને, શ્રીહરિને આરાધિણ;
મન પવન છોતી વથા કીધું, કાયા કદી તપ સાધિણ. ૧૦

તેણે સમે શ્રીહરિયે પ્રેમો, આત્મો અપરિમિત વાયણ;
રતી ઉડે વૃક્ષ ઉપર, આંધી સંભળી વાયણ. ૧૧
પૂર્વ પંચિમ ઉત્તર દક્ષિણ, ચલ્યો વ્યોમ પરમભણ;
બારે ગેધે વૃદ્ધિ કરી ત્યાં, મૂંઝણ ધારા વાનણ. ૧૨
મહા વૃદ્ધિ કીધી વરસાદે, મન, મધ્યે ધણુ કોપીણ;
સાત સમુદ્ર બળ એક થયાં, મયોદા સિંધુએ લોપીણ. ૧૩
જળ વાઘું, આકરણ લગી, સૌ સહિ સામી નારણ;
ત્રાસ પામ્યા માકંડેય સુનિ, સ્તવે શ્રીઅવિનરાણ. ૧૪
ઋષિ નેતા ત્યાં મોહન ઉલટયા, ઋષિને દેવાં ત્રાસણ;
ભયંકર ભૂ સાગર દેખાણે, જળ ઈછળે ચોપાસણ. ૧૫
તેણે ઠાંકયા પૃથ્વી દીપજ, ખંડ પૂર્વતની હારણ. ૧૬
પૃથ્વી અંતરિણ સ્વર્ગ વાસી, હુમણ સર્વે તે હારણ. ૧૬
અવશેષમાં એક સુનિરહા, ભટકવા માંડ્યા અંધ પેરણ;
હુધા તુપાથી પીડિત સુનિ, દુઃખ પામ્યા તે ફેરણ. ૧૭
મથરાદિ પ્રાણીથી દુઃખ પામતાં, પવન ગરે પ્રહારણ;
અપાર અંધારામાં પડેલા, ભટકતા કાપે કારણ. ૧૮
જળાવશે વળી ખાવા કોડે, યૌગ ન મનાં આપણ; ૧૯
માકંડેય ઋષિ ભય પામ્યા ત્યાં, જળ દેખી કોતક માયણ. ૨૦
જળપર ઋષિ માકંડેય વરે, ત્યાં મગદે પીડિતો દેહણ;
સર્વન જળ દેખે મહા સુનિવર, આકર્ય પામે તેહણ. ૨૦
તેહ મહા જળ કદી લેકેરે, આક્રમણ નાપણ. ૨૧
અકળાયો વાણીમાં વપુ તે, આકુળ વ્યોકુળ વાયણ. ૨૧
એમ ઘણું કાળ ત્યાં વહી ગયા છે, જળમાંએ નિર્વાણણ. ૨૨
થલી વ્યવ્રતા ઉડકમાં દેહ, બાકુલ થયો અતિ પ્રાણણ. ૨૨
જળે વદશમ્યા એક દીકી, જળ મધ્યે નિરંધારણ;
પ્રયાગવદ છે નામ પૂરનું, ચોલાને નહીં પારણ. ૨૩
તે આપા કર અહીં ઋષિએ તપ, શાંતિ પામ્યો પ્રાણણ;
તે વદપને એકે કોતુક દીઠું, બાળકરૂપ મમોણણ. ૨૪
હરિહર પ્રહ્લાદ એકરૂપ યોધ, પોતાના છે તે કામણ;
આક્રિષ્ટ નારાયણ પોતે, બાળક વેશ ધનરયામણ. ૨૫
મહા મનોહર તે બાળક છે, ચોલાને નહીં પારણ;
પાદ ચણું અંશુષ અહીં, ધાવે તે તે કુમારણ. ૨૬
તે બાળકનું સુખ જોવા, સુનિવર સમીપે ભવણ;
બાળક દેખી દયા ઉપરી, માકંડેયને મનમાંણ. ૨૭
તે બાળકે સુખ વિચારીને, સર્વ કમું તેલ્લી વારણ;
માકંડેય જલ વધત્યા સુખમાં, બાળકના નિરધારણ. ૨૮
એમ મથકાદિક જંતુ હસ્તીના, સુખમાં વાલ્યો ભંબણ;
માકંડેય ઋષિ બાળકના સુખમાં, તેવી રીતે સમાયણ. ૨૯
તે બાળકના સુખની માંહિ, નીકાં સકળ ક્રોધાંકણ;
સકળ રિષિતિ સહિ પ્રહ્લાદ, વિમલોક શુ બોલણ. ૩૦
સાતે સમુદ્ર અષ્ટ દુષ્ટ પવેવ, સામે નવદુષ્ટ નાગણ;
વર અચર ને સ્વાચર અંગમ, નૃપ મોદા મહા ભાગણ. ૩૧

* વસણ-અર્થાત્ સર્વ વસ્તુ.

પાજારે વાણી, મન મને કહિયા પ્રવેતે છે એના આપની હું સ્તુતિ કેમ
કરી ચકું જે નેમ પાવનારક તમારે કામ છે, તેમ સહિ જ્ઞાને લવ પણ
લગાવે જ મામ છે. જેડે સ્થાન બે પાણે સહી રહે છે, એવા બસા
પણ, આપની સુધીના ચાળતણ સુગંધો બંધુ જ બીજે છે. ત્યારે
બ્રહ્માનું સુલેખાં પ્રણી બીમે એમાં સું આધર્મ ૧.૬ એમો. બાલ્ય લોકો
સલ ગણને ન ઉપારનું રૂપ માને છે, પણ રજ, તમને ઈશ્વરનું રૂપ
માનતા નથી. આદિ પુરુષ બ્રહ્માને જલ સર્વના સ્વરૂપે આપે તેવે આપ્યા
પછી આપનું સ્વન ચકું છે. બ્રહ્માના સ્વરૂપને પ્રકાશ કરવારે, આપનું
સ્થાન વેદમાં ન વચ છે, એના આપને નમન કરે છે. [ય. આ.]

* આંધે લીધીની તપ મુજ ભાવનમાં નથી. ૧ આ નમના
પામ્યાં ભગવાનની માયાને જોવાની ઇચ્છા રાજાને માકંડેયને પ્રલવના
પામ્યાં પેલાને એને નિકષણે વાવરે બાળકરૂપે ભગવાનનાં અધિક
સ્વરૂપને દર્શન કેમ પળે તેવી કથાપરચ છે.

શ્રીશંકરે, કૃપા કરી, એમ ઉચરે;
 સ્મિત માર્કેડયરે, કરોડી અવશે ધરે. ૨૨

શંકર ઉવાચ:-
 અમો એકજરે, હરિહરપ્રણા બાણમે,
 રૂપ ત્રણેરે, એક મૂર્તિ મન આણમે. ૨૩

એમ નાણરે, ભિન્ન ભાવ કરતા રમે,
 તરે એકરે, આરણ્ય અંતર અમે. ૨૪

તુલ્ય સરખોરે, સાધુ જન કેા જીએ નહીં,
 સાધુ જનશુરે, ગોષ્ઠિ કથા કીએ સહી. ૨૫

નથી રાખતારે, સાધુ સંત લોક દહિ,
 તેથી જાણએરે, ત્રણે દેવની એક સદિ. ૨૬

તીર્થો સધળીરે, જગમયજ સહુ કહે છે,
 મૂર્તિ સધળીરે, પચ્ચર ધાતુની વહે છે. ૨૭

ઘણું વર્ષ સુધીરે, ને ધ્યાન તેણું કરાયે,
 આરથા રાખેરે, તેથી પવિત્ર થવાયે. ૨૮

તુજ માટેરે, આભ્યા કેલાસથી અહીં,
 વર માગેરે, ને ઈચ્છા હોય મન સહી. ૨૯

ધન વૈભવરે, સકળ સુખ આપું મહી*,
 ઈચ્છા મોક્ષનીરે, મન કામના કહોને સહી. ૩૦

માર્કેડેય ઉવાચ:-
 તવ યોગ્યારે, યુનિવર કહે સ્વામી શ્રુણે;
 નથી - લોભજરે, નેમજ આયા તણા. ૩૧

ધર્મ શીખવવારે, ધર્મોચરણ ધર્મોધ્યક્ષ કરે,
 (તેથી) ધર્મ પ્રવર્તે; સર્વ લોકો સુખે કરે. ૩૨

તમ કૃપાથીરે, પુરુષો મોક્ષને પામે,
 સુને ધર્મા દર્શનરે, તેથી દુઃખ સધળાં વામે. ૩૩

હરિહરનીરે, સદા ભક્તિ સુખે હોને,
 અવસાનેરે, શંકરજી સંહાય થવો. ૩૪

તવ યોગ્યારે, ગકર પ્રીત હૃદે ધરી,
 આપીને વરદે, અજરામર દેહી કરી. ૩૫

થાણુ આસુવરે, આપું શિવજીએ તહો;
 વર આપીરે, સદાશિવ ગયા કેલાસમાં. ૩૬

માર્કેડેય સુનિરે, કરે છે એના એ દેહમાં;
 ન જન્મ મૃત્યુરે, અગર કહેવાણા લોકમાં. ૩૭

તેહ માર્કેડેયરે, હજી કુશળ છે સહી,
 શોનક મતેરે, સુતપુરાણિક કથા કહી. ૩૮

વલજી
 સુતપુરાણિક શોનકને કહે, દ્વિતીયસ્કંધ કથાયરે,
 ભટવણમ કહેહરિ ચરિત્રના, દશયોગથો અધ્યાયરે. ૩૯

હતિ શ્રીમદ્ભગવતે દ્વિતીયસ્કંધે દશયોગ્યાય ૥ ૧૦ ॥

અધ્યાય ૧૨ મો*,

કલ્પું ૧૧ મું-રાગ મન્યાશ્રી

ભવિ - સોનકાલિક ઉચરે, યુગ વાણીરે,
 એક પ્રજા કહેા જગિરાજ, સૂત પુરાણીરે. ૧

અવિતા સૂચને પૂજવા, વિધિ અનુસારીરે,
 તે કહેા યુનિવર આજ, કૃપા અમપરે કરીરે. ૨

સધળા તંત્ર યાચના સિદ્ધાંત, કહેા સંત પુનરીરે;
 કેમ કત્તે છે મણનાં અંગ, વહેા વિસ્તારીરે. ૩

પૂજન કરવાની ચતુર્થ, આપે છે અમરપણુરે,
 તેથી ઈચ્છિએ છિએ તે કહેા, કરેા કૃપા વણુરે. ૪

આચારીએ કર્મ નિષે, સૂત સ્મિત વાણીવહેરે;
 સૂત ઉવાચ:-

પરમેશ્વરનું વૈરાટ સ્વરૂપ તે, ચિંતામીએ જાને હૃદેરે.
 સૂત, આયા, મહત્ત્વ અહંકાર, અને લંભાત્રેરે;
 એથી આ ઉપત્ત યથું બળેા, તમે શરીરનું ગામરે. ૫

જેની અંદર સર્વ જગત, દરપમાન ભાસે છેરે;
 વળી પ્રજાકેને ઈશ્વરમાં માનતાં, ઈશ્વરદેહરૂપ ભાસેછેરે. ૭

તેમાં પૃથ્વીને પગરૂપ બળેા, સ્વર્ગને મસ્તકરૂપરે;
 આકાશને નાભિ પ્રમાણે, સૂર્યને નેત્ર ભૂપરે. ૮

વાયુને નાસિકા બળેા, દિશા દિસે કાનરૂપરે,
 પ્રભાપતિ સહુ ઉપરથ છે, મૃત્યુ મનાય પાપરૂપરે. ૯

લોકપાળ સર્વ હસ્ત છે, મનરૂપ યંત્ર અનૂપરે;
 યજ્ઞ કુકુટરૂપ છે, લાજ છે અધરૂપરે. ૧૦

લોભ માનેા એકાને, ચાંદની હાંતરૂપરે;
 ભાંતિને હાસ્યરૂપ બળેા, વૃક્ષો રુપાંતરૂપરે. ૧૧

વાહળાંઓ કેસ રૂપે છે, એ બળેા પ્રજાકે સ્વરૂપરે;
 પ્રજાકેપતિ પરમાત્મા છે, એ ત્રિભુવન ભૂપરે. ૧૨

આ બ્રહ્માંડરૂપિ પુરુષનું, એ કહેવાય છે પ્રમાણુરે,
 વળી નેત્રી સ્થિતિ છે તેની, વર્ણન કરુ નિર્વાણુરે. ૧૩

તે પ્રમાણ સ્થિતિ નિતે, મનાય અત્પ નિર્માણરે,
 માટે તે મૂર્તિમાંજ રહેહું, વર્ણન કરુ છું આમાંરે. ૧૪

મૂર્તિમાં ધરેલો કોસ્તુભ મણિ, બળેા તમે મુદ્ધ ચૈતન્યરે,
 વક્ષસ્થલનાં ચિહ્નને તો - જાણ, કહે છે તે મુન્યરે. ૧૫

મૂર્તિનાં મકરાકૃતિ કુંડળ, માનો સાંખ્ય ને યોગ વિષેકરે,
 મૂર્તિપર જે ને સુકૃત હોય છે, તે કહેવાય છે પ્રજા લોકરે. ૧૬

મૂર્તિના આધારરૂપ શેખરના, અતંત નામે પિછાણુરે;
 મૂર્તિકા જેએકાળકહેવાયે, તે ધર્મજ્ઞાનયુક્તસત્ત્વમાનરે. ૧૭

મૂર્તિના હરત્રાંબે ને ગદા, તે માનેા તમે શરીરરે;
 તેમ વળી તેમનું, ને ઈન્દ્રિયસહ, પ્રાણ એમ કહે પીરરે. ૧૮

* આ અધ્યાયમાં અધ્યાયમાં પૂનને માટે મહા પ્રાગર્થ વર્ણન કરવામાં આવે છે અને પ્રતિ માસે જિવ નિજ સર્વના બુદ્ધિને પ્રગટ કરી છે.

મૂર્તિ હસ્તે શંખ દીસે, તે જગદ્ગુપ્ત તત્ત્વ મનાયવે; ૧૯
 વળી તેના હસ્તે ચક્ર થોડે, તેજસ્વ્ય તત્ત્વ ગણાયવે.
 તેમ શ્યામ તરવારે ધરાવેલી, આકાશ તત્ત્વ કહેવાયવે; ૨૦
 તેના હસ્તે હાલ આપેલી, તમે શુભ મનિસાયવે.
 શારંગ ધનુષ્ય હસ્તાવિષે, કાળ રૂપ તમે લજીયે; ૨૧
 અણુના ભાથા કર્મરૂપ છે, વાલુ ઇન્દ્રિય કહીયે.
 રથને સમગ્રે મન મૂર્તિનું, પ્રતિ વલ્લે એમ વાણીયે; ૨૨
 રથના અવયવ તમારા બાણો, વેદ કહે સત્માનીયે.
 મૂર્તિના હસ્તે વર, અભયાદિક, હોય છે સુઘ્રો સારયે; ૨૩
 તેથી આપે ॥ પ્રભુ નિયે, વર અભયાદિક તેવારયે.
 મૂર્તિનું પૂજન કરવાથી, સૂર્ય રૂપે ભૂમિ પ્રમાણયે; ૨૪
 શુભને આપેલી મંત્ર બોલ્યા, પોતાને પૂજન મળાયયે.
 પ્રભુની પૂજા જે જન કરે છે તે, સ્વ પાપક્ષય કહેયે; ૨૫
 મૂર્તિના હસ્તે કમળને તેમ, ઐશ્વર્યાદિક છ શુભ લહેયે.
 મૂર્તિને ધરેલાં ચામર બજો, ધર્મ યથા મનાયવે; ૨૬
 મૂર્તિને ધરાવેલું છત્રજ, વૈકુંઠ લોક કહેવાયવે.
 મૂર્તિ પાસે ગરુડ સ્થાપેલા, વેદેના નરિધારયે; ૨૭
 મૂર્તિ સનીપે લક્ષ્મીભૂતે, શકિતરૂપ બાણો સારયે.
 સ્નાન દાને શુદ્ધ મદને, વિશ્વલુચ્ચિત ધારીયે; ૨૮
 કયા ગાથા શ્લોક સ્તોત્રે, સ્તુતિ કરી હરિ સંભારીયે.
 યજ્ઞ યાગાદિક કરી, હરિ, વિભૂતિ એ ને કહીયે.
 નિત્ય આત્મનું સાધન કરી, બાવિંદ શુભલુચ્ચે લહીયે. ૨૯
 વળી શૌનક પૃષ્ઠ સૂત પ્રાચ્યે, પવિત્ર બાવ પ્રીતે કરીયે.
શૌનક ઉવાચા:—
 શ્રીસૂર્યના રથ તણી ચોભા, કહેા સધળી વિસ્તારી. ૩૦
 બહુ સંત બ્રાહ્મણ સાથે છે, વળી સમાવશે સૂર્ય શાક કહેયે.
 તેહ કયા પ્રતિ કહેા વિરતાની, સંભળે દેહ પાવન કહેયે. ૩૧
સૂત ઉવાચા:—
 સૂત કહે સૂર્ય ધાતાએ, ચૈત્ર માસે વિભૂતિ રવિની કહીયે.
 મૌઠા પ્રતિ સૂર્યના રથ સાથે, વેદધ્વનિ કરે છે રહીયે. ૩૨
 ગાંધાર અપ્સરા નૃત્ય કરે છે, બહુ સર્પે રાક્ષસે છે વળીયે.
 આપર એક વળી રથ સાથે, અરુણ અશ્વ શોભા ભવીયે. ૩૩
 કુવરયલી નામે અપ્સરા, રાક્ષસ હેવિ બાણયે.
 પાસુકિ નામે નાગ સુંદર, રથકૃત યક્ષ પ્રમાણયે. ૩૪

* મૂર્તિ પાસે પાર્વતીને અમિતપતિ વિગ્રહસેન સ્થાપવામાં આવે છે, મહિના દરેક પાસે ને નંદ આદિ આઠ દારપાલ સ્થાપન કરવામાં આવે છે, તે અગ્નિમાદિ આઠ સિદ્ધિ છે. વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રહલાદ, અને અનંત-કેદ, એ નામના ને મોંઝ પ્રકારની મૂર્તિના કરવામાં આવે છે તે વિષય, તેમજ, માતા અને દુરીયરૂપ પ્રમથમાં આવે છે. એની અંદર પહેલાં વિષય વગેરે, બીજે મન ઉપરથી, શ્રીલે અમ્ભલ વગેરે, અને ત્રીથેા એ સુવના સામીપાગળી ધારામાં આવે છે. અગ્ર, ઉપનિ, આયુષ વગેરે આયુષ્યમાં શીતલા બજવાન પોતાની મૂર્તિમાં વિષય, ઇન્દ્રિય, ગેરુદ અને દેવતાઓને અર્પીત આપા અકાંકને પાણ્ય કરી રવા છે.

યુવસ્થા નામે મહા સુનિ, તુલસી નામે ગંધર્વકે; ૩૫
 એ ગણ સાથે ચૈત્ર માસે, સૂર્ય ધાતા કરે તણ ગંધર્વકે.
 પુન્નિકસ્થલી નામે અપ્સરા, રાક્ષસ પ્રહૃતિ બાણયે; ૩૬
 કુચ્છીર નામે નાગ સુંદર, અધોન મક્ષ સંગ માનયે.
 પુલહ નામે મહા સુનિ, નારદ નામે ગંધર્વકે; ૩૭
 એ ગણ સાથે વૈશાખ માસે, વાલો છે અર્ધમા સૂર્યકે.
 મેવકા નામે અપ્સરા, રાક્ષસ પૌરુષ્ય સંગમાયે; ૩૮
 તલ્લક નામે નાગ સુંદર, રથસ્થ નક્ષ સંગમાયે.
 આનિ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ હાહા નામેયે; ૩૯
 એ ગણ સાથે જ્યેષ્ઠ માસે, કરે મિત્ર સૂર્ય સર્વ કામેયે.
 રંજા નામે તો અપ્સરા, રાક્ષસ મિત્રસ્થ નાણયે; ૪૦
 શુક નામે નાગ સુંદર, સહજ્ય યક્ષ પ્રમાણયે.
 વસિષ્ઠ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ હુહુ નામેયે; ૪૧
 એ ગણ સાથે અષાઢ માસે, કરે વરુણ સૂર્ય સર્વ કામેયે.
 પ્રચોથા નામે અપ્સરા, રાક્ષસ શર્વ ગાણયે; ૪૨
 અંબાપત્ર નામે નાગ સુંદર, શ્રીતા યક્ષ પ્રમાણયે.
 એવિશ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ વિશાલ નામેયે; ૪૩
 એ ગણ સાથે થાવળ માસે, કરે ધંડ સૂર્ય સર્વ કામેયે.
 અનુરુદ્ધા નામે અપ્સરા, રાક્ષસ વ્યાધ તમે બાણયે; ૪૪
 શિષ્યપાદ નામે નાગ સુંદર, અસંતરુલ યક્ષ પ્રમાણયે.
 ભરુ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ ઉચ્ચેન નામેયે; ૪૫
 એ ગણ સાથે ભાદ માસે, કરે વિવસ્વાન સૂર્ય સર્વ કામેયે.
 તિથોતમા નામે અપ્સરા, રાક્ષસ બ્રહ્માપેત બાણયે; ૪૬
 કંબલ નામે નાગ સુંદર, શતગિત યક્ષ પ્રમાણયે.
 અમહમિ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ ધુતરાષ્ટ્ર નામેયે; ૪૭
 એ ગણ સાથે આશ્વિન માસે, કરે ભૂત સર્વ કામેયે.
 રંજા નામે અપ્સરા, રાક્ષસ સંભાષિત બાણયે; ૪૮
 અશ્વત્થર નામે નાગ સુંદર, સંચલિત યક્ષ પ્રમાણયે.
 વિશ્યામિત્ર નામે મહાસુનિ, ગંધર્વ સૂર્યવર્મા નામેયે; ૪૯
 એ ગણ સાથે કાર્તિક માસે, કરે વિશ્વલુચ્ચિત કામેયે.
 ભવંશી નામે અપ્સરા, રાક્ષસ વિભુજ્યુ બાણયે; ૫૦
 મહાશંખ નામે નાગ સુંદર, તાર્ક્ષ યક્ષ પ્રમાણયે.
 કુવલ્ય નામે મહાસુનિ, ગંધર્વ શતસેન નામેયે; ૫૧
 એ ગણ સાથે માર્ગશીર્ષ માસે, કરે અંશુ સૂર્ય સર્વ કામેયે.
 પૂર્વવિપ્તિ નામે અપ્સરા, રાક્ષસ રક્ત્રુ તમે બાણયે; ૫૨
 કર્કાક નામે નાગ સુંદર, ભીળું યક્ષ પ્રમાણયે.
 આજુ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ અશ્વિનિને નામેયે; ૫૩
 એ ગણ સાથે પૌષ માસે, કરે ભગ સૂર્ય સંકર્ષણ કામેયે.
 પુતાત્વી નામે અપ્સરા, રાક્ષસ વાત તમે બાણયે; ૫૪
 ધનંજય નામે નાગ સુંદર, સુર્ય યક્ષ પ્રમાણયે.
 ગૌતમ નામે મહા સુનિ, ગંધર્વ મુખેલુ નામેયે; ૫૫
 એ ગણ સાથે માઘ માસે, કરે યુષા સૂર્ય સર્વ કામેયે.

સેનશ્રિત નામે અપ્સર, શલસ વેળ્યા બાણુનેરે,
 ઐરાવત નામે નાગ સુદર, ક્ષતુ યક્ષ મપાણુનેરે. ૫૬
 બારદાસ નામે મહા સુત, ગંધર્વ વિશ્વ માનેરે,
 એ ગણુ સાથે કાંટયુન માસે, ફરે પર્ણન્ય સૂર્યસકળ કામેરે. ૫૭
 આ સૂર્યની સર્વ વિભૂતિ, સ્મરણમાં જે જન ધરેરે,
 પાપ તેનાં નાશ પામે, સુકૃત તેને સદ્ય મળેરે. ૫૮
 વાલમિશ્ય મહિમો રથ આગુન, મંત્રાર્થ અર્પણ કરેરે;
 એમરુ યાગિયા પરાક્રમી તે, ઉદક છંદો સૌ મરેરે. ૫૯
 પાછે પૂજે ચાલે અર્ષિ, શ્રીસૂર્ય સાચી દૃષ્ટિ રાખે સદા; રે,
 સકળ દેવ્યોના નાથ કરીને, હરે રતિની આપદારે. ૬૦
 એણે પ્રકારે સૂર્ય મહાન, મેરુ તણી પાછળ ફરેરે,
 એમ ધાર માસે બાર ચારી, સૂર્યની ગતિ વિસ્તરેરે. ૬૧

વધાણુ

સૂર્ય પ્રભાવ ગતિ એમ, બુદ્ધિમાને કથા કહીરે;
 વિમ વહ્નિમ કરે ભેદી કહે, શ્રીતા યોદ્ધા જયજયીરે. ૬૨

૭૮ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વાદશસ્કંધે ચોદશોઽધ્યાય ॥ ૧૧ ॥

આ કથાયા ૧૨, મો*

કરણું ૧૨ મું-રાગ ધન્યામી-દેશી મેર

સુતપુરાણીકે શોનક યજિને, કથા વિસ્તારી, કહી;
 તે સાગની આનંદ પામ્યા, રામં ભક્તિ હૃદય રહી. ૧
 નમસ્કાર કીધા, પુરાણીકને, બાવ શુ-પૂજ્યાં તહાં;
 ભાગવતકથા પુરાણસુહૃદી, અર્ષિ હર્ય પામ્યા મનમહાં. ૨
 નારાયણની કથા કહી વળી, અન્ય પુરાણે છે પાણી,
 પ્રથમ પરીક્ષિતનું આખ્યાનકહ્યું, શેષાકલિતાના પુરતણી. ૩
 નારદશત્રુત આખ્યાન સુદર, વર્ણવ્યું છે વિસ્તારથી,
 પરીક્ષિતે ભક્ત જળ ત્યાગીયું, એ વર્ણવ્યું છે મૂળ થકી. ૪
 વળી યોગાધ્યાય માંડી કહ્યો, અવતાર સધાભાની કથા;
 પ્રહ્લાદ કમળાદી નીપજ્યા તે, વિસ્તારીને કહ્યું જ્યા. ૫
 વિદુર મેત્રેયેના સંવાદ કહ્યો, ઉદવને શ્રીકૃષ્ણેના સહી,
 યજ્ઞાદત્તી ઉત્પત્તિ આદે, માયાની સૃષ્ટિ કહી. ૬
 કાળ સુદર્શને મથુણ ખેડે, કૃત્વાંત સૌ માંડી કહ્યું,
 વળી સ્વર્ગ લોક સુસુની લીલા, પાતાળમાં જે રહ્યું. ૭
 ત્રિભુવનના લોકની રચના, શ્રીરાંકની પૂજન કહી,
 અને અર્ધ નારી ને અર્ધ નરની, દેહી પોતે ધરી સહી. ૮
 સંતત્ર આદે સ્ત્રીની માયા, પ્રદાનના પુત્ર કહ્યા ઘણા,
 અર્ષિ કપિલજીએ મનોરથ સૌ, પૂર્ણ થયું માતા તણા. ૯
 દક્ષ પ્રજાપતિના યત્ન ક્ષેપ કરીને, સંકરનો ગણુ ગયો;
 મૃતું ચરિત્ર સદાઈ કહ્યું, જે અન્યથા આકાશે રહ્યો. ૧૦

પુણ્યરાગનાં ચરિત્ર કહ્યાં, આત્મીનશીર્ણી રાજા ભલે;
 પ્રિયવતનો સંવાદ કહ્યો, અર્ષિ નારદને વનમાં મળ્યો. ૧૧
 નાભિ રાજાનાં ચરિત્ર કહ્યાં, અર્ષિ ભુવેર કેરાં અતિ ઘણાં;
 અનેક ચરિત્ર કહ્યાં, વિસ્તારી, ભૂપતિ જડભત્ત તણાં. ૧૨
 સાતે દ્વીપનાં નામ કહ્યાં, ભુગોળ ખગોળ સાથે સહુ;
 પાતાળ રચના કહી સઘળી, વર્ણવી વિસ્તારી બહુ. ૧૩
 નરકની રિમાતિ કહી સઘળી, રચના સૌ કરી યજ્ઞપુરી;
 પ્રચેતાના જન્મ સાથે, તેની પ્રભા નામે શુભ દીકરી. ૧૪
 ત્વષ્ટા પ્રજાપતિનો પુત્ર, વૃત્તાધિપતિયો મહિમા કહ્યો;
 હિરણ્યકશિપુ હિરણ્યવાસુમારી, પ્રહ્લાદનો પ્રભુએ કરગઢ્યો. ૧૫
 મન્વંતરનાં ચરિત્ર આદે, બચેન્દ્ર મોક્ષની કહી કથા,
 શ્રીનારાયણ નારદ યજિનં, તે કન્યા અર્ષિને વરી મહી. ૧૬
 સમુદ્ર મથન દેવ કારજ, દેવતા દૈવ્યે સાથે કહ્યું;
 તે સર્વે વિષ નીકળ્યું તે, સદાશિવે કહે ધણુ. ૧૭
 દેવ દેવતાનાં શુદ્ધ કહ્યાં, સંગ્રામ સઘળા વિસ્તારી;
 સકળ વંશ ક્યાં નૃપ તે, સંચરે રાજા ક્ષીતિ ખરી. ૧૮
 અવન યજિનના નેત્ર દેહકલ્ય, તે કન્યા અર્ષિને વરી મહી;
 આખ્યાન કુકુર્ષ સાયનું, ખંડુવાગ કેરી કથા કહી. ૧૯
 આંધાતા સૌભરિ અર્ષિ, પરશુરામનાં પરાક્રમ કહ્યાં;
 શ્રીરામચંદ્રનાં ચરિત્ર જે, જે, જાન બુદ્ધિયે લઘ્યાં. ૨૦
 નિમિશાલ નાથ પામ્યો, જેનક રાય ઉદય થયો,
 પશુરામે નક્ષત્રી ભૂ કીધી, તે મહિમા માંડી કહ્યો. ૨૧
 નક્ષત્રી પૃથ્વી કરીને, પ્રાહ્લ્યાનુને આપી સહુ;
 રવિ શશિવંશી રાય કહ્યા જે, નામકિંત હવાં બહુ. ૨૨
 યમાતિ સપ્તમેં યદુ સુત તેથી, યાદવો પ્રમથા ઘણાં;
 શ્રીકૃષ્ણજીએ અવતર્યો, હરિ વશક સંત સાધુ તણા. ૨૩
 દેવકી ઉદરે અવતર્યો હરિ, ખોર ડો પામે નહીં,
 પૂતાનાં શેત્રી શકત ભાંવ્યું, અનેક દૈત્ય હર્યા તહીં. ૨૪
 વત્સ ઘઠાદ્યુર સંહાર્યો પ્રલંબ, ભંગ ધનુષ યશનો વળી,
 કાળી નાર્યો નાયલ્યે, ઉગારી ગોપાની મેકળી. ૨૫
 નંદજીને સર્પે મળ્યા, ત્યાંથી મેતાવી લાવ્યા હરિ,
 ગોપિકાનાં ત્રીર હરીને, કંદમ્બર વેઠા ચરિ. ૨૬
 અર્ષિ પતીને દંવા કીધી, આદ્યજીનું દુઃખ ટાળીયું,
 ગોવર્ધન તોળ્યો ગાયો, ચારી, પેતુકળ ઘણું પાળીયું. ૨૭
 યજ્ઞાલિપેક કીધો રાસ રતીને, ગોપિકાને મુખી કરી,
 રોમકૃષ્ણ સંહારીયો, દૈવ અર્ષિત ટાળ્યાં મહાભાગ બરી. ૨૮
 કેશી અપ્સરેયે હરયો પત્ની, અકુર તેડવા આવીયા,
 રામકૃષ્ણ મથુરાં ગયા તે, નજમમાં સોને ભાવીયા. ૨૯
 ગોપીકાએ વિલાપ કીધા, હરિ યમુનાતટ આપ્યા સહી,
 અકરને વેકુંડ દેખાડ્યું, કુવલયાપીડ હરયો જઈ. ૩૦
 સુહૃદોને વેકુંડ દેખારે માયે, જે અલ પાચે ભળીયા હતા,
 કંસ માર્યો કૃષ્ણજીએ, મથુરાં માટે યથા છતા. ૩૧

* આ ભાષા આધારના પ્રથમ ક્રમથી માંડી આ પુરાણમાં
 ૭૮મા સુધ્ય પૂજ્ય ચરં ત્રિયોગી અનુષ્ઠાનમાં હરેશ્વરી કહી છે તે
 પ્રમુખ છે.

ઉચ્ચેનને રાજ્ય આપ્યું, સહીયની ચુરને કુવર વળી,
મથુરાવાસી યાદવ કેરી, હુ ખ આરત સઘળી ટળી ૩૨
ઉદ્ધવ રામ સમેત સૌ પ્રજાને, કૃપા કીપી શીહરી,
રાજ્ય જવાસધનુ કટકે માર્યું, જે સતતવાર આપ્યો ફરી ૩૩
દારિકા વસી પારિભતિક, સત્યભામાને આપીયું,
સુધર્મ સભાયાં રકમણી હરી, રાધ હુ ખ તેનુ કાપીયું ૩૪
પછી ઉપાહરણ સગામમા, મહાદેવ મોહ પાખ્યા સહી,
બાણાસુરના હુરત છેષા, નર્મસુરને હુણ્યો જઈ ૩૫
સોળસહસ્ર શ્રીનિજ ઘેર લાખ્યા, લુચ્છી એકલગ્નેવરી,
પુકરીક વાસુંદેવ કાશી રાખાનુ, હુચ્છી સાલવ શ્રીહરિ ૩૬
દત્તવકત માર્યો, શબર માર્યો, ચોર દેવ્ય હુણ્યો સહી,
પાત્ર જન્ય દેવ્ય હતીને લાખ્યા, લક્ષ્મી ઘેર હુણ્યે ગુહી ૩૭
પૃથ્વી ભાર ઉતારીયો, પાકવને દયા કીપી ઘણી,
વિમ રાપે હુણ્યા યાદવ, હાય કયાં પિપ્પા આપણી ૩૮
શ્રીકૃષ્ણુલ ઉદ્ધવના સવાહ, કથા કહી વિસ્તારી,
આમજાન યોગાવ્યાસ કરી, વૈકુંઠ પધાર્યો શ્રીહરિ ૩૯
બાર યુગના કથા લક્ષણ, કળિયુગના લક્ષણ કથા,
ચાર પ્રકારના કથા પ્રલય, વેદગી વિષ્ણુ લક્ષી ૪૦
એ ધર્મી કથા સર્વ પ્રકારના, ઉપપતિ સર્વ મારી કહી,
રાધ પરીક્ષિતને હેલ ત્યાગ પછી, વેદશાખા સર્વ લહી ૪૧
મહાકેટ્ય સવિતુ આખ્યાન ને, મહા પુરુષની વર્ણન કથા,
સૂર્ય મહાગની કથાકહીહરિએ અવતાર લીધા સર્વથા ૪૨
એ દ્વાદશસ્કંધ ભાગવત કથા, સાથળે નરનારી સહી,
તેને કૃપા કરે મહુ અવિનાશી, ધમકેર પીટે નર્મી ૪૩
એ કથા અવલે પાન કરતા, સાજન ધારે સહુ,
પવિત્ર દેહી ધાય નહી, શ્રીહરિ કરુણા કરે મહુ ૪૪
પરમેશ્વરના ચરિત્ર ગાતા, સકળ સુખને પાગીએ,
અનેક પાપ જે અનેક જન્મના, તેહ સઘળા વાગીએ ૪૫
તેહ સમર્પે શ્રી વિષ્ણુને, કર પ્રેમ પ્રીતે દીલએ
સુતપુરાણીએ શોનક સર્વિને, કથા એ વિસ્તારી કહી, ૪૬
સકળ પ્રાણી યાય પાવન, ગોવિંદ શુણ ગુહ્યા રહી
કામ ક્રોધ મોહ માયા તણને, જાનન કરે ગોવિંદનુ ૪૭
સસાર વિવાદ વિસારીને, સરણ ગુહ્યે જાણનુ ભગનુ
જાવણું ભાગવાન ભણએ, ભૂપરની ભક્તિ કરી, ૪૮
કર ભેડી વદ્ધલ લણે, શ્રીહરિ હરિ પ્રભુ શ્રીહરિ
કરુ ૧૩ સુ-રણા રામગી

એત્રી પેરે મોલ્યા સુતપુરાણીલ,
શૌનક સુણએ આનંદ આપીલ,
ગગાતટ સાનિધ્ય પરીક્ષિત રાયલ,
શીવ્યાસનદને કહી કથાણ ૧

યાદ ૧
એ હરિ કથા કહી છે બ્યાસ પુત્રે, પરીક્ષિતને સાર,
સકળ યુગિવર દેખતા, પરીક્ષિત હુવા ઉદ્ધાર ૨
અનેક ક્ષણિવર તે રથળે હતા, ગગાતટ સનિધ્ય ન,
શુક સુનિયે કથા કહી ત્યા, કેવળ હરિ રસજાન ૩
હુંએ ત્યા બેઠો હતો, એ સામન્ય છે જેહ
અનુક્રમે વિસ્તારી, તમ પ્રત્યે મેં કહ્યું તેહ ૪
આખ્યાન આ કે સાલળે, ભાગવત કથા વિસ્તાર,
તેને કૃપા કરે કમળાપતિ, સુકુદ વિશ્વાધાર ૫
એક અધ્યાય પાઠ કે કીકુ, જાણે જાણે જેહ
અનેક અક્ષર સાભળે જન, યાય પાવન જેહ ૬
ભાગવત કથા શ્રવણે સુણેથી, હોયે સ્વર્ગમા વાસ,
પદ પામીયે પરબ્રહ્મનુ, કૃપા કરે અવિનાશ ૭
પુકર આદિ તીર્થનુ ફળ, નિજ ધર બેઠે યાય,
દારિકા કારી મથુરા મોકુળ, વાસ કર્યાનુ ફળ યાય ૮
સાત વિવસમા સાભળે તથા, માસ વર્ષ પદ્યત
જાન ધરી હરિ કથા સુણે તે, કૃપા કરે ભગવત ૯
સસરિના કુત સકલ પાતક, મનસા લાગા કાપ,
નર્મ દારથી તે નાશ પામે, દેહી નિર્મળી ધાય ૧૦
દેવ પિતૃ મનુષ્યની, મન કામના શુભ હોય,
નર નાર ને સુકુમાર પ્રાણી, પવિત્ર ધારે સેય ૧૧
ભાગવત સુણે પાપ જાયે, અનેક ભવના છુણે
અશેષ જેમ અધકાર ટળે, કરપણ સુતને કીણે ૧૨
ભણે ભણાયે સાભળે તેની, સકળ પદ્યોએ આશ,
ધર્મ આર્પે ને કામ મોહ હોય, પૂણે પ્રાપ્તિ પ્રકાશ ૧૩
વેદ આદે ભણવાનુ ફળ સકળ પૃથ્વી દાન,
કથા શ્રવણથી કરુણા કરે, શ્રીપૂણે બ્રહ્મ ભગવાન ૧૪
દિવ્ય ભણે બ્રહ્માસની હોયે, બૂપ બ્રહ્મવર્તી સાર,
જન વૈશ્ય ધન પામે મહુ, મહા ભણુ પારાવાર ૧૫
શૂદ્રના યો પાપ જાયે, અગ નિર્મળ યાય,
અવિનાશી પ્રભુ અનેક રૂપે, કરે આવી સહાય ૧૬
અનેક રૂપે વિષ્ણુ છે, ત્રેલોક્યમા નિરધાર,
ધર્મ બ્રહ્મ દેવ આદે, છે ન પામે પાર ૧૭
એતુ ભણી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરને ધર્મ,
સકળ મુન્ય થકી અધિક છે, જે ભક્તિ મારગ ધર્મ ૧૮
પૂણે પુરુષોત્તમ પ્રભુ પરબ્રહ્મ જે કહેવાય,
ભાગવત વિષે પદે પદે, આયો વિષ્ણુ વૈકુંઠરાય ૧૯
અજસર હરિ અતર છે, નિરાકર સાકાર,
બ્યાપક ઉપપતિ પાલક મેવન, કરે તે ક્ષણમા સાર ૨૦
ત્રિભુવનપતિ પરબ્રહ્મને, ભાસે કરે પ્રભુભ,
જેને પાર છાદા ન લઈ, હરિ સકળ બ્યાપક રામ ૨૧
નારાયણની ભક્તિ કરતા, આપે સુખિત શ્યામ,
સ્વર્ગમહી વાસો વસે, શ્રીવિષ્ણુનુ ન્યા પામ ૨૨

આત્મા પરમાત્મા વિશે છે, સ્વયં પરિબ્રહ્મ પ્રકાશ્ય
સ્થાવર જંગમ રહ્યો બ્યાપિ, આત્મા ચક્રક અગિનાશ ૨૩
કેવળ સાની, સકલ રૂપે, દેવાધિના એ દેવ;
પ્રણામ તેને પુરાણિક, કર્મભેદી કીધો એન. ૨૪
પ્રણામ શ્રીશુકને કરું, જેણે ખરીક્ષિત થયો ઉદાર;
સાત દિન શ્રીભાગવત કથા, સાંભળી પાચે પાર. ૨૫
તેવા શ્રીશુકદેવજી સ્વયં, આત્મ સાદી હોય;
પંચેદ્રિગના સ્વાદથી આગ્રામ, સંસાર છડી સૌથી. ૨૬
સદાકાળ, શ્રીવિષ્ણુને અર્ચું, રાખીયું મેં મન;
શ્રીવિષ્ણુ લીલા વણીયી, પરીક્ષિત કર્યો પાવન. ૨૭
તે માટે શુકને નમી, કર કૃપાનકાંટિ પ્રણામ;
શુશ્રૂષામ હરિના હૃદય રાખો, પદોચ્ચે મનની હામ. ૨૮
બાસ વાદિમક અગિને, પ્રેરો કર નમસ્કાર;
સુવપુરાણિક ચોનક પ્રભે, કીર્તિ કરે વિસ્તાર. ૨૯
વળ્યું મધ્યે એક બ્રાહ્મણ જે, વિષ્ણુ સુખથી ઉત્પન્ન;
પણ જેણે પૂજ્યા વિમને, તેણે પૂજ્યા જગજીવન. ૩૦

વસંત

તેણે પૂજ્યા જગજીવન નિશ્ચી, સાંભળજો ચોનકચુનિરે;
બારમો અધ્યાય થયો પૂરણ, દ્વાદશસ્કંધ ભાગવતવનિરે, ૩૧
હિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વાદશસ્કંધ દ્વાદશોધ્યાય ॥૧૨॥

અધ્યાય ૧૩ મે*

કહ્યું ૧૪ મું-રામ ધન્યાશ્રી
શ્રીમહાદેવ સાકંડેય સ્થપિને, જેક થયો સંવાદજી;
પ્રથમ પ્રણામ તેને કીજે, જેક સ્વરૂપ અનાદજી. ૧
ઇન્દ્ર બ્રહ્મ મહારુદ્ર સ્તવે, નિરતર તેનું નામજી;
બ્રહ્મ સ્વરૂપ અનાદિ અદ્યુત, કર તેને પ્રણામજી. ૨
કુમારે અવતારને નામું મેળ, મંદરાચાલધર જેહજી,
વૈવશાંઈ સ્વરૂપ સ્વામિજી, અકળ સ્વરૂપ છે એહજી. ૩
જેને શ્વાસે સમુદ્ર હલિરે, તેને કર નમસ્કારજી;
સણો બ્યાપક વિસ્તરૂપ છે, વિસ્તાર વિશાધારજી. ૪
પુરાણ જનવૃદ્ધી મહા સુખ પામે, નિર્મળ થાયે મનજી;
શ્રીતા વક્તા ને જન પુણ્યક, સર્વ ચાલે પાવનજી. ૫
અનેક યત દાન કળ પામે, સકળ વીર્ધી કળ હોવજી;
હવે સ્ત્રીક પુરાણ તણી કરું સંખ્યા, સાંભળજો સૌ કેવજી. ૬
પ્રથમ બ્રહ્મ પુરાણના સ્ત્રીક, દસ સહસ્ર કહેવાયજી;
પદ પુરાણના પંચાવન સહસ્ર, ગણિત સ્ત્રીક સંખ્યાયજી. ૭
ત્રેવીસ સહસ્ર સ્ત્રીક વિષ્ણુ, પુરાણનું વર્ણનજી;
શિવ પુરાણના ગૌવીસ સહસ્ર, સ્ત્રીક સંખ્યા માનજી. ૮

શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણ, સ્ત્રીક સંખ્યા સહસ્ર અદારજી;
નારદીય પુરાણ પચીસ હજારજી, ગણિત સંખ્યા સારજી. ૯
માકંડેય પુરાણનું નવ સહસ્ર, સ્ત્રીકે કીધું વધ્યાયજી;
પંદર, સહસ્રની ઉપર ચારસે, સંખ્યા અગિ પુરાણજી. ૧૦
ચૌદ સહસ્રની ઉપર પાંચસે, ભવિષ્યોત્તર કહેવાયજી;
બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણની સંખ્યા, સહસ્ર અદાર થાયજી. ૧૧
લિંગ પુરાણના સ્ત્રીક એકાદશ, સહસ્ર સંખ્યા માનજી;
વરાહ પુરાણ સહસ્ર ચૌદસ, સ્ત્રીકનું આખ્યાનજી. ૧૨
ઈન્દ્રપુરાણ એકાદશી સહસ્ર છે, શતએક સ્ત્રીક સંખ્યાયજી;
વામન પુરાણ દસ સહસ્ર, સંખ્યા સ્ત્રીકથી પૂરણ થાયજી. ૧૩
સત્તર સહસ્ર સ્ત્રીક વડે છે, દૂર્મ પુરાણનું જ્ઞાનજી;
મત્સ્ય પુરાણ ચૌદ સહસ્ર સ્ત્રીકમાં, વર્ણન શ્રીભગવાનજી. ૧૪
ઐગણ્વીસ સહસ્ર સ્ત્રીકની કથા છે, ગરુડ પુરાણ વિસ્તારજી;
દ્વાદશ સહસ્ર બ્રહ્માંડ પુરાણ, સંખ્યા છે તેની સારજી. ૧૫
અદાર પુરાણતણી એ સંખ્યા, વર્ણન કિંવિધ પ્રકારજી;
વળી શ્વા લક્ષ મહાભારત છે, ઇતિહાસ કથા સારજી. ૧૬
સસ કંડ રમાયણે લીલા, સર્વ વાદિમકૃત કહેવાયજી;
તે આદે ઇતિહાસ કથા બહુ, તેના પાર ન થાયજી. ૧૭
અનેક, કથા હરિ લીલા, વર્ણન, ગોવિંદ શુભ વિસ્તારજી;
સકળ પુરાણનું સાર સત્ત છે, શ્રીભાગવત નિધારજી. ૧૮
અદાર સહસ્ર સ્ત્રીકનું વર્ણન, સાંભળાયે જન જેહજી;
નર નારી સૌ કુટુંબ સંગાથે, પાવન ચારી કેહજી. ૧૯
ભાગવત આદિ, મધ્ય, અંતે, વિષ્ણુ સર્વજ્ઞ વાસજી;
નારાયણે કહ્યો પ્રબળપતિને, મહિમા તેના ખાસજી. ૨૦
સકળ બ્યાપક છે વિશ્વંશર, તેનું લઈ નામજી;
સંસાર ઉતારે શરિયે, વારક મંત્ર શ્રીશરમજી. ૨૧
મન મધ્યે વૈરાગ્ય પરીને, ભક્તિ હરિની કરવીજી;
સર્વ શાશ્વત સાર લહી, હરિ અર્ચું મનસા ધરવીજી. ૨૨
હરિ હર અદ્વત, એક માનવજી, અદ્વેતરૂપ બોલાયજી;
તે એક પરમેશ્વર સણો બ્યાપક, સ્થાવર જંગમ માંયજી. ૨૩
ભાગવતનો મહિમા પુરાણે, સાંભળજો નિરંધારજી;
બાદ્યવદ માસની પૂર્ણમાસીયે, દાન જેનું બહુ સારજી. ૨૪
વંદિતમાં સિદ્ધાસન માડી, તે ઉપર મહેલો પુરાણજી;
પ્રથમ પૂજા શ્રીભાગવત કીરે, પછી બ્યાસ નીરવાણજી. ૨૫
અર્ધે અપરિત મૂપ લીપ કરી, દિવને નગીયે પાવજી;
અને રત્નિ કીરે સાંનિધ્ય રહી, જનમ કૃતારથ થાયજી. ૨૬
સુખાવ તંત્રા બ્રાહ્મણ ભેદ, કીરે પુત્રક દાનજી;
દક્ષિણ સહ શુભવશ સમર્પીએ, શ્રીકૃષ્ણ દાક્ષણ પાનજી. ૨૭
શ્રીભગવાન કૃપા કરે તેને, અવશાને હે પાસજી;
ભાગવત દાન સગાન પુષ્પકે, નથી અન્ય પ્રકારજી. ૨૮
સકળ વેદનું સાર શ્રીભાગવત, બ્રહ્મ નિરૂપણ હોયજી;
સંસાર સુખ સ્વમંત્ર જાણીયે, અનુભવિ ને નોયજી. ૨૯

* આ તેજા અધ્યાયમાં પુરાણોની સંખ્યા તથા શ્રીમદ્ભાગવતના
પ્રથમ પાંચ પ્રકારના સ્કંધો છે, તે કથાપ્રસંગ છે.
૧ અનાદિ, અગિ

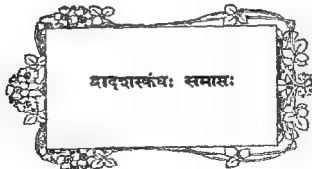
શ્રીમદ્ભાગવત રૂપી અમૃત, પાન કરે જન જેહલ,
તેને અન્ય પ્રીતિ ન હોયે, પુરાણ શ્રેષ્ઠ છે એહલ
ન્યાં લગી ભાગવત ન સામજ્યું, ત્યાં લગી અન્ય પુરાણુલ,
સકળ શાસ્ત્રનું તત્વ શ્રીભાગવત, ચરિત્ર સારિંગપણુલ.
નદી સર્વમાં શ્રેષ્ઠ સરિતા, જંગાલ કહેવાયલ,
સકળ વિષ્ણુ ઋષિમા, શુભ વચન શુક ઋષિરાયલ,
સર્વ દેવનાં દેવ યોતે, વિષ્ણુ વેદુક બૂપલ,
અવિનાશી અંતર્યામી, હરિ પૂણું અદ્ભુતસ્વરૂપલ,
વૃક્ષ સર્વમાં અશ્વત્થ નાણીયે, ઉચ્ચે શ્રવા હૃદય ભતલ,
વર્ણશ્રમમાં બ્રાહ્મણુ શ્રેષ્ઠ છે, એમ જોલે વેદુક નાથલ
ગિરિમા કનકાચળ કહીયે, ગજમાં ઐરાવત ભણુલ,
તેમ સકળ પુરાણુ મધ્યે, શ્રીમદ્ભાગવત પ્રમાણુલ
વૈષ્ણવ નિર્મળને મન વલ્લભ, એ પરમહંસ જી ધર્મલ,
જેમાં નિરાકાર સાકાર એતન્યમા, સમળે ભાસે બ્રહ્મલ
જ્ઞાન ચૈરામ્યનાં કર્મ ગાલે, ભાગવતમા નિરધારલ,
એ કથા જે ભણે ભણાવે, સાભાળશે નરનારલ.

પ્રીતે શ્રવણ કરે જે પ્રાણી, સંસાર થકી મુક્તયેલ,
એ શ્રીભાગવત વાસુદેવને, પ્રભુમી નનિયે પાયેલ
શ્રીનારાયણુ સર્વ ધર્મને, બ્રહ્માને ઉપદેશ કીધેલ,
કૃપા કરે તે કમળપતિ સહુને, હરિવેદ પુરાણુ મસિધેલ
ગર્ભ જોગી શુકને નમું ચણું, શ્રીબ્યાસજીને, નમસ્કારલ,
જેણે બ્રહ્મનિરૂપણ કયા કહીને, પરીક્ષિત ઉતાપી પારલ
શ્રીભાગવત કથા સાંભળેથી, પવિત્ર ધાય સર્વ પ્રાણીલ,
સકળ ધર્મ તણુ કૃપા પામે, એમ વેદ વહે શુભ વાણીલ
શ્રવણ ભક્તિથી અનેક ભતનાં, મહા દારણુ અધ વામેલ,
તે સંસાર શુભ સર્વત્ર લોભની, અતે હરિનું પદ પામેલ.

વચણુ

અંતે હરિપદ પામે પ્રાણી, ભાગવત શ્રવણ અમૃતપાનલ,
વિમ વલ્લભ ભણે સર્વે શ્રોતા, શ્રેષ્ઠ ભાગવત પુરાણુલ.

હતિ શ્રીમદ્ભાગવતે દ્વિતીયસ્કંધે ત્રીતીયોઽધ્યાય ॥ ૧૩ ॥

દ્વાદશસ્કંધઃ સમાપ્તઃ

શ્રીમહાભારત—ગુજરાતી પદ્યબંધ

“ગુજરાતી” ગ્રેસના આલ્પ અને મૂળ સંસ્થાપક અમારા પૂજ્ય પિતાશ્રી સ્વ. ઈશ્વારામ સૂર્યરામ દેશાઈએ ત્યારે શ્રીમદ્વાગવતનો ગુજરાતી પદ્યબંધ અનુવાદ પ્રકટ કર્યો ત્યારે ગુજરાતી કવિઓનો રચેલો શ્રીમહાભારતનો ગુજરાતી પદ્યબંધ અનુવાદ મળે તો તે પ્રકટ કરવો એવી ઈચ્છા હર્ષાદી હતી, પણ તે પછી શ્રીમહાભારતનો સ્ત્રીકાનુસાર સરળ ગુજરાતી ગદ્યમાં અનુવાદ પ્રકટ કરવાનું નક્કી થયું એટલે અને કેમ પણ એક ગુજરાતી કવિનો રચેલો મહાભારતનો કાબજીય અનુવાદ નહિ ગળી શકવાથી પ્રથમની ઈચ્છા પૂર્ણ થઈ શકી નહિ. તે પછી અમે સફળતા પિતાશ્રીની ઈચ્છા પૂર્ણ થાય અને એક રીતે ભવિષ્યજ્ઞ તેમ જ પિતૃમુખ્ય અમારે હૃદયે ફેલી શકે એ માટે ગુજરાતીમાં રચાયેલા મહાભારત કાબજીય સંબંધમાં શોધ ચલાવી, પણ અમને પ્રેમાનંદ કવિની કૃતિ મળી શકી નહિ. એ કાર્ય ખાર પાડવા માટે અમે બનતાં સુધી ગુજરાત કાશિયાવાડમાં જુદે જુદે સ્થળે શોધ યોગ ચલાવી અને એકજ કવિનું રચેલું ગુજરાતી મહાભારત નહિ મળે તો જુદા જુદા કવિઓનાં રચેલાં ‘પર્વો’ મળવાને પણ જો સંપૂર્ણ મહાભારત થઈ શકે તો પણ તે પર્વો મેળવવાં અને તેમ કરીને ગુજરાતી કવિતામાં મહાભારત બહાર પાડવું, એવો વિચાર રાખ્યો, અને અમને યોદ્ધે એરે તેમાં કૃતિ મળી છે, એવું જણાવતાં આનંદ થાય છે. અમારી શોધયોગમાં અમને મહાભારતના અઢાર અઢાર પર્વોના ગુજરાતી પદ્યબંધ અનુવાદો મળ્યા નથી, પણ લગભગ ૧૪ પર્વોના મળ્યા છે; અને તેમાં પણ કેટલું પણ કવિએ શૌર્યપર્વ, અનુશાસન પર્વના અનુવાદો કરેલા જણાવતા નથી. પણ એક વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે અસ્તુત પર્વો સંસ્કૃત ભાષામાં પણ કંઠજ મનાય છે, અને ટીકા તથા શુદ્ધાન નગર સમલતાં નથી, એટલે એવા શુષ્ક કંઠજ ‘શોભાના ગુજરાતી કવિતામાં અનુવાદો કરવાને ગુજરાતી

કવિઓ પ્રેરણા નહિ હોય એ સ્વાભાવિક છે. બીજી એ પણ અમને જણાયું છે કે પ્રેમાનંદ સુદાં બે વખત અન્ય કવિઓએ ગુજરાતી ભાષા કવિતામાં મહાભારતનો કથા ભાગ ઉતારવા પ્રયત્ન કર્યો છે, અને તેઓની કૃતિ રંજનકતો છે. આ કવિઓનાં છુટક છુટક પર્વોની કવિતા મળી છે તેટલાં સાધનો ઉપરથી અમે પદ્યબંધ ભાગવતની માફક ગુજરાતી પદ્યબંધ મહાભારત છાપવાની યોજના કરી છે, અને તે સંબંધી આચીન હસ્તક્ષિપ્ત પ્રતો એકઠી કરી નકલો ઉતરાવવાનું કામ આરંભ કર્યું છે, અને સંવત ૧૯૮૩ ની દીવાળી પછી આ શુભ કાર્ય છાપવાનો વિચાર રાખ્યો છે. આ છાપવાનું કામ પણ મહાભારત છે, અને તે માટે સાધન અને નાણાંની જોગવાઈ કરવાની છે; પણ શુભ કાર્યમાં વિઠ્ઠો આવવા છતાં તે પૂર્ણ કરવામાં ઈશ્વરની હમેશાં સહાય હોય છે, એવો દૃઢ વિશ્વાસ હોવાથી એ કાર્ય માટે વ્યવસ્થા કરી છે, અને ગુજરાતી પ્રભા આગળ આ યોજના રજુ કરી છે. જેઓ આ પુસ્તક ખરીદવા માંગતા હોય તેઓએ માન ધાર આપતાં પ્રવેશ ફી ચેકકી આપી પોતાનો યોગદાન નોંધાવવા વિનંતિ છે. આ ધાર આપના જેટલી જૂજ નાની રકમ માફકોને પોસ્ટેજ વખતે પાછી આપવામાં આવશે અને અન્ય તૈયાર થયે વેચાણ કીમતથી પણ એટલી કીમતે આપવામાં આવશે. સૌથી પહેલાં મહા કવિ પ્રેમાનંદનો આદિ પર્વ છાપવામાં આવશે. આ પુસ્તકના વાંચનારાઓમાંથી કેઈ પાસે મહાભારતનાં પર્વો અથવા આખું મહાભારત પદ્યબંધ હોય અને છાપવાના કામમાં સહાય કરવા ઈચ્છા હોય તેઓએ નીચેને શરનામે પત્રવહેવાર કરવો.

આહુકે થવા ઈચ્છા રાખનારાઓએ પોતાનું નામ, કામ, ગામ, નજીકની પોસ્ટ ઓફીસ, જીલ્લો, ઇલાકા વગેરે સ્પષ્ટ અને સ્વચ્છ અક્ષરોમાં નીચેના શરનામે લખી જણાવવું.

આહુકે નોંધાવવાનું શરનામું:—

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

બલરજેટને નાકે, ટાઉન હોલની સામે, સર્કલ,

સાસુન બિલ્ડીંગ્સ, કોટ, મુંબઈ નં. ૧.

સમશિષ્ય-સપ્તાર્થ
સર્ગ-પુરાણનાં ૧૦ લક્ષણોમાં પહેલું
સમપ્રકાર-રૂપી રીતિ.
સત્-આસત્.
સર્વોત્તમ-સર્વનો આત્મા-છવ.
સત્-દસાદ.
સર્વમા-સર્વ રીતિ.
સર્વિધ-પારો.
સાક્ષાત્કાર-નમોદાનનર દરીન
કરનાં તે
સાધ્ય-રૂદ્રના તળે નેત્રવાળા મણ.
સારંગપાણી-સારંગ નામનું ધનુષ
ધારણ કરનાર વિષ્ણુ.
સાન્નિધ્યમુક્તિ-પ્રથમી પાસે રહેલું તે
સાધુમયુક્તિ-મનવાનના સ્વરૂપ-
પર્યા મળી જાય તે.
સિદ્ધ-દેહ, પાક; ખરું.
સિદ્ધિમનુ-રાહુ.
સિદ્ધરથે-સિદ્ધ શાસિમે આવેલો
સાધુ-પાર ઉત્તરથી પડે.
સુશ્રુતિ-ભરે તિદ્રા
સુતા-સુખી.
સુરવધ-દેવાની શીખો, અપ્સરાઓ.
સુપાથ-નકુલનો રોષ
સુખ-હારક વ્યક
સુખ-સોશીય.
સુધાપી-અમૃતનું પાન કરનાર.
સુવલસામ-સીસવ કરવારૂપી યુધ્.

સુધાપર-ચંદ્ર-
સુશર્મા-સર્વ દેવતાઓ.
સુશાન્ત-ઈન્દ્ર.
સુશર-દશરથ.
સંમુદા-નાદાર કૃષ્ણ.
સર્વદેહા-સર્વ જેની પ્રકાશિત દેહ-
વાળી.
સોમામણી-એ નામનો યજ્ઞ.
સોણ સદૃશ રાત આહ-સોણ હંભર
આરો ને આહ.
સોણ સદૃશયુષી-સોણ હંભર મેઘાં-
વાળી.
સૌમ્ય-મીઠી; શાન્ત.
સુભાષ્ય-ગિલાવણ; સાદ કરવો.
સચમની-પરમ રાજાની નયરી.
સંકીર્ણ-સંકેત.
સમકાળ-પહેલો.
સાવરના પેઢોરનાં પહેલાં વળ
કેલું કે (જા પરી) સુધીના નખત.
સંહિતા-વેદનો એક ભાગ.
સપુદ-મેલેલો.
સમૃદ્ધ-ભગદેવજી.
સપુદ કરીએ-દાધો ભેડીને.
સપ્થાન-ગણતરી.
સત્વરુદ્રમાર-બીમ.
દંધાવત-સમૂહ.
દંધમિન્દક દેનાર.
સમિત-તેષાર.
શ્વેતીશ-ભદ્રા ચોરવાળા.

સ્વર્ણ-અઠાસ.
સ્વપાનપાદ-સ્વભાવની તકરાર.
સ્વપ્રકાર-પોતાની મેજેન પ્રકારી
રહેલો.
સ્વાશ્રયી-પોતે પોતાનેજ આશ્રય
રહેનાર.
સ્વયં-પોતે.
સ્વયંપાક-સ્વોર્ણ.
સ્વપાન-પોતાના દેહ-
સ્વપન-સ્વપ્તિ.
સ્વસ્વમતિ-પોતી પુરિવાળો.
સ્વનમ્-દોરી.
સ્વં-કાંઠ.
સ્વપત-પોતાના મનમાં-પોતાની
મેજે.
સ્વપ્ન-ભદ્ર.
સ્વેદન-પરસેનાથી લપાળ થનાર
જેના કે જી. માઠક વગેરે.
સ્વપર-પારક, પોતાનું.
સ્વદા-આરા, ગરમ.
સ્વિય-છલેલું.
સ્વિકૃત-સ્વીકારેલું.
સ્વાભતિ-પોતાની ભતિ.
સ્વપાન-પેક.
સ્વિનય-કેમળ; ચિકાસવાળું.
સ્વધાર્શ્વર-અજ્ઞા યાજ્ઞકવારો.
સ્વયં-કરે.
હવિ-આહુતિ.

દંતભાગ્ય-જેનાં ભાગ્ય દળાઈ નાર
ચઈ થયાં છે તે.
દરિદ્ર-ઓઝુરૂપી ધન.
દાયકીકાર-દાયકીની કાર.
દીરખા-એ નદીનું નામ છે.
દીક્ષારન-વાણી, ભજનો, વગેરે.
દારાવનો રાખ.
દેમજિતિ-દિમાલય.
દેમતનવા-પાર્વતી.
દેમ-મીતિ; દેવ.
દેવા-દેવાનાર.
દરે-દરમાં; (પાણીના) ધારામાં.
દૃ
દાન-એ નામનો વિવાદ; જેમ
કાવિય, કમ્પાનું યુદ્ધમાંથી હમ્મ
કી જમને લઈ કરે છે.
કિતિ-પ્રધી.
કીલ્-એકો.
કાદ-આકરમાં ચોવતમાં ઉપ નાનું.
કલક; વૃષ.
કુપા-ભૂખ.
કન-દેહ.
કોનસ-લવ; આત્મા. કોન-એક
કે
કાતા-જાની.
કાનેન્દ્રિય-જેનાથી જ્ઞાન થાય-ખબર
પડે; મનના ભવચામાં આવે તે
હિન્દય.

સૂચના

જે સર્વ પ્રકારના ગુજરાતી, હિન્દી, સંસ્કૃત અને મરાઠી પુસ્તકો, તથા જૂદી જૂદી ભતના પંચાંગો
મટે પત્રવહેવાર કરવાનું અને “ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના પુસ્તકો મંગાવવાનું માત્ર એકજ, જૂદું અને
જલીલું શરનાનું હર્ષશા ધ્યાનમાં રાખો. સૂચીપત્ર મંગાવો.

“ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

અમરેલીને નાકે, ટાકનહોલની સામે, સર્કલ-સ્ટ્રીટ નંબર ૧૦, કોટ-સુબર્બ નં ૧.